SMARTS XV

สมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม (สพช.)
Association for Local Community and Social Development. (ALCSD)

การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15

"Reimagining Perspectives in the AI Era
The Role of Management, Education, Humanities, and Social Sciences"

คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตศรีราชา
วันที่ 12 มิถุนายน 2569

คำนำ

SMARTS คือ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ระดับชาติ 5 สถาบัน 6 คณะวิชา และ 2 สมาคม ได้แก่ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Faculty of Management Sciences, Kasetsart University) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (Faculty of Arts, Silpakorn University) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Faculty of Liberal Arts, Thammasat University) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Faculty of Social Administration, Thammasat University) สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Humanities and Social Sciences Research Promotion Network) และสมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม (Association for Local Community and Social Development (ALCSD))

เครือข่าย SMARTS ได้หมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดประชุมทางวิชาการระดับชาติเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2554 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คณาจารย์ และนักศึกษาของสถาบันการศึกษาในเครือข่าย รวมทั้งนักวิชาการและนักศึกษาทั่วไป ได้นำเสนอผลงานวิจัยที่มีคุณภาพสูง ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์อันหลากหลายร่วมกัน อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์และต่อยอดผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืนและมั่นคงท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงระดับภูมิภาคเอเชียหรือระดับโลกต่อไป ในปี พ.ศ. 2569 คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15 ในครั้งนี้ ภายใต้หัวข้อ “Reimagining Perspectives in the AI Era: The Role of Management, Education, Humanities, and Social Sciences” ซึ่งสะท้อนความจำเป็นที่สังคมต้องมีความยืดหยุ่นและสามารถรับมือกับวิกฤตโลกในมิติต่าง ๆ ทั้งสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อความยั่งยืนในอนาคต

ในการนี้ การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15 ได้กำหนดจัดขึ้นในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2569 ณ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15 ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานจึงได้มีการจัดทำรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceeding) เพื่อเผยแพร่ผลงานสู่แวดวงทางการศึกษาและชุมชนในวงกว้าง รวมทั้งเพื่อเป็นประจักษ์พยานแห่งความก้าวหน้าทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อันทรงคุณค่าสืบต่อไป

คณะกรรมการดำเนินงานฯ

กรกฎาคม 2569

การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15

หัวข้อ “Reimagining Perspectives in the AI Era: The Role of Management, Education, Humanities, and Social Sciences”

วันที่ 12 มิถุนายน 2569 ณ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

1. ชื่อโครงการ การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15
หัวข้อ “Reimagining Perspectives in the AI Era: The Role of Management, Education, Humanities, and Social Sciences”

2. หลักการและเหตุผล

SMARTS เกิดขึ้นจากความร่วมมือทางวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา 5 สถาบัน 6 คณะวิชา และ 2 สมาคม คือ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และสมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคมสถาบันภาคี เห็นความสำคัญของการวิจัยและเผยแพร่ผลงานวิจัยของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป จึงจัดโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ขึ้นอย่างต่อเนื่องกันทุกปีมาเป็นเวลา 1 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 จนถึงปี พ.ศ. 2568 ที่ผ่านมา เจ้าภาพจัดประชุม คือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ การจัดประชุมในแต่ละครั้งได้รับความสนใจจากกลุ่มนักวิชาการ นิสิตและนักศึกษาจากหน่วยงานต่าง ๆ เสมอมา

ในปี พ.ศ. 2569 นี้ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเป็นปีที่ 15 เพื่อเป็นเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัยสำหรับให้คณาจารย์ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ทั้งสถาบันเครือข่ายและจากสถาบันอื่น ๆ ได้เข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นทางวิชาการระหว่างกัน รวมทั้งก่อให้เกิดการบูรณาการศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไป

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อให้นักศึกษา คณาจารย์ และนักวิจัยได้เผยแพร่ผลงานวิจัย

3.2 เพื่อเปิดโอกาสให้มีการเสวนา แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์ เกี่ยวกับการวิจัยระหว่างคณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไป

3.3 เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักศึกษา

4. ผู้เข้าร่วมโครงการ

4.1 ผู้นำเสนอผลงาน ได้แก่ คณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในสถาบันเครือข่ายสถาบันอื่น และบุคคลทั่วไป

4.2 ผู้เข้าร่วมฟังการนำเสนอผลงาน ได้แก่ คณาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัย และบุคคลทั่วไป

5. แผนการดำเนินงาน

ระยะเวลา / แผนการดำเนินงาน	ต.ค. 68	พ.ย. 68	ธ.ค. 68	ม.ค. 69	ก.พ. 69	มี.ค. 69	เม.ย. 69	พ.ค. 69	มิ.ย. 69	ก.ค. 69
1. ประชุมเตรียมความพร้อมการจัดงาน	●									
2. ขออนุมัติโครงการ		●								
3. ประชาสัมพันธ์			●							
4. เปิดรับบทความฉบับเต็ม				←	—	—	→			
5. ผู้นำเสนอผลงานลงทะเบียนและชำระเงิน				←	—	—	→			
6. ประชุมจัดสรรบทความ							23			
7. ประกาศรายชื่อผู้ลงทะเบียนเสนอผลงาน							23			
8. ส่งบทความให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา							↔	↔		
9. ส่งผลการพิจารณาให้ผู้นำเสนอผลงานปรับแก้ไข								16		
10. ผู้นำเสนอผลงานส่งบทความฉบับสมบูรณ์ที่แก้ไขแล้ว								29		
11. ประกาศผลตอบรับบทความฉบับเต็ม/ส่งบทคัดย่อและบทความฉบับเต็มเพื่อจัดทำ Proceedings								30		
12. จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15									12	
13. สรุปรายการการดำเนินงานและค่าใช้จ่ายโครงการ									●	
14. เผยแพร่ SMARTS PROCEEDINGS 15										●

6. ระยะเวลาดำเนินการและสถานที่จัดโครงการ

ระยะเวลาดำเนินงาน 10 เดือน เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2568 – กรกฎาคม พ.ศ. 2569

วันจัดประชุมวิชาการ วันศุกร์ที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2569 เวลา 08.30 - 16.30 น.

สถานที่จัดการประชุม การประชุมจัดขึ้นในรูปแบบผสมผสาน (Hybrid)

- รูปแบบ On-site ณ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา
- รูปแบบ Online ผ่านระบบการประชุมออนไลน์

7. ผู้รับผิดชอบโครงการ

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 ผู้เข้าร่วมประชุมได้เผยแพร่ผลงานวิจัย

8.2 ผู้เข้าร่วมประชุมได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และประสบการณ์ทางการวิจัยระหว่างคณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง

8.3 ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ และพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักศึกษา

9. สาขาวิชาที่เปิดรับผลงาน

รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ การศึกษา สังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การพัฒนาชุมชน สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ปรัชญา สังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม ประชากรศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ สื่อสารมวลชน วรรณคดี ภาษาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ การบริหารและการจัดการ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ เศรษฐศาสตร์ การตลาด การบัญชี การเงินและการธนาคาร การท่องเที่ยว-การโรงแรมและอุตสาหกรรมบริการ การจัดการโลจิสติกส์

10. รูปแบบการนำเสนอผลงาน

การนำเสนอบทความในรูปแบบออนไซต์และรูปแบบออนไลน์ ใช้เวลาเรื่องละ 10-15 นาที ซักถาม 5 นาที

11. กำหนดการพิจารณาบทความ

กำหนดการ	ระยะเวลา
เปิดรับบทความฉบับเต็ม/ลงทะเบียนและชำระเงิน	5 มกราคม – 20 เมษายน 2569
ประกาศรายชื่อผู้ลงทะเบียนนำเสนอผลงาน	24 เมษายน 2569
แจ้งผลการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ	15 พฤษภาคม 2569
ส่งบทความฉบับสมบูรณ์ที่ปรับแก้แล้ว	28 พฤษภาคม 2569
ประกาศผลตอบรับบทความฉบับเต็ม	29 พฤษภาคม 2569
ส่งไฟล์ PowerPoint สำหรับการนำเสนอ	8 มิถุนายน 2569
จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15	12 มิถุนายน 2569

คณะกรรมการดำเนินงาน
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15

คณะกรรมการดำเนินงานคณะคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.	ดร.จุมพฏ บริราช คณบดี	ที่ปรึกษา
2.	ดร.ศุภาภาส คำโตนด รองคณบดีฝ่ายพัฒนาคุณภาพ	ประธานกรรมการ
3.	อาจารย์สิทธิกานต์ เบ็ญจสุพัฒนนันท์ รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ	กรรมการ
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชรินทร์ กุลชาติ อาจารย์	กรรมการ
5.	รองศาสตราจารย์ ดร.เจษฎา วงศ์แสนสุขเจริญ อาจารย์	กรรมการ
6.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ อาจารย์	กรรมการ
7.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สาระพัด อาจารย์	กรรมการ
8.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิรวัตร ไทยแท้ อาจารย์	กรรมการ
9.	ดร.ชลธร จันทะโสต อาจารย์	กรรมการ
10.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะดา โล อาจารย์	กรรมการ
11.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนัตถ์ภัทร ถิรธนัชดิลก อาจารย์	กรรมการ
12.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิชญดา ดอนสมจิตร อาจารย์	กรรมการ
13.	รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพงษ์ เสนารักษ์ อาจารย์	กรรมการ
14.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิเดช บำรุงทรัพย์ อาจารย์	กรรมการ
15.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศรัณย์ ดั่นสถิตย์ อาจารย์	กรรมการ
16.	ดร.ภัทรภร จิรมหาโภคา อาจารย์	กรรมการ
17.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ถิตรัตน์ พิมพาภรณ์ อาจารย์	กรรมการ

18.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์วารุณี ตันติวงศ์วาณิช อาจารย์	กรรมการ
19.	รองศาสตราจารย์ปฐมวัฒน์ สุระประจิต อาจารย์	กรรมการ
20.	ดร.ธิติศักดิ์ เดือดสันเทียะ อาจารย์	กรรมการ
21.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรหม รุ่งเรือง อาจารย์	กรรมการ
22.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัสรา พงษ์สุขเวชกุล อาจารย์	กรรมการ
23.	ดร.บุศยรินทร์ กองแก้ว อาจารย์	กรรมการ
24.	นางบุญาภา ศรีนาค นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	กรรมการ
25.	นายชวณัฐ ปัญญาสิม นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	กรรมการและเลขานุการ 1
26.	นางรัตติยาภรณ์ ต้นสุวรรณ์ นักวิชาการศึกษาชำนาญการ	กรรมการและเลขานุการ 2

คณะกรรมการดำเนินงานคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

1.	รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ คณบดี	ที่ปรึกษา
2.	รองศาสตราจารย์ ดร.บูลย์จีรา ชิรเวทย์ รองคณบดีฝ่ายวิจัย	ประธานกรรมการ
3.	อาจารย์สกนธ์ ม่วงสุน รองคณบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนาระบบงานและเทคโนโลยีสารสนเทศ	กรรมการ
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กณภัทร รื่นภิรมย์ อาจารย์	กรรมการ
5.	อาจารย์ ดร.จิราวรรณ เกียรติโพธา อาจารย์	กรรมการ
6.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนัญญ์ เมฆหมอก อาจารย์	กรรมการ
7.	รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน อาจารย์	กรรมการ
8.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล อาจารย์	กรรมการ
9.	ศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ อาจารย์	กรรมการ

10.	อาจารย์ ดร.เพชรดา ชุนอ่อน อาจารย์	กรรมการ
11.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภฤกษ์ โออินทร์ อาจารย์	กรรมการ
12.	นางสาววรรณา วงษ์ธง หัวหน้างานบริการวิชาการและเทคโนโลยี	กรรมการ
13.	นางสาวชุลีพรรณ เคารพธรรม นักวิชาการศึกษาชำนาญการ	กรรมการและเลขานุการ
14.	นางสาวอังศุธร บัณฑิตเสน นักวิชาการศึกษา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินงานคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

1.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธันนิกานต์ สูญสิ้นภัย คณบดี	ที่ปรึกษา
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร ไทยจงรักษ์ รองคณบดีฝ่ายวิชาการ	ประธาน
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ รองคณบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และสื่อสารองค์กร	รองประธาน
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สถาพร มนต์ประภัสสร รองคณบดีฝ่ายบริหารและทรัพยากรบุคคล	กรรมการ
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ เมฆแสงสวย รองคณบดีฝ่ายแผนและยุทธศาสตร์	กรรมการ
6.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐอัครธีร์ อัครธีรฐิติภูมิ ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายกิจการนิสิต	กรรมการ
7.	อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ ตั้งโอภาสวิไลสกุล ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิจัย	กรรมการ
8.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวินญาพัฒน์ วรพันธ์ ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายพันธกิจเพื่อสังคม	กรรมการ
9.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภณัฐ พานา อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศึกษา	กรรมการ
10.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานต์รวี วิชัยปะ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์	กรรมการ
11.	อาจารย์จิรวัฒน์ ดารณีศรีสุข อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์	กรรมการ
12.	รองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย มุกสง อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์	กรรมการ
13.	นางเบญจมาศ เขมาศักดาสรรค์ หัวหน้างานบริการการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินงานคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

1.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะวรรณ ปิ่นแก้ว คณบดี	ที่ปรึกษา
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี สีนาค รองคณบดีด้านวิชาการและวิจัย	ประธานกรรมการ
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นารีมา แสงวิมาน ผู้ช่วยคณบดีด้านวิเทศสัมพันธ์	กรรมการ
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์รุจา สุขพัฒน์ อาจารย์	กรรมการ
5.	อาจารย์ ดร.กันย์สินี จตุพรพิมล อาจารย์	กรรมการ
6.	อาจารย์ ดร.จันทรา พรมปาน อาจารย์	กรรมการ
7.	นางสาวกนกวรรณ แอ่นศรี นักวิชาการศึกษา	กรรมการ
8.	นางสาวจิตสุภา รุ่งเรือง นักวิชาการศึกษา	กรรมการ
9.	นางสาวสุวิมล พลสุดาชัย นักวิชาการศึกษาพัสดุ	กรรมการ
10.	นายทศพล เดชารัตนเจริญกิจ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	กรรมการ
11.	นางสาวสุดารัตน์ เลศงาม เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	กรรมการ
12.	นางสาวจิราภรณ์ ชัยมงคล นักวิชาการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินงานคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรัตน์ ณ ระนอง คณบดี	ที่ปรึกษา
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธิดา วิมุตติโกศล รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบัณฑิตศึกษา	ประธานกรรมการ
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศาสนีย์ ศรศิลป์ อาจารย์	กรรมการ
4.	นางสาวรัฐนันท์ วิจิตรกฤตพงศ์ เจ้าหน้าบริหารงานทั่วไป	กรรมการ
5.	นายปวิช นววิรุฬห์ เจ้าหน้าบริหารงานทั่วไป	กรรมการ
6.	นายพัสกร ชัดเจนกิจ เจ้าหน้าบริหารงานทั่วไป	กรรมการ

คณะกรรมการดำเนินงานคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1.	รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ชลายนนาวิน คณบดี	ประธาน
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์ รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย	รองประธาน
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์รณรงค์ จันใด รองคณบดีฝ่ายบริหาร	คณะทำงาน
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปุณิกา อภิรักษ์ไกรศรี หัวหน้าภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์	คณะทำงาน
5.	อาจารย์ ดร.เทียนชัย สุริมาศ หัวหน้าภาควิชานโยบาย การพัฒนาและการพัฒนาชุมชน	คณะทำงาน
6.	นางสาวสุธิมา วุฒิการ นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	คณะทำงาน
7.	นางสาวสุชัญญา ดวงงาม นักวิชาการศึกษาชำนาญการ	คณะทำงาน

คณะกรรมการดำเนินงานสมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

1.	ดร.จำเนียร ชุณหโสภาค นายกสมาคม	ที่ปรึกษา
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย ประธานกรรมการฝ่ายวิชาการ	ประธาน
3.	ดร.พรจิต อรัณยกานนท์ กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
4.	รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพล ขันธไชย กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
5.	รองศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา บูรณเดชาชัย กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
6.	ศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ วงษ์มเหศักดิ์ กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
7.	ดร.กฤษดา เชียรวัฒนสุข กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
8.	ดร.สันดุสิทธิ์ บริวงษ์ตระกูล กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
9.	ดร.ศริตปรีชา ไทยวงษ์ กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
10.	ดร.สุวิจักษขณ์ พูนศรีเกษม กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
11.	ดร.เสาวนีย์ สมันต์ตรีพร กรรมการเครือข่าย	กรรมการ

12.	ดร.ภก.ณัฐพศุตม์ ภัทธิราสินสิริ กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
13.	ดร.ศานติ ดิฐสถาพรเจริญ กรรมการเครือข่าย	กรรมการ
14.	ดร.ธีรเดช ทิวถนอม กรรมการเครือข่าย	กรรมการและเลขานุการ
15.	อาจารย์ธนาธิป พัวพรพงษ์ กรรมการเครือข่าย	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและคัดกรองผลงาน
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
1.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนันพร เหมสกุล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2.	รองศาสตราจารย์ ดร.ณัชพล ศิริสวัสดิ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตุลย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4.	รองศาสตราจารย์ ดร.นรชิต จิรสัทธรรม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราโมทย์ เสริมศีลธรรม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6.	อาจารย์ ดร.พิมพ์มนัส วิบุลศิลป์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฤดีรัตน์ ชุษณะโชติ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8.	รองศาสตราจารย์ ดร.วชิระ บุณยเนตร	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9.	รองศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
10.	อาจารย์ ดร.กฤตยา งามประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
11.	อาจารย์ ดร.กิตติชัย ดวงมาลย์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
12.	อาจารย์ ดร.ณัฐพล เบญจธรรมนนท์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
13.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์ ศิริคะเณรัตน์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
14.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประชาธิป กะทา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
15.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิชา ชุติพงศ์พิสิฏฐ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
16.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาวุธ ธีระเอก	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
17.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกลักษณ์ ไชยภูมี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
18.	อาจารย์ ดร.ชีรา ทองกระจาย	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
19.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยนัส สุดี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
20.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชาวุฒิ อภิระติง	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
21.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิดา ยาระณะ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
22.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นราธิป ปิติธนบดี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
23.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธศักดิ์ ฉัตรแก้วนภานนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
24.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรถพล เตชะพันธุ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
25.	อาจารย์ ดร.อาศิษฐ์ เกตุจันทรา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
26.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติมา พูลเพชร	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
27.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ศักดิ์ ผกามาศ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
28.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา รอดแก้ว	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
29.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญจิรา ฉัตรพรรณรังสี	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
30.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์คัคนางค์ คันธสายบัว	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
31.	รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงชัย ทองปาน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
32.	อาจารย์ ดร.เทียนชัย สุริมาศ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
33.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
34.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธันยา รุจิเสถียรทรัพย์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
35.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิตยาภรณ์ พรมปัญญา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
36.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปุณิกา อภิรักษ์ไกรศรี	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
37.	รองศาสตราจารย์ ดร.ปริวรรต อิ่มสอาด	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
38.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชชา เจิงกลิ่นจันทร์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
39.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศาสนีย์ ศรศิลป์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
40.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา มีสกุลทอง	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
41.	รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ชลายนนาวิน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
42.	อาจารย์ ดร.อิสร์กุล อุณหเกตุ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
43.	รองศาสตราจารย์ ดร.กรไชย พรลภัสรชกร	มหาวิทยาลัยนครพนม
44.	รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ เผือกสม	มหาวิทยาลัยนเรศวร
45.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังคณา อ่อนธานี	มหาวิทยาลัยนเรศวร
46.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติมา วงศ์อินตา	มหาวิทยาลัยบูรพา
47.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูวษา เรืองชีวิน	มหาวิทยาลัยบูรพา
48.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรวัต แสงสุริยงค์	มหาวิทยาลัยบูรพา
49.	อาจารย์ ดร.มุจลินทร์ ลักษณะวงษ์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
50.	ศาสตราจารย์ ดร.ทวี เชื้อสุวรรณทวี	มหาวิทยาลัยมหิดล
51.	รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์	มหาวิทยาลัยมหิดล
52.	รองศาสตราจารย์ ดร.สยาม อรุณศรีมรกต	มหาวิทยาลัยมหิดล
53.	รองศาสตราจารย์ ดร.โสภนา ศรีจำปา	มหาวิทยาลัยมหิดล

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
54.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เบญจวรรณ บุญโทแสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
55.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณนภา โพธิ์ผลิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
56.	รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงดาว รุ่งเจริญเกียรติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
57.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิรัตน์ ปิ่นแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
58.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศัลยพงศ์ วิชัยดิษฐ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
59.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายฝน ทรงเสี่ยงไชย	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
60.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมทรัพย์ กรัณย์จักรวุฒิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
61.	รองศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัตย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
62.	รองศาสตราจารย์ ดร.ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
63.	อาจารย์ ดร.ดาวราย ลิ่มสายหั้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์
64.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนัญกาญจน์ แสงประสาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
65.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ เศรษฐพงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
66.	อาจารย์ ดร.พิณทิพา สืบแสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
67.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษฎา พรหมเวค	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
68.	รองศาสตราจารย์ ดร.ศยามน อินสะอาด	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
69.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุกฤษฏ์ เฉลิมแสน	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
70.	รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
71.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
72.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ ดำจันทร์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
73.	อาจารย์ ดร.ชิติพัทธ์ สุนทรสารทูล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
74.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนาวุฒิ วงศ์อนันต์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
75.	อาจารย์ ดร.ปวัตน์ชัย สุวรรณคังคะ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
76.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะนาถ อังควาณิชกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
77.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพชรรัตน์ ไสยสมบัติ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
78.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภณัฐ พานา	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
79.	รองศาสตราจารย์ ดร.สายชล ปัญญชิต	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
80.	อาจารย์อภิชัย มานิตยกุล	มหาวิทยาลัยศรีนริทราวิโรฒ
81.	อาจารย์ ดร.สุวัฒน์ จรรยาพูน	มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
82.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษฎา วรพิน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
83.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนัญญ์ เมฆหมอก	มหาวิทยาลัยศิลปากร
84.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ตะวัน วรรณรัตน์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
85.	รองศาสตราจารย์ ดร.บูลย์จีรา ชิรเวทย์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
86.	อาจารย์ ดร.วิภาวี ศรีฟ้า	มหาวิทยาลัยศิลปากร
87.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิรวรรณ อำนวยโชคอนันต์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
88.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิมลศิริ กลิ่นบุบผา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
89.	อาจารย์สกนธ์ ม่วงสุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
90.	รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษรัตน์ ศรีสว่าง	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
91.	รองศาสตราจารย์ผจญ คงเมือง	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
92.	อาจารย์พงค์ศักดิ์ เจ๊ะพงค์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
93.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณชพงศ จันจุฬา	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
94.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรินรัตน์ แก้วทอง	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
95.	รองศาสตราจารย์ภาณุศ์ อภิบาลเกียรติกุล	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
96.	อาจารย์ ดร.วนภัทร แสงแก้ว	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
97.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตชิน จิตติสุขพงษ์	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
98.	รองศาสตราจารย์ ดร.เขมณัฏฐ์ มิ่งศิริธรรม	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
99.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปราการ	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
100.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยณัฐ สร้อยคำ	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
101.	ดร.ยศวดี อยู่สุข	โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สภากาชาดไทย

กำหนดการโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15

หัวข้อ “Reimagining Perspectives in the AI Era: The Role of Management, Education, Humanities, and Social Sciences”

วันศุกร์ที่ 12 มิถุนายน 2569

ณ อาคาร 27 ชั้น 15 คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

เวลา	กิจกรรม
08.00-09.00 น.	ลงทะเบียนเข้าร่วมงาน ณ จุดลงทะเบียน ณ อาคาร 27 ชั้น 15 คณะวิทยาการจัดการ
09.00-09.15 น.	พิธีเปิดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15 กล่าวรายงานโดย อาจารย์ ดร.จุมพฏ บริราช คณบดีคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กล่าวเปิดงานโดย รองศาสตราจารย์ ดร.สถาพร เชื้อเพ็ง รองอธิการบดีวิทยาเขตศรีราชา
09.15-09.30 น.	การแสดงต้อนรับและเปิดงาน ชุดการแสดง " Empower the Future "
09.30-10.15 น.	บรรยายพิเศษ หัวข้อ “การเปิดมุมมองใหม่ในยุคปัญญาประดิษฐ์: บทบาทของการบริหารจัดการ การศึกษา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์” โดย ดร.การดี เลียวไพโรจน์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ และที่ปรึกษาด้าน Deep Tech Commercialization สถาบันวิทยสิริเมธี (VISTEC)
10.15-10.30 น.	กล่าวแนะนำประธานของสถาบันเครือข่าย 6 สถาบันและบันทึกภาพร่วมกัน
10.30-11.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
11.00-12.00 น.	การนำเสนอผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ (ห้องย่อย - ช่วงเช้า) แยกนำเสนอผลงานตามกลุ่มสาขาวิชา ณ ห้องประชุมย่อย
12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน ณ อาคาร 27 ชั้น 14
13.00-16.00 น.	การนำเสนอผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ (ห้องย่อย - ช่วงบ่าย) แยกนำเสนอผลงานตามกลุ่มสาขาวิชา ณ ห้องประชุมย่อย

กำหนดการนำเสนอบทความ
การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15
วันศุกร์ที่ 12 มิถุนายน 2569
ณ อาคาร 27 ชั้น 15 คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

ROOM 1	หัวข้อ “สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและการศึกษา” นำเสนอรูปแบบออนไซต์ ณ อาคาร 27 ชั้น 6 ห้อง 27601
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	ทรงช้อเงินด่วน : การควบคุมเวลา พื้นที่ และร่างกาย ในความสัมพันธ์หนี้บนแพลตฟอร์มออนไลน์ ***นาตาลี อาจหาญ (S018)***
11.20 – 11.40 น.	ปัญหาการครอบครองทรัพย์ของเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของทายาทโดยธรรมเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ***พชร สุขสุเมฆ*** (S038)
11.40 – 12.00 น.	การพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยี: แนวคิด กรณีศึกษา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับประเทศไทย ***อรรถสิทธิ์ เรืองศิลป์ (S052)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	จาก “หญิงคนชั่ว” สู่ “หญิงบริการ”: การเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศในยุคอเมริกันช่วงสงครามเย็นในประเทศไทย พ.ศ.2493 - 2519 ***ปัญญพัฒน์ ศรีบาง และชาติชาย มุกสง (S017)***
13.20 – 13.40 น.	การใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัยในจังหวัดเชียงใหม่ ***สุดารัตน์ บุญรอด และหฤทัย รุจิระถาวรวิทย์ (S024)***
13.40 – 14.00 น.	การออกแบบลายผ้าจากอัตลักษณ์ชุมชนวัดพระงาม ***ศุภณัฐ ไพรี (Q016)***
14.00 – 14.20 น.	การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตจากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ด้วยแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ ***สมาธิวุฒิ หอมบุบผา (Q017)***
14.20 – 14.40 น.	มรดกสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊ากับกระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยว ***ฐนกร ชักชะโร (Q027)***
14.40 – 15.00 น.	แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ***ภูรี ลิ้มกัลยกร (Q019)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

ROOM 2	หัวข้อ “การศึกษาและเทคโนโลยี” นำเสนอรูปแบบออนไซต์ ณ อาคาร 27 ชั้น 6 ห้อง 27602
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	การรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ***สุธีรา เดชนครินทร์ (S005)***
11.20 – 11.40 น.	ผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam เพื่อพัฒนาทักษะการจำแนกและออกเสียงภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ***ต้นธาร เหมมณี และสุพจน์ วิศิษฏ์บวร (S030)***
11.40 – 12.00 น.	การใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม เพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ***กฤษณพงศ์ สุยะนันท์ และถิรวัฒน์ รอดพ่วง (S031)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	ผลของชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่ใช้แนวทางเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัสต่อการพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ***สุพิชญา ใจงาม อชิรญาณ์ บุญธรรม และสุรเชษฐ์ มะเรืองประดิษฐ์ (S033)***
13.20 – 13.40 น.	การศึกษาการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับวิธีจัดการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยา ***พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย (S050)***
13.40 – 14.00 น.	การวิเคราะห์ผลกระทบของสื่ออินโฟกราฟิกต่อความเข้าใจเรื่องเอลนีโญและลานีญาของนักศึกษา: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ***พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย (S001)***
14.00 – 14.20 น.	การออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำ เพื่อการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้ง: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน ***กนกกร บุญเป็งแก้ว กนกวรรณ เชียงทอง ภัทรวดี เดชคง ยวิษฐา ทองยศ และโสภิตา จันอินบัว (S013)***
14.20 – 14.40 น.	การวิเคราะห์และประเมินประสิทธิภาพของแบบจำลองทางสถิติและอนุกรมเวลาในการคาดการณ์ความเข้มข้นของฝุ่นละออง PM2.5 : กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร ***ศิวภัทร อรรคทิมากูล (S035)***

ROOM 2	หัวข้อ “การศึกษาและเทคโนโลยี” นำเสนอรูปแบบออนไซต์ ณ อาคาร 27 ชั้น 6 ห้อง 27602
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
14.40 – 15.00 น.	การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับขีดความสามารถของรัฐวิสาหกิจไทยในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล ***ฉัตรเฉลิม โขสูงเนิน (S048)***
15.00 - 15.20 น.	การประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษารัฐศาสตร์: ความพึงพอใจ ความรู้ และผลของโครงการอบรมต่อการใช้ AI ***แพรภัทรา เขียวชะอุ่ม (S051)***
15.20 – 15.40 น.	ปลดปล่อยภาวะอาณานิคม: ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีพลังงานสะอาดของอินเดีย ***สยาม เสรีราษฎร (S053)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

ROOM 3	หัวข้อ “บริหารธุรกิจ” นำเสนอรูปแบบออนไซต์ ณ อาคาร 27 ชั้น 6 ห้อง 27603
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	พฤติกรรมผู้บริโภคต่อส่วนประสมการตลาด (7Ps) ในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ: กรณีศึกษา อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ***สยมภู หาญภักดีสกุล (S002)***
11.20 – 11.40 น.	กลยุทธ์การตลาดแบบแตกต่างสำหรับไข่ไก่ออร์แกนิก: มุมมองจากส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) และการแบ่งกลุ่มผู้บริโภคในตลาดอาหารยั่งยืน ***เสาวนิตย์ เลขวัต และศิรภัสสร เลาะเงิน (S007)***
11.40 – 12.00 น.	ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการซื้อผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์ ***วรจักร ปัญญามา (S010)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	การศึกษาเปรียบเทียบฮิวริสติกวิธีเพื่อนบ้านใกล้ที่สุดและฮิวริสติกเชิงวิวัฒนาการ เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพเส้นทางการขนส่งในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม: กรณีศึกษาโดยใช้เอ็กเซลโซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ ***เจษฎาภรณ์ อภิรักษ์นิยม และณัฐพิชชา โสภาพ (S019)***
13.20 – 13.40 น.	ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา ***สุชานาฏ หาญอนุสรณ์ กนกวรรณ สมจิตต์ และชนิตสิรี พงษ์พิศาลสกุล (S020)***
13.40 – 14.00 น.	“ทุน” ในการประกอบการธุรกิจร้านอาหารขนาดเล็กรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ***อังคณา ข่มอารมย์ และปรเมษฐ์ อุ่นเรือน (S021)***
14.00 – 14.20 น.	การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไทย ในกลุ่มดัชนี SET50 ***ศุภวิชญ์ แก้วเลิศดิลก สุวิชาดา เกียววงษ์ และภาณุวัฒน์ โกมุท (S022)***
14.20 – 14.40 น.	ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้รายได้จาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ต่อผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างในประเทศไทย ***คีตภัทร ยังจอง (S023)***
14.40 – 15.00 น.	ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์การรายงานธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (e-Payment) และความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย ***พิมพ์รดา สุวรรณรัตน์ ณัชชา วงษ์วิสุทธิกุล และเมธาวี ดำมินเศก(S025)***
15.00 - 15.20 น.	การท่องเที่ยวกับความสุขของคนในชุมชน: บทวิเคราะห์กรณีเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ***จุฬาลักษณ์ พรมมา (S037)***

ROOM 3	**หัวข้อ “บริหารธุรกิจ”** **นำเสนอรูปแบบออนไซต์ ณ อาคาร 27 ชั้น 6 ห้อง 27603**
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
15.20 - 15.40 น.	การยกระดับทักษะอาชีพในยุค Sustainable New Normal: ถอดบทเรียนจากกระบวนการฝึกอบรมภาครัฐ กรณีศึกษาหลักสูตรเบเกอรี่ ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร ***ชยพัทธ์ ชัยแสนสุข (S039)***
15.40 - 16.00 น.	การออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ : กรณีศึกษา J&T Express อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ***ชารินทร์ เกษร (S042)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

ROOM 4	หัวข้อ “ประวัติศาสตร์ และภาษา” นำเสนอรูปแบบออนไซต์ ณ อาคาร 27 ชั้น 5 ห้อง 27501
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	การเล่นคำสองภาษาไทย–อังกฤษในสื่อดิจิทัล: ความคิดสร้างสรรค์ข้ามภาษาในยุคปัญญาประดิษฐ์ ***อาทิมา สื่อสุวรรณ์ ณชญาดา จันทร์หอม ธาระริน รุ่งโรจน์ดี ศุภกฤต โชคถาวร และณัฏฐณิชา น้อยสุวรรณ์ (Q006)***
11.20 – 11.40 น.	การวิเคราะห์คำพ้องที่มีความหมายใกล้เคียงกัน “unhappy,” “depressed,” และ “gloomy” ด้วย ภาษาศาสตร์คลังข้อมูลจาก มุมมองของทฤษฎี Lexical Priming ***โชติรส ยศสอน กุลสิริ แสงอินทร์ วรปรัชญ์ เฉยกลาง วรเมธ อินไธสง และณัฐพัฒน์ บุญสม (Q009)***
11.40 – 12.00 น.	ความต้องการและอุปสรรคการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐไทย ***อิศรากรณ์ พิเชษฐจำรัสชีพ (Q032)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	การศึกษาไทยในการเมือง“เผด็จการ”สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร พ.ศ.2506-2516 ***พณิชพล แซ่เฮ้ง วีรภาพ ศรีบัวเผื่อน และปัญญาวดี สุทธิพันธ์ (Q011)***
13.20 – 13.40 น.	เพศ ชนชั้น และประวัติศาสตร์ ในหนังสือนวนิยาย “จวบระพีอัสดง” ***อนุวัฒน์ อินทขันตี และอัฐภูม ไพบูลย์ (Q012)***
13.40 – 14.00 น.	แนวคิดความรุนแรงทางการเมืองของกลุ่มการเมือง “ฝ่ายขวา” ในเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 ***ปิยมาศ บุญมี และสาริกา เกิดโภคา (Q013)***
14.00 – 14.20 น.	วัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทย ช่วงทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2520 ***ภูมิภัทร ชาตรีกุล (Q018)***
14.20 – 14.40 น.	พรรคสังคมราษฎร์นิยมกัมพูชา: การกำเนิด การดำรงอยู่ และการล่มสลาย (ค.ศ. 1955-1970) ***ยศพันธ์ โชคบุญมาอนันต์ (Q028)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

ROOM 5	หัวข้อ “สังคมศาสตร์” นำเสนอรูปแบบออนไซต์ ณ อาคาร 27 ชั้น 5 ห้อง 27502
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวลาวในพื้นที่ด่านเจดีย์สามองค์ เขตชายแดนไทย–เมียนมา ***สุกัญญา จรูญรัตนกาญจน์ (Q014)***
11.20 – 11.40 น.	วัฒนธรรมของการเชียร์ฟุตบอลของชาว Holigan ที่ส่งผลต่อความรุนแรงทางสังคม ***สุรพัฒน์ สินคง (Q015)***
11.40 – 12.00 น.	อิทธิพลของสาธารณรัฐประชาชนจีนต่ออุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมา: กรณีศึกษารัฐคะฉิ่นและรัฐฉาน ***จิรายุ กันตโสภณานนท์ (Q024)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	นโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบหลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 ***กฤติยา จำปาเงิน (Q025)***
13.20 – 13.40 น.	นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของมาร์กอส จูเนียร์: ท่ามกลางการแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน ***พรกนก งันเกาะ (Q026)***
13.40 – 14.00 น.	นโยบายปรับโครงสร้างจังหวัดตามแนวทางสู่ยุคแห่งความรุ่งโรจน์ของเวียดนามจาก 63 สู่ 34 จังหวัด กรณีศึกษา นครโฮจิมินห์ ควบรวมจังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า บิ่ญเซือง ***อลิศรา เชื้อเพ็ชร (Q029)***
14.00 – 14.20 น.	บ้านไม้พื้นถิ่นในรัสเซียยุคใหม่: การอนุรักษ์และความท้าทายภายใต้การขยายตัวของเมือง ***ณิชาภัทร์ แป้นแก้ว (Q033)***
14.20 – 14.40 น.	ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซีย: การแสวงหาแนวทางเศรษฐกิจที่ไม่ขึ้นกับตะวันตก (ค.ศ. 2014-2025) ***หริกานต์ แก้วเที่ยง (Q034)***
14.40 – 15.00 น.	อิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน ระหว่างปี ค.ศ. 1918-1921 ***กิตติธัช พึ่งตนเอง (Q035)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

ROOM 6	หัวข้อ “บริหารธุรกิจ” นำเสนอรูปแบบออนไซต์ ณ อาคาร 27 ชั้น 5 ห้อง 27503
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	การพยากรณ์ยอดขายเพื่อหาปริมาณการสั่งซื้อรายวันที่เหมาะสม กรณีศึกษา ธุรกิจจำหน่ายหมูสด ไก่สด ***ธิดามาตุ เพ็ชรสุวรรณ์ (Q001)***
11.20 – 11.40 น.	ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนและทุนทางปัญญากับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยีในประเทศไทย ***ชุติกาญจน์ วารุปสีเพชร ,ธราธิป ธนกรพงศ์ , มิ่งขวัญ โตกราน และอารยา สกุลเพชรอร่าม (Q002)***
11.40 – 12.00 น.	ความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดชลบุรี เกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเพิ่มเติม ปี พ.ศ. 2568 ***ชิโนรส นาคลอง และธนดล เรืองชัย (Q003)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	การจัดการความเสี่ยงการเกิดอุบัติเหตุภายในกระบวนการขนส่งสินค้า กรณีศึกษา บริษัทขนส่ง XYZ ***นิภาพร สมจิตร ,จิตรกัญญา สารบรรณ และศศิรา เรืองเดช (Q005)***
13.20 – 13.40 น.	การเจาะตลาดซูเปอร์ฟู้ด (Superfood) ไทยในประเทศสิงคโปร์: กรณีศึกษาไข่ผำ ***ทิชาณันห์ แจ้งสุข (Q030)***
13.40 – 14.00 น.	บทบาทและแนวโน้มของรูเบิลดิจิทัลต่อการพัฒนาระบบการเงินดิจิทัลของธนาคารกลางรัสเซียและระบบการเงินโลก ***ณภัทร เพ็ชรจำรัส (Q031)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

ROOM 7	หัวข้อ “การศึกษาและเทคโนโลยี” นำเสนอรูปแบบออนไลน์ ณ อาคาร 27 ชั้น 4 ห้อง 27401
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	การพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการในรูปแบบออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม ***บรรพต กิติสุนทร (S043)***
11.20 – 11.40 น.	ผลการใช้แอพพลิเคชั่นพัฒนาพฤติกรรมเด็กพิเศษอายุ 7–9 ปี ของศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษ ชุมชนทุ่งสองห้อง ***ฐานิรัตน์ สารวรรณ (S045)***
11.40 – 12.00 น.	การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนการสอนดนตรีไทย ***บุณฑริกา คงเพชร (S046)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	ความคาดหวังและความต้องการสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี: กรณีศึกษาสาขาช่างกลโรงงานในภาคเหนือของประเทศไทย ***ณัฐวุฒิ กองคูณ (S008)***
13.20 – 13.40 น.	การพัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) เพื่อเสริมสร้างทักษะดิจิทัลในรายวิชา การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ ***อรรถพล เขียวทอง (S015)***
13.40 – 14.00 น.	การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างทักษะการออกแบบประสบการณ์และส่วนติดต่อผู้ใช้รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ***เปรมิกา พุทธา และอลิสา ทรงศรีวิทยา (S027)***
14.00 – 14.20 น.	ปริทัศน์การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน ***ไพรัช บวรสมพงษ์ (S032)***
14.20 – 14.40 น.	การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา ***นาตียา ยูโซะ และสุณีย์ แม๊ะจิ (S034)***
14.40 – 15.00 น.	การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล โดยการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนสังกัด อบจ.สงขลา ***กนิษฐา พงศ์อาทิตย์ และต่วนดาริณี กูบือโด (S036)***
15.00 - 15.20 น.	ปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรี : มุมมองเชิงพื้นที่ ***อภิเศก ปั้นสุวรรณ (S040)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

ROOM 8	หัวข้อ “สังคมศาสตร์ ภาษาและศิลปวัฒนธรรม” นำเสนอรูปแบบออนไลน์ ณ อาคาร 27 ชั้น 4 ห้อง 27402
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	วันแห่งชัยชนะ: จากประวัติศาสตร์สู่การหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่ ***กัณฐัศศา พงษ์หิรัญ (S009)***
11.20 – 11.40 น.	นายเลิศ เศรษฐบุตร: กำเนิดรถเมล์สายแรกสู่ธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนในกรุงเทพฯ ระหว่างพ.ศ. 2456 ถึง พ.ศ. 2497 ***บัณฑิตา จักรเพ็ชร (S028)***
11.40 – 12.00 น.	แจ๊สและการสร้างอัตลักษณ์คนดำในนาซีเยอรมนี: กรณีศึกษาฮันส์ มัสสาคอย ***ธนกร พลายแก้ว (S029)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	การสืบค้นประวัติศาสตร์สยามของออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ ผ่านงานเขียนในวารสารสยามสมาคม ระหว่าง ค.ศ. 1904-1917 ***ศุภศิษฏ์ สิทธิสิงห์ (S041)***
13.20 – 13.40 น.	พลวัตการใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตปริญญาตรีผ่านเจตนาในการสื่อสารความเป็นกันเอง ***อำนวย พิรุณสาร (S004)***
13.40 – 14.00 น.	นโยบายรัฐบาลดิจิทัลและการรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ของไทย ***ศิพิมพ์ ศรบัลลังก์ (S026)***
14.00 – 14.20 น.	ปัญหาการบังคับควบคุมจริยธรรมโดยกฎหมายในสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีการุณยฆาต ***ธีรศักดิ์ ลีละพัฒนา และประกาศิต ชื่นอารมณ์ (S047)***
14.20 – 14.40 น.	วัตถุเก็บตกกับสถานะของศิลปะในสุนทรียศาสตร์ของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต ***ปวินท์ เทวฤทธิ์เรืองศรี (S049)***
14.40 – 15.00 น.	ชาดกที่ขาดหายไปจากจิตรกรรมนิบาตชาดกวัดเครือวัลย์วรวิหาร ***พิธุมา พันธุ์ทวี (S003)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

ROOM 9	หัวข้อ “บริหารธุรกิจ” นำเสนอรูปแบบออนไลน์ ณ อาคาร 27 ชั้น 4 ห้อง 27403
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	การสะสมทุนของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในกรุงเทพมหานคร ***สรณัติ์ ลลิตวงศา (S011)***
11.20 – 11.40 น.	อิทธิพลของแนวปฏิบัติลีนในโซ่อุปทานต่อความได้เปรียบทางการแข่งขัน: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย ***อัณณ์ณิชา ธัญญะชัยรัตน์ (S006)***
11.40 – 12.00 น.	การฝังตัวในงานและการมีวินัยในการทำงานที่พยากรณ์ผลการปฏิบัติงานของทหารอากาศ ***พงศ์พล พุทธมนต์ (S012)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	อิทธิพลความพร้อมทางเทคโนโลยีที่มีต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าร้านสะดวกซักในพื้นที่จังหวัดสงขลา : การศึกษาบทบาทตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมของคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้า ***หทัยชวัญ จันทอง (S014)***
13.20 – 13.40 น.	การศึกษาความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่น X, Y, Z ในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI): ด้วยการวิเคราะห์ความแตกต่างของกรอบความคิดทางเทคโนโลยี ***อัมรินทร์ สำอางค์ (S016)***
13.40 – 14.00 น.	ความเสี่ยงและผลตอบแทนของหลักทรัพย์กลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ***ชัญญปัญ มั่งคั่ง และชนาธิป จริตรัมย์ (Q004)***
14.00 – 14.20 น.	ผลกระทบต่อธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจากเขตการค้าเสรีไทย-จีน กรณีศึกษา : สินค้าอุปโภคบริโภค ย่านสำเพ็ง ***ศุภการ นงนุช (Q007)***
14.20 – 14.40 น.	อิทธิพลของความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ***มินตรารวีย์ กัณฑ์โย (Q037)***
14.40 – 15.00 น.	การรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม ***ศศิปรียา สุวรรณสิงห์ และยศวรรณ โพธิ์อำพร (Q038)***
15.00 - 15.20 น.	ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม ***ขวัญนภา บุญผล (Q039)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

ROOM 10	หัวข้อ “สังคมศาสตร์ ภาษา และการศึกษา” นำเสนอรูปแบบออนไลน์ ณ อาคาร 27 ชั้น 4 ห้อง 27405
เวลา	**ชื่อบทความ/ผู้นำเสนอ**
11.00 - 11.20 น.	แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในสักการสถานจีนย่านเจริญไชย: การศึกษาเปรียบเทียบกับไต้หวัน ฮ่องกง และสิงคโปร์ ***ณัฐนิชา ผลมงคลวัฒน์ ,แพรวา กะสิ และทักษพร พลหาร (Q010)***
11.20 – 11.40 น.	สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจรถไฟแห่งประเทศไทย : กรณีศึกษา การหยุดเดินรถประท้วงความปลอดภัย เหตุรถไฟตกรางที่เขาเต่า พ.ศ.2552 ***นพสิทธิ์ วิบูลย์นันทกิจ (Q020)***
11.40 – 12.00 น.	การเปลี่ยนงานบ่อยของแรงงาน Generation Z : กลไกการเอาตัวรอดในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมร่วมสมัย ***พศิน บ้านหมู่ (Q021)***
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 13.20 น.	การศึกษาการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) ในการตั้งพื้นที่เหมาะสมบ้านพักผู้สูงอายุ กรณีศึกษา: กรุงเทพมหานคร ***นพรัตน์ เจริญสุดใจ ,ปาลิดา ธรรมเกษร และธนัชชา คณทา (Q022)***
13.20 – 13.40 น.	การขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคา : ช่องว่างทางกฎหมายและแนวทางการออกแบบข้อสัญญาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทย ***ภริตพร สมพงษ์ (Q023)***
13.40 – 14.00 น.	รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการจัดการความรู้และประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม ***พัชรพร วรรณเลิศ (Q040)***
14.00 – 14.20 น.	วัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย: การศึกษาตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์ ***พนิดา รักท้วม (Q008)***
14.00 – 14.20 น.	การศึกษาต้นทุนความเสี่ยงภัยประกันภัยน้ำท่วมในประเทศไทย ***ซาบรีน่า เซโฮวิค (Q036)***
14.20 – 14.40 น.	โมเดลเปรียบเทียบอิทธิพลของส่วนประสมการตลาดที่กำหนดความจงรักภักดีของผู้บริโภค: กรณีศึกษาร้านอาหารท้องถิ่นและร้านแฟรนไชส์บริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ***ธมนวรรณ บุตรประโคน และพรลภัส อิศรเมธางกูร (Q041)***
สิ้นสุดการนำเสนอ	

สารบัญ

หน้า

คำนำ ก

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 15 ข

รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงาน จ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและคัดกรองผลงาน ฎ

กำหนดการและตารางนำเสนอผลงาน ฒ

สารบัญ ฟ

หัวข้อ บทความดีเด่น

- พลวัตการใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตปริญญาตรี ผ่านเจตนาในการสื่อสารความเป็นกันเอง 3
  อำนวย พิรุณสาร ประดับเดือน ทองเชื้อเชิญ วันจักร รัตนชื่น
- วันแห่งชัยชนะ: จากประวัติศาสตร์สู่การหล่อหลอม แนวคิดชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่ 16
  กัณฐ์ศศา พงษ์หิรัญ
- วัตถุเก็บตกกับสถานะของศิลปะในสุนทรียศาสตร์ของ อาร์เธอร์ ซี. ดันโต 27
  ปวินท์ เทวฤทธิ์เรืองศรี

หัวข้อ การศึกษาและนวัตกรรม การเรียนรู้ในยุค AI

- การวิเคราะห์ผลกระทบของสื่ออินโฟกราฟิกต่อความเข้าใจเรื่องเอลนีโญและลานีญา ของนักศึกษา: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา 39
  พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย ธนัญญา ยินเจริญ และสุธีรา เดชนครินทร์
- การรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาหลักสูตร บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา 54
  สุธีรา เดชนครินทร์ ธนัญญา ยินเจริญ และอัคญาณ อารยะญาณ
- ความคาดหวังและความต้องการสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี: กรณีศึกษาสาขาช่างกล โรงงานในภาคเหนือของประเทศไทย 67
  ณัฐวุฒิ กองคูณ และปรัชญา เพียสุระ
- การพัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) เพื่อเสริมสร้างทักษะดิจิทัล ในรายวิชา การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น 84
  อรรถพล เขียวทอง และอลิสา ทรงศรีวิทยา
- การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างทักษะการออกแบบประสบการณ์และส่วนติดต่อผู้ใช้ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ 96
  เปรมิกา พุทธา และอลิสา ทรงศรีวิทยา

หัวข้อ การศึกษาและนวัตกรรม การเรียนรู้ในยุค AI (ต่อ) **หน้า**

- ผลของชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่ใช้แนวทางเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัสต่อการพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 108
  สุพิชญา ใจงาม อชิรญาณ์ บุญธรรม และสุรเชษฐ์ มะเรืองประดิษฐ์
- การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา 120
  นาดียา ยูโซะ สุณีย์ แม๊ะจิ กนิษฐา พงศ์อาทิตย์ ระเบียบ สุวรรณเพ็ชร์ เชาวนีพร ชีพประสพ และสาลาม๊ะฮ์ เหมมันต์
- การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล โดยการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนสังกัดอบจ.สงขลา 132
  ต่วนดาริณี กูบือโด กนิษฐา พงศ์อาทิตย์ ระเบียบ สุวรรณเพ็ชร์ ทวีสิน นาวารัตน์ ชนรรค์ พงศ์อาทิตย์ และพัชรี สุหลง
- การศึกษาการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับวิธีจัดการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยา 144
  พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย เมษิตา ฮาตแสนเมือง พัชราภรณ์ ยาบา นวรัตน์ สีตะพงษ์ ศราวุฒิ ชูโลก และชาญยุทธ ฟองสุวรรณ
- การประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์: ความพึงพอใจ ความรู้ และผลของโครงการอบรมต่อการใช้ AI 154
  แพรภัทรา เขียวชะอุ่ม

หัวข้อ สารสนเทศ การสื่อสาร และการเปลี่ยนผ่านสู่ยุค AI

- การออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำเพื่อการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้ง: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน 170
  กนกกร บุญเป็งแก้ว กนกวรรณ เชียงทอง ภัทรวดี เดชคง ยวิษฐา ทองยศ โสภิตา จันอินบัว และธนพล กฤตยานนท
- การศึกษาความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่น X, Y, Z ในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI): ด้วยการวิเคราะห์ความแตกต่างของกรอบความคิดทางเทคโนโลยี 183
  อัมรินทร์ สำอาง และสิริจินต์ วงศ์จารุพรรณ

หัวข้อ สารสนเทศ การสื่อสาร และการเปลี่ยนผ่านสู่ยุค AI (ต่อ) **หน้า**

- การศึกษาเปรียบเทียบฮิวริสติกวิธีเพื่อนบ้านใกล้ที่สุดและฮิวริสติกเชิงวิวัฒนาการ เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพเส้นทางการขนส่งในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม: กรณีศึกษาโดยใช้เอ็กเซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ 194
  เจษฎาภรณ์ อภิรักษ์นิยม ณัฐพิชชา โสภาพ ซีซารียา ศรีบูโฮม ภาวิดา ประสานศรี สายธาร นุชอยู่ และธนัตถ์ภัทร ถิรธนัชดิลก
- การวิเคราะห์และประเมินประสิทธิภาพของแบบจำลองทางสถิติและอนุกรมเวลาในการคาดการณ์ความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$: กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร 206
  ศิวภัทร อรรคทิมากูล และเอกกมล วรรณเมธี
- การออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ : กรณีศึกษา J&T Express อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม 224
  ชารินทร์ เกสร และกฤตธี ศรีลางาม
- การพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการในรูปแบบออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม 238
  บรรพต กิติสุนทร ภัทราภรณ์ โพธิ์พุ่ม และคชตรัย เจริญสุข
- ผลการใช้แอพพลิเคชั่นพัฒนาพฤติกรรมเด็กพิเศษอายุ 7–9 ปี ของศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษชุมชนทุ่งสองห้อง 253
  ฐานิรัตน์ สารวรรณ และชุติมา พิศาลย์
- การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับขีดความสามารถของรัฐวิสาหกิจไทยในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล 263
  ฉัตรเฉลิม โขสูงเนิน
- ปลดปล่อยภาวะอาณานิคม: ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีพลังงานสะอาดของอินเดีย 276
  ธันยพร สุนทรธรรม และสยาม เสรีราษฎร

หัวข้อ มนุษยศาสตร์ ภาษา ศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์

- ชาดกที่ขาดหายไปจากจิตรกรรมนิบาตชาดกวัดเครือวัลย์วรวิหาร 290
  พิธุมา พันธุ์ทวี
- จาก “หญิงคนชั่ว” สู่ “หญิงบริการ”: การเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศในยุคอเมริกันช่วงสงครามเย็นในประเทศไทย พ.ศ.2493 – 2519 304
  ปัญญพัฒน์ ศรีบาง และชาติชาย มุกสง
- นายเลิศ เศรษฐบุตร: กำเนิดรถเมล์สายแรกสู่ธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2456 ถึง พ.ศ. 2497 331
  บัณฑิตา จักรเพ็ชร

หัวข้อ มนุษยศาสตร์ ภาษา ศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ (ต่อ) **หน้า**

- การใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัยในจังหวัดเชียงใหม่ 320
  สุดารัตน์ บุญรอด หฤทัย รุจิระถาวรวิทย์ และมนฤทัย ไชยวิเศษ
- แจ๊สและการสร้างอัตลักษณ์คนดำในนาซีเยอรมนี: กรณีศึกษาฮันส์ มัสสาคอย 342
  ธนกร พลายแก้ว
- ผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam เพื่อพัฒนาทักษะการจำแนกและการออกเสียงภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 356
  ต้นธาร เหมมณี และสุพจน์ วิศิษฏ์บวร
- การใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม เพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 369
  กฤษณพงศ์ สุยะนันท์ และถิรวัฒน์ รอดพ่วง
- การสืบค้นประวัติศาสตร์สยามของออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ ผ่านงานเขียนในวารสารสยามสมาคม ระหว่าง ค.ศ. 1904-1917 382
  ศุภศิษฏ์ สิทธิสิงห์
- การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนการสอนดนตรีไทย 393
  บุณฑริกา คงเพชร

หัวข้อ บริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ การบัญชี และการเงิน

- พฤติกรรมผู้บริโภคต่อส่วนประสมการตลาด (7Ps) ในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ: กรณีศึกษา อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี 403
  สยมภู หาญภักดีสกุล และธนพร แหลมทอง
- อิทธิพลของแนวปฏิบัติลีนในโซ่อุปทานต่อความได้เปรียบทางการแข่งขัน: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย 416
  อัณณ์ณิชา ธัญญะชัยรัตน์
- กลยุทธ์การตลาดแบบแตกต่างสำหรับไข่ไก่ออร์แกนิก: มุมมองจากส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) และการแบ่งกลุ่มผู้บริโภคในตลาดอาหารยั่งยืน 427
  ศิรภัสสร เลาะเงิน กัญญาภัค แจ่มใส ภัทรลิตา ก่อกอง พิมพ์ญาดา พิมพล รตา พิลาสชวนพิศ นิโลบล ภัทโรภาส ธฤตพน อู่สวัสดิ์ จำเริญ เที่ยงธรรม และเสาวนิตย์ เลขวัต
- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการซื้อผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์ 446
  วรจักร ปัญญามา อภิชาต ดะลุณเพชย์ และเออวดี เปรมัษเฐียร
- อิทธิพลความพร้อมทางเทคโนโลยีที่มีต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าร้านสะดวกซักในพื้นที่จังหวัดสงขลา : การศึกษาบทบาทตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมของคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้า 457
  หทัยชวัญ จันทอง

หัวข้อ บริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ การบัญชี และการเงิน (ต่อ) **หน้า**

- ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี 472
  ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ พีรญา พงษ์ปรสุวรรณ์ กนกวรรณ สมจิตต์ กัณฐมณี แซ่โก ขวัญจิรา แป้นสุข เจนจิรา คุณพูน ชนิตสิรี พงษ์พิศาลสกุล ธนัชพร มณฑิราช ธาวิตา ศิริโกศล ปราณปรียา ศรีโสภา พิชญ์สินี ผึ้งปฐมภรณ์ และสุชานาฎ หาญอนุสรณ
- “ทุน” ในการประกอบการธุรกิจร้านอาหารขนาดเล็กรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้ 487
  อังคณา ข่มอารมณ์ ปรเมษฐ์ อุ่นเรือน จิรวัฒน์ รักชาติ และเสาวรีย์ ชัยวรรณ
- การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไทย ในกลุ่มดัชนี SET50 500
  เกล้าลฎา ตั้งกุศลจิต ชนันท์กานต์ คงเกื้อ ณัฏฐณิชา อินต๊ะเสน ธนภรณ์ สุดหนองบัว เบญญาภา มุกคุณากร ปุระชัย แพวิเศษ พลอยชนก โคตรมา ภานุวัฒน์ โกมุท ศุภวิชณ์ แก้วเลิศดิลก สุวิชาดา เกียววงษ์ และณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ
- ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้รายได้จาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ต่อผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างในประเทศไทย 519
  เกวลิน ระเบียบดี คีตภัทร ยังจอง ณัฐกิตติ์ ตุลชาติ ทัศวรรณ ทองเครือ ธนาชัย สิงห์กุมภ์ ปนัดดา ชายจันทร์ เพ็ญสิณี จริยหัตถะกิจ รวินต์นิภา เพ็ชรพิจิตร รัตนาพร ขันภักดี ลภัสรดา ลี้กุล วรรณนิษา คงชนะ และณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ
- การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์การรายงานธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (e-Payment) และความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย 535
  ณัชชา วงษ์วิสุทธิกุล ธนภัทร ขนุนทอง พริดิสา เพชรกมลผล พิชญธิดา อานาภรณ์ พิมพ์รดา สุวรรณรัตน์ ภัทรธิดา ชำนิมาศ เมธาวี ดำมินเศก วริศรา สุขพราหม ศิรานนท์ ใจน้ำ อสมาภรณ์ บุตรน้ำเพชร ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ และประไพพิศ สวัสดิ์รัมย์

หัวข้อ บริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ การบัญชี และการเงิน

- การสะสมทุนของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในกรุงเทพมหานคร 550
  สรณัติ์ ลลิตวงศา
- ทรงช้อเงินด่วน : การควบคุมเวลา พื้นที่ และร่างกาย ในความสัมพันธ์หนี้นอกระบบออนไลน์ 562
  นาตาลี อาจหาญ
- นโยบายรัฐบาลดิจิทัลและการรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ของไทย 575
  ศิพิมพ์ ศรบัลลังก์
- ปริทัศน์การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน 589
  ไพรัช บวรสมพงษ์
- การท่องเที่ยวกับความสุขของคนในชุมชน: บทวิเคราะห์กรณีเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย 610
  จุฬาลักษณ์ พรมมา และสานิตย์ หนูนิล

หัวข้อ บริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ การบัญชี และการเงิน **หน้า**

- ปัญหาการครอบครองทรัพย์ของเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของทายาทโดยธรรมเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย 625
  พชร สุขสุเมฆ
- การยกระดับทักษะอาชีพในยุค Sustainable New Normal: ถอดบทเรียนจากกระบวนการฝึกอบรมภาครัฐ กรณีศึกษาหลักสูตรเบเกอรี่ ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร 639
  ชยพัทธ์ ชัยแสนสุข
- ปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรี : มุมมองเชิงพื้นที่ 651
  อภิเศก ปั้นสุวรรณ และกัลยา เทียนวงศ์
- ปัญหาการบังคับควบคุมจริยธรรมโดยกฎหมายในสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีการุณยฆาต 665
  ธีรศักดิ์ ลีละพัฒนา ประกาศิต ชื่นอารมณ์ และฉลองบูรณ์ เพ็งลำ
- การพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยี: แนวคิด กรณีศึกษา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับประเทศไทย 680
  อรรถสิทธิ์ เรืองศิลป์ และธันยพร สุนทรธรรม

หัวข้อ ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรีเครือข่าย SMARTS

- การพยากรณ์ยอดขายเพื่อหาปริมาณการสั่งซื้อรายวันที่เหมาะสม กรณีศึกษาธุรกิจจำหน่ายหมูสด ไก่สด 698
  ธิดามาตุ เพ็ชรสุวรรณ์ นิกษ์นิภา พึ่งเนียม ปนัสยา จิ้วล้อ พรชิตา เหล่าชัย พัชราภา สวัสดีมงคล และอภิญญา พงษ์ปรีชา
- ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนและทุนทางปัญญากับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยีในประเทศไทย 715
  ชุติกาญจน์ วารุปสีเพชร ธราธิป ธนกรพงศ์ มิ่งขวัญ โตกราน และอารยา สกุลเพชรอร่าม
- ความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดชลบุรี เกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเพิ่มเติม ปี พ.ศ. 2568 732
  ชิโนรส นาคลอง และธนดล เรืองชัย
- ความเสี่ยงและผลตอบแทนของหลักทรัพย์กลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย 743
  ชัญญปัญ มั่งคั่ง ชนาธิป จริตรัมย์ พุธรามาศ สร้อยสูงเนิน พุฒินาท วันเนาว์ และฐิติมา ไชยะกุล
- การจัดการความเสี่ยงการเกิดอุบัติเหตุภายในกระบวนการขนส่งสินค้า กรณีศึกษา บริษัทขนส่ง XYZ 753
  นิภาพร สมจิตร จิตรกัญญา สารบรรณ ศศิรา เรืองเดช และศิริวรรณ ไชยสูรยกานต์

หัวข้อ ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรีเครือข่าย SMARTS (ต่อ)

- การเล่นคำสองภาษาไทย–อังกฤษในสื่อดิจิทัล: ความคิดสร้างสรรค์ข้ามภาษาในยุคปัญญาประดิษฐ์ 764
  อาทิมา สื่อสุวรรณ์ ณชญาดา จันทร์หอม ธาระริน รุ่งโรจน์ดี ศุภกฤต โชคถาวร ณัฏฐณิชา น้อยสุวรรณ์ และศุภกาญจน์ ผาทอง
- ผลกระทบต่อธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจากเขตการค้าเสรีไทย-จีน กรณีศึกษา : สินค้าอุปโภคบริโภค ย่านสำเพ็ง 782
  ศุภการ นงนุช และอภิเศก ปั้นสุวรรณ
- วัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย: การศึกษาตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์ 796
  พนิดา รักห้วม
- การวิเคราะห์คำพ้องที่มีความหมายใกล้เคียงกัน “unhappy,” “depressed,” และ “gloomy” ด้วยภาษาศาสตร์คลังข้อมูลจากมุมมองของทฤษฎี Lexical Priming 808
  กุลสิริ แสงอินทร์ ณัฐพัฒน์ บุญสม โชติรส ยศสอน วรปรัชญ์ เฉยกลาง วรเมธ อินไธสง และบารมี เขียววิชัย
- แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในสักการสถานจีนย่านเจริญไชย: การศึกษาเปรียบเทียบกับไต้หวัน ฮ่องกง และสิงคโปร์ 817
  ณัฐนิชา ผลมงคลวัฒน์ แพรวา กะสิ ทักษพร พลหาร ชลธิชา คงกระพันธ์ ริณภัทร ฐินปุตโต และชนัญญ์ เมฆหมอก
- การศึกษาไทยในการเมือง “เผด็จการ” สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร พ.ศ. 2506-2516 830
  พณิชพล แซ่เฮ้ง วีรภาพ ศรีบัวเผื่อน ปัญญาวดี สุทธิพันธ์ และพินธกร นามดี
- เพศ ชนชั้น และประวัติศาสตร์ ในหนังสือนวนิยาย “จวบระพีอัสดง” 839
  อนุวัฒน์ อินทขันตี อัฐภูม ไพบูลย์ และพินธกร นามดี
- แนวคิดความรุนแรงทางการเมืองของกลุ่มการเมือง “ฝ่ายขวา” ในเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 848
  ปิยมาศ บุญมี สาริกา เกิดโภคา และพินธกร นามดี
- การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวลาวในพื้นที่ด่านเจดีย์สามองค์ เขตชายแดนไทย–เมียนมา 859
  สุกัญญา จรูญรัตนกาญจน์
- วัฒนธรรมของการเชียร์ฟุตบอลของกลุ่มฮูลิแกนที่ส่งผลตอความรุนแรงทางสังคม 869
  สุรพัฒน์ สินคง
- การออกแบบลายผ้าจากอัตลักษณ์ชุมชนวัดพระงาม 878
  ศุภณัฐ ไพรี และปิยะวรรณ ปิ่นแก้ว
- การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ต จากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ด้วยแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ 887
  สมาธิวุฒิ หอมบุบผา และวิรัตน์ ปิ่นแก้ว
- วัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2520 898
  ภูมิภัทร ชาตรีกุล และชาติชาย มุกสง

หัวข้อ ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรีเครือข่าย SMARTS (ต่อ)

- แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 910
  ภูรี ลิ้มกัลยกร ปวินญาพัฒน์ วรพันธ์ และศุภณัฐ พานา
- สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจรถไฟแห่งประเทศไทย : กรณีศึกษา การหยุดเดินรถประท้วงความปลอดภัย เหตุรถไฟตกรางที่เขาเต่า พ.ศ. 2552 923
  นพสิทธิ์ วิบูลย์นันทกิจ และกานต์รวี วิชัยปะ
- การเปลี่ยนงานบ่อยของแรงงาน Gen Z : กลไกการเอาตัวรอดในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมร่วมสมัย 931
  พศิน บ้านหมู่ ชนิกานต์ เจริญผล และธันนิกานต์ สูญสิ้นภัย
- การศึกษาการเรียนรู้ของเครื่องในการหาพื้นที่เหมาะสมตั้งบ้านพักผู้สูงอายุ กรณีศึกษา : กรุงเทพมหานครและปริมณฑล 944
  นพรัตน์ เจริญสุดใจ ปาลิดา ธรรมเกษร ธนัชชา คณทา และจิรวัฒน์ ดารณีศรีสุข
- การขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคา : ช่องว่างทางกฎหมายและแนวทางการออกแบบข้อสัญญาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทย 955
  ภริตพร สมพงษ์ และรัฐอัครธีร์ อัครธีรฐิติภูมิ
- อิทธิพลของสาธารณรัฐประชาชนจีนต่ออุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมา: กรณีศึกษารัฐคะฉิ่นและรัฐฉาน 966
  จิรายุ กันตโสภณานนท์
- นโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 977
  กฤติยา จำปาเงิน
- นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของมาร์กอส จูเนียร์: ท่ามกลางการแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน 989
  พรกนก งันเกาะ
- มรดกสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊ากับกระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยว 1001
  ฐนกร ขักขะโร
- พรรคสังคมราษฎร์นิยมกัมพูชา: การกำเนิด การดำรงอยู่ และการล่มสลาย (ค.ศ. 1955-1970) 1014
  ยศพันธ์ โชคบุญมาอนันต์
- นโยบายปรับโครงสร้างจังหวัดตามแนวทางสู่ยุคแห่งความรุ่งโรจน์ของเวียดนามจาก 63 สู่ 34 จังหวัด กรณีศึกษา นครโฮจิมินห์ ควบรวมจังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า บิ่ญเซือง 1025
  อลิศรา เชื้อเพ็ชร
- การเจาะตลาดซูเปอร์ฟู้ด (Superfood) ไทยในประเทศสิงคโปร์: กรณีศึกษาไข่ผำ 1036
  ทิชาณันห์ แจ้งสุข

หัวข้อ ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรีเครือข่าย SMARTS (ต่อ)

- บทบาทและแนวโน้มของรูเบิลดิจิทัลต่อการพัฒนาระบบการเงินดิจิทัลของธนาคารกลางรัสเซียและระบบการเงินโลก 1048
  ณภัทร เพ็ชรจำรัส
- ความต้องการและอุปสรรคการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐไทย 1056
  อิศรากรณ์ พิเชษฐจำรัสชีพ
- บ้านไม้พื้นถิ่นในรัสเซียยุคใหม่: การอนุรักษ์และความท้าทายภายใต้การขยายตัวของเมือง 1067
  ณิชาภัทร์ แป้นแก้ว
- ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซีย: การแสวงหาแนวทางเศรษฐกิจที่ไม่ขึ้นกับตะวันตก (ค.ศ. 2014-2025) 1079
  หริกานต์ แก้วเที่ยง
- อิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน ระหว่างปี ค.ศ. 1918-1921 1091
  กิตติธัช พึ่งตนเอง
- การศึกษาต้นทุนความเสี่ยงภัยประกันภัยน้ำท่วมในประเทศไทย 1101
  ซาบรีน่า เซโฮวิค ธิญาดา แซ่หลิม จุฬาลักษณ์ อินเสมือน และกมล บุษบา
- อิทธิพลของความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล 1114
  มินตรารวีย์ กัณฑ์โย และวิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย
- การรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม 1125
  ศศิปรียา สุวรรณสิงห์ ยศวรรณ โพธิ์อำพร นงลักษณ์ บุญสมจิตร ธนาธิป พัวพรพงษ์ และวิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย
- ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม 1135
  ขวัญนภา บุญผล ธีรภัทร์ ศรีบุญเพ็ง ปภัสสร บุญทองเนียม ธีรเดช ทิวถนอม และวิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย
- รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการจัดการความรู้และประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม 1146
  พัชรพร วรรณเลิศ ธัญญาเรศ พรมีสุข ปภาวรินท์ สายศิริ ปิยะดา คัมภิรานนท์ และวิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย
- โมเดลเปรียบเทียบอิทธิพลของส่วนประสมการตลาดที่กำหนดความจงรักภักดีของผู้บริโภค: กรณีศึกษาร้านอาหารท้องถิ่นและร้านแฟรนไชส์บริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 1161
  ธมนวรรณ บุตรประโคน พรลภัส อิศรเมธางกูร ธัญญามาส อุปริพุทธิ จำเนียร ชุณหโสภาค ชัยฤทธิ์ ทองรอด สุภาณี พงษ์ลิ้ม และวิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย

บทความดีเด่น

พลวัตการใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตปริญญาตรี ผ่านเจตนาในการสื่อสารความเป็นกันเอง

The Dynamics of Informal Pronoun Usage among Undergraduate Students through Rapport-building Intentions

อำนวย พิรุณสาร[1]
ประดับเดือน ทองเชื้อเชิญ[2]
วันจักร รัตนชื่น[3]

บทคัดย่อ

ภายใต้พลวัตภาษาดิจิทัล “คำไม่สุภาพ” โดยเฉพาะสรรพนามไม่สุภาพตามขนบภาษาไทย ถูกนิยามความหมายใหม่เชิงสังคมในกลุ่มเยาวชนร่วมสมัย ขณะที่การอธิบายขาดการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเจตนา บริบท และความเหมาะสมของการใช้ภาษาดังกล่าวยังมีอยู่อย่างจำกัด งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและความถี่ วิเคราะห์ทัศนะและเจตนาในการใช้สรรพนามไม่สุภาพ ตลอดจนประเมินความเหมาะสมของการใช้ภาษาดังกล่าวตามบริบทการสื่อสารในกลุ่มนิสิตปริญญาตรี กลุ่มตัวอย่างคือนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวรจำนวน 1,302 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามเชิงโครงสร้างและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการศึกษาพบว่า มีการขยายตัวของการใช้สรรพนามไม่เป็นทางการ โดยนิสิตมีการจัดระดับความไม่สุภาพของ “กู” “มึง” ลดลง เจตนาหลักมุ่งสร้างความสนิทสนมและหยอกล้อ มากกว่าการมุ่งร้ายเชิงตัวบุคคล ผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ยืนยันความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระหว่างเจตนาสร้างสายสัมพันธ์กับความเหมาะสมในพื้นที่ส่วนตัว สะท้อนถึงสมรรถนะทางภาษาศาสตร์สังคมในการปรับเปลี่ยนรหัสภาษา ให้สอดคล้องกับกาลเทศะและมิติอำนาจ ข้อเสนอเชิงประยุกต์คือ ควรเน้นการทำความเข้าใจพลวัตการสื่อสารร่วมสมัยแทนการกำกับควบคุมเชิงจารีต เพื่อลดช่องว่างระหว่างวัยและเสริมสร้างการสื่อสารที่เคารพบริบทสังคมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: *คำไม่สุภาพ การเลือกใช้สรรพนาม เจตนาการสื่อสาร ความเหมาะสมตามบริบท บรรทัดฐานทางสังคม*

Abstract

Amidst the dynamics of digital discourse, impolite language, particularly traditionally impolite Thai pronouns, has been socially reinterpreted among contemporary youth. However, the relationship between communicative intent, social context, and perceived appropriateness remains insufficiently explained. This study aimed to examine the patterns and frequency of impolite pronoun usage, analyze students’

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
[2] งานจัดการวิชาศึกษาทั่วไป กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
[3] งานบริการการศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

perceptions and communicative intentions, and assess the appropriateness of such usage across communicative contexts among undergraduate students. The sample consisted of 1,302 undergraduate students at Naresuan University. Data were collected via a structured questionnaire and analyzed using descriptive statistics and Pearson's correlation coefficient.

Findings revealed a noticeable expansion in the use of informal Thai pronouns. Students perceived "kuu" and "mueng" as less impolite than traditionally assumed. Their primary intent was to establish camaraderie and rapport, often through playful tones rather than confrontation. A statistically significant correlation was found between rapport -oriented intentions and perceived appropriateness in private settings, suggesting sociolinguistic adaptability and contextual awareness. Applied suggestions advocate shifting traditional regulation toward contemporary communication dynamics, bridging generational gaps and fostering sustainable, respectful communication.

***Keywords**: impolite language, pronominal choice, communicative intention, contextual appropriateness, social norms*

บทนำ

การสื่อสารของมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสาร ความคิด หรืออารมณ์เท่านั้น หากยังสะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคม อำนาจ และตัวตนของผู้สื่อสาร (Fairclough, 1995; Holmes, 2013) โดยเฉพาะในภาษาไทย ระบบคำสรรพนามทำหน้าที่มากกว่าการแทนบุคคลที่หนึ่ง สอง หรือสาม แต่ยังเป็นเครื่องมือที่สะท้อนระดับความเคารพ ความใกล้ชิด หรือแม้แต่ความห่างเหินทางสังคมอย่างลุ่มลึก (วิมลพรรณ อนันตชัย, 2564) ดังนั้น การเลือกใช้ภาษาจึงไม่เป็นกลาง หากแต่เป็นการเลือกที่แฝงด้วยเจตนาและการเจรจาต่อรองทางสังคมเสมอ (Hymes, 1974)

ในกลุ่มเยาวชนโดยเฉพาะนิสิตระดับอุดมศึกษา ภาษาไม่เพียงทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ของการแสดงอัตลักษณ์ การแสดงออกถึงความเป็นสมาชิกของกลุ่ม และการสร้างสายสัมพันธ์ในแบบเฉพาะตน (Eckert, 2000) การเลือกใช้ภาษาจึงสัมพันธ์โดยตรงกับบริบททางวัฒนธรรม วัย และอิทธิพลของโลกดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดียที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันของรูปแบบภาษาและบรรทัดฐานเดิม เช่น การใช้คำไม่สุภาพ เช่น "มึง – กู - ไอ้ - อี" ที่เคยถูกจัดวางให้อยู่ในพื้นที่ของคำหยาบ ได้กลายเป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อสารความสนิทสนม และความเป็นกันเองในกลุ่มเพื่อนอย่างแพร่หลาย (Suwanpitak, 2023)

ปรากฏการณ์การใช้คำไม่สุภาพเพื่อสื่อถึงความใกล้ชิดนี้มีมิติที่ซับซ้อน ในแง่หนึ่งคำเหล่านี้อาจเป็นการแสดงออกถึงความเป็นพวกเดียวกัน (in-group solidarity) หรือที่ช่วยสร้างความแน่นแฟ้นในกลุ่ม (Brown & Levinson, 1987; อรัญญา ศรีบุญมา, 2564) ขณะเดียวกันก็สะท้อนกระแสภาษานอกกรอบ ที่เยาวชนใช้เป็นเครื่องมือต่อต้านบรรทัดฐานภาษาแบบเดิม เพื่อแสดงความเป็นอิสระและการปฏิเสธโครงสร้างอำนาจทางภาษา (Eckert, 2012; Tagg, 2015)

อย่างไรก็ตาม ค่านิยมหลักของสังคมไทยยังคงยึดโยงกับความสุภาพอ่อนน้อม การเคารพผู้ใหญ่ และการใช้ภาษาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การใช้คำไม่สุภาพจึงอาจถูกตีความว่าไม่เหมาะสม ไม่ให้เกียรติ หรือเป็นการท้าทายบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะเมื่อเกิดขึ้นในบริบทที่มีความต่างด้านวัย สถานะ หรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (อังคณา แสงจันทร์, 2561) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตมิได้เป็นเพียงการเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานความสุภาพทางภาษา หากแต่เป็นปฏิบัติการทางสังคมที่ดำรงอยู่บนเส้นแบ่งอันละเอียดอ่อนระหว่างการสร้างความสนิทสนม

ความเป็นกันเอง และการรักษากาลเทศะทางสังคม ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจทัศนะและเจตนาการใช้ภาษาของนิสิตจึงจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กับบริบททางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนา และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่กำกับการใช้ภาษาในสังคมไทย

คณะผู้วิจัยพบว่า งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษาคำหยาบ ในแง่ของความหมายหรือการจำแนกประเภททางภาษา แต่ยังมีข้อจำกัดในมิติของเจตนาและทัศนะของผู้ใช้โดยตรง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการเข้าใจความหมายที่แท้จริงของการเลือกใช้ภาษาในบริบทเฉพาะ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการใช้คำ และถ้อยคำที่ไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตระดับปริญญาตรี โดยไม่เน้นที่การตีตราว่า “ควร” หรือ “ไม่ควร” ใช้คำเหล่านี้ หากแต่มุ่งวิเคราะห์จากมุมมองของผู้ใช้ว่า “เหตุใดจึงเลือกใช้” “คำเหล่านี้สะท้อนอะไรต่อความสัมพันธ์ในกลุ่ม” และ “การใช้ดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบทใด” โดยเน้นการพิจารณาทัศนะและเจตนาที่แฝงอยู่ภายใต้คำพูด

ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษานี้มิได้เป็นเพียงการสำรวจทางภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง หากแต่เป็นความพยายามในการทำความเข้าใจภาษาในฐานะปฏิบัติการทางสังคมที่สะท้อนพลวัตของเยาวชนไทยร่วมสมัย ผู้ซึ่งต้องเผชิญกับแรงตึงเครียดระหว่างการรักษาอัตลักษณ์ของตนเองกับแรงกดดันจากบรรทัดฐานทางสังคม การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงมีคุณค่าทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติทางการศึกษา เนื่องจากสามารถใช้เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ด้านภาษา การพัฒนาทักษะการสื่อสาร และการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้เรียน ผู้สอน และผู้ปกครองในบริบทการสื่อสารยุคดิจิทัล

แม้จะมีผลงานศึกษาด้านภาษาไม่สุภาพในหมู่วัยรุ่นและเยาวชนอยู่บ้าง แต่งานเหล่านั้นยังให้ความสำคัญกับมิติของเจตนา ความสัมพันธ์ และบริบทการใช้ภาษาร่วมกันอย่างจำกัด งานวิจัยนี้จึงมุ่งสำรวจพลวัตของการใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิต โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความถี่ ทัศนะ เจตนา และความเหมาะสมตามบริบท เพื่อเสนอความเข้าใจที่สอดคล้องกับการสื่อสารของนิสิตร่วมสมัย และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ด้านภาษาและทักษะการสื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษารูปแบบและความถี่ของการใช้สรรพนามไม่สุภาพในชีวิตประจำวันของนิสิตปริญญาตรี
2. วิเคราะห์ทัศนะและเจตนาในการใช้สรรพนามไม่สุภาพของนิสิตในฐานะเครื่องมือสร้างความสนิทสนมและความเป็นกันเองในกลุ่มเพื่อน
3. เพื่อประเมินความเหมาะสมของการใช้สรรพนามไม่สุภาพตามบริบทการสื่อสาร ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนาและลำดับชั้นทางสังคม

สมมุติฐานของการวิจัย

ภายใต้แนวคิดว่าด้วยความสามารถทางภาษาศาสตร์เชิงสังคมและการปรับเปลี่ยนรหัสทางภาษาตามบริบท คณะผู้วิจัยมีข้อพิจารณาว่า การใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตระดับปริญญาตรี มิได้สะท้อนเจตนาเชิงลบหรืออาฆาตเป็นหลัก หากแต่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อสร้างความสนิทสนม ความเป็นกันเอง และลดระยะห่างเชิงสังคมในพื้นที่ส่วนตัว โดยเฉพาะในกลุ่มเพื่อนที่มีความใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม ความเหมาะสมในการใช้คำเหล่านี้มิได้มีลักษณะตายตัว หากแต่ยืดหยุ่นตามปัจจัยทางบริบท เช่น สถานะของผู้ฟัง พื้นที่การสื่อสาร และระดับความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนา

ดังนั้น คณะผู้วิจัยคาดว่า การใช้สรรพนามไม่สุภาพโดยมีเจตนาสร้างความสัมพันธ์ จะสัมพันธ์ในทางบวกกับการประเมินว่าเหมาะสมในบริบทส่วนตัวที่ไม่เป็นทางการ แต่ความเหมาะสมดังกล่าวจะลดต่ำลงเมื่ออยู่ในพื้นที่สาธารณะ หรือในบริบทที่คู่สนทนามีสถานะสูงกว่าตน อันสะท้อนถึงบทบาทของลำดับชั้นทางสังคมในการกำกับการเลือกใช้ภาษาของนิสิต แม้ในยุคที่ภาษาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรีที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งมีประสบการณ์การใช้ภาษาในพื้นที่ออนไลน์และการสื่อสารกับกลุ่มเพื่อนในชีวิตประจำวัน โดยกลุ่มตัวอย่างจะเป็นผู้ที่ตอบแบบสอบถามภายใต้ความสมัครใจ โดยคัดเลือกให้ครอบคลุมหลากหลายชั้นปีและคณะวิชา

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยนี้มุ่งศึกษาถ้อยคำไม่สุภาพที่ใช้ในการเรียกขาน การแทนตัว หรือการอ้างถึงคู่สนทนาในบริบทการสื่อสารระหว่างนิสิต โดยครอบคลุมทั้งสรรพนามไม่เป็นทางการ เช่น “กู–มึง”, “เอ็ง–ข้า” และคำเรียกขานเชิงบริภาษหรือคำสบถบางรายการที่นิสิตรับรู้ว่าใช้หรือพบเห็นในการสื่อสารระหว่างเพื่อน ทั้งนี้ รายการถ้อยคำที่ใช้ในแบบสอบถามได้มาจากการสำรวจเบื้องต้นและการทดลองใช้เครื่องมือกับนิสิต จึงสะท้อนถ้อยคำที่ปรากฏในบริบทการใช้ภาษาจริงของกลุ่มตัวอย่าง งานวิจัยนี้จึงใช้คำว่า “ถ้อยคำไม่สุภาพในการเรียกขานและการสื่อสารระหว่างนิสิต” เพื่อครอบคลุมทั้งสรรพนามไม่เป็นทางการและคำเรียกขานเชิงบริภาษ โดยมุ่งวิเคราะห์รูปแบบการใช้ ความถี่ เจตนา ความเหมาะสม และบริบทของการสื่อสาร มากกว่าการจำแนกชนิดคำตามหลักไวยากรณ์เพียงมิติเดียว

3. ขอบเขตด้านเครื่องมือและการวิเคราะห์ ใช้แบบสอบถามเชิงโครงสร้างเป็นเครื่องมือหลัก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัยนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสามารถทางภาษาศาสตร์เชิงสังคม และแนวคิดว่าด้วยการปรับเปลี่ยนรหัสทางภาษาให้สอดคล้องกับบริบท โดยคณะผู้วิจัยตั้งสมมติฐานว่า เจตนาในการใช้คำไม่สุภาพเพื่อแสดงความสนิทสนมหรือระบายอารมณ์ อาจส่งผลต่อการประเมินความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ในบริบทต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ

ในกระบวนการนี้ การรับรู้ระดับความไม่สุภาพของภาษาตามแต่ละบริบท ทำหน้าที่สะท้อนสมรรถนะในการตระหนักรู้บริบททางสังคมและการควบคุมภาษาตามสถานการณ์ นอกจากนี้ “ลำดับชั้นทางสังคม” ยังถูกพิจารณาเป็นปัจจัยเชิงบริบทที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินความเหมาะสมของภาษาดังกล่าว โดยเฉพาะในสังคมไทยที่ยังให้ความสำคัญต่อบทบาทของอายุ สถานภาพ และความเป็นทางการในปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังแผนภาพต่อไปนี้

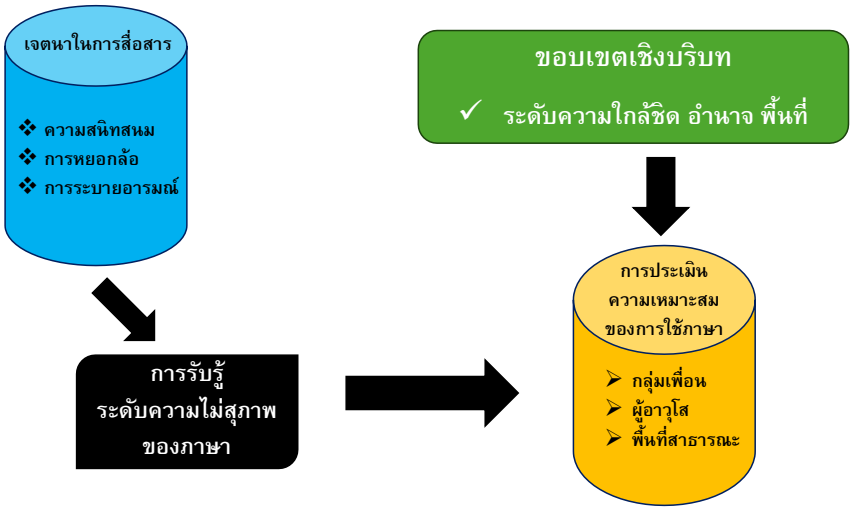

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางภาษาศาสตร์สังคมในเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร นิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยนเรศวร

ประชากรที่เข้าถึงได้ (Accessible Population) คือ นิสิตที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาภาษา สังคม และวัฒนธรรม ในภาคการศึกษาต้น ปีการศึกษา 2568 จำนวน 1,460 คน ซึ่งถือเป็นกลุ่มตัวแทนที่มีความหลากหลายสูง เนื่องจากเป็นรายวิชาที่นิสิตทุกคณะและชั้นปีสามารถเลือกศึกษาได้อย่างอิสระ สะท้อนภาพรวมของประชากรนิสิตในมิติที่กว้างขวาง

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำตามเกณฑ์ของ Krejcie & Morgan (1970) ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้ผลลัพธ์จำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ คือ 305 คน อย่างไรก็ตาม เพื่อความครอบคลุมและลดความคลาดเคลื่อน คณะผู้วิจัยจึงดำเนินการเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมด (Census) ผ่านระบบการเรียนการสอนออนไลน์ โดยได้รับข้อมูลที่สมบูรณ์จากผู้ร่วมตอบแบบสำรวจทั้งสิ้น 1,302 คน คิดเป็นร้อยละ 89.17 ของประชากรที่เข้าถึงได้

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามเชิงโครงสร้าง ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาไม่สุภาพ สรรพนามไม่เป็นทางการ การเรียกขาน และความเหมาะสมของภาษาในบริบททางสังคม ร่วมกับการสำรวจเบื้องต้นและการทดลองใช้เครื่องมือกับนิสิต เพื่อคัดเลือกรายการถ้อยคำที่ผู้ตอบรับรู้ว่าใช้หรือพบเห็นในการเรียกขาน การแทนตัว หรือการอ้างถึงคู่สนทนาในบริบทไม่เป็นทางการ รายการคำที่ได้จึงครอบคลุมทั้งสรรพนามไม่เป็นทางการ เช่น “กู–มึง”, “เอ็ง–ข้า” และคำเรียกขานเชิงบริภาษที่ปรากฏในการสื่อสารระหว่างเพื่อน

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 พฤติกรรม ทัศนะ และเจตนาในการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพในการสื่อสารระหว่างนิสิต และส่วนที่ 3 การประเมินความเหมาะสมของการใช้ถ้อยคำดังกล่าวตามบริบทการสื่อสาร โดยมีทั้งคำถามแบบเลือกตอบและมาตรประมาณค่า 5 ระดับ

คณะผู้วิจัยตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์และสังคมศาสตร์จำนวน 3 ท่าน ด้วยค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการตรวจสอบพบว่า ค่า IOC รายข้ออยู่ระหว่าง 0.67–1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ จากนั้นจึงปรับปรุงถ้อยคำของข้อคำถามให้ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทการใช้ภาษาของนิสิตก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง และผลการตรวจสอบความเชื่อมั่นแบบสอบถามด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค พบว่า ค่าความเชื่อมั่นโดยรวมเท่ากับ 0.80 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้

3. การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลผ่านระบบออนไลน์เป็นระยะเวลา 3 สัปดาห์ ข้อมูลที่ได้รับจะถูกนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์และวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ผ่านสถิติดังนี้

สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายรูปแบบความถี่และทัศนะพฤติกรรม

สถิติเชิงอนุมาน ใช้การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson’s Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างเจตนาเพื่อความเป็นกันเองและระดับความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่การสื่อสาร

โดยเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยแบ่งเป็น 5 ระดับ ได้แก่

4.51 – 5.00 หมายถึง ระดับสูงที่สุด 3.51 – 4.50 หมายถึง ระดับสูง

2.51 – 3.50 หมายถึง ระดับปานกลาง 1.51 – 2.50 หมายถึง ระดับต่ำ

1.00 – 1.50 หมายถึง ระดับต่ำที่สุด

เพื่อระบุระดับของพฤติกรรม ทัศนะ และความเหมาะสมในมิติเชิงวัจนปฏิบัติศาสตร์

ผลการวิจัย

เพื่อให้การรายงานผลการวิจัยมีความเป็นระบบ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย คณะผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง พฤติกรรมและการรับรู้ต่อการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ ระดับความไม่สุภาพตามการรับรู้ของนิสิต ช่องทางการใช้และเจตนาเบื้องหลัง และความเหมาะสมตามบริบทการใช้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยนิสิตระดับปริญญาตรี จำนวน 1,302 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 69.7) มีอายุระหว่าง 18–24 ปี และกำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 1 (ร้อยละ 83.6) ด้านภูมิภาค พบว่า นิสิตส่วนใหญ่มาจากภาคเหนือและภาคกลางรวมกันมากกว่าร้อยละ 90 โดยมีภูมิหลังการศึกษาจากโรงเรียนรัฐบาลเป็นหลัก สำหรับคณะที่สังกัด พบว่า 3 คณะหลักในการศึกษานี้ ได้แก่ คณะสาธารณสุขศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร และคณะสังคมศาสตร์ ซึ่งครอบคลุมทั้งสายสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ โครงสร้างกลุ่มตัวอย่างสะท้อนถึงความหลากหลายและความสมดุลของบริบทการศึกษาและการใช้ภาษาของนิสิตในระดับอุดมศึกษา

ข้อมูลเบื้องต้นนี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อแรกของงานวิจัย ที่มุ่งสำรวจรูปแบบและความถี่ของการใช้คำไม่สุภาพในชีวิตประจำวันของนิสิต โดยพบว่า ร้อยละ 49.46 รายงานว่าเพื่อนของตนใช้คำไม่สุภาพเป็นประจำเกือบทุกวัน ทั้งนี้ สะท้อนถึงการพบเห็นถ้อยคำไม่สุภาพในชีวิตประจำวันอย่างแพร่หลายในหมู่นิสิต ดังรายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : พฤติกรรมการใช้และการรับรู้การพบเห็นถ้อยคำไม่สุภาพในการสื่อสารระหว่างนิสิตระดับปริญญาตรี (N = 1,302) ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ประเด็นการสำรวจ	คำตอบ	จำนวน (n)	ร้อยละ (%)
เพื่อนส่วนใหญ่ใช้คำไม่สุภาพหรือไม่	ใช้เป็นประจำ	644	49.46
	ใช้บางครั้ง	555	46.63
	ไม่ค่อยใช้	94	7.22
	ไม่ใช้เลย	9	0.69
	รวม	**1,302**	**100.0**
ได้ยินคำไม่สุภาพบ่อยเพียงใด	ได้ยินทุกวันและทั้งวัน	437	33.56
	ได้ยินเกือบทุกวัน	593	45.55
	ได้ยินสัปดาห์ละ 1 – 2 วัน	218	16.74
	แทบไม่ได้ยิน	54	4.15
	รวม	**1,302**	**100.0**
ใช้คำไม่สุภาพในการพูดกับเพื่อนทั่วไป	ใช้เป็นประจำ	28	2.15
	ใช้บ่อย	39	3.00
	ใช้เป็นบางครั้ง	526	40.40
	ไม่เคยใช้	709	54.45
	รวม	**1,302**	**100.0**

2. พฤติกรรมและการรับรู้ต่อการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ

จากตารางที่ 1 พบว่านิสิตมีแนวโน้มรับรู้ถึงการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพในการสื่อสารระหว่างเพื่อนอย่างแพร่หลายในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในบริบทใกล้ตัว เช่น กลุ่มเพื่อน การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ และการสื่อสารส่วนตัว อย่างไรก็ตาม สัดส่วนของผู้ที่ระบุว่า ตนเองใช้ถ้อยคำดังกล่าวเป็นประจำมีจำนวนน้อยกว่าสัดส่วนของผู้ที่รายงานว่าได้ยินหรือพบเห็นจากเพื่อน ซึ่งสะท้อนความแตกต่างระหว่างการรับรู้การใช้ของผู้อื่นกับการยอมรับพฤติกรรมการใช้ของตนเอง

3. ระดับความไม่สุภาพตามการรับรู้ของนิสิต

ในการวิเคราะห์ระดับความไม่สุภาพของถ้อยคำ พบว่านิสิตสามารถแยกแยะระดับความรุนแรงของถ้อยคำแต่ละกลุ่มได้อย่างชัดเจน โดยถ้อยคำประเภทสรรพนามไม่เป็นทางการ เช่น “กู–มึง” ถูกประเมินว่าอยู่ในระดับไม่สุภาพเล็กน้อย ขณะที่ถ้อยคำเรียกขานเชิงบริภาษหรือคำสบถ เช่น “อีดอก–อีสัตว์” “ไอ้ห่า–อีเหี้ย–ไอ้ควาย” และ “ไอ้สันตีน–อีเวร” ถูกประเมินว่าอยู่ในระดับไม่สุภาพมาก ผลดังกล่าวสะท้อนว่า ผู้ตอบมิได้มองถ้อยคำไม่สุภาพทั้งหมดในระดับเดียวกัน หากแต่มีการจำแนกระดับความรุนแรงตามรูปคำ ความหมายทางสังคม และบริบทการใช้ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความไม่สุภาพของถ้อยคำที่ใช้ในการเรียกขานและการสื่อสารระหว่างนิสิต (N = 1,302) ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ถ้อยคำที่ใช้ในการเรียกขานและการสื่อสาร	จำนวน (N)	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความไม่สุภาพ
กู - มึง	1,302	2.03	0.97	ไม่สุภาพเล็กน้อย
เอ็ง - ข้า	1,302	1.25	0.59	ปกติ
อีดอก - อีสัตว์	1,302	3.68	1.07	ไม่สุภาพมาก
ไอ้ห่า – อีบ้า - อีเหี้ย - ไอ้ควาย	1,302	3.98	1.04	ไม่สุภาพมาก
ไอ้สันตีน - อีเวร	1,302	4.18	0.99	ไม่สุภาพมาก
อีสันขวาน - อีมาลี	1,302	4.14	1.05	ไม่สุภาพมาก

หมายเหตุ ถ้อยคำในตารางนี้ครอบคลุมทั้งสรรพนามไม่เป็นทางการและคำเรียกขานเชิงบริภาษที่นิสิตรับรู้หรือพบเห็นในการสื่อสารระหว่างเพื่อน จึงใช้คำว่า “ถ้อยคำไม่สุภาพ” ในความหมายเชิงปฏิบัติการของงานวิจัยมากกว่าการจำแนกชนิดคำตามหลักไวยากรณ์เพียงอย่างเดียว

4. ช่องทางการใช้และเจตนาเบื้องหลัง

การใช้ถ้อยคำไม่สุภาพในการสื่อสารของนิสิตมีแนวโน้มเกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนตัวมากกว่าพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะการพูดคุยกับเพื่อนสนิทแบบส่วนตัว การแชทส่วนตัว และการสื่อสารในกลุ่มที่มีความคุ้นเคย ขณะที่การใช้ถ้อยคำดังกล่าวในพื้นที่สาธารณะ เช่น การคอมเมนต์ใต้โพสต์สาธารณะ มีแนวโน้มต่ำอย่างชัดเจน ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การใช้ถ้อยคำไม่สุภาพของนิสิตมิได้เกิดขึ้นอย่างไร้ขอบเขต หากแต่สัมพันธ์กับพื้นที่ ความสัมพันธ์ และระดับความเป็นส่วนตัวของการสื่อสาร ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความถี่ในการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพตามช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ (N = 1,302) ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ความถี่ของการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ	จำนวน (N)	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความสบายใจของการใช้
การคุยกันต่อหน้าแบบส่วนตัว หรือ ในกลุ่มเพื่อน	1,302	3.49	1.17	บางครั้ง
การแชทส่วนตัว	1,302	3.41	1.19	บางครั้ง
การแชทในกลุ่ม	1,302	2.29	1.27	บางครั้ง
การโทรศัพท์ หรือ วิดีโอคอล	1,302	3.29	1.19	บางครั้ง
การคอมเมนต์โต้ตอบกันในที่สาธารณะ เช่น ใต้โพสต์ Facebook IG TikTok ฯลฯ	1,302	1.52	0.80	นาน ๆ ครั้ง

สำหรับเจตนาเบื้องหลังการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ ผลการวิเคราะห์พบว่า เจตนาที่มีค่าเฉลี่ยสูงอยู่ในกลุ่มการแสดงความสนิทสนม การหยอกล้อ และความเคยชินจากสภาพแวดล้อม มากกว่าการใช้เพื่อก้าวร้าวหรือเหยียดหยามโดยตรง อย่างไรก็ตาม การตีความเจตนาดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับบริบท ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนา และการรับรู้ของผู้ฟังเป็นสำคัญ ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 : ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของเจตนาในการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพในการสื่อสารระหว่างนิสิต (N = 1,302) ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ความบ่อยและเจตนาของการใช้คำไม่สุภาพ	จำนวน (N)	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน(SD)	ระดับเจตนา
ใช้ในการแสดงความสนิทสนมกับเพื่อน	1,302	3.47	1.19	บางครั้ง
ใช้ในการแซว หยอกล้อ กันในกลุ่มเพื่อน	1,302	3.48	1.11	บางครั้ง
ใช้ด้วยความเคยชินจากสภาพแวดล้อม	1,302	3.12	1.19	บางครั้ง
ใช้โดยไม่ได้คิดเจตนาอะไรเป็นพิเศษ	1,302	2.96	1.33	บางครั้ง

โดยสรุป พฤติกรรมการใช้คำไม่สุภาพของนิสิต มิได้เกิดขึ้นอย่างสุ่มเสี่ยง หากแต่แฝงด้วยบริบททางสังคมเฉพาะซึ่งกำกับความเหมาะสมของการใช้ในแต่ละสถานการณ์ อย่างไรก็ดี ความเหมาะสมของการใช้คำเหล่านี้ยังขึ้นกับบริบทที่ใช้ ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

5. ความเหมาะสมตามบริบทการใช้

เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของการใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตอย่างลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความเหมาะสมของการใช้คำไม่สุภาพในบริบทต่าง ๆ รวมถึงแนวโน้มการปรับรหัสภาษาตามสถานการณ์ และเจตนาที่อยู่เบื้องหลังการใช้ถ้อยคำเหล่านี้ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ของการวิจัย ที่มุ่งศึกษาการรับรู้ความเหมาะสมของการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพตามบริบท และการตระหนักรู้ต่อการเลือกใช้ถ้อยคำตามสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

ข้อค้นพบด้านความเหมาะสมแสดงให้เห็นว่า การประเมินถ้อยคำไม่สุภาพของนิสิตมีลักษณะขึ้นกับบริบทอย่างชัดเจน กล่าวคือ บริบทส่วนตัว เช่น การพูดคุยกับเพื่อนสนิทหรือการแชทกลุ่มส่วนตัว ถูกประเมินว่าอยู่ในระดับเหมาะสม

มากกว่าบริบทสาธารณะหรือบริบทที่มีผู้อาวุโสอยู่ร่วมด้วย ขณะที่การใช้ถ้อยคำดังกล่าวกับรุ่นพี่ที่ไม่สนิท ผู้ปกครอง ญาติผู้ใหญ่ หรือในพื้นที่ที่มีอาจารย์อยู่ใกล้เคียง ถูกประเมินว่าไม่เหมาะสม ผลดังกล่าวสะท้อนว่า ผู้ตอบมีการรับรู้ขอบเขตของการใช้ภาษาและสามารถประเมินความเหมาะสมตามสถานการณ์ได้ ดังรายละเอียดในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 : ความเหมาะสมของการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพจำแนกตามบริบทการสื่อสารและความสัมพันธ์ทางสังคม (N = 1,302) ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

บริบทการสื่อสาร	จำนวน (N)	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความเหมาะสม
การใช้คำไม่สุภาพกับเพื่อนสนิทในกลุ่มส่วนตัว	1,302	3.83	0.83	เหมาะสม
การใช้คำไม่สุภาพกับเพื่อนที่รู้จักกันได้ไม่นาน	1,302	2.53	0.79	แล้วแต่สถานการณ์
การใช้คำไม่สุภาพกับเพื่อนสนิทที่เป็นเพศตรงข้าม/ ต่างเพศ	1,302	3.29	0.88	แล้วแต่สถานการณ์
การใช้คำไม่สุภาพกับรุ่นพี่ที่สนิทสนมกันเป็นอย่างดี	1,302	2.67	0.93	แล้วแต่สถานการณ์
การใช้คำไม่สุภาพกับรุ่นพี่ที่ไม่ค่อยสนิท	1,302	1.63	0.73	ไม่เหมาะสม
การใช้คำไม่สุภาพขณะพูดคุยกับเพื่อนในที่สาธารณะ (เช่น ร้านอาหาร, ห้างฯ)	1,302	2.54	0.85	แล้วแต่สถานการณ์
การใช้คำไม่สุภาพในการแชทกลุ่มส่วนตัวกับเพื่อน (Private Group Chat)	1,302	3.72	0.93	เหมาะสม
การใช้คำไม่สุภาพในการคอมเมนต์โต้ตอบกันบนโพสต์สาธารณะ (Public Post)	1,302	1.81	0.87	ไม่เหมาะสม
การใช้คำไม่สุภาพขณะสนทนาโดยมีผู้ปกครองหรือญาติผู้ใหญ่อยู่ร่วมด้วย	1,302	1.53	0.80	ไม่เหมาะสม
การใช้คำไม่สุภาพขณะพูดคุยกับเพื่อนในบริเวณที่มีอาจารย์อยู่ใกล้เคียง	1,302	1.64	0.81	ไม่เหมาะสม

นอกจากการพิจารณาความเหมาะสมตามบริบทแล้ว การวิจัยนี้ยังวิเคราะห์ความคิดเห็นของนิสิตเกี่ยวกับเจตนา ความเคยชิน และการปรับรหัสภาษาในการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ เพื่อทำความเข้าใจว่าผู้ตอบตีความการใช้ถ้อยคำดังกล่าวในความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนอย่างไร ดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 : ความคิดเห็นเกี่ยวกับเจตนา ความเคยชิน และการปรับรหัสภาษาในการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ (N = 1,302) ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ประเด็นความคิดเห็น	จำนวน (N)	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความเห็น
เพื่อนใช้คำไม่สุภาพกับฉัน เพื่อแสดงความสนิทสนมอย่างเป็นกันเอง	1,302	3.31	0.79	เฉย ๆ
การที่เพื่อนสนิทใช้คำเหล่านี้ แสดงถึงความไว้วางใจและการยอมรับ	1,302	3.48	0.81	เฉย ๆ
เพื่อนมักใช้คำสรรพนามไม่สุภาพ (เช่น มึง, กู) เพื่อการหยอกล้อและสร้างความสนุกในกลุ่ม	1,302	3.61	0.85	เห็นด้วย

ประเด็นความคิดเห็น	จำนวน (N)	ค่าเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความเห็น
ฉันไม่คิดว่าเพื่อนมีเจตนาที่จะดูถูกหรือเหยียดหยาม เมื่อใช้คำสรรพนามไม่สุภาพ (เช่น มึง, กู)	1,302	3.75	0.99	เห็นด้วย
หลายครั้งคำเหล่านี้ถูกใช้ เพราะเป็นแค่ความเคยชินที่ติดปากมากกว่าเจตนาใด ๆ	1,302	3.89	0.90	เห็นด้วย
บางคนใช้คำเหล่านี้เพราะต้องการให้เข้ากับกลุ่ม เป็นที่ยอมรับไม่แตกต่างจากคนอื่น	1,302	3.16	0.94	เฉย ๆ
เพื่อนใหม่บางคนอาจใช้คำเหล่านี้ เพื่อดูว่าเรายอมรับเขาได้หรือไม่	1,302	2.93	0.96	เฉย ๆ
บางสถานการณ์ คำไม่สุภาพถูกใช้เพื่อแสดงอำนาจหรือความเหนือกว่า	1,302	2.69	1.26	เฉย ๆ
บางครั้ง การใช้คำเหล่านี้ เพื่อต้องการเน้นย้ำอารมณ์ / ประเด็นให้ชัดเจนมากขึ้น	1,302	3.29	1.06	เฉย ๆ
เจตนาในการใช้คำไม่สุภาพแตกต่างกันในแต่ละคน เราต้องดูเป็นรายกรณี	1,302	3.89	1.02	เห็นด้วย

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับเจตนา ความเคยชิน และการปรับรหัสภาษาแสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบมีแนวโน้มเห็นด้วยกับข้อความที่ว่า เพื่อนมักใช้ถ้อยคำดังกล่าวเพื่อการหยอกล้อและสร้างความสนุกในกลุ่ม รวมทั้งไม่จำเป็นต้องตีความว่าเป็นเจตนาดูถูกหรือเหยียดหยามเสมอไป อย่างไรก็ตาม ผู้ตอบยังเห็นว่าเจตนาในการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพแตกต่างกันในแต่ละบุคคลและต้องพิจารณาเป็นรายกรณี ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า การใช้ถ้อยคำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตมิได้มีความหมายตายตัว หากแต่เป็นการใช้ภาษาที่ต้องพิจารณาร่วมกับเจตนา ความสัมพันธ์ และบริบทการสื่อสาร

โดยภาพรวม ผลการศึกษาในส่วนนี้สะท้อนว่า การใช้ถ้อยคำไม่สุภาพของนิสิตมิได้ขึ้นอยู่กับรูปคำเพียงอย่างเดียว แต่สัมพันธ์กับความใกล้ชิดของคู่สนทนา พื้นที่การสื่อสาร และการประเมินเจตนาในแต่ละสถานการณ์

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์เชิงสถิติ คณะผู้วิจัยพบว่า การศึกษานี้ได้เผยให้เห็นถึงพลวัตของการใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตปริญญาตรี ซึ่งมีลักษณะที่ซับซ้อนกว่าการมองเพียงแค่ในกรอบของความเหมาะสม หรือไม่เหมาะสมแบบตัดสิน แต่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ความใกล้ชิด และการเจรจาต่อรองเชิงบริบทในพื้นที่การสื่อสาร

1. ความถี่ของถ้อยคำไม่สุภาพในชีวิตประจำวันที่สะท้อนวัฒนธรรมภาษาปัจจุบัน อภิปรายได้ว่า นิสิตส่วนใหญ่เคยใช้หรือพบเห็นคำไม่สุภาพเป็นประจำในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในกลุ่มเพื่อนสนิท หรือบริบทที่เป็นส่วนตัว อย่างไรก็ตาม สัดส่วนของผู้ที่ระบุว่า “ไม่เคยใช้เลย” ยังมีอยู่ในระดับที่สะท้อนถึงความแตกต่างในค่านิยมส่วนบุคคลและแบบแผนการเลี้ยงดู สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่า คำไม่สุภาพบางคำได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของภาษาที่ใช้ในกลุ่มวัยรุ่นในบางบริบท โดยเฉพาะในกลุ่มเพื่อนสนิท โดยมิได้มีนัยของการดูหมิ่นเสมอไป

คณะผู้วิจัยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมคือ ถ้อยคำไม่สุภาพที่ปรากฏในการศึกษานี้มิได้จำกัดอยู่เฉพาะสรรพนามแทนตัวผู้พูดหรือผู้ฟังในความหมายทางไวยากรณ์เท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถ้อยคำที่ใช้ในการเรียกขาน การอ้างถึงคู่สนทนา และคำเรียกขานเชิงบริภาษที่นิสิตรับรู้หรือพบเห็นในการสื่อสารระหว่างเพื่อน การอภิปรายผลจึงควรพิจารณาถ้อยคำเหล่านี้ในฐานะ

“ทรัพยากรทางภาษาเชิงสังคม” ที่ผู้ใช้เลือกนำมาใช้เพื่อสร้างความใกล้ชิด แสดงความเป็นกันเอง หรือกำหนดระยะห่างทางความสัมพันธ์ มากกว่าการจำแนกตามชนิดคำทางไวยากรณ์เพียงอย่างเดียว

2. บริบทและความถี่ของขอบเขตระหว่างพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ข้อมูลจากการวิจัย ยังแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการใช้คำไม่สุภาพที่สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบริบทของการสื่อสาร โดยพบแนวโน้มที่เด่นชัดว่าคำไม่สุภาพมักปรากฏในบริบทส่วนตัว เช่น การคุยแบบกันเอง หรือการแชทส่วนตัว ขณะที่ช่องทางสาธารณะ เช่น การแสดงความคิดเห็นในโซเชียลมีเดีย หรือสถานการณ์ที่มีผู้ใหญ่ร่วมอยู่ มีค่าความถี่และความเหมาะสมต่ำมาก นี่สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มนิสิตมีความสามารถในการแยกแยะ “พื้นที่ภาษา” และตระหนักรู้ต่อบริบททางสังคม ซึ่งกำหนดรูปแบบภาษาที่เหมาะสมอย่างไม่เป็นทางการผ่านประสบการณ์ทางสังคม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่าง “ระดับความไม่สุภาพของรูปคำ” กับ “ความเหมาะสมของการใช้ในบริบทจริง” กล่าวคือ ถ้อยคำบางรายการอาจถูกประเมินว่ามีระดับความไม่สุภาพสูงเมื่อพิจารณาจากรูปคำ แต่ความเหมาะสมของการใช้กลับขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนา พื้นที่การสื่อสาร และการรับรู้เจตนาของผู้ใช้ภาษา ด้วยเหตุนี้ ความไม่สุภาพจึงมิได้เป็นคุณสมบัติตายตัวของถ้อยคำ หากแต่เป็นความหมายที่ถูกกำหนดร่วมกันผ่านบริบททางสังคม

3. เจตนาและแรงจูงใจด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวและความเคยชิน ข้อมูลสะท้อนว่าการใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มเพื่อนมิได้เกิดจากเจตนาในเชิงลบ หากแต่เป็นการแสดงความสนิทสนม หยอกล้อ หรือยืนยันสถานภาพของความไว้ใจในกลุ่ม ความเห็นของนิสิตในกรณีต่าง ๆ นี้ สะท้อนให้เห็นว่า คำไม่สุภาพในบริบทดังกล่าวจึงมิได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการแสดงอำนาจเหนือกว่า หรือการกดข่ม แม้จะมีบางกรณีที่ถ้อยคำเดียวกันถูกใช้ในเชิงสร้างอำนาจหรือแสดงความเหนือกว่า หากแต่เป็นกลวิธีในการสื่อสารเพื่อแสดงความเป็นพวกเดียวกัน ความไว้วางใจ และการยอมรับกันภายในกลุ่ม แต่ก็เป็นส่วนน้อย และมักถูกพิจารณา “รายกรณี” ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนมากเห็นพ้องกัน

4. ลำดับชั้นทางสังคมกับการควบคุมภาษา แม้แนวโน้มการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพในกลุ่มเพื่อนจะมีความยืดหยุ่นสูง แต่เมื่อเข้าสู่บริบทที่มีความต่างของลำดับชั้น เช่น การพูดต่อหน้าผู้ใหญ่ อาจารย์ รุ่นพี่ที่ไม่สนิท หรือในพื้นที่สาธารณะ ระดับความเหมาะสมของการใช้ถ้อยคำเหล่านี้ลดลงอย่างชัดเจน ประเด็นนี้สะท้อนว่า โครงสร้างทางสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับอายุ สถานะ ความสัมพันธ์ และความเป็นทางการ ยังคงมีบทบาทในการกำกับการเลือกใช้ภาษาของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญ

ลักษณะดังกล่าวสะท้อนความสามารถในการปรับรหัสภาษา หรือการเลือกใช้ถ้อยคำให้เหมาะกับสถานการณ์ มิใช่เพียงการหลีกเลี่ยงคำไม่สุภาพในบางบริบทเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรับรู้ว่า ถ้อยคำเดียวกันอาจมีน้ำหนักทางสังคมแตกต่างกันเมื่อเปลี่ยนคู่สนทนา เปลี่ยนพื้นที่ หรือเปลี่ยนระดับความเป็นทางการ การที่นิสิตประเมินว่าการใช้ถ้อยคำเหล่านี้เหมาะสมในกลุ่มเพื่อนสนิท แต่ไม่เหมาะสมเมื่อคู่สนทนาเป็นผู้ใหญ่ อาจารย์ หรือเมื่อการสื่อสารเกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ จึงเป็นสัญญาณของการตระหนักรู้เชิงบริบท มากกว่าการใช้ภาษาอย่างไร้ขอบเขต

ดังนั้น การใช้ถ้อยคำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิตจึงมิใช่การปฏิเสธบรรทัดฐานความสุภาพโดยสิ้นเชิง หากแต่เป็นการใช้ภาษาอย่างมีเงื่อนไขภายใต้ขอบเขตของความสัมพันธ์ กาลเทศะ และการรับรู้ต่อสถานะของคู่สนทนา การตีความการใช้ถ้อยคำดังกล่าวจึงควรหลีกเลี่ยงกรอบ “ผิด” หรือ “ถูก” อย่างตายตัว เพราะถ้อยคำเดียวกันอาจทำหน้าที่สร้างความสนิทสนมในกลุ่มเพื่อน แต่กลายเป็นถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในพื้นที่สาธารณะหรือบริบทที่มีความต่างของสถานะทางสังคม

5. ความสัมพันธ์ระหว่างเจตนา บริบท และความเหมาะสม (การอภิปรายตามสมมุติฐานการวิจัย) เมื่อพิจารณาผลการวิจัยตามสมมุติฐาน พบว่า ผลการศึกษาสนับสนุนสมมุติฐานของการวิจัยในภาพรวม กล่าวคือ การใช้ถ้อยคำไม่สุภาพของนิสิตมิได้สัมพันธ์กับเจตนาเชิงลบเป็นหลัก หากแต่สัมพันธ์กับเจตนาในการสร้างความสนิทสนม การหยอกล้อ ความเคยชิน และการยืนยันความเป็นพวกเดียวกันในกลุ่มเพื่อน ขณะเดียวกัน ความเหมาะสมของถ้อยคำดังกล่าวมิได้ขึ้นอยู่กับรูปคำเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับบริบทของการสื่อสารอย่างชัดเจน โดยเฉพาะระดับความใกล้ชิดของคู่สนทนา พื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่สาธารณะ และสถานะทางสังคมของผู้ฟัง

ผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ ที่พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างเจตนาในการสร้างความเป็นกันเองกับการประเมินความเหมาะสมในพื้นที่ส่วนตัว ชี้ให้เห็นว่า ยิ่งนิสิตรับรู้ว่าการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสนิทสนมหรือหยอกล้อในกลุ่มเพื่อนมากเท่าใด ก็ยิ่งมีแนวโน้มประเมินว่าการใช้ถ้อยคำดังกล่าวเหมาะสมในบริบทส่วนตัวมากขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวควรตีความในฐานะความสัมพันธ์เชิงแนวโน้ม มิใช่ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลโดยตรง เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้ข้อมูลเชิงสำรวจและการวิเคราะห์สหสัมพันธ์

ขณะเดียวกัน ผลการวิจัยยังสนับสนุนสมมุติฐานอีกส่วนหนึ่งที่ว่า ความเหมาะสมของการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพจะลดลงเมื่อเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ หรือเมื่อคู่สนทนามีสถานะสูงกว่าผู้พูด เช่น ผู้ใหญ่ อาจารย์ หรือรุ่นพี่ที่ไม่สนิท ประเด็นนี้สะท้อนว่าแม้นิสิตจะยอมรับการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพในกลุ่มเพื่อนสนิท แต่การยอมรับดังกล่าวมิได้หมายถึงการปฏิเสธบรรทัดฐานความสุภาพของสังคมไทยโดยสิ้นเชิง หากแต่เป็นการใช้ภาษาอย่างมีเงื่อนไขภายใต้ความสัมพันธ์ กาลเทศะ และลำดับชั้นทางสังคม

ดังนั้น ข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยนี้คือ ถ้อยคำไม่สุภาพมิได้มีความหมายเชิงลบตายตัว หากแต่เป็นทรัพยากรทางภาษาเชิงสังคมที่ผู้ใช้สามารถปรับความหมายได้ตามเจตนาและบริบท การที่ถ้อยคำเดียวกันอาจทำหน้าที่สร้างความสนิทสนมในกลุ่มเพื่อน แต่กลายเป็นถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในพื้นที่สาธารณะหรือบริบทที่มีความต่างด้านสถานะ แสดงให้เห็นถึงความสามารถทางภาษาศาสตร์เชิงสังคมของนิสิตในการปรับรหัสภาษาและประเมินกาลเทศะของการสื่อสาร

จากที่อภิปรายมาในข้างต้นนั้น แม้งานวิจัยนี้ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และมุ่งสำรวจในบริบทของนิสิตระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยหนึ่ง แต่ขนาดของกลุ่มตัวอย่างและความหลากหลายของบริบทที่นำมาวิเคราะห์ ช่วยให้เกิดข้อค้นพบที่มีความหมายต่อการทำความเข้าใจพฤติกรรมการใช้ภาษาของนิสิตในยุคปัจจุบัน ผลลัพธ์แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นในการรับรู้ความไม่สุภาพ ที่ไม่ได้ผูกโยงกับถ้อยคำเพียงอย่างเดียว แต่ยังสัมพันธ์กับเจตนา บริบท ความใกล้ชิด และการประเมินทางสังคมของผู้ใช้และผู้รับสาร อย่างไรก็ตาม การตีความความหมายของถ้อยคำยังคงขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ฟังด้วย ซึ่งเป็นปัจจัยที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมของผู้พูดโดยสรุป ผลการศึกษาครั้งนี้เสนอให้มองการใช้คำไม่สุภาพในกลุ่มนิสิต ไม่ใช่เพียงพฤติกรรมทางภาษา แต่เป็นกลไกเชิงสังคมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิด การสร้างอัตลักษณ์เพื่อการยอมรับ และการประเมินความเหมาะสมในบริบทที่แตกต่างกัน ความสามารถในการปรับใช้ภาษาตามสถานการณ์แสดงถึงความเข้าใจบริบทอย่างรอบด้านของกลุ่มเยาวชน อีกทั้งยังช่วยให้เราเข้าใจว่า ภาษามิใช่สิ่งตายตัว หากเป็นเครื่องมือที่ผู้ใช้สามารถ “เจรจาต่อรองทางสังคม” ได้อย่างมีนัย การแยกแยะและยอมรับความหลากหลายของการใช้ภาษานี้ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องภาษาที่ไม่เพียงแต่เน้นไวยากรณ์หรือความสุภาพตามตำรา แต่ยังรวมถึงการวิเคราะห์บริบท การสะท้อนเจตนา และการสื่อสารอย่างมีวิจารณญาณในโลกจริง

ข้อมูลจากการวิจัยฉบับนี้ สามารถนำไปพัฒนาเป็นเครื่องมือประเมินการใช้ภาษาในกลุ่มเยาวชน เพื่อการออกแบบกิจกรรม ส่งเสริมความเข้าใจด้านความเหมาะสมเชิงบริบททางภาษา ในสื่อการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะในรายวิชาศึกษาทั่วไป ด้านภาษา จริยธรรม หรือทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถนำไปใช้ในการฝึกอบรมอาจารย์ผู้สอนแนะแนวเพื่อเข้าใจพลวัตทางภาษาของผู้เรียน และใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ภายในมหาวิทยาลัย

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การใช้ผลการวิจัยครั้งนี้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมต่อแวดวงการศึกษาและพฤติกรรมทางภาษาในกลุ่มนิสิตระดับอุดมศึกษา คณะผู้วิจัยขอเสนอข้อแนะนำทั้งในเชิงปฏิบัติและเชิงวิชาการ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1.1 บูรณาการประเด็น “เจตนาและความเหมาะสมในการใช้ภาษา” เข้ากับการจัดการเรียนการสอน โดยอาจารย์ผู้สอนควรบูรณาการประเด็นเรื่องถ้อยคำไม่สุภาพเข้าไปในกิจกรรมหรือบทเรียนของรายวิชา โดยไม่มุ่งประณาม แต่ใช้เป็นกรณีศึกษาที่เปิดพื้นที่ให้นิสิตได้วิเคราะห์เชิงวิพากษ์

1.2 จัดกิจกรรมกลุ่มสนทนาในชั้นเรียน โดยให้นิสิตร่วมสะท้อนและแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้คำไม่สุภาพในบริบทต่าง ๆ พร้อมทั้งฝึกฝนการแยกแยะเจตนาและความเหมาะสมตามบริบทสังคม เช่น ใช้ฐานข้อมูลจากงานวิจัย (เช่น ตารางเจตนา และ ความเหมาะสม) เป็นเครื่องมือในกิจกรรมอภิปรายในกลุ่ม ให้นิสิตถกเถียงว่า กรณีใดควรหรือไม่ควร และเพราะเหตุใด

1.3 พัฒนาแบบฝึกเจตนากับความเหมาะสมของภาษา โดยจัดทำแบบฝึกหัดเพื่อให้นิสิตฝึกจากโจทย์การสื่อสารหลากหลายบริบท วิเคราะห์ตัวอย่างถ้อยคำจากบริบทจริง เช่น บทสนทนาในโซเชียลมีเดีย การแชทกลุ่ม หรือสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยกำหนดให้พิจารณา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด – ผู้ฟัง – สถานการณ์ – สื่อ เพื่อพัฒนาทักษะในการประเมินการใช้ภาษาตามความเหมาะสม

1.4 ส่งเสริมความตระหนักรู้ผ่านแนวคิดภาษากับอัตลักษณ์ ผ่านการจัดเวิร์กชอปหรือกิจกรรมพิเศษที่เชื่อมโยงการใช้ถ้อยคำกับการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ในกลุ่มเยาวชน โดยไม่ประณามหรือตีความเจตนาเชิงลบ เช่น หลีกเลี่ยงคำว่า “ใช้ไม่เหมาะสม” แต่ใช้ว่า “ใช้ในบริบทที่ควรพิจารณาเป็นรายกรณี” เพื่อส่งเสริมให้นิสิตเข้าใจพลวัตทางภาษา โดยไม่ตัดสินเพียงจากรูปแบบภายนอก

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

2.1 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพิ่มเติม แม้การศึกษานี้เน้นในเชิงปริมาณ ควรมีการต่อยอดโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก หรือกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) เพื่อทำความเข้าใจเจตนาแฝง ทัศนคติ และความหมายที่นิสิตมอบให้กับคำไม่สุภาพในกลุ่มเพื่อนอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.2 การพัฒนาเครื่องมือวัดที่จำแนกบริบทและระดับถ้อยคำ โดยจัดให้มีการพัฒนาเครื่องมือที่สามารถวัดระดับความไม่สุภาพของคำได้ในลักษณะที่ละเอียดขึ้น โดยแยกตามระดับความสัมพันธ์ พื้นที่ทางสังคม และเจตนาในการใช้ เพื่อให้ได้ภาพเชิงโครงสร้างของพฤติกรรมทางภาษาในสังคมร่วมสมัย

2.3 การศึกษาข้ามกลุ่มหรือข้ามวัฒนธรรม ในอนาคต อาจพิจารณาทำการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มนิสิตต่างสถาบัน หรือกลุ่มที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน เพื่อให้เห็นถึงความหลากหลายในแนวปฏิบัติและบรรทัดฐานทางภาษาในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

วิมลพรรณ อนันตชัย. (2564). **คำสรรพนามในภาษาไทยร่วมสมัย: มุมมองเชิงสังคมภาษาศาสตร์**. *วารสารภาษาไทยและภาษาศาสตร์*, 17(1), 55–74.

อรัญญา ศรีบุญมา. (2564). **ภาษาวัยรุ่นกับการสร้างความเป็นกลุ่มในยุคดิจิทัล**. *วารสารภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษา*, 13(1), 22–39.

อังคณา แสงจันทร์. (2561). **คำหยาบในสื่อสังคมออนไลน์กับภาพสะท้อนทางสังคมของวัยรุ่น**. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 36(2), 67–88.

Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). ***Politeness: Some universals in language usage***. Cambridge: Cambridge University Press.

Eckert, P. (2000). ***Linguistic variation as social practice: The linguistic construction of identity in Belten High.*** Oxford: Blackwell.

Eckert, P. (2012). **Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation.** *Annual Review of Anthropology*, 41, 87–100.

Fairclough, N. (1995). ***Critical discourse analysis: The critical study of language*.** London: Longman.

Holmes, J. (2013). ***An introduction to sociolinguistics*** (4th ed.). London: Routledge.

Hymes, D. (1974). ***Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach***. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Suwanpitak, P. (2023). **Youths' use of impolite pronouns in Thai online communities: A sociolinguistic perspective.** *Journal of Language and Communication Studies*, 10(2), 45–62.

Tagg, C. (2015). ***Exploring digital communication: Language in action*.** London: Routledge.

วันแห่งชัยชนะ: จากประวัติศาสตร์สู่การหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่

Victory Day: From history to the shaping of nationalism in modern Russia

กัณฐัศศา พงษ์หิรัญ[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาบทบาทและอิทธิพลของวันแห่งชัยชนะในฐานะเครื่องมือทางการเมืองที่ส่งเสริมการสร้างแนวคิดชาตินิยมในยุคหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย โดยเฉพาะในสมัยการปกครองของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ซึ่งรัสเซียกำลังถูกท้าทายด้วยการขับเคลื่อนของกระแสทุนนิยมตะวันตก กระแสโลกาภิวัฒน์ และระบบการเมืองโลก ผู้เขียนใช้ทฤษฎีวีรบุรุษ ทฤษฎีอำนาจนิยม ทฤษฎีความทรงจำร่วม แนวคิดชาตินิยม และทฤษฎีโฆษณาชวนเชื่อ ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่สะท้อนกลไกทางการเมืองการปกครองของรัสเซียผ่านอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของวันแห่งชัยชนะที่ส่งผลกระทบต่อรัสเซียยุคใหม่

ผลการศึกษาพบว่า การใช้ “วันแห่งชัยชนะ” เป็นเครื่องมือทางการปกครองของผู้นำในการหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมแก่ประชาชนชาวรัสเซียทำให้สามารถสร้างกรอบทางสังคมที่เข้มแข็งภายใต้จิตสำนึกในความเป็นชาติเดียวกัน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นเอกภาพของชาติโดยเฉพาะในช่วงยุคหลังสหภาพโซเวียตซึ่งรัสเซียกำลังเผชิญกับแรงกดดันจากภายนอก

คำสำคัญ: *ชาตินิยม รัสเซีย วันแห่งชัยชนะ วีรบุรุษ*

Abstract

This article aims to study the role and influence of Victory Day as a political tool promoting nationalism in the post-Soviet era, particularly during the presidency of Vladimir Putin. This period sees Russia being challenged by Western capitalism, globalization, and the global political system. The author employs heroism theory, authoritarianism theory, collective memory theory, nationalism, and propaganda theory to analyze the factors reflecting the political and governmental mechanisms of Russia through the historical identity of Victory Day and its impact on modern Russia.

The study found that the use of "Victory Day" as a political tool by leaders to instill nationalist ideology in the Russian people created a strong social framework based on a sense of national identity. This was a crucial mechanism for building national unity, especially in the post-Soviet era when Russia was facing external challenges.

Keywords: *Nationalism, Russia, Victory Day, Heroes*

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัสเซียและยูเรเชียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

สงครามโลกครั้งที่สองมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของรัสเซียอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความสูญเสียอย่างมหาศาลมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์รัสเซีย แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างพลังรักชาติอันเข้มแข็งของมวลชนชาวรัสเซียในการต่อสู้ฝ่าฟันจนได้รับชัยชนะจากกองทัพนาซีเยอรมันได้สำเร็จ สำหรับชาวรัสเซียสงครามโลกครั้งที่สองถูกเรียกว่า “สงครามมหาปิตุภูมิ” หรือ “The Great Patriotic War” (**Великая Отечественная война**) ซึ่งแสดงถึงพลังความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของทั้งทหารและพลเรือนในการปกป้องประเทศ ดังจะเห็นจากเหตุการณ์ในสมรภูมิที่โด่งดังอย่าง ยุทธการสตาลินกราด (The Battle of Stalingrad) ที่เป็นการสู้รบที่นองเลือดที่สุดในประวัติศาสตร์และเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสหภาพโซเวียตต้านทานและทำลายกองทัพที่ 6 ของเยอรมนีลงได้สำเร็จ นำไปสู่การยุติการรุกคืบของกองทัพนาซีในแนวรบด้านตะวันออก

เมื่อกองทัพแดงของสหภาพโซเวียตมีชัยชนะเหนือกองทัพนาซีเยอรมันในวันที่ 9 พฤษภาคม 1945 วันดังกล่าวได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการเสียสละเพื่อชาติของมวลชนชาวโซเวียต รัฐบาลโซเวียตภายใต้การนำของโจเซฟ สตาลินได้นำเอาเหตุการณ์สำคัญนี้มาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างแนวคิดชาตินิยมในการหล่อหลอมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนและได้ถูกถ่ายทอดสู่กระบวนการขัดเกลาทางสังคมโซเวียตและรัสเซียในปัจจุบัน

หลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายในปี 1991 ประเทศประสบกับความเสื่อมในทุกมิติ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เป็นเหตุให้ต้องรับความช่วยเหลือทางการเงินจากตะวันตกที่มาพร้อมกับการไหลบ่าของกระแสทุนนิยมจากภายนอกเข้ามาเปลี่ยนกระบวนการคิดของชาวรัสเซียที่เคยอยู่ภายใต้กรอบโฆษณาชวนเชื่อของพรรคคอมมิวนิสต์ จากที่ประชาชนถูกหล่อหลอมด้วยแนวคิดชาตินิยมผ่านการขัดเกลาทางสังคมจากพรรค กลับกลายเป็นการรับข้อมูลข่าวสารที่เสรีมากขึ้น ทำให้ชาวรัสเซียในยุคหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตขาดอัตลักษณ์ในความเป็นชาติ ซึ่งกลายเป็นปัญหาของรัสเซียในปัจจุบันทั้งในประเด็นวัฒนธรรมและความมั่นคงของชาติ

ผู้นำรัสเซียภายหลังสหภาพโซเวียตล่มสลายโดยเฉพาะในสมัยของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูตินได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการใช้วันแห่งชัยชนะซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ในการหล่อหลอมทางสังคมผ่านนโยบายชาตินิยมแก่คนรุ่นใหม่ บทความวิจัยนี้จึงสนใจการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่ส่งเสริมให้นโยบายชาตินิยมกลายเป็นเครื่องมือสำคัญทางการเมืองการปกครองของผู้นำในการสร้างเอกภาพทางความคิดของคนในประเทศผ่านความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ที่ชูความเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชาวรัสเซียภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกซึ่งกำลังเป็นแรงกดดันของรัสเซียในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วันแห่งชัยชนะ: จากประวัติศาสตร์สู่การหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาทและอิทธิพลของวันแห่งชัยชนะในการหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมแก่ชาวรัสเซียตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาปัจจัยการนำเอาแนวคิดชาตินิยมจากวันแห่งชัยชนะมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของผู้นำในการสร้างความเอกภาพในรัสเซียยุคใหม่

3. เพื่อศึกษาผลของการใช้แนวคิดชาตินิยมจากวันแห่งชัยชนะเป็นเครื่องมือทางการเมืองในสมัยการปกครองของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน

สมมุติฐานของการวิจัย

1. แนวคิดชาตินิยมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นเอกภาพของรัสเซียตั้งแต่สมัยจักรวรรดิเป็นต้นมาจนปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมความแตกต่างทางสังคมแบบพหุวัฒนธรรมอันเกิดจากความหลากหลายของที่ตั้งถิ่นฐานทางภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศ

2. วันแห่งชัยชนะเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงการเสียสละเพื่อชาติของชาวรัสเซียซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความทรงจำร่วมภายในชาติผ่านแนวคิดชาตินิยม

3. ผู้นำของรัสเซียได้ใช้วันแห่งชัยชนะเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมแก่ประชนชนเพื่อสร้างเอกภาพและรักษาอัตลักษณ์ของชาติ โดยเฉพาะในสมัยของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ที่รัสเซียได้เผชิญกับความท้าทายจากปัจจัยภายในและภายนอก ได้แก่ การใช้อำนาจนิยมของผู้นำ กระแสทุนนิยมจากภายนอกที่รบกวนวัฒนธรรมภายใน และแนวคิดการแยกตัว (Separatism) เป็นต้น

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

บทความวิจัยฉบับนี้ใช้การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีวีรบุรุษ ทฤษฎีอำนาจนิยม ทฤษฎีความทรงจำร่วม แนวคิดชาตินิยม และทฤษฎีโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อชี้ให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของวันแห่งชัยชนะที่เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมแก่ชาวรัสเซียโดยมีจุดประสงค์ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ

การศึกษาบทบาทและอิทธิพลของวันแห่งชัยชนะที่มีต่อการหล่อหลอมแนวคิดทางสังคมนั้น ผู้เขียนใช้ทฤษฎีวีรบุรุษมาเป็นกรอบในการศึกษา โดย โธมัส คาร์ไลล์ (Thomas Carlyle) นักปรัชญาและนักประวัติศาสตร์ผู้ซึ่งนำเสนอทฤษฎีบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ (Heroic theory) หรือ Great Man Theory มองว่าประวัติศาสตร์โลกถูกขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงโดย "วีรบุรุษ" ซึ่งมีคุณลักษณะพิเศษโดยกำเนิดของวีรบุรุษ เช่น ความฉลาด ความกล้าหาญ ที่ทำให้พวกเขาสามารถมีความโดดเด่นเหนือคนร่วมสมัยและบรรลุความยิ่งใหญ่ ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดเส้นทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวของคาร์ไลล์จะได้รับความนิยมอย่างมากในศตวรรษที่ 19 แต่เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 แนวคิดเรื่องวีรบุรุษก็มีปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ มาเปลี่ยนแปลงไป ดังที่เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) นักปรัชญาชาวอังกฤษได้โต้แย้งว่าปัจจัยทางสังคมมีบทบาทสำคัญมากกว่าคุณสมบัติโดยกำเนิด โดยสังคมสร้างผู้นำและวีรบุรุษของตนเอง (Dziak, 2020) ทั้งสองแนวคิดของทฤษฎีบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ยังคงมีอิทธิพลอยู่หลายทศวรรษ อย่างไรก็ตาม ในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ความนิยมในทฤษฎีของคาร์ไลล์ได้เปลี่ยนไป เนื่องจากนักวิทยาศาสตร์ด้านพฤติกรรมได้เรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และทักษะของผู้นำที่ยิ่งใหญ่อาจเรียนรู้ได้มากกว่าที่จะฝังแน่นมาตั้งแต่เกิด ดังนั้น วัฒนธรรมหลายอย่างทั่วโลกได้ลดความสำคัญของแนวคิดเรื่องบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ลง โดยหันไปให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม ความสัมพันธ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น ซึ่งเหตุการณ์วันแห่งชัยชนะของรัสเซียมีความสอดคล้องกับทฤษฎีบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสองแนวทาง โดยวิเคราะห์ร่วมกับการนำเอาการเสียสละและการแสดงความรักชาติจากเหตุการณ์วันแห่งชัยชนะมาเป็นกลไกลทางสังคมในการหล่อหลอมความเชื่อมั่นในวีรบุรุษโดยใช้การเชิดชูวีรบุรุษสงครามมาเป็นต้นแบบในการหล่อหล่อมความเป็นชาตินิยมและเอกภาพของสังคม

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้นำเอาแนวคิดชาตินิยมมาวิเคราะห์ถึงกลไกสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมโดยการลดความแตกต่างทางอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์แบบพหุสังคมในรัสเซียด้วยการสร้างแนวคิดชาตินิยมเชิงวัฒนธรรม (Cultural Nationalism) ที่เน้นความผูกพันผ่านวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น ภาษา ประเพณี ประวัติศาสตร์ และศาสนาร่วมกัน โดยผู้นำรัสเซียได้นำกระบวนการขัดเกลาแบบชาตินิยมเชิงวัฒนธรรมดังกล่าวมาใช้กับวันแห่งชัยชนะผ่านการสร้างความทรงจำร่วมกันทางประวัติศาสตร์แก่มวลชน

ในประเด็นเกี่ยวกับเครื่องมือที่ทำให้วันแห่งชัยชนะกลายเป็นการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้เขียนใช้ทฤษฎีโฆษณาชวนเชื่อ และทฤษฎีความทรงจำร่วมมาวิเคราะห์ถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวทัศนคติ อารมณ์ และพฤติกรรมของมวลชนให้เป็นไปตามเป้าหมายของรัฐ ผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การใช้สัญลักษณ์และคำพูดที่ชี้นำ (Symbolism & Loaded Language) คือ ใช้สัญลักษณ์ ธงชาติ หรือภาพพจน์ที่งดงามเพื่อสร้างอารมณ์ร่วม โดยกรณีวันแห่งชัยชนะนั้นรัฐได้ใช้สัญลักษณ์ของสีส้มและดำ และตราค้อนเคียวบนธงแดง รวมถึงการทำซ้ำ (Repetition) ที่ใช้ข้อมูลชุดเดิมฉายซ้ำบ่อยครั้งจนกลายเป็น "ความจริง" ในความรู้สึกของมวลชน และการสร้างกระแสสังคม (Bandwagon) ที่เน้นสร้างความรู้สึกคล้อยตามผ่านพฤติกรรมของคนหมู่มาก (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2566)

ผู้เขียนใช้ทฤษฎีอำนาจนิยมมาวิเคราะห์ลักษณะการปกครองของประเทศรัสเซียที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของประเทศในด้านต่างๆ ได้แก่ ภูมิศาสตร์กายภาพ ภูมิรัฐศาสตร์ พหุสังคมวัฒนธรรม และช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างจากยุโรปตะวันตก กล่าวได้ว่า ผู้นำรัสเซียตั้งแต่สมัยจักรวรรดิจนปัจจุบันได้ใช้การปกครองแบบอำนาจนิยมในการควบคุมสภาวะความหลากหลายภายในประเทศให้อยู่ภายใต้กรอบเดียวกันด้วยการใช้นโยบายชาตินิยมขยายอำนาจเพื่อสร้างเอกภาพภายในประเทศ (Stuvøy, 2025)

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในลักษณะการค้นคว้าวิจัยทางเอกสาร (documentary research) และนำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะการบรรยาย (descriptive analysis) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เป็นการค้นคว้าข้อมูลจากแถลงการณ์ คำประกาศการกล่าวสุนทรพจน์ของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน การบรรยาย และเอกสารจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองของสหพันธรัฐรัสเซีย

ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสารทางประวัติศาสตร์ เอกสารทางวิชาการ บทความวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแหล่งข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทั้งที่เป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษารัสเซีย ได้แก่ สื่อโสตทัศน์ สื่อการเรียนรู้ออนไลน์ และสื่อออนไลน์เป็นต้น

ผลการวิจัย

การเมืองการปกครองของรัสเซียมีลักษณะรวมศูนย์ด้วยระบอบอำนาจนิยมเนื่องจากปัจจัยพื้นฐานหลายประการซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของรัสเซียมาอย่างยาวนาน ได้แก่ ขนาดพื้นที่ของประเทศที่กว้างใหญ่ที่สุดในโลก สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพที่มีความหลากหลาย และความเป็นพหุสังคมวัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นสาเหตุของความแตกต่างทางสังคมนำมาซึ่งอุปสรรคในการปกครองแก่ผู้นำประเทศมาตั้งแต่ในสมัยจักรวรรดิจนปัจจุบัน ดังนั้น ผู้นำจึงใช้นโยบายชาตินิยมเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างกรอบทางสังคมผ่านการหล่อหลอมทางวัฒนธรรมและการเมือง โดยนโยบายชาตินิยมได้ปรากฏในช่วงเวลาประวัติศาสตร์ของรัสเซียหลายรูปแบบ ได้แก่ ชาตินิยมเชิงวัฒนธรรม และ ชาตินิยมแนวขยายอำนาจผ่านการเข้าครอบครองดินแดน และการกลืนกลายทางวัฒนธรรม

ในประวัติศาสตร์รัสเซียมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวโยงกับการเสียสละเพื่อชาติ และการแสดงออกถึงพลังชาตินิยมหลายเหตุการณ์ ได้แก่ สงครามนโปเลียน (1812) สงครามไครเมีย (1853 - 1856) สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง (1914-1918) และเหตุการณ์ที่โดดเด่นและมีอิทธิพลต่อรัสเซียมากที่สุดสำหรับช่วงเส้นเวลาประวัติศาสตร์โลกยุคใหม่ คือ สงครามโลกครั้งที่สอง

(1939 - 1945) ที่สร้างความสูญเสียมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของรัสเซีย ดังนั้น รัสเซียจึงใช้วันแห่งการประกาศชัยชนะเหนือกองทัพนาซีเยอรมันเป็นสัญลักษณ์สำคัญในการชูแนวคิดความเป็นเอกภาพของชาติผ่านความเสียสละเพื่อชาติของกองทัพแดงและเหล่าวีรชนทั้งหลาย นโยบายส่งเสริมการสร้างชาตินิยมดังกล่าวถูกใช้เป็นเครื่องมือของพรรคคอมมิวนิสต์หล่อหลอมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาวรัสเซียที่มีประสิทธิภาพมาตลอดสมัยสหภาพโซเวียต

เมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายในปี 1991 สหพันธรัฐรัสเซียได้สืบสิทธิจากสหภาพโซเวียตอย่างเป็นทางการ พร้อมด้วยการแบกรับภาระนานาประการรวมทั้งปัญหาเรื้อรังที่สืบทอดมาอย่างปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง การล่มสลายของโครงสร้างทางการเมืองและสังคม ทำให้รัสเซียใหม่ต้องยอมรับความช่วยเหลือจากภายนอกโดยพาะประเทศทุนนิยมตกวันตก ดังนั้น จึงทำให้เกิดการไหล่บ่าของกระแสทุนนิยมตะวันตกเข้ามาในรัสเซียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในช่วงตลอดทศวรรษที่ 1990 นั้นรัสเซียตกอยู่ในสภาวะที่ถดถอยอย่างมาก โดยเฉพาะการสูญเสียสถานะมหาอำนาจหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ทำให้เกิดการแทรกแซงจากตะวันตกรวมถึงสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปเนื่องจากปราศจากการควบคุมอย่างเข้มงวดของพรรคคอมมิวนิสต์ที่สูญสลายไป สังคมที่เคยอยู่ภายใต้กรอบการควบคุมของพรรคคอมมิสต์ได้กลายเป็นสังคมเสรีที่รับวัฒนธรรมจากภายนอกอย่างอิสระมากขึ้น กรอบสังคมที่หละหลวมนี้ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ ได้แก่ ปัญหาสมองไหลจากการล่มสลายทางเศรษฐกิจ การไร้เสถียรภาพทางการเมือง การเติบโตของสภาพแวดล้อมทางอาชญากรรม (Criminal Environment) การสูญเสียอัตลักษณ์ของชาติ และปัญหาการเคลื่อนไหวแบ่งแยกดินแดนในภูมิภาคที่เกิดจากการเสื่อมถอยทางภูมิรัฐศาสตร์ (Odling-Smee, 2006)

ปัญหาดังกล่าวของรัสเซียได้ดำเนินต่อมาจนกระทั่งเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 เมื่อโลกเข้าสู่ยุคหลายขั้วอำนาจ (Multipolar World) ทำให้ผู้นำคือ ประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูตินได้นำเอาลัทธิยูเรเชีย (Eurasianism) มาสนับสนุนการฟื้นคืนสู่ความเป็นมหาอำนาจของรัสเซียอีกครั้ง และภายใต้การใช้ลัทธิยูเรเชียนี้เองทำให้แนวคิดชาตินิยมถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนประเทศอย่างชัดเจนมากที่สุดนับตั้งแต่หลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย

ในสมัยการปกครองของประธานาธิบดีปูตินตั้งแต่ปี 2000 เป็นต้นมา มีการนำเอาแนวคิดชาตินิยมมาเป็นกลไกหลักผ่านเครื่องมือทางการเมืองหลายประการ คือ การควบคุมสื่อมวลชน การอุปถัมป์ศาสนาคริสต์นิกายออร์โธดอกซ์ และการเชิดชูประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ของรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้วันแห่งชัยชนะเป็นสัญลักษณ์ของการเสียสละของวีรบุรุษเพื่อรักษาประเทศชาติเป็นเป้าหมายในการปลูกฝังความรักชาติแก่คนรัสเซียรุ่นใหม่ การสร้างนโยบายชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่ของปูตินผ่านวันแห่งชัยชนะสามารถนำมาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ทฤษฎีอำนาจนิยม ทฤษฎีโฆษณาชวนเชื่อ และทฤษฎีความทรงจำร่วมได้ดังนี้

จากพหุสังคมวัฒนธรรมสู่ความเป็นอัตลักษณ์ของชาติ

ประเทศรัสเซียมีพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุดในโลกครอบคลุมเขตเวลาทั้งสิ้น 11 เขต เต็มไปด้วยความหลากหลายของสภาพภูมิศาสตร์กายภาพ และกลุ่มชาติพันธุ์ที่กลายมาเป็นพหุสังคมวัฒนธรรมขนาดใหญ่ ปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ได้กลายมาเป็นอัตลักษณ์สำคัญของรัสเซียในการกำหนดนโยบายภายในของผู้นำที่มีลักษณะเฉพาะตัวตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

ผู้นำรัสเซียนับตั้งแต่สมัยจักรวรรดิเป็นต้นมาได้ประสบกับอุปสรรคทางการปกครองนานาประการจากความแตกต่างที่เกิดจากปัจจัยข้างต้นที่กล่าวมา ไม่ว่าจะเป็นการต่อต้านจากกลุ่มเชื้อชาติต่างๆ หรือความขัดแย้งทางด้านดินแดน ทำให้ตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ผู้นำรัสเซียได้นำเอาแนวคิดชาตินิยมมาใช้ผ่าน “นโยบายการทำให้เป็นรัสเซีย” (Russification) ซึ่งเป็นการผสมผสานแนวคิดชาตินิยมหลายประเภท คือ ชาตินิยมทางวัฒนธรรม (Cultural nationalism) ชาตินิยมทางชาติพันธุ์ (Ethnic nationalism) ชาตินิยมแนวขยายดินแดน (Expansionist nationalism) เข้าด้วยกันเพื่อเป้าหมายในการสร้างจักรวรรดิรัสเซียที่ยิ่งใหญ่ โดยมีกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมอย่างเข้มงวดได้แก่ การบังคับให้กลุ่มชาติพันธุ์และประชาชนชายขอบพรมแดนใช้ภาษารัสเซียเป็นภาษาราชการแทนการใช้ภาษาถิ่น การบังคับเข้ารีตเป็น

ออร์โธดอกซ์แทนความเชื่อท้องถิ่น การปรับเปลี่ยนเนื้อหาประวัติศาสตร์ให้เน้นความสำคัญของรัสเซีย และลดทอนอัตลักษณ์ท้องถิ่น รวมทั้ง การย้ายถิ่นฐานชาวรัสเซียเข้าไปยังพื้นที่ยึดครองเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรท้องถิ่นเดิม (Staliunas, 2007) โดยรัฐบาลจักรวรรดิรัสเซียได้ใช้กระบวนการดังกล่าวนี้เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและรวมศูนย์อำนาจ

แนวคิดชาตินิยมได้เริ่มเป็นกลไกสำคัญในการสร้างมาตรฐานการปกครองที่เข้มแข็งภายใต้จักรวรรดิรัสเซียจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 1917 ต่อมาเมื่อเข้าสู่สมัยสหภาพโซเวียตซึ่งมีการผนวกรวมดินแดนรอบรัสเซียเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของสหภาพโซเวียตรวมทั้งกลุ่ม Soviet Bloc ซึ่งครอบคลุมทั้งบริเวณยุโรปกลางและยุโรปตะวันออก แนวคิดชาตินิยมได้ถูกนำมาเป็นนโยบายหลักในการหล่อหลอมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมวลชนโซเวียตอีกครั้งด้วยการใช้ “นโยบายการทำให้เป็นโซเวียต” (Sovietization) คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของประเทศหรือดินแดนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามรูปแบบของสหภาพโซเวียต โดยเน้นการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ การโอนทรัพย์สินเป็นของรัฐ การรวมศูนย์การปกครองภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต และสร้างวิถีชีวิตแบบโซเวียต

การใช้แนวคิดชาตินิยมในสมัยโซเวียตมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่พรรคคอมมิวนิสต์ เนื่องจากการผนวกรวมดินแดนต่างๆ นำมาซึ่งการเพิ่มความหลากหลายทางประชากร การปกครองในท้องถิ่นรวมทั้งสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การใช้นโนบายการทำให้เป็นโซเวียตจึงเป็นต้นแบบของนโยบายชาตินิยมที่นำมาใช้ขับเคลื่อนประเทศตลอดระยะเวลากว่า 70 ปี ด้วยกระบวนการหล่อหลอมความเป็นเอกภาพของรัฐ ได้แก่ การจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เป็นพรรคการเมืองเดียวที่เป็นผู้วางแผนการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจภายใต้อุดมการณ์สังคมนิยม การโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมและขัดเกลาสังคมเพื่อสร้างวิถีชีวิตแบบโซเวียต และการกลืนกลายทางวัฒนธรรมผ่านการใช้ภาษารัสเซียเป็นภาษาราชการและการสร้างประวัติศาสตร์ของมวลชนโซเวียตเดียวกัน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่ากระบวนการชาตินิยมดังที่กล่าวไปข้างต้นได้กลายเป็นกลไกในการบริหารจัดการความแตกต่างและความไม่มั่นคงในสังคมด้วยการหล่อหลอมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่านการควบคุมทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเข้มงวด เพื่อลบล้างอัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์และดินแดนชายขอบต่างๆ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การสร้างความเป็นเอกภาพของรัฐด้วยการสร้างอัตลักษณ์แบบรัสเซียที่ยิ่งใหญ่ร่วมกัน

วันแห่งชัยชนะ คือ อัตลักษณ์ทางชาตินิยมของชาวโซเวียต

เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สองนับเป็นการสูญเสียมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของรัสเซียและฝังรากลึกในความทรงจำของคนรัสเซียรุ่นสู่รุ่น การต่อสู้ที่หนักหน่วงยาวนานผนวกกับความสูญเสียชีวิตทั้งทหารและพลเรือนจำนวนมหาศาล กลายเป็นการสร้างสำนึกในความรักชาติร่วมกันของชาวโซเวียตผ่านการสร้างความทรงจำร่วมในเหตุการณ์ที่รวมความสูญเสียและการเสียสละเพื่อชาติเอาไว้ด้วยกัน โดยเฉพาะใน “ยุทธการสตาลินกราด” ที่สหภาพ โซเวียตสามารถพลิกสถานการณ์สงครามด้วยความสูญเสียมหาศาลจากการต่อสู้อย่างหนักหน่วงและนองเลือดที่สุดในประวัติศาสตร์ของศตวรรษที่ 20 และได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของสงครามโลกด้วยการเปลี่ยนสถานะของกองทัพนาซีเยอรมันจากฝ่ายรุกในสงครามสายฟ้าแลบ (Blitzkrieg) มาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต่อความแข็งแกร่งของสหภาพโซเวียตที่สามารถโจมตีกลับอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งสามารถขับไล่กองทัพนาซีออกไปจากโซเวียตและรุกคืบขยายแนวรบไปถึงกรุงเบอร์ลินในปี 1945 จนกระทั่งได้ประกาศชัยชนะเหนือกองทัพนาซีเยอรมันได้สำเร็จในที่สุด

ความสำเร็จของยุทธการสตาลินกราดกลายเป็นหมุดหมายอนุสรณ์สำคัญของความเสียสละเพื่อประเทศชาติและเป็นเส้นทางสำคัญที่นำไปสู่วันแห่งชัยชนะ กล่าวคือ ยุทธการสตาลินกราดถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ในการปลุกเร้าความภาคภูมิใจและการเสียสละในชาติรวมทั้งการต่อต้านลัทธิฟาสซิสต์ในรัสเซียจนนำไปสู่เหตุการณ์กองทัพแดงยกธงแดงของสหภาพโซเวียต

เหนืออาคารรัฐสภา Reichstag ในกรุงเบอร์ลิน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการสิ้นสุดอำนาจและระบอบนาซีในเยอรมนี และการยืนยันชัยชนะของสหภาพโซเวียต เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การลงนามยอมแพ้ในสงครามของเยอรมนีในวันที่ 8 พฤษภาคม 1945 ซึ่งตรงกับเวลาหลังเที่ยงคืนในกรุงมอสโก ดังนั้นจึงถือว่าเข้าวันที่ 9 พฤษภาคมตามเวลาท้องถิ่นเป็นวันแห่งชัยชนะแห่งสงครามโลกครั้งที่สองของรัสเซีย

ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง สหภาพโซเวียตก้าวขึ้นสู่สถานะ “มหาอำนาจ” เทียบเท่าสหรัฐอเมริกาและนำไปสู่การต่อสู้ทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างสังคมนิยมคอมมิวนิสต์และเสรีนิยมประชาธิปไตยภายใต้ระบบสองขั้วอำนาจ (Bipolarity) ซึ่งเป็นการเข้าสู่ยุคสงครามเย็นอย่างเป็นทางการ หลังจากชัยชนะในสงครามโลกผ่านไปไม่นาน พรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตได้นำชัยชนะนี้มาเป็นรากฐานในการสร้างนโยบายชาตินิยมแบบสังคมนิยม โดยการนำวันแห่งชัยชนะมาสร้าง “ความทรงจำร่วม” (Collective memory) เพื่อเป็นการโน้มน้าว ชี้นำ สร้างทัศนคติ อารมณ์และพฤติกรรมของมวลชนให้เป็นไปตามเป้าหมายของพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมุ่งให้มวลชนโซเวียตภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของรัฐตนเอง และใช้เป็นเครื่องมือของพรรคคอมมิสนิสต์ในการสร้างความชอบธรรมของระบอบการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ด้วย

พรรคคอมมิวนิสต์ใช้โฆษณาชวนเชื่อเป็นเครื่องมือในการแพร่กระจายหลักคิดที่สอดคล้องกับเหตุการณ์วันแห่งชัยชนะ ได้แก่ การสร้างอนุสรณ์สถานเพื่อรำลึกถึงวีรชนทหารและพลเรือนทั่วประเทศไม่ว่าจะเป็นอนุสาวรีย์ สุสานทหารนิรนาม ประติมากรรม การผลิตภาพยนตร์ ดนตรี บทเพลง วรรณกรรม งานเขียนที่บรรยายถึงความกล้าหาญและการเสียสละของวีรบุรุษชาวโซเวียต นอกจากนี้ มีการขัดเกลาเยาวชนผ่านการศึกษาด้วยการบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับวีรบุรุษสงครามในหลักสูตรการเรียนจนกระทั่งปัจจุบัน และที่สำคัญที่สุดคือ งานเฉลิมฉลองการเดินขบวนพาเหรดในวันแห่งชัยชนะ (Victory Day Parade) ซึ่งเริ่มต้นจัดครั้งแรกในวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 1945 ณ จัตุรัสแดง กรุงมอสโก และหลังจากนั้นได้มีการจัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่เป็นประจำในปีครบรอบสำคัญต่าง ๆ และเริ่มจัดเป็นประเพณีประจำปีนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา (Kennedy, 2025)

สามารถกล่าวได้ว่า การนำเอาโฆษณาชวนเชื่อมาเป็นเครื่องมือหลักในการหล่อหลอมความสำคัญของวันแห่งชัยชนะในฐานะเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สำคัญที่สุดในยุคโซเวียตที่ชูให้รำลึกถึงความกล้าหาญและเสียสละของวีรบุรุษโซเวียตได้เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความทรงจำร่วมของคนในชาติจนกลายเป็นการสร้างตำนานประจำชาติ (National Mythology) ผ่านการสร้างเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ที่ถูกแต่งเติม หรือความเชื่อที่หล่อหลอมขึ้นมาเพื่อสร้าง "เอกลักษณ์ร่วม" ให้คนในชาติรู้สึกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยทำหน้าที่เป็นรากฐานอุดมการณ์ที่ยึดโยงผู้คนในประเทศเข้าด้วยกันเพื่อสร้างอัตลักษณ์และจุดร่วมทางวัฒนธรรมให้กับประชาชนในชาติ ช่วยหล่อหลอมความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่านความภาคภูมิใจและจะพัฒนาเป็นเอกลักษณ์และความชอบธรรมในด้านการเมืองการปกครองของชาติต่อไป

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตส่งผลต่อการสูญเสียอัตลักษณ์ของชาติ

เมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายในปี 1991 โครงสร้างทุกอย่างพังทลายลงไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเป็นปึกแผ่นแบบสหภาพดั้งเดิมแตกสลายเป็นรัฐต่าง ๆ ที่แยกตัวออกจากสหภาพอย่างถาวร เป็นเหตุให้ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชาติที่ถูกปูพื้นฐานจากประวัติศาสตร์ตลอดยุคโซเวียตถูกทำลายไปด้วยเช่นกัน ประเทศสหพันธรัฐรัสเซียซึ่งสืบสิทธิจากสหภาพโซเวียตประสบกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจเรื้อรังจนกระทั่งต้องหันไปพึ่งพาความช่วยเหลือทางการเงินจากชาติตะวันตก ทำให้กระแสทุนนิยมจากภายนอกเข้ามาแทรกแซงวิถีชีวิตของชาวโซเวียตเดิมที่เคยถูกปลูกฝังด้วยแนวคิดสังคมนิยมมาตลอดกว่า 70 ปี

ในช่วงทศวรรษที่ 1990 รัสเซียประสบกับปัญหาการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมเดิมกับการรับวัฒนธรรมใหม่จนกระทั่งเกิดแนวคิดทางสังคมรูปแบบใหม่ขึ้นหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นกระแสการฟื้นคืนรากเหง้าจิตวิญญาณของรัสเซีย

นออร์โธดอกซ์ (Viviano, 2018) กระแสความเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมอันเกิดจากแนวคิดชาตินิยมในดินแดนต่าง ๆ จนก่อให้เกิดแนวโน้มการแบ่งแยกดินแดน (Separatism) ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสทุนนิยมตะวันตกที่ไหลบ่ามาอย่างรวดเร็วภายหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียตผนวกกับนโยบายอิงตะวันตกอย่างลัทธิแอตแลนติกนิยม (Atlanticism) ในสมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน ส่งผลให้แนวคิดเสรีนิยมและกระแสโลกไร้พรมแดนมีบทบาทมากขึ้นจนทำให้การขัดเกลาทางสังคมด้วยแนวคิดชาตินิยมแบบในสมัยโซเวียตไม่ต่อเนื่องและถูกลดบทบาทลง

เมื่อเข้าสู่สมัยที่สองของการปกครองของประธานาธิบดีเยลต์ซินในช่วงปลายทศวรรษ 1990 นโยบายอิงตะวันตกได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นนโยบายที่เน้นลัทธิยูเรเชียนิยม (Eurasianism) และเน้นการเข้าหาตะวันออกมากขึ้นด้วยนโยบาย Pivot to the East เนื่องมาจากความจำเป็นของรัสเซียในการปรับเปลี่ยนบทบาทจากประเทศที่ใช้นโยบายอิงตะวันตกจนทำให้สถานะของรัสเซียในเวทีการเมืองระหว่างประเทศตกต่ำลงสู่การสร้างความแข้มแข็งเพื่อก้าวขึ้นสู่การเป็นมหาอำนาจอีกครั้ง การปรับเปลี่ยนทิศทางการเมืองการปกครองและนโยบายต่างประเทศของรัสเซียดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการเพิ่มบทบาทของแนวคิดชาตินิยมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับอัตลักษณ์ของรัสเซียมากขึ้นในฐานะของประเทศผู้นำกลุ่มยูเรเชียในสมัยต่อมา

วันแห่งชัยชนะกับแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่

เมื่อเข้าสู่สมัยการปกครองของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูตินตั้งแต่ปี 2000 เป็นต้นมาจนปัจจุบัน ได้.ใช้นโยบายต่างประเทศที่มีแนวคิดแบบ Neo-Eurasianism ซึ่งชูแนวคิดว่ารัสเซียมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะมีบทบาทและอิทธิพลในทั้งยุโรปและเอเชีย โดยเฉพาะในอดีตรัฐบริวารของโซเวียต (Post-Soviet States) หรือเรียกว่า กลุ่มประเทศ Near Abroad เช่น กลุ่มประเทศเอเชียกลางและคอเคซัส เบลารุสและยูเครน (ภราดร รังสิมาภรณ์, 2566) โดยนโยบายต่างประเทศดังกล่าวได้สนับสนุนการสร้างแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียให้เข้มแข็งขึ้นเพื่อสอดคล้องกับการก้าวขึ้นสู่ผู้นำกลุ่มประเทศอดีตบริวารของโซเวียต ซึ่งยังคงมีความเกี่ยวพันกันทางประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม และอุดมการณ์ทางการเมือง

จะเห็นได้ว่า นโยบายต่างประเทศในยุคปูตินมีจุดมุ่งหมายที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งกับกลุ่มประเทศอดีตสหภาพโซเวียต โดยเน้นให้ความสำคัญเฉพาะกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกและรัฐมุสลิมในเอเชียกลาง ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของการใช้แนวคิดชาตินิยมมาขับเคลื่อนประเทศให้เกิดเสถียรภาพมั่นคงอีกครั้งภายใต้การฟื้นคืนความผูกพันทางด้านประวัติศาสตร์ร่วมกัน

เมื่อกล่าวถึงความสำคัญของประเด็นประวัติศาสตร์ กล่าวได้ว่า ประธานาธิบดีปูตินเป็นผู้นำที่มีหลักนิยมที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์อย่างมาก จากคำกล่าวของปูตินว่า “การล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี 1991 ถือเป็นหายนะทางภูมิรัฐศาสตร์ครั้งใหญ่ที่สุดแห่งศตวรรษที่ 20” (Bigg, 2005) สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความยิ่งใหญ่ของรัสเซียยุคใหม่ให้กลับมาอีกครั้ง ซึ่งหนึ่งในกลไกที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างอัตลักษณ์ของประเทศให้มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจในรัสเซียยุคใหม่ โดยใช้ความพิเศษทางประวัติศาสตร์มาเชื่อมโยงกับโลกยุคใหม่ด้วยแนวคิดชาตินิยม

ประธานาธิบดีปูติน ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์รัสเซียที่เชิดชูความกล้าหาญของวีรบุรุษสงครามในสงครามโลกครั้งที่สองอย่างมาก ทั้งด้วยเหตุผลส่วนตัวที่สมาชิกในครอบครัวเคยร่วมรบในสงครามนี้ และในเหตุผลด้านการสร้างความชอบธรรมในการปกครองของสหภาพโซเวียตเหนือดินแดนภายใต้อุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ รวมทั้ง เป็นการยกระดับสถานะของสหภาพโซเวียตให้ขึ้นเป็นมหาอำนาจเคียงคู่กับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น ดังนั้น ประธานาธิบดีปูตินจึงใช้วันแห่งชัยชนะ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดในการชูความสำเร็จในชัยชนะของกองทัพแดงแห่งสหภาพโซเวียตเป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพมากขึ้นภายใต้ความท้าทายจากปัจจัยต่างๆ ได้แก่ การแทรกแซงจากมหาอำนาจตะวันตก อิทธิพลของสื่อมวลชนภายนอก ปัญหาความขัดแย้งภายในอันเกิดจากแนวคิดชาตินิยมท้องถิ่น และการแข่งขันด้านเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวเป็นสาเหตุสำคัญในการลดทอนอัตลักษณ์และเอกภาพของรัสเซียยุคใหม่

แม้ว่าในรัสเซียปัจจุบันจะไม่มีการชี้นำมวลชนด้วยกลไกโฆษณาชวนเชื่อจากพรรคคอมมิวนิสต์เหมือนในยุคโซเวียตแล้ว แต่ประธานาธิบดีปูตินได้ใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือผ่าน “สื่อกระแสหลักของรัฐ” ได้แก่ สื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์หลักของประเทศที่ถูกถือครองโดยรัฐหรือบริษัทที่สนับสนุนรัฐบาลปูติน ทำให้ข้อมูลข่าวสารทั้งหมดสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ซึ่งจะเป็นตัวกลางที่จะถ่ายทอดแนวคิดชาตินิยมไปยังมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในปัจจุบันวันแห่งชัยชนะได้กลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความรักชาติและเสียสละของเหล่ากองทัพแดงและพลเรือนชาวโซเวียต โดยรัฐบาลรัสเซียได้มีการจัดงานเฉลิมฉลองเพื่อรำลึกถึงวีรบุรุษสงครามของชาติในวันที่ 9 พฤษภาคมของทุกปี ส่วนที่สำคัญที่สุดของงานฉลองคือการเดินขบวนพาเรดของทหารทุกเหล่าทัพ รวมถึงกองทหารของประเทศพันธมิตรของรัสเซีย พร้อมกับมีการแสดงแสนยานุภาพทางอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยที่สุดของรัสเซียเพื่อให้เป็นประจักษ์สายตาแก่ประชาคมโลกถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางทหาร นอกจากนี้ รัฐบาลได้เชิญเหล่าวีรชนทหารผ่านศึกในสงครามโลกครั้งที่สองที่ยังมีชีวิตอยู่ให้มาร่วมเป็นประจักษ์พยานในงานเฉลิมฉลองทุกปี รวมทั้งมีการใช้สัญลักษณ์ของแนวคิดชาตินิยมหลายประการในการปลูกฝังการสำนึกในความเสียสละและความรักชาติแก่ประชาชนรัสเซีย ได้แก่ การใช้ริบบิ้นสีส้ม - ดำ ที่เรียกว่า ริบบิ้นเซนต์จอร์จ (Ribbon of Saint George) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งเกียรติยศ ความกล้าหาญและชัยชนะเหนือนาซีเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยสีส้มหมายถึงเปลวเพลิง ส่วนสีดำหมายถึงดินปืน เป็นสัญลักษณ์ของการเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องชาติของทหารโซเวียต

หนึ่งในพิธีการในงานเฉลิมฉลองวันแห่งชัยชนะที่สะท้อนแนวคิดชาตินิยมในระดับประชาชนที่สำคัญที่สุดคือการเดินขบวน "กองทัพอมตะ" (Immortal Regiment) ซึ่งประชาชนจะเดินขบวนพร้อมกับถือรูปถ่ายบรรพบุรุษ สมาชิกในครอบครัวหรือญาติพี่น้องทหารผ่านศึกที่เสียชีวิตในสงคราม พิธีการนี้ได้เริ่มต้นครั้งแรกในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ในโนโวซีบีร์สค์ (Novosibirsk) และได้ขยายไปยังหลาย ๆ เมืองในรัสเซียในเวลาต่อมา รวมถึงในประเทศต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากสงครามด้วย นับตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2000 เป็นต้นมา รัฐบาลรัสเซียให้ความสำคัญในพิธีการเดินขบวนกองทัพอมตะอย่างมากโดยมีการสนับสนุนการจัดพิธีการขึ้นในเมืองที่เคยเป็นสมรภูมิการรบและอีกหลายเมืองทั่วรัสเซียซึ่งมีประชาชนเข้าร่วมเดินขบวนจำนวนมาก โดยเฉพาะประธานาธิบดีปูตินได้เข้าร่วมในการเดินขบวนในกองทัพอมตะตั้งแต่ปี 2015 โดยพร้อมกับภาพเหมือนของบิดาที่เคยร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่สอง เพื่อส่งเสริมความสามัคคีของชาติและรำลึกถึงการเสียสละของสหภาพโซเวียต

กล่าวได้ว่าพิธีการเดินขบวนกองทัพอมตะที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเครมลินของปูตินสะท้อนให้เห็นถึงการใช้แนวคิดชาตินิยมในหลายมุมมอง ได้แก่ 1) เกิดการบูรณาการทางการเมืองระหว่างประชาชนและรัฐ จะเห็นได้ว่าการเดินขบวนแห่เกิดจากการริเริ่มของประชาชนได้ยกระดับไปเป็นกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ทำให้รัฐสามารถใช้ประโยชน์จากความทรงจำของสงครามโลกครั้งที่สองเพื่อระดมพลังรักชาติ 2) การมีส่วนร่วมของประธานาธิบดีปูติน ซึ่งได้เดินนำขบวนแห่ผ่านจัตุรัสแดงโดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปี 2015 เป็นต้นมา ถือเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ของปูตินในฐานะผู้นำที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และชัยชนะทางทหารของชาติ 3) การสร้างสัญลักษณ์เพื่อส่งเสริม "ลัทธิแห่งชัยชนะ" (Cult of victory) โดยมีการใช้ริบบิ้นเซนต์จอร์จและเพลงทหารโซเวียตเพื่อเข้าถึงมวลชน 4) การปลุกกระแสชาตินิยมในระดับนานาชาติ จากการขยายการเดินขบวนไปต่างประเทศ โดยทำหน้าที่เสมือนเป็นเครื่องมือการทูตสาธารณะ และเป็นการสื่อสารมุมมองทางการเมืองจากรัฐบาลรัสเซียไปสู่ภายนอก

หลังยุคแห่งการระบาดของโควิด 19 เป็นต้นมา เกิดเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์และความมั่นคงของรัสเซียหลายประการ โดยเฉพาะปฏิบัติการพิเศษทางทหารในยูเครนซึ่งเริ่มในปี 2022 ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและสถานะของประเทศอย่างมาก จะเห็นได้ว่า การใช้วันแห่งชัยชนะเป็นเครื่องมือในการปลุกระดมแนวคิดชาตินิยมตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามตอกย้ำบทบาทของรัสเซียในฐานะผู้พิทักษ์ที่ต่อสู้กับ "ลัทธิฟาสซิสต์" อีกครั้งในยูเครน เหมือนดังที่สหภาพโซเวียตเคยเป็นผู้ขับไล่และทำลายนาซีได้สำเร็จในสงครามโลกครั้งที่สอง วันแห่งชัยชนะถูกใช้เพื่อสร้างความสามัคคีภายในประเทศ แสดงแสนยานุภาพทางทหาร ในทางภูมิรัฐศาสตร์ รัสเซียมองตนเองว่ามีบทบาทสำคัญใน

การรักษาความสมดุลของโลก และใช้ความทรงจำทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการกำหนดความชอบธรรมในการกำจัดศัตรูทางการเมือง โดยเฉพาะปฏิบัติการพิเศษทางทหารในยูเครน ซึ่งปูตินมองว่าเป็นการปลดปล่อยจากลัทธินาซียุคใหม่โดยการพิทักษ์ชาวรัสเซียและผู้ที่ใช้ภาษารัสเซียในยูเครนเพื่อสร้างความชอบธรรมทางจริยธรรมการปกครอง โดยสังเกตได้จากคำปราศรัยของปูตินในงานพาเรดวันแห่งชัยชนะ ซึ่งปูตินมักใช้เวทีนี้กล่าวสุนทรพจน์เชิงสัญลักษณ์ เชื่อมโยงความกล้าหาญของทหารโซเวียตในอดีตกับสถานการณ์สงครามในปัจจุบัน โดยมักอ้างว่าสงครามในยูเครนเป็น "ปฏิบัติการพิเศษ" ที่จำเป็นเพื่อป้องกันประเทศ

รัฐบาลปูตินมองว่าการใช้วันแห่งชัยชนะเป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่มีความจำเป็นอย่างมาก เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางการเมืองและสังคมเปลี่ยนไปจากเดิม ประชาชนรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อจากภายนอกได้อย่างเสรีทำให้สามารถเกิดแนวคิดชาตินิยมท้องถิ่นที่เข้มแข็งและหลากหลายมากขึ้น อันนำมาสู่แนวคิดการแยกตัวหรือความต้องการเอกราชและสิทธิในการปกครองตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์ภายในรัสเซียมากขึ้น ดังนั้น รัฐจึงได้พยายามนำประวัติศาสตร์ของคนรุ่นก่อนมาสร้างความทรงจำร่วมกับคนรุ่นใหม่เพื่อสร้างความรู้สึกสำนึกในความเป็นชาติเดียวกันผ่านเหตุการณ์วันแห่งชัยชนะ ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบันจำนวนเหล่าทหารผ่านศึกสงครามโลกครั้งที่สองที่ยังมีชีวิตอยู่จะมีน้อยมาก ประกอบกับคนรัสเซียรุ่นใหม่ใช้ชีวิตอยู่ในช่วงเวลาที่ห่างจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นเวลานานมากจนแทบจะไม่มีความรู้สึกร่วมกับเหตุการณ์ที่ผ่านมานาน 80 ปีแล้วก็ตาม ดังนั้น รัฐบาลรัสเซียจึงมองว่าการปลูกฝังความสำคัญของการเสียสละของวีรบุรุษรักชาติในสงครามเป็นวาระสำคัญของชาติที่ต้องหล่อหลอมความรู้สึกภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และความยิ่งใหญ่ของชาติแก่คนรุ่นใหม่ผ่านแนวคิดชาตินิยมเพื่อสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งเป็นการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองเพื่อสถานะที่เข้มแข็งทางการเมืองการปกครองของประธานาธิบดีปูตินในอนาคต

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลของวันแห่งชัยชนะในฐานะเครื่องมือในการหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่พบว่า แนวคิดชาตินิยมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นเอกภาพของรัสเซียตั้งแต่สมัยจักรวรรดิเป็นต้นมาจนปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมความแตกต่างทางสังคมแบบพหุวัฒนธรรมอันเกิดจากความหลากหลายของที่ตั้งถิ่นฐานทางภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศ โดยผู้เขียนได้ใช้กรณีศึกษาคือ วันแห่งชัยชนะ ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงการเสียสละเพื่อชาติของชาวรัสเซียซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความทรงจำร่วมภายในชาติผ่านแนวคิดชาตินิยม ผู้นำของรัสเซียตั้งแต่สมัยโซเวียตได้ใช้วันแห่งชัยชนะเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการหล่อหลอมแนวคิดชาตินิยมแก่ประชนชนเพื่อสร้างเอกภาพและรักษาอัตลักษณ์ของชาติ โดยเฉพาะในสมัยของประธานาธิบดี วลาดิมีร์ ปูติน ที่รัสเซียยุคใหม่ได้เผชิญกับความท้าทายจากปัจจัยภายในและภายนอก ได้แก่ การใช้อำนาจนิยมของผู้นำ กระแสทุนนิยมและการแทรกแซงจากภายนอกที่รบกวนวัฒนธรรมภายใน และแนวคิดการแยกตัวของชนกลุ่มน้อยต่างๆ จนทำให้เกิดปัญหาการขาดเอกภาพภายในอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น แนวคิดชาตินิยมจึงเป็นนโยบายที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของรัฐบาลรัสเซียยุคใหม่ในการหล่อหลอมความเป็นเอกภาพของชาติ และสร้างเสถียรภาพทางการเมืองภายใน รวมทั้งรักษาสถานะความเป็นมหาอำนาจของรัสเซียในโลกยุคหลายขั้วอำนาจ

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้สามารถนำไปศึกษาต่อยอดในประเด็นทางวิชาการดังนี้

1. กระแสชาตินิยมในเหตุการณ์วิกฤตการไครเมียปี 2014 และปฏิบัติการพิเศษทางทหารในยูเครน ปี 2022
2. การเปรียบเทียบการใช้สัญลักษณ์วันแห่งชัยชนะรูปแบบต่างๆ ในรัสเซียกับอดีตรัฐบริวารของสหภาพโซเวียตอื่น ๆ
3. วิเคราะห์ร่วมกับสถานการณ์ทางการเมืองอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวตามแนวคิดชาตินิยมในภูมิภาคยูเรเชีย

เอกสารอ้างอิง

อนันต์ชัย เลาหะพันธ์ และ สัญชัย สุวังบุตร. (2565). **รัสเซียสมัยซาร์และสังคมนิยม.** แสงดาว.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2559). **วลาดิมีร์ ปูตินกับการฟื้นฟูอุดมการณ์ใหม่ของรัสเซีย.** มติชนออนไลน์ สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_284515

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (2560). **วัฒนธรรมโฆษณาชวนเชื่อ (culture of propaganda).** สืบค้นจาก https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/507

ภราดร รังสิมาภรณ์. (2566). **ไขกุญแจการต่างประเทศรัสเซีย.** สืบค้นจาก https://isc.mfa.go.th/en/content/

วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์. (2567). **ปรัชญาการโฆษณาชวนเชื่อกับการรักษาอำนาจ.** สืบค้นจาก https://thestandard.co/propaganda-philosophy-and-the-maintenance-of-power

Bigg, C. (2005). **World: Was Soviet Collapse Last Century's Worst Geopolitical Catastrophe?.** Retrieved from https://www.rferl.org/a/1058688.html

Dziak, M. (2020). **Great Man theory.** Retrieved from https://www.ebsco.com/research-starters/religion-and-philosophy/great-man-theory

Kennedy, L. (2025). **What Is Victory Day in Russia?.** Retrieved from https://www.history.com/articles/victory-day-russia

Kramer, M. (2020). **The Soviet Role in World War II: Realities and Myths.** Retrieved from https://daviscenter.fas.harvard.edu/insights/soviet-role-world-war-ii-realities-and-myths

Odling-Smee, J. (2006). **The IMF and Russia in the 1990s.** Retrieved from https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp04155.pdf

President of Russia. (2015). **Vladimir Putin took part in the Immortal Regiment march.** Retrieved from http://en.kremlin.ru/events/president/news/49442

Roberts, G. (2006). **Stalin's victory? The Soviet Union and World War II.** Retrieved from https://historyireland.com/stalins-victory-the-soviet-union-and-world-war-ii/

Schmemann, S. (2009). **Soul of Russia.** Retrieved from https://www.nationalgeographic.com/magazine/article/orthodox

Staliunas, D. (2017). **Making Russians: Meaning and Practice of Russification in Lithuania and Belarus after 1863.** Retrieved from https://www.cambridge.org/core/journals/slavic-review/article/abs/making-russians-meaning-and- practice-of-russification-in-lithuania-and-belarus-after-1863-by-darius-staliunas-

Stuvøy, K. (2025). **Everyday authoritarianism in Russia: new and old stigmatisation and insecurities in monotowns.** Retrieved from https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13569775.2025.2499282?

Viviano, F. (2018). **In historic decision, Ukrainian church severs ties with Russia.** Retrieved from https://www.nationalgeographic.com/culture/article/ukraine-russia-orthodox-church-schism-religion-separation-independence

วัตถุเก็บตกกับสถานะของศิลปะในสุนทรียศาสตร์ของ อาร์เธอร์ ซี. ดันโต
Found Object and State of Art in Arthur C. Danto's Aesthetics

ปวินท์ เทวฤทธิ์เรืองศรี[1]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิจัยเรื่อง "วัตถุเก็บตกกับสถานะของศิลปะในสุนทรียศาสตร์ของ อาร์เธอร์ ซี. ดันโต" เป็นงานวิจัยที่ศึกษาปัญหาเรื่องวัตถุเก็บตกที่ไม่สามารถนิยามสถานะของศิลปะได้ผ่านคุณลักษณะทางสายตา ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของการสร้างสรรค์ การเข้าถึงเพื่อชื่นชมซาบซึ้ง และการวิจารณ์ศิลปะโดยเฉพาะทัศนศิลป์ มีวิธีการวิจัยคือการศึกษาความเคลื่อนไหวทางศิลปะที่ใช้วัตถุเก็บตก การศึกษาปัญหาทางสุนทรียศาสตร์และปรัชญาศิลปะที่นำมาสู่ปัญหาวิจัย และวิเคราะห์ตัวบทงานเขียนของ อาร์เธอร์ ซี. ดันโต นำมาสู่การวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ของดันโตเพื่อตอบปัญหาการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า งานเขียนของดันโตมีแนวคิดสำคัญสามประเด็น คือ ประวัติศาสตร์ศิลปะ ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับความจริง และการตีความ โดยสถานะของศิลปะกับวัตถุเก็บตกในสุนทรียศาสตร์ของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในโลกศิลปะ คือ ทฤษฎีและประวัติศาสตร์ศิลปะ ความเข้าใจนี้เป็นพื้นฐานของภววิทยาหรือสถานะของศิลปะคือวัตถุที่มีสำนึกรู้ผ่านโลกศิลปะและเจตนาของศิลปิน และญาณวิทยาเพื่อแสดงถึงวิธีการเข้าถึงผลงานศิลปะผ่านการตีความ บทบาทของวัตถุเก็บตกเกิดขึ้นในฐานะวัตถุที่มีสำนึกรู้ในตัวเอง และทำให้ศิลปะมีอิสระในการสร้างสรรค์ผ่านเจตนา โดยมีการตีความเป็นการแปลงวัตถุให้มีสถานะของศิลปะ

คำสำคัญ: *วัตถุเก็บตก สถานะของศิลปะ สุนทรียศาสตร์ ปรัชญาศิลปะ อาร์เธอร์ ซี. ดันโต*

Abstract

This research article is part of a research titled "Found Object and State of Art in Arthur C. Danto's Aesthetics" address the problem of defining the status of found object as art, particularly when visual or perceptual properties alone, which regarded as foundational to artistic creation, aesthetic appreciation, and art criticism, are insufficient to distinguish them from ordinary object. There are research process: reviewing in artistic movements employing found objects and surveys the aesthetic and philosophical problems leading to research problem, and undertakes a textual analysis of Arthur C. Danto's writings to construct and apply his aesthetic framework to research problem.

The result reveals Danto's concepts in three principal concerns: the history of art, the relationship between art and reality, and interpretation. In Danto's aesthetics, the conferral of artistic status upon found objects necessarily presupposes a substantive understanding of an artworld; encompassing both art theory and history. This understanding constitutes the foundation of an ontological account of art, wherein an object acquires status of art by consciousness and intentionality through the artworld; and an

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

epistemological account, wherein access to a work of art is mediated through interpretation. The found object thus functions as self-conscious object, affording art a degree of creative autonomy grounded in artist's intention, while interpretation serves as the transfiguration through which an ordinary object is transfigured to the ontological status as art.

***Keywords**: Found Object, State of Art, Aesthetics, Philosophy of Art, Arthur C. Danto*

บทนำ

การวิจัยศึกษาปัญหาเรื่องความเป็นศิลปะจากการนำเสนอด้วยวัตถุเก็บตก (Found Object) คือวัตถุที่มาจากธรรมชาติ หรือถูกมนุษย์สร้างขึ้น หรือชิ้นส่วนของวัตถุที่ถูกพบหรือนำมาใช้โดยศิลปิน หรือถูกเก็บไว้โดยเห็นประโยชน์ที่แท้จริงจากศิลปิน (TATE, 2023b) อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำวัตถุเก็บตกมานำเสนอในรูปแบบผลงานศิลปะ มีลักษณะของผลงานนี้จึงมีความคล้ายคลึงและไม่แตกต่างไปจากวัตถุจริง เป็นปัญหาเรื่องสถานะของศิลปะ ปรากฏในการศึกษาเรื่องปรัชญาศิลปะ (Philosophy of Art) เรื่องนิยามของศิลปะ (Definition of Art) (Carroll, 2004) ลักษณะของการใช้วัตถุจริงมานำเสนอในรูปแบบของการศิลปะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในรูปแบบของงานวัตถุเก็บตก (Found Object) และวัสดุสำเร็จรูป (Readymade) ในช่วงความเคลื่อนทางศิลปะดาดา (Dada) ที่มีแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานที่ต่อต้านและท้าทายต่อความเชื่อดั้งเดิม ทั้งในทางสังคมซึ่งคติความคิดแบบดั้งเดิมมีพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลและวิทยาศาสตร์อันนำไปสู่สภาพการณ์ที่เลวร้ายในสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ.1914-1918) (Hopkins, 2004) การแสดงออกของดาดาจึงนำมาซึ่งวิธีที่ไร้เหตุผลและการต่อต้าน(สรรเสริญ สันติธัญวงศ์, 2560) เทคนิควัตถุเก็บตกและวัสดุสำเร็จรูปจึงเกิดขึ้นในฐานะของการนำเสนอผลงานศิลปะต่อต้านศิลปะ (Anti-art) (TATE, 2023a)

ในการวิจัยนี้ผู้เขียนเลือกศึกษาความคิดของ อาร์เธอร์ ซี. ดันโต (Arthur C. Danto) โดยดันโตได้รับอิทธิพลจากแนวคิดที่เกี่ยวข้องคือ ปรัชญาการกระทำ (Philosophy of Action) ในมุมมองว่าการกระทำของมนุษย์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความบังเอิญ และสามารถมีความหมายได้ผ่านการตีความ และปรัชญาประวัติศาสตร์ (Philosophy of History) ในมุมมองว่าประวัติศาสตร์ไม่ใช่เหตุการณ์ที่ดำเนินต่อเนื่องกันเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ได้รับความสำคัญจากการได้รับการนิยามหรือการอธิบายเหตุการณ์ในอดีตนั้นผ่านมุมมองภายหลังเหตุการณ์ (Johnson, 2013) มาพัฒนากับสุนทรียศาสตร์ อิทธิพลทางความคิดเรื่องปรัชญาศิลปะของดันโตได้ตอบสนองต่อกระแสทางศิลปะในสหรัฐอเมริกาในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1950-1960 ในด้านหนึ่งพัฒนาการสูงสุดที่เกิดขึ้นของศิลปะในรูปแบบทางศิลปะที่อยู่ในจุดสูงสุดของสมัยใหม่ (High Modernism) กับกระแสปฏิกิริยาต่อความเคลื่อนทางศิลปะที่มีการใช้วัตถุเก็บตกปรากฏขึ้นอีกครั้งในความเคลื่อนทางศิลปะที่สำคัญคือ ป๊อปอาร์ต (Pop Art) ซึ่งเป็นแนวทางที่สร้างผลงานศิลปะทั้งการอาศัยเทคนิคและรูปลักษณ์ที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมสมัยนิยม (Pop Culture) โดยในทางหนึ่งเป็นลักษณะของการนำเสนอภาพวัฒนธรรมล่างออกมาผ่านพื้นที่ทางศิลปะ ทำให้เกิดความย้อนแย้งและทลายข้อแบ่งแยกระหว่างความสูงต่ำระหว่างศิลปะชั้นสูงและศิลปะชั้นต่ำ โดยเฉพาะการสร้างสรรค์ผ่านเทคนิคแอสแซมบาจ (Assemblage) ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ศิลปะผ่านการสร้างสรรค์องค์ประกอบและการจัดการวัตถุโดยเฉพาะวัตถุเก็บตก (สุธี คุณาวิชยานนท์, 2561) จากการศึกษาความเคลื่อนไหวทางศิลปะที่นำเสนอวัตถุเก็บตกในผลงานศิลปะ พบว่าสัมพันธ์กับการเกิดปัญหาว่าด้วยปรัชญาศิลปะ และสถานะของศิลปะ เนื่องจากศิลปินมีความพยายามในการต่อต้านและวิพากษ์ต่อสังคมและรูปแบบการแสดงออกทางศิลปะ โดยการใช้วัตถุเก็บตกสามารถนำมาใช้ในการสร้างสรรค์โดยแบ่งออกได้ คือ 1) การใช้วัตถุเก็บตกโดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ของวัตถุเกิดขึ้นโดยปัจจัยที่มีความต้องการในการต่อต้านและวิพากษ์การสร้างสรรค์ทางศิลปะโดยตรง 2) การใช้วัตถุเก็บตกโดยมีการจัดการหรือจัดวางรูปลักษณ์ของงานศิลปะ ด้านหนึ่งอาจพิจารณา

ได้ว่าเป็นการสร้างสรรค์โดยการทดลอง เป็นการเปลี่ยนแปลงนำวัตถุหรือวัสดุที่ไม่เคยมีในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะมาใช้ในการสร้างสรรค์ โดยที่ยังมีพื้นฐานของการสร้างสรรค์ทางศิลปะบางประการอยู่ เช่น การจัดวางองค์ประกอบ หรือการสร้างรูปลักษณ์ (figurative) ขึ้น ประเด็นเรื่องสถานะของศิลปะเป็นเรื่องการพิจารณานิยามของศิลปะ (Definition of Art) ที่สำคัญสามารถแบ่งได้เป็นทฤษฎีศิลปะที่อิงอยู่กับคุณลักษณะเชิงสุนทรียะ ได้แก่ ทฤษฎีศิลปะในฐานะการแสดงแทน (Representational Theory of Art), ทฤษฎีศิลปะในฐานะการแสดงออก (Expressive Theory of Art) และ ทฤษฎีศิลปะในฐานะรูปแบบ (Formal Theory of Art) (Carroll, 2004) และทฤษฎีศิลปะร่วมสมัยโดยเน้นไปที่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ.1939-1945) โดยทฤษฎีร่วมสมัยสำคัญเกิดขึ้นจากปรัชญาวิเคราะห์ (Analytic Philosophy) มีสองทฤษฎีศิลปะสำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีศิลปะที่ต่อต้านการนิยาม (anti-definition) โดยทฤษฎีที่สำคัญได้แก่ ทฤษฎีศิลปะในฐานะแนวคิดเปิด (Open Concept) ของ มอร์ริส ไวทซ์ (Morris Weitz) (Weitz, 2004) และ ทฤษฎีศิลปะในฐานะสถาบัน (Institutional Theory of Art) จอร์จ ดิกกี (George Dickie) (Dickie, 2000)

การเปลี่ยนแปลงมาจากสองปัจจัยสำคัญที่ทำให้สุนทรียศาสตร์ในยุคหลังคริสต์ทศวรรษที่ 1940 จึงเกิดรูปแบบของสุนทรียศาสตร์ในเชิงปรัชญาศิลปะ (Philosophy of Art) หรือ ปรัชญาศิลปะวิเคราะห์ (analytic philosophy of art) โดยมีเป้าหมายหลักในการค้นหาสถานะของศิลปะ สอดคล้องไปกับพัฒนาการของศิลปะ โดยเฉพาะความเคลื่อนไหวทางศิลปะเชิงต่อต้านศิลปะ (Guyer, 2018) คือ 1) การเปลี่ยนแปลงในความเคลื่อนทางศิลปะศิลปินยุโรปที่ย้ายไปสู่สหรัฐอเมริกาเป็นการย้ายที่สำคัญในช่วงหนึ่งที่สูงสุดในศิลปะสมัยใหม่ และทัศนศิลป์พัฒนาไปสู่รูปแบบนามธรรม ทั้งนี้ศิลปินหัวก้าวหน้าในเชิงปฏิกิริยาก็ย้ายไปสู่สหรัฐอเมริกาด้วยเช่นกัน พัฒนาเป็น “สมัยใหม่ขั้นสูง” (High Modernism) ในช่วงหลังคริสต์ทศวรรษที่ 1940 และความเคลื่อนไหวทางศิลปะในเชิงปฏิกิริยาที่พัฒนามาจากคิวบิสม์, ดาดา และ เซอร์เรียลลิสม์ (Surrealism) อันเกิดขึ้นต่อมาในช่วงหลังคริสต์ทศวรรษที่ 1950 และ 2) แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ในโลกภาษาอังกฤษ (Anglo-American) ได้อิทธิพลส่งผลสู่ขนบปรัชญาวิเคราะห์ โดยปรัชญาวิเคราะห์ได้รับอิทธิพลมาจากการ “จุดเปลี่ยนทางภาษา” (Linguistic turn) ในพัฒนาการทางความคิดปรัชญา จากแนวคิดเบื้องต้นว่า ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในปรัชญาตะวันตกผ่านวิธีวิทยาด้านเหตุผล ส่งผลต่อการค้นหา “นิยาม” (definition) ที่อยู่พื้นฐานของภาษาและเน้นตรรกวิทยาเป็นหลัก

ทฤษฎีศิลปะที่อิงกับคุณลักษณะทางสุนทรียะ เป็นทฤษฎีที่ใช้คุณลักษณะหรือเป้าหมายของผลงานศิลปะเป็นแก่นสำคัญของศิลปะ โดยคุณลักษณะเชิงสุนทรียะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรง หรือปรากฏจากผลงานศิลปะ หรือเป็นผลจากการปรากฏของผลงานศิลปะ ทั่วไปทฤษฎีศิลปะที่อิงกับคุณลักษณะเชิงสุนทรียะ เบื้องต้นคุณลักษณะเหล่านี้เอ งก่อให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรียะ (aesthetic experience) ให้แก่ผู้ชม ทฤษฎีศิลปะที่อิงกับคุณลักษณะทางสุนทรียะมีปัญหาในการนิยามสถานะของศิลปะ คือ 1) หากสารัตถะหรือแก่นของผลงานศิลปะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทางสุนทรียะ ปัญหาจึงเกิดขึ้นกับประสบการณ์ทางสุนทรียะในการนิยามและพิสูจน์ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ อันส่งผลไปสู่การตั้งคำถามของสถานะของศิลปะต่อไป 2) ความงามหรือประสบการณ์ทางสุนทรียะเกิดขึ้นในเชิงการรับรู้ของมนุษย์ ทั้งความงามและประสบการณ์ทางสุนทรียะจึงอาจปรากฏขึ้นในธรรมชาติได้ โดยไม่ได้มีอิงอยู่เพียงแค่ในผลงานศิลปะ ดังนั้น ความงามหรือประสบการณ์ทางสุนทรียะจึงไม่ได้เป็นแก่นสารที่แบ่งแยกผลงานศิลปะออกจากสิ่งอื่น 3) ทฤษฎีศิลปะที่อิงอยู่กับคุณลักษณะเชิงสุนทรียะมีสถานะหนึ่งในการประเมินคุณค่าของผลงานศิลปะ แต่ทฤษฎีศิลปะเหล่านี้ถูกใช้ในการประเมินคุณค่ามากกว่าการตัดสินหรือนิยามสถ านะของศิลปะในเชิงภววิทยา (ontology) 4) ผลงานศิลปะที่ท้าทายนิยามของศิลปะที่อิงอยู่กับคุณลักษณะเชิงสุนทรียะในกรณีต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าผลงานศิลปะมีสถานะของศิลปะได้โดยไม่ได้มีคุณลักษณะเชิงสุนทรียะหนึ่ง

จากการศึกษาความเคลื่อนไหวทางศิลปะที่ใช้วัตถุเก็บตกในการนำเสนอ และการศึกษาสถานะของศิลปะในสุนทรียศาสตร์และปรัชญาศิลปะ ทำให้เห็นถึงปัญหาสำคัญคือ คุณลักษณะทางสายตาไม่ได้เป็นสิ่งที่สามารถนิยามสถานะของศิลปะได้ โดยมีผลงานศิลปะที่ใช้วัตถุเก็บตกเป็นตัวอย่างสำคัญและเป็นเป้าหมายของวิจัย เนื่องจาก วัตถุเก็บตกในฐานะศิลปะ

กับวัตถุจริงนั้นไม่มีความแตกต่างและไม่สามารถแยกแยะได้ทางสายตา นำมาสู่ปัญหาของการวิจัยคือ สถานะของศิลปะในศิลปะวัตถุเก็บตกคืออะไร จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยได้เลือกผลงานของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต จากผลงาน 3 ผลงาน ได้แก่ “The Artworld” (ค.ศ.1964), “The Transfiguration of the Commonplace” (ค.ศ.1981) และ “The Philosophical Disenfranchisement of Art” (ค.ศ.1986) เพื่อศึกษาแนวคิดความ ข้อเสนอ และข้อโต้แย้งต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์แนวความคิดเพื่อตอบปัญหาการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสุนทรียศาสตร์ของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต ในขอบเขตของการวิจัย 3 ผลงาน ได้แก่ The Artworld (ค.ศ.1964), The Transfiguration of the Commonplace (ค.ศ.1981) และ The Philosophical Disenfranchisement of Art (ค.ศ.1986)

2. วิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ของอาร์เธอร์ ซี. ดันโตในประเด็นเวัตถุเก็บตกกับสถานะของศิลปะ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีวิเคราะห์ตัวบท (Textual analysis) เพื่อศึกษาแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์และปรัชญาศิลปะในเรื่องสถานะของศิลปะ ของอาร์เธอร์ ซี. ดันโตในงานเขียน จากงานเขียน 3 ผลงาน ได้แก่ บทความ The Artworld, หนังสือ The Transfiguration of the Commonplace และหนังสือ The Philosophical Disenfranchisement of Art โดยมีวัตถุประสงค์ในการหาแนวคิดที่อธิบายเรื่องสถานะของศิลปะ เพื่อวิเคราะห์และอธิบายสถานะของศิลปะในศิลปะวัตถุเก็บตก โดยมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. ศึกษาความเคลื่อนไหวทางศิลปะที่นำเสนอวัตถุเก็บตกในผลงานศิลปะ และศึกษาประเด็นปัญหาและแนวคิดว่าด้วยปรัชญาศิลปะและสถานะของศิลปะ เพื่อแสดงประเด็นปัญหาเรื่องสถานะของศิลปะในวัตถุเก็บตกในสุนทรียศาสตร์และปรัชญาศิลปะ

2. ศึกษาและวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) ในขอบเขตของการวิจัยคือ ผลงานของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต 3 ผลงาน ได้แก่ The Artworld (ค.ศ.1964), The Transfiguration of the Commonplace (ค.ศ.1981) และ The Philosophical Disenfranchisement of Art (ค.ศ.1986) ของ อาร์เธอร์ ซี. ดันโต

3. อภิปรายสรุปผลการวิเคราะห์ตัวบท โดยมีปัญหาวิจัยเรื่องสถานะของศิลปะในศิลปะวัตถุเก็บตกเป็นกรอบในการศึกษาและวิเคราะห์ตัวบทของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต ในประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาวิจัย รวมถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยอ้อมอันเป็นเนื้อหาจากตัวบทที่เป็นการเชื่อมโยงหรือสนับสนุนข้อเสนอที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัย

ผลการวิจัย

การแสดงผลงานศิลปะวัตถุเก็บตกถือว่าอยู่ในปัญหาการวิจัย นำมาสู่การวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ ของ อาร์เธอร์ ซี. ดันโต ในประเด็นเรื่องสถานะของศิลปะกับวัตถุเก็บตก แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของดันโต ได้เป็นผลการวิจัยเป็นพื้นฐานในการอธิบายสถานะของศิลปะได้ใน 3 ประเด็น ได้แก่ ประวัติศาสตร์ศิลปะ ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับความจริง และการตีความ

1. ประวัติศาสตร์ศิลปะ

ประวัติศาสตร์ศิลปะในแนวคิดของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต พิจารณาประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นพัฒนาการภายในตัวเองของศิลปะ โดยดันโตได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของเกออร์ก ดับเบิลยู. เอฟ. เฮเกล (Georg W. F. Hegel) เรื่องปรัชญา

ประวัติศาสตร์ มาประยุกต์กับประวัติศาสตร์ศิลปะของตนเอง ปรัชญาประวัติศาสตร์ของเฮเกลว่าด้วยอภิปรัชญาในรูปแบบจิตนิยม (Idealism) คือ ความจริงแท้ของโลกอยู่ในลักษณะของจิต (spirit) มีพัฒนาการผ่านสำนึกรู้ (consciousness) จากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่นในรูปแบบของวิภาษวิธี (dialectic) เพื่อมีพัฒนาการต่อไป โดยเป้าหมายสูงสุดของจิตคือ การสำนึกรู้ในตัวเอง (self-consciousness) (ฮักซ์ลีย์, 2544) และในภาวะนี้ จิตที่เป็นผู้รับรู้ และสิ่งที่ถูกรับรู้หรือจิตเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แนวคิดนี้ของเฮเกลยังใช้อธิบายความเป็นไปของโลกเช่นเดียวกับจิตของมนุษย์

ในแง่ของศิลปะ ดันโตนำข้อพิจารณานี้มาใช้กับการคิดเกี่ยวกับผลงานศิลปะเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้สภาพการณ์เฉพาะรูปแบบหนึ่งที่เป็นพัฒนาการของโลกและสังคมเช่นเดียวกัน ผลงานศิลปะจึงมีความหมายที่มีความเฉพาะภายใต้เจตนาของศิลปินที่อยู่ภายในโลกและสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เท่านั้น ฉะนั้น วัตถุหนึ่งจะมีสถานะของศิลปะไม่ได้ในทุกช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งได้ทั้งหมด หรือเป็นความสำคัญของสาเหตุเชิงประวัติศาสตร์ (causal history) (Danto, 1981) ในฐานะของอัตลักษณ์ทางศิลปะทำให้วัตถุหนึ่งสามารถมีสถานะของศิลปะได้ แตกต่างจากวัตถุเดียวกันที่ขาดสาเหตุเชิงประวัติศาสตร์ ดันโตจึงเสนอประเด็นในเรื่องของเจตนาของศิลปินในการตีความ เพราะเจตนาของศิลปินเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยไร้สาเหตุและไม่เกี่ยวข้องกับสังคมในประวัติศาสตร์อย่างสิ้นเชิง แต่เจตนาของศิลปินเป็นหนึ่งในสิ่งที่ดำรงอยู่ภายใต้สำนึกรู้ที่สัมพันธ์กับสิ่งภายนอกในโลก และสังคมในช่วงเวลาหนึ่งในประวัติศาสตร์ด้วย และเนื่องจากประวัติศาสตร์ศิลปะมีพัฒนาการในตัวเองทำให้ประวัติศาสตร์มีจุดมุ่งหมายบางประการ

การพัฒนาการของประวัติศาสตร์ศิลปะภายใต้แนวคิดนี้นำไปสู่แนวคิดเรื่อง จุดจบของศิลปะ (The End of Art) ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาอธิบายประวัติศาสตร์ศิลปะได้โดยเป็นพัฒนาการภายในของศิลปะ คือ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะของทฤษฎีศิลปะ หรือจุดมุ่งหมายของศิลปะในรูปแบบการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (paradigm shift) หากพิจารณาในมุมมองของเฮเกล ผลงานศิลปะวัตถุเก็บตกผลงานแรกอาจถือได้ว่าเกิดขึ้นในกรณี “Fountain” (ค.ศ.1917) ของ มาร์เซล ดูชองป์ (Marcel Duchamp) เป็นภาวะของการมีสำนึกรู้ในตัวเอง คือ ผลงานวัตถุเก็บตกผลงานแรกที่มีการตั้งคำถามต่อสถานะของศิลปะ หน้าที่ของผลงานศิลปะนี้เป็นการตั้งคำถามต่อสถานะของตัวเองเช่นกัน อีกนัยหนึ่งคือเป็นผลงานศิลปะที่ “รู้” ว่าตนเองกำลังทำงานเป็นผลงานศิลปะ หากพิจารณาตามแนวทางของเฮเกล และนำเสนอโดยดันโตแล้ว ผลงานนี้เป็นเป้าหมายสูงสุดและจุดจบ (End) ของศิลปะ หลังจากถึงจุดจบของประวัติศาสตร์ศิลปะ จะเข้าสู่ยุคหลังประวัติศาสตร์ (post-historical) (Danto, 1986) คือ ศิลปะไม่ได้ขึ้นอยู่กับบริบททางทฤษฎีและประวัติศาสตร์ศิลปะที่เฉพาะตามสภาวะหนึ่ง ๆ ส่งผลสองประการ คือ 1) ผลงานศิลปะแสดงออกในลักษณะของพหุนิยมที่สามารถสร้างภายใต้ทฤษฎีศิลปะ หรือเจตนาของศิลปินที่หลากหลายได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยสภาพสังคมที่เป็นเอกภาพอีกต่อไป 2) ผลงานศิลปะหลังช่วงเวลายุคหลังประวัติศาสตร์ ผลงานศิลปะจึงไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่เฉพาะเจาะจงตามทฤษฎีศิลปะที่ดำรงสัมพันธ์กับสังคมและโลกในยุคสมัยหนึ่ง แต่มีความหมายได้โดยที่ก่อร่าง (embody) จากเจตนาของศิลปิน การตีความผลงานศิลปะในระเภทนี้จึงพิจารณาที่เจตนาของศิลปินภายใต้บริบททางทฤษฎีศิลปะของศิลปินเป็นหลัก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับความจริง

2.1 การแยกแยะระหว่างผลงานศิลปะกับวัตถุจริง

ความเหมือนกันทางรูปลักษณ์ของผลงานศิลปะกับวัตถุจริง ในกรณีวัตถุเก็บตกเป็นการนำวัตถุจริงมาจัดแสดง ทำให้การใช้คุณลักษณะทางสุนทรียะเป็นตัวกำหนดสถานะของศิลปะมีปัญหา การเข้าถึงผลงานศิลปะผ่านการชื่นชมซาบซึ้ง (appreciation) จึงไม่ได้เป็นการเข้าถึงวัตถุที่ทำให้วัตถุนั้นเป็นผลงานศิลปะ การชื่นชมซาบซึ้งในผลงานศิลปะจึงขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ชมว่าสิ่งใดเป็นผลงานศิลปะ หรือตัวเลือกสำหรับการชื่นชม (candidate for appreciation) ทำให้ผลงานศิลปะหรือสถานะของศิลปะถูกกำหนดคุณค่าไว้ก่อนแล้ว และเป็นส่วนกำหนดคุณค่าของผลงานศิลปะล่วงหน้า ที่คุณลักษณะทาง

สุนทรียะ จะมีปัญหาเมื่อเราชื่นชมผลงานศิลปะโดยรับรู้อยู่ก่อนแล้วว่าสิ่งใดเป็นผลงานศิลปะ ทำให้คุณลักษณะทางสุนทรียะไม่สามารถเป็นสิ่งกำหนดสถานะของศิลปะเองได้ (Danto, 1981)

ข้อเสนอของดันโตเปรียบเทียบกับปรัชญาการกระทำ คือ การกระทำหนึ่งปรากฏขึ้นอย่างเหมือนกัน แต่สามารถมีความหมายแตกต่างกันได้ สำหรับดันโตแล้วการกระทำที่เหมือนกันแต่มีความหมายแตกต่างกันนี้เกิดขึ้นเพราะร่างกายของมนุษย์ที่กระทำสิ่งที่มีความหมายเป็นร่างกายที่มีสำนึกรู้ (conscious-body) ที่มีความมุ่งหมายของการกระทำหนึ่งให้มีความหมาย เมื่อพิจารณากับวัตถุเก็บตก สถานะของศิลปะจึงไม่ได้อยู่กับคุณลักษณะที่สังเกตได้ เพราะวัตถุเก็บตกสามารถมีความคล้ายคลึงกับวัตถุอื่น ๆ ที่ผลิตอยู่ได้ แต่สถานะของศิลปะขึ้นอยู่กับความเป็นวัตถุที่มีสำนึกรู้ (conscious-object) (Danto, 1964; Danto, 1981) คือ ผลงานศิลปะเป็นวัตถุที่มีความมุ่งหมายบางประการ ข้อพิจารณาของวัตถุที่มีสำนึกรู้สำหรับดันโตได้นับรวมเอาสุนทรียศาสตร์เป็นรูปแบบของการเข้าถึงผลงานศิลปะ ภายใต้แนวทางต่างสำหรับการเข้าถึงผลงานศิลปะได้ สุนทรียศาสตร์เป็นแค่รูปแบบหนึ่งของการกำหนดสถานะของศิลปะท่ามกลางทฤษฎีอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับความจริง

ปัญหาของสุนทรียศาสตร์ประการที่สอง คือ แนวคิดสุนทรียศาสตร์อยู่บนพื้นฐานของการแยกศิลปะ (Art) ออกจากความจริงในทางปรัชญา ทำให้ผลงานศิลปะเป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ในโลกความเป็นจริง ถูกแยกออกจากชีวิตของมนุษย์ (Life) และถูกคิดพิจารณาในเรื่องของความงามที่ไร้ประโยชน์เป็นหลัก แนวความคิดนี้ในปรัชญาตะวันตกถูกพัฒนาจนถึงแนวคิดแบบสุนทรียศาสตร์ ศิลปะเป็นประเด็นที่ปรัชญาตะวันตกกีดกัน (disenfranchisement) ออกจากความจริง (reality) (Danto, 1986) ด้วยรากฐานความคิดหนึ่งที่สำคัญคือ ความจริงที่เป็นสากลและเป็นอุดมคติแตกต่างจากโลกปรากฏการณ์ที่สัมผัสได้ในชีวิตจริง แนวคิดนี้เป็นรากฐานสำคัญของปรัชญาตะวันตก ตำแหน่งแห่งที่ของศิลปะในปรัชญาตะวันตกสัมพันธ์กับโลกปรากฏการณ์อย่างแนบแน่น คือ แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีศิลปะในฐานะการเลียนแบบ (imitation) หรือการแสดงแทน (representation) หน้าที่หรือจุดมุ่งหมายของศิลปะอยู่ที่การเลียนแบบสิ่งที่ปรากฏอยู่ในโลก ฉะนั้น สถานะของศิลปะจึงเป็นเรื่องของสิ่งออกห่างจากความเป็นจริงที่เป็นอุดมคติ คุณค่าของศิลปะในทางความคิดทางปรัชญาจึงถูกลดทอนลงไป

แนวคิดนี้ถูกพัฒนาไปจนถึงการเกิดขึ้นของสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นสาขาของปรัชญาที่ว่าด้วยคุณค่าและความงาม ทั้งนี้ความงามเป็นคุณค่าสำคัญของศิลปะ และเป็นสิ่งที่ใช้กำหนดสถานะของศิลปะ ทั้งนี้การตัดสินคุณค่าของศิลปะมีรูปแบบสูงสุดที่ความงามที่ไร้ประโยชน์ (disinterested) คือ ประโยชน์ของศิลปะต้องไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตหรือโลกเพื่อทำให้คุณค่าของศิลปะเป็นสิ่งที่ไม่เป็น ในแง่นี้สุนทรียศาสตร์จึงเป็นแนวคิดสำคัญที่กีดกันศิลปะออกจากหน้าที่ทางความจริงในเชิงชีวิตและโลก แนวคิดนี้พัฒนาสูงสุดไปสู่ทฤษฎีศิลปะรูปแบบนิยม (Formalism) ที่ให้คุณค่าความงามเป็นอุดมคติและละทิ้งความเหมือนกับโลกปรากฏการณ์ออกไป นอกจากความพยายามในการกีดกันศิลปะออกจากความจริง ในฐานะที่ศิลปะเป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องและออกห่างจากความจริงแล้ว ผลงานศิลปะที่ใกล้เคียงกับความจริงหรือชีวิตเกินไป ยังถูกมองว่าเป็นผลงานศิลปะการรบกวน (disturbation art) (Danto, 1986) คือ เป็นผลงานศิลปะที่รบกวนหรือก่อกวนการใช้ชีวิต พื้นฐานของปัญหานี้มาจากการมองว่าศิลปะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการนำทางที่ผิดต่อผู้คน ทำให้มนุษย์ออกห่างจากความจริง

ข้อเสนอของดันโตคือ เมื่อศิลปะเข้าสู่ยุคหลังประวัติศาสตร์ ผลงานศิลปะเข้ามามีผลต่อชีวิตจริง ผลงานศิลปะที่ทำหน้าที่เชิงปรัชญาในตัวเอง ทำให้ผลงานศิลปะมีประโยชน์กับชีวิต โดยศิลปะสามารถทำงานทางความคิด หรือตั้งคำถาม เพื่อเป็นวัตถุแห่งการตีความ และมีประโยชน์ในความจริงในฐานะวัตถุที่ทำปรัชญา (philosophizing) ต่อไป การทำหน้าที่ทำปรัชญานี้ได้จะเป็นพื้นฐานของศิลปะที่จะทำหน้าที่ในการตั้งคำถามหรือเป็นวัตถุแห่งการตีความให้แก่ความคิดในรูปแบบอื่นต่อไป การทำปรัชญาของศิลปะ สามารถพิจารณาได้จากการวิเคราะห์วรรณกรรมในฐานะของศิลปะ (Danto, 1986) เพื่อเชื่อมโยงผลงานศิลปะในรูปแบบของวัตถุเก็บตก ดันโตได้พิจารณาในกรณีของวรรณกรรมกับปรัชญา ที่สามารถเปรียบเทียบ

วรรณกรรมกับผลงานศิลปะได้ คือ ปรัชญาถูกนำเสนอในรูปแบบงานเขียน เราสามารถพิจารณาปรัชญาในฐานะที่เป็นวรรณกรรมได้หรือไม่ และเราสามารถพิจารณาวรรณกรรมในฐานะของปรัชญาได้หรือไม่

ในด้านของปรัชญาที่ถูกพิจารณาในฐานะวรรณกรรม เมื่อพิจารณาบนพื้นฐานของศิลปะในฐานะการแสดงแทนแล้ว งานเขียนทางปรัชญาอ่านมีเนื้อหาเหมือนกับโลกความเป็นจริงได้ แต่เนื้อหาที่ปรากฏออกมาไม่ใช่สิ่งที่ตัดสินสถานะของงานเขียนว่าเป็นวรรณกรรมหรือไม่ แต่ขึ้นอยู่กับการทำงานของงานเขียนนั้น ในกรณีของงานเขียน ความหมายจะเกิดขึ้นได้เมื่อถูกอ่านหรือการถูกรับรู้ ในกรณีของผลงานศิลปะ ฉะนั้น สิ่งที่เป็นผลของงานเขียนจึงเป็นการตีความ เพื่อให้ได้มาซึ่งความหมาย งานเขียนที่ทำให้เกิดปรัชญาเกิดขึ้นได้ ไม่ใช่เกิดจากการนำเสนอความคิดทางปรัชญา เนื้อหาเรื่องราว หรือความเป็นจริงที่เกิดขึ้นโดยตรง แต่เกิดขึ้นจากการทำงานของงานเขียนเมื่องานเขียนนั้นถูกตีความ ในแง่นี้ทั้งงานเขียนทางปรัชญาและวรรณกรรม จึงสามารถเป็นปรัชญาได้จากการอ่านและตีความของผู้อ่าน

เมื่อเปรียบเทียบวรรณกรรมกับศิลปะแล้ว จะพบว่า การทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของผลงานศิลปะไม่ได้เกิดขึ้นจากการที่ผลงานศิลปะเลียนแบบหรือแสดงแทนความเป็นจริงอย่างตรงไปตรงมา แต่เกิดขึ้นจากการที่ผู้ชมตีความผลงานศิลปะ ทำให้ผลงานศิลปะสามารถทำงานกับความจริงขึ้นมาได้ ปรัชญาที่เกิดขึ้นจากการตีความ คือ การมีส่วนร่วมของผู้ชมในการก่อร่าง เนื้อจากแนวคิดทางปรัชญาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้โดยตรงแบบข้อมูล แต่ต้องอาศัยการคิด (Danto, 1986) ฉะนั้น ผลงานศิลปะจึงมีส่วนในการก่อร่างหรือยกตัวอย่างเพื่อให้เกิดการคิดเพื่อตีความของผู้ชมต่อไปได้

2.3 ทฤษฎีศิลปะในฐานะการลอกเลียนแบบและการแสดงแทน

ทฤษฎีศิลปะในฐานะการลอกเลียนแบบและการแสดงแทนเป็นหัวข้อที่อาร์เธอร์ ซี. ดันโต พิจารณาเนื่องจาก ทฤษฎีศิลปะในฐานะการลอกเลียนแบบ (Imitation) เป็นทฤษฎีศิลปะที่เป็นรากฐานของปรัชญาตะวันตกที่มองว่าศิลปะทำหน้าที่เลียนแบบความจริง ซึ่งสถานะของศิลปะเกิดขึ้นได้เมื่อมีความคล้ายคลึงกับความเป็นจริงเป็นสาเหตุจำเป็น และในการประเมินคุณค่าผลงานศิลปะบนพื้นฐานทฤษฎีนี้มีความคล้ายคลึงเป็นคุณค่าของการประเมินผลงานศิลปะ ปัญหาคือ คุณค่าหรือสถานะของศิลปะอยู่ที่ผลงานศิลปะ หรืออยู่ที่วัตถุต้นแบบ คุณค่าของผลงานศิลปะเกิดขึ้นสัมพันธ์โดยตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ ดันโตเห็นความคล้ายคลึงด้านรูปลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่จะยืนยันสถานะของศิลปะได้ แต่เป็นคุณลักษณะเชิงสัมพันธ์ (relational properties) ที่เป็นคุณลักษณะที่ไม่ปรากฏให้เห็นในเชิงสายตา เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับโลกศิลปะ

สถานะของศิลปะสำหรับดันโตจึงเกิดขึ้นได้ คือ วัตถุที่มีสถานะของศิลปะเกิดจากเจตนาของศิลปินที่มุ่งหมายในการแสดงแทนวัตถุในฐานะผลงานศิลปะ และผลงานศิลปะนั้นไม่ได้อาศัยรูปลักษณ์ในการแสดงแทน แต่อาศัยเจตนาว่ามีความสัมพันธ์และมีความเกี่ยวข้องกับบางสิ่ง (aboutness) ภายใต้คุณลักษณะเชิงสัมพันธ์ของโลกศิลปะ การแสดงออกของความเกี่ยวข้องกับบางสิ่งถูกเสนอว่าเป็นการแสดงออกในกลวิธีแบบอุปลักษณ์ (metaphor) เป็นกลวิธีของศิลปินที่เจตนาจะแสดงออกทางศิลปะในรูปของการอุปลักษณ์ (Danto, 1981) ฉะนั้น ความหมายของผลงานศิลปะจึงไม่ได้ปรากฏในระดับของพื้นผิวที่แสดงรูปลักษณ์ออกมา

การพิจารณาความแตกต่างระหว่าง ผลงานศิลปะโดยเฉพาะศิลปะในฐานะการแสดงแทน และสื่อสำหรับการแสดงแทนโดยตรงว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร สำหรับดันโตแล้วความแตกต่างคือ บริบทของการแสดงของสื่อและเจตนาของศิลปิน ทำให้สื่อที่แสดงแทนโดยตรงมีลักษณะเป็นสิ่งที่โปร่งใส (transparency) ที่แสดงออกข้อมูลโดยตรง กับผลงานศิลปะที่มีลักษณะเป็นสื่อแบบทึบ (opaque) กล่าวคือ เป็นสื่อที่ไม่ได้สื่อสารโดยตรง แต่ต้องอาศัยการตีความเพื่อให้ได้มาซึ่งความหมาย การแสดงออกด้วยผลงานศิลปะในฐานะสื่อทึบนี้จึงเป็นการแสดงออกที่เจตนาของศิลปินก่อร่างความหมายขึ้นผ่านกลวิธีการแสดงออก ที่สำหรับดันโตแล้วสามารถพิจารณาได้ผ่านกลวิธีการอุปลักษณ์ (metaphor) (Danto, 1981) คือ อุปลักษณ์ในกรณีของศิลปะ สามารถมีรูปลักษณ์ที่คล้ายคลึงกับวัตถุจริงได้ โดยอาศัยรูปลักษณ์ที่คล้ายคลึงนี้เป็นจุดอ้างอิงของการสื่อความหมายในอีกประการหนึ่ง หากแสดงให้เห็นในกรณีของสื่อแบบทึบ ศักยภาพของสื่อในเชิงรูปลักษณ์และวัตถุก็ยังจำเป็นต่อการตีความผลงานศิลปะ

3. การตีความ (Interpretation)

ในการแยกแยะระหว่างวัตถุจริงกับผลงานศิลปะออกจากกัน จำเป็นต้องมีแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังที่แยกแยะสถานะของศิลปะนี้ คือ การตีความ (Interpretation) ผ่านทฤษฎีศิลปะเป็นแนวคิดที่ผู้ชมมีในการแยกแยะระหว่างความจริงกับศิลปะ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาสุนทรียศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ทางสุนทรียะ เราจำเป็นต้องแยกแยะได้ก่อนว่าอะไรคือศิลปะ จึงจะสามารถมีประสบการณ์ทางสุนทรียะได้ ทั้งนี้คุณสมบัติสุนทรียะที่ทำให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรียะสำหรับดันโตไม่ได้เป็นสิ่งที่เป็นสากลแต่เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับบริบททางประวัติศาสตร์ และการแยกแยะเพื่อหาสถานะของศิลปะทำได้โดยการตีความ โดยมีที่มาจากสำนึกรู้ หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับโลก หรือในทางศิลปะก็คือรูปแบบและเนื้อหา สถานะของศิลปะจึงเกิดจากการตีความ

โดยการตีความไม่สามารถทำได้อย่างสัมพัทธ์ (relative) หรือตามอำเภอใจ คือ เราไม่สามารถตีความวัตถุอะไรก็ได้แล้ววัตถุนั้นจะมีสถานะของศิลปะ และเราไม่สามารถตีความวัตถุที่ไม่ได้มีเจตนามุ่งหมายให้เกิดเป็นผลงานศิลปะ รวมถึงเราไม่สามารถตีความผลงานศิลปะที่มีเจตนาแล้วอย่างเลื่อนลอยและไม่ตรงกับโลกศิลปะได้ ดันโตได้แบ่งแยกระหว่างการตีความระดับพื้นผิว (Surface interpretation) กับ การตีความระดับลึก (Deep interpretation) (Danto, 1986) การตีความระกับพื้นผิวเป็นการตีความที่อิงอยู่กับลักษณะของรูปลักษณ์ที่ปรากฏ ส่วนการตีความระดับลึกเป็นการตีความเพื่อหาความหมายที่ซ่อนอยู่ของผลงานศิลปะ โดยเห็นว่าการตีความระดับลึกที่ต้องการค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ พยายามอิงกับทฤษฎีที่มีความเป็นมาตรฐานและอิงอยู่กับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์โดยมีโลกทัศน์ที่เป็นความจริงสูงสุดเฉพาะ การตีความระดับลึกจึงละเลยเจตนาของศิลปินในความมุ่งหมายของการสร้างผลงานศิลปะได้ ในท้ายที่สุดการตีความระดับพื้นผิวยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวแทนหรือเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างผลงานศิลปะในเชิงกายภาพกับเจตนาของศิลปินภายใต้โลกศิลปะ

3.1 การระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะ (Artistic Identification)

การระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะทำได้ภายใต้ทฤษฎีทางศิลปะและเจตนาของศิลปินที่สอดคล้องไปกับยุคสมัย การระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะในฐานะการแปลงสถานะของวัตถุไปสู่การมีสถานะของศิลปะ ในกรณีวัตถุเก็บตกพบว่าการสร้างผลงานแรกของวัตถุเก็บตกเป็นการสร้างลักษณะใหม่ที่ต่อต้านผลงานศิลปะและทฤษฎีศิลปะอื่นที่มีมาก่อนหน้าในประวัติศาสตร์ศิลปะ (Danto, 1964) โดยผลงานวัตถุเก็บตกไม่สามารถเกิดขึ้นในช่วงเวลาก่อนหน้านั้นได้ หากไม่มีทฤษฎีศิลปะก่อนหน้าที่ทำให้ผลงานศิลปวัตถุเก็บตกมีท่าทีในการต่อต้านศิลปะ สำหรับดันโตการตีความในฐานะของการระบุอัตลักษณ์ (identification) กล่าวคือการสังเกตเห็นว่ารูปลักษณ์บางประการในผลงานศิลปะสื่อถึงอะไร เป็นหน้าที่ของการตีความเพื่อระบุอัตลักษณ์ของสิ่งนั้นว่าคืออะไร โดย “คือ” (“Is” as artistic identification) (Danto, 1981) การตีความในการระบุอัตลักษณ์จึงเป็นการแบ่งแยกมุมมองที่มนุษย์มีต่อวัตถุจริงกับผลงานศิลปะ การระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะประเภทนี้มีความคล้ายคลึงกับเวทมนตร์ หรือมายากล (magic) โดยที่มุมมองต่าง ๆ สามารถระบุได้ว่าไม่เป็นจริงได้ เช่น รอยฝีแปรงนั้นเป็นผิวน้ำ แม้ในความเป็นจริงจะเป็นแค่รอยฝีแปรง แต่การระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะกับเกิดขึ้นได้ภายใต้บริบททางทฤษฎีและประวัติศาสตร์ศิลปะ การระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะจำเป็นต้องมีการตีความภายใต้ทฤษฎีและความเป็นไปได้ภายใต้ประวัติศาสตร์รูปแบบหนึ่งของผลงานศิลปะ ดังที่พิจารณาในแนวคิดเรื่องจุดจบของศิลปะ ภายใต้พัฒนาการของศิลปะ มีการพัฒนาไปของทฤษฎีทางศิลปะรูปแบบหนึ่ง ๆ และการเปลี่ยนแปลงของทฤษฎีศิลปะในรูปแบบของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงของทฤษฎีศิลปะไม่ได้ทำให้ทฤษฎีศิลปะในอีกรูปแบบนั้นสูญหายไปด้วยในยุคหลังประวัติศาสตร์ ฉะนั้นทฤษฎีศิลปะจึงดำเนินไปในรูปแบบของพหุนิยม คือ เกิดลักษณะของผลงานศิลปะที่อิงตามทฤษฎีศิลปะแบบใดแบบหนึ่งในช่วงเวลาเดียวกันได้ในยุคหลังประวัติศาสตร์

3.2 การตีความในฐานะการแปลงสถานะ

การตีความในฐานะการแปลงสถานะ (transfiguration) เป็นประเด็นสำคัญที่จะพิจารณาสถานะของศิลปะกับวัตถุเก็บตก ในฐานะที่เป็นการแปลงสถานะจากวัตถุจริงไปสู่ผลงานศิลปะได้ การตีความในฐานะการแปลงสถานะให้ความสำคัญในฐานะของผู้ชม ในการทำหน้าที่ในการหาความหมายเนื่องผลงานวัตถุเก็บตกสามารถทำหน้าที่ในการเป็นวัตถุแห่งคำถาม (question-object) มากกว่าเป็นวัตถุที่ทำหน้าที่ในการแสดงแทน หรือการแสดงออก เมื่อผลงานศิลปะเป็นวัตถุแห่งคำถาม ความหมายที่อยู่เป็นช่องว่างระหว่างสื่อ (medium) กับความหมาย จำเป็นต้องอาศัยการตีความ ดังที่พิจารณาไปในแง่ของสถานะของศิลปะจากการระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะ ผลงานศิลปะจะถูกตีความได้เมื่อเราสามารถระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะให้แก่วัตถุเก็บตกได้จากการเชื่อมโยงผลงานศิลปะวัตถุเก็บตกกับทฤษฎีศิลปะในการตีความ ทั้งนี้วัตถุเก็บตกไม่ได้มีคุณลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างจากวัตถุจริง ฉะนั้น การตีความจึงไม่สามารถทำได้ผ่านคุณลักษณะที่ปรากฏแก่สายตาของผู้ชม และสิ่งที่จะสามารถพิจารณาวัตถุเก็บตกในสถานะของศิลปะได้จึงจำเป็นต้องพิจารณาผ่านเจตนาของศิลปินในการมุ่งหมายจะแสดงแทนวัตถุจริงภายใต้สถานะของศิลปะ

การตีความผลงานศิลปะเป็นการทำให้ผลงานศิลปะเกิดความหมายขึ้น และได้รับสถานะของศิลปะไปพร้อมกับการตีความ (Danto, 1986) ด้วยลักษณะที่ปรากฏเองแต่เดิมของผลงานศิลปะจะเป็นแค่วัตถุธรรมดา แต่การตีความทำให้วัตถุธรรมดาได้รับการพิจารณาในแง่ของผลงานศิลปะ การเข้ามาตีความของผู้ชม ทำให้ผู้ชมมีสถานะเป็นผู้ตีความเชิงรุก มากกว่าผู้รับสารปกติ ความหมายที่เกิดขึ้นของผลงานศิลปะจึงเกิดขึ้นได้ ในกรณีของผลงานศิลปวัตถุเก็บตก การตีความทำให้เกิดสถานะการคิดขึ้น เนื่องจากผลงานศิลปวัตถุเก็บตกสร้างสภาพการณ์ให้ผู้ชมต้อง “คิด” เพื่อให้ได้มาซึ่งความหมายที่วัตถุจริงที่มีรูปลักษณ์แบบเดียวกันไม่สามารถให้ความหมายนั้นได้ การตีความผลงานศิลปะจึงเป็นการกระทำที่ทำให้ศิลปะเชื่อมโยงกับชีวิต จากเดิมที่แนวคิดทางปรัชญาพยายามแยกแยะและกีดกันศิลปะออกไปจากชีวิตจริงของมนุษย์ ในแง่ของผลงานศิลปวัตถุเก็บตก การทำหน้าที่วัตถุแห่งคำถามจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผลงานศิลปะสามารถทำหน้าที่ในการคิดของมนุษย์ให้กลับมาอีกครั้ง

สรุปและอภิปรายผล

ในสุนทรียศาสตร์ของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาของ เกออร์ก ดับเบิลยู. เอฟ. เฮเกล มาใช้อธิบายพัฒนาการของศิลปะ ซึ่งให้ความสำคัญแก่สำนึกรู้ (consciousness) หรือสภาวะภายในของผลงานศิลปะในการมีความมุ่งหมาย ในกรณีของวัตถุเก็บตก วัตถุเก็บตกไม่ได้มีสถานะของศิลปะตลอดเวลาหรือเมื่อใดก็ได้ แต่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยเชิงบริบท คือ ทฤษฎีและประวัติศาสตร์ศิลปะ ที่ใช้ในการอธิบายสถานะของศิลปะในวัตถุเก็บตก โดยวัตถุเก็บตกมีบทบาทกับสุนทรียศาสตร์ของดันโตในเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะ คือ พัฒนาการของศิลปะที่เปลี่ยนความมุ่งหมายในตัวเองไปสู่การมีสำนึกรู้ในตัวเอง (self-consciousness) ผลงานศิลปะวัตถุเก็บตกทำหน้าที่ในการตั้งคำถามต่อสถานะของศิลปะด้วยตัวศิลปะเอง

โดยผลงานศิลปวัตถุเก็บตกเป็นการนำวัตถุจริงมาจัดแสดง ความแตกต่างระหว่างผลงานศิลปะกับวัตถุจริงจึงเป็นประเด็นที่ใช้พิจารณาในประเด็นดังกล่าว ในเรื่องการแยกแยะระหว่างผลงานศิลปะกับวัตถุจริง ในวัตถุเก็บตกมีความแตกต่างในการแปลงสถานะของวัตถุ ในแง่ของศิลปิน วัตถุแปลงสถานะผ่านเจตนาของศิลปินในการจัดแสดงผลงานศิลปะผ่านกลวิธีการอุปลักษณ์เพื่อให้วัตถุเก็บตกมีสถานะของศิลปะ ส่วนในด้านของผู้ชม การตีความเป็นการแปลงสถานะในการตีความอุปลักษณ์ในการแสดงของศิลปิน ทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้โลกศิลปะอันประกอบไปด้วยบริบททางทฤษฎีและประวัติศาสตร์ศิลปะ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับความจริง เมื่อผลงานศิลปวัตถุเก็บตก สามารถมีสถานะของศิลปะได้ผ่านการพิจารณาประวัติศาสตร์ศิลปะที่เข้าสู่ยุคหลังประวัติศาสตร์ศิลปะ วัตถุเก็บตกสามารถมีสถานะทางศิลปะได้ผ่านการตีความและมีความหมายที่เชื่อมโยงไปกับโลกแห่งความเป็นจริงได้ ในด้านที่เป็นวัตถุแห่งการตีความ หรือทำหน้าที่ทางปรัชญา

ในการเป็นวัตถุแห่งการตีความของผู้ชม ผลงานศิลปะจึงมีประโยชน์ต่อมนุษย์แตกต่างจากแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ที่ให้คุณค่าของศิลปะในเชิงความงามที่แยกออกจากโลกจริงของมนุษย์ไป อีกทั้งวัตถุเก็บตกยังสามารถมีสถานะของศิลปะในการทำความมุ่งหมายอื่นนอกเหนือไปจากการตั้งคำถาม คือสามารถแสดงแทนเนื้อหาอื่นได้โดยการก่อร่างความหมายขึ้นผ่านศิลปินและผู้ตีความ โดยการตีความ เป็นการกระทำสำคัญที่เทียบเท่ากับการให้สถานะของศิลปะแก่วัตถุ ในกรณีของวัตถุเก็บตก การตีความสามารถเกิดขึ้นได้จากเจตนาของศิลปินที่แสดงออกผ่านกลวิธีการอุปลักษณ์ ภายใต้โลกศิลปะอันประกอบด้วยทฤษฎีและประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นสำคัญ การตีความวัตถุเก็บตกทำให้วัตถุกลายเป็นศิลปะ คือ หนึ่ง วัตถุเก็บตกเป็นวัตถุแห่งคำถาม (question-object) การตีความผลงานวัตถุเก็บตกจึงเท่ากับการคิดพิจารณาเกี่ยวสิ่งที่ผลงานศิลปะวัตถุเก็บตกตั้งคำถาม และ สอง การตีความในฐานะการระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะ ทำให้วัตถุมีความหมายที่ไม่ได้เป็นความหมายตรงตัวตามรูปลักษณ์หรือวัตถุที่แสดงออก การระบุอัตลักษณ์ทางศิลปะทำให้วัตถุเก็บตกเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับบางสิ่ง (aboutness) และมีความสามารถในทางศิลปะ การตีความจึงเป็นกิจกรรมที่ทำให้สถานะของศิลปะเกิดขึ้นได้

ข้อสรุปของผู้วิจัย คือ สถานะของศิลปะกับวัตถุเก็บตกในสุนทรียศาสตร์ของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในโลกศิลปะ คือ บริบททางทฤษฎีและประวัติศาสตร์ศิลปะซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ความเข้าใจนี้เป็นพื้นฐานของภววิทยาหรือสถานะของศิลปะคือวัตถุที่มีสำนึกรู้ผ่านโลกศิลปะและเจตนาของศิลปิน และญาณวิทยาเพื่อแสดงถึงวิธีการเข้าถึงผลงานศิลปะผ่านการตีความ บทบาทของวัตถุเก็บตกเกิดขึ้นในฐานะวัตถุที่มีสำนึกรู้ในตัวเอง และทำให้ศิลปะมีอิสระในการสร้างสรรค์ผ่านเจตนาของการสร้างสรรค์โดยมีการตีความเป็นการแปลงวัตถุให้มีสถานะของศิลปะ

ข้อเสนอแนะ

1. ขอบเขตของงานวิจัยนี้ คือ งานเขียนของอาร์เธอร์ ซี. ดันโต โดยผลงานสุดท้ายในขอบเขตการวิจัยนี้ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1985 ทำให้ความคิดอาจไม่แสดงถึงสภาพการณ์ของศิลปะร่วมสมัยได้โดยตรง การประยุกต์นำผลการวิเคราะห์ไปสู่การวิพากษ์หรือวิเคราะห์ผลงานศิลปะร่วมสมัยยังสามารถพัฒนาต่อไปได้

2. งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวัตถุเก็บตกเป็นหลัก เนื่องด้วยมีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากวัตถุจริง และไม่สามารถแยกแยะสถานะของศิลปะได้ทางสายตา ทั้งนี้ผลการวิจัยอาจประยุกต์ไปสู่การวิเคราะห์ศิลปะหรือเทคนิคการสร้างสรรค์อื่นได้

3. จากผลการวิเคราะห์เรื่อง 5.1 ประวัติศาสตร์ศิลปะ มีข้อวิพากษ์ในประเด็นเรื่องวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ของดันโตว่าเป็นพัฒนาการในแบบเดี่ยวเป็นเส้นตรงและนำไปสู่จุดจบของศิลปะ รูปแบบเดี่ยวที่ว่านี้คือ ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตกกระแสหลัก ทั้งนี้ภายหลังจุดจบของศิลปะตามข้อเสนอทำให้เกิดภาวะที่เป็นพหุนิยมขึ้น การใช้ผลการวิจัยนี้จึงยังสามารถทำได้ในบริบทอื่น ๆ โดยเฉพาะบริบทศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย ซึ่งเป็นโอกาสที่จะพัฒนาได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Carroll, N. (2004). ***Philosophy of Art: A Contemporary Introduction***. Routledge.

Danto, A. (1964). The Artworld. ***The Journal of Philosophy***, *61*(19), 571-584. https://doi.org/10.2307/2022937

Danto, A. C. (1981). ***The Transfiguration of the Commonplace: A Philosophy of Art***. Harvard University Press.

Danto, A. C. (1986). ***The Philosophical Disenfranchisement of Art***. Columbia University Press.

Dickie, G. (2000). The Institutional Theory of Art. In N. Carroll (Ed.), ***Theories of Art Today*** (pp. 93-108). The University of Wisconsin Press.

Guyer, P. (2018). ***A History of Modern Aesthetics: Volume 3, The Twentieth Century***. Cambridge University Press.

Hopkins, D. (2004). ***Dada and Surrealism: A Very Short Introduction***. OUP Oxford.

Johnson, K. (2013). ***Arthur C. Danto, a Philosopher of Art, Is Dead at 89***. Retrieved August, 1 from https://www.nytimes.com/2013/10/28/arts/design/arthur-c-danto-a-philosopher-of-art-is-dead-at-89.html

TATE. (2023a). ***Anti-Art***. Retrieved June, 13 from https://www.tate.org.uk/art/art-terms/a/anti-art

TATE. (2023b). ***Found Object***. Retrieved October, 11 from https://www.tate.org.uk/art/art-terms/f/found-object

Weitz, M. (2004). The Role of Theory in Aesthetics. In ***Philosophy of Art: A Contemporary Introduction***. Routledge.

สรรเสริญ สันติธญะวงศ์. (2560). **ศิลปะในศตวรรษที่ 20: พัฒนาการและจุดเปลี่ยนจากศิลปะสมัยใหม่ถึงหลังสมัยใหม่**. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุธี คุณาวิชยานนท์. (2561). **ศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัย : ตะวันตกและไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ฮักซ์ลีย์, จ. (2544). **วิวัฒนาการแห่งความคิด: ภาคมนุษย์และโลก** (จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี, แปล.; พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

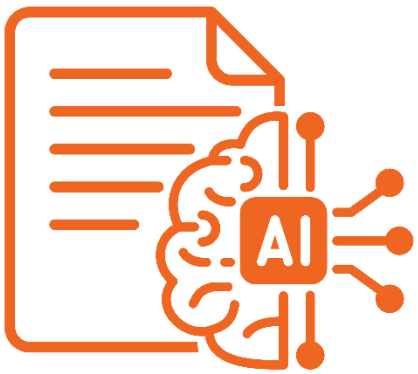

การศึกษาและนวัตกรรมการเรียนรู้ในยุค AI

การวิเคราะห์ผลกระทบของสื่ออินโฟกราฟิกต่อความเข้าใจเรื่องเอลนีโญและลานีญาของนักศึกษา: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

Analysis of the impact of infographic media on understanding El Niño and La Niña Students: Case Study of Songkhla Rajabhat University

พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย[1]
ธนัญญา ยินเจริญ[2]
สุธีรา เดชนครินทร์[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา 2) ศึกษาพัฒนาการสัมพันธ์การเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา 3) ศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา กลุ่มตัวอย่างวิจัย คือ นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชาการศึกษาทั่วไปรายวิชา GESC406 รู้ทันโลก ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จำนวน 30 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Sample random sampling) ด้วยการจับฉลาก (Lottery) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) สื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก แบบปรนัย 5 ตัวเลือก จำนวน 15 ข้อ คะแนนเต็ม 15 คะแนน 3) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก ก่อนเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิกมีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.97 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน และหลังเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิกมีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 8.60 คะแนน และ 2) คะแนนพัฒนาการสัมพันธ์มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 34.51 ระดับพัฒนาการอยู่ในระดับปานกลาง เฉลี่ยหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย 8.60 คิดเป็นร้อยละ 57.33 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ < 0.05 3) ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อสื่อการเรียนรู้อินโฟกราฟิก อยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.72

คำสำคัญ: *ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา อินโฟกราฟิก คะแนนพัฒนาการสัมพันธ์*

Abstract

The aims of this research were to 1) investigate academic performance utilizing infographic media regarding the El Niño and La Niña phenomena, 2) evaluate learning progression facilitated by infographic media on the El Niño and La Niña phenomena, and 3) assess learner satisfaction with infographic media concerning the El Niño and La Niña phenomena. The research sample included 30 students enrolled in the general education course GESC406, "Understanding the World," during the second semester of the 2024

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์หลักสูตรการจัดการ คณะวิทยาการการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

academic year at Rajabhat University Songkhla. The research instruments employed include 1) an infographic illustrating the El Niño and La Niña phenomena, 2) a pre- and post-learning assessment comprising a 5-option multiple-choice format with 15 questions, yielding a maximum score of 15 points, and 3) a satisfaction survey concerning the learning experience with infographics. The statistical methods used to analyze the research data include the mean, standard deviation, and dependent t-test. The research results indicate that the average learning achievement score using infographic media before instruction was 4.97. Following instructions using graphical media, the mean score was 8.60. Student satisfaction with the graphical learning medium was exceptionally high, with an average score of 4.72. The mean relative development score was 34.51%, indicating a moderate level of development. The average post-learning score was 8.60, which is above the requirement at a significance level of < 0.05.

***Keywords**: The El Niño and La Niña phenomena, Infographic, Relative development score*

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวดที่ 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 22 เกี่ยวกับการจัดการศึกษาต้องยึดหลักผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ อีกทั้งในหมวดที่ 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ในมาตรา 66 ที่กล่าวว่า ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สุภาพร และคณะ, 2562) การเรียนการสอนในปัจจุบันจำเป็นต้องใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจ และเกิดการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพผ่านประสาทสัมผัส ซึ่งรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่เป็นแบบบรรยายเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ผู้เรียนไม่ได้เกิดองค์ความรู้มากพอ เนื่องจากการบรรยายเป็นการสื่อสารความรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัสการฟังเท่านั้น ดังนั้นควรมีสื่อการเรียนการสอนที่สามารถเพิ่มช่องทางการรับรู้ของประสาทสัมผัสที่มากกว่า 1 ช่องทาง เพื่อผู้เรียนเข้าใจองค์ความรู้ได้ตามศักยภาพมากขึ้น

การจัดการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์โลกจำเป็นต้องใช้สื่อการสอนที่ช่วยอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ซับซ้อนและไม่สามารถสังเกตได้โดยตรงในชีวิตประจำวัน เนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่เกิดขึ้นเชิงพลวัต การอธิบายด้วยการบรรยายหรือการทดลองเพียงอย่างเดียวอาจทำได้ยาก ดังนั้น สื่ออินโฟกราฟิกเคลื่อนไหว 2 มิติที่ประกอบด้วยภาพและเสียงจึงสามารถช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นลำดับขั้นตอนและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Multimedia Learning ที่ระบุว่าผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อข้อมูลถูกนำเสนอผ่านทั้งภาพและเสียงร่วมกัน (ปริชมน คงช่วย, 2567).

นอกจากนี้ งานวิจัยหลายฉบับพบว่าสื่ออินโฟกราฟิกทั้งแบบภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวสามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสร้างความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ได้ในระดับสูง อีกทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความเข้าใจและการตระหนักรู้ในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา การดำรงชีวิต และความปลอดภัยในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงสะท้อนให้เห็นว่าสื่ออินโฟกราฟิกเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับการอธิบายเนื้อหาที่มีความซับซ้อนในศาสตร์วิทยาศาสตร์โลก

ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาเป็นเนื้อหาที่มีความซับซ้อน เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมหาสมุทร บรรยากาศ อุณหภูมิผิวน้ำทะเล และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง ผู้เรียนจึงอาจเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนและประสบปัญหาในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ โดยเฉพาะนักศึกษากลุ่มมนุษยศาสตร์ที่ไม่มีพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์กายภาพ ดังนั้น การใช้สื่ออินโฟกราฟิกแบบเคลื่อนไหวจึงอาจช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นลำดับขั้นและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่งเสริมความเข้าใจเชิงมโนทัศน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Saramunee et al., 2025)

การศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่ได้เรียนรู้จากสื่อการสอนที่ผู้เรียนได้รับความรู้ผ่านประสาทสัมผัสมากกว่าการฟังบรรยายเพียงอย่างเดียวในรูปแบบสื่อการสอนที่เป็นอินโฟกราฟิกแบบภาพเคลื่อนไหวและเสียง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน อีกทั้งนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้ ดังนั้นเพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในศาสตร์วิทยาศาสตร์โลกที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้มากขึ้น ควรมีสื่อการสอนที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาอย่างการเรียนรู้ผ่านสื่อในรูปแบบอินโฟกราฟิก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยสื่อการสอนอินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา
2. ศึกษาพัฒนาการสัมพันธ์การเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา
3. ศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อสื่อการสอนอินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา

สมมุติฐานของการวิจัย

1. นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังจากการเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาสูงกว่าก่อนเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา
2. นักศึกษามีพัฒนาการสัมพันธ์การเรียนรู้หลังเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาสูงกว่าก่อนเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก เรื่องปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา
3. นักศึกษามีความพึงพอใจสื่อการสอนแบบอินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ในระดับมาก

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มประชากร คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 หรือ 2 จากทุกคณะที่ลงทะเบียนเรียนหมวดวิชาการศึกษาทั่วไป รายวิชารู้ทันโลก (GESC406) ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
2. กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 และ 2 จากทุกคณะที่ลงทะเบียนเรียนหมวดวิชาการศึกษาทั่วไป รายวิชารู้ทันโลก (GESC406) ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 กลุ่มเรียนละ 10 คน มีทั้งหมด 3 กลุ่มเรียน รวมจำนวนตัวอย่างทั้งหมด 30 ตัวอย่าง
3. วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Sample random sampling) ด้วยการจับฉลาก (Lottery) เพื่อให้ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่เลือกนั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยกำหนดเกณฑ์ของผู้เรียนรู้สื่อการสอนแบบทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียน และแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจ ดังนี้ 1) อายุ 18 ปีขึ้นไป 2) เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 หรือ 2 3) เป็นผู้ที่ผ่านการลงทะเบียนเรียนและกำลังเรียนในรายวิชารู้ทันโลก (GESC406) ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567

4. ขอบเขตเนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย เนื้อหานำมาจากเนื้อหาสาระรายวิชาการศึกษาทั่วไป รายวิชา GESC406 รู้ทันโลก บทที่ 7 เรื่องวิทยาศาสตร์โลกด้านสมุทรศาสตร์ หัวข้อปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยและรูปแบบสื่อการสอนที่มีการพัฒนาองค์ความรู้ของผู้เรียนด้วยตนเอง จึงนำสื่อการสอนในรูปแบบอินโฟกราฟิกมาเป็นนวัตกรรมเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ และปรับปรุงคุณภาพกิจกรรมการเรียนการสอน ได้ออกแบบเนื้อหาโดยใช้อินโฟกราฟิกสร้างเป็นสื่อการสอน เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา และศึกษาผลของการนำสื่ออินโฟกราฟิกมาใช้เป็นสื่อการสอน 2 ประเด็น คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจต่อสื่อการสอนอินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา

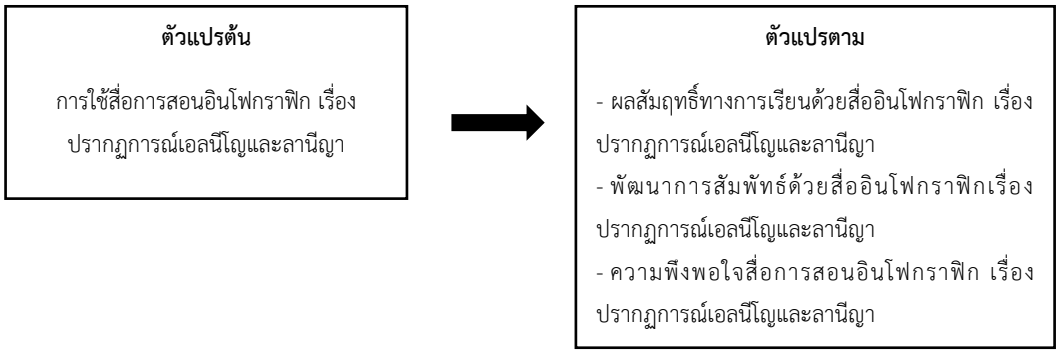

ที่มา: ผู้วิจัย (2569)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชาการศึกษาทั่วไป รายวิชารู้ทันโลก (GESC406) ปีการศึกษา 2567 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จำนวน 150 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชาการศึกษาทั่วไป รายวิชารู้ทันโลก (GESC406) ปีการศึกษา 2567 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จำนวน 30 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Sample random sampling) ด้วยการจับฉลาก (Lottery)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 สื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา

2.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2.3 แบบสอบถามความพึงพอใจ

2.3.1 แบบสอบถามความพึงพอใจสร้างขึ้นเพื่อวัดระดับความพึงพอใจในการใช้เครื่องมือการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา โดยใช้สื่ออินโฟกราฟิก โดยแบบสอบถามมีทั้งหมด 5 ด้าน 17 ข้อ ประกอบด้วย

ด้านรูปแบบ มีจำนวน 3 ข้อ ได้แก่

1) การนำเสนอมีรูปแบบโดดเด่น น่าสนใจ

2) การใช้สีสันที่เหมาะสม สวยงาม

3) ความกลมกลืนของการนำเสนอ ความราบรื่นในการรับชม

ด้านกราฟิก มีจำนวน 4 ข้อ ได้แก่

1) ความชัดเจนของรูปภาพมีความเหมาะสมและชัดเจน

2) ความเหมาะสมของการเคลื่อนไหว

3) ความเหมาะสมการออกแบบฉาก

4) เสียงพากย์มีเสียงชัดเจน

ด้านระยะเวลา มีจำนวน 2 ข้อ ได้แก่

1) ระยะเวลาในการนำเสนอมีความเหมาะสม

2) ระยะเวลาการเรียนรู้จากการรับชมสื่ออินโฟกราฟิก

ด้านเนื้อหา มีจำนวน 5 ข้อ ได้แก่

1) เนื้อหาถูกต้อง และจัดแบ่งเนื้อหาได้อย่างเหมาะสม

2) มีการนำเสนอทั้งเสียงการบรรยาย และภาพชัดเจนเหมาะสม

3) ใช้ภาษาที่สื่อความหมายได้ถูกต้อง เหมาะสม ชัดเจน

4) เลือกหัวข้อเรื่องได้เหมาะสมกับสื่อที่นำเสนอ

5) มีเนื้อหาครบถ้วน และถูกต้องตามหลักวิชาการ

ด้านความรู้ มีจำนวน 3 ข้อ ได้แก่

1) มีความรู้ความเข้าใจเรื่องปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญาเพิ่มขึ้นมากกว่าก่อนการเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก

2) สามารถอธิบายความรู้ที่ได้จากสื่อให้ผู้อื่นฟังได้

3) สามารถนำความรู้ที่ได้จากสื่ออินโฟกราฟิกไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

เกณฑ์การประเมินมี 5 ระดับ ได้แก่

ระดับ 5 หมายถึง ดีมาก

ระดับ 4 หมายถึง ดี

ระดับ 3 หมายถึง ปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง พอใช้

ระดับ 1 หมายถึง ควรปรับปรุง

3. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

3.1 สื่ออินโฟกราฟิก มีขั้นตอนเป็นแบบการสร้างอินโฟกราฟิกโดยเฉพาะ (Smiciklas, 2012) ซึ่งได้เสนอองค์ประกอบสำคัญของอินโฟกราฟิกที่ดี ได้แก่ Data ข้อมูลต้องถูกต้องน่าเชื่อถือ Design ออกแบบให้อ่านง่ายเข้าใจได้รวดเร็ว Story มีการเล่าเรื่องที่ต่อเนื่อง มีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1.1 ศึกษาทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวการออกแบบสื่อการสอน หรือการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะ และนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนจากการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยทำให้ผู้เรียนมีการพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.1.2 เลือกหัวข้อเรื่องที่จะสร้างอินโฟกราฟิก โดยการเลือกหัวข้อเรื่องจะเป็นเนื้อหาที่ผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่สามารถอธิบายเป็นลำดับขั้นตอนได้ หรือเรื่องที่ผู้เรียนให้ความสนใจเนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือเป็นเรื่องราวที่เป็นความจริงมีความถูกต้องทางด้านเนื้อหา (น้ำมนต์ เรืองฤทธิ์, 2560)

3.1.3 สร้างสื่ออินโฟกราฟิก มีขั้นตอนการสร้างภาพ story board ให้ร้อยเรียงเป็นเรื่องราว และนำมาทำเป็นภาพเคลื่อนไหว และการใส่เสียงบรรยาย

3.2 สร้างแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน และแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจของสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.2.1 ส่งแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน และแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจค่า IOC

3.2.2 ปรับแก้แบบทสอบก่อนเรียนและหลังเรียน และแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

3.2.3 นำสื่อการสอนรูปแบบอินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา และแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจไปใช้กับผู้เรียน

3.2.4 วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และผลการประเมินความพึงพอใจต่อสื่อการสอนด้วยรูปแบบอินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา

3.2.5 นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ทางสถิติมาอภิปรายผลและสรุปผลการวิจัย

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ขั้นเตรียมการสอน

4.1.1 เตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนการใช้สื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา

4.2 ขั้นดำเนินการทดลอง

4.2.1 ทดสอบก่อนเรียนด้วยแบบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา

4.2.2 ทำการสอนผ่านสื่ออินโฟกราฟิก

4.3 ขั้นหลังการทดลอง

4.3.1 ผู้วิจัยให้นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ซึ่งเป็นชุดเดียวกันกับแบบทดสอบก่อนเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก

4.3.2 ผู้วิจัยให้นักศึกษาทำแบบสอบความพึงพอใจต่อสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนความพึงพอใจ ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง พอใจมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง พอใจมาก

ระดับ 3 หมายถึง พอใจปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง พอใจน้อย

ระดับ 1 หมายถึง พอใจน้อยที่สุด

และมีเกณฑ์การให้ความหมายของค่าเฉลี่ย กำหนดตามเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อยที่สุด

4.3.3 นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองมาวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติการวิจัย

4.3.4 ประเมินและสรุปผลการทดลอง

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.4.1 วิเคราะห์ประสิทธิผลของการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้สื่ออินโฟกราฟิก และใช้การวิเคราะห์จากคะแนนเฉลี่ย

4.4.2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ระหว่างก่อนการเรียนรู้และหลังเรียนการเรียนรู้การใช้สื่ออินโฟกราฟิก โดยใช้สถิติ t-test (dependent samples)

4.4.3 วิเคราะห์แบบสอบถามความพึงพอใจต่อสื่อการเรียนรู้อินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4.4.4 วิเคราะห์ระดับคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ของนักศึกษาในการเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา จากคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

4.4.5 วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยจากแบบทดสอบวัดความรู้ก่อนและหลังเรียนกับเกณฑ์การวัดผล เกณฑ์การแปลคะแนนแบบสัดส่วนร้อยละ (percentage interpretation scale) ร้อยละ 41-60 (โนรสามีมี มาน๊ะ และคณะ, 2564)

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้วิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ ได้แก่

5.1 1. การหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (validity) โดยใช้การคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์กับเนื้อหา ใช้สูตรการคำนวณ ดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC คือ ดัชนีความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับเนื้อหา

$\sum R$ คือ ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

โดยกำหนดคะแนนความคิดเห็น ดังนี้

+1 เมื่อแน่ใจว่าข้อสอบนั้นวัดวัตถุประสงค์ที่กำหนดให้

0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อสอบนั้นวัดวัตถุประสงค์ที่กำหนดให้หรือไม่

-1 เมื่อแน่ใจว่าข้อสอบนั้นไม่ได้วัดวัตถุประสงค์ที่กำหนดให้

5.1.2 คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ ของอินโฟกราฟิก เป็นการพิจารณาผลจากการทดลองใช้นวัตกรรมการศึกษาระหว่างก่อนการทดลองและหลังการทดลอง ซึ่งหาได้จากสูตร

$$\text{คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์} = \frac{post\ test - pretest}{\mathrm{A} - pretest} \times 100$$

เมื่อ

$post\ test$ คือ คะแนนหลังทดลองใช้นวัตกรรม

$pretest$ คือ คะแนนก่อนการทดลองใช้นวัตกรรม

A คือ คะแนนเต็มของแบบทดสอบ

ซึ่งการแปลความหมายคะแนนตามเกณฑ์พัฒนาการ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : **แสดงเกณฑ์คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์เทียบกับระดับพัฒนาการ** ที่มา ศิริชัย กาญจนวาสี (2556)

คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์	ระดับพัฒนาการ
76-100	พัฒนาการระดับสูงมาก
51-75	พัฒนาการระดับสูง
26-50	พัฒนาการระดับปานกลาง
0-25	พัฒนาการระดับต้น

5.1.3 ค่าเฉลี่ย หาได้จากสูตรคำนวณ

$$\bar{x} = \left(\frac{\sum x}{N}\right)$$

เมื่อ $\bar{x}$ คือ ค่าเฉลี่ย

$\sum X$ คือ ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

N คือ จำนวนข้อมูลทั้งหมด

5.1.4 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน หาได้จากสูตรคำนวณ

$$S.D. = \sqrt{\frac{(x - \bar{x})^2}{n - 1}}$$

เมื่อ $S.D.$ คือ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

x คือ ข้อมูลตัวที่ 1,2,3,...

$\bar{x}$ คือ ค่าเฉลี่ยของข้อมูล

n คือ จำนวนข้อมูลทั้งหมด

5.1.5 ค่า Dependent t-test หาได้จากสูตรคำนวณ

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N\sum D^2 - (\sum D)^2}{N-1}}}, df = n-1$$

เมื่อ t คือ สถิติทดสอบ t

D คือ ผลต่างของคู่คะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

D^2 คือ กำลังสองของผลต่างของคู่คะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

N คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

$\sum D$ คือ ผลรวมของผลต่างระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

$\sum D^2$ คือ กำลังสองของผลรวมของผลต่างระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

ผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยสื่อการสอนอินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา และความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อสื่อการสอนอินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาของนักศึกษา: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการศึกษาทั่วไป วิชารู้ทันโลก GESC406 ผู้วิจัยขอนำเสนอผลกาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ระหว่างก่อนและหลังเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา

ตารางที่ 2 : แสดงการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ระหว่างก่อนและหลังเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาในรายวิชา GESC406 รู้ทันโลก

กลุ่มทดลอง	N	$\bar{x}$	$S.D.$
ก่อนเรียน	30	4.97	2.01
หลังเรียน	30	8.60	2.61

จากตารางที่ 2 พบว่าผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ก่อนเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิกมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{x}$ เท่ากับ 4.97 คะแนน และหลังเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิกมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{x}$ เท่ากับ 8.60 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน จากสมมติฐานงานวิจัยพบว่าคะแนนเฉลี่ย เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชารู้ทันโลก (GESC406) มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา หลังการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่วางไว้

2. ผลการศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชารู้ทันโลก (GESC406) มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

การวิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้นำค่าระดับของแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชารู้ทันโลก (GESC406) มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งได้ผลดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : แสดงผลการศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อสื่ออินโฟกราฟิก เรื่องปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชารู้ทันโลก (GESC406) มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ลำดับ	รายการประเมิน	$\bar{x}$	$S.D.$	ระดับความพึงพอใจ
ด้านรูปแบบ				
1	การนำเสนอมีรูปแบบโดดเด่น น่าสนใจ	4.73	0.45	มากที่สุด
2	การใช้สีสันที่เหมาะสม สวยงาม	4.73	0.45	มากที่สุด
3	ความกลมกลืนของการนำเสนอ ความราบรื่นในการรับชม	4.86	0.43	มากที่สุด
	เฉลี่ยด้านรูปแบบ	4.78	0.33	มากที่สุด
ด้านกราฟิก				
1	ความชัดเจนของรูปภาพมีความเหมาะสมชัดเจน	4.70	0.47	มากที่สุด
2	ความเหมาะสมของการเคลื่อนไหว	4.53	0.63	มากที่สุด
3	ความเหมาะสมการออกแบบฉาก	4.73	0.52	มากที่สุด
4	เสียงพากย์มีเสียงชัดเจน	4.77	0.43	มากที่สุด
	เฉลี่ยด้านกราฟิก	4.68	0.33	มากที่สุด
ด้านระยะเวลา				
1	ระยะเวลาในการนำเสนอมีความเหมาะสม	4.77	0.50	มากที่สุด
2	ระยะเวลาการเรียนรู้จากการรับชมสื่ออินโฟกราฟิก	4.67	0.55	มากที่สุด
	เฉลี่ยด้านระยะเวลา	4.72	0.41	มากที่สุด
ด้านเนื้อหา				
1	เนื้อหาถูกต้อง และจัดแบ่งเนื้อหาได้อย่างเหมาะสม	4.93	0.25	มากที่สุด
2	มีการนำเสนอทั้งเสียงบรรยาย และภาพชัดเจนเหมาะสม	4.80	0.41	มากที่สุด
3	ใช้ภาษาที่สื่อความหมายได้ถูกต้อง เหมาะสม ชัดเจน	4.77	0.43	มากที่สุด
4	เลือกหัวข้อเรื่องได้เหมาะสมกับสื่อที่นำเสนอ	4.83	0.38	มากที่สุด
5	มีเนื้อหาครบถ้วน และถูกต้องตามหลักวิชาการ	4.73	0.52	มากที่สุด
	เฉลี่ยด้านเนื้อหา	4.84	0.28	มากที่สุด
ด้านความรู้				
1	มีความรู้ความเข้าใจเรื่องปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญาเพิ่มขึ้นมากกว่าก่อนเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก	4.70	0.47	มากที่สุด
2	สามารถอธิบายความรู้ที่ได้จากสื่อให้ผู้อื่นฟังได้	4.50	0.63	มาก
3	สามารถนำความรู้ที่ได้จากสื่ออินโฟกราฟิกไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.53	0.57	มากที่สุด
	เฉลี่ยด้านความรู้	4.60	0.46	มากที่สุด
	เฉลี่ยรวม	**4.72**	**0.09**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชารู้ทันโลก (GESC406) มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สามารถสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อสื่อการเรียนรู้อินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญาอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด คือ มีค่าเฉลี่ย 4.72 แสดงให้เห็นว่านักศึกษามีความพึงพอใจต่อสื่อการเรียนรู้อินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา โดยนักศึกษามีความพึงพอใจด้านเนื้อหามากที่สุด 4.84 และนักศึกษามีความพึงพอใจในด้านความรู้น้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.60 ตามลำดับ

3. ผลคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์หลังจากการใช้สื่อการเรียนรู้ เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา

ตารางที่ 4 : แสดงการประเมินพัฒนาสัมพัทธ์หลังการเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา

คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์	ระดับพัฒนาการ	จำนวนผู้เรียน	คิดเป็นร้อยละ
76-100	พัฒนาการระดับสูงมาก	2	6.67
51-75	พัฒนาการระดับสูง	6	20
26-50	พัฒนาการระดับปานกลาง	8	26.67
0-25	พัฒนาการระดับต้น	14	46.67
$\bar{x} = 34.51$	พัฒนาการระดับปานกลาง	30	100

จากตารางที่ 4 คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ของนักศึกษาหลังจากการเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา พบว่านักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลามีคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 34.51 ระดับพัฒนาการอยู่ในระดับปานกลาง

4. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยจากแบบทดสอบวัดความรู้ก่อนและหลังเรียนกับเกณฑ์การวัดผล เกณฑ์การแปลคะแนนแบบสัดส่วนร้อยละ (percentage interpretation scale) ร้อยละ 50

ตารางที่ 5 : แสดงความสามารถหลังการเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 50

ตัวแปร	คะแนนเต็ม	เกณฑ์ร้อยละ 50	คะแนนเฉลี่ยหลังเรียน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	t	p
ความสามารถในการเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก	15	7.5	8.60	2.61	2.310*	.028

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ < 0.05**

จากตารางที่ 5 ความสามารถหลังการเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 50 พบว่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย 8.60 จากคะแนนเต็ม 15 คิดเป็นร้อยละ 57.33 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ 7.5 คะแนน หรือ 50% อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ < 0.05

สรุปผลการวิจัย

จากงานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ผลกระทบของสื่ออินโฟกราฟิกต่อความเข้าใจเรื่องเอลนีโญและลานีญาของนักศึกษา: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการการวิเคราะห์ผลกระทบของสื่ออินโฟกราฟิกต่อความเข้าใจเรื่องเอลนีโญและลานีญาของนักศึกษาที่ได้ลงทะเบียนเรียนวิชา GESC406 รู้ทันโลก บทที่ 7 เรื่องสมุทรศาสตร์ หัวข้อปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ผู้วิจัยจึงได้สร้างสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา และผู้วิจัยได้ทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาก่อนและหลังการเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก ด้วยค่าสถิติต่าง ๆ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พัฒนาการสัมพัทธ์ การเปรียบเทียบกับเกณฑ์คะแนนร้อยละ 50 และ t-test ผู้วิจัยสามารถสรุปผลกระทบของสื่ออินโฟกราฟิกต่อความเข้าใจเรื่องปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาได้ดังต่อไปนี้

1. นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังจากการเรียนรู้สูงขึ้น และมีความพึงพอใจสื่อการสอนแบบอินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา เป็นไปตามสมติฐานงานวิจัย

2. ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ก่อนเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิกมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{x}$ เท่ากับ 4.97 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.01 และหลังเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิกมีคะแนนเฉลี่ย $\bar{x}$ เท่ากับ 8.60 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.61 จากสมมติฐานงานวิจัยพบว่าคะแนนเฉลี่ย เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญา ของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชารู้ทันโลก (GESC406) มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา หลังการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่วางไว้

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชารู้ทันโลก (GESC406) มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สามารถสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อสื่อการเรียนรู้อินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญาอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด คือ มีค่าเฉลี่ย 4.72 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.09 แสดงให้เห็นว่านักศึกษามีความพึงพอใจต่อสื่อการเรียนรู้อินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา โดยสามารถสรุปผลเป็นรายข้อคำถามได้ดังนี้ ด้านรูปแบบนักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 4.78 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.33 ด้านกราฟิกนักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.68 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.33 ด้านระยะเวลานักศึกษามีความพึงพอใจระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.72 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.41 ด้านเนื้อหา นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.84 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.28 ด้านความรู้ นักศึกษามีความพึงใจในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.60 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.46 ตามลำดับ

4. พัฒนาการสัมพัทธ์ของนักศึกษาหลังจากการเรียนรู้ด้วยสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา พบว่านักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลามีพัฒนาการสัมพัทธ์เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 34.51 ระดับพัฒนาการอยู่ในระดับปานกลาง

5. ความสามารถหลังการเรียนรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 50 พบว่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย 8.60 จากคะแนนเต็ม 15 คิดเป็นร้อยละ 57.33 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ 7.5 คะแนน หรือร้อยละ 50 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ < 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากเนื้อหาของปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่อาศัยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์กายภาพ ซึ่งนักศึกษาทั้ง 30 คน ไม่ได้มีความเชี่ยวชาญหรือถนัดในด้านความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางด้านวิทยาศาสตร์กายภาพมากนัก เนื่องจากนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชา GESC406 รู้ทันโลกทั้ง 30 คน เป็นนักศึกษาที่มีความถนัดและเชี่ยวชาญชาญทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และการจัดการอุตสาหกรรม จึงเกิดข้อจำกัด

ในหลาย ๆ ประการ ได้แก่ 1) ความสามารถในการทำความเข้าใจกับเนื้อหาของอินโฟกราฟิกของนักศึกษาแต่ละคนที่แตกต่างกันสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรา วาณิชวศิน (2558) ที่กล่าวว่าเมื่อชุดข้อมูลมากขึ้นความเข้าใจเนื้อหาของภาพอินโฟกราฟิกมีแนวโน้มลดลง 2) ความซับซ้อนของเนื้อหา 3) พื้นฐานความรู้เดิมเรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาของนักศึกษา 3) เนื่องจากสื่ออินโฟกราฟิกที่ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ เรื่อง ปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญาอาจยังไม่สามารถอธิบายความซับซ้อนของเนื้อหาที่เพียงพอสำหรับความเข้าใจของนักศึกษาบางส่วนได้

2. ผลการทดสอบก่อนและหลังเรียนพบว่าผู้เรียนมีพัฒนาการสัมพัทธ์ร้อยละ 34.51 แสดงว่าสื่อการสอนที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ในระดับปานกลาง ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้บางส่วน สะท้อนว่าสื่อการสอนมีประสิทธิผลในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ แต่ยังมีส่วนที่ควรปรับปรุงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้สูงขึ้น และเพื่อพัฒนาศักยภาพความเข้าใจของผู้เรียนให้สูงขึ้นด้วย นอกจากนี้การใช้สื่ออินโฟกราฟิกเป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อสร้างความน่าสนใจ ความเข้าใจ และการจดจำ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (พัชรา วาณิชวศิน, 2558)

3. การมีพัฒนาการไม่ถึงระดับสูง (ร้อยละ 50) อาจเป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าสื่อยังมีข้อจำกัดบางประการจากข้อแนะนำของนักศึกษา เช่น ความซับซ้อนของเนื้อหา ระยะเวลาในการแสดงสื่อไม่เพียงพอ ผู้เรียนยังต้องการคำแนะนำเพิ่มเติมจากผู้สอนมากกว่านี้ ดังนั้นผู้วิจัยควรปรับปรุงสื่อให้มีการลงลึกรายละเอียดของเนื้อหามากขึ้น และเมื่อเรียนรู้จากสื่อแล้วต้องมีการโต้ตอบมากขึ้นระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน หรือเพิ่มกิจกรรมเสริมเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากกว่าเดิม

4. จากพัฒนาการสัมพัทธ์ร้อยละเท่ากับ 34.51 แสดงว่าสื่อการสอนที่ใช้มีประสิทธิผลในระดับปานกลาง สามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญในระดับหนึ่ง สะท้อนว่าสื่อมีศักยภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ แต่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มความเข้าใจเชิงลึกและการนำไปใช้จริงของผู้เรียน ผลการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนพบว่ามีค่าพัฒนาการสัมพัทธ์ เท่ากับ 0.3451 (ร้อยละ 34.51) ซึ่งจัดอยู่ในเกณฑ์ “ปานกลาง” แสดงว่าผู้เรียนมีพัฒนาการทางความเข้าใจเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจากก่อนเรียน แต่ยังไม่ถึงระดับที่จัดว่า “สูง”

5. จากทฤษฎีแนวคิด Multimedia Learning ที่ได้ระบุว่า ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อข้อมูลถูกนำเสนอผ่านทั้งช่องทางภาพและเสียงร่วมกันมากกว่าการใช้ข้อความหรือการบรรยายเพียงอย่างเดียว (ปริชมน คงช่วย, 2567) เมื่อพิจารณาในบริบทของสื่อการสอนที่ใช้พบว่าสื่อมีบทบาทช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้นและนำไปใช้ได้บางส่วน ซึ่งสะท้อนว่าการใช้สื่อการสอนนั้นมีประสิทธิผลในระดับหนึ่ง แต่จากค่าที่ไม่ได้สูงมาก อาจชี้ว่ามีปัจจัยที่ยังสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้อีก เช่น อาจมีการเพิ่มการโต้ตอบของสื่อ (interactive) หรือให้ผู้เรียนเล่นบทบาท (active) มากขึ้น อาจจะปรับให้สอดคล้องกับพื้นฐานผู้เรียน เนื่องจาก ค่า pre-test ที่อยู่ในระดับต่ำอาจทำให้ศักยภาพการพัฒนาดูน้อย อาจจะต้องขยายเวลาใช้สื่อ หรือเพิ่มการบูรณาการสื่ออินโฟกราฟิกร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การอภิปรายเกี่ยวกับปรากฏการณ์เอลนีโญ และลานีญา หรือการสอนโดยเพื่อน หรือ การเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อนเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน

6. ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สื่อการสอนอินโฟกราฟิกที่นำไปใช้กับนักศึกษานั้นมีศักยภาพดี แต่ควรดำเนินการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อต่อยอดการพัฒนาผู้เรียนให้ได้ระดับสูงขึ้น และใช้ร่วมกับสื่อหรือกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อเพิ่มการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- ควรมีกิจกรรมเสริมนอกเหนือจากการให้นักศึกษาเรียนรู้จากสื่อเพียงอย่างเดียว อาจเป็นการอภิปรายสรุปความรู้ที่ได้จากสื่อ การโต้ตอบกันระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน หรือผู้เรียนกับผู้สอน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- หากเนื้อหาของสื่อมีความซับซ้อนเกินความเข้าใจสำหรับผู้เรียนที่ไม่มีพื้นฐานในเนื้อหา ควรอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจความซับซ้อนดังกล่าว อาจเป็นการอธิบายในตัวสื่ออินโฟกราฟิก หรือเป็นการอธิบายเพิ่มเติมนอกเหนือจากสื่ออินโฟกราฟิก
- เพิ่มวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุปสรรคหรือข้อจำกัดของการใช้สื่ออินโฟกราฟิกของเนื้อหาทางวิทยาศาสตร์กายภาพเพื่อให้งานวิจัยมีมิติเชิงคุณภาพมากขึ้น
- ในการวิจัยเชิงทดลองควรมีการหาค่า Reliability และ KR-20 เพื่อให้งานวิจัยมีความหน้าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น
- ให้ระมัดระวังในการแปลผลระหว่างคะแนนความพึงพอใจที่มีความขัดแย้งกับคะแนนผลสัมฤทธิ์

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนอุดหนุนวิจัยคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เป็นอย่างสูงที่ให้ผู้วิจัยได้ทำงานวิจัยทางด้านการเรียนการสอนหรือวิจัยทางการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

กวิสรา วรภัทรขจรกุล. (2565). **การพัฒนาสื่อโมชันกราฟิกร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางสะเต็มศึกษา เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงคำนวณ วิชาวิทยาศาสตร์ (เทคโนโลยี) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายโพธารามที่ 1.** [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

จุฑาภรณ์ แก้วมณี พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย วิไล สิตะพงษ์ และสายใจ เพชรคงทอง. (2568). **การพัฒนาความสามารถการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง กฎการเคลื่อนที่ของนิวตัน โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับกลวิธีแก้ปัญหาเชิงตรรกะของเฮลเลอร์และเฮลเลิอร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา**. รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการแห่งชาติ ครั้งที่ 9 นวัตกรรมและสื่อสร้างสรรค์สู่เป้าหมายการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างเท่าเทียม วันที่ 22 มกราคม 2568 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี อาคารเฉลิมพระเกียรติ ห้อง 35201. หน้า 82-98.

ชลิตา ทองเพิ่ม. (2561). **ผลการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้อินโฟกราฟิก เรื่อง ดาราศาสตร์และอวกาศ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพิชัยรัตนาคาร จังหวัดระนอง.** [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช].

นฤมล สธนเสาวภาคย์. (2566). **การพัฒนาสื่อการสอนอินโฟกราฟิก รายวิชาออกแบบกราฟิก สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี.** วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 21(1), 149-159.

โนรสามีมี มาน๊ะ, จิตติมา ชอบเอียด, โรสนี จริยะมาการ และศุภกิจ ประชุมกาเยาะมาต. (2564). **การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง สถิติ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ 2 ระหว่างการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค STAD กับการเรียนแบบปกติ.** วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ., 14(2), 59-74.

น้ำมนต์ เรืองฤทธิ์. (2560). **อินโฟกราฟิกกับการออกแบบสื่อการสอน.** วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 15(2), 29-40.

ปวันรัตน์ ศรัพรหม. (2562). **การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บริบทเป็นฐานร่วมกับอินโฟกราฟิก เพื่อส่งเสริมการรู้เรื่องวิทยาศาสตร์และเจตคติต่อวิทยาศาสตร์ เรื่อง พันธะเคมี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4.** [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร].

ปริชมน คงช่วย. (2567). **การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้บนดิจิทัลแพลตฟอร์มตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ร่วมกับ**

การ์ตูนแอนิเมชั่นที่ส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 17(1), 89-111.

พัชรา วาณิชวศิน. (2558). **ศักยภาพของอินโฟกราฟิก (Infographic) ในการเพิ่มคุณภาพการเรียนรู้.** Payapiwat Journal. 7, 227-240.

มินรญา จันทร์ตูม. (2559). **การพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์อินโฟกราฟิกเพื่อการเรียนรู้ เรื่อง แผ่นดินไหว.** [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร].

พนมวรรณ ผลสาลี่. (2561). **การพัฒนาสื่ออินโฟกราฟิกตามทฤษฎีการถ่ายโยงความรู้ เรื่อง การออมเพื่ออนาคต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6** (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาตรมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

พิชญ์นันท์ รักษาวงศ์. (2562). **การพัฒนาอินโฟกราฟิก เรื่อง ความปลอดภัยในงานอุตสาหกรรม** (รายงานวิจัยปริญญาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ยุพดี อินทสร, คมกฤช เจริญ, กิจเกษม พลานิวัติ, และวัชรพงศ์ ศรีทา. (2564). **แอนิเมชัน 2 มิติ เรื่อง "แสงสว่างในความมืด".** ใน สำราญ บุญเจริญ (บ.ก.), "สู่ชีวิตวิถีใหม่ ด้วยงานวิจัยทางสุขภาพและการบริการ. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ วิทยาลัยนครราชสีมา ครั้งที่ 8 ประจำปี พ.ศ. 2564 "สู่ชีวิตวิถีใหม่ ด้วยงานวิจัยทางสุขภาพและการบริการ" NMCCON 2021. 27 มีนาคม 2564 วิทยาลัยนครราชสีมา. 11 หน้า, 741 – 751.

รุ่งทิวา จันทร์สมคง พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย และอมราลักษณ์ อับดลลาเฮียน. (2568). **การพัฒนาทักษะการคำนวณโดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL เพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา.** ใน ธันนิกานต์ สูญสิ้นภัย (บ.ก.), "Resilience under Global Change" รายงานสืบเนื่องจากงานประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14 วันที่ 13 มิถุนายน 2568 ณ โรงแรมอวานี รัชดา กรุงเทพมหานคร. หน้า 664-678.

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2556). **ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม** (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาพร นะมามะกะ, ศยามน อินสะอาด, และสุพจน์ อิงอาจ. (2562). **การพัฒนาสื่อการสอนอินโฟกราฟิกภาพนิ่ง เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1.** วารสารเทคโนโลยีและการสื่อสารการศึกษา ECT Journal, (ม.ป.ป.) (16), 1-10.

อัญชริกา จันจุฬา, สกล สมจิตต์, และสุภาพร จันทรคีรี. (2563). **การพัฒนาสื่ออินโฟกราฟิก เพื่อสร้างการรับรู้และจดจำสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จังหวัดยะลา** (รายงานผลการวิจัย). ยะลา:มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

Mayer, R. E. (2009). **Multimedia learning** (2nd ed.). Cambridge University Press.

Saramunee, K., Sungthong, B., Taengthonglang, C., & Phimarn, W. (2025). **Pictogram comprehension and medication-use literacy among undergraduate students: a cross-sectional survey study.** Journal of Pharmaceutical Policy and Practice, 18(1), 1-28.

การรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาของนักศึกษา หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

Perceptions of critical thinking and problem-solving skills among undergraduate students in the Bachelor of Business Administration Program in Management, Songkhla Rajabhat University

สุธีรา เดชนครินทร์[1]
ธนัญญา ยินเจริญ[1]
อัคญาณ อารยะญาณ[1]

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และ 2) เพื่อเปรียบเทียบระดับการรับรู้การคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ถึง ชั้นปีที่ 4 ในหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จำนวน 240 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามออนไลน์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าสถิติเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่เป็นอิสระต่อกันและค่าสถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

ผลการวิจัย พบว่า นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มีระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์สูงสุด ($\bar{X}$ = 4.21) และการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาในระดับสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.25) ผลการทดสอบสมมติฐานมีดังนี้ 1) นักศึกษาที่มีเพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดวิเคราะห์ไม่แตกต่างกัน ในขณะที่นักศึกษาที่มีเพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) นักศึกษาที่มีชั้นปีต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 3) นักศึกษาที่มีเกรดเฉลี่ยต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาไม่แตกต่างกัน ดังนั้น ผลการวิจัยนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นในการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา

คำสำคัญ: *การรับรู้ ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ทักษะการแก้ไขปัญหา*

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the level of perception of critical thinking and problem-solving skills of undergraduates in the Bachelor of Business Administration Program in Management at Songkhla Rajabhat University, and 2) to compare the level of perception of critical thinking and problem-solving skills of undergraduate students classified by personal factors. The sample used in the study included 240 first-to-fourth-year students in the Bachelor of Business Administration Program in

[1] อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

Management from Songkhla Rajabhat University. The online questionnaire was used as a tool to collect data. The statistics used for analyzing data included the independent samples t-test and one-way ANOVA.

The results found that students of the Bachelor of Business Administration Program in Management at Songkhla Rajabhat University had the highest level of perception of critical thinking skills ($\bar{X}$ = 4.21) and the highest level of perception of problem-solving skills ($\bar{X}$ = 4.25). The results of hypothesis testing were as follows: 1) The students with different genders had no difference in perception of critical thinking skills, while different genders had a statistical difference in the perception of problem-solving skills, with statistical significance at the .05 level; 2) the students with different academic years had a statistical difference in the level of perception of critical thinking and problem-solving skills, with statistical significance at the .01 level; and 3) the students with different grade point averages (GPAs) had no statistical difference in the level of perception of critical thinking and problem-solving skills. Therefore, these results will serve as a start for designing teaching and learning activities for students to improve critical thinking and problem-solving skills.

***Keywords**: perceptions, critical thinking skills, problem-solving skills*

บทนำ

ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical thinking skills) และทักษะการแก้ไขปัญหา (Problem-solving skills) เป็นทักษะที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 (Perdani *et al.,* 2023; Rusmin *et al.,* 2024) นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังให้ความสำคัญกับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาสำหรับการทำงานในยุคปัจจุบัน เนื่องจากบุคลากรที่มีทักษะเหล่านี้จะสามารถวิเคราะห์ข้อมูลและสามารถทำงานได้อย่างยืดหยุ่นในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Rusmin *et al.,* 2024) อย่างไรก็ตาม การศึกษาของศรัญภร ศิลปะประเสริฐ และหทัยชนก วงศ์กาฬสินธุ์ (2561) ที่สำรวจความคิดเห็นของฝ่ายบุคคลของบริษัทต่าง ๆ ในประเทศไทย และได้ค้นพบว่าบัณฑิตส่วนใหญ่ยังขาดทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา และหากปัญหานี้ยังไม่ได้รับการแก้ไข อาจจะนำไปสู่จำนวนบัณฑิตที่ว่างงานมากขึ้นในอนาคต

ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์เป็นกระบวนการคิดพิจารณาและประเมินข้อมูลอย่างรอบคอบ โดยเป็นกระบวนการคิดพิจารณา และประเมินข้อมูลจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่คิดอย่างรอบคอบตามความเป็นจริง โดยใช้เกณฑ์ที่กำหนดและหลักเหตุผล เพื่อนำไปสู่คำตอบที่เหมาะสมที่สุด หรือเป็นการตัดสินใจที่สมเหตุสมผลว่าจะเชื่อหรือทำอะไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ (จุฑามาส โหย่งไทย, 2561; Thampi *et al.,* 2024) ส่วนทักษะการแก้ไขปัญหาเป็นความสามารถในการระบุ วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ โดยอาศัยการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การวิเคราะห์ข้อมูล การตัดสินใจและการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ (Perdani *et al.,* 2023; Seyhan, 2014) จากการทบทวนนิยามของทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาข้างต้น จะเห็นได้ว่าทักษะเหล่านี้ช่วยให้นักศึกษาสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความพร้อมในการเผชิญความท้าทายในชีวิตประจำวัน และเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาดแรงงานในยุคปัจจุบันและอนาคต (จุฑามาส โหย่งไทย, 2561; Rusmin *et al.,* 2024)

มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะเหล่านี้ ทั้งการออกแบบหลักสูตรที่สามารถเสริมสร้างการคิดเชิงวิพากษ์และความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหา (Muhamad *et al.,* 2019) การจัดกระบวนการเรียน

การสอนโดยอาจารย์ก็มีส่วนในการกระตุ้นกระบวนการคิดของนักศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ช่วยให้นักศึกษาสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากการสืบค้นข้อมูลและการแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริง รวมทั้งส่งเสริมความสามารถในการใช้เหตุผลในการประเมินและตัดสินใจ (จุฑามาส โหย่งไทย, 2561; อารีรัตน์ ปฐมชัยวาลย์ และอุบลวรรณ ส่งเสริม, 2568) และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาทั้งในและต่างประเทศพบว่า ในทางการศึกษาจะให้ความสำคัญกับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาอย่างมากทั้งในการใช้ชีวิตประจำวันและการทำงาน แต่ยังคงขาดการศึกษาการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาในนักศึกษาด้านการจัดการและบริหารธุรกิจ ทั้ง ๆ ที่เป็นทักษะที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อตลาดแรงงานในปัจจุบัน

นอกจากนี้ จากผลการวิจัยก่อนหน้านี้ที่ศึกษาตัวแปรต้น เช่น เพศ ชั้นปี และเกรดเฉลี่ยสะสม ในงานวิจัยด้านการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา พบว่า ผลการวิจัยมีความหลากหลายยังไม่สามารถสรุปผลได้อย่างชัดเจน (วิไลลักษณ์ เสรีตระกูล และพีรวัฒน์ ชูเกียรติ, 2560) อีกทั้งตัวแปรต้นเหล่านี้ยังช่วยให้ผู้สอนและสถาบันการศึกษาสามารถออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับคุณลักษณะที่แตกต่างกันของผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างสูงสุด (Marni *et al.,* 2020) ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา โดยจะศึกษาตัวแปรต้นสามตัวแปร ได้แก่ เพศ ชั้นปี และเกรดเฉลี่ย ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ การรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา และเหตุผลที่ศึกษาเฉพาะนักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ เนื่องจากสาขาการจัดการเป็นสาขาที่มุ่งเน้นการสร้างผู้ประกอบการที่ต้องใช้ความสามารถทั้งการเป็นผู้นำและผู้บริหาร ดังนั้นทั้งสองทักษะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการประกอบอาชีพในอนาคต (Calma and Davies, 2021) อีกทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นในการนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาไปประยุกต์ใช้เพื่อจัดการเรียนการสอนให้แก่นักศึกษา และเพื่อพัฒนาและปรับปรุงทักษะดังกล่าวให้มีความเหมาะสมกับความต้องการของตลาดแรงงานในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
2. เพื่อเปรียบเทียบการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล

สมมุติฐานของการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 เพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 2 ชั้นปีต่างกันการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 3 เกรดเฉลี่ยต่างกันการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร การศึกษานี้มุ่งเน้นศึกษาจากนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ชั้นปีที่ 1-4 ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 426 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้เพื่อออกแบบการจัดการเรียนการสอนให้แก่นักศึกษาในอนาคต

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษานี้มุ่งศึกษาการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เนื่องจากเป็นทักษะที่มีความจำเป็นต่อการชีวิตประจำวันและการทำงานในศตวรรษที่ 21

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา การศึกษานี้ดำเนินการเก็บข้อมูลในช่วงเดือนกันยายนถึงตุลาคม พ.ศ. 2568

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัย 6 แห่งของประเทศมาเลเซียของ Rodzalan และ Saat (2015) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากนักศึกษา 2,000 คน ผลการวิจัยค้นพบว่า นักศึกษารับรู้ว่าพวกเขามีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับสูง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังค้นพบว่านักศึกษาชายมีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าเพศหญิง และนักศึกษาสายสังคมศาสตร์มีทักษะทั้งสองด้านนี้ดีกว่านักศึกษาสายวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาการรับรู้ของนักศึกษาที่กำลังศึกษาระดับปริญญาโทในประเทศอินโดนีเซีย เกี่ยวกับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ในบริบทประโยชน์และข้อจำกัดของปัญญาประดิษฐ์ของ Darwin และคณะ (2024) โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นที่กรณีศึกษาและการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และได้ค้นพบมุมมองของนักศึกษาจากการคิดเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับประโยชน์ของปัญญาประดิษฐ์ และยังมีความกังวลเกี่ยวกับข้อจำกัดของปัญญาประดิษฐ์

และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาในประเทศไทย พบว่า การศึกษาของ Thampi และคณะ (2024) ได้สำรวจการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยจากนักศึกษา 400 คนในสี่หลักสูตรนานาชาติ ผลการวิจัยค้นพบว่านักศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของทักษะการคิดเชิงวิพากษ์อยู่ในระดับสูง แต่ความเข้าใจของพวกเขาเกี่ยวกับการคิดเชิงวิพากษ์ค่อนข้างต่ำ โดยข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ ผลการศึกษาไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในการรับรู้ตามเพศ สาขาวิชา และสถาบัน และการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ของวิราวรรณ พุทธมาตย์ (2565) ค้นพบว่า ระดับทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาอยู่ในระดับมาก ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศที่แตกต่างกันมีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาในศตวรรษที่ 21 ไม่แตกต่างกัน ส่วนชั้นปีที่แตกต่างกันมีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาในศตวรรษที่ 21 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

โดยการศึกษาครั้งนี้ได้นิยามทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ว่าหมายถึง กระบวนการคิดพิจารณาและประเมินข้อมูลอย่างรอบคอบ โดยเกิดจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล การประเมิน การแยกแยะ และการหาข้อสรุป เพื่อนำไปสู่ข้อเท็จจริงหรือคำตอบที่เหมาะสมที่สุด รวมไปถึงการนำไปสู่ข้อสรุปในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ โดยทำการเชื่อมโยงความคิดกับหลักตรรกะและการใช้เหตุผล ส่วนทักษะการแก้ไขปัญหาหมายถึง ความสามารถในการแก้ปัญหาหรือความสามารถในการจัดการปัญหาได้อย่างรวดเร็ว ที่เกิดจากการนำความรู้ที่มีอยู่มาระบุเป็นลักษณะของปัญหา เพื่อนำไปสู่กระบวนการจัดการปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อนำไปสู่การจัดการปัญหาที่เผชิญอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น พบว่า คุณลักษณะส่วนบุคคลมีผลต่อการรับรู้การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา แต่ยังคงขาดการศึกษาการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาในนักศึกษาด้านการจัดการและบริหารธุรกิจ ทั้ง ๆ ที่เป็นทักษะที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อตลาดแรงงานในปัจจุบัน ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

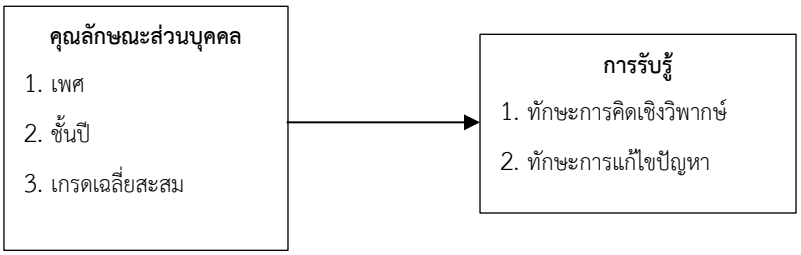

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาซึ่งจะใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการสำรวจ (Survey Method) ซึ่งมีรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ชั้นปีที่ 1-4 ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 426 คน โดยแบ่งเป็น ชั้นปีที่ 4 จำนวน 92 คน ชั้นปีที่ 3 จำนวน 117 คน ชั้นปีที่ 2 จำนวน 125 คน และชั้นปีที่ 1 จำนวน 134 คน คำนวณกลุ่มตัวอย่างโดยใช้โปรแกรม G*Power กำหนดขนาดของอิทธิพล (Effect size) เท่ากับ .25 ซึ่งเป็นขนาดกลางตามข้อเสนอแนะของศักดิ์ชัย จันทะแสง (2568) ค่านัยสำคัญความผิดพลาด (α error probability เท่ากับ .05 และค่าอำนาจการทดสอบ (Power: 1-βerror probability) เท่ากับ .90 จากการคำนวณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปจะได้กลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำเท่ากับ 232 กลุ่มตัวอย่าง แต่ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 240 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสองขั้นตอน (Two-stage sampling) ขั้นตอนแรกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 4 กลุ่มตามชั้นปีที่กำลังศึกษา และเก็บชั้นปีละ 60 คน เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาระหว่างนักศึกษาแต่ละชั้นปีได้อย่างชัดเจน และทำให้แต่ละกลุ่มมีจำนวนตัวอย่างเพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ (Thampi *et al.*, 2024) จากนั้นในขั้นที่สองจะเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) เพื่อให้ได้มาตามกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามออนไลน์ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย 3 ส่วนดังนี้ ส่วนที่ 1 คุณลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีคำถามจำนวน 3 ข้อ ได้แก่ เพศ ชั้นปีที่กำลังศึกษา และเกรดเฉลี่ยสะสมปัจจุบัน (เนื่องจากนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ยังไม่มีเกรดเฉลี่ยในเทอมแรก จึงไม่ได้ตอบในส่วนนี้) ส่วนที่ 2 การรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ จำนวน 11 ข้อ ปรับปรุงมาจากการศึกษาของ Muhamad และคณะ (2019) และส่วนที่ 3 การรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหา จำนวน 10 ข้อ ปรับปรุงมาจากการศึกษาของ Seyhan (2014) โดยส่วนที่ 2 และ 3 มีลักษณะคำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) แบบ Likert 5 ระดับ ตั้งแต่ระดับ 1 (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) จนถึงระดับ 5 (เห็นด้วยอย่างยิ่ง)

จากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้ไปทดลองใช้ (Try out) กับบุคคลที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิตสาขาอื่นที่ไม่ใช่สาขาวิชาการจัดการ จำนวน 30 ชุด เพื่อนำไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach's alpha coefficient) พบว่า ค่าความเชื่อมั่นของการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ เท่ากับ .811 ส่วนค่าความเชื่อมั่นของการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหา เท่ากับ .764 จากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค พบว่า มีค่าเกินกว่า .70 ทุกตัวแปร แสดงว่าแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่น เนื่องจาก Hair และคณะ (2010) อธิบายว่า ค่าความเชื่อมั่นที่ยอมรับได้ต้องไม่น้อยกว่า .70 ดังนั้น แบบสอบถามชุดนี้สามารถนำไปเก็บข้อมูลจริงได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ โดยดำเนินการโพสต์ลิงค์ Google Form ผ่านกลุ่มไลน์ (Line) ของหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ ซึ่งในแบบสอบถามได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และหากนักศึกษาไม่สะดวกตอบหรือไม่ต้องการให้ข้อมูลแล้ว สามารถหยุดตอบแบบสอบถามได้ทันที รวมทั้งแจ้งนักศึกษาว่าข้อมูลที่ได้มาจะไม่สามารถระบุตัวบุคคลที่ตอบได้และข้อมูลที่ได้จะถูกเก็บเป็นความลับ เก็บข้อมูลในช่วงเดือนกันยายนถึงตุลาคม 2568 โดยกระตุ้นเตือนนักศึกษาเป็นระยะจนได้ข้อมูลครบทั้งสี่ชั้นปี ชั้นปีละ 60 ชุด รวมเป็นจำนวน 240 ชุด โดยทั้ง 240 ชุด เป็นข้อมูลที่ครบถ้วนและสามารถนำไปวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นถัดไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย 1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) โดยการหาค่าสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) และ 2) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential statistics) เพื่อทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ทดสอบได้แก่ ค่าสถิติเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่เป็นอิสระต่อกัน (Independent t-test) และค่าสถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) โดยการศึกษาครั้งนี้จะทดสอบ Homogeneity of Variances ถ้าพบว่าความแปรปรวนเท่ากันทุกกลุ่มจะทดสอบความแตกต่างด้วย F-test แต่ถ้าความแปรปรวนไม่เท่ากันทุกกลุ่ม จะทดสอบความแตกต่างด้วย Brown Forsythe จากนั้นถ้าผลการทดสอบความแตกต่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทำการทดสอบรายคู่เพื่อดูว่าคู่ใดบ้างที่มีความแตกต่างโดยใช้วิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD) (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2554)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล

การศึกษาครั้งนี้เก็บแบบสอบถามชั้นปีละ 60 คน รวมทั้งสิ้น 240 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 160 คน คิดเป็นร้อยละ 66.67 และเป็นเพศชาย 80 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33 ในส่วนของเกรดเฉลี่ยสะสมจะใช้ข้อมูลของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ถึงชั้นปีที่ 4 เนื่องจากนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ยังไม่มีผลการเรียนในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โดยนักศึกษามีเกรดเฉลี่ยสะสมส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 2.50 ถึง 2.99 จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 40.42 รองลงมามีเกรดเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.00 ถึง 3.49 จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 34.58

2. ผลการศึกษาระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา

การศึกษาระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาของนักศึกษา สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งแสดงผลได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาของนักศึกษา

การรับรู้ทักษะของนักศึกษา	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์	4.21	.442
ทักษะการแก้ไขปัญหา	4.25	.579

จากตารางที่ 1 พบว่า นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มีระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.21) และมีระดับการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.25) โดยนักศึกษามีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาสูงกว่าทักษะการคิดเชิงวิพากษ์

1. ผลการทดสอบสมมติฐาน

ในส่วนนี้เป็นการทดสอบสมมติฐานโดยใช้การเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่เป็นอิสระต่อกัน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว เมื่อพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ จะทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD) ซึ่งผลการทดสอบสมมติฐานแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : แสดงผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	ค่าสถิติทดสอบ	P-value	ผลการวิเคราะห์
สมมติฐานที่ 1A: เพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์แตกต่างกัน	t 1.005	.316	ไม่แตกต่างกัน
สมมติฐานที่ 1B: เพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน	t 2.113*	.036	แตกต่างกัน
สมมติฐานที่ 2A: ชั้นปีต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์แตกต่างกัน	F 5.542**	.001	แตกต่างกัน
สมมติฐานที่ 2B: ชั้นปีต่างกันมีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน	F 9.338**	.001	แตกต่างกัน
สมมติฐานที่ 3A: เกรดเฉลี่ยสะสมต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์แตกต่างกัน	F .631	.596	ไม่แตกต่างกัน
สมมติฐานที่ 3B: เกรดเฉลี่ยสะสมต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดวิเคราะห์แตกต่างกัน	F 1.585	.195	ไม่แตกต่างกัน

หมายเหตุ: ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01; * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากผลการทดสอบสมมติฐานในตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ***สมมติฐานที่ 1*** พบว่า เพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดวิเคราะห์ไม่แตกต่างกัน (ปฏิเสธสมมติฐานที่ 1A) ในขณะเพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (สนับสนุนสมมติฐานที่ 1B) โดยเพศชายมีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาสูงกว่าเพศหญิง ในขณะที่***สมมติฐานที่ 2*** พบว่า นักศึกษาที่มีชั้นปีต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (สนับสนุนสมมติฐานที่ 2A และ 2B) เมื่อทดสอบความแตกต่างรายคู่ซึ่งแสดงในตารางที่ 3 พบว่า ชั้นปีที่ 1 มีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาน้อยกว่าชั้นปีที่ 2 ชั้นปีที่ 3 และ ชั้นปีที่ 4 ในขณะที่ชั้นปีอื่นที่สูงกว่าชั้นปีที่ 1 ไม่มีความแตกต่างรายคู่ ส่วน***สมมติฐานที่ 3*** พบว่า นักศึกษาที่มีเกรดเฉลี่ยสะสมต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาไม่แตกต่างกัน (ปฏิเสธสมมติฐานที่ 3A และ 3B)

ตารางที่ 3 : แสดงผลการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาจำแนกตามชั้นปี

ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์	ชั้นปีที่ 1 ($\bar{x}$ = 4.029)	ชั้นปีที่ 2 ($\bar{x}$ = 4.305)	ชั้นปีที่ 3 ($\bar{x}$ = 4.199)	ชั้นปีที่ 4 ($\bar{x}$ = 4.306)
ชั้นปีที่ 1 ($\bar{x}$ = 4.029)		-.276**	-.170*	-.277***
		(.001)	(.031)	(.000)
ชั้นปีที่ 2 ($\bar{x}$ = 4.305)			.106	-.001
			(.178)	(0.995)

ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์	ชั้นปีที่ 1 ($\bar{x}$ = 4.029)	ชั้นปีที่ 2 ($\bar{x}$ = 4.305)	ชั้นปีที่ 3 ($\bar{x}$ = 4.199)	ชั้นปีที่ 4 ($\bar{x}$ = 4.306)
ชั้นปีที่ 3 ($\bar{x}$ = 4.199)				-.107
				(.171)
ชั้นปีที่ 4 ($\bar{x}$ = 4.306)				
ทักษะการแก้ไขปัญหา	**ชั้นปีที่ 1** ($\bar{x}$ = 3.960)	**ชั้นปีที่ 2** ($\bar{x}$ = 4.392)	**ชั้นปีที่ 3** ($\bar{x}$ = 4.207)	**ชั้นปีที่ 4** ($\bar{x}$ = 4.438)
ชั้นปีที่ 1 ($\bar{x}$ = 3.960)		-.432***	-.247*	-.478***
		(.000)	(.015)	(.000)
ชั้นปีที่ 2 ($\bar{x}$ = 4.392)			.185	-.047
			(.143)	(.999)
ชั้นปีที่ 3 ($\bar{x}$ = 4.207)				-.232
				(.249)
ชั้นปีที่ 4 ($\bar{x}$ = 4.438)				

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้ นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด โดยผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า 1) นักศึกษาที่มีเพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ไม่แตกต่างกัน ในขณะที่นักศึกษาที่มีเพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน 2) นักศึกษาที่มีชั้นปีต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน และ 3) นักศึกษาที่มีเกรดเฉลี่ยต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาไม่แตกต่างกัน โดยสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงคการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา

ในภาพรวมนักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มีระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Muhamad และคณะ (2019) ที่ค้นพบว่านักศึกษาในกัวลาลัมเปอร์มีระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหาในศตวรรษที่ 21 อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Rodzalan และ Saat (2015) ที่ศึกษาการรับรู้ของนักศึกษาเกี่ยวกับการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา และค้นพบว่านักศึกษารับรู้ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักศึกษาได้ทดลองตัดสินใจและแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งการลงมือสืบค้นข้อมูลเพื่อให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการได้แสดงความคิดเห็น ตลอดจนการหาข้อสรุปร่วมกัน มีส่วนช่วยให้นักศึกษาได้พัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหา (วิราวรรณ พุทธมาตย์, 2565) นอกจากนี้ Rodzalan และ Saat (2015) ยังอธิบายเพิ่มเติมว่ากิจกรรมการเรียนการสอนที่สร้างสรรค์และการใช้นวัตกรรมในการแก้ปัญหา สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจสิ่งที่ได้เรียนรู้ในห้องเรียน ซึ่งกระบวนการการจัดการเรียนการสอนนี้นำไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

2. เปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล โดยแยกอภิปรายเป็นรายสสมติฐานได้ดังนี้

2.1 เพศ ผลการวิเคราะห์พบว่า เพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ไม่แตกต่างกัน ในขณะเพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเพศชายมีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาสูงกว่าเพศหญิง สอดคล้องกับการศึกษาของ Thampi และคณะ (2024) ที่ค้นพบว่าเพศไม่ได้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของนักศึกษาเกี่ยวกับการคิดเชิงวิพากษ์ เช่นเดียวกับการศึกษาของ Marni และคณะ (2020) ที่ค้นพบว่าความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แต่เพศชายจะมีความสามารถในการประเมินสาเหตุของปัญหาได้ดีกว่าเพศหญิง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทั้งสองทักษะมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน โดยทักษะการคิดเชิงวิพากษ์เป็นการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ต้องใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และประเมินความคิดของตน โดยทำการเชื่อมโยงความคิดกับหลักตรรกะและการใช้เหตุผล จนสามารถสร้างข้อโต้แย้งหรือข้อสรุปที่สมเหตุสมผลได้ (D'Northwood and Rattray, 2024; Foster, 2019) ซึ่ง Marni และคณะ (2020) อธิบายว่าทักษะด้านนี้มักจะได้รับการพัฒนาผ่านระบบการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันจึงไม่พบความแตกต่างในการรับรู้การคิดเชิงวิพากษ์ระหว่างเพศ ในขณะที่ทักษะการแก้ไขปัญหามักจะเกี่ยวข้องกับการลงมือปฏิบัติ เนื่องจากเป็นกระบวนการนำความรู้ที่มีอยู่มาระบุเป็นลักษณะของปัญหา เพื่อนำไปสู่กระบวนการจัดการปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน (Karla *et al.,* 2022; Okorie, 2022) ซึ่งเพศชายมีแนวโน้มที่จะระบุความสัมพันธ์ของข้อมูลได้อย่างละเอียดและเป็นระบบมากกว่าเพศหญิง โดยแยกโครงสร้างปัญหาออกเป็นส่วน ๆ แล้วทำการวิเคราะห์ ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้เพศชายเกิด " การรับรู้" ว่าพวกเขาสามารถควบคุมกระบวนการคิดและแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าเพศหญิง (Chen *et al.,* 2025) แต่ทั้งนี้เป็นเพียงการรับรู้เท่านั้น ไม่ได้เป็นความสามารถที่เกิดขึ้นจริง แต่ผลการวิจัยของการศึกษานี้แตกต่างจากผลการศึกษาของ Galindo-Domínguez และคณะ (2023) ซึ่งค้นพบว่า เพศหญิงมีความโดดเด่นในมิติของการคิดเชิงวิพากษ์มากกว่าเพศชาย ทั้งนี้เป็นเพราะเพศหญิงมักมีการตั้งคำถามกับตัวเอง และมักจะลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการคิดเชิงวิพากษ์ในระดับอุดมศึกษา โดยผลการศึกษาที่ค้นพบแตกต่างกันอาจเป็นเพราะความแตกต่างของเครื่องมือวัด เนื่องจากแบบทดสอบที่ต่างกัน ผลการศึกษาที่ได้อาจมีความแตกต่างกัน (Thampi *et al.,* 2024)

2.2 ชั้นปี ผลการวิเคราะห์พบว่าชั้นปีต่างกันการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน โดยผลการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาของวิราวรรณ พุทธมาตย์ (2565) ที่ค้นพบว่าระดับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิมีความแตกต่างกันจำแนกตามชั้นปี โดยชั้นปีที่แตกต่างกัน คือ ชั้นปีที่ 2 จะมีความแตกต่างจากชั้นปีที่ 1 ชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 5 และสอดคล้องกับการศึกษาของเบญจวรรณ ถนอมชยธวัช และคณะ (2562) ที่ค้นพบว่า นักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครศรีธรรมราชที่ศึกษาชั้นปีต่างกันมีทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 แตกต่างกัน โดยชั้นปีที่ 1 2 และ 3 กับชั้นปีที่ 4 มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้เป็นเพราะระดับชั้นปีสะท้อนถึงระดับวุฒิภาวะและประสบการณ์ทางวิชาการของนักศึกษา โดยนักศึกษาในระดับชั้นที่ต่างกันจะได้รับการพัฒนาทักษะที่แตกต่างกัน รวมทั้งทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะทางปัญญา (Ennis, 2018) การศึกษานี้ค้นพบว่า ชั้นปีที่ 1 มีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาน้อยกว่าชั้นปีที่ 2 ชั้นปีที่ 3 และ ชั้นปีที่ 4 ในขณะที่ชั้นปีอื่นที่สูงกว่าชั้นปีที่ 1 ไม่มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้เป็นเพราะนักศึกษาชั้นปีที่ 1 จะอยู่ในช่วงการปรับตัวมากกว่าชั้นปีอื่น ๆ เนื่องจากมีการเปลี่ยนทั้งรูปแบบการเรียนจากระดับมัธยมไปเป็นระดับอุดมศึกษา สภาพทางสังคม การพบเจอเพื่อนใหม่ จึงมักก่อให้เกิดความเครียดและกังวลกับความไม่แน่นอน ส่งผลให้ลดระดับการรับรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและทักษะทางปัญญาแตกต่างจากนักศึกษาชั้นปีอื่นที่ได้ผ่านช่วงการปรับตัวมาแล้ว (อรวรรณ แซ่ลิ่ม และคณะ, 2019; Karakus, 2024) แต่ผลการวิจัยของการศึกษานี้แตกต่างจากงานวิจัยของพิชากรณ์ เพ่งพิศ (2561) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน พบว่า

ระดับชั้นปีที่แตกต่างกัน มีความสามารถทางทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ไม่แตกต่างกัน โดยผลการศึกษาที่ค้นพบแตกต่างกันอาจเป็นเพราะลักษณะเฉพาะของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันจึงทำให้ผลการศึกษาแตกต่างกัน เนื่องจากการศึกษาของชากรณ์ เพ่งพิศ (2561) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ในกลุ่มสาขาวิทยาศาสตร์

2.3 เกรดเฉลี่ยสะสม ผลการวิเคราะห์พบว่าเกรดเฉลี่ยสะสมต่างกันการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาไม่แตกต่างกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าเกรดเฉลี่ยสะสมสูงหรือต่ำไม่มีผลต่อการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Zulfqar และ Hayat (2023) ซึ่งไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาเป็นทักษะที่สามารถพัฒนาได้โดยผ่านการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้เกิดการคิดเชิงบูรณาการจึงขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียน และการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอมากกว่าวัดจากเกรดเฉลี่ยสะสม (จุฑามาส โหย่งไทย, 2561) และการศึกษาของ Guo และคณะ (2023) ยังอธิบายเพิ่มเติมว่าการรับรู้ทักษะนั้นเป็นตัวแปรภายในที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสภาพแวดล้อมมากกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นอกจากนี้ การศึกษาของ Thampi และคณะ. (2024) ยังแสดงให้เห็นช่องว่างระหว่างทักษะจริงหรือความสามารถที่เกิดขึ้นจริงกับการรับรู้ทักษะ โดยการศึกษาดังกล่าวค้นพบว่า การประเมินตนเองอาจไม่สอดคล้องกับความสามารถจริงหรือผลการเรียนที่ปรากฏอยู่ แต่ผลการวิจัยของการศึกษานี้แตกต่างจากงานวิจัยของศรัญญา จุฬารี และจันทร์ทิรา เจียรณัย (2561) ที่ค้นพบว่านักศึกษาที่มีเกรดเฉลี่ยสะสมต่างกันมีทักษะการคิดอย่างเป็นระบบแตกต่างกัน โดยที่ผู้ที่มีเกรดเฉลี่ยสะสมสูงมีทักษะการคิดอย่างเป็นระบบสูงกว่า เช่นเดียวกับผลการศึกษาของโชติมากานต์ ไชยเยศ และคณะ (2566) ที่ค้นพบว่า นักศึกษาที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมมากกว่า 3.50 มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สูงกว่านักศึกษาที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสม น้อยกว่า 2.49 โดยผลการศึกษาที่ค้นพบแตกต่างกันอาจเป็นเพราะลักษณะเฉพาะของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันจึงทำให้ผลการศึกษาแตกต่างกัน เนื่องจากการศึกษาของทั้งสองงานวิจัย ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ในคณะวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่ค้นพบว่านักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มีระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาในระดับสูงสุด ส่วนผลการทดสอบสมมติฐาน ค้นพบว่า 1) นักศึกษาที่มีเพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดวิเคราะห์ไม่แตกต่างกัน ในขณะที่นักศึกษาที่มีเพศต่างกันมีการรับรู้ทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน 2) นักศึกษาที่มีชั้นปีต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน และ 3) นักศึกษาที่มีเกรดเฉลี่ยต่างกันมีการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาไม่แตกต่างกัน ดังนั้น จากผลการวิจัยที่ได้สามารถนำเสนอเป็นข้อเสนอแนะได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. นักศึกษามีระดับการรับรู้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาที่สูง ทำให้หลักสูตรและผู้สอนสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนได้ตรงกับการพัฒนาทักษะของนักศึกษาในอนาคต ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง

2. หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ควรออกแบบกิจกรรมเสริมทักษะในการปรับตัวให้แก่นักศึกษาชั้นปีที่ 1 เพื่อลดความเครียดจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. การวิจัยในอนาคตควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหา โดยอาจศึกษาปัจจัยทางสติปัญญา หรือปัจจัยทางจิตวิทยา เพื่อให้ทราบปัจจัยที่ลึกซึ้งกว่าคุณลักษณะส่วนบุคคลของนักศึกษา

2. การวิจัยในอนาคตควรต่อยอดโดยการศึกษาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาของนักศึกษาในรูปแบบของความสามารถของนักศึกษามากกว่าการรับรู้ทักษะเท่านั้น

3. การวิจัยในอนาคตควรมีการสุ่มตัวอย่างที่อาศัยความน่าจะเป็น เช่น การสุ่มแบบชั้นภูมิ เพื่อจะช่วยให้งานวิจัยมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

4. งานวิจัยในอนาคตควรหาความสัมพันธ์ของทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการแก้ไขปัญหาว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีความซับซ้อนมากกว่าเดิม

5. การที่ไม่ได้เก็บข้อมูลด้านเกรดเฉลี่ยของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 อาจส่งผลต่อการวิเคราะห์ในภาพรวม ดังนั้น หากผู้วิจัยต้องการศึกษาในอนาคต ควรจะเก็บข้อมูลให้ครบทุกด้าน

เอกสารอ้างอิง

กัลยา วานิชย์บัญชา. (2554). **สถิติสำหรับงานวิจัย.** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร.

จุฑามาส โหย่งไทย. (2561). **การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์กับศตวรรษที่ 21**. วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 9(2), 344-356.

โชติมากานต์ ไชยเยศ, ปานวาด ปรียานนท์, นงลักษณ์ โพธิ์น้อย และพรเพ็ญ ทองกันยา. (2566). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหิดล.** วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 42(3), 340-353.

เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช, รัถยานภิศ รัชตะวรรณ และนภาวรรณ วิริยะศิริกุล. (2562). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครศรีธรรมราช.** วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและวิทยาลัยการสาธารณสุขภาคใต้, 6 (ฉบับพิเศษ), 91-105.

พิชากรณ์ เพ่งพิศ. (2561). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.** วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิไลลักษณ์ เสรีตระกูล และพีรวัฒน์ ชูเกียรติ. (2560). **ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเรียนกับปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษา: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี.** Veridian E-Journal, Silpakorn University 10(3), 2041-2054.

วิราวรรณ พุทธมาตย์. (2565). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.** วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 10(2), 64-79.

ศรัญญา จุฬารี และจันทร์ทิรา เจียรณัย. (2561). **ความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.** Veridian E-Journal, Silpakorn University, 11(1), 2220-2232.

ศรัญภร ศิลปะประเสริฐ และหทัยชนก วงศ์กาฬสินธุ์. (2561). **ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนักศึกษาจบใหม่ในยุคโควิดของบริษัทมหาชนในประเทศไทย.** Journal of Roi Kaensarn Academi, 6(11), 235-241.

ศักดิ์ชัย จันทะแสง. (2568). **การคำนวณขนาดตัวอย่างด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป G*POWER.** วารสาร Mahidol R2R e-Journal, 12(2), 30-43.

อรวรรณ แซ่ลิ่ม, ชวิศา ศรีวัฒนวรัญญู, สุพิชญา จันทร์รงค์ และศุภณัฐ วงศ์ธนวิจิต. (2019). **การสำรวจการปรับตัวของนักศึกษาชั้นปีที่ 1-5 คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ต่อการเรียนออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019.** วารสารเภสัชศาสตร์อีสาน, 18(4), 33-45.

อารีรัตน์ ปฐมชัยวาลย์ และอุบลวรรณ ส่งเสริม. (2568). **การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา.** วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้และเทคโนโลยี, 5(1), 12-18.

Calma, A., & Davies, M. (2021). **Critical thinking in business education: current outlook and future prospects.** Studies in Higher Education, 46(11), 2279-2295.

Chen, L., Zheng, Z., Liang, J., Lin, Y., & Miao, Q. (2025). **Understanding gender differences in reasoning and specific paradigm using meta-analysis of neuroimaging.** Frontiers in Behavioral Neuroscience, 18, 1457663.

Darwin, Rusdin, D., Mukminatien, N., Suryati, N., Laksmi, E. D., & Marzuki. (2024). **Critical thinking in the AI era: An exploration of EFL students' perceptions, benefits, and limitations.** Cogent Education, 11(1), 1-18.

D'Northwood, G., & Rattray, J. (2024). **What is this thing called critical thinking? Perspectives from business school academics.** Innovations in Education and Teaching International, 1-14.

Ennis, R. H. (2018). **Critical thinking across the curriculum: A vision.** Topoi, 37(1), 165-184.

Foster, H. L. (2019). **Infusing Critical Thinking in the Business Curriculum.** Human Behavior, Development & Society, 20(1), 7-17.

Galindo-Domínguez, H., Bezanilla, M. J., Campo, L., Fernández-Nogueira, D., & Poblete, M. (2023). **A teachers' based approach to assessing the perception of critical thinking in Education university students based on their age and gender.** Frontiers in Education, 8, 1-10.

Guo, J. P., Lv, S., Wang, S. C., Wei, S. M., Guo, Y. R., & Yang, L. Y. (2023). **Reciprocal modeling of university students' perceptions of the learning environment, engagement, and learning outcome: A longitudinal study.** Learning and Instruction, 83, 1-10.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). **Multivariate data analysis: A global perspective** (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Karakus, İ. (2024). **University students' cognitive flexibility and critical thinking dispositions.** Frontiers in psychology, 15, 1420272.

Karla, D., Pandey, V. K., Rastogi, P., & Kumar, S. (2022). **A comprehensive review on significance of problem-solving abilities in workplace.** World Journal of English Language, 12(3), 88-95.

Marnı, S., Alıman, M., & Harsıatı, T. (2020). **Students' critical thinking skills based on gender and knowledge group.** Journal of Turkish Science Education, 17(4), 544-560.

Muhamad, N., Ab Gani, N., Uyob, S., & Saruji, S. C. (2019). **Students' critical thinking skills and awareness of industry 4.0: A preliminary study.** Journal of Human Development and Communication, 8, 13-22.

Okorie, O. (2022). **Problem-solving and self-management skills required for effective job performance of business education graduates as perceived by business educators.** Research and Advances in Education, 1(2), 34-42.

Perdani, A. S., Hernani, H., & Ramalis, T. R. (2023). **Examining the Correlation between Critical Thinking and Problem-Solving Skills of Junior High School Students Against Climate Change.** Jurnal Penelitian Pendidikan IPA, 9(9), 6904-6910.

Rodzalan, S. A., & Saat, M. M. (2015). **The perception of critical thinking and problem solving skill among Malaysian undergraduate students.** Procedia-Social and Behavioral Sciences, 172, 725-732.

Rusmin, L., Misrahayu, Y., Pongpalilu, F., & Dwiyanto, R. (2024). **Critical thinking and problem solving skills in the 21st Century.** Journal of Social Science, 1(5), 144-162.

Seyhan, H. G. (2014). **The investigation of the perception of problem solving skills by pre-service science teachers in the science laboratory.** International Journal of Physics and Chemistry Education, 6(2), 142-161.

Thampi, K. P. P. S., Ponathong, C., & Yongsorn, C. (2024). **Critical thinking skills and dispositions: Perceptions of higher education students in Thailand.** Journal of Education and Innovation, 26(3), 153-167.

Zulfqar, A., & Hayat, A. (2023). **Think how to think: Studying the relationship between critical thinking skills and academic achievement of learners at higher education.** Journal of Social Sciences Review, 3(2), 640-650.

ความคาดหวังและความต้องการสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี: กรณีศึกษาสาขาช่างกลโรงงานในภาคเหนือของประเทศไทย
Expectations and Competency Needs of Dual Vocational Students: A Case Study of Industrial Mechanics in Northern Thailand

ณัฐวุฒิ กองคูณ[1]
ปรัชญา เพียสุระ[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสมรรถนะในปัจจุบันและความคาดหวังของสถานประกอบการต่อนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน และ 2) วิเคราะห์ช่องว่างระหว่างสมรรถนะในปัจจุบันกับความคาดหวังของสถานประกอบการ โดยใช้กรอบแนวคิดด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะ (Skills) และด้านคุณลักษณะ (Attributes) ร่วมกับการวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรในสถานประกอบการอุตสาหกรรมแม่พิมพ์ที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการรับนักศึกษาทวิภาคีเข้าฝึกงาน สาขาวิชาช่างกลโรงงาน จำนวน 50 คน ประกอบด้วย กลุ่มตอบแบบสอบถาม จำนวน 40 คน และกลุ่มสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติ Paired Samples t-test ดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (PNImodified) และการวิเคราะห์ Importance–Performance Analysis (IPA) ผลการวิจัยพบว่า สถานประกอบการมีความคาดหวังต่อสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคีในระดับสูง โดยเฉพาะด้านทักษะทางเทคนิค การอ่านแบบวิศวกรรม การใช้เครื่องมือวัด และการปฏิบัติงานเครื่องจักร CNC ขณะที่สมรรถนะในปัจจุบันของนักศึกษายังมีช่องว่างเมื่อเปรียบเทียบกับความคาดหวังของสถานประกอบการ โดยผลการวิเคราะห์พบว่าสมรรถนะในปัจจุบันและสมรรถนะที่สถานประกอบการคาดหวังมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะด้านทักษะและการประยุกต์ใช้ความรู้ในการปฏิบัติงานจริง

คำสำคัญ: *สมรรถนะนักศึกษาทวิภาคี ช่างกลโรงงาน ความต้องการสมรรถนะ*

Abstract

This research aimed to 1) study the current competencies and employer expectations of dual-vocational students in mechanical engineering, and 2) analyze the gap between current competencies and employer expectations using a framework of knowledge, skills, and attributes, along with competency gap analysis. The sample consisted of 50 personnel in the mold industry with experience in accepting dual-vocational students for internships in mechanical engineering, comprising 40 respondents and 10 interviewees. The research instruments were questionnaires and in-depth interviews. Data were analyzed

[1] นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิศวกรรมอุตสาหการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาครุศาสตร์อุตสาหการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

using frequency, percentage, mean, standard deviation, Paired Samples t-test, PNImodified, and Importance–Performance Analysis (IPA). The research findings showed that employers have high expectations for the competencies of dual-vocational students, especially in technical skills, reading engineering drawings, using measuring instruments, and operating CNC machines. However, there is a gap in the current competencies of students compared to the employers' expectations. The analysis revealed a statistically significant difference at the .05 level between current competencies and the competencies expected by the employer, particularly in terms of skills and the application of knowledge in actual work performance. Priority Needs Index (PNImod) analysis identified that the Skills dimension had the highest priority for urgent development.

Keywords: *Dual Vocational, Machining Technology Program, Competency Requirements*

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการพัฒนาเทคโนโลยีและการแข่งขันในระดับสากล การพัฒนากำลังคนที่มีสมรรถนะสูงจึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศสู่ความมั่นคงและยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561; สำนักงานสภานโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2566) ระบบอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี (Dual Vocational Education) เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่ผสานการเรียนรู้ในสถานศึกษากับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพในสถานประกอบการ โดยนักเรียนและนักศึกษาจะได้รับการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กัน ส่งผลให้สามารถพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพได้อย่างรอบด้าน และมีความพร้อมต่อการเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2564; อัมพล เจริญนนท์ และคณะ, 2566) ทั้งนี้ หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พุทธศักราช 2567 สาขาวิชาเทคนิคการผลิต ได้รับการออกแบบเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะทางวิชาชีพที่ตอบสนองต่อบริบทของอุตสาหกรรมการผลิตในยุคปัจจุบัน โดยหลักสูตรได้กำหนดกรอบสมรรถนะรายวิชาอย่างชัดเจน ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะทักษะทางเทคนิค เช่น การใช้เครื่องจักร CNC การเขียนแบบด้วยคอมพิวเตอร์ การควบคุมคุณภาพ และการบำรุงรักษาเครื่องจักรกล นอกจากนี้ หลักสูตรยังสอดคล้องกับกรอบคุณวุฒิแห่งชาติ (National Qualifications Framework: NQF) ซึ่งกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้และระดับสมรรถนะของผู้เรียนไว้อย่างชัดเจน เพื่อยกระดับคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมได้อย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2567)

อย่างไรก็ตาม การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีของประเทศไทยยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาความไม่สอดคล้องระหว่างสมรรถนะของผู้เรียนกับความต้องการของสถานประกอบการ ซึ่งพบว่าหลักสูตรบางส่วนยังไม่สามารถพัฒนาสมรรถนะที่ตรงกับทักษะที่ภาคอุตสาหกรรมต้องการได้อย่างแท้จริง อีกทั้งการปรับปรุงหลักสูตรยังขาดความทันสมัย และยังไม่เปิดโอกาสให้สถานประกอบการเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตรอย่างจริงจัง (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2564; Saputro et al., 2021) นอกจากนี้ สถานประกอบการบางแห่งยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนในระบบทวิภาคี และมองว่าการรับนักศึกษาฝึกงานเป็นภาระมากกว่าการลงทุน ส่งผลให้การฝึกประสบการณ์วิชาชีพไม่ได้รับการวางแผนอย่างเป็นระบบ และส่งผลต่อคุณภาพของการเรียนรู้ในสถานประกอบการ

(Inderanata & Sukardi, 2023; ปารวี แก้วมณีชัย และเอกราช โฆษิตพิมานเวช, 2566) นอกจากนี้ นักศึกษาบางส่วนยังขาดความพร้อมในด้านวินัย ทักษะพื้นฐาน และเจตคติที่เหมาะสมต่อวิชาชีพ โดยเฉพาะทักษะด้านการอ่านแบบวิศวกรรม การใช้เครื่องมือวัดละเอียด และการปฏิบัติงานเครื่องจักร CNC ซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญที่สถานประกอบการให้ความสำคัญในสายงานการผลิตอุตสาหกรรม นอกจากนี้ นักศึกษาบางส่วนยังมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจมากกว่าความตั้งใจในการพัฒนาทักษะวิชาชีพของตนเอง (Amiruddin et al., 2024) อีกทั้งยังมีข้อจำกัดด้านบุคลากร ทั้งในสถานศึกษาและสถานประกอบการ ซึ่งขาดทักษะและประสบการณ์ในการฝึกสอน รวมถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ ส่งผลให้การพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2564) นอกจากนี้ ระบบการประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ของนักศึกษาในระบบทวิภาคียังขาดความชัดเจน และไม่สามารถวัดสมรรถนะของผู้เรียนได้อย่างครอบคลุมทั้งในสถานศึกษาและสถานประกอบการ (Inderanata & Sukardi, 2023)

จากงานวิจัยของ ปารวี แก้วมณีชัย และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2566) ที่ศึกษาความคาดหวังสมรรถนะแรงงานในอุตสาหกรรมยานยนต์จังหวัดชลบุรี พบว่า สถานประกอบการมีความคาดหวังสูงต่อสมรรถนะของแรงงาน โดยเฉพาะด้านทักษะทางเทคนิค ความรับผิดชอบ ทัศนคติ และการทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญในสายงานการผลิตและควบคุมคุณภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ ราตรีสวัสดิ์ ธนานันต์ (2567) ที่เสนอแนวทางการพัฒนาระบบอาชีวศึกษาทวิภาคีสมรรถนะสูง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถตอบสนองต่อบริบทของอุตสาหกรรมยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่ มนตรี สุขชุม และคณะ (2566) ได้เน้นความสำคัญของความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการในการออกแบบระบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้สอดคล้องกับสมรรถนะที่แท้จริงของวิชาชีพ และ อัมพล เจริญนนท์ และคณะ (2566) ยังพบว่า การบริหารจัดการระบบทวิภาคีที่มีประสิทธิภาพสามารถส่งผลต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยเลือกใช้กรอบแนวคิด KSA (Knowledge, Skills, Attributes) เป็นแนวทางในการศึกษาสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี เนื่องจากเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์สมรรถนะด้านวิชาชีพอย่างแพร่หลาย โดยครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะการปฏิบัติงาน และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีที่มุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะเพื่อการปฏิบัติงานจริงในสถานประกอบการ

จากสถานการณ์และปัญหาที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาความคาดหวังและสมรรถนะของนักศึกษาระบบทวิภาคีสาขาวิชาช่างกลโรงงาน จากมุมมองของสถานประกอบการ รวมถึงการวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างสมรรถนะในปัจจุบันกับสมรรถนะที่สถานประกอบการคาดหวัง การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมข้อมูลจากบุคลากรในสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรม เช่น ผู้บริหารระดับผู้จัดการขึ้นไป และครูฝึกในสถานประกอบการที่มีประสบการณ์ทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี ข้อมูลที่รวบรวมได้จะนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสมรรถนะในปัจจุบันกับสมรรถนะที่คาดหวัง รวมถึงวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ (Competency Gap) ตามกรอบแนวคิด KSA ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผลการวิจัยที่ได้รับจะเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร เทคนิคการสอน และการจัดการฝึกประสบการณ์วิชาชีพในสถานประกอบการให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนากำลังคนอาชีวศึกษาที่มีสมรรถนะตรงตามความต้องการของตลาดแรงงานและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสมรรถนะในปัจจุบันและความคาดหวังของสถานประกอบการต่อนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน

2. เพื่อวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างสมรรถนะในปัจจุบันกับความคาดหวังสมรรถนะของสถานประกอบการ

3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ

สมมุติฐานของการวิจัย

1. สมรรถนะในปัจจุบันของนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ตามการประเมินของสถานประกอบการ อยู่ในระดับปานกลางถึงดี

2. ความคาดหวังของสถานประกอบการต่อสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน อยู่ในระดับดีถึงดีมาก และมีความแตกต่างจากสมรรถนะในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ บุคลากรในสถานประกอบการอุตสาหกรรมแม่พิมพ์ที่จดทะเบียนในรูปแบบบริษัท มีสายการผลิตที่เกี่ยวข้องกับแม่พิมพ์ โดยเป็นสถานประกอบการที่มีจำนวนพนักงานอย่างน้อย 30 คน มีทุนจดทะเบียนไม่ต่ำกว่า 1,000,000 บาท และมีลักษณะการผลิตชิ้นส่วนโลหะหรือชิ้นส่วนยานยนต์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการใช้แม่พิมพ์ (Mold & Die) ทั้งนี้ สถานประกอบการที่เข้าร่วมการวิจัยประกอบด้วยทั้งวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดใหญ่ (SMEs และ Large Enterprises) และมีประสบการณ์ในการรับนักศึกษาทวิภาคีเข้าฝึกงานในสาขาวิชาช่างกลโรงงาน โดยผู้ให้ข้อมูลต้องมีประสบการณ์การทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้หรือการฝึกประสบการณ์วิชาชีพในระบบทวิภาคี จำนวนทั้งสิ้น 50 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 40 คน คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้บริหาร หัวหน้างาน และครูฝึกในสถานประกอบการที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการฝึกนักศึกษาทวิภาคี

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะนักศึกษาทวิภาคีในสถานประกอบการ

3. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรต้น (Independent Variables)

1. สมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคีในปัจจุบันตามการประเมินของสถานประกอบการ

2. ความคาดหวังของสถานประกอบการต่อสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี

ตัวแปรตาม (Dependent Variable)

ช่องว่างระหว่างสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคีในปัจจุบันกับความคาดหวังของสถานประกอบการ

กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

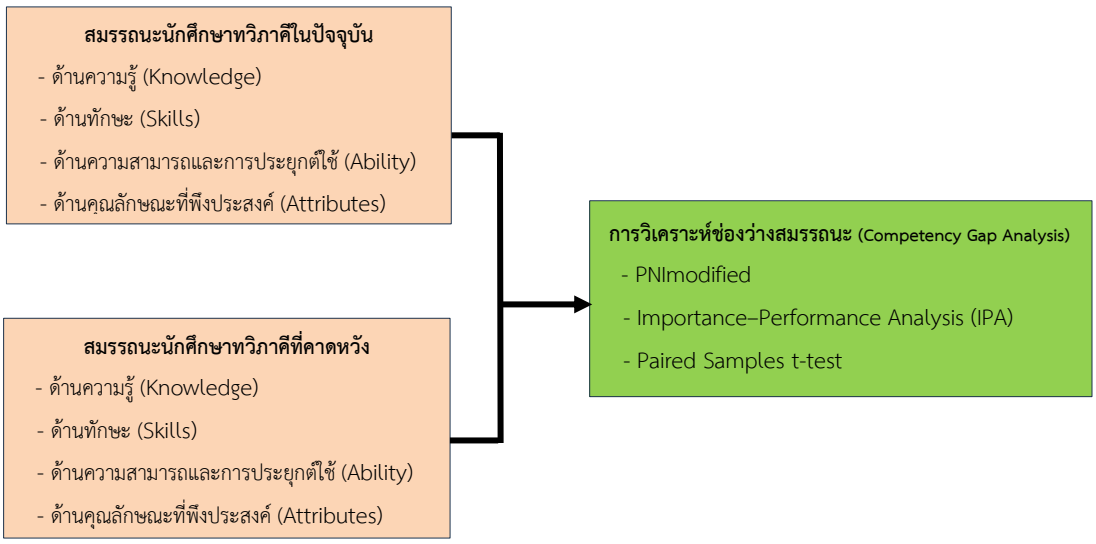

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2569)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ บุคลากรในสถานประกอบการอุตสาหกรรมแม่พิมพ์ที่จดทะเบียนในรูปแบบบริษัท มีสายการผลิตที่เกี่ยวข้องกับงานแม่พิมพ์ และมีประสบการณ์ในการรับนักศึกษาทวิภาคีเข้าฝึกประสบการณ์วิชาชีพ โดยผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้บริหารระดับหัวหน้าแผนกขึ้นไป และครูฝึกในสถานประกอบการที่มีประสบการณ์การทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการเรียนรู้ในระบบทวิภาคี รวมถึงมีบทบาทในการควบคุม ดูแล หรือประเมินนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพในสถานประกอบการ โดยคัดเลือกจากสถานประกอบการจำนวน 10 แห่ง และแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1.3 กลุ่มที่ 1 สำหรับตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ผู้บริหารระดับหัวหน้าแผนกขึ้นไป หรือครูฝึกในสถานประกอบการที่มีประสบการณ์การทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 40 คน เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสมรรถนะปัจจุบันและสมรรถนะที่สถานประกอบการคาดหวังต่อนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน

1.4 กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 10 ท่าน ประกอบด้วยกลุ่มผู้บริหารระดับผู้จัดการขึ้นไปและครูฝึกในสัดส่วนที่เท่ากัน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview): เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 การประเมินสมรรถนะปัจจุบัน เน้นการสะท้อนสภาพจริงในการปฏิบัติงาน ครอบคลุมเรื่องความเพียงพอของพื้นฐาน , จุดแข็งที่โดดเด่น และ ปัญหา/ข้อจำกัด เช่น การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือความอดทนต่อแรง

กดดัน ตอนที่ 2 สมรรถนะที่คาดหวัง มุ่งสำรวจมาตรฐานที่สถานประกอบการต้องการในอนาคต แยกชัดเจนระหว่าง Hard Skills (ทักษะเทคนิค เช่น CNC, CAD/CAM) และ Soft Skills (พฤติกรรม/ทัศนคติ เช่น ระเบียบวินัยความปลอดภัย) รวมถึงเกณฑ์การประเมินผล ที่สถานประกอบการใช้จริง ตอนที่ 3: ข้อเสนอแนะและแนวทางพัฒนา เน้นข้อมูลเชิงนโยบายเพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้ทันเทคโนโลยีปัจจุบัน ครอบคลุมการ เตรียมความพร้อม ก่อนฝึกงาน และ รูปแบบความร่วมมือ ที่ยั่งยืนระหว่างวิทยาลัยกับสถานประกอบการ

2.2 แบบสอบถาม (Questionnaire): แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป: ใช้แบบสำรวจรายการ (Checklist) เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐาน เช่น ตำแหน่ง อายุ และประสบการณ์ เพื่อนำไปจำแนกกลุ่มประชากรในการวิเคราะห์สถิติ ส่วนที่ 2 ระดับสมรรถนะปัจจุบัน: ประเมินความสามารถจริงของนักศึกษาผ่านกรอบ KSA โดยใช้มาตราส่วน Likert Scale 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2564) และมีการเพิ่ม คำถามปลายเปิด เพื่อดึงพฤติกรรมบ่งชี้ในสถานการณ์จริงออกมา ส่วนที่ 3 ระดับความคาดหวัง: ใช้รายการสมรรถนะชุดเดียวกับส่วนที่ 2 เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบค่าคะแนน (Gap Analysis) ระหว่างสภาพปัจจุบันและความคาดหวังได้อย่างแม่นยำ

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ (Quality of Instruments)

3.1 การสร้างแบบสอบถาม ผู้วิจัยพัฒนาข้อคำถามตามกรอบแนวคิด KSA (Knowledge, Skills, Attributes) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) และใช้โครงสร้างแบบ 2 ช่องคู่ขนานเพื่อเปรียบเทียบ "สภาพปัจจุบัน" และ "ความคาดหวัง

3.1.1 การตรวจสอบความเที่ยงตรง (Content Validity) ของแบบสอบถาม

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของภาษา ความชัดเจนของข้อคำถาม และความครอบคลุมของเนื้อหาตามกรอบแนวคิดสมรรถนะ KSA จากนั้นดำเนินการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ซึ่งถือว่ามีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงและแก้ไขข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้เครื่องมือมีความสมบูรณ์ เหมาะสม และถูกต้องตามหลักวิชาการ ก่อนนำไปทดลองใช้ (Try-out)

3.1.2 การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability)

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มบุคลากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง แต่ไม่ใช่กลุ่มเดียวกับที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจริง จำนวน 30 คน เพื่อวิเคราะห์ความคงเส้นคงวาภายใน (Internal Consistency) ของแบบสอบถาม โดยตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) และวิธีแบ่งครึ่ง (Split-half Method) ผลการวิเคราะห์พบว่า แบบสอบถามด้านสมรรถนะปัจจุบันมีค่า Cronbach's Alpha Coefficient เท่ากับ 0.952 และแบบสอบถามด้านสมรรถนะที่คาดหวังมีค่า Cronbach's Alpha Coefficient เท่ากับ 0.978 แสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูงมาก นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีแบ่งครึ่ง (Split-half Method) โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นด้วยสูตรสเปียร์แมน–บราวน์ (Spearman–Brown Coefficient) และค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นแบบแบ่งครึ่งของกัตต์แมน (Guttman Split-Half Coefficient) พบว่า แบบสอบถามด้านสมรรถนะปัจจุบันมีค่า Spearman–Brown Coefficient เท่ากับ 0.772 และค่า Guttman Split-Half Coefficient เท่ากับ 0.772 ส่วนแบบสอบถามด้านสมรรถนะที่คาดหวังมีค่า Spearman–Brown Coefficient เท่ากับ 0.965 และค่า Guttman Split-Half Coefficient เท่ากับ 0.963 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ และสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงได้

3.2 การสร้างและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

3.2.1 ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยศึกษาทบทวนวรรณกรรม งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะวิชาชีพช่างกลโรงงาน รวมถึงหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) พุทธศักราช 2567 เพื่อกำหนดประเด็นคำถามให้ครอบคลุมสมรรถนะตามกรอบแนวคิด KSA (Knowledge, Skills, Attributes) จากนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 การประเมินสมรรถนะในปัจจุบัน ตอนที่ 2 สมรรถนะที่สถานประกอบการคาดหวัง และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและบริบทการปฏิบัติงานจริงในภาคอุตสาหกรรม

3.2.2 การหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยนำร่างแบบสัมภาษณ์เสนอต่อคณะผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของภาษาและความครอบคลุมของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผลการประเมินพบว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.50 - 1.00 ซึ่งถือว่าผ่านเกณฑ์ที่กำหนดและมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาในระดับที่ยอมรับได้ ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญให้มีความสมบูรณ์และถูกต้องตามหลักวิชาการเพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงในลำดับถัดไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การรวบรวมข้อมูลดำเนินการขอหนังสืออนุญาตจากมหาวิทยาลัย และประสานงานกับสถานประกอบการเป้าหมายเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ก่อนดำเนินการจัดส่งเครื่องมือทั้งในรูปแบบออนไลน์และกระดาษ

4.2 การประสานงานกับสถานประกอบการ : ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อสถานศึกษาอาชีวศึกษาของรัฐในเขตภาคเหนือเพื่อขอรายชื่อสถานประกอบการที่รับนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงานเข้าฝึกอาชีพ จากนั้นจึงประสานงานกับสถานประกอบการดังกล่าวเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย แนวทางการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์

4.3 การจัดส่งแบบสอบถาม แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) แล้ว จะถูกจัดส่งไปยังผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ผู้จัดการโรงงาน วิศวกร หรือผู้ควบคุมงานที่มีหน้าที่ประเมินนักศึกษาฝึกงาน โดยใช้วิธีจัดส่งแบบสอบถามทั้งแบบออนไลน์ (Google Forms หรือ Email) และแบบกระดาษ (Paper-based) แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละสถานประกอบการ

4.4 การรวบรวมแบบสอบถามกลับ ภายหลังจากการแจกแบบสอบถาม ผู้วิจัยจะติดตามและรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับการตอบกลับโดยตรง หรือผ่านช่องทางที่ตกลงไว้ เช่น ทางไปรษณีย์ อีเมล Google Forms หรือการเข้าพบด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่ได้รับมีความครบถ้วนและสมบูรณ์ พร้อมทั้งตรวจสอบความเรียบร้อยของแบบสอบถามก่อน การนำไปวิเคราะห์

4.5 การจัดเตรียมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์

เมื่อรวบรวมข้อมูลเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยจะดำเนินการเข้ารหัสข้อมูล (Coding) โดยกำหนดรหัสตัวเลขแทนคำตอบในแต่ละข้อ และบันทึกลงในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เช่น SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) เพื่อเตรียมการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนถัดไป

4.6 การขออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสืออนุญาตเก็บข้อมูลจากสาขาวิชาวิศวกรรมอุตสาหการ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี เพื่อนำไปใช้เป็นเอกสารอ้างอิงในการประสานงานกับสถาน

ประกอบการที่เข้าร่วมโครงการทวิภาคีในสาขาวิชาช่างกลโรงงาน เพื่อขอความร่วมมือบุคลากรที่มีคุณสมบัติครบถ้วนเข้าร่วมการสัมภาษณ์เชิงลึก

4.7 การประสานงานกับสถานประกอบการ ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อสถานประกอบการอุตสาหกรรมแม่พิมพ์ที่มีประสบการณ์ในการรับนักศึกษาระบบทวิภาคีเข้าฝึกอาชีพ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และสิทธิในการปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลตามจรรยาบรรณการวิจัยในมนุษย์ จากนั้นจึงดำเนินการนัดหมาย วัน เวลา และรูปแบบการสัมภาษณ์ผ่านระบบออนไลน์ (Online Interview) ด้วยโปรแกรม Zoom หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ตามความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและสอดคล้องกับบริบทการทำงานจริง

4.8 การดำเนินการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์จะใช้ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นตามประเด็นวิจัยที่กำหนด โดยเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการประเมินสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี สมรรถนะที่สถานประกอบการคาดหวัง และข้อเสนอแนะต่อหลักสูตรและการจัดการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ทั้งนี้ แบบสัมภาษณ์จะนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และปรับแก้ตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้จริง เพื่อให้มั่นใจว่าเครื่องมือมีความถูกต้อง ครอบคลุม และเหมาะสมกับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

4.9 การบันทึกและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการขออนุญาตบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ผ่านระบบออนไลน์และจดบันทึกประเด็นสำคัญประกอบทุกครั้ง เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่ได้รับมีความถูกต้องและครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ ภายหลังจากการเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะทำการถอดความคำพูดแบบคำต่อคำ (Transcription) และรวบรวมข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Member Check) ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในลำดับถัดไป ทั้งนี้ผู้วิจัยยึดมั่นในหลักจริยธรรมการวิจัยและการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านอย่างเคร่งครัด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป: ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่และร้อยละ เพื่ออธิบายลักษณะประชากรศาสตร์และบริบทการทำงาน

5.2 การวิเคราะห์ระดับสมรรถนะและความคาดหวัง: ใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยแปลผลตามเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยตามแนวคิดของ Best (1981) ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับ: 4.51–5.00 (มากที่สุด), 3.51–4.50 (มาก), 2.51–3.50 (ปานกลาง), 1.51–2.50 (น้อย) และ 1.00–1.50 (น้อยที่สุด)

5.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบ: ใช้ t-test สำหรับกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม และ One-way ANOVA สำหรับ 3 กลุ่มขึ้นไป

5.4 การวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ (Gap Analysis): เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยสมรรถนะปัจจุบันกับความคาดหวัง และใช้ Paired t-test ทดสอบนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.5 การจัดลำดับความสำคัญ (PNImodified): คำนวณจากสูตร PNImodified = (I - P) / P เพื่อระบุลำดับความสำคัญในการพัฒนา

5.6 การวิเคราะห์พื้นที่ความสำคัญและความสามารถ (IPA): แบ่งพื้นที่เป็น 4 ส่วน ได้แก่ Quadrant A (จุดวิกฤตที่ต้องปรับปรุงเร่งด่วน), Quadrant B (จุดแข็งที่ควรรักษาไว้), Quadrant C (ลำดับความสำคัญต่ำ) และ Quadrant D (เกินความจำเป็น)

ผลการวิจัย

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับความคาดหวังและสมรรถนะนักศึกษาทวิภาคีสาขาวิชาช่างกลโรงงาน จำนวน 10 ท่าน ประกอบด้วยกลุ่มผู้บริหารระดับจัดการขึ้นไปและกลุ่มครูฝึกในสถานประกอบการ ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล ดังนี้กลุ่มตำแหน่งงาน: ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยกลุ่มผู้บริหารระดับจัดการขึ้นไป จำนวน 5 ท่าน (ร้อยละ 50.00) และกลุ่มครูฝึกในสถานประกอบการ จำนวน 5 ท่าน (ร้อยละ 50.00) ประสบการณ์การทำงาน: ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงานร่วมกับนักศึกษาทวิภาคีในช่วง 15 ปีขึ้นไป จำนวน 4 ท่าน (ร้อยละ 40.00) และช่วง 5–9 ปี จำนวน 4 ท่าน (ร้อยละ 40.00) ในสัดส่วนที่เท่ากัน และมีประสบการณ์การทำงานในช่วง 10–14 ปี จำนวน 2 ท่าน (ร้อยละ 20.00) ตามลำดับ

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสมรรถนะที่สถานประกอบการต้องการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ดูแลการฝึกงานจำนวน 10 ท่าน โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสมรรถนะที่สำคัญและลำดับความถี่ที่ถูกกล่าวถึง ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : สรุปประเด็นและความถี่จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่มา: ผู้วิจัย (2569)

รายการประเมิน/ประเด็นสำคัญ	ข้อสรุปเชิงคุณภาพ	ความถี่
1.ระดับความเพียงพอของสมรรถนะ	มีสมรรถนะเพียงพอในการปฏิบัติงานจริง โดยเฉพาะกลุ่มที่ผ่านการฝึกงานต่อเนื่อง 1 ปี	4
2. จุดแข็งหรือสมรรถนะที่โดดเด่น	ทักษะการปฏิบัติงานจริง (Practical Skills) ทีพร้อมใช้งาน มีความขยันอดทนสู้งาน และเรียนรู้การทำงานได้ดี	6
3. ปัญหาหรือข้อจำกัดที่พบ	ขาดความอดทนต่อสภาวะงานหนักและแรงกดดัน รวมถึงปัญหาการตีความคำสั่งงาน	7
4. สมรรถนะที่ยังขาด/ควรพัฒนา	การอ่านแบบวิศวกรรม, การใช้เครื่องมือวัดละเอียดให้ถูกต้อง, และทักษะด้าน CAD/CAM และ CNC	4
5. สมรรถนะที่คาดหวัง	เน้น ทักษะการใช้เครื่องมือวัดและการอ่านแบบ ควบคู่กับความกล้าตัดสินใจลงมือทำ	6
6. ประเภทสมรรถนะที่ให้ความสำคัญ	ให้ความสำคัญกับ ทักษะปฏิบัติ และ พฤติกรรม/ทัศนคติ เป็นอันดับต้นๆ	9
7. เกณฑ์และรูปแบบการประเมิน	ประเมินจากพฤติกรรมระเบียบวินัยและผลสำเร็จของงานที่ได้รับมอบหมาย	9

จากตารางที่ 1 สามารถสรุปประเด็นสำคัญจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ดูแลการฝึกงานได้ดังนี้ ด้านระดับสมรรถนะและจุดแข็ง ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นว่านักศึกษาทวิภาคีมีสมรรถนะที่ เพียงพอ ต่อการปฏิบัติงานจริง โดยมีจุดแข็งที่โดดเด่นคือ "ทักษะการปฏิบัติงานจริง" เนื่องจากมีระยะเวลาฝึกประสบการณ์ที่ยาวนานกว่าปกติจนสามารถเรียนรู้งานได้จริง ควบคู่ไปกับคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบและความใฝ่เรียนรู้ ด้านปัญหาและข้อจำกัด ประเด็นหลักที่พบคือ "ความอดทนต่อสภาวะงานหนัก" และแรงกดดันในสายการผลิต รวมถึงปัญหาการตีความคำสั่งงานและการขาดทักษะในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในบางสถานการณ์ ด้านสมรรถนะที่ควรพัฒนาและคาดหวัง: สถานประกอบการเน้นย้ำความต้องการให้พัฒนา

"การอ่านแบบวิศวกรรม" และ "การใช้เครื่องมือวัดละเอียด" ให้มีความแม่นยำสูงขึ้น รวมถึงการเพิ่มทักษะด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น CNC และ CAD/CAM เพื่อรองรับความต้องการของอุตสาหกรรมในปัจจุบัน ด้านเกณฑ์การประเมินและลำดับความสำคัญ: ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับ "ทักษะปฏิบัติ" และ "พฤติกรรม/ทัศนคติ" เป็นรากฐานสำคัญ โดยมีเกณฑ์การประเมินที่เน้นพฤติกรรม ระเบียบวินัย ความตรงต่อเวลา และผลสำเร็จของงานเป็นหลัก

3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาการปฏิบัติงาน ตำแหน่งงาน และประเภทของสถานประกอบการ โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าความถี่และค่าร้อยละผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามในการวิเคราะห์สมรรถนะนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ในปัจจุบันและความคาดหวังของสถานประกอบการในอนาคต ได้ดังนี้

เพศ: ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย จำนวน 32 คน (ร้อยละ 80) และเพศหญิง จำนวน 8 คน (ร้อยละ 20)

อายุ: ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 36-45 ปี จำนวน 16 คน (ร้อยละ 40) รองลงมาคืออายุ 25-35 ปี จำนวน 12 คน (ร้อยละ 30) อายุ 46-55 ปี จำนวน 8 คน (ร้อยละ 20) และมากกว่า 55 ปี จำนวน 4 คน (ร้อยละ 10)

ระดับการศึกษา: ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี จำนวน 24 คน (ร้อยละ 60) รองลงมาคือระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 10 คน (ร้อยละ 25) และระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 6 คน (ร้อยละ 15)

ระยะเวลาการปฏิบัติงาน: ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระยะเวลาปฏิบัติงาน 10 ปีขึ้นไป จำนวน 22 คน (ร้อยละ 55) และระยะเวลา 5-10 ปี จำนวน 18 คน (ร้อยละ 45) ตำแหน่งงาน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งผู้จัดการ/หัวหน้าแผนก จำนวน 21 คน (ร้อยละ 52.5) รองลงมาคือครูฝึกในสถานประกอบการ จำนวน 12 คน (ร้อยละ 30) และตำแหน่งวิศวกร จำนวน 7 คน (ร้อยละ 17)

4) ผลการวิเคราะห์สมรรถนะนักศึกษาทวิภาคีในปัจจุบัน

แบบสอบถามเกี่ยวกับสมรรถนะนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ของสถานประกอบการในปัจจุบัน โดยทำการสอบถามข้อมูลครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะ (Skill) และด้านคุณลักษณะ (Attribute) ซึ่งแบบสอบถามมีลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ใช้วิธีการคำนวณหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลสมรรถนะในปัจจุบันแต่ละด้านปรากฏดังตารางที่ 1, 2 และ 3 ดังนี้

ตารางที่ 2 : แสดงแสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับสมรรถนะปัจจุบันของนักศึกษาทวิภาคี จำแนกตามรายด้าน ที่มา: ผู้วิจัย (2569)

ตอนที่ 1 สมรรถนะปัจจุบันรายด้าน	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
1.1 ด้านความรู้	3.63	0.92	มาก
1.2 ด้านทักษะ	3.57	0.93	มาก
1.3 ด้านความสามารถและการประยุกต์ใช้	3.64	0.89	มาก
1.4 ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์	4.05	0.82	มาก
รวม	**3.72**	**0.89**	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ในมุมมองของสถานประกอบการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.72, S.D. = 0.89) เมื่อพิจารณารายด้านโดยเรียงอันดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ($\overline{X}$ = 4.05, S.D. = 0.82) รองลงมาคือ ด้านความสามารถและการประยุกต์ใช้ ($\overline{X}$ = 3.64, S.D. = 0.89) และด้านความรู้ ($\overline{X}$ = 3.63, S.D. = 0.92) ตามลำดับ ในขณะที่ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ด้านทักษะ ($\overline{X}$ = 3.57, S.D. = 0.93) ซึ่งผลการวิเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ภาพรวมสมรรถนะจะอยู่ในเกณฑ์ที่ดี แต่สมรรถนะด้านทักษะเชิงปฏิบัติยังคงเป็นส่วนที่สถานประกอบการประเมินว่าควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้สอดคล้องกับความคาดหวังในระดับที่สูงขึ้น

5) ผลการวิเคราะห์ดัชนีลำดับความต้องการจำเป็น (PNImodified)

ผู้วิจัยวิเคราะห์ลำดับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคี โดยใช้ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNImodified) เพื่อจัดลำดับความสำคัญของสมรรถนะที่ควรได้รับการพัฒนา โดยแบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ การวิเคราะห์รายด้าน และการวิเคราะห์รายข้อ

1. ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นจำแนกตามรายด้าน จากผลการคำนวณค่าดัชนี PNImodified ในภาพรวม 4 ด้าน พบว่า ด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุดคือ ด้านทักษะ (PNImodified = 0.18) รองลงมา ได้แก่ ด้านความรู้ (PNImodified = 0.17) ด้านความสามารถและการประยุกต์ใช้ (PNImodified = 0.14) และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (PNImodified = 0.11) ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNImodified) ของสมรรถนะนักศึกษาทวิภาคี ที่มา: ผู้วิจัย (2569)

รายการ	สมรรถนะปัจจุบัน			สมรรถนะที่คาดหวัง			PNIModified	ลำดับความจำเป็น
	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล		
1. ด้านความรู้	3.63	0.92	มาก	4.26	0.76	มาก	0.17	2
2. ด้านทักษะ	3.57	0.93	มาก	4.22	0.74	มาก	0.18	1
3. ด้านความสามารถและการประยุกต์ใช้	3.64	0.89	มาก	4.15	0.68	มาก	0.14	3
4. ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์	4.05	0.82	มาก	4.50	0.61	มาก	0.11	4
รวม	**3.72**	**0.89**	**มาก**	**4.28**	**0.69**	**มาก**	**0.15**	-

จากตารางที่ 3 พบว่า สมรรถนะด้านทักษะมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด (PNImodified = 0.18) รองลงมา ได้แก่ ด้านความรู้ (PNImodified = 0.17) ด้านความสามารถและการประยุกต์ใช้ (PNImodified = 0.14) และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (PNImodified = 0.11) ตามลำดับ ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า สถานประกอบการมีความต้องการพัฒนาสมรรถนะด้านทักษะของนักศึกษาทวิภาคีมากที่สุด โดยเฉพาะทักษะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานจริงในสายงานช่างกลโรงงาน เช่น การอ่านแบบวิศวกรรม การใช้เครื่องมือวัดละเอียด และการใช้งานเครื่องจักร CNC ซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญในการปฏิบัติงานในภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสมรรถนะปัจจุบันและสมรรถนะที่คาดหวังของสถานประกอบการ โดยใช้สถิติ Paired t-test เพื่อทดสอบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 : ผลการเปรียบเทียบสมรรถนะปัจจุบันและสมรรถนะที่คาดหวัง โดยใช้สถิติ Paired Samples t-test

ที่มา: ผู้วิจัย (2569)

รายการ	สมรรถนะปัจจุบัน			สมรรถนะที่คาดหวัง			t
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	
1. ด้านความรู้	3.63	0.92	มาก	4.26	0.76	มาก	- 6.49*
2. ด้านทักษะ	3.57	0.93	มาก	4.22	0.74	มาก	- 7.07*
3. ด้านความสามารถและการประยุกต์ใช้	3.64	0.89	มาก	4.15	0.68	มาก	- 6.07*
4. ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์	4.05	0.82	มาก	4.50	0.61	มาก	- 4.92*
รวม	3.72	0.89	มาก	4.28	0.80	มาก	- 6.73*

จากตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบสมรรถนะปัจจุบันและสมรรถนะที่คาดหวังของสถานประกอบการ โดยใช้สถิติ Paired Samples t-test พบว่า สมรรถนะที่คาดหวังมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าสมรรถนะปัจจุบันในทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยด้านทักษะมีค่าความแตกต่างมากที่สุด (t = -7.07) รองลงมา ได้แก่ ด้านความรู้ (t = -6.49) ด้านความสามารถและการประยุกต์ใช้ (t = -6.07) และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (t = -4.92) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่า สมรรถนะปัจจุบันของนักศึกษาทวิภาคีมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ขณะที่สมรรถนะที่สถานประกอบการคาดหวังมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 และมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t = -6.73) สะท้อนให้เห็นว่า สถานประกอบการยังมีความต้องการให้พัฒนาสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคีเพิ่มเติม โดยเฉพาะด้านทักษะการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการทำงานจริง เช่น การอ่านแบบวิศวกรรม การใช้เครื่องมือวัดละเอียด และการใช้งานเครื่องจักร CNC เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เพื่อวิเคราะห์ระดับความสำคัญและระดับสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคีในแต่ละด้าน ผู้วิจัยได้นำผลการประเมินสมรรถนะปัจจุบันและสมรรถนะที่คาดหวังของสถานประกอบการมาวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Importance–Performance Analysis (IPA) เพื่อจำแนกสมรรถนะออกเป็น 4 พื้นที่ ตามระดับความสำคัญและระดับสมรรถนะปัจจุบัน ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดลำดับความสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะของนักศึกษาทวิภาคีให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ โดยกำหนดจุดตัดของแผนภูมิ IPA จากค่าเฉลี่ยรวมของสมรรถนะปัจจุบันและสมรรถนะที่คาดหวัง เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งพื้นที่การวิเคราะห์ออกเป็น 4 Quadrant ดังแสดงในภาพที่ 2

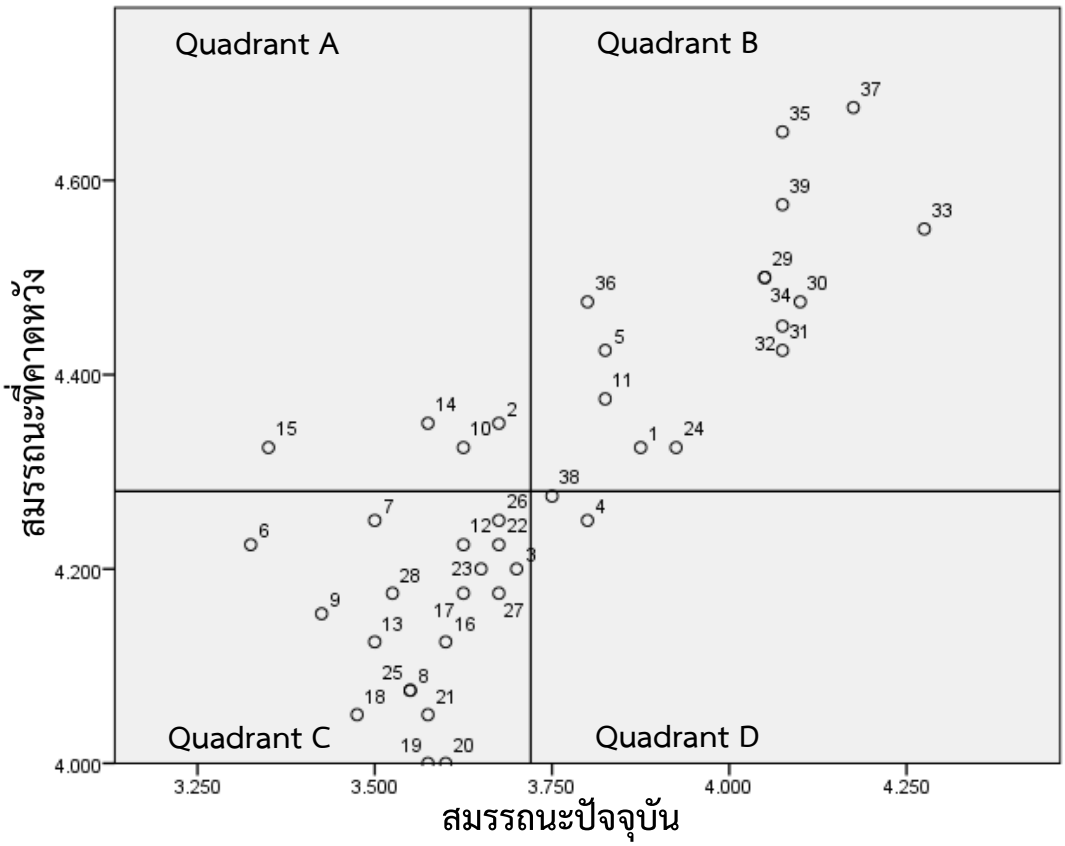

ภาพที่ 2 แผนภูมิพื้นที่ความสำคัญ (IPA Grid) ของสมรรถนะนักศึกษาทวิภาคี

ที่มา: ผู้วิจัย (2569)

จากภาพที่ 2 พบว่า รายการสมรรถนะที่ตกอยู่ในพื้นที่ Quadrant A (ปรับปรุงเร่งด่วน) ซึ่งสะท้อนถึงสมรรถนะที่มีความสำคัญสูง แต่ระดับการปฏิบัติยังต่ำกว่าความคาดหวัง ซึ่งเป็นกลุ่มที่สถานประกอบการให้ความสำคัญสูงแต่ระดับการปฏิบัติจริงยังต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย มีรายการที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ ทักษะการอ่าน/เขียนแบบ 2D/3D รองลงมาคือ ทักษะการใช้เครื่องมือวัดละเอียด และ ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ ในขณะที่พื้นที่ Quadrant B (จุดแข็งที่ควรรักษาไว้) ส่วนใหญ่เป็นสมรรถนะด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น ความรับผิดชอบ และ การทำงานเป็นทีม ขณะที่พื้นที่ Quadrant C เป็นสมรรถนะที่มีระดับความคาดหวังและสมรรถนะปัจจุบันอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นว่า สถานประกอบการยังไม่ได้ให้ความสำคัญต่อสมรรถนะดังกล่าวมากนักในระยะปัจจุบัน จึงอาจยังไม่จำเป็นต้องเร่งพัฒนาเมื่อเปรียบเทียบกับสมรรถนะในพื้นที่ Quadrant A ส่วนพื้นที่ Quadrant D เป็นสมรรถนะที่มีสมรรถนะปัจจุบันอยู่ในระดับสูง แต่สถานประกอบการให้ความสำคัญในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นว่า อาจมีการพัฒนาสมรรถนะบางด้านมากเกินความจำเป็นเมื่อเทียบกับความต้องการของสถานประกอบการ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในการวางแผนและปรับสมดุลการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบริบทของภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น

ผลการวิเคราะห์ IPA สะท้อนให้เห็นว่า สถานศึกษาควรมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะด้านทักษะการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะการอ่านแบบวิศวกรรม การใช้เครื่องมือวัดละเอียด และการใช้งานเครื่องจักร CNC เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการและรองรับการปฏิบัติงานจริงในภาคอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาสมรรถนะนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 85.0 มีอายุอยู่ในช่วง 40–49 ปี โดยส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งครูฝึกในสถานประกอบการและผู้บริหาร ซึ่งมีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 15 ปี และมีประสบการณ์ดูแลนักศึกษาทวิภาคีมากกว่า 3 ปี สะท้อนให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงและมีความน่าเชื่อถือในสายวิชาชีพ

2. ระดับสมรรถนะปัจจุบันของนักศึกษาทวิภาคีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.72) โดยด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.05) ขณะที่ระดับความคาดหวังของสถานประกอบการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.28) และมีความคาดหวังต่อด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์สูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.50)

3. ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNImodified) และการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Importance–Performance Analysis (IPA) พบว่า ด้านทักษะเป็นด้านที่มีความต้องการพัฒนาสูงที่สุด (PNImodified = 0.18) โดยประเด็นที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนในพื้นที่ Quadrant A ได้แก่ ทักษะการอ่าน/เขียนแบบ 2D/3D (PNImodified = 0.29) และทักษะการใช้เครื่องมือวัดละเอียด (PNImodified = 0.21)

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า จุดแข็งของนักศึกษาทวิภาคี คือ ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และความสามารถในการใช้งานเครื่องจักร CNC ขณะที่จุดอ่อนสำคัญ คือ ทักษะการอ่านแบบวิศวกรรม การใช้เครื่องมือวัดละเอียด และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยสถานประกอบการเสนอแนะให้เพิ่มการเรียนรู้จากแบบงานจริงและสถานการณ์จริงในภาคอุตสาหกรรม

จากการศึกษาสมรรถนะนักศึกษาทวิภาคี สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลเชิงลึกเพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้องกับทฤษฎี แนวคิด และบริบทภาคอุตสาหกรรม โดยผลการวิจัยพบว่า ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ทั้งในด้านสมรรถนะปัจจุบัน ($\bar{x}$ = 4.05) และด้านความคาดหวังของสถานประกอบการ ($\bar{x}$ = 4.50) โดยเฉพาะด้านมนุษย์สัมพันธ์ ความรับผิดชอบ และความภาคภูมิใจในอาชีพ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากระบบทวิภาคีเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ฝึกประสบการณ์วิชาชีพในสถานประกอบการจริงเป็นระยะเวลาต่อเนื่อง ส่งผลให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมองค์กรและพัฒนาทัศนคติแบบมืออาชีพ (Professional Mindset) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัมพล เจริญนนท์ และคณะ (2566) ที่พบว่า ระยะเวลาในการฝึกอาชีพส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน และสอดคล้องกับแนวคิดของ วิทยา บัวจันทร์ (2564) ที่ระบุว่าหัวใจสำคัญของระบบทวิภาคี คือ การเรียนรู้ร่วมกับวัฒนธรรมองค์กรในสถานประกอบการจริง

สำหรับประเด็นด้านช่องว่างสมรรถนะ ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNImodified) และการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Importance–Performance Analysis (IPA) พบว่า ด้านทักษะเป็นด้านที่มีความต้องการพัฒนาสูงที่สุด (PNImodified = 0.18) โดยเฉพาะทักษะการอ่าน/เขียนแบบ 2D/3D (PNImodified = 0.29) และทักษะการใช้เครื่องมือวัดละเอียด (PNImodified = 0.21) ซึ่งอยู่ในพื้นที่ Quadrant A ของการวิเคราะห์ IPA สะท้อนให้เห็นว่าเป็นสมรรถนะที่สถานประกอบการให้ความสำคัญสูง แต่สมรรถนะปัจจุบันของนักศึกษายังต่ำกว่าความคาดหวัง จึงควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษายังไม่สามารถจำลองสถานการณ์หรือความซับซ้อนของการปฏิบัติงานจริงในภาคอุตสาหกรรมได้ครบถ้วน แม้นักศึกษาจะสามารถใช้งานเครื่องจักร CNC ได้ แต่หากขาดทักษะการตีความแบบงานและการวัดละเอียด อาจส่งผลต่อความแม่นยำของชิ้นงานและคุณภาพการผลิตได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Saputro et al. (2021) ที่พบว่า ปัญหาช่องว่างสมรรถนะ (Competency Gap) ในสายงานช่างกลมักเกิดจากความไม่

สอดคล้องกันระหว่างการเรียนรู้ในสถานศึกษากับการปฏิบัติงานจริงในสถานประกอบการ และยังสอดคล้องกับข้อค้นพบของ ปรัชญา เพียสุระ และคณะ (2567) ที่ระบุว่า “ความแม่นยำ” (Precision) เป็นสมรรถนะสำคัญที่ภาคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ให้ความสำคัญสูง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า ทักษะการใช้เครื่องมือวัดละเอียดมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูง

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า สถานประกอบการมีความต้องการให้นักศึกษามีความรู้และทักษะด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะด้าน CAD/CAM เครื่องจักร CNC สมัยใหม่ ระบบอัตโนมัติ และเครื่องจักร 5 แกน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมการผลิตในยุคอุตสาหกรรม 4.0 ที่มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและระบบอัตโนมัติเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิตมากขึ้น สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับปรุงหลักสูตรและรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ราตรีสวัสดิ์ ธนานันต์ (2567) ที่เสนอให้พัฒนาระบบทวิภาคีสมรรถนะสูง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและความต้องการแรงงานในยุคอุตสาหกรรมสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากบางการศึกษาที่พบว่า สถานประกอบการให้ความสำคัญกับสมรรถนะด้านความรู้มากกว่าด้านทักษะ ทั้งนี้อาจเกิดจากความแตกต่างของบริบทอุตสาหกรรม ลักษณะงาน และประเภทของสถานประกอบการ ซึ่งในสายงานช่างกลโรงงานและอุตสาหกรรมแม่พิมพ์นั้น ทักษะการปฏิบัติงานจริง ความสามารถในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และความแม่นยำในการทำงาน ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการผลิตและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานในภาคอุตสาหกรรม

ข้อเสนอแนะ

1. สถานศึกษาและครูผู้สอนควรเร่งพัฒนาทักษะการอ่านแบบวิศวกรรมและการใช้เครื่องมือวัดละเอียด เนื่องจากเป็นสมรรถนะที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด (PNImodified = 0.29 และ 0.21 ตามลำดับ) และอยู่ในพื้นที่ Quadrant A ของการวิเคราะห์ IPA ซึ่งเป็นด้านที่สถานประกอบการให้ความสำคัญสูง แต่สมรรถนะปัจจุบันของนักศึกษายังไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของสถานประกอบการ โดยควรปรับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้ใช้แบบงานจริง (Drawing) และชิ้นงานจริงจากสถานประกอบการ เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกการตีความแบบงานและการวัดละเอียดในสถานการณ์ใกล้เคียงกับการปฏิบัติงานจริงในภาคอุตสาหกรรม

2. สถานศึกษาควรกำหนดการประเมินสมรรถนะด้านการอ่านแบบวิศวกรรมและการใช้เครื่องมือวัดละเอียดก่อนออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะดังกล่าวเป็นจุดอ่อนสำคัญของนักศึกษาทวิภาคี และเป็นด้านที่สถานประกอบการมีความคาดหวังสูง โดยเฉพาะทักษะการตีความแบบงานและความแม่นยำในการปฏิบัติงาน ดังนั้นสถานศึกษาควรพัฒนารูปแบบการประเมินที่ใกล้เคียงกับการปฏิบัติงานจริง เช่น การทดสอบอ่านแบบวิศวกรรม การใช้เครื่องมือวัดละเอียด หรือการทดสอบตามแนวทางมาตรฐานฝีมือแรงงาน เพื่อให้นักศึกษาเกิดความพร้อมก่อนเข้าสู่สถานประกอบการ และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องตามมาตรฐานของภาคอุตสาหกรรม

3. สถานศึกษาและสถานประกอบการควรร่วมกันพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบ Co-creation Curriculum เพื่อให้เนื้อหาการเรียนการสอนสอดคล้องกับเทคโนโลยีที่ใช้จริงในภาคอุตสาหกรรม โดยผลการวิจัยพบว่า สถานประกอบการมีความต้องการให้นักศึกษามีความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้น (PNImodified = 0.19) เช่น การเขียนและการประยุกต์ใช้โปรแกรม G-code และ M-code การใช้งานระบบ CAD/CAM ระบบอัตโนมัติ เครื่องจักร CNC สมัยใหม่ และเครื่องจักร 5 แกน ดังนั้นสถานศึกษาควรส่งเสริมความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคโนโลยี และซอฟต์แวร์ร่วมกับสถานประกอบการ เพื่อให้นักศึกษามีสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

บุญชม ศรีสะอาด. (2564). ***การวิจัยเบื้องต้น*** (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

ปารวี แก้วมณีชัย, และ เอกราช โฆษิตพิมานเวช. (2566). **ความคาดหวังสมรรถนะแรงงานจากอุตสาหกรรมยานยนต์ในจังหวัดชลบุรี.** *วารสารเทคโนโลยีอุตสาหกรรม*, 6(1), 35–48.

ปรัชญา เพียสุระ, ณัฏฐนันท์ มูลสระดู่, สุทธิพงษ์ โสภา, พลศักดิ์ เลิศหิรัญปัญญา, และ พีรพงษ์ กาสุริยะ. (2567). **การศึกษาสถานการณ์และความคาดหวังในอนาคตเกี่ยวกับสมรรถนะของแรงงานระดับปริญญาตรีในสถานประกอบการอุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนยานยนต์.** *วารสารอุตสาหกรรมศึกษา*, 23(2), 73–87.

มนตรี สุขชุม, วีระวัฒน์ พัฒนกุลชัย, และ ภูมิภควัธจ์ ภูมพงศ์คชศร. (2566). **การพัฒนารูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี ประเภทช่างอุตสาหกรรม.** *วารสารวิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ*, 13(1), 234–248.

ราตรีสวัสดิ์ ธนานันต์. (2567). **การพัฒนาระบบมาตรฐานการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีสมรรถนะสูงเพื่อพัฒนาอาชีวศึกษาประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม.** *วารสารศิลปศาสตร์และอุตสาหกรรมบริการ*, 7(1), 139–150.

วิทยา บัวจันทร์. (2564). **การพัฒนารูปแบบบริหารศูนย์การเรียนการสอนในอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี.** *วารสารการอาชีวศึกษาและเทคโนโลยี*, 4(2), 75–88.

อัมพล เจริญนนท์, เริงวิชญ์ นิลโคตร, และ วัยวุฒิ บุญลอย. (2566). **การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษาอาชีวศึกษาที่พึงประสงค์.** *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 10(5), 244–256.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2564). ***คู่มือการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี*** **(ปรับปรุง พ.ศ. 2564).** กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2567). ***กรอบคุณวุฒิระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พุทธศักราช 2567.*** กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2567). ***หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พุทธศักราช 2567: ประเภทวิชาอุตสาหกรรม สาขาวิชาเทคนิคการผลิต.*** กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). ***ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580).*** สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2569, จาก https://www.nesdc.go.th

สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2566). ***นโยบายและแผนด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม.*** สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2569, จาก https://www.nxpo.or.th

Amiruddin, A., Aminuddin, A., Hasim, M., & Setialaksana, W. (2024). **Technical skills and employability skills of mechanical engineering students in 4-year and 3-year programs in Indonesian vocational high schools.** Proceedings of the 5th Vocational Education International Conference (VEIC 2023), 87–95.

Best, J. W. (1981). ***Research in education*** (4th ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bocarnea, M., Winston, B., & Dean, D. (2021). **Advancements in organizational data collection and measurements: Strategies for addressing attitudes, beliefs, and behaviors.** Hershey, PA: Business Science Reference.Inderanata, R. N., & Sukardi, T. (2023). **Investigation study of integrated vocational guidance on work readiness of mechanical engineering vocational school students.** *Heliyon, 9*, e13333. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e13333

Martilla, J. A., & James, J. C. (1977). **Importance-performance analysis.** *Journal of Marketing, 41*(1), 77–79. https://doi.org/10.2307/1250495

Saputro, H., Ranto, H., Bugis, H., & Muslim, R. (2021). **A case study: Gap competency between mechanical engineering graduates of vocational high school and the demand in workplace.** *Journal of Physics: Conference Series, 1808*(1), 012027. https://doi.org/10.1088/1742-6596/1808/1/012027

Seddighi, H., Yousefzadeh, S., & López López, M. (2021). **Qualitative content analysis as a research method to investigate hazards information in school textbooks.** *MethodsX, 8*, 101559. https://doi.org/10.1016/j.mex.2021.101559

การพัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) เพื่อเสริมสร้างทักษะดิจิทัลในรายวิชา การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น

Development of An Online Microlearning Lessons to Enhance Digital Skills in the Course of Digital Technology Usage for Careers for Information Technology Students at Khon Kaen Technical College

อรรถพล เขียวทอง[1]
อลิสา ทรงศรีวิทยา[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)เพื่อวิเคราะห์ ออกแบบ และพัฒนาบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ 2)เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) 3)เพื่อหาประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) 4)เพื่อหาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) 5)เพื่อหาความคงทนต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ได้เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) กลุ่มประชากรเป็นนักเรียนระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาเทคนิคขอนแก่น จำนวน 100 คน กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีเลือกอย่างเจาะจงจากกลุ่มประชากร ได้แก่ นักเรียน สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ ระดับชั้นละ 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย บทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) แบบประเมินคุณภาพของบทเรียน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าร้อยละ ค่าสถิติ ที และค่าประสิทธิภาพของบทเรียน (E1/E2) ผลการวิจัยพบว่า บทเรียนออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.78) และมีประสิทธิภาพเท่ากับ 83.33/92.33 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ที่ 80/80 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน (E_{pre} = 31.44/E_{post}=92.33)เท่ากับ 60.89 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ร้อยละ 60 นอกจากนี้ ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อบทเรียนในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.78) และพบว่าคะแนนเฉลี่ย (27.70/24.27/22.33) หลังเรียนเมื่อผ่านไปเป็นเวลา 1 สัปดาห์ และ 1 เดือน ยังคงมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน แม้ว่าคะแนนจะลดลงตามระยะเวลา จึงสรุปได้ว่านักเรียนมีความคงทนในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ว่า นักเรียนมีความคงทนทางการเรียนรู้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 สรุปได้ว่า บทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) ที่พัฒนาขึ้นสามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเสริมสร้างทักษะดิจิทัลของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสมต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับอาชีวศึกษา

***คำสำคัญ**: ไมโครเลิร์นนิง บทเรียนออนไลน์ ทักษะดิจิทัล เทคโนโลยีดิจิทัล*

[1] นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

[2] รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

Abstract

The purposes of this research were: 1) to analyze, design, and develop a Micro-learning online lesson for the course *Digital Technology for Careers* for students in the Information Technology program; 2) to determine the efficiency of the Micro-learning online lesson; 3) to investigate the learning effectiveness of students who studied through the Micro-learning online lesson; 4) to examine students' satisfaction toward the Micro-learning online lesson; and 5) to study the learning retention of students after learning through the Micro-learning online lesson. The population consisted of 100 students from the Information Technology program at Khon Kaen Technical College, including second-year vocational certificate students and third-year higher vocational certificate students. The sample group was selected using purposive sampling, comprising 30 students from each educational level. The research instruments included the Micro-learning online lesson, a lesson quality evaluation form, a learning achievement test, and a satisfaction questionnaire. The data were analyzed using mean, standard deviation, percentage, t-test, and lesson efficiency values (E1/E2). The research findings revealed that the developed online lesson was of very high quality (Mean = 4.78) and had an efficiency value of 83.33/92.33, which was higher than the established criterion of 80/80. The students' post-test achievement scores were significantly higher than their pre-test scores (Epre = 31.44 / Epost = 92.33), with an increase of 60.89 percent, exceeding the specified criterion of 60 percent. In addition, students showed a high level of satisfaction toward the lesson (Mean = 4.78). The average scores after learning and after retention tests conducted one week and one month later (27.70/24.27/22.33) remained at relatively similar levels, although the scores slightly decreased over time. This indicated that the students retained their learning, consistent with the hypothesis that students' learning retention would not be lower than 30 percent. In conclusion, the developed Micro-learning online lesson effectively enhanced students' learning achievement and strengthened their digital skills. It is therefore appropriate for application in vocational education teaching and learning management.

***Keywords**: Micro-learning, Online Lesson, Digital Skills, Digital Technology*

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และระบบการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับความต้องการของเศรษฐกิจดิจิทัล (World Economic Forum, 2023) สำหรับประเทศไทย ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ซึ่งมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ โดยเฉพาะการยกระดับคุณภาพการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมของประชากรให้สามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมและเศรษฐกิจดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 โดยมุ่งเน้นการจัดการศึกษาแบบฐานสมรรถนะ (Competency-Based

Education: CBE) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะและความสามารถของผู้เรียนอย่างรอบด้าน ผ่านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการบูรณาการองค์ความรู้ การคิดสร้างสรรค์ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565)

ในบริบทของการจัดการเรียนรู้ บทเรียนออนไลน์ (Online Learning) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการขยายโอกาสทางการศึกษา โดยมีจุดเด่นด้านความยืดหยุ่นในการเข้าถึงเนื้อหา ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ และสามารถผสมผสานรูปแบบการเรียนรู้ระหว่างการเรียนในชั้นเรียนและการเรียนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Hodges et al., 2020; Ally, 2021) นอกจากนี้ บทเรียนออนไลน์ยังเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถควบคุมจังหวะการเรียนรู้ของตนเอง และพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-directed learning) (Means et al., 2022)

บทเรียนออนไลน์จำนวนมากยังคงมีลักษณะเป็นเพียงการนำเอกสาร ใบงาน หรือแบบทดสอบในรูปแบบเดิมมาเผยแพร่ผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งขาดการออกแบบที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคดิจิทัล ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความกระตือรือร้น ไม่สนใจเนื้อหาบทเรียน และไม่เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้เท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบบทเรียนออนไลน์ให้มีความทันสมัย น่าสนใจ และเหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน จึงได้ศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีลักษณะเด่นคือ การนำเสนอเนื้อหาเป็นหน่วยย่อยที่มีความเฉพาะเจาะจง ชัดเจน สั้น กระชับ และใช้เวลาเรียนรู้ในแต่ละครั้งไม่นาน โดยทั่วไปอยู่ในช่วงประมาณ 60 วินาทีถึง 20 นาที เพื่อให้ผู้เรียนรู้มีแรงจูงใจในการเรียนรู้ที่สามารถประสบความสำเร็จได้(ศยามน อินสะอาด , 2564) สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียนที่มีช่วงความสนใจต่อเนื้อหาในระยะเวลาสั้น อีกทั้งยังสามารถผสมผสานสื่อดิจิทัลและมัลติมีเดียที่หลากหลาย เช่น วิดีโอ อินโฟกราฟิก และแบบทดสอบเชิงโต้ตอบ เพื่อช่วยกระตุ้นความสนใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้นผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาบทเรียนออนไลน์เพื่อเสริมสร้างทักษะดิจิทัลของผู้เรียน อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ ออกแบบ และพัฒนาบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ
2. เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ
3. เพื่อหาประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ
5. เพื่อศึกษาความคงทนต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ได้เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์ที่พัฒนาขึ้น มีค่าประสิทธิภาพระหว่างกระบวนการและค่าประสิทธิภาพหลังกระบวนการ (E_1/E_2) มากกว่าหรือเท่ากับ 80/80

2. ประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน (E_{post}-E_{pre}) มากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 60

3. ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ อยู่ในระดับมากขึ้นไป

4. ความคงทนในการเรียนรู้ของผู้เรียน เมื่อเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ หลังจากผ่านไป 1 สัปดาห์ ความคงทนลดลงไม่เกินร้อยละ 10 และเมื่อผ่านไป 1 เดือนความคงทนลดลงไม่เกินร้อยละ 30

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากร คือ นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 และนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 รายวิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่องานอาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่จำนวน 100 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีเลือกอย่างเจาะจงจากกลุ่มประชากร ชั้นปีละ 30 คน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่ม ก คือ กลุ่มตัวอย่างสำหรับหาคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 เคยผ่านการเรียนเนื้อหาในบทเรียนออนไลน์ดังกล่าวมาแล้ว จำนวน 30 คน

- กลุ่ม ข คือ กลุ่มตัวอย่างสำหรับทดสอบเพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์ ประสิทธิผลการเรียนรู้ ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ และความคงทนในการเรียนรู้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 ที่ยังไม่เคยผ่านการเรียนเนื้อหาในบทเรียนออนไลน์ดังกล่าวมาก่อน จำนวน 30 คน

กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม
บทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ	1. ประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ 2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ 3. ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ 4. ความคงทนในการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ

ตารางที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการพัฒนา บทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 และนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 รายวิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่องานอาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น 100 คน ปีการศึกษา 2568

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีเลือกอย่างเจาะจงจากกลุ่มประชากร ชั้นปีละ 30 คน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่ม ก คือ กลุ่มตัวอย่างสำหรับหาคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 3 เคยผ่านการเรียนเนื้อหาในบทเรียนออนไลน์ดังกล่าวมาแล้ว จำนวน 30 คน

- กลุ่ม ข คือ กลุ่มตัวอย่างสำหรับทดสอบเพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์ ประสิทธิผลการเรียนรู้ ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ และความคงทนในการเรียนรู้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 ที่ยังไม่เคยผ่านการเรียนเนื้อหาในบทเรียนออนไลน์ดังกล่าวมาก่อน จำนวน 30 คน

2. เครื่องมือใช้ในการวิจัย

2.1 บทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) วิชา การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพจำนวน 8 หน่วยการเรียนรู้ พัฒนาขึ้นเพื่อใช้เสริมสร้างทักษะดิจิทัลในรายวิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยประกอบด้วยเนื้อหา สื่อมัลติมีเดีย แบบฝึกหัด และกิจกรรมการเรียนรู้

2.2 แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นแบบทดสอบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก ใช้สำหรับวัดผลก่อนเรียนและหลังเรียน ครอบคลุมวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของทั้ง 8 หน่วยการเรียน หน่วยละ10 ข้อ รวม 80 ข้อ

2.3 แบบประเมินคุณภาพบทเรียน ใช้ประเมินคุณภาพของบทเรียนในด้านเนื้อหา แบบทดสอบ การนำเสนอตัวอักษร ภาพประกอบ และเสียงประกอบ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบ Likert Scale

5	หมายถึง	บทเรียนมีคุณภาพดีมาก
4	หมายถึง	บทเรียนมีคุณภาพดี
3	หมายถึง	บทเรียนมีคุณภาพปานกลาง
2	หมายถึง	บทเรียนมีคุณภาพพอใช้
1	หมายถึง	บทเรียนมีคุณภาพควรปรับปรุง

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการพัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning)เพื่อเสริมสร้างทักษะดิจิทัลในรายวิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ แบ่งออกเป็น 5 ช่วง ตามแนวทางการการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน(CAI) ซึ่งเป็นรูปแบบของ ADDIE (ADDIE Model) (ไพโรจน์ ตีรณธนากุลและคณะ, 2554) ซึ่งขั้นตอนทั้งกระบวนการได้แบ่งออกเป็น 16 ขั้นตอนย่อย ซึ่งอยู่ในช่วง 5 ขั้นตอนหลัก ดังต่อไปนี้

ช่วงที่ 1: การวิเคราะห์เนื้อหา (Analysis)

จุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาบทเรียน คือการจัดการเนื้อหาที่มีความซับซ้อนให้กลายเป็นหน่วยการเรียนรู้ขนาดเล็กตามหลักการของไมโครเลิร์นนิง ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย เริ่มต้นจากการสร้างแผนภูมิระดมสมอง (Brainstorming Chart) เพื่อรวบรวมแนวคิด องค์ความรู้ และทักษะดิจิทัลที่จำเป็นต่อการทำงานในอาชีพต่าง ๆ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดกลุ่มและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในขั้นตอนการสร้างแผนภูมิหัวเรื่องสัมพันธ์ (Topical Relation Chart) เพื่อให้

เห็นภาพรวมของรายวิชา และปิดท้ายช่วงนี้ด้วยการสร้างแผนภูมิโครงข่ายเนื้อหา (Content Network Chart) เพื่อกำหนดลำดับก่อนหลังและขอบเขตของเนื้อหาอย่างชัดเจน ทำให้เนื้อหาถูกซอยย่อยออกเป็นโมดูลขนาดเล็กที่จบในตัวเอง แต่ยังคงร้อยเรียงกันอย่างมีเอกภาพ

ช่วงที่ 2: การออกแบบหน่วยการเรียน (Design)

เมื่อได้โครงข่ายเนื้อหาที่ชัดเจนแล้ว จึงเข้าสู่ช่วงการวางแผนโครงสร้างบทเรียน ซึ่งประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ขั้นตอนแรกคือการกำหนดกลวิธีในการนำเสนอและเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของเนื้อหา โดยในขั้นนี้จะเป็นการกำหนดว่าในแต่ละไมโครโมดูล ผู้เรียนจะสามารถทำอะไรได้บ้างหลังจากเรียนจบ พร้อมทั้งออกแบบกลวิธีการสอนที่เร้าความสนใจและเหมาะสมกับแพลตฟอร์มออนไลน์ จากนั้นจึงดำเนินการสร้างแผนภูมิการนำเสนอในแต่ละหน่วยการเรียน (Presentation Flowchart) เพื่อวางระบบทางเดินของบทเรียนทิศทางการเข้าถึงเนื้อหา และส่วนปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับระบบ เพื่อให้เอื้อต่อการเรียนรู้แบบรู้ผลฉับไว

ช่วงที่ 3: การพัฒนาหน่วยการเรียน

ช่วงนี้ถือเป็นการแปลงกรอบความคิดไปสู่ชิ้นงานต้นแบบที่จับต้องได้ โดยมีกระบวนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอนย่อย เริ่มจากการเขียนรายละเอียดเนื้อหาลงบนกรอบการสอน (Storyboard) ซึ่งเปรียบเสมือนบทภาพยนตร์ที่ระบุข้อความ ภาพ แอนิเมชัน และเสียงที่จะปรากฏบนหน้าจออย่างละเอียด จากนั้นทำการจัดทำลำดับกรอบการสอน เพื่อตรวจสอบความต่อเนื่องลื่นไหลของเนื้อหา เมื่อได้ร่างกรอบการสอนแล้ว จึงเข้าสู่ขั้นตอนการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อรับรองความถูกต้องเชิงวิชาการ และควบคู่กันนั้นคือการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของบทเรียนคอมพิวเตอร์การสอน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือประเมินว่าผู้เรียนเกิดทักษะดิจิทัลตามที่วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมกำหนดไว้หรือไม่

ช่วงที่ 4: การพัฒนาเนื้อหาลงบนคอมพิวเตอร์

เป็นขั้นตอนการนำกรอบการสอนและเครื่องมือประเมินผลเข้าสู่ระบบดิจิทัลอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย เริ่มจากการเลือกโปรแกรมที่ใช้นำเสนอบทเรียน (Platform Selection) ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของไมโครเลิร์นนิงที่ต้องรองรับการใช้งานผ่านสมาร์ตโฟนและคอมพิวเตอร์ได้อย่างมีเสถียรภาพ ต่อมาคือการพัฒนาและจัดเตรียมสื่อที่ใช้ประกอบบทเรียน เช่น การอัดวิดีโอสั้น การทำภาพกราฟิกอธิบาย หรืออินโฟกราฟิก และขั้นตอนสุดท้ายคือการนำกรอบการสอนลงโปรแกรม (Authoring) เพื่อรวมองค์ประกอบทั้งหมด ทั้งเนื้อหา สื่อมัลติมีเดีย และแบบทดสอบ เข้าด้วยกันจนกลายเป็นบทเรียนออนไลน์ที่พร้อมใช้งาน

ช่วงที่ 5: การประเมินผล

ช่วงสุดท้ายของกระบวนการคือการทดสอบคุณภาพและประสิทธิภาพของบทเรียนเพื่อการปรับปรุงให้สมบูรณ์ที่สุด ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนย่อย เริ่มจากการตรวจสอบคุณภาพมัลติมีเดียของบทเรียน โดยผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อเพื่อประเมินความเหมาะสมของแสง สี เสียง และสถาปัตยกรรมหน้าจอ ถัดมาคือการทดลองกระบวนการทดสอบหาประสิทธิภาพ (Try-out) ในกลุ่มย่อยเพื่อหาข้อบกพร่องและจุดผิดพลาดของระบบ จากนั้นนำไปสู่การทดสอบหาประสิทธิภาพของบทเรียนและประสิทธิผลทางการเรียน (Efficiency Testing) เพื่อคำนวณหาค่าประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด (เช่น E_1/E_2) และยืนยันว่าบทเรียนนี้สามารถเสริมสร้างทักษะดิจิทัลได้จริง และท้ายที่สุดคือการจัดทำคู่มือการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ เพื่อให้

ผู้เรียนวิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ และผู้สอนรายวิชาอื่น ๆ สามารถนำบทเรียนนี้ไปประยุกต์ใช้งานได้อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์สูงสุด

สอดคล้องกับหลักการและขั้นตอนย่อยทั้ง 16 ขั้นตอนตามที่คุณส่งมาอย่างครบถ้วนเลยครับ หวังว่าโครงร่างความเรียงนี้จะช่วยให้งานเขียนเชิงวิชาการของคุณมีความชัดเจนและน่าอ่านยิ่งขึ้นครับ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ประเมินคุณภาพการพัฒนาแบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) ผ่านสื่อออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างทักษะดิจิทัลในรายวิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สำหรับนักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยประกอบด้วยเนื้อหา สื่อมัลติมีเดีย แบบฝึกหัด และกิจกรรมการเรียนรู้ สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ ด้วยผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยีมัลติมีเดีย โดยนำสื่อออนไลน์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญทดสอบใช้งานและสอบถามความเห็นจากผู้ใช้และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้แบบสอบถามเพื่อแสดงข้อคิดเห็นต่อสื่อออนไลน์ จำนวน 3 ท่าน รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงให้ถูกต้องสมบูรณ์

2. การออกแบบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์จากเนื้อหาได้ผ่านการตรวจสอบแล้ว ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา จำนวน 3 ท่าน ได้ประเมินความสอดคล้องเชิงพฤติกรรม

3. เมื่อได้แบบทดสอบที่ผ่านการประเมินค่าความสอดคล้องแล้ว เอาแบบทดสอบมาให้กลุ่มผู้เรียนกลุ่มที่เคยเรียนแล้ว เพื่อหาค่าความยากง่าย ค่าอำนาจจำแนกละค่าความเชื่อมั่น

4. ในการเก็บข้อมูลรวบรวมผลแบบออนไลน์ทั้งรูปแบบการสอบและการเรียนการสอนวิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ

5. ก่อนเริ่มการเรียนได้มีการทดสอบก่อนเรียนเพื่อประเมินความรู้ก่อนที่จะมีการเรียน ในระหว่างที่เรียนแต่ละหน่วยการเรียนรู้แล้วนั้นจึงได้ทดสอบหลังเรียนเพื่อหาค่าประสิทธิภาพของการใช้บทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ

6. เมื่อผ่านการเรียนและทดสอบโดยใช้บทเรียนออนไลน์วิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ ประเมินความพึงพอใจของการใช้บทเรียนออนไลน์ แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning)

7. นำค่าที่ได้จากการประเมินคุณภาพและความพึงพอใจ และค่าที่ได้จากการทำแบบทดสอบ มาวิเคราะห์ผล และสรุปผล อภิปรายผลต่อไป

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถสรุปผลของการวิจัยได้ดังนี้

1. การพัฒนาบทเรียนออนไลน์

ผู้วิจัยได้พัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) เพื่อเสริมสร้างทักษะดิจิทัลในรายวิชา การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ ตามขั้นตอนการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแบบ Interactive Multimedia Computer Instruction Package : IMMCIP โดยได้พัฒนา จำนวน 8 หน่วยการเรียน ได้แก่

หน่วยที่ 1 คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีดิจิทัล

หน่วยที่ 2 ระบบปฏิบัติการ และการจัดการข้อมูล

หน่วยที่ 3 อุปกรณ์เคลื่อนที่ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

หน่วยที่ 4 ระบบคลาวด์คอมพิวติ้ง และการประยุกต์ใช้งานเพื่ออาชีพ

หน่วยที่ 5 การใช้โปรแกรมประมวลผลคำ และการประยุกต์ใช้งาน

หน่วยที่ 6 การใช้โปรแกรมตารางงาน และการประยุกต์ใช้งาน

หน่วยที่ 7 การใช้โปรแกรมนำเสนอข้อมูล และการประยุกต์ใช้งาน

หน่วยที่ 8 การประยุกต์ใช้เครื่องมือดิจิทัลและเทคโนโลยี AI เพื่อสนับสนุนการทำงาน

ภายในบทเรียนประกอบไปด้วยการเสริมความรู้และสรุปเนื้อหาด้วยแบบฝึกหัด มีการจัดการระบบข้อสอบโดยใช้วิธีการสุ่มจากฐานข้อมูล มีการจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้นของผู้เรียนโดยบทเรียนออนไลน์ ที่พัฒนาขึ้นได้รับการประเมินคุณภาพด้านเทคโนโลยีมัลติมีเดียโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ซึ่งทำการประเมินในด้านเนื้อหา ด้านแบบทดสอบ ด้านการนำเสนอ ด้านตัวอักษร ด้านภาพประกอบ ด้านเสียงประกอบ และเสียงบรรยาย ผลการประเมินเฉลี่ยในภาพรวมมีค่าเท่ากับ 4.78 ซึ่งถือได้ว่าคุณภาพของบทเรียนออนไลน์อยู่ในระดับดีมาก

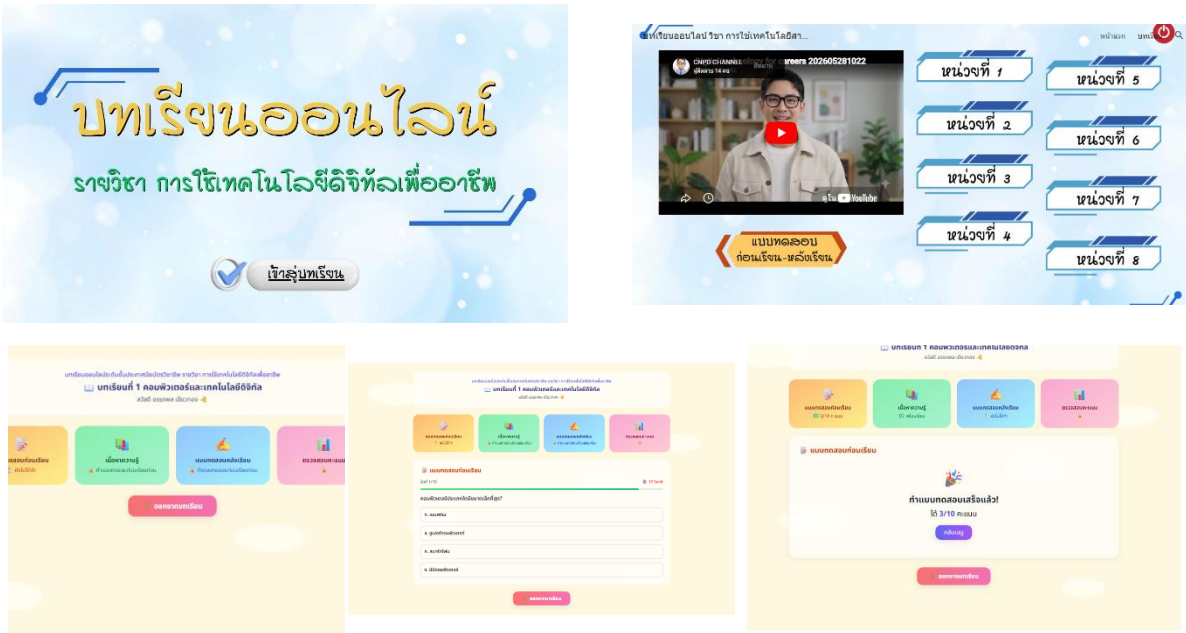

ภาพที่ 1 แสดงภาพของบทเรียนออนไลน์ รายวิชา การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ

2. ประสิทธิภาพของบทเรียน

ประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์ ที่พัฒนาขึ้น มีค่าประสิทธิภาพของบทเรียนในระหว่างกระบวนการเรียนรู้แต่ละหน่วยการเรียน (E_1) เท่ากับ 83.33และมีค่าประสิทธิภาพของบทเรียน หลังเรียนกระบวนการเรียน (E_2) เท่ากับ 92.33 แสดงว่าบทเรียนออนไลน์ที่พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพของบทเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดคือ 80/80 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 2 : ผลการหาประสิทธิภาพบทเรียนออนไลน์ในแต่ละหน่วยกระบวนการเรียนรู้

หน่วยการเรียนที่	จำนวนข้อสอบ	คะแนนระหว่างกระบวนการเรียน	ประสิทธิภาพ (Eli)
1	10	255	85.00
2	10	244	81.33
3	10	244	81.33
4	10	246	82.00

หน่วยการเรียนที่	จำนวนข้อสอบ	คะแนนระหว่างกระบวนการเรียน	ประสิทธิภาพ (Eli)
5	10	262	87.33
6	10	250	83.33
7	10	250	83.33
8	10	249	83
E_1		**2000**	**83.33**

ตารางที่ 3 : ผลการหาประสิทธิภาพบทเรียนออนไลน์ (E_1/E_2)

รายการ	จำนวนผู้เรียน	คะแนนเต็มรวม	คะแนนรวม	ประสิทธิภาพ
ประสิทธิภาพของบทเรียนในแต่ละหน่วยการเรียน (E_1)	30	80	2000	**83.33**
คะแนนสอบหลังกระบวนการเรียน (E_2)	30	30	831	**92.33**

จากตารางที่ 3 ผลที่ได้จากการหาประสิทธิภาพของกระบวนของระหว่างกระบวนการเรียน (E1) มีค่าเท่ากับ 83.33 ค่าประสิทธิภาพหลังกระบวนการเรียน (E2) มีค่าเท่ากับ 92.33 นั้นคือ ประสิทธิภาพของบทเรียนเท่ากับ 83.33/92.33 สูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ 80/80

3. ประสิทธิผลการเรียนของผู้เรียน

ประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ พิจารณาจากประสิทธิภาพ ก่อนกระบวนการเรียนรู้ด้วยบทเรียนออนไลน์ หรือ (E_{Pre}) ซึ่งมีค่าเท่ากับ 31.44 และประสิทธิภาพ หลังกระบวนการเรียนรู้ด้วยบทเรียนออนไลน์ หรือ (E_{Post}) ซึ่งมีค่าเท่ากับ 92.33 เมื่อเปรียบเทียบแล้วมีค่าความแตกต่างเท่ากับ 60.89 ซึ่งสูงกว่าร้อยละ 60 ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4 : ผลการหาค่าประสิทธิภาพของบทเรียน

ผลที่ได้จาก	คะแนนรวม	ประสิทธิภาพ	S.D.	ประสิทธิผล
แบบทดสอบก่อนเรียน (E_{pre})	283	31.44	3.72	60.89
แบบทดสอบหลังเรียน (E_{post})	831	92.33	2.41	

จากตารางที่ 4 พบว่าผลที่ได้จากการทำแบบทดสอบก่อนเรียน ซึ่งมีคะแนนเต็ม 30 คะแนน กลุ่มตัวอย่างสามารถทำแบบทดสอบได้คะแนนรวม 283 คะแนน ประสิทธิภาพก่อนกระบวนการ (E_{pre}) เท่ากับ 31.44 และผลที่ได้จากการทำแบบทดสอบหลังเรียน ซึ่งมีคะแนนเต็ม 30 คะแนน กลุ่มตัวอย่างสามารถที่จะทำคะแนนได้รวม 831 คะแนน ประสิทธิภาพหลังกระบวนการเรียน (E_{post}) มีค่าเท่ากับ 82.33 และเมื่อนำผลที่ได้มาหาค่าประสิทธิผลทางการเรียนของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าได้ประสิทธิผลเท่ากับ 60.89 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ร้อยละ 60

4. ความพึงพอใจของผู้เรียน

ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ ด้านเนื้อหา ด้านแบบทดสอบ ด้านการนำเสนอ ด้านตัวอักษร ด้านภาพประกอบ ด้านเสียงประกอบ และเสียงบรรยาย ซึ่งประเมินหลังจากเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์แล้ว ผลการประเมินเฉลี่ยในภาพรวมมีค่าเท่ากับ 4.38 อยู่ในระดับความพึงพอใจมาก ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 5 : ผลการหาค่าความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์

รายการประเมิน	คะแนนเฉลี่ย	ค่า S.D.	ผลการประเมิน
1. ด้านเนื้อหา	4.83	0.37	พึงพอใจมาก
2. ด้านแบบทดสอบ	4.79	0.41	พึงพอใจมาก
3. ด้านการนำเสนอ	4.80	0.40	พึงพอใจมาก
4. ด้านตัวอักษร	4.78	0.42	พึงพอใจมาก
5. ด้านภาพประกอบ	4.75	0.43	พึงพอใจมาก
6. ด้านเนื้อหาและคำบรรยาย	4.70	0.46	พึงพอใจมาก
ระดับคะแนนเฉลี่ยทุกด้าน	**4.78**	**0.41**	**พึงพอใจมาก**

จากตารางที่ 5 เมื่อพิจารณาระดับการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ วิชาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ โดยเฉลี่ยทุกด้านมีค่าเท่ากับ 4.78 แสดงว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อบทเรียนออนไลน์ วิชาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ ในระดับพึงพอใจมาก รายละเอียดการประเมินความพึงพอใจของนักเรียน

5.1.5 ความคงทนในการเรียนรู้ของผู้เรียน

ความคงทนต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ได้เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ พิจารณาจากค่าคะแนนเฉลี่ยได้จากการทำแบบทดสอบหลังเรียนเมื่อเรียนจบบทเรียน ซึ่งมีค่าร้อยละ 92.33 ค่าคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการทำแบบทดสอบหลังเรียนเมื่อเรียนผ่านไปแล้ว 1 สัปดาห์ ซึ่งมีค่าร้อยละ 80.89 และค่าคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการทำแบบทดสอบหลังเรียนเมื่อเรียนผ่านไปแล้ว 1 เดือน ซึ่งมีค่าร้อยละ 74.44

ตารางที่ 6 : ผลการหาความคงทนในการเรียนรู้

คะแนนหลังเรียน	คะแนนเต็ม	คะแนนรวม	คะแนนเฉลี่ย	ค่า S.D.	ร้อยละ
ทดสอบหลังเรียนเมื่อเรียนจบบทเรียน	30	831	27.70	1.90	92.33
ทดสอบหลังเรียนเมื่อเรียนผ่านไป 1 สัปดาห์	30	728	24.27	2.82	80.89
ทดสอบหลังเรียนเมื่อเรียนผ่านไป 1 เดือน	30	670	22.33	2.89	74.44

จากตารางที่ 6 พบว่าค่าเฉลี่ยที่ได้จากการทดสอบหลังเรียนเมื่อเรียนจบบทเรียน เท่ากับร้อยละ 92.33 ค่าคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบหลังเรียนเมื่อเรียนผ่านไป 1 สัปดาห์ เท่ากับร้อยละ 80.89 และค่าคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบหลังเรียนเมื่อเรียนผ่านไป 1 เดือน เท่ากับร้อยละ 74.44 จากผลการเปรียบเทียบคะแนนสอบหลังเรียนของผู้เรียนที่เรียนโดยใช้บทเรียนออนไลน์ พบว่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเมื่อผ่านไปเป็นเวลา 1 สัปดาห์ และ 1 เดือน ยังคงมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน แม้ว่าคะแนนจะลดลงตามระยะเวลา จึงสรุปได้ว่านักเรียนมีความคงทนในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ว่า นักเรียนมีความคงทนทางการเรียนรู้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 30

สรุปและอภิปรายผล

อภิปรายผล

จากการศึกษาและพัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง (Micro-learning) ในรายวิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัจจัยหลักที่ส่งผลให้ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานและประสบความสำเร็จนั้น เริ่มต้นจากกระบวนการออกแบบที่มีโครงสร้างชัดเจนตามรูปแบบ IMMCIP ซึ่งความละเอียดในขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหา (Analysis) ตั้งแต่การระดมสมองไปจนถึงการสร้างแผนภูมิโครงข่ายเนื้อหา ทำให้ผู้วิจัยสามารถจัดระเบียบองค์ความรู้ที่มีความซับซ้อนให้กลายเป็นหน่วยการเรียนย่อยที่สัมพันธ์กันได้อย่างเป็นระบบ

ในมุมมองของผู้วิจัย การที่บทเรียนออนไลน์มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก (ค่าเฉลี่ย 4.78) นั้น เป็นผลมาจากการที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสื่อดิจิทัล โดยไม่ได้มองว่าบทเรียนออนไลน์เป็นเพียงการนำเอกสารมาวางบนเว็บไซต์ แต่เป็นการบูรณาการสื่อมัลติมีเดียทั้งภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียงบรรยาย เพื่อตอบสนองพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพที่มักจะให้ความสนใจกับสื่อที่กระชับและเข้าใจง่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของไมโครเลิร์นนิงที่เน้นการเรียนรู้แบบสั้นแต่ตรงประเด็น ทำให้ผู้เรียนไม่เกิดอาการล้าทางการรับรู้

สำหรับประสิทธิภาพของบทเรียนที่สูงถึง **83.33/92.33** นั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นผลจากการจัดวางระบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและการใช้คลังข้อสอบแบบสุ่ม การสุ่มข้อสอบจากฐานข้อมูลทำให้การวัดผลมีความเที่ยงตรงและลดโอกาสในการทำข้อสอบโดยการจำตำแหน่งคำตอบเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ การที่ประสิทธิผลการเรียนรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 60.89

ในด้านความคงทนในการเรียนรู้ ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้เวลาจะผ่านไป 1 สัปดาห์หรือ 1 เดือน คะแนนเฉลี่ยของผู้เรียนยังอยู่ในระดับที่น่าพอใจและไม่ลดลงเกินกว่าร้อยละ 30 ตามที่ตั้งเป้าไว้ ผู้วิจัยมองว่านี่คือจุดแข็งของการจัดการเรียนรู้แบบหน่วยย่อยที่ทำให้สมองสามารถจัดเก็บข้อมูลเข้าสู่ความจำระยะยาว (Long-term Memory) ได้ดีกว่าการเรียนแบบบรรยายในคาบเรียนปกติที่มีเนื้อหาจำนวนมากในคราวเดียว

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ความพึงพอใจในระดับมากที่ผู้เรียนมีต่อบทเรียน (4.38) ไม่ได้เกิดจากความสวยงามของสื่อเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก "ความรู้สึกเป็นเจ้าของการเรียนรู้" เนื่องจากผู้เรียนสามารถกำหนดเวลาเรียนและสถานที่เรียนได้ด้วยตนเอง (Anywhere, Anytime) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดความกดดันและเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลอย่าง

สรุปผล

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า การพัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) ในรายวิชาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออาชีพ สามารถยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีผลการวิจัยสำคัญดังนี้

1. บทเรียนออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน (83.33/93.33) แสดงถึงคุณภาพของการออกแบบการเรียนรู้

2. ประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเพิ่มขึ้นร้อยละ 60.89

3. ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อบทเรียนออนไลน์อยู่ในระดับสูง

4. ผู้เรียนมีความคงทนต่อการเรียนรู้ในระดับดี โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยลดลงตามช่วงเวลาในการทดสอบ แต่ยังคงมีค่าร้อยละไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ ร้อยละ 60 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนยังคงมีความคงทนในการเรียนรู้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

โดยสรุป บทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิง(Micro-learning) ถือเป็นแนวทางที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาทักษะดิจิทัลของผู้เรียนในระดับอาชีวศึกษา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในบริบทอื่น ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในยุคที่การเรียนรู้ต้อง “เร็ว ยืดหยุ่น และตรงจุด”

ข้อเสนอแนะ

1. ควรขยายการประยุกต์ใช้บทเรียนออนไลน์แบบไมโครเลิร์นนิงไปยังรายวิชาและบริบทการศึกษาที่หลากหลาย รวมถึงศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ร่วมกับแนวทางอื่น เช่น Problem-Based Learning (PBL), Gamification หรือ Flipped Classroom เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ผู้สอนควรออกแบบบทเรียนให้เป็นหน่วยย่อยที่กระชับ ชัดเจน พร้อมพัฒนาสื่อมัลติมีเดีย อินโฟกราฟิก วิดีโอ และกิจกรรมเชิงโต้ตอบ เพื่อเพิ่มแรงจูงใจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และกระตุ้นการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน

3. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเรียนรู้แบบไมโครเลิร์นนิง เช่น แรงจูงใจ พฤติกรรมการเรียนรู้ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และการออกแบบ UX/UI ของบทเรียน เพื่อพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนมากขึ้น

4. ควรพัฒนาและบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI), Chatbot, Adaptive Learning หรือ Learning Analytics เพื่อช่วยวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนและสนับสนุนการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ

5. สถานศึกษาควรสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีและส่งเสริมการพัฒนาทักษะด้าน Digital ของผู้สอนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงติดตามผลระยะยาวของผู้เรียน เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้จริงและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2567). นโยบายและจุดเน้น กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2567. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). แนวทางการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะ

ณอมพร เสาหรัสสกุล. (2544). คอมพิวเตอร์ช่วยสอน, ภาควิชาเทคโนโลยีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 8.

ไพโรจน์ ตีรณธนากุล และคณะ, 2554, เทคนิคการผลิตบทเรียน เรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อการศึกษาทางไกลบนอินเทอร์เน็ต (E-Learning), กรุงเทพฯ: ศูนย์เสริมกรุงเทพ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13

ศยามล อินสะอาด. (2564). การออกแบบไมโครเลิร์นนิงยุคดิจิทัล. สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 16(20), 16-31

Ally, M. (2021). *Foundations of educational theory for online learning*. Athabasca University Press.

Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*.

Means, B., Bakia, M., & Murphy, R. (2022). *Learning online: What research tells us about whether, when and how*. Routledge.

World Economic Forum. (2023). *The future of jobs report*.

การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างทักษะการออกแบบประสบการณ์และส่วนติดต่อผู้ใช้ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ
The Development of Online Instructional Media to Enhance User Experience and User Interface (UX/UI) Design Skills in the course of user interface design for vocational certificate students

เปรมิกา พุทธา[1]
อลิสา ทรงศรีวิทยา[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ ตลอดจนหาประสิทธิภาพประสิทธิผล และความพึงพอใจของผู้เรียน กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียน ปวช. แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 ได้มาด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจงรวม 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองหาคุณภาพเครื่องมือ 30 คน และกลุ่มทดลองใช้สื่อ 30 คน (มีกลุ่มย่อย 20 คนสำหรับเก็บสถิติสรุปผล) เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ สื่อการเรียนรู้ออนไลน์มัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์ แบบประเมินคุณภาพ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ และแบบประเมินความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าประสิทธิภาพ (E1/E2) และดัชนีประสิทธิผลด้วยวิธีร้อยละความก้าวหน้า

ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณภาพสื่อในภาพรวมจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X}$ = 4.88, S.D. = 0.20) โดยด้านการนำเสนอมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด 2) ประสิทธิภาพของสื่อออนไลน์เท่ากับ 86.33/90.17 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 3) ประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียนมีร้อยละความก้าวหน้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 65.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 60 โดยคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 27.05 คะแนน (ร้อยละ 90.17) จากก่อนเรียนที่ได้ 7.55 คะแนน (ร้อยละ 25.17) และ 4) ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อสื่อออนไลน์ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.88, S.D. = 0.31) โดยพึงพอใจด้านเนื้อหาเฉลี่ยสูงที่สุด

***คำสำคัญ**: สื่อการเรียนรู้ออนไลน์ การออกแบบประสบการณ์ ส่วนติดต่อผู้ใช้*

Abstract

This research aimed to develop and evaluate the quality of online learning materials for the User Interface Design course for vocational certificate students in the Information Technology department, as well as to determine their effectiveness, efficiency, and student satisfaction. The sample group consisted of 60 vocational certificate students in the Information Technology department at Khon Kaen Technical College, Semester 2, Academic Year 2025, selected using a purposive sampling method. They were divided

[1] นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
[2] รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

into an experimental group of 30 students to assess the quality of the learning materials and a user group of 30 students (with a subgroup of 20 students for data collection and summary analysis). The tools used included interactive multimedia online learning materials, a quality assessment form, an achievement test, and a satisfaction assessment form. The statistics used were the mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.), efficiency values (E1/E2), and the effectiveness index using the percentage of progress method.

The research findings revealed that: 1) The overall quality of the media, as assessed by experts, was very good ($\bar{X}$ = 4.88, S.D. = 0.20), with presentation having the highest average score; 2) The effectiveness of the online media was 86.33/90.17, exceeding the 80/80 benchmark; 3) The learning effectiveness of the students showed a 65.00% improvement, exceeding the 60% benchmark, with the average post-test score increasing to 27.05 (90.17%) from 7.55 (25.17%) before the lesson; and 4) Students' overall satisfaction with the online media was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.88, S.D. = 0.31), with the highest average satisfaction regarding the content.

***Keywords**: Online learning resources, experience design, user interface*

บทนำ

ในยุคศตวรรษที่ 21 การเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีดิจิทัลส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาและโครงสร้างการทำงานทั่วโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถาบันอาชีวศึกษาในฐานะหน่วยงานหลักในการผลิตกำลังคนเข้าสู่ตลาดแรงงาน จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะวิชาชีพตรงตามสมรรถนะที่ภาคอุตสาหกรรมต้องการ การจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติมุ่งเน้นไปที่การสร้างสมรรถนะที่จับต้องได้และการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือหลักในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจดิจิทัลของประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565)

ในอุตสาหกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศปัจจุบัน ทักษะด้านการออกแบบประสบการณ์ผู้ใช้ (User Experience: UX) และส่วนติดต่อผู้ใช้ (User Interface: UI) ได้กลายมาเป็นหัวใจสำคัญและมีอัตราการเติบโตของตำแหน่งงานสูงมาก เนื่องจากการพัฒนาซอฟต์แวร์ เว็บไซต์ และแอปพลิเคชันในปัจจุบันไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่ความถูกต้องของฟังก์ชันระบบเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับพฤติกรรมมนุษย์ การจัดวางองค์ประกอบเชิงทัศน์ และการสร้างระบบปฏิสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพตามหลักการออกแบบสากล (Universal Design) และทฤษฎีการรับรู้เชิงภาพ (Visual Perception Theory) การสร้างสมรรถนะด้าน UX/UI จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่นักเรียนสาขาเทคโนโลยีสารสนเทศต้องได้รับการปลูกฝังอย่างเป็นระบบ (ณัฐ จันทโรทัย, 2566) เพื่อให้สามารถเปลี่ยนผ่านความรู้เชิงทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติงานจริงในอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น พบปัญหาสำคัญคือ เนื้อหาของรายวิชามีความเป็นนามธรรมสูง มีทฤษฎีด้านพฤติกรรมศาสตร์และหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ที่ซับซ้อน ประกอบกับเครื่องมือและซอฟต์แวร์ที่ใช้ในการออกแบบมีการอัปเดตฟีเจอร์ใหม่อยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้รูปแบบเดิมที่เน้นการบรรยายและการสาธิตหน้าชั้นเรียน (Passive Learning) ไม่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ได้อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับสถิติผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของแผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น (2567) ที่พบว่ามีอัตราส่วนของผู้เรียนที่มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำเฉลี่ยถึง

ร้อยละ 25.00 ในปีการศึกษาที่ผ่านมา เนื่องจากผู้เรียนขาดแรงจูงใจในการเรียนและไม่สามารถมองเห็นภาพจำลองสถานการณ์การใช้งานจริงของผู้ใช้ (User Testing) จากการเรียนในตำราเรียนรูปแบบดั้งเดิมได้

แนวทางที่มีประสิทธิภาพสูงในการแก้ปัญหานี้คือ การนำนวัตกรรมสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ประเภทมัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์ (Interactive Multimedia) มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้สื่อประสม (Cognitive Theory of Multimedia Learning) ของ Mayer ที่ระบุว่า มนุษย์จะเกิดการสร้างระบบความรู้และจดจำได้ดีที่สุดเมื่อได้รับข้อมูลผ่านทางภาพและเสียงควบคู่กันภายใต้สภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนสามารถควบคุมความเร็วในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ณัฐนนท์ เกษตรเอี่ยม (2565) ที่พิสูจน์แล้วว่า การพัฒนาและประยุกต์ใช้บทเรียนออนไลน์ร่วมกับกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเพิ่มระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กระตุ้นความสนใจ และสร้างความตื่นตัวในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองให้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งยังสอดรับกับหลักการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ของ มัธยม อ่อนจันทร์ และคณะ (2567) ที่เน้นย้ำว่า สื่อออนไลน์ที่จำลองระบบตอบสนองทันที (Immediate Feedback) มีการเลือกสรรองค์ประกอบเชิงทัศน์ ระบบสี และโครงสร้างการจัดวางตัวอักษรที่เหมาะสมกับสมรรถนะการรับรู้ของมนุษย์ จะสามารถช่วยลดภาระทางปัญญา (Cognitive Load) ของผู้เรียน ตลอดจนยระดับความสามารถในการแปลความหมายองค์ความรู้เชิงนามธรรมด้านอาชีวศึกษาดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการเรียนการสอนในสภาพแวดล้อมชั้นเรียนรูปแบบเดิม

จากสภาพปัญหาและความจำเป็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น โดยนำเอากระบวนการปฏิสัมพันธ์และสื่อมัลติมีเดียมาบูรณาการร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) ทั้ง 6 หน่วยการเรียนรู้ มุ่งเน้นการจัดลำดับเนื้อหาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และฝึกทักษะด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ในรายวิชาดังกล่าว ไม่เพียงแต่จะช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเสริมสร้างทักษะวิชาชีพเฉพาะทางด้านการออกแบบ UX/UI ของนักเรียนให้สูงขึ้นตามเกณฑ์มาตรฐานเท่านั้น แต่ยังส่งผลให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีและมีแรงจูงใจในการสร้างสรรค์ชิ้นงานต้นแบบจำลองที่มีความสมจริง อันจะเป็นรากฐานสำคัญในการผลิตกำลังคนอาชีวศึกษาที่มีสมรรถนะตรงตามความต้องการของภาคอุตสาหกรรมดิจิทัลในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ
2. เพื่อประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยผู้เชี่ยวชาญ
3. เพื่อหาประสิทธิภาพของสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ
4. เพื่อประเมินประสิทธิผลการเรียนรู้ในสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ
5. เพื่อประเมินความพึงพอใจในสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยกลุ่มตัวอย่าง

สมมุติฐานของการวิจัย

1. สื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่พัฒนาขึ้น มีคุณภาพตามการประเมินของผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับ ดีมาก

2. ประสิทธิภาพของสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่พัฒนาขึ้น (E1/E2) มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 80/80

3. ประสิทธิผลการเรียนรู้ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ หลังเรียนด้วยสื่อการเรียนรู้ออนไลน์เทียบกับก่อนเรียน ($E_{post} - E_{pre}$) เพิ่มขึ้นมากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 60

4. กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ อยู่ในระดับมาก

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร (Population) คือ นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น ที่ลงทะเบียนเรียนในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวนทั้งสิ้น 95 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง (Sample Group) คือ นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 60 คน ได้มาโดย วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่มหลัก เพื่อแยกวัตถุประสงค์ในการทดลองอย่างชัดเจน

กลุ่มที่ 1 (กลุ่มหาคุณภาพเครื่องมือ) นักเรียนระดับ ปวช. ชั้นปีที่ 2 แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ (หลักสูตร พ.ศ. 2567) จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นผู้ที่ผ่านการเรียนรายวิชานี้มาแล้ว โดยแบ่งย่อยเป็น

กลุ่มที่ 1ก (10 คน) สำหรับทดลองอ่านเนื้อหาจากเอกสารบทเรียน เพื่อตรวจสอบสำนวนภาษาและการสื่อความหมาย

กลุ่มที่ 1ข (20 คน) สำหรับใช้ทำแบบทดสอบเพื่อนำผลมาคำนวณหาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่น (r_{tt}) ของแบบทดสอบ

กลุ่มที่ 2 (กลุ่มทดลองจริง) นักเรียนระดับ ปวช. ชั้นปีที่ 3 แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ (หลักสูตร พ.ศ. 2565) จำนวน 30 คน โดยแบ่งย่อยเป็น

กลุ่มที่ 2ก (10 คน) ใช้ทดลองนำร่องสื่อออนไลน์ (Try-out) ก่อนใช้งานจริง เพื่อหาข้อบกพร่องของระบบและอุปสรรคระหว่างเรียน

กลุ่มที่ 2ข (20 คน) สำหรับใช้จัดการเรียนการสอนจริง เพื่อเก็บคะแนนระหว่างเรียนและหลังเรียนนำไปคำนวณหาประสิทธิภาพของสื่อ (E1/E2) ประสิทธิผลการเรียนรู้ และประเมินความพึงพอใจ

ทั้งนี้ เหตุผลความจำเป็นในการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนต่างชั้นปีและต่างหลักสูตรกันนั้น เนื่องมาจากวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่จำแนกขั้นตอนการทดลองออกเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน โดย**กลุ่มที่ 1 (นักเรียนระดับ ปวช. ชั้นปีที่ 2 หลักสูตร พ.ศ. 2567)** เป็นกลุ่มที่นำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการหาคุณภาพของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งตามหลักทฤษฎีการวัดและประเมินผลการศึกษา การคำนวณหาค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของข้อสอบที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องทดสอบกับกลุ่มผู้เรียนที่ผ่านการเรียนรู้ในเนื้อหารายวิชานั้นมาแล้ว เพื่อให้ได้ผลคะแนนที่สะท้อนถึงการจำแนกกลุ่มผู้รู้และกลุ่มผู้ไม่รู้ได้อย่างแท้จริง ในขณะที่**กลุ่มที่ 2 (นักเรียนระดับ ปวช. ชั้นปีที่ 3 หลักสูตร พ.ศ. 2565)**

เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่ผู้วิจัยต้องการนำนวัตกรรมสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นไปทดลองจัดการเรียนการสอนจริง เพื่อศึกษาประสิทธิภาพ (E1/E2) และประสิทธิผลความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ โดยวัดพัฒนาการจากคะแนนก่อนเรียน (Pre-test) และหลังเรียน (Post-test) ของผู้เรียนที่ยังไม่เคยเรียนผ่านสื่อออนไลน์ชุดนี้มาก่อน

สำหรับมิติด้านพื้นฐานความรู้และสมรรถนะของผู้เรียนทั้งสองกลุ่มนั้น สามารถเทียบเคียงและทดแทนกันได้ด้วยเหตุผลเชิงโครงสร้าง 2 ประการ ประการแรกคือ **บริบททางสถานศึกษาและแผนกวิชาเดียวกัน** โดยผู้เรียนทั้งสองกลุ่มศึกษาอยู่ในแผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น เหมือนกัน จึงได้รับการปลูกฝังสมรรถนะแกนกลาง องค์ความรู้ด้านเทคโนโลยี วัฒนธรรมการเรียนรู้ และทักษะพื้นฐานทางวิชาชีพภายใต้สภาพแวดล้อมและมาตรฐานการจัดการศึกษาเดียวกัน ประการที่สองคือ **ความสอดคล้องของรายวิชาพื้นฐาน** แม้ว่าผู้เรียนจะอยู่ต่างชั้นปีและคาบเกี่ยวระหว่างโครงสร้างหลักสูตรฉบับปรับปรุง (หลักสูตร พ.ศ. 2565 และหลักสูตร พ.ศ. 2567) แต่เมื่อพิจารณาในรายวิชาชีพพื้นฐานไอทีที่เป็นวิชาบังคับก่อน อาทิ รายวิชาคอมพิวเตอร์และสารสนเทศเพื่องานอาชีพ วิชาการเขียนโปรแกรมเบื้องต้น และวิชาคอมพิวเตอร์กราฟิก พบว่ามีคำอธิบายรายวิชาและจุดประสงค์รายวิชาที่สอดคล้องและเทียบเคียงกันได้ ส่งผลให้ผู้เรียนทั้งสองกลุ่มมีพื้นฐานทักษะทางเทคโนโลยีและการคิดเชิงตรรกะในระดับที่ใกล้เคียงกัน ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญจนส่งผลกระทบต่อระดับความเข้าใจและการเรียนรู้ในรายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ (UI) แต่อย่างใด

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

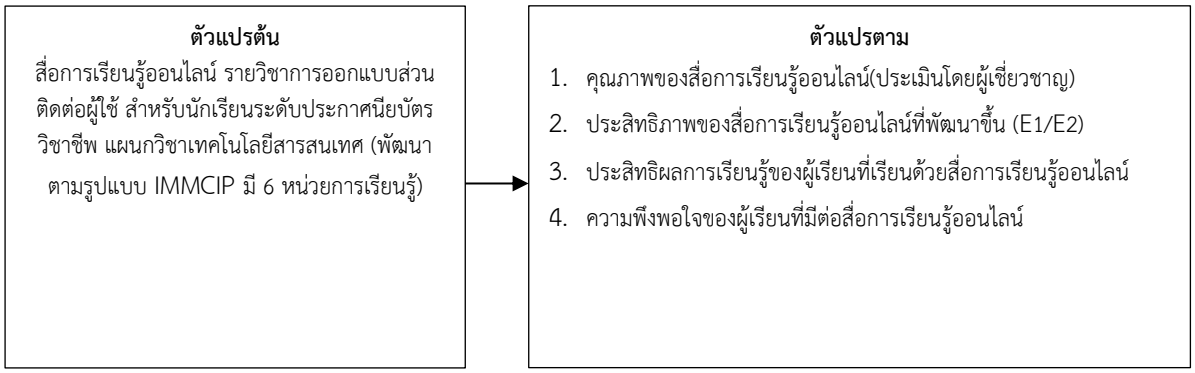

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างนวัตกรรมตามรูปแบบการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์การสอนแบบมัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์ IMMCIP (Interactive Multimedia Computer Instruction Package) ซึ่งจำแนกออกเป็น 5 ขั้นตอนหลัก (16 ขั้นตอนย่อย) ดังนี้

1. ช่วงการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทำการระดมสมอง จัดกลุ่มหมวดหมู่หัวเรื่องสัมพันธ์ และสร้างแผนภูมิโครงข่ายเนื้อหาเพื่อเรียงลำดับความยากง่ายในการเรียนรู้รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 หน่วยการเรียนรู้หลัก

2. ช่วงการออกแบบหน่วยการเรียน (Unit Design) เขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม กำหนดกลวิธีการนำเสนอและวางแผนภูมิการนำเสนอโครงสร้างในแต่ละหน่วย ประกอบด้วย บทนำ เนื้อหา กิจกรรม บทสรุป และแบบทดสอบ

3. ช่วงการพัฒนาหน่วยการเรียน (Unit Development) จัดทำกรอบการสอนอย่างละเอียดลงบนแบบร่าง (Storyboard) รวมถึงภาพ ข้อความ เสียง และระบบปฏิสัมพันธ์ นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาตรวจสอบความถูกต้อง และจัดสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Pre-test และ Post-test)

4. ช่วงการพัฒนาเนื้อหาลงบนคอมพิวเตอร์ (Computer Implementation) เลือกใช้ระบบจัดการเรียนรู้ หรือซอฟต์แวร์ที่เหมาะสม ลงมือผลิตและตัดต่อสื่อมัลติมีเดีย (วิดีโอ กราฟิก เสียงบรรยาย) แล้วนำกรอบการสอนและแบบทดสอบมาเขียนโปรแกรมประกอบเข้าด้วยกัน

5. ช่วงการประเมินผล (Evaluation) ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อประเมินคุณภาพด้านมัลติมีเดีย นำไปทดลองนำร่องเพื่อปรับปรุงระบบ ก่อนนำไปทดสอบใช้จริงเพื่อหาประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง พร้อมจัดทำคู่มือการใช้งานสื่อ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการสะสมและรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้ มีการตรวจสอบคุณภาพทุกชุด แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. เครื่องมือที่ใช้ทดลองปฏิบัติ สื่อการเรียนรู้ออนไลน์ รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ มีคุณภาพผ่านการตรวจประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญด้านมัลติมีเดีย จำนวน 6 หน่วยการเรียนรู้ ที่สร้างขึ้นตามระบบ IMMCIP ซึ่งร้อยเรียงขึ้นตามขั้นตอนของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) และหลักการเรียนรู้จากนามธรรมไปสู่รูปธรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะวิชาชีพอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกัน โดยมีรายละเอียดขอบเขตของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

หน่วยที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ UX/UI และกระบวนการคิดเชิงออกแบบ มุ่งเน้นการปูพื้นฐานแนวคิดความสำคัญ และความแตกต่างระหว่างประสบการณ์ผู้ใช้ (User Experience) และส่วนติดต่อผู้ใช้ (User Interface) ตลอดจนการทำความเข้าใจภาพรวมของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) เพื่อให้ผู้เรียนปรับมุมมองการคิดแก้ปัญหาโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

หน่วยที่ 2 การทำความเข้าใจผู้ใช้ ครอบคลุมการฝึกทักษะการค้นหาความต้องการและทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายเชิงลึก (Empathize) ผ่านเครื่องมือทางพฤติกรรมศาสตร์ เช่น การสัมภาษณ์ การสร้างบุคคลสมมติ (Persona) และการเขียนแผนผังประสบการณ์ผู้ใช้ (User Journey Map)

หน่วยที่ 3 การกำหนดขอบเขตปัญหาและวางโครงสร้างระบบ เป็นการนำข้อมูลพฤติกรรมผู้ใช้จากหน่วยการเรียนก่อนหน้ามาวิเคราะห์เพื่อกำหนดปัญหาที่แท้จริง (Define) พร้อมทั้งเรียนรู้การจัดระบบโครงสร้างสารสนเทศ (Information Architecture) และการออกแบบผังโครงร่างหน้าจอระดับต่ำ (Low-fidelity Wireframe) บนกระดาษเพื่อวางแผนเส้นทางการใช้งาน

หน่วยที่ 4 หลักการออกแบบและปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้งาน มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการรับรู้เชิงภาพ (Visual Perception Theory) และหลักการออกแบบสากล (Universal Design) โดยครอบคลุมเรื่องทฤษฎีสีสำหรับการแสดงผลบนหน้าจอ ระบบการจัดวางตัวอักษร (Typography) กฎจิตวิทยาเกสตัลต์ และหลักการออกแบบระบบปฏิสัมพันธ์ (Interaction Design) เพื่อเอื้อต่อการใช้งานของบุคคลทั่วไป

หน่วยที่ 5 การสร้างต้นแบบจำลอง เริ่มปรับเปลี่ยนเข้าสู่กระบวนการลงมือปฏิบัติเข้มข้น โดยนำทฤษฎีและโครงร่างหน้าจอทั้งหมดมาพัฒนาผ่านซอฟต์แวร์ประยุกต์ เพื่อผลิตชิ้นงานต้นแบบจำลองดิจิทัลระดับสูง (High-fidelity Prototype) ที่มีการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ที่สวยงาม สอดคล้องเชิงทัศน์ และสามารถกดลิงก์เชื่อมโยงตอบสนองเสมือนแอปพลิเคชันจริง

หน่วยที่ 6 การทดสอบ ประเมินผล และการนำไปใช้งานจริง ซึ่งเป็นหน่วยสรุปที่ให้ผู้เรียนนำชิ้นงานต้นแบบจำลองที่สร้างเสร็จสมบูรณ์ไปทำการทดสอบใช้งานจริงกับกลุ่มผู้ใช้เป้าหมาย (User Testing) เพื่อสังเกตพฤติกรรม เก็บรวบรวมข้อบกพร่อง และประเมินความง่ายในการใช้งาน (Usability) ก่อนจะนำข้อมูลป้อนกลับย้อนกลับมาปรับปรุงแก้ไขชิ้นงานให้มีประสิทธิภาพตามกระบวนการทำงานจริงในภาคธุรกิจอุตสาหกรรมดิจิทัลต่อไป

ดังแสดงรายละเอียดตัวอย่างหน้าจอของสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ภาพหน้าจอประกอบสื่อการเรียนรู้ออนไลน์

2. เครื่องมือที่ใช้วัดผลสัมฤทธิ์ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ (ข้อสอบก่อนเรียนและหลังเรียน) ซึ่งผ่านการหาคุณภาพเครื่องมือโดยผ่านการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 1ข เพื่อคำนวณหาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นสอดคล้องทางสถิติเรียบร้อยแล้ว

3. เครื่องมือที่ใช้วัดความรู้สึก แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยมุ่งเน้นวัดประเมินครอบคลุม 6 ด้าน (ด้านเนื้อหา, แบบทดสอบ, การนำเสนอ, ตัวอักษร, ภาพประกอบ, เสียงประกอบและเสียงบรรยาย)

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อตอบวัตถุประสงค์และสมมติฐานการวิจัย โดยใช้สถิติต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สถิติพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือและระดับความพึงพอใจ

ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ใช้สำหรับการวิเคราะห์ผลการประเมินคุณภาพสื่อของผู้เชี่ยวชาญและผลการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง

2. สถิติสำหรับการหาประสิทธิภาพของสื่อออนไลน์

ใช้สูตร E1/E2 (เกณฑ์ประสิทธิภาพร้อยละ 80/80)

E1 (ประสิทธิภาพของกระบวนการเรียน) คำนวณจากคะแนนรวมของกิจกรรมหรือแบบทดสอบย่อยในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ออนไลน์ระหว่างเรียน

E2 (ประสิทธิภาพของผลลัพธ์) คำนวณจากคะแนนรวมของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน (Post-test)

3. สถิติสำหรับการหาประสิทธิผลทางการเรียนรู้

คำนวณหา ดัชนีประสิทธิผลการเรียนรู้ด้วยวิธีร้อยละความก้าวหน้า (E_{post} - E_{pre}) โดยนำคะแนนเฉลี่ยร้อยละหลังเรียนมาลบด้วยคะแนนเฉลี่ยร้อยละก่อนเรียน เพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนมีพัฒนาการเรียนรู้เพิ่มขึ้นมากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 60 ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลออกเป็น 4 ตอนหลัก ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ออนไลน์โดยผู้เชี่ยวชาญ

จากการนำสื่อการเรียนรู้ออนไลน์แบบมัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์ที่พัฒนาขึ้น เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินคุณภาพ พบว่า ในภาพรวมผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นต่อคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ออนไลน์อยู่ในระดับดีมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.88 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.20 เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้านเชิงลึกพบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการนำเสนอ อยู่ในระดับดีมาก ($\overline{X}$ = 4.93, S.D. = 0.13) รองลงมาคือ ด้านตัวอักษร อยู่ในระดับดีมาก ($\overline{X}$ = 4.92, S.D. = 0.14) และด้านเนื้อหา อยู่ในระดับดีมาก ($\overline{X}$ = 4.89, S.D. = 0.19) ตามลำดับ ดังแสดงรายละเอียดผลการวิเคราะห์ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : แสดงการประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ออนไลน์โดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	$\overline{x}$	S.D.	ความหมาย
1.1 ด้านเนื้อหา	4.89	0.19	ดีมาก
1.2 ด้านแบบทดสอบ	4.86	0.16	ดีมาก
1.3 ด้านการนำเสนอ	4.93	0.13	ดีมาก
1.4 ด้านตัวอักษร	4.92	0.14	ดีมาก
1.5 ด้านภาพประกอบ	4.87	0.23	ดีมาก
1.6 ด้านเสียงประกอบและเสียงบรรยาย	4.80	0.35	ดีมาก
รวม	**4.88**	**0.20**	**ดีมาก**

ตอนที่ 2 ผลการหาประสิทธิภาพของสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ (E1/E2)

จากการนำสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ไปทดลองจัดการเรียนการสอนจริงกับกลุ่มตัวอย่าง (นักเรียน ปวช. ชั้นปีที่ 3 จำนวน 20 คน) เพื่อคำนวณหาประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 พบว่า คะแนนเฉลี่ยที่ได้จากกิจกรรมและการทดสอบย่อยท้ายหน่วยการเรียนรู้ทั้ง 6 หน่วยของผู้เรียน คิดเป็นประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1) เท่ากับร้อยละ 86.33 และคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน (Post-test) คิดเป็นประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E2) เท่ากับร้อยละ 90.17 แสดงให้เห็นว่า สื่อการเรียนรู้ออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 86.33/90.17 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ สอดคล้องตามสมมติฐานของการวิจัย ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : แสดงประสิทธิภาพของบทเรียนในแต่ละหนวยการเรียนรู (E1/E2)

รายการ	จำนวนผู้เรียน	คะแนนเต็มรวม	คะแนนรวม	ประสิทธิภาพ
2.1 ประสิทธิภาพของบทเรียนในแต่ละหน่วย (E_1)	20	1200	1036	86.33
2.2 คะแนนสอบหลังกระบวนการเรียน (E_2)	20	600	541	90.17

ตอนที่ 3 ผลประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

ผลการวิเคราะห์ความก้าวหน้าและประสิทธิผลทางการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เรียนผ่านสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ พบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการและความเข้าใจในเนื้อหาเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) มีค่าเท่ากับ 7.55 คะแนน (คิดเป็นร้อยละ 25.17) และเมื่อผู้เรียนได้รับ การเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ครบทุกหน่วยการเรียนรู้ คะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบหลังเรียน (Post-test) เพิ่มสูงขึ้นเป็น 27.05 คะแนน (คิดเป็นร้อยละ 90.17) เมื่อนำมาคำนวณหาดัชนีประสิทธิผลการเรียนรู้ด้วยวิธีร้อยละความก้าวหน้า พบว่า ผู้เรียนมีประสิทธิผลการเรียนรู้เพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 65.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 60.00 ที่ตั้งสมมติฐานไว้ ยืนยันได้ว่าสื่อออนไลน์ชุดนี้ช่วยส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : แสดงประสิทธิผลการเรียนรู้หลังเรียนด้วยสื่อการเรียนรู้ออนไลน์เทียบกับก่อนเรียน ($E_{post} - E_{pre}$)

รายการประเมิน	คะแนนรวม	ประสิทธิภาพ	S.D.	ประสิทธิผล
ประสิทธิภาพก่อนกระบวนการเรียน (E_{pre})	151	25.17	1.00	65.00
ประสิทธิภาพหลังกระบวนการเรียน (E_{post})	541	90.17	2.61	

ตอนที่ 4 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อสื่อการเรียนรู้ออนไลน์

จากการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างหลังสิ้นสุดกระบวนการเรียนรู้ พบว่า ในภาพรวมผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อสื่อการเรียนรู้ออนไลน์อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.88 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.31 เมื่อเจาะลึกในรายด้านและข้อย่อยพบว่า ด้านที่ผู้เรียนมีความพึงพอใจเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านเนื้อหา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.97, S.D. = 0.15) รองลงมาคือ ด้านการนำเสนอ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.93, $S.D.$ = 0.25) และด้านแบบทดสอบ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.88, S.D. = 0.33) ตามลำดับ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 : แสดงการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อสื่อการเรียนรู้ออนไลน์

รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
1. ด้านเนื้อหา	4.97	0.15	มากที่สุด
2. ด้านแบบทดสอบ	4.88	0.33	มากที่สุด
3. ด้านการนำเสนอ	4.93	0.25	มากที่สุด
4. ด้านตัวอักษร	4.85	0.37	มากที่สุด
5. ด้านภาพประกอบ	4.86	0.35	มากที่สุด
6. ด้านเสียงประกอบและเสียงบรรยาย	4.82	0.39	มากที่สุด
รวม	**4.88**	**0.31**	**มากที่สุด**

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างทักษะการออกแบบประสบการณ์และส่วนติดต่อผู้ใช้รายวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) แผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น สามารถสรุปผลเชิงประจักษ์ได้ดังนี้

1. ผลการประเมินคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นตามระบบกระบวนการ IMMCIP ทั้ง 6 หน่วย โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่าในภาพรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก ($\overline{X}$ = 4.88, S.D. = 0.20) โดยด้านเนื้อหาและการดำเนินเรื่องมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด

2. ผลการหาประสิทธิภาพของสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ พบว่ามีค่าประสิทธิภาพกระบวนการและประสิทธิภาพผลลัพธ์ (E1/E2) เท่ากับ 86.33/90.17 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80/80 ที่กำหนดไว้

3. ผลการวิเคราะห์ประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน พบว่าดัชนีร้อยละความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ของผู้เรียนหลังการเรียนด้วยสื่อออนไลน์เพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 65.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 60.00 ที่ตั้งไว้ โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 7.55 คะแนน และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเพิ่มสูงขึ้นเป็น 27.05 คะแนน จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน

4. ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ พบว่าในภาพรวมผู้เรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.88, S.D. = 0.31) โดยมีความพึงพอใจสูงสุดในมิติด้านเนื้อหา ($\overline{X}$ = 4.97, S.D. = 0.15)

จากผลลัพธ์ของการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่จะนำมาอภิปรายผลเชิงวิชาการเพื่อสะท้อนความสอดคล้องกับโจทย์วิจัยและปัญหาวิจัยที่ได้นำเสนอไว้ในบทนำ ดังนี้

ประการแรก สื่อการเรียนรู้ออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นสามารถแก้ปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เคยต่ำกว่าเกณฑ์และขาดแรงจูงใจในการเรียนของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเดิมพบปัญหาสถิตินักเรียนมีคะแนนต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 25.00 เนื่องมาจากเนื้อหาวิชาการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ (UI) มีความเป็นนามธรรมสูงและซับซ้อน แต่เมื่อผู้เรียนได้รับการจัดการเรียนรู้ผ่านนวัตกรรมมัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์ที่ร้อยเรียงเนื้อหาเป็น 6 หน่วยการเรียนตามขั้นตอนของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) จากการทำความเข้าใจผู้ใช้ไปจนถึงภาคปฏิบัติ ชิ้นงานจำลองระดับสูง (High-fidelity Prototype) บนสื่อออนไลน์ ทำให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นภาพจำลองสถานการณ์การใช้งานจริง (User Testing) และพฤติกรรมมนุษย์ผ่านมิติภาพและเสียงที่ชัดเจน สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้สื่อประสม (Cognitive Theory of Multimedia Learning) ของ Mayer ที่ระบุว่า มนุษย์สร้างระบบความรู้และจดจำได้ดีที่สุดเมื่อได้รับข้อมูลผ่านทางช่องสัญญาณภาพและเสียงควบคู่กันภายใต้สภาพแวดล้อมที่ควบคุมความเร็วได้ด้วยตนเอง (Self-paced Learning)

ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ณัฐ จันทโรทัย (2566) ที่อธิบายว่ากระบวนการออกแบบประสบการณ์ผู้ใช้ (UX) ไม่ได้มีลักษณะเป็นเส้นตรงจากต้นจนจบเพียงครั้งเดียว แต่เป็นการแก้ปัญหาที่ต้องพิจารณาผลลัพธ์ย้อนกลับไปมา การจัดเนื้อหาตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบบนสื่อออนไลน์จึงเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดแก้ปัญหาตามสถานการณ์จริง นอกจากนี้ยังสอดรับกับผลการวิจัยของ ณัฐนนท์ เกษตรเอี่ยม (2565) ที่พบว่าการพัฒนาบทเรียนออนไลน์ร่วมกับการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพและมีระดับความพึงพอใจต่อสื่อในระดับมากที่สุด และที่สำคัญยิ่งผลงานวิจัยนี้ยังมีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับ มัธยม อ่อนจันทร์ และคณะ (2567) จากแผนกวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น ที่ได้ศึกษาการออกแบบ UX/UI เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเลือกใช้ส่วนติดต่อผู้ใช้ที่มีโครงสร้าง โค้ดสี และองค์ประกอบศิลป์ที่เหมาะสม จะ

ช่วยส่งเสริมกระบวนการแปลความหมายและการเรียนรู้ของผู้เรียนในสายวิชาชีพเทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดความตื่นตัวและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ประการที่สอง ในส่วนของผลการหาประสิทธิภาพ (E1/E2) ที่ได้เท่ากับ 86.33/90.17 ซึ่งมีลักษณะที่คะแนนประสิทธิภาพระหว่างเรียน (E1) มีค่าน้อยกว่าคะแนนประสิทธิภาพหลังเรียน (E2) นั้น สามารถอภิปรายเชิงลึกได้ว่า เกิดจากข้อกำหนดในระเบียบวิธีวิจัยและการออกแบบระบบจัดการเรียนรู้ของนวัตกรรม โดยในระหว่างการเรียน (การเก็บคะแนน E1) ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมปฏิบัติและแบบทดสอบย่อยท้ายหน่วยทันที ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ผู้เรียนเพิ่งผ่านการศึกษาเนื้อหาใหม่ที่มีความซับซ้อน เช่น กระบวนการคิดเชิงออกแบบ หรือการใช้งานเครื่องมือซอฟต์แวร์ขั้นสูง ทำให้ผลคะแนนระหว่างเรียนยังมีค่ากระจายตัวและมีความผิดพลาดเกิดขึ้นในระบบปฏิสัมพันธ์ แต่เนื่องจากระบบสื่อออนไลน์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีคุณลักษณะเด่นในด้าน การให้ข้อมูลป้อนกลับทันที (Immediate Feedback) เมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมผิดพลาด ระบบจะทำการอธิบายเหตุผล ทบทวนหลักการ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้ามาซ่อมเสริมเพื่อควบคุมทักษะได้ด้วยตนเองอย่างไม่จำกัดเวลา ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ตกผลึก (Mastery Learning) และปรับปรุงความเข้าใจจากจุดที่เคยผิดพลาดได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อสิ้นสุดกระบวนการและทำการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์หลังเรียน (Post-test เพื่อเก็บคะแนน E2) ผู้เรียนจึงมีความพร้อมและความเข้าใจที่ตกผลึก ส่งผลให้คะแนนสอบหลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยระหว่างเรียนอย่างเห็นได้ชัด โครงสร้างคะแนนเช่นนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จของการใช้สื่อปฏิสัมพันธ์ในการพัฒนาความก้าวหน้าของผู้เรียนรายบุคคลได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ในลักษณะนี้กับรายวิชาชีพอื่น ๆ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในภาพรวมของสถาบันอาชีวศึกษา
2. สื่อการเรียนรู้นี้สนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนสามารถศึกษาได้ตามศักยภาพโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ทั้งนี้ ผู้เรียนจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบในการทำกิจกรรมตามที่บทเรียนกำหนด เพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด
3. ผู้เรียนควรศึกษาคู่มือการใช้บทเรียนอย่างละเอียดก่อนเริ่มเรียน เนื่องจากบางกิจกรรม เช่น การทำแบบทดสอบก่อนเรียน ถูกออกแบบให้ทำได้เพียงครั้งเดียว เพื่อให้การศึกษาเนื้อหาในครั้งถัดไปมีความต่อเนื่องและไม่ซ้ำซ้อน
4. การประเมินผลผ่านแบบทดสอบเพียงอย่างเดียวอาจไม่สะท้อนทักษะและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้อย่างครบถ้วน ในการพัฒนาครั้งต่อไปควรปรับรูปแบบการประเมินให้ครอบคลุมการประเมินจากชิ้นงาน เพื่อวัดกระบวนการคิดการออกแบบ และการสร้างสรรค์ผลงานเชิงประจักษ์

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ประเมินคุณภาพของเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ประเมินความสอดคล้องของข้อคำถามแบบทดสอบ ขอขอบพระคุณ รศ.ดร. อลิสา ทรงศรีวิทยา ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการออกแบบ และพัฒนาสื่อเสริมการเรียนรู ตลอดจนการตรวจสอบแก้ไขข้อมูลเพื่อความสมบูรณ์ของโครงงาน และสาขาวิชาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ที่ให้การสนับสนุนการดำเนินการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

ณัฐ จันทโรทัย. (2566). **ภูมิทัศน์การออกแบบประสบการณ์ผู้ใช้.** วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตรและสังคมศาสตรสาขามนุษยศาสตรและสังคมศาสตร, ปที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2566), 242-258.

ณัฐนนท์ เกษตรเอี่ยม. (2565). **การพัฒนาบทเรียนออนไลน์รูปแบบจักรวาลนฤมิตร่วมกับกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก Active Learning รายวิชาออกแบบและเทคโนโลยี เรื่องเทคโนโลยีแก้ปัญหา ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3.** การค้นคว้าอิสระมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). **รายงานการวิจัย เรื่อง แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับ National Digital Learning Platform สำหรับประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

มัธยม อ่อนจันทร์, บังอร พลมิตร และ ศรารัตน์ วรรณแจ่ม. (2567). **Skeuomorphism and Flat Design: การออกแบบ UX/UI เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการรับรู้ของมนุษย์.** วารสารวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, 3(2), 65-78.

ผลของชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่ใช้แนวทางเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัสต่อการพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

The Effects of the Vocabulary Treasure Hunter Activity based on Gamification and Multisensory Learning on the Development of English Vocabulary Ability of Grade 5 Students

สุพิชญา ใจงาม[1]
อชิรญาณ์ บุญธรรม[1]
สุรเชษฐ์ มะเรืองประดิษฐ์[1]

บทคัดย่อ

การเรียนภาษาอังกฤษในประเทศไทยยังเผชิญปัญหาสำคัญ จากการเรียนที่ยังเน้นการท่องจำคำศัพท์โดยขาดกิจกรรมที่กระตุ้นการใช้คำศัพท์ในบริบทจริง การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เปรียบเทียบความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังการเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่บูรณาการแนวคิดเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส 2. ศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรม และ 3. ศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อกิจกรรมในการพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบแผนการทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลัง (One-group pretest-posttest design) ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 1 ห้องเรียน (รวม 40 คน) จากโรงเรียนรัฐแห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม ซึ่งมาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบทดสอบ แบบสอบถามความพึงพอใจ และแบบสังเกต โดยมีการวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ paired-samples t-test ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีคะแนนคำศัพท์หลังเรียน (M = 13.43, SD = 2.18) สูงกว่าก่อนเรียน (M = 11.20, SD = 3.16) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t = 5.73, p = 0.0001) ซึ่งมีปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ ความสนใจและมีส่วนร่วมของนักเรียน และรูปแบบกิจกรรมที่กระตุ้นประสาทสัมผัสหลากหลาย ขณะที่ข้อจำกัดของกิจกรรมได้แก่ ข้อจำกัดด้านเวลาและความซับซ้อนของกติกา นอกจากนี้ นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมในระดับมากที่สุด (M = 4.80, SD = 0.46) ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัสสามารถส่งเสริมการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับประถมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่เน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนในระดับประถมศึกษาได้

คำสำคัญ: *การเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส เกมมิฟิเคชัน ความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ*

[1] นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Abstract

English learning in Thailand still faces major challenges because most teaching methods emphasize rote memorization and lack activities that stimulate active engagement or the use of vocabulary in real-life contexts. This research aimed to 1. compare Grade 5 students' English vocabulary knowledge before and after learning through Vocabulary Treasure Hunter activities based on gamification and multisensory learning, 2. examine the qualitative factors affecting the effectiveness of the instructional activities; and 3. explore student satisfaction with its use. Using a one-group pre-test post-test design, the participants were 40 Grade 5 students from one classroom at a public school in Nakhon Pathom Province, selected through cluster random sampling. Data were collected using tests, satisfaction questionnaires, and observation forms and were analyzed using mean (*M*), standard deviation (*SD*), and paired-samples t-test statistics. The findings revealed that the post-test scores (M = 13.43, SD = 2.18) were significantly higher than the pre-test scores (M = 11.20, SD = 3.16) at the .05 level (t = 5.73, p = 0.0001). Positive factors affecting the effectiveness of the instructional activities included students' interest, active participation, and the multisensory learning format. At the same time, limitations included time constraints and complex game rules. Furthermore, students expressed the highest level of satisfaction with the instructional activities (M = 4.80, SD = 0.46). The results of this study can be applied as a guideline for developing instructional media and improving vocabulary instruction in primary English classrooms.

***Keywords**: English Vocabulary Ability, Gamification, Multisensory Learning*

บทนำ

ในปัจจุบัน ภาษาอังกฤษถือเป็นภาษาสำคัญในการสื่อสารระดับโลก ทักษะด้านคำศัพท์จึงเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทักษะภาษาต่าง ๆ ทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียน โดยเฉพาะนักเรียนระดับประถมศึกษาที่อยู่ในช่วงวัยแห่งการเรียนรู้และสามารถจดจำคำศัพท์ได้ดี การจดจำคำศัพท์นั้น นอกจากจะช่วยให้นักเรียนสามารถบอกความหมายของคำศัพท์ได้แล้ว ยังช่วยส่งเสริมการจัดระเบียบความคิดเป็นหมวดหมู่ และการสะสมคลังคำศัพท์ที่เหมาะสมกับระดับช่วงชั้นของนักเรียน เอื้อให้นักเรียนนำคำศัพท์ไปใช้ในการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง จึงถือเป็นเป้าหมายหลักของการเรียนภาษาอังกฤษในระดับพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม นักเรียนไทยจำนวนมากยังประสบปัญหาในการจดจำคำศัพท์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะคำศัพท์เฉพาะกลุ่มหรือคำศัพท์เชิงวัฒนธรรม ซึ่งนักเรียนมักจดจำไม่ได้เนื่องจากวิธีการเรียนรู้กระทำผ่านการท่องจำรูปคำและความหมายที่ปรากฏเพียงอย่างเดียว แต่ขาดการรับรู้ร่วมของคำศัพท์นั้น ๆ อย่างเป็นรูปธรรมผ่านประสาทสัมผัส ซึ่งการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่เน้นการท่องจำเป็นหลักและขาดกิจกรรมกระตุ้นประสบการณ์ที่หลากหลายนี้ มักส่งผลให้นักเรียนขาดแรงจูงใจและมีความสนใจในการเรียนต่ำ จนไม่สามารถจดจำหรือนำคำศัพท์ไปประยุกต์ใช้ในบริบทจริงได้ (สุทธิดา ชัยประสิทธิ์ และ ชวลิต เกตุกระทุ่ม, 2565) ปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้การจดจำคำศัพท์ของนักเรียนในระดับประถมศึกษายังไม่บรรลุเป้าหมายตามที่ควร ดังนั้น การคำนึงถึงลักษณะและความต้องการของนักเรียนเป็นสำคัญในการเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมจึงมีความจำเป็นต่อการพัฒนาความสามารถในการจดจำคำศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยควรเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้การเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เพื่อช่วยกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนภาษาอังกฤษและส่งเสริมประสิทธิภาพในการจำคำศัพท์ให้ดียิ่งขึ้น

แม้ที่ผ่านมาจะมีงานวิจัยหลายชิ้นเสนอแนวทางในการพัฒนาทักษะคำศัพท์โดยใช้เทคโนโลยีร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน (Gamification) ซึ่งช่วยสร้างความสนุกสนานและเสริมแรงทางบวกได้ดี (เกษกานดา สุรรัตน์ และ อังคณา อ่อนธานี, 2566) อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยที่ศึกษาการใช้เกมมิฟิเคชันและการเรียนรู้ผ่านพหุประสาทสัมผัสในการเรียนภาษาอังกฤษอยู่บ้าง แต่ยังพบงานวิจัยจำนวนน้อยที่บูรณาการทั้งสองแนวคิดร่วมกัน โดยเฉพาะในบริบทการพัฒนาคำศัพท์ภาษาอังกฤษของ

นักเรียนระดับประถมศึกษาในประเทศไทย ดังนั้น การศึกษาเพื่อการผสมผสานแนวคิดเกมมิฟิเคชันแบบไม่ใช้เทคโนโลยีเข้ากับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส จึงมีความจำเป็นและเป็นจุดที่แตกต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมา ในเชิงกลไกทางทฤษฎีเกมมิฟิเคชัน เช่น การแข่งขัน การให้ผลคะแนน และความท้าทาย จะทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจ และดึงดูดให้นักเรียนเกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างกระตือรือร้น (ณัฐพงศ์ มีใจธรรม และ ทำรงลักษณ์ เอื้อนครินทร์, 2564) ในขณะเดียวกัน การเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส (Multisensory Learning)จะเข้ามาสนับสนุนกระบวนการรู้คิด โดยช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยง รูปคำ เสียง ภาพ ความหมาย และการเคลื่อนไหว เข้าด้วยกันได้อย่างเป็นระบบ (Dongsanniwas & Sukying, 2024) การบูรณาการทั้งสองแนวคิดนี้ไม่เพียงแต่ดึงดูดความสนใจผ่านความสนุกสนาน แต่ยังสร้างกลไกการเรียนรู้ที่เอื้อให้นักเรียนสามารถจดจำและนำคำศัพท์ไปใช้ได้จริง (Alvarado Arévalo, *et al*., 2025) จึงเห็นได้ว่าการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการจำคำศัพท์อย่างเป็นระบบโดยอาศัยกลไกทางทฤษฎีดังกล่าว โดยไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้น ยังคงเป็นช่องว่างสำคัญทางการวิจัย

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลของการใช้ชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่บูรณาการแนวคิดเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัสเพื่อประเมินว่าชุดกิจกรรมดังกล่าวสามารถพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมกับบริบทการเรียนการสอนในประเทศไทยหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เปรียบเทียบความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังการเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่บูรณาการแนวคิดเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส
2. ศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรม
3. ศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อกิจกรรมในการพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

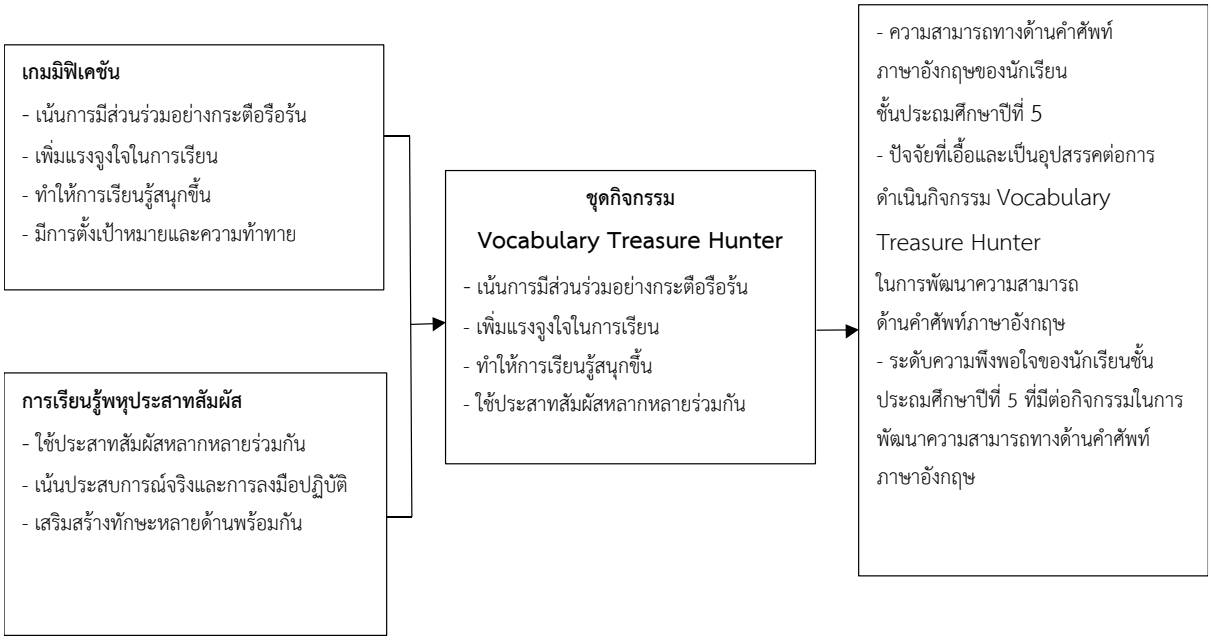

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้น แบบกลุ่มทดลองเดียววัดผลก่อนและหลังการทดลอง (One Group Pre-test Post-test Design) เพื่อศึกษาการพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษจากการจัดการเรียนรู้ผ่านชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน แบบสังเกต และแบบสอบถามความพึงพอใจ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนประถมศึกษาแห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม ที่กำลังศึกษาในรายวิชาภาษาอังกฤษ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 220 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ห้องที่ 2 จากประชากรดังกล่าว จำนวน 40 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) จากห้องเรียนทั้งหมด 7 ห้อง ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างนี้ เนื่องจากกิจกรรมต้องใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนจำกัด

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ผู้วิจัยมีขั้นตอนการสร้างและออกแบบชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ดังนี้ 1) ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและกำหนดคำศัพท์เป้าหมายเกี่ยวกับเทศกาล (คริสต์มาส, ฮาโลวีน, วาเลนไทน์) จำนวน 15 คำ 2) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเกมมิฟิเคชันและการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส เพื่อนำมาเป็นกรอบในการออกแบบ 3) นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และออกแบบชุดกิจกรรมจำนวน 3 กิจกรรม โดยบูรณาการกลไกของเกมและช่องทางการรับรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหา ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : การวิเคราะห์กลไกเกมมิฟิเคชันและประสาทสัมผัสที่ถูกกระตุ้นในชุดกิจกรรม

ชื่อกิจกรรม	กลไกเกมมิฟิเคชันที่ใช้	ประสาทสัมผัสที่ถูกกระตุ้น	เวลาที่ใช้
Matching	- การแข่งขันแบบทีม - การจำกัดเวลา - การให้คะแนนและรางวัล	- การฟังคำศัพท์จากครู (การได้ยิน) - ภาพ (การมองเห็น) - ร่างกาย (การเคลื่อนไหว/การสัมผัส)	10-15 นาที
Festival Hunter	- การสำรวจและค้นหา - ความร่วมมือในการทำงานเป็นทีม - การสะสม - การให้คะแนนและรางวัล	- การค้นหา (การมองเห็น) - การเขียน (การเคลื่อนไหว) - การนำเสนอหน้าชั้นเรียน (การได้ยิน/การเคลื่อนไหว)	10-15 นาที
Draw & Action Challenge	- ความท้าทาย - การแสดงบทบาทสมมติ - การให้ผลป้อนกลับผ่านการทายคำศัพท์ - การให้คะแนนและรางวัล	- การมองภาพที่เพื่อนวาดและการมองท่าทางที่เพื่อนใบ้ (การมองเห็น) - การแสดงท่าทางใบ้คำศัพท์ (การเคลื่อนไหว) - การสื่อสารเป็นประโยคภาษาอังกฤษ (การได้ยิน)	10-15 นาที

การหาคุณภาพชุดกิจกรรม ผู้วิจัยนำชุดกิจกรรมและแผนการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ด้านเนื้อหา กลไกเกมมิฟิเคชัน และพหุประสาทสัมผัส พบว่ามีค่า IOC เท่ากับ 1.00 ทุกรายการ ซึ่งผ่านเกณฑ์ จากนั้นได้ปรับปรุงกติกาและเวลาตามข้อเสนอแนะ ก่อนนำไปทดลองใช้จริง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีจำนวน 3 ชนิด ดังนี้

2.1 แบบทดสอบวัดความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ

เป็นเครื่องมือสำหรับประเมินนักเรียนก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรม โดยผู้วิจัยเลือกใช้ข้อสอบชุดเดิมเพื่อควบคุมมาตรฐานเครื่องมือวัดให้เป็นชุดเดียวกัน แบบทดสอบมีจำนวน 15 ข้อ ใช้เวลาทำ 15 นาที แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อสอบปรนัยแบบ 4 ตัวเลือก จำนวน 10 ข้อ และตอนที่ 2 ข้อสอบแบบจับคู่ จำนวน 5 ข้อ โดยมีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพ ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5) เพื่อกำหนดจุดประสงค์ จัดทำผังการสร้างข้อสอบ (Test Blueprint) และออกแบบข้อสอบให้สอดคล้องกัน

2. นำแบบทดสอบเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนคือ +1 (สอดคล้อง), 0 (ไม่แน่ใจ) และ -1 (ไม่สอดคล้อง)

3. คัดเลือกข้อสอบที่มีค่าประเมิน IOC ตั้งแต่ 0.67 – 1.00 ไว้ใช้งาน พร้อมทั้งปรับปรุงข้อสอบที่มีปัญหาตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และให้อาจารย์ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง

2.2 แบบสังเกต

เป็นเครื่องมือสำหรับผู้วิจัยเพื่อบันทึกพฤติกรรมและปัจจัยต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของการสังเกต ตอนที่ 2 ข้อมูลหลักด้านพฤติกรรมและปัจจัยที่ส่งผลต่อกิจกรรม จำนวน 10 ข้อ มีประเด็นดังนี้ 1) เวลา 2) สถานที่/สภาพแวดล้อม 3) ความเข้าใจในคำสั่ง 4) การมีส่วนร่วมของนักเรียน 5) การทำงานร่วมกัน 6) การใช้พหุประสาทสัมผัส 7) สื่อ/อุปกรณ์ 8) แรงจูงใจ/ความสนุกสนาน 9) การนำคำศัพท์ไปใช้ 10) การสนับสนุนจากครู โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และหมายเหตุสำหรับจดบันทึก และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้วิจัย

2.3 แบบสอบถามความพึงพอใจ

เป็นเครื่องมือสำหรับสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ตอนที่ 2 ระดับความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรม จำนวน 10 ข้อ ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ความสนุกและความน่าสนใจ การเรียนรู้และพัฒนาทักษะ ความชัดเจนและการทำงานร่วมกัน รวมถึงการมีส่วนร่วมและความพึงพอใจทั่วไป โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และตอนที่ 3 คำถามปลายเปิดสำหรับให้นักเรียนเขียนข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกฉบับได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างตามขั้นตอน เป็นเวลา 2 วัน วันละ 2 คาบเรียน (คาบละ 60 นาที รวมทั้งสิ้น 4 คาบเรียน) โดยในระหว่างกระบวนการทดลอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการขออนุญาตโรงเรียน

ในการใช้พื้นที่สถานศึกษา การปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลจากนักเรียน และถามความสมัครใจของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอน สำหรับรายละเอียดการดำเนินกิจกรรมในแต่ละวัน มีดังนี้

วันแรก (คาบเรียนที่ 1–2 รวม 120 นาที): ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ และให้นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน เป็นเวลา 15 นาที จากนั้นครูดำเนินกิจกรรมการสอนคำศัพท์เกี่ยวกับเทศกาลและกิจกรรมในเทศกาลทั้งหมด 15 คำ เป็นเวลา 20 นาที และเริ่มจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุดกิจกรรมจำนวน 2 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 เกม Matching (15 นาที) และกิจกรรมที่ 2 เกม Festival Hunter (15 นาที) ส่วนเวลาที่เหลือในคาบเรียนใช้สำหรับกระบวนการจัดกลุ่ม นัดหมาย และสรุปบทเรียนประจำวัน

วันที่สอง (คาบเรียนที่ 3–4 รวม 120 นาที): ครูดำเนินการจัดการเรียนรู้ต่อด้วยกิจกรรมที่ 3 เกม Draw & Action Challenge (15 นาที) จากนั้นครูและนักเรียนร่วมกันทบทวนสรุปเนื้อหาคำศัพท์ทั้งหมดจากทั้ง 3 กิจกรรม เป็นเวลา 15 นาที เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม ผู้วิจัยและครูจะทำการรวมคะแนนเหรียญรางวัลสะสมทั้งหมด ประกาศผลทีมชนะเลิศเพื่อมอบรางวัล และกล่าวชมเชยเสริมแรงเชิงบวกให้แก่นักเรียนทุกคนเพื่อสร้างบรรยากาศความสำเร็จร่วมกัน (10 นาที) หลังจากนั้นผู้วิจัยให้นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน (Post-test) โดยใช้ข้อสอบชุดเดิม เป็นเวลา 15 นาที และให้นักเรียนตอบแบบสอบถามความพึงพอใจ เป็นเวลา 10 นาที เป็นขั้นตอนสุดท้าย ส่วนเวลาที่เหลือใช้สำหรับกระบวนการจัดเก็บสื่อการสอนและปิดชั้นเรียน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. วิเคราะห์คะแนนจากแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) และเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้สถิติ Paired-samples t-test

2. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตพฤติกรรมและปัจจัยแวดล้อม โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ด้วยการวิเคราะห์เชิงปริมาณ และหมายเหตุสำหรับจดบันทึกด้วยการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เพื่อจัดกลุ่มข้อมูล สรุปประเด็น และพรรณนาวิเคราะห์แบบเชิงบรรยาย

3. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. ผลการเปรียบเทียบความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังการเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่บูรณาการแนวคิดเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส

ตารางที่ 2 : ผลการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนจากการใช้ชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter

การทดสอบ	N	*M*	*SD*	*t*	*p*
ก่อนเรียน	40	11.20	3.16		
หลังเรียน	40	13.43	2.18	5.7330	0.0001*

$p < .05$*

จากตารางที่ 2 พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบความสามารถด้านคำศัพท์หลังเรียน (M = 13.43, SD = 2.18) สูงกว่าก่อนเรียน (M = 11.20, SD = 3.16) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t = 5.73, p = 0.0001) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ช่วยส่งผลให้คะแนนผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนพัฒนาขึ้นอย่างเด่นชัด ทั้งนี้ ในเชิงปฏิบัติผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบพหุประสาทสัมผัสร่วมกับกลไกเกมมิฟิเคชันแบบไม่ใช้เทคโนโลยี สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับและพัฒนาคลังคำศัพท์ของกลุ่มนักเรียนในห้องเรียนจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ผลการศึกษาปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ในการพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ

จากการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) ข้อมูลที่ได้จากแบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนและสภาพแวดล้อมชั้นเรียน สามารถสรุปจำแนกออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) ปัจจัยสนับสนุนและเอื้อต่อการเรียนรู้ (Supporting Factors): กลไกเกมมิฟิเคชัน (ระบบการแข่งขันและรางวัล) ทำหน้าที่เป็นตัวขับเคลื่อนแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ดึงดูดให้นักเรียนเกิดการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ในขณะเดียวกัน กิจกรรมพหุประสาทสัมผัสช่วยลดความเหนื่อยล้าในการจำคำศัพท์ ทำให้นักเรียนรู้สึกสนุกสนาน กล้าแสดงออก และส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกันเป็นทีม โดยมีครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ข้อจำกัดและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม (Challenges & Obstacles): ข้อจำกัดด้านกายภาพของห้องเรียนที่มีพื้นที่จำกัดเมื่อเทียบกับขนาดกลุ่มนักเรียน ส่งผลให้เกิดความแออัดในการทำกิจกรรมเคลื่อนไหวร่างกายในบางช่วง นอกจากนี้ ความซับซ้อนของกติกาเกมในช่วงเริ่มต้นทำให้นักเรียนบางส่วนเกิดความสับสนและดำเนินกิจกรรมล่าช้ากว่าเวลาที่กำหนด ซึ่งผู้วิจัยได้แก้ไขโดยการจัดทีมคละความสามารถเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือและอธิบายกติกากันเองภายในกลุ่ม

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter

ตารางที่ 3 : ความพึงพอใจต่อการใช้ชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter

ข้อที่	คำถาม	*M*	*SD*	การแปลผล
ด้านที่ 1 ความสนุกและความน่าสนใจ		**4.63**	**0.58**	**มากที่สุด**
1	ฉันรู้สึกสนุกเมื่อทำกิจกรรมนี้	4.73	0.55	มากที่สุด
2	กิจกรรมทำให้ฉันอยากเรียนรู้คำศัพท์มากขึ้น	4.55	0.64	มากที่สุด
3	การให้เหรียญคะแนนในกิจกรรมทำให้ฉันอยากทำกิจกรรมมากขึ้น	4.63	0.54	มากที่สุด
ด้านที่ 2 การเรียนรู้และการพัฒนาทักษะ		**4.56**	**0.59**	**มากที่สุด**
4	กิจกรรมช่วยให้ฉันจดจำคำศัพท์ได้ง่ายขึ้น	4.53	0.68	มากที่สุด
5	กิจกรรมทำให้ฉันเข้าใจความหมายของคำศัพท์ดีขึ้น	4.60	0.50	มากที่สุด
ด้านที่ 3 ความชัดเจนและการทำงานร่วมกัน		**4.67**	**0.61**	**มากที่สุด**
6	กติกาของกิจกรรมชัดเจนและเข้าใจง่าย	4.68	0.57	มากที่สุด
7	ระดับความยากของกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.68	0.57	มากที่สุด
8	ฉันสามารถทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ๆ ได้อย่างสนุกสนาน	4.65	0.70	มากที่สุด

ตารางที่ 3 : ความพึงพอใจต่อการใช้ชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter (ต่อ)

ข้อที่		*M*	*SD*	การแปลผล
ด้านที่ 4 การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจ		**4.80**	**0.46**	**มากที่สุด**
9	ฉันพอใจกับการสอนคำศัพท์ผ่านกิจกรรมนี้ และอยากให้ มีอีกในอนาคต	4.80	0.52	มากที่สุด
10	ชุดกิจกรรมทำให้การเรียนคำศัพท์ไม่น่าเบื่อ	4.80	0.41	มากที่สุด
	เฉลี่ยรวม	4.67	0.57	มากที่สุด

หมายเหตุ คะแนนเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด
คะแนนเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับมาก
คะแนนเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับน้อย
คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการใช้ชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการมีส่วนร่วมและความพึงพอใจ (*M* = 4.80, *SD* = 0.46) รองลงมา คือ ด้านความชัดเจนและการทำงานร่วมกัน (*M* = 4.67, *SD* = 0.61) ด้านความสนุกและความน่าสนใจ (*M* = 4.63, *SD* = 0.58) และการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะ (*M* = 4.56, *SD* = 0.59) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่นักเรียนให้คะแนนความพึงพอใจสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ การพอใจกับการสอนผ่านกิจกรรมและอยากให้มีอีกในอนาคต (*M* = 4.80, *SD* = 0.52) รองลงมาคือ ชุดกิจกรรมทำให้การเรียนคำศัพท์ไม่น่าเบื่อ (*M* = 4.80, *SD* = 0.41) และรู้สึกสนุกเมื่อทำกิจกรรม (*M* = 4.73, *SD* = 0.55) ซึ่งผลคะแนนพึงพอใจในระดับมากที่สุดทุกด้านนี้ โดยเฉพาะด้านการมีส่วนร่วมและความพึงพอใจทั่วไป (*M* = 4.80, *SD* = 0.46) สอดคล้องอย่างชัดเจนกับข้อมูลผลการสังเกตพฤติกรรม ที่พบว่า กลไกเกมมิฟิเคชันแบบไม่ใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบการแข่งขันและรางวัลสะสม สามารถขับเคลื่อนให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจเชิงรุก มีความสนุกสนาน และตั้งใจปฏิบัติกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter สามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วม สร้างแรงจูงใจ และเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง ผลของชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่ใช้แนวทางเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส ผู้วิจัยสามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. พบว่าภายหลังการใช้ชุดกิจกรรม นักเรียนมีความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่านวัตกรรมดังกล่าวสามารถช่วยพัฒนาทักษะของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. พบว่ามีปัจจัยที่ส่งผลทั้งในปัจจัยสนับสนุนและข้อจำกัดของกิจกรรม โดยปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ ความสนใจและการมีส่วนร่วมของนักเรียน ตลอดจนความเพียงพอของสื่อและรูปแบบกิจกรรมที่สนุกสนาน ซึ่งช่วยกระตุ้นแรงจูงใจได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ข้อจำกัดของกิจกรรม ได้แก่ ข้อจำกัดด้านเวลาที่เกินกำหนด กติกาที่ค่อนข้างซับซ้อน และระดับความยากของคำศัพท์ที่ง่ายเกินไป ซึ่งอาจทำให้การเรียนรู้ขาดความต่อเนื่องบ้างในบางช่วง

3. พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยชุดกิจกรรมในระดับมากที่สุด เนื่องจากรูปแบบกิจกรรมมีกลไกการให้รางวัล (เหรียญคะแนน) และการแข่งขันที่สร้างบรรยากาศสนุกสนาน จึงช่วยส่งเสริมแรงจูงใจและทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษมากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลของชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่มีต่อความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ

ผลการวิจัยที่พบว่าความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิตินั้น สามารถอธิบายได้จากหลายปัจจัย ประการแรก รูปแบบกิจกรรมที่เน้นการแข่งขันแบบทีมช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative learning) ซึ่งกระตุ้นแรงจูงใจในการเรียนได้เป็นอย่างดี การจัดการเรียนการสอนที่ใช้ชุดกิจกรรมนี้ได้นำแนวคิดเกมมิฟิเคชันมาประยุกต์ใช้ในแต่ละกิจกรรม มุ่งเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะนักเรียนระดับประถมศึกษา เปิดโอกาสให้นักเรียนช่วยกันค้นหาคำตอบ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเสริมทักษะการทำงานเป็นทีมอย่างเป็นระบบ จากการจัดกิจกรรมพบว่า นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือกับสมาชิกภายในกลุ่ม ร่วมกันระดมความคิดและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อค้นหาคำตอบที่ถูกต้อง อีกทั้ง ยังสอดคล้องกับพฤติกรรมของนักเรียนในวัยระดับประถมศึกษาที่มีความกระตือรือร้น สนใจในการเรียน และพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐพงศ์ มีใจธรรม และ ทำรงลักษณ์ เอื้อนครินทร์ (2564) ที่ยืนยันว่ากลยุทธ์แบบเกมช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษ กระตุ้นแรงจูงใจ และสร้างความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมของนักเรียน การที่ผลสัมฤทธิ์ด้านคำศัพท์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญอธิบายได้ด้วยแนวคิดการเรียนรู้แบบเล่นเป็นฐานที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กวัยประถมศึกษา โดยเกมมิฟิเคชันใช้ความท้าทาย และการตั้งเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนการท่องจำแบบเดิมเป็นการร่วมมือเชิงรุก ควบคู่กับพหุประสาทสัมผัสที่กระตุ้นการรับรู้ผ่านการฟัง การมองเห็น และการเคลื่อนไหวร่างกาย การบูรณาการประสาทรับรู้หลายช่องทางนี้ จึงช่วยให้สมองตื่นตัวและจัดระเบียบความคิดเชิงคำศัพท์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกประการหนึ่ง การออกแบบเนื้อหาเกมที่เรียงลำดับความยากง่ายอย่างเป็นระบบ ช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามลำดับขั้นและบรรลุจุดประสงค์อย่างครบถ้วน การจัดการเรียนการสอนร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน มีการกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมที่ชัดเจน เนื่องจากเนื้อหาของกิจกรรมถูกออกแบบให้เหมาะกับระดับความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียน เพื่อช่วยเชื่อมโยงและลำดับความคิด มีการสะสมเหรียญรางวัลควบคู่ไปด้วย จากการจัดกิจกรรมพบว่า เมื่อนักเรียนผ่านกิจกรรมระดับพื้นฐานได้แล้ว นักเรียนมีความมั่นใจและสามารถนำคำศัพท์ภาษาอังกฤษได้ดี ซึ่งสอดคล้องกับ สหรัฐ ลักษณะสุต และคณะ (2564) ที่ระบุว่าการจัดกิจกรรมเกมอย่างเป็นลำดับขั้นที่เหมาะสมกับระดับของนักเรียน จะช่วยเชื่อมโยงเนื้อหาและพัฒนาทักษะทางภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของคะแนนที่เพิ่มขึ้นในงานวิจัยนี้ยังคงมีข้อจำกัดด้านเวลา เนื่องจากเป็นเพียงการวัดผลสัมฤทธิ์ในระยะสั้นทันทีหลังสิ้นสุดกิจกรรม 4 คาบเรียน ซึ่งยังไม่สามารถยืนยันความคงทนของคลังคำศัพท์ในระยะยาวของนักเรียนได้อย่างแท้จริง

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter

สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุดกิจกรรม พบว่ามีทั้งปัจจัยสนับสนุน และข้อจำกัดของกิจกรรม โดยปัจจัยสนับสนุนประการแรก คือ การประยุกต์ใช้การเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส (การฟัง การมอง การพูด และการเคลื่อนไหว) ซึ่งตอบสนองต่อความถนัดที่หลากหลายของนักเรียน เนื่องด้วยนักเรียนในวัยประถมศึกษามีลักษณะชอบลงมือปฏิบัติผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย ดังนั้น การเรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหวจึงมีความสำคัญต่อแรงจูงใจภายนอกของนักเรียน ทำให้นักเรียนเรียนรู้ร่วมกันได้ดี สอดคล้องกับ Dongsanniwas และ Sukying (2024) ที่พบว่า กิจกรรมที่บูรณาการเสียง ภาพ และการเคลื่อนไหว ส่งผลให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านคำศัพท์เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนทั้งในด้านการรับรู้และการใช้จริง อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Alvarado Arévalo และคณะ (2025) ที่พบว่า การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษโดยบูรณาการกับการฟัง การมองเห็น

และการเคลื่อนไหว ตามแนวทางการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัส สามารถพัฒนาความสามารถในการจดจำคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนได้ดีขึ้น เช่นเดียวกับ Zhan และ Cheng (2025) ที่พบว่า การเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสที่มีทั้งการฟังและการมองเห็น ช่วยสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนภาษาอังกฤษ อีกทั้ง ยังลดความกังวลและเสริมสร้างความมั่นใจในการเรียนภาษาอังกฤษมากขึ้น อีกประการ คือ การใช้สื่อที่น่าสนใจและมีจำนวนเพียงพอ ช่วยให้นักเรียนเข้าถึงกิจกรรมได้อย่างทั่วถึง ดังที่ สาธิต โภคี และ สุนีตา โฆษิตชัยวัฒน์ (2567) ได้กล่าวว่า สื่อที่มีความสมจริงจะช่วยให้นักเรียนเข้าใจความหมายของคำศัพท์ได้ดีขึ้น การวิจัยนี้ยังพบข้อจำกัดของกิจกรรม ที่เป็นข้อจำกัด ได้แก่ ความซับซ้อนของกติกา ระยะเวลาที่ใช้เกินกำหนด และระดับความยากของคำศัพท์ที่ง่ายเกินไป ซึ่งประเด็นเหล่านี้ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมและการเรียนรู้ขาดความต่อเนื่องในบางช่วง เนื่องจากกติกาที่ซับซ้อนและเวลาที่จำกัดอาจสร้างความกดดันทางความคิดแก่นักเรียนบางส่วนในระยะแรก ส่งผลให้กระบวนการดึงจำคำศัพท์ติดขัดชั่วคราว ซึ่งสอดคล้องกับ Yang และคณะ (2020) ที่อธิบายว่า การใช้กติกาที่มีความซับซ้อน ส่งผลให้นักเรียนเกิดความวิตกกังวลต่อการเรียนภาษาอังกฤษ การกำหนดระดับความยากของคำศัพท์ที่ง่ายเกินไป ทำให้นักเรียนอาจเกิดความเบื่อหน่าย อีกทั้ง การกำหนดระยะเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมส่งผลต่อประสิทธิภาพในการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียน

3. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรม

จากผลการวิจัยยังพบอีกว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่ใช้แนวทางเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัสต่อการพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทั้งนี้ ผลลัพธ์ดังกล่าวอาจอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการเสริมแรง ซึ่งชี้ว่าการใช้กลไกเกมมิฟิเคชันในรูปแบบของเหรียญคะแนนและการแข่งขันแบบทีมทำหน้าที่เป็นตัวเสริมแรงทางบวกที่ตอบสนองความคาดหวังและกระตุ้นพฤติกรรมการเรียนรู้เชิงรุกของนักเรียน ส่งผลให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจในระดับสูงระหว่างการทำกิจกรรม พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศที่สนุกสนานและท้าทายไปพร้อมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ สโรชา อินสุข และคณะ (2568) ที่อธิบายว่า เกมมิฟิเคชันช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมมือกับเพื่อน ส่งผลให้เกิดแรงจูงใจและความกระตือรือร้นในการเรียน อีกประการหนึ่ง การจัดสภาพแวดล้อมที่ผ่อนคลายและเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ทำให้นักเรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียน อีกประการหนึ่ง การใช้กิจกรรมที่มีการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอน โดยมีนักเรียนเป็นศูนย์กลาง นักเรียนสามารถเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษได้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับปลายฝัน รักษ์รงค์ และคณะ (2565) ที่ยืนยันว่าบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีจะช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียน ทำให้นักเรียนมีความพร้อมและมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนมากขึ้น ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างความสนุกและการเรียนรู้ สามารถอธิบายได้ว่า ความพึงพอใจและความสนุกสนานที่นักเรียนได้รับจากชุดกิจกรรม จะทำหน้าที่เชื่อมโยงให้เกิดการเปิดรับข้อมูลและลดอคติในการเรียนรู้ภาษา บรรยากาศที่ผ่อนคลายแต่ท้าทายนี้จึงช่วยเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้เชิงรุก ซึ่งส่งผลทางบวกโดยตรงต่อกระบวนการจัดเก็บและจดจำคำศัพท์ในหน่วยความจำระยะยาวของนักเรียน

ข้อจำกัดทางการวิจัย

แม้ว่าผลการวิจัยมีแนวโน้มที่ดี แต่การวิจัยครั้งนี้ยังมีข้อจำกัดบางประการ เช่น กลุ่มตัวอย่างมีจำนวนจำกัด จึงอาจไม่สามารถนำผลไปอ้างอิงกับนักเรียนในบริบทสถานศึกษาอื่นที่มีความพร้อมหรือระดับพื้นฐานภาษาที่แตกต่างกันนอกจากนี้ แบบทดสอบวัดความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษในงานวิจัยนี้ ได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา จากผู้เชี่ยวชาญผ่านการหาค่าดัชนีความสอดคล้องแล้ว แต่ด้วยข้อจำกัดในการดำเนินการ จึงยังไม่ได้ผ่านขั้นตอนการทดลองใช้เพื่อวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับ ยิ่งไปกว่านั้น

ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองค่อนข้างสั้น ผลลัพธ์ที่ได้จึงอาจสะท้อนเพียงความจำและผลสัมฤทธิ์ในระยะสั้น แต่ยังไม่สามารถยืนยันความคงทนในการจดจำคำศัพท์ในระยะยาวได้อย่างครบถ้วน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับครู: ควรนำรูปแบบกิจกรรมที่ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีนี้ ไปประยุกต์ใช้ในการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในห้องเรียนทั่วไปที่มีทรัพยากรจำกัด

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนากิจกรรม: ควรมีการนำแนวคิดของชุดกิจกรรมนี้ไปพัฒนาต่อยอดในรูปแบบสื่อดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันเพื่อการศึกษา หรือเกมออนไลน์ สำหรับสถานศึกษาที่มีความพร้อมด้านเทคโนโลยี

3. ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต: ควรขยายระยะเวลาในการทดลองใช้ชุดกิจกรรมให้ยาวนานขึ้น เพื่อศึกษาความคงทนในการจดจำคำศัพท์ นอกจากนี้ ควรเพิ่มจำนวนคลังคำศัพท์และปรับระดับความยากง่ายให้มีความหลากหลายมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “ผลของชุดกิจกรรม Vocabulary Treasure Hunter ที่ใช้แนวทางเกมมิฟิเคชันร่วมกับการเรียนรู้พหุประสาทสัมผัสต่อการพัฒนาความสามารถทางด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณา และการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศิธิดา สาหร่ายวัง อาจารย์ที่ปรึกษาในการทำงานวิจัยครั้งนี้ที่ได้ให้คำแนะนำ แนวคิด ตลอดจนช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาโดยตลอดจนงานวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. เบญจวรรณ เปล่งขำ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลลนา ปฐมชัยวัฒน์, และผู้ช่วยศาสตราจารย์อินทิรา กุลวิเชียร อาจารย์ในสาขาวิชาภาษาอังกฤษ (ครุศาสตรบัณฑิต) ที่เมตตาให้ความรู้ ข้อเสนอแนะ และให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือในการทำวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมการวิจัยที่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมอย่างตั้งใจ สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา และผู้ปกครอง ที่ให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ และเป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา หากมีข้อบกพร่องใด ๆ ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้ด้วยความเคารพและขออภัยมา ณ ที่นี้ ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เกษกานดา สุรรัตน์ และ อังคณา อ่อนธานี. (2566). **การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมมิฟิเคชันแบบออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ และแรงจูงใจในการเรียนสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4**. Journal of Roi Kaensarn Academi, 8 (10), 509–533.

ณัฐพงศ์ มีใจธรรม และ ทำรงลักษณ์ เอื้อนครินทร์. (2564). **การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษ โดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชัน (GAMIFICATION) สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5**. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 32 (2), 76–90.

สหรัฐ ลักษณะสุต, พิณทิพา สืบแสง, และ ภูวิชญ์ งิ้วลาย. (2564). **ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชันเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**. Journal of Modern Learning Development, 6 (3), 29–43.

สาธิต โภคี และ สุนีตา โฆษิตชัยวัฒน์. (2567). **ผลการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการใช้บัตรคำศัพท์เพื่อส่งเสริม**

การเรียนรู้คำศัพท์และความคงทนในการจำคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12 (1), 124–139.

สุทธิดา ชัยประสิทธิ์ และ ชวลิต เกตุกระทุ่ม. (2565). **การพัฒนาความสามารถในการจำคำศัพท์วิชาภาษาอังกฤษด้วยวิธีการสอนแบบตอบสนองด้วยท่าทาง (TPR) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1**. สิกขา วารสารศึกษาศาสตร์, 9 (1), 146–153.

สโรชา อินสุข, เกียรติชัย สายตาคำ, และ ดุษฎี รังษีชัชวาล. (2568). **การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคเกมมิฟิเคชันเพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนอนุบาลตากจังหวัดตาก.** วารสารวิชาการเซาธ์อีสท์บางกอก (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 11 (1), 103–117.

Alvarado Arévalo, Y. I., Armijos Ramirez, M. R., Tituana Calderón, G. E., & Alvarado Arévalo, E. E. (2025). **Multisensory Instruction in English Vocabulary Acquisition among 3rd Graders at a Public Institution**. Ciencia Y Reflexión, 4 (1), 2558–2580. https://doi.org/10.70747/cr.v4i1.218

Dongsanniwas, W., & Sukying, A. (2024). **The Effect of TPR Tasks on Word Knowledge of Thai Primary School Learners**. Journal of Education and Learning, 13 (5), 208–224. https://doi.org/10.5539/jel.v13n5p208

Yang, Q. F., Chang, S. C., Hwang, G. J., & Zou, D. (2020). **Balancing cognitive complexity and gaming level: Effects of a cognitive complexity-based competition game on EFL students' English vocabulary learning performance, anxiety and behaviors**. Computers & Education, 148. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.103808

Zhan, L., & Cheng, J. (2025). **The relationship between multisensory stimulus-integrated foreign language learning models and students' psychological states and language skill development-an empirical analysis using the global learning assessment database**. Frontiers in Psychology, 16. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1639885

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน ผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา

The Development of Learning Achievement on IUPAC Nomenclature of Organic Compounds Using Active Learning and Technology-Based Instruction via KingDraw Application for Grade 12 Students at Tessaban 1 (Engsiangsamakkee) School, Songkhla Province

นาดียา ยูโซะ[1]
สุณีย์ แม๊ะจิ[1]
กนิษฐา พงศ์อาทิตย์[2]
ระเบียบ สุวรรณเพ็ชร์[2]
เชาวนีพร ชีพประสพ[2]
สาลาม๊ะฮ์ เหมมันต์[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการทักษะการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แอปพลิเคชัน KingDraw และ 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ แอปพลิเคชัน KingDraw กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 30 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) แบบ One-Group Pretest-Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้การเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับแอปพลิเคชัน KingDraw และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจำนวน 10 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละการพัฒนา และการทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ t-test แบบ Dependent Samples ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีพัฒนาการทักษะการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยมีร้อยละการพัฒนาเฉลี่ยเท่ากับ 85.7 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่า ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 5.60 คะแนน (ร้อยละ 56.0) และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 9.37 คะแนน (ร้อยละ 93.7) ผลการทดสอบความแตกต่างของคะแนนก่อนเรียนและ หลังเรียนด้วยสถิติ t-test พบว่า t เท่ากับ 10.72 (p = 0.00) แสดงให้เห็นว่าคะแนน

[1] นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
[2] อาจารย์หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
[3] ครูโรงเรียนสังกัดสำนักการศึกษา เทศบาลนครหาดใหญ่

หลังเรียนสูงกว่าคะแนนก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้เชิงลึกร่วมกับการใช้เทคโนโลยีผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw สามารถส่งเสริมและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: *การอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC การเรียนรู้เชิงรุก แอปพลิเคชัน KingDraw ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การสอนโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน*

Abstract

This research aimed to (1) examine the development of IUPAC nomenclature reading skills among Grade 12 students following instruction using the KingDraw application, and (2) compare learning achievement before and after instruction of Grade 12 students following the use of the KingDraw application. The sample consisted of 30 Grade 12 students from Tessaban 1 (Engsiangsamakkee) School, Songkhla Province, during the first semester of the 2025 academic year, selected by purposive sampling. A Quasi-Experimental Research design with a One-Group Pretest-Posttest Design was employed. The research instruments included a lesson plan on IUPAC nomenclature of organic compounds using Active Learning combined with the KingDraw application, and a 10-item learning achievement test. Data were analyzed using arithmetic mean, standard deviation, percentage of development, and a Dependent Samples t-test. The results revealed that students demonstrated a mean development percentage of 85.7% in IUPAC nomenclature reading skills. Moreover, post-test scores were significantly higher than pre-test scores at the .05 level of statistical significance, with a mean pre-test score of 5.60 (56.0%) and a mean post-test score of 9.37 (93.7%). The paired-samples t-test results revealed a significant difference between pre-test and post-test scores, with $t = 10.72 (p = 0.00$), indicating that post-test scores were significantly higher than pre-test scores at the .05 level. This reflects that the implementation of deep learning combined with the use of technology through the KingDraw application can effectively promote and enhance student achievement.

Keywords: *IUPAC Nomenclature of Organic Compounds Active Learning KingDraw Application Learning Achievement Technology-Based Instruction*

บทนำ

การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ได้ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อโลกของการศึกษา ในยุคดิจิทัล ครูจำเป็นต้องสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอนจึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสนับสนุนการศึกษาในปัจจุบัน และกลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกระบวนการเรียนรู้ได้ โดยเฉพาะในการจัดการเรียนการสอนวิชาเคมี (Prasetyo, 2021) เนื่องจากวิชาเคมีมีลักษณะเนื้อหาที่เป็นนามธรรมและซับซ้อน เช่น โครงสร้างโมเลกุล ปฏิกิริยาเคมี และสมบัติของสสาร (Santoso and Lestari, 2020) ส่งผลให้นักเรียนจำนวนมากมองว่าเป็นวิชาที่ยาก อีกทั้งยังขาดความสนใจและการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ (Iswara *et al*., 2020) หนึ่งในเนื้อหาสำคัญของระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 คือ การอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างโมเลกุลและหมู่ฟังก์ชัน โดยสมบัติต่าง ๆ ของสาร เช่น จุด

เดือดและจุดหลอมเหลว ขึ้นอยู่กับหมู่ฟังก์ชันที่เป็นองค์ประกอบ (ศรีลักษณ์ ผลวัฒนะและคณะ, 2564) อย่างไรก็ตาม นักเรียนมักประสบปัญหาในการทำความเข้าใจเนื้อหาดังกล่าว เนื่องจากลักษณะเชิงนามธรรมของแนวคิด ซึ่งยากต่อการจินตนาการหากขาดสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม (Hidayati and Wibowo, 2020) ปัญหาหลักที่พบในการเรียนเรื่อง การอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จากการศึกษานักเรียนจำนวน 30 คน พบว่านักเรียนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถทำความเข้าใจเนื้อหาการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ได้อย่างถูกต้อง โดยสะท้อนจากผลการทดสอบที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 60 รวมถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ขาดความกระตือรือร้นในการซักถาม ข้อสงสัย และไม่สามารถอธิบายแนวคิดพื้นฐานได้อย่างชัดเจนเมื่อถูกถาม ปัญหาดังกล่าวไม่ได้ส่งผลเฉพาะต่อความเข้าใจในเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยรวมของวิชาเคมี และก่อให้เกิดทัศนคติเชิงลบต่อวิชาเคมี โดยนักเรียนมองว่าเนื้อหามีความยาก ซับซ้อน เป็นนามธรรมและไม่สามารถเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งการขาดสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย รวมถึงการจัดการเรียนการสอนที่ยังคงเน้นการบรรยายเป็นหลัก ทำให้นักเรียนมีบทบาทเป็นเพียงผู้รับความรู้ ส่งผลให้การเรียนรู้ยังไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร (Hofstein and Lunetta, 2004) นอกจากนี้ วิธีการสอนที่เน้นการฟังและจดบันทึกเพียงอย่างเดียว ยังไม่สามารถตอบสนองต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ (Yusro and Sasono, 2016)

KingDraw เป็นแอปพลิเคชันที่ช่วยให้ผู้ใช้สามารถวาดโครงสร้างทางเคมีได้อย่างรวดเร็ว โดยมีหน้าที่หลักคือการพัฒนาและออกแบบโครงสร้างเคมีอินทรีย์ รวมถึงสามารถแสดงผลสารประกอบอินทรีย์ในรูปแบบสามมิติ (3D) ได้ นอกจากนี้แอปยังสามารถตั้งชื่อโครงสร้างและปฏิกิริยาเคมีตามหลักการตั้งชื่อของ IUPAC อีกทั้งยังสามารถระบุ สูตรโมเลกุลและคำนวณมวลโมเลกุลผ่านการวิเคราะห์สมบัติทางเคมีของสารได้อีกด้วย จากแนวคิดดังกล่าว การใช้แอปพลิเคชันนี้ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับสารประกอบอินทรีย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากแอปครอบคลุมโครงสร้างของสารไฮโดรคาร์บอน เช่น อัลเคน อัลคีน และอัลไคน์ รวมถึงหมู่ฟังก์ชันต่าง ๆ เช่น แอลกอฮอล์ แอลดีไฮด์ และคีโตน อีกทั้งยังช่วยให้สามารถแปลงชื่อสารประกอบและแสดงภาพโครงสร้างในรูปแบบสามมิติได้ (Sánchez , 2024)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำแอปพลิเคชัน KingDraw มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาเคมี ซึ่งเป็นซอฟต์แวร์ดิจิทัลสำหรับการวาดและแสดงโครงสร้างทางเคมี โดยมีคุณสมบัติในการแสดงผลทั้งแบบสองมิติ (2D) และสามมิติ (3D) แบบโต้ตอบ ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถมองเห็นภาพและเข้าใจโครงสร้างโมเลกุล รวมถึงความสัมพันธ์ของ ไอโซเมอร์ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น (Pratama and Nugroho, 2022) แอปพลิเคชันนี้คาดว่าจะช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าสนใจ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้ อีกทั้ง ยังช่วยให้นักเรียนสามารถสำรวจแนวคิดทางเคมีที่ยากต่อความเข้าใจ เช่น การมองเห็นโครงสร้างโมเลกุลแบบสามมิติได้อย่างเป็นรูปธรรม (Sánchez , 2024) นอกจากนี้งานวิจัยยังพบว่าการใช้สื่อดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอนสามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเพิ่มความสนใจในการเรียนรู้ของนักเรียนได้ (Rahmawati, *et al*., 2022)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการทักษะการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แอปพลิเคชัน KingDraw

2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แอปพลิเคชัน KingDraw

สมมุติฐานของการวิจัย

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้ การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

1.ขอบเขตกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ประจำปีการศึกษา 2568 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา จำนวน 1 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด 30 คน

2. ขอบเขตตัวแปร

ตัวแปรต้น คือ การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw

ตัวแปรตาม คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC

3. ขอบเขตเนื้อหา เนื้อหากลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รายวิชาเคมี เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ระหว่างก่อน และหลังเรียน โดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ไว้ดังนี้

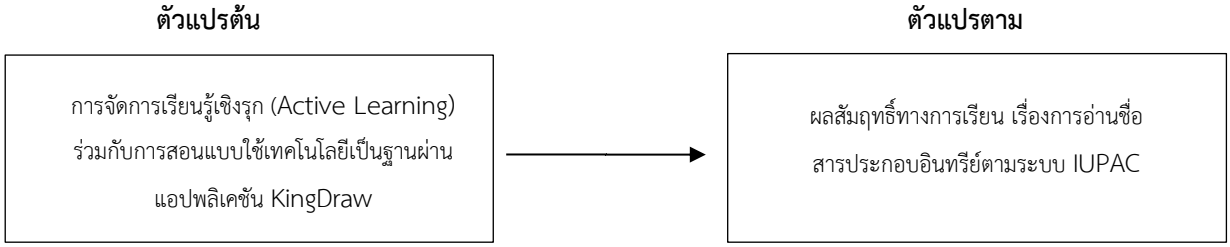

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านระบบการใช้แอปพลิเคชัน KingDraw ที่มีความสามารถในการเข้าใจ เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้ ประชากร แบบแผนการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 มีจำนวน 1 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด 30 คน

แบบแผนการวิจัย

แบบแผนการทดลองในงานวิจัยครั้งนี้เป็นแบบกึ่งทดลอง (Quasi – Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามแบบ One-Group Pretest-Posttest Design (ธีรวุฒิ เอกะกุล, 2552) ดังตาราง 1

ตาราง 1 : แบบแผนการวิจัย

ทดสอบก่อนเรียน (Pretest)	ตัวแปรอิสระ	ทดสอบหลังเรียน (Posttest)
O_1	X	O_2

O_1 แทน การทดสอบก่อนเรียน

X แทน การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw

O_2 แทน การทดสอบหลังเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw

2. แบบทดสอบ เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw

1.1 ขั้นตอนการสร้างผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1.1.1 ศึกษาหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เกี่ยวกับ สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

1.1.2 ศึกษาคู่มือครู แบบเรียน แบบฝึกหัดกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของกระทรวงศึกษาธิการและสำนักพิมพ์ต่างๆ

1.1.3 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC

1.1.4 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในทุกขั้นตอนโดยทั่วไปมีขั้นตอนสำคัญดังนี้ การวางแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของผู้เรียน การสะท้อนผลการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้

1.1.5 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับเกมและสร้างเกมเพื่อเป็นแบบฝึกหัดการเรียนรู้ตามการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ให้เหมาะสมกับเนื้อหาและวัยของผู้เรียน โดยผู้วิจัยได้สร้างสื่อทำมือเกมลอตเตอรี่อินทรีย์ ให้เข้ากับเนื้อหาในแผนการจัดการเรียนรู้จัดพิมพ์แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw

1.2 ขั้นตอนการหาคุณภาพ

1.2.1 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นจำนวน 1 แผน ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาเคมีด้านการจัดการเรียนรู้และด้านการวัดผลตรวจสอบความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้

2. แบบทดสอบ เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC

2.1 ขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

2.1.1 ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตร สถานศึกษาโรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด คำอธิบาย รายวิชา โครงสร้างหน่วยการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ศึกษาคู่มือครู แบบเรียน แบบฝึกหัดและหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของกระทรวงศึกษาธิการและสำนักพิมพ์ต่าง ๆ

2.1.2 ศึกษาคู่มือครูแบบเรียน แบบฝึกหัด หนังสืออ่านเพิ่มเติมสาระเคมีชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

2.1.3 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC

2.1.4 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบทดสอบ

2.1.5 หาคุณภาพของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยนำแบบทดสอบเสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องของภาษา ความถูกต้องของเนื้อหาและความสอดคล้องของลักษณะคำถาม ตัวเลือกกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ต้องการวัด หรือการหาค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหา โดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้อง (index of item-objective congruence: IOC)

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จำนวน 30 คน และเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. ทดสอบก่อนเรียนกับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย ด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

2. จัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผ่านสื่อทำมือเกมลอตเตอรี่อินทรีย์ ร่วมกับใช้แอปพลิเคชัน KingDraw

3. ทดสอบหลังเรียนกับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย ด้วยแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนฉบับเดียวกับแบบทดสอบก่อนเรียน

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ดังนี้

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่

1.1 ค่าร้อยละ (Percentage)

1.2 ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$)

1.3 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

1.4 ร้อยละการพัฒนา

1.5 ค่า t – test of Dependent Samples

2. สถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน

2.1 เปรียบเทียบความสามารถความเข้าใจ เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้รูปแบบ การเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. ลำดับขั้นในการวิเคราะห์ข้อมูล
3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดความหมายของสัญลักษณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

N	แทน	จำนวนนักเรียน
M	แทน	ค่าเฉลี่ยของข้อมูล (Mean)
S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
P	แทน	ร้อยละ

2. ลำดับขั้นในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยขอนำเสนอลำดับขั้นในการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนาทักษะการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC

ตอนที่ 2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน กลุ่มเป้าหมายคือนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตารางที่ 2 : ผลการพัฒนาการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา

คนที่	คะแนนก่อนเรียน (10 คะแนน)	คะแนนหลังเรียน (10 คะแนน)	ร้อยละของการพัฒนา
1	6	8	50
2	4	10	100
3	4	10	100
4	6	9	75

คนที่	คะแนนก่อนเรียน (10 คะแนน)	คะแนนหลังเรียน (10 คะแนน)	ร้อยละของการพัฒนา
5	4	10	100
6	5	10	100
7	3	4	14
8	8	10	100
9	6	8	50
10	5	10	100
11	2	10	100
12	4	9	83
13	8	10	100
14	9	10	100
15	7	8	33
16	4	9	83
17	6	10	100
18	6	9	75
19	3	10	100
20	7	10	100
21	5	10	100
22	7	8	33
23	4	10	100
24	6	10	100
25	7	10	100
26	8	10	100
27	5	10	100
28	7	10	100
29	6	10	100
30	6	9	75
M	5.60	9.37	85.7
$S.D.$	1.69	1.25	
ค่าเฉลี่ยร้อยละ	56.0	93.7	85.7

จากตารางที่ 2 พบว่าผลการพัฒนาการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา สรุปได้ว่า มีร้อยละการพัฒนาตั้งแต่ 0 ขึ้นไป จำนวน 30 คน โดยนักเรียนจำนวน 20 คน มีร้อยละการพัฒนาสูงสุด เท่ากับ 100 และนักเรียนจำนวน 1 คน มีร้อยละการพัฒนาต่ำสุด เท่ากับ 14 โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยร้อยละก่อนการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 56.0 ค่าเฉลี่ยร้อยละหลังการจัดการเรียนรู้ เท่ากับ 93.7 และมีร้อยละการพัฒนาเท่ากับ 85.7 ซึ่งเกินกว่าร้อยละ 20

ตารางที่ 3 : ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่อง การอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา

เปรียบเทียบ	คะแนนก่อนเรียน		คะแนนหลังเรียน		t	P
	M	S.D.	*M*	S.D.		
คะแนน	5.60	1.69	9.37	1.25	10.72	0.00

หมายเหตุ ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนพบว่า คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย $\bar{x}$ เท่ากับ 5.60 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.69 ขณะที่คะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย $\bar{x}$ เท่ากับ 9.37 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.25 แสดงให้เห็นว่า หลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นกว่าก่อนเรียนอย่างชัดเจน เมื่อทดสอบความแตกต่างของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยสถิติ t-test พบว่า ค่า t เท่ากับ 10.72 และค่า P เท่ากับ 0.00 ซึ่งต่ำกว่าระดับนัยสำคัญ ทางสถิติที่กำหนดไว้ที่ .05 จึงสรุปได้ว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้ดีขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากผลการเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียน (Pre-test) และหลังเรียน (Post-test) ในภาพที่ 1 พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างชัดเจน โดยคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอยู่ที่ประมาณ 5.5 คะแนน และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนอยู่ที่ประมาณ 9.3 คะแนน แสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สามารถช่วยพัฒนาความรู้และความเข้าใจของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นหลังการเรียนรู้

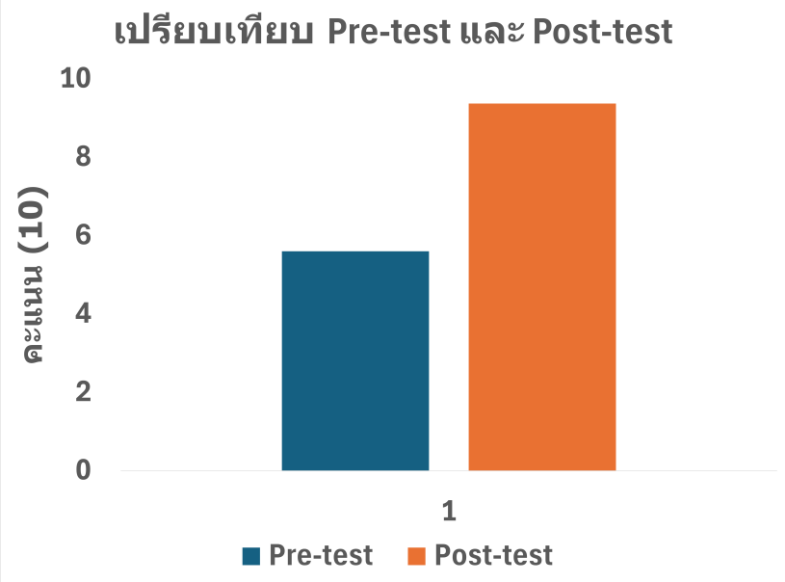

ภาพที่ 1 แสดงผลการเปรียบคะแนนก่อนเรียน (Pre-test) และหลังเรียน (Post-test) ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลา

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิจัย เรื่องการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตระบบ IUPAC โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับการสอนแบบใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) จังหวัดสงขลาสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. จากการจัดการเรียนรู้โดยใช้แอปพลิเคชัน KingDraw ร่วมกับการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) พบว่านักเรียนสามารถทำความเข้าใจเรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC ได้ดีขึ้น เนื่องจากแอปพลิเคชัน KingDraw มีคุณสมบัติในการแสดงโครงสร้างโมเลกุลทั้งแบบสองมิติ (2D) และสามมิติ (3D) แบบโต้ตอบได้ (Interactive Visualization) ช่วยให้นักเรียนมองเห็นการจัดเรียงอะตอม ตำแหน่งหมู่ฟังก์ชัน และโครงสร้างสายโซ่คาร์บอนได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงระหว่าง “โครงสร้างโมเลกุล” กับ “หลักการเรียกชื่อสารประกอบตามระบบ IUPAC” ได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งช่วยลดปัญหาความซับซ้อนในการระบุตำแหน่งหมู่แทนที่ การเลือกสายโซ่หลัก และการกำหนดลำดับการเรียกชื่อสารประกอบอินทรีย์ นอกจากนี้ การเรียนรู้ผ่านสื่อดิจิทัลยังช่วยเปลี่ยนเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นนามธรรมในวิชาเคมีให้กลายเป็นรูปธรรมที่สามารถมองเห็นและเข้าใจได้ง่ายขึ้น ผู้เรียนสามารถหมุนภาพโมเลกุล ดูมุมมองต่าง ๆ และทดลองสร้างโครงสร้างได้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงและการค้นพบด้วยตนเอง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเชิงลึกมากกว่าการเรียนแบบบรรยายเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Pratama และ Nugroho (2022) ที่กล่าวว่า เทคโนโลยีการแสดงภาพโครงสร้างโมเลกุลช่วยให้ผู้เรียนสามารถจินตนาการภาพสามมิติของโมเลกุลได้ชัดเจนขึ้น และช่วยลดความซับซ้อนของแนวคิดทางเคมีที่เป็นนามธรรม อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Santoso และ Lestari (2020) ที่อธิบายว่า การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ในการจัดการเรียนรู้วิชาเคมีสามารถช่วยส่งเสริมความเข้าใจเชิงมโนทัศน์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้เรียนสามารถมองเห็นภาพและเชื่อมโยงแนวคิดทางเคมีได้ชัดเจนมากขึ้น

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนในรายวิชาเคมี เรื่องการอ่านชื่อสารประกอบอินทรีย์ตามระบบ IUPAC สูงกว่าก่อนเรียนอย่างชัดเจน โดยคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 5.60 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 56.0 และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 9.37 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 93.7 หรือมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นร้อยละ 37.7 อีกทั้งเมื่อทดสอบความแตกต่างของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยสถิติ t-test พบว่า ค่า t เท่ากับ 10.72 และค่า P เท่ากับ 0.00 ซึ่งต่ำกว่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับการใช้เทคโนโลยีเป็นฐานผ่านแอปพลิเคชัน KingDraw สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ฝึกวิเคราะห์โครงสร้างโมเลกุล ทดลองสร้างสารประกอบ และร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นภายในกลุ่ม ทำให้นักเรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่คงทนมากขึ้น แตกต่างจากการเรียนแบบบรรยายที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นเพียงผู้รับสาร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hofstein และ Lunetta (2004) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริง จะช่วยส่งเสริมความเข้าใจเชิงแนวคิดและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Rahmawati และคณะ (2022) พบว่า การใช้สื่อดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอนสามารถช่วยเพิ่มแรงจูงใจ ความสนใจในการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้ เนื่องจากผู้เรียนรู้สึกสนุกกับกิจกรรม มีความกระตือรือร้นในการเรียน และยังสามารถเรียนรู้ผ่านการมองเห็นภาพและการโต้ตอบกับสื่อได้โดยตรง จึงส่งผลให้นักเรียนเกิดความเข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำแบบฝึกหัดและการทดสอบได้อย่างถูกต้องมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรศึกษาการใช้งานแอปพลิเคชัน KingDraw และลำดับขั้นตอนในแผนการจัดการเรียนรู้อย่างละเอียดก่อนนำไปใช้ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาทางเทคนิคและให้คำแนะนำแก่นักเรียนได้อย่างรวดเร็ว

1.2 ในขณะที่นักเรียนทำกิจกรรมกลุ่มผ่านแอปพลิเคชัน ครูควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) คอยกระตุ้นและชี้แนะให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการออกแบบโครงสร้างและตรวจสอบการอ่านชื่อร่วมกัน

1.3 การใช้เทคโนโลยีเป็นฐานควรเน้นให้นักเรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างโมเลกุลและการระบุตำแหน่งตามกฎ IUPAC เพื่อเปลี่ยนเนื้อหาที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ซึ่งจะช่วยลดความสับสนในการจำแนกหมู่ฟังก์ชัน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับแอปพลิเคชัน KingDraw ในเนื้อหาเคมีอื่น ๆ ที่มีความซับซ้อนและต้องใช้การมองภาพโครงสร้าง เช่น เรื่องไอโซเมอริซึม (Isomerism) หรือกลไกการเกิดปฏิกิริยาเคมี

2.2 ควรศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างการใช้แอปพลิเคชันดิจิทัลกับการใช้ชุดแบบจำลองโมเลกุลแบบดั้งเดิม (Molecular Model) เพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมที่สุดในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนในแต่ละบริบท

2.3 ควรมีการพัฒนานวัตกรรมการสอนที่บูรณาการเทคโนโลยีในรูปแบบอื่น ๆ เช่น สื่อความจริงเสมือน (AR/VR) ร่วมกับการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อส่งเสริมทักษะดิจิทัลและสมรรถนะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ให้ดียิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล 1 (เอ็งเสียงสามัคคี) และคณะครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ได้ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.กนิษฐา พงศ์อาทิตย์ และคณาจารย์หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่กรุณาให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะอันมีคุณค่าในการพัฒนางานวิจัย และสนับสนุนด้านวิชาการ รวมทั้งครูประจำชั้นโรงเรียนเทศบาล 1 ครูสาลามะห์ เหมมันต์ ที่ให้ความร่วมมือและกำลังใจอย่างต่อเนื่องจนทำให้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ครั้งนี้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

เอกสารอ้างอิง

ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2552). ***ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*** (พิมพ์ครั้งที่ 6). วิทยาออฟเซ็ทการพิมพ์.

ศรีลักษณ์ ผลวัฒนะ, เจียมจิต กุลมาลา, และภษพอน ประภา. (2564). ***หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.*** สืบค้นจาก https://shorturl.asia/hsJd7

Hidayati, T., and Wibowo, S. (2020). **Analysis of students' difficulties in understanding isomer material in senior high school.** *Journal of Chemical Education, 11*(2), 45–52.

Hofstein, A., and Lunetta, V. N. (2004). **The laboratory in science education: Foundations for the twenty-first century.** *Science Education, 88*(1), 28–54. https://doi.org/10.1002/sce.10106

Iswara, G., Kuswandi, D., and Husna, A. (2020**). Development of interactive multimedia equipped with simulation to visualize chemical reactions in buffer solution material for senior high school grade XI.** *JINOTEP (Journal of Innovation and Learning Technology), 6*(2), 58–68.

Pratama, A., and Nugroho, R. (2022). ***Integration of molecular visualization technology in chemistry learning.*** *Journal of Chemical Education, 15*(2), 98–105.

Prasetyo, D. (2021). **Technology integration in education: Solutions for 21st century learning.** *Journal of Educational Technology, 13*(2), 101–115.

Rahmawati, T., Syahrul, A., and Nurdin, S. (2022). **The influence of digital learning media on students' interest and chemistry learning outcomes.** *Journal of Science Education Research, 17*(3), 78–85.

Santoso, R., and Lestari, A. (2020). **Effectiveness of website-based chemistry learning on students' concept understanding.** *Indonesian Journal of Chemical Education, 9*(1), 34–42.

Sánchez, A. (2024). ***Aplicativo KingDraw Chemical Structure como recurso digital didáctico en el proceso de enseñanza-aprendizaje de Química Orgánica con los estudiantes de sexto semestre de la Carrera de Pedagogía de las Ciencias Experimentales Química y Biología*** [Tesis de pregrado, Universidad Nacional de Chimborazo]. Repositorio Institucional. Repositorio Institucional Universidad Nacional de Chimborazo

Yusro, A. C., and Sasono, M. (2016). **The use of guided inquiry-based illustrative modules on the topic of linear motion kinematics to improve learning outcomes and independence of class VII students of SMPN 14 Madiun.** *Journal of Physics and Science Education (JPFK), 2*(1), 29–35.

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล โดยการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนสังกัดอบจ.สงขลา

Developing Academic Achievement in Chemistry on Chemical Equilibrium through Active Learning Using Online Lessons via Google Sites and AI ChatGPT for Mathayom 5/1 Provincial Administrative Organization School, Songkhla Province

ต่วนดาริณี กูบือโด[1]
กนิษฐา พงศ์อาทิตย์[2]
ระเบียบ สุวรรณเพ็ชร์[2]
ทวีสิน นาวารัตน์[2]
ชนรรค์ พงศ์อาทิตย์[2]
พัชรี สุหลง[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 และ 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล หลังการจัดการเรียนรู้กับเกณฑ์ร้อยละ 70 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนสังกัดอบจ.สงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 25 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง แบบแผนการวิจัยเป็นแบบกึ่งทดลองประเภทกลุ่มเดียว วัดก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ (One-Group Pretest-Posttest Design) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้วิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมเท่ากับ 4.74 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 10 ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.67–1.00 มีค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.40 ถึง 0.75 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.40 ขึ้นไป และบทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites ร่วมกับ AI ChatGPT เรื่อง สภาวะสมดุล ซึ่งมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมด้านเนื้อหาด้านสื่อ/เทคโนโลยี และด้านการออกแบบการเรียนรู้เท่ากับ 4.78 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิจัยพบว่า 1) ภายหลังการจัดการเรียนรู้ นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล เพิ่มขึ้นทุกคน โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 4.40 (S.D. = 1.89) และหลังการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 7.96 (S.D. = 1.40) คิดเป็นร้อยละการพัฒนาเฉลี่ยเท่ากับ 35.60 (S.D. = 12.27) 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้โดยภาพรวมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 7.96 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 เมื่อพิจารณารายบุคคลพบว่านักเรียนจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 80 มีคะแนนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 และนักเรียนจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 20 มีคะแนนไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

คำสำคัญ: *ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาเคมี บทเรียนออนไลน์ แพลตฟอร์ม Google Sites AI ChatGPT*

[1] ครูโรงเรียนอามานะวิทยานุสรณ์ จังหวัดยะลา
[2] อาจารย์หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเคมี คณะวิทยาสาตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
[3] ครูโรงเรียนสังกัดอบจ.สงขลา จังหวัดสงขลา

Abstract

This research aimed to: 1) examine changes in academic achievement in chemistry on the topic of chemical equilibrium before and after learning management through Active Learning combined with online lessons via Google Sites and AI ChatGPT for Mathayom 5/1 students, and 2) compare postinstruction academic achievement in chemistry on chemical equilibrium against the 70% criterion. The target group consisted of 25 Mathayom 5/1 students enrolled in the first semester of the 2024 academic year at a school under the Songkhla Provincial Administrative Organization, Songkhla Province, selected through purposive sampling. The research employed a quasi-experimental design using a One-Group Pretest-Posttest Design (T1 X T2). Research instruments included: 1) a chemistry lesson plan on chemical equilibrium based on Active Learning principles, validated by three experts with a mean appropriateness score of 4.74 (at the highest level); 2) a 10-item parallel-form achievement test with an Item-Objective Congruence (IOC) index ranging from 0.67 to 1.00, difficulty indices (p) ranging from 0.40 to 0.75, and discrimination indices (r) ranging from 0.40 to 0.60; and 3) an online lesson via Google Sites integrated with AI ChatGPT on chemical equilibrium, which received a mean appropriateness score of 4.78 across content, media/technology, and instructional design dimensions. Data were analyzed usiet descriptive statistics, including percentage, arithmetic mean (μ), and standard deviation (S.D.).

The results revealed that: 1) following the instructional intervention, all students showed improvement in chemistry achievement on chemical equilibrium, with a pre-instruction mean score of 4.40 (S.D. = 1.89) and a post-instruction mean score of 7.96 (S.D. = 1.40), representing a mean score difference of 3.56 points (S.D. = 1.23) and a mean development rate of 35.60% (S.D. = 12.27); and 2) the overall post-instruction mean score of 7.96 (S.D. = 1.40) exceeded the 70% criterion. When examined individually, 20 students (80.00%) achieved scores meeting the 70% threshold, while 5 students (20.00%) did not meet the established criterion. These findings should be interpreted with caution, as the one-group pretest-posttest design without a control group limits causal inference.

***Keywords**: Academic Achievement, Chemistry, Online Lessons, Google Sites Platform, AI ChatGPT*

บทนำ

วิทยาศาสตร์มีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันและการพัฒนาสังคม ทุกคนจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อนำไปใช้อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 อ้างใน สายฝน สวัสเอื้อ, 2557) อย่างไรก็ตาม วิชาเคมีโดยเฉพาะเรื่องสมดุลเคมีเป็นเนื้อหาที่มีลักษณะนามธรรม ต้องอาศัยการบูรณาการความเข้าใจทั้งระดับมหภาค จุลภาค และสัญลักษณ์ (Johnstone, 1993) ส่งผลให้นักเรียนมักเลือกท่องจำแทนการทำความเข้าใจ และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ (ชาตรี ฝ่ายคำตา, 2558) ซึ่งสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่พบในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสังกัด อบจ.สงขลาที่มีผลสัมฤทธิ์ไม่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 อันมีสาเหตุจากสื่อและเทคนิคการสอนที่ขาดความหลากหลายและไม่กระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวทางที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและการลงมือปฏิบัติภายใต้การอำนวยความสะดวกของครู (Bonwell and Eison, 1991) ผ่าน

กระบวนการกระตุ้น สืบเสาะ อภิปราย สร้างองค์ความรู้ และสะท้อนความเข้าใจ (Prince, 2004) ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งกับเนื้อหาสมดุลเคมี เนื่องจากช่วยให้ผู้เรียนสร้างความเข้าใจผ่านการคิดวิเคราะห์แทนการท่องจำ (สุภัทธิรา คงนาวัง และนฤมล ภูสิงห์, 2565) เมื่อผสานกับบทเรียนออนไลน์ผ่าน Google Sites ที่ผู้เรียนเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา (อิงอร นิลประเสริฐ และคณะ , 2557) พบว่าสามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องสมดุลเคมีได้สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ปวิณวัสสา บำรุงอุดมรัชต์ และอัมพร วัจนะ, 2564)

นอกจากนี้ AI ChatGPT ยังทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยการเรียนรู้ที่ตั้งคำถามชวนคิด ให้คำอธิบายเพิ่มเติม และให้ข้อมูลป้อนกลับรายบุคคล (Kasneci *et al*., 2023) โดย Dos Santos (2023) พบว่า ChatGPT ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และความเข้าใจเคมีผ่านการตั้งคำถามแบบ Socratic สอดคล้องกับงานวิจัยของ Alneyadi and Wardat (2023) ที่พบว่านักเรียนที่ใช้ ChatGPT มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่ากลุ่มที่ไม่ใช้อย่างมีนัยสำคัญ และ Ng *et al*. (2024) ที่พบว่า ChatGPT ส่งเสริมการเรียนรู้แบบควบคุมตนเองได้ดีกว่า AI แบบดั้งเดิม การผสานเครื่องมือทั้งสองจึงช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Klungphet *et al*., 2015)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับบทเรียนออนไลน์ผ่าน Google Sites และ AI ChatGPT เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถสร้างความเข้าใจในเนื้อหาที่มีลักษณะนามธรรมได้อย่างลึกซึ้ง ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างมีความหมาย อันจะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผ่านเกณฑ์และเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล หลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT กับเกณฑ์ร้อยละ 70 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 หลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้

ขอบเขตของการวิจัย

1.ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนสังกัดอบจ.สงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 25 คน

2. ขอบเขตตัวแปร

2.1 ตัวแปรต้น การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT

2.2 ตัวแปรตาม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล

3. ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) โดยการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 มีเนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ปฏิกิริยาผันกลับได้ หมายถึง ปฏิกิริยาที่มีทั้งปฏิกิริยาไปข้างหน้าและปฏิกิริยาย้อนกลับ ซึ่งเขียนแสดงด้วยลูกศร $\rightleftharpoons$ ปฏิกิริยาไปข้างหน้า คือสารตั้งต้นเกิดปฏิกิริยาเป็นจนเกิดสารผลิตภัณฑ์ปฏิกิริยาย้อนกลับ คือ สารผลิตภัณฑ์เกิดปฏิกิริยากลับไปเป็นสารตั้งต้น สมดุลเคมี หมายถึง สถานะที่เกิดขึ้นในปฏิกิริยาผันกลับได้โดยปฏิกิริยาเคมี จะอยู่ในสภาวะสมดุล

สภาวะสมดุล หมายถึง หมายถึง สภาวะที่ปฏิกิริยาเคมี มีอัตราการเกิดปฏิกิริยาไปข้างหน้าเท่ากับอัตราการปฏิกิริยาย้อนกลับ ซึ่งส่งผลให้ปฏิกิริยามีความเข้มข้นของสารตั้งต้นและสารผลิตภัณฑ์คงที่ ไม่เปลี่ยนแปลงอีก แม้เวลาจะผ่านไป และปฏิกิริยาอยู่ในระบบปิด ไม่มีการเพิ่มหรือลดสาร ซึ่งเราจะเรียกว่า ปฏิกิริยาเคมีนั้นอยู่ในสมดุล หรือ สมดุลพลวัต(dynamic equilibrium) โดยสภาวะสมดุลพบได้ทั้งในปฏิกิริยาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเคมีและทางกายภาพ (เปลี่ยนสถานะ)

4. ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย คือ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 ในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2567

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนสังกัดอบจ.สงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 25 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นห้องเรียนที่ผู้วิจัยรับผิดชอบการสอนโดยตรง

2. แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบแผนการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ประเภทกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ (One-Group Pretest-Posttest Design) (ธีรวุฒิ เอกะกุล, 2552) ดังแสดงในภาพที่ 1

T_1	X	T_2
ทดสอบก่อนเรียน	จัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับ Google Sites และ AI ChatGPT	ทดสอบหลังเรียน

ภาพที่ 1 แบบแผนการวิจัย

โดยที่ T_1 หมายถึง การทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้

X หมายถึง การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับบทเรียนออนไลน์ผ่าน Google Sites และ AI ChatGPT

T_2 หมายถึง การทดสอบหลังการจัดการเรียนรู้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

3.1 แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง สภาวะสมดุล โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT จำนวน 1 แผน ระยะเวลา 2 ชั่วโมง

3.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง สภาวะสมดุล ประกอบด้วยแบบทดสอบ 2 ฉบับคู่ขนาน ได้แก่ แบบทดสอบก่อนเรียนและแบบทดสอบหลังเรียน ฉบับละ 10 ข้อ เป็นแบบปรนัยเลือกตอบ 4 ตัวเลือก

3.3 บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites บูรณาการร่วมกับ AI ChatGPT เรื่อง สภาวะสมดุล

4. การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ

4.1 แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง สภาวะสมดุล โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT

4.1.1 ขั้นตอนการสร้าง ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาหลักสูตรแกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 2) กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง 3) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning และการสอนเรื่องสภาวะสมดุล 4) ศึกษาแนวทางการบูรณาการบทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT และ 5) จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยกำหนดขั้นตอนการจัดกิจกรรมตามแนวทาง Active Learning ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

- ขั้นสร้างความสนใจ (Engagement) ครูนำเสนอสถานการณ์ปัญหาหรือคำถามชวนคิดเกี่ยวกับสภาวะสมดุล เพื่อกระตุ้นความสนใจและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน
- ขั้นสำรวจและค้นหา (Exploration) นักเรียนศึกษาเนื้อหาจากบทเรียนออนไลน์ผ่าน Google Sites ด้วยตนเองโดยมีแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ สื่อภาพ วีดิทัศน์และเกมวัดผลที่สร้างโดย AI ChatGPT
- ขั้นอธิบายและลงข้อสรุป (Explain) นักเรียนร่วมอภิปรายผลการเรียนรู้กับเพื่อนและครู พร้อมใช้ AI ChatGPT ในการตั้งคำถามเพิ่มเติม รับคำอธิบายในส่วนที่ยังไม่เข้าใจ และรับข้อมูลป้อนกลับรายบุคคล
- ขั้นขยายความรู้ (Elaborate) นักเรียนสรุปความเข้าใจและเชื่อมโยงแนวคิดสมดุลเคมีในระดับมหภาค จุลภาค และสัญลักษณ์ตามแนวคิดของ (Johnstone, 1993)
- ขั้นประเมินผล (Evaluation) นักเรียนเล่นเกมวัดผลที่สร้างโดย AI ChatGPT และทำแบบทดสอบท้ายบทผ่าน Google Sites เพื่อตรวจสอบความเข้าใจ

4.1.2 การหาคุณภาพ นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิชาเคมี ด้านการจัดการเรียนรู้และด้านการวัดและประเมินผลจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพในด้านสาระสำคัญ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยตามแนวทางของชูศรี วงศ์รัตนะ (2550) ผลการประเมินพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมเท่ากับ 4.74 อยู่ในระดับมากที่สุด

4.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง สภาวะสมดุล จำนวน 10 ข้อ

4.2.1 ขั้นตอนการสร้าง ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบทดสอบตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ปรับปรุง พ.ศ. 2560) 2) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3) สร้างแบบทดสอบปรนัยเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 2 ฉบับคู่ขนาน ฉบับละ 10 ข้อ ครอบคลุมเนื้อหาและผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในระดับพฤติกรรมความรู้ความเข้าใจ การนำไปใช้ และการวิเคราะห์ โดยแบบทดสอบทั้งสองฉบับมีความคู่ขนานกันในด้านเนื้อหา ระดับความยาก และพฤติกรรมการเรียนรู้ที่วัด

4.2.2 การหาคุณภาพ นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิชาเคมี ด้านการจัดการเรียนรู้ และด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence: IOC) ระหว่างข้อสอบกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ผลการประเมินพบว่า ข้อสอบจำนวน 9 ข้อ มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 และข้อสอบจำนวน 1 ข้อ มีค่า IOC เท่ากับ 0.67 ซึ่งทุกข้อมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ถือว่ามีความสอดคล้องอยู่ในระดับที่ใช้ได้ทุกข้อ (ชูศรี วงศ์รัตนะ, 2550) จากนั้นนำแบบทดสอบไปทดลองใช้ (Try-out) กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจำนวน 20 คน แล้วนำผลการทดสอบมาวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) เป็นรายข้อ ผลการวิเคราะห์พบว่าแบบทดสอบมีค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.40 ถึง 0.75 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.40 ขึ้นไป ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถจำแนกผู้เรียนกลุ่มเก่งและกลุ่มอ่อนได้ดีมาก ผู้วิจัยจึงคัดเลือกแบบทดสอบดังกล่าวไว้ใช้งานจริง

4.3 บทเรียนออนไลน์ผ่านทางแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT

4.3.1 ขั้นตอนการสร้าง ผู้วิจัยดำเนินการสร้างบทเรียนออนไลน์ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เรื่อง สภาวะสมดุล 2) วิเคราะห์เนื้อหาและจัดลำดับเนื้อหาตามความยากง่ายและความต่อเนื่องทางแนวคิด 3) กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียนออนไลน์ 4) วางโครงสร้างบทเรียนออนไลน์บน Google Sites ให้ครอบคลุมเนื้อหาสภาวะสมดุล ประกอบด้วยสื่อภาพ วิดีโอ แบบจำลอง และแบบฝึกหัด พร้อมเชื่อมโยงช่องทางการใช้งาน AI ChatGPT เพื่อให้นักเรียนสามารถสอบถามและรับคำอธิบายเพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง 5) ลงมือสร้างบทเรียนออนไลน์ตามโครงสร้างที่วางไว้ 6) นำบทเรียนออนไลน์ที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพด้านเนื้อหา จำนวน 3 ท่าน 7) ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และ 8) ตรวจสอบคุณภาพขั้นสุดท้ายก่อนนำไปใช้จริง

4.3.2 การหาคุณภาพ นำบทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT เรื่อง สภาวะสมดุล ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิชาเคมี จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านสื่อและเทคโนโลยี และด้านการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยตามแนวทางของชูศรี วงศ์รัตนะ (2550) ผลการประเมินพบว่า บทเรียนออนไลน์มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมโดยรวมเท่ากับ 4.78 อยู่ในระดับมากที่สุด

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

5.1 การทดสอบก่อนเรียน ให้กลุ่มเป้าหมายทำแบบทดสอบก่อนเรียน เรื่อง สภาวะสมดุล จำนวน 10 ข้อ ข้อละ 1 คะแนน รวม 10 คะแนน ใช้เวลา 10 นาที

5.2 ดำเนินการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับบทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT เรื่อง สภาวะสมดุล จำนวน 1 แผนการจัดการเรียนรู้ ระยะเวลา 2 ชั่วโมง ทั้งนี้ผู้วิจัยตระหนักว่าระยะเวลาดังกล่าวอาจเป็นข้อจำกัดในการสรุปผลการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ในระยะยาว จึงควรมีการวิจัยต่อเนื่องที่ขยายระยะเวลาการทดลองให้ครอบคลุมมากขึ้น

5.3 การทดสอบหลังเรียน ให้กลุ่มเป้าหมายทำแบบทดสอบหลังเรียน เรื่อง สภาวะสมดุล จำนวน 10 ข้อ ข้อละ 1 คะแนน รวม 10 คะแนน ใช้เวลา 10 นาที โดยแบบทดสอบหลังเรียนเป็นแบบทดสอบฉบับคู่ขนานกับแบบทดสอบก่อนเรียน มีความเท่าเทียมกันในด้านเนื้อหา ระดับความยากง่าย และพฤติกรรมที่วัด

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยค่าเฉลี่ย (μ) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และร้อยละการพัฒนา เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1

6.2 เปรียบเทียบคะแนนหลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับบทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT เรื่อง สภาวะสมดุล กับเกณฑ์ร้อยละ 70 ทั้งในภาพรวมและรายบุคคล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

7. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

7.1 สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic mean หรือ μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation หรือ S.D.)

7.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ได้แก่ ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) สำหรับตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบ ค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) สำหรับวิเคราะห์คุณภาพรายข้อ รวมทั้งค่าเฉลี่ย (μ) สำหรับประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้และบทเรียนออนไลน์โดยผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT ภายหลังการจัดการเรียนรู้ นักเรียนกลุ่มเป้าหมายทุกคนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นจากก่อนการจัดการเรียนรู้ โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 4.40 (S.D. = 1.89) และคะแนนเฉลี่ยหลังการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 7.96 (S.D. = 1.40) คิดเป็นค่าเฉลี่ยผลต่างของคะแนนเท่ากับ 3.56 คะแนน (S.D. = 1.23) และมีร้อยละการพัฒนาเฉลี่ยเท่ากับ 35.60 (S.D. = 12.27) เมื่อพิจารณารายบุคคล พบว่านักเรียนที่มีคะแนนพัฒนาสูงสุด ได้แก่ นักเรียนคนที่ 9 และ 14 ซึ่งมีคะแนนเพิ่มขึ้น 6 คะแนน คิดเป็นร้อยละการพัฒนาเท่ากับ 60 ส่วนนักเรียนที่มีคะแนนพัฒนาน้อยที่สุด ได้แก่ นักเรียนคนที่ 15 ซึ่งมีคะแนนเพิ่มขึ้น 2 คะแนน คิดเป็นร้อยละการพัฒนาเท่ากับ 20 รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : ผลการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1

คนที่	คะแนนก่อนการจัดการเรียนรู้ (10 คะแนน)	คะแนนหลังการจัดการเรียนรู้ (10 คะแนน)	ผลต่างของคะแนน (ก่อนการจัดการเรียนรู้ -หลังการจัดการเรียนรู้)	ร้อยละการพัฒนา
1	4	6	+2	20
2	6	9	+3	30
3	3	7	+4	40
4	3	6	+3	30
5	6	10	+4	40
6	2	6	+4	40
7	1	6	+5	50
8	6	9	+3	30
9	3	9	+6	60
10	6	10	+4	40
11	5	8	+3	30

คนที่	คะแนนก่อนการจัดการเรียนรู้ (10 คะแนน)	คะแนนหลังการจัดการเรียนรู้ (10 คะแนน)	ผลต่างของคะแนน (ก่อนการจัดการเรียนรู้ -หลังการจัดการเรียนรู้)	ร้อยละการพัฒนา
12	3	7	+4	40
13	3	8	+5	50
14	3	9	+6	60
15	7	9	+2	20
16	5	7	+2	20
17	4	7	+3	30
18	3	7	+4	40
19	2	6	+4	40
20	5	8	+3	30
21	5	9	+4	40
22	8	10	+2	20
23	3	8	+5	50
24	6	8	+2	20
25	8	10	+2	20
μ	4.40	7.96	3.56	35.60
S.D.	1.89	1.40	1.23	12.27

จากตารางที่ 1 พบว่า ภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT นักเรียนทุกคนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นจากก่อนการจัดการเรียนรู้ โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการจัดการเรียนรู้ (μ = 7.96, S.D. = 1.40) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการจัดการเรียนรู้ (μ = 4.40, S.D. = 1.89) มีค่าเฉลี่ยผลต่างของคะแนนเท่ากับ 3.56 คะแนน (S.D. = 1.23) และมีร้อยละการพัฒนาเฉลี่ยเท่ากับ 35.60 (S.D. = 12.27) ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล หลังการจัดการเรียนรู้กับเกณฑ์ร้อยละ 70

เมื่อเปรียบเทียบคะแนนหลังการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 70 (ผ่านเกณฑ์ที่ 7 คะแนนขึ้นไป จาก 10 คะแนน) พบว่า โดยภาพรวมนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 7.96 (S.D. = 1.40) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 เมื่อพิจารณารายบุคคล พบว่า นักเรียนจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 80 มีคะแนนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 โดยมีคะแนนสูงสุดเท่ากับ 10 คะแนน และคะแนนต่ำสุดที่ผ่านเกณฑ์เท่ากับ 7 คะแนน ส่วนนักเรียนที่มีคะแนนไม่ผ่านเกณฑ์มีจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 20 ได้แก่ นักเรียนคนที่ 1, 4, 6, 7 และ 19 ซึ่งมีคะแนนเท่ากับ 6 คะแนน รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่องสภาวะสมดุล หลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT กับเกณฑ์ร้อยละ 70 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1

คนที่	คะแนนหลังการจัดการเรียนรู้ (10คะแนน)	เทียบกับเกณฑ์ 70% (ผ่านเกณฑ์ 7 คะแนน)
1	6	ไม่ผ่าน
2	9	ผ่าน
3	7	ผ่าน
4	6	ไม่ผ่าน
5	10	ผ่าน
6	6	ไม่ผ่าน
7	6	ไม่ผ่าน
8	9	ผ่าน
9	9	ผ่าน
10	10	ผ่าน
11	8	ผ่าน
12	7	ผ่าน
13	8	ผ่าน
14	9	ผ่าน
15	9	ผ่าน
16	7	ผ่าน
17	7	ผ่าน
18	7	ผ่าน
19	6	ไม่ผ่าน
20	8	ผ่าน
21	9	ผ่าน
22	10	ผ่าน
23	8	ผ่าน
24	8	ผ่าน
25	10	ผ่าน

คนที่	คะแนนหลังการจัดการเรียนรู้ (10คะแนน)	เทียบกับเกณฑ์ 70% (ผ่านเกณฑ์ 7 คะแนน)
μ	7.96	ผ่านเกณฑ์
S.D.	1.40	-
จำนวนที่ผ่านเกณฑ์	20 คน (ร้อยละ 80)	ผ่านเกณฑ์
จำนวนที่ไม่ผ่านเกณฑ์	5 คน (ร้อยละ 20)	ไม่ผ่านเกณฑ์

จากตารางที่ 2 พบว่า ภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับการใช้บทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT นักเรียนโดยภาพรวมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 7.96 (S.D. = 1.40) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 และเมื่อพิจารณารายบุคคล พบว่านักเรียนจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 80 มีคะแนนผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 อย่างไรก็ตาม ยังมีนักเรียนจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 20 ที่มีคะแนนไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งควรได้รับการศึกษาและพัฒนาเพิ่มเติมในการวิจัยครั้งต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง สภาวะสมดุล ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ร่วมกับบทเรียนออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์ม Google Sites และ AI ChatGPT และเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์หลังการจัดการเรียนรู้กับเกณฑ์ร้อยละ 70 โดยสรุปและอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทุกคนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นหลังการจัดการเรียนรู้ โดยคะแนนเฉลี่ยเพิ่มจาก 4.40 (S.D. = 1.89) เป็น 7.96 (S.D. = 1.40) มีค่าเฉลี่ยผลต่างเท่ากับ 3.56 คะแนน (S.D. = 1.23) และร้อยละการพัฒนาเฉลี่ยเท่ากับ 35.60 (S.D. = 12.27) ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 อย่างไรก็ตาม เนื่องจากใช้แบบแผนกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังโดยไม่มีกลุ่มควบคุม จึงควรตีความผลด้วยความระมัดระวัง ผลดังกล่าวสามารถอภิปรายได้จากองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านแรก กระบวนการ Active Learning ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมผ่านการคิดวิเคราะห์ การอภิปราย และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (สุภัทธิรา คงนาวัง และนฤมล ภูสิงห์, 2565) ซึ่งเหมาะสมกับเนื้อหาสมดุลเคมีที่มีลักษณะนามธรรม เนื่องจากช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความเข้าใจในระดับมหภาค จุลภาค และสัญลักษณ์ได้อย่างบูรณาการตามแนวคิดของ Johnstone (1993) ด้านที่สอง บทเรียนออนไลน์ผ่าน Google Sites ที่มีสื่อภาพ แบบจำลอง และแบบฝึกหัด เอื้อให้นักเรียนเรียนรู้และทบทวนได้ทุกที่ทุกเวลา ส่งเสริมการเรียนรู้แบบควบคุมตนเองและแรงจูงใจในการเรียน (อิงอร นิลประเสริฐ และคณะ, 2557) สอดคล้องกับ ปวิณวัสสา บำรุงอุดมรัชต์ และอัมพร วัจนะ (2564) ที่พบว่า Google Sites ทำให้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ม.5 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ด้านที่สาม การบูรณาการ AI ChatGPT ในฐานะผู้ช่วยการเรียนรู้รายบุคคล ทั้งในการอธิบายแนวคิดซับซ้อน การให้ข้อมูลป้อนกลับทันที และการกระตุ้นการคิดเชิงวิพากษ์ (Kasneci *et al*., 2023) โดย Dos Santos (2023) พบว่า ChatGPT ทำหน้าที่เป็น "agents-to-think-with" ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ผ่านการตั้งคำถามแบบ Socratic Ng และคณะ (2024) พบว่า ChatGPT ช่วยพัฒนาการเรียนรู้แบบควบคุมตนเองได้ดีกว่าเครื่องมือ AI แบบดั้งเดิม ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับ สุภัทธิรา คงนาวัง และนฤมล ภูสิงห์ (2565) และงานวิจัยของ Alneyadi และ Wardat (2023) ที่ยืนยันประสิทธิผลของ Active Learning และ ChatGPT ในการยกระดับผลสัมฤทธิ์วิทยาศาสตร์ระดับมัธยมศึกษา

2. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้กับเกณฑ์ร้อยละ 70 ผลการวิจัยพบว่านักเรียนโดยภาพรวมมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 7.96 (S.D. = 1.40) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 และเมื่อพิจารณารายบุคคล พบว่านักเรียน 20 คน (ร้อยละ 80) ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2 และสอดคล้องกับงานวิจัยของปวิณวัสสา บำรุงอุดมรัชต์ และอัมพร วัจนะ (2564) อย่างไรก็ตาม นักเรียน 5 คน (ร้อยละ 20) ยังไม่ผ่านเกณฑ์ ซึ่งอาจเกิดจากความแตกต่างของพื้นฐานความรู้ รูปแบบการเรียนรู้ และระยะเวลาการจัดการเรียนรู้ที่จำกัดเพียง 2 ชั่วโมง ซึ่งอาจไม่เพียงพอสำหรับนักเรียนที่ต้องการเวลาในการซึมซับเนื้อหาที่มีลักษณะนามธรรมมากกว่านั้น

3. ข้อจำกัดของงานวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดที่ควรพิจารณาประกอบ 4 ประการ ได้แก่ (1) ไม่มีกลุ่มควบคุมจึงไม่สามารถสรุปเชิงสาเหตุได้ (2) กลุ่มเป้าหมายมีขนาดเล็กเพียง 25 คน จากห้องเรียนเดียวจึงมีข้อจำกัดในการอ้างอิงผลไปยังบริบทอื่น (3) ระยะเวลาจัดการเรียนรู้เพียง 2 ชั่วโมง อาจจำกัดการสรุปผลพัฒนาการในระยะยาว และ (4) แบบทดสอบ 10 ข้ออาจไม่ครอบคลุมมโนทัศน์สมดุลเคมีได้ครบถ้วน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ครูผู้สอนออกแบบกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ อภิปราย และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้ Google Sites เป็นสื่อระบบเสริมเนื้อหาและแบบฝึกหัดสำหรับทบทวน

1.2 ในการนำ AI ChatGPT มาบูรณาการในชั้นเรียนควรออกแบบ Prompt ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (เช่น กระตุ้นการคิด อธิบายเรื่องซับซ้อน) โดยครูต้องตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ

1.3 สามารถนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้นี้ไปปรับใช้กับวิชาเคมีในหัวข้ออื่นหรือวิชาวิทยาศาสตร์ที่มีเนื้อหาเป็นนามธรรม พร้อมทั้งวิเคราะห์สาเหตุการไม่ผ่านเกณฑ์ของนักเรียนเพื่อช่วยเสริมการเรียนรู้รายบุคคลผ่าน AI หรือระบบเพื่อนช่วยเพื่อน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 พัฒนาแบบแผนและขยายระยะเวลาการทดลอง ควรเพิ่มกลุ่มควบคุม (Control Group) เพื่อเปรียบเทียบผลกับการสอนรูปแบบอื่น และขยายเวลาการทดลองให้ครอบคลุมมากกว่า 1 แผนการเรียนรู้ เพื่อความน่าเชื่อถือของผลสัมฤทธิ์ในระยะยาว

2.2 ขยายขอบเขตตัวแปรและกลุ่มเป้าหมาย ควรศึกษาตัวแปรด้านกระบวนการเรียนรู้เพิ่มเติม (เช่น ความเข้าใจมโนทัศน์ การคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ความมีส่วนร่วม) และขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังระดับชั้นหรือบริบทโรงเรียนที่หลากหลายขึ้น

2.3 ควรวิจัยเปรียบเทียบประสิทธิผลของการใช้ AI ในเงื่อนไขที่ต่างกัน เช่น การใช้ Prompt แต่ละรูปแบบ การใช้ในขั้นตอนที่ต่างกัน หรือเปรียบเทียบกับเครื่องมือ AI อื่น เพื่อค้นหาแนวทางบูรณาการที่ดีที่สุด

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.** สืบค้นจาก https://academic.obec.go.th/images/document/1559878925_d_1.pdf

ชาตรี ฝ่ายคำตา. (2558). **กลยุทธ์การสอนเคมีอย่างมืออาชีพ.** กรุงเทพฯ: วิสต้าอินเตอร์ปริ้นท์.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2550). **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย** (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: เทพเนรมิตการพิมพ์.

ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2552). **ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.** อุบลราชธานี: วิทยาออฟเซทการพิมพ์.

ปวิณวัสสา บำรุงอุดมรัชต์ และอัมพร วัจนะ. (2564). **การศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับบทเรียนออนไลน์โดยใช้ Google Sites เรื่อง สมดุลเคมี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5.** วารสารวิชาการและวิจัยมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 11 (1), 260–274.

สายฝน สวัสเอื้อ. (2557). **ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สมดุลเคมี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5**. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 8 (1), 149–158.

สุภัทธิรา คงนาวัง และนฤมล ภูสิงห์. (2565). **ผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หน่วยการเรียนรู้ วัสดุและสสาร และการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านโคกล่าม.** วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 16 (3), 131–147.

อิงอร นิลประเสริฐ, เสาวลักษณ์ โกศัย, ดามพิกา ลักษณะวิลาศ และอุษณีษ์ อ่อนแท้. (2557). **Google Site.** สืบค้นจาก https://noppakornru.files.wordpress.com/2012/09/google_sites.pdf

Alneyadi, S., and Wardat, Y. (2023). **ChatGPT: Revolutionizing student achievement in the electronic magnetism unit for eleventh-grade students in Emirates schools.** *Contemporary Educational Technology,* 15 (4), Article ep448. https://doi.org/10.30935/cedtech/13417

Bonwell, C. C., and Eison, J. A. (1991). **Active learning: Creating excitement in the classroom (ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1).** George Washington University, School of Education and Human Development.

Dos Santos, R. P. (2023). **Enhancing chemistry learning with ChatGPT, Bing Chat, Bard, and Claude as agents-to-think-with: A comparative case study.SSRN preprint.** https://doi.org/10.2139/ssrn.4629567

Johnstone, A. H. (1993). **The development of chemistry teaching: A changing response to changing demand.** *Journal of Chemical Education,* 70 (9), 701–705.

Kasneci, E., Seßler, K., Küchemann, S., Bannert, M., Dementieva, D., Fischer, F., Gasser, U., Groh, G., Günnemann, S., Hüllermeier, E., Krusche, S., Kutyniok, G., Michaeli, T., Nerdel, C., Pfeffer, J., Poquet, O., Sailer, M., Schmidt, A., Seidel, T., Kasneci, G. (2023). **ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education.** *Learning and Individual Differences,* 103, 102274. https: //doi.org/ 10.1016/j.lindif.2023.102274

Klungphet, W., Surapranee, P., and Chaiyasith, W. C. (2015). **Online lesson on acid-base equilibrium for Matthayom 5 students.** *Procedia - Social and Behavioral Sciences,* 197, 1733–1739.

Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Su, J., Ng, R. C. W., and Chu, S. K. W. (2024). **Empowering student self-regulated learning and science education through ChatGPT: A pioneering pilot study.** *British Journal of Educational Technology, 55* (4), 1328–1356. https://doi.org/10.1111/bjet.13454

Prince, M. (2004). **Does active learning work? A review of the research.** *Journal of Engineering Education,* 93 (3), 223–231.

การศึกษาการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับวิธีจัดการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยา

A Study of Physics Instruction Using the 7E Learning Model Integrated with Satun UNESCO Global Geopark to Enhance Learning Achievement in Physics on the Topic of Heat Transfer for Grade 12 Students at Kampang Wittaya School

เมษิตา ฮาตแสนเมือง[1]
พัชราภรณ์ ยาบา[2]
นวรัตน์ สีตะพงษ์[3]
ศราวุฒิ ชูโลก[3]
ชาญยุทธ ฟองสุวรรณ[3]
พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับวิธีจัดการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการเรียนรู้ 2) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรายวิชาฟิสิกส์ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 15 ข้อ และแบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ประสิทธิภาพ (E1/E2) การทดสอบค่า t แบบ One Sample t-test เปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 80 ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การดำเนินการวิจัยถูกจัดแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การสร้างและหาประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุดกิจกรรมและรูปแบบการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล ระยะที่ 2 การนำไปใช้เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และระยะที่ 3 การประเมินความพึงพอใจของนักเรียนหลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้ การวิจัยพบว่าประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ (E1/E2) มีค่าเท่ากับ 80.66/82.84 ซึ่งผ่านและสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ที่กำหนดไว้ เมื่อพิจารณาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ นักเรียนมีผลสัมฤทธิการเรียนรู้สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ ผลการศึกษาด้านความพึงพอใจของนักเรียนพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ย 4.68 ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การนำรูปแบบการเรียนรู้ 7E มาบูรณาการร่วมกับบริบทของท้องถิ่นอย่างอุทยานธรณีโลกสตูล เป็นนวัตกรรมการศึกษาที่มีประสิทธิภาพสูงในการยกระดับทั้งความรู้ สมรรถนะ และความพึงพอใจของผู้เรียนในรายวิชาฟิสิกส์

คำสำคัญ: *การถ่ายโอนความร้อน รูปแบบการเรียนรู้ 7E อุทยานธรณีโลกสตูล ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ชุดกิจกรรมการเรียนรู้*

[1] นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
[2] ครู โรงเรียนกำแพงวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล
[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

Abstract

This research studied the use of learning activity kits combined with the 7E learning cycle and integrated with the Satun UNESCO Global Geopark context. The goal was to improve Grade 12 (Matthayomsuesan 6) students' learning achievement in Physics on the topic of "Heat Transfer" at Kamphaeng Witthaya School. The three main objectives were: 1) to develop and find the efficiency of the learning activity kits, 2) to study the students' learning achievement, and 3) to evaluate students' satisfaction with the learning activities. The research tools included the learning activity kits, a 15-item learning achievement test, and a satisfaction questionnaire. Statistics used for data analysis were efficiency values (E1/E2), a One-Sample t-test (compared against an 80% benchmark), mean ($\bar{x}$), and standard deviation (S.D.). The research was divided into 3 phases. Phase 1 focused on creating and testing the efficiency of the 7E learning activity kits integrated with the Satun Global Geopark. Phase 2 involved implementing these kits with Grade 12 students in the 2025 academic year to study their learning achievement. Phase 3 evaluated student satisfaction after using the kits.The results showed that the efficiency of the learning kits (E1/E2) was 80.66/82.84, which passed and was higher than the set standard of 80/80. For learning achievement, the students scored significantly higher than the 80% benchmark at a statistical significance level of .05. Lastly, the students' satisfaction was at the highest level, with a mean of 4.68. These findings clearly show that integrating the 7E learning model with a local context like the Satun Global Geopark is a highly effective educational innovation that improves students' knowledge, competencies, and satisfaction in Physics.

***Keywords**: Heat Transfer 7E Learning Model Satun UNESCO Global Geopark Learning Achievement Learning Activities*

บทนำ

การเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในชีวิตจริง อย่างไรก็ตามผลการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) วิชาวิทยาศาสตร์ ปีการศึกษา 2566 พบว่านักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 30 สะท้อนให้เห็นว่าวิธีการจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย ที่เน้นการท่องจำยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนาความเข้าใจเชิงลึกในวิชาฟิสิกส์ โดยเฉพาะในเนื้อหาเรื่องการถ่ายโอนความร้อน (Heat Transfer) ซึ่งเป็นหัวข้อที่ผู้เรียนมักเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน เนื่องจากเนื้อหามีความเป็นนามธรรมสูงและขาดการเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง แนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้น (7E Learning Cycle) ที่พัฒนาโดย Eisenkraft (2003) ได้รับการยืนยันจากงานวิจัยหลายชิ้นว่ามีประสิทธิภาพสูงในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ โดยประกอบด้วยขั้นตอน ได้แก่ Elicitation, Engagement, Exploration, Explanation, Elaboration, Evaluation และ Extension ซึ่งกระตุ้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการสืบเสาะ ดารณี พุฒจันทร์หอมและคณะ (2559) พบว่าการจัดการเรียนรู้แบบ 7E ในวิชาฟิสิกส์ ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคิดสร้างสรรค์ และเจตคติของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ประกอบกับ ธีริศรา ลาสอน และนฤมล ภูสิงห์ (2565) ยังพบว่าชุดกิจกรรมการเรียนรู้

แบบสืบเสาะ (7E) มีประสิทธิภาพ 83.04/81.60 เป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 และพงษ์ลัดดา ปัญญาจิรวุฒิ และคณะ (2568) รายงานว่าการจัดการเรียนรู้แบบ 7E ส่งผลให้ดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.8767 (87.67%) และนักเรียนมีความพึงพอใจในระดับสูงมาก (ค่าเฉลี่ย 4.89) นอกจากนี้ แนวคิด Place-Based Learning หรือการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่เป็นฐาน เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาวิชาการกับสภาพแวดล้อมและบริบทของท้องถิ่น Hernandez และคณะ (2022) ชี้ให้เห็นว่า Place-Based Education ในวิชาวิทยาศาสตร์ ช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้กับชุมชนของตนเอง ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและยั่งยืน โดยเฉพาะการนำปรากฏการณ์จริงในท้องถิ่นมาอธิบายหลักการทางฟิสิกส์ อุทยานธรณีโลกสตูล (Satun UNESCO Global Geopark) ซึ่งได้รับการรับรองจาก UNESCO ในปี 2561 มีลักษณะทางธรณีวิทยาเฉพาะตัว ได้แก่ หินปูน ถ้ำ และชั้นหิน ที่สามารถนำมาอธิบายกลไกการถ่ายโอนความร้อนในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม (Awasdee Yordkayhun, 2021) แม้จะมีงานวิจัยจำนวนมากที่สนับสนุนประสิทธิภาพของรูปแบบ 7E ในการสอนวิทยาศาสตร์ และแนวคิด Place-Based Learning ในบริบทต่าง ๆ แต่ยังไม่มีงานวิจัยใดที่บูรณาการการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 7E เข้ากับบริบทเฉพาะของอุทยานธรณีโลกสตูลในการสอนฟิสิกส์ระดับมัธยมศึกษา การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนาและหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยา โดยคาดหวังว่าผลการวิจัยจะเป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ ที่บูรณาการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นกับเนื้อหาวิทยาศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน โดยใช้วิธีจัดการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับบริบทของอุทยานธรณีโลกสตูล สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยาให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังจากได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว

สมมุติฐานของการวิจัย

1. สัมฤทธิ์การเรียนรู้การเรียนรู้อยู่ในระดับดีขึ้นไปหรือไม่น้อยกว่าร้อยละ 80
2. นักเรียนมีระดับความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มประชากร นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 7 ห้องเรียน รวม 258 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 จำนวน 28 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง(Purposive Sampling)
3. เนื้อหาและเวลา เนื้อหาเรื่องการถ่ายโอนความร้อน ระยะเวลาดำเนินการระหว่างวันที่ 4 สิงหาคม ถึง 25 สิงหาคม พ.ศ. 2568

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ตัวแปรต้น

การจัดการเรียนรู้ฟิสิกส์โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล

ตัวแปรตาม

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาฟิสิกส์ (สะท้อนตัวชี้วัดและสมรรถนะสำคัญ)
2. ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ฟิสิกส์

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 รูปแบบการวิจัยที่ใช้เป็นแบบ One Group Pretest-Posttest Design โดยดำเนินการหาประสิทธิภาพ (E1/E2) จำนวน 3 ครั้ง ตามเกณฑ์ของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2556) โดย E1 หมายถึงคะแนนระหว่างเรียน (คะแนนจากชุดกิจกรรม) และ E2 หมายถึงคะแนนหลังเรียน (คะแนนจากแบบทดสอบ)

ระยะที่ 2 การศึกษาผลลัพธ์การเรียนรู้ ดำเนินการสอนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 28 คน ประเมินผลงานและชิ้นงาน และทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน (Post-test) แล้วนำมาทดสอบค่าสถิติ t-test แบบ One Sample Test เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 80

ระยะที่ 3 การศึกษาความพึงพอใจ ใช้แบบสอบถามความพึงพอใจแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ที่มีความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ 0.73 นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพ (E_1/E_2) ของการจัดการเรียนรู้ฟิสิกส์โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล ในรายวิชาฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยา ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ประสิทธิภาพ (E_1/E_2) 80/80 เป็นมาตรฐานในการพิจารณา โดยทำการทดลองกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 จำนวน 28 คน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 ผลการวิจัยพบว่า ค่าประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด โดยมีรายละเอียดดังนี้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : ค่าประสิทธิภาพ (E1/E2) ของชุดกิจกรรมการเรียนรู้ฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ในอุทยานธรณีโลกสตูล สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 โรงเรียนกำแพงวิทยา

ชุดกิจกรรม	ค่าเฉลี่ยร้อยละ	
	E1 (กระบวนการ)	E2 (ผลลัพธ์)
การถ่ายโอนความร้อน	80.66	82.84

จากตารางที่ 1 พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 ค่าประสิทธิภาพ E1 คิดเป็นร้อยละ 80.66 และ E2 คิดเป็นร้อยละ 82.84 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 ที่กำหนดไว้ แสดงให้เห็นว่าหลังจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ในอุทยานธรณีโลกสตูล นักเรียนมีผลการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น และสามารถบรรลุตัวชี้วัดตามที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนของนักเรียนเท่ากับ 13.10 คะแนน จากเต็ม 15 คะแนน (คิดเป็นร้อยละ 87.33) สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) และเมื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพบว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : แสดงผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ในอุทยานธรณีโลกสตูล สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 โรงเรียนกำแพงวิทยา

ตัวแปรตาม	n	คะแนน		$\bar{X}$	S.D.	t	sig
		เต็ม	เกณฑ์				
ผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้	28	15	12	13.10	1.05	15.28	.000*

จากตารางที่ 2 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ (n = 28) พบว่า คะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 เท่ากับ 13.10 (จากคะแนนเต็ม 15, คิดเป็นร้อยละ 87.33) โดยมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.05 ผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติ t-test พบว่า คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (One Sample t-test) แสดงให้เห็นว่าการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ฟิสิกส์ เรื่องการถ่ายโอนความร้อน โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ในอุทยานธรณีโลกสตูล สามารถพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนที่สะท้อนตัวชี้วัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนมีความพึงพอใจรวมต่อการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุดโดยมีค่าเฉลี่ย 4.68 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : แสดงระดับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 ที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ในอุทยานธรณีโลกสตูล สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 โรงเรียนกำแพงวิทยา

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
ความสนุกและความน่าสนใจของกิจกรรม	4.85	0.31	มากที่สุด
ความเข้าใจในเนื้อหาที่เพิ่มขึ้น	4.79	0.35	มากที่สุด
การบูรณาการความรู้กับอุทยานธรณีโลกสตูล	4.76	0.39	มากที่สุด
การพัฒนาทักษะการทำงานกลุ่ม	4.70	0.41	มากที่สุด
การประเมินผลและการสะท้อนผลการเรียนรู้	4.58	0.52	มาก
รวม	**4.68**	**0.47**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 โรงเรียนกำแพงวิทยา มีระดับความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ฟิสิกส์เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบ 7E บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ในอุทยานธรณีโลกสตูลอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.68 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.47 แสดงให้เห็นว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเชิงบวกต่อการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบนี้ เนื่องจากสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหายากอย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงความรู้กับปรากฏการณ์จริง และยังส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกันและการใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษาผลลัพธ์การเรียนรู้ที่สะท้อนสมรรถนะ โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ในอุทยานธรณีโลกสตูล สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 โรงเรียนกำแพงวิทยาดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 : ผลการศึกษาผลลัพธ์การเรียนรู้ที่สะท้อนสมรรถนะ โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ในอุทยานธรณีโลกสตูล สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 โรงเรียนกำแพงวิทยา

กลุ่ม	จำนวนสมาชิก	ผลงาน	ระดับสมรรถนะ	ร้อยละ
1	7	นำเสนอครบถ้วน ครอบคลุมการนำการพา และการแผ่รังสีความร้อน เชื่อมโยงกับพื้นที่จริงได้ชัดเจน	สูงมาก	100.00
2	7	อธิบายการถ่ายโอนความร้อนได้ถูกต้องครบถ้วน แต่ยังขาดการเชื่อมโยงรายละเอียดเชิงลึกบางส่วน	สูง	85.71
3	7	ผลงานแสดงการอธิบายถูกต้อง มีการเชื่อมโยงกับพื้นที่ แต่ยังมีข้อบกพร่องเล็กน้อยในด้านการใช้ข้อมูลภาพประกอบ	สูง	85.71
4	7	นำเสนอเนื้อหาได้ถูกต้องครบถ้วน และมีการสร้างสรรค์ผลงานเด่นชัด เห็นการบูรณาการความรู้กับปรากฏการณ์ในพื้นที่จริง	สูงมาก	100.00

ผลการประเมินสมรรถนะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 (n = 28) ผ่านการทำชิ้นงานวิดีโอและอินโฟกราฟิก ทุกกลุ่มอยู่ในระดับ สูง และสูงมาก โดยมี 2 กลุ่ม อยู่ในระดับสมรรถนะสูงมาก และอีก 2 กลุ่ม อยู่ในระดับสมรรถนะสูง รวมนักเรียนร้อยละ 100.00 มีสมรรถนะอยู่ในระดับมีสมรรถนะสูงขึ้นไป

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับวิธีจัดการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาฟิสิกส์ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ ดังต่อไปนี้

1. การสร้างและหาประสิทธิภาพการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อน โดยใช้วิธีจัดการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับบริบทของอุทยานธรณีโลกสตูล สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยา จากการประเมินผลการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 จำนวน 28 คน พบว่า ชุดกิจกรรมมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ที่กำหนดไว้ ค่าประสิทธิภาพ E1 คิดเป็นร้อยละ 80.66 และ E2 คิดเป็นร้อยละ 82.84 ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นนี้มีประสิทธิภาพและสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

2. การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังจากได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีแนวโน้มที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน โดยสามารถแบ่งผลลัพธ์ออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

ผลสัมฤทธิ์ด้านตัวชี้วัดรายวิชา นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 13.10 จาก 15 คะแนน (คิดเป็นร้อยละ 87.33) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 ที่กำหนดไว้ และเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับคะแนนก่อนเรียน (เฉลี่ย 11.66 คะแนน) พบว่าคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 11.81$, $p < 0.001$)

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ จากการประเมินการผลิตชิ้นงานวิดีโอและอินโฟกราฟิกของนักเรียน พบว่า นักเรียนร้อยละ 100 มีสมรรถนะอยู่ในระดับสูงขึ้น การจัดกิจกรรมด้วยรูปแบบ 7E บูรณาการกับพื้นที่จริง ช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้ง สามารถเชื่อมโยงทฤษฎีกับปรากฏการณ์ในอุทยานธรณีโลกสตูลได้จริง ตลอดจนช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานกลุ่ม และการสร้างสรรค์สื่อดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ผลการประเมินพบว่านักเรียนมีความพึงพอใจโดยรวมต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.68, S.D. = 0.47) จากข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่านักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น เนื่องจากกระบวนการสอนมีความเป็นระบบและเชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่จริง ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างฟิสิกส์กับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้นักเรียนยังรู้สึกสนุกไม่เครียดกับการเรียน และได้ฝึกทักษะการทำงานร่วมกันรวมถึงทักษะด้านดิจิทัลเป็นอย่างดี

การศึกษาการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับวิธีจัดการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับอุทยานธรณีโลกสตูล เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาฟิสิกส์เรื่อง การถ่ายโอนความร้อนสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพง สามารถอภิปรายผลเป็นประเด็นได้ ดังต่อไปนี้

1. การสร้างและหาประสิทธิภาพการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง การถ่ายโอนความร้อนโดยใช้วิธีจัดการเรียนรู้ 7E บูรณาการกับบริบทของอุทยานธรณีโลกสตูล สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกำแพงวิทยา ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมมีประสิทธิภาพเท่ากับ 80.66/82.84 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ โดยบูรณาการเนื้อหาฟิสิกส์เข้ากับบริบทพื้นที่จริงของอุทยานธรณีโลกสตูล ทำให้สามารถอธิบายกลไกทางฟิสิกส์ เช่น การนำความร้อนในชั้นหิน หรือการพาความร้อนในโพรงถ้ำ ได้อย่างเป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย (Meaningful learning) รวมทั้งการใช้รูปแบบ 7E ยังกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเกิดการโต้ตอบอย่างต่อเนื่อง การอภิปรายผลในข้อนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ วุฒิชัย ไชยปัญญา (2565) และ อนุชา โสลำภา (2566) ที่ระบุว่าการตรวจสอบหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมอย่างเป็นระบบเป็นการประกันคุณภาพของเครื่องมือว่ามีความเหมาะสมต่อการจัดการเรียนรู้จริง อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kingir and Geban (2012) ที่พบว่าชุดกิจกรรมแบบมีโครงสร้างช่วยพัฒนามโนมติของผู้เรียนได้ดีกว่าการสอนแบบดั้งเดิม คล้ายคลึงกับผลการวิจัยของ น้ำอ้อย ใจแสน (2561) ที่ระบุว่าชุดกิจกรรมที่พัฒนาอย่างเป็นระบบช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ได้อย่างมีนัยสำคัญ ในทำนองเดียวกันยังสอดคล้องกับ อมรรัตน์ วิชิตกุล และเบญจพร สว่างศรี (2564) ที่แสดงให้เห็นว่ากระบวนการกลุ่มช่วยส่งเสริมทักษะพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ และสอดคล้องกับ วัลลี ไหวพรม (2565) ที่พบว่าชุดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาสามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนได้อย่างชัดเจน

2. การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังจากได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย 13.10 คะแนน (ร้อยละ 82.84) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (One Sample t-test) นอกจากนี้นักเรียนทุกคน (ร้อยละ 100) ยังมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้อยู่ในระดับสูงขึ้น ผลลัพธ์ที่สูงขึ้นนี้เป็นผลมาจากกระบวนการ 7E ที่ให้ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านการสืบเสาะ ร่วมกับการบูรณาการแหล่งเรียนรู้อุทยานธรณีโลกสตูล ซึ่งทำให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับสภาพแวดล้อมจริง ประเด็นนี้สอดคล้องกับทฤษฎีของ Kemp & Dayton (1985 อ้างถึง ชุติกาญจน์ บุตรวิชา, 2563) ที่ว่าขั้นตอนกิจกรรมที่เป็นระบบจะช่วยให้เกิด

การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (สุกัญญา ชะวาเขตร, 2565) ที่เน้นการออกแบบโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล สอดคล้องกับ Kingir และ Geban (2012) ที่ยืนยันว่าชุดกิจกรรมช่วยพัฒนามโนมติและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรษมน ตังอ่วม (2561) และ คณิฐ กิตติโชยากุล (2564) ที่พบว่าการจัดการเรียนรู้บูรณาการแบบ STEAM ช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ให้สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านการพัฒนาสมรรถนะ ผลการวิจัยเป็นไปตามแนวทางของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2562, 2564) และเป้าหมายของ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะการแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และทักษะในศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาลัย สายคำภา (2563) และ สุธาทิพย์ ขาวทอง (2564) ที่พบว่าการเรียนรู้ฐานสมรรถนะเชิงรุกและแนวสะเต็มศึกษาช่วยยกระดับสมรรถนะและทักษะการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสอดคล้องกับ Yuli Rahmawati, et al. (2017) และ Diaz และ Cacho (2018) ที่ระบุว่าการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่เป็นฐาน (Place-based Learning) และการบูรณาการกับแหล่งเรียนรู้จริง ช่วยให้นักเรียนเข้าใจแนวคิดทางวิทยาศาสตร์และเสริมสร้างทักษะศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

3. การศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่านักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.68 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47) ทั้งนี้เนื่องจากการเรียนรู้แบบ 7E ที่บูรณาการพื้นที่อุทยานธรณีโลกสตูล ช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหายากๆ ได้อย่างเป็นระบบ ได้ลงมือปฏิบัติและรับประสบการณ์ตรง รวมถึงบรรยากาศการเรียนรู้มีความสุขและส่งเสริมการทำงานร่วมกัน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2555 อ้างถึง ทิติพร ทิชินพงศ์, 2563) ที่ว่าชุดกิจกรรมสามารถดึงดูดความสนใจ เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น และสร้างความรับผิดชอบ สอดคล้องกับ ไพศาล วรคำ (2555) ที่ระบุว่าความพึงพอใจเป็นความรู้สึกเชิงบวกที่กระตุ้นให้นักเรียนมุ่งมั่นทำกิจกรรมจนประสบความสำเร็จ และสอดคล้องกับผลลัพธ์จากงานวิจัยของ ทิตถิพัชร์ หล่อพันธ์ (2561) ที่ใช้รูปแบบ PBL งานวิจัยของ สุธาทิพย์ ขาวทอง (2564) ที่ใช้แนวสะเต็มศึกษาตลอดจนงานวิจัยของ ณัชกร สุวรรณหงษ์ และคณะ (2563) ที่จัดการเรียนรู้ด้วยแผนแบบ 5E ซึ่งล้วนส่งผลให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครูผู้สอนควรศึกษาและทำความเข้าใจขั้นตอนของรูปแบบการเรียนรู้ 7E อย่างละเอียดก่อนนำชุดกิจกรรมไปใช้เพื่อให้การจัดการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการวิจัยขยายผลการใช้ชุดกิจกรรมบูรณาการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นไปยังเนื้อหาฟิสิกส์เรื่องอื่น ๆ หรือในระดับชั้นอื่น เพื่อพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเล่มนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาจากคณะครู ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ นางสาวพัชราภรณ์ ยาบา, นางมารีเยาะห์ โอมณี และนายอิมรอน หลังปูเต๊ะ ตลอดจนความอนุเคราะห์จากผู้อำนวยการโรงเรียนกำแพงวิทยา และนักเรียนที่มุ่งมั่นตั้งใจเรียนรู้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

คณิฐ กิตติไชยากุล. (2564). **การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษารายวิชาโปรแกรมเอ็นซีพื้นฐาน สำหรับนักเรียนสาขาช่างกลโรงงาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาช่างกลโรงงาน, คณะวิศวกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.

ชุติกาญจน์ บุตรวิชา. (2563). **ผลการใช้ชุดการเรียนรู้สาระดนตรี โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มสัมพันธ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาดนตรีศึกษา, คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

ณัชกร สุวรรณหงส์, เจริญวิชญ์ สมพงษ์ธรรม, สิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์, และประภาศิลป์ ญาติเจริญ. (2563). **การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ หน่วยสิ่งมีชีวิต กับสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายเมือง 2 ใน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยใช้ชุดกิจกรรมการสอนแบบ 5E**. การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการครั้งที่ 5, มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, 1420-1431.

ดารณี พุฒจันทร์หอม, สพลณภัทร์ ศรีแสนยงค์, และเชษฐ์ ศิริสวัสดิ์. (2559). **ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการสอนตามวัฏจักรการเรียนรู้ 7E เรื่อง แรง และกฎการเคลื่อนที่ของนิวตัน เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4**. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 18 (4), 210-222.

ทิติพร ทิชินพงศ์. (2563). **ผลการใช้ชุดการเรียนรู้ เรื่อง การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนครระยองวิทยาคม (วัดโขดใต้) จังหวัดระยอง**. การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ธีริศรา ลาสอน และนฤมล ภูสิงห์. (2565). **การพัฒนาชุดกิจกรรมตามแนวการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (7E) ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หน่วยการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงสถานะของสาร และจิตวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5**. วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 16 (3), 342-356.

น้ำอ้อย ใจแสน. (2561). **รายงานการพัฒนาชุดกิจกรรมวิทยาศาสตร์ เรื่อง ยีนและโครโมโซม รายวิชาชีววิทยา 5 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6**. รายงานการวิจัยโรงเรียนองครักษ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.

พงษ์ลัดดา ปัญญาจิรวุฒิ, อรอนงค์ แช่มเล็ก, ดุจดาว จารุจิตติพันธ์, วันวิสาห์ ปัญญาจิรวุฒิ, และงามจิตต์ เจียรกุลประเสริฐ. (2568). **การศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้น (7E) ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง เวกเตอร์ สำหรับนักศึกษาชั้นปี 1 หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาฟิสิกส์**. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 23 (2), 115-129.

วรรษมน ตังอ่วม. (2561). **การศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบ STEAM Education ที่มีต่อเจตคติต่อวิชาเคมี และทักษะการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในเรื่อง อัตราการเกิดปฏิกิริยาเคมี**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาเคมีศึกษา, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.

วัลลี ไหวพรม. (2565). **การพัฒนาชุดการเรียนรู้สเต็มศึกษาในรายวิชาวิทยาศาสตร์ผ่านคิวอาร์โค้ด เรื่อง แรงและการเคลื่อนที่ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังแซ่กลอย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

วุฒิชัย ไชยปัญญา. (2565). **การพัฒนาชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองเรื่องเรขาคณิต สำหรับผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยเปรียบเทียบมโนทัศน์เรขาคณิตแบบฉบับ และเรขาคณิตวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาคณิตศาสตร์, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). **แนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). **แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่หลักสูตรฐานสมรรถนะ**. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สุกัญญา ชะวาเขตร. (2565). **การใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมการทำงานเป็นฐานเพื่อพัฒนาความสามารถการเขียนเส้นพื้นฐานสำหรับเด็กพิการซ้อน ระดับประถมศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุธาทิพย์ ขาวทอง. (2564). **ผลการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ตามแนวสะเต็มศึกษา เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6**. วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 18 (1), 133-145.

สุภาลัย สายคำภา. (2564). **การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะเชิงรุกที่ส่งผลต่อสมรรถนะของผู้เรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2**. ปริญญานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อนุชา โสลำภา. (2566). **ผลการใช้ชุดการสอนวิชาฟิสิกส์ เรื่อง กฎการเคลื่อนที่ของนิวตัน ที่เสริมการแก้ปัญหาตามเทคนิคของโพลยา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้วิธีการสอนแบบสืบสวนสอบสวน**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาฟิสิกส์ศึกษา, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

อมรรัตน์ วิริยิตกุล และเบญจพร สว่างศรี. (2564). **การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4**. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มทร.สุวรรณภูมิ, 5 (ฉบับพิเศษ), 63-75.

Awasdee Yordkayhun, S. (2021). **Geophysical Characterization of a Sinkhole Region: A Study Toward Understanding Geohazards in the Karst Geosites of Satun Geopark**. Sains Malaysiana, 50 (7), 1871-1884. https://doi.org/10.17576/jsm-2021-5007-04

Diaz, D. D. I. L., and Cacho, M. I. (2018). **Community-based Learning Approach in Teaching Science 9**. Ascendence Asia Singapore-union Christian College Philippines Journal of Multidisciplinary Research Abstracts, 1 (1).

Hernandez, J., Scherr, R., German, M., and Horowitz, R. (2022). **Place-Based Education in High School Science: Situating Energy and Climate Change in Students' Communities**. Sustainability, Climate Change & Culture, 15 (1), 58-67. https://doi.org/10.1089/scc.2021.0058

Kingir, S., and Geban, O. (2012). **Effect of Conceptual Change Approach on Students' Understanding of Reaction Rate Concept**. H. U. Journal of Education, 43, 306-307.

Yuli, R., Achmad, R., and Tritiyatma, H. (2017). **STEAM Integration in Chemistry Learning for Developing 21st Century Skills**. MIER Journal of Educational Studies, Trends & Practices, 7 (2), 1-8.

การประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์: ความพึงพอใจ ความรู้ และผลของโครงการอบรมต่อการใช้ AI

Evaluating Artificial Intelligence Learning Outcomes among Political Science Students: Satisfaction, Knowledge, and the Effects of Training Programs on AI Usage

แพรภัทรา เขียวชะอุ่ม[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความรู้เกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการอบรม 2) ศึกษาระดับความพึงพอใจต่อโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์ และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความพึงพอใจ และการใช้ AI ในการเรียนรู้ของนักศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ที่เข้าร่วมโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์ จำนวน 36 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับ AI และแบบสอบถามความพึงพอใจต่อโครงการอบรมแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .977 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าทีแบบกลุ่มสัมพันธ์ และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษามีคะแนนความรู้เกี่ยวกับ AI หลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าโครงการอบรมสามารถส่งเสริมความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ AI ในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) นักศึกษามีความพึงพอใจต่อโครงการอบรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านวิทยากรและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ และ 3) ความรู้เกี่ยวกับ AI และความพึงพอใจต่อโครงการอบรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้ AI ในการเรียนรู้ของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การอบรมด้านปัญญาประดิษฐ์มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการใช้ AI ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ โดยช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงดิจิทัล การสืบค้นข้อมูล และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการศึกษาทางรัฐศาสตร์ อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทสังคมดิจิทัลร่วมสมัย

คำสำคัญ: *ปัญญาประดิษฐ์ ความพึงพอใจ ความรู้ นักศึกษารัฐศาสตร์ โครงการอบรม*

Abstract

This quantitative research aimed to 1) examine the level of artificial intelligence (AI) knowledge among Political Science students before and after participating in an AI training program, 2) investigate students' satisfaction with the AI training program, and 3) analyze the relationships among AI knowledge, satisfaction, and students' use of AI in learning. The sample consisted of 36 Political Science students from Nakhon Pathom Rajabhat University who participated in the AI training program. The participants were selected using purposive sampling. The research instruments included an AI knowledge test and a five-point Likert scale questionnaire measuring satisfaction with the training program. The reliability coefficient of the

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

questionnaire was .977. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, paired samples t-test, and Pearson's correlation coefficient.

The findings revealed that: 1) students' post-training AI knowledge scores were significantly higher than their pre-training scores at the .05 level, indicating that the training program effectively enhanced students' knowledge and understanding of AI applications in learning; 2) the overall level of satisfaction with the AI training program was at the highest level, particularly regarding the instructors and the applicability of the acquired knowledge; and 3) AI knowledge and satisfaction with the training program were positively correlated with students' use of AI in learning at a statistically significant level.

The study concluded that AI training plays a significant role in enhancing the knowledge, attitudes, and AI usage behaviors of Political Science students. The training also promotes digital learning, information retrieval skills, and the application of technology in Political Science education, which are essential foundations for developing 21st-century skills and lifelong learning in the contemporary digital society.

***Keywords**: Artificial Intelligence, Satisfaction, Knowledge, Political Science Students, Training Program*

บทนำ

ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการสนับสนุนการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล การเข้าถึงองค์ความรู้ และการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้ AI ในสาขาสังคมศาสตร์ เช่น รัฐศาสตร์ ยังเผชิญกับความท้าทายด้านความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติของผู้เรียน ซึ่งอาจส่งผลต่อประสิทธิภาพของการนำเทคโนโลยีไปใช้ในการเรียนรู้ นอกจากนี้ ความพึงพอใจของผู้เรียนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงคุณภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ดังนั้น การประเมินความพึงพอใจและระดับความรู้เกี่ยวกับ AI รวมถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยดังกล่าว จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล (Holmes et al., 2019; Luckin et al., 2016)

การศึกษาครั้งนี้ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM) ซึ่งอธิบายว่าการรับรู้ประโยชน์และความง่ายในการใช้งานมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีของผู้ใช้ (Davis, 1989) รวมถึงแนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการพัฒนาทักษะดิจิทัลและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Trilling & Fadel, 2009) ในบริบทของ AI การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ใช้งานจริง จะช่วยเพิ่มระดับการยอมรับและความพึงพอใจต่อการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว (OECD, 2021) นอกจากนี้ แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop-based Learning) ยังถือเป็นวิธีการสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะด้าน AI ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับท้องถิ่น ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาที่มีพันธกิจในการพัฒนาท้องถิ่นและผลิตบัณฑิตเพื่อรับใช้สังคม ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา โดยเฉพาะนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ซึ่งมีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคมและการบริหารจัดการภาครัฐในอนาคต จำเป็นต้องพัฒนาทั้งองค์ความรู้ทางวิชาการควบคู่กับทักษะดิจิทัลและการคิดเชิงระบบ ดังนั้น การจัดโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการเตรียม

ความพร้อมให้นักศึกษาสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยี AI อย่างมีวิจารณญาณและสอดคล้องกับหลักจริยธรรมทางสังคมสำหรับสาขาวิชารัฐศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุค AI ส่งผลให้รูปแบบการศึกษาทางการเมือง การปกครอง และนโยบายสาธารณะต้องเผชิญกับโจทย์ใหม่ ทั้งในด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงนโยบาย การติดตามสถานการณ์ทางการเมือง การสื่อสารทางการเมือง และการกำหนดนโยบายที่อาศัยข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) และเครื่องมืออัจฉริยะ การส่งเสริมให้นักศึกษารัฐศาสตร์มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการใช้ AI อย่างเหมาะสม จึงถือเป็นภารกิจสำคัญของสถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาทุนมนุษย์ให้สามารถปรับตัวและมีบทบาทอย่างสร้างสรรค์ในสังคมยุคใหม่ (Brynjolfsson & McAfee, 2017) อย่างไรก็ตาม จากการจัดโครงการอบรมการใช้ AI สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 2 พบว่านักศึกษายังมีระดับความรู้เกี่ยวกับการใช้ AI ที่หลากหลาย และมีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีแตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลต่อระดับความพึงพอใจและการนำไปใช้จริงในการเรียนรู้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565; UNESCO, 2021) ดังนั้น การศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมจึงมีความจำเป็น เพื่อสะท้อนสถานการณ์จริงของผู้เรียนในพื้นที่

จากบริบทดังกล่าว การประเมินความพึงพอใจ ความรู้ และความสัมพันธ์ต่อการใช้ปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมการเรียนรู้และการยอมรับเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตร และการกำหนดแนวทางส่งเสริมการใช้ AI ในการศึกษาสาขาสังคมศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผลการวิจัยจะช่วยสะท้อนบทบาทของการอบรมปัญญาประดิษฐ์ในการสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ ตลอดจนเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุค AI อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังสามารถใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อสนับสนุนการพัฒนานโยบายการศึกษาในระดับสถาบันและระดับประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินระดับความพึงพอใจของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ที่มีต่อโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์
2. เพื่อประเมินระดับความรู้เกี่ยวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความพึงพอใจ และการใช้ AI ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ภายใต้โครงการอบรม

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยนี้พัฒนาขึ้นจากแนวคิดการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM) ของ Fred Davis ซึ่งอธิบายว่า การรับรู้ประโยชน์และความง่ายในการใช้งานของเทคโนโลยีส่งผลต่อทัศนคติ ความพึงพอใจ และพฤติกรรมการใช้งานของผู้ใช้ (Davis, 1989) ประกอบกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของ Bernie Trilling และ Charles Fadel ที่เน้นการพัฒนาทักษะดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ และการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการศึกษา (Trilling & Fadel, 2009)

การศึกษาครั้งนี้กำหนดให้ “ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์” และ “ความพึงพอใจต่อโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์” เป็นตัวแปรอิสระ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการยอมรับและการนำ AI ไปใช้ในการเรียนรู้ ขณะที่ “การใช้ AI ในการเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์” เป็นตัวแปรตาม ซึ่งสะท้อนพฤติกรรมการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการสืบค้น วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าระดับความรู้และความพึงพอใจที่สูงขึ้นจะส่งผลเชิงบวกต่อการใช้ AI ในการเรียนรู้ของนักศึกษา อันนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพด้านการเรียนรู้ในบริบทสังคมดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย
ที่มา : ผู้วิจัย

ทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นฐานในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความพึงพอใจ และพฤติกรรมการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนรู้ของนักศึกษา โดยสามารถจัดระบบวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์กับการจัดการเรียนรู้

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นเทคโนโลยีที่สามารถประมวลผล วิเคราะห์ข้อมูล และเรียนรู้จากข้อมูลจำนวนมาก เพื่อช่วยสนับสนุนการตัดสินใจและการเรียนรู้ของมนุษย์ ปัจจุบัน AI ถูกนำมาใช้ในระบบการศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการจัดการเรียนรู้เฉพาะบุคคล การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้เรียน การสร้างสื่อการเรียนรู้ และการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน UNESCO ระบุว่า AI มีศักยภาพในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต หากมีการใช้อย่างเหมาะสมและคำนึงถึงจริยธรรมทางเทคโนโลยี (UNESCO, 2019)

ในทำนองเดียวกัน OECD (2021) อธิบายว่า AI เป็นกลไกสำคัญของการศึกษาในยุคดิจิทัล เนื่องจากช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงองค์ความรู้ การวิเคราะห์ข้อมูล และการพัฒนาทักษะแห่งอนาคตของผู้เรียน โดยเฉพาะทักษะดิจิทัล การคิดเชิงระบบ และการแก้ปัญหาเชิงซับซ้อน นอกจากนี้ Wayne Holmes และคณะ (2019) ยังเสนอว่า AI สามารถช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (personalized learning) และเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการสืบค้นวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า AI ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือทางเทคโนโลยี แต่เป็น “กลไกการเปลี่ยนแปลงทางการเรียนรู้” ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการเรียนรู้ พฤติกรรมผู้เรียน และสมรรถนะด้านดิจิทัลของนักศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาที่ผู้เรียนจำเป็นต้องพัฒนาความสามารถในการสืบค้น วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้ด้วยตนเอง

2. ทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM)

การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิดการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM) ของ Fred Davis เป็นกรอบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความพึงพอใจ และพฤติกรรมการใช้ AI โดย Davis (1989) อธิบายว่า การรับรู้ประโยชน์ (Perceived Usefulness) และการรับรู้ความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อทัศนคติ ความตั้งใจ และพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีของผู้ใช้

ต่อมา Viswanath Venkatesh และคณะ (2003) ได้พัฒนาแนวคิด Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT) เพื่ออธิบายว่าพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลายด้าน ได้แก่ การรับรู้ประสิทธิภาพ ความคาดหวังทางสังคม และเงื่อนไขสนับสนุนในการใช้งาน ซึ่งสามารถอธิบายพฤติกรรมการใช้ AI ในบริบทการศึกษาได้อย่างชัดเจน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า TAM เป็นทฤษฎีที่ได้รับการใช้อย่างแพร่หลายในงานศึกษาด้าน AI และการศึกษา เนื่องจากสามารถอธิบายพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยีของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทของการเรียนรู้ดิจิทัล งานวิจัยจำนวนมากพบว่า ผู้เรียนที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านเทคโนโลยีสูง จะมีระดับความพึงพอใจและแนวโน้มการใช้ AI สูงขึ้นตามไปด้วย

3. แนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และการเรียนรู้เชิงรุก

แนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของ Bernie Trilling และ Charles Fadel (2009) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งถือเป็นสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนในยุคสังคมดิจิทัล การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ (active learning) และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (workshop-based learning) จึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทักษะด้าน AI ของผู้เรียน

Rose Luckin และคณะ (2016) อธิบายว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้าน AI ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดลองใช้งานจริง จะช่วยส่งเสริมทั้งความรู้ ความเข้าใจ และความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยี ขณะที่ Long และ Magerko (2020) เสนอแนวคิด “AI Literacy” ซึ่งเน้นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการใช้ AI อย่างมีวิจารณญาณ เมื่อวิเคราะห์ร่วมกันพบว่า แนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และ AI Literacy มีความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนกัน กล่าวคือ การพัฒนาความรู้ด้าน AI ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะดิจิทัล การคิดเชิงวิเคราะห์ และความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมในบริบทวิชาชีพและการเรียนรู้

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ AI ในการศึกษา

จากการสืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่ชี้ให้เห็นว่า AI มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา Olaf Zawacki-Richter และคณะ (2019) ศึกษาการประยุกต์ใช้ AI ในระดับอุดมศึกษา พบว่า AI ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน และการเรียนรู้เฉพาะบุคคล อย่างไรก็ตาม ผู้สอนยังจำเป็นต้องมีบทบาทในการออกแบบกิจกรรมและกำกับการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

ขณะที่ Chatterjee และ Bhattacharjee (2020) พบว่า ความรู้และทัศนคติต่อ AI มีอิทธิพลโดยตรงต่อการยอมรับและการใช้งาน AI ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา โดยผู้เรียนที่มีประสบการณ์และความเข้าใจด้าน AI สูง จะมีแนวโน้มใช้ AI ในการเรียนรู้มากขึ้น

ในบริบทประเทศไทย งานวิจัยของอัจฉราวรรณ สุขเกิด (2567) พบว่า การรับรู้ประโยชน์และความง่ายในการใช้งานมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้ AI ของบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา ขณะที่พิทยาภรณ์ พุ่มพวง และคณะ (2568) พบว่าปัจจัยด้านการยอมรับเทคโนโลยีและทัศนคติต่อ AI มีผลต่อพฤติกรรมการใช้งาน AI ของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับ “การยอมรับเทคโนโลยี” และ “ผลลัพธ์ด้านการเรียนรู้” แต่ยังมีการศึกษาค่อนข้างจำกัดในบริบทของสาขารัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะการศึกษาที่เชื่อมโยง “ความรู้ด้าน AI” “ความพึงพอใจต่อการอบรม” และ “พฤติกรรมการใช้ AI” เข้าด้วยกัน ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้งสามในบริบทของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เพื่ออธิบายผลลัพธ์การเรียนรู้ด้าน AI ในบริบทสังคมศาสตร์อย่างเป็นระบบ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษารัฐศาสตร์: ความพึงพอใจ ความรู้ และผลของโครงการอบรมต่อการใช้ AI” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจและแบบทดสอบความรู้ ภายหลังการจัดโครงการอบรมการใช้ปัญญาประดิษฐ์ให้กับนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ที่เข้าร่วมโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ ชั้นปีที่ 2 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ซึ่งเป็นนักศึกษารุ่นแรกในสาขารัฐศาสตร์ที่เข้าร่วมโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ จำนวน 41 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการอบรมทั้งหมด โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะของโครงการอบรม จำนวน 36 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามชนิดปลายปิด (Close–ended Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง เพื่อให้ได้ข้อคำถามครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยศึกษาทฤษฎี แนวคิด จากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับข้อมูลในการสร้างเครื่องมือ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนทั้งหมด 3 ข้อ

ส่วนที่ 2 เป็นข้อคำถามวัดความรู้เกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จากการตรวจสอบเอกสาร จำนวนทั้งหมด 10 ข้อ

ส่วนที่ 3 เป็นข้อคำถามวัดความพึงพอใจต่อโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจากการตรวจสอบเอกสาร ตามกรอบแนวคิดความพึงพอใจ ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วน (Scale) ตามแบบการประเมินค่า (Rating Scale) โดยใช้การประเมินค่าของลิเคอร์ท (Likert’s Scale) ที่ให้ผู้ตอบประเมินค่า (1 - 5) ด้วยการเลือกเพียงคำตอบเดียวมีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ 0. 987 ประกอบด้วยข้อคำถาม จำนวน 13 ข้อ จำนวน 3 ด้าน

การทดสอบเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเพื่อการวิจัยครั้งนี้ ไปทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่น ดังนี้

1. การหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปตรวจสอบกับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องหาความเที่ยงตรงเนื้อหา (Content Validity) และการใช้ถ้อยคำ (Wording) ของคำถามในแต่ละข้อว่าตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่ แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้เหมาะสมกับการเก็บข้อมูลจริง จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try out) กับประชาชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา จำนวน 30 คน

เพื่อดูความเข้าใจในแบบสอบถาม ความชัดเจนของเนื้อหา และผู้ตอบสามารถตอบได้ถูกต้องตามความเป็นจริง แล้วจึงนำมาคำนวณหาความสัมพันธ์รายข้อกับคะแนนรวม (Item Total Correlation) และหาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของคอนบาค (Cronbach's Coefficient Alpha) ก่อนนำไปปรับใช้

2. การหาความสัมพันธ์รายข้อกับคะแนนรวม (Item Total Correlation) เป็นการวิเคราะห์ตรวจสอบความสัมพันธ์สอดคล้องกับคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับของแบบสอบถาม โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน โดยเลือกข้อที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.36 ขึ้นไป นำไปใช้

3. การหาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามรายด้าน และทั้งฉบับโดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของคอนบาค (Cronbach's Coefficient Alpha) โดยแบบสอบถามความพึงพอใจต่อโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ 0.977 เมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบรายด้าน จะได้ค่าความเชื่อมั่น ด้านวิทยากร เท่ากับ . 970 ด้านสถานที่ เท่ากับ . 951 ด้านการนำไปใช้ เท่ากับ . 973

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างมาทำการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วคัดเลือกแบบสอบถามที่สมบูรณ์นำมาเข้ารหัส (Coding) และบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์ จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ค่าร้อยละ (Percentage) ใช้ในการเปรียบเทียบ เพื่อดูการกระจายของข้อมูลและเพื่อนำเสนอข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรในแต่ละหมวดหมู่ของตัวแปร

2. ค่าเฉลี่ย (Mean) ใช้ในการวัดค่าแนวโน้มเข้าสู่ศูนย์กลางของข้อมูล เพื่อทราบข้อมูลที่เป็นตัวแทนของกลุ่ม ใช้แปลความหมายของระดับความพึงพอใจ

3. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้คู่กับค่าเฉลี่ย เพื่อแสดงการกระจายของข้อมูล

4. การเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการอบรม ใช้สถิติ Paired Samples t-test เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของระดับความรู้เกี่ยวกับ AI ก่อนและหลังการอบรม

5. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความพึงพอใจ และการใช้ AI ในการเรียนรู้

สำหรับค่านัยสำคัญทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ กำหนดไว้ที่ระดับ 0.05

ผลการวิจัย

1.ระดับความพึงพอใจของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ที่มีต่อโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ที่เข้าร่วมโครงการอบรมมีระดับความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.51, S.D. = 0.67) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า

ด้านวิทยากร มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.51) โดยประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความสามารถในการอธิบายเนื้อหา ($\overline{X}$ = 4.53) การใช้เวลาอบรม ($\overline{X}$ = 4.53) และการตอบข้อซักถาม ($\overline{X}$ = 4.53) สะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของการถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพ

ด้านสถานที่และอุปกรณ์ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.47) โดยด้านระยะเวลาในการอบรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.53) แสดงถึงความเหมาะสมของการจัดกิจกรรม

ด้านการนำไปใช้ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.49) โดยการใช้ AI ในการวิเคราะห์ประเด็นทางการเมืองและสังคมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.56) รองลงมาคือความมั่นใจในการใช้ AI ($\bar{X}$ = 4.53) ดังตาราง

ตารางที่ 1 : แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมอบรม ด้านวิทยากร

ความพึงพอใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ความพึงพอใจโดยรวม ด้านวิทยากร	4.51	0.67	มากที่สุด
1. การถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรมีความชัดเจน	4.47	0.74	มาก
2. ความสามารถในการอธิบายเนื้อหา	4.53	0.61	มากที่สุด
3. การเชื่อมโยงเนื้อหาในการฝึกอบรม	4.50	0.70	มาก
4. การใช้เวลาอบรมตามที่กำหนดไว้	4.53	0.61	มากที่สุด
5. การตอบข้อซักถามในการฝึกอบรม	4.53	0.70	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ผู้เข้าร่วมอบรม มีระดับความพึงพอใจต่อโครงการอบรม AI โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.51) และเมื่อแยกพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านความสามารถในการอธิบายเนื้อหา มีระดับความพึงพอใจสูงสุด ($\bar{X}$ = 4. 53) รองลงมา ได้แก่ และด้านการตอบข้อซักถามในการฝึกอบรม ($\bar{X}$ = 4.53) ด้านการใช้เวลาอบรมตามที่กำหนดไว้ ($\bar{X}$ = 4. 53) ด้านการเชื่อมโยงเนื้อหาในการฝึกอบรม ($\bar{X}$ = 4.50) และด้านการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรมีความชัดเจน ($\bar{X}$ = 4.47)

ตารางที่ 2 : แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมอบรม ด้านสถานที่

ความพึงพอใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ความพึงพอใจโดยรวม ด้านสถานที่ / อุปกรณ์ / ระยะเวลา	4.47	0.68	มาก
1. สถานที่สะอาดและมีความเหมาะสม	4.47	0.70	มาก
2. ความพร้อมของอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์	4.42	0.73	มาก
3. ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม	4.53	0.61	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้เข้าร่วมอบรม มีระดับความพึงพอใจต่อด้านสถานที่ / อุปกรณ์ / ระยะเวลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.47) และเมื่อแยกพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านระยะเวลา มีระดับความพึงพอใจสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.53) รองลงมา ได้แก่ ด้านสถานที่ ($\bar{X}$ = 4.47) และ ด้านอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ ($\bar{X}$ = 4.42)

ตารางที่ 3 : แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมอบรม ด้านการนำไปใช้

ความพึงพอใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ความพึงพอใจโดยรวม ด้านการนำไปใช้	4.49	0.67	มาก
1. การใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อสืบค้นข้อมูลทางรัฐศาสตร์	4.47	0.74	มาก
2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์ประเด็นทางการเมืองและสังคม	4.56	0.61	มากที่สุด
3. การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงนโยบาย	4.47	0.74	มาก
4. ความมั่นใจในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนรู้มากขึ้น	4.53	0.61	มากที่สุด
5. การพัฒนาทักษะดิจิทัลและการคิดวิเคราะห์ของตน	4.44	0.65	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ผู้เข้าร่วมอบรม มีระดับความพึงพอใจต่อโครงการอบรม AI โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.49) และเมื่อแยกพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์ประเด็นทางการเมืองและสังคม มีระดับความพึงพอใจสูงสุด ($\overline{X}$ = 4. 56) รองลงมา ได้แก่ ความมั่นใจในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนรู้มากขึ้น($\overline{X}$ = 4.53) การใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อสืบค้นข้อมูลทางรัฐศาสตร์ ($\overline{X}$ = 4.47) การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงนโยบาย ($\overline{X}$ = 4. 47) และการพัฒนาทักษะดิจิทัลและการคิดวิเคราะห์ของตน ($\overline{X}$ = 4.44)

ตารางที่ 4 : แสดงจำนวนและร้อยละของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ จำแนกตามระดับความพึงพอใจโดยรวม

ระดับความพึงพอใจ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มาก	34	94.4
ปานกลาง	2	5.6
น้อย	0	0
รวม	36	100.0

จากตารางที่ 4 พบว่า นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ ส่วนใหญ่มีระดับความพึงพอใจโดยรวมต่อโครงการอบรม AI อยู่ในระดับมาก จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 94.4

ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในมิติของการนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ทางรัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในยุคดิจิทัล

2. ระดับความรู้เกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ที่เข้าร่วมโครงการอบรมมีระดับความรู้เกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์โดยรวมอยู่ในระดับ มาก ($\overline{X}$ = 4.28, S.D. = 0.79) เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบก่อนและหลังการอบรม พบว่า ก่อนการอบรม นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.53, S.D. = 0.78) หลังการอบรม นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นเป็นระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.73, S.D. = 0.58) ดังตาราง

ตารางที่ 5 : แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความรู้ของผู้เข้าร่วมอบรม

ความรู้	$\overline{X}$	S.D.	ระดับความรู้
ด้านความรู้ความเข้าใจ โดยรวม	4.28	0.79	มาก
1. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้ ก่อน การอบรม	3.53	0.78	ปานกลาง
2. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้ หลัง การอบรม	4.73	0.58	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้เข้าร่วมอบรม มีระดับความรู้ความเข้าใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.28) และเมื่อแยกพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้ หลังการอบรม มีความรู้ ระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.73) และด้านความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้ ก่อนการอบรม มีความรู้ ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.53)

ผลการเปรียบเทียบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์มีส่วนช่วย ยกระดับความรู้ของนักศึกษาอย่างชัดเจน โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากระดับปานกลางไปสู่ระดับมากที่สุดภายหลังการอบรม นอกจากนี้ ค่าคะแนน

เฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัด แสดงให้เห็นถึง ประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้เชิงฝึกปฏิบัติ (hands-on learning) ซึ่งช่วยส่งเสริมความเข้าใจและทักษะในการใช้ AI ของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์สามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ในการพัฒนาการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านเนื้อหาที่ทันสมัยและการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากร ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนรู้

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ความพึงพอใจต่อโครงการอบรม และการใช้ AI ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ พบว่า ตัวแปรทั้งสามมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพบว่า

ความรู้เกี่ยวกับการใช้ AI มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้ AI ในระดับปานกลางถึงสูง

ความพึงพอใจต่อโครงการอบรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้ AI ในระดับปานกลาง

ความรู้เกี่ยวกับ AI มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจ ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 6: ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความพึงพอใจ และการใช้ AI ของนักศึกษา

ตัวแปร	1	2	3
1. ความรู้เกี่ยวกับการใช้ AI	1.000		
2. ความพึงพอใจต่อโครงการอบรม	.52**	1.000	
3. การใช้ AI ในการเรียนรู้	.64**	.58**	1.000

จากตารางที่ 6 พบว่า ตัวแปรทั้งสามมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยความรู้เกี่ยวกับการใช้ AI มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจต่อโครงการอบรม ($r = .52$, $p < .01$) ความรู้เกี่ยวกับการใช้ AI มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้ AI ในการเรียนรู้ ($r = .64$, $p < .01$) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างสูง ความพึงพอใจต่อโครงการอบรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้ AI ในการเรียนรู้ ($r = .58$, $p < .01$)

ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า นักศึกษาที่มีระดับความรู้เกี่ยวกับ AI สูง จะมีแนวโน้มในการนำ AI ไปใช้ในการเรียนรู้มากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของ “ความรู้” ในฐานะปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี ขณะเดียวกัน ความพึงพอใจต่อโครงการอบรมยังมีความสัมพันธ์กับการใช้ AI ของนักศึกษา แสดงให้เห็นว่า “ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดี” มีส่วนช่วยส่งเสริมแรงจูงใจและความตั้งใจในการนำ AI ไปประยุกต์ใช้ นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และความพึงพอใจ ยังชี้ให้เห็นว่า นักศึกษาที่มีความเข้าใจใน AI มากขึ้น จะมีทัศนคติและความรู้สึกเชิงบวกต่อการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีมากขึ้น

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ชี้ให้เห็นว่า ความรู้และความพึงพอใจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้ปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษา โดยเฉพาะความรู้ซึ่งมีอิทธิพลในระดับสูงกว่า สะท้อนบทบาทของการพัฒนาทักษะความเข้าใจเทคโนโลยีควบคู่กับการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

สรุปและอภิปรายผล

1. ระดับความพึงพอใจต่อโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์มีความพึงพอใจต่อโครงการอบรมปัญญาประดิษฐ์ในระดับ มากที่สุด โดยเฉพาะด้านวิทยากรและการนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริงและการถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพ มีบทบาทสำคัญต่อประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดกิจกรรมอบรมสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการรับรู้ถึงประโยชน์และความสะดวกในการใช้งานของเทคโนโลยี AI ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Technology Acceptance Model ของ Fred Davis (1989) ที่อธิบายว่าการรับรู้ประโยชน์และความง่ายในการใช้งานมีอิทธิพลต่อทัศนคติและความพึงพอใจของผู้ใช้ นอกจากนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Alamri et al. (2020) ที่พบว่าความพึงพอใจของผู้เรียนในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดิจิทัลมีความสัมพันธ์กับคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน รวมทั้งสอดคล้องกับงานของ Wayne Holmes et al. (2019) และ Olaf Zawacki-Richter et al. (2019) ที่พบว่า AI มีบทบาทสำคัญในการยกระดับประสบการณ์การเรียนรู้และความพึงพอใจของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของนพวรรณ และคณะ (2569) พบว่าการใช้ AI ในการจัดการเรียนรู้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับระดับความพึงพอใจที่อยู่ในระดับสูงของนักศึกษาในงานวิจัยนี้

2. ระดับความรู้เกี่ยวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีระดับความรู้เกี่ยวกับ AI โดยรวมอยู่ในระดับ มาก และเมื่อเปรียบเทียบก่อน–หลังการอบรม พบว่าความรู้เพิ่มขึ้นจากระดับปานกลางเป็นระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของโครงการอบรมในการพัฒนาความรู้ของผู้เรียนอย่างชัดเจน สอดคล้องกับวันวิสา (2568) ที่เสนอว่า AI มีบทบาทเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้และช่วยเพิ่มคุณภาพการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสะท้อนบทบาทของการอบรม AI ในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน

ในด้านระดับความรู้เกี่ยวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ พบว่า นักศึกษามีความรู้ในระดับปานกลางถึงสูง และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นภายหลังการอบรม สะท้อนถึงประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่ช่วยพัฒนาความเข้าใจและทักษะด้าน AI ได้อย่างเป็นรูปธรรม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของ Bernie Trilling และ Charles Fadel (2009) ที่เน้นการพัฒนาทักษะดิจิทัลผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (active learning) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงสอดคล้องกับงานของ Rose Luckin et al. (2016) และ OECD (2021) ที่ชี้ให้เห็นว่าความรู้ด้าน AI เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในยุคดิจิทัล ตลอดจนงานของ Shouvik Chatterjee และ Kallol Bhattacharjee (2020) ที่พบว่าการฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีสามารถยกระดับความรู้และความพร้อมในการใช้ AI ของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงงานวิจัยของ Long and Magerko (2020) ที่ชี้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้าน AI อย่างเป็นระบบสามารถช่วยยกระดับ “AI literacy” ของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความพึงพอใจ และการใช้ AI ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า ความรู้เกี่ยวกับ AI ความพึงพอใจ และการใช้ AI มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ AI ในระดับค่อนข้างสูง แสดงให้เห็นว่า “ความรู้” เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี ขณะเดียวกัน ความพึงพอใจต่อโครงการอบรมก็มีความสัมพันธ์กับการใช้ AI อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสะท้อนบทบาทของ “ประสบการณ์การเรียนรู้” ในการส่งเสริมแรงจูงใจในการใช้งานเทคโนโลยี

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับกรอบ Technology Acceptance Model ของ Fred Davis (1989) ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการใช้งานเทคโนโลยี และสอดคล้องกับงานของ Chatterjee and Bhattacharjee (2020) ที่พบว่า ความรู้และทัศนคติต่อ AI มีอิทธิพลต่อการยอมรับและการนำ AI ไปใช้ในบริบทการศึกษา นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานของ Olaf Zawacki-Richter et al. (2019) ที่พบว่าผู้เรียนที่มีความรู้ด้าน AI ในระดับสูงมักมี

ทัศนคติและความพึงพอใจต่อการใช้เทคโนโลยีในระดับสูงเช่นกัน รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของพุ่มพวง และคณะ (2568) พบว่าปัจจัยด้านการรับรู้และทัศนคติต่อเทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อความตั้งใจใช้ AI ของนักศึกษา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความรู้และความพึงพอใจมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการใช้งานเทคโนโลยี นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของอัจฉราวรรณ (2567) พบว่าการรับรู้ประโยชน์และความง่ายในการใช้งานมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการใช้ AI ซึ่งสนับสนุนผลการวิจัยที่พบว่าความพึงพอใจมีความสัมพันธ์กับการใช้เทคโนโลยี

โดยสรุป ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาความรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ควบคู่กับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความพึงพอใจและการยอมรับเทคโนโลยีของผู้เรียนในสาขาสังคมศาสตร์ ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่ (New Knowledge)

ผลการวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ โดยพบว่า “ความรู้เกี่ยวกับ AI” และ “ความพึงพอใจต่อการอบรม” เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อ “พฤติกรรมการใช้ AI ในการเรียนรู้” ของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ เมื่อนักศึกษาได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการที่เปิดโอกาสให้ทดลองใช้ AI จริง จะช่วยเพิ่มทั้งระดับความรู้ ความมั่นใจ และทัศนคติเชิงบวกต่อเทคโนโลยี ส่งผลให้นักศึกษามีแนวโน้มนำ AI ไปประยุกต์ใช้ในการสืบค้น วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลทางรัฐศาสตร์มากขึ้น

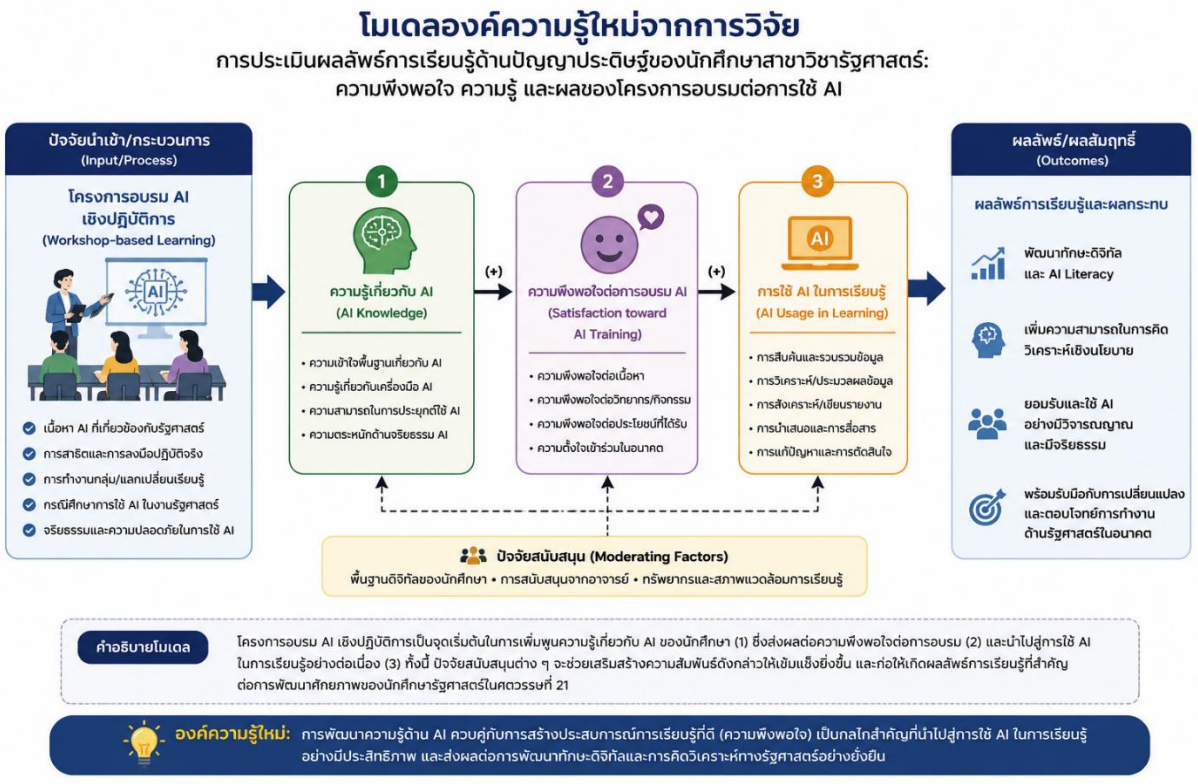

ภาพที่ 2 โมเดลการพัฒนาความรู้ด้าน AI

ที่มา : ผู้วิจัย

โมเดลองค์ความรู้ใหม่นี้อธิบายว่า การจัดอบรม AI เชิงปฏิบัติการช่วยเพิ่ม “ความรู้เกี่ยวกับ AI” ของนักศึกษา ซึ่งส่งผลต่อ “ความพึงพอใจและการยอมรับเทคโนโลยี” และนำไปสู่ “การใช้ AI ในการเรียนรู้” อย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์ประเด็นทางการเมือง และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงนโยบาย ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะดิจิทัลและการคิดวิเคราะห์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และการทำงานด้านรัฐศาสตร์ในอนาคต

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบ Workshop-based Learning ร่วมกับแนวคิด Technology Acceptance Model (TAM) สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะด้าน AI literacy ของนักศึกษาสังคมศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทของสาขารัฐศาสตร์ที่ผู้เรียนเดิมอาจไม่ได้มีพื้นฐานด้านเทคโนโลยีโดยตรง แต่สามารถพัฒนาศักยภาพการใช้ AI ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและประสบการณ์ตรง ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษานี้ คือ “โมเดลความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความพึงพอใจ และการใช้ AI” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาความรู้ด้าน AI ควบคู่กับการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดี จะช่วยส่งเสริมการยอมรับเทคโนโลยีและการใช้ AI ในการเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาสังคมศาสตร์ได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมการจัดอบรมหรือกิจกรรมการเรียนรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นรูปแบบการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Workshop-based Learning) เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะการใช้ AI ของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยเพิ่มระดับความพึงพอใจและการยอมรับเทคโนโลยีในการเรียนรู้

2. ควรบูรณาการการใช้ปัญญาประดิษฐ์เข้ากับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ ของสาขาวิชารัฐศาสตร์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักศึกษาในบริบทของสังคมดิจิทัล

3. อาจารย์ผู้สอนควรได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้ AI ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีทรัพยากรสนับสนุน เช่น เครื่องมือ AI ที่เหมาะสม คู่มือการใช้งาน และแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาสามารถนำ AI ไปใช้ในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจส่งผลต่อการยอมรับและความพึงพอใจในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ เช่น ทัศนคติ ความพร้อมทางดิจิทัล หรือประสบการณ์ในการใช้เทคโนโลยี เพื่อให้ได้ภาพรวมที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2. ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังกลุ่มตัวอย่างในสาขาวิชาอื่น หรือเปรียบเทียบระหว่างสถาบันการศึกษา เพื่อเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงผลการวิจัยในวงกว้าง

3. ควรใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยเพิ่มการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ช่วยอธิบายผลการวิจัยเชิงปริมาณได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

4. ควรศึกษาผลกระทบระยะยาวของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสมรรถนะของนักศึกษา เพื่อประเมินประสิทธิผลของการนำ AI มาใช้ในการศึกษาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

นพวรรณ ทะวะลัย, อาทิฐยา วรนิตย์, & ภุชงค์ มัชฌิโม. (2569). การพัฒนาสื่อการสอนด้วย AI เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการศึกษา. **วารสารสหวิทยาการศึกษาครุศาสตร์. 2**(1), 11–19.

ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกูล และสุภาพ ฉัตราภรณ์. (2555). **การออกแบบการวิจัย** (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พิทยาภรณ์ พุ่มพวง, สุธีรา ดีวิท, สุรินทร์ พิทักษ์สิกุล, ธัญพร ฟุ้งเฟื่อง, นันทิกา สุเตนัน (2568). ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจใช้งานของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. **วารสารบัญชีปริทัศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 10**(2), 163–180.

วันวิสา เสียงสนั่น. (2568). ครูยุคใหม่กับ AI: การอยู่ร่วม การปรับตัว และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มคุณภาพการเรียนรู้. **ราชสีมาปริทัศน์. 1**(2), 22–34.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). **รายงานการสำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2565**. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

อัจฉราวรรณ สุขเกิด. (2567). การยอมรับเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อความตั้งใจใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการทำงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. **วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์. 27**(1), 132–144.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). **Machine, platform, crowd: Harnessing our digital future**. New York, NY: W. W. Norton & Company.

Chatterjee, S., & Bhattacharjee, K. K. (2020). Adoption of artificial intelligence in higher education: A quantitative analysis using structural equation modeling. **Education and Information Technologies, 25**(5), 3443–3463. https://doi.org/10.1007/s10639-020-10159-7

Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. **MIS Quarterly, 13**(3), 319–340. https://doi.org/10.2307/249008

Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). **Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning**. Center for Curriculum Redesign.

Long, D., & Magerko, B. (2020). What is AI literacy? Competencies and design considerations. In Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (pp. 1–16). **Association for Computing Machinery**. https://doi.org/10.1145/3313831.3376727

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). **Intelligence unleashed: An argument for AI in education**. Pearson Education.

OECD. (2021). **Artificial intelligence, big data and skills in education**. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2021). **OECD digital education outlook 2021: Pushing the frontiers with artificial intelligence, blockchain and robots**. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/589b283f-en

Trilling, B., & Fadel, C. (2009). **21st century skills: Learning for life in our times**. Jossey-Bass.

UNESCO. (2019). **Artificial intelligence in education: Challenges and opportunities for sustainable development**. Paris: UNESCO.

UNESCO. (2021). **AI and education: Guidance for policy-makers.** UNESCO Publishing.

Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. **MIS Quarterly, 27**(3), 425–478. https://doi.org/10.2307/30036540

Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education—Where are the educators? **International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16**(1), 39. https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0

สารสนเทศ การสื่อสาร และการเปลี่ยนผ่านสู่ยุค AI

การออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำเพื่อการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้ง: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน

Design and Development of a Prototype Water Quality Monitoring Application for Risk Management in Shrimp Farming: A Case Study of the Bang Khun Thian Coastal Community

กนกกร บุญเป็งแก้ว[1]
กนกวรรณ เชียงทอง[1]
ภัทรวดี เดชคง[1]
ยวิษฐา ทองยศ[1]
โสภิตา จันอินบัว[1]
ธนพล กฤตยานนท์[2]

บทคัดย่อ

การเพาะเลี้ยงกุ้งเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศไทย แต่ยังเผชิญกับปัญหาคุณภาพน้ำที่ไม่เสถียร ซึ่งส่งผลต่อความเสี่ยงในการเกิดโรคและต้นทุนการผลิต งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำเพื่อสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้งในชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน และเพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งาน การวิจัยดำเนินการโดยเก็บข้อมูลความต้องการจากเกษตรกรในพื้นที่ ร่วมกับการออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชัน ซึ่งมีฟังก์ชันหลักในการแสดงค่าคุณภาพน้ำ เช่น ค่า pH ความเค็ม และอุณหภูมิ พร้อมระบบแจ้งเตือนความเสี่ยง จากนั้นนำต้นแบบไปประเมินในระยะทดสอบเบื้องต้น (pilot testing) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน และเกษตรกรผู้ใช้งานจริงจำนวน 5 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง ด้วยแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้งานมีความพึงพอใจต่อแอปพลิเคชันในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.37, SD = 0.65) โดยเฉพาะด้านความง่ายต่อการใช้งานและความเป็นประโยชน์ในการตัดสินใจ ทั้งนี้ แอปพลิเคชันสามารถช่วยให้เกษตรกรรับรู้สถานการณ์คุณภาพน้ำได้อย่างรวดเร็วและลดความเสี่ยงในการจัดการฟาร์ม สรุปได้ว่า ต้นแบบแอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นมีศักยภาพในการเป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจ และสามารถนำไปต่อยอดเพื่อพัฒนาเป็นระบบใช้งานจริงในอนาคต

คำสำคัญ: *คุณภาพน้ำ แอปพลิเคชันตรวจติดตาม การจัดการความเสี่ยง ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ ต้นแบบ*

Abstract

Shrimp aquaculture is one of Thailand' s key industries; however, it continues to face challenges related to unstable water quality, which increases the risk of disease and production costs. This study aims to design and develop a prototype mobile application for monitoring water quality to support risk management in shrimp farming in the Bang Khun Thian coastal community. It also aims to evaluate user

[1] นิสิตปริญญาตรี สาขาวิชาศาสตร์แห่งแผ่นดินเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน วิทยาลัยบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[2] อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาวิชาศาสตร์แห่งแผ่นดินเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน วิทยาลัยบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

satisfaction with the application. The study was conducted by collecting user requirements from local farmers, followed by the design and development of the application prototype. The application includes key features for displaying water quality parameters such as pH, salinity, and temperature, along with a risk alert system. The prototype was then evaluated in a pilot testing phase by three experts and five shrimp farmers selected through purposive sampling, using a five-point Likert scale questionnaire. The results indicate that users reported a high level of satisfaction with the application (Mean = 4.37, SD = 0.65), particularly in terms of ease of use and usefulness for decision-making. The application enables farmers to quickly monitor water conditions and reduce risks in farm management. In conclusion, the developed prototype demonstrates strong potential as a decision support tool for shrimp farming and can be further developed into a fully functional system in the future.

Keywords: *Shrimp aquaculture, Water quality, Mobile application, Risk management, Decision support system, Prototype*

บทนำ

อุตสาหกรรมการเพาะเลี้ยงกุ้งเป็นหนึ่งในภาคการเกษตรที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยเฉพาะกุ้งทะเล เช่น กุ้งขาวแวนนาไม ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกสำคัญที่สร้างรายได้ให้ประเทศในระดับหลายหมื่นล้านบาทต่อปี (ธิติมา เอียดแก้ว และ ปุญชรัสมิ์ ก่อเจริญวัฒน์, 2566) ประเทศไทยเคยเป็นหนึ่งในผู้ส่งออกกุ้งรายใหญ่ของโลก และแม้ว่าปริมาณการผลิตจะผันผวนตามสถานการณ์โรคและสิ่งแวดล้อม แต่การเพาะเลี้ยงกุ้งยังคงมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจฐานรากโดยเฉพาะในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคกลางและภาคใต้ โดยระบบการเลี้ยงกุ้งมีลักษณะเป็นระบบเปิดที่อาศัยทรัพยากรน้ำจากธรรมชาติ จึงมีความอ่อนไหวต่อความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ เคมี และชีวภาพ (Boyd, 2015) ความผันผวนของคุณภาพน้ำสามารถส่งผลกระทบโดยตรงต่ออัตราการรอด การเจริญเติบโต และผลผลิตของกุ้ง ซึ่งทำให้การบริหารจัดการความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญในระดับประเทศ ไม่ใช่เพียงระดับฟาร์ม ดังนั้น การพัฒนากลไกสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้งจึงมีความสำคัญทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงทางอาหาร

ปัจจัยคุณภาพน้ำเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดในการกำหนดความสำเร็จของการเลี้ยงกุ้ง โดยเฉพาะค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) ปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ (Dissolved Oxygen: DO) ความเค็ม (Salinity) และระดับแอมโมเนีย (NH_3) ซึ่งหากมีการเปลี่ยนแปลงเกินค่าที่เหมาะสม จะก่อให้เกิดความเครียดต่อกุ้งและอาจนำไปสู่การตายจำนวนมาก (Boyd and Tucker, 1998) ปัญหาที่พบโดยทั่วไป คือ ความผันผวนของคุณภาพน้ำเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงกลางคืนหรือช่วงน้ำทะเลหนุน ทำให้เกษตรกรไม่สามารถตรวจพบความเสี่ยงได้ทันเวลา ระบบตรวจวัดแบบดั้งเดิมซึ่งอาศัยการเก็บตัวอย่างและตรวจวัดเป็นช่วงเวลา (periodic monitoring) มีข้อจำกัดในการให้ข้อมูลแบบเรียลไทม์ ส่งผลให้การตัดสินใจมักเกิดขึ้นภายหลังจากที่ปัญหาได้ส่งผลกระทบแล้ว การสูญเสียจากกุ้งตายเฉียบพลันสามารถก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจในระดับสูง โดยเฉพาะในฟาร์มขนาดเล็กที่มีเงินทุนหมุนเวียนจำกัด จึงสะท้อนให้เห็นถึง “Pain Point เชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ” ที่ต้องการเครื่องมือช่วยจัดการความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ

พื้นที่ชายทะเลบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ชายฝั่งเพียงแห่งเดียวของกรุงเทพมหานคร มีลักษณะเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างเขตเมืองกับระบบนิเวศชายฝั่งทะเล การเลี้ยงกุ้งในพื้นที่นี้ต้องเผชิญกับความผันผวนของระดับน้ำทะเล การรุกล้ำของน้ำเค็ม การกัดเซาะชายฝั่ง รวมถึงผลกระทบจากกิจกรรมในเขตเมือง เช่น น้ำเสียจากชุมชนและอุตสาหกรรม

(กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2561) บริบทดังกล่าวทำให้การจัดการคุณภาพน้ำในพื้นที่นี้มีความซับซ้อนมากกว่าพื้นที่ชนบททั่วไป ความเสี่ยงไม่ได้เกิดจากธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงกดดันจากความเป็นเมือง (urban pressure) ดังนั้น การออกแบบระบบสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทเฉพาะของพื้นที่ มิใช่นำรูปแบบทั่วไปมาใช้โดยตรง

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิด Smart Agriculture และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี Internet of Things (IoT) ได้ถูกนำมาใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เพื่อพัฒนาระบบตรวจวัดคุณภาพน้ำแบบเรียลไทม์และเชื่อมโยงข้อมูลเข้าสู่แพลตฟอร์มดิจิทัล (Nguyen, *et al*., 2020) แม้เทคโนโลยีดังกล่าวจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเฝ้าระวัง แต่ยังมีข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ ต้นทุนอุปกรณ์และระบบที่ค่อนข้างสูง การออกแบบที่เน้นเชิงเทคนิคมากกว่าความง่ายในการใช้งาน ขาดระบบสนับสนุนการแปลผลข้อมูลไปสู่ “การตัดสินใจเชิงความเสี่ยง” กล่าวคือ หลายระบบสามารถแสดงข้อมูลตัวเลขได้ แต่ไม่ได้ออกแบบให้เชื่อมโยงข้อมูลเหล่านั้นกับคำแนะนำหรือการแจ้งเตือนที่เหมาะสมกับบริบทของเกษตรกรรายย่อย

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า แม้งานวิจัยด้าน IoT ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่ยังขาดการพัฒนาต้นแบบระบบที่ออกแบบเฉพาะบริบทชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน ซึ่งมีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท นอกจากนี้ งานวิจัยส่วนใหญ่เน้นการพัฒนาอุปกรณ์ตรวจวัด มากกว่าการออกแบบระบบเพื่อ “การจัดการความเสี่ยง (Risk Management)” อย่างเป็นระบบ และยังพบข้อจำกัดด้านการประเมินต้นแบบโดยผู้เชี่ยวชาญและผู้ใช้งานจริงก่อนนำไปใช้เชิงพาณิชย์ ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “การออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำเพื่อการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้ง: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน” จึงมีความจำเป็นทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ เพื่อพัฒนาระบบต้นแบบที่เชื่อมโยงข้อมูลคุณภาพน้ำกับกลไกการแจ้งเตือนและการตัดสินใจที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำเพื่อการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้งในชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน
2. เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานต่อแอปพลิเคชันต้นแบบในด้านการใช้งานและประโยชน์ในการตัดสินใจ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาและตัวแปร: มุ่งพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชัน (Prototype) ในลักษณะ Hyperlink ผ่านโปรแกรม Canva เพื่อใช้ในการตรวจติดตามคุณภาพน้ำ (เช่น pH, อุณหภูมิ, DO, ความเค็ม) และเน้นฟังก์ชันการจัดการความเสี่ยง ได้แก่ การแสดงผล Dashboard, ระบบแจ้งเตือน และคำแนะนำในการจัดการน้ำเมื่อค่าผิดปกติ
2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง: ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อประเมินคุณภาพด้านเทคนิค (IoT, UX/UI, และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ) และผู้ใช้งาน เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งในพื้นที่ชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน จำนวน 5 คน เพื่อทดสอบการใช้งานและความพึงพอใจกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้งานจำนวน 5 คน ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งที่มีประสบการณ์ตรงในการจัดการคุณภาพน้ำ และมีขนาดฟาร์มในระดับกลางถึงขนาดใหญ่ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากผู้ใช้งานจริง ทั้งนี้ จำนวนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเหมาะสมสำหรับการทดสอบการใช้งานต้นแบบ ในระยะเริ่มต้น ซึ่งมุ่งเน้นการค้นหาปัญหาและประเมินประสบการณ์การใช้งาน มากกว่าการอ้างอิงเชิงสถิติในระดับประชากร
3. ขอบเขตด้านพื้นที่: ดำเนินการศึกษาในพื้นที่ชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร
4. ขอบเขตด้านการทดลองใช้งานระบบ: ดำเนินการวิจัยและพัฒนา (R&D) แบ่งเป็น 4 ระยะ ตั้งแต่การวิเคราะห์ความต้องการ, การออกแบบต้นแบบ, การพัฒนาปรับปรุง จนถึงการประเมินผลความพึงพอใจ

ทบทวนวรรณกรรม

อุตสาหกรรมการเพาะเลี้ยงกุ้งและความเสี่ยงในการผลิต

การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญเชิงเศรษฐกิจของประเทศไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะกุ้งขาวแวนนาไม (Litopenaeus vannamei) ซึ่งเป็นสายพันธุ์หลักในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ ประเทศไทยเคยเป็นหนึ่งในผู้ส่งออกกุ้งรายใหญ่ของโลก และยังคงมีบทบาทสำคัญในตลาดโลก แม้ว่าจะเผชิญความผันผวนจากโรคระบาด สภาพภูมิอากาศ และการแข่งขันระหว่างประเทศ (ธิติมา เอียดแก้ว และ ปุญชรัสมิ์ ก่อเจริญวัฒน์, 2566; (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022)

ระบบการเลี้ยงกุ้งในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นระบบหนาแน่น (intensive system) ซึ่งเน้นผลผลิตต่อพื้นที่สูง แต่มีความอ่อนไหวต่อความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะคุณภาพน้ำ (Boyd and Tucker, 1998) ลักษณะของระบบดังกล่าวทำให้การควบคุมปัจจัยกายภาพและเคมีของน้ำมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความผิดปกติแม้เพียงเล็กน้อยอาจนำไปสู่ความเครียดของกุ้ง การลดลงของภูมิคุ้มกัน และการระบาดของโรค นอกจากนี้ อุตสาหกรรมการเลี้ยงกุ้งยังมีความเสี่ยงหลายมิติ ได้แก่ ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม (environmental risk) ความเสี่ยงด้านชีวภาพ (biological risk) และความเสี่ยงด้านเศรษฐกิจ (financial risk) ความเสี่ยงเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่ชายฝั่งที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรน้ำธรรมชาติ ดังนั้น การจัดการความเสี่ยงเชิงระบบจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืนให้กับอุตสาหกรรมการเลี้ยงกุ้ง ไม่เพียงในระดับฟาร์ม แต่ในระดับโครงสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่นและระดับประเทศ

ปัจจัยคุณภาพน้ำที่มีผลต่อการเลี้ยงกุ้ง

คุณภาพน้ำเป็นปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดประสิทธิภาพการเลี้ยงกุ้ง โดยเฉพาะค่าปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ (Dissolved Oxygen: DO) ความเป็นกรด-ด่าง (pH) ความเค็ม (salinity) และแอมโมเนีย (NH_3) ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่มีผลโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของกุ้ง (Boyd, 2015) ค่า DO ต่ำกว่าระดับเหมาะสมสามารถก่อให้เกิดภาวะเครียดและลดอัตราการรอดของกุ้ง ขณะที่ระดับแอมโมเนียสูงมีผลเป็นพิษต่อระบบหายใจและระบบประสาทของสัตว์น้ำ นอกจากนี้ pH ที่ผันผวนมากเกินไปสามารถเพิ่มความเป็นพิษของแอมโมเนียได้ (Boyd and Tucker, 1998) ประเด็นสำคัญ คือ คุณภาพน้ำในบ่อเลี้ยงกุ้งมีลักษณะผันผวนอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงกลางคืนหรือช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเล ซึ่งทำให้การตรวจวัดแบบเป็นช่วงเวลา (periodic sampling) ไม่สามารถสะท้อนสถานการณ์จริงได้ทันที ปัญหานี้ทำให้การตัดสินใจของเกษตรกรมักเป็นเชิงแก้ไข (reactive) มากกว่าเชิงป้องกัน (proactive) งานวิจัยจำนวนมากยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพน้ำกับอัตราการรอดและผลผลิต แต่ยังมีข้อจำกัดในการเชื่อมโยงข้อมูลคุณภาพน้ำกับกลไกการจัดการความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ

แนวคิดการจัดการความเสี่ยงในระบบเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

การจัดการความเสี่ยง (Risk Management) เป็นกระบวนการเชิงระบบที่มุ่งระบุ วิเคราะห์ ประเมิน และควบคุมความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อเป้าหมายขององค์กร โดยมาตรฐานสากล เช่น ISO 31000 ได้กำหนดกระบวนการหลัก ได้แก่ การระบุความเสี่ยง (risk identification) การวิเคราะห์ความเสี่ยง (risk analysis) การประเมินความเสี่ยง (risk evaluation) และการควบคุมหรือบรรเทาความเสี่ยง (risk treatment) (International Organization for Standardization, 2018)

ในบริบทของการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ความเสี่ยงสามารถจำแนกได้เป็นหลายประเภท ได้แก่

1. ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม (environmental risk) เช่น ความผันผวนของคุณภาพน้ำ
2. ความเสี่ยงด้านชีวภาพ (biological risk) เช่น โรคระบาด
3. ความเสี่ยงด้านการจัดการ (management risk)
4. ความเสี่ยงด้านเศรษฐกิจ (financial risk)

FAO ได้เน้นย้ำว่าการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีความเสี่ยงสูงจากปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด และแนะนำให้ใช้แนวทาง risk-based management เพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นของระบบการผลิต (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022) ในระดับฟาร์มกุ้ง คุณภาพน้ำถือเป็น “ตัวบ่งชี้ความเสี่ยงล่วงหน้า” (leading risk indicator) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของ DO, pH, หรือแอมโมเนีย สามารถทำนายความเสี่ยงต่อการตายของกุ้งได้ก่อนเกิดความเสียหายจริง (Boyd and Tucker, 1998) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยด้านการเลี้ยงกุ้งจำนวนมากมุ่งเน้นการควบคุมปัจจัยเฉพาะด้าน เช่น การเติมอากาศ หรือการจัดการอาหาร มากกว่าการออกแบบระบบจัดการความเสี่ยงเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงข้อมูลแบบเรียลไทม์กับกระบวนการตัดสินใจ ดังนั้น การประยุกต์แนวคิดการจัดการความเสี่ยงเชิงระบบกับเทคโนโลยีดิจิทัลจึงเป็นแนวทางที่ยังมีศักยภาพในการพัฒนา

เทคโนโลยี Smart Aquaculture และ IoT

แนวคิด Smart Agriculture และ Smart Aquaculture ได้รับความสนใจอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยอาศัยเทคโนโลยี Internet of Things (IoT) ในการเชื่อมโยงเซนเซอร์ตรวจวัดคุณภาพน้ำกับระบบประมวลผลและแอปพลิเคชันบนอุปกรณ์พกพา (Nguyen, *et al*., 2020) ระบบเหล่านี้สามารถแสดงข้อมูลแบบเรียลไทม์ และช่วยลดความล่าช้าในการตรวจพบความผิดปกติ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่เน้นด้านเทคนิค เช่น ความแม่นยำของเซนเซอร์ ประสิทธิภาพการส่งข้อมูล หรือการจัดเก็บข้อมูลบนคลาวด์ มากกว่าการออกแบบประสบการณ์ผู้ใช้ (user-centered design) และการเชื่อมโยงข้อมูลกับกระบวนการตัดสินใจ ข้อจำกัดที่พบได้บ่อย ได้แก่ ต้นทุนระบบที่สูง ความซับซ้อนในการใช้งาน และการขาดกลไกแปลผลข้อมูลเชิงความเสี่ยง ซึ่งทำให้เกษตรกรรายย่อยอาจไม่สามารถนำไปใช้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support Systems: DSS)

ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support Systems: DSS) ถูกนิยามว่าเป็นระบบสารสนเทศที่สนับสนุนการตัดสินใจในสถานการณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured decisions) โดยช่วยวิเคราะห์ข้อมูลและเสนอทางเลือกแก่ผู้ใช้งาน (Power, 2002)

โครงสร้างพื้นฐานของ DSS ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่

1. ฐานข้อมูล (database)
2. แบบจำลองหรือกฎการตัดสินใจ (model/rule base)
3. ส่วนติดต่อผู้ใช้ (user interface)

ในภาคเกษตร DSS ถูกนำมาใช้ในการพยากรณ์ผลผลิต การจัดการศัตรูพืช และการจัดการทรัพยากรน้ำ (Shim, *et al*., 2002) โดยเฉพาะในระบบที่มีความไม่แน่นอนสูง เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ DSS สามารถทำหน้าที่เป็นระบบแจ้งเตือนล่วงหน้า (early warning system) เมื่อค่าตัวแปรเกินเกณฑ์ที่กำหนด

การบูรณาการ IoT กับ DSS ช่วยให้ข้อมูลจากเซนเซอร์ถูกแปลเป็น “คำแนะนำเชิงปฏิบัติ” ไม่ใช่เพียงตัวเลข เช่น หากค่า DO ต่ำกว่าระดับวิกฤต ระบบสามารถแจ้งเตือนให้เพิ่มการเติมอากาศ หรือแนะนำการลดปริมาณอาหารชั่วคราว อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมาในบริบท aquaculture ส่วนใหญ่มุ่งเน้นด้านโครงสร้างทางเทคนิคของ IoT มากกว่าการออกแบบ DSS ที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อย และยังมีข้อจำกัดด้านการประเมินต้นแบบในบริบทพื้นที่เฉพาะ ดังนั้น การพัฒนาแอปพลิเคชันที่ผสาน IoT กับ DSS ภายใต้กรอบ risk management จึงเป็นแนวทางที่สามารถเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและเชิงปฏิบัติได้

บริบทพื้นที่ชายฝั่งเมืองและกรณีบางขุนเทียน

พื้นที่ชายทะเลบางขุนเทียนเป็นพื้นที่ชายฝั่งเพียงแห่งเดียวของกรุงเทพมหานคร มีลักษณะเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างระบบนิเวศชายฝั่งกับพื้นที่เมือง ความผันผวนของระดับน้ำทะเล การกัดเซาะชายฝั่ง และผลกระทบจากกิจกรรมเมือง เช่น น้ำเสียและมลพิษ ล้วนส่งผลต่อคุณภาพน้ำในพื้นที่ (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2561) บริบทดังกล่าวทำให้การจัดการฟาร์มกุ้งในพื้นที่นี้แตกต่างจากพื้นที่ชนบททั่วไป ความเสี่ยงมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกับปัจจัยภายนอกฟาร์ม ดังนั้น การพัฒนาระบบสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงจำเป็นต้องออกแบบตามบริบทพื้นที่ (context-specific design)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำเพื่อสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้ง โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการออกแบบที่ยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (User-Centered Design: UCD) ร่วมกับระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support Systems: DSS) เพื่อให้ระบบสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาแอปพลิเคชัน คุณลักษณะของระบบ และผลลัพธ์ที่ได้ในด้านประสิทธิภาพและความพึงพอใจของผู้ใช้งาน

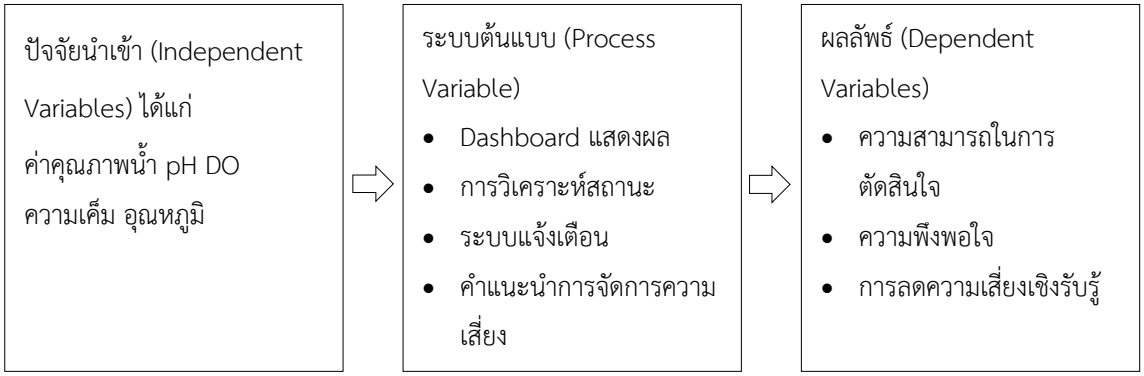

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย
ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำ เพื่อสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาระบบที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้งานจริง ทั้งในด้านการแสดงผลข้อมูลและการสนับสนุนการตัดสินใจ โดยกระบวนการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ความต้องการและปัญหา 2) การออกแบบต้นแบบ (Prototype Design) 3) การพัฒนาและปรับปรุงต้นแบบ (Prototype Development & Iteration) และ 4) การประเมินคุณภาพและความพึงพอใจของผู้ใช้ (Evaluation)

2. พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน (กรุงเทพมหานคร) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยเฉพาะการเลี้ยงกุ้ง ผู้วิจัยมุ่งศึกษากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการคุณภาพน้ำในบ่อกุ้ง เช่น เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง ผู้ดูแลบ่อกุ้ง และบุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับบริบทการใช้งานจริง

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้งและการจัดการคุณภาพน้ำในพื้นที่ชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน รวมถึงผู้เชี่ยวชาญด้านระบบสารสนเทศและการออกแบบแอปพลิเคชัน

กลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1) ผู้ให้ข้อมูลหลักระยะวิเคราะห์ความต้องการ ได้แก่ เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งหรือผู้ดูแลบ่อกุ้งในพื้นที่ โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการในการใช้งาน

2) ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพต้นแบบ จำนวน 3 คน ซึ่งประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้าน IoT หรือระบบสารสนเทศ ผู้เชี่ยวชาญด้าน UX/UI หรือ Human–Computer Interaction และผู้เชี่ยวชาญด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการจัดการคุณภาพน้ำ เพื่อประเมินความถูกต้องและความเหมาะสมของระบบ

3) ผู้ใช้ทดลอง (Usability/Pilot users) ได้แก่ เกษตรกรหรือผู้ใช้งานเป้าหมายในชุมชน จำนวน 5 คน เพื่อทดลองใช้งานต้นแบบและประเมินความพึงพอใจ ทั้งนี้ จำนวนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเพียงพอสำหรับการประเมินการใช้งานเบื้องต้นและการเก็บข้อเสนอแนะเชิงคุณภาพ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1) ต้นแบบแอปพลิเคชัน ซึ่งออกแบบในรูปแบบ Hyperlink โดยใช้โปรแกรม Canva เพื่อจำลองการใช้งานจริง (Prototype)

2) เครื่องตรวจวัดแบบจำลอง สำหรับสาธิตและจำลองการแสดงผล เช่น pH, อุณหภูมิ, ค่าออกซิเจนละลายน้ำ (DO), ความเค็ม โดยระบุเฉพาะที่กลุ่มทำจริง

3) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลความต้องการ ปัญหา และแนวทางจัดการความเสี่ยงจากผู้ใช้งาน

4) แบบประเมินคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินความสอดคล้องของเนื้อหา ฟังก์ชัน การออกแบบ และความถูกต้องของระบบ โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

5) แบบทดสอบการใช้งาน (Usability Test) และแบบสอบถามความพึงพอใจ ในรูปแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) เพื่อประเมินความง่ายในการใช้งาน ความชัดเจนของเมนูและข้อมูล เพื่อประโยชน์ต่อการตัดสินใจจัดการน้ำ ลดความเสี่ยง และความตั้งใจใช้ต่อในอนาคต

5. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ (Validity/Reliability) ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity):

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผ่านการให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวนอย่างน้อย 3 คน ตรวจสอบความเหมาะสมของรายการประเมินและข้อคำถาม จากนั้นคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เพื่อประเมินความสอดคล้องของเนื้อหา นอกจากนี้ แบบสอบถามความพึงพอใจยังได้รับการตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) เพื่อยืนยันความสม่ำเสมอของเครื่องมือ

6. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย (Research Procedure)

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการ (Needs & Risk Analysis)

1) ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณภาพน้ำในการเลี้ยงกุ้ง และแนวคิด “การจัดการความเสี่ยง”

2) ลงพื้นที่และสัมภาษณ์เกษตรกรหรือผู้เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมปัญหาน้ำที่พบบ่อย สัญญาณเตือนก่อนกุ้งตาย การตัดสินใจที่ต้องทำเมื่อค่าผิดปกติ และข้อมูลที่ต้องการใช้งานบนแอปพลิเคชัน

3) วิเคราะห์และสรุปความต้องการของระบบ จัดทำรายการฟังก์ชัน (Requirement list) และลำดับการใช้งาน (User flow)

ระยะที่ 2 การออกแบบต้นแบบ (Prototype Design)

1) ออกแบบโครงสร้างเมนู หน้าจอ และการไหลของข้อมูล (Information Architecture)

2) สร้างต้นแบบแอปพลิเคชันในรูปแบบ Hyperlink โดยใช้โปรแกรม Canva

3) กำหนดรูปแบบการแสดงผล เช่น หน้าจอ Dashboard แสดงค่าคุณภาพน้ำ (หน้าค่าปกติ/ผิดปกติ) ระบบแจ้งเตือน และคำแนะนำการจัดการความเสี่ยง

ระยะที่ 3 การพัฒนาและปรับปรุง (Development & Iteration)

1) ทดลองต้นแบบเบื้องต้นภายในทีม (Alpha test) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของการทำงาน เพื่อป้องกันข้อผิดพลาดของกระบวนการ (Flow) และลิงก์ (Link)

2) รับข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญและปรับปรุงต้นแบบให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

3) เตรียมสถานการณ์จำลองข้อมูลจากเครื่องตรวจวัดแบบจำลองเพื่อใช้ในการทดสอบกับผู้ใช้

ระยะที่ 4 การประเมินผลต้นแบบ (Evaluation)

1) ให้ผู้ใช้เป้าหมายทดลองทำภารกิจ (Task-based) เช่น เปิดดูค่า pH/DO/ความเค็ม อ่านสถานะเสี่ยง/ไม่เสี่ยง ดูคำแนะนำเมื่อค่า “ผิดปกติ”

2) เก็บรวบรวมข้อมูล คะแนนความพึงพอใจ (Likert) ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเชิงคุณภาพจากผู้ใช้งาน

3) สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเพื่อใช้ในการพัฒนาต่อยอด

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายระดับความพึงพอใจของผู้ใช้งาน

ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยจัดหมวดหมู่ประเด็น เช่น ปัญหาเดิม ฟังก์ชันที่ต้องการ และข้อเสนอแนะในการปรับปรุง

8. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยผู้เข้าร่วมวิจัยจะได้รับการชี้แจงรายละเอียดของการวิจัยและให้ความยินยอมก่อนเข้าร่วม (Informed Consent) ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับและไม่เปิดเผยตัวตน ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมสามารถถอนตัวจากการวิจัยได้ทุกเมื่อ และข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเท่านั้น

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้นำเสนอผลการพัฒนาและประเมินต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำเพื่อการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้ง โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ผลการออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชัน (2) ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ และ (3) ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งาน เพื่อสะท้อนถึงประสิทธิภาพและความเหมาะสมของระบบในการนำไปใช้งานจริง

1. ผลการออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชัน

ผลการพัฒนาต้นแบบ พบว่า แอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำเพื่อการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้งที่พัฒนาขึ้น มีลักษณะเป็นต้นแบบระบบ (prototype) ที่ออกแบบเพื่อจำลองการใช้งานจริง โดยสามารถแสดงข้อมูลคุณภาพน้ำและสนับสนุนการตัดสินใจของผู้ใช้งานในรูปแบบดิจิทัลผ่านหน้าจอแอปพลิเคชัน ประกอบด้วยฟังก์ชันหลัก ได้แก่

1) การแสดงค่าคุณภาพน้ำ ได้แก่ ค่า pH ความเค็ม และอุณหภูมิ โดยแสดงผลในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถติดตามสถานะของน้ำในบ่อเลี้ยงกุ้งได้อย่างต่อเนื่อง

2) ระบบแจ้งเตือน เมื่อค่าคุณภาพน้ำอยู่นอกช่วงที่เหมาะสม ระบบจะแสดงสถานะความเสี่ยงเพื่อให้ผู้ใช้งานรับรู้และสามารถดำเนินการจัดการได้อย่างทันท่วงที

3) ระบบแนะนำแนวทางการจัดการความเสี่ยง โดยเชื่อมโยงค่าคุณภาพน้ำกับแนวทางการจัดการเบื้องต้น เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของผู้ใช้งานในการควบคุมสภาพแวดล้อมในบ่อเลี้ยง

4) หน้าจอแสดงข้อมูลแบบเรียลไทม์ ซึ่งออกแบบให้ผู้ใช้งานสามารถดูข้อมูลภาพรวมของบ่อเลี้ยงกุ้งและเลือกติดตามข้อมูลรายบ่อได้ในหน้าจอเดียว

ทั้งนี้ แอปพลิเคชันได้รับการออกแบบให้มีความเรียบง่าย ใช้งานสะดวก และเหมาะสมกับบริบทของเกษตรกรในชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน เพื่อสนับสนุนการเข้าถึงและการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีรายละเอียดการทำงานของแอปพลิเคชันแสดงดังภาพที่ 2 และโครงสร้างระบบ IoT สำหรับตรวจติดตามคุณภาพน้ำในบ่อกุ้งแสดงดังภาพที่ 1

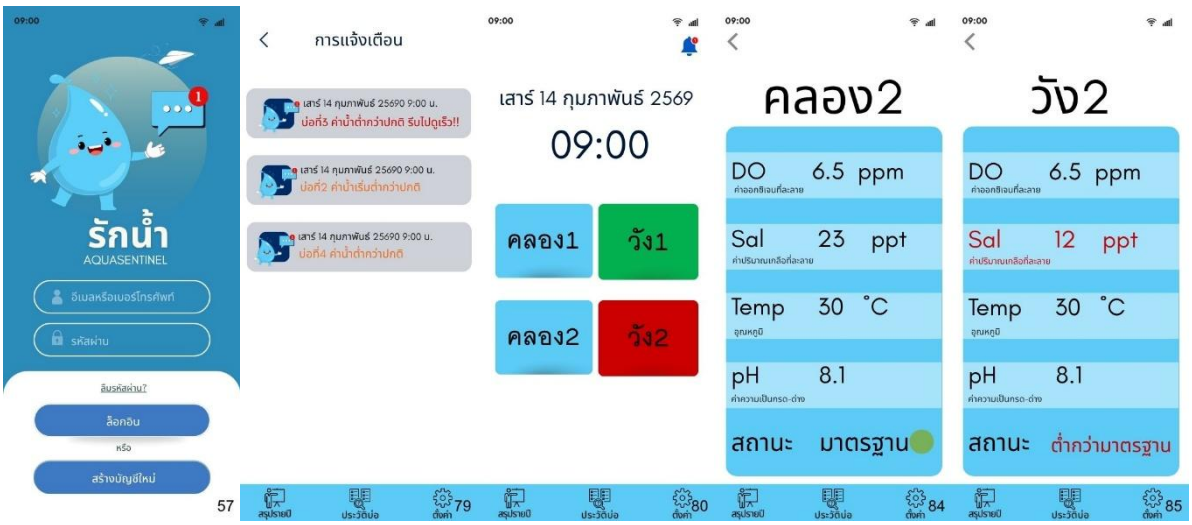

ภาพที่ 1 หน้าจอหลักของแอปพลิเคชันที่แสดงภาพรวมของบ่อเลี้ยงกุ้ง โดยผู้ใช้สามารถเลือกดูข้อมูลของแต่ละบ่อได้แบบเรียลไทม์ เพื่อใช้ในการติดตามสถานะคุณภาพน้ำทั้งภายนอกคลองและภายในวังกุ้งและสนับสนุนการตัดสินใจ

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

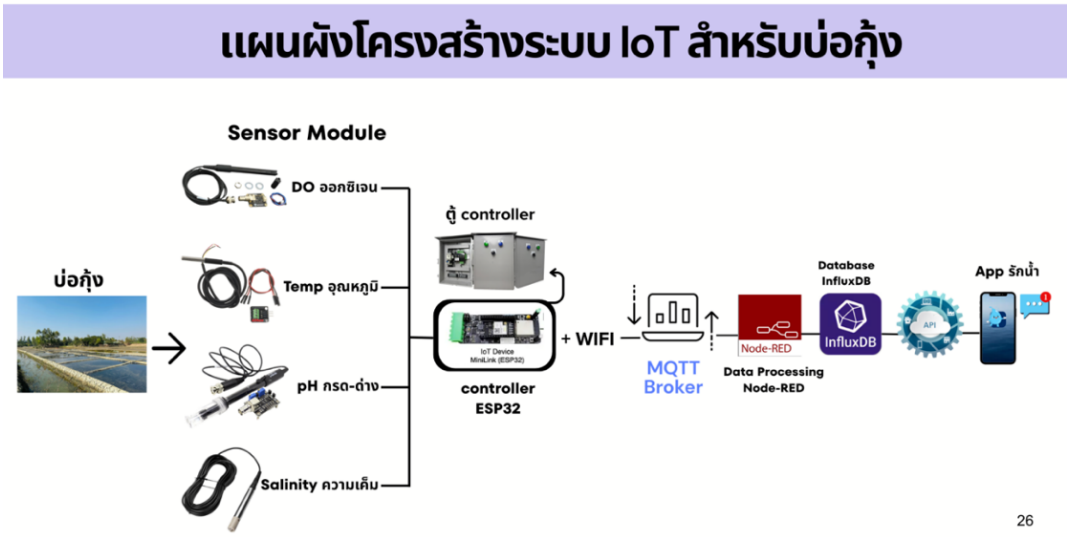

ภาพที่ 2 แสดงโครงสร้างระบบ IoT สำหรับตรวจคุณภาพน้ำในบ่อกุ้ง โดยเริ่มจากการเก็บข้อมูลจากเซ็นเซอร์ ส่งไปยังตัวควบคุม และส่งข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ตไปยังระบบประมวลผลและฐานข้อมูล ก่อนจะแสดงผลผ่านแอปพลิเคชันให้ผู้ใช้งานติดตามและตัดสินใจได้ ทั้งนี้ โครงสร้างระบบดังกล่าวเป็นการออกแบบเชิงแนวคิด (Conceptual Architecture) สำหรับการพัฒนาระบบในอนาคต โดยงานวิจัยนี้มุ่งเน้นการพัฒนาต้นแบบส่วนติดต่อผู้ใช้งาน (UI Prototype) ผ่านโปรแกรม Canva และยังไม่ได้เชื่อมต่อกับอุปกรณ์ IoT หรือฐานข้อมูลจริง

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

2. ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ

ตารางที่ 1 : แสดงผลการประเมินความสอดคล้องของต้นแบบแอปพลิเคชันโดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	ค่า IOC
ความถูกต้องของเนื้อหา	1.00
ความเหมาะสมของฟังก์ชัน	0.80
ความชัดเจนของการแสดงผล	1.00
เฉลี่ย	**0.93**

จากผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ค่า IOC ของต้นแบบแอปพลิเคชันในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.93 ซึ่งอยู่ในระดับดี สะท้อนให้เห็นว่า ต้นแบบที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความถูกต้องของเนื้อหาและความชัดเจนของการแสดงผล มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 ซึ่งอยู่ในระดับสูงสุด แสดงให้เห็นว่าข้อมูลและรูปแบบการนำเสนอของแอปพลิเคชันมีความถูกต้องและเข้าใจได้ง่าย ขณะที่ด้านความเหมาะสมของฟังก์ชัน มีค่า IOC เท่ากับ 0.80 ซึ่งแม้จะอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ แต่ยังต่ำกว่าด้านอื่นเล็กน้อย แสดงให้เห็นว่า ยังมีโอกาสในการปรับปรุงฟังก์ชันการทำงานให้ตอบสนองต่อการใช้งานได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผลการทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยวิธี Cronbach's Alpha มีค่าเท่ากับ 0.98 ซึ่งแสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับดีมาก โดยสรุป ต้นแบบแอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพอยู่ในระดับที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้งานได้ และมีความเหมาะสมต่อการพัฒนาในขั้นถัดไป

3. ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งาน

ตารางที่ 2 : แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานต่อแอปพลิเคชัน

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย (Mean)	S.D.	ระดับ
ความง่ายต่อการใช้งาน	4.50	0.50	มากที่สุด
ความชัดเจนของข้อมูล	4.20	0.63	มาก
ความเป็นประโยชน์	4.40	0.55	มาก
ความพึงพอใจโดยรวม	4.37	0.65	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้ใช้งานมีความพึงพอใจต่อแอปพลิเคชันโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.37 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.65 แสดงให้เห็นว่าผู้ใช้งานมีความคิดเห็นในทิศทางเดียวกันในระดับหนึ่ง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความง่ายต่อการใช้งานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ย = 4.50, S.D. = 0.50) อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าแอปพลิเคชันได้รับการออกแบบให้สามารถใช้งานได้สะดวกและไม่ซับซ้อน รองลงมา คือ ด้านความเป็นประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย = 4.40, S.D. = 0.55) ซึ่งอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า แอปพลิเคชันสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้งานได้อย่างเหมาะสม และด้านความชัดเจนของข้อมูล (ค่าเฉลี่ย = 4.20, S.D. = 0.63) อยู่ในระดับมาก ซึ่งบ่งชี้ว่าการแสดงผลข้อมูลมีความเข้าใจง่ายและเพียงพอต่อการนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจ โดยสรุป ผลการประเมินสะท้อนให้เห็นว่าแอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพในระดับที่ผู้ใช้งานยอมรับได้ดี โดยเฉพาะในด้านการใช้งานที่ง่ายและความเป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการนำเทคโนโลยีไปประยุกต์ใช้ในบริบทของผู้ใช้งานจริง นอกจากนี้ จากการทดลองใช้งาน ผู้ใช้งานส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า แอปพลิเคชันมีรูปแบบการแสดงผลที่เข้าใจง่าย สามารถติดตามสถานการณ์คุณภาพน้ำได้สะดวก และช่วยสนับสนุนการตัดสินใจในการจัดการน้ำในบ่อเลี้ยงได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ผู้ใช้งานบางรายเสนอแนะว่าควรพัฒนาระบบแจ้งเตือนแบบเชื่อมต่อกับแอปพลิเคชันสื่อสาร เช่น LINE Notification เพื่อเพิ่มความสะดวกในการรับข้อมูลแบบเรียลไทม์ในอนาคต

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบและพัฒนาต้นแบบแอปพลิเคชันตรวจติดตามคุณภาพน้ำเพื่อการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้งในชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน และเพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งาน

ผลการวิจัยพบว่า แอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นสามารถแสดงค่าคุณภาพน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ค่า pH ความเค็ม และอุณหภูมิ พร้อมทั้งมีระบบแจ้งเตือนเมื่อค่าคุณภาพน้ำอยู่นอกช่วงที่เหมาะสม และมีระบบแนะนำแนวทางการจัดการความเสี่ยง ซึ่งช่วยสนับสนุนการตัดสินใจของผู้ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support Systems: DSS) ที่เน้นการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนกระบวนการตัดสินใจในสถานการณ์ที่มีความไม่แน่นอน (Power, 2002) โดยเฉพาะในบริบทของการเลี้ยงกุ้งที่มีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพน้ำ ในด้านการประเมินคุณภาพของระบบ ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่า แอปพลิเคชันมีความเหมาะสมในระดับดี โดยมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80–1.00 แสดงให้เห็นว่า ระบบมีความถูกต้องและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการใช้งาน ขณะที่ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานจำนวน 5 คน พบว่าอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.37, SD = 0.65) โดยเฉพาะด้านความง่ายต่อการใช้งานและความเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแอปพลิเคชันสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้งานได้อย่างเหมาะสม ผลการวิจัยดังกล่าวสามารถอธิบายได้จากแนวคิดการออกแบบที่ยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (User-Centered Design: UCD) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาระบบให้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของผู้ใช้งานเป็นหลัก

โดย Norman (2013) ชี้ให้เห็นว่า การออกแบบที่ลดความซับซ้อนและทำให้ผู้ใช้งานเข้าใจได้ง่าน จะส่งผลต่อประสบการณ์ใช้งานและความพึงพอใจโดยตรง สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า ผู้ใช้งานให้คะแนนสูงในด้านความง่ายและประโยชน์ของระบบ

นอกจากนี้ ฟังก์ชันการแสดงข้อมูลคุณภาพน้ำและระบบแจ้งเตือนความเสี่ยงของแอปพลิเคชัน ยังสะท้อนให้เห็นว่าการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในภาคการเกษตรสามารถช่วยลดความเสี่ยงในการจัดการฟาร์มและเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเกษตรอัจฉริยะ (Smart Agriculture) ที่เน้นการใช้ข้อมูลแบบเรียลไทม์เพื่อเพิ่มความแม่นยำในการบริหารจัดการ (Wolfert, *et al*., 2017) อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดในด้านจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนจำกัด เนื่องจากเป็นการทดสอบในระดับต้นแบบ (Prototype) ซึ่งอาจยังไม่สามารถสะท้อนผลการใช้งานในระยะยาวได้อย่างครอบคลุม ดังนั้น งานวิจัยในอนาคตควรมีการพัฒนาแอปพลิเคชันให้สามารถใช้งานร่วมกับอุปกรณ์ตรวจวัดจริง (IoT) และทดสอบในกลุ่มผู้ใช้งานที่มีจำนวนมากขึ้น เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความสามารถในการนำไปใช้งานจริงในเชิงพาณิชย์ โดยสรุป แอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นมีศักยภาพในการเป็นเครื่องมือสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้ง และสามารถนำไปต่อยอดเพื่อพัฒนาเป็นระบบใช้งานจริงในอนาคต

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยด้าน IoT ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ผ่านมา งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาอุปกรณ์ตรวจวัดและระบบติดตามข้อมูลแบบเรียลไทม์เป็นหลัก ขณะที่งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการออกแบบต้นแบบแอปพลิเคชันในมุมมองของผู้ใช้งาน (user-centered design) และการสนับสนุนการตัดสินใจด้านการจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรรายย่อยในบริบทเฉพาะของชุมชนชายทะเลบางขุนเทียน จึงสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาระบบที่คำนึงถึงทั้งด้านเทคโนโลยีและประสบการณ์การใช้งานร่วมกันอย่างไรก็ตาม ต้นแบบในงานวิจัยนี้ยังอยู่ในระดับ UI Prototype และยังไม่ได้เชื่อมต่อกับอุปกรณ์ IoT จริง ดังนั้น ประสบการณ์การใช้งานอาจแตกต่างจากระบบที่พัฒนาใช้งานจริงในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ จากผลการวิจัยพบว่า แอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นมีศักยภาพในการเป็นเครื่องมือสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้ง ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรกร กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือหน่วยงานภาครัฐ สามารถนำต้นแบบแอปพลิเคชันไปประยุกต์ใช้เพื่อช่วยในการติดตามคุณภาพน้ำและสนับสนุนการตัดสินใจในการบริหารจัดการฟาร์มได้ นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาแอปพลิเคชันให้สามารถเชื่อมต่อกับอุปกรณ์ตรวจวัดคุณภาพน้ำแบบอัตโนมัติ (Internet of Things: IoT) เพื่อเพิ่มความแม่นยำของข้อมูลและรองรับการใช้งานในสถานการณ์จริง รวมถึงพัฒนาอินเทอร์เฟซให้รองรับผู้ใช้งานในหลากหลายกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุหรือเกษตรกรที่มีทักษะด้านเทคโนโลยีจำกัด

ทั้งนี้ การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างและขยายพื้นที่ศึกษาให้ครอบคลุมกลุ่มเกษตรกรในบริบทที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความสามารถในการอ้างอิงผลการวิจัยในภาพรวม นอกจากนี้ ควรมีการศึกษาผลกระทบของการใช้งานแอปพลิเคชันในระยะยาว เช่น การลดต้นทุนการผลิต การลดอัตราการสูญเสีย หรือการเพิ่มผลผลิตของกุ้ง เพื่อประเมินประสิทธิผลของระบบในเชิงเศรษฐกิจ อีกทั้ง ควรพัฒนาแอปพลิเคชันให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคาดการณ์ (Predictive Analytics) เช่น การคาดการณ์ความเสี่ยงของคุณภาพน้ำล่วงหน้า เพื่อยกระดับการใช้งานจากการติดตาม (Monitoring) ไปสู่การวางแผนเชิงรุก (Proactive Management)

เอกสารอ้างอิง

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2561). **ข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จังหวัดกรุงเทพมหานคร.** กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. สืบค้นจาก https://inter.fisheries.go.th/eng/en_pic/202110162151181_file.pdf

ธิติมา เอียดแก้ว และ ปุญชรัสมิ์ ก่อเจริญวัฒน์. (2566). **สถานการณ์สินค้ากุ้งทะเลและผลิตภัณฑ์ ปี 2566.** กลุ่มเศรษฐกิจการประมง กองนโยบายและแผนพัฒนาการประมง กรมประมง. สืบค้นจาก https://www.fisheries.go.th/strategy/fisheconomic/Monthly%20report/Shrimp/กุ้งทะเลปี%20พ.ศ.%202566%20(เสร็จ).pdf

Boyd, C. E. (2015). **Water quality: An introduction** (2nd ed.). Cham: Springer.

Boyd, C. E., & Tucker, C. S. (1998). **Pond aquaculture water quality management.** New York: Springer.

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2022). ***The state of world fisheries and aquaculture 2022: Towards blue transformation.*** Rome: FAO.

International Organization for Standardization. (2018). ***ISO 31000:2018 risk management — Guidelines***. Retrieved from https://www.iso.org/standard/65694.html

Nguyen, Q. H., Vu, T. T. G., Vu, Q., & Ho, V. T. C. (2020). **Application of the Internet of Things technology (IoT) in designing an automatic water quality monitoring system for aquaculture ponds.** Vietnam Journal of Agricultural Sciences, 3(2), 624-635. https://doi.org/10.31817/vjas.2020.3.2.06

Norman, D. A. (2013). **The design of everyday things** (Revised and expanded ed.). New York: Basic Books.

Power, D. J. (2002). **Decision support systems: Concepts and resources for managers.** Westport: Greenwood Publishing Group.

Shim, J. P., Warkentin, M., Courtney, J. F., Power, D. J., Sharda, R., & Carlsson, C. (2002). **Past, present, and future of decision support technology.** Decision Support Systems, 33(2), 111–126. https://doi.org/10.1016/S0167-9236(01)00139-7

Wolfert, S., Ge, L., Verdouw, C., & Bogaardt, M. J. (2017). **Big data in smart farming: A review.** Agricultural Systems, 153, 69–80. https://doi.org/10.1016/j.agsy.2017.01.023

การศึกษาความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่น X, Y, Z ในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI): ด้วยการวิเคราะห์ความแตกต่างของกรอบความคิดทางเทคโนโลยี

A Study of Generation X, Y, Z Incongruity in Generative Artificial Intelligence Applications: An Analysis of Differences in Technological Frames of Reference

อัมรินทร์ สำอางค์[1]

สิริจินต วงศจารุพรรณ[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของกรอบความคิดทางเทคโนโลยี (Technological Frames of Reference: TFR) ในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI) ระหว่างบุคลากรกลุ่มเจเนอเรชั่น X, Y, Z โดยศึกษาความแตกต่างด้านการรับรู้และการใช้งานเทคโนโลยีใน 3 มิติ ได้แก่ (1) มิติลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Nature of Generative AI Technology: NGAT) ซึ่งสะท้อนการรับรู้และความเข้าใจของผู้ใช้งานต่อคุณลักษณะ ความสามารถ ข้อจำกัด ประโยชน์ ความง่ายต่อการใช้งาน และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงาน (2) มิติกลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI Technical Strategy: GATS) ซึ่งสะท้อนการรับรู้ต่อแนวทาง นโยบาย และเป้าหมายขององค์กรในการนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้ รวมถึงบทบาทของเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพและสนับสนุนนวัตกรรมขององค์กร และ (3) มิติการใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI Technology in Use: GATU) ซึ่งสะท้อนพฤติกรรมการนำเทคโนโลยีมาใช้จริงในการทำงาน เช่น การสนับสนุนการตัดสินใจ การปรับปรุงกระบวนการทำงาน และการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์จากบุคลากรที่เคยใช้งาน Generative AI ในการทำงาน ทั้งในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 253 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมานด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ร่วมกับการทดสอบเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Tukey HSD

ผลการวิจัยพบว่า มิติลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (NGAT) มีความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชั่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($F(2,250) = 8.100$, $p < .001$) โดยเจเนอเรชั่น Y มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($M = 4.18$) สูงกว่าเจเนอเรชั่น X ($M = 3.91$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .001$) และสูงกว่าเจเนอเรชั่น Z ($M = 4.01$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .034$) ขณะที่เจเนอเรชั่น X และเจเนอเรชั่น Z ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .399$) ส่วนมิติกลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (GATS) ($F(2,250) = 1.896$, $p = .152$) และมิติการใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (GATU) ($F(2,250) = 1.428$, $p = .242$) ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเจเนอเรชั่น

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่นในการประยุกต์ใช้ Generative AI เกิดขึ้นจากความแตกต่างด้านการรับรู้ลักษณะของเทคโนโลยีเป็นสำคัญ ขณะที่การรับรู้เป้าหมายเชิงกลยุทธ์ขององค์กรและรูปแบบการใช้งานจริงมีความสอดคล้องกันในทุกเจเนอเรชั่น ซึ่งองค์กรสามารถใช้ประโยชน์จากจุดร่วมดังกล่าวเพื่อลดช่องว่างทางเทคโนโลยี ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน และสนับสนุนการประยุกต์ใช้ Generative AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผลการวิจัยดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการบริหารจัดการเทคโนโลยีในองค์กรที่มีบุคลากรหลากหลายเจเนอเรชั่น

***คำสำคัญ**: ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ กรอบความคิดทางเทคโนโลยี ความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชั่น การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี, ความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่น*

[1] นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

[2] อาจารย์ ภาควิชาการจัดการเทคโนโลยีและการปฏิบัติการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Abstract

The purpose of this study was to analyze the differences in Technological Frames of Reference (TFR) regarding the application of Generative Artificial Intelligence (Generative AI) among Generation X, Y, and Z employees. The study examined differences in technology perception and usage across three dimensions: (1) Nature of Generative AI Technology (NGAT), which reflects users' perceptions and understanding of the characteristics, capabilities, limitations, usefulness, ease of use, and expected outcomes of applying Generative AI in the workplace; (2) Generative AI Technical Strategy (GATS), which reflects users' perceptions of organizational approaches, policies, and goals regarding the implementation of Generative AI, including the role of the technology in improving efficiency and supporting innovation within organizations; and (3) Generative AI Technology in Use (GATU), which reflects actual usage behaviors of Generative AI in work contexts, such as supporting decision-making, improving work processes, and solving workplace problems.

This study employed a quantitative research approach. Data were collected through online questionnaires from 253 employees in both public and private organizations who had experience using Generative AI in their work. The data were analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation, and inferential statistics using One-Way Analysis of Variance (One-Way ANOVA) together with Tukey HSD post hoc comparisons.

The findings revealed that the Nature of Generative AI Technology (NGAT) dimension showed statistically significant differences among generations at the .01 level ($F(2,250) = 8.100$, $p < .001$). Generation Y reported the highest mean score ($M = 4.18$), which was significantly higher than Generation X ($M = 3.91$, $p = .001$) and Generation Z ($M = 4.01$, $p = .034$). However, no statistically significant difference was found between Generation X and Generation Z ($p = .399$). In contrast, the Generative AI Technical Strategy (GATS) dimension ($F(2,250) = 1.896$, $p = .152$) and the Generative AI Technology in Use (GATU) dimension ($F(2,250) = 1.428$, $p = .242$) showed no statistically significant differences among generations.

The results indicate that generational incongruity in the application of Generative AI primarily arises from differences in perceptions of the nature of the technology, while perceptions regarding organizational strategic goals and actual usage patterns are relatively consistent across generations. Organizations can leverage these shared perspectives to reduce technological gaps, promote collaborative learning, and support the effective implementation of Generative AI in the workplace.

Keywords: *Generative Artificial Intelligence, Technological Frames of Reference, Generational Differences, Generational Incongruity, Generative AI Adoption*

บทนำ

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative Artificial Intelligence: Generative AI) มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์กร เทคโนโลยีนี้ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการทำงาน การตัดสินใจ การวิเคราะห์ข้อมูล และการสร้างนวัตกรรมในภาคธุรกิจ ภาครัฐ และภาคการศึกษา (Criado & de Zarate-Alcarazo, 2022) Generative AI มีความสำคัญต่อองค์กรในหลายมิติ ทั้งการเพิ่มผลิตภาพ การลดต้นทุนการดำเนินงาน การเร่งกระบวนการตัดสินใจ ตลอดจน

การสนับสนุนการสร้างสรรค์เนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก และการบริการลูกค้าแบบอัตโนมัติ จึงถือเป็นเทคโนโลยีเชิงกลยุทธ์ที่องค์กรในประเทศไทยและต่างประเทศต่างให้ความสำคัญ

อย่างไรก็ตาม แม้เทคโนโลยีจะได้รับการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด แต่บุคลากรในองค์กรซึ่งมาจากหลากหลายเจเนอเรชั่น ได้แก่ เจเนอเรชั่น X เจเนอเรชั่น Y และเจเนอเรชั่น Z กลับมีการรับรู้และทัศนคติต่อ Generative AI ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ช่องว่างระหว่างเจเนอเรชั่น” (Choudhary et al., 2024) โดยกลุ่มเจเนอเรชั่น X มักเติบโตมากับเทคโนโลยีอนาล็อกและเรียนรู้ดิจิทัลในวัยทำงาน จึงมักใช้ Generative AI ในลักษณะของเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจและการทำงานเฉพาะด้าน ขณะที่เจเนอเรชั่น Y หรือ Millennials เป็นกลุ่มที่ปรับตัวกับเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตได้อย่างคล่องแคล่ว และนิยมใช้ Generative AI ในงานวิเคราะห์ การพัฒนาเนื้อหา และการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ส่วนเจเนอเรชั่น Z เป็นกลุ่มที่เติบโตมากับเทคโนโลยีสมาร์ตโฟนและระบบ Generative AI ตั้งแต่วัยเด็ก จึงนิยมใช้ Generative AI ในเชิงสร้างสรรค์ ความบันเทิง และการเรียนรู้ส่วนบุคคล ทำให้ทัศนคติ การรับรู้ และความคาดหวังต่อการใช้เทคโนโลยีมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (Chan & Lee, 2023)

การรับรู้ที่แตกต่างกันนี้สามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดกรอบความคิดทางเทคโนโลยี (Technological Frames of Reference: TFR) ของ Orlikowski & Gash (1994) ซึ่งชี้ว่าเมื่อบุคคลแต่ละกลุ่มมีการรับรู้ ความเข้าใจ และความคาดหวังต่อเทคโนโลยีที่แตกต่างกัน ย่อมนำไปสู่ “ความไม่สอดคล้อง” (Incongruity) ภายในองค์กร (Viljoen et al., 2024) กรอบความคิดทางเทคโนโลยีในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ (1) ลักษณะของเทคโนโลยี (Nature of Technology) ซึ่งหมายถึงการรับรู้คุณสมบัติ ความสามารถ ข้อจำกัด และประโยชน์ของเทคโนโลยี (2) กลยุทธ์ด้านเทคนิค (Technical Strategy) ซึ่งหมายถึงการรับรู้นโยบายและเป้าหมายขององค์กรในการนำเทคโนโลยีมาใช้ และ (3) เทคโนโลยีที่ใช้งานจริง (Technology in Use) ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมการใช้งานเทคโนโลยีในการทำงานประจำวัน การวิเคราะห์ทั้งสามมิตินี้จะช่วยให้เห็นว่าความไม่สอดคล้องเกิดในมิติใดได้อย่างชัดเจน

งานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า เจเนอเรชั่น Z มีแนวโน้มยอมรับ Generative AI มากกว่าเจเนอเรชั่น X และ Y ในบริบทการศึกษา (Chan & Lee, 2023) ขณะที่ Seyfi et al. (2025) พบว่าความไว้วางใจและการลดการต่อต้าน Generative AI มีความแตกต่างกันตามกลุ่มอายุ Zubair et al. (2025) ยังพบความแตกต่างของการยอมรับ Generative AI ในบุคลากรต่างเจเนอเรชั่นสำหรับงานวิจัยในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรต่างเจเนอเรชั่นยังมีอยู่ค่อนข้างจำกัด และส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในบริบทของเทคโนโลยีดิจิทัลทั่วไปและการเรียนรู้ออนไลน์ ไม่ใช่บริบทของ Generative AI โดยเฉพาะ อีกทั้งงานวิจัยที่บูรณาการกรอบแนวคิด TFR เพื่ออธิบายความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชั่น X, Y, Z ในบริบทการใช้ Generative AI ในที่ทำงานในประเทศไทยยังมีจำกัด การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเติมช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว

งานวิจัยนี้มีความสำคัญและก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายมิติ กล่าวคือ ในเชิงวิชาการช่วยขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์กรอบแนวคิด TFR ในบริบท Generative AI ของประเทศไทย ในเชิงปฏิบัติช่วยให้องค์กรเข้าใจช่องว่างของการรับรู้และการใช้งาน Generative AI ของบุคลากรต่างเจเนอเรชั่น ซึ่งสามารถนำไปออกแบบโปรแกรมพัฒนาทักษะ Generative AI กำหนดกลยุทธ์การสื่อสารภายในองค์กร และพัฒนานโยบายส่งเสริมการใช้ Generative AI อย่างมีประสิทธิภาพและเท่าเทียมระหว่างเจเนอเรชั่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของกรอบความคิดทางเทคโนโลยีในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI) ระหว่างผู้ใช้เทคโนโลยีในกลุ่มเจเนอเรชั่น X, Y, Z ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

สมมุติฐานของการวิจัย

1. เจเนอเรชั่น X, Y, Z มีการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะของเทคโนโลยี Generative AI แตกต่างกัน (H1)
2. เจเนอเรชั่น X, Y, Z มีความเข้าใจเกี่ยวกับกลยุทธ์ด้านเทคนิคของ Generative AI แตกต่างกัน (H2)
3. เจเนอเรชั่น X, Y, Z มีการใช้งานเทคโนโลยี Generative AI ในการทำงานแตกต่างกัน (H3)

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ต้องการศึกษาการรับรู้ลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI) จากกลุ่มตัวอย่างที่เคยใช้เทคโนโลยี Generative AI ในแต่ละกลุ่มเจเนอเรชั่น X, Y, Z ที่ปฏิบัติงานในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน (จำนวนกลุ่มตัวอย่างเก็บจริง 253 คน) โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ระยะเวลาการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม – มีนาคม 2569

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการลดความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่น X, Y, Z ในการประยุกต์ใช้ Generative AI ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบของกรอบความคิดทางเทคโนโลยี โดยสามารถสรุปองค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษาเป็นตัวแปรตามกรอบแนวคิดในการศึกษา
ดังแสดงในภาพที่ 1

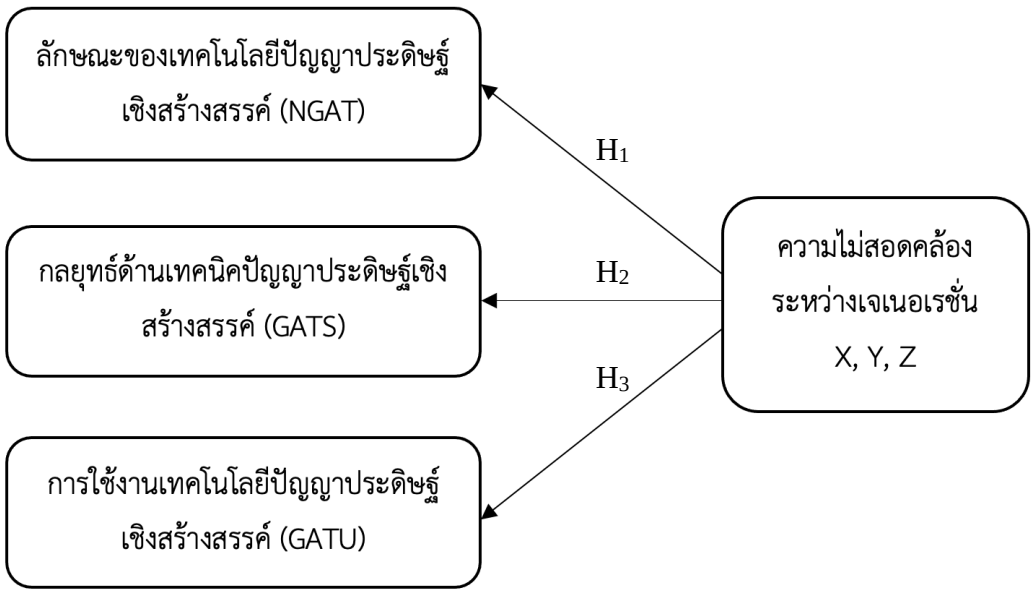

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษาความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่น X, Y, Z ในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI): ด้วยการวิเคราะห์ความแตกต่างของกรอบความคิดทางเทคโนโลยี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ บุคลากรในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนทั่วประเทศไทย ที่มีประสบการณ์ในการใช้งาน Generative AI ในการทำงาน ครอบคลุมเจเนอเรชั่น X (เกิด พ.ศ. 2508 – 2522) เจเนอเรชั่น Y (เกิด พ.ศ. 2523 – 2540) และเจเนอเรชั่น Z (เกิด พ.ศ. 2541 เป็นต้นไป) ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งนี้ผู้วิจัยตระหนักถึงข้อจำกัดของวิธีดังกล่าวต่อความเป็นตัวแทนของประชากร จึงได้พยายามกระจายการเชิญชวนไปยังกลุ่มเป้าหมายในหลากหลายอุตสาหกรรมและภูมิภาค

กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้โปรแกรม G*Power สำหรับการวิเคราะห์ทางสถิติ ที่ระดับนัยสำคัญ .05 ค่าพลังการทดสอบ (Power) .95 และค่า effect size ขนาดกลาง ผลการคำนวณพบว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างรวมที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาครั้งนี้เท่ากับ 159 คน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้จริงจำนวน 253 คน แบ่งเป็นเจเนอเรชั่น X จำนวน 62 คน เจเนอเรชั่น Y จำนวน 120 คน และเจเนอเรชั่น Z จำนวน 71 คน ซึ่งมากกว่าขนาดขั้นต่ำที่กำหนด และเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดคำถามคัดกรอง (Screening Question) ในส่วนต้นของแบบสอบถาม โดยกำหนดให้เฉพาะผู้ที่เคยใช้งาน Generative AI ในการทำงานเท่านั้นจึงจะสามารถตอบแบบสอบถามได้ หากผู้ตอบแบบสอบถามเลือกคำตอบว่า “ไม่เคยใช้งาน” ระบบจะสิ้นสุดการตอบแบบสอบถามทันที เพื่อให้ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์สะท้อนการรับรู้และการใช้งานเทคโนโลยีได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Forms แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) คำถามคัดกรองประสบการณ์การใช้ Generative AI จำนวน 2 ข้อ (2) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 6 ข้อ ครอบคลุมเพศ ปีเกิด/เจเนอเรชั่น ระดับการศึกษา ประเภทองค์กร ตำแหน่งงาน และความถี่ในการใช้ Generative AI (3) คำถามวัดกรอบความคิดทางเทคโนโลยีทั้ง 3 มิติ จำนวน 15 ข้อ แบ่งเป็นมิติลักษณะของเทคโนโลยี (NGAT) 6 ข้อ ครอบคลุมการรับรู้คุณลักษณะ ความสามารถ ข้อจำกัด ประโยชน์ ความง่ายต่อการใช้ และผลลัพธ์ที่คาดหวัง มิติกลยุทธ์ด้านเทคนิค (GATS) 6 ข้อ ครอบคลุมการรับรู้นโยบาย เป้าหมาย และทิศทางขององค์กรในการใช้ Generative AI และมิติการใช้งานเทคโนโลยี (GATU) 3 ข้อ ครอบคลุมพฤติกรรมการใช้ Generative AI ในการสนับสนุนการตัดสินใจ การปรับปรุงกระบวนการทำงานและการแก้ปัญหา โดยใช้ Likert scale 5 ระดับ ตั้งแต่ 1 (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) ถึง 5 (เห็นด้วยอย่างยิ่ง) และ (4) ข้อเสนอแนะแบบปลายเปิด การกำหนดทั้ง 3 มิติของกรอบความคิดทางเทคโนโลยีมีที่มาจากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีของ Orlikowski & Gash (1994), Spieth et al. (2021), Wang & Liang (2024) และ Criado & de Zarate-Alcarazo (2022) ซึ่งล้วนชี้ว่ากรอบความคิดทางเทคโนโลยีประกอบด้วยมิติเชิงรับรู้คุณลักษณะ มิติเชิงกลยุทธ์ และมิติเชิงการใช้งานจริง

แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไปในทุกข้อคำถาม จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 47 คน เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ผลการวิเคราะห์พบว่า แบบสอบถามด้านลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (NGAT) มีค่า Cronbach’s Alpha เท่ากับ .896 ด้านกลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (GATS) มีค่าเท่ากับ .872 และด้านการใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (GATU) มีค่าเท่ากับ .907 ขณะที่ค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับเท่ากับ .918 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ยอมรับได้ที่ .70 ตามแนวทางของ Nunnally and Bernstein (1994) แสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้มีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับดีมากถึงดีเยี่ยม และสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ผลการวิจัยได้อย่างน่าเชื่อถือ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Forms โดยเผยแพร่ลิงก์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ Facebook, LINE พร้อมคำชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และการเข้าร่วมโดยสมัครใจ ระยะเวลาการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม – มีนาคม 2569 ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลและคัดผู้ตอบที่ไม่เคยใช้ Generative AI ในการทำงานออก เหลือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้วิเคราะห์ 253 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยตามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (อันตรภาคชั้น = 0.80) ดังนี้ 4.51 – 5.00 = ระดับมากที่สุด, 3.51 –4.50 = ระดับมาก, 2.51 – 3.50 = ระดับปานกลาง, 1.51 – 2.50 = ระดับน้อย และ 1.00 – 1.50 = ระดับน้อยที่สุด และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มเจเนอเรชั่น และเมื่อพบความแตกต่างที่มีนัยสำคัญจึงทำการทดสอบเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Tukey HSD เพื่อระบุว่ากลุ่มใดแตกต่างจากกลุ่มใด กำหนดระดับนัยสำคัญที่ .05

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของกรอบความคิดทางเทคโนโลยี ระหว่างบุคลากรแต่ละเจเนอเรชั่น พบว่า มิติลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ มีความแตกต่างกันระหว่างเจเนอเรชั่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ขณะที่มิติกลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ และมิติการใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเจเนอเรชั่น

ตารางที่ 1 : แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยกรอบความคิดทางเทคโนโลยีระหว่างเจเนอเรชั่น X, Y, Z ด้วย One-Way ANOVA ทั้ง 3 มิติ

มิติกรอบความคิดทางเทคโนโลยี	Gen X (n=62) M (SD)	Gen Y (n=120) M (SD)	Gen Z (n=71) M (SD)	F	p-value
ลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (NGAT) การรับรู้และความเข้าใจของผู้ใช้งานต่อคุณลักษณะ ความสามารถ และข้อจำกัดของ Generative AI รวมถึงการประเมินประโยชน์ ความง่ายต่อการใช้งาน และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น	3.91 (0.64)	4.18 (0.56)	4.01 (0.61)	8.100	**.000****
กลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (GATS) การรับรู้ของผู้ใช้งานต่อแนวทาง นโยบาย หรือเป้าหมายขององค์กรในการนำ Generative AI มาใช้ รวมถึงความเข้าใจต่อบทบาทในการเพิ่มประสิทธิภาพและพัฒนานวัตกรรม	3.65 (0.67)	3.79 (0.61)	3.71 (0.63)	1.896	.152

มิติกรอบความคิดทางเทคโนโลยี	Gen X (n=62) M (SD)	Gen Y (n=120) M (SD)	Gen Z (n=71) M (SD)	F	p-value
การใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (GATU) พฤติกรรมการนำ Generative AI มาใช้ จริงในการทำงาน เช่น การสนับสนุนการตัดสินใจ การปรับปรุงกระบวนการทำงาน และการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ	3.70 (0.71)	3.81 (0.63)	3.89 (0.65)	1.428	.242

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ย (M) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และผล ANOVA ของ TFR ทั้ง 3 มิติ ** p < .01

จากตารางที่ 1 พบว่ามิติลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสะท้อนถึงการที่บุคลากรรับรู้และเข้าใจว่า Generative AI มีความสามารถ ประโยชน์ และผลลัพธ์อย่างไรนั้น มีความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชั่นอย่าง

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($F(2,250) = 8.100$, $p = .000$) แสดงว่าแต่ละเจเนอเรชั่นมองเห็น Generative AI แตกต่างกันจริง จึงยอมรับสมมติฐาน H1 ขณะที่มิติกลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสะท้อนความเข้าใจต่อนโยบายและเป้าหมายองค์กรในการนำ Generative AI มาใช้ ($F(2,250) = 1.896$, $p = .152$) และมิติการใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสะท้อนพฤติกรรมการใช้ Generative AI ในการทำงานจริง ($F(2,250) = 1.428$, $p = .242$) ทั้งสองมิติไม่พบความแตกต่างที่มีนัยสำคัญ แสดงว่าบุคลากรทุกเจเนอเรชั่นมีความเข้าใจต่อนโยบาย Generative AI ขององค์กรและมีรูปแบบการใช้งานจริงในระดับที่ใกล้เคียงกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน H2 และ H3

เนื่องจากมิติลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ มีความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชั่นอย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยจึงทำการทดสอบเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Tukey HSD เพื่อระบุว่าเจเนอเรชั่นคู่ใดที่มีความแตกต่างกันจริง โดยตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยของแต่ละกลุ่มที่นำมาเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างสองกลุ่ม และค่านัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 2 : ผลการทดสอบเปรียบเทียบรายคู่ (Tukey HSD) ของมิติลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์

คู่เปรียบเทียบ	ความแตกต่าง ของค่าเฉลี่ย	ค่านัยสำคัญ และสรุปผล
Gen Y vs Gen X	+0.269	**.001**
Gen Y vs Gen Z	+0.169	**.034**
Gen X vs Gen Z	-0.100	.399

* p < .05

จากตารางที่ 2 พบว่า เจเนอเรชั่น Y มีค่าเฉลี่ยด้านลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ สูงกว่าเจเนอเรชั่น X และเจเนอเรชั่น Z อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่า Mean Difference เท่ากับ 0.269 และ 0.169 ตามลำดับ ขณะที่เจเนอเรชั่น X และเจเนอเรชั่น Z ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ในระดับรายข้อ (Item-level Analysis) เพิ่มเติม เพื่อศึกษาความแตกต่างเชิงลึกของการรับรู้และการใช้งาน Generative AI ในแต่ละประเด็นย่อยของกรอบความคิดทางเทคโนโลยีระหว่างเจเนอเรชั่น โดยทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ในระดับรายข้อ และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธี Tukey HSD พบว่ามีจำนวน 5 รายข้อที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : ผลการวิเคราะห์ระดับรายข้อ (Item-level Analysis) และผลการทดสอบรายคู่ Tukey HSD สำหรับข้อคำถามที่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ข้อ	ข้อความ	คู่เปรียบเทียบ	Mean Diff.	Sig.	ผล
NGAT_2 (F=4.035 p=.019*)	รับรู้ว่า Generative AI รองรับงานคิดวิเคราะห์ได้	Gen X – Gen Y	−0.360	.006*	**Y > X**
		Gen X – Gen Z	−0.196	.170	ไม่แตกต่าง
		Gen Y – Gen Z	+0.164	.175	ไม่แตกต่าง
NGAT_4 (F=4.142 p=.017*)	รับรู้ว่า Generative AI มีประโยชน์ต่อการทำงาน	Gen X – Gen Y	−0.292	.012*	**Y > X**
		Gen X – Gen Z	−0.042	.748	ไม่แตกต่าง
		Gen Y – Gen Z	+0.249	.029*	**Y > Z**
NGAT_5 (F=3.317 p=.038*)	รับรู้ว่า Generative AI ใช้งานง่าย	Gen X – Gen Y	−0.305	.011*	**Y > X**
		Gen X – Gen Z	−0.211	.104	ไม่แตกต่าง
		Gen Y – Gen Z	+0.093	.418	ไม่แตกต่าง
NGAT_6 (F=5.865 p=.003*)	รับรู้ว่า Generative AI มีแนวโน้มส่งผลเชิงบวกในอนาคต	Gen X – Gen Y	−0.370	.001*	**Y > X**
		Gen X – Gen Z	−0.147	.266	ไม่แตกต่าง
		Gen Y – Gen Z	+0.222	.035*	**Y > Z**
GATS_5 (F=5.967 p=.003*)	Generative AI มีบทบาทสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรม	Gen X – Gen Y	−0.214	.088	ไม่แตกต่าง
		Gen X – Gen Z	+0.199	.164	ไม่แตกต่าง
		Gen Y – Gen Z	+0.413	.001*	**Y > Z**

*ตารางที่ 3: ผลการทดสอบรายคู่ Tukey HSD สำหรับ 5 รายข้อที่มีนัยสำคัญทางสถิติ * p < .05*

จากตารางที่ 3 เมื่อวิเคราะห์ในระดับรายข้อพบว่า เจเนอเรชั่น Y มีการรับรู้ที่โดดเด่นกว่ากลุ่มอื่นอย่างสม่ำเสมอใน 4 รายข้อของมิติลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ในด้านการรับรู้ว่า Generative AI รองรับงานที่ต้องใช้การคิดวิเคราะห์ได้นั้น เจเนอเรชั่น Y มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าเจเนอเรชั่น X ถึง 0.360 คะแนน หมายความว่าเจเนอเรชั่น Y เชื่อมั่นในความสามารถของ Generative AI มากกว่าเจเนอเรชั่น X อย่างชัดเจน ในด้านการรับรู้ว่า Generative AI มีประโยชน์ต่อการทำงาน เจเนอเรชั่น Y มีการรับรู้สูงกว่าทั้งเจเนอเรชั่น X และเจเนอเรชั่น Z แสดงว่าเจเนอเรชั่น Y มองเห็นคุณค่าที่ Generative AI จะมอบให้กับงานได้ชัดเจนกว่าทั้งสองกลุ่ม ในด้านการรับรู้ว่า Generative AI ใช้งานง่าย เจเนอเรชั่น Y รับรู้ว่าเครื่องมือเหล่านี้เข้าถึงได้ง่ายกว่าที่เจเนอเรชั่น X รู้สึก สะท้อนว่าเจเนอเรชั่น X ยังมีข้อกังขาต่อความยากง่ายในการใช้งานมากกว่า และในด้านการรับรู้ว่า Generative AI มีแนวโน้มส่งผลเชิงบวกในอนาคต เจเนอเรชั่น Y มองภาพอนาคตของ Generative AI ในองค์กรได้ชัดเจนกว่าทั้งเจเนอเรชั่น X และเจเนอเรชั่น Z อย่างมีนัยสำคัญ

ผลที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ ในรายข้อที่ถามว่า Generative AI มีบทบาทสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรม แม้ว่าเมื่อมองภาพรวมทั้งมิติกลยุทธ์ด้านเทคนิคจะไม่พบความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชั่น แต่เมื่อเจาะลึกในระดับรายข้อพบว่า เจเนอเรชั่น Y มีการรับรู้สูงกว่าเจเนอเรชั่น Z ถึง 0.413 คะแนน สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าแม้เจเนอเรชั่น Z จะคุ้นเคยกับการใช้งาน Generative AI ในชีวิตประจำวัน แต่ยังไม่ได้มองว่า Generative AI เป็นเครื่องมือเชิงนวัตกรรมขององค์กรในระดับเดียวกับเจเนอเรชั่น Y ซึ่งเป็นช่องว่างสำคัญที่องค์กรควรให้ความสนใจ

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า ความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่นในการประยุกต์ใช้ Generative AI เกิดขึ้นเป็นหลักในมิติลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสะท้อนถึงวิธีที่บุคลากรแต่ละกลุ่มรับรู้และตีความว่า Generative AI คืออะไร มีความสามารถอะไร และจะเป็นประโยชน์อย่างไร โดยเจเนอเรชั่น Y มีการรับรู้สูงที่สุดทั้งในระดับมิติรวมและในระดับรายข้อ ผลนี้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดกรอบความคิดทางเทคโนโลยีของ Orlikowski & Gash (1994) ที่อธิบายว่าประสบการณ์และบริบทชีวิตของบุคคลหล่อหลอมวิธีที่พวกเขาตีความเทคโนโลยี เจเนอเรชั่น Y ซึ่งเติบโตมาในช่วงรอยต่อของยุคอนาล็อกและดิจิทัล จึงมีทั้งความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีและประสบการณ์การทำงานจริงที่ทำให้มองเห็นคุณค่าของ Generative AI ได้อย่างรอบด้าน ในขณะที่เจเนอเรชั่น X ซึ่งสร้างกรอบความคิดด้านเทคโนโลยีมาจากยุคก่อนดิจิทัล จึงมีแนวโน้มรับรู้ถึงความซับซ้อนและความเสี่ยงของ Generative AI มากกว่า ส่วนเจเนอเรชั่น Z แม้จะเป็น Digital Native และคุ้นเคยกับ Generative AI ในชีวิตส่วนตัว แต่ยังขาดประสบการณ์การทำงานที่จะทำให้มองเห็นประโยชน์ของ Generative AI ในมิติขององค์กรได้เต็มที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chan & Lee (2023) และ Zubair et al. (2025) ที่พบแนวโน้มเดียวกัน

หนึ่งในข้อค้นพบที่สำคัญที่สุดของงานวิจัยนี้ คือ แม้ว่าภาพรวมของมิติกลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ จะไม่แสดงความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชั่น แต่เมื่อเจาะลึกลงไปในระดับรายข้อกลับพบว่า ในด้านที่ถามว่า Generative AI มีบทบาทในการสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมหรือไม่ เจเนอเรชั่น Y มีการรับรู้สูงกว่าเจเนอเรชั่น Z อย่างชัดเจนมากถึง 0.413 คะแนน ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Spieth et al. (2021) และ Wang & Liang (2024) ที่ชี้ว่ากรอบความคิดทางเทคโนโลยีในระดับกลยุทธ์ถูกกำหนดโดยประสบการณ์การทำงานในองค์กรและการรับรู้บทบาทเชิงกลยุทธ์ของเทคโนโลยี ซึ่งเจเนอเรชั่น Y มีโอกาสได้สัมผัสมากกว่าเจเนอเรชั่น Z จึงสามารถมองเห็นบทบาทของ Generative AI ในระดับองค์กรได้ลึกซึ้งกว่า ความแตกต่างนี้บอกเราว่า เจเนอเรชั่น Z แม้จะใช้ Generative AI ในชีวิตประจำวันอย่างคล่องแคล่ว แต่มองว่า Generative AI เป็นเพียงเครื่องมืออำนวยความสะดวก ยังไม่ได้มองว่า Generative AI คือกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนนวัตกรรมขององค์กร ในขณะที่เจเนอเรชั่น Y มองเห็นบทบาทเชิงกลยุทธ์ของ Generative AI ต่อองค์กรในระดับที่ลึกกว่า ช่องว่างในมุมมองนี้มีนัยสำคัญต่อองค์กร เพราะหากต้องการผลักดันนวัตกรรมผ่าน Generative AI การพัฒนาแนวคิดเชิงกลยุทธ์ให้กับเจเนอเรชั่น Z จึงเป็นสิ่งจำเป็น

ในทางตรงกันข้าม ผลที่พบว่าเจเนอเรชั่น X, Y, Z ไม่มีความแตกต่างกันในมิติกลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ และมิติการใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ นั้น เป็นสัญญาณเชิงบวกที่สำคัญสำหรับองค์กร เพราะแสดงให้เห็นว่าองค์กรสามารถสื่อสารนโยบายและเป้าหมายการใช้ Generative AI ให้บุคลากรทุกกลุ่มเข้าใจในทิศทางเดียวกันได้สำเร็จ ผู้วิจัยเห็นว่าสาเหตุของความไม่แตกต่างในมิติกลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ อาจเป็นเพราะกลยุทธ์ด้านเทคนิคและนโยบาย Generative AI ถูกกำหนดโดยผู้บริหารระดับสูงและสื่อสารลงมาอย่างเป็นทางการผ่านนโยบายและคู่มือปฏิบัติ จึงทำให้บุคลากรทุกเจเนอเรชั่นรับรู้นโยบายเหล่านี้ในระดับใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ ยังหมายความว่าพฤติกรรมการนำ Generative AI มาใช้ในการทำงานจริงนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอายุหรือเจเนอเรชั่นเพียงอย่างเดียว แต่อาจขึ้นอยู่กับลักษณะงาน ประสบการณ์ในสาขาวิชาชีพ หรือนโยบายขององค์กรมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Criado & de Zarate-Alcarazo (2022) ที่พบว่ากลยุทธ์ด้านเทคนิคมักถูกกำหนดโดยผู้บริหารและสื่อสารลงมาอย่างสม่ำเสมอ จนทำให้บุคลากรทุกระดับมีความเข้าใจที่ใกล้เคียงกัน จุดร่วมดังกล่าวนี้จึงเป็นทุนที่ดีที่องค์กรสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการสร้างความเข้าใจร่วมกันในมิติลักษณะของเทคโนโลยีต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. องค์กรควรออกแบบโปรแกรมการพัฒนาทักษะ Generative AI ที่เหมาะสมกับแต่ละเจเนอเรชั่น โดยเฉพาะสำหรับเจเนอเรชั่น X ที่มีการรับรู้ลักษณะของเทคโนโลยี Generative AI ต่ำกว่ากลุ่มอื่น ควรออกแบบโปรแกรมการฝึกอบรมที่เน้นการสาธิตคุณประโยชน์เชิงปฏิบัติ และเชื่อมโยงกับประสบการณ์การทำงานที่มีอยู่เดิม เพื่อให้เจเนอเรชั่น X สามารถมองเห็นคุณค่าของ Generative AI ผ่านบริบทที่คุ้นเคย
2. ผู้บริหารองค์กรสามารถใช้เจเนอเรชั่น Y เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการส่งเสริมการใช้งาน Generative AI ในองค์กร เนื่องจากกลุ่มนี้มีการรับรู้ถึงคุณลักษณะของเทคโนโลยีสูงที่สุด และสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และแรงบันดาลใจให้แก่เพื่อนร่วมงานต่างเจเนอเรชั่นได้
3. เนื่องจากมิติกลยุทธ์ด้านเทคนิคปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ไม่พบความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชั่น องค์กรจึงควรใช้ประโยชน์จากจุดร่วมดังกล่าวในการสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเป้าหมายและนโยบายด้าน Generative AI เพื่อลดความไม่สอดคล้องด้านการรับรู้เทคโนโลยี โดยเฉพาะในมิติลักษณะของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ ซึ่งพบความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชั่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
4. ด้านประสิทธิภาพการทำงานและการลดปัญหาการสื่อสารระหว่างเจเนอเรชั่น องค์กรควรสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในรูปแบบการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างรุ่น และชุมชนการเรียนรู้ข้ามเจเนอเรชั่น เพื่อเปิดโอกาสให้แต่ละเจเนอเรชั่นได้แบ่งปันประสบการณ์และมุมมองในการใช้งาน Generative AI ที่แตกต่างกัน อันจะช่วยลดความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่น และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวกผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งอาจส่งผลต่อความเป็นตัวแทนของประชากรในบางมิติ ดังนั้นการวิจัยในอนาคตควรพิจารณาใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามหลักความน่าจะเป็น (Probability Sampling) และขยายขอบเขตการเก็บข้อมูลไปยังองค์กรที่มีลักษณะหลากหลายมากขึ้น เพื่อเพิ่มความสามารถในการสรุปอ้างอิงผลการวิจัย (Generalizability) ให้ครอบคลุมบริบทของบุคลากรในประเทศไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
2. ควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทำความเข้าใจเชิงลึกถึงเหตุผลเบื้องหลังความแตกต่างของกรอบความคิดทางเทคโนโลยีระหว่างเจเนอเรชั่น เนื่องจากการวิจัยเชิงปริมาณสามารถบอกได้ว่ามีความแตกต่างแต่ยังไม่สามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดจึงแตกต่าง
3. ควรศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจส่งผลต่อกรอบความคิดทางเทคโนโลยี เช่น ลักษณะอุตสาหกรรม ขนาดองค์กร หรือวัฒนธรรมองค์กร เพื่อให้เข้าใจว่าบริบทขององค์กรมีอิทธิพลต่อการรับรู้ Generative AI ของบุคลากรมากน้อยเพียงใด
4. ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังองค์กรประเภทต่าง ๆ และภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างและเพิ่มความสามารถในการนำผลการวิจัยไปใช้ในวงกว้าง
5. ควรศึกษาผลลัพธ์ขององค์กร (Organizational Outcomes) ที่เกิดจากการลดความไม่สอดคล้องระหว่างเจเนอเรชั่นในการประยุกต์ใช้ Generative AI เพื่อให้เห็นผลกระทบที่เป็นรูปธรรม เช่น ผลิตภาพ นวัตกรรม หรือความพึงพอใจในการทำงาน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริจินต์ วงศ์จารุพรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ตลอดการดำเนินการวิจัย ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย และขอขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่สละเวลาให้ข้อมูลอันมีคุณค่าสำหรับการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

Chan, C. K. Y., & Lee, K. K. W. (2023). **The AI generation gap: Are Gen Z students more interested in adopting generative AI such as ChatGPT in teaching and learning than their Gen X and Millennial Generation teachers?** Smart Learning Environments, 10(1), 60. https://doi.org/10.1186/s40561-023-00269-3

Choudhary, R., Shaik, Y. A., Yadav, P., & Rashid, A. (2024). **Generational differences in technology behavior: A systematic literature review.** Journal of Infrastructure, Policy and Development, 8(9), 6755. https://doi.org/10.24294/jipd.v8i9.6755

Criado, J. I., & de Zarate-Alcarazo, L. O. (2022). **Technological frames, CIOs, and Artificial Intelligence in public administration: A socio-cognitive exploratory study in Spanish local governments.** Government Information Quarterly, 39(3), 101688. https://doi.org/10.1016/j.giq.2022.101688

Orlikowski, W. J., & Gash, D. C. (1994). **Technological frames: Making sense of information technology in organizations.** ACM Transactions on Information Systems, 12(2), 174–207. https://doi.org/10.1145/196734.196745

Seyfi, S., Lee, C., Jo, Y., & Kim, M. J. (2025). **Generational differences in adopting AI-generated travel advice: What drives trust and reduces resistance?** Tourism Management Perspectives, 57, 101364. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2025.101364

Spieth, P., Röth, T., Clauss, T., & Klos, C. (2021). **Technological frames in the digital age: Theory, measurement instrument, and future research areas.** Journal of Management Studies, 58(7), 1962–1993. https://doi.org/10.1111/joms.12720

Viljoen, A., Przybilla, L., Hein, A., Keilbach, A., & Krcmar, H. (2024). **Unpacking digital transformation tensions through workers' perceptions: A technological frame and paradox theory approach.** In Proceedings of the Hawaii International Conference on System Sciences 2024 (HICSS-57). https://doi.org/10.24251/HICSS.2024.581

Wang, K., & Liang, C. (2024). **What does the public think about artificial intelligence? An investigation of technological frames in different technological context.** Government Information Quarterly, 41(2), 101929. https://doi.org/10.1016/j.giq.2024.101929

Zubair, N., Hashmat, S., & Aimen, U. (2025). **Artificial intelligence and the generational divide: A study on trust and acceptance.** Annual Methodological Archive Research Review, *3*(6), 19–44.

การศึกษาเปรียบเทียบฮิวริสติกวิธีเพื่อนบ้านใกล้ที่สุดและฮิวริสติกเชิงวิวัฒนาการเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพเส้นทางการขนส่งในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม: กรณีศึกษาโดยใช้เอ็กเซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ

A Comparative Study of Nearest Neighbor and Evolutionary Heuristics for Transportation Route Optimization in SMEs: A Case Study Using Excel Solver and Generative AI

เจษฎาภรณ์ อภิรักษ์นิยม[1]
ซีซารียา ศรีบูโฮม[1]
ณัฐพิชชา โสภาพ[1]
ภาวิดา ประสานศรี[1]
สายธาร นุชอยู่[1]
ธนัตถ์ภัทร ถิรธนัชดิลก[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพของเทคนิคฮิวริสติกส์ในการจัดเส้นทางการขนส่งสำหรับธุรกิจ SMEs โดยเปรียบเทียบระหว่างวิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุด (Nearest Neighbor Algorithm) และวิธีเชิงวิวัฒนาการ (Evolutionary Algorithm) ผ่านการประยุกต์ใช้เอ็กเซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ (Gemini) ในธุรกิจวัสดุก่อสร้างขนาดเล็ก จังหวัดชุมพร งานวิจัยนี้เกิดจากช่องว่างของงานวิจัยด้านการจัดเส้นทางการขนส่งที่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาแบบจำลองเชิงเหมาะสมขั้นสูง ขณะที่การประยุกต์ใช้เครื่องมือดิจิทัลต้นทุนต่ำและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับ SMEs ยังมีการศึกษาจำกัด โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟร่วมกับเทคนิคฮิวริสติกส์ งานวิจัยใช้ข้อมูลการขนส่งย้อนหลังระยะเวลา 1 ปี คือ ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2568 ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 5 คน

ผลการศึกษาพบว่า วิธีเชิงวิวัฒนาการให้ประสิทธิภาพสูงกว่าวิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุด โดยสามารถลดระยะทางรวมได้ 10,464.38 กิโลเมตร และลดต้นทุนค่าน้ำมันได้ 104,434.50 บาท คิดเป็นร้อยละ 29.00 ขณะที่วิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุดสามารถลดต้นทุนได้ร้อยละ 26.00 นอกจากนี้ ผลลัพธ์จากเอ็กเซล โซลเวอร์และ Gemini ให้ผลการคำนวณเส้นทางไม่แตกต่างกันเมื่อใช้เทคนิคฮิวริสติกส์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการกรณีศึกษาให้ความเห็นว่า Gemini มีความสะดวกและยืดหยุ่นในการใช้งานมากกว่า ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้เทคนิคฮิวริสติกส์ร่วมกับเครื่องมือดิจิทัลที่เข้าถึงได้ง่ายสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการจัดเส้นทางการขนส่งสำหรับธุรกิจ SMEs ได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: *การจัดเส้นทางการขนส่ง เทคนิคฮิวริสติกส์ วิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุด วิธีเชิงวิวัฒนาการ ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ*

[1] นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตรวิทยาเขตศรีราชา
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Abstract

This study aims to compare the efficiency of heuristic techniques for transportation route optimization in small and medium-sized enterprises (SMEs) by examining the Nearest Neighbor Algorithm and the Evolutionary Algorithm through the application of Excel Solver and generative artificial intelligence (Gemini). The study was conducted using a small construction materials business in Chumphon Province, Thailand, as a case study. This research addresses a gap in the transportation routing literature, in which most existing studies primarily focus on advanced optimization models, while limited attention has been given to the application of low-cost and accessible digital tools for SMEs, particularly the integration of generative artificial intelligence with heuristic techniques. The study utilized one year of transportation operational data collected from January to December 2025, combined with in-depth interviews with five key informants.

The findings revealed that the Evolutionary Algorithm achieved superior performance compared with the Nearest Neighbor Algorithm. Specifically, the Evolutionary approach reduced total transportation distance by 10,464.38 kilometers and decreased fuel costs by 104,434.50 baht, representing a 29.00% reduction, whereas the Nearest Neighbor Algorithm reduced transportation costs by 26.00%. In addition, the routing results generated by Excel Solver and Gemini were identical when the same heuristic technique was applied. However, entrepreneur in this case study perceived Gemini as more convenient and flexible for operational use. The findings suggest that the integration of heuristic techniques with accessible digital tools can effectively enhance transportation route optimization for SMEs operating under resource constraints.

Keywords: *Transportation Route Optimization, Heuristic Techniques, Nearest Neighbor Algorithm, Evolutionary Algorithm, Generative Artificial Intelligence*

บทนำ

อุตสาหกรรมก่อสร้างถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยมีบทบาทเป็นฐานรากของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและที่อยู่อาศัย ทั้งนี้ ภาคการก่อสร้างมีสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ประมาณร้อยละ 8 และมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่องจากการลงทุนโครงการขนาดใหญ่ (วิจัยกรุงศรี, 2568) การขยายตัวดังกล่าวส่งผลให้ความต้องการด้านโลจิสติกส์และการขนส่งวัสดุก่อสร้างเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะสินค้าที่มีน้ำหนักมากซึ่งมีต้นทุนการขนส่งเป็นปัจจัยหลัก

ปัจจุบันผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในธุรกิจวัสดุก่อสร้างกำลังเผชิญความท้าทายจากต้นทุนพลังงานที่ผันผวนเนื่องจากวิกฤตการณ์จากตะวันออกกลางและสภาพการจราจรที่ติดขัด ปัญหาสำคัญที่พบได้บ่อยในองค์กรขนาดเล็กของประเทศไทย คือการบริหารจัดการเส้นทางขนส่งแบบดั้งเดิมที่อาศัยความชำนาญของพนักงานขับรถเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้ขาดประสิทธิภาพและก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น การวิ่งรถเที่ยวเปล่า (Backhaul Problem) การวางแผนเส้นทางทับซ้อนและความล่าช้าในการจัดส่ง ขณะเดียวกันผู้ประกอบการรายใหญ่หรือกลุ่มค้าปลีกสมัยใหม่ (Modern Trade) ได้นำเทคโนโลยีระบบบริหารจัดการการขนส่ง (Transportation Management System: TMS) มาใช้เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มความเร็วในการขนส่ง ส่งผลให้ธุรกิจ SMEs ตกอยู่ในภาวะเสียเปรียบในการแข่งขัน เนื่องจากขาดเครื่องมือในการ

วิเคราะห์เส้นทางที่เป็นระบบ อีกทั้งยังต้องเผชิญกับอุปสรรคด้านต้นทุน (Cost Barriers) ของระบบซอฟต์แวร์ที่มีราคาสูง ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพคล่องและขนาดของธุรกิจ ทำให้ไม่สามารถจัดหาเทคโนโลยีระดับเดียวกับองค์กรขนาดใหญ่มาใช้งานได้ ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นจึงกลายเป็นคำถามวิจัย (Research Question) ของผู้วิจัยที่ว่า การนำเทคโนโลยีดิจิทัลที่องค์กรขนาดเล็กเข้าถึงได้ง่าย เช่น เอ็กซ์เซล โซลเวอร์[3] (Microsoft Excel Solver) และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินาย[4] (Gemini Gem) สามารถนำมาปรับประยุกต์ช่วยองค์กรขนาดเล็กให้สามารถปรับปรุงเส้นทางการขนส่งของตนเองภายใต้ข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีในการบริหารจัดการการขนส่ง และไม่พึ่งพาประสบการณ์จากพนักงานขับรถแต่เพียงอย่างเดียวได้หรือไม่ อย่างไร

สำหรับการจัดการเส้นทางการขนส่ง (Transportation Routing Management) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นถึงวิธีการจัดลำดับเส้นทางการเดินรถให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อให้องค์กรสามารถลดระยะทางรวม ลดเวลาในการขนส่ง และลดการใช้เชื้อเพลิง นอกจากนี้ การวางแผนเส้นทางที่ดีไม่ได้ช่วยลดต้นทุนการขนส่งแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการกับลูกค้า รวมถึงลดโอกาสที่จะเกิดความเสียหายต่อสินค้าและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย (ธนิดา สุนารักษ์, 2568) แนวคิดดังกล่าวมีพื้นฐานจากทฤษฎีปัญหาการจัดเส้นทางยานพาหนะหรือ Vehicle Routing Problem (VRP) ซึ่งอาศัยการประยุกต์ใช้อัลกอริทึมและเทคนิคฮิวริสติกส์ เช่น Nearest Neighbor Algorithm, Christofides Algorithm, Sweep Algorithm และ Saving Algorithm เพื่อค้นหาเส้นทางที่เหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดของระบบการขนส่ง

กรณีศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นผู้ประกอบการร้านค้าปลีกวัสดุก่อสร้างขนาดเล็กในจังหวัดชุมพร ซึ่งดำเนินธุรกิจจัดจำหน่ายอุปกรณ์ไฟฟ้า อุปกรณ์ประปา และวัสดุก่อสร้างอื่น ๆ โดยมีกลุ่มลูกค้าทั้งลูกค้าประจำและลูกค้าจรกระจายตัวอยู่ทั่วพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความท้าทายในการขนส่งสูง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่แนวยาวและความห่างไกลของแต่ละจุดส่งสินค้า อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่วิจัยเบื้องต้นพบว่า บริษัทประสบปัญหาการขนส่งล่าช้าอยู่เป็นประจำ โดยมีสาเหตุหลักมาจากการยังไม่มีระบบการจัดเส้นทางที่เหมาะสมส่งผลให้บริษัทยังบริหารจัดการทรัพยากรยานพาหนะของตนเองไม่เต็มประสิทธิภาพ เช่น ขาดการวางแผนเส้นทางการขนส่งอย่างเป็นระบบ เกิดการวิ่งรถขนส่งซ้ำซ้อน การขนส่งสลับเส้นทางไปมาตามความเคยชินและประสบการณ์ของพนักงานขับรถ รวมถึงระยะทางขนส่งรวมในแต่ละวันมากเกินความจำเป็นส่งผลให้บริษัทจำเป็นต้องแบกรับต้นทุนค่าน้ำมันและค่าเสียเวลาจำนวนมาก ทำให้บริษัทขาดประสิทธิภาพทั้งด้านเวลาและต้นทุนการขนส่ง ซึ่งในระยะยาวอาจกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการแข่งขันของธุรกิจ SMEs

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่า แนวคิด VRP และเทคนิคฮิวริสติกส์ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในงานวิจัยด้านโลจิสติกส์และการขนส่ง แต่งานวิจัยส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นการพัฒนาแบบจำลองเชิงเหมาะสมขั้นสูงหรือการใช้ซอฟต์แวร์เฉพาะทางที่มีความซับซ้อนและต้นทุนสูง ขณะที่การศึกษาที่เปรียบเทียบประสิทธิภาพของเทคนิคฮิวริสติกส์ภายใต้เครื่องมือดิจิทัลที่ SMEs สามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น เอ็กเซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะในบริบทของธุรกิจ SMEs ไทยที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และความพร้อมด้านเทคโนโลยี นอกจากนี้งานวิจัยเชิงประจักษ์ที่เปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟกับเครื่องมือการหาคำตอบเชิงเหมาะสมแบบดั้งเดิมในงานจัดเส้นทางการขนส่งยังมีจำนวนไม่มาก จากเหตุผลข้างต้นจึงเป็นช่องว่างงานวิจัยที่น่าสนใจยิ่ง

[3] Excel Solver คือ เครื่องมือเสริมใน Microsoft Excel ที่ใช้สำหรับการวิเคราะห์แก้ไขปัญหาเชิงหาค่าความเหมาะสม (Optimization) เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุดและช่วยสนับสนุนการตัดสินใจในการวางแผนเส้นทางการขนส่งให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

[4] Gemini Gem คือ ฟังก์ชั่นหนึ่งของ Gemini เป็นเหมือนโรบ็อตขนาดเล็กที่ผู้ใช้งานสามารถสอนให้ AI สวมบทบาทหน้าที่และมีความเชี่ยวชาญด้านใดด้านหนึ่งได้ โดยไม่จำเป็นต้องพิมพ์ Prompt ใหม่ทุกครั้งที่ใช้งาน

ผู้วิจัยเลือกใช้เทคนิคฮิวริสติกส์ 2 วิธี ได้แก่ วิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุด (Nearest Neighbor Algorithm) และวิธีเชิงวิวัฒนาการ (Evolutionary Algorithm) เนื่องจากเป็นวิธีที่เหมาะสมกับบริบทของธุรกิจ SMEs ซึ่งมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและความเชี่ยวชาญ โดยวิธี Nearest Neighbor มีความเรียบง่ายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้งานได้ง่าย (วรพล อารีย์ และคณะ, 2565) ขณะที่วิธีเชิงวิวัฒนาการสามารถค้นหาคำตอบใกล้เคียงค่าที่เหมาะสมที่สุดได้ภายใต้ข้อจำกัดของปัญหาที่ซับซ้อน นอกจากนี้ งานวิจัยยังเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้เอ็กเซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เนื่องจากทั้งสองเครื่องมือสะท้อนแนวทางการวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เอ็กเซล โซลเวอร์เป็นเครื่องมือหาคำตอบเชิงเหมาะสม (Optimization) ที่ผู้ใช้งานต้องกำหนดเงื่อนไขด้วยตนเอง ขณะที่ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟสามารถสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านภาษาธรรมชาติและลดความซับซ้อนในการใช้งานได้มากกว่า

ดังนั้น งานวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาการประยุกต์แนวคิดการจัดเส้นทางการเดินรถ VRP ร่วมกับเครื่องมือดิจิทัลต้นทุนต่ำที่ผู้ประกอบการ SMEs สามารถเข้าถึงได้ง่าย เพื่อศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพของเทคนิคฮิวริสติกส์ ได้แก่ วิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุดและวิธีเชิงวิวัฒนาการในการปรับปรุงเส้นทางการขนส่งภายใต้บริบทของธุรกิจวัสดุก่อสร้างขนาดเล็กในจังหวัดชุมพร ทั้งนี้ ผลการวิจัยฉบับนี้สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการขนส่ง ลดต้นทุน และยกระดับความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพของเทคนิควิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุด (Nearest Neighbor Algorithm) และวิธีเชิงวิวัฒนาการ (Evolutionary Algorithm) ผ่านเอ็กเซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟในการจัดเส้นทางการขนส่งของธุรกิจวัสดุก่อสร้างขนาดเล็ก จังหวัดชุมพร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านพื้นที่ งานวิจัยครอบคลุมเส้นทางการขนส่งจริงของบริษัทกรณีศึกษาไปยังลูกค้า 47 รายในจังหวัดชุมพรและจังหวัดใกล้เคียง

2. ด้านข้อมูลลูกค้า งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการจัดเส้นทางการเดินรถขนส่งของบริษัทกรณีศึกษาซึ่งบริษัทมีลูกค้าอยู่ทั้งหมด 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มลูกค้าประจำและกลุ่มลูกค้าจร โดยลูกค้าประจำเป็นลูกค้าที่ทางบริษัททำการรับ-ส่งสินค้าให้เป็นประจำ ในขณะที่ลูกค้าจรเป็นลูกค้าที่มารับ-ส่งสินค้าที่บริษัทเอง งานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มลูกค้าประจำมาใช้ในการจัดเส้นทางการเดินรถ เนื่องจากบริษัทมีการให้บริการขนส่งแก่ลูกค้าประจำอย่างต่อเนื่องและมีสัดส่วนการใช้บริการสูงกว่ากลุ่มลูกค้าจร ข้อมูลจึงเหมาะสำหรับการนำมาวิเคราะห์และปรับปรุงประสิทธิภาพเส้นทางการขนส่ง

3. ด้านการวิเคราะห์เส้นทางการขนส่ง การศึกษาครั้งนี้กำหนดขอบเขตการวิเคราะห์ภายใต้บริบทการจัดส่งสินค้าแบบจุดกระจายสินค้าเดียว (Single Depot) โดยใช้ข้อมูลการจัดส่งสินค้าของรถขนส่งของบริษัทกรณีศึกษาภายใต้ข้อจำกัดด้านระยะทาง เส้นทางการขนส่งและต้นทุนค่าน้ำมัน โดยงานวิจัยนี้ไม่ได้นำต้นทุนอื่นมาคำนวณด้วย เช่น ค่าแรงพนักงาน ค่าเสื่อมราคารถ ค่าซ่อมบำรุง เป็นต้น ทั้งนี้ งานวิจัยกำหนดเงื่อนไขด้านปริมาณการบรรทุกสินค้าไม่ให้เกินขีดความสามารถของรถขนส่งและกำหนดจุดส่งสินค้าแบบคงที่ งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการเปรียบเทียบประสิทธิภาพของเทคนิคฮิวริสติกส์ในการจัดลำดับเส้นทางการขนส่ง โดยไม่ได้ครอบคลุมการวิเคราะห์สภาพการจราจรแบบเรียลไทม์ หรือการเปลี่ยนแปลงคำสั่งซื้อระหว่างการขนส่ง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการเปรียบเทียบประสิทธิภาพของเทคนิคฮิวริสติกส์ ได้แก่ วิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุดและวิธีเชิงวิวัฒนาการภายใต้กรอบแนวคิด Vehicle Routing Problem (VRP) เพื่อปรับปรุงเส้นทางการขนส่งของธุรกิจวัสดุก่อสร้างขนาดเล็ก จังหวัดชุมพร โดยใช้ผ่านเอ็กเซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายเป็นเครื่องมือสนับสนุนการวิเคราะห์ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ศึกษาวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับคำถามงานวิจัย

2. ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการจัดเส้นทางการเดินรถ (VRP) แนวคิดฮิวริสติกส์ และการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการจัดเส้นทางการขนส่ง

3. เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งของบริษัทกรณีศึกษาจากการสัมภาษณ์บุคลากรของบริษัท ได้แก่ ข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งของบริษัทและลูกค้า[5] ปริมาณงานที่ต้องส่ง ข้อมูลระยะทางและเส้นทางการเดินรถของบริษัท ข้อมูลของรถขนส่ง และข้อมูลอัตราการใช้เชื้อเพลิงของรถขนส่งระยะเวลา 1 ปีคือ ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2568 ถึงธันวาคม พ.ศ. 2568 ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 5 คนในการวิเคราะห์ปัญหาและสอบถามความคิดเห็นต่อผลการศึกษาเปรียบเทียบ

อย่างไรก็ตาม เพื่อควบคุมความคลาดเคลื่อนของข้อมูลพิกัด ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องของตำแหน่งจัดส่งโดยเปรียบเทียบพิกัดจาก Google Maps กับตำแหน่งสถานที่จริงจากข้อมูลที่อยู่ของลูกค้า รวมถึงตรวจสอบร่วมกับเส้นทางการจัดส่งจริงของบริษัทกรณีศึกษา สำหรับพิกัดแต่ละจุดนั้นจะถูกตรวจสอบซ้ำมากกว่า 1 ครั้งในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลตำแหน่งบน Google Maps ที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้

4. การจัดเส้นทางด้วยเอ็กซ์เซล โซลเวอร์ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาประยุกต์ใช้กับเอ็กซ์เซล โซลเวอร์ โดยใช้วิธีการคำนวณ 2 วิธี ได้แก่ วิธีการเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุด (Nearest Neighbor) ผ่านการใช้สูตร INDEX และวิธีการเชิงวิวัฒนาการ (Evolutionary) โดยใช้เอ็กซ์เซล โซลเวอร์ผ่านฟังก์ชัน Evolutionary

5. การจัดเส้นทางด้วยปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินาย ผู้วิจัยนำข้อมูลชุดเดียวกันมาประยุกต์ใช้กับปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินาย โดยกำหนดคำสั่ง (Prompt) เพื่อให้ระบบวิเคราะห์และจัดลำดับเส้นทางการขนส่งภายใต้หลักการของวิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุด (Nearest Neighbor Algorithm) และวิธีเชิงวิวัฒนาการ (Evolutionary Algorithm) จากนั้นนำผลลัพธ์ที่ได้มาเปรียบเทียบกับผลการคำนวณจากเอ็กซ์เซล โซลเวอร์

การประมวลผลดังกล่าวดำเนินการภายใต้ข้อมูลชุดเดียวกันกับที่ใช้ในเอ็กซ์เซล โซลเวอร์ โดยผู้วิจัยไม่ได้พัฒนาแบบจำลองปัญญาประดิษฐ์ขึ้นใหม่ แต่ใช้ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายในลักษณะเครื่องมือสนับสนุนการวิเคราะห์และจัดลำดับเส้นทาง ทั้งนี้ ระบบถูกกำหนดให้อ้างอิงข้อมูลจากไฟล์ฐานข้อมูล O/D Matrix และข้อมูลจุดส่งสินค้าของบริษัทกรณีศึกษาเป็นลำดับแรก โดยกำหนดให้บริษัทกรณีศึกษาเป็นจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของเส้นทางการขนส่ง สำหรับกรณีที่มีจุดส่งสินค้าใหม่ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลระยะทางจาก Google Maps ร่วมกับการตรวจสอบความสอดคล้องของตำแหน่งพิกัดและเส้นทางจริงก่อนนำเข้าสู่กระบวนการคำนวณ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล O/D Matrix และข้อมูลพิกัดก่อนเริ่มกระบวนการจัดเส้นทางทุกครั้ง เพื่อช่วยลดความคลาดเคลื่อนของผลลัพธ์ในการคำนวณ โดยผลลัพธ์ที่ได้จากระบบจะแสดงลำดับเส้นทางการเดินรถ ระยะทางในแต่ละช่วง ระยะทางรวม และเส้นทางการเดินรถผ่าน Google Maps เพื่อใช้ประกอบการตรวจสอบความเหมาะสมของเส้นทางในการขนส่งจริงของบริษัทกรณีศึกษา

[5] พิกัดที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้เป็นพิกัดจาก Google Maps ซึ่งไม่ได้มีความเสถียรเท่ากับเครื่องมือวัดพิกัดจริง เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านทรัพยากร งานวิจัยฉบับนี้มุ่งเพียงศึกษาการประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่นิสิตได้เรียนในห้องเรียนมาประยุกต์ในการทดลองปฏิบัติเท่านั้น หากต้องการพิกัดที่มีความแม่นยำ ผู้ใช้จำเป็นต้องใช้พิกัดจากเครื่องมือวัดพิกัดที่มีความแม่นยำสูง เช่น โปรแกรม A-GPS Tracker เป็นต้น

6. การคำนวณระยะทางรวมของการขนส่ง ผู้วิจัยนำผลลัพธ์จากแต่ละวิธีมาคำนวณหาระยะทางรวมของเส้นทางการขนส่งที่เกิดขึ้นจากแต่ละแบบจำลอง

7. การคำนวณต้นทุนค่าน้ำมัน ผู้วิจัยนำระยะทางรวมที่ได้จากการคำนวณมาประเมินต้นทุนค่าน้ำมัน เพื่อใช้เป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพของการจัดเส้นทาง โดยผู้วิจัยคิดเฉพาะค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ไม่ได้นำค่าเสื่อมราคาของรถ ค่าบำรุงรักษารถ ค่าประกันภัยรถหรือค่าอื่น ๆ มาร่วมคำนวณในงานวิจัยนี้

8. การเปรียบเทียบผลลัพธ์ ผู้วิจัยเปรียบเทียบผลลัพธ์ด้านระยะทางรวมและต้นทุนค่าน้ำมันของแต่ละเทคนิคฮิวริสติกส์ เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพในการจัดเส้นทางการขนส่งภายใต้เครื่องมือสนับสนุนการวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน

9. การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสะท้อนความคิดเห็นต่อผลการศึกษา ผู้วิจัยนำผลลัพธ์จากการปรับปรุงเส้นทางการขนส่งด้วยเทคนิคฮิวริสติกส์แต่ละวิธีไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 5 คน ได้แก่ ผู้บริหารและพนักงานที่เกี่ยวข้องกับงานขนส่งของบริษัทกรณีศึกษาเพื่อสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในการใช้งาน ความสะดวกในการประยุกต์ใช้ ความยืดหยุ่นของเครื่องมือ และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้งานจริงภายในองค์กร ทั้งนี้จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยนี้สอดคล้องตามเกณฑ์ของการเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทการสัมภาษณ์เชิงลึกตามคำแนะนำของประไพพิมพ์ สุธีวสินนนท์ และประสพชัย พสุนนท์ (2559) โดยเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย 1) เป็นบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการขนส่งหรือการจัดการรถขนส่งของบริษัท 2) มีประสบการณ์ด้านการขนส่งไม่น้อยกว่า 1 ปี และ 3) ยินยอมเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้

10. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับข้อมูลเส้นทางการขนส่งจริง เอกสารการจัดส่งสินค้า และผลลัพธ์จากการทดลองจัดเส้นทางการขนส่ง เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูลและลดอคติจากการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้เทคนิคการตรวจสอบซ้ำ (Member Checking) (นัทธพงษ์ ศรีโรจน์ และไพเราะ เสาะสมบูรณ์, 2568) โดยนำผลสรุปจากการสัมภาษณ์กลับไปตรวจสอบร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้ง เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลและลดความคลาดเคลื่อนในการตีความของผู้วิจัย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนการวิเคราะห์และเปรียบเทียบการจัดเส้นทางเดินรถได้ผลการศึกษา ดังนี้

1. ผลการปรับปรุงเมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการขนส่งด้านระยะทางรวม (ก่อนและหลังการปรับปรุง) ทั้ง 2 วิธี ได้แก่ วิธี Nearest Neighbor Algorithm และ วิธี Evolutionary Algorithm จากข้อมูลตั้งแต่เดือน มกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2568 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: แสดงผลการปรับปรุงด้านระยะทางรวมทั้ง 2 วิธี จากข้อมูลตั้งแต่เดือน มกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2568

เดือน	ก่อนการปรับปรุง	หลังการปรับปรุง			
	ระยะทางของเส้นทางในการขนส่งเดิม (กิโลเมตร)	Nearest Neighbor Algorithm		Evolutionary Algorithm	
		ระยะทางของเส้นทางในการขนส่งของเอ็กซ์เซล โซลเวอร์ (กิโลเมตร)	ระยะทางของเส้นทางในการขนส่งของ Gem (Gemini) (กิโลเมตร)	ระยะทางของเส้นทางในขนส่งของเอ็กซ์เซล โซลเวอร์ (กิโลเมตร)	ระยะทางของเส้นทางในขนส่งของ Gem (Gemini) (กิโลเมตร)
มกราคม	2,906.35	2,204.25	2,204.25	2,117.65	2,117.65
กุมภาพันธ์	2,693.20	1,939.21	1,939.21	1,874.16	1,874.16
มีนาคม	3,198.40	2,134.30	2,134.30	2,055.00	2,055.00

เดือน	ก่อนการปรับปรุง	หลังการปรับปรุง			
	ระยะทางของเส้นทางในการขนส่งเดิม (กิโลเมตร)	Nearest Neighbor Algorithm		Evolutionary Algorithm	
		ระยะทางของเส้นทางในการขนส่งของเอ็กซ์เซล โซลเวอร์ (กิโลเมตร)	ระยะทางของเส้นทางในการขนส่งของ Gem (Gemini) (กิโลเมตร)	ระยะทางของเส้นทางในขนส่งของเอ็กซ์เซล โซลเวอร์ (กิโลเมตร)	ระยะทางของเส้นทางในขนส่งของ Gem (Gemini) (กิโลเมตร)
เมษายน	2,677.00	2,025.00	2,025.00	1,972.05	1,972.05
พฤษภาคม	3,410.08	2,600.70	2,600.70	2,533.10	2,533.10
มิถุนายน	2,942.55	2,294.85	2,294.85	2,185.20	2,185.20
กรกฎาคม	3,433.80	2,712.80	2,712.80	2,632.60	2,632.60
สิงหาคม	2,857.95	2,063.75	2,063.75	1,930.40	1,930.40
กันยายน	2,815.05	2,102.95	2,102.95	2,002.80	2,002.80
ตุลาคม	3,081.65	2,166.90	2,166.90	2,067.90	2,067.90
พฤศจิกายน	2,833.00	2,075.09	2,075.09	2,024.19	2,024.19
ธันวาคม	2,902.00	1,976.30	1,976.30	1,891.60	1,891.60
รวม	**35,751.03**	**26,296.10**	**26,296.10**	**25,286.65**	**25,286.65**

2. ผลการปรับปรุงเมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการขนส่งด้านต้นทุนการขนส่งทั้ง 2 วิธี จากข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2568 กับต้นทุนการขนส่งก่อนการปรับปรุงเส้นทางการขนส่ง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2: แสดงผลการปรับปรุงด้านต้นทุนการขนส่งทั้ง 2 วิธี จากข้อมูลตั้งแต่เดือน มกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2568

เดือน	ก่อนการปรับปรุง	หลังการปรับปรุง			
	ต้นทุนการขนส่งของส้นทางในการขนส่งเดิม (บาท)	Nearest Neighbor Algorithm		Evolutionary Algorithm	
		ต้นทุนการขนส่งของเอ็กซ์เซล โซลเวอร์ (บาท)	ต้นทุนการขนส่งของ Gem (Gemini) (บาท)	ต้นทุนการขนส่งของเอ็กซ์เซล โซลเวอร์ (บาท)	ต้นทุนการขนส่งของ Gem (Gemini) (บาท
มกราคม	29,005.37	21,998.42	21,998.42	21,134.15	21,134.15
กุมภาพันธ์	26,878.14	19,353.32	19,353.32	18,704.12	18,704.12
มีนาคม	31,920.03	21,300.31	21,300.31	20,508.90	20,508.90
เมษายน	26,716.46	20,209.50	20,209.50	19,681.06	19,681.06
พฤษภาคม	34,032.60	25,954.99	25,954.99	25,280.34	25,280.34
มิถุนายน	29,366.65	22,902.60	22,902.60	21,808.30	21,808.30
กรกฎาคม	34,269.32	27,073.74	27,073.74	26,273.35	26,273.35
สิงหาคม	28,522.34	20,596.23	20,596.23	19,265.39	19,265.39
กันยายน	28,094.20	20,987.44	20,987.44	19,987.94	19,987.94
ตุลาคม	30,754.87	21,625.66	21,625.66	20,637.64	20,637.64
พฤศจิกายน	28,273.34	20,709.40	20,709.40	20,201.42	20,201.42
ธันวาคม	28,961.96	19,723.47	19,723.47	18,878.17	18,878.17
รวม	**356,795.28**	**262,435.08**	**262,435.08**	**252,360.78**	**252,360.78**

หมายเหตุ การคิดต้นทุนค่าน้ำมัน ระยะทาง/อัตราการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงเฉลี่ย (3 กิโลเมตรต่อลิตร) ×ราคาน้ำมัน 29.94 บาทต่อลิตร (ณ วันที่ 28 มกราคม 2569)

จากตารางที่ 1 และ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบระยะทางรวมและต้นทุนค่าน้ำมันของการจัดเส้นทางการขนส่ง ระหว่างวิธีการจัดเส้นทางแบบดั้งเดิมของบริษัทกรณีศึกษากับการประยุกต์ใช้เทคนิคฮิวริสติกส์ ได้แก่ วิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุด (Nearest Neighbor Algorithm) และวิธีเชิงวิวัฒนาการ (Evolutionary Algorithm) ภายใต้กรอบแนวคิด Vehicle Routing Problem (VRP) โดยใช้ข้อมูลการจัดส่งย้อนหลังระยะเวลา 1 ปี ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2568 ทั้งนี้ ก่อนการปรับปรุง บริษัทกรณีศึกษาใช้การวางแผนเส้นทางการขนส่งจากประสบการณ์และความคุ้นเคยของพนักงานขับรถเป็นหลัก โดยไม่มีระบบการจัดเส้นทางที่เป็นมาตรฐาน ส่งผลให้เกิดการวิ่งรถซ้ำเส้นทาง การย้อนกลับของเส้นทางการขนส่ง และการใช้ระยะทางรวมเกินความจำเป็น

ผลการศึกษาพบว่า วิธีการจัดเส้นทางแบบดั้งเดิมมีระยะทางรวมทั้งปี 35,751.03 กิโลเมตร และมีต้นทุนค่าน้ำมันรวม 356,795.28 บาท ขณะที่การประยุกต์ใช้เทคนิคฮิวริสติกส์สามารถช่วยลดระยะทางและต้นทุนการขนส่งได้อย่างชัดเจน โดยวิธี Evolutionary Algorithm ให้ผลลัพธ์ดีที่สุด มีระยะทางรวม 25,286.65 กิโลเมตร และต้นทุนค่าน้ำมันรวม 252,360.78 บาท สามารถลดระยะทางรวมได้ 10,464.38 กิโลเมตร และลดต้นทุนค่าน้ำมันได้ 104,434.50 บาท คิดเป็นร้อยละ 29.00 ส่วนวิธี Nearest Neighbor Algorithm มีระยะทางรวม 26,296.10 กิโลเมตร และต้นทุนค่าน้ำมันรวม 262,435.08 บาท สามารถลดต้นทุนค่าน้ำมันได้ร้อยละ 26.00

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเทคนิคฮิวริสติกส์ทั้งสองวิธี พบว่า Evolutionary Algorithm ให้ผลลัพธ์ดีกว่า Nearest Neighbor Algorithm โดยมีระยะทางรวมต่ำกว่า 1,009.45 กิโลเมตร และมีต้นทุนค่าน้ำมันต่ำกว่า 10,074.30 บาท คิดเป็นร้อยละ 3.00 ทั้งนี้ เนื่องจากวิธี Nearest Neighbor Algorithm เป็นวิธีที่เลือกจุดส่งสินค้าที่ใกล้ที่สุดในแต่ละลำดับการเดินรถ จึงอาจทำให้เกิดการย้อนกลับของเส้นทางหรือเกิดระยะทางส่วนเกินในช่วงท้ายของการจัดส่ง โดยเฉพาะในกรณีที่จุดส่งสินค้ากระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ของภาคใต้ซึ่งมีลักษณะภูมิศาสตร์แบบแนวยาว ขณะที่ Evolutionary Algorithm สามารถค้นหาและปรับเปลี่ยนลำดับเส้นทางได้หลายรูปแบบภายใต้ข้อจำกัดของปัญหา จึงช่วยลดระยะทางรวมและต้นทุนการขนส่งได้ดีกว่าในบริบทของกรณีศึกษานี้

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า เมื่อใช้ข้อมูลชุดเดียวกัน ได้แก่ ข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งของบริษัทและลูกค้า ปริมาณงานที่ต้องส่ง ข้อมูลระยะทางและเส้นทางการเดินรถของบริษัท ข้อมูลของรถขนส่ง และข้อมูลอัตราการใช้เชื้อเพลิงของรถขนส่ง เอ็กซ์เซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายให้ผลลัพธ์ของเส้นทางการขนส่งไม่แตกต่างกันภายใต้เทคนิคฮิวริสติกส์เดียวกัน

ตารางที่ 3: แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ใช้งานบริษัทกรณีศึกษาต่อเอ็กซ์เซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายในการสนับสนุนการจัดเส้นทางการขนส่ง

	เอ็กซ์เซล โซลเวอร์	ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินาย
ความยากง่ายในการใช้งาน	- มีความซับซ้อนกว่า เนื่องจากฐานข้อมูลต้องมีความแม่นยำสูง - โปรแกรมเหมาะสำหรับบุคคลที่มีพื้นฐาน Excel มาก่อนในระดับหนึ่ง	- สะดวกต่อการใช้ เนื่องจากมีการตั้งค่าคำสั่งไว้ก่อนใช้งาน
ความเที่ยงตรงของคำตอบ	- ได้ค่าที่มีความแม่นยำทุกครั้ง ในกรณีที่ฐานข้อมูลถูกต้องครบถ้วน	- ได้คำตอบที่มีค่าความคลาดเคลื่อนของ AI ในบางครั้ง
ความยืดหยุ่นในการใช้งาน	- ไม่มีการเสียค่าใช้จ่ายในการใช้งาน	- จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายในการใช้งาน กรณีที่ต้องการเพิ่มขีดความสามารถ - สามารถปรับเปลี่ยนข้อมูลของลูกค้าได้ง่าย

	เอ็กซ์เซล โซลเวอร์	ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินาย
	- ไม่สามารถเพิ่มจำนวนร้านลูกค้าได้หากไม่ทำตาราง O/D Matrix[6] ใหม่	
		- ไม่ต้องมีการติดตั้งโปรแกรมอื่น ๆ เพิ่มเติม - รองรับการเพิ่มหรือลดจำนวนลูกค้าในอนาคต
เวลาในการใช้งาน	- ใช้เวลามาก เนื่องจากต้องมีการรวบรวมพิกัดของลูกค้าในแต่ละร้าน ทำเป็นตาราง O/D Matrix และทำการรันคำตอบเพื่อให้ระยะทางที่สั้นที่สุด	- ใช้เวลาน้อย เนื่องจากมีฐานข้อมูลอยู่แล้ว และทำงานร่วมกับ Google Maps
การจัดการข้อมูล	- มีความยากลำบาก เพราะต้องสร้างตาราง O/D Matrix ทุกครั้งที่ใช้	- สามารถดึงข้อมูลจากไฟล์ PDF/CSV และทำตาราง O/D Matrix จาก Google Maps ได้ทันที
ความผิดพลาดของผู้ใช้งาน	- มีโอกาสเกิด Human Error สูง เพราะมีหลายขั้นตอน	- โอกาสเกิดข้อผิดพลาดต่ำ เนื่องจากมีขั้นตอนที่น้อยกว่า

จากตารางที่ 3 แสดงความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 5 คนต่อการประยุกต์ใช้เอ็กซ์เซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายในการสนับสนุนการจัดเส้นทางการขนส่ง พบว่า แม้ทั้งสองเครื่องมือจะให้ผลลัพธ์ของเส้นทางการขนส่งไม่แตกต่างกันภายใต้เทคนิคฮิวริสติกส์เดียวกัน แต่ผู้ใช้งานกลับให้ความคิดเห็นว่า ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายมีความสะดวกและความยืดหยุ่นในการใช้งานมากกว่า โดยเฉพาะด้านการจัดการข้อมูล การลดขั้นตอนการทำงาน และการประมวลผลผ่านภาษาธรรมชาติ ขณะที่เอ็กซ์เซล โซลเวอร์มีข้อดีด้านความชัดเจนของขั้นตอนการคำนวณและความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง

สรุปและอภิปรายผล

ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาการปรับปรุงเส้นทางการขนส่งสินค้าของธุรกิจวัสดุก่อสร้างขนาดเล็กกรณีศึกษา โดยเปรียบเทียบการใช้เทคนิคฮิวริสติกส์ ได้แก่ วิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุด (Nearest Neighbor Algorithm) และวิธีเชิงวิวัฒนาการ (Evolutionary Algorithm) ภายใต้กรอบแนวคิด Vehicle Routing Problem (VRP) ผ่านการประยุกต์ใช้เอ็กซ์เซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายพบว่า เมื่อเปรียบเทียบกับการจัดเส้นทางแบบดั้งเดิมที่ไม่มีการวางแผนเส้นทางอย่างเป็นระบบ วิธี Evolutionary Algorithm ให้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด โดยสามารถลดระยะทางรวมได้ 10,464.38 กิโลเมตร และลดต้นทุนค่าน้ำมันได้ 104,434.50 บาท คิดเป็นร้อยละ 29.00 ขณะที่วิธี Nearest Neighbor Algorithm สามารถลดระยะทางรวมได้ 9,454.93 กิโลเมตร และลดต้นทุนค่าน้ำมันได้ 94,360.20 บาท คิดเป็นร้อยละ 26.00

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเทคนิคฮิวริสติกส์ทั้งสองวิธี พบว่า วิธีเชิงวิวัฒนาการมีประสิทธิภาพดีกว่าวิธีเพื่อนบ้านใกล้ที่สุดทั้งด้านระยะทางรวมและต้นทุนค่าน้ำมัน ผลลัพธ์ดังกล่าวอาจอธิบายได้ว่า วิธีเพื่อนบ้านที่ใกล้ที่สุดเป็นวิธีที่เลือกจุดส่งสินค้าที่อยู่ใกล้ที่สุดจากตำแหน่งปัจจุบันในแต่ละลำดับการเดินทางโดยไม่ได้พิจารณาภาพรวมของเส้นทางทั้งหมด ทำให้มีลักษณะเป็นการตัดสินใจเชิงลำดับเฉพาะจุดมากกว่าการพิจารณาภาพรวมของเส้นทางทั้งหมด ในบริบทของงานวิจัยฉบับนี้ซึ่งมีจุดส่งสินค้ากระจายตัวในหลายพื้นที่ของภาคใต้และมีข้อจำกัดด้านระยะทางการเดินทาง การเลือกเส้นทางแบบใกล้ที่สุดใน

[6] ตาราง O/D Matrix หมายถึง ตาราง Origin–Destination Matrix เป็นตารางข้อมูลที่แสดงระยะทางหรือเวลาในการเดินทางระหว่างจุดต้นทาง (Origin) และจุดปลายทาง (Destination) ทุกคู่ในระบบการขนส่ง โดยมีโครงสร้างเป็นเมทริกซ์ที่แถวแทนจุดเริ่มต้น และคอลัมน์แทนจุดปลายทาง ซึ่งค่าที่อยู่ในแต่ละช่องของตารางจะระบุระยะทางหรือเวลาที่ใช้ในการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง

แต่ละขั้นตอนอาจทำให้เกิดการวิ่งย้อนกลับหรือเกิดระยะทางส่วนเกินในช่วงท้ายของเส้นทางส่งผลให้ประสิทธิภาพโดยรวมของเส้นทางลดลง อีกทั้ง วิธีดังกล่าวยังมีความอ่อนไหวต่อการกำหนดจุดเริ่มต้นของเส้นทาง และอาจมีข้อจำกัดเมื่อต้องประยุกต์ใช้กับปัญหาที่มีเงื่อนไขการขนส่งซับซ้อนหรือมีจุดส่งสินค้าจำนวนมาก เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีเชิงวิวัฒนาการซึ่งสามารถค้นหาคำตอบได้หลากหลายรูปแบบและพิจารณาภาพรวมของเส้นทางภายใต้ข้อจำกัดของปัญหาได้ดีกว่า จึงทำให้ได้ผลลัพธ์การจัดเส้นทางการขนส่งของกรณีศึกษามีประสิทธิภาพมากกว่า ข้อค้นพบนี้ตรงกันกับงานวิจัยของชนัญชิดา บุญคุ้มและศิริกาญจน์ จันทร์สมบัติ (2569) ที่ทำการศึกษาการพัฒนาแบบจำลองทางคณิตศาสตร์และการประยุกต์ใช้วิธีเชิงวิวัฒนาการเพื่อจัดเส้นทางเดินรถจัดเก็บขยะ จังหวัดสุโขทัย พบว่า วิธีเชิงวิวัฒนาการแสดงเส้นทางที่มีระยะทางที่เหมาะสมที่สุดโดยสามารถลดระยะทางในการเดินทางเดิมลงได้ถึงร้อยละ 25.85 รวมถึงกรรณิการ์ ศรีพนมวรรณ, พงษ์เทพ ภูเดช และชณิชา หมอยาดี (2565) ที่ศึกษาการแก้ไขปัญหาการจัดเส้นทางรถเก็บขยะมูลฝอยด้วยวิธีการสร้างแบบจำลองเพื่อการตัดสินใจด้วยเอ็กเซล โซลเวอร์ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองกบ จังหวัดราชบุรี ด้วยวิธีเชิงวิวัฒนาการทำให้สามารถลดระยะทางลงได้ 6.75 กิโลเมตรต่อสัปดาห์

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า เมื่อใช้ข้อมูลชุดเดียวกัน เอ็กซ์เซล โซลเวอร์และปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายให้ผลลัพธ์ของเส้นทางการขนส่งไม่แตกต่างกันภายใต้เทคนิคฮิวริสติกส์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนว่า ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายมีความสะดวกและยืดหยุ่นในการใช้งานมากกว่า โดยเฉพาะด้านการจัดการข้อมูลและการลดขั้นตอนการทำงาน เนื่องจากผู้ใช้งานสามารถประมวลผลและปรับแก้ข้อมูลผ่านภาษาธรรมชาติได้โดยไม่จำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญด้านการตั้งค่าโปรแกรมเชิงเหมาะสมมากนัก ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับตรีสุคนธ์ สิทธิปัญญา และธนยศ กุลฑล (2568) ที่ระบุว่า การนำปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการโลจิสติกส์สามารถช่วยลดเวลาในการทำงานและลดความผิดพลาดจากมนุษย์ และสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังตรงกับงานวิจัยของ Brynjolfsson, Li, & Raymond (2023) ที่ชี้ว่าผลของ AI ส่งผลต่อผลิตภาพของธุรกิจในปัจจุบันเป็นอย่างมาก การปรับตัวด้วยการใช้เครื่องมือ AI สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานขึ้นจริง เช่น ผลการวิจัยที่คณะวิจัยดังกล่าวศึกษาพบจำนวนปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ต่อชั่วโมงเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 14 รวมถึงงานวิจัยของ Jackson, et al., (2024) ที่กล่าวว่า ปัญญาประดิษฐ์มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูล การสื่อสารกับระบบและการตัดสินใจในงานด้านโซ่อุปทานและการจัดการการดำเนินงานภายใต้บริบทของการทำงานร่วมกันระหว่างมนุษย์กับปัญญาประดิษฐ์

กล่าวโดยสรุป ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้เทคนิคฮิวริสติกส์ร่วมกับเครื่องมือดิจิทัลที่เข้าถึงได้ง่ายสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการจัดเส้นทางการขนส่งสำหรับธุรกิจ SMEs ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะธุรกิจที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากรด้านเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพของการคำนวณเส้นทางการขนส่งยังขึ้นอยู่กับความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลนำเข้า เช่น ข้อมูลพิกัดลูกค้า ระยะทาง และข้อมูลการจัดส่ง นอกจากนี้ แม้ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟจะช่วยลดความซับซ้อนในการใช้งานและสนับสนุนการตัดสินใจได้รวดเร็วขึ้น แต่ผลลัพธ์ที่ได้ยังควรได้รับการตรวจสอบร่วมกับประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติงานและข้อจำกัดของสถานการณ์จริง เช่น สภาพการจราจรหรือเงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่จัดส่ง ทั้งนี้ เพื่อให้การประยุกต์ใช้เครื่องมือดิจิทัลในการจัดเส้นทางการขนส่งเกิดประสิทธิภาพและความเหมาะสมสูงสุดในบริบทของธุรกิจ SMEs

ข้อจำกัดของงานวิจัย (Limitation)

1. ข้อจำกัดด้านเครื่องมือและเทคโนโลยี การใช้เอ็กซ์เซล โซลเวอร์ จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น ตาราง O/D Matrix ซึ่งยากต่อการปรับเพิ่มร้านลูกค้าใหม่ในอนาคตและต้องอาศัยบุคลากรที่มีทักษะในการใช้งานโปรแกรม ขณะที่การใช้ปัญญาประดิษฐ์เจเนอเรทีฟ เจม เจมินายอาจให้คำตอบที่คลาดเคลื่อนได้บ้างในบางกรณี และการใช้งานต้องมีบัญชีบนแพลตฟอร์ม Gemini

2. ข้อจำกัดด้านข้อมูลและระยะเวลาในการศึกษา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูลย้อนหลังในช่วงระยะเวลาเพียง 1 ปี ทำให้การวิเคราะห์อาจยังไม่ครอบคลุมปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลหรือเหตุการณ์พิเศษที่ส่งผลต่อการขนส่ง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยนี้มีข้อจำกัดบางประการ ได้แก่ การกำหนดเงื่อนไขการจัดเส้นทางแบบ Single Depot และการไม่พิจารณาปัจจัยด้านสภาพการจราจรแบบเรียลไทม์หรือการเปลี่ยนแปลงคำสั่งซื้อระหว่างการขนส่ง ดังนั้น งานวิจัยในอนาคตอาจขยายการศึกษาไปสู่บริบท Multi-depot หรือ Dynamic Routing เพื่อเพิ่มความครอบคลุมของแบบจำลอง

2. การวิจัยครั้งต่อไปควรพัฒนาการประเมินประสิทธิภาพของเครื่องมือเทคนิคการจัดเส้นทางการขนส่งให้เป็นลักษณะเชิงปริมาณมากขึ้น โดยควรกำหนดตัวชี้วัดที่สามารถวัดผลได้อย่างชัดเจน เช่น ระยะเวลาในการเตรียมข้อมูล ระยะเวลาในการประมวลผล จำนวนครั้งที่เกิดข้อผิดพลาดระหว่างการใช้งาน ความแม่นยำของผลลัพธ์ ค่าใช้จ่ายในการใช้งานระบบ และจำนวนขั้นตอนในการกำหนดเงื่อนไขของแบบจำลอง

3. ควรเพิ่มระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลย้อนหลังมากกว่า 1 ปี เช่น 2–3 ปีขึ้นไป เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้แม่นยำมากยิ่งขึ้นและครอบคลุมสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละปี

4. ควรศึกษาการประยุกต์ใช้อัลกอริทึมหรือแบบจำลองอื่น ๆ ในการจัดเส้นทางการขนส่ง เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพและค้นหาแนวทางที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

5. สามารถขยายขอบเขตการศึกษาไปยังธุรกิจประเภทอื่นที่มีระบบการขนส่งสินค้า เช่น ธุรกิจค้าส่ง ธุรกิจโลจิสติกส์ หรือธุรกิจค้าปลีก เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้บริหารและพนักงานที่เกี่ยวข้องของบริษัทกรณีศึกษาที่กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์เพื่อใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณสาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา ในการให้การสนับสนุนการวิจัยแก่คณะผู้วิจัยในครั้งนี้เช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ ศรีพนมวรรณ, พงษ์เทพ ภูเดช และ ชณิชา หมอยาดี. (2565). **การแก้ไขปัญหาการจัดเส้นทางรถเก็บขยะมูลฝอยด้วยวิธีการสร้างแบบจำลองเพื่อการตัดสินใจด้วยไมโครซอฟท์เอ็กเซล โซลเวอร์: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.** วารสารวิทยาลัยโลจิสติกส์และซัพพลายเชน, 8(1), 62-73.

ชนัญชิดา บุญคุ้ม และ ศิริกาญจน์ จันทร์สมบัติ. (2569). **การพัฒนาแบบจำลองทางคณิตศาสตร์และการประยุกต์ใช้วิธีการเชิงวิวัฒนาการเพื่อจัดเส้นทางเดินรถจัดเก็บขยะ.** วารสารโลจิสติกส์และดิจิทัลซัพพลายเชน, 4(1), 30-45.

ตรีสุคนธ์ สิทธิปัญญา และ ธนยศ กุลฑล. (2568). **การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการตรวจนับบรรจุภัณฑ์เปล่ากรณีคลังสินค้า ABC**. Journal of Management Science Nakhon Pathom Rajabhat University, 12(1), 80–89.

ธนิดา สุนารักษ์. (2568). **การพัฒนากระบวนการวางแผนการขนส่งด้วยเทคนิคปัญหาการจัดเส้นทางการขนส่ง: กรณีศึกษาผู้ประกอบการธุรกิจโลจิสติกส์.** วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 5(2), 30- 48.

นัทธพงษ์ ศรีโรจน์ และ ไพเราะ เสาะสมบูรณ์. (2568). **การสร้างความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) ของงานวิจัยเชิงคุณภาพในบริบทห้องเรียนวิทยาศาสตร์.** วารสารชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพครู, 5(2), 65-76.

ประไพพิมพ์ สุธีวสินนนท์ และ ประสพชัย พสุนนท์. (2559). **กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ.** วารสารปาริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ, 29(2), 31-48.

วรพล อารีย์, ภานุพงศ์ กลิ่นอุบล, สิปปกร กรพันธ์, ธนภัทร รัตนานนท์เสถียร และ จิรัฐติกาล คชสิทธิ์. (2565). **การแก้ปัญหาการจัดเส้นทางการขนส่ง: กรณีศึกษาบริษัท เอบีซี น้ำดื่ม จำกัด.** วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 14(3), 1–14.

วิจัยกรุงศรี. (2568). **แนวโน้มธุรกิจ/อุตสาหกรรม ปี 2568-2570: ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง**. สืบค้นจาก https://www.krungsri.com/th/research/industry/industry-outlook/construction-construction-materials/construction-contractors/io/construction-contractor-2025-2027

Brynjolfsson, E., Li, D., & Raymond, L. (2023). **Generative AI at Work.** The Quarterly Journal of Economics, 140(2), 889-942. https://doi.org/10.1093/qje/qjae044

Jackson, I., Ivanov, D., Dolgui, A., & Namdar, J. (2024). **Generative artificial intelligence in supply chain and operations management: a capability-based framework for analysis and implementation**. International Journal of Production Research, 62(17), 6120–6145. https://doi.org/10.1080/00207543.2024.2309309

การวิเคราะห์และประเมินประสิทธิภาพของแบบจำลองทางสถิติและอนุกรมเวลาในการคาดการณ์ความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$: กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร

Analysis and Evaluation of Statistical and Time-Series Models for $PM_{2.5}$ Concentration Prediction: a case study of Bangkok Metropolitan

ศิวภัทร อรรคทิมากูล[1]

เอกกมล วรรณเมธี[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางอุตุนิยมวิทยาและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีอิทธิพลต่อฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ และเพื่อประเมินประสิทธิภาพของแบบจำลองทางสถิติและอนุกรมเวลาในการคาดการณ์ฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ระหว่างปี 2562–2566 โดยใช้ข้อมูลจากสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศร่วมกับตัวแปรอุตุนิยมวิทยา ได้แก่ ความเร็วลม อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ และความกดอากาศ ตลอดจนตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมถึงลักษณะพื้นที่จากข้อมูล Local Climate Zone ซึ่งการคัดเลือกตัวแปรสำหรับแบบจำลองจะใช้สถิติสหสัมพันธ์ Pearson correlation เพื่อเลือกระยะรัศมีที่เหมาะสมสำหรับตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดิน และตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเส้นหลายตัวแปรจาก Variance Inflation Factor (VIF) จากนั้นวิเคราะห์และเปรียบเทียบแบบจำลองทั้ง 4 แบบจำลอง ได้แก่ Multiple Linear Regression (MLR), Two-Stage Least Squares (2SLS), Autoregressive with Exogenous Variables (ARX) และ Two-Stage Least Squares ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลา ผลการศึกษาพบแบบจำลอง ARX ให้ประสิทธิภาพดีที่สุด โดยมีค่า Adjusted R^2 เท่ากับ 0.752 และ RMSE เท่ากับ 7.367 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ขณะที่แบบจำลอง Two-Stage Least Squares ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลาให้ผลใกล้เคียงกัน โดยมีค่า Adjusted R^2 และ RMSE เท่ากับ 0.751 และ 7.373 ตามลำดับ ส่วนแบบจำลอง MLR และ Two-Stage Least Squares แบบไม่มีตัวแปรเชิงเวลาให้ผลต่ำกว่าอย่างชัดเจน ผลการศึกษาแสดงถึงการรวมตัวแปรเชิงเวลา โดยเฉพาะค่าฝุ่นของวันก่อนหน้า ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของแบบจำลองได้อย่างมีนัยสำคัญ และสะท้อนลักษณะฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในพื้นที่ศึกษาถูกกำหนดโดยโครงสร้างเชิงเวลาและปัจจัยอุตุนิยมวิทยาเป็นสำคัญ ผลการศึกษานี้สามารถปรับใช้เป็นแนวทางในการเลือกแบบจำลองที่เหมาะสมสำหรับการคาดการณ์ความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ และสนับสนุนการวางแผนติดตาม เฝ้าระวัง และบริหารจัดการคุณภาพอากาศในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

***คำสำคัญ**: 1) ฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน 2) แบบจำลองถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ 3) แบบจำลองอนุกรมเวลาเชิงพื้นที่*

Abstract

This study aimed to analyze the meteorological and land use factors influencing Particulate Matter less than 2.5 microns ($PM_{2.5}$) concentration and evaluate the performance of statistical and time series models for predicting daily $PM_{2.5}$ concentrations in Bangkok during 2019–2023. The analysis used air quality monitoring data together with meteorological variables, including wind speed, temperature, relative

[1] นักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

humidity, and atmospheric pressure, as well as land use variables and spatial characteristics derived from Local Climate Zone data. Variable selection for model development was conducted using Pearson correlation analysis to identify the most appropriate buffer radius for each land-use variable. Multicollinearity among the selected variables was then examined using the Variance Inflation Factor (VIF). Four modelling approaches were subsequently developed and compared Multiple Linear Regression (MLR), Two-Stage Least Squares (2SLS), Autoregressive with Exogenous Variables (ARX), and Two-Stage Least Squares incorporating temporal variables. The results indicated that the ARX model achieved the best predictive performance, with an Adjusted R^2 of 0.752 and an RMSE of 7.367 μg/m^3. The Two-Stage Least Squares model incorporating temporal variables produced comparable results, with an Adjusted R^2 of 0.751 and an RMSE of 7.373 μg/m^3. In contrast, the MLR model and the Two-Stage Least Squares model without temporal variables showed clearly lower predictive performance. Overall, the findings demonstrate that incorporating temporal variables, particularly the previous day's $PM_{2.5}$ concentration, substantially improves model performance. This suggests that daily $PM_{2.5}$ concentrations in the study area are strongly influenced by temporal structure and meteorological conditions. The findings of this study can be used as a guideline for selecting appropriate models for predicting $PM_{2.5}$ concentrations and to support the planning, monitoring, and management of air quality in the study area.

Keywords: *Particulate Matter less than 2.5 microns, Multiple Linear Regression, Spatiotemporal analysis*

บทนำ

มลพิษทางอากาศส่งผลกระทบเชิงลบต่อการใช้ชีวิตของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม มลพิษทางอากาศที่สำคัญของปัจจุบันคือฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน หรือฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ เป็นปัญหาสำคัญต่อสุขภาพของมนุษย์อย่างมาก การรับสัมผัสฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ มีความเชื่อมโยงกับผลกระทบด้านสุขภาพหลากหลายระบบ ทั้งโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจและหลอดเลือด ตลอดจนการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร (Coker, *et al.,* 2021) นอกจากนี้ ผลกระทบของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงปัญหาด้านสุขภาพเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับกลไกทางชีวภาพ เช่น การเกิดปฏิกิริยา Oxidation stress ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นการอักเสบในเซลล์ของมนุษย์ รวมถึงการอักเสบทางระบบทางเดินหายใจและปอด เนื่องด้วยอนุภาคฝุ่นละอองมีลักษณะเล็กมาก ไม่สามารถสังเกตได้ด้วยตาเปล่า ซึ่งกลไกเหล่านี้สัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของความเสี่ยงต่อโรคระบบทางเดินหายใจและโรคหัวใจและหลอดเลือด

พื้นที่กรุงเทพมหานครประสบกับปัญหาฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ เป็นอย่างต่อเนื่อง (Chuersuwan, *et al.,* 2008) ในการศึกษาที่ผ่านมา ได้มีการศึกษาการกระจายตัวของความเข้มข้นฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ จากข้อมูลสถานีตรวจวัดภาคพื้นดินมีข้อจำกัดด้านจำนวนและการกระจายของสถานีตรวจวัด (Chalermpong, *et al.,* 2021) จึงทำให้ไม่สามารถอธิบายความแตกต่างของมลพิษทั้งเชิงพื้นที่และเชิงเวลาได้อย่างถูกต้อง การศึกษาฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ในพื้นที่กรุงเทพมหานครพบว่าขึ้นอยู่กับลักษณะทางอุตุนิยมวิทยาและลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินซึ่งมีบทบาทต่อระดับฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ อย่างมีนัยสำคัญ (Cheewinsiriwat, *et al.*, 2022) อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดด้านการคาดการณ์ฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ในอดีตยังคงอยู่หลายประการ ประการแรก ข้อมูลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ มีลักษณะไม่คงที่ และได้รับอิทธิพลจากปัจจัยสุ่มหลายด้าน ทำให้การสร้างแบบจำลองเชิงคาดการณ์มีความซับซ้อนสูง (Rakholia, *et al.*, 2024) ประการที่สอง ฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ มีความสัมพันธ์ทั้งเชิงพื้นที่และเชิงเวลา เป็นผลให้การประมาณค่าจากตำแหน่งเดียวไม่เพียงพอที่จะเป็นตัวแทนของทั้งเมือง ประการที่สาม หลายพื้นที่มีข้อจำกัด

ด้านจำนวนและการกระจายของสถานีตรวจวัด ส่งผลให้การสร้างแบบจำลองต้องอาศัยการผสานข้อมูลจากหลายแหล่ง เช่น ข้อมูลดาวเทียม เซนเซอร์ตรวจวัดแบบสำเร็จรูป หรือข้อมูลเชิงพื้นที่อื่น ๆ เพื่อชดเชยข้อจำกัดของข้อมูลภาคพื้นดิน นอกจากนี้ แม้การศึกษาจำนวนมากจะรวมตัวแปรอุตุนิยมวิทยาและตัวแปรเชิงพื้นที่เข้าไป แต่ในทางปฏิบัติ แบบจำลองจำนวนไม่น้อยยังคงมีข้อจำกัดในการดึงความต่อเนื่องของฝุ่นในเวลาออกมาอธิบาย โดยเฉพาะในข้อมูลรายวันซึ่งค่าฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ มักได้รับอิทธิพลจากค่าของวันก่อนหน้า (Zoqi, *et al.*, 2025 ; Ma, *et al.*, 2022) ขณะที่การศึกษาก่อนหน้าใช้ตัวแปรทำนายที่เปลี่ยนแปลงตามเวลา และชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงรายฤดูกาล ปัจจัยด้านอุตุนิยมวิทยา และการเผาในที่โล่งเป็นตัวแปรสำคัญของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ (Chalermpong, *et al.*, 2021) อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์แบบจำลองจากถดถอยพื้นฐานไปสู่แบบจำลองที่แสดงโครงสร้างเวลาได้ชัดเจนขึ้น ความสามารถของแบบจำลองจะเพิ่มขึ้นหรือไม่

แบบจำลอง Multiple Linear Regression (MLR) มีลักษณะเด่นคือโครงสร้างไม่ซับซ้อน สามารถตีความทิศทางและขนาดอิทธิพลของตัวแปรอิสระได้ชัดเจน จึงเหมาะสำหรับการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ กับตัวแปรอิสระ (Ryan *et al.*, 2007) อย่างไรก็ตาม แบบจำลองเชิงเส้นพหุคูณมีข้อจำกัดในการสะท้อนความแปรปรวนเชิงพื้นที่และเชิงเวลาอาจอธิบายข้อมูล $PM_{2.5}$ รายวันได้ไม่ครบถ้วนเมื่อข้อมูลมีความต่อเนื่องเชิงเวลาและอิทธิพลจากปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงระหว่างวันสูง (Ma *et al.*, 2024) สำหรับแบบจำลอง Two-stage least square จะเป็นตัวช่วยแยกบทบาทของปัจจัยอุตุนิยมวิทยาที่เปลี่ยนแปลงรายวันออกจาก residual เชิงพื้นที่ ส่งผลต่อการตีความส่วนของความแปรปรวนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินชัดเจนขึ้น แต่หากข้อมูลยังมีโครงสร้างเชิงเวลาหลงเหลืออยู่ แบบจำลองที่ไม่รวม lag อาจมีข้อจำกัดด้านประสิทธิภาพ ส่วนแบบจำลอง Autoregressive with Exogenous Variables (ARX) มีจุดเด่นคือสามารถรวมค่าของตัวแปรตามในช่วงเวลาก่อนหน้าเข้ากับตัวแปรภายนอกได้ จึงเหมาะสำหรับข้อมูลอนุกรมเวลาที่มีลักษณะพึ่งพาค่าก่อนหน้าและยังคงรักษาความสามารถในการตีความอิทธิพลของตัวแปรอุตุนิยมวิทยาหรือตัวแปรเชิงพื้นที่ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม แบบจำลอง ARX เป็นแบบจำลองเชิงเส้น และต้องอาศัยการกำหนด lag และการจัดแนวตัวแปรอย่างเหมาะสม อีกทั้งโครงสร้างมาตรฐานถือว่าตัวแปรภายนอกเป็นข้อมูลที่วัดได้และจัดวางตรงกับเวลาอย่างถูกต้อง จึงอาจมีข้อจำกัดเมื่อข้อมูลที่นำมาใช้มีความไม่เป็นเชิงเส้นสูงหรือมีความคลาดเคลื่อนของตัวแปร

การศึกษานี้จึงมุ่งเปรียบเทียบประสิทธิภาพของแบบจำลองอย่างเป็นลำดับ เริ่มจาก (1) Multiple Linear Regression (MLR) ซึ่งใช้ตัวแปรอุตุนิยมวิทยาและตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นฐาน จากนั้นวิเคราะห์แบบจำลองถัดไปคือ (2) Two–Stage Least Squares เพื่อแยกบทบาทของความแปรปรวนหลักและ residual เชิงพื้นที่ ต่อด้วย (3) Autoregressive with Exogenous Variables (ARX) ซึ่งเพิ่มตัวแปรหน่วงเวลาเพื่อดึงลักษณะเชิงเวลาของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันออกมาอธิบาย และสุดท้ายคือ (4) Two–Stage Least Squares ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลา การศึกษานี้ใช้ข้อมูลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันจากสถานีตรวจวัดของกรมควบคุมมลพิษ และกองจัดการคุณภาพอากาศและเสียงในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ระหว่างปี 2562–2566 (ค.ศ. 2019–2023) เพื่อเปรียบเทียบถึงแบบจำลองใดสามารถพัฒนาจากแบบจำลองถดถอยปกติ และอธิบายความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวัน ทั้งในด้านความแม่นยำของการประมาณค่าและความสามารถในการแสดงบทบาทของปัจจัยเชิงเวลาและเชิงพื้นที่ร่วมกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางอุตุนิยมวิทยาและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ส่งผลต่อความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

2. เพื่อประเมินประสิทธิภาพของแบบจำลองทางสถิติและอนุกรมเวลาในการคาดการณ์ความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

สมมติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยทางอุตุนิยมวิทยาสามารถอธิบายความแปรปรวนของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ได้ดีกว่าปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน

2. แบบจำลองที่นำองค์ประกอบเชิงเวลามาร่วมวิเคราะห์ สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการอธิบายและคาดการณ์ความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ได้ดีกว่าแบบจำลองถดถอยเชิงเส้นพหุคูณแบบปกติ

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษานี้ใช้พื้นที่ศึกษาในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยใช้ข้อมูลอุตุนิยมวิทยา และข้อมูลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ จากสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศจากกองจัดการคุณภาพอากาศและเสียง กรุงเทพมหานคร และสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศกรมควบคุมมลพิษ

2. การศึกษานี้ใช้ข้อมูลรายวันในช่วงปี 2562–2566 สำหรับการศึกษาแบบจำลองการประมาณค่าความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษานี้ตั้งอยู่บนแนวคิดเกี่ยวกับความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในพื้นที่กรุงเทพมหานครเป็นผลจากอิทธิพลที่มีร่วมกันของปัจจัยทางอุตุนิยมวิทยา และปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมถึงความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาที่นำมาวิเคราะห์ โดยปัจจัยทางอุตุนิยมวิทยาได้แก่ ความเร็วลม อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ และความกดอากาศ ตัวแปรดังกล่าวมีบทบาทต่อการสะสมและกระจายตัวของฝุ่นละอองในบรรยากาศ ขณะที่ปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินแสดงถึงลักษณะของพื้นที่เมือง และองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมโดยรอบแต่ละสถานีตรวจวัด ซึ่งมีผลต่อกิจกรรมเชิงพื้นที่ที่เป็นแหล่งกำเนิด ฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ นอกจากนี้ข้อมูลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันแสดงความสัมพันธ์กับข้อมูลในช่วงเวลาก่อนหน้า จึงจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยเชิงเวลาในรูปของข้อมูลในช่วงเวลาก่อนหน้า เพื่อสะท้อนลักษณะความสัมพันธ์เชิงเวลา (Time Dependent) ของข้อมูล

ภายใต้แนวคิดดังกล่าว การศึกษานี้เริ่มคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมโดยใช้วิธีการวิเคราะห์สถิติสหสัมพันธ์แบบเพียร์สันและตรวจสอบความสัมพันธ์ซ้ำซ้อนจากค่า Variance Inflation Factor หรือดัชนี VIF จากนั้นจึงวิเคราะห์แบบจำลองทั้ง 4 รูปแบบ ได้แก่ แบบจำลองถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ (MLR) แบบจำลอง Autoregressive model with exogenous variables (ARX) แบบจำลอง Two–Stage Least Squares และแบบจำลอง Two–Stage Least Squares ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลา เพื่อประเมินความสามารถในการอธิบายและคาดการณ์ความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ของแต่ละแบบจำลองจากค่า Adjusted R^2 หรือ RMSE และการตรวจสอบแบบจำลองจากวิธี K–fold cross validation

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ข้อมูลและตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในช่วงปี 2562–2566 จากสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ กองจัดการคุณภาพอากาศและเสียง กรุงเทพมหานคร และสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ กรมควบคุมมลพิษ (ภาพที่ 1) เป็นตัวแปรตามในแบบจำลอง โดยใช้ร่วมกับตัวแปรอิสระ 3 กลุ่ม ได้แก่

1.1 ตัวแปรอุตุนิยมวิทยา ประกอบด้วย ความเร็วลม (Wind speed) หน่วยเมตรต่อวินาที อุณหภูมิอากาศ (Temperature) หน่วยองศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ (Relative Humidity) หน่วยร้อละ และความกดอากาศ (Barometric Pressure) หน่วยเฮกโตปาสคาล โดยทั้งข้อมูลฝุ่นละออง และข้อมูลอุตุนิยมวิทยาในแต่ละปีจะมีจำนวนไม่เท่ากัน โดยมีจำนวนสถานีตรวจวัดในปี 2562 และ 2563 จำนวน 19 สถานี ในปี 2564 จำนวน 36 สถานี ในปี 2565 จำนวน 38 สถานี และในปี 2566 จำนวน 41 สถานี จากทั้งหมด 42 สถานี แต่จำนวนสถานีที่มีข้อมูลพร้อมใช้ในแต่ละปีเพิ่มขึ้นตามการขยายของอุปกรณ์ตรวจวัด ไม่ได้ครบ 42 สถานีทุกปี โดยแสดงผลดังภาพที่ 1

1.2 ตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประกอบด้วยตัวแปรที่ได้จากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน นำเข้าข้อมูลจากกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งคำนวณในหลายระยะรัศมี (buffer distance) และข้อมูล Local Climate Zone จาก World Urban Database and Access Portal Tools (WUDAPT) เป็นข้อมูลลักษณะพื้นที่เมืองจำแนกพื้นที่ตามลักษณะทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับภูมิอากาศ โดยจำแนกพื้นที่ Build–up area ความละเอียด 100 เมตร นำเข้าซอฟต์แวร์สารสนเทศภูมิศาสตร์ ArcGIS Pro ในรูปแบบเวกเตอร์ สกัดพื้นที่โดยใช้ Tabulate area รอบสถานีตรวจวัดในแต่ละระยะรัศมี ว่าในพื้นที่ดังกล่าวมีประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภทเป็นเท่าใด ซึ่งหน่วยในการสกัดข้อมูลและ Intersect นั้นอยู่ในหน่วยพื้นที่แบบตารางเมตร โดยจำแนกตามลักษณะดังนี้คือ Compact, Open และ Sparse การจำแนกดังกล่าวสะท้อนความแตกต่างของความหนาแน่นอาคาร ความสูงอาคาร และลักษณะพื้นผิว โดยใช้เป็นตัวแทนของโครงสร้างของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมืองร่วมวิเคราะห์ความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ หลังจากรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ประกอบด้วยลักษณะการใช้ที่ดินดังนี้ พื้นที่เกษตรกรรม (Agricultural) พื้นที่พาณิชยกรรม (Commercial) พื้นที่พาณิชยกรรมแบบอาคารหนาแน่นสูง (Commercial Compact High-rise) พื้นที่พาณิชยกรรมแบบอาคารหนาแน่นปานกลาง (Commercial Compact Mid-rise) พื้นที่สีเขียว (Green Space) พื้นที่อุตสาหกรรม (Industrial) พื้นที่สถาบันและสำนักงาน (Institutional) พื้นที่ถม (Landfill) พื้นที่อยู่อาศัย (Residential) พื้นที่อยู่อาศัยแบบความหนาแน่นต่ำ (Residential Open Low-rise) พื้นที่ถนน (Traffic Line) พื้นที่ศูนย์การคมนาคมขนส่ง (Transport Hub) และ พื้นที่แหล่งน้ำ (Water Boundary) ส่วนพื้นที่ใต้ชานชาลารถไฟฟ้า (Metro rail station) และ จำนวนป้ายรถโดยสาร (Terminal Point) จากข้อมูล Open street map จะถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมเช่นกัน ดังภาพที่ 1

1.3 ตัวแปรเชิงเวลา คือตัวแปรหน่วงเวลา ในรูป PM Lag ซึ่งหมายถึงความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ของวันก่อนหน้าในสถานีตรวจวัดเดียวกัน

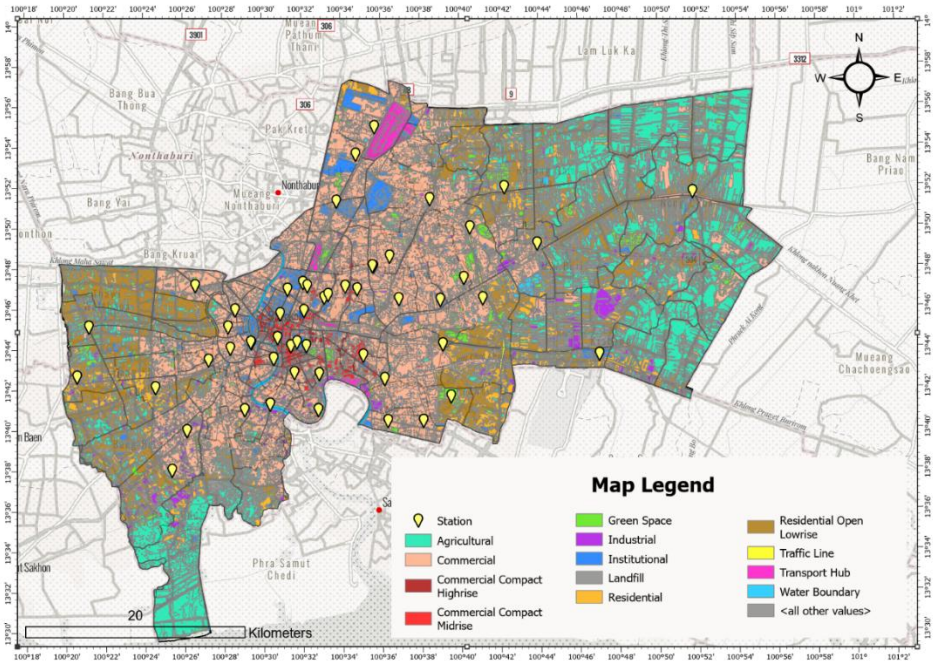

ภาพที่ 1 ตำแหน่งสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศในพื้นที่กรุงเทพมหานครและลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน

2. การคัดเลือกตัวแปร

การคัดเลือกตัวแปรอิสระเข้าสู่แบบจำลองจำเป็นต้องวิเคราะห์สถิติสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Correlation) ระหว่างค่าฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ กับตัวแปรอิสระทั้งตัวแปรอุตุนิยมวิทยา และตัวแปรด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละระยะรัศมีประกอบด้วยระยะ 100, 300, 500, 700 และ 1,000 เมตรรอบสถานีตรวจวัด เพื่อเลือกตัวแปรที่ให้ความสัมพันธ์ชัดเจนที่สุดและมีนัยสำคัญทางสถิติในแต่ละกลุ่มตัวแปร จากนั้นตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเส้นหลายตัวแปร (Multicollinearity) ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยค่า Variance Inflation Factor เพื่อวิเคราะห์ตัวแปรที่นำเข้าสู่แบบจำลองจะไม่มีปัญหาความสัมพันธ์เชิงเส้นหลายตัวแปรในระดับรุนแรง

3. การวิเคราะห์แบบจำลอง

การศึกษานี้วิเคราะห์และเปรียบเทียบแบบจำลองทั้งหมด 4 รูปแบบ ดังนี้

3.1 แบบจำลองถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ (Multiple Linear Regression)

แบบจำลองนี้ใช้ตัวแปรทางอุตุนิยมวิทยาและตัวแปรเชิงพื้นที่ที่ผ่านการคัดเลือกในการสร้างสมการถดถอยเชิงเส้นพหุคูณโดยใช้วิธี Backward stepwise regression โดยวิธีดังกล่าวเป็นการคัดตัวแปรในแบบจำลองถดถอยโดยเริ่มจากการใส่ตัวแปรทั้งหมดเข้าแบบจำลอง และเริ่มตัดตัวแปรที่มีความสำคัญน้อยที่สุดทีละตัวแปรเพื่อให้แบบจำลองกระชับขึ้นและลดตัวแปรที่ไม่จำเป็น เพื่อคัดเลือกตัวแปรสุดท้ายเข้าสู่แบบจำลอง (Penn State Eberly College of Science)

3.2 แบบจำลอง Two–Stage Least Squares (2SLS) Regression

ด้วยลักษณะตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินมีลักษณะคงที่ ในบางพื้นที่ไม่พบการเปลี่ยนแปลงระหว่างปี จึงจำเป็นต้องแยกการวิเคราะห์สมการเพื่อประมาณค่าอิทธิพลของการใช้ประโยชน์ที่ดินหลังจากที่ประมาณค่าตัวแปรอุตุนิยมวิทยา ดังนั้นแบบจำลอง 2SLS มีจุดมุ่งหมายเพื่อแยกอธิบายความแปรปรวนของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ออกเป็นสองขั้นตอน ขั้นตอนแรกมุ่งอธิบายความแปรปรวนหลักของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันด้วยตัวแปรอุตุนิยมวิทยา เนื่องจากตัวแปรกลุ่มนี้เป็น ตัวแปรหลักที่เปลี่ยนแปลงในระดับวันต่อวัน และมีอิทธิพลโดยตรงต่อกระบวนการสะสมและการกระจายตัวของฝุ่นละอองในบรรยากาศ เมื่อได้การประมาณค่าจากขั้นแรก ส่วนต่างระหว่างค่าที่สังเกตได้จริงกับค่าที่แบบจำลองทำนายได้ หรือ residual จะถูกนำไปวิเคราะห์ต่อในขั้นตอนถัดไป โดย residual หรือเศษเหลือนี้จะสะท้อนถึงส่วนของความแปรปรวนที่แบบจำลองอุตุนิยมวิทยายังอธิบายไม่ได้ ดังนั้น การนำ residual ไปสร้างแบบจำลองด้วยตัวแปรเชิงพื้นที่ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดินโดยรอบสถานีตรวจวัด เพื่อพิจารณาถึงปัจจัยเชิงพื้นที่สามารถอธิบายส่วนที่เหลือดังกล่าวได้มากน้อยเพียงใด กล่าวอีกนัยหนึ่ง แบบจำลอง 2SLS ในการศึกษานี้ไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อเพิ่มค่าความแม่นยำของการประมาณค่าเท่านั้น แต่ใช้เป็นเครื่องมือในการแยกบทบาทของตัวแปรอุตุนิยมวิทยา และตัวแปรเชิงพื้นที่ออกจากกันอย่างชัดเจน โดยหากเศษเหลือจากขั้นที่ 1 สามารถอธิบายได้ดีด้วยตัวแปรเชิงพื้นที่ จะสะท้อนถึงความแตกต่างเชิงพื้นที่อาจมีอิทธิพลสำคัญต่อฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ แม้หลังจากควบคุมผลของอุตุนิยมวิทยา

3.3 แบบจำลอง Autoregressive with Exogenous Variables (ARX)

แบบจำลองดังกล่าวพัฒนาต่อยอดจากแบบจำลองเชิงเส้นพหุคูณพื้นฐาน โดยเพิ่มตัวแปรเชิงเวลาในรูปแบบของระยะหน่วงเวลาเข้าสู่แบบจำลองร่วมกับตัวแปรอุตุนิยมวิทยา และตัวแปรเชิงพื้นที่ เพื่อสะท้อนถึงโครงสร้างการพึ่งพาค่าฝุ่นละอองก่อนหน้าในระบบอนุกรมเวลา ด้านการเลือกตัวแปรหน่วงเวลา ได้วิเคราะห์อัตสหสัมพันธ์โดยใช้ Autocorrelation Function (ACF) และ Partial Autocorrelation (PACF) เพื่อพิจารณา Lag ที่เหมาะสม จากนั้นจึงเปรียบเทียบประสิทธิภาพของแบบจำลองที่ใช้ Lag ต่าง ๆ และเลือกนำ Lag ที่ให้ผลชัดเจนที่สุดเข้าสู่แบบจำลองสุดท้าย

3.4 Two–Stage Least Squares ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลา

แม้แบบจำลอง 2SLS หัวข้อก่อนหน้าจะสามารถแยกบทบาทของตัวแปรอุตุนิยมวิทยาและตัวแปรเชิงพื้นที่ได้ แต่แนวทางดังกล่าวอาจมีข้อจำกัดสำคัญ คือในขั้นแรก แบบจำลองจะใช้เพียงตัวแปรอุตุนิยมวิทยาในการอธิบายฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวัน ซึ่งอาจยังไม่ครอบคลุมลักษณะการพึ่งพาค่าก่อนหน้าในแต่ละช่วงเวลาของข้อมูลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ค่าฝุ่นละอองในวันปัจจุบันมีความต่อเนื่องจากค่าฝุ่นในวันก่อนหน้า

การศึกษานี้ประมาณค่าแบบจำลอง 2SLS ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลา โดยปรับปรุงขั้นที่ 1 จากแบบจำลองอุตุนิยมวิทยาทั่วไปให้เป็นแบบจำลอง ARX ซึ่งรวมตัวแปรหน่วงเวลา PM $_{t-1}$ เข้ากับตัวแปรอุตุนิยมวิทยา เพื่อศึกษาโครงสร้างเชิงเวลาของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันให้ชัดเจนขึ้น การเพิ่มตัวแปรหน่วงเวลานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อดึงความคงอยู่เชิงเวลา (Temporal Persistence) ของข้อมูลออกมาก่อน กล่าวคือ ให้ขั้นที่ 1 ทำหน้าที่อธิบายทั้งความแปรปรวนที่เกิดจากสภาพอากาศรายวันและความต่อเนื่องของค่าฝุ่นจากวันก่อนหน้า เมื่อได้ residual จากขั้นที่ 1 ซึ่งผ่านการควบคุมทั้งอิทธิพลของอุตุนิยมวิทยาและอิทธิพลเชิงเวลา residual ที่เหลืออยู่แสดงส่วนของความแปรปรวนที่อาจเกี่ยวข้องกับปัจจัยเชิงพื้นที่ได้ชัดเจนขึ้น จากนั้นจึงนำ residual ดังกล่าวไปวิเคราะห์ต่อในขั้นที่ 2 ด้วยตัวแปรเชิงพื้นที่ เช่นเดียวกับแบบจำลอง 2SLS ปกติ แนวคิดสำคัญของแบบจำลองนี้จึงอยู่ที่การลดความสัมพันธ์อัตโนมัติเชิงเวลาใน residual ของขั้นที่ 1 ก่อน แล้วจึงตรวจสอบว่าปัจจัยเชิงพื้นที่ยังสามารถอธิบายความแปรปรวนส่วนที่เหลือได้หรือไม่ โดยแบบจำลองนี้จึงมีวัตถุประสงค์สองประการ ได้แก่ ประการแรก เพื่อประเมินการรวมตัวแปรเชิงเวลาเข้าสู่ขั้นที่ 1 จะช่วยเพิ่มความสามารถของแบบจำลองในการอธิบายฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันได้มากน้อยเพียงใด และประการที่สอง เพื่อประเมินว่าหลังจากใช้ข้อมูลฝุ่นละอองของวันก่อนหน้า ปัจจัยเชิงพื้นที่ยังมีบทบาทในการอธิบาย residual ที่เหลืออยู่หรือไม่ หาก residual ในขั้นที่ 2 สามารถอธิบายได้เพียงเล็กน้อย ซึ่งความแปรปรวนหลักของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ในข้อมูลชุดนี้ถูกอธิบายโดยองค์ประกอบเชิงเวลาและอุตุนิยมวิทยาเป็นส่วนใหญ่

ภายหลังการประเมินประสิทธิภาพและคาดการณ์แบบจำลองได้ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของแบบจำลองด้วยค่า Adjusted R^2 และ Root Mean Squared Error (RMSE) โดยค่า Adjusted R^2 ใช้แสดงสัดส่วนความแปรปรวนของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ที่แบบจำลองสามารถอธิบายได้ ส่วนค่า RMSE ใช้ประเมินความคลาดเคลื่อนของการประมาณค่าแบบจำลอง ซึ่งอยู่ในหน่วยไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร สามารถคำนวณได้ดังสมการที่ 1

$$RMSE = \sqrt{\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}(y_i - \hat{y}_i)^2} \qquad (1)$$

โดยที่ y_i คือค่าที่ได้จากการตรวจวัด ส่วน $\hat{y}_i$ คือค่าที่แบบจำลองสามารถประมาณได้ และ n คือจำนวนข้อมูลทั้งหมด ในการศึกษานี้ใช้การตรวจสอบความสามารถในการประมาณค่าด้วยวิธี 10 fold cross validation เป็นการประเมินความถูกต้องของแบบจำลองในการคาดการณ์ข้อมูลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ที่ไม่ได้อยู่ในชุดที่ใช้ในการสร้างแบบจำลอง การศึกษานี้ใช้วิธี 10 fold cross validation โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 10 ส่วนเท่า ๆ กัน ในแต่ละรอบจะใช้ข้อมูล 9 ส่วนสำหรับการสร้างแบบจำลอง และจะใช้เพียง 1 ส่วนสำหรับการทดสอบแบบจำลอง จากนั้นทำการสลับข้อมูลทดสอบจนครบทั้ง 10 รอบ แล้วสรุปผลเป็นค่า cross validation R^2 และ cross validation RMSE วิธีนี้สามารถลดความเอนเอียงจากการประเมินแบบจำลองด้วยข้อมูลชุดเดียว และสามารถบอกถึงเสถียรภาพของแบบจำลองที่ใช้ได้ (De Rooij, *et al*., 2020)

4. การวิเคราะห์อัตสหสัมพันธ์และการเลือกระยะหน่วงเวลา

เนื่องจากข้อมูลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นข้อมูลรายวัน จึงมีความเป็นไปได้ที่ค่าความเข้มข้นในปัจจุบันจะขึ้นกับค่าความเข้มข้นในวันก่อนหน้า การวิเคราะห์อัตสหสัมพันธ์จึงถูกนำมาตรวจสอบค่าฝุ่นละอองของวันก่อนหน้าก่อนนำเข้า

แบบจำลองถดถอย จากฟังก์ชันอัตสหสัมพันธ์ (ACF) เพื่อประเมินความสัมพันธ์ระหว่างค่าฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ณ เวลา t กับค่าที่ล่าช้าไป k วัน (Penn State Eberly College of Science) โดยค่าสัมประสิทธิ์อัตสหสัมพันธ์ที่ Lag k สามารถคำนวณจากสมการที่ 2

$$\rho_k = \frac{\sum_{t=k+1}^{n}(Y_t-\bar{Y})(Y_{t-k}-\bar{Y})}{\sum_{t-1}^{n}(Y_t-\bar{Y})^2} \qquad (2)$$

โดยที่ ρ_k คือค่าสัมประสิทธิ์อัตสหสัมพันธ์ที่ระยะหน่วงเวลา k และ Y_t คือค่าความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ณ เวลา t ส่วน Y_{t-k} คือความเข้มข้นที่ล่าช้าไป k วัน ส่วน $\bar{Y}$ คือค่าเฉลี่ยของอนุกรมเวลา และ n คือ จำนวนข้อมูลทั้งหมด ส่วน k คือจำนวนช่วงเวลาที่ล่าช้า หรือ Lag ซึ่งในการศึกษานี้ ข้อมูลถูกเรียงตามสถานีตรวจวัดและวันที่ จากนั้นสร้างตัวแปรหน่วงเวลาในสถานีเดียวกันดังสมการที่ 3

$$PM_lag1_{i,t} = PM_{i,t-1} \qquad (3)$$

โดยที่ $PM_{i,t}$ คือค่าความเข้มข้นฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ของสถานี i ในวัน t และ $PM_{i,t-1}$ คือค่าของวันก่อนหน้าในสถานีเดียวกัน ส่วน i คือดัชนีสถานีตรวจวัด และ t คือดัชนีเวลาในระดับรายวัน ผลการวิเคราะห์พบ Lag1 มีความชัดเจนที่สุด และเมื่อนำ Lag ต่าง ๆ ตั้งแต่ 1–7 วันมาทดสอบในแบบจำลอง Autoregressive พบ Lag1 ให้ค่า R^2 สูงที่สุด และ RMSE น้อยที่สุด จึงเลือก PM_{t-1} เป็นตัวแปรเชิงเวลาในการประมาณค่าแบบจำลอง Autoregressive และประมาณค่าด้วยวิธี Ordinary Least Squares (OLS) โดยผลลัพธ์จากการประมาณค่าของแต่ละระยะหน่วงเวลาแสดงผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : ผลการเปรียบเทียบระยะหน่วงเวลา (Lag time) สำหรับการคัดเลือกตัวแปรเชิงเวลาในแบบจำลองเชิงเวลา

Lag	จำนวนข้อมูล (n)	Adjusted R^2	RMSE (μg/m³)	Cross Validation R^2	CV RMSE (μg/m³)
lag1	51,349	**0.752**	7.367	0.752	7.369
lag2	51,307	**0.582**	9.55	0.582	9.562
lag3	51,265	**0.497**	10.48	0.497	10.492
lag4	51,223	**0.465**	10.82	0.464	10.826
lag5	51,181	**0.451**	10.95	0.451	10.956
lag6	51,139	**0.445**	10.98	0.445	10.992
lag7	51,097	**0.429**	11.11	0.429	11.124

ส่วนค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหน่วงเวลา 1 วันมีค่าเท่ากับ 0.764 โดยค่านี้มิได้เป็นค่า ACF โดยตรง แต่เป็นค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยแสดงอิทธิพลของค่าฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ในวันก่อนหน้าต่อค่าฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ในวันปัจจุบัน การจัดเตรียมข้อมูล การคำนวณตัวแปรหน่วงเวลา การวิเคราะห์ทางสถิติ การพัฒนาแบบจำลอง และการตรวจสอบความถูกต้องของแบบจำลองในการศึกษานี้ ดำเนินการด้วย Python ผ่านแพลตฟอร์ม Google Colab ทั้งนี้ การสร้างตัวแปรเชิงเวลาและการพัฒนาแบบจำลองทั้งหมดดำเนินการภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันเพื่อให้กระบวนการวิเคราะห์มีความต่อเนื่องและสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ภายหลังการควบคุมตัวแปรอุตุนิยมวิทยาและตัวแปรเชิงพื้นที่ ผลดังกล่าวยืนยันว่าข้อมูลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงเวลาอย่างชัดเจน และสนับสนุนความเหมาะสมของการเลือก Lag1 เป็นตัวแปรเชิงเวลาในการประมาณค่าแบบจำลองขั้นถัดไป

ผลการวิจัย

1. ผลการคัดเลือกตัวแปร

การคัดเลือกตัวแปรสำหรับแบบจำลองดำเนินการ 2 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์สถิติสหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างค่าฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ กับตัวแปรอิสระแต่ละกลุ่มในหลายระยะรัศมี และการตรวจสอบความสัมพันธ์ซ้ำซ้อนระหว่างตัวแปรอิสระ ทั้งนี้ สำหรับตัวแปรเชิงพื้นที่ที่มีหลายระยะรัศมี ได้เลือกตัวแปรที่ให้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สัมบูรณ์ชัดเจนที่สุดและมีนัยสำคัญทางสถิติเป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มตัวแปร ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : ผลการคัดเลือกตัวแปรอิสระจากสถิติสหสัมพันธ์ Pearson Correlation

ประเภทตัวแปร	ตัวแปรที่ถูกคัดเลือก	Buffer radius (meter)	Pearson Correlation Coefficient	p-value	Variable Direction
ตัวแปรอุตุนิยมวิทยา	Wind speed	N/A	**0.115**	<0.001	-
	Temperature	N/A	**0.141**	<0.001	-
	Relative Humidity	N/A	**0.407**	<0.001	-
	Barometric Pressure	N/A	**0.393**	<0.001	+
ตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดิน	Agricultural	300	**0.029**	<0.001	-
	Commercial	100	**0.041**	<0.001	-
	Commercial Compact High-rise	700	**0.016**	0.0003	+
	Commercial Compact Mid-rise	700	**0.053**	<0.001	-
	Green space	1,000	**0.049**	<0.001	+
	Industrial	1,000	**0.063**	<0.001	+
	Institutional	100	**0.010**	0.0188	-
	Landfill	700	**0.040**	<0.001	+
	Metro Rail Station	100	**0.023**	<0.001	-
	Residential	300	**0.025**	<0.001	+
	Residential Open low-rise	100	**0.071**	<0.001	+
	Traffic Line	100	**0.039**	<0.001	+
	Transport Hub	100	**0.018**	<0.001	+
	Terminal Point	1,000	**0.019**	<0.001	-
	Water Boundary	500	**0.048**	<0.001	+

จากตารางที่ 2 ตัวแปรอุตุนิยมวิทยาให้ความสัมพันธ์กับฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ สูงกว่าปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยเฉพาะความชื้นสัมพัทธ์ และความกดอากาศ แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงที่สุดในชุดตัวแปรทั้งหมด ส่วนตัวแปรเชิงพื้นที่ที่ให้ความสัมพันธ์ชัดเจนที่สุดคือที่อยู่อาศัยประเภทอาคารเตี้ยและไม่หนาแน่น (Residential Open low-rise) ในระยะรัศมี 100 เมตร และพื้นที่อุตสาหกรรม ในระยะรัศมี 1,000 เมตร อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์จากการใช้ประโยชน์ที่ดิน

โดยรวมจัดอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ แสดงถึงปัจจัยเชิงพื้นที่มีบทบาทเป็นรองเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับตัวแปรอุตุนิยมวิทยาในการอธิบายอิทธิพลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวัน อย่างไรก็ตาม แม้ตัวแปรพื้นที่สีเขียว (Green Space) และพื้นที่แหล่งน้ำ (Water Boundary) จะให้ความสัมพันธ์เชิงบวกกับฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ แต่ผลดังกล่าวไม่ได้ตีความโดยตรงเกี่ยวกับความเป็นพื้นที่สีเขียวหรือแหล่งน้ำเป็นปัจจัยกระตุ้นความเข้มข้นของฝุ่นละอองเพิ่มขึ้น จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องชี้ถึงอิทธิพลของพื้นที่สีเขียวและแหล่งน้ำต่อฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ มีความซับซ้อนและขึ้นกับบริบทเชิงพื้นที่ ระดับการวิเคราะห์ รูปแบบอากาศและกลศาสตร์ และความใกล้แหล่งกำเนิดมลพิษ โดยเฉพาะในพื้นที่ศึกษาที่มีความเป็นเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งพื้นที่สีเขียวและแนวขอบแหล่งน้ำอาจอยู่ร่วมกับถนนสายหลักหรือพื้นที่ก่อสร้างหนาแน่นได้ ซึ่งภายหลังการคัดเลือกตัวแปรด้วยสถิติสหสัมพันธ์ ได้ตรวจสอบปัญหาความสัมพันธ์ซ้ำซ้อนระหว่างตัวแปรอิสระด้วยดัชนี VIF เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของการนำตัวแปรเข้าสู่แบบจำลองถดถอย ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : ผลการตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเส้นหลายตัวแปร (Multicollinearity)

ตัวแปรอิสระ	Buffer radius (Meter)	VIF
Commercial	100	**6.592**
Commercial Compact Mid-rise	700	**4.939**
Traffic Line	100	**3.697**
Residential Open Low-rise	100	**3.660**
Terminal Point	1,000	**3.259**
Green space	1,000	**2.886**
Industrial	1,000	**2.831**
Residential	300	**2.551**
Institutional	100	**2.544**
Landfill	700	**2.506**
Water Boundary	500	**2.277**
Metro Rail Station	100	**2.143**
Commercial Compact High-rise	700	**2.078**
Barometric Pressure	N/A	**1.995**
Transport Hub	100	**1.942**
Agricultural	300	**1.697**
Temperature	N/A	**1.424**
Wind speed	N/A	**1.333**
Relative Humidity	N/A	**1.308**

จากตารางที่ 3 ตัวแปรส่วนใหญ่มีค่า VIF ต่ำกว่า 5 ไม่พบปัญหาความสัมพันธ์เชิงเส้นหลายตัวแปรในระดับรุนแรง มีเพียงพื้นที่พาณิชยกรรม ซึ่งให้ค่า VIF เท่ากับ 6.592 ซึ่งสูงกว่าตัวแปรอื่น ดังนั้น ตัวแปรที่ผ่านการคัดเลือกจึงสามารถนำไปใช้เป็นตัวแปรตั้งต้นในการวิเคราะห์แบบจำลองในขั้นตอนถัดไปได้ ซึ่งในการศึกษานี้ ผู้วิจัยไม่ได้ตัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอุตุนิยมวิทยากับตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินออกจากการวิเคราะห์ล่วงหน้า เนื่องจากทั้งสองกลุ่มตัวแปรอาจมีบทบาทร่วมกันต่อความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ อย่างไรก็ตาม เพื่อป้องกันปัญหาความซ้ำซ้อนเชิงเส้นระหว่างตัวแปรอิสระ จึงตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเส้นหลายตัวแปรระหว่างตัวแปรอิสระทั้งหมดที่ผ่านการคัดเลือกแล้วด้วยค่า Variance Inflation Factor (VIF) ซึ่งแนวทางดังกล่าวสามารถอธิบายถึงการนำตัวแปรอุตุนิยมวิทยาและตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินเข้าสู่แบบจำลองร่วมกันแล้ว จะเกิดปัญหา ความสัมพันธ์เชิงเส้นหลายตัวแปรในระดับรุนแรงหรือไม่ และผลการตรวจสอบพบว่าตัวแปรส่วนใหญ่มีค่า VIF อยู่ในระดับยอมรับได้ ถึงแม้ตัวแปรบางส่วนอาจมีความเชื่อมโยงกันในเชิงแนวคิด เช่น พื้นที่อาคารลักษณะหนาแน่นสูง อาจสัมพันธ์กับอุณหภูมิหรือความเร็วลม แต่ในเชิงสถิติยังไม่พบความสัมพันธ์ดังกล่าวที่รุนแรงจนเป็นผลให้แบบจำลองขาดความเหมาะสม ดังนั้น ตัวแปรทั้งสองกลุ่มจึงยังสามารถนำมาวิเคราะห์ร่วมกันได้ในแบบจำลองขั้นต่อไป ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้กล่าวถึงตัวแปรอุตุนิยมวิทยาและตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นกลุ่มที่ต้องแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด แต่พิจารณาทั้งสองกลุ่มเป็นองค์ประกอบที่อาจเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ กล่าวคือ ตัวแปรอุตุนิยมวิทยาจะแสดงถึงลักษณะอากาศที่เปลี่ยนแปลงในระดับรายวัน ขณะที่ตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นตัวแทนลักษณะเชิงพื้นที่และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ศึกษา การตรวจสอบด้วย VIF จึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่ใช้ยืนยันถึงทั้งสองกลุ่มตัวแปรสามารถอยู่ร่วมกันในแบบจำลองได้โดยไม่เกิดปัญหาความซ้ำซ้อนในระดับที่กระทบต่อการตีความผลลัพธ์

2. ผลลัพธ์จากแบบจำลอง

เมื่อวิเคราะห์แบบจำลองครบทั้ง 4 รูปแบบ ได้แก่ Multiple Linear Regression (MLR), Two–Stage Least Squares (2SLS), Autoregressive with Exogenous Variables (ARX) และ Two–Stage Least Squares ร่วมกับ ARX Lag1 พบว่าแบบจำลองแต่ละแบบให้ผลแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยแบบจำลองที่ไม่รวมตัวแปรเชิงเวลา ได้แก่ MLR และ 2SLS ให้ความสามารถในการอธิบายฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ อยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ ขณะที่แบบจำลองที่รวมตัวแปรเชิงเวลา ได้แก่ ARX และ 2SLS ร่วมกับ ARX Lag1 ให้ผลดีขึ้นอย่างชัดเจน โดยข้อมูลฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในพื้นที่กรุงเทพมหานครมีองค์ประกอบเชิงเวลาที่สำคัญ และค่าฝุ่นในวันก่อนหน้ามีส่วนช่วยอธิบายค่าฝุ่นในวันปัจจุบันได้มาก

ผลการวิเคราะห์พบว่า Two–Stage Least Squares แบบไม่รวมตัวแปรเชิงเวลาให้ค่า Adjusted R^2 เท่ากับ 0.315 และ RMSE เท่ากับ 12.237 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ซึ่งใกล้เคียงกับแบบจำลอง MLR ที่มีค่า Adjusted R^2 เท่ากับ 0.320 และ RMSE เท่ากับ 12.198 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร แม้วิธี 2SLS จะช่วยให้ตีความบทบาทของ residual ของการใช้ประโยชน์ที่ดินได้ชัดขึ้น แต่เมื่อยังไม่ได้รวมองค์ประกอบเชิงเวลาเข้าแบบจำลอง ความสามารถโดยรวมของแบบจำลองไม่ได้ดีขึ้นอย่างชัดเจน

ด้านผลลัพธ์จากการวิเคราะห์ แบบจำลอง ARX ให้ความสามารถและประสิทธิภาพในการวิเคราะห์ฝุ่นละอองได้ชัดเจนที่สุด โดยมีค่า Adjusted R^2 เท่ากับ 0.752 และ RMSE เท่ากับ 7.367 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ขณะที่แบบจำลอง 2SLS ร่วมกับ ARX Lag1 ให้ผลใกล้เคียงกับแบบจำลอง ARX และพบความสัมพันธ์แบบมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนแบบจำลอง MLR และ 2SLS แบบไม่มีตัวแปรเชิงเวลา ให้ประสิทธิภาพในการอธิบายและประมาณค่าต่ำกว่า โดยแสดงผลลัพธ์ดังตารางที่ 4 และตารางที่ 5

ตารางที่ 4 : ผลลัพธ์จากการวิเคราะห์แบบจำลองที่ไม่รวมตัวแปรเชิงเวลา

วิธีการ	แบบจำลอง	Adjusted R^2	RMSE ($\mu g/m^3$)	CV R^2	CV RMSE ($\mu g/m^3$)
Multiple Linear Regression (MLR)	$PM_{2.5} = -1402.54 - 5.64^{***}(WS) - 0.225^{***}(Temp) - 0.507^{***}(RH) + 1.45^{***}(BP) + 0.000021^{***}(Agricultural_{300}) + 0.00001^{***}(Commercial\ Compact\ High_{700}) - 0.000002^{***}(Commercial\ Compact\ Mid_{700}) + 0.000005^{***}(Green\ space_{1,000}) - 0.000004^{*}(Industrial_{1,000}) + 0.000578^{***}(Institutional_{100}) - 0.000028^{***}(Landfill_{700}) - 0.003758^{***}(Metro\ rail\ station_{100}) + 0.000558^{***}(Residential\ Open\ Low_{100}) + 0.000164^{***}(Traffic\ line_{100}) + 0.000152^{***}(Transport\ hub_{100}) - 0.0137^{***}(Terminal\ point_{1,000}) + 0.000023^{***}(Water\ boundary_{500})$	0.320	12.198	0.320	12.201
Two-Stage Least squares regression	$Stage\ 1: PM_{2.5} = -1124.357 - 3.853^{***}(WS) - 0.415^{***}(Temp) - 0.527^{***}(RH) + 1.191^{***}(BP)$ $Stage\ 2: Residual_{stage1} = -2.8494 + 0.000009^{***}(Commercial\ Compact\ High_{700}) - 0.000003^{***}(Commercial\ Compact\ Mid_{700}) + 0.000004^{***}(Green\ space_{1,000}) - 0.000005^{***}(Industrial_{1,000}) + 0.00045^{***}(Institutional_{100}) - 0.000017^{***}(Landfill_{700}) - 0.003403^{***}(Metro\ rail\ station_{100}) + 0.000518^{***}(Residential\ Open\ Low_{100}) + 0.000139^{***}(Traffic\ line_{100}) + 0.000174^{***}(Transport\ hub_{100}) + 0.000023^{***}(Water\ boundary_{500})$	0.315	12.237	0.315	12.242

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05, ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ *** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ตารางที่ 5 : ผลลัพธ์จากแบบจำลองที่นำตัวแปรเชิงเวลามาร่วมวิเคราะห์

วิธีการ	แบบจำลอง	Adjusted R^2	RMSE ($\mu g/m^3$)	CV R^2	CV RMSE ($\mu g/m^3$)
Autoregressive with Exogenous Variables (ARX)	$PM_{2.5} = -189.281 - 2.979^{***}(WS) - 0.341^{***}(Temp) - 0.207^{***}(RH) + 0.219^{***}(BP) + 0.764^{***}(PM_{lag1}) + 0.000014^{***}(Agricultural_{300}) + 0.000005^{***}(Commercial\ Compact\ H + 0.000002^{***}(Green\ space_{1,000}) + 0.000002^{**}(Industrial_{1,000}) + 0.000126^{***}(Institutional_{100}) - 0.000007^{**}(Landfill_{700}) - 0.000491^{***}(Metro\ rail\ station_{100}) + 0.000137^{***}(Residential\ Open\ Low_{10} + 0.000054^{***}(Traffic\ Line_{100}) - 0.022384^{***}(Terminal\ point_{1,000}) + 0.000006^{***}(Water\ boundary_{500})$	0.752	7.367	0.752	7.369
Two–Stage Least Squares + ARX Lag1	$Stage\ 1 : PM_{2.5} = -152.519 + 0.777^{***}(PM_{lag1}) - 2.190^{***}(WS) - 0.378^{***}(Temp) - 0.196^{***}(RH) + 0.183^{***}(BP)$ $Stage\ 2 : Residual_{stage1} = -0.865 + 0.000006^{*}(Agricultural_{300}) + 0.000004^{**}(Commercial\ Compact\ Hi + 0.000002^{***}(Green\ space_{1,000}) + 0.000002^{*}(Industrial_{1,000}) + 0.000100^{***}(Institutional_{100}) - 0.000435^{***}(Metro\ rail\ station_{100}) + 0.000002^{*}(Residential_{300}) + 0.000098^{***}(Residential\ Open\ Low_{10} + 0.000045^{***}(Traffic\ line_{100}) - 0.017081^{***}(Terminal\ point_{1,000}) + 0.000005(Water\ boundary_{500})$	0.751	7.373	0.751	7.377

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05, ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ *** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

จากตารางที่ 5 แบบจำลอง ARX ให้ผลการตรวจสอบความถูกต้องได้ดีที่สุด จากการตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้ 10 fold cross validation ซึ่งให้ค่า cross validation R^2 เท่ากับ 0.752 และ cross validation RMSE เท่ากับ 7.369 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ซึ่งใกล้เคียงกับค่าที่ได้จากแบบจำลอง ต่อไปคือแบบจำลอง 2SLS ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลา ให้ผลใกล้เคียงกับแบบจำลอง ARX อย่างมาก โดยมีค่า Adjusted R^2 เท่ากับ 0.751 และค่า RMSE เท่ากับ 7.373 ส่วนค่าที่ได้จากการตรวจสอบความถูกต้อง cross validation R^2 เท่ากับ 0.751 และ cross validation RMSE เท่ากับ 7.377 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร อย่างไรก็ตาม แบบจำลองดังกล่าวอาจให้ประสิทธิภาพการประมาณค่าในระดับสูง แต่ผลลัพธ์ที่ได้ไม่ได้สูงกว่า

แบบจำลอง ARX อย่างชัดเจน หลังจากผ่านโครงสร้างการจัดการเชิงเวลามีขนาดค่อนข้างเล็ก และไม่เด่นชัดมากนัก ซึ่งแบบจำลองทั้งหมดนี้ถูกแสดงผลผ่านแผนภูมิดังภาพที่ 2 ซึ่งแสดงการกระจายระหว่างค่าฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ที่ตรวจวัดได้จริงกับค่าที่แบบจำลองประมาณได้ สำหรับแบบจำลองที่ไม่รวมตัวแปรเชิงเวลา ได้แก่ Multiple Linear Regression (MLR) และ Two-Stage Least Squares ผลการวิเคราะห์พบจุดข้อมูลมีการกระจายห่างจากเส้น 1:1 อย่างมาก และมีการกระจายตัวในแนวดิ่งสูง แบบจำลองทั้งสองสามารถอธิบายความแปรปรวนของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ได้ในระดับจำกัดมาก แม้แบบจำลอง Two-Stage Least Squares จะช่วยแยกการอธิบายระหว่างอิทธิพลของตัวแปรอุตุนิยมวิทยาและ residual เชิงพื้นที่ได้ชัดเจนขึ้น แต่ผลการประมาณค่าโดยรวมไม่แตกต่างจากแบบจำลอง MLR อย่างเด่นชัด ซึ่งหากเปรียบเทียบกับแบบจำลองที่ใช้ข้อมูลฝุ่นของวันก่อนหน้ามาวิเคราะห์ ทั้งค่าสถิติและแผนภูมิการกระจายจะมีลักษณะต่างจากภาพที่ 2 ดังภาพที่ 3

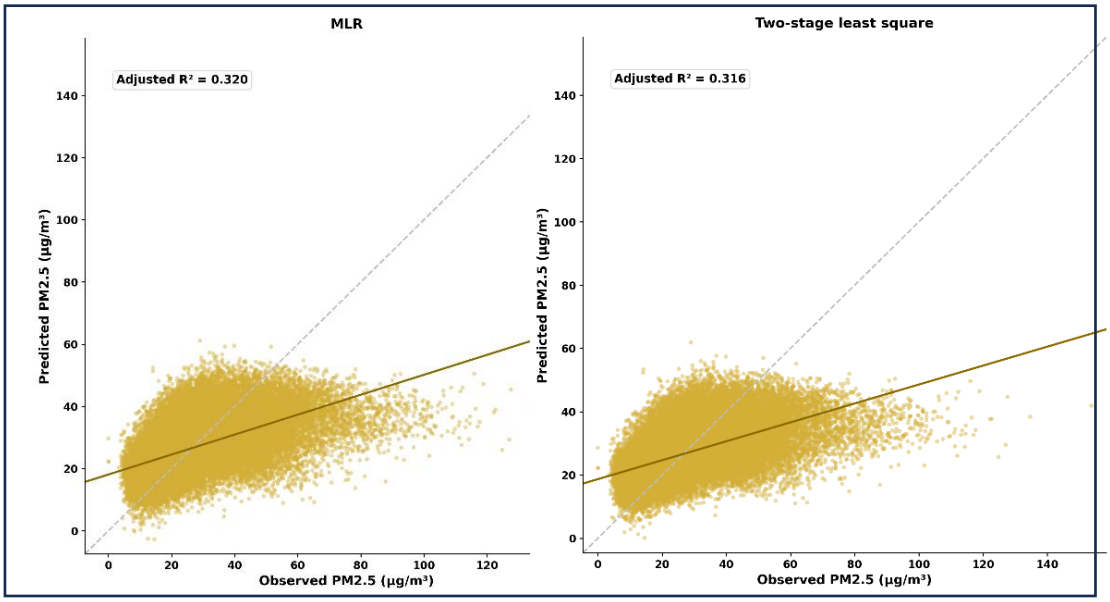

ภาพที่ 2 แผนภูมิการกระจาย (Scatter plot) แสดงการวิเคราะห์จากแบบจำลอง MLR และแบบจำลอง 2SLS

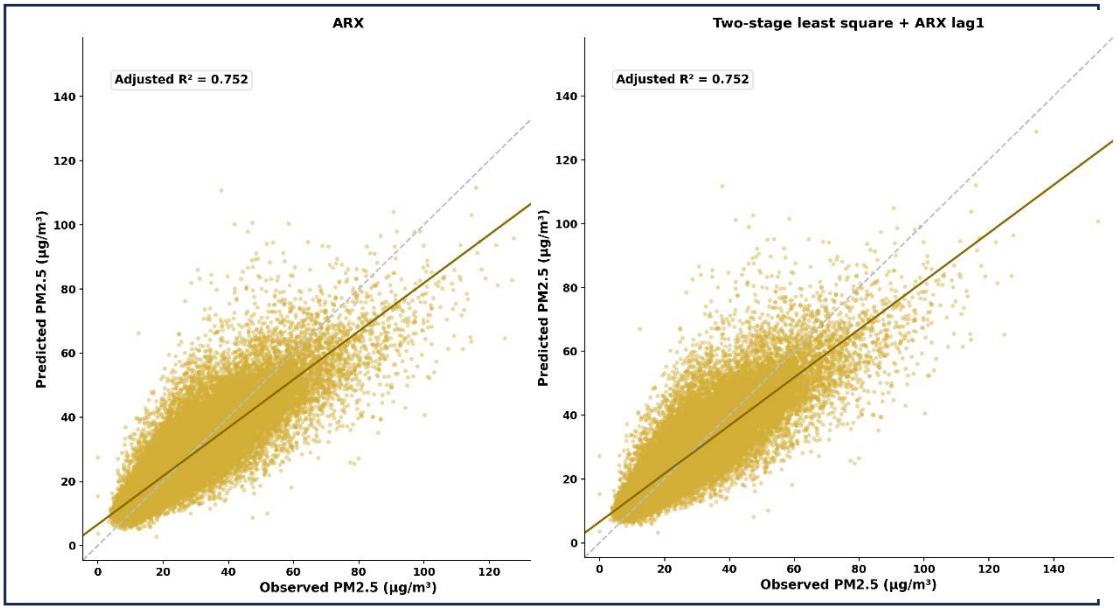

ภาพที่ 3 แผนภูมิการกระจาย (Scatter plot) แสดงการวิเคราะห์จากแบบจำลอง ARX และแบบจำลอง 2SLS + ARX

ในทางตรงข้าม ภาพที่ 3 แสดงแผนภูมิการกระจายของแบบจำลองที่รวมตัวแปรเชิงเวลา ได้แก่ Autoregressive with Exogenous Variables (ARX) และ Two-Stage Least Squares ร่วมกับ ARX Lag1 สามารถสังเกตได้ถึงจุดข้อมูลเกาะกลุ่มใกล้เส้น 1:1 มากขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับภาพที่ 2 และมีการกระจายตัวลดลง สอดคล้องกับค่า Adjusted R^2 ที่สูงขึ้นและค่า RMSE ที่ลดลงอย่างมาก ผลดังกล่าวแสดงถึงการเพิ่มตัวแปรหน่วงเวลา โดยเฉพาะค่าฝุ่นละอองของวันก่อนหน้าช่วยเพิ่มความสามารถของแบบจำลองในการอธิบายและประมาณค่าฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าแบบจำลองที่ไม่ใช้ตัวแปรเชิงเวลา

ข้อสังเกตสำหรับพื้นที่สีเขียว (Green space) แม้การศึกษาจำนวนมากจะแสดงถึงบทบาทของพื้นที่สีเขียวในการดักจับอนุภาคและมีแนวโน้มลดฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ลงได้ แต่ผลของพื้นที่สีเขียวไม่ได้เป็นทิศทางเดียวเสมอไป โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่เมือง พืชพรรณหรือแนวต้นไม้สามารถลดความเร็วลม กีดขวางการระบายอากาศ และเป็นผลให้มลพิษสะสมบนถนนได้ในบางสภาพแวดล้อม (Jin *et al*., 2014) ซึ่งระบุถึงการปลูกต้นไม้ใน urban street canyon เป็น double edged sword หรือดาบสองคม คือมีทั้งผลดีด้านภูมิทัศน์และการดักจับอนุภาค แต่อาจทำให้ฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ สะสมที่ระดับถนนได้ หากปัจจัยดังกล่าวไปรบกวนการไหลเวียนอากาศ ในการศึกษานี้จึงอาจตีความได้ถึงการที่พื้นที่สีเขียวบางส่วนในกรุงเทพมหานครตั้งอยู่ร่วมกับโครงสร้างเมืองและแนวคมนาคมที่มีแหล่งกำเนิดมลพิษสูง หรืออาจอยู่ในตำแหน่งที่การถ่ายเทอากาศที่ไม่ดี ส่งผลให้ตัวแปรนี้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของบริบทพื้นที่โดยรอบ มากกว่าจะเป็นสาเหตุโดยตรงของการเพิ่มขึ้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ เช่นเดียวกับพื้นที่แหล่งน้ำ (Water boundary) มีการศึกษาถึงแหล่งน้ำในพื้นที่เมืองมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ได้ในบางบริบท โดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ตามแนวแหล่งกำเนิดมลพิษจากภายนอก เนื่องจากแหล่งน้ำอาจทำหน้าที่เป็น ตัวปิดกั้นต่อฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ และทำให้ความเข้มข้นของฝุ่นเหนือผิวน้ำเพิ่มขึ้นผ่านกลไก lake breeze circulation หรือการไหลเวียนของลมบนพื้นที่แหล่งน้ำ โดยการศึกษาดังกล่าวรายงานถึงพื้นที่ผิวน้ำมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ที่ระดับ 0.606–0.703 และในกรณีของพื้นที่แหล่งน้ำขนาดใหญ่ ความเข้มข้นฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ เหนือผิวน้ำสูงกว่าพื้นที่ดินรอบข้างประมาณร้อยละ 6–13 (Zhou *et al*., 2021)

สรุปและอภิปรายผล

ผลจากการศึกษาพบแบบจำลองทางสถิติและอนุกรมเวลาทั้ง 4 รูปแบบให้ความสามารถในการอธิบายฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ได้แตกต่างกัน โดยแบบจำลอง Autoregressive with Exogenous Variables (ARX) ให้ผลในการวิเคราะห์ได้ดีที่สุดในการประมาณค่า รองลงมาคือแบบจำลอง Two–Stage Least Squares ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลา ซึ่งให้ผลลัพธ์ได้ใกล้เคียงกันและมีการประมาณค่าใกล้เคียงกับแบบจำลอง ARX ขณะที่แบบจำลอง Multiple Linear Regression และ Two–Stage Least Squares แบบไม่มีตัวแปรเชิงเวลาให้ความสามารถในการอธิบายฝุ่นละอองได้ต่ำกว่าอย่างชัดเจน ซึ่งลักษณะของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในพื้นที่กรุงเทพมหานครซึ่งมีโครงสร้างการเชิงเวลา และการเพิ่มตัวแปรหน่วงเวลาช่วยเพิ่มความสามารถของแบบจำลองได้อย่างมีนัยสำคัญ

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของตัวแปร พบตัวแปรทางอุตุนิยมวิทยามีบทบาทสำคัญต่อฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ มากกว่าตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างชัดเจน โดยเฉพาะความชื้นสัมพัทธ์และความกดอากาศ เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลา สามารถเพิ่มประสิทธิภาพของแบบจำลอง ARX ได้ดีมากขึ้น ขณะที่การใช้ประโยชน์ที่ดินมีส่วนอธิบายความแตกต่างของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ได้เพียงเล็กน้อย ซึ่งมีอิทธิพลในระดับรองลงมา ผลของแบบจำลอง Two–stage Least Squares แสดงถึงเศษเหลือ (residual) จากแบบจำลองชั้นแรกสามารถถูกอธิบายด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินได้เพียงเล็กน้อย โดยเฉพาะเมื่อผลกระทบชั่วคราวถูกดึงออกไปในแบบจำลอง Two–Stage Least Squares ร่วมกับตัวแปรเชิงเวลา ซึ่งบ่งชี้ถึงความแปรปรวนหลักของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในข้อมูลชุดนี้ เกี่ยวข้องกับปัจจัยเชิงเวลาและอุตุนิยมวิทยาเป็นสำคัญ

จากการศึกษาก่อนหน้าซึ่งพัฒนาแบบจำลองเชิงเส้นสำหรับฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ และ PM_{10} ในกรุงเทพมหานคร โดยพบตัวแปรอุตุนิยมวิทยามีบทบาทสำคัญในแบบจำลอง ได้แก่ ปริมาณน้ำฝน ความกดอากาศ และความเร็วลม ขณะที่ตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ถูกคัดเลือกเข้าสู่แบบจำลองของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ซึ่งใช้ระยะบัฟเฟอร์รอบสถานีที่ 200 – 1,000 เมตร มีเพียงพื้นที่อุตสาหกรรมและพื้นที่คมนาคมและระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละชนิดกับฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ค่อนข้างต่ำ (Cheewinsiriwat, *et al.*, 2022) ซึ่งประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับผลของการศึกษานี้ที่พบตัวแปรอุตุนิยมวิทยามีบทบาทชัดเจนกว่าตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินในการอธิบายฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในกรุงเทพมหานคร ขณะที่ตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินมีบทบาทในระดับรองลงมา

นอกจากนี้ ผลการศึกษานี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ Jain และคณะ ในการประมาณค่าฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวัน เมือง Pittsburgh จากข้อมูลรายวันของอุปกรณ์ตรวจวัดแบบ low cost sensors ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวมีจุดร่วมสำคัญคือมิติเชิงเวลา (Jain *et al.*, 2021) แม้วิธีการของการศึกษาดังกล่าวจะแตกต่างจากการศึกษานี้ โดยใช้แบบจำลอง LUR และ LURF และการแยกสัญญาณด้วย wavelet decomposition แต่ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงถึงฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในเขตเมืองควรพิจารณาทั้งองค์ประกอบเชิงเวลาและเชิงพื้นที่ร่วมกัน และบ่งบอกข้อจำกัดของแบบจำลองเชิงเส้นในการอธิบายบริบทของมลพิษที่มีลักษณะไม่เป็นเชิงเส้นและอาจมีข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นที่มีบริบทแตกต่างกัน ซึ่งการศึกษานี้ที่ความแปรปรวนของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ รายวันในกรุงเทพมหานครโดยมีโครงสร้างเชิงเวลาและสภาพอุตุนิยมวิทยารายวันเป็นอิทธิพลหลัก ขณะที่ตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินมีบทบาทเสริมในเชิงพื้นที่ อย่างไรก็ตาม งานวรรณกรรมดังกล่าวได้ชี้ถึงข้อจำกัดของแบบจำลองที่มักอาศัยสมมติฐานความสัมพันธ์เชิงเส้น ทั้งที่กระบวนการกำหนดความเข้มข้นของมลพิษจำนวนมากมีลักษณะไม่เป็นเชิงเส้น และอาจมีปัญหาเรื่องการวิเคราะห์แบบจำลอง เมื่อใช้นอกพื้นที่ที่ใช้สร้างแบบจำลอง ประเด็นดังกล่าวจึงช่วยสนับสนุนการตีความผลของแบบจำลองเชิงพื้นที่สำหรับฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ควรพิจารณาร่วมกับอิทธิพลของโครงสร้างเวลา และบริบทของเมือง

อีกประเด็นสำคัญคือ การตีความบทบาทของตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดิน ควรพิจารณาภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลและกรอบแบบจำลองร่วมกัน ประการแรก ตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะเชิงพื้นที่โดยรอบสถานีตรวจวัด และสามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนของบริบทเมืองหรือแหล่งกำเนิดมลพิษในเชิงโครงสร้างได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่สามารถใช้แทนค่าความเข้มของกิจกรรมจราจรจริงในแต่ละวันได้โดยตรง เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวไม่สามารถแสดงถึงปริมาณการจราจร ความหนาแน่นของยานพาหนะ หรือการเปลี่ยนแปลงเชิงเวลาของกิจกรรมบนโครงข่ายคมนาคมได้อย่างครบถ้วน ประการที่สอง การใช้ตัวแปรเชิงพื้นที่ในระยะรัศมี 100, 300, 500, 700, และ 1,000 เมตรรอบสถานีตรวจวัดได้นำมาอธิบายอิทธิพลของสภาพแวดล้อมใกล้เคียงในระดับท้องถิ่น แต่อาจไม่เพียงพอต่อบริบทของมลพิษในระดับพื้นที่กว้าง ซึ่งอาจมีบทบาทต่อความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ในกรุงเทพมหานครได้เช่นกันหากมีระยะรัศมีที่มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้มีข้อจำกัดที่ควรพิจารณา ประการแรก แบบจำลองต้องอาศัยข้อมูลจากสถานีตรวจวัด จึงวิเคราะห์เฉพาะตำแหน่งของแต่ละสถานี ประการที่สอง ตัวแปรการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นตัวแปรลักษณะคงที่ ซึ่งไม่แสดงถึงกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงระดับรายวัน เช่น ความหนาแน่นของการจราจร ซึ่งข้อมูลที่ใช้เป็นตัวแทนการจราจรมีเพียง Polygon ของถนน ซึ่งเป็นพื้นที่ของถนนในระยะรัศมีรอบสถานีตรวจวัด หรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเผาในที่โล่ง ประการที่สาม แม้แบบจำลอง Autoregressive (ARX) จะให้ผลลัพธ์ทางสถิติได้ดีที่สุด แต่ยังคงรูปแบบจำลองเชิงเส้น ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นเชิงเส้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ และปัจจัยแวดล้อมบางชนิด ทั้งนี้ แบบจำลองที่วิเคราะห์ขึ้นในการศึกษานี้เป็นการประยุกต์ใช้ในพื้นที่เมืองขนาดใหญ่ที่มีลักษณะเชิงพื้นที่และอุตุนิยมวิทยาเช่นพื้นที่กรุงเทพมหานคร จึงควรตระหนักถึงการเลือกแบบจำลองเมื่อนำไปประยุกต์ใช้กับเมืองที่มีบริบทแตกต่างออกไปโดยสำคัญ อีกทั้งควรคำนึงถึงหลักทางกายภาพของปัจจัยทางอุตุนิยมวิทยาที่มากกว่าตัวแปรที่นำมาใช้ อาจวิเคราะห์ถึงการผกผันของอุณหภูมิในบรรยากาศ (Temperature Inversion) รวมถึงข้อมูลลักษณะของอาคารที่มีผลต่ออิทธิพลของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ มากขึ้น

โดยสรุป การศึกษานี้สามารถยืนยันได้ถึงการรวมองค์ประกอบเชิงเวลาเข้ามาในแบบจำลองมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการประมาณค่าความเข้มข้นของฝุ่นละออง และแบบจำลอง Autoregressive เป็นแบบจำลองที่มีความเหมาะสมในการศึกษานี้ ทั้งในด้านความแม่นยำ ความกระชับของโครงสร้างแบบจำลอง ขณะที่แบบจำลอง Two–stage Least Squares ช่วยสนับสนุนในเชิงตีความถึงปัจจัยเชิงพื้นที่ที่เป็นบทบาทเสริม แต่ไม่ใช่กลไกหลักในการอธิบายถึงความแปรปรวนของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ซึ่งผลการศึกษานี้สามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการศึกษาแบบจำลองที่เหมาะสมกว่าในอนาคต สำหรับการคาดการณ์ความเข้มข้นของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ และสนับสนุนการวางแผนติดตาม เฝ้าระวัง และบริหารจัดการคุณภาพอากาศในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

เอกสารอ้างอิง

Chalermpong, S., Thaithatkul, P., Anuchitchanchai, O., & Sanghatawatana, P. (2021). **Land use regression modeling for fine particulate matters in Bangkok, Thailand, using time-variant predictors: Effects of seasonal factors, open biomass burning, and traffic-related factors.** *Atmospheric Environment*, *246*, 118128.

Cheewinsiriwat, P., Duangyiwa, C., Sukitpaneenit, M., & Stettler, M. E. (2022). **Influence of Land Use and Meteorological Factors on PM2.5 and PM10 Concentrations in Bangkok, Thailand.** *Sustainability*, *14*(9), 5367.

Chuersuwan, N., Nimrat, S., Lekphet, S., & Kerdkumrai, T. (2008). **Levels and major sources of PM2.5 and PM10 in Bangkok Metropolitan Region**. *Environment international*, *34*(5), 671-677.

Coker, E. S., Martin, J., Bradley, L. D., Sem, K., Clarke, K., & Sabo-Attwood, T. (2021). **A time series analysis of the ecologic relationship between acute and intermediate PM2.5 exposure duration on neonatal intensive care unit admissions in Florida.** *Environmental Research*, *196*, 110374.

De Rooij, M., & Weeda, W. (2020). **Cross-validation: A method every psychologist should know.** ***Advances in Methods and Practices in Psychological Science***, *3*(2), 248-263.

Jain, S., Presto, A. A., & Zimmerman, N. (2021). **Spatial modeling of daily PM2.5, NO2, and CO concentrations measured by a low-cost sensor network: comparison of linear, machine learning, and hybrid land use models.** *Environmental Science & Technology*, *55*(13), 8631-8641.

Jin, S., Guo, J., Wheeler, S., Kan, L., & Che, S. (2014). **Evaluation of impacts of trees on PM2.5 dispersion in urban streets**. *Atmospheric Environment*, *99*, 277-287.

Ma, X., Chen, T., Ge, R., Cui, C., Xu, F., & Lv, Q. (2022). **Time series-based PM2.5 concentration prediction in Jing-Jin-Ji area using machine learning algorithm models.** *Heliyon*, *8*(9).

Ma, X., Zou, B., Deng, J., Gao, J., Longley, I., Xiao, S., Guo, B., Wu, Y., Xu, T., & Xu, X. (2024). **A comprehensive review of the development of land use regression approaches for modeling spatiotemporal variations of ambient air pollution: A perspective from 2011 to 2023**. *Environment international*, *183*, 108430.

Penn State Eberly College of Science. (n.d.). **Autocorrelation and Time Series Methods** Retrieved from https://online.stat.psu.edu/stat462/node/188/

Penn State Eberly College of Science. (n.d.). **Regression Methods**. Retrieved from https://online.stat.psu.edu/stat501/

Rakholia, R., Le, Q., Vu, K., Ho, B. Q., & Carbajo, R. S. (2024). **Accurate PM2.5 urban air pollution forecasting using multivariate ensemble learning Accounting for evolving target distributions**. *Chemosphere*, *364*, 143097.

Ryan, P. H., & LeMasters, G. K. (2007). **A review of land-use regression models for characterizing intraurban air pollution exposure**. *Inhalation toxicology*, *19*(sup1), 127-133.

Zhou, X., Zhang, S., & Zhu, D. (2021). **Impact of urban water networks on microclimate and PM2.5 distribution in downtown areas: A case study of Wuhan**. *Building and Environment*, *203*, 108073.

Zoqi, M. J., Aliaqa, A. D., Rasouli, S. J., & Daneshvar, M. R. M. (2025**). Prediction of Daily PM2.5 Concentrations Using Neural Networks at 3 Urban Monitoring Stations with Diverse Land Uses**. *Environmental Health Insights*, *19*, 11786302251391303.

การออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ : กรณีศึกษา J&T Express อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

Designing a Behavioral Reporting and Service Performance Evaluation System for Parcel Delivery Personnel: A Case Study of J&T Express in Mueang Nakhon Pathom District, Nakhon Pathom Province

ชารินทร์ เกษร[1]
กฤตธี ศรีลางาม[2]

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการในภาครัฐและภาคเอกชนยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับระบบรายงานพฤติกรรมและการจัดการข้อร้องเรียนในฐานะกลไกกำกับดูแลภายในองค์การเพื่อยกระดับคุณภาพบริการ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ J&T Express ในอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม (2) ออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการในรูปแบบแพลตฟอร์มออนไลน์ที่บูรณาการข้อมูลจากผู้รับบริการ และ (3) ประเมินผลการใช้งานระบบในด้านประสิทธิภาพ ความสะดวก และการสนับสนุนการปรับปรุงคุณภาพบริการ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D) เริ่มจากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามเพื่อสำรวจความพึงพอใจ จากนั้นนำผลไปสังเคราะห์เพื่อพัฒนาแพลตฟอร์ม และประเมินคุณภาพการใช้งาน

ผลการวิจัยพบว่า ผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อการให้บริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.79, S.D. = 0.96) โดยจุดแข็งสำคัญคือความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ ความรับผิดชอบให้งานแล้วเสร็จตามกำหนด อย่างไรก็ตาม ด้านการสื่อสารกับลูกค้า การจัดการข้อร้องเรียน และการพัฒนาทักษะบริการต่อเนื่องยังอยู่ระดับปานกลาง ข้อค้นพบดังกล่าวถูกนำไปใช้เป็นฐานในการออกแบบแพลตฟอร์มออนไลน์ การประเมินการใช้งานแพลตฟอร์มพบว่า คุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.91, S.D. = 0.81) โดยที่เด่นด้านความเข้าใจง่ายและการช่วยยกระดับคุณภาพบริการ แต่การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้รับบริการในการปรับปรุงคุณภาพยังอยู่ระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.18)

***คำสำคัญ**: ระบบรายงานพฤติกรรม การประเมินผล คุณภาพการบริการ การพัฒนาทักษะบริการ*

Abstract

Contemporary public and private sector management increasingly emphasizes behavioral reporting and complaint handling systems as internal governance mechanisms for improving service quality. This study aims to (1) examine customer satisfaction with the service provided by J&T Express parcel delivery personnel in Mueang Nakhon Pathom District, Nakhon Pathom Province; (2) design a behavioral reporting and service performance evaluation system in the form of an online platform that integrates customer-provided information; and (3) evaluate the system in terms of effectiveness, ease of use, and its support for service

[1] อาจารย์ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] นักศึกษา สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

quality improvement. The study adopted a research and development (R&D) approach. Quantitative data were first collected through a questionnaire survey to assess customer satisfaction. The findings were then synthesized to develop the online platform, followed by an evaluation of its usability and overall quality.

The results indicate that customers reported a high level of overall satisfaction with service delivery ($\bar{x}$ = 3.79, S.D. = 0.96). Key strengths included delivery personnel's job knowledge and understanding, as well as their responsibility in completing tasks on time. However, customer communication, complaint handling, and continuous service skill development were rated at a moderate level. These findings were used as the basis for designing the online platform. The platform evaluation showed that overall platform quality was high ($\bar{x}$ = 3.91, S.D. = 0.81), particularly regarding its user-friendly interface and its contribution to improving service quality. Nonetheless, promoting customer participation in service improvement remained at a moderate level ($\bar{x}$ = 3.18).

Keywords: *Behavior Reporting System, Performance Evaluation, Service Quality, Service Skill Development*

บทนำ

การขยายตัวของเศรษฐกิจดิจิทัลและการค้าออนไลน์ได้เปลี่ยนบทบาทของบริการจัดส่งพัสดุจากกิจกรรมสนับสนุนทางธุรกิจ”ไปสู่การเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย ซึ่งการเข้าถึงแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซของประชาชนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ความต้องการบริการจัดส่งพัสดุมีอัตราการเติบโตสูงทั้งในเชิงปริมาณและความถี่ในการใช้งาน (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2567) บริการดังกล่าวมิได้ถูกประเมินจากประสิทธิภาพเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว หากแต่ถูกตัดสินจาก “ประสบการณ์การรับบริการ” ที่ประชาชนได้รับในทุกจุดสัมผัส โดยเฉพาะช่วงปลายทางของการให้บริการ (last-mile delivery) ซึ่งเป็นจุดที่ผู้รับบริการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับพนักงานจัดส่ง

การบริหารจัดการภาครัฐและภาคเอกชนด้วยแนวความคิดเรื่อง “คุณภาพการให้บริการ” มิได้จำกัดอยู่เฉพาะองค์การภาครัฐ หากแต่ขยายมาสู่องค์การภาคเอกชนที่ให้บริการภาคส่วนธุรกิจ ซึ่งมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจของประชาชนในวงกว้าง (Gronroos, 2007) งานศึกษาของ Parasuraman et al. (1988) ชี้ให้เห็นว่า คุณภาพการบริการเป็นผลลัพธ์ของช่องว่างระหว่างความคาดหวังของผู้รับบริการกับการรับรู้จากประสบการณ์จริง โดยคุณภาพดังกล่าวถูกกำหนดจากทั้งผลลัพธ์ของการบริการและพฤติกรรมการปฏิบัติงานของผู้ให้บริการ แนวคิดนี้มีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อธุรกิจจัดส่งพัสดุซึ่งอาศัยแรงงานจำนวนมากที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านเวลา พื้นที่ และแรงกดดันจากการแข่งขันสูง

อย่างไรก็ดี แม้หลายองค์การจะลงทุนเทคโนโลยีติดตามพัสดุและระบบสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน แต่ปัญหาด้านคุณภาพการบริการจำนวนมากกลับเกิดขึ้นจากพฤติกรรมของบุคลากรให้บริการด่านหน้า ซึ่งไม่สามารถตรวจจับได้จากตัวชี้วัดเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว อาทิ จำนวนชิ้นงาน ระยะเวลาการจัดส่ง หรืออัตราค่าบริการ ปัญหาในลักษณะนี้อาจปรากฏในรูปของการสื่อสารที่ไม่เหมาะสม การละเลยมาตรฐานการส่งมอบ การรายงานสถานะพัสดุที่คลาดเคลื่อน หรือการจัดการข้อร้องเรียนที่ล่าช้า ซึ่งล้วนส่งผลต่อความพึงพอใจและความเชื่อมั่นของผู้รับบริการในระยะยาว

จากการสำรวจสภาพปัญหาเบื้องต้นและการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการจัดส่งพัสดุในพื้นที่ศึกษา พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมิได้จำกัดอยู่เฉพาะความล่าช้าในการจัดส่งเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมหลายมิติของประสบการณ์ผู้รับบริการ ได้แก่ ปัญหาด้านบริการ เช่น การให้ข้อมูลไม่ชัดเจน การไม่แจ้งผู้รับก่อนนำส่ง หรือการขาดการติดตามผลหลังเกิดปัญหา ปัญหาด้านพฤติกรรมของพนักงานจัดส่ง เช่น การใช้ถ้อยคำไม่เหมาะสม การแสดงท่าทีเร่งรีบหรือไม่สุภาพ และการไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนการส่งมอบ ปัญหาด้านระยะเวลา เช่น การจัดส่งไม่ตรงตามช่วงเวลาที่แจ้ง การเลื่อนเวลานำส่งโดย

ไม่มีการสื่อสารล่วงหน้า และการตอบสนองต่อข้อร้องเรียนล่าช้า รวมถึงปัญหาด้านการขนส่ง เช่น พัสดุเสียหาย พัสดุสูญหาย การวางพัสดุในจุดที่ไม่เหมาะสม หรือการบันทึกสถานะการจัดส่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริง ปัญหาเหล่านี้สะท้อนว่า การควบคุมคุณภาพบริการของธุรกิจจัดส่งพัสดุไม่อาจพิจารณาเฉพาะผลสำเร็จของการส่งมอบพัสดุเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีระบบที่สามารถรับฟัง บันทึก จำแนก วิเคราะห์ และนำข้อมูลพฤติกรรมการให้บริการไปใช้ประกอบการปรับปรุงคุณภาพบริการและการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานอย่างเป็นระบบ

แนวคิดด้านการจัดการคุณภาพสมัยใหม่จึงให้ความสำคัญกับระบบรายงานพฤติกรรมและการจัดการข้อร้องเรียนในฐานะกลไกการกำกับดูแลภายในองค์การ โดยมาตรฐาน ISO 10002:2018 เสนอแนวทางการออกแบบระบบจัดการข้อร้องเรียนอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การเปิดช่องทางรับเรื่องที่เข้าถึงได้ง่าย การดำเนินการกับข้อร้องเรียนอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม การคุ้มครองผู้ร้องเรียน ตลอดจนการนำข้อมูลจากข้อร้องเรียนไปวิเคราะห์เพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาและปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ข้อร้องเรียนจึงมิใช่เพียงข้อมูลสะท้อนความไม่พึงพอใจของผู้รับบริการเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับมาตรฐานการบริการและเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการภายในองค์การ (International Organization for Standardization, 2018) ในขณะเดียวกัน การยกระดับคุณภาพการบริการอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องเชื่อมโยงข้อมูลจากระบบรายงานพฤติกรรมและข้อร้องเรียนเข้ากับระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร แนวคิดการบริหารผลการปฏิบัติงาน (performance management) มีประสิทธิภาพต้องเป็นกระบวนการต่อเนื่องครอบคลุมการกำหนดเป้าหมาย การติดตามผล การให้ข้อมูลย้อนกลับ และการพัฒนาศักยภาพบุคลากร (Aguinis, 2019)

สำหรับบริบทของธุรกิจจัดส่งพัสดุในประเทศไทย บริษัท J&T Express เป็นหนึ่งในผู้ให้บริการที่มีเครือข่ายการดำเนินงานครอบคลุมพื้นที่เมืองและกึ่งเมืองจำนวนมาก การดำเนินงานในระดับพื้นที่อย่างอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจและการค้าออนไลน์กับกรุงเทพมหานครและปริมณฑลอย่างเข้มข้น ย่อมเผชิญความท้าทายด้านปริมาณงาน ความหลากหลายของผู้รับบริการ และความคาดหวังต่อคุณภาพการบริการในระดับสูง พฤติกรรมการให้บริการของพนักงานจัดส่งในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีบทบาทสำคัญต่อภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือขององค์การ

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง **“การออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ: กรณีศึกษา J&T Express อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม”** จึงเป็นประโยชน์ในการเติมเต็มความรู้ด้านการออกแบบระบบกำกับคุณภาพบริการที่พัฒนาจากเสียงของผู้รับบริการและการบริหารผลการปฏิบัติงานเข้าด้วยกัน งานวิจัยนี้มุ่งเสนอแนวทางการพัฒนาระบบที่สามารถ**ยกระดับความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความสามารถในการตรวจสอบของการให้บริการ** ผ่านกลไกการรายงานพฤติกรรมที่มีความปลอดภัย เป็นธรรม และเอื้อต่อการนำข้อมูลไปใช้เพื่อการปรับปรุงคุณภาพการให้บริการอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับและลักษณะความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุของ J&T Express ในอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุในรูปแบบแพลตฟอร์มออนไลน์ที่บูรณาการข้อมูลจากผู้รับบริการ
3. เพื่อประเมินผลการใช้งานระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการ ในด้านประสิทธิภาพ ความสะดวกในการใช้งาน และการสนับสนุนการปรับปรุงคุณภาพการให้บริการ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัยนี้อธิบายกระบวนการพัฒนาระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ โดยเริ่มจากการศึกษาสภาพระบบเดิม ได้แก่ ช่องทางการรายงานพฤติกรรม การจัดการข้อร้องเรียน และการใช้ข้อมูลการให้คะแนนจากผู้รับบริการ จากนั้นนำข้อมูลดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการออกแบบระบบใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการรับข้อมูล วิเคราะห์ผล และเชื่อมโยงกับการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับคือระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการที่ช่วยให้ผู้รับบริการแสดงความคิดเห็นได้สะดวก องค์การสามารถตรวจสอบพฤติกรรมการให้บริการได้เป็นระบบ และนำข้อมูลย้อนกลับไปใช้ปรับปรุงคุณภาพการให้บริการอย่างต่อเนื่อง

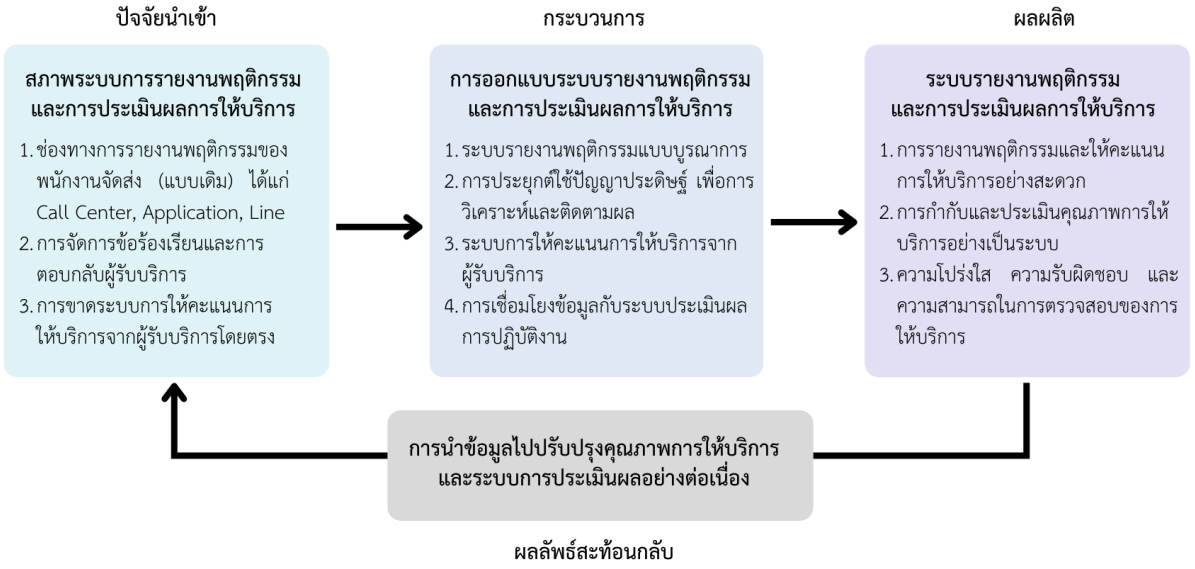

ภาพที่ 1 : กรอบความคิดการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย

แนวคิดและทฤษฎีของการวิจัย

1) แนวคิดคุณภาพการให้บริการ (Service Quality)

คุณภาพของบริการ เป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายการรับรู้ของผู้ใช้บริการต่อการให้บริการขององค์การ โดยแบบจำลอง SERVQUAL เสนอการประเมินคุณภาพบริการผ่าน 5 มิติหลัก ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ความน่าเชื่อถือในการให้บริการ ความรวดเร็วในการตอบสนอง ความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่น และความเอาใจใส่ต่อผู้รับบริการ (Parasuraman et al., 1988) ต่อมาแนวคิดดังกล่าวได้ถูกพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทธุรกิจดิจิทัลผ่านแบบจำลอง E-SERVQUAL ซึ่งเน้นการประเมินคุณภาพบริการบนแพลตฟอร์มออนไลน์ โดยครอบคลุมมิติด้านประสิทธิภาพ ความน่าเชื่อถือ การบรรลุเป้าหมาย ความเป็นส่วนตัว การตอบสนอง การชดเชย และการติดต่อสื่อสาร (Zeithaml et al., 2000, 2002)

คุณภาพการบริการทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นแนวคิดที่อธิบายการรับรู้ของผู้ใช้ต่อประสบการณ์การใช้งานเว็บไซต์ หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ งานศึกษายุคแรกได้พัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพเว็บไซต์ที่เน้นมิติด้านความง่ายในการใช้งาน การออกแบบ ความเร็วในการประมวลผล และความปลอดภัย โดยชี้ว่าผู้ใช้งานที่มีประสบการณ์สูงจะมีความคาดหวังต่อประสิทธิภาพเว็บไซต์มากขึ้น (Yoo & Donthu, 2001) ต่อมาได้มีการพัฒนาเครื่องมือ WebQual และ WebQual 4.0 ซึ่งขยายการประเมินไปสู่มิติความสามารถในการใช้งาน คุณภาพของข้อมูล และคุณภาพปฏิสัมพันธ์ในการบริการ โดยให้ความสำคัญกับการรับรู้ของผู้ใช้จริง ความไว้วางใจ และความเห็นอกเห็นใจ (Barnes & Vidgen, 2002; Loiacono et al., 2002) ขณะเดียวกัน การออกแบบเว็บไซต์และความน่าเชื่อถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการรับรู้คุณภาพบริการ (Wolfinbarger & Gilly, 2003)

2) แนวคิดความพึงพอใจของผู้รับบริการ (Customer Satisfaction)

ความพึงพอใจของผู้รับบริการเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จขององค์การ เนื่องจากส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการซ้ำและความอยู่รอดของธุรกิจ (Gerson, 1993) อีกทั้งยังเป็นกลไกที่สนับสนุนการบริหารคุณภาพการบริการ โดยมีอิทธิพลต่อการจดจำประสบการณ์และพฤติกรรมของผู้รับบริการในระยะยาว (Rust & Oliver, 1994) มุมมองทางจิตวิทยา Kotler & Keller (2012) เห็นว่า ความพึงพอใจเกิดจากการประเมินผลหลังการใช้บริการผ่านการเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์ที่ได้รับจริงกับความคาดหวัง ซึ่งผลลัพธ์ที่สอดคล้องหรือสูงกว่าความคาดหวังจะนำไปสู่ความพึงพอใจ (Oliver, 1980) โดยระดับความพึงพอใจแตกต่างกันตามประสบการณ์และความคาดหวังของแต่ละบุคคล (Yu et al., 2017; Li & Petrick, 2010) นอกจากนี้ ความพึงพอใจของผู้ใช้งานถูกใช้เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของระบบสารสนเทศ เนื่องจากสะท้อนการประเมินคุณภาพของระบบสารสนเทศ และการให้บริการตลอดวงจรการใช้งาน (DeLone & McLean, 2003, 2004; Petter et al., 2008) ทั้งนี้ ความพึงพอใจของผู้รับบริการได้รับอิทธิพลจากคุณภาพการให้บริการในหลายมิติ ได้แก่ ความพร้อม ความรวดเร็ว ความน่าเชื่อถือ ความครบถ้วนของกระบวนการ และความเป็นมืออาชีพของผู้ให้บริการ (ชลิตา ชนะวีรวรรณ, 2561)

3) แนวคิดพนักงานด่านหน้า (Frontline Employees)

บุคลากรด่านหน้า หมายถึง บุคลากรที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้รับบริการโดยตรง และเป็นจุดสัมผัสสำคัญที่ทำให้ผู้รับบริการรับรู้คุณภาพบริการผ่านประสบการณ์จริงในเหตุการณ์บริการ การตอบสนองของพนักงานและการจัดการสถานการณ์เฉพาะหน้ามีอิทธิพลต่อการประเมินคุณภาพบริการเป็นอย่างมาก (Bitner, 1994) นอกจากนี้ ประสบการณ์ของผู้รับบริการเกิดจากเหตุการณ์บริการหลายช่วงต่อเนื่องกัน มีผลต่อความทรงจำและการประเมินคุณภาพบริการมากเป็นพิเศษ (Voorhees et al., 2017) คุณภาพบริการที่รับรู้จึงเชื่อมโยงกับความพึงพอใจและความภักดีของลูกค้า (Heskett et al., 1994) ด้วยเหตุนี้ บุคลากรด่านหน้าจึงเป็นทั้งผู้ส่งมอบบริการและตัวแทนภาพลักษณ์องค์การ (Schneider & Bowen, 1985) ขณะเดียวกัน พนักงานด่านหน้ายังต้องปฏิบัติงานทางอารมณ์ (emotional labor) เพื่อควบคุมให้สอดคล้องกับมาตรฐานงานบริการ ซึ่งหากเผชิญแรงกดดันจากลูกค้าหรือสภาพการทำงาน อาจนำไปสู่ความเหนื่อยล้าและกระทบคุณภาพการให้บริการ (ภาวิณี ช่วยประคอง, 2565)

4) แนวคิดการจัดการข้อร้องเรียนและการรายงานพฤติกรรม (Complaint Handling and Reporting System)

เป็นแนวคิดที่มองว่าข้อร้องเรียนและการรายงาน คือ ข้อมูลสะท้อนกลับที่ช่วยให้องค์การตรวจพบความคลาดเคลื่อนของบริการ หรือพฤติกรรมหน้างาน และนำไปสู่การปรับปรุงอย่างเป็นระบบ มากกว่าการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยมาตรฐาน ISO 10002:2018 เสนอกรอบการจัดการข้อร้องเรียนแบบครบวงจร ตั้งแต่การวางแผน ออกแบบ ดำเนินการ ติดตามผล และปรับปรุงกระบวนการ (IOS, 2018) Hart et al. (1990) ชี้ว่าการตอบสนองอย่างรวดเร็วและแก้ไขตรงจุดภายหลังพบความความล้มเหลวของบริการเป็นหัวใจในการรักษาความพึงพอใจและความภักดีของลูกค้า นอกจากนี้ งานวิจัยที่ศึกษาการสร้างแนวทางปฏิบัติที่ดี (best practice) ระบุองค์ประกอบสำคัญของระบบร้องเรียนที่มีประสิทธิผล เช่น ช่องทางเข้าถึงง่าย ขั้นตอนชัดเจน การสื่อสารความคืบหน้า ความสม่ำเสมอในการตัดสินใจ และการใช้ข้อมูลร้องเรียนเพื่อแก้สาเหตุซ้ำ (Johnston & Mehra, 2002)

5) แนวคิดการประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Management)

การประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นกลไกสำคัญที่ใช้ถ่ายทอดกลยุทธ์ขององค์การสู่การปฏิบัติ เพื่อพิจารณาว่าองค์การสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยทำหน้าที่เป็นระบบสารสนเทศที่สนับสนุนการสื่อสารและการประสานงานระหว่างหน่วยงาน รวมถึงการรวบรวมและส่งต่อข้อมูลผลการปฏิบัติงานของบุคลากรและกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบ (Forza & Salvador, 2000) นักวิชาการหลายท่านชี้ว่า ระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นหัวใจสำคัญของประสิทธิผลและประสิทธิภาพขององค์การ (Bititci et al., 1997) ในระดับบุคคลการประเมินผลการปฏิบัติงานมุ่งวัดพฤติกรรมหรือผลลัพธ์การทำงานของพนักงาน เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจด้านรางวัล การพัฒนา และการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน (Heneman, 1983) นอกจากนี้ การประเมินผลการปฏิบัติงานแบบสมดุล (Balanced Scorecard) ยังช่วยให้องค์การสามารถบริหารกลยุทธ์ได้อย่างรอบด้านผ่านมุมมองทางการเงิน ผู้รับบริการ กระบวนการภายใน และการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Kaplan & Norton, 1996)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยประเภท**วิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D)** โดยเริ่มจากการศึกษาเชิงปริมาณด้วยการใช้**แบบสอบถาม** เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ หลังจากนั้นจะทำการออกแบบแพลตฟอร์มระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานจัดส่งพัสดุ และขั้นตอนสุดท้ายจะทำการประเมินผลการใช้งานของระบบที่ออกแบบขึ้น การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจความคิดเห็นเพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการ ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพปัญหาและข้อจำกัดในการให้บริการ ตลอดจนเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการออกแบบแพลตฟอร์มในขั้นตอนต่อไป (1) **สังเกตสภาพปัญหา** การสังเกตสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุในพื้นที่อำเภอเมืองนครปฐม เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง และ (2) **ใช้แบบสอบถามการวิจัยกับผู้ใช้บริการ** การเก็บข้อมูลจากผู้ใช้บริการที่เคยใช้บริการขนส่ง J&T Express ในอำเภอเมืองนครปฐม โดยการกระจายกลุ่มตัวอย่างจากทั้ง 25 ตำบลในอำเภอเมืองนครปฐม ตำบลละ 10 ตัวอย่าง รวมทั้งหมด 250 ตัวอย่าง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงสำรวจที่ควรคำนึงถึงความครอบคลุมของประชากรเป้าหมายและบริบทของพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ข้อมูลที่ได้สามารถสะท้อนลักษณะของกลุ่มผู้รับบริการในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม (Creswell & Creswell, 2018) จากการเก็บข้อมูลจริง พบว่าได้แบบสอบถามที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ทั้งหมด **235 ตัวอย่าง** ซึ่งคิดเป็นร้อยละ **94** ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมดที่กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและพัฒนาแพลตฟอร์มระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการปฏิบัติงาน ผลจากการสำรวจความคิดเห็นถูกนำมาพัฒนาระบบที่สามารถ**รายงานพฤติกรรม**และ**ประเมินผลการปฏิบัติงาน** ของพนักงานจัดส่งพัสดุ โดยกระบวนการพัฒนาได้กำหนดการ**มีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน** และการทดสอบเครื่องมือเพื่อให้แน่ใจว่าแพลตฟอร์มที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้งานได้จริง

และขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการใช้ระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการปฏิบัติงานจัดส่งพัสดุ ในขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่เคยใช้หรือกำลังใช้บริการ J&T Express ในพื้นที่อำเภอเมืองนครปฐม และสามารถทดลองใช้หรือประเมินแพลตฟอร์มระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการที่พัฒนาขึ้นได้ การกำหนดเกณฑ์ดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงที่มุ่งเลือกผู้ให้ข้อมูลซึ่งมีประสบการณ์ตรงและมีความเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา (Patton, 2015; Palinkas et al., 2015) จากนั้นผู้วิจัยได้กระจายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมทั้ง 25 ตำบลในอำเภอเมืองนครปฐม ตำบลละ 10 ตัวอย่าง รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ 250 ตัวอย่าง เพื่อให้ผลการประเมินสะท้อนมุมมองของผู้รับบริการในพื้นที่ศึกษาอย่างครอบคลุม

เครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยนี้คือ **แบบสอบถาม** ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งในด้านข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้รับบริการ ในส่วนแรกจะเป็นการเก็บข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา เป็นต้น ส่วนที่สองจะเป็นการประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการโดยใช้ **มาตรวัด Likert (1932)** แบบ **5 ระดับ** โดยมีระดับคะแนนตั้งแต่ **มากที่สุด (5)** ถึง **น้อยที่สุด (1)** การใช้มาตรวัดดังกล่าวทำให้สามารถวัดและประเมินความพึงพอใจได้อย่างละเอียดและหลากหลาย การพัฒนาแบบสอบถามนี้ได้รับการทดสอบและตรวจสอบโดย**อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ**และ**ผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ในสาขาที่เกี่ยวข้อง** เพื่อให้แน่ใจว่าเครื่องมือที่ใช้มีความเหมาะสมและสามารถใช้ได้จริง

เกณฑ์การคัดเลือกผู้ตอบแบบสอบถาม การคัดเลือกผู้ตอบแบบสอบถามมุ่งให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยกำหนดให้ผู้ตอบเป็นผู้ใช้บริการจัดส่งพัสดุของ **J&T Express** อย่างน้อย 3 ครั้งภายในช่วงสาม

เดือนที่ผ่านมา มีประสบการณ์การใช้บริการทั้งการจัดส่งภายในจังหวัดและข้ามจังหวัดไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง และมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี เพื่อให้สามารถให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และสะท้อนประสบการณ์การใช้บริการได้อย่างครบถ้วน

การแปลความหมายของระดับคุณภาพ ภายหลังจากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างมาใช้เป็นเกณฑ์ในการแปลผลระดับคุณภาพของระบบทางการบริหารจัดการ โดยกำหนดการแปลความหมายออกเป็น 5 ระดับ เพื่อสะท้อนระดับคุณภาพและความเหมาะสมของแพลตฟอร์มออนไลน์อย่างเป็นระบบ (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2567) ทั้งนี้ เกณฑ์การแปลผลดังแสดงในตารางที่ 1 ซึ่งระบุช่วงคะแนนเฉลี่ยที่สอดคล้องกับระดับคุณภาพตั้งแต่ระดับน้อยมากถึงระดับมากที่สุด การกำหนดเกณฑ์ดังกล่าวช่วยให้การตีความผลการประเมินมีความชัดเจน เป็นมาตรฐาน และสามารถนำไปใช้ประกอบการวิเคราะห์ อภิปรายผล ตลอดจนการพัฒนาระบบการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ตารางที่ 1 : ตารางเกณฑ์การแปลผลคะแนนเฉลี่ยเป็นระดับคุณภาพของระบบการบริหารจัดการ

ช่วงคะแนน ($\bar{X}$)	ระดับคุณภาพ
1.00–1.79	ระดับน้อยมาก (Very Low)
1.80–2.59	ระดับน้อย (Low)
2.60–3.39	ระดับปานกลาง (Medium)
3.40–4.19	ระดับมาก (High)
4.20–5.00	ระดับมากที่สุด (Very High)

ที่มา: ธานินทร์ ศิลป์จารุ (2567)

ผลการวิจัย

1. การศึกษาระดับลักษณะความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุของ J&T Express ในอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุของ J&T Express ในอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ได้ถูกวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ตามมาตรวัดแบบ Likert Scale 5 ระดับ โดยผลการวิเคราะห์แสดงในตารางที่ 1 ซึ่งสะท้อนระดับและลักษณะความพึงพอใจของผู้รับบริการในแต่ละประเด็นของการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ

ตารางที่ 2 : ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. พนักงานจัดส่งพัสดุมีความรู้และความเข้าใจในหน้าที่การงานของตนเอง	4.60	0.90	มากที่สุด
2. พนักงานจัดส่งพัสดุสามารถจัดการกับสถานการณ์ที่มีปัญหาได้ดี	3.45	1.05	มาก
3. พนักงานจัดส่งพัสดุสามารถใช้เครื่องมือหรือเทคโนโลยีในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ	3.90	0.85	มาก
4. พนักงานจัดส่งพัสดุมีทัศนคติที่ดีต่อการให้บริการลูกค้า	4.20	0.85	มากที่สุด
5. พนักงานสามารถสื่อสารกับลูกค้าอย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย	3.20	1.10	ปานกลาง
6. พนักงานจัดส่งพัสดุสามารถจัดการและตอบสนองต่อข้อร้องเรียนของลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพห	3.20	1.15	ปานกลาง
7. พนักงานจัดส่งพัสดุมีการพัฒนาทักษะการบริการอย่างต่อเนื่อง	2.85	1.18	ปานกลาง

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
8. พนักงานจัดส่งพัสดุมีความสามารถในการปรับตัวตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดี	3.85	0.90	มาก
9. พนักงานจัดส่งพัสดุให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าได้อย่างเหมาะสม	4.20	0.85	มากที่สุด
10. พนักงานจัดส่งพัสดุสามารถรับผิดชอบในงานได้ดีและเสร็จทันเวลา	4.40	0.75	มากที่สุด
รวม	**3.79**	**0.96**	**มาก**

จากตารางที่ 2 ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุของ J&T Express พบว่า โดยภาพรวมผู้รับบริการมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.79, S.D. = 0.96) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า ประเด็นที่ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุด ได้แก่ ความรู้และความเข้าใจในหน้าที่การงานของพนักงานจัดส่งพัสดุ ความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานให้แล้วเสร็จตามกำหนดเวลา ตลอดจนความร่วมมือและการอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้า ซึ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งของพนักงานในด้านความรับผิดชอบและทัศนคติในการให้บริการ ขณะที่ประเด็นด้านการใช้เครื่องมือหรือเทคโนโลยีในการทำงาน ความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และการจัดการกับสถานการณ์ที่มีปัญหาได้รับการประเมินในระดับมาก อย่างไรก็ตาม ประเด็นด้านการสื่อสารกับลูกค้า การจัดการและตอบสนองต่อข้อร้องเรียน รวมถึงการพัฒนาทักษะการบริการอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างในการพัฒนาทักษะทางพฤติกรรมและกระบวนการให้บริการ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการเพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุในระยะต่อไป

2. การออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุในรูปแบบแพลตฟอร์มออนไลน์ที่บูรณาการข้อมูลจากผู้รับบริการ

จากผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบเชิงประจักษ์มาสังเคราะห์เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุในรูปแบบแพลตฟอร์มออนไลน์ โดยมีแนวคิดหลักในการบูรณาการข้อมูลจากผู้รับบริการเข้ากับกระบวนการประเมินพฤติกรรมการให้บริการ เพื่อให้การประเมินสะท้อนสภาพการปฏิบัติงานจริง และสามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงคุณภาพการให้บริการได้อย่างเป็นระบบ

ผลการออกแบบระบบพบว่า ระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนการรับข้อมูลจากผู้รับบริการ (2) ส่วนการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล และ (3) ส่วนการรายงานผลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงบริหาร โดยการรับข้อมูลจากผู้รับบริการ ระบบเปิดโอกาสให้ผู้รับบริการสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับประสบการณ์การใช้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ในรูปแบบการให้คะแนนระดับความพึงพอใจตามมาตราส่วน 5 ระดับ ควบคู่กับช่องแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ทั้งนี้ผู้รับบริการสามารถระบุรหัสหรือชื่อพนักงานจัดส่งในลักษณะไม่บังคับ เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลการประเมินเข้ากับพฤติกรรมการให้บริการของพนักงานรายบุคคล โดยไม่กระทบต่อความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล

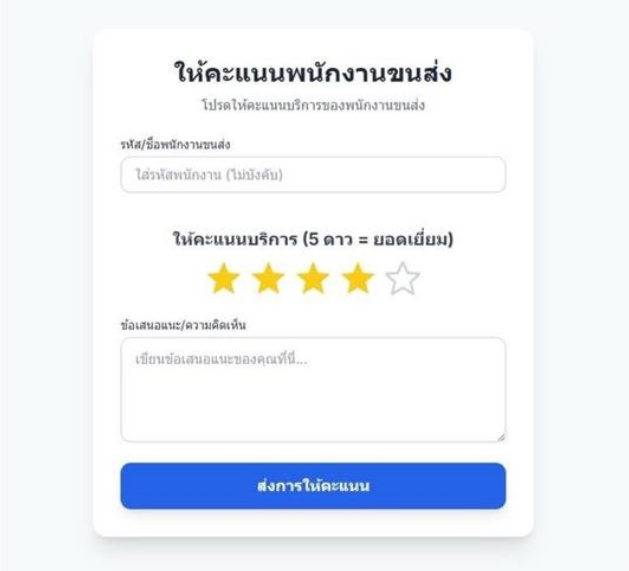

ภาพที่ 1 หน้าจอแพลตฟอร์มระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ

ที่มา : ผู้วิจัย

ในส่วนของการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ระบบสามารถจัดกลุ่มและจำแนกข้อมูลพฤติกรรมการให้บริการออกเป็นมิติต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้และความเข้าใจในหน้าที่ ความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ความสามารถในการสื่อสารกับลูกค้า การจัดการข้อร้องเรียน การใช้เทคโนโลยีในการทำงาน และการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่ผู้รับบริการสะท้อนผ่านผลการประเมินความพึงพอใจในขั้นตอนก่อนหน้า โดยเฉพาะพฤติกรรมด้านการสื่อสาร การตอบสนองต่อข้อร้องเรียน และการพัฒนาทักษะการบริการ ซึ่งพบว่ามีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง และถูกนำมาใช้เป็นตัวแปรสำคัญในการออกแบบกลไกการประเมินพฤติกรรมภายในระบบ

สำหรับส่วนการรายงานผล ระบบสามารถแสดงผลการประเมินพฤติกรรมการให้บริการของพนักงานในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและเอื้อต่อการนำไปใช้เชิงบริหาร ทั้งในภาพรวมและรายประเด็น ช่วยให้ผู้บริหารและหน่วยงานสามารถมองเห็นจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาในการให้บริการได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ระบบยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามพฤติกรรมการให้บริการของพนักงานอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนการตัดสินใจในการกำหนดแนวทางพัฒนาบุคลากร การวางแผนฝึกอบรม และการปรับปรุงมาตรฐานการให้บริการให้สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้รับบริการ ซึ่งเป็นฐานสำคัญสำหรับการประเมินผลการใช้งานระบบในขั้นตอนถัดไป

3. ผลการประเมินการใช้งานระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการ ในด้านประสิทธิภาพ ความสะดวกในการใช้งาน และการสนับสนุนการปรับปรุงคุณภาพการให้บริการ

ภายหลังจากการพัฒนาและนำระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุในรูปแบบแพลตฟอร์มออนไลน์ไปทดลองใช้งาน ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินคุณภาพของแพลตฟอร์มดังกล่าวจากมุมมองของผู้รับบริการ โดยมุ่งเน้นการประเมินในด้านประสิทธิภาพ ความสะดวกในการใช้งาน และการสนับสนุนการปรับปรุงคุณภาพการให้บริการ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ตามมาตรวัดแบบ Likert Scale 5 ระดับ เพื่อสะท้อนระดับคุณภาพของแพลตฟอร์มออนไลน์ในแต่ละประเด็น ผลการวิเคราะห์แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตฐานของคุณภาพของแพลตฟอร์มออนไลน์

คุณภาพของแพลตฟอร์มออนไลน์	$\bar{x}$	S.D.	ระดับคุณภาพ
1. ระบบสามารถสะท้อนประสบการณ์การใช้บริการที่ผู้รับบริการได้รับได้อย่างถูกต้อง	3.98	0.82	มาก
2. ระบบสามารถแสดงความคิดเห็นและการให้คะแนนของผู้รับบริการได้อย่างครบถ้วน	4.05	0.79	มาก
3. ระบบช่วยให้ผู้รับบริการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้บริการได้อย่างชัดเจน	4.12	0.75	มาก
4. รูปแบบการใช้งานของระบบมีความเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	4.22	0.70	มากที่สุด
5. ขั้นตอนการให้คะแนนและแสดงความคิดเห็นมีความสะดวกและรวดเร็ว	4.18	0.73	มาก
6. ระบบสามารถใช้งานได้อย่างราบรื่นผ่านอุปกรณ์ที่หลากหลาย	4.08	0.77	มาก
7. ระบบเปิดโอกาสให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงคุณภาพการให้บริการ	3.18	0.92	ปานกลาง
8. การให้คะแนนและข้อเสนอแนะผ่านระบบสะท้อนพฤติกรรมการให้บริการของพนักงานได้เหมาะสม	3.58	0.94	มาก
9. การให้คะแนนและข้อเสนอแนะผ่านระบบช่วยสะท้อนพฤติกรรมการให้บริการของพนักงานได้อย่างเหมาะสม	3.52	0.96	มาก
10. ระบบช่วยยกระดับคุณภาพการให้บริการของพนักงาน J&T Express	4.22	0.70	มากที่สุด
รวม	**3.91**	**0.81**	**มาก**

ผลการประเมินคุณภาพของแพลตฟอร์มออนไลน์ระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุจากมุมมองของผู้รับบริการ พบว่า โดยภาพรวมแพลตฟอร์มมีคุณภาพอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.91, S.D. = 0.81) เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่าประเด็นที่ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุด ได้แก่ รูปแบบการใช้งานของระบบที่มีความเข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน และระบบช่วยยกระดับคุณภาพการให้บริการของพนักงาน J&T Express ($\bar{x}$ = 4.22) ขณะที่ประเด็นด้านความสะดวกและความรวดเร็วในการให้คะแนนและแสดงความคิดเห็น รวมถึงการสะท้อนประสบการณ์การใช้บริการของผู้รับบริการ อยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตาม ประเด็นด้านการเปิดโอกาสให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงคุณภาพการให้บริการมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.18) สะท้อนให้เห็นว่ายังมีช่องว่างในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้รับบริการอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาและปรับปรุงระบบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในอนาคต

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการของพนักงานจัดส่งพัสดุ: กรณีศึกษา J&T Express อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม” พบว่า ผู้รับบริการมีระดับความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดคุณภาพการให้บริการตามแบบจำลอง SERVQUAL ซึ่งชี้ว่าความพึงพอใจของผู้รับบริการสัมพันธ์กับการรับรู้ด้านความน่าเชื่อถือ การตอบสนอง ความเชื่อมั่น และความเอาใจใส่ของผู้ให้บริการ โดยเฉพาะในธุรกิจจัดส่งพัสดุที่พนักงานจัดส่งทำหน้าที่เป็นบุคลากรด่านหน้าและเป็นจุดสัมผัสสำคัญระหว่างองค์การกับผู้รับบริการ ดังนั้น ความรับผิดชอบ ความรวดเร็ว และพฤติกรรมการให้บริการของพนักงานจึงมีผลโดยตรงต่อประสบการณ์และความพึงพอใจของผู้รับบริการ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่ระบุว่า คุณภาพการบริการโลจิสติกส์มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของลูกค้า โดยเฉพาะมิติความน่าเชื่อถือ การตอบสนอง และความเอาใจใส่ (อาทิ Hasdiansa & Hasbiah, 2025; Restuputri et al., 2021; Tran Trung et al., 2025)

อย่างไรก็ดี ผลการศึกษายังพบว่า ประเด็นด้านการสื่อสารกับลูกค้า การจัดการข้อร้องเรียน และการพัฒนาทักษะบริการต่อเนื่องได้รับการประเมินไม่สูงเท่าด้านอื่น ๆ สะท้อนช่องว่างระหว่างคุณภาพเชิงปฏิบัติการกับคุณภาพางประสบการณ์

กล่าวคือ แม้ผู้รับบริการอาจพึงพอใจต่อการจัดส่งที่รวดเร็วหรือการส่งมอบที่สำเร็จ แต่หากขาดการสื่อสาร ขาดการรับฟังปัญหา และขาดการตอบสนองต่อข้อร้องเรียนก็ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพบริการในมิติความสัมพันธ์กับผู้รับบริการ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการข้อร้องเรียนตามมาตราฐาน ISO 10002:2018 ที่มองว่าข้อร้องเรียนเป็นข้อมูลย้อนกลับสำคัญสำหรับตรวจพบความคลาดเคลื่อนของบริการและนำไปปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การพัฒนาระบบรายงานพฤติกรรมจึงมีความจำเป็นในฐานะกลไกที่ช่วยให้องค์การสามารถรวบรวม จำแนก และใช้ข้อมูลจากผู้รับบริการเพื่อยกระดับคุณภาพบริการได้อย่างเป็นระบบ

สำหรับการออกแบบระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการในรูปแบบแพลตฟอร์มออนไลน์ ผลการศึกษาชี้ว่า การบูรณาการข้อมูลจากผู้รับบริการเข้าสู่ระบบรับข้อมูล การประมวลผล และการรายงานผลเชิงบริหารสามารถสนับสนุนการตัดสินใจและการพัฒนาคุณภาพบริการได้อย่างเป็นรูปธรรม ข้อค้นพบนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดคุณภาพบริการอิเล็กทรอนิกส์ หรือ E-SERVQUAL และ WebQual ซึ่งให้ความสำคัญกับความง่ายในการใช้งาน ความน่าเชื่อถือคุณภาพของข้อมูล และการตอบสนองของระบบ หากระบบถูกออกแบบให้ใช้งานง่ายและมีมิติการประเมินที่ชัดเจน ย่อมช่วยให้ผู้รับบริการให้ข้อมูลย้อนกลับได้สะดวก และช่วยให้องค์การได้ข้อมูลที่ใช้ประโยชน์เชิงบริหารได้ สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่า ระบบรายงานหรือระบบประเมินพฤติกรรมที่มีมาตรฐานและใช้งานง่ายช่วยยกระดับความพึงพอใจของผู้ใช้งาน และสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพบริการอย่างต่อเนื่อง (Masithoh & Ulfatun, 2022; Mardhotillah, 2025; Hui et al., 2025)

ผลการประเมินการใช้งานระบบจากมุมมองของผู้รับบริการ พบว่า โดยภาพรวมแพลตฟอร์มมีคุณภาพอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านรูปแบบการใช้งานที่ไม่ซับซ้อน ขั้นตอนการให้คะแนนและแสดงความคิดเห็นที่รวดเร็ว และการเข้าถึงผ่านอุปกรณ์ที่หลากหลาย แสดงให้เห็นว่าระบบสามารถลดภาระของผู้ใช้ในการให้ข้อมูลย้อนกลับ และทำให้ข้อมูลที่ได้รับมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น เมื่อพิจารณาผ่านแนวคิดการประเมินผลการปฏิบัติงาน ระบบดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นเพียงช่องทางรับความคิดเห็น แต่ทำหน้าที่เป็นกลไกสารสนเทศที่เชื่อมโยงเสียงของผู้รับบริการกับการติดตาม ประเมิน และพัฒนาพฤติกรรมการให้บริการของพนักงานจัดส่งอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม ประเด็นด้านการเปิดโอกาสให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงคุณภาพการให้บริการได้รับการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนว่า ระบบยังทำหน้าที่เป็น “ช่องทางประเมินบริการ” มากกว่า “กลไกการมีส่วนร่วม” อย่างเต็มรูปแบบ กล่าวคือ ผู้รับบริการอาจยังไม่เห็นชัดว่า ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของตนถูกนำไปใช้ปรับปรุงบริการอย่างไร ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ในแพลตฟอร์มออนไลน์ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้มากขึ้นเมื่อระบบมีการโต้ตอบ มีการสื่อสารความคืบหน้า และมีกลไกปิดวงจรข้อเสนอแนะที่ตรวจสอบได้ (Fan et al., 2022; Roy et al., 2023) ดังนั้น การพัฒนาระบบในระยะต่อไปควรเพิ่มกลไกการสื่อสารย้อนกลับ เช่น การแจ้งสถานะการรับเรื่อง การสรุปผลการดำเนินการ และการแสดงให้ผู้รับบริการเห็นว่าข้อเสนอแนะถูกนำไปใช้ประโยชน์จริง เพื่อยกระดับระบบจากเครื่องมือรายงานพฤติกรรมไปสู่ระบบพัฒนาคุณภาพบริการแบบมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ (1) ควรพัฒนาระบบรายงานพฤติกรรมและการประเมินผลการให้บริการให้เป็นกลไกการกำกับคุณภาพบริการอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงผลการประเมินจากผู้รับบริการเข้ากับกระบวนการบริหารคุณภาพขององค์การ เช่น การกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมบริการ ตัวชี้วัดรายมิติ และวงจรการปรับปรุงงาน เพื่อให้ผลจากระบบถูกนำไปใช้ตัดสินใจและปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงใช้เพื่อรับคะแนนหรือรับข้อคิดเห็นในเชิงสถิติเท่านั้น และ (2) ควรเสริมสร้างกลไกที่ทำให้ผู้รับบริการรับรู้ผลลัพธ์ของการให้ความเห็นอย่างตรวจสอบได้ เช่น การแจ้งสถานะการดำเนินการของข้อเสนอแนะ หรือข้อ

ร้องเรียน การสรุปผลการปรับปรุงจากเสียงผู้รับบริการเป็นระยะ และการสื่อสารย้อนกลับเมื่อดำเนินการแล้วเสร็จ เพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมของผู้รับบริการจากการให้ข้อมูลแบบครั้งคราวไปสู่การมีส่วนร่วมเชิงคุณภาพที่สนับสนุนการปรับปรุงบริการจริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งถัดไป (1) ควรเพิ่มกลไกการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ โดยเปิดพื้นที่ให้ผู้รับบริการเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เช่น การร่วมออกแบบความต้องการผู้ใช้ การทดสอบต้นแบบ และการสะท้อนผลการใช้งานเป็นรอบ เพื่อให้ข้อค้นพบสามารถแปรไปสู่การพัฒนาแพลตฟอร์มและการปรับปรุงบริการได้ตรงกับประสบการณ์จริงของผู้รับบริการมากยิ่งขึ้น (2) **พัฒนารูปแบบการวิจัย** ด้วยการออกแบบวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (quasi-experiment) เพื่อตรวจสอบผลของการนำระบบรายงานพฤติกรรมไปใช้ต่อคุณภาพบริการอย่างเป็นเหตุเป็นผล รวมถึงการติดตามผลแบบภาคตัดขวาง หรือภาคยาว (longitudinal) เพื่อประเมินความคงที่ของผลลัพธ์ การเรียนรู้ของบุคลากร และผลต่อความพึงพอใจ หรือความภักดีของผู้รับบริการในระยะยาว และ (3) **เพิ่มความลุ่มลึกเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายกลไก**เพื่อทำความเข้าใจกลไกที่ทำให้เกิดพฤติกรรมบริการที่พึงประสงค์ หรือไม่พึงประสงค์ รวมถึงปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการใช้ระบบ ซึ่งจะช่วยออกแบบระบบและมาตรการพัฒนาได้ตรงจุดมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2567). **การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS** (พิมพ์ครั้งที่ 20). เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์.

ภาวิณี ช่วยประคอง. (2565). สุภาพ “สตรี”: เพศสภาวะ แรงงานทางอารมณ์ และผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่จัดเก็บรายได้ท้องถิ่น. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 13*(1), 1–34.

วชลิตา ชนะวีรวรรณ. (2561). **อิทธิพลของคุณภาพการบริการ และการรับรู้คุณค่าที่มีต่อความพึงพอใจในการใช้บริการส่งพัสดุด่วน.** การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2567). *ETDA เผยมูลค่าอีคอมเมิร์ซไทย ปี 66 พุ่งแตะ 5.96 ล้านล้านบาท อุตสาหกรรมประกันภัยโตมากสุดร้อยละ 31.* สืบค้นจาก https://www.etda.or.th/th/pr-news/Dgt_ecom_survey2024.aspx

Aguinis, H. (2019). *Performance management* (4th ed.). Chicago Business Press.

Barnes, S. J., & Vidgen, R. T. (2002). An integrative approach to the assessment of e-commerce quality. *Journal of Electronic Commerce Research, 3*(3), 114–127.

Bititci, U. S., Carrie, A. S., & McDevitt, L. (1997). Integrated performance measurement systems: A development guide. *International Journal of Operations & Production Management, 17*(5), 522–534.

Bitner, M. J. (1994). Critical service encounters: The employee’s viewpoint. *Journal of Marketing, 58*(4), 95–106.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). SAGE Publications.

DeLone, W. H., & McLean, E. R. (2003). The DeLone and McLean model of information systems success: A ten-year update. *Journal of Management Information Systems, 19*(4), 9–30.

DeLone, W. H., & McLean, E. R. (2004). Measuring e-commerce success: Applying the DeLone & McLean information systems success model. *International Journal of Electronic Commerce, 9*(1), 31–47.

Fan, W., Shao, B., & Dong, X. (2022). *Effect of e-service quality on customer engagement behavior in community e-commerce*. **Frontiers in Psychology, 13**, 1-16.

Forza, C., & Salvador, F. (2000). Assessing some distinctive dimensions of performance feedback information in high performing plants. *International Journal of Operations & Production Management, 20*(3), 359–385.

Gerson, R. F. (1993). *Measuring customer satisfaction.* Crisp Publications.

Groenroos, C., (2007). **Service Management and Marketing** (3rd ed). John Wiley & Sons.

Hart, C. W., Heskett, J. L., & Sasser, W. E., Jr. (1990). The profitable art of service recovery. **Harvard Business Review, 68**(4), 148–156.

Hasdiansa, I. W., & Hasbiah, S. (2025). *Service quality and customer satisfaction in last mile logistics: Evidence from a courier and parcel delivery firm*. **Fundamental and Applied Management Journal, 3**(1), 34–42.

Heneman, H. G. (1983). *Performance appraisal.* Kent Publishing.

Heskett, J. L., Jones, T. O., Loveman, G. W., Sasser, W. E., Jr., & Schlesinger, L. A. (1994). Putting the service-profit chain to work. *Harvard Business Review, 72*(2), 164–174.

Hui, G., Al Mamun, A., Reza, M. N. H., & Wan Hussain, W. M. H. (2025). *An empirical study on logistic service quality, customer satisfaction, and cross-border repurchase intention*. **Heliyon, 11**(1), 1-19.

International Organization for Standardization. (2018). *ISO 10002:2018: Quality management Customer satisfaction Guidelines for complaints handling in organizations.* International Organization for Standardization.

Johnston, R., & Mehra, S. (2002). Best-practice complaint management. **Academy of Management Executive, 16**(4), 145–154.

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The balanced scorecard: Translating strategy into action*. Harvard Business School Press.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2012). *Marketing management* (14th ed.). Pearson Education.

Li, X., & Petrick, J. F. (2010). Towards an integrative model of loyalty formation: The role of quality and value. *Leisure Sciences, 32*(3), 201-221.

Likert, R. (1932). *A technique for the measurement of attitudes.* Archives of Psychology.

Loiacono, E. T., Watson, R. T., & Goodhue, D. L. (2002). WebQual: A measure of website quality. *Marketing Theory and Applications, 13,* 432–438.

Mardhotillah, R. R., & Wibawa, B. M. (2025). *E-service quality factors and customer satisfaction in Shopee's e-commerce platform*. **Journal of Applied Management and Business, 6**(1), 22–34.

Masithoh, D., & Ulfatun, T. (2022). *The effect of system quality and service quality on customer satisfaction of Shopee: Study of undergraduate students*. **Proceedings International Conference on Education Innovation and Social Science**, 432–440.

Oliver, R. L. (1980). A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions. *Journal of Marketing Research, 17*(4), 460–469.

Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., & Hoagwood, K. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research, 42*(5), 533–544.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing, 64*(1), 12–40.

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (4th ed.). SAGE Publications.

Petter, S., DeLone, W., & McLean, E. (2008). Measuring information systems success: Models, dimensions, measures, and interrelationships. *European Journal of Information Systems, 17*(3), 236–263.

Restuputri, D. P., Indriani, T. R., & Masudin, I. (2021). *The effect of logistic service quality on customer satisfaction and loyalty using kansei engineering during the COVID-19 pandemic*. **Cogent Business & Management, 8**(1), 1-35.

Roy, S. K., Singh, G., Sadeque, S., Harrigan, P., & Coussement, K. (2023). *Customer engagement with digitalized interactive platforms in retailing*. **Journal of Business Research, 164**, 1-15.

Rust, R. T., & Oliver, R. L. (1994). **Service quality: Insights and managerial implications from the frontier.** In R. T. Rust & R. L. Oliver (Eds.), *Service quality: New directions in theory and practice* (pp. 1–19). Sage Publications.

Schneider, B., & Bowen, D. E. (1985). Employee and customer perceptions of service in banks: Replication and extension. *Journal of Applied Psychology, 70*(3), 423–433.

Tran Trung, C., Tran Xuan, T. P., & Tran Thanh, H. (2025). *The impact of last-mile delivery logistics service quality factors on customer loyalty*. International **Journal of Business and Society, 26**(2), 793–805.

Voorhees, C. M., Fombelle, P. W., Gregoire, Y., Bone, S., Gustafsson, A., Sousa, R., & Walkowiak, T. (2017). Service encounters, experiences and the customer journey: Defining the field and a call to expand our lens. *Journal of Business Research, 79*, 269–280.

Wolfinbarger, M., & Gilly, M. C. (2003). eTailQ: Dimensionalizing, measuring and predicting etail quality. *Journal of Retailing, 79*(3), 183–198.

Yoo, B., & Donthu, N. (2001). Developing a scale to measure the perceived quality of an Internet shopping site (SITEQUAL). *Quarterly Journal of Electronic Commerce, 2*(1), 31–45.

Yu, Y., Li, X., & Jai, T.-M. (C.). (2017). The impact of green experience on customer satisfaction: Evidence from TripAdvisor. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 29*(5), 1340–1361.

Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Malhotra, A. (2000). **A Conceptual Framework for Understanding e-Service Quality: Implications for Future Research and Managerial Practice.** Marketing Science Institute.

Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Malhotra, A. (2002). Service quality delivery through web sites: A critical review of extant knowledge. *Journal of the Academy of Marketing Science, 30*(4), 362–375.

การพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการในรูปแบบออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม

Development of an Online Official Document Storage System for the Nakhon Pathom Provincial Prosecutor's Office

บรรพต กิติสุนทร[1]
ภัทธาภรณ์ โพธิ์พุ่ม[2]
คชตรัย เจริญสุข[3]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน (2) ศึกษาและเสนอแนวทางการพัฒนาระบบกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D) ดำเนินการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) สำรวจปัญหาและความต้องการของผู้ปฏิบัติงานที่สารบรรณและการใช้ข้อมูลหนังสือราชการ (2) จัดทำแบบจำลองกระบวนงานเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นระบบ (3) ออกแบบและพัฒนาระบบจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการออนไลน์ และ (4) นำระบบไปทดลองและประเมินผลการใช้งาน

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาของระบบการจัดเก็บหนังสือราชการและเอกสารสำนวนของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม เผชิญกับข้อจำกัดเชิงระบบตลอดวงจรงาน ได้แก่ ภาระเอกสารสูง รับหลายช่องทาง ขาดมาตรฐานการจัดหมวดหมู่ ทำให้การค้นคืนต้องพึ่งพาแฟ้มกระดาษและความจำ ติดตามสถานะไม่ชัดเจน เพิ่มต้นทุนประสานงาน และเสี่ยงต่อความครบถ้วนของทะเบียนและสารบบและการจัดเก็บตามอายุความ ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์เป็นข้อกำหนดระบบและพัฒนาแพลตฟอร์มประกอบด้วย 3 ส่วนคือ การบันทึกและจัดเก็บข้อมูล การสืบค้นและเรียกดู และการบริหารตารางงานพร้อมแจ้งเตือน โดยใช้ Google Sheets เป็นฐานข้อมูลกลางเชื่อมต่อ AppSheet เพื่อส่วนติดต่อผู้ใช้ในการค้นหา และใช้ Google Calendar เพื่อกำกับงานและแจ้งเตือน ทั้งนี้ได้เปรียบเทียบระบบงานเดิมและระบบงานใหม่ด้วยกรอบ IPOO เพื่อชี้การเปลี่ยนผ่านสู่การจัดการ "ข้อมูล" แบบฐานข้อมูลกลาง ผลการประเมินจากบุคลากร 45 คนพบว่าระบบภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\bar{X}$=3.70, S.D.=0.74) มีผลการประเมินอยู่ในระดับสูงด้านความครบถ้วนและถูกต้องของข้อมูล ($\bar{X}$=4.21) ขณะที่ความง่ายต่อการใช้งาน ($\bar{X}$=3.28) และความปลอดภัยกับการกำกับสิทธิ์เข้าถึง ($\bar{X}$=3.12) อยู่ระดับปานกลาง สะท้อนความจำเป็นในการปรับขั้นตอนใช้งานและกำหนดสิทธิ์เข้าถึงให้ชัดเจน รวมถึงการสนับสนุนผู้ใช้ตามบทบาทงาน

คำสำคัญ: *งานสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ หนังสือราชการออนไลน์ ระบบจัดเก็บข้อมูล*

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] นักศึกษา สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[3] นักวิจัย ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Abstract

This research aimed (1) to examine the current problems, obstacles, and constraints in the official document storage process of the Nakhon Pathom Provincial Prosecutor's Office and (2) to propose a development approach for an online official document storage system. Employing a research and development (R&D) design, the study proceeded through four phases: (1) assessing operational problems and user needs in records administration and official document utilization, (2) development a process model to support systematic improvement, (3) designing and development an online document storage system, and (4) piloting the system and evaluating its use.

Findings indicate that the existing official correspondence and case-file documentation practices face interconnected, system-level constraints across the entire work cycle, including high document volume and multiple intake channels, the absence of shared classification standards, and retrieval that relies heavily on paper files and staff memory. In addition, limited visibility of document status increases coordination costs and heightens risks to the completeness of registries and indexes, as well as long-term retention in accordance with statutory limitation periods. Based on these empirical insights, the researchers derived system requirements and developed a platform comprising three core modules: (1) data entry and document storage, (2) rapid search and information retrieval, and (3) task scheduling and notification to support workflow control. Google Sheets was used as a central database for recording incoming documents, AppSheet was integrated to provide a user interface for searching and viewing records, and Google Calendar was used to manage tasks and alerts. The legacy and redesigned workflows were further compared using the IPOO framework to demonstrate the shift from fragmented "document handling" to centralized "data management." An evaluation by 45 staff members indicated that overall system quality was rated high ($\bar{x}$ = 3.70, S.D. = 0.74). Data completeness and accuracy received a high rating ($\bar{x}$ = 4.21), whereas usability ($\bar{x}$ = 3.28) and security and access control ($\bar{x}$ = 3.12) were rated at a moderate level. These results suggest the need to streamline user procedures, clarify access permissions, and strengthen role-based user support

Keywords: *Electronic records management, Online Official Document Management System, Document Storage and Retrieval System*

บทนำ

ห้วงเวลาทศวรรษที่ผ่านมา การขับเคลื่อนภาครัฐสู่ "การปฏิบัติราชการทางอิเล็กทรอนิกส์" ได้กลายเป็นแก่นหลักของการปฏิรูประบบราชการในระยะหลัง โดยมุ่งยกระดับประสิทธิภาพ ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และความต่อเนื่องของการให้บริการสาธารณะผ่านการจัดการข้อมูลและเอกสารอย่างเป็นระบบ (**Organisation for Economic Co-operation and Development**, 2025) ภายใต้บริบทดังกล่าว งานสารบรรณจึงมิใช่เพียงกิจกรรมสนับสนุนทางธุรการ หากแต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการบริหารราชการ ผ่านการตัดสินใจ การสั่งการ และการสร้างหลักฐานเชิงนิติกรรมของรัฐ ซึ่งเชื่อมโยงโดยตรงกับหลักความรับผิดรับชอบ (accountability) และธรรมาภิบาล (good governance) **รวมถึงเป็นกลไกสำคัญในการลดความเสี่ยงของความคลาดเคลื่อนเชิงกระบวนงานและการสูญหายของหลักฐาน ทำให้การตรวจสอบย้อนกลับและการบังคับใช้กฎหมายสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น**

การบริหารจัดการภาครัฐตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2564 ได้เปิดพื้นที่ทางนโยบายให้หน่วยงานของรัฐจัดทำและเก็บรักษาหนังสือในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น พร้อมกำหนดสาระสำคัญด้านการเก็บรักษาและการสำรองข้อมูลเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2564) ขณะเดียวกัน พระราชบัญญัติการปฏิบัติราชการทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2565 ได้ยกระดับกรอบบังคับเชิงระบบให้หน่วยงานรัฐสามารถดำเนินงานโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์อย่างมีมาตรฐาน เชื่อมโยงกัน และปลอดภัย (ราชกิจจานุเบกษา, 2565) นัยสำคัญของกฎหมายและระเบียบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า “เอกสารราชการ” กำลังเปลี่ยนฐานะจากวัตถุบนกระดาษไปสู่ “สินทรัพย์ข้อมูล” (information assets) ที่ต้องบริหารจัดการตลอดวงจรชีวิตอย่างรัดกุม ตั้งแต่การรับและส่งหนังสือ การจัดหมวดหมู่ การค้นคืน การกำหนดสิทธิ์การเข้าถึง ไปจนถึงการเก็บรักษาเพื่อรองรับการตรวจสอบย้อนหลัง

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนผ่านสู่ระบบจัดเก็บหนังสือราชการแบบออนไลน์ในทางปฏิบัติยังเผชิญคงช่องว่างการนำไปปฏิบัติ (implementation gap) ที่เกิดจากทั้งข้อจำกัดด้านกระบวนงาน ความพร้อมของบุคลากร และความสอดคล้องระหว่างระบบเทคโนโลยีกับหน่วยงาน งานศึกษาของไทยในช่วงครึ่งทศวรรษที่ผ่านมาเริ่มชี้ให้เห็นภาพร่วมกันว่า ระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ช่วยลดภาระงานเอกสาร เพิ่มความรวดเร็วในการดำเนินงาน และเอื้อต่อการติดตามสถานะหนังสือ แต่ยังมีอุปสรรคด้านมาตรฐานการจัดเก็บ การใช้งานที่ไม่สม่ำเสมอ การสนับสนุนผู้ปฏิบัติงาน และการปรับกระบวนงานให้เข้ากับระบบ (สุภาวลัย เพ็ชร์ศิริ และอภิชาติ พานสุวรรณ, 2568)

ข้อจำกัดด้าน “มาตรฐานการจัดเก็บ” และ “การตรวจสอบย้อนหลัง” ดังกล่าวยิ่งทวีความสำคัญเมื่อพิจารณาในบริบทของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะสำนักงานอัยการจังหวัดซึ่งต้องรับ–ส่งหนังสือราชการและเอกสารประกอบคดีเป็นจำนวนมาก มีการประสานงานข้ามหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง และจำเป็นต้องธำรงความถูกต้องครบถ้วน (integrity) ความสอดคล้องของข้อมูล (consistency) และความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับ (traceability) เพื่อรองรับการพิจารณาทางกฎหมายและการตรวจสอบภายหลังได้อย่างมีประสิทธิผล ภายใต้สภาพแวดล้อมการจัดเก็บเอกสารแบบผสมผสาน (**hybrid**) ที่เอกสารถูกกระจายอยู่ในหลายสื่อและหลายพื้นที่ การจัดการมักขาดความเป็นเอกภาพ เกิดความไม่เป็นระบบ และเพิ่มภาระในการค้นคืนและควบคุมเอกสารอย่างมีนัยสำคัญ (Padoni et al., 2024) ขณะเดียวกัน หลักการควบคุมด้านความมั่นคงปลอดภัยสารสนเทศเน้นว่า หากขาดกลไกควบคุมเวอร์ชัน การกำหนดสิทธิ์การเข้าถึง และการบันทึกหลักฐานการใช้งาน (audit trail) ย่อมเพิ่มความเสี่ยงต่อความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล ตลอดจนความปลอดภัยของสารสนเทศในเชิงการเข้าถึงโดยมิชอบและการแก้ไขข้อมูลโดยไม่สามารถตรวจสอบได้ (Joint Task Force, 2020)

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างระบบงานเดิมกับระบบงานใหม่ จะเห็นความจำเป็นของการพัฒนาระบบอย่างชัดเจน กล่าวคือ ระบบงานเดิมของการจัดเก็บหนังสือราชการและเอกสารสำนวนยังพึ่งพาเอกสารกระดาษ แฟ้มทะเบียน การจดบันทึก และประสบการณ์เฉพาะตัวของบุคลากรเป็นหลัก ทำให้ข้อมูลกระจัดกระจาย การจัดหมวดหมู่ไม่เป็นมาตรฐาน การค้นคืนต้องใช้เวลานาน และการติดตามสถานะของเอกสารหรือสำนวนระหว่างกระบวนงานไม่สามารถมองเห็นได้อย่างต่อเนื่อง ในทางตรงกันข้าม ระบบงานใหม่ที่พัฒนาในรูปแบบออนไลน์มุ่งปรับฐานการทำงานจากการจัดการ “เอกสาร” ไปสู่การจัดการ “ข้อมูล” โดยใช้ฐานข้อมูลกลาง ข้อมูลกำกับเอกสารที่เป็นมาตรฐาน ระบบสืบค้น และกลไกแจ้งเตือนเพื่อช่วยควบคุมงานให้เป็นระบบมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการในรูปแบบออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม เพื่อยกระดับการบริหารจัดการเอกสารให้มีความเป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบย้อนกลับได้ สนับสนุนการปฏิบัติงานตามภารกิจด้านกฎหมายให้มีความรวดเร็วและแม่นยำ ลดข้อจำกัดของการจัดเก็บเอกสารแบบกระดาษที่เสี่ยงต่อการสูญหาย ความซ้ำซ้อน และการค้นคืนที่ใช้เวลานาน การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของผู้ใช้งาน กำหนดแนวทางการออกแบบกระบวนงานและโครงสร้างข้อมูลสำหรับการจัดเก็บและค้นคืนเอกสาร รวมถึงประยุกต์ใช้เครื่องมือออนไลน์เพื่อการจัดการเอกสาร และท้ายที่สุดได้พัฒนาต้นแบบระบบที่สอดคล้องกับบริบทการทำงานจริงของหน่วยงาน เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิผล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด และแนวทางการพัฒนาระบบจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน
2. เพื่อออกแบบและพัฒนาระบบกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม
3. เพื่อประเมินประสิทธิภาพของระบบกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม

คำถามของการวิจัย

1. สภาพปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด และแนวทางการพัฒนาระบบจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมในปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. ระบบกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมที่เหมาะสมกับบริบทของหน่วยงานควรเป็นอย่างไร
3. ระบบกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับใด

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

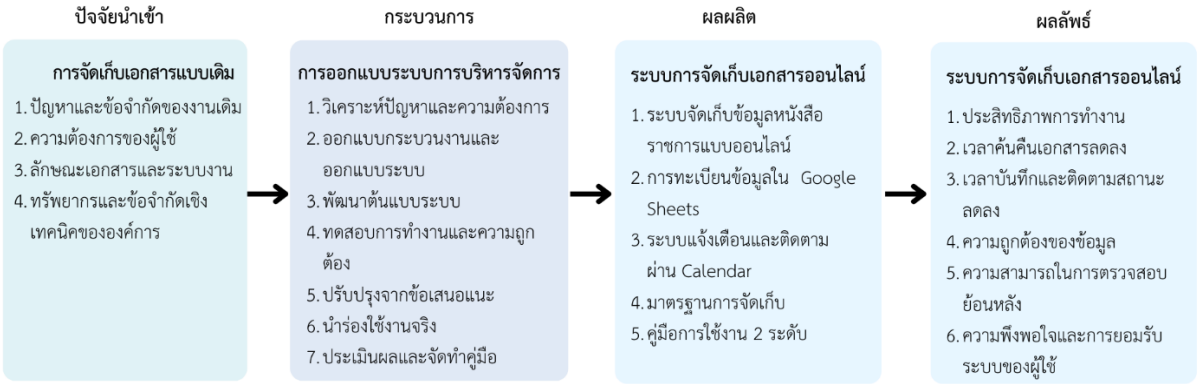

ภาพที่ 1 กรอบความคิดการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยนี้ยึดแนวคิดเชิงระบบของ *W.K. Kellogg Foundation (2004) ได้แก่* ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และผลลัพธ์ (Input, Process, Output and Outcome: IPOO) เพื่ออธิบายตรรกะการพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการในรูปแบบออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมอย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจาก “ปัจจัยนำเข้า” ซึ่งครอบคลุมสภาพปัญหาและข้อจำกัดของการจัดเก็บเอกสารแบบเดิม ความต้องการของผู้ใช้ ลักษณะเอกสารและระบบงาน ตลอดจนทรัพยากรและข้อจำกัดเชิงเทคนิคขององค์การ เพื่อนำไปสู่ “กระบวนการ” ออกแบบระบบบริหารจัดการที่ดำเนินการตามลำดับของการวิจัยและพัฒนา ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ การออกแบบกระบวนงานและระบบ การพัฒนาต้นแบบ การทดสอบความถูกต้อง การปรับปรุงจากข้อเสนอแนะ การนำร่องใช้งานจริง และการประเมินผล พร้อมจัดทำคู่มือ เมื่อกระบวนการดังกล่าวเสร็จสิ้นจะก่อให้เกิด “ผลผลิต” ที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ระบบจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการออนไลน์ การทะเบียนข้อมูลใน Google Sheets ระบบแจ้งเตือนและติดตามผ่าน Calendar มาตรฐานการจัดเก็บ

และคู่มือการใช้งานสองระดับ ซึ่งเป็นเครื่องมือสนับสนุนให้เกิดการใช้งานอย่างต่อเนื่องในองค์การ ทั้งนี้ เมื่อระบบถูกนำไปใช้จริง “ผลลัพธ์” ที่คาดหวังคือการยกระดับประสิทธิภาพการทำงาน ลดเวลาค้นคืนเอกสาร ลดเวลาบันทึกและติดตามสถานะ เพิ่มความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล เสริมความสามารถในการตรวจสอบย้อนหลัง และเพิ่มความพึงพอใจรวมถึงการยอมรับของผู้ใช้ อันสะท้อนการปรับปรุงกระบวนงานด้านสารบรรณให้มีความเป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบได้มากยิ่งขึ้นในบริบทการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ที่มุ่งสร้างและพัฒนาระบบจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการแบบออนไลน์ให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริงของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม แนวทางดำเนินการเริ่มจากการทำความเข้าใจสภาพการทำงานและข้อจำกัดของกระบวนการจัดเก็บและค้นคืนข้อมูลหนังสือราชการในปัจจุบัน จากนั้นจึงนำหลักฐานเชิงประจักษ์มาสังเคราะห์เป็นข้อกำหนดของระบบและแบบจำลองกระบวนงาน ก่อนพัฒนาต้นแบบระบบ ทดลองใช้งานในสถานการณ์จริง และประเมินผลเพื่อยืนยันความเหมาะสมและประสิทธิผลของระบบที่พัฒนาขึ้น โดยแบ่งการศึกษาวิจัยออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ผู้วิจัยมุ่งสำรวจปัญหาและความต้องการของผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับงานสารบรรณและการใช้ข้อมูลหนังสือราชการ โดยใช้แนวทางกรณีศึกษาเชิงคุณภาพและเก็บข้อมูลแบบหลายวิธี (methodological triangulation) เพื่อให้ได้มุมมองครบถ้วนจากการทำงานจริง (ชาย โพธิสิตา, 2568) แหล่งข้อมูลประกอบด้วย (1) การทบทวนเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับงานหนังสือราชการ เช่น ระเบียบ แนวปฏิบัติ แบบฟอร์มทะเบียนหนังสือ และข้อมูลภาระงาน (2) การสังเกตการณ์กระบวนงานที่เกิดขึ้นจริงตั้งแต่รับหนังสือ ลงทะเบียน จัดหมวดหมู่ จัดเก็บ ค้นคืน และติดตามสถานะ โดยบันทึกขั้นตอน เวลา จุดคอขวด และวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น และ (3) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญทั้งระดับกำกับดูแลและระดับปฏิบัติการ โดยคัดเลือกแบบเจาะจงตามหน้าที่และความเกี่ยวข้องกับระบบงาน **จำนวน 12 คน ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดรหัสแทนชื่อผู้ให้ข้อมูลเป็น P1–P12 โดยตัวอักษร P มาจากคำว่า Participant หมายถึง ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้เข้าร่วมการวิจัย เพื่อปกปิดข้อมูลส่วนบุคคล รักษาความลับของผู้ให้สัมภาษณ์ และใช้ระบุลำดับแหล่งข้อมูลในการนำเสนอถ้อยคำประกอบผลการวิจัย** ทั้งนี้ ข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งหมดถูกถอดความและวิเคราะห์ประเด็นเพื่อสรุปเป็นชุดปัญหาเชิงกระบวนการและความต้องการระบบที่ใช้เป็นฐานในการออกแบบระบบ

ระยะที่ 2 ผู้วิจัยนำผลการสังเคราะห์จากระยะแรกมาจัดทำเป็นข้อกำหนดของระบบ (system requirements) และจัดทำแบบจำลองกระบวนงาน (process model) เพื่อแสดงภาพเปรียบเทียบก่อนและหลังการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ข้อกำหนดถูกจัดกลุ่มอย่างน้อย 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านข้อมูลและทะเบียนหนังสือ เช่น ข้อมูลที่จำเป็น เลขรับ–เลขส่ง วันที่ เรื่อง หน่วยงานผู้รับผิดชอบ สถานะ และหมวดหมู่ (2) ด้านขั้นตอนการทำงาน เช่น การบันทึก ค้นหา ติดตาม และรายงาน และ (3) ด้านการกำกับดูแลและความปลอดภัย เช่น สิทธิ์การเข้าถึง ความถูกต้องของข้อมูล และความสามารถในการตรวจสอบย้อนหลัง เอกสารข้อกำหนดและแบบจำลองนี้ทำหน้าที่เป็นกรอบการควบคุมคุณภาพการพัฒนาระบบให้เป็นไปตามบริบทของหน่วยงาน

ระยะที่ 3 ผู้วิจัยดำเนินการออกแบบและพัฒนาระบบจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการออนไลน์โดยยึดหลักการพัฒนาแบบมุ่งผู้ใช้และมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มความสอดคล้องกับงานจริงและลดแรงเสียดทานในการนำไปใช้ ระบบถูกพัฒนาให้มีโครงสร้างข้อมูลกลาง มาตรฐานการบันทึกและการตั้งชื่อ การจัดหมวดหมู่ที่ค้นคืนได้จริง พร้อมกระบวนการทำงานที่รองรับกิจกรรมสำคัญของงานสารบรรณ เช่น การลงทะเบียน การสืบค้น การติดตามสถานะ และการสรุปรายงาน ทั้งนี้ มีการทดสอบการใช้งานเป็นรอบ (iterative testing) โดยนำผลสะท้อนกลับจากผู้ใช้มาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องจนได้ระบบที่พร้อมนำไปใช้ในหน่วยงาน พร้อมจัดทำคู่มือแยกตามบทบาท ได้แก่ คู่มือผู้ใช้งานและคู่มือผู้ดูแลระบบ

และระยะที่ 4 ผู้วิจัยนำระบบไปทดลองใช้ในสภาพแวดล้อมการทำงานจริงของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมและประเมินผลการใช้งานเพื่อสะท้อนทั้งมิติการยอมรับ ความเหมาะสมของฟังก์ชัน และผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน **กลุ่มตัวอย่างในการประเมินผลระบบ ได้แก่ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม จำนวน 45 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้หรือรับผลจากระบบจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการออนไลน์ที่พัฒนาขึ้น** การประเมินครอบคลุมประเด็นสำคัญที่สัมพันธ์กับกรอบแนวคิด เช่น ความรวดเร็วในการค้นคืน การลดเวลาการบันทึกและติดตามสถานะ ความถูกต้อง ความครบถ้วนของข้อมูล ความสามารถในการตรวจสอบย้อนหลัง และความพึงพอใจของผู้ใช้ โดยใช้แบบสอบถามมาตรวัดลิเคิร์ต 5 ระดับ (Likert, 1932) และตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อยืนยันความเหมาะสมของข้อคำถาม

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เกิดความครบถ้วนทั้งเชิงความหมายและเชิงปริมาณ กล่าวคือ ผู้วิจัยแบ่งกระบวนการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์ แล้วนำมาถอดความอย่างเป็นระเบียบ ก่อนดำเนินการจัดหมวดหมู่ (categorization) และวิเคราะห์เชิงธีม (thematic analysis) เพื่อค้นหารูปแบบสาระสำคัญ (themes) ที่สะท้อนปัญหาเชิงกระบวนงาน เงื่อนไขเชิงบริบท และความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง การดำเนินการดังกล่าวช่วยให้การอธิบายปรากฏการณ์มิได้หยุดอยู่ที่ข้อเท็จจริงเฉพาะหน้า หากแต่ยกระดับไปสู่การตีความเชิงโครงสร้างและเชิงเหตุผล อันเอื้อต่อการกำหนดข้อกำหนดของระบบและแนวทางพัฒนาอย่างมีหลักฐานรองรับ (ชาย โพธิสิตา, 2568) และ (2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือวัดการรับรู้และการประเมินในประเด็นที่กำหนดไว้ จากนั้นวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อสรุปลักษณะการกระจายและแนวโน้มการประเมิน แล้วจึงแปลผลค่าเฉลี่ยด้วยเกณฑ์ระดับคุณภาพ 5 ระดับ ได้แก่ 1.00–1.79 (น้อยมาก) 1.80–2.59 (น้อย) 2.60–3.39 (ปานกลาง) 3.40–4.19 (มาก) และ 4.20–5.00 (มากที่สุด) เกณฑ์ดังกล่าวช่วยทำให้การสรุปผลมีมาตรฐานเดียวกัน โปร่งใส และสามารถเปรียบเทียบผลระหว่างมิติและองค์ประกอบของระบบได้อย่างมีนัยเชิงประเมิน ทั้งยังเอื้อต่อการเชื่อมโยงผลประเมินไปสู่ข้อเสนอเชิงปรับปรุงระบบอย่างมีเหตุมีผลและตรวจสอบย้อนกลับได้ตามแนวทางการตีความผลการประเมิน (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2567)

ผลการวิจัย

1.สภาพปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด และแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม

1.1 สภาพปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด ของกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการ

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม พบว่า “สภาพปัญหา” ของการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการและเอกสารสำนวนในปัจจุบันมิได้เป็นเพียงปัญหาเชิงปฏิบัติการรายจุด หากแต่สะท้อนข้อจำกัดเชิงระบบ (systemic constraints) ที่เชื่อมโยงกันระหว่างปริมาณงาน ระบบการจัดเก็บข้อมูล และกลไกการติดตามเอกสารตลอดวงจรการปฏิบัติงาน ผลการวิเคราะห์ประเด็นสามารถจัดกลุ่มเป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) ภาระเอกสารสูงและความหลากหลายของช่องทางรับเอกสาร (2) การจัดหมวดหมู่และการจัดเก็บไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน (3) ความล่าช้าในการค้นคืนจากการพึ่งพาเอกสารกระดาษและความจำของบุคลากร (4) การติดตามเส้นทางเอกสารหรือสำนวนไม่ชัดเจน และ (5) ความเสี่ยงด้านความครบถ้วนของทะเบียน สารบบ และการจัดเก็บระยะยาวตามอายุความ

ประเด็นแรก ภาระเอกสารสูงและความหลากหลายของช่องทางรับเอกสาร ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนสอดคล้องกันว่าในแต่ละวันมีหนังสือรับเข้าจำนวนมากและมีความหลากหลายทั้งจากหน่วยงานราชการ ภาคประชาชน ตลอดจนช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ ส่งผลให้กระบวนการจัดเก็บในรูปแบบเดิมไม่สามารถดำเนินการได้ทันต่อปริมาณงานจริง (workload-pressure) จนเกิดสภาพเอกสารคั่งค้างและปะปนกันระหว่างประเภทของเอกสาร ทำให้เกิดภาระสะสมในขั้นตอนหลัง เช่น

การจัดแฟ้มและการค้นคืน ตัวอย่างถ้อยคำสะท้อนจากผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่า *"...หนังสือรับเข้ามีปริมาณมากและมีหลายประเภท แต่ยังแยกแฟ้มไม่ทัน เมื่อจะใช้เอกสารจึงต้องไล่ค้นและใช้เวลานาน..."* (P11) และ *"...มีเอกสารทั้งจากราชการ จากประชาชน รวมถึงอีเมล เมื่อจัดเก็บไม่เป็นระบบ เวลาต้องใช้จริงจึงค้นหาได้ช้า..."* (P3) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าปัญหาเริ่มต้นจากความไม่สมดุลระหว่างปริมาณงานกับขีดความสามารถของกลไกจัดเก็บแบบเดิม

ประเด็นที่ 2 การจัดหมวดหมู่และการจัดเก็บไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ผู้ให้สัมภาษณ์หลายรายชี้ว่าการจัดเก็บยังขาดมาตรฐานร่วม (shared filing taxonomy) และแนวปฏิบัติที่เป็นรูปแบบเดียวกัน ส่งผลให้เอกสารถูกจัดเก็บกระจัดกระจาย แตกต่างตามผู้รับผิดชอบหรือหน่วยงานย่อย และทำให้การค้นคืนเอกสารในภายหลังต้องใช้เวลาและความพยายามสูง โดยเฉพาะเมื่อเอกสารยังไม่ถูกแยกประเภท หรือยังไม่ได้จัดเข้าระบบแฟ้มอย่างเป็นระเบียบ เสียงสะท้อนเชิงประจักษ์ปรากฏว่า *"...เอกสารยังไม่เคยได้แยกจัดเก็บใส่แฟ้มให้เป็นระเบียบ จึงทำให้เกิดปัญหาเวลาต้องค้นหา..."* (P1) และ *"...หนังสือเข้ามากแต่ยังไม่มีระบบจัดเก็บที่เป็นรูปแบบเดียวกัน ทำให้การค้นหาล่าช้า..."* (P3) ประเด็นนี้สะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบจัดเก็บที่ยังไม่เอื้อต่อการบริหารข้อมูลแบบตรวจสอบย้อนกลับได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นที่ 3 ความล่าช้าในการค้นคืนจากการพึ่งพาแฟ้มกระดาษ ผลการสัมภาษณ์ชี้ว่า การค้นคืนหนังสือรับ และเอกสารสำคัญยังต้องอาศัยการไล่ค้นจากแฟ้มกระดาษเป็นหลัก และในหลายกรณีต้องพึ่งพาความทรงจำของบุคลากรหรือการสอบถามระหว่างกัน ซึ่งทำให้การค้นคืนมีลักษณะพึ่งพาบุคคลและเกิดความไม่แน่นอนด้านเวลา โดยผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่า *"...ต้องค้นจากแฟ้มเอกสารรับ และบางครั้งเอกสารถูกส่งต้นฉบับไปกับเจ้าของเรื่องแล้ว จึงยิ่งตามยาก..."* (P3) ขณะที่อีกความเห็นหนึ่งชี้ว่า *"...เวลาหาสำนวนหรือเอกสารต้องค้นอยู่ตลอดและใช้เวลานาน..."* (P1) สาระสำคัญของประเด็นนี้ คือ เมื่อการค้นคืนไม่ถูกออกแบบบนฐานข้อมูลค้นหา ประสิทธิภาพการให้บริการและความต่อเนื่องของงานจึงถูกกำหนดโดยเงื่อนไขหน้างานและบุคคลมากกว่ากลไกระบบ

ประเด็นที่ 4 การติดตามเส้นทางเอกสารและสำนวนไม่ชัดเจน ในส่วนของเอกสารสำนวนคดี พบข้อจำกัดเด่นชัดเกี่ยวกับการติดตามเส้นทางเอกสารที่ต้องผ่านหลายจุดงานและหลายผู้รับผิดชอบ ทำให้หน่วยงานไม่สามารถทราบได้อย่างชัดเจนว่าสำนวนอยู่ที่ใดในแต่ละช่วงเวลา (real-time location) ส่งผลให้การติดตามและการค้นหามีความล่าช้าและเกิดต้นทุนการประสานงานสูง ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งให้ภาพสะท้อนว่า *"...สำนวนมีจำนวนมากและมีการเดินทางผ่านหลายขั้นตอน ระหว่างทางไม่รู้ว่าสำนวนอยู่ที่ไหน กว่าจะหาเจอบางครั้งใช้เวลามากกว่าหนึ่งวัน และต้องอาศัยการถามว่าผ่านงานไหนไปแล้ว..."* (P4) ซึ่งแสดงให้เห็นข้อจำกัดด้านการควบคุมกระบวนการและการบริหารความต่อเนื่องของงาน โดยเฉพาะในบริบทที่งานมีลักษณะเป็นห่วงโซ่ขั้นตอน (process chain) และต้องการข้อมูลสถานะที่ตรวจสอบได้

ประเด็นสุดท้าย ความเสี่ยงด้านความครบถ้วนของทะเบียนและการจัดเก็บระยะยาวตามอายุความ ผู้ให้สัมภาษณ์ระดับชำนาญการชี้ว่า ปริมาณสำนวนที่เพิ่มขึ้นทำให้ภารกิจการลงทะเบียนและสารบบให้ครบถ้วนและทันตามกำหนดเวลาเป็นความท้าทายสำคัญ อีกทั้งบางกรณีข้อมูลประกอบในสำนวนยังไม่พร้อมในจังหวะเวลาที่ต้องบันทึก ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่อความครบถ้วนและความสอดคล้องของข้อมูลระหว่างสำนวนที่ยื่นต่อศาลกับรายการที่ลงสารบบ โดยมีถ้อยคำว่า *"...ต้องลงสารบบให้ครบและทันเวลา แต่บางสำนวนยังมีข้อมูลประกอบไม่พร้อม จึงทำให้ลงไม่ครบถ้วนและไม่ตรงตามจำนวนที่ยื่นศาล..."* (P7) ขณะเดียวกัน ธีมนี้ยังเชื่อมโยงกับข้อจำกัดด้านการจัดเก็บระยะยาวตามอายุความซึ่งต้องการการแยกประเภทและระบบตรวจสอบเข้า–ออกที่ชัดเจน ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนว่า *"...บางสำนวนต้องเก็บตามอายุความหลายช่วง หากไม่มีการแยกประเภทและระบบเช็คเข้า–ออก จะยากต่อการค้นหาอย่างยิ่ง..."* (P5) ประเด็นดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความครบถ้วนของข้อมูลสารบบและความสามารถในการบริหารเอกสารระยะยาวเป็นความเสี่ยงร่วมที่เกิดจากการพึ่งพาวิธีการจัดเก็บแบบเดิม

1.2 แนวทางการพัฒนาระบบกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการรับ เก็บรักษา การค้นคืนหนังสือราชการ และเอกสารสำนวนของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม แนวทางการพัฒนาระบบได้ถูกสะท้อนความต้องการเชิงระบบ (system-level needs) ที่มุ่งแก้ข้อจำกัดของกระบวนงานเดิมให้สามารถรองรับปริมาณเอกสารที่สูง ความหลากหลายของประเภทงาน และความจำเป็นด้านการตรวจสอบย้อนกลับได้อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความสำคัญกับการออกแบบระบบที่ทำให้ “การจัดเก็บ” และ “การค้นคืน” เปลี่ยนจากการพึ่งพาแฟ้มกระดาษและความจำของบุคลากร ไปสู่การพึ่งพาโครงสร้างข้อมูลและกลไกการติดตามที่ตรวจสอบได้ ทั้งนี้ เมื่อสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในภาพรวม จะเห็นทิศทางการพัฒนาระบบอย่างน้อยสามชั้นที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ (1) การยกระดับระบบการจัดเก็บให้เป็นคลังเอกสารกลาง (2) การทำให้ข้อมูลค้นหาได้และใช้งานได้จริงในบริบทงานประจำ และ (3) การทำให้การไหลเวียนของเอกสารหรือสำนวนโปร่งใส ตรวจสอบได้ และควบคุมความครบถ้วนของสารบบได้อย่างต่อเนื่อง

ประการแรก แนวทางการพัฒนาที่ปรากฏเด่นชัดคือความต้องการ “ระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์” ในฐานะคลังเอกสารกลางที่เข้าถึงได้ง่ายและรองรับการใช้งานร่วมกันภายในสำนักงาน กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ให้สัมภาษณ์มิได้มองระบบใหม่เป็นเพียงพื้นที่เก็บไฟล์ แต่เป็นกลไกจัดการสารสนเทศที่ทำให้เจ้าหน้าที่ “เห็น” หนังสือราชการและเอกสารสำคัญได้อย่างเป็นระบบ ลดภาระการไล่ค้นจากแฟ้ม และลดความเสี่ยงจากการจัดเก็บที่กระจัดกระจายตามบุคคลหรือหน่วยงานย่อย ความต้องการดังกล่าวสะท้อนผ่านถ้อยคำที่ว่า *“...ต้องการระบบจัดเก็บเอกสารแบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้เห็นหนังสือแต่ละฉบับได้ง่ายขึ้น...”* (P1) และ *“...อยากใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์มาช่วยจัดการงานเอกสาร เพราะเวลาต้องการใช้จะได้ค้นหาได้สะดวกรวดเร็ว...”* (P4) รวมถึงความเห็นที่เสนอแกนของระบบใหม่อย่างชัดเจนว่า *“...ควรจัดทำระบบค้นหาหนังสือรับแบบอิเล็กทรอนิกส์...”* (P3) ความหมายเชิงนัยของข้อค้นพบนี้คือ การพัฒนาระบบต้องเริ่มจากการทำให้หน่วยงานมีพื้นที่ข้อมูลร่วมที่ถูกออกแบบเพื่อการใช้งานเชิงกระบวนการ มิใช่เป็นเพียงที่เก็บเอกสารแบบไร้โครงสร้าง

ประการที่สอง เมื่อระบบใหม่ถูกมองเป็นคลังเอกสารกลาง สิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความสำคัญในลำดับถัดมาคือความสามารถในการค้นคืนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นคุณลักษณะหลักที่จะลดต้นทุนเวลาและต้นทุนการประสานงานที่เกิดขึ้นในระบบเดิม แนวทางการพัฒนาในมิตินี้จึงเน้นว่าเอกสารต้อง “ค้นหาได้” บนฐานข้อมูล มากกว่าการ “ไล่หา” จากแฟ้มและการถามต่อกัน กล่าวคือ ผู้ใช้คาดหวังให้ระบบช่วยเปลี่ยนการค้นคืนจากกิจกรรมที่พึ่งพาประสบการณ์เฉพาะตัว ไปสู่กระบวนการที่ใช้ข้อมูลกำกับเอกสารเป็นตัวนำ ความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนเป้าหมายดังกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า *“...ถ้ามีระบบจัดเก็บออนไลน์จะช่วยให้เห็นหนังสือและค้นหาง่ายขึ้น...”* (P) และ *“...เมื่อใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ เวลาต้องการใช้จะค้นหาได้สะดวกและรวดเร็ว...”* (P2) นัยสำคัญคือ การพัฒนาระบบต้องออกแบบให้การค้นคืนเป็นฟังก์ชันเชิงโครงสร้างของระบบ ไม่ใช่ภาระของบุคคล ซึ่งย่อมต้องอาศัยการกำหนดข้อมูลกำกับ (metadata) และรูปแบบการบันทึกที่สอดคล้องกันทั้งองค์การ

ประการที่สาม แนวทางการพัฒนาซึ่งมีลักษณะเฉพาะของงานสำนักงานอัยการปรากฏชัดในประเด็นสำนวนคดีและการติดตามเส้นทางเอกสารตลอดวงจรการทำงาน ผู้ให้สัมภาษณ์เสนออย่างมีน้ำหนักว่าระบบควรทำให้หน่วยงานทราบได้ว่าเอกสารหรือสำนวน “อยู่ที่ใคร” และ “อยู่ขั้นตอนใด” ในแต่ละช่วงเวลา เพื่อลดปัญหาการตามเอกสารและเพิ่มความต่อเนื่องของงานในสถานการณ์ที่สำนวนมีการส่งต่อหลายจุดและเก็บรักษาระยะยาว ข้อเสนอเชิงระบบจึงมุ่งไปที่การออกแบบกลไกติดตามสถานะ (status tracking) และการเช็คเข้าและออกเพื่อสร้างความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับและความรับผิดรับชอบที่ชัดเจน ซึ่งสะท้อนผ่านถ้อยคำว่า *“...อยากให้มีระบบที่ดูได้ว่าสำนวนไปหรือกลับอยู่ที่ไหน และมีการเช็คเข้า-ออกในแต่ละครั้ง...”* (P7) เมื่อพิจารณาเชิงกระบวนงาน ประเด็นนี้แสดงว่าการพัฒนาที่ตอบโจทย์ไม่อาจจำกัดอยู่แค่การบันทึกรายการเอกสารแต่ต้องครอบคลุมการมองเห็นการไหลของงาน (workflow visibility) อันเป็นหัวใจของการบริหารงานเอกสารในหน่วยงานที่มีภารกิจด้านคดีและการดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเคร่งครัด

ประการที่สี่ แนวทางการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับการค้นคืนและการติดตามเส้นทางเอกสารโดยตรงคือการกำหนดมาตรฐานการจำแนกประเภทและโครงสร้างข้อมูลร่วม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ระบบกลางทำงานได้จริงในระยะยาว ผู้ให้สัมภาษณ์เสนอโดยนัยว่า หากไม่มีการ “แยกประเภท” และกำหนดแนวทางการบันทึกที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ระบบจะไม่สามารถรองรับการค้นหา การอ้างอิง และการจัดเก็บตามอายุความได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเอกสารสำนวนที่ต้องเก็บรักษา 5 ปี 10 ปี 20 ปี หรือมากกว่านั้น ดังที่สะท้อนว่า *“...บางสำนวนต้องเก็บตามอายุความหลายช่วง หากไม่มีการแยกประเภทและระบบเช็คเข้า–ออก จะยากต่อการค้นหาอย่างยิ่ง...”* (P12) ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาระบบต้องมีวินัยข้อมูลผ่านการกำหนดหมวดหมู่ ฟิลด์ข้อมูลหลัก และแนวทางปฏิบัติที่ทำให้การบันทึกสอดคล้องกันทั้งองค์กร มิฉะนั้นระบบจะกลายเป็นเพียงพื้นที่รวมข้อมูลที่ค้นหาได้ยากและเกิดความซ้ำซ้อนในรูปแบบใหม่

ประการสุดท้าย แนวทางการพัฒนาที่มีความสำคัญต่อความน่าเชื่อถือของเอกสารราชการและการปฏิบัติงานตามหน้าที่ คือ การควบคุมความครบถ้วนและคุณภาพข้อมูลของทะเบียนและสารบบ โดยเฉพาะการลงรายการที่เกี่ยวข้องกับการส่งฟ้องศาลและการรับสำนวนกลับจากศาล ผู้ให้สัมภาษณ์ชี้ว่าปริมาณงานที่เพิ่มขึ้นทำให้ความเสี่ยงด้านการข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือไม่สอดคล้องกับสำนวนจริงสูงขึ้น จึงต้องมีระบบและแนวทางตรวจสอบที่ทำให้การลงสารบบเป็นไปอย่างครบถ้วน ถูกต้องและทันเวลา ความเห็นสะท้อนชัดว่า *“...ควรมีแนวทางตรวจสอบและควบคุมสำนวนที่ส่งฟ้องและกลับจากศาลในแต่ละวัน เพื่อให้การลงสารบบ (ส.4) ครบถ้วน...”* (P9) นัยสำคัญคือ ระบบใหม่ต้องทำหน้าที่เป็นเครื่องมือประกันคุณภาพข้อมูล ไม่ใช่เพียงเครื่องมือบันทึกข้อมูล เพราะความครบถ้วนและความถูกต้องของสารบบมีผลโดยตรงต่อการอ้างอิง การตรวจสอบ และความน่าเชื่อถือของงานราชการในภาพรวม

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมพบว่า ปัญหาการจัดเก็บหนังสือราชการและเอกสารสำนวนในปัจจุบันเป็นข้อจำกัดเชิงระบบที่เชื่อมโยงกันตลอดวงจรงาน ตั้งแต่ภาระเอกสารที่มีปริมาณสูงและรับเข้าหลายช่องทาง ไปจนถึงการจัดหมวดหมู่และการจัดเก็บที่ขาดมาตรฐานร่วม ทำให้การค้นคืนยังพึ่งพาแฟ้มกระดาษและความจำของบุคลากร ส่งผลให้เกิดความล่าช้าและความไม่แน่นอนด้านเวลา อีกทั้งการติดตามเส้นทางเอกสาร หรือสำนวนไม่ชัดเจนจนเพิ่มต้นทุนการประสานงาน และก่อความเสี่ยงต่อความครบถ้วนของทะเบียน สารบบ และการจัดเก็บระยะยาวตามอายุความ ทั้งนี้แนวทางพัฒนาที่ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนสอดคล้องกันคือการยกระดับสู่ระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่มีคลังข้อมูลกลางและข้อมูลกำกับเอกสารที่เป็นมาตรฐาน ทำให้ค้นหาได้จริง ติดตามสถานะและเส้นทางเอกสารได้ รวมถึงมีกลไกตรวจสอบความครบถ้วนของสารบบอย่างต่อเนื่อง เพื่อรองรับงานที่มีความซับซ้อนและต้องตรวจสอบย้อนกลับได้ในทางปฏิบัติ

2. ผลการออกแบบและการพัฒนาระบบกระบวนการจัดเก็บหนังสือราชการออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการและเอกสารสำนวนของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมในระยะแรก ผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบเชิงประจักษ์มาสังเคราะห์เป็นข้อกำหนดของระบบ (system requirements) เพื่อพัฒนาระบบกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการออนไลน์ในลักษณะแพลตฟอร์ม ผลการพัฒนาระบบพบว่า ระบบที่จัดทำขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนการบันทึกและจัดเก็บข้อมูลเอกสาร (2) ส่วนการสืบค้นและเรียกดูข้อมูลอย่างรวดเร็ว และ (3) ส่วนการบริหารตารางงานและการแจ้งเตือนเพื่อสนับสนุนการควบคุมงาน ในส่วนการบันทึกและจัดเก็บข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ **Google Sheets** เป็นฐานข้อมูลกลางสำหรับบันทึกข้อมูลหนังสือรับและข้อมูลกำกับเอกสาร (metadata) เช่น เลขรับ วันที่รับ เรื่อง หน่วยงานผู้ส่ง ผู้รับผิดชอบ สถานะการดำเนินการ และตำแหน่งการจัดเก็บไฟล์ เพื่อทำให้ข้อมูลอยู่ในรูปแบบเดียวกัน ลดความคลาดเคลื่อนจากการตั้งชื่อหรือการจัดแฟ้มที่ไม่เป็นมาตรฐาน และเอื้อต่อการเข้าถึงและอัปเดตข้อมูลร่วมกันของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

สำหรับส่วนการสืบค้นและเรียกดูข้อมูล ผู้วิจัยเชื่อมต่อ **Google Sheets** กับ **AppSheet** เพื่อพัฒนาส่วนติดต่อผู้ใช้ (user interface) สำหรับค้นหาเลขรับหนังสือและเรียกดูรายละเอียดเอกสารได้สะดวกยิ่งขึ้น โดยออกแบบให้การสืบค้นทำได้จากเลขรับ คำสำคัญ และสถานะงาน เพื่อช่วยลดภาระการค้นหาเอกสารจากหลายแหล่ง ลดปัญหาข้อมูลกระจัดกระจาย และทำให้การค้นคืนเอกสารและการตรวจสอบย้อนหลังเป็นระบบมากขึ้นผ่านฐานข้อมูลกลางเดียวกัน ขณะที่การบริหารตารางงานและการแจ้งเตือน ผู้วิจัยใช้ **Google Calendar** เป็นกลไกสนับสนุนการจัดการภารกิจประจำวันและการติดตามงาน โดยกำหนดรายการงานสำคัญ เช่น กำหนดส่งรายงาน นัดหมายประชุม และเส้นตายของงานเอกสาร พร้อมตั้งค่าการแจ้งเตือนเพื่อสนับสนุนการควบคุมงานให้เป็นไปตามกำหนดการ ลดโอกาสการพลาดภารกิจสำคัญ และช่วยให้การประสานงานภายในมีความต่อเนื่องมากขึ้น

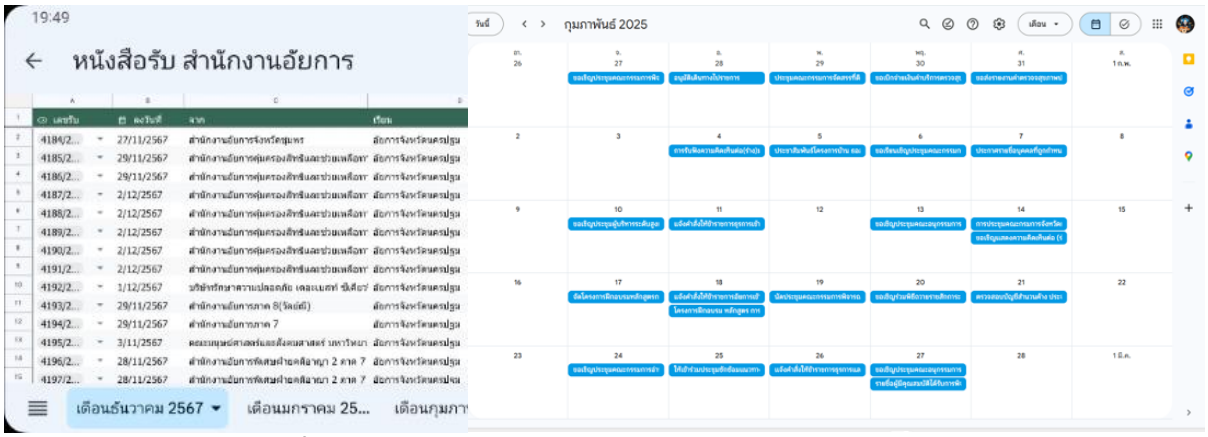

***ภาพที่** 2 ระบบการจัดเก็บเอกสารข้อมูลหนังสือราชการและเอกสารออนไลน์*

เพื่อให้เห็นภาพการเปลี่ยนผ่านของกระบวนการจัดเก็บข้อมูลหนังสือราชการและเอกสารสำนวนของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยได้จัดทำตารางเปรียบเทียบระบบงานเดิมและระบบงานใหม่ โดยประยุกต์กรอบวิเคราะห์ **IPOO** เป็นโครงสร้างในการอธิบายความแตกต่างในแต่ละมิติ ตั้งแต่ทรัพยากรและข้อมูลตั้งต้นที่ใช้ในการดำเนินงาน (input) ลำดับขั้นตอนและกลไกการปฏิบัติงาน (process) ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการ (output) ไปจนถึงผลลัพธ์เชิงการจัดการที่สะท้อนความเป็นระบบและความสามารถในการควบคุมงานของหน่วยงาน (outcome) ทั้งนี้ การนำเสนอในรูปแบบ IPOO ช่วยทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การพัฒนาระบบใหม่ได้ปรับจุดเน้นจากการจัดการ “เอกสาร” แบบกระจัดกระจายไปสู่การจัดการ “ข้อมูล” แบบมีฐานข้อมูลกลางและเชื่อมโยงการสืบค้นกับการติดตามงาน ซึ่งเอื้อต่อการตรวจสอบย้อนหลังและการนำข้อมูลไปใช้สนับสนุนการตัดสินใจเชิงบริหารในงานสารบรรณของหน่วยงาน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : ตารางเปรียบเทียบระบบงานเดิมและระบบงานใหม่ด้วยกรอบการวิเคราะห์ IPOO

องค์ประกอบ	ระบบงานเดิม	ระบบงานใหม่
Input (ปัจจัยนำเข้า)	หนังสือและเอกสารจากหลายช่องทาง ในรูปกระดาษและไฟล์เอกสารกระจัดกระจาย ข้อมูลกำกับเอกสารไม่เป็นมาตรฐาน บุคลากรต้องพึ่งประสบการณ์และความจำ เครื่องมือหลักคือแฟ้มและการจดบันทึก	หนังสือรับ และเอกสารจากหลายช่องทางเช่นเดิม แต่กำหนดข้อมูลกำกับ (metadata) สำหรับบันทึกใน Google Sheets มีแบบฟอร์มและหน้าค้นหาใน AppSheet มีปฏิทินงานและระบบแจ้งเตือนใน Google Calendar และกำหนดสิทธิ์การเข้าถึงและบทบาทผู้ใช้งานระบบ

องค์ประกอบ	ระบบงานเดิม	ระบบงานใหม่
Process (กระบวนการ)	รับหนังสือ ⟶ คัดแยก/จัดแฟ้ม (ล่าช้า) ⟶ ลงทะเบียนหรือสารบบ ⟶ ส่งต่อผู้รับผิดชอบ ⟶ ค้นคืนด้วยการไล่แฟ้มหรือถามเจ้าหน้าที่ ⟶ ติดตามสำนวนแบบไม่เห็นสถานะระหว่างทาง ⟶ แจ้งเตือนงานด้วยการจำหรือจดบันทึก	รับหนังสือ ⟶ พิมพ์ข้อมูลลง Google Sheets ตามฟิลด์มาตรฐาน ⟶ ค้นหาหรือเรียกดูผ่าน AppSheet ⟶ อัปเดตสถานะ หรือผู้รับผิดชอบเพื่อรองรับการติดตาม ⟶ สร้างหรือแจ้งเตือนงานรายวันผ่าน Google Calendar ⟶ ทบทวนความครบถ้วนของข้อมูลก่อนปิดรายการ
Output (ผลผลิต)	แฟ้มเอกสารและสำนวนจำนวนมาก รายการทะเบียนหรือสารบบที่อาจคลาดเคลื่อนหรือไม่ครบ การค้นคืนใช้เวลานานและผลลัพธ์ไม่แน่นอนข้อมูลสถานะ หรือตำแหน่งเอกสารไม่ชัดเจน เกิดงานซ้ำซ้อน	ฐานข้อมูลหนังสือรับกลาง (Google Sheets) ที่ค้นหาได้ หน้าค้นหาและเรียกดูเลขรับ หรือข้อมูลเอกสาร (AppSheet) รายการงานและการแจ้งเตือนรายวัน (Google Calendar) ข้อมูลอัปเดตแบบทันท่วงทีและเข้าถึงได้หลายอุปกรณ์ ลดความซ้ำซ้อนและความคลาดเคลื่อน
Outcome (ผลลัพธ์)	เกิดความล่าช้าในการค้นคืนและติดตาม มีต้นทุนเวลา และการประสานงานสูง เสี่ยงเอกสารสูญหาย หรือติดตามยาก เสี่ยงข้อมูลสารบบไม่ครบถ้วน ขาดความต่อเนื่องของงานเมื่อบุคลากรเปลี่ยนหรือขาดงาน	ประสิทธิภาพงานเพิ่มขึ้น ลดเวลาเอกสาร หรือธุรการ ลดข้อผิดพลาดการบันทึกข้อมูล ลดการลืมกำหนดการ และเพิ่มความรวดเร็วในการเข้าถึงข้อมูลและความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับ

3. ผลการประเมินระบบกระบวนการจัดเก็บหนังสือราชการออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินคุณภาพการใช้งานระบบ จากบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานจำนวน 45 คน โดยพิจารณาตามกรอบการประเมิน 6 มิติ ทั้งนี้ ผลการประเมินนำเสนอในรูปค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับคุณภาพตามมาตราส่วนลิเคิร์ต 5 ระดับ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินคุณภาพระบบกระบวนการจัดเก็บหนังสือราชการออนไลน์ (n = 45)

คุณภาพของแพลตฟอร์มออนไลน์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับคุณภาพ
มิติที่ 1 ความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล (Data Quality)	4.21	0.55	มากที่สุด
มิติที่ 2 ประสิทธิภาพการสืบค้นและการค้นคืน (Retrieval Effectiveness)	4.05	0.70	มาก
มิติที่ 3 ความเป็นมาตรฐานของกระบวนงานและการควบคุมงานเอกสาร (Process Standardization & Control)	3.62	0.74	มาก
มิติที่ 4 ความง่ายต่อการใช้งาน (Usability)	3.28	0.88	ปานกลาง
มิติที่ 5 ความปลอดภัยและการกำกับสิทธิ์เข้าถึง (Security & Access Control)	3.12	0.92	ปานกลาง
มิติที่ 6 การสนับสนุนการบริหารงานและการประสานงาน (Management & Coordination Support)	3.89	0.68	มาก
รวม	**3.70**	**0.74**	**มาก**

ผลการประเมินคุณภาพของระบบกระบวนการจัดเก็บหนังสือราชการออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐมจากบุคลากรจำนวน 45 คน พบว่า ภาพรวมระบบอยู่ในระดับ**มาก** ($\bar{X}$ = 3.70, S.D. = 0.74) เมื่อพิจารณาเป็นรายมิติ มิติที่ได้รับการประเมินสูงสุดคือ **ความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล** อยู่ในระดับ**มากที่สุด** ($\bar{X}$ = 4.21) สะท้อนว่าการกำหนดข้อมูลกำกับเอกสารและการจัดเก็บแบบฐานข้อมูลกลางช่วยให้ข้อมูลมีมาตรฐานและน่าเชื่อถือ ขณะที่มิติด้าน **ความง่ายต่อการใช้งาน** ($\bar{X}$ =

3.28) และ**ความปลอดภัยและการกำกับสิทธิ์เข้าถึง** ($\bar{X}$ = 3.12) อยู่ในระดับ**ปานกลาง** แสดงให้เห็นว่ายังมีช่องว่างด้านความคุ้นเคยของผู้ใช้ การออกแบบขั้นตอนใช้งานให้กระชับ และการกำหนดบทบาทหรือสิทธิ์การเข้าถึงให้ชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้ ค่าความแปรปรวน (S.D.) ของบางมิติมีระดับค่อนข้างสูง สื่อว่ามุมมองของผู้ใช้อาจแตกต่างกันตามบทบาทงานและประสบการณ์การใช้ระบบ ซึ่งควรนำไปใช้กำหนดแนวทางพัฒนาและสนับสนุนการใช้งาน ดังนั้น ผลการประเมินครั้งนี้จึงควรถูกใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานในการกำหนดมาตรการสนับสนุนการใช้งานและปรับปรุงแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมต่อบริบทการทำงานจริงต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

สภาพปัญหาและข้อจำกัดของการจัดเก็บหนังสือราชการและเอกสารสำนวนมิได้เป็นเพียงความติดขัดเชิงปฏิบัติการรายขั้นตอน หากแต่เป็นข้อจำกัดเชิงระบบที่เชื่อมโยงตลอดวงจรงาน ตั้งแต่แรงกดดันด้านปริมาณเอกสาร และช่องทางรับที่หลากหลาย ไปจนถึงการขาดมาตรฐานการจัดหมวดหมู่ร่วม ส่งผลให้การค้นคืนยังต้องพึ่งพาแฟ้มกระดาษและความจำของบุคลากร ก่อให้เกิดความล่าช้า ความไม่แน่นอนด้านเวลา และต้นทุนการประสานงานสูง โดยเฉพาะเมื่อไม่สามารถติดตามสถานะของเอกสาร หรือสำนวนได้แบบทันเวลา อีกทั้งเพิ่มความเสี่ยงต่อความครบถ้วนของทะเบียนและสารบบ ตลอดจนความสามารถในการจัดเก็บระยะยาวให้สอดคล้องกับอายุความ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของ ณัฐธยาน์ สิทธิ์วรนนท์ และศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา (2566) ที่ชี้ว่า สำนักงานอัยการจังหวัดลำปางเผชิญช่องว่างการนำระบบดิจิทัลไปใช้จริง โดยพบการบันทึกข้อมูลซ้ำซ้อนจากข้อจำกัดด้านการประมวลผลของระบบ การขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญและการฝึกอบรมต่อเนื่อง ความไม่เพียงพอของอุปกรณ์ที่รองรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนข้อจำกัดด้านกฎระเบียบการเข้าถึง และความไม่เสถียรของเครือข่าย ซึ่งทั้งหมดส่งผลให้การบันทึก การเข้าถึง และการประมวลผลข้อมูลล่าช้าและไม่ครบถ้วน รวมถึงสะท้อนข้อจำกัดงบประมาณที่ทำให้การพัฒนาระบบไม่ทันต่อความต้องการของงานจริง อย่างไรก็ดี เมื่อเทียบกับงานของ **มณีรัตน์ สุขกระชอน (2566)** ที่พบว่า ประสิทธิผลระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ อยู่ในระดับมาก จะเห็นความไม่สอดคล้องในเชิงระดับผลลัพธ์ โดยสามารถอภิปรายเชิงเหตุผลได้ว่า ความแตกต่างอาจมาจากระดับความพร้อมของปัจจัยนำเข้า ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน การสนับสนุน หรือทักษะ และความเข้มแข็งของนโยบาย แนวปฏิบัติร่วมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งทำให้บางหน่วยงานใช้ระบบได้เต็มศักยภาพ ขณะที่บางหน่วยงานยังติปัญหาคอขวดเชิงกระบวนการและการกำกับดูแลข้อมูล

ผลการออกแบบและพัฒนาระบบกระบวนการจัดเก็บหนังสือราชการออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากการจัดการเอกสารไปสู่การจัดการข้อมูล โดยผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อค้นพบเชิงคุณภาพจากขั้นตอนที่ 1 มาเป็นข้อกำหนดของระบบ แล้วพัฒนาเป็นแพลตฟอร์มที่ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) ฐานข้อมูลกลางเพื่อบันทึกและจัดเก็บข้อมูลกำกับเอกสาร บน Google Sheets (2) ส่วนสืบค้นและเรียกดูข้อมูลผ่าน AppSheet และ (3) กลไกบริหารตารางงานและการแจ้งเตือนผ่าน Google Calendar เพื่อเพิ่มความต่อเนื่องในการติดตามงานธุรการและเส้นตายของงานเอกสาร สอดคล้องกับข้อเสนอเชิงวิชาการด้านการจัดการบันทึกและเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในภาครัฐที่ชี้ว่า แม้องค์การจะมีโครงสร้างพื้นฐานด้านเอกสารอิเล็กทรอนิกส์เพิ่มขึ้น แต่ “ช่องว่างสำคัญ” มักเกิดที่การสนับสนุนพื้นฐาน เช่น การกำหนดมาตรฐานข้อมูลและการกำกับดูแลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้การบริหารเอกสารสอดคล้องวงจรชีวิตที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ (Seelakate & Berpan, 2025) งานของ อรรถพล ไชยเทพ และพนม กุณาวงค์ (2568) ที่ประเมินระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน งบประมาณ ทักษะบุคลากร ความซับซ้อนของกระบวนการ และการฝึกอบรมที่ไม่ต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนว่า ปัญหามิได้เกิดจากตัวเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการขาดการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ที่บูรณาการคน กระบวนการ เทคโนโลยี และกติกาองค์การให้สอดรับกันอย่างเป็นระบบตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำของงานสารบรรณและงานสำนวน

การเลือกใช้เครื่องมือบนระบบคลาวด์ เช่น Google Sheets, AppSheet และ Google Calendar ชี้ให้เห็นแนวทางการพัฒนาระบบที่เหมาะสมกับหน่วยงานภาครัฐระดับปฏิบัติการซึ่งมีข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรเทคโนโลยี กล่าวคือ ระบบคลาวด์ช่วยให้หน่วยงานสามารถพัฒนาระบบได้รวดเร็ว ลดต้นทุนการจัดหาโครงสร้างพื้นฐาน เข้าถึงข้อมูลได้จากหลายอุปกรณ์ และสนับสนุนการทำงานร่วมกันแบบออนไลน์ อย่างไรก็ตาม การนำข้อมูลหนังสือราชการและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสำนวนคดีไปจัดเก็บหรือบริหารผ่านแพลตฟอร์มคลาวด์จำเป็นต้องมีมาตรการกำกับดูแลข้อมูลที่ชัดเจน มิฉะนั้นความสะดวกในการเข้าถึงอาจกลายเป็นความเสี่ยงด้านความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูล และความสามารถในการตรวจสอบย้อนหลัง

ผลการประเมินคุณภาพระบบกระบวนการจัดเก็บหนังสือราชการออนไลน์ของสำนักงานอัยการจังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ รวม = 3.70) สะท้อนว่า ระบบสามารถสร้างคุณค่าเชิงข้อมูลได้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในมิติความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล (Data Quality: $\bar{X}$ = 4.21) และประสิทธิภาพการสืบค้นและค้นคืน (Retrieval Effectiveness: $\bar{X}$ = 4.05) ซึ่งชี้ว่า แนวทางการออกแบบที่มีฐานข้อมูลกลาง การกำหนดฟิลด์ข้อมูลกำกับ และช่องทางสืบค้นแบบหน้าจอเดียว ได้ยกระดับความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับและทำให้การค้นคืนเอกสารมีมาตรฐานและเชื่อถือได้มากขึ้น ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับ อรรถพล ไชยเทพ และพนม กุณาวงค์ (2568) ที่ระบุว่าระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์จะเพิ่มประสิทธิภาพงานและความสามารถในการค้นหาได้อย่างมีนัยสำคัญ เมื่อโครงสร้างข้อมูลและกระบวนงานถูกออกแบบให้สอดรับกับการปฏิบัติงานจริงของหน่วยงาน อีกทั้งยังสอดรับกับผลการศึกษาจากหน่วยงานมหาวิทยาลัยที่พบว่า ผู้ใช้รับรู้ถึงความสะดวกในการจัดเก็บเอกสารเป็นไฟล์ดิจิทัล การค้นหาเอกสารที่รวดเร็วขึ้น และการติดตามสถานะการเสนอเรื่องได้ชัดเจน (เบญจวรรณ ปันใจ และพจนา พิชิตปัจจา, 2567)

อย่างไรก็ตาม มิติที่ได้คะแนนเพียงระดับปานกลาง ได้แก่ ความง่ายต่อการใช้งาน (Usability: $\bar{X}$ = 3.28) และความปลอดภัยและการกำกับสิทธิ์เข้าถึง (Security & Access Control: $\bar{X}$ = 3.12) สะท้อนช่องว่างทางด้านประสบการณ์ของผู้ใช้และธรรมาภิบาลข้อมูล กล่าวคือ แม้ระบบจะพัฒนาได้ดีในด้านคุณภาพข้อมูลและการค้นคืน แต่การใช้งานในสถานการณ์จริงอาจยังเผชิญข้อจำกัดด้านความเข้าใจของผู้ใช้ ความซับซ้อนของขั้นตอน ความลื่นไหลของการทำงาน และความชัดเจนของบทบาท หรือสิทธิ์การเข้าถึงข้อมูล **โดยเฉพาะค่าประเมินด้านความปลอดภัยและการกำกับสิทธิ์เข้าถึงที่อยู่ในระดับปานกลาง มีนัยสำคัญต่อการอภิปรายผล เนื่องจากข้อมูลหนังสือราชการและเอกสารสำนวนเป็นข้อมูลที่มีความอ่อนไหวและเกี่ยวข้องกับภารกิจด้านกฎหมายของหน่วยงาน การจัดเก็บข้อมูลบนระบบคลาวด์จึงไม่ควรถูกพิจารณาเฉพาะในฐานะเครื่องมือเพิ่มความสะดวก แต่ต้องพิจารณาควบคู่กับหลักการกำกับดูแลข้อมูล ได้แก่ การกำหนดระดับสิทธิ์ผู้ใช้ตามบทบาทงาน การจำกัดการเข้าถึงเฉพาะผู้เกี่ยวข้อง การควบคุมสิทธิ์การแก้ไขข้อมูล การสำรองข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ การตรวจสอบประวัติการใช้งาน และการกำหนดผู้รับผิดชอบด้านข้อมูลและระบบอย่างชัดเจน ผลการประเมินดังกล่าวจึงสะท้อนว่า ระบบที่พัฒนาขึ้นมีศักยภาพในการยกระดับประสิทธิภาพงานสารบรรณ แต่ยังจำเป็นต้องพัฒนาเงื่อนไขด้านความมั่นคงปลอดภัยสารสนเทศและธรรมาภิบาลข้อมูลให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อให้การใช้ระบบออนไลน์มีทั้งความรวดเร็ว ความน่าเชื่อถือ และความปลอดภัยในระยะยาว**

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะของหน่วยงาน เพื่อให้การปรับปรุงระบบเกิดผลจริงและต่อเนื่อง (1) หน่วยงานควรจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพผู้ใช้และการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงการอบรมครั้งเดียวแล้วสิ้นสุด แต่ควรพัฒนาและปรับปรุงคู่มือการใช้งานที่สอดคล้องกับงานจริง มีช่องทางช่วยเหลือเมื่อพบปัญหา และมีผู้รับผิดชอบด้านข้อมูลและด้านระบบที่ชัดเจน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาเกิดขึ้นรวดเร็วและไม่สะสมจนกลายเป็นความไม่ไว้วางใจต่อระบบ การดูแลคุณภาพข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ เช่น การสุ่มตรวจความครบถ้วนของฟิลด์และความสอดคล้องของหมวดหมู่ จะเป็นกลไกสำคัญในการรักษามาตรฐานที่ระบบได้ยกระดับ

เพิ่มขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง (2) กลไกการติดตามสถานะและการแจ้งเตือน เพื่อยกระดับการควบคุมงานเอกสารให้เห็นภาพรวมและลดความล่าช้า การทำให้การอัปเดตสถานะเป็นขั้นตอนมาตรฐานในจุดที่เอกสารถูกส่งต่อระหว่างผู้รับผิดชอบ จะช่วยให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานมองเห็นภาระงานและคอขวดได้ชัดเจนมากขึ้น และลดต้นทุนการประสานงานที่ต้องอาศัยการติดตามด้วยตนเอง เมื่อระบบสามารถสะท้อนสถานะงานได้ทันเวลา หน่วยงานจะสามารถบริหารเวลาข้อมูลได้อย่างเป็นรูปธรรม

2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรเพิ่มการประเมินผลเชิงประสิทธิภาพด้วยตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์ของงานโดยตรง เช่น เวลาเฉลี่ยในการค้นคืนเอกสาร เวลาในการติดตามสถานะ อัตราข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือซ้ำซ้อน และจำนวนกรณีงานล่าช้าหรือตกหล่น โดยออกแบบการวิจัยแบบก่อนและหลังการใช้งานหรือแบบกึ่งทดลอง เพื่อยืนยันผลเชิงประจักษ์ว่าระบบช่วยยกระดับสมรรถนะการทำงานได้เพียงใด นอกจากนี้ ควรศึกษาปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีและประสบการณ์ผู้ใช้เชิงลึก โดยมุ่งเฉพาะมิติที่ยังได้คะแนนไม่สูง ได้แก่ ความง่ายต่อการใช้งานและความมั่นใจด้านการกำกับสิทธิ์เข้าถึง เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอการบริหารการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะกับบริบทงานสำนวนซึ่งมีความอ่อนไหวและต้องการความรอบคอบสูง สุดท้าย การขยายกรณีศึกษาไปยังสำนักงานอัยการจังหวัดอื่นหรือหน่วยงานภาครัฐที่มีลักษณะงานใกล้เคียง จะช่วยสังเคราะห์เงื่อนไขความสำเร็จและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่เป็นภาพรวม ทำให้ข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางพัฒนาระบบมีความทั่วไปและนำไปปรับใช้ได้กว้างขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ชาย โพธิสิตา. (2568). ***ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*** (พิมพ์ครั้งที่ 10). อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

ณัฐธยาน์ สิทธิ์วรนนท์ และศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรในสำนักงานอัยการจังหวัดลำปาง. *Journal of Modern Learning Development, 8*(9), 217–234.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2567). **การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS** (พิมพ์ครั้งที่ 20). เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์.

เบญจวรรณ ปันใจ และพจนา พิชิตปัจจา. (2567). การยกระดับการใช้งานระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ของสำนักงานคณะคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. *Journal of Modern Learning Development, 9*(9), 82–98.

มณีรัตน์ สุขกระชอน. (2566). ประสิทธิผลระบบงานสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ของสำนักงานอัยการจังหวัดสมุทรสาคร. ***วารสารสหวิทยาการและการจัดการร่วมสมัย, 2***(3), 45–57.

ราชกิจจานุเบกษา. (2565). ***พระราชบัญญัติการปฏิบัติราชการทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2565.*** *ราชกิจจานุเบกษา,* เล่ม 139 ตอนที่ 63 ก, หน้า 1–9.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2564). ***ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2564.*** *ราชกิจจานุเบกษา,* เล่ม 138 ตอนพิเศษ 113 ง, หน้า 1–5.

สุภาวลัย เพ็ชร์ศิริ และอภิชาติ พานสุวรรณ. (2568). การพัฒนาการใช้ระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่กองพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. ***วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3***(3), 57–74.

อรรถพล ไชยเทพ และพนม กุณาวงค์. (2568). การประเมินผลระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่. ***วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์, 8***(3), 344–366.

Joint Task Force. (2020). ***Security and Privacy Controls for Information Systems and Organizations.*** National Institute of Standards and Technology.

Likert, R. (1932). ***A technique for the measurement of attitudes***. Archives of Psychology.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2025). ***Regulatory reform in Thailand.*** OECD Publishing.

Padoni, R. A., Chipeta, G. T., & Chawinga, W. D. (2024). *Hybrid records management practices at M'mbelwa District Council in Malawi*. ***Social Sciences & Humanities Open,*** **10**, 1-11.

Seelakate, P., & Berpan, C. (2025). Electronic records management in Thai public sector in the digital age. ***Environment-Behaviour Proceedings Journal, 10***, 177–182.

W. K. Kellogg Foundation. (2004). ***Using logic models to bring together planning, evaluation, and action: Logic model development guide.*** W. K. Kellogg Foundation.

ผลการใช้แอปพลิเคชันพัฒนาพฤติกรรมเด็กพิเศษอายุ 7–9 ปี ของศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษ ชุมชนทุ่งสองห้อง

Effect of Using on Application to Develop the Behavior of Special Children 7-9 Years Old at the Special Children Development Center Thung Song Hong

ฐานิรัตน์ สารวรรณ[1]
ชุติมา พิศาลย์[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เปรียบเทียบพฤติกรรมของเด็กพิเศษก่อนและหลังการใช้แอปพลิเคชันเพื่อพัฒนาพฤติกรรม และ (2) ศึกษาความคิดเห็นของครูผู้ดูแลเกี่ยวกับการใช้แอปพลิเคชันดังกล่าว ในวิธีดำเนินการวิจัยมีกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม เป็นเด็กพิเศษอายุ 7-9 ปีของศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษ ชุมชนทุ่งสองห้อง จำนวน 40 คน และคุณครูผู้ดูแล 4 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แอปพลิเคชันเพื่อพัฒนาพฤติกรรมเด็กพิเศษ แบบประเมินพฤติกรรมก่อน–หลังการทดลอง และแบบสัมภาษณ์ครูผู้ดูแล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีแบบกลุ่มตัวอย่างสัมพันธ์กัน (Paired Sample t-test) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า คะแนนพฤติกรรมโดยรวมของเด็กพิเศษหลังการใช้แอปพลิเคชันสูงกว่าก่อนใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p < .001$) โดยพบพัฒนาการชัดเจนใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการใช้ชีวิตประจำวัน ด้านการสื่อสารและภาษา และด้านสมาธิและการตอบสนอง เด็กสามารถทำตามลำดับขั้นตอนกิจวัตรได้ดีขึ้น ขณะเดียวกัน ผลการสัมภาษณ์ครูผู้ดูแลสะท้อนว่า แอปพลิเคชันช่วยเพิ่มความร่วมมือ แรงจูงใจ และความเป็นอิสระของเด็ก อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านอุปกรณ์ ความแตกต่างรายบุคคล และความไวต่อสิ่งเร้าทางประสาทสัมผัส

คำสำคัญ: *แอปพลิเคชัน เด็กพิเศษ พฤติกรรม*

Abstract

This research aimed to (1) compare the behaviors of children with special needs before and after the implementation of a behavioral development application, and (2) examine teachers' perspectives regarding the use of the application. The sample consisted of 40 children 7-9 years of age enrolled at the Special Child Development Center, Thung Song Hong Community, selected through purposive sampling. The research instruments included a behavioral development application, a pre–post behavioral assessment form, and a teacher interview form. Quantitative data were analyzed using mean, standard deviation, and paired sample t-test, while qualitative data were analyzed through content analysis.

The findings revealed that the overall behavioral scores of children with special needs after using the application were significantly higher than before the intervention at the .05 level ($p < .001$). Significant improvements were observed in three domains: daily living skills, communication and language, and

[1] วิทยาลัยนวัตกรรมดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยรังสิต

attention and responsiveness. Children demonstrated improved ability to follow sequential daily routines, increased functional language use, and enhanced sustained attention during activities. In addition, teacher interviews indicated that the application enhanced children's cooperation, motivation, and independence. However, certain limitations were identified, including technological constraints, individual differences, and sensory sensitivities.

In conclusion, the use of a behavioral development application effectively promoted the development of children with special needs within a four-week intervention period and demonstrated strong potential as a supportive tool for individualized educational management in special child development centers.

Keywords: *educational application, children with special needs, functional behavior*

บทนำ

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศึกษา โดยเฉพาะสำหรับเด็กพิเศษอายุ 7–9 ปี ซึ่งต้องการการพัฒนาเฉพาะบุคคลทั้งด้านพฤติกรรม การสื่อสาร และการใช้ชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ผ่านสื่อมัลติมีเดียที่ประกอบด้วยภาพ เสียง และการโต้ตอบ สามารถช่วยเพิ่มความสนใจและการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Mayer, 2009; Wang, et al., 2022) การออกแบบแอปพลิเคชันสำหรับเด็กพิเศษควรคำนึงถึงหลักการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ (UI/UX) ที่เรียบง่าย เข้าใจง่าย และเหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียน รวมทั้งการประยุกต์ใช้แนวคิด Gamification เช่น การให้รางวัล การตอบสนองทันที และการเรียนรู้ผ่านเกม เพื่อช่วยสร้างแรงจูงใจและส่งเสริมการเรียนรู้

แอปพลิเคชัน Daily Tasks (Google LLC, 2020) และ AutiSpark (IDZ Digital Private Limited, 2021) เป็นเครื่องมือที่ได้รับการออกแบบตามแนวคิดดังกล่าว โดย Daily Tasks มุ่งเน้นการฝึกกิจวัตรประจำวัน เช่น การแปรงฟัน การอาบน้ำ และการสระผม ส่วน AutiSpark เน้นการพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร ภาษา สมาธิ และการตอบสนองผ่านกิจกรรมแบบโต้ตอบ ปัจจุบันศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษชุมชนทุ่งสองห้องยังไม่ได้มีการนำแอปพลิเคชันทางการศึกษามาใช้ในการพัฒนาเด็กพิเศษอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาผลการใช้แอปพลิเคชัน Daily Tasks และ AutiSpark ต่อการพัฒนาพฤติกรรมของเด็กพิเศษ เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาพฤติกรรมของเด็กพิเศษต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงบวกของเด็กพิเศษ อายุ 7–9 ขวบ ของศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษ ชุมชนทุ่งสองห้อง ก่อนและหลังการใช้แอปพลิเคชันของการใช้แอปพลิเคชัน Daily Tasks และ AutiSpark
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูผู้ดูแลที่มีต่อการใช้แอปพลิเคชัน Daily Tasks และ AutiSPARK ในการพัฒนาพฤติกรรมเด็กพิเศษ

แอปพลิเคชัน Daily Tasks และ AutiSpark

เป็นเครื่องมือทางเทคโนโลยีที่ช่วยพัฒนาเด็กพิเศษ โดย Daily Tasks เน้นการฝึกกิจวัตรประจำวันอย่างเป็นลำดับขั้น ขณะที่ AutiSpark เน้นการเรียนรู้ผ่านเกมเพื่อพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร สมาธิ และพฤติกรรม ทั้งสองแอปมีการใช้ภาพ เสียง และระบบให้รางวัลเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างมีประสิทธิภาพ รูปที่ 1-4 แสดงตัวอย่างของหน้าจอแอปพลิเคชัน Daily Tasks ส่วนรูปที่ 7-8 แสดงตัวอย่างหน้าจอของแอปพลิเคชัน AutiSpark

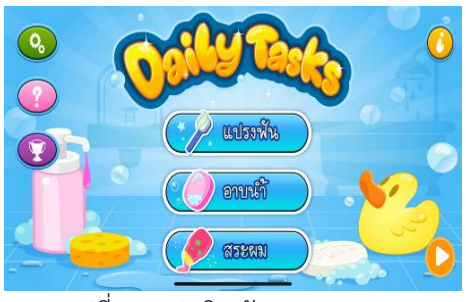

รูปที่ 1 แอปพลิเคชัน Daily Tasks

ที่มา : แอปพลิเคชัน Daily Tasks (Google LLC, 2020)

รูปที่ 2 กิจกรรมแปรงฟัน ในแอปพลิเคชัน Daily Tas

ที่มา : แอปพลิเคชัน Daily Tasks (Google LLC, 2020)

รูปที่ 3 กิจกรรมอาบน้ำ ในแอปพลิเคชัน Daily Tasks

ที่มา **:** แอปพลิเคชัน Daily Tasks (Google LLC, 2020)

รูปที่ 4 กิจกรรมสระผม ในแอปพลิเคชัน Daily Tasks

ที่มา : แอปพลิเคชัน Daily Tasks (Google LLC, 2020)

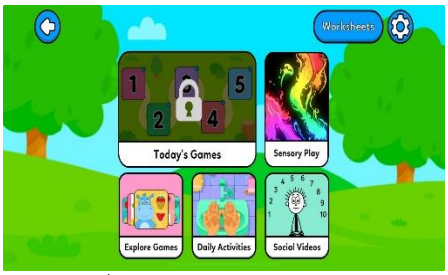

รูปที่ 5 แอปพลิเคชัน AutiSpark

ที่มา : AutiSpark (IDZ Digital Private Limited, 2021)

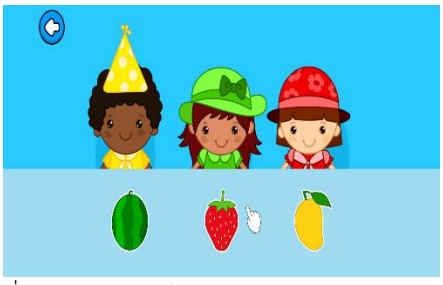

รูปที่ 6 กิจกรรมสีผลไม้ ในแอปพลิเคชัน AutiSpark

ที่มา : AutiSpark (IDZ Digital Private Limited, 2021)

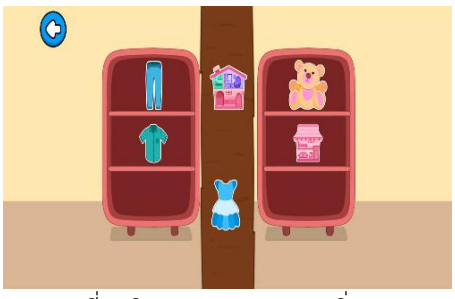

รูปที่ 7 กิจกรรมแยกประเภทสิ่งของ

ในแอปพลิเคชัน AutiSpark

ที่มา : AutiSpark (IDZ Digital Private Limited, 2021)

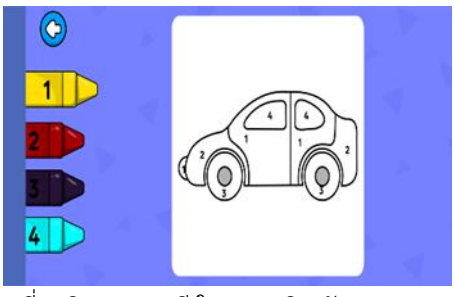

รูปที่ 8 กิจกรรมทาสี ในแอปพลิเคชัน AutiSpark

ที่มา : AutiSpark (IDZ Digital Private Limited, 2021)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (**Pre-Experimental Research**) โดยใช้รูปแบบการทดลองแบบ **One-Group Pretest–Posttest Design** ซึ่งมีการประเมินพฤติกรรมของเด็กก่อนการทดลอง (**Pre-test**) และหลังการทดลอง (**Post-test**) แล้วนำผลมาเปรียบเทียบกัน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย เด็กพิเศษอายุ 7–9 ปี ของศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษ ชุมชนทุ่งสองห้อง จำนวน 40 คน และครูผู้ดูแลจำนวน 4 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (**Purposive Sampling**)

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย
2. แอปพลิเคชัน **Daily Tasks**
3. แอปพลิเคชัน **AutiSPARK**
4. แบบประเมินพฤติกรรมเด็กพิเศษก่อนและหลังการใช้แอปพลิเคชัน

แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครูผู้ดูแล

ก่อนเริ่มการทดลอง ผู้วิจัยประเมินพฤติกรรมของเด็กทุกคนด้วยแบบประเมินพฤติกรรม (**Pre-test**) จากนั้นให้เด็กใช้แอปพลิเคชัน **Daily Tasks** และ **AutiSPARK** ภายใต้การดูแลของครูผู้ดูแลเป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครั้งละไม่เกิน 30 นาที ในสภาพแวดล้อมที่เงียบและเหมาะสมต่อการเรียนรู้ ระหว่างการทดลอง ครูผู้ดูแลทำหน้าที่สังเกตพฤติกรรมและบันทึกผลตามแบบประเมินที่กำหนด หากเด็กไม่สามารถทำกิจกรรมได้ครบถ้วนในครั้งใด จะให้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งถัดไปตามแผนการทดลอง โดยบันทึกผลตามพฤติกรรมที่ปรากฏจริง หลังสิ้นสุดการทดลอง ผู้วิจัยประเมินพฤติกรรมของเด็กอีกครั้งด้วยแบบประเมินชุดเดิม (**Post-test**) และสัมภาษณ์ครูผู้ดูแลเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการใช้แอปพลิเคชัน ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (**Mean**) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีแบบกลุ่มตัวอย่างสัมพันธ์กัน (**Paired Sample t-test**) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์วิเคราะห์ด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยได้นำแบบประเมินพฤติกรรมเด็กพิเศษก่อนและหลังการใช้แอปพลิเคชัน และแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครูผู้ดูแล เสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน **3** ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือให้มีความชัดเจน เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การใช้แอปพลิเคชัน Daily Tasks และ AutiSpark สามารถช่วยพัฒนาพฤติกรรมของเด็กพิเศษอายุ 7–9 ปี ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าเด็กมีพัฒนาการดีขึ้นในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน การสื่อสาร และสมาธิ โดยสามารถปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเองมากขึ้น มีความร่วมมือในการทำกิจกรรม และมีความสนใจต่อการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 1 : จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ (n = 40)

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	26	65.00
หญิง	14	35.00
รวม	**40**	**100.00**

จากตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 65.00 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ขณะที่เพศหญิงมีจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 35.00

ตารางที่ 2 : จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามช่วงอายุ (n = 40)

ช่วงอายุ (ปี)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
7	6	15.00
8	12	30.00
9	22	55.00
รวม	**40**	**100.00**

จากตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ อายุที่พบมากที่สุดคือ 9 ปี จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 55.00 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด รองลงมาคืออายุ 8 ปี จำนวน 12 คน (ร้อยละ 30.00) และขณะที่อายุ 7 ปี มีจำนวนน้อยที่สุด 6 คน (ร้อยละ 15.00)

ตารางที่ 3 : จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประเภทความต้องการพิเศษ (n = 40)

ประเภทความต้องการพิเศษ (ตามการคัดเลือกในศูนย์ฯ)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ออทิสติกสเปกตรัม (ASD)	18	45.00
บกพร่องทางสติปัญญา (ID)	10	25.00
สมาธิสั้น/ปัญหาพฤติกรรม (ADHD/Behavior)	6	15.00
ดาวน์ซินโดรม/กลุ่มอาการอื่น	6	15.00
รวม	**40**	**100.00**

จากตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประเภทความต้องการพิเศษ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเด็กออทิสติกสเปกตรัม จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 45.00 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเภทความต้องการพิเศษอื่น ๆ รองลงมาคือเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา จำนวน 10 คน (ร้อยละ 25.00) และกลุ่มสมาธิสั้น/ปัญหาพฤติกรรม รวมทั้งกลุ่มดาวน์ซินโดรมหรือกลุ่มอาการอื่น อย่างละ 6 คน (ร้อยละ 15.00 เท่ากัน) ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเด็กออทิสติกสเปกตรัมเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของการวินิจฉัยภาวะออทิสติกในระดับประเทศและระดับสากลในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา

ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมก่อนและหลังการใช้แอปพลิเคชัน

การวิเคราะห์ผลคะแนนพฤติกรรมใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และทดสอบความแตกต่างด้วย t-test แบบกลุ่มตัวอย่างสัมพันธ์กัน (Paired sample t-test) โดยคะแนนเป็นมาตราส่วน 5 ระดับ (1–5)

ตารางที่ 4 : เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมโดยรวมก่อนและหลังการใช้แอปพลิเคชัน (n = 40)

การประเมิน	($\bar{x}$)	S.D.	ผลต่างค่าเฉลี่ย (หลัง–ก่อน)	t	ρ
ก่อนใช้แอปฯ	2.45	0.42			
หลังใช้แอปฯ	3.78	0.40	1.33	18.70	< .001

จากตารางที่ 4 เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมโดยรวมก่อนและหลังการใช้แอปพลิเคชัน คะแนนพฤติกรรมโดยรวมหลังการใช้แอปพลิเคชันสูงกว่าก่อนการใช้แอปพลิเคชันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p < .001$) โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.33 คะแนน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระดับค่อนข้างสูงเมื่อพิจารณาจากมาตราส่วน 5 ระดับ ผลการทดสอบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการใช้แอปพลิเคชันสามารถส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กพิเศษได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน การสื่อสารภาษา และสมาธิ/การตอบสนอง นอกจากนี้ ค่า t ที่มีค่าสูง ($t = 18.70$) บ่งชี้ว่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทดลองมีความชัดเจนและสม่ำเสมอในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มิใช่เกิดจากความคลาดเคลื่อนแบบสุ่มเพียงบางราย จึงสามารถสรุปได้ว่าแอปพลิเคชันที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีประสิทธิผลในการพัฒนาพฤติกรรมเด็กพิเศษในภาพรวมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิเคราะห์รายหมวดพฤติกรรม

การนำเสนอผลรายหมวดแบ่งเป็น 3 หมวดตามแบบประเมิน ได้แก่ (1) พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน (Daily Tasks) (2) พฤติกรรมการสื่อสารและภาษา (AutiSpark) และ (3) สมาธิและการตอบสนอง

หมวดพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน (แอปพลิเคชัน Daily Tasks)

ตารางที่ 5 : เปรียบเทียบคะแนนก่อน–หลัง หมวดพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน (n = 40)

การประเมิน	$(\bar{x})$	S.D.	ผลต่างค่าเฉลี่ย	t	ρ
ก่อนใช้แอปฯ	2.50	0.50			
หลังใช้แอปฯ	3.85	0.45	1.35	17.10	< .001

จากตารางที่ 5 เปรียบเทียบคะแนนก่อน–หลัง หมวดพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน คะแนนหมวดการใช้ชีวิตประจำวันหลังการใช้แอปพลิเคชันสูงกว่าก่อนใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ย 1.35 คะแนน แสดงให้เห็นว่าการใช้แอปพลิเคชันมีส่วนช่วยส่งเสริมทักษะด้านกิจวัตรประจำวันของเด็กพิเศษอย่างชัดเจนในระยะเวลา 8 สัปดาห์ เมื่อพิจารณาจากค่าทางสถิติที่มีระดับนัยสำคัญสูงมาก ($p < .001$) และค่า $t = 17.10$ สะท้อนว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มิได้เกิดขึ้นเฉพาะบางรายเท่านั้น

ตารางที่ 6 : ค่าเฉลี่ยคะแนนรายข้อ หมวดพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน (n = 40)

รายการประเมิน (Daily Tasks)	ก่อนใช้แอปฯ $(\bar{x})$	หลังใช้แอปฯ $(\bar{x})$	ผลต่าง $(\Delta\bar{x})$
1) พูดชื่อกิจกรรม “แปรงฟัน” ได้	2.60	4.00	1.40
2) แสดงท่าทางการแปรงฟันได้	2.35	3.85	1.50
3) พูดชื่อกิจกรรม “อาบน้ำ” ได้	2.55	3.95	1.40
4) บอกขั้นตอนการอาบน้ำได้	2.25	3.70	1.45
5) พูดชื่อกิจกรรม “สระผม” ได้	2.40	3.80	1.40
6) แสดงท่าทางการสระผมได้	2.20	3.65	1.45
7) สวมเสื้อผ้าได้อย่างถูกต้อง	2.55	3.75	1.20
8) ถอดรองเท้าเก็บได้ด้วยตนเอง	2.70	3.90	1.20
9) รู้จักใช้ผ้าเช็ดตัว/ผ้าเช็ดหน้า	2.60	3.85	1.25
10) ทำความสะอาดมือก่อน/หลังอาหารได้เอง	2.80	4.05	1.25

จากตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยคะแนนรายข้อ หมวดพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน สรุปแนวโน้มรายข้อรายการที่มีการเปลี่ยนแปลงเด่น ได้แก่ “แสดงท่าทางการแปรงฟันได้” และ “บอกขั้นตอน/แสดงท่าทางการอาบน้ำ/สระผม” ซึ่งสะท้อนทักษะการเลียนแบบ (imitation skill) และการทำตามลำดับขั้นตอน (sequencing skill) ที่ดีขึ้นหลังการใช้แอปพลิเคชันอย่างชัดเจน

หมวดพฤติกรรมการสื่อสารและภาษา (แอปพลิเคชัน AutiSpark)

ตารางที่ 7 : เปรียบเทียบคะแนนก่อน–หลัง หมวดพฤติกรรมการสื่อสารและภาษา (n = 40)

การประเมิน	$(\bar{x})$	S.D.	ผลต่างค่าเฉลี่ย	t	ρ
ก่อนใช้แอปฯ	2.40	0.46			
หลังใช้แอปฯ	3.70	0.43	1.30	17.10	< .001

จากตารางที่ 7 เปรียบเทียบคะแนนก่อน–หลัง หมวดพฤติกรรมการสื่อสารและภาษา สรุปผลคะแนนหมวดการสื่อสารและภาษาหลังการใช้แอปพลิเคชันสูงกว่าก่อนใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ย 1.30 คะแนน และมีค่า $t = 17.10$ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาในด้านการสื่อสารและภาษาเกิดขึ้นอย่างชัดเจนและสม่ำเสมอในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ การเพิ่มขึ้นของคะแนนดังกล่าวสะท้อนถึงความสามารถที่ดีขึ้นในการรับรู้คำศัพท์ การเลียนเสียง การเชื่อมโยงภาพกับความหมาย และการใช้ภาษาเชิงหน้าที่ในชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 8 : ค่าเฉลี่ยคะแนนรายข้อ หมวดพฤติกรรมการสื่อสารและภาษา (n = 40)

รายการประเมิน (AutiSpark)	ก่อนใช้แอปฯ $(\bar{x})$	หลังใช้แอปฯ $(\bar{x})$	ผลต่าง $(\Delta\bar{x})$
1) พูดชื่อภาพสิ่งของที่เห็นในแอปพลิเคชันได้	2.55	3.85	1.30
2) บอกชื่อสัตว์หรือของใช้ในภาพได้	2.50	3.80	1.30
3) พูดตามเสียงคำศัพท์ที่ได้ยินในแอปพลิเคชันได้	2.20	3.55	1.35
4) จำคำศัพท์ที่ได้เรียนรู้จากเกมได้	2.10	3.45	1.35
5) ใช้คำว่า “ใช่/ไม่ใช่” ได้ถูกต้อง	2.35	3.60	1.25
6) เชื่อมโยงภาพกับคำศัพท์ได้	2.30	3.55	1.25
7) พูดประโยคสั้น ๆ จากภาพสถานการณ์ได้	2.05	3.35	1.30
8) ตอบคำถามง่าย ๆ เช่น “อะไร/ใคร” ได้	2.15	3.45	1.30
9) เข้าใจคำสั่งง่าย ๆ จากเสียงหรือภาพในเกม	2.35	3.60	1.25
10) ใช้คำศัพท์ในชีวิตประจำวัน เช่น กิน/ไป/นอน ได้	2.55	3.80	1.25

จากตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ยคะแนนรายข้อ หมวดพฤติกรรมการสื่อสารและภาษา สรุปแนวโน้มรายข้อ รายการที่พัฒนาเด่นคือ “การพูดตามเสียงคำศัพท์” และ “การจำคำศัพท์จากเกม” ซึ่งมีค่าผลต่างเฉลี่ยสูงที่สุดในหมวดนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาความสามารถด้านการรับรู้เสียง (auditory perception) การประมวลผลทางภาษา (language processing) และความจำระยะสั้นเชิงคำศัพท์ (verbal short-term memory) ที่ดีขึ้น

หมวดสมาธิและการตอบสนอง

ตารางที่ 9 : เปรียบเทียบคะแนนก่อน–หลัง หมวดสมาธิและการตอบสนอง (n = 40)

การประเมิน	($\bar{x}$)	S.D.	ผลต่างค่าเฉลี่ย	t	ρ
ก่อนใช้แอปฯ	2.45	0.48			
หลังใช้แอปฯ	3.80	0.44	1.35	16.40	< .001

จากตารางที่ 9 เปรียบเทียบคะแนนก่อน–หลัง หมวดสมาธิและการตอบสนอง สรุปผลคะแนนหมวดสมาธิและการตอบสนองหลังการใช้แอปพลิเคชันสูงกว่าก่อนใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ย 1.35 คะแนน และมีค่า $t = 16.40$ แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงด้านสมาธิและการตอบสนองเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดและต่อเนื่องในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ การเพิ่มขึ้นของคะแนนดังกล่าวสะท้อนถึงความสามารถในการคงสมาธิกับกิจกรรม (sustained attention) การควบคุมตนเอง (self-regulation) และการตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือคำสั่งได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น

ตารางที่ 10 : ค่าเฉลี่ยคะแนนรายข้อ หมวดสมาธิและการตอบสนอง (n = 40)

รายการประเมิน (สมาธิและการตอบสนอง)	ก่อนใช้แอปฯ ($\bar{x}$)	หลังใช้แอปฯ ($\bar{x}$)	ผลต่าง ($\Delta\bar{x}$)
1) จดจ่อกับหน้าจอ/กิจกรรมได้นานกว่า 5 นาที	2.10	3.60	1.50
2) ไม่วอกแวกหรือหันเหจากกิจกรรมบ่อย	2.05	3.40	1.35
3) ตอบสนองต่อคำสั่งในแอปได้ทันท่วงที	2.30	3.70	1.40
4) ใช้นิ้วลากสิ่งของไปตำแหน่งที่ถูกต้องได้	2.35	3.75	1.40
5) ประกอบจิ๊กซอว์ได้สมบูรณ์ตามโจทย์	2.20	3.65	1.45
6) สนใจเกม/กิจกรรมในแอปจนจบ	2.15	3.60	1.45
7) มีท่าทางสนุกสนาน/ยิ้มเมื่อเล่นแอป	2.60	4.05	1.45
8) เลือกเกมที่ต้องการเล่นได้ด้วยตัวเอง	2.55	3.95	1.40
9) มีปฏิกิริยาตอบสนองเมื่อได้ยินเสียง/คำสั่ง	2.35	3.70	1.35
10) หยุดกิจกรรมเมื่อมีคำสั่งให้หยุดโดยไม่ต้องเตือนซ้ำ	2.25	3.70	1.45

จากตารางที่ 10 ค่าเฉลี่ยคะแนนรายข้อ หมวดสมาธิและการตอบสนอง สรุปแนวโน้มรายข้อรายการที่เพิ่มขึ้นชัดเจน คือ “จดจ่อได้นานกว่า 5 นาที” และ “สนใจจนจบกิจกรรม” ซึ่งมีค่าผลต่างเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับรายการอื่นในหมวดเดียวกัน สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาความสามารถในการคงสมาธิอย่างต่อเนื่อง (sustained attention) และความสามารถในการทำกิจกรรมจนบรรลุเป้าหมาย (task completion) ได้ดีขึ้น

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่พบว่าเด็กพิเศษมีคะแนนพฤติกรรมหลังการใช้แอปพลิเคชัน Daily Tasks และ AutiSPARK สูงกว่าก่อนการใช้แอปพลิเคชันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อาจเนื่องมาจากแอปพลิเคชันทั้งสองมีการนำเสนอเนื้อหาผ่านภาพ เสียง และกิจกรรมแบบโต้ตอบ ซึ่งช่วยกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ของเด็ก สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ผ่านสื่อมัลติมีเดียของ Mayer (2009) ที่ระบุว่าการเรียนรู้ผ่านภาพ เสียง และการโต้ตอบช่วยส่งเสริมความเข้าใจและการจดจำได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Banda et al. (2021) ที่พบว่าเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถช่วยพัฒนาพฤติกรรมและทักษะการสื่อสารของเด็กออทิสติกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ครูผู้ดูแลสะท้อนให้เห็นว่าแอปพลิเคชัน Daily Tasks และ AutiSPARK มีส่วนช่วยส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กพิเศษในหลายด้านโดยครูผู้ดูแลให้ความคิดเห็นสอดคล้องกันใน 4 ประเด็นสำคัญ ซึ่งสามารถอภิปรายได้ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ชัด ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรม ความสามารถในการทำตามลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง การลดพฤติกรรมต่อต้านหรือหลีกเลี่ยงกิจกรรม และการเริ่มต้นทำกิจกรรมด้วยตนเองมากขึ้น ซึ่งสะท้อนพัฒนาการด้านความเป็นอิสระและพฤติกรรมเชิงหน้าที่อย่างเป็นรูปธรรม

2) ความเหมาะสมของแอปพลิเคชันต่อเด็กแต่ละระดับ โดยครูเห็นว่าแอปมีศักยภาพในการรองรับเด็กที่มีความสามารถแตกต่างกัน หากมีการปรับระดับความยาก ความซับซ้อนของคำสั่ง ระยะเวลาของกิจกรรม และรูปแบบการนำเสนอให้สอดคล้องกับพัฒนาการและช่วงสมาธิของเด็กแต่ละราย

3) ปัญหาและอุปสรรคในการใช้งาน ครอบคลุมทั้งด้านความไวต่อสิ่งเร้าทางประสาทสัมผัสของเด็กบางราย ข้อจำกัดด้านอุปกรณ์และสัญญาณอินเทอร์เน็ต รวมถึงความแตกต่างด้านทักษะกล้ามเนื้อมัดเล็กและการประสานงานตากับมือ ซึ่งส่งผลต่อความต่อเนื่องและประสิทธิภาพของการเรียนรู้ผ่านสื่อดิจิทัล

4) ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาแอปพลิเคชัน เช่น การเพิ่มระบบปรับระดับอัตโนมัติ (adaptive level) ระบบบันทึกและรายงานความก้าวหน้ารายบุคคล การแสดงกราฟพัฒนาการเพื่อสื่อสารกับผู้ปกครอง และการเชื่อมโยงเนื้อหากับบริบทจริงของเด็ก เพื่อส่งเสริมการถ่ายโอนการเรียนรู้สู่ชีวิตประจำวัน ครูผู้ดูแลสะท้อนตรงกันว่า เด็กมีความร่วมมือมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในด้านการเข้าร่วมกิจกรรมตามเวลาที่กำหนด การรับฟังคำสั่ง

ข้อเสนอแนะ

ครูผู้ดูแลเสนอให้เพิ่ม (1) ตัวเลือกปรับระดับกิจกรรม (2) ระบบบันทึกความก้าวหน้า และ (3) เนื้อหาเชื่อมโยงสถานการณ์จริงในศูนย์/ที่บ้าน เพื่อให้การถ่ายโอนการเรียนรู้ทำได้ดีขึ้น โดยในประเด็นตัวเลือกปรับระดับกิจกรรม ครูเห็นว่าควรมีการแบ่งระดับความยากอย่างชัดเจน เช่น ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับก้าวหน้า พร้อมทั้งสามารถปรับจำนวนขั้นตอนความซับซ้อนของคำสั่ง และความเร็วของเสียงบรรยายได้ตามศักยภาพของเด็กแต่ละราย สำหรับระบบบันทึกความก้าวหน้า ครูเสนอให้มีหน้าสรุปผลรายบุคคลที่แสดงคะแนน แนวโน้มพัฒนาการ และรายการทักษะที่เด็กทำได้หรือยังต้องฝึกเพิ่มเติม เพื่อใช้ประกอบการวางแผนการจัดกิจกรรมรายบุคคล (Individualized Plan) ได้อย่างเป็นระบบ ส่วนเนื้อหาที่เชื่อมโยงสถานการณ์จริง ครูเสนอให้เพิ่มภาพหรือสถานการณ์ที่สอดคล้องกับบริบทในศูนย์และที่บ้าน เช่น ห้องน้ำ ห้องเรียน เพื่อส่งเสริมการถ่ายโอนการเรียนรู้ (generalization) จากสื่อดิจิทัลไปสู่พฤติกรรมในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างถ้อยคำ

- “ถ้ามีหน้าสรุปว่าเด็กทำได้ถึงขั้นไหน ครูจะวางแผนฝึกต่อได้ง่ายขึ้น เช่น เห็นเลยว่าเด็กยังทำขั้นตอนไหนไม่ได้ จะได้ฝึกซ้ำเฉพาะจุด ไม่ต้องเริ่มใหม่ทั้งหมด และสามารถกำหนดเป้าหมายรายสัปดาห์ให้ชัดเจนขึ้น” (ครูผู้ดูแลคนที่ 3)

- “ถ้ามีกราฟแสดงพัฒนาการรายสัปดาห์ ผู้ปกครองก็น่าจะเข้าใจง่ายขึ้น ว่าเด็กดีขึ้นตรงไหนบ้าง จะได้ช่วยฝึกต่อที่บ้านในแนวทางเดียวกับศูนย์ และรู้สึกมีส่วนร่วมในการติดตามพัฒนาการของลูกมากขึ้น” (ครูผู้ดูแลคนที่ 2)

- “อยากให้มีโหมดที่ครูสามารถใส่รูปสถานที่จริงของศูนย์หรือบ้านเด็กเข้าไปได้ เช่น ห้องน้ำของศูนย์เอง เด็กจะได้คุ้นเคยและทำตามได้ง่ายขึ้นเวลาไปใช้จริง เพราะภาพสถานที่จริงจะช่วยให้เด็กเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของตัวเองได้มากกว่า” (ครูผู้ดูแลคนที่ 1)

- “ถ้ามีระบบบันทึกหมายเหตุของครู เช่น วันนี้เด็กอารมณ์ดีหรือเหนื่อย หรือมีเหตุการณ์พิเศษอะไรเกิดขึ้น จะช่วยให้ดูข้อมูลย้อนหลังแล้วเข้าใจบริบทของคะแนนมากขึ้น ไม่มองแค่ตัวเลขอย่างเดียว” (ครูผู้ดูแลคนที่ 4)

ข้อเสนอแนะของครูผู้ดูแลทั้งสี่รายสะท้อนแนวคิดการจัดการเรียนรู้บนฐานข้อมูล (data-informed practice) อย่างชัดเจน การมีหน้าสรุปผลรายบุคคลและกราฟแสดงพัฒนาการรายสัปดาห์ไม่เพียงช่วยให้ครูวางแผนกิจกรรมรายบุคคลได้ตรงจุดมากขึ้น หากยังส่งเสริมการตัดสินใจเชิงระบบ (instructional decision-making) ที่อาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์มากกว่าการสังเกตเชิงประสบการณ์เพียงอย่างเดียว

ในมิติของผู้ปกครอง ระบบรายงานผลที่เข้าใจง่ายช่วยเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างบ้านและศูนย์ (home–school collaboration) ทำให้การฝึกทักษะมีความสอดคล้องและต่อเนื่องในหลายบริบท อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการถ่ายโอนการเรียนรู้ (generalization) และการคงอยู่ของพฤติกรรม (maintenance)

เอกสารอ้างอิง

All About ABA. (2025). *Autism apps for children.* Retrieved from https://www.allaboutaba.com

AutiSpark. (2021). *AutiSpark: Autism learning games*. Retrieved from https://mwm.ai

Google LLC. (2020). *Daily Tasks application*. Retrieved from https://play.google.com

IDZ Digital Private Limited. (2021). *AutiSpark application*. Retrieved from https://play.google.com

Mayer, R. E. (2009). *Multimedia learning* (2nd ed.). Cambridge. Cambridge University Press.

Wang, X., Li, Y., & Zhang, H. (2022). *The impact of technology-assisted learning for children with autism*. Journal of Educational Technology, 18(2), 45–60.

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับขีดความสามารถของรัฐวิสาหกิจไทย ในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล

Applying Artificial Intelligence to Enhance the Digital Transformation Capabilities of Thai State-Owned Enterprises

ฉัตรเฉลิม โขสูงเนิน[1]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และนำเสนอทิศทางเชิงกลยุทธ์ในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล (Digital Transformation) ของรัฐวิสาหกิจไทย การศึกษานี้มุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ (ฉบับปรับปรุง ปี 2567) หรือ SE-AM ซึ่งเป็นกรอบมาตรฐานสำคัญที่กำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.) ผ่านการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Literature Review) บทความนี้ได้วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์กับระบบการบริหารจัดการองค์กรทั้ง 8 ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการกำกับดูแลข้อมูล (Data Governance) การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ นวัตกรรม และการบริหารทุนมนุษย์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือทางเทคนิค แต่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา (Catalyst) ที่พลิกโฉมกระบวนทัศน์ทางสังคมศาสตร์และการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม รัฐวิสาหกิจไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้าง อาทิ กระบวนการปฏิบัติงานที่มีมาตรฐาน คุณภาพของข้อมูล ความเหลื่อมล้ำทางทักษะดิจิทัล และข้อกังวลด้านจริยธรรม บทความนี้จึงนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ เพื่อเป็นแนวทางให้รัฐวิสาหกิจสามารถยกระดับวุฒิภาวะขององค์กรสู่ระดับสูงสุด (Optimized Level) พร้อมทั้งสร้างสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและคุณค่าทางมนุษยศาสตร์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: *ปัญญาประดิษฐ์ การเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล รัฐวิสาหกิจไท ระบบประเมินผลรัฐวิสาหกิจ (SE-AM ธรรมาภิบาลข้อมูล*

Abstract

This article aims to synthesize knowledge and propose strategic directions for applying Artificial Intelligence (AI) to drive the digital transformation of Thai State-Owned Enterprises (SOEs). The study focuses on integrating AI technology in alignment with the State Enterprise Assessment Model (SE-AM) for operational processes and Core Business Enablers management (2024 Revised Edition), a key standard framework established by the State Enterprise Policy Office (SEPO). Through a Systematic Literature Review, this article analyzes the connections between AI technology and all eight dimensions of organizational management systems, particularly in the areas of Data Governance, Strategic Planning, Innovation, and Human Capital Management. The findings indicate that AI technology is not merely a technical tool, but a catalyst that transforms social science and management paradigms. However, Thai SOEs continue to face structural challenges, such as standard operation process, data quality, the digital skills gap, and ethical

[1] นักวิจัยปฏิบัติการ สถาบันอาณาบริเวณศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

concerns. Therefore, this article provides policy and practical recommendations to guide SOEs in elevating their organizational maturity to the Optimized Level, while sustainably balancing technological advancement with humanistic values.

Keywords: *Artificial Intelligence, Digital Transformation, Thai State-Owned Enterprises, State Enterprise Assessment Model (SE-AM), Data Governance*

บทนำ

พัฒนาการอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในทศวรรษปัจจุบันได้สร้างแรงกระเพื่อมที่พลิกโฉมโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการในระดับโลก ยุคแห่งปัญญาประดิษฐ์ (AI Era) ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงขอบเขตของวิทยาการคอมพิวเตอร์อีกต่อไป หากแต่ได้หลอมรวมเข้ากับมิติทางด้านการบริหารจัดการ การศึกษา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์อย่างแยกไม่ออก การเปิดมุมมองใหม่เพื่อทำความเข้าใจและรับมือกับพลวัตเหล่านี้จึงเป็นวาระเร่งด่วนระดับชาติและระดับสากล สำหรับประเทศไทย รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงได้ประกาศใช้แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 - 2570) โดยมีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และเตรียมความพร้อมด้านจริยธรรมและกฎหมาย (MHESI & MDES, 2022)

ในโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศไทย รัฐวิสาหกิจ (State-Owned Enterprises: SOEs) นับเป็นฟันเฟืองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ทั้งในฐานะผู้ให้บริการโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ ผู้ขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ และกลไกเชิงพาณิชย์ที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศ อย่างไรก็ดี ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ผันผวนและเทคโนโลยีที่ถูกทำลายล้าง (Disruptive Technology) รัฐวิสาหกิจไทยจำเป็นต้องเร่งดำเนินการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล (Digital Transformation) เพื่อรักษาสถานะความได้เปรียบทางการแข่งขันและตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อเป็นกลไกในการกำกับดูแลและประเมินผล สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.) จึงได้พัฒนาและประกาศใช้หลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ (ฉบับปรับปรุง ปี 2567) หรือ SE-AM (State Enterprise Assessment Model) ซึ่งประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 8 ด้านที่ครอบคลุมตั้งแต่การกำกับดูแลกิจการ การวางแผนยุทธศาสตร์ ไปจนถึงการจัดการนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัล (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.), 2567) แม้ว่านโยบายระดับชาติจะมีความชัดเจน แต่การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้จริงในหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจยังคงเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ จากการศึกษาของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) พบว่าองค์กรในประเทศไทยเพียงร้อยละ 18 เท่านั้นที่มีการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้งานอย่างเต็มรูปแบบ ในขณะที่ส่วนใหญ่ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดด้านคุณภาพข้อมูล (Data Quality) โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ และการขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะความเชี่ยวชาญเชิงลึกยิ่งไปกว่านั้น การบูรณาการปัญญาประดิษฐ์เข้ากับระบบราชการและรัฐวิสาหกิจยังก่อให้เกิดคำถามเชิงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ซับซ้อน เช่น ประเด็นด้านจริยธรรมของปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics) ความโปร่งใสของอัลกอริทึม (Algorithmic Transparency) และผลกระทบต่อตลาดแรงงาน (Gasser & Albrecht, 2024)

ดังนั้น บทความวิจัยฉบับนี้จึงถูกจัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอแนวคิดเชิงลึกในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของรัฐวิสาหกิจไทย โดยยึดโยงกับหลักเกณฑ์การประเมิน SE-AM อย่างเป็นระบบ การศึกษานี้ไม่เพียงแต่วิเคราะห์ในมิติทางเทคโนโลยี แต่ยังบูรณาการมุมมองด้านการบริหารจัดการ การส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ของบุคลากร และการคำนึงถึงผลกระทบทางสังคม เพื่อนำเสนอนโยบายการบริหารจัดการด้วยกระบวนการที่รัฐวิสาหกิจสามารถนำไปปรับใช้ในการยกระดับองค์กรสู่การเป็นรัฐวิสาหกิจอัจฉริยะ (Smart SOEs) ที่พร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในมิติของการบริหารจัดการ การศึกษา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ภายในบริบทของภาครัฐและรัฐวิสาหกิจไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องและสร้างกรอบการบูรณาการแนวทางการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ากับหลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ (SE-AM) ฉบับปรับปรุง ปี 2567 ในระดับวุฒิภาวะสูงสุด (Optimized Level)
3. เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์และแนวทางปฏิบัติสำหรับรัฐวิสาหกิจไทยในการก้าวข้ามข้อจำกัดเชิงโครงสร้างเพื่อขับเคลื่อนองค์กรด้วยปัญญาประดิษฐ์อย่างมีธรรมาภิบาลและยั่งยืน

สมมติฐาน

1. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างเป็นระบบภายใต้กรอบธรรมาภิบาลข้อมูล (Data Governance) ที่แข็งแกร่ง จะมีความสัมพันธ์เชิงบวกและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญที่ทำให้รัฐวิสาหกิจสามารถยกระดับผลการประเมินตามหลักเกณฑ์ SE-AM ฉบับปี 2567 สู่ระดับวุฒิภาวะที่ 4 (Predictable) และระดับ 5 (Optimized) ได้อย่างมีนัยสำคัญ
2. เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล หรือ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลประยุกต์ใช้กับทุกส่วนขององค์กร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการศึกษาบริบทของกลุ่มรัฐวิสาหกิจไทยที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการคลัง โดยมีขอบเขตด้านเนื้อหาครอบคลุมหลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ (ฉบับปรับปรุง ปี 2567) หรือ SE-AM ทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ (1) การกำกับดูแลที่ดีและการนำองค์กร (2) การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ (3) การบริหารความเสี่ยงและการควบคุมภายใน (4) การมุ่งเน้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและลูกค้า (5) การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (6) การบริหารทุนมนุษย์ (7) การจัดการความรู้และนวัตกรรม และ (8) การตรวจสอบภายใน การทบทวนวรรณกรรมจำกัดกรอบเวลาของเอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย และนโยบายระดับชาติที่เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2562 ถึง พ.ศ. 2569 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความทันสมัยและสะท้อนพลวัตของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในปัจจุบัน

ทบทวนวรรณกรรมและบริบทนโยบาย

แนวคิดการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลมองค์กรเป็นระบบที่ต้องเปลี่ยนพร้อมกันทั้งด้านคน กระบวนการ และเทคโนโลยี กรอบของ Leavitt (1964) ช่วยอธิบายว่าเทคโนโลยีไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ได้หากไม่ปรับโครงสร้างงานและทักษะบุคลากรควบคู่กัน ส่วน OECD (2020) เสนอว่ารัฐบาลดิจิทัลที่มีวุฒิภาวะควรมีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ digital by design, data-driven public sector, government as a platform, open by default, user-driven และ proactiveness ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางของ SE-AM ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการและผลลัพธ์มากกว่าการมีระบบไอทีเพียงอย่างเดียว

ในประเทศไทย ระบบประเมิน SE-AM เริ่มใช้เป็นกลไกยกระดับรัฐวิสาหกิจตั้งแต่ปี 2563 ช่วงแรกองค์กรจำนวนมากอยู่ในระยะเรียนรู้เกณฑ์และรับมือกับผลกระทบจากโควิด-19 ต่อมาในปี 2564-2565 รัฐวิสาหกิจเริ่มลงทุนในสถาปัตยกรรมองค์กรและแผนดิจิทัลมากขึ้น ขณะที่ปี 2566 เป็นต้นมาแนวโน้มสำคัญคือการใช้ข้อมูลและ AI เพื่อยกระดับ

บริการ การบริหารความเสี่ยง และการสร้างรายได้ใหม่ ส่วนนี้จึงถูกจัดเป็นบริบทนโยบายและวรรณกรรม ไม่แทรกอยู่ก่อนผลการวิจัย เพื่อให้โครงสร้างบทความแยกฐานความรู้และข้อค้นพบออกจากกันอย่างชัดเจน

ด้านธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ประเทศไทยมี ศูนย์ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์หรือ AIGC ภายใต้ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Transaction Development Agency: ETDA) ทำหน้าที่พัฒนากรอบธรรมาภิบาล ให้คำปรึกษา และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบ (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, ม.ป.ป.) บทเรียนจาก UNESCO ยังชี้ว่า AIGC มีบทบาทในการเชื่อมหลักการจริยธรรมระดับสูงกับการปฏิบัติจริงผ่านเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญและเครื่องมือสำหรับผู้บริหาร (Gasser and Albrecht, 2024)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยนี้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดเชิงระบบ (Systems Theory) ร่วมกับทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในฐานะปัจจัยนำเข้า (Input) ที่ถูกนำมาบูรณาการผ่านกลไกการบริหารจัดการตามหลักเกณฑ์ SE-AM 2567 (Process) เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์คือความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลและการยกระดับองค์กร (Output/Outcome) นอกจากนี้ กรอบความคิดยังสะท้อนถึงการหลอมรวมมุมมองด้านการบริหารจัดการ การศึกษา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: กรอบงานการวิจัย

ขีดความสามารถของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ***(ตัวแปรอิสระ)***	**กลไกการบริหารจัดการตามหลักเกณฑ์ SE-AM 2567** ***(กระบวนการแทรกแซง)***	**ความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของรัฐวิสาหกิจ** ***(ตัวแปรตาม)***
1. การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (NLP) และ Generative AI: ความสามารถในการเข้าใจ สร้าง และสื่อสารภาษาของมนุษย์	Enabler 1: การกำกับดูแลที่ดีและการนำองค์กร (CG & Leadership)	มิติด้านการบริหารจัดการ: เกิดความเป็นเลิศทางการดำเนินงาน (Operational Excellence) และความโปร่งใส
2. การวิเคราะห์เชิงทำนาย (Predictive Analytics): การใช้แบบจำลองสถิติและการเรียนรู้ของเครื่องเพื่อคาดการณ์อนาคต	Enabler 2 & 3: การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ และการบริหารความเสี่ยง (Strategic Planning & Risk Management)	มิติด้านสังคมศาสตร์: การยกระดับการให้บริการประชาชน (Citizen-Centric Services) ที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคล
3. การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) และระบบอัตโนมัติ (RPA): การจัดการและสกัดความรู้จากข้อมูลมหาศาล	Enabler 4 & 5: การมุ่งเน้นลูกค้า และการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Stakeholders & Digital Technology)	มิติด้านการศึกษาและมนุษยศาสตร์: การพัฒนาทุนมนุษย์อย่างต่อเนื่อง (Lifelong Learning) ภายใต้กรอบจริยธรรมและการทำงานร่วมกับเครื่องจักร (Human-AI Collaboration)
4. สถาปัตยกรรมข้อมูลและความมั่นคงปลอดภัย (Data Architecture & Cybersecurity): โครงสร้างพื้นฐานที่รองรับ AI	Enabler 6, 7 & 8: การบริหารทุนมนุษย์ การจัดการนวัตกรรม และการตรวจสอบภายใน (HCM, Innovation & Audit)	มิติด้านความยั่งยืน: การสร้างนวัตกรรมที่ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อม (Green IT) และเศรษฐกิจประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิจัยเอกสาร การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบแบบปรับประยุกต์และการวิเคราะห์แก่นสาระ การออกแบบระเบียบวิธีวิจัยปรับปรุงจากแนวทาง PRISMA 2020 ซึ่งเน้นการรายงานจำนวนเอกสารที่สืบค้น คัดกรอง คัดออก และคัดเลือกเข้าสู่การวิเคราะห์อย่างโปร่งใส (Page, et al., 2021) ทั้งนี้ งานวิจัยไม่ได้ทำ

การสังเคราะห์เชิงปริมาณหรือ meta-analysis แต่ใช้ PRISMA เป็นกรอบรายงานกระบวนการคัดกรองเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของการทบทวนวรรณกรรม

แหล่งข้อมูลประกอบด้วยฐานข้อมูลวิชาการและคลังเอกสารทางการ ได้แก่ เว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ และเอกสารทางการหรือรายงานประจำปีของรัฐวิสาหกิจและองค์กรกรณีศึกษา คำค้นหลักประกอบด้วย Artificial Intelligence, Digital Transformation, State-Owned Enterprises, Public Sector AI, Data Governance, SE-AM, AI Governance, Enterprise Architecture และคำค้นภาษาไทยที่สอดคล้องกัน

เกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ (1) เอกสารเผยแพร่ระหว่าง พ.ศ. 2563-2566 หรือเอกสารมาตรฐานสำคัญที่ยังใช้เป็นฐานอ้างอิง (2) มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ AI, digital transformation, digital government, data governance, SOE governance หรือ SE-AM (3) เป็นบทความวิชาการ รายงานวิจัย รายงานนโยบาย เอกสารมาตรฐาน หรือเอกสารทางการที่สามารถตรวจสอบที่มาได้ และ (4) มีสาระที่นำไปเชื่อมโยงกับ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจได้ เกณฑ์คัดออก ได้แก่ (1) เอกสารซ้ำ (2) บทความความคิดเห็นที่ไม่มีหลักฐานสนับสนุน (3) เอกสารที่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือการบริหารองค์กร (4) แหล่งข้อมูลที่ไม่สามารถระบุผู้จัดทำหรือปีเผยแพร่ได้ และ (5) เอกสารที่กล่าวถึงเทคโนโลยีเฉพาะทางโดยไม่เชื่อมโยงกับผลลัพธ์เชิงองค์กร

สำหรับกรณีศึกษาของ บริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) (PTTOR) และ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) ผู้วิจัยคัดเลือกโดยใช้เกณฑ์แบบเจาะจง ได้แก่ (1) เป็นองค์กรรัฐวิสาหกิจหรือองค์กรที่เกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับระบบรัฐวิสาหกิจไทยและมีบทบาทเชิงสาธารณะหรือโครงสร้างพื้นฐาน (2) มีหลักฐานสาธารณะเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านดิจิทัล ข้อมูล หรือปัญญาประดิษฐ์ (3) สามารถเชื่อมโยงกับ Enablers สำคัญของ SE-AM ได้ และ (4) มีความแตกต่างของบริบทอุตสาหกรรมเพื่อให้เห็นภาพการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ทั้งในธุรกิจค้าปลีกพลังงานและระบบโครงสร้างพื้นฐานพลังงานไฟฟ้า

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ Thematic Analysis ตามแนวทางของ Braun and Clarke (2006) โดยกำหนดกรอบ SE-AM ทั้ง 8 ด้านเป็น deductive categories และเปิดรับประเด็นที่เกิดจากข้อมูลแบบ inductive coding กระบวนการวิเคราะห์ประกอบด้วยการอ่านซ้ำ การสร้างรหัสเบื้องต้น การจัดกลุ่มรหัสเป็น category การสังเคราะห์ theme และการทวนสอบความสอดคล้องกับแหล่งข้อมูล การตรวจสอบความน่าเชื่อถือใช้ audit trail, source triangulation และ code-recode check โดยกลับไปตรวจรหัสอีกครั้งหลังการสังเคราะห์

ตารางที่ 2 : Theme และ Category ที่ได้จาก Thematic Analysis

Theme	Category หลัก	ความหมายต่อรัฐวิสาหกิจ
ฐานข้อมูลและสถาปัตยกรรมองค์กร	Data governance, data quality, enterprise architecture	AI ขยายผลไม่ได้หากข้อมูลไม่เชื่อมโยง ไม่มีเจ้าของข้อมูล และไม่มีมาตรฐานร่วม
AI กับยุทธศาสตร์และความเสี่ยง	Strategic planning, GRC, risk appetite, scenario planning	AI ต้องถูกผูกกับแผนยุทธศาสตร์และตัวชี้วัด ไม่ใช่โครงการทดลองที่แยกจากงานหลัก
ทุนมนุษย์และการเรียนรู้ร่วมกับ AI	AI literacy, skill gap, reskill/upskill, human-AI collaboration	บุคลากรต้องเข้าใจทั้งการใช้เครื่องมือและข้อจำกัดทางจริยธรรมของ AI
ธรรมาภิบาลและความไว้วางใจ	Transparency, accountability, PDPA, cybersecurity, bias control	การใช้ AI ในบริการสาธารณะต้องอธิบายได้ ปลอดภัย และไม่สร้างความเหลื่อมล้ำ
บทเรียนเปรียบเทียบระหว่างประเทศ	Whole-of-government data platform, public sector AI maturity	ไทยควรพัฒนา shared platform และศูนย์ความเชี่ยวชาญร่วมแบบค่อยเป็นค่อยไป

กรณีศึกษา บริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) (PTTOR) และ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) ถูกเลือกแบบ purposive case selection ด้วยเกณฑ์ 4 ข้อ ได้แก่ (1) เป็นรัฐวิสาหกิจหรือองค์กรในกลุ่มรัฐวิสาหกิจที่มีบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ (2) มีหลักฐานสาธารณะที่ตรวจสอบได้ (3) มีการใช้ AI หรือข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อยกระดับบริการหรือประสิทธิภาพ และ (4) แสดงความเชื่อมโยงกับ SE-AM อย่างน้อยด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทุนมนุษย์ นวัตกรรม หรือความเสี่ยง

ผลการวิจัย

การพัฒนาองค์กรภาครัฐไทย การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล

ในบริบทของการพัฒนาองค์กรภาครัฐไทย การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล (Digital Transformation) ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้งาน แต่เป็นยุทธศาสตร์บังคับที่รัฐวิสาหกิจทุกแห่งต้องดำเนินการภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.) ผ่านระบบประเมินผลที่เรียกว่า State Enterprise Assessment Model (SE-AM) ซึ่งเริ่มใช้อย่างเป็นทางการในปี 2563 ระบบ SE-AM นี้ถูกออกแบบมาเพื่อยกระดับรัฐวิสาหกิจจากการเน้นเพียงผลกำไรทางการเงิน ไปสู่การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน โดยมีการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology: DT) เป็นหนึ่งใน 8 ด้านสำคัญ (Core Business Enablers) ที่ใช้ในการชี้วัดความสำเร็จขององค์กร ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลสรุปผลการประเมินผลการดำเนินงานรัฐวิสาหกิจ (SEE Reports) ในส่วนของผลประเมินการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล ในช่วงปี 2563-2566 พบทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นระยะต่างๆ ดังนี้:

ระยะเริ่มต้นและการปรับตัวภายใต้ภาวะวิกฤต (ปี 2563) ในปีแรกของการปรับใช้ระบบ SE-AM รัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่อยู่ในช่วงการเรียนรู้เกณฑ์ (Learning Curve) คะแนนภาพรวมด้านดิจิทัลอยู่ในระดับต่ำ (ค่าเฉลี่ยประมาณ 1.5 - 2.0) เนื่องจากเกณฑ์ใหม่มุ่งเน้นที่กระบวนการปฏิบัติงาน (Process) มากกว่าแค่การมีระบบไอที ปัญหาที่พบมากในระยะนี้คือความไม่เข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างยุทธศาสตร์ดิจิทัลกับยุทธศาสตร์องค์กร ประกอบกับการเผชิญกับวิกฤตโควิด-19 ที่ทำให้รัฐวิสาหกิจหลายแห่ง เช่น องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) และ การรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) ประสบปัญหาคะแนนลดลงเนื่องจากบุคลากรขาดความตระหนักและความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว

ระยะการสร้างฐานรากและสถาปัตยกรรมองค์กร (ปี 2564-2565) คะแนนเริ่มมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ รัฐวิสาหกิจหลายแห่งเริ่มลงทุนในการจัดทำ Enterprise Architecture (EA) เพื่อเป็นพิมพ์เขียว ในการบูรณาการระบบงาน ในปี 2565 เริ่มเห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) ที่สามารถดำเนินโครงการ BMTA 4.0 ตาม Digital Roadmap ได้สำเร็จตามเป้าหมาย ส่งผลให้คะแนนขยับสูงขึ้น แม้จะยังมีภาระขาดทุนทางการเงินอยู่ก็ตาม สะท้อนให้เห็นว่าระบบการประเมินให้ความสำคัญกับความพยายามในการปฏิรูประบบงานดิจิทัลอย่างชัดเจน

ระยะการมุ่งสู่การตัดสินใจด้วยข้อมูลและนวัตกรรม (ปี 2566) รัฐวิสาหกิจชั้นนำในกลุ่มพลังงานและสถาบันการเงินสามารถทำคะแนนได้ในระดับสูง โดยขยับเป้าหมายไปสู่การเป็น Data-Driven Organization มีการใช้ Big Data และ AI มาวิเคราะห์พฤติกรรมลูกค้าและการบริหารความเสี่ยง ในขณะที่รัฐวิสาหกิจกลุ่มบริการ เช่น บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด (ปณท) เริ่มใช้ Digital Transformation Roadmap ในการสร้างรายได้จากธุรกิจใหม่ดิจิทัล (New S-Curve) เพื่อทดแทนรายได้เดิมที่ลดลง

และจากการวิเคราะห์ของผู้ประเมินที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้กับทุกส่วนขององค์กร (Digital Transformation) (OECD, 2020) และ การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลใน 3 มิติ ได้แก่ บุคลากร (People) กระบวนการ (Process) และ เทคโนโลยี (Technology) (Leavitt, 1964) พบว่ามีอุปสรรค 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) ความล่าช้าในขั้นตอนการจัดซื้อจัดจ้างได้แก่ กฎระเบียบภาครัฐที่ไม่เอื้อต่อการจัดหาเทคโนโลยีที่เปลี่ยนเร็ว (Agile Procurement) (2) การขาดแคลนบุคลากรทักษะสูง โดยเฉพาะด้าน Data Science และสถาปัตยกรรมดิจิทัล ทำให้ต้องพึ่งพา Outsource

ภายนอกเป็นหลัก (3) ปัญหา Data Silo ข้อมูลในแต่ละแผนกไม่เชื่อมโยงกัน ทำให้ไม่สามารถทำสถาปัตยกรรมองค์กร (EA) ได้อย่างสมบูรณ์ในระยะเวลาอันสั้น และ (4) งบประมาณจำกัดในรัฐวิสาหกิจกลุ่มฟื้นฟู: ทำให้การลงทุนด้านเทคโนโลยีใหม่ทำได้ยากและล่าช้ากว่ากลุ่มที่ทำกำไร

นโยบายและโครงการทางด้านปัญญาประดิษฐ์ของหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ

ผลการวิจัยจากการทบทวนวรรณกรรมและการวิเคราะห์เอกสารนโยบาย สามารถแบ่งออกเป็น 4 ส่วนหลัก ได้แก่ (1) ภูมิทัศน์และพลวัตของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในบริบทนโยบายระดับชาติและรัฐวิสาหกิจ (2) การบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับผลการประเมิน SE-AM ของรัฐวิสาหกิจ (3) กรณีศึกษาความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของรัฐวิสาหกิจไทย และ (4) ความท้าทายและอุปสรรคเชิงโครงสร้างของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์

1. ภูมิทัศน์และพลวัตของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในบริบทนโยบายระดับชาติและรัฐวิสาหกิจ

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้กำหนดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนผ่านแผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 - 2570) ซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 5 ประการ ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อมด้านสังคม จริยธรรม กฎหมาย และข้อระเบียบ 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 3) การเพิ่มพูนศักยภาพบุคลากรและการศึกษา 4) การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม และ 5) การส่งเสริมการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐและเอกชน (MHESI & MDES, 2022) เป้าหมายหลักของยุทธศาสตร์ชาติคือการผลักดันให้ประเทศไทยก้าวขึ้นสู่อันดับที่ 50 ของโลกในดัชนีความพร้อมด้านปัญญาประดิษฐ์ของรัฐบาล (Government AI Readiness Index) ภายในปี พ.ศ. 2570 รวมทั้งตั้งเป้าหมายในการสร้างผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์จำนวน 30,000 คน

ในมิติของการบริหารราชการแผ่นดินและการขับเคลื่อนรัฐวิสาหกิจ ปัญญาประดิษฐ์ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับปรุงการให้บริการประชาชน ลดต้นทุนการดำเนินงาน และเพิ่มความโปร่งใส (Caplanova & Szakadatova, 2025) การพัฒนาความสามารถของรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) สะท้อนให้เห็นผ่านนโยบาย Cloud First Policy และ Open Government Data Initiative ซึ่งสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจแบ่งปันข้อมูลข้ามแพลตฟอร์ม เพื่อนำไปสู่การประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) และการฝึกสอนแบบจำลองปัญญาประดิษฐ์ (AI Model Training) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโครงสร้างทางนโยบายจะมีความชัดเจน แต่ข้อมูลจากการสำรวจพบว่าอัตราการนำปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้ในวงกว้าง (Scale-up) ขององค์กรในประเทศไทยยังอยู่ในระดับเพียงร้อยละ 18 ในขณะที่องค์กรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 73) ยังอยู่ในช่วงของการพิจารณาและทดลองใช้งาน ซึ่งความล่าช้านี้มีสาเหตุหลักมาจากความกังวลด้านคุณภาพของข้อมูลและโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ

มิติด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เริ่มเข้ามามีบทบาทอย่างมีนัยสำคัญในการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) ศูนย์ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance Clinic: AIGC) ซึ่งก่อตั้งโดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) ได้เข้ามาทำหน้าที่ในการออกแนวปฏิบัติและข้อเสนอแนะเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนพัฒนาปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible AI) โดยคำนึงถึงความโปร่งใส ความเป็นธรรม และสิทธิมนุษยชน (Gasser & Albrecht, 2024) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของรัฐวิสาหกิจไม่อาจขับเคลื่อนด้วยมิติทางวิศวกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ต้องผสานความเข้าใจทางด้านจริยธรรมและพฤติกรรมมนุษย์อย่างลึกซึ้ง

2. การบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับเกณฑ์ประเมิน SE-AM

หลักเกณฑ์การประเมิน SE-AM ฉบับปรับปรุง ปี 2567 ได้ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติงานของรัฐวิสาหกิจ โดยใช้ระดับวุฒิภาวะ (Maturity Level) 5 ระดับเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จ การที่จะบรรลุวุฒิภาวะในระดับที่ 4 (Predictable) และระดับที่ 5 (Optimized) ซึ่งเน้นการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องและการคาดการณ์ผลลัพธ์ได้นั้น การพึ่งพากระบวนการที่ใช้แรงงานคน (Manual Processes) ย่อมไม่เพียงพอ เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จึงทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการตอบสนองต่อตัวชี้วัดใน Enabler ต่างๆ ดังนี้

2.1 การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและการจัดการข้อมูล (Enabler 5: Digital Technology) หมวดการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลถือเป็นหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล หลักเกณฑ์ SE-AM กำหนดให้รัฐวิสาหกิจต้องมีกระบวนการวิเคราะห์และจัดทำสถาปัตยกรรมองค์กร (Enterprise Architecture) การกำกับดูแลข้อมูล (Data Governance) และการบริหารความมั่นคงปลอดภัยสารสนเทศ (Information Security) ในระดับที่มีความสอดคล้องกับมาตรฐานสากล เช่น สถาปัตยกรรมองค์กรของสำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (สำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์กรมหาชน), 2558), TOGAF, COBIT 5 และ ISO 27001

ปัญญาประดิษฐ์สามารถเข้ามามีบทบาทในการยกระดับธรรมาภิบาลข้อมูล (Data Governance) โดยรัฐวิสาหกิจสามารถใช้การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) ในการทำความสะอาดข้อมูล (Data Cleansing) อัตโนมัติ การจัดทำพจนานุกรมข้อมูล (Data Dictionary) และการเชื่อมโยงข้อมูลที่กระจัดกระจาย (Data Silos) ให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญตามข้อกำหนดของสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (DGA) นอกจากนี้ ในด้านความมั่นคงปลอดภัยสารสนเทศ การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเฝ้าระวังภัยคุกคามทางไซเบอร์ (Predictive Cybersecurity) ทำให้ระบบสามารถตรวจจับความผิดปกติ (Anomaly Detection) ของพฤติกรรมการเข้าถึงข้อมูลระดับ Endpoint Security ได้แบบเรียลไทม์ ป้องกันปัญหาข้อมูลรั่วไหล ซึ่งตอบสนองโดยตรงต่อตัวชี้วัดความพร้อมของแผนตอบสนองต่อเหตุการณ์ฉุกเฉิน (Incident Management) และเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ตารางที่ 3: การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ กับ การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology Enabler) เพื่อให้ได้รับการประเมินวุฒิภาวะองค์กร ระดับ 5 (Maturity Level 5)

เกณฑ์ประเมิน SE-AM การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Enabler 5)	การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์	ผลลัพธ์ที่คาดหวังในการประเมินวุฒิภาวะองค์กร ระดับ 5 (Optimized Level)
หัวข้อย่อย 5.2.1 Enterprise Architecture & Digital Transformation	ใช้ AI ในการสร้างภาพ (Visualization) และเชื่อมโยงสถาปัตยกรรมองค์กรเพื่อวิเคราะห์ฉากทัศน์ “To be”	มีตัวชี้วัด (Outcome) ที่สะท้อนความสำเร็จจากการเชื่อมโยง Business, Data และ Technology อย่างเป็นรูปธรรม
หัวข้อย่อย 5.4.1 Data Governance & Big Data	ใช้ NLP จัดหมวดหมู่ Metadata และ Machine Learning เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงคุณภาพข้อมูลอัตโนมัติ	องค์กรมีสระข้อมูล (Data Lake) ที่สะอาด พร้อมสำหรับการแบ่งปันข้ามหน่วยงาน (Government Integration)
หัวข้อย่อย 5.5 Information Security Management	ประยุกต์ใช้ AI-driven Threat Intelligence ในการตรวจจับและตอบสนองต่อการบุกรุกเครือข่ายล่วงหน้า	กระบวนการบริหารความเสี่ยงด้านไซเบอร์ทำงานแบบอัตโนมัติและสอดคล้องกับ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA)

2.2 การกำกับดูแลที่ดี การวางแผนยุทธศาสตร์ และการบริหารความเสี่ยง (Enabler 1, 2 และ 3) การกำกับดูแลและการนำองค์กรที่ดีตามกรอบของ OECD Guidelines และหลักความยั่งยืน (ESG) เรียกร้องให้คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจต้องตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ประจักษ์ชัด (Data-driven Decision Making) ปัญญาประดิษฐ์สามารถเข้ามาสนับสนุนการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ (Enabler 2) ผ่านความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อจัดทำสคริปต์สถานการณ์จำลอง (Scenario Planning) และการคาดการณ์แนวโน้มตลาด (Predictive Positioning) ซึ่งจะช่วยให้องค์กรสามารถค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ได้ลึกซึ้งยิ่งกว่าการวิเคราะห์โดยมนุษย์เพียงอย่างเดียว

ในส่วนของการบริหารความเสี่ยง (Enabler 3) ตามกรอบ COSO 2017 และ ISO 31000 รัฐวิสาหกิจจำเป็นต้องระบุระดับความเสี่ยงที่ยอมรับได้ (Risk Appetite) และการจัดทำแผนที่ความสัมพันธ์ของความเสี่ยง (Risk Correlation Map) เทคโนโลยี AI สามารถบูรณาการข้อมูลความเสี่ยงจากทุกสายงาน ประมวลผลและแสดงภาพรวมของความเสี่ยง (Portfolio View of Risk) แบบเรียลไทม์ พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นระบบเตือนภัยล่วงหน้า (Early Warning System: EWS) หากสถานการณ์เข้าใกล้เส้นขอบเขตความเสี่ยงที่องค์กรยอมรับได้ (Risk Boundary) ทำให้ฝ่ายบริหารสามารถปรับเปลี่ยนแผนปฏิบัติการ (Mitigation Plan) ได้อย่างทันท่วงที

2.3 การมุ่งเน้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและลูกค้า (Enabler 4: Stakeholder and Customer Management) การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ทางสังคมศาสตร์เรียกร้องให้รัฐวิสาหกิจต้องมีความรับผิดชอบและตอบสนองต่อความต้องการที่ซับซ้อนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างทันท่วงที ตามหลักการ AA1000SES เทคโนโลยี AI ประเภทการประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural Language Processing: NLP) และการวิเคราะห์อารมณ์ความรู้สึก (Sentiment Analysis) สามารถถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือรับฟังเสียงของลูกค้า (Voice of Customer) ผ่านโซเชียลมีเดียและช่องทางการร้องเรียนต่างๆ โดยอัตโนมัติ ทำให้รัฐวิสาหกิจสามารถจำแนกความต้องการที่แฝงอยู่ (Unmet Needs) และนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือบริการแบบเฉพาะเจาะจงรายบุคคล (Hyper-personalization) ได้อย่างแม่นยำ ซึ่งเป็นการเพิ่มคะแนนระดับความผูกพันของลูกค้า (Customer Engagement) และตอบโจทย์เกณฑ์ SE-AM ด้านระบบการจัดการข้อร้องเรียนที่ต้องปิดวงจรปัญหา (Closed-Loop Process) ได้อย่างรวดเร็ว

2.4 การบริหารทุนมนุษย์และการจัดการนวัตกรรม (Enabler 6 & 7: HCM and Innovation Management) มิติของการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคปัญญาประดิษฐ์เป็นสิ่งท้าทายอย่างยิ่ง เกณฑ์ SE-AM หมวด 6 มุ่งเน้นการดึงดูดและรักษาผู้มีความสามารถ (Talent Management) ในขณะที่งานวิจัยพบว่าทักษะดิจิทัลของบุคลากรยังเป็นช่องโหว่ขนาดใหญ่ การใช้ AI วิเคราะห์ช่องว่างทางทักษะ (Skill Gap Analysis) เพื่อออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ส่วนบุคคล (Personalized Learning Paths) จะช่วยให้กระบวนการ Upskill และ Reskill มีประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ ระบบปฏิบัติการที่ใช้ AI เป็นตัวช่วย (AI Copilot) จะลดภาระงานประจำลง ทำให้บุคลากรสามารถมุ่งเน้นไปที่งานเชิงกลยุทธ์ที่มีคุณค่าสูงกว่า

ในด้านนวัตกรรม (Enabler 7) รัฐวิสาหกิจสามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงรู้สร้าง (Generative AI) ในการระดมสมองและสกัดความรู้ (Knowledge Extraction) จากฐานข้อมูลและบทเรียนในอดีต (Lessons Learned) เพื่อสร้างสรรค์สิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือกระบวนการปฏิบัติงานที่ลดต้นทุนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Innovation) ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ความยั่งยืนขององค์กร

ตารางที่ 4: บทบาท AI ต่อการประเมินระดับวุฒิภาวะองค์กร ด้านบุคลากร การจัดการความรู้ และนวัตกรรม

ด้านการบริหารจัดการทุนมนุษย์ การจัดการความรู้ และนวัตกรรม (Enabler 6 และ 7)	บทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์	ผลกระทบต่อการประเมินระดับวุฒิภาวะองค์กร
การบริหารจัดการทุนมนุษย์ การเรียนรู้และการพัฒนาบุคลากร	แพลตฟอร์ม AI ประเมินจุดแข็ง-จุดอ่อนของพนักงาน และสร้างหลักสูตรแบบ Micro-learning เฉพาะบุคคล	ยกระดับคะแนน Enabler 6 ในหัวข้อย่อยด้านการสร้างความผูกพันและการพัฒนาสายอาชีพ
ระบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management)	AI Search Engine และ Knowledge Graph เปลี่ยนเอกสารมหาศาลให้เป็นองค์ความรู้ที่สืบค้นได้ผ่านบทสนทนา	บรรลุวุฒิภาวะระดับ 5 ของ Enabler 7 ในด้านการนำองค์ความรู้ไปใช้เพื่อสร้างความได้เปรียบทางธุรกิจ
การสร้างสรรค์นวัตกรรม (Innovation Management)	ใช้ AI วิเคราะห์แนวโน้มตลาดและเทคโนโลยี (Trend Forecasting) เพื่อกำหนดทิศทางนวัตกรรมขององค์กร	สนับสนุนการสร้าง Corporate Innovation System (CIS) ที่ตอบสนองโจทย์ยุทธศาสตร์องค์กร

3. กรณีศึกษาความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลในรัฐวิสาหกิจไทย

การประยุกต์ใช้ AI ในรัฐวิสาหกิจไทยไม่ใช่เพียงทฤษฎี แต่เริ่มเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรมในหน่วยงานขนาดใหญ่ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำร่อง (Prime Movers) ในการสร้างมาตรฐาน

3.1 บริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) (PTTOR) ได้ประกาศยุทธศาสตร์องค์กรที่มุ่งเน้นข้อมูลเป็นศูนย์กลาง (Data-first Strategy) เพื่อเร่งการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล โดยมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ลูกค้าแบบเฉพาะบุคคล (Personalization) และการปฏิสัมพันธ์อัจฉริยะ การเชื่อมโยงฐานผู้ใช้งานแอปพลิเคชัน blueplus+ กว่า 9 ล้านราย เข้ากับเครือข่ายร้านค้าปลีกและสถานีบริการน้ำมัน เปิดโอกาสให้องค์กรสามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงรู้สร้าง (Generative AI) และการวิเคราะห์เชิงทำนาย (Predictive Analytics) ในการนำเสนอเนื้อหาและโปรโมชั่นแบบเรียลไทม์ กลยุทธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จในการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการมุ่งเน้นลูกค้า (Enabler 4) และเป็นตัวอย่างของการจัดการเปลี่ยนแปลงองค์กร (Change Management) ที่ทำให้เทคโนโลยีและมนุษย์ทำงานร่วมกันได้อย่างกลมกลืน (Media OutReach Newswire, 2025)

3.2 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เป็นตัวอย่างของรัฐวิสาหกิจด้านโครงสร้างพื้นฐานที่นำปัญญาประดิษฐ์ มาประยุกต์ใช้อย่างลึกซึ้ง กฟผ. ได้พัฒนาระบบนิเวศพลังงานอัจฉริยะ (Smart Energy Solutions) โดยใช้แพลตฟอร์ม ENZY ซึ่งผสานเทคโนโลยี Internet of Things (IoT) และปัญญาประดิษฐ์เข้าด้วยกัน เพื่อบริหารจัดการพลังงานแบบเรียลไทม์ การคาดการณ์ความต้องการพลังงาน และการบำรุงรักษาเชิงคาดการณ์ (Predictive Maintenance) เพื่อลดความเสี่ยงที่เครื่องจักรจะหยุดทำงาน นอกจากนี้ กฟผ. ยังสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมภายในองค์กรผ่าน AI Sandboxes และการใช้ระบบ Co-pilot ในการปฏิบัติงานประจำวัน ซึ่งตอบสนองต่อหลักเกณฑ์ SE-AM อย่างครอบคลุมทั้งในด้านการจัดการนวัตกรรม การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล และการบริหารความเสี่ยง (EGAT, 2026)

(4) ความท้าทายและอุปสรรคเชิงโครงสร้างของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์

แม้จะมีความพยายามในการผลักดันนโยบายระดับชาติและระดับองค์กร แต่การบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลในรัฐวิสาหกิจไทยยังคงต้องเผชิญกับคลื่นแห่งความท้าทายหลายประการ ดังนี้:

4.1 ปัญหาด้านคุณภาพและสถาปัตยกรรมข้อมูล (Data Quality and Architecture Gaps): ข้อมูลเปรียบเสมือนน้ำมันหล่อเลี้ยงปัญญาประดิษฐ์ จากการศึกษาพบว่าร้อยละ 65 ขององค์กรในภาคการผลิตของไทยระบุว่าคุณภาพของข้อมูลเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดในการนำ AI มาใช้ รัฐวิสาหกิจจำนวนมากยังคงมีโครงสร้างข้อมูลที่กระจัดกระจายและเป็นไซโล (Data Silos) ขาดการกำหนดมาตรฐานของโครงสร้างสถาปัตยกรรมองค์กร (Enterprise Architecture) ที่เชื่อมโยงกัน ทำให้โมเดลปัญญาประดิษฐ์ไม่สามารถเรียนรู้จากชุดข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้องได้

4.2 ความเหลื่อมล้ำทางทักษะดิจิทัลของทุนมนุษย์ (Digital Skill Gaps and Literacy): การขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์ เช่น วิศวกรข้อมูล (Data Engineers) และนักวิทยาศาสตร์ข้อมูล (Data Scientists) เป็นปัญหาที่ท้าทายขีดความสามารถในการบริหารทุนมนุษย์ของรัฐวิสาหกิจ การศึกษาวิจัยในกลุ่มผู้ประกอบการไทยพบว่าองค์กรจำเป็นต้องออกแบบการฝึกอบรมที่มีความเฉพาะเจาะจงตามบทบาทหน้าที่ (Role-specific Training) เนื่องจากทักษะความเข้าใจด้านดิจิทัล (Digital Literacy) ระหว่างวัยของพนักงานมีความแตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งส่งผลต่ออัตราการยอมรับและการปรับตัวต่อกระบวนการทำงานใหม่ (Thanyawatpornkul, 2025)

4.3 ความท้าทายด้านธรรมาภิบาล กฎหมาย และจริยธรรม (Governance, Legal, and Ethical Challenges): การบูรณาการ AI เข้าสู่ระบบบริการสาธารณะก่อให้เกิดข้อกังวลด้านสังคมศาสตร์ในประเด็นสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัว พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) และกฎหมายความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ของไทย ถือเป็นข้อกำหนดบังคับที่รัฐวิสาหกิจต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (Enabler 1 และ 5) หากปราศจากการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์

(AI Governance) ที่ชัดเจน ความเสี่ยงที่จะเกิดอคติทางอัลกอริทึม (Algorithmic Bias) การละเมิดข้อมูล และปัญหาเรื่องความรับผิดชอบ (Accountability) จะกลายเป็นตัวฉุดรั้งไม่ให้ผู้บริหารกล้าตัดสินใจลงทุนในเทคโนโลยีขั้นสูง

4.4 กระบวนการวัดความคุ้มค่าของการลงทุน (ROI Measurement): โครงการด้านปัญญาประดิษฐ์มักเป็นโครงการระยะยาวที่ต้องอาศัยการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานคอมพิวเตอร์ที่ใช้ต้นทุนสูง ในขณะที่ระบบราชการและรัฐวิสาหกิจมักมีกระบวนการประเมินโครงการที่เน้นผลตอบแทนทางการเงินในระยะสั้น การขาดแนวทางในการประเมินผลประโยชน์ที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Benefits) เช่น การปรับปรุงคุณภาพบริการและความโปร่งใส จึงส่งผลกระทบต่อการพิจารณาจัดสรรงบประมาณ (Resource Optimization)

สรุปและอภิปรายผล

การทบทวนวรรณกรรมและการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงนโยบายอย่างเป็นระบบ นำมาสู่ข้อสรุปที่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ประการแรก เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ไม่ใช่เพียงชุดเครื่องมือทางเทคนิคแบบแยกส่วน (Isolated Technical Tool) แต่เป็นสินทรัพย์เชิงกลยุทธ์ขององค์กร (Strategic Organizational Asset) ที่มีอำนาจในการแทรกซึมและยกระดับกระบวนการทำงานหลักในทุกมิติของหลักเกณฑ์ SE-AM ฉบับปรับปรุง ปี 2567 การบูรณาการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบระหว่างเทคโนโลยีและกรอบการประเมิน จะเปิดโอกาสให้รัฐวิสาหกิจก้าวข้ามขีดจำกัดเดิม และสามารถยกระดับผลการประเมินวุฒิภาวะองค์กรสู่ระดับ 5 (Optimized) ได้อย่างเป็นรูปธรรม

การหลอมรวมมุมมองในยุคปัญญาประดิษฐ์ (Reimagining Perspectives in the AI Era) สอดคล้องกับแกนกลางของการประชุม SMARTS 15 อย่างลึกซึ้ง ในมิติด้านการบริหารจัดการ (Management) ปัญญาประดิษฐ์ท้าทายให้คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจต้องทบทวนปรัชญาการกำกับดูแล โดยขยายขอบเขตจากธรรมาภิบาลองค์กรดั้งเดิมไปสู่ธรรมาภิบาลข้อมูลและอัลกอริทึม (Data and Algorithmic Governance) มิติด้านการศึกษา (Education) สะท้อนความตระหนักถึงการเปลี่ยนผ่านที่บุคลากรจำเป็นต้องได้รับการยกระดับทักษะ (Upskill/Reskill) ไม่ใช่เพื่อแข่งขันกับเครื่องจักร แต่เพื่อทำงานร่วมกับเครื่องจักรอย่างรู้เท่าทัน ส่วนในมิติด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Humanities and Social Sciences) การมุ่งเน้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยีจะต้องไม่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ แต่ต้องส่งเสริมการเข้าถึงบริการสาธารณะที่เสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล และรักษาไว้ซึ่งความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Accountability)

อุปสรรคสำคัญที่หน่วงเหนี่ยวความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลในรัฐวิสาหกิจไทยไม่ได้มาจากข้อจำกัดของตัวเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เอง หากแต่เป็นวุฒิภาวะทางสถาปัตยกรรมข้อมูลขององค์กร ตราบใดที่ระบบข้อมูลยังเป็นไซโล (Data Silos) ปราศจากการทำโครงสร้างสถาปัตยกรรมองค์กร (Enterprise Architecture) ที่เชื่อมโยงกัน โครงการปัญญาประดิษฐ์ก็จะไม่อาจก้าวพ้นสถานะของโครงการนำร่อง (Pilot Project) เพื่อขยายผลสู่ระดับภาพรวมองค์กรได้ การจะก้าวข้ามหุบเหวแห่งความท้าทายนี้ รัฐวิสาหกิจจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ความเป็นผู้นำที่กล้าหาญ การปรับรื้อกระบวนการทำงาน (Process Re-engineering) และความมุ่งมั่นในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (Data-Driven Culture) อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

เพื่อยกระดับรัฐวิสาหกิจไทยสู่ความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล องค์กรควรเริ่มต้นจากการวางรากฐานเชิงนโยบายและกลยุทธ์ที่แข็งแกร่ง โดยคณะกรรมการองค์กรและหน่วยงานกำกับดูแลอย่าง สคร. จำเป็นต้องบูรณาการความเสี่ยงด้านปัญญาประดิษฐ์เข้ากับนโยบายกำกับดูแลกิจการที่ดี การบริหารความเสี่ยง และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ (Governance Risk and Compliance Policy: GRC) พร้อมทั้งกำหนดระดับความเสี่ยงที่ยอมรับได้ตามมาตรฐานสากล ควบคู่ไปกับการจัดตั้ง

คณะกรรมการกำกับดูแลข้อมูลเพื่อบริหารจัดการคุณภาพและวัฏจักรของข้อมูลให้มีธรรมาภิบาลก่อนการลงทุน นอกจากนี้ ภาครัฐควรส่งเสริมการปลดล็อกข้อจำกัดทางกฎหมายเพื่อเอื้อต่อการบูรณาการแลกเปลี่ยนข้อมูลข้ามหน่วยงาน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสระข้อมูลระดับประเทศ (National Data Lake) ภายใต้สถาปัตยกรรมรักษาความปลอดภัยที่รัดกุม

ในส่วนของการขับเคลื่อนระดับปฏิบัติการ รัฐวิสาหกิจต้องเร่งปรับรื้อกระบวนการทำงาน (Process Re-engineering) ด้วยแนวคิดแบบอไจล์ (Agile) เพื่อลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อนและเพิ่มความยืดหยุ่นในการทำงาน พร้อมทั้งส่งเสริมระบบนิเวศนวัตกรรมองค์กรผ่านการสร้างพื้นที่ทดสอบ (AI Sandbox) เพื่อให้บุคลากรได้ทดลองสร้างสรรค์โมเดลธุรกิจใหม่ ๆ ท้ายที่สุด หัวใจสำคัญคือยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนมนุษย์ที่ต้องพลิกโฉมด้วยการสร้างความฉลาดรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ (AI Literacy) ผ่านการฝึกอบรมที่ออกแบบเฉพาะตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งควรครอบคลุมตั้งแต่การเขียนคำสั่ง (Prompt Engineering) ไปจนถึงจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดี งานวิจัยนี้เป็นการสังเคราะห์เอกสารและหลักฐานสาธารณะ ยังไม่ได้ทดสอบเชิงประจักษ์กับผู้บริหารหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ จึงไม่สามารถสรุปเชิงเหตุและผลได้ว่าการใช้ AI จะทำให้คะแนน SE-AM เพิ่มขึ้นโดยตรง อีกทั้งข้อมูลกรณีศึกษาขึ้นอยู่กับเอกสารที่เผยแพร่สาธารณะ จึงอาจไม่ครอบคลุมข้อจำกัดภายในองค์กร เช่น งบประมาณ กระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง หรือความพร้อมของข้อมูลจริง การวิจัยในอนาคตควรใช้วิธีผสมผสาน โดยสำรวจระดับความพร้อมด้าน AI ของรัฐวิสาหกิจไทย สัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน และเปรียบเทียบผลลัพธ์ของ AI use case กับคะแนน SE-AM จริง นอกจากนี้ควรศึกษากลไกกำกับดูแล AI ที่เหมาะกับรัฐวิสาหกิจแต่ละกลุ่ม เช่น พลังงาน ขนส่ง สื่อสาร การเงิน และบริการสาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

ณพล ทับทิมหิน (2562). *การปรับเปลี่ยนสู่รัฐบาลดิจิทัลในหน่วยงานภาครัฐไทย*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ. (2567). *หลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ* (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

สำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน). (2558). *สถาปัตยกรรมองค์กรของสำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน)*. Retrieved from https://www.dga.or.th/wp-content/uploads/2015/08/file_4bd4ed97187349d235ecd5178e0e41c8.pdf

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa.

Čaplánová, A., & Szakadátová, E. (2025). Digitalisation of the public sector in Thailand: Insights into Thailand's public sector digitalisation strategy. *Open Research Europe*, *5*, Article 209. doi:10.12688/openreseurope.19868.2

Electricity Generating Authority of Thailand. (2026). *Smart energy solutions*. Retrieved from https://energysolutions.egat.co.th/

Gasser, U., & Albrecht, C. (2024). *Insights from practice: Building an AI governance clinic in Thailand*. Retrieved from UNESCO website: https://www.unesco.org/ethics-ai/en/articles/insights-practice-building-ai-governance-clinic-thailand

Leavitt, H. J. (1964). Applied organization change in industry: Structural, technical, and human approaches. In W. W. Cooper, H. J. Leavitt, & M. W. Shelly (Eds.), *New perspectives in organization research* (pp. 55-71). New York, NY: John Wiley & Sons.

Media OutReach Newswire. (2025). *PTT Oil and Retail Business unlocks growth with AI-driven personalization strategy*. Retrieved from https://www.media-outreach.com/news/thailand/2025/09/23/411133/ptt-oil-and-retail-business-unlocks-growth-with-ai-driven-personalization-strategy/

Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation, & Ministry of Digital Economy and Society. (2022). Thailand national AI strategy and action plan (2022-2027). Retrieved from https://www.ai.in.th/wp-content/uploads/2022/12/2022-NAIS-Presentation-eng.pdf

OECD. (2020). *The OECD digital government policy framework: Six dimensions of a digital government* (OECD Public Governance Policy Papers, No. 02). Paris, France: OECD Publishing. doi:10.1787/f64fed2a-en.

Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., et al. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. BMJ, 372, n71. doi:10.1136/bmj.n71.

Segkhoonthod, S. (2025). *AI governance: Thailand's approach* [Presentation slides]. Retrieved from National Science and Technology Development Agency website: https://www.nstda.or.th/nac/2025/wp-content/uploads/2025/04/1-AI-Governance-%E0%B8%AA%E0%B8%A7%E0%B8%97%E0%B8%8A-NAC.pdf

Thanyawatpornkul, R. (2025). AI literacy and skills for organizational transformation in Thai enterprises. *Open Journal of Leadership*, 14, 723-748.

ปลดปล่อยภาวะอาณานิคม: ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีพลังงานสะอาดของอินเดีย
Decolonization: India's Advancement in Clean Energy Technology

ธันยพร สุนทรธรรม[1]
สยาม เสรีราษฎร์[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และนำเสนอทิศทางเชิงกลยุทธ์ในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล (Digital Transformation) ของรัฐวิสาหกิจไทย การศึกษานี้มุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ (ฉบับปรับปรุง ปี 2567) หรือ SE-AM ซึ่งเป็นกรอบมาตรฐานสำคัญที่กำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.) ผ่านการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Literature Review) บทความนี้ได้วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์กับระบบการบริหารจัดการองค์กรทั้ง 8 ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการกำกับดูแลข้อมูล (Data Governance) การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ นวัตกรรม และการบริหารทุนมนุษย์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือทางเทคนิค แต่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา (Catalyst) ที่พลิกโฉมกระบวนทัศน์ทางสังคมศาสตร์และการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม รัฐวิสาหกิจไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้าง อาทิ กระบวนการปฏิบัติงานที่มีมาตรฐาน คุณภาพของข้อมูล ความเหลื่อมล้ำทางทักษะดิจิทัล และข้อกังวลด้านจริยธรรม บทความนี้จึงนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ เพื่อเป็นแนวทางให้รัฐวิสาหกิจสามารถยกระดับวุฒิภาวะขององค์กรสู่ระดับสูงสุด (Optimized Level) พร้อมทั้งสร้างสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและคุณค่าทางมนุษยศาสตร์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: *ปัญญาประดิษฐ์ การเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล รัฐวิสาหกิจไท ระบบประเมินผลรัฐวิสาหกิจ (SE-AM ธรรมาภิบาลข้อมูล*

Abstract

This article aims to synthesize knowledge and propose strategic directions for applying Artificial Intelligence (AI) to drive the digital transformation of Thai State-Owned Enterprises (SOEs). The study focuses on integrating AI technology in alignment with the State Enterprise Assessment Model (SE-AM) for operational processes and Core Business Enablers management (2024 Revised Edition), a key standard framework established by the State Enterprise Policy Office (SEPO). Through a Systematic Literature Review, this article analyzes the connections between AI technology and all eight dimensions of organizational management systems, particularly in the areas of Data Governance, Strategic Planning, Innovation, and Human Capital Management. The findings indicate that AI technology is not merely a technical tool, but a catalyst that transforms social science and management paradigms. However, Thai SOEs continue to face structural challenges, such as standard operation process, data quality, the digital skills gap, and ethical

[1] ผู้อำนวยการสถาบันอาณาบริเวณศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
[2] นักวิจัยปฏิบัติการ สถาบันอาณาบริเวณศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

concerns. Therefore, this article provides policy and practical recommendations to guide SOEs in elevating their organizational maturity to the Optimized Level, while sustainably balancing technological advancement with humanistic values.

Keywords: *Artificial Intelligence, Digital Transformation, Thai State-Owned Enterprises, State Enterprise Assessment Model (SE-AM), Data Governance*

บทนำ

พัฒนาการอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในทศวรรษปัจจุบันได้สร้างแรงกระเพื่อมที่พลิกโฉมโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการในระดับโลก ยุคแห่งปัญญาประดิษฐ์ (AI Era) ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงขอบเขตของวิทยาการคอมพิวเตอร์อีกต่อไป หากแต่ได้หลอมรวมเข้ากับมิติทางด้านการบริหารจัดการ การศึกษา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์อย่างแยกไม่ออก การเปิดมุมมองใหม่เพื่อทำความเข้าใจและรับมือกับพลวัตเหล่านี้จึงเป็นวาระเร่งด่วนระดับชาติและระดับสากล สำหรับประเทศไทย รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงได้ประกาศใช้แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 - 2570) โดยมีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และเตรียมความพร้อมด้านจริยธรรมและกฎหมาย (MHESI & MDES, 2022)

ในโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศไทย รัฐวิสาหกิจ (State-Owned Enterprises: SOEs) นับเป็นฟันเฟืองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ทั้งในฐานะผู้ให้บริการโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ ผู้ขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ และกลไกเชิงพาณิชย์ที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศ อย่างไรก็ดี ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ผันผวนและเทคโนโลยีที่ถูกทำลายล้าง (Disruptive Technology) รัฐวิสาหกิจไทยจำเป็นต้องเร่งดำเนินการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล (Digital Transformation) เพื่อรักษาสถานะความได้เปรียบทางการแข่งขันและตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อเป็นกลไกในการกำกับดูแลและประเมินผล สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.) จึงได้พัฒนาและประกาศใช้หลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ (ฉบับปรับปรุง ปี 2567) หรือ SE-AM (State Enterprise Assessment Model) ซึ่งประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 8 ด้านที่ครอบคลุมตั้งแต่การกำกับดูแลกิจการ การวางแผนยุทธศาสตร์ ไปจนถึงการจัดการนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัล (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.), 2567) แม้ว่านโยบายระดับชาติจะมีความชัดเจน แต่การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้จริงในหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจยังคงเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ จากการศึกษาของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) พบว่าองค์กรในประเทศไทยเพียงร้อยละ 18 เท่านั้นที่มีการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้งานอย่างเต็มรูปแบบ ในขณะที่ส่วนใหญ่ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดด้านคุณภาพข้อมูล (Data Quality) โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ และการขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะความเชี่ยวชาญเชิงลึกยิ่งไปกว่านั้น การบูรณาการปัญญาประดิษฐ์เข้ากับระบบราชการและรัฐวิสาหกิจยังก่อให้เกิดคำถามเชิงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ซับซ้อน เช่น ประเด็นด้านจริยธรรมของปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics) ความโปร่งใสของอัลกอริทึม (Algorithmic Transparency) และผลกระทบต่อตลาดแรงงาน (Gasser & Albrecht, 2024)

ดังนั้น บทความวิจัยฉบับนี้จึงถูกจัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอแนวคิดเชิงลึกในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของรัฐวิสาหกิจไทย โดยยึดโยงกับหลักเกณฑ์การประเมิน SE-AM อย่างเป็นระบบ การศึกษานี้ไม่เพียงแต่วิเคราะห์ในมิติทางเทคโนโลยี แต่ยังบูรณาการมุมมองด้านการบริหารจัดการ การส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ของบุคลากร และการคำนึงถึงผลกระทบทางสังคม เพื่อนำเสนอนโยบายการบริหารจัดการด้วยกระบวนการที่รัฐวิสาหกิจสามารถนำไปปรับใช้ในการยกระดับองค์กรสู่การเป็นรัฐวิสาหกิจอัจฉริยะ (Smart SOEs) ที่พร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในมิติของการบริหารจัดการ การศึกษา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ภายในบริบทของภาครัฐและรัฐวิสาหกิจไทย
5. เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องและสร้างกรอบการบูรณาการแนวทางการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ากับหลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ (SE-AM) ฉบับปรับปรุง ปี 2567 ในระดับวุฒิภาวะสูงสุด (Optimized Level)
6. เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์และแนวทางปฏิบัติสำหรับรัฐวิสาหกิจไทยในการก้าวข้ามข้อจำกัดเชิงโครงสร้างเพื่อขับเคลื่อนองค์กรด้วยปัญญาประดิษฐ์อย่างมีธรรมาภิบาลและยั่งยืน

สมมติฐาน

3. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างเป็นระบบภายใต้กรอบธรรมาภิบาลข้อมูล (Data Governance) ที่แข็งแกร่ง จะมีความสัมพันธ์เชิงบวกและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญที่ทำให้รัฐวิสาหกิจสามารถยกระดับผลการประเมินตามหลักเกณฑ์ SE-AM ฉบับปี 2567 สู่ระดับวุฒิภาวะที่ 4 (Predictable) และระดับ 5 (Optimized) ได้อย่างมีนัยสำคัญ
4. เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล หรือ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลประยุกต์ใช้กับทุกส่วนขององค์กร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการศึกษาบริบทของกลุ่มรัฐวิสาหกิจไทยที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการคลัง โดยมีขอบเขตด้านเนื้อหาครอบคลุมหลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ (ฉบับปรับปรุง ปี 2567) หรือ SE-AM ทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ (1) การกำกับดูแลที่ดีและการนำองค์กร (2) การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ (3) การบริหารความเสี่ยงและการควบคุมภายใน (4) การมุ่งเน้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและลูกค้า (5) การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (6) การบริหารทุนมนุษย์ (7) การจัดการความรู้และนวัตกรรม และ (8) การตรวจสอบภายใน การทบทวนวรรณกรรมจำกัดกรอบเวลาของเอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย และนโยบายระดับชาติที่เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2562 ถึง พ.ศ. 2569 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความทันสมัยและสะท้อนพลวัตของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในปัจจุบัน

ทบทวนวรรณกรรมและบริบทนโยบาย

แนวคิดการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลมององค์กรเป็นระบบที่ต้องเปลี่ยนพร้อมกันทั้งด้านคน กระบวนการ และเทคโนโลยี กรอบของ Leavitt (1964) ช่วยอธิบายว่าเทคโนโลยีไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ได้หากไม่ปรับโครงสร้างงานและทักษะบุคลากรควบคู่กัน ส่วน OECD (2020) เสนอว่ารัฐบาลดิจิทัลที่มีวุฒิภาวะควรมีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ digital by design, data-driven public sector, government as a platform, open by default, user-driven และ proactiveness ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางของ SE-AM ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการและผลลัพธ์มากกว่าการมีระบบไอทีเพียงอย่างเดียว

ในประเทศไทย ระบบประเมิน SE-AM เริ่มใช้เป็นกลไกยกระดับรัฐวิสาหกิจตั้งแต่ปี 2563 ช่วงแรกองค์กรจำนวนมากอยู่ในระยะเรียนรู้เกณฑ์และรับมือกับผลกระทบจากโควิด-19 ต่อมาในปี 2564-2565 รัฐวิสาหกิจเริ่มลงทุนในสถาปัตยกรรมองค์กรและแผนดิจิทัลมากขึ้น ขณะที่ปี 2566 เป็นต้นมาแนวโน้มสำคัญคือการใช้ข้อมูลและ AI เพื่อยกระดับ

บริการ การบริหารความเสี่ยง และการสร้างรายได้ใหม่ ส่วนนี้จึงถูกจัดเป็นบริบทนโยบายและวรรณกรรม ไม่แทรกอยู่ก่อนผลการวิจัย เพื่อให้โครงสร้างบทความแยกฐานความรู้และข้อค้นพบออกจากกันอย่างชัดเจน

ด้านธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ประเทศไทยมี ศูนย์ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์หรือ AIGC ภายใต้ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Transaction Development Agency: ETDA) ทำหน้าที่พัฒนากรอบธรรมาภิบาล ให้คำปรึกษา และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบ (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, ม.ป.ป.) บทเรียนจาก UNESCO ยังชี้ว่า AIGC มีบทบาทในการเชื่อมหลักการจริยธรรมระดับสูงกับการปฏิบัติจริงผ่านเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญและเครื่องมือสำหรับผู้บริหาร (Gasser and Albrecht, 2024)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยนี้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดเชิงระบบ (Systems Theory) ร่วมกับทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในฐานะปัจจัยนำเข้า (Input) ที่ถูกนำมาบูรณาการผ่านกลไกการบริหารจัดการตามหลักเกณฑ์ SE-AM 2567 (Process) เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์คือความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลและการยกระดับองค์กร (Output/Outcome) นอกจากนี้ กรอบความคิดยังสะท้อนถึงการหลอมรวมมุมมองด้านการบริหารจัดการ การศึกษา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: กรอบงานการวิจัย

ขีดความสามารถของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ***(ตัวแปรอิสระ)***	**กลไกการบริหารจัดการตามหลักเกณฑ์ SE-AM 2567** ***(กระบวนการแทรกแซง)***	**ความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของรัฐวิสาหกิจ** ***(ตัวแปรตาม)***
1. การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (NLP) และ Generative AI: ความสามารถในการเข้าใจ สร้าง และสื่อสารภาษาของมนุษย์	Enabler 1: การกำกับดูแลที่ดีและการนำองค์กร (CG & Leadership)	มิติด้านการบริหารจัดการ: เกิดความเป็นเลิศทางการดำเนินงาน (Operational Excellence) และความโปร่งใส
2. การวิเคราะห์เชิงทำนาย (Predictive Analytics): การใช้แบบจำลองสถิติและการเรียนรู้ของเครื่องเพื่อคาดการณ์อนาคต	Enabler 2 & 3: การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ และการบริหารความเสี่ยง (Strategic Planning & Risk Management)	มิติด้านสังคมศาสตร์: การยกระดับการให้บริการประชาชน (Citizen-Centric Services) ที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคล
3. การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) และระบบอัตโนมัติ (RPA): การจัดการและสกัดความรู้จากข้อมูลมหาศาล	Enabler 4 & 5: การมุ่งเน้นลูกค้า และการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Stakeholders & Digital Technology)	มิติด้านการศึกษาและมนุษยศาสตร์: การพัฒนาทุนมนุษย์อย่างต่อเนื่อง (Lifelong Learning) ภายใต้กรอบจริยธรรมและการทำงานร่วมกับเครื่องจักร (Human-AI Collaboration)
4. สถาปัตยกรรมข้อมูลและความมั่นคงปลอดภัย (Data Architecture & Cybersecurity): โครงสร้างพื้นฐานที่รองรับ AI	Enabler 6, 7 & 8: การบริหารทุนมนุษย์ การจัดการนวัตกรรม และการตรวจสอบภายใน (HCM, Innovation & Audit)	มิติด้านความยั่งยืน: การสร้างนวัตกรรมที่ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อม (Green IT) และเศรษฐกิจประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิจัยเอกสาร การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบแบบปรับประยุกต์และการวิเคราะห์แก่นสาระ การออกแบบระเบียบวิธีวิจัยปรับปรุงจากแนวทาง PRISMA 2020 ซึ่งเน้นการรายงานจำนวนเอกสารที่สืบค้น คัดกรอง คัดออก และคัดเลือกเข้าสู่การวิเคราะห์อย่างโปร่งใส (Page, et al., 2021) ทั้งนี้ งานวิจัยไม่ได้ทำ

การสังเคราะห์เชิงปริมาณหรือ meta-analysis แต่ใช้ PRISMA เป็นกรอบรายงานกระบวนการคัดกรองเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของการทบทวนวรรณกรรม

แหล่งข้อมูลประกอบด้วยฐานข้อมูลวิชาการและคลังเอกสารทางการ ได้แก่ เว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ และเอกสารทางการหรือรายงานประจำปีของรัฐวิสาหกิจและองค์กรกรณีศึกษา คำค้นหลักประกอบด้วย Artificial Intelligence, Digital Transformation, State-Owned Enterprises, Public Sector AI, Data Governance, SE-AM, AI Governance, Enterprise Architecture และคำค้นภาษาไทยที่สอดคล้องกัน

เกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ (1) เอกสารเผยแพร่ระหว่าง พ.ศ. 2563-2566 หรือเอกสารมาตรฐานสำคัญที่ยังใช้เป็นฐานอ้างอิง (2) มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ AI, digital transformation, digital government, data governance, SOE governance หรือ SE-AM (3) เป็นบทความวิชาการ รายงานวิจัย รายงานนโยบาย เอกสารมาตรฐาน หรือเอกสารทางการที่สามารถตรวจสอบที่มาได้ และ (4) มีสาระที่นำไปเชื่อมโยงกับ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจได้ เกณฑ์คัดออก ได้แก่ (1) เอกสารซ้ำ (2) บทความความคิดเห็นที่ไม่มีหลักฐานสนับสนุน (3) เอกสารที่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือการบริหารองค์กร (4) แหล่งข้อมูลที่ไม่สามารถระบุผู้จัดทำหรือปีเผยแพร่ได้ และ (5) เอกสารที่กล่าวถึงเทคโนโลยีเฉพาะทางโดยไม่เชื่อมโยงกับผลลัพธ์เชิงองค์กร

สำหรับกรณีศึกษาของ บริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) (PTTOR) และ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) ผู้วิจัยคัดเลือกโดยใช้เกณฑ์แบบเจาะจง ได้แก่ (1) เป็นองค์กรรัฐวิสาหกิจหรือองค์กรที่เกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับระบบรัฐวิสาหกิจไทยและมีบทบาทเชิงสาธารณะหรือโครงสร้างพื้นฐาน (2) มีหลักฐานสาธารณะเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านดิจิทัล ข้อมูล หรือปัญญาประดิษฐ์ (3) สามารถเชื่อมโยงกับ Enablers สำคัญของ SE-AM ได้ และ (4) มีความแตกต่างของบริบทอุตสาหกรรมเพื่อให้เห็นภาพการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ทั้งในธุรกิจค้าปลีกพลังงานและระบบโครงสร้างพื้นฐานพลังงานไฟฟ้า

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ Thematic Analysis ตามแนวทางของ Braun and Clarke (2006) โดยกำหนดกรอบ SE-AM ทั้ง 8 ด้านเป็น deductive categories และเปิดรับประเด็นที่เกิดจากข้อมูลแบบ inductive coding กระบวนการวิเคราะห์ประกอบด้วยการอ่านซ้ำ การสร้างรหัสเบื้องต้น การจัดกลุ่มรหัสเป็น category การสังเคราะห์ theme และการทวนสอบความสอดคล้องกับแหล่งข้อมูล การตรวจสอบความน่าเชื่อถือใช้ audit trail, source triangulation และ code-recode check โดยกลับไปตรวจรหัสอีกครั้งหลังการสังเคราะห์

ตารางที่ 2 : Theme และ Category ที่ได้จาก Thematic Analysis

Theme	Category หลัก	ความหมายต่อรัฐวิสาหกิจ
ฐานข้อมูลและสถาปัตยกรรมองค์กร	Data governance, data quality, enterprise architecture	AI ขยายผลไม่ได้หากข้อมูลไม่เชื่อมโยง ไม่มีเจ้าของข้อมูล และไม่มีมาตรฐานร่วม
AI กับยุทธศาสตร์และความเสี่ยง	Strategic planning, GRC, risk appetite, scenario planning	AI ต้องถูกผูกกับแผนยุทธศาสตร์และตัวชี้วัด ไม่ใช่โครงการทดลองที่แยกจากงานหลัก
ทุนมนุษย์และการเรียนรู้ร่วมกับ AI	AI literacy, skill gap, reskill/upskill, human-AI collaboration	บุคลากรต้องเข้าใจทั้งการใช้เครื่องมือและข้อจำกัดทางจริยธรรมของ AI
ธรรมาภิบาลและความไว้วางใจ	Transparency, accountability, PDPA, cybersecurity, bias control	การใช้ AI ในบริการสาธารณะต้องอธิบายได้ ปลอดภัย และไม่สร้างความเหลื่อมล้ำ
บทเรียนเปรียบเทียบระหว่างประเทศ	Whole-of-government data platform, public sector AI maturity	ไทยควรพัฒนา shared platform และศูนย์ความเชี่ยวชาญร่วมแบบค่อยเป็นค่อยไป

กรณีศึกษา บริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) (PTTOR) และ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) ถูกเลือกแบบ purposive case selection ด้วยเกณฑ์ 4 ข้อ ได้แก่ (1) เป็นรัฐวิสาหกิจหรือองค์กรในกลุ่มรัฐวิสาหกิจที่มีบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ (2) มีหลักฐานสาธารณะที่ตรวจสอบได้ (3) มีการใช้ AI หรือข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อยกระดับบริการหรือประสิทธิภาพ และ (4) แสดงความเชื่อมโยงกับ SE-AM อย่างน้อยด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทุนมนุษย์ นวัตกรรม หรือความเสี่ยง

ผลการวิจัย

การพัฒนาองค์กรภาครัฐไทย การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล

ในบริบทของการพัฒนาองค์กรภาครัฐไทย การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล (Digital Transformation) ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้งาน แต่เป็นยุทธศาสตร์บังคับที่รัฐวิสาหกิจทุกแห่งต้องดำเนินการภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.) ผ่านระบบประเมินผลที่เรียกว่า State Enterprise Assessment Model (SE-AM) ซึ่งเริ่มใช้อย่างเป็นทางการในปี 2563 ระบบ SE-AM นี้ถูกออกแบบมาเพื่อยกระดับรัฐวิสาหกิจจากการเน้นเพียงผลกำไรทางการเงิน ไปสู่การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน โดยมีการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology: DT) เป็นหนึ่งใน 8 ด้านสำคัญ (Core Business Enablers) ที่ใช้ในการชี้วัดความสำเร็จขององค์กร ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลสรุปผลการประเมินผลการดำเนินงานรัฐวิสาหกิจ (SEE Reports) ในส่วนของผลประเมินการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล ในช่วงปี 2563-2566 พบทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นระยะต่างๆ ดังนี้:

ระยะเริ่มต้นและการปรับตัวภายใต้ภาวะวิกฤต (ปี 2563) ในปีแรกของการปรับใช้ระบบ SE-AM รัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่อยู่ในช่วงการเรียนรู้เกณฑ์ (Learning Curve) คะแนนภาพรวมด้านดิจิทัลอยู่ในระดับต่ำ (ค่าเฉลี่ยประมาณ 1.5 - 2.0) เนื่องจากเกณฑ์ใหม่มุ่งเน้นที่กระบวนการปฏิบัติงาน (Process) มากกว่าแค่การมีระบบไอที ปัญหาที่พบมากในระยะนี้คือความไม่เข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างยุทธศาสตร์ดิจิทัลกับยุทธศาสตร์องค์กร ประกอบกับการเผชิญกับวิกฤตโควิด-19 ที่ทำให้รัฐวิสาหกิจหลายแห่ง เช่น องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) และ การรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) ประสบปัญหาคะแนนลดลงเนื่องจากบุคลากรขาดความตระหนักและความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว

ระยะการสร้างฐานรากและสถาปัตยกรรมองค์กร (ปี 2564-2565) คะแนนเริ่มมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ รัฐวิสาหกิจหลายแห่งเริ่มลงทุนในการจัดทำ Enterprise Architecture (EA) เพื่อเป็นพิมพ์เขียว ในการบูรณาการระบบงาน ในปี 2565 เริ่มเห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) ที่สามารถดำเนินโครงการ BMTA 4.0 ตาม Digital Roadmap ได้สำเร็จตามเป้าหมาย ส่งผลให้คะแนนขยับสูงขึ้น แม้จะยังมีภาระขาดทุนทางการเงินอยู่ก็ตาม สะท้อนให้เห็นว่าระบบการประเมินให้ความสำคัญกับความพยายามในการปฏิรูประบบงานดิจิทัลอย่างชัดเจน

ระยะการมุ่งสู่การตัดสินใจด้วยข้อมูลและนวัตกรรม (ปี 2566) รัฐวิสาหกิจชั้นนำในกลุ่มพลังงานและสถาบันการเงินสามารถทำคะแนนได้ในระดับสูง โดยขยับเป้าหมายไปสู่การเป็น Data-Driven Organization มีการใช้ Big Data และ AI มาวิเคราะห์พฤติกรรมลูกค้าและการบริหารความเสี่ยง ในขณะที่รัฐวิสาหกิจกลุ่มบริการ เช่น บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด (ปณท) เริ่มใช้ Digital Transformation Roadmap ในการสร้างรายได้จากธุรกิจใหม่ดิจิทัล (New S-Curve) เพื่อทดแทนรายได้เดิมที่ลดลง

และจากการวิเคราะห์ของผู้ประเมินที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้กับทุกส่วนขององค์กร (Digital Transformation) (OECD, 2020) และ การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลใน 3 มิติ ได้แก่ บุคลากร (People) กระบวนการ (Process) และ เทคโนโลยี (Technology) (Leavitt, 1964) พบว่ามีอุปสรรค 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) ความล่าช้าในขั้นตอนการจัดซื้อจัดจ้างได้แก่ กฎระเบียบภาครัฐที่ไม่เอื้อต่อการจัดหาเทคโนโลยีที่เปลี่ยนเร็ว (Agile Procurement) (2) การขาดแคลนบุคลากรทักษะสูง โดยเฉพาะด้าน Data Science และสถาปัตยกรรมดิจิทัล ทำให้ต้องพึ่งพา Outsource

ภายนอกเป็นหลัก (3) ปัญหา Data Silo ข้อมูลในแต่ละแผนกไม่เชื่อมโยงกัน ทำให้ไม่สามารถทำสถาปัตยกรรมองค์กร (EA) ได้อย่างสมบูรณ์ในระยะเวลาอันสั้น และ (4) งบประมาณจำกัดในรัฐวิสาหกิจกลุ่มฟื้นฟู: ทำให้การลงทุนด้านเทคโนโลยีใหม่ทำได้ยากและล่าช้ากว่ากลุ่มที่ทำกำไร

นโยบายและโครงการทางด้านปัญญาประดิษฐ์ของหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ

ผลการวิจัยจากการทบทวนวรรณกรรมและการวิเคราะห์เอกสารนโยบาย สามารถแบ่งออกเป็น 4 ส่วนหลัก ได้แก่ (1) ภูมิทัศน์และพลวัตของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในบริบทนโยบายระดับชาติและรัฐวิสาหกิจ (2) การบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับผลการประเมิน SE-AM ของรัฐวิสาหกิจ (3) กรณีศึกษาความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของรัฐวิสาหกิจไทย และ (4) ความท้าทายและอุปสรรคเชิงโครงสร้างของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์

1. ภูมิทัศน์และพลวัตของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในบริบทนโยบายระดับชาติและรัฐวิสาหกิจ

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้กำหนดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนผ่านแผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 - 2570) ซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 5 ประการ ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อมด้านสังคม จริยธรรม กฎหมาย และข้อระเบียบ 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 3) การเพิ่มพูนศักยภาพบุคลากรและการศึกษา 4) การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม และ 5) การส่งเสริมการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในภาครัฐและเอกชน (MHESI & MDES, 2022) เป้าหมายหลักของยุทธศาสตร์ชาติคือการผลักดันให้ประเทศไทยก้าวขึ้นสู่อันดับที่ 50 ของโลกในดัชนีความพร้อมด้านปัญญาประดิษฐ์ของรัฐบาล (Government AI Readiness Index) ภายในปี พ.ศ. 2570 รวมทั้งตั้งเป้าหมายในการสร้างผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์จำนวน 30,000 คน

ในมิติของการบริหารราชการแผ่นดินและการขับเคลื่อนรัฐวิสาหกิจ ปัญญาประดิษฐ์ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับปรุงการให้บริการประชาชน ลดต้นทุนการดำเนินงาน และเพิ่มความโปร่งใส (Caplanova & Szakadatova, 2025) การพัฒนาความสามารถของรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) สะท้อนให้เห็นผ่านนโยบาย Cloud First Policy และ Open Government Data Initiative ซึ่งสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจแบ่งปันข้อมูลข้ามแพลตฟอร์ม เพื่อนำไปสู่การประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) และการฝึกสอนแบบจำลองปัญญาประดิษฐ์ (AI Model Training) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโครงสร้างทางนโยบายจะมีความชัดเจน แต่ข้อมูลจากการสำรวจพบว่าอัตราการนำปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้ในวงกว้าง (Scale-up) ขององค์กรในประเทศไทยยังอยู่ในระดับเพียงร้อยละ 18 ในขณะที่องค์กรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 73) ยังอยู่ในช่วงของการพิจารณาและทดลองใช้งาน ซึ่งความล่าช้านี้มีสาเหตุหลักมาจากความกังวลด้านคุณภาพของข้อมูลและโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ

มิติด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เริ่มเข้ามามีบทบาทอย่างมีนัยสำคัญในการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) ศูนย์ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance Clinic: AIGC) ซึ่งก่อตั้งโดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) ได้เข้ามาทำหน้าที่ในการออกแนวปฏิบัติและข้อเสนอแนะเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนพัฒนาปัญญาประดิษฐ์อย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible AI) โดยคำนึงถึงความโปร่งใส ความเป็นธรรม และสิทธิมนุษยชน (Gasser & Albrecht, 2024) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของรัฐวิสาหกิจไม่อาจขับเคลื่อนด้วยมิติทางวิศวกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ต้องผสานความเข้าใจทางด้านจริยธรรมและพฤติกรรมมนุษย์อย่างลึกซึ้ง

2. การบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับเกณฑ์ประเมิน SE-AM

หลักเกณฑ์การประเมิน SE-AM ฉบับปรับปรุง ปี 2567 ได้ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติงานของรัฐวิสาหกิจ โดยใช้ระดับวุฒิภาวะ (Maturity Level) 5 ระดับเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จ การที่จะบรรลุวุฒิภาวะในระดับที่ 4 (Predictable) และระดับที่ 5 (Optimized) ซึ่งเน้นการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องและการคาดการณ์ผลลัพธ์ได้นั้น การพึ่งพากระบวนการที่ใช้แรงงานคน (Manual Processes) ย่อมไม่เพียงพอ เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จึงทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการตอบสนองต่อตัวชี้วัดใน Enabler ต่างๆ ดังนี้

2.1 การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและการจัดการข้อมูล (Enabler 5: Digital Technology) หมวดการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลถือเป็นหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล หลักเกณฑ์ SE-AM กำหนดให้รัฐวิสาหกิจต้องมีกระบวนการวิเคราะห์และจัดทำสถาปัตยกรรมองค์กร (Enterprise Architecture) การกำกับดูแลข้อมูล (Data Governance) และการบริหารความมั่นคงปลอดภัยสารสนเทศ (Information Security) ในระดับที่มีความสอดคล้องกับมาตรฐานสากล เช่น สถาปัตยกรรมองค์กรของสำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (สำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์กรมหาชน), 2558), TOGAF, COBIT 5 และ ISO 27001

ปัญญาประดิษฐ์สามารถเข้ามามีบทบาทในการยกระดับธรรมาภิบาลข้อมูล (Data Governance) โดยรัฐวิสาหกิจสามารถใช้การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) ในการทำความสะอาดข้อมูล (Data Cleansing) อัตโนมัติ การจัดทำพจนานุกรมข้อมูล (Data Dictionary) และการเชื่อมโยงข้อมูลที่กระจัดกระจาย (Data Silos) ให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญตามข้อกำหนดของสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (DGA) นอกจากนี้ ในด้านความมั่นคงปลอดภัยสารสนเทศ การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเฝ้าระวังภัยคุกคามทางไซเบอร์ (Predictive Cybersecurity) ทำให้ระบบสามารถตรวจจับความผิดปกติ (Anomaly Detection) ของพฤติกรรมการเข้าถึงข้อมูลระดับ Endpoint Security ได้แบบเรียลไทม์ ป้องกันปัญหาข้อมูลรั่วไหล ซึ่งตอบสนองโดยตรงต่อตัวชี้วัดความพร้อมของแผนตอบสนองต่อเหตุการณ์ฉุกเฉิน (Incident Management) และเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ตารางที่ 3: การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ กับ การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology Enabler) เพื่อให้ได้รับการประเมินวุฒิภาวะองค์กร ระดับ 5 (Maturity Level 5)

เกณฑ์ประเมิน SE-AM การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Enabler 5)	การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์	ผลลัพธ์ที่คาดหวังในการประเมินวุฒิภาวะองค์กร ระดับ 5 (Optimized Level)
หัวข้อย่อย 5.2.1 Enterprise Architecture & Digital Transformation	ใช้ AI ในการสร้างภาพ (Visualization) และเชื่อมโยงสถาปัตยกรรมองค์กรเพื่อวิเคราะห์ฉากทัศน์ “To be”	มีตัวชี้วัด (Outcome) ที่สะท้อนความสำเร็จจากการเชื่อมโยง Business, Data และ Technology อย่างเป็นรูปธรรม
หัวข้อย่อย 5.4.1 Data Governance & Big Data	ใช้ NLP จัดหมวดหมู่ Metadata และ Machine Learning เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงคุณภาพข้อมูลอัตโนมัติ	องค์กรมีสระข้อมูล (Data Lake) ที่สะอาด พร้อมสำหรับการแบ่งปันข้ามหน่วยงาน (Government Integration)
หัวข้อย่อย 5.5 Information Security Management	ประยุกต์ใช้ AI-driven Threat Intelligence ในการตรวจจับและตอบสนองต่อการบุกรุกเครือข่ายล่วงหน้า	กระบวนการบริหารความเสี่ยงด้านไซเบอร์ทำงานแบบอัตโนมัติและสอดคล้องกับ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA)

2.2 การกำกับดูแลที่ดี การวางแผนยุทธศาสตร์ และการบริหารความเสี่ยง (Enabler 1, 2 และ 3) การกำกับดูแลและการนำองค์กรที่ดีตามกรอบของ OECD Guidelines และหลักความยั่งยืน (ESG) เรียกร้องให้คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจต้องตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ประจักษ์ชัด (Data-driven Decision Making) ปัญญาประดิษฐ์สามารถเข้ามาสนับสนุนการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ (Enabler 2) ผ่านความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อจัดทำสคริปต์สถานการณ์จำลอง (Scenario Planning) และการคาดการณ์แนวโน้มตลาด (Predictive Positioning) ซึ่งจะช่วยให้องค์กรสามารถค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ได้ลึกซึ้งยิ่งกว่าการวิเคราะห์โดยมนุษย์เพียงอย่างเดียว

ในส่วนของการบริหารความเสี่ยง (Enabler 3) ตามกรอบ COSO 2017 และ ISO 31000 รัฐวิสาหกิจจำเป็นต้องระบุระดับความเสี่ยงที่ยอมรับได้ (Risk Appetite) และการจัดทำแผนที่ความสัมพันธ์ของความเสี่ยง (Risk Correlation Map) เทคโนโลยี AI สามารถบูรณาการข้อมูลความเสี่ยงจากทุกสายงาน ประมวลผลและแสดงภาพรวมของความเสี่ยง (Portfolio View of Risk) แบบเรียลไทม์ พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นระบบเตือนภัยล่วงหน้า (Early Warning System: EWS) หากสถานการณ์เข้าใกล้เส้นขอบเขตความเสี่ยงที่องค์กรยอมรับได้ (Risk Boundary) ทำให้ฝ่ายบริหารสามารถปรับเปลี่ยนแผนปฏิบัติการ (Mitigation Plan) ได้อย่างทันท่วงที

2.3 การมุ่งเน้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและลูกค้า (Enabler 4: Stakeholder and Customer Management) การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ทางสังคมศาสตร์เรียกร้องให้รัฐวิสาหกิจต้องมีความรับผิดชอบและตอบสนองต่อความต้องการที่ซับซ้อนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างทันท่วงที ตามหลักการ AA1000SES เทคโนโลยี AI ประเภทการประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural Language Processing: NLP) และการวิเคราะห์อารมณ์ความรู้สึก (Sentiment Analysis) สามารถถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือรับฟังเสียงของลูกค้า (Voice of Customer) ผ่านโซเชียลมีเดียและช่องทางการร้องเรียนต่างๆ โดยอัตโนมัติ ทำให้รัฐวิสาหกิจสามารถจำแนกความต้องการที่แฝงอยู่ (Unmet Needs) และนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือบริการแบบเฉพาะเจาะจงรายบุคคล (Hyper-personalization) ได้อย่างแม่นยำ ซึ่งเป็นการเพิ่มคะแนนระดับความผูกพันของลูกค้า (Customer Engagement) และตอบโจทย์เกณฑ์ SE-AM ด้านระบบการจัดการข้อร้องเรียนที่ต้องปิดวงจรปัญหา (Closed-Loop Process) ได้อย่างรวดเร็ว

2.4 การบริหารทุนมนุษย์และการจัดการนวัตกรรม (Enabler 6 & 7: HCM and Innovation Management) มิติของการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคปัญญาประดิษฐ์เป็นสิ่งท้าทายอย่างยิ่ง เกณฑ์ SE-AM หมวด 6 มุ่งเน้นการดึงดูดและรักษาผู้มีความสามารถ (Talent Management) ในขณะที่งานวิจัยพบว่าทักษะดิจิทัลของบุคลากรยังเป็นช่องโหว่ขนาดใหญ่ การใช้ AI วิเคราะห์ช่องว่างทางทักษะ (Skill Gap Analysis) เพื่อออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ส่วนบุคคล (Personalized Learning Paths) จะช่วยให้กระบวนการ Upskill และ Reskill มีประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ ระบบปฏิบัติการที่ใช้ AI เป็นตัวช่วย (AI Copilot) จะลดภาระงานประจำลง ทำให้บุคลากรสามารถมุ่งเน้นไปที่งานเชิงกลยุทธ์ที่มีคุณค่าสูงกว่า

ในด้านนวัตกรรม (Enabler 7) รัฐวิสาหกิจสามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงรู้สร้าง (Generative AI) ในการระดมสมองและสกัดความรู้ (Knowledge Extraction) จากฐานข้อมูลและบทเรียนในอดีต (Lessons Learned) เพื่อสร้างสรรค์สิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือกระบวนการปฏิบัติงานที่ลดต้นทุนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Innovation) ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ความยั่งยืนขององค์กร

ตารางที่ 4: บทบาท AI ต่อการประเมินระดับวุฒิภาวะองค์กร ด้านบุคลากร การจัดการความรู้ และนวัตกรรม

ด้านการบริหารจัดการทุนมนุษย์ การจัดการความรู้ และนวัตกรรม (Enabler 6 และ 7)	บทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์	ผลกระทบต่อการประเมินระดับวุฒิภาวะองค์กร
การบริหารจัดการทุนมนุษย์ การเรียนรู้และการพัฒนาบุคลากร	แพลตฟอร์ม AI ประเมินจุดแข็ง-จุดอ่อนของพนักงาน และสร้างหลักสูตรแบบ Micro-learning เฉพาะบุคคล	ยกระดับคะแนน Enabler 6 ในหัวข้อย่อยด้านการสร้างความผูกพันและการพัฒนาสายอาชีพ
ระบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management)	AI Search Engine และ Knowledge Graph เปลี่ยนเอกสารมหาศาลให้เป็นองค์ความรู้ที่สืบค้นได้ผ่านบทสนทนา	บรรลุวุฒิภาวะระดับ 5 ของ Enabler 7 ในด้านการนำองค์ความรู้ไปใช้เพื่อสร้างความได้เปรียบทางธุรกิจ
การสร้างสรรค์นวัตกรรม (Innovation Management)	ใช้ AI วิเคราะห์แนวโน้มตลาดและเทคโนโลยี (Trend Forecasting) เพื่อกำหนดทิศทางนวัตกรรมขององค์กร	สนับสนุนการสร้าง Corporate Innovation System (CIS) ที่ตอบสนองโจทย์ยุทธศาสตร์องค์กร

3. กรณีศึกษาความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลในรัฐวิสาหกิจไทย

การประยุกต์ใช้ AI ในรัฐวิสาหกิจไทยไม่ใช่เพียงทฤษฎี แต่เริ่มเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรมในหน่วยงานขนาดใหญ่ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำร่อง (Prime Movers) ในการสร้างมาตรฐาน

3.1 บริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) (PTTOR) ได้ประกาศยุทธศาสตร์องค์กรที่มุ่งเน้นข้อมูลเป็นศูนย์กลาง (Data-first Strategy) เพื่อเร่งการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล โดยมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ลูกค้าแบบเฉพาะบุคคล (Personalization) และการปฏิสัมพันธ์อัจฉริยะ การเชื่อมโยงฐานผู้ใช้งานแอปพลิเคชัน blueplus+ กว่า 9 ล้านราย เข้ากับเครือข่ายร้านค้าปลีกและสถานีบริการน้ำมัน เปิดโอกาสให้องค์กรสามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงรู้สร้าง (Generative AI) และการวิเคราะห์เชิงทำนาย (Predictive Analytics) ในการนำเสนอเนื้อหาและโปรโมชั่นแบบเรียลไทม์ กลยุทธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จในการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการมุ่งเน้นลูกค้า (Enabler 4) และเป็นตัวอย่างของการจัดการเปลี่ยนแปลงองค์กร (Change Management) ที่ทำให้เทคโนโลยีและมนุษย์ทำงานร่วมกันได้อย่างกลมกลืน (Media OutReach Newswire, 2025)

3.2 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เป็นตัวอย่างของรัฐวิสาหกิจด้านโครงสร้างพื้นฐานที่นำปัญญาประดิษฐ์ มาประยุกต์ใช้อย่างลึกซึ้ง กฟผ. ได้พัฒนาระบบนิเวศพลังงานอัจฉริยะ (Smart Energy Solutions) โดยใช้แพลตฟอร์ม ENZY ซึ่งผสานเทคโนโลยี Internet of Things (IoT) และปัญญาประดิษฐ์เข้าด้วยกัน เพื่อบริหารจัดการพลังงานแบบเรียลไทม์ การคาดการณ์ความต้องการพลังงาน และการบำรุงรักษาเชิงคาดการณ์ (Predictive Maintenance) เพื่อลดความเสี่ยงที่เครื่องจักรจะหยุดทำงาน นอกจากนี้ กฟผ. ยังสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมภายในองค์กรผ่าน AI Sandboxes และการใช้ระบบ Co-pilot ในการปฏิบัติงานประจำวัน ซึ่งตอบสนองต่อหลักเกณฑ์ SE-AM อย่างครอบคลุมทั้งในด้านการจัดการนวัตกรรม การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล และการบริหารความเสี่ยง (EGAT, 2026)

(4) ความท้าทายและอุปสรรคเชิงโครงสร้างของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์

แม้จะมีความพยายามในการผลักดันนโยบายระดับชาติและระดับองค์กร แต่การบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลในรัฐวิสาหกิจไทยยังคงต้องเผชิญกับคลื่นแห่งความท้าทายหลายประการ ดังนี้:

4.1 ปัญหาด้านคุณภาพและสถาปัตยกรรมข้อมูล (Data Quality and Architecture Gaps): ข้อมูลเปรียบเสมือนน้ำมันหล่อเลี้ยงปัญญาประดิษฐ์ จากการศึกษาพบว่าร้อยละ 65 ขององค์กรในภาคการผลิตของไทยระบุว่าคุณภาพของข้อมูลเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดในการนำ AI มาใช้ รัฐวิสาหกิจจำนวนมากยังคงมีโครงสร้างข้อมูลที่กระจัดกระจายและเป็นไซโล (Data Silos) ขาดการกำหนดมาตรฐานของโครงสร้างสถาปัตยกรรมองค์กร (Enterprise Architecture) ที่เชื่อมโยงกัน ทำให้โมเดลปัญญาประดิษฐ์ไม่สามารถเรียนรู้จากชุดข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้องได้

4.2 ความเหลื่อมล้ำทางทักษะดิจิทัลของทุนมนุษย์ (Digital Skill Gaps and Literacy): การขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์ เช่น วิศวกรข้อมูล (Data Engineers) และนักวิทยาศาสตร์ข้อมูล (Data Scientists) เป็นปัญหาที่ท้าทายขีดความสามารถในการบริหารทุนมนุษย์ของรัฐวิสาหกิจ การศึกษาวิจัยในกลุ่มผู้ประกอบการไทยพบว่าองค์กรจำเป็นต้องออกแบบการฝึกอบรมที่มีความเฉพาะเจาะจงตามบทบาทหน้าที่ (Role-specific Training) เนื่องจากทักษะความเข้าใจด้านดิจิทัล (Digital Literacy) ระหว่างวัยของพนักงานมีความแตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งส่งผลต่ออัตราการยอมรับและการปรับตัวต่อกระบวนการทำงานใหม่ (Thanyawatpornkul, 2025)

4.3 ความท้าทายด้านธรรมาภิบาล กฎหมาย และจริยธรรม (Governance, Legal, and Ethical Challenges): การบูรณาการ AI เข้าสู่ระบบบริการสาธารณะก่อให้เกิดข้อกังวลด้านสังคมศาสตร์ในประเด็นสิทธิมนุษยชนและความเป็นส่วนตัว พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) และกฎหมายความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ของไทย ถือเป็นข้อกำหนดบังคับที่รัฐวิสาหกิจต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (Enabler 1 และ 5) หากปราศจากการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์

(AI Governance) ที่ชัดเจน ความเสี่ยงที่จะเกิดอคติทางอัลกอริทึม (Algorithmic Bias) การละเมิดข้อมูล และปัญหาเรื่องความรับผิดชอบ (Accountability) จะกลายเป็นตัวฉุดรั้งไม่ให้ผู้บริหารกล้าตัดสินใจลงทุนในเทคโนโลยีขั้นสูง

4.4 กระบวนการวัดความคุ้มค่าของการลงทุน (ROI Measurement): โครงการด้านปัญญาประดิษฐ์มักเป็นโครงการระยะยาวที่ต้องอาศัยการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานคอมพิวเตอร์ที่ใช้ต้นทุนสูง ในขณะที่ระบบราชการและรัฐวิสาหกิจมักมีกระบวนการประเมินโครงการที่เน้นผลตอบแทนทางการเงินในระยะสั้น การขาดแนวทางในการประเมินผลประโยชน์ที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Benefits) เช่น การปรับปรุงคุณภาพบริการและความโปร่งใส จึงส่งผลกระทบต่อการพิจารณาจัดสรรงบประมาณ (Resource Optimization)

สรุปและอภิปรายผล

การทบทวนวรรณกรรมและการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงนโยบายอย่างเป็นระบบ นำมาสู่ข้อสรุปที่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ประการแรก เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ไม่ใช่เพียงชุดเครื่องมือทางเทคนิคแบบแยกส่วน (Isolated Technical Tool) แต่เป็นสินทรัพย์เชิงกลยุทธ์ขององค์กร (Strategic Organizational Asset) ที่มีอำนาจในการแทรกซึมและยกระดับกระบวนการทำงานหลักในทุกมิติของหลักเกณฑ์ SE-AM ฉบับปรับปรุง ปี 2567 การบูรณาการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบระหว่างเทคโนโลยีและกรอบการประเมิน จะเปิดโอกาสให้รัฐวิสาหกิจก้าวข้ามขีดจำกัดเดิม และสามารถยกระดับผลการประเมินวุฒิภาวะองค์กรสู่ระดับ 5 (Optimized) ได้อย่างเป็นรูปธรรม

การหลอมรวมมุมมองในยุคปัญญาประดิษฐ์ (Reimagining Perspectives in the AI Era) สอดคล้องกับแกนกลางของการประชุม SMARTS 15 อย่างลึกซึ้ง ในมิติด้านการบริหารจัดการ (Management) ปัญญาประดิษฐ์ท้าทายให้คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจต้องทบทวนปรัชญาการกำกับดูแล โดยขยายขอบเขตจากธรรมาภิบาลองค์กรดั้งเดิมไปสู่ธรรมาภิบาลข้อมูลและอัลกอริทึม (Data and Algorithmic Governance) มิติด้านการศึกษา (Education) สะท้อนความตระหนักถึงการเปลี่ยนผ่านที่บุคลากรจำเป็นต้องได้รับการยกระดับทักษะ (Upskill/Reskill) ไม่ใช่เพื่อแข่งขันกับเครื่องจักร แต่เพื่อทำงานร่วมกับเครื่องจักรอย่างรู้เท่าทัน ส่วนในมิติด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Humanities and Social Sciences) การมุ่งเน้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยีจะต้องไม่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ แต่ต้องส่งเสริมการเข้าถึงบริการสาธารณะที่เสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล และรักษาไว้ซึ่งความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Accountability)

อุปสรรคสำคัญที่หน่วงเหนี่ยวความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลในรัฐวิสาหกิจไทยไม่ได้มาจากข้อจำกัดของตัวเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เอง หากแต่เป็นวุฒิภาวะทางสถาปัตยกรรมข้อมูลขององค์กร ตราบใดที่ระบบข้อมูลยังเป็นไซโล (Data Silos) ปราศจากการทำโครงสร้างสถาปัตยกรรมองค์กร (Enterprise Architecture) ที่เชื่อมโยงกัน โครงการปัญญาประดิษฐ์ก็จะไม่อาจก้าวพ้นสถานะของโครงการนำร่อง (Pilot Project) เพื่อขยายผลสู่ระดับภาพรวมองค์กรได้ การจะก้าวข้ามหุบเหวแห่งความท้าทายนี้ รัฐวิสาหกิจจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ความเป็นผู้นำที่กล้าหาญ การปรับรื้อกระบวนการทำงาน (Process Re-engineering) และความมุ่งมั่นในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (Data-Driven Culture) อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

เพื่อยกระดับรัฐวิสาหกิจไทยสู่ความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล องค์กรควรเริ่มต้นจากการวางรากฐานเชิงนโยบายและกลยุทธ์ที่แข็งแกร่ง โดยคณะกรรมการองค์กรและหน่วยงานกำกับดูแลอย่าง สคร. จำเป็นต้องบูรณาการความเสี่ยงด้านปัญญาประดิษฐ์เข้ากับนโยบายกำกับดูแลกิจการที่ดี การบริหารความเสี่ยง และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ (Governance Risk and Compliance Policy: GRC) พร้อมทั้งกำหนดระดับความเสี่ยงที่ยอมรับได้ตามมาตรฐานสากล ควบคู่ไปกับการจัดตั้ง

คณะกรรมการกำกับดูแลข้อมูลเพื่อบริหารจัดการคุณภาพและวัฏจักรของข้อมูลให้มีธรรมาภิบาลก่อนการลงทุน นอกจากนี้ ภาครัฐควรส่งเสริมการปลดล็อกข้อจำกัดทางกฎหมายเพื่อเอื้อต่อการบูรณาการแลกเปลี่ยนข้อมูลข้ามหน่วยงาน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสระข้อมูลระดับประเทศ (National Data Lake) ภายใต้สถาปัตยกรรมรักษาความปลอดภัยที่รัดกุม

ในส่วนของการขับเคลื่อนระดับปฏิบัติการ รัฐวิสาหกิจต้องเร่งปรับรื้อกระบวนการทำงาน (Process Re-engineering) ด้วยแนวคิดแบบอไจล์ (Agile) เพื่อลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อนและเพิ่มความยืดหยุ่นในการทำงาน พร้อมทั้งส่งเสริมระบบนิเวศนวัตกรรมองค์กรผ่านการสร้างพื้นที่ทดสอบ (AI Sandbox) เพื่อให้บุคลากรได้ทดลองสร้างสรรค์โมเดลธุรกิจใหม่ ๆ ท้ายที่สุด หัวใจสำคัญคือยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนมนุษย์ที่ต้องพลิกโฉมด้วยการสร้างความฉลาดรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ (AI Literacy) ผ่านการฝึกอบรมที่ออกแบบเฉพาะตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งควรครอบคลุมตั้งแต่การเขียนคำสั่ง (Prompt Engineering) ไปจนถึงจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดี งานวิจัยนี้เป็นการสังเคราะห์เอกสารและหลักฐานสาธารณะ ยังไม่ได้ทดสอบเชิงประจักษ์กับผู้บริหารหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ จึงไม่สามารถสรุปเชิงเหตุและผลได้ว่าการใช้ AI จะทำให้คะแนน SE-AM เพิ่มขึ้นโดยตรง อีกทั้งข้อมูลกรณีศึกษาขึ้นอยู่กับเอกสารที่เผยแพร่สาธารณะ จึงอาจไม่ครอบคลุมข้อจำกัดภายในองค์กร เช่น งบประมาณ กระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง หรือความพร้อมของข้อมูลจริง การวิจัยในอนาคตควรใช้วิธีผสมผสาน โดยสำรวจระดับความพร้อมด้าน AI ของรัฐวิสาหกิจไทย สัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน และเปรียบเทียบผลลัพธ์ของ AI use case กับคะแนน SE-AM จริง นอกจากนี้ควรศึกษากลไกกำกับดูแล AI ที่เหมาะกับรัฐวิสาหกิจแต่ละกลุ่ม เช่น พลังงาน ขนส่ง สื่อสาร การเงิน และบริการสาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

ณพล ทับทิมหิน (2562). *การปรับเปลี่ยนสู่รัฐบาลดิจิทัลในหน่วยงานภาครัฐไทย*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ. (2567). *หลักเกณฑ์การประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน และการจัดการ Core Business Enablers ของรัฐวิสาหกิจ* (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

สำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน). (2558). *สถาปัตยกรรมองค์กรของสำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน)*. Retrieved from https://www.dga.or.th/wp-content/uploads/2015/08/file_4bd4ed97187349d235ecd5178e0e41c8.pdf

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa.

Čaplánová, A., & Szakadátová, E. (2025). Digitalisation of the public sector in Thailand: Insights into Thailand's public sector digitalisation strategy. *Open Research Europe*, *5*, Article 209. doi:10.12688/openreseurope.19868.2

Electricity Generating Authority of Thailand. (2026). *Smart energy solutions*. Retrieved from https://energysolutions.egat.co.th/

Gasser, U., & Albrecht, C. (2024). *Insights from practice: Building an AI governance clinic in Thailand*. Retrieved from UNESCO website: https://www.unesco.org/ethics-ai/en/articles/insights-practice-building-ai-governance-clinic-thailand

Leavitt, H. J. (1964). Applied organization change in industry: Structural, technical, and human approaches. In W. W. Cooper, H. J. Leavitt, & M. W. Shelly (Eds.), *New perspectives in organization research* (pp. 55-71). New York, NY: John Wiley & Sons.

Media OutReach Newswire. (2025). *PTT Oil and Retail Business unlocks growth with AI-driven personalization strategy*. Retrieved from https://www.media-outreach.com/news/thailand/2025/09/23/411133/ptt-oil-and-retail-business-unlocks-growth-with-ai-driven-personalization-strategy/

Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation, & Ministry of Digital Economy and Society. (2022). Thailand national AI strategy and action plan (2022-2027). Retrieved from https://www.ai.in.th/wp-content/uploads/2022/12/2022-NAIS-Presentation-eng.pdf

OECD. (2020). *The OECD digital government policy framework: Six dimensions of a digital government* (OECD Public Governance Policy Papers, No. 02). Paris, France: OECD Publishing. doi:10.1787/f64fed2a-en.

Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., et al. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. BMJ, 372, n71. doi:10.1136/bmj.n71.

Segkhoonthod, S. (2025). *AI governance: Thailand's approach* [Presentation slides]. Retrieved from National Science and Technology Development Agency website: https://www.nstda.or.th/nac/2025/wp-content/uploads/2025/04/1-AI-Governance-%E0%B8%AA%E0%B8%A7%E0%B8%97%E0%B8%8A-NAC.pdf

Thanyawatpornkul, R. (2025). AI literacy and skills for organizational transformation in Thai enterprises. *Open Journal of Leadership*, 14, 723-748.

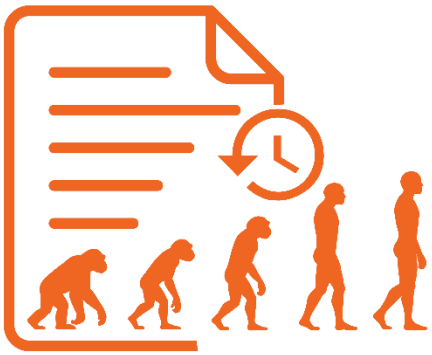

มนุษยศาสตร์ ภาษา
ศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์

ชาดกที่ขาดหายไปจากจิตรกรรมนิบาตชาดกวัดเครือวัลย์วรวิหาร
The Missing Jatakas from the Mural Painting of Wat Kruawan Worawihan

พิธุมา พันธุ์ทวี[1]

บทคัดย่อ

จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดเครือวัลย์ฯ ซึ่งเขียนขึ้นในรัชกาลที่ ๓ เป็นจิตรกรรมนิบาตชาดก ๕๐๐ พระชาติ หนึ่งเดียวของไทยที่ยังเหลือให้ศึกษาและชื่นชม อย่างไรก็ตาม จากนิบาตชาดกจำนวนทั้งสิ้น ๕๔๗ เรื่องนั้น ยังมี ๒๘ เรื่อง ขาดหายไปจากจิตรกรรมนี้ การศึกษาวิเคราะห์โดยใช้ระเบียบการวิจัยด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ประกอบด้วยการสำรวจภาคสนาม การเก็บภาพโดยละเอียด และการค้นคว้าข้อมูลทางวิชาการ ทำให้สรุปได้ว่า การที่ชาดกบางเรื่องขาดหายไปนั้นไม่ใช่เพราะข้อจำกัดทางพื้นที่ แต่เป็นการจงใจคัดชาดกบางเรื่องที่มีนิทานซ้ำกับชาดกเรื่องอื่น หรือเป็นชาดกที่เล่าเรื่องของพระชาติเดียวกันแต่ต่างตอน ออกไปบ้าง แต่เนื่องจากมีช่างจำนวนมากทำงานร่วมกัน โดยแบ่งพื้นที่รับผิดชอบกันเป็นส่วนๆ และเขียนภาพชาดกโดยไม่ได้เรียงลำดับจาก ๑ ถึง ๕๔๗ หากมีการสลับลำดับเพื่อจัดความสวยงามของภาพ จึงเกิดความสับสนและผิดพลาด ทำให้ชาดกบางเรื่องที่ไม่ได้เป็นชาดกซ้ำซ้อน ถูกตัดออกไปด้วยนั่นเอง

คำสำคัญ: *จิตรกรรมนิบาตชาดก วัดเครือวัลย์วรวิหาร จิตรกรรมรัตนโกสินทร์ตอนต้น*

Abstract

The Jataka mural painting in the ordination hall of Wat Kruawan Worawihan, created during the reign of King Rama III, is highly unique and precious, as it is the only remaining historical Thai mural painting that portrays the 500+ past lives of the Buddha. However, among the 547 Jataka stories, 28 are still missing from this mural painting. After a thorough investigation and analysis, this research concludes that the omission was not a result of space limitation, but rather a decision to disregard some repeating or overlapping Jatakas from the painting. (Repeating Jatakas share the same fable with other Jatakas, whilst overlapping Jatakas tell different episodes of the same past life). However, with so many artists involved and the Jataka stories depicted out of sequence for visual effect, confusion and mistakes occurred. As a result, a few non-repeating, non-overlapping Jatakas were also omitted.

Keywords: *Jataka Mural Paintings, Wat Kruawan Worawihan, Mural Paintings of the Early Rattanakosin Period*

[1] นักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

ชาดกคือเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธองค์ ก่อนที่จะเสวยพระชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า[2] นิบาตชาดกหมายถึงชาดกจากพระไตรปิฎก ซึ่งมีทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง แต่ปรากฏเพียงตัวคาถา ซึ่งอาจเป็นแก่นของเรื่องหรือคำพูดตอนสำคัญ นำมาแต่งเสริมขยายความให้เป็นเรื่องราวที่ครบสมบูรณ์เรียกว่า อรรถกถาชาดก ประกอบด้วยเนื้อหา ๕ ส่วนคือ หนึ่ง *ปัจจุปปันนวัตถุ* เกริ่นถึงเหตุการณ์ซึ่งเป็นมูลเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงเล่านิทานชาดกเรื่องนั้นๆ สอง *อดีตวัตถุ* เป็นส่วนของนิทาน สาม *คาถา* ที่คัดลอกมาจากพระไตรปิฎก คงไว้เป็นแก่นของเรื่อง สี่ *ไวยากรณ์* คือการอธิบายศัพท์หรือข้อความบางตอนให้ชัดเจนขึ้น แต่อาจจะไม่มีก็ได้ และห้า *สโมธาน* คือส่วนท้ายเมื่อพระพุทธองค์ทรงระบุว่าตัวละครนั้นๆ ในนิทาน ได้กลับชาติมาเกิดเป็นใครบ้างในสมัยพุทธกาล[3]

ชาดกทั้งหมดถูกจัดเรียงลำดับ ๑ ถึง ๕๔๗ ตามความยาวของคาถา และแบ่งเป็นหมวดหมู่เรียกว่านิบาต มีทั้งหมด ๒๒ นิบาต เริ่มจากเอกนิบาต (คาถาเดียว), ทุกนิบาต (สองคาถา), ติกนิบาต (สามคาถา) ฯลฯ จนถึงหมวดที่ ๒๒ ซึ่งมีจำนวนคาถามากกว่า ๘๐ คาถา เรียกว่ามหานิบาต[4] ประกอบด้วยชาดก ๑๐ ลำดับสุดท้ายหรือทศชาติ อันเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังของไทยในหลายแหล่ง จากหลายยุคหลายสมัย ส่วนการนำชาดกทั้ง ๕๐๐ กว่าเรื่องมาเขียนเป็นจิตรกรรมนั้น พบเพียงสองแหล่ง แหล่งแรกคือบนคอสองในศาลารายวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งไม่มีให้เห็นอีกแล้ว เนื่องจากศาลารายหลายหลังได้ถูกรื้อลง และจิตรกรรมในศาลารายหลังที่ยังเหลืออยู่ คงชำรุดลบเลือนมากจึงถูกทาสีขาวกลบไปสิ้น และแหล่งที่สองคือบนผนังพระอุโบสถวัดเครือวัลย์ฯ ซึ่งเป็นแหล่งเดียวที่จิตรกรรมดังกล่าว ยังปรากฏอยู่

วัดเครือวัลย์ฯ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เริ่มสร้างโดยเจ้าพระยาอภัยภูธร (น้อย บุณยรัตพันธุ์) และเจ้าจอมเครือวัลย์ (ในรัชกาลที่ ๓) ผู้เป็นธิดา แต่ทั้งสองท่านได้สิ้นชีวิตลงก่อนที่วัดจะสร้างเสร็จ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาสนับสนุนการสร้างต่อจนเสร็จ[5] โดยในส่วนของจิตรกรรมนิบาตชาดกในพระอุโบสถนั้น มีข้อมูลว่าโปรดฯ พระราชทานสินจ้างรางวัลให้แก่ช่าง ช่องละ ๑ บาท และได้ช่างเขียนจำนวนมากมาร่วมสร้างงาน[6] จิตรกรรมนี้ใช้การตีตารางแบ่งภาพ แต่ละช่องบรรจุภาพชาดกหนึ่งเรื่อง เรียงรายเต็มผนังทั้งสี่ด้าน แต่เมื่อศึกษาโดยละเอียดพบว่า ยังมีชาดกบางเรื่องขาดหายไป นับเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาวิเคราะห์ถึงสาเหตุ

อย่างไรก็ตาม แม้จิตรกรรมนิบาตชาดกวัดเครือวัลย์ฯ จะมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลปะอย่างสูง แต่กลับไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง และมีงานวิจัยน้อยมาก โดยมุ่งศึกษาในประเด็นที่แตกต่างกันไป และแม้งานวิจัยบางฉบับ อาจให้ข้อสังเกตเรื่องการขาดหายของภาพชาดกบางเรื่องไว้บ้าง แต่ไม่พบงานวิจัยใดที่วิเคราะห์และให้คำอธิบายในเรื่องนี้อย่างครบถ้วน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ชาดกบางเรื่องขาดหายไป จากจิตรกรรมนิบาตชาดก ๕๐๐ พระชาติ วัดเครือวัลย์ฯ

---

[2] รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (๒๕๕๓). **นิทานชาดก ฉบับเปรียบเทียบ** (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, หน้า ๒๗.

[3] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘-๓๙.

[4] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๘-๒๙.

[5] สมบัติ จำปาเงิน. (๒๕๒๓). **วัดของท่าน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, หน้า ๓๗๕-๓๗๗.

[6] พรหมสมพัตสร, หมื่น. (๒๔๖๒). **กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ นายมีมหาดเล็กแต่งถวาย**. พิมพ์แจกในงานศพ นายพันตรี หลวงวโรสถประสิทธิ (ถิน นครานนท์) บ,ม., หน้า ๒๖.

สมมุติฐานของการวิจัย

ภาพชาดกแต่ละเรื่องในจิตรกรรมนิบาตชาดกของวัดเครือวัลย์ฯนั้น มีขนาดเล็ก จนยากที่ผู้ชมจะมองเห็นรายละเอียดของภาพที่อยู่ในส่วนบนของผนัง แสดงว่าผู้สร้างจิตรกรรมแห่งนี้ มิได้คำนึงถึงขนาดของภาพมากนัก ดังนั้น การที่ชาดกบางเรื่องขาดหายไป จึงไม่ควรจะเป็นเพราะพื้นที่ไม่เพียงพอ แต่น่าจะเป็นการจงใจคัดออกด้วยสาเหตุอื่น ซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องของชาดก

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยครอบคลุมการศึกษาวิเคราะห์ภาพชาดกทั้ง ๕๓๘ ภาพ บนฝาผนังพระอุโบสถวัดเครือวัลย์ฯ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ประกอบด้วย

๑. การสำรวจภาคสนาม รวมทั้งการถ่ายภาพโดยละเอียด
๒. การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
๓. การวิเคราะห์โดยใช้หลักฐานจากภาคสนามและข้อมูลทางเอกสารประกอบกัน
๔. การสรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัย

ช่องตารางภาพบนผนังอุโบสถวัดเครือวัลย์ฯ มีด้วยกัน ๕๑๐ ช่อง เป็นช่องที่สมมาตรกันระหว่างผนังเหนือกับใต้ ด้านละ ๘๗ ช่อง และผนังตะวันออกกับตะวันตก ด้านละ ๑๖๘ ช่อง โดยความกว้างยาวของช่อง เหมาะเจาะลงตัวพอดีกับขนาดและตำแหน่งของช่องหน้าต่างและประตู ทำให้แต่ละช่องภาพเต็มสมบูรณ์ ไม่ขาดกลางภาพ นอกจากช่องภาพบนผนังแล้ว ยังมีช่องภาพบนรักแร้ประตูหน้าต่างอีก ๒๘ ช่อง รวมทั้งสิ้นเป็น ๕๓๘ ช่อง ขาดไป ๙ ช่อง สำหรับนิบาตชาดก ๕๔๗ เรื่อง จึงอาจทำให้เกิดข้อสันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่า พื้นที่ไม่พอ คือสาเหตุที่ทำให้เขียนภาพไม่ครบ แต่เมื่อพิจารณาโดยถี่ถ้วนแล้ว ข้อสันนิษฐานดังกล่าวน่าจะไม่ถูกต้อง เพราะปัญหาด้านพื้นที่ สามารถแก้ไขได้ง่ายๆ โดยเพียงแบ่งพื้นที่บนรักแร้ประตูหน้าต่างเป็นสองส่วนบน-ล่าง ก็จะทำให้เพิ่มจำนวนช่องภาพได้อีกถึง ๒๘ ช่อง พอเพียงต่อการเขียนภาพชาดกได้ครบทุกเรื่อง

ภาพที่ ๑ จิตรกรรมนิบาตชาดก วัดเครือวัลย์ฯ

ภาพที่ ๒ ช่องภาพบนฝาผนัง

ภาพที่ ๓ ช่องภาพบนรักแร้หน้าต่าง

เมื่อศึกษาชาดกทั้ง ๕๔๗ เรื่องอย่างละเอียด (โดยอ้างอิงเนื้อหาจากหนังสือนิบาตชาดก เล่ม ๑-๑๐ จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐) พบว่ามีชาดกถึง ๓๖ เรื่อง เล่านิทานซ้ำ แม้สำนวนหรือรายละเอียดปลีกย่อยอาจต่างกันบ้าง แต่ใจความหลักเหมือนกัน เป็นนิทานเรื่องเดิม ที่พระพุทธองค์อาจทรงใช้ประกอบคำสอนได้มากกว่าหนึ่งครั้ง (โปรดดูตารางที่ ๑)

ตารางที่ ๑ : แสดงชาดกนิทานซ้ำ

นิทานซ้ำ	นิบาต	ลำดับ	ชื่อชาดก	พระโพธิสัตว์
	เอก	๘	คามณิ	เป็นอำมาตย์ สั่งสอนพระกุมาร องค์สุดท้องยึดถือในโอวาส จึงได้ราชสมบัติก่อนพระเชษฐา
๑	เอกาทสก	๔๖๒	สังวรมหาราช	
	เอก	๒๓	โภชาชานิย	เป็นม้าศึกกล้าหาญ แม้เจ็บสาหัสก็ยอมสละชีพ รบจนชนะ
๒	เอก	๒๔	อาชัญญ	
	เอก	๒๘	นันทิวิสาล	เป็นโค สั่งสอนเจ้าของที่กล่าวคำหยาบ
๓	เอก	๘๘	สารัมภ	
	เอก	๓๐	มุณิก	เป็นโค สอนน้องชายไม่ให้อิจฉาหมูที่คนขุนไว้ฆ่า
๔	ติก	๒๘๖	สาลูก	
	เอก	๔๒	กโปตก	เป็นนกพิราบ อยู่ในโรงครัวเศรษฐี แต่ขยันออกหากินเอง ต่างจากกาที่มาลักขโมยอาหารในครัว จึงถูกพ่อครัวลงทัณฑ์
๕	ติก	๒๗๔	โลล	
๖	ติก	๒๗๕	รุจิร	
๗	ปัญจก	๓๗๕	กโปตก	
๘	ฉักก	๓๙๕	มณิ	
	เอก	๔๖	อารามทูสก	เป็นบัณฑิต ติเตียนฝูงลิงที่ถอนต้นไม้ดูรากก่อนจะรดน้ำ ต้นไม้จึงตายหมด
๙	ติก	๒๖๘	อารามทูสก	
	เอก	๕๒	จุฬชนก	เป็นพระมหาชนก ว่ายน้ำโดยความเพียรไม่ย่อท้อ
๑๐	มหา	๕๓๙	มหาชนก	
	เอก	๕๔	กิงผล	เป็นพ่อค้าเกวียน ช่างสังเกตรู้ผลไม้พิษ บริวารที่สันนิษฐานไม่บริโภคจึงรอดตาย
๑๑	เอก	๘๕	กิงปักก	
	เอก	๕๗	วานรินท	เป็นวานร วางอุบายหลอกจระเข้ทำให้ไม่ถูกกิน
๑๒	ทุก	๒๐๘	สุงสุมาร	
๑๓	ทุก	๒๒๔	กุมภิล	
๑๔	จตุกก	๓๔๒	พานร	
	เอก	๖๔	ทุราชาน	เป็นทิศาปาโมกขอาจารย์ สอนศิษย์ให้วางเฉยต่อหญิงประพฤติอนาจาร ทุศีล
๑๕	เอก	๖๕	อนภิรต	
	เอก	๖๖	มุทุลักขณ	เป็นฤาษี หลงรักมเหสีของพระเจ้าพาราณสีจนฌานเสื่อม พระมเหสีช่วยให้คิดได้ กลับได้ฌาน
๑๖	ติก	๒๕๑	สังกัปปราค	

ตารางที่ ๑ : แสดงชาดกนิทานซ้ำ (ต่อ)

นิทานซ้ำ	นิบาต	ลำดับ	ชื่อชาดก	พระโพธิสัตว์
	เอก	๘๒	มิตตวินทุ	เป็นเทวดา เสด็จไปนรกภูมิเห็นสัตว์นรกทรมานจากผลกรรมที่ทำร้ายมารดา
๑๗	ปัญจก	๓๖๙	มิตวินทุก	
๑๘	ทสก	๔๓๙	จตุทวาร	
	เอก	๘๖	สีลวิมังส	เป็นปุโรหิต ทดลองใจพระราชาว่านับถือคนที่ศีลหรือสกุล
๑๙	ติก	๒๙๐	สีลวิมังส	
๒๐	จตุกก	๓๓๐	สีลวีมังส	
๒๑	ปัญจก	๓๖๒	สีลวิมังสก	
	ทุก	๑๐๒	ปัณณิก	เป็นรุกขเทวดา ได้เห็นคนขายผักทำอุบายลองใจลูกสาว ว่าเป็นผู้ประพฤติดีหรือไม่
๒๒	เอก	๒๑๗	เสคคุ	
	เอก	๑๒๘	มุสิก	เป็นพระยาหนู ผู้รู้เท่าทันกลอุบายของสุนัขจิ้งจอก ที่มาหลอกจับหนูกิน
๒๓	เอก	๑๒๙	อัคคิกภารทวาช	
	เอก	๑๓๔	ฌานโสธน	เป็นดาบส สิ้นชีวิตไปเกิดในพรหมโลก กลับมาสอนศิษย์ที่ไม่สันนิษฐานถือให้เข้าใจ
๒๔	เอก	๑๓๕	จันทาภ	
	เอก	๑๓๘	โคธ	เป็นเหี้ย รู้ทันฤาษีทุศีลที่จะฆ่าเพื่อกินเนื้อ
๒๕	จตุกก	๓๒๕	โคธ	
	เอก	๑๔๓	วิโรจน	เป็นราชสีห์ ติเตียนสุนัขจิ้งจอกที่ไม่ประมาณกำลังตน เอาอย่างราชสีห์จนต้องตาย
๒๖	จตุกก	๓๓๕	ชัมพุก	
	ทุก	๑๗๓	มักกฏ	เป็นฤาษี สอนให้ลูกชายรู้เท่าทันลิงที่ปลอมเป็นฤาษีเพื่อขอเข้ามาผิงไฟ
๒๗	ทุก	๒๕๐	กปิชาดก	
	ทุก	๒๔๙	สาลก	เป็นพ่อค้าข้าวเปลือก รับฝากลิงของหมองูเลี้ยงดูไว้ให้ เมื่อหมองูรับคืนกลับเฆี่ยนตีลิง ลิงจึงหนีไป
๒๘	ปัญจก	๓๖๕	อหิตุณฑิก	
	ปกิณณก	๒๘๓	วัฑฒกีสูกร	เป็นรุกขเทวดา ชมเชยสุกรที่สามัคคีกัน จนฆ่าเสือโคร่งได้
๒๙	ติก	๔๙๒	ตัจฉกสูกร	
	ปัญจก	๓๕๑	มณิกุณฑล	เป็นพระเจ้าพาราณสี แสดงธรรมแก่พระเจ้าโกศลราชที่ยกทัพมาตี ถึงแก่เลื่อมใสคืนเมืองให้
๓๐	ปัญจก	๓๕๕	ธังก	
	ปัญจก	๓๗๑	ทีฆีติโกสล	เป็นทีฆาวุกุมาร เปลี่ยนใจไม่ฆ่าพระเจ้าพาราณสีผู้ฆ่าชนกชนนีของตน สุดท้ายได้เมืองคืน
๓๑	นวก	๔๒๘	โกสัมพิย	
	ฉักก	๓๘๑	มิคโลป	เป็นพระยาแร้ง ห้ามแร้งผู้ลูกอย่าบินสูงเกินไปแต่ลูกไม่ฟัง ถูกลมพัดจนตาย
๓๒	นวก	๔๒๗	คิชฌ	
	นวก	๔๒๙	มหาสุวราช	เป็นสุวราชปักษีผู้มักน้อย พระอินทร์จึงเสด็จลงมาช่วยประทานพร
๓๓	นวก	๔๓๐	จุลสุวกราช	
	นวก	๔๓๔	จักกวาก	เป็นนกจักรพาก ตอบกาว่าวรรณะสีกายจะดีชั่วนั้น เกิดจากอาหาร
๓๔	ทสก	๔๕๑	จักกวาก	

ตารางที่ ๑ : แสดงชาดกนิทานซ้ำ (ต่อ)

นิทานซ้ำ	นิบาต	ลำดับ	ชื่อชาดก	พระโพธิสัตว์
	นวก	๔๓๕	หลิททราค	เป็นดาบส ช่วยลูกชายให้หลุดจากหญิงผู้เข้ามาทำลายศีล กลับไปเจริญภาวนาได้ฌานเช่นเดิม
๓๕	เตรสก	๔๗๗	จุลลนารทกัสสป	
	อสีติ	๕๓๓	จุลหังส	เป็นพญาหงส์ผู้มีมิตรแท้ ทั้งสองถูกนำตัวไปถวายพระราชา และได้แสดงธรรม พระราชาจึงให้ปล่อยไป
๓๖	อสีติ	๕๓๔	มหาหังส	

นอกจากกรณีนิทานซ้ำแล้ว ยังพบกรณีพระชาติซ้ำ คือพระชาติหนึ่งๆ มีเรื่องราวปรากฏในชาดกมากกว่าหนึ่งเรื่องอีกด้วย เช่นเมื่อครั้นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมโหสถ ปรากฏเป็นชาดกมากถึง ๑๓ เรื่อง แต่ละเรื่องเล่าถึงชีวิตของพระมโหสถในตอนต่างๆ กัน และนอกจากพระมโหสถแล้ว ยังมีพระชาติอื่นๆ ที่มีเรื่องราวเล่าในชาดกมากกว่าหนึ่งเรื่องเช่นกัน (โปรดดูในตารางที่ ๒)

ตารางที่ ๒ : แสดงชาดกพระชาติซ้ำ

พระชาติซ้ำ	นิบาต	ลำดับ	ชื่อชาดก	พระโพธิสัตว์
๑	เอก	๑๑๐	สัพพสาหาริกปัญหา	มโหสถ
๒	เอก	๑๑๑	คัทรภปัญหา	
๓	เอก	๑๑๒	อมรเทวีปัญหา	
๔	ทุก	๑๗๐	กกัณฎก	
๕	ทุก	๑๙๒	สิริกาฬกัณณิ	
๖	จตุกก	๓๕๐	เทวตาปัญห	
๗	ปัญจก	๓๖๔	ชัชโชปน	
๘	ทสก	๔๕๒	ภูริปัญหา	
๙	ทวาทสก	๔๗๑	เมณฑกปัญหา	
๑๐	วีสติ	๕๐๐	สิริเมณฑก	
๑๑	วีสติ	๕๐๘	ปัณจปัณฑิต	
๑๒	ติงส	๕๑๗	ทกรักขส	
๑๓	มหา	๕๔๒	มโหสถ	
๑	ทสก	๔๔๑	จตุโปสถิก	วิธุรบัณฑิต
๒	ปกิณณก	๔๙๕	ทสพราหมณ	
๓	มหา	๕๔๖	วิธุร	
๑	ปัญจก	๓๖๗	สาลิย	บุตรเศรษฐี
๒	ปัญจก	๓๖๘	ตจสาร	

ตารางที่ ๒ : แสดงชาดกพระชาติซ้ำ (ต่อ)

พระชาติซ้ำ	นิบาต	ลำดับ	ชื่อชาดก	พระโพธิสัตว์
๑	จตุกก	๓๔๑	กุณฑลิก	นกดุเหว่า
๒	ทวาทสก	๔๖๔	จุลกุณาล	
๓	อสีติ	๕๓๖	กุณาล	
๑	ทวาทสก	๔๗๐	โกสิย	พระอินทร์
๒	อสีติ	๕๓๕	สุทธาโภชน	

จากข้อมูลที่พบข้างต้น ทำให้สันนิษฐานว่า ชาดกที่ขาดหายไป น่าจะเป็นชาดกในกลุ่มนิทานซ้ำหรือพระชาติซ้ำเหล่านี้นั่นเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาภาพจิตรกรรม[7] พบว่ามีชาดกถึง ๒๘ เรื่องขาดหายไป ไม่ใช่เพียง ๙ เรื่อง (เนื่องจากมีชาดกบางเรื่องถูกเขียนซ้ำ) โดย ๒๑ เรื่องที่หายไป เป็นชาดกที่มีนิทานซ้ำซ้อนหรือพระชาติซ้ำซ้อนตามที่สันนิษฐานไว้ข้างต้น แต่อีก ๗ เรื่องคือ ทุมเมธชาดก นังคลีสชาดก วิฆาสารทชาดก พกพรหมชาดก สาลิเกทารชาดก สัตติคุมพชาดก และกุสชาดก นั้นไม่ใช่ (โปรดดูตารางที่ ๓) จึงเป็นประเด็นที่ต้องวิเคราะห์ต่อไป ว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ตารางที่ ๓ : แสดงชาดกที่ขาดหายไปจากจิตรกรรมนิบาตชาดก วัดเครือวัลย์ฯ

	นิบาต	ลำดับ	ชื่อชาดก	พระโพธิสัตว์	หมายเหตุ
๑	เอก	๔๒	กโปตก	นกพิราบ	นิทานซ้ำ
๒	เอก	๑๒๒	ทุมเมธ	ช้าง	
๓	เอก	๑๒๓	นังคลีส	พราหมณ์ทิศาปาโมกข์	
๔	เอก	๑๓๔	ฌานโสธน	ดาบส	นิทานซ้ำ
๕	ทุก	๑๙๒	สิริกาฬกัณณิ	มโหสถ	เป็นส่วนหนึ่งของมโหสถชาดก
๖	ทุก	๒๐๘	สุงสุมาร	วานร	นิทานซ้ำ
๗	ทุก	๒๔๙	สาลก	พ่อค้าขายข้าวเปลือก	นิทานซ้ำ
๘	ติก	๒๗๕	รุจิร	นกพิราบ	นิทานซ้ำ
๙	ติก	๒๘๓	วัฑฒกีสุกร	พฤกษเทวดา	นิทานซ้ำ
๑๐	จตุกก	๓๔๑	กุณฑลิก	นกดุเหว่า	เป็นส่วนหนึ่งในกุณาลชาดก
๑๑	จตุกก	๓๕๐	เทวตาปัญห	มโหสถ	เป็นส่วนหนึ่งของมโหสถชาดก
๑๒	ปัญจก	๓๖๔	ชัชโชปน	มโหสถ	เป็นส่วนหนึ่งของมโหสถชาดก
๑๓	ปัญจก	๓๖๙	มิตวินทุก	เทวบุตร	นิทานซ้ำ
๑๔	ฉักก	๓๙๓	วิฆาสาท	ท้าวสักกเทวราช	
๑๕	ฉักก	๓๙๕	มณิ	นกพิราบ	นิทานซ้ำ
๑๖	สัตตก	๔๐๕	พกพรหม	มาณพ	

[7] โดยต้องอาศัยข้อมูลจากสมุดภาพวรรณวิจิตรจากนิบาตชาดก เล่ม ๑-๓ ของกรมศิลปากร ซึ่งรวบรวมภาพชาดกทั้งหมดของวัดเครือวัลย์ฯ พร้อมชื่อชาดก มาแสดงไว้ เนื่องจากการสังเกตในสถานที่จริงมีข้อจำกัด ด้วยหลายภาพอยู่ในที่สูง ไม่สามารถอ่านชื่อเรื่องที่จารึกอยู่ใต้ภาพได้

ตารางที่ ๓ : แสดงชาดกที่ขาดหายไปจากจิตรกรรมนิบาตชาดก วัดเครือวัลย์ฯ (ต่อ)

	นิบาต	ลำดับ	ชื่อชาดก	พระโพธิสัตว์	หมายเหตุ
๑๗	ทสก	๔๔๑	จตุโปสถิก	วิธุรบัณฑิต	เป็นส่วนหนึ่งของวิธุรชาดก
๑๘	ทสก	๔๕๒	ภูริปัญหา	มโหสถ	เป็นส่วนหนึ่งของมโหสถชาดก
๑๙	ทวาทสก	๔๖๔	จุลกุณาล	นกดุเหว่า	เป็นส่วนหนึ่งในกุณาลชาดก
๒๐	ทวาทสก	๔๗๐	โกสิย	พระอินทร์	เป็นส่วนหนึ่งในสุทธาโภชนชาดก
๒๑	ทวาทสก	๔๗๑	เมณฑกปัญหา	มโหสถ	เป็นส่วนหนึ่งของมโหสถชาดก
๒๒	ปกิณณก	๔๘๔	สาลิเกทาร	สุวโปดก	
๒๓	ปกิณณก	๔๙๕	ทสพราหมณ	วิธุรบัณฑิต	เป็นส่วนหนึ่งของวิธุรชาดก
๒๔	วีสติ	๕๐๐	สิริเมณฑก	มโหสถ	เป็นส่วนหนึ่งของมโหสถชาดก
๒๕	วีสติ	๕๐๓	สัตติคุมพ	นกแขกเต้า	
๒๖	วีสติ	๕๐๘	ปัณจปัณฑิต	มโหสถ	เป็นส่วนหนึ่งของมโหสถชาดก
๒๗	ติงส	๕๑๗	ทกรักขส	มโหสถ	เป็นส่วนหนึ่งของมโหสถชาดก
๒๘	สัตตติ	๕๓๑	กุส	พระเจ้ากุสราช	

จากการวิเคราะห์โดยการสังเกตภาพจิตรกรรมอย่างถี่ถ้วน ร่วมกับการค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าการที่ชาดกซึ่งไม่ใช่ขาดกซ้ำซ้อนถูกตัดออกไปด้วยนั้น เป็นความผิดพลาดที่เกิดจากความยุ่งยากในการบริหารจัดการ ซึ่งมีสาเหตุ ๒ ประการคือ ๑. มีช่างจำนวนมากมาร่วมเขียนจิตรกรรม และ ๒. มีการจัดเรียงภาพที่สับสน ดังจะอธิบายในรายละเอียดต่อไป

สาเหตุแรก คือการมีช่างเขียนจำนวนมากนั้น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือกลอนเพลงยาวของนายมีมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งกล่าวว่ามีช่างเขียนจำนวนมากมา *อลเวงชิงกันประชันมือ* เพื่อ *เขียนชาดกยกเรื่องโพธิสัตว์ ทอดประทัดตีตารางสว่างไสว*[8] ในพระอุโบสถวัดเครือวัลย์ฯ และเมื่อพิจารณาจิตรกรรมทั้งผืนโดยละเอียด พบรูปแบบที่ทำให้สันนิษฐานได้ว่า มีการตีตารางไว้ก่อน และแบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆ ให้ช่างแต่ละคนรับผิดชอบ เนื่องจากพบความเชื่อมโยงหรือความคล้ายคลึงกันของภาพชาดกในบริเวณหนึ่งๆ แสดงอัตลักษณ์ของช่างผู้เขียนภาพบริเวณนั้น ขอยกตัวอย่างพอสังเขปดังนี้ ภาพที่ ๔ และ ๕ แสดงให้เห็นการเขียนอาคารและกำแพงเชื่อมต่อระหว่างภาพ (ซึ่งนอกจากสองตัวอย่างดังกล่าว ยังพบลักษณะการเขียนเชื่อมต่อภาพเช่นนี้ในอีกหลายบริเวณ ทำให้เกิดจุดดึงดูดสายตา สร้างความน่าสนใจให้จิตรกรรม) ภาพที่ ๖ พบการเขียนกำแพงแบบเดียวกัน ในช่องภาพบริเวณเดียวกัน ส่วนภาพที่ ๗ เห็นการใช้เส้นสินเทา การเขียนรูปทรงและการให้สียอดปราสาทที่เหมือนกัน เป็นต้น

[8] พรหมสมพัตสร, หมื่น. (๒๔๖๒). **กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ นายมีมหาดเล็กแต่งถวาย**. พิมพ์แจกในงานศพ นายพันตรี หลวงวโรสถประสิทธิ (ถิน นครานนท์) บ,ม., หน้า ๒๖.

ภาพที่ ๔ ตัวอย่างกลุ่มภาพจากผนังด้านใต้

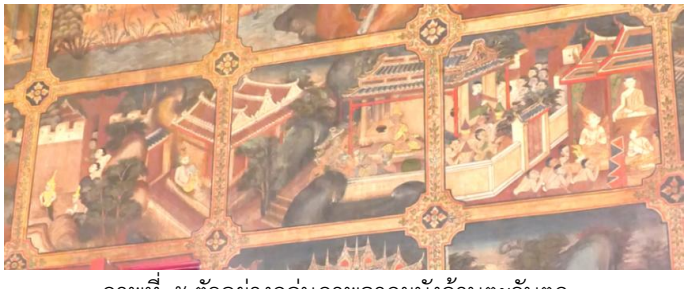

ภาพที่ ๕ ตัวอย่างกลุ่มภาพจากผนังด้านตะวันตก

ภาพที่ ๖ รั้วเตี้ยสีขาวแบบเดียวกัน

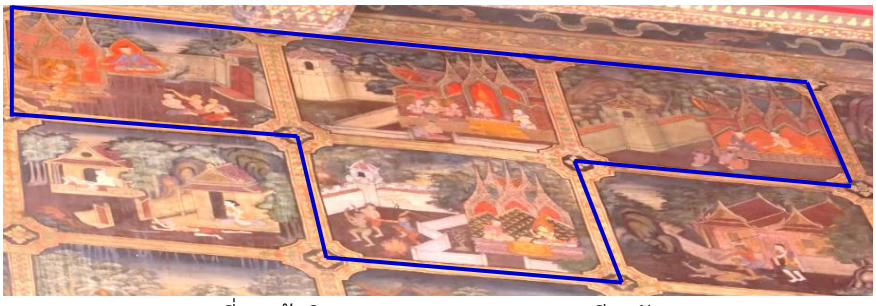

ภาพที่ ๗ เส้นสินเทาและยอดปราสาทแบบเดียวกัน

ส่วนสาเหตุที่สอง ซึ่งเกี่ยวกับการจัดเรียงภาพนั้น พบว่าการวางตำแหน่งภาพ เริ่มจากมุมบนสุดของผนังทิศตะวันออกด้านที่ติดกับผนังทิศเหนือ (โปรดดูตำแหน่งลูกศรชี้ในแผนผังที่ ๑[9] ท้ายบทความ) เป็นภาพชาดกลำดับที่ ๑ อปัณณกชาดก แล้วเรียงภาพชาดกอื่นต่อเนื่องตามลำดับ โดยวนตามเข็มนาฬิการอบพระอุโบสถ ทีละแถวจากบนลงล่าง ทั้งนี้พบว่าสำหรับผนังในช่วงบน คือแถวที่ ๑ ลงมาจนถึงประมาณแถวที่ ๖ หรือ ๗ การเรียงลำดับเป็นไปอย่างถูกต้องตามพระไตรปิฎก จะยกเว้นบ้างก็เป็นส่วนน้อย แต่การเรียงลำดับภาพใน ๔-๕ แถวล่าง ซึ่งเป็นส่วนที่ผู้ชมมองเห็นได้ชัดเจน มีการสลับตำแหน่งเรื่องชาดกอย่างมาก (โปรดดูรายละเอียดการจัดเรียงในแผนผังที่ ๑) และสันนิษฐานได้ว่าการสลับตำแหน่งเป็นไปเพื่อจัดภาพให้งดงามน่าสนใจ ดังจะขอนำจิตรกรรมในส่วนล่างของผนังด้านทิศเหนือ (หน้าพระประธาน) มาวิเคราะห์เป็นตัวอย่าง ดังนี้

[9] แผนผังนี้จัดทำขึ้น โดยอ้างอิงข้อมูลจากหนังสือจิตรกรรมฝาผนังนิทานชาดก (พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ) สมุดภาพวรรณวิจิตรจากนิบาตชาดก ทั้ง ๓ เล่ม และหนังสือชุดนิบาตชาดก ประกอบกันในเบื้องต้น และตรวจสอบความถูกต้องกับจิตรกรรมในสถานที่จริง

ภาพที่ ๕ จิตรกรรมในส่วนล่างของผนังด้านทิศเหนือ (หมายเหตุ: ตัวเลขที่แสดง คือลำดับเรื่องชาดกของแต่ละช่องภาพ)

ภาพกลุ่ม ก. (โปรดดูภาพที่ ๕) เป็นการนำชาดกลำดับที่ ๕๒๙ ๕๒๑ และ ๒๗๖ มาเขียนต่อกัน โดยชาดกลำดับที่ ๕๒๙ โสนกชาดก เป็นเรื่องครั้งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอรินทมราชา ได้สดับฟังคำเทศนาจากพระปัจเจกพุทธเจ้านามโสณกกุมารผู้เป็นสหายเก่า จนเลื่อมใสและตัดสินพระทัยออกผนวช[10] ชาดกลำดับที่ ๕๒๑ เตสกุณชาดก พระโพธิสัตว์เป็นนกแก้ว ได้แสดงราชธรรมถวายพระเจ้ากรุงพาราณสีผู้มีจิตเมตตา จนพระโพธิสัตว์นกแก้วได้รับตำแหน่งเสนาบดี[11] ส่วนในชาดกลำดับที่ ๒๗๖ กุรุธรรมชาดกนั้น พระโพธิสัตว์เป็นพระเจ้าธนัญชยโกรพย์ ทรงรักษากุรุธรรมคือศีลห้าและบริจาคทานเป็นนิจ เมืองของพระองค์อุดมสมบูรณ์ร่มเย็นเป็นสุข[12] จะเห็นได้ว่าชาดกทั้งสามเรื่อง เกี่ยวข้องกับความเลื่อมใสในธรรมของพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกันทุกเรื่องจึงสันนิษฐานได้ว่าเป็นความตั้งใจของช่าง ที่นำเรื่องซึ่งมีเนื้อหาคล้ายกันมาไว้ด้วยกัน เพื่อให้ได้ภาพที่เป็นหมวดหมู่ โดยสำหรับภาพกลุ่มนี้ ช่างเขียนเป็นภาพเจ้านายทรงชฎาประทับอยู่ในศาลาโถงมีผู้คนเข้าเฝ้าด้วยอาการนบนอบ แบบเดียวกันทั้งสามภาพ

ภาพกลุ่ม ข. ช่างนำชาดกลำดับที่ ๔๓๔ จักกวากชาดก และลำดับที่ ๔๓๘ ติติรชาดกมาเขียนต่อกัน ซึ่งในชาดกทั้งสองเรื่องนี้ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกในป่า เหมือนกันทั้งสองเรื่อง[13] การสลับลำดับและนำชาดกทั้งสองเรื่อง มาเรียงต่อกัน จึงทำให้ช่างสามารถสร้างความคล้ายคลึงระหว่างภาพทั้งสองได้โดยง่าย

---

[10] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี. (๒๕๔๐). **นิบาตชาดก เล่ม ๗.** กรุงทพมหานคร: กรมศิลปากร, หน้า ๑๓๗-๑๕๓.

[11] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๑๘.

[12] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี. (๒๕๔๐). **นิบาตชาดก เล่ม ๓.** กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, หน้า ๑๐๖-๑๑๙.

[13] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี. (๒๕๔๐). **นิบาตชาดก เล่ม ๔.** กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, หน้า ๔๑-๔๕ และ ๕๙-๖๖.

ถัดลงมาเป็นภาพกลุ่ม ค. สองเรื่องด้านซ้ายคือชาดกลำดับที่ ๕๓๓ จุลหังสชาดก และลำดับที่ ๕๓๔ มหาหังสชาดก ตามลำดับ ชาดกทั้งสองมีนิทานซ้ำกัน คือเป็นเรื่องเมื่อครั้งพระโพธิสัตว์เป็นพระยาหงส์ทอง ถูกนายพรานจับไปถวายพระราชา[14] แต่ช่างยังคงไว้ทั้งสองเรื่อง โดยเลือกเขียนเนื้อหาคนละตอนตามลำดับของภาพ กล่าวคือสำหรับจุลหังสชาดก ช่างเขียนเป็นภาพตอนนายพรานดักจับพระยาหงส์ และสำหรับมหาหังสชาดกในตำแหน่งถัดมาทางขวานั้น ช่างเขียนเป็นภาพตอนต่อมาเมื่อพระยาหงส์เข้าสู่พระราชวัง และได้แสดงธรรมแด่พระราชา อย่างไรก็ตาม ในตำแหน่งถัดไป ช่างมิได้เขียนภาพชาดกลำดับที่ ๕๓๕ สุทธาโภชนชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวของท้าวสักกเทวราชและเหล่าเทวดาเสด็จมาร่วมกันสั่งสอนเศรษฐีผู้ตระหนี่ จนมีดวงตาเห็นธรรม[15] แต่ช่างเลือกเขียนภาพชาดกลำดับที่ ๒๗๖ กุรุธรรมชาดก ซึ่งเขียนไปแล้วในภาพกลุ่ม ก ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง สันนิษฐานว่าช่างทำเช่นนี้เพื่อจัดกลุ่มภาพให้กลมกลืนสวยงาม เนื่องจากกุรุธรรมชาดกเป็นเรื่องในพระราชวัง ทำให้ช่างสามารถสร้างความต่อเนื่องกับฉากพระยาหงส์ทองในพระราชวังของมหาหังสชาดกได้เป็นอย่างดี

ส่วนภาพในกลุ่ม ง. นั้น เป็นการจับคู่ระหว่างภาพชาดกลำดับที่ ๔๙๙ สีวิราชชาดก และลำดับที่ ๔๓๐ จุลสุวกราชชาดก ชาดกทั้งสองเรื่องนี้ ต่างมีเนื้อหาสำคัญเกี่ยวข้องกับการประทานพรโดยท้าวสักกเทวราช (พระอินทร์) โดยในสีวิราชชาดกนั้น พระอินทร์ได้พระราชทานจักษุทิพย์ให้แก่พระเจ้าสีวิมหาราชผู้ยึดมั่นในทานบารมี[16] ส่วนในจุลสุวกชาดกนั้น พระอินทร์เสด็จลงมาประสาทพรให้พระยานกสุวราชผู้มักน้อยและสันโดษ[17] เมื่อช่างนำทั้งสองเรื่องมาเขียนในลำดับถัดกัน จึงเกิดภาพชาดกอันมีพระอินทรปรากฏพระองค์อยู่ในภาพเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ภาพกลุ่ม ง. ยังเข้าหมวดได้ดีกับภาพจากทศชาติในแถวล่าง ซึ่งมีการปรากฏองค์ของเทวดาเช่นกันคือ นางเขลาในภาพพระมหาชนก พสุนธรีเทพธิดาในภาพพระสุวรรณสาม และมาตุลีเทพบุตรผู้ขับรถทรงในภาพพระเนมิราช

ข้อสรุปสำคัญในส่วนนี้คือ หลักฐานข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงการสลับตำแหน่งชาดกเพื่อจัดกลุ่มภาพให้สวยงามนั่นเอง

สรุปและอภิปรายผล

การวิเคราะห์ทั้งหมดทำให้สันนิษฐานได้ว่า การที่ภาพชาดกบางเรื่อง ขาดหายไปจากจิตรกรรมนิบาตชาดก วัดเครือวัลย์ฯ นั้น สาเหตุไม่ใช่ข้อจำกัดด้านพื้นที่ แต่เป็นเพราะผู้สร้างงานไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเขียนให้ครบทุกเรื่อง เนื่องจากในชาดกทั้ง ๕๔๗ เรื่องนั้น หลายสิบเรื่องมีเนื้อหานิทานซ้ำกับเรื่องอื่น และอีกจำนวนหนึ่งเป็นเรื่องของพระชาติเดิม เล่าเป็นตอนๆ ในชาดกหลายเรื่อง ดังนั้นหากคัดชาดกเหล่านี้ออกไปบ้าง ก็ยังสามารถแสดงภาพนิทานชาดกได้ครบทุกพระชาติ อย่างไรก็ตาม ด้วยมีช่างจำนวนมากร่วมเขียนภาพบนผนัง ซึ่งตีกรอบเป็นตารางทั้งหมดไว้ก่อน แล้วแบ่งงานให้ช่างแต่ละคนรับผิดชอบพื้นที่แต่ละบริเวณ และการจัดเรียงภาพมิได้เป็นไปตามลำดับ ๑ ถึง ๕๔๗ แต่มีการสลับลำดับมากมาย เพื่อสร้างความสวยงามน่าสนใจให้แก่จิตรกรรม การควบคุมและบริหารจัดการจึงยุ่งยากซับซ้อน เกิดข้อผิดพลาด มีการเขียนภาพซ้ำเรื่อง ทำให้ต้องตัดชาดกออกไปมากเรื่องกว่าที่วางแผนไว้เดิม แต่สันนิษฐานว่าชาดกซ้ำซ้อนที่เหลือ ได้ถูกเขียนไปแล้ว ทำให้จำต้องตัดชาดกเรื่องอื่น ซึ่งไม่ใช่ชาดกซ้ำซ้อน ออกไปด้วย กล่าวโดยสรุป สาเหตุที่ภาพชาดกบางเรื่องขาดหายไปนั้น ส่วนหนึ่งเป็นความจงใจคัดออก แต่อีกส่วนหนึ่ง เป็นความผิดพลาด ที่เกิดจากความยุ่งยากในการบริหารจัดการ

---

[14] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี. (๒๕๔๐). **นิบาตชาดก เล่ม ๗**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, หน้า ๒๒๖-๒๗๘..

[15] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๘-๓๐๙.

[16] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี. (๒๕๔๐). **นิบาตชาดก เล่ม ๖.** กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, หน้า ๑๔๙-๑๖๑.

[17] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี. (๒๕๔๐). **นิบาตชาดก เล่ม ๕.** กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, หน้า ๑๓-๑๖.

โดยทั่วไป จิตรกรรมฝาผนังอันสื่อเรื่องราวทางพุทธศาสนานั้น มีวัตถุประสงค์สองประการ ประการแรกเป็นวัตถุประสงค์ในทางธรรม เพื่อสอนสั่งหรือสร้างศรัทธา ส่วนประการที่สองเป็นวัตถุประสงค์ในทางศิลปะ เพื่อสร้างความงดงาม ซึ่งจิตรกรรมนิบาตชาดกของวัดเครือวัลย์ฯ นั้น สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพสองด้านของผู้สร้างงาน คือทั้งทักษะทางช่างศิลป์และความรู้ความเข้าใจเรื่องชาดก ตลอดจนความสามารถที่จะใช้ศักยภาพทั้งสองด้านนี้ร่วมกันอย่างลงตัว กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง ช่างได้ใช้ทักษะทางศิลปะรังสรรค์จิตรกรรมทั้งฝืนให้งดงามน่าสนใจ เช่น การเขียนภาพต่อเนื่อง การสร้างกลุ่มภาพ ฯลฯ ซึ่งหากไม่มีการสร้างงานเช่นนี้ จิตรกรรมทั้งฝืนอาจดูละลานตา ไร้ทิศทาง ไม่ดึงดูดให้หยุดชม การสื่อสารต่อพุทธศาสนิกชน ให้ระลึกถึงการทำดี การบำเพ็ญบุญบารมีประเภทต่างๆ สั่งสมข้ามภพข้ามชาติ เช่นที่พระพุทธองค์เคยทรงปฏิบัติมาแล้ว ก็จะไม่สำเร็จผลตามที่ควร และในอีกด้านหนึ่ง ช่างผู้สร้างงาน ก็มีความรู้ความเข้าใจในนิบาตชาดกเป็นอย่างดี ทราบว่าชาดกเรื่องใดสามารถคัดออกได้ โดยไม่เกิดความเสียหายในเนื้อหาที่ต้องการสื่อ และยิ่งกว่านั้น ช่างยังได้ใช้ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของนิทานชาดกแต่ละเรื่อง ในการสลับลำดับภาพ เพื่อเอื้อต่อการสร้างความงดงามน่าสนใจให้แก่จิตรกรรมด้วย ดังนั้น แม้จะเกิดข้อผิดพลาดจากการบริหารจัดการอยู่บ้าง จิตรกรรมแหล่งนี้ ได้สะท้อนถึงศักยภาพสองด้านของผู้สร้างงานอย่างแท้จริง จึงนับได้ว่า จิตรกรรมนิบาตชาดก ๕๐๐ พระชาติ ในพระอุโบสถ วัดเครือวัลย์วรวิหาร เป็นพุทธศิลป์อันทรงคุณค่า น่าภาคภูมิใจแหล่งหนึ่งของไทย

ข้อเสนอแนะ

จิตรกรรมนิบาตชาดกในพระอุโบสถ วัดเครือวัลย์ฯ ถูกบูรณะครั้งใหญ่เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๕๒๙ แต่ด้วยเวลาผ่านไปนานร่วม ๔๐ ปี การสืบค้นข้อมูลการบูรณะอย่างละเอียด จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยาก อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ในกลุ่มงานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง กรมศิลปากร ผู้ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือ ได้กรุณาแจ้งให้ทราบว่าขณะนี้กรมฯ ได้มีโครงการสำรวจฟิลม์ภาพถ่ายเก่าเพื่อเลือกเฟ้นภาพที่มีคุณค่าน่าสนใจ สำหรับจัดพิมพ์เผยแพร่ แต่อาจต้องใช้เวลาอีกระยะหนึ่งเพราะมีภาพจำนวนมาก ทั้งนี้ อาจพบภาพบันทึกการบูรณะจิตรกรรมวัดเครือวัลย์ฯ บ้างก็เป็นได้ ดังนั้น สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาวิจัยจิตรกรรมแห่งนี้ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ขอแนะนำให้ติดต่อกรมฯ เพื่อติดตามข้อมูลการบูรณะ ซึ่งจะช่วยให้การวิเคราะห์มีความกระจ่างแจ้ง แม่นยำยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “จิตรกรรมฝาผนังนิบาตชาดก ๕๐๐ พระชาติ ในอุโบสถวัดเครือวัลย์วรวิหาร” ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะอันกว้างขวางให้กำลังใจ ให้ข้อคิดคำแนะนำอย่างเที่ยงตรงด้วยความเมตตาของครู แก่ผู้เขียนตลอดมา ขอขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ทุกท่าน สำหรับความรู้มากมายที่ได้รับ และขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นเรียนทุกคน ที่ทำให้การเรียน การตากแดดออกภาคสนาม การสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นเป็นเรื่องสนุกสนานรื่นรมย์เสมอ

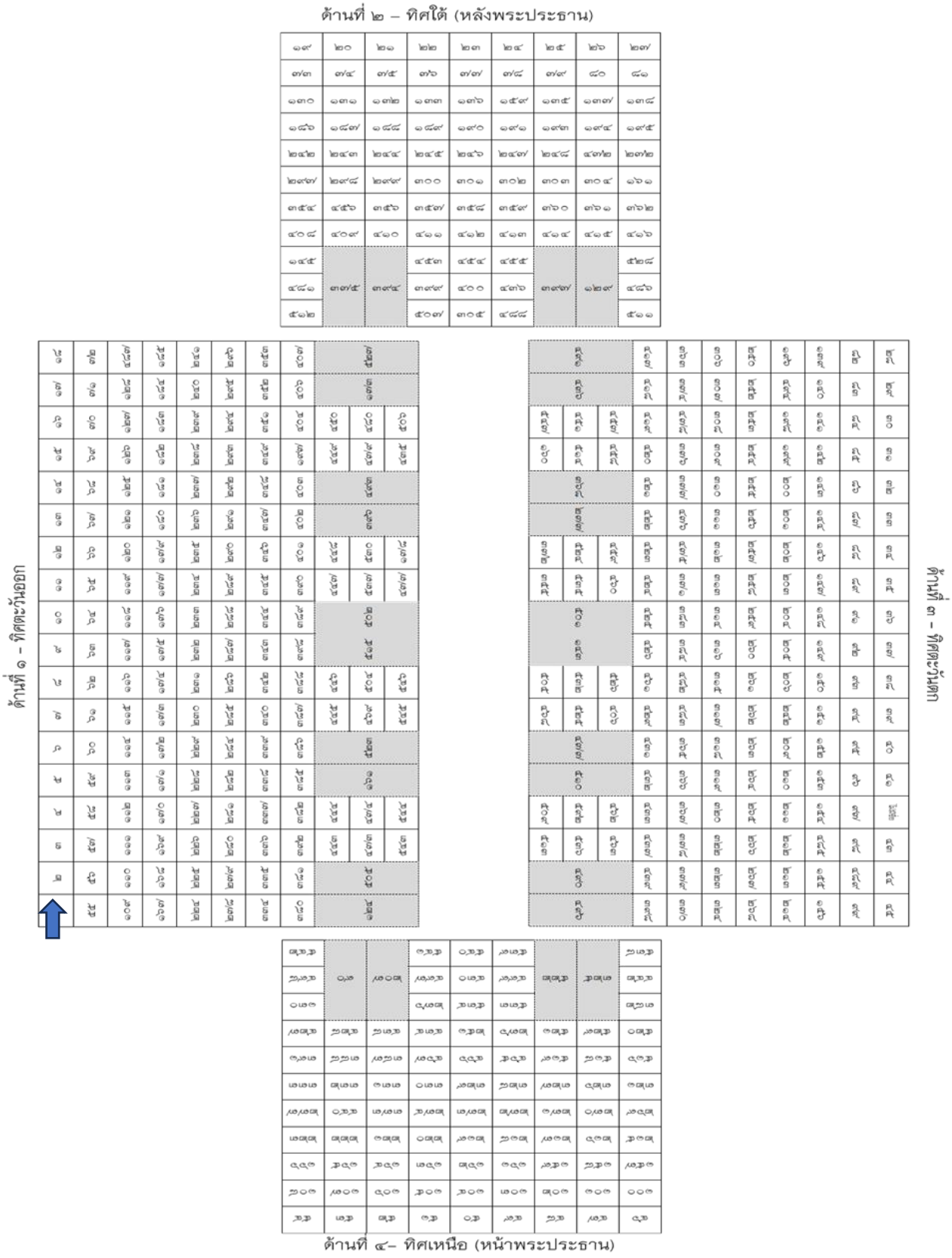

แผนผังที่ ๑ การเรียงภาพตามลำดับชาดก จิตรกรรมนิบาตชาดกในพระอุโบสถ วัดเครือวัลย์วรวิหาร

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี. (๒๕๔๐). **นิบาตชาดก เล่ม ๑-๑๐**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ปรุงศรี วัลลิโภดม. (๒๕๔๕). **วรรณวิจิตรจากนิบาตชาดก เล่ม ๑- ๓**. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

พรหมสมพัตสร, หมื่น. (๒๔๖๒). **กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ นายมีมหาดเล็กแต่งถวาย**. พิมพ์แจกในงานศพนายพันตรีหลวงวโรสถประสิทธิ (ถิน นครานนท์) บ,ม..

รวิวรรณ ภาคพรตและคณะ. (๒๕๔๐). **จิตรกรรมฝาผนัง นิทานชาดก (พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ)**. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (๒๕๕๓). **นิทานชาดก ฉบับเปรียบเทียบ** (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์.

สมบัติ จำปาเงิน. (๒๕๒๓). **วัดของท่าน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์

จาก “หญิงคนชั่ว” สู่ “หญิงบริการ”: การเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศในยุคอเมริกันช่วงสงครามเย็นในประเทศไทย พ.ศ.2493 - 2519

From Strumpet to Sex Workers: The Changing Social Status of Sex Workers in Thailand during the American Cold War Era, 1950-1976

ปัญญพัฒน์ ศรีบาง[1]
ชาติชาย มุกสง[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศในเวลาที่สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามีอิทธิพลในประเทศช่วงสงครามเย็น ระหว่าง พ.ศ. 2493 – 2519 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลกับประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านสังคมที่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสถานะของหญิงค้าบริการทางเพศที่เปลี่ยนจากสถานะการเป็นหญิงคนชั่วที่ผิดศีลธรรมที่มีพื้นฐานมาจากการผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมในประเทศกับแนวคิดศีลธรรมแบบวิกตอเรียน มาเป็นสถานะแรงงานในสังคมไทย โดยศึกษาผ่านกฎหมาย หนังสือสารคดี นวนิยาย ที่ได้มีการบันทึกเรื่องราวของหญิงค้าบริการทางเพศในช่วงเวลานั้น โดยหญิงค้าบริการทางเพศได้เปลี่ยนสถานะมาเป็นแรงงานในช่วงทศวรรษ 2500 เนื่องด้วยการเติบโตของเศรษฐกิจภายในประเทศในรูปแบบทุนนิยมที่สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาวางรากฐานทางเศรษฐกิจซึ่งส่งผลกระทบต่อแนวความคิดทางสังคมที่มองหญิงค้าบริการเช่นเดียวกัน โดยหญิงค้าบริการทางเพศได้กลายมาเป็นแรงงานใกล้ชิดในภาคบริการอย่างสมบูรณ์เมื่อสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาตั้งฐานทัพภายในประเทศไทย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศในช่วงเวลานี้ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในช่วงเวลาถัดมาที่มุ่งเน้นด้านการท่องเที่ยวภาคบริการมากขึ้น

คำสำคัญ: *การค้าบริการทางเพศ สถานะทางสังคม สงครามเย็น*

Abstract

This article aims to study the changes in the social status of female sex workers during the Cold War period, from 1950 to 1976, when the United States played a significant role and exerted considerable influence on Thailand. Specifically, the social status of sex workers changed from that of immoral women, a status stemming from a blend of traditional Thai beliefs and Victorian morals, to that of laborers in Thai society. This study examines laws, documentaries, and novels that document the experiences of sex workers during that time. The shift to labor status occurred in the 1960s due to the growth of the capitalist economy established by the United States, which impacted societal perceptions of sex workers. Sex workers became fully integrated laborers in the service sector when the United States established military bases in Thailand. This change in the social status of sex workers had a profound impact on Thai society in subsequent periods, which increasingly focused on the tourism and service sectors.

Keywords: *Sex Worker, Social Status, Cold War*

[1] นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

[2] รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

หญิงค้าบริการทางเพศนั้นถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน มีการกล่าวถึงในกฎหมายหลายฉบับที่ให้นิยามสถานะคนกลุ่มนี้ว่าเป็นกลุ่มคนชั้นต่ำ ไม่น่านับถือถึงแม้ว่าจะถูกมองว่าเป็นอาชีพหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด แนวคิดในการมองหญิงค้าบริการทางเพศก็เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายกลุ่ม ทั้งภาครัฐบาล ทั้งคนในสังคมทั่วไป และกลุ่มหญิงค้าบริการทางเพศเอง สาเหตุมาจากแนวความคิดแบบอเมริกันที่สหรัฐอเมริกาซึ่งได้กลายเป็นมหาอำนาจในฝ่ายโลกเสรีในสงครามเย็น ได้แพร่ขยายอำนาจผ่านความช่วยเหลือในหลายด้านทั้งเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะประเทศไทยที่ถือได้ว่าสหรัฐอเมริกานั้นมีความช่วยเหลือเป็นพิเศษที่ไม่ได้ทำให้ประเทศไทยนั้นกลายเป็นผู้แพ้สงคราม โดยความคิดสังคมศาสตร์แบบอเมริกันที่ถือได้ว่าเป็นความคิดแบบสมัยใหม่ได้เข้ามาปะทะกับความคิดและความเชื่อดั้งเดิมของสังคมไทยที่อยู่ในรูปแบบจารีต จึงเกิดการผสานกันของแนวคิดสังคมศาสตร์ในประเทศไทยที่ทำให้สถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศในไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด

โดยการศึกษาด้านหญิงค้าบริการทางเพศในทางประวัติศาสตร์นั้น มีงานชิ้นสำคัญของดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2526) เรื่อง โสเภณีกับนโยบายของรัฐบาลไทย พ.ศ.2411 – 2503 ได้ระบุว่าหญิงค้าบริการทางเพศเริ่มถูกต้องตามกฎหมายเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันสัญจรโรค รศ.127 (พ.ศ.2452) ที่มุ่งเน้นเรื่องป้องกันโรคติดต่อและการจัดเก็บรายได้ ขณะเดียวกันการเข้ามาของแนวคิดตะวันตกแบบวิกตอเรียนเองก็ทำให้หญิงค้าบริการทางเพศเริ่มถูกมองว่าผิดศีลธรรมขึ้น ประกอบกับองค์การระหว่างประเทศมองว่าหญิงค้าบริการมีลักษณะเดียวกับการค้าทาสจึงทำให้เกิดการกดดันขึ้น และทำให้เกิดการออกพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2503 ซึ่งยังไม่ครอบคลุมช่วงเวลาทั้งหมดที่สหรัฐอเมริกาได้มีอิทธิพลต่อประเทศไทย ขณะที่งานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของ ธุวพล ทองอินทราช (2563) วาทกรรมว่าด้วยโสเภณีในสังคมไทย ที่ได้มีการศึกษานโยบายที่มีความเกี่ยวข้องกับหญิงค้าบริการทางเพศเช่นเดียวกับงานของดารารัตน์ แต่ธุวพลได้มุ่งเน้นศึกษาผ่านทฤษฎีวาทกรรมผ่านนโยบายที่กำหนดขึ้นโดยรัฐ ถึงแม้ว่างานชิ้นดังกล่าวไม่ได้ศึกษาในมิติของหญิงค้าบริการทางเพศแต่สามารถบอกได้ว่ารัฐบาลได้สร้างวาทกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้ถึงสถานภาพของหญิงค้าบริการในสังคมไทย นอกจากนี้จากการศึกษาของ Leslie Ann Jeffrey ในหนังสือ Sex and Borders: Gender, National Identity and Prostitution Policy in Thailand (2002). ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเพศสภาพ อัตลักษณ์ของชาติ และนโยบายหญิงค้าบริการในประเทศไทย โดย Jeffrey ระบุว่าไทยให้ความสำคัญเรื่องการรักษาอัตลักษณ์ของชาติตั้งแต่ช่วงยุคล่าอาณานิคม หญิงค้าบริการจึงถูกมองว่าเป็นหญิงที่ผิดแปลกเพราะไม่อยู่ในอัตลักษณ์ของชาติที่รัฐควบคุม จึงทำให้รัฐได้มองหญิงค้าบริการเพียงด้านเดียว และละเลยมุมมองอื่นอย่างผู้หารายได้ โดยการมองเพียงด้านเดียวได้ทำให้นโยบายได้ทำให้นโยบายมุ่งเน้นด้านการลงโทษมากกว่ามุ่งเน้นด้านข้อเสนอทำให้หญิงค้าบริการทางเพศนั้นมีสถานะลดลงกว่าเดิม ซึ่งงานของธุวพลและJeffrey สามารถอธิบายถึงมุมมองที่หลากหลายของรัฐบาลต่อการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหญิงค้าบริการ แต่งานดังกล่าวไม่ได้สะท้อนถึงมุมมองของหญิงค้าบริการมากนัก

ขณะที่งานการศึกษาเชิงพื้นที่ที่มีการเข้าไปตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาอย่างวิทยานิพนธ์ของพงษ์ศักดิ์ ปัตถา (2550) เรื่อง ผลกระทบของฐานทัพสหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอุดรธานี พ.ศ. 2505 - 2520, เกียรติศักดิ์ ทิพย์ทิมาพันธ์ (2560) เรื่อง พลวัตทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง (พ.ศ. 2498 - 2560), ณัฏฐิรา กาญจนศิลป์ (2546) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของจังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2500 – 2540 ซึ่งทั้ง 3 เล่มนั้นได้มีการอธิบายถึงเรื่องราวการค้าบริการทางเพศในพื้นที่ที่มีการเข้ามาตั้งฐานทัพเช่นเดียวกัน โดยส่วนใหญ่มักจะอธิบายว่าการเข้ามาของกองทัพสหรัฐอเมริกาในพื้นที่ชุมชนนั้น จะทำให้เศรษฐกิจภายในพื้นที่เกิดการพัฒนาแบบก้าวกระโดด และเกิดการอพยพเข้ามาของแรงงานต่างถิ่นเข้ามาในพื้นที่ซึ่งรวมไปถึงหญิงค้าบริการทางเพศเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามการศึกษา

แนวพื้นที่ดังกล่าวมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่เท่านั้น ไม่ได้มุ่งเน้นไปยังกลุ่มหญิงค้าบริการทางเพศโดยเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมในประเทศไทยดังที่บทความนี้มุ่งเน้นศึกษา

บทความนี้มีความต้องการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศ พ.ศ.2493 – 2519 ซึ่งเป็นช่วงที่สหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทแพร่ขยายอิทธิพลในประเทศไทย โดยการเข้ามามีอิทธิพลของสหรัฐอเมริกานั้นได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบและสถานะทางสังคม และการเข้ามาตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในหลากหลายพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ชนบทก็เป็นสถานที่สำคัญที่ทำให้สถานะของหญิงค้าบริการทางเพศนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนสถานะทางสังคมของผู้ค้าบริการทางเพศในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น จะเป็นการอธิบายได้ถึงการมีอยู่ของอาชีพค้าบริการทางเพศในสังคมไทย และภาพลักษณ์ของประเทศไทยในมุมมองของนานาชาติที่มองประเทศไทยว่าเป็นศูนย์กลางของการค้าบริการทางเพศของโลกและเป็นการเติมเต็มเรื่องราวของหญิงการค้าบริการทางเพศในประเทศไทยซึ่งถูกละเลยจากสังคมให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศในยุคอเมริกันหรือยุคสงครามเย็นในประเทศไทย พ.ศ.2493 - 2519

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านระยะเวลาบทความนี้เป็นการศึกษาเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงสถานะของหญิงค้าบริการทางเพศตั้งแต่ พ.ศ.2493 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามามีบทบาทในประเทศไทยผ่านการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหาร ส่วนปีที่สิ้นสุดคือ พ.ศ.2519 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายที่กองทัพสหรัฐอเมริกาได้ทำการถอนกำลังทหารออกจากประเทศจนหมด

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ในการศึกษา วิเคราะห์และตีความ โดยในบทความนี้จะใช้เอกสารชั้นต้นอย่างกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้อง เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ รวมไปถึงหนังสือแนวบันทึกสารคดี และนวนิยาย เอกสารชั้นรองอย่างวิทยานิพนธ์ งานวิจัยในหลายศาสตร์ทั้งประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และนิติศาสตร์มาใช้เป็นเอกสารประกอบในการศึกษา

ผลการวิจัย

หญิงค้าบริการทางเพศในประเทศไทยตั้งแต่อดีตมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนชั้นต่ำของสังคม อันเนื่องมาจากพื้นฐานทางสังคมไทยที่อยู่ในลักษณะสังคมปิตาธิปไตยที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาพุทธกับกฎหมายพระธรรมศาสตร์จากอินเดียที่ผ่านเข้ามาทางมอญ ซึ่งความเชื่อที่เกิดจากการผสมผสานได้ทำให้เกิดกฎหมายตราสามดวง (ลำพรรณ น่วมบุญลือ, 2519, น. 16; พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล, 2546, น.271, 295) โดยภายในเนื้อหากฎหมายตราสามดวงได้มีการระบุถึงหญิงแพศยาที่ถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมที่ต่ำ ซึ่งพฤติกรรมของหญิงค้าบริการทางเพศที่มีลักษณะความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้ชายหลายคนเหมือนหญิงแพศยาในกฎหมายตราสามดวง (วรธิภา สัตยานุศักดิ์กุล, 2559: 41) แม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 4 จะมีการเก็บภาษีหญิงค้าบริการโดยใช้ชื่อว่าภาษีบำรุงถนน และสมัยรัชกาลที่ 5 มีการออกพระราชบัญญัติป้องกันสัญจรโรค รศ.127 ขึ้น แต่ก็ไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อหญิงค้าบริการเป็นลำดับแรก โดยกฎหมายดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการควบคุมโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และเป็นการหารายได้ในอีกช่องทางให้กับรัฐบาลผ่านการเก็บภาษีที่มีความเป็นระบบมากขึ้น รูปแบบการใช้กฎหมายของรัฐบาลจึงอยู่ในลักษณะปล่อยปละละเลย ขณะที่ความคิดในสังคมไทยจากเดิมที่มองว่าเป็นกลุ่มคนชั้นต่ำที่ผิด

ศีลธรรม โดยศีลธรรมในที่นี้เกิดจากความเชื่อท้องถิ่นในประเทศไทยอย่างศาสนาพุทธ แนวคิดปิตาธิปไตยที่ฝังลึกในสังคมผสานกับแนวคิดศีลธรรมแบบวิกตอเรียนที่ชนชั้นนำไทยได้รับอิทธิพลมาจากจักรวรรดิอังกฤษที่มองว่าหญิงค้าบริการทางเพศนั้นเป็นปีศาจ อย่างไรก็ตามแม้ความคิดของรัฐบาลและศีลธรรมในสังคมไทยในช่วงเวลานั้นจะมีการขับเคลื่อนอยู่ในรูปแบบเพิกเฉยและพยายามปฏิเสธถึงการมีอยู่ของหญิงค้าบริการ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าหญิงค้าบริการทางเพศนั้นก็ยังคงมีอยู่ในสังคมและมีการปรับตัวเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอย่างต่อเนื่องอย่างเช่น การเข้ามาของโรงภาพยนตร์ในวัฒนธรรมกลางคืนของสังคมพระนครที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เหล่าหญิงค้าบริการทางเพศเองก็ได้มีการพัฒนารูปแบบในการให้บริการจากเดิมที่มักจะประจำอยู่ตามสำนักซ่องที่มีความเป็นส่วนตัวมายืนรอแขกอยู่ตามหน้าโรงภาพยนตร์ที่อยู่ในสถานที่สาธารณะแทน (Scot Barmé, 2006, p.76)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาได้กลายเป็นผู้นำในฝ่ายโลกเสรีในช่วงสงครามเย็น ที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งเริ่มแพร่ขยายในกลุ่มประเทศโลกที่สามโดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ลัทธิคอมมิวนิสต์ตามคำอธิบายของรูปแบบทฤษฎีโดมิโน จึงทำให้ประเทศไทยกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการสกัดกั้นลัทธิดังกล่าว ขณะเดียวกันสหรัฐอเมริกาก็ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ไทยไม่ต้องกลายเป็นผู้แพ้สงคราม จึงทำให้สหรัฐอเมริกาสามารถแพร่อิทธิพลในประเทศไทยได้สะดวกกว่าประเทศอื่น ถึงแม้ว่าเบเนดิกท์ แอนเดอร์สันจะมองว่ายุคอเมริกันในสังคมไทยเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2501 – 2516 (เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน, 2553, น.14) แต่ในบทความนี้มองว่ายุคอเมริกันในประเทศไทยเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2493 ที่เป็นช่วงที่สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือประเทศไทยในด้านต่าง ๆ และสิ้นสุดใน พ.ศ.2519 ที่ทหารอเมริกันได้ถอนทัพออกจากประเทศไทย โดยการแพร่อิทธิพลของสหรัฐอเมริกานั้นได้ทำให้สถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเป็น “หญิงคนชั่ว” ที่ถูกมองว่าผิดศีลธรรมมาเป็น “หญิงบริการ” ที่อยู่ในสถานะแรงงาน

การเสื่อมสลายของสังคมศาสตร์แบบจารีตสู่สังคมศาสตร์แบบอเมริกันสมัยใหม่ในสังคมไทยภายใต้ระบอบทุนนิยม

การเสื่อมสลายของแนวคิดสังคมศาสตร์แบบจารีตสู่การเกิดขึ้นของสังคมศาสตร์แบบสมัยใหม่ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของการเปลี่ยนสถานะของหญิงค้าบริการจากหญิงคนชั่วมาเป็นหญิงบริการ โดยแนวคิดสังคมศาสตร์แบบจารีตในช่วงเวลาก่อนทศวรรษ 2490 ของสังคมไทยนั้นเกิดจากการควบรวมแนวคิดทางศีลธรรมระหว่างพุทธศาสนาที่มีการฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยผสานกับแนวคิดศีลธรรมแบบวิกตอเรียนที่มองเรื่องเพศนั้นเป็นเรื่องเลวร้ายที่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในกลุ่มชนชั้นกลางและชนชั้นสูงในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งการควบรวมแนวคิดศีลธรรมดังกล่าวจึงทำให้สถานะหญิงค้าบริการทางเพศเองถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ต่ำช้าและไม่ควรออกมาสู่ที่สาธารณะ โดยศีลธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หญิงค้าบริการถูกมองว่าเป็นหญิงคนชั่ว ถึงแม้ว่าหญิงค้าบริการบางส่วนนั้นอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติป้องกันสัญจรโรค ร.ศ.127 แต่ความคิดของคนในสังคมบางส่วนมองว่าหญิงค้าบริการนั้นอยู่ในสถานะหญิงคนชั่วโดยเฉพาะกลุ่มคนที่คุ้นเคยกับศีลธรรมแบบวิกตอเรียน อย่างรัชกาลที่ 6 มองว่าหญิงค้าบริการนั้นเป็นต้นเหตุของกามโรคในหมู่เสือป่า (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2494, น.53-59.) กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์หรือ น.ม.ส. ก็ได้ให้เหตุผลไว้ในพระนิพนธ์เรื่องหญิงคนชั่วในผสมผสาน โดยมองว่าหญิงคนชั่วเป็นปัญหาที่องค์การสันนิบาติชาตินั้นให้ความสนใจ (พิทยาลงกรณ์, 2569, ออนไลน์.) ขณะที่ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ก็ได้ส่งผลกระทบต่อสถานะหญิงคนชั่วของหญิงค้าบริการเช่นกัน โดยในช่วงทศวรรษ 2480 รัฐบาลได้มีการกวดขันทางศีลธรรมและการแสดงออก ซึ่งได้สร้างความกดดันต่อหญิงค้าบริการทางเพศที่แม้ว่าจะถูกกฎหมายแต่ถูกมองว่ามีความหมิ่นเหม่ทางศีลธรรม (ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, 2565, ออนไลน์) คำว่าหญิงคนชั่วเองนั้นมีการใช้คำดังกล่าวมานานแต่เริ่มเป็นที่รับรู้ในวงกว้างจากการเป็นชื่อของนวนิยายที่เขียนขึ้นโดย ก.สุรางคนางค์ ที่ตีพิมพ์ขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ.2480 อย่างไรก็ตามด้วยอิทธิพลของอเมริกันหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเข้ามาของแนวคิดสังคมศาสตร์แบบอเมริกันก็ได้ทำให้แนวคิดสังคมศาสตร์ในไทยเปลี่ยนแปลงไป มีการจัดตั้งคณะที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง โดยเฉพาะในช่วงกลางของทศวรรษ 2490 ที่รัฐบาลเริ่มนำความรู้ทางสังคมศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการของภาครัฐ ซึ่งหญิงค้า

บริการทางเพศเองก็เริ่มถูกมองว่าเป็นปัญหาทางสังคมที่ต้องใช้ความรู้ทางด้านสังคมสงเคราะห์มาใช้ในการแก้ปัญหา โดยใน พ.ศ. 2495 ได้มีผู้เชี่ยวชาญจากสหประชาชาติได้เข้ามาวางรากฐานความรู้ในศาสตร์ดังกล่าว และ พ.ศ.2497 ทางรัฐบาลได้ก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้น (สมศักดิ์ อมรศิริพงศ์, 2557, น.251) และในปีเดียวกันทางรัฐบาลนำโดยกระทรวงมหาดไทยได้จัดทำโครงการสงเคราะห์หญิงค้าบริการขึ้น (สจช. สร0201.51/2) ถึงแม้ว่าผลจากโครงการดังกล่าวนั้นอาจไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่สิ่งที่น่าสนใจคือการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดสังคมศาสตร์แบบจารีตกับแนวคิดสังคมศาสตร์แบบสมัยใหม่นั้นอยู่ในรูปแบบสอดคล้องกันเห็นได้จากการโอบรับของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในช่วงเวลานั้นที่มีแนวคิดในการพัฒนาชาติให้เจริญด้วยความเป็นไทย และเชื่อว่าสังคมจะอยู่รอดและเจริญขึ้นได้ต้องมีการจัดระเบียบพลเมืองให้ทำหน้าที่ตามฐานะและชนชั้น และถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐและผู้ปกครองในการจัดการปัญหาในสังคม (วิสุทธิ์ เวชราภรณ์, 2566, น.212 – 213) และหญิงค้าบริการทางเพศถือว่าเป็นปัญหาสังคมเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามแนวคิดทางศีลธรรมนั้นยังคงมีอยู่ในความคิดของกลุ่มหญิงค้าบริการทางเพศมาตลอดในช่วงที่อเมริกันเข้ามาแพร่อิทธิพลภายในประเทศ โดยปรากฏอยู่ในรูปแบบความกตัญญูที่ลูกสาวต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของบิดามารดาซึ่งจะเห็นได้ชัดในวัฒนธรรมทางภาคเหนือที่ลูกสาวต้องเป็นแรงงานสำคัญในบ้านจึงทำให้มีผู้หญิงจากภาคเหนือนั้นตัดสินใจออกจากชุมชนเพื่อไปค้าบริการทางเพศมากขึ้น (นิวัตร สุวรรณพัฒนา, 2541, น.75 – 79) โดยศีลธรรมที่ยังหลงเหลืออยู่นั้นเห็นได้จากในนวนิยายเรื่องเทพธิดาโรงแรม ที่เขียนขึ้นโดยณรงค์ จันทร์เรือง โดยตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นนวนิยายในนิตยสารฟ้าเมืองไทยรายสัปดาห์ระหว่าง พ.ศ. 2514 – 2515 ที่เล่าถึงมาลี หญิงสาวจากภาคเหนือที่มาประกอบอาชีพหญิงค้าบริการทางเพศในโรงแรมที่ได้มีการส่งเงินที่ได้จากการประกอบอาชีพดังกล่าว *“...มาลีส่งเงินมาให้พ่ออีก 2,000 บาท ถ้าเงินพอก็ให้ปลูกบ้านใหม่อยู่นะพ่อ มาลีกลับบ้านไม่ได้งานยุ่ง”* (ณรงค์ จันทร์เรือง, 2536, น.117)

ปัจจัยสำคัญอีกประการที่ทำให้หญิงค้าบริการทางเพศนั้นเปลี่ยนจากแนวคิดหญิงคนชั่วมาเป็นแรงงานในสังคมไทยนั้น คือกระแสความเป็นทุนนิยมที่สหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทยทางด้านเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงทำให้เกิดการลงทุนจำนวนมาก โดยในช่วงแรก พ.ศ.2493 – 2500 เป็นช่วงที่สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาวางรากฐานเศรษฐกิจและสังคมแบบทุนนิยม และในช่วงหลัง พ.ศ.2500 เป็นต้นมาเป็นช่วงที่ไทยเข้าสู่ระบอบทุนนิยมแบบพึ่งพาและความด้อยพัฒนาแบบเต็มตัว (สมเกียรติ วันทะนะ, 2525, น.38 – 39) ซึ่งความเป็นทุนนิยมเองนั้นถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ศีลธรรมนั้นเกิดความเสื่อมลง โดยยศ สันตสมบัติได้เสนอว่าการเข้ามามีบทบาทของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นได้ทำให้ศีลธรรมแบบวิกตอเรียนนั้นเกิดการเสื่อมถอยเพราะได้เป็นการทำลายกำแพงของความเป็นชายหญิงขึ้น ผู้หญิงเริ่มมีความอิสระในหลากหลายด้าน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงลักษณะดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นในจักรวรรดิอังกฤษช่วงปฏิวัติอุตสาหกรรมก่อน และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด จะเริ่มปรากฏในประเทศที่เริ่มมีระบบอุตสาหกรรมและแรงงาน (ยศ สันตสมบัติ, 2535, น.80 – 82) ซึ่งในประเทศไทยนั้นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นในต้นทศวรรษ 2490 ที่ความเป็นทุนนิยมเริ่มครอบงำเศรษฐกิจของประเทศเห็นได้จากการลงทุนโดยรัฐบาล (Beauraucratic Capitalism) ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากรัฐบาลลงทุนเป็นตัวอย่างให้ภาคเอกชน และต้องการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมอย่างเร่งด่วน (สมเกียรติ วันทะนะ, 2525, น.38 – 39; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2543, น.105; เจมส์ ซี อินแกรม, 2552, น. 340 – 341) ด้วยลักษณะดังกล่าวจึงทำให้เกิดอุตสาหกรรมในรูปแบบโรงงานจำนวนมาก อย่างไรก็ตามในช่วงปลายทศวรรษ 2490 รัฐบาลได้ลดการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมและส่งเสริมให้นานาชาติเข้ามาลงทุนในประเทศผ่านการประกาศใช้พระราชบัญญัติการลงทุน พ.ศ. 2497 ซึ่งส่งผลให้มีการลงทุนจากชาวต่างชาติโดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกาเข้ามา เพื่อลดการผูกขาดในอุตสาหกรรมของนายทุนเชื้อสายจีนในอุตสาหกรรมไทย ซึ่งการลงทุนในรูปแบบดังกล่าวจะมีการต่อเนื่องไปจนถึงปลายทศวรรษ 2520 โดยในช่วงเวลาดังกล่าวถูกเรียกว่ายุคทุนนิยมเอกชน ที่ยังคงมีความผูกพันกับระบอบทหารและสหรัฐอเมริกาอย่างแนบแน่น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนั้นจะส่งผลกระทบต่อในพื้นที่กรุงเทพฯ ก่อนเนื่องจากเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญและมีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก

จากการกำเนิดของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากในประเทศไทยในช่วงที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีอิทธิพลในทศวรรษ 2490 จึงทำให้เกิดการจ้างแรงงานจำนวนมากเพื่อตอบสนองต่อภาคอุตสาหกรรม โดยกลุ่มคนดังกล่าวนั้นมีจำนวนมากจนสามารถรวมกลุ่มเพื่อต่อรองหรือเสนอข้อร้องเรียนกับรัฐบาลได้เห็นได้จากการเกิดขึ้นของพระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. 2499 ที่แม้ว่าภายหลังจะถูกยกเลิกโดยคณะปฏิวัติใน พ.ศ. 2501 แต่การเคลื่อนไหวของกลุ่มแรงงานดังกล่าวได้สร้างแรงกระเพื่อมต่อสังคมไทยถึงความเป็นแรงงานในสังคมไทย ความเป็นแรงงานยังส่งผลกระทบต่อภาคธุรกิจอื่นเช่นเดียวกันอย่างภาคเกษตรกรรมที่ในช่วงเวลาดังกล่าวต้องมีการขยายพื้นที่ในการผลิตออกจากพื้นที่ราบลุ่ม แต่มีบางส่วนนั้นไม่ประสบความสำเร็จเช่นกันจึงทำให้เกิดกระแสการเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ ยิ่งทำให้กระแสความเป็นแรงงานแพร่ขยายมากขึ้นในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศิลปวัฒนธรรม, 2566, ออนไลน์) การเติบโตของแนวคิดแรงงานได้ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ในสังคม จากการศึกษาของฉัตรียา เลิศวิชา และพรพิไล เลิศวิชา ระบุว่าในทศวรรษ 2500 ได้เกิดชนชั้นใหม่ในสังคมคือชนชั้นกลางระดับล่างที่เกิดขึ้นจากการเติบโตของกลุ่มแรงงานที่มีความหลากหลายและมีความแตกต่างจากชนชั้นล่าง อาจกล่าวได้ว่าชนชั้นดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นเพื่อรองรับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่กำลังโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ฉัตรียา เลิศวิชา และ พรพิไล เลิศวิชา, 2556, น. 282) โดยกลุ่มผู้ค้าบริการทางเพศที่กำลังเข้าสู่ความเป็นแรงงานในช่วงเวลานี้อาจถือได้ว่าเป็นกลุ่มชนชั้นกลางระดับล่างเช่นเดียวกัน

หญิงค้าบริการทางเพศ : จากแรงงานสู่แรงงานเถื่อนที่ถูกละเลยในสังคมไทย

ในช่วงปลายทศวรรษ 2490 หญิงค้าบริการทางเพศนั้นเป็นที่รับรู้กันแล้วว่าเป็นแรงงานในรูปแบบหนึ่งที่ถือว่าถูกกฎหมายเพราะยังมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันสัญจรโรค รศ.127 แต่ในความเป็นจริงกฎหมายดังกล่าวอาจถูกมองว่าไม่มีประสิทธิภาพในการใช้งาน เนื่องจากรูปแบบที่ถูกกฎหมายนั้นมีอยู่เพียงรูปแบบเดียวคือแบบสำนักซ่องเท่านั้น ส่วนรูปแบบอื่นนั้นอยู่ในลักษณะเถื่อนที่ถือว่าผิดกฎหมายนั้นกำลังมีสัดส่วนที่สูงขึ้นเห็นได้จากตารางที่ 1 ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างหญิงค้าบริการทางเพศที่ถูกและผิดกฎหมาย

ตารางที่ 1 : สถิติการจับกุมหญิงค้าบริการเถื่อน โดยกรมตำรวจ ระหว่าง พ.ศ. 2500 – 2503

ที่มา: ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2526, น.141

พ.ศ.	ส่วนกลาง	ส่วนภูมิภาค	รวม	หญิงค้าบริการที่ถูกกฎหมาย
2500	6,447	5,611	12,358	524
2501	8,995	5,164	14,154	344
2502	9,410	6,636	16,046	308
2503	7,876	479	8,355	298

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหญิงค้าบริการที่ถูกกฎหมายนั้นมีจำนวนที่น้อยลง เนื่องด้วยความพยายามของรัฐบาลในการล้มเลิกของการมีอยู่ของหญิงค้าบริการทางเพศในช่วงทศวรรษ 2490 จึงทำให้หญิงค้าบริการที่ถูกกฎหมายมีจำนวนน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับหญิงค้าบริการทางเพศที่ผิดกฎหมายที่มีจำนวนมากขึ้น

ขณะเดียวกันการเข้ามาของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2490 ยังทำให้เกิดสถานบันเทิงจำนวนมาก (ยุวรี โชคสงวนทรัพย์, 2554, น.84) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งแอบแฝงที่สำคัญของหญิงค้าบริการโดยอยู่ในสถานะพาร์ทเนอร์ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยสำคัญอีกด้านคือตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 องค์การสหประชาชาติที่ได้กดดันให้ประเทศที่เป็นสมาชิกนั้นต้องมีการจัดการปัญหาหญิงค้าบริการทางเพศ ซึ่งประเทศไทยเองก็ได้มีการออกกฎระเบียบตลอดเวลา จนมาประสบความสำเร็จใน พ.ศ.

2503 ที่อยู่ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่มองว่าหญิงค้าบริการนั้นเป็นแหล่งกำเนิดและแหล่งมั่วสุมที่ส่งผลให้เกิดอาชญากรรมจำนวนมากซึ่งไม่ตรงกับความต้องการของจอมพลสฤษดิ์ ที่ต้องการปกครองประเทศให้สงบสุข (ดารา รัตน์ เมตตาริกานนท์, 2526, น.157 – 159) จึงได้มีการออกพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ.2503 ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถานะของหญิงค้าบริการทางเพศเป็นอย่างมากเพราะความเป็นแรงงานถูกกกฎหมายที่มีน้อยอยู่แล้วนั้นได้ถูกพรากไป และทำให้หญิงค้าบริการถูกผลักไปอยู่การเป็นชายขอบอย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าวกลับไม่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตมากนักเพราะในช่วงเวลาต้นทศวรรษ 2500 หญิงค้าบริการทางเพศส่วนใหญ่นั้นเป็นหญิงค้าบริการทางเพศเถื่อนที่ถือว่าผิดกฎหมายอยู่แล้ว ขณะเดียวกันกฎหมายฉบับเก่านั้นมีการใช้มาอย่างยาวนาน รายละเอียดภายในไม่ครอบคลุมกับความเป็นจริงเพราะธุรกิจค้าบริการนั้นมีการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มลูกค้าที่มีความหลากหลาย นอกจากนี้ธุรกิจดังกล่าวนั้นมีความผูกพันกับเจ้าหน้าที่รัฐอยู่แล้วผ่านการส่งส่วยในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเงิน เพศสัมพันธ์ หรือการนัดแนะในการจับกุมหญิงดังกล่าว เห็นได้จากในนวนิยายเรื่องสนิมสร้อย ที่แต่งขึ้นโดยรงค์ วงษ์สวรรค์ ที่ได้มีการตีพิมพ์ใน พ.ศ.2503 ลงในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ มีเนื้อหาเล่าถึงชีวิตในสำนักซ่องช่วงเปลี่ยนผ่านของกฎหมาย โดยในเรื่องได้มีการเล่าถึงความสัมพันธ์พิเศษระหว่างตำรวจในท้องที่กับสมรเจ้าของซ่อง (รงค์ วงษ์สวรรค์, 2557, น.16)

อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยนั้นมีมากขึ้นใน พ.ศ.2505 เมื่อสหรัฐอเมริกาได้ใช้ประเทศไทยเป็นที่ตั้งฐานทัพเพื่อปฏิบัติการภารกิจโจมตีในพื้นที่ภูมิภาคอินโดจีนได้ โดยทางสหรัฐฯ ได้มีการใช้พื้นที่ชนบทหลายแห่งในการสร้างฐานทัพเกือบทั่วทุกภูมิภาค การมาตั้งฐานทัพได้ทำให้มีการเข้ามาของกำลังพลสหรัฐฯ ทั้งทหารและพลเรือนที่ถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนสำคัญที่ทำให้หญิงค้าบริการทางเพศของไทยยังสามารถประกอบอาชีพได้ เนื่องจากพฤติกรรมของกำลังพลที่มักมีการใช้จ่ายแบบสุรุ่ยสุร่ายและความเครียดจากการทำสงครามจึงต้องทำให้หาที่ยึดมั่นทางอารมณ์ จึงปรากฏรูปแบบหญิงค้าบริการทางเพศที่ตอบสนองต่อทหารอเมริกันอย่างพาร์ทเนอร์และเมียเช่าตามสถานบริการที่อยู่ในพื้นที่ใกล้ฐานทัพ โดยการเข้ามาของทหารอเมริกันส่งผลให้สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของหญิงค้าบริการทางเพศในแต่ละมุมมองนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน

มุมมองของรัฐบาลต่อหญิงค้าบริการทางเพศ

ในมุมมองรัฐบาล ก็ปรากฏแนวความคิดว่าหญิงค้าบริการทางเพศนั้นก็เป็นแรงงานประเภทหนึ่งมาตั้งแต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ.2499 โดยในหมวด 2 ส่วนที่ 2 การใช้แรงงานหญิงได้มีการระบุถึงข้อกำหนดในการรับแรงงานหญิงในบางสถานที่

> *“มาตรา 16 ห้ามมิให้นายจ้างรับหญิงที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี และยังมิได้ทำการสมรส เป็นลูกจ้างเพื่อทำงานในสโมสรราตรี สถานเต้นรำ สถานฝึกสอนเต้นรำ สถานขายและเสพสุรา โรงแรมหรือสถานที่อื่น ๆ ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”*
>
> (พระราชบัญญัติแรงงาน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 73 (7 พฤศจิกายน 2499, น.9 – 10)

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลนั้นรับรู้ถึงการมีอยู่ของหญิงค้าบริการทางเพศที่ได้มีการแฝงตัวอยู่ในธุรกิจอื่น ๆ เนื่องจากสถานที่ที่มีการระบุนั้นมักเป็นสถานที่ที่มีการขายบริการทางเพศแฝงตัวอยู่ภายใน จึงได้มีการป้องกันไม่ให้แรงงานผู้หญิงที่ไม่ถึงเกณฑ์นั้นเข้าไปทำงาน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสี่ยงในการเป็นหญิงค้าบริการทางเพศรูปแบบแฝง ถึงแม้ว่าจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ.2503 ที่เนื้อหาภายในไม่ได้มองว่าอาชีพหญิงค้าบริการนั้นผิดกฎหมาย และมองว่าพฤติกรรมของหญิงบริการในพื้นที่สาธารณะนั้นเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ซึ่งเห็นได้จากการใช้คำว่า

ปรามในกฎหมายฉบับดังกล่าวนั้นแสดงให้เห็นถึงเจตนารมย์ของรัฐบาลที่ไม่ได้ต้องการให้ยกเลิกการค้าบริการทางเพศแบบทันที (จีรศักดิ์ เรืองบุญ, 2563, น.128) แต่ด้วยการเข้ามาของทหารอเมริกันภายในประเทศไทยที่ทำให้หญิงค้าบริการสามารถอยู่ในพื้นที่สาธารณะได้ซึ่งไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายของรัฐบาล ขณะเดียวกันการเติบโตของสถานบริการเองนั้นก็เอื้อต่อหญิงค้าบริการที่แฝงตัวเป็นแรงงานภายในสถานที่ดังกล่าว ด้วยลักษณะนี้จึงทำให้รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509 เพื่อเป็นช่องทางให้กับกลุ่มผู้หญิงดังกล่าวเห็นได้จากเนื้อหาในมาตรา 3 ของกฎหมายฉบับดังกล่าว

> *“สถานบริการ หมายความถึงสถานที่ที่ตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ในการค้า ดังต่อไปนี้*
>
> *(1) สถานเต้นรำ รำวง หรือรองเง็ง ประเภทที่มีและประเภทที่ไม่มีหญิงพาตเนอร์บริการ*
>
> *(2) สถานที่ที่มีสุรา น้ำชา หรือเครื่องดื่มอย่างอื่นจำหน่ายและบริการโดยมีหญิงบำเรอสำหรับปรนนิบัติลูกค้า ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากลูกค้าเป็นค่าตอบแทน หรือโดยมีที่พักผ่อนหลับนอน หรือมีบริการนวดให้แก่ลูกค้า*
>
> *(3) สถานอาบน้ำ นวด หรืออบตัว ซึ่งมีหญิงบริการให้แก่ลูกค้าชาย*
>
> (4) *สถานที่ที่มีสุรา น้ำชา หรือเครื่องดื่มอย่างอื่นจำหน่าย โดยใช้สถานที่มิดชิดไม่เปิดเผยต่อสายตาของบุคคลภายนอก ซึ่งตามสภาพเห็นได้ว่าเป็นที่เหมาะสมแก่การมั่วสุมของหญิงบำเรอ และเปิดทำการจนหลังเวลา 22.00 นาฬิกาเป็นปกติ”*
>
> (พระราชบัญญัติสถานบริการ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 83 (4 ตุลาคม 2509, น.627 - 228)

จากเนื้อหาภายในมาตรา 3 ของกฎหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสถานบริการได้กลายเป็นสถานที่สำคัญที่ให้หญิงค้าบริการรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพาร์ทเนอร์ หรือหมอนวดเองสามารถใช้สถานะแรงงานในธุรกิจดังกล่าวเพื่อเป็นการบังหน้าในการประกอบอาชีพได้ จึงทำให้หญิงค้าบริการทางเพศนั้นอยู่ในสถานะแรงงานในภาคบริการอย่างสมบูรณ์ ขณะเดียวกันในช่วงเวลาถัดมาทางรัฐบาลเองก็สามารถมองเห็นถึงช่องทางในการหารายได้เข้าประเทศจากการเที่ยวหญิงค้าบริการระหว่างการพักผ่อนช่วงสงคราม โดยใน พ.ศ.2510 รัฐบาลไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ทำข้อตกลงเรื่อง Rest & Recreation Service (R&R Service) (ยุวรี โชคสงวนทรัพย์, 2554, น.91) ซึ่งเป็นโครงการที่ให้ทหารอเมริกันในสมรภูมิที่เวียดนามใต้สามารถมาพักผ่อนระหว่างสงคราม โดยการพักผ่อนหนึ่งครั้งจะกินระยะเวลาประมาณ 4 วัน 5 คืน โดยเหล่าทหารอเมริกันจะขึ้นเครื่องบินที่ได้รับอนุญาตจากกองทัพสหรัฐฯ จะนำทหารที่เข้ามาในแต่ละเที่ยวบินที่ถูกกำหนดโดยกองทัพสหรัฐฯ โดยการเข้ามาของทหารอเมริกันในไทยจะถูกควบคุมโดยกองทัพสหรัฐฯ ผ่านการกำหนดโรงแรมที่ใช้ในการพัก และการท่องเที่ยวในไทยนั้นนอกจากจะนิยมท่องเที่ยว บางครั้งเหล่าทหารเกิดอาการติดลมจึงทำการอยู่เกินระยะ จึงมีสารวัตรทหารอเมริกันเข้ามาจับกุมอยู่บ่อยครั้งเนื่องจากอยู่เกินเวลา (นิรันดร์ ประเสริฐกุล, 2516, น.101 – 102) โดยโครงการดังกล่าวใน พ.ศ.2508 มีค่าใช้จ่าย 2 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ใน พ.ศ.2509 เพิ่มขึ้นเป็น 11 ล้านดอลลาร์สหรัฐและเพิ่มมากขึ้นใน พ.ศ.2512 เป็น 24 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2516, น.20) และค่าใช้จ่ายของทหารอเมริกันใช้เงินหมดไปกับอุตสาหกรรมทางเพศของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2507 – 2512 ประมาณ 20,000 ล้านบาท (ธุวพล ทองอินทราช, 2563, น.118) จำนวนกำลังพลของกองทัพสหรัฐฯ เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้สถานบริการและหญิงค้าบริการทางเพศนั้นเพิ่มขึ้นหรือลดลงในแต่ละพื้นที่ อย่างเช่นใน พ.ศ. 2515 สหรัฐฯ ได้ถอนกำลังในพื้นที่ อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ (Porphant Ouyyanont, 2001, p.165) ได้ทำให้จำนวนสถานบริการภายในพื้นที่ลดลง และแรงงานได้อพยพออกจากพื้นที่ดังกล่าว แต่เมื่อได้มีการเปิดฐานทัพอีกครั้งก็ทำให้สถานบริการภายในพื้นที่นั้นก็กลับมาเปิดและมีความครึกครื้นเช่นเดิม ซึ่งบรรยากาศในช่วงเวลาดังกล่าวเห็นได้จากในหนังสือเรื่องตาคลี น้ำตาไม่มีเสียงร้องไห้ ที่เขียนขึ้นโดยรงค์ วงษ์สวรรค์ ที่ได้ไปบริเวณฐานทัพตาคลี ช่วงที่กำลังจะเปิดใช้ฐานทัพอีกครั้ง (รงค์ วงษ์สวรรค์, 2552, น.21 – 27)

สถานะทางสังคมของหญิงค้าบริการทางเพศ

ในมุมมองสังคมทั่วไป อาจกล่าวได้ว่าการยอมรับสถานะแรงงานของหญิงค้าบริการทางเพศนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการเข้ามาของทหารอเมริกันในพื้นที่ที่ไปตั้งฐานทัพ และการรับรู้ถึงสถานะแรงงานรับจ้างของผู้หญิงชนบทด้วย จึงทำให้การมองหญิงค้าบริการทางเพศอยู่ในสถานะแรงงานนั้นเกิดขึ้นในพื้นที่ที่อยู่ใกล้ฐานทัพซึ่งเป็นพื้นที่ชนบทที่ถูกพัฒนามาเป็นพื้นที่เศรษฐกิจก่อนพื้นที่อื่น แต่เดิมผู้หญิงชนบทมักจะเป็นแรงงานภายในครัวเรือนที่มักมีรายได้ในลักษณะรวมศูนย์และถูกมองว่าไม่จำเป็นต้องมีการศึกษามากนักสำหรับภาคเกษตรกรรม แรงงานรับจ้างหรือแรงงานภายในโรงงานอุตสาหกรรมมักจะอยู่ในพื้นที่กรุงเทพฯ หรือพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในแต่ละพื้นที่เท่านั้น จากการศึกษาของวิภาวี ศรีฟ้า ระบุว่าการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ขนาดใหญ่ทั้งหมด 5 แห่ง ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ทำให้รูปแบบความคิดการทำงานของผู้หญิงในท้องที่เปลี่ยนแปลงไป การเข้ามาตั้งฐานทัพได้ทำให้เกิดการจ้างงานผู้หญิงในพื้นที่จำนวนมากในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแรงงานในฐานทัพ แม่บ้าน หรือแรงงานประเภทอื่น ๆ ที่สามารถสร้างรายได้เป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันความเป็นแรงงานภายในครัวเรือนยังคงมีอยู่จึงส่งผลให้ผู้หญิงภายในบ้านกลายเป็นเสาหลักทางเศรษฐกิจภายในบ้าน ขณะเดียวกันการจ้างแรงงานนอกภาคราชการยังทำให้ผู้หญิงดังกล่าวนั้นมีอิสระทางการเงินมากกว่าเดิม จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของแรงงานผู้หญิงที่ไม่มีรายได้ไปสู่การเป็นแรงงานที่มีรายได้เป็นของตนเองชัดเจนยิ่งขึ้น (Wiphawee Srifa, 2024, p. 226 – 229) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อหญิงค้าบริการเช่นกัน

ขณะที่ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการตั้งฐานทัพนั้นก็มองว่าหญิงดังกล่าวก็เป็นเพียงแรงงานเฉกเช่นแรงงานทั่วไปที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ เพราะแรงงานค้าบริการทางเพศส่วนใหญ่มักจะเป็นแรงงานแฝงที่มักมีการอพยพมาจากพื้นที่อื่น โดยพื้นที่ในการขายบริการเองนั้นส่วนใหญ่มักจะรวมกลุ่มกัน มักแยกออกจากชุมชนในพื้นที่ซึ่งมักจะรับรู้กันในสังคมอย่างใน จังหวัดอุดรธานีในสมัยทศวรรษ 2510 นั้น สถานบริการและสถานบันเทิงส่วนใหญ่จะตั้งอยู่หน้าค่ายทหารอเมริกันบริเวณกองบิน โดยบริเวณดังกล่าวมีประมาณ 20 – 30 แห่ง ส่วนบริเวณหน้าค่ายรามสูรนั้นมีมากกว่า 2 เท่า ตั้งแต่พื้นที่หน้าค่ายไปจนถึงในตัวเมือง (พงษ์ศักดิ์ ปัตถา, 2550, น.61) ส่วนในตัวเมืองอุดรธานีนั้นส่วนใหญ่อยู่บนถนนหมากแข้ง และซอยที่เชื่อมระหว่างถนนประจักษ์ศิลปาคมและถนนวัฒนานุวงศ์ ได้แก่ซอยเชิดสมบัติ ซอยแจ่มอนุสรณ์ และซอยสัมพันธมิตรที่ปัจจุบันกลายเป็นแหล่งสถานบันเทิงสำคัญของเมืองอุดรธานี (ประวัติศาสตร์นอกตำรา, 2565, ออนไลน์) ส่วนจังหวัดนครราชสีมา ระยะแรกบาร์ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ใกล้กับค่ายมิตรภาพ (Friendship Camp) ภายหลังได้มีการขยายเข้าไปในตัวเมืองผ่าเส้นทางถนนมิตรภาพ โดยในตัวเมืองนั้นสถานที่ดังกล่าวส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนถนนจอมพลและถนนสุรนารี (การุณย์ ศุภมิตรโยธิน, 2564, น.21) จังหวัดนครพนม บาร์และสถานบันเทิงส่วนใหญ่จะมีไม่มากเท่าพื้นที่อื่น โดยตั้งอยู่ใกล้กับฐานทัพนครพนม และบริเวณซอยขวัญเมือง (ปราศรัย ศิริปรีชาพงษ์, 2542, น.5) พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี บาร์ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนถนนอุปลีสานที่เชื่อมต่อระหว่างสนามบินและถนนชยางกูร (สมศรี ชัยวณิชยา และ เหมวรรณ เหมะนัค, 2556, น.143 – 144) และในพื้นที่สัตหีบที่เชื่อมต่อกับอู่ตะเภานั้นมีสถานที่บริการ 2 แห่ง คือบริเวณ กิโลฯ 10 ใน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ซึ่งภายหลังถูกสั่งปิดจากคำสั่งคณะปฏิวัติ เนื่องจากเกิดความวุ่นวายและต้องการจัดระเบียบพื้นที่โดยให้สถานบันเทิงออกจากเขตปลอดภัยทางทหาร จึงทำให้ทหารอเมริกันต้องย้ายไปเที่ยวที่หมู่บ้านแผ่นดินไทยหรือฟรีแลนด์ (Freeland) ที่ตั้งอยู่ อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง ที่ห่างออกไป 16 กิโลเมตร (รงค์ วงษ์สวรรค์, 2552, น.115 – 122, 137 – 138) และด้วยรูปแบบวิถีชีวิตที่หญิงค้าบริการทางเพศมักจะมีการเคลื่อนย้ายไปพื้นที่อื่นได้ง่ายถ้าไม่ประสบความสำเร็จในการทำงาน ก็จะไปหาพื้นที่ที่เหมาะสมในความรู้สึกสำหรับตนมากกว่า ขณะเดียวกันหญิงค้าบริการก็ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่เร่งให้ทหารอเมริกันมีการใช้จ่ายในพื้นที่มากขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อดีสำหรับเศรษฐกิจในพื้นที่ ด้วยเหตุเช่นนี้จึงอาจทำให้คนในพื้นที่มองว่าหญิงค้าบริการทางเพศนั้นเป็นเพียงแค่แรงงานในด้านบริการเท่านั้น

อย่างไรก็ตามก็มีมุมมองที่มีลักษณะต่อต้านแรงงานที่ประกอบอาชีพการค้าบริการทางเพศเช่นกัน โดยส่วนใหญ่มักจะมองว่าหญิงค้าบริการนั้นแสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ที่ไม่ดีของประเทศ โดยเฉพาะผู้หญิงไทย เห็นได้จากความคิดเห็นของพันเอก(พิเศษ) ถนัด คอมันตร์ ที่ได้มองว่าหญิงค้าบริการทางเพศนั้นเป็นปัญหาทางสังคม

> *"ประเทศไทยจัดอยู่ในจำพวกที่ได้รับประโยชน์น้อยที่สุดแต่ต้องแบกภาระ และรับความเสื่อมเสียไว้มากที่สุด เช่นความเสื่อมโทรมทางจิตใจและศีลธรรมโดยเฉพาะในบริเวณฐานทัพที่มีทหารต่างด้าวประจำอยู่จะเห็นภาพที่น่าเศร้าสลดใจ เช่นกระท่อมประเวณีที่เรียงรายอยู่เป็นแถว ๆ คอยรับลูกค้าทหารต่างด้าว นอกจากนี้ยังมีเยาวชนทั้งชายและหญิงที่มีรูปร่างหน้าตาที่ไม่ปรกติและหันไปประกอบอาชีพสนองความต้องการในลักษณะต่าง ๆ ของชาวต่างด้าวเหล่านั้น นอกจากนี้ศัพท์ที่ไม่เคยปรากฏในปทานุกรมไทยเช่น "เมียเช่า" บัดนี้กลายเป็นสถาบันอย่างหนึ่งของสังคมไทยไปแล้ว รายได้จากกิจกรรมเหล่านี้แม้จะมีมูลค่าสักเท่าใดก็ตาม เราชาวไทยน่าจะตั้งคำถามว่าเป็นรายได้ที่สะอาดบริสุทธิ์น่าฟังพอใจแล้วหรือ? และถ้าขาดรายได้เหล่านี้ไป ไทยจะดีขึ้นหรือเลวลง"*
>
> ถนัด คอมันตร์. (2516). น.35.

หรือบางครั้งผู้ที่ต่อต้านทหารอเมริกันมักจะใช้ผลกระทบของหญิงค้าบริการทางเพศเป็นเหตุผลหลักในการต่อต้าน อย่างเช่นปัญหาเด็กลูกครึ่งอเมราเซียน (Amerasian) ที่เด็กส่วนใหญ่จะถูกทิ้งให้อยู่กับมารดาในประเทศไทย โดยมีทั้งรูปแบบส่งเงินมาส่งเสียเลี้ยงดู (รงค์ วงษ์สวรรค์, 2552, น.102) หรือปล่อยปะละเลยไปตามยถากรรมเพราะส่วนใหญ่มารดาจะส่งลูกที่เกิดจากทหารอเมริกันไปยังบ้านเดิมซึ่งอาจเป็นสลัมในย่านคลองเตย หรือชนบทในพื้นที่ห่างไกลและบางส่วนกลายเป็นเด็กกำพร้า ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับระบบราชการเพราะไม่สามารถสืบหาตระกูลฝ่ายพ่อได้เนื่องจากกฎหมายสมัยก่อนให้เด็กถือสัญชาติตามบิดา ไม่ได้ให้ถือสัญชาติตามมารดา โดยเด็กที่ใส่ชื่อไปว่าพ่อเป็นอเมริกันจึงไม่ได้รับสัญชาติไทย และการไม่ได้สัญชาติไทยก็ทำให้ไม่ได้รับสิทธิ์ใดๆ ตามกฎหมาย แม้จะเข้าโรงเรียนก็ไม่ได้มีวุฒิการศึกษา ดังนั้นเด็กหลายคนจึงต้องใช้ชื่อของตาหรือชื่อของลุงเป็นพ่อเพื่อให้ได้สัญชาติไทยหรือบางกรณีไม่ได้แจ้งเกิดจนทำให้กลายเป็นบุคคลไร้สัญชาติ จำนวนของเด็กลูกครึ่งอเมราเซียนในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2519 ปรากฏว่ามีทั้งหมด 3,562 คน โดยสำรวจเฉพาะเขตในเมืองและเขตชุมชนที่ใกล้ฐานทัพแต่ละจังหวัด โดยจังหวัดชลบุรีมีเด็กลูกครึ่งมากที่สุด 1,170 คน รองลงมาคือจังหวัดระยอง 780 คน จังหวัดอุบลราชธานี 392 คน ส่วนกรุงเทพมหานคร จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดนครพนมมีจำนวนเด็กใกล้เคียงกันคือ 150 – 300 คน (พงษ์ศักดิ์ ปัตถา, 2550, น.122 – 123)

ขณะเดียวกันช่วงขบวนการนักศึกษาเบ่งบานนั้น ได้เกิดการต่อต้านการเข้ามาตั้งฐานทัพของสหรัฐฯ หญิงค้าบริการทางเพศเองก็ถูกมองว่าร่างกายของผู้หญิงชนบทนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติ การที่ผู้หญิงดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับชาวต่างชาตินั้นถือได้ว่าเป็นการรุกราน และลูกที่เกิดจากความสัมพันธ์ดังกล่าวนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่เจือจางความเป็นชาติ ขณะเดียวกันขบวนการดังกล่าวยังได้มีการอ้างถึงหญิงค้าบริการทางเพศ โดยใช้ความเสื่อมเสียทางศีลธรรมที่สังคมส่วนใหญ่มองอาชีพดังกล่าว เป็นอาวุธที่ใช้ต่อต้านรัฐบาลในช่วงเวลานั้น อย่างไรก็ตาม ความเสื่อมเสียทางศีลธรรมดังกล่าว แม้จะถูกกระจายต่อพื้นที่สาธารณะ แต่ในความเป็นจริงกลับสร้างภาพลักษณ์ ภาพจำของหญิงค้าบริการ และทำให้เสียงที่แท้จริงของหญิงค้าบริการนั้นถูกละเลยจากสังคม ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของจิระนันท์ พิตรปรีชา ผู้นำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่มองว่าหญิงค้าบริการนั้นเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของเครื่องประดับสำหรับผู้ชาย (Leslie Ann Jeffrey, 2002, p.48 – 50)

เมื่อหญิงค้าบริการทางเพศมองตัวเอง

มุมมองของหญิงค้าบริการทางเพศในช่วงเวลานั้นก็เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน โดยทางผู้เขียนมองว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากหญิงคนชั่วมาเป็นแรงงานนั้นมี 3 ระดับโดยแบ่งจากพฤติกรรมของหญิงค้าบริการ ระดับแรกอยู่ในสถานะหญิงคนชั่วที่มองว่าการค้าบริการทางเพศนั้นเป็นกรรมที่ตนต้องยอมรับและการเป็นหญิงคนชั่วจะต้องมีความละอายต่อพฤติกรรมและสังคมเดิมที่ตนจากมา ระดับถัดมาได้มีการเปลี่ยนแปลงและมองว่าความชั่วนั้นเป็นเพียงกรอบที่ใช้ควบคุมสังคมเท่านั้นผู้หญิงในอาชีพดังกล่าวก็สามารถทำความดีเช่นกันและสามารถหลุดพ้นออกจากอาชีพดังกล่าวได้ จึงเกิดการส่งเงินจากแรงงานหยาดเหงื่อของตนกลับเข้าไปให้ทางบ้านแต่ก็ยังมีการปิดบังอาชีพที่ตนเองทำอยู่ และระดับสุดท้ายที่มองว่าพฤติกรรมดังกล่าวนั้นเป็นอาชีพและยอมรับถึงสถานะดังกล่าวอย่างเปิดเผย โดยในช่วงทศวรรษ 2510 เหล่าหญิงค้าบริการทางเพศนี้ส่วนใหญ่มักจะอยู่ในระดับที่ 2 เห็นได้จากการสัมภาษณ์หญิงค้าบริการของ ต๊ะ ท่าอิฐ ในหนังสือขบวนการเมียเช่า ที่ได้ตีพิมพ์ใน พ.ศ.2518 กับสำนักพิมพ์บรรณกิจ ที่ได้มีการสัมภาษณ์หญิงค้าบริการหลายรูปแบบ เช่น พนอศรี เมียเช่าในพื้นที่ จังหวัดอุบลราชธานี ที่พื้นเพเป็นคนจังหวัดสุโขทัย แต่โดนหลอกมาขายบริการ ภายหลังได้ตกลงเป็นเมียเช่าให้กับทหารอเมริกัน

“ถ้าหนูแต่งงานกะมันหนูต้องย้ายไปอยู่อเมริกา ไม่เอาหรอกหนูอยากกลับบ้านสุโขทัย เป็นห่วงพ่อแม่กะน้องถ้าหนูไปคงแย่ แล้วไม่รู้ว่าเมื่อไหร่จะได้กลับมาอีก

“แล้วนี่ถ้าครบกำหนดมันจะต้องย้ายกลับแล้วเราจะทำยังไง” ผมถาม

“มันกลับหนูก็กลับบ้าน ตอนนี้เก็บเงินฝากออมสินไว้ได้หลายแล้วพี่ ถึงบ้านหนูก็เป็นคนรวยแล้วบ้านหนูหาเงินกันแต่ละบาทยากเย็นแสนเข็ญยังกะอะไรดี ต้องรับจ้างเขาทำนาจนหน้าดำนั่นแหละ”

(ต๊ะ ท่าอิฐ, 2518, น.14)

ฉวีวรรณ อดีตหมอนวดจากอาบอบนวด ที่เปลี่ยนอาชีพมาเป็นเมียเช่าเพราะรายได้ที่ดีกว่า

“ถ้าจ่าจิมเขากลับ คุณคิดว่าจะกลับกรุงเทพฯ หรือจะอยู่ต่อที่นี่ คุณฉวีวรรณ”

หล่อนนิ่งนึกไตร่ตรอง “ฉันก็ยังบอกคุณไม่ได้หรอก เพราะถ้าแม่ยังแข็งแรงพอจะดูแลลูกฉันได้ บางทีอาจจะอยู่อีกสักปีสองปี อยู่นานก็ได้เงินเพิ่มขึ้น แต่เวลาคิดถึงลูกขึ้นมาก็ไม่อยากอยู่ มันสองจิตสองใจแต่คงจะกลับไปหาลูกเสียละมากกว่า”

“ถ้าคุณไปพบแกแล้วบอกว่ามาพบกับฉัน บอกแกว่าฉันทำงานบริษัทอะไรก็ได้แล้วก็สบายดี แกจะไปมีเรื่องภูมิใจเล่าให้เพื่อน ๆ ที่โรงเรียนฟัง เพราะเวลาแม่จดหมายมาถึงฉันแม่เล่าให้ฟังว่า แกเคยคุยว่าแม่ของเพื่อนแกทำอะไรกันมั่ง แกอยากรู้ว่าฉันทำงานบริษัทอะไร คุณไปหน่อยนะ ฉันจะฝากของไปให้ด้วย”

(ต๊ะ ท่าอิฐ, 2518, น.64 – 66)

เพลิน หญิงสาวที่จบ ป.ก.ศ. ครู ที่ได้ผันตัวมาเป็นเมียเช่าเพราะต้องการเก็บเงิน

“ดิฉันถือว่าเรื่องเงินเป็นความสำคัญอันดับแรก ถ้าแม้คไม่จ่ายให้ฉันเดือนละเท่านี้ เรื่องอะไรดิฉันจะมาอยู่กับเขา เมื่อไรที่ครบกำหนดเขากลับอเมริกา วันนั้นก็เป็นวันสุดท้ายสำหรับอาชีพนี้ของเรา บอกคุณไม่อายหรอกคุณจะเอาไปเขียนอย่างไรก็ช่างขอแต่เพียงอย่าเปิดเผยนามจริงเท่านั้น เวลานี้ดิฉันมีเงินเก็บหลายหมื่นแล้ว จากเงินพิเศษที่แม้คเขาให้บ้าง และจากเงินเดือนบ้าง คุณลองเดาซิคะถ้าแม้คกลับไปแล้วดิฉันจะทำอะไร”

“ผมไม่คิดว่าคุณจะเป็นเมียเช่าอีกต่อไปแน่ ๆ อาจจะเปิดร้านขายของหรือตัดเสื้อผ้าอะไรอย่างนั้น”

หล่อนสั่นศีรษะผมกระจาย “ไม่ค่ะ ฉันจะไปเรียนหนังสือที่อเมริกา ถ้าได้ทรานสคริปต์จากเมืองไทยไป ดิฉันอาจจะได้เทียบไฮท์สคูลของที่นั่น แล้วเริ่มเรียนในมหาวิทยาลัยตั้งแต่ปีหนึ่ง ถ้าโชคดีพอฉันอาจจะกลับมาเมืองไทยอีกครั้ง หรือไม่กลับเลยก็ได้ชั่วชีวิต”

(ต๊ะ ท่าอิฐ, 2518, น.91 – 92)

นอกจากหญิงค้าบริการในพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของฐานทัพสหรัฐฯ แล้ว ในกรุงเทพฯ ที่นอกจากเป็นจุดมุ่งหมายของทหารอเมริกันตามโครงการ R&R ตั้งแต่ พ.ศ.2510 แล้ว ยังเป็นศูนย์กลางของการเที่ยวกลางคืน (Night Life) ของประเทศ ยังพบหญิงค้าบริการอิสระที่มักอยู่ตามถนน ที่ถูกสัมภาษณ์โดยสันติ เศวตวิมล อย่าง จิต หญิงสาวจากจังหวัดฉะเชิงเทราที่ยืนขายบริการอยู่ข้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

ถ้ามีใครถามเธอว่า “เมื่อไหร่จะเลิก” “เลิกให้โง่ ให้กลับไปบ้าหอบฟางที่แปดริ้วเหรอ ไม่สนหรอก” ถึงอย่างไร “อีจิต” คงจะไม่เลิกเป็น “แมลงกลางคืน” แน่นอน เธอเล่าว่า “เดี๋ยวนี้มีเงินฝากออมสินหลายพัน ซื้อนาให้พ่อแม่หลายแปลง ควายก็ซื้อให้ น้องสาวไม่ต้องเป็นลูกจ้างให้ถูกปล้ำ แล้วลูกฉันก็เข้าโรงเรียนสบาย”

(สันติ เศวตวิมล, 2516, น.12 -13)

จากบทสนทนาระหว่างต๊ะ ท่าอิฐ และสันติ เศวตวิมล กับหญิงค้าบริการทางเพศ แสดงให้เห็นว่าหญิงค้าบริการแต่ละคนนั้นจะมีจุดเริ่มต้นและปัจจัยซึ่งพาให้พวกเธอนั้นเข้าสู่อาชีพดังกล่าวแตกต่างกัน แต่เมื่อเข้ามาในอาชีพนี้แล้วกลับมีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกันซึ่งก็คือรายได้จำนวนมากเมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพอื่น เห็นได้จากที่หญิงค้าบริการสามารถเก็บเงินเพื่อตอบสนองความต้องการส่วนตน อย่างไรก็ตามมุมมองทางด้านศีลธรรมนั้นก็ยังคงปรากฏอยู่เช่นกัน โดยเฉพาะด้านความกตัญญูและหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบเพราะยังมีหญิงค้าบริการหลายคนที่มักส่งรายได้จากการขายบริการกลับไปยังที่บ้าน ซึ่งการส่งเงินกลับไปยังบ้านและการมีเงินติดตัวหลังจากออกจากอาชีพดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการยกระดับสถานะของตนได้อย่างเป็นรูปธรรม และยังทำให้หญิงสาวนั้นมีอิสระทางการเงินด้วย

นอกจากนี้การเข้ามาของทหารอเมริกันก็ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มคนดังกล่าวเช่นกัน จากเดิมในช่วงทศวรรษ 2490 หญิงค้าบริการทางเพศที่เป็นที่นิยมในหมู่นักเที่ยวชาวไทยมักจะเป็นกลุ่มผู้หญิงจากภาคเหนือ ที่มีภาพลักษณ์ในรูปแบบอ่อนหวานและเรียบร้อยซึ่งตอบสนองแก่เหล่านักเที่ยวชาวไทยเป็นอย่างมาก แต่เมื่อทหารอเมริกันกลายมาเป็นลูกค้ากลุ่มหลักในธุรกิจการค้าบริการทางเพศในประเทศไทยได้ทำให้ความนิยมหญิงบริการเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยกลุ่มนักเที่ยวชาวอเมริกันมักนิยมผู้หญิงจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีลักษณะแปลกใหม่ (Exotic) สำหรับสังคมอเมริกันกล่าวคือผู้หญิงจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นมีสีผิวที่คล้ำเป็นลักษณะผิวสีน้ำตาล ขณะที่สีผิวของผู้หญิงจากภาคเหนือนั้นถูกมองว่าสีผิวซีด (พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์, ศุภวัฒนากร วงศ์ธนวสุ และทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ, 2543, น.22) ด้วยความนิยมของหญิงสาวจากพื้นที่ดังกล่าวจึงทำให้ผู้หญิงที่ไม่ประสบความสำเร็จในด้านการแต่งงาน ซึ่งในสมัยก่อนมักถูกมองว่าเป็นผู้หญิงที่ไร้ค่านั้นตัดสินใจมาประกอบอาชีพดังกล่าวโดยเฉพาะเมียเช่าที่สามารถยกระดับเป็นเมียฝรั่งได้ และการประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมในฐานะเมียฝรั่งนั้นก็เป็นการยกระดับสถานะของครอบครัวภายในชุมชน จึงทำให้ผู้หญิงวัยรุ่นในพื้นที่ตัดสินใจประกอบอาชีพตาม อาจกล่าวได้ว่าการเข้ามาของทหารอเมริกันได้มีการขยายขอบเขตของหญิงค้าบริการทางเพศในประเทศไทยให้มีลักษณะกว้างขึ้นมากกว่าเดิม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรูปแบบการค้าบริการทางเพศในช่วงเวลาทศวรรษ 2520 - 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่หลังจากสหรัฐอเมริกาได้ทำการถอนทัพออกจากประเทศ และประเทศไทยที่มุ่งเน้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งจะมีภาพจำของหญิงค้าบริการทางเพศในสงครามเวียดนามเป็นภาพจำของนักท่องเที่ยวต่างชาติมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปและอภิปรายผล

สหรัฐอเมริกาถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานะของหญิงค้าบริการในประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงจากหญิงคนชั่วมาเป็นแรงงานได้เนื่องมาจากการวางพื้นฐานเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในช่วงทศวรรษ 2490 และเปลี่ยนจากแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือนมาเป็นแรงงานในภาคบริการในช่วงทศวรรษ 2500 หลังจากที่ทหารอเมริกันได้เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย ทั้งในรูปแบบของการเป็นแรงงานรับจ้างในสถานประกอบการและแรงงานอิสระจากอาชีพบริการของผู้หญิงไปฝึกอบรมมาประกอบอาชีพอิสระ มีรายได้เลี้ยงตนเองได้อย่างแพร่หลายได้แก่รับจ้างตัดเสื้อ เสริมสวยด้วยการแต่งหน้าทำผม (วิลลา วิลัยทอง, 2560, น.67 - 90) ผู้หญิงที่จบการศึกษาสูงขึ้นเริ่มเข้าสู่แรงงานภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัวมากขึ้น (ปิยะพร จันวัน, 2547). และผู้หญิงที่เป็นแรงงานที่มีการเคลื่อนย้ายจากชนบทเข้าสู่สังคมเมืองที่โรงงานอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัว (จิรกาญจน์ สงวนพวก, 2538)

โดยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาได้เขามาปูพื้นฐานเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตั้งแต่ช่วง พ.ศ.2493 โดยความเป็นทุนนิยมดังกล่าวได้ทำให้ศีลธรรมของสังคมไทยที่เกิดจากการควบรวมระหว่างพุทธศาสนาและแบบวิกตอเรียนเกิดความเสื่อมถอยลง ซึ่งส่งผลต่อสังคมไทยในทุกด้านรวมไปถึงหญิงค้าบริการทางเพศเองที่เริ่มมองว่าตนเองเป็นแรงงานเช่นเดียวกัน ขณะเดียวกันความรู้แบบด้านสังคมศาสตร์แบบอเมริกันเองก็ได้ตอบสนองต่อความต้องการของรัฐบาลในการจัดการปัญหาหญิงค้าบริการเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสหประชาชาติ จึงทำให้เกิดพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณีใน พ.ศ.2503 ขึ้น

อย่างไรก็ตามการเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยของสหรัฐอเมริกาได้ทำให้สถานะแรงงานของหญิงค้าบริการนั้นมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการเติบโตของธุรกิจทางเพศสำหรับทหารอเมริกันที่ต้องการผ่อนคลายความเครียดระหว่างรบ ประกอบกับที่การค้าบริการทางเพศที่มีการแฝงตัวกับสถานบริการ จึงทำให้รัฐบาลได้มีการออกพระราชบัญญัติสถานบริการ ใน พ.ศ.2509 ขึ้น ซึ่งการออกกฎหมายดังกล่าวเป็นการยอมรับแบบทางอ้อมของรัฐบาลถึงการมีอยู่ของอาชีพนี้ จนทำให้ในต้นทศวรรษ 2510 รัฐบาลได้มีการทำสัญญากับสหรัฐอเมริกาเพื่อให้ประเทศไทยเป็นสถานที่พักผ่อนของทหารอเมริกันในสงครามผ่านโครงการ R&R Service ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวประเทศไทยจำนวนมาก ขณะที่ในมุมมองสังคมทั่วไปนั้น การเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยก่อให้เกิดการจ้างงานจำนวนมาก เกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานของแรงงานซึ่งหญิงค้าบริการก็มีลักษณะดังกล่าวเช่นเดียวกัน ประกอบกับการที่หญิงค้าบริการนั้นเป็นปัจจัยเร่งให้เหล่าทหารอเมริกันมีการใช้จ่ายซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจภายในท้องถิ่นดีขึ้น ขณะเดียวกันด้านความสำเร็จของหญิงค้าบริการที่อยู่ในลักษณะเป็นรูปธรรม กล่าวคือมีรายได้จำนวนมากส่งกลับไปให้ที่บ้านซึ่งถือว่าเป็นการยกระดับสถานะของครอบครัวภายในชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนไม่ได้มองว่าหญิงค้าบริการเป็นหญิงที่ผิดศีลธรรมเฉกเช่นอดีต ขณะที่ในมุมมองของหญิงค้าบริการทางเพศเองก็มองว่าการค้าบริการทางเพศนั้นเป็นเพียงอาชีพที่อยู่ในสถานะแรงงานภาคบริการเท่านั้น และมองว่ารายได้จำนวนมากนั้นเป็นสิ่งสำคัญกว่า อย่างไรก็ตามพื้นฐานทางศีลธรรมก็ยังคงปรากฏอยู่ในความคิดของหญิงค้าบริการผ่านเหตุผลที่หญิงเหล่านี้ต้องการเงินจำนวนมาก ส่วนใหญ่มักจะเป็นการส่งเสียเลี้ยงดูคนในครอบครัว

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในบทความดังกล่าว ท่าทีของภาครัฐต่อการค้าบริการทางเพศนั้นเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะรัฐบาลได้ออกกฎหมายมาควบคุมตั้งแต่ พระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2503 แต่ก็ไม่สามารถใช้ได้จริงเนื่องจากมีปัจจัยสำคัญอย่างการเข้ามาตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย ซึ่งทำให้มีทหารและพลเรือนอเมริกันที่เป็นชายฉกรรจ์เข้ามาในประเทศไทยจำนวนมาก ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวนั้นเป็นกลุ่มลูกค้าใหม่ที่ทำให้การค้าบริการทางเพศเกิดการขยายตัวมากขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลมองเห็นว่าการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากชาวต่างชาติในช่วงนี้สามารถสร้างรายได้มหาศาลให้กับประเทศได้ จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐบาลไม่สามารถจัดการอาชีพหญิงค้าบริการทางเพศได้อย่างจริงจัง เพราะการค้าบริการทางเพศก็ถือได้ว่าเป็นภาพลักษณ์ที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยวในไทยในมุมมองของนักท่องเที่ยวต่างชาติ การค้าบริการทางเพศในมิติการท่องเที่ยวของประเทศไทยจึงอาจเป็นหัวข้อที่น่าสนใจในการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เอกสารอ้างอิง

การุณย์ ศุภมิตรโยธิน. (2564). **การเปลี่ยนแปลงย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมาและโอกาสในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์.** วารสารสถาปัตยกรรม การออกแบบและการก่อสร้าง, 3(1): 13 – 26.

จิรกาญจน์ สงวนพวก. (2538). **การเคลื่อนไหวของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้า พ.ศ. 2504-2519.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จีรศักดิ์ เรืองบุญ. (2563). **ปัญหาการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการให้บริการทางเพศ ในระบบกฎหมายไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายมหาชน, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2543). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย.** สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฉัตรียา เลิศวิชา และพรพิไล เลิศวิชา. (2556). ทบทวนฐานะของ “ชนชั้นล่าง” ในสังคมไทย. ใน **ด้วยรัก: ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม.** สร้างสรรค์.

ณรงค์ จันทร์เรือง. (2536). **เทพธิดาโรงแรม.** (พิมพ์ครั้งที่ 6). ดอกหญ้า.

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2526). **โสเภณีกับนโยบายของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2411 – 2503.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ต๊ะ ท่าอิฐ. (2518). **ขบวนการเมียเช่า.** บรรณกิจ.

ถนัด คอมันตร์. (2516). **ปัญหาทหารต่างด้าวในประเทศไทยและนโยบายต่างประเทศของไทย.** สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 11(5): 28 – 38.

ธุวพล ทองอินทราช. (2563). **วาทกรรมว่าด้วยโสเภณีในสังคมไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

นิรันดร์ ประเสริฐกุล. (2516). **กามารมณ์กับสงคราม.** สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 11(6): 101 – 102.

นิวัตร สุวรรณพัฒนา. (2541). **ชุมชนค้าประเวณี.** ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปราศรัย ศิริปรีชาพงศ์. (2542). **โสเภณีเด็กหญิงในเขตเทศบาลเมืองนครพนม.** วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปิยะพร จันวัน. (2547). **ทัศนะของ "ผู้หญิงทำงาน" ในสังคมไทย พ.ศ. 2500-2516.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประวัติศาสตร์นอกตำรา. (2565). **สงครามเวียดนาม สู่ตำนานเมียเช่า เมียฝรั่ง และลูกครึ่งในสังคมไทย l ประวัติศาสตร์นอกตำรา EP.129.** สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=Rs5yNX5N9ho

พงษ์ศักดิ์ ปัตถา. (2550). **ผลกระทบของฐานทัพสหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองอุดรธานี พ.ศ. 2505 – 2520.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา, คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. (2569).เรื่องหญิงคนชั่ว ใน **ผสมผสาน.** สืบค้นจาก https://vajirayana.org/%E0%B8%9C%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%9C%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%99

พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล. (2546). **ผู้หญิงไทยในกฎหมายตราสามดวง : จากผู้หญิงเป็นใหญ่ ถึงผู้หญิงเป็นควายผู้ชายเป็นคน.** วารสารอักษรศาสตร์, 32(1): 246 - 302

พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์, ศุภวัฒนากร วงศ์ธนวสุ และทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ. (2543). **ลักษณะและความสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวและผู้ขายบริการทางเพศในประเทศไทย.** พระธรรมขันต์

พระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ.2503. (2503, 1 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 77 ตอน 89ก น.894 – 901.

พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. 2499. (2499, 7 พฤศจิกายน). **ราชกิจจานุเบกษา.** เล่ม 73 ตอน 92ก น.1 – 64.

พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ.2509. (2509, 4 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา.** เล่ม 83 ตอน 88ก น.627 – 228.

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2565). **'หญิงคนชั่ว' โสเภณีที่กดทับตัวเองด้วยแอกศีลธรรม – นิยายเปลือยชีวิตชนชั้นล่างใต้เงาปฏิวัติสยาม 2475.** สืบค้นจาก https://www.the101.world/the-prostitute/

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2494). **ประมวลบทพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคปกิณกะ.** พระจันทร์.

ยุวรี โชคสงวนทรัพย์. (2554). **กิจการสถานบันเทิงในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2484 – 2545.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยศ สันตสมบัติ. (2535). **แม่หญิงสิขายตัว ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย.** สถาบันท้องถิ่นพัฒนา.

รงค์ วงษ์สวรรค์. (2552). **ตาคลี น้ำตาไม่มีเสียงร้องไห้.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). สามัญชน.

รงค์ วงษ์สวรรค์. (2552). **สัตหีบ ยังไม่มีลาก่อน.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). สามัญชน.

รงค์ วงษ์สวรรค์. (2557). **สนิมสร้อย.** (พิมพ์ครั้งที่ 9). แพรว.

วิลลา วิลัยทอง. (2560). โรงเรียนเสริมสวย การตลาดความงาม และ "ผมสวยทันสมัย" ในสังคมไทยยุค "พัฒนา" ใน **ความ(ไม่)เป็นสมัยใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและความย้อนแย้งของไทย.** ศยาม

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2516). **เมืองไทยไม่ใช่กรุงเทพ/ การถอนทัพของอเมริกันกับเศรษฐกิจไทย.** สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 11(5): 20.

ลำพรรณ น่วมบุญลือ. (2519). **สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิสุทธิ์ เวชราภรณ์. (2566). **มองโลกมองไทย: เกิดอะไรขึ้นกับสังคมศาสตร์ (ไทย).** วารสารมานุษยวิทยา, 6(2), 179 – 234.

ศิลปวัฒนธรรม. (1 พฤษภาคม 2566). **หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดแรงงานอีสานอพยพ "ขั่วคราว" เข้ากรุงเทพฯ.** สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_69898

สมเกียรติ วันทะนะ. (2525). **วิวัฒนาการชนชั้นแรงงานไทยเค้าโครงประวัติศาสตร์แรงงานครบรอบสองร้อยปี.** สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สมศรี ชัยวณิชยา และเหมวรรณ เหมะนัค. (2556). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเมืองอุบลราชธานีระหว่าง พ.ศ. 2435 – 2520.** คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

สมศักดิ์ อมรศิริพงศ์. (2557). **ประวัติศาสตร์การศึกษาสังคมสงเคราะห์นานาชาติ.** วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ มหาวิทยาลัยมหิดล, 1(2), 251

สันติ เศวตวิมล. (2516). **บางกอกเสเพล.** สวนอักษร

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. **สร0201.51/2**. เรื่องการปราบปรามหญิงโสเภณี และเด็กจรจัด, โครงการจัดระเบียบและงบประมาณสงเคราะห์หญิงโสเภณี(สร้างสถานสงเคราะห์เกาะเกร็ด) (17 พ.ย. 2498 – 14 ม.ค. 2500).

อินแกรม, เจมส์ ซี. (2552). **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970.** แปลโดย ชูศรี มณีพฤกษ์, เฉลิมพจน์ เอี่ยมกมลา. มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

Barmé, Scot. (2006). **Women, Man, Bangkok: Love, Sex and Popular Culture in Thailand.** Silkworm

Jeffrey, Leslie Ann. (2002). **Sex and Borders Gender, National Identity, and Prostitution Policy in Thailand.** Silkworm.

Pornphant Ouyyanont. (2001). **The Vietnam War and Tourism in Bangkok's Development, 1960-70.** Southeast Asian Studies, 39(2), 157 – 187.

Wipawee Srifa. (2024). **Escaping the Peripherality: Local Experiences of the US Military Presence in Northeast Thailand.** Doctor of Philosophy thesis, School of Arts and Humanlities, History, Claremont Graduate University.

การใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัยในจังหวัดเชียงใหม่
The Use of Abandoned Temples by Youth as Contemporary Cultural Spaces in Chiang Mai

สุดารัตน์ บุญรอด[1]
หฤทัย รุจิระถาวรวิทย์[2]
มนฤทัย ไชยวิเศษ[3]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการให้ความหมายวัดร้างของคนรุ่นใหม่ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมองว่าคนรุ่นใหม่สามารถสร้าง และต่อรองความหมายให้แก่พื้นที่ทางสังคมได้ ภายใต้บริบทวัฒนธรรมร่วมสมัยดังปรากฏผ่านกรณีวัดร้างที่มีการให้ความหมาย และการใช้ประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยได้เก็บข้อมูลในปี พ.ศ. 2568 กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยคนรุ่นใหม่อายุระหว่าง 18 - 45 ปี ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับวัดร้าง และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยหน่วยงานรัฐ พระสงฆ์ นักท่องเที่ยว รวมถึงคนในพื้นที่ จำนวน 13 คน โดยใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ขณะที่การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นจำนวน 30 คน

ผลการศึกษาพบว่า คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 97) ยังคงนิยาม "วัดร้าง" ในความหมายดั้งเดิมว่าเป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา และขาดกิจกรรมทางศาสนา อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เปลี่ยนไปคือการใช้ประโยชน์ของวัดร้าง ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงสู่การเป็นพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัยที่เปิดกว้างต่อการสร้างสรรค์และการแสดงออกอย่างอิสระ เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับวัฒนธรรมวัยรุ่น พบว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ สื่อสังคมออนไลน์

คำสำคัญ: *วัดร้าง คนรุ่นใหม่ วัฒนธรรมร่วมสมัย*

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the meanings of abandoned temples among the younger generation, and 2) to examine the factors influencing the use of abandoned temples among the younger generation. This study employed both quantitative and qualitative research methods. The researcher viewed that the younger generation could construct and negotiate meanings for social spaces within the context of contemporary culture, as reflected in the case of abandoned temples, whose meanings and uses have changed from the past. Research data were collected in 2025. The sample group consisted of individuals aged 18 – 45 who had experiences related to abandoned temples. For the qualitative research, purposive sampling was employed, including government officials, monks, tourists, and local residents. The research

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขานวัตกรรมสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
[2] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขานวัตกรรมสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
[3] อาจารย์ที่ปรึกษา, อาจารย์ประจำหลักสูตรนวัตกรรมสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

instruments included in-depth interviews and participant observation with 13 informants. For the quantitative research, questionnaires were conducted with 30 respondents.

The findings revealed that most of the younger generation (97%) still defined “abandoned temples” according to the traditional meaning as temples without resident monks and lacking religious activities. However, what has changed is the use of abandoned temples, which has shifted toward becoming contemporary cultural spaces that are open to creativity and free expression. By analyzing alongside youth culture, the findings showed that the major factors influencing the use of abandoned temples among the younger generation included architecture, history, culture, and social media.

Keywords: *Abandoned Temple, Younger Generation, Contemporary Culture*

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาและวัดมาอย่างยาวนาน ประชากรในประเทศไทย 94.6% นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนา เป็นหัวใจของชุมชน เป็นสถานที่เรียนรู้ ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม และเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางสังคมที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ความเป็นไทย และจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพุทธศาสนา ในประเทศไทยปัจจุบันพบว่ามีปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาหลายด้าน เช่น ในด้านกายภาพ มีวัดหลายแห่งถูกทอดทิ้งเป็นวัดร้าง ดังข้อมูลจากทะเบียนศาสนสมบัติกลางและวัดร้างทั่วประเทศไทย (สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2565) ระบุว่าปัจจุบันเชียงใหม่มีวัดจำนวน 1,486 แห่ง แต่มีจำนวน 912 แห่ง หรือร้อยละ 62.19 อยู่ในสภาพเป็นวัดร้าง ซึ่งแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพื้นที่ทางศาสนาที่เปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ตามในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นใหม่กับวัดได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ที่สังคมกำลังเคลื่อนไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ “วัดร้าง” หรือวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษากลับกลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่อย่างคาดไม่ถึง แทนที่วัดร้างจะถูกทอดทิ้งให้เสื่อมสภาพกลับมีกระแสใหม่ในหมู่คนรุ่นใหม่ที่หันมาสนใจวัดร้างในฐานะพื้นที่แห่งประสบการณ์ และการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมอย่างน่าสนใจ ปรากฏการณ์แฟชั่นการเที่ยววัดร้างของคนรุ่นใหม่กำลังเป็นที่นิยมในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองที่มีรากฐานวัฒนธรรม และสังคมร่วมสมัย คนรุ่นใหม่จำนวนมากเดินทางไปเยี่ยมชมวัดร้างเพื่อสร้างคอนเทนต์ลงสื่อออนไลน์ เช่น TikTok หรือ Instagram สื่อสังคมออนไลน์จึงมีบทบาทสำคัญในการผลิตซ้ำภาพแทนของวัดร้างในฐานะพื้นที่เชิงสุนทรียภาพ และวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งเอื้อต่อการแสดงออกเชิงอัตลักษณ์ของคนรุ่นใหม่ผ่านการถ่ายภาพ การแต่งกาย และการสร้างคอนเทนต์ดิจิทัล วัดร้างจึงกลายเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงอดีตเข้ากับปัจจุบันผ่านสายตาของคนรุ่นใหม่ โดยคนรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งให้ความสำคัญกับสุนทรียภาพ บรรยากาศ และประสบการณ์เฉพาะตน ควบคู่ไปกับการรับรู้คุณค่าทางจิตวิญญาณในรูปแบบที่แตกต่างจากกรอบศาสนาแบบดั้งเดิม การใช้วัดร้างในลักษณะนี้ยังสอดคล้องกับแนวโน้มของสังคมร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับ ประสบการณ์เฉพาะตน และ การสร้างอัตลักษณ์ ผ่านการเดินทางในระดับประเทศ ปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมในสังคมไทยยุคดิจิทัล ดังนั้น การศึกษาการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัย จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการให้ความหมายวัดร้างของคนรุ่นใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่

นิยามศัพท์

คนรุ่นใหม่ หมายถึง กลุ่มประชากรในช่วง Generation Y และ Generation Z (ช่วงอายุระหว่าง 18 – 45 ปี) ซึ่งเติบโตท่ามกลางบริบทความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัล ส่งผลให้มีรูปแบบการใช้ชีวิต การรับรู้ข้อมูล และการแสดงออกทางสังคมที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน โดยมักให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจก อิสระเสรีในการแสดงออก และใช้สื่อดิจิทัลเป็นพื้นที่ในการสร้างอัตลักษณ์และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (พงษ์เทพ บุญกล้า, 2556; สหวรัชญ์ พลหาญ, 2566)

วัดร้าง หมายถึง วัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา ไม่สามารถประกอบศาสนกิจหรือดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ตามปกติ โดยอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, 2505) อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาครั้งนี้ วัดร้างยังหมายรวมถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ถูกคนรุ่นใหม่นำมาใช้และให้ความหมายใหม่ภายใต้บริบทสังคมร่วมสมัย

วัฒนธรรมร่วมสมัย หมายถึง การผสมผสานทางความคิดรวมถึงวัฒนธรรมภายนอกของวัฒนธรรมตนเอง ทำให้เกิดการคัดสรรของวัฒนธรรมต่าง ๆ หล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมนั้น ๆ สู่วัฒนธรรมร่วมสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสภายนอก และมีความเป็นสากลมากขึ้น (กัมพล แสงเอี้ยม, 2559)

แนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเรื่อง การใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัยในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับดังนี้

แนวคิดวัฒนธรรมย่อยและการประกอบสร้างความหมายใหม่ (Subculture and Bricolage) Dick Hebdige (1979) ได้เสนอแนวคิดวัฒนธรรมย่อย (Subculture) ว่าเป็นกระบวนการที่กลุ่มวัยรุ่นพยายามสร้างอัตลักษณ์และพื้นที่ของตนเองเพื่อต่อรองกับวัฒนธรรมกระแสหลัก ผ่านกระบวนการที่เรียกว่า "Bricolage" หรือการประกอบสร้างความหมายใหม่ โดยเป็นกระบวนการนำสิ่งของ สัญลักษณ์ หรือพื้นที่ ที่มีอยู่เดิมในสังคมมาดัดแปลงและให้ความหมายใหม่ที่ต่างไปจากเดิม แนวคิดดังกล่าวสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์การใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากวัดร้างซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ศาสนาและมีความหมายเชิงศักดิ์สิทธิ์ตามคติทางศาสนาแบบดั้งเดิม ถูกคนรุ่นใหม่นำมาตีความ และใช้งานใหม่ภายใต้บริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว การถ่ายภาพ การสร้างคอนเทนต์บนสื่อสังคมออนไลน์ และการใช้พื้นที่เพื่อพักผ่อน หรือแสวงหาประสบการณ์เฉพาะตน กระบวนการดังกล่าวจึงเป็นการประกอบสร้างความหมายใหม่ให้แก่พื้นที่วัดร้าง วัดร้างจึงกลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เปิดให้เกิดการแสดงออกเชิงอัตลักษณ์ของคนรุ่นใหม่ในยุคดิจิทัล แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2553) ที่มองว่าคนรุ่นใหม่ไม่ได้เป็นผู้รับวัฒนธรรมจากสังคม แต่เป็นผู้กระทำการทางวัฒนธรรมที่สามารถนิยามและสร้างความหมายใหม่ให้แก่สิ่งรอบตัวและพื้นที่ทางสังคมได้

แนวคิดวัฒนธรรมวัยรุ่น (Youth Culture) ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2553) ได้อธิบายวัฒนธรรมวัยรุ่น (Youth Culture) ว่าเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติเฉพาะกลุ่มของคนหนุ่มสาวในช่วงวัยแห่งการเปลี่ยนผ่าน โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ในยุค Generation Y และ Generation Z ซึ่งเป็นวัยที่พยายามสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของตนเองขึ้นเพื่อตอบสนองต่อภาวะความรู้สึกแปลกแยกจากกฎเกณฑ์เดิมของสังคม ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยายุคหลัง มุมมองต่อวัยรุ่นได้เปลี่ยนแปลงจากการมองว่าเป็นเพียงกลุ่มที่เปราะบางไปสู่การพิจารณาวัยรุ่นในฐานะ ผู้กระทำการทาง

วัฒนธรรม (Cultural Actors) ที่มีศักยภาพในการเลือก ตีความ และสร้างความหมายใหม่ให้กับสิ่งรอบตัว เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมภายในกลุ่มและบรรลุอัตลักษณ์ปัจเจกที่อยู่นอกเหนือกรอบกำหนดของชนชั้น การศึกษา หรืออาชีพ การแสดงออกของคนรุ่นใหม่จึงมักเป็นไปอย่างจงใจผ่านการสร้างสรรค์ หรือสไตล์ (Style) เพื่อสร้างความแตกต่าง โดยมีการเจรจาต่อรอง และปรับใช้มรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและค่านิยมใหม่ในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

แนวคิดพุทธศาสนาประชานิยม (Popular Buddhism) พัฒนา กิติอาษา (2555) ได้อธิบายปรากฏการณ์ พุทธศาสนาประชานิยม ว่าเป็นรูปแบบของศาสนาที่ปรับตัวเข้าสู่ระบบทุนนิยมและวัฒนธรรมการบริโภคของมวลชน โดยความศักดิ์สิทธิ์ถูกนำมาผสมผสานกับไลฟ์สไตล์เพื่อเยียวยาความรู้สึก และตอบสนองความต้องการทางจิตใจอย่างรวดเร็ว (Instant Healing) แนวคิดดังกล่าวสามารถใช้อธิบายความสนใจของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อวัดร้างได้ เนื่องจากคนรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งไม่ได้เข้าหาพื้นที่วัดร้างผ่านพิธีกรรมทางศาสนาแบบดั้งเดิม หากแต่เข้าถึงผ่านการแสวงหาความสงบ ความลี้ลับ สุนทรียภาพ และประสบการณ์ทางจิตวิญญาณในรูปแบบร่วมสมัย ซึ่งสัมพันธ์กับวัฒนธรรมดิจิทัล การถ่ายภาพ และการสร้างคอนเทนต์บนสื่อสังคมออนไลน์ วัดร้างจึงไม่ได้ถูกมองในฐานะพื้นที่ศาสนาแบบดั้งเดิม แต่กลายเป็นพื้นที่แห่งการพักผ่อน การแสวงหาประสบการณ์เฉพาะตน และการเยียวยาจิตใจในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัยมากขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จารุกิตติ์ พิริยสุวัฒน์ และคณะ (2563) จากการศึกษา “พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ จังหวัดเลย” ชี้ว่าเมื่อคนรุ่นใหม่ได้รับชุดข้อมูลที่ไม่ได้ผ่านการกลั่นกรอง นำไปสู่การแสดงออกทางศาสนาในลักษณะที่ไม่เหมาะสม เช่น การวิพากษ์กรณีพระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ซึ่งถูกเผยแพร่ในวงกว้างผ่านสื่อออนไลน์ ส่งผลให้ศาสนาถูกมองในแง่ลบและก่อให้เกิดความรู้สึกหมดศรัทธา จนไม่เห็นถึงความสำคัญของศาสนา

ถนอม บุษบางาม (2568) จากการศึกษา “การเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนาในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ของประเทศไทย” ได้กล่าวว่า คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มีท่าทีเปิดกว้างต่อการเรียนรู้ทางศาสนาในหลากหลายรูปแบบ สามารถปรับทัศนคติและแนวทางปฏิบัติให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต หรือบางส่วนอาจมิได้ยึดติดกับศาสนาใดโดยเฉพาะ แต่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองและคุณค่าทางจิตวิญญาณแทน

Yu Cao, Zhuoyu Kong (2024) ศึกษาวิจัยเรื่อง “จากวัดถึงจิตวิญญาณ: การสำรวจแรงขับเคลื่อนทางสังคมและความลึกซึ้งทางจิตวิทยาของปรากฏการณ์การท่องเที่ยววัดในหมู่คนรุ่นใหม่” เพื่อวิเคราะห์แรงจูงใจเชิงจิตวิทยาและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของวัดในมุมมองของคนรุ่นใหม่ และเพื่อศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการท่องเที่ยววัดในกลุ่มคนรุ่นใหม่ มีกลุ่มตัวอย่าง คือ คนรุ่นใหม่ อายุระหว่าง 18-25 ปี ที่เคยเดินทางไปท่องเที่ยววัดในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมาจำนวน 30 คน ด้วยการสัมภาษณ์ และใช้เทคนิค Photo Voice เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสื่อสารความรู้สึกที่มีต่อวัดผ่านภาพถ่าย จากนั้นนำข้อมูลมาถอดความและวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงประเด็น การศึกษาวิเคราะห์แรงจูงใจเชิงจิตวิทยาและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของวัดในมุมมองของคนรุ่นใหม่ พบว่าคนรุ่นใหม่ใช้การไปวัดเป็นวิธีเยียวยาจิตใจ หลีกหนีความเครียด และค้นหาตัวตน โดยมองวัดเป็นพื้นที่สงบที่ช่วยให้เกิดความผ่อนคลาย ทบทวนตัวเอง และเชื่อมโยงกับจิตวิญญาณในแบบร่วมสมัย และการศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการท่องเที่ยววัดในกลุ่มคนรุ่นใหม่ พบว่าแรงจูงใจหลักของคนรุ่นใหม่ในการท่องเที่ยวคือการได้รับอิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์ การถ่ายภาพและแฟชั่นการเที่ยววัด ความนิยมในเรื่องนี้เป็นกับวัดที่ไม่ได้เน้นพิธีกรรมทางศาสนา และการไปวัดกับกลุ่มเพื่อนโดยมองว่าวัดเป็นพื้นที่วัฒนธรรมและสถานที่พักผ่อนเชิงจิตใจ

อภิชญา โออินทร์ (2561) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สุมหัวกันในที่ที่สาม กระบวนการตามหาชุมชนทางวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ในนครตรัง” เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดอุปสงค์และอุปทานของที่ที่สาม ที่มีลักษณะเฉพาะของคนรุ่นใหม่ใช้แบบสอบถามโดยมุ่งหาคำตอบจากกลุ่มเป้าหมายที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปถึง 35 ปี แหล่งที่มาของคำตอบมี 3 ช่องทาง ได้แก่ การ

กรอกแบบสอบถามออนไลน์ การวางแบบสอบถามตามจุดที่เป็นที่ที่สาม และการขอความช่วยเหลือในการแจกแบบสอบถามตามโรงเรียนและหน่วยงาน รวม 610 ชุด ผลการศึกษาพบว่า วัดแบบเดิมเริ่มไม่ตอบโจทย์บางอย่างของสังคม พระอาวุโสกับพระรุ่นใหม่มีแนวคิดที่ต่างกัน หากไม่สามารถเชื่อมและทำความเข้าใจระหว่างรุ่นได้ วัดอาจถูกตัดขาดไปจากสังคม

แทนวุธธา ไทยสันทัด (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วัดร้าง ปัญหาและโอกาสสำหรับเมืองเก่าเชียงใหม่” เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยอันจะนำความยั่งยืนมาสู่วัดร้าง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งกลุ่มและลำดับความเกี่ยวข้องกับวัดร้างนั้น ๆ แล้วจึงสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการจากกลุ่มผู้ใช้ที่แปรผันตามบริบทของวัดร้างโดยไม่กำหนดอายุและอาชีพจำนวน 33 คน ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาความไม่ยั่งยืนได้แก่ การคิดว่าเป็นโบราณสถานที่ตายแล้ว (Dead Monument) และพบว่าสังคมยังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนต่อวัดร้างอีกด้วย ดังนั้นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการรับรู้จึงเป็นการแก้ปัญหาในขั้นแรก ในขั้นต่อมาการพิจารณาถึงสภาพของวัดร้างในปัจจุบันที่แตกต่างกันออกไปจะนำไปสู่การพัฒนาสภาพพื้นที่ที่จับต้องได้ไปพร้อม ๆ กันทั้งด้านกายภาพและกิจกรรม โดยยึดหลักความมีชีวิตและความต่อเนื่องในการพัฒนาโดยคำนึงทั้งคุณค่าที่จับต้องได้และไม่ได้ไปพร้อมกัน

ภพพล ปลื้มวงศ์โรจน์ และ พิริยะ ผลพิรุฬห์ (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและความภาคภูมิใจในตนเองของวัยรุ่น: หลักฐานเชิงประจักษ์จากวัยรุ่นชาวพุทธในประเทศไทย” เพื่อหาความสัมพันธ์เชิงปริมาณระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนากับความภาคภูมิใจในตนเองของวัยรุ่นชาวพุทธ โดยใช้แบบสำรวจกับวัยรุ่นชาวพุทธจำนวน 1,648 คน จากการศึกษาพบว่า การทำกิจกรรมทางศาสนาที่ผ่อนคลาย และไม่ถูกควบคุมการกระทำ สามารถเลือกทำกิจกรรมได้อย่างอิสระ จะทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และความภาคภูมิใจที่สูงขึ้นในกลุ่มวัยรุ่นชาวพุทธในประเทศไทย

จากการการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า คนรุ่นใหม่ในสังคมร่วมสมัยมิได้เป็นเพียงผู้รับวัฒนธรรมจากสังคม แต่เป็นผู้กระทำการทางวัฒนธรรมที่สามารถเลือก ตีความ และสร้างความหมายใหม่ให้แก่พื้นที่ต่าง ๆ ภายใต้บริบทสื่อดิจิทัลและวิถีชีวิตร่วมสมัย แนวคิดวัฒนธรรมย่อย (Subculture) และการประกอบสร้างความหมายใหม่ (Bricolage) ของ Dick Hebdige ช่วยอธิบายการที่คนรุ่นใหม่นำวัดร้างซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ศาสนา มาปรับใช้และให้ความหมายในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัย ขณะที่แนวคิดวัฒนธรรมวัยรุ่นของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และ แนวคิดพุทธศาสนาประชานิยม ของ พัฒนา กิติอาษา ช่วยอธิบายบทบาทของคนรุ่นใหม่ในการสร้างอัตลักษณ์ การใช้สื่อดิจิทัล และการเข้าถึงจิตวิญญาณในรูปแบบร่วมสมัย ซึ่งนำไปสู่การศึกษาการให้ความหมายและปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาการให้ความหมายต่อวัดร้างและปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เคยเดินทางไปยังวัดร้าง มีประสบการณ์ต่อวัดร้าง โดยมีอายุระหว่าง 18 – 45 ปี ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sample) ได้แก่กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) จำนวน 13 คน/รูป ซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐ พระสงฆ์ นักท่องเที่ยว และคนในพื้นที่ ต่อมากลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) ในการสุ่มเลือกผู้ทำแบบสอบถามจำนวน 30 นี้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบกำหนดโควตา (Quota Sampling) โดยกำหนดไว้ว่าจะต้องเป็นนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ต่อวัดร้าง และมีอายุระหว่าง 18 – 45 ปี ประกอบด้วยนักท่องเที่ยววัดผาลาด 10 คน วัดพระธาตุแสงจันทร์ 10 คน และวัดอีก้าง 10 คน รวม 30 คน โดยข้อมูลเชิงปริมาณดังกล่าวมีสามารถสะท้อนแนวโน้มความคิดเห็นและประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่างเบื้องต้น และใช้ประกอบการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และการสังเกตภาคสนาม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ซึ่งสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ประสบการณ์และทัศนคติที่มีต่อวัดร้าง มุมมองวัดร้างในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นแบบสอบถามปลายปิด และสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับ ความหมายของวัดร้างและการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยมีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Sami - Structured Interview) โดยมีประเด็นเกี่ยวกับความหมาย ปัจจัย การจัดการ และการอนุรักษ์วัดร้าง และเพิ่มเติมด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสอบถาม และการจดบันทึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เข้าร่วมการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเก็บข้อมูลที่วัดร้างในจังหวัดเชียงใหม่ได้แก่ วัดผาลาด วัดพระธาตุแสงจันทร์ วัดอีก้าง และวัดหนองเตา ระหว่างเดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน 2568 โดยทำการคัดเลือกจากปัจจัยที่แตกต่างกันดังนี้ 1) วัดผาลาดเป็นวัดร้างที่ได้รับการบูรณะและฟื้นฟูให้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว อีกทั้งยังได้รับความนิยมมากในสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2) วัดพระธาตุแสงจันทร์ เป็นวัดที่มีสถานภาพเป็นโบราณสถาน แต่ยังคงมีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมและมีการใช้พื้นที่บริเวณโดยรอบจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยหน่วยงานรัฐและชุมชน 3) วัดอีก้าง เป็นวัดร้างที่อยู่ในเขตพื้นที่โบราณสถานเวียงกุมกาม ที่ได้รับการดูแลจากกรมศิลปากร โดยเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เป็นจุดเช็คอินยอดนิยมและมีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม 4) วัดหนองเตา เป็นวัดร้างที่มีชื่อเสียงในสื่อสังคมออนไลน์ในด้านของความลี้ลับ ทั้ง 4 วัดที่กล่าวมานี้มีจุดร่วมคือ เป็นวัดที่มีกระแสความนิยมจากกลุ่มคนรุ่นใหม่โดยเฉพาะในสื่อสังคมออนไลน์ โดยพื้นที่เหล่านี้ล้วนมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนสู่พื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัย ให้เกิดการทำกิจกรรมที่แตกต่างจากในอดีต

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณหรือข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ โดยใช้มาตราส่วนกัตต์แมน (Guttman Scale) ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้นจึงนำไปประมวลผลและวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา โดยใช้สถิติพื้นฐานได้แก่ การหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อใช้อธิบายข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ประสบการณ์ ทัศนคติ และสัดส่วนความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อวัดร้างในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมร่วมสมัย และในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่จดบันทึกมาจัดหมวดหมู่และแยกแยะประเด็นเนื้อหา (Thematic Analysis) ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณ และ เชิงคุณภาพมาเชื่อมโยงร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) เพื่ออธิบายผลการศึกษาถึงการให้ความหมายต่อวัดร้าง และปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่

ภาพที่ 1 วัดผาลาด

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 2 วัดอีก้าง

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 3 วัดพระธาตุแสงจันทร์
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 4 วัดหนองเตา
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (2568)

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 : การให้ความหมายต่อวัดร้างของคนรุ่นใหม่

วัด	การให้ความหมายต่อวัดร้างของคนรุ่นใหม่	
	การทำแบบสอบถาม	การสัมภาษณ์
<u>วัดผาลาด</u> (ในอดีตเคยเป็นวัดร้างแต่ในปัจจุบันได้รับการบูรณะแล้ว)	เป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์ พิธีกรรม หรือ กิจกรรมทางศาสนา	วัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา และขาดกิจกรรมทางศาสนา
<u>วัดอีก้าง</u> (มีการเพิ่มเติมในแง่ของการเป็นสถานที่ที่เก่าแก่และทรงคุณค่า)		
<u>วัดพระธาตุแสงจันทร์</u> (มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ)		
<u>วัดหนองเตา</u> (เป็นวัดที่ถูกใช้งานโดยคนรุ่นใหม่ในเชิงที่สื่อถึงสิ่งลี้ลับ จึงไม่สามารถเก็บข้อมูลแบบสอบถามในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ได้)	-	วัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา และขาดกิจกรรมทางศาสนา

จากการศึกษาการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัย มีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การศึกษาการให้ความหมายวัดร้างของคนรุ่นใหม่ ในตารางที่ 1 จากการทำแบบสอบถามจำนวน 30 ชุดในพื้นที่ศึกษาวัดผาลาด วัดอีก้างและวัดพระธาตุแสงจันทร์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างก่อนมาวัดร้างจำนวน 29 คน มีคำนิยามวัดร้างที่ใกล้เคียงกันซึ่งเป็นไปในเชิงลบโดยให้ความหมายว่าวัดร้างว่า เป็นวัดที่ไม่มีพระจำพรรษา ไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา มีสภาพรกร้าง ขาดการดูแลจัดการที่เหมาะสม ถูกละเลย ให้ความรู้สึกไม่น่าเข้า น่ากลัวและอันตราย อีกทั้งยังถูกมองว่าไม่มีคุณค่าทางศาสนาอีกต่อไป อย่างไรก็ตามพบว่ามีกลุ่มตัวอย่าง 1 คน ซึ่งมีอายุ 21 ปี กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีมีมุมมองเชิงบวกต่อคำนิยามวัดร้าง แต่ยังคงความใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างคนอื่น ๆ โดยให้ความหมายต่อวัดร้างว่า วัดร้างคือ วัดที่ไม่มีพระสงฆ์ไม่มีกิจกรรมทางศาสนา ไม่ได้เป็นสถานที่ที่มีความน่ากลัว หากแต่เป็นสถานที่ที่คงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมไว้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม จากการทำแบบสอบถามหลังการเดินทางมาวัดร้างแล้วมีนิยามที่แตกต่าง หรือไม่อย่างไร พบว่าจำนวนร้อยละ 50 มีคำนิยามต่อวัดร้างที่เปลี่ยนไป โดยเห็นว่าวัดร้างมีความสวยงามร่มรื่น มีศิลปะที่สวยงามมีคุณค่าไม่ได้รกร้าง สงบแม้จะมีผู้คนและนักท่องเที่ยวอยู่ตลอด แต่ขณะเดียวกันพบว่าร้อยละ 50 ยังคงมองว่าวัดร้างเป็นสถานที่ที่ขาดการจัดการ ไม่มีการดูแล มีปัญหามากมายเช่น น้ำท่วมขัง หรือเป็นแหล่งมั่วสุมของคนบางกลุ่ม

และจากตารางที่ 1 การสัมภาษณ์ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 แห่ง ได้แก่ วัดผาลาด วัดอีก้าง วัดพระธาตุแสงจันทร์ และวัดหนองเตา พบว่า คนในพื้นที่ เจ้าอาวาส หน่วยงานรัฐ และนักท่องเที่ยว ยังคงให้คำนิยามวัดร้างในลักษณะที่สอดคล้องกับความหมายดั้งเดิม คือ วัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา ไม่มีเจ้าอาวาส และขาดกิจกรรมทางศาสนา แม้แต่ในมุมมองของคนรุ่นใหม่ที่เข้ามาเยี่ยมชมวัดร้างยังคงยึดถือคำนิยามนี้โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เพียงแต่มีการมองเพิ่มเติมในแง่มุมใหม่ เช่น ความสวยงามของสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สามารถผสานเข้ากับวิถีชีวิตร่วมสมัยได้ กรณีของวัดผาลาดพบว่า แม้ในอดีตเคยเป็นวัดร้าง แต่ปัจจุบันได้รับการบูรณะและฟื้นฟูให้กลับมามีชีวิต มีเจ้าอาวาสจำพรรษา มีกิจกรรมทางศาสนา และมีผู้ดูแลอย่างต่อเนื่อง จึงไม่ถือว่าเป็นวัดร้างอีกต่อไป ทั้งยังได้รับความนิยมในสื่อออนไลน์ในฐานะวัดที่มีความสงบ งดงามทางธรรมชาติ และสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยจึงถือว่าวัดผาลาดเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างในการฟื้นฟูวัดร้างให้เป็นพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัย ที่สามารถดำรงอยู่ร่วมกับคุณค่าทางศาสนาได้อย่างเหมาะสม สำหรับวัดอีก้าง แม้ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา แต่ยังได้รับการดูแลในฐานะโบราณสถานโดยกรมศิลปากร และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ภายในเวียงกุมกาม ซึ่งนักท่องเที่ยวมองว่าเป็นสถานที่ที่มีความเก่าแก่และทรงคุณค่า โดยมีการบันทึกเรื่องราวผ่านภาพถ่ายและวิดีโอในสื่อออนไลน์จำนวนมาก ต่อมาวัดพระธาตุแสงจันทร์ ถูกมองว่าเป็นวัดร้างที่มีความสงบและงดงามตามธรรมชาติ แม้ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา แต่ยังคงมีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกับหน่วยงานรัฐและชุมชนในบางช่วง อีกทั้งยังได้รับความนิยมบนสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะใน TikTok ซึ่งมีการเผยแพร่ภาพความงามของวัดจนกลายเป็นกระแสในช่วงหนึ่ง และวัดหนองเตา แม้ถูกเรียกโดยชาวบ้าน และนักท่องเที่ยวว่าเป็นวัดร้าง เนื่องด้วยสภาพการใช้งานที่ทรุดโทรม พื้นที่บริเวณโดยรอบรกร้าง ขาดการดูแลรักษาซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อของชาวบ้านที่ว่าการเข้าไปแก้ไขสิ่งต่าง ๆ ภายในวัดหนองเตาจะเป็นการนำพาให้เกิดสิ่งไม่ดีขึ้นกับตนเองและครอบครัว แต่ในความเป็นจริงวัดหนองเตายังคงเป็นพื้นที่ธรณีสงฆ์ของวัดโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นวัดใหม่ที่สร้างขึ้นภายหลังในบริเวณพื้นที่ที่ใกล้เคียงชุมชนมากกว่า อีกทั้งวัดหนองเตายังอยู่ระหว่างการวางแผนบูรณะ ตามกฎหมายแล้วสถานะของวัดจึงถือว่าไม่ใช่วัดร้าง

2. การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่จากผลการทำแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้คนรุ่นใหม่เดินทางมายังวัดร้าง แม้พื้นที่ดังกล่าวจะไม่มีพระสงฆ์หรือกิจกรรมทางศาสนา คืออิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ เช่น TikTok, Instagram และ YouTube ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างกระแสความนิยมเกี่ยวกับวัดร้างผ่านภาพถ่าย วิดีโอ และคอนเทนต์รูปแบบต่าง ๆ จนทำให้วัดร้างกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวและพื้นที่สร้างประสบการณ์รูปแบบใหม่ของคนรุ่นใหม่ วัดร้างจึงไม่ได้ถูกมองเป็นแค่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา แต่ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่ร่วมสมัยที่เชื่อมโยงกับการพักผ่อน การถ่ายภาพ การแต่งกายย้อนยุค การศึกษาสถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์ รวมถึงการเสพเรื่องราวความลี้ลับในรูปแบบความบันเทิง

ผลการศึกษายังพบว่า วัดร้างแต่ละแห่งมีลักษณะปัจจัยเฉพาะที่สามารถตอบสนองความสนใจของคนรุ่นใหม่แตกต่างกันออกไป โดยวัดผาลาดโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมและเส้นทางศึกษาธรรมชาติ วัดอีก้างได้รับความสนใจในฐานะแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์และวาทกรรมความศักดิ์สิทธิ์ วัดพระธาตุแสงจันทร์มีบรรยากาศสงบงดงามตามธรรมชาติ อีกทั้งเส้นทางการศึกษาธรรมชาติ ส่วนวัดหนองเตามีปัจจัยที่ส่งผลมาจากเรื่องเล่าความเชื่อ และความลี้ลับ ปัจจัยเหล่านี้ได้ถูกนำเสนอผ่านการใช้สื่อต่าง ๆ ทำให้วัดร้างกลายเป็นพื้นที่ที่รองรับความสนใจรวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิตที่หลากหลายของคนรุ่นใหม่ในยุคดิจิทัล ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดการใช้สื่อเพื่อสนองความพึงพอใจ โดยเฉพาะในมิติของการสร้างอัตลักษณ์ (Personal Identity) และความบันเทิง คนรุ่นใหม่เลือกใช้วัดร้างเป็นพื้นที่ในการสร้างประสบการณ์เฉพาะตนและแสดงออกเชิงอัตลักษณ์นอกเหนือจากวัฒนธรรมกระแสหลัก สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมย่อย (Subculture) ของ Hebdige (1979) ที่อธิบายการนำพื้นที่เดิมมาตีความและสร้างความหมายใหม่ภายใต้บริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย วัดร้างจึงกลายเป็นพื้นที่เปิดที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์ การแสดงออก และการต่อรองความหมายทางวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ในสังคมร่วมสมัย

สรุปและอภิปรายผล

การให้ความหมายต่อวัดร้างของคนรุ่นใหม่จากการศึกษา ไม่ได้มีความหมายแตกต่างจากในอดีต แสดงให้เห็นว่าแม้รูปแบบการใช้ประโยชน์จากวัดร้างจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ปรากฏการณ์นี้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับวัดร้าง หรือทำให้คุณค่าของวัดร้างในเชิงสัญลักษณ์และวัฒนธรรมลดน้อยลงแต่อย่างใด ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ เป็นเพราะคนรุ่นใหม่เห็นว่าวัดร้างเป็นพื้นที่ที่สามารถสร้างสรรค์กิจกรรมรูปแบบใหม่ได้ โดยเฉพาะในเชิงสื่อและความบันเทิง นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่น ๆ เช่น การศึกษาด้านสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ การพักผ่อน หรือการออกกำลังกาย ที่สามารถตอบโจทย์วิถีชีวิตและความสนใจของคนรุ่นใหม่ได้หลากหลายยิ่งขึ้น

ในสังคมร่วมสมัยความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นใหม่กับพระพุทธศาสนาได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ คนรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งเริ่มลดการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาแบบดั้งเดิม อย่างการร่วมพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ขณะเดียวกันกลับเกิดปรากฏการณ์ที่คนรุ่นใหม่ยังคงแสวงหาพื้นที่ทางจิตใจ ความสงบ และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ผ่านพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา แต่เป็นการเข้าถึงในลักษณะที่ยืดหยุ่นมากขึ้น สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมสื่อ และการแสดงออกเชิงอัตลักษณ์ในยุคดิจิทัล ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านแนวคิดพุทธศาสนาประชานิยม (Popular Buddhism) ซึ่งเป็นรูปแบบของศาสนาที่ปรับตัวเข้าสู่ระบบทุนนิยม และวัฒนธรรมการบริโภคของมวลชน โดยพระพุทธศาสนาในปัจจุบันไม่ได้ดำรงอยู่ในพิธีกรรมหรือพื้นที่วัด แต่ได้ผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมการบริโภค การท่องเที่ยว สื่อดิจิทัล และไลฟ์สไตล์ร่วมสมัย จนทำให้วัดร้างถูกนำมาตีความใหม่ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัย มากกว่าการเป็นพื้นที่ศาสนาที่ถูกละทิ้งภายใต้บริบทดังกล่าว วัดร้างจึงกลายเป็นพื้นที่ที่คนรุ่นใหม่นำมาตีความประกอบสร้างความหมายใหม่ให้ตอบสนองต่อวิถีชีวิต และความสนใจหลากหลายรูปแบบ

กรณีของวัดผาลาดสะท้อนให้เห็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่วัดในฐานะพื้นที่พักผ่อน และพื้นที่เชิงสุนทรียภาพ เนื่องจากมีภูมิทัศน์ทางธรรมชาติรวมถึงสถาปัตยกรรมที่ได้รับความนิยมบนสื่อออนไลน์ ส่งผลให้เกิดการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยว และผู้สร้างสื่อดิจิทัลจำนวนมาก ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจการท่องเที่ยวสร้างการรับรู้เกี่ยวกับวัดในวงกว้าง ขณะที่วัดอีก้างถูกใช้ในฐานะพื้นที่เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยว หรือผู้สนใจวัฒนธรรมล้านนา ทำให้พื้นที่ดังกล่าวยังคงมีชีวิตผ่านการรับรู้และการใช้งานของผู้คนร่วมสมัย แม้จะไม่ได้มีบทบาททางศาสนาแบบเดิมแล้วก็ตาม ส่วนวัดพระธาตุแสงจันทร์สะท้อนการใช้วัดร้างในฐานะพื้นที่เยียวยาจิตใจ และพื้นที่ธรรมชาติที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่ต้องการหลีกหนีความวุ่นวายในเมือง อีกทั้งยังถูกเผยแพร่ผ่าน TikTok และ Instagram ในลักษณะของสถานที่ลับหรือสถานที่สงบที่ “ควรไปสักครั้ง” จนทำให้วัดร้างกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวร่วมสมัย ในขณะที่วัดหนองเตากลับสะท้อนการใช้ประโยชน์ในอีกมิติหนึ่ง คือ การบริโภคเรื่องเล่าความเชื่อและความลี้ลับ โดยผู้คนจำนวนหนึ่งเดินทางเข้าไปเพื่อสัมผัสบรรยากาศลึกลับ หรือเรื่องเหนือธรรมชาติที่ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความศักดิ์สิทธิ์ในสังคมร่วมสมัยไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังถูกผลิตซ้ำผ่านวัฒนธรรมสื่อและความบันเทิงร่วมสมัยอีกด้วย

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า คนรุ่นใหม่ไม่ได้ปฏิเสธพระพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง เพียงแต่กำลังเปลี่ยนรูปแบบการเข้าถึง และการรับรู้ศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทชีวิตร่วมสมัยมากขึ้น วัดร้างจึงกลายเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่สามารถสร้าง และต่อรองความหมายใหม่ได้อย่างอิสระ ทั้งในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรม พื้นที่สร้างอัตลักษณ์ พื้นที่ผลิตสื่อ รวมถึงพื้นที่บริโภคประสบการณ์ ส่งผลให้วัดร้างไม่ใช่ “วัดที่ถูกทิ้งร้าง” อีกต่อไป แต่กลายเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีชีวิตอยู่ผ่านการใช้งาน การตีความ และการผลิตความหมายใหม่ในสังคมร่วมสมัยขณะเดียวกันยังช่วยเปิดมุมมองต่อการอนุรักษ์วัดร้างในฐานะ “มรดกวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต” (Living Heritage) ซึ่งไม่ได้ดำรงคุณค่าฐานะโบราณสถานทางประวัติศาสตร์อย่างเดียว แต่ยังคงมีความหมายผ่านการใช้งาน การรับรู้ และการประกอบสร้างคุณค่าใหม่ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน อันอาจนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์ศิลปะ สถาปัตยกรรม และคุณค่าทางจิตวิญญาณของวัดร้างให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยการใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ จะช่วยกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่เกิดความสนใจและเห็นคุณค่าของวัดร้างมากขึ้น ร่วมกับการมีส่วนร่วมกันของชุมชนและคนรุ่นใหม่โดยการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ จัดค่ายความรู้ กิจกรรมวิ่งออกกำลังกายควบคู่ความรู้ เป็นต้น เพื่อสร้างความตระหนักรู้จากภายในชุมชนสู่ภายนอก เพราะจะนำไปสู่การอนุรักษ์ที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจกับวัฒนธรรม เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การเชื่อมโยงเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้ากับชุมชน การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยจากการสัมภาษณ์มีนักท่องเที่ยว ซึ่งสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกร่วมเสนอว่าการสร้างวาทกรรมความศักดิ์สิทธิ์เองก็เป็นการเชื่อมโยงวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจ เพราะจะช่วยดึงดูดคนให้มายังสถานที่นั้นมากยิ่งขึ้นและจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนได้ ช่วยให้การอนุรักษ์มีความต่อเนื่องและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน จึงควรมีการนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดแนวทางการจัดการหรือพัฒนาพื้นที่วัดร้างโดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่และคนรุ่นใหม่ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ผลวิจัยมีความน่าเชื่อถือ มีความครอบคลุมของข้อมูล และสามารถนำผลการศึกษาไปอ้างอิงหรือประยุกต์ใช้ได้ในบริบทที่กว้างขึ้นในระดับสากล

2) ควรต่อยอดการศึกษาอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้กรอบแนวคิดสังคมดิจิทัล หรือเศรษฐกิจ เพื่อวิเคราะห์บทบาทของแพลตฟอร์ม เช่น TikTok หรือ Instagram ในฐานะกลไกการผลิตซ้ำความหมายและการสร้างคุณค่าให้กับวัดร้างในเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การใช้วัดร้างของคนรุ่นใหม่ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัยในจังหวัดเชียงใหม่ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจากการอนุเคราะห์ของ อาจารย์ ดร.เสาวรีย์ ชัยวรรณ และ อาจารย์ มนฤทัย ไชยวิเศษ รวมถึงอาจารย์ท่านอื่น ๆ ที่ได้ให้คำปรึกษา ถ่ายทอดความรู้ ชี้แนะนำแนวทางตลอดจนแนวคิดที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เสมอมา ขอบคุณ สิริพรรณวดี นาคสินธุ์ และ ธัญสิริ สิสา ผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงานการวิจัยนี้ด้วยความทุ่มเทอย่างเต็มกำลัง และขอขอบคุณคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ผู้ซึ่งให้การสนับสนุนอำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษาวิจัยคณะผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี่ และขอขอบพระคุณเทศบาลตำบลสุเทพ รวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ พระสงฆ์ ตลอดจนผู้นำชุมชน และนักท่องเที่ยว ที่ได้อนุเคราะห์ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูล การทำแบบสอบถาม การให้สัมภาษณ์ และอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงครอบครัวของผู้วิจัยที่ได้ให้การสนับสนุนด้วยความหวังดีต่อผู้วิจัยมาตลอด

เอกสารอ้างอิง

กัมพล แสงเอี้ยม. (2559). **วัฒนธรรมร่วมสมัยสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบงานศิลปหัตถกรรมผ้าทอท้องถิ่น.** วารสารศิลปกรรมสาร, 11(1), 5.

จารุกิตติ์ พิริยสุวัฒน์, ประสงค์ หัสรินทร์, และ อุดร จันทวัน. (2563). **พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ จังหวัดเลย**. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 5(2), 742-754.

ถนอม บุษบางาม. (2568). **การเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนาในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ของประเทศไทย**. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์ศึกษา, 1(1), 39-47.

แทนวุธธา ไทยสันทัด. (2565). **วัดร้าง ปัญหาและโอกาสสำหรับเมืองเก่าเชียงใหม่**. คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้. สืบค้นจาก https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:160002

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2553). **วัฒนธรรมวัยรุ่น**. วารสารสังคมศาสตร์, 22(1), 25-52.

พงษ์เทพ บุญกล้า. (2556). **ศรัทธาออนไลน์ของคนรุ่นใหม่ต่อพระพุทธศาสนา**. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2013/08/48013

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. (2505). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะกรรมการกฤษฎีกา.

ภพพล ปลื้มวงศ์โรจน์ และ พิริยะ ผลพิรุฬห์. (2564). **การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและความภาคภูมิใจใน ตนเองของวัยรุ่น: หลักฐานเชิงประจักษ์จากวัยรุ่นชาวพุทธในประเทศไทย.** วารสารนานาชาติว่าด้วยวัยรุ่นและเยาวชน, 26(1), 185-200.

สหวรัชญ์ พลหาญ. (2566). **ทักษะแห่งอนาคตสำหรับคนรุ่นใหม่: การทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต.** วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 46(1), 56-75.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2565). **ข้อมูลทะเบียนศาสนสมบัติกลางและวัดร้างทั่วประเทศ.** สืบค้นจาก https://www.onab.go.th/th/content/page/index/id/13915

อภิชญา โออินทร์ (2561). **สุมหัวกันในที่ที่สาม กระบวนการตามหาชุมชนทางวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ในนครตรัง.** สืบค้นจาก https://www.slideshare.net/slideshow/ss-196414125/196414125

Dick Hebdige. (1979). **Subculture the Meaning of Style.** Retrieved from https://www.erikclabaugh.com/wp-content/uploads/2014/08/181899847-Subculture.pdf

Pattana Kitiarsa. (2012). **Mediums, monks, and amulets: Thai popular Buddhism today.** Retrieved from https://archive.org/details/mediumsmonksamul0000phat/mode/1up

Yu Cao, Zhuoyu Kong. (2024). **From Temples to the Soul: Exploring the Social Drivers and Psychological Depths of Young People's Temple Tourism Phenomenon**. International Journal of Education and Humanities, 17(3), 45–51.

นายเลิศ เศรษฐบุตร: กำเนิดรถเมล์สายแรกสู่ธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชน ในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2456 ถึง พ.ศ. 2497

Mr. Lert Sreshthaputra: The Origin of the First Bus and the Development of Private Bus Transportation Business in Bangkok from 1913 to 1954

บัณฑิตา จักรเพ็ชร[1]

บทคัดย่อ

กรุงเทพฯ เริ่มพัฒนาเข้าสู่สังคมเมืองตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เนื่องจากกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายกับต่างชาติและมีชาวตะวันตกเข้ามาลงทุนในกิจการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การขยายตัวของเมืองทำให้วิถีชีวิตของคนกรุงเทพฯ แตกต่างจากสังคมชนบท โดยถนนกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการคมนาคมและเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมแทนชุมชนริมน้ำ การพัฒนาพื้นที่ริมถนนเป็นย่านชุมชนและแหล่งธุรกิจส่งผลให้ประชาชนต้องเดินทางเพื่อประกอบกิจกรรมนอกบ้านมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดความต้องการพาหนะที่มีความสะดวกและคล่องตัวในการเดินทาง ภายใต้บริบทนี้ นายเลิศ เศรษฐบุตรได้เล็งเห็นโอกาสทางธุรกิจ จึงริเริ่มประกอบกิจการรถโดยสารประจำทางโดยใช้รถยนต์เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2456 ความสำเร็จของธุรกิจดังกล่าวและการขยายตัวของเมืองได้ดึงดูดผู้ประกอบการรายอื่นเข้ามาลงทุน ส่งผลให้เกิดการแข่งขันและการขยายเส้นทางเดินรถเพิ่มขึ้น ธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนจึงเติบโตควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองและกลายเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนเมืองและการขยายตัวของกรุงเทพมหานครตามแนวถนน

***คำสำคัญ**: นายเลิศ เศรษฐบุตร รถโดยสารประจำทาง ภาคเอกชน*

Abstract

Bangkok began to develop into an urban society during the reign of King Rama IV, as the city became a major center of international trade and attracted continuous investment from Western entrepreneurs in various businesses. Urban expansion gradually transformed the way of life of Bangkok's residents, with roads replacing waterways as the primary means of transportation and becoming the center of economic and social activities instead of riverside communities. The development of roadside areas into residential neighborhoods and commercial districts increased the need for people to travel outside their homes for various activities. These changes created a growing demand for transportation that was more convenient and flexible. Within this context, Nai Lert Sresthaputra recognized a business opportunity and, in 1913, pioneered the operation of the first motorized bus service in Bangkok. The success of this business, together with the continued expansion of the city, attracted other entrepreneurs to invest in the industry, leading to competition and the extension of bus routes throughout the capital. Consequently, the private bus transportation business expanded alongside urban development and became a fundamental element reflecting both the urban way of life and the road-oriented expansion of Bangkok.

***Keywords**: Lert Sreshthaputra, Bus, Private sector*

[1] นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีบทบาทต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เป็นต้นมา นับเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านจากการคมนาคมแบบดั้งเดิมคือ การคมนาคมทางน้ำไปสู่การคมนาคมทางบก ในบริบทของประเทศไทยกรุงเทพฯ เมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางอำนาจในการปกครองและการค้ามีความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมมาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์จึงเป็นพื้นที่ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างชัดเจน การเกิดขึ้นของกิจการรถโดยสารประจำทางสายแรกในกรุงเทพฯ นับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งสาธารณะ และเป็นแรงผลักดันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ

งานเขียนเชิงวิชาการที่กล่าวถึงรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนยังมีไม่มากนักในเชิงวิชาการ มีเพียงหนังสือเรื่อง เลิศสมันเตาราชารถเมล์คนแรกแห่งกรุงสยาม (ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, 2524) อธิบายถึงประวัติ นายเลิศ เศรษฐบุตร ในฐานะบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการริเริ่มและพัฒนาธุรกิจรถโดยสารประจำทางในประเทศไทยโดยได้ดำเนินธุรกิจภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่ พ.ศ. 2450 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตามงานเขียนดังกล่าวทำให้รถเมล์ขาวนายเลิศกลายเป็นความเข้าใจหลักหรือภาพจำของธุรกิจรถโดยสารประจำทางเอกชน ซึ่งในบทความนี้ต้องการอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนที่ขยายตัวควบคู่กับการพัฒนาของเมืองซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองโดยมีจุดเริ่มต้นคือ รถเมล์ขาวนายเลิศ ขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่าการประกอบธุรกิจรถโดยสารประจำทางในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยการดำเนินนโยบายของรัฐ สภาพสังคม และข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีอีกด้วย นอกจากการให้ความสำคัญกับการเกิดขึ้นของรถเมล์เป็นครั้งแรกเพียงอย่างเดียวตาม

ดังนั้นบทความวิชาการฉบับนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ธุรกิจรถโดยสารประจำทางของนายเลิศ เศรษฐบุตร เกิดขึ้นและขยายตัวสู่กลุ่มทุนเอกชน รวมถึงวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินธุรกิจดังกล่าว เพื่อให้เห็นการขยายตัวของเมืองควบคู่ไปกับการเติบโตของธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2456 ที่เริ่มนำรถยนต์ให้บริการเป็นครั้งแรกในกรุงเทพฯ จนกระทั่ง พ.ศ. 2497 ที่รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติการขนส่งเพื่อควบคุมดูแลธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนเป็นครั้งแรก เนื่องจากธุรกิจดังกล่าวกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนกรุงเทพฯ การศึกษาดังกล่าวจะสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของธุรกิจขนส่งสาธารณะของไทยในระยะเริ่มต้น และเป็นแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านการทำความเข้าใจในระบบคมนาคมของกรุงเทพฯ ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในสังคมอย่างแน่นแฟ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดธุรกิจรถโดยสารประจำทางของนายเลิศ เศรษฐบุตร และการขยายตัวของธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชน
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากธุรกิจรถโดยสารประจำทางของนายเลิศ เศรษฐบุตร ระหว่าง พ.ศ. 2456 ถึง พ.ศ. 2497

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์โดยใช้ข้อมูลเอกสารทั้งหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง ได้แก่ เอกสารจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หนังสือจากหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยานิพนธ์ ฐานข้อมูลออนไลน์ ซึ่งรวบรวมเพื่อนำข้อมูลมาตีความและพรรณนาเชิงวิเคราะห์ตามขอบเขตการศึกษา

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ทำให้นายเลิศ เศรษฐบุตร ประกอบธุรกิจรถโดยสารประจำทางในกรุงเทพฯ

การริเริ่มประกอบธุรกิจรถโดยสารประจำทางของนายเลิศ เศรษฐบุตร มีปัจจัยสนับสนุนหลายด้านได้แก่ การขยายตัวของกรุงเทพฯ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมจากสังคมแบบชนบทสู่สังคมเมืองที่มีความจำเป็นในการเดินทางบนท้องถนน การเกิดขึ้นของธุรกิจรถรางไฟฟ้าและข้อจำกัดในการลงทุนของผู้ประกอบการชาวไทย และการต่อยอดจากกลุ่มธุรกิจเดิมของตนโดยเฉพาะธุรกิจเรือเมล์ขาวเพื่อสร้างความได้เปรียบในการบุกเบิกธุรกิจรถโดยสารประจำทาง ดังนี้

1.1 การขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนกรุงเทพฯ

ความพยายามปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เพื่อเผชิญกับการขยายอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้พระมหากษัตริย์และชนชั้นสูงสยามริเริ่มการพัฒนากรุงเทพฯ ให้ทันสมัยแบบตะวันตกทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กรุงเทพฯ ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจการปกครอง ที่ได้รับความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมจึงเกิดเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมเมืองอย่างชัดเจน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมทำให้มีความจำเป็นในการเดินทางเพื่อทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมนอกบ้าน อาทิ การทำงาน การศึกษา การใช้เวลาว่าง ที่ล้วนเป็นกิจกรรมที่อยู่ในสถานที่ตามริมฝั่งถนนในเมือง วิถีชีวิตของคนกรุงเทพฯ จึงอยู่บนพื้นฐานของการคมนาคมทางบกอย่างถนนที่มีรถยนต์โดยสารประจำทางเป็นพาหนะหลักที่เข้าถึงได้ง่ายเพราะราคาถูกและมีเส้นทางการเดินรถครอบคลุมพื้นที่สำคัญในกรุงเทพฯ

การเปลี่ยนแปลงสู่เมืองพาณิชยกรรมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ทำให้การค้าภายขยายตัวซึ่งมีชาวต่างชาติอย่างชาวตะวันตกและชาวจีนเป็นผู้ผลักดันโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ เมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางความเจริญทางการค้า ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริ่งกับชาติตะวันตก ใน พ.ศ. 2398 มีผลให้สยามจำเป็นต้องเปิดเสรีทางการค้า ซึ่งเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบผูกขาดโดยราชสำนักสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี การค้าของสยามจึงสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลกมากยิ่งขึ้น (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546) การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการค้าทำให้ชาวตะวันตกจำนวนมากหลั่งไหลเข้ามาลงทุนและดำเนินกิจการในกรุงเทพฯ จำนวนมาก จึงเกิดการตั้งที่อยู่อาศัยเป็นชุมชนชาวต่างชาติบริเวณรอบเขตพระนคร (ณัฐวุฒิ ปรียวนิตย์, 2557) ทั้งในรูปแบบของผู้ประกอบการและแรงงานนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพสำคัญของกรุงเทพฯ ให้กลายเป็นเมืองสมัยใหม่จากข้อเรียกร้องให้ตัดถนนสายใหญ่สายแรกตามแบบตะวันตกของชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ อย่าง ถนนเจริญกรุง (สำนักการจราจรและขนส่ง กรุงเทพมหานคร, 2556) การตัดถนนก่อให้เกิดประโยชน์ทางการค้าเป็นอย่างมากทำให้ริมฝั่งถนนกลายเป็นย่านชุมชนและศูนย์กลางทางความเจริญของเมือง จากการพัฒนาที่ดินเป็นสิ่งปลูกสร้างอย่างตึกแถว โรงร้าน เรือนแถว และเพิงขายของอย่างหนาแน่นตลอดสาย อาคารเหล่านี้กลายเป็นย่านการค้าสำคัญที่เต็มไปด้วยห้างร้านบริษัทของชาวต่างชาติ โรงพิมพ์ ตึกสอนศาสนา โรงรับจำนำ และร้านค้าเล็ก ๆ นำมาสู่การตัดถนนเส้นใหม่เพิ่มอีกหลายสายในสมัยรัชกาลที่ 5 อาทิ ถนนสามเสน ถนนกรุงเกษม ถนนเยาวราช ถนนจักรวรรดิ และถนนราชดำเนิน ถนนสายต่าง ๆ ประกอบกันเป็นโครงข่ายอำนวยความสะดวกด้านการเดินทางภายในเมืองและชานเมือง (ณัฐวุฒิ ปรียวนิตย์, 2557) การเติบโตของธุรกิจการค้าบริเวณสองฝั่งถนนในกรุงเทพฯ เป็นโอกาสในการประกอบธุรกิจด้านการขนส่งบุคคลทางบกของภาคเอกชนเพื่อตอบสนองความต้องการการเดินทางของคนในสังคมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวันที่เปลี่ยนแปลงไป

การยกเลิกระบบมูลนาย-ไพร่ โดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติสำคัญอย่างพระราชบัญญัติเกณฑ์จ้าง ร.ศ. 119 เป็นการยุติลักษณะของระบบไพร่ลง และพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 ทำให้ไพร่หรือประชาชนทั่วไปสามารถเก็บสะสมทุนของตนเองและมีโอกาสเข้าถึงทางการศึกษา ซึ่งนำมาสู่การประกอบอาชีพที่หลากหลายนอกจากการค้าทั้งอาชีพข้าราชการ และอาชีพเฉพาะทางที่ล้วนอาศัยความรู้จากการศึกษาในแบบแผนสมัยใหม่ที่มีความมั่นคงในด้านรายได้และการใช้

ชีวิต (ปิ่นเพชร จำปา, 2545) โดยระบบการศึกษาและการประกอบอาชีพสมัยใหม่ในระบบราชการและอาชีพเฉพาะทางเป็นอีกส่วนหนึ่งที่รัฐบาลได้ปรับปรุงผ่านการปฏิรูประบบการศึกษาและการปฏิรูประบบบริหารราชการส่วนกลาง

*การปฏิรูประบบการศึกษาเป็นแบบตะวันตก*ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยการจัดการศึกษาสมัยใหม่ใน พ.ศ. 2427 ได้เริ่มมีการวางแผนขยายการศึกษาสมัยใหม่สู่ราษฎรสามัญ นำมาซึ่งการตั้งโรงเรียนวัดมหรรณพารามในปีถัดมา ซึ่งต่อมาได้มีการตั้งโรงเรียนทั้งโดยรัฐบาล การอุปการะของขุนนาง และภาคเอกชนขึ้นอีกหลายแห่ง การเพิ่มขึ้นของโรงเรียนส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งใน พ.ศ. 2453 มีโรงเรียนในกรุงเทพฯ ถึง 437 แห่ง ที่ให้การศึกษาได้ครอบคลุมทั้งด้านภาษา คณิตศาสตร์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางด้านการปกครอง ความรู้ทางเทคนิควิทยาเฉพาะทาง อาทิ การแพทย์ วิศวกรรม ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานในแบบตะวันตกเพื่อการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยโดยพบว่ามีผู้รับการศึกษาระดับต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ จำนวน 40,314 คน (จิรวัฒน์ แสงทอง, 2546) การจัดตั้งโรงเรียนจำนวนมากในกรุงเทพฯ เพื่อการพัฒนาการศึกษาแก่คนในสังคมให้มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางอันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ส่งผลให้คนกรุงเทพฯ มีวิถีชีวิตเปลี่ยนไปสู่ความจำเป็นที่ต้องการเดินทางมาโรงเรียนในเมืองตามสองฟากถนนและดึงดูดให้กลุ่มคนที่อยู่ต่างจังหวัดมีความต้องการเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อรับโอกาสทางการศึกษาในเมืองอีกด้วย

*การปฏิรูประบบบริหารราชการส่วนกลาง*ใน พ.ศ. 2435 ด้วยการจัดระบบราชการแบบใหม่อย่างตะวันตกโดยการเพิ่มกระทรวงเสนาบดีจาก 7 กระทรวงเป็น 12 กระทรวง เพื่อให้กระทรวงต่าง ๆ มีการเพิ่มงานและประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงการจัดการปกครองส่วนภูมิภาครูปแบบใหม่ในระบบมณฑลเทศาภิบาลตั้งแต่ พ.ศ. 2437 เป็นต้นมา การจัดตั้งระบบราชการใหม่ทำให้เกิดความต้องการบุคลากรที่มีความรู้จำนวนมากเพื่อให้พอกับตำแหน่งงานที่ต้องใช้ความรู้ที่หลากหลายมากขึ้น คนทั่วไปจึงต้องการเข้ารับการศึกษาเพื่อแสวงหาโอกาสในการเข้ารับราชการอันเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความรู้ความสามารถของตน โดยพบว่าข้าราชการรุ่นใหม่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากจำนวนรวมประมาณ 51,452 คน ใน พ.ศ. 2454 เป็น 79,988 คน ใน พ.ศ. 2461 และเป็น 85,485 คน ใน พ.ศ. 2464 (จิรวัฒน์ แสงทอง, 2546) ขณะเดียวกันอาชีพที่อาศัยความรู้เฉพาะทางก็เติบโตพร้อมกับการขยายตัวของระบบการศึกษาที่เปิดกว้างทางอาชีพให้คนในสังคมสามารถหาประสบการณ์ทางการทำงานได้อย่างหลากหลาย จึงเกิดผู้ประกอบอาชีพเฉพาะทาง รวมถึงอาชีพอิสระขึ้นอย่างมากมายที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึง รัชกาลที่ 7 ซึ่งอาชีพเหล่านี้เป็นอาชีพที่มีสถานภาพทางสังคมค่อนข้างดีและมีรายได้ที่ค่อนข้างแน่นอนมั่นคง อาทิ อาชีพหมอ อาชีพทนาย เป็นต้น จากยอดการเลี้ยงชีพของพลเมืองสยาม พ.ศ. 2472 พบว่ามีผู้ประกอบวิชาชีพเฉพาะทางที่สำคัญจำนวนมาก ได้แก่ อาชีพแพทย์ต่าง ๆ 6,461 คน อาชีพเกี่ยวกับมหรสพ 3,654 คน อาชีพทนายความ 932 คน อาชีพถ่ายรูป 571 คน (จิรวัฒน์ แสงทอง, 2546)

อาชีพข้าราชการและอาชีพเฉพาะทางสมัยใหม่นี้เป็นการทำงานที่มีเวลาประจำ มีรายได้ที่แน่นอน ซึ่งอาชีพเหล่านี้ล้วนมีสถานที่ตั้งทำงานในเมืองตามสองฝั่งถนนทำให้ชีวิตของคนต้องอาศัยการเดินทางอย่างต่อเนื่องตั้งแต่วัยเรียนจนถึงวัยทำงาน นอกจากนี้ในการทำงานประจำยังส่งผลให้เกิดการแบ่งลักษณะการใช้เวลาในแต่ละวันสำหรับการทำงานและเวลาที่เหลือจากการทำงานกลายเป็นเวลาว่างหลังเลิกงาน รวมถึงวันหยุดด้วยเช่นกัน ชาวเมืองกลุ่มนี้จึงมีโอกาสในการใช้เวลาว่างทั้งการเดินทางท่องเที่ยวในวันหยุด และการใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรมนอกบ้านในยามค่ำคืน อาทิ คลับ โรงภาพยนตร์ สวนสาธารณะ เป็นต้น ดังนั้นวิถีชีวิตของคนเมืองในกรุงเทพฯ จึงผูกพันกับการเดินทางบนท้องถนนเพื่อออกไปทำกิจกรรมนอกบ้านเป็นหลักในทุกช่วงเวลา จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมกรุงเทพฯ ทำให้สถานที่สำคัญต่าง ๆ ล้วนแต่ตั้งอยู่ริมถนนวิถีชีวิตของคนจึงมีความจำเป็นที่ต้องใช้ยานพาหนะทางบกเพื่อเดินทางไปยังสถานที่ดังกล่าว นายเลิศ เศรษฐบุตร จึงมองเห็นว่า บ้านเมืองได้มีการพัฒนาให้เจริญขึ้นทั้งถนนตัดใหม่และประชาชนในเมืองที่เพิ่มขึ้นที่จะทำให้การเดินทางจะขยายขอบเขตกว้างขึ้น แต่พาหนะเพื่อการคมนาคมที่จะอำนวยความสะดวกในการสัญจรไปมายังไม่เพียงพอ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและ

มีความจำเป็นอย่างยิ่ง (สุภัทร ทิสาพงศ์, 2520) จากมุมมองดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นายเลิศริเริ่มในธุรกิจรถโดยสารประจำทางในเวลาต่อมา

1.2 ข้อจำกัดของระบบรถราง

การขยายตัวของเมืองอันเป็นผลมาจากการขยายตัวทางการค้าและการเข้ามาของชาวตะวันตกจำนวนมาก ทำให้เกิดการตัดถนนขึ้น นำมาสู่เกิดการพัฒนาที่ดินและเกิดการลงทุนทำกิจการของชาวต่างชาติจนเป็นย่านการค้าและกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและสังคมแทนเรือนแพที่อยู่ริมน้ำ อย่างไรก็ตามถนนตัดใหม่ดังกล่าวยังไม่มียานพาหนะสัญจรมากนัก ส่วนมากจะเป็นคนเดินเท้า รถลาก เกวียน ซึ่งเป็นพาหนะใช้สอยของคนทั่วไปเป็นหลัก สำหรับชนชั้นสูงจะเป็นรถม้า และรถยนต์ส่วนบุคคล การใช้ยานพาหนะกลุ่มดังกล่าวเป็นตัวเลือกหนึ่งแทนการเดินทางโดยใช้เรือผ่านเส้นทางทางน้ำที่เปลี่ยนมาใช้เส้นทางทางบกอย่างถนนตัดใหม่ ภายใต้บริบทดังกล่าวทำให้ชาวต่างชาติเล็งเห็นประโยชน์จากการเติบโตของเมืองตามเส้นทางการคมนาคมทางบกเป็นหลักพร้อมกับวิถีชีวิตของคนในกรุงเทพฯ ที่มีความจำเป็นในการเดินทางทำให้เกิดการนำความรู้เรื่องพลังงานไฟฟ้ามาเปิดกิจการรถรางทำการเดินรถรับ-ส่งคนระหว่างพื้นที่ที่เป็นย่านการค้าและแหล่งชุมชน

ใน พ.ศ. 2430 รถรางเป็นเทคโนโลยีจากชาติตะวันตกที่นำพลังงานไฟฟ้ามาใช้ในการเดินรถ โดยมีการทำสัญญาอนุญาตให้ชาวอังกฤษและชาวเดนมาร์กเป็นผู้ดำเนินกิจการรถรางในไทยเป็นครั้งแรก รถรางที่ใช้เป็นการใช้ม้าเทียมลากจูงโดยเปิดให้บริการสายแรกคือ สายบางคอแหลมมาตามถนนเจริญกรุงจนถึงทางข้ามศาลายุทธนาธิการด้านเหนือ ต่อมาได้เปลี่ยนมาใช้รถรางไฟฟ้าใน พ.ศ. 2437 และขยายเส้นทางเดินรถออกไปอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตามชนชั้นนำไทยยังได้ให้ความสนใจในการลงทุนกิจการรถรางด้วยใน พ.ศ. 2447 โดยกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ได้ร่วมกับคณะบุคคลทั้งชาวไทยและตะวันตกจัดตั้งบริษัทรถรางไทยทุน จำกัด เป็นรถรางสายแดงที่มีเส้นทางเดินรถไม่ทับเส้นทางเดินกับเส้นทางรถรางของชาวตะวันตก ซึ่งกิจการของทั้ง 2 บริษัทได้ดำเนินควบคู่กันมาโดยตลอด แต่บริษัทรถรางของชาวตะวันตกประสบความสำเร็จมากกว่าในด้านของการลงทุนทำให้บริษัทรถรางไทยทุน จำกัด ในภายหลังได้รวมเข้ากับบริษัทไฟฟ้าของชาวตะวันตก (วิภารัตน์ ดีอ่อง, 2534)

การลงทุนในกิจการรถรางไฟฟ้าของกลุ่มทุนชาวไทยยังไม่ประสบความสำเร็จสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ส่วนหนึ่งมาจากการขาดความรู้เรื่องการใช้เทคโนโลยีไฟฟ้ากับรถรางทำให้ไม่สามารถดำเนินธุรกิจให้เกิดกำไรและอยู่รอดได้ด้วยตนเองจึงต้องรวมเข้ากับบริษัทของชาวตะวันตกนั่นเอง นอกจากนี้ข้อจำกัดของการลงทุนในธุรกิจรถรางอีกข้อสำคัญคือ การใช้ไฟฟ้าในการขับเคลื่อน ทำให้ผู้ประกอบการจะต้องมีโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นของตนเอง (วิภารัตน์ ดีอ่อง, 2534) ต้นทุนในการดำเนินธุรกิจรถรางจึงสูงกว่าธุรกิจอื่น ขณะเดียวกันผู้ประกอบการยังต้องเสียค่าเช่าทางสำหรับเดินรถรางรายปีหรือการเสียค่าสัมปทานแก่รัฐบาลจำนวนมากถึง 46,906.80 บาท ใน พ.ศ. 2458 ซึ่งเป็นรายจ่ายที่บริษัทรถรางไทยจำกัดสินใช้ภายใต้การดำเนินงานของบริษัทไฟฟ้าสยามต้องจ่าย (วิภารัตน์ ดีอ่อง, 2534) ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ผู้ประกอบการชาวไทยไม่มีแนวโน้มที่จะสามารถลงทุนในธุรกิจรถรางไฟฟ้าได้เมื่อเทียบกับผู้ประกอบการชาวตะวันตกที่มีเงินทุนจำนวนมากและมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นทุนเดิม ส่งผลให้การลงทุนในธุรกิจรถรางของผู้ประกอบการชาวไทยต้องล้มเลิกไปเหลือเพียงผู้ประกอบการชาวตะวันตกเท่านั้น

รถรางไฟฟ้ากลายเป็นยานพาหนะที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากของการคมนาคมทางบกในเมืองต่อวิถีชีวิตของคนกรุงเทพฯ ที่สัมพันธ์กับการเดินทางเป็นหลัก ซึ่งได้รับความนิยมภายหลังเปลี่ยนเป็นรถรางไฟฟ้าโดยบริษัทบางกอกแตรมเวส์ กำปนี ลิมิเต็ด เป็นผู้ดำเนินการใน พ.ศ. 2437 โดยได้มีการขยายเส้นทางการเดินรถขึ้นอีกหลายสายครอบคลุมสถานที่สำคัญทั้งตอนกลางและตอนใต้พระนคร ซึ่งพบว่ามีเส้นทางรถรางที่ให้บริการในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งหมด 7 สาย ได้แก่ สายบางคอแหลม สายสามเสน สายอัษฎางค์ สายราชวงษ์ สายสวนดุสิต สายหัวลำโพง และสายรอบเมือง ดังนั้นก่อนที่จะมีการให้บริการรถโดยสารประจำทางโดยกลุ่มธุรกิจภาคเอกชน รถรางจึงเป็นยานพาหนะประเภทแรกที่เป็นรถโดยสารประจำทางที่ให้บริการครอบคลุมพื้นที่สำคัญทั้งย่านการค้าและสถานที่ราชการของเมืองได้อย่างกว้างขวาง (จิรวัฒน์ แสงทอง, 2546) ซึ่งการ

ให้บริการรถรางไฟฟ้าของบริษัทชาวตะวันตกตามเส้นทางย่านชุมชนในกรุงเทพฯ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นายเลิศ เศรษฐบุตร เห็นการเติบโตของธุรกิจรถโดยสารประจำทางจากความต้องการเดินทางของคนในเมืองที่ยังขาดแคลนพาหนะรับส่งนอกเส้นทางเดินของรถราง เนื่องจากรถรางไฟฟ้ามีต้นทุนทางธุรกิจที่สูงและต้องใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีแบบตะวันตกจึงทำให้นายเลิศ เศรษฐบุตรเลือกใช้พาหนะอื่นที่มีราคาถูกและมีความคล่องตัวมากกว่ารถรางไฟฟ้าอย่างรถยนต์ที่ไม่ต้องใช้ความรู้เทคโนโลยีขั้นสูงอย่างการวางระบบรางและพลังงานไฟฟ้า นอกจากนี้ยังมีต้นทุนที่ถูกและมีความคล่องตัวบนถนนมากกว่ารถรางที่ต้องเดินบนรางเท่านั้น ขณะเดียวกันจากเส้นทางเดินรถรางทั้ง 7 สายข้างต้นค่อนข้างครอบคลุมพื้นที่บริเวณใจกลางของกรุงเทพฯ ฝั่งที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นหลัก แต่บริเวณที่ออกมาจากใจกลางพระนครฝั่งซ้ายนั้นยังไม่มีรถโดยสารประจำทางรองรับการเดินทางระหว่างพื้นที่บริเวณดังกล่าวทำให้นายเลิศ เศรษฐบุตร ได้เห็นโอกาสในการทำธุรกิจจึงเลือกเส้นทางบริเวณดังกล่าวคือ ตั้งแต่สะพานยศเส (กษัตริย์ศึก) ถึงประตูน้ำสระปทุม เปิดทำการเดินรถโดยสารประจำทางโดยใช้รถยนต์ให้บริการเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2456 เนื่องจากในช่วงเวลานี้ยังไม่มีเส้นทางเดินรถรางในบริเวณดังกล่าวและเส้นทางดังกล่าวยังเชื่อมต่อกับท่าเรือยนต์ขาวของตนตรงวังกรมหลวงเพชรบูรณ์ ดังนั้นจึงสามารถรับคนโดยสารจากเรือต่อรถเมล์ได้เลย (จิรวัฒน์ แสงทอง, 2546)

1.3 การต่อยอดจากธุรกิจเดิมของนายเลิศ เศรษฐบุตร

นายเลิศ เศรษฐบุตร ได้ประกอบธุรกิจหลายอย่างก่อนการประกอบธุรกิจรถโดยสารประจำทาง ซึ่งธุรกิจบางประเภทเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมและสร้างความได้เปรียบด้านการให้บริการผู้โดยสารในเส้นทางเดินรถที่เปิดใหม่ใน พ.ศ.2436 นายเลิศเปิดให้บริการรถม้าให้เช่าพร้อมสารถีเป็นธุรกิจรถม้าให้เช่า รถม้ามีลักษณะคล้ายกับแท็กซี่หรือลีมูซีนในปัจจุบัน โดยมีสารถีในชุดราชปะแตนสีขาวพร้อมนำผู้โดยสารไปส่งปลายทางที่ผู้จ้างต้องการ ซึ่งคิดค่าโดยสารเป็นรายชั่วโมง คือ รถกูบม้าเดี่ยวชั่วโมงละ 75 สตางค์ รถกูบม้าคู่ชั่วโมงละ 1 บาท โดยผู้ที่มาเช่ารถม้าส่วนใหญ่จะเป็นชาวต่างชาติที่มาติดต่อค้าขายและเหล่าข้าราชการ ต่อมานายเลิศได้นำการบริการรถม้าให้เช่านี้มาพัฒนาจนเกิดเป็นรถเมล์แบบม้าลากและรถเมล์สายแรกในกรุงเทพฯ (Nai Lert Group, 2564) ต่อมาใน พ.ศ. 2448 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงเกษตราธิการสร้างประตูน้ำขึ้นในวังสระปทุมเพื่อใช้ทดน้ำในคลองแสนแสบและใช้ในการเกษตรแก่ราษฎรโดยสามารถปรับระดับน้ำให้เรือและแพแล่นผ่านได้ ซึ่งภายหลังจากการเปิดใช้ประตูน้ำวังสระปทุมมีเรือจำนวนมากมาจอดรอเข้าออกเกิดเป็นย่านชุมชนและตลาดน้ำและย่านชุมชน (ญาณินี ไพทยวัฒน์, 2567) ทำให้นายเลิศได้ริเริ่มธุรกิจเรือเมล์ขาวโดยให้บริการรับ-ส่งคนโดยสารในย่านประตูน้ำผ่านคลองแสนแสบใน พ.ศ. 2451 เนื่องจากการใช้ประตูน้ำส่งผลให้การเดินเรือในคลองแสนแสบจากฉะเชิงเทรา หนองจอก มีนบุรี ต้องมาสิ้นสุดที่นี่แทนที่จะแล่นต่อไปจนถึงตลาดมหานาค นายเลิศจึงริเริ่มเดินรถเมล์ขาวต่อจากประตูน้ำไปยังยศเสหรือสะพานกษัตริย์ศึก ชาวบ้านจะเรียกเรือของนายเลิศที่แล่นในคลองแสนแสบว่าเรือเมล์ขาว(Nai Lert Group, 2563) ซึ่งนายเลิศได้เลือกเปิดเส้นทางเดินรถสายแรกโดยใช้เส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างท่าเรือโดยสารในธุรกิจเรือเมล์ขาวของตนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้โดยสารทางเรือในการต่อรถโดยสารไปยังตัวพระนคร นับเป็นพัฒนาระบบการคมนาคมแบบผสมผสานโดยการเชื่อมต่อระหว่างการคมนาคมทางน้ำกับการคมนาคมทางบกในการสร้างความได้เปรียบในการดึงดูดผู้โดยสารจากแหล่งชุมชนริมน้ำเข้าสู่ศูนย์กลางความเจริญบนท้องถนน

2. ผลกระทบจากการเกิดขึ้นของกิจการรถโดยสารประจำทางของนายเลิศ เศรษฐบุตร

ในขณะที่เมืองขยายตัวจากพระนครมาตามถนนได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสังคมชนบทที่การเดินทางใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลักสู่วิถีชีวิตของคนเมืองที่มีความจำเป็นในการเดินทางโดยใช้ถนนเป็นหลักระหว่างสถานที่ต่าง ๆ นอกบ้านมากขึ้น นักธุรกิจหัวการค้าชาวไทยอย่าง นายเลิศ เศรษฐบุตร ได้เห็นโอกาสในการทำธุรกิจรถโดยสารประจำทางแทนธุรกิจรถรางไฟฟ้าที่มีข้อจำกัดทั้งด้านความรู้ที่พึ่งพาความเชี่ยวชาญเทคโนโลยีจากตะวันตก และต้นทุนทางธุรกิจที่สูงทั้งต้องมีโรงผลิตไฟฟ้า

เพื่อจำหน่ายกระแสไฟแก่รถราง และต้องเสียค่าสัมปทานเส้นทางเดินรถรายปีแก่รัฐบาล การใช้รถเทียมม้าและรถยนต์ในภายหลังที่ไม่ต้องพึ่งพาระบบรางและระบบไฟฟ้า ทำให้มีความคล่องตัวในการให้บริการรับส่งผู้โดยสารบนท้องถนนมากกว่า ขณะเดียวกันก็ใช้ต้นทุนที่ต่ำกว่ามากทั้งในด้านยานพาหนะและการไม่ต้องเสียค่าสัมปทานเส้นทางเดินรถแก่รัฐบาล สิ่งเหล่านี้จึงผลักดันให้เกิดการลงทุนในธุรกิจรถโดยสารประจำทาง จึงได้เริ่มเปิดกิจการเดินรถโดยสารประจำทางใน พ.ศ. 2451 โดยใช้รถเทียมม้าลากมีเส้นทางวิ่งจากสะพานยศเส (กษัตริย์ศึก) ถึงประตูน้ำสระปทุม ซึ่งมีอัตราค่าบริการเที่ยวละ 75 สตางค์ ถึง 1 บาท (ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, 2524) ต่อมาในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อรถยนต์เข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพฯ นายเลิศจึงได้ปรับปรุงกิจการใหม่โดยการนำรถยนต์ยี่ห้อฟอร์ดและรถออสตินซึ่งรับคนได้จำนวนมากกว่ามาวิ่งแทนตามลำดับ รวมทั้งขยายเส้นทางเดินรถให้ไกลขึ้นจากประตูน้ำสระปทุมถึงบางลำพูใน พ.ศ. 2456 (ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, 2524) การริเริ่มประกอบธุรกิจดังกล่าวได้ส่งผลต่อการขยายตัวของเมืองสู่ชานเมือง การขยายตัวของธุรกิจภาคเอกชน อันนำมาสู่การตอบสนองผ่านการออกกฎหมายของภาครัฐเพื่อควบคุมธุรกิจดังกล่าวให้เป็นมาตรฐานเดียวกันเพื่อความปลอดภัยของประชาชนผู้ใช้บริการ

2.1 การขยายตัวของเมืองบริเวณเส้นทางเดินรถโดยสารประจำทาง

ในบทความนี้ได้ยกกรณีศึกษาบริเวณย่านประตูน้ำปทุมวัน แต่เดิมในสมัยรัชกาลที่ 5 บริเวณเส้นทางเดินรถของนายเลิศไม่ใช่ย่านชุมชนโดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนและป่ามีบ้านเรือนเล็กน้อย ตามถนนมีร้านค้าเล็ก ๆ เป็นเพิงขายน้ำตาลเมาเพียงอย่างเดียว (กาญจนาคพันธุ์, 2520) การเดินเรือเมล์และรถเมล์เอกชนจากนักธุรกิจของ นายเลิศ เศรษฐบุตร มีส่วนสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวโดยเฉพาะย่านประตูน้ำโดยการเปลี่ยนประตูน้ำให้กลายเป็นตลาดบกและเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมขนส่งคนจากชานเมืองสู่ใจกลางเมือง ย่านประตูน้ำจึงกลายเป็นจุดต่อรถเมล์ขาวและเรือเมล์ขาวที่สำคัญแห่งหนึ่งตั้งแต่ช่วงปลายรัชกาลที่ 5 จนถึง พ.ศ. 2520 จากเส้นทางการเดินรถสายแรกของนายเลิศ เศรษฐบุตร โดยเริ่มตั้งแต่ประตูน้ำ (ปทุมวัน) ไปยศเส แล้วต่อมาได้ขยายระยะให้ไกลจากเดิมจากประตูน้ำถึงบางลำภูใน พ.ศ. 2456 ภายหลังได้เพิ่มเส้นทางเดินรถ ได้แก่ สายประตูน้ำ ถึง สีลม การเดินรถตามเส้นทางดังกล่าวนับเป็นการบุกเบิกพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับความเจริญจากการขยายตัวของเมืองในพระนคร ดังนั้นการมีจุดต่อรถจากบริเวณชานเมืองเข้าสู่พระนครในบริเวณดังกล่าวเป็นการดึงดูดคนที่ต้องการจะเดินทางจากชานเมืองเจ้าสู่พระนครโดยการมาขึ้นรถโดยสารประจำทางที่ย่านประตูน้ำ ซึ่งสอดรับกับในส่วนธุรกิจเรือเมล์ขาวที่ได้นำเรือแล่นรับ-ส่งผู้คนในคลองแสนแสบโดยเริ่มต้นจากประตูน้ำผ่านอำเภอมีนบุรีไปจนถึงอำเภอหนองจอกผ่านคลองแสนแสบ คลองบางกะปิ คลองตัน คลองพระโขนง เพื่อรับ-ส่งผู้โดยสารที่อยู่ในพื้นที่ทางด้านตะวันออกของกรุงเทพฯ มาส่งที่จุดเชื่อมต่อที่ท่ารถโดยสารประจำทางบริเวณประตูน้ำเพื่อขนส่งมวลชนเข้าสู่พระนคร (ญาณินี ไพทยวัฒน์, 2567) นอกจากนี้การพัฒนาของย่านประตูน้ำได้ขยายตัวออกไปตามเส้นทางเดินรถตามชานเมืองของธุรกิจดังกล่าว ทำให้บริษัทรถรางไฟฟ้าของชาวตะวันตกให้ความสนใจและต้องการเปิดเส้นทางเดินรถใหม่ เป็นสายปทุมวันตั้งแต่เชิงสะพานยศเส ถึงประตูน้ำ (สุภัทร ทิสาพงศ์, 2520) โดยเส้นทางดังกล่าวเป็นเส้นทางเดียวกันกับเส้นทางเดินรถโดยสารประจำทางของนายเลิศ เศรษฐบุตร สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในการใช้บริการรถโดยสารประจำทางที่เพิ่มขึ้น ซึ่งธุรกิจรถรางไฟฟ้าก็ได้เห็นถึงโอกาสในการเข้ามาสร้างรายได้จากการอำนวยความสะดวกด้านการเดินทางในพื้นที่ดังกล่าวในภายหลัง

2.2 การขยายตัวของธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชน

ธุรกิจรถโดยสารประจำทางของนายเลิศประสบความสำเร็จและได้ขยายเส้นทางการเดินรถออกไปตามพื้นที่เขตเมืองในกรุงเทพฯ มากยิ่งขึ้น จากบัญชีรถยนต์รับจ้างบรรทุกคนโดยสารประจำถนนจังหวัดพระนครใน พ.ศ. 2468 พบว่า พระภักดีนรเศรษฐ (นายเลิศ) ได้ขยายเส้นทางเดินรถเป็น 4 เส้นทาง ได้แก่ ตั้งแต่สะพานยศเสถึงสะพานเฉลิมโลกฝั่งเหนือมี 2 ระยะ ตั้งแต่เชิงสะพานยศเสถึงเชิงสะพานเทวะกรรมรังรักษ์มี 2 ระยะ ตั้งแต่หน้าโรงพยาบาลบางรักถึงเชิงสะพานเฉลิมโลกฝั่งเหนือมี 4 ระยะ และตั้งแต่ริมห้างยอนแซมซันถึงทางรถไฟสายแปดริ้วมี 4 ระยะ นอกจากนี้ยังพบว่ามีผู้ประกอบการอื่นดำเนินธุรกิจรถโดยสารประจำทางเช่นเดียวกับนายเลิศโดยมีเส้นทางการเดินรถที่แตกต่างออกไปในพื้นที่ต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ จากข้อมูลบาญ

ชี รถยนต์รับจ้างบรรทุกคนโดยสารประจำถนนในจังหวัดพระนคร ได้แก่ นายร้อยเอก ขุนศรายุทธโกศล เป็นเจ้าของธุรกิจรถโดยสารประจำทาง 1 เส้นทาง ตั้งแต่ตลาดนางเลิ้งถึงริมที่ว่าการอำเภอบางซื่อเก่ามีเส้นทางการเดินรถ 4 ระยะ, พระยาจงรักษ์นรสีห์ เป็นเจ้าของธุรกิจรถโดยสารประจำทาง 5 เส้นทางได้แก่ ตั้งแต่เชิงสะพานรพีพัฒนภาคด้านตะวันตกถึงถนนวิทยุมี 5 ระยะ ตั้งแต่ถนนเจริญกรุงถึงปากตรอกเชียงกงมี 2 ระยะ ตั้งแต่สี่พระยาสโตร์ถึงถนนศรีอยุธยามี 6 ระยะ และตั้งแต่ริมห้างแบทแมนถึงเชิงสะพานเฉลิมเก่ามี 4 ระยะ, นายฟัก สมันแก้ว เป็นเจ้าของธุรกิจรถโดยสารประจำทาง 1 เส้นทาง ตั้งแต่ถนนท่าเขียวไข่กาถึงสุดเขตถนนริมคลองเปรมประชากรณ์ที่จะเลี้ยวไปสถานีบางซื่อมี 4 ระยะ และคุณหญิงสำอาง อนุชิตสงคราม เป็นเจ้าของธุรกิจรถโดยสารประจำทาง 1 เส้นทาง ตั้งแต่เชิงสะพานนรรัตน์ฝั่งตะวันออกถึงท่าน้ำเขียวไข่กามี 4 ระยะ

จะเห็นได้ว่าภายหลังนายเลิศ เศรษฐบุตร ได้ริเริ่มกิจการรถโดยสารประจำทางครั้งแรกในกรุงเทพฯ ขึ้นโดยธุรกิจดังกล่าวได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องเมื่อเทียบกับธุรกิจอื่น ๆ ที่ทำ[2] และมีการขยายธุรกิจจากเพิ่มเส้นทางเดินรถและขยายระยะการเดินรถให้ไกลขึ้น ทำให้ดึงดูดความสนใจของผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเข้ามาลงทุนในกิจการรถโดยสารประจำทางจึงกลายเป็นคู่แข่งในการเดินรถเส้นทางอื่น ๆ ในเขตเมืองกรุงเทพฯ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของธุรกิจรถโดยสารประจำทางของนายเลิศ เศรษฐบุตร นำมาสู่การขยายตัวของธุรกิจรถโดยสารประจำทางควบคู่ไปกับการขยายตัวของเมือง ซึ่งทำให้ธุรกิจดังกล่าวสามารถสร้างกำไรจากการลงทุนตามเส้นทางเดินรถที่ขยายตัวตามเมือง (ศิลปวัฒนธรรม, 2565)

2.3 การกำกับดูแลธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนของหน่วยงานรัฐ

ภายหลังจากการเกิดขึ้นของธุรกิจรถโดยสารประจำทางรัฐได้เริ่มเห็นความสำคัญของธุรกิจดังกล่าวจึงได้ออกกฎหมายเพื่อดูแลและควบคุมให้เกิดประโยชน์และคุ้มครองประชาชนในสังคมจากการใช้บริการรถโดยสารประจำทางที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 886 คัน ใน พ.ศ. 2473 (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2477) ทางรัฐจึงได้เข้ามาดูแลควบคุมในบางส่วนภายใต้พระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. 2473 ซึ่งได้กล่าวถึงรถโดยสารประจำทางในฐานะรถยนต์สาธารณะโดยมีการกำหนดจำนวนที่นั่งไว้ให้ไม่เกิน 20 คน และมีข้อกำหนดด้านอื่น ๆ อาทิ กำหนดให้มีเครื่องหมายเป็นอักษร “จ” สีขาวอยู่ข้างท้ายคนขับต้องแต่งกายเรียบร้อยสวมเสื้อมีเครื่องหมายรูปไข่ มีอักษรย่อชื่อจังหวัดและใบอนุญาตขับรถ รวมถึงกำหนดอัตราการเสียภาษีและใบอนุญาตขับรถโดยสารประจำทางไว้ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าภาครัฐได้เริ่มให้ความสนใจกับธุรกิจรถโดยสารประจำทางของภาคเอกชน แม้ไม่ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับรถโดยสารประจำทางโดยเฉพาะแต่เป็นการเพิ่มข้อกำหนดขึ้นมาร่วมกับการใช้รถยนต์และรถยนต์รับจ้าง จึงอนุมานได้ว่ารถโดยสารประจำทางในระยะแรกยังไม่ได้มีบทบาทสำคัญเท่ากับรถรางที่เป็นรถโดยสารประจำทางประเภทแรกที่ยังคงได้รับความนิยมมากกว่าในขณะนั้น ธุรกิจรถโดยสารประจำทางได้ขยายตัวควบคู่ไปกับการเติบโตของเมืองตามความต้องการการเดินทางของคนในสังคมที่สูงขึ้นจากใน พ.ศ. 2468 มีรถโดยสารประจำทางจำนวน 40 คัน มีผู้ประกอบการทั้งหมด 5 ราย มีเส้นทางเดินรถ 12 เส้นทาง (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2468) ต่อมาใน พ.ศ. 2496 พบว่ามีรถโดยสารประจำทางจำนวน 775 คัน มีเส้นทางที่ได้รับอนุญาตให้เดินรถยนต์ประจำทางรวม 31 สาย และมีบริษัทที่ทำการขนส่งผู้โดยสารจำนวน 20 ราย (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2496) แม้จำนวนรถโดยสารประจำทางและเส้นทางการเดินรถจะเพิ่มมากขึ้นจากเดิม แต่ด้วยความต้องการใช้บริการจำนวนมากของคนในสังคมเมืองที่ขยายตัว จึงทำให้เกิดปัญหารถโดยสารขาดแคลนในช่วงเวลาเร่งด่วน ได้แก่ ในตอนเช้าระหว่าง 8.00 น. – 9.30 น. และเวลา 15.30 น. – 17.00 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาทำงานหรือเข้าเรียนและเป็นช่วงเวลากลับบ้าน ทำให้รถโดยสารทุกคันในทุกเส้นทางมีผู้โดยสารเบียดเสียดกันรวมถึงมีผู้โดยสารยืนรออีกจำนวนมากตามป้ายจอดรถ

จากเอกสารการเดินรถประจำทางในจังหวัดพระนคร-ธนบุรี พ.ศ. 2496 ให้ข้อมูลรายงานปัญหาการใช้รถโดยสารประจำทางดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในใช้รถโดยสารประจำทางที่กลายเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเดินทางและการทำ

[2] ขณะที่เปิดกิจการรถโดยสารประจำทางนายเลิศได้ประกอบธุรกิจหลายอย่างอาทิ ห้างนายเลิด, กิจการรถเช่า, ธุรกิจโรงแรม, ธุรกิจต่อเรือเดินสมุทรเพื่อจำหน่าย, ธุรกิจโรงน้ำแข็ง เป็นต้น

กิจกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคมที่รัฐต้องให้ความสำคัญและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขาดแคลนและการควบคุมการใช้รถประจำทางเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้กับคนกรุงเทพฯ ที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับการเดินทางในทุกวัน ส่งผลให้ต่อมาใน พ.ศ. 2497 มีการออกพระราชบัญญัติการขนส่งเพื่อควบคุมกิจการรถโดยสารประจำทางที่เริ่มมีการวิ่งทับเส้น และแย่งลูกค้า โดยกำหนดให้ผู้ประกอบการรถโดยสารประจำทางต้องขอรับใบอนุญาตประกอบการขนส่ง การดูแลตรวจสอบสภาพรถ การอบรมความรู้และการบริการแก่พนักงาน ตลอดจนการเข้ามากำหนดเส้นทางการเดินรถเพื่อแก้ไขปัญหาการวิ่งทับเส้นและการขาดแคลนรถโดยสารประจำทาง (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2497) เพื่อให้มีรถโดยสารวิ่งครอบคลุมพื้นที่ชุมชนรอบเมืองตามความต้องการของประชาชนและสร้างความเป็นระเบียบในการจราจรบนท้องถนนอีกด้วย ซึ่งเห็นได้ชัดว่าธุรกิจรถโดยสารประจำทางที่เริ่มต้นจากนายเลิศ เศรษฐบุตร ได้ขยายตัวกลายเป็นธุรกิจที่ภาคเอกชนรายอื่นให้ความสนใจและเข้ามาลงทุนกลายเป็นคู่แข่งเดินรถระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ ของเมือง นอกจากนี้ธุรกิจดังกล่าวเป็นการอาศัยความชำนาญในพื้นที่ของผู้ประกอบการชาวไทยที่มีข้อจำกัดทางต้นทุนและความรู้ทางเทคโนโลยีขั้นสูงสามารถพัฒนาธุรกิจขนาดเล็กให้กลายเป็นธุรกิจรถโดยสารประจำทางที่มีบทบาทสำคัญเทียบเท่ากับรถรางได้ในระยะเวลาต่อมา และสามารถเข้ามาแทนที่รถรางได้ตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา (ศิลปวัฒนธรรม, 2565) ภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการขนส่ง พ.ศ. 2497 พบว่ามีเส้นทางการเดินรถเพิ่มขึ้นจากประกาศคณะกรรมการควบคุมการขนส่งเรื่องกำหนดเส้นทางสำหรับการขนส่งประจำทางด้วยรถยนต์โดยสารในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีเดิม 31 สาย เป็น 49 สาย โดยมีผู้ประกอบการทั้งหมด 28 บริษัทใน พ.ศ. 2498 (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2498) ซึ่งมีการขยายเส้นทางการเดินรถเพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ในเมืองกรุงเทพฯ และธนบุรีเพิ่มมากขึ้นโดยรัฐ แสดงให้เห็นถึงความต้องการใช้รถโดยสารประจำทางที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละพื้นที่จากการขยายตัวของชุมชนจนเกิดข้อเรียกร้องในการอำนวยความสะดวกด้านการเดินทางจากประชาชนที่ต้องการเข้าถึงการบริการจากรถโดยสารประจำทางนั่นเอง

สรุปและอภิปรายผล

บทความนี้มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมืองกรุงเทพฯ กับการเกิดขึ้นของธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนในช่วง พ.ศ. 2456 ถึง พ.ศ. 2497 โดยชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนผ่านจากสังคมชนบทที่ผูกพันกับคมนาคมทางน้ำไปสู่สังคมเมืองสมัยใหม่ที่มีถนนเป็นแกนกลางในการกระจายความเจริญสู่พื้นที่โดยรอบ เป็นผลสืบเนื่องจากการเปิดประเทศ และการนำระบบเศรษฐกิจทุนนิยมมาปรับใช้จากอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลาง และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาการเดินทางในชีวิตประจำวันอย่างมีนัยสำคัญ ภายใต้เงื่อนไขนี้ นายเลิศ เศรษฐบุตร ได้ใช้ข้อได้เปรียบเชิงโครงสร้างของเทคโนโลยีรถยนต์ที่มีความยืดหยุ่นและต้นทุนต่ำกว่าระบบรางและพลังงานไฟฟ้ามาประกอบธุกิจด้วยการริเริ่มกิจการรถโดยสารประจำทางที่อาศัยความชำนาญเส้นทางและการต่อยอดจากธุรกิจเดิมของตนอย่างธุรกิจเรือเมล์ขาว ซึ่งสามารถตอบสนองต่อความต้องการการเดินทางที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่ที่ระบบรถรางยังไม่ครอบคลุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การเติบโตของธุรกิจรถโดยสารประจำทางไม่ได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของปัจจัยทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยเชิงโครงสร้างหลายมิติ ได้แก่ การขยายตัวเชิงพื้นที่ของเมืองตามแนวถนน การปฏิรูประบบการศึกษาและราชการที่สร้างแรงงานทักษะและชนชั้นกลางเมือง ตลอดจนข้อจำกัดเชิงเทคโนโลยีและต้นทุนของระบบรถราง ในขณะเดียวกัน ธุรกิจดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ กล่าวคือ ในด้านหนึ่งได้ส่งเสริมการเชื่อมโยงพื้นที่เมืองกับชานเมือง กระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจ และผลักดันรูปแบบการดำรงชีวิตของประชาชนที่การเดินทางทวีความสำคัญ แต่อีกด้านหนึ่งกลับนำไปสู่ปัญหาการแข่งขันที่ไร้ระเบียบ การให้บริการที่ไม่เป็นมาตรฐาน และความแออัดของการจราจร ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดในการกำกับกิจการสาธารณะ รัฐบาลจึงเข้ามามีบทบาทในการกำกับดูแลผ่านการออกพระราชบัญญัติการขนส่ง พ.ศ. 2497 อันเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการสร้างกฎเกณฑ์ให้เป็นมาตรฐานเพื่อควบคุมและจัด

ระเบียบธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชน ดังนั้น กรณีศึกษานี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาระบบคมนาคมไม่ได้เป็นเพียงโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ หากแต่เป็นผลผลิตของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมที่หล่อหลอมร่วมกัน และมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการขยายตัวของเมืองและวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยยุคสมัยใหม่

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง ธุรกิจรถโดยสารประจำทางภาคเอกชนในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2456 ถึง พ.ศ. 2518

เอกสารอ้างอิง

จิรวัฒน์ แสงทอง. (2546). **ชีวิตประจำวันของชาวสยามในกรุงเทพฯ พ.ศ.2426-2475**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์. (2524). **เลิศสมันเตาราชารถเมล์คนแรกแห่งกรุงสยาม**. เรืองศิลป์.

ญาณินี ไพทยวัฒน์. (2567). **การกลายเป็นเมืองในพื้นที่ย่านประตูน้ำระหว่าง พ.ศ. 2448 – 2550**. วารสารประวัติศาสตร์ มศว, 49 (1), 63-88.

ณัฐวุฒิ ปรียวนิตย์. (2557). **การตัดถนนในพระนครกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชนชั้นนำสยาม**. หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรมการออกแบบและสภาพแวดล้อม, 28, 347-380.

ไทยรัฐ. (2560). **พลิกตำนานรถเมล์ไทย จากปฐมบทรถนายเลิศ สู่สารพัดสีเกือบ 500 เส้นทาง**. สืบค้นจาก https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok.

ปิ่นเพชร จำปา. (2545). **วัฒนธรรมการท่องเที่ยวของคนไทย พ.ศ. 2394-2544**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะศิลปะศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปราณี กล่ำส้ม. (2545). **ย่านเก่าในกรุงเทพฯ**. เมืองโบราณ

ปิลันธน์ ไทยสรวง. (2559). **“บางลำพูในความทรงจำ” จากย่านตลาดเก่าสู่สวรรค์ราคาถูกของนักท่องเที่ยว**. สืบค้นจาก https://lek-prapai.org/home/view.php?id=662.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ** (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.

พัชรินทร์ ปิ่นเวหา. (2532). **อิทธิพลของสื่อโฆษณาตามตัวรถเมล์ที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของชาวกรุงเทพฯ : ศึกษากรณีเฉพาะประชาชนและรถเมล์ในเขตกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา, คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พรทวี สุปัณณานนท์. (2542). **การจัดการอสังหาริมทรัพย์ในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2444 – 2475**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, บัณฑิตวิยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาสวร สังข์ศร. (2559). **สวนสนุก: การเปลี่ยนแปลงของธุรกิจการพักผ่อนหย่อนใจในกรุงเทพ ปีพ.ศ. 2470-2540**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะศิลปะศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วัลลี นวลหอม. (2554). **พัฒนาการของบางกอกฝั่งตะวันตก พ.ศ. 2398 – 2488**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิภารัตน์ ดีอ่อง. (2534). **พัฒนาการของกิจการไฟฟ้าในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2427-2488**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วีระยุทธ ปีสาลี. (2555). **ชีวิตยามค่ำคืนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2427-2488**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิลปวัฒนธรรม. (2565). **ตามรอย "รถราง" ระบบขนส่งมวลชนแรกสุดในกรุงเทพฯ**. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_92890.

สง่า กาญจนาคพันธุ์. (2524). **กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน** (พิมพ์ครั้งที่ 2). เรืองศิลป์.

สมโชติ วีรภัทรเวธ. (2550). **พัฒนาการของมหาวิทยาลัยไทย พ.ศ. 2459-2500**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภัทร ทิสาพงศ์. (2520). **ยานยนต์: ฉบับประวัติศาสตร์ยานยนต์ไทย**. สมาคมส่งเสริมสวัสดิภาพจราจร.

สำนักงานการจราจรและขนส่งกรุงเทพมหานคร. (2556). **2 ทศวรรษแห่งการพัฒนาการเดินทางเพื่ออนาคต : 20 ปี สำนักการจราจรและขนส่ง**. สำนักการจราจรฯ.

อภิโชค แซ่โค้ว. (2541). **วิวัฒนาการยานพาหนะทางบกของไทย**. บริษัท เอส.ที.พี. เวิร์ด มีเดีย จำกัด.

เอกสารกระทรวงการคลัง. (2477). **จำนวนรถยนต์และรถจักรยานยนตร์ที่คงใช้อยู่ทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันสิ้นปี**. (กค. 0301.1.38K/8). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 6 กระทรวงนครบาล. (2469). **บาญชี รถยนต์รับจ้างบรรทุกคนโดยสารประจำถนนในจังหวัดพระนคร**. ทะเบียนรถยนต์ (มร.6 น/63). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 7 กระทรวงมหาดไทย. (2473). **พระราชบัญญัติรถยนตร์ พุทธศักราช 2473**. (มร.7 ม/5), สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

เอกสารกระทรวงคมนาคม กรมการขนส่ง. (2496). **การเดินรถประจำทางในจังหวัดพระนคร-ธนบุรี พ.ศ. 2496**. (คค. 0202.3.5/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

เอกสารกระทรวงคมนาคม กรมการขนส่ง. (2497). **ประกาศคณะกรรมการควบคุมการขนส่งเรื่องกำหนดเส้นทางสำหรับการขนส่งประจำทางด้วยรถยนต์โดยสารในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี**. (คค.0202.3.5/48). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

เอกสารกระทรวงคมนาคม กรมการขนส่ง. (2498). **รายการเส้นทางเดินรถยนต์ประจำทางที่เปลี่ยนใหม่ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2498**. (คค. 0202.3.5/42). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

Nai Lert Group. (ม.ป.ป.). **จุดเริ่มต้นของตำนาน (มรดกแห่งนายเลิศ)**. สืบค้นจาก https://nailertgroup.com/th/a-legacy-of-nai-lert/.

แจ๊สและการสร้างอัตลักษณ์คนดำในนาซีเยอรมนี: กรณีศึกษาฮันส์ มัสสาคอย
Jazz and the Construction of Black Identity in Nazi Germany: The Case of Hans Massaquoi

ธนกร พลายแก้ว[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษากระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นคนดำผ่านประสบการณ์ทางวัฒนธรรมดนตรีในบริบทของการเมืองเผด็จการ โดยศึกษากรณีของฮันส์ ยือร์เกน มัสสาคอย เยาวชนลูกครึ่งแอฟริกัน-เยอรมันที่เติบโตภายใต้การปกครองของพรรคนาซี (ค.ศ. 1933-1945) บทความตั้งคำถามว่า มัสสาคอยต่อรองและประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นคนดำของตนอย่างไรในบริบทที่ระบอบนาซีกำหนดให้คนดำเป็นเชื้อชาติด้อยกว่า และวัฒนธรรมดนตรีแจ๊สมีบทบาทอย่างไรในกระบวนการดังกล่าว งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของสจ๊วต ฮอลล์ และแนวคิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในการวิเคราะห์ บทความโต้แย้งว่าวัฒนธรรมแจ๊สทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำคัญที่มัสสาคอยใช้ในการต่อรองอัตลักษณ์สองมิติที่ตึงเครียด ได้แก่ ความเป็นเยาวชนเยอรมันและความเป็นคนดำ การมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมยุวชนสวิงซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนเยอรมันที่ใช้แจ๊สเป็นเครื่องมือต่อต้านอำนาจนาซี ช่วยให้เขาสร้างความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเยาวชนเยอรมัน ในขณะเดียวกัน การเชื่อมโยงระหว่างแจ๊สกับวัฒนธรรมคนดำอเมริกันก็เปิดพื้นที่ให้เขาทำความเข้าใจและประกอบสร้างอัตลักษณ์เชื้อชาติของตนเอง กรณีศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมดนตรีเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เยาวชนคนดำใช้ในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนและเป็นพลวัตภายใต้บริบททางการเมืองที่กดทับ

คำสำคัญ: *ดนตรีแจ๊ส นาซีเยอรมนี ยุวชนสวิง ความเป็นคนดำ*

Abstract

This article examines the process of Black identity construction through musical cultural experience in the context of authoritarian politics, focusing on the case of Hans Jürgen Massaquoi, a biracial Afro-German youth who grew up under Nazi rule (1933-1945). The article poses the following research questions: How did Massaquoi negotiate and construct his Black identity in a context where the Nazi regime defined Black people as racially inferior? And what role did jazz culture play in this process? This research employs Stuart Hall's concept of identity construction and the concept of cultural space as analytical frameworks. The article argues that jazz culture functioned as a crucial site where Massaquoi negotiated two tensioned dimensions of identity: being German youth and being Black. His participation in Swing Youth culture—a group of German youth who used jazz as a tool of resistance against Nazi authority—enabled him to establish belonging within German youth society. Simultaneously, the association between jazz and African American culture opened a space for him to understand and construct his racial identity. This case study demonstrates that musical culture serves as a social space where Black youth engage in complex and dynamic identity construction processes under oppressive political contexts.

Keywords: *jazz, Nazi Germany, Swing Youth, Black Identity*

[1] นักศึกษาหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

ใน ค.ศ. 1933 เมื่อพรรคนาซีขึ้นสู่อำนาจ ฮันส์ ยือร์เกน มัสสาคอย (Hans Jürgen Massaquoi) มีอายุเพียงเจ็ดขวบเท่านั้น เขาเป็นลูกชายของผู้หญิงชาวเยอรมันผิวขาวกับชายชาวไลบีเรียผิวดำ ในช่วงทศวรรษต่อมาที่เขาเติบโตเป็นวัยรุ่นภายใต้ระบอบนาซี มัสสาคอยต้องเผชิญกับภาวะที่ขัดแย้งอย่างรุนแรง เขาเป็นทั้งเยาวชนเยอรมันที่พูดภาษาเยอรมัน คิดเป็นภาษาเยอรมัน และเติบโตมาในสังคมเยอรมัน แต่ในขณะเดียวกันเขาก็เป็นเด็กผิวดำในรัฐที่ประกาศอย่างเป็นทางการว่าคนดำเป็นเชื้อชาติที่ด้อยกว่า ไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาติพันธุ์เยอรมัน (Volksgemeinschaft) ได้ ความตึงเครียดระหว่างความเป็นเยอรมันและความเป็นคนดำนี้กลายเป็นประเด็นสำคัญในชีวิตของเขา โดยเฉพาะเมื่อเขาพบว่าดนตรีแจ๊ส ซึ่งทั้งถูกปราบปรามโดยรัฐนาซีและถูกเชื่อมโยงกับความเป็นคนดำ กลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เขาสามารถต่อรองกับอัตลักษณ์ที่ขัดแย้งทั้งสองมิตินี้ได้

ประสบการณ์ของมัสสาคอยมีความสำคัญในเชิงทฤษฎีหลายประการ ประการแรก กรณีของเขาทำให้เห็นการทับซ้อนกันอย่างซับซ้อนระหว่างเชื้อชาติ วัฒนธรรมดนตรี และการเมืองเผด็จการเบ็ดเสร็จ (totalitarianism) ในบริบทที่รัฐพยายามควบคุมทั้งร่างกาย (ผ่านนโยบายเชื้อชาติ) และวัฒนธรรม (ผ่านการปราบปรามแจ๊ส)อย่างสมบูรณ์ โดยประสบการณ์ของมัสสาคอยเปิดเผยให้เห็นว่าบุคคลผู้ถูกกดทับใช้วัฒนธรรมดนตรีเป็นพื้นที่ในการต่อรองและประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนได้อย่างไร แม้ภายใต้ความพยายามของรัฐที่จะกำหนดความหมายของทั้งเชื้อชาติและวัฒนธรรมอย่างเบ็ดเสร็จ ประการที่สอง กรณีของเขาท้าทายความเข้าใจแบบเอกภาพทั้งของความเป็นเยอรมันและความเป็นคนดำ แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์เชื้อชาติเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงได้และถูกต่อรอง ไม่ใช่สิ่งที่ถูกกำหนดโดยชีววิทยาหรือรัฐ ประการที่สาม การศึกษามัสสาคอยในฐานะผู้กระทำ (Agent) ที่ใช้วัฒนธรรมดนตรีในการสร้างความหมายให้แก่ชีวิตของตนเอง เปิดมุมมองใหม่ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์นาซีเยอรมนีซึ่งมักมุ่งเน้นไปที่โครงสร้างทางการเมืองมากกว่าภาวะอัตวิสัยของผู้ที่ถูกกดทับ

บทความนี้จึงตั้งคำถามว่า มัสสาคอยต่อรองและประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นคนดำของตนอย่างไรในบริบทที่ความเป็นคนดำถูกกำหนดโดยรัฐนาซีว่าเป็นสิ่งที่ด้อยกว่าและไม่พึงประสงค์และวัฒนธรรมแจ๊สมีบทบาทอย่างไรในกระบวนการดังกล่าว โดยที่บทความโต้แย้งว่าวัฒนธรรมแจ๊สเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มัสสาคอยสามารถต่อรองกับอัตลักษณ์ซึ่งขัดแย้งกัน คือ ความเป็นเยาวชนเยอรมันและความเป็นคนดำ การเข้าร่วมในวัฒนธรรมยุวชนสวิงช่วยให้เขาสร้างความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเยาวชนเยอรมัน ในขณะเดียวกัน การเชื่อมโยงเชิงสัญลักษณ์ระหว่างแจ๊สกับวัฒนธรรมคนดำอเมริกันก็เปิดพื้นที่ให้เขาทำความเข้าใจและประกอบสร้างอัตลักษณ์เชื้อชาติของตนเอง

บริบททางประวัติศาสตร์และประวัติส่วนตัวของฮันส์ ยือร์เกน มัสสาคอย

ดนตรีแจ๊สแพร่หลายมาถึงเยอรมนีภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และได้รับความนิยมสูงสุดในช่วงทศวรรษ 1920 ภายใต้สาธารณรัฐไวมาร์ (Weimarer Republik, 1918–1933) ดนตรีแจ๊สกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของความทันสมัยและวัฒนธรรมเมืองในเยอรมนีสมัยนั้นหลังจากพรรคนาซีขึ้นสู่อำนาจใน ค.ศ. 1933 ภายใต้การนำของอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ รัฐบาลภายใต้การปกครองของพรรคนาซีได้ดำเนินนโยบายเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดให้ชนชาติบางกลุ่มรวมถึงชาวยิว ชนผิวดำ และชาวโรมา เป็นเชื้อชาติที่ด้อยกว่าและไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาติพันธุ์เยอรมันได้ ในขณะเดียวกัน พรรคนาซียังปราบปรามดนตรีแจ๊สอย่างรุนแรงในฐานะวัฒนธรรม เสื่อมทราม (Entartete Musik) ที่มีต้นกำเนิดจากชาวแอฟริกันอเมริกัน การโฆษณาชวนเชื่อของพรรคนาซีกล่าวหาว่าดนตรีแจ๊สเป็นส่วนหนึ่งของแผนการของชาวยิวและชาวต่างชาติที่จะบ่อนทำลายวัฒนธรรมเยอรมันอันบริสุทธิ์ อย่างไรก็ดี แม้จะมีการโฆษณาชวนเชื่อดังกล่าว พรรคนาซีกลับไม่ได้ห้ามดนตรีแจ๊สอย่างเด็ดขาด เนื่องจากดนตรีประเภทนี้ยังคงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหมู่ประชาชนชาวเยอรมัน

(Kater, 1989, pp. 16) ความย้อนแย้งนี้เปิดพื้นที่ให้เยาวชนบางกลุ่มสามารถใช้ดนตรีแจ๊สเป็นเครื่องมือในการแสดงความไม่เห็นด้วยต่ออำนาจรัฐได้

ความย้อนแย้งดังกล่าวเปิดช่องให้เยาวชนจำนวนหนึ่งเลือกใช้ดนตรีแจ๊สเป็นหนทางในการแสดงออกถึงความไม่พอใจต่อระบอบการปกครองของนาซี เยาวชนกลุ่มนี้เรียกตนเองว่า ยุวชนสวิง (Swing Youth) เพื่อเป็นการล้อเลียนยุวชนฮิตเลอร์ คำว่า “สวิง” (Swing) หมายถึงรูปแบบหนึ่งของดนตรีแจ๊สในทศวรรษ 1930 อย่างไรก็ดี คำดังกล่าวได้กลายเป็นคำใช้เรียกแทนดนตรีแจ๊สทั้งหมดในเยอรมนี การใช้ดนตรีแจ๊สเพื่อต่อต้านพรรคนาซีซึ่งเป็นผลโดยตรงจากท่าทีต่อต้านดนตรีแจ๊สของพรรคนาซีเอง มัสสาคอยได้กล่าวถึงเหตุผลดังกล่าวไว้ดังนี้

> เป้าหมายที่ไม่ได้พูดออกมาของพวกเราคือ การแสดงออกถึงทัศนคติต่อต้านระบบของพวกเรา โดยไม่ถึงขั้นสร้างเรื่องร้ายแรงกับเกสตาโป การฟังดนตรีแจ๊สทุกครั้งที่มีโอกาส ซึ่งเราได้ยึดเอามันมาเป็นดนตรีโปรดของพวกเราเพราะมันถูกพวกนาซีสั่งห้ามในฐานะNegermusikหรือ'ดนตรีของคนดำ' การทำให้สาว ๆ ประทับใจด้วยความเป็นลูกผู้ชายและความเท่ของพวกเรา และสุดท้าย — แต่ไม่ใช่สิ่งที่สำคัญน้อยที่สุด — การได้นอนกับผู้หญิง (Massaquoi, 1999)

การที่พรรคนาซีมิได้ปิดกั้นช่องทางการเข้าถึงดนตรีแจ๊สอย่างเด็ดขาด แต่ยังคงโจมตีดนตรีแจ๊สอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ดนตรีประเภทนี้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงออกถึงความไม่เห็นด้วยต่อการปกครองของพรรคนาซี ยุวชนสวิงมิได้เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเป็นทางการ ไม่มีผู้นำที่ชัดเจน และไม่มีแผนการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน ยุวชนสวิงจึงเป็นกลุ่มทางวัฒนธรรมมากกว่ากลุ่มทางการเมือง โดยเยาวชนเหล่านี้สร้างตัวตนร่วมของพวกตนขึ้นผ่านคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีร่วมกัน แนวคิดต่อต้านการจัดตั้งเชิงสถาบันของพรรคนาซี เพราะฉะนั้นจึงไม่มีวันที่ยุวชนสวิงถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ดี ยุวชนสวิงมีอิทธิพลมากที่สุดในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1939–1941 และใน ค.ศ. 1941 รัฐบาลนาซีไม่อาจนิ่งเฉยต่อพฤติกรรมของเยาวชนกลุ่มนี้ได้อีกต่อไป จึงได้ดำเนินการจับกุมสมาชิกของยุวชนสวิงครั้งใหญ่ โดยเยาวชนที่ถูกจับกุมถูกส่งไปยังค่ายกักกันเพื่อเป็นการลงโทษ และหลังจากนั้น กลุ่มยุวชนสวิงก็หมดบทบาทลง

ฮันส์ ยือร์เกน มัสสาคอย เกิดเมื่อวันที่ 19 มกราคม ค.ศ. 1926 ที่เมืองฮัมบวร์ก โดยมัสสาคอยกล่าวถึงประวัติของตนเองไว้ในบันทึกความทรงจำของตนเองไว้ดังนี้ (Massaquoi, 1999) โดยมีมารดาเป็นชาวเยอรมัน ส่วนบิดาเป็นชนชั้นสูงของเผ่าไว (Vai) ซึ่งเป็นเผ่าหนึ่งในประเทศไลบีเรียทางภาคตะวันตกของทวีปแอฟริกา มัสสาคอยมีชีวิตวัยเด็กที่สุขสบายกับโมโมลู มัสสาคอย (Momolu Massaquoi) ผู้เป็นปู่และเป็นทูตชาวแอฟริกันคนแรกในเยอรมนี อย่างไรก็ดี ความขัดแย้งทางการเมืองในไลบีเรียส่งผลให้โมโมลูและบิดาของฮันส์ ยือร์เกน ต้องเดินทางกลับไลบีเรีย ขณะที่เขาและมารดาต้องอาศัยอยู่ในเยอรมนีต่อไป ความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลกระทบต่อสถานะทางการเงินของมัสสาคอย พวกเขาต้องย้ายออกจากย่านจอห์นส์อัลเล (Johnsallee) ซึ่งเป็นย่านคนร่ำรวย ไปยังย่านบาร์มเบก (Barmbek) ซึ่งเป็นย่านของผู้ใช้แรงงานทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองฮัมบวร์ก มัสสาคอยเริ่มเข้าเรียนในโรงเรียนแห่งหนึ่งใน ค.ศ. 1932 พร้อมกับเด็กเยอรมันคนอื่น ๆ อย่างไรก็ดี มัสสาคอยไม่สามารถเข้าร่วมยุวชนฮิตเลอร์ และไม่สามารถศึกษาต่อในระดับสูงได้ เขาจำต้องเลือกระหว่างการเข้าสู่ตลาดแรงงานทันทีภายหลังสำเร็จการศึกษาขั้นต้นในฐานะแรงงานไร้ฝีมือ หรือเข้าสู่ระบบฝึกงาน (Apprenticeship) ซึ่งเป็นการฝึกงานจริงโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นระยะเวลา 3 ปี เพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานฝีมือ มัสสาคอยเลือกฝึกงานในฐานะช่างเครื่อง และในระหว่างการฝึกงานนี้เอง เขาได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของยุวชนสวิง โดยเริ่มฟังดนตรีแจ๊สตามคลับดนตรีแจ๊สต่าง ๆ ในเมืองฮัมบวร์ก รวมไปถึงเริ่มเล่นแซ็กโซโฟน และในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มัสสาคอยได้เล่นดนตรีแจ๊สให้แก่ทหารอเมริกันที่ประจำการอยู่ในเยอรมนี

ใน ค.ศ. 1948 มัสสาคอยย้ายถิ่นฐานไปยังประเทศไลบีเรีย ทว่าเขากลับไม่สามารถปรับตัวเข้ากับบิดา ซึ่งเขามองว่ามีความเย่อหยิ่งและเผด็จการได้ ต่อมาใน ค.ศ. 1950 เขาย้ายถิ่นฐานอีกครั้งไปยังสหรัฐอเมริกา และได้เข้าร่วมกองพลร่มที่ 82 (82nd Airborne Division) ของกองทัพสหรัฐ จากนั้นจึงกลายเป็นพลเมืองสหรัฐ และเริ่มทำงานเกี่ยวกับการพิมพ์ในนิตยสาร Jet และต่อมาคือนิตยสาร Ebony และใน ค.ศ. 1999 มัสสาคอยได้ตีพิมพ์บันทึกความทรงจำของตนในชื่อ ถูกลิขิตให้เป็นสักขีพยาน: การเติบโตในฐานะคนดำในนาซีเยอรมนี (Destined to Witness: Growing Up Black in Nazi Germany) ซึ่งเป็นหนังสือสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาประสบการณ์ของการเป็นคนผิวดำในนาซีเยอรมนี และมีการกล่าวถึงวัฒนธรรมของยุวชนสวิงอย่างกว้างขวาง รวมทั้งประสบการณ์ส่วนตัวของมัสสาคอยเองในฐานะคนดำและในฐานะส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมยุวชนสวิง

ในสมัยนาซี มีชนผิวดำอาศัยอยู่ในเยอรมนีไม่มากนัก โดยส่วนมากมักเป็นลูกครึ่งระหว่างหญิงชาวเยอรมันกับทหารผิวดำจากฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกาที่เคยเข้าประจำการอยู่ในพื้นที่พิพาททางภาคตะวันตกของเยอรมนีในระหว่าง ค.ศ. 1918 - 1930 โดยเฉพาะในเขตไรน์ลันด์ (Rheinland) (Berenbaum, n.d.) ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างเยอรมนี ฝรั่งเศส ลักเซมเบิร์ก เบลเยียม และเนเธอร์แลนด์ พรรคนาซีเรียกเด็กที่เกิดจากความสัมพันธ์นี้ว่า “พวกลูกนอกสมรสแห่งไรน์ลันด์” (Rheinlandbastard) และพยายามกีดกันพวกเขาไม่ให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเยอรมัน ตลอดจนพยายามบังคับให้เด็กเหล่านี้ทำหมัน บันทึกความทรงจำของมัสสาคอยแสดงให้เห็นถึงประสบการณ์การถูกเหยียดเชื้อชาติหลายต่อหลายครั้ง ทั้งจากคนรอบตัวและจากสมาชิกพรรคนาซีที่เขาได้พบเจอ ประสบการณ์ที่มัสสาคอยได้รับจากบุคคลเหล่านี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองของเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องรูปลักษณ์ภายนอก การที่มัสสาคอยมีรูปลักษณ์ภายนอกคล้ายกับนักดนตรีแจ๊สที่มีชื่อเสียงสร้างความภาคภูมิใจให้แก่เขาเป็นอย่างมาก และการถูกเหยียดหยามจากสังคมนาซีมิได้ทำให้ความภาคภูมิใจนั้นลดลง ตรงกันข้าม กลับยิ่งทำให้ความภาคภูมิใจดังกล่าวเข้มแข็งมากขึ้น โดยภายในกระบวนการดังกล่าว แจ๊สมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง มัสสาคอยเป็นเยาวชนผิวดำซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของยุวชนสวิง ดนตรีแจ๊สในฐานะ

ดังนั้น มัสสาคอยจึงเป็นกรณีศึกษาสำคัญที่แสดงให้เห็นทั้งอิทธิพลทางวัฒนธรรมของยุวชนสวิงต่อเยาวชนเยอรมันในเมืองฮัมบวร์กภายใต้การปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จของพรรคนาซี และในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของดนตรีแจ๊สและการเอาตัวรอดของชนผิวดำในนาซีเยอรมนี การศึกษาทั้งสองประเด็นนี้จะแสดงให้เห็นถึงมุมมองใหม่เกี่ยวกับชีวิตทางวัฒนธรรมในนาซีเยอรมนีซึ่งมิได้ถูกจำกัดอยู่เพียงเรื่องของการเมืองเท่านั้น ผู้วิจัยต้องการเสนอว่า การศึกษายุวชนสวิงในบริบททางวัฒนธรรมจะช่วยให้เห็นมุมมองใหม่ในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมของประชาชนภายใต้การปกครองด้วยระบอบเผด็จการ และยังเสนอด้วยว่าดนตรีแจ๊สคงเป็นพื้นที่ที่ฮันส์ มัสสาคอยใช้ในการต่อรองและยืนยันอัตลักษณ์ความเป็นคนดำภายใต้ระบอบเผด็จการเชื้อชาติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของดนตรีแจ๊สในการสร้างตัวตนและพื้นที่ทางวัฒนธรรมของเยาวชนเยอรมันภายใต้การปกครองของพรรคนาซี

2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีแจ๊สกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นคนดำในกรณีของฮันส์ มัสสาคอย

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในปัจจุบัน การศึกษาเกี่ยวกับดนตรีแจ๊สในนาซีเยอรมนียังมีอยู่ไม่มากนัก โดยผลงานที่สำคัญที่สุดคือ Different Drummers: Jazz in the Culture of Nazi Germany (1992) ของไมเคิล เคเทอร์ ซึ่งให้ข้อมูลอย่างละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการผลิตและการเผยแพร่ดนตรีแจ๊สภายใต้การควบคุมของพรรคนาซี รวมไปถึงข้อมูลเกี่ยวกับผู้ฟังดนตรีแจ๊สในนาซี

เยอรมนี อย่างไรก็ดี แม้งานของเคเทอร์จะมีความโดดเด่นอย่างยิ่งในด้านความละเอียดของข้อมูล แต่งานดังกล่าวยังคงขาดมุมมองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีแจ๊สกับการก่อร่างของตัวตนของเยาวชนในนาซีเยอรมนี ผลงานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งคือหนังสือ Inside Nazi Germany: Conformity, Opposition, and Racism in Everyday Life (1987) ของเดทเลฟ พ็อยแคร์ท (Detlev Peukert) นักประวัติศาสตร์ชาวเยอรมัน ซึ่งกล่าวถึงกลุ่มยุวชนสวิงเพียงสั้น ๆ ในบทที่เกี่ยวข้องกับขบวนการต่อต้านพรรคนาซี อันยังไม่เพียงพอต่อการศึกษายุวชนสวิงอย่างเจาะลึก ยิ่งไปกว่านั้น นักวิชาการทั้งสองยังมองข้ามประเด็นเกี่ยวกับคนผิวดำซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของยุวชนสวิงในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้วิจัยเชื่อว่าบทความนี้จะช่วยเป็นส่วนหนึ่งในการทำความเข้าใจบทบาทของดนตรีแจ๊สต่อการเติบโตในนาซีเยอรมนี และความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีแจ๊สกับความเป็นคนดำผ่านการศึกษากรณีของฮันส์ มัสสาคอย

ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวในฐานะวัฒนธรรมย่อยตามแนวคิดของจอห์น คลาร์ก (John Clarke) สจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) โทนี เจฟเฟอร์สัน (Tony Jefferson) และไบรอัน โรเบิร์ตส์ (Brian Roberts) ซึ่งเสนอเอาไว้ว่าวัฒนธรรมย่อย (subculture) ต้องเข้าใจภายในบริบทของความสัมพันธ์ทางชนชั้นและอำนาจนำทางวัฒนธรรม (Cultural Hegemony) โดยวัฒนธรรมย่อยของเยาวชน โดยเฉพาะชนชั้นแรงงาน (Clarke et al. : 2006, pp. 12 - 13) เป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อต้านและเจรจาต่อรองกับวัฒนธรรมเด่นผ่านสไตล์ ดนตรี และพิธีกรรม (Clarke et al. : 2006, pp. 45 - 47) แต่การต่อต้านนี้เป็นเพียงการแก้ปัญหาในจินตนาการ (imaginary solutions) ต่อความขัดแย้งทางโครงสร้างที่แท้จริง เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและการกดขี่ทางสังคม ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว (Clarke et al. : 2006, pp. 47 - 48)

โดยวัฒนธรรมย่อยมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวหากแต่เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มสังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมพ่อแม่ (Parent Culture) ซึ่งไม่ได้หมายความถึงวัฒนธรรมของผู้ที่เป็นพ่อเป็นแม่เสียทีเดียว แต่เป็นวัฒนธรรม แต่หมายถึงกรณีที่เยาวชนเริ่มกระบวนการเพื่อต่อต้านวัฒนธรรมพ่อแม่ของตนนั้น พวกเขาจำต้องใช้รากฐานของวัฒนธรรมพ่อแม่นั้นในการก่อร่างรูปแบบของวัฒนธรรมต่อต้านขึ้นมา โดยวัฒนธรรมย่อยทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่สมาชิกใช้สร้างอัตลักษณ์ร่วมกันและเจรจาต่อรองกับวัฒนธรรมหลักที่ครอบงำพวกเขาอยู่ผ่านวิถีการใช้ชีวิต (style) ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึงดนตรี เสื้อผ้า ภาษา และการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยเสนอว่ากรอบทฤษฎีนี้สอดคล้องกับกรณีของยุวชนสวิงอย่างมีนัยสำคัญในบริบทของนาซีเยอรมนี วัฒนธรรมหลักที่คลาร์กและคณะเรียกว่าวัฒนธรรมนำซึ่งก็คืออุดมการณ์นาซีที่พยายามควบคุมชีวิตทางวัฒนธรรมของชาวเยอรมันผ่านองค์กรอย่างไรช์มูซิกคัมเมอร์และไรช์คุลทัวร์คัมเมอร์ ขณะที่ยุวชนสวิงเลือกใช้ดนตรีแจ๊สซึ่งพรรคนาซีประณามว่าเป็นดนตรีคนดำ (Negermusik) เป็นเครื่องมือในการปฏิเสธอุดมการณ์ดังกล่าว การที่ยุวชนสวิงพูดภาษาอังกฤษ สวมหมวกฮอมบวร์กแบบอังกฤษ และใช้คำทักทาย “สวิง ไฮล์” เพื่อเป็นการล้อเลียน “ไฮล์ ฮิตเลอร์” ล้วนเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการใช้วิถีการชีวิตที่สอดคล้องและมีความหมายร่วมกับประสบการณ์ทางสังคมของสมาชิก เนื่องจากองค์ประกอบแต่ละอย่างล้วนถูกเลือกมาอย่างจงใจให้ขัดแย้งกับมาตรฐานที่พรรคนาซีกำหนดไว้โดยตรง อย่างไรก็ดี คลาร์กและคณะชี้ให้เห็นว่า การต่อต้านผ่านวิถีการใช้ชีวิตนั้นมิใช่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจอย่างแท้จริง แต่เป็นสิ่งที่พวกเขาเรียกว่าการแก้ไขปัญหาทางจินตกรรมหรือการแก้ปัญหาเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในกรณีของยุวชนสวิง เพราะยุวชนสวิงมิได้เป็นขบวนการทางการเมืองที่มีเป้าหมายในการล้มล้างระบอบนาซี หากแต่เป็นกลุ่มทางวัฒนธรรมที่ใช้การต่อต้านเชิงสัญลักษณ์เป็นช่องทางในการสร้างตัวตนและพื้นที่ทางสังคมของตนเองภายใต้ระบอบที่กดขี่พวกเขา

อย่างไรก็ตาม กรณีของมัสสาคอยมีความซับซ้อนเกินกว่าที่กรอบแนวคิดของคลาร์กและคณะจะอธิบายได้ครบถ้วน เนื่องจากคลาร์กและคณะพัฒนากรอบทฤษฎีของตนขึ้นจากบริบทของชนชั้นแรงงานอังกฤษแต่ในกรณีของมัสสาคอย ปัจจัยที่กำหนดประสบการณ์ของเขาอย่างเด็ดขาดคือเชื้อชาติ มิใช่ชนชั้น การที่มัสสาคอยเป็นลูกครึ่งผิวดำส่งผลให้เขาถูกกีดกันออกจากยุวชนฮิตเลอร์และถูกปิดกั้นจากการศึกษาระดับสูง ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่สมาชิกยุวชนสวิงคนอื่น ๆ ที่เป็นคนขาวไม่ต้องเผชิญ

ดังนั้น ในขณะที่ยุวชนสวิงคนอื่น ๆ ใช้วัฒนธรรมแจ๊สเป็นเครื่องมือในการต่อต้านอุดมการณ์นาซีในเชิงสัญลักษณ์ มัสสาคอยกลับใช้วัฒนธรรมดังกล่าวเป็นช่องทางในการทำความเข้าใจตัวตนของตนเองในฐานะคนดำภายใต้ระบอบที่เป็นศัตรูกับการมีอยู่ของเขาโดยตรง มิติของความเป็นคนดำและการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับภาพแทนของนักดนตรีแจ๊สผิวดำในฐานะแหล่งแห่งความภาคภูมิใจนี้เป็นประเด็นที่กรอบทฤษฎีของคลาร์กและคณะมิได้ครอบคลุมไว้

เพื่อเติมเต็มจุดที่กรอบของคลาร์กและคณะยังไม่ครอบคลุม การหันมาพิจารณางานของพอล กิลรอย (Paul Gilroy) นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ และสจวร์ต ฮอลล์ จึงมีความจำเป็น กิลรอยมองว่า (Gilroy, 1993) ดนตรีของคนดำมิได้เป็นเพียงการแสดงออกทางวัฒนธรรม หากแต่เป็นพื้นที่ข้ามชาติที่คนดำใช้สร้างอัตลักษณ์และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันข้ามพรมแดนของรัฐชาติ ในกรณีของมัสสาคอย การที่เขาเชื่อมโยงตนเองกับนักดนตรีแจ๊สผิวดำอย่างหลุยส์ อาร์มสตรอง (Louis Armstrong) นักเล่นทรัมเป็ตชาวอเมริกัน และดุ๊ก เอลลิงตัน (Duke Ellington) หัวหน้าวงดนตรีแจ๊สชาวอเมริกัน จึงมิใช่เพียงการบริโภคดนตรีต่างชาติ แต่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนกับประสบการณ์ความเป็นคนดำที่กว้างกว่าบริบทของนาซีเยอรมนี ดนตรีแจ๊สจึงทำหน้าที่เป็นสะพานที่เชื่อมมัสสาคอยเข้ากับชุมชนเชิงจินตนาการของคนดำทั่วโลก ในขณะที่ระบอบนาซีพยายามอย่างเต็มที่ที่จะตัดขาดการเชื่อมโยงนั้น

ฮอลล์เสริมในประเด็นที่ว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมิใช่สิ่งที่ตายตัวหรือสืบทอดมาโดยกำเนิด แต่เป็นกระบวนการที่ไม่มีวันสิ้นสุด ซึ่งถูกสร้างและเจรจาต่อรองอยู่ตลอดเวลาผ่านการปฏิบัติทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องของการ "กลายเป็น" หรือก็คือการก่อร่างสร้างตัวเองขึ้นมาผ่านการตอบโต้กับสถานการณ์รอบตัว (Hall, 1990, pp. 225) สำหรับมัสสาคอยแล้ว การฟังดนตรีแจ๊ส การเข้าร่วมกับยุวชนสวิง และการนำเสนอตัวเองผ่านวิถีการใช้ชีวิตที่ปฏิเสธอุดมการณ์นาซี ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างตัวตนที่ฮอลล์อธิบายไว้ กล่าวคือ มัสสาคอยมิได้เพียงแค่ "เป็น" คนดำในเยอรมนี แต่เขากำลัง "กลายเป็น" คนดำในเยอรมนีผ่านการเลือกปฏิบัติทางวัฒนธรรมในแต่ละวัน อัตลักษณ์ที่เขาสร้างขึ้นจึงไม่ใช่อัตลักษณ์ "แอฟริกันบริสุทธิ์" หรือ "เยอรมันบริสุทธิ์" แต่เป็นอัตลักษณ์แบบผสมผสานที่ฮอลล์เรียกว่าการอยู่ร่วมกับและผ่านความแตกต่าง (Hall, 1990, pp. 235) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดนตรีแจ๊สเองก็เป็นพื้นที่ผสมผสานที่มีทั้งรากฐานแอฟริกันอเมริกัน และยุโรป ซึ่งเปิดโอกาสให้มัสสาคอยเชื่อมโยงกับอดีตของชนกลุ่มน้อยแอฟริกันและจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตที่หลากหลายกว่าไปพร้อมกัน ในบริบทที่ระบอบนาซีพยายามนิยามความหมายของการเป็นคนดำให้แก่เขาอยู่ตลอดเวลา - หรือในแง่ของฮอลล์คือการวางตำแหน่งเขาให้เป็นคนอื่นที่ด้อยกว่าและอันตรายผ่านระบบการนำเสนอของนาซี - การที่มัสสาคอยเลือกนิยามตนเองผ่านดนตรีและวัฒนธรรมแจ๊สจึงเป็นการกระทำที่มีนัยทางการเมืองอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่ในแง่ของการต่อต้านล้วนๆ แต่ในแง่ของการสร้างความหมายใหม่ของการเป็นคนดำในเยอรมนีในแบบของเขาเอง ตามแนวคิดของฮอลล์ อำนาจของนาซีไม่ได้เป็นเพียงแรงภายนอกที่มัสสาคอยต่อต้าน แต่กลายเป็นองค์ประกอบที่ก่อรูปอัตลักษณ์ของเขา มัสสาคอยกลายเป็นคนดำในเยอรมนีเพราะและผ่านบริบทของการกดขี่นั้นเอง แม้ว่าตัวเขาเองอาจมิได้มองมันในแง่นั้นก็ตาม

ผู้วิจัยใช้กรอบทฤษฎีของคลาร์กและคณะในการสถาปนาว่ากิจกรรมการฟังดนตรีแจ๊สในนาซีเยอรมนีในฐานะวัฒนธรรมย่อยเพื่อต่อต้านวัฒนธรรมนำของพรรคนาซี และวัฒนธรรมย่อยดังกล่าวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมของเยาวชนเยอรมันตามกรอบทฤษฎีของฮอล์ ในขณะเดียวกัน ความเป็นคนดำของมัสสาคอยก็ทำให้เขาไม่สามารถเข้าร่วมกับกระบวนการดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ ในที่นี้ ความเป็นคนดำของดนตรีแจ๊สมีผลกระทบอย่างยิ่งต่อการสร้างตัวตนของมัสสาคอย เขาใช้ความเป็นคนดำในการสร้างความภูมิใจในตนเองเพื่อธำรงความเป็นตัวเองภายใต้การปกครองของพรรคนาซี และความเป็นคนดำนี้ก้าวข้ามผ่านพรหมแดนของรัฐชาติตามกรอบทฤษฎีของกิลรอย จึงจะเห็นได้ว่าประสบการณ์ของมัสสาคอยดำรงอยู่ ณ จุดตัดของแรงกดดันหลายประการพร้อมกัน ทั้งในฐานะสมาชิกของวัฒนธรรมย่อยที่ต่อต้านอุดมการณ์นาซีตามที่คลาร์กและคณะอธิบาย ในฐานะคนดำที่เชื่อมโยงตนเองกับชุมชนข้ามชาติผ่านดนตรีตามที่กิลรอยเสนอ และในฐานะปัจเจกที่กำลังสร้างและเจรจาต่อรองอัตลักษณ์ของตนเองในสภาวะที่เป็นปฏิปักษ์ตามที่ฮอลล์ชี้ให้เห็น ความ

ซับซ้อนที่ซ้อนทับกันอยู่หลายชั้นนี้เองที่ทำให้กรณีของมัสสาคอยเป็นมากกว่ากรณีศึกษาของวัฒนธรรมย่อยในนาซีเยอรมนี หากยังเป็นหน้าต่างที่เปิดให้เห็นความซับซ้อนของการสร้างตัวตนภายใต้ระบอบอำนาจนิยมที่ใช้ทั้งชนชั้นและเชื้อชาติเป็นเครื่องมือในการควบคุม

ขอบเขตการวิจัย

ในด้านพื้นที่ ผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมแจ๊สในบริเวณเมืองฮัมบวร์กทางตอนเหนือของประเทศเยอรมนีซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของยุวชนสวิงและเป็นเมืองบ้านเกิดของฮันส์ มัสสาคอย โดยใช้แหล่งอ้างอิงจากบันทึกความทรงจำ โดยเป็นการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ส่วนบุคคล โดยเน้นไปที่ประสบการณ์ส่วนตัวของมัสสาคอย โดยมีการใช้หลักฐานชั้นรองในการสอบทานและเป็นส่วนช่วยเสริมในการทำความเข้าใจบริบทในช่วงเวลาดังกล่าว

ในด้านช่วงเวลา ผู้วิจัยจะศึกษาวัฒนธรรมแจ๊สระหว่างค.ศ. 1939 - 1941 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุวชนสวิงได้รับความนิยมมาก โดยเลือกจบการศึกษาที่ค.ศ. 1941 เนื่องจากในปีดังกล่าวมีการปราบปรามยุวชนสวิงอย่างหนัก ส่งผลให้ยุวชนสวิงค่อย ๆ หมดบทบาทความสำคัญไปในที่สุด

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์โดยใช้ข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นคือตัวบทจากอัตชีวประวัติของฮันส์ มัสสาคอย ประกอบงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับดนตรีแจ๊ส วัฒนธรรมเยาวชนในเยอรมนี นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้ทฤษฎีของคลาร์กและคณะ ฮอลล์ และกิลรอยมาช่วยในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมดนตรีแจ๊สของเยาวชนชาวเยอรมัน อย่างไรก็ดี มัสสาคอยเผยแพร่บันทึกความทรงจำของตนเองใน ค.ศ. 1999 หรือกว่าห้าสิบปีหลังจากเหตุการณ์ในนาซีเยอรมนี นอกจากนี้ มัสสาคอยยังได้ห่างออกจากวัฒนธรรมเยอรมันมาเป็นเวลาหลายสิบปี โดยในขณะที่เขียนบันทึกเล่มนี้ เขาได้กลายเป็นชาวอเมริกันและทำงานในฐานะชาวอเมริกันไปแล้ว

อย่างไรก็ตาม บทความนี้มิได้มุ่งวิเคราะห์ข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างละเอียด หากแต่ต้องการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมัสสาคอย ซึ่งพึ่งพาการรับรู้ การทำความเข้าใจ และการตีความประสบการณ์ของมัสสาคอยในฐานะปัจเจกชน เพื่อทำความเข้าใจมุมมองของชาวเยอรมันผิวดำภายใต้การปกครองของพรรคนาซี และจะใช้หลักฐานชั้นรองเพื่อเติมเต็มข้อมูลในส่วนที่มัสสาคอยมิได้กล่าวไว้

ผลการวิจัย

1. วิถีการใช้ชีวิต การเข้าสังคม และตัวตนแห่งการต่อต้านนาซีในเมืองฮัมบวร์ก

การเป็นส่วนหนึ่งของยุวชนสวิงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีการใช้ชีวิตโดยสิ้นเชิง โดยวิถีการใช้ชีวิตแบบใหม่ของยุวชนสวิงถูกสร้างขึ้นเพื่อต่อต้านความเป็นนาซีโดยเฉพาะ สวิงบอยมักพูดภาษาอังกฤษ สวมหมวกฮอมบวร์กแบบอังกฤษ ติดเข็มกลัดธงชาติสหราชอาณาจักร ใช้คำทักทายกันว่า “สวิง ไฮล์” เพื่อล้อเลียนคำว่า “ไฮล์ ฮิตเลอร์” ไว้ผมยาวเพื่อล้อเลียนสมาชิกยุวชนฮิตเลอร์ที่ต้องไว้ผมสั้น ขณะที่เด็กผู้หญิงไว้ผมยาวตรง ไม่ถักเปีย รวมไปถึงแต่งหน้า ซึ่งขัดกับมาตรฐานความงามของนาซีที่นิยมให้ผู้หญิงถักเปียและไม่แต่งหน้า เนื่องจากถือว่ามีความเป็น “เยอรมัน” มากกว่า (Peukert, 1989, pp. 164) ยุวชนสวิงมักไปรวมตัวกันที่คลับหรือร้านคาเฟ่ที่มีการบรรเลงดนตรีแจ๊ส ซึ่งโดยปกติแล้วมักห้ามเยาวชนอายุต่ำกว่า 18 ปีเข้าใช้บริการ อย่างไรก็ดี มัสสาคอยแสดงให้เห็นว่าการลักลอบเข้าไปในคลับและร้านดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ

จุดศูนย์กลางของยุวชนสวิงในย่านที่มัสสาคอยอาศัยอยู่คือร้าน Café König ของวิลเฮล์ม เคอนิก (Wilhelm König) ซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคนาซี ขณะเดียวกัน ปีเตอร์ ปีเตอร์เซน (Peter Petersen) สวิงบอยอีกคนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในฮัมบวร์ก ในช่วงเวลาเดียวกัน ได้กล่าวถึงการลักลอบเข้าไปทางด้านหลังของร้านคาเฟ่อีกแห่งหนึ่งชื่อคาเฟ่ไฮน์เซอ (Café Heinze) ซึ่งตั้งอยู่ในอีกย่านหนึ่งของเมืองฮัมบวร์ก ข้อมูลดังกล่าวชี้เป็นนัยว่าร้านคาเฟ่ที่มีการแสดงดนตรีแจ๊สนั้นมีอยู่ทั่วไปในเมืองฮัมบวร์ก และประสบการณ์ของมัสสาคอยมิได้เป็นสิ่งที่พบได้ยากในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ ปีเตอร์เซนยังกล่าวถึงการล่องเรือออกไปยังกลางทะเลสาบในสวนสาธารณะประจำเมืองเพื่อร่วมกันฟังดนตรีแจ๊ส โดยไม่ถูกรบกวนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐนาซีอีกด้วย (Brandt, 2014) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายุวชนสวิงสามารถเล็ดรอดผ่านช่องโหว่ของนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายของพรรคนาซี เพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมทางสังคมและสร้างสายสัมพันธ์กับปัจเจกอื่น ๆ ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกัน ซึ่งก็คือวัฒนธรรมแจ๊ส

นอกจากนี้ ยุวชนสวิงยังใช้ช่องว่างทางกฎหมายของรัฐบาลนาซีในการเต้นรำอย่างถูกกฎหมาย โดยพรรคนาซีประกาศห้ามการเต้นรำในที่สาธารณะใน ค.ศ. 1941 เว้นแต่จะเป็นการเรียนการสอนเต้นรำ ในระบบการเรียนการสอนเต้นรำของเยอรมนีในขณะนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือการเรียนเต้นรำขั้นพื้นฐานและการเรียนเต้นรำระดับสูง การเรียนเต้นรำขั้นพื้นฐานเป็นการเรียนเต้นรำกับครูผู้สอน ขณะที่การเรียนเต้นรำระดับสูงจะให้อิสระแก่ผู้เรียนที่ผ่านการเรียนขั้นพื้นฐานแล้วในการฝึกฝนสิ่งที่ได้เรียนมา แต่ในทางปฏิบัติ คาบเรียนดังกล่าวกลับกลายเป็นช่องโหว่ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนเยอรมันสามารถเต้นรำกับเพศตรงข้ามได้โดยไม่ผิดกฎหมาย มัสสาคอยเลือกเข้าเรียนที่โรงเรียนสอนเต้นอาร์ทัวร์ ลูคัส (Arthur Lucas Tanzschule) ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากบ้านมากนัก มัสสาคอยกล่าวว่า ลูคัสซึ่งเป็นผู้ฝึกสอนมิได้ใส่ใจต่อความเป็นคนดำของเขาเลยแม้แต่น้อย และปฏิบัติต่อเขาเยี่ยงนักเรียนธรรมดาคนหนึ่ง ทว่าในคาบเรียนครั้งหนึ่ง ยุวชนฮิตเลอร์ได้บุกเข้าตรวจค้นโรงเรียนสอนเต้นรำแห่งดังกล่าว สมาชิกของยุวชนฮิตเลอร์เห็นว่ามัสสาคอยกำลังแตะเนื้อต้องตัวเด็กสาวอารยันอยู่ อย่างไรก็ตาม ลูคัสได้ปกป้องมัสสาคอยด้วยการอ้างสถานะของตนว่าเป็นสมาชิกของพรรคนาซี เป็นทหารผ่านศึกสงครามโลกครั้งที่ 1 และการเป็นผู้ได้รับเหรียญตรากางเขนเหล็ก (Iron Cross) ซึ่งเป็นเครื่องอิสริยาภรณ์ทางทหารของเยอรมนี อีกทั้งยังกล่าวอ้างเพิ่มเติมว่าบิดาของมัสสาคอยก็เป็นทหารผ่านศึกสงครามโลกครั้งที่ 1 เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ มัสสาคอยจึงรอดพ้นจากบทลงโทษ (Massaquoi, 1999) เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า แม้จะตกอยู่ภายใต้การปกครองที่กดขี่ข่มเหง ประชาชนเยอรมันทุกคนก็มิได้ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของพรรคนาซีอย่างปราศจากคำถาม และยังคงมีพื้นที่หลงเหลืออยู่สำหรับการแสดงออกทางศีลธรรมในนาซีเยอรมนี

พรรคนาซีมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการปราบปรามพื้นที่ทางวัฒนธรรมดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เมื่อพรรคนาซีพยายามปราบปรามการแข็งข้อของเยาวชนเหล่านี้ด้วยอำนาจทางการเมือง ยุวชนสวิงก็ต่อต้านกลับด้วยแนวคิดและการปฏิบัติทางวัฒนธรรม โดยยุวชนฮิตเลอร์มักลาดตระเวนไปตามคลับต่าง ๆ เพื่อทำการลงโทษเยาวชนที่ไว้ผมยาวเกินกว่าที่กำหนด การลาดตระเวนของกลุ่มยุวชนฮิตเลอร์ หรือชไตรเฟอ (Streife) ประกอบด้วยเด็กหนุ่มในเครื่องแบบยุวชนฮิตเลอร์จำนวนสิบถึงยี่สิบคน โดยพวกเขาจะเน้นตรวจตราตามจุดที่เยาวชนนิยมไปรวมตัวกัน ปิดทางเข้าออก แล้วคอยไล่ตรวจทรงผมทีละโต๊ะ หากพบผู้ใดไว้ผมยาวเกินกว่าที่กำหนด ก็จะถูกนำตัวออกไปกร้อนผมโดยช่างตัดผมที่ยืนรออยู่นอกร้าน การถูกกร้อนผมโดยยุวชนฮิตเลอร์มิได้สร้างความอัปยศให้แก่เยาวชนเหล่านี้แม้แต่น้อย มัสสาคอยกล่าวว่า เยาวชนที่ถูกกร้อนผมโดยยุวชนฮิตเลอร์

> “ถือเอาจุดโล้นเตียนบนหัวของตนเองเป็นดังเหรียญตราแห่งเกียรติยศ พวกเรามองพวกเขาเป็นมรณสักขีแห่งการเคลื่อนไหว [ของยุวชนสวิง พวกเขาคือ] เด็กหนุ่มที่เสียสละอย่างถึงที่สุดเพื่อความเชื่อของตนเอง” (Massaquoi, 1999)

ความสัมพันธ์ระหว่างยุวชนฮิตเลอร์และยุวชนสวิงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้กดขี่กับผู้ถูกกดขี่อย่างชัดเจน แต่ผู้ที่ถูกกดขี่นั้นมิได้เพียงยอมรับชะตากรรมของตนเอง หากกลับแปรเปลี่ยนการถูกกดขี่ให้เป็นเครื่องมือในการสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง การที่มัสสาคอยใช้คำว่า “มรณสักขี” ซึ่งมีนัยทางศาสนา ในการอธิบายเด็กหนุ่มเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกอันเข้มข้นที่เขามีต่อการเสียสละของเยาวชนเหล่านี้ แม้ว่าในความเป็นจริง การกระทำดังกล่าวจะปราศจากผลลัพธ์ทางการเมืองอย่างสิ้นเชิงก็ตาม

1.1. บทวิเคราะห์: ยุวชนสวิงในฐานะพื้นที่การต่อต้านเชิงสัญลักษณ์ต่อการปกครองของพรรคนาซี

พฤติกรรมของเยาวชนในยุวชนสวิงแสดงให้เห็นถึงการกลุ่มวัฒนธรรมที่มีการต่อต้านพรรคนาซีเป็นหนึ่งในจุดศูนย์กลางที่สำคัญ แน่นอนว่าการต่อต้านพรรคนาซีไม่ได้เป็นเป้าหมายเดียวของเยาวชนเหล่านี้ แต่การต่อต้านการควบคุมของพรรคนาซีก็เป็นหนึ่งในข้อปัญหาหลัก (Focal Concerns) ของยุวชนเหล่านี้ การที่การเคลื่อนไหวดังกล่าวได้รับความนิยมขึ้นมาในค.ศ. 1939 เป็นมามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจากในปีดังกล่าวจะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งนำมาซึ่งการบังคับให้ปิดไฟในเวลากลางคืนแล้ว ค.ศ. 1939 ยังเป็นปีที่พรรคนาซีบังคับให้เยาวชนเยอรมันทุกคนต้องเข้าเป็นสมาชิกของยุวชนฮิตเลอร์จากที่ก่อนหน้านี้ ซึ่งการเข้าร่วมยุวชนฮิตเลอร์เป็นเพียงตัวเลือกหนึ่งเท่านั้น ผู้วิจัยเสนอว่าการสูญเสียซึ่งเสรีภาพที่จะทำอะไรตามใจตนของเยาวชนเหล่านี้เป็นเชื้อเพลิงสำคัญที่พวกเขามีความไม่พอใจต่อรัฐบาลนาซี

ในกรณี กรอบทฤษฎีของคลาร์กและคณะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจการแสดงออกของเยาวชนเหล่านี้ การรวมตัวของยุวชนสวิงเป็นการรวมตัวอย่างหลวม ๆ ไม่มีผู้นำที่แน่นอน และไม่มีแนวทางที่ชัดเจน เยาวชนเหล่านี้ไม่มีกำลังพอที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมของนาซีเยอรมนี พวกเขาจึงเลือกที่จะทำการตอบโต้การปกครองที่กดขี่ของพรรคนาซีผ่านแง่มุมทางวัฒนธรรม การกระทำของยุวชนนาซีเปรียบได้กับการทำสงครามกองโจรเชิงสัญลักษณ์ต่อการปกครองของพรรคนาซีในระดับชีวิตประจำวัน ทุกการกระทำของยุวชนสวิงเป็นการตอกกลับอุดมการณ์ที่พรรคนาซีพยายามผลักดัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการไว้ผมยาว การพูดภาษาอังกฤษ การใส่หมวกฮอมบวร์ก และการฟังดนตรีแจ๊ส

ผู้วิจัยเสนอว่าสิ่งเหล่านี้เป็นการต่อต้านผ่านพิธีกรรมทางร่างกายและวัฒนธรรมย่อย ยุวชนสวิงใช้ประโยชน์ของช่องว่างทางกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายในการสร้างพิธีกรรมซึ่งในตัวมันเองเป็นการปฏิเสธอุดมการณ์ที่พรรคนาซีพยายามยัดเยียดให้กับเยาวชนของตน การที่มัสสาคอยสามารถเรียนที่โรงเรียนสอนเต้นของลูคัสได้แม้ว่าจะเป็นคนดำและการที่ลูคัสสามารถใช้สถานะการเป็นสมาชิกพรรคนาซีของตนและเรื่องราวที่เขาแต่งขึ้นเกี่ยวกับบิดาของมัสสาคอยเพื่อปกป้องมัสสาคอยได้แสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอที่แฝงอยู่ในการปกครองแบบเบ็ดเสร็จ ความซับซ้อนของประสบการณ์จริงในชีวิต (Lived Experience) และการตัดสินใจเชิงศีลธรรมของปัจเจกบุคคลสามารถสร้างรอยร้าวให้กับอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้ปกครองได้

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยลาดตระเวนของยุวชนฮิตเลอร์และยุวชนสวิงแสดงให้เห็นถึงการต่อต้านดังกล่าวได้อย่างชัดเจนที่สุด ยุวชนฮิตเลอร์ตั้งใจให้การบังคับตัดผมเป็นพิธีกรรมที่จะสร้างความอับอายให้กับเหยื่อ เป็นการลงโทษทางกายเพื่อกำจัดผู้เห็นต่างและสถาปนาความเชื่อฟังในหมู่เยาวชนเยอรมัน อย่างไรก็ตาม บันทึกของมัสสาคอยแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงของกระบวนการดังกล่าว รอยโล้นเตียนซึ่งควรจะเป็นสัญลักษณ์ของความอับอายกลับกลายเป็นเหรียญตราแห่งเกียรติยศ เหล่าเหยื่อกลับกลายเป็นมรณะสักขี การพลิกกลับทางสัญลักษณ์นี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง สัญลักษณ์ของการจำยอมกลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านท้าทายอำนาจของรัฐ แม้ว่ายุวชนสวิงจะอยู่ในสถานะที่ถูกปกครองแต่พวกเขาปฏิเสธที่จะให้การถูกปกครองนั้นนิยามอัตลักษณ์ของพวกตน

อย่างไรก็ตาม ยุวชนสวิงแสดงให้เห็นทั้งอำนาจและข้อจำกัดของการต่อต้านเชิงสัญลักษณ์ ตามทฤษฎีของคลาร์กและคณะ ยุวชนสวิงต่อต้านเชิงสัญลักษณ์ต่ออุดมการณ์นาซีแต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางวัตถุของชีวิตภายใต้การปกครองของพรรคนาซีได้ การต่อต้านของยุวชนสวิงคงอยู่ในระดับของการแต่งตัว พิธีกรรม และความหมายเชิงวัฒนธรรม เป็นการแก้ไขปัญหาเชิงจินตกรรมตามที่คลาร์กและคณะได้เสนอไว้ เพราะว่าโครงสร้างของการกดขี่ยังคงดำรงอยู่เช่นเดิม ทว่าหาก

จะเพิกเฉยต่อสิ่งนี้ว่าเป็นเพียงจินตนาการเท่านั้นก็จะมองข้ามความสำคัญอันลึกซึ้งของการเคลื่อนไหวดังกล่าว เยาวชนเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า อำนาจแบบเผด็จการไม่สามารถบรรลุการปิดกั้นอำนาจนำทางความคิดได้อย่างสมบูรณ์ กลุ่มผู้ถูกกดขี่สามารถสร้างความหมายของตนเองขึ้นมาได้แม้อยู่ภายใต้โครงสร้างแห่งการกดขี่ และการปฏิบัติทางวัฒนธรรมเองก็กลายเป็นสนามการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ ซึ่งวิสัยทัศน์ทางเลือกเกี่ยวกับตัวตน ชุมชน และแม้แต่ความเป็นมนุษย์สามารถถูกยืนยัน เผยแพร่ และสัมผัสประสบการณ์ร่วมกันได้

2. การถูกกีดกันออกจากสังคมและการตื่นรู้ในความเป็นคนดำของมัสสาคอย

เพราะมัสสาคอยเป็นคนดำ รัฐบาลนาซีจึงไม่อนุญาตให้เขาเข้าร่วมวัฒนธรรมแจ๊สได้อย่างเต็มที่ การเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาตินี้ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างตัวตนของเขา มัสสาคอยถูกรัฐบาลนาซีปฏิเสธไม่ให้เป็นชาวเยอรมันเพราะเขาเป็นคนผิวดำ เขาจึงเลือกใช้อัตลักษณ์ความเป็นคนผิวดำเพื่อสร้างตัวตนของตนเองภายในสังคมนาซี และท้ายที่สุดก็กลายเป็นคนผิวดำในความหมายทางอัตลักษณ์อย่างเต็มตัว เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการถูกปฏิเสธไม่ให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเยอรมันอย่างชัดเจน คือเหตุการณ์ที่เขาถูกสมาชิกยุวชนฮิตเลอร์คนหนึ่งพาตัวออกจากคลับที่เขาอยู่ มัสสาคอยกล่าวว่า

> ด้วยความดีใจที่ในที่สุดข้าพเจ้าก็ถูกเลือกให้ได้รับเกียรตินี้ ข้าพเจ้ายืดอกและเตรียมตัวที่จะเดินออกจากคลับ ทว่าเมื่อข้าพเจ้าเดินมาจนถึงประตู หัวหน้าของหน่วยลาดตระเวนเข้าก็มาขัดขวาง “คุณจะไว้ผมทรงอะไรก็เรื่องของคุณ สหาย[ตัวเอียงต้นฉบับ]” เขาพูดด้วยน้ำเสียงที่สุภาพเกินจำเป็น “พวกเราไม่สนใจเลยสักนิดว่าคุณจะทำอะไรกับผมของคุณ” เมื่อข้าพเจ้าเดินกลับมาถึงโต๊ะของตนเองท่ามกลางสายตาที่น่าอับอายของทุกคนในคลับ (Massaquoi, 1999)

มัสสาคอยแสดงความผิดหวังอย่างรุนแรงเมื่อตนไม่ได้รับ “เกียรติ” ให้ถูกลงโทษโดยพวกยุวชนฮิตเลอร์ เหตุการณ์นี้แตกต่างจากกรณีที่มัสสาคอยแตะเนื้อต้องตัวเด็กสาวอารยันระหว่างการเรียนเต้นรำ ซึ่งมีความร้ายแรงมากกว่า การที่มัสสาคอยถูกปฏิเสธไม่ให้ได้รับเหรียญแห่งเกียรติยศดังกล่าว ทำให้เขาตระหนักว่าตนเองมิได้รับการยอมรับให้เป็นหนึ่งเดียวกับเยาวชนชาวเยอรมันคนอื่น ๆ สายตาของผู้คนในคลับที่มองมายังมัสสาคอยจึงสร้างความอับอายให้แก่เขา ไม่ว่าเจ้าของสายตานั้นจะมีเจตนาเช่นนั้นหรือไม่ก็ตาม

แม้ว่ามัสสาคอยจะสามารถเข้าเรียนและเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาเยอรมันได้ (แม้จะถูกขัดขวางไม่ให้ศึกษาต่อในระดับกลางและระดับสูง) และสามารถบริโภคและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมวลชนของชาวเยอรมันได้ก็ตาม แต่ความเป็นคนดำของมัสสาคอยบีบบังคับให้ประสบการณ์การสร้างตัวตนของเขาแตกต่างไปจากเยาวชนเยอรมันคนอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญ ประสบการณ์ของการเป็นคนดำมีผลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาตัวตนของมัสสาคอย โดยเหตุการณ์สำคัญที่สุดที่แสดงให้เห็นปรากฏการณ์นี้อย่างชัดเจนคือช่วงเวลาที่เขาต้องการเริ่มเล่นเครื่องดนตรี เนื่องจากการเป็นนักดนตรีได้รับการยกย่องอย่างสูงภายในแวดวงยุวชนสวิง เขาเลือกที่จะเล่นทรัมเป็ต โดยไปเรียนเป็นรายชั่วโมงกับอาจารย์คนหนึ่งที่โรงเรียนดนตรีแฟร์เมียเริน (Vermeeren Conservatory) ทว่าไม่ว่าเขาจะพยายามเพียงใด เขาก็ยังไม่สามารถเป่าทรัมเป็ตได้ จนอาจารย์ของเขากล่าวว่าปากแบบคนดำของเขาใหญ่เกินไปที่จะเป่าทรัมเป็ต ทั้งนี้ มัสสาคอยได้ยกตัวอย่างหลุยส์ อาร์มสตรอง ซึ่งเป็นคนดำเช่นเดียวกัน เพื่อโต้แย้งอาจารย์ของตน

> เมื่อข้าพเจ้าชี้ให้เขาเห็นว่าหลุยส์ อาร์มสตรองซึ่งเป็นนักเป่าทรัมเป็ตระดับโลกก็ไม่ได้มีชื่อเสียงเพราะมีริมฝีปากที่บาง เขาแย้งว่าสิ่งที่ออกมาจากเครื่องดนตรีของแซทช์โม (Satchmo) เองก็ไม่ใช่ดนตรีเช่นกัน (Massaquoi, 1999)

มัสสาคอยเลิกเรียนกับครูสอนดนตรีคนนั้นทันที เขาตั้งมั่นกับตนเองว่าจะฝึกฝนการเล่นทรัมเป็ตด้วยตนเอง โดยมีความคิดว่า “หากปากของแซตช์โมไม่ได้ใหญ่เกินไปสำหรับการเล่นทรัมเป็ต ปากของฉันก็ไม่ใหญ่เกินไปเช่นกัน” (Massaquoi, 1999) อาร์มสตรองจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยอมรับความเป็นคนดำของมัสสาคอย เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้มัสสาคอยมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับดนตรีแจ๊สและนักดนตรีแจ๊สมากกว่าการเป็นเพียงผู้ฟังและผู้ชื่นชม แจ๊สกลายเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงมัสสาคอยเข้ากับความเป็นคนดำที่อยู่เหนือพรมแดนของรัฐชาติ มัสสาคอยเลือกที่จะรักษาความภาคภูมิใจในสภาพร่างกายอันเป็นคนดำของตนไว้ และมิได้เพียงพยายามทำตัวให้กลมกลืนไปกับวัฒนธรรมเยอรมัน

ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นอย่างไร้ที่มา ความภาคภูมิใจในความเป็นคนดำของมัสสาคอยเริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1938 เมื่อโจ หลุยส์ (Joe Louis) นักมวยชาวอเมริกันผิวดำ สามารถเอาชนะแม็กซ์ ชเมลิง (Max Schmeling) ซึ่งเป็นนักมวยชาวเยอรมันได้ การแข่งขันคู่นี้ได้รับความสนใจอย่างมาก เพราะใน ค.ศ. 1936 หลุยส์เคยพ่ายแพ้ให้กับชเมลิงมาก่อน การที่หลุยส์สามารถพลิกความคาดหมายและกลับมาเป็นผู้ชนะได้ในที่สุดสร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่ผู้ชมอย่างยิ่ง และส่งผลให้โจ หลุยส์มีชื่อเสียงขึ้นอย่างรวดเร็วในเยอรมนี ในเวลานั้น มัสสาคอยยังคงมองว่าตนเองเป็นชาวเยอรมันและให้การสนับสนุนชเมลิง จึงรู้สึกไม่พอใจอย่างมากเมื่อเพื่อนของตนพร่ำบอกว่าเขามีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับโจ หลุยส์ ทว่าเมื่อได้อ่านบทสัมภาษณ์ของชเมลิงซึ่งมีการโจมตีหลุยส์ในทางเชื้อชาติอย่างรุนแรง มัสสาคอยกลับรู้สึกว่าตนถูกทรยศโดยบุคคลที่เขาเคยมองว่าเป็นแบบอย่าง เขาจึงตัดสินใจในทันทีว่า นับแต่นั้นเป็นต้นไป เขาจะสนับสนุนหลุยส์ “ผู้ชายซึ่งทุกคนต่างพูดกันว่า มีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับข้าพเจ้า” (Massaquoi, 1999) เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่ามัสสาคอยพัฒนาจิตสำนึกในความเป็นคนดำผ่านการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับคนดำคนอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงในระดับโลก และกรณีของหลุยส์ อาร์มสตรองก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการดังกล่าวเช่นเดียวกัน

การที่มัสสาคอยถูกกีดกันไม่ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเยอรมันอย่างเต็มตัว ประกอบกับอิทธิพลของบุคคลผิวดำที่เพิ่มมากขึ้นในโลกทัศน์ของเขา แสดงให้เห็นถึงการค่อย ๆ ก่อร่างสร้างตัวของอัตลักษณ์ความเป็นคนดำของมัสสาคอย ซึ่งแตกต่างไปจากตัวตนของเยาวชนชาวเยอรมันคนอื่น ๆ ที่เกิดและเติบโตขึ้นภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกัน กรณีของมัสสาคอยแสดงให้เห็นถึงการดิ้นรนของชนกลุ่มน้อยที่ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้การปกครองอันกดขี่ของพรรคนาซี โดยการดิ้นรนดังกล่าวมิได้จำเป็นต้องเกิดขึ้นภายในพื้นที่ทางการเมืองเท่านั้น หากแต่พื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น ดนตรีแจ๊สในนาซีเยอรมนี ก็มีบทบาทสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้ในการธำรงรักษาความภาคภูมิใจของปัจเจกบุคคล

2.1. บทวิเคราะห์

เหตุการณ์ที่มัสสาคอยถูกปฏิเสธไม่ให้ถูกกร้อนผมโดยยุวชนฮิตเลอร์เผยให้เห็นความขัดแย้งอันลึกซึ้งของการถูกกีดกันออกจากความเป็นมนุษย์ ภายใต้ระบอบเผด็จการเชื้อชาติ ความดีใจของมัสสาคอยที่คาดหวังจะได้รับเกียรติยศแห่งการถูกลงโทษแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาอย่างสิ้นหวังที่จะถูกยอมรับว่าเป็น "ผู้อื่น" ในความหมายเดียวกันกับเพื่อนชาวเยอรมันของเขา ทว่าการปฏิเสธของยุวชนฮิตเลอร์คือการประกาศอย่างชัดเจนว่า มัสสาคอยไม่ได้อยู่ภายใต้วาทกรรมแห่งการปกครองเดียวกัน เขาไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเยาวชนเยอรมันที่เบี่ยงเบนที่ต้องถูกแก้ไข แต่เป็นสิ่งที่อยู่นอกขอบเขตของความเป็นมนุษย์ที่รัฐนาซียอมรับ การปฏิเสธนี้ไม่ใช่การปฏิเสธไม่ให้เป็นพลเมืองที่ดีแต่คือการปฏิเสธไม่ให้เป็นพลเมืองตั้งแต่แรก

นี่คือจุดที่กรอบของวัฒนธรรมย่อยไม่เพียงพอที่จะอธิบายสถานะของมัสสาคอย เพราะแม้ว่าเยาวชนสวิงทั่วไปจะต่อต้านบรรทัดฐาน แต่มัสสาคอยถูกปฏิเสธไม่ให้มีสิทธิ์แม้แต่จะต่อต้านระบอบที่เขาอาศัยอยู่ การที่เขายังคงเลือกที่จะเข้าร่วมวัฒนธรรมสวิง เลือกที่จะเล่นทรัมเป็ต และเลือกที่จะเชื่อมโยงตนเองเข้ากับหลุยส์ อาร์มสตรองและโจ หลุยส์ จึงไม่ใช่เพียงการต่อต้านเชิงวัฒนธรรมหากแต่เป็นการต่อสู้เพื่อคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเอง ในบริบทนี้ รูปลักษณ์และการปฏิบัติทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์ของการต่อต้าน แต่กลายเป็นอาวุธทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการยืนยันว่า เขามีอยู่จริง เขามีค่า และเขาเป็นมนุษย์แม้ว่ารัฐจะปฏิเสธสิทธิ์เหล่านั้นจากเขาก็ตาม เหตุการณ์ที่อาจารย์สอนดนตรีกล่าวว่า”ปากแบบคนดำ"

ของมัสสาคอยใหญ่เกินไปสำหรับทรัมเป็ต และปฏิเสธว่าสิ่งที่หลุยส์ อาร์มสตรองเล่นคือดนตรีเผยให้เห็นถึงกลไกที่วาทกรรมเชื้อชาติทำงานผ่านการลิดรอนความหมาย ร่างกายของคนดำไม่เพียงแต่ถูกกำหนดว่าแตกต่างแต่ถูกกำหนดว่ามีข้อบกพร่องโดยกำเนิด และการแสดงออกทางวัฒนธรรมของพวกเขาถูกปฏิเสธไม่ให้มีสถานะเป็นศิลปะภายในวาทกรรมของรัฐนาซีแม้จะเป็นที่ยอมรับในระดับโลกก็ตาม นี่คือสิ่งที่ฮอลล์เรียกว่า การทำให้อยู่ภายใต้ความรู้ (subjection to knowledge) รัฐบาลที่มีอำนาจปกครอง (Dominant Regimes) ไม่เพียงแต่การกำหนดว่าใครเป็นผู้อื่นแต่ยังพยายามทำให้บุคคลนั้นยอมรับการถูกกำหนดนั้นเป็นความจริง และปรับตัวเข้าหาบรรทัดฐานที่กำหนดว่าตนเองด้อยค่า

การมัสสาคอยตัดสินใจว่า "หากปากของแซทช์โมไม่ได้ใหญ่เกินไปสำหรับการเล่นทรัมเป็ต ปากของฉันก็ไม่ใหญ่เกินไปเช่นกัน" แสดงให้เห็นการปฏิเสธเชิงยุทธวิธีต่อการถูกปรนนิบัติภายใต้ระบบความหมายของพรรคนาซีและการวางตำแหน่งตนเองใหม่ภายในระบบที่มีการให้ความหมายที่แตกต่างไปโดยสิ้นเชิง ซึ่งก็คือความเป็นประชาคมโลกของคนดำ (transnational Black community) ที่มีอาร์มสตรองและโจ หลุยส์เป็นตัวแทน ในการกระทำนี้ มัสสาคอยเปลี่ยนร่างกายที่ถูกกล่าวหาว่าผิดปกติให้กลายเป็นเครื่องมือแห่งความเป็นเลิศ การเล่นทรัมเป็ตสำหรับมัสสาคอยจึงไม่ใช่เพียงงานอดิเรกหรือการแสดงออกทางศิลปะแต่คือการปฏิบัติการทางอัตลักษณ์ที่เขาใช้ยืนยันคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเองต่อหน้าระบอบที่พยายามลิดรอนคุณค่านั้น สิ่งที่น่าสนใจยิ่งขึ้นคือ มัสสาคอยไม่ได้พยายามปกปิดความเป็นคนดำของตน หรือทำตัวให้กลมกลืนไปกับวัฒนธรรมเยอรมัน แต่เขาเลือกที่จะยืนยันความเป็นคนดำของตนอย่างภาคภูมิใจ ผ่านการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับบุคคลอย่างอาร์มสตรองและหลุยส์ ซึ่งเป็นคนดำที่ประสบความสำเร็จและได้รับการยอมรับในระดับโลก การเปลี่ยนแปลงจากการสนับสนุนแม็กซ์ ชเมลิงมาสู่การสนับสนุนโจ หลุยส์ "ผู้ชายซึ่งทุกคนต่างพูดกันว่ามีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับข้าพเจ้า" แสดงให้เห็นถึงการก่อรูปของอัตลักษณ์แบบกลุ่มคนพลัดถิ่นในความหมายของฮอลล์ อัตลักษณ์ที่ไม่ได้มีรากฐานจากดินแดนหรือสายเลือดแต่เกิดจากประสบการณ์ร่วมของการถูกกีดกันและการต่อสู้เพื่อการยอมรับ ที่แบ่งปันกันข้ามพรมแดนของรัฐชาติในแง่นี้ ดนตรีแจ๊สกลายเป็นพื้นที่ที่มัสสาคอยสามารถเป็นมนุษย์อย่างเต็มเปี่ยมในขณะที่สังคมนาซีปฏิเสธสิทธิ์นั้นจากเขา มันคือพื้นที่ที่เขาสามารถเชื่อมโยงตนเองเข้ากับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ใหญ่กว่าขอบเขตของเยอรมนี และยืนยันว่าความเป็นคนดำไม่ใช่ข้อบกพร่อง แต่คือแหล่งของความเป็นเลิศทางศิลปะและความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ การปฏิบัตินี้แสดงให้เห็นว่า แม้ภายใต้ระบอบเผด็จการเชื้อชาติที่โหดร้ายที่สุด วัฒนธรรมยังคงเป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถต่อรอง สร้างความหมาย และธำรงรักษาความรู้สึกในคุณค่าของตนเองไว้ได้ และสำหรับมัสสาคอย รูปลักษณ์และการเล่นดนตรีไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์ของการต่อต้านเท่านั้น แต่คืออาวุธทางวัฒนธรรมที่แท้จริงในการปกป้องและยืนยันความเป็นมนุษย์ของตนเองจากการถูกทำลายโดยวาทกรรมของรัฐ

สรุปและอภิปรายผล

กรณีของมัสสาคอยแสดงให้เห็นว่าดนตรีแจ๊สมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตทางวัฒนธรรมของเยาวชนเยอรมันภายใต้การปกครองของพรรคนาซี แม้ว่ารัฐบาลนาซีจะพยายามควบคุมชีวิตประจำวันของประชาชนอย่างรอบด้าน รวมทั้งโจมตีดนตรีแจ๊สในฐานะดนตรีที่มีต้นกำเนิดจากคนผิวดำและถูกมองว่าเป็นภัยต่ออุดมการณ์ของรัฐ แต่ในทางปฏิบัติ พรรคนาซีก็มิอาจกำจัดอิทธิพลของแจ๊สออกไปจากสังคมเยอรมันได้อย่างสมบูรณ์ ช่องว่างดังกล่าวเปิดโอกาสให้เยาวชนจำนวนหนึ่งนำดนตรีแจ๊สมาใช้เป็นพื้นที่ในการแสดงออกถึงความไม่พอใจต่อระบอบนาซี และสร้างพื้นที่พหุภาวะที่แตกต่างไปจากบรรทัดฐานที่รัฐพยายามกำหนด ดนตรีแจ๊สจึงมิได้มีความหมายเพียงในฐานะรสนิยมทางดนตรี หากแต่เป็นศูนย์กลางของวิถีการใช้ชีวิตที่แสดงออกถึงการปฏิเสธอำนาจเชิงวัฒนธรรมของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การใช้ภาษา การคบหาสมาคม หรือการรวมตัวกันในคลับและคาเฟ่ ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนสวิงได้สร้างวัฒนธรรมย่อยขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและอารมณ์ของตนเองภายใต้ระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จ การต่อต้านดังกล่าวมิได้มุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง

โดยตรง หากแต่เป็นการต่อรองเชิงสัญลักษณ์ที่เปิดพื้นที่ให้เยาวชนสามารถสร้างและรักษาตัวตนของตนเอง ความเป็นมิตร สหาย และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มไว้ได้

อย่างไรก็ดี การศึกษานี้เสนอว่ากรณีของฮันส์ มัสสาคอยมีความซับซ้อนมากกว่านั้น เนื่องจากเขาไม่ได้เป็นเพียงสมาชิกของวัฒนธรรมย่อยที่ต่อต้านรัฐเท่านั้น หากยังเป็นลูกครึ่งผิวดำที่ถูกกีดกันออกจากความเป็นเยอรมันโดยตรงผ่านอุดมการณ์เหยียดเชื้อชาติของพรรคนาซี ดังนั้น ดนตรีแจ๊สสำหรับมัสสาคอยจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องมือของการต่อต้านเชิงวัฒนธรรมเช่นเดียวกับในกรณีของยุวชนสวิงทั่วไป หากยังเป็นพื้นที่ที่เขาใช้ทำความเข้าใจตนเอง สร้างความภาคภูมิใจในรูปลักษณ์และความเป็นคนดำของตน และเชื่อมโยงตนเองเข้ากับภาพแทนของคนดำในโลกสมัยใหม่ โดยเฉพาะผ่านบุคคลอย่างหลุยส์ อาร์มสตรองและโจ หลุยส์

ในแง่นี้ กรณีของมัสสาคอยช่วยให้เห็นข้อจำกัดของการอธิบายยุวชนสวิงผ่านกรอบวัฒนธรรมย่อยเพียงอย่างเดียว เพราะแม้กรอบดังกล่าวจะสามารถอธิบายมิติของการต่อต้านเชิงสัญลักษณ์ได้เป็นอย่างดี แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายว่าปัจจัยเรื่องเชื้อชาติได้เปลี่ยนความหมายของการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมแจ๊สไปอย่างไร สำหรับมัสสาคอย การฟังและการเล่นดนตรีแจ๊สไม่ใช่เพียงการเข้าร่วมวัฒนธรรมของเยาวชน หากแต่เป็นกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ภายใต้สภาวะที่รัฐพยายามลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของเขาโดยตรง

ดังนั้น กรณีศึกษาของมัสสาคอยชี้ให้เห็นกลไกเฉพาะที่ปัจเจกบุคคลต้องใช้ในการสร้างอัตลักษณ์ภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่กดขี่หลายชั้น ในขณะที่เยาวชนสวิงทั่วไปต้องเผชิญกับการถูกปรนนิบัติให้อยู่ภายใต้อุดมการณ์นาซีในฐานะ "เยาวชนเยอรมัน" มัสสาคอยต้องเผชิญกับการถูกปฏิเสธไม่ให้เป็นแม้แต่ "เยอรมัน" ตั้งแต่แรก เนื่องจากเชื้อชาติของเขา ความแตกต่างนี้ทำให้ดนตรีแจ๊สมีความหมายและทำหน้าที่แตกต่างกันโดยพื้นฐาน สำหรับเยาวชนสวิงชาวเยอรมัน มันเป็นเครื่องมือของการต่อต้านเชิงสัญลักษณ์ แต่สำหรับมัสสาคอย มันคือพื้นที่แห่งเดียวที่เขาสามารถยืนยันคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนเองได้ การวิเคราะห์นี้เปิดเผยว่า การสร้างอัตลักษณ์ภายใต้ระบอบเผด็จการถูกกำหนดโดยตำแหน่งเชิงโครงสร้างที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคลภายในระบบการกดขี่ การที่มัสสาคอยถูกกีดกันจากความเป็นเยอรมันบีบบังคับให้เขาต้องสร้างอัตลักษณ์ผ่านการเชื่อมโยงข้ามพรมแดนกับหลุยส์ อาร์มสตรองและโจ หลุยส์ ซึ่งเป็นคนดำที่ประสบความสำเร็จในระดับโลก การเล่นทรัมเป็ตจึงกลายเป็นการปฏิบัติการทางอัตลักษณ์ ที่เขาใช้เปลี่ยนร่างกายที่ถูกกล่าวหาว่าผิดปกติให้กลายเป็นเครื่องมือแห่งความเป็นเลิศ และเปลี่ยนความเจ็บปวดของการถูกกีดกันให้กลายเป็นแหล่งของความภาคภูมิใจ ข้อค้นพบนี้ท้าทายการอธิบายวัฒนธรรมย่อยแบบเดิมที่สมมติว่าสมาชิกแบ่งปันประสบการณ์เหมือนกัน และชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยเชิงโครงสร้างเช่น เชื้อชาติ สามารถเปลี่ยนแปลงความหมายและหน้าที่ของการปฏิบัติทางวัฒนธรรมได้อย่างสิ้นเชิง กรณีของมัสสาคอยจึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่าการวิเคราะห์วัฒนธรรมภายใต้ระบอบเผด็จการจำเป็นต้องคำนึงถึงความหลากหลายของตำแหน่งเชิงโครงสร้าง และกลไกเฉพาะที่ปัจเจกบุคคลในแต่ละตำแหน่งต้องใช้ในการสร้างความหมายให้แก่ตนเองภายใต้เงื่อนไขแห่งการกดขี่ที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาประสบการณ์ของมัสสาคอยในครั้งนี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการสำรวจบทบาทของวัฒนธรรมในฐานะพื้นที่แห่งการดิ้นรนและการสร้างอัตลักษณ์ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์อันรุนแรง งานวิจัยในอนาคตควรขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่ประสบการณ์ของชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ภายใต้ระบอบเผด็จการร่วมสมัย โดยมีตัวอย่างที่สำคัญคืออิตาลีฟาสซิสต์หรือสหภาพโซเวียต เพื่อพิจารณาว่าวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของการต่อรองอำนาจในลักษณะเดียวกันหรือไม่ นอกจากนี้การนำกรอบการวิเคราะห์ที่ใช้ในงานชิ้นนี้ไปประยุกต์ใช้กับหลักฐานประเภทอื่น เช่น บันทึกของรัฐ รายงานของตำรวจ หรือสื่อร่วมสมัย ก็จะช่วยตรวจสอบและเสริมความแข็งแกร่งให้แก่ข้อสรุปที่ได้จากบันทึกความทรงจำมากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมไม่ควรถูกมองเป็นเพียงบริบทหรือเกร็ดประกอบทางประวัติศาสตร์เท่านั้น หากแต่ควรได้รับการศึกษาในฐานะพื้นที่ที่ประวัติศาสตร์เกิดขึ้นจริง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณอย่างยิ่งต่อคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ได้ให้การสนับสนุนในงานวิจัยนี้ภายใต้โครงการทุนอุดหนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนานักศึกษาคณะอักษรศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

เอกสารอ้างอิง

Arendt, H. (1962). ***The origins of totalitarianism* (7th print)**. Cleveland, New York: Meridian Books/The World Publishing Company.

Berenbaum, M. (n.d.). **Holocaust**. Encyclopedia Britannica. Retriever from https://www.britannica.com/event/Holocaust

Brandt, D. (2014). **Swing - Tanzen statt HJ und BDM**. Zeit Online. Retrieved from https://www.zeit.de/hamburg/2014-04/swing-kids-hamburg-erinnerungen-swing-boy/komplettansicht/

Clark, J., Hall, S., Jefferson, T., & Roberts, B. (2006). **Subcultures, cultures and class**. In S. Hall & T. Jefferson (Eds.), *Resistance through rituals: Youth subcultures in post-war Britain* (2nd ed.). London, New York: Routledge.

Fackler, G. (n.d.). ***Swing kids behind barbed wire***. ORT. Retrieved from https://holocaustmusic.ort.org/politics-and-propaganda/third-reich/swing-kids-behind-barbed-wire/

Gerigk, H. (1938). **Was ist mit dem Jazz. Die Musi**k, 30(2), 686. Berlin - Halensee : Max Hesses Verlag.

Gilroy, P. (1993). ***The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness***. London, New York: Harvard University Press.

Hall, S. (1990). **Cultural Identity and Diaspora**. In J. Rutherford (Ed.), Identity: Community, Culture, Difference (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.

Kater, M. H. (1992). **Different Drummers: Jazz in the Culture of Nazi Germany**. New York, Oxford: Oxford University Press.

Kater, M. H. (1989). **Forbidden Fruit? Jazz in the Third Reich**. *The American Historical Review*, *94*(1), 11–43.

Massaquoi, H. J. (1999). **Destined to Witness: Growing Up Black in Nazi Germany (Kindle Edition)**. New York: William Morrow and Company Inc.

Peukert, D. (1987). ***Inside Nazi Germany: Conformity, opposition, and racism in everyday life (R. Deveson, Trans.)***. New Haven, London: Yale University Press.

What were Hitler's and the Nazi Party's ideas? (n.d.) **The Holocaust Explained**. Retrieved from https://www.theholocaustexplained.org/the-nazi-rise-to-power/the-early-years-of-the-nazi-party/what-were-hitlers-ideas/

Wipplinger, J. O. (2017). **The Aural Shock of Modernity: Sam Wooding and Weimar Germany's Experience of Jazz**. In *The Jazz Republic: Music, Race, and American Culture in Weimar Germany* (pp. 51–83). Ann Arbor : University of Michigan Press.

ผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam เพื่อพัฒนาทักษะการจำแนกและการออกเสียงภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
The Effect of Using a Minimal Pairs Slam Game to Develop English Sound Discrimination and Pronunciation Skills of Grade 9 Students

ต้นธาร เหมมณี[1]
สุพจน์ วิศิษฏ์บวร[1]

บทคัดย่อ

ทักษะการฟังและพูดภาษาอังกฤษนับเป็นทักษะที่มีความสำคัญในโลกยุคปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม นักเรียนไทยยังคงเผชิญปัญหาในทักษะดังกล่าวโดยไม่สามารถแยกและออกเสียงภาษาอังกฤษที่ไม่มีในภาษาแม่ได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียงที่คล้ายกันหรือคู่เทียบเสียง งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของเกม Minimal Pairs Slam ที่มีต่อทักษะการจำแนกเสียงและทักษะการออกเสียงของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 พร้อมทั้งศึกษาทัศนคติของนักเรียนต่อการใช้กิจกรรมดังกล่าวในการพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียง ผู้เข้าร่วมวิจัยคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่ง จำนวน 20 คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจงเพื่อเข้าร่วมการศึกษานำร่อง โดยทดลองใช้กิจกรรมเป็นเวลา 3 คาบเรียน เป็นระยะเวลา 150 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam แบบทดสอบก่อนและหลังเรียน แบบสอบถามทัศนคติ และแบบสัมภาษณ์ โดยเครื่องมือทั้งหมดผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ด้วยค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ผลวิจัยพบว่านักเรียนมีทักษะการออกเสียงดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตาม ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในด้านทักษะการจำแนกเสียงในภาพรวม นอกจากนี้ นักเรียนยังมีทัศนคติเชิงบวกต่อกิจกรรมดังกล่าวทั้งด้านการพัฒนาทักษะและความสนุกสนานในการเรียนรู้ ผลการศึกษาครั้งนี้อาจนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการใช้เกมคู่เทียบเสียงเพื่อพัฒนาทักษะการจำแนกและออกเสียงภาษาอังกฤษในอนาคต

คำสำคัญ: *การจำแนกเสียงภาษาอังกฤษ การออกเสียงภาษาอังกฤษ เกมเป็นฐาน คู่เทียบเสียง*

Abstract

English listening and speaking skills are considered important in today's world. However, Thai students still experience difficulties in both skills, as they are often unable to accurately distinguish and pronounce English sounds that do not exist in their mother tongue, especially similar sounds or minimal pairs. This study aimed to investigate the effects of using the Minimal Pairs Slam game on the sound discrimination and pronunciation skills of Grade 9 students, as well as to examine their attitudes toward the use of the activity in developing these skills. The participants were 20 Grade 9 students from a public school who were purposively selected to pilot the activity for three class periods, lasting 150 minutes in

[1] นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

total. The research instruments included the Minimal Pairs Slam game activity, pre- and post-tests, an attitude questionnaire, and an interview form. All instruments were validated by three experts, with IOC values ranging from 0.67 to 1.00, indicating acceptable content validity. The findings revealed that the students showed statistically significant improvement in pronunciation skills. However, no significant difference was found in overall sound discrimination skills. In addition, the students demonstrated positive attitudes toward the activity in terms of both skill development and enjoyment in learning. The findings of this study may serve as a guideline for applying minimal pairs games to develop English sound discrimination and pronunciation skills in the future.

Keywords: *sound discrimination, pronunciation, game-based learning, minimal pairs*

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ ภาษาอังกฤษได้กลายเป็นภาษากลาง (lingua franca) ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเชื่อมโยงผู้คนจากหลากหลายวัฒนธรรม ทั้งในด้านการสื่อสาร การศึกษา และการประกอบอาชีพในระดับสากล การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของผู้เรียนจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของระบบการศึกษาทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย สำหรับการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยในปัจจุบัน เน้นการพัฒนาความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของ lingua franca โดยเป็นการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษที่เน้นการพัฒนาทักษะ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน (Jenkins, 2007; Seidlhofer, 2011) อย่างไรก็ตาม ในบริบทของผู้เรียนที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศยังคงประสบปัญหาในการเรียนภาษาอังกฤษโดยเฉพาะทักษะการพูดและการฟัง สำหรับนักเรียนไทยที่เรียนทักษะการฟังและพูดนั้น นักเรียนไทยจำนวนมากประสบปัญหาในการออกเสียงเสียงบางเสียงที่ไม่มีในภาษาไทย เช่นเสียง /θ/, /ð/, /v/ หรือประสบปัญหาการแยกความแตกต่างของเสียงที่ใกล้เคียงกัน เช่นเสียง /l/ กับ /r/ ซึ่งมักส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการสื่อสารและทำให้ผู้เรียนขาดความมั่นใจในการพูดภาษาอังกฤษ สาเหตุของปัญหานี้ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากพื้นฐานทางภาษาแม่ที่มีโครงสร้างเสียงต่างจากภาษาอังกฤษ และการขาดโอกาสในการฝึกฝนอย่างเป็นระบบ (Kanokpermpoon, 2007) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hamzah และ Bawodood (2019) ที่พบว่าผู้เรียนภาษาอังกฤษในฐานะภาษาต่างประเทศ มักมีปัญหาการออกเสียงพยัญชนะที่ไม่มีในภาษาแม่ และยังมีปัญหาในการจำแนกเสียงที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการสื่อสาร

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีแนวทางการเรียนการสอนถูกนำมาใช้ในการพัฒนาทักษะดังกล่าว แนวทางที่ได้รับความนิยมในกลุ่มผู้เรียนระดับเริ่มต้น เช่น การให้คำแนะนำชัดเจนเกี่ยวกับการสร้างเสียง (Unnahasuttiyanon & Meesri, 2020) การใช้สื่อฝึกเสียงเฉพาะ (Triwimon & Thanaphatchottiwat, 2024) และการเข้าใจกลไกการออกเสียงแบบลึกซึ้ง (Celce-Murcia *et al*., 2010) ในขณะเดียวกัน งานวิจัยของ Levis (2020) ได้ชี้ให้เห็นว่าความชัดเจนในการสื่อสารภาษาอังกฤษขึ้นอยู่กับทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียงอย่างถูกต้องมากกว่าการเลียนแบบสำเนียงเจ้าของภาษา ทั้งนี้ Yavaş (2011) กล่าวว่า การฝึกฝนด้วยวิธี minimal pairs เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถช่วยส่งเสริมทักษะการจำแนกเสียงและออกเสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ การฝึกแบบ minimal pairs มีข้อดีในด้านความเรียบง่าย ความยืดหยุ่น และสามารถสร้างผลลัพธ์ที่ชัดเจนในการพัฒนาทักษะการฟังและการพูด

แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาจะแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการฝึกด้วย minimal pairs และการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานในการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ งานวิจัยส่วนใหญ่ที่ใช้ minimal pairs มุ่งเน้นเพียงทักษะใดทักษะหนึ่ง คือ การจำแนกเสียง หรือการออกเสียง โดยยังขาดงานที่ศึกษาผลต่อทักษะทั้งสองพร้อมกันในกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษา รวมถึง

การจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานที่ช่วยเพิ่มแรงจูงใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทั้งนี้ ยังไม่พบงานวิจัยที่บูรณาการแนวคิดเกมเป็นฐาน (Game-Based Learning: GBL) ร่วมกับการฝึก minimal pairs โดยเฉพาะในบริบทของนักเรียนไทยระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 อย่างเป็นระบบ นอกเหนือจากนี้ จากการสังเกตการณ์และการประเมินทักษะเบื้องต้นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่ง พบว่านักเรียนมีปัญหาในการจำแนกและออกเสียงคู่เสียงที่ใกล้เคียงกัน เช่น /l/-/r/, /θ/-/s/ และ /w/-/v/ ซึ่งส่งผลให้การสื่อสารภาษาอังกฤษขาดความชัดเจน ทั้งนี้ยังไม่มีการนำกิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam มาใช้ในบริบทดังกล่าวมาก่อน ผู้วิจัยจึงพัฒนาและศึกษาผลของเกม Minimal Pairs Slam ที่ออกแบบขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียงภาษาอังกฤษควบคู่กัน รวมถึงศึกษาทัศนคติของผู้เรียนที่มีต่อกิจกรรมดังกล่าว

การวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน ตามแนวคิดของ Prensky (2001) และ Gee (2003) ซึ่งมุ่งเน้นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่มีความสนุกสนานและท้าทาย มาใช้ในการออกแบบแผนจัดการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยได้พัฒนากิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam เพื่อส่งเสริมทักษะการจำแนกเสียง (phonemic discrimination) และการออกเสียง (pronunciation) ผ่านกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์และการให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างทันที นอกเหนือจากนี้ กิจกรรมดังกล่าวยังได้รับการบูรณาการเข้ากับทฤษฎีทางสัทศาสตร์ ได้แก่ แบบจำลองการเรียนรู้การออกเสียง (Speech Learning Model: SLM) ของ Flege (1995) ซึ่งถูกนำมาใช้อธิบายปัญหาความสับสนของเสียงภาษาอังกฤษที่แตกต่างจากภาษาแม่ และทฤษฎีการรับรู้เสียงพูดผ่านการเคลื่อนไหว (Motor Theory of Speech Perception) ของ Liberman และ Mattingly (1985) ถูกนำมาใช้สนับสนุนเชื่อมโยงการรับรู้ของสมองและกล้ามเนื้อของผู้เรียนที่ต้องจดจำตำแหน่งการออกเสียงที่ถูกต้อง ทั้งยังคำนึงถึงทฤษฎีภาระทางปัญญา (Cognitive Load Theory) ตามแนวคิดของ Sweller *et al*. (1998) ที่ถูกนำมาใช้ในการควบคุมระดับความยากและปริมาณคู่คำอย่างเหมาะสมเพื่อป้องกันความเครียดทางความคิดและเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงมุ่งหวังว่าการใช้เกม Minimal Pairs Slam นี้อาจสามารถพัฒนาทักษะการจำแนกและการออกเสียงภาษาอังกฤษของผู้เรียน พร้อมทั้งส่งเสริมทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนภาษาอังกฤษได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam ที่มีต่อทักษะการจำแนกเสียงของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3
2. เพื่อศึกษาผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam ที่มีต่อทักษะการออกเสียงของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3
3. เพื่อศึกษาทัศนคติของนักเรียนต่อการใช้เกม Minimal Pairs Slam ในการพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียง

สมมุติฐานการวิจัย

1. ทักษะการจำแนกเสียงภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังได้รับการจัดกิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam สูงกว่าก่อนได้รับการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
2. ทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังได้รับการจัดกิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam สูงกว่าก่อนได้รับการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam เพื่อการพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียงภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่ง กลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยมีเงื่อนไขในการคัดเลือกคือ เป็นกลุ่มที่มีพื้นฐานความรู้ภาษาอังกฤษที่เอื้อต่อการทำกิจกรรม และเป็นกลุ่มที่สามารถเข้าร่วมการทดลองได้ครบถ้วนตลอดระยะเวลา 3 คาบเรียน ที่กำหนด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ประกอบด้วยเกม Minimal Pairs Slam แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน แบบสอบถามทัศนคติ และการสัมภาษณ์ โดยศึกษาผลด้านทักษะการจำแนกเสียง การออกเสียง และทัศนคติของผู้เรียนต่อการใช้เกม Minimal Pairs Slam ดังกล่าว ซึ่งมุ่งพัฒนาเสียงที่มีความใกล้เคียงและมักก่อให้เกิดความสับสนในการออกเสียง สำหรับการคัดเลือกกลุ่มเสียงพยัญชนะเป้าหมาย ผู้วิจัยได้เลือกคู่เสียงที่มีความใกล้เคียงและมักก่อให้เกิดความสับสน ได้แก่ /l/, /r/, /w/, /v/, /θ/, /t/, /s/ และ /z/ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกพิจารณาจากข้อมูลจากการสังเกตการณ์สอนในชั้นเรียนของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งพบว่าเป็นกลุ่มเสียงที่นักเรียนมักออกเสียงผิดและไม่สามารถจำแนกความแตกต่างได้บ่อย ผู้วิจัยไม่ได้ศึกษาครอบคลุมทุกเสียงที่เป็นปัญหา เช่น /ʒ/ หรือ /dʒ/ เนื่องจากต้องการควบคุมภาระทางปัญญา (Extraneous Cognitive Load) ของผู้เรียนให้มีความเหมาะสมกับระยะเวลาการทดลองที่มีจำกัดเพียง 3 คาบเรียนสำหรับการศึกษานำร่อง เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดพัฒนาการที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพสูงสุดในกลุ่มเสียงที่เป็นปัญหาของกลุ่มตัวอย่างก่อน ผลการวิจัยประเมินจากแบบทดสอบทักษะการฟังและการออกเสียงก่อนและหลังการใช้กิจกรรม ทั้งนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้จำกัดการอ้างอิงเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา และไม่สามารถสรุปอ้างอิงไปยังประชากรกลุ่มอื่นได้โดยตรง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

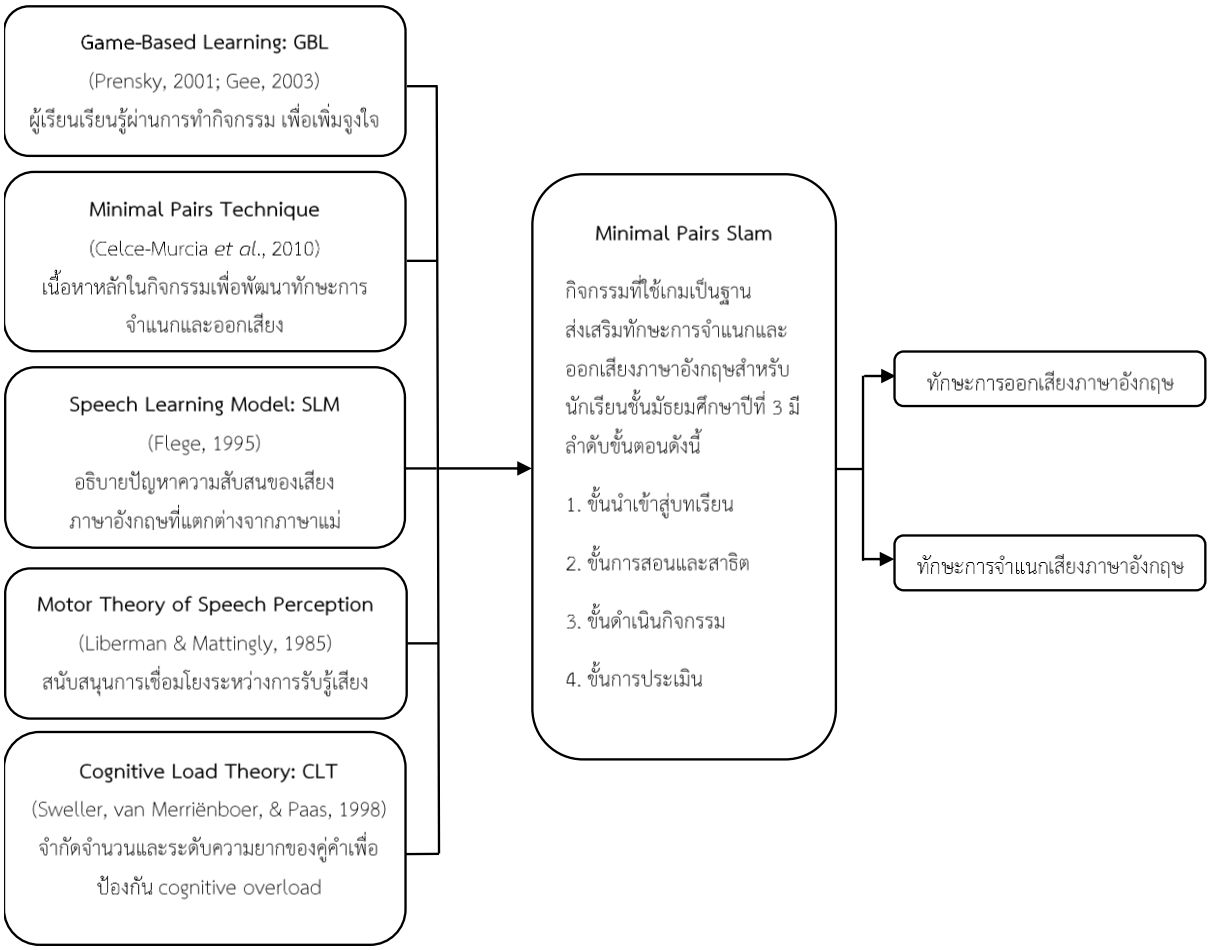

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินวิจัย

รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้การทดลองแบบพื้นฐาน (Pre-Experimental Design) ในรูปแบบ One Group Pretest-Posttest Design เพื่อศึกษาผลของตัวแปรต้น คือ กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam และตัวแปรตาม คือ ทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียงภาษาอังกฤษ ข้อมูลเชิงปริมาณนั้นได้มาจากแบบทดสอบก่อนเรียน–หลังเรียนและแบบสอบถาม ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพได้มาจากแบบสัมภาษณ์ ในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพได้มาจากการสัมภาษณ์เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสนับสนุนเพื่อขยายความและอธิบายผลเชิงปริมาณให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น การวิจัยในรูปแบบนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างเพียงกลุ่มเดียว เพื่อสรุปผลเบื้องต้นว่ากิจกรรมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทักษะของผู้เรียนหรือไม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่ง ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 188 คน 6 ห้องเรียน ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีพื้นฐานและพร้อมพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษอย่างเป็นระบบ ในส่วนของกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แผนการเรียนภาษาอังกฤษ-จีน จำนวน 20 คน ที่ศึกษารายวิชาภาษาอังกฤษเพื่องานอาชีพ โดยเป็นกลุ่มที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ (intact group) ทั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวมีพื้นฐานการเรียนภาษาอังกฤษอย่างต่อเนื่อง มีความพร้อมด้านเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมครบทุกครั้ง และเป็นกลุ่มที่มีปัญหาด้านการจำแนกและการออกเสียงภาษาอังกฤษตามที่ผู้วิจัยสังเกตจากการเรียนการสอนเบื้องต้น

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัยได้รับการออกแบบเพื่อศึกษาผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam ที่มีต่อทักษะการจำแนกและออกเสียงของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเพื่อศึกษาทัศนคติของนักเรียนต่อการใช้กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam ในการพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียง ทั้งนี้ เครื่องมือวิจัยทั้งหมดได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ด้วยวิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ จึงสามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้อย่างเหมาะสม ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องมือดังต่อไปนี้

กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam

กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam นั้นถูกพัฒนาจากทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และเชิงประสบการณ์ โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและปฏิสัมพันธ์ เพื่อพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียงภาษาอังกฤษ ผ่านการฝึกซ้ำและการป้อนกลับทันที ตามหลักการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน โดยกิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วม โดยแบ่งผู้เล่นสลับกันแข่งขันรอบละ 4 คน ส่วนผู้เรียนที่เหลือจะร่วมทำแบบฝึกหัดไปพร้อมกัน ในการเล่นแต่ละรอบ ผู้แข่งขันต้องฟังเสียงคู่คำศัพท์จำนวน 5 คู่จากลำโพง แล้วเลือกวางเหรียญสีแดง (แทนคำแรก) หรือสีส้ม (แทนคำที่สอง) ลงบนการ์ดคำศัพท์บนกระดานตนเองให้ถูกต้องอย่างรวดเร็วเพื่อตบกระดิ่งชิงเหรียญโบนัสสีเหลือง จากนั้นครูจะตรวจสอบความถูกต้องในการวางเหรียญ และให้ผู้เล่นฝึกออกเสียงตามลำดับทีละคนตามด้วยการออกเสียงพร้อมกันทั้งชั้นเรียน ซึ่งผู้ที่ออกเสียงถูกต้องจะได้รับเหรียญสีเขียว โดยเหรียญทุกประเภทมีค่าเท่ากับ 1 คะแนน เมื่อหมุนเวียนผู้เล่นจนครบทุกชุดคำศัพท์ ผู้ที่มีคะแนนรวมสูงสุดจะเป็นผู้ชนะ และผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด 5 อันดับแรกจะได้รับรางวัล

แบบทดสอบก่อนและหลังเรียน

แบบทดสอบก่อนและหลังเรียนถูกพัฒนาจากปัญหาการจำแนกและออกเสียงภาษาอังกฤษ ของผู้เรียนแบ่งเป็นแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการด้านการจำแนกและออกเสียง ได้แก่ /l/, /r/, /w/, /v/, /θ/,

/t/, /s/ และ /z/ ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งแต่ละชุดประกอบด้วยสองส่วน ได้แก่ 1) แบบทดสอบการจำแนกเสียง จำนวน 20 ข้อ รูปแบบปรนัย 2 ตัวเลือก โดยผู้เรียนฟังคำศัพท์จากไฟล์เสียงทีละ 1 คู่เสียง และเลือกคำตอบที่ถูกต้อง แต่ละคู่เสียงประกอบด้วยข้อสอบจำนวน 4 ข้อ รวมทั้งหมด 5 คู่เสียง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ข้อละ 1 คะแนน ตอบถูกได้ 1 คะแนน ตอบผิดได้ 0 คะแนน รวมคะแนนเต็ม 20 คะแนน และ 2) แบบทดสอบการออกเสียง จำนวน 18 ข้อ ในรูปแบบการอ่านคำพร้อมบันทึกเสียง เพื่อประเมินความถูกต้องและความชัดเจนในการออกเสียง โดยมีผู้ประเมินร่วมจำนวน 2 คน ให้คะแนนตามเกณฑ์การประเมิน (rubric) เดียวกัน ซึ่งแบ่งระดับผลการประเมินออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ปรับปรุง พอใช้ ดี และดีเยี่ยม โดยพิจารณาจากความถูกต้องและความชัดเจนในการออกเสียงของผู้เรียน คะแนนรวมส่วนนี้เท่ากับ 20 คะแนน รวมคะแนนทั้งสองส่วน 40 คะแนน ใช้เวลาในการทำแบบทดสอบประมาณ 25 นาที

แบบสอบถามทัศนคติ

แบบสอบถามทัศนคติ ออกแบบมาเพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนต่อการใช้เกม Minimal Pairs Slam ในการพัฒนาทักษะการจำแนกและออกเสียงภาษาอังกฤษ โดยจัดทำในรูปแบบกระดาษสำหรับให้นักเรียนตอบคำถาม จำนวน 13 ข้อ โดยใช้มาตรประมาณค่าแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) 5 ระดับ ใช้เวลาในการทำแบบสอบถาม 10 นาที

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ได้รับการออกแบบเพื่อสำรวจทัศนคติเชิงลึกของผู้เรียนที่มีต่อการใช้เกม Minimal Pairs Slam ในการพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียงภาษาอังกฤษ โดยเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์รายบุคคล พร้อมบันทึกเสียงเพื่อถอดความและวิเคราะห์ข้อมูลในภายหลัง ทั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกผู้เรียนเข้าร่วมการสัมภาษณ์จำนวน 5 คน โดยวิธีการสุ่มและใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์คนละประมาณ 3–5 นาที

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยเริ่มจากการประสานงานขออนุญาตสถานศึกษาและชี้แจงวัตถุประสงค์ให้นักเรียนรับทราบ จากนั้นดำเนินการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) ด้วยแบบทดสอบการจำแนกเสียงและแบบทดสอบการออกเสียงกับกลุ่มตัวอย่าง โดยมีผู้ประเมินร่วมจำนวน 2 คน ร่วมดำเนินการให้คะแนนเพื่อประเมินความรู้พื้นฐาน ก่อนเข้าสู่ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามแผนที่ออกแบบไว้รวม 3 คาบเรียนเป็นเวลา 150 นาที ซึ่งบูรณาการกิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam ในขั้นขยายความรู้ของทุกคาบภายใต้การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม เมื่อสิ้นสุดกิจกรรมในคาบสุดท้าย ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบหลังเรียน (Posttest) โดยใช้แบบทดสอบชุดเดิม ซึ่งให้ผู้ประเมินร่วมทั้ง 2 คนเป็นผู้ตรวจและให้คะแนนตามเกณฑ์เดียวกัน จากนั้นให้นักเรียนตอบแบบสอบถามทัศนคติต่อทันทีและสุ่มสัมภาษณ์นักเรียนจำนวน 5 คน โดยใช้คำถามสัมภาษณ์ชุดเดียวกัน บันทึกเสียง และถอดความและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทดสอบสมมติฐานการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาควบคู่กัน ดังนี้

ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อสรุปภาพรวมของคะแนนก่อนและหลังเรียน และทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติ Paired Sample t-test ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 โดยเลือกใช้สถิตินี้เนื่องจากเป็นการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียวกันสองช่วงเวลา ซึ่งเหมาะสมกับรูปแบบการวิจัย One Group Pretest-Posttest Design ในส่วนของการวิเคราะห์ทัศนคติต่อกิจกรรม ผู้วิจัยนำข้อมูลจากแบบสอบถามซึ่งเป็นมาตรประมาณค่าแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) 5 ระดับ มาคำนวณค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยแปลผลตามเกณฑ์การประเมิน 5 ระดับ

สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อลดอคติในการตีความ ได้แก่ การใช้คำถามสัมภาษณ์ชุดเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลทุก

คน การบันทึกเสียงการสัมภาษณ์และจัดหมวดหมู่ข้อมูล ได้แก่ ประโยชน์ที่ได้รับ ปัญหาหรือข้อเสนอแนะและบทบาทของผู้สอน เพื่อสะท้อนมุมมองและประสบการณ์ของนักเรียน และนำมาใช้สนับสนุนการอภิปรายผลเชิงปริมาณต่อไป

ผลการวิจัย

ผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam ที่มีต่อพัฒนาการด้านทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียงภาษาอังกฤษของผู้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และการศึกษาทัศนคติของผู้เรียนที่มีต่อการใช้กิจกรรมดังกล่าว สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมวิจัย จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 20 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 14 และเพศชาย จำนวน 6 คน โดยมีอายุตั้งแต่ 14 ถึง 16 ปี

ตารางที่ 1 : แสดงผลการทดสอบก่อนและหลังเรียนด้านทักษะการจำแนกเสียง

การจำแนกเสียง (เสียง)	Pre-test		Post-test		t	*p*
	M	*SD*	*M*	*SD*		
/l/ และ /r/	2.65	0.88	2.45	0.99	0.70	0.493
/w/ และ /v/	2.80	0.95	2.70	1.17	0.33	0.748
/θ/ และ /t/	2.85	0.88	3.35	0.98	1.95	0.066
/θ/ และ /s/	2.90	0.64	3.40	0.68	2.51	0.021*
/s/ และ /z/	2.40	1.14	2.50	1.15	0.26	0.797
รวม	**2.72**	**0.91**	**2.88**	**1.08**	**1.25**	**0.225**

*p < 0.05

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นผลการทดสอบก่อนและหลังเรียนด้านทักษะการจำแนกเสียง ผลวิจัยพบว่าผลคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบหลังเรียน (*M* = 2.88, *SD* = 1.08) สูงกว่าก่อนเรียน (*M* = 2.72, *SD.* = 0.91) และผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติ Paired Sample t-test พบว่า ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p = 0.225) เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่เสียง พบว่ามีเพียงคู่เสียง /θ/ - /s/ ที่มีพัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (t = 2.51, p = .021) อย่างไรก็ตาม คู่เสียง /s/ - /z/ ค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย และไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และคู่เสียง /l/-/r/ และ /w/-/v/ มีค่าเฉลี่ยที่ลดลงเล็กน้อย ผลวิจัยดังกล่าวสะท้อนว่า กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam อาจช่วยพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงได้ในบางคู่เสียง อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในภาพรวมของทักษะการจำแนกเสียง

ตารางที่ 2 : แสดงผลการทดสอบก่อนและหลังเรียนทักษะการออกเสียง

การออกเสียง (เสียง)	Pre-test		Post-test		t	*p*
	M	*SD*	*M*	*SD*		
/l/ และ /r/	2.45	0.86	2.95	0.86	4.35	0.001*
/w/ และ /v/	1.45	0.97	2.20	0.87	7.54	0.001*
/θ/ และ /t/	1.75	1.04	2.80	0.81	7.76	0.001*
/s/ และ /z/	1.95	0.97	2.85	0.65	7.28	0.001*
ความชัดเจนในการออกเสียง	1.60	0.73	2.75	0.54	10.50	0.001*
รวม	**1.84**	**0.99**	**2.71**	**0.81**	**14.03**	**0.001***

*p < 0.05

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นผลคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบหลังเรียน (*M* = 2.71, *SD* = 0.81) สูงกว่าก่อนเรียน (*M* = 1.84, *SD* = 0.99) และผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติ Paired Sample t-test พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่เสียง พบว่าในทุกคู่เสียงมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยคู่เสียง /θ/-/t/ มีพัฒนาการสูงสุด รองลงมาคือคู่เสียง /s/-/z/ และ /w/-/v/ และ /l/-/r/ ตามลำดับ นอกจากนี้ ความชัดเจนในการออกเสียงมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนเช่นเดียวกัน ผลดังกล่าวสะท้อนว่า กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam อาจช่วยส่งเสริมทักษะการออกเสียงและความชัดเจนในการออกเสียงภาษาอังกฤษของผู้เรียนได้

ตารางที่ 3 : ผลการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อการใช้เกม Minimal Pairs Slam

รายการคำถาม	*M*	*SD*	การแปลผล
1. ฉันเข้าใจวัตถุประสงค์ของเกมได้อย่างชัดเจน	4.65	0.49	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. ฉันคิดว่ากติกาและวิธีการเล่นเกมมีความเข้าใจง่าย	4.30	0.66	เห็นด้วย
3. ฉันคิดว่าจำนวนคำที่ใช้ในเกมมีความเหมาะสม	4.40	0.60	เห็นด้วย
4. ฉันคิดว่าเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.30	0.57	เห็นด้วย
5. ฉันคิดว่าเกมนี้ช่วยให้ฉันสามารถจำแนกเสียง ภาษาอังกฤษได้ดีขึ้น	4.40	0.82	เห็นด้วย
6. ฉันคิดว่าเกมนี้ช่วยให้ฉันออกเสียงภาษาอังกฤษได้ ถูกต้องมากขึ้น	4.30	0.80	เห็นด้วย
7. ฉันคิดว่าเกมนี้ช่วยเพิ่มความมั่นใจในการออกเสียง ภาษาอังกฤษของฉัน	4.40	0.75	เห็นด้วย
8. ฉันคิดว่าผู้สอนมีการอธิบายและชี้แจงการใช้เกมได้ อย่างเหมาะสม	4.70	0.57	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
9. ฉันคิดว่าเกมนี้ช่วยให้ฉันเรียนรู้ร่วมกับเพื่อน ๆ ได้ อย่างมีความสุข	4.55	0.69	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
10. ฉันคิดว่าการใช้เกมนี้ควรนำมาปรับใช้กับการเรียน ภาษาอังกฤษในเรื่องอื่น ๆ	4.55	0.76	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
รวม	**4.46**	**0.42**	**เห็นด้วยอย่างยิ่ง**

จากตารางที่ 3 ผลการตอบแบบสอบถามทัศนคติพบว่า โดยภาพรวมนักเรียนมีทัศนคติต่อการใช้กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam อยู่ในระดับ "เห็นด้วยอย่างยิ่ง" (*M* = 4.46, *SD* = 0.42) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่ารายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ อันดับที่ 1 คือ ผู้สอนมีการอธิบายและชี้แจงการใช้เกมได้อย่างเหมาะสม (M = 4.70, *SD* = 0.57) อันดับที่ 2 คือ นักเรียนเข้าใจวัตถุประสงค์ของเกมได้อย่างชัดเจน (*M* = 4.65, *SD* = 0.49) และอันดับที่ 3 มีค่าคะแนนเท่ากัน คือ เกมช่วยให้เรียนรู้ร่วมกับเพื่อน ได้อย่างมีความสุข (*M* = 4.55, *SD* = 0.69) และเห็นควรนำเกมไปปรับใช้กับการเรียนภาษาอังกฤษเรื่องอื่นๆ (*M* = 4.55, *SD* = 0.76) ผลวิจัยดังกล่าวอาจสะท้อนได้ว่า ผู้เรียนมีมุมมองเชิงบวกต่อกิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam โดยเห็นว่ากติกาของเกมเข้าใจง่าย ระยะเวลาและจำนวนคำศัพท์มีความเหมาะสม อีกทั้งกิจกรรมยังอาจช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ความมั่นใจในการพูดภาษาอังกฤษ และการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ในชั้นเรียน

นอกเหนือจากนี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถจัดแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับจากกิจกรรมเกม บทบาทของผู้สอนในการส่งเสริมการเรียนรู้ และปัญหาและข้อจำกัดของกิจกรรม

ในด้านประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับ นักเรียนมีความเห็นเชิงบวกต่อกิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam โดยระบุว่ากิจกรรมช่วยพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียงภาษาอังกฤษ เสริมความสามารถในการฟังและเปรียบเทียบเสียงที่คล้ายคลึงกัน รวมทั้งสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายและสนุกสนาน ซึ่งเป็นแรงจูงใจสำคัญในการเรียนรู้

ในด้านบทบาทของผู้สอน นักเรียนประเมินว่าผู้สอนสามารถอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการอธิบายกติกาและวัตถุประสงค์ของเกมอย่างชัดเจน การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม และการสร้างความมั่นใจให้นักเรียนกล้าฝึกออกเสียงโดยปราศจากความกังวล

ในด้านปัญหาและข้อจำกัด นักเรียนเสนอประเด็นที่ควรปรับปรุง ได้แก่ ระยะเวลาที่จัดสรรให้มีความจำกัดส่งผลให้นักเรียนบางส่วนไม่สามารถฝึกออกเสียงได้อย่างเต็มที่และขาดความทั่วถึงในการเข้าร่วมกิจกรรม คุณภาพของอุปกรณ์เครื่องเสียงที่บางครั้งไม่ชัดเจนส่งผลต่อการรับฟังเสียงระหว่างกิจกรรมและการทำแบบทดสอบก่อนและหลังเรียน และนักเรียนเสนอแนะให้เพิ่มจำนวนและระดับความยากของคำศัพท์เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียนทุกระดับ

สรุปและอภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัยเรื่อง การใช้เกม Minimal Pairs Slam เพื่อพัฒนาทักษะการจำแนกและออกเสียงภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam และทัศนคติของนักเรียน ในการพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงและการออกเสียงนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นว่า การใช้เกม Minimal Pairs Slam ส่งผลให้ผู้เรียนมีคะแนนด้านทักษะการจำแนกเสียงสูงขึ้นเล็กน้อย แต่ไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในภาพรวม โดยมีเพียงบางคู่เสียง เช่น /θ/-/s/ ที่มีพัฒนาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่คู่เสียง /l/-/r/ และ /w/-/v/ มีค่าเฉลี่ยลดลงเล็กน้อย ขณะที่ทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษมีพัฒนาการอย่างชัดเจนและแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะคู่เสียง /θ/–/t/ และ /s/–/z/ นอกจากนี้ ผู้เรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้เกมดังกล่าว โดยเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่เข้าใจง่ายและช่วยกระตุ้นแรงจูงใจในการเรียนรู้ ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้ของผู้สอนยังมีส่วนช่วยลดความวิตกกังวล ส่งเสริมความมั่นใจ และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการแนวคิดเกมเป็นฐานกับการฝึก minimal pairs อาจสามารถพัฒนาทักษะการออกเสียงของนักเรียนไทยระดับมัธยมศึกษาได้โดยเฉพาะในด้านการออกเสียงคู่เสียงที่ผู้เรียนไทยมักสับสน อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ผลต่อทักษะการจำแนกเสียงนั้นอาจพัฒนาต่างกันตามระยะเวลาการเรียนรู้ระยะสั้น ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสามารถนำไปต่อยอดในการออกแบบกิจกรรมที่มุ่งเน้นการฝึกการฟังและการจำแนกเสียงอย่างเฉพาะเจาะจงมากขึ้น รวมถึงการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่เหมาะสมกับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาต่อไป

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ผลของการใช้เกม Minimal Pairs Slam เพื่อพัฒนาทักษะการจำแนกและการออกเสียงภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านทักษะการออกเสียงอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่ทักษะการจำแนกเสียงไม่แสดงพัฒนาการอย่างมีนัยสำคัญในภาพรวม และผู้เรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ด้านทักษะการออกเสียง

การพัฒนาทักษะการออกเสียงของผู้เรียนในงานวิจัยครั้งนี้อาจอธิบายได้ 2 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง เทคนิคการสอนแบบ minimal pairs ที่เน้นการเปรียบเทียบคำที่ต่างกันเพียงหน่วยเสียงเดียวอาจจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถออกเสียงที่มักสับสนได้ดีขึ้น แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hamzah และ Bawodood (2019) ที่สนับสนุนว่า minimal pairs เป็นเทคนิคการสอนออกเสียงภาษาอังกฤษที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เรียนที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งมักมีปัญหาการออกเสียงที่ไม่มีในภาษาแม่ นอกเหนือจากนี้ งานวิจัยของธัญลักษณ์ คำพรหม (2560) พบว่า การใช้แบบฝึก minimal pairs ช่วยแก้ปัญหาการออกเสียงคำที่มีพยัญชนะต้นที่ไม่มีในภาษาไทยได้ ด้วยการให้ผู้เรียนฝึกซ้ำและเปรียบเทียบเสียงที่แตกต่างกันอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดความคุ้นเคยและสามารถออกเสียงได้ถูกต้องมากขึ้น ในขณะที่งานวิจัยของอรรถสิทธิ์ เกตุคำบอน และอิสริยาภรณ์ วรกิจนนท์ (2560) ที่พบว่าการใช้

minimal pairs ช่วยให้นักเรียนไทยรับรู้ความแตกต่างของเสียงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่งผลให้การออกเสียงถูกต้องมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบพัฒนาการด้านการออกเสียงอย่างมีนัยสำคัญในทุกคู่เสียง

ประการที่สอง การเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานอาจจะมีส่วนช่วยพัฒนาทักษะการออกเสียงของผู้เรียน โดยเกมช่วยเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้การออกเสียงที่มักถูกมองว่าน่าเบื่อให้กลายเป็นกิจกรรมที่มีความสนุกและตื่นเต้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Prensky (2001) และ Gee (2003) ที่ระบุว่าเกมช่วยให้ผู้เรียนกล้าทดลองและเรียนรู้จากข้อผิดพลาดโดยไม่รู้สึกกดดัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของคณินญา ทับเที่ยง และเก็ตถวา บุญปราการ (2567) ที่แสดงให้เห็นว่าการเรียนแบบใช้เกมเป็นฐานช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียน และงานวิจัยของชญานิศ บำรุง และธนดล ภูสีฤทธิ์ (2566) ที่สนับสนุนว่าการเรียนแบบใช้เกมเป็นฐานช่วยพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนได้ดีขึ้น

ด้านทักษะการจำแนกเสียง

การใช้กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam นั้นอาจไม่ได้ช่วยพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญในภาพรวม ซึ่งอาจอธิบายได้จากหลายปัจจัยดังนี้

ปัจจัยที่หนึ่ง คือลักษณะของกิจกรรมที่เน้นการออกเสียงมากกว่าการฟัง กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam นั้นถูกออกแบบให้ผู้เรียนฟังเสียงแล้วรีบตอบสนองด้วยการวางเหรียญและตบกระดิ่งเพื่อออกเสียง ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้กระบวนการฟังและจำแนกเสียงเกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้นมาก ดังนั้น ผลการเรียนรู้จึงสะท้อนพัฒนาการด้านการออกเสียงมากกว่าทักษะการจำแนกเสียง อย่างไรก็ตาม ควรสังเกตว่าการออกแบบกิจกรรมในลักษณะนี้ยังคงบังคับให้ผู้เรียนต้องฟังก่อนทุกครั้ง แต่เวลาในการประมวลผลเสียงมีจำกัดเนื่องจากแรงกดดันจากการแข่งขัน ซึ่งอาจส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงในระยะสั้น

ปัจจัยที่สอง คือความแตกต่างของทักษะทั้งสอง กล่าวคือ การออกเสียงเป็นทักษะที่สามารถสังเกตเห็นพัฒนาการได้ทันทีผ่านการเลียนแบบและการฝึกซ้ำ ในขณะที่การจำแนกเสียงเป็นทักษะเชิงการรับรู้ที่ต้องอาศัยการประมวลผลและต้องใช้เวลาในการฝึกฝนมากกว่า (Celce-Murcia *et al*., 2010; Flege, 1995) ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเรียนรู้ในระยะสั้นสามารถพัฒนาทักษะการออกเสียงได้ดีกว่าทักษะการจำแนกเสียง

ปัจจัยที่สาม คือลักษณะของกิจกรรม ที่กำหนดให้ผู้เรียนต้องฟังจำแนกเสียงและตอบสนองอย่างรวดเร็วภายใต้เงื่อนไขการแข่งขันด้านเวลา ซึ่งอาจก่อให้เกิดภาระทางปัญญาที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยตรง หรือที่เรียกตามแนวคิดของ Sweller *et al*. (1998) ว่า Extraneous Cognitive Load ซึ่งมาจากรูปแบบหรือวิธีการนำเสนอที่มีความซับซ้อนเกินความจำเป็น ในบริบทนี้ ความกดดันจากการแข่งขันและการจำกัดเวลาอาจเข้าไปแย่งใช้พื้นที่ของความจำในการทำงาน (Working Memory) ของผู้เรียน ส่งผลให้พื้นที่ความจำในการทำงานถูกดึงไปใช้จัดการกับความกดดันจากการแข่งขัน แทนที่จะถูกนำไปใช้ประมวลผลเสียงอย่างละเอียดถี่ถ้วน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากงานวิจัยนี้ไม่ได้ทำการวัดภาระทางปัญญาของผู้เรียนโดยตรง ข้อสันนิษฐานดังกล่าวจึงเป็นเพียงข้อเสนอแนะและการตีความความเป็นไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Rahimi และ Sayyadi (2019) ที่ระบุว่า กิจกรรมการฟังที่มีภาระทางปัญญาสูงมักจะจำกัดประสิทธิภาพการเรียนรู้หากตัวกิจกรรมไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อลดภาระที่ไม่จำเป็นลง

ปัจจัยที่สี่ คือระยะเวลาและความต่อเนื่องของการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาทักษะการจำแนกเสียงต้องอาศัยการฝึกฟังอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน ซึ่งกิจกรรมในงานวิจัยนี้ดำเนินการเพียง 3 คาบเรียน ผลจึงอาจสะท้อนเพียงการเรียนรู้ระยะสั้นเท่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Gonulal (2022) ที่อธิบายว่าการฟังอย่างต่อเนื่องช่วยพัฒนาทักษะการฟังและการออกเสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และงานวิจัยของ Ningrum และ Panggabean (2025) ที่พบว่าการฟังอย่างต่อเนื่องผ่านสื่อช่วยให้ผู้เรียนคุ้นเคยกับเสียงและพัฒนาความเข้าใจในการฟังได้ดีขึ้น

ด้านทัศนคติ

ในแง่ของทัศนคติ ผู้เรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam อยู่ในระดับ "เห็นด้วยอย่างยิ่ง" (M = 4.46) โดยเห็นว่ากิจกรรมช่วยพัฒนาทักษะการจำแนกและการออกเสียงภาษาอังกฤษ ทำให้การเรียนรู้สนุก ผ่อนคลาย และเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ ซึ่งอาจจะเกิดจากบทบาทของผู้สอนในการอธิบายกติกาและวัตถุประสงค์ของกิจกรรมอย่างชัดเจนซึ่งช่วยลดความสับสนและทำให้ผู้เรียนมุ่งเน้นการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนานและส่งเสริมการมีส่วนร่วม อาจมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อกิจกรรมมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิด Game-Based Learning ของ Prensky (2001) ที่ชี้ว่าทัศนคติเชิงบวกของผู้เรียนไม่ได้เกิดขึ้นจากเนื้อหาเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับบริบทและวิธีการนำเสนอการเรียนรู้ที่สามารถดึงดูดความสนใจและกระตุ้นแรงจูงใจได้อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam พัฒนาทักษะการออกเสียงได้ดีกว่าทักษะการจำแนกเสียง ดังนั้นหากต้องการนำกิจกรรมนี้ไปใช้จริงควรพิจารณาทักษะการจำแนกเสียง เช่น การฟังและแยกเสียงโดยไม่กดดันด้านเวลา เพื่อลดภาระทางปัญญาที่อาจเกิดขึ้นระหว่างกิจกรรม นอกจากนี้ กติกาและระยะเวลาของกิจกรรมจะได้รับคะแนนทัศนคติที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (M = 4.30) ผู้สอนจึงควรพิจารณาปรับระยะเวลาให้เพียงพอต่อการฝึกออกเสียงของนักเรียนทุกคน และอาจปรับกติกาให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นเพื่อลดความกดดันในระหว่างกิจกรรม

ในด้านข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์ กิจกรรมเกม Minimal Pairs Slam สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในระดับมัธยมศึกษาได้ โดยเฉพาะในการพัฒนาทักษะการออกเสียงที่ไม่มีในภาษาไทย ผู้สอนควรบูรณาการกิจกรรมเข้ากับแผนการจัดการเรียนรู้พร้อมออกแบบกิจกรรมให้ครอบคลุมบริบทที่หลากหลาย ตั้งแต่การฝึกออกเสียงคำเดี่ยวไปจนถึงประโยคหรือบทสนทนาเพื่อเชื่อมโยงทักษะการออกเสียงสู่การสื่อสารในชีวิตจริง

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยในอนาคตควรพิจารณาเพิ่มระยะเวลาการทดลองให้ยาวนานขึ้นเพื่อให้ผลสะท้อนพัฒนาการระยะยาวของทักษะการจำแนกเสียง รวมทั้งควรออกแบบให้มีกลุ่มควบคุมเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย นอกจากนี้ควรพัฒนากิจกรรมที่เน้นการจำแนกเสียงโดยเฉพาะ เช่น การฝึกฟังโดยไม่กดดันด้านเวลาในช่วงแรก ก่อนค่อยเพิ่มบริบทการแข่งขัน รวมถึงขยายขนาดกลุ่มตัวอย่างและบริบทของโรงเรียนให้หลากหลายขึ้นเพื่อให้สามารถอ้างอิงผลได้กว้างยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.เบญจวรรณ เปล่งขำ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ให้คำแนะนำและตรวจสอบงานวิจัยจนสำเร็จ ขอบพระคุณ ผศ.ดร.ลลนา ปฐมชัยวัฒน์ อาจารย์ ดร.จันทรา พรมปาน และอาจารย์นุพงษ์ ภูศรี ที่ให้คำแนะนำและตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ขอบพระคุณนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมทั้งขอบพระคุณบิดา มารดา และคณาจารย์ทุกท่านที่สนับสนุนมาโดยตลอด หากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้เพื่อการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

เอกสารอ้างอิง

คณินญา ทับเที่ยง และเก็ตถวา บุญปราการ. (2567). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาภาษาอังกฤษโดยใช้เกมเป็นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาบอน. ***บัณฑิตสาเกตปริทรรศน์***, ***9***(2), 204–213. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/saketreview/article/view/278727

ชญานิศ บำรุง และธนดล ภูสีฤทธิ์. (2566). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบใช้เกมเป็นฐานที่มีต่อทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. ***วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี***, ***11***(2), 72–84. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/UDRUAJ/article/view/268096

ธัญลักษณ์ คำพรหม. (2560). ***การพัฒนาการออกเสียงคำภาษาอังกฤษที่สะกดด้วยพยัญชนะต้นที่ไม่มีในคำภาษาไทยโดยใช้แบบฝึกออกเสียงแบบคู่เทียบเสียง*** [รายงานการวิจัย]. สาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารระหว่างประเทศ, วิทยาลัยนานาชาติ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. http://cmruir.cmru.ac.th/handle/123456789/2003

อรรถสิทธิ์ เกตุคำบอน และอิสริยาภรณ์ วรกิจนนท์. (2560). ความสามารถของนักเรียนไทยจากสามระดับทักษะภาษาอังกฤษในการรับรู้เสียงพยัญชนะท้ายคำภาษาอังกฤษ. ***วารสารบัณฑิตศึกษา***, ***14***(64), 23–30.

Celce-Murcia, M., Brinton, D., & Goodwin, J. (2010). ***Teaching pronunciation: A course book and reference guide***. Cambridge University Press.

Flege, J. E. (1995). Second language speech learning: Theory, findings, and problems. In W. Strange (Ed.), ***Speech perception and linguistic experience: Issues in cross-language research*** (pp. 233–277). York Press.

Gee, J. P. (2003). What video games have to teach us about learning and literacy. ***Computers in Entertainment***, ***1***(1), 20. https://doi.org/10.1145/950566.950595

Gonulal, T. (2022). Improving Listening Skills with Extensive Listening Using Podcasts and Vodcasts. ***International Journal of Contemporary Educational Research***, ***7***(1), 311–320. https://doi.org/10.33200/ijcer.685196

Hamzah, M. H., & Bawodood, A. (2019). Teaching English sounds via minimal pairs: The case of Yemeni EFL learners. ***Journal of English Language and Literature***, ***6***(3), 97–102. http://joell.in/vol-6-issue-3-2019/

Jenkins, J. (2007). ***English as a lingua franca: Attitude and identity***. Oxford University Press.

Kanokpermpoon, M. (2007). Thai and English consonantal sounds: A problem or a potential for EFL learning? ***ABAC Journal, 27***(1), 57–66.

Levis, J. (2020). Revisiting the intelligibility and nativeness principles. ***Journal of Second Language Pronunciation***, ***6***, 1–19.

Liberman, A. M., & Mattingly, I. G. (1985). The motor theory of speech perception revised. ***Cognition***, ***21***(1), 1–36. https://doi.org/10.1016/0010-0277(85)90021-6

Ningrum, S. S. C., & Panggabean, N. (2025). Systematic literature review: Using podcasts as media to develop listening comprehension among EFL university students. ***English Teaching and Linguistics Journal (ETLiJ)***, ***6***(2), 85–94. https://doi.org/10.30596/etlij.v6i2.24832

Prensky, M. (2001). ***Digital game-based learning***. McGraw-Hill.

Rahimi, M., & Sayyadi, M. (2019). The cognitive load of listening activities of a cognitive-based listening instruction. ***Indonesian Journal of Applied Linguistics***, ***9***(2), 269–279. https://doi.org/10.17509/ijal.v9i2.20236

Seidlhofer, B. (2011). ***Understanding English as a lingua franca***. Oxford University Press.

Sweller, J., Van Merriënboer, J. J. G., & Paas, F. (1998). Cognitive architecture and instructional design. ***Educational Psychology Review, 10***(3), 251–296.

Triwimon, W., & Thanaphatchottiwat, S. (2024). The development of phonics learning package for enhancing English pronunciation ability of Prathomsuksa 3 students for Banwunghuadoy School under the Office of Nammun-Hardlar School Cluster of Uttaradit Province. ***Journal of Modern Learning Development***, ***9***(6), 254–273. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/273785

Unnahasuttiyanon, N., & Meesri, C. (2020). The effects of explicit English pronunciation instruction on listening comprehension among Thai EFL students majoring in airline business. ***The International Journal of Humanities & Social Studies***, ***8***(3), 156–160. https://doi.org/10.24940/theijhss/2020/v8/i3/HS2003-066

Yavaş, M. (2011). ***Applied English phonology*** (2nd ed.). John Wiley & Sons.

การใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย *-ed* ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

Using Board Games integrated with Behaviorist Learning Theory to Develop the Pronunciation of *-ed* Ending Words among Grade 7 Students

กฤษณพงศ์ สุยะนันท์[1]
ถิรวัฒน์ รอดพ่วง[1]

บทคัดย่อ

ปัจจุบันนักเรียนไทยที่เรียนภาษาอังกฤษยังคงประสบปัญหาเกี่ยวกับการออกเสียงภาษาอังกฤษคำที่ลงท้ายด้วย -ed เช่น เสียง/t/, /d/ และ /**I**d/ ในคำกริยาที่ลงท้ายด้วย -ed งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้บอร์ดเกมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมในการพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผู้เข้าร่วมวิจัยคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 40 คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยการวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้น (pre-experimental design) แบบ one-group pretest-posttest design เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้แก่ บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม แบบทดสอบก่อน–หลังเรียน และแบบประเมินทัศนคติ จากผลวิจัยพบว่า นักเรียนมีทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิจัยพบว่า หลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านบอร์ดเกม นักเรียนมีคะแนนทดสอบหลังเรียน (M = 14.65, SD = 0.70) สูงกว่าก่อนเรียน (M = 7.83, SD = 2.16) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (t = 19.02, p = 0.0001 < .05) และนักเรียนมีทัศนคติต่อการใช้บอร์ดเกมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้เกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม เพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษของผู้เรียนในบริบทที่หลากหลาย

คำสำคัญ: *บอร์ดเกม, ทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม, คำกริยาที่ลงท้ายด้วย -ed*

Abstract

Currently, Thai students learning English still face difficulties in pronouncing English words ending in -ed, particularly the /t/, /d/, and /**I**d/ sounds in past tense verbs. This study aimed to investigate the effects of using board games integrated with Behaviorist Learning Theory to improve the pronunciation of -ed ending words among Grade 7 students. The research participants were 40 Grade 7 students selected through purposive sampling. This study employed a pre-experimental research design using a one-group pretest-posttest design. The research instruments included board game activities integrated with Behaviorist Learning Theory, pre-test and post-test pronunciation assessments, and an attitude questionnaire. The results revealed that the students' pronunciation skills of -ed ending words significantly improved after the treatment. The post-test scores (M = 14.65, SD = 0.70) were higher than the pre-test scores (M = 7.83, SD = 2.16), with a statistically significant difference (t = 19.02, p = 0.0001 < .05). In addition, the students' overall

[1] นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

attitudes toward the use of board games were at a high level. These findings suggest that integrating board games with Behaviorist Learning Theory can be applied as an effective approach to enhance English pronunciation skills in various learning contexts.

***Keywords**: board games, behaviorist learning theory, -ed ending verbs*

บทนำ

ทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษนับเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ผู้เรียนภาษาอังกฤษในฐานะภาษาต่างประเทศมักประสบ สำหรับการเรียนการสอนการออกเสียงภาษาอังกฤษ นักเรียนส่วนใหญ่มักมีปัญหาในการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed เนื่องจากลักษณะระบบเสียงของภาษาอังกฤษมีความแตกต่างจากภาษาไทย แม้ว่าภาษาไทยจะมีเสียง /t/ และ /d/ ในตำแหน่งพยัญชนะต้น แต่มีข้อจำกัดในตำแหน่งพยัญชนะท้ายพยางค์ โดยเฉพาะการแยกความแตกต่างระหว่างเสียงก้อง (voiced sounds) และไม่ก้อง (voiceless sounds) ในตำแหน่งท้ายคำ นอกจากนี้ ภาษาไทยยังไม่ค่อยปรากฏลักษณะของกลุ่มพยัญชนะ (consonant clusters) และระบบการออกเสียงท้ายคำแบบภาษาอังกฤษ จึงส่งผลให้นักเรียนเกิดความสับสนในการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ทั้งในรูปแบบ /t/, /d/ และ /**ɪ**d/ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ketkumbonk and Woragittanont (2017) ที่พบว่านักเรียนไทยมีปัญหาในการรับรู้และออกเสียงพยัญชนะท้ายคำภาษาอังกฤษ รวมทั้งงานของ So-u and Hayiloh (2024) ที่อธิบายว่าผู้เรียนไทยมักสับสนระหว่างเสียงก้องและไม่ก้องในตำแหน่งท้ายคำ และมักออกเสียงท้ายคำตามระบบเสียงของภาษาไทย ปัญหาดังกล่าวจึงส่งผลต่อความถูกต้องและความมั่นใจในการสื่อสาร ทั้งยังส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิภัทร์ กาละเวก และคณะ (2565) ที่กล่าวว่า การออกเสียงพยัญชนะท้ายพยางค์ภาษาอังกฤษ เช่น /s/, /z/, และ /ed/ เป็นปัญหาสำคัญของนักเรียนไทย เนื่องจากไม่คุ้นเคยในระบบเสียงของภาษาแม่ รวมไปถึงงานวิจัยของ Rachmadany et al. (2020) กล่าวว่า ผู้เรียนในระดับมัธยมมักมีปัญหาออกเสียงพยัญชนะท้ายคำภาษาอังกฤษ เนื่องจากโครงสร้างเสียงแตกต่างจากภาษาแม่

ในบริบทการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน การเรียนการสอนด้านการออกเสียงภาษาอังกฤษมักอาศัยการเลียนแบบเสียงและการฝึกซ้ำ ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้เรียนจำนวนมากรู้สึกเบื่อ ขาดแรงจูงใจ และไม่กล้าแสดงออกในการฝึกพูดหน้าชั้นเรียน ดังนั้น การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลาย จึงกลายเป็นความท้าทายสำคัญของการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ด้วยเหตุนี้ จึงมีการพัฒนาแนวทางการเรียนการสอนการออกเสียงภาษาอังกฤษหลากหลายมากขึ้น หนึ่งในวิธีการที่ถูกนำมาใช้คือ แนวคิดแบบพฤติกรรมนิยมที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการฝึกซ้ำและการเสริมแรง ซึ่งสามารถช่วยพัฒนาการออกเสียงของผู้เรียนได้ (Skinner, 1957) ทั้งนี้ งานวิจัยของ Kadau (2022) ยังได้สนับสนุนว่า การประยุกต์ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมนิยมในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับประถม ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนผ่านการเลียนแบบ การฝึกซ้ำ และการเสริมแรง ซึ่งเหมาะกับนักเรียนที่ยังมีทักษะพื้นฐานจำกัด เพราะช่วยสร้างพฤติกรรมทางภาษาที่ถูกต้อง นอกเหนือจากแนวคิดดังกล่าวแล้ว การใช้เกมในการจัดการเรียนรู้เป็นแนวทางในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษวิธีหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในหลากหลายทักษะ การใช้เกมนั้นเป็นการนำกิจกรรมที่มีเป้าหมาย กติกา และความท้าทายมาใช้ในการฝึกภาษา ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม และฝึกฝนซ้ำในบรรยากาศที่สนุกสนานและไม่กดดัน ส่งผลให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจและความมั่นใจในการเรียนรู้มากขึ้น

ทั้งนี้ แนวคิดพฤติกรรมนิยมสามารถบูรณาการเข้ากับการใช้เกมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเกมเอื้อต่อการสร้างการเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบ การฝึกซ้ำ และการเสริมแรง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้กิจกรรมบอร์ดเกมเป็นสื่อในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เนื่องจากบอร์ดเกมมีลักษณะที่เอื้อต่อการฝึกทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษมากกว่ากิจกรรมการเรียนรู้ทั่วไป กล่าวคือ ผู้เรียนจะได้มีโอกาสฝึกออกเสียงซ้ำอย่างต่อเนื่อง (repeated oral production) ผ่านกระบวนการเล่นเกม ซึ่งช่วยส่งเสริมการจดจำรูปแบบการออกเสียงได้ดีขึ้น นอกจากนี้ รูปแบบการเล่นแบบผลัดกันเล่น (turn-taking) ยังช่วยเปิด

โอกาสให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการออกเสียงอย่างทั่วถึง ขณะเดียวกัน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่น (peer interaction) ยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน การสังเกตการออกเสียงของเพื่อน และการกล้าสื่อสารภาษาอังกฤษมากขึ้น อีกทั้ง บอร์ดเกมยังเอื้อต่อการให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (immediate feedback) จากครูและเพื่อนร่วมกลุ่ม เมื่อผู้เรียนออกเสียงถูกหรือผิด ผู้เรียนจะสามารถรับรู้ข้อผิดพลาดและปรับปรุงการออกเสียงของตนเองได้ทันที ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behaviorism Theory) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการตอบสนองต่อสิ่งเร้า การฝึกซ้ำ และการเสริมแรงทางบวก ซึ่งเป็นกลไกหลักของทฤษฎีดังกล่าว งานวิจัยของ Naeem (2022) ชี้ให้เห็นว่าการออกแบบกิจกรรมที่เน้นการฝึกซ้ำและการเสริมแรง สามารถช่วยพัฒนาทักษะการออกเสียงของผู้เรียนให้ถูกต้องตามหลักภาษาได้ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่สนับสนุนว่าการใช้เกมในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษยังถือเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน งานวิจัยของ เมธินี พวงสังวาลย์ และคณะ (2567) พบว่า การใช้บอร์ดเกมที่บูรณาการโฟนิกส์ช่วยให้นักเรียนไทยพัฒนาความสามารถในการอ่านออกเสียงและการจดจำคำศัพท์ได้ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ขณะเดียวกัน สัมฤทธิ์ โพธิ์ไพร (2551) ชี้ให้เห็นว่า เกมทางภาษามีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือทางการสอนที่มีประสิทธิภาพ ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมที่สร้างความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาการออกเสียงที่ซับซ้อนได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ การเรียนรู้ผ่านเกมยังช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่น่าสนใจ สนุกสนาน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน อีกทั้งยังมีงานวิจัยของ กัญญาณัฐ จอมแปง (2567) ที่สนับสนุนว่าบอร์ดเกมสามารถช่วยพัฒนาทักษะการออกเสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณางานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกัน พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษโดยใช้เกมมักรายงานผลในด้านการเพิ่มแรงจูงใจ การมีส่วนร่วม และความมั่นใจของผู้เรียน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยจำนวนมากยังมุ่งเน้น digital games เช่น Wang and Tahir (2020) ที่ศึกษาผลของเกมดิจิทัลต่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ซึ่งแม้จะช่วยเพิ่มแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน แต่ยังมีการศึกษาที่ใช้บอร์ดเกมเพื่อพัฒนาความถูกต้องในการออกเสียงภาษาอังกฤษอยู่อย่างจำกัดที่มุ่งศึกษาการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม เพื่อพัฒนาการออกเสียงคำกริยาที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโดยตรง นอกจากนี้ การสอนการออกเสียงภาษาอังกฤษยังเป็นเรื่องที่ท้าทายสำหรับครูผู้สอน เนื่องจากผู้เรียนมักมีปัญหาในการออกเสียงที่ถูกต้อง และครูหลายคนยังขาดความมั่นใจในการจัดกิจกรรมฝึกออกเสียงในชั้นเรียน (Gilakjani, 2016) อีกทั้งการฝึกออกเสียงแบบเดิมอาจไม่สามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนได้เพียงพอ ดังนั้น การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ มีส่วนร่วม และได้รับข้อมูลย้อนกลับอย่างต่อเนื่อง จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษของผู้เรียน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม เพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลของการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
2. เพื่อศึกษาทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมในการพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed

คำถามการวิจัย

1. การใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 อย่างไร
2. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีทัศนคติต่อการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed อย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed โดยจำแนกเสียงออกเป็น 3 ประเภท คือ /t/, /d/ และ /**I**d/ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีพฤติกรรมนิยมซึ่งเน้นการเสริมแรง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่ง รวมทั้งสิ้น 40 คน ตัวแปรต้น คือ การใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีพฤติกรรมนิยม และตัวแปรตาม คือ ทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 การศึกษานี้มุ่งเน้นเฉพาะกิจกรรมการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed โดยจำกัดเฉพาะเสียง /t/, /d/ หรือ /**I**d/ เท่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมถึงการออกเสียงภาษาอังกฤษในรูปแบบอื่น ๆ หรือเสียงอื่น ๆ ที่ ไม่ใช่เป้าหมายหลักของการศึกษา นอกจากนี้ การวิจัยนี้ยังไม่รวมทักษะภาษาอื่น ๆ เช่น การอ่านหรือ การเขียน และผลการวิจัยจะจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภายใต้บริบท ของโรงเรียนที่เข้าร่วมการศึกษาเท่านั้น

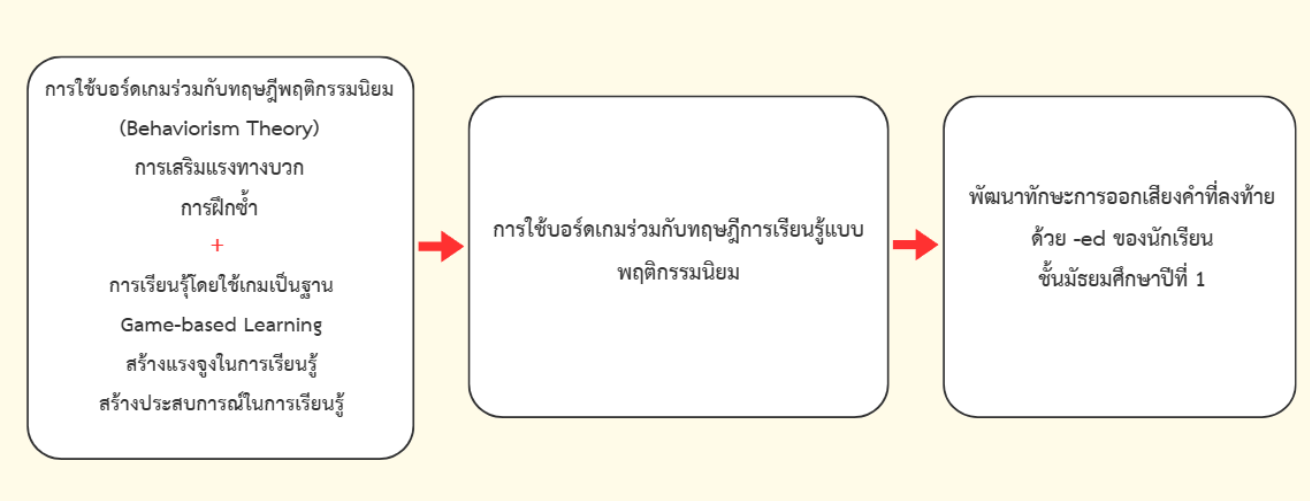

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้น โดยใช้รูปแบบกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังการทดลอง (One Group Pretest-Posttest Design) เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างมีปัญหาในการออกเสียงคำลงท้าย -ed ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มนี้เป็นกลุ่มตัวอย่าง และทำการวัดผลก่อนและหลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมเพื่อเปรียบเทียบและศึกษาการเปลี่ยนแปลงว่าช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนได้มากน้อยเพียงใด

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่ง ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 รวม 427 คน ในส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 40 คน ซึ่งเรียนในรายวิชาภาษาอังกฤษพื้นฐาน ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 ผู้วิจัยได้ใช้วิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ (intact group) มาใช้ในการศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวัดผลก่อนและหลังการใช้กิจกรรมบอร์ดเกม เพื่อศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงของทักษะการออกเสียงของนักเรียน อันจะสะท้อนถึงประสิทธิผลของการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัยในการวิจัยครั้งนี้ได้รับการออกแบบเพื่อศึกษาผลของการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม เพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และเพื่อศึกษาทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ต่อกิจกรรมเกมดังกล่าว ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และมีความเหมาะสมสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเครื่องมือในการวิจัยประกอบไปด้วยเครื่องมือดังต่อไปนี้

แบบทดสอบก่อน–หลังเรียน

แบบทดสอบก่อน–หลังเรียนถูกออกแบบขึ้นเพื่อใช้วัดทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนแบบทดสอบการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ใช้การประเมินความถูกต้องของการออกเสียง (Pronunciation Accuracy) โดยให้นักเรียนอ่านออกเสียงคำศัพท์จำนวน 15 คำ ซึ่งคัดเลือกจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษพื้นฐานที่เหมาะสมกับระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และเป็นคำศัพท์ที่ผู้เรียนคุ้นเคยจากบทเรียนภาษาในระดับของผู้เรียน ซึ่งครอบคลุมการออกเสียงทั้ง 3 รูปแบบ ได้แก่ /t/, /d/ และ /**I**d/ โดยการประเมินใช้ผู้ประเมินจำนวน 2 คน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในการให้คะแนนระหว่างผู้ประเมิน โดยผู้ประเมินทั้ง 2 คนทำการประเมินการออกเสียงของนักเรียนจากแบบประเมินเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งก่อนการประเมิน ผู้ประเมินทั้ง 2 คนได้ทำความเข้าใจเกณฑ์การให้คะแนนร่วมกัน เพื่อให้การประเมินมีความสอดคล้องกัน โดยพิจารณาความถูกต้องของการออกเสียงตามหลักการออกเสียงคำลงท้ายด้วย -ed โดยใช้เกณฑ์การประเมินแบบ Dichotomous scoring rubric หากนักเรียนออกเสียงได้ถูกต้องตามหลักการออกเสียง จะได้รับ 1 คะแนน และหากออกเสียงไม่ถูกต้องจะได้รับ 0 คะแนน ดังนั้นคะแนนรวมสูงสุดเท่ากับ 15 คะแนน โดยการวัดความถูกต้องของการออกเสียง (Pronunciation Accuracy) ในงานวิจัยครั้งนี้ พิจารณาจากความสามารถของนักเรียนในการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ได้ตรงตามหลักการออกเสียงภาษาอังกฤษ ได้แก่ /t/, /d/ และ /**I**d/ โดยนักเรียนจะต้องอ่านออกเสียงคำศัพท์จำนวน 15 คำ และผู้ประเมินจะตรวจสอบว่าการออกเสียงของนักเรียนตรงกับเสียงเป้าหมายของคำศัพท์

กิจกรรมบอร์ดเกม

กิจกรรมบอร์ดเกมเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ออกแบบในรูปแบบเกม บอร์ดเกมมีลักษณะเป็นวงล้อรูปทรงกลมคล้ายเกมรูเล็ต โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่องเท่ากัน แทนเสียงท้ายคำ -ed ได้แก่ /t/, /d/ และ /**I**d/ ซึ่งใช้สีที่แตกต่างกันเพื่อความชัดเจน กิจกรรมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ บอร์ดเกม ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นกิจกรรมในการพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนสามารถจำแนกและออกเสียง /t/, /d/ และ /**I**d/ ได้อย่างถูกต้องโดยบอร์ดเกมมีลักษณะเป็นสื่อการเรียนรู้แบบวงล้อรูปทรงกลม ได้รับแรงบันดาลใจจากวงล้อรูเล็ต แบ่งออกเป็น 3 ส่วนเท่า ๆ กัน ตามประเภทของเสียงท้ายคำ -ed ได้แก่ /t/, /d/ และ /**I**d/ แต่ละส่วนใช้สีที่แตกต่างกันเพื่อช่วยให้นักเรียนสังเกตและจดจำลักษณะของเสียงได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่น ได้แก่ คำศัพท์ที่ใช้ในการฝึกออกเสียง เหรียญชิปสำหรับกำหนดสิทธิ์การเล่น และรางวัลเพื่อใช้ในการเสริมแรงทางบวก โดยมีวัตถุประสงค์ของการใช้บอร์ดเกมนี้ คือ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed อย่างถูกต้องผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนุกสนาน ช่วยกระตุ้นความสนใจ ลดความกังวลในการออกเสียงภาษาอังกฤษ และเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งการออกแบบบอร์ดเกมอาศัยแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน (Game-Based Learning) ร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม (Behaviorism Theory) ของ Skinner (1957) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการฝึกซ้ำ การตอบสนองต่อสิ่งเร้า และการเสริมแรงทางบวก โดยผู้เรียนจะได้รับข้อมูลย้อนกลับทันทีเมื่อออกเสียงถูกหรือผิดผ่านกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกม ซึ่งช่วยให้นักเรียนสามารถปรับปรุงการออกเสียงของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ก่อนการเล่นบอร์ดเกม ผู้วิจัยได้อธิบายหลักการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed โดย

อธิบายความแตกต่างระหว่างเสียงก้อง (voiced sounds) และเสียงไม่ก้อง (voiceless sounds) รวมถึงเงื่อนไขทางสัทศาสตร์ที่ทำให้คำกริยาที่ลงท้ายด้วย -ed ออกเสียงแตกต่างกันในรูปแบบ /t/, /d/ และ /**I**d/ เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการออกเสียงก่อนเข้าสู่กิจกรรมการปฏิบัติผ่านกิจกรรมบอร์ดเกม

ในการดำเนินกิจกรรม นักเรียนจำนวน 40 คนถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม โดยนักเรียนแต่ละคนได้รับชิปจำนวน 3 เหรียญสำหรับใช้ในการเล่นเกม 3 รอบ ครูเป็นผู้หมุนวงล้อและให้นักเรียนโยนลูกแก้วลงในวงล้อ เมื่อวงล้อหยุดที่ช่องใด นักเรียนจะต้องออกเสียงคำศัพท์ที่ลงท้ายด้วย -ed ตามประเภทของเสียงที่ปรากฏในช่องนั้น โดยครูเป็นผู้สุ่มคำศัพท์ให้ในแต่ละรอบ หากนักเรียนออกเสียงได้ถูกต้อง จะได้รับคำชมและรางวัลเพื่อเป็นการเสริมแรงทางบวก แต่หากออกเสียงไม่ถูกต้อง ครูจะออกเสียงที่ถูกต้องให้นักเรียนฝึกตาม พร้อมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับทันที เพื่อให้นักเรียนได้แก้ไขข้อผิดพลาดและฝึกซ้ำจนเกิดความเข้าใจและความแม่นยำในการออกเสียง

แบบสอบถามทัศนคติ

แบบสอบถามทัศนคติถูกออกแบบมาเพื่อใช้วัดความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเรียนรู้ผ่านบอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม โดยมีคำถามจำนวน 10 ข้อ โดยครอบคลุมคำถามทัศนคติในด้านความสนุก ความน่าสนใจ ความเข้าใจบทเรียน ความมั่นใจในการออกเสียง และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทั้งนี้ แบบสอบถามใช้การวัดผลแบบ 5 ระดับตามมาตรฐาน Likert scale แบบสอบถามมุ่งศึกษาทัศนคติต่อกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านบอร์ดเกม ทั้งในด้านการออกเสียง การมีส่วนร่วม และปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 40 คน ผู้วิจัยได้เริ่มจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งพัฒนาบอร์ดเกม และสร้างเครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบทดสอบก่อนและหลังเรียน และแบบสอบถามทัศนคติ จากนั้นนำเครื่องมือให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรง และปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง ก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ประสานงานและขออนุญาตจากสถานศึกษา เมื่อถึงวันดำเนินการ ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการทดลองให้นักเรียนทราบ จากนั้นให้นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน โดยมีระยะเวลาทดสอบเป็นเวลา 20 นาที เพื่อวัดความสามารถด้านทักษะการออกเสียง /t/, /d/ และ /**I**d/ แล้วจึงดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมบอร์ดเกมเพื่อฝึกการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติ เพื่อประเมินผลของการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมในการพัฒนาทักษะการออกเสียงคำลงท้าย -ed และศึกษาทัศนคติของนักเรียน สำหรับการศึกษาผลของการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมในการพัฒนาทักษะการออกเสียงคำลงท้าย -ed ผู้วิจัยใช้ค่าเฉลี่ย (*Mean*) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) เพื่อเปรียบเทียบผลการทดสอบก่อนและหลังเรียน และใช้สถิติ Paired Sample t-test ในการทดสอบความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังเรียนที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ในส่วนของการวิเคราะห์ทัศนคติของนักเรียนต่อการใช้บอร์ดเกม ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากแบบสอบถามซึ่งเป็นมาตรประมาณค่าแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) 5 ระดับมาคำนวณค่าเฉลี่ย (*Mean*) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) โดยแปลผลตามเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อสะท้อนแนวโน้มความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเรียนรู้ผ่านบอร์ดเกม กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อสะท้อนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและสรุปผลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยของการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และการศึกษาทัศนคติของผู้เรียนที่มีต่อการใช้บอร์ดเกมเบื้องต้น สามารถสรุปผลวิจัยได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมวิจัย จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 40 คน มีจำนวนนักเรียนเท่ากัน เพศหญิง จำนวน 20 คน และเพศชาย จำนวน 20 คน โดยมีอายุตั้งแต่ 13 ถึง 14 ปี

ตารางที่ 1 : ตารางผลการทดสอบก่อนและหลังเรียน

การทดสอบ	*N*	*M*	*SD*	*t*	*p*
ก่อนเรียน	40	7.83	2.16	19.0196	0.0001*
หลังเรียน	40	14.65	0.70		

*p < 0.05

จากตารางที่ 1 พบว่า หลังจากการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการทดสอบการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed พบว่า นักเรียนมีผลทดสอบหลังเรียน (*M* = 14.65, *SD* = 0.70) สูงกว่าก่อนเรียน (*M* = 7.83, *SD* = 2.16) อาจสะท้อนว่าการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมช่วยส่งเสริมความสามารถในการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนได้ นอกจากนี้ ผลการทดสอบความแตกต่างระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยสถิติ Paired Sample t-test พบว่าคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (*t* = 19.0196, *p* = 0.0001) อาจสะท้อนให้เห็นว่าความสามารถในการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนพัฒนาขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 2 : ตารางผลการวิเคราะห์การประเมินทัศนคติ

ข้อความ	*M*	*SD*	การแปลผล
1. การใช้บอร์ดเกมช่วยพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed	4.68	0.57	มากที่สุด
2. การใช้บอร์ดเกมช่วยให้ฉันเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น	4.58	0.64	มากที่สุด
3. บอร์ดเกมช่วยกระตุ้นให้ฉันมีแรงจูงใจในการเรียนมากขึ้น	4.60	0.59	มากที่สุด
4. การเล่นบอร์ดเกมทำให้ฉันกล้าแสดงออกและสื่อสารกับเพื่อนได้มากขึ้น	4.48	0.64	มาก
5. การใช้บอร์ดเกมช่วยให้ฉันจดจำคำศัพท์ที่ลงท้ายด้วย -ed ได้ง่ายขึ้น	4.55	0.68	มากที่สุด
6. บอร์ดเกมทำให้การเรียนรู้มีความสนุกสนานและน่าสนใจยิ่งขึ้น	4.75	0.44	มากที่สุด
7. การเล่นบอร์ดเกมทำให้บรรยากาศในห้องเรียนสนุกและผ่อนคลาย	4.75	0.44	มากที่สุด
8. ระยะเวลาในการเล่นเกมมีความเหมาะสม	4.48	0.75	มาก
9. การเล่นบอร์ดเกมทำให้ฉันได้ฝึกคิด วิเคราะห์และเผชิญความท้าทายต่างๆ อย่างสนุกสนาน	4.53	0.78	มากที่สุด
10. การเล่นบอร์ดแบบกลุ่มทำให้มีความสามัคคีกันภายในกลุ่ม	4.53	0.64	มากที่สุด
รวม	4.59	0.39	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 สำหรับในด้านทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อ การใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed พบว่า โดยภาพรวมนักเรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับ "มากที่สุด" (*M* = 4.59, *SD* = 0.39) ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าบอร์ดเกมที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้รับการยอมรับและสร้างความพึงพอใจให้แก่นักเรียนเป็นอย่างดี เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของแบบสอบถาม พบว่านักเรียนเห็นว่าการใช้บอร์ดเกมช่วยพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed (ข้อ 1) (*M* = 4.68, *SD* = 0.57) และบอร์ดเกมช่วยให้เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น (ข้อ 2) (*M* = 4.58, *SD* = 0.64) นอกจากนี้ ยังช่วยกระตุ้นแรงจูงใจในการเรียน (ข้อ 3) (*M* = 4.60, *SD* = 0.59) และทำให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและสื่อสารกับเพื่อนได้มากขึ้น (ข้อ 4) (*M* = 4.48, *SD* = 0.64) อีกทั้ง นักเรียนยังมีความคิดเห็นว่าการใช้บอร์ดเกมช่วยให้จดจำคำศัพท์ที่ลงท้ายด้วย -ed ได้ง่ายขึ้น (ข้อ 5) (*M* = 4.55, *SD* = 0.68) และ บอร์ดเกมทำให้การเรียนรู้มีความสนุกสนานและน่าสนใจยิ่งขึ้น (ข้อ 6) (*M* = 4.75, *SD* = 0.44) รวมไปถึงบรรยากาศในห้องเรียนผ่อนคลาย (ข้อ 7) (*M* = 4.75, *SD* = 0.44) และมีระยะเวลาในการเล่นที่เหมาะสม (ข้อ 8) (*M* = 4.48, *SD* = 0.75) นอกจากนี้ การใช้บอร์ดเกมยังส่งเสริมการทำงานร่วมกัน (ข้อ 2) (*M* = 4.53, *SD* = 0.78) การคิดวิเคราะห์และการเผชิญความท้าทาย (ข้อ 9) (*M* = 4.53, *SD* = 0.78) รวมถึงความสามัคคีภายในกลุ่ม (ข้อ 10) (*M* = 4.53, *SD* = 0.64)

จากตารางที่ 2 แม้ข้อคำถามบางส่วน เช่น ความสามัคคี การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการคิดวิเคราะห์ อาจไม่ได้วัดทักษะการออกเสียงโดยตรง อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมบอร์ดเกม ซึ่งเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน การเรียนรู้ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการฝึกออกเสียงภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ การที่ผู้เรียนได้ร่วมเล่นเกมกับเพื่อน ได้สังเกตการออกเสียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยกันตัดสินความถูกต้องของการออกเสียง ยังส่งผลต่อบรรยากาศในการเรียนรู้ ความกล้าแสดงออก และแรงจูงใจในการฝึกออกเสียง ซึ่งถือเป็นปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษในบริบทของการเรียนรู้แบบ Game-Based Learning ดังนั้น ผู้วิจัยจึงรวมข้อคำถามดังกล่าวไว้เพื่อสะท้อนด้านการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างกิจกรรมบอร์ดเกม

สรุปและอภิปรายผล

บทสรุป

การวิจัยเรื่องการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีพฤติกรรมนิยมเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed และศึกษาทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมในการพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้น (Pre-Experimental Design) ในรูปแบบ One Group Pretest-Posttest Design โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การจัดการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกม แบบทดสอบก่อนและหลังเรียน และแบบสอบถามทัศนคติของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการใช้กิจกรรมบอร์ดเกม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีพฤติกรรมนิยมช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed มีแนวโน้มพัฒนาขึ้น โดยคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนสามารถออกเสียง /t/, /d/ และ /**I**d/ ได้ถูกต้องมากขึ้น และในด้านทัศนคติ นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเชิงบวกต่อการเรียนรู้ผ่านบอร์ดเกม โดยเห็นว่ากิจกรรมมีความสนุก เข้าใจง่าย และช่วยลดความกังวลในการ

ออกเสียงภาษาอังกฤษ อีกทั้งยังส่งเสริมความมั่นใจและการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน โดยการเสริมแรง เช่น การให้คำชมและรางวัล มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและฝึกฝนการออกเสียงอย่างต่อเนื่อง

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีพฤติกรรมนิยมเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สามารถอภิปรายผลได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่าการใช้บอร์ดเกมช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed มีแนวโน้มพัฒนาขึ้น โดยสามารถออกเสียงได้ถูกต้องและมีความชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้อาจเกิดจากปัจจัยสำคัญสามประการ ได้แก่

ประการแรก การใช้บอร์ดเกมเป็นสื่อการเรียนรู้อาจช่วยส่งเสริมความสนุกสนานและแรงจูงใจในการฝึกออกเสียงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความกล้าในการใช้ภาษาและมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของ รพิสา กันสุข และ จักรกฤษณ์ จันทะคุณ (2565) พบว่าการใช้บอร์ดเกมช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้ภาษาอย่างเป็นธรรมชาติ และสามารถพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษ ทั้งด้านการออกเสียง ความคล่องแคล่ว และความมั่นใจในการสื่อสารได้ดีขึ้น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Wright et al. (2006) กล่าวว่า เกมเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนภาษา เนื่องจากช่วยเพิ่มแรงจูงใจ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ภาษาในบริบทที่มีความหมาย และส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้มีแนวโน้มการพัฒนามากขึ้น เมื่อพิจารณางานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกัน พบว่า การใช้เกมในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษมีแนวโน้มช่วยเพิ่มแรงจูงใจ การมีส่วนร่วม และความมั่นใจของผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานของ วัทนพร บุญชู (2565) ที่พบว่าการใช้เกมสามารถกระตุ้นแรงจูงใจและสร้างเป้าหมายในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน Wong และ Yunus (2021) ชี้ให้เห็นว่าเกมสามารถช่วยเพิ่มความมั่นใจ ลดความกังวล และส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของผู้เรียน รวมไปถึงงานวิจัยของ Timothy et al. (2020) การใช้บอร์ดเกมที่ออกแบบด้วยกลไก สามารถช่วยพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษได้ โดยทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น และผลการเรียนรู้หลังใช้เกม ดีขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนใช้

ประการที่สอง การใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยมมีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะการออกเสียงของนักเรียน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะของกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกออกเสียงซ้ำอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการเสริมแรงทางบวก เช่น การให้รางวัลหรือคำชมเมื่อออกเสียงได้ถูกต้อง ซึ่งช่วยกระตุ้นแรงจูงใจและส่งเสริมการพัฒนาทักษะของผู้เรียน การฝึกซ้ำดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Thorndike’s Law of Exercise (Thorndike, 1913) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการฝึกบ่อยครั้ง นอกจากนี้ Gilakjani (2016) ยังกล่าวว่าการพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษจำเป็นต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ การเลียนแบบเสียงต้นแบบ และการได้รับข้อมูลย้อนกลับอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยส่งเสริมความถูกต้องในการออกเสียงของผู้เรียน และเมื่อพิจารณาร่วมกัน จะเห็นได้ว่าการใช้บอร์ดเกมในการวิจัยครั้งนี้สะท้อนทั้งแนวคิดด้านการเรียนรู้ผ่านการฝึกซ้ำ การเสริมแรง และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษ อีกทั้งแนวคิดของ Skinner (1957) ที่ให้ความสำคัญกับการเสริมแรงในการเรียนรู้ อีกทั้ง Kadau (2022) ชี้ให้เห็นว่าการประยุกต์ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมนิยมในการสอนภาษาอังกฤษช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบ การฝึกซ้ำ และการเสริมแรง ซึ่งเหมาะสมกับผู้เรียนที่มีพื้นฐานจำกัด ขณะเดียวกัน พรทรัพย์ ชื่นในเมือง (2554) อธิบายว่าทฤษฎีพฤติกรรมนิยมมุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง โดยเชื่อว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อผู้เรียนได้รับการเสริมแรงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้พฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้นซ้ำและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สามคือ กติกาของบอร์ดเกมที่มีความชัดเจนอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกและท้าทาย ส่งผลให้นักเรียนมีความพยายามในการออกเสียงมากขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของเกม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Gee (2003) ที่ระบุว่ากติกาเกมที่ชัดเจนช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเป้าหมายและเกิดความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ นอกจากนี้ กติกา

กิจกรรมที่ให้นักเรียนฝึกออกเสียงซ้ำและได้รับข้อมูลย้อนกลับทันที ยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานของ Pho และ Dinscore (2015) กล่าวว่า การเรียนรู้โดยใช้เกมสามารถช่วยพัฒนาการเรียนการสอนได้ โดยเพิ่มแรงจูงใจ ความมีส่วนร่วม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ผ่านการใช้กิจกรรม เช่น บอร์ดเกมและกลยุทธ์เกมมิฟิเคชัน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาพัฒนาการด้านการออกเสียงของนักเรียน พบว่านักเรียนสามารถออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ได้ถูกต้องมากขึ้นหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเฉพาะคำที่ลงท้ายด้วยเสียง /t/ และ /**I**d/ ซึ่งเป็นรูปแบบที่นักเรียนมักเกิดความสับสนในช่วงก่อนเรียน อย่างไรก็ตาม นักเรียนบางส่วนยังคงมีปัญหาในการแยกความแตกต่างระหว่างเสียงก้อง (voiced sounds) และเสียงไม่ก้อง (voiceless sounds) โดยเฉพาะการออกเสียง /d/ ในบางคำ เนื่องจากระบบเสียงภาษาไทยมีข้อจำกัดในการออกเสียงพยัญชนะท้ายคำและการแยกความแตกต่างของเสียงก้องและไม่ก้องในตำแหน่งท้ายพยางค์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ketkumbonk and Woragittanont (2017) และ So-u and Hayiloh (2024) ผลการวิจัยดังกล่าวอาจสะท้อนให้เห็นว่าการฝึกออกเสียงซ้ำผ่านกิจกรรมบอร์ดเกมร่วมกับการเสริมแรงและข้อมูลย้อนกลับทันที สามารถช่วยให้นักเรียนเกิดความคุ้นเคยกับรูปแบบการออกเสียงคำกริยาที่ลงท้ายด้วย -ed ได้มากขึ้น แม้ว่าผู้เรียนบางส่วนอาจยังมีข้อผิดพลาดด้านการออกเสียงอยู่บ้างก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Skinner (1957) ซึ่งสนับสนุนแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ผ่านการฝึกซ้ำและการเสริมแรง

ในแง่ของทัศนคติของนักเรียน การใช้บอร์ดเกมเป็นกิจกรรมการสอนที่อาจสามารถพัฒนาทักษะการออกเสียง ควบคู่กับการส่งเสริมแรงจูงใจ ความมั่นใจ และการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผลประเมินทัศนคตินี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญาณัฐ จอมแปง (2567), เมธินี พวงสังวาลย์ และคณะ (2567) และ สัมฤทธิ์ โพธิ์ไพร (2551) ที่ยืนยันว่าบอร์ดเกมเป็นสื่อการสอนที่ช่วยพัฒนาการออกเสียงและช่วยส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า การใช้บอร์ดเกมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพฤติกรรมนิยม สามารถช่วยส่งเสริมในการพัฒนาทักษะการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนมีแนวโน้มที่ดีขึ้น แต่ก็ยังมีข้อที่ต้องปรับปรุงแก้ไขในบางประการ ผู้วิจัยเสนอให้มีการขยายระยะเวลาในการจัดกิจกรรม หรือจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องหลายครั้ง เพื่อให้นักเรียนมีเวลาในการฝึกฝนอย่างเพียงพอ การฝึกซ้ำอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้นักเรียนเกิดความชำนาญ เข้าใจเทคนิคการออกเสียง และสามารถนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น นอกจากนี้ การใช้กิจกรรมบอร์ดเกม ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการฝึกออกเสียงคำลงท้ายรูปแบบอื่น ๆ ได้ เช่น -s, -es หรือเสียง /θ/ และ /ð/ โดยสามารถปรับคำศัพท์และกติกาให้เหมาะสมกับระดับของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายมากขึ้น อีกทั้ง ในการวิจัยครั้งต่อไปควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้มีความหลากหลาย เช่น นักเรียนต่างระดับชั้น หรือมีพื้นฐานทางภาษาที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์และเพิ่มความน่าเชื่อถือของงานวิจัย รวมถึงควรศึกษาผลในระยะยาวว่าการใช้บอร์ดเกมส่งผลต่อการพัฒนาทักษะของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องหรือไม่ และเพิ่มการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์ เพื่อให้เข้าใจมุมมองและทัศนคติของผู้เรียนได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ในแง่ของข้อจำกัดในการวิจัย แม้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมร่วมกับแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมนิยมจะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วม การฝึกซ้ำ และการได้รับแรงเสริมทางบวกของผู้เรียนได้ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลการพัฒนาในระยะสั้นผ่านคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนเท่านั้น โดยยังไม่ได้มีการทดสอบความคงทนของการเรียนรู้ (retention) หรือการวัดผลภายหลังการเรียนในระยะเวลาถัดไป (delayed post-test) ดังนั้น จึงอาจยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าการเสริมแรงตามแนวคิดพฤติกรรมนิยม เช่น การให้คำชม การให้คะแนน หรือรางวัลระหว่างกิจกรรม จะสามารถส่งผลต่อความคงทนของพฤติกรรมการออกเสียงของผู้เรียนในระยะยาวได้มากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะในบริบทของผู้เรียนยุคดิจิทัลที่มีรูปแบบการเรียนรู้และแรงจูงใจแตกต่างจากอดีต ผู้วิจัยจึงเสนอแนะว่า การวิจัยในอนาคตควรมีการติดตาม

ผลภายหลังการทดลอง เช่น delayed post-test หรือการสังเกตพฤติกรรมการออกเสียงในระยะยาว เพื่อศึกษาความคงทนของการเรียนรู้และประสิทธิผลของการเสริมแรงตามแนวคิดพฤติกรรมนิยมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกเหนือจากนี้ การวัดผลในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการออกเสียงคำศัพท์แบบคำเดี่ยว (isolated words) จึงอาจยังไม่สามารถสะท้อนความสามารถในการนำทักษะการออกเสียงไปใช้ในบริบทการสื่อสารจริงหรือการพูดอย่างต่อเนื่องได้อย่างชัดเจน ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรเพิ่มกิจกรรมหรือแบบประเมินที่อยู่ในบริบทของการสื่อสารมากขึ้น เช่น การอ่านบทสนทนา การอ่านข้อความ หรือการพูดอย่างต่อเนื่องที่มีคำลงท้ายด้วย -ed เพื่อศึกษาการถ่ายโอนทักษะการออกเสียงไปสู่การใช้ภาษาในสถานการณ์จริง ทั้งนี้ การวิจัยครั้งนี้ยังไม่ได้วัดความเข้าใจเชิงสัทศาสตร์ (phonological understanding) ของผู้เรียนโดยตรง จึงยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าพัฒนาการด้านการออกเสียงเกิดจากความเข้าใจระบบการออกเสียง หรือเกิดจากการฝึกซ้ำและการเสริมแรงผ่านกิจกรรมบอร์ดเกมเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวมีส่วนช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วม การฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง และแนวโน้มการพัฒนาความถูกต้องในการออกเสียงของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม การวิจัยครั้งนี้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ภายในระยะเวลาค่อนข้างจำกัด เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษานำร่อง ผู้วิจัยจึงกำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมจำนวน 2 คาบเรียน คาบละ 50 นาที ภายใน 1 วัน ซึ่งอาจยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนาทักษะการออกเสียงในระยะยาว เนื่องจากการพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษจำเป็นต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและใช้ระยะเวลาในการสร้างความคุ้นเคยกับระบบเสียงภาษาเป้าหมาย ดังนั้น คะแนนหลังเรียน (Post-test) ที่สูงขึ้นอาจสะท้อนทั้งผลจากกิจกรรมบอร์ดเกม การฝึกซ้ำระหว่างกิจกรรม หรือการจดจำรูปแบบคำศัพท์จากการทำแบบทดสอบก่อนเรียน ทั้งนี้ เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการทดลองแบบกลุ่มเดียว (One Group Pretest–Posttest Design) และไม่มีกลุ่มควบคุม จึงไม่สามารถสรุปเชิงสาเหตุได้อย่างชัดเจนว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นมาจากกิจกรรมบอร์ดเกมเพียงปัจจัยเดียว อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมบอร์ดเกมร่วมกับการเสริมแรงตามแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมนิยม อาจสามารถช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและแนวโน้มการพัฒนาความถูกต้องในการออกเสียงคำที่ลงท้ายด้วย -ed ของนักเรียนได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.เบญจวรรณ เปล่งขำ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ให้คำแนะนำ ตรวจสอบ และปรับปรุงงานวิจัยฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.ลลนา ปฐมชัยวัฒน์ อาจารย์ ผศ.ดร.ศศิธิดา สาหร่ายวัง และอาจารย์นัมพงษ์ ภูศรี ที่กรุณาให้คำแนะนำและตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ขอขอบพระคุณผู้เข้าร่วมวิจัยที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี จนนำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา และคณาจารย์ทุกท่านที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจมาโดยตลอด หากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้ และขออภัยมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

กัญญาณัฐ จอมแปง. (2567). ***การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำแบบโฟนิกส์และแรงจูงใจในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษโดยใช้เกมเป็นฐาน สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชุมชนบ้านสันจำปา.*** สืบค้นจาก https://web2.schoolmaster.in.th/super/modules/adviser/file_upload/57020123/2176/2176_21761742214835.pdf

เมธินี พวงสังวาลย์, ยุพิน ยืนยง, & อัญชนา พานิช. (2567). ***การพัฒนาความสามารถในการอ่านออกเสียงคำศัพท์ภาษาอังกฤษและแรงจูงใจในการเรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบโฟนิกส์ร่วมกับเกมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6.*** *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 11*(3), 134–148.

นิภัทร์ กาละเวก, ทัศนีย์ จันทิมา, สุภิญญ์ ปัญญาบดี, จิรพรรณ์ กานแก้ว, โชคชัย ไชยส, & ศศิธร ศรีพรม. (2565). ***การพัฒนาการออกเสียงพยัญชนะท้ายพยางค์ภาษาอังกฤษ (/s/, /z/, /ed/) โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค STAD ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนกรับใหญ่วิทยาทวยราษฎร์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.*** *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 12*(2), 22–29. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/ajpbru/article/view/254107

พรทรัพย์ ชื่นในเมือง. (2554). ***ผลของการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวตามแนวคิดพฤติกรรมนิยมที่มีต่อการพัฒนาพฤติกรรมการมีจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2.*** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/6453/1/125698.pdf

รพิสา กันสุข, & จักรกฤษณ์ จันทะคุณ. (2565). **การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษโดยใช้บอร์ดเกมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1.** *วารสารวิจัยและนวัตกรรมทางการศึกษา, 2*(2), 1–15. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jber/article/view/260156/174571

สัมฤทธิ์ โพธิ์ไพร. (2551). ***การศึกษาผลของการใช้เกมทางภาษาแก้ปัญหาการออกเสียงควบกล้ำท้ายคำสองเสียงภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเทพศิรินทร์นนทบุรี จังหวัดนนทบุรี.*** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาศาสตร์การศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/Ed_Lin/Samrit_P.pdf

วัทนพร บุญชู. (2565). **การพัฒนาผลสัมฤทธิ์และแรงจูงใจในการเรียนรู้เรื่องประโยคโดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคเกมมิฟิเคชันสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2.** *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 12*(3), 205–218.

Ketkumbonk, A., & Woragittanont, I. (2017). **The ability of Thai students from different English proficiencies in recognizing English final consonant sounds.** *Songklanakarin Journal of Social Sciences and Humanities, 23*(3), 1–24.

So-u, S., & Hayiloh, K. (2024). **Problems in pronouncing English voiced and voiceless ending sounds among Thai EFL learners.** *Journal of Social Sciences and Culture, 8*(6), 45–58.

Gee, J. P. (2003). ***What video games have to teach us about learning and literacy.*** Palgrave Macmillan. https://blog.ufes.br/kyriafinardi/files/2017/10/What-Video-Games-Have-to-Teach-us-About-Learning-and-Literacy-2003.-ilovepdf-compressed.pdf

Kadau, I. (2022). **Behaviourism theory in teaching and learning English as a second language in primary schools.** *International Journal of English and Literature, 13*(3), 33–38. https://www.researchgate.net/publication/366730014_Behaviourism_theory_in_teaching_and_learning_English_as_a_second_language_in_primary_schools

Naeem, F. (2022). ***Behaviourism and the study of language acquisition and language learning background.*** https://doi.org/10.13140/RG.2.2.35525.12003

Pho, A., & Dinscore, A. (2015). ***Game-based learning*. Tips and Trends, Instructional Technologies Committee, ACRL.** Retrieved from https://www.edufication.com/wp-content/uploads/2023/01/https-acrl.ala_.orgISwp-contentuploads201405spring2015.pdf

Rachmadany, C. D., Wulyani, A. N., & Astuti, U. P. (2020). **The LOSS board game: A game to improve students' pronunciation.** *J-ELLiT (Journal of English Language, Literature, and Teaching), 4*(1), 15–26. https://journal2.um.ac.id/index.php/jellit/article/view/14604

Skinner, B. F. (2020). ***Verbal behavior*** (Extended ed.). B. F. Skinner Foundation. (Original work published 1957). http://www.zhenhost.net/verbal-behavior.pdf

Thorndike, E. L. (1913). **Ideo-motor action.** *Psychological Review*, *20*, 91–106. http://wexler.free.fr/library/files/thorndyke%20(1913)%20ideo-motor%20action.pdf

Timothy, J. A., Prasida, T. A. S., & Prestiliano, J. (2020). **Game design as learning media of English pronunciation using set collection mechanics.** *International Journal of Language and Literature, 4*(1), 1–12. https://doi.org/10.23887/ijll.v4i1.30220

Wong, C. H. T., & Yunus, M. M. (2021). **Board games in improving pupils' speaking skills: A systematic review.** *Sustainability, 13*(16), 8772. https://doi.org/10.3390/su13168772

Wright, A., Betteridge, D., & Buckby, M. (2006*).* ***Games for language learning*** (3rd ed.). Cambridge University Press. https://erwinwidiyatmoko.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/01/games-for-language-learning-3rd-editionby-andrew-wright-et-al.pdf

Wang, A. I., & Tahir, R. (2020). **The effect of using Kahoot! for learning – A literature review.** *Computers & Education, 149*, 103818. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.103818

Gilakjani, A. P. (2016). **English pronunciation instruction: A literature review.** *International Journal of Research in English Education, 1*(1), 1–6. https://europub.co.uk/articles/-A-364563

การสืบค้นประวัติศาสตร์สยามของออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ ผ่านงานเขียนในวารสารสยามสมาคม ระหว่าง ค.ศ. 1904 - 1917

Oskar Frankfurter's Investigation in Siamese History through his Writings in the Journal of the Siam Society, 1904 - 1917

ศุภศิษฏ์ สิทธิสิงห์[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการสืบค้นประวัติศาสตร์สยามของออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ (Oskar Frankfurter) นักวิชาการชาวเยอรมันที่รับราชการกับสยาม ในฐานะสมาชิกของสยามสมาคม ผ่านงานเขียนของเขาที่ตีพิมพ์ในวารสารสยามสมาคม ระหว่าง ค.ศ. 1904-1917 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะวิธีการเขียนและจุดมุ่งหมายของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ที่มีต่อประวัติศาสตร์สยาม เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาเกี่ยวกับปัญญาชนตะวันตกที่มีโอกาสสืบค้นเรื่องราวของสยาม จากการศึกษาพบว่าฟรังค์ฟวร์ทเทอร์มองว่าประวัติศาสตร์ของสยามนั้นยังเป็นเนื้อหาที่รอให้มีการเติมเต็ม ซึ่งเขาเสนอให้ใช้เอกสารจากต่างประเทศที่มีบริบทเกี่ยวข้องกับสยามมาใช้ศึกษาเพื่อเติมเต็มช่องว่างและเชื่อมต่อเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์สยาม ซึ่งงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สยามของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์สามารถจำแนกตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์สยามได้ 2 จำพวกใหญ่ คือประวัติศาสตร์อยุธยาที่มีการเขียนในเชิงการจัดการหลักฐานที่เกี่ยวข้องซึ่งมักจะเป็นหลักฐานของชาวต่างชาติที่ข้องเกี่ยวกับสยาม และประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ที่อภิปรายเรื่องราวแบบเชื่อมบริบททางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ เอาไว้ด้วยกัน บทความฉบับนี้จึงเสนอว่างานของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ ไม่ได้เป็นเพียงการรวบรวมข้อมูล หากแต่เป็นกระบวนการจัดระเบียบและสร้างความหมายให้กับอดีตของสยามภายใต้กรอบความรู้แบบตะวันตก และปรับโลกทัศน์ตะวันตกที่มองมายังสยาม

คำสำคัญ: *ออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ สยามสมาคม การสืบค้นประวัติศาสตร์สยาม*

Abstract

This article examines the historiography of Siam in the works of Oskar Frankfurter, a German scholar who served in Siam and was a member of the Siam Society, through his writings published in the Journal of the Siam Society between 1904-1917. It aims to analyze the characteristics, methods, and objectives of Frankfurter's writings on Siamese history, using them as a case study of a Western intellectual engaged in the investigation of Siam's past. The study finds that Frankfurter regarded the history of Siam as an incomplete body of knowledge in need of further elaboration. He therefore proposed the use of foreign sources related to Siam to fill existing gaps and to establish connections between historical events. Frankfurter's writings on Siamese history can be broadly classified into two major categories according to historical periods. The first concerns the history of Ayutthaya, in which his work focuses on the collection, organization, and critical handling of available evidence, particularly sources produced by foreigners connected to Siam. The second concerns the history of the Bangkok period, where his writings emphasize the integration of events within broader historical contexts. This article argues that Frankfurter's work should

[1] นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

not be understood merely as a compilation of historical data, but rather as a process of organizing and constructing meaning about Siam's past within a Western epistemological framework, while also reshaping Western perspectives toward Siam.

***Keywords**: Oskar Frankfurter, Siam Society, Investigation of Siamese history*

บทนำ

เบอร์นาร์ด เอส โคห์น (Bernard S Cohn) ได้กล่าวถึงกระบวนการการจัดการองค์ความรู้ลักษณะหนึ่งไว้ว่า Investigative Modalities โดยมีนัยยะครอบคลุมถึงการกำหนดประเภทของข้อมูล วิธีการที่ใช้รวบรวมความรู้ กระบวนการจัดระเบียบและการจำแนกข้อมูล ตลอดจนวิธีการแปรเปลี่ยนข้อมูลเหล่านั้นให้กลายเป็นรูปแบบที่ใช้งานได้ เช่น รายงานที่ตีพิมพ์แล้ว รายงานสถิติ งานประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถพัฒนาต่อให้กลายเป็นศาสตร์ต่าง ๆ ต่อไปได้ (Cohn, 1996: 5) ซึ่งชุดความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นก็จะอยู่ภายใต้ความเข้าใจตามแบบแผนตะวันตกตามโลกทัศน์ของเจ้าอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 โลกกลายเป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ผ่านประสาทสัมผัส (Cohn, 1996: 4) วิธีวิทยาได้พัฒนาขึ้นจนนำไปสู่กระบวนการคิดแบบใหม่ที่ท้าทายองค์ความรู้แบบเดิม ที่รวมไปถึงองค์ความรู้แบบเดิมในโกลตะวันออกด้วยเช่นกัน ดังนั้นแล้วในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงเกิดกลุ่มองค์กรที่พัฒนาและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับโลกตะวันออกบางส่วนในรูปแบบสมาคมทางวิชาการ เช่น Royal Asiatic Society สมาคมวิชาการแรก ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อศึกษาโลกตะวันออกแรกเริ่มเดิมทีมีฐานที่ตั้งอยู่ที่กัลกัตตา (Calcatta) ใน ค.ศ. 1784 และได้ขยายสาขาไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่บอมเบย์ (Bombay) ใน ค.ศ. 1804 ที่ศรีลังกา (Ceylon) ใน ค.ศ. 1845 ที่ฮ่องกง (Hong Kong) ใน ค.ศ. 1847 ที่โยโกฮามะ (Yokohama) ใน ค.ศ. 1872 ที่สิงคโปร์ (Singapore) ใน ค.ศ. 1877 และที่โซล (Seoul) ใน ค.ศ. 1900 เป็นต้น นอกจากนี้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เกิดสมาคมทางวิชาการอื่น ๆ ขึ้นมาอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมาธิการด้านโบราณคดีแห่งหมู่เกาะอินเดียของดัตช์ (The Archaeological Commission of the Dutch of India) ใน ค.ศ. 1901 หรือสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (École française d'Extrême-Orient, EFEO) ใน ค.ศ.1898 เป็นต้น สมาคมเหล่านี้มักจะมีจุดเริ่มต้นจากความริเริ่มของชาวยุโรป ทำให้เกิดเงื่อนไขการเข้าร่วมสมาคมวิชาการจะอยู่ภายใต้เงื่อนไข "ชนชั้นกลางมีการศึกษาแบบยุโรป" ได้แก่ ความสามารถในการสนทนาเป็นภาษายุโรป และความคุ้นเคยกับแนวคิดและวิธีวิทยาทางวิชาการของสถาบันการศึกษาในยุโรป แต่ทว่ากลุ่มผู้มีความรู้ชาวเอเชียที่มีความสามารถสูงจำนวนน้อยมาก ดังนั้นพื้นที่สมาคมวิชาการจึงเป็นพื้นที่ที่มีการจำกัดผู้เข้าถึง ดังนั้นสโมสรวิชาการยุคแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงประกอบด้วยชาวยุโรปเกือบทั้งหมด (Lewis, 2013: 356) กลุ่มสมาคมทางวิชาการเหล่านี้ล้วนส่งเสริมการสร้างความรู้ Investigative Modalities ตั้งแต่ขั้นตอนการสืบค้นเพราะจำเป็นที่จะต้องจัดระเบียบทางความรู้ ตลอดไปจนถึงการแปรเปลี่ยนข้อมูลเหล่านั้นออกมาเป็นผลงานทางวิชาการเผยแพร่

การเข้ามาของมิชชันนารีและนักหนังสือพิมพ์ชาวยุโรป รวมไปถึงการอพยพของชาวจีนสู่สยามในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการเติบโตของสื่อสิ่งพิมพ์ และมีส่วนก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะเชิงวิพากษ์ในพระนคร (Lewis, 2013: 2013-361) ซึ่งรวมไปถึงการเกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์การจัดการองค์ความรู้สยามจากชาวต่างชาติ ตัวอย่างหนึ่งคือในคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ Bangkok Times ฉบับวันเสาร์ที่ 17 มีนาคม ค.ศ. 1888 (พ.ศ. 2430) เรื่อง Siamese Historian: A want โดยดับเบิลยู เอช มันดี (W.H. Mundie) ที่มีการกระตุ้นให้ประชาชนสยามควรจะเขียนประวัติศาสตร์ของตนเอง (The Bangkok Times; Saturday March 17th, 1888) แต่หากอิงตามข้อเท็จจริง ชนชั้นนำสยามนั้นมีจารีตการชำระประวัติศาสตร์แบบราชสำนัก ซึ่งรวมไปถึงราชสำนักสมัยรัตนโกสินทร์ด้วยเช่นกัน ตัวอย่างคือในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงมีรับสั่งให้ชำระพระราชพงศาวดาร ที่จะรู้จักกันในปัจจุบันว่าคือพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ หรือในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็ทรงมีรับสั่งให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ) ให้เรียบเรียงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์เอาไว้เป็นพระราชพงศาวดาร กรุง

รัตนโกสินทร์ จึงกล่าวได้ว่ามีองค์ความรู้ประวัติศาสตร์สยามที่เขียนโดยชาวสยามอยู่ในช่วงเวลาที่คอลัมน์ดังกล่าวเผยแพร่ออกมา จึงเป็นไปได้ว่าข้อเรียกร้องของคอลัมน์นั้นคือการทำให้ประวัติศาสตร์กลายเป็นองค์ความรู้ที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในราชสำนัก ประกอบกับเรื่อง Investigative Modalities ของโคห์น จะมีรูปแบบหนึ่งคือการสร้างแบบแผนเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiographic Modality) ซึ่งโคห์นได้กล่าวว่าเป็นพื้นฐานของ Investigative Modalities แขนงอื่น (Cohn, 1996: 5) ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์และการลงมือเขียนขึ้นมานั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญและเรื่องพื้นฐานในการจัดระเบียบความรู้ของชาวตะวันตก

การเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของชาวต่างชาติที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามนำองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ออกจากเขตราชสำนักสยามคือการจัดตั้งสยามสมาคมใน ค.ศ. 1904 (Lewis, 2013: 360) ซึ่งยังเป็นไปตามกระแสการเกิดสมาคมทางวิชาการที่ค่อย ๆ ถยอยก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 สยามสมาคมได้จัดตั้งขึ้นมาภายใต้วัตถุประสงค์ที่จะศึกษาค้นคว้าและส่งเสริมศิลป์ ศาสตร์ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสยามและประเทศใกล้เคียง (Rules of The Siam Society, 1904 : iii) และเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้มาจากการค้นคว้าผ่านวารสารสยามสมาคม (Journal of Siam Society) ฉะนั้นแล้ววารสารสยามสมาคมจึงมีสถานะเป็นพื้นที่เผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้เชิงวิชาการเกี่ยวกับสยาม ผ่านมุมมองของนักวิชาการและผู้สนใจเรื่องราวสยามที่เป็นชาวต่างชาติร่วมเป็นสมาชิกสยามสมาคม ทำให้ในแง่มุมหนึ่งสยามสมาคมจึงเปรียบเสมือนการแสดงความรู้เรื่องสยาม ภายใต้สายตาชาวต่างชาติที่มองมายังสยาม โดยเฉพาะความรู้ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก และหนึ่งในสมาชิกที่มีบทบาทในการผลิตองค์ความรู้คือออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ (Oskar Frankfurter) นักวิชาการชาวเยอรมันที่รับราชการอยู่กับสยาม

ออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เป็นนักวิชาการชาวเยอรมันที่เคยรับราชการกับสยามในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1884-1917 (พ.ศ. 2426-2460) เขาเกิดเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1852 ที่เมืองฮัมบวร์ก (Hamburg) (Grabowsky, 2024: 6) ในสมาพันธรัฐเยอรมัน (German Confederation) ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกิททิงเก็นและเบอร์ลิน (Universities of Göttingen and Berlin) (A Former President, 1922: 155) ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1878 ในปีต่อมาเขาได้ไปศึกษาต่อกับมักซ์ มึลเลอร์ (Max Müller) ผู้เชี่ยวชาญด้านตะวันออกศึกษาและภาษาสันสกฤตที่ออกซ์ฟอร์ด (Oxford) ประเทศอังกฤษ (Grabowsky, 2024: 10) ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เริ่มทำงานกับรัฐบาลสยามในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1884 โดยเขาเข้ารับราชการผ่านการทำงานกับนายเมสัน (Mr. Mason) กงสุลสยามประจำกรุงลอนดอน หลังจากนั้นฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ได้รับราชการกับสยามในอีกหลายความรับผิดชอบ จนใน ค.ศ. 1905 ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าบรรณารักษ์ (Chief Librarian) ในหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งถือเป็นการร่วมงานกับกรมหลวงดำรงราชานุภาพ สภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ดำรงตำแหน่งดังกล่าวจนถึง ค.ศ. 1917 (หมอแฟรงก์ฟูร์เตอร์, 2461-2465) ช่วงปลายชีวิตราชการของฟรังคค์ฟวร์ทเทอร์เป็นช่วงเวลาที่อยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ดำเนินไปตั้งแต่ ค.ศ. 1914-1918 และใน ค.ศ. 1917 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้ตัดสินพระทัยที่จะนำสยามเข้าสู่สมรภูมิ ร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรที่เป็นศัตรูกับจักรวรรดิเยอรมัน และในวันที่ 22 กรกฎาคม ปีเดียวกัน ได้มีการเผยแพร่ราชกิจจานุเบกษาในหัวข้อ “ประกาศกระแสร์พระบรมราชโองการ ว่าด้วยสงครามซึ่งมีต่อประเทศเยอรมนี และออสเตรียฮังการี” เพื่อยืนยันสถานะของสยามและกำหนดลักษณะของชาวต่างชาติที่มีลักษณะชนชาติศัตรู (ราชกิจจานุเบกษา, 2460) ทำให้หัวหน้าบรรณารักษ์ประจำหอพระสมุดวชิรญาณที่เป็นชาวเยอรมันจึงมีสถานะเป็นชนชาติศัตรู ทำให้เขาถูกคุมขังและยึดทรัพย์สิน ภายหลังจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 1 ใน ค.ศ. 1918 (พ.ศ. 2461) ฟรังฟวร์ทเทอร์ได้กลับไปใช้ชีวิตที่เมืองฮัมบวร์กกับภรรยา จนถึงแก่กรรมในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1922 (พ.ศ. 2465) ในวัย 71 ปี รัฐบาลสยามได้คืนเงินบำนาญของเขาแก่ภรรยา รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 31,177 บาท 42 สตางค์ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในส่วนของสมบัติเป็นหนังสือนั้นมีการกล่าวว่าจำหน่ายไปหมดแล้ว (เรื่องคำร้องของหมอแฟรงฟูร์เตอร์และกัปตันกอทเชว่ารัฐบาลยึดทรัพย์และขอเบี้ยบำนาญ, 2461–2465)

ในฐานะของสมาชิกสยามสมาคม ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เป็นหนึ่งในสมาชิกอยู่ก่อตั้งสยามสมาคมที่มาประชุมกันที่โรงแรมโอเรียนแตล เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 (พ.ศ. 2446) และได้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคม (President) ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1906 ในขณะที่บทบาทนักเขียน ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ก็แสดงให้เห็นผ่านการผลิตงานเขียนที่เกี่ยวกับสยามเป็นจำนวนมากในขณะที่เขาอยู่ร่วมกับสยามสมาคม หรือในบทบาทนักแปล ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ก็เคยมีส่วนร่วม ทั้งการแปลเรื่อง The Foundation of Ayuthia (1904) พระนิพนธ์ในกรมพระดำรงราชานุภาพ หรือ Events in Ayuddhaya from Chulasakaraj 686-966 ที่เป็นการแปลพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ของสยามสู่การรับรู้ของชาวต่างชาติ

กล่าวได้ว่าฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เป็นผู้ที่มีความสนใจและมีองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยาม ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์จึงมีความเหมาะสมในฐานะผู้รังสรรค์งานเขียนด้านประวัติศาสตร์สยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อขนบจารีตการเขียนประวัติศาสตร์สยาม ที่ชาวสยามมักเขียนประวัติศาสตร์ของตนในลักษณะพงศาวดาร ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์จึงเป็นชาวตะวันตกคนแรก ๆ ที่พยายามรังสรรค์ประวัติศาสตร์สยามออกมาภายใต้มาตรฐานความรู้ประวัติศาสตร์แบบตะวันตก ในขณะที่สยามสมาคมและวารสารสยามสมาคมก็เป็นกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงพื้นที่แลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ที่เกิดจากสายตาของชาวต่างชาติในสยาม อีกทั้งยังมีขั้นตอนการทำงานที่สอดคล้องตามรูปแบบ Investigative Modalities ของโคห์น ดังนั้นการศึกษางานเขียนด้านประวัติศาสตร์ของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ที่ปรากฏในวารสารสยามสมาคมจึงเป็นการสำรวจว่าความรู้ในฐานะที่เขาเป็นตัวแทนของชาวตะวันตกที่สนใจในประวัติศาสตร์สยาม มุมมองของเขาที่มีต่อองค์ความรู้ประวัติศาสตร์สยามที่มีอยู่จะแสดงออกมาในลักษณะใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทัศนะของออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ต่อประวัติศาตร์สยาม ผ่านงานเขียนที่ตีพิมพ์ในวารสารสยามสมาคม ระหว่าง ค.ศ. 1904-1917

2. เพื่อศึกษาลักษณะการสืบค้นประวัติศาสตร์สยามของออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอฐ์ ผ่านงานเขียนที่ตีพิมพ์ในวารสารสยามสมาคม ระหว่าง ค.ศ. 1904-1917

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ทัศนะของออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ต่อประวัติศาตร์สยามมองว่าประวัติศาสตร์สยามเป็นเนื้อหาโดยสังเขป ยังรอการต่อเติม

2. งานเขียนที่ตีพิมพ์ในวารสารสยามสมาคม ระหว่าง ค.ศ. 1904-1917 มีลักษณะเป็นบทความที่นำเสนอหลักฐานเพื่อใช้เติมเต็มช่องว่างในประวัติศาสตร์สยาม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ในด้านพื้นที่การศึกษา จะศึกษาผ่านงานเขียนที่เผยแพร่ในวารสารสยามสมาคม

2. ในด้านระยะเวลา จะศึกษาในช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ. 1904-1914 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์มีบทบาทในการเขียนงานเผยแพร่ในวารสารสยามสมาคม

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษานี้พัฒนาจากแนวคิด Investigative Modalities ของเบอร์ยาร์ด เอส โคห์น (Bernard S. Cohn) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านแบบแผนเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ (The Historiographic Modality) เพื่อทำความเข้าใจวิธีการผลิตความรู้เกี่ยวกับสยามในโลกทัศน์ของตะวันตก ซึ่งเน้นการรวบรวม จัดหมวดหมู่ และเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารหลากหลายประเภท

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความฉบับนี้ศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ผ่านการสืบค้นข้อมูลจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการสืบค้นข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ โดยงานเขียนของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ที่ใช้ในบทความฉบับนี้จะเป็นงานเขียนที่มีการตีพิมพ์ลงในวารสารสยามสมาคม ระหว่าง ค.ศ. 1904-1917

ผลการวิจัย

เมื่อเริ่มทำงานกับสยามสมาคม ออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ได้มีโอกาสกล่าวถึงทัศนะของตนในการศึกษาเรื่องราวในสยามเอาไว้ว่าการศึกษาให้ลึกลงไปในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วรรณคดี วิทยาศาสตร์ ศิลปะ หรือสภาพเศรษฐกิจของสยามนั้นเต็มไปด้วยอุปสรรค ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของสยามสมาคมที่จะต้องช่วยให้การศึกษาราบรื่นขึ้น และยังมองว่า สยามสมาคมเป็นเพียงผู้ใช้แรงงานที่ทำหน้าที่รวบรวมวัสดุ เพื่อรอ “ช่างก่อสร้างผู้ยิ่งใหญ่” จะนำไปใช้สร้างอาคารความรู้ขึ้นมา ในรูปของงานสารานุกรมเกี่ยวกับสยาม (Frankfurter, 1904d: 1) ซึ่งจะเห็นว่าเขาได้มองเป้าหมายของสยามสมาคมว่าเป็นการจัดการความรู้เพื่อรอวันที่องค์ความรู้ที่ได้รับการจัดการเหล่านี้สามารถนำไปใช้ประมวลผลและรวบรวมเป็นสารานุกรมที่เกี่ยวข้องกับสยาม และยังแสดงให้เห็นถึงมุมมองของเขาที่มองเห็นว่าการศึกษาเรื่องราวในสยามให้ลึกซึ้งนั้นมีปัญหา โดยเขาได้กล่าวขยายความถึงปัญหาของการศึกษาประวัติศาสตร์สยาม ผ่านการกล่าวถึงพงศาวดารฉบับพระปรมานุชิต ซึ่งมีอยู่ 3 ประการ ประการที่ 1 คือการศึกษาประวัติศาสตร์สยามนั้นมีข้อจำกัด เนื้อหาในพงศาวดารนั้นสามารถสืบย่อยไปได้จนถึงแค่ช่วงการก่อตั้งอยุธยา อีกทั้งเนื้อหาก็เป็นสังเขปเรื่องราว ซึ่งฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ได้เสนอทางออกว่าควรจะใช้ประวัติศาสตร์และเอกสารจากประเทศเพื่อนบ้าน ประการที่ 2 คือการขาดมิติทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลมาจากการที่เนื้อหาของพงศาวดารฯ จะกล่าวถึงแง่การเมือง และประการที่ 3 คือปัญหาด้านบรรณานุกรมที่แสดงถึงความน่าเชื่อถือของงานเขียนหรือหลักฐานชิ้นนั้น ๆ (Frankfurter, 1904d: 1-2)

ตลอดระยะเวลาระหว่าง ค.ศ. 1904 –1917 ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เขียนงานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไว้ 6 เรื่องด้วยกัน โดยไม่รวมงานเขียนเรื่อง “Geheimrat Bastian” ในวารสารฉบับที่ 1 ปีที่ 2 ค.ศ. 1905 และ “The late King Chulalongkorn” ในวารสารฉบับที่ 2 ปีที่ 7 ค.ศ. 1910 ที่มีลักษณะเป็นบทความไว้อาลัย จากงานเขียนทั้ง 6 เรื่องสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก โดยจะยึดตามช่วงเวลาประวัติศาสตร์สยาม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 งานเขียนทางประวัติศาสตร์อยุธยา ได้แก่ *A Supposed Dutch Translation to Siamese State Paper in 1688* (1905) *Siamese Missions to Ceylon in the 18th Century* (1907) และ *Some Remarks on Kaempfer's Description of Siam, 1690* (1909) และกลุ่มที่ 2 งานเขียนทางประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ได้แก่ *King Mongkut* ในวารสารฉบับที่ 1 ค.ศ. 1904 *The Mission of Sir James Brooke to Siam* ในวารสารฉบับที่ 3 ปีที่ 8 ค.ศ. 1911 และ *Unofficial Mission of John Morgan, Merchant, to Siam in 1821* ในวารสารฉบับที่ 1 ปีที่ 11 ค.ศ. 1914-1915

งานเขียนประวัติศาสตร์อยุธยา

สำหรับกลุ่มงานเขียนประวัติศาสตร์อยุธยา จะเริ่มจากงานเรื่อง *A Supposed Dutch Translation to Siamese State Paper in 1688* (1905) ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ได้กล่าวถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคณะทูตสยามที่ไปยังฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1686 ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์กล่าวว่าการเดินทางมายังฝรั่งเศสของคณะทูตสยามครั้งดังกล่าวได้รับความนิยมในหมู่ชาวฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังมีการตีพิมพ์บันทึกสิ่งที่คณะทูตได้ทำในฝรั่งเศส สิ่งที่พวกเขาพบเห็น ตลอดจนข้อสังเกตของพวกเขาเอาไว้ในงานเขียนที่ชื่อว่า Voyage des Ambassadeurs de Siam en France ซึ่งฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ระบุว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อมีการบรรยายเกี่ยวกับสยามก็จะต้องอ้างอิงงานเขียนชิ้นดังกล่าวอยู่เสมอ (Frankfurter, 1905: 63-64) เขายังได้กล่าวว่าไม่มีรายงานเกี่ยวกับสิ่งที่คณะทูตได้กระทำหลังจากเดินทางกลับสู่สยาม ซึ่งอาจจะเกิดมาจากปัญหาเรื่อง

ความวุ่นวายในปลายรัชสมัยพระนารายณ์ หรืออาจจะรวมไปถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นกับคลังเอกสารหลังจากการล่มสลายของอยุธยา (Frankfurter, 1905: 64) ซึ่งการที่หลักฐานได้ขาดตอนไป ทำให้ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ได้กล่าวถึงหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวดังกล่าวซึ่งเคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ปัตตาเวีย (Batavia) ใน ค.ศ. 1688 ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับที่สมเด็จพระนารายณ์สวรรคตและพระเพทราชาเสด็จขึ้นครองราชย์ งานเขียนเรื่องนี้มีชื่อว่า Verhaal Dat de Ambassadeurs van Siam โดยฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ระบุว่า ในขณะที่เขียนบทความนี้ ห้องสมุดกระทรวงมหาดไทยได้เก็บรักษาหนังสือเล่มดังกล่าวไว้ อย่างไรก็ตาม เขากลับมองว่างานเขียนเรื่องนี้ไม่น่าจะเป็นงานเขียนของทูตสยาม เนื่องจากเนื้อหาของหนังสือเรื่องนี้แสดงความรู้ด้านการเมืองยุโรปไว้เกินกว่าที่ทูตสยามจะได้รับจากราชสำนักฝรั่งเศส อาทิ การกล่าวถึงจักรพรรดินิโคโฟรอส (Nicophoros) แห่งไบแซนไทน์ (Byzantine) การกล่าวอ้างงานเขียนเรื่อง Lettres provinciales ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักปฏิบัติของเยซูอิต (Jesuit) การวิจารณ์เรื่องการมีภรรยาหลายคน ซึ่งสะท้อนมุมมองของชาวโปรเตสแตนท์นิกายคาลวิน (Calvinist) มากกว่ามุมมองของชาวสยาม ด้วยเหตุนี้ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์จึงสันนิษฐานว่าผู้เขียนน่าจะเป็นชาวดัตช์ และบุคคลที่มีความเป็นไปได้มากที่สุดคือโยฮันเนส แคมฟุส (Johannes Camphuys) ผู้ว่าการทั่วไป (Governor-General) ประจำปัตตาเวียระหว่าง ค.ศ. 1684–1691 (Frankfurter, 1905: 65-66)

งานเขียนของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เรื่อง *Siamese Missions to Ceylon in the 18th Century* (1907) จะกล่าวถึงหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของสมณทูตระหว่างสยามกับศรีลังกา (Ceylon) โดยเริ่มจากการกล่าวถึงหลักฐานที่ปรากฏในงานเขียนของศาสตราจารย์ลอร์ชู (Professor Lorgeou) สันนิษฐานว่าคือเอดูอาร์ด ลอร์ชู (Édouard Lorgeou) ศาสตราจารย์ด้านภาษาไทยประจำสถาบันภาษาปัจจุบันตะวันออก (École nationale des langues orientales vivantes) ในงานเขียนของลอร์ชูได้กล่าวถึงหลักฐานประเภทเอกสารลายมือ (Manuscript) ที่เก็บรักษาไว้ที่ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์โคลัมโบ (Colombo Museum Library) หลักฐานดังกล่าวเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคณะทูตทางศาสนา (Religious Mission) ระหว่างสยามกับศรีลังกา ได้แก่ Siyam Sandesa จดหมายทางศาสนาที่มีไปยังกษัตริย์แห่งสยาม โดยจดหมายดังกล่าวเขียนด้วยภาษาบาลีโดยพระสงฆ์ในศรีลังกา ใน ค.ศ. 1746 และเอกสารอีกฉบับคือ Syamopasampadavata ซึ่งเป็นรายนามของชื่อคณะทูตที่มายังสยามและการอธิบายถึงการอุปสมบทแบบสยามของพระสงฆ์ในศรีลังกา (Frankfurter, 1907: 23) จากนั้นฟรังค์ฟวร์ทเทอร์จะกล่าวถึงศาสนกิจของ พระอุบาลีที่เป็นสมณทูตไปยังศรีลังกาในสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งฟรังค์ฟวร์ทเทอร์กล่าวว่าแม้จะมีการอภิปรายเรื่องพระอุบาลี (Phra Ubali) สมณทูตที่ไปยังศรีลังกาไว้ในวารสารวชิรญาณฉบับที่ 11 12 และ 13 แต่ก็เป็นเนื้อหาที่ยังไม่สมบูรณ์ (Frankfurter, 1907: 23) สันนิษฐานว่าฟรังค์ฟวร์ทเทอร์พยายามแสดงให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ของประวัติศาสตร์บางช่วงในสยาม พร้อมแสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการนำหลักฐานอื่น ๆ มาประกอบ ในกรณีนี้ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์กล่าวถึงคณะทูตทางศาสนาของพระอุบาลีที่แม้ว่าจะมีการตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อนหน้านี้ แต่ก็ยังคงเป็นเรื่องราวที่ยังไม่สมบูรณ์ จำเป็นที่จะต้องใช้หลักฐานอื่นมาเสริมแต่งเรื่องราวดังกล่าว รวมไปถึง Siyam Sandesa และ Syamopasampadavata หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคณะทูตทางศาสนาที่เก็บรักษาไว้ในห้องสมุดพิพิธภัณฑ์โคลัมโบ อย่างไรก็ดี ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เองก็ได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของสมณทูตในหลักฐานประเภทเอกสารลายมือที่ทางหอพระสมุดวชิรญาณ (Vajiranana National Library) สันนิษฐานว่าคือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา โดยฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ระบุว่าเอกสารฉบับนี้จะช่วยเสริมเนื้อหาประวัติศาสตร์สยามและยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับคณะสมณทูตอีกด้วย (Frankfurter, 1907: 24)

เรื่องสุดท้ายที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ช่วงอยุธยาคือ *Some Remarks on Kaempfer's Description of Siam, 1690* (1909) ในงานเขียนเรื่องได้กล่าวถึงปัญหา Hopson-Jobsonism ที่หมายถึงการกลืนเสียงของคำหรือกลุ่มคำกลุ่มที่มาจากภาษาอื่นเข้าไปกับเสียงของคำหรือกลุ่มคำที่สร้างขึ้นมาใหม่หรือมีอยู่แล้วในภาษาใด ๆ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการเพี้ยนของเสียงหรือ

คำและสามารถนำไปสู่การตีความที่ผิดเพี้ยนได้ และอาจจะกลายเป็นเรื่องตลกร้ายที่ว่าความรู้จากความคลาดเคลื่อนนี้จะกลายเป็นมาตรฐานความรู้ของคนกลุ่มหนึ่ง ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์มองว่าเป็นผลมาจากทั้งการฟังที่ผิดพลาดหรือลายมือแย่ ๆ ของผู้บันทึก เช่น “...เบาว์ริงให้ชื่อเดือนที่สามในภาษาไทยว่า “sain” ในขณะที่สิ่งที่เขาหมายถึงคือ “sam” นี่เป็นกรณีของลายมือที่สะเพร่าและการใส่เครื่องหมายวรรคตอนที่ผิด” (Frankfurter, 1909: 29-30) จากนั้นฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ก็ได้นำเสนองานเขียนฉบับหนึ่งที่เป็นบันทึกการเดินทางของเองเกิลแบร์ต เคมเฟอร์ (Engelbert Kaempfer) แพทย์ประจำคณะทูตดัตช์ที่จะเดินทางไปยังญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1690-1692 ในระหว่างการเดินทาง คณะทูตนี้แวะมายังกรุงอยุธยา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ตรงกับสมัยพระเพทราชา ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์มองว่างานเขียนเรื่องนี้นั้นน่าสนใจและให้ภาพรวมที่ถูกต้อง เพียงแต่ชื่อบุคคลและสถานที่อาจจะผิดเพี้ยนไปบ้าง ดังนั้นในงานเขียนเรื่องนี้ของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ จึงต้องการที่จะปรับแก้คำที่ผิดพลาดเหล่านั้น (Frankfurter, 1909: 35) เช่น ในงานเขียนต้นฉบับกล่าวถึงพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งที่มีพระนามว่า “Phetraatia” ที่ส่งขึ้นครองราชย์หลังจากการสวรรคตของพระมหากษัตริย์พระนามว่า “Pro Narees Naraye pintsjau” ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์สันนิษฐานว่าคำว่า Phetraatia มีความใกล้เคียงกับคำว่าเพทราช หรือ “พระเพทราชา (Phetraxa)” ส่วนพระมหากษัตริย์องค์ก่อนหน้าที่กล่าวถึงนั้นก็หมายถึง “พระนเรศนารายณ์เปนเจ้า” (Frankfurter, 1909: 32) หรือในอีกกรณีนึงงานเขียนต้นฉบับได้กล่าวถึงบุคคลที่ชื่อว่า “Peja Surasak” ซึ่งมีการเรียกบุคคลท่านนี้ในชื่ออื่นว่า “Peja Wania” และ “Fai Wani” ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ก็มองว่ากำลังหมายถึง พระมหาอุปราชสรสักดิ์ (Phra Mahauparaj Sarasakdi) วังหน้า (Wang Na) และฝ่ายหน้า (Fai Na) ตามลำดับ (Frankfurter, 1909: 33) จากงานเขียนเรื่องนี้ จะพบว่าฟรังค์ฟวร์ทเทอร์แสดงให้เห็นถึงปัญหาของการเพี้ยนของคำซึ่งไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตามก็นำมาซึ่งความเข้าใจผิดที่สามารถทำให้มีผลต่อความเข้าใจในประวัติศาสตร์คลาดเคลื่อนไปจากสิ่งที่ปรากฏจริงนั้นเป็นเช่นไร การเขียนแก้ของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์จึงเป็นการลดทอนข้อผิดพลาดที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงในอดีต

งานเขียนประเภทนี้จะมีลักษณะร่วมกันอยู่ 2 ประการ ประการแรกคือเป็นงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ และประการต่อมาคือเป็นงานเขียนที่กล่าวถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากกว่าการอภิปรายเหตุการณ์ ซึ่งทั้งสองลักษณะร่วมนี้สอดคล้องกับปัญหาการศึกษาประวัติศาสตร์สยามที่เขากล่าวถึงก่อนหน้านี้ ทั้งปัญหาการขาดแคลนเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สยาม ผ่านการพยายามใช้เอกสารจากเพื่อนบ้านมาแก้ไขปัญหาเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สยามที่ขาดหายไป แม้ว่าจะเป็นหลักฐานที่ไม่ได้มาจากเพื่อนบ้านทั้งหมดแต่ก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะต้องการใช้ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับสยามจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของต่างประเทศ หากอิงจากคำกล่าวของเขาในเรื่อง A Supposed ที่แสดงให้เห็นว่าเอกสารประวัติศาสตร์ของสยามจำนวนมากได้รับความเสียหายรวมไปถึงการสูญหายในช่วงเวลาที่สยามพ่ายแพ้ต่อกองทัพพม่าในสงครามเสียกรุงฯ ครั้งที่ 2 จึงพิจารณาได้ว่าฟรังค์ฟวร์ทเทอร์มองหน้าที่ของตนในฐานะผู้ศึกษาประวัติศาสตร์สยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประวัติศาสตร์อยุธยา เป็นการรวบรวมและวิพากษ์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ อีกปัญหาหนึ่งที่แสดงให้เห็นคือปัญหาด้านบรรณานุกรม หลักฐานต้นทางที่ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ยกมาในงานเขียนทั้ง 3 เรื่องข้างต้นนั้น ต่างก็เป็นหลักฐานชั้นต้นที่เกิดขึ้นในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา การให้ความสำคัญกับหลักฐานร่วมสมัยกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์นั้น ๆ สะท้อนให้เห็นถึงการลดความคาดเคลื่อนจากการตีความของผู้ศึกษาประวัติศาสตร์สยาม แต่กระนั้นแล้ว ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เองก็แสดงให้เห็นถึงวิธีการจัดการหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เขายกมาด้วยเช่นกัน ในงานเขียนเรื่อง A Supposed และ Siamese Missions ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์พยายามเปรียบเทียบกับข้อเท็จจริงทาหรือกับหลักฐานชิ้นอื่น ส่วนเรื่อง Some Remarks ก็เป็นการเน้นย้ำถึงความระมัดระวังในการศึกษาประวัติศาสตร์สยามว่าอาจจะมีปัญหาในด้านความคลาดเคลื่อนของข้อเท็จจริงที่แม้ว่าจะมาจากหลักฐานชั้นต้นก็ตาม

ภาพรวมของการสืบค้นประวัติศาสตร์อยุธยาของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ เป็นไปในลักษณะการพยายามหาหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อยุธยามาเพื่อเติมเต็มช่วงเวลาที่ขาดหายไป ลักษณะของงานเขียนจึงเป็นการเลือกหลักฐานชั้นต้นที่เกี่ยวข้อง แล้วนำหลักฐานเหล่านั้นมาวิพากษ์ตามแบบแผนและมุมมองของชาวตะวันตกในขณะนั้น การทำงานในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์อยุธยาในขณะที่ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ศึกษาอยู่นั้นเป็นองค์ความรู้ที่ขาดแคลน หน้าที่ของเขาจึงเป็นการรวบรวมและจัดระเบียบ ซึ่งจะแตกต่างจากงานเขียนประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ที่เป็นงานเขตอภิปรายเรียบเรียงเรื่องราวประวัติศาสตร์สยาม

งานเขียนประวัติศาสตร์อยุธยา

กลุ่มงานเขียนประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ เริ่มจากเรื่อง *King Mongkut* (1904) งานเขียนเรื่องนี้ไม่เพียงแต่แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังแสดงถึงความเป็นมาของพระราชวงศ์และบริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่การกล่าวถึงพระพุทธเลิศหล้าฯ (Somdet Phra Buddha Löt La) พระราชบิดาของพระองค์ว่าเป็นพระราชโอรสในสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (Somdet Chao Phya Mahakasatriya Sük) ที่ต่อมาได้สถาปนาราชวงศ์จักรี (Chakri dynasty) และปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ (Somdet Phra Buddha Yot Fa) ที่ทรงเคยเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในรัชสมัยขุนหลวงตาก (Khun Luang Tak) และทรงสถาปนากรุงธนบุรีหลังจากการล่มสลายของอยุธยา แต่ต่อมาขุนหลวงตากทรงมีพระอาการทางพระสติ ทำให้ทรงถูกปลดจากราชบัลลังก์ ใน ค.ศ. 1782 สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกก็ขึ้นปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์แห่งสยาม (Frankfurter, 1904a: 191) จะเห็นว่ามีการกล่าวถึงความเป็นมาของราชวงศ์ของพระองค์ ตั้งแต่การผลัดเปลี่ยนราชธานีตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงเป็นการอธิบายพระราชประวัติของพระองค์และความเป็นมาของราชวงศ์ไปในเวลาเดียวกัน บทความยังกล่าวถึงบริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ เช่น มีการกล่าวถึงภัยคุกคามจากตะวันตกที่เริ่มเข้ามายังบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังจากการสิ้นสุดสงครามนโปเลียน (Napoleonic Wars; 1803–1815) ทำให้เมื่อรัชกาลที่ 2 สวรรคต กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (Krorn Mün Chesdabodindr) พระเชษฐาร่วมพระราชบิดาในเจ้าฟ้ามงกุฎที่มีความเข้มแข็งและสามารถรับมือกับสถานการณ์คุกคามได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา (Frankfurter, 1904a: 192) ในขณะที่รัชกาลที่ 3 ทรงครองราชสมบัติ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ก็ได้อภิปรายถึงสายพระเนตรอันยาวไกลของเจ้าฟ้ามงกุฎที่ในขณะนั้นทรงถือเพศเป็นภิกษุ ที่พระองค์ทรงศึกษาองค์ความรู้ตะวันตกสัมพันธ์กับชาวต่างชาติในสยาม ในเมื่อรัชกาลที่ 3 สวรรคต จึงไม่มีใครเหมาะสมไปกว่าเจ้าฟ้ามงกุฎที่จะเป็นผู้ปกครองสยามในช่วงเวลาที่สยามจะต้องเผชิญหน้ากับการคุกคามของตะวันตก เพราะคงไม่มีเชื้อพระวงศ์พระองค์ใดที่จะจะสามารถปรับรับอิทธิพล องค์ความรู้ และนวัตกรรมของตะวันตกได้เท่าเจ้าฟ้ามงกุฎ ทำให้เมื่อพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์สยามจึงค่อย ๆ เกิดการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านเศรษฐกิจ หรือด้านสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

เรื่องต่อมาคือ *The Mission of Sir James Brooke to Siam* (1911) ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางการทูตระหว่างสยามกับอังกฤษในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่การเข้ามาของเฮนรี เบอร์นี (Henry Berney) เพื่อทำสนธิสัญญาทางการค้าใน ค.ศ. 1826 แต่อย่างไรก็ดีสนธิสัญญาที่เกิดขึ้นก็กลายเป็นสนธิสัญญาที่ไม่ได้ใช้งานจริง จึงทำให้พ่อค้าชาวอังกฤษเรียกร้องให้ทางอังกฤษปรับแก้ไขสนธิสัญญาดังกล่าว ทำให้ใน ค.ศ. 1850 ทางการอังกฤษจึงตัดสินใจปรับปรุงการค้าในบริเวณสยามและญวณด้วยการส่งเซอร์เจมส์ บรูคมายังสยาม ในการเจราจาระหว่างบรูคกับสยาม สยามไม่ได้คัดค้านการแก้ไขสนธิสัญญา แต่ส่วนหนึ่งก็ยืนกรานให้ดำเนินตามสนธิสัญญาเบอร์นี เนื่องจากเบอร์นีเป็นผู้ลงนามในสนธิสัญญา ดังนั้นหากจะแก้ไขสนธิสัญญาก็ต้องดำเนินการภายใต้การอนุมัติด้วยจดหมายรับรองฉบับที่มอบอำนาจเดียวกันกับที่เบอร์นีมีเท่านั้น (Frankfurter, 1911: 26-27) ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์มองว่าบรูคไม่พอใจกับบทสรุปนี้ เขาอ้างถึงเนื้อความในจดหมายส่วนตัวของบรูคที่มองว่าชาวเอเชียที่เขาเคยพบเป็นคนที่มีสถานะต่ำกว่าตน และควรจะได้รับการปกครองภายใต้การชี้นำจากชาวยุโรป (Frankfurter, 1911: 27) ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์มองว่าความล้มเหลวของบรูคไม่ได้มีผลมาจากการไม่เข้าใจโลกภายนอกของสยาม

เพราะสยามก็ได้รู้จักและได้ทำการติดต่อกับโลกภายนอกมาตั้งแต่สมัยก่อนแล้ว (Frankfurter, 1911: 28) แต่ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากเงื่อนไขในการแก้สนธิสัญญาเบอร์นี เช่น ในข้อเสนอที่อยากให้ข้าวของสยามเป็นสินค้าส่งออก ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ชี้แจงว่าข้าวนั้นเป็นสินค้าสำคัญของสยามทำให้ข้อเสนอของบรูคที่อยากให้สยามส่งออกข้าวโดยเก็บภาษีค่าส่งออกในราคา 1 สลึง (Salung) ต่อ 1 หาบ (Picul) ไม่ได้รับการยอมรับ (Frankfurter, 1911: 29) อย่างไรก็ดี หากมองว่าการเข้ามาและกลับไปของบรูคแสดงให้เห็นถึงความตึงเครียดและทัศนคติเชิงลบ ไปทางเดียวกันก็สามารถสนับสนุนมุมมองที่มีต่อรัชกาลที่ 4 ในฐานะนักปฏิรูปผู้ยิ่งใหญ่ของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ เพราะว่าในท้ายที่สุดแล้วสถานการณ์ที่คาดว่าจะตึงเครียดหรือมาตรการที่เข้มงวดต่างก็คลี่คลายได้ในรัชสมัยของพระองค์

เรื่องสุดท้ายที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์และยังเป็นเรื่องสุดท้ายของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ในวารสารสยามสมาคมคือ *Unofficial Mission of John Morgan, Merchant, to Siam in 1821* (1914-1915) เรื่องนี้นั้นเปรียบเสมือนการเชื่อมต่อประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของสยามที่จะค่อย ๆ สืบเนื่องมาเป็นการเจรจากับเบาว์ริง ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เองก็พยายามสืบย้อนกลับไปให้เห็นถึงความเป็นมาของการปฏิสัมพันธ์ของสยามกับต่างชาติ โดยเฉพาะอังกฤษ สำหรับงานเขียนเรื่องนี้ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ได้กล่าวถึงบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษตัดสินใจที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้ากับสยาม ทำให้รัฐบาลตัวแทนของอังกฤษที่กรุงกัลกัตตา (Calcutta) จึงมอบหมายให้จอห์น ครอว์เฟิร์ด (John Crawford) มาเจริญสัมพันธไมตรีกับทางสยาม ในขณะเดียวกันรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์เองก็ประสงค์ที่จะพัฒนาความสัมพันธ์กับสยามเช่นกัน ทำให้พันเอกฟาร์ควาร์ (Colonel Farquhar) คาดว่าหมายถึง วิลเลียม ฟาร์ควาร์ (William Farquhar) ข้าหลวงประจำสิงคโปร์ระหว่าง ค.ศ. 1819-1823 เลือกจอห์น มอร์แกน (John Morgan) พ่อค้าชาวอังกฤษ เป็นตัวแทนเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสิงคโปร์กับสยาม และยังเป็นตัวแทนผู้ถือจดหมายของตนไปถวายแก่กษัตริย์แห่งกรุงสยาม (Frankfurter, 1914-1915: 3) สำหรับการเดินทางของมอร์แกนนั้นฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ได้ระบุว่า “...ในคำสั่งที่เขาได้รับนั้น ได้ระบุไว้ชัดเจนว่าเขาจะต้องออกนามในนามของตนเองเท่านั้น และต้องไม่ผูกพันกับรัฐบาลด้วยการกระทำใด ๆ...” (Frankfurter, 1914-1915: 3-4) ทำให้คาดว่าที่ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์เรียกการเดินทางของมอร์แกนว่า “Unofficial Mission” นั้นน่าจะมีนัยยะว่ามอร์แกนยังไม่ได้มีสถานะเป็นทูตทางการที่รัฐบาลอังกฤษมอบหมาย และการเดินทางของมอร์แกนจึงเป็นการเดินทางเข้ามาเพื่อเจรจาค้าขายเป็นหลัก

ภาพรวมของการศึกษารัตนโกสินทร์ของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์มีรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างจากการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาโดยสิ้นเชิง จะเห็นว่าในขณะที่งานเขียนประวัติศาสตร์อยุธยา ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ จะให้ความสำคัญไปกับการนำเสนอหลักฐานทางประวัติศาสตร์ งานเขียนประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ก็ร้อยเรียงเรื่องราวจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสยาม อาทิ ในเรื่อง King Mongkut มีการใช้หลักฐานของสยาม อาทิ ราชกิจจานุเบกษา พระราชพงศาวดาร ประกอบกับงานเขียนของชาวต่างชาติที่ส่วนหนึ่งเคยเดินทางเข้ามาในสยาม อาทิ จอห์น ครอว์เฟิร์ด (John Crawford) เซอร์จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring) อดอล์ฟ บาสเตียน (Adolf Bastian) แอนนา เลียวโนเวนส์ (Anna Leonowens) (Frankfurter, 1904a: 207) ความพร้อมของหลักฐานทางประวัติศาสตร์และสถานภาพความรู้ได้แสดงให้เห็นถึงมุมมองด้านการดำเนินเรื่องราวของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ ว่าเขาดำเนินเรื่องผ่านมุมมองแบบสุขนาฏกรรม (Comedy) ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งในช่วงเวลาหนึ่ง ที่จะค่อย ๆ คลี่คลายไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ในกรณีงานเขียนทั้ง 3 เรื่องข้างต้น จะเห็นว่าสยามได้เผชิญหน้ากับความท้าทายจากตะวันตกที่เริ่มเข้ามาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 2 ผ่านงานเขียน Unofficial Mission ไปสู่เหตุการณ์ที่อาจจะนำมาซึ่งสถานการณ์ตึงเครียด ที่แสดงให้เห็นผ่านความขัดแย้งของเซอร์เจมส์ บรูค ผ่านงานเขียน The Mission of Sir James Brooke และท้ายที่สุดในงานเขียน King Mongkut ก็แสดงให้เห็นถึงการรับมือกับภัยคุกคามผ่านการปฏิรูปประเทศผ่านการอภิปรายเหตุและผลของเหตุการณ์หนึ่ง ๆ ผ่านการใช้บริบทแวดล้อมที่เกิดขึ้นซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สยามทั้งทางตรงและทางอ้อมไว้ด้วยกัน

สรุปและอภิปรายผล

ในงานเขียนทั้ง 2 ประเภทของออซคาร์ ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์มีวิธีการอภิปรายที่แตกต่างกัน ในส่วนของงานศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นการจัดการกับหลักฐานชั้นต้น ซึ่งเป็นผลมาจากมุมมองของ frankfurter ที่มองว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ในส่วนนี้ยังขาดแคลนหลักฐาน ส่วนการศึกษาประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ที่มีการเข้าถึงหลักฐานได้มากกว่า ฟรังค์ฟวร์ทเทอร์จึงสามารถเขียนงานออกมาเป็นการอภิปรายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้ จะเห็นว่าสิ่งสำคัญที่กำหนดลักษณะของงานเขียนไม่ใช่เพียงแค่ช่วงเวลาในอดีตที่งานเขียนชิ้นนั้น ๆ กล่าวถึง แต่ยังรวมไปถึงความพร้อมของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้วย ดังนั้นแบบแผนการสืบค้นข้อมูล Investigative Modalities ภายใต้ปฏิบัติการทางความรู้ของฟรังค์ฟวร์ทเทอร์ แม้ว่าจะไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการควบคุมองค์ความรู้ แต่ก็เป็นตัวอย่างที่ดีในการแสดงให้เห็นถึงความพยายามของชาวตะวันตกที่เข้ามากระตุ้นและจัดระเบียบความรู้ทางประวัติศาสตร์สยามให้มีความเป็นศาสตร์ตามแบบแผนสากล

ข้อเสนอแนะ

บทความมีประโยชน์สำหรับผู้สนใจในด้านมุมมองแบบชาวตะวันตกและในด้านการสืบค้นประวัติศาสตร์สยาม ผู้เขียนบทความคาดหวังว่าจะมีผู้ที่สนใจนำไปต่อยอดทางการศึกษาต่อไป ทั้งในด้านการวิเคราะห์ตัวบทประวัติศาสตร์นิพนธ์ ด้านเครือข่ายจักรวรรดินิยม หรือในด้านการจัดการองค์ความรู้ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง “สยามสมาคมกับการสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ไทย ระหว่าง ค.ศ. 1904-1951” และได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนานักศึกษาคณะอักษรศาตร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

เอกสารอ้างอิง

หมอแฟรงก์ฟูร์เตอร์. (2461-2465). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารหอสมุดวชิรญาณ กระทรวงศึกษาธิการ ศธ. 0701.6/148, กล่อง 7.

ราชกิจจานุเบกษา. (2460, 22 กรกฎาคม). **ประกาศกระแสร์พระบรมราชโองการ ว่าด้วยสงครามซึ่งมีต่อประเทศเยอรมนีและออสเตรียฮังการี**. ราชกิจจานุเบกษา, 34, 333–340.

เรื่องคำร้องของหมอแฟรงฟูร์เตอร์และกัปตันกอทเชว่ารัฐบาลยึดทรัพย์และขอเบี้ยบำนาญ. (2461–2465). สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 65.6-10, กล่อง 2.

A Former President. (1922). The Journal of Siam Society, 16(2), 155-158.

Annual General Meeting. (1910). The Journal of Siam Society, 7(1), 120.

Annual General Meeting of the Society. (1906). The Journal of Siam Society. 3(1), 48-50.

Annual General Meeting of the Society. (1908). The Journal of Siam Society. 5(4), 53.

Annual Meeting. (1911). The Journal of Siam Society. 8(1), 27.

Annual Meeting of the Society. (1914). The Journal of Siam Society. 11(1), 29-32.

Annual Report 1910. (1911). The Journal of Siam Society. 8(1), 25.

Annual Report for 1911. (1911). The Journal of Siam Society. 8(3), 34-35.

Annual Report, 1914. (1914). The Journal of Siam Society. 11(1), 27.

Cohn, B.S. (1996). **Colonialism and Its Forms of Knowledge**. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Frankfurter, O. (1904a). **King Mongkut**. The Journal of Siam Society, 1,

Frankfurter, O. (1904b). **Report and Accounts for 1904**. The Journal of Siam Society, 1,

Frankfurter, O. (1904c). **Siam from historical standpoint**. In Carter, A.C. (ed.), The Kingdom of Siam, pp. 77-86, New York: The Knickerbocker Press.

Frankfurter, O. (1904d). **The Aims of the Society**. The Journal of Siam Society, 1, 1-6.

Frankfurter, O. (1905). **A Supposed Dutch Translation to Siamese State Paper in 1688**. The Journal of Siam Society, 2(1), 63-66.

Frankfurter, O. (1907). **Siamese Missions to Ceylon in the 18th Century**. The Journal of Siam Society, 4(1),

Frankfurter, O. (1909). **Some Remarks on Kaempfer's Description of Siam, 1690**. The Journal of Siam Society, 6(3), 29-38.

Frankfurter, O. (1911). **The Mission of Sir James Brooke to Siam**. The Journal of Siam Society, 8(3), 17-33.

Frankfurter, O. (1914-1915). **Unofficial Mission of John Morgan**. The Journal of Siam Society, 11(1), 1-8.

General Meeting of the Society. (1914). The Journal of Siam Society. 11(1), 33.

Grabovsky, V. (2024). **Oskar Frankfurter: a Biographical Reconstraction**. The Journal of Siam Society. 112(1), 5-30.

Lewis, S.L. (2013). **Between Orientalism and Nationalism: The Learned Society and The Making of "Southeast Asia."** Modern Intellectual History, 10(2), 353–374.

Ordinary general meetings. (1904). The Journal of Siam Society. 1. 211-222.

Pongsripian, W. (1983). **Traditional Thai Historiography and Nineteenth-Century Decline. Doctoral Dissertation**, Ph.D. in History, University of Bistrol.

Report for 1908. (1908). The Journal of Siam Society. 5(4), 51.

Rules of the Siam Society. (1904). The Journal of Siam Society. 1.

Siam Society: Annual Report, 1909. (1910). The Journal of Siam Society. 7(1), 114-118.

The Bangkok Times; Saturday March 17th, 1888

The Siam Society under five reigns. (1989). Bangkok: The Siam Society

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนการสอนดนตรีไทย
The Application of Artificial Intelligence in Thai Music Education

บุณฑริกา คงเพชร[1]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนการสอนดนตรีไทย ในอดีตการเรียนการสอนดนตรีจำกัดเพียงราชสำนัก วัด หรือชุมชน การเข้าถึงดนตรีมีอยู่เฉพาะกลุ่มผู้ที่สนใจอย่างจริงจัง เน้นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดย “ปากเปล่า” หรือ “ครูพักลักจำ” โดยการฝากตัวเป็นศิษย์ ผู้เรียนต้องสังเกต ไม่มีการจดโน้ตเพลง ฝึกฝนด้วยตัวเองจนเกิดความชำนาญ เมื่อเทคโนโลยีพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว การบันทึกดนตรีเป็นโน้ตสากลหรือโน้ตไทย ทำให้การเรียนการสอนเป็นระบบมากขึ้น สามารถศึกษาได้จากโรงเรียน สถาบันดนตรี และการใช้เทคโนโลยีช่วยสอน การนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาประยุกต์เข้ากับการการเรียนการสอนดนตรีไทย เน้นการผสมผสานเทคโนโลยีเข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ช่วยสอนและจำลองสถานการณ์เสมือนจริง ทำหน้าที่เป็นครูสอนทฤษฎี ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนเข้าถึงดนตรีได้ง่ายขึ้น ทั้งประเภทข้อความ เช่น Gemini ChatGPT และการใช้ Suno AI ช่วยแต่งเพลงโดยไม่ต้องมีพื้นฐาน แม้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) จะช่วยให้การเรียนรู้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น มีประโยชน์ในการช่วยคิด เรียบเรียง หรือประเมินผล “หัวใจของดนตรี” ยังคงอยู่ที่ “ผู้สอนหรือครู” เนื่องจากครูยังคงมีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำ สร้างแรงบันดาลใจ และส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนที่เน้นการเรียนรู้ที่แท้จริง

คำสำคัญ: *การประยุกต์ ปัญญาประดิษฐ์ การเรียนการสอนดนตรีไทย*

Abstract

This academic article aims to present the application of artificial intelligence (AI) in Thai music education. Historically, music education was limited to the royal court, temples, or communities. Access to music was restricted to those genuinely interested, primarily through oral transmission, passed down from generation to generation by word of mouth or through informal learning. Students had to observe, without written musical notation, and practice independently until proficiency was achieved. With rapid technological advancements, the recording of music in both Western and Thai notation has made education more systematic, accessible at schools and music institutes, and utilizing technology to assist in teaching. The application of AI to Thai music education emphasizes the integration of technology with traditional wisdom. AI plays a crucial role as a teaching assistant and virtual reality simulator, acting as a theoretical teacher and making music more accessible to both students and teachers. This includes text-based tools like Gemini ChatGPT and the use of Suno AI to compose music without requiring prior knowledge. While AI facilitates learning and is beneficial in assisting with thinking, arranging, and evaluating, the "heart of music" remains the "teacher," who continues to play a vital role in guiding, inspiring, and fostering critical thinking in students, emphasizing genuine learning.

Keywords: *Application, Artificial Intelligence, Thai Music Education*

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

“ดนตรี” เป็นเครื่องมือสื่อสารทางศิลปะและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นโดยนำมาจัดเรียงอย่างมีระบบ ทั้งในด้านจังหวะ ทำนอง และระดับเสียง เพื่อสร้างสรรค์เป็นศิลปะที่สื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความบันเทิง ความงดงามทางสุนทรียศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อผ่อนคลาย และเป็นภาษาสากลที่ใช้สื่อสารข้ามวัฒนธรรม โดยการแสดงออกและสัมผัสได้ผ่านการฟัง การเรียนการสอนดนตรีไทยในอดีต ก่อนที่จะมีหลักสูตรดนตรีไทยสอนในระบบการศึกษาจำกัดอยู่ในวงดนตรีของราชสำนัก วัด หรือชุมชน การเข้าถึงดนตรีอาจจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้ที่สนใจอย่างจริงจัง หรือใกล้ชิดกับครูบาอาจารย์ ซึ่งเปรียบเสมือนโรงเรียนสอนดนตรีในยุคแรก เนื้อหาในการสอนมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ครูผู้สอนจะเป็นผู้กำหนดตามความสามารถของผู้เรียน โดยเนื้อหาจะเน้นการปฏิบัติเครื่องดนตรีมากกว่าการสอนทฤษฎี สื่อการสอนดนตรีไทยสำคัญคือ เครื่องดนตรีไทย เพราะจะต้องเรียนรู้จากเครื่องดนตรีไทยของจริง จึงจะเกิดความเข้าใจในการเรียนปฏิบัติ โดยการสอนปฏิบัติจะสอนตั้งแต่เพลงเบื้องต้นตามลำดับไปถึงเพลงชั้นสูง เป็นไปตามขั้นตอนตามหลักดุริยางค์ ระยะเวลาในการเรียน ไม่มีระยะเวลาที่แน่นอน ผู้เรียนมักจะเป็นผู้กำหนดมากกว่าผู้สอนหรือครู ส่วนค่าตอบแทนหรือค่าสอนครูผู้สอนจะไม่คิดค่าสอน (ชูเกียรติ วงฆ้อง, 2544)

ปัจจุบันการเรียนการสอนดนตรีถูกบรรจุเข้าสู่หลักสูตรการศึกษาในทุกระดับ ตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา มีการจัดประกวดและส่งเสริมการศึกษาดนตรีอย่างเป็นทางการ มีการถ่ายทอดความรู้ด้วยทักษะและเจตคติทางดนตรี ผ่านกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน ครอบคลุมทั้งทฤษฎี การปฏิบัติ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจ ความสามารถ และสุนทรียภาพทางดนตรี รวมถึงสืบสานวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ความคิด ทำให้การเข้าถึงเทคโนโลยีง่ายขึ้น เช่น การสอนผ่าน YouTube แอพพลิเคชั่น
ต่าง ๆ และการสอนออนไลน์ ทำให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนดนตรีได้หลากหลายประเภท ทั้งดนตรีไทย ดนตรีสากล และดนตรีร่วมสมัย

จากอดีตจนถึงปัจจุบันทำให้เห็นว่าการเรียนและการสอนดนตรีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากโดยเปลี่ยนจากการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ (ปากต่อปาก) เรียนรู้แบบตัวต่อตัว (Guru-Sisya) การฝึกฝนเฉพาะกลุ่มกับครูดนตรีที่มีความเชี่ยวชาญ ใช้วิธีครูพักลักจำ การท่องจำ การฝึกปฏิบัติจริงโดยไม่มีโน้ตเพลง ซึ่งมีความแตกต่างหลาย ๆ ด้าน เช่น รูปแบบและวิธีการถ่ายทอด บริบทของการศึกษา การเข้าถึงและความหลากหลาย มาสู่การศึกษาในปัจจุบันที่มีการบันทึกดนตรีเป็นโน้ตสากลหรือโน้ตไทย ทำให้การเรียนการสอนเป็นระบบมากขึ้น สามารถศึกษาได้จากโรงเรียน สถาบันดนตรี และการใช้เทคโนโลยีช่วยสอน ปัจจุบันเทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการปฏิวัติวงการในการเรียนและการสอนดนตรี โดยเปลี่ยนจากวิธีการสอนแบบดั้งเดิมไปสู่รูปแบบดิจิทัลที่สามารถปรับแต่งเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) และสร้างสรรค์ได้ง่ายขึ้น โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนที่ช่วยทั้งผู้เรียนและผู้สอนในการสร้าง ฝึกฝน และวิเคราะห์ดนตรีอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนการสอนดนตรีไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การเรียนการสอนดนตรีไทยในรายวิชาที่สอน

ทบทวนวรรณกรรม

การเรียนการสอนดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบันมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง จากการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะในอดีตสู่ระบบการศึกษาที่เป็นทางการในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ทำให้ผู้สอนต้องปรับการเรียนการสอนโดยนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาปรับใช้ โดยการนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนดนตรีไทยจึงเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1) ความหมายของคำว่า “การประยุกต์”

การประยุกต์ หมายถึง การนำความรู้ แนวคิด ทฤษฎี หรือสิ่งของที่มีอยู่ ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติอย่าง
เหมาะสมกับสถานการณ์หรือบริบทเฉพาะ โดยมุ่งเน้นการแก้ปัญหา การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ลักษณะสำคัญของการประยุกต์

1) ไม่ใช่การลอกเลียนแบบ เป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือวิธีการให้เข้ากับสภาพแวดล้อมจริง ไม่ใช่การนำของเดิมมาใช้ตรง ๆ

2) มุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอย เน้นผลลัพธ์ที่จับต้องได้และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาได้จริง

3) มีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับเปลี่ยนพลิกแพลงไปตามข้อจำกัดหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

2) ที่มาและความหมายของคำว่า “ปัญญาประดิษฐ์” Artificial Intelligence (AI)

นักวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ John McCarthy ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ปัญญาประดิษฐ์” Artificial Intelligence (AI) ในการประชุม “Dartmouth Conferences” ไว้เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1956 เพื่อใช้สื่อความหมายถึงการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์นั้นทำให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างปกติแล้ว แต่จำเป็นต้องใช้สติปัญญาของมนุษย์ เช่น การรับรู้สิ่งรอบตัว จดจำเสียงพูด จดจำภาพ เลียนแบบพฤติกรรมมนุษย์ เรียนรู้จากประสบการณ์และการตัดสินใจ เป็นต้น

ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) คือ เครื่องจักรที่มนุษย์ไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างเครื่องจักรนั้นกับมนุษย์ด้วยกันเองผ่านการโต้ตอบเพียงอย่างเดียวได้ ปัญญาประดิษฐ์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 แบบหลัก ๆ ได้แก่ 1) ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) ที่เกิดจากการที่มนุษย์กำหนดวิธีการในการคำนวณหรือตัดสินใจให้กับคอมพิวเตอร์

2) ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) เกิดจากการที่คอมพิวเตอร์เรียนรู้ด้วยตนเองผ่านข้อมูล หรือเกิดจากการลองผิดลองถูกในแบบต่าง ๆ จนสามารถนำมาหาวิธีการใช้ในการคำนวณได้เองหรือตัดสินใจได้เอง (จงลักษณ์ เมอริดิธ, 2568)

3) ความหมายของคำว่า “การเรียนการสอน”

หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ และสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้สอน” (ผู้ถ่ายทอด) และ “ผู้เรียน” (ผู้รับ) โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม พัฒนาทักษะ และได้รับความรู้ใหม่ผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้และการฝึกฝนอย่างเป็นระบบ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จงลักษณ์ เมอริดิธ (2568) เขียนบทความวิชาการเรื่อง การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ด้านการศึกษาดนตรีสากล ในสถาบันอุดมศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ด้านการศึกษาดนตรีสากล ในสถาบันอุดมศึกษา ประเด็นที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันอุดมศึกษา ประเด็นที่ 2 ความรู้เนื้อหาผสานวิธีสอนและเทคโนโลยี

โดยศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง องค์ความรู้หลักของอาจารย์ในการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ และประเด็นที่ 3 แนวทางการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ด้านการศึกษาดนตรีสากล ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ผลการศึกษาพบว่า 1) การศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ด้านการศึกษาดนตรีสากล ในสถาบันอุดมศึกษา ประเด็นที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันอุดมศึกษา ส่วนที่ 1 มาตรฐานการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 หมวด 2 ข้อ 12 คือ มีที่สำคัญ 5 ข้อ ส่วนที่ 2 มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 ข้อ 4 มีที่สำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความรู้ 2) ทักษะ 3) จริยธรรม และ 4) ลักษณะบุคคล ประเด็นที่ 2 ความรู้เนื้อหาผสานวิธีสอนและเทคโนโลยี คือ มีที่สำคัญ 3 องค์ความรู้หลัก ได้แก่ ความรู้ด้านเนื้อหา ความรู้ด้านวิธีสอน และความรู้ด้านเทคโนโลยี และประเด็นที่ 3 แนวทางการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ด้านการศึกษาดนตรีสากล ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สำหรับภาคทฤษฎีมีที่สำคัญ คือ การนำองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีสากล มาใช้ในการเรียนการสอนดนตรีสากล โดยวิธีการถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติ หลักในการสอนภาคทฤษฎีดนตรีสากล มีความสำคัญมากสำหรับภาคปฏิบัติ ที่สำคัญ คือ การพัฒนาทุนมนุษย์ในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ช่วยเสริมสร้างทักษะเฉพาะด้านสุนทรียภาพ การแสดงดนตรีภาคปฏิบัติอย่างเชี่ยวชาญ การประยุกต์ใช้ AINA สำหรับการประพันธ์เพลงคลาสสิก เพื่อการเรียนรู้เฉพาะบุคคล และการใช้ Suno AI ประยุกต์ใช้กับการสร้างสรรค์ผลงานเพลงประกอบภาพยนตร์ ทั้งเพลงสำหรับประกอบละครสั้นที่มีเสียงร้องและเสียงเครื่องดนตรีประกอบที่หลากหลาย สำหรับการทำงานเป็นทีมและการเรียนรู้หลากหลายของผู้เรียน

จันทนา คชประเสริฐ (2564) เขียนบทความวิชาการเรื่อง รากฐานที่ทัดเทียม : ดนตรีไทยศึกษา การศึกษาพบว่า การสร้างความเข้าใจและความเคารพในแนวคิดเรื่อง “การศึกษาที่ครอบคลุม” ที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลตามความถนัดและความจำเป็นบนแนวทางที่หลากหลาย ความเหลื่อมล้ำของรายได้ประชากรในกลุ่มคนรวยและกลุ่มคนยากจนของไทยมีช่องว่างมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในโอกาสทางการศึกษา อีกทั้งระบบข้อมูล และสารสนเทศด้านการศึกษาของประชากรรายบุคคลยังไม่ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน ทำให้รัฐไม่สามารถจัดสรรโอกาสและให้บริการทางการศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีความต้องการจำเป็นได้อย่างครอบคลุมและครบถ้วน สมัยรัชกาลที่ 7-10 ของกรุงรัตนโกสินทร์ การเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ผู้สอนและผู้ เรียนมีทั้งพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชบริพารและสามัญชน มีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนเพื่อประชาชนที เป็นระบบและเท่าเทียม ครูสอนดนตรีที่มีศักยภาพที่ดี มีความสามารถในการออกแบบรูปแบบการสอน มีความพยายามอย่างเต็มที เพื่อให้มั่นได้ใจว่านักเรียนที่ด้อยโอกาสทั้งหลายสามารถได้รับการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนได้

ชูเกียรติ วงฆ้อง (2544) เขียนบทความวิชาการเรื่อง การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน มีใจความสำคัญคือ เยาวชนของไทยให้ความสนใจกับดนตรีไทยน้อย มีสาเหตุมาจากอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกเข้าครอบงำจิตใจ ประกอบกับนิสัยเยาวชนไทยชอบคล้อยตามและอีกประการหนึ่ง คือการขาดการปลูกฝังให้เยาวชนได้รู้จักคุณค่าดนตรีไทย จะเห็นได้ว่าสื่อต่าง ๆ ของรัฐและเอกชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ไม่ได้นำเสนอศิลปวัฒนธรรมทางดนตรีไทยเท่าที่ควรหรือน้อยไป โดยเสนอแนวทางให้ผู้มีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมพิจารณาเน้นการส่งเสริมหรือสนับสนุนมี 2 วิธีคือ 1) รัฐและเอกชนควรนำเสนอศิลปวัฒนธรรมทางดนตรีไทยทางสื่อมาก ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น 2) จัดการเรียนการสอนดนตรีไทย เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนได้รู้จักคุณค่าดนตรีไทย

การเรียนการสอนดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

การเรียนการสอนดนตรีในอดีตเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมแบบมุขปาฐะ คือ ถ่ายทอดความรู้กันแบบตัวต่อตัว โดยเน้นการ“บอกด้วยปาก ทำให้ดู และให้ทำตาม” ผู้เรียนต้องอาศัยการฟัง ทักษะความจำ และการฝึกฝนซ้ำ ๆ จนเกิดความชำนาญ การปฏิบัติดนตรีไทยไม่มีการบันทึกเป็นอักษรจนถึงยุครัตนโกสินทร์ จึงต้องอาศัยภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ จนกระทั่งก่อตั้งโรงเรียนพรานหลวง ครูมนตรี ตราโมท ได้ริเริ่มการรวบรวมเอกสาร เรื่องราว ตำนานเกี่ยวกับดนตรีในประเทศไทย จึงเป็น

จุดเริ่มต้นของการเขียนบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาดนตรีอย่างแท้จริง ดังนั้นการศึกษาดนตรีในแต่ละยุคจึงขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของยุคนั้น

ดนตรีไทยมีการสืบทอดในกลุ่มผู้ปฏิบัติดนตรี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักดนตรีชาวบ้าน ชาววัด และชาววัง ในแต่ละกลุ่มต่างก็มีครู มีวิธีการสอน มีการจัดระบบการเรียน การฝึกหัดของตนเอง แม้จะมีความแตกต่างของรายละเอียดในการเรียนและการฝึกสอนในแต่ละสำนัก (จันทนา คชประเสริฐ, 2564)

สมัยรัชกาลที่ 7-10 ของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นยุคที่มีการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เริ่มมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาที่มีเฉพาะทาง เช่น โรงเรียนนาฏศิลป์ ผู้สอนและผู้เรียนมีทั้งพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชบริพาร และสามัญชน มีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนเพื่อประชาชนที่เป็นระบบและเท่าเทียม (ณรุทธ์ สุทธจิตต์, 2561) และบรรจุวิชาดนตรีลงในหลักสูตรระดับประถม-อุดมศึกษา มีหลักสูตร โน้ตเพลง (การใช้โน้ตสากลและโน้ตไทย) และสื่อดิจิทัลเข้ามาช่วยให้ผู้เรียนสามารถอ่านและทำความเข้าใจบทเพลงได้อย่างเป็นระบบ โดยปรับเปลี่ยนวิธีคิด รูปแบบการสอน และการเข้าถึงความรู้ให้ตอบโจทย์ผู้เรียนมากยิ่งขึ้น การเรียนดนตรีจึงกลายเป็นหลักวิชาการที่ได้รับการยอมรับและเปิดกว้างสำหรับบุคคลทั่วไปมากขึ้น และเมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบัน (ดิจิทัลและไร้พรมแดน) เน้นการเรียนรู้ที่เป็นระบบคือ ทฤษฎีควบคู่ปฏิบัติ เพื่อปรับประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย รูปแบบการสอนเป็นการผสมผสานระหว่างการเรียนในห้องเรียนและการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านช่องทางออนไลน์ สามารถเรียนได้ทุกที่ทุกเวลา โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย เช่น โปรแกรมทำเพลง (DAW) แอปพลิเคชันปรับจูนเสียง และสื่อการสอนบน YouTube

ตารางที่ 1 : แสดงการเปรียบเทียบการเรียนการสอนในอดีตและปัจจุบัน ที่มา: บุณฑริกา คงเพชร (2569)

หัวข้อ	การเรียนการสอนในอดีต	การเรียนการสอนในปัจจุบัน
รูปแบบการถ่ายทอด	แบบมุขปาฐะ (ครูบอกให้จำและปฏิบัติตาม)	ใช้ระบบโน้ต (ตัวเลข/ไทย/สากล) และตำรา
กระบวนการเรียนการสอน	เน้นทักษะความจำและการฝึกฝนซ้ำ ๆ จนเกิดความชำนาญ	เรียนรู้หลักทฤษฎี ประวัติศาสตร์ และเทคนิคควบคู่กัน
สถานที่/ระบบ	ผูกขาดอยู่ตาม “สำนักดนตรี” หรือบ้านครูผู้สอน	ระบบโรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันดนตรี

การเรียนการสอนดนตรีไทยด้วยปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในปัจจุบันเน้นการผสมผสานเทคโนโลยีเข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิม มีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นผู้ช่วยส่วนตัวในการฝึกฝนทักษะ ประเมินความถูกต้องของระดับเสียง จังหวะ และเป็นเครื่องมือในการสืบทอดองค์ความรู้ ซึ่งการเรียนการสอนดนตรีด้วยปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในปัจจุบันกลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนเข้าถึงดนตรีได้ง่ายขึ้น เช่น การใช้ Suno AI ช่วยแต่งเพลงโดยไม่ต้องมีพื้นฐาน หรือใช้เครื่องมืออย่าง Jenova AI เป็นครูสอนทฤษฎีส่วนตัว โดยใช้สร้างแบบฝึกหัด ชีตดนตรี (Sheet Music) ที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนได้รวดเร็วขึ้น

การนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาประยุกต์ในการเรียนการสอนดนตรีในปัจจุบัน ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการฝึกฝนและลดข้อจำกัดในการเข้าถึง โดยทำหน้าที่ ดังนี้

1) ครูสอนดนตรีส่วนบุคคล (AI Music Teacher)

ระบบสามารถปรับเนื้อหาให้เข้ากับระดับทักษะของผู้เรียนได้ทันที เช่น การประเมินความแม่นยำในการร้อง สามารถตรวจจับจังหวะและระดับเสียง หรือการวางนิ้วบนเครื่องดนตรี พร้อมแนะนำจุดที่ต้องแก้ไข โดยเป็นทั้งผู้ช่วยครูและเครื่องมือสร้างสรรค์ ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ทฤษฎี แต่งเพลง และฝึกทักษะเครื่องดนตรีได้แบบเรียลไทม์

2) การฝึกโสตประสาทและทฤษฎีดนตรี

มีเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI) สำหรับการฝึกฟังเสียง (Ear Training) หรือสร้างแบบทดสอบทฤษฎี (Music Theory) ที่ปรับระดับความยาก-ง่าย ตามพัฒนาการของผู้ใช้งาน

3) สร้างสรรค์ดนตรีเบื้องต้น (Generative AI)

เปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่มีพื้นฐานดนตรีสามารถเรียนรู้โครงสร้างเพลง จังหวะ และการเรียบเรียงผ่านแพลตฟอร์มอย่าง Suno AI โดยสามารถป้อนข้อความ (Prompt) เพื่อสร้างเพลงขึ้นมาเป็นสื่อการสอนได้ทันที

4) การจำลองวงดนตรีเสมือนจริง (AI Accompaniment)

ช่วยให้ผู้เรียนสามารถฝึกซ้อมร่วมกับวงดนตรีจำลอง โดยปัญญาประดิษฐ์ (AI) สามารถปรับจังหวะและอารมณ์ให้สอดคล้องกับการเล่นจริงของผู้เรียนในขณะนั้น

5) วิเคราะห์และประเมินผลปัญญาประดิษฐ์ (AI)

สามารถประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนผ่านข้อมูลการฝึกซ้อม ช่วยให้ครูผู้สอนสามารถปรับรูปแบบการสอนให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน (Personalized Learning) ได้อย่างแม่นยำ

ตารางที่ 2 : ตัวอย่างการเรียนการสอนทฤษฎีและปฏิบัติดนตรี ประยุกต์ด้วยปัญญาประดิษฐ์ (AI)

ที่มา: บุณฑริกา คงเพชร (2569)

หัวข้อ	กิจกรรมการเรียนรู้ (ปฏิบัติ/ทฤษฎี)	การประยุกต์ด้วย AI
พัฒนาการของดนตรีไทย	บรรยายเนื้อหาและฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรี	ใช้ ChatGPT อธิบายเกี่ยวกับพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของดนตรีไทย และฝึกปฏิบัติโดยใช้ Suno AI
ทฤษฎีดนตรีเบื้องต้น	แนะนำเครื่องดนตรีไทย ประวัติดนตรีในยุคสมัยต่าง ๆ	ใช้ ChatGPT อธิบายเกี่ยวกับเครื่องดนตรีประวัติศาสตร์ดนตรีหรือแปลศัพท์ทางดนตรีให้เข้าใจง่าย
ดนตรีในสังคมไทย	เรียนรู้เกี่ยวกับดนตรีที่อยู่ในสังคมไทยประเภทต่าง ๆ	ใช้ Gemini วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เข้าถึงเนื้อหา
ทำนองหลักเบื้องต้น	ฝึกบรรเลงทำนองหลัก เรียนรู้การแบ่งวรรคตอนของเพลง	ใช้ Suno หรือ Udio สร้าง Backing Track เครื่องดนตรีประกอบจังหวะ เพื่อใช้ซ้อมร่วม

ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) เทคโนโลยีสามารถช่วยวิเคราะห์เสียง แยกจังหวะ บันทึกโน้ต และสร้างแบบฝึกเฉพาะบุคคลได้ ผู้เรียนสามารถฟังทำนองชัดขึ้น ชะลอความเร็ว หรือฝึกซ้อมพร้อมระบบประเมินผลอัตโนมัติ สิ่งเหล่านี้ช่วยเสริม “ความเข้าใจ” และ “ความแม่นยำ” การเรียนรู้และฝึกฝนทักษะดนตรี มีแอปพลิเคชัน AI มากมายที่ช่วยในการเรียนรู้และฝึกฝน เช่น

1) Yousician มีฟีเจอร์ AI ที่คอยฟังเสียงร้องหรือเครื่องดนตรีขณะเล่น แล้วประเมินความแม่นยำของจังหวะและตัวโน้ตทันที พร้อมให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาทักษะ

2) Arpe แอปพลิเคชันฝึกฝนดนตรีที่ออกแบบมาเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ ให้ฟีดแบค (Feedback) และประเมินผลการฝึกซ้อมในสภาพแวดล้อมจริง

3) Suno AI & Udio เครื่องมือ AI ช่วยแต่งเพลง สร้างสรรค์ทำนอง และเขียนเนื้อร้องจากคำสั่ง (Text-to-Music) เหมาะสำหรับการเรียนรู้โครงสร้างเพลงและแต่งเพลงประกอบ

ทั้งนี้การนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนดนตรีมีผลกระทบต่อผู้สอนและผู้เรียน ดังนี้ 1) ผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ต่อบทบาทของครูสอนดนตรี 2) การพัฒนาทักษะของผู้เรียน และ 3) แนวโน้มการเรียนการสอนดนตรีในอนาคต

1) ผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ต่อบทบาทของครูสอนดนตรี

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เปลี่ยนบทบาทครูสอนดนตรีจากจากการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transmitter) มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) และผู้ให้คำปรึกษา (Mentor) โดยปัญญาประดิษฐ์ (AI) ช่วยจัดการงานประจำและสอนทักษะพื้นฐาน ทำให้ครูมีเวลาโฟกัสกับการถ่ายทอดอารมณ์ดนตรีซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของมนุษย์ ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทและการสอน

1.1) การสอนแบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning)

เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI) สามารถวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งและจังหวะการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนแบบเรียลไทม์ เช่น การใช้แอปพลิเคชันอย่าง Yousician ช่วยให้ผู้เรียนฝึกซ้อมและได้รับคำติชมเรื่องจังหวะได้ทันที ทำให้ครูสามารถใช้ข้อมูลนี้มาปรับรูปแบบการสอนให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคนได้ดียิ่งขึ้น

1.2) ผู้ช่วยประเมินผล

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) สามารถช่วยวิเคราะห์ความแม่นยำของระดับเสียง (Pitch) และจังหวะ (Rhythm) ช่วยลดเวลาการสอนทักษะซ้ำ ๆ และเปิดโอกาสให้ครูสอนการตีความทางอารมณ์ (Musicality)

1.3) เครื่องมือสนับสนุนการสอนทฤษฎีและแต่งเพลง

ผู้เรียนสามารถใช้ Generative AI (เช่น การใช้ Suno AI หรือ Soundraw) เพื่อสร้างแบ็กกิ้งแทร็ก (Backing Track) หรือทดลองแต่งเพลงเบื้องต้นได้ทันที บทบาทของครูจึงเปลี่ยนเป็น “โค้ช” ที่คอยแนะนำวิธีใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และมีจริยธรรม

2) สิ่งที่ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ยังแทนที่ครูไม่ได้คือ

2.1) การถ่ายทอดอารมณ์และจิตวิญญาณ ดนตรีคือภาษาสากลที่สื่อสารจากหัวใจถึงหัวใจ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) สามารถเล่นโน้ตได้สมบูรณ์แบบ แต่อารมณ์ ความรู้สึก และเรื่องราวของบทเพลงยังต้องอาศัยการถ่ายทอดจากมนุษย์

2.2) สุขภาพด้านเสียงและกายภาพ การฝึกร้องเพลงหรือเล่นเครื่องดนตรีต้องอาศัยท่าทางที่ถูกต้อง ปัญญาประดิษฐ์ (AI) อาจแนะนำเบื้องต้นได้ แต่ครูต้องคอยดูความปลอดภัย เพื่อป้องกันอาการบาดเจ็บและช่วยปรับแก้ท่าทางแบบตัวต่อตัว

2.3) การให้กำลังใจและการสร้างแรงบันดาลใจ เมื่อผู้เรียนเล่นผิดพลาด ท้อแท้ หรือหมดความมั่นใจ สิ่งที่ช่วยขับเคลื่อนจิตใจไม่ใช่การประมวลผลของระบบ แต่เป็นความเชื่อมั่น การให้คำปรึกษา (Mentorship) และความเห็นอกเห็นใจจากครู

2.4) การปรับตัวของครูดนตรีในยุคนี้ ไม่ใช่การต่อต้านปัญญาประดิษฐ์ (AI) แต่เป็นการยอมรับและใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเครื่องมือเสริม (Co-Teacher) เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและน่าสนใจยิ่งขึ้น

2) การพัฒนาทักษะของผู้เรียน

การพัฒนาทักษะของผู้เรียนต่อการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) มุ่งเน้นการเปลี่ยนผู้เรียนจาก “ผู้ใช้งานทั่วไป” สู่ “ผู้สร้างสรรค์” ประกอบด้วย 3 ทักษะ ได้แก่ การเขียนคำสั่ง (Prompting) เพื่อควบคุมปัญญาประดิษฐ์ (AI) การรู้เท่าทันข้อมูล (Data Literacy) และการใช้ AI อย่างมีจริยธรรม

2.1) ทักษะการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ (AI) เบื้องต้นถึงขั้นสูง (AI Literacy & Prompt Engineering)

2.1.1) การสั่งการ AI (Prompt Engineering) ฝึกตั้งคำถามและป้อนคำสั่ง (Prompt) ที่เฉพาะเจาะจงและชัดเจน เพื่อให้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) สร้างผลลัพธ์ เช่น บทความ ข้อมูลสรุป ที่ตรงตามความต้องการมากที่สุด

2.1.2) การเลือกใช้เครื่องมือให้เหมาะสม โดยทำความคุ้นเคยกับ Generative AI หลากหลายรูปแบบ ทั้งประเภทข้อความ (เช่น Gemini, ChatGPT) รูปภาพ (เช่น Midjourney) และงานนำเสนอ

2.2) การคิดวิเคราะห์และการรู้เท่าทันข้อมูล (Critical Thinking & Data Literacy)

2.2.1) การตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-Checking) ผู้เรียนต้องตระหนักว่าปัญญาประดิษฐ์ (AI) อาจให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน (AI Hallucination) จึงต้องมีทักษะการค้นคว้า อ้างอิง และตรวจสอบความถูกต้องจากแหล่งข้อมูลอื่นร่วมด้วย

2.2.2) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการฝึกให้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ช่วยสรุปชุดข้อมูล แต่ผู้เรียนต้องเป็นผู้ตีความวิพากษ์วิจารณ์ และประเมินผลลัพธ์ด้วยวิจารณญาณของตนเอง

2.3) จริยธรรมและความปลอดภัยในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics & Digital Citizenship)

2.3.1) การเคารพสิทธิ์และลิขสิทธิ์ ปลูกฝังผู้เรียนในการไม่อ้างอิงผลงานที่เกิดจากปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นของตนเอง 100% และตระหนักถึงจริยธรรมในการนำผลงานผู้อื่นมาให้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) สร้างต่อยอด

2.3.2) ความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล (Data Privacy) ไม่ควรป้อนข้อมูลที่เป็นความลับส่วนตัว (เช่น เลขบัตรประชาชน ข้อมูลทางการเงิน) ลงในระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) สาธารณะ

2.4) การเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning)

ผู้เรียนสามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็น “ติวเตอร์ส่วนตัว” เพื่ออธิบายเนื้อหาที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยสามารถปรับระดับความยาก - ง่าย และรูปแบบการสอนให้เข้ากับวิธีการเรียนรู้ของแต่ละคนได้

3) แนวโน้มการเรียนการสอนดนตรีในอนาคต

ในปัจจุบันปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีบทบาทกับการดำเนินชีวิตและเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งรอบตัวเรามากขึ้น จึงถูกขนานนามว่า “เทคโนโลยีแห่งโลกอนาคต” มาใช้เพื่อพัฒนาระบบการทำงานหรือสร้างสิ่งประดิษฐ์มากมาย สร้างความบันเทิงในหลายรูปแบบ หนึ่งในนั้นคือ สื่อบันเทิง (Entertainment Media) เช่น ภาพยนตร์หรือซีรีส์ สื่อออนไลน์และพอดแคสต์ รายการโทรทัศน์ ฯลฯ แนวโน้มการเรียนการสอนดนตรีในอนาคตอาจจะเปลี่ยนผ่านสู่ “การบูรณาการเทคโนโลยี” (Music + Tech) โดยหลักสูตรมีความยืดหยุ่น เน้นสร้างทักษะการเป็นผู้ผลิต (Music Producer) การใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI) ควบคู่ไปกับการฝึกทักษะอารมณ์และสังคม (EQ และ EF) เพื่อปรับตัวให้เข้ากับยุคดิจิทัล และมีการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ดังนี้

1) การเรียนรู้แบบผสมผสาน (Hybrid & Personalized Learning)

การเรียนรู้ออนไลน์มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว โดยการเรียนดนตรีผ่านแพลตฟอร์ม (Platforms) เช่น Cloud Storage Platforms เป็นแพลตฟอร์มสำหรับการจัดเก็บข้อมูลบนโลกออนไลน์ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าระบบ Cloud โดยเป็นแพลตฟอร์มที่ได้รับการพัฒนามาจากการจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบเดิม ในด้านดนตรีผู้เรียนสามารถเข้าถึงบทเรียนจากสถาบันดนตรีระดับโลกได้โดยตรง

2) หลักสูตรเฉพาะบุคคล (Personalization) ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และระบบวิเคราะห์ข้อมูลจะถูกนำมาใช้ประเมินทักษะของผู้เรียน เพื่อออกแบบตารางฝึกซ้อมและบทเรียนที่เหมาะสมกับจุดแข็งและจุดอ่อนของแต่ละบุคคลแบบเรียลไทม์ (Real-time)

3) การเข้าถึงดนตรีที่ไร้พรมแดน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และผสมผสานดนตรีหลากหลายวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน (World Music) ได้ง่ายขึ้นผ่านสื่อการเรียนรู้ออนไลน์

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนการสอนดนตรีไทย เป็นความท้าทายที่ครูต้องปรับตัวเพื่อสร้างทักษะการรู้เท่าทันปัญญาประดิษฐ์ (AI Literacy) คือ ทักษะความเข้าใจและรู้เท่าทันเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ไม่ใช่แค่การใช้งานเครื่องมือต่าง ๆ เป็น ครูต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI) ใหม่ ๆ เพื่อแนะนำให้ผู้เรียนใช้งานอย่างสร้างสรรค์ ป้องกันการพึ่งพาปัญญาประดิษฐ์ (AI) มากเกินไป ใช้อย่างมีวิจารณญาณ และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้การสนับสนุนให้นักเรียนใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) อาจทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเสริมที่มีประสิทธิภาพและกระตุ้นการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ แต่ไม่ใช่เป็นการทดแทนความคิดสร้างสรรค์

สรุปและอภิปรายผล

การเรียนการสอนดนตรีในอดีตจำกัดอยู่ในวงดนตรีของราชสำนัก วัด หรือชุมชน การเข้าถึงดนตรีมีอยู่เฉพาะกลุ่มผู้ที่สนใจอย่างจริงจัง หรือใกล้ชิดกับครูบาอาจารย์ ซึ่งเปรียบเสมือนโรงเรียนสอนดนตรีในยุคแรก เน้นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดย “ปากเปล่า” หรือบอกต่อกันโดยตรง ผ่านระบบ “ครูพักลักจำ” และการฝากตัวเป็นศิษย์ โดยผู้เรียนต้องไปอาศัยอยู่กับครูเพื่อรับการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด ผู้เรียนต้องสังเกต ฝึกฝนด้วยตัวเอง โดยฝึกซ้ำ ๆ จนเกิดความชำนาญ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้การปฏิบัติจริงจากเครื่องดนตรี โดยไม่มีการจดโน้ตเพลง เมื่อเทคโนโลยีพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว การบันทึกดนตรีเป็นโน้ตสากลหรือโน้ตไทย ทำให้การเรียนการสอนเป็นระบบมากขึ้น สามารถศึกษาได้จากโรงเรียน สถาบันดนตรี และการใช้เทคโนโลยีช่วยสอน

การนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาประยุกต์เข้ากับการการเรียนการสอนดนตรีไทยในปัจจุบันเน้นการผสมผสานเทคโนโลยีเข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นโอกาสดีที่จะพัฒนาการศึกษาให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ช่วยสอนและจำลองสถานการณ์เสมือนจริง ทำหน้าที่เป็นครูสอนทฤษฎี วิเคราะห์และประเมินข้อผิดพลาดจากการปฏิบัติ เป็นผู้ช่วยส่วนตัวในการฝึกฝนทักษะ ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนเข้าถึงดนตรีได้ง่ายขึ้น เช่น Generative AI หลากหลายรูปแบบ ทั้งประเภทข้อความ เช่น Gemini ChatGPT และการใช้ Suno AI ช่วยแต่งเพลงโดยไม่ต้องมีพื้นฐาน ตลอดจนเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ทางดนตรี ช่วยวิเคราะห์เสียง แยกจังหวะ บันทึกโน้ต และสร้างแบบฝึกเฉพาะบุคคลได้ ผู้เรียนสามารถฟังทำนองชัดขึ้น ชะลอความเร็ว หรือฝึกซ้อมพร้อมระบบประเมินผลอัตโนมัติ สิ่งเหล่านี้ช่วยเสริม “ความเข้าใจ” และ “ความแม่นยำ” ในการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะทางดนตรี ช่วยให้นักเรียนเข้าถึงการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น สนุกสนาน และปรับระดับได้ตามความต้องการของแต่ละบุคคล การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาเชื่อมต่อ ผสมผสาน และทำงานร่วมกับระบบงาน กระบวนการ หรือเครื่องมือที่มีอยู่เดิม เป็นการเพิ่มขีดความสามารถ เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน โดยไม่ต้องสร้างระบบขึ้นมาใหม่ทั้งหมด อีกทั้งการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการเรียนการสอนดนตรี เป็นการปลดล็อกข้อจำกัดด้านทฤษฎีและปฏิบัติ การเข้าถึงเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนแต่งเพลงได้โดยไม่มีพื้นฐานและฝึกฝนทักษะแบบอินเทอร์แอกทีฟ (Interactive) ผ่านการวิเคราะห์ประเมินผลแบบเรียลไทม์ ซึ่งพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางดนตรีได้อย่างเป็นรูปธรรม

แม้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) จะช่วยให้การเรียนรู้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น มีประโยชน์ในการช่วยคิด เรียบเรียง หรือประเมินผล แต่ “หัวใจของดนตรี” ยังคงอยู่ที่มนุษย์ คือ “ผู้สอนหรือครู” ความศรัทธา ความเพียร และจิตวิญญาณของผู้บรรเลง ซึ่งปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในปัจจุบันยังขาดความละเอียดอ่อนในจุดนี้ ทำให้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุน (Supplement) มากกว่าเป็นผู้สอนหลักที่ทดแทนครูผู้ฝึกสอนได้จริง ไม่ควรใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) แทนครู เนื่องจากครูยังคงมีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำ สร้างแรงบันดาลใจ และส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนที่เน้นการเรียนรู้ที่แท้จริง ควรใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเครื่องมือเสริมการเรียนรู้ ไม่ใช่ลอกเลียนแบบหรือสร้างผลงานโดยไม่เข้าใจ ควรคำนึงถึงจริยธรรมและคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

จงลักษณ์ เมอริดิธ. (2568). **การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ด้านการศึกษาดนตรีสากล ในสถาบันอุดมศึกษา**. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ, 26 (2), 244-262.

จันทนา คชประเสริฐ. (2564). **รากฐานที่ทัดเทียม : ดนตรีไทยศึกษา**. วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ, 2(2), 5-6.

ชูเกียรติ วงฆ้อง. (2544). **การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน**. วารสารครุศาสตร์, 29(2), 7-11.

ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2561). **สาระดนตรีศึกษา: แนวคิดสู่แนวปฏิบัติ**. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ การบัญชี และการเงิน

พฤติกรรมผู้บริโภคต่อส่วนประสมการตลาด (7Ps) ในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ: กรณีศึกษา อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

Consumer Behavior towards Marketing Mix (7Ps) in Purchasing Gold Jewelry: A Case Study of Lan Sak District, Uthai Thani Province

สยมภู หาญภักดีสกุล[1]

ธนพร แหลมทอง[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการซื้อและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณของผู้บริโภคในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนในพื้นที่จำนวน 400 คน ใช้แบบสอบถามออนไลน์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ t-Test และ One-way Anova ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงอายุ 31-40 ปี มีอาชีพค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัว มีงบประมาณซื้อต่อครั้ง 30,001-50,000 บาท มีพฤติกรรมการซื้อเพื่อเป็นเครื่องประดับ โดยนิยมซื้อสร้อยคอน้ำหนัก 1 บาท ตัดสินใจด้วยตนเอง และจ่ายผ่านการโอนเงิน ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) มีอิทธิพลในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยมีจุดสำคัญที่ผู้บริโภคเน้นย้ำ ได้แก่ ความหลากหลายของสินค้าที่มีมาตรฐานเปอร์เซ็นต์ทองที่ถูกต้อง (M=5.00), การแสดงราคาขายประจำวันที่ชัดเจน (M=5.00), ความซื่อสัตย์ของพนักงาน (M=5.00) และการออกเอกสารการซื้อขายที่เป็นทางการ (M=5.00) นอกจากนี้ การทดสอบสมมติฐานพบว่า เพศหญิงให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์สูงกว่าเพศชาย และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 31-40 ปี ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านราคามากกว่ากลุ่มอายุอื่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ข้อมูลดังกล่าวแสดงถึงผู้ประกอบการร้านทองควรพัฒนาแผนกลยุทธ์ทางการตลาดให้สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมผู้บริโภคให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

คำสำคัญ: *พฤติกรรมผู้บริโภค ส่วนประสมทางการตลาด ทองคำรูปพรรณ*

Abstract

This research investigates purchasing behavior and the 7Ps marketing mix influencing gold jewelry purchase decisions in Lan Sak District, Uthai Thani. Data were collected from 400 local people via online questionnaires and analyzed using descriptive and inferential statistics (t-test and One-way ANOVA). Results indicate that the primary consumer group consists of female entrepreneurs aged 31-40, with a per-purchase budget of 30,001–50,000 Baht. Most consumers purchase 1-baht necklaces for personal use, make independent decisions, and prefer mobile transfers. The 7Ps factors profoundly influenced decisions, particularly gold purity standards, staff integrity, and official trade documentation (M=5.00). Hypothesis testing revealed that females prioritize product factors more than males, while those aged 31-40 value

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาธุรกิจอัญมณีและเครื่องประดับ คณะอัญมณี มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี

[2] นิสิตหลักสูตรธุรกิจอัญมณีและเครื่องประดับ คณะอัญมณี มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี

price more than other age groups ($p<0.05$). Findings suggest that retailers should implement segmented marketing strategies to effectively meet specific consumer needs.

Keywords: *Consumer Behavior, Marketing Mix, Gold Jewelry*

บทนำ

ทองคำเป็นโลหะมีค่าที่มีความสำคัญในระดับสากล มีบทบาทเป็นสินทรัพย์ปลอดภัย (Safe Haven) เพื่อกระจายความเสี่ยงในช่วงภาวะเศรษฐกิจผันผวน ความขัดแย้งระหว่างประเทศ และปัญหาเงินเฟ้อที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั่วโลก (สิริยากร เนตรจันทร์, 2567) สำหรับประเทศไทย ทองคำได้รับความนิยมอย่างสูงทั้งในรูปแบบของเครื่องประดับเพื่อประโยชน์ใช้สอย (Utility) และการสะสมเพื่อเพิ่มความมั่งคั่งเนื่องจากเป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องสูง (Liquidity) สามารถแปรสภาพเป็นเงินสดได้ง่ายและมีมูลค่าในตัวเองที่เป็นยอมรับโดยทั่วไป (สมาคมค้าทองคำ, ม.ป.ป.) ในช่วงที่ราคาทองคำในประเทศไทยมีการปรับตัวสูงขึ้นตามตลาดโลก จึงส่งผลโดยตรงต่อแรงจูงใจและการตัดสินใจถือครองสินทรัพย์ของผู้บริโภคไทย (ปูรณ์วริทธิ์ จันทร์ทับทิม และอรรถสุดา เลิศกุลวัฒน์, 2566) ในปัจจุบัน พฤติกรรมการบริโภคทองคำมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคดิจิทัล มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเข้าถึงข้อมูลและการตัดสินใจซื้อมากขึ้น เช่น การซื้อขายผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-commerce) (วิรัลยุพา พชรปกรณ์พงศ์, 2566) พฤติกรรมนี้สะท้อนว่าผู้บริโภคในยุคปัจจุบันมองทองคำเป็นทั้งเครื่องประดับสวมใส่และสินทรัพย์เพื่อการสะสม (นิอร นาคหมู, 2565) ซึ่งการตัดสินใจซื้อสินค้าที่มีความเกี่ยวข้องสูง (High-involvement products) และมีความเสี่ยงด้านมูลค่านี้ ผู้บริโภคจะให้ความสำคัญกับระดับความเกี่ยวพันในตัวสินค้า (Zaichkowsky, 1985) และการสร้างความเชื่อมั่นในคุณค่าที่ได้รับ (Sirdeshmukh et al., 2002) นอกจากนี้ ทองคำยังเป็นสินค้าที่สะท้อนถึงภาพลักษณ์และสถานะทางสังคม (Prestige) ของผู้ถือครอง (Vigneron & Johnson, 2004)

แม้ธุรกิจร้านทองในภาพรวมมีการเติบโต แต่เมื่อพิจารณาบริบทเชิงพื้นที่ของอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีประชากรกว่า 55,096 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2566) พบข้อจำกัดสำคัญด้านโครงสร้างตลาด เนื่องจากในจังหวัดอุทัยธานีมีร้านทองรวมทั้งสิ้น 25 แห่ง แต่ในเขตอำเภอลานสักมีร้านทองเพียง 3 แห่ง เท่านั้น ข้อจำกัดของจำนวนร้านค้าที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการนี้ ส่งผลให้ผู้บริโภคในพื้นที่ขาดทางเลือกในการเปรียบเทียบราคาและมาตรฐานสินค้า ทำให้ต้องเสียเวลาเดินทางไปใช้บริการในอำเภออื่นหรือในตัวเมือง บริบทพื้นที่ลานสักจึงเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่น่าสนใจในการศึกษาพฤติกรรมเพื่อหาแนวทางพัฒนาศักยภาพการแข่งขันของร้านทองท้องถิ่นให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้บริโภคในส่วนภูมิภาค ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงนำกรอบแนวคิดส่วนประสมการตลาด (7Ps) ของ Kotler & Keller (2006) มาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนที่จะช่วยให้ร้านทองในระดับอำเภอสามารถพัฒนาศักยภาพการแข่งขันและตอบสนองความคาดหวังพื้นฐาน (Basic Needs) ของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งการสร้างความพึงพอใจผ่านปัจจัยด้านพนักงานและกระบวนการให้บริการที่น่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเชื่อใจ (Trust) และความภักดีต่อแบรนด์ในระยะยาวสำหรับธุรกิจค้าทองคำในระดับส่วนภูมิภาค (ฐิติสา ศรีโสวรรณา, 2560)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความสำคัญของปัจจัยส่วนประสมการตลาด (7Ps) ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณของผู้บริโภคในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

2. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบอิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมการตลาด (7Ps) จำแนกตามลักษณะทางประชากรศาสตร์เพื่อระบุปัจจัยเฉพาะที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน

3. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบอิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมการตลาด (7Ps) จำแนกตามพฤติกรรมการซื้อ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์การตลาดที่สอดคล้องกับพฤติกรรมจริงของผู้บริโภค

สมมติฐานของการวิจัย

1. ผู้บริโภคที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกันส่งผลต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณแตกต่างกัน

2. พฤติกรรมของผู้บริโภคที่แตกต่างกันส่งผลต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร: ประชาชนที่มีภูมิลำเนาหรืออาศัยอยู่ในจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 322,387 คน โดยมุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่อำเภอลานสัก ซึ่งมีจำนวนประชากร 55,097 คน (อ้างอิงสถิติจำนวนประชากรจากทะเบียนราษฎร ปี พ.ศ. 2566)

2. ขอบเขตด้านสถานที่: พื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม กำหนดไว้ ณ บริเวณตลาดสดเทศบาลตำบลลานสัก และถนนคนเดินลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา: ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2566 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างและการสุ่มตัวอย่าง: ศึกษาประชาชนในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน (ตามแนวคิด Taro Yamane) และใช้วิธีการเลือกสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling)

2. เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพ: เป็นการใช้แบบสอบถามโดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ในส่วนของข้อมูลประชากรศาสตร์ ได้กำหนดเกณฑ์การแบ่งช่วงชั้นข้อมูล ได้แก่ ช่วงอายุ และงบประมาณในการซื้อ โดยอ้างอิงจากข้อมูลสำนักงานสถิติจังหวัดอุทัยธานี (2566) ร่วมกับการพิจารณาบริบทเชิงพื้นที่ของอำเภอลานสักเพื่อให้เครื่องมือสามารถจำแนกกลุ่มตัวอย่างได้อย่างครอบคลุม สำหรับปัจจัย 7Ps ใช้แบบสอบถามมาตรวัด Likert 5 ระดับ ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ 4 ท่าน (ค่า 0.75-1.00) และผลทดลองใช้ (Try-out) มีค่าความเชื่อมั่น Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.98 แม้ไม่มีคำถามเชิงนิเสธ (Negative Questions) แต่ได้ป้องกันอคติ (Bias) และความซ้ำซ้อนของข้อมูลด้วยการตรวจสอบคุณภาพข้อคำถามรายข้อ (Item-Total Correlation) พบว่าทุกข้อผ่านเกณฑ์ ส่วนคะแนนที่สูง (Ceiling Effect) เกิดจากความคาดหวังขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) ของผู้บริโภคที่มีต่อมาตรฐานความปลอดภัยและเอกสารทางการของร้านทองซึ่งเป็นสินทรัพย์มูลค่าสูง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล: ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ณ ตลาดสดเทศบาลและถนนคนเดินลานสัก ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2566 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2567

4. การวิเคราะห์และสรุปผล: วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (ร้อยละ, ค่าเฉลี่ย) และสถิติเชิงอนุมาน (t-test, One-way ANOVA) เพื่อทดสอบสมมติฐานและสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางประชากรศาสตร์

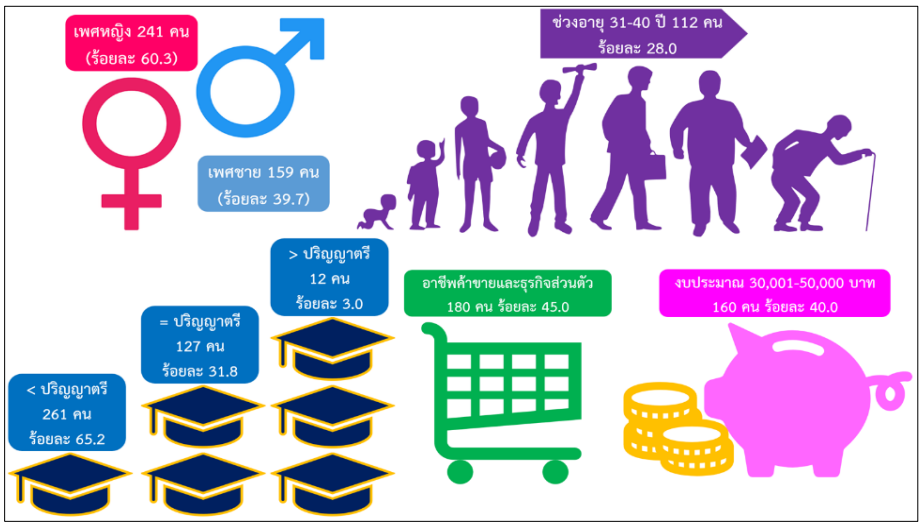

ภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางประชากรศาสตร์

จากการสำรวจข้อมูลทางประชากรศาสตร์ (ภาพที่ 2) ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน พบว่าเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 60.3) มีอายุระหว่าง 31-40 ปี (ร้อยละ 28.0) มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 65.2) ประกอบอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 45.0) และมีงบประมาณที่เตรียมไว้ซื้อต่อครั้ง 30,001-50,000 บาท (ร้อยละ 40.0)

2. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ

จากการเก็บข้อมูล กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ดังนี้

2.1 ผลิตภัณฑ์

ตารางที่ 1 : แสดงจำนวนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ ในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ด้านผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์	M	S.D.	การแปลผล	ลำดับ
1.1 มีสินค้าและรูปแบบที่มีความหลากหลาย	5.00	0.10	มากที่สุด	1
1.2 มีความน่าเชื่อถือและมีใบรับประกัน	4.99	0.12	มากที่สุด	3
1.3 มีเปอร์เซ็นต์และน้ำหนักทองตรงตามมาตรฐาน	5.00	0.10	มากที่สุด	1
1.4 มีกล่องหรือถุงบรรจุที่สวยงาม	4.95	0.27	มากที่สุด	4
รวม	**4.98**		**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ แสดงผลโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (*M*=4.98) เมื่อทำการแปลผล พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยอันดับหนึ่งที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากันคือ ความหลากหลายของสินค้าและรูปแบบ และมาตรฐานน้ำหนักกับเปอร์เซ็นต์ทอง (*M*=5.00) รองลงมาคือความน่าเชื่อถือและใบรับประกัน (*M*=4.99) และบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม (*M*=4.95) ตามลำดับ

2.2 ราคา

ตารางที่ 2 : แสดงจำนวนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ ในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ด้านราคา

ราคา	M	S.D.	การแปลผล	ลำดับ
2.1 ค่ากำเหน็จทองคำถูกกว่าร้านค้าใกล้เคียงและร้านอื่น ๆ	4.98	0.16	มากที่สุด	4
2.2 มีการกำหนดราคารับซื้อทองคำและรับฝากขาย ฝากจำนำในอัตราที่สูง	4.99	0.16	มากที่สุด	2
2.3 มีการแสดงราคาขายทองแท่งและทองรูปพรรณของแต่ละวันชัดเจน	5.00	0.10	มากที่สุด	1
2.4 มีการแสดงค่ากำเหน็จบนสินค้าหรือในถาดใส่ทองอย่างชัดเจน	4.99	0.11	มากที่สุด	3
รวม	**4.99**		**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 2 พบว่า ปัจจัยด้านราคา มีภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.99 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญสูงสุดต่อ การแสดงราคาขายทองคำประจำวันอย่างชัดเจน (*M*=5.00) รองลงมาคือ การกำหนดราคารับซื้อและรับจำนำในอัตราสูง รวมถึง การแสดงค่ากำเหน็จบนตัวสินค้าอย่างชัดเจน ซึ่งทุกข้อ มีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด

2.3 ช่องทางการจัดจำหน่าย

ตารางที่ 3 : แสดงจำนวนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ ในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย

ช่องทางการจัดจำหน่าย	M	S.D.	การแปลผล	ลำดับ
3.1 ร้านจำหน่ายทองคำตั้งอยู่ในย่านชุมชน เดินทางไปมาสะดวก	4.99	0.12	มากที่สุด	2
3.2 เวลาเปิด-ปิดของร้านจำหน่ายทองคำ สะดวกต่อการใช้บริการ	4.99	0.11	มากที่สุด	1
3.3 ร้านจำหน่ายทองคำมีที่จอดรถสะดวก	4.99	0.13	มากที่สุด	4
3.4 ร้านจำหน่ายทองคำสามารถมองเห็นได้ชัดเจน	4.99	0.12	มากที่สุด	2
รวม	**4.99**		**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 3 พบว่า ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายมีค่าเฉลี่ยเท่ากันทุกรายการที่ 4.99 อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นลำดับความสำคัญเชิงกลยุทธ์ (Strategic Priority) ตามความคาดหวังที่แท้จริงของผู้บริโภค จึงใช้ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นเกณฑ์ในการจัดลำดับ พบว่าปัจจัยที่เป็นลำดับความสำคัญอันดับหนึ่งคือ เวลาเปิด-ปิดของร้านที่สะดวกต่อการใช้บริการ (*S.D.*=0.11) รองลงมาคือ ทำเลที่ตั้งในย่านชุมชนและการมองเห็นร้านได้ชัดเจน (*S.D.*=0.12) และลำดับสุดท้ายคือการมีที่จอดรถที่สะดวกสบาย (*S.D.*=0.13) แสดงถึงผู้ประกอบการมีทรัพยากรจำกัด ควรให้ความสำคัญกับการจัดการเวลาเปิด-ปิดร้านเป็นลำดับแรก เนื่องจากเป็นจุดที่ผู้บริโภคมีความคิดเห็นสอดคล้องและให้ความสำคัญที่สุดในพื้นที่อำเภอลานสัก

2.4 การส่งเสริมการตลาด

ตารางที่ 4 : แสดงจำนวนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ ในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ด้านการส่งเสริมการตลาด

การส่งเสริมการตลาด	M	S.D.	การแปลผล	ลำดับ
4.1 มีการโฆษณาผ่านสื่อออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊คและทางอินสตาแกรม	4.62	0.69	มากที่สุด	4
4.2 มีของชำร่วยแจกทุกครั้งที่ลูกค้ามาซื้อทองคำ	4.99	0.16	มากที่สุด	1
4.3 มีส่วนลดในการซื้อทองคำ	4.99	0.14	มากที่สุด	1
4.4 มีโปรโมชันในบางโอกาส เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ วันแม่	4.99	0.12	มากที่สุด	1
รวม	**4.90**		**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 4 พบว่า ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาดในภาพรวมระดับมากที่สุด (*M*=4.90) โดยปัจจัยที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญสูงสุดเป็นอันดับ 1 (*M*=4.99) คือ การแจกของชำร่วย การมีส่วนลด และการจัดโปรโมชันตามเทศกาลสำคัญ ส่วนการโฆษณาผ่านสื่อออนไลน์มีอิทธิพลรองลงมาแต่ยังคงอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน

2.5 บุคคล

ตารางที่ 5 : แสดงจำนวนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ ในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ด้านบุคคล

บุคคล	M	S.D.	การแปลผล	ลำดับ
5.1 พนักงานขายมีความรู้เกี่ยวกับสินค้า สามารถสื่อสารและอธิบายเกี่ยวกับสินค้าได้อย่างชัดเจน	4.99	0.13	มากที่สุด	2
5.2 พนักงานขายให้การต้อนรับที่อบอุ่น สุภาพ มีอัธยาศัยดี เอาใจใส่และเต็มใจบริการ	5.00	0.10	มากที่สุด	1
5.3 พนักงานขายมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อลูกค้า	5.00	0.10	มากที่สุด	1
5.4 พนักงานขายแต่งกายสะอาด เรียบร้อย มีบุคลิกดี	4.99	0.12	มากที่สุด	3
รวม	**4.99**		**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 5 พบว่า ปัจจัยด้านบุคคล มีภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (*M*=4.99) โดยปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ พนักงานขายต้อนรับอย่างสุภาพและมีความซื่อสัตย์จริงใจ (*M*=5.00) รองลงมาคือ ความรู้และการสื่อสารข้อมูลสินค้า (ค่าเฉลี่ย 4.99) และบุคลิกภาพการแต่งกายที่เรียบร้อย (*M*=4.99) ซึ่งทุกข้อได้รับการประเมินในระดับมากที่สุดทั้งหมด

2.6 ลักษณะทางกายภาพ

ตารางที่ 6 : แสดงจำนวนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ ในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ด้านลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะทางกายภาพ	M	S.D.	การแปลผล	ลำดับ
6.1 ร้านจำหน่ายทองคำมีสิ่งอำนวยความสะดวก (เครื่องมือต่าง ๆ) ที่ได้มาตรฐาน	4.99	0.11	มากที่สุด	4
6.2 ร้านจำหน่ายทองคำมีการตกแต่งภายในร้านสวยงาม	4.99	0.15	มากที่สุด	1
6.3 ภายในร้านมีพื้นที่รองรับลูกค้าอย่างเหมาะสม ไม่แออัด	4.99	0.14	มากที่สุด	2
6.4 ภายในร้านจำหน่ายทองคำมีระบบความปลอดภัย (เช่น กล้องวงจรปิด การลงพื้นที่ของตำรวจ)	4.99	0.11	มากที่สุด	4
6.5 มีการแบ่งตำแหน่งจัดวางประเภทสินค้าที่ชัดเจน	4.99	0.12	มากที่สุด	3
รวม	**4.99**		**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 6 พบว่า ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพโดยรวมมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อในระดับมากที่สุด (*M*=4.99) นอกจากนี้ ทุกปัจจัยมีความสำคัญในระดับมากที่สุดเช่นกัน โดยลำดับความสำคัญสูงสุดสามอันดับแรก คือ การตกแต่งภายในร้านที่สวยงาม รองลงมาคือ พื้นที่รองรับลูกค้าที่เหมาะสมไม่แออัด และ การจัดวางประเภทสินค้าที่ชัดเจน ส่วนลำดับถัดมาคือการมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐานและระบบรักษาความปลอดภัยที่สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้มาใช้บริการ

2.7 กระบวนการ

ตารางที่ 7 : แสดงจำนวนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ ในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ด้านกระบวนการ

กระบวนการ	M	S.D.	การแปลผล	ลำดับ
7.1 มีการแนะนำทางเลือกต่าง ๆ รวมถึงการให้ข้อมูลแก่ลูกค้าเพื่อประกอบการตัดสินใจ	4.99	0.11	มากที่สุด	4
7.2 มีการทวนรายการสินค้าและตรวจเช็กน้ำหนักสินค้าให้ลูกค้าขณะซื้อและหลังซื้อ	4.99	0.12	มากที่สุด	3
7.3 มีการออกใบรับประกันสินค้า	4.99	0.11	มากที่สุด	4
7.4 มีเอกสารประกอบการซื้อขายจากร้านค้าอย่างเป็นทางการ	5.00	0.10	มากที่สุด	1
7.5 มีบริการหลังการขาย เช่น เคาะแหวนที่เบี้ยว ล้างทำความสะอาดเครื่องประดับ	4.99	0.15	มากที่สุด	2
รวม	**4.99**		**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 7 พบว่า ปัจจัยด้านกระบวนการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อโดยรวมในระดับมากที่สุด (*M*=4.99) โดยประเด็นที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ การมีเอกสารประกอบการซื้อขายอย่างเป็นทางการ (*M*=5.00) รองลงมาคือบริการหลังการขาย และการตรวจสอบน้ำหนักสินค้าให้ลูกค้าอย่างละเอียดขณะซื้อขาย ส่วนการให้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจและการออกใบรับประกันสินค้าถือเป็นปัจจัยสำคัญในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน

3. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการซื้อทองคำที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ

ตารางที่ 8 : แสดงผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการซื้อทองคำที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ

กระบวนการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
8.1 วัตถุประสงค์ในการซื้อทองรูปพรรณ คือ เพื่อเป็นเครื่องประดับ	228	57.0
8.2 ประเภทของทองรูปพรรณที่ซื้อ คือ สร้อยคอ	260	65.0
8.3 น้ำหนักทองรูปพรรณที่นิยมซื้อ คือ 1 บาท	163	40.8
8.4 วันที่สะดวกเข้าใช้บริการ คือ ไม่เจาะจงวัน	238	59.5
8.5 ความถี่ในการซื้อทองคำรูปพรรณ คือ มากกว่า 2 ปีต่อครั้ง	259	64.8
8.6 ผู้มีอิทธิพลในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณ คือ ตนเอง	333	83.3
8.7 การชำระเงิน คือ ชำระรูปแบบโอนเงิน	161	40.2
8.8 ประเภทของสินค้าที่ต้องการให้เพิ่มเติม คือ ไม่ต้องการสินค้าใดเพิ่มเติม	359	89.8

จากตารางที่ 8 พบว่า ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการซื้อทองคำของผู้บริโภคในอำเภอลานสัก จำนวน 400 คน พบว่าส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์หลักในการซื้อเพื่อเป็นเครื่องประดับ (ร้อยละ 57.0) โดยประเภทสินค้าที่ได้รับความนิยมสูงสุดคือสร้อยคอ (ร้อยละ 65.0) และนิยมซื้อในน้ำหนัก 1 บาท (ร้อยละ 40.8) ด้านกระบวนการตัดสินใจพบว่า ผู้บริโภคส่วนใหญ่ตัดสินใจซื้อด้วยตนเอง (ร้อยละ 83.3) โดยมักไม่เจาะจงวันในการเข้าใช้บริการ (ร้อยละ 59.5) และมีความถี่ในการซื้อ

ค่อนข้างน้อยคือมากกว่า 2 ปีต่อครั้ง (ร้อยละ 64.8) สำหรับรูปแบบการชำระเงินที่นิยมที่สุดคือการโอนเงิน (ร้อยละ 40.2) และส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้ทางร้านเพิ่มสินค้าประเภทอื่นเพิ่มเติม (ร้อยละ 89.8)

4. ผลการทดสอบสมมติฐาน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย โดยใช้สถิติ T-test สำหรับปัจจัยด้านเพศ และสถิติ One-way ANOVA (F-test) สำหรับปัจจัยอื่น ๆ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีผลดังนี้

สมมติฐานที่ 1: ผู้บริโภคที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกันส่งผลต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณแตกต่างกัน

ตารางที่ 9 : แสดงผลการทดสอบสมมติฐานที่ 1 ผู้บริโภคที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกันส่งผลต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณแตกต่างกัน

ปัจจัยประชากรศาสตร์ (ตัวแปรอิสระ)	ปัจจัย 7Ps ที่แตกต่าง (ตัวแปรตาม)	ค่าเฉลี่ยกลุ่มสูงสุด/ต่ำสุด (M)	สถิติทดสอบ (t-Test/ F-Test)	df	p-value (Sig.)	ผลสรุป
1. เพศ	ผลิตภัณฑ์	หญิง (4.48) > ชาย (4.24)	t = 14.478	398.2	.000*	ยอมรับ
2. อายุ	ราคา	31-40 ปี (4.32) สูงสุด	F = 22.320	5	.000*	ยอมรับ
3. การศึกษา	ช่องทางจำหน่าย	ปริญญาตรี (4.58) สูงสุด	F = 23.650	2	.000*	ยอมรับ
4. อาชีพ	การส่งเสริมการตลาด	พนักงานเอกชน (4.39) สูงสุด	F = 17.890	6	.000*	ยอมรับ

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05*

จากตารางที่ 9 ในส่วนของระดับการศึกษา พบว่าส่งผลต่อปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายแตกต่างกัน โดยผลการทดสอบรายคู่ (Post-hoc Analysis) ด้วยวิธี LSD พบว่า กลุ่มผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี ให้ความสำคัญกับด้านช่องทางการจัดจำหน่ายสูงกว่ากลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าข้อมูลในตัวแปรส่วนประสมการตลาดส่วนใหญ่มีลักษณะเกิดเอฟเฟกต์เพดาน (Ceiling Effect) โดยมีการกระจุกตัวของคะแนนอยู่ที่ระดับสูงสุด (5.00) และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ (0.10 - 0.12) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริโภคทุกกลุ่มให้ความสำคัญกับมาตรฐานของร้านทองในระดับที่สูงมากใกล้เคียงกันในทุกมิติ และจากข้อมูล พบว่าปัจจัยด้านอายุและระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการให้ความสำคัญต่อปัจจัยส่วนประสมการตลาดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธี LSD (Least Significant Difference) ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ของปัจจัยด้านอายุต่อความสำคัญด้านราคา พบว่า กลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุระหว่าง 20-30 ปี ให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านราคาแตกต่างกับกลุ่มอายุ 31-40 ปี, 51-60 ปี และ 60 ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยกลุ่มอายุ 31-40 ปี มีค่าเฉลี่ยความสำคัญสูงสุด (*M*= 4.32) ดังแสดงในตารางที่ 9.1

ตารางที่ 9.1 : การเปรียบเทียบรายคู่ (Post-hoc Analysis) ปัจจัยด้านราคาจำแนกตามอายุ

อายุ	M	< 20 ปี (4.02)	20-30 ปี (4.15)	31-40 ปี (4.32)	41-50 ปี (4.22)	51-60 ปี (4.30)	60 ปีขึ้นไป (4.18)
ต่ำกว่า 20 ปี	4.02	-	0.12	0.14	0.14	0.12	0.13
20-30 ปี	4.15		-	0.35*	0.11	0.26*	0.28*
31-40 ปี	4.32			-	0.06	0.09	0.10
41-50 ปี	4.22				-	0.02	0.02
51-60 ปี	4.30					-	0.08
60 ปีขึ้นไป	4.18						-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05*

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ของปัจจัยด้านระดับการศึกษาต่อความสำคัญด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่า ผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี ให้ความสำคัญต่อด้านช่องทางการจัดจำหน่ายแตกต่างกับกลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และกลุ่มที่สูงกว่าปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยกลุ่มที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีให้ความสำคัญสูงที่สุด (*M*=4.58) ดังแสดงในตารางที่ 9.2

ตารางที่ 9.2 : การเปรียบเทียบรายคู่ (Post-hoc Analysis) ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	M	ต่ำกว่าปริญญาตรี (3.95)	ปริญญาตรี (4.58)	สูงกว่าปริญญาตรี (4.27)
ต่ำกว่าปริญญาตรี	**3.95**	-	**0.25***	**0.11**
ปริญญาตรี	**4.58**		-	**0.37***
สูงกว่าปริญญาตรี	**4.27**			-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05*

สมมติฐานที่ 2: พฤติกรรมของผู้บริโภคที่แตกต่างกันส่งผลต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณแตกต่างกัน

ตารางที่ 10 : แสดงผลการทดสอบสมมติฐานที่ 2 พฤติกรรมของผู้บริโภคที่แตกต่างกันส่งผลต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ในการตัดสินใจซื้อทองคำรูปพรรณแตกต่างกัน

พฤติกรรมผู้บริโภค (ตัวแปรอิสระ)	ปัจจัย 7Ps ที่แตกต่าง (ตัวแปรตาม)	สถิติทดสอบ (F-Test)	df	p-value (Sig.)	ผลสรุป
1. วัตถุประสงค์ในการซื้อ	บุคคล	18.87	5	.000*	ยอมรับ
2. ประเภทที่ซื้อ	ลักษณะทางกายภาพ	21.54	7	.000*	ยอมรับ
3. น้ำหนักที่ซื้อ	กระบวนการ	19.85	5	.000*	ยอมรับ

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05*

จากตารางที่ 10 พบว่า พฤติกรรมของผู้บริโภคที่แตกต่างกันส่งผลต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เช่นเดียวกัน โดยผู้บริโภคที่มีวัตถุประสงค์ในการซื้อแตกต่างกัน จะให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านบุคคลแตกต่างกัน ซึ่งกลุ่มที่ซื้อเพื่อวัตถุประสงค์ในการสะสมหรือเก็บออมมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อพนักงานขายสูงที่สุด ในด้านประเภทของทองรูปพรรณที่ซื้อ พบว่า ส่งผลต่อปัจจัยด้านการสร้างและการนำเสนอลักษณะทางกายภาพแตกต่างกัน โดยกลุ่มที่เลือกซื้อสร้อยข้อมือให้ความสำคัญกับบรรยากาศและการตกแต่งร้านโดดเด่นกว่ากลุ่มอื่น และสุดท้ายในด้านน้ำหนักทองรูปพรรณที่ซื้อ พบว่า ส่งผลต่อปัจจัยด้านกระบวนการให้บริการแตกต่างกัน โดยกลุ่มที่นิยมซื้อทองน้ำหนัก 1 บาท ให้ความสำคัญกับขั้นตอนการให้บริการและเอกสารการซื้อขายมากที่สุด

สรุปและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ช่วงอายุ 31-40 ปี มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ประกอบอาชีพค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัว และมีงบประมาณการซื้อต่อครั้งเฉลี่ยที่ 30,001-50,000 บาท ผู้บริโภคกลุ่มนี้มีพฤติกรรมหลักคือการซื้อทองรูปพรรณเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับ โดยเฉพาะสร้อยคอในน้ำหนัก 1 บาท ซึ่งมักเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองแบบไม่เจาะจงวันเข้าใช้บริการ และนิยมชำระเงิน ผ่านการโอนเงิน ในส่วนของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ผู้บริโภคให้ความสำคัญในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเฉพาะการแสดงราคาขายประจำวันที่ชัดเจน ความสะดวกของเวลาเปิด-ปิดร้าน ความซื่อสัตย์สุภาพของพนักงาน การมีเอกสารการซื้อขายที่เป็นทางการ และความหลากหลายของรูปแบบสินค้าที่มีมาตรฐานน้ำหนักตรงตามเกณฑ์ นอกจากนี้ ปัจจัยด้านการตกแต่งร้านที่สวยงาม การมีพื้นที่รองรับที่ไม่แออัด และการจัดโปรโมชันแจกของชำร่วยหรือส่วนลดตามเทศกาลสำคัญ ยังเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจซื้อในพื้นที่ดังกล่าว

2. ผลการทดสอบสมมติฐาน

การทดสอบสมมติฐานที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า ลักษณะประชากรศาสตร์และพฤติกรรมการซื้อที่แตกต่างกันส่งผลต่อการให้ความสำคัญกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ในด้านประชากรศาสตร์ เพศหญิงให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์สูงกว่าเพศชาย กลุ่มอายุ 31-40 ปีเน้นปัจจัยด้านราคา ผู้ที่จบปริญญาตรีให้ความสำคัญกับช่องทางจำหน่าย และพนักงานเอกชนเน้นการส่งเสริมการตลาดเป็นหลัก สำหรับด้านพฤติกรรม พบว่าผู้ที่ซื้อเพื่อสะสมจะเน้นปัจจัยด้านพนักงานขาย กลุ่มที่ซื้อสร้อยข้อมือให้ความสำคัญกับการตกแต่งร้าน และผู้ที่ซื้อทองน้ำหนัก 1 บาท จะเน้นความสำคัญที่กระบวนการและเอกสารการซื้อขาย ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงควรปรับกลยุทธ์การตลาดให้เฉพาะเจาะจงตามกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ตอบสนองผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การอภิปรายผล

เพศหญิงให้ความสำคัญกับด้านผลิตภัณฑ์สูงกว่าเพศชาย เนื่องจากมีการมองทองคำเป็นทั้งเครื่องประดับและสินทรัพย์สะสม (นิอร นาคหมู, 2565) สะท้อนว่าบริบทสังคมอำเภอลานสัก ทองคำไม่ได้เป็นเพียงเครื่องประดับเพื่อความสวยงามเท่านั้น แต่ทำหน้าที่เป็นสินทรัพย์สภาพคล่องภาคครัวเรือน โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิง ซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจหลักในการบริหารความมั่งคั่งของครอบครัวเกษตรกร การให้ความสำคัญกับมาตรฐานทองที่สูง จึงเป็นการลดความเสี่ยงในการแปรสภาพเป็นเงินสด สอดคล้องกับแนวคิดของ Kotler & Keller (2006) ที่อธิบายถึงน้ำหนักความสำคัญของคุณสมบัติผลิตภัณฑ์ (Degree of Importance) ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อในขั้นสุดท้าย

ปัจจัยด้านราคาที่พบค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (*M* = 4.99) และเกิดปรากฏการณ์เอฟเฟกต์เพดาน (Ceiling Effect) สะท้อนโครงสร้างสังคมของอำเภอลานสักที่เป็นสังคมเกษตรกรรม มีรายได้ผันแปรตามฤดูกาล การซื้อทองคำจึงเป็นการตัดสินใจที่มีความเกี่ยวพันสูง (High-involvement) (Zaichkowsky, 1985) ผู้บริโภคจึงเป็นผู้กำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานไว้สูงที่สุด เนื่องจากมองว่า ทองคำเป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่อง (Liquidity) สามารถแปรสภาพเป็นเงินสดได้ง่าย (ฐิติสา ศรีโสวรรณา, 2560) และเพื่อความคุ้มค่าในการบริหารความเสี่ยงช่วงเศรษฐกิจผันผวน (ปูรณ์วริทธิ์ จันทร์ทับทิม และอรรถสุดา เลิศกุลวัฒน์, 2566)

องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยนี้ในบริบทของลานสักคือ ความไว้วางใจในระยะประชิด เนื่องจากในพื้นการวิจัยมีร้านทองเพียง 3 แห่ง การที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับเวลาเปิด-ปิดที่สะดวก สะท้อนถึงวิถีชีวิตที่ต้องบริหารเวลาในการเดินทางจากพื้นที่เกษตรกรรมเข้าสู่ย่านชุมชน การสร้างความพึงพอใจผ่านปัจจัยด้านพนักงานและกระบวนการให้บริการที่น่าเชื่อถือจึงเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเชื่อใจ (Trust) และความภักดีต่อแบรนด์ในระยะยาวสำหรับร้านทองท้องถิ่น (Sirdeshmukh et al., 2002; ฐิติสา ศรีโสวรรณา, 2560)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ประกอบการ (เชิงกลยุทธ์การตลาด 7Ps) มีดังนี้ 1) ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ควรเน้นนำเสนอทองรูปพรรณประเภทสร้อยคอในน้ำหนัก 1 บาท ซึ่งเป็นที่นิยมสูงสุด โดยควรออกแบบลวดลายที่มีความทันสมัยและหลากหลายเพื่อตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายหลักคือเพศหญิงอายุ 31-40 ปี 2) ด้านราคา (Price) ควรคงกลยุทธ์การแสดงราคาขายประจำวันที่ชัดเจนและแจ้งค่ากำเหน็จบนตัวสินค้าโดยตรง เพื่อสร้างความโปร่งใสและช่วยในการตัดสินใจซื้อที่รวดเร็วขึ้น 3) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ผู้ประกอบการในอำเภอลานสักควรพิจารณาปรับเวลาเปิด-ปิดร้านให้ยืดหยุ่นและสะดวกต่อลูกค้าในพื้นที่เป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นปัจจัยอันดับหนึ่งที่ผู้บริโภคให้ความคาดหวัง 4) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดที่เป็นรูปธรรม เช่น การแจกของชำร่วยหรือส่วนลดพิเศษ โดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร (เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่มีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย) เพื่อกระตุ้นกำลังซื้อในช่วงที่ลูกค้ามีสภาพคล่องสูง และ 5) ด้านบุคคล กระบวนการ และลักษณะทางกายภาพ (People, Process, Physical Evidence) ควรให้ความสำคัญกับการออกเอกสารการซื้อขายและใบรับประกันที่เป็นทางการทุกครั้ง และรักษามาตรฐานความซื่อสัตย์สุภาพของพนักงาน เพื่อสร้างความเชื่อใจ (Trust) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของร้านทองท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

ฐิติสา ศรีโสวรรณา. (2560). **ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการซื้อเครื่องประดับทองและจิวเวลรี่**. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิอร นาคหมู. (2565). **ส่วนประสมทางการตลาดบริการและพฤติกรรมการเลือกใช้บริการร้านจำหน่ายทองคำรูปพรรณในจังหวัดพิษณุโลก**. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ปูรณ์วริทธิ์ จันทร์ทับทิม และอรรถสุดา เลิศกุลวัฒน์. (2566). **ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อราคาทองคำในประเทศไทยและต่างประเทศ**. วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ, 13(2), 1-19.

วิรัลยุพา พชรปกรณ์พงศ์. (2566). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อทองรูปพรรณ ผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้บริโภค**. การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชานวัตกรรมทางธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมาคมค้าทองคำ. (ม.ป.ป.). **ประวัติศาสตร์ทองคำ**. สืบค้นจาก https://www.goldtraders.or.th/history

สำนักงานสถิติจังหวัดอุทัยธานี. (2566). **รายงานสถิติจังหวัดอุทัยธานี**. สืบค้นจาก https://uthai.nso.go.th/images/report.stat66.pdf

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2566). **สถิติจำนวนประชากร พื้นที่จังหวัดอุทัยธานี ข้อมูลเดือนพฤศจิกายน 2566**. สืบค้นจาก https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData

สิริยากร เนตรจันทร์. (2567). **ความเป็นสินทรัพย์ปลอดภัยและการเปรียบเทียบบทบาทในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21: กรณีศึกษาทองคำกับบิตคอยน์**.การค้นคว้าอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบัญชีและการบริหารการเงิน, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Kotler, P. & Keller, K. L. (2006). **Marketing Management (12th ed)** , Pearson Prentice Hall.

Sirdeshmukh, D., Singh, J., & Sabol, B. (2002). **Consumer trust, value, and loyalty in relational exchanges**. Journal of Marketing, 66(1), 15-37.

Vigneron, F., & Johnson, L. W. (2004). **Measuring prestige-prestige associations: A review and conceptual framework.** Journal of Brand Management, 12(6), 485-503.

Zaichkowsky, J. L. (1985). **Measuring the involvement construct**. Journal of Consumer Research, 12(3), 341-352.

อิทธิพลของแนวปฏิบัติลีนในโซ่อุปทานต่อความได้เปรียบทางการแข่งขัน: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย

Influences of Lean Supply Chain Practices on Competitive Advantage: Evidence from Thai Manufacturing Industry

อัณณ์ณิชา ธัญญะชัยรัตน์[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์อิทธิพลของแนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีน (LSCM) ทั้ง 3 ด้าน (ผู้จัดส่ง การดำเนินงาน และลูกค้า) ต่อความได้เปรียบทางการแข่งขัน 5 มิติ ได้แก่ ด้านต้นทุน คุณภาพ การส่งมอบ ความยืดหยุ่น และนวัตกรรม ในสถานประกอบการอุตสาหกรรมขนาดกลางและใหญ่ในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และภาคตะวันออก จำนวน 390 ตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นและวิเคราะห์ด้วยสถิติการถดถอยพหุคูณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.90 และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มาจากอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน (ร้อยละ 40) และตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออก (ร้อยละ 55) ผลการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระพบว่าไม่มี Multicollinearity โดยมีค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.408–1.718 สำหรับการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พบว่า ปัจจัยด้านการดำเนินงานมีความสัมพันธ์กับความได้เปรียบทางการแข่งขันในระดับสูง (r = 0.672) ในขณะที่ปัจจัยด้านผู้จัดส่งและด้านลูกค้ามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง ผลการทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณพบว่า แนวปฏิบัติ LSCM ทั้ง 3 ด้านส่งผลเชิงบวกต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยตัวแบบการวิจัยสามารถอธิบายความแปรปรวนของความได้เปรียบทางการแข่งขันได้ร้อยละ 50 R^2 = 0.50) สำหรับอิทธิพลของแต่ละปัจจัย พบว่าปัจจัยด้านการดำเนินงานมีอิทธิพลต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันมากที่สุด (β = 0.412) รองลงมาคือปัจจัยด้านผู้จัดส่ง (β = 0.285) และปัจจัยด้านลูกค้า (β = 0.214) ตามลำดับ สรุปได้ว่าการปรับปรุงกระบวนการภายในโรงงานร่วมกับการสร้างความร่วมมือกับผู้จัดส่งและการตอบสนองต่อลูกค้าอย่างรวดเร็ว เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยยกระดับความได้เปรียบทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมการผลิตไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมไทยควรเร่งสร้างความเป็นเลิศในกระบวนการดำเนินงานภายใน เพื่อเป็นรากฐานสำคัญในการยกระดับความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: *การจัดการโซ่อุปทานแบบลีน, ความได้เปรียบทางการแข่งขัน, อุตสาหกรรมการผลิต*

Abstract

This study analyzes the impact of Lean Supply Chain Management (LSCM) practices—encompassing Supplier, Operations, and Customer factors—on five dimensions of competitive advantage: cost, quality, delivery, flexibility, and innovation. Data were collected from 390 executives in medium and large-scale manufacturing enterprises in Bangkok, its vicinity, and the Eastern Seaboard. Using a questionnaire with a reliability coefficient of 0.90, data were analyzed through descriptive statistics and multiple regression analysis.Results indicate that the majority of respondents were from the automotive

[1] อาจารย์ประจำ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

and parts industry (40%), with 55% located in the Eastern Seaboard. The assessment of independent variables confirmed no multicollinearity issues, with VIF values ranging from 1.408 to 1.718. Correlation analysis showed that the Operations Factor was highly correlated with competitive advantage (r = 0.672), while Supplier and Customer factors exhibited moderate correlations. Multiple regression analysis revealed that all three LSCM dimensions significantly and positively influenced competitive advantage at the 0.01 level. The research model explained 50% of the variance in competitive advantage (R^2= 0.50). Regarding the influence of each factor, the Operations Factor exerted the strongest impact (β = 0.412), followed by the Supplier Factor (β = 0.285) and the Customer Factor (β = 0.214). Consequently, the study concludes that integrating internal process improvements with supplier collaboration and rapid customer responsiveness serves as a vital strategic mechanism for effectively enhancing the competitive advantage of the Thai manufacturing industry. Therefore, Thai manufacturers should prioritize establishing internal operational excellence as a fundamental foundation for enhancing sustainable competitive advantage.

Keywords: *Lean Supply Chain Management, Competitive Advantage, Manufacturing Industry*

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่การแข่งขันทางธุรกิจทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อุตสาหกรรมการผลิตทั่วโลกต้องเผชิญกับแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงของตลาด ความต้องการของลูกค้าที่ซับซ้อน และความผันผวนของห่วงโซ่อุปทานระดับโลก ภาคอุตสาหกรรมการผลิตของประเทศไทยมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศจากภาคการผลิต (GDP from Manufacturing) สูงถึง 714,800 ล้านบาท ในไตรมาสที่ 2 ปี พ.ศ. 2568 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.], 2567) อีกทั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) รายงานว่าในปี พ.ศ. 2568 มีคำขอรับการส่งเสริมการลงทุนรวมมูลค่ากว่า 1.88 ล้านล้านบาท จำนวน 3,370 โครงการ เพิ่มขึ้นร้อยละ 67 จากปีก่อนหน้า (คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน,2568) ท่ามกลางบริบทการแข่งขันที่รุนแรงนี้ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตไทยจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างและรักษาความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Aljumah,El-Refae & Nuseir,2024; Nadeem ,Lodhi& Malik,2025)

แนวคิดการผลิตแบบลีน (Lean Manufacturing) ซึ่งมีต้นกำเนิดจากระบบการผลิตของโตโยต้า (Toyota Production System) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะแนวทางการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นการลดความสูญเปล่า (Waste Elimination) และการสร้างคุณค่า (Value Creation) อย่างต่อเนื่อง (Womack & Jones, 2003; Liker, 2004) และได้นำเสนอแนวคิดการผลิตแบบลีนในหนังสือ The Machine That Changed the World ซึ่งเปลี่ยนแปลงวิธีคิดของอุตสาหกรรมการผลิตทั่วโลก การบูรณาการหลักการลีนเข้ากับการจัดการโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) ก่อให้เกิดแนวคิดการจัดการโซ่อุปทานแบบลีน (Lean Supply Chain Management: LSCM) ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตของการปรับปรุงจากภายในองค์กรไปสู่ตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่ผู้จัดส่งวัตถุดิบจนถึงลูกค้าปลายทาง (Martínez-Jurado & Moyano-Fuentes, 2014)อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิด Lean Manufacturing ของ Womack และ Jones (2003) จะเป็นรากฐานสำคัญในการกำจัดความสูญเปล่าภายในองค์กร แต่การศึกษาร่วมสมัยชี้ให้เห็นว่า หากขอบเขตของลีนจำกัดอยู่เพียงแค่ภายในโรงงาน (Internal Lean) จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาความไม่มีประสิทธิภาพของโซ่อุปทานทั้งหมดได้ (Martinez-Jurado & Moyano-Fuentes, 2014) วิวัฒนาการทางทฤษฎีจึงได้เปลี่ยนผ่านจากมุมมองที่เน้น 'องค์กรเป็นศูนย์กลาง' (Firm-centric) ไปสู่มุมมอง 'เครือข่าย' (Network-centric) ที่เรียกว่า Lean Supply Chain Management (LSCM) ซึ่งเป็นการ

ขยายการลดความสูญเปล่าข้ามขอบเขตองค์กร (Boundary-spanning) โดยเน้นไปที่การบูรณาการโซ่อุปทาน (Supply Chain Integration) เพื่อเชื่อมโยงกระแสคุณค่า (Value Stream) ตั้งแต่ผู้จัดส่งจนถึงลูกค้าปลายทาง การเปลี่ยนผ่านนี้ไม่เพียงแค่เป็นการขยายขอบเขตการทำงาน แต่เป็นการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์จากความพยายามในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเพียงอย่างเดียว ไปสู่การสร้างความร่วมมือเชิงกลยุทธ์เพื่อลดปัญหาความไม่สมมาตรของข้อมูล (Information Asymmetry) และปรากฏการณ์แส้ (Bullwhip Effect) ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในยุคปัจจุบัน

การทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับ LSCM ในบริบทประเทศไทยยังมีจำนวนจำกัด จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า แม้จะมีหลักฐานเชิงวิชาการจำนวนมากที่ยืนยันถึงประสิทธิภาพของการนำแนวคิดแบบลีน (Lean Manufacturing) มาใช้ในการปรับปรุงกระบวนการภายในสถานประกอบการในประเทศไทย แต่การขยายขอบเขตแนวคิดดังกล่าวไปสู่การจัดการโซ่อุปทานแบบลีน (Lean Supply Chain Management: LSCM) ในบริบทของอุตสาหกรรมการผลิตไทยยังคงมีอยู่อย่างจำกัด งานวิจัยส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างการลดความสูญเปล่ากับผลการดำเนินงานในระยะสั้น ทว่ายังขาดการสำรวจเชิงลึกถึงกลไกที่ LSCM จะส่งผลต่อ ความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Competitive Advantage) ในระยะยาวอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ Setthachotsombut (2024) ที่ระบุว่าการยกระดับสู่การจัดการโลจิสติกส์อัจฉริยะ (Smart Logistics) และการบูรณาการข้อมูลระหว่างพันธมิตรในโซ่อุปทานยังเป็นประเด็นที่มีการศึกษาน้อยในวิสาหกิจไทย

แม้การศึกษาวิจัยด้านการผลิตแบบลีน (Lean Manufacturing) ในไทยจะมีอยู่อย่างแพร่หลาย แต่มักจำกัดอยู่เพียงการปรับปรุงกระบวนการภายใน การศึกษาที่ครอบคลุมถึงการจัดการโซ่อุปทานแบบลีน (LSCM) และผลกระทบต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างเป็นระบบในบริบทอุตสาหกรรมไทยยังมีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังขาดหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ชัดถึงน้ำหนักอิทธิพลของแนวปฏิบัติ LSCM แต่ละด้าน (ผู้จัดส่ง การดำเนินงาน และลูกค้า) ต่อความได้เปรียบทางการแข่งขัน งานวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้ประกอบการไทย ดังนั้นงานวิจัยนี้พัฒนากรอบแนวคิดจากงานวิจัย ที่ศึกษาแนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนที่พัฒนากรอบแนวคิดเกี่ยวกับ LSCM และความได้เปรียบในการแข่งขัน ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวปฏิบัติลีนกับผลการดำเนินงานขององค์กรในบริบทที่แตกต่างกัน ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาผลกระทบของแนวปฏิบัติ LSCM ต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันในอุตสาหกรรมการผลิตของประเทศเพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและเป็นแนวทางให้ผู้ประกอบการไทยในการนำแนวปฏิบัติ LSCM มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการนำแนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนในเรื่องของด้านผู้จัดส่ง (Supplier Factor) ด้านการดำเนินงาน (Operations Factor) และด้านลูกค้า (Customer Factor) มาใช้ในในสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตขนาดกลางและใหญ่ในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และภาคตะวันออก (Eastern Seaboard)

2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของแนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนที่มีต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันใน 5 มิติ ได้แก่ ด้านต้นทุน ด้านคุณภาพ ด้านการส่งมอบ ด้านความยืดหยุ่น และด้านนวัตกรรม ของสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตขนาดกลางและใหญ่ในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และภาคตะวันออก (Eastern Seaboard)

สมมุติฐานของการวิจัย

1. แนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนด้านผู้จัดส่ง (Supplier Factor) มีผลเชิงบวกต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย

2. แนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนด้านการดำเนินงาน (Operations Factor) มีผลเชิงบวกต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย

3. แนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนด้านลูกค้า (Customer Factor) มีผลเชิงบวกต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ศึกษาแนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีน (LSCM Practices) ใน 3 มิติ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้จัดส่ง (Supplier Factor) ปัจจัยด้านการดำเนินงาน (Operations Factor) และปัจจัยด้านลูกค้า (Customer Factor) ตัวแปรตามได้แก่ ความได้เปรียบทางการแข่งขัน 5 ด้าน (ด้านต้นทุน ด้านคุณภาพ ด้านการส่งมอบ ด้านความยืดหยุ่น และด้านนวัตกรรม) ในอุตสาหกรรมการผลิตของประเทศไทย

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารและผู้จัดการโซ่อุปทานในสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตขนาดกลางและใหญ่ในประเทศไทย การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตร Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 385 คน (กัลยา วานิชย์บัญชา,2559) และผู้วิจัยได้เก็บตัวอย่างได้จำนวน 390 ตัวอย่าง

ขอบเขตด้านพื้นที่

นิคมอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และภาคตะวันออก (Eastern Seaboard)

ขอบเขตด้านเวลา

การเก็บข้อมูลดำเนินการผ่านแบบสอบถามออนไลน์ในช่วง พฤศจิกายน 2568-กุมภาพันธ์ 2569

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัยนี้พัฒนาขึ้นจากทฤษฎีฐานทรัพยากร (Resource-Based View: RBV) ของ Barney (1991) ซึ่งอธิบายว่าองค์กรสามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ยั่งยืนได้จากทรัพยากรและความสามารถที่มีคุณค่า หายาก เลียนแบบได้ยาก และไม่สามารถทดแทนได้ ในบริบทของการวิจัยนี้ แนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนถือเป็นความสามารถเชิงกลยุทธ์ขององค์กรที่สามารถนำไปสู่ความได้เปรียบทางการแข่งขัน นอกจากนี้ยังใช้มุมมองเชิงปฏิบัติ (Practice-Based View: PBV) ในการอธิบายว่าแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการโซ่อุปทานสามารถส่งผลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรได้ ดังที่ Li, Ragu-Nathan, Ragu-Nathan, & Rao (2006) ได้ศึกษาไว้ จากการทบทวนวรรณกรรมโดยเฉพาะงานวิจัยของ El Ali (2025) และ Li et al. (2006) ผู้วิจัยได้พัฒนากรอบแนวคิดของการวิจัยดังนี้

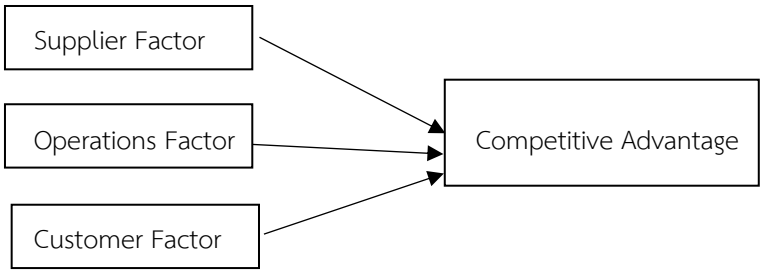

ภาพที่ 1 กรอบความคิดวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย แนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีน 3 มิติ ได้แก่ (1) ด้านผู้จัดส่ง (Supplier Factor) ครอบคลุมการจัดส่งแบบ JIT การแบ่งปันข้อมูล และความร่วมมือในการปรับปรุงคุณภาพ (2) ด้านการดำเนินงาน (Operations Factor) ครอบคลุมการลดความสูญเปล่า Kaizen การจัดการสินค้าคงคลัง และการผลิตแบบดึง (Pull System) (3) ด้านลูกค้า (Customer Factor) ครอบคลุมความสัมพันธ์กับลูกค้า การตอบสนองต่อความต้องการและความพึงพอใจลูกค้า

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ ความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Competitive Advantage) ประกอบด้วย 5 มิติ ได้แก่ ด้านต้นทุน (Cost) ด้านคุณภาพ (Quality) ด้านการส่งมอบ (Delivery) ด้านความยืดหยุ่น (Flexibility) และด้านนวัตกรรม (Innovation)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ผู้บริหารและผู้จัดการโซ่อุปทานในสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตขนาดกลางและใหญ่ในนิคมอุตสาหกรรมเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และภาคตะวันออก (Eastern Seaboard) กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ราย ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งตามประเภทอุตสาหกรรมโดยจำแนกชั้นตามประเภทอุตสาหกรรม (Industry Type) เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีความเป็นตัวแทนของแต่ละอุตสาหกรรมอย่างเหมาะสมและลดความคลาดเคลื่อนในการศึกษาขนาดตัวอย่าง 400 ตัวอย่าง ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : สัดส่วนและจำนวนกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม

ประเภทอุตสาหกรรม	สัดส่วนในประชากร (%)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)
อุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน	40%	160
อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้า	25%	100
อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม	20%	80
อื่นๆ (เช่น เคมีภัณฑ์, พลาสติก)	15%	60

ที่มา: ผู้วิจัย (2569)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและองค์กร ส่วนที่ 2 แนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนด้านผู้จัดส่ง ด้านการดำเนินงาน และด้านลูกค้า ส่วนที่ 3 ความได้เปรียบทางการแข่งขัน และส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยส่วนที่ 2-3 ใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ท 5 ระดับ (5-Point Likert Scale) ตั้งแต่ 1 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ถึง 5 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง พัฒนาจากมาตรวัดของ Moyano-Fuentes, Bruque-Cámara, & Maqueira-Marín (2019) และ Li et al. (2006)

3. ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง Index of item-Objective Congruence (IOC) ได้ค่าระหว่าง 0.67-1.00 อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) จำนวน 30 คนเพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ตรวจสอบด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) โดยกำหนดเกณฑ์ ≥ 0.70 (กัลยา วานิชย์บัญชา,2559) และได้ค่า 0.90 ซึ่งอยู่ในระดับสูง แสดงว่าเครื่องมือมีความน่าเชื่อถือและนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เลือกการใช้แบบสอบถาม (Questionaire) และนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการการวิเคราะห์ข้อมูล2 ระดับ ได้แก่ (1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ประกอบด้วย ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย เพื่ออธิบายลักษณะของข้อมูล (2) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ การวิเคราะห์ทางสถิติ โดยการใช้เครื่องมือในการวัดที่ทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ (Hypothesis Testing) ในการยืนยันในสิ่งที่ผู้วิจัยตั้งข้อสมมิตฐานขึ้นมาว่าถูกต้องหรือไม่ ซึ่งจะให้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะประชากรศาสตร์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางประชากรศาสตร์ พบว่ามีตำแหน่งงาน (Position)ระดับบริหารและจัดการ ผู้จัดการฝ่ายโซ่อุปทาน/โลจิสติกส์: 45% (175 คน) ผู้จัดการฝ่ายผลิต/ปฏิบัติการ: 30% (117 คน) ผู้บริหารระดับสูง (Director/VP): 15% (59 คน) และหัวหน้าส่วนงานที่เกี่ยวข้อง: 10% (39 คน) ในส่วนของประเภทอุตสาหกรรม (Industry Type) อุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน: 40% (156 คน) อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้า: 25% (97 คน) อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม: 20% (78 คน) และ อุตสาหกรรมอื่นๆ (เช่น เคมีภัณฑ์, พลาสติก): 15% (59 คน) และในส่วนของพื้นที่ประกอบไปด้วย ภาคตะวันออก (Eastern Seaboard): 55% (214 คน) ภาคกลางและปริมณฑล: 35% (137 คน) และพื้นที่อื่นๆ10% (39 คน)

2. ค่าสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

ตารางที่ 2 : ค่าสถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปร	Mean	S.D.	Skewness	Kurtosis
ปัจจัยด้านผู้จัดส่ง	4.02	0.68	-0.32	0.15
ปัจจัยด้านการดำเนินงาน	4.15	0.62	-0.45	0.28
ปัจจัยด้านลูกค้า	3.98	0.71	-0.28	0.12
ความได้เปรียบทางการแข่งขัน	4.10	0.65	-0.38	0.21

3. การวิเคราะห์ตัวแปรอิสระแต่ละตัวต้องไม่มีความสัมพันธ์กัน (Multicollinearity)

ตารางที่ 3 : แสดงการวิเคราะห์ตัวแปรอิสระแต่ละตัวต้องไม่มีความสัมพันธ์กัน

ตัวแปร	VIF	ความหมาย
1.1 ปัจจัยด้านผู้จัดส่ง (Supplier Factor)	1.529	ไม่มีปัญหา Multicollinearity
1.2 ปัจจัยด้านการดำเนินงาน (Operations Factor)	1.718	ไม่มีปัญหา Multicollinearity
1.3 ปัจจัยด้านลูกค้า (Customer Factor)	1.408	ไม่มีปัญหา Multicollinearity

จากตารางที่ 3 พบว่าค่าVariance Inflation Factor (VIF) มีค่าน้อยกว่า 5 ทุกตัว ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าตัวแปรอิสระทุกตัวไม่มีระดับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เป็นตัวแปรทีอิสระต่อกัน ซึ่งถือว่าระดับความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระทุกตัวไม่ก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity

4. การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis)

ตารางที่ 4 : แสดงการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis)

ตัวแปรอิสระ	ความได้เปรียบทางการแข่งขัน	ระดับความสัมพันธ์
ปัจจัยด้านผู้จัดส่ง (Supplier Factor)	0.584*	ปานกลาง-สูง
ปัจจัยด้านการดำเนินงาน(Operations Factor)	0.672*	สูง
ปัจจัยด้านลูกค้า (Customer Factor)	0.515*	ปานกลาง

จากตารางที่ 4 พบว่าค่าด้านการดำเนินงาน (r = 0.672) ถือว่ามีความสัมพันธ์กับความได้เปรียบทางการแข่งขันในระดับสูง รองลงมาคือด้านผู้จัดส่ง (r = 0.584) ถือว่ามีความสัมพันธ์ในระดับ ปานกลาง และปัจจัยด้านลูกค้า (r = 0.515) ถือว่ามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง

5. การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ (Multiple Regression)

ตารางที่ 5 : ผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ (Multiple Regression)

ตัวแปร	Unstandardized (*b*)	S.E.	Standardized (Beta)	Sig.
ค่าคงที่	1.125	0.245	-	.000*
ปัจจัยด้านผู้จัดส่ง	0.312	0.054	0.285	.000*
ปัจจัยด้านการดำเนินงาน	0.458	0.062	0.412	.000*
ปัจจัยด้านลูกค้า	0.245	0.058	0.214	.000*

$R=0.707$, $R^2=0.500$,Adjusted ,$R^2= 0.496$, F-value = 128.32 ($p < .001$)

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณพบว่า ตัวแบบการวิจัยมีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการพยากรณ์ โดยค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ R^2 เท่ากับ 0.50 หมายความว่าปัจจัยด้านแนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนทั้ง 3 ด้าน สามารถอธิบายความแปรปรวนของความได้เปรียบทางการแข่งขันในอุตสาหกรรมการผลิตได้ร้อยละ 50.0 ($F = 128.32$, $p < .001$) พบว่าปัจจัยการจัดการโซ่อุปทานแบบลีนทั้ง 3 ด้าน ส่งผลเชิงบวก ต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (Sig. < 0.01) โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) ปัจจัยด้านการดำเนินงาน (มีอิทธิพลมากที่สุด (β =0.412) สะท้อนว่าการปรับปรุงกระบวนการภายในโรงงานเป็นกุญแจสำคัญหลักในการสร้างความได้เปรียบปัจจัยด้านผู้จัดส่งมีอิทธิพลรองลงมา (β =0.285) แสดงให้เห็นว่าความร่วมมือกับต้นน้ำช่วยยกระดับศักยภาพทางการแข่งขันได้ปัจจัยด้านลูกค้ามีอิทธิพลลำดับสุดท้าย (β =0.214) แต่ยังคงส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญ

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์อิทธิพลของแนวปฏิบัติการจัดการโซ่อุปทานแบบลีน (LSCM Practices) ต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย (n=390) สามารถสรุปผลตามสมมติฐานได้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านผู้จัดส่ง (Supplier Factor) ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานที่ 1 โดยพบว่าปัจจัยด้านผู้จัดส่งส่งผลเชิงบวกต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (beta = 0.285, p < .01) สะท้อนว่าความร่วมมือกับผู้จัดส่งในลักษณะพันธมิตรและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ช่วยให้อุตสาหกรรมการผลิตในเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออกและภาคกลาง และพื้นที่อื่นๆ สามารถบริหารจัดการวัตถุดิบได้ตามระบบ Just-in-Time ซึ่งลดต้นทุนการถือครองสินค้าคงคลังและเพิ่มความเร็วในการส่งมอบ สอดคล้องกับงานวิจัย Sahoo and Vijayvargy (2021) ที่ศึกษาอุตสาหกรรมการผลิตและพบว่าความสัมพันธ์เชิงกลยุทธ์กับคู่ค้าช่วยเพิ่มความยืดหยุ่น (Resilience) และประสิทธิภาพในห่วงโซ่อุปทาน นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับการศึกษาของ นันทิยา ด่วนมูดา และคณะ (2565) ที่ระบุว่าการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้จัดส่งในเขตระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ช่วยลดความเสี่ยงจากการขาดแคลนวัตถุดิบและเพิ่มขีดความสามารถในการส่งมอบสินค้า

2. ปัจจัยด้านการดำเนินงาน (Operations Factor) ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานที่ 2 และพบว่าปัจจัยด้านการดำเนินงาน (Operations Factor) มีอิทธิพลต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันสูงที่สุด ด้วยค่าอิทธิพลมาตรฐาน (beta = 0.412) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแนวปฏิบัติลีนในมิตินี้เป็นกลไกหลักที่ขับเคลื่อนความได้เปรียบด้าน ต้นทุน (Cost) และ คุณภาพ (Quality) มากที่สุด เนื่องจากเป็นการเน้นกระบวนการภายในที่มุ่งเน้นการลดความสูญเปล่า (Waste Elimination) และการผลิตแบบดึง (Pull System) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มมาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น นอกจากนี้ ปัจจัยด้านผู้จัดส่งและปัจจัยด้านลูกค้ายังมีส่วนช่วยเสริมสร้างความได้เปรียบในมิติของ การส่งมอบ (Delivery), ความยืดหยุ่น (Flexibility)และ นวัตกรรม (Innovation) ผ่านการ บูรณาการข้อมูลและการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดที่รวดเร็วขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Tortorella et al. (2021) ที่พบว่าในบริบทของอุตสาหกรรม 4.0 การจัดการกระบวนการแบบลีนภายในองค์กรยังคงเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในการลดต้นทุนและเพิ่มคุณภาพ และยัง สอดคล้องกับการศึกษาของ พิพัฒน์ พลอยสุข (2567) ที่ทำการวิจัยในกลุ่มอุตสาหกรรมยานยนต์ไทย พบว่าการประยุกต์ใช้เครื่องมือลีนในสายการผลิตส่งผลต่อความได้เปรียบด้านต้นทุนและนวัตกรรมกระบวนการอย่างมีนัยสำคัญที่สุด ในส่วนของผ่านมุมมองทฤษฎีฐานทรัพยากร (Resource-Based View: RBV) ของ Barney (1991) ซึ่งระบุว่าองค์กรจะสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ยั่งยืนได้จากทรัพยากรที่มีคุณค่า หายาก และเลียนแบบได้ยาก ในบริบทนี้ 'ปัจจัยด้านการดำเนินงาน' คือทรัพยากรภายในองค์กรที่จับต้องได้ยาก แต่เป็นกระบวนการที่สะสมความเชี่ยวชาญ (Tacit Knowledge) ของบุคลากรไว้ หากคู่แข่งต้องการลอกเลียนแบบแนวปฏิบัติลีนภายในโรงงาน จำเป็นต้องใช้เวลาและความพยายามในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรสูงมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด PBV ที่มองว่าแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ในการจัดการโซ่อุปทาน เปรียบเสมือนสินทรัพย์ทางปัญญาที่แข็งแกร่งที่สุดในการสร้างความแตกต่างจากคู่แข่งในตลาด

3. ปัจจัยด้านลูกค้า (Customer Factor)ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานที่ 3 โดยปัจจัยด้านลูกค้าส่งผลเชิงบวกต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (beta = 0.214, p < .01) แม้จะมีน้ำหนักอิทธิพลน้อยกว่าปัจจัยอื่น แต่การตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าที่รวดเร็วและการจัดการคำสั่งซื้อที่มีประสิทธิภาพ ยังคงเป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างนวัตกรรมและความยืดหยุ่นในการตอบโจทย์ตลาดที่มีการเปลี่ยนแปลงสูง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุรินทร์ รอดเพชร (2566) ที่พบว่าการจัดการโซ่อุปทานที่เน้นการตอบสนองลูกค้า (Customer Responsiveness) ช่วยยกระดับความได้เปรียบทางการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและใหญ่ในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ในส่วนของบริบทอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย จากผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยด้านการดำเนินงาน (Operations Factor) มีอิทธิพลต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันสูงที่สุด (beta = 0.412) เมื่อเทียบกับปัจจัยด้านลูกค้า (beta = 0.214) สามารถอธิบายได้ผ่านบริบทเฉพาะของอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย โดยเฉพาะอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างหลักของงานวิจัยนี้ (ร้อยละ 40) ธรรมชาติของอุตสาหกรรมยานยนต์ในไทยมักมีการผสมผสานระหว่างระบบการผลิตแบบผลัก (Push System) ในแง่ของการพยากรณ์ความต้องการและการวางแผนกำลังผลิตระยะยาว เพื่อให้เกิดการประหยัดต่อขนาด (Economies of Scale) และระบบการผลิตแบบดึง (Pull System) ภายในโรงงานผ่านแนวคิด Lean (Internal Lean) เพื่อลดความสูญเปล่าในกระบวนการผลิต ด้วยเหตุนี้ ปัจจัยด้านการดำเนินงาน จึงกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญที่สุด (Operational Backbone) ที่ผู้ประกอบการไทยต้องสร้างให้แข็งแกร่งก่อนจะขยายไปสู่การตอบสนองความต้องการลูกค้า (Customer Factor) ในบริบทดังกล่าว ความได้เปรียบทางการแข่งขันไม่ได้เกิดขึ้นจากการตอบสนองต่อลูกค้าเพียงอย่างเดียว แต่เกิดขึ้นจากประสิทธิภาพการผลิต (Operational Excellence) ที่สามารถควบคุมคุณภาพและต้นทุนได้อย่างเบ็ดเสร็จภายใต้ข้อจำกัดของโซ่อุปทานที่ซับซ้อน ดังนั้น แม้ปัจจัยด้านลูกค้าจะเป็นสิ่งสำคัญ แต่การมี ฐานปฏิบัติการที่เข้มแข็ง(Operations Factor) จึงถือเป็นจุดชี้ขาด (Decisive Factor) ในการสร้างความได้เปรียบมากกว่าในบริบทปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ (Managerial Implications)

จากผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยด้านการดำเนินงาน (Operations) มีอิทธิพลสูงสุด ผู้บริหารและผู้จัดการโซ่อุปทานควรดำเนินการดังนี้:

1.1 การเสริมสร้างความเป็นเลิศเชิงปฏิบัติการด้วยเครื่องมือสนับสนุนทางเทคโนโลยี (Operational Excellence through Technological Support) เนื่องจากผลการวิจัยชี้ชัดว่า "ปัจจัยด้านการดำเนินงาน" เป็นหัวใจสำคัญที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อความได้เปรียบทางการแข่งขัน ผู้บริหารควรเน้นการสร้างรากฐานกระบวนการลีน (Lean Foundation) ให้แข็งแกร่งผ่านการจัดการความสูญเปล่า (Waste Elimination) และการสร้างมาตรฐานการทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับแรก ทั้งนี้ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาประยุกต์ใช้ ควรดำเนินการในลักษณะของ "เครื่องมือสนับสนุน" (Enabler) เพื่อเพิ่มทัศนวิสัยในการมองเห็นความสูญเปล่า (Waste Visibility) และความแม่นยำในการตัดสินใจ เช่น การใช้ระบบจัดเก็บข้อมูลแบบ Real-time เพื่อวิเคราะห์จุดคอขวดในสายการผลิต ทั้งนี้ เพื่อให้มั่นใจว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้จะเป็นไปเพื่อเสริมศักยภาพของระบบลีนเดิมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มากกว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้โดยขาดความเชื่อมโยงกับกระบวนการทำงานจริง

1.2 การสร้างระบบนิเวศร่วมกับผู้จัดส่ง (Supplier Ecosystem): ผลวิจัยชี้ว่าปัจจัยด้านผู้จัดส่งสำคัญเป็นอันดับสอง ธุรกิจควรเปลี่ยนจากการซื้อขายแบบรายครั้ง เป็นการเชื่อมโยงข้อมูลผ่านระบบ Cloud Supply Chain เพื่อให้ผู้จัดส่งสามารถพยากรณ์ความต้องการวัตถุดิบได้ล่วงหน้า สอดคล้องกับระบบ Just-in-Time

1.3 การใช้ข้อมูลลูกค้าเพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรม (Customer-Centric Innovation): แม้ปัจจัยด้านลูกค้าจะมีอิทธิพลรองลงมา แต่เป็นกุญแจสำคัญด้านความยืดหยุ่น ธุรกิจควรนำ Data Analytics มาวิเคราะห์แนวโน้มความต้องการเพื่อนำมาปรับกระบวนการผลิต (Mass Customization) ให้รวดเร็วทันต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดโลก

1.4 การนำแนวคิดลีนไปใช้ในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ผู้วิจัยเสนอให้ผู้ประกอบการมุ่งเน้นการสร้างความเป็นเลิศเชิงปฏิบัติการโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยเริ่มต้นจากการใช้หลัก 5ส และ Visual Management เพื่อจัดระเบียบสถานที่ทำงานและตรวจจับความสูญเปล่าด้วยสายตาแทนการลงทุนในเทคโนโลยีราคาสูง สนับสนุนให้พนักงานหน้างานร่วมกันทำ Micro-Kaizen เพื่อปรับปรุงงานประจำวันให้ดีขึ้นโดยไม่มี

ต้นทุนเพิ่ม พร้อมทั้งเน้นการสื่อสารเชิงรุกเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้จัดส่งและรับฟังเสียงตอบรับจากลูกค้าโดยตรง ซึ่งกลยุทธ์การปรับเปลี่ยนเชิงพฤติกรรมนี้เป็นแนวทางที่คุ้มค่าและสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้อย่างยั่งยืนสำหรับธุรกิจ SMEs

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต (Future Research)

2.1 การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างอุตสาหกรรม (Comparative Study): ควรมีการเปรียบเทียบระหว่างอุตสาหกรรมดั้งเดิม กับอุตสาหกรรมเป้าหมายใหม่ (New S-Curve) เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้า (EV) หรือเครื่องมือแพทย์ เพื่อดูว่าแนวปฏิบัติลีนมีความแตกต่างกันอย่างไรในเชิงโครงสร้าง

2.2 บทบาทของเทคโนโลยีอุบัติใหม่ (Emerging Technologies): ควรศึกษาตัวแปรส่งผ่าน (Mediator) หรือตัวแปรปรับ (Moderator) เช่น ความพร้อมทางดิจิทัล (Digital Readiness) หรือการใช้ Generative AI ในการตัดสินใจวางแผนโซ่อุปทาน ว่าช่วยขยายผลของระบบลีนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพียงใด

2.3 การศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research): ควรมีการวิจัยเชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) ในเขตพื้นที่ Eastern Seaboard เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practices) ขององค์กรที่ประสบความสำเร็จในการรวมระบบลีนเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

กัลยา วานิชย์บัญชา. (2559). การวิเคราะห์สถิติ: สถิติสำหรับการบริหารและวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 16). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. (2568). รายงานสถานการณ์การส่งเสริมการลงทุนปี 2568. https://www.boi.go.th/upload/content/investmentsituation3mths_2025.pdf

นันทิยา ด่วนมูดา และคณะ. (2565). การจัดการโซ่อุปทานแบบลีนที่มีผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของอุตสาหกรรมในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก. วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ, 11(1), 45-62.

พิพัฒน์ พลอยสุข. (2567). แนวปฏิบัติการผลิตแบบลีนและความได้เปรียบทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมยานยนต์ในประเทศไทย. วารสารการจัดการสมัยใหม่, 22(1), 12-30.

สุรินทร์ รอดเพชร. (2566). การจัดการโซ่อุปทานที่เน้นการตอบสนองลูกค้าและความได้เปรียบทางการแข่งขันของวิสาหกิจในประเทศไทย. วารสารการจัดการและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 8(1), 123-140.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (2567). รายงานภาวะเศรษฐกิจไทยไตรมาสที่สองปี 2568. https://www.nesdc.go.th/wordpress/wp-content/uploads/2025/08/รายงานภาวะเศรษฐกิจไทย-ไตรมาส-2-68-รวมเล่ม-18082568-Final.pdf

Aljumah, A. I., El-Refae, G. A., & Nuseir, M. T. (2024). The lean management practices impact on the competitive advantage and business performance. International Journal of Economics and Business Research, 28(6). https://doi.org/10.1504/IJEBR.2024.10066714

Barney, J. (1991). **Firm resources and sustained competitive advantage**. Journal of Management, 17(1), 99–120. https://doi.org/10.1177/014920639101700108

El Ali, A. (2025). Digital twin and lean supply chain integration: **A framework for enhancing competitive advantage in manufacturing**. International Journal of Operations & Production Management, 45(2), 210–235. https://doi.org/10.1108/IJOPM-01-2025-0042

Li, S., Ragu-Nathan, B., Ragu-Nathan, T. S., & Rao, S. (2006). **The impact of supply chain management**

practices on competitive advantage and organizational performance. Omega, 34(2), 107-124

Liker, J. K. (2004). **The Toyota way: 14 management principles from the world's greatest manufacturer**. McGraw-Hill

Martinez-Jurado, P. J., & Moyano-Fuentes, J. (2014). **Lean management, supply chain management and sustainability: A literature review**. Journal of Cleaner Production, 85, 134-150. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.06.002

Moyano-Fuentes, J., Bruque-Cámara, S., & Maqueira-Marín, J. M. (2019). **Development and validation of a lean supply chain management measures bundle**. International Journal of Production Research, 57(20), 6240–6258. https://doi.org/10.1080/00207543.2019.1566657

Nadeem, M. S., Lodhi, R. N., & Malik, Z. (2025). Evaluation of impact of lean management practices on dairy business performance. International Journal of Lean Six Sigma, 16(3), 561–585. https://doi.org/10.1108/IJLSS-04-2023-0068

Sahoo, S., & Vijayvargy, L. (2021). **Lean supply chain management practices and operational performance: Evidence from manufacturing companies**. The TQM Journal, 33(7), 123-145. https://doi.org/10.1108/TQM-03-2021-0085

Setthachotsombut, N. (2024). **Digital transformation in supply chain management: Evidence from Thai manufacturing sector.** Journal of Business and Industrial Marketing, 39(4), 112–128. https://doi.org/10.1108/JBIM-01-2024-0015

Tortorella, G. L., et al. (2021). **Lean supply chain management and Industry 4.0: An exploratory study**. International Journal of Production Research, 59(1), 1-20. https://doi.org/10.1080/00207543.2021.1891582

Womack, J. P., & Jones, D. T. (2003). **Lean thinking: Banish waste and create wealth in your corporation**. Free Press

กลยุทธ์การตลาดแบบแตกต่างสำหรับไข่ไก่ออร์แกนิก: มุมมองจากส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) และการแบ่งกลุ่มผู้บริโภคในตลาดอาหารยั่งยืน

Differentiated Marketing Strategies for Organic Eggs: Insights from 7Ps and Consumer Segmentation in Sustainable Food Markets

ศิรภัสสร เลาะเงิน[1]
กัญญาภัค แจ่มใส[1]
ภัทรลิตา ก่อกอง[1]
พิมพ์ญาดา พิมพล[1]
รตา พิลาสชวนพิศ[1]
นิโลบล ภัทโรภาส[2]
ธฤตพน อู่สวัสดิ์[3]
จำเริญ เที่ยงธรรม[4]
เสาวนิตย์ เลขวัต[5]*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ระหว่างกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ของไข่ไก่ออร์แกนิก และพัฒนาแนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดแบบแยกกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมสำหรับการรักษาและขยายฐานลูกค้า โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณเชิงสำรวจนำร่อง เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน แบ่งเป็นกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่กลุ่มละ 10 คน และวิเคราะห์ความแตกต่างด้วยสถิติ independent samples t-test ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติใน 4 ปัจจัย ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ($p = 0.019$) ด้านราคา ($p = 0.012$) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ($p = 0.031$) และด้านบุคลากร ($p = 0.001$) ขณะที่ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด กระบวนการทำงาน และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพไม่แสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มลูกค้าเดิมให้ความสำคัญกับคุณภาพผลิตภัณฑ์และความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในระดับสูงกว่า ในขณะที่กลุ่มลูกค้าใหม่มีอุปสรรคหลักจากการขาดความรู้เกี่ยวกับสินค้าและการเข้าถึงช่องทางจัดจำหน่าย

ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดแบบแยกกลุ่มเป้าหมาย โดยเน้นการรักษาคุณภาพและความสัมพันธ์เชิงลึกสำหรับลูกค้าเดิม และการสร้างการรับรู้คุณค่าพร้อมลดอุปสรรคการซื้อครั้งแรกสำหรับลูกค้าใหม่ ผลการศึกษาสนับสนุนการพัฒนาระบบอาหารที่ยั่งยืนและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไข่ไก่

[1] นิสิตหลักสูตรศาสตร์แห่งแผ่นดินเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน วิทยาลัยบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10900
[2] อาจารย์ประจำสำนักพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กรุงเทพมหานคร 10900
[3] อาจารย์ประจำวิทยาลัยบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10900
[4] ผู้ทรงคุณวุฒิประจำวิทยาลัยบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10900
[5]* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10900
*Correspondence: saowanit.l@ku.th

ออร์แกนิกรายย่อยในประเทศไทย ทั้งนี้ ข้อค้นพบควรตีความในฐานะแนวทางเบื้องต้นที่ต้องการการยืนยันด้วยการวิจัยที่มีขนาดตัวอย่างที่เข้มแข็งขึ้นในการศึกษาครั้งต่อไป

คำสำคัญ: *การรับรู้ของผู้บริโภค ไข่ไก่ออร์แกนิก พฤติกรรมการตัดสินใจซื้อ อาหารยั่งยืน กลยุทธ์การตลาด 7P*

Abstract

This study aimed to compare differences in the 7Ps marketing mix factors between existing and prospective customers of organic eggs, and to develop segment-differentiated marketing strategies appropriate for customer retention and acquisition. A quantitative pilot survey research design was employed, with data collected from 20 purposively selected participants—10 existing customers and 10 prospective customers. Group differences were analyzed using independent samples t-tests at a significance level of 0.05.

The results revealed statistically significant differences between the two groups in four of the seven factors: product ($p = 0.019$), price ($p = 0.012$), place ($p = 0.031$), and people ($p = 0.001$). No significant differences were found in promotion, process, or physical evidence. Existing customers placed considerably greater importance on product quality and personal relationships, while prospective customers were primarily hindered by limited product knowledge and insufficient access to distribution channels.

These findings led to the development of segment-differentiated marketing strategies, emphasizing quality consistency and in-depth relationship-building for existing customers, and focusing on value perception creation and first-purchase barrier reduction for prospective customers. The study contributes to sustainable food system development and supports the competitive capacity of small-scale organic egg producers in Thailand. Nevertheless, the findings should be interpreted as preliminary insights requiring further confirmation through research employing larger and more robust sample sizes in future studies.

Keywords: *Consumer awareness, Organic eggs, Purchase decision behavior, Sustainable food systems, 7Ps marketing strategy*

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ระบบอาหารโลกกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านความมั่นคงทางอาหาร ความปลอดภัย และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลให้แนวคิด "ระบบอาหารที่ยั่งยืน" (sustainable food systems) กลายเป็นประเด็นสำคัญในเวทีวิชาการและนโยบายระดับสากล โดยเฉพาะภายใต้กรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่มุ่งเน้นการบรรลุความมั่นคงทางอาหาร (SDG 2) การมีสุขภาวะที่ดี (SDG 3) และการส่งเสริมรูปแบบการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน (SDG 12) (United Nations, 2015) กระแสดังกล่าวส่งผลให้ผู้บริโภคทั่วโลก รวมถึงผู้บริโภคในประเทศไทยซึ่งเป็นตลาดเกิดใหม่ที่มีพลวัตการเติบโตอย่างชัดเจน หันมาให้ความสำคัญกับแหล่งที่มาของอาหาร คุณภาพทางโภชนาการ และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

ภายใต้บริบทนี้ ผลิตภัณฑ์อาหารออร์แกนิกได้กลายเป็นหนึ่งในกลุ่มสินค้าที่เติบโตอย่างรวดเร็วในตลาดโลก โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จากสัตว์ เช่น ไข่ไก่ออร์แกนิก ซึ่งได้รับการยอมรับในฐานะสินค้าที่มีความปลอดภัยสูง ปราศจากสารเคมีตกค้าง และคำนึงถึงสวัสดิภาพสัตว์ (animal welfare) อย่างเคร่งครัด โดยศูนย์วิจัยกสิกรไทยประเมินมูลค่าตลาดไข่ไก่ Cage-Free โลกในปี 2562 ไว้ที่ 4.98 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และจะเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 4.75 ต่อปีในช่วงปี 2563–2568 (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2563) สำหรับประเทศไทย แม้ตลาดนี้ยังมีสัดส่วนน้อยแต่มีแนวโน้มขยายตัวชัดเจนผ่านการรับรองมาตรฐานฟาร์มของกรมปศุสัตว์

ในบริบทของอุตสาหกรรมไข่ไก่ไทย ในปี พ.ศ. 2568 มีจำนวนไก่ไข่ยืนกรงปัจจุบัน จำนวน 51.55 ล้านตัว ประมาณการผลผลิต 42.78 ล้านฟองต่อวัน ในส่วนการส่งออกไข่ไก่สด ปี 2568 (มกราคม - พฤศจิกายน) จำนวน 479.98 ล้านฟอง มูลค่า 1,707.07 ล้านบาท ปริมาณและมูลค่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 27.00 และร้อยละ 12.47 ตามลำดับ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2568) โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 97 บริโภคภายในประเทศ และกรมปศุสัตว์รายงานว่า ท่ามกลางตลาดมวลชนขนาดใหญ่นี้ กลุ่มตลาดไข่ไก่ออร์แกนิกและไข่ไก่ไม่ใช้กรง (cage-free) ยังมีสัดส่วนน้อยมาก แต่กลับมีแนวโน้มขยายตัวอย่างชัดเจน โดยกรมปศุสัตว์ได้เปิดตัวเครื่องหมายรับรองมาตรฐานฟาร์มไก่ไข่แบบไม่ใช้กรงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 เพื่อยกระดับมาตรฐานอุตสาหกรรมและสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคยุคใหม่ที่ให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพสัตว์ ผู้ผลิตไข่ไก่จำนวนมากจึงเริ่มมองการพัฒนาสินค้าพิเศษ อาทิ ไข่ปลอดยาปฏิชีวนะ (antibiotic-free) และไข่ออร์แกนิก ว่าเป็นโอกาสเชิงกลยุทธ์ในการยกระดับจากผู้รับราคา (price taker) สู่การเป็นผู้สร้างสรรค์สินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มสูง (high value added) (Thai PBS, 2569)

อย่างไรก็ตาม แม้แนวโน้มการเติบโตของตลาดจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่พฤติกรรมผู้บริโภคในหลายประเทศ โดยเฉพาะตลาดเกิดใหม่ ยังคงมีช่องว่างระหว่าง "ความตั้งใจซื้อ" และ "การตัดสินใจซื้อจริง" งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และจริยธรรมเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ผลักดันให้ผู้บริโภคเลือกซื้ออาหารออร์แกนิก (Gundala and Singh, 2021; Nakavachara et al., 2025) ขณะเดียวกัน การรับรู้ถึงคุณภาพและความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ เช่น การมีฉลากรับรอง มาตรฐานการผลิต และความโปร่งใสของห่วงโซ่อุปทาน ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างความไว้วางใจของผู้บริโภค (Ladwein and Romero, 2021; Truong et al., 2021) อย่างไรก็ตาม ในบริบทของตลาดกำลังพัฒนา ผู้บริโภคจำนวนมากยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างสินค้าออร์แกนิกกับสินค้าทั่วไป (Zidan et al., 2025) ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคไม่ได้เกิดจากแรงจูงใจเพียงมิติเดียว หากแต่ถูกกรองผ่านกระบวนการประเมินคุณค่าที่ซับซ้อน ซึ่งนำไปสู่ความจำเป็นในการทำความเข้าใจแนวคิด "การรับรู้คุณค่า" (Perceived Value) ในฐานะกลไกสำคัญที่อธิบายช่องว่างดังกล่าว

Zeithaml (1988) นิยาม Perceived Value ว่าเป็นการประเมินโดยรวมของผู้บริโภคต่อประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์ โดยพิจารณาจากการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ได้รับกับสิ่งที่ต้องเสียไป ซึ่งในบริบทของอาหารออร์แกนิก การรับรู้คุณค่ามิได้จำกัดอยู่เพียงมิติด้านราคาและคุณภาพ หากแต่ยังครอบคลุมคุณค่าด้านสุขภาพ (health value) คุณค่าด้านอารมณ์ความรู้สึก (hedonic value) และคุณค่าด้านนิเวศวิทยา (ecological value) อีกด้วย การรับรู้คุณค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดจากประโยชน์ที่ได้รับระหว่างการซื้อหรือใช้อาหารออร์แกนิกนั้นส่งผลเชิงบวกต่อทัศนคติและความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค (Woo and Kim, 2019) อย่างไรก็ตาม ในบริบทตลาดเกิดใหม่ การแปลงความตั้งใจซื้อไปสู่การซื้อจริงยังคงถูกขัดขวางโดยปัจจัยที่กดทับการรับรู้คุณค่า ได้แก่ ราคาที่สูงกว่าสินค้าทั่วไป ความไม่คุ้นเคยกับผลิตภัณฑ์ และการขาดความเชื่อมั่นในมาตรฐานรับรอง ดังที่ Kamboj and Kishor (2024) พบว่า คุณค่าเชิงอารมณ์ (hedonic value) มีอิทธิพลเหนือกว่าคุณค่าด้านสุขภาพในการกำหนดทัศนคติและเจตนาซื้ออาหารออร์แกนิกในตลาดเกิดใหม่

ในมิติของการจัดการการตลาด กรอบแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด 7Ps (Komari et al., 2020) ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในฐานะเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์และออกแบบกลยุทธ์ โดยครอบคลุมองค์ประกอบหลัก ได้แก่

ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคลากร กระบวนการ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ แม้งานวิจัยที่ผ่านมาจะให้ความสำคัญกับปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคอาหารออร์แกนิกในภาพรวม แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มลูกค้าที่มีระดับการรับรู้และประสบการณ์ต่างกัน เช่น ลูกค้าเดิมที่มีความภักดีต่อแบรนด์ กับลูกค้าใหม่ที่ยังไม่เคยบริโภคสินค้าออร์แกนิก ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในบริบทของผู้ประกอบการไข่ไก่ออร์แกนิกรายย่อยในประเทศไทย ซึ่งนอกจากจะเผชิญกับปัญหาความไม่สมดุลระหว่างปริมาณการผลิตที่เพิ่มขึ้นกับความต้องการของตลาดที่ยังจำกัดแล้ว ยังขาดองค์ความรู้ที่เพียงพอในการพัฒนากลยุทธ์ 7Ps ที่แตกต่างกันตามลักษณะเฉพาะของลูกค้าแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะภายใต้กรอบการวิเคราะห์ที่บูรณาการทั้งช่องทาง B2B และ B2C ไว้ด้วยกัน ช่องว่างเชิงวิชาการดังกล่าวทำให้การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดในทางปฏิบัติยังขาดความเฉพาะเจาะจงและไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

การศึกษานี้จึงเลือกใช้กรณีศึกษาจากฟาร์มไก่ออร์แกนิกแห่งหนึ่งที่ดำเนินธุรกิจครอบคลุมทั้งช่องทาง B2B และ B2C มีฐานลูกค้าเดิมที่หลากหลาย และกำลังอยู่ในระยะขยายฐานลูกค้าใหม่ ซึ่งถือเป็นบริบทที่เป็นตัวแทนของความท้าทายที่ผู้ประกอบการไข่ไก่ออร์แกนิกรายย่อยส่วนใหญ่ในประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์ทางการตลาดและการสร้างการรับรู้ของผู้บริโภคไข่ไก่ออร์แกนิก ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด 7Ps marketing mix ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของลูกค้าแต่ละกลุ่ม ผลการศึกษาคาดว่าจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาแนวทางเชิงกลยุทธ์เบื้องต้นที่เหมาะสมทั้งในด้านการรักษาฐานลูกค้าเดิมและการขยายฐานลูกค้าใหม่ ที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการ และสนับสนุนการพัฒนาระบบอาหารที่ยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยทางการตลาดระหว่างกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่
2. เพื่อพัฒนาแนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดบนพื้นฐานการรับรู้ส่วนประสมทางการตลาดที่เหมาะสมสำหรับการรักษาฐานลูกค้าเดิมและการขยายฐานลูกค้าใหม่

สมมุติฐานของการวิจัย

H0: ผู้บริโภคกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

H1: ผู้บริโภคกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษากลยุทธ์ทางการตลาดและการสร้างการรับรู้ของผู้บริโภคไข่ไก่ออร์แกนิก โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยมุ่งเน้นศึกษาปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคลากร กระบวนการ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อไข่ไก่ออร์แกนิก รวมถึงการวิเคราะห์ความแตกต่างของปัจจัยดังกล่าวระหว่างกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ ตลอดจนการพัฒนาแนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อรักษาและขยายฐานลูกค้า

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษานี้คือผู้บริโภคไข่ไก่ออร์แกนิกและผู้บริโภคที่มีแนวโน้มจะบริโภค โดยกลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 20 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่กลุ่มละ 10 คน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญด้านสุขภาพและความยั่งยืน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ใช้กรณีศึกษาฟาร์มไข่ไก่ออร์แกนิคแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ผลิตไข่ไก่ออร์แกนิกในประเทศไทย และครอบคลุมช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งแบบ B2B และ B2C

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงเดือนมกราคมถึงมีนาคม พ.ศ. 2569

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดของการศึกษานี้ถูกพัฒนาขึ้นโดยบูรณาการแนวคิดด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนและทฤษฎีทางการตลาด เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการตลาดกับพฤติกรรมผู้บริโภคในตลาดไข่ไก่ออร์แกนิก โดยอาศัยกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นบริบทเชิงแนวคิดที่สะท้อนความสำคัญของระบบอาหารที่คำนึงถึงสุขภาพ ความปลอดภัย และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (United Nations, 2015)

ภายใต้บริบทดังกล่าว การวิจัยนี้เลือกใช้กรอบแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (7Ps marketing mix) (Saidani and Sudiarditha, 2019) เป็นเครื่องมือหลักในการวิเคราะห์ โดยกำหนดให้ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคลากร กระบวนการ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นตัวแปรอิสระที่มีศักยภาพในการอธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อไข่ไก่ออร์แกนิกของผู้บริโภค ซึ่งเป็นตัวแปรตาม

นอกจากนี้ การวิจัยยังให้ความสำคัญกับลักษณะความแตกต่างของผู้บริโภค โดยจำแนกออกเป็นกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ เพื่อใช้เป็นกรอบในการเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับความสำคัญที่ผู้บริโภคแต่ละกลุ่มให้ต่อปัจจัยทางการตลาด ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ประสบการณ์และระดับการรับรู้ของผู้บริโภคอาจส่งผลต่อการให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบทางการตลาดที่แตกต่างกัน

กรอบแนวคิดนี้ยังเชื่อมโยงผลจากการวิเคราะห์ไปสู่การพัฒนาแนวทางเชิงกลยุทธ์ทางการตลาด โดยมุ่งเน้นการกำหนดแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการรักษาฐานลูกค้าเดิมและการขยายฐานลูกค้าใหม่ให้สอดคล้องกับลักษณะและความต้องการของผู้บริโภคแต่ละกลุ่ม ซึ่งสามารถสรุปกรอบแนวคิดได้ดัง ภาพที่ 1

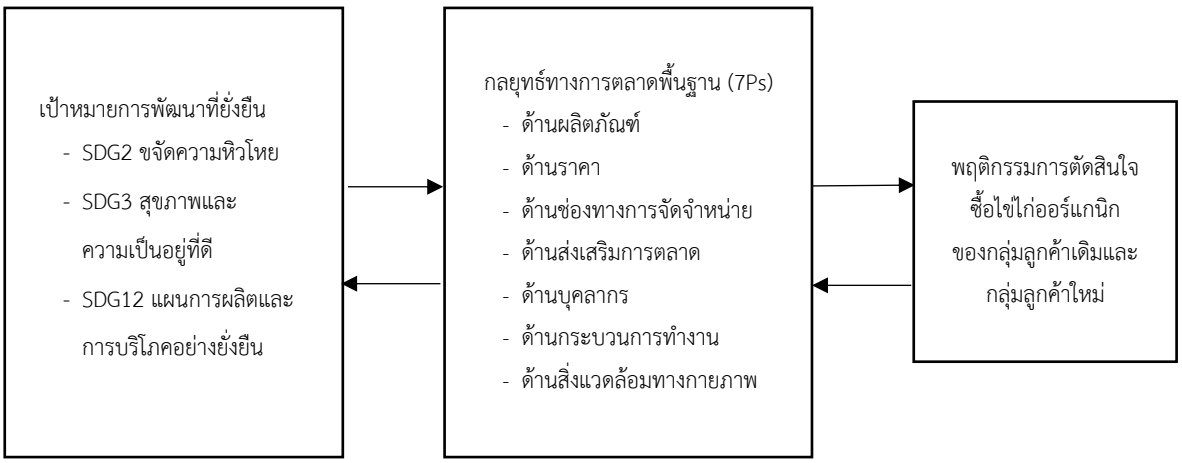

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดงานวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อไข่ไก่ออร์แกนิกของผู้บริโภค รวมถึงการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ และการพัฒนาแนวทางเชิงกลยุทธ์และเชิงนโยบาย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population and Sample)

ประชากรของการวิจัย ได้แก่ ผู้บริโภคไข่ไก่ออร์แกนิกและผู้ที่มีแนวโน้มบริโภคสินค้าออร์แกนิก โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 20 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

(1) กลุ่มลูกค้าเดิม (existing customers) จำนวน 10 คน

(2) กลุ่มลูกค้าใหม่ (prospective customers) จำนวน 10 คน

ซึ่งเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิภาพสัตว์ และด้านความยั่งยืน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Instrument)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม (questionnaire) ซึ่งพัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเชิงประชากรศาสตร์ (Nominal/Ordinal Data)

ส่วนที่ 2 การประเมินระดับความสำคัญของปัจจัย 7Ps

แบบสอบถามใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ท (Likert scale) 5 ระดับ ตั้งแต่ 1 = น้อยที่สุด ถึง 5 = มากที่สุด เพื่อวัดระดับความคิดเห็นของผู้บริโภค

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ (Validity and Reliability)

แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดและอาหารออร์แกนิก จำนวน 3 ท่าน โดยมีค่า IOC ของแบบแบบสอบถามกลุ่มลูกค้าเดิม IOC ของแบบสอบถามกลุ่มลูกค้าใหม่ คือ 0.84 และ 0.88 ตามลำดับ ซึ่งผ่านเกณฑ์มาตรฐาน IOC ≥ 0.5 อีกทั้งยังมีการวัดค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถาม ได้ค่า Cronbach's Alpha 0.91 และ 0.88 ของแบบสอบถามของกลุ่มลูกค้าเดิม และกลุ่มลูกค้าใหม่ตามลำดับ ซึ่งผ่านเกณฑ์การยอมรับ คือ Cronbach's Alpha ≥ 0.7 ทำให้มั่นใจว่าเครื่องมือมีความน่าเชื่อถือและสามารถใช้ในการเก็บข้อมูลได้อย่างเหมาะสม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

การเก็บข้อมูลดำเนินการในช่วงเดือนมกราคมถึงมีนาคม พ.ศ. 2569 โดยใช้วิธีการแจกแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับพฤติกรรมและการรับรู้ของผู้บริโภค

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เปอร์เซ็นต์ เพื่ออธิบายระดับความสำคัญของปัจจัยทางการตลาด

สำหรับการวิเคราะห์ความแตกต่างของปัจจัยทางการตลาดระหว่างกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ ใช้สถิติ Independent samples t-test ทดสอบว่าค่าเฉลี่ยของแต่ละปัจจัยในกรอบ 7Ps แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือไม่ โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติไว้ที่ 0.05 การวิเคราะห์นี้ช่วยให้สามารถพิจารณาได้ว่าผู้บริโภคทั้งสองกลุ่มให้ความสำคัญต่อปัจจัยทางการตลาดแต่ละด้านแตกต่างกันเพียงใด ซึ่งจะนำไปสู่การออกแบบกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมกับลักษณะของลูกค้าแต่ละกลุ่ม โดยใช้โปรแกรม Minitab statistical software 21.4.1

6. กรอบการวิเคราะห์ (Analytical Framework)

การวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยกรอบแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ร่วมกับการจำแนกกลุ่มผู้บริโภค เพื่อเชื่อมโยงผลลัพธ์ไปสู่การพัฒนาแนวทางเชิงกลยุทธ์และข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการส่งเสริมตลาดไข่ไก่ออร์แกนิกอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลจากการศึกษาสามารถแบ่งได้เป็น 4 ส่วน คือ ผลการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มกลุ่มลูกค้าเดิม ผลการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มลูกค้าใหม่ แนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมสำหรับการรักษาฐานลูกค้าเดิมและการขยายฐานลูกค้าใหม่ และแนวทางเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติในการส่งเสริมตลาดไข่ไก่ออร์แกนิกให้เติบโตอย่างยั่งยืน

ข้อมูลทั่วไปเชิงประกรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มลูกค้าเดิมของฟาร์มไข่ไก่ออร์แกนิกโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา แสดงผลการศึกษาดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : แสดงสถิติเชิงพรรณนาของกลุ่มลูกค้าเดิมของฟาร์มไข่ไก่ออร์แกนิก

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
เพศ		
ชาย	2	20%
หญิง	8	80%
รวม	10	100%
อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	3	30%
31-40 ปี	0	0%
41-50 ปี	2	20%
51-60 ปี	2	20%
มากกว่า 61 ปี	3	30%
รวม	10	100%
โดยปกติท่านทำอาหารรับประทานเองบ่อยแค่ไหน		
เป็นประจำ	9	90%
บางครั้ง	1	10%
ไม่เคยเลย	0	0%
รวม	10	100%
ความถี่ในการซื้อไข่ไก่ของท่านในแต่ละเดือน		
ซื้อเป็นประจำ	4	40%
ซื้อเป็นครั้งคราว	2	20%
สัปดาห์ละ 1 ครั้ง	1	10%
เดือนละ 1-2 ครั้ง	3	30%
รวม	10	100%
โดยปกติท่านซื้อไข่ไก่ออร์แกนิกมาจากที่ใด		
ตลาดสด	6	60%
ซูเปอร์มาร์เก็ต (เช่น Lotus's, Big C, Tops)	0	0%
ร้านสะดวกซื้อ	0	0%
ฟาร์มโดยตรง	1	10%
ร้านค้าออนไลน์	0	0%
อื่นๆ.....	3	30%
รวม	10	100%

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
ปกติท่านซื้อไข่มากแค่ไหนจำนวนกี่ฟอง (แพ็คเล็ก กลางใหญ่)		
4 แพ็ค (ขนาดเล็ก)	3	30%
10 แพ็ค (ขนาดกลาง)	5	50%
30 แพ็ค (ขนาดใหญ่)	2	20%
รวม	10	100%
คุณให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตและแหล่งที่มาของไข่ไก่ที่เลี้ยงในระบบอินทรีย์ หรือไข่ไก่ออร์แกนิกมากน้อยเพียงใด		
มาก	7	70%
ปานกลาง	3	30%
น้อย	0	0%
รวม	10	100%

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 80 ขณะที่เพศชายมีเพียง 2 คน คิดเป็นร้อยละ 20 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้บริโภคไข่ไก่ออร์แกนิกส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ในด้านอายุ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการกระจายตัวในหลายช่วงอายุ โดยกลุ่มอายุต่ำกว่า 30 ปี และมากกว่า 61 ปี มีสัดส่วนสูงที่สุดเท่ากันที่ร้อยละ 30 รองลงมาคือช่วงอายุ 41–50 ปี และ 51–60 ปี อย่างละร้อยละ 20 ขณะที่ช่วงอายุ 31– 40 ปี ไม่พบผู้ตอบแบบสอบถาม

ด้านพฤติกรรมการบริโภคและการซื้อสินค้า พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ทำอาหารรับประทานเองเป็นประจำ สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะผู้บริโภคที่ใส่ใจสุขภาพและควบคุมคุณภาพอาหารด้วยตนเอง ในด้านความถี่ในการซื้อไข่ไก่ พบว่าผู้บริโภคซื้อสินค้าเป็นประจำร้อยละ 40 และมีการซื้อแบบเดือนละ 1–2 ครั้ง ร้อยละ 30 ขณะที่การซื้อเป็นครั้งคราวและสัปดาห์ละครั้งมีสัดส่วนค่อนข้างน้อย

ด้านช่องทางการซื้อสินค้าพบว่า ผู้บริโภคส่วนใหญ่ซื้อไข่ไก่จาก “ตลาดสด” คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาคือช่องทางอื่น ๆ ร้อยละ 30 และซื้อจากฟาร์มโดยตรงร้อยละ 10 โดยไม่พบการซื้อผ่านซูเปอร์มาร์เก็ตหรือร้านค้าออนไลน์ แสดงให้เห็นว่าช่องทางดั้งเดิมยังคงมีบทบาทสำคัญ

ด้านพฤติกรรมด้านปริมาณการซื้อพบว่า ในด้านปริมาณการซื้อ พบว่าผู้บริโภคส่วนใหญ่ซื้อไข่ไก่ขนาดกลาง (10 ฟอง) คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมาคือขนาดเล็ก (4 ฟอง) ร้อยละ 30 และขนาดใหญ่ (30 ฟอง) ร้อยละ 20

ด้านการรับรู้ด้านคุณค่าและกระบวนการผลิตพบว่า ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริโภคร้อยละ 70 ให้ความสำคัญในระดับ “มาก” ต่อกระบวนการผลิตและแหล่งที่มาของไข่ไก่ออร์แกนิก ขณะที่ร้อยละ 30 ให้ความสำคัญในระดับปานกลาง และไม่พบผู้ที่ให้ความสำคัญในระดับต่ำ

ผลการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มลูกค้าใหม่ของฟาร์มไข่ไก่ออร์แกนิกโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา แสดงผลการศึกษาดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : แสดงสถิติเชิงพรรณนาของกลุ่มลูกค้าใหม่ของฟาร์มไข่ไก่ออร์แกนิก

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
เพศ		
ชาย	1	10%
หญิง	9	90%
รวม	10	100%
อายุ		

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
ต่ำกว่า 30 ปี	0	0%
31-40 ปี	1	10%
41-50 ปี	4	40%
51-60 ปี	2	20%
มากกว่า 61 ปี	3	30%
รวม	10	100%
โดยปกติท่านทำอาหารรับประทานเองบ่อยแค่ไหน		
เป็นประจำ	9	90%
บางครั้ง	1	10%
ไม่เคยเลย	0	0%
รวม	10	10%
ความถี่ในการซื้อไข่ไก่ออร์แกนิกของท่านในแต่ละเดือน		
ซื้อเป็นประจำ	4	40%
ซื้อเป็นครั้งคราว	2	20%
สัปดาห์ละ 1 ครั้ง	2	20%
เดือนละ 1-2 ครั้ง	2	20%
รวม	10	100%
โดยปกติท่านซื้อไข่ไก่ออร์แกนิกมาจากที่ใด		
ตลาดสด	1	10%
ซูเปอร์มาร์เก็ต (เช่น Lotus's, Big C, Tops)	6	60%
ร้านสะดวกซื้อ	1	10%
ฟาร์มโดยตรง	1	10%
ร้านค้าออนไลน์	0	0%
อื่นๆ.....	1	10%
รวม	10	100%
ปกติท่านซื้อไข่มากแค่ไหนจำนวนกี่ฟอง (แพ็คเล็ก กลาง ใหญ่)		
4 แพ็ค (ขนาดเล็ก)	1	10%
10 แพ็ค (ขนาดกลาง)	3	30%
30 แพ็ค (ขนาดใหญ่)	6	60%
รวม	10	100%
ท่านรู้จักหรือเคยได้ยินเกี่ยวกับ "ไข่ไก่ออร์แกนิก / ไข่ไก่ไร้กรง" หรือไม่		
เคย	9	90%
เคยได้ยินแต่ไม่เคยซื้อ	1	10%
ไม่เคยรู้จัก	0	0%
รวม	10	100%
ท่านเคยซื้อไข่ไก่ออร์แกนิกหรือไข่ไก่ไร้กรงหรือไม่		
เคยซื้อเป็นประจำ	2	20%
เคยซื้อบ้าง	5	50%
ไม่เคยซื้อ	3	30%
รวม	10	100%
เหตุผลใดที่ท่านไม่เคยซื้อไข่ไก่ออร์แกนิกหรือไข่ไก่ไร้กรง		

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
ราคาสูง	1	10%
หาซื้อยาก	1	10%
ไม่เห็นความแตกต่าง	1	10%
ไม่รู้จักสินค้า	7	70%
อื่น ๆ ___	0	0%
รวม	10	100%
คุณให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตและแหล่งที่มาของไข่ไก่ที่เลี้ยงแบบไร้กรงยังไง หรือไข่ไก่ออแกนิคมากน้อยเพียงใด		
มาก	5	50%
ปานกลาง	3	30%
น้อย	2	20%
รวม	10	100%

จากตารางที่ 2 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 90 ขณะที่เพศชายมีเพียง 1 คน คิดเป็นร้อยละ 10 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มลูกค้าใหม่ยังคงมีลักษณะคล้ายกับลูกค้าเดิม คือเป็นกลุ่มผู้หญิงเป็นหลัก ในด้านอายุ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41–50 ปี คิดเป็นร้อยละ 40 รองลงมาคืออายุมากกว่า 61 ปี ร้อยละ 30 และช่วงอายุ 51–60 ปี ร้อยละ 20 ขณะที่ช่วงอายุ 31–40 ปี มีเพียงร้อยละ 10 และไม่พบผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี

ด้านพฤติกรรมการบริโภคและการซื้อสินค้า พบว่า ผู้บริโภคส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ทำอาหารรับประทานเองเป็นประจำ เช่นเดียวกับกลุ่มลูกค้าเดิม สะท้อนถึงลักษณะของกลุ่มผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพและการควบคุมคุณภาพอาหาร

ในด้านความถี่ในการซื้อไข่ไก่ พบว่าผู้บริโภคมีพฤติกรรมที่หลากหลาย โดยร้อยละ 40 ซื้อเป็นประจำ และอีกร้อยละ 60 มีการซื้อในลักษณะไม่สม่ำเสมอ ได้แก่ ซื้อเป็นครั้งคราว สัปดาห์ละครั้ง หรือเดือนละ 1–2 ครั้ง ซึ่งสะท้อนว่ากลุ่มลูกค้าใหม่ยังไม่มีพฤติกรรมการซื้อที่แน่นอนเท่ากลุ่มลูกค้าเดิม

ด้านช่องทางการซื้อ พบว่าผู้บริโภคส่วนใหญ่นิยมซื้อผ่าน “ซูเปอร์มาร์เก็ต” เช่น Lotus’s, Big C และ Tops คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาคือการซื้อจากตลาดสด ร้านสะดวกซื้อ และฟาร์มโดยตรง อย่างละร้อยละ 10 และไม่พบการซื้อผ่านช่องทางออนไลน์ ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญกับความสะดวก ความน่าเชื่อถือ และช่องทางการจัดจำหน่ายสมัยใหม่มากกว่ากลุ่มลูกค้าเดิม

ด้านปริมาณการซื้อ พบว่าผู้บริโภคส่วนใหญ่เลือกซื้อไข่ไก่ขนาดใหญ่ (30 ฟอง) คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาคือขนาดกลาง (10 ฟอง) ร้อยละ 30 และขนาดเล็ก (4 ฟอง) ร้อยละ 10 ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มลูกค้าเดิมที่นิยมซื้อขนาดกลางมากกว่า

ด้านการรับรู้เกี่ยวกับสินค้าออร์แกนิก พบว่า ผู้บริโภคร้อยละ 90 เคยรับรู้หรือเคยได้ยินเกี่ยวกับไข่ไก่ออร์แกนิกหรือไข่ไก่ไร้กรง ขณะที่ร้อยละ 10 เคยได้ยินแต่ไม่เคยซื้อ และไม่พบผู้ที่ไม่รู้จักสินค้าเลย

แนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมสำหรับการรักษาฐานลูกค้าเดิมและการขยายฐานลูกค้าใหม่

จากการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความสำคัญของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ระหว่างกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ โดยใช้ Independent samples t-test ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 สามารถสรุปผลได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : แสดงความแตกต่างของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดระหว่างกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่

7Ps	Mean ± S.D. กลุ่มลูกค้าเดิม	Mean ± S.D. กลุ่มลูกค้าใหม่	p-value
ด้านผลิตภัณฑ์	4.6±0.5	4.2±0.7	0.019*
ด้านราคา	4.5±0.5	4.1±0.7	0.012*
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	3.8±1.1	3.2±1.0	0.031*
ด้านส่งเสริมการตลาด	3.7±0.8	3.2±1.1	0.060
ด้านบุคลากร	4.1±0.7	3.3±1.1	0.001*
ด้านกระบวนการทำงาน	4.2±0.8	3.7±1.1	0.082
ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ	4.5±0.6	4.3±1.0	0.365

หมายเหตุ: ค่า p-value * แสดงถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p < 0.05$)

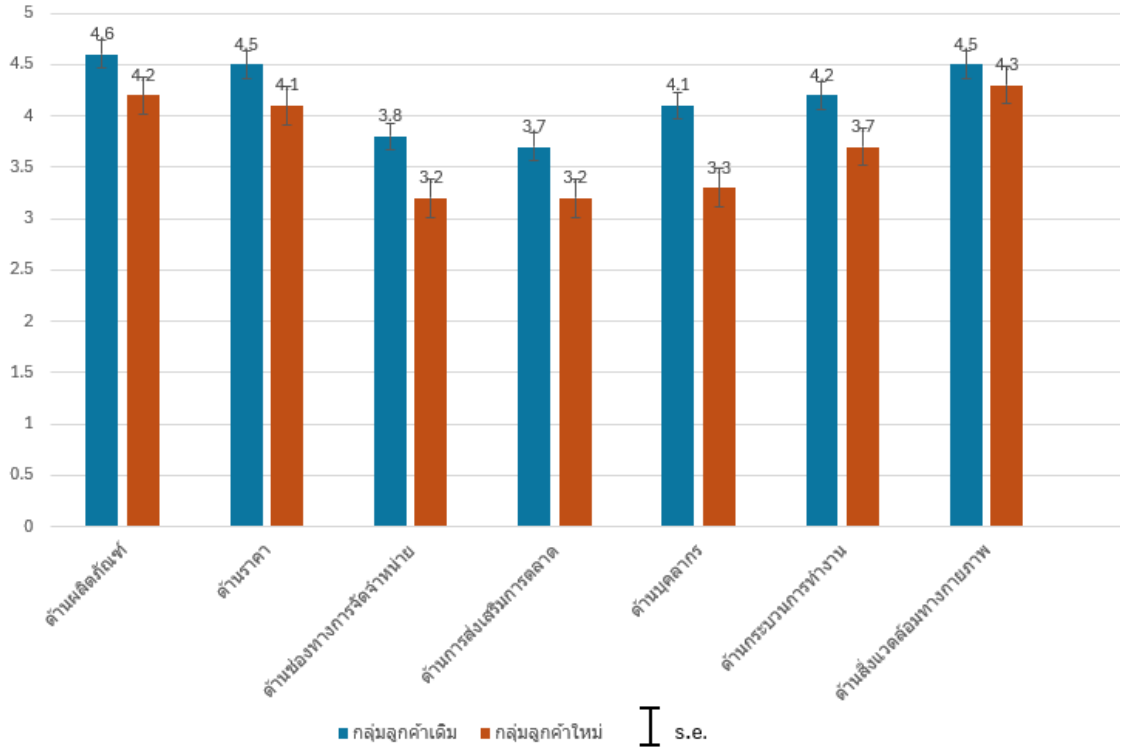

ภาพที่ 2 แผนภูมิเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อไข่ไก่ออร์แกนิกของกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่

จากตารางที่ 3 และภาพที่ 2 พบว่ามีปัจจัยที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างสองกลุ่มจำนวน 4 ใน 7 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านบุคลากร ในขณะที่ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้านกระบวนการทำงาน และด้านการส่งเสริมการตลาด ไม่แสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ รูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Zeithaml (1988) ที่อธิบายว่าการรับรู้คุณค่า (Perceived Value) มีผลแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มผู้บริโภคตามระดับประสบการณ์และความคุ้นเคยกับสินค้า ผลการศึกษาดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดแบบแยกกลุ่มเป้าหมาย (Segment-differentiated strategy) แสดงในตารางที่ 4 และตารางที่ 5

ตารางที่ 4 : แสดงตารางแนวทางกลยุทธ์เพื่อรักษาฐานลูกค้าเดิม

ปัจจัย 7Ps	แนวทางกลยุทธ์	วิธีการดำเนินงาน
ด้านผลิตภัณฑ์	รักษาและยกระดับมาตรฐานคุณภาพ	รักษามาตรฐานคุณภาพสินค้าให้คงที่ (Consistency) พัฒนาสินค้าแบบ “Premium line” หรือ Limited edition สื่อสารจุดเด่น เช่น ออร์แกนิก ปลอดสาร ความปลอดภัย
ด้านราคา	ตั้งราคาบนฐานคุณค่าที่รับรู้ได้ (Value-based pricing)	ใช้ Value-based pricing (ราคาสอดคล้องคุณภาพ) สื่อสารเหตุผลของราคาที่เชื่อมโยงกับต้นทุนการผลิตออร์แกนิกและมาตรฐานสวัสดิภาพสัตว์
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	เพิ่มความสะดวกในการซื้อซ้ำสำหรับลูกค้าประจำ	พัฒนาระบบสั่งซื้อออนไลน์หรือ LINE OA ที่เชื่อมต่อกับระบบสมาชิกเพื่อให้ลูกค้าเดิมสั่งซื้อซ้ำได้โดยสะดวก และขยายจุดรับสินค้าให้ครอบคลุมพื้นที่ที่ลูกค้าเดิมอาศัยอยู่
ด้านการส่งเสริมการตลาด	รักษาการสื่อสารเชิงสัมพันธ์กับลูกค้าเดิม	สร้าง Community เช่น Line OA / Facebook Group ใช้ CRM ดูแลลูกค้าเฉพาะบุคคล ให้รางวัลลูกค้าประจำ (Loyalty program)
ด้านบุคลากร	เสริมสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจส่วนบุคคล	ผู้ประกอบการควรมอบหมายเจ้าหน้าที่ดูแลลูกค้าประจำแบบเฉพาะราย ฝึกอบรมบุคลากรให้มีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ และจัดกิจกรรมเยี่ยมชมฟาร์ม (Farm visit)
ด้านกระบวนการทำงาน	ยกระดับประสิทธิภาพและความสม่ำเสมอของการให้บริการตลอดโซ่อุปทาน	ผู้ประกอบการควรกำหนดมาตรฐานการผลิตและการส่งมอบสินค้าที่ชัดเจนและวัดได้ พัฒนาระบบแจ้งเตือนอัตโนมัติสำหรับลูกค้าสมาชิก และจัดทำช่องทางรับข้อเสนอแนะอย่างเป็นระบบ
ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ	เสริมสร้างความน่าเชื่อถือผ่านสัญญาณทางกายภาพ	พัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้ดูน่าเชื่อถือ (Eco-friendly / premium) เพิ่มข้อมูลบนฉลาก เช่น แหล่งที่มา มาตรฐานรับรองสร้างภาพลักษณ์แบรนด์ให้ “สะอาด ปลอดภัย น่าเชื่อถือ”

จากผลการวิเคราะห์ระดับความสำคัญของปัจจัย 7Ps ในกลุ่มลูกค้าเดิมที่แสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวทางกลยุทธ์เพื่อรักษาฐานลูกค้าเดิมครอบคลุมทั้ง 7 ปัจจัย ดังแสดงในตารางที่ 4 โดยมีรายละเอียดการอภิปรายดังต่อไปนี้

ด้านผลิตภัณฑ์ กลุ่มลูกค้าเดิมให้ความสำคัญสูงสุดในบรรดาทุกปัจจัย (4.6±0.5) และสูงกว่ากลุ่มลูกค้าใหม่ (4.2±0.7) อย่างมีนัยสำคัญ ($p = 0.019$) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าประสบการณ์การบริโภคสะสมทำให้ลูกค้าเดิมมีความคาดหวังด้านคุณภาพที่สูงและเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับงานของ Garvin (1987) ที่ระบุว่าคุณภาพสินค้าเป็นองค์ประกอบเชิงกลยุทธ์ที่สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในระยะยาว ดังนั้น กลยุทธ์หลักคือการรักษาและยกระดับมาตรฐานคุณภาพดังตารางที่ 4 โดยผู้ประกอบการ ควรกำหนดมาตรฐานคุณภาพที่วัดได้อย่างเป็นระบบ อาทิ ขนาดฟอง ความสด และสีไข่แดง สื่อสารจุดเด่นเฉพาะของสินค้าออร์แกนิก เช่น การปลอดสารเคมีและการผ่านมาตรฐานรับรอง รวมถึงพัฒนาสายผลิตภัณฑ์ระดับพรีเมียม (Premium line) เพื่อตอบสนองความคาดหวังที่สูงขึ้น ทั้งนี้ งานวิจัยนี้เน้นมิติการสื่อสารคุณค่าด้านสุขภาพและความยั่งยืนเพิ่มเติม ซึ่งสะท้อนบริบทของผู้บริโภคในตลาดเกิดใหม่ที่แตกต่างจากงานวิจัยของ Garvin (1987) ที่เน้นเฉพาะมิติด้านเทคนิคและมาตรฐานการผลิต

ด้านราคา กลุ่มลูกค้าเดิมให้ความสำคัญในระดับสูง (4.5±0.5) และสูงกว่ากลุ่มลูกค้าใหม่ (4.1±0.7) อย่างมีนัยสำคัญ ($p = 0.012$) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าลูกค้าที่ผ่านกระบวนการประเมินคุณค่ามาแล้วมีความอ่อนไหวต่อ

ความสมเหตุสมผลของราคาสูงกว่า สอดคล้องกับ Monroe (1990) ที่อธิบายว่าการกำหนดราคาที่สอดคล้องกับคุณค่าที่ผู้บริโภครับรู้จะส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อ กลยุทธ์หลักจึงเป็นการตั้งราคาบนฐานคุณค่าที่รับรู้ได้ (Value-based pricing) ตามที่ระบุในตารางที่ 4 โดยผู้ประกอบการควรนำ Value-based pricing มาใช้อย่างโปร่งใสโดยสื่อสารเหตุผลของราคาที่เชื่อมโยงกับต้นทุนการผลิตออร์แกนิกและมาตรฐานสวัสดิภาพสัตว์

ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย แม้ได้รับคะแนนต่ำสุดในกลุ่มลูกค้าเดิม (3.8±1.1) แต่ยังคงสูงกว่ากลุ่มลูกค้าใหม่ (3.2±1.0) อย่างมีนัยสำคัญ ($p = 0.031$) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าลูกค้าที่เข้าถึงสินค้าได้แล้วให้ความสำคัญกับความสะดวกในการซื้อซ้ำมากกว่า สอดคล้องกับ Dhiratanutdilok (2024) ที่พบว่าช่องทางการจัดจำหน่ายมีบทบาทสำคัญต่อประสบการณ์ลูกค้าในบริบทค้าปลีกยุคดิจิทัล กลยุทธ์หลักคือการเพิ่มความสะดวกในการซื้อซ้ำสำหรับลูกค้าประจำดังตารางที่ 4 โดยผู้ประกอบการควรพัฒนาระบบสั่งซื้อออนไลน์หรือ LINE OA ที่เชื่อมต่อกับระบบสมาชิกเพื่อให้ลูกค้าเดิมสั่งซื้อซ้ำได้โดยสะดวก และขยายจุดรับสินค้าให้ครอบคลุมพื้นที่ที่ลูกค้าเดิมอาศัยอยู่ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้อยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาตลาด ทำให้ลูกค้ายังไม่ได้รับรู้ถึงศักยภาพของช่องทางที่หลากหลายเท่ากับตลาดที่มีโครงสร้าง Omnichannel ที่พัฒนาแล้วดังที่ Dhiratanutdilok (2024) ศึกษา

ด้านการส่งเสริมการตลาด ได้รับคะแนนต่ำที่สุดในกลุ่มลูกค้าเดิม (3.7±0.8) และไม่แสดงความแตกต่างจากกลุ่มลูกค้าใหม่ (3.2±1.1) อย่างมีนัยสำคัญ ($p = 0.060$) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าลูกค้าเดิมซึ่งมีความภักดีต่อสินค้าอยู่แล้วตอบสนองต่อการส่งเสริมการตลาดในรูปแบบทั่วไปน้อยกว่า กลยุทธ์หลักคือการรักษาการสื่อสารเชิงสัมพันธ์กับลูกค้าเดิมดังตารางที่ 4 โดยผู้ประกอบการควรเปลี่ยนจากการสื่อสารมวลชนไปสู่การสื่อสารเชิงสัมพันธ์เฉพาะบุคคล (Personalized relationship communication) ผ่านการบริหารความสัมพันธ์กับลูกค้า (Customer Relationship Management) สร้างชุมชนออนไลน์ผ่านกลุ่ม LINE หรือ Facebook Group และมอบสิทธิพิเศษเฉพาะสมาชิก เช่น Early access สินค้าใหม่ สอดคล้องกับ Shanahan et al. (2019) ที่พบว่า Personalization บนสื่อสังคมออนไลน์ส่งผลเชิงบวกต่อ Brand engagement และนำไปสู่ความภักดี และสอดคล้องกับ Mukdavach (2018) ที่พบว่าโปรแกรมความภักดีสามารถอธิบายความแปรปรวนของความพึงพอใจและความภักดีได้อย่างมีนัยสำคัญ

ด้านบุคลากร พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มสูงที่สุดในบรรดาปัจจัยทั้งหมด (4.1±0.7 และ 3.3±1.1 ตามลำดับ, $p = 0.001$) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าความสัมพันธ์ส่วนตัวและความไว้วางใจต่อผู้ขายสะสมขึ้นตามประสบการณ์การซื้อและกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาความภักดี สอดคล้องกับ Morgan and Hunt (1994) ที่เสนอว่าความไว้วางใจ (Trust) และความผูกพัน (Commitment) เป็นรากฐานของความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างลูกค้าและองค์กร กลยุทธ์หลักคือการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจส่วนบุคคลดังตารางที่ 4 โดยผู้ประกอบการควรมอบหมายเจ้าหน้าที่ดูแลลูกค้าประจำแบบเฉพาะราย (Personal account management) ฝึกอบรมบุคลากรให้มีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ และจัดกิจกรรมเยี่ยมชมฟาร์ม (Farm visit) เพื่อเสริมสร้างความโปร่งใสและความผูกพันระหว่างผู้บริโภคกับกระบวนการผลิต ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของบริบทการตลาดดิจิทัลยุคใหม่ที่งานวิจัยดั้งเดิมยังไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงพอ (Morgan & Hunt, 1994)

ด้านกระบวนการทำงาน ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญ (4.2±0.8 และ 3.7±1.1 ตามลำดับ, $p = 0.082$) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 อย่างไรก็ตาม ระดับคะแนนของลูกค้าเดิมอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง สะท้อนว่าลูกค้าที่ซื้อสินค้าซ้ำอย่างต่อเนื่องมีความคาดหวังต่อความสม่ำเสมอและประสิทธิภาพของการให้บริการสูงกว่าลูกค้าใหม่ที่ยังไม่มีจุดอ้างอิง สอดคล้องกับ Lemon and Verhoef (2016) ที่อธิบายว่าประสบการณ์ของลูกค้าในแต่ละจุดสัมผัส (Touchpoints) ตลอดเส้นทางการซื้อมีผลสะสมต่อความพึงพอใจและความภักดีในระยะยาว กลยุทธ์หลักคือการยกระดับประสิทธิภาพและความสม่ำเสมอของการให้บริการดังตารางที่ 4 โดยผู้ประกอบการควรกำหนดมาตรฐานการผลิตและการส่งมอบสินค้าที่ชัดเจนและวัด

ได้ พัฒนาระบบแจ้งเตือนอัตโนมัติสำหรับลูกค้าสมาชิก และจัดทำช่องทางรับข้อเสนอแนะอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่ประสบการณ์การซื้อที่คาดเดาได้และน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความภักดีในระยะยาว (Molinillo et al., 2022)

ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญ (4.5±0.6 และ 4.3±1.0 ตามลำดับ, p = 0.365) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 แต่ได้รับคะแนนสูงในทั้งสองกลุ่ม บ่งชี้ว่าปัจจัยนี้ทำหน้าที่เป็นปัจจัยร่วม (Common factor) ที่มีผลต่อผู้บริโภคทุกกลุ่มเท่าเทียมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Bitner (1992) เรื่อง Servicescape ที่ระบุว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพส่งผลต่อพฤติกรรมและการรับรู้ของผู้บริโภคได้โดยตรง กลยุทธ์หลักคือการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือผ่านสัญญาณทางกายภาพดังตารางที่ 4 โดยผู้ประกอบการควรรักษาความสม่ำเสมอของรูปลักษณ์สินค้าในทุกช่องทางจำหน่ายและพัฒนาบรรจุภัณฑ์แนว Eco-premium เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์แบรนด์ที่น่าเชื่อถือในระยะยาว ทั้งนี้งานวิจัยนี้ให้นิยามสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในบริบทสินค้าอุปโภคบริโภค (FMCG) โดยเน้นบรรจุภัณฑ์และฉลากสินค้าเป็นองค์ประกอบหลัก ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยของ Bitner (1992) ที่ศึกษาในบริบทของธุรกิจบริการหรือร้านค้าปลีก

ตารางที่ 5 : ตารางแสดงแนวทางกลยุทธ์เพื่อขยายฐานลูกค้าใหม่

ปัจจัยที่ลูกค้าให้ความสำคัญ	แนวทางกลยุทธ์	วิธีการดำเนินงาน
ด้านผลิตภัณฑ์	สร้างการรับรู้คุณค่าและลดช่องว่างความเข้าใจในสินค้าออร์แกนิก	มุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เข้าใจง่าย และสร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสินค้า ผ่านการใช้ภาษาที่เข้าถึงได้และการให้ข้อมูลด้านมาตรฐานการผลิตที่โปร่งใส
ด้านราคา	ลดความเสี่ยงในการตัดสินใจซื้อครั้งแรก	ผู้ประกอบการควรจัดทำ Trial pack ขนาดเล็กที่มีราคา เข้าถึงได้
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	ขยายการเข้าถึงสินค้าผ่านช่องทางที่ผู้บริโภคคุ้นเคย	ขยายรูปแบบ Organic Market หรือร้านค้าทางเลือกในพื้นที่ที่กลุ่มเป้าหมายสัญจรผ่าน เพื่อให้คนรู้จักสินค้าเพิ่มขึ้น
ด้านการส่งเสริมการตลาด	กระตุ้นการรับรู้และการทดลองซื้อผ่านเครื่องมือสื่อสารดิจิทัล	การแจกสินค้าทดลอง การใช้ Influencer ที่มีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของแบรนด์ และ Content marketing ที่สื่อสารความปลอดภัยและแหล่งที่มาของผลิตภัณฑ์
ด้านบุคลากร	สร้างความไว้วางใจเริ่มต้นผ่านบุคลากรที่มีความรู้และความจริงใจ	ฝึกทีมงานให้สื่อสารด้วยความจริงใจ สามารถตอบคำถามเรื่องมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ได้อย่างแท้จริง
ด้านกระบวนการทำงาน	รับประกันมาตรฐานกระบวนการผลิตอินทรีย์อย่างโปร่งใส	ควบคุมสูตรอาหารให้เป็นอาหารอินทรีย์ 80% และปลอดสาร 100% พร้อมกำหนดขั้นตอนการส่งมอบสินค้าที่ชัดเจน เพื่อสร้างความประทับใจในการซื้อครั้งแรก
ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ	เสริมสร้างความน่าเชื่อถือผ่านสัญญาณทางกายภาพ สำหรับผู้บริโภคที่ยังไม่มีประสบการณ์ตรง	สร้างความน่าเชื่อถือให้กับลูกค้าใหม่ โดยเริ่มจากการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความสะอาด ปลอดภัย เพิ่มข้อมูลแหล่งที่มา มาตรฐานรับรอง และระบบตรวจสอบย้อนกลับ (QR Code traceability)

จากผลการวิเคราะห์ระดับความสำคัญของปัจจัย 7Ps ในกลุ่มลูกค้าใหม่ที่แสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวทางกลยุทธ์เพื่อขยายฐานลูกค้าใหม่ครอบคลุมทั้ง 7 ปัจจัย ดังแสดงในตารางที่ 5 โดยมีรายละเอียดการอภิปรายดังต่อไปนี้

ด้านผลิตภัณฑ์ กลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญในระดับสูง (4.2±0.7) แต่ต่ำกว่ากลุ่มลูกค้าเดิมอย่างมีนัยสำคัญ (p = 0.019) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าลูกค้าใหม่ยังขาดความเข้าใจในคุณค่าของสินค้าออร์แกนิกอย่างเป็นรูปธรรม โดยพบว่าร้อยละ 70 ของผู้ที่ยังไม่เคยบริโภคระบุว่า "ไม่รู้จักสินค้า" เป็นอุปสรรคหลักในการตัดสินใจซื้อครั้งแรก ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Kanjan (2019) ที่ชี้ให้เห็นว่า Perceived Value และ Product Quality เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อในช่วงเริ่มต้น กลยุทธ์หลักคือการสร้างการรับรู้คุณค่าและลดช่องว่างความเข้าใจในสินค้าออร์แกนิก ดังตารางที่ 5 โดยผู้ประกอบการควรพัฒนาการสื่อสารที่ทำให้ผู้บริโภคเข้าใจความแตกต่างระหว่างไข่ไก่ออร์แกนิกกับไข่ทั่วไปได้ง่ายและชัดเจน เพื่อสร้างการรับรู้แบรนด์ (Brand Awareness) ตามแนวคิดของ Keller (1993) ที่อธิบายว่า Brand Knowledge เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการตอบสนองของผู้บริโภค รวมถึงการใช้ Narrative Processing (Escalas, 2004) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับแบรนด์ผ่านการเล่าเรื่องราวเบื้องหลังกระบวนการผลิต

ด้านราคา กลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญในระดับสูง (4.1±0.7) แต่ต่ำกว่ากลุ่มลูกค้าเดิมอย่างมีนัยสำคัญ (p = 0.012) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าราคายังคงเป็นปัจจัยที่สร้างความลังเลในการตัดสินใจซื้อครั้งแรก สอดคล้องกับ Monroe (1990) ที่อธิบายว่าราคามีบทบาทเป็นทั้งตัวชี้วัดคุณค่า (Value signal) และปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อในระยะเริ่มต้น กลยุทธ์หลักคือการลดความเสี่ยงในการตัดสินใจซื้อครั้งแรก (First-purchase risk reduction pricing) ตามที่ระบุในตารางที่ 5 โดยผู้ประกอบการควรจัดทำ Trial pack ขนาดเล็กที่มีราคาเข้าถึงได้ อย่างไรก็ตาม Blattberg and Neslin (1990) ชี้ให้เห็นว่า Promotion-based pricing มักส่งผลในระยะสั้นหากไม่ควบคู่กับการสร้างคุณค่าในระยะยาว ดังนั้น กลยุทธ์ราคาสำหรับลูกค้าใหม่จึงต้องดำเนินควบคู่กับการสร้างความประทับใจด้านคุณภาพเพื่อนำไปสู่การซื้อซ้ำ

ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย กลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญต่ำที่สุดในบรรดาปัจจัยทั้งหมด (3.2±1.0) และต่ำกว่ากลุ่มลูกค้าเดิมอย่างมีนัยสำคัญ (p = 0.031) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าลูกค้าใหม่ยังไม่คุ้นเคยกับช่องทางจัดจำหน่ายที่มีอยู่ ซึ่งถือเป็นอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่สำคัญของตลาดไข่ไก่ออร์แกนิกในประเทศไทย สอดคล้องกับ Dhiratanutdilok (2024) ที่พบว่าการเข้าถึงช่องทางการจัดจำหน่ายมีผลต่อประสบการณ์ลูกค้าในยุคดิจิทัล กลยุทธ์หลักคือการขยายการเข้าถึงสินค้าผ่านช่องทางที่ผู้บริโภคคุ้นเคย (Accessible channel expansion) ตามที่ระบุในตารางที่ 5 โดยผู้ประกอบการควรขยาย Organic Market หรือร้านค้าทางเลือกในพื้นที่ที่กลุ่มเป้าหมายสัญจรผ่าน เพื่อให้ผู้บริโภคได้สัมผัสสินค้าในช่องทางที่คุ้นเคยก่อนการตัดสินใจซื้อ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้อยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาตลาด ทำให้ยังไม่สามารถพัฒนาโครงสร้าง Omnichannel ที่ครบวงจรดังที่ Dhiratanutdilok (2024) ศึกษาได้ในทันที

ด้านการส่งเสริมการตลาด กลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญต่ำ (3.2±1.1) ร่วมกับด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และไม่แตกต่างจากกลุ่มลูกค้าเดิมอย่างมีนัยสำคัญ (p = 0.060) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าลูกค้าใหม่ยังไม่ได้รับการสื่อสารทางการตลาดที่เพียงพอและตรงจุด กลยุทธ์หลักคือการกระตุ้นการรับรู้และการทดลองซื้อผ่านเครื่องมือสื่อสารดิจิทัล (Trial stimulation through digital communication) ตามที่ระบุในตารางที่ 5 โดยผู้ประกอบการควรใช้เครื่องมือ เช่น การแจกสินค้าทดลอง การใช้ Influencer และ Content marketing สอดคล้องกับ Lemon and Verhoef (2016) ที่อธิบายว่า Touchpoints ในช่วงก่อนการซื้อ (Pre-purchase stage) มีอิทธิพลสำคัญต่อการรับรู้และการตัดสินใจของผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม De Veirman et al. (2017) ชี้ให้เห็นว่าประสิทธิภาพของ Influencer Marketing ขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือและความสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของแบรนด์ ซึ่งเป็นมิติที่ผู้ประกอบการควรพิจารณาอย่างรอบคอบในการเลือกใช้สื่อบุคคล

ด้านบุคลากร กลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญต่ำกว่ากลุ่มลูกค้าเดิมมากที่สุด (3.3±1.1 เทียบกับ 4.1±0.7, p = 0.001) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าลูกค้าใหม่ยังไม่มีความสัมพันธ์สะสมกับบุคลากรของฟาร์ม ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ต้องสร้างความไว้วางใจ สอดคล้องกับ Morgan and Hunt (1994) ที่เสนอว่าความไว้วางใจเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ระยะยาว กลยุทธ์หลักคือการสร้างความไว้วางใจเริ่มต้นผ่านบุคลากรที่มีความรู้และความจริงใจดังตารางที่ 5 โดย

ผู้ประกอบการควรฝึกทีมงานให้สามารถสื่อสารด้วยความจริงใจและตอบคำถามเรื่องมาตรฐานปศุสัตว์อินทรีย์ได้อย่างแท้จริง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการพบปะครั้งแรก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสะสมความภักดีในระยะยาว

ด้านกระบวนการทำงาน กลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญในระดับปานกลาง (3.7±1.1) และไม่แตกต่างจากกลุ่มลูกค้าเดิมอย่างมีนัยสำคัญ ($p = 0.082$) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าลูกค้าใหม่ยังไม่ได้ประเมินกระบวนการจากประสบการณ์จริง แต่ความสม่ำเสมอของกระบวนการเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างความประทับใจหลังการซื้อครั้งแรก สอดคล้องกับ Lemon and Verhoef (2016) ที่อธิบายว่า Touchpoints ในช่วง During-purchase stage มีผลต่อการประเมินประสบการณ์โดยรวม กลยุทธ์หลักคือการรับประกันมาตรฐานกระบวนการผลิตอินทรีย์อย่างโปร่งใส (Organic process assurance) ตามที่ระบุในตารางที่ 5 โดยผู้ประกอบการควรควบคุมสูตรอาหารให้เป็นอาหารอินทรีย์และปลอดสาร และกำหนดขั้นตอนการส่งมอบสินค้าที่ชัดเจนเพื่อสร้างความประทับใจในการซื้อครั้งแรก อันจะเป็นรากฐานสำหรับการซื้อซ้ำ (Molinillo et al., 2022)

ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ กลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญในระดับสูงเป็นอันดับแรกในบรรดาปัจจัยทั้งหมด (4.3±1.0) และไม่แตกต่างจากกลุ่มลูกค้าเดิมอย่างมีนัยสำคัญ ($p = 0.365$) ดังแสดงในตารางที่ 3 และภาพที่ 2 สะท้อนว่าสัญญาณทางกายภาพมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับลูกค้าใหม่ที่ยังไม่มีประสบการณ์ตรงและต้องพึ่งพาสัญญาณเหล่านี้ในการประเมินคุณภาพก่อนการตัดสินใจซื้อครั้งแรก สอดคล้องกับ Bitner (1992) ที่ระบุว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพส่งผลต่อการรับรู้และพฤติกรรมของผู้บริโภคได้โดยตรง กลยุทธ์หลักคือการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือผ่านสัญญาณทางกายภาพสำหรับผู้บริโภคที่ยังไม่มีประสบการณ์ตรง (Physical credibility signaling) ตามที่ระบุในตารางที่ 5 โดยผู้ประกอบการควรปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความสะอาดและปลอดภัย เพิ่มข้อมูลแหล่งที่มา มาตรฐานรับรอง และระบบตรวจสอบย้อนกลับ (QR Code traceability) เพื่อลดความไม่แน่ใจและสร้างความน่าเชื่อถือตั้งแต่จุดแรกของการสัมผัสสินค้า

สรุปผลการศึกษา

การวิจัยนี้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด 7Ps เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ของไข่ไก่ออร์แกนิก และพัฒนาแนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมสำหรับผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย

ผลการทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ Independent samples t-test พบว่า กลุ่มลูกค้าเดิมและกลุ่มลูกค้าใหม่ให้ความสำคัญต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติใน 4 จาก 7 ปัจจัย ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ($p = 0.019$) ด้านราคา ($p = 0.012$) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ($p = 0.031$) และด้านบุคลากร ($p = 0.001$) โดยกลุ่มลูกค้าเดิมให้ระดับความสำคัญสูงกว่าในทุกปัจจัยดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าประสบการณ์การบริโภคที่สะสมส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าและความคาดหวังในระดับที่สูงกว่า ในขณะที่ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด กระบวนการทำงาน และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพไม่แสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดแบบแยกกลุ่มเป้าหมาย โดยสำหรับลูกค้าเดิมควรเน้นการรักษามาตรฐานคุณภาพ การตั้งราคาบนฐานคุณค่าที่รับรู้ได้ และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ส่วนบุคคลผ่านการบริหารลูกค้าเฉพาะรายและกิจกรรมเยี่ยมชมฟาร์ม ส่วนสำหรับลูกค้าใหม่ควรมุ่งสร้างการรับรู้คุณค่าของสินค้าออร์แกนิก ลดความเสี่ยงในการซื้อครั้งแรกด้วย Trial pack ขยายช่องทางจัดจำหน่ายในพื้นที่ที่กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงได้ และใช้เครื่องมือสื่อสารดิจิทัลเพื่อกระตุ้นการทดลองซื้อ

โดยรวม งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่ากลยุทธ์การตลาดที่มีประสิทธิภาพสำหรับไข่ไก่ออร์แกนิกต้องอาศัยความเข้าใจเชิงลึกในลักษณะเฉพาะของผู้บริโภคแต่ละกลุ่ม และไม่สามารถใช้รูปแบบเดียวกันกับผู้บริโภคทุกกลุ่มได้ ทั้งนี้ เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการวิจัยนำร่องที่มีขนาดตัวอย่างจำกัด ข้อค้นพบควรตีความในฐานะแนวทางเบื้องต้น และควรได้รับการยืนยันด้วยการวิจัยที่มีขนาดตัวอย่างที่เข้มแข็งขึ้นในการศึกษาครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะ

เพื่อพัฒนางานวิจัยด้านการตลาดสินค้าออร์แกนิกให้มีความครอบคลุมและลึกซึ้งยิ่งขึ้น การศึกษาครั้งต่อไปควรพิจารณาขยายขอบเขตในหลายมิติ ประการแรก ควรเพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างและใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบมีความเป็นตัวแทน (probability sampling) เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถอ้างอิงเชิงประชากรได้อย่างมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ประการที่สอง ควรประยุกต์ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงสถิติขั้นสูง เช่น การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (multiple regression) หรือแบบจำลองสมการโครงสร้าง (structural equation modeling: SEM) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างปัจจัยทางการตลาด การรับรู้ของผู้บริโภค และพฤติกรรมการตัดสินใจซื้ออย่างเป็นระบบ ประการที่สาม ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังตัวแปรอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ความไว้วางใจในตราสินค้า (brand trust) ความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม (environmental concern) และทัศนคติต่อสวัสดิภาพสัตว์ เพื่ออธิบายพฤติกรรมผู้บริโภคได้อย่างรอบด้านมากขึ้น ประการที่สี่ การวิจัยในอนาคตควรใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) โดยผนวกการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแรงจูงใจและการรับรู้ของผู้บริโภค ประการสุดท้าย ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่หรือประเทศ เพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างเชิงบริบทของตลาดสินค้าออร์แกนิก และสนับสนุนการพัฒนากลยุทธ์ที่เหมาะสมในระดับสากล

คำแถลงเกี่ยวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในกระบวนการเขียน

ผู้เขียนขอประกาศว่าได้ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิด (ChatGPT-5.3 และ Claude Sonnet 4.6) เพื่อช่วยตรวจสอบและปรับปรุงการใช้ภาษาไทยในต้นฉบับนี้ เพื่อเพิ่มความชัดเจนและความอ่านง่ายเท่านั้น เนื้อหา แนวคิด และผลการวิจัยทั้งหมดที่นำเสนอในบทความนี้ ผู้เขียนเป็นผู้จัดทำขึ้นด้วยตนเองโดยไม่มีการใช้ AI ช่วยสร้างเนื้อหา ภายหลังจากการปรับแก้ภาษา ผู้เขียนได้ตรวจสอบและยืนยันต้นฉบับฉบับสุดท้ายอย่างรอบคอบ เพื่อให้มั่นใจในความถูกต้องและความสมบูรณ์ของผลงานดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2568). **สถานการณ์การผลิตไข่ไก่ปี 2568.** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. สืบค้นจาก https://www.moac.go.th/news-preview-481891791389

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2563). **มาตรฐานฟาร์มไก่ไข่...ไร้กรง Cage Free ไก่...Happy ไข่...Quality คนก็...Healthy.** สืบค้นจาก https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k-social-media/Pages/Cage-Free-FB-220920.aspx

Thai PBS. (2569). **ถอดบทเรียนไข่ไก่สหรัฐฯ สนค.เผยเลี้ยงไม่ใช้กรง ถูกใจตลาดพรีเมียม.** องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย. สืบค้นจาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/503733

Bitner, M. J. (1992). **Servicescapes: The impact of physical surroundings on customers and employees.** Journal of Marketing, 56(2), 57–71.

Blattberg, R.C., & Neslin, S.A. (1990). **Sales Promotion: Concepts, Methods, and Strategies**. Prentice Hall.

De Veirman, M., Cauberghe, V., & Hudders, L. (2017). **Marketing through Instagram influencers: The impact of number of followers and product divergence on brand attitude.** International Journal of Advertising, 36(5), 798–828.

Dhiratanutdilok, T. (2024). **Development and construction of logistics service quality model in omnichannel retailing in Thailand: An empirical analysis through customer satisfaction and repurchase intention** (Doctoral dissertation, Silpakorn University).

Escalas, J.E. (2004). **Narrative processing: Building consumer connections to brands.** Journal of Consumer Psychology, 14(1–2), 168–180.

Garvin, D.A., 1987. **Competing on the Eight Dimensions of Quality.** Harvard Business Review 65 (6): 101-109.

Gundala, R. R., & Singh, A. (2021). **What motivates consumers to buy organic foods? Results of an empirical study in the United States.** PLOS ONE, 16(9), e0257288.

Kamboj, K., & Kishor, N. (2023). **Assessing the effects of customer-perceived values toward organic food: The moderating role of media exposure to food safety issues.** South Asian Journal of Human Values, 12(3), 22–40.

Kanjan, C. (2019). **The influence of service quality, perceived value, and brand image towards willingness to pay through customer satisfaction of government savings bank in the western area of Thailand** (Master's thesis, Silpakorn University).

Keller, K.L. (1993). **Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity.** Journal of Marketing, 57(1), 1–22.

Komari, A., Indrasari, L. D., Tripariyanto, A. Y., & Rahayuningsih, S. (2020). **Analysis of SWOT marketing strategies and 7P influence on purchasing decision.** Journal of Physics: Conference Series, 1569, 032002.

Ladwein, R., & Sánchez Romero, A. M. (2021). **The role of trust in the relationship between consumers, producers and retailers of organic food: A sector-based approach.** Journal of Retailing and Consumer Services, 60, 102508.

Lemon, K. N., & Verhoef, P. C. (2016). **Understanding customer experience throughout the customer journey.** Journal of Marketing, 80(6), 69–96.

Molinillo, S., Aguilar-Illescas, R., Anaya-Sánchez, R., & Liébana-Cabanillas, F. (2022). **The customer retail app experience: Implications for customer loyalty.** Journal of Retailing and Consumer Services, 65, 102842.

Monroe, K.B. (1990) **Pricing: Making Profitable Decisions.** 2nd Edition, McGraw Hill, New York.

Morgan, R. M., & Hunt, S. D. (1994). **The commitment-trust theory of relationship marketing.** Journal of Marketing, 58(3), 20–38.

Mukdavach, O. (2018). **Loyalty programs and service quality factors affecting satisfaction, trust, and loyalty towards premium coffee shops of consumers in Bangkok** (Master's thesis, Bangkok University).

Nakavachara, V., Thongtai, C., Chalidabhongse, T., & Pharino, C. (2025). **Ethical appetite: Consumer preferences and price premiums for animal welfare-friendly food products.** Retrieved from https://doi.org/10.48550/arXiv.2505.04042

Saidani, B., & Sudiarditha, I. K. R. (2019). **Marketing mix-7Ps: The effect on customer satisfaction.** Journal Pendidikan Ekonomi Dan Bisnis (JPEB), 7(1), 72–86.

Shanahan, T., Tran, T.P., & Taylor, E.C. (2019). **Getting to know you: Social media personalization as a means of enhancing brand loyalty and perceived quality.** Journal of Retailing and Consumer Services, 47, 57–65.

Truong, V. A., Conroy, D. M., & Lang, B. (2021). **The trust paradox in food labelling: An exploration of consumers' perceptions of certified vegetables.** Food Quality and Preference, 94, 104280

United Nations. (2015). **Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development.** Retrieved from https://sdgs.un.org/2030agenda

Woo, E., & Kim, Y. G. (2019). **Consumer attitudes and buying behavior for green food products: From the aspect of green perceived value (GPV).** British Food Journal, 121(2), 320–332.

Zeithaml, V. A. (1988). **Consumer perceptions of price, quality, and value: A means-end model and synthesis of evidence.** Journal of Marketing, 52(3), 2-22.

Zidan, S., Hilary, S., & Platat, C. (2025). **Cross-cultural variations in motives and barriers for organic food consumption: A narrative review.** Frontiers in Sustainable Food Systems, 9, 1493325.

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการซื้อผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์
Factors Related to Purchasing on Products Produced by the Department of Livestock Development

วรจักร ปัญญามา[1]
อภิชาต ดะลุณเพธย์[2]
เออวดี เปรมัษเฐียร[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติ วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจซื้อ และจำแนกกลุ่มผู้บริโภคร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากบุคลากรกรมปศุสัตว์ (พญาไท) จำนวน 406 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา การทดสอบไคสแควร์ และการจัดกลุ่มแบบเคมีน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นข้าราชการหญิง อายุ 31-40 ปี รายได้ 20,001-30,000 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่ซื้อสินค้านาน ๆ ครั้ง ปริมาณ 1-2 ชิ้น โดยให้ความสำคัญกับคุณภาพมากที่สุด ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่มีอิทธิพลสูงสุดคือด้านผลิตภัณฑ์ รองลงมาคือด้านบุคคล ขณะที่ทัศนคติอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการรู้คิดที่สะท้อนความเชื่อมั่นในมาตรฐานความปลอดภัย การทดสอบสมมติฐานพบว่า อายุและรายได้มีความสัมพันธ์กับปริมาณการซื้ออย่างมีนัยสำคัญ ปัจจัยด้านราคา การส่งเสริมการตลาด กระบวนการ และลักษณะทางกายภาพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์เนื้อสัตว์ นอกจากนี้ ทัศนคติยังมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการตัดสินใจซื้อ

การจำแนกกลุ่มตลาดแบ่งผู้บริโภคได้ 3 กลุ่ม คือ 1) ลูกค้าประจำที่เน้นมาตรฐานและบริการ (ร้อยละ 41.08) 2) กลุ่มซื้อตามความสะดวก (ร้อยละ 36.18) และ 3) กลุ่มที่ตอบสนองต่อโปรโมชัน (ร้อยละ 22.74) โดยปัจจัยด้านบุคลากรเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดในการแบ่งกลุ่ม ข้อเสนอแนะคือควรเพิ่มผลิตภัณฑ์พร้อมรับประทาน จัดทำระบบชำระเงินอิเล็กทรอนิกส์ จัดโปรโมชันสวัสดิการ และเปิดระบบสั่งซื้อล่วงหน้า เพื่อลดช่องว่างระหว่างทัศนคติและพฤติกรรม ซึ่งจะช่วยกระตุ้นยอดขายได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: *ผลิตภัณฑ์กรมปศุสัตว์ พฤติกรรมการซื้อ ส่วนประสมทางการตลาดบริการ ทัศนคติของผู้บริโภค ร้านค้าสวัสดิการ*

Abstract

This research aimed to: 1) study consumer behaviors and attitudes of Department of Livestock Development (DLD) personnel towards the Livestock Farm Outlet, 2) analyze factors related to purchasing decisions, and 3) segment the outlet's consumers. Data were collected via questionnaires from 406 DLD (Phaya Thai) personnel. Analysis employed descriptive statistics, Chi-Square tests, and K-Means Cluster Analysis.

Results revealed that most respondents were female government officials, aged 31-40, with a monthly income of 20,001-30,000 THB. They predominantly purchased products occasionally (1-2 items

[1] นิสิตหลักสูตรมหาบัณฑิต ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[3] รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

per purchase), prioritizing product quality. Among the services marketing mix (7Ps), product and people had the highest influence on purchasing decisions. Consumer attitudes were generally high, especially the cognitive component, reflecting strong confidence in safety standards.

Hypothesis testing showed that age and income significantly correlated with purchase quantity. Marketing mix factors (price, promotion, process, physical evidence) were significantly related to the purchase quantity and frequency of meat products. Furthermore, overall consumer attitudes exhibited a significant positive relationship with purchasing behaviors at the 0.05 level.

Market segmentation classified consumers into three groups: 1) Quality & Service Driven Loyalists (41.08%), 2) Convenience-Oriented Mainstream (36.18%), and 3) Promotion & Process Sensitive Shoppers (22.74%). The people factor was the most influential variable in this segmentation. To bridge the attitude-behavior gap and sustainably stimulate sales, the outlet should introduce ready-to-eat products, implement electronic payment channels, offer welfare promotions, and establish a pre-order system

Keywords: *Department of Livestock Development Products, Purchasing Behavior, Services Marketing Mix, Consumer Attitude, Livestock Farm Outlet*

บทนำ

กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นองค์กรหลักที่มีภารกิจในการพัฒนาและดูแลเกษตรกรภาคปศุสัตว์ทั้งระบบ ตั้งแต่การผลิตต้นน้ำจนถึงการบริโภคปลายน้ำ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรมีช่องทางการจัดจำหน่ายและผู้บริโภคได้รับสินค้าที่ปลอดภัย จึงได้มีการจัดตั้งร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์ (Livestock Farm Outlet) ขึ้นภายในบริเวณพื้นที่ของกรมปศุสัตว์ ถนนพญาไท การดำเนินงานของร้านค้าสวัสดิการแห่งนี้มิได้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อการแสวงหากำไรทางธุรกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างช่องทางการจัดจำหน่ายโดยตรงเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อย และโครงการพระราชดำริโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ควบคู่ไปกับการเป็นสวัสดิการที่ส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรให้สามารถเข้าถึงอาหารที่มีความปลอดภัย ทั้งนี้ หากร้านค้าสวัสดิการฯ ไม่สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของบุคลากรภายในองค์กรในการเข้าถึงสวัสดิการอาหารปลอดภัย ตลอดจนส่งผลให้เกษตรกรในห่วงโซ่ต้นน้ำสูญเสียความมั่นคงทางรายได้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์ ผลิตและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการวิจัยและได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยจากนักวิทยาศาสตร์ของกรมปศุสัตว์ โดยสามารถจำแนกผลิตภัณฑ์ออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์เนื้อสัตว์ เช่น ไส้กรอกหมู แหนม กุนเชียง 2) ผลิตภัณฑ์นม เช่น พุดดิ้งฮอกไกโด มอซซาเรลล่าชีส และ 3) ผลิตภัณฑ์จากโครงการพระราชดำริ เช่น ชีสนมแพะชามี่ แฮมจินหัวรมควัน โครงสร้างการกำหนดราคาสินค้าจึงสะท้อนถึงคุณภาพระดับพรีเมียมและความปลอดภัย ในขณะที่กลุ่มประชากรเป้าหมายคือ ข้าราชการและบุคลากรกรมปศุสัตว์ จำนวน 2,658 ราย ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ประจำ ณ ส่วนกลาง โดยบุคลากรกลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มผู้บริโภคที่มีรายได้ประจำที่แน่นอนและมีความมั่นคงทางอาชีพ ส่งผลให้มีอำนาจซื้อ และมีศักยภาพในการบริโภคสินค้าที่สูง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะบูรณาการแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) และทัศนคติของผู้บริโภค เพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุของการลดลงของรายได้ เพื่อระบุอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการลดลงของยอดกำหนดแนวทางในการเพิ่มรายได้ และนำข้อมูลทางสถิติไปประยุกต์ใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของบุคลากร และเพื่อพัฒนาร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์ให้เกิดความคุ้มค่าต่องบประมาณขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรม และทัศนคติของผู้บริโภคที่ปฏิบัติงานภายในกรมปศุสัตว์ต่อร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการซื้อสินค้าจากร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์
3. เพื่อแบ่งกลุ่มผู้บริโภคที่ซื้อผลิตภัณฑ์จากร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์

สมมติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยลักษณะทางประชากรศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์จากร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์

2. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์จากร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์

3. ทัศนคติของผู้บริโภค มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์จากร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) และทัศนคติของผู้บริโภคต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อ โดยโฟกัสที่บุคลากรในกรมปศุสัตว์ พญาไท จำนวน 2,658 ราย และครอบคลุมผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์ 3 หมวดหลัก ได้แก่ เนื้อสัตว์ นม และโครงการพระราชดำริ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2568

กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

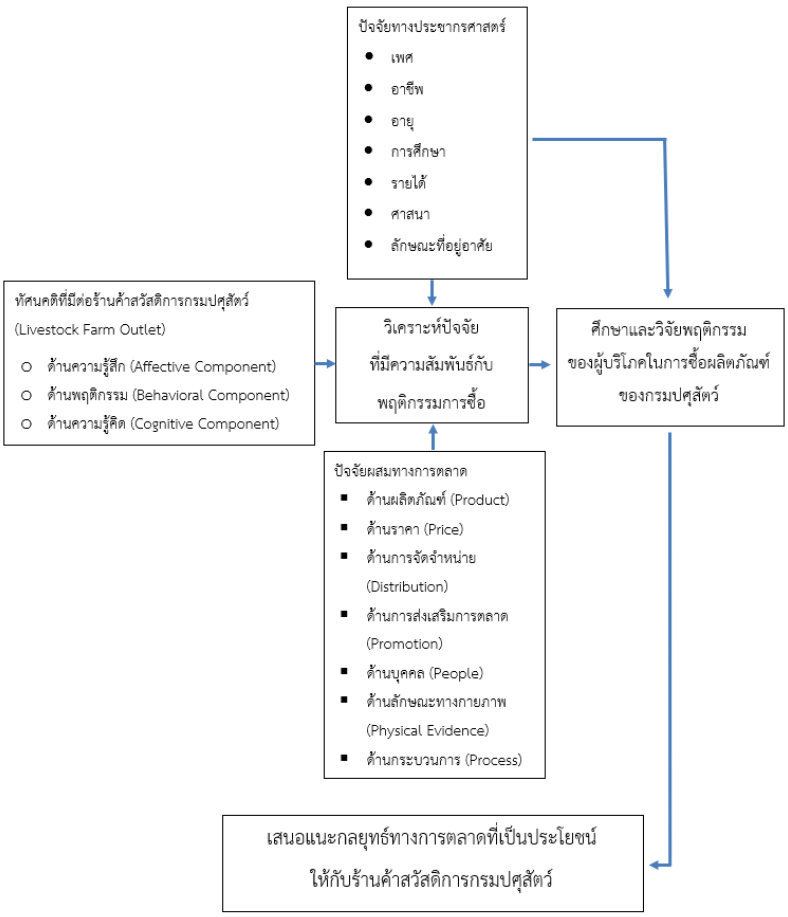

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ร่วมกับแนวคิดทัศนคติ 3 องค์ประกอบ (ด้านการรู้คิด ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรม) เป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการตลาดกับพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อ ภายใต้บริบทสภาพแวดล้อมและรูปแบบการดำเนินชีวิตของบุคลากรภาครัฐ

2. ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ข้าราชการและบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในกรมปศุสัตว์ (พญาไท) จำนวน 2,658 ราย ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบสังคมเมืองที่มีความเร่งรีบ ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามแนวคิดของ Cochran (1977) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และใช้สัดส่วนประชากรจากการทดสอบนำร่องที่ p = 0.60 ซึ่งคำนวณขนาดตัวอย่างขั้นต่ำได้ 324 ราย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจริงรวมทั้งสิ้น 406 ราย ผ่านวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมความหลากหลายของลักษณะทางประชากรศาสตร์และบริบทการปฏิบัติงานอย่างสมบูรณ์

3. เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิ และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น จากการทดสอบนำร่อง โดยมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) มีค่า 0.957 ซึ่งเป็นการยืนยันความน่าเชื่อถือและมาตรฐานของเครื่องมือ โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามออนไลน์ (Google Forms) ในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง ตุลาคม 2568 เนื่องจากเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลและข้อจำกัดด้านเวลาของกลุ่มประชากรเป้าหมาย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ใช้การสังเกตการณ์ (Observation) บริบทสภาพแวดล้อมทางกายภาพของร้านค้าและพฤติกรรมการเข้าใช้บริการจริงของบุคลากร เพื่อนำข้อมูลเชิงบริบทมาใช้ประกอบการอภิปรายผลเชิงปริมาณให้มีความสมบูรณ์และสะท้อนวิถีชีวิตของผู้บริโภคที่แท้จริงมากยิ่งขึ้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทางประชากรศาสตร์ พฤติกรรมผู้บริโภค ทัศนคติ และระดับความสำคัญของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด

4.2 สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร และการวิเคราะห์จัดกลุ่มแบบเคมีน (K-Means Cluster Analysis) เพื่อจำแนกกลุ่มตลาดผู้บริโภคตามระดับการให้ความสำคัญของปัจจัยทางการตลาด ซึ่งช่วยให้สามารถนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของบริโภคแต่ละกลุ่มได้อย่างแม่นยำ

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์และพฤติกรรมการบริโภค

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง เป็นร้อยละ 60.34 อายุ 31–40 ปี เป็นร้อยละ 30.80 ประกอบอาชีพข้าราชการ เป็นร้อยละ 63.80 มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มีรายได้เฉลี่ย 20,001-30,000 บาทต่อเดือน นับถือศาสนาพุทธ และมีลักษณะที่อยู่อาศัยเป็น ห้องเช่า อพาร์ตเมนต์ หรือหอพัก

พฤติกรรมการบริโภคส่วนใหญ่มีความถี่ในการบริโภคผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 ประเภท (เนื้อสัตว์ นม โครงการพระราชดำริ) ในระดับ นาน ๆ ครั้ง โดยมีปริมาณการซื้อต่อครั้งมักอยู่ที่ 1-2 ชิ้น ยกเว้นสินค้าโครงการพระราชดำริที่กลุ่มตัวอย่างเกินครึ่งระบุว่าไม่ได้ซื้อ รูปแบบการบริโภคมักเป็นการรับประทานร่วมกันในกลุ่ม 2-5 คน ทั้งนี้ แรงจูงใจหลักที่ผลักดันให้เกิดการตัดสินใจซื้อคือ คุณภาพของผลิตภัณฑ์และความปลอดภัยของอาหาร โดยเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองเป็นหลัก รองลงมาคืออิทธิพลจากเพื่อนร่วมงาน

2. ระดับความสำคัญของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) และทัศนคติ

ภาพรวมของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์จากร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์ อยู่ในระดับ มาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวม 3.52 (จาก 5 ระดับ) เมื่อจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัจจัยจากมากไปน้อย พบว่า ผู้บริโภคให้น้ำหนักกับ ด้านผลิตภัณฑ์ เป็นอันดับแรกมีค่าเฉลี่ย 3.82 รองลงมาคือ ด้านบุคคลมีค่าเฉลี่ย 3.81 ด้านลักษณะทางกายภาพมีค่าเฉลี่ย3.56 ด้านกระบวนการมีค่าเฉลี่ย 3.46 ด้านการส่งเสริมการตลาดมีค่าเฉลี่ย 3.37 ด้านราคามีค่าเฉลี่ย 3.33 และให้ความสำคัญกับด้านการจัดจำหน่ายน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับปัจจัยอื่นมีค่าเฉลี่ย 3.31

ทัศนคติในภาพรวมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าอยู่ในระดับ มาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวม 3.77 เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบในแต่ละองค์ประกอบ พบว่า ผู้บริโภคมีทัศนคติ ด้านการรู้คิดสูงเป็นอันดับแรก มีค่าเฉลี่ย 3.93 รองลงมาคือ ด้านความรู้สึก มีค่าเฉลี่ย 3.82 และมีแนวโน้มทัศนคติด้านพฤติกรรม ต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับองค์ประกอบอื่น มีค่าเฉลี่ย 3.56 รายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : ค่าเฉลี่ยระดับความสำคัญของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการซื้อผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์

รายการ		เคยซื้อผลิตภัณฑ์จากร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์ N = 387			ไม่เคยซื้อผลิตภัณฑ์จากร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์ N = 19			รวม N = 406		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ส่วนประสมทางการตลาด										
1	ด้านผลิตภัณฑ์	3.82	.434	มาก	3.82	.358	มาก	3.82	.431	มาก
2	ด้านราคา	3.33	.411	ปานกลาง	3.30	.189	ปานกลาง	3.33	.403	ปานกลาง
3	ด้านการจัดจำหน่าย	3.31	.687	ปานกลาง	3.35	.698	ปานกลาง	3.31	.687	ปานกลาง
4	ด้านการส่งเสริมการตลาด	3.37	.584	ปานกลาง	3.47	.525	มาก	3.37	.581	ปานกลาง
5	ด้านบุคคล	3.82	.515	มาก	3.63	.399	มาก	3.81	.512	มาก
6	ด้านลักษณะทางกายภาพ	3.57	.588	มาก	3.42	.543	มาก	3.56	.587	มาก
7	ด้านกระบวนการ	3.45	.464	มาก	3.68	.392	มาก	3.46	.463	มาก
	เฉลี่ยรวม	**3.52**	**0.526**	**มาก**	**3.52**	**0.443**	**มาก**	**3.52**	**0.523**	**มาก**
ทัศนคติ										
1	ด้านการรู้คิด	3.93	.401	มาก	3.99	.456	มาก	3.93	.532	มาก
2	ด้านความรู้สึก	3.82	.456	มาก	3.86	.267	มาก	3.82	.385	มาก
3	ด้านพฤติกรรม	3.55	.532	มาก	3.82	.449	มาก	3.56	.529	มาก
	เฉลี่ยรวม	**3.77**	**0.463**	**มาก**	**3.89**	**0.391**	**มาก**	**3.77**	**0.482**	**มาก**

3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์

การทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ ส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) และทัศนคติ กับพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์ โดยใช้สถิติไคสแควร์ (Chi-Square Test) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จากกลุ่มตัวอย่างที่เคยซื้อผลิตภัณฑ์จำนวน 387 ราย พบผลการวิเคราะห์ดังนี้

3.1 ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่

1) อายุมีความสัมพันธ์กับจำนวนผู้ร่วมบริโภค โดยกลุ่มอายุ 31–40 ปี มีสัดส่วนการซื้อเพื่อบริโภคร่วมกับครอบครัว (2-5 คน) สูงที่สุด ขณะที่กลุ่มอายุ 41–50 ปี มักซื้อเพื่อบริโภคคนเดียว

2) รายได้มีความสัมพันธ์กับปริมาณการซื้อผลิตภัณฑ์ประเภทโครงการพระราชดำริ โดยกลุ่มผู้มีรายได้สูง (30,001 บาทขึ้นไป) มีแนวโน้มที่จะซื้อผลิตภัณฑ์ในปริมาณที่มากกว่า (3-5 ชิ้น) เมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่ารายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์ด้วยค่าสถิติไคสแควร์ (χ^2)

พฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์	ลักษณะทางประชากรศาสตร์						
	เพศสภาพ	อายุ	อาชีพ	ระดับการศึกษา	รายได้	ศาสนา	ลักษณะที่อยู่อาศัย
1. ด้านความถี่ในการบริโภค							
- ประเภทเนื้อสัตว์	0.304	6.32	4.07	0.916	8.03	3.395	12.237
- ประเภทนม	0.5252	11.366	6.419	10.717	5.066	6.594	9.789
- ประเภทโครงการพระราชดำริ	0.561	5.245	11.42	7.972	5.245	5.245	10.704
2. ด้านปริมาณในการบริโภค							
- ประเภทเนื้อสัตว์	6.258	10.259	5.542	2.642	10.44	8.852	9.91
- ประเภทนม	1.361	11.677	5.979	3.651	8.713	8.970	13.994
- ประเภทโครงการพระราชดำริ	4.131	11.039	1.108	7.403	**14.033***	4.932	14.344
3. ด้านปริมาณผู้บริโภคในการบริโภคผลิตภัณฑ์	0.084	**13.606***	1.440	2.861	3.973	0.736	9.416
4. ด้านสาเหตุในการเลือกผลิตภัณฑ์	7.859	24.443	21.173	15.303	32.453	34.205	39.785
5. ด้านผู้มีอิทธิพลในการบริโภคผลิตภัณฑ์	1.646	1.075	2.362	2.343	1.721	9.759	6.405

หมายเหตุ: * หมายถึงมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

3.2 ปัจจัยส่วนผสมทางการตลาดที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่

1) ปัจจัยด้านราคา การส่งเสริมการตลาด และลักษณะทางกายภาพ มีความสัมพันธ์กับปริมาณการซื้อผลิตภัณฑ์ประเภทเนื้อสัตว์ นอกจากนี้ ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพยังมีความสัมพันธ์กับปริมาณการซื้อผลิตภัณฑ์ประเภทนม

2) ปัจจัยด้านกระบวนการ มีความสัมพันธ์กับความถี่ในการบริโภคเนื้อสัตว์ โดยกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการในระดับมาก จะมีความถี่ในการซื้อสูงขึ้นเป็น 1-2 ครั้งต่อเดือน

3) ปัจจัยด้านบุคคล และกระบวนการ มีความสัมพันธ์กับสาเหตุในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ โดยผู้ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยทั้งสองด้านนี้ในระดับสูง จะตัดสินใจเลือกซื้อโดยพิจารณาจากคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เป็นอันดับแรก รายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 : ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) กับพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์ด้วยค่าสถิติไคสแควร์ (χ^2)

พฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์	ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด						
	ผลิตภัณฑ์ (Product)	ราคา (Price))	จัดจำหน่าย (Place)	ส่งเสริมฯ (Promotion)	บุคคล (People)	กายภาพ (Physical)	กระบวนการ (Process)
1. ด้านความถี่ในการบริโภค							
- ประเภทเนื้อสัตว์	3.68	6.67	9.411	6.067	2.819	6.528	**18.113***
- ประเภทนม	8.841	13.406	9.262	7.572	3.558	13.664	7.808
- ประเภทโครงการพระราชดำริ	3.129	2.806	12.555	13.488	9.17	10.77	6.292
2. ด้านปริมาณในการบริโภค							
- ประเภทเนื้อสัตว์	12.06	**23.364***	9.951	**21.907***	8.788	**25.761***	15.58
- ประเภทนม	13.835	15.379	18.689	13.035	11.355	**23.155***	3.353
- ประเภทโครงการพระราชดำริ	8.943	3.625	6.288	11.205	8.142	9.445	10.037
3. ด้านปริมาณผู้บริโภคในการบริโภคผลิตภัณฑ์	4.932	2.472	9.181	8.22	6.608	6.486	4.434
4. ด้านสาเหตุในการเลือกผลิตภัณฑ์	27.016	44.061	34.295	39.495	**90.252***	43.137	**57.536***
5. ด้านผู้มีอิทธิพลในการบริโภคผลิตภัณฑ์	5.119	7.706	10.648	7.263	3.207	5.475	6.428

หมายเหตุ: * หมายถึงมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

3.3 ปัจจัยทัศนคติที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่

1) ทัศนคติด้านความรู้คิดและทัศนคติด้านพฤติกรรม มีความสัมพันธ์กับปริมาณการบริโภคผลิตภัณฑ์ประเภทนม โดยผู้ที่มีทัศนคติด้านนี้ในระดับมาก จะมีสัดส่วนการซื้อนมในปริมาณ 3-5 ชิ้นต่อครั้ง

2) ทัศนคติด้านความรู้สึกมีความสัมพันธ์กับสาเหตุในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ โดยกลุ่มที่มีทัศนคติเชิงบวกในระดับมาก จะให้ความสำคัญกับคุณภาพผลิตภัณฑ์ เป็นเหตุผลหลักในการซื้อ (ร้อยละ 24.50) รองลงมาคือ เรื่องรสชาติ (ร้อยละ 9.60) รายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4: ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของผู้บริโภค กับพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์ด้วยค่าสถิติไคสแควร์ (χ^2)

พฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์	ทัศนคติ		
	ด้านความรู้คิด (Cognitive)	ด้านความรู้สึก (Affective)	ด้านพฤติกรรม (Behavioral)
1. ด้านความถี่ในการบริโภค			
- ประเภทเนื้อสัตว์	3.375	11.44	3.989
- ประเภทนม	9.103	15.424	12.776
- ประเภทโครงการพระราชดำริ	11.757	8.435	9.143

พฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์	ทัศนคติ ด้านความรู้คิด (Cognitive)	ด้านความรู้สึก (Affective)	ด้านพฤติกรรม (Behavioral)
2. ด้านปริมาณในการบริโภค			
- ประเภทเนื้อสัตว์	8.950	8.869	11.013
- ประเภทนม	**24.218***	20.389	**23.138***
- ประเภทโครงการพระราชดำริ	6.696	5.943	5.759
3. ด้านปริมาณผู้บริโภคในการบริโภคผลิตภัณฑ์	6.901	11.104	7.414
4. ด้านสาเหตุในการเลือกผลิตภัณฑ์	35.434	**58.410***	33.881
5. ด้านผู้มีอิทธิพลในการบริโภคผลิตภัณฑ์	6.114	4.706	5.242

หมายเหตุ: * หมายถึงมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

4. การแบ่งกลุ่มตลาด

การจำแนกกลุ่มผู้บริโภค (Market Segmentation) การวิเคราะห์ด้วยวิธี K-Means Cluster Analysis โดยใช้ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดเป็นเกณฑ์ สามารถแบ่งกลุ่มผู้บริโภคได้ 3 กลุ่มหลัก ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มลูกค้าประจำที่เลือกจากมาตรฐานสินค้าและการบริการที่ประทับใจ คิดเป็นร้อยละ 41.08 เป็นฐานลูกค้าหลักที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการหญิง อายุ 31-40 ปี มีกำลังซื้อปานกลางถึงสูง โดยมีรายได้ 30,001-40,000 บาท กลุ่มนี้มีความจงรักภักดีและมีทัศนคติเชิงบวกต่อร้านสูงสุด โดยตัดสินใจซื้อจากความเชื่อมั่นในคุณภาพสินค้าเป็นทุนเดิม และมีความคาดหวังสูงต่อปัจจัยด้านบุคลากร เช่น พนักงานให้บริการดี พูดจาสุภาพ และลักษณะทางกายภาพ เช่นความสะอาดของร้านค้า และความน่าเชื่อถือ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มข้าราชการสาววัยทำงานที่ซื้อตามโอกาสและสะดวก คิดเป็นร้อยละ 36.18 ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มช่วงอายุ 41-50 ปี มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่มแรก (<20,000 - 30,000 บาท) พักอาศัยในหอพักหรือห้องเช่า กลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มลูกค้าจรที่มีความผูกพันกับร้านค้าต่ำสุด การตัดสินใจซื้อไม่ได้เกิดจากความจงรักภักดีหรือโปรโมชัน แต่ขับเคลื่อนด้วยความสะดวกสบายและมักเลือกซื้อตามโอกาสสำคัญหรือช่วงเวลาที่เงินเดือนออกเป็นหลัก

กลุ่มที่ 3 กลุ่มนักช็อปที่ฉลาดเลือกและตอบสนองต่อโปรโมชัน คิดเป็นร้อยละ 22.74 แม้จะมีสัดส่วนน้อยที่สุด แต่เป็นกลุ่มที่มีกำลังซื้อสูงสุด (รายได้ >40,001 บาท) และพักอาศัยในบ้านเดี่ยว กลุ่มนี้มีทัศนคติเชิงบวกและพร้อมที่จะบอกต่อถึงผลิตภัณฑ์ แต่มีพฤติกรรมที่เป็นเอกลักษณ์คือ ความอ่อนไหวต่อสิ่งเร้าทางการตลาด โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการตลาด โปรโมชันลดราคาสินค้าสูงที่สุด ควบคู่ไปกับความคาดหวังด้านกระบวนการให้บริการและการชำระเงินที่รวดเร็วมีประสิทธิภาพ รายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 5 และ 6

ตารางที่ 5 : ค่าเฉลี่ยระดับความสำคัญของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ที่มีอิทธิพลต่อการซื้อผลิตภัณฑ์ของกรมปศุสัตว์ จำแนกตามกลุ่มผู้บริโภค

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps)	กลุ่มผู้บริโภค กลุ่มที่ 1 (n=159)	กลุ่มที่ 2 (n=140)	กลุ่มที่ 3 (n=88)
ด้านผลิตภัณฑ์ (Product)	4.05	3.71	3.89
ด้านราคา (Price)	3.51	3.04	3.35
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place)	3.55	2.89	3.75

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps)	กลุ่มผู้บริโภค		
	กลุ่มที่ 1 (n=159)	กลุ่มที่ 2 (n=140)	กลุ่มที่ 3 (n=88)
ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion)	3.44	3.03	**3.98**
ด้านบุคลากร (People)	**4.43**	3.68	3.58
ด้านกระบวนการ (Process)	3.75	3.28	**4.08**
ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence)	**3.86**	3.26	3.09
ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง (%)	41.08	36.18	22.74

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ย 4.21 - 5.00 = มากที่สุด, 3.41 - 4.20 = มาก, 2.61 - 3.40 = ปานกลาง, 1.81 - 2.60 = น้อย และ 1.00 - 1.80 = น้อยที่สุด

ตารางที่ 6 : ข้อมูลทางประชากรศาสตร์ จำแนกตามกลุ่มผู้บริโภค

รายการ	กลุ่มที่ 1 (n=159)	กลุ่มที่ 2 (n=140)	กลุ่มที่ 3 (n=88)
เพศสภาพ (%)			
- หญิง	60.40	**61.40**	58.00
- ชาย	39.60	38.60	42.00
กลุ่มอายุ (ปี)			
- น้อยกว่า 30 ปี	26.40	27.90	34.10
- 31 – 40 ปี	29.60	30.00	**35.20**
- 41 – 50 ปี	26.40	32.90	21.60
- มากกว่า 50 ปี	17.60	9.30	9.10
อาชีพ			
- ข้าราชการ	63.50	63.60	**68.20**
- จ้างเหมาบริการ	5.00	8.60	5.70
- พนักงานราชการ	31.40	27.90	26.10
ระดับการศึกษา			
- ปริญญาตรี	**79.20**	73.60	75.00
- มัธยมปลาย-อนุปริญญา (ปวช.-ปวส.)	5.00	5.00	9.10
- สูงกว่าปริญญาตรี	15.70	21.40	15.90
กลุ่มรายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)			
- ต่ำกว่า 20,000 บาท	25.80	28.60	17.00
- 20,001-30,000 บาท	22.00	28.60	**34.10**
- 30,001-40,000 บาท	27.00	21.40	21.60
- มากกว่า 40,000 บาท	25.20	21.40	27.30

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีร้านค้าสวัสดิการหน่วยงานภาครัฐ (Livestock Farm Outlet) ในฐานะ กลไกเชิงสถาบัน ที่เชื่อมโยงระหว่างความมั่นคงทางรายได้ของเกษตรกรต้นน้ำและการจัดสวัสดิการอาหารปลอดภัยให้แก่บุคลากรปลายน้ำ จากผลการศึกษาพบว่าแม้บุคลากรภาครัฐจะมีข้อจำกัดด้านกำลังซื้อ แต่ยังคงให้ความสำคัญกับคุณภาพและมาตรฐานความปลอดภัยเป็นอันดับแรก การดำรงอยู่ของร้านค้าฯ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้บุคลากรเข้าถึงผลิตภัณฑ์มาตรฐานสูงได้ในราคาที่เป็นธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ Visetnoi และ Nelles (2023) ที่ระบุว่าอาหารปลอดภัยไม่ควรถูกจำกัดเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้สูงเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงการสวนทางระหว่างทัศนคติและพฤติกรรม ซึ่งพบว่าความเชื่อมั่นในมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่อยู่ในระดับสูงกลับไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นพฤติกรรมการบริโภคให้เกิดการซื้อที่สม่ำเสมอได้ โดยจากการทดสอบความสัมพันธ์ทางสถิติยืนยันว่า ปัจจัยด้านกระบวนการ (Process) และด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการตัดสินใจซื้ออย่างมีนัยสำคัญ ชี้ให้เห็นถึงเหตุผลความจำเป็นในการนำแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) มาเป็นกรอบในการศึกษา เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่สามารถจำแนกด้านการบริการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของผู้บริโภคได้อย่างรอบด้าน ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดของ Kotler และ Keller (2016) ที่ระบุว่าองค์ประกอบด้านกระบวนการและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเป็นปัจจัยเชิงกลยุทธ์สำคัญในการสร้างประสบการณ์และตอบสนองความต้องการในธุรกิจบริการ เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับข้อคิด เห็น และข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า ปัญหาความคับแคบของพื้นที่ร้านค้า การขาดแคลนผลิตภัณฑ์พร้อมรับประทาน (Ready-to-eat) และข้อจำกัดในการชำระเงินที่ยังคงพึ่งพาเงินสดเป็นหลัก ถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่ไม่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เร่งรีบในปัจจุบัน (ศักรินทร์ วังคะฮาด, 2563) ความไม่สะดวกในขั้นตอนการให้บริการเหล่านี้ จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทัศนคติที่ดีของผู้บริโภค ไม่ได้นำไปสู่พฤติกรรมการซื้อจริง และอธิบายถึงสาเหตุการหดตัวของรายได้ของร้านค้าในช่วงปี 2563-2566 สอดคล้องกับทฤษฎีของ Schäufele-Elbers และ Janssen (2023) ที่ระบุว่าปัจจัยด้านความสะดวกและข้อจำกัดในชีวิตประจำวันมักเป็นตัวแปรสำคัญที่แทรกแซงการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค แม้ผู้บริโภคจะมีทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ก็ตาม

นอกจากนี้ ผลการจำแนกกลุ่มตลาดผู้บริโภค (Cluster Analysis) ที่แบ่งผู้บริโภคออกเป็น 3 กลุ่ม ได้ชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของพฤติกรรมผู้บริโภคยุคใหม่ โดยพบว่ากลุ่มผู้บริโภคร้อยละ 58.92 (กลุ่มที่ 2 กลุ่มข้าราชการสาววัยทำงานที่ซื้อตามโอกาสและสะดวก และ 3 กลุ่มนักช็อปที่ฉลาดเลือกและตอบสนองต่อโปรโมชั่น) ขับเคลื่อนการตัดสินใจซื้อด้วยปัจจัยด้านความสะดวกรวดเร็วและการส่งเสริมการตลาด มากกว่าความจงรักภักดีต่อองค์กรเพียงอย่างเดียว จึงสรุปได้ว่า ทฤษฎีที่ระบุว่าผู้บริโภคที่เลือกสินค้าปลอดภัยมักไม่อ่อนไหวต่อราคา (Mondéjar-Jiménez et al., 2022) อาจไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบริบทร้านค้าสวัสดิการของกรมปศุสัตว์ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากบุคลากรยังคงมีความคาดหวังต่อสิทธิประโยชน์และการเกื้อกูลด้านค่าครองชีพเป็นพื้นฐานองค์กรจึงมีความจำเป็นต้องประยุกต์ใช้กลยุทธ์การตลาดแบบเฉพาะเจาะจง (Targeted Marketing) เพื่อกระตุ้นการตัดสินใจซื้อให้เหมาะสมกับลักษณะพฤติกรรมของลูกค้าแต่ละกลุ่ม ซึ่งองค์ความรู้และรูปแบบการแก้ปัญหาจากงานวิจัยชิ้นนี้ ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อกรมปศุสัตว์เท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาร้านค้าสวัสดิการของหน่วยงานราชการหรือองค์กรอื่น ๆ ที่กำลังเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงและรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปของบุคลากรในยุคปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

1. ร้านค้าสวัสดิการฯ ควรเร่งพัฒนาระบบการรับชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ (QR Code/Mobile Banking) และปรับผังการจัดวางสินค้าเพื่อลดความแออัดในช่วงเวลาพักกลางวัน นอกจากนี้ ควรเพิ่มสัดส่วนผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารปรุงสุกพร้อมรับประทาน (Ready-to-eat) และพัฒนาระบบการสั่งซื้อล่วงหน้าผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น LINE Official Account เพื่อตอบสนอง วิถีชีวิตที่เร่งรีบและทลายข้อจำกัดด้านเวลาของบุคลากร

2. หน่วยงานภาครัฐหรือกระทรวงอื่น ๆ ที่มีร้านค้าสวัสดิการในลักษณะเดียวกัน สามารถนำโมเดลการจำแนกกลุ่มตลาด (Market Segmentation) จากงานวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการบริหารจัดการสวัสดิการของตนเองได้ เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับพลวัตการใช้ชีวิตของข้าราชการยุคดิจิทัล ซึ่งจะช่วยให้การอุดหนุนงบประมาณเกิดความคุ้มค่าสูงสุด และสามารถรักษาช่องทางจัดจำหน่ายเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรต้นน้ำได้อย่างยั่งยืน

3. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพิ่มเติม ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มบุคลากรที่เคยใช้บริการเป็นประจำแต่ปัจจุบันลดความถี่ลง เพื่อทำความเข้าใจมิติทางความคิดและเจาะลึกถึงสาเหตุที่แท้จริงของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

4. ควรนำแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) มาประยุกต์ใช้ เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลเชิงสาเหตุ (Causal Effect) ระหว่างปัจจัยทางทัศนคติและการตัดสินใจซื้อ เพื่อปิดข้อจำกัดของสถิติเชิงความสัมพันธ์ (Chi-Square) ที่ไม่สามารถระบุทิศทางของอิทธิพลได้

เอกสารอ้างอิง

กรมปศุสัตว์. (2566). **แผนปฏิบัติราชการกรมปศุสัตว์ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570)**. https://planning.dld.go.th/th/index.php/th/plan-menu/1616-5-2566-2570-1

กองผลิตภัณฑ์ปศุสัตว์. (2567). **รายงานสรุปข้อมูลและผลประกอบการร้านค้าสวัสดิการกรมปศุสัตว์**. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ศักรินทร์ วังคะฮาด. (2563). **การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองปัจจัยที่ส่งผลต่ออุปสงค์การบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์**. วารสารปัญญาภิวัฒน์, 12(2), 43–54.

Booms, B. H., & Bitner, M. J. (1981). **Marketing strategies and organization structures for service firms. In Marketing of services (pp. 47–51)**. American Marketing Association.

Cochran, W. G. (1977). **Sampling techniques (3rd ed.)**. John Wiley & Sons.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2019). **Multivariate data analysis (8th ed.)**. Cengage.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). **Marketing management (15th ed.)**. Pearson Education.

Gotze, F., & Brunner, T. A. (2021). **A consumer segmentation study for meat and meat alternatives in Switzerland**. Foods, 10(6), Article 1273. https://doi.org/10.3390/foods10061273

Mondejar-Jimenez, J. A., Sanchez-Cubo, F., & Mondejar-Jimenez, J. (2022). **Consumer behaviour towards pork meat products: A literature review and data analysis**. Foods, 11(3), Article 307. https://doi.org/10.3390/foods11030307

Schaufele-Elbers, I., & Janssen, M. (2023). **Consumer segmentation based on three dimensions of sustainable food consumption: A simultaneous analysis of meat, organic food, and sweet snack purchases based on household panel data in Germany**. Frontiers in Nutrition, 10, Article 1140636. https://doi.org/10.3389/fnut.2023.1140636

Visetnoi, S., & Nelles, W. (2023). **Can organic pork help achieve sustainable development goals in Thailand?** Agriculture, 13(9), Article 1822. https://doi.org/10.3390/agriculture13091822

อิทธิพลความพร้อมทางเทคโนโลยีที่มีต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าร้านสะดวกซักในพื้นที่จังหวัดสงขลา : การศึกษาบทบาทตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมของคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้า

The Influence of Technology Readiness on Continuance Intention toward Laundromat Services among Customers in Songkhla Province: Examining the Serial Mediating Roles of Perceived Value and Customer Trust

หทัยขวัญ จันทอง[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของความพร้อมทางเทคโนโลยีต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าร้านสะดวกซักในจังหวัดสงขลา โดยตรวจสอบบทบาทตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมของคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้า การวิจัยเก็บข้อมูลจากลูกค้าร้านสะดวกซักในจังหวัดสงขลา จำนวน 670 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโมเดลสมการโครงสร้าง ผลการวิจัย พบว่าความพร้อมทางเทคโนโลยีมีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่อง (β= 0.45) และมีอิทธิพลผ่านคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจแบบอนุกรม โดยความพร้อมทางเทคโนโลยีส่งผลต่อคุณค่าที่รับรู้ (β= 0.83) คุณค่าที่รับรู้ส่งผลต่อความเชื่อใจ (β= 0.71) และความเชื่อใจส่งผลต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่อง (β= 0.45) โมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของคุณค่าที่รับรู้ ความเชื่อใจ และความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องได้ร้อยละ 69.4, 50.7 และ 64.4 ตามลำดับ ผลการวิจัยช่วยขยายขอบเขตทฤษฎีการยืนยันความคาดหวังโดยนำความพร้อมทางเทคโนโลยีมาเป็นปัจจัยตั้งต้นของการสร้างคุณค่าที่รับรู้ ความเชื่อใจ และความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องธุรกิจบริการตนเองแบบออฟไลน์ เชิงปฏิบัติ ควรพัฒนาระบบบริการดิจิทัลให้ใช้งานง่าย เช่น ระบบชำระเงิน ติดตามสถานะการซัก เพื่อสร้างคุณค่าที่รับรู้ ความเชื่อใจ และการใช้บริการต่อเนื่อง

คำสำคัญ: *ความพร้อมทางเทคโนโลยี ความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่อง คุณค่าที่รับรู้ ความเชื่อใจของลูกค้า*

Abstract

This study aimed to examine the influence of technology readiness on continuance intention toward laundromat services among customers in Songkhla Province by investigating the serial mediating roles of perceived value and customer trust. Quantitative data were collected from 670 laundromat customers in Songkhla Province and analyzed using structural equation modeling. The findings revealed that technology readiness had a significant direct effect on continuance intention (β= 0.45) and an indirect effect through the serial mediating roles of perceived value and customer trust. Specifically, technology readiness significantly influenced perceived value (β= 0.83), perceived value affected customer trust (β= 0.71), and customer trust influenced continuance intention (β= 0.45). The model explained 69.4%, 50.7%, and 64.4% of the variance in perceived value, customer trust, and continuance intention,

[1] อาจารย์ ดร. ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

respectively. The findings extend Expectation–Confirmation Theory by incorporating technology readiness as an antecedent of perceived value, customer trust, and continuance intention in the context of offline self-service technology businesses. Practically, business operators should develop user-friendly digital service systems, such as payment systems and wash-status tracking systems, to enhance perceived value, customer trust, and customers' continuance intention.

Keywords: *Technology Readiness, Continuance Intention,* Perceived Value, *Customer Trust*.

บทนำ

ปัจจุบันในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy) ที่การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนภาคธุรกิจทำให้พฤติกรรมผู้บริโภคภายในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไป โดยเทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของผู้คนและการทำงานมากขึ้น ภาคธุรกิจเทคโนโลยีบริการตนเอง (Self-service Technology) ที่มีการผสมผสานด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เทคโนโลยีอัตโนมัติเข้ากับการให้บริการ จึงส่งผลให้ผู้บริโภคมีความคาดหวังต่อความสะดวกสบาย ความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพในการใช้งานดิจิทัลสูงขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปิดรับการเข้าถึงเทคโนโลยีในสายตาผู้บริโภคที่เป็นลูกค้าภาคธุรกิจบริการดังจะเห็นได้จากในประเทศไทยมีธุรกิจบริการตนเองด้วยเทคโนโลยีทั้งแบบออนไลน์ เช่น แพลตฟอร์มการเงิน/ชำระเงินดิจิทัล, แอปพลิเคชันธนาคาร (Mobile Banking) และธุรกิจเทคโนโลยีบริการตนเองทั้งแบบออฟไลน์ เช่น ตู้จำหน่ายตั๋วอัตโนมัติ, ร้านสะดวกซักอัตโนมัติ กระจายอยู่ทั่วไปในแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย ทั้งนี้ความพร้อมทางเทคโนโลยี (Technology Readiness [TR]) ที่หมายถึง การยอมรับและใช้เทคโนโลยีใหม่เพื่อบรรลุเป้าหมายในกิจกรรมต่างๆของแต่ละบุคคล (Na et al., 2021; Parasuraman & Colby, 2001) ย่อมมีแตกต่างกันแต่ไม่ได้หมายความว่าจะไม่มีบุคคลเปิดรับการใช้งาน กลับกันกลับพบว่า ธุรกิจเทคโนโลยีบริการตนเองนับวันยิ่งมีแนวโน้มบุคคลต่างๆใช้บริการมากขึ้นดังจะเห็นได้จากหลังช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 เป็นต้นมา (ธเนศ มหาธนลัย, 2566) ภายใต้บริบทดังกล่าว ธุรกิจ "ร้านสะดวกซัก"นับวันเป็นหนึ่งในธุรกิจบริการที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วในประเทศไทย โดยมีการนำเทคโนโลยีเครื่องซักผ้าอัตโนมัติ ระบบชำระเงินดิจิทัล และระบบตรวจสอบสถานะเครื่องแบบเรียลไทม์มาให้บริการลูกค้าตลอด 24 ชั่วโมงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการ จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจร้านสะดวกซักในประเทศไทย พบว่าจากปี 2563 ธุรกิจมีการขยายตัวมูลค่า 3,000 ล้านบาทจากจำนวนร้านสะดวกซัก 1,000 แห่งในประเทศ จนเป็นการขนายตัวเพิ่มขึ้นมูลค่า 10,000 ล้านบาท โดยมีจำนวนร้านสะดวกซักมากถึง 3,500 แห่งในประเทศในปี 2565 (ณัฐชิต บี, 2565) นอกจากนี้ยังพบว่าร้านสะดวกซักติดอันดับ 1 ใน 10 ธุรกิจดาวรุ่งที่จัดอันดับโดยมหาวิทยาลัยหอการค้าไทยที่ประเมินจากสภาพธุรกิจ แนวโน้มเศรษฐกิจไทยในปี 2569 (กรุงเทพธุรกิจ, 2568) จากทั้งหมดนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าภาพรวมธุรกิจร้านสะดวกซักมีอัตราการเติบโตของตลาดที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ในระดับพื้นที่ถือได้ว่าจังหวัดสงขลาเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคใต้ตอนล่างที่เป็นแหล่งศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การศึกษา การทำงาน และจังหวัดสงขลามีศักยภาพเพียงพอในการรองรับจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตลอดจนประชากรแฝงจำนวนมาก เช่น กลุ่มนักเรียนนักศึกษา กลุ่มคนวัยทำงาน เนื่องจากสงขลาเป็นจังหวัดพื้นที่ขนาดใหญ่โดยมีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับสามในพื้นที่ภาคใต้ ส่งผลให้ภายในพื้นที่จังหวัดสงขลามีความต้องการใช้บริการร้านสะดวกซักเพิ่มสูงขึ้นตามรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีข้อจำกัดด้านเวลาและพื้นที่อยู่อาศัยเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามการแข่งขันของธุรกิจร้านสะดวกซักรวมถึงในจังหวัดสงขลามีแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้ลูกค้ามีทางเลือกมากขึ้นและอาจเปลี่ยนผู้ให้บริการโดยพิจารณาจากปัจจัยด้านความสะดวกในการใช้งาน ระบบชำระเงินดิจิทัล ความพร้อมของเครื่องซัก-อบ หรือประสบการณ์การใช้บริการมากขึ้น ส่งผลให้การรักษาความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องกลายเป็นประเด็น

สำคัญต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ นอกจากนี้ บทวิเคราะห์ภาคธุรกิจยังสะท้อนว่าผู้บริโภคไทยให้ความสำคัญกับบริการดิจิทัลและประสบการณ์ลูกค้ามากขึ้น ทำให้ธุรกิจบริการต้องแข่งขันกันด้านคุณค่าและการรักษาฐานลูกค้าในระยะยาว (ไทยพับลิก้า, 2567; ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2566) แม้ว่าธุรกิจร้านสะดวกซักมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วแต่ความท้าทายที่สำคัญของผู้ประกอบการในเชิงการแข่งขันไม่ได้อยู่ที่การดึงดูดลูกค้าใหม่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่เป็นการสร้าง “ความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่อง” (Continuance Intention [CI]) ของลูกค้าดังที่กล่าวไว้หมายถึง การสะท้อนพฤติกรรมการยอมรับและตัดสินใจใช้งานต่อไปเรื่อยๆที่มีผลต่อความสำคัญในการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับธุรกิจและเป็นการสร้างความภักดีให้เกิดขึ้นกับลูกค้าต่อไปในระยะยาว (Bhattacherjee, 2001) จากการศึกษางานวิจัยส่วนใหญ่ของไทยที่มีการศึกษาด้านความพร้อมทางเทคโนโลยีกับการใช้ต่อเนื่องของลูกค้ามุ่งเน้นไปที่การศึกษาบริบทของธุรกิจในเชิงโมบายแบงก์กิ้ง (Mobile banking), พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce), สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) เป็นส่วนใหญ่ เช่น งานวิจัยของอานนท์ แย้มโชติ และธัญนันท์ บุญอยู่ (2566) ขณะที่การศึกษาในบริบทของธุรกิจเทคโนโลยีบริการตนเองอัตโนมัติในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะไปที่ธุรกิจแบบออฟไลน์ยังได้รับความสนใจจำนวนน้อย (Na et al., 2021) โดยเฉพาะไปที่ธุรกิจร้านสะดวกซัก (Laundromat Services) ยังมีอยู่อย่างจำกัดด้วยในแง่ของตัวแปรความพร้อมทางเทคโนโลยีกับความต้องการใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า

นอกจากนี้ในงานวิจัยในอดีตของไทย พบว่า ยังมีการศึกษาปัจจัยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุค่อนข้างจำกัดและยังไม่ชัดเจนเพียงพอเกี่ยวกับการศึกษาอิทธิพลความพร้อมทางเทคโนโลยีที่มีต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าเฉพาะไปที่การศึกษาบทบาทตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมของคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (Perceived Value [PV]) ที่กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างประโยชน์ที่ลูกค้าได้รับและต้นทุนทั้งหมดที่ลูกค้าจ่ายไป (Usman, 2017) และความเชื่อใจของลูกค้า (Customer Trust [CT]) ซึ่งเป็นความเต็มใจที่ลูกค้าจะพึ่งพาธุรกิจของผู้ประกอบการ (Kotler & Keller, 2012; Hariguna et al., 2023) โดยงานวิจัยนี้ทำการศึกษาเพื่อมุ่งเสนอว่าโมเดลแบบอนุกรมเหมาะสมกว่าการวิเคราะห์แบบคู่ขนาน เนื่องจากผู้บริโภคมักประเมินคุณค่าและความคุ้มค่าของบริการก่อนซึ่งจะนำไปสู่ความเชื่อใจต่อผู้ให้บริการและพัฒนาเป็นความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องในลำดับถัดไป (Chen et al., 2021; Morgan & Hunt, 1994; Zeithaml, 1988) ทั้งยังเสนอความเป็นไปได้ของการศึกษาตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมของคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าและความเชื่อใจของลูกค้าผ่านการอธิบายด้วยทฤษฎีดัชนีความพร้อมทางเทคโนโลยี (Technology Readiness Index Theory[TRIT]) ร่วมกับทฤษฎีการยืนยันความคาดหวัง (Expectation-Confirmation Theory [ECT]) กล่าวคือ ความพร้อมทางเทคโนโลยีในฐานะปัจจัยเชิงจิตวิทยาตามแนวทางทฤษฎีดัชนีความพร้อมทางเทคโนโลยี ทำหน้าที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการเอื้อให้ผู้บริโภคเปิดรับและใช้งานเทคโนโลยีจนเกิดเป็นประสบการณ์ใช้งานเชิงบวก ซึ่งก่อให้เกิดเป็นการรับรู้คุณค่าและการตัดสินใจใช้บริการต่อเนื่องตามแนวทางทฤษฎีการยืนยันความคาดหวัง (Bhattacherjee, 2001; Hariguna et al., 2023; Parasuraman, 2000) โดยช่องว่างที่เกิดขึ้นจากการศึกษาทำให้พบว่า ส่วนน้อยงานวิจัยไทยมีการศึกษาบทบาทตัวแปรคั่นกลางเพียงตัวเดียวที่เป็นตัวแปรคั่นกลางอื่น เช่น ความพึงพอใจของลูกค้า ในงานวิจัยของ นิพนธ์ บัวบาน และคณะ (2566) ทำให้เป็นเรื่องน่าสนใจอย่างมากที่ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาเรื่องที่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุให้งานวิจัยนี้ทำการศึกษาอิทธิพลความพร้อมทางเทคโนโลยีที่มีต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าร้านสะดวกซักในพื้นที่จังหวัดสงขลา : การศึกษาบทบาทตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมของคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้า เพื่อต้องการศึกษาช่องว่างองค์ความรู้ในด้านปัจจัยเชิงสาเหตุที่อธิบายในรูปแบบกลไกเชิงลำดับของอิทธิพลจากความพร้อมทางเทคโนโลยีไปสู่ความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องผ่านตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรม (Serial Mediation) ที่มีการศึกษาค่อนข้างจำกัดโดยเฉพาะไปที่ธุรกิจบริการตนเองร้านสะดวกซัก ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยคาดว่า ผลการศึกษาที่ได้จะสามารถเป็นประโยชน์ให้ธุรกิจร้านสะดวกซักสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันเพื่อเป็นการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับกิจการได้ระยะยาวจากความสัมพันธ์ของแต่ละตัวแปรที่งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งทำการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความพร้อมทางเทคโนโลยีกับความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าร้านสะดวกซักในพื้นที่จังหวัดสงขลา

2.เพื่อตรวจสอบบทบาทการส่งผ่านแบบอนุกรมของคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าและความเชื่อใจของลูกค้าในความสัมพันธ์ระหว่างความพร้อมทางเทคโนโลยีกับความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าร้านสะดวกซักในพื้นที่จังหวัดสงขลา

3.เพื่อเสนอแนะแนวทางเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้ประกอบการร้านสะดวกซักในการพัฒนาการให้บริการด้านเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.ความพร้อมทางเทคโนโลยีและความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า

ความพร้อมทางเทคโนโลยี (Technology Readiness [TR]) เป็นลักษณะเฉพาะในระดับจิตวิทยาของแต่ละบุคคลที่จะยอมรับและใช้เทคโนโลยีเพื่อบรรลุเป้าหมายกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวันและการทำงาน (Parasuraman & Colby, 2001) ทั้งนี้ Melas et al. (2014) ได้กล่าวถึงความพร้อมทางเทคโนโลยี หมายถึง ระดับที่บุคคลมีความพร้อมทางจิตใจที่จะยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ความพร้อมทางเทคโนโลยีจึงถูกนำมาใช้ทำความเข้าใจปฏิกริยาของแต่ละบุคคลต่อการใช้เทคโนโลยีทั่วไป นอกจากนี้ยังนำไปใช้ในการศึกษาพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสำหรับผู้บริโภคด้านการตลาดอีกด้วย (Kuo et al., 2013; Yen, 2005) ด้านองค์ประกอบความพร้อมทางเทคโนโลยี พบว่ามี 4 องค์ประกอบด้วยกันคือ 1) การมองโลกในแง่ดี (Optimism) หมายถึง ความเชื่อที่ดีที่บุคคลรับรู้ได้ว่าเทคโนโลยีเป็นประโยชน์โดยจะสามารถเพิ่มผลผลิต มีการควบคุมการทำงานที่ดี มีความยืดหยุ่น และมีประสิทธภาพการทำกิจกรรมของผู้คนในชีวิตประจำวันและการทำงาน 2) นวัตกรรม (Innovativeness) หมายถึง แนวโน้มของผู้คนที่จะเป็นผู้นำเทรนด์ในการใช้เทคโนโลยีใหม่เพื่อทำให้ทันสมัยอยู่เสมอ 3) ความไม่สบายใจ (Discomfort) หมายถึง ลักษณะความไม่สบายใจของบุคคลในการใช้เทคโนโลยีว่าเหนือกว่าการควบคุม และ4) ความไม่มั่นคง (Insecurity) หมายถึง ความไม่ไว้วางใจของผู้คนในเรื่องความสามารถในการใช้เทคโนโลยีว่าจะทำงานได้ถูกต้อง ทั้งนี้องค์ประกอบที่ 1,2 จะเป็นมุมมองเชิงบวกเกี่ยวกับเทคโนโลยี และองค์ประกอบที่ 3,4 จะเป็นมุมมองเชิงลบเกี่ยวกับเทคโนโลยี (Parasuraman, 2000) จากการทบทวนวรรณกรรมด้านการตลาด พบว่า ความพร้อมทางเทคโนโลยีมีความสัมพันธ์กับความตั้งใจใช้บริการอย่างต่อเนื่องของลูกค้า ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ของลูกค้าก่อนหน้านี้เกี่ยวกับเทคโนโลยีในเชิงความเชื่อมั่นต่อประโยชน์ที่ได้รับ (Bhattacherjee & Premkumar, 2004) โดยความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (Continuance Intention[CI]) หมายถึง การตัดสินใจของลูกค้าที่จะใช้บริการเฉพาะธุรกิจของผู้ประกอบการนั้นๆที่ตนเองเคยใช้มาก่อน โดยความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องจะส่งเสริมความยั่งยืนให้กับธุรกิจของผู้ประกอบการในระยะยาวได้ ซึ่งจะส่งเสริมความภักดีของลูกค้าต่อธุรกิจนั้นๆให้สูงขึ้น (Lee & Kwon, 2011) สำหรับธุรกิจที่ให้ความสำคัญกับความพร้อมทางเทคโนโลยีกับความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าเพื่อทำให้ธุรกิจสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันจะพบว่า ความพร้อมทางเทคโนโลยีมีความสัมพันธ์ความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า ซึ่งเมื่อธุรกิจให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีและนำเอาเทคโนโลยีนั้นเข้าถึงพฤติกรรมความต้องของลูกค้าได้จนทำให้ลูกค้ามีมุมมองเชิงบวกต่อเทคโนโลยีและลูกค้าเกิดเป็นความพร้อมทางเทคโนโลยีในทุกๆองค์ประกอบที่เป็นไปในภาพเชิงบวกมากกว่าภาพเชิงลบ ความพร้อมทางเทคโนโลยีก็จะมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าได้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาของ Chen et al. (2021); Na et al. (2021) ดังนั้นจากงานวิจัยในอดีตจึงมีความเป็นไปได้ว่า งานวิจัยนี้จะพบความสัมพันธ์ของความพร้อมทางเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าได้เช่นกัน จึงนำไปสู่การกำหนดสมมติฐานที่ 1 ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 : ความพร้อมทางเทคโนโลยีมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า

2.บทบาทตัวแปรคั่นกลางของความพึงพอใจของลูกค้าและความเชื่อใจของลูกค้า

สำหรับงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพร้อมทางเทคโนโลยีและความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า โดยเน้นเฉพาะไปที่การศึกษาบทบาทตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมของคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าและความเชื่อใจของลูกค้า ทั้งนี้ คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (Perceived Value[PV]) ถูกตัดสินโดยลูกค้าจากการเปรียบเทียบระหว่างผลประโยชน์ที่รับรู้กับค่าใช้จ่ายที่รับรู้ ซึ่งหากผลประโยชน์ที่รับรู้มีมากกว่าจะทำให้ลูกค้าเกิดเป็นความพึงพอใจต่อสินค้าหรือบริการของธุรกิจตามมาได้ (Kumar & Reinartz, 2016) ทั้งนี้คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า หมายถึง สิ่งที่ลูกค้าต้องการจากผลิตภัณฑ์หรือบริการในแง่มุมต้นทุนเทียบกับผลประโยชน์และต่อมามุ่งเน้นไปที่ความสุขจากองค์ประกอบด้านอารมณ์และความเพลิดเพลินจากการใช้ผลิตภัณฑ์หรือบริการ (Holbrook, 2006; Yogaswara & Pramudana, 2022) สำหรับความเชื่อใจของลูกค้า (Customer Trust [CT]) หมายถึง ความสามารถและคุณค่าของธุรกิจในสายตาของลูกค้าในด้านความน่าเชื่อถือ (Rahmawati, 2021) จากการทบทวนงานวิจัยในอดีต พบว่า คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าและความเชื่อใจของลูกค้าเป็นตัวทำนายความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าและยังพบว่า ความไว้วางใจของลูกค้าสะท้อนผ่านความคาดหวังเชิงบวกของลูกค้าจากบริการที่ได้รับของผู้ประกอบการ (Uzir et al., 2021) เท่ากับว่าคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าจะเกิดขึ้นก่อนความเชื่อใจของลูกค้า ด้านความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างความพร้อมทางเทคโนโลยี คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า ความเชื่อใจของลูกค้า และความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้านั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยเป็นไปในลักษณะที่ความพร้อมทางเทคโนโลยีจะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าโดยจะผ่านบทบาทตัวแปรคั่นกลางของคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้ามาก่อนแล้วตามด้วยบทบาทตัวแปรคั่นกลางของความเชื่อใจของลูกค้าตามมา กล่าวคือ ความพร้อมทางเทคโนโลยีส่งผลทางอ้อมต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าผ่านอิทธิพลของคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (Tuyet & Tuan, 2019) ด้านคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าจะมีผลกระทบอย่างมากต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (Hong et al., 2017) และคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้ามีบทบาทอย่างมากต่อการสร้างความไว้วางใจของลูกค้าต่อการดำเนินงานของผู้ประกอบการธุรกิจด้านเทคโนโลยี (Kim et al., 2019) นอกจากนี้ยังพบงานวิจัยของ Wu and Huang (2023) ได้ศึกษาพบว่า คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้ามีความสัมพันธ์ทางอ้อมที่เกิดขึ้นกับความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าผ่านความเชื่อใจของลูกค้าร่วมด้วย

สำหรับการศึกษาทฤษฎีดัชนีความพร้อมทางเทคโนโลยี (Technology Readiness Index Theory [TRIT]) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงความพร้อมโดยทั่วไปของบุคคลในการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้โดยเน้นดัชนีในด้านบุคลิกภาพในการใช้เทคโนโลยี ความเชื่อทางวัฒนธรรม ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม และลักษณะนิสัยที่แตกต่างกันในการนำเทคโนโลยีมาใช้ของแต่ละบุคคล ในด้านพฤติกรรมผู้บริโภคต่อทฤษฎีนี้กล่าวว่า ลูกค้าแต่ละคนจะมีการตอบโต้ต่อความพร้อมสำหรับเทคโนโลยีใหม่โดยตรงซึ่งจะมีทั้งด้านบวกและด้านลบโดยเป็นไปตามองค์ประกอบของความพร้อมทางเทคโนโลยีที่มีผลต่อการยอมรับหรือยับยั้งการใช้เทคโนโลยี เมื่อใดที่ลูกค้ามีความรู้สึกด้านบวกมากกว่าด้านลบเกี่ยวกับองค์ประกอบความพร้อมทางเทคโนโลยีก็จะทำให้ลูกค้าเกิดเป็นความพร้อมทางเทคโนโลยีที่ดีโดยจะมีผลอย่างมากต่อการเกิดการใช้งานเทคโนโลยีใหม่ที่มากกว่าเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ (Parasuraman 2000; Shambare, 2013) ร่วมกับทฤษฎีการยืนยันความคาดหวัง (Expectation-Confirmation Theory [ECT]) ซึ่งเป็นทฤษฎีตัวทำนายการตัดสินซื้อสินค้าหรือบริการต่อเนื่องของลูกค้าโดยใช้การยืนยันความคาดหวัง ประโยชน์ที่รับรู้ของเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อการตัดสินใจ โดยท้ายสุดลูกค้าจะเป็นผู้ทำการการประเมินเป็นความพึงพอใจและความตั้งใจใช้สินค้าหรือบริการต่อเนื่องตามมา (Oliver, 1980) ผู้วิจัยพบว่า อาจมีความเป็นไปได้ที่ความสัมพันธ์ของตัวแปรความพร้อมทางเทคโนโลยี คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า ความเชื่อใจของลูกค้า และความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้ามีความสัมพันธ์กันโดยอธิบายได้ด้วยทฤษฎีดังกล่าว คือ เมื่อผู้ประกอบการได้เข้าถึงพฤติกรรมผู้บริโภคสำหรับธุรกิจร้านสะดวกซักที่มากพอจะทำให้ลูกค้ามีความรู้สึกเชิงบวกต่อเทคโนโลยีแล้วเกิดเป็นความพร้อมทางเทคโนโลยี

สำหรับลูกค้าซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีดัชนีความพร้อมทางเทคโนโลยี หลังจากนั้นเมื่อลูกค้ารับรู้ได้ถึงประโยชน์ของการใช้บริการร้านสะดวกซักที่มากพอจะทำให้ลูกค้าเกิดเป็นความเชื่อใจต่อการใช้บริการร้านสะดวกซักซึ่งท้ายที่สุดจะส่งผลทำให้เกิดเป็นความตั้งใจใช้บริการร้านสะดวกซักต่อเนื่องของลูกค้าตามมาซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการยืนยันความคาดหวัง จากการศึกษางานวิจัยในอดีตของผู้วิจัยเกี่ยวกับตัวแปรความพร้อมทางเทคโนโลยี คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า ความเชื่อใจของลูกค้า และความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า พบว่า มีงานวิจัยของ Na et al. (2021); Nguyen and Ha (2021) ที่ศึกษาตัวแปรเหล่านี้โดยสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีที่กล่าวไว้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นจากการทบทวนงานวิจัยและทฤษฎีดัชนีความพร้อมทางเทคโนโลยีร่วมกับทฤษฎีการยืนยันความคาดหวัง จึงมีความเป็นไปได้ที่งานวิจัยนี้จะพบคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าและความเชื่อใจของลูกค้าในฐานะตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างความพร้อมทางเทคโนโลยีและความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า ทำให้นำไปสู่การกำหนดสมมติฐานที่ 2 ดังนี้

สมมติฐานที่ 2 : คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าและความเชื่อใจของลูกค้าในฐานะตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรความพร้อมทางเทคโนโลยีและความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในงานวิจัยนี้ คือ ลูกค้าที่ใช้บริการร้านสะดวกซักในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นประเภทประชากรแบบมีจำนวนไม่จำกัด (Infinite Population) กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้กำหนดขนาดตัวอย่างตามเกณฑ์ของ Hair et al. (2018) เรื่องการกำหนดอัตราส่วนต่อขนาดตัวอย่างเพื่อวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างซึ่งมีเกณฑ์กำหนดขนาดตัวอย่างไว้ที่ 20 เท่าของตัวแปรสังเกตได้ ในงานวิจัยนี้พบว่า ตัวแปรแฝงมีจำนวน 4 ตัวแปร ตัวแปรสังเกตได้มีจำนวน 18 ตัวแปร ทำให้ขนาดตัวอย่างตามเกณฑ์อยู่ที่ 360 ตัวอย่าง ซึ่งในงานวิจัยนี้ทำการกำหนดขนาดตัวอย่างไว้เกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ถึง 670 ตัวอย่าง การสุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้เป็นแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) เพื่อเป็นการจำแนกพื้นที่กลุ่มลูกค้าใช้บริการร้านสะดวกซักในจังหวัดสงขลาที่ลูกค้าหนาแน่นตามความเจริญของพื้นที่ ได้เป็น 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอหาดใหญ่ แบ่งสัดส่วนการเก็บข้อมูลจำนวน 370 ตัวอย่าง และอำเภอเมือง แบ่งสัดส่วนการเก็บข้อมูลจำนวน 300 ตัวอย่าง หลังจากนั้นจึงใช้การสุ่มตัวอย่างแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling) เพื่อสุ่มตัวอย่างตามความสะดวกในการเก็บข้อมูลครบเป็นจำนวน 670 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยนี้ใช้เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งเป็น 5 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ข้อมูลด้านเพศ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน วุฒิการศึกษา ความถี่ในการใช้บริการ ที่พักอาศัย ณ ปัจจุบัน ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเพื่อวัดความพร้อมทางเทคโนโลยี ผู้วิจัยดัดแปลงแบบวัดของ Parasuraman and Colby (2015) โดยกำหนดให้ความพร้อมทางเทคโนโลยีเป็นตัวแปรแฝงอันดับสอง (Second-order construct) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 4 มิติ ได้แก่ การมองเทคโนโลยีในแง่ดี (Optimism) ความเป็นผู้นำในการทดลองเทคโนโลยีใหม่ (Innovativeness) ความไม่สบายใจในการใช้เทคโนโลยี (Discomfort) และความไม่ไว้วางใจเทคโนโลยี (Insecurity) รวม 14 ข้อคำถาม ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้องค์ประกอบย่อย 4 มิติในการสะท้อนระดับความพร้อมทางเทคโนโลยีโดยรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม และได้ดำเนินการกลับทิศคะแนนขององค์ประกอบเชิงลบ ได้แก่ ความไม่สบายใจในการใช้เทคโนโลยี (Discomfort) และ ความไม่ไว้วางใจเทคโนโลยี (Insecurity) ก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเพื่อวัดคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า ผู้วิจัยดัดแปลงแบบวัดของ Levesque and McDougall (1996) ซึ่งเป็นการนำข้อคำถามมาเป็นตัวบ่งชี้โดยตรงทำให้มีข้อคำถามทั้งหมด 5 ข้อคำถาม ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามเพื่อวัดความเชื่อใจของลูกค้า ผู้วิจัยดัดแปลงแบบวัดของ Morgan and Hunt (1994) ซึ่งเป็นการนำข้อคำถามมาเป็นตัวบ่งชี้โดยตรงทำให้มีข้อคำถามทั้งหมด 5 ข้อคำถาม

โดยมาตรวัดตอนที่ 4 ใช้มาตรวัดเป็นแบบลิเคิร์ท (Likert Scales) 7 ระดับ (ระดับที่ 1 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง [Disagree Very Much], ระดับที่ 7 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง [Agree very much]) และตอนที่ 5 เป็นแบบสอบถามเพื่อวัดความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า ผู้วิจัยดัดแปลงแบบวัดของ Bhattacherjee (2001) ซึ่งเป็นการนำข้อคำถามมาเป็นตัวบ่งชี้โดยตรง ทำให้มีข้อคำถามทั้งหมดมี 4 ข้อคำถาม ทั้งตอนที่ 2 ตอนที่ 3 และตอนที่ 5 ใช้มาตรวัดเป็นแบบลิเคิร์ท (Likert Scales) 5 ระดับ (ระดับที่ 1 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง [Strongly Disagree], ระดับที่ 5 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง [Strongly Agree])

สำหรับการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ พบว่า 1) ข้อคำถามมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา เนื่องจากค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence [IOC]) อยู่ระหว่าง 0.75-1.00 2) เครื่องมือมีความคงที่ในการวัด เนื่องจาก ทุกตัวแปรมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach's alpha coefficient: α) เกิน 0.7 3) เครื่องมือสามารถจำแนกความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามออกจากกันได้ เนื่องจากไม่มีข้อคำถามใดมีค่า Item-total Correlation ต่ำกว่า 0.2 และ4) เครื่องมือไม่เกิดปัญญาความเอนเอียงจากวิธีการวัดร่วม เนื่องจากเมื่อตรวจสอบปัญหาความเอนเอียงจากวิธีการวัดร่วม (Common Method Bias: CMB) โดยใช้ Harman's Single Factor Test ผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบแบบไม่หมุนแกน ตามแนวทางของ Podsakoff et al. (2003) โดยนำข้อคำถามทั้งหมดเข้าสู่การวิเคราะห์ร่วมกัน ผลการทดสอบพบว่า องค์ประกอบแรกสามารถอธิบายความแปรปรวนรวมได้ร้อยละ 39.85 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ร้อยละ 50 จึงสรุปได้ว่าไม่พบปัญหา CMB ในระดับที่อาจส่งผลกระทบต่อผลการวิจัย

3.การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล 9 วัน ตั้งแต่วันที่ 27 มีนาคม – 4 เมษายน 2569 โดยทำการจัดส่งแบบสอบถามแบบออนไลน์และจัดส่งพร้อมรับแบบสอบถามด้วยตนเอง (Walk In) รวมจำนวน 700 ชุด เป็นแบบสอบถามที่ใช้ได้จำนวน 670 ชุด เทียบเป็นอัตราการตอบกลับเท่ากับร้อยละ 95.71 ด้านการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling) ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบสมมติฐานการวิจัย ผ่านโปรแกรม Mplus เวอร์ชั่น 7.4 (Muthén & Muthén, 2012)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและค่าสถิติพื้นฐาน

โดยสรุปข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 399 คน คิดเป็นร้อยละ 59.6 มีอายุในช่วง 20-30 ปี จำนวน 324 คน คิดเป็นร้อยละ 48.4 สถานภาพโสด จำนวน 483 คน คิดเป็นร้อยละ 72.1 วุฒิการศึกษาที่สำเร็จการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี จำนวน 452 คน คิดเป็นร้อยละ 67.5 อาชีพส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 395 คน คิดเป็นร้อยละ 59 ด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือนส่วนใหญ่ต่ำกว่า 10,000 บาท จำนวน 347 คน คิดเป็นร้อยละ 51.8 ความถี่ในการใช้บริการร้านสะดวกซักต่อเดือนส่วนใหญ่มีความถี่จำนวน 3-4 ครั้ง เทียบเป็นจำนวน 324 คน คิดเป็นร้อยละ 48.4 และที่พักอาศัย ณ ปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นบ้านเช่า/หอพัก/อพาร์ทเม้นท์ จำนวน 370 คน คิดเป็นร้อยละ 55.2 จากผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานเชิงพรรณนา แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับความพร้อมทางเทคโนโลยี (TR) คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (PV) และความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (CI) อยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.89–3.97 ขณะที่ความเชื่อใจของลูกค้า (CT) มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าตัวแปรอื่นอย่างชัดเจน (Mean = 5.45, SD = 1.01) สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้บริการร้านสะดวกซักในพื้นที่จังหวัดสงขลามีระดับความเชื่อใจต่อผู้ให้บริการค่อนข้างสูง ซึ่งอาจสะท้อนถึงความคุ้นเคยของผู้บริโภคต่อรูปแบบบริการร้านสะดวกซักแบบบริการตนเองในพื้นที่ศึกษารวมถึงความมั่นใจของผู้บริโภคต่อความน่าเชื่อถือของผู้ให้บริการในบริบทการใช้บริการดังกล่าว

นอกจากนั้นการวิเคราะห์เบื้องต้น พบว่า ตัวแปรแฝงความพร้อมทางเทคโนโลยี คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า ความเชื่อใจของลูกค้า และความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.89 ถึง 5.45 และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.59 ถึง 1.01 ส่วนความเบ้และความโด่งมีค่าอยู่ระหว่าง -1 ถึง 1 ทำให้ตัวแปรมีการแจกแจงเป็นโค้งปกติ (Hair et al., 2006) ส่วนการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation) พบว่าความสัมพันธ์ของตัวแปรแฝงแต่ละคู่มีค่าไม่เกิน 0.90 และไม่พบค่าสัมประสิทธิ์ระหว่างตัวแปรมีค่าเท่ากับ 0.00 ทำให้ค่าสัมประสิทธิ์ระหว่างตัวแปรแฝงทั้ง 4 ตัว ไม่เกิดภาวะร่วมเส้นตรงหรือภาวะโมเดลระบุเกินพอดี (Multicollinearity) ดังนั้น ตัวแปรแฝงทั้งหมดมีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงและมีความเหมาะสมในการตรวจสอบความกลมกลืนของโมเดลสมการโครงสร้างกับข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ ดังแสดงตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : ค่าสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์(Correlations)
ที่มา : ผู้วิจัย (2569)

ตัวแปรแฝง	Mean	SD	1	2	3	4
1.ความพร้อมทางเทคโนโลยี (TR)	3.89	0.59	(0.88)			
2.คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (PV)	3.97	0.67	0.61**	(0.89)		
3.ความเชื่อใจของลูกค้า (CT)	5.45	1.01	0.52**	0.62**	(0.91)	
4.ความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (CI)	3.91	0.73	0.54**	0.65**	0.66**	(0.89)

หมายเหตุ. ** อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01, ตัวเลขในวงเล็บ คือ ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α)

2. การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์โมเดลการวัด

ผู้วิจัยทำการประเมินความกลมกลืนโดยรวมของโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) กับข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อต้องการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งนี้ดัชนีวัดความกลมกลืนจะต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ กล่าวคือ ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) ควรมีค่าน้อยกว่า 5 ค่าดัชนีความกลมกลืนเชิงเปรียบเทียบของ Bentler (CFI) และค่า Tuck Lewis Index (TLI) ควรมีค่าตั้งแต่ 0.9 ขึ้นไป, ค่ารากที่สองของส่วนเหลือกำลังสองเฉลี่ยมาตรฐาน (SRMR) ควรมีค่าต่ำกว่า 0.08 ลงไป (Hu & Bentler, 1999) และค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ยโดยประมาณ (RMSEA) ควรมีค่าระหว่าง 0.05 ถึง 0.08 (MacCallum, Browne, & Sugawara, 1996) สำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันในงานวิจัยนี้ พบว่า X^2= 1195.398, df = 340, (X^2/df) = 3.51, CFI=0.932, TLI=0.924, SRMR=0.065, RMSEA=0.061 เป็นไปตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ทั้งหมด แสดงว่าโมเดลการวัดมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยทำการตรวจสอบค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loadings) ของตัวแปรสังเกตได้ทั้ง 18 ตัวแปร พบว่า มีค่าระหว่าง 0.58 – 0.90 และมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.5 ขึ้นไปจึงเป็นไปตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (Hair et al., 2018) แสดงว่า ตัวแปรสังเกตได้เป็นตัวบ่งชี้ของตัวแปรแฝง ต่อไปผู้วิจัยทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงสอดคล้อง (Convergence Validity) โดยพิจารณาค่าความเชื่อมั่นองค์ประกอบ (Composite Reliability [CR]) และค่าความแปรปรวนที่ถูกสกัดได้เฉลี่ย (Average Variance Extracted[AVE]) พบว่า ตัวแปรแฝงทั้ง 4 ตัวแปร มีค่า CR มากกว่า 0.7 และค่า AVE มากกว่า 0.5 เป็นไปตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (Hair et al., 2018) แสดงว่า ตัวแปรแฝงทุกตัวมีความเชื่อมั่นเพียงพอในการวิเคราะห์โมเดลโครงสร้าง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) ตามเกณฑ์ของ Fornell and Larcker (1981) ดังตารางที่ 2 โดยเปรียบเทียบค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความแปรปรวนที่สกัดได้ (√AVE) กับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ผลการวิเคราะห์พบว่าค่ารากที่สองของ AVE ของ

ทุกตัวแปรมีค่าสูงกว่าค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้อง จึงสะท้อนให้เห็นว่าตัวแปรแฝงในการวิจัยมีความแตกต่างกันเชิงแนวคิดอย่างเหมาะสม แม้ว่าคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (PV) และความเชื่อใจของลูกค้า (CT) จะมีค่าสหสัมพันธ์ค่อนข้างสูง (r = 0.62) แต่ยังต่ำกว่าค่ารากที่สองของ AVE ของทั้งสองตัวแปร จึงยืนยันได้ว่าเป็นคนละโครงสร้างเชิงแนวคิด

ตารางที่ 2 : ค่าความเชื่อมั่นของโครงสร้าง (Construct Reliability) ความเที่ยงตรงเชิงบรรจบ (Convergent Validity) ความเที่ยงตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlations) ของตัวแปรแฝง ที่มา : ผู้วิจัย (2569)

ตัวแปรแฝง	CR	AVE	1	2	3	4
1.ความพร้อมทางเทคโนโลยี (TR)	0.76	0.46	(0.68)			
2.คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (PV)	0.89	0.62	0.61**	(0.78)		
3.ความเชื่อใจของลูกค้า (CT)	0.91	0.68	0.52**	0.62**	(0.82)	
4.ความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (CI)	0.89	0.66	0.54**	0.65**	0.66**	(0.81)

หมายเหตุ: CR คือ ค่าความเชื่อมั่นองค์ประกอบ (Composite Reliability), AVE คือ ค่าความแปรปรวนที่ถูกสกัดได้เฉลี่ย (Average Variance Extracted), ค่าในวงเล็บแนวทแยงมุม คือ ค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความแปรปรวนที่สกัดได้ (√AVE) ตามเกณฑ์ของ Fornell and Larcker (1981) สำหรับการประเมินความเที่ยงตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) โดยค่ารากที่สองของ AVE แต่ละตัวแปรแฝงต้องมีค่าสูงกว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์โมเดลโครงสร้าง

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์โมเดลโครงสร้าง เพื่อต้องการทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรต่างๆที่ปรากฏในโมเดลตามกรอบแนวคิดการวิจัย โดยผลการทดสอบค่าอิทธิพลรวม (Total Effect) พบว่า ความพร้อมทางเทคโนโลยี (TR) มีอิทธิพลรวมเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (CI) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = 0.67, Z = 21.67, p = 0.000) ผลการทดสอบเส้นความสัมพันธ์ค่าอิทธิพลทางตรง พบว่า ความพร้อมทางเทคโนโลยี (TR) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (CI) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β=0.45, Z =7.64, p = 0.000) ซึ่งสอดคล้องตามสมมติฐานการวิจัยที่ 1 ความพร้อมทางเทคโนโลยี (TR) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (PV) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β= 0.83, Z =22.67, p = 0.000) โดยเป็นเส้นความสัมพันธ์ที่มีค่าอิทธิพลทางตรงสูงสุด คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (PV) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความเชื่อใจของลูกค้า (CT) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = 0.71, Z =20.14, p = 0.000) และความเชื่อใจของลูกค้า (CT) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (CI) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β= 0.45, Z = 8.22, p = 0.000) โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R-square) พบว่าตัวแปรความพร้อมทางเทคโนโลยี (TR) สามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (PV) ได้ร้อยละ 69.4 ตัวแปรความเชื่อใจของลูกค้า (CT) ได้ร้อยละ 50.7 และตัวแปรความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (CI) ได้ร้อยละ 64.4 สำหรับการทดสอบเส้นความสัมพันธ์ค่าอิทธิพลทางอ้อม พบว่า คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า (PV) และความเชื่อใจของลูกค้า (CT) ในฐานะตัวแปรคั่นกลาง มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรความพร้อมทางเทคโนโลยี (TR) และความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า (CI) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β=0.27, Z = 7.74, p 0.000, 95% CI [0.20, 0.34]) ซึ่งสอดคล้องตามสมมติฐานการวิจัยที่ 2 ทั้งนี้ผลการทดสอบอิทธิพลของคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าและความเชื่อใจของลูกค้าในฐานะตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรม พบว่าเป็นตัวแปรคั่นกลางแบบบางส่วน (Partial Mediating) อธิบายได้ว่า ความพร้อมทางเทคโนโลยีจะส่งผลต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าโดยผ่านตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมคือตัวแปรคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าและส่งผล

ต่อไปยังตัวแปรความเชื่อใจของลูกค้าแล้วนั้น ตัวแปรความพร้อมทางเทคโนโลยียังส่งผลทางตรงเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าอีกด้วย จากการอธิบายผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ 1 และ 2 ด้วยผลการทดสอบเส้นความสัมพันธ์ค่าอิทธิพลทางตรงและทางอ้อม จึงแสดงได้ดังภาพที่ 1 ซึ่งเป็นผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างตามกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

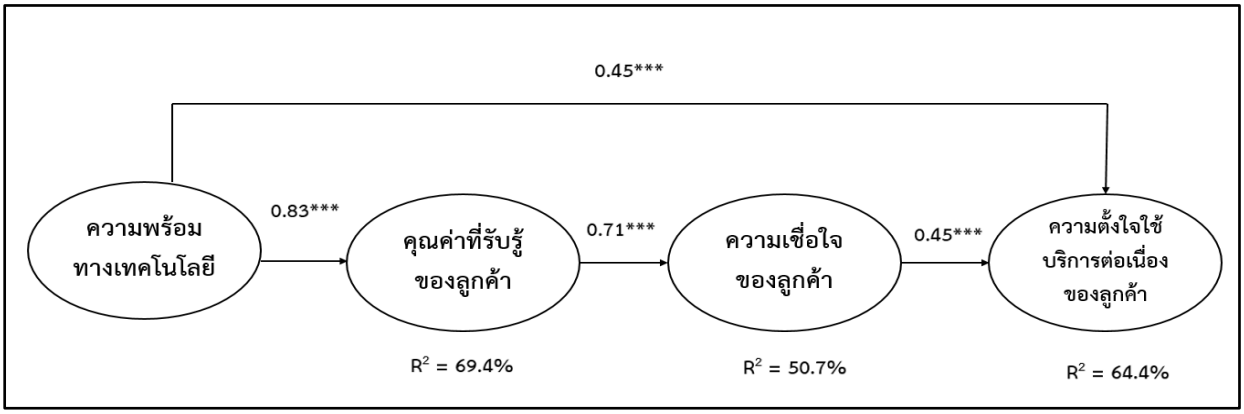

หมายเหตุ. เส้นทึบ หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติ, *** อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ภาพที่ 1 ผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างตามกรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย (2569)

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในเชิงธุรกิจ พบว่า ความพร้อมทางเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการสร้างคุณค่าที่รับรู้ของลูกค้า โดยมีค่า (β = 0.83) มีอิทธิพลสูงที่สุดในโมเดล สะท้อนว่า การพัฒนาระบบบริการที่ใช้เทคโนโลยีให้มีความสะดวกในการใช้งาน เกิดประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการ สามารถช่วยเพิ่มการรับรู้คุณค่าของบริการในมุมมองของลูกค้าได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ คุณค่าที่รับรู้ยังส่งผลต่อความเชื่อใจของลูกค้า (β = 0.71) และความเชื่อใจส่งผลต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่อง (β = 0.45) อย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นว่า ผู้ประกอบการร้านสะดวกซักไม่ควรมุ่งเน้นแต่เพียงการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีหรือเครื่องจักร แต่ทว่าควรออกแบบประสบการณ์การใช้บริการที่ช่วยให้ลูกค้ารับรู้ถึงประโยชน์ ความคุ้มค่า ซึ่งมีผลอย่างมากต่อคุณค่าที่รับรู้และความน่าเชื่อใจของลูกค้าที่มีต่อการบริการด้วยโดยจะมีผลอย่างมากต่อการส่งเสริมการกลับมาใช้บริการอย่างต่อเนื่องของลูกค้า

สรุปและอภิปรายผล

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัยโดยสรุป สมมติฐานที่ 1 ความพร้อมทางเทคโนโลยีมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโมเดลโครงสร้างจากการทดสอบเส้นความสัมพันธ์ค่าอิทธิพลทางตรงมีความสอดคล้องตรงตามสมมติฐานการวิจัย และสมมติฐานที่ 2 คุณค่าที่รับรู้ของลูกค้าและความเชื่อใจของลูกค้าในฐานะตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรความพร้อมทางเทคโนโลยีและความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้า พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโมเดลโครงสร้างจากการทดสอบเส้นความสัมพันธ์ค่าอิทธิพลทางอ้อมมีความสอดคล้องตรงตามสมมติฐานการวิจัยด้วยเช่นกัน

ด้านการอภิปรายผลการศึกษา สามารถยืนยันได้ว่า ความพร้อมทางเทคโนโลยี (TR) เป็นตัวแปรหนึ่งในเชิงพฤติกรรมผู้บริโภคที่มีความสำคัญทำให้เกิดเป็นความพร้อมที่จะช่วยให้ลูกค้ามีความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่อง (CI) ในผลิตภัณฑ์ต่างๆของผู้ประกอบการเพิ่มขึ้นได้ ทั้งนี้ผลการศึกษาตามสมมติฐานที่ 1 มีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาของ Chen et al. (2021)

ซึ่งอธิบายได้ว่า ทัศนคติเชิงบวกของลูกค้าในด้านความพร้อมทางเทคโนโลยีต่อการใช้ผลิตภัณฑ์นำไปสู่ความเชื่อมั่นต่อผลิตภัณฑ์หรือบริการทางเทคโนโลยีโดยสามารถเพิ่มความสะดวกสบายและก่อให้เกิดเป็นประสิทธิภาพในการใช้งานผลิตภัณฑ์หรือบริการทางเทคโนโลยีซึ่งมีผลทำให้ลูกค้าเกิดเป็นความเต็มใจที่จะใช้บริการอย่างต่อเนื่อง อันเกิดจากการชื่นชอบต่อประสบการณ์ ความตื่นเต้นต่อการใช้งาน (Erdoğmuş & Esen, 2011; Kuo et al., 2013) สำหรับผลการศึกษาที่สอดคล้องตามสมมติฐานที่ 2 สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีดัชนีความพร้อมทางเทคโนโลยี (Technology Readiness Index Theory[TRIT]) ร่วมกับทฤษฎีการยืนยันความคาดหวัง (Expectation-Confirmation Theory [ECT]) ได้ว่า เมื่อธุรกิจได้นำเอาเทคโนโลยี นวัตกรรม อุปกรณ์ด้านดิจิทัลเข้ามาอำนวยความสะดวกให้กับลูกค้าสามารถใช้งานจะทำให้ลูกค้าเกิดเป็นทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้งานเทคโนโลยีซึ่งทำให้ลูกค้าเกิดเป็นความพร้อมใช้ต่อเทคโนโลยีใหม่ โดยลูกค้าจะเกิดความเต็มใจยอมรับ ใช้งานอุปกรณ์และแอปพลิเคชั่นได้ด้วยตนเอง ดังเป็นไปตามทฤษฎีดัชนีความพร้อมทางเทคโนโลยีเพื่อบรรลุเป้าหมายในกิจกรรมของลูกค้าต่อผลิตภัณฑ์หรือบริการของผู้ประกอบการ (Parasuraman, 2000) หลังจากนั้นเมื่อลูกค้าเกิดการใช้ผลิตภัณฑ์หรือบริการของผู้ประกอบการไปเรื่อยๆจะทำให้ลูกค้าเกิดคุณค่าที่รับรู้ได้ถึง ประโยชน์ ความพึงพอใจต่อการใช้ผลิตภัณฑ์หรือบริการ ซึ่งคุณค่าที่รับรู้เหล่านี้จะมีผลทำให้ลูกค้าเกิดเป็นความเชื่อมั่น ไว้วางใจต่อผลิตภัณฑ์หรือบริการของผู้ประกอบการจนนำไปสู่ความตั้งใจใช้ต่อเนื่องในท้ายที่สุด ดังเป็นไปตามทฤษฎีการยืนยันความคาดหวังที่ลูกค้ามีให้ต่อผลิตภัณฑ์หรือบริการของผู้ประกอบการธุรกิจ (Bhattacherjee, 2001; Hariguna et al., 2023; Nguyen & Ha, 2021) นอกจากนี้ผลการศึกษาที่พบว่า คุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้าทำหน้าที่เป็นตัวแปรคั่นกลางแบบบางส่วน (Partial Mediation) ระหว่างความพร้อมทางเทคโนโลยีกับความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่อง สามารถสะท้อนว่าอาจยังมีปัจจัยอื่นที่ไม่ได้รวมอยู่ในโมเดลเข้ามาอธิบายพฤติกรรมผู้บริโภคเพิ่มเติม แม้ร้านสะดวกซักจะเป็นบริการเทคโนโลยีระดับพื้นฐาน แต่ผู้ใช้บริการยังต้องมีความพร้อมทางเทคโนโลยีในการใช้งานระบบชำระเงินดิจิทัล แอปพลิเคชันติดตามสถานะการซัก หรือระบบบริการอัตโนมัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Parasuraman (2000) และแนวคิดการยอมรับเทคโนโลยีที่ชี้ว่าผู้บริโภคมีแนวโน้มยอมรับเทคโนโลยีเมื่อรับรู้ถึงประโยชน์และความสะดวกในการใช้งาน (Dwivedi et al., 2019)

ในเชิงคุณูปการด้านวิชาการ พบว่า งานวิจัยนี้สามารถช่วยต่อยอดองค์ความรู้เชิงวิชาการภายในประเทศไทยได้ว่า ตัวแปรคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้าในฐานะตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมสามารถมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างความพร้อมทางเทคโนโลยีกับความตั้งใจใช้บริการต่อเนื่องของลูกค้าร้านสะดวกซักได้ โดยงานวิจัยนี้จะเป็นงานวิจัยหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนภาพการศึกษาในบริบทประเทศไทยและบริบทในเชิงพื้นที่จังหวัดสงขลาให้มีความชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับธุรกิจร้านสะดวกซักซึ่งเป็นธุรกิจเทคโนโลยีบริการตนเอง (Self-service technology) แบบออฟไลน์ ที่มีงานวิจัยไทยศึกษางานวิจัยแนวนี้ยังไม่ชัดเจนเพียงพอ โดยส่วนใหญ่งานวิจัยไทยจะศึกษาธุรกิจในเชิงโมบายแบงก์กิ้ง (Mobile banking), พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce), สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) เป็นส่วนใหญ่ เช่น งานวิจัยของ นิพนธ์ บัวบาน และคณะ (2566) นอกจากนั้นงานวิจัยนี้ยังช่วยสนับสนุนผลการศึกษาบทบาทของตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้าร่วมกัน ซึ่งอธิบายได้ด้วยทฤษฎีดัชนีความพร้อมทางเทคโนโลยีร่วมกับทฤษฎีการยืนยันความคาดหวัง โดยในงานวิจัยไทยยังมีภาพการศึกษาตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมทั้งสองตัวแปรนี้ยังไม่ชัดเจนเพียงพอ โดยงานวิจัยที่ผ่านมาศึกษาตัวแปรคั่นกลางอื่น เช่น งานวิจัยของ วรินทร เอิบแจ้ง และธัญนันท์ บุญอยู่ (2565) ด้านคุณูปการที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ พบว่า ผู้ประกอบการที่ดำเนินธุรกิจร้านสะดวกซักในจังหวัดสงขลาเมื่อทราบผลการศึกษานี้ ธุรกิจจะต้องนำกลยุทธ์ทางการตลาดที่เน้นการเตรียมพร้อมทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า กล่าวคือ ผู้ประกอบการควรพัฒนาระบบบริการดิจิทัลที่ช่วยให้ลูกค้าใช้งานได้สะดวกและลดขั้นตอนการใช้บริการ เช่น ระบบชำระเงินที่ใช้งานง่าย แอปพลิเคชันติดตามสถานะการซัก หรือระบบแจ้งเตือนการทำงานของเครื่องแบบเรียลไทม์ เพื่อช่วยสนับสนุนการบริการร้านสะดวกซักที่เข้าถึงลูกค้าได้ง่าย สะดวกรวดเร็ว อุปกรณ์พร้อมใช้งานเสมอ ซึ่งจะช่วยส่งผลให้ลูกค้าเกิด

เป็นความต้องการใช้บริการอย่างต่อเนื่องในท้ายที่สุด นอกจากนั้นจะต้องให้ความสำคัญไปที่บทบาทตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมคุณค่าที่รับรู้กับความเชื่อใจของลูกค้าร่วมด้วย โดยต้องเข้าถึงความพร้อมทางเทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงพฤติกรรมการใช้งานของลูกค้าให้ได้จนทำให้ลูกค้ารับรู้ได้ถึงคุณค่าในการใช้บริการจนเกิดเป็นความเชื่อใจของลูกค้าต่อธุรกิจอันจะช่วยทำให้ลูกค้าเกิดเป็นความตั้งใจใช้บริการงต่อเนื่องเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันให้กับธุรกิจทุกภาวะการณ์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ข้อเสนอแนะในอนาคตสำหรับงานวิจัยนี้จึงควรศึกษางานวิจัยในเชิงผสมผสานวิธี เพื่อทำให้ได้ผลการศึกษาแบบเชิงลึกมากขึ้น หากทำการต่อยอดงานวิจัยนี้ในระยะยาวเชิงปริมาณต่อไป ควรศึกษาบทบาทตัวแปรคั่นกลางใหม่ๆ เช่น ความพึงพอใจของลูกค้า หรือศึกษาบทบาทของตัวแปรกำกับ เช่น อายุ และประสบการณ์การใช้เทคโนโลยี ซึ่งอาจได้ผลการศึกษาที่น่าสนใจเพิ่มเติม แม้ว่างานวิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นโดยในขั้นตอนสุดท้ายใช้การสุ่มตัวอย่างแบบตามความสะดวกซึ่งอาจจำกัดความเป็นตัวแทนของประชากรและความสามารถในการอ้างอิงผลการวิจัยสู่บริบทอื่น ดังนั้นงานวิจัยในอนาคต ควรใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็นเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา และในผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในงานวิจัยนี้เป็นนักศึกษา มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท จึงอาจสะท้อนมุมมองของผู้บริโภคที่มีความคุ้นเคยและเปิดรับเทคโนโลยีค่อนข้างสูง (Venkatesh et al., 2003) ทำให้ผลการศึกษาอาจยังไม่ครอบคลุมกลุ่มครอบครัวหรือวัยทำงานที่มีกำลังซื้อสูง สำหรับงานวิจัยในอนาคตจึงควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้มีความหลากหลายมากขึ้น ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ผู้ประกอบการธุรกิจร้านสะดวกซักในจังหวัดสงขลาต้องเตรียมพร้อมด้านความพร้อมทางเทคโนโลยีอยู่เสมอเพื่อเป็นแนวทางสำคัญในการช่วยกระตุ้นพฤติกรรมการใช้บริการของลูกค้าเพื่อสร้างความตั้งใจใช้บริการอย่างต่อเนื่องในระยะยาวที่เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการสร้างความภักดีของลูกค้าต่อธุรกิจเพียงเรื่องเดียว โดยจะต้องไม่ละเลยต่อการสร้างระดับคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้าในฐานะตัวแปรคั่นกลางแบบอนุกรมร่วมด้วย กล่าวคือ ผู้ประกอบการร้านสะดวกซักควรสร้างคุณค่าที่รับรู้และความเชื่อใจของลูกค้าอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การพัฒนาแอปพลิเคชันตรวจสอบสถานะหรือจองคิวล่วงหน้า การออกแบบระบบชำระเงินที่ใช้งานง่ายเพื่อลดต้นทุนด้านเวลาและเพิ่มคุณค่าที่รับรู้ของบริการ (Zeithaml, 1988) รวมถึงการแจ้งเตือนเมื่อระบบเกิดข้อขัดข้อง การมีช่องทางติดต่อผู้ให้บริการที่เข้าถึงได้รวดเร็ว หรือระบบคืนเงินอัตโนมัติเพื่อเสริมสร้างความเชื่อใจของลูกค้า (Morgan & Hunt, 1994)

เอกสารอ้างอิง

กรุงเทพธุรกิจ. (2568). **ม.หอการค้าไทย ชี้ Cloud Service–Cyber Security ครองแชมป์ธุรกิจดาวรุ่งปี 2569**. สืบค้นจาก https://www.bangkokbiznews.com/business/business/1212564

ณัฐชิต บี. (2565). **ตลาดสะดวกซักนับวันยิ่งโต.** สืบค้นจาก https://marketeeronline.co/archives

ไทยพับลิก้า. (2567). **Krungthai COMPASS ชวนติดตาม Digital Profile คนไทยปี 2024.** สืบค้นจาก https://thaipublica.org/2024/05/krungthai-compass63

ธเนศ มหาธนลัย. (2566). **แนวโน้มธุรกิจ/อุตสาหกรรม ปี 2566-2568: ธุรกิจบริการดิจิทัลและซอฟต์แวร์**. สืบค้นจาก https://www.krungsri.com/th/research/industry/industry-outlook/services/digital-software/io/io-digital-software-2023-2025

นิพนธ์ บัวบาน, ทรงพร หาญสันติ, และชื่นจิตต์ แจ้งเจนกิจ. (2566). **การยอมรับเทคโนโลยีและความสำเร็จของระบบสารสนเทศที่ส่งผลต่อความตั้งใจใช้โดยมีความพึงพอใจของผู้ใช้งานเป็นตัวแปรส่งผ่าน กรณีศึกษาแอปพลิเคชัน Krungthai NEXT**. วารสารเกษตรศาสตร์ธุรกิจประยุกต์, 17(27), 1-20.

วรินทร เอิบแจ้ง และธัญนันท์ บุญอยู่. (2565). **ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความตั้งใจใช้บริการนวัตกรรมการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาผ่านอินเตอร์เน็ตของประชาชนในเขตพื้นที่หนองแขม.** วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 8(8), 153-166.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2566). **ธุรกิจรุ่ง-ร่วง ปี 2567.** สืบค้นจาก https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k-social-media/Pages/Business-Trends-2024-FB-2023-12-27.aspx

อานนท์ แย้มโชติ, และธัญนันท์ บุญอยู่. (2566). **อิทธิพลของความพร้อมด้านเทคโนโลยีและการยอมรับเทคโนโลยีที่มีต่อทัศนคติการใช้ ระบบแอปพลิเคชันออนไลน์ของพนักงานวัยทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร**. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, *9*(5), 239-251.

Bhattacherjee, A., & Premkumar, G. (2004). Understanding Changes in Belief and Attitude Toward Information Tech nology Usage: A Theoretical Model and Longitudinal Test1. *MIS Quarterly*, *28*(2), 229–254.

Bhattacherjee, A. (2001). Understanding information systems continuance: An expectation-confirmation model. *MIS Quarterly*, *25*(3), 351–370.

Chen, S. C., Li, S. H., Liu, S. C., Yen, D. C., & Ruangkanjanases, A. (2021). Assessing determinants of continuance intention towards personal cloud services: Extending utaut2 with technology readiness. *Symmetry*, *13*(3), 467.

Dwivedi, Y. K., Rana, N. P., Jeyaraj, A., Clement, M., & Williams, M. D. (2019). Re-examining the unified theory of acceptance and use of technology (UTAUT): Towards a revised theoretical model. *Information Systems Frontiers*, *21*(3), 719–734.

Erdoğmuş, N., & Esen, M. (2011). An investigation of the effects of technology readiness on technology acceptance in e-HRM. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *24*, 487–495.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, *18*(1), 39–50.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2018). *Multivariate Data Analysis (8th ed.)*. Cengage Learning.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2006). *Multivariate data analysis (Vol. 6): Pearson Prentice Hall Upper Saddle River*.

Hariguna, T., Ruangkanjanases, A., Madon, B. B., & Alfawaz, K. M. (2023). Assessing determinants of continuance intention toward cryptocurrency usage: Extending expectation confirmation model with technology readiness. *Sage Open*, *13*(1), 21582440231160440.

Holbrook, M. B. (2006). Consumption Experience, Customer Value, and Subjective Personal Introspection: An Illustrative Photographic Essay. *J. Bus. Res*, *59*, 714–725.

Hong, J. C., Lin, P. H., & Hsieh, P. C. (2017). The effect of consumer innovativeness on perceived value and continuance intention to use smartwatch. *Computers in Human Behavior*, *67*, 264–272.

Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional

criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, *6*, 1–55.

Kim, S., Ham, S., Moon, H., Chua, B. L., & Han, H. (2019). Experience, brand prestige, perceived value (functional, hedonic, social, and financial), and loyalty among GROCERANT customers. *International Journal of Hospitality Management*, *77*, 169–177.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2012). *Marketing management* (14th ed.). Pearson Education.

Kumar, V., & Reinartz, W. (2016). Creating enduring customer value. *Journal of Marketing*, *80*(6), 36–68.

Kuo, K.M., Liu, C.F., Ma, C. C. (2013). An investigation of the effect of nurses' technology readiness on the acceptance of mobile elec-tronic medical record systems. *BMC Med. Inf. Dec. Mak*, *13*, 1–4.

Lee, Y., & Kwon, O. (2011). Intimacy, familiarity and continuance intention: An extended expectation–confirmation model in web-based services. *Electronic Commerce Research and Applications*, *10*(3), 342–357.

Levesque, T., & McDougall, G. H. (1996). Determinants of customer satisfaction in retail banking. *International Journal of Bank Marketing*, *14*(7), 12–20.

MacCallum, R. C., Browne, M. W., & Sugawara, H. M. (1996). Power analysis and determination of sample size for covariance structure modeling. *Psychological Methods*, *1*(2), 130-149.

Melas, C.D., Zampetakis, L.A., Dimopoulou, A., Moustakis, V. S. (2014). An empirical investigation of Technology Readiness among medical staff based in Greek hospitals. *European Journal of Information Systems, 23*(6), 672–690.

Morgan, R. M., & Hunt, S. D. (1994). The commitment-trust theory of relationship marketing. *Journal of Marketing*, *58*(3), 20–38.

Muthén, L. K., & Muthén, B. O. (2012). *MPlus: statistical analysis with latent variables User's guide (7th ed.).* Los Angeles, CA: Muthén & Muthén.

Na, T. K., Lee, S. H., & Yang, J. Y. (2021). Moderating effect of gender on the relationship between technology readiness index and consumers' continuous use intention of self-service restaurant kiosks. *Information*, *12*(7), 280.

Nguyen, G. D., & Ha, M. T. (2021). The role of user adaptation and trust in understanding continuance intention towards mobile shopping: An extended expectation-confirmation model. *Cogent Business & Management*, *8*(1), 1980248.

Oliver, R. L. (1980). A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions. *Journal of Marketing Research*, *17*(4), 460–469.

Parasuraman, A., & Colby, C. L. (2001). *Techno-ready marketing: How and why your customers adopt technology*. Free Press.

Parasuraman, A., & Colby, C. L. (2015). An updated and streamlined technology readiness index: TRI 2.0. *Journal of Service Research*, *18*(1), 59–74.

Parasuraman, A. (2000). Technology readiness index (TRI) A multiple-item scale to measure readiness to embrace new technologies. *Journal of Service Research*, *2(4)*, 307–320.

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in

behavioral research: a critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, *88*(5), 879–903.

Rahmawati, N. W. (2021). Kepercayaan Konsumen Dengan Kepuasan Konsumen Klinik Kecantikan. Psikoborneo: *Journal Ilmiah Psikologi*, *9*(3).

Shambare, R. (2013). Technology readiness and EFTPoS usage in Zimbabwe. *International Journal of Business and Economic Development (IJBED)*, *1*(1).

Tuyet, T. T., & Tuan, N. M. (2019). The relationships of technology readiness, perceived value, satisfaction, and continuance intention–A study of self-service technologies in Viet Nam. *VNUHCM Journal of Economics-Law and Management*, *3*(SI), SI24–SI34.

Usman, I. (2017). Hospital image as a moderating variable on the effect of hospital service quality on the customer perceived value, customer trust and customer loyalty in hospital services. *Eurasian Journal of Business and Management*, *5*(4), 22–32.

Uzir, M. U. H., Al Halbusi, H., Thurasamy, R., Thiam Hock, R. L., Aljaberi, M. A., Hasan, N., & Hamid, M. (2021). The effects of service quality, perceived value and trust in home delivery service personnel on customer satisfaction: Evidence from a developing country. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *63*.

Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view1. *MIS Quarterly*, *27*(3), 425–478.

Wu, Y., & Huang, H. (2023). Influence of perceived value on consumers' continuous purchase intention in live-streaming e-commerce—mediated by consumer trust. *Sustainability*, *15*(5), 4432.

Yen, H. R. (2005). An attribute-basedmodel of quality satisfaction for Internet self-service technology. *Serv. Ind. J.*, *25*, 641–659.

Yogaswara, I. G. N. O. P., & Pramudana, K. A. S. (2022). Peran Kepuasan Pelanggan Memediasi Pengaruh Perceived Value Terhadap Loyalitas Pelanggan Pada Konsumen Warung Kopi Bhineka. *E-Journal Manajemen*, *11*(1), 82–101.

Zeithaml, V. A. (1988). Consumer perceptions of price, quality, and value: a means-end model and synthesis of evidence. *Journal of Marketing*, *52*(3), 2–22.

ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

Personal Income Tax Knowledge and Participate in the Half-Half Plus Co-Payment Scheme Among Small-Scale Entrepreneurs in Si Racha District, Chonburi Province

ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ[1]
พีรญา พงษ์ปรสุวรรณ์[1]
กนกวรรณ สมจิตต์[2]
กัณฐมณี แซ่โก[2]
ขวัญจิรา แป้นสุข[2]
เจนจิรา คุณพูน[2]
ชนิตสิรี พงษ์พิศาลสกุล[2]
ธนัชพร มณฑิราช[2]
ธาวิตา ศิริโกศล[2]
ปราณปรียา ศรีโสภา[2]
พิชญ์สินี ผึ้งปฐมภรณ์[2]
สุชานาฎ หาญอนุสรณ์[2]

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ปัจจัยการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส และความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ดังกล่าวกับการตัดสินใจของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยกำหนดตัวแปรอิสระ ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา และปัจจัยส่วนบุคคล ตัวแปรตาม คือ การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามสะดวก เก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามจากผู้ประกอบการรายย่อยจำนวน 404 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ Chi-Square, ANOVA และ Regression Analysis

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านยอดขายมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการมากที่สุด ขณะที่ปัจจัยด้านการดำเนินงานเป็นสาเหตุสำคัญของการไม่เข้าร่วม นอกจากนี้ ความรู้เกี่ยวกับค่าลดหย่อนภาษีมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig. = 0.010) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการกระทำอย่างมีเหตุผล (Theory of Reasoned Action: TRA) ที่ระบุว่า ข้อมูลและความรู้เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ส่งผลต่อความเชื่อและทัศนคติ ซึ่งส่งผลให้เกิดเจตนาและการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการอย่างมีเหตุผล ขณะที่ความรู้ด้านอื่นไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งระดับการศึกษามีผลต่อความรู้ด้านภาษีบางด้าน (Sig. < 0.05) โดยผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีมีระดับความรู้โดยรวมสูงกว่า ขณะที่ผู้มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีความรู้เชิงปฏิบัติสูงกว่า ซึ่งแม้จะพบความแตกต่างในระดับความรู้ตามระดับ

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา
[2] นิสิตหลักสูตรปริญญาตรี สาขาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

การศึกษา แต่ปัจจัยดังกล่าวสามารถอธิบายความผันแปรได้ในระดับต่ำ จึงอาจมีปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อระดับความรู้ร่วมด้วย และรายได้มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาประกอบธุรกิจอย่างมีนัยสำคัญ (Sig. < 0.001)

ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการสื่อสารด้านภาษี และการออกแบบนโยบายภาครัฐให้สอดคล้องกับผู้ประกอบการรายย่อยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: *ความรู้ความเข้าใจ ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ผู้ประกอบการรายย่อย โครงการคนละครึ่งพลัส*

Abstract

This study examines personal income tax knowledge, determinants of participation in the Half-Half Plus Co-Payment Scheme, and the relationship between such knowledge and participation decisions among small-scale entrepreneurs in Si Racha District, Chonburi Province. The independent variables include tax knowledge and personal characteristics, while the dependent variable is the participation decision. Data were collected from 404 small-scale entrepreneurs using convenience sampling via questionnaire and analyzed through descriptive and inferential statistics, including Chi-square, ANOVA, and regression analysis.

The findings indicate that sales-related factors most strongly influence participation decisions, while operational factors are the main reasons for non-participation. Tax deduction knowledge shows a positive and statistically significant relationship with participation decisions (Sig. = 0.010), supporting the Theory of Reasoned Action (TRA), which suggests that knowledge and information shape beliefs, attitudes, and rational behavioral intentions. However, other dimensions of tax knowledge are not significantly related. Educational level significantly affects some aspects of tax knowledge (Sig. < 0.05): respondents below a bachelor's degree demonstrate higher overall knowledge, whereas those with at least a bachelor's degree show greater practical knowledge. Although differences across educational levels exist, their explanatory power remains low, implying that external factors may also influence knowledge levels. Additionally, income is significantly associated with business duration (Sig. < 0.001).

These findings offer implications for improving tax communication and guiding government policy design to better suit small-scale entrepreneurs.

Keywords: *Knowledge, Personal Income Tax, Small-Scale Entrepreneurs, the Half-Half Plus Co-payment Scheme*

บทนำ

เนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจไทยในปี พ.ศ. 2568 มีการขยายตัวระดับต่ำ ซึ่งมีปัจจัยสำคัญมาจากกำลังซื้อภาระหนี้สินครัวเรือนที่อยู่ในระดับสูง รวมถึงการฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ไม่ทั่วถึงและความผันผวนของเศรษฐกิจโลก รัฐบาลจึงแก้ปัญหาโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีของเคนส์ที่ให้รัฐบาลเข้ามาแทรกแซงระบบเศรษฐกิจเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในช่วงภาวะถดถอย (Keynes, 1930 อ้างใน ดุสดี ขำจินดา และดวงเนตร ชาสุวรรณ, 2566) ผ่านโครงการ "คนละครึ่งพลัส" เช่นเดียวกับปี พ.ศ. 2563 ที่ใช้โครงการคนละครึ่งควบคู่ไปกับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ โดยจากรายงานสภาวะเศรษฐกิจที่จัดทำขึ้นโดยธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีการวิเคราะห์เศรษฐกิจไทยในปี พ.ศ. 2563 ว่ามีการหดตัวลง โดยสาเหตุของการหดตัวในครั้งนี้เป็นผลมาจาก

การแพร่ระบาดของโควิด 19 ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายภาคส่วนหยุดชะงัก โดยเฉพาะภาคการท่องเที่ยว และการส่งออกสินค้า (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563) สำหรับจังหวัดชลบุรี แม้จะเป็นเมืองเศรษฐกิจหลักแต่ดัชนีการบริโภคภาคเอกชนกลับหดตัวร้อยละ -4.3 เนื่องจากประชากรในพื้นที่ต้องระมัดระวังการใช้จ่ายจากปัญหาหนี้สินครัวเรือน สอดคล้องกับการลงทุนภาคเอกชนที่หดตัวร้อยละ -0.8 จากความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ ความเปราะบางด้านกำลังซื้อในท้องถิ่นนี้ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสเพื่อลดภาระค่าครองชีพ (สำนักงานแรงงานจังหวัดชลบุรี, 2568)

อย่างไรก็ตาม แม้โครงการดังกล่าวจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการรายย่อย แต่ยังพบว่าผู้ประกอบการบางส่วนไม่เข้าร่วมโครงการ โดยมีสาเหตุจากข้อจำกัดด้านเงินหมุนเวียน ต้นทุนการทำธุรกรรม และข้อจำกัดในการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ประกอบการที่มีอายุสูง (อนุกูล กาญจนรัตน์, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM) ที่ระบุว่าการรับรู้ถึงประโยชน์และความง่ายในการใช้งานมีผลต่อการตัดสินใจใช้เทคโนโลยี (Davis et al., 1989 อ้างใน ณัฐธนินทร์ แสงประเสริฐ และคณะ, 2565) นอกจากนี้ ความกังวลเกี่ยวกับการถูกตรวจสอบภาษียังเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้ประกอบการรายย่อย โดยเฉพาะในระบบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่มีอัตราก้าวหน้า ซึ่งทำให้ผู้มีรายได้สูงต้องเสียภาษีในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น (ญาณิศา เชื้อไทย, 2563) แม้ว่ากระทรวงการคลัง (2568) จะชี้แจงว่าข้อมูลจากโครงการไม่ได้เชื่อมโยงกับกรมสรรพากรโดยตรงก็ตาม

ดังนั้น งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส โดยยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ด้านภาษีกับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการดังกล่าวในพื้นที่ศรีราชา ผลการศึกษานี้จะช่วยอธิบายพฤติกรรมของผู้ประกอบการ และเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายภาครัฐให้ตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อย อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดามีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
    1.1 ผู้ประกอบการรายย่อยที่มีรายได้กับระยะเวลาการประกอบธุรกิจที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส
    1.2 ผู้ประกอบการรายย่อยที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่แตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านเนื้อหาการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา และความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการคนละครึ่งพลัสที่จัดขึ้นโดยรัฐบาล ของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามาจากกรมสรรพากรซึ่งกำหนดเกณฑ์การเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา

2. ด้านของประชากรประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส

3. ด้านระยะเวลาการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความคิดเห็น ความรู้ความเข้าใจของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งครอบคลุมช่วงระยะเวลาทั้งสิ้น 4 เดือน ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2568 ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ.2569

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยได้พัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยโดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดของ Bloom's Taxonomy

Bloom (1956) อ้างใน รัฐพล ประดับเวทย์ (2560) กล่าวถึง Bloom's Taxonomy ที่อธิบายถึงการจำแนกการเรียนรู้ตามทฤษฎีของเบนจามิน บลูม เป็นกรอบแนวคิดในการจำแนกลำดับขั้น วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ จะแบ่งทักษะการคิดและการเรียนรู้ของมนุษย์ออกเป็นระดับต่าง ๆ จำแนกระดับความสามารถจากระดับต่ำสุดไปจนถึงระดับสูงสุด โดยแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย (รัฐพล ประดับเวทย์, 2560) จากแนวคิดของ Bloom's Taxonomy คณะผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางหรือกรอบในการประเมินระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อย โดยจำแนกพฤติกรรมออกเป็น 2 ด้านหลัก คือ ด้านพุทธิพิสัย และ ด้านจิตพิสัย โดยเฉพาะด้านพุทธิพิสัย ใน 3 ระดับแรก คือ การจำเป็นการวัดความสามารถในการระลึกถึงข้อกำหนดทางกฎหมายและหน้าที่พื้นฐานของผู้มีเงินได้ การเข้าใจ เป็นการวัดทักษะการตีความข้อกฎหมายและสิทธิประโยชน์ทางภาษีที่ซับซ้อน และการประยุกต์ใช้เป็นการประเมินความสามารถการวางแผนและคำนวณสิทธิประโยชน์ทางภาษี เช่น ค่าลดหย่อนต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการพิจารณาความคุ้มค่าก่อนการ ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการของภาครัฐ ในด้านจิตพิสัยคณะผู้วิจัยใช้เพื่อวัดพฤติกรรมการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ โดยมุ่งเน้นในระดับ การตอบสนอง เพื่อประเมินความยินยอมในการให้ข้อมูลเพื่อเข้าร่วมโครงการ และระดับ การเกิดค่านิยม เพื่อวัดทัศนคติและความเชื่อมั่นต่อความคุ้มค่าของโครงการฯ แต่เนื่องจากการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงมิติของความรู้ (พุทธิพิสัย) เท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเชื่อมั่นและความพึงพอใจ (จิตพิสัย) ที่มีต่อระบบของภาครัฐด้วย ซึ่งการบูรณาการทั้งสองด้านนี้จะช่วยให้เห็นภาพรวมของปัจจัยเชิงสติปัญญาและทัศนคติที่มี ความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจทางการเงินและภาระภาษีของผู้ประกอบการรายย่อยในลำดับต่อไป

2. ทฤษฎีการกระทำอย่างมีเหตุผล (Theory of Reasoned Action: TRA)

Ajzen (2012) กล่าวว่า แนวคิดการกระทำอย่างมีเหตุผล เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้อธิบายพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ มีสมมติฐานว่าพฤติกรรมของบุคคลกำหนดด้วยความตั้งใจ 3 ปัจจัยหลัก คือ ทัศนคติต่อพฤติกรรม การรับรู้บรรทัดฐานและการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยพื้นฐาน เช่น ความรู้ ข้อมูล และลักษณะส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของบุคคลที่ส่งผลต่อเจตนาและการตัดสินใจในการแสดงพฤติกรรม การศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา โดยความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นข้อมูลสนับสนุนสำคัญที่กำหนดความเชื่อมั่นของผู้ประกอบการในด้านการบริหารจัดการรายได้และภาระทางภาษีที่จะเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ด้านภาษี ทัศนคติที่ดี และความเชื่อมั่นในการควบคุมภาษีของผู้ประกอบการรายย่อย จะเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ส่งผลต่อเจตนา และนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วม โครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยอย่างเป็นระบบและมีเหตุมีผล

3. ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice Theory: RCT)

จักรี ไชยพินิจ (2559) กล่าวว่า พฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่มีเหตุมีผลบางครั้งแทบไม่มีผลต่อกลุ่มเลยในทางตรงกันข้าม พฤติกรรมของบุคคลที่มีความเป็นตัวเองสูงอาจถูกมองว่าไม่มีเหตุมีผล แต่อาจมีผลอย่างมากต่อสังคมโดยรวมก็เป็นได้ เช่น ในปี 2565 รัฐบาลได้ออกโครงการช้อปดีมีคืน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจโดยการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีมาเป็นแรงจูงใจ โดยการให้ประชาชนนำค่าใช้จ่ายจากการซื้อสินค้าและบริการไปลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา แม้โครงการช้อปดีมีคืนจะประสบความสำเร็จจนเป็นที่น่าพอใจ แต่อย่างไรก็ตามยังมีประชาชนส่วนหนึ่งยังเลือกที่จะเก็บออมเงินมากกว่าการใช้จ่าย แม้จะได้รับสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีก็ตาม เนื่องจากกังวลกับความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจในอนาคต การตัดสินใจดังกล่าวเป็นผลเสียต่อภาพรวมของเศรษฐกิจ มาตรการของรัฐบาลที่ใช้พื้นฐานของ RCT จึงไม่เกิดขึ้นจริง

จากการกล่าวข้างต้น การที่มีโครงการคนละครึ่งแล้วผู้ประกอบการเข้าร่วมโดยยอมปฏิบัติตามกติกาของรัฐและเปิดเผยรายได้ แม้จะมีต้นทุนเพิ่มขึ้นเพื่อแลกกับการเพิ่มยอดขายและการประคับประคองกิจการ สะท้อนให้เห็นถึงการตัดสินใจเลือกอย่างมีเหตุผล

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พรทิพย์ สุขจำลอง และคณะ (2567) ได้ศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเสียภาษีของผู้ประกอบการในธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในเขตจังหวัดชลบุรี และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทั่วไปของผู้ประกอบการ ได้แก่ ประเภทนิติบุคคล ประเภทการ ประกอบกิจการ ทุนจดทะเบียน และระยะเวลาการประกอบธุรกิจกับระดับความรู้ความเข้าใจการเสียภาษี โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างจากผู้ประกอบการธุรกิจ SMEs ที่จดทะเบียนธุรกิจกับกรมพัฒนาธุรกิจการค้าในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี ในช่วงเดือน มกราคม - มีนาคม พ.ศ. 2566 จำนวน 350 ราย ได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ และการศึกษาความสัมพันธ์มีการใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติเชิงอนุมานเพื่อทดสอบความสัมพันธ์ ได้แก่ F-test ผลการวิจัยพบว่าผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดชลบุรีส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเสียภาษีอยู่ในระดับสูง อาจเป็นผลจากการที่ภาครัฐให้ความสำคัญในการให้ความรู้และ ส่งเสริมการเสียภาษีอย่างต่อเนื่อง ผลจากการใช้สถิติพบว่าค่าเฉลี่ยระดับความรู้ความเข้าใจ การเสียภาษีประเภทนิติบุคคล ทุนจดทะเบียน และระยะเวลาในการประกอบธุรกิจ มีความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 หมายความว่า ทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจการเสียภาษี โดยประเภทของนิติบุคคลที่จดทะเบียนอาจมีทรัพยากรหรือความพร้อมที่แตกต่างกัน ด้านของทุนจดทะเบียนอาจมีสาเหตุจากผู้ประกอบการที่มีทุนจดทะเบียนสูงมักมีการจ้างนักบัญชีเพื่อดูแลเรื่องภาษี และด้านระยะเวลาการประกอบธุรกิจอาจมีสาเหตุจากผู้ประกอบการที่มีระยะเวลาการประกอบธุรกิจนานมักมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเสียภาษีมากกว่าทำให้มีความคุ้นเคยกับข้อมูลทางการเงินและระบบการเสียภาษี ในขณะที่ด้านประเภทการประกอบกิจการ พบว่าค่าเฉลี่ยของระดับความรู้ความเข้าใจการเสียภาษีทุกกลุ่มไม่แตกต่างกันที่ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 หมายความว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจการเสียภาษี อาจมีสาเหตุมาจากผู้ประกอบการ SMEs ทุกประเภทมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายภาษีที่คล้ายคลึงกันหรือได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภาษีจากแหล่งเดียวกัน เช่น กรมสรรพากร ส่งผลให้ผู้ประกอบการมีความคุ้นเคยกับข้อมูลทางการเงินและกฎหมายภาษีในระดับที่ใกล้เคียงกัน (พรทิพย์ สุขจำลอง และคณะ, 2567)

Mwandu et al. (2024) กล่าวว่า การปฏิบัติตามภาษีในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เป็นประเด็นสำคัญในแทนซาเนียเนื่องจากมีผลกระทบต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการสร้างรายได้ให้กับรัฐบาล ซึ่งการปฏิบัติตามภาษีไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมาย แต่ยังเป็นการปฏิบัติตามข้อผูกพันด้านจริยธรรมและศีลธรรมที่มีความสำคัญต่อการรักษาความสมบูรณ์ของระบบภาษีและการสร้างความเป็นธรรมระหว่างผู้เสียภาษี หนึ่งในความท้าทายหลักของการปฏิบัติตามกฎหมายภาษี คือ ความรู้ทางภาษีที่จำกัดของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) (Al-Ttaffi, 2020 อ้างใน Mwandu et al., 2024) จากการสำรวจพบว่า SMEs ในแทนซาเนียยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย

ข้อบังคับ และข้อกำหนดการปฏิบัติตามภาษี ซึ่งการขาดความรู้นี้อาจนำไปสู่การไม่ปฏิบัติตามกฎหมายภาษีอย่างไม่เจตนา (Maseko & Sawe, 2022 อ้างใน Mwandu et al., 2024) จากการศึกษาตัวแปรต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติตามกฎหมายภาษี โดยใช้วิธี Logistics regression method หรือ การถดถอยโลจิสติกส์จะแบ่งตัวแปรอิสระ (X) ออกเป็น 3 ตัวแปร ได้แก่ อายุ การศึกษา และความซับซ้อนของภาษี ตัวแปรตาม (Y) คือ การปฏิบัติตามภาษี จากผลการศึกษา พบว่า อายุและการศึกษาส่งผลต่อการปฏิบัติตามภาษีในเชิงบวก กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาสูงและมีช่วงอายุในวัยทำงานสามารถเรียนรู้ขั้นตอนในการปฏิบัติตามกฎหมายภาษีได้ดีกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาและมีช่วงอายุน้อยกว่า ขณะที่ความซับซ้อนของภาษีส่งผลต่อการปฏิบัติตามภาษีในเชิงลบ กล่าวคือ ยิ่งรูปแบบในการยื่นภาษีมีข้อกำหนดในการปฏิบัติตามมากขึ้นเท่าไรก็ยิ่งส่งผลต่อการปฏิบัติตามภาษีน้อยลง ดังนั้นความรู้ด้านภาษีและความซับซ้อนของภาษีจึงมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตามภาษีเป็นอย่างยิ่ง

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องข้างต้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี พบว่าความรู้ความเข้าใจด้านภาษีมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินของผู้ประกอบการรายย่อย โดยผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจด้านภาษีมากจะเข้าใจภาระทางภาษี ผลประโยชน์ และความคุ้มค่าจากการเข้าร่วมโครงการของรัฐได้ดีกว่าผู้ที่ไม่เข้าใจด้านภาษี ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดของ Bloom’s Taxonomy โดยเฉพาะด้านพุทธิพิสัย การจำ การเข้าใจ และการประยุกต์ใช้ ที่มีผลต่อการคิดและการตัดสินใจของบุคคล

นอกจากนี้ความรู้ความเข้าใจด้านภาษียังสอดคล้องกับทฤษฎีการกระทำอย่างมีเหตุผล (TRA) และทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (TPB) ที่อธิบายว่าความรู้และข้อมูลพื้นฐานเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อทัศนคติ ความเชื่อมั่น ความตั้งใจ จนนำไปสู่การตัดสินใจของบุคคลต่อการเปรียบเทียบผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ซึ่งผู้ที่มีประสบการณ์ด้านภาษีมากกว่าจะประเมินความคุ้มค่าและความเสี่ยงได้ดีกว่าทำให้การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเป็นไปอย่างมีเหตุผลและสอดคล้องกับเป้าหมายทางเศรษฐกิจของตนเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้พัฒนากรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

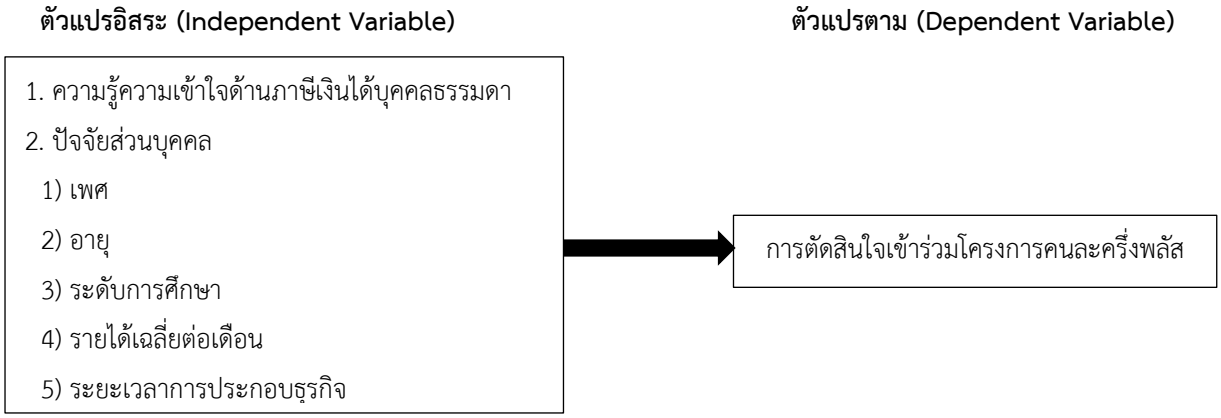

จากแนวคิดของ Bloom’s Taxonomy ที่จำแนกความสามารถจากระดับต่ำสุดไปจนถึงระดับสูงสุด โดยแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัยสอดคล้องในด้านพุทธิพิสัย ใน 3 ระดับแรก คือ การจำ การเข้าใจ และการประยุกต์ใช้ ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์มากกว่าจะมีปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสมากกว่าผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ที่น้อยกว่า ซึ่งแนวคิดจะเชื่อมโยงไปยังทฤษฎีการกระทำอย่างมีเหตุผลและทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนที่อธิบายว่าความรู้ความเข้าใจส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส นอกจากนี้ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลแสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจของบุคคลในการเปรียบเทียบผลประโยชน์ ทำให้บุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์มากสามารถประเมินความเสี่ยงและตัดสินใจในการเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสได้ดีกว่า

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี กับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส โดยประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้ประกอบการรายย่อยที่ประกอบกิจการในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งครอบคลุมทั้งร้านอาหาร ร้านค้าปลีก และบริการขนาดเล็ก ผ่านการเลือกสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non – Probability Sampling) ซึ่งใช้วิธีการเลือกตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) จำนวน 404 ราย อ้างอิงจากการคำนวณขนาดตัวอย่างด้วยสูตรของ Yamane คือ $n = \frac{N}{1+N(e^2)}$ และใช้การรวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม (Google Forms) ของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นระยะเวลา 7 วัน ตั้งแต่วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 ถึงวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลทางด้านประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และระยะเวลาการประกอบธุรกิจ เป็นต้น

2. แบบสอบถามเกี่ยวกับการตัดสินใจ และปัจจัยในการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการ มีลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนคำตอบ ดังนี้

คำตอบ	ระดับคะแนน
มากที่สุด	5 คะแนน
มาก	4 คะแนน
ปานกลาง	3 คะแนน
น้อย	2 คะแนน
น้อยที่สุด	1 คะแนน

3. แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจของผู้ประกอบการรายย่อย เรื่องภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา โดยระดับความเข้าใจ (Understanding) นั้นมุ่งวัดว่าผู้ประกอบการสามารถจำแนกและระบุความถูกต้องของหลักเกณฑ์เชิงเหตุผลของภาษีได้ และระดับการประยุกต์ใช้ (Applying) ที่ทำให้เห็นถึงความสามารถในการระบุความถูกต้องของแนวปฏิบัติเมื่อเผชิญสถานการณ์จริงผ่านข้อความจำลอง และมีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบถูก-ผิด มีเกณฑ์การให้คะแนนคำตอบ คือ ตอบถูกได้ 1 คะแนน ตอบผิดได้ 0 คะแนน

ทั้งนี้ ทางผู้วิจัยมีการใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) เพื่อประเมินความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือโดยมีการตรวจจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งข้อคำถามทุกข้อได้รับการประเมินว่ามีเกณฑ์คะแนนเกิน 0.5 ทุกข้อคำถามและทดสอบการหาความเชื่อมั่น (Reliability Analysis) โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบแก้ไขแล้ว ไปทำการทดสอบแบบสอบถาม (Pre-Test) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดสอบ 30 คน จากอายุ เพศ และการประกอบธุรกิจ ที่มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่ทำการเก็บข้อมูล โดยทดสอบความเชื่อถือของแบบสอบถาม (Test of Reliability) ซึ่งเกณฑ์ในการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของแบบสอบถามด้วยวิธีวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา มีค่าระหว่าง $0 \leq \infty \leq 1$ จะต้องมีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามให้มากกว่า 0.7 จึงจะถือได้ว่าแบบสอบถามความน่าเชื่อถือได้ ผลจากการทดสอบแบบสอบถามได้ค่าความเชื่อมั่น 0.858 ถือว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อมั่นสูง

โดยผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติ 2 ส่วนหลัก ดังนี้

1. การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

แสดงผลวิเคราะห์ในรูปแบบคำอธิบายโดยใช้ค่าสถิติ ค่าต่ำที่สุด (Minimum) ค่าสูงที่สุด (Maximum) ค่าเฉลี่ย (Mean) ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าความถี่แบบสองทาง (Crosstab) เพื่อหาความสัมพันธ์ของความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

2. การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics)

2.1 ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบ Chi-Square เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศปัจจัยส่วนบุคคล (เพศ, การศึกษา, รายได้ และระยะเวลาในการประกอบธุรกิจ)

2.2 ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบ ANOVA เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษา เพศ อายุ กับความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา และการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อย ในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

2.3 ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบ Regression เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ คือ ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับตัวแปรตาม คือ การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน มีดังต่อไปนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของผู้ประกอบการรายย่อย ในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส

ตารางที่ 1 : แสดงค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เรื่องปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส

ระดับความคิดเห็น	ค่าเฉลี่ย	ค่าสูงสุด	ค่าต่ำสุด	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปลผล
ด้านยอดขาย	4.05	5.00	1.00	0.82	เห็นด้วยมาก
ด้านลูกค้า	3.87	5.00	1.00	0.87	เห็นด้วยมาก
ด้านประชาสัมพันธ์	3.49	5.00	1.00	1.14	เห็นด้วยปานกลาง
ด้านความเสี่ยง	3.90	5.00	1.00	1.14	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้ประกอบการรายย่อย ในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่มีต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส เห็นด้วยมากกับปัจจัยด้านยอดขายซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านความเสี่ยง และด้านลูกค้าซึ่งอยู่ในระดับมากเช่นกัน ส่วนด้านประชาสัมพันธ์มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง

ดังนั้น การที่ปัจจัยด้านยอดขายมีค่าเฉลี่ยสูงสุด แสดงให้เห็นว่าโครงการคนละครึ่งพลัสสามารถกระตุ้นยอดขายทางด้านความเสี่ยง แสดงให้เห็นว่าช่วยลดความเสี่ยงของผู้ประกอบการในการถือเงินสด ทอนธนบัตรผิด หรือการรับธนบัตรปลอม และด้านลูกค้า สะท้อนว่าโครงการคนละครึ่งพลัสช่วยขยายฐานลูกค้าใหม่ และรักษาฐานลูกค้าเดิมของร้านค้าไว้ได้ ทางด้านประชาสัมพันธ์ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แสดงให้เห็นว่าแม้โครงการคนละครึ่งพลัสช่วยประชาสัมพันธ์ร้านค้าบนแพลตฟอร์มของรัฐนั้นยังไม่โดดเด่นเท่าปัจจัยด้านอื่น ๆ

ตารางที่ 2 : แสดงค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เรื่องปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส

ระดับความคิดเห็น	ค่าเฉลี่ย	ค่าสูงสุด	ค่าต่ำสุด	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปลผล
ด้านต้นทุน	3.37	5.00	1.00	1.27	เห็นด้วยปานกลาง
ด้านภาษี	3.31	5.00	1.00	1.28	เห็นด้วยปานกลาง
ด้านการดำเนินงาน	3.67	5.00	1.00	1.15	เห็นด้วยมาก
ด้านข้อจำกัด	2.62	5.00	1.00	1.44	เห็นด้วยปานกลาง

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้ประกอบการรายย่อย ในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่มีต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส มีผู้เห็นด้วยมากคือ ด้านการดำเนินงาน ส่วนระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางคือ ด้านต้นทุน รองลงมาคือ ด้านภาษี และด้านข้อจำกัดมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด

ดังนั้น การที่ปัจจัยด้านการดำเนินงาน มีผู้เห็นด้วยมาก เนื่องจากเป็นภาระการบริหารที่ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของโครงการ ซึ่งต้องทำธุรกรรมผ่านแอปพลิเคชันถุงเงินเท่านั้น และมีความยุ่งยากในการใช้แอปพลิเคชัน เนื่องจากแอปพลิเคชันล่มบ่อย ความล่าช้าในการสแกนจ่าย

นอกจากนี้ ทางด้านต้นทุน ด้านภาษี และด้านข้อจำกัด มีค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านต้นทุน สะท้อนถึงโครงการคนละครึ่งพลัสมีต้นทุนการบริการ จำเป็นต้องมีเงินสำรองในการซื้อวัตถุดิบ เนื่องจากต้องรอเงินโอนจากโครงการ ด้านภาษี สะท้อนถึงความกังวลของผู้ประกอบการในการถูกตรวจสอบภาษีย้อนหลัง และด้านข้อจำกัด มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าการกำหนดสิทธิ์เฉพาะลูกค้าที่มีสัญชาติไทย เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อร้านค้าที่มีกลุ่มลูกค้าเป็นชาวต่างชาติหรือแรงงานต่างด้าว ทำให้ผู้ประกอบการบางรายตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลสถิติจำนวนประชากร ปี พ.ศ.2568 พบว่า ในพื้นที่อำเภอศรีราชามีประชากรโดยประมาณ 59,500 ราย และมีผู้ที่ไม่ใช่สัญชาติไทยประมาณ 250 ราย ซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนที่ค่อนข้างน้อย จึงอาจเป็นเหตุผลที่ทำให้ปัจจัยด้านนี้มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2568)

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ Chi-Square

ตารางที่ 3 : แสดงจำนวน ร้อยละ และค่าความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับระยะเวลาประกอบธุรกิจ

รายได้	ระยะเวลาในการประกอบธุรกิจ								
	น้อยกว่า 2 ปี		2 – 5 ปี		6 – 8 ปี		8 ปีขึ้นไป		
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
น้อยกว่า 15,000 บาท	51	54.3	29	24.8	8	17.8	41	27.7	Pearson Chi-Square P=<0.001***
15,001 – 30,000 บาท	33	35.1	49	41.9	22	48.9	51	34.5	
30,001 – 45,000 บาท	4	4.3	18	15.4	6	13.3	28	18.9	
45,001 – 60,000 บาท	2	2.1	13	11.1	4	8.9	11	7.4	
60,001 – 75,000 บาท	1	1.1	1	0.9	0	0.0	2	1.4	
75,001 บาทขึ้นไป	3	3.2	7	6.0	5	11.1	15	10.1	
รวม	**94**	**100**	**117**	**100**	**45**	**100**	**148**	**100**	

จากตารางที่ 3 พบว่า รายได้กับระยะเวลาในการประกอบธุรกิจมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ระยะเวลาในการประกอบธุรกิจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ANOVA

ตารางที่ 4 : แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา

ความรู้ความเข้าใจ	F-value	P-value
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	4.73	0.01*
ความรู้เกี่ยวกับค่าลดหย่อนภาษี	1.62	0.20
ความรู้เกี่ยวกับวิธีการยื่นแบบแสดงรายการและชำระภาษี	11.73	<0.001***

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 2 รายการ ได้แก่ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา และความรู้เกี่ยวกับวิธีการยื่นแบบแสดงรายการและชำระภาษี

ตารางที่ 5 : แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ในด้านความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา จำแนกตามระดับการศึกษา เป็นรายคู่ รายย่อย ในอำเภอศรีราชา

ระดับการศึกษา	$\bar{x}$	ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	ปริญญาโท
		1.50	1.21	1.13
ต่ำกว่าปริญญาตรี	1.50	-	0.29	0.37*
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	1.21		-	0.08
ปริญญาโท	1.13			-

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในด้านความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา จำแนกตามระดับการศึกษา เป็นรายคู่ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 1 คู่ ได้แก่ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีมีความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในด้านความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดามากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาปริญญาโท

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ Regression

ตารางที่ 6 : แสดงผลการวิเคราะห์ปัจจัยในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี กับความรู้ความเข้าใจเรื่องภาษีเงินได้

Model	B	SE	t	Sig
Constant	1.933	0.422	4.580	< 0.001
X_1	-0.023	0.102	-0.222	0.824
X_2	0.349	0.136	2.572	0.010***
X_3	0.076	0.124	0.616	0.538
r = 0.131				
R^2 = 0.017				
Adjusted R^2 = 0.010				
SE = 1.877				
X_1 = ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา X_2 = ความรู้เกี่ยวกับค่าลดหย่อนภาษี X_3 = ความรู้เกี่ยวกับวิธีการยื่นแบบแสดงรายการและชำระภาษี				

จากตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์พบว่า Adjusted R^2 เท่ากับ 0.010 สามารถอธิบายตัวแปรตาม (ปัจจัยในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส) ได้ร้อยละ 1 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 99 เกิดจากอิทธิพลของปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ได้นำมาพิจารณาในการศึกษาครั้งนี้ เช่น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ความเชื่อมั่นต่อนโยบายภาครัฐ จึงส่งผลให้แบบจำลองมีความสามารถในการอธิบายตัวแปรตามค่อนข้างต่ำ และควรมีการศึกษาปัจจัยเพิ่มเติมในอนาคตเพื่อเพิ่มความครอบคลุมและความแม่นยำของแบบจำลอง

นอกจากนี้งานวิจัยยังพบว่าตัวแปรอิสระในด้านความรู้เกี่ยวกับค่าลดหย่อนภาษี (X_2) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับปัจจัยในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส (Y) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ หากผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี มีความรู้ความเข้าใจ เรื่องค่าลดหย่อนจะส่งผลต่อต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส

5. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ

ตารางที่ 7 : แสดงการสรุปผลการวิเคราะห์ค่าสถิติทดสอบ ค่าความน่าจะเป็นทางสถิติ และการยอมรับหรือไม่ยอมรับสมมติฐานของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ	เรื่อง	test statistic	Sig	รับ/ไม่รับ สมมติฐานของการวิจัย
Chi-Square	รายได้กับระยะเวลาประกอบธุรกิจ	-	<0.001***	รับสมมติฐาน
ANOVA	ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้ โดยจำแนกตามระดับการศึกษา ด้านความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	4.73	0.01*	รับสมมติฐาน
	ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้ โดยจำแนกตามระดับการศึกษา ด้านความรู้เกี่ยวกับค่าลดหย่อนภาษี	1.62	0.20	ไม่รับสมมติฐาน

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ	เรื่อง	test statistic	Sig	รับ/ไม่รับ สมมติฐานของการวิจัย
	ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้ โดยจำแนกตามระดับการศึกษา ด้านความรู้เกี่ยวกับวิธีการยื่นแบบแสดงรายการและชำระภาษี	11.73	<0.001***	รับสมมติฐาน
Regression	ปัจจัยในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสกับความรู้ความเข้าใจเรื่องภาษีเงินได้ ด้านความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	-0.222	0.824	ไม่รับสมมติฐาน
	ปัจจัยในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสกับความรู้ความเข้าใจเรื่องภาษีเงินได้ ด้านความรู้เกี่ยวกับค่าลดหย่อนภาษี	2.572	0.010***	รับสมมติฐาน
	ปัจจัยในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสกับความรู้ความเข้าใจเรื่องภาษีเงินได้ ด้านความรู้เกี่ยวกับวิธีการยื่นแบบแสดงรายการและชำระภาษี	0.616	0.538	ไม่รับสมมติฐาน

การอภิปรายผล

จากการศึกษาในภาพรวม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จำนวน 404 ร้านค้า ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการยื่นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา และการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส ในระดับความเข้าใจที่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยเมื่ออ้างอิงจากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ปัจจัยที่ส่งผลกระทบนั้น เช่น ผู้มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีมีความเข้าใจเรื่อง ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาสูงกว่าผู้มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งผู้มีการศึกษาที่ระดับแตกต่างกันได้รับการเรียนรู้ที่แตกต่าง โดยผู้มีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรีมีประสบการณ์จากการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ (Skillable, 2026) ในด้านการทำธุรกิจก่อน ในช่วงอายุเดียวกันกับผู้มีการศึกษาระดับสูงกว่า กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจทางภาษี จึงไม่ต้องมีการศึกษาที่สูงที่สุด แต่มาจากประสบการณ์ในการทำร้านค้าในกลุ่มตัวอย่าง 404 ร้านค้า (พรทิพย์ สุขจำลอง และคณะ, 2567) และเนื่องจากเป็นโครงการคนละครึ่ง ณัฐพล รุ่งเกียรติวงศ์ (2567) พูดถึง การประชาสัมพันธ์ ต่อผู้เข้าร่วมโครงการที่เคยเกิดขึ้นก่อนหน้านี้ ในชื่อ “โครงการคนละครึ่ง” จึงไม่แตกต่างจากก่อนหน้านั้น คือ ผู้ประกอบการได้รับการประชาสัมพันธ์ถึงโครงการอย่างทั่วถึง

นอกจากนี้ ผู้ที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่าลดหย่อนภาษีมากกว่าผู้ที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ค่าลดหย่อนภาษีส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส ซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior: TPB) เป็นกรอบแนวคิดที่พัฒนามาจากทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (Theory of Reasoned Action: TRA) ของ (Ajzen & Fishbein,1980 อ้างใน วิวัฒน์ จันทร์กิ่งทอง, 2557) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง ความเชื่อ ทัศนคติ เจตนาเชิงพฤติกรรม และการแสดงออกของมนุษย์ กล่าวคือ หากผู้ประกอบการรายย่อย ในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี มีความรู้ความเข้าใจเรื่องค่าลดหย่อนมากจะส่งผลต่อต่อการตัดสินใจในการเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสมากตามปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส และหากมีความรู้ความเข้าใจเรื่องค่าลดหย่อนมากจะส่งผลต่อการตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสน้อยตามปัจจัยที่เกี่ยวข้องเช่นกัน สะท้อนถึงการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม (Perceived Behavioral Control) ซึ่งเป็นองค์ประกอบในทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนข้างต้น ที่ผู้เข้าร่วมมีความเชื่อว่าสามารถเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสในฐานะผู้ประกอบการ ซึ่งมีเงื่อนไขและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ทำให้เข้าร่วมได้เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริง (Behavior) (Ajzen, 1985 อ้างใน Kittipong Napontun, 2024)

สรุป

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อย ในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส โดยจากผลการศึกษาปัจจัยด้านภาษีดังกล่าว รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส โดยการศึกษาในครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 404 ร้านค้า โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม โดยผลการวิจัย พบว่า ในส่วนของปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการละครึ่งพลัสนั้น คือ ปัจจัยด้านยอดขาย โดยผู้ประกอบการรายย่อยเห็นว่าโครงการสามารถกระตุ้นยอดขาย ในขณะเดียวกัน ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัส คือ ปัจจัยด้านการใช้งานในระบบ โดยผู้ประกอบการรายย่อยเห็นว่าหากเข้าร่วมโครงการจะเพิ่มภาระการบริหาร จากการที่ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของโครงการ ซึ่งจำเป็นต้องทำธุรกรรมผ่านแอปพลิเคชันถุงเงินเท่านั้น รวมไปถึงความยุ่งยากในการใช้แอปพลิเคชัน และความกังวลเกี่ยวกับระบบที่เกิดการขัดข้องบ่อยครั้ง จะทำให้เสียเวลาในการขาย

ในด้านของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา พบว่า หากผู้ประกอบการรายย่อยมีความรู้ความเข้าใจด้านค่าลดหย่อนทางภาษีมากจะตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ แสดงให้เห็นว่าการตระหนักถึงประโยชน์ทางภาษีส่งผลต่อการตัดสินใจเชิงพฤติกรรมของผู้ประกอบการ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานวิจัย โดยความรู้ความเข้าใจด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดามีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคนละครึ่งพลัสของผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี นอกจากนี้จากการจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด ซึ่งมีความขัดแย้งกับระดับการศึกษา เป็นไปได้ว่ากลุ่มดังกล่าวมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือประกอบธุรกิจจริงก่อนในช่วงอายุเดียวกัน จึงมีความคุ้นเคยกับความรู้พื้นฐานทางภาษีที่ต้องเจอในชีวิตประจำวัน ในขณะที่ผู้ที่มีระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป มีระดับการตัดสินใจและความเข้าใจในขั้นตอนการยื่นแบบแสดงรายการรวมทั้งการบริหารจัดการภาษีด้วยตนเอง ส่งผลให้เกิดความชำนาญในขั้นตอนการปฏิบัติมากกว่า

ข้อจำกัดในการทำวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มีข้อจำกัดด้านขอบเขตการศึกษาที่มุ่งเน้นผู้ประกอบการรายย่อยในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ส่งผลให้ผลการศึกษาไม่สามารถครอบคลุมบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่อื่นที่แตกต่างไปได้ นอกจากนี้ยังพบข้อจำกัดเรื่องสถานการณ์ทางการเมือง ที่อ่อนไหวต่อนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจของภาครัฐ เช่น ผู้ประกอบการรายย่อยเกิดความระแวดระวังในการให้ข้อมูล เนื่องจากความกังวลต่อผลกระทบเชิงนโยบายต่อสถานประกอบการณ์ และยังมีข้อจำกัดของแบบสอบถามที่มีความไม่ชัดเจนหรือไม่ครอบคลุม ซึ่งส่งผลต่อความแม่นยำในการตีความ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับภาครัฐและกรมสรรพากร

1. การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ด้านภาษี
    - กรมสรรพากรควรจัดทำสื่อในรูปแบบอินโฟกราฟิกหรือวิดีโอสั้นที่ทำให้ผู้ประกอบการเข้าใจข้อมูลภาษีได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะความเชื่อมโยงระหว่างรายได้จากโครงการภาครัฐกับภาระภาษีที่แท้จริง เพื่อลดความตระหนกและความสับสนของผู้ประกอบการ พร้อมทั้งเผยแพร่สื่อดังกล่าวผ่านช่องทางออนไลน์ของกรมสรรพากร เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ประกอบการ

2. การยืนยันวัตถุประสงค์การใช้ข้อมูลของภาครัฐ
    - ภาครัฐควรออกประกาศเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อยืนยันว่าข้อมูลรายได้จากโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจจะถูกนำไปใช้เพื่อการวางแผนและพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น โดยไม่มีวัตถุประสงค์ในการสุ่มตรวจภาษีย้อนหลัง ซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นใจและแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการเข้าสู่ระบบภาษีได้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. การขยายขอบเขตพื้นที่การศึกษา
    - ควรขยายขอบเขตการศึกษาในพื้นที่ที่หลากหลาย เช่น พื้นที่เกษตรกรรม เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างด้านพฤติกรรมการตัดสินใจและระดับความรู้ความเข้าใจด้านภาษีในบริบทที่แตกต่างจากพื้นที่เขตอุตสาหกรรมอย่างอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เนื่องจากกลุ่มเกษตรกรมีรายได้ตามฤดูกาล ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจในการเข้าร่วมโครงการของภาครัฐ
2. การทดสอบแบบสอบถามก่อนเก็บข้อมูล
    - ก่อนเริ่มเก็บข้อมูลจริง ควรนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ประมาณ 20-30 ราย เพื่อปรับภาษาที่ใช้และคำศัพท์เฉพาะด้านภาษีให้เหมาะกับผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเข้าใจได้ง่ายและช่วยให้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด
3. การใช้หนังสือรับรองจากสถาบันการศึกษา
    - ควรมีหนังสือรับรองจากสถาบันการศึกษาควบคู่กับแบบสอบถามทุกครั้ง เพื่อยืนยันว่าไม่มีความเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบทางภาครัฐและไม่ส่งผลต่อสิทธิประโยชน์หรือภาษีของผู้ประกอบการ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่งจากอาจารย์ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ อาจารย์ที่ปรึกษาวิชา ระเบียบวิจัยทางการบัญชี ที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา แก้ไขข้อบกพร่องจนงานวิจัยเสร็จสมบูรณ์ และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์พีรญา พงษ์ปรสุวรรณ์ ที่ได้ตรวจสอบแบบสอบถามและพิจารณาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งช่วยให้งานวิจัยของคณะผู้จัดทำสำเร็จลุล่วงไปได้

คณะผู้จัดทำขอขอบพระคุณอย่างสูงแด่กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่สละเวลาอันมีค่าของท่านตอบแบบสอบถาม ทำให้คณะผู้จัดทำได้รับข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการทำวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยเล่มนี้จะก่อประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาข้อมูลงานวิจัย ทั้งนี้ หากงานวิจัยครั้งนี้มีข้อผิดพลาดประการใดคณะผู้จัดทำขออภัยมา ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการคลัง. (2568). **โครงการคนละครึ่ง พลัส.** สืบค้นจาก https://bit.ly/4u3mZLN

จักรี ไชยพินิจ. (2559). **บทวิพากษ์ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล: ข้อจำกัดในการสร้างคำอธิบายทางสังคมศาสตร์.** วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 4(1), 51–84.

ญานิศา เชื้อไทย. (2563). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความกังวลการถูกตรวจสอบภาษีในมุมมองของผู้ขายรายย่อย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณัฐธนินทร์ แสงประเสริฐ, ศรัณย์ธร ศศิธนากรแก้ว และ วราพรรณ อภิศุภะโชค. (2565). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับและพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันเป๋าตัง.** วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 9(4), 246–258.

ณัฐพล รุ่งเกียรติวงศ์. (2567). **การพัฒนาโครงการคนละครึ่งจากผลการศึกษาของผู้ประกอบการรายย่อย ณ อำเภอปลวกแดง เทศบาลเมืองปลวกแดง จังหวัดระยอง.** สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดุสดี ขำจินดา และ ดวงเนตร ชาสุวรรณ. (2566). **นโยบายการคลังแบบเคนส์กับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ : กรณีการระบาดของโรคไวรัสโควิด 19.** Journal of Modern Learning Development, 8(5), 411–425.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). **รายงานภาวะเศรษฐกิจไทย ปี 2563.** สืบค้นจาก https://bit.ly/4fJTn2g

พรทิพย์ สุขจำลอง และคณะ. (2567). **ความรู้ความเข้าใจการเสียภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดชลบุรี.** วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 11(9), 148–159.

รัฐพล ประดับเวทย์. (2560). **แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีตามแนวคิดอนุกรมวิธานของบลูม.** Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts), 10(3), 1051–1065.

วิวัฒน์ จันทร์กิ่งทอง. (2557). **ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนกับความภักดีของนักท่องเที่ยว.** Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts), 34(2), 131–146.

สำนักงานแรงงานจังหวัดชลบุรี. (2568). **รายงานสถานการณ์แรงงานจังหวัดชลบุรี ไตรมาสที่ 2 ประจำปี พ.ศ. 2568.** สืบค้นจาก https://chonburi.mol.go.th/wp-content/uploads/sites/36/2025/08/

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2568). **สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร (รายเดือน).** สืบค้นจาก https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData

อนุกูล กาญจนรัตน์. (2567). **การตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการคนละครึ่งของผู้ประกอบการ: ศึกษากรณีผู้ประกอบการบริเวณตลาดอมรพันธ์ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร.** สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Ajzen. (2012). **Martin Fishbein's Legacy.** The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 640(1), 11–27.

Mwandu et al. (2024). **Tax Compliance in Tanzania: The Influence of Tax Knowledge and Tax Complexity on Tax Compliance among Selected Small and Medium Enterprises.** Journal of Accounting and Financial Management, 10, 249–261.

Kittipong Napontun. (2024). **Theory of Planned Behavior.** Retrieved from https://everydaymarketing.co/marketing-framework/theory-of-planned-behavior-that-marketers-must-know/

Skillable. (2026). **What is hands-on learning? Definition, benefits and examples.** Retrieved from https://www.skillable.com/resources/hands-on-learning/what-is-hands-on-learning/

“ทุน” ในการประกอบการธุรกิจร้านอาหารขนาดเล็กรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้
“Capital” in Small-Scale Restaurant Operations around Maejo University

อังคณา ข่มอารมย์[1]
ปรเมษฐ์ อุ่นเรือน[1]
จิรวัฒน์ รักชาติ[2]
เสาวรีย์ ชัยวรรณ[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของทุนตามแนวคิด Pierre Bourdieu ในการดำเนินกิจการของร้านอาหารขนาดเล็กบริเวณรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยใช้แนวคิดเรื่องทุนของ Pierre Bourdieu เป็นกรอบในการวิเคราะห์ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดเล็กที่เปิดใหม่ไม่เกิน 1 ปี จำนวน 10 ร้าน ในพื้นที่ทิศใต้ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน พ.ศ. 2568

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการกลายเป็นเมืองของแม่โจ้เป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เอื้อต่อการเกิดขึ้นของร้านอาหารขนาดเล็ก จากการขยายตัวของประชากร โครงสร้างพื้นฐาน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นทุนในการเริ่มต้นธุรกิจได้ และพบว่าผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดเล็กใช้ทุนหลายรูปแบบร่วมกันในการดำเนินธุรกิจ ได้แก่ (1) ทุนทางสังคม ในรูปแบบของการใช้เครือข่ายความสัมพันธ์และความไว้วางใจในการเข้าถึงพื้นที่และฐานลูกค้า จำนวน 7 ร้าน (2) ทุนทางเศรษฐกิจ ด้วยการอาศัยเงินทุน ทรัพย์สิน และทรัพยากรพื้นฐาน จำนวน 10 ร้าน (3) ทุนทางวัฒนธรรม ด้วยการใช้ทักษะความรู้ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะสมจากประสบการณ์ชีวิตและครอบครัว จำนวน 6 ร้าน และ (4) ทุนสัญลักษณ์ ผ่านการเชื่อมโยงภาพลักษณ์กับธุรกิจเดิมที่มีชื่อเสียง จำนวน 1 ร้าน

คำสำคัญ: *ทุน การประกอบการ ร้านอาหารขนาดเล็ก*

Abstract

This research aimed to examine the roles of capital according to Pierre Bourdieu's theory of capital in the operation of small-scale restaurants around Maejo University, using Bourdieu's concept of capital as an analytical framework. This qualitative study collected data through observation and semi-structured in-depth interviews with 10 newly opened small restaurant operators within one year of establishment in the southern area of Maejo University, conducted between July and September 2025.

The findings revealed that the urbanization process of the Maejo area served as a structural factor facilitating the emergence of small-scale restaurants, as population growth, infrastructure development, and expanding economic activities created resources that operators could convert into startup capital. The

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชานวัตกรรมสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
[3] อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชานวัตกรรมสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

study also found that small restaurant operators utilized multiple forms of capital in their business operations: (1) social capital, through leveraging relationship networks and trust to access locations and customer bases, found in 7 restaurants; (2) economic capital, through the use of financial resources, assets, and basic resources, found in all 10 restaurants; (3) cultural capital, through the application of skills, knowledge, and cultural identities accumulated from life experiences and family backgrounds, found in 6 restaurants; and (4) symbolic capital, through linking the restaurant's image to an established and reputable existing business, found in 1 restaurant.

***Keywords**: Capital, Entrepreneurship, Small Restaurant*

บทนำ

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ธุรกิจร้านอาหารและเครื่องดื่มในประเทศไทยมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยนับจากปี พ.ศ. 2566 ที่ถือว่าเป็นช่วงปลายของการฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ Covid-19 ที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อประเทศไทยและอยู่ในช่วงต้นของการพัฒนาฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้อัตราการเติบโตของธุรกิจร้านอาหารและเครื่องดื่มในปี พ.ศ. 2567 เพิ่มขึ้นถึง 7% ซึ่งเป็นปีที่มีการเติบโตสูง เนื่องจากในช่วงต้นปีถึงกลางปีเป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวต่างชาติเริ่มกลับมาท่องเที่ยวในประเทศไทย ประกอบกับภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในระยะเดียวกัน แต่ภายหลังประเทศไทยได้เกิดภาวะเศรษฐกิจชะลอตัวลงด้วยปัจจัยหลายประการทั้งในและนอกประเทศตลอดปลายปี จึงส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังปี พ.ศ. 2568 ทำให้อัตราการเติบโตลดลงเหลือเพียง 2.8% - 4.6% แต่ธุรกิจประเภทนี้ยังคงได้รับความสนใจจากผู้ประกอบการอย่างต่อเนื่อง และยังคงติดอันดับ 1 ใน 5 ของประเภทกิจการที่มีการจดทะเบียนจัดตั้งกิจการใหม่ (MGR Online, 2567; ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2568; Thairath Money, 2567)

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง พบว่ามีการเปิดกิจการร้านอาหารและเครื่องดื่มอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ส่งผลให้เชียงใหม่ติดอันดับจังหวัดที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศ และเป็นแรงดึงดูดให้ผู้ประกอบการหลายรายสนใจย้ายไปตั้งหลักปักฐานและลงทุนประกอบธุรกิจในจังหวัดเชียงใหม่ (SCB, 2563) โดยหนึ่งในธุรกิจที่ได้รับความสนใจมาก คือ ธุรกิจร้านอาหาร จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอสันทราย พบว่าสถานที่ที่มีการเปิดธุรกิจร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นจำนวนมาก คือ อำเภอสันทราย ที่มีร้านอาหารเปิดใหม่มากกว่า 200 ร้าน และยังเป็นพื้นที่ที่มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่นรองลงมาจากอำเภอเมือง (เทศบาลตำบลสันทรายหลวง, 2564) จากการสำรวจเบื้องต้นของผู้วิจัยยังพบว่าพื้นที่โดยรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้เป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของร้านอาหารเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีร้านอาหารที่จดทะเบียนในพื้นที่แม่โจ้ทั้งหมดประมาณ 416 ร้าน (เทศบาลเมืองแม่โจ้, 2566) ซึ่งการเติบโตของธุรกิจเหล่านี้เป็นผลสะท้อนโดยตรงจากพัฒนาการความเป็นเมืองของแม่โจ้ (Urbanization) ประกอบกับการขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม และโครงการที่พักอาศัย ซึ่งแปรสภาพพื้นที่ให้มีความหนาแน่นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจสูงขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มข้นของการแข่งขันทางธุรกิจในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีงานวิจัยเกี่ยวกับธุรกิจร้านอาหารในประเทศไทยอยู่จำนวนหนึ่ง แต่งานวิจัยส่วนใหญ่มักมุ่งศึกษาในด้านของพฤติกรรมผู้บริโภค กลยุทธ์ทางการตลาด หรือปัจจัยที่ทำให้ร้านอาหารอยู่รอดหลังวิกฤต (ณัฐวดี หอมบุญยงค์, 2563; นรเทพ เพ็ชร์อินทร, 2563; ลัดดา ปินตา และ จงกลบดินทร์ แสงอาสภวิริยะ, 2567) งานเหล่านี้ยังขาดการวิเคราะห์ว่าผู้ประกอบการใช้ “ทุน” รูปแบบใดในการประกอบกิจการ โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่กึ่งเมืองที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วรอบมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ งานวิจัยที่นำแนวคิดทางสังคมศาสตร์มาอธิบายการประกอบธุรกิจร้านอาหารในไทยยังมีอยู่

น้อยมาก โดยเฉพาะการนำแนวคิดเรื่องทุนของ Pierre Bourdieu ซึ่งมองว่าการกระทำทางเศรษฐกิจของมนุษย์ไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยเงินทุนเพียงอย่างเดียว แต่สัมพันธ์กับเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม การสร้างเครือข่าย และเงื่อนไขอื่น ๆ ที่กว้างกว่านำมาเป็นกรอบในการอธิบาย

การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งทำความเข้าใจรูปแบบและบทบาทของทุนประเภทต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินธุรกิจและการดำรงอยู่ของร้านอาหารขนาดเล็กบริเวณรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กำลังเปลี่ยนผ่านจากชุมชนชานเมืองสู่ความเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว โดยใช้แนวคิดเรื่องทุนของ Bourdieu เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบาย นอกจากนี้งานศึกษานี้ยังช่วยให้เห็นถึงแนวโน้มของการลงทุนและการดำเนินธุรกิจในบริบทที่สัมพันธ์กับทุนหลากหลายรูปแบบมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแนวนโยบายสนับสนุนผู้ประกอบการให้สอดคล้องกับศักยภาพทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ของผู้ประกอบการแต่ละกลุ่มตัวอย่างได้อย่างเหมาะสม และเพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบเชิงลบต่อร้านอาหารกลุ่มตัวอย่าง ในบทความนี้ผู้วิจัยจะใช้ชื่อร้านอาหารทั้งหมดเป็นนามสมมุติ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาบทบาทของทุนตามแนวคิด Pierre Bourdieu ในการดำเนินกิจการของร้านอาหารขนาดเล็กบริเวณรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้

นิยามศัพท์เฉพาะ

ร้านอาหารขนาดเล็ก หมายถึง ร้านอาหารที่มีการจ้างงานภายในร้านไม่เกิน 5-10 คน ใช้พื้นที่ 1-2 คูหา มีจำนวนรายการอาหารมากกว่า 20 รายการแต่ไม่เกิน 50 รายการ มีจำนวนโต๊ะที่นั่งสำหรับรองรับลูกค้าน้อยกว่า 10 โต๊ะ เน้นบริการอาหารจานเดียวที่ปรุงง่าย รวดเร็ว มีรายการอาหารจำกัด และโดยส่วนใหญ่เจ้าของร้านจะเป็นคนลงมือปรุงอาหารหรือเป็นพ่อครัวด้วยตัวเอง (ลัดดา ปินตา และ จงกลบดินทร์ แสงอาสภวิริยะ, 2567; สุมาลี จีระไกรโสธร, 2560; ณัฐวุฒิ รุ่งเสถียรภูธร, 2558)

ร้านอาหารเปิดใหม่ หมายถึง ร้านอาหารที่เริ่มดำเนินธุรกิจมาได้ไม่เกิน 1 ปี (อภิญญา อ่อนพลับ, 2566; ณัฐวดี หอมบุญยงค์, 2563; นรเทพ เพ็ชร์อินทร, 2563)

สมมติฐานของการวิจัย

ผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดเล็กที่เปิดใหม่ไม่เกิน 1 ปี บริเวณมหาวิทยาลัยแม่โจ้ใช้ทุนตามแนวคิดของ Pierre Bourdieu ในการเปิดและดำเนินธุรกิจ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ 2 ด้าน ได้แก่

1. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ศึกษาเฉพาะผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดเล็กที่เปิดใหม่ในพื้นที่ดังกล่าว โดยคัดเลือกจากเกณฑ์ 4 ข้อที่กำหนดไว้ได้ทั้งสิ้น 10 ร้าน ไม่ครอบคลุมร้านอาหารที่เปิดมานานแล้วหรือร้านค้าเคลื่อนที่

2. ด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาบทบาทของ “ทุน” ตามแนวคิดของ Bourdieu ที่มีผลต่อการตัดสินใจเปิดและดำเนินธุรกิจร้านอาหารขนาดเล็ก ภายใต้บริบทการขยายตัวของเมือง โดยไม่ครอบคลุมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลทางบัญชีหรือกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาด

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

แนวคิดเรื่องทุนของ Pierre Bourdieu ในการใช้ศึกษาธุรกิจ

งานศึกษาของธนกร วรพิทักษานนท์ (2565) และธวัชชัย เคหะบาล (2557) อธิบายถึงนิยามและความสำคัญของทุนตามแนวคิดของ Pierre Bourdieu ไว้ว่า ทุนเป็นองค์ประกอบของทรัพยากรและอำนาจที่แต่ละปัจเจกมีอยู่ ซึ่งแตกต่างกันตามความแตกต่างทางชนชั้นทางสังคม โดยทุนทางเศรษฐกิจจะว่าด้วยเรื่องการถือครองวัตถุ ทรัพย์สิน และความมั่งคั่งที่มีอิทธิพลต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมได้ ซึ่งทุนนี้เป็นสิ่งที่ติดตัวปัจเจกและเป็นสิ่งที่ปัจเจกสร้างเพื่อนำไปสู่การแสวงหาทุนเพิ่ม และต่อรองภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่ทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผู้มีทุนกับผู้ไม่มีทุนในฐานะผู้ครอบงำและผู้ถูกครอบงำได้ ส่วนทุนทางสังคมเกิดจากความผูกพันทางสังคมซึ่งอาจเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ส่วนความมากน้อยของความสัมพันธ์จะขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยหรือการยอมรับกัน ทุนทางสังคมมีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ เครือข่ายทางสังคม และผลประโยชน์จากความสัมพันธ์และเครือข่ายทางสังคม

ขณะที่งานศึกษาของสุทธิชัย รักจันทร์ (2567) และรุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข (2557) อธิบายถึงทุนอย่างน่าสนใจว่า ทุนแบ่งออกเป็น 4 แบบ และต้องใช้ความพยายามของบุคคลจึงสามารถเห็นผลได้ในระยะเวลาที่ยาวนาน ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งทุนทางเศรษฐกิจนั้น หมายถึง เงินตรา และสิทธิในทรัพย์สินต่าง ๆ อีกทั้งสังคมยังมีทุนวัฒนธรรม และทุนสัญลักษณ์ โดยทุนวัฒนธรรมมี 3 รูปแบบ คือ ทุนที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล หรือ ทุนที่รวมอยู่ในฮาบิตุส[18] (embodied state) ซึ่งอยู่ในรูปของแนวกิริยาของร่างกายและจิตใจที่ฝั่งอยู่ในตัวเรา มักปรากฏในรูปของวัฒนธรรม ต้องใช้ระยะเวลาในการสะสมและรวมกันเป็นรูปเป็นร่าง ทุนรูปแบบนี้สามารถเปลี่ยนความมั่งคั่งภายนอกหรือที่อยู่ในรูปวัตถุให้กลายเป็นทุนที่อยู่ในตัวคนและหลอมรวมเป็นส่วนหนึ่งของฮาบิตุส, ทุนที่ถูกทำให้อยู่ในรูปของวัตถุหรือที่เป็นรูปธรรม (objectified state) ทุนชนิดนี้ถูกทำให้เป็นวัตถุในรูปของสื่อหรือสิ่งของ เช่น รูปภาพ งานเขียน หนังสือ พจนานุกรม อนุสาวรีย์ เครื่องมือ เครื่องจักร ฯลฯ และทุนที่ถูกทำให้อยู่ในรูปสถาบัน (institutionalization state) ทุนชนิดนี้อ้างอิงถึงคุณสมบัติเริ่มต้นของทุนวัฒนธรรม และจะถูกเข้าใจว่า คือ การรับประกัน โดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรอง และการสอบ ส่วนทุนสัญลักษณ์เป็นทุนที่ปัจเจกบุคคลอาจรับรู้ถึงทุนนี้ได้จากการสัมผัสรู้และยอมรับว่ามีอยู่ เช่น ศักดิ์ศรี สถานภาพ อำนาจ ทุนสัญลักษณ์สามารถได้มาจากการที่ปัจเจกบุคคลมีทุนเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน และหากมีทุนเศรษฐกิจมากพอ บุคคลในสังคมก็จะรับรู้และยอมรับสถานะที่มั่งคั่ง คนบางกลุ่มจึงพยายามนำทุนประเภทต่าง ๆ มาใช้เพื่อสร้างโอกาสและรักษาสถานภาพทางสังคมของตนเองและครอบครัวเอาไว้ไม่ให้ตกต่ำ รวมไปถึงการรักษาความใกล้ชิดและความผูกพันเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงและความยั่งยืนทางความสัมพันธ์

สำหรับบริบทประเทศไทยนั้นได้มีงานศึกษาจำนวนหนึ่งที่นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องทุนของ Bourdieu มาใช้ผ่านการประกอบธุรกิจ ยกตัวอย่างงานศึกษาของแก้วตา ผิวพรรณ และ ปวิตรา โคบำรุง (2566) ที่อธิบายว่า การทำธุรกิจของวิสาหกิจชุมชนจำเป็นต้องอาศัยทุนทางเศรษฐกิจในหลายด้าน ได้แก่ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งทุนเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ธุรกิจสามารถแข่งขันได้ ไม่ว่าจะเป็นการลดต้นทุน การสร้างความแตกต่าง การพัฒนานวัตกรรม การทำตลาด และการรักษาคุณภาพสินค้าและบริการ และงานวิจัยของ ศยามล อินทิยศ และ พระครูสังฆรักษ์กันตพงศ์ ศานติคีรี (2568) ที่พบว่า การสร้างมูลค่าของสตาร์ทอัพเชียงใหม่เกิดจากการวางแผนและบริหารธุรกิจอย่างยืดหยุ่น การสร้างเครือข่ายและต่อรองกับพันธมิตรทางธุรกิจ และการใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นและความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นทุนทางสังคมที่เพิ่มคุณค่าและความน่าเชื่อถือในตลาด ดังนั้นความสำเร็จของสตาร์ทอัพจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงินทุนเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการผสมผสานทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า

[18] ฮาบิตุส ตามแนวคิดของ Bourdieu คือ พฤติกรรม ความคุ้นชิน รสนิยม ทัศนคติ และวิธีคิดที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล

กระบวนการสร้างมูลค่ามีความซับซ้อนกว่าที่ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทั่วไปอธิบาย และสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการจัดการทุนหลากหลายรูปแบบควบคู่กับกลยุทธ์ทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์

จากการทบทวนงานวิจัยในบริบทของประเทศไทย พบว่า แม้งานทั้งสองชิ้นจะนำแนวคิดเรื่องทุนของ Bourdieu มาประยุกต์ใช้ในการอธิบายการประกอบธุรกิจ แต่การวิเคราะห์ยังคงให้ความสำคัญกับทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมเป็นหลัก โดยยังไม่ครอบคลุมทุนทางวัฒนธรรมและทุนสัญลักษณ์ตามกรอบแนวคิดของ Bourdieu การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งนำแนวคิดเรื่องทุนทั้ง 4 ประเภทมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์บทบาทของทุนในการเปิดร้านอาหารขนาดเล็กบริเวณมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ยังไม่เคยได้รับการศึกษาในมิตินี้มาก่อน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดเล็กจำนวน 10 ร้าน โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. พื้นที่การศึกษา คือ บริเวณพื้นที่ชุมชนและย่านการค้าทางทิศใต้ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 650 ไร่ เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่อยู่อาศัยและร้านอาหารขนาดเล็กตั้งอยู่ตามแนวถนน

2. กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประกอบการร้านอาหารเปิดใหม่ในบริเวณมหาวิทยาลัยแม่โจ้จำนวน 10 คน โดยคัดเลือกจากเกณฑ์ทั้งหมด 4 ข้อ ได้แก่ 1. ระยะเวลาเปิดร้านอาหารไม่เกิน 1 ปี 2. จำนวนโต๊ะภายในร้านไม่เกิน 10 โต๊ะ 3. ร้านตั้งอยู่กับที่และเปิดให้บริการไม่น้อยกว่า 4–5 วันต่อสัปดาห์ 4. เจ้าของร้านเป็นผู้ดำเนินธุรกิจด้วยตัวเอง

3. เครื่องมือการวิจัย งานวิจัยนี้ใช้วิธีการสังเกตการณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับร้านอาหารที่เปิดใหม่บริเวณมหาวิทยาลัยแม่โจ้ในพื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ จำนวนร้าน ระยะเวลาการเปิดดำเนินการ บรรยากาศและสภาพแวดล้อมของร้านอาหาร โดยนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประกอบการคัดเลือกร้านอาหารเพื่อนัดหมายสัมภาษณ์ในขั้นตอนต่อไป จากนั้นใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการร้านอาหาร โดยมีประเด็นคำถามครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ประกอบการและร้านอาหาร เหตุผลและที่มาในการตัดสินใจเปิดร้าน สภาพแวดล้อมและทำเลที่ตั้งที่ส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจ และทุนตามแนวคิดของ Bourdieu ที่ใช้ในการเปิดและดำเนินกิจการ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือนกรกฎาคม จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2568 โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลทั้งหมด 2 วิธี ได้แก่ การสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ โดยแบ่งกระบวนการเก็บข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ระยะแรก เป็นการลงพื้นที่บริเวณมหาวิทยาลัยแม่โจ้เพื่อสังเกตการณ์ร้านอาหารที่เปิดดำเนินการมาแล้วไม่เกิน 1 ปี และมีจำนวนโต๊ะภายในร้านไม่เกิน 10 โต๊ะ เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการคัดเลือกร้านอาหารในขั้นตอนถัดไป ระยะที่สอง เป็นการเข้าไปใช้บริการในร้านอาหารที่คัดเลือกไว้ในฐานะลูกค้า เพื่อสังเกตสภาพแวดล้อมและบรรยากาศภายในร้าน รวมถึงตรวจสอบว่าร้านอาหารมีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดหรือไม่ ระยะที่สาม เป็นการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ประกอบการร้านอาหารที่ผ่านการคัดเลือกจำนวนทั้งสิ้น 10 ร้าน โดยผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขอความยินยอมจากผู้ประกอบการก่อนนำข้อมูลมาใช้ในการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก โดยผู้วิจัยถอดความและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นำข้อมูลของร้านอาหารทั้ง 10 ร้านมาเปรียบเทียบและจัดกลุ่มตามประเด็น จากนั้นวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลตามคำถามการวิจัยที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข่าวสาร งานวิจัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดเล็กที่เปิดใหม่ เพื่อใช้เป็นกรอบในการอธิบายและอภิปรายผลการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ ข้อมูลจากการสังเกตการณ์ในพื้นที่ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผลการวิจัยมีความถูกต้องและครบถ้วนมากที่สุด

ผลการวิจัย

1. พัฒนาการความเป็นเมืองของแม่โจ้

เทศบาลเมืองแม่โจ้เดิมมีฐานะเป็นชุมชนสุขาภิบาลซึ่งทำหน้าที่หลักในการดูแลด้านสุขอนามัยและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในพื้นที่ ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่เน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ส่งผลให้สุขาภิบาลแม่โจ้ต้องเปลี่ยนสถานะเป็นเทศบาลตำบลเพื่อเพิ่มอำนาจในการพัฒนาท้องถิ่น หลังจากยกระดับเป็นเทศบาลตำบลพื้นที่แม่โจ้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยมีมหาวิทยาลัยแม่โจ้เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการเติบโต ด้วยการเติบโตอย่างต่อเนื่องและจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทำให้เทศบาลตำบลแม่โจ้ได้ยกระดับเป็นเทศบาลเมืองแม่โจ้ เพราะจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นจนถึงเกณฑ์ที่กำหนด คือ ประมาณ 23,175 คนและมีจำนวนบ้านประมาณ 15,700 กว่าครัวเรือน (เทศบาลเมืองแม่โจ้, 2568) และมีลักษณะความเป็นเมืองที่เหมาะสม มีความหนาแน่นของที่พักอาศัยและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มากขึ้น การยกระดับดังกล่าวจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการเติบโตของพื้นที่แม่โจ้ ปัจจุบันพื้นที่โดยรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้ถือเป็นศูนย์กลางการเติบโต แม้ว่าภาวะเศรษฐกิจจะชะลอตัวลงแต่ธุรกิจในพื้นที่ยังคงเติบโตอย่างต่อเนื่อง เพราะความหนาแน่นของที่พักอาศัยและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีโครงการหมู่บ้านจัดสรรและโรงพยาบาลเกิดขึ้นหลายแห่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของประชากรและแรงงานเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านถนนและระบบขนส่ง เช่น การขยายถนนเชียงใหม่–แม่โจ้จาก 2 เลนเป็น 4 เลน ยังส่งผลให้แม่โจ้กลายเป็นพื้นที่ที่เข้าถึงได้อย่างสะดวก ไม่จำกัดเฉพาะคนภายในพื้นที่เท่านั้นแต่ผู้คนจากที่ต่าง ๆ ก็สามารถเดินทางเข้ามาถึงเมืองแม่โจ้ได้ง่ายขึ้น การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการขยายตัวของธุรกิจร้านอาหารในพื้นที่ เนื่องจากการเติบโตของประชากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการเข้ามาของสถานประกอบการใหม่ ล้วนสร้างทั้งฐานลูกค้าและโอกาสทางธุรกิจให้กับผู้ประกอบการที่มองเห็นศักยภาพของพื้นที่ และในขณะเดียวกันก็สร้างทรัพยากรที่ผู้ประกอบการสามารถนำมาแปลงเป็นทุนในการเริ่มต้นกิจการได้ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ว่าง เครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชน หรือความคุ้นเคยกับกลุ่มลูกค้าในพื้นที่

2. สภาพพื้นฐานของร้าน

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดเล็กจำนวน 10 ร้าน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาจัดทำเป็นตารางเปรียบเทียบ เพื่อแสดงความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูลในแต่ละประเด็น ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1: แสดงสภาพพื้นฐานของร้านอาหารขนาดเล็กจำนวน 10 ร้าน

ชื่อร้าน	เหตุผลในการเปิดร้าน	เจ้าของร้าน	ขนาดของร้าน	กลุ่มลูกค้า	เหตุผลที่เลือกแม่โจ้/เป้าหมายในอนาคต
A	- ย้ายมาเชียงใหม่จึงอยากเปิดร้านขนมเพราะลูกชอบและเคยทำธุรกิจเบเกอรี่มาก่อน - สามีทำงานอยู่ J&T เลยขอพื้นที่ได้ - แม่โจ้อยู่ใกล้บ้านและมีนักศึกษา/หมู่บ้านเยอะ	คนต่างถิ่น	- 3 โต๊ะ - พนักงาน2 คน	เป็นนักศึกษา ถ้ามา 1-2 คนจะสั่งกลับบ้าน ถ้ามาเป็นกลุ่มจะนั่งทานและคุยกันที่ร้าน	- อยากขยายไปในเมือง แล้วทำเป็นอาหารเช้าขายคนทำงาน
B	- เป็นเทรนเนอร์ทำอาหารให้ลูกเทรนทานแล้วดันขายได้ - แม่โจ้อยู่ใกล้บ้าน - มีนักศึกษาเยอะ	คนในพื้นที่	- 2 โต๊ะ - พนักงาน2 คน	เป็นนักศึกษา มีคนทำงานและคนออกกำลังกายมาซื้อบ้าง ส่วนใหญ่ซื้อออนไลน์	- อยากได้โซนใกล้ บ้านที่มีร้านอาหารเยอะ ๆ - มีแพลนเปิดสาขาที่ 3 ในเมือง

ชื่อร้าน	เหตุผลในการเปิดร้าน	เจ้าของร้าน	ขนาดของร้าน	กลุ่มลูกค้า	เหตุผลที่เลือกแม่โจ้/เป้าหมายในอนาคต
C	- อุดหนุนพื้นที่เจ้าของตลาดกลับ - พนักงานไทใหญ่ที่ร้านวัสดุก่อสร้างที่ทำงานด้วยกันมานานอายุมากแล้ว	คนในพื้นที่	- 4 โต๊ะ - พนักงาน2 คน	เป็นนักศึกษา รองลงมา คือ พนักงานคนไทใหญ่ที่ร้านวัสดุก่อสร้าง	- มีธุรกิจของครอบครัวอยู่ใกล้ ๆ - ไม่คิดขยายร้าน อยากเปิดใกล้ธุรกิจที่บ้านและมหาลัย
D	- เบื่องานประจำ - คนที่เช้งร้านต่อช่วยสอนทำอาหาร - แม่โจ้อยู่ใกล้บ้าน มีนักศึกษาเยอะ	คนในพื้นที่	- 2 โต๊ะ - พนักงาน1 คน	เป็นนักศึกษาและชาวบ้าน	- หมดสัญญาจากที่เก่า - ไม่คิดขยายร้านเพราะทำคนเดียว
E	- แฟรนไชส์ที่แม่โจ้ปิดเลยมาเปิดเอง - มี consult น้องและเพื่อนคอยช่วย - แม่โจ้หอพักเยอะ ร้านอาหารเยอะ	คนต่างถิ่น	- 6 โต๊ะ - พนักงาน3 คน	เป็นนักศึกษา คนทำงาน คนที่พักอยู่ใกล้ ๆ ส่วนมากลูกค้าจะสั่งในออนไลน์	- consult แนะนำให้ - อยากขยายร้านและแฟรนไชส์ไปหลังมช.
F	- ทดลองก่อนไปเปิดคาเฟ่หลังมอ - ลูกอยากให้เปิด - แม่โจ้ใกล้ทางกลับบ้านที่เชียงราย	คนต่างถิ่น	- 6 โต๊ะ - พนักงาน1 คน	เป็นนักศึกษาและคนทำงาน เช่น หมอรพ.สันทราย ส่วนใหญ่สั่งทางออนไลน์	- สำรวจตลาด - ร้านข้าง ๆ บอกให้เอาขนมน้ำมาขายด้วย - อนาคตจะเปิดคาเฟ่หลังแม่โจ้
G	- เป็นคนดูแลหอที่อยู่หลังร้านและมีเวลาว่าง - ทำอาหารเป็นปกติอยู่แล้ว	คนในพื้นที่	- 4 โต๊ะ - พนักงาน1 คน	เป็นนักศึกษาที่มาเช่าหออยู่และนักศึกษาที่อยู่หอใกล้เคียง	- มีที่ว่างหน้าหออยู่แล้ว - ไม่คิดขยายร้านเพราะทำคนเดียว
H	- ข้างร้านโทรศัพท์ที่ตัวเองเป็นเจ้าของมีที่ว่าง - ทำเลดี อยู่ตรงข้ามโลตัส - อยากให้ญาติที่มีอายุเยอะมีอะไรทำ	คนในพื้นที่	- ไม่มีโต๊ะ - พนักงาน1 คน	เป็นนักศึกษาและชาวบ้าน	- เห็นว่าที่นี่ยังไม่มีร้าน แบบนี้และมีผู้คนสัญจรไปมาตลอด - ไม่คิดขยายร้านเพราะลูกค้ายังไม่แน่นอน
I	- มีพื้นที่หน้าร้าน วัตถุดิบ อุปกรณ์ที่ไม่ได้ใช้งาน เพราะด้านหลังเป็นโรงงานแดงเบเกอรี่ - อยากให้นักศึกษามาทำพาร์ทไทม์	คนในพื้นที่	- 7 โต๊ะ - พนักงาน3 คน	เป้าหมายเป็นกลุ่มครอบครัว นักศึกษา และคนที่ใช้เส้นทางเข้าตัวเมือง แต่นักศึกษามาใช้บริการที่หน้าร้านมากที่สุด	- มีที่ว่างอยู่แล้วและเป็นที่ติดถนน - คิดจะขยายสาขาไปในตัวเมือง
J	- ชอบรับประทานหมาล่าและมีเวลาว่างจากการเรียน - ตนเองและที่บ้านมีกำลังทรัพย์มากพอที่จะเปิดร้าน - มีประสบการณ์ทำงานกับที่บ้านมาตั้งแต่เด็ก	คนในพื้นที่	- 6 โต๊ะ - พนักงาน3 คน	เป็นนักศึกษาและคนทำงาน ส่วนใหญ่จะสั่งกลับบ้านเพราะมีจำนวนโต๊ะน้อย	- มีห้องว่างที่อยู่ติดเส้นถนนหลัก - อาจจะขยายไปที่แถวมช. และราชภัฏ

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ประกอบการร้านอาหารขนาดเล็กจำนวน 10 ร้านบริเวณมหาวิทยาลัยแม่โจ้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ คนในพื้นที่จำนวน 7 ร้าน และคนต่างถิ่นจำนวน 3 ร้าน โดยร้านทั้งหมดมีจำนวนโต๊ะให้บริการตั้งแต่ไม่มีโต๊ะไปจนถึงสูงสุด 7 โต๊ะ และมีการจ้างพนักงาน 1-3 คนต่อร้าน ในด้านกลุ่มลูกค้า พบว่า ร้านอาหารทุกร้านกำหนดกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นนักศึกษา และบางร้านมีกลุ่มลูกค้ารอง ได้แก่ คนทำงานและคนในพื้นที่ สำหรับเหตุผลในการเปิดร้าน พบว่า

ผู้ประกอบการมีเหตุผลที่หลากหลาย เช่น ต้องการมีธุรกิจส่วนตัว ต้องการหารายได้เพิ่มเติม มีพื้นที่ว่าง หรือมีประสบการณ์ด้านอาหารมาก่อน ขณะที่เหตุผลในการเลือกทำเลบริเวณแม่โจ้มีความเกี่ยวข้องกับความใกล้ที่อยู่อาศัย และมองเห็นศักยภาพของพื้นที่ที่มีนักศึกษาและหอพักหนาแน่น

3. ทุนในการประกอบธุรกิจร้านอาหารบริเวณมหาวิทยาลัยแม่โจ้

จากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านอาหารกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 ร้าน ผู้วิจัยสามารถจำแนกการใช้ทุนประเภทต่าง ๆ ของร้านอาหารได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2: แสดงทุนแต่ละประเภทที่ผู้ประกอบการใช้ในการเปิดธุรกิจร้านอาหาร

ร้าน / ทุน	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
ทุนทางสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
ทุนทางเศรษฐกิจ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ทุนทางวัฒนธรรม	✓	✓	✓			✓			✓	✓
ทุนสัญลักษณ์									✓	

ข้อมูลจากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าร้านอาหารกลุ่มตัวอย่างแทบทุกร้านใช้ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนสัญลักษณ์ผสมผสานกันไป แต่มีเฉพาะร้าน H เท่านั้นที่ใช้ทุนทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวในการประกอบธุรกิจ เพราะเป็นการใช้พื้นที่ของตนมาเปิดร้านโดยไม่ได้อาศัยเครือข่ายทางสังคมหรือทักษะเฉพาะทางในการเริ่มต้น อีกทั้งยังมีเพียงร้าน I ร้านเดียวที่ใช้ทุนสัญลักษณ์ในการประกอบธุรกิจ เพราะเจ้าของร้านใช้ชื่อร้าน โลโก้ และการจัดเมนูที่สื่อถึงความเชื่อมโยงกับร้านเบเกอรี่เดิม เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความน่าเชื่อถือและคุณภาพจากธุรกิจเก่าสู่ร้านอาหารใหม่ ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะอธิบายถึง “ทุน” แบบต่าง ๆ ที่ร้านอาหารกลุ่มตัวอย่างนำมาใช้ โดยสามารถจำแนกรูปแบบการใช้ทุนได้ดังนี้

3.1 ร้านที่ใช้ทุนทางสังคม

ร้านที่ใช้ทุนทางสังคมมี 7 ร้าน โดยสามารถจำแนกตามลักษณะของเครือข่ายที่ใช้ได้ดังนี้ ร้านที่ใช้ทุนทางสังคมในรูปแบบเครือข่ายครอบครัวและคนใกล้ชิดจำนวน 2 ร้าน ได้แก่ 1) ร้าน A สามีของเจ้าของร้านทำงานอยู่ที่ขนส่ง J&T และเธอต้องการทำงานใกล้กับสามีเพื่อความสะดวกในการเดินทางกลับบ้าน จึงขอใช้พื้นที่ว่างหน้าคลัง J&T กับเจ้าของพื้นที่เพื่อนำมาเปิดร้านอาหารเพราะมีประสบการณ์ทำธุรกิจด้านเบเกอรี่มาก่อนจะย้ายที่อยู่ และ 2) ร้าน F เจ้าของร้านได้รับการสนับสนุนจากร้านข้างเคียงให้นำน้ำและขนมมาขายเพิ่มเติมควบคู่ไปกับการขายอาหารตามสั่ง เพื่อบริการลูกค้าของร้านข้างเคียงเนื่องจากทางร้านไม่สะดวกนำน้ำและขนมมาขายเอง ต่อมาคือร้านที่ใช้ทุนทางสังคมในรูปแบบความสัมพันธ์กับคู่ค้าและเครือข่ายธุรกิจจำนวน 3 ร้าน ได้แก่ 1) ร้าน B เจ้าของร้านเคยเป็นเทรนเนอร์และเป็นคนทำอาหารคลีนให้ลูกค้ารับประทานมาก่อน เขาจึงตัดสินใจเปิดร้านอาหารโดยมีกลุ่มลูกค้าหลักเป็นผู้ที่ชอบออกกำลังกายที่รู้จักกันมาจากช่วงเป็นเทรนเนอร์และผู้ที่รักสุขภาพ 2) ร้าน C เจ้าของร้านอาศัยความสัมพันธ์ที่ดีทางธุรกิจกับเจ้าของตลาดในการเช่าพื้นที่เปิดร้านไว้ล่วงหน้าเพื่อเตรียมเปิดร้านอาหารในอนาคต และชวนลูกน้องเดิมที่ทำงานด้วยกันมานานกับผู้ที่มีฝีมือทำอาหารมาร่วมเปิดร้านด้วยกัน เนื่องจากอายุที่มากขึ้นทำให้ลูกน้องทั้ง 2 คนทำงานที่ใช้แรงงานหนักไม่ได้อีกต่อไป และ 3) ร้าน E เจ้าของร้านใช้ทุนทางสังคมผ่านเครือข่ายออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลในการขยายฐานลูกค้า โดยได้รับคำแนะนำด้านทำเล การจัดส่งและการตลาดจาก LINE MAN รวมถึงมีเพื่อนที่เป็นเชฟและช่างแร่เนื้อคอยให้คำปรึกษาอยู่ตลอด ทำให้ธุรกิจดำเนินได้อย่าง

ราบรื่นและมีเครือข่ายสนับสนุนที่เข้มแข็ง และร้านที่ใช้ทุนทางสังคมในรูปแบบความสัมพันธ์ในชุมชนจำนวน 2 ร้าน ได้แก่ 1) ร้าน D เริ่มเปิดร้านครั้งแรกที่ตลาดหลิ่งมื่นแม้ยังไม่มีประสบการณ์ทำอาหาร ต่อมาเมื่อร้านหมดสัญญามีผู้มาขอเช้งต่อและถ่ายทอดเทคนิคการทำอาหารให้ ทำให้เจ้าของร้านได้พัฒนาฝีมือและนำประสบการณ์มาต่อยอดเปิดร้านใหม่เป็นร้านข้าวไข่เจียวที่ทำง่ายและไม่ซับซ้อน และ 2) ร้าน G เจ้าของร้านเคยดูแลหอพักแห่งหนึ่งที่อยู่ใกล้เคียงมาก่อน แต่ต่อมาก็ได้รับมอบหมายให้ดูแลหอใหม่ จึงขอพื้นที่หน้าหอมาเปิดร้านอาหารและร้านขายของชำในเวลาว่าง เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักศึกษาในหอที่ตนดูแลอยู่และในพื้นที่ใกล้เคียง

3.2 ร้านที่ใช้ทุนทางเศรษฐกิจ

ทุกร้านเป็นร้านที่ใช้ทุนทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการประกอบธุรกิจย่อมต้องอาศัยทุนทางเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน เช่น ค่าวัตถุดิบ ค่าอุปกรณ์ ในระดับหนึ่งเสมอไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ ไม่ว่าจะใช้ในรูปแบบทรัพย์สินและพื้นที่ที่มีอยู่แล้วหรือในรูปแบบเงินทุนสะสมและการสนับสนุนจากครอบครัว โดยเฉพาะร้าน H ร้าน I และร้าน J ที่มีความโดดเด่นในการใช้ทุนทางเศรษฐกิจในการดำเนินกิจการ กล่าวคือ 1) ร้าน H ใช้ทุนทางเศรษฐกิจที่มีอยู่แล้วคือพื้นที่ว่างข้างร้านซ่อมโทรศัพท์ของตนเองมาเปิดร้านอาหารและให้คนในครอบครัวมาดูแลร้าน เพื่อสร้างรายได้และใช้ทรัพยากรภายในครอบครัวให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2) ร้าน I ที่มีความพร้อมด้านเงินทุนและทรัพย์สินโดยใช้ที่ดินและอาคารขนาดใหญ่ที่เป็นของตนเองในการเปิดร้านอาหาร โดยบริเวณด้านหน้าร้านใช้เป็นพื้นที่จำหน่ายอาหาร ขณะที่ด้านหลังเป็นพื้นที่ของโรงงานผลิตสินค้าเบเกอรี่เพื่อจำหน่ายทั้งทางหน้าร้านและส่งขายทั่วจังหวัด อุปกรณ์และวัตถุดิบส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้วจากธุรกิจเบเกอรี่ ทั้งนี้เจ้าของร้านเปิดร้านอาหารเพื่อใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างเป็นหลักโดยไม่ได้มุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ เนื่องจากมีรายได้หลักจากธุรกิจเดิมที่ดำเนินอยู่ก่อนแล้ว และ 3) ร้าน J เจ้าของร้านใช้ทุนทางเศรษฐกิจจากสองแหล่งพร้อมกัน คือ เงินเก็บส่วนตัวจากการทำงานที่สะสมมาตั้งแต่เด็กและเงินทุนสนับสนุนจากครอบครัว ทำให้สามารถลงทุนเช่าพื้นที่ร้านและซื้ออุปกรณ์ภายในร้านได้ใหม่ทั้งหมด ส่งผลให้ธุรกิจมีความมั่นคงตั้งแต่ระยะแรก

3.3 ร้านที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรม

ร้านที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมมี 6 ร้าน โดยสามารถจำแนกตามลักษณะของทุนทางวัฒนธรรมที่ใช้ได้ดังนี้ ร้านที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบทักษะและความรู้จากประสบการณ์ด้านอาหารที่สะสมมาจำนวน 3 ร้าน ได้แก่ 1) ร้าน B เจ้าของร้านมีความรู้และทักษะด้านโภชนาการและอาหารสุขภาพที่สะสมมาจากการเป็นเทรนเนอร์ ทำให้สามารถสร้างร้านให้มีความแตกต่างและตอบโจทย์กลุ่มลูกค้าที่รักสุขภาพได้ 2) ร้าน F เจ้าของร้านมีทักษะการทำอาหารที่สะสมมาจากการทำอาหารให้ครอบครัวในชีวิตประจำวันจนได้รับการสนับสนุนจากคนในครอบครัวให้เปิดร้าน และ 3) ร้าน I เจ้าของร้านมีประสบการณ์ทำธุรกิจเกี่ยวกับร้านเบเกอรี่และทักษะการทำขนมที่ได้เรียนรู้และสะสมมา ทำให้บริหารจัดการและมีความเข้าใจในการดำเนินธุรกิจได้ตั้งแต่เริ่มต้น ต่อมาคือร้านที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบอัตลักษณ์และวัฒนธรรมชาติพันธุ์หรือครอบครัวจำนวน 1 ร้าน ได้แก่ 1) ร้าน C มีการนำอาหารไทใหญ่[19]เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในเมนูของร้านเพราะลูกน้องทั้ง 2 คนของเจ้าของร้านที่เป็นคนทำอาหารเป็นคนไทใหญ่ กลุ่มลูกค้าหลักส่วนหนึ่งจึงเป็นคนงานจากร้านวัสดุก่อสร้างที่เป็นคนชาติพันธุ์เหมือนกัน และร้านที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบทักษะความรู้จากประสบการณ์ด้านอาหารที่สะสมมากับรูปแบบวัฒนธรรมชาติพันธุ์หรือครอบครัวผสมผสานกันจำนวน 2 ร้าน ได้แก่ 1) ร้าน A ที่เจ้าของร้านมีประสบการณ์ทำอาหารและขนมมาจากธุรกิจเบเกอรี่ที่เคยทำมาก่อนจะย้ายที่อยู่ ทำให้มีความรู้ด้านการจัดการร้านและการทำอาหารที่นำมาต่อยอดได้ นอกจากนี้ยังนำความรู้เรื่องสูตรโรตีและน้ำแกงแบบดั้งเดิมจากบ้านเกิดของตนที่เคยรับประทานมาตลอดมาต่อยอดเป็นเมนูแนะนำประจำร้าน และ 2) ร้าน J เจ้าของร้านมีประสบการณ์ทำงานกับธุรกิจของครอบครัวมาตั้งแต่เด็ก ทำให้มีทักษะการ

[19] ไทใหญ่ คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีถิ่นฐานตั้งเดิมในรัฐฉาน ประเทศเมียนมา และมณฑลยูนนานของประเทศจีน ปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย และเชียงใหม่

บริหารจัดการและความเข้าใจในการดำเนินธุรกิจที่ช่วยลดความเสี่ยงในช่วงแรกได้ และการที่เจ้าของร้านมีพื้นเพมาจากครอบครัวคนจีนทำให้มีความคุ้นเคยกับวัฒนธรรมการกินหมาล่าและความรู้เกี่ยวกับรสชาติและส่วนผสมที่ถูกต้องที่สะสมมาจากการเติบโตในครอบครัว

3.4 ร้านที่ใช้ทุนสัญลักษณ์

ร้านที่ใช้ทุนสัญลักษณ์มีเพียงร้านเดียว ได้แก่ ร้าน I เนื่องจากเจ้าของร้านมีการตั้งชื่อร้าน ออกแบบโลโก้ และจัดเตรียมเมนูในลักษณะที่สื่อถึงความเชื่อมโยงกับร้านเบเกอรี่ของตนเองที่มีชื่อเสียงอยู่แล้ว แม้จะไม่ได้ระบุโดยตรงแต่ก็สามารถทำให้รับรู้ได้ว่ามาจากร้านเดียวกัน ทำให้ลูกค้าสามารถเชื่อมโยงคุณภาพและความน่าเชื่อถือจากธุรกิจเดิมได้

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของทุนตามแนวคิด Pierre Bourdieu ในการดำเนินกิจการของร้านอาหารขนาดเล็กบริเวณรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาสรุปและอภิปรายร่วมกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายใต้กรอบแนวคิดทุนของ Pierre Bourdieu ดังต่อไปนี้

1. บทบาทของทุนตามแนวคิด Pierre Bourdieu ในการประกอบธุรกิจร้านอาหาร พบว่า การเริ่มต้นธุรกิจร้านอาหารขนาดเล็กขึ้นอยู่กับการใช้ทุนในรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนสัญลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องทุนของ Pierre Bourdieu ที่อธิบายว่า การกระทำทางเศรษฐกิจของมนุษย์ฝังรากอยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์ เครือข่ายทางสังคม ทักษะและความรู้ที่สะสมมา รวมถึงชื่อเสียงและการยอมรับในสังคม ทั้งนี้ผู้ประกอบการแต่ละรายไม่ได้ใช้ทุนเพียงประเภทเดียว แต่อาศัยใช้ทุนแต่ละประเภทให้เกิดประโยชน์สูงสุดในบริบทที่ตนมีอยู่ โดยสามารถอภิปรายตามกลุ่มการใช้ทุนได้ดังนี้

1.1 ทุนทางสังคม พบว่า มีผู้ประกอบการจำนวน 7 ร้านที่ใช้ทุนทางสังคมในการดำเนินธุรกิจ ตัวอย่างร้านที่เห็นว่าใช้ทุนทางสังคมอย่างชัดเจน คือ ร้าน D ทุนทางสังคมของร้านนี้เกิดจากความสัมพันธ์กับผู้ที่มาเช้งร้านเดิมที่ถ่ายทอดทักษะการทำอาหารให้ ซึ่งเป็นการแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นทักษะที่นำมาต่อยอดเปิดร้านใหม่ได้ และร้าน G ที่เจ้าของร้านได้แปลงทุนทางสังคมจากความสัมพันธ์กับเจ้าของหอพักที่สะสมมาจากการดูแลหอมาอย่างยาวนาน ให้กลายเป็นทรัพยากรสองอย่างพร้อมกัน คือ พื้นที่ประกอบธุรกิจและฐานลูกค้าที่แน่นอนในคราวเดียวกัน สอดคล้องกับงานศึกษาของศยามล อินทิยศ และ พระครูสังฆรักษ์กันตพงศ์ ศานติคีรี (2568) ที่พบว่าความสัมพันธ์ใกล้ชิดในชุมชนเป็นทุนทางสังคมที่เพิ่มคุณค่าและความน่าเชื่อถือในการดำเนินธุรกิจ และทั้ง 2 ร้านสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ Bourdieu ที่ระบุว่า ทุนทางสังคมเกิดจากความผูกพันและเครือข่ายทางสังคมที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ สะท้อนให้เห็นว่าผู้ประกอบการกลุ่มนี้สามารถใช้ความไว้เนื้อเชื่อใจและคอนเนคชันมาเป็นเครื่องมือชดเชยข้อจำกัดด้านทักษะและเงินทุนเพื่อลดความไม่แน่นอนในช่วงเริ่มต้นธุรกิจได้

1.2 ทุนทางเศรษฐกิจ พบว่า ผู้ประกอบการทุกร้านใช้ทุนทางเศรษฐกิจในการดำเนินธุรกิจ เนื่องจากการประกอบธุรกิจต้องอาศัยทุนขั้นพื้นฐาน เช่น ค่าเช่าพื้นที่ ค่าอุปกรณ์ โดยร้านที่มีความโดดเด่นในการใช้ทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ร้าน H ที่ใช้ความได้เปรียบจากการมีพื้นที่ว่างข้างร้านซ่อมโทรศัพท์ของตนเองมาปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่สร้างรายได้ การแปลงทรัพยากรพื้นที่ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้กลายเป็นร้านอาหาร และการให้สมาชิกในครอบครัวเข้ามาดูแล ถือเป็นการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจรวมกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในครอบครัวให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ต่อมาเป็นร้าน I ความได้เปรียบหลักของร้านนี้ คือ การมีที่ดินและอาคารขนาดใหญ่เป็นของตนเอง อีกทั้งยังมีทรัพยากรจากธุรกิจโรงงานเบเกอรี่เดิมที่อยู่ด้านหลังร้าน การเปิดร้านอาหารจึงเป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ต่อยอด ส่งผลให้สามารถต่อยอดการเปิดร้านอาหารได้สะดวกและช่วยลดต้นทุนในการเริ่มต้นธุรกิจ และไม่ต้องแบกรับความกดดันด้านผลกำไรเนื่องจากมีรายได้หลัก

จากธุรกิจเดิมอยู่แล้ว และร้าน J มีความได้เปรียบด้านสภาพคล่องทางการเงิน ทั้งจากเงินเก็บสะสมของตัวเองและการสนับสนุนเงินทุนจากครอบครัวที่มีกำลังทรัพย์มากพอ ช่วยให้ร้านสามารถรับมือกับความไม่แน่นอนในช่วงแรกของการเปิดกิจการ และช่วยให้การดำเนินธุรกิจมีความมั่นคงโดยไม่ต้องพึ่งพาสินเชื่อหรือแบกรับภาระหนี้สิน ทั้งนี้ 3 ร้านที่กล่าวมาได้ใช้ทุนทางเศรษฐกิจเป็นทุนหลักในการเปิดร้านอาหารใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของ Bourdieu ที่ว่าทุนทางเศรษฐกิจ คือ การถือครองวัตถุ ทรัพย์สิน และความมั่งคั่ง ซึ่งทุนนี้เป็นสิ่งที่ติดตัวปัจเจกและเป็นสิ่งที่ปัจเจกสร้างเพื่อนำไปสู่การแสวงหาทุนเพิ่ม สะท้อนว่าทุนทางเศรษฐกิจช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงทำเลที่ตั้งและเริ่มต้นธุรกิจได้อย่างรวดเร็วและมีความมั่นคงตั้งแต่ระยะแรก

1.3 ทุนทางวัฒนธรรม พบว่า มีผู้ประกอบการจำนวน 6 ร้านที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการดำเนินธุรกิจ ตัวอย่างร้านที่เห็นว่าใช้ทุนทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน คือ ร้าน B ที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมจากความรู้ด้านโภชนาการและอาหารสุขภาพทำหน้าที่สร้างความแตกต่างและความน่าเชื่อถือ โดยทุนทั้งหมดนี้ช่วยเสริมทุนทางเศรษฐกิจที่มีอยู่อย่างจำกัดของร้านให้เพียงพอต่อการเริ่มต้นธุรกิจได้ และร้าน C ที่แสดงให้เห็นอีกมิติหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรมในฐานะทุนที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลที่เกิดจากการเติบโตในวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทใหญ่ ทำให้มีทักษะการทำอาหารไทใหญ่ที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งทุนทางเศรษฐกิจอย่างเดียวไม่สามารถสร้างได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของแก้วตา ผิวพรรณ และปวิตรา โคบำรุง (2566) ที่พบว่าทุนภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ธุรกิจสามารถสร้างความแตกต่างได้ ผลการวิจัยในกลุ่มนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของศยามล อินทิยศ และพระครูสังฆรักษ์กันตพงศ์ ศานติคีรี (2568) ที่พบว่า ความสำเร็จของธุรกิจไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงินทุนเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการผสมผสานทุนหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน

1.4 ทุนสัญลักษณ์ พบว่า มีเพียงร้าน I ร้านเดียวที่ใช้ทุนสัญลักษณ์ในการดำเนินธุรกิจอย่างชัดเจน โดยการใช้ชื่อร้าน โลโก้ และการจัดเมนูที่สื่อถึงความเชื่อมโยงกับร้านเบเกอรี่เดิมที่มีชื่อเสียง ทำให้ลูกค้าสามารถเชื่อมโยงคุณภาพและความน่าเชื่อถือจากธุรกิจเก่าสู่ร้านอาหารใหม่ได้โดยไม่ต้องระบุโดยตรง สอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (อ้างถึงในรุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2557) ที่อธิบายว่าทุนสัญลักษณ์คือการที่ปัจเจกบุคคลได้รับการยอมรับในรูปของศักดิ์ศรีและสถานภาพจากสังคม

2. การกลายเป็นเมืองในฐานะตัวเร่งทางธุรกิจ พบว่า สภาพแวดล้อมบริเวณมหาวิทยาลัยแม่โจ้ส่งผลต่อการเปิดร้านอาหารขนาดเล็ก เนื่องจากผู้ประกอบการร้านอาหารทุกร้านมีเหตุผลในการเลือกเปิดร้านที่เกี่ยวข้องกับการกลายเป็นเมืองของแม่โจ้ ไม่ว่าจะเป็นการย้ายสถานที่ทำงานของครอบครัวเข้ามาทำงานที่ขนส่ง ซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมขนส่งและพฤติกรรมการสั่งของออนไลน์ของผู้คนจำนวนมากที่เข้ามาอยู่ในบริเวณเทศบาลเมืองแม่โจ้ การมีพื้นที่ร้านเดิมที่เป็นร้านขายวัสดุก่อสร้างอยู่แล้วเนื่องจากบริเวณแม่โจ้มีการก่อสร้างจำนวนมาก ทั้งการสร้างถนน สร้างที่อยู่อาศัย สร้างตลาดใหม่ไปจนถึงซูเปอร์มาร์เก็ตแห่งใหม่ หรือการเลือกทำเลที่ตั้งที่อยู่ติดถนนใหญ่ ติดหอพัก ติดร้านสะดวกซื้อ ติดสถานที่ที่มีนักศึกษาและคนทำงานพลุกพล่าน ก็เป็นผลมาจากการสร้างถนน สร้างซูเปอร์มาร์เก็ต สร้างสถานศึกษา สร้างที่พักอาศัยเพื่อรองรับผู้คนจำนวนมากที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณเมืองเชียงใหม่จนขยายเข้ามาถึงที่บริเวณแม่โจ้ สะท้อนให้เห็นว่านอกเหนือจากปัจจัยระดับบุคคลแล้ว บริบทเชิงโครงสร้างของพื้นที่รอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้ยังทำหน้าที่เป็นตัวเร่งที่สำคัญต่อการเกิดขึ้นของร้านอาหาร

ข้อเสนอแนะ

สำหรับผู้กำหนดนโยบายการสนับสนุนผู้ประกอบการ ควรที่จะเข้าใจทุนทั้ง 4 ของ Bourdieu เนื่องจากผู้ประกอบการแต่ละกลุ่มพึ่งพาทุนที่แตกต่างกัน การสนับสนุนจึงไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะการให้สินเชื่อ แต่ควรออกแบบนโยบายให้สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละกลุ่ม เช่น ส่งเสริมพื้นที่ตลาดชุมชนสำหรับกลุ่มทุนทางสังคม และสนับสนุนการใช้อัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับกลุ่มทุนทางวัฒนธรรม

สำหรับการวิจัยในอนาคต การศึกษาครั้งนี้ยังไม่ครอบคลุมวงจรทุนทั้ง 4 ประเภทของ Bourdieu อย่างครบถ้วน งานวิจัยในอนาคตควรศึกษาบทบาทของ habitus ของผู้ประกอบการ ขยายพื้นที่ศึกษาไปยังมหาวิทยาลัยอื่น และติดตามผลระยะยาวเพื่อดูว่าทุนประเภทใดส่งผลต่อความอยู่รอดของธุรกิจมากที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง ทุนในการประกอบธุรกิจร้านอาหารขนาดเล็กรอบมหาวิทยาลัยแม่โจ้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์ในการช่วยเหลือให้ข้อมูล และการตอบคำถามเป็นอย่างดีจากเจ้าของร้านอาหารกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 ร้าน และยังต้องขอขอบคุณ คุณบุญญาภา วงศ์บุญหนัก ผู้ช่วยเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างแข็งขัน

เอกสารอ้างอิง

แก้วตา ผิวพรรณ, และ ปวิตรา โคบำรุง. (2566). **การวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อแนวทางการพัฒนาการทุนทางเศรษฐกิจท้องถิ่น เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง ประเทศไทย**. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 8(2), 261.

ณัฐวดี หอมบุญยงค์. (2563). **กลยุทธ์ทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคสำหรับธุรกิจร้านอาหารเปิดใหม่กรณีศึกษา ร้านอาหาร ครัวบ้านยายอาหารทะเล.** วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารธุรกิจ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ณัฐวุฒิ รุ่งเสถียรภูธร. (2558). **ประเภทของร้านอาหาร คุณภาพของอาหาร คุณภาพการบริการ และสื่อสังคมออนไลน์ที่ส่งผลต่อการ เลือกใช้บริการร้านอาหารส่าหรับมื้อค่ำของประชากรในกรุงเทพมหานคร.** ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

เทศบาลตำบลสันทรายหลวง. (2564). **สถิติร้านค้า.** สืบค้นจาก http://www.sansailuang.go.th/webboard.php

เทศบาลเมืองแม่โจ้. (2566). **ร้านอาหารที่จดทะเบียนในพื้นที่แม่โจ้ทั้ง.** สืบค้นจาก https://www.maejocity.go.th/home.php

เทศบาลเมืองแม่โจ้. (2568). **จำนวนประชากร.** สืบค้นจาก https://www.maejocity.go.th/home.php

ธนกร วรพิทักษานนท์. (2565). **ความเหลื่อมล้ำทางทุนเศรษฐกิจกับการกวดวิชาของชนชั้นกลางในสภาวการณโรคระบาดโควิด-19**. วารสารวิจัยสังคม, 45(1), 145-146.

ธวัชชัย เคหะบาล. (2557). **ทุนทางสังคม กับ กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม : เครื่องมือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น**. วารสารวิถีสังคมมนุษย์, 2(1), 103-104.

นรเทพ เพ็ชร์อินทร. (2563). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อร้านอาหารในการเลือกใช้แอปพลิเคชันผู้ให้บริการสั่งซื้ออาหารแบบเดลิเวอรี่.** วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2557). **มโนทัศน์ชนชั้นและทุนของ ปิแอร์ บูร์ดิเออ.** วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 2(1), 36-42.

ลัดดา ปินตา, และ จงกลบดินทร์ แสงอาสภวิริยะ. (2567). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความอยู่รอดของผู้ประกอบการธุรกิจร้านอาหารขนาดย่อยภายหลังจากการเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.** วารสารบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์, 12(1), 38-39.

ศยามล อินทิยศ, และ พระครูสังฆรักษ์กันตพงศ์ ศานติคีรี. (2568). **ทุนสังคมวัฒนธรรมการสร้างมูลค่าของสตาร์ทอัพ: บทเรียนจากเชียงใหม่**. วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 7(5), 918-919.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2568). **ธุรกิจร้านอาหารและร้านเครื่องดื่มปี 2568 คาดโตแค่ 2.8% เศรษฐกิจซบกระทบการใช้จ่ายตลาดนักท่องเที่ยวต่างชาติเสี่ยงไม่โต.** สืบค้นจาก https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k-social-media/Pages/IAO132-Restaurant-Industry-FB-2025-05-23.aspx

สุทธิชัย รักจันทร์. (2567). **การแปรเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจ - วัฒนธรรมสู่ทุนทางการเมือง: กรณีศึกษากีฬาวัวชนในจังหวัดพัทลุง.** วารสารสังคมศาสตร์, 54(2), 263.

สุมาลี จีระไกรโสธร. (2560). **ความอยู่รอดของร้านอาหารขนาดเล็ก.** ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการ, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อภิญญา อ่อนพลับ. (2566). **การวิเคราะห์แนวโน้มอุปสงค์ของผู้บริโภคหม่าล่าหม้อไฟในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล [มหาบัณฑิต]**. มหาวิทยาลัยธรรมศาตร์.

MGRonline. (2567). **ภาคเอกชนคาดธุรกิจร้านอาหารไทยปี 67 โต 5-7%.** สืบค้นจาก https://mgronline.com/uptodate/detail/9670000059600

SCB. (2563). **ศึกษาข้อมูลสักนิด ก่อนคิดเปิดร้านอาหารที่เชียงใหม่.** สืบค้นจาก https://www.scb.co.th/th/personal-banking/stories/business-maker/restaurant-chiang-mai

Thairath Money. (2567). **สมรภูมิร้านอาหาร 5.72 แสนล้าน ปี68 แข่งขันดุ กำลังซื้อหด “สตรีทฟู้ด” โตสวนกระแส.** สืบค้นจาก https://www.thairath.co.th/money/economics/thai_economics/2831408

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไทย ในกลุ่มดัชนี SET50

The Relationship Between Environmental Disclosure Levels and Performance of Listed Companies on The Stock Exchange of Thailand's SET50 Index

เกล้าลฎา ตั้งกุศลจิต[1]
ชนันท์กานต์ คงเกื้อ[1]
ณัฏฐณิชา อินต๊ะเสน[1]
ธนภรณ์ สุดหนองบัว[1]
เบญญาภา มุกคุณากร[1]
ปุระชัย แพวิเศษ[1]
พลอยชนก โคตรมา[1]
ภานุวัฒน์ โกมุท[1]
ศุภวิชณ์ แก้วเลิศดิลก[1]
สุวิชาดา เกียววงษ์[1]
ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไทย ในกลุ่มดัชนี SET50 โดยเก็บข้อมูลจากรายงานประจำปีและรายงานความยั่งยืนซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างคือบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย 50 บริษัท ช่วงปี พ.ศ. 2565–2567 ใช้ระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมเป็นตัวแปรอิสระ และใช้อัตราส่วนทางการเงิน ได้แก่ ROA, ROE, EPS และ Tobin's Q เป็นตัวแปรตาม วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและเชิงอนุมาน โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) และการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis)

ผลการศึกษาพบว่า การเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม สามารถร่วมอธิบายความแปรปรวนของ Tobin's Q ได้ร้อยละ 28.9 (R^2 = 0.289) และการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ Tobin's Q อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 ($p < 0.1$) ขณะที่แบบจำลองของการเปิดเผยข้อมูลตัวชี้วัดหลักด้านสิ่งแวดล้อม สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของ ROA ได้ร้อยละ 35.2 (R^2 = 0.352) และ Tobin's Q ได้ร้อยละ 29.2 (R^2 = 0.292) ทั้งนี้ การเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมหลักมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ ROA และ Tobin's Q อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.1 ($p < 0.1$) อย่างไรก็ตาม ไม่พบความสัมพันธ์กับ ROE และ EPS ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมไม่ส่งผลต่อการเติบโตของผลการดำเนินงานในระยะสั้น อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านขนาดตัวอย่างและความซับซ้อนของการตอบสนองของตลาด หากแต่เป็นการเพิ่มมูลค่าและสร้างภาพลักษณ์ให้กับบริษัทในมุมมองของนักลงทุนระยะยาว งานวิจัยนี้สามารถสนับสนุนผู้บริหาร นักลงทุน

[1] นักศึกษาสาขาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และหน่วยงานกำกับดูแล ในการพัฒนาแนวทางการเปิดเผยข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ และเป็นแนวทางการศึกษาต่อยอดในประเด็นเรื่องระยะเวลาที่การเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมจะส่งผลต่อ ROE และ EPS ได้ในอนาคต

***คำสำคัญ**: การเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม ผลการดำเนินงานของบริษัท บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ดัชนี SET50*

Abstarct

This study examines the relationship between environmental disclosure levels and the performance of listed companies in Thailand's SET50 index using data from annual and sustainability reports. The sample consists of 50 companies listed on the Stock Exchange of Thailand over the period 2022-2024. Environmental disclosure was employed as the independent variable, while ROA, ROE, EPS, and Tobin's Q are the dependent variables, analyzed using descriptive statistics, correlation analysis, and multiple regression analysis.

The findings reveal that environmental disclosure explains 28.9% (R^2 = 0.289) of the variance in Tobin's Q. Environmental disclosure is positively associated with Tobin's Q at the 10% significance level ($p < 0.10$). The Environmental Core Disclosure model explains 35.2% (R^2 = 0.352) of the variance in ROA and 29.2% (R^2 = 0.292) of the variance in Tobin's Q. Furthermore, Environmental Core Disclosure is positively associated with both ROA and Tobin's Q at the 10% significance level ($p < 0.10$). However, no significant relationship is found between ROE and EPS, suggesting that environmental disclosure does not affect short-term financial performance, possibly due to sample size limitations and complex market responses. Nevertheless, environmental disclosure contributes to enhancing firm value and corporate reputation from the perspective of long-term investors. This study provides useful insights for executives, investors, and regulators in enhancing environmental disclosure practices and supporting future decision-making processes. Furthermore, the study provides a foundation for future research regarding the period required for environmental disclosure to produce tangible effects on ROE and EPS in the future.

***Keywords:** Environmental disclosure, Corporate performance, Listed companies on the Stock Exchange of Thailand, SET50 Index.*

บทนำ

จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลให้อุณหภูมิเฉลี่ยพื้นผิวโลกสูงขึ้น ประกอบกับความถี่และความรุนแรงของภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เพิ่มขึ้น ทำให้ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งในช่วงการกักตัวพบว่าสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติสามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของกิจกรรมมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติอย่างชัดเจน ต่อมาใน พ.ศ. 2565 โลกต้องเผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศที่ทวีความรุนแรง ส่งผลให้หลายประเทศเริ่มกำหนดนโยบายควบคุมภาคอุตสาหกรรม รวมถึงส่งเสริมแนวคิดการบริโภคที่คำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ภาคธุรกิจต้องปรับตัวตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภายใต้การผลักดันของหน่วยงานกำกับดูแลทั้งในระดับประเทศและระดับสากล ในการ

ผลักดันให้ธุรกิจดำเนินงานตามแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (Environmental, Social, and Governance: ESG) มากขึ้น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน จึงทำให้หลายองค์กรต้องมีการปรับตัวทั้งด้านนโยบายและแนวทางการดำเนินธุรกิจ ซึ่งก่อให้เกิดประเด็นที่น่าสนใจว่าการดำเนินงานตามแนวคิด ESG ส่งผลต่อผลการดำเนินงานของบริษัทหรือไม่ ทั้งนี้แนวคิด ESG เป็นกรอบการดำเนินงานที่มุ่งเน้น องค์ประกอบ 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental) เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบขององค์กรต่อทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบจากการดำเนินธุรกิจ ด้านสังคม (Social) เป็นการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกองค์กร และด้านธรรมาภิบาล (Governance) ซึ่งมุ่งเน้นความโปร่งใส ความสามารถในการตรวจสอบ และการกำกับดูแลกิจการอย่างเป็นธรรมต่อทุกภาคส่วน ดังที่กล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กระแส ESG ระดับโลกได้ส่งอิทธิพลโดยตรงต่อการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทย โดยเฉพาะบริษัทขนาดใหญ่ที่มีความเกี่ยวข้องกับนักลงทุนต่างชาติและห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศ รวมถึงการส่งเสริมจากตลาดทุนไทยในการผลักดันการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน ทำให้บริษัทจดทะเบียนในประเทศไทยเริ่มให้ความสำคัญกับการเปิดเผยข้อมูลด้าน ESG มากขึ้น (กาญจน์กมล พรมเหลา, 2564)

ในปัจจุบันบริษัทควรมีการเปิดเผยข้อมูลและรายงานด้านความยั่งยืนให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับทราบ ซึ่งเป็นการเปิดเผยข้อมูลที่แสดงถึงนโยบาย ผลกระทบ และผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมของธุรกิจ ภายใต้ระบบการกำกับดูแลกิจการที่ดี หรือที่เรียกว่าข้อมูล ESG ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น รายงานประจำปี รายงานความยั่งยืน แบบแสดงรายการข้อมูลประจำปี (แบบ 56-1) ในเว็บไซต์ของบริษัท ซึ่งมีประโยชน์ต่อการตัดสินใจลงทุนเช่นเดียวกับข้อมูลทางการเงิน รวมถึงประโยชน์ด้านอื่นๆ การเปิดเผยข้อมูลของธุรกิจเป็นกลไกสำคัญที่ใช้ตัดสินใจเพื่อการลงทุน โดยธุรกิจที่มีการเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส ถูกต้อง และครบถ้วนก็จะยิ่งสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้มีส่วนได้เสีย ส่งเสริมภาพลักษณ์ให้กับบริษัทเพิ่มความน่าเชื่อถือในความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมที่ผู้บริโภคให้กำลังให้ความสำคัญและส่งผลไปยังผลการดำเนินงาน ทำให้กลไกของตลาดทุนมักตีความว่า บริษัทที่ยอมลงทุนในกระบวนการจัดทำรายงานที่โปร่งใสและมีต้นทุนสูง คือบริษัทที่มีความสามารถในการบริหารจัดการความเสี่ยงด้านความยั่งยืน เป็นเสมือนสัญญาณบวกที่ดึงดูดนักลงทุนในตลาดทุนให้เกิดความสนใจและตีความการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจในอนาคต (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย-ศูนย์พัฒนาธุรกิจเพื่อความยั่งยืน, 2567) นอกจากนี้การเปิดเผยข้อมูลด้านความยั่งยืนขององค์กรยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการกระบวนการบริหารงาน การบริหารจัดการความเสี่ยง การวางกลยุทธ์องค์กร ด้วยเหตุนี้เองทำให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนองค์กรจึงเป็นข้อมูลที่ได้รับความสนใจจากนักลงทุนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่าการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นบวกขององค์กรส่งผลต่อการตัดสินใจลงทุนของนักลงทุน (ชาริกา ชาญนันทพิพัฒน์, ขจรพงศ์ ประศาสตรานุวัตร, และ เอกปวีณ อนุสนธิ์, 2566)

อย่างไรก็ดี การศึกษาในอดีตมักประเมินการเปิดเผยข้อมูลโดยใช้ดัชนีรวมด้าน ESG ซึ่งอาจก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนของข้อมูลได้ เนื่องจากคะแนนที่สูงในมิติหนึ่งอาจบดบังจุดอ่อนในมิติอื่น ส่งผลให้ผลการวิเคราะห์มีความโน้มเอียงและอาจไม่สะท้อนความเป็นจริงอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม โดยจำแนกเป็นดัชนีการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินความโปร่งใสขององค์กร ตลอดจนสะท้อนการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของบริษัท นอกจากนี้ดัชนีหลักด้านการเปิดเผยข้อมูลสิ่งแวดล้อมยังถือเป็นตัวชี้วัดพื้นฐานที่สะท้อนถึงผลกระทบโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นแนวทางเชิงนโยบายที่ทุกบริษัทพึงมีและควรให้ความสำคัญ

ทั้งนี้ผู้จัดทำได้มุ่งเน้นศึกษาบริษัทในกลุ่มดัชนี SET50 ซึ่งเป็นดัชนีราคาหุ้นขนาดใหญ่ 50 อันดับแรกในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยที่มีมูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาดและสภาพคล่องการซื้อขายสูงสุด ถือเป็นบริษัทที่มีมูลค่าตลาดสูง (หลักทรัพย์บัวหลวง, 2568) ดัชนีนี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย การเมือง นโยบายดอกเบี้ย รวมถึงปัจจัย

อ่อนไหวอื่น เช่น ราคาน้ำมัน ทิศทางตลาดหุ้นในต่างประเทศ ฯลฯ กลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่นักลงทุนคาดหวังในการนำมาตรฐานด้าน ESG มาใช้สูงกว่าบริษัททั่วไป การลงทุนอย่างยั่งยืนได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องจากนักลงทุนทั่วโลก โดยร้อยละ 90 ของนักลงทุนต้องการสร้างผลตอบแทนทางการเงินควบคู่กับผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม สะท้อนให้เห็นว่า ESG กลายเป็นปัจจัยหลักในการตัดสินใจลงทุน (ฐิติเมธ โภคชัย, 2568)

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาในการทำวิจัยเรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไทยในกลุ่มดัชนี SET50 ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะทำให้ทราบว่าบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ในประเทศไทยในกลุ่มดัชนี SET50 ได้รับอิทธิพลจากระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมมีผลต่อทิศทางการตัดสินใจของตลาดทุน และการเปิดเผยข้อมูลมีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานของกิจการหรือไม่ ตลอดจนประเมินผลกระทบเชิงโครงสร้างต่อรูปแบบการจัดสรรเงินทุน ทำให้ปัจจุบันบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทยมีการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความยั่งยืนและความรับผิดชอบขององค์กรมากขึ้นกว่าเดิมในหลากหลายรูปแบบและช่องทาง รวมถึงสร้างแรงจูงใจให้บริษัทตระหนักถึงความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังสร้างโอกาสให้บริษัทจดทะเบียนเป็นที่สนใจได้รับการยอมรับจากนักลงทุนและผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันและเข้าถึงแหล่งเงินทุน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไทย ในกลุ่มดัชนี SET50
2. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของระดับการเปิดเผยด้านสิ่งแวดล้อมของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไทยในกลุ่มดัชนีSET50 ที่มีต่อทิศทางการตัดสินใจของตลาดทุน และประเมินผลกระทบเชิงโครงสร้างที่อาจเกิดขึ้นต่อการจัดสรรเงินทุนในอนาคต

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มดัชนี SET50
2. ระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมหลักมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มดัชนี SET50

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา : การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในกลุ่มดัชนี SET50
2. ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง : บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในกลุ่มดัชนี SET50
3. ขอบเขตด้านพื้นที่และเวลา : บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยที่อยู่ในกลุ่มดัชนี SET50 ปี 2565-2567

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยได้พัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยโดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิดด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาลขององค์กร (Environmental Social Governance : ESG)

แนวคิด ESG มีจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 2004 จากรายงานเชิงกลยุทธ์ “Who Cares Wins: Connecting Financial Markets to a Changing World” ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างข้อตกลงโลกแห่งสหประชาชาติ (UN Global Compact) และสถาบันการเงินชั้นนำระดับโลก รายงานฉบับนี้ถือเป็นหมุดหมายสำคัญที่เปลี่ยนแปลงมุมมองจากประเด็นด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และธรรมภิบาล ในมิติของการกุศลหรือความรับผิดชอบเชิงจริยธรรมเพียงอย่างเดียว มาสู่การเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลกระทบต่อความเสี่ยงและผลตอบแทนทางการเงินในระยะยาว (International Finance Corporation, 2004)

ในปัจจุบันแนวคิด ESG เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อการบริหารธุรกิจ เนื่องจากเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดเรื่องสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวและแข่งขันในตลาดได้อย่างรวดเร็ว รวมถึงการเพิ่มความเชื่อมั่นจากผู้บริโภคและนักลงทุน สร้างความยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งแนวคิด ESG จะชูจุดเด่นด้าน “การพัฒนาที่ยั่งยืน” หรือ Sustainable Development โดยครอบคลุมองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ E-Environmental สิ่งแวดล้อม S-Social สังคม และ G-Governance ธรรมาภิบาลของบริษัท ทั้งในภาครัฐและเอกชน หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า ESG โดยปัจจัยเหล่านี้จะส่งกระทบโดยตรงต่อผลกำไรบริษัท ไปพร้อมๆ กับสิ่งแวดล้อม และสังคม เพราะฉะนั้นเมื่อบริษัทให้ความสำคัญต่อ ESG บริษัทจะสามารถสร้างสมดุลระหว่างเป้าหมายระยะสั้น และเป้าหมายระยะยาว ควบคู่ไปกับการส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมได้ ซึ่งจะทำให้บริษัทมีผลการดำเนินงานที่เติบโตในระยะยาวอย่างยั่งยืน และดูแลรับผิดชอบสังคมรอบข้างไปพร้อมๆกัน (ปฐมินทร์ นาทีทอง, 2557)

ทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Theory)

ทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Theory) สามารถนำมาใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มดัชนี SET50 ได้ โดยการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกลไกสำคัญในการตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้มีส่วนได้เสียที่หลากหลาย เช่น นักลงทุน หน่วยงานกำกับดูแล ชุมชน และสังคมโดยรวม ตามแนวคิดของ Freeman (2010) การสื่อสารข้อมูลที่โปร่งใสช่วยสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจระหว่างองค์กรกับผู้มีส่วนได้เสีย ขณะที่ Donaldson and Preston (1995) ชี้ว่าการดำเนินงานที่คำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสียช่วยเพิ่มความชอบธรรมในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนขององค์กร โดยเฉพาะบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มดัชนี SET50 ที่มีขนาดใหญ่และมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมในวงกว้าง การเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมในระดับสูงจึงอาจช่วยลดความเสี่ยงด้านชื่อเสียง เสริมสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับผู้มีส่วนได้เสีย และส่งผลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของบริษัททั้งในด้านผลการดำเนินงานทางการเงินและมูลค่ากิจการ (Freeman *et al*., 2007)

ทฤษฎีการส่งสัญญาณ (Signaling Theory)

ในความเป็นจริงนักลงทุนแต่ละคนไม่ได้มี ข้อมูลที่เท่าเทียมกัน เนื่องจากตลาดไม่ได้เป็นตลาดที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจเกิดจากการที่ผู้บริหาร ของบริษัททราบถึงข้อมูลภายในหรือผลประกอบการของบริษัทมากกว่านักลงทุนภายนอก ผู้บริหารจึงใช้การจ่ายเงินปันผลเป็นเครื่องมือในการส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้ถือหุ้น เพื่อให้ผู้ถือหุ้นปรับ มุมมองที่มีต่อความสามารถในการทำกำไรของบริษัท เมื่อนักลงทุนเห็นว่าอัตราการจ่ายเงินปันผลที่ ได้รับเพิ่มขึ้นหรือลดลงจากเดิมย่อมเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อบริษัทใหม่ ดังนั้นหากบริษัทจ่ายเงินปันผลลดลง นักลงทุนย่อมเข้าใจว่าบริษัทมีความสามารถในการทำกำไรลดลง ส่งผลให้นักลงทุนลดการลงทุนในบริษัท หากบริษัทมีความไม่แน่นอนของกระแสเงินสดสูง อาจเป็นการส่งสัญญาณว่าบริษัทไม่สามารถรักษาระดับการจ่ายเงินปันผลในอนาคตทำให้มีการจ่ายเงินปันผลในอัตราที่ต่ำกว่าบริษัทที่มีความแน่นอนของกระแสเงินสดสูง

เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงต่อการลดหรืองดการจ่ายเงินปันผล ในอนาคตหากมีกระแสเงินสดไม่เพียงพอ (อรรถวุฒิ สิงหบุรานุรักษ์ 2560) จากแนวคิดข้างต้น ทฤษฎีการส่งสัญญาณ (Signaling Theory) จึงถูกนำมาใช้เป็นกรอบหลักในการอธิบายความสัมพันธ์ในงานวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยมองว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Disclosure) ไม่ได้เป็นเพียงการปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานเท่านั้น แต่เปรียบเสมือน “สัญญาณ (Signal)” สำคัญที่ผู้บริหารใช้สื่อสารไปยังนักลงทุนและผู้มีส่วนได้เสีย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทริยา พงษ์พันธุ์ (2558) พบว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล มีความสัมพันธ์ที่ตรงกันข้ามกับอัตราผลตอบแทนต่อผู้ถือหุ้น เนื่องจากกิจกรรมด้านความยั่งยืนในกลุ่มธุรกิจพลังงานถูกมองว่าทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานสูงขึ้น จึงส่งผลให้อัตราผลตอบแทนต่อผู้ถือหุ้นลดลงตามปริมาณการจัดทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล ซึ่งสอดคล้องกับ นริศรา อยู่จรรยา และ สุชาดา เจียมสกุล (2561) ที่พบว่า นโยบายสิ่งแวดล้อมมีผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อ อัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์(ROA) และอัตราผลตอบแทนต่อผู้ถือหุ้น(ROE) ข้อมูลด้านพลังงานมีผลเชิงบวกต่อ Tobin's Q ในขณะที่การจัดการและการตรวจสอบสิ่งแวดล้อมมีผลเชิงลบต่อผลการดำเนินงานทั้งทางบัญชีและตลาด เนื่องจากต้นทุนที่เกี่ยวข้อง การศึกษานี้สรุปว่าการเปิดเผยข้อมูลสิ่งแวดล้อมบางประเภทมีผลกระทบเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของบริษัท อย่างไรก็ตาม Nor *et al.* (2016) พบว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญระหว่างการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับอัตรากำไรสุทธิ แต่ไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับ ROA ROE และกำไรต่อหุ้น(EPS) นอกจากนี้ Alareeni and Hamdan (2020) พบว่าการเปิดเผยข้อมูล ESG ในภาพรวมส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อทั้ง ROA, ROE และ Tobin’s Q อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแยกส่วนจะพบว่าการรายงานด้านสิ่งแวดล้อม (EVN) และความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) อาจส่งผลเชิงลบต่อ ROA และ ROE ในระยะสั้นจากต้นทุนการดำเนินงานที่เพิ่มขึ้น แต่ยังคงส่งผลบวกต่อ Tobin’s Q ซึ่งตอกย้ำว่านักลงทุนให้ความสำคัญกับคุณค่าในระยะยาวมากกว่าตัวเลขกำไรในระยะสั้น

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไทยในกลุ่มดัชนี SET50” อาศัยกรอบแนวคิดทางทฤษฎีจากหลายมุมมองเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหลักของการศึกษา ดังที่แสดงในภาพที่ 1

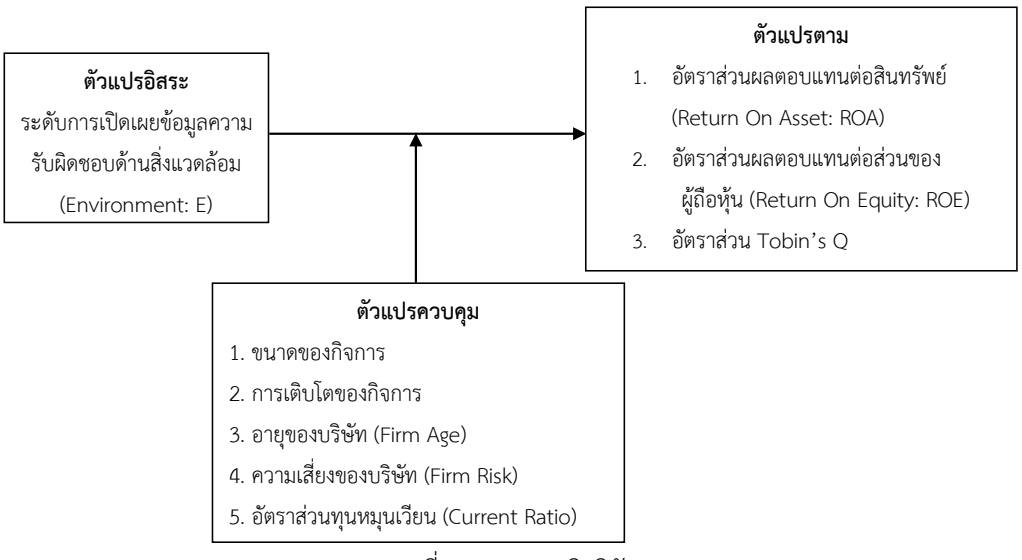

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยมีตัวแปรอิสระเป็นระดับการเปิดเผยข้อมูลความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม และตัวแปรตาม คือ ผลการดำเนินงานของกิจการ

1. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1. แหล่งข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งได้แก่ แบบแสดงรายงานประจำปี (56-1 One Report) รายงานความยั่งยืน (Sustainability Report) งบการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยรวบรวมได้จากเว็บไซต์ของแต่ละบริษัท สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์ และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ณ สิ้นรอบบัญชี

1.2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยที่มีรายชื่อหลักทรัพย์อยู่ในดัชนี SET 50 ระยะเวลา 3 ปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2565 – 2567 จำนวน 50 บริษัท รวมทั้งสิ้น 150 ตัวอย่าง

2. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1. การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

ตัวแปรต่าง ๆ ที่รวบรวมมาจะถูกนำเสนอออกมาในรูปแบบค่าสถิติทั่วไป ซึ่งแสดงด้วย ค่าสูงสุด (Max) ค่าต่ำสุด (Min) ค่าเฉลี่ยของข้อมูล (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2.2. การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics)

ใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง ระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม ที่ได้จากการคำนวณระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมจากกระดาษทำใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) และการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis) โดยสมการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ คือ

แบบจำลองที่ 1

$$ROA_{i,t} \text{ or } ROE_{i,t} \text{or } TOBINQ_{i,t} \text{or } EPS_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 ENVIR_{i,t-1} + \beta_2 SIZE_{i,t-1} + \beta_3 GROWTH_{i,t-1} + \beta_4 AGE_{i,t-1} + \beta_5 RISK_{i,t-1} + \beta_6 CRATIO_{i,t-1} + \varepsilon$$

แบบจำลองที่ 2

$$ROA_{i,t} \text{ or } ROE_{i,t} \text{or } TOBINQ_{i,t} \text{or } EPS_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 ENVIRC_{i,t-1} + \beta_2 SIZE_{i,t-1} + \beta_3 GROWTH_{i,t-1} + \beta_4 AGE_{i,t-1} + \beta_5 RISK_{i,t-1} + \beta_6 CRATIO_{i,t-1} + \varepsilon$$

โดยที่

i	=	ชื่อบริษัท
t	=	ปีนั้น ๆ ที่นำข้อมูลมาใช้ (พ.ศ.)
$ENVIR_{i,t-1}$	=	ระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม ของบริษัท i ปีที่ t - 1
$ENVIRC_{i,t-1}$	=	ระดับดัชนีหลักการเปิดเผยข้อมูลตัวชี้วัดหลักด้านสิ่งแวดล้อมของบริษัท i ปีที่ t - 1
$SIZE_{i,t-1}$	=	ขนาดของบริษัท (Firm Size) ของบริษัท i ปีที่ t - 1
$GROWTH_{i,t-1}$	=	การเติบโตของบริษัท (Firm Growth) ของบริษัท i ปีที่ t - 1
$AGE_{i,t-1}$	=	อายุของบริษัท (Firm Age) ของบริษัท i ปีที่ t - 1

$RISK_{i,t-1}$ = ความเสี่ยงของบริษัท (Firm Risk) ของบริษัท i ปีที่ t - 1

$CRATIO_{i,t-1}$ = อัตราส่วนทุนหมุนเวียน ของบริษัท i ปีที่ t - 1

$ROA_{i,t}$ = อัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวม (Return on Assets) ของบริษัท i ปีที่ t

$ROE_{i,t}$ = อัตราส่วนผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (Return On Equity: ROE) ของบริษัท i ปีที่ t

$TOBINQ_{i,t}$ = อัตราส่วน Tobin's Q ของบริษัท i ปีที่ t

$EPS_{i,t}$ = อัตรากำไรต่อหุ้น (Earnings Per Share) ของบริษัท i ปีที่ t

ε = ค่า Error Term ของบริษัท i ปีที่ t

3. การกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

3.1. ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรอิสระที่ใช้ ได้แก่ ระดับการเปิดเผยข้อมูลความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) ซึ่งวัดจากคะแนนการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมทั้งตัวชี้วัดระดับ Core (C) และตัวชี้วัดระดับ Recommended (R) ตามเล่ม "คู่มือการรายงานความยั่งยืนสำหรับบริษัทจดทะเบียน" ที่จัดทำโดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และอีกหนึ่งตัวแปรคือ ระดับการเปิดเผยข้อมูลความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมหลัก (Environment Core) ซึ่งวัดจากคะแนนการเปิดเผยข้อมูลเฉพาะตัวชี้วัดระดับ Core (C) เท่านั้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมแบบ Dichotomous Scoring (0/1) ผู้วิจัยเลือกใช้แนวทางดังกล่าวเนื่องจากเป็นวิธีที่ได้รับการยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลายในงานวิจัยด้านการเปิดเผยข้อมูล โดยช่วยลดความคลาดเคลื่อนจากการใช้ดุลยพินิจของผู้วิจัยในการกำหนดน้ำหนักคะแนนของแต่ละรายการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (วรารัตน์ ลีระเติมพงษ์, 2562)

กระดาษทำการการเปิดเผยข้อมูลด้าน Environment

ลำดับ	รายการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (E)	คะแนน (0,1)
1	การเปิดเผยนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของบริษัท	
	1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายและแนวปฏิบัติด้านสิ่งแวดล้อม	
	1.2 การปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม	
	1.3 การปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านการจัดการพลังงาน	
	1.4 การปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านการจัดการน้ำ	
	1.5 การปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านการจัดการขยะและของเสีย	
	1.6 การปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านการจัดการก๊าซเรือนกระจกหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	
2	การเปิดเผยโครงสร้างหรือคณะกรรมการที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม	
	2.1 มีการเปิดเผยคณะกรรมการหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม	
	2.2 ระบุบทบาทหรือหน้าที่ด้านสิ่งแวดล้อมของผู้รับผิดชอบ	
	2.3 แสดงโครงสร้างหรือสายการกำกับดูแลด้านสิ่งแวดล้อม	

ลำดับ	รายการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (E)	คะแนน (0,1)
3	การเปิดเผยข้อมูลการใช้พลังงานและมาตรการลดการใช้พลังงาน	
	3.1 เปิดเผยแผนการจัดการพลังงาน	
	3.2 การตั้งเป้าหมายการจัดการพลังงาน	
	3.3 เปิดเผยปริมาณการใช้พลังงานของบริษัท	
	3.4 เปิดเผยค่าใช้จ่ายการใช้พลังงานของบริษัท	
4	การเปิดเผยข้อมูลการใช้น้ำและการอนุรักษ์น้ำ	
	4.1 เปิดเผยแผนการจัดการน้ำ	
	4.2 การตั้งเป้าหมายการจัดการน้ำ	
	4.3 เปิดเผยปริมาณการใช้น้ำของบริษัท	
	4.4 เปิดเผยปริมาณน้ำทิ้งของบริษัท	
	4.5 เปิดเผยค่าใช้จ่ายการใช้น้ำของบริษัท	
5	การเปิดเผยการจัดการขยะและของเสีย	
	5.1 เปิดเผยแผนการจัดการขยะและของเสีย	
	5.2 การตั้งเป้าหมายการจัดการขยะและของเสีย	
	5.3 เปิดเผยผลการดำเนินงานและผลลัพธ์ด้านการจัดการขยะและของเสีย	
	5.4 เปิดเผยปริมาณขยะและของเสียของบริษัท	
	5.5 เปิดเผยปริมาณขยะและของเสียที่นำไปใช้ซ้ำ (Reuse) / รีไซเคิล (Recycle) ของบริษัท	
6	การเปิดเผยการปล่อยก๊าซเรือนกระจกหรือมลพิษ	
	6.1 เปิดเผยแผนการจัดการก๊าซเรือนกระจก	
	6.2 การตั้งเป้าหมายการจัดการก๊าซเรือนกระจก	
	6.3 เปิดเผยผลการดำเนินงานและผลลัพธ์ด้านการจัดการก๊าซเรือนกระจก	
	6.4 เปิดเผยปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของบริษัท	
	6.5 เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการทวนสอบปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของบริษัท	
7	การเปิดเผยจำนวนกรณีหรือเหตุการณ์ละเมิดกฎหมายหรือการสร้างผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมอธิบายมาตรการแก้ไข	
8	การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความยั่งยืน	
	8.1 ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายด้านความยั่งยืน	
	8.2 การตั้งเป้าหมายการจัดการด้านความยั่งยืน	
9	การเปิดเผยต้นทุนหรือการลงทุนด้านสิ่งแวดล้อม	
10	เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐานการบริหารความเสี่ยงด้าน ESG	

0 = ไม่เปิดเผย / 1 = เปิดเผย

กระดาษทำการการเปิดเผยข้อมูลด้าน Environment

ลำดับ	นโยบายและการปฏิบัติตามมาตรฐานการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม	คะแนน (0,1)
1	นโยบายและแนวปฏิบัติเรื่องการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม	
2	จำนวนกรณีหรือเหตุการณ์ละเมิดกฎหมายหรือการสร้างผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมอธิบายมาตรการแก้ไข	
	การจัดการด้านพลังงาน	
3	แผนการจัดการพลังงาน	
4	ปริมาณการใช้พลังงาน (ไฟฟ้า/เชื้อเพลิง)	
5	ปริมาณการใช้ปริมาณทดแทน	
	การจัดการน้ำ	
6	แผนการจัดการน้ำ	
7	ปริมาณการใช้น้ำ	
	การจัดการขยะและของเสีย	
8	แผนการจัดการขยะและของเสีย	
9	ปริมาณขยะและของเสีย	
	การจัดการก๊าซเรือนกระจก	
10	แผนการจัดการก๊าซเรือนกระจก	
11	ปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก	
12	การทวนสอบข้อมูลปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก	

0 = ไม่เปิดเผย / 1 = เปิดเผย

3.2 ตัวแปรตาม

การศึกษาในครั้งนี้ได้นำอัตราส่วนทางการเงินมาเป็นตัวชี้วัดผลการดำเนินงานทางการเงินของกิจการ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากงบการเงินของบริษัทตั้งแต่ปี 2565 -2567 (ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ, 2557) ดังนี้

3.2.1 อัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ (Return On Asset: ROA) เป็นอัตราส่วนที่ใช้วัดประสิทธิภาพในการใช้สินทรัพย์ของกิจการเพื่อสร้างกำไร ซึ่งสะท้อนความสามารถของบริษัทในการบริหารทรัพยากรให้เกิดผลตอบแทนสอดคล้องกับงานวิจัยของ (วรารัตน์ ลีระเติมพงษ์, 2562) โดยมีสมการดังนี้

$$ROA = EBIT/Average\ Total\ Assets$$

โดย ROA = อัตราส่วนส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์

EBIT = กำไรจากการดำเนินงาน ก่อนหักดอกเบี้ยและค่าใช้จ่ายทางภาษี

Average Total Assets = สินทรัพย์รวมเฉลี่ย

3.2.2 อัตราส่วนผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (Return On Equity: ROE) เป็นอัตราส่วนที่ใช้วัดความสามารถในการสร้างผลตอบแทนให้แก่ผู้ถือหุ้น ซึ่งสะท้อนประสิทธิภาพในการใช้เงินลงทุนของผู้ถือหุ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ, 2557) โดยมีสมการดังนี้

$$ROE = (Net\ Profit)/Equity$$

โดย ROE = ผลการดำเนินงานด้านการตลาด
Net Profit = กำไรสุทธิ ที่เหลือจริงหลังจากหักค่าใช้จ่ายและภาษีทั้งหมด
Equity = ส่วนของผู้ถือหุ้น

3.2.3 อัตราส่วน Tobin's Q เป็นตัวชี้วัดมูลค่ากิจการในมุมมองของตลาดทุน ซึ่งสะท้อนความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่อศักยภาพในการเติบโตของกิจการในอนาคต โดยนิยมใช้วัดผลการดำเนินงานด้านตลาดของกิจการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ, 2557) โดยมีสมการดังนี้

$$Tobin's\ Q = \frac{(Market\ Capitalization + Total\ Debt)}{Total\ Assest}$$

โดย Tobin's Q = ผลการดำเนินงานด้านการตลาด
Market Capitalization = มูลค่ารวมของบริษัทมหาชน โดยคำนวณจาก ราคาหุ้นปัจจุบัน x จำนวนหุ้นทั้งหมดที่จดทะเบียน
Total Debt = หนี้สินรวม
Total Assest = สินทรัพย์รวม

3.2.4 อัตรากำไรต่อหุ้น (Earnings Per Share) เป็นตัวชี้วัดความสามารถในการทำกำไรต่อจำนวนหุ้นสามัญ ซึ่งสะท้อนผลตอบแทนที่ผู้ถือหุ้นได้รับจากการดำเนินงานของบริษัท สอดคล้องกับงานวิจัยของ (วรพรรณ เขียวรูจี, 2566) โดยมีสมการดังนี้

$$EPS = (Net\ profit)/(Out\ standing\ shares)$$

โดย EPS (Earnings Per Share) = อัตรากำไรต่อหุ้น
Net profit = กำไรสุทธิ
Outstanding shares = จำนวนหุ้นที่ชำระแล้ว

3.3 ตัวแปรควบคุม

ตัวแปรอิสระบางตัวที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตาม ดังนั้นเพื่อเป็นการควบคุมผลกระทบจากปัจจัยอื่นที่อาจส่งผลกระทบต่อตัวแปรตาม ผู้วิจัยจึงได้เลือกตัวแปรที่จะนำไปใช้ในการศึกษาดังนี้

3.3.1 ขนาดของบริษัท โดยคำนวณจาก มูลค่าฐานธรรมชาติ (Logarithm) ของสินทรัพย์รวม ณ วันสิ้นรอบบัญชีเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยมีขนาดของบริษัทที่แตกต่างกัน (ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ, 2557)

3.3.2 การเติบโตของกิจการ การที่นำอัตราการเติบโตของยอดขายมาเป็นตัวแทนของการเติบโตของบริษัทเพราะว่า การที่กิจการมียอดขายที่เพิ่มขึ้น มักจะเป็นการสร้างมูลค่าให้กับกิจการ ดังนั้น จึงอาจคาดการณ์ได้ว่าตัวแปรการเติบโตของบริษัทจะมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลการดำเนินงานของกิจการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ, 2557) โดยวัดค่าอัตราการเติบโตของยอดขายสามารถคำนวณได้ดังนี้

3.3.3 อายุของบริษัท (Firm Age) จำนวนปีนับจากเริ่มก่อตั้งหรือจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จนถึงสิ้นรอบบัญชีในแต่ละปี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ, 2557)

3.3.4 ความเสี่ยงของบริษัท (Firm Risk) คำนวณจาก อัตราหนี้สินต่อส่วนของผู้ถือหุ้น โดยการคำนวณหาค่าอัตราหนี้สินต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (Debt to Equity Ratio: D/E Ratio) สอดคล้องกับ (วรารัตน์ ลีระเติมพงษ์, 2562)

3.3.5 อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (Current Ratio) อัตราเงินทุนหมุนเวียน หรือ อัตราส่วนสภาพคล่อง เป็นอัตราส่วนที่ใช้ชี้ความสามารถของบริษัทที่จะใช้คืนหนี้ระยะสั้นเมื่อถึงกำหนด แสดงให้เห็นฐานะทางการเงินระยะสั้นของธุรกิจ หรือใช้บอกถึงสภาพคล่องของกิจการสามารถ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (จิรัชญา คำสม, 2567)

ผลการวิจัย

ประกอบด้วยผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปร (Correlation) และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุ (Regression Analysis) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : ผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา

ตัวแปร (หน่วย)	Minimum	Maximum	Mean	S.D.
ENVIR (คะแนน)	0.000	11.633	5.469	2.535
ENVIRC (คะแนน)	0.000	12.000	8.045	3.026
SIZE (ล้านบาท)	15,965.740	4,551,379.310	688,059.612	1,104,464.385
GROWTH (เท่า)	-0.892	1.708	0.157	0.355
AGE (ปี)	1.000	54.000	23.608	14.258
RISK (เท่า)	0.106	8.839	2.701	2.236
CRATIO (เท่า)	0.000	10.220	1.340	1.023
ROA (เท่า)	-5.81	26.87	6.54	5.66
ROE (เท่า)	-16.89	41.19	10.98	10.52
TOBINQ (เท่า)	0.73	10.55	1.83	1.70
EPS (เท่า)	-3.68	20.22	3.36	4.75

จากตารางที่ 1 พบว่าระดับการเปิดเผยข้อมูลด้าน Environment (ENVIR) และ Environment Core (ENVIRC) มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 5.469 คะแนน และ 8.045 คะแนน ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับที่สูงแสดงให้เห็นว่าบริษัทมีการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องตามแนวทางการดำเนินงานด้านความยั่งยืนและการกำกับดูแลกิจการที่ดี นอกจากนี้ยังพบว่า ขนาดกิจการ (SIZE) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 688,059.61 ล้านบาท เมื่อเทียบกับค่าสูงสุดสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างด้านขนาดกิจการค่อนข้างมาก การเติบโตของกิจการ (GROWTH) เป็นบวกโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.16 เท่า อายุเฉลี่ยของบริษัท (AGE) อยู่ที่ประมาณ 24 ปี อัตราส่วนหนี้สินต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (RISK) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.70 เท่า แสดงให้เห็นว่าบริษัทในกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกันในด้านโครงสร้างเงินทุน โดยบางบริษัทมีการใช้หนี้ในระดับสูง อัตราส่วนทุนหมุนเวียน (CRATIO) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.85 เท่า โดยภาพรวมบริษัทในกลุ่มตัวอย่างมีสภาพคล่องทางการเงินในระดับที่ดี และสามารถชำระหนี้สินระยะสั้นได้ ตัวแปรตามที่วัดค่าด้วยอัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 6.54 เท่า ผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 10.98 เท่า อัตราส่วน Tobin’s Q (TOBINQ) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.83 เท่า และอัตราส่วนกำไรต่อหุ้น (EPS) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36 เท่า

ตารางที่ 2 : ผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน(Pearson's Correlation Coefficient) ใน Environment

	ENVIR	ENVIRC	SIZE	RISK	GROWTH	CRATIO	AGE
ENVIR	1.000	1.000					
SIZE	0.207	0.304	1.000				
RISK	-0.006	0.085	0.654	1.000			
GROWTH	0.079	0.079	-0.022	-0.122	1.000		
CRATIO	0.066	-0.009	-0.241	-0.319	0.021	1.000	
AGE	0.099	0.209	0.414	0.286	-0.096	0.098	1.000
ROA	-0.005	0.024	-0.497	-0.405	0.081	0.271	0.020
ROE	0.008	-0.047	-0.370	-0.149	-0.012	0.120	0.013
TOBIN'SQ	0.057	0.023	-0.476	-0.356	0.034	0.267	-0.051
EPS	-0.002	0.096	0.378	0.309	-0.097	0.093	0.376

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระและตัวแปรควบคุมพบว่า ตัวแปรแต่ละตัวไม่มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (R) อยู่ในช่วง -0.497 ถึง 0.654 ซึ่งมีค่าไม่ใกล้เคียง -1 หรือ 1 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรที่ใช้อธิบายทุกตัวมีความสัมพันธ์กันอย่างไม่แน่นแฟ้น หรือไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และไม่ก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity ในการทดสอบสมการถดถอยเชิงพหุ (Gujarati & Porter, 2009)

ตารางที่ 3 : ผลการทดสอบปัญหาความสัมพันธ์กันเองของตัวแปรอิสระ (Multicollinearity - VIF) ใน Environment

ตัวแปร	ROA	ROE	Tobin's Q	EPS
ENVIR	1.096	1.097	1.096	1.091
SIZE	2.133	2.134	2.133	2.133
GROWTH	1.034	1.034	1.034	1.031
AGE	1.288	1.287	1.288	1.289
RISK	1.931	1.929	1.931	1.926
CRATIO	1.188	1.183	1.188	1.184

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติ Variance Inflation Factor (VIF) เพื่อตรวจสอบปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระใน Environment พบว่าตัวแปรอิสระทุกตัวมีค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.031 ถึง 2.134 เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์มาตรฐานทางสถิติของ Gujarati and Porter (2009) ซึ่งกล่าวไว้ว่าค่าของ VIF นั้นไม่ควรมีค่าเกิน10 และพบว่าค่า VIF ของตัวแปรอิสระทุกตัวในแบบจำลองย่อยมีค่าที่ตามเกณฑ์ของ Gujarati and Porter (2009) ที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระในแบบจำลอง Environment ไม่มีปัญหาความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างรุนแรง (Multicollinearity)

ตารางที่ 4 : ผลการทดสอบปัญหาความสัมพันธ์กันเองของตัวแปรอิสระ (Multicollinearity - VIF) ใน Environment Core

ตัวแปร	ROA	ROE	Tobin's Q	EPS
ENVIRC	1.149	1.149	1.149	1.149
SIZE	2.157	2.157	2.157	2.158
GROWTH	1.037	1.037	1.037	1.034
AGE	1.302	1.301	1.302	1.304
RISK	1.921	1.917	1.921	1.918
CRATIO	1.181	1.174	1.181	1.177

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติ Variance Inflation Factor (VIF) เพื่อตรวจสอบปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระใน Environment Core พบว่าตัวแปรอิสระทุกตัวมีค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.034 ถึง 2.158 เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์มาตรฐานทางสถิติของ Gujarati and Porter (2009)ซึ่งกล่าวไว้ว่าค่าของ VIF นั้นไม่ควรมีค่าเกิน10 และพบว่าค่า VIF ของตัวแปรอิสระทุกตัวในแบบจำลองย่อยมีค่าที่ตามเกณฑ์ของ Gujarati and Porter (2009) ที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระในแบบจำลอง Environment Core ไม่มีปัญหาความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างรุนแรง (Multicollinearity)

ตารางที่ 5 : ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ (n = 150)

ตัวแปร	ROA		ROE		Tobin's Q		EPS	
	Coefficient		Coefficient		Coefficient		Coefficient	
Constant	29.937 ***	30.479 ***	57.645 ***	57.309 ***	9.113 ***	9.165 ***	-14.339 **	-14.029 ***
	(5.504)	(5.466)	(10.605)	(10.654)	(1.761)	(1.758)	(5.078)	(5.103)
Environment	0.068		0.111		0.144 *		-0.086	
	(0.845)		(1.629)		(0.270)		(0.783)	
Environment Core		0.149 *		0.075		0.161 *		-0.032
		(0.784)		(1.534)		(0.253)		(0.736)
Firm Size	-0.538 ***	-0.570 ***	-0.594 ***	-0.582 ***	-0.534 ***	-0.543 ***	0.270 **	0.251 **
	(0.511)	(0.508)	(0.985)	(0.995)	(0.164)	(0.164)	(0.471)	(0.476)
D/E Ratio	-0.092	-0.079	0.189	0.179	-0.010	-0.011	0.122	0.134
	(0.282)	(0.278)	(0.543)	(0.544)	(0.090)	(0.090)	(0.260)	(0.260)
Growth	0.076	0.069	0.007	0.007	0.022	0.018	-0.052	-0.054
	(1.397)	(1.383)	(2.696)	(2.710)	(0.447)	(0.447)	(1.293)	(1.300)
Current Ratio	0.080	0.084	0.011	0.020	0.110	0.120	0.181 **	0.175 *
	(0.598)	(0.590)	(1.158)	(1.158)	(0.191)	(0.190)	(0.552)	(0.552)

Firm Age	0.068 **	0.246 **	0.111 *	0.186 *	0.150	0.134	0.214 **	0.218 *
	(0.679)	(0.675)	(1.629)	(1.320)	(0.217)	(0.218)	(0.626)	(0.632)
R	0.581[a]	0.593[a]	0.443[a]	0.435[a]	0.537[a]	0.541[a]	0.492[a]	0.486[a]
R Square	0.337	0.352	0.196	0.190	0.289	0.292	0.242	0.236
Adjusted R Square	0.301	0.317	0.151	0.145	0.250	0.253	0.200	0.194

หมายเหตุ : ค่าคามคาดเคลื่อน (Standard errors: SE) จะแสดงอยู่ในวงเล็บ สำหรับระดับนัยสำคัญทางสถิติ 10%, 5% และ 1% จะแสดงด้วยเครื่องหมาย *, **, และ *** ตามลำดับ

จากการทดสอบค่าการเปิดเผยข้อมูล Environment ได้ผลลัพธ์ดังนี้

ค่า Adjusted R-squared แสดงให้เห็นว่าตัวแปรอิสระและตัวแปรควบคุมสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลง ROA ได้ร้อยละ 30.1 ROE ได้ร้อยละ 15.1 Tobin's Q ได้ร้อยละ 25 และ EPS ได้ร้อยละ 20

อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) และอัตราผลตอบแทนจากส่วนของเจ้าของ (ROE) พบค่าสัมประสิทธิ์ต่อการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ที่ 0.068 และ 0.111 ตามลำดับ ซึ่งไม่ถึงระดับนัยสำคัญที่ 0.010 รวมถึงอัตรากำไรต่อหุ้น (EPS) ที่พบค่าสัมประสิทธิ์ต่อการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ที่ -0.086 ซึ่งไม่ถึงระดับนัยสำคัญที่ 0.05 แสดงให้เห็นว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับ ROA ROE และ EPS ในด้านของอัตราส่วน Tobin's Q พบค่าสัมประสิทธิ์ต่อการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ที่ 0.144 ซึ่งถึงระดับนัยสำคัญที่ 0.10 แสดงให้เห็นว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับTobin's Q

จากการทดสอบค่าการเปิดเผยข้อมูล Environment Core ได้ผลลัพธ์ดังนี้

ค่า Adjusted R-squared แสดงให้เห็นว่าตัวแปรอิสระและตัวแปรควบคุมสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลง ROA ได้ร้อยละ 31.7 ROE ได้ร้อยละ 14.5 Tobin's Q ได้ร้อยละ 25.3 และ EPS ได้ร้อยละ 19.4

อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) และ อัตราส่วน Tobin's Q พบค่าค่าสัมประสิทธิ์ต่อการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมหลัก อยู่ที่ 0.149 และ 0.161 ตามลำดับซึ่งอยู่ในระดับนัยสำคัญที่ 0.100 แสดงให้เห็นว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับ ROA และ Tobin's Q ในด้านของอัตราผลตอบแทนจากส่วนของเจ้าของ (ROE) และอัตรากำไรต่อหุ้น (EPS) พบค่าสัมประสิทธิ์ต่อการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมหลัก อยู่ที่ 0.075 และ -0.032 ตามลำดับ ซึ่งไม่อยู่ในระดับนัยสำคัญที่ 0.010 แสดงให้เห็นว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมหลักไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับ ROE และ EPS

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไทย กลุ่มดัชนี SET50 การเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม ในส่วนของ Environment Score พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ Tobin's Q เพียงตัวเดียวซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Alareeni and Hamdan (2020) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในเชิงนัยสำคัญทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Significance) พบว่าค่าสัมประสิทธิ์ของ Environment Score ที่มีต่อ Tobin's Q เท่ากับ 0.144 แสดงให้เห็นว่า หากบริษัทสามารถเพิ่มระดับการเปิดเผยข้อมูลด้าน

สิ่งแวดล้อมได้ 1 หน่วย จะส่งผลให้ค่า Tobin's Q เพิ่มขึ้นประมาณ 0.144 หน่วย ภายใต้เงื่อนไขที่ปัจจัยอื่นคงที่ สะท้อนให้เห็นว่าตลาดทุนให้คุณค่ากับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมในฐานะข้อมูลที่ช่วยลดความไม่แน่นอนและเพิ่มความเชื่อมั่นในการดำเนินธุรกิจของบริษัท ในทางปฏิบัติผลลัพธ์ดังกล่าวบ่งชี้ว่าบริษัทที่มีการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมอย่างโปร่งใสและมีคุณภาพมากขึ้น มีแนวโน้มได้รับการประเมินมูลค่าจากนักลงทุนในระดับที่สูงขึ้น ส่งผลให้มูลค่าตลาดของกิจการเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับมูลค่าตามบัญชีของสินทรัพย์ ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพในการสร้างมูลค่าเพิ่มและความสามารถในการเติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาว อย่างไรก็ตามการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมไม่มีความสัมพันธ์กับ ROA, ROE และ EPS กล่าวคือ ROA, ROE และ EPS จะสูงหรือต่ำ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจาก ROA, ROE และ EPS เป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพต่อผลการดำเนินงานในระยะสั้น แต่การเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อผลการดำเนินงานและการลงทุนในระยะยาว ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nor *et al*. (2016)

ในส่วนของการประเมิน Environment Core Score พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ ROA และ Tobin's Q อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในเชิงนัยสำคัญทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Significance) พบว่าค่าสัมประสิทธิ์ของ Environment Core Score ที่มีต่อ Tobin's Q เท่ากับ 0.161 แสดงให้เห็นว่า หากบริษัทสามารถเพิ่มระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมได้ 1 หน่วย จะส่งผลให้ค่า Tobin's Q เพิ่มขึ้นประมาณ 0.161 หน่วย ภายใต้เงื่อนไขที่ปัจจัยอื่นคงที่ สะท้อนว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวชี้วัดหลัก ช่วยเพิ่มความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือ และความเชื่อมั่นของนักลงทุน ส่งผลให้ผลการดำเนินงานของกิจการดีขึ้น ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ นริศรา อยู่จรรยา และ สุชาดา เจียมสกุล (2561) ที่พบว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมบางประเภทมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลการดำเนินงาน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อุบลวรรณ ขุนทอง และคณะ (2568) ซึ่งชี้ว่าผลกระทบของการเปิดเผยข้อมูล ESG ต่อผลการดำเนินงานขึ้นอยู่กับประเภทของตัวชี้วัด โดยบางมิติอาจมีต้นทุนแฝง ส่งผลให้ ROE และ EPS ไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญในงานวิจัยนี้

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ พบว่าตัวแปรควบคุมบางตัวมีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียน ได้แก่ ขนาดของบริษัท มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ EPS และมีความสัมพันธ์เชิงลบ กับ ROA, ROE และ Tobin's Q ซึ่งสอดคล้องกับ วรารัตน์ ลีระเติมพงษ์ (2562) เนื่องจากขนาดของบริษัทมีความสัมพันธ์ในทางตรงกันข้ามต่อกำไรของบริษัท บริษัทที่มีขนาดใหญ่มีสินทรัพย์เป็นจำนวนมาก อาจไม่สามารถสร้างมูลค่าทางการตลาดจากสินทรัพย์ของบริษัทได้อย่างคุ้มค่า เนื่องจากบริษัทขนาดใหญ่มักมีนโยบายในการสร้างสินทรัพย์เพื่อขยายกิจการจึงทำให้ต้องใช้เงินทุนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงอาจส่งผลทำให้มูลค่าของกิจการลดลง นอกจากนี้ อายุของบริษัท ยังพบความสัมพันธ์เชิงบวกกับ ROA, ROE, Tobin's Q และ EPS กล่าวได้ว่าอายุของบริษัทสะท้อนความสามารถในการทำกำไร ความมั่นคง และประสิทธิภาพการเติบโตในอนาคต อีกทั้งอัตราส่วนทุนหมุนเวียน มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับ EPS กล่าวคือบริษัทมีความสามารถในการบริหารสภาพคล่องอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้บริษัทมีแนวโน้มสร้างกำไรต่อหุ้นได้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง EPS จึงเติบโตอย่างมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาลขององค์กบริษัทควรเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมให้สะท้อนถึง คุณภาพการบริหารจัดการทรัพยากรและการควบคุมความเสี่ยงของบริษัทที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงาน เนื่องจากการดำเนินธุรกิจของบริษัทอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งหากมีการเปิดเผยอย่างเหมาะสมอาจเป็นประโยชน์ต่อบริษัทโดยสามารถเพิ่มมูลค่าของกิจการในมุมมองของนักลงทุน

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Theory) และทฤษฎีการส่งสัญญาณ (Signaling Theory) โดยการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมสามารถมองได้ว่าเป็นกลไกที่องค์กรใช้ตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้มีส่วนได้เสียและเป็นการสื่อสารข้อมูลไปยังตลาดทุน ผลการศึกษาที่พบว่า Environment Score มีความสัมพันธ์เชิงบวก

กับ Tobin's Q สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว เนื่องจากการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมสามารถทำหน้าที่เป็น "สัญญาณ" ที่สะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนขององค์กร ทำให้นักลงทุนรับรู้ถึงศักยภาพและคุณภาพของบริษัทในระยะยาว ส่งผลให้มูลค่ากิจการในตลาดเพิ่มขึ้น

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มดัชนี SET50 มีระดับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมเฉลี่ยร้อยละ 54.70 สะท้อนให้เห็นว่าบริษัทส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการรายงานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ระดับการเปิดเผยข้อมูลยังมีความแตกต่างกันระหว่างบริษัท ซึ่งอาจสะท้อนถึงความแตกต่างด้านนโยบาย ทรัพยากร และความพร้อมในการบริหารจัดการข้อมูลด้านความยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า Environment Score มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ Tobin's Q ขณะที่ Environment Core Score มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ ROA และ Tobin's Q อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนเพียงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ไม่สามารถสรุปได้ว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมเป็นสาเหตุโดยตรงที่ทำให้ผลการดำเนินงานหรือมูลค่ากิจการเพิ่มขึ้น เนื่องจากอาจมีปัจจัยอื่นร่วมอธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าว เช่น คุณภาพการกำกับดูแลกิจการ กลยุทธ์ทางธุรกิจ หรือศักยภาพการแข่งขันของบริษัท เมื่อพิจารณาผลที่พบว่า Environment Score และ Environment Core Score มีความสัมพันธ์กับ Tobin's Q สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการส่งสัญญาณ (Signaling Theory) ซึ่งมองว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมเป็นสัญญาณที่ช่วยลดความไม่สมมาตรของข้อมูลระหว่างผู้บริหารและนักลงทุน ทำให้นักลงทุนสามารถประเมินความสามารถในการบริหารความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและศักยภาพการเติบโตในอนาคตของกิจการได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้ตลาดอาจประเมินมูลค่ากิจการในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Theory) ที่อธิบายว่าการเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใสช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจส่งผลเชิงบวกต่อการรับรู้ของตลาดทุน ในส่วนของ Environment Core Score ที่พบความสัมพันธ์เชิงบวกกับ ROA อาจสะท้อนว่าการเปิดเผยข้อมูลตัวชี้วัดหลักด้านสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและการบริหารจัดการภายในองค์กร เนื่องจากข้อมูลในกลุ่มดังกล่าวมักเป็นข้อมูลเชิงปริมาณที่สะท้อนผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรง เช่น การใช้พลังงาน การจัดการของเสีย หรือการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ซึ่งอาจทำให้นักลงทุนและผู้มีส่วนได้เสียสามารถประเมินคุณภาพการบริหารจัดการขององค์กรได้ชัดเจนกว่าการเปิดเผยข้อมูลเชิงนโยบายหรือเชิงบรรยายทั่วไป อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับ ROE และ EPS ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Nor et al. (2016) ที่พบว่าการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมอาจไม่สะท้อนผ่านผลการดำเนินงานทางการเงินในระยะสั้น ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมต้องอาศัยการลงทุนในระบบเทคโนโลยี หรือกระบวนการจัดการต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดต้นทุนในระยะเริ่มต้น และอาจมีลักษณะเป็นต้นทุนจม (Sunk Cost) ก่อนที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจะปรากฏอย่างชัดเจนในอนาคต อีกทั้ง ROE และ EPS ยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางการเงินอื่นหลายประการ เช่น โครงสร้างเงินทุน นโยบายทางการเงิน และสภาวะเศรษฐกิจ ส่งผลให้ความสัมพันธ์กับการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมอาจไม่ปรากฏอย่างชัดเจนภายในช่วงเวลาศึกษา 3 ปีของงานวิจัยนี้

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Disclosure) จากรายงานประจำปี (แบบ 56-1 One Report) และรายงานความยั่งยืนของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มดัชนี SET50 โดยพบว่ารูปแบบและระดับรายละเอียดของข้อมูลที่เปิดเผยมีความแตกต่างกันระหว่างบริษัท ทั้งในด้านความครบถ้วน ความต่อเนื่อง และความลึกของข้อมูล ดังนั้น บริษัทควรให้ความสำคัญกับการเปิดเผยข้อมูลเชิงปริมาณที่สามารถวัดผลและเปรียบเทียบได้อย่างต่อเนื่อง อาทิ

เช่น การปล่อยก๊าซเรือนกระจก การใช้พลังงาน การใช้น้ำ การจัดการของเสีย และผลการดำเนินงานตามเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มความชัดเจนและประโยชน์ในการวิเคราะห์ของผู้มีส่วนได้เสีย นอกจากนี้ผู้วิจัยขอเสนอให้องค์กรควรพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมให้มีความเป็นระบบ สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ และสอดคล้องกับมาตรฐานการรายงานด้านความยั่งยืนที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล เพื่อยกระดับคุณภาพและความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่เปิดเผย และ สำหรับการศึกษาครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมการเปิดเผยข้อมูลด้าน ESG ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และบรรษัทภิบาล รวมถึงขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังบริษัทในดัชนี SET100 หรือกลุ่มอุตสาหกรรมอื่น เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มธุรกิจ นอกจากนี้ ควรเพิ่มระยะเวลาการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบในระยะยาวและผลกระทบแบบระยะหน่วงเวลา (Lagged Effect) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลพาเนลที่เหมาะสม เช่น การเปรียบเทียบแบบจำลอง Fixed Effects และ Random Effects ด้วย Hausman Test รวมถึงการตรวจสอบปัญหาHeteroskedasticity และ Autocorrelation และอาจใช้ Cluster-Robust Standard Errors เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ อีกทั้งสามารถพัฒนาแบบวัดการเปิดเผยข้อมูลแบบถ่วงน้ำหนัก (Weighted Disclosure Index) และเพิ่มตัวชี้วัดผลการดำเนินงานทางธุรกิจ เช่น EVA, Enterprise Value และ Market Capitalization เพื่อให้การวิเคราะห์มีความครอบคลุมและสะท้อนผลการดำเนินงานขององค์กรได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กาญจน์กมล พรมเหลา. (2564). ***แนวคิด ESG คืออะไร ทำไมถึงได้รับความนิยมในกลุ่มนักลงทุนในปัจจุบัน.*** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2568 จาก https://www.tris.co.th/esg/

จิรัชญา คำสม. (2567). ***การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล และความผันผวนของหุ้น ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย*** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

ชาริกา ชาญนันทพิพัฒน์, ขจรพงศ์ ประศาสตรานุวัตร และ เอกปวีณ อนุสนธิ์. (2566). ***การจัดทำและการเปิดเผยรายงานความยั่งยืนขององค์กร.*** สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2568 จาก https://tdri.or.th/2023/06/sustainability-report-disclosure/

ฐิติเมธ โภคชัย. (2568). ***9 เหตุผล ทำไม ESG คือโอกาสลงทุนสร้างผลตอบแทน ปี2568.*** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2568, จาก https://www.bualuang.co.th/article/tradeset50dw

ทริยา พงษ์พันธุ์. (2558). ***ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการเปิดเผยข้อมูลความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและบรรษัทภิบาลขององค์กรกับผลประกอบการทางการเงิน ของบริษัทหมวดธุรกิจพลังงานที่อยู่ในดัชนี SET 50*** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, กรุงเทพมหานคร

ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ. (2557). ***ความสัมพันธ์ระหว่างการกำกับดูแลกิจการกับผลตอบแทนกรรมการและความสัมพันธ์ระหว่างผลตอบแทนผู้บริหารกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย*** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย-ศูนย์พัฒนาธุรกิจเพื่อความยั่งยืน. (2567). ***การเปิดเผยข้อมูลเพื่อความยั่งยืน.*** สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2568, จาก https://setsustainability.com/page/disclosure

นริศรา อยู่จรรยา และ สุชาดา เจียมสกุล. (2561). **ดัชนีการเปิดเผยข้อมูลสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัท.** *วารสารบริหารธุรกิจเทคโนโลยีมหานคร*, 15(1), 84-102.

ปฐมินทร์ นาทีทอง. (2557). ***ทำความรู้จักกับ ESG.*** สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2568

จาก https://mgronline.com/mutualfund/detail/9570000118826

หลักทรัพย์บัวหลวง. (2568). ***มือใหม่เทรด DW SET50 ต้องรู้อะไรบ้าง.*** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2568 จากhttps://www.bualuang.co.th/article/tradeset50dw

วรพรรณ เขียวรูจี. (2566). ***ความสัมพันธ์ของการเปิดเผยข้อมูลด้านความยั่งยืนที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการและมูลค่าองค์กร ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มหุ้นยั่งยืน THSI*** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีปทุม, กรุงเทพมหานคร

วรารัตน์ ลีระเติมพงษ์. (2562). ***การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมกับผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในกลุ่มดัชนี SET100*** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร

อรรถวุฒิ สิงหบุรานุรักษ์. (2560). ***ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาตัวแทน การส่งสัญญาณและเงินสดที่มีผลต่อการกระจายผลประโยชน์ให้ผู้ถือหุ้นโดยจ่ายเป็นเงินปันผลหรือซื้อหุ้นคืน.*** (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร

อุบลวรรณ ขุนทอง, บุญธรรม ราชรักษ์, ปริน รัตนเพียร และ นิวรัตน์ วิจิตรกุลสวัสดิ์. (2568). **อิทธิพลของการเปิดเผยข้อมูลความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และบรรษัทภิบาล (ESG) อย่างต่อเนื่องต่อผลการดำเนินงานและการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนของหุ้นกลุ่มยั่งยืนที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.** *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม*, 15(1), 151-165.

Alareeni, B. A., & Hamdan, A. (2020). **ESG impact on performance of US S&P 500-listed firms.** *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 20(7), 1409-1428

Corporation, I. F. (2004). *Who Cares Wins, 2004-8*. **IFC Advisory Services in Environmental and Social Sustainability.**

Donaldson, T., & Preston, L. E. (1995). **The stakeholder theory of the corporation: Concepts, evidence, and implications.** *Academy of Management Review*, 20(1), 65-91

Freeman, R. E. (2010). ***Strategic management: A stakeholder approach*.** Cambridge University Press.

Freeman, R. E., Harrison, J. S., & Wicks, A. C. (2007). ***Managing for stakeholders: Survival, reputation, and success*.** Yale University Press.

Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2009). ***Basic Econometrics*.** (5th ed.). McGraw-Hill.

Nor, N. M., Bahari, N. A. S., Adnan, N. A., Kamal, S. M. Q. A. S., & Ali, I. M. (2016). **The effects of environmental disclosure on financial performance in Malaysia.** *Procedia Economics and Finance*, 35, 117-126.

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้รายได้จาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ต่อผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างในประเทศไทย

The Impact of the Transition from TAS 18 to TFRS 15 Revenue Recognition on the Operating Performance of Listed Construction Companies in Thailand

เกวลิน ระเบียบดี[1]
คีตภัทร ยังจอง[1]
ณัฐกิตติ์ ตุลชาติ[1]
ทัศวรรณ ทองเครึง[1]
ธนาชัย สิงห์กุมภ์[1]
ปนัดดา ชายจันทร์[1]
เพ็ญสิณี จริยหัตถะกิจ[1]
รวินต์นิภา เพ็ชรพิจิตร[1]
รัตนาพร ขันภักดี[1]
ลภัสรดา ลี้กุล[1]
วรรณนิษา คงชนะ[1]
ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้รายได้จาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ต่อผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง โดย TFRS 15 ได้เปลี่ยนแนวทางการรับรู้รายได้จากเกณฑ์อัตราส่วนของงานที่ทำเสร็จ (Percentage of Completion) ไปสู่การรับรู้รายได้ตามแบบจำลอง 5 ขั้นตอน (5-Step Model) ซึ่งส่งผลต่อธุรกิจที่มีสัญญาระยะยาว

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากงบการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2559–2565 จำนวน 294 ตัวอย่าง โดยวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองการถดถอยพหุคูณและเทคนิค Difference-in-Differences (DiD) เพื่อศึกษาผลกระทบของการใช้ TFRS 15 ผ่านตัวแปรปฏิสัมพันธ์ (Interaction Term) ต่อรายได้ อัตรากำไรขั้นต้น อัตรากำไรสุทธิ อัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น และอัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์

ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรปฏิสัมพันธ์ของการใช้ TFRS 15 มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญกับระดับรายได้ของบริษัท อย่างไรก็ตาม ไม่พบผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่ออัตรากำไรขั้นต้น อัตรากำไรสุทธิ อัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น และอัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ นอกจากนี้ การเติบโตของยอดขาย ขนาดกิจการ อายุ และการกำกับดูแลกิจการ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลการดำเนินงานของกิจการ

คำสำคัญ: *มาตรฐานการรายงานทางการบัญชีฉบับที่ 18 มาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 รายได้ อัตรากำไรขั้นต้น อัตรากำไรสุทธิ อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้น; อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์*

[1] นักศึกษาหลักสูตรภาษาไทย ภาควิชาบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Abstract

This research aims to examine the impact of the change in revenue recognition from TAS 18 to TFRS 15 on the performance of listed companies in the construction industry. TFRS 15 changed the revenue recognition approach from the Percentage of Completion method to the 5-Step Model, which directly affects businesses with long-term contracts.

The study used financial statement data from companies listed on the Stock Exchange of Thailand during 2016–2022, comprising 294 samples. Quantitative analysis was conducted using multiple regression analysis and the Difference-in-Differences (DiD) technique to investigate the impact of TFRS 15 implementation through the interaction term on revenue, gross profit margin, net profit margin, return on equity, and return on assets.

The results revealed that the interaction term of TFRS 15 implementation had a statistically significant positive relationship with company revenue. However, no statistically significant impact was found on gross profit margin, net profit margin, return on equity, or return on assets. In addition, sales growth, firm size, firm age, and corporate governance were positively associated with firm performance.

Keywords: *Thai Accounting Standard No. 18, Thai Financial Reporting Standard No. 15, Revenue Recognition, Gross Profit Margin, Net Profit Margin; Return on Equity, Return on Assets;*

บทนำ

งานวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้รายได้จาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ต่อผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการรับรู้รายได้จากแนวทางเดิมภายใต้ TAS 18 ไปสู่แนวคิดแบบ 5-Step Model ภายใต้ TFRS 15 ซึ่งให้ความสำคัญกับการระบุภาระที่ต้องปฏิบัติ (Performance Obligations) การพิจารณารายละเอียดของสัญญา และการรับรู้รายได้ตามการส่งมอบสินค้าและบริการแก่ลูกค้า โดยมาตรฐานดังกล่าวส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เนื่องจากเป็นธุรกิจที่มีสัญญาระยะยาว มีการแก้ไขสัญญา (Contract Modifications) การกำหนดค่าตอบแทนผันแปร (Variable Consideration) และการรับรู้รายได้ตลอดช่วงเวลาการปฏิบัติงาน (Over Time) ซึ่งเพิ่มความซับซ้อนในการวัดและรับรู้รายได้เมื่อเทียบกับมาตรฐานเดิม

การศึกษานี้ใช้เทคนิค Difference-in-Differences (DiD) โดยกำหนดกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างเป็นกลุ่มทดลอง และใช้กลุ่มเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารเป็นกลุ่มควบคุม เนื่องจากทั้งสองกลุ่มมีลักษณะการดำเนินธุรกิจที่พึ่งพาภาวะเศรษฐกิจและวัฏจักรธุรกิจในประเทศใกล้เคียงกัน อีกทั้งก่อนการบังคับใช้ TFRS 15 ทั้งสองกลุ่มมีแนวโน้มผลการดำเนินงานในลักษณะคู่ขนาน (Parallel Trend) อย่างไรก็ตาม กลุ่มเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการรับรู้รายได้น้อยกว่ากลุ่มรับเหมาก่อสร้าง เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นธุรกิจที่มีการส่งมอบสินค้าในระยะสั้นและมีเงื่อนไขสัญญาที่ไม่ซับซ้อน จึงเหมาะสมสำหรับใช้เป็นกลุ่มควบคุมในการวิเคราะห์ผลกระทบของมาตรฐานดังกล่าว

แม้งานวิจัยในต่างประเทศจะมีการศึกษาผลกระทบของ IFRS 15 อย่างต่อเนื่อง แต่งานวิจัยในประเทศไทยที่ศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบของ TFRS 15 ในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างยังมีจำนวนจำกัด งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาผลกระทบของการนำ TFRS 15 มาใช้ต่อผลการดำเนินงานและการรายงานทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เพื่อช่วยเพิ่มความเข้าใจต่อผลของมาตรฐานใหม่และเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้งบการเงิน นักลงทุน และผู้กำหนดมาตรฐานบัญชีในการตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการรับรู้รายได้จาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ต่อผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบสูง กับกลุ่มเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร ซึ่งเป็นกลุ่มควบคุม โดยใช้เทคนิค Difference-in-Differences (DiD)

2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการใช้ TFRS 15 ต่อผลการดำเนินงานของกิจการผ่านตัวชี้วัดทางการเงิน ได้แก่

- รายได้
- อัตรากำไรขั้นต้น (GPM)
- อัตรากำไรสุทธิ (NPM)
- อัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE)
- อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA)

3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านการเปิดเผยข้อมูลและแนวทางการรับรู้รายได้ในหมายเหตุประกอบงบการเงินภายหลังการบังคับใช้ TFRS 15

สมมติฐานของการวิจัย

การเปลี่ยนจากมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 18 มาเป็นมาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานทางการเงิน ได้แก่

- รายได้
- อัตรากำไรขั้นต้น (GPM)
- อัตรากำไรสุทธิ (NPM)
- อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE)
- อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA)

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาเพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงจากมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 18 เป็นมาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 ที่เกี่ยวข้องกับรายได้ต่อผลการดำเนินงานของกิจการ

2. ขอบเขตด้านตัวอย่างบริษัทที่ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมก่อสร้างที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET)

3. ขอบเขตด้านเวลาในการศึกษาวิจัยโดยได้เก็บรวบรวมข้อมูลของบริษัทที่ประกอบธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) ระหว่างปี พ.ศ. 2559 – 2561 และหลังบังคับใช้ ปี พ.ศ. 2563 – 2565 โดยปี พ.ศ. 2562 คือปีที่บังคับใช้มาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15

การทบทวนวรรณกรรม

ทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders Theory)

Freeman(1984)ให้คำจำกัดความผู้มีส่วนได้เสียว่าเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สามารถส่งผลกระทบต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กร ภายใต้กรอบแนวคิดของ Freeman (1984) การ

รายงานข้อมูลทางการเงินถือเป็นกลไกสำคัญที่องค์กรใช้ในการสื่อสารข้อมูลกับผู้มีส่วนได้เสีย เนื่องจากผู้มีส่วนได้เสีย เช่น นักลงทุน เจ้าหนี้ และนักวิเคราะห์ทางการเงิน ใช้ข้อมูลจากงบการเงินในการประเมินผลการดำเนินงาน ความสามารถในการทำกำไรและความเสี่ยงขององค์กร ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้เสีย ในการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้รายได้จาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ต่อผลดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างในประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงหลักการรับรู้รายได้ภายใต้ TFRS 15 อาจส่งผลให้ข้อมูลรายได้ กำไร และฐานะทางการเงินของบริษัทที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้มีส่วนได้เสียใช้ในการประเมินผลการดำเนินงานและความเสี่ยงของบริษัท ดั้งนั้นการนำทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสียมาใช้จึงมีความเหมาะสมในการอธิบายผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการบัญชีต่อผู้มีส่วนได้เสียและความเชื่อมั่นในตลาดทุนไทย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวทางการกำกับดูแลการเปิดเผยข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ ที่มุ่งเน้นการคุ้มครองผู้ลงทุนผ่านข้อมูลทางการเงินที่มีคุณภาพ

ทฤษฎีการตัดสินใจ (Decision Making Theory)

Harrison(1981) ได้ให้ความหมายของการตัดสินใจว่าเป็นกระบวนการในการเลือกแนวทางการปฏิบัติจากทางเลือกที่มีอยู่หลายทาง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรที่กำหนดไว้ ซึ่งกระบวนการตัดสินใจประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การระบุปัญหา การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์และการประเมินทางเลือก ตลอดจนเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุด ทั้งนี้ Harrison (1981) เน้นย้ำว่าคุณภาพของข้อมูลที่นำมาใช้ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจมีผลโดยตรงต่อการตัดสินใจ หากข้อมูลไม่ถูกต้องครบถ้วน หรือ ไม่สะท้อนสภาพความเป็นจริง อาจนำไปสู่การตัดสินใจที่คลาดเคลื่อนและส่งผลกระทบต่อผลการดำเนินงานขององค์กรในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสภาวิชาชีพในพระบรมราชูปถัมภ์ที่มุ่งเน้นให้รายงานทางการเงินเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์และน่าเชื่อถือในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ (สภาวิชาชีพในพระบรมราชูปถัมภ์, 2563) ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงจาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ส่งผลให้หลักการและจังหวะเวลาการรับรู้รายได้ของธุรกิจรับเหมาก่อสร้างเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งกระทบต่อรายได้ กำไรสุทธิ และตัวชี้วัดทางการเงิน เช่น ROA, ROE และ NPM โดยข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลที่สำคัญในการตัดสินใจของผู้ใช้งบการเงิน ดังนั้นภายใต้ทฤษฎีดังกล่าวการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของข้อมูลย่อมมีผลต่อการประเมินและผลลัพธ์ของการตัดสินใจ

ทฤษฎีตัวแทน (Agency Theory)

ทฤษฎีตัวแทนของ Jensen and Meckling (1976) เป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์และการบริหารที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวการ (Principal) และ ตัวแทน (Agent) โดยเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งมอบหมายอำนาจการตัดสินใจหรือกาดำเนินงานให้อีกฝ่ายทำแทน เช่น ผู้ถือหุ้นมอบหมายให้ผู้บริหารบริหารกิจการ เจ้าของกิจการมอบหมายให้ผู้จัดการหรือประชาชนมอบอำนาจให้รัฐบาล ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าทั้งตัวการและตัวแทนต่างเป็นผู้แสวงหาประโยชน์สูงสุดของตนเอง (Utility Maximizer) ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งของผลประโยชน์ระหว่างกัน ตามแนวคิดของทฤษฎีตัวแทน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถือหุ้นในฐานะตัวการและผู้บริหารในฐานะตัวแทนมีแนวโน้มก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งของผลประโยชน์ เนื่องจากผู้บริหารอาจมีแรงจูงใจในการแสวงหาประโยชน์ส่วนตน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพของข้อมูลทางการเงิน ในขณะเดียวกันการพัฒนา TFRS 15 มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มความโปร่งใส ความสม่ำเสมอ และความสามารถในการเปรียบเทียบของข้อมูลรายได้ โดยกำหนดกรอบการรับรู้รายได้ที่ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้นรวมถึงลดขอบเขตการใช้ดุลยพินิจของผู้บริหารในการรับรู้รายได้ (IASB, 2014) การเปลี่ยนจาก TAS 18 เป็น TFRS 15 สามารถอธิบายได้ตามแนวคิดของทฤษฎีตัวแทนว่าเป็นการเพิ่มกลไกการควบคุมและติดตามผ่านมาตรฐานการรายงานทางการเงิน โดยกำหนดหลักเกณฑ์การ

รับรู้รายได้ที่ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น (สภาวิชาชีพในพระบรมราชูปถัมภ์, 2561) ส่งผลให้ขอบเขตการใช้ดุลยพินิจของผู้บริหารลดลง และช่วยจำกัดพฤติกรรมเชิงฉวยโอกาสในการรับรู้รายได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงมีส่วนช่วยลดต้นทุนตัวแทน และเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของรายงานทางการเงิน อันนำไปสู่การเพิ่มความเชื่อมั่นของผู้ถือหุ้นต่อข้อมูลทางการเงินของกิจการ (Healy & Palepu, 2001)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศไทย

จากการทบทวนงานวิจัยในประเทศไทยที่เกี่ยวข้อง พบว่างานวิจัยของ ศิลปะพร ศรีจั่นเพชร และ อนุวัฒน์ ภักดี (2563) ได้ทำการศึกษาการนำ TFRS 15 มาถือปฏิบัติในปีแรกที่ส่งผลกระทบต่องบการเงินอย่างไร โดยใช้ข้อมูลจากบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยทุกกลุ่มอุตสาหกรรม ยกเว้น ธุรกิจการเงิน หมวดบริษัทจดทะเบียนที่อยู่ระหว่างฟื้นฟูการดำเนินงาน กองทุนรวมอสังหาริมทรัพย์และกองทรัสต์เพื่อการลงทุน มีข้อมูลตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย 797 ตัวอย่าง พบว่าการนำ TFRS 15 มาถือปฏิบัติในปีแรก ส่งผลให้รายได้รวม กำไรสุทธิการเปลี่ยนแปลงกำไรก่อนดอกเบี้ย ภาษีเงินได้และค่าเสื่อมราคา การเปลี่ยนแปลงกำไรก่อนดอกเบี้ยและภาษีเงินได้ และรายการคงค้างรวลดลงอย่างมีนัยสำคัญเมื่อเปรียบเทียบปีที่ยังไม่นำ TFRS 15 มาถือปฏิบัติ สอดคล้องกับหลักการรับรู้รายได้ของ TFRS 15 ซึ่งกิจการจะรับรู้รายได้ข้าลง จำนวนรายได้ที่ยังไม่เข้าเกณฑ์จะไม่ถูกรับรู้รายการ ทำให้รายได้ที่รับรู้ใกล้เคียงกับกระแสเงินสดมากขึ้น ส่งผลให้ผลการดำเนินงานในภาพรวมลดลง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรัษนีย์ กรัษนัยรวิวงศ์ และ ศิลปะพร ศรีจั่นเพชร (2563) ที่พบว่าการปรับใช้ TFRS 15 ส่งผลให้ค่าสัมบูรณ์ของรายการคงค้างจากดุลยพินิจของผู้บริหารลดลง ซึ่งหมายถึงกิจการมีการปรับแต่งกำไรลดลง และทำให้กิจการมีคุณภาพกำไรที่สูงขึ้น ในทำนองเดียวกันงานวิจัยของ ดวงกมล นีรพัฒนกุล (2563) พบว่า ปีที่นำ TFRS 15 มาถือปฏิบัติค่าเฉลี่ยการเปลี่ยนแปลงของกำไรก่อนดอกเบี้ยและภาษีเงินได้ และการเปลี่ยนแปลงของกำไรสุทธิและรายการคงค้างที่เกิดจากดุลยพินิจของผู้บริหาร มีความแตกต่างอย่างนัยสำคัญจากปีที่ยังไม่นำ TFRS 15 มาถือปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยของ ปัญญา อิสระวรวาณิช และ สุนีย์รัตน์ วุฒิจินดานนท์ (2564) ที่ศึกษาผลกระทบของ TFRS 15 ต่อการรายงานงบการเงินในอุตสาหกรรมอสิงหาริมทรัพย์และก่อสร้างจำนวน 91 บริษัท พบว่ามีเพียง 18 บริษัทที่ปรับปรุงงบการเงินย้อนหลังโดยการคำนวณผลกระทบเสมือนนำ TFRS 15 มาใช้ตั้งแต่ต้น

งานวิจัยต่างประเทศ

จากการทบทวนงานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง พบว่า Alhawtmeh et al. (2025) ศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงจาก IAS18 เป็น IFRS15 เพื่อเปรียบเทียบการนำเสนอรายได้ภายใต้มาตรฐานการบัญชีระหว่างประเทศ IFRS15 ในสองภาคส่วนของประเทศจอร์แดน ได้แก่ อุตสาหกรรมผลิตและอุตสาหกรรมบริการ ในช่วงปี ค.ศ. 2013-2020 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับอุตสาหกรรมบริการแต่มีความสัมพันธ์เชิงลบกับอุตสาหกรรมผลิต ขณะที่ Mattei and Paoloni (2018) ได้ศึกษาผลกระทบที่อาจจากเกิดขึ้นจากการใช้ IFRS 15 บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ด้านโทรคมนาคมในประเทศอิตาลีและสเปนในช่วงปี ค.ศ. 2016-2017 พบว่าบริษัทมีการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับ IFRS 15 ก่อนนำมาถือปฏิบัติจริงสะท้อนถึงการเตรียมความพร้อมล่วงหน้าก่อนจะมีการเปลี่ยนมาใช้ IFRS 15 ในปี ค.ศ. 2018 Ogunode and Salawu (2012) ยังได้ทำการศึกษาปัญหาการรับรู้รายได้ภายใต้ IFRS15 จากบริษัทขนาดใหญ่ที่ได้รับผลกระทบในประเทศไนจีเรีย ผลศึกษาพบผลกระทบการปรับปรุงมาตรฐานแบ่งออกเป็น 3 อุตสาหกรรม 1.บริษัทน้ำมันและก๊าซ 2.บริษัทโทรคมนาคม 3. บริษัทก่อสร้าง โดยผลการดำเนินงานทั้ง 3 อุตสาหกรรมมีผลการดำเนินงานในเชิงบวกและมีนัยสำคัญต่อรายได้และกำไรก่อนภาษี ขณะ Altaji and Alokdeh (2019) ได้ศึกษาผลกระทบของการนำมาตรฐานรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 มาใช้ต่อการปรับปรุงคุณภาพของข้อมูลทางบัญชี กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาประกอบด้วยผู้ตรวจสอบบัญชีภายนอกทั้งหมดจากบริษัท

ตรวจสอบบัญชีขนาดใหญ่ 4 แห่งในประเทศจอร์แดน (Deloitte, PWC, EY และ KPMG) มีการแจกแบบสอบถาม ผลวิจัยสรุปว่าการนำ IFRS 15 มาใช้มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการปรับปรุงความเกี่ยวข้องและความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลทางบัญชีที่รวมอยู่ในรายงานนอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยของ Piosik (2021) ที่ได้ทำการศึกษาการรับรู้รายได้จากการดำเนินงานและกำไรสุทธิของการนำ IFRS 15 มาใช้ในประเทศโปแลนด์ระหว่างปี ค.ศ. 2016-2019 ซึ่งได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลกระทบต่อบริษัทกับการนำ IFRS15 มาใช้นักวิจัยได้ศึกษาจาก 5 กลุ่มอุตสาหกรรม จำนวน 46 บริษัท ผลของการศึกษามีดังนี้ผลกระทบหลังการใช้ IFRS15 พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงค่าเฉลี่ยของรายได้เท่ากับร้อยละ 9.2 อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ กำไรจากการดำเนินงานร้อยละ 15.8 และกำไรสุทธิร้อยละ 17.9 อยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง สรุปว่าการนำ IFRS 15 มาใช้ก็ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ จึงไม่ได้รับยอมรับในแง่ของการบริหารจัดการกำไรที่สูงขึ้นโดยการรับรู้รายได้ โดยงานวิจัยนี้ขัดแย้งกับงานวิจัยที่กล่าวมาโดย การนำ IFRS 15 มาใช้จะมีผลกระทบต่อรายได้ที่กิจการรายงานผลประกอบการเพียงเล็กน้อยซึ่งไม่ถือว่ามีสาระสำคัญ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงจากมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 18 เป็นมาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างว่ามีความสัมพันธ์ในทิศทางใด โดยการวิจัยมีตัวแปรอิสระคือ การเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 18 เป็นมาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 ในส่วนตัวแปรตามคือ ผลการดำเนินงานได้แก่ รายได้ อัตรากำไรขั้นต้น (GPM) อัตรากำไรสุทธิ (NPM) อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) และในส่วนของตัวแปรควบคุม ช่วงระยะเวลาในการศึกษา ขนาดของกิจการ ความเสี่ยงทางการเงิน อายุของกิจการ

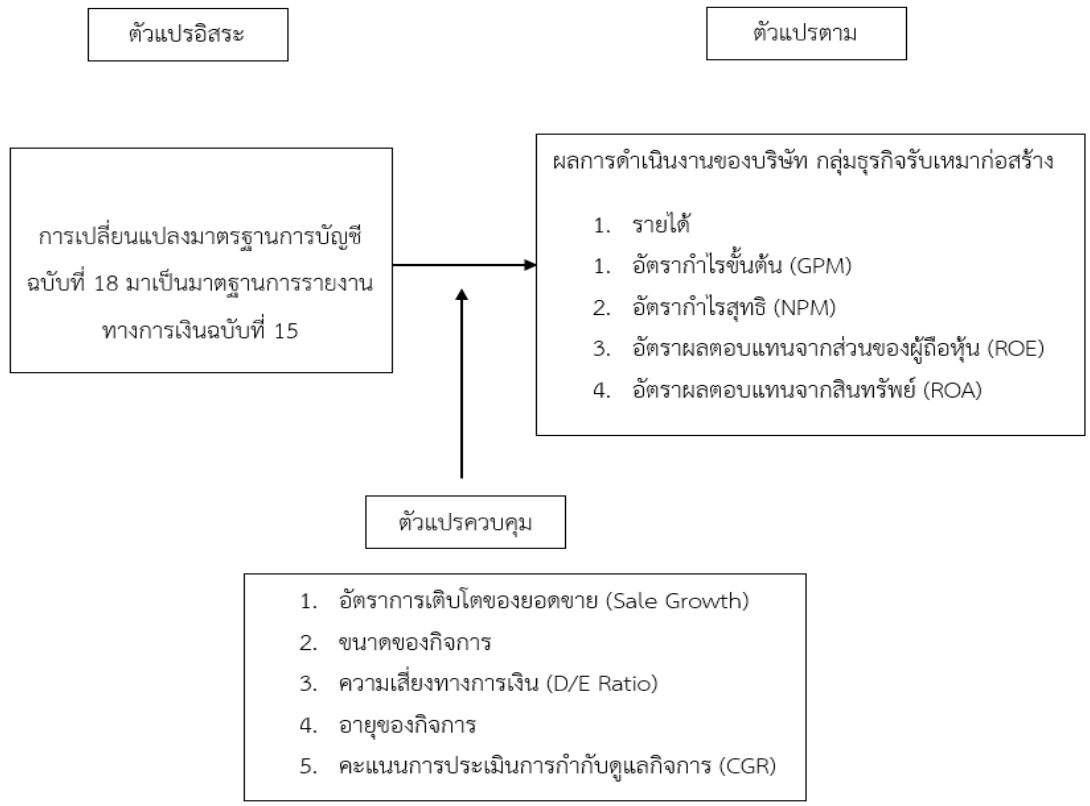

ภาพที่ 1 ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ คือ บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (The Stock Exchange of Thailand: SET) ในช่วงปี พ.ศ. 2559–2565 โดยกำหนดให้ปี พ.ศ. 2562 เป็นปีเริ่มต้นการบังคับใช้มาตรฐาน TFRS 15 การศึกษานี้ใช้ข้อมูลจาก 2 กลุ่มอุตสาหกรรม ได้แก่ กลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง จำนวน 147 ข้อมูล ซึ่งกำหนดเป็นกลุ่มทดลอง (Treated Group) และกลุ่มเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร จำนวน 147 ข้อมูล ซึ่งกำหนดเป็นกลุ่มควบคุม (Control Group) รวมทั้งสิ้น 294 ข้อมูล

การเลือกกลุ่มเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารเป็นกลุ่มควบคุม เนื่องจากทั้งสองกลุ่มมีแนวโน้มผลการดำเนินงานก่อนการบังคับใช้ TFRS 15 ในลักษณะคู่ขนาน (Parallel Trend) และได้รับอิทธิพลจากสภาพเศรษฐกิจโดยรวมในทิศทางใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม กลุ่มเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารมีลักษณะสัญญาที่ไม่ซับซ้อนและได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการรับรู้รายได้น้อยกว่ากลุ่มรับเหมาก่อสร้าง จึงเหมาะสมสำหรับใช้เป็นกลุ่มเปรียบเทียบในการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Difference-in-Differences (DiD)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากงบการเงิน หมายเหตุประกอบงบการเงิน และข้อมูลที่เปิดเผยผ่านเว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2559–2565 โดยศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลก่อนและหลังการบังคับใช้ TFRS 15 เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบต่อผลการดำเนินงานของกิจการ

ขั้นตอนการดำเนินวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้เลือกหัวข้องานวิจัยและกำหนดความสำคัญเกี่ยวกับ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้รายได้จาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ต่อผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างในประเทศไทย

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์ ขอบเขต และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับให้สอดคล้องกับงานวิจัย ศึกษาความแตกต่างระหว่าง TAS 18 และ TFRS 15 วิเคราะห์ผลกระทบต่อการรับรู้รายได้ การวัดมูลค่า และการเปิดเผยข้อมูล ศึกษาผลกระทบต่องบการเงินและอัตราส่วนทางการเงินของกิจการ

ขั้นตอนที่ 3 หางานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุน ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้รายได้ ศึกษาหลักการสำคัญของ TAS 18 ศึกษาหลักการ 5 ขั้นตอนของ TFRS 15

ขั้นตอนที่4 กำหนดประชากรเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง และกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยใช้ข้อมูลงบการเงินเป็นหลัก พร้อมทั้งกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 5 ทดสอบเครื่องมือและวิเคราะห์ผลข้อมูลทางสถิติ ผู้วิจัยทำการทดสอบเครื่องมือเพื่อให้ได้คำตอบของสมมติฐานตามความสำคัญของปัญหาที่ต้องการศึกษาด้วยวิธีทางสถิติโดยการวิเคราะห์ข้อมูล ความสามารถในการทำกำไร อัตรากำไรขั้นต้น อัตรากำไรสุทธิ อัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ และอัตราส่วนผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้นเพื่อหาค่าทางสถิติจากโปรแกรมทางการวิจัย

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำผลที่ได้มาอภิปรายโดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการบัญชีจาก TAS 18 เป็นTFRS 15 ต่อผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง

ขั้นตอนที่ 7 ทำรายงานผลการวิจัยและนำเสนอผลการศึกษา เพื่อเผยแพร่ผลการวิจัยให้เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจและผู้ที่เกี่ยวข้องด้านบัญชีและการรายงานทางการเงินในอนาคต

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยจะนำข้อมูลที่ได้หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากงบการเงิน ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาไปใช้ในการประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และนำผลลัพธ์ที่ได้นำมาวิเคราะห์สรุปผลของการวิจัย เพื่อการนำเสนอในรูปแบบของตารางแสดงคำอธิบายค่าสถิติต่างๆ โดยนำผลรวมที่ได้ไปใช้ในการทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ และนำผลที่ได้ไปใช้ในการอภิปรายผลสถิติที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

การวิเคราะห์ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้รายได้จาก TAS 18 เป็น TFRS 15 ถือเป็นตัวแปรอิสระของการศึกษา สำหรับการวิเคราะห์ตัวแปรตามได้แก่ รายได้ลอการิทึม อัตรากำไรขั้นต้น อัตรากำไรสุทธิ อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้น และอัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ซึ่งแสดงข้อมูลด้วย ค่าร้อยละของข้อมูล (Percentage) การแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ยของข้อมูล (Mean) ค่ามัธยฐาน (Median) ค่าต่ำสุด (Min) ค่าสูงสุด (Max) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของข้อมูล แบ่งตามกลุ่มอุตสาหกรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมของทั้งตัวแปรอิสระ ตัวแปรตาม และตัวแปรควบคุม

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics)

การวิเคราะห์ความถดถอย (Regression Analysis) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple RegressionAnalysis) ร่วมกับเทคนิค Difference-in-Differences (DiD) เพื่อทดสอบผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานที่มีต่อผลการดำเนินงานของกิจการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานกับตัวแปรตาม และมีตัวแปรควบคุมที่อาจส่งผลกระทบต่อผลการดำเนินงาน เทคนิค Difference-in-Differences เป็นวิธีการวิเคราะห์ที่ใช้เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของผลการดำเนินงานระหว่างกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้างที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานและกลุ่มเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับผลกระทบ ในช่วงเวลาก่อนและหลังการบังคับใช้มาตรฐาน

2.1 วิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression) เพื่อวิเคราะห์ความมีอิทธิพลของตัวแปรอิสระ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลง TAS 18 เป็น TFRS 15 และตัวแปรควบคุม ได้แก่ อัตราการเติบโตของยอดขาย อายุของกิจการ คะแนนการประเมินการกำกับดูแลกิจการ ความเสี่ยงทางการเงิน ขนาดของกิจการ ซึ่งคาดว่าจะมีผลต่อตัวแปรตามได้แก่ รายได้ลอการิทึม อัตรากำไรขั้นต้น อัตรากำไรสุทธิ อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้น และอัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ สามารถกำหนดเป็นสมการถดถอยได้ ดังนี้

แบบจำลองที่ 1

$Revenue_{i,t} = b_0 + b_1[TREAT_{i,t}] + b_2[POST_{i,t}] + b_3[INTERACT_{i,t}] + b_4[AGE_{i,t}] + b_5[CGR_{i,t}] + b_6[RATIO_{i,t}] + b_7[SIZE_{i,t}] + b_8[SALE\ GROWTH_{i,t}] + \varepsilon$

แบบจำลองที่ 2

$GPM_{i,t} = b_0 + b_1[TREAT_{i,t}] + b_2[POST_{i,t}] + b_3[INTERACT_{i,t}] + b_4[AGE_{i,t}] + b_5[CGR_{i,t}] + b_6[RATIO_{i,t}] + b_7[SIZE_{i,t}] + b_8[SALE\ GROWTH_{i,t}] + \varepsilon$

แบบจำลองที่ 3

$NPM_{i,t} = b_0 + b_1[TREAT_{i,t}] + b_2[POST_{i,t}] + b_3[INTERACT_{i,t}] + b_4[AGE_{i,t}] + b_5[CGR_{i,t}] + b_6[RATIO_{i,t}] + b_7[SIZE_{i,t}] + b_8[SALE\ GROWTH_{i,t}] + \varepsilon$

แบบจำลองที่ 4

$ROE_{i,t} = b_0 + b_1[TREAT_{i,t}] + b_2[POST_{i,t}] + b_3[INTERACT_{i,t}] + b_4[AGE_{i,t}] + b_5[CGR_{i,t}] + b_6[RATIO_{i,t}] + b_7[SIZE_{i,t}] + b_8[SALE\ GROWTH_{i,t}] + \varepsilon$

แบบจำลองที่ 5

$ROA_{i,t} = b_0 + b_1[TREAT_{i,t}] + b_2[POST_{i,t}] + b_3[INTERACT_{i,t}] + b_4[AGE_{i,t}] + b_5[CGR_{i,t}] + b_6[RATIO_{i,t}] + b_7[SIZE_{i,t}] + b_8[SALE\ GROWTH_{i,t}] + \varepsilon$

โดยที่

$TREAT_{i,t}$ = กำหนดให้กลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เป็นกลุ่มศึกษา มีค่าเท่ากับ 0 และกลุ่มเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร ที่อยู่ในกลุ่มเปรียบเทียบ มีค่าเท่ากับ 1

$POST_{i,t}$ = ช่วงเวลาก่อนเปลี่ยนมาตรฐานบัญชี ช่วงเวลาที่เปลี่ยนมาตรฐานบัญชี และ ช่วงเวลาหลังเปลี่ยนมาตรฐานบัญชี i ปีที่ t

$INTERACT_{i,t}$ = ตัวแปรปฏิสัมพันธ์ระหว่าง TREAT และ POST เพื่อวัดผลกระทบของการเปลี่ยนมาตรฐานบัญชีต่อกลุ่มที่ได้รับผลกระทบ (TREAT × POST) i ปีที่ t

$AGE_{i,t}$ = อายุของกิจการ (Age) i ปีที่ t

$CGR_{i,t}$ = คะแนนการประเมินการกำกับดูแลกิจการ (CGR) i ปีที่ t

$RATIO_{i,t}$ = ความเสี่ยงทางการเงิน i ปีที่ t

$SIZE_{i,t}$ = ขนาดของกิจการ (Size) i ปีที่ t

$REVENUE_{i,t}$ = รายได้ลอการิทึมของกิจการ ของบริษัท i ปีที่ t

$GPM_{i,t}$ = อัตรากำไรขั้นต้น (Gross Profit Margin) i ปีที่ t

$ROE_{i,t}$ = อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้น (Return on Equity) i ปีที่ t

$ROA_{i,t}$ = อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์รวม (Return on Asset) i ปีที่ t

i = บริษัทกลุ่มตัวอย่าง

t = เวลา (ปี)

ε = ค่าความคลาดเคลื่อน

การกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variable)ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบไปด้วย 1 ตัวแปรอิสระ เนื่องจากมีการทดสอบความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามดังนี้

การเปลี่ยนแปลง TAS 18 เป็น TFRS 15

จากการทบทวนวรรณกรรมพบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรนี้กับผลการดำเนินงานของกิจการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิลปะพร ศรีจั่นเพชร และ อนุวัฒน์ ภักดี (2563), ปัญญา อิสระวรวาณิช และ สุนีย์รัตน์ วุฒิจินดานนท์ (2564) และ Alhawtmeh et al. (2025) ดังนั้น ผู้วิจัยเลือกตัวแปรนี้เป็นตัวแปรที่ศึกษา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหมายเหตุประกอบงบการเงิน ที่เปิดเผยในงบการเงินประจำปีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง โดยกำหนดตัวแปรดังนี้

1. $TREAT_{i,t}$ = กำหนดให้กลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เป็นกลุ่มศึกษา มีค่าเท่ากับ 1 และกลุ่มเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร ที่อยู่ในกลุ่มเปรียบเทียบ มีค่าเท่ากับ 0 ป
2. $POST_{i,t}$ = ตัวแปรใช้แทนช่วงเวลาในการวิเคราะห์ ช่วงเวลาก่อนเปลี่ยนมาตรฐานบัญชีช่วงเวลาที่เปลี่ยนมาตรฐานบัญชี และ ช่วงเวลาหลังเปลี่ยนมาตรฐานบัญชี
3. $INTERACT_{i,t}$ = ตัวแปรปฏิสัมพันธ์ระหว่าง $TREAT_{i,t}$ และ $POST_{i,t}$ เพื่อวัดผลกระทบของการเปลี่ยนมาตรฐานบัญชีต่อกลุ่มที่ได้รับผลกระทบ (TREAT × POST)

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable)

จากกรอบแนวคิดในการศึกษาที่ต้องการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปร จึงมีตัวแปรตามที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด 5 ตัวแปร โดยทั้งหมดเก็บจากข้อมูลรายปีของบริษัทที่มีการเปิดเผยในฐานข้อมูลของ41สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) รวบรวมข้อมูลปี พ.ศ.2559 ถึง 2565 โดยปี พ.ศ.2562 เป็นปีที่เริ่มบังคับใช้มาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 ซึ่งคล้ายกับงานวิจัยของ ศิลปพร ศรีจั่นเพชร และ อนุวัฒน์ ภักดี (2563) ,ปัญญา อิสระวรวาณิช และ สุนีย์รัตน์ วุฒิจินดานนท์ (2564), Ogunode and Salawu (2012), Piosik (2021)

1.รายได้ลอการิทึม

2.อัตรากำไรขั้นต้น (GPM)

3.อัตรากำไรสุทธิ (NPM)

4.อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE)

5.อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA)

3. ตัวแปรควบคุม (Control Variable) สามารถแบ่งได้ 5 ตัวแปร ดังนี้

1.อัตราการเติบโตของยอดขาย

2.ขนาดของกิจการ

3.ความเสี่ยงทางการเงิน (D/E Ratio)

4.อายุของกิจการ

5.คะแนนการประเมินการกำกับดูแลกิจการ (CGR)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

ตารางที่ 1 : สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2568)

ตัวแปร	จำนวนข้อมูล (N)	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าสูงสุด (Max)	ค่าต่ำสุด (Min)	ส่วนเบี่ยงเบนฯ (S.D.)
Age (ลอการิทึม)	294	2.9513	3.8712	0	0.6446
CGR (คะแนน)	294	2.3333	5.000	0	2.3711
DE Ratio (ร้อยละ)	294	1.6640	14.2830	0.7290	2.2201
Size (ลอการิทึม)	294	22.4311	25.3616	18.7707	1.2164
Sale Growth (ร้อยละ)	294	0.0522	1.2065	-0.5929	0.2891
Revenue (ลอการิทึม)	294	22.2660	25.2212	18.7161	1.2202
Gross Profit (ร้อยละ)	294	0.2153	1.5606	-0.0891	0.2772
Net Profit (ร้อยละ)	294	0.2193	0.2560	-0.6714	0.1327
ROE (ร้อยละ)	294	0.4498	0.4526	-1.7765	0.2694
ROA (ร้อยละ)	294	0.2072	0.4243	-0.2462	0.7776

จากตารางที่ 1 พบว่า อายุของกิจการ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.9513 โดยมีค่าสูงสุดที่ 3.8712 และต่ำสุดคือ 0 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.6446 ซึ่งค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ย แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุที่เกาะกลุ่มกันไม่ได้มีความแตกต่างของอายุบริษัทมากนัก

คะแนนการประเมินการกำกับดูแลกิจการ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.3333 จากคะแนนเต็มสูงสุดที่ 5 และต่ำสุดที่ 0 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 2.3711 มีค่าสูงกว่าค่าเฉลี่ยสะท้อนให้เห็นว่าการกำกับดูแลกิจการของบริษัทในกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกันมีทั้งบริษัทที่ได้คะแนนสูงและบริษัทที่ไม่ได้คะแนน

ความเสี่ยงทางการเงินบริษัทในกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.6640 ค่าสูงสุด 14.2830 ในขณะที่ค่าต่ำสุดอยู่ที่ 0.729 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 2.2201 บอกถึงความผันแปรของโครงสร้างเงินทุนโดยบางบริษัทมีภาระหนี้สินที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยค่อนข้างมาก

ขนาดกิจการมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 22.4311 ต่ำสุดคือ 18.7707 และค่าสูงสุด 25.3616 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.2164แสดงให้เห็นว่าขนาดของสินทรัพย์มีความกระจายตัวค่อนข้างน้อยสะท้อนว่าบริษัทในกลุ่มตัวอย่างมีขนาดใกล้เคียงกัน

อัตราการเติบโตของยอดขายค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.0522 ซึ่งถือว่าเติบโตเล็กน้อยในภาพรวมโดยมีค่าสูงสุดที่ 1.2065 และต่ำสุด -0.5929 ตัวแปรนี้มีความผันผวนสูง

รายได้ลอการิทึมมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 22.2661 โดยมีค่าสูงสุดที่ 25.2212 และต่ำสุด18.7161 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.2202 สถิตินี้ชี้ให้เห็นว่าบริษัทในกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ที่ค่อนข้างเกาะกลุ่มกันสูงเกินและต่ำเกินไป

อัตรากำไรขั้นต้นมีค่าเฉลี่ยที่ 0.2153 โดยมีค่าสูงสุดที่ 1.5606 และต่ำสุด -0.0891 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.2772 แสดงให้เห็นว่าความสามารถในการทำกำไรขั้นต้นของแต่ละบริษัทที่มีความแตกต่างกัน และมีบริษัทที่ขาดทุนตั้งแต่คำนวณกำไรขั้นต้น

อัตรากำไรสุทธิค่าเฉลี่ยกำไรสุทธิอยู่ที่ 0.256 มีค่าสูงสุดที่ 0.2193 และมีค่าต่ำสุด -0.6714 แต่ในภาพรวมค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.1327 บ่งบอกว่าอัตรากำไรสุทธิของบริษัทในกลุ่มตัวอย่างมีความผันผวนต่ำ

อัตราผลตอบแทนต่อส่วนผู้ถือหุ้นค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.4498 มีค่าสูงสุดที่ 0.4526 และมีค่าต่ำสุด -1.7765 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.2694 แสดงถึงบางบริษัทในกลุ่มตัวอย่างประสบปัญหาการขาดทุนอย่างรุนแรงจนส่งผลกระทบต่อส่วนของผู้ถือหุ้น

อัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ที่มีค่าเฉลี่ย 0.4243 มีค่าสูงสุดที่ 0.2072 และมีค่าต่ำสุด -0.2462 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.7776 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยสะท้อนถึงประสิทธิภาพในการใช้สินทรัพย์สร้างผลตอบแทนที่แตกต่างกันอย่างมากในกลุ่มตัวอย่าง

2. ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient)

ในการตรวจสอบความเป็นอิสระของตัวแปรจากการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรจะเห็นได้ว่าแต่ละตัวแปรมีความสัมพันธ์กัน กลุ่มบริษัทที่มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นมาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 (Treat) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับอายุของกิจการตั้งแต่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ (AGE) อยู่ที่ -0.395 ที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.05 ยังพบความสัมพันธ์เชิงบวกที่ระหว่าง อัตรากำไรสุทธิ (NPM) กับ อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) 0.841 และ อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) 0.712 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 และรายได้ (Revenue) ยังมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ ขนาดของกิจการ (Size) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ 0.840 หมายความว่าขนาดของกิจการส่งผลต่อรายได้รวมของกิจการ และ อัตราการเติบโตของยอดขาย (Sale Growth) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับตัวแปรหลายตัวดังนี้ อัตรากำไรสุทธิ (NPM) 0.267, อัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) 0.262 และ อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) 0.193 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการขยายตัวของยอดขายส่งต่อผลตอบแทนโดยรวมของกิจการ

ตารางที่ 2 : ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2568)

ตัวแปร	TREAT	POST	Interact	AGE	CGR	DE_RATIO	Size	Sale_growth	Revenue	gross_profit	Net_profit	ROE	ROA
TREAT	1												
POST	0	1											
Interact	0	0.7070**	1										
AGE	-0.3950**	0.2070**	0.1880**	1									
CGR	0.0800	0	0	0.157**	1								
DE_RATIO	0.1405*	0.0510	0.0810	0.0530	-0.0600	1							
Size	0.1850**	0.0940	0.0600	0.0740	0.1200*	0.1470*	1						
Sale growth	-0.0130	0.0970	0.0240	-0.0410	-0.0310	0.0050	-0.0060	1					
Revenue	-0.0950	0.0160	0	0.1800**	0.1640**	0.1060	0.8400**	0.1270*	1				
Gross profit	-0.3760**	-0.0010	-0.0640	0.0710	-0.0840	0.0420	-0.0290	0.0300	0.0570	1			
Net profit	-0.1690**	-0.0200	-0.0330	-0.0680	0.0290	-0.1670**	-0.0420	0.2670**	0.1820**	0.1270*	1		
ROE	-0.0970	-0.0890	-0.0790	-0.0700	0.1240*	-0.2950**	-0.0030	0.1930**	0.1530**	0	0.7120**	1	
ROA	-0.3150**	-0.0470	-0.0900	-0.0240	0.0730	-0.2690**	-0.1090	0.2620**	0.1680**	0.1880**	0.8410**	.6940**	1

* และ ** หมายถึง ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.1 และ 0.05 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 : ผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2568)

	Revenue		GPM		NPM		ROE		ROA	
	Coef.	Std.Error	Coef.	Std.Error	Coef.	Std.Error	Coef.	Std.Error	Coef.	Std.Error
(Constant)	0.6180***		0.2850		0.1390		0.2780		0.0760*	
Treat	0.1060***	(-0.2670)	0.0490***	(-0.3590)	0.0240***	(-0.2790)	0.0480**	(-0.1920)	0.0130***	(-0.3400)
Post	0.0930*	(-0.0710)	0.0430	(0.0850)	0.0210	(-0.0210)	0.0420	(-0.1220)	0.0110	(0.0110)
Interact	0.1320	(0.0120)	0.0610	(-1.1290)	0.0300	(0.0960)	0.0590	(0.1130)	0.0160	(-0.0200)
Age (ลอการิทึม)	0.0580	(0.0150)	0.0270*	(-1.1050)	0.0130**	(-0.1580)	0.0260*	(-0.1140)	0.0070***	(-0.1600)
CGR (คะแนน)	0.0140***	(0.0820)	0.0070	(-0.0300)	0.0030	(0.0690)	0.0060**	(0.1330)	0.0020**	(0.1240)
DE_ratio (ร้อยละ)	0.0150	(0.0210)	0.0070*	(0.1070)	0.0030**	(-0.1320)	0.0070***	(0.2740)	0.0020***	(-0.2000)
Size (ลอการิทึม)	0.0280***	(0.8790)	0.0130	(0.0470)	0.0060	(0.0200)	0.0130	(0.0580)	0.0030	(-0.0160)
Sale_Growth (ร้อยละ)	0.1130***	(0.1340)	0.0520	(0.0150)	0.0250	(0.2610)	0.0510***	(0.1990)	0.0140***	(0.2550)
N	294		294		294		294		294	
R-squared	0.7980		0.1690		0.1420		0.1620		0.2470	
Adj R-squared	0.7920		0.1460		0.1180		0.1380		0.2260	

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางสถิติ พบว่าการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการรายงานทางการเงินจาก TAS 18 สู่ TFRS 15 ส่งผลกระทบเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการดำเนินงานของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมรับเหมาก่อสร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้าน การรับรู้รายได้ (Revenue) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดหลักที่แสดงการเปลี่ยนแปลงอย่างโดดเด่น โดยตัวแปรทดสอบ (Treat) มี ค่าสัมประสิทธิ์ (Coefficient) สูงถึง 0.1060 และปรากฏผล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 บ่งชี้ว่าการเปลี่ยนมาใช้เกณฑ์การรับรู้รายได้ตามภาระที่พึงปฏิบัติ ช่วยให้กิจการสามารถรายงานรายได้ที่สะท้อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเนื้องานที่เกิดขึ้นจริงได้มีประสิทธิภาพมากกว่าเกณฑ์เดิม

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาปัจจัยสนับสนุนอื่นที่ส่งผลต่อรายได้ พบว่าการเติบโตของยอดขาย (Sale_Growth) มี ค่าสัมประสิทธิ์ อยู่ที่ 0.1130 และขนาดของกิจการ (Size) มี ค่าสัมประสิทธิ์ อยู่ที่ 0.0280 ซึ่งทั้งสองปัจจัยล้วนมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงให้เห็นว่าภายใต้มาตรฐาน TFRS 15 รายได้ของกลุ่มบริษัทรับเหมาก่อสร้างไม่ได้เพิ่มขึ้นเพียงเพราะการเติบโตของตัวธุรกิจเองเท่านั้น แต่ตัวมาตรฐานบัญชีใหม่ยังมีส่วนช่วยในการจัดระเบียบและยกระดับการรายงานรายได้ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลต่อเนื่องไปยังประสิทธิภาพการทำกำไรในมิติอื่น ๆ เช่น GPM (ค่าสัมประสิทธิ์ 0.0490) และ NPM (ค่าสัมประสิทธิ์ 0.0240) ที่มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 เช่นกัน

ในการอภิปรายผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่าผลลัพธ์ในด้านรายได้มีความ สอดคล้อง กับงานวิจัยของ ปัญญา และ สุนีย์ รัตน์ (2564) ที่ระบุว่าการนำ TFRS 15 มาใช้ในอุตสาหกรรมก่อสร้างและอสังหาริมทรัพย์ ช่วยให้การรับรู้รายรับมีความสมเหตุสมผลและสอดคล้องกับกระแสเงินสดมากขึ้น และยังสนับสนุนแนวคิดของ ศรัณย์ และ ศิลปะพร (2563) รวมถึง ดวงกมล (2566) ที่มองว่ามาตรฐานใหม่ช่วยลดการใช้ดุลยพินิจบิดเบือนข้อมูล ทำให้คุณภาพของกำไรสะท้อนผ่านค่า ROA (ค่าสัมประสิทธิ์ 0.0130) และ ROE (ค่าสัมประสิทธิ์ 0.0480) เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบด้านการเพิ่มขึ้นของรายได้นี้มีความ ขัดแย้ง กับงานวิจัยของ ศิลปะพร และ อนุวัฒน์ (2563) ที่เคยระบุว่ามาตรฐานใหม่จะส่งผลให้รายได้รวมลดลงเนื่องจากความเข้มงวดของหลักเกณฑ์ แต่สำหรับกลุ่มรับเหมาก่อสร้างในการศึกษานี้กลับปรากฏผลในทิศทางตรงกันข้าม ซึ่งสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสู่ TFRS 15 พบว่าความสามารถในการทำกำไรโดยรวมของกิจการยังคงไม่เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากไม่ได้ส่งผลกระทบอย่างต่อเนื่อง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางหลักเกณฑ์ทางบัญชีมากกว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การเปลี่ยนผ่านจาก TAS 18 ไปสู่ TFRS 15 ส่งผลต่อ “รูปแบบและจังหวะ” ของการรับรู้รายได้มากกว่าการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในการทำกำไรที่แท้จริงของกิจการกล่าวคือแม้มาตรฐานใหม่จะทำให้ระดับรายได้ที่รายงานมีความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนจากแนวคิดการรับรู้รายได้ตามภาระผูกพันธ์ในสัญญาและ การให้ความสำคัญกับสาระสำคัญทางเศรษฐกิจแต่ผลตอบแทนและความสามารถในการทำกำไรโดยรวมของกิจการกลับไม่ได้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Piosik (2021) ที่ชี้ว่า IFRS 15 มีผลต่อวิธีและช่วงเวลาในการรับรู้รายได้ แต่ไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อกำไรสุทธิหรืออัตราผลตอบแทนของกิจการ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระดับหลักเกณฑ์ทางบัญชีมากกว่าระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจจริงขององค์กร นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสนับสนุนแนวคิด Agency Theory และ Stakeholder Theory ที่มองว่ามาตรฐานการบัญชีมีบทบาทสำคัญในการยกระดับความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือ และคุณภาพของข้อมูลทางการเงินเพื่อรองรับการตัดสินใจของผู้มีส่วนได้เสีย

ในเชิงทฤษฎี (Theoretical Contribution) การศึกษานี้ช่วยขยายองค์ความรู้โดยยืนยันว่ามาตรฐานการรับรู้รายได้ เช่น TFRS 15 ส่งผลต่อ “การนำเสนอข้อมูล” มากกว่าผลการดำเนินงานเชิงเศรษฐกิจ และเน้นย้ำบทบาทของปัจจัยพื้นฐานของกิจการในการกำหนดผลลัพธ์ทางธุรกิจ ซึ่งช่วยเติมเต็มช่องว่างของงานวิจัยในบริบทของประเทศกำลังพัฒนาและอุตสาหกรรมรับเหมาก่อสร้าง

ในเชิงปฏิบัติ (Practical Implication) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าผู้บริหารและนักบัญชีควรให้ความสำคัญกับการตีความและประยุกต์ใช้ TFRS 15 อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการระบุภาระผูกพันในสัญญาและการจัดสรรรายได้ในโครงการระยะยาว นอกจากนี้ ผู้สอบบัญชีสามารถใช้ผลการศึกษานี้เป็นแนวทางในการประเมินความสมเหตุสมผลของการรับรู้รายได้และผู้ลงทุนสามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวในการวิเคราะห์งบการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในเชิงนโยบาย (Policy Implication) ผลการศึกษานี้มีนัยสำคัญต่อหน่วยงานกำกับดูแลในการส่งเสริมแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับการใช้ TFRS 15 โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อน เพื่อให้เกิดความสม่ำเสมอในการรายงานทางการเงิน และเพิ่มความเชื่อมั่นของผู้ใช้ข้อมูลทางการเงินในตลาดทุน

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังแสดงให้เห็นว่าปัจจัยพื้นฐานของกิจการ ได้แก่ ขนาดกิจการ การเติบโตของยอดขาย โครงสร้างเงินทุน และการกำกับดูแลกิจการ มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่าปัจจัยด้านโครงสร้างและการบริหารจัดการมีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพของกิจการมากกว่าการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานทางบัญชีเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยศึกษากลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง และใช้กลุ่มธุรกิจเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารเป็นกลุ่มเปรียบเทียบ ดังนั้น การศึกษาครั้งต่อไปอาจขยายขอบเขตไปยังบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ หรือบริษัทขนาดกลาง เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 18 เป็นมาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 ได้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลตัวอย่างเพียง 294 ตัวอย่างข้อมูล ผู้ที่สนใจจะทำการศึกษาต่อควรจะต้องเพิ่มกลุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนบริษัทที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งจะทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างบริษัทที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 18 เป็นมาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 15

3.การศึกษาครั้งต่อไปอาจพิจารณาใช้กลุ่มอุตสาหกรรมอื่นในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเป็นกลุ่มเปรียบเทียบเพิ่มเติม เช่น กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี กลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค และกลุ่มสินค้าอุตสาหกรรม เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการรายงานทางการเงินระหว่างอุตสาหกรรมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรัษนีย์ กรัษนัยรวิวงศ์ และ ศิลปพร ศรีจั่นเพชร. (2563). ผลกระทบจากการใช้มาตรฐานรายงานทางการเงินไทยฉบับที่ 15 เรื่องรายได้จากสัญญาที่ทำกับลูกค้าที่มีต่อคุณภาพกำไรของบริษัทในกลุ่มอสังหาริมทรัพย์และก่อสร้างในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 9(2), 117–128.

ขวัญภิรมณ์ สัจจสุจริตกุล, และ จักรพันธ์ พงษ์เภตรา. (2566). การศึกษาผลของการปฏิบัติตามมาตรฐานการรายงานทางการเงิน ฉบับที่ 15 เรื่อง รายได้ จากสัญญาที่ทำกับลูกค้า ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการรับรู้รายได้รอตัดบัญชีและมูลค่าตามบัญชีของลูกหนี้การค้า.

ดวงกมล นีรพัฒนกุล. (2566). การนำมาตรฐานรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 เรื่องรายได้จากสัญญาที่ทำกับลูกค้ามาถือปฏิบัติ ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงจากการนำมาใช้อย่างไร. Journal of Humanities and Social Sciences Nakhon Phanom University, 13(2), 96–113.

ดวงกมล นีรพัฒนกุล. (2568). ผลกระทบของการรับรู้ รายได้โดยการใช้มาตรฐานการรายงาน ทางการเงินไทย ฉบับที่ 15 (TFRS 15) ที่มีต่อคุณภาพกำไร ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศ-ไทย. (2568). ความเป็นมาและบทบาท. สืบค้นจาก (https://www.set.or.th/th/about/overview/journey)

ปรัญชัย แก้วนพเก้า. (2560). ผลกระทบของการปฏิบัติตามมาตรฐานการรายงานทางการเงินสำหรับกิจการ ขนาดกลางและขนาดย่อม (TFRS for SMEs) ที่มีต่อประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานของผู้สอบบัญชีภาษีอากรในประเทศไทย.

ปัญญา อิสระวรวาณิช และ สุนีย์รัตน์ วุฒิจินดานนท์. (2564). ผลกระทบของ TFRS 15 ต่อการรายงานทางการเงินในอุตสาหกรรมอสิงหาริมทรัพย์และก่อสร้าง.*Journal of Business Administation*, *44*(169), 25–55.

พาณิภัค อรุณสดใส. (2563). ผลกระทบจากการใช้มาตรฐานการรายงานทางการเงิน ฉบับที่ 15 เรื่องรายได้ จากสัญญาที่ทำกับลูกค้าที่มีต่อความสามารถให้ข้อมูลของกำไรของบริษัทกลุ่มเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.

ภูริ หอมจันทร์. (2562). อัตราส่วนในการทำกำไรที่มีการเปรียบเทียบกับราคาหุ้นของกิจการหมวดธุรกิจเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ แห่งประเทศไทย.

มโนรา รังสิมาวรางกูร. (2563). ความสามารถระหว่างอัตราส่วนทางการเงินกับอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนในหลักทรัพย์ของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยกลุ่มธุรกิจพลังงานและสาธารณูปโภค.

รมิดา คงเขตวณิช. (2563). การประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดีและมูลค่ากิจการของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(9), 425–441.

วงศ์มณี ชวาลวรรณ และ ศิลปพร ศรีจั่นเพชร. (2563). ผลกระทบจากการปรับใช้มาตรฐานรายงานทางการเงินฉบับที่ 15 เรื่อง รายได้จากสัญญาที่ทำกับลูกค้าที่มีต่อคุณภาพต่อกำไร. *Journal of Accounting Profession*,*16*(51), 5–22.

วสกานต์ ธนัตถานนท์. (2562). ผลกระทบจากการใช้มาตรฐานการรายงานทางการเงิน ฉบับที่ 15. เรื่อง รายได้ จากสัญญาที่ทำกับลูกค้า ต่อการรับรู้รายได้และรายจ่ายตามประมวลรัษฎากร: ศึกษากรณีธุรกิจจัดหาระบบและบริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ.

สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์. (2559). มาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 11. เรื่อง สัญญาก่อสร้าง. สืบค้นจาก (https://eservice.tfac.or.th/get_file/index.php?file=TAS_11_revised_2559.pdf)

สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์. (2561). เรื่อง มาตรฐานการรายงานทางการเงิน ฉบับที่ 15. สืบค้นจาก (https://www.tfac.or.th/upload/9414/AurJJ4EpJN.pdf)

สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์. (2562). มาตรฐานการรายงานทางการเงิน ฉบับที่ 15. สืบค้นจาก (https://www.tfac.or.th/upload/9414/yhR16qenXf.pdf)

สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์. (2563). เรื่อง กรอบแนวคิดสำหรับการรายงานทางการเงิน.

ศิลปพร ศรีจั่นเพชร และ อนุวัฒน์ ภักดี. (2563). การนำ TFRS 15 มาถือปฏิบัติในปีแรกส่งผลกระทบต่องบการเงินอย่างไร.

Alhawtmeh, O. M., Aladwan, M., Alsinglawi, O., & Awad, S. (2025). Comparison of the stability and presentation of revenues during the application of IAS 18 and after the application of IFRS 15: Evidence from Jordanian services and industries sectors. International Journal of Innovative Research and Scientific Studies, 8(3), 130–137. https://doi.org/10.53894/ijirss.v8i3.6444

Altaji, F. S., & Alokdeh, S. K. (2019). The impact of the implementation of international financial reporting standards no.15 on improving the quality of accounting information. Management Science Letters, 2369–2389. https://doi.org/10.5267/j.msl.2019.7.018

Ball, R., & Brown, P. (1968). An empirical evaluation of accounting income numbers. Journal of Accounting Research, 6, 159–178.

Davis, J. H., Schoorman, F. D., & Donaldson, L. (1997). Toward a Stewardship Theory of Management. The Academy of Management Review, 22(1), 20–47. https://doi.org/10.2307/259223

Demirbag, M., Ketikidis, P. H., Tatoglu, E., Tekinkus, M., & Zaim, S. (2006). An analysis of the relationship between TQM implementation and organizational performance. Journal of Manufacturing Technology Management, 17(6), 829–847. https://doi.org/10.1108/17410380610678828

Freeman, R. E. (1984). Strategic management: a stakeholder approach. Cambridge University.

Harrison, E. F. (1981). The Managerial Decision-making Process. Houghton Mifflin.

Healy, & Palepu. (2001). Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets:A review of the empirical disclosure literature.

IASB. (2014). IFRS 15 Revenue from Contracts with Customers.

Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. Journal of Financial Economics, 3(4), 305–360. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X

Mattei, G., & Paoloni, N. (2018). Understanding the Potential Impact of IFRS 15 on the Telecommunication Listed Companies, by the Disclosures' Study. International Journal of Business and Management, 14(1). https://doi.org/10.5539/ijbm.v14n1p169

Ogunode, O. A., & Salawu, R. O. (2012). A suggestion to the medical librarians. 1920. J Med Libr Assoc, 100 (4 Suppl), B.

Piosik, A. (2021). Revenue recognition in achieving consensus on analysts' forecasts for revenue, operating income and net earnings: the role of implementing IFRS 15. Evidence from Poland. Procedia Computer Science 192, 1560–1572.

Scott, W. R. (2015). Financial Accounting Theory Seventh Edition.

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์การรายงานธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (e-Payment) และความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย

A Study on Knowledge of the Specific Transaction Reporting Criteria (e-Payment) and Concerns Regarding the Risk of Tax Audits among Small Entrepreneurs in Thailand

ณัชชา วงษ์วิสุทธิกุล[1]
ธนภัทร ขนุนทอง[1]
พริดิสา เพชรกมลผล[1]
พิชญธิดา อานาภรณ์[1]
พิมพ์รดา สุวรรณรัตน์[1]
ภัทรธิดา ชำนิมาศ[1]
เมธาวี ดำมินเศก[1]
วริศรา สุขพราหม[1]
ศิรานนท์ ใจน้ำ[1]
อสมาภรณ์ บุตรน้ำเพชร[1]
ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ[2]
ประไพพิศ สวัสดิ์รัมย์[2]

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายการรายงานธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (e-Payment) และความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทยโดยเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจำนวน 411 คน พบว่าส่วนใหญ่เคยยื่นภาษี มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี และมีรายรับเฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ การศึกษาใช้ตัวแปรอิสระ 2 ตัวแปร และตัวแปรตาม 1 ตัวแปร

ผลการศึกษาพบว่า ความรู้ความเข้าใจในภาษีเงินได้บุคคลธรรมดามีค่าเฉลี่ยระดับกลาง ($\overline{X}$ = 0.76) และมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษี (B = 6.49,P = 0.06) ในขณะที่ ความรู้ความเข้าใจในกฎหมายการรายงานธุรกรรมลักษณะเฉพาะมีค่าเฉลี่ยระดับต่ำ ($\overline{X}$ = 0.45) และมีความสัมพันธ์เชิงลบ ต่อกัน (B = -8.51, P= 0.03)

ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความกังวลส่วนใหญ่ของผู้ประกอบการไม่ได้มาจากข้อกฎหมายเพียงอย่างเดียวแต่มาจากปัจจัยอื่นที่ซับซ้อนกว่า (ค่า Adjusted R^2 = 0.006) โดยงานวิจัยนี้มุ่งสนับสนุนภาครัฐในการปรับปรุงการสื่อสาร สร้างความเชื่อมั่นในด้านการรักษาความลับข้อมูล และส่งเสริมให้ผู้ประกอบการรายย่อยเข้าสู่ระบบโดยสมัครใจ

คำสำคัญ: *กฎหมาย e-Payment ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ความกังวลในการถูกตรวจสอบภาษี ผู้ประกอบการรายย่อย*

[1] นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Abstract

This research aimed to examine the knowledge and understanding of the e-Payment law and the risk anxiety regarding personal income tax audits among small-scale entrepreneurs in Thailand. Data were collected via questionnaires from a sample of 411 respondents. The descriptive analysis indicated that the majority of the participants had prior tax filing experience, held a bachelor's degree, and earned a moderate average monthly income. The study utilized two independent variables and one dependent variable.

The empirical findings revealed that knowledge and understanding of personal income tax was at a moderate level ($\bar{x}$ = 0.76) and positively associated with tax audit risk anxiety (B = 6.49, p = 0.06). Conversely, knowledge and understanding of the e-Payment law was at a low level ($\bar{x}$ = 0.45) and showed a negative relationship with tax audit risk anxiety (B = -8.51, p = 0.03).

These results reflect that entrepreneurs' anxieties do not stem solely from legal regulations but are driven by other, more complex factors (Adjusted R^2 = 0.006). This study suggests that the government should leverage these insights to improve communication strategies for better public understanding, establish robust data confidentiality systems, and encourage voluntary tax compliance among small-scale entrepreneurs.

Keywords: e-Payment Law, Personal Income Tax, Tax Audit Anxiety, Small-scale Entrepreneurs

บทนำ

ปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติบโตของธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) ที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับรายงานผลการสำรวจมูลค่าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทยปี พ.ศ. 2567 โดย สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2567) รายงานว่ามูลค่าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2566 มีมูลค่าสูงถึง 5.81 ล้านล้านบาท และคาดการณ์ว่าจะสูงถึง 6.13 ล้านล้านบาทในปี พ.ศ. 2567 การเติบโตของตลาดดิจิทัลดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าสู่การประกอบธุรกิจได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้เกิดกลุ่มผู้ขายบนแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซจำนวนมาก ซึ่งเป็นกลุ่มสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนมูลค่าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ของประเทศ และผู้ประกอบการในปัจจุบันนั้นพึ่งพาระบบการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นช่องทางหลัก ผ่านบัญชีธนาคาร ระบบพร้อมเพย์ หรือแอปพลิเคชันกระเป๋าเงินอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับนโยบาย National e-Payment ของภาครัฐที่มุ่งผลักดันประเทศเข้าสู่สังคมไร้เงินสด (อริยพร โพธิใส, 2559) โดยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการชำระเงินจากเงินสดสู่ระบบดิจิทัลนี้ ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่กรมสรรพากรนำมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษี จากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี Big Data และ Data Analytics เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องในการเสียภาษี และเพื่อขยายฐานภาษีให้ครอบคลุม ทำให้ส่งผลโดยตรงต่อผู้ประกอบการรายย่อยที่รับ-โอนผ่านบัญชีธนาคารเป็นหลัก ซึ่ง ณ ที่นี่ ผู้ประกอบการรายย่อย หมายถึง บุคคลธรรมดาที่ประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือบริการ อาทิ ผู้ค้าออนไลน์ ผู้รับจ้างอิสระ หรือร้านค้าขนาดเล็กทั่วไป (ศิริรัฐ โชติเวชการ, 2563) ด้วยเหตุนี้ภาครัฐจึงได้ดำเนินมาตรการเพื่อยกระดับประสิทธิภาพในการจัดเก็บภาษี โดยประกาศใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 48) พ.ศ. 2562 หรือที่รู้จักกันในชื่อกฎหมาย e-Payment ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2562 โดยหลักการในกฎหมายมี 4 เรื่อง

ได้แก่ 1) การนำส่งภาษีเงินได้ ภาษีหัก ณ ที่จ่ายและภาษีมูลค่าเพิ่ม 2) การยื่นรายการหรือเอกสารโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ 3) การจัดทำเอกสารโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ 4) การรายงานธุรกรรมที่มีลักษณะเฉพาะ

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะประเด็นการรายงานธุรกรรมที่มีลักษณะเฉพาะ เนื่องจากเป็นมาตรการเชิงรุกที่กำหนดให้สถาบันการเงิน และผู้ให้บริการเงินอิเล็กทรอนิกส์ มีหน้าที่รายงานข้อมูลบัญชีเงินฝากที่มีธุรกรรมลักษณะเฉพาะต่อกรมสรรพากร โดย พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 48) พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้สถาบันการเงิน และผู้ให้บริการเงินอิเล็กทรอนิกส์ต้องนำส่งข้อมูลบัญชีเงินฝากที่มีธุรกรรมลักษณะเฉพาะให้แก่กรมสรรพากร ได้แก่ บัญชีที่มียอดนำฝากหรือรับโอนเงินทุกบัญชีรวมกันตั้งแต่ 3,000 ครั้งขึ้นไป หรือกรณีที่มีการนำฝาก หรือรับโอนเงินทุกบัญชีรวมกันตั้งแต่ 400 ครั้ง และมียอดรวมของธุรกรรมฝากหรือรับโอนเงินทุกบัญชีรวมกันตั้งแต่ 2 ล้านบาทขึ้นไป จากการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าว ส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้ประกอบการราย-ย่อยที่มีปริมาณธุรกรรมทางการเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์จำนวนมาก โดยพบว่าผู้ประกอบการจำนวนมากยังคงมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับเกณฑ์การรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นการสับสนระหว่างจำนวนครั้ง และมูลค่ารวมของธุรกรรม หรือการเข้าใจผิดว่าเกณฑ์ดังกล่าวคือ เกณฑ์การเสียภาษีแทนที่จะเป็นเพียงเกณฑ์การส่งรายงานข้อมูล ทำให้เกิดความกังวลต่อความเสี่ยงที่จะถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา โดยเฉพาะในประเทศไทยที่มีโครงสร้างการคำนวณภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาแบบอัตราก้าวหน้า โดยเมื่อเงินได้สุทธิเพิ่มสูงขึ้นต้องชำระภาษีเพิ่มขึ้น

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่าผู้ประกอบการรายย่อยจำนวนหนึ่งมีความกังวลต่อการถูกตรวจสอบภาษีภายหลังการบังคับใช้กฎหมาย e-Payment โดยเฉพาะกลุ่มที่มีช่องทางการขายออนไลน์เพียงอย่างเดียว ซึ่งเล็งเห็นว่าตนเองมีความเกี่ยวข้องกับมาตรการนี้โดยตรง เมื่อประกอบกับการรับรู้ว่าข้อมูลธุรกรรมทางการเงินของตนอาจถูกส่งต่อให้หน่วยงานภาครัฐตามเงื่อนไขของกฎหมายดังกล่าว ขณะเดียวกันยังพบว่าผู้ประกอบการบางส่วนมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การรายงานข้อมูล รวมถึงมีความไม่มั่นใจและทัศนคติเชิงลบต่อระบบการตรวจสอบภาษีของภาครัฐ ซึ่งอาจส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์และการเข้าสู่ระบบภาษี (ปิยนันท์ ศรีทองทิม และ พิชญ์สินี ศรีสวัสดิ์, 2563; ญาณิศา เชื้อไทย, 2563)

ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ระดับความรู้ความเข้าใจทางภาษีอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการประเมินความเสี่ยงและการตัดสินใจเชิงพฤติกรรมของผู้ประกอบการ เนื่องจากเมื่อผู้ประกอบการมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือมีข้อจำกัดด้านความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย e-Payment ย่อมส่งผลให้เกิดความคลุมเครือในการตีความข้อกฎหมาย และไม่สามารถประเมินผลกระทบที่แท้จริงได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านความรู้ทางภาษีของ Saad (2014) สภาวะความไม่แน่นอนซึ่งมีรากฐานมาจากความรู้ทางภาษีที่ไม่เพียงพอนี้ เป็นกลไกสำคัญที่เข้าไปกระตุ้นการรับรู้ความเสี่ยงให้เพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากบุคคลมีแนวโน้มที่จะประเมินโอกาสในการถูกตรวจสอบและผลกระทบเชิงลบไว้สูงกว่าความเป็นจริงเมื่อเผชิญกับกฎเกณฑ์ที่ตนไม่เข้าใจ (Bauer, 1960) และเมื่อระดับการรับรู้ความเสี่ยงเพิ่มสูงขึ้นจากความไม่รู้ จึงส่งผลต่อเนื่องถึงกระบวนการตัดสินใจซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วย ทฤษฎีความคาดหวังของ Kahneman and Tversky (1979) ที่ระบุว่ามนุษย์มีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงการสูญเสีย (Loss Aversion) โดยผู้ประกอบการอาจมองว่าการเข้าสู่ระบบภาษีคือการสูญเสียรายได้ที่แน่นอน จึงยอมเสี่ยงที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ระยะสั้น แม้จะต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากการถูกตรวจสอบในอนาคตก็ตามหากผู้ประกอบการรายย่อยยังขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมาย หรือมองว่าระบบภาษีมีความซับซ้อน และยุ่งยากก็จะเป็นอุปสรรคสำคัญในการปฏิบัติตามกฎหมายภาษีอย่างถูกต้อง

แม้งานวิจัยที่ผ่านมาจะสะท้อนให้เห็นถึงความกังวลของผู้ประกอบการต่อมาตรการตรวจสอบธุรกรรมทางการเงินภายใต้กฎหมาย e-Payment รวมถึงแนวโน้มการระมัดระวังหรือหลีกเลี่ยงการใช้ธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงมุ่งอธิบายพฤติกรรมหรือความกังวลที่เกิดขึ้นในลักษณะภาพรวม โดยยังไม่ได้อธิบายอย่างชัดเจนว่าความรู้ความ

เข้าใจทางภาษีเข้ามามีบทบาทต่อกระบวนการรับรู้ความเสี่ยงและการตัดสินใจเชิงพฤติกรรมของผู้ประกอบการอย่างไร รวมถึงยังขาดการอธิบายกลไกเชิงลึกที่ทำให้ผู้ประกอบการบางส่วนเกิดความกังวลต่อการถูกตรวจสอบภาษีสูง ทั้งที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ถูกตรวจสอบโดยตรงมาก่อน สะท้อนให้เห็นว่า ปัจจัยด้านการรับรู้ความเสี่ยงที่ก่อตัวขึ้นภายใต้ข้อจำกัดด้านความรู้ความเข้าใจทางภาษีเป็นประเด็นสำคัญที่ยังขาดการศึกษาเพื่อทดสอบความสัมพันธ์โดยตรง

จากสถานการณ์และช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ และความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการสื่อสารข้อมูลและช่องทางการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารทางภาษีของภาครัฐ ซึ่งส่งเสริมให้ผู้ประกอบการรายย่อยตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ สามารถปรับตัวเข้าสู่ระบบภาษีได้อย่างถูกต้อง และลดความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (e-Payment) และภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาระดับความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย
3. เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (e-Payment) และภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย

สมมติฐานของการวิจัย

1. ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดามีความสัมพันธ์ กับความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย
2. ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย e-Payment มีความสัมพันธ์กับความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ การกำหนดขอบเขตการศึกษาครอบคลุมการสำรวจระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (e-Payment) และความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา
2. ขอบเขตด้านประชากร คือ ผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทยที่มีการใช้ระบบการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ในการดำเนินธุรกิจ
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ในพื้นที่ประเทศไทย
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา คือ ผู้เริ่มวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2568 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2569

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยได้บูรณาการแนวคิดความรู้ความเข้าใจทางภาษี (Tax Knowledge) ร่วมกับทฤษฎีการรับรู้ความเสี่ยง (Risk Perception Theory) และทฤษฎีความคาดหวัง (Prospect Theory) เพื่อนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยอธิบาย ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีว่า ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหน้าที่และเงื่อนไขของกฎหมาย e-Payment ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดความไม่แน่นอนในการประเมินความเสี่ยง และลดความกลัวต่อความสูญเสียจากบทลงโทษตามทฤษฎีความคาดหวัง ดังนั้น ระดับความรู้ความเข้าใจทางภาษีจึงมีความสัมพันธ์กับระดับความกังวลต่อการถูกตรวจสอบภาษี กล่าวคือ เมื่อผู้ประกอบการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง จะมีความสัมพันธ์กับระดับความกังวลที่ลดลง จากความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงนำมาระบุเป็นตัวแปรในการศึกษา ดังนี้

ตัวแปรอิสระ		ตัวแปรตาม
- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา - ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเงื่อนไขของกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ	⇨	- ความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา

ทบทวนวรรณกรรม

Tax knowledge และ Tax compliance

Palil (2010) กล่าวว่าความรู้ทางภาษีเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้เสียภาษีสามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างครบถ้วน และลดโอกาสในการเกิดข้อผิดพลาด ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดทางจิตวิทยา โดย Kirchler (2007) กล่าวว่า เมื่อผู้เสียภาษีมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง จะส่งผลให้ความรู้สึกว่าภาษีเป็นเรื่องซับซ้อนลดน้อยลง และนำไปสู่ความมั่นใจในการเข้าสู่ระบบภาษีมากขึ้น ซึ่งไปในทางเดียวกับงานวิจัยของ Prayoga *et al.* (2024) ที่พบว่าความเข้าใจเกี่ยวกับกฎระเบียบภาษี E-Commerce และความตระหนักรู้ของผู้เสียภาษีเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการปฏิบัติตามกฎหมายภาษี โดยทำให้ผู้ประกอบการมีแนวโน้มที่จะชำระภาษีมากขึ้น นอกจากนี้ในงานวิจัย Adem *et al.* (2024) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมการปฏิบัติตามภาษี ทั้งในรูปแบบความสมัครใจ และแบบบังคับ พบว่าความรู้เกี่ยวกับภาษีมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปฏิบัติตามภาษีในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญ เช่นกัน

Tax reporting

Garin *et al.* (2025) ได้ศึกษาผลกระทบของการรายงานข้อมูลรายรับโดยบุคคลที่สามต่อความถูกต้องในการยื่นภาษีของกลุ่มผู้ประกอบอาชีพอิสระ พบว่าเมื่อสถาบันการเงินมีการส่งข้อมูลรายรับของบุคคลธรรมดาให้แก่หน่วยงานจัดเก็บภาษีจะส่งผลให้ผู้เสียภาษีรายงานรายรับ และกำไรสุทธิตามความจริงเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการรับรู้ว่าข้อมูลธุรกรรมของตนถูกส่งถึงสรรพากร เป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดความตระหนัก และความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบ ส่งผลให้ระดับการปฏิบัติตามกฎหมายสูงขึ้น

Risk perception และ Prospect Theory

Bauer (1960) ได้อธิบายว่า ความเสี่ยงมักเกิดจากความไม่แน่นอนที่บุคคลต้องเผชิญในการตัดสินใจ ซึ่งสอดคล้องกับ Schiffman and Wisenblit (2015) ที่ขยายความว่า ความไม่แน่นอนเกิดจากการที่ผู้บริโภคไม่สามารถคาดการณ์ผลลัพธ์ที่จะตามมาได้อย่างชัดเจน และระดับการรับรู้ความเสี่ยงของแต่ละบุคคลนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งในมิติของผลกระทบ Cunningham (1967) ได้ชี้ให้เห็นว่า การรับรู้ถึงความไม่แน่นอนในระดับสูงส่งผลให้คาดการณ์ว่าจะเกิดผลกระทบเชิงลบตามมา ซึ่งประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของการทำธุรกรรมสมัยใหม่ เนื่องจากการรับรู้ความเสี่ยงในการทำธุรกรรมออนไลน์นั้น ครอบคลุมไปถึงความกังวลด้านการเงิน และการรั่วไหลของข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความคาดหวัง

(Prospect Theory) ที่เป็นแนวคิดพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมที่เสนอโดย Kahneman and Tversky (1979) เพื่ออธิบายกระบวนการตัดสินใจของมนุษย์ภายใต้สภาวะความเสี่ยงและความไม่แน่นอน ซึ่งการตัดสินใจของบุคคลไม่ได้ขึ้นอยู่กับหลักเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับจุดอ้างอิง และการรับรู้ต่อผลลัพธ์ที่แตกต่างกันระหว่างการได้มาและการเสียไป โดยมนุษย์จะรู้สึกเจ็บปวดจากการสูญเสียมากกว่าความรู้สึกยินดีจากการได้รับในมูลค่าที่เท่ากัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงใช้ทฤษฎีการรับรู้ความเสี่ยง และทฤษฎีความคาดหวังในการอธิบายความกังวลต่อกฎหมาย e-Payment โดยเฉพาะความกลัวว่าข้อมูลทางธุรกรรมที่ถูกส่งไปยังกรมสรรพากร จะนำไปสู่การถูกตรวจสอบภาษีย้อนหลัง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจเข้าสู่ระบบภาษีอย่างถูกต้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจโดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) จากผู้ประกอบการรายย่อย โดยผ่านกระบวนการรวบรวมข้อมูลจากการกระจายแบบสอบถามผ่าน 2 ช่องทางหลัก ได้แก่ ช่องทางออนไลน์ผ่าน Google Form ไปตามแพลตฟอร์มต่าง ๆ และช่องทางออฟไลน์โดยการลงพื้นที่แจกแบบสอบถามแก่ร้านค้ารายย่อยตามแหล่งชุมชน

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยแบ่งข้อมูลออกเป็นส่วนต่าง ๆ ประกอบด้วยคำถามคัดกรองผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ ข้อมูลการวัดระดับความรู้ความเข้าใจภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา และกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (e-Payment) และข้อมูลด้านระดับความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงิน-ได้บุคคลธรรมดา โดยในส่วนของการวัดความรู้ความเข้าใจนั้น ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน คือ ข้อที่ตอบถูกต้องได้ 1 คะแนน และข้อที่ตอบผิดได้ 0 คะแนน เพื่อนำมาคำนวณหาค่าเฉลี่ยจัดระดับความรู้ ในขณะที่ระดับความกังวลต่อความเสี่ยงถูกสร้างขึ้นด้วยมาตรวัดแบบประมาณค่า (Likert Scale) 5 ระดับ ประกอบด้วย ระดับที่ 5 มากที่สุด ระดับที่ 4 มาก ระดับที่ 3 ปานกลาง ระดับที่ 2 น้อย และระดับที่ 1 น้อยที่สุด เพื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้มาแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนด

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เพื่อประเมินความเที่ยงตรง (Validity) ซึ่งพบว่ามีค่าระหว่าง 0.50 – 1.00 และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient) กับกลุ่มตัวอย่าง 411 ราย ได้ค่าเท่ากับ 0.741 ซึ่งถือว่าผ่านเกณฑ์มีความน่าเชื่อถือในระดับที่ยอมรับได้

สำหรับการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-Probability sampling) ผ่านเทคนิคการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และการเลือกแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) เนื่องจากไม่สามารถระบุจำนวนประชากรที่แน่นอน หรือเข้าถึงรายชื่อประชากรทั้งหมด (Sampling Frame) ของผู้ประกอบการรายย่อยที่ใช้ e-Payment ทั่วประเทศได้ เนื่องจากผู้ประกอบการรายย่อยเป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่ได้จดทะเบียนพาณิชย์อย่างเป็นทางการ อีกทั้งข้อมูลการทำธุรกรรมเป็นข้อมูลส่วนบุคคลที่ถูกเก็บรักษาโดยสถาบันการเงิน ผู้วิจัยจึงไม่สามารถขอรายชื่อผู้ที่มีธุรกรรมถึงเกณฑ์มาเพื่อใช้เป็นกรอบในการสุ่มตัวอย่างได้ การใช้เทคนิคการเลือกแบบเจาะจงและแบบตามสะดวกจึงเป็นวิธีที่จำเป็นเพื่อให้ได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความลำเอียงจากการสุ่มตัวอย่าง เช่น ความลำเอียงในการเลือก ที่กลุ่มตัวอย่างในช่องทางออนไลน์อาจมีความคุ้นเคยทางเทคโนโลยีดิจิทัลสูงกว่าปกติ และความลำเอียงจากการตอบรับที่ผู้ประกอบการซึ่งมีความกังวลเกี่ยวกับการให้ข้อมูลภาษีอาจปฏิเสธการตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยจึงลดข้อจำกัดเหล่านี้โดยการออกแบบวิธีเก็บข้อมูลแบบผสมผสาน ทั้งการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์และการลงพื้นที่ในชุมชน เพื่อกระจายความครอบคลุมและลดความลำเอียงของกลุ่มตัวอย่างให้ได้มากที่สุด โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Cochran (1977) ณ ระดับความเชื่อมั่น 95% ซึ่งได้ขนาดขั้นต่ำ 385 ราย ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจริงรวมทั้งสิ้น 411 ราย ข้อมูลที่ได้จะนำไปวิเคราะห์เพื่อสรุปผล โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เป็นการวิเคราะห์

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม และคุณลักษณะกิจการ ซึ่งจะนำเสนอจำนวน และค่าร้อยละ รวมถึงระดับความรู้ และความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวม ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

1. การวิเคราะห์เชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อใช้อนุมานความน่าจะเป็นของประชากรทั้งหมด และทดสอบสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ได้แก่
   - Pearson Chi-square: เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการยื่นภาษี
   - One-way ANOVA: เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับความรู้และความกังวลตามอายุ และระดับการศึกษา (หากพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจะทำการทดสอบรายคู่ด้วยวิธีของ Scheffé)
   - Multiple Regression: เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของความรู้ทางกฎหมายที่มีต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษี

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน มีดังต่อไปนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 : แสดงจำนวนและร้อยละของสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. พฤติกรรมการยื่นภาษี	จำนวน	ร้อยละ
เคยยื่นภาษี	248	60.30
ไม่เคยยื่นภาษี	121	29.40
ไม่ระบุ	42	10.20
รวม	**411**	**100.00**
2. ระดับการศึกษา	**จำนวน**	**ร้อยละ**
ต่ำกว่า ม.3	56	13.60
ม.6 / ปวช.	117	28.50
อนุปริญญา / ปวส.	27	6.60
ปริญญาตรี	175	42.60
สูงกว่าปริญญาตรี	36	8.80
รวม	**411**	**100.00**
3. รายรับจากกิจการโดยเฉลี่ยต่อเดือน	**จำนวน**	**ร้อยละ**
ต่ำกว่า 12,500	93	22.6
12,501 - 25,000	156	38.0
25,001 - 41,667	92	22.4
41,668 - 62,500	42	10.2
62,501 - 83,333	10	2.4
83,333 ขึ้นไป	18	4.4
รวม	**411**	**100.0**

จากตารางที่ 1 พบว่าผู้ประกอบการรายย่อยส่วนใหญ่เคยยื่นภาษี (60.30%) มีมากกว่ากลุ่มที่ไม่เคยยื่นถึง 2 เท่า โดยมีฐานการศึกษาหลักอยู่ที่ระดับปริญญาตรี (42.60%) และมีฐานรายรับต่อเดือนกระจุกตัวอยู่ที่ช่วง 12,501 – 25,000 บาท เป็นสำคัญ

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความกังวลและความเสี่ยงของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 2 : แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติอื่น ๆ ของความกังวล และความเสี่ยง

รายการค่าเฉลี่ยความกังวลและความเสี่ยง	$\overline{x}$	S.D.	Median	Mode	Min	Max	แปลผล
ด้านความกังวล	3.18	1.12	3.40	4.00	1.00	5.00	ระดับกลาง
ด้านความเสี่ยง	3.28	0.96	3.40	3.00	1.00	5.00	ระดับกลาง
ด้านความเสี่ยงจากความกังวล	3.23	0.90	3.30	3.00	1.00	4.90	ระดับกลาง

จากตารางที่ 2 พบว่า พบว่า ความกังวลและความเสี่ยงในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกมิติ โดยประเด็นด้านความเสี่ยงเป็นประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญสูงสุด ($\overline{X}$ = 3.28) ตามด้วยความเสี่ยงจากความกังวล และด้านความกังวลตามลำดับ ซึ่งมีทิศทางไปในระดับที่ใกล้เคียงกัน

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 3 : แสดงค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติอื่น ๆ ของความรู้ของผู้ตอบแบบสอบถาม

รายการค่าเฉลี่ยความรู้	$\overline{x}$	S.D.	Median	Mode	Min	Max	แปลผล
ด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	0.76	0.04	0.77	0.71	0.57	0.81	ระดับกลาง
กฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ	0.45	0.03	0.45	0.44	0.25	0.50	ระดับต่ำ

จากตารางที่ 3 พบว่าระดับความรู้ด้านกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ($\overline{X}$ = 0.45) อยู่ในเกณฑ์ต่ำอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเทียบกับด้านภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่อยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 0.76) ข้อมูลดังกล่าวบ่งชี้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้องกับการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะซึ่งเป็นจุดอ่อนที่ต้องได้รับการพัฒนามากกว่าความรู้ด้านภาษีพื้นฐาน

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติไคสแควร์ (Chi-Square)

ตารางที่ 4 : แสดงจำนวน ค่าร้อยละ และค่าไคสแควร์ของความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษากับพฤติกรรมการยื่นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา

การยื่นภาษี	พฤติกรรมการยื่นภาษี						รวม		
	เคยยื่น		ไม่เคยยื่น		ไม่ระบุ				
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3)	20	35.70	29	51.80	7	12.50	56	100.00	Pearson Chi-square P≤0.001
มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6)/ปวช.	60	51.30	38	32.50	19	16.20	117	100.00	
อนุปริญญา/ปวส.	17	63.00	10	37.00	0	0.00	27	100.00	
ปริญญาตรี	119	68.00	41	23.40	15	8.60	175	100.00	
ปริญญาตรีขึ้นไป	32	88.90	3	8.30	1	2.80	36	100.00	

จากตารางที่ 4 พบว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันส่งผลต่อพฤติกรรมการยื่นภาษีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาสูง (ปริญญาตรี และสูงกว่า) มีพฤติกรรมการยื่นภาษีที่กระตือรือร้นกว่ากลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นว่า ระดับการศึกษาสูงมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับความร่วมมือในการปฏิบัติตามหน้าที่ทางภาษี

5. ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน (Anova)

ตารางที่ 5 : แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ ค่าเฉลี่ยความกังวลในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ค่าเฉลี่ยความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา และค่าเฉลี่ยความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา จำแนกตามรายรับจากกิจการโดยเฉลี่ยต่อเดือน

ค่าเฉลี่ย	F-value	P-value
ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	1.501	0.188
ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ	2.131	0.061*
ค่าเฉลี่ยความกังวลในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	3.207	0.007***
ค่าเฉลี่ยความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	3.392	0.005***
ค่าเฉลี่ยความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	3.120	0.009***

จากตารางที่ 5 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบจำแนกตามรายรับกิจการโดยเฉลี่ยต่อเดือน พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 จำนวน จำนวน 1 รายการ ได้แก่ ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ และที่ระดับ 0.01 จำนวน จำนวน 3 รายการ ได้แก่ ค่าเฉลี่ยความกังวลในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ค่าเฉลี่ยความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ค่าเฉลี่ยความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา

ตารางที่ 6 : แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษี เงินได้บุคคลธรรมดา จำแนกตามรายได้ของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย

รายรับ		ต่ำกว่า 12,500 บาท	12,501 - 25,000 บาท	25,001 - 41,667 บาท	41,668 - 62,500 บาท	62,501 - 83,333 บาท	83,333 บาทขึ้นไป
	ค่าเฉลี่ย	3.189	3.343	2.983	3.202	3.740	3.567
ต่ำกว่า 12,500 บาท	3.189	-	0.154	0.207	0.013	0.551	0.377
12,501 - 25,000 บาท	3.343		-	0.360	0.141	0.397	0.224
25,001 - 41,667 บาท	2.983			-	0.221	0.757*	0.585
41,668 - 62,500 บาท	3.202				-	0.538	0.364
62,501 - 83,333 บาท	3.740					-	0.173
83,333 บาทขึ้นไป	3.567						-

จากตารางที่ 6 พบว่า ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา จำแนกตามรายรับของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทยเป็นรายคู่โดยวิธี Post hoc มีความแตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 จำนวน 1 คู่ ได้แก่ ผู้ที่มีรายรับโดยเฉลี่ยต่อเดือน 62,501 - 83,333 บาท มีระดับการรับรู้ความเสี่ยงมากกว่าผู้ที่มีรายรับโดยเฉลี่ยต่อเดือน 25,001 - 41,667 บาท ซึ่งตัวแปรมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับรายรับโดยเฉลี่ยต่อเดือนโดยกล่าวคือ ผู้มีรายรับสูงจะต้องเสียภาษีในอัตราที่สูงขึ้นตามสัดส่วนของรายรับที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ผู้ประกอบการที่มีรายรับสูงมีแนวโน้มเกิดความกังวลในการถูกตรวจสอบภาษีมากกว่ากลุ่มที่มีรายรับต่ำกว่า และการรับรู้ความเสี่ยงทางภาษีเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความกังวล และความกังวลดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างความเสี่ยงทางภาษีกับระดับรายรับของผู้ประกอบการรายย่อย (ญาณิศา เชื้อไทย, 2563)

6. ผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Regression Analysis)

ตารางที่ 7 : แสดงผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเงื่อนไขของกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะส่งผลต่อระดับของความกังวลและความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย

Model	SS	df	MS	F	Sig	Durbin-Watson
Regression	3.605	2	1.803	2.216	0.110	1.964
Residual	331.918	408	0.814			
Total	335.523	410				

ตารางที่ 8 : แสดงผลการวิเคราะห์ระดับของความกังวลและความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา โดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ (Enter Multiple Regression Analysis)

Model	B	SE	t	Sig	TOL	VIF
Constant	2.110	1.079	1.955	0.051*		
ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	6.490	3.435	1.889	0.060*	0.109	9.167
ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเงื่อนไขของกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ	-8.513	4.073	-2.090	0.037*	0.109	9.167
$r = 0.104$, $R^2 = 0.011$, Adjusted $R^2 = 0.006$ และ SE = 0.901						

จากตารางที่ 7 และ 8 พบว่าจากการตรวจสอบสมมติฐานของแบบจำลอง พบว่า ค่า Durbin-Watson เท่ากับ 1.964 ซึ่งใกล้เคียง 2 แสดงว่าไม่พบปัญหา autocorrelation และเมื่อพิจารณาค่า Tolerance และ VIF พบว่าค่า Tolerance เท่ากับ 0.109 ซึ่งมีค่าเกินกว่า 0.10 และค่า VIF เท่ากับ 9.167 ซึ่งมีค่าไม่เกิน 10.00 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่ยอมรับได้ในงานวิจัยเชิงปริมาณ Belsley (1980) แสดงว่าไม่พบปัญหา multicollinearity อย่างมีนัยสำคัญ และยังไม่ส่งผลกระทบต่อความแม่นยำของแบบจำลอง ทั้งนี้ ค่า VIF ที่ค่อนข้างสูงอาจเกิดจากลักษณะของตัวแปรอิสระที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันหรือวัดมิติที่สัมพันธ์กัน โดยตัวแปรทั้งสองในงานวิจัยนี้ล้วนเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ด้านภาษี จึงอาจมีความสัมพันธ์กันตามธรรมชาติของข้อมูล

ผลการวิเคราะห์พบว่า Adjusted R^2 เท่ากับ 0.006 กล่าวคือ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา (X1) และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเงื่อนไขของกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (X2) สามารถอธิบายตัวแปรตาม คือ ระดับของความกังวล และความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาได้เพียงร้อยละ 0.6 เท่านั้น ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 99.4 เกิดจากอิทธิพลของปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ได้นำมาพิจารณาในแบบจำลอง

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรอิสระรายตัว พบว่า ตัวแปรความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา (X1) มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 6.49 ($B = 6.49$, $p = 0.06$) แสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความกังวลและความเสี่ยง กล่าวคือ เมื่อผู้ประกอบการมีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ภาษีเพิ่มขึ้น จะมีแนวโน้มทำให้ระดับความกังวลและความเสี่ยงเพิ่มขึ้น โดยสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการตรวจสอบภาษีและความเสี่ยงทางภาษี ทฤษฎีความคาดหวังของ Kahneman and Tversky (1979) และงานวิจัยของ ศิริรัตน์ เจนศิริศักดิ์ และจักริน วชิรเมธิน (2560)

ในขณะที่ตัวแปรความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเงื่อนไขของกฎหมายการรายงานข้อมูลธุรกรรมลักษณะเฉพาะ (X2) มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ -8.51 ($B = -8.51$, $p = 0.03$) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงลบกับระดับความกังวลและความเสี่ยง กล่าวคือ เมื่อผู้ประกอบการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเงื่อนไขของกฎหมายดังกล่าวเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้ระดับความกังวลและความเสี่ยงลดลง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการรับรู้ความเสี่ยง Bauer (1960) และ Cunningham (1967) แนวคิดความรู้ความเข้าใจทางภาษีตามที่ Kirchler (2007) และงานวิจัยของ ปิยนันท์ ศรีทองทิม และ พิชญ์สินี ศรีสวัสดิ์ (2563)

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์การรายงานธุรกรรมลักษณะเฉพาะ และความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีของผู้ประกอบการรายย่อยในประเทศไทย พบว่าผู้ประกอบการรายย่อยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย e-Payment อยู่ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาตัวแปรลักษณะประชากรศาสตร์และปัจจัยด้านกิจการ พบว่าภูมิภาคที่ตั้งของกิจการ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับรายรับต่อเดือน ส่งผลต่อระดับความรู้ความเข้าใจและความ

กังวลอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามีแนวโน้มปฏิบัติหน้าที่ทางภาษีอย่างถูกต้อง ในขณะที่ผู้ประกอบการที่ไม่เคยยื่นแบบภาษีมีระดับความกังวลสูงกว่า เนื่องจากกังวลถึงศักยภาพของภาครัฐในการเข้าถึงข้อมูลธุรกรรมทางการเงิน

ในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ผลการวิเคราะห์เชิงถดถอยพบว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความกังวลต่อความเสี่ยงในการถูกตรวจสอบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความคาดหวังของ Kahneman and Tversky (1979) ที่อธิบายว่าเมื่อบุคคลรับรู้ถึงหน้าที่ทางภาษีและโอกาสถูกตรวจพบได้ชัดเจนขึ้น จะเกิดพฤติกรรมหลีกเลี่ยงการสูญเสียและประเมินสถานการณ์อย่างระมัดระวังมากขึ้น ส่งผลให้ความกังวลเพิ่มสูงขึ้น ในทางตรงกันข้าม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย e-Payment มีความสัมพันธ์เชิงลบกับระดับความกังวลอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการรับรู้ความเสี่ยงของ Bauer (1960) และ Cunningham (1967) ที่อธิบายว่าความเสี่ยงมักเกิดจากความไม่แน่นอนที่บุคคลต้องเผชิญในการตัดสินใจ การที่ผู้ประกอบการมีความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยขจัดความคลุมเครือ ส่งผลให้ความกังวล และการรับรู้ความเสี่ยงลดลง รวมถึงสอดคล้องกับแนวคิดความรู้ความเข้าใจทางภาษีของ Kirchler (2007) ที่อธิบายว่าการมีความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยลดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ลดการประเมินความเสี่ยงเกินจริงทำให้ระดับความกังวลลดลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม แบบจำลองนี้มีข้อจำกัดสำคัญโดยมีค่า Adjusted R^2 เพียง 0.006 หมายความว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายความแปรปรวนของระดับความกังวลได้เพียงร้อยละ 0.60 เท่านั้น สะท้อนว่าความกังวลของผู้ประกอบการไม่ได้ถูกขับเคลื่อนเพียงมิติด้านความรู้ แต่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยแวดล้อมอื่นที่มีความซับซ้อนกว่า ผลการวิจัยจึงถูกตีความในฐานะการสำรวจเบื้องต้น เพื่อทำความเข้าใจทิศทางของความสัมพันธ์เท่านั้น นอกจากนี้ เนื่องจากการวิจัยดำเนินการในช่วงต้นของการบังคับใช้กฎหมาย ผลลัพธ์ที่ได้จึงเป็นภาพสะท้อนพฤติกรรมภายใต้สภาวการณ์เฉพาะช่วงเวลาที่มีการสื่อสารเชิงนโยบายอย่างเข้มงวดเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ เนื่องจากความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมาย e-Payment มีความสัมพันธ์เชิงลบกับระดับความกังวล ผู้ประกอบการรายย่อยควรศึกษาเพิ่มเติมเพื่อลดความวิตกกังวลที่เกินจริง และควรพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายให้เป็นระบบและตรวจสอบได้ เพื่อลดความเสี่ยงจากการถูกประเมินภาษี

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะกรมสรรพากรควรปรับปรุงกลยุทธ์การสื่อสารข้อมูลด้านภาษีให้ชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเน้นการอธิบายเงื่อนไขการรายงานข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อลดความวิตกกังวลที่เกิดจากความเข้าใจคลาดเคลื่อน ควบคู่กับการสร้างความเชื่อมั่นในระบบรักษาความลับของข้อมูลธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์และการกำหนดมาตรการให้คำปรึกษาเชิงรุก เพื่อส่งเสริมการเข้าสู่ระบบภาษีโดยสมัครใจในกลุ่มธุรกิจรายย่อย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต เนื่องจากค่า Adjusted R^2 มีค่าต่ำมากการศึกษาครั้งต่อไปควรเพิ่มตัวแปรเชิงจิตวิทยาสังคม เช่น ตัวแปรความไว้วางใจต่อภาครัฐ วัดด้วยมาตรวัด Likert 5 หรือ 7 ระดับ ครอบคลุมมิติย่อย ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส ความสามารถ และการตอบสนองของหน่วยงานภาษี โดยอ้างอิงกรอบแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้เสียภาษีกับหน่วยงานภาษีของ Kirchler (2007) ระบุว่าตัวแปรการรับรู้ความยุติธรรมของระบบภาษีควรวัดทั้งในมิติความยุติธรรมเชิงกระจาย และเชิงกระบวนการ ตัวแปรประสบการณ์การถูกตรวจสอบและช่องทางรับข้อมูลควรวัดด้วยมาตรวัดเชิงลำดับและตัวแปรหมวดหมู่ นอกจากนี้ ควรปรับรูปแบบการวิจัยโดยเพิ่มการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ประกอบการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนเหตุผลของความกังวลในทางปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์ขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ญาณิศา เชื้อไทย. (2563). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความกังวลการถูกตรวจสอบภาษีในมุมมองของผู้ขายรายย่อย** . วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยนันท์ ศรีทองทิม และ พิชญ์สินี ศรีสวัสด์. (2563). **ผลกระทบที่เกิดจากการรายงานข้อมูลบุคคลที่มีธุรกรรมลักษณะเฉพาะ**. Romphruek Journal, 38(2), 81–93.

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 48) พ.ศ. 2562, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 136 ตอนที่34 ก, หน้า 23–26.

ศิริรัฐ โชติเวชการ. (2563). **Big Data Analytics**. สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์. สืบค้นจาก https://www.tfac.or.th/Article/Detail/124851

ศิริรัตน์ เจนศิริศักดิ์ และ จักริน วชิรเมธิน. (2560). **ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดากับการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์**. Journal of Panyapiwat, 9(2), 236–248.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2567). **รายงานผลการส ารวจมูลค่าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย ปี 2567.สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์**. สืบค้นจาก https://www.etda.or.th /th/Useful-Resource/publications/value_ecom67.aspx

อริยพร โพธิใส. (2559). **พร้อมเพย์ : บริการรับ-โอนเงินด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์รูปแบบใหม่**. กระทรวงการคลัง. สืบค้นจาก https://www.fpo.go.th/main/General-information-public-service/Finance-of-general-observation/5509.aspx

Adem, M., Desta, T., & Girma, B. (2024). **Determinants of Tax Compliance Behavior: A Case Study in Ethiopia**. Sage Open, 14(4).

Bauer, R. A. (1960). **Consumer behavior as risk taking. American Marketing Assocation**, 389-393. Cunningham, M. S. (1967). The major dimensions of perceived risk. Risk taking and information handling in consumer behavior. , 82-108.

David A. Belsley, E. K., Roy E. Welsch,. (1980). **Regression diagnostics: identifying influential data and sources of collinearity**. New York. Wiley.

Garin, A., Jackson, E., Koustas, D., & Miller, A. (2025). **The Impact of Third-Party Reporting on Tax Compliance: Evidence from Gig Workers**. SSRN.

Kirchler, E. (2007). **The Economic Psychology of Tax Behaviour**. Cambridge university press.

Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). **Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk**. Econometrica, 47(2), 263–291.

Palil, M. R. (2 0 10). **Tax Knowledge and Tax Compliance Determinants in Self Assessment System in Malaysia University of Birmingham**. the degree of Doctor of Philosophy, Department of Accounting and Finance, The University of Birmingham.

Prayoga, D., Hastuti, A. W., & Werdiningsih, S. (2024). **The Influence of Understanding E-Commerce Tax Regulations, Taxpayer Awareness, and E-Commerce Tax Rates on Tax Paying Compliance**

(Study of Online Business Owners in Malang City). International Journal of Research in Social Science and Humanities, 05(07), 207–220.

Saad, N. (2014). **Tax Knowledge, Tax Complexity and Tax Compliance: Taxpayers' View. Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 109(3), 1069–1075.

Schiffman, L. G., & Wisenblit, J. (2015). **Consumer Behavior (11 ed.)**. England. Pearson.

สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และการพัฒนาสังคม

การสะสมทุนของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในกรุงเทพมหานคร
Capital Accumulation of Personal Trainer in Bangkok

สรณัติ์ ลลิตวงศา[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยการสะสมทุนของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในกรุงเทพมหานครวิเคราะห์การสะสมทุนในมิติต่างๆ และผลของทุนต่ออาชีพ โดยใช้ทฤษฎีทุน ฮาบิตัส สนาม และปฏิบัติการของปิแอร์ บูร์ดิเยอ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างเทรนเนอร์อิสระและผู้ใช้บริการอย่างละ 10 ราย ผลการศึกษาพบว่า เทรนเนอร์ส่วนบุคคลได้สะสมและแปลงรูปทุน 4 รูปแบบภายใต้สนามอาชีพ ได้แก่ 1) ทุนทางเศรษฐกิจ สะสมจากรายได้หลักผ่านค่าฝึกสอนและรายได้เสริมหลายช่องทาง 2) ทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏในรูปแบบสถาบันคือใบรับรองและรางวัลการประกวด ส่วนรูปแบบที่ฝังในตัวบุคคลคือ องค์ความรู้ ทักษะการสอนและรูปร่างอันถือเป็นทุนทางร่างกายที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือการผลิตหลัก 3) ทุนทางสังคมผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การบอกต่อ และ 4) ทุนทางสัญลักษณ์ ผ่านเวทีการประกวดรูปร่างและการสร้างตัวตนบนสื่อสังคมออนไลน์

การศึกษาสรุปว่า ทุนทางร่างกายหรือทุนวัฒนธรรมที่ฝังในตัวบุคคล มีความสำคัญและมีบทบาทเหนือทุนวัฒนธรรมในรูปแบบสถาบันโดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้น รูปร่างที่ดีตามอุดมคติสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ใช้บริการ เมื่อทุนทางร่างกายนี้ผสานร่วมกับฮาบิตัส คือวิถีชีวิตและการจัดการร่างกาย เทรนเนอร์จึงสามารถสร้างตำแหน่งแห่งที่ของตนเองเพื่อช่วงชิงความได้เปรียบภายใต้สนามอาชีพที่มีการแข่งขันสูง ผ่านปฏิบัติการการสะสมทุน แปลงทุน และผลิตซ้ำทุนทั้ง 4 ชนิด เพื่อขยับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง และต่อยอดไปสู่สนามอื่นๆ ในอนาคต

***คำสำคัญ**: การสะสมทุน ทุนทางร่างกาย เทรนเนอร์ส่วนบุคคล*

Abstract

This research examines the capital accumulation of personal trainer in Bangkok, analyzing its various dimensions and its impact on their career trajectories. Drawing upon Pierre Bourdieu's concepts of capital, habitus, field, and practice, this study employs a qualitative research methodology, utilizing in-depth interviews with two sampled groups: 10 freelance personal trainers and 10 clients. The findings reveal that within their professional field, personal trainers accumulate and convert four forms of capital: 1) economic capital, accumulated through primary income from coaching fees and multiple supplementary income streams; 2) cultural capital, which manifests in the institutionalized state as professional certificates and competition awards, and in the embodied state as knowledge, teaching skills, and physical physique—the latter being recognized as bodily capital that functions as a primary instrument of production; 3) social capital, mobilized through networks of relationships that lead to word-of-mouth referrals; and 4) symbolic capital, generated through physique competitions and identity construction on social media platforms.

[1] นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The study concludes that bodily capital, or embodied cultural capital, holds paramount importance and exerts greater influence than institutionalized cultural capital, particularly during the initial stages of the career. An idealized physique immediately instills confidence in clients. When this bodily capital merges with habitus—conceived as lifestyle and bodily management—trainers are enabled to establish their positions and secure a competitive advantage within a highly Competitive field. Through practices of accumulating, converting, and reproducing these four forms of capital, personal trainers can elevate their socio-economic status and ultimately expand their trajectories into other social fields in the future.

Keywords: *capital accumulation, bodily capital, personal trainer*

บทนำ

ปัจจุบันประชาชนไทยให้ความสำคัญและมีค่านิยมในการดูแลสุขภาพเพิ่มมากขึ้น ทั้งการออกกำลังกาย รับประทานอาหารสุขภาพ ส่งผลทำให้ยอดขายสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพเติบโตขึ้น โดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการออกกำลังกายซึ่งมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง การเติบโตของธุรกิจฟิตเนส หรือสถานบริการออกกำลังกายได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น โดยจากข้อมูลในปี 2566 ประเทศไทยมีมูลค่าธุรกิจออกกำลังกาย 3,370 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สูงเป็นอันดับที่ 32 จาก 218 ประเทศทั่วโลก (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์, 2568) และ ในปี 2567 มีมูลค่าทุนจดทะเบียนธุรกิจออกกำลังกายรวม 12,933 ล้านบาท โดยมีธุรกิจจัดตั้งใหม่เพิ่มขึ้น 33.33% จากปี 2566 (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์, 2568) สะท้อนถึงแนวโน้มการเติบโตอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันองค์การอนามัยโลกได้แนะนำให้ประชาชนวัยทำงานมีกิจกรรมทางกายอย่างน้อย 150 นาทีต่อสัปดาห์ในระดับความหนักแบบปานกลาง และอย่างน้อย 75 นาทีในระดับความหนักแบบมาก รวมถึงการฝึกแรงต้านหรือเสริมสร้างกล้ามเนื้ออย่างน้อย 2 วันต่อสัปดาห์ (WHO, 2020) ข้อมูลรายงานสุขภาพคนไทย พ.ศ. 2566 พบว่า ประชากรในเขตเมืองยังคงมีระดับกิจกรรมทางกายต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีอัตราการมีกิจกรรมทางกายเพียงร้อยละ 55.2 ต่ำกว่าเป้าหมายระดับประเทศที่กำหนดไว้ที่ร้อยละ 75 (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2566) ในขณะเดียวกันข้อมูลการออกกำลังกายของคนไทยอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป พบว่า ในปี 2567 มีคนที่ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาอย่างสม่ำเสมอ คิดเป็นสัดส่วน 44.39% เพิ่มขึ้นจาก 42.18% จากปี 2566 (กรมพลศึกษา, 2568) กิจกรรมออกกำลังกายที่ได้รับความนิยมในกลุ่มผู้ออกกำลังกายเป็นประจำคือ โยคะ พิลาทิส วิ่ง และเข้ายิม หรือฟิตเนส (SCB EIC, 2565)

จากสถานการณ์ดังกล่าว บริการออกกำลังกายโดยเทรนเนอร์ส่วนบุคคลจึงเข้ามาตอบสนองความต้องการผู้บริโภคทั้งในมิติของการออกแบบโปรแกรมการฝึกเฉพาะบุคคล การติดตามความก้าวหน้า และการเสริมแรงจูงใจให้ผู้ใช้บริการสามารถออกกำลังกายได้อย่างต่อเนื่องและปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับคำจำกัดความของวิชาชีพเทรนเนอร์ออกกำลังกายโดย National Strength and Conditioning Association (NSCA) ที่ระบุว่า เทรนเนอร์ส่วนบุคคลคือผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพที่ทำหน้าที่ประเมิน วางแผน ออกแบบ และดูแลการฝึกออกกำลังกายของลูกค้าอย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ (National Strength and Conditioning Association, 2024; Thaiyanont, 2562)

หากวิเคราะห์อาชีพเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในมิติเศรษฐศาสตร์การเมือง ผ่านทฤษฎีทุนของปิแอร์ บูร์ดิเยอ ซึ่งแบ่งทุนออกเป็น 4 ประเภทหลัก (กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน, 2553) ได้แก่ 1) ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital) หมายถึง ทุนในความหมายของการครอบครองทรัพยากรทางเศรษฐกิจ เช่น เงินตรา ทรัพย์สิน และเครื่องมือการผลิต 2) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรมแบบฝังอยู่ในตัวบุคคล (Embodied

Cultural Capital) ทุนทางวัฒนธรรมแบบวัตถุ (Objectified Cultural Capital) และทุนทางวัฒนธรรมแบบสถาบัน (Institutional Cultural Capital) 3) ทุนทางสังคม (Social Capital) คือ ทรัพยากรที่ได้รับจากความสัมพันธ์ทางสังคม การมีเครือข่ายและการเชื่อมโยงกับบุคคลหรือกลุ่มต่างๆ และ 4) ทุนเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) เป็นทุนที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรี อำนาจ และสถานภาพทางสังคม ซึ่งเกิดจากการรับรู้และยอมรับของผู้อื่น ร่วมกับ Habitus และ ปฏิบัติการ (Practice) ภายใต้สนามทางสังคม (Field) (กุลลีนี มุทธากลิน, 2568) จากกรอบแนวคิดของบูร์ดิเยอ เทรนเนอร์ส่วนบุคคลจึงไม่ใช่เพียงแรงงานในมิติเศรษฐกิจภาคบริการเท่านั้น หากแต่เป็นแรงงานที่มีศักยภาพในการสะสมทุน (Capital accumulation) ในอีกหลายมิติ อาทิ ทุนทางวัฒนธรรม จากความรู้ ทักษะ และประกาศนียบัตรวิชาชีพ และทุนทางร่างกาย (Bodily capital) อันถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังในรูปบุคคลชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นทั้งเครื่องมือในการทำงานและสัญลักษณ์แห่งความชำนาญในสังคม รูปร่างที่สมส่วนส่งเสริมให้ลูกค้าหรือผู้ใช้บริการเกิดความมั่นใจและความน่าเชื่อถือ ช่วยเสริมแรงจูงใจในการออกกำลังกายของผู้ใช้บริการ แนวคิดเรื่องทุนของปิแอร์ บูร์ดิเยอได้ช่วยให้เข้าใจทุนไม่ใช่เพียงปัจจัยเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น (Bourdieu, 1986) แต่ครอบคลุมทุนมิติอื่นๆ ซึ่งสามารถแปลงสภาพและเสริมพลังซึ่งกันและกันได้ในบริบทภายในสนาม (field) ที่มีการแข่งขันและลำดับชั้น ซึ่งหากวิเคราะห์สนามทางสังคมของอาชีพเทรนเนอร์ส่วนบุคคล เทรนเนอร์ที่มีรูปร่างแข็งแรง มีวินัยสูง มีประสบการณ์ฝึกสอนที่ยอดเยี่ยม ย่อมได้รับการยอมรับจากลูกค้ามากกว่า จึงสามารถแปลงทุนทางวัฒนธรรมและทุนร่างกายเหล่านี้เป็นทุนทางเศรษฐกิจและทุนสังคมได้ในที่สุด (Shilling, 2012)

งานวิจัยได้ใช้กรอบวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมือง (Political economy) โดยใช้ทฤษฎีทุนของปิแอร์ บูร์ดิเยอ ในการสำรวจรูปแบบการสะสมทุนในมิติต่างๆ ของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในกรุงเทพมหานคร การนำมาสู่ Habitus การแปลงทุนแต่ละประเภทของเทรนเนอร์ภายใต้สนามทางสังคมของอาชีพเทรนเนอร์ส่วนบุคคล และสะท้อนให้เห็นถึง ปฏิบัติการ (Practice) ของเทรนเนอร์ที่ดำเนินภายใต้สนามดังกล่าว อันก่อให้เกิดการสะสม ต่อยอดทุนและเลื่อนชนชั้น อีกทั้งยังมุ่งปิดช่องว่างของการศึกษาวิจัยโดยทฤษฎีว่าด้วยทุนของปิแอร์ บูร์ดิเยอ ที่ยังมีไม่มากนักในบริบทของเทรนเนอร์ส่วนบุคคล ทั้งนี้เพื่อสรุปแนวทางเส้นทางอาชีพเทรนเนอร์ส่วนนบุคคลในมิติเศรษฐศาสตร์การเมือง สู่ข้อเสนอในการส่งเสริมและพัฒนาแนวทางอาชีพให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน และอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการสะสมทุน และการแปลงทุนประเภทต่างๆ ของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาผลของทุนในมิติต่างๆ ต่ออาชีพเทรนเนอร์ส่วนบุคคล

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนทางสัญลักษณ์และทุนทางร่างกายของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในกรุงเทพมหานคร การแปลงทุนระหว่างกันและผลของทุนต่ออาชีพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเทรนเนอร์ส่วนบุคคลอิสระและผู้ใช้บริการในพื้นที่กรุงเทพมหานครซึ่งถือเป็นพื้นที่สังคมทุนนิยม

กรอบแนวคิด

งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดโดยใช้ทฤษฎีทุน (Theory of Capital) ฮาบิตัส (Habitus) สนาม (Field) และปฏิบัติการ (Practice) ของ ปิแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) เพื่อทำความเข้าใจการสะสมทุนของเทรนเนอร์ส่วนบุคคล โดยครอบคลุมประเด็นต่างๆ ได้แก่ 1) การสะสมทุนแต่ละประเภทของเทรนเนอร์ ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสัญลักษณ์ โดยเฉพาะทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล (Embodied Cultural Capital) ซึ่งครอบคลุมถึงรูปร่าง

หรือทุนทางร่างกายด้วย 2) วิเคราะห์การแปลงทุนระหว่างกันในมิติต่างๆ เช่น ทุนทางวัฒนธรรมไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลสู่ทุนทางสัญลักษณ์ของเทรนเนอร์ เป็นต้น และ 3) การก่อรูปและผลผลิตจาก Habitus ของเทรนเนอร์ส่วนบุคคล ภายใต้สนามของอาชีพเทรนเนอร์ส่วนบุคคล (Field) เพื่อสะท้อนให้เห็นถึง ปฏิบัติการ (Practice) ของเทรนเนอร์ที่ดำเนินการอยู่ภายใต้สนามนี้ เชื่อมโยงผลของปฏิบัติการกับเป้าหมายความสำเร็จ และมุมมองต่ออาชีพนี้ในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษาการสะสมทุนของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในกรุงเทพมหานครนี้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบปรากฏการณ์วิทยาแนวการตีความ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured, In-depth interview) ถึงประสบการณ์และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง โดยแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือ

1. กลุ่มตัวอย่างเทรนเนอร์ส่วนบุคคลอิสระจำนวน 10 ราย คัดเลือกโดยใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผ่านการประชาสัมพันธ์เชิญชวน โดยมีคุณสมบัติเป็นเทรนเนอร์อิสระ (Freelance) ไม่เป็นเทรนเนอร์พนักงานประจำ ปฏิบัติงานเป็นเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในกรุงเทพมหานครเป็นระยะเวลาขั้นต่ำ 1 ปีเป็นต้นไป มีจำนวนผู้ใช้บริการอย่างน้อย 3 รายต่อเดือน รายได้จากการฝึกสอนเฉลี่ยอย่างน้อย 20,000 บาทต่อเดือน และมีช่องทาง Social media เช่น Instagram หรือ Facebook เนื่องจากเทรนเนอร์อิสระ (Freelance) ต้องอยู่ภายใต้ตลาดแข่งขันของบริการฝึกสอนออกกำลังกายที่เข้มข้น และไม่มีตัวช่วยในการหาผู้ใช้บริการเหมือนเทรนเนอร์ประจำในฟิตเนสหรือสถานออกกำลังกายเชิงพาณิชย์ เทรนเนอร์ส่วนบุคคลอิสระ จึงเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ดีในการสะท้อนข้อมูลสู่วิเคราะห์การสะสมทุนในอาชีพ

2. กลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการการออกกำลังกายจำนวน 10 ราย คัดเลือกโดยใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงผ่านการประชาสัมพันธ์เชิญชวน โดยมีการฝึกกับเทรนเนอร์ส่วนบุคคลในปัจจุบันหรือเคยฝึกกับเทรนเนอร์ส่วนบุคคลภายในระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี

แหล่งข้อมูลทุติยภูมิในการศึกษา ได้แก่ ข้อมูลจากบทความ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในงานวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างเทรนเนอร์ส่วนบุคคล และกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการ โดยมีข้อมูลพื้นฐานสำคัญของกลุ่มตัวอย่างเทรนเนอร์ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างเทรนเนอร์ส่วนบุคคล 10 ราย

เทรนเนอร์	อายุ (ปี)	เพศ	ประสบการณ์ (ปี)	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	ผู้ใช้บริการเฉลี่ย (ราย)
ลำดับที่ 1	35	ชาย	13-14	100,000	14
ลำดับที่ 2	35	หญิง	3	40,000-100,000	12
ลำดับที่ 3	44	หญิง	2	มากกว่า 50,000	9
ลำดับที่ 4	31	ชาย	10	70,000-80,000	6
ลำดับที่ 5	30	ชาย	6	80,000-100,000	15
ลำดับที่ 6	32	ชาย	9	100,000	9-10
ลำดับที่ 7	37	หญิง	9	100,000	9-10

เทรนเนอร์	อายุ (ปี)	เพศ	ประสบการณ์ (ปี)	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	ผู้ใช้บริการเฉลี่ย (ราย)
ลำดับที่ 8	28	ชาย	4	50,000-60,000	6
ลำดับที่ 9	28	ชาย	6	60,000-100,000	10
ลำดับที่ 10	34	ชาย	10	50,000-100,000	10

แรงผลักดันและเส้นทางการเข้าสู่อาชีพของเทรนเนอร์ พบว่า 1) จากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในช่วงอุทกภัยปี 2553 หรือการแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งส่งผลให้รายได้จากธุรกิจส่วนตัวหรืออาชีพเดิมประสบปัญหา นำไปสู่การตัดสินใจเป็นเทรนเนอร์เพื่อหาช่องทางรายได้ใหม่ 2) การเปลี่ยนผ่านจากผู้รับบริการสู่ผู้ให้บริการ เทรนเนอร์บางรายมีปัญหาสุขภาพหรือรูปร่าง เช่น ปัญหาข้อเข่า น้ำหนักตัวเกิน หรือมีโรคประจำตัว เมื่อประสบความสำเร็จในการออกกำลังกายและปรับเปลี่ยนร่างกาย จึงเป็นโอกาสให้ก้าวเข้าสู่สนามอาชีพในฐานะผู้ฝึกสอน 3) ได้รับการสนับสนุนหรือคำแนะนำจากบุคคลในเครือข่ายอาทิ เพื่อนในวงการออกกำลังกาย เทรนเนอร์ประจำยิม หรือโค้ชกีฬา ที่มองเห็นศักยภาพและชักชวนมาเป็นเทรนเนอร์ และ 4) ในช่วงเริ่มต้นเส้นทางอาชีพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สะสมประสบการณ์ช่วงเริ่มต้นจากการเป็นเทรนเนอร์ประจำในสถานออกกำลังกาย เพื่อเก็บเกี่ยวความรู้และประสบการณ์ ก่อนจะผันตัวมาเป็นเทรนเนอร์อิสระ

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการเทรนเนอร์ทั้ง 10 ราย (จำแนกเป็นเพศหญิง 3 ราย และเพศชาย 10 ราย) มีช่วงอายุระหว่าง 32-39 ปี โดยมีประสบการณ์ในการใช้บริการอย่างน้อย 1 ปี สะท้อนถึงความต่อเนื่องในการออกกำลังกายและเพียงพอที่จะให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับบริการ การตัดสินใจเลือกจ้าง และการประเมินเทรนเนอร์ เหตุผลและเป้าหมายในการตัดสินใจจ้างเทรนเนอร์ คือ 1) การหาผู้เชี่ยวชาญเพื่อลดความเสี่ยงในการออกกำลังกาย จากการขาดความรู้เชิงเทคนิคในการออกกำลังกายผิด 2) ใช้เทรนเนอร์เป็นกลไกควบคุมวินัยการออกกำลังกายของตนเอง โดยเทรนเนอร์ทำหน้าที่เป็นผู้กำกับติดตาม 3) เพื่อการฟื้นฟูร่างกาย กลุ่มตัวอย่างบางรายตัดสินใจจ้างเทรนเนอร์ด้วยความจำเป็นทางสุขภาพ เช่น โรคเส้นเลือดสมอง หรืออาการบาดเจ็บเรื้อรังจากการเล่นกีฬา และ 4) ความต้องการปรับเปลี่ยนรูปร่าง เป้าหมายในการลดน้ำหนักและสร้างกล้ามเนื้อมักแฝงไปด้วยความต้องการปรับบุคลิกภาพและรูปร่าง

คำสัมภาษณ์ "เคยลองเล่นเวทด้วยตัวเองมาบ้างค่ะ แต่สารภาพเลยว่าเล่นเบามาก แถมไม่ต่อเนื่องด้วย เพราะเราไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนและยอมรับว่าตัวเองขาดวินัยสุดๆ พอตั้งสติได้เลยอยากจ้างเทรนเนอร์เพราะ อยากปรับวินัยการออกกำลังกายของตัวเองใหม่ เน้นสร้างกล้ามเนื้อกับลดน้ำหนักให้เห็นผลจริงๆ สักทีค่ะ"

การเริ่มต้นอาชีพเทรนเนอร์ส่วนบุคคล ข้อมูลจากการศึกษาพบว่า เทรนเนอร์เริ่มต้นอาชีพโดยอาศัย**การสะสมทุนทางวัฒนธรรมแบบฝังอยู่ในตัวบุคคล (Embodied Cultural Capital)** อันได้แก่ 1) สะสมความรู้และทักษะในการออกกำลังกาย เพื่อพัฒนาร่างกายตนเอง และนำความรู้ด้านการออกกำลังกายไปต่อยอดสู่การสอนและการโค้ช ซึ่งส่งผลให้เทรนเนอร์มีความมั่นใจในการสอน มีความเข้าใจด้านกายวิภาคศาสตร์ หลักโภชนาการ การป้องกันอันตรายและการบาดเจ็บจากการออกกำลังกาย และจรรยาบรรณวิชาชีพ ซึ่งจะเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนในอาชีพและการยอมรับจากผู้ใช้บริการในระยะยาว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สะสมความรู้ผ่านการลงทุนในหลักสูตรอบรมการเป็นเทรนเนอร์ โดยสถาบันที่เป็นที่นิยมคือ Fit Thailand[2] และสมาคม IFBB[3] ซึ่งมีต้นทุนทางเศรษฐกิจในการเข้าอบรมเฉลี่ย 30,000 ถึง 40,000 บาท การลงทุนเพื่อความรู้และทักษะแตกต่างกันตามสถานะการทำงานของเทรนเนอร์ในช่วงเริ่มต้น โดยกลุ่มที่เริ่มต้นจากการเป็นเทรนเนอร์

[2] Fit® Thailand เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกายที่เป็นมาตรฐานสากลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีหลักสูตรรับรองการเป็นเทรนเนอร์ Certified Personal Trainer (CPT) และหลักสูตรเชิงลึก เช่น โภชนาการการกีฬา การออกกำลังกายเพื่อการบำบัด

[3] International Federation of Bodybuilding and Fitness) เป็นองค์กรกำกับดูแลกีฬาเพาะกายและฟิตเนสระดับนานาชาติ มีสถาบันการศึกษาของตนเอง ซึ่งเปิดสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรครูฝึกสอนเพาะกายและฟิตเนสที่ได้รับการรับรองในระดับนานาชาติ

ประจำ (Full-time) มักได้รับการสนับสนุนค่าธรรมเนียมการอบรมจากสถานประกอบการทั้งหมดหรือสนับสนุนบางส่วน ในขณะที่กลุ่มเทรนเนอร์อิสระต้องลงทุนในค่าใช้จ่ายด้วยตนเองทั้งหมด

คำสัมภาษณ์ "ช่วงที่ผมยังเป็นเทรนเนอร์ประจำ ยิมเขาเห็นความสำคัญเลยส่งไปเรียนที่ Fit Thailand ครับ ค่าใช้จ่ายประมาณ 3-4 หมื่นบาทตรงนี้ยิมเป็นคนออกให้ทั้งหมด ถือเป็นโอกาสที่ดีมากในช่วงเริ่มต้นครับ"

"จ่ายค่าเรียนเองที่ Fit Thailand ประมาณ 40,000 บาทครับ แล้วก็ไปลงคอร์ส Nutrition เรื่องโภชนาการเพิ่มอีกหมื่นกว่าบาท เพราะอยากให้คำแนะนำลูกค้าได้ครบวงจรครับ"

2) การสั่งสมทักษะการสอนและการดูแลผู้ใช้บริการ อันจะส่งผลต่อความพึงพอใจและการตัดสินใจใช้บริการอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาพบว่าผู้ใช้บริการให้ความสำคัญกับการสอนที่มีความยืดหยุ่นและการจัดโปรแกรมที่สอดคล้องกับขีดความสามารถทางร่างกาย โดยไม่สร้างสภาวะที่กดดันจนเกินไป การบริหารเวลาที่ดีในชั่วโมงการฝึกสอน เช่น การเริ่มต้นและสิ้นสุดเวลาที่ยืดหยุ่น ความเอาใจใส่ และการจำกัดการใช้เครื่องมือสื่อสารส่วนตัวขณะปฏิบัติงาน ถือเป็นทักษะการดูแลที่ผู้ใช้บริการใช้ในการประเมินความเป็นมืออาชีพของเทรนเนอร์ ซึ่งเทรนเนอร์จำเป็นต้องสั่งสมประสบการณ์เหล่านี้ในช่วงเริ่มและตลอดระยะเวลาการทำงาน

คำสัมภาษณ์ "เทรนเนอร์เป็นคนใจเย็นมากครับ เวลาเราทำท่าไหนไม่ได้เขาก็จะค่อยๆ สอน ค่อยๆ ปรับให้จนถูกต้อง ไม่ทำให้เรารู้สึกเกร็งเวลาเรียน"

"ประทับใจที่เขาโฟกัสกับเราตลอดเวลา ไม่หยิบมือถือขึ้นมาเล่นเลยขณะสอน และอีกอย่างคือผลลัพธ์ของคนที่เขาเคยเทรนมาก่อนหน้านี้ที่มีซิกแพคชัดเจน มันทำให้เราเชื่อมั่นในฝีมือเขา"

การสะสมทุนทางทุนทางวัฒนธรรมแบบฝังอยู่ในตัวบุคคล (Embodied Cultural Capital) นอกจากความรู้และ ทักษะการสอนแล้ว เทรนเนอร์ยังสะสม**ทุนทางร่างกาย (Bodily Capital)** ซึ่งถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมแบบฝังอยู่ในตัวบุคคลชนิดหนึ่งด้วย ผลการศึกษาพบว่าร่างกายในอุดมคติมีความหลากหลายตามเป้าหมายแต่ละบุคคลและผู้ใช้บริการ โดยจำแนกออกเป็น 4 รูปแบบหลัก คือ 1) เน้นความลีน[4] และลดไขมัน 2) เน้นความสมส่วนและสุขภาพดี 3) เน้นการสร้างมวลกล้ามเนื้อที่ชัดเจน และ 4) ร่างกายเพื่อการแข่งขัน การสะสมทุนทางร่างกายของเทรนเนอร์จำเป็นต้องอาศัยทุนทางเศรษฐกิจและวินัย ผ่านการฝึกซ้อม โดยมีค่าเฉลี่ยเวลาฝึกซ้อมอยู่ที่ 1 ถึง 1.5 ชั่วโมงต่อครั้ง และมีความถี่ตั้งแต่ 3 ครั้งต่อสัปดาห์จนถึงการฝึกซ้อมทุกวัน โดยรูปแบบการฝึกซ้อมเน้นการผสมผสานระหว่างการสร้างมวลกล้ามเนื้อ (Resistance Training) และการพัฒนาสมรรถภาพระบบหัวใจและหลอดเลือด (Cardio-pulmonary Training) นอกจากนี้ **การสะสมทุนทางร่างกาย (Bodily Capital)** ยังครอบคลุมการฟื้นฟูร่างกาย โดยเฉพาะการนอนหลับ โดยมีชั่วโมงการนอนหลับเฉลี่ยอยู่ที่ 7 ชั่วโมง เทรนเนอร์มีการประยุกต์ใช้หลักโภชนาการ เน้นสารอาหารหลัก ได้แก่ โปรตีนคุณภาพสูง คาร์โบไฮเดรตเชิงซ้อน และไขมันดี มีรูปแบบการควบคุมอาหารที่สะท้อนระเบียบวินัยแต่ยังคงความยืดหยุ่น โดยส่วนใหญ่เลือกควบคุมอาหารอย่างเข้มงวด 5-6 วันต่อสัปดาห์ และอนุญาตให้มีวันอิสระ 1-2 วัน ทั้งยังมีการใช้ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร เช่น โปรตีนสกัด วิตามิน และแร่ธาตุต่างๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการเสริมสร้างมวลกล้ามเนื้อและฟื้นฟูร่างกาย

คำสัมภาษณ์ "ผมซ้อมอาทิตย์ละ 3-4 วันครับ ครั้งละประมาณชั่วโมงครึ่ง แล้วก็เพิ่มคาดิโอ (Cardio) อีกวันละ 30 นาที เพื่อช่วยเรื่องระบบเผาผลาญและหัวใจครับ"

"การนอนสำคัญมากสำหรับการฟื้นฟูครับ ผมพยายามนอนให้ได้ 7-8 ชั่วโมง เพื่อให้ร่างกายซ่อมแซมส่วนที่ล้าจากการสอนและการซ้อม"

[4] ความลีน (Lean) คือ สภาวะร่างกายที่มี มวลไขมันสะสมในระดับต่ำ จนปรากฏความคมชัดของมัดกล้ามเนื้อ

ในมุมมองผู้ใช้บริการ ร่างกายเทรนเนอร์ถูกใช้เป็นตัววัดความสามารถและวินัย จากการศึกษาพบว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่ใช้รูปร่างของเทรนเนอร์เป็นเกณฑ์ตัดสินใจเลือกจ้างในช่วงแรก (First Impression) เนื่องจากเป็นทุนที่สังเกตเห็นได้ง่ายที่สุด เมื่อเทียบกับทุนทางวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น ความรู้ หรือทักษะการสอนที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการพิสูจน์ สะท้อนว่าทุนทางร่างกายมีบทบาทสูงสุดในฐานะใบเบิกทาง แต่ทุนทางวัฒนธรรมด้านความรู้และทักษะการสอน และความสัมพันธ์ที่ดี (ทุนทางสังคม) จะเป็นปัจจัยหลักในการรักษาฐานผู้ใช้บริการในระยะยาว

คำสัมภาษณ์ "รูปร่างที่ดีมันช่วยดึงลูกค้าได้ในช่วงแรกครับ เป็นความประทับใจแรกพบที่สำคัญมาก หลังจากนั้นค่อยว่ากันเรื่องเทคนิคการสอนและประสบการณ์"

"รูปร่างเทรนเนอร์ควรจะดูสมส่วนค่ะ ไม่ต้องถึงขั้นกล้ามปูนักเพาะกายก็ได้ แต่ถ้าเห็นเทรนเนอร์มีพุง จะรู้สึกทันทีว่าเขาจัดการตัวเองไม่ได้เลย แล้วจะมาจัดการเราได้เหรอ แต่ถ้าเป็นคนที่เราเทรนด้วยอยู่แล้วเขาเกิดอ้วนขึ้นมา ก็คงดูเหตุผลก่อนค่ะแต่ยังเทรนต่อนะ"

อีกหนึ่งทุนที่มีความสำคัญเช่นกันในช่วงเริ่มต้น คือ **ทุนทางวัฒนธรรมในรูปของสถาบัน (Institutionalized Cultural Capital)** เทรนเนอร์สะสมทุนชนิดนี้ผ่าน 1) ใบรับรอง (Certification) จากสถาบันอบรม ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนทักษะและความรู้ที่เทรนเนอร์ส่วนบุคคลมีให้กลายเป็นทุนวัฒนธรรมในรูปของสถาบัน เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและอำนาจต่อรองในตลาด ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าทุนในรูปแบบใบรับรองนี้มีบทบาทสำคัญที่สุดในช่วงเริ่มต้นเข้าสู่ตลาด เพื่อชดเชยการไม่มีชื่อเสียงหรือขาดประสบการณ์การสอน แต่เมื่อเทรนเนอร์สะสมประสบการณ์จนเกิดความเชี่ยวชาญในลักษณะทุนวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในตัวที่ชัดเจนแล้ว ความสำคัญของใบรับรองในฐานะสถาบันจะลดความสำคัญลงในสายตาของผู้ใช้บริการ เว้นแต่ในกรณีของตลาดเฉพาะทาง เช่น การดูแลฝึกสอนกลุ่มเปราะบาง (หญิงตั้งครรภ์หรือผู้สูงอายุ) หรือการออกกำลังกายเฉพาะ เช่น พิลาทิส หรือโยคะ

คำสัมภาษณ์ "ใบเซอร์ฯ ไม่ได้เป็น The Must ขนาดนั้น แต่มันคือใบเบิกทางให้ลูกค้าเชื่อใจ เช่น ถ้าช่วงไหนหุ่นเราอาจจะยังไม่เป๊ะมาก แต่เรามีใบการันตีว่าเรามีความรู้จริง มันก็ช่วยได้เยอะ ยิ่งถ้าในโซเชียลคนมองหาเทรนเนอร์เฉพาะทางอย่าง นวดสปอร์ต เขาก็จะเจาะจงขอดูใบเซอร์ฯ ที่เสริมด้านนี้เป็นพิเศษ"

2) รางวัลจากการประกวดเพาะกายหรือการสร้างกล้ามเนื้อ ถือเป็นทุนวัฒนธรรมในรูปของสถาบันที่เทรนเนอร์ส่วนบุคคลใช้ยืนยันความเชี่ยวชาญ รางวัลเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงระเบียบวินัย และความสามารถในการควบคุมปัจจัยด้านโภชนาการและศักยภาพการฝึกซ้อมในระดับสูงสุด ซึ่งเป็นการสร้างประวัติผลงานตนเองเพื่อดึงดูดกลุ่มลูกค้าใหม่ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างสำคัญระหว่างเพศ โดยในกลุ่มเทรนเนอร์ชาย รางวัลจากการประกวดถูกใช้เป็นเครื่องมือสร้างความเชื่อมั่นและการันตีผลลัพธ์ ในขณะที่กลุ่มเทรนเนอร์หญิงกลับมองว่าทุนประเภทนี้อาจส่งผลลบต่อภาพลักษณ์ในสายตาผู้ใช้บริการเพศหญิง เนื่องจากค่านิยมด้านสรีระของกลุ่มผู้ใช้บริการผู้หญิงส่วนใหญ่มักหลีกเลี่ยงรูปร่างที่มีกล้ามเนื้อเด่นชัดเกินไป

คำสัมภาษณ์ "การผ่านเวทีประกวดช่วยเพิ่มประสบการณ์ในการสอนเราได้เยอะมากครับ และมันเป็นผลงานที่ช่วยเสริมโปรไฟล์ให้ดูโดดเด่นขึ้น มีผลต่อการที่ลูกค้าจะตัดสินใจเลือกเทรนกับเราพอสมควรเลย"

"รางวัลมันแสดงถึง Passion ของคนแข่งค่ะ แต่สำหรับลูกค้าผู้หญิงเขาไม่ได้ชอบหุ่นแบบนักเพาะกาย รางวัลพวกนี้เลยไม่ค่อยช่วยเรื่องการหาลูกเทรนเท่าไหร่สำหรับเทรนเนอร์หญิงค่ะ"

หลังจากที่เทรนเนอร์สั่งสมทุนทางวัฒนธรรมในรูปของสถาบัน และทุนทางวัฒนธรรมแบบฝังอยู่ในตัวบุคคลแล้ว เทรนเนอร์ได้**สะสมทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital)** ภายใต้**สนามอาชีพ** ผ่านรายได้หลักที่ได้จากการให้บริการฝึกสอน และรวมถึงรายได้ส่วนเพิ่มจากกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวเนื่องกับอาชีพ จากการศึกษาพบว่า ทุนทางเศรษฐกิจมาจากบริการฝึกสอนเป็นหลัก โดยเทรนเนอร์มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในช่วง 40,000 บาท ถึง 100,000 บาท ซึ่งผันแปรโดยตรงกับปริมาณ

ผู้ใช้บริการในความดูแล การศึกษาพบแนวโน้มการขยายตัวของการฝึกสอนสู่พื้นที่ดิจิทัล โดยพบว่ามีเทรนเนอร์จำนวน 3 ราย ที่มีสัดส่วนผู้ใช้บริการในรูปแบบออนไลน์ ประมาณ 2-3 รายต่อเดือน อย่างไรก็ดีกลุ่มตัวอย่างยังมีแหล่งรายได้เสริมที่หลากหลาย เช่น การเป็นตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร และการรับรีวิวสินค้าสุขภาพและอุปกรณ์เสริมในการออกกำลังกาย และรายได้จากทักษะเฉพาะตัวด้านอื่นๆ อาทิ งานออกแบบตกแต่งบ้าน รับแปลภาษาจีน ดีเจคลื่นวิทยุ และกำไรจากผลผลิตทางการเกษตร อย่างไรก็ตาม รายได้ในส่วนนี้ยังคงเป็นเพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับรายได้หลักจากการฝึกสอน

คำสัมภาษณ์ "รายได้หลักๆ ของผมมาจากการเทรนครับ แต่บางช่วงก็จะมีรับงานฟรีแลนซ์ตกแต่งภายในบ้างเป็นอาชีพเสริมควบคู่กันไปครับ"

การสะสมทุนทางเศรษฐกิจและทุนมิติอื่นๆ เกิดขึ้นภายใน**สนามอาชีพเทรนเนอร์** โดยสนาม (Field) โดยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงยิมหรือสถานที่ออกกำลังกาย แต่หมายถึงพื้นที่ทางสังคมระหว่างอาชีพเทรนเนอร์ส่วนบุคคล เพื่อครอบครองส่วนแบ่งตลาดและสร้างการยอมรับ ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างพบว่าปัจจุบันสนามอาชีพเทรนเนอร์ส่วนบุคคลเข้าสู่สภาวะการแข่งขันที่รุนแรง เนื่องจากการขยายตัวของจำนวนผู้เล่นหน้าใหม่ที่มองว่าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ดีและเข้าสู่อาชีพไม่ยากนัก ส่งผลให้เกิดการแย่งชิงผู้ใช้บริการ ตั้งแต่การทำสงครามราคา ไปจนถึงการสร้างความแตกต่างผ่านทุนทางสัญลักษณ์ ชื่อเสียงและคอนเทนต์ดิจิทัล เพื่อนิยามตำแหน่งแห่งที่ของตนเองให้เหนือกว่าคู่แข่ง ระดับความเข้มข้นของการแข่งขันมีความแตกต่างกันระหว่างเทรนเนอร์ชายที่มีการแข่งขันสูงกว่าเทรนเนอร์หญิง

คำสัมภาษณ์ "เทรนเนอร์เยอะมากจริงๆ ครับตอนนี้ แข่งเรื่องราคากันดุเดือดมาก"

"การแข่งขันมันสูงในทุกมิติเลยครับ ทั้งเรื่องราคาและเรื่องการทำคอนเทนต์ ใครดึงดูดใจได้มากกว่าคนนั้นก็ได้ลูกค้าไป"

เทรนเนอร์ได้อาศัยทุนทางวัฒนธรรมต่อยอดสู่การสะสมทุนทางเศรษฐกิจภายใต้สนาม (Field) ดังที่กล่าวในข้างต้น ในขณะเดียวกันเทรนเนอร์ได้สะสม**ทุนทางทางสังคม (Social Capital)** ไปด้วย กล่าวคือสัมพันธภาพระหว่างเทรนเนอร์และผู้ใช้บริการอันมีลักษณะกึ่งทางการและมีความเป็นกันเอง เป็นกลไกหลักในการช่วยรักษาฐานลูกค้าเดิม และการได้มาซึ่งผู้ใช้บริการใหม่ๆ ซึ่งมักผ่านการสื่อสารแนะนำต่อแบบปากต่อปาก และความสัมพันธ์ระหว่างเทรนเนอร์กับผู้ใช้บริการที่พัฒนาก้าวข้ามจากการเป็นเพียงผู้ให้บริการสู่การเป็นที่ปรึกษา หรือเพื่อนที่เข้าใจข้อจำกัดส่วนบุคคล ถือเป็นปัจจัยหลักที่ส่งเสริมให้เกิดการแนะนำบอกต่อมากขึ้น นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างเทรนเนอร์ด้วยกันยังทำหน้าที่ช่วยเป็นกลไกการกระจายผู้ใช้บริการผ่านระบบการส่งต่อ โดยเมื่อเกิดข้อจำกัดด้านเวลา หรือข้อจำกัดเชิงพื้นที่ รวมถึงความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง เช่น ความต้องการเทรนเนอร์ผู้หญิงหรือเทรนเนอร์ที่มีทักษะเฉพาะด้าน จะมีการส่งต่อผู้ใช้บริการให้กันระหว่างเทรนเนอร์

คำสัมภาษณ์ "สำหรับผม ลูกค้าที่ดูแลอยู่ประมาณ 80-90% มาจากลูกค้าเก่าและลูกค้าปัจจุบันแนะนำมาให้ทั้งนั้นครับ พลังของการบอกต่อมันแรงกว่าการหาลูกค้าใหม่เองเยอะมาก"

"คอนเน็กชันกับเทรนเนอร์ด้วยกันช่วยได้มากครับ บางทีถ้าเพื่อนร่วมงานเขารับลูกค้าไม่ไหว หรือเวลาไม่ตรงกัน เขาก็จะส่งลูกค้ามาให้เราดูแลต่อ การมีเครือข่ายแบบนี้ทำให้เราไม่เสียโอกาสครับ"

เทรนเนอร์ได้สะสม**ทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital)** ภายใต้สนามผ่าน 2 ช่องทางหลัก คือ การผ่านเวทีประกวด และการสร้างตัวตนบนสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ซึ่งทุนเหล่านี้ทำหน้าที่ช่วยสร้างสถานะให้เทรนเนอร์เป็นที่รู้จักในกลุ่มอาชีพและผู้ใช้บริการ อย่างไรก็ตามการสะสมทุนทางสัญลักษณ์ผ่านการประกวดนั้นมีต้นทุนทางเศรษฐกิจที่สูง ต้นทุนค่าเสียโอกาส และต้นทุนทางร่างกายจากการฝึกซ้อมพัฒนากล้ามเนื้ออย่างเข้มข้น แลกมากับการยกระดับภาพลักษณ์ ที่ส่วนช่วยหนุนการหาผู้ใช้บริการรายใหม่ สำหรับสื่อสังคมออนไลน์ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล เช่น Instagram Facebook TikTok ได้กลายเป็นพื้นที่หลักในการผลิตและสะสมทุนทางสัญลักษณ์ของเทรนเนอร์ โดยนำเสนอผ่านวิถีชีวิต (Lifestyle) การให้

ความรู้ และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงร่างกายของผู้ใช้บริการ ทุนประเภทนี้ไม่เพียงแต่ช่วยในการหาผู้ใช้บริการรายใหม่ แต่ยังทำหน้าที่เป็นตัวช่วยยกระดับสถานะของเทรนเนอร์ให้กลายเป็นอินฟลูเอนเซอร์ ซึ่งสามารถต่อยอดไปสู่ทุนเศรษฐกิจได้ จึงถือเป็นความท้าทายใหม่ที่เทรนเนอร์ต้องใช้ทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างตัวตนให้โดดเด่นท่ามกลางการแข่งขันที่สูงขึ้น อย่างไรก็ดี แม้เทรนเนอร์จะให้ความสำคัญกับการสร้างตัวตนบนสื่อสังคมออนไลน์ แต่ผลการศึกษาในมุมผู้ใช้บริการกลับไม่ได้ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นปัจจัยหลักในการตัดสินใจจ้างเทรนเนอร์ แต่ให้ความสำคัญกับการแนะนำบอกต่อ และความรู้ทักษะการสอนของเทรนเนอร์มากกว่า

คำสัมภาษณ์ "ผมมองว่าถ้าเราทำคอนเทนต์เก่งจนคนรู้จักในโซเชียล ลูกค้าจะเยอะมากจนสามารถต่อยอดไปเปิดยิมเองได้เลยนะ มันช่วยสร้างตัวตนให้เราดูน่าเชื่อถือขึ้น และจะขยับไปทำธุรกิจอย่างอื่นได้ง่ายขึ้นมากครับ ผมเลยเน้นลงทั้งความรู้และพวกรางวัลที่เคยได้ไว้ในนั้นด้วย"

การสะสมและผลิตซ้ำทุนดังกล่าวได้ก่อให้เกิด **Habitus** และนำมาสู่ **ปฏิบัติการ (Practice)** ในชีวิตประจำวันของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลภายใต้สนามอาชีพ Habitus สะท้อนผ่าน 1) วิถีชีวิตเทรนเนอร์ที่สะท้อนความเชี่ยวชาญจากการสั่งสมความรู้ และทักษะด้านการออกกำลังกาย สิ่งเหล่านี้กลายมาเป็นกิริยา ท่าทาง รวมถึงเทคนิคการใช้อุปกรณ์ต่างๆ ที่มีความเฉพาะตัว เหนือกว่าบุคคลอื่นๆ ในขณะเดียวกันการดูแลด้านอาหาร การพักผ่อนและการฟื้นฟูร่างกาย สะท้อนมาสู่วิถีชีวิตที่ติดอยู่ในตัวของเทรนเนอร์เอง และกระทำในแต่ละวันโดยอัตโนมัติ เช่นเดียวกับ 2) รูปร่างและร่างกายที่เหมาะสม อันเกิดจากการสะสมทุนทางร่างกาย และเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลอีกแง่หนึ่ง เทรนเนอร์ผันแปรทุนทางเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรมด้านความรู้และทักษะ มาสู่ทุนทางร่างกายหรือรูปร่าง โดยอาศัยวินัยและความมุ่งมั่นในการพัฒนาร่างกายตนเอง

ปฏิบัติการ (Practice) ของเทรนเนอร์จึงมีลักษณะที่เป็นไปเอง (Feel of the game) โดยอัตโนมัติเพื่อให้บรรลุความสำเร็จในอาชีพ ปฏิบัติการเริ่มต้นตั้งแต่ 1) การสร้างความชอบธรรมผ่านทุนทางวัฒนธรรมและร่างกาย เริ่มต้นด้วยการใช้ใบรับรองและรูปร่างของตนเองเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับจากสังคม และเป็นจุดเริ่มต้นในการมีผู้ใช้บริการ และก่อให้เกิดทุนทางสัญลักษณ์หรือ ตัวตนของเทรนเนอร์นั้นๆ ขึ้นในลำดับต่อไป ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเน้นย้ำรูปร่างว่าเป็น First Impression ที่ดึงดูดผู้ใช้บริการในขั้นแรก และความรู้ทักษะของเทรนเนอร์เป็นปัจจัยส่งเสริมให้ใช้บริการอย่างต่อเนื่อง 2) การจัดการเครือข่ายความสัมพันธ์ โดยเมื่อเข้าสู่สนามแล้ว ปฏิบัติการสร้างทุนทางสังคมจนเกิดความไว้วางใจ นำไปสู่กลไกการบอกต่อแบบปากต่อปาก ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการสร้างความมั่นคงของผู้ใช้บริการและรายได้ และ 3) การขยายอิทธิพลผ่านพื้นที่สื่อดิจิทัล ปฏิบัติการของเทรนเนอร์ต้องปรับตัวเข้าสู่สื่อสังคมออนไลน์ (Facebook, IG, TikTok) เพื่อเปลี่ยนรูปของทุนทางร่างกายและผลงานให้กลายเป็นชื่อเสียง และยอดผู้ติดตาม เป็นตัวทวีคูณให้เกิดทุนทางเศรษฐกิจที่เพิ่มพูน ทั้งจากค่าสอนที่สูงขึ้นและการขยายโอกาสทางธุรกิจอื่นๆ เช่น การรีวิวผลิตภัณฑ์ การต่อยอดสู่ธุรกิจส่วนตัว

สรุปผลการวิจัยและอภิปราย

ตัวขับเคลื่อนปฏิบัติการของเทรนเนอร์ส่วนบุคคลตามทฤษฎีของปิแอร์ บูดิเยอ คือ Habitus ซึ่งสะท้อนผ่านวิถีชีวิตแห่งความเชี่ยวชาญ (Lifestyle) และการธำรงไว้ซึ่งรูปร่างอุดมคติ อันเกิดจากการสั่งสมทุนและแปลงรูปทุนในมิติต่างๆ การสะสมทุนทางเศรษฐกิจผ่านรายได้จากการให้บริการฝึกสอน และแหล่งรายได้เสริม การสะสมทุนทางวัฒนธรรมและก่อรูป Habitus ผ่านการสะสมทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล และทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบสถาบัน

โดยทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล (Embodied Cultural Capital) ถือเป็นทุนที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนปฏิบัติการในสายอาชีพ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก 1) ความรู้และทักษะเฉพาะทาง 2) ทักษะการสอนและการดูแล 3) รูปร่างหรือทุนทางร่างกายของเทรนเนอร์ (Bodily Capital) สะสมผ่านการฝึกซ้อมและโภชนาการอย่างเป็นระบบ ทุนร่างกายจึงถือเป็นส่วนหนึ่งและเชื่อมโยงกับทุนวัฒนธรรมที่ฝังในตัวบุคคลอย่างไม่แยกขาด คอยเสริมและพึ่งพาอาศัยกัน โดยความรู้และ

ทักษะเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นตัวกำกับการพัฒนาและดูแลร่างกายให้เกิดรูปร่างที่เป็นไปตามอุดมคติ และแม้บุคคลจะมีทุนทางเศรษฐกิจสูง แต่การสะสมทุนทางร่างกายให้สัมฤทธิ์ผลตามอุดมคติจำต้องอาศัย Habitus ร่วมกับวินัยที่เข้มงวด แรงจูงใจ และการจัดการสุขภาวะส่วนบุคคลอย่างเป็นระบบ ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นของอาชีพที่ใช้ร่างกายเป็นเครื่องมือการผลิต สอดคล้องกับงานศึกษาผ่านอาชีพนักมวย (ทรายทิพย์ ธีรเดชพงศ์, 2553) และอาชีพพริตตี้ (ชนัญญา สิทธิสร, 2564) ที่ต้องอาศัยร่างกายในการสะสมทุน ดังนั้นรูปร่างจึงทำหน้าที่เสมือนนามบัตร ที่สร้างความประทับใจแรกพบ และเช่นเดียวกับข้อสรุปจากงาน Perceptions of Body Image and Its Influence on Cultural Practices Within a Gym Setting Among a Young Male Population (Fudge, 2018) ที่ระบุว่า ร่างกายหรือทุนทางกายภาพ คือการแสดงออกของทุนทางวัฒนธรรมของบุคคล

ทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบสถาบันของเทรนเนอร์คือใบรับรองและรางวัลจากการแข่งขัน ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนงานวิจัยในสหรัฐอเมริกาที่ระบุว่า คุณสมบัติเชิงวิชาการหรือใบรับรองของผู้ฝึกสอนส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่องานและความสำเร็จในอาชีพเทรนเนอร์ แต่ต้องอาศัยรูปร่างเป็นปัจจัยหลัก เนื่องจากทุนทางกายภาพให้อำนาจเชิงศีลธรรม (Moral Authority) เหนือผู้ใช้บริการ ส่งผลให้ผู้ใช้บริการเกิดความเชื่อถือในคำแนะนำมากกว่า (Hutson, 2013) และ ยังสะท้อนให้เห็นว่า ร่างกายทางกายภาพมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่าทุนที่ได้รับการสถาบันรองรับ (Shilling, 1993) อย่างไรก็ตามบริบทของเทรนเนอร์ในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า แม้ทุนทางร่างกาย จะเป็นปัจจัยหลักในการตัดสินใจเลือกจ้างในครั้งแรก แต่ ทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบสถาบัน เช่น ใบรับรอง ยังคงทำหน้าที่สำคัญในการเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรม และประกันความเสี่ยงให้แก่เทรนเนอร์ โดยเฉพาะในชนิดของการออกกำลังกายที่มีความเฉพาะตัวสูงหรือการออกกำลังกายที่มีความเสี่ยงสูงในการบาดเจ็บ

ทุนทางสังคมของเทรนเนอร์ส่วนบุคคล ถูกสะสมผ่านกลไกเครือข่ายความสัมพันธ์ใน 2 ลักษณะ คือ เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างเทรนเนอร์และผู้ใช้บริการและเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในอาชีพ โดยความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นกันเองระหว่างเทรนเนอร์และผู้ใช้บริการจะช่วยรักษาฐานลูกค้าและเกิดการบอกต่อแนะนำสู่ผู้ใช้บริการใหม่ๆ ตรงกับงานศึกษาความสัมพันธ์ของผู้ฝึกสอนส่วนบุคคลกับผู้ฝึกซ้อม (Dogan, 2017) ได้ระบุว่าการฝึกสอนเป็นการพบปะที่มีความสำคัญทางอารมณ์สำหรับทั้งสองฝ่าย ไม่ใช่แต่ในเชิงแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น การสะสมและผลิตซ้ำทุนทางสัญลักษณ์เพื่อสร้างอำนาจในการยอมรับภายใต้สนามอาชีพ ผ่านการสร้างเกียรติประวัติจากสนามการแข่งขันมาตรฐาน การได้รับรางวัลหรือการผ่านเวทีประกวดเพาะกายในระดับอาชีพ และการใช้สื่อสังคมออนไลน์ อาทิ Instagram, Facebook Group และ TikTok สร้างอิทธิพลและตัวตนบนพื้นที่ดิจิทัล นำเสนอวิถีชีวิต และหลักฐานความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงรูปร่างของผู้ใช้บริการ

เป้าหมายความสำเร็จของอาชีพเทรนเนอร์ส่วนบุคคลนั้นมีหลากหลาย ได้แก่ ความภาคภูมิใจในอาชีพ ผลลัพธ์ที่ความเปลี่ยนแปลงของผู้ใช้บริการ การผลิตซ้ำความสำเร็จด้านสุขภาพให้กับผู้ใช้บริการ มากไปกว่านั้นเป้าหมายยังสัมพันธ์กับศักยภาพในการจัดการร่างกายตนเองด้วย ในระยะยาวเทรนเนอร์มักหาลู่ทางในการขยับขยายจากแรงงานฝึกสอนทางกายภาพไปสู่การเป็นผู้ครอบครองทุนในมิติอื่นๆ เช่น การเป็นเจ้าของกิจการ หรืออินฟลูเอนเซอร์ เพื่อสร้างความยั่งยืนของทุนในมิติอื่นๆ ก่อนที่ทุนทางร่างกายหรือรูปร่างจะเสื่อมถอยตามวัย

โดยสรุป ทุนที่มีบทบาทสำคัญในอาชีพเทรนเนอร์คือ ทุนทางวัฒนธรรมแบบฝังอยู่ในตัวบุคคล (Embodied Cultural Capital) ซึ่งครอบคลุมทุนทางร่างกายหรือรูปร่างของเทรนเนอร์ อันมีบทบาทเหนือทุนที่ได้รับการรับรองจากสถาบันโดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้น เทรนเนอร์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนชนิดอื่นๆ เคลื่อนปฏิบัติการอาชีพ ร่วมกับ Habitus จัดสรรและแปลงทุนมิติต่างๆ เพื่อสร้างความได้เปรียบในสนามอาชีพ ต่อยอดสู่การผลิตซ้ำทุนและนำไปสู่การขยับสถานะทางสังคม ยกระดับสถานะของตนเองให้มีความโดดเด่นเหนือคู่แข่ง ขยายอิทธิพลของทุนไปยังสนามอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ สนามการแข่งขันระดับอาชีพ สนามธุรกิจการออกกำลังกาย หรือสนามอุตสาหกรรมสุขภาพในระดับมหภาค สร้างความยั่งยืนของทุนทางเศรษฐกิจและทุนชนิดอื่นๆ ของตนเอง ก่อนที่ทุนทางร่างกายหรือรูปร่างจะเสื่อมถอยตามวัย

ข้อเสนอแนะ

1. จากความหลากหลายของชนิดการออกกำลังกายในปัจจุบัน ในอนาคตควรมีการศึกษากระบวนการสะสมทุนของเทรนเนอร์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ เช่น เทรนเนอร์สำหรับผู้สูงอายุ เทรนเนอร์พิลาทิส หรือ Functional Training เป็นต้น

2. มิติของความหลากหลายทางเพศในธุรกิจการออกกำลังกาย เช่น อุดมคติรูปร่างของกลุ่ม LGBTQ+ ส่งผลต่อการสะสมและการเปลี่ยนรูปทุนของเทรนเนอร์ในรูปแบบที่แตกต่างจากระบบเพศภาวะทวิลักษณ์อย่างไร

3. ควรยกระดับทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบสถาบันร่วมด้วย เช่น ใบรับรองวิชาชีพที่เป็นที่ยอมรับและเป็นมาตรฐานสากล เพื่อสร้างความชัดเจนในเส้นทางอาชีพเทรนเนอร์ และคุ้มครองความปลอดภัยของผู้ใช้บริการด้วย

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน. (2553). **สายธารนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา.** กรุงเทพฯ: อินทนิล.

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์. (2568). **Fit Fast & Future อุตสาหกรรมฟิตเนสไทย ก้าวไว คว้าโอกาส สู่อนาคต.** สืบค้นจาก https://www.dbd.go.th/common-article/24

กรมพลศึกษา. (2568). **สรุปสถิติร้อยละการออกกำลังกาย ปี 2567.** สืบค้นจาก https://opendata.dpe.go.th/en/dataset/psdexercise/resource/3deb432c-a94a-4c17-bdfa-7f4990c1ec2d

กุลลีนี มุทธากลิน. (2568). **เศรษฐศาสตร์การเมือง.** กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชนัญญา สิทธิสร. (2564). **ทุนทางร่างกายและวาทกรรมความสวยที่สะท้อนผ่านการทำศัลยกรรมของสาวพริตตี้.** รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคลปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร

ทรายทิพย์ ธีระเดชพงศ์. (2553). **กระบวนการที่ทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า: กรณีศึกษามวยไทยผ่านสื่อโทรทัศน์.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์. (2568). **สนค. พาส่องธุรกิจสร้าง "ร่างทอง".** เผยแพร่เมื่อวันที่ 03 กรกฎาคม 2568. สืบค้นจาก https://www.tpso.go.th/news/2507-0000000005

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.(2566). **รายงานสุขภาพคนไทย.** (2566). นครปฐม. มหาวิทยาลัยมหิดล.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. G. Richardson (Ed.), **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education.** Greenwood.

Dogan, C. (2017). **It's More than Doing Sports Together, You Know. It's Deeply Personal. Preliminary Findings of an Ongoing Qualitative Study on the Relationships between Personal Fitness Trainers and Trainees.** Open Journal of Social Sciences, 5, 106-114.

Fudge, D. P. (2018). **Perceptions of body image and its influence on cultural practices within a gym setting among a young male population** (master's thesis, Western Sydney University). Western Sydney University, School of Science and Health.

Hutson (2013). **Your body is your business card: Bodily capital and health authority in the fitness industry.** Social Science & Medicine, 90, 63-71.

National Strength and Conditioning Association. (2024). ***About the NSCA.*** https://www.nsca.com/about-us/about-us/?srsltid=AfmBOooaarzB-ygB9YKrEvnlRNC_ZPmuTnWwic5MhN9hUy5G0lynzCux

SCB EIC. (2565). Health & Wellness survey 2023. **เจาะลึกเทรนด์ สุขภาพเวลเนสชาวไทย โอกาสในธุรกิจมาแรง.** เผยแพร่เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2023. สืบค้นจาก https://www.scbeic.com/th/detail/product/health-wellness-261223

Tham Thaiyanont. (2562). **อยากเป็น Personal trainer ชั้นเยี่ยมต้องเข้าใจ 5 หน้าที่นี้.** สืบค้นจาก https://coachandcraft.com/blog/5-things-how-to-be-the-best-personal-trainer/ Shilling, C. (2012). The body and social theory. London: Sage.

WHO. (2020). **WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour.** Geneva: World Health Organization.

ทรงซ้อเงินด่วน : การควบคุมเวลา พื้นที่ และร่างกาย ในความสัมพันธ์หนี้นอกระบบออนไลน์
"Song-Sor" Instant Loans: Controlling Time, Space, and the Body in Online Informal Debt Relations

นาตาลี อาจหาญ[1]

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มุ่งทำความเข้าใจ "หนี้ทรงซ้อ" ในฐานะรูปแบบของหนี้นอกระบบที่เคลื่อนเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษากระบวนการจัดการหนี้นอกระบบของเจ้าหนี้ทรงซ้อ และ (2) ศึกษากลไกในการควบคุมลูกหนี้ของเจ้าหนี้ทรงซ้อ โดยใช้แนวคิดมานุษยวิทยาเครดิตและหนี้ เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผ่านมิติของเวลา พื้นที่ และร่างกาย การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากเจ้าหนี้หญิงจำนวน 6 ราย

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการหนี้ของเจ้าหนี้ทรงซ้อเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการคัดกรองลูกหนี้ ซึ่งอาศัยข้อมูลหลายด้านร่วมกัน เช่น เครือข่ายความสัมพันธ์ อาชีพ พฤติกรรมการชำระหนี้ และข้อมูลจากแพลตฟอร์มออนไลน์ รวมถึงการตรวจสอบผ่านเครือข่ายของเจ้าหนี้ด้วยกันเอง นอกจากนี้ เพศของลูกหนี้ยังถูกใช้เป็นเกณฑ์สำคัญในการประเมินความเสี่ยง ภายหลังจากการปล่อยกู้ พบว่าเจ้าหนี้ใช้กลไกในการติดตามและจัดการหนี้ โดยเฉพาะการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลของลูกหนี้เป็นเครื่องมือในการติดตามและสร้างแรงกดดัน โดยการควบคุมเกิดขึ้นผ่าน 3 มิติ ได้แก่ เวลา พื้นที่ และร่างกาย กล่าวคือ เจ้าหนี้กำหนดช่วงเวลาการชำระหนี้และติดตามอย่างต่อเนื่อง การกดดันสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในพื้นที่กายภาพและออนไลน์ ขณะที่การใช้ข้อมูลส่วนบุคคลและการกดดันทางจิตใจทำให้ลูกหนี้ต้องปรับพฤติกรรมของตนเอง การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าหนี้มิได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ แต่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ การควบคุม และการจัดระเบียบชีวิตในสังคมดิจิทัลร่วมสมัย

***คำสำคัญ**: หนี้นอกระบบ หนี้ออนไลน์ เจ้าหนี้ทรงซ้อ มานุษยวิทยาหนี้*

Abstract

This study aims to understand "Song-Sor debt" as a form of informal lending that has shifted onto online platforms. The objectives are (1) to examine the debt management process of Song-Sor lenders and (2) to explore the mechanisms through which these lenders control debtors. The study employs the anthropology of credit and debt framework proposed by Peebles (2010) as an analytical lens, focusing on the dimensions of time, space, and the body. This research adopts a qualitative approach, drawing on in-depth interviews with six female lenders.

The findings reveal that the debt management process of Song-Sor lenders begins with debtor screening, which relies on multiple factors, including social networks, occupation, repayment behavior, and information from online platforms, as well as background checks within lender networks. In addition, the debtor's gender is considered an important criterion in risk assessment. After the loan is issued, lenders employ various mechanisms to monitor and manage debt, particularly through the use of personal data as

[1] นักศึกษาหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาการวิจัยทางสังคม คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

a tool for tracking and exerting pressure. The findings show that control over debtors operates through three key dimensions: time, space, and the body. In the temporal dimension, lenders set specific repayment times and conduct continuous follow-ups. In the spatial dimension, monitoring and pressure occur across both physical and online spaces. In the bodily dimension, the use of personal data and psychological pressure leads debtors to regulate their own behavior. The study shows that debt in this context is not merely an economic relationship but a social relation associated with power, control, and the organization of everyday life in contemporary digital society.

Keywords: *informal debt, online debt, Song-Sor lenders, anthropology of debt*

บทนำ

> *"ซ้อสาวเจ้าหนี้โหด ปล่อยเงินกู้โดยมีเงื่อนไขว่า ต้องส่งภาพเปลือยไปให้ก่อน จึงจะอนุมัติเงินกู้ มีลูกหนี้บางรายที่ผิดนัดส่งดอกเบี้ยช้า ถูกปล่อยภาพโป๊เปลือยประจานในโลกออนไลน์ จนลูกหนี้และญาติของลูกหนี้ได้รับความอับอายเดือดร้อน"*
>
> (โหนกระแส, 2567)

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา หนี้นอกระบบได้กลายเป็นหนึ่งในประเด็นที่สังคมไทยให้ความสนใจมากขึ้น ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2566) ระบุว่า ครัวเรือนไทยส่วนใหญ่มีหนี้ในระบบคิดเป็นร้อยละ 92.5 ขณะที่ร้อยละ 4.8 พึ่งพาหนี้นอกระบบ และอีกร้อยละ 2.7 มีทั้งหนี้ในระบบและนอกระบบ แม้สัดส่วนของหนี้นอกระบบจะมีจำนวนน้อยกว่าหนี้ในระบบเป็นอย่างมาก แต่หนี้นอกระบบกลับสร้างภาระและผลกระทบต่อผู้กู้เป็นอย่างมาก เนื่องจากหนี้นอกระบบมีลักษณะสำคัญ คือ การอยู่นอกเหนือการกำกับของรัฐ และเงื่อนไขสำคัญของหนี้ขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างคู่สัญญา จึงมักมีการคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดและใช้วิธีทวงหนี้ในรูปแบบที่สร้างแรงกดดันต่อผู้กู้ (สิทธา จันทรวิบูลย์, 2561) อย่างไรก็ตาม แม้หนี้นอกระบบจะสะท้อนให้เห็นความไม่เป็นธรรมในหลายมิติ แต่ในอีกด้านหนึ่ง หนี้นอกระบบกลับเป็นทางเลือกสำคัญสำหรับประชาชนบางกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบได้ เนื่องจากข้อจำกัดด้านหลักประกัน รายได้ และขั้นตอนของสถาบันการเงินที่ทำให้คนกลุ่มหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงหนี้ในระบบได้ (กรุงเทพธุรกิจ, 2567; สุรางค์ จำเนียรพล, 2557) หนี้นอกระบบจึงสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบการเงินไทยที่ยังไม่ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่ม

อีกทั้งเมื่ออินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของผู้คน หนี้นอกระบบได้มีการพัฒนาไปสู่รูปแบบ "หนี้นอกระบบออนไลน์" ซึ่งมักพบเห็นการปล่อยกู้และการทวงหนี้ผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น Facebook, LINE หรือแอปพลิเคชันเงินกู้ผิดกฎหมายต่าง ๆ มากขึ้น หนี้นอกระบบที่เกิดในแพลตฟอร์มออนไลน์เหล่านี้มีลักษณะสำคัญ คือ ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่าย รวมถึงมีขั้นตอนในการอนุมัติที่รวดเร็ว (อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ, 2567) กล่าวคือ ในบริบทหนี้นอกระบบออนไลน์เหล่านี้ กลไกการประเมินความน่าเชื่อถือของลูกหนี้ไม่ได้อาศัยระบบเครดิตแบบทางการเช่นเดียวกับหนี้ในระบบ หากแต่กลับพึ่งพาข้อมูลจากเครือข่ายทางสังคม ชื่อเสียง และพฤติกรรมบนโลกออนไลน์ โดยข้อมูลเหล่านี้ทำหน้าที่เสมือนระบบเครดิตในทางปฏิบัติ (Correia et al., 2022; 2024) ที่เจ้าหนี้นำมาใช้เพื่อประเมินการปล่อยกู้ ในขณะเดียวกันการทวงหนี้ที่เกิดขึ้นตามมาก็อาศัยการเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคลที่ปรากฏในโลกออนไลน์ เช่น รายชื่อผู้ติดต่อหรือรูปภาพ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามและสร้างแรงกดดันต่อลูกหนี้ (อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ, 2567)

งานศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งสนใจศึกษาทำความเข้าใจหนี้นอกระบบที่เคลื่อนที่เข้าไปอยู่ในพื้นที่ออนไลน์ เนื่องจากการศึกษาหนี้นอกระบบในมิติเชิงสังคม โดยเฉพาะการเคลื่อนเข้าสู่พื้นที่ออนไลน์ยังคงมีอยู่ไม่มากนัก การศึกษาส่วนใหญ่ที่ผ่าน

มาเกี่ยวกับหนี้นอกระบบมักเน้นไปยังการทำความเข้าใจในมิติกฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับหนี้ เช่น งานศึกษาของ สิทธา จันทรวิบูลย์ (2561) ที่เสนอให้เห็นถึงมาตราการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำผิดอันเกิดจากการปล่อยกู้นอกระบบ โดยงานชิ้นดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมายและมาตราการอยู่หลายฉบับที่มีส่วนในการกำกับและบังคับใช้การกระทำผิดอันเกิดจากการปล่อยเงินกู้นอกระบบก็ตาม แต่กลับไม่มีกฎหมายใดที่ใช้กำกับดูแลธุรกิจการปล่อยเงินกู้โดยเฉพาะ รวมทั้งไม่มีหน่วยงานไหนมีอำนาจในการตรวจสอบและดูแลธุรกิจดังกล่าวโดยตรง ในขณะที่งานศึกษาที่ผ่านมาอีกจำนวนหนึ่งมักมุ่งเน้นไปยังการทำความเข้าใจการอธิบายเชิงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ผู้คนต้องพึ่งพาหนี้นอกระบบ ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นงานศึกษาเชิงปริมาณในประเด็นเดียวกันเพียงแต่มีความแตกต่างเชิงพื้นที่ในการศึกษา อาทิ งานศึกษาของ ศุภสรา มณีพรายพรรณ (2557) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกู้เงินนอกระบบของภาคครัวเรือนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรืองานศึกษาของ ชฎาภรณ์ ณ นคร (2560) ศึกษาลูกหนี้ในพื้นที่เมืองปากน้ำ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยที่การศึกษาทั้งสองชิ้นต่างก็พบว่า เหตุผลของการกู้นอกระบบส่วนใหญ่ คือ การที่ลูกหนี้ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบได้ รวมถึงไม่มีความรู้เกี่ยวกับสินเชื่อในระบบ ในขณะที่สินเชื่อนอกระบบ มีขั้นตอนรวดเร็ว ไม่ยุ่งยาก จึงง่ายต่อการกู้ยืม

การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการขยายการทำความเข้าใจหนี้นอกระบบที่กว้างไปกว่าการมองในเชิงปริมาณหรือผลกระทบทั่วไป โดยมุ่งเน้นทำความเข้าใจเชิงลึกที่ครอบคลุมถึงกระบวนการของหนี้นอกระบบที่เคลื่อนเข้าไปในพื้นที่ออนไลน์ โดยมุ่งเน้นไปยังกระบวนการหนี้นอกระบบที่เรียกว่า “หนี้ทรงซ้อ” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นความเป็นหนี้นอกระบบที่สัมพันธ์ไปกับการเข้ามาของเทคโนโลยีในชีวิตประจำวันในสังคมร่วมสมัย กล่าวคือ “เจ้าหนี้ทรงซ้อ” ไม่เพียงแค่เป็นเจ้าหนี้ที่มีบทบาทโดดเด่นบนหนี้นอกระบบในโลกออนไลน์ แต่ยังสะท้อนให้เห็นการใช้พื้นที่ดิจิทัลในฐานะองค์ประกอบสำคัญของระบบหนี้ร่วมสมัย และการใช้ความเป็นหญิงในการเข้าถึง จัดการและควบคุมลูกหนี้ ระบบ “หนี้ทรงซ้อ” จึงเป็นหนี้นอกระบบที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง หนี้ในลักษณะนี้จึงมิใช่เพียงการกู้และการคืน แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมและจัดระเบียบชีวิตผู้คน ความสัมพันธ์เชิงหนี้จึงไม่ใช่แค่การแลกเปลี่ยนทางการเงิน หากยังแฝงด้วยอำนาจและการกำกับพฤติกรรม โดยเฉพาะในสังคมดิจิทัลที่ภาพลักษณ์และชื่อเสียงออนไลน์ถูกทำให้มีค่าน้ำหนักเสมือนเครดิต การแสดงออกเพียงเล็กน้อยบนโลกออนไลน์สามารถส่งผลโดยตรงต่อความน่าเชื่อถือ สิทธิในการกู้ยืม หรือแม้กระทั่งการถูกทวงหนี้ ดังปรากฏการณ์ในรายการโทรทัศน์ที่ผู้วิจัยเสนอไว้ข้างต้น

บทความชิ้นนี้มุ่งนำเสนอให้เห็นพลวัตเชิงอำนาจและการจัดการหนี้นอกระบบในยุคดิจิทัล โดยพิจารณาทั้งกระบวนการจัดการหนี้และการควบคุมและสร้างความสัมพันธ์เชิงหนี้ ภายใต้บริบทสังคมออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้เจ้าหนี้สามารถกำหนดบทบาทของตนเองได้อย่างหลากหลาย โดยมีประเด็นสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก กระบวนการของหนี้นอกระบบทรงซ้อเป็นอย่างไร หนี้ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของลูกหนี้และเจ้าหนี้ที่เคลื่อนที่ไปมาระหว่างพื้นที่กายภาพและพื้นที่ออนไลน์อย่างไร และประการที่สอง เจ้าหนี้ทรงซ้อมีกลไกในการควบคุมลูกหนี้อย่างไร ทั้งในแง่ของ การเข้าถึงลูกหนี้ การปล่อยกู้ และการทวงหนี้นอกระบบ คำถามวิจัยเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นรูปแบบของหนี้นอกระบบ แต่ยังตอกย้ำถึงความจำเป็นในการทำความเข้าใจหนี้ในฐานะความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับอำนาจ เพศ และภาพลักษณ์ในโลกดิจิทัล ซึ่งการมองในมิติที่ซับซ้อนเหล่านี้จะไม่เพียงช่วยให้เข้าใจปัญหาได้ลึกซึ้งขึ้น แต่ยังเป็นฐานข้อมูลเชิงวิชาการเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบนโยบายที่ตอบสนองต่อปัญหาหนี้นอกระบบได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการหนี้นอกระบบของเจ้าหนี้ทรงซ้อ
2. เพื่อศึกษากลไกในการควบคุมลูกหนี้ของเจ้าหนี้ทรงซ้อ

กรอบแนวคิด

แนวคิดมานุษยวิทยาสินเชื่อและหนี้ (Anthropology of Credit and Debt)

หนี้ หรือ หนี้สิน (น.) หมายถึง เงินที่ผู้หนึ่งติดค้างและต้องชำระคืนให้แก่อีกผู้หนึ่ง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2567) แม้คำจำกัดความนี้จะดูเรียบง่าย แต่ในความเป็นจริง หนี้เป็นมากกว่าตัวเลขในบัญชีหรือสัญญาทางการเงิน หากแต่สะท้อนถึงโครงสร้างที่ฝังรากลึกในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มสังคม และระบบเศรษฐกิจ หนี้จึงทำหน้าที่ทั้งเป็นเครื่องมือในการสร้างโอกาส และในขณะเดียวกันก็เป็นกลไกที่กักขังชีวิตของผู้คนไว้ในข้อจำกัดต่าง ๆ

ดังที่ Gustav Peebles (2010) เสนอ แนวคิดมานุษยวิทยาสินเชื่อและหนี้ (Anthropology of Credit and Debt) ผ่านการทบทวนและสังเคราะห์งานศึกษาทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดระเบียบองค์ความรู้และสร้างกรอบในการทำความเข้าใจหนี้ในมิติใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่าการศึกษาหนี้ในเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมักเน้นการคำนวณผลตอบแทน การบริหารความเสี่ยง และความสามารถในการชำระคืน ขณะที่ละเลยมิติทางศีลธรรมและสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ Peebles (2010) จึงเสนอให้ศึกษาหนี้ในฐานะ “โครงสร้างของพันธะทางศีลธรรม” โดยตั้งข้อสังเกตต่อการแยกส่วนของ “สินเชื่อ–หนี้” หรือ “เจ้าหนี้–ลูกหนี้” ในกรอบเศรษฐศาสตร์ ทั้งที่ในความเป็นจริง ทั้งสองเป็นคู่สัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ (an indissoluble dyad) เพราะหนี้ของฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นสินเชื่อของอีกฝ่ายหนึ่ง ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงไม่ใช่เพียงการแลกเปลี่ยนทรัพยากร แต่เป็นการสร้างพันธะที่มีผลต่อจิตสำนึกทางศีลธรรมของมนุษย์ การให้สินเชื่อคือการมอบความไว้วางใจ ขณะที่การเป็นหนี้คือการยอมรับภาระและหน้าที่ในการตอบแทนในอนาคต (Peebles, 2010, น. 226–227)

ในอีกมุมหนึ่ง หนี้ยังเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมที่สะท้อนถึงการพึ่งพาและความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในสังคม โดยทำหน้าที่เป็นกระบวนการของการให้และการรับที่ก่อให้เกิดความคาดหวังร่วมกันระหว่างคู่สัมพันธ์ ซึ่งแต่ละฝ่ายต่างยอมรับว่าตนมีพันธะที่จะต้องตอบแทนในอนาคต (Simmel, 1907 อ้างโดย Peebles, 2010, น. 227) การแลกเปลี่ยนเช่นนี้จึงเป็นกระบวนการทางสังคมที่เชื่อมโยงบุคคลเข้าหากันผ่านพันธะของความคาดหวังและความรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้หนี้มีลักษณะเป็น “กาวทางสังคม” (social glue) ที่ยึดโยงผู้คนเข้าด้วยกันและทำให้โครงสร้างของสังคมดำรงอยู่ (Peebles, 2010, น. 227–228) เมื่อพันธะเหล่านี้ถูกทำให้เป็นสถาบัน หนี้จึงไม่เพียงเชื่อมโยงระหว่างบุคคล แต่ยังกลายเป็นกลไกที่ควบคุมและกำกับชีวิตมนุษย์ในระดับโครงสร้างของสังคม (Peebles, 2010, น. 229) โดย Peebles เสนอว่าหนี้ทำงานผ่านการกำหนดขอบเขตในสามมิติหลัก ได้แก่ เวลา พื้นที่ และร่างกาย

ประการแรก การควบคุมเชิงเวลา (temporal boundaries) หนี้ทำงานผ่านมิติของเวลา โดยเชื่อมโยงปัจจุบันของเจ้าหนี้เข้ากับอนาคตของลูกหนี้ การกู้ยืมจึงเป็นการนำทรัพยากรในอนาคตมาใช้ในปัจจุบัน ทำให้ชีวิตของผู้เป็นหนี้ต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของเวลา ทั้งในด้านรายได้ การทำงาน และการชำระคืน หนี้จึงสร้าง “พันธะทางเวลา” (temporal bond) ที่ผูกโยงชีวิตของเจ้าหนี้และลูกหนี้เข้าด้วยกัน (Peebles, 2010, น. 230) นอกจากนี้ เวลาในระบบหนี้ยังถูกทำให้มีมูลค่าผ่านดอกเบี้ย ซึ่งเปลี่ยนเวลาให้กลายเป็นทรัพยากรที่สามารถคำนวณได้ โดยเวลาของผู้ให้กู้ถูกทำให้มีค่าในฐานะสิ่งที่งอกเงยได้ ขณะที่เวลาของผู้กู้กลับถูกทำให้เป็นภาระที่ต้องชดใช้ (Peebles, 2010, น. 230–231) ภาระหนี้จึงทำให้ผู้เป็นหนี้สูญเสียอำนาจในการกำหนดจังหวะชีวิตของตนเอง และทำให้การชำระหนี้ตรงเวลากลายเป็นบรรทัดฐานทางศีลธรรมของสังคม (Peebles, 2010, น. 231)

ประการที่สอง การควบคุมเชิงพื้นที่ (spatial regulation) หนี้กำหนดพื้นที่ที่ผู้คนต้องดำรงอยู่ โดยผูกชีวิตของลูกหนี้เข้ากับพื้นที่ของการทำงาน การผลิต และการบริโภค ทำให้ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างอิสระ พื้นที่จึงกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของชีวิตทางเศรษฐกิจ และเป็นโครงสร้างที่ทั้งหล่อเลี้ยงและจำกัดชีวิตของผู้คน (Peebles, 2010, น. 232) ขณะเดียวกัน หนี้ยังต้องอาศัยพื้นที่ทางสังคมและศีลธรรม เช่น เครือญาติ เครือข่ายชุมชน หรือชื่อเสียงของบุคคล เพื่อค้ำจุนความน่าเชื่อถือของระบบหนี้ การไม่ปฏิบัติตามพันธะอาจนำไปสู่การสูญเสียความน่าเชื่อถือหรือการถูกกีดกันทางสังคม ดังนั้น

การควบคุมในมิติของพื้นที่จึงไม่ได้เกิดจากกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากอำนาจของชุมชนและบรรทัดฐานทางศีลธรรม (Peebles, 2010, น. 232)

ประการสุดท้าย การควบคุมเชิงร่างกาย (regulation of bodies) หนี้จารึกลงบนร่างกายของบุคคลผ่านความรู้สึกผิด (guilt) ซึ่งทำให้บุคคลยอมรับภาระและกำกับตนเองให้สอดคล้องกับการชำระหนี้ หนี้จึงทำงานทั้งในระดับจิตใจและร่างกาย โดยผลักให้บุคคลดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของวินัย เช่น การทำงานหนัก การจำกัดการบริโภค และการรักษาความตรงต่อเวลา (Peebles, 2010, น. 233) การควบคุมดังกล่าวค่อย ๆ กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันโดยไม่ต้องอาศัยการบังคับจากภายนอก ทั้งนี้ ในสังคมร่วมสมัย กลไกการควบคุมเชิงร่างกายยังพัฒนาไปสู่รูปแบบเชิงเทคนิค เช่น ระบบการให้คะแนนเครดิต (credit scoring) ซึ่งแปลงพฤติกรรมทางศีลธรรมให้เป็นข้อมูลที่สามารถวัดและประเมินได้ ทำให้ความน่าเชื่อถือกลายเป็นค่าที่ระบบใช้ตัดสินสถานะทางเศรษฐกิจของบุคคล (Leyshon and Thrift, 1999 อ้างโดย Peebles, 2010, น. 233) การควบคุมจึงดำเนินต่อไปผ่านกระบวนการตรวจสอบเชิงข้อมูลที่บังคับให้ผู้คนจัดระเบียบพฤติกรรมของตนให้สอดคล้องกับกรอบที่ระบบกำหนด

กล่าวโดยสรุป แนวคิดของ Peebles (2010) มองว่าหนี้เป็นระบบของศีลธรรมและกลไกการควบคุมทางสังคมที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยทำงานผ่านสามมิติหลัก ได้แก่ เวลา พื้นที่ และร่างกาย อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดดังกล่าวจะมุ่งศึกษาประสบการณ์ของลูกหนี้เป็นหลัก แต่การศึกษานี้นำมาปรับใช้เพื่อทำความเข้าใจมุมมองและการปฏิบัติของเจ้าหนี้ทรงซ้อ โดยมุ่งวิเคราะห์กระบวนการจัดการหนี้ในฐานะกลไกของการควบคุมทางสังคมในบริบทหนี้นอกระบบ ซึ่งดำเนินไปผ่านความสัมพันธ์ทางสังคม บรรทัดฐานทางศีลธรรม และการกำกับตนเองในชีวิตประจำวันของผู้คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นไปยังการทำความเข้าใจหนี้นอกระบบทรงซ้อ ผ่านการศึกษาจากมุมมองและประสบการณ์ของ “เจ้าหนี้หญิงทรงซ้อ” จำนวน 6 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกเจาะจง (Purposive Sampling) จากเจ้าหนี้หญิงที่มีประสบการณ์ในการปล่อยกู้นอกระบบผ่านช่องทางออนไลน์ โดยเริ่มต้นจากผู้ให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้ และใช้วิธีการแนะนำต่อ (Snowball Sampling) เพื่อขยายการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลรายอื่น ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) เพื่อให้เข้าใจถึงประสบการณ์ วิธีคิด และการจัดการในระบบหนี้นอกระบบออนไลน์ของเจ้าหนี้หญิงเหล่านี้ และใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (descriptive analysis) และ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) เพื่อใช้ในการทำความเข้าใจกระบวนการหนี้ทรงซ้อ และในส่วนของการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายรายร่วมกับการพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อให้เห็นความสอดคล้องของข้อมูลมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษา

เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการจัดการหนี้ของเจ้าหนี้ทรงซ้อ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการศึกษาโดยมุ่งวิเคราะห์ตั้งแต่ขั้นตอนก่อนการปล่อยกู้ไปจนถึงความสัมพันธ์เชิงหนี้ที่เกิดขึ้นในภายหลัง โดยในส่วนแรกผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงกระบวนการคัดกรองลูกหนี้ ซึ่งเป็นขั้นตอนเบื้องต้นของการปล่อยกู้ ส่วนต่อมาคือข้อตกลงและหลักฐานในการกู้ยืม และส่วนสุดท้ายกลไกการควบคุมทั้งสามมิติ อันได้แก่ มิติเวลา พื้นที่ และร่างกาย ตามลำดับ ดังนี้

1. การคัดกรองลูกหนี้

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการหนี้ไม่ได้เริ่มต้นจากการปล่อยกู้เท่านั้น หากแต่เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการพิจารณาเครดิตและคัดกรองลูกหนี้ ซึ่งถือเป็นจุดสำคัญในการกำหนดเงื่อนไขความสัมพันธ์หนี้ ทั้งนี้ การพิจารณาเครดิตของเจ้าหนี้ทรงช้อในงานศึกษาชิ้นนี้ไม่ได้อาศัยปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการประเมินหลายองค์ประกอบร่วมกัน โดยในการปล่อยกู้ครั้งแรก เจ้าหนี้ทรงช้อมักจะเริ่มต้นจากเครือข่ายความสัมพันธ์ใกล้ตัว ดังนั้นลูกหนี้ในระยะแรกจึงมักเป็นคนรู้จักหรือคนสนิท ซึ่งเจ้าหนี้จะสามารถรับรู้ข้อมูลพื้นฐาน เช่น พฤติกรรมการใช้ชีวิต ลักษณะนิสัย และความรับผิดชอบได้โดยตรง ซึ่งความใกล้ชิดดังกล่าวทำหน้าที่เป็นพื้นฐานของความไว้วางใจในเบื้องต้น และช่วยลดความไม่แน่นอนในการปล่อยกู้ เมื่อเจ้าหนี้เหล่านี้มีประสบการณ์การปล่อยกู้ที่ประสบความสำเร็จและมีการชำระคืนตามกำหนด เจ้าหนี้จึงค่อยขยายการปล่อยกู้ไปยังบุคคลอื่นที่อยู่ในเครือข่ายที่กว้างขึ้น

นอกจากเครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัวแล้ว อาชีพของลูกหนี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจ โดยเจ้าหนี้มักให้ความสำคัญกับอาชีพที่มีรายได้สม่ำเสมอ เช่น แม่ค้าที่มีรายได้หมุนเวียนในแต่ละวัน หรือพนักงานโรงงานที่มีรอบการรับเงินเดือนที่แน่นอน โดยเจ้าหนี้มักจำเป็นจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับลักษณะรายได้และช่วงเวลาที่เงินเดือนลูกหนี้ออก ซึ่งจะทำให้เจ้าหนี้สามารถประเมินความสามารถในการชำระหนี้ และกำหนดจังหวะการทวงถามได้อย่างเหมาะสม สะท้อนให้เห็นว่าอาชีพไม่ได้เป็นเพียงข้อมูลเชิงเศรษฐกิจ แต่เป็นเครื่องมือในการคาดการณ์พฤติกรรมการชำระหนี้ เช่น

> *“ส่วนมากที่เรารู้กันอะ โรงงาน เงินออกสิบห้านะ เรารู้ว่าเงินเขาออกวันไหน แล้วก็จะมีแม่ค้า เขาได้จับเงินทุกวัน แต่กลุ่มนี้ก็จะไม่ให้เยอะมากเพราะถ้าเขาให้เราทุกวันอะ เหมือนบางทีถ้าเราให้เยอะไปลิมิตมันจะสูงเกิน อะสมมติเอาไปหนึ่งหมื่น มาขอจ่ายพี่วันละพัน สำหรับพี่พี่ว่ามันหนักอะไม่ไหวหรอก”*
>
> (พี่นุช เจ้าหนี้หญิง, สัมภาษณ์)

ขณะเดียวกัน ประวัติการชำระหนี้ในอดีต ยังถูกใช้เป็นเกณฑ์สำคัญในการประเมินความน่าเชื่อถือ โดยลูกหนี้ที่มีประวัติการจ่ายตรงเวลาหรือมีวินัยในการชำระหนี้ จะได้รับความไว้วางใจและมีโอกาสที่จะเข้าถึงเงินกู้ครั้งต่อไปมากกว่า ในทางกลับกัน ลูกหนี้ที่เคยมีประวัติค้างชำระหรือผิดนัดจะถูกมองว่ามีความเสี่ยงสูง การประเมินในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่าความน่าเชื่อถือไม่ได้เป็นคุณลักษณะที่ตายตัว แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านประสบการณ์และประวัติการกระทำในอดีตของลูกหนี้

นอกจากนี้ เจ้าหนี้ยังอาศัยข้อมูลจากแพลตฟอร์มออนไลน์อย่าง Facebook ในการประกอบการพิจารณา โดยจะพิจารณาตั้งแต่ การตั้งค่าบัญชี ลักษณะการโพสต์ ความสม่ำเสมอของการใช้งาน ไปจนถึงการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ถึงการมีตัวตนและความน่าเชื่อถือของลูกหนี้ในพื้นที่ออนไลน์ ทั้งนี้ ผลการศึกษายังพบอีกว่า เนื้อหาของการโพสต์ยังถูกนำมาใช้เป็นสัญญาณในการประเมินสถานการณ์ชีวิตของลูกหนี้ เช่น การแสดงออกถึงความความเครียด ความเหนื่อยล้า หรือปัญหาส่วนตัว อาจถูกตีความว่าเป็นความเสี่ยงต่อความสามารถในการชำระหนี้ ส่งผลให้เจ้าหนี้ตัดสินใจไม่ปล่อยกู้ สะท้อนให้เห็นว่า การพิจารณาเครดิตไม่ได้จำกัดอยู่ที่ข้อมูลทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการตีความสถานการณ์ชีวิตของลูกหนี้ ผ่านการแสดงออกในชีวิตประจำวัน บนแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งเล่าว่า

“เราก็จะดูโพสต์ว่าสภาพชีวิตเป็นยังไง คนเราถ้ามีปัญหาเรื่องเงินอะ ต้องปล่อยอยู่แล้ว ไม่เก็บไว้หรอก มันต้องมาโพสต์ระบายใน Facebook เพราะว่า Facebook นี่มันเป็นที่ระบาย เราก็ต้องดูแล้ววันนี้โพสต์วันนี้ เดือดร้อน เหนื่อยจัง ท้อจัง อะไรแบบนี้แสดงว่าต้องมีปัญหาเรื่องเงิน แล้วก็ต้องดูด้วยว่าแบบ Facebook คนเราอะดูด้วยว่าเขาโพสต์มั้ย เคลื่อนไหวมั้ย ถ้าเขาไม่เคลื่อนไหวเราก็ไม่ปล่อย (เงินกู้) ถ้าวัน ๆ เอาแต่แชร์อย่างเดียวไม่เคลื่อนไหวชีวิตตัวเองเลยก็ไม่ปล่อย ไม่โพสต์รูปไม่โพสต์อะไร แชร์แต่คำคม แชร์แต่อะไรแบบนี้เราก็ไม่ปล่อย เพราะว่ามันไม่เคยโพสต์ชีวิตตัวเองให้ใครรู้เลยไง พวกนี้คือน่ากลัว”

(พี่ดา เจ้าหนี้หญิง, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ จำนวนเพื่อนร่วมกันในแพลตฟอร์มออนไลน์ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการพิจารณา โดยเจ้าหนี้จะเลือกปล่อยกู้ให้กับลูกหนี้ที่มีเครือข่ายเพื่อนจำนวนมากและมีเพื่อนร่วมกันกับตนเองในระดับหนึ่ง เนื่องจากมองว่าสามารถใช้เป็นช่องทางในการติดตามและสร้างแรงกดดันได้ในกรณีที่เกิดผิดนัดชำระหนี้ เครือข่ายทางสังคมของลูกหนี้จึงกลายเป็นทรัพยากรสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการควบคุม เช่น การสร้างความอับอายผ่านการประจานกับบุคคลที่ลูกหนี้รู้จัก ถือได้ว่าเป็นต้นทุนของการถูกประจาน และทำให้ลูกหนี้มีแรงจูงใจในการชำระหนี้มากขึ้น

อีกกลไกหนึ่ง คือ การตรวจสอบข้อมูลผ่านเครือข่ายของเจ้าหนี้ด้วยกันเอง โดยเจ้าหนี้จะสอบถามหรือเช็คประวัติในกลุ่มเช็คเครดิตสำหรับเจ้าหนี้ ว่าบุคคลดังกล่าวเคยมีประวัติเสียหรือไม่ กระบวนการนี้ช่วยลดความเสี่ยงและทำให้การประเมินความน่าเชื่อถือของลูกหนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในระดับปัจเจกเท่านั้น หากแต่เป็นการสร้างความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนข้อมูลภายในเครือข่ายของเจ้าหนี้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการคัดกรองและควบคุมการเข้าถึงสินเชื่อ ในลักษณะนี้ความน่าเชื่อถือของลูกหนี้จึงไม่ได้ถูกกำหนดโดยตัวบุคคลเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลของการรับรองร่วมกันภายในเครือข่ายของเจ้าหนี้อีกด้วย

ไม่เพียงเท่านั้น การตัดสินใจปล่อยกู้ยังเชื่อมโยงไปกับปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ โดยเฉพาะเพศของลูกหนี้ เจ้าหนี้หลายรายมักเลือกปล่อยกู้ให้กับลูกหนี้เพศหญิงเป็นหลัก เนื่องจากมองว่าสามารถติดตามและทวงถามได้ง่ายกว่า ขณะที่ลูกหนี้เพศชายมักถูกมองว่ามีความเสี่ยงในการติดตามหนี้มากกว่า การให้ความสำคัญกับเพศในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้ระบบการประเมินเครดิตจะอาศัยการพิจารณาหลายองค์ประกอบร่วมกัน แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าหนี้ยังคงใช้การรับรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของลูกหนี้แต่ละเพศเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เพศจึงทำหน้าที่เป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญในการคัดกรองและจัดลำดับความเสี่ยงของลูกหนี้ภายในระบบหนี้นอกระบบดังกล่าว จากกระบวนการทั้งหมดจะเห็นได้ว่า การพิจารณาเครดิตของเจ้าหนี้ทรงชี้อเป็นการประเมินเชิงประสบการณ์ที่ผสมผสานทั้งความสัมพันธ์ส่วนตัว ข้อมูลทางเศรษฐกิจ และการสังเกตพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน การคัดกรองในลักษณะนี้จึงไม่ใช่เพียงขั้นตอนก่อนการปล่อยกู้ หากแต่เป็นกลไกสำคัญที่กำหนดว่าใครสามารถเข้าสู่ความสัมพันธ์หนี้ได้ตั้งแต่ต้น และวางพื้นฐานของการควบคุมในมิติของเวลา พื้นที่ และร่างกายในขั้นตอนถัดไป

2. ข้อตกลงและหลักฐานในการกู้ยืม

ภายหลังจากการคัดกรองลูกหนี้และตัดสินใจปล่อยกู้ ความสัมพันธ์หนี้จะถูกกำหนดผ่านข้อตกลงระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ ซึ่งมักอยู่ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การตกลงผ่านการสนทนาในแพลตฟอร์มออนไลน์ อย่างไรก็ตามแม้จะไม่มีสัญญาทางกฎหมายที่เป็นทางการ แต่เจ้าหนี้มักจะกำหนดเงื่อนไขและรวบรวมข้อมูลของลูกหนี้ในลักษณะที่สามารถใช้เป็นหลักประกันในทางปฏิบัติได้ ผลการศึกษาพบว่า เจ้าหนี้มักขอข้อมูลส่วนบุคคลของลูกหนี้ในหลายมิติ อาทิ บัตรประชาชน รูปถ่ายคู่บัตรประชาชน ที่อยู่บ้านและที่ทำงาน เบอร์โทรศัพท์ รวมถึงบัญชีโซเชียลมีเดียของลูกหนี้และบุคคลใกล้ชิด เช่น แฟน

หรือครอบครัว ในบางกรณี เจ้าหนี้ยังใช้แอปพลิเคชันเพื่อตรวจสอบตำแหน่งของลูกหนี้ หรือจัดทำข้อตกลงในลักษณะเอกสารที่ให้ลูกหนี้ลงนามยินยอมให้สามารถเปิดเผยข้อมูลหรือประจานได้ในกรณีผิดนัดชำระหนี้ เช่น

> *"ของพี่จะให้เขาเขียนแบบหนังสือสัญญาเงินกู้ ข้าพเจ้าได้ทำการกู้เงิน ชื่อพี่ เป็นจำนวนเงิน กำหนดการชำระคืนคือวันไหน ส่งยอดไม่เกินสองทุ่ม เลขที่บัญชีผู้กู้ เบอร์โทรผู้กู้ หากข้าพเจ้าไม่ส่งยอดจนครบ หนีหาย ขาดส่ง ข้าพเจ้าอนุญาตให้โพสต์ประจานหรือดำเนินคดีในข้อหาฉ้อโกงได้ โดยที่ข้าพเจ้าเต็มใจและทราบข้อตกลง ข้าพเจ้าจะไม่เอาผิดทางกฎหมายใด ๆ ทั้งสิ้น แล้วก็วางบัตรให้เซ็น"*
>
> (พี่นุช เจ้าหนี้หญิง, สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่า การรวบรวมข้อมูลในลักษณะนี้ ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงหลักฐานของการกู้ยืมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกที่ทำให้เจ้าหนี้สามารถติดตาม ควบคุม และสร้างแรงกดดันต่อลูกหนี้ได้ในภายหลัง กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ข้อมูลส่วนบุคคลของลูกหนี้จึงถูกแปลงให้กลายเป็นเครื่องมือในการควบคุมที่ขยายอำนาจของเจ้าหนี้ โดยทำให้เจ้าหนี้สามารถเข้าถึงและติดตามลูกหนี้ได้ในหลายมิติ ทั้งการระบุตำแหน่งที่อยู่ การเชื่อมโยงไปยังบุคคลใกล้ชิด และการติดตามพฤติกรรมออนไลน์ ซึ่งเอื้อให้การกดดันสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่า ข้อมูลของลูกหนี้ไม่ได้เป็นเพียงข้อมูลส่วนบุคคล หากแต่เป็นทรัพยากรสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์หนี้สามารถแทรกซึมเข้าไปกำกับชีวิตของลูกหนี้ได้ตั้งแต่เริ่มต้น และเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การควบคุมในมิติเวลา พื้นที่ และร่างกาย ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงในส่วนถัดไป

3. การควบคุมในมิติเวลา

ภายหลังจากการที่ความสัมพันธ์หนี้ถูกกำหนดผ่านข้อตกลงระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ กลไกสำคัญที่ปรากฏขึ้นคือการควบคุมในมิติของเวลา โดยเจ้าหนี้แต่ละรายมักกำหนดช่วงเวลาในการชำระหนี้ที่แตกต่างกัน และใช้กรอบเวลาดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกำกับพฤติกรรมของลูกหนี้ในชีวิตประจำวัน

ผลการศึกษาพบว่า เจ้าหนี้มักมีการกำหนดเวลาในการชำระเงินอย่างชัดเจนในแต่ละวัน เช่น ช่วงเย็นหรือช่วงค่ำ และติดตามการชำระหนี้ตามช่วงเวลาที่กำหนด หากลูกหนี้ไม่ตอบสนองภายในเวลานั้น กระบวนการทวงจะถูกยกระดับและลำดับขั้น เช่น การทักข้อความซ้ำ การโทรศัพท์ติดตามในช่วงเวลาถัดมา หรือการติดต่อผ่านช่องทางอื่น ๆ ในกรณีที่ยังไม่สามารถติดต่อลูกหนี้ได้ เจ้าหนี้บางรายอาจติดต่อไปที่บุคคลใกล้ชิดของลูกหนี้ หรือใช้วิธีการโพสต์หรือแสดงความคิดเห็นในโพสต์ของลูกหนี้ เพื่อสร้างแรงกดดัน หรือบางรายมีการไปติดตามหนี้ถึงที่อยู่ของลูกหนี้ ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นและดำเนินไปตามลำดับเวลาอย่างมีแบบแผน

> *"คือมันมีกำหนด สมมติว่าเวลาบ้านพี่กำหนดคือหนึ่งทุ่ม สองทุ่มถึงสามทุ่ม ไม่ส่งนี่คือแปลกแล้ว พี่ก็ต้องตาม ต้องตามตลอด ถ้าไม่ให้อีกก็ตามติดต่อคนในบ้าน พอตามคนในบ้าน คนในบ้านรับรู้ คนในบ้านเงียบ ถ้ายังเงียบอยู่ก็คือโพสต์ คอมเมนต์ตามแต่ส่วนมากมาตอบทุกคนแหละ ถ้าได้แท็คหน้า Facebook นะ อายปุ๊ป ถ้าหน้า Facebook มีคนแท็กตามเงินปุ๊ป พวกเงียบ ๆ เนี่ยตอบทุกคน เขาก็จะมาตอบ พี่หนูหาเงินให้อยู่นะ ลบให้หนูก่อนได้ไหม หนูหาเงินอยู่ อะไรแบบนี้"*
>
> (พี่ดา, เจ้าหนี้หญิง, สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่า เวลาไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงกรอบของการชำระหนี้เท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมจังหวะชีวิตของลูกหนี้ การกำหนดเวลาและการติดตามอย่างต่อเนื่องทำให้ลูกหนี้ต้องจัดระเบียบชีวิตและกิจกรรมในชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับข้อกำหนดของเจ้าหนี้ ไม่ว่าจะเป็นการหารายได้ การทำงาน หรือการใช้จ่ายในแต่ละวัน สอดคล้องกับ Peebles (2010) ที่ชี้ให้เห็นว่า ภาระหนี้ทำให้ผู้เป็นหนี้สูญเสียอำนาจในการกำหนดเวลาในชีวิตของตนเอง และต้องดำรงอยู่ภายใต้พันธะของการชำระคืนอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ การทวงถามที่เป็นลำดับขั้นไม่ได้เป็นเพียงการติดตามหนี้ แต่เป็นกระบวนการที่ทำให้ความสัมพันธ์หนี้แทรกซึมเข้าไปกำกับจังหวะเวลาในชีวิตของลูกหนี้ โดยเวลาของลูกหนี้ถูกทำให้เป็นสิ่งที่ต้องจัดสรรเพื่อชำระหนี้ ขณะที่เจ้าหนี้กลับใช้เวลาทำหน้าที่เป็นกรอบในการกำกับและควบคุมความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

4. การควบคุมในมิติพื้นที่

นอกจากการควบคุมในมิติของเวลาแล้ว ความสัมพันธ์หนี้ยังดำเนินไปผ่านการควบคุมมิติของพื้นที่ โดยที่เจ้าหนี้สามารถขยายอำนาจในการติดตามลูกหนี้และกดดันลูกหนี้ไปสู่พื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางออนไลน์

ผลการศึกษาพบว่า เมื่อเกิดการผิดนัดชำระหนี้ เจ้าหนี้บางรายจะเดินทางไปติดตามลูกหนี้ถึงที่อยู่หรือที่ทำงาน เพื่อกดดันให้ชำระหนี้ ซึ่งการปรากฏตัวในพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อติดต่อสื่อสารเท่านั้น แต่ยังเป็นการใช้สายตาของสังคมในการเป็นเครื่องมือในการกดดันลูกหนี้ เช่น ทำให้บุคคลรอบข้างรับรู้สถานการณ์หนี้ ซึ่งอาจนำไปสู่ความอับอายหรือการสูญเสียภาพลักษณ์ ซึ่งพื้นที่ทางกายภาพจึงกลายเป็นพื้นที่ของการควบคุมที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายของลูกหนี้ ทำให้การติดตามหนี้ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ตัวบุคคล แต่ขยายไปสู่ความสัมพันธ์รอบตัวของลูกหนี้ด้วย เช่น

> *“เคสนึงเคยไปทวง เป็นรุ่นพี่ ทำงานร้านเหล้า เราไปตาม เขาก็ขอเราว่าให้ไปคุยแบบขยับเลยร้านไปหน่อยได้ไหม ไม่อยากให้ใครเห็น เราก็ถามว่าทำไมไม่จ่ายสักที มันนานแล้ว เราก็ไปยืนตื๊อจนกว่าจะได้ เขาก็เลยรีบเดินเข้าร้านไปเบิกเงิน เอาเงินมาให้เรา”*
>
> (ขวัญ, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569)

ขณะเดียวกัน พื้นที่ออนไลน์เองก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมลูกหนี้ โดยเจ้าหนี้สามารถติดตามพฤติกรรมของลูกหนี้ผ่านแพลตฟอร์ม เช่น Facebook และใช้ข้อมูลดังกล่าวในการกดดัน เช่น การตรวจสอบสถานการณ์ออนไลน์ หรือการสังเกตการเคลื่อนไหวของบัญชี หากลูกหนี้ปรากฏว่าออนไลน์แต่ไม่ตอบข้อความกลับ อาจนำไปสู่การกดดันในระดับที่สูงขึ้น เช่น

> *“บางทีลูกหนี้ไม่ตอบเรานะแต่ขึ้นว่ากำลังใช้งานอยู่ เราก็จะทักไป ไม่ตอบเลยนะ ออนได้ ดูสตอรี่ได้ แต่ไม่ตอบเลยนะ เราก็จะทักย้ำ ๆ หรือแบบก็ไปคอมเมนต์เลยว่าแบบดูสตอรี่แต่ไม่ตอบเลยนะ เขาก็รีบกลับมาตอบ*
>
> (ขวัญ, เจ้าหนี้หญิง, สัมภาษณ์)

ไม่เพียงเท่านั้น ในบางกรณีเจ้าหนี้อาจใช้วิธีการเปิดเผยข้อมูลหรือโพสต์ประจานเพื่อสร้างแรงกดดันในพื้นที่สาธารณะ การกระทำดังกล่าวทำให้พื้นที่ออนไลน์ไม่ได้เป็นเพียงช่องทางการสื่อสาร แต่กลายเป็นพื้นที่ของการติดตามและการควบคุม กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ได้กลายเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการกำกับพฤติกรรมของลูกหนี้ ทั้งในระดับพื้นที่กายภาพและพื้นที่ออนไลน์ การที่เจ้าหนี้สามารถเข้าถึงและแทรกซึมเข้าไปในพื้นที่ต่าง ๆ ของลูกหนี้ได้ ทำให้ลูกหนี้

ยากที่จะหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์หนี้ได้ สอดคล้องกับ Peebles (2010) ที่ชี้ให้เห็นว่าหนี้ผูกโยงชีวิตของผู้คนไว้กับพื้นที่และเครือข่ายทางสังคมที่ทำหน้าที่ค้ำจุนและบังคับใช้พันธะดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ในบริบทของแพลตฟอร์มออนไลน์ พื้นที่ของการควบคุมได้ขยายไปสู่พื้นที่ดิจิทัล ซึ่งทำให้การติดตามและการกดดันสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่จำกัดอยู่ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่ง พื้นที่ของลูกหนี้ในสังคมร่วมสมัยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงพื้นที่ทางกายภาพ หากแต่รวมถึงพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งกลายเป็นพื้นที่สำคัญที่ความสัมพันธ์หนี้สามารถเข้ามาแทรกแซงและกำกับได้

5. การควบคุมในมิติร่างกาย

นอกจากการควบคุมในมิติของเวลาและพื้นที่แล้ว ความสัมพันธ์หนี้ยังดำเนินไปผ่านการควบคุมในมิติร่างกาย โดยร่างกายของลูกหนี้กลายเป็นพื้นที่ที่เจ้าหนี้สามารถเข้ามากำกับ ควบคุม และสร้างแรงกดดันได้ ทั้งในแง่ของการกำกับพฤติกรรมและความรู้สึก

ผลการศึกษาพบว่า เจ้าหนี้มักใช้ร่างกายของลูกหนี้เป็นส่วนหนึ่งของกลไกเครื่องมือในการรับประกันความเสี่ยง เช่น การขอให้ลูกหนี้ถ่ายรูปคู่กับบัตรประชาชน หรือส่งข้อมูลส่วนบุคคลที่สามารถระบุตัวตนได้อย่างชัดเจน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงยืนยันตัวตน แต่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการกดดัน เช่น การขู่ว่าจะนำไปเปิดเผยหรือประจานในกรณีผิดนัดชำระหนี้ จะเห็นได้ว่า ร่างกายของลูกหนี้จึงถูกแปลงให้กลายเป็นหลักประกันที่ผูกพันอยู่กับความสัมพันธ์หนี้ และสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมได้ในภายหลัง ขณะเดียวกัน การควบคุมในมิติของร่างกายยังดำเนินไปผ่านการสร้างแรงกดดันทางจิตใจ เช่น การทวงถามอย่างต่อเนื่อง การใช้ถ้อยคำรุนแรง หรือการตำหนิ ซึ่งส่งผลให้ลูกหนี้เกิดความเครียด ความกังวล หรือความรู้สึกผิด การกระทำดังกล่าวไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อให้เกิดการชำระหนี้เท่านั้น แต่ยังทำให้ลูกหนี้ต้องกำกับพฤติกรรมของตนเองให้อยู่ภายใต้กรอบของความรับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง เช่น

> *“เคยมีบางคน ไม่อ่านเลยไม่ตอบเลย พี่ก็พิมพ์ไปว่า จะให้ไปเก็บที่ร้านไหม เขาเป็นแม่ค้า วันนั้นเหมือนพี่พูดคำนึง เขาบอกว่ากำลังขับรถ แล้วผ่านไปสองชั่วโมงอะ พี่ก็บอกว่ามึงขับรถ ** ไรของมึงอะ มึงยังไม่ถึงอีกเหรอ แล้วแบบเขาพิมพ์กลับมาว่า ไม่เคยมีใครพูดกับเขาแบบนี้เลย เอาจริง ๆ นะแค่คำว่า ** คำเดียวอะ คือเขาบอกไม่เคยมีใครพูดกับเขาแบบนี้เลย ไม่คิดว่าพี่จะพูดแบบนี้กับเขาแล้ว พอด่าไปเขาก็จะแบบเออแปปนึง เดี๋ยวรออันนี้อยู่ บางทีเรารู้ว่าบ้านอยู่ไหนก็จะแบบเดี๋ยวจะไปเอาเอง บางคนเขาก็ไม่อยากให้ที่บ้านรู้ เขาก็จะรีบให้”*
>
> (พี่นุช เจ้าหนี้หญิง, สัมภาษณ์)

กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การควบคุมในความสัมพันธ์หนี้ไม่ได้เกิดขึ้นผ่านการบังคับจากภายนอกเพียงอย่างเดียว หากแต่แทรกซึมเข้าไปในระดับของร่างกายและจิตใจของลูกหนี้ ทำให้ลูกหนี้ต้องกำกับตนเองอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับข้อเสนอของ Peebles (2010) ที่มองว่าหนี้ทำงานผ่านกลไกของความรู้สึกผิดและวินัย ซึ่งถูกฝังอยู่ในตัวบุคคล กล่าวอีกนัยหนึ่ง ร่างกายของลูกหนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงผู้รับผลของความสัมพันธ์หนี้ หากแต่กลายเป็นพื้นที่ที่การควบคุมถูกทำให้ดำรงอยู่ผ่านทั้งการกดดันจากภายนอกและการกำกับตนเองจากภายในอย่างต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การควบคุมลูกหนี้ในระบบหนี้ทรงช้อดำเนินไปผ่านมิติของเวลา พื้นที่ และร่างกายอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังพบอีกว่า วิธีการใช้กลไกเหล่านี้มีความแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของเจ้าหนี้ ตลอดจนรูปแบบการใช้ความเป็นหญิงในการจัดการและควบคุมลูกหนี้ในแต่ละสถานการณ์ กล่าวคือ ตั้งแต่ขั้นตอนการคัดกรองลูกหนี้และการสร้างความสัมพันธ์ในช่วงเริ่มต้น เจ้าหนี้บางรายใช้การสื่อสารในลักษณะเป็นกันเอง หรือการสร้าง

ความรู้สึกใกล้ชิดและไว้วางใจ เพื่อทำให้ความสัมพันธ์หนี้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่นมากขึ้น รวมถึงช่วยให้เจ้าหนี้สามารถติดตามและรักษาความสัมพันธ์กับลูกหนี้ในระยะยาวได้ ขณะเดียวกัน ในขั้นตอนของการติดตามทวงหนี้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวกลับใช้ความเป็นหญิงอีกรูปแบบ โดยเปลี่ยนไปสู่การใช้ถ้อยคำรุนแรง การด่า การโพสต์ประจาน เพื่อสร้างแรงกดดันและควบคุมลูกหนี้ผ่านความอับอายและภาพลักษณ์ทางสังคมได้เช่นเดียวกัน ขณะที่เจ้าหนี้ที่มีประสบการณ์สูงกลับสามารถควบคุมลูกหนี้ได้โดยใช้วิธีการสื่อสารในลักษณะการกดดันทางอ้อม เช่น การกล่าวเตือน หรือการอ้างผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรงแบบเปิดเผย

ทั้งนี้ ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นหญิงมิได้ถูกใช้ในลักษณะเดียวกันตลอดทุกช่วงของความสัมพันธ์หนี้ หากแต่มีการแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ และบุคคลที่เจ้าหนี้ต้องเผชิญ กล่าวคือ ในบางสถานการณ์ความเป็นหญิงอาจถูกใช้เพื่อสร้างความใกล้ชิดและรักษาความสัมพันธ์ ขณะที่ในอีกสถานการณ์หนึ่งกลับถูกใช้เพื่อสร้างแรงกดดัน ความอับอาย หรือการแสดงอำนาจเหนือกว่าในความสัมพันธ์หนี้ กลไกดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่า เพศภาวะมิได้แยกขาดออกจากกระบวนการควบคุมลูกหนี้ หากแต่ดำเนินไปควบคู่กับความสัมพันธ์หนี้ในระบบทรงซ้ออย่างต่อเนื่อง

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการหนี้ของเจ้าหนี้ทรงซ้อไม่ได้เริ่มต้นจากการปล่อยกู้เพียงอย่างเดียว หากแต่เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการคัดกรองลูกหนี้ ซึ่งอาศัยข้อมูลหลายด้านร่วมกัน เช่น เครือข่ายความสัมพันธ์ อาชีพ พฤติกรรมการจ่ายเงิน ข้อมูลจากแพลตฟอร์มออนไลน์ และการตรวจสอบผ่านกลุ่มเจ้าหนี้ด้วยกันเอง นอกจากนี้ เพศของลูกหนี้ยังถูกใช้เป็นเกณฑ์สำคัญ โดยเจ้าหนี้มักเลือกปล่อยกู้ให้กับผู้หญิง เนื่องจากมองว่าติดตามและทวงถามได้ง่ายกว่า ทั้งนี้ ภายหลังจากการปล่อยกู้ความสัมพันธ์หนี้ไม่ได้ดำเนินไปโดยปล่อยให้เป็นหน้าที่ของลูกหนี้ในการจ่ายคืนเท่านั้น แต่เจ้าหนี้ยังใช้วิธีการต่าง ๆ ในการติดตามและกดดันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเก็บข้อมูลส่วนบุคคลของลูกหนี้ ซึ่งถูกนำมาใช้ในการติดตามและสร้างแรงกดดันในภายหลัง ทั้งในชีวิตกายภาพและในพื้นที่ออนไลน์ นอกจากนี้ยังพบว่า การควบคุมลูกหนี้ของเจ้าหนี้ทรงซ้อมีลักษณะเฉพาะที่ผูกโยงไปกับการใช้ความเป็นหญิง ทั้งในการสร้างความใกล้ชิดในช่วงเริ่มต้นความสัมพันธ์และในการกดดันในช่วงติดตามทวงหนี้ โดยรูปแบบการใช้กลไกดังกล่าวจะมีความแตกต่างกันไปตามระดับประสบการณ์ของเจ้าหนี้

จากผลการศึกษายังพบว่า การควบคุมลูกหนี้เกิดขึ้นผ่าน 3 มิติหลัก ได้แก่ เวลา พื้นที่ และร่างกาย ในมิติของเวลาเจ้าหนี้กำหนดช่วงเวลาการชำระเงินและติดตามเป็นลำดับขั้น ทำให้ลูกหนี้ต้องจัดชีวิตตามกรอบเวลาดังกล่าว ในมิติของพื้นที่เจ้าหนี้สามารถติดตามลูกหนี้ได้ทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน และผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ทำให้ลูกหนี้หลีกเลี่ยงได้ยาก ส่วนในมิติของร่างกาย การใช้ข้อมูลส่วนบุคคลและการกดดันทางจิตใจ ทำให้ลูกหนี้เกิดความเครียดและต้องควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Peebles (2010) ที่มองว่าหนี้เป็นกลไกของการควบคุมที่ทำงานผ่านเวลา พื้นที่ และร่างกาย อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้พบว่า การควบคุมไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในพื้นที่กายภาพเท่านั้น แต่ยังขยายไปสู่พื้นที่ออนไลน์ ซึ่งทำให้การติดตามและการกดดันสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้น หนี้ในบริบทนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการยืมและคืนเงิน แต่เป็นความสัมพันธ์ที่เข้าไปกำหนดชีวิตของลูกหนี้ในหลายด้าน ทั้งการใช้เวลา การอยู่ในพื้นที่ และการควบคุมร่างกายตนเอง

แม้งานศึกษาหนี้นอกระบบออนไลน์ในประเทศไทยจะยังมีอยู่อย่างจำกัด แต่ผลการศึกษาครั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ (2567) ที่ศึกษาผลกระทบจากแอปพลิเคชันเงินกู้ผิดกฎหมายในประเทศไทย พบว่า ลูกหนี้ต้องเผชิญทั้งภาระหนี้สินที่เพิ่มสูงขึ้น การติดตามทวงหนี้ผ่านการประจานและการใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัว ตลอดจนผลกระทบทางจิตใจ เช่น ความอับอาย ความเครียด และปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้ที่พบว่า เจ้าหนี้ใช้ทั้งเงื่อนไขด้านเวลา การติดตามผ่านพื้นที่ออนไลน์และเครือข่ายทางสังคม รวมถึงการสร้างแรงกดดัน

ทางจิตใจในการควบคุมลูกหนี้ กล่าวคือ ภาระหนี้สินและดอกเบี้ยที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดการผิดนัดชำระหนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการควบคุมผ่านมิติของเวลาที่ทำให้ลูกหนี้ต้องจัดระเบียบชีวิตของตนเองภายใต้กรอบเวลาของกำระหนี้ ขณะที่การติดตามผ่านเครือข่ายส่วนตัวและการประจานในพื้นที่ออนไลน์สะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวของการควบคุมไปสู่พื้นที่ทางสังคมและผลกระทบทางจิตใจ ยังแสดงให้เห็นว่าหนี้ไม่ได้ส่งผลกระทบเพียงในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเข้าไปควบคุมการรับรู้และการใช้ชีวิตประจำวันของลูกหนี้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม งานศึกษาของ อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ (2567) มุ่งอธิบายผลกระทบที่เกิดขึ้นกับลูกหนี้เป็นหลัก การศึกษาครั้งนี้กลับช่วยให้เห็นกลไกและกระบวนการที่อยู่เบื้องหลังผลกระทบดังกล่าว โดยสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานของความสัมพันธ์หนี้ผ่านมิติของการควบคุมเวลา พื้นที่ และร่างกายตามแนวคิดของ Peebles (2010)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา พบว่าการปล่อยสินเชื่อนอกระบบในแพลตฟอร์มออนไลน์มีการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลและกลไกทางสังคมในการติดตามและจัดการหนี้ในหลากหลายรูปแบบ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจพิจารณาทำความเข้าใจรูปแบบการดำเนินการดังกล่าวให้มากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นการใช้ข้อมูลส่วนบุคคล การติดตามทวงหนี้ผ่านพื้นที่ออนไลน์ และการใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในการจัดการหนี้ รวมถึงอาจพัฒนาแนวทางในการดูแลและคุ้มครองผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในความสัมพันธ์หนี้ออนไลน์ให้สอดคล้องกับรูปแบบของหนี้นอกระบบออนไลน์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ตลอดจนส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชน เกี่ยวกับเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลและความสัมพันธ์หนี้ในพื้นที่ออนไลน์มากยิ่งขึ้น

สำหรับการศึกษาในอนาคต อาจขยายไปศึกษามุมมองของลูกหนี้ในระบบหนี้ทรงซ้อนบนแพลตฟอร์มออนไลน์เพิ่มเติม เพื่อให้เห็นภาพของความสัมพันธ์หนี้ได้รอบด้านมากขึ้น แม้งานศึกษาหนี้นอกระบบในประเทศไทยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับมุมมองของลูกหนี้อยู่แล้ว แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งศึกษาในเชิงปริมาณเป็นหลัก การศึกษาประสบการณ์และการรับรู้ของลูกหนี้ในเชิงคุณภาพ อาจช่วยให้เห็นมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การควบคุม และผลกระทบที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ อาจขยายการศึกษาเกี่ยวกับมิติทางเพศและลักษณะเฉพาะของความเป็น “ทรงซ้อ” เพื่อทำความเข้าใจว่าความเป็นหญิงสัมพันธ์กับการจัดการความสัมพันธ์หนี้และการใช้อำนาจในพื้นที่ออนไลน์อย่างไร ซึ่งเพศภาวะมิได้แยกขาดจากความสัมพันธ์หนี้ หากแต่ดำเนินไปควบคู่กับกระบวนการจัดการและควบคุมลูกหนี้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 ท่านที่กรุณาสละเวลาและให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาในครั้งนี้ และขอขอบคุณ รศ.ดร.วิลาสินี พนานครทรัพย์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้ให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะตลอดกระบวนการศึกษา ทำให้บทความวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กรุงเทพธุรกิจ. (2567). ***สภาพัฒน์เผยหนี้ครัวเรือนไทยต่ำ 90% จับตาแบงก์เข้มปล่อยกู้ หนี้นอกระบบพุ่ง.*** สืบค้นจาก https://www.bangkokbiznews.com/business/economic/1155092

ชฎาภรณ์ ณ นคร. (2560). ***ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดหนี้นอกระบบในครัวเรือนของประชากรในเขตเทศบาลเมืองปากพูน อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช.*** สืบค้นจาก https://tdc.thailis.or.th/tdc/browse.php?option=show&browse_type=title&titleid=467329

ศุภัสรา มณีพรายพรรณ. (2557). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกู้เงินนอกระบบของภาคครัวเรือนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.** วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2557). ***เกี่ยวกับหนี้ (30 กรกฎาคม 2557).*** สืบค้นจาก http://legacy.orst.go.th/?knowledges=16235

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). ***การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2567.*** สืบค้นจาก https://nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2024/20240508082744_74896.pdf

สิทธา จันทรวิบูลย์. (2561). **หนี้นอกระบบ: ศึกษากรณีมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการปล่อยเงินกู้นอกระบบ.** วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยรังสิต.

สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล. (2557). ***หนี้นอกระบบกับความเป็นธรรมทางสังคม.*** **สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.** สืบค้นจาก https://cusri.chula.ac.th/backup/download/cluster6.pdf

โหนกระแส. (2567). ***ทรงซื้อเงินกู้*** **[Facebook].** สืบค้นจาก https://shorturl.asia/sjGpX

อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ. (2567). ***การศึกษาสภาพปัญหาแอปพลิเคชันเงินกู้ผิดกฎหมายในประเทศไทย.*** สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นจาก https://url.in.th/Anhzr

Correia, F., Martins, A., & Waikel, A. (2022). **Online financing without FinTech: Evidence from online informal loans.** *Journal of Economics and Business*, 121, 106080. https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2022.106080

Correia, F., Martins, A., & Waikel, A. (2024). **Consumer credit without collateral, regulation, or intermediaries.** *SSRN Electronic Journal*. https://ssrn.com/abstract=4640113

Peebles, G. (2010). **The anthropology of credit and debt.** *Annual Review of Anthropology*, 39, 225–240.

นโยบายรัฐบาลดิจิทัลและการรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ของไทย
Thailand's Digital Government Policy and Its Responses to the Cyber Threats

ศิพิมพ์ ศรบัลลังก์[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษา 1) ความเป็นมาและลักษณะสำคัญของการเป็นรัฐบาลดิจิทัลของไทย 2) ผลกระทบจากภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่มีต่อรัฐไทยในปัจจุบัน 3) การรับมือของรัฐบาลต่อภัยคุกคามทางไซเบอร์ดังกล่าว เช่น นโยบาย ข้อจำกัดทางสถาบันหรือทรัพยากร โดยงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ผ่านกรอบคิดรัฐบาลดิจิทัลและความมั่นคงทางไซเบอร์ จากผลการวิจัยพบประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) นโยบายรัฐบาลดิจิทัลของไทยมีความก้าวหน้าในการจัดการโครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีกฎหมายสำคัญรองรับ เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 และ พระราชบัญญัติความมั่นคงทางไซเบอร์ พ.ศ. 2562 2) การจัดการข้อมูลของรัฐมีความกระจัดกระจายสูง เนื่องจากระบบดิจิทัลและแพลตฟอร์มโดยรวมของหน่วยงานสาธารณะมีมากกว่า 200 แอปพลิเคชัน ซึ่งหมายถึงนัยการกระจายตัวของการบูรณาการส่งผลให้เกิดช่องโหว่ด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์ ซึ่งนำไปสู่ความเสียงต่อภัยคุกคามและการไร้มาตฐานเชิงประสิทธิภาพในการให้บริการสาธารณะ และ 3) การตอบสนองต่อภัยคุกคามทางไซเบอร์ของประเทศเป็นการตอบสนองเชิงรับมากกว่าเชิงรุก และยังมีความบกพร่องด้านการจัดการทั้งในแง่ของความพร้อมของบุคลากร การแก้ไขปัญหาเชิงเทคนิค และระบบที่สอดรับกับแนวทางความมั่นคงของมนุษย์ งานวิจัยนี้จึงมีข้อเสนอแนะให้มุ่งเน้นการกำหนดยุทธศาสตร์ การรวมศูนย์ข้อมูล (Data Centralization) และการสร้างสถาปัตยกรรมข้อมูลของรัฐที่มีเอกภาพ ควบคู่ไปกับการยกระดับกรอบความมั่นคงทางไซเบอร์ที่ครอบคลุมมิติสิทธิมนุษยชน การลดช่องว่างทางดิจิทัล และการสร้างความไว้วางใจของประชาชนต่อการดำเนินการของกรอบรัฐบาลดิจิทัลอย่างยั่งยืน

***คำสำคัญ**: รัฐบาลดิจิทัล ความมั่นคงทางไซเบอร์ ภัยคุกคามทางไซเบอร์ ความมั่นคงของมนุษย์*

Abstract

This reresearch aims to study: 1) the background and key characteristics of Thailand's digital government; 2) the impacts of cyber threats on the Thai state today; and 3) the government's response to such cyber threats, including policies, institutional constraints, and resource limitations. This study is a documentary research project. The researcher collected data from relevant documents for analysis through the conceptual frameworks of digital government and cybersecurity. The research findings revealed three key issues: 1) Thailand's digital government policy has made progress in managing infrastructure and providing services through electronic channels, supported by key legislation such as the Personal Data Protection Act B.E. 2562 (2019) and the Cybersecurity Act B.E. 2562 (2019); 2) State data management is highly fragmented, as the overall digital systems and platforms of public agencies comprise more than 200 applications. This implies that the dispersion of integration creates cybersecurity vulnerabilities, leading to risks from threats

[1] รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ

and a lack of efficiency standards in public service delivery; and 3) The country's response to cyber threats is reactive rather than proactive, and there are deficiencies in management regarding personnel readiness, technical problem-solving, and systems aligned with a human security approach.

Therefore, this research recommends focusing on strategy formulation, data centralization, and the creation of a unified state data architecture. This should be accompanied by an elevation of the cybersecurity framework to encompass human rights dimensions, bridging the digital divide, and building sustainable public trust in the operations of the digital government framework.

Keywords: *Digital Government, Cybersecurity, Cyber Threats, Human Security*

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 การปฏิวัติดิจิทัล ได้ยกระดับให้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) กลายเป็น โครงสร้างพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งทำหน้าที่ทั้งเป็นกลไกขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจและเป็นเวทีแห่งการแข่งขันเชิงอำนาจระหว่างรัฐ (Margetts & Dunleavy, 2013) ประเทศชั้นนำ เช่น สหรัฐอเมริกา ยุโรป จีน และเกาหลีใต้ต่างลงทุนในเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเป็นระบบเพื่อใช้เป็นเครื่องมือยกระดับศักยภาพการพัฒนาและการต่อรองในเวทีโลก สำหรับประเทศไทยการให้ความสำคัญกับการพัฒนา ICT เริ่มขึ้นตั้งแต่พ.ศ.2545 ผ่านแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทย พ.ศ. 2545 - 2549 ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาอุตสาหกรรม ICT การยกระดับคุณภาพชีวิต การปฏิรูปการวิจัยและพัฒนา โดยต่อมาได้รับการสถาปนาอย่างชัดเจนผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และฉบับต่อมา รวมถึงการก่อตั้งกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ซึ่งต่อมาได้ยกระดับเป็นกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (เรวัต แสงสุริยงค์, 2558) ขณะเดียวกัน รัฐบาลได้ผลักดันนโยบาย Thailand 4.0 และ Digital Thailand เพื่อขับเคลื่อนประเทศสู่เศรษฐกิจดิจิทัล รัฐบาลดิจิทัล และสังคมดิจิทัล ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การบริการสาธารณะ และการพัฒนาทักษะพลเมือง (คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลแห่งชาติ, 2560)

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทของภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การพึ่งพาฐานข้อมูลขนาดใหญ่ การเชื่อมโยงระบบสารสนเทศของรัฐ และการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในชีวิตประจำวันของประชาชน ทำให้แนวคิดเรื่องความมั่นคงของรัฐไม่สามารถจำกัดอยู่เพียงมิติทางทหารหรือกายภาพ แต่ต้องขยายขอบเขตไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งรวมถึงความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล สิทธิในความเป็นส่วนตัว ความเชื่อมั่นต่อสถาบันรัฐ และศักดิ์ศรีในการดำรงชีวิต (Sipim Sornbanlang, 2022) เหตุการณ์โจมตีทางไซเบอร์ครั้งใหญ่ในต่างประเทศ เช่น การโจมตีระบบของเอสโตเนียในปี 2007 ที่ส่งผลให้บริการของรัฐบาลและสถาบันการเงินหยุดชะงักจนต้องยกระดับโครงสร้างการป้องกันไซเบอร์ร่วมกับ NATO หรือกรณีการถกเถียงประเด็นความเป็นส่วนตัวและการรวมศูนย์ข้อมูลชีวมิติในระบบ Aadhaar ของอินเดีย (Gelb & Metz, 2018) ล้วนเป็นเครื่องสะท้อนว่า นโยบายรัฐบาลดิจิทัลที่ละเลยผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงทางไซเบอร์อย่างรอบด้าน อาจก่อให้เกิดความเปราะบางเชิงโครงสร้างในระยะยาว ประเทศไทยเองได้เผชิญกับเหตุการณ์ข้อมูลรั่วไหลจำนวนมาก ทั้งจากภาครัฐและเอกชนในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ขณะเดียวกันภาครัฐยังมีการพัฒนาแอปพลิเคชันกว่า 200 แอปพลิเคชันภายใต้หน่วยงานย่อยต่าง ๆ โดยขาดการเชื่อมโยงและมาตรฐานความปลอดภัยที่เป็นเอกภาพ ซึ่งนำไปสู่การที่ประชาชนต้องใช้งานแพลตฟอร์มที่ซ้ำซ้อน ใช้งานยาก และมีความเสี่ยงด้านความปลอดภัยสูง จึงนำมาสู่คำถามการวิจัยที่ว่านโยบายรัฐบาลดิจิทัลของรัฐบาลที่ถูกขับเคลื่อนมานับตั้งแต่ พ.ศ.2545 นั้น มีแนวทางในการรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์อย่างไร เนื่องจากสถานการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดคำถามสำคัญต่อความสามารถของรัฐไทยในการรับมือภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่ส่งผลกระทบต่อทั้งโครงสร้างพื้นฐานสำคัญและคุณภาพชีวิตของประชาชน งานวิจัยนี้จึงมุ่งสำรวจประเด็นหลัก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ความมั่นคงทางไซเบอร์จากนโยบายรัฐบาลดิจิทัล การรับมือภัยคุกคามของ

รัฐบาลไทยในระดับนโยบาย สถาบัน และปฏิบัติการ รวมถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างระบบนิเวศดิจิทัลที่ปลอดภัยและครอบคลุมสิทธิมนุษยชนท่ามกลางภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่เพิ่มความถี่และความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบัน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับทุติยภูมิจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งบทความ หนังสือ เอกสารราชการ รวมไปถึงข้อมูลจากแหล่งข้อมูลออนไลน์อื่น ๆ อาทิ เว็บไซต์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเว็บไซต์ข่าว จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผ่านกรอบคิดรัฐบาลดิจิทัลและความมั่นคงทางไซเบอร์ ซึ่งประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ คือ การทบทวนสถานการณ์ภัยคุกคามทางด้านความมั่นคงทางไซเบอร์ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการรับมือกับภัยคุกคามดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิทัศน์การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลและการรับมือต่อภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ของไทย
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ที่มีต่อรัฐไทย
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการรับมือกับปัญหาภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ต่อรัฐบาล

สมมุติฐานของการวิจัย

การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของไทยยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับมาตรฐานความปลอดภัยที่เป็นเอกภาพและการเชื่อมโยงระบบสารสนเทศระหว่างหน่วยงานอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดความเปราะบางเชิงโครงสร้างที่เพิ่มความเสี่ยงต่อภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นในปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยนี้มุ่งศึกษานโยบายรัฐบาลดิจิทัลของไทยที่ถูกขับเคลื่อนมาตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เนื่องจากเป็นปีที่เริ่มมีการก่อตั้งกระทรวง ICT จนถึงปี 2568
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา เน้นวิเคราะห์แนวทางการรับมือภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ของรัฐไทย รวมถึงศึกษาผลกระทบของภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่มีในด้านต่าง ๆ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้กรอบคิดเกี่ยวกับ ความมั่นคงทางไซเบอร์ ภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ และรัฐบาลดิจิทัล เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์การตอบสนองต่อปัญหาด้านความมั่นคงทางไซเบอร์ของรัฐบาลและผลกระทบจากภัยคุกคามดังกล่าวในด้านต่าง ๆ ดังภาพ และรายละเอียดของแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัยตามลำดับ

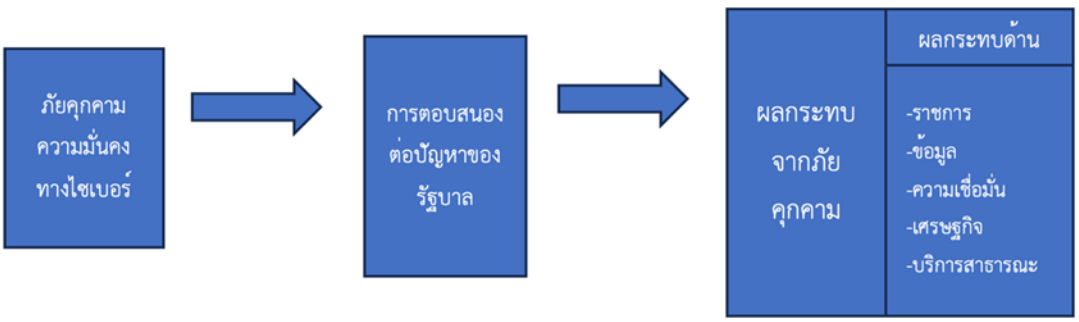

แนวคิดความมั่นคงทางไซเบอร์ (Cybersecurity)

ความมั่นคงทางไซเบอร์เป็นกรอบคิดที่เน้นการปกป้องความลับ (confidentiality) ความสมบูรณ์ (integrity) และความพร้อมใช้งาน (availability) ของข้อมูลและระบบสารสนเทศในระดับองค์กรและระดับรัฐ ทฤษฎีนี้ได้รับการขยายความโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก เช่น Singer และ Friedman (2014) ที่ย้ำว่าความมั่นคงทางไซเบอร์เป็นระบบที่ต้องการการผสานระหว่างเทคโนโลยี กฎหมาย และนโยบายสาธารณะ ในบริบทการบริหารรัฐ ความมั่นคงทางไซเบอร์ไม่ใช่เพียงมาตรการป้องกัน แต่รวมถึงการตรวจจับ การตอบสนอง และการฟื้นตัวจากเหตุการณ์โจมตี การพัฒนาแนวคิดนี้มีความสำคัญเพิ่มขึ้นเนื่องจากภัยคุกคามไซเบอร์มีความซับซ้อน ยากต่อการสืบค้น และมีการเชื่อมโยงข้ามพรมแดนอย่างเข้มข้น ตัวอย่างเช่น รายงาน Global Project on Cybercrime ชี้ว่าการรับมือภัยคุกคามต้องอาศัยความร่วมมือระดับนานาชาติและความเข้มแข็งของกฎหมายในแต่ละประเทศ (Seger & Alexander, 2012) นอกจากนี้ แนวคิดความมั่นคงทางไซเบอร์ยังสัมพันธ์โดยตรงกับสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์ เช่น Moise (2015) อธิบายว่าการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล ความเป็นส่วนตัว และเสรีภาพดิจิทัลเป็นภัยคุกคามต่อศักดิ์ศรีของมนุษย์ และต้องถูกจัดการในฐานะปัญหาความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบ Human Security ของ UNDP (1994) ที่มองว่าความมั่นคงไม่ควรถูกจำกัดอยู่ที่ความมั่นคงของรัฐ แต่ต้องขยายไปสู่ความปลอดภัยของประชาชนในชีวิตประจำวันด้วย ดังนั้น ความมั่นคงทางไซเบอร์ในปัจจุบันจึงไม่เพียงเกี่ยวกับระบบคอมพิวเตอร์หรือโครงสร้างพื้นฐานเท่านั้น แต่ยังเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน และองค์ประกอบของความมั่นคงของมนุษย์ที่รัฐต้องคุ้มครองอย่างจริงจัง (McRae & Hubert, 2001)

แนวคิดภัยคุกคามทางไซเบอร์ (Cyber Threats)

ภัยคุกคามทางไซเบอร์ เป็นแนวคิดที่อธิบายลักษณะของความเสี่ยงรูปแบบใหม่ที่เกิดจากการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างแพร่หลาย Mitra และ Ananda (2010) อธิบายว่า ไซเบอร์สเปซ เป็นพื้นที่ปฏิบัติการ ที่เปิดให้ผู้ไม่หวังดีสามารถโจมตีระบบข้อมูลโครงสร้างพื้นฐาน และบริการดิจิทัลได้อย่างไร้พรมแดน ความเสี่ยงนี้ครอบคลุมตั้งแต่การใช้มัลแวร์ การเจาะระบบการขโมยข้อมูล ไปจนถึงการปฏิบัติการทางข้อมูลที่มีผลกระทบทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า สงครามไซเบอร์ (Cyberwar) ไม่ได้เป็นเพียงเหตุการณ์ทางเทคนิค แต่เป็นความขัดแย้งรูปแบบใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐโดยตรง (Singer & Friedman, 2014) ภายใต้บริบทนี้ ภัยคุกคามไซเบอร์จึงไม่ใช่แค่การกระทำของปัจเจกบุคคล แต่เป็นพื้นที่ที่รัฐหรือองค์กรขนาดใหญ่สามารถเข้ามาแทรกแซงและใช้เป็นเครื่องมือทางยุทธศาสตร์ เพื่อก่อให้เกิดความเสียหายทางโครงสร้าง เช่น การโจมตีระบบธนาคารหรือโครงสร้างพื้นฐานสำคัญ ด้วยเหตุนี้ภัยคุกคามไซเบอร์จึงกลายเป็นประเด็นทางความมั่นคงที่ต้องมีการกำกับดูแลระดับสากล (Seger & Alexander, 2012) โดยเป็นปัญหาที่ผสมผสานระหว่างมิติทางเทคนิคการบริหาร และภูมิรัฐศาสตร์ ซึ่งกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพของรัฐและความเชื่อมั่นของประชาชน

แนวคิดรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government)

รัฐบาลดิจิทัลเป็นแนวคิดที่อธิบายการเปลี่ยนผ่านของภาครัฐจากการบริหารราชการแบบดั้งเดิมไปสู่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ในการบริหารจัดการการให้บริการสาธารณะ และการมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนอย่างเป็นระบบ แนวคิดนี้เริ่มก่อตัวในช่วงที่รัฐบาลทั่วโลกผลักดันนโยบายเศรษฐกิจฐานความรู้ เช่น กรอบนโยบาย ICT ระยะ 2544–2553 ของไทย ซึ่งมองว่า ICT เป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจและรัฐสมัยใหม่ (สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ, 2545) ในทางทฤษฎี รัฐบาลดิจิทัลตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า การบูรณาการข้อมูล การเชื่อมโยงบริการ และสถาปัตยกรรมดิจิทัลที่ดี จะช่วยเพิ่มความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และประสิทธิภาพของภาครัฐ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจระดับโลก (เช่น การขยายตัวของตลาด IT และธุรกิจดิจิทัล ตามรายงานของ M Report (2564). และวิจัยกรุงศรี (2564). ถือเป็นแรงผลักดันสำคัญให้รัฐต้องยกระดับการบริหารจัดการดิจิทัลเพื่อรองรับเศรษฐกิจใหม่ รัฐบาลดิจิทัลจึงเชื่อมโยงกับความสามารถของรัฐในการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบเศรษฐกิจนวัตกรรม ดังที่สะท้อนจากรายงานดัชนีนวัตกรรมโลก (GII) และแผนนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ (ชัยรัตน์ พันธุ์อาจ, 2564) ดังนั้น การใช้

ICT จึงไม่ใช่เพียงตัวช่วยแต่เป็น โครงสร้างพื้นฐานทางยุทธศาสตร์ ที่รัฐจำเป็นต้องใช้เพื่อยกระดับสมรรถนะและความสามารถในการแข่งขันในเศรษฐกิจโลก ดังนั้น รัฐบาลดิจิทัลในปัจจุบันจึงไม่ได้เป็นเพียงการนำ ICT มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงการปรับตัวตามบริบททางสังคมและการเมืองของแต่ละประเทศ (Janowski, 2020) รวมถึงการบูรณาการระหว่างเทคโนโลยี กฎหมาย และการบริหารจัดการเพื่อสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบ (Gil-Garcia *et al*., 2020)

การบูรณาการแนวคิดและทฤษฎี

เมื่ออบูรณาการแนวคิดทั้งสาม คือ รัฐบาลดิจิทัล ภัยคุกคามไซเบอร์ และความมั่นคงทางไซเบอร์ เข้าด้วยกัน จะเห็นภาพที่ชัดเจนว่า การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลทำให้โครงสร้างพื้นฐานข้อมูลถูกรวมศูนย์และตกอยู่ในความเสี่ยงต่อภัยคุกคามทางไซเบอร์มากขึ้น ความเสี่ยงเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำลายความเชื่อมั่นของประชาชนต่อรัฐเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อ ความมั่นคงของมนุษย์ ในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ ความเป็นส่วนตัว และสิทธิเสรีภาพ (McFarlane and Khong, 2006) ขณะที่ผลงานของ Dorn (2000) และ Reghr (2001) ชี้ว่า ความมั่นคงของรัฐยุคใหม่ต้องครอบคลุมทั้งความปลอดภัยของข้อมูลและความปลอดภัยของผู้คน ในเชิงนโยบายรัฐบาลดิจิทัลที่ไม่มีกลไกความมั่นคงทางไซเบอร์ที่แข็งแรงจึงอาจกลายเป็นความเสี่ยงเชิงโครงสร้างต่อรัฐเอง เช่น ข้อมูลประชาชนรั่วไหล หรือโครงสร้างพื้นฐานสำคัญถูกโจมตี ดังนั้น การบูรณาการนโยบายดิจิทัลและความมั่นคงทางไซเบอร์เข้าด้วยกันจึงเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน สำหรับรัฐสมัยใหม่ในการสร้างความไว้วางใจและความปลอดภัยในสังคมดิจิทัล

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับนโยบายรัฐบาลดิจิทัลของไทยกับการรับมือภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดหลัก 2 ประการ ได้แก่ แนวคิดรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) และแนวคิดความมั่นคงทางไซเบอร์ (Cybersecurity) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และตีความข้อมูล โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวจะช่วยให้สามารถเชื่อมโยงนโยบายรัฐบาลดิจิทัลกับประเด็นความมั่นคงของมนุษย์และสิทธิมนุษยชนในบริบทดิจิทัลได้อย่างเป็นระบบ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งประกอบด้วยเอกสารทางวิชาการ ได้แก่ บทความวิจัยและบทความวิชาการที่ตีพิมพ์ในวารสารทั้งในและต่างประเทศเอกสารราชการ ได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบาย Thailand 4.0 แผน Digital Thailand และเอกสารนโยบายที่เกี่ยวข้อง หนังสือและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลดิจิทัลและความมั่นคงทางไซเบอร์แหล่งข้อมูลออนไลน์ ได้แก่ เว็บไซต์ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานคณะกรรมการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ และเว็บไซต์ข่าวที่รายงานเหตุการณ์ด้านความมั่นคงทางไซเบอร์

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจำแนกข้อมูลออกเป็นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ ภูมิทัศน์การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของไทย ผลกระทบของภัยคุกคามทางไซเบอร์ มาตรการรับมือของรัฐไทยจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ เพื่อสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อไป

4. การนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัยจะถูกนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) พร้อมข้อเสนอแนะแนวทางในการรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

ผลการวิจัย

1. ภูมิทัศน์การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลและความมั่นคงทางไซเบอร์ของไทย

การพัฒนารัฐบาลดิจิทัล คือ ยุทธศาสตร์หลักในการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงานและการบริการสาธารณะของรัฐบาลไทย การเปลี่ยนผ่านจากระบบราชการแบบแอนะล็อกสู่ดิจิทัลนี้ไม่ใช่แค่การนำเทคโนโลยีมาใช้ แต่คือการปฏิรูปโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนให้โปร่งใส คล่องตัว และมีการมีส่วนร่วมสูงขึ้น ประเทศไทยกำหนดให้รัฐบาลดิจิทัลเป็นหัวใจสำคัญของ ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 4.0 เพื่อให้สอดรับกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน โดยมีการลงทุนอย่างต่อเนื่องในด้านโครงสร้างพื้นฐาน กฎหมาย และบุคลากร ภาครัฐตลอดทศวรรษที่ผ่านมา (DGA, 2021) พัฒนาการของรัฐบาลดิจิทัลไทยมีความชัดเจนยิ่งขึ้นหลังการประกาศใช้แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัล พ.ศ. 2560–2564 และพระราชบัญญัติการบริหารงานและการให้บริการภาครัฐผ่านระบบดิจิทัล พ.ศ. 2562 ซึ่งได้วางมาตรฐานกลางสำหรับการบริการอิเล็กทรอนิกส์ของหน่วยงานรัฐ (DGA, 2021) ความก้าวหน้าที่เป็นรูปธรรมได้แก่ GovChannel ซึ่งเป็นช่องทางเดียวที่รวบรวมบริการจากหลายกระทรวง ทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลกฎหมาย คู่มือราชการ บริการ e-Service และข้อมูลการใช้จ่ายภาครัฐได้ในจุดเดียว นอกจากนี้รัฐยังขับเคลื่อนระบบ e-Tax เพื่ออำนวยความสะดวกภาคธุรกิจ ลดการใช้กระดาษ และเพิ่มความโปร่งใสด้านภาษี (Forvis Mazars, 2023) รวมถึง PromptPay ซึ่งเป็นระบบชำระเงินอิเล็กทรอนิกส์แบบเรียลไทม์ที่กลายเป็นช่องทางหลักในการโอนเงินสวัสดิการจากรัฐสู่ประชาชนโดยตรง (BOT, 2023) อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของบริการดิจิทัลนำมาซึ่งความท้าทายด้านความปลอดภัยไซเบอร์ โดยเฉพาะเหตุการณ์โจมตีข้อมูลหลายครั้งในประเทศไทยในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา เช่น กรณี 9near ที่ทำให้ข้อมูลระบบหมอพร้อมกว่า 55 ล้านรายการรั่วไหลในปี 2566 (RYT9, 2023) เหตุการณ์นี้กระตุ้นให้เกิดข้อวิจารณ์ต่อความพร้อมของระบบป้องกันภัยข้อมูลภาครัฐ เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าวรัฐบาลจึงออก พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. 2562 พร้อมจัดตั้งคณะกรรมการความมั่นคงทางไซเบอร์แห่งชาติ และสำนักงานกำกับดูแลเพื่อเฝ้าระวังตอบสนองเหตุการณ์และกำหนดยุทธศาสตร์ไซเบอร์ของประเทศ (TheEleader, 2023) ขณะเดียวกันการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจาก GDPR ของสหภาพยุโรปก็ได้ยกระดับมาตรฐานสิทธิความเป็นส่วนตัวของประชาชน โดยมีผลบังคับใช้ในปี 2565 (DLA Piper, 2021)

ผลการจัดอันดับ e-Government Development Index (EGDI) ปี 2024 ไทยอยู่ในอันดับที่ 52 ของโลก และเป็นอันดับ 2 ในกลุ่มอาเซียน (Nation Thailand, 2024) ขณะเดียวกัน Global Cybersecurity Index (GCI) ปี 2024 จัดอันดับไทยไว้ที่ 7 ของโลก ด้วยคะแนนรวม 99.22/100 ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีความพร้อมด้านไซเบอร์ระดับสูงสุด (Nation Thailand, 2024) นอกจากนี้ อัตราการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของประชากรไทยในปี 2023 สูงถึง 85.3% หรือกว่า 61 ล้านคน แสดงให้เห็นถึง ความพร้อมเชิงสังคมในการใช้บริการดิจิทัลภาครัฐ และความก้าวหน้าอย่างเด่นชัดในเวทีสากล (DataReportal, 2023) อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าดังกล่าวก็ยังคงเผชิญกับความท้าทายสำคัญหลายประการ เช่น ช่องว่างดิจิทัล (Digital Divide) ในกลุ่มผู้สูงอายุ การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงในระบบราชการเดิม ความเสี่ยงด้านข้อมูล อันเนื่องมาจากการเก็บและประมวลผลข้อมูลประชากรขนาดใหญ่ รวมถึงปัญหาความไม่ต่อเนื่องทางนโยบายที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล (DIG.Watch, 2024) ปัญหาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลจำเป็นต้องดำเนินควบคู่ไปกับการ พัฒนาบุคลากร, ปรับแก้กฎระเบียบ, ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน, และสร้างกลไกที่เข้มแข็งเพื่อปกป้องความเป็นส่วนตัวของประชาชน ท้ายที่สุด ความสำเร็จของรัฐบาลดิจิทัลไทย ขึ้นอยู่กับความสามารถของภาครัฐในการบูรณาการข้อมูลและบริการให้ไร้รอยต่อผ่านแนวคิด Whole-of-Government เช่น การพัฒนา Government Super App และ Government Data Exchange (GDX) ควบคู่ไปกับการ เสริมสร้างขีดความสามารถด้านความมั่นคงทางไซเบอร์ของหน่วยงานโครงสร้างพื้นฐานสำคัญ การบังคับใช้ PDPA อย่างจริงจัง และการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศโดยเฉพาะในอาเซียน ซึ่งคาดการณ์

ว่าจะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจดิจิทัลถึง 2 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี 2030 (Nation Thailand, 2024) หากประเทศไทยเดินหน้าตามทิศทางเหล่านี้ได้อย่างมั่นคงการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัลจะสมบูรณ์ โปร่งใส และยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางตามหลักการบริหารภาครัฐสมัยใหม่อย่างแท้จริง

2. ผลกระทบจากภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่มีต่อรัฐไทย

ความเสี่ยงจากภัยคุกคามทางไซเบอร์ในประเทศไทยที่ต้องเผชิญเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ การที่หน่วยงานรัฐได้นำบริการสาธารณะเข้าสู่ระบบออนไลน์มากขึ้นได้กลายเป็นปัจจัยที่ทำให้ความเสี่ยงในการถูกโจมตีทางไซเบอร์ การทำลายหรือการลักขโมยข้อมูลสำคัญของภาครัฐตลอดจนการบ่อนทำลายความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อแพลตฟอร์มรัฐบาลดิจิทัล เหตุการณ์โจมตีและล้วงข้อมูลครั้งใหญ่หลายกรณีที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงปี 2000 เป็นต้นมา จึงสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบในมิติต่าง ๆ ต่อรัฐไทยอย่างชัดเจน ทั้งด้านระบบราชการ ความมั่นคงของข้อมูล ความเชื่อมั่นของประชาชน ต้นทุนทางเศรษฐกิจ และระบบบริการสาธารณะ

2.1 ผลกระทบต่อระบบราชการ

ภัยคุกคามไซเบอร์ได้สร้างแรงสั่นสะเทือนต่อการดำเนินงานและภาพลักษณ์ของระบบราชการไทยอย่างชัดเจน กรณีสำคัญที่ยกมาเป็นตัวอย่างคือ เหตุการณ์เจาะระบบเว็บไซต์สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (opm.go.th) เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2556 ที่แฮกเกอร์สามารถแก้ไขข้อมูลประวัติและรูปภาพของนายกรัฐมนตรี พร้อมทั้งแทรกข้อความที่ไม่เหมาะสม (Thai PBS, 2021) การโจมตีดังกล่าวทำให้หน่วยงานต้องปิดระบบฐานข้อมูลชั่วคราว และยังตอกย้ำถึงช่องโหว่ของเว็บไซต์ภาครัฐ กระตุ้นให้หน่วยงานรัฐตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการยกระดับมาตรการป้องกันภัยไซเบอร์ เพื่อตอบสนองต่อภัยคุกคามที่เพิ่มขึ้น รัฐบาลไทยจึงได้ออกมาตรการ การประกาศใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. 2562 และการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ (NCSA) เพื่อทำหน้าที่เฝ้าระวังและตอบโต้ อย่างไรก็ตามความพร้อมของระบบราชการไทยในการรับมือกับภัยไซเบอร์ยังคงเป็นประเด็นท้าทาย รายงานวิจัยระบุว่า หน่วยงานรัฐจำนวนมากยังขาดขีดความสามารถในการตรวจจับและตอบโต้การโจมตีทางไซเบอร์ที่มีความซับซ้อน อีกทั้งกฎระเบียบและแนวทางด้านความปลอดภัยยังคงล้าหลังต่อภัยคุกคามใหม่ทำให้บริการรัฐบาลดิจิทัลของไทยยังคงมีความเสี่ยงสูงต่อการถูกโจมตีจากภายนอก การโจมตีบางรูปแบบยังอาศัยช่องโหว่ในกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐเอง เช่น การหลอกลวงผ่านอีเมลราชการ หรือการใช้มนุษย์เป็นจุดอ่อน ซึ่งกรณีเหล่านี้บั่นทอนประสิทธิภาพการทำงานของระบบราชการโดยตรงและผลักดันให้หน่วยงานต้องปรับปรุงนโยบายด้านความมั่นคงทางไซเบอร์อย่างเร่งด่วน และครอบคลุมยิ่งขึ้น

2.2 ผลกระทบต่อความมั่นคงของข้อมูล

ข้อมูลถือเป็นทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญของรัฐ และตกเป็นเป้าหมายหลักของอาชญากรไซเบอร์ ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาประเทศไทยประสบกับเหตุการณ์ข้อมูลรั่วไหลขนาดใหญ่หลายครั้ง ตัวอย่างเช่น ในปี 2021 มีกรณีข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนกว่า 8 ล้านคนถูกเปิดเผยสู่สาธารณะ โดยข้อมูลที่หลุดรั่วมีความละเอียดอ่อนสูง เช่น หมายเลขบัตรประชาชน ที่อยู่ และประวัติการรักษาพยาบาล (RTAF DAE, 2023) เหตุการณ์นี้ก่อให้เกิดข้อกังวลอย่างรุนแรงต่อความเพียงพอของมาตรการคุ้มครองข้อมูลของไทย และศักยภาพของรัฐในการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลของพลเมืองนอกจากนี้ในเดือนมีนาคม 2566 ยังเกิดเหตุการณ์ที่แฮกเกอร์ในนาม 9Near ประกาศขายข้อมูลส่วนตัวของคนไทยจำนวนมหาศาลถึง 55 ล้านคนบนเว็บไซต์ใต้ดิน (RTAF DAE, 2023) ซึ่งถือเป็นหนึ่งในการละเมิดข้อมูลที่ใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยที่ตอกย้ำถึงช่องโหว่ด้านความมั่นคงของข้อมูลภาครัฐอย่างรุนแรง ในทำนองเดียวกันระบบข้อมูลการศึกษากลางของรัฐก็เคยถูกโจมตี เช่น กรณีเว็บไซต์ TCAS ในปี 2565 ที่ข้อมูลผู้สมัครกว่า 23,000 รายหลุดรั่ว (RTAF DAE, 2023) เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนว่า ฐานข้อมูลของรัฐไทยยังคงตกอยู่ในความเสี่ยงสูงจากภัยไซเบอร์ ซึ่งหากไม่มีมาตรการป้องกันที่เข้มงวดยิ่งขึ้นอาจส่งผลร้ายแรงต่อความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลภาครัฐในระยะยาว

เหตุการณ์ทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นถึงความเปราะบางเชิงโครงสร้างของระบบข้อมูลภาครัฐไทยในสามประเด็นสำคัญ ประการแรก ความเหลื่อมล้ำด้านมาตรการคุ้มครองข้อมูลระหว่างหน่วยงาน ทำให้มาตรฐานความปลอดภัยไม่สอดคล้องกัน ส่งผลให้เกิดจุดอ่อนเชิงระบบ ที่ผู้ไม่หวังดีสามารถเจาะผ่านหน่วยงานที่มีมาตรการอ่อนที่สุด (Krittinavorapan, 2022) ประการที่สอง รัฐไทยยังพึ่งพาโครงสร้างพื้นฐานแบบกระจายตัวและขาดการบูรณาการข้อมูลในลักษณะศูนย์กลางที่มีมาตรฐานเดียวกัน แตกต่างจากโมเดลในประเทศเอสโตเนียหรือสิงคโปร์ที่วางรากฐานข้อมูลภาครัฐบนมาตรฐานความปลอดภัยแบบรวมศูนย์ (Estonia e-Gov Report, 2021) ส่งผลให้หน้าต่างความเสี่ยงเกิดขึ้นหลายจุดและยากแก่การควบคุมอย่างเป็นระบบ ประการที่สาม วัฒนธรรมการจัดการข้อมูลของหน่วยงานรัฐยังคงมองข้อมูล เป็นเพียงผลพลอยได้ของการทำงาน มากกว่าจะมองเป็นสินทรัพย์ความมั่นคงที่ต้องบริหารจัดการด้วยหลัก Data Governance และหลักการ Privacy by Design ตามแนวปฏิบัติสากล (Cavoukian, 2011) นอกจากนี้ เหตุการณ์ข้อมูลรั่วไหลดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนอย่างลึกซึ้ง การรับรู้ว่าข้อมูลส่วนตัวสามารถหลุดรั่วและถูกนำไปใช้ในทางมิชอบได้ง่าย ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากลังเลที่จะใช้บริการภาครัฐแบบดิจิทัล ทั้งที่เป็นช่องทางที่รัฐต้องการส่งเสริมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะ (ETDA, 2022) เมื่อความเชื่อมั่นลดลง ย่อมทำให้การเปลี่ยนผ่านไปสู่รัฐบาลดิจิทัลเต็มรูปแบบช้าลง และกระทบต่อความสามารถของรัฐในการสร้างระบบสาธารณะที่ทันสมัยในระยะยาว

2.3 ผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชน

ภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องได้กัดกร่อนความเชื่อมั่นของสาธารณชนต่อรัฐบาลไทยอย่างลึกซึ้งในหลายมิติ ความกังวลของประชาชนได้เพิ่มสูงขึ้น และนำไปสู่การตั้งคำถามต่อศักยภาพของหน่วยงานภาครัฐในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและจัดหาบริการดิจิทัลที่มั่นคงปลอดภัย กรณีการรั่วไหลของข้อมูลคนไทยจำนวน 55 ล้านรายการโดย 9Near ถือเป็น บทเรียนสำคัญ ที่สร้างแรงสั่นสะเทือนต่อความเชื่อมั่นของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง (RTAF DAE, 2023) แม้การตอบสนองของภาครัฐ อาทิ การชี้แจงจากกระทรวงดิจิทัลฯ อาจช่วย บรรเทาความวิตกกังวล ได้บ้าง แต่ก็ ไม่สามารถเรียกคืนความเชื่อมั่นที่สูญเสียไปได้ ยิ่งไปกว่านั้นการโจมตีเว็บไซต์หน่วยงานราชการในช่วงปลายปี 2568 ซึ่งมีการฝังสคริปต์ที่เชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์พนันออนไลน์ (DSI, 2024) ได้ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของรัฐอย่างรุนแรง เนื่องจากประชาชนถูกนำทางจากพื้นที่ของรัฐไปสู่เว็บไซต์ผิดกฎหมาย และยังพบการแสดง แบนเนอร์โฆษณาการพนัน บนเว็บไซต์ราชการบางแห่ง (DSI, 2024) เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนถึงความท้าทายเชิงโครงสร้างในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในยุคดิจิทัลอย่างชัดเจน ความเชื่อมั่นมิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของการบริหารงาน แต่เป็นทุนทางสถาบัน (institutional trust capital) ที่กำหนดระดับการยอมรับของประชาชนต่อการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัล (Norris, 2011) เมื่อรัฐล้มเหลวในการธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ หรือการจัดการความเสี่ยงพื้นฐาน ประชาชนย่อมตั้งคำถามพร้อมกันต่อความสามารถของรัฐในด้านอื่นๆ เช่น การคุ้มครองสิทธิ ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ และความโปร่งใสของการจัดการข้อมูล นอกจากนี้ กรณี 9Near ยังก่อให้เกิด Shock to Trust (ความช็อกต่อความเชื่อมั่น) ในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เนื่องจากจำนวนผู้ได้รับผลกระทบมีมากกว่าจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศเกือบเท่าตัว ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเปราะบางอย่างยิ่งของระบบข้อมูลภาครัฐ แม้ภาครัฐจะพยายามสื่อสารเพื่อสร้างความมั่นใจ แต่ก็เผยให้เห็นปัญหาเชิงสถาบันหลายประการ เช่น การขาดความชัดเจนในการเปิดเผยข้อเท็จจริง และการละเลยขั้นตอนการแจ้งเตือนผู้เสียหาย ตามหลักการของ GDPR หรือแนวปฏิบัติสากล (European Commission, 2021) ส่งผลให้ความเชื่อมั่นที่ลดลงนี้ ฟื้นฟูได้ยากในระยะสั้น กรณีการถูกฝังสคริปต์บนเว็บไซต์ราชการซึ่งเชื่อมโยงไปถึงเว็บพนันยิ่งตอกย้ำความเสื่อมถอยของภาพลักษณ์รัฐโดยตรง เพราะพื้นที่ออนไลน์ของรัฐควรถูกมองว่าเป็น Trusted Digital Space ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างปลอดภัย การที่เว็บไซต์ราชการซึ่งควรมีความปลอดภัยสูงกลับกลายเป็นเส้นทางที่ประชาชนอาจถูกนำไปสู่เว็บไซต์ผิดกฎหมายสะท้อนถึงความล้มเหลวในการตรวจสอบความปลอดภัยเชิงรุกและการเฝ้าระวังระบบอย่างเป็นระบบ (DSI, 2024) เหตุการณ์ในลักษณะนี้ มิได้เพียงแต่ทำลายความเชื่อมั่นภายในประเทศ

เท่านั้น แต่ยังลดทอนความน่าเชื่อถือของรัฐบาลไทยในเวทีดิจิทัลสากลด้วย สภาพการณ์นี้ยังส่งผลกระทบโดยตรงต่อพฤติกรรมของประชาชนในการยอมรับบริการดิจิทัลของรัฐ เช่น การเกิดความลังเลที่จะใช้แพลตฟอร์มภาครัฐ การหลีกเลี่ยงการลงทะเบียนบริการออนไลน์ หรือการให้ข้อมูลเท็จเพื่อลดความเสี่ยง ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยบั่นทอนประสิทธิภาพของการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัลอย่างแท้จริง (ETDA, 2022) ท้ายที่สุด เมื่อประชาชนขาดความเชื่อมั่นรัฐก็จะสูญเสียความสามารถในการบริหารจัดการข้อมูลเพื่อขับเคลื่อนนโยบาย การวางแผนสาธารณะ และการจัดบริการที่ต้องอาศัยข้อมูลเชิงลึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ภัยคุกคามทางไซเบอร์ก่อให้เกิดภาระทางเศรษฐกิจต่อประเทศไทยในจำนวนมหาศาล รายงานจากธนาคารแห่งประเทศไทยชี้ให้เห็นว่า ในปี 2565 มีการแจ้งความดำเนินคดีอาชญากรรมออนไลน์เกินกว่า 1 ล้านคดี คิดเป็นมูลค่าความเสียหายรวมสูงกว่า 98,000 ล้านบาท (Amarin TV, 2024) แม้ภายหลังจะมีการชี้แจงว่าข่าวไม่เป็นความจริง กรณีมัลแวร์เรียกค่าไถ่ที่โรงพยาบาลสระบุรีในปี 2563 ก็ได้ตอกย้ำถึงความเสี่ยงร้ายแรงต่อระบบสาธารณสุขไทย และภาระที่ภาครัฐอาจต้องแบกรับเมื่อโครงสร้างพื้นฐานสำคัญถูกโจมตี นอกจากนี้ยังมีข้อมูลว่าโรงพยาบาลบางแห่งในประเทศไทยเคยตัดสินใจจ่ายค่าไถ่เพื่อให้ระบบสามารถกลับมาดำเนินการได้ตามปกติ (Thai PBS, 2021) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงต้นทุนที่สูงยิ่งของการหยุดชะงัก ความเสียหายทางเศรษฐกิจจากเหตุการณ์ไซเบอร์มิได้จำกัดอยู่เพียงมูลค่าความสูญเสียที่ถูกรายงานเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงต้นทุนแฝงที่ไม่ได้รับการบันทึกอย่างชัดเจน อาทิ เวลาที่ระบบหยุดชะงัก การสูญเสียผลิตภาพ และต้นทุนในการฟื้นฟูระบบ (OECD, 2022) ในระดับมหภาคการเพิ่มขึ้นของอาชญากรรมไซเบอร์ยังสั่นคลอนภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือของระบบเศรษฐกิจดิจิทัลของประเทศ ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจลงทุนของนักลงทุนต่างชาติ หากประเทศไทยถูกมองว่ามีโครงสร้างพื้นฐานด้านไซเบอร์ที่ไม่มั่นคงย่อมส่งผลให้ความสามารถในการแข่งขันลดลง และอาจนำไปสู่การย้ายฐานการลงทุน (World Economic Forum, 2023) ในระดับจุลภาคผลกระทบยังเกิดขึ้นกับประชาชนและธุรกิจ SME ที่ต้องประสบกับการสูญเสียทางการเงินจากมิจฉาชีพออนไลน์ ซึ่งสะท้อนทั้งปัญหาการรู้เท่าทันดิจิทัลและช่องว่างของมาตรการคุ้มครองผู้บริโภค (ETDA, 2022) การเสียเงินจากการถูกหลอกมิได้เป็นเพียงต้นทุนของผู้เสียหาย แต่ยัง สร้างภาระแก่สถาบันการเงินและหน่วยงานภาครัฐในการจัดสรรทรัพยากรเพิ่มเติมเพื่อรองรับข้อร้องเรียนที่ทวีจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่อง การตัดสินใจจ่ายค่าไถ่ของโรงพยาบาลบางแห่งนั้น สะท้อนถึงการขาดแผนบริหารความเสี่ยงที่มีประสิทธิภาพ และส่งผลให้เกิดแรงจูงใจให้แฮกเกอร์โจมตีซ้ำซึ่งในมุมมองของเศรษฐศาสตร์ความมั่นคงถือเป็นการลดต้นทุนการโจมตีสำหรับผู้ก่อเหตุ (Anderson, 2020) ดังนั้น ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากภัยคุกคามไซเบอร์จึงไม่ใช่เพียงมูลค่าความเสียหายหลังเกิดเหตุ หากแต่เป็นการบั่นทอนศักยภาพการแข่งขันของประเทศ และความเชื่อมั่นต่อโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลของรัฐในระยะยาว การบริหารจัดการความเสี่ยงด้วยแนวคิดการรับมือหลังเกิดเหตุเพียงอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอจำเป็นต้องยกระดับแนวคิดการป้องกันเชิงรุก ลงทุนด้านความปลอดภัยไซเบอร์อย่างจริงจัง และ สร้างระบบสำรอง ที่แข็งแกร่งเพื่อรองรับการโจมตีที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นในอนาคต

2.5 ผลกระทบต่อระบบบริการสาธารณะ

เหตุการณ์โรงพยาบาลสระบุรีในปี 2563 แสดงให้เห็นถึงการหยุดชะงักของบริการสาธารณะอย่างรุนแรง เมื่อระบบคอมพิวเตอร์ทั้งหมดไม่สามารถใช้งานได้ แพทย์ไม่สามารถเข้าถึงประวัติผู้ป่วย และห้องยาไม่สามารถเปิดข้อมูลใบสั่งยาได้ (Matichon, 2020) ซึ่งส่งผลให้ต้องให้ผู้ป่วยนำเอกสารทุกอย่างมาเองในระหว่างที่ระบบล่ม ความเสี่ยงเช่นนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะระบบสาธารณสุข แต่ยังขยายไปถึงระบบบริการสาธารณะอื่น ๆ อาทิ โครงสร้างพื้นฐานไฟฟ้า ประปา และการคมนาคม หากระบบเหล่านี้ถูกโจมตีย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อความปลอดภัยของสังคมโดยตรง เช่น ความกังวลต่อแอปพลิเคชัน ทางรัฐ ซึ่งหากถูกโจมตี อาจนำไปสู่การรั่วไหลของข้อมูลส่วนบุคคลจำนวนมหาศาล เหตุการณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าระบบบริการสาธารณะของไทยยังคงพึ่งพาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่ขาดความพร้อมต่อภัยคุกคามไซเบอร์อย่างรุนแรง การ

ที่โรงพยาบาลต้องกลับไปใช้เอกสารกระดาษ หรือให้ผู้ป่วยนำเอกสารมาด้วยตนเองเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าระบบสำรองข้อมูลและแผนตอบสนองเหตุฉุกเฉินยังไม่มีความเข้มแข็งเท่าที่ควร (OECD, 2022) นอกจากนี้ยังเผยให้เห็นว่าโครงสร้างทางเทคนิคของระบบสาธารณสุขส่วนใหญ่ยังเป็นแบบจุดเดียวเสียหาย กล่าวคือ หากระบบหลักถูกโจมตีหรือล่มลง การให้บริการทั้งหมดจะหยุดชะงักในทันทีโดยปราศจากระบบรองรับ ผลกระทบดังกล่าวยังลุกลามไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) โดยตรง เพราะบริการสาธารณะ โดยเฉพาะโรงพยาบาล การคมนาคม และโครงสร้างพื้นฐานไฟฟ้า และน้ำประปา ประกอบด้วยผู้ใช้งานจำนวนมากซึ่งต้องพึ่งพาระบบตลอดเวลา หากระบบถูกโจมตีสามารถนำไปสู่ความเสี่ยงต่อชีวิตได้โดยตรง เช่น การไม่สามารถผ่าตัดเร่งด่วน การไม่สามารถเปิดข้อมูลยาหรือการเรียกดูประวัติคนไข้ที่มีโรคประจำตัวเฉพาะทางได้ (Thai PBS, 2021) ในบริบทนี้ ภัยคุกคามไซเบอร์จึงไม่ได้เป็นเพียงการโจมตีระบบดิจิทัล หากแต่เป็นการโจมตีเสถียรภาพของบริการสาธารณะ ที่ประชาชนต้องพึ่งพาในชีวิตประจำวัน ในระดับมหภาค ความเสี่ยงต่อระบบบริการสาธารณะยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเชื่อมั่นของประชาชนต่อรัฐ เมื่อระบบดิจิทัลของรัฐถูกโจมตี ส่งผลให้เกิดความลังเลในการใช้บริการสาธารณะแบบดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันด้านสุขภาพ การจองคิวออนไลน์ หรือบริการรัฐผ่าน Mobile ID (ETDA, 2022) ความห่วงกังวลต่อแอปพลิเคชัน ทางรัฐ สะท้อนอย่างชัดเจนว่า ประชาชนรับรู้ถึงผลกระทบต่อข้อมูลส่วนบุคคลจำนวนมหาศาลและมิติข้อมูลสำคัญระดับอ่อนไหว (Thairath, 2024) ยิ่งไปกว่านั้น การโจมตีระบบสาธารณะยังส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยตรง เช่น ความล่าช้าในการจราจร การหยุดจ่ายน้ำหรือไฟฟ้าชั่วคราว รวมถึงผลกระทบระยะยาว เช่น การสูญเสียความเชื่อมั่นของนักลงทุน ที่ถือว่าบริการสาธารณะที่มั่นคงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการทำธุรกิจ (World Economic Forum, 2023) หากรัฐไม่สามารถปกป้องบริการสาธารณะได้ย่อม กระทบต่อความน่าเชื่อถือเชิงโครงสร้างของประเทศ ในสายตานานาชาติ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบบริการสาธารณะไทย สะท้อนถึงจุดอ่อนด้านความมั่นคงทางไซเบอร์ที่เชื่อมโยงโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและเสถียรภาพของรัฐโดยรวม หากไม่มีการยกระดับระบบสำรองอย่างเร่งด่วน การเฝ้าระวังเชิงรุก และมาตรฐานความปลอดภัยระดับสูง การโจมตีเพียงครั้งเดียวอาจทำให้ระบบบริการสาธารณะหยุดชะงักและก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของมนุษย์อย่างกว้างขวางและยืดเยื้อ

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยนี้วิเคราะห์นโยบายรัฐบาลดิจิทัลและการรับมือภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ของไทย โดยชี้ให้เห็นว่าการขับเคลื่อน Digital Thailand และ Thailand 4.0 ได้สร้างความก้าวหน้าอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล กรอบกฎหมาย และ การให้บริการสาธารณะผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ ส่งผลให้รัฐบาลสามารถวางระบบบริการออนไลน์ที่ครอบคลุมสอดคล้องกับแนวโน้มเศรษฐกิจดิจิทัลระดับโลก และยกระดับสถานะของประเทศในเวที นานาชาติ อย่างไรก็ตามความก้าวหน้านี้ตั้งอยู่บนฐานของโครงสร้างข้อมูลและสถาปัตยกรรมดิจิทัลที่ยังกระจัดกระจายสูง ขาดมาตรฐานและการบูรณาการเชิงระบบระหว่างหน่วยงาน ทำให้รัฐบาลดิจิทัลของไทยแม้จะเติบโตในเชิงปริมาณ แต่ก็มีจุดเปราะบางเชิงโครงสร้างที่เปิดช่องให้ภัยคุกคามไซเบอร์เข้ามากระทบได้อย่างรุนแรง ผลการศึกษาเกี่ยวกับกรณีข้อมูลรั่วไหล การโจมตีระบบเว็บไซต์ภาครัฐ โรงพยาบาล และแพลตฟอร์มบริการสาธารณะ สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสถาปัตยกรรมดิจิทัลของรัฐไทยยังขาดความมั่นคงในการรองรับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ แม้รัฐบาลจะมีการตรากฎหมายด้านความมั่นคงทางไซเบอร์และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลออกมาแล้ว แต่การบังคับใช้และการแปรหลักการให้เป็นกลไกเชิงปฏิบัติยังคงมีข้อจำกัดสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความพร้อมของบุคลากร งบประมาณ และเทคโนโลยี นอกจากนี้วัฒนธรรมการจัดการข้อมูลภาครัฐที่ยังคงมองว่าข้อมูลเป็นเพียงภาระงานมิใช่ทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องจัดการอย่างเป็นระบบยิ่งซ้ำเติมปัญหาภายใต้บริบทของ Hybrid Warfare ภัยคุกคามไซเบอร์จึงมิใช่เหตุการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหากแต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ฝังตัวอยู่ตลอดกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัลของไทย

ในเชิงความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) งานวิจัยนี้ยืนยันว่า ภัยคุกคามไซเบอร์ได้ส่งผลกระทบลึกซึ้งต่อชีวิตประจำวันของประชาชนครอบคลุมทั้งสิทธิในความเป็นส่วนตัว ความเชื่อมั่นต่อสถาบันรัฐ คุณภาพการเข้าถึงบริการสาธารณะ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจฐานราก การที่ข้อมูลส่วนบุคคลรั่วไหล การฝังสคริปต์ในเว็บไซต์ราชการ หรือ การโจมตีระบบโรงพยาบาล มิได้ทำลายเพียงความปลอดภัยของข้อมูลเท่านั้น แต่ยังบั่นทอนทุนทางความไว้วางใจที่ประชาชนมีต่อรัฐ และลดการยอมรับต่อแพลตฟอร์มดิจิทัลที่รัฐพยายามผลักดัน ดังนั้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลโดยปราศจากการเชื่อมโยงกับหลักการ สิทธิมนุษยชน และความมั่นคงของมนุษย์ จึงเสี่ยงทำให้รัฐบาลดิจิทัลกลายเป็นทั้ง เงื่อนไขของการพัฒนาและแหล่งผลิตความเปราะบาง ในเวลาเดียวกัน งานวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่าความท้าทายหลักของไทยมิได้จำกัดอยู่แค่เพียงระดับเทคนิคหรือกฎหมายเท่านั้น หากแต่เป็นรูปแบบการออกแบบเชิงสถาบันและวิธีคิดด้านนโยบายสาธารณะ ที่ให้น้ำหนักกับการขยายบริการดิจิทัลมากกว่าการวางความมั่นคงทางไซเบอร์และสิทธิมนุษยชนเป็นแกนกลางของรัฐบาลดิจิทัล หากรัฐไทยไม่สามารถสร้างสมดุลอย่างยั่งยืนระหว่างการเพิ่มประสิทธิภาพ การรักษาความมั่นคงของรัฐ และการปกป้องความมั่นคงของมนุษย์ รัฐบาลดิจิทัลก็จะขยายตัวบนฐานของความเสี่ยงเชิงโครงสร้างที่สูงขึ้น และอาจบั่นทอนศักยภาพการพัฒนาในระยะยาวที่จะเป็นกลไกเสริมสร้างศักยภาพของรัฐสมัยใหม่อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัย จะเห็นว่านอกจากข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการรวมศูนย์ข้อมูลภาครัฐและการยกระดับ Data Governance ตลอดจนการเสริมสร้างความมั่นคงทางไซเบอร์เชิงรุกและกลไกการบังคับใช้กฎหมายแล้ว ผู้วิจัยยังได้เสนอข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติการด้วย โดยรัฐควรการออกแบบรัฐบาลดิจิทัลบนฐานความมั่นคงของมนุษย์และสิทธิมนุษยชนและการลดช่องว่างทางดิจิทัลและการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของประชาชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบเรื่องความกระจัดกระจายของฐานข้อมูลและแอปพลิเคชันภาครัฐในปริมาณมาก รัฐบาลไทยควรกำหนดยุทธศาสตร์การรวมศูนย์ข้อมูลเชิงสถาปัตยกรรมโดยไม่ละเลยหลักการสิทธิและความเป็นส่วนตัวของประชาชนการเร่งพัฒนา Government Data Exchange และสถาปัตยกรรมข้อมูลของรัฐ ที่มีมาตรฐานเป็นเอกภาพจะช่วยลดความซ้ำซ้อนของระบบ ลดจุดอ่อนเชิงโครงสร้าง และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม ควบคู่ไปกับมาตรการดังกล่าว จำเป็นต้องยกระดับกรอบธรรมาภิบาลข้อมูลในระดับชาติ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดเก็บ การใช้ และการทำลายข้อมูลภาครัฐ พร้อมทั้งเชื่อมโยงเข้ากับหลักการ การออกแบบความปลอดภัยส่วนบุคคล อย่างเคร่งครัด การดำเนินการนี้จะทำให้การบริหารจัดการข้อมูลในฐานะสินทรัพย์เชิงยุทธศาสตร์เป็นไปอย่างปลอดภัยสอดคล้องกับสิทธิของประชาชน และสร้างเอกภาพเชิงโครงสร้างให้แก่ระบบราชการทั้งหมด

ประเทศไทยควรเร่งปรับเปลี่ยนจากการจัดการความเสี่ยงแบบตอบสนองหลังเกิดเหตุไปสู่การป้องกันเชิงรุก โดยการจัดทำกรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางไซเบอร์ที่ชัดเจนสำหรับโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของประเทศ อาทิ ระบบสาธารณสุข ภาคการเงิน การคมนาคม และบริการดิจิทัลของภาครัฐ และกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำด้านความมั่นคงทางไซเบอร์ การจัดทำแผนสำรองระบบ การซ้อมรับมือเหตุฉุกเฉินอย่างสม่ำเสมอ และการตรวจสอบความปลอดภัยเชิงรุกอย่างเป็นระยะ มาตรการเหล่านี้จะช่วยลดโอกาสและความรุนแรงของความเสียหายเมื่อเผชิญกับการโจมตีทางไซเบอร์ นอกจากนี้การบังคับใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ และพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลจำเป็นต้องถูกยกระดับจากเพียงตัวบทกฎหมายไปสู่การกำกับดูแลที่เข้มแข็งอย่างจริงจังผ่าน กลไกอิสระ รวมถึงการตรวจสอบร่วมกันระหว่างรัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อให้กฎหมายมีผลในเชิงป้องกัน และยับยั้งอย่างแท้จริงมิใช่เป็นเพียงกรอบสัญลักษณ์ทางนโยบายเท่านั้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การออกแบบรัฐบาลดิจิทัลของไทยสมควรได้รับการยกระดับจากกรอบคิดที่มุ่งเน้นเพียงประสิทธิภาพการให้บริการไปสู่การมองว่ารัฐบาลดิจิทัลเป็นโครงสร้างพื้นฐานแห่งความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) รัฐบาลจึงควรบูรณาการแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และสิทธิมนุษยชนเข้าไปในทุกช่วงของวงจรนโยบาย กล่าวคือก่อนการใช้เทคโนโลยีที่มีความเสี่ยงสูงต้องมีการประเมินผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน ระหว่างการใช้งานต้องมีการวางมาตรการแจ้งเตือนและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ข้อมูลรั่วไหลที่ชัดเจน และเมื่อเกิดเหตุการณ์ต้องมีการกำหนดมาตรฐานการสื่อสารสาธารณะเมื่อเกิดการโจมตีทางไซเบอร์ การสร้างกระบวนการที่โปร่งใสตรวจสอบได้ และให้ความสำคัญต่อศักดิ์ศรีของประชาชนจะช่วยฟื้นฟูและเสริมสร้างทุนความไว้วางใจต่อสถาบันรัฐในระยะยาว ซึ่งจะทำให้รัฐบาลดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการบริหาร และพื้นที่ที่รองรับสิทธิและความปลอดภัยของประชาชนได้อย่างแท้จริง

ท่ามกลางการพึ่งพาระบบดิจิทัลที่ทวีความรวดเร็ว ประเทศไทยจำเป็นต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการลดช่องว่างทางดิจิทัลไปพร้อมกับการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทางเทคนิค นโยบายด้าน Digital Literacy และ Cyber Hygiene สำหรับประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ ผู้สูงอายุ ประชาชนในชนบท แรงงานนอกระบบ และเยาวชนต้องถูกออกแบบให้เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบกับแพลตฟอร์มบริการดิจิทัลของรัฐการให้บริการรัฐผ่านช่องทางดิจิทัลในขณะที่ประชาชนจำนวนมากยังขาดทักษะที่เพียงพอจะเป็นการเพิ่มความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมไซเบอร์ และก่อให้เกิดความลังเลในการใช้บริการรัฐออนไลน์ซึ่งท้ายที่สุดจะย้อนกลับมาบ่อนทำลาย เป้าหมายของนโยบายรัฐบาลดิจิทัลเอง ดังนั้น การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของประชาชนจึงควรเป็นกลยุทธ์สำคัญด้านความมั่นคงทางไซเบอร์ และเป็นเงื่อนไขพื้นฐานในการสร้างรัฐบาลดิจิทัลที่ครอบคลุม และส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยในอนาคต ควรศึกษาเกี่ยวกับการรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทางไซเบอร์ซึ่งมีลักษณะไร้พรมแดนและซับซ้อนยิ่งขึ้น เพื่อให้เห็นภาพว่ารัฐบาลไทยควรเร่งสร้างระบบนิเวศความมั่นคงทางไซเบอร์ที่อาศัยความร่วมมือแบบพหุภาคีอย่างไร โดยอาจศึกษาเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน และความร่วมมือระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ ผ่านกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคและระดับโลก ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางปฏิบัติการที่สำคัญประกอบด้วย การเข้าร่วมและผลักดันมาตรฐานสากลด้านความมั่นคงทางไซเบอร์, การแลกเปลี่ยนข้อมูลภัยคุกคามอย่างทันท่วงที, การพัฒนากลไกการสืบสวนอาชญากรรมไซเบอร์ข้ามพรมแดน ตลอดจนการร่วมกันกำหนดมาตรฐานข้อมูลและแพลตฟอร์มดิจิทัลในกรอบเศรษฐกิจดิจิทัล มาตรการเหล่านี้จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถของไทยการป้องกันและตอบสนองต่อเหตุการณ์ไซเบอร์ที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงหลายประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันการเปิดพื้นที่ให้ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน ทั้งในเวทีนโยบายและการปฏิบัติการด้านความมั่นคงทางไซเบอร์จะทำให้ระบบนิเวศโดยรวมมีความยืดหยุ่น โปร่งใส และสามารถตอบโจทย์ความต้องการของสังคมในยุคดิจิทัลได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). ***แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.*** สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2567จาก https://www.onde.go.th/assets/portals/1/files/download/Digital%20Thailand%20Master%20Plan%20TH.pdf

ชัยรัตน์ พันธุ์อาจ. (2565). ***นวัตกรรมไทยบนชานชาลาที่ 13.*** สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2567 จาก https://www.bangkokbiznews.com/tech/tech_innovation/1024677

วิจัยกรุงศรี. (2564). ***แนวโน้มธุรกิจและอุตสาหกรรมไทย มกราคม 2564.*** สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2567 จาก https://www.krungsri.com/getmedia/3a84bfe7-f2ab-4af2-aa5c-ad073656bfe3/SO_Industry_Outlook_2021_2023_210108_EN_EX.pdf.aspx

สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). ***การวัดระดับการเติบโตทางเศรษฐกิจจากการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศอันเป็นผลจากเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Contribution to GDP) ประจำปี พ.ศ. 2562.*** สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2567 จาก https://datacatalog.bde.go.th/dataset/008ff14a-dee1-4633-9d74-dfea2a1dad27/resource/257571d3-39b1-457f-b273-831bc59bcf4e/download/1_-thai-desa2_a5_10..64.pdf

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2561). ***แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2560–2564.*** **สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน).** สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2567 จาก https://www.dga.or.th/wp- content/uploads/2023/05/แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย-ปี-พ.ศ.2566-2570.pdf

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2566). ***แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566–2570.*** Digital Government Development Agency. https://www.dga.or.th/wp-content/uploads/2023/05/แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย-ปี-พ.ศ.2566-2570.pdf

สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ. (2545). ***กรอบนโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศ ระยะ พ.ศ. 2544–2553 ของประเทศไทย.*** ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ; สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ; กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2567 จาก https://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/2001/20010429-Thailand-Vision-Towards-Knowledge-Based-Economy-2001-2010.pdf

เรวัต แสงสุริยงค์. (2558). ยุคทองของนโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทย. ***วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์***. *23*(42), 1–2.

Anderson, R. (2020). ***Security engineering: A guide to building dependable distributed systems*** . 3rd ed. Wiley.

Bank of Thailand. (n.d.). ***PromptPay.*** Bank of Thailand. Retrieved April 15, 2024, from https://www.bot.or.th/en/financial-innovation/digital-finance/digital- payment/promptpay.html

Council of Europe. (2012). ***Global Project on Cybercrime (Phase 2): Final project report, 1 March 2009–31 December 2011.*** Council of Europe. Retrieved April 24, 2026 https://www.coe.int/en/web/cybercrime/reports

DataReportal. (2023). ***Digital 2023: Thailand.*** **We Are Social & Meltwater.** Retrieved April 24, 2024, from https://datareportal.com/reports/digital-2023-thailand

DLA Piper. (2021). ***Thailand postponed the implementation of the data protection act until 1 June 2022.*** DLA Piper. Retrieved April 15, 2024 from https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/2021/05/thailand-postponed-the-implementation-of-the-data-protection-act-until-1-june-2022

Gil-Garcia, J. R., Dawes, S. S., & Pardo, T. A. (2020). Digital government and public management research: A framework for understanding the role of information and communication technology in public administration. ***Public Administration Review***. *80*(5), 789–802.

Janowski, T. (2020). Digital government evolution: From transformation to contextualization. ***Government Information Quarterly***, *37*(3), 101491.

Margetts, H., & Dunleavy, P. (2013). The second wave of digital-era governance: A quasi-paradigm for government on the Web. ***Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences***, *371*(1987), 20120382. https://doi.org/10.1098/rsta.2012.0382

McRae, R., & Hubert, D. (Eds.). (2001). ***Human security and the new diplomacy: Protecting people, promoting peace***. McGill–Queen's University Press.

RYT9. (2566). ***สถิติ Kaspersky 2023 เผย จำนวนการโจมตีไซเบอร์ที่เกิดจากเซิร์ฟเวอร์โฮสต์ในไทย.*** RYT9. https://www.ryt9.com/s/prg/3498954

The Eleader. (2019). ***บทบาทหน้าที่ของคณะ NCSC เพื่อดูแลความมั่นคงทางไซเบอร์ของประเทศไทย.*** TheEleader. https://www.theeleader.com/cyber-security/the-role-of-the-new-ncsc-faculty-to-oversee-the-cyber-security-of-thailand/

Forvis Mazars Thailand. (2019). ***Update on electronic tax filing and documentation in Thailand.*** Forvis Mazars. https://www.forvismazars.com/th/en/insights/doing-business-in-thailand/tax/e-tax-filing-and-documentation-in-thailand

GIP Digital Watch Observatory. (2017). ***Thailand 4.0 strategy.*** Digital Watch Observatory. Retrieved April 15, 2024, from https://dig.watch/resource/thailand-4-0-strategy

GovInsider. (2016). ***Exclusive: Thailand plans government digital service revamp.*** GovInsider. Retrieved April 15, 2024, from https://govinsider.asia/intl-en/article/exclusive-thailand-plans-government-digital-service-revamp

Nation Thailand. (2024, September 24). ***Thailand leaps to 7th place in 2024 Global Cybersecurity Index.*** Retrieved April 24, 2024, from https://www.nationthailand.com

Sornbanlang, S. (2022). **The securitization of the coronavirus in Asian countries: A paradox of national security and human security during the COVID-19 crisis.** In C. Varin (Ed.), *Global Security in Times of Covid-19,* (145–163). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-030-82230-9_7

ปริทัศน์การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน
A Review of Promoting and Development on Social Learning for Child and Youth

ไพรัช บวรสมพงษ์[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง "ปริทัศน์การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางและปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุนการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนผ่านกรณีศึกษาประเทศต้นแบบ โดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งได้ศึกษาเอกสารทางวิชาการจำนวน 37 ฉบับ ที่มีการเผยแพร่ในระดับชาติและระดับนานาชาติ และผ่านการคัดเลือกตามแนวทางของ John Scott ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์คือรากฐานสำคัญสู่ความสำเร็จในอนาคต โดยการพัฒนาดังกล่าวมีจุดร่วมสำคัญในหลายประเทศ เช่น สหราชอาณาจักรและกลุ่มประเทศนอร์ดิกที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการเล่น ออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกามีการวางกรอบมาตรฐานที่ให้ความสำคัญกับตัวตนและความสัมพันธ์กับผู้อื่น ขณะที่เอเชียแปซิฟิคมีความร่วมมือในระดับภูมิภาคที่ให้ความสำคัญกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก สำหรับประเทศไทยได้ขับเคลื่อนผ่านแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2564–2570 เพื่อมุ่งสร้างความเท่าเทียมและบูรณาการการพัฒนาอย่างรอบด้าน ทั้งนี้ ผลการสังเคราะห์ข้อมูลพบว่า บริบททางวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงและบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองในฐานะผู้ดูแลหลัก คือปัจจัยความสำเร็จในการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ ภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กปฐมวัย ควรให้ความสำคัญกับนโยบายและมาตรฐานในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ของเด็กเป็นอันดับต้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมศักยภาพของพ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้ปฏิบัติงานด้านดูแลเด็กปฐมวัย ผู้นำชุมชน รวมถึงการส่งเสริมชุมชนปลอดภัยสำหรับเด็ก เพื่อเป็นการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กปฐมวัยอย่างมีประสิทธิภาพและเท่าเทียม

***คำสำคัญ**: การส่งเสริมและพัฒนา การเรียนรู้ทางสังคม การพัฒนาเด็กปฐมวัย*

Abstract

The research entitled "A Review on Promoting and Developing Social Learning for Children and Youth" aimed to study the approache and conditions that support the promotion and development of social learning in children and youth through cae studie of model countries. A documentary research is applied to study 37 national and international academic documents met John Scott's guidelines. The findings indicate that Social and Emotional Learning is a crucial foundation for future success, with key commonalities found across several countries. For instance, the United Kingdom and Nordic countries emphasize Learning Through Play. Australia and the United States prioritize identity and relationships under clear standardized frameworks. Whereas the Asia-Pacific region engages in regional cooperation, prioritizing the creation of safe environments for children. In Thailand, this initiative has been driven through the Early Childhood Development Plan (2021–2027), which aims to foster equality and comprehensively integrate holistic development. The synthesis of the factors contributing

[1] รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

to success in promoting and developing social learning in children and youth reveals that they heavily depend on specific cultural contexts and the role of parents and guardians as primary caregivers.

The research recommends that the government sector and concerned early childhood care organizations should consistently prioritize policies and standards that foster environments conducive to children's social and emotional learning. This includes capacity building for parents, guardians, early childhood practitioners, and community leaders, alongside the promotion of safe communities for early children. Ultimately, these actions aim to effectively and equitably cultivate an environment that supports the social learning of ealry children.

Keywords: *Promotion and Development, Social Learning, Early Childhood*

บทนำ

เด็กและเยาวชนคือทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าและเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนประเทศ แต่ปัจจุบันเด็กต้องเผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อนทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (AI) ปัญหาสังคมที่เรื้อรังไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด ปัญหาความรุนแรง และการก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย ตลอดจนผลกระทบจากโควิด-19 ที่ทำให้เกิด "ภาวะการเรียนรู้ถดถอย" (Learning Loss) ทั้งในด้านวิชาการและทักษะทางสังคมที่อาจกลายเป็นความถดถอยถาวรหากไม่เร่งแก้ไข นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและดิจิทัลที่ทำให้เด็กกว่า 1 ล้านคนหลุดออกจากระบบการศึกษา ขณะที่ปัญหาครอบครัวแหว่งกลาง การติดหน้าจอ และการบูลลี่ ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อสุขภาพจิตและพัฒนาการตามวัย ซึ่งวิกฤตเหล่านี้หากปล่อยไว้จะสร้างต้นทุนทางเศรษฐกิจมหาศาลและฉุดรั้งขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว (ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์, 2565; แบ๊งค์ งามอรุณโชติ, 2569; พระครูปุญญาพิศาล (วิชาญชัย กตปุญโญ) และคณะ, 2569)

จากสถานการณ์ด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่เกิดขึ้นทั่วโลกในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีข้อมูลบ่งชี้ที่น่าสนใจว่าการพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นสถานการณ์ที่ต้องการการจัดการอย่างเร่งด่วน และมีผลกระทบในวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็น

- ภาวะยากจนทางการเรียนรู้ (Learning Poverty) กล่าวคือ ก่อนการระบาดของโควิด-19 เด็กทั่วโลกประมาณ 2 ใน 3 ตกอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถอ่านและทำความเข้าใจข้อความง่าย ๆ ได้เมื่ออายุ 10 ปี (UNICEF, 2025)
- การสูญเสียการเรียนรู้ (Learning Loss) การปิดโรงเรียนทั่วโลกทำให้เวลาเรียนในสถานศึกษาหายไปรวมกว่า 2 ล้านล้านชั่วโมง (UNICEF, 2022) ส่งผลให้อายุการเรียนรู้ที่ปรับตามคุณภาพ (Learning Adjusted Years of Schooling - LAYS) ลดลงเฉลี่ย 1.1 ปี (Azevedo et al, 2022) อันส่งผลให้เด็กมีการเรียนรู้ที่ต่ำกว่าระดับการศึกษา
- ผลกระทบทางเศรษฐกิจ: คาดการณ์ว่าการปิดโรงเรียนอาจก่อให้เกิดความสูญเสียทางรายได้ตลอดชีวิตของเด็กกลุ่มนี้รวมสูงถึง 21 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ (Azevedo et al, 2021)

ในขณะเดียวกันสถานการณ์จำนวนประชากรเด็กและเยาวชนกลับมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตทั้งสถานการณ์ด้านเทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์ สถานการณ์ผู้สูงวัย สถานการณ์ด้านการพนันออนไลน์และเกมออนไลน์ สถานการณ์การค้ามนุษย์และการใช้แรงงานเด็ก สถานการณ์เด็กที่ถูกกระทำความรุนแรงและละเมิด เป็นต้น สถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นล้วนส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนทั้งทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนที่พบว่า การเรียนรู้ของเด็กและ เยาวชนไทยจากรายงานการพัฒนาเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2561 มีเด็กปกติที่ไม่เข้าเรียน จำนวน 95,473 คน เด็กพิการที่ไม่ได้เข้าเรียน จำนวน 24,331 คน และกลุ่มเด็กที่ออกจากระบบการศึกษากลางคัน จำนวน 81,904 คน ขณะที่การดำเนินงานและการแก้ไขปัญหายังคงมุ่งเน้นไปที่การเฝ้าระวังและการให้ความรู้โดยการสอดแทรกทักษะชีวิต แต่ยังไม่มีการบูรณาการหรือมีแผน

ยุทธศาสตร์การบูรณาการของภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากนัก (ชานนท์ โกมลมาลย์, 2561; กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2567)

ด้วยสถานการณ์ดังที่กล่าวข้างต้น หลายประเทศได้มีการกำหนดนโยบายและมาตรการทั้งในด้านการคุ้มครอง และการส่งเสริมและพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม เพื่อส่งเสริมให้การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนเกิดขึ้นในลักษณะการเรียนรู้ทางสังคมที่เด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้ภายใต้ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน โดยมุ่งประเด็นสำคัญคือ การส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์ของเด็กเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถเริ่มพัฒนาทักษะนี้ได้ตั้งแต่แรกเกิด (UNESCO, 2025) ทั้งนี้ การเรียนรู้ทักษะทางสังคมและอารมณ์เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการเรียนรู้ การใช้ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ เพื่อการทำความเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นภายในบ้าน ภายในสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ ประกอบการตัดสินใจ การแสดงความเห็นอกเห็นใจ การควบคุมอารมณ์และแสดงออกอย่างเหมาะสม และการบรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ การมีพัฒนาการด้านทักษะทางสังคมและอารมณ์ของเด็ก ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและมั่นคงระหว่างเด็กกับบุคคลอื่นได้ (Yong, Lin, Toh & Marsh, 2023)

องค์กร UNESCO (2025) ได้ระบุว่า การดำเนินงานตามโปรแกรมการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ที่ออกแบบมาเป็นอย่างดีจะให้ผลตอบแทนเฉลี่ย 11 ดอลลาร์สหรัฐฯ สำหรับทุกๆ ดอลลาร์ที่ใช้ไป ดังนั้น การเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์จึงเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกในการยกระดับการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน สอดคล้องกับผลการศึกษาจำนวนมากที่พบว่า การมีพัฒนาการทางสังคมและอารมณ์ในเชิงบวกมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จด้านการเรียน ผลการเรียนที่ดีของเด็ก การมีความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้อื่น การควบคุมและแสดงอารมณ์ในลักษณะที่เหมาะสมกับวัฒนธรรม การแสดงพฤติกรรมที่สะท้อนการควบคุมตนเองได้อย่างมั่นคง ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้นำไปสู่ความสำเร็จในการเรียน การทำงาน และการดำเนินชีวิตประจำวัน (Darling-Churchill & Lippman, 2016; Yong, Lin, Toh & Marsh, 2023) ในทางกลับกัน เด็กที่มีพัฒนาการทางสังคมและอารมณ์ในระดับต่ำมีแนวโน้มที่จะประสบความล้มเหลวในการเรียน มีปัญหาพฤติกรรมในโรงเรียน และการใช้สารเสพติด รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับการมีสุขภาพร่างกายที่แย่ลง เพิ่มความเสี่ยงต่อการมีปัญหาสุขภาพจิต การประสบปัญหาทางการเงิน และการกระทำความผิดทางอาญาในวัยผู้ใหญ่ (รังสิรัศม์ วงศ์อุปราช และ ศศิลักษณ์ ขยันกิจ, 2561)

ดังนั้น การเรียนรู้ทางสังคมจึงเป็นหลักชัยสำคัญของพัฒนาการเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งความรู้และประสบการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ และทัศนคติเพื่อสร้างอัตลักษณ์ที่ดี รวมถึงใช้จัดการอารมณ์และแสดงออกอย่างเหมาะสม การมีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์เชิงบวก เพื่อบรรลุเป้าหมายส่วนตัวและนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ (Yong, Lin, Toh & Marsh, 2023)

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะเจาะจงในกลุ่มเด็กปฐมวัย ในประเทศที่ได้มีการกำหนดนโยบายและดำเนินการด้านการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางความรู้ (Gap of Knowledge) และให้ได้ข้อค้นพบที่เป็นข้อมูลสำคัญประกอบการกำหนดนโยบาย มาตรการ และแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนอย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัยผ่านกรณีศึกษาประเทศต้นแบบที่น่าสนใจด้านการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุนการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับนโยบาย มาตรการ และการจัดการเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัย

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ เป็นการศึกษากรณีศึกษาตัวอย่างประเทศในทวีปยุโรป ทวีปเอเชีย และประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุนการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัย ภายใต้ความแตกต่างในเชิงบริบทพื้นที่

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง "ปริทัศน์การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน" ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ในการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร การสืบค้นเอกสาร การคัดกรอง และการประเมินคุณภาพเอกสารสำหรับใช้ในการศึกษา เพื่อให้ได้เอกสารที่มีคุณภาพ โดยมีขั้นตอนที่ปรากฏในตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : ขั้นตอนการคัดเลือกเอกสารที่ใช้ในการศึกษา

ขั้นตอน	รายละเอียด
ขั้นที่ 1 กำหนดเกณฑ์การคัดเลือก	**เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion Criteria)** 1) เป็นเอกสารที่มีการเผยแพร่ในระดับชาติและระดับนานาชาติ ในรูปแบบภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เช่น บทความวิจัย บทความวิชาการ รายงานการวิจัย รายงานการสำรวจ รายงานการประชุม เอกสารเผยแพร่ของหน่วยงาน/องค์กร รวมถึงเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง 2) เป็นเอกสารที่มีการเผยแพร่ระหว่าง พ.ศ. 2559 – 2569 (ค.ศ. 2016 – 2026) ยกเว้นเอกสารเกี่ยวกับหลักการ แนวคิดและทฤษฎี หรือเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายหรือโครงการที่ยังคงมีการดำเนินงานจนถึงปัจจุบัน (พรพรรณ จันทร์แดง, 2559) 3) โดยมีขอบเขตของการสืบค้นอันประกอบด้วย - แนวคิด/ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning concept/ Theory) แนวคิด/ทฤษฎีความรู้ความเข้าใจทางสังคม (social cognitive concept/ Theory) แนวคิด/ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (social-emotional learning concept/ Theory) - การพัฒนาเด็กปฐมวัย (early childhood development) - การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในเด็กปฐมวัย (social learning development in early childhood) การพัฒนาความรู้ความเข้าใจทางสังคมในเด็กปฐมวัย (social cognitive development in early childhood) การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ในเด็กปฐมวัย (social-emotional learning development in early childhood) - นโยบาย/การดำเนินงานด้านการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในเด็กปฐมวัย (social learning development in early childhood policy/implementation) นโยบาย/การดำเนินงานด้านการพัฒนาความรู้ความเข้าใจทางสังคมในเด็กปฐมวัย (social cognitive development in early childhood policy/implementation)นโยบาย/การดำเนินงานด้านการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ในเด็กปฐมวัย(social-emotional learning development in early childhood policy/ implementation)

ขั้นตอน	รายละเอียด
	เกณฑ์ในการคัดออก (Exclusion Criteria) 1) เอกสารที่ไม่สามารถเข้าถึงฉบับเต็มได้ 2) เอกสารที่มีความน่าเชื่อถือต่ำ 3) เอกสารฉบับร่างที่ยังไม่ผ่านการตรวจสอบทางวิชาการ 4) เอกสารที่ข้อมูลมีความซ้ำซ้อน
ขั้นที่ 2 การค้นหาและรวบรวมเอกสาร	- ฐานข้อมูลวิชาการที่น่าเชื่อถือ เช่น SCOPUS, ScienceDirect, PubMed, ThaiJo, Google Scholar - ฐานข้อมูลและเอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากขั้นตอนข้างต้นพบเอกสารที่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์จำนวน 52 ฉบับ แบ่งเป็นเอกสารภาษาไทยจำนวน 14 ฉบับ และเอกสารภาษาอังกฤษจำนวน 38 ฉบับ
ขั้นตอนที่ 3 การคัดกรองเบื้องต้น	1) อ่านชื่อเรื่องและบทคัดย่อเพื่อพิจารณาประเด็นที่ตรงกับหัวข้อการวิจัย 2) หากมีประเด็นตรงกันผู้วิจัยจึงดำเนินการดาวน์โหลดเอกสารฉบับเต็มเพื่อพิจารณาเนื้อหาหลักในเบื้องต้นต่อไป 3) หากพบว่าไม่ตรงกันจะดำเนินการคัดเอกสารทิ้ง
ขั้นตอนที่ 4 การประเมินคุณภาพของเอกสาร	ใช้แนวทางของ John Scott (1990) เป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพของเอกสาร อันได้แก่ 1) เอกสารมีความถูกต้องสมบูรณ์ (Authenticity) และมาจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ 2) เอกสารมีความน่าเชื่อถือ (Credibility) โดยเนื้อหามีความถูกต้อง ไม่ถูกบิดเบือนจากความเป็นจริง ไม่เป็นการแสดงความเห็นหรือบทวิจารณ์ส่วนบุคคลที่ไม่ได้ผ่านการพิสูจน์ข้อเท็จจริง 3) เอกสารมีความเป็นตัวแทน (Representativeness) โดยเอกสารที่ได้รับการคัดเลือกสามารถใช้เป็นตัวแทนเอกสารประเภทเดียวกันได้ หรือหากเป็นเอกสารที่มาจากงานวิจัยต้องได้ดำเนินการตามวิธีวิทยาการวิจัยที่สามารถเป็นตัวแทนทางประชากรได้ 4) เอกสารมีความชัดเจนเข้าใจได้ (Meaning) โดยเอกสารต้องมีเนื้อหาที่ชัดเจนสามารถทำความเข้าใจได้ง่าย ไม่ซ่อนนัยที่สุ่มเสี่ยงต่อการตีความผิดพลาด (Mogalakwe, 2006)
ขั้นตอนที่ 5 การสกัดและบันทึกข้อมูล	ดึงข้อมูลลงในตารางสังเคราะห์ข้อมูลเอกสาร เพื่อทำความเข้าใจ วิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยต่อไป

จากขั้นตอนการคัดเลือกเอกสารที่ใช้การศึกษาข้างต้น พบว่า มีเอกสารที่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์และสามารถนำมาใช้ศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้จำนวนทั้งสิ้น 37 ฉบับ แบ่งเป็นเอกสารภาษาไทยจำนวน 12 ฉบับ และเอกสารภาษาอังกฤษจำนวน 25 ฉบับ ซึ่งสามารถแสดงผลการสังเคราะห์ข้อมูลสำหรับใช้ในการวิจัยได้ตามรายละเอียดในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 : การสังเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในเด็กและเยาวชนกลุ่มเด็กปฐมวัยจากการวิจัยเชิงเอกสาร

ที่มา	การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคม					นโยบายและการดำเนินงาน						
	ความสำคัญ/	แนวคิด ทฤษฎี	ระเบียบวิธีวิจัย	ผลการวิจัยที่	ข้อค้นพบ/	สถานการณ์	การกำหนด	การปฏิบัติการ/	ผลลัพธ์ที่	จุดแข็ง/ข้อท้า	ปัจจัย/เงื่อนไข	ข้อค้นพบ/
Bandura (1977)	√	√										
Scott (1990)		√	√									
พรพรรณ จันทร์แดง (2559)		√	√									
พระครูปุญญาพิศาล และคณะ (2569)	√			√	√	√						
พิมพ์ลภัส สุขคุ้ม (2567)	√			√	√	√						
รังสิรัศม์ วงศ์อุปราช และ ศศิลักษณ์ ขยันกิจ (2561)	√	√		√	√	√		√				
Bronfenbrenner (1995)	√	√										
Darling-Churchill & Lippma (2016)	√	√	√	√	√	√				√	√	
J. P. Azevedo et al. (2022)	√				√	√						
J.P.Azevedo et al. (2021)	√				√	√						
Kartner et al. (2020)	√			√	√	√				√	√	√
Linberg et al. (2019)	√			√	√	√					√	
Yong et al. (2023)	√	√	√	√	√	√				√	√	
กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2568)	√					√		√	√			
กระทรวงศึกษาธิการ (2565)	√					√	√	√	√			
กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2565)	√				√	√	√	√	√			
กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2567)	√				√	√						
ชานนท์ โกมลมาลย์ (2561)	√			√	√	√				√	√	
ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์ (2565)	√				√	√				√	√	
แบ๊งค์ งามอรุณโชติ (2569)	√				√	√					√	
เมตตา มงคลธีระเดช (2567)	√	√										
Australian Government Department of Education (2022)	√					√	√	√	√	√	√	√
Bring Back Data (2024)	√					√	√	√	√		√	
Department for Education UK. (2025)	√					√	√	√	√	√	√	√
Laaksonen (2025)	√					√	√	√			√	
Mogalakwe (2006)		√	√									
Noble et al. (2016)	√					√	√				√	√

ที่มา	การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคม					นโยบายและการดำเนินงาน						
	ความสำคัญ/	แนวคิด ทฤษฎี	ระเบียบวิธีวิจัย	ผลการวิจัยที่	ข้อค้นพบ/	สถานการณ์	การกำหนด	การปฏิบัติการ/	ผลลัพธ์ที่	จุดแข็ง/ข้อท้า	ปัจจัย/เงื่อนไข	ข้อค้นพบ/
OECD (2025)	√					√	√	√	√		√	
UNESCO (2025)	√					√	√	√	√		√	
UNICEF (2016)	√					√	√				√	
UNICEF (2019)	√					√	√	√	√	√	√	√
UNICEF (2022)	√					√	√				√	√
UNICEF (2025)	√					√	√				√	√
U.S. Department of Health and Human Services. (2007)	√					√	√	√	√	√	√	√
U.S. Department of Health and Human Services (2025a)	√					√	√	√	√	√	√	√
U.S. Department of Health and Human Services (2025b)	√					√	√	√	√	√	√	√
Van Leeuwen et al. (2018)	√			√	√	√					√	

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัยผ่านการวิเคราะห์นโยบายด้านการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของกรณีศึกษาประเทศต้นแบบที่น่าสนใจด้านการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัย พบว่ามีกรณีที่น่าสนใจ ดังนี้

1) การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในสหราชอาณาจักร

สหราชอาณาจักรได้จัดทำกรอบการศึกษาปฐมวัย **Early Years Foundation Stage (EYFS) Framework** ขึ้นในปี 2008 ภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ (Department of Education) The UK Government ซึ่งได้มีการทบทวนและปรับให้ทันต่อสถานการณ์มาอย่างต่อเนื่อง ในปี 2012, 2014, 2017, 2021 และ 2025 เพื่อเป็นมาตรฐานที่จะสร้างความมั่นใจได้ว่าเด็กแรกเกิดจนถึงอายุ 5 ปีในสหราชอาณาจักร จะได้รับการดูแลเอาใจใส่ ได้รับการเรียนรู้ และได้รับการพัฒนาที่ดีที่สุด โดยมีหลักการสำคัญ 4 ประการคือ (1) เด็กแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะตัว หรือ A Unique Child (2) มีความสัมพันธ์ที่ดี หรือ Positive Relationships (3) ส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หรือ Enabling Environments และ (4) เรียนรู้และพัฒนา หรือ Learning and Development (Department for Education UK, 2025) พร้อมทั้งได้จัดทำเว็บไซต์ https://help-for-early-years-providers.education.gov.uk เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนกรอบการศึกษาปฐมวัยดังกล่าว

ทั้งนี้ ภายใต้กรอบการศึกษาปฐมวัยของสหราชอาณาจักรได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเอง สังคม และอารมณ์ของเด็กหรือ PSED (Children's Personal, Social and Emotional Development) เป็นอย่างมาก ในฐานะที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทางด้านสติปัญญา และการดำเนินชีวิตอย่างมีสุขภาพดีและมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต กรอบการศึกษาปฐมวัยได้รับการออกแบบเพื่อส่งเสริมให้ผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก และส่งเสริมเด็กได้เรียนรู้ผ่านการเล่น (Learning Through Play) โดยมีหลักการว่า การเล่นเป็นกลไกสำคัญที่สุดในการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กเล็กที่จะช่วยให้

เด็กได้สำรวจ ค้นพบ สร้างสรรค์ แก้ปัญหา และพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์อย่างเป็นธรรมชาติและสนุกสนาน การบังคับให้เด็กเรียนรู้ในรูปแบบที่เป็นทางการมากเกินไปอาจทำให้เด็กขาดแรงจูงใจและลดทักษะที่สำคัญเหล่านี้ อีกทั้ง สนับสนุนให้เด็กได้เรียนรู้การจัดการอารมณ์ พัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง มีความมั่นใจในความสามารถของตนเอง มีความอดทนและรอคอยสิ่งที่ต้องการ ควบคุมความสนใจได้ตามความจำเป็น และจัดการความต้องการส่วนตัวได้อย่างอิสระ รวมไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เรียนรู้วิธีสร้างมิตรภาพที่ดี สร้างความร่วมมือ และแก้ไขความขัดแย้งได้อย่างสันติ ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะสร้างพื้นฐานชีวิตที่มั่นคงให้กับเด็กให้สามารถประสบความสำเร็จทั้งการเรียนและชีวิตในอนาคตได้ ทั้งนี้ ในการพัฒนาตนเองของเด็กนั้น ความผูกพันและความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่ง อบอุ่น และการได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะทำความเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ทางสังคมของเด็ก

2) การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในมิติต่าง ๆ รวมถึงการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ โดยหนึ่งในโครงการสำคัญที่ได้มีการดำเนินงานทั่วประเทศ คือ โครงการ **Head Start** และ **Early Head Start** ที่ได้จัดตั้งขึ้นภายใต้ข้อบัญญัติของกฎหมาย **The Head Start Act** ซึ่งเป็นกฎหมายของรัฐบาลกลางสหรัฐอเมริกา (U.S. Department of Health and Human Services, 2007) โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินโครงการคือ สำนักงานบริหารกิจการเด็กและครอบครัว (Administration for Children and Families - ACF) ภายใต้กระทรวงสาธารณสุขและบริการมนุษย์ของสหรัฐอเมริกา (U.S. Department of Health and Human Services - HHS)

ในการดำเนินโครงการดังกล่าว ได้มีการจัดทำเว็บไซต์อย่างเป็นทางการในชื่อ **HeadStart.gov** เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลและทรัพยากร และเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาเด็กในระยะยาว สำหรับผู้มีสิทธิ์ได้รับบริการและผู้ที่ทำงานด้านการดูแลและพัฒนาเด็กปฐมวัย โดยมุ่งส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยประสบความสำเร็จในการเรียน ซึ่งเป็นรากฐานของการประสบความสำเร็จในชีวิตเมื่อเติบโตขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในครอบครัวที่มีรายได้น้อยและเด็กที่ประสบความยากลำบาก ทั้งนี้ เว็บไซต์ HeadStart.gov มีหน้าที่หลักอันได้แก่

- ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ Head Start และ Early Head Start: ประกอบด้วยข้อมูลหลักสำหรับผู้ปกครอง ผู้ดูแล พนักงานโครงการ และประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ คุณสมบัติ บริการ และปรัชญาของโครงการ
- ผู้ปกครองสามารถใช้เว็บไซต์เพื่อค้นหาศูนย์ Head Start และ Early Head Start ที่อยู่ใกล้เคียง โดยการป้อนที่อยู่หรือรหัสไปรษณีย์
- เป็นแหล่งรวมเครื่องมือ สื่อการสอน หลักสูตร แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด และข้อมูลฝึกอบรมสำหรับบุคลากรที่ทำงานในโครงการ Head Start และ Early Head Start และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านการดูแลเด็กปฐมวัย
- กำหนดแนวทางปฏิบัติตามมาตรฐาน และเผยแพร่มาตรฐานคุณภาพ (Head Start Program Performance Standards) รวมถึงให้การสนับสนุนเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินงานได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ เพื่อให้แน่ใจว่าโครงการ Head Start และ Early Head Start ทั่วประเทศมีแนวทางการดำเนินงานที่เป็นมาตรฐานและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
- เผยแพร่การวิจัยและรายงาน รวมถึงผลการประเมินโครงการ และรายงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย การพัฒนาเด็ก และผลกระทบของโครงการ Head Start
- เป็นศูนย์รวมข่าวสารและการประกาศ โดยมีการแจ้งข้อมูลข่าวสาร การอัปเดตนโยบาย และประกาศที่สำคัญเกี่ยวกับโครงการ

การพัฒนาทางสังคมและอารมณ์เป็น 1 ใน 5 องค์ประกอบ ภายใต้กรอบแนวคิดเพื่อสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ของ Head Start สำหรับเด็กแรกเกิดถึงอายุ 5 ปี (Interactive Head Start Early Learning Outcomes Framework: Ages Birth to Five) โดย 5 องค์ประกอบภายใต้กรอบแนวคิดนี้ประกอบด้วย (1) แนวทางสำหรับการเรียนรู้

(2) การพัฒนาทางสังคมและอารมณ์ (3) ภาษาและการรู้เท่าทัน (4) การคิด/การใช้เหตุผล และ (5) การพัฒนาทางร่างกาย การเคลื่อนไหว และการรับรู้ (U.S. Department of Health and Human Services, 2025a)

ทั้งนี้ ในการพัฒนาทางสังคมและอารมณ์ในเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 5 ปีนั้น มีองค์ประกอบย่อยจำนวน 4 องค์ประกอบ อันได้แก่ (1) ความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ (2) ความสัมพันธ์กับเด็กคนอื่น (3) การจัดการอารมณ์ และ (4) ความเป็นตัวของตัวเองและได้รับการยอมรับ (U.S. Department of Health and Human Services, 2025b)

3) การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในกลุ่มประเทศนอร์ดิก

ประเทศในกลุ่มนอร์ดิกมักได้รับยอมรับหรือจัดอันดับต้นในด้านคุณภาพของการศึกษาและผู้นำในดัชนีความสุขโลก ทั้งนี้ แต่ละประเทศในกลุ่มนอร์ดิกมีระบบการศึกษาที่แตกต่างกันไป โดยไม่ได้มีรูปแบบเฉพาะที่ใช้ร่วมกันในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม กลุ่มประเทศนอร์ดิกมีหลักการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกันคือ การเล่นคือหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ แล้วจึงค่อยเริ่มการศึกษาในระบบในภายหลัง การเรียนรู้ผ่านการสนทนา ประเมินเด็กจากการสังเกตมากกว่าการทดสอบ และมีเป้าหมายในการสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กอย่างครอบคลุมรอบด้าน (Holistic approach) เน้นการสร้างวัฒนธรรมทางสังคม ด้วยการให้ความสำคัญกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การหลอมรวมกันทางสังคม (Social inclusion) และความเท่าเทียมกันทางสังคม ซึ่งเป็นจุดร่วมสำคัญของกลุ่มประเทศนี้ (Bring Back Data, 2024)

ดังตัวอย่างกรณีประเทศฟินแลนด์ ที่ได้รับการยืนยันว่ามีระบบการศึกษาที่แข็งแกร่งและอยู่ในสิบอันดับแรกของประเทศที่มีความสุขที่สุดในโลก ซึ่งระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพสูงนี้เริ่มจากมุ่งเน้นให้เด็กวัยอนุบาลมีทักษะทางด้านอารมณ์ สังคม และการสื่อสารของเด็กแต่ละคน มากกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Laaksonen, 2025) ทั้งนี้ ในประเทศฟินแลนด์ การศึกษาในเด็กปฐมวัยเป็นกระบวนการที่สมดุลกันระหว่างการเรียนรู้ และการเลี้ยงดู โดยมีรากฐานสำคัญที่สุขภาวะทางอารมณ์และความรู้สึก และมีการเรียนรู้ผ่านการเล่นเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ของเด็ก ด้วยเหตุนี้ เด็กในระดับก่อนวัยเรียนในประเทศฟินแลนด์จึงไม่จำเป็นต้องเรียนรู้การอ่านและการเขียน

4) การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในประเทศออสเตรเลีย

เดือนกรกฎาคม ปี 2009 สภาคณะรัฐมนตรีแห่งออสเตรเลีย (The Council of Australian Governments) ได้อนุมัติให้มีการนำกรอบการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย **Belonging, Being & Becoming: The Early Years Learning Framework for Australia (EYLF)** มาใช้เป็นกรอบการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยแห่งชาติฉบับแรกของออสเตรเลีย สำหรับการกำหนดหลักสูตรและระเบียบวิธีสอนในสถานดูแลเด็กปฐมวัยทั้งหมด และเป็นการสนับสนุนผู้ให้บริการ ครู และนักการศึกษาปฐมวัย ใช้ในการขยายและเสริมสร้างการเรียนรู้ของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 5 ขวบ รวมถึงเด็กที่กำลังเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน จากนั้นได้มีการปรับปรุงกรอบการเรียนรู้ดังกล่าวเป็น Belonging, Being & Becoming: The Early Years Learning Framework for Australia V2.0 ในปี 2022 เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ด้านเด็กปฐมวัยในประเทศ

กรอบการเรียนรู้สำหรับปฐมวัยนี้ ได้รับการพัฒนาโดยอ้างอิงหลักฐานทางวิชาการทั้งจากออสเตรเลียและต่างประเทศ ซึ่งมีฐานคิดสำคัญว่า ช่วงปฐมวัยเป็นช่วงเวลาที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการเรียนรู้ การมีพัฒนาการที่ดี และความเป็นอยู่ที่ดีของเด็กอย่างต่อเนื่องไปในอนาคต อีกทั้งในการพัฒนากรอบการเรียนรู้นี้ได้ใช้ข้อมูลและข้อเสนอแนะจำนวนมากจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่ดำเนินงานด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัย รวมถึงเด็กและครอบครัวของเด็ก ผู้ดูแลเด็กปฐมวัยและนักการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงานหรือองค์กรหลัก นักวิจัยด้านเด็กปฐมวัย รัฐบาลออสเตรเลียและรัฐและมณฑลต่างๆ และ Australian Children's Education and Care Quality Authority หรือ ACECQA ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักของรัฐบาล

ออสเตรเลียที่ทำหน้าที่กำกับดูแลมาตรฐานคุณภาพการศึกษาและการดูแลเด็กปฐมวัยทั่วประเทศ (Australian Government Department of Education, 2022)

ทั้งนี้ พื้นฐานสำคัญของกรอบการเรียนรู้ Belonging, Being & Becoming คือ มุมมองชีวิตของเด็กในฐานะที่ เป็นส่วนหนึ่ง (belonging) เป็นอยู่ (being) และเป็นไป (becoming) ที่เชื่อมโยงกับครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ทั้งนี้ การเรียนรู้ พัฒนาการ และความเป็นอยู่ที่ดีของเด็กเกิดขึ้นผ่านความสัมพันธ์เหล่านี้ควรเริ่มให้เร็วที่สุด โดยสามารถเริ่มได้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งเป็นผู้สร้างการเรียนรู้คนแรกและมีอิทธิพลมากที่สุดสำหรับเด็ก นอกจากนี้ ในขณะที่เด็กดำเนินชีวิตในแต่ละวัน พวกเขาก็ได้สร้างตัวตนและทำความเข้าใจโลกขึ้นด้วยตนเอง จึงควรส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กมีความมั่นใจ มีความคิดสร้างสรรค์ และส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ รวมถึงได้เรียนรู้ถึงความหลากหลาย เพื่อเป็นโอกาสสำคัญให้เด็กและครอบครัวของพวกเขาได้รับรู้ว่าความหลากหลายนี้ เป็นส่วนหนึ่ง เป็นอยู่ และเป็นไป ตามภูมิหลังแต่ละคน (Australian Government Department of Education, 2022)

นอกจากความคาดหวังสูงสุดที่จะให้เด็กทุกคนได้เรียนรู้ ได้รับการพัฒนา และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 5 ปี และเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนแล้ว กรอบความรู้นี้ยังคาดหวังผลลัพธ์อีก 5 ประการ ได้แก่

1. เด็กมีความเป็นตัวเองอย่างชัดเจน
2. เด็กได้เชื่อมโยงและมีส่วนร่วมในการพัฒนาโลกของพวกเขา
3. เด็กมีความเป็นอยู่ที่ดีเป็นอย่างมาก
4. เด็กเป็นผู้เรียนรู้ที่มีความมั่นใจและมีส่วนร่วม
5. เด็กคือผู้สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม การใช้กรอบการเรียนรู้ดังกล่าว มีข้อท้าทายสำคัญประการหนึ่งคือ การกำหนดกรอบการเรียนรู้ให้ครอบคลุม ไม่ละเลย และเคารพต่อความหลายหลายทางวัฒนธรรมและภาษา เนื่องจากออสเตรเลียเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยมีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุดในโลกที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานมากกว่า 270 เชื้อชาติ (Australian Government Department of Education, 2022)

5) การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในทวีปเอเชีย

การเรียนรู้ทางสังคมในทวีปเอเชียมีลักษณะทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไปในบริบทของแต่ละพื้นที่ ดังเช่น ประชากรในจีนและฮ่องกงที่เป็นเชื้อสายจีน อาจมีค่านิยมที่คล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่ส่วนอื่นๆ ของทวีปเอเชีย อาจมีพฤติกรรมทางสังคมที่ยอมรับได้หรือการแสดงออกทางอารมณ์ที่ถูกกำหนด และรับรู้แตกต่างกันไปตามกลุ่มวัฒนธรรม อาทิ พ่อแม่ในประเทศมาเลเซียและอินเดียมีแนวโน้มที่จะแสดงความรักต่อลูกมากกว่าพ่อแม่ชาวจีน ในขณะที่พ่อแม่ชาวจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่ามีแนวโน้มที่จะใช้วิถีการเลี้ยงดูที่เชื่อว่าพ่อแม่ถูกต้องเสมอ ซึ่งกรณีดังกล่าวสะท้อนว่าวัฒนธรรมมีบทบาทต่อพัฒนาการทางสังคมและอารมณ์ของเด็กผ่านการเลี้ยงดูและชี้นำจากพ่อแม่ นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ Yong, Lin, Toh & Marsh (2023) ยังพบว่า งานวิจัยด้านการพัฒนาทางสังคมและอารมณ์ในทวีปเอเชียส่วนใหญ่เน้นที่ผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียน และสภาพแวดล้อมทางครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับกลางและล่างมีแนวโน้มที่จะส่งบุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรเพิ่มเสริมการเรียนมากกว่าการเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียน

กลุ่มประเทศในทวีปเอเชียได้ให้ความสำคัญกับการดำเนินงานด้านการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ทั้งการพัฒนาในระดับประเทศ และความร่วมมือในระดับภูมิภาค ทั้งนี้ ได้มีการจัดประชุมระดับสูงเรื่องความร่วมมือเพื่อสิทธิเด็กในเอเชียและแปซิฟิก โดยรัฐบาลมาเลเซีย ด้วยการสนับสนุนจาก UNICEF ในวันที่ 7 และ 8 พฤศจิกายน 2559 ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ภายใต้ชื่อการประชุม “A Billion Brains: Smarter Children, Healthier Economies” เนื่องด้วยจำนวนเด็กเกือบครึ่งหนึ่งของโลกอาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ซึ่งเป็นการประชุมระดับสูง “The High Level Meeting on

South-South Cooperation for Child Rights in Asia and the Pacific" ครั้งที่ 3 นับจากการประชุมครั้งที่ 1 ในปี 2010 ที่กรุงปักกิ่ง และการประชุมครั้งที่ 2 ในปี 2013 ที่กรุงนิวเดลี

สำหรับการประชุมครั้งนี้มีผู้นำระดับสูงจาก 28 ประเทศในเอเชียแปซิฟิคเข้าร่วม เพื่อแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด และส่งเสริมความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างรัฐบาล โดยมีประเด็นหลักสำหรับการพิจารณา 3 ประเด็น ได้แก่ การคุ้มครองทางสังคม การยุติความรุนแรงต่อเด็ก และการจัดบริการสุขภาพถ้วนหน้า รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลจากรายงานของผู้เชี่ยวชาญ 3 ฉบับ พร้อมให้ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานในอนาคต โดยได้ข้อสรุปว่า การลงทุนใน 3 ประเด็นดังกล่าวจะส่งผลต่ออนาคตและความเจริญรุ่งเรืองของภูมิภาคได้อย่างมีนัยสำคัญ (UNICEF, 2016) ทั้งนี้ การให้ความสำคัญต่อทั้ง 3 ประเด็น ได้แก่ การคุ้มครองทางสังคม การยุติความรุนแรงต่อเด็ก และการจัดบริการสุขภาพถ้วนหน้านั้น ยังเป็นการช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ให้กับเด็กอีกด้วย (Noble et al, 2016)

6) การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในประเทศไทย

ประเทศไทยให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กปฐมวัย ที่เป็นช่วงวัยที่มีพัฒนาการด้านสมองและการเรียนรู้ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วที่สุดในชีวิต เป็นช่วงเวลาที่ลงทุนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เต็มศักยภาพได้คุ้มค่าที่สุด เป็นการสร้างรากฐานชีวิตได้อย่างเห็นผลที่สุด และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565)

ปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดทำแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2564 – 2570 เพื่อเป็นนโยบายและยุทธศาสตร์สำคัญในการกำกับและเป็นแนวทางมาตรฐานของการดำเนินงานด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยในประเทศไทยให้มีความเป็นเอกภาพ โดยแผนการพัฒนาเด็กปฐมวัยดังกล่าว ได้ครอบคลุมตั้งแต่มารดาเริ่มตั้งครรภ์ไปจนถึงเด็กมีอายุ 6 ปีบริบูรณ์ เพื่อให้เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับการพัฒนารอบด้านอย่างเต็มศักยภาพ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมวัยอย่างมีคุณภาพ เท่าเทียม และต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาสังคมและอารมณ์ของเด็ก จึงเป็นหนึ่งในแนวทางปฏิบัติสำคัญสำหรับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในประเทศไทย

อีกทั้ง ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเท่าเทียม ซึ่งไม่เพียงครอบคลุมเฉพาะเด็กปฐมวัยชาวไทยเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกคนที่อยู่ในประเทศไทยอย่างแท้จริง โดยได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรในเป้าประสงค์ของแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2564 – 2570 ไว้ว่า *"เด็กปฐมวัยทุกคน ซึ่งหมายถึงเด็กทุกคนที่อยู่ในประเทศไทย รวมถึงเด็กที่เป็นลูกแรงงานต่างชาติและเด็กที่ไม่ได้มาจากครอบครัวไทย ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ต้องได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้าน อย่างมีคุณภาพ ตามศักยภาพ ตามวัย และต่อเนื่อง และสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพ การศึกษา และสวัสดิการสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน"* (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565)

UNICEF (2019) ได้มีการจัดทำผังมาตรฐานการพัฒนาเด็กปฐมวัยและแนวปฏิบัติที่ดี: บทเรียนสำหรับเอเชียใต้ โดยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในการพัฒนาเด็กปฐมวัยในกลุ่มประเทศเอเชียใต้ รวมถึงประเทศไทย สำหรับบทเรียนที่ได้จากการศึกษาข้อมูลในประเทศไทยนั้น ได้มีการระบุถึงจุดแข็งของการพัฒนาเด็กปฐมวัยในประเทศไทยไว้ว่า ประเทศไทยมีจุดแข็งด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย มีการนำแนวคิดด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยแบบองค์รวมและบูรณาการมาใช้ทั้งในระดับนโยบายและแผนงาน อีกทั้ง ประเทศไทยให้ความสำคัญอย่างมากต่อ "การพัฒนาด้านกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างสมดุลของเด็กในกลุ่มอายุ 0-5 ปี"

หลักฐานสำคัญที่สนับสนุนบทเรียนดังกล่าวคือ ประเทศไทยมีกรอบนโยบายที่สนับสนุนการพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งนับเป็นพิมพ์เขียวสำหรับการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย ที่มีการเน้นย้ำการดูแลและพัฒนาเด็กปฐมวัย อีกทั้งการพัฒนาเด็กปฐมวัยยังเป็นประเด็นสำคัญที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ รวมถึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการแห่งชาติด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัย โดยมีนายกรัฐมนตรีของ

ประเทศไทยเป็นประธาน ซึ่งคณะกรรมการนี้มีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวทางสำหรับการดูแลและพัฒนาเด็กปฐมวัย และเสริมสร้างการประสานงานภายใต้นโยบายเดียวกันระหว่างหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง สำหรับประเด็นด้านสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจของเด็กปฐมวัย ประเทศไทยได้เตรียมความพร้อมให้กับพ่อแม่มือใหม่ โดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้จัดทำชุด “คู่มือโรงเรียนพ่อแม่” (Parenting School) เพื่อให้ความรู้แก่พ่อแม่ ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ไปจนถึงเด็กอายุ 24 เดือน โดยสามารถดาวน์โหลดได้จากสื่อมัลติมีเดียกรมอนามัย (กรมอนามัย, 2568) โดยเนื้อหาในคู่มือนอกจากจะมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเพื่อให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีสมวัยแล้ว ยังให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาด้านสังคมและอารมณ์ให้กับเด็กอีกด้วย

นอกจากนี้ จากรายงานของ OEDC ในปี 2025 ที่นำข้อมูลจากแบบสอบถามระดับชาติ The Education Policy Outlook 2025 มาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบนโยบายด้านการศึกษาและระบบการศึกษาของประเทศสมาชิกและเขตเศรษฐกิจของ OECD ซึ่งรวมถึงประเทศไทย จำนวน 35 ประเทศ ข้อมูลในรายงานดังกล่าวได้ระบุว่า แผนส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของประเทศไทยมีเป้าหมายที่จะปรับปรุงความพร้อมสำหรับการเข้าเรียนและลดความเหลื่อมล้ำด้านพัฒนาการในเด็กอายุ 0-3 ปี โดยการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบมีโครงสร้างและมีคุณภาพสูงทั้งในบ้านและชุมชน ทั้งนี้ แผนนี้มีวัตถุประสงค์เชิงนโยบาย (OECD, 2025) 3 ข้อ ได้แก่ (1) การเร่งให้ความรู้และความเข้าใจแก่พ่อแม่ ครู ผู้ดูแลเด็ก ชุมชน และสังคม ในฐานะปัจจัยที่สำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน (2) การเร่งพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และกลไกในพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก เช่น โรงพยาบาลอำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และ (3) มีคณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติเป็นกลไกหลักในการกำหนดทิศทางนโยบาย และเป็นผู้นำในการประสานงานกับกระทรวงต่างๆ

จากการศึกษาพื้นที่/ประเทศต้นแบบทั้ง 6 กรณีศึกษา สามารถสรุปผลการศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนผ่านการวิเคราะห์นโยบายด้านการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคม (ตารางที่ 3) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 3 : สรุปการศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัยในประเทศต้นแบบ

ประเทศต้นแบบ	นโยบาย/หลักการสำคัญ	การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคม	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
1. สหราชอาณาจักร	- เด็กแรกเกิด-5 ปี ในสหราชอาณาจักร จะได้รับการดูแลเอาใจใส่ การเรียนรู้ และการพัฒนาที่ดีที่สุด - สร้างกรอบแนวคิด Early Years Foundation Stage (EYFS) - ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเอง สังคม และอารมณ์ของเด็ก (PSED)	- ส่งเสริมให้ผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่ดี - ส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการเล่น - ส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ - จัดทำ https://help-for-early-years-providers. education.gov.uk เพื่อเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนนโยบาย	- เด็กสามารถควบคุมและจัดการอารมณ์ของตนเอง - พัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและมั่นใจในความสามารถของตนเอง - รู้วิธีสร้างมิตรภาพ ความร่วมมือ และแก้ไขความขัดแย้งได้อย่างสันติ - ประสบความสำเร็จในชีวิตการเรียนและชีวิตในอนาคต
2. สหรัฐอเมริกา	- พัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิด-5 ปีในมิติต่าง ๆ รวมถึงการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์	- จัดทำ website HeadStart.gov เพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลและทรัพยากรและเครื่องมือหลักในการพัฒนาเด็ก	- เด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ทั้งเด็กคนอื่นและผู้ใหญ่ - สามารถจัดการอารมณ์ตนเองได้

ประเทศต้นแบบ	นโยบาย/หลักการสำคัญ	การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคม	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
	- มีการกำหนดเป็นกฎหมาย The Head Start Act และจัดทำโครงการ Head Start และ Early Head Start	สำหรับผู้ปกครอง ผู้ดูแล ผู้ที่ทำงานด้านการดูแลเด็ก และประชาชนทั่วไป - กำหนดแนวทางปฏิบัติตามมาตรฐานคุณภาพ เพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วประเทศ - เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ประกาศสำคัญ ผลการวิจัย รายงาน การประเมินโครงการ และผลที่เกิดจากโครงการ	- มีความเป็นตัวของตัวเองและได้รับการยอมรับ
3. กลุ่มประเทศนอร์ดิก	แม้ไม่มีนโยบายหลักที่ใช้ร่วมกันในภูมิภาคอย่างเป็น แต่มีหลักการเรียนรู้สำคัญที่สอดคล้องกัน ได้แก่ - การเล่นคือหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ - ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน	- มุ่งเน้นให้เด็กวัยอนุบาลมีทักษะทางด้านอารมณ์ สังคม และการสื่อสารมากกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน - พัฒนาเด็กโดยเน้นที่การสร้างวัฒนธรรมทางสังคม การมีคุณภาพชีวิตที่ดี การหลอมรวมทางสังคม และความเท่าเทียมกันทางสังคม	- เด็กมีสุขภาวะทางอารมณ์และความรู้สึก - เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมที่มีความเท่าเทียมกัน - เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. ออสเตรเลีย	- กำหนด Belonging, Being & Becoming: The Early Years Learning Framework for Australia (EYLF) เป็นกรอบการเรียนรู้สำหรับเด็กแรกเกิด-5 ปี - ฐานคิดสำคัญคือ ช่วงปฐมวัยสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการเรียนรู้ การมีพัฒนาการที่ดี และความเป็นอยู่ที่ดีของเด็กจนถึงอนาคต	- พัฒนาเด็กตามหลักการสำคัญของกรอบการเรียนรู้ Belonging, Being & Becoming คือ มุมมองชีวิตของเด็กในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่ง (belonging) เป็นอยู่ (being) และเป็นไป (becoming) ที่เชื่อมโยงกับครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม	- เด็กแรกเกิด-5 ปี ได้รับการพัฒนามีคุณภาพชีวิตที่ดี และเข้ารับการศึกษาในโรงเรียน - เด็กมีความเป็นตัวเองอย่างชัดเจน - เด็กได้เชื่อมโยงและมีส่วนร่วมในการพัฒนาโลกของพวกเขา - เด็กมีความเป็นอยู่ที่ดีมาก - เด็กเป็นผู้เรียนรู้ที่มีความมั่นใจและมีส่วนร่วม - เด็กคือผู้สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
5. ทวีปเอเชีย	ไม่มีนโยบายระดับทวีปที่ใช้ร่วมอย่างเป็นทางการ แต่มีการสร้างความร่วมมือเพื่อสิทธิเด็กในระดับภูมิภาค โดยมีข้อสรุปร่วมกันใน 3 ประเด็นคือ การคุ้มครองทางสังคม การยุติความรุนแรงต่อเด็ก และการจัดบริการสุขภาพถ้วนหน้า	- การดำเนินงานด้านการคุ้มครองทางสังคม การยุติความรุนแรงต่อเด็ก และการจัดบริการสุขภาพถ้วนหน้า ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางสังคมให้กับเด็กได้ - เด็กได้รับการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมที่หลากหลายในแต่ละประเทศ โดยส่วนใหญ่ยังคงเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียน และสภาพแวดล้อมทางครอบครัว	- เด็กได้รับการคุ้มครองตามสิทธิเด็ก เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในสภาพแวดล้อมที่มีความปลอดภัย - เด็กได้รับการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมอย่างเหมาะสม - เด็กมีผลสัมฤทธิ์ที่ดีทางการศึกษา
6. ประเทศไทย	- การพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ที่คุ้มค่าที่สุด สร้างรากฐานชีวิตอย่างเห็นผล	- ให้ความรู้ความเข้าใจแก่พ่อแม่ ครู ผู้ดูแลเด็ก ชุมชนและสังคม ในฐานะ	- เด็กมีรากฐานชีวิตที่ดี จากการได้รับการพัฒนาสมวัยรอบด้าน ทั้ง

ประเทศต้นแบบ	นโยบาย/หลักการสำคัญ	การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคม	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
	ที่สุดและเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก - จัดทำแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2564-2570 โดยครอบคลุมเด็กทุกคนที่อยู่ในประเทศไทย ตั้งแต่มารดาเริ่มตั้งครรภ์-เด็กมีอายุ 6 ปี ที่ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพ การศึกษา และสวัสดิการสังคม	ปัจจัยที่สำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน - พัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และกลไกในพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก - มีคณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติเป็นกลไกหลักในการกำหนดทิศทางนโยบาย และเป็นผู้นำประสานงานกับกระทรวงต่างๆ	ด้านร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา - เตรียมความพร้อมสำหรับการเข้าเรียน - ลดความเหลื่อมล้ำด้านพัฒนาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรกเกิด-3 ปี

จากข้อสรุปในตารางข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบในการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคม พบว่า มี 2 รูปแบบสำคัญที่ทำให้การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กอาจมีความแตกต่างกันไป อันได้แก่

1. รูปแบบที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางสังคมเป็นหลัก เพื่อการสร้างตัวตนของเด็ก และเพื่อให้เด็กเรียนรู้ที่จะทำความเข้าใจทั้งตนเองและผู้อื่น ผ่านการเล่นที่ให้เด็กเป็นผู้นำ ให้เด็กได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระ เน้นผลลัพธ์ที่การมีสุขภาวะทางอารมณ์และสังคม เด็กสามารถควบคุมและจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งเรียนรู้วิธีในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ ซึ่งสะท้อนคุณค่าทางสังคมที่ยึดหลักว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกันและต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ดังเช่นในกรณีสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศนอร์ดิก และประเทศออสเตรเลีย

2. รูปแบบที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเด็กรอบด้าน โดยมีการเรียนรู้ทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาและเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีและปลอดภัยต่อเด็ก ซึ่งรูปแบบการพัฒนานี้จะเป็นการเตรียมการและจัดการโดยผู้ใหญ่เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการที่สมวัยรอบด้าน และเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการศึกษาในระบบโรงเรียน ทั้งความมีวินัยและการมีทักษะ ซึ่งสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย รวมถึงประเทศไทย

2. ผลการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุนการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัย

จากการวิเคราะห์เอกสารที่ใช้ในการศึกษาพบว่า การพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกรณีประเทศต้นแบบต่างมุ่งสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางสังคมที่เหมาะสมสำหรับเด็กอย่างเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กผ่านการออกแบบนโยบาย การจัดการมาตรการ โดยมุ่งเน้นปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุนการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน ซึ่งสามารถสังเคราะห์ได้เป็น 2 ปัจจัยสำคัญคือ

2.1) ปัจจัยด้านวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในประเทศต่าง ๆ พบว่า วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทิศทางในการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในเด็กปฐมวัย ผ่านทางผู้ดูแลเด็ก สังคมแวดล้อมเด็ก หรือรูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งทำให้เด็กปฐมวัยในแต่ละประเทศหรือในแต่ละพื้นที่มีพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมแตกต่างกัน และก่อร่างเป็นพฤติกรรมของเด็กแตกต่างกันไป ดังนั้น ถึงแม้จะมีแนวคิดและแนวปฏิบัติในการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในเด็กปฐมวัยที่มีความเป็นสากล เป็นเอกภาพ และใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่เมื่อมีการนำไปใช้ในแต่ละพื้นที่แล้ว จะกลายเป็นรูปแบบสากลที่มีความเฉพาะเจาะจงทางวัฒนธรรม (Yong, Lin, Toh & Marsh, 2023)

มีการศึกษาจำนวนมากในปัจจุบันที่แสดงให้เห็นว่า เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ทางสังคมจากบุคคลรอบตัวและสภาพแวดล้อมจนนำไปสู่การมีพฤติกรรมที่ก่อร่างขึ้นเป็นอัตลักษณ์หรือความเป็นตนเองแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม ดังเช่น การศึกษาของ Van Leeuwen และคณะ (2018) ที่ได้ทำการวิจัยใน 7 พื้นที่ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างหลากหลาย ได้แก่ ประเทศบราซิล สาธารณรัฐแอฟริกากลาง ประเทศเยอรมนี ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศนามิเบีย ประเทศเคนยา และประเทศแซมเบีย ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ทางสังคมในเด็กเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน โดยได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยด้านพัฒนาการของตัวเด็กเอง และปัจจัยทางวัฒนธรรมรอบตัวเด็กที่มีความเฉพาะเจาะจงในแต่ละสังคม ทั้งนี้ ในเด็กเล็กมีแนวโน้มที่จะเรียนรู้และเลือกรับพฤติกรรมใหม่ ๆ ตามสิ่งที่คนรอบตัวปฏิบัติกันเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กชาย นอกจากนี้ ถึงแม้เด็กจะได้รับแรงเสริมจากสังคม เช่น การรับรู้ว่าจะได้รับรางวัลเมื่อทำสิ่งที่ถูกต้อง แต่แรงเสริมนี้ไม่ได้เพิ่มขึ้นตามอายุของเด็กในทุกวัฒนธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้ทางสังคมนั้นไม่ได้เป็นกลไกที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด แต่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

นอกจากนี้ การศึกษาของ Kartner, Schuhmacher & Torrens (2020) ที่ได้ดำเนินการศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อพัฒนาการทางสังคมและสติปัญญาของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 3 ปี ในประเทศต่าง ๆ ว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างกันอย่างไร โดยได้นิยามความหมายของความรู้ทางสังคมไว้ว่า เป็นวิธีการทำความเข้าใจระหว่างมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อกัน ซึ่งหมายถึงตนเองและผู้อื่น รวมทั้งรูปแบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกัน อีกทั้ง ได้แบ่งการพัฒนาทางสังคม-ปัญญาในช่วงปฐมวัยออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) การพัฒนาการรับรู้ตนเองและความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น (2) รูปแบบขั้นสูงของการเรียนรู้ทางสังคม เช่น การเลียนแบบพฤติกรรม และ (3) การรับรู้และพฤติกรรมเชิงสังคม เช่น ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กทั้ง 3 ด้าน

2.2) พ่อแม่/ผู้ปกครอง/ผู้ดูแลในฐานะปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคม ของเด็กและเยาวชนในกลุ่มเด็กปฐมวัย

ผู้ดูแลหลักที่ให้การเลี้ยงดูเด็กตั้งแต่แรกเกิด โดยเฉพาะพ่อแม่ เป็นบุคคลที่อยู่ในระดับแรกของระบบชีวนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner ที่ส่งผลโดยตรงต่อการมีพัฒนาการของเด็ก ดังนั้น เด็กจึงมีพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมแตกต่างกันไปตามภูมิหลังของผู้ดูแล ไม่ว่าจะเป็นเพศของผู้ดูแล ระดับการศึกษา อาชีพ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม และการดำเนินชีวิตของผู้ดูแล ผู้ดูแลหลักของเด็กจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมในเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก ดังผลการศึกษาของ Tobias Linberg และคณะ (2019) ที่ได้ทำการศึกษาการพัฒนาทางปัญญาของเด็กในประเทศเยอรมนีและสหรัฐอเมริกา ที่พบว่า สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ปกครอง เช่น รายได้และระดับการศึกษา รวมถึงสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่บ้าน เช่น เด็กที่พ่อแม่อ่านหนังสือให้ฟังทุกวัน หรือมีภาษาหลักที่ใช้ในบ้านเป็นภาษาประจำชาติ จะมีทักษะทางภาษาที่ดีกว่า นอกจากนี้ งานวิจัยของ Yong, Lin, Toh & Marsh (2023) พบว่า ภายใต้วัฒนธรรมเอเชียที่แม่มักจะมีบทบาทหลักในการดูแลเด็ก ในขณะที่พ่อมีบทบาทหลักในการทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ส่งผลให้แม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กมากกว่าพ่อ ซึ่งสะท้อนผ่านผลการศึกษาในประเทศมาเลเซียที่พบว่า ระดับการศึกษาและอาชีพของแม่ รวมถึงสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ส่งผลอย่างมากต่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็ก เป็นต้น

สรุปและอภิปรายผล

1. ความสำคัญและความท้าทายในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบัน เด็กและเยาวชนถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าและเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเด็กกำลังเผชิญกับความท้าทายและวิกฤตที่ซับซ้อน

เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (AI) ปัญหาสังคมที่เรื้อรัง ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และสถานการณ์สังคมสูงวัย ประกอบกับผลกระทบระยะยาวจากสถานการณ์โควิด-19 ที่ทำให้เกิดภาวะการเรียนรู้ถดถอย (Learning Loss) พัฒนาการหยุดชะงัก และปัญหาสุขภาพจิตที่เพิ่มขึ้น ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสม ภาวะถดถอยชั่วคราวนี้อาจกลายเป็นความถดถอยที่ถาวรได้ ในขณะเดียวกัน ด้วยพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ในสังคมและชุมชนยังคงมีเด็กอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา ขาดโอกาสในการเข้าศึกษาในโรงเรียน กลุ่มนี้ซึ่งเรียกว่าเด็กนอกระบบก็เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าเช่นกัน

ดังนั้น การพัฒนาเด็กและเยาวชนจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการสร้างอนาคตของประเทศ เนื่องจากเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าและเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้นไม่เฉพาะเจาะจงอยู่ที่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเท่านั้น หากแต่การส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องเกิดขึ้นในหลากหลายมิติทั้งพื้นที่ และระบบโครงสร้างสังคมเพื่อให้เกิดระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางสังคมภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าเป็นภาคชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านศาสนา หน่วยงานด้านการปกครองที่ต่างต้องมีบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาเด็กและเยาวชนทุกคน จำเป็นต้องเข้าใจสภาพแวดล้อมของพื้นที่ รวมถึงความต้องการของเด็กและเยาวชน เพื่อให้รูปแบบแนวทางการส่งเสริมและพัฒนามีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่รวมถึงค่านิยมในแต่ละบริบทและเด็กกลุ่มเป้าหมาย (พิมพ์ลภัส สุขคุ้ม, 2567; Yong, Lin, Toh & Marsh, 2023)

2. การเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (Social and Emotional Learning: SEL) คือรากฐานของชีวิตที่เด็กจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดความสมดุลกันระหว่างการเรียนรู้ และการเลี้ยงดู โดยมีรากฐานสำคัญที่สุขภาวะทางอารมณ์และความรู้สึก และมีการเรียนรู้ผ่านการเล่น โดยเฉพาะการพัฒนาเด็กปฐมวัย ทั้งนี้เพราะทักษะทางสังคมและอารมณ์เป็นรากฐานของการประสบความสำเร็จในชีวิตเมื่อเติบโตขึ้น ช่วยให้เด็กเข้าใจอารมณ์ตนเองและผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์เชิงบวก และตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ผลการศึกษาทางวิชาการต่าง ๆ ชี้ให้เห็นว่า เด็กที่มีพัฒนาการด้านนี้ดีจะมีความสำเร็จทั้งในด้านการเรียน การทำงาน และการดำเนินชีวิต ในขณะที่เด็กที่มีพัฒนาการต่ำจะเสี่ยงต่อปัญหาพฤติกรรม การใช้สารเสพติด และปัญหาสุขภาพจิตในอนาคต (Darling-Churchill & Lippman, 2016; Yong, Lin, Toh & Marsh, 2023; UNESCO, 2025)

3. นโยบายและมาตรการจากประเทศต้นแบบต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่า ทิศทางเป้าหมายการพัฒนาการเรียนรู้ของพัฒนาเด็กและเยาวชน เป็นความพยายามสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางสังคมให้กับเด็กอย่างเป็นองค์รวมและเท่าเทียม

4. จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเอกสารทางวิชาการ พบปัจจัยเงื่อนไขร่วมที่สำคัญต่อการสนับสนุนการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม กล่าวคือ วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางสังคมและนำไปสู่พฤติกรรมและอัตลักษณ์ของเด็ก การนำแนวคิดสากลมาใช้จึงต้องปรับให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ (Leeuwen et al., 2018; Kartner, Schuhmacher & Torrens, 2020; Yong, Lin, Toh & Marsh, 2023) และ 2) ปัจจัยด้านผู้ดูแลและสภาพแวดล้อมที่บ้าน (Linberg et al., 2019) กล่าวคือ พ่อแม่และผู้ดูแลเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กมากที่สุดตั้งแต่แรกเกิด สถานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่บ้าน เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อทักษะทางภาษาและปัญญาของเด็ก

การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นความจำเป็นและประเด็นความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยที่ว่า คุณภาพการพัฒนาเด็กปฐมวัยขึ้นอยู่คุณภาพของผู้ดูแลเด็ก ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง รวมถึงบุคคลแวดล้อมเด็ก ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อ

การพัฒนาเด็กไม่ว่าจะเป็นนโยบายการพัฒนาเด็ก ระบบส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก นวัตกรรมและการจัดการเพื่อพัฒนาเด็กที่ต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงกับระบบนิเวศในการพัฒนาเด็กไม่จะเป็นโรงเรียน ชุมชน สถาบันทางสังคม ตลอดจนระบบการเรียนรู้ทางสังคม โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งต้องคำนึงถึงความเป็นพหุวัฒนธรรม การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กอย่างเท่าเทียม และมีประเด็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของเด็กอย่างเป็นธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

1. ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการด้านสังคมและอารมณ์ที่ดีสามารถส่งผลเชิงบวกต่อการประสบความสำเร็จในการเรียนและการดำเนินชีวิตในวัยผู้ใหญ่ ด้วยเหตุนี้ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กปฐมวัย ควรให้ความสำคัญกับนโยบายและมาตรฐานในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ของเด็กเป็นอันดับต้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง เช่น การส่งเสริมศักยภาพของพ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้ปฏิบัติงานด้านดูแลเด็กปฐมวัย ผู้นำชุมชน รวมถึงการส่งเสริมชุมชนปลอดภัยสำหรับเด็ก

2. จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่ทำให้ผู้ปกครองของเด็กปฐมวัยต้องทำงาน และไม่สามารถดูแลเด็กได้ในช่วงเวลาทำงาน ทำให้ต้องส่งเด็กเล็กเข้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์รับดูแลเด็กเล็ก หรือเนิร์สเซอรี่ ในระหว่างที่ผู้ปกครองทำงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจของผู้ปฏิบัติงานด้านการดูแลเด็กในศูนย์เด็กเล็กทุกแห่ง พร้อมส่งเสริมให้มีสื่อความรู้หรือสื่อการเรียนรู้อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กปฐมวัยอย่างมีประสิทธิภาพและเท่าเทียม

3. เนื่องจากผลการศึกษาพบว่า ผู้ดูแลเด็กคือปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ทางสังคมของเด็ก ซึ่งการวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักศึกษาในกลุ่มเด็กปฐมวัยที่ได้รับการดูแลจากพ่อแม่ สมาชิกในครอบครัวหรือเครือญาติ ดังนั้น ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กปฐมวัยกลุ่มที่ไม่ได้รับการดูแลจากพ่อแม่ ครอบครัว หรือเครือญาติ เช่น เด็กในสถานสงเคราะห์ หรือเด็กที่ได้รับการอุปการะในครอบครัวทดแทน พร้อมทั้งศึกษาความรู้ความเข้าใจด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ทางสังคมของผู้ดูแลเด็กกลุ่มดังกล่าว

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้บริหารคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยเงินรายได้คณะสังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2568

เอกสารอ้างอิง

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2568). **คู่มือโรงเรียนพ่อแม่ การดูแลทารกแรกเกิด – 4 เดือน** https://multimedia.anamai.moph.go.th/ebooks/05-parenting-school-0-4-month/

กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). **แผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2564 – 2570**. https://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/1903-file.pdf

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2565). **รายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ โครงการขยายผลการพัฒนาฐานข้อมูลแบบออนไลน์และเครื่องมือประเมินความพร้อมของเด็กและเยาวในการเข้าสู่ตลาดแรงงาน**. https://www.eef.or.th/wp-content/uploads/2022/04/ประเมินความพร้อมของเด็กก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน.pdf

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2567). **รายงานพิเศษความจริงและความเร่งด่วน ของสถานการณ์เด็กนอกระบบในประเทศไทย**. https://www.sdgmove.com/2024/06/04/report-children-dropping-out-of-the-education-system/

ชานนท์ โกมลมาลย์. (2561). **การจัดทำรายงานการพัฒนาเด็กและเยาวชน ประจำปี 2561**. https://repository.turac.tu.ac.th/handle/6626133120/767

ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์. (2565). **Learning Loss ผลกระทบที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต.** https://shorturl.asia/82Hdl

แป๊งค์ งามอรุณโชติ. (2569). **การศึกษาต้องยืดหยุ่นแค่ไหน ในยุคที่ AI เปลี่ยนโลกและชีวิตเด็กไทย.** https://www.eef.or.th/article-230126/

เมตตา มงคลธีระเดช. (2567). **ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ของอัลเบิร์ต แบนดูร่า**. https://li.kmutt.ac.th/social-learning-theory/knowledge/

พรพรรณ จันทร์แดง. (2559). **การทบทวนวรรณกรรมสำหรับการวิจัย**. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ. *1*(2), 146-161. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jsbs/article/view/242513/164546

พระครูปุญญาพิศาล (วิชาญชัย กตปุญโญ) ธีระพงษ์ สมเขาใหญ่ และครองรัฐ ใจเรือง. (2569). ความรับผิดชอบของเด็กไทยในยุค AI: การปรับตัว เรียนรู้ และสร้างคุณค่าในโลกาภิวัตน์. *Journal of Applied Education*, *3*(5), 109–122. https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JAE/article/view/2214

พิมพ์ลภัส สุขคุ้ม. (2567) **รูปแบบการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม ในพื้นที่ชาติพันธุ์เยอ จังหวัดศรีสะเกษ**. วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2567) หน้า 791-800.

รังสิรัศม์ วงศ์อุปราช และ ศศิลักษณ์ ขยันกิจ. (2561). **แนวทางการจัดการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาทางพฤติกรรมและอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย**. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์, *9*(1), 160-173. https://ssrudlp.ssru.ac.th/data-file/teacher_work/file/d8f55f58ff9dc597ec17631118974888.pdf

Australian Government Department of Education. (2022). **Belonging, Being and Becoming: The Early Years Learning Framework for Australia (V2.0)**. https://www.acecqa.gov.au/sites/default/files/2023-01/EYLF-2022-V2.0.pdf

Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bring Back Data. (2024). **Nordic Countries: Why they have the best education system for holistic growth**. https://bringbackdata.com/nordic-countries-why-they-have-the-best-education-system-for-holistic-growth/

Bronfenbrenner, U. (1995). **Developmental Ecology through Space and Time: A Future Perspective**. In P. Moen, G. H. Elder Jr., & K. Lüscher (Eds.), Examining Lives in Context: Perspectives on the Ecology of Human Development (pp. 619-647). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/10176-018

Darling-Churchill, K. E. & Lippman, L. (2016). **Early childhood social and emotional development: Advancing the field of measurement**. J. Appl. Dev. Psychol. 45, 1–7. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2016.02.002

Department for Education UK. (2025). **Early years foundation stage statutory framework for childminders**. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6874e14383d39f474eb7d373/Early_years_foundation_stage_statutory_framework_for_childminders_.pdf

J. P. Azevedo, M. A, Marie-Helene, C. H. Rogers and Y. N. Wong. (2022). **Learning Losses during COVID-19 Global Estimates of an Invisible and Unequal Crisis**. Policy Research Working Paper. World Bank Group.

J.P.Azevedo, A. Hasan, D. Goldemberg, K. Geven and S.A. Iqbal. (2021). **Simulating the Potential Impacts of COVID-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes: A Set of Global Estimates**. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8108634/

Kartner, J., Schuhmacher, N., & Torrens, M. G. (2020). **Culture and early social-cognitive development**. In Hunnius, S. & Meyer, M. (Eds.), Progress in Brain Research Volume New Perspectives on Early Social-cognitive Development. (pp. 225-246). https://doi.org/10.1016/bs.pbr.2020.06.011

Laaksonen, M. M. (2025). **Emotional Skills over Academic Achievements – the Focus of Finnish Kindergartens**. https://happykids.lv/en/dialogue/emotional-skills-over-academic-achievements-the-focus-of-finnish-kindergartens/#:~:text=This%20intentional%20work%20begins%20already%20in%20early,each%20child's%20emotional%2C%20social%2C%20and%20communication%20skills.

Linberg, T., Schneider, T., Waldfogel, J., & Wang, Y. (2019). **Socioeconomic status gaps in child cognitive development in Germany and the United States**. Social Science Research. 79, 1-31. https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2018.11.002

Mogalakwe, M. (2006). **The Use of Documentary Research Methods in Social Research**. African Sociological Review / Revue Africaine de Sociologie, 10(1), 221–230. http://www.jstor.org/stable/afrisocirevi.10.1.221

Noble, D. J., Blight, S., Fajth, G., & Woodhouse, S. (2016). **Cognitive capital for children in Asia and Pacific**. BMJ global health, 1(Suppl 2), i1–i2. https://doi.org/10.1136/bmjgh-2016-000189

Scott, J. (1990). **A Matter of Record, Documentary Sources in Social Research.** Cambridge: Polity Press.

Yong, G. H., Lin, M. H., Toh, T. H., & Marsh, N. V. (2023). **Social-Emotional Development of Children in Asia: A Systematic Review**. *Behavioral sciences (Basel, Switzerland)*, *13*(2), 123. https://doi.org/10.3390/bs13020123

OECD. (2025). **Education Policy Outlook 2025: Nurturing Engaged and Resilient Lifelong Learners in a World of Digital Transformation**, https://doi.org/10.1787/c3f402ba-en.

UNESCO. (2025). **Social and emotional learning must be a priority for transformed early education**. https://www.unesco.org/en/articles/social-and-emotional-learning-must-be-priority-transformed-early-education#:~:text=As%20ECCE%20provision%20returns%2C%20the%20impact%20of,amid%20increased%20conflicts%2C%20displacements%2C%20disasters%20and%20emergencies.

UNICEF. (2016). **Governments form across Asia-Pacific come together to advance children's rights for one billion under 18s**. https://www.unicef.org/rosa/press-releases/governments-across-asia-pacific-come-together-advance-childrens-rights-one-billion

UNICEF. (2019). **A Mapping of Early Childhood Development Standards and Good Practices: Lessons for South Asia**. https://www.unicef.org/rosa/media/12421/file/A%20Mapping%20of%20Early%20Childhood%20Development%20Standards%20and%20Good%20Practices.pdf

UNICEF. (2022). **Children in most countries are falling behind in education due to COVID-19 pandemic**. https://www.unicef.org/thailand/press-releases/children-most-countries-are-falling-behind-education-due-covid-19-pandemic

UNICEF. (2025). **Foundational learning action tracker 2025: Global report.** https://www.unicef.org/media/175231/file/Foundational-learning-action-tracker-2025-Global-report.pdf

U.S. Department of Health and Human Services. (2007). **HEAD START ACT (As Amended December 12, 2007)**. https://headstart.gov/sites/default/files/pdf/HS_Act_2007.pdf

U.S. Department of Health and Human Services. (2025a). **Interactive Head Start Learning Outcomes Framework: Ages Birth to Five**. https://headstart.gov/interactive-head-start-early-learning-outcomes-framework-ages-birth-five

U.S. Department of Health and Human Services. (2025b). **Effective Practice Guides: Social and Emotional Development**. https://headstart.gov/school-readiness/effective-practice-guides/social-emotional-development

Van Leeuwen, E.J.C., Cohen, E., Collier-Baker, E. et al. **The development of human social learning across seven societies**. Nat Commun 9, 2076 (2018). https://doi.org/10.1038/s41467-018-04468-2

การท่องเที่ยวกับความสุขของคนในชุมชน: บทวิเคราะห์กรณีเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

Tourism and Community Happiness: An Analysis of Chiang Khan Chiang Khan District, Loei Province

จุฬาลักษณ์ พรมมา[1]
สานิตย์ หนูนิล[2]

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อความสุขและความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป รวมทั้งสิ้น 16 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่าการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลตำบลเชียงคานก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อความสุขและความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนในลักษณะที่มีทั้งผลเชิงบวกและผลกระทบที่ต้องแลกเปลี่ยนกันใน 4 มิติหลัก ได้แก่ (1) มิติเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวช่วยสร้างรายได้และดึงดูดให้วัยแรงงานกลับคืนถิ่น แต่ผลประโยชน์ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจหลักและก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงรายได้ (2) มิติสังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวช่วยสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน แต่ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมบางส่วนเริ่มถูกปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวมากขึ้น (3) มิติความสัมพันธ์และทุนทางสังคม การท่องเที่ยวช่วยให้ครอบครัวบางส่วนได้กลับมาอยู่ร่วมกัน แต่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติไปสู่ความสัมพันธ์เชิงธุรกิจ ส่งผลต่อความไว้วางใจ ความเป็นส่วนตัว และทุนทางสังคมของชุมชน และ (4) มิติสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวช่วยยกระดับภูมิทัศน์และพื้นที่สาธารณะของชุมชน แต่ในขณะเดียวกัน ชุมชนก็ต้องเผชิญกับปัญหาขยะ น้ำเสีย ความแออัด และแรงกดดันต่อขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าความสุขของคนในชุมชนเชียงคานไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงรายได้หรือความเจริญทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคม ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น คุณภาพสิ่งแวดล้อม และความสามารถของชุมชนในการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในพื้นที่

***คำสำคัญ**: ผลกระทบของการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชน ความสุขเชิงอัตวิสัย เชียงคาน*

Abstract

The objective of this study was to examine the impacts of tourism on the well-being of community members within the Chiang Khan Sub-district Municipality, Chiang Khan District, Loei Province. This study employed a qualitative research methodology. Data were collected through in-depth interviews, non-

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป่วย อึ๊งภากรณ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[2] รองศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป่วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

participant observation, and documentary research. The 16 key informants consisted of community leaders and local government officials, tourism entrepreneurs, and general residents. Data were analyzed using content analysis. The findings revealed that tourism in the Chiang Khan Sub-district Municipality has generated both positive changes and challenges affecting the well-being of community members across four major dimensions. First, in the economic dimension, tourism created income-generating opportunities and encouraged the return of working-age residents to their hometown. However, economic benefits were concentrated in prime commercial areas, leading to unequal access to tourism-related income and a rising cost of living. Second, in the socio-cultural dimension, tourism strengthened local pride in cultural identity and heritage, while at the same time certain cultural practices began to be adapted and commodified in response to tourism activities. Third, in the relationship and social capital dimension, tourism contributed to increased economic vibrancy and family reunification, but traditional kinship-based relationships gradually shifted toward more business-oriented relationships, resulting in reduced trust, privacy, and social cohesion among long-term residents. Fourth, in the environmental dimension, tourism development improved public spaces and the physical landscape of the community, yet it also created challenges related to waste management, wastewater, traffic congestion, and pressures on the area's carrying capacity. The findings suggest that the well-being of people in Chiang Khan is not determined solely by economic growth or tourism income, but also by social relationships, cultural identity, environmental quality, and the community's ability to maintain a balance between tourism development and its traditional way of life.

***Keywords**: Tourism Impacts, Community-Based Tourism, Subjective Well-being, Chiang Khan*

บทนำ

การท่องเที่ยวถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและพัฒนาเชิงพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะในระดับชุมชนที่มีศักยภาพ ซึ่งคาดหวังผลในการสร้างรายได้ ลดความเหลื่อมล้ำ และกระจายเม็ดเงินสู่ท้องถิ่นทั่วประเทศ ตลอดจนส่งเสริมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา และสาธารณสุขในพื้นที่ห่างไกล (ชัยณรงค์ รัตนวิชิต และธานี ชาญณรงค์, 2564) อย่างไรก็ตาม การเติบโตของการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความเชื่อมโยงกับความสุขของคนในชุมชน ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในมิติเศรษฐกิจและการใช้ชีวิต การพัฒนาที่รวดเร็วเกินไปอาจทำให้ชุมชนปรับตัวไม่ทัน ก่อให้เกิดภาวะค่าครองชีพสูงขึ้นและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (Gursoy, *et al.*, 2019) ขณะที่ในมิติวัฒนธรรม แม้การท่องเที่ยวจะช่วยสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ แต่การมุ่งตอบสนองต่อนักท่องเที่ยวอาจนำไปสู่การสูญเสียวิถีชีวิตดั้งเดิมและความเป็นส่วนตัว (Moscardo, 2009) นอกจากนี้ แม้การท่องเที่ยวจะเป็นแรงผลักดันในการอนุรักษ์ธรรมชาติ แต่หากขาดการจัดการที่เหมาะสม ย่อมส่งผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมและภูมิทัศน์เปลี่ยนแปลงไป (Hall and Lew, 2009) ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตและการรับรู้ความสุขของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นหนึ่งในพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว ด้วยความโดดเด่นของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำโขง พื้นที่นี้เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 โดยมีเอกลักษณ์สำคัญด้านสถาปัตยกรรมบ้านไม้เก่าดั้งเดิม โดยเฉพาะบริเวณถนนคนเดินเลียบแม่น้ำโขงที่รายล้อมด้วยอาคารไม้อายุกว่า 100 ปี ซึ่งทางเทศบาลตำบลเชียงคานได้มุ่งเน้นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเพื่อรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและสะท้อนศิลปะล้านช้างที่ผสมผสานกับงานออกแบบท้องถิ่นไว้อย่างสมบูรณ์ วิถีชีวิตของชาวเชียงคานมีลักษณะเฉพาะที่เรียกว่า "สโลว์

ไลฟ์” (Slow Life) ซึ่งสะท้อนถึงความเรียบง่าย ความสงบ และความเป็นมิตร ผ่านการดำเนินชีวิตที่เนิบช้ายึดโยงกับขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เช่น การตักบาตรข้าวเหนียวในยามเช้า การทำผาสาดลอยเคราะห์ในช่วงเทศกาล และการสื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ (สุธาสินี สุธรรมมา, 2558) ในด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ ชาวเชียงคานยังคงรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมผ่านการเกษตรกรรม การประมง และหัตถกรรมในครัวเรือน ขณะเดียวกันยังมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมระหว่างประเทศที่ใกล้ชิดในฐานะชุมชนชายแดน ผ่านการค้าขายสินค้าพื้นเมืองและผลผลิตทางการเกษตรกับประชาชนฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564; เทศบาลตำบลเชียงคาน, 2563) นอกจากความงามทางธรรมชาติแล้ว เชียงคานยังเป็นศูนย์รวมโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และจิตวิญญาณ เช่น วัดมหาธาตุ วัดศรีคุณเมือง และวัดท่าคก ซึ่งเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองอายุกว่า 200 ปี ที่ยังคงสถาปัตยกรรมแบบล้านช้างและเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมสำคัญของชุมชนมาอย่างยาวนาน (กรมการศาสนา, 2562) สำหรับการสัมผัสบรรยากาศเมืองเก่า นักท่องเที่ยวนิยมใช้การเดินเท้าหรือปั่นจักรยานเพื่อซึมซับอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างใกล้ชิด ผ่านถนนสายเล็กๆ ที่เรียงรายด้วยบ้านไม้เก่าและร้านค้าท้องถิ่น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2565) ด้วยองค์ประกอบที่สมบูรณ์ ทั้งภูมิทัศน์ที่งดงาม วิถีชีวิตที่เรียบง่าย และบรรยากาศที่สะท้อนตัวตนของท้องถิ่นอย่างชัดเจน ทำให้เชียงคานกลายเป็นจุดหมายปลายทางที่มีเสน่ห์เฉพาะตัวและมีศักยภาพสูงในการดึงดูดผู้มาเยือน โดยเฉพาะผู้ที่แสวงหาประสบการณ์เชิงวัฒนธรรมและความสงบในเมืองเล็กๆ ริมแม่น้ำโขงแห่งนี้

การท่องเที่ยวในเชียงคาน ได้รับการพัฒนาและส่งเสริมอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐ ผ่านนโยบายสำคัญอย่าง “เมืองรองต้องลอง” ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) รวมถึงโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้เกิดการปรับปรุงภูมิทัศน์ การขยายโครงข่ายคมนาคม และยกระดับมาตรฐานการบริการด้านที่พักและอาหาร ปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นแรงผลักดันสำคัญที่สนับสนุนให้เชียงคานเติบโตในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีศักยภาพสูงของจังหวัดเลย ความนิยมที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนี้สะท้อนให้เห็นผ่านสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ในพื้นที่ โดยในปี พ.ศ. 2567 เชียงคานมีผู้มาเยือนประมาณ 2.05 ล้านคน และสร้างรายได้หมุนเวียนกว่า 5,000 ล้านบาท ซึ่งเป็นการเติบโตอย่างมีนัยสำคัญ (เทศบาลตำบลเชียงคาน, 2567) ตัวเลขดังกล่าวไม่เพียงแต่แสดงถึงความสำเร็จทางเศรษฐกิจ แต่ยังบ่งชี้ถึงบทบาทของการท่องเที่ยวในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งในด้านการสร้างโอกาสทางอาชีพ การเพิ่มรายได้ครัวเรือน และการปลูกฝังความภาคภูมิใจในท้องถิ่นเพื่อรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้อย่างยั่งยืน (Richards and Hall, 2000) การพัฒนาเหล่านี้คือผลลัพธ์จากการเชื่อมโยงระหว่างนโยบายภาครัฐ การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน และความร่วมมืออย่างใกล้ชิดของชุมชน ซึ่งทำให้เชียงคานกลายเป็นต้นแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สร้างคุณค่าร่วม (Shared Value) ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลให้ชุมชนเชียงคานก้าวขึ้นมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญระดับประเทศ ขณะเดียวกันก็ผลักดันให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งในมิติการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลต่อความรู้สึก ความพึงพอใจ และความสุขของคนในชุมชนในลักษณะที่หลากหลายและซับซ้อน

แม้ที่ผ่านมา จะมีการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนในหลายพื้นที่ แต่ส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นมิติด้านเศรษฐกิจ รายได้ หรือทัศนคติของประชาชนเป็นหลัก ขณะที่การศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจ “ความสุข” หรือ “ความเป็นอยู่ที่ดี” ของคนในชุมชนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์ทางสังคม ยังมีอยู่จำกัด โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนท่องเที่ยวที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเชียงคาน

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงไม่ได้มุ่งตอบเพียงว่า “การท่องเที่ยวส่งผลดีหรือผลเสียต่อชุมชน” หากแต่มุ่งทำความเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวส่งผลต่อความสุขและความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนอย่างไร ทั้งในด้านที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต และด้านที่ก่อให้เกิดแรงกดดันต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน รวมถึงศึกษาว่าชุมชนเชียงคานมีการปรับตัวและรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยวกับความสุขของคนในพื้นที่อย่างไร เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานของคุณภาพชีวิตและความสุขของชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อความสุขของคนในชุมชนเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ศึกษาครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและข้อมูลทั่วไปของเทศบาลตำบลเชียงคาน การศึกษาประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน และศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อความสุขของคนในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน โดยครอบคลุม 4 มิติหลัก ประกอบด้วย (1) มิติด้านเศรษฐกิจ (2) มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม (3) มิติด้านสิ่งแวดล้อม และ (4) มิติด้านความสัมพันธ์

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงเดือนมีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2568

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) โดยอาศัยกรอบทฤษฎีที่สำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีความสุขเชิงอัตวิสัย ทฤษฎีการเปรียบเทียบทางสังคม แนวคิดโภคภัณฑ์นิยมทางวัฒนธรรม และทฤษฎีขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) กรอบการวิจัยมุ่งทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยว และผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสุขของคนในชุมชนเชียงคาน โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพต่อไปนี้

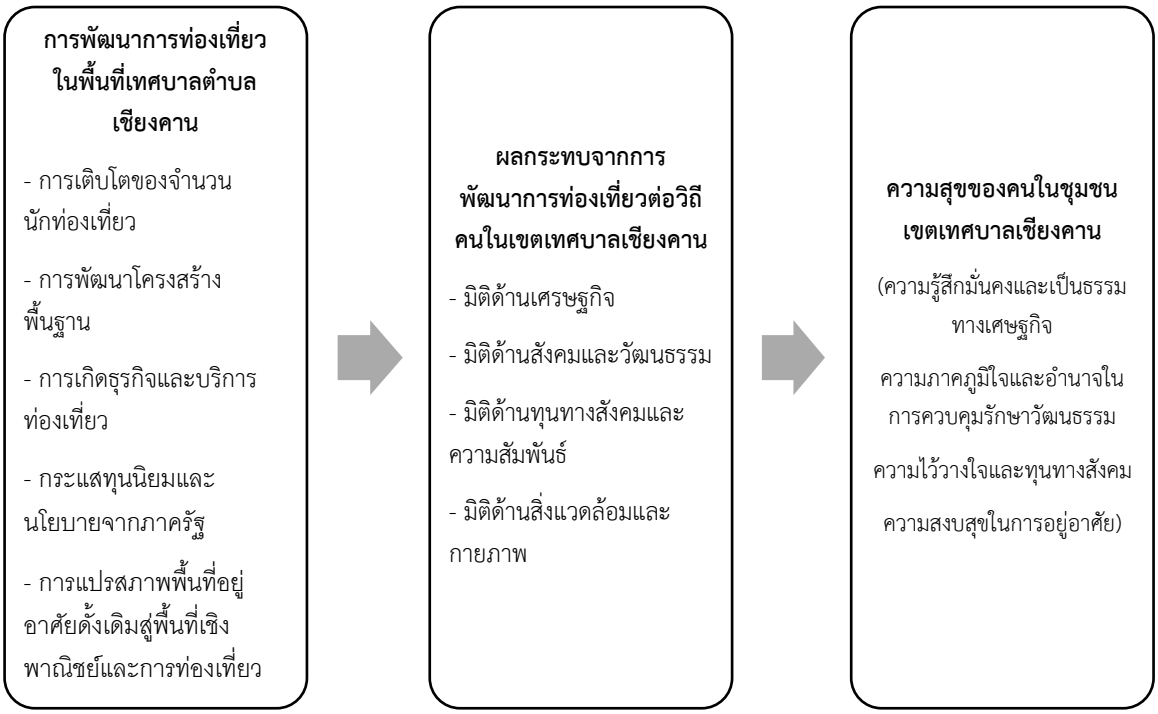

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก การศึกษาครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงคุณสมบัติ (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์สำคัญ คือ ต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลเชียงคานมาเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี เพื่อให้สามารถสะท้อนมุมมองต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน รวมทั้งต้องเป็นผู้ที่ยินยอมให้ข้อมูลอย่างเป็นทางการ สำหรับการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลมุ่งให้ครอบคลุมผู้ที่มีสถานะ บทบาท และประสบการณ์ที่แตกต่างกันภายใต้บริบทการท่องเที่ยวของเชียงคาน เพื่อสะท้อนการรับรู้ต่อความสุขและความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนในมิติต่าง ๆ โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 16 คน ได้แก่ (1) ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว จำนวน 9 คน (2) ประชาชนที่อาศัยหรือประกอบอาชีพในพื้นที่ แต่ไม่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมการท่องเที่ยว จำนวน 5 คน และ (3) ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 2 คน ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้หลักการความอิ่มตัวของข้อมูลเชิงทฤษฎี (Theoretical Saturation) ตามแนวทางของ Strauss และ Corbin (1998) เป็นเกณฑ์ในการยุติการเก็บข้อมูล โดยภายหลังการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลครบทั้ง 16 คน พบว่าประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อความสุขของคนในชุมชน ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์และทุนทางสังคม และสิ่งแวดล้อม มีลักษณะซ้ำกันและสามารถยืนยันข้อมูลระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้อย่างเพียงพอ จึงถือว่าข้อมูลมีความอิ่มตัวในเชิงทฤษฎีและเหมาะสมต่อการวิเคราะห์

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งแหล่งข้อมูลทุติยภูมิและแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ดังนี้

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย บทความวิชาการ และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจบริบทด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่เทศบาลตำบลเชียงคาน รวมถึงศึกษาสภาพการณ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งก่อนและหลังการพัฒนาการท่องเที่ยว

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลจากประสบการณ์ตรงและการรับรู้ของคนในชุมชนเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อความสุขและความเป็นอยู่ที่ดี โดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อบันทึกสภาพแวดล้อมทางกายภาพ บรรยากาศของชุมชน พฤติกรรม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ ตลอดจนใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวในมิติเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์และทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้างร่วมกับเทคนิคการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ มุมมอง และความรู้สึกได้อย่างเป็นธรรมชาติ การสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 45–90 นาที และมีการบันทึกเสียงโดยได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสัมภาษณ์สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guidelines) ถือเป็นเครื่องมือหลักที่สำคัญที่สุดในการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้พัฒนาชุดคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semistructured Interview) ซึ่งมีความยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ แบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบคุณภาพร่วมกับที่ปรึกษา และนำไปทดลองสัมภาษณ์นำร่องกับผู้ให้ข้อมูลที่มีลักษณะใกล้เคียง จำนวน 3 คน เพื่อปรับปรุงความชัดเจนของคำถาม ก่อนนำไปใช้จริง โดยกรอบเนื้อหาการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 หมวดหมู่คำถามหลัก ได้แก่

3.1.1 คำถามหมวดเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำ มุ่งเน้นสอบถามเรื่องการกระจายผลประโยชน์ ภาระค่าครองชีพ ต้นทุนแฝง และความเปราะบางทางรายได้ในช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว

3.1.2 คำถามหมวดสังคมและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม มุ่งเน้นการสอบถามเรื่องการปรับเปลี่ยนประเพณี (เช่น ชุดตักบาตร) ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงของทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ความไว้วางใจในชุมชน และผลของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตครอบครัว

3.1.3 คำถามหมวดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มุ่งเน้นการสอบถามผลกระทบด้านความสงบสุขในการอยู่อาศัย ปัญหาขยะ น้ำเสีย ปัญหาการจราจรและมลภาวะทางเสียง

3.1.4 คำถามหมวดความสุขเชิงอัตวิสัย มุ่งเน้นการให้ผู้ให้ข้อมูลประเมินระดับความพึงพอใจในชีวิต ความรู้สึกถึงความเป็นธรรม และมุมมองที่มีต่อความเข้มแข็งของกติกาชุมชน

3.2 เครื่องมือและอุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพดิจิทัล (หรือสมาร์ทโฟน) แผนที่แสดงเขตปกครองเทศบาลตำบลเชียงคาน แผ่นพับแผนผังการท่องเที่ยว แบบบันทึกการสังเกตุการณ์ และสมุดบันทึกภาคสนาม

4. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามขั้นตอนดังนี้

4.1 การจัดการข้อมูลและการถอดความ

4.2 การให้รหัสข้อมูลและจัดกลุ่มประเด็น

4.3 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ข้อมูลจะถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) โดยผู้วิจัยมุ่งเน้นการวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์จากการท่องเที่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิต การรับรู้ และความสุขของประชาชนในท้องถิ่น

4.4 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Data Triangulation) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาตรวจสอบไขว้ (Cross-check) กับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และเอกสารทุติยภูมิ

4.5 การพรรณนาเชิงวิเคราะห์ นำเนื้อหาที่ได้มาเรียบเรียงและนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ โดยอาศัยการยกคำกล่าว (Quotes) หรือถ้อยคำสำคัญของผู้ให้ข้อมูลมาประกอบการอธิบาย

5. การพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายใต้จรรยาบรรณของนักวิจัยอย่างเคร่งครัด เพื่อให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างโปร่งใส ปลอดภัย และเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล โดยการขอความยินยอมอย่างชัดเจนก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ การเคารพสิทธิ์ในการปฏิเสธการเปิดเผยข้อมูลตลอดกระบวนการสัมภาษณ์ การดูแลความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลในระหว่างการสัมภาษณ์ และการรักษาความลับและไม่ระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลโดยตรงในการนำเสนอผลการศึกษาและจัดทำรายงานวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อความสุขของคนในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน โดยครอบคลุม 4 มิติ ประกอบด้วย มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มิติด้านความสัมพันธ์และทุนทางสังคม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษามีดังนี้

มิติที่ 1 ด้านเศรษฐกิจ พบว่า การท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการพลิกฟื้นเศรษฐกิจของเชียงคาน โดยก่อให้เกิดธุรกิจและโอกาสทางอาชีพที่หลากหลาย ส่งผลให้วัยแรงงานบางส่วนตัดสินใจกลับคืนสู่ถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพในบ้านเกิด ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อความสุขในมิติของครอบครัวและการได้กลับมาใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน อย่างไรก็ตาม ในด้านความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ พบว่าผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวมีลักษณะกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้ประกอบการที่ถือครองพื้นที่บริเวณ

“ทำเลทอง” หรือพื้นที่ถนนคนเดิน (ซอย 6 ถึง ซอย 21) เป็นหลัก ขณะที่ชาวบ้านที่อยู่นอกพื้นที่เศรษฐกิจหลัก หรือผู้ประกอบอาชีพดั้งเดิม เช่น เกษตรกร กลับได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างจำกัด นอกจากนี้ รายได้จากการท่องเที่ยวยังมีลักษณะผันผวนตามฤดูกาลท่องเที่ยวและสถานการณ์ภายนอก ส่งผลให้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนแตกต่างกันไปตามโอกาสในการเข้าถึงกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้รายได้และกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนจะเพิ่มขึ้น แต่ความสุขที่เกิดจากความมั่นคงและความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจกลับไม่ได้กระจายไปสู่คนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

> *“ด้วยที่พักมันเยอะมาก พอช่วง high ก็ไม่พอ แต่พอช่วง low ที่พักก็เหลือเฟือ ดังนั้นทำให้โลเคชั่น (Location) มันมีผลกับรายได้อย่างมาก ซึ่งช่วง Low ในโซนที่ไม่ได้อยู่แถวถนนคนเดิน จะเงียบ แต่ทางโซนหลักจะยังมีรายได้กันบ้าง อาจจะไม่ได้เยอะแยะ”* (ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2568)

> *“คนที่มีรายได้คือคนที่ไปขายของที่ถนนคนเดิน... ถ้าคนที่ไม่ได้ทำท่องเที่ยวก็อาจจะได้รับความสุขในทางอ้อม ๆ ซึ่งอาจจะมีบางคนโดยเฉพาะคนแก่ ที่จะรู้สึกรำคาญ ไม่อยากวุ่นวายกับคนเยอะๆ ต้องการอยู่แบบสงบ...”* (ประชาชนทั่วไป, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2568)

> *“รายได้ที่ได้มามันก็เพียงพอต่อการดูแลตัวเอง... พอหลังเดือนมกราคม นักท่องเที่ยวก็จะเริ่มลดน้อยลง แต่ก็ยังพอมีรายได้บ้าง โดยในช่วงที่นักท่องเที่ยวลดลง เราก็จะไปขับรถรับจ้างประจำตามคิว... ในช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยว หรือช่วงที่เกิดโรคโควิด ส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าแม่ค้ารายย่อยที่เข้ามาขายของในถนนคนเดินน่าจะได้รับผลกระทบในเรื่องรายได้มากที่สุด... คนเฒ่าคนแก่ได้ออกมาทำของขาย บ้างก็ได้พูดคุยกับนักท่องเที่ยว... กลับมามีรอยยิ้ม มีรายได้เสริมโดยไม่ต้องรอเงินจากลูกหลานเท่านั้น”* (ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2568)

มิติที่ 2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า เชียงคานมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในชุมชน การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูและตระหนักถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทั้งในด้านสถาปัตยกรรมเรือนไม้เก่า ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน อย่างไรก็ตาม ความต้องการในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวและการตอบสนองต่อตลาดการท่องเที่ยวได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบทางวัฒนธรรมบางส่วนให้มีลักษณะสอดคล้องกับกิจกรรมเชิงพาณิชย์มากขึ้น เช่น การเปลี่ยนรูปแบบการตักบาตรข้าวเหนียวมาสู่การใช้ชุดตักบาตรสำเร็จรูปเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมภายใต้บริบทการท่องเที่ยวที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ชุมชนเชียงคานได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยว ผ่านการใช้ “ธรรมนูญเชียงคาน” เป็นกติการ่วมกันของชุมชนในการกำกับดูแลการพัฒนา เพื่อไม่ให้กระทบต่อแก่นแท้ของวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

> *“ตอนทำการท่องเที่ยวก็กังวลว่าจะมีใครมาเที่ยวบ้านเรา กลัวทำไปแล้วจะเหมือนที่ปาย ที่ทำได้แค่ปีสองปีก็หายไป แต่ชาวบ้านได้คุยกันว่าเราจะไม่ทำให้มันหายไป เราจะร่วมกันพัฒนา ร่วมกันอนุรักษ์ไว้ เพราะคนที่มาเชียงคานจะต้องมาเพราะสนใจในวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมวิถีชีวิตของเรา”* (ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2568)

> *“เราต้องเป็นตัวของตัวเองให้มากให้ที่สุด คือมันหมายถึงเอกลักษณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมที่คุณต้องบอกให้ลูกให้หลานรู้ว่า ผาสาดลอยเคราะห์เดิมทีมันเป็นมายังไง ทุกวันนี้ทำกันยังไง มันเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหน หรือวัฒนธรรมการใส่บาตรข้าวเหนียว แต่ก่อนปู่ย่าตายายทำกันไง ไปวัดแต่งตัวแบบไหน มันคือความเป็นบ้าน ๆ ความเป็นตัวเรานี้แหละที่ต้องเก็บรักษาไว้”* (ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2568)

มิติที่ 3 ด้านทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเชียงคานได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนผ่านจากสังคมเครือญาติที่พึ่งพาอาศัยกันอย่างใกล้ชิด ไปสู่ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเชื่อมโยงกับกิจกรรมทางธุรกิจและการแข่งขันทางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งสะท้อนผ่านรูปแบบการทักทายและการสื่อสารที่เปลี่ยนจากความห่วงใยในชีวิตความเป็นอยู่ ไปสู่บทสนทนาที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากนี้ การปรับเปลี่ยนพื้นที่บ้านเรือนให้เป็นพื้นที่เชิงพาณิชย์ยังส่งผลให้อาณาเขตความเป็นส่วนตัวและความไว้วางใจในชุมชนลดลงในบางส่วน อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่าสายใยทางสังคมดั้งเดิมของชุมชนยังไม่ได้สูญสลายไปทั้งหมด โดยคนในชุมชนยังคงใช้ช่วงเวลานอกฤดูกาลท่องเที่ยว (Low Season) ในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ การพบปะสังสรรค์ และการทำกิจกรรมร่วมกันในฐานะเพื่อนบ้านและเครือญาติ ทั้งนี้ ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นทางสังคมของชุมชนเชียงคานในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการช่วยประคับประคองความสุขและความสัมพันธ์ร่วมกันของคนในชุมชนภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลง ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

> *“ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน อย่างเช่น คำทักทาย ในสมัยอดีตก่อนที่การท่องเที่ยวจะเติบโต ตอนเจอหน้ากันจะทักทาย เป็นไงมั่ง กินข้าวหรือยัง มากินข้าวด้วยกัน แต่ในปัจจุบัน ที่บ้านเต็มไหม ที่บ้านมีลูกค้าไหม หรือ ขายดีไหม ช่วงนี้เงียบเนอะ หน้าบ้านให้เช่าเท่าไหร่”* (ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2568)

> *“เจ้าของพื้นถิ่น เจ้าของบ้านที่อยู่ตรงริมโขง แทบจะไม่ได้นอนบ้านของตัวเอง เพราะว่าบางบ้านก็ปล่อยบ้านของตัวเองเป็นที่พัก... ตอนนี้อาจจะไม่มีแล้วที่จะเห็นคนที่มาตั้งร้านปั้นซาลาเปา ทำแหนม คุณยายคุณตานั่งผิงไฟหน้าบ้าน... ในถนนคนเดินเชียงคานมีความแออัด คนพื้นถิ่นก็จะพากันย้ายหนี บ้างก็ขายที่ดิน บ้างก็ให้เช่าที่ แล้วตนเองก็จะออกมาอยู่ที่บ้านสวน หรือบริเวณรอบนอก”* กลุ่มผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2568)

> *“ตอนนี้เพื่อน ๆ ทุกคนต่างก็มีธุรกิจเป็นของตัวเอง จึงทำให้พบปะ พูดคุย กินข้าวร่วมกันได้น้อยลง... แต่เมื่อนักท่องเที่ยวน้อยลง เราก็จะนัดกันกินข้าวด้วยกัน หรือนัดกันไปเที่ยวเยี่ยมเพื่อนฝูงกันอยู่เสมอ”* (ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2568)

มิติที่ 4 มิติด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น ระบบไฟส่องสว่างลานกิจกรรม และเส้นทางปั่นจักรยานริมโขง ได้ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตด้านกายภาพและสร้างพื้นที่สันทนาการใหม่ให้แก่คนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ความเจริญและการขยายตัวของการท่องเที่ยวก็นำมาซึ่งแรงกดดันด้านสิ่งแวดล้อมและการใช้พื้นที่ของชุมชน โดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวที่ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาขยะ ปัญหากลิ่นจากน้ำเสียของสถานประกอบการ ปัญหาการจราจรติดขัด และข้อจำกัดด้านพื้นที่จอดรถ โดยปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความสงบสุข และความสะดวกในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนในบางช่วงเวลา จนทำให้ชาวบ้านดั้งเดิมบางส่วนเลือกย้ายไปอาศัยอยู่บริเวณรอบนอกเพื่อหลีกเลี่ยงความแออัดและความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

> *“แต่ก่อนบ้านไฟฟ้ามืด พอมีนักท่องเที่ยว ไฟก็สว่างขึ้น ถนนก็ดีขึ้น แต่ก่อนไม่เคยได้ออกกำลังกาย เดี๋ยวนี้มีทั้งลานกิจกรรม มีลู่วิ่งเรียบริมโขง มีที่ปั่นจักรยาน ทำให้เราได้ออกไปพบปะพูดคุยกัน ออกกำลังกายร่วมกันอย่างสนุกสนาน”* (ประชาชนทั่วไป, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2568)

> *“เมื่อตอนที่การท่องเที่ยวเข้ามาแล้วเติบโตเร็วมาก ปัญหาขยะที่มีจำนวนมากเป็นความท้าทายที่สำคัญและเป็นภาระของท้องถิ่น เราเคยตั้งถังขยะไว้ แต่ถ้าไม่มีการชะล้างทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ ก็จะเกิดหนอนและกลิ่น... บางช่วงจะได้กลิ่นน้ำเสียจากร้านอาหาร โดยเฉพาะหลังจากช่วงเย็นที่มีคนมาเที่ยวเยอะ ร้านก็ใช้น้ำกันเยอะ ทำให้มีกลิ่นลอยมาตามลม... พอถึงเทศกาล คนเยอะ รถติดมาก คนในพื้นที่ต้องเปลี่ยนเส้นทางหลบกันเอง”* (กลุ่มผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2568)

จากการนำเสนอผลการศึกษาผ่าน 4 มิติ ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะเป็น “ภาวะแลกเปลี่ยน” โดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงเริ่มต้นจาก (1) จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน อันมีตัวเร่งสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และกระแสทุนนิยมที่เข้ามาในพื้นที่ ปัจจัยภายนอกเหล่านี้ก่อให้เกิด (2) ผลกระทบใน 4 มิติ ได้แก่ (2.1) มิติเศรษฐกิจ ชุมชนได้รับโอกาสทางรายได้และการจ้างงานที่เพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ในการกระจายผลประโยชน์ และภาระค่าครองชีพที่สูงขึ้น (2.2) มิติสังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวช่วยฟื้นฟูและสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีบางส่วนถูกปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวมากขึ้น (2.3) มิติด้านทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ เกิดผลดีในแง่ของการดึงดูดให้คนวัยแรงงานกลับคืนถิ่น ทำให้ครอบครัวได้กลับมาอยู่พร้อมหน้า แต่ในระดับชุมชน ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่เคยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เริ่มเปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับการแข่งขันทางธุรกิจมากขึ้น และ (2.4) มิติสิ่งแวดล้อม เกิดการพัฒนาภูมิทัศน์และพื้นที่สาธารณะให้มีความสวยงามและปลอดภัยมากขึ้น ทว่าในขณะเดียวกันก็เกิดปัญหามลภาวะ ขยะ น้ำเสีย เสียงรบกวน และความแออัดที่เกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในบางช่วงเวลา โดยผลกระทบเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อ (3) ความสุขเชิงอัตวิสัย (Subjective Well-being) ของคนในชุมชนใน 2 ระดับ ได้แก่ ระดับความพึงพอใจในชีวิต ซึ่งพบว่าผู้ที่สูญเสียความสัมพันธ์แบบเครือญาติและพื้นที่ส่วนตัวมีแนวโน้มรับรู้ความพึงพอใจในชีวิตลดลง แม้จะมีรายได้เพิ่มขึ้น และระดับอารมณ์เชิงบวก ซึ่งพบว่าความสุขที่เกิดขึ้นจริงมักสัมพันธ์กับช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว ที่ชุมชนได้กลับมาฟื้นฟูความสัมพันธ์ดั้งเดิม มากกว่าช่วงที่การท่องเที่ยวคึกคัก ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความสุขของชาวเชียงคานในมิติความสัมพันธ์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเจริญทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของการได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และการคงอยู่ของสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังพบ (4) กลไกภูมิคุ้มกันทางสังคม ซึ่งทำหน้าที่ช่วยลดทอนผลกระทบเชิงลบจากการเปลี่ยนแปลง โดยชุมชนเชียงคานได้สร้างกลไกดังกล่าวขึ้นผ่านการปรับตัวและการพึ่งพาอาศัยกันของระบบเครือญาติในช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว รวมถึงการใช้ “ธรรมนูญเชียงคาน” เป็นกติกาทางสังคมร่วมกันในการปกป้องสิทธิ พื้นที่ และอัตลักษณ์ของชุมชน จากข้อค้นพบทั้งหมด ผู้วิจัยสามารถนำมาประมวลผลและสร้างเป็น “โมเดลเชิงสังเคราะห์ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อความสุขชุมชนกรณีศึกษาเชียงคาน” ดังภาพที่ 2 ซึ่งอธิบายกลไกความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ได้ดังนี้

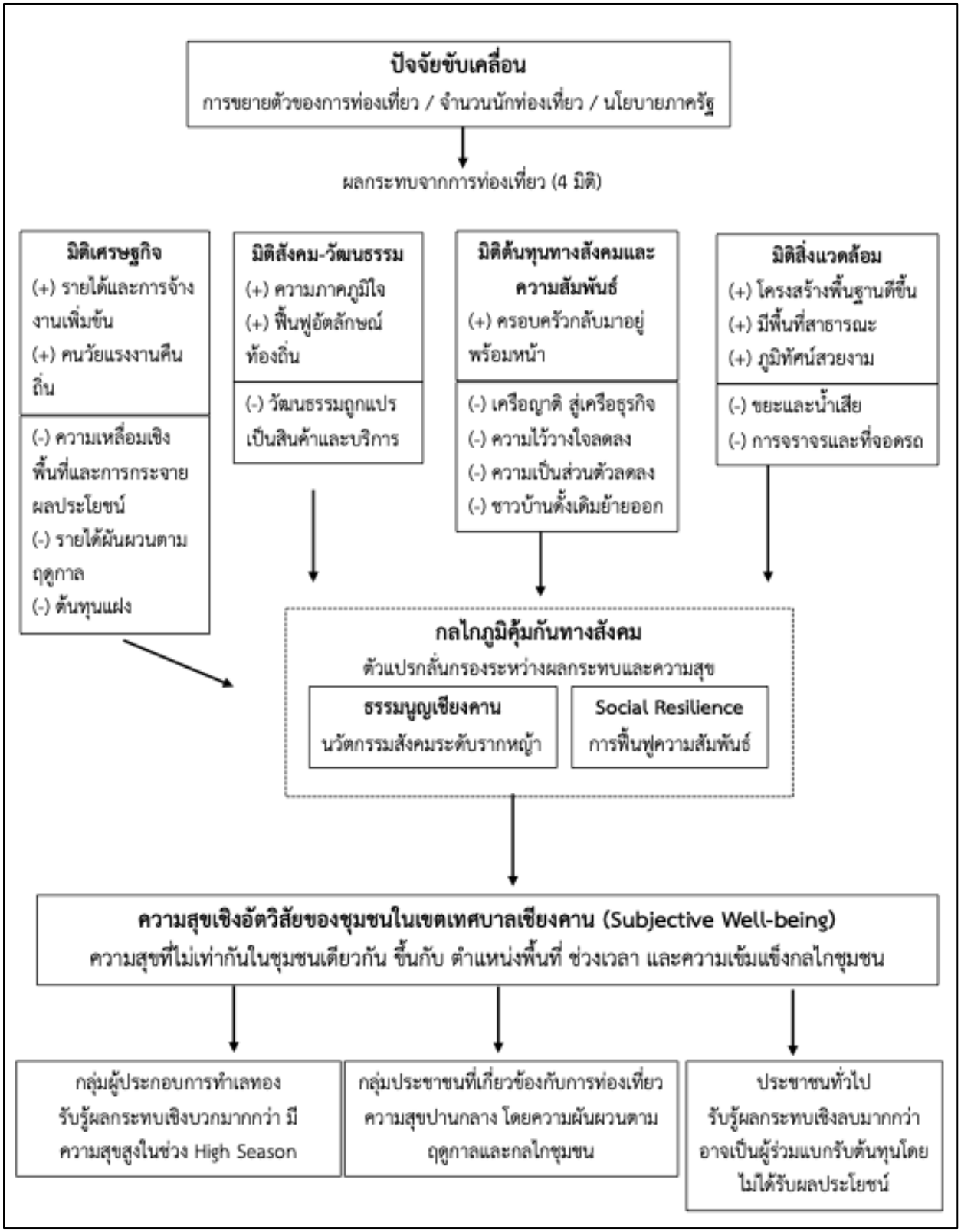

ภาพที่ 2 โมเดลเชิงสังเคราะห์ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อความสุขชุมชนกรณีศึกษาเชียงคาน

สรุปและอภิปรายผล

จากข้อค้นพบของการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน ที่นำไปสู่ “ภาวะแลกเปลี่ยน” ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสุขของสมาชิกในชุมชน โดยสามารถอภิปรายผลในประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. รายได้เพิ่มแต่ความสุขอาจไม่ได้เพิ่มขึ้นเสมอไป (มิติเศรษฐกิจ) การท่องเที่ยวถือเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของเชียงคาน โดยสร้างโอกาสทางอาชีพและรายได้ที่หลากหลาย จนนำไปสู่การที่วัยแรงงานบางส่วนกลับคืนสู่ถิ่นฐาน ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อความสุขในมิติของครอบครัวจากการได้กลับมาใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในด้านการกระจายผลประโยชน์เชิงพื้นที่ กลับพบว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ได้ส่งผลต่อความสุขของคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เศรษฐกิจหลักกับประชาชนที่อยู่นอกพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดเศรษฐศาสตร์แห่งความสุข (Happiness Economics) และแนวคิดความมั่งคั่งสัมพัทธ์ (Relative Wealth) ของ Easterlin (2001) ที่เสนอว่าความสุขไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับรายได้เพียงอย่างเดียว หากแต่เกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบทางสังคมและการรับรู้ถึงความเป็นธรรมในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ เมื่อประชาชนบางส่วนรับรู้ว่าตนไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในระดับเดียวกับผู้ประกอบการในพื้นที่ทำเลหลัก แม้เศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนจะเติบโตขึ้น ก็อาจส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตและการรับรู้ต่อคุณภาพชีวิตของตนเองได้ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิดด้านความอยู่ดีมีสุขของคนไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547) ซึ่งให้ความสำคัญกับมิติรายได้และการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม จะเห็นได้ว่าการเติบโตของการท่องเที่ยวในเชียงคานยังคงเผชิญความท้าทายในด้านการกระจายผลประโยชน์สู่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง แม้ว่าการท่องเที่ยวจะสามารถสร้างรายได้และความมีชีวิตชีวาทางเศรษฐกิจให้แก่พื้นที่ได้อย่างชัดเจนก็ตามข้อค้นพบดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (Community-Based Tourism: CBT) ที่ไม่ได้พิจารณาเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังรวมถึงการสร้างความสมดุลระหว่างรายได้ คุณภาพชีวิต และความเป็นธรรมทางสังคมของคนในชุมชน ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตจึงควรให้ความสำคัญกับการสร้างกลไกที่ช่วยกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่คนในชุมชนในระยะยาว

2. วัฒนธรรมสร้างความภาคภูมิใจแต่อาจเสี่ยงถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ผลการศึกษาในประเด็นด้านสังคมและวัฒนธรรมสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวของเชียงคานมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเรือนไม้เก่าริมฝั่งแม่น้ำโขง และฟื้นฟูความสนใจในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของชุมชน การที่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนได้รับความสนใจและความชื่นชมจากนักท่องเที่ยว ได้ช่วยสร้างความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองและความภาคภูมิใจในรากเหง้าของชาวเชียงคานให้เด่นชัดมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระบวนการอนุรักษ์ดังกล่าว ผลการศึกษายังพบการปรับเปลี่ยนรูปแบบของวิถีชีวิตและประเพณีบางส่วนให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวและกลไกตลาดมากขึ้น โดยปรากฏการณ์ที่สะท้อนภาพดังกล่าวได้อย่างชัดเจน คือ ประเพณีตักบาตรข้าวเหนียว ซึ่งในอดีตเป็นวิถีปฏิบัติทางจิตวิญญาณที่เรียบง่ายของคนในชุมชน แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับรูปแบบให้เอื้อต่อความสะดวกของนักท่องเที่ยว ผ่านการจัดจำหน่ายชุดตักบาตรสำเร็จรูปที่มีการเตรียมไว้ล่วงหน้า ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดโภคภัณฑ์นิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Commodification) และแนวคิดการจัดฉากความสมจริง (Staged Authenticity) ของ MacCannell (1976) ซึ่งอธิบายว่าเมื่อพื้นที่ชุมชนถูกพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิตและพิธีกรรมดั้งเดิมบางส่วนอาจถูกปรับเปลี่ยนให้สามารถสื่อสารและตอบสนองต่อความคาดหวังของนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2560) ที่เสนอว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วอาจส่งผลต่อรูปแบบการสืบทอดวัฒนธรรมและการปรับตัวของชุมชนภายใต้แรงกดดันจากเศรษฐกิจการท่องเที่ยว นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (Community-Based Tourism: CBT Thailand) จะเห็นได้ว่าการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่นกับการรองรับการ

ขยายตัวของการท่องเที่ยว ยังคงเป็นความท้าทายสำคัญของชุมชนท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม เชียงคานได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของคนในชุมชนในการกำหนดกติกาและดูแลอัตลักษณ์ของตนเอง ผ่าน “ธรรมนูญเชียงคาน” ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมในการกำกับดูแลการพัฒนา และรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชน โดยให้คนในพื้นที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง

3. ความสัมพันธ์ชุมชนจากเครือญาติกลายเป็นเครือธุรกิจ (มิติความสัมพันธ์) การเติบโตของการท่องเที่ยวในเชียงคานได้นำกลไกตลาดและกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนค่อย ๆ เปลี่ยนผ่านจากสังคมเครือญาติที่พึ่งพาอาศัยกันอย่างใกล้ชิด ไปสู่ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมทางธุรกิจและการแข่งขันทางเศรษฐกิจมากขึ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ภายในชุมชนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ข้อค้นพบนี้สามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดความสุขเชิงอัตวิสัย (Subjective Well-being) ของ Diener (2000) และแนวคิดความสุขทางสังคมของ Lyubomirsky (2007) ซึ่งเสนอว่าความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความไว้วางใจ ความใกล้ชิด และการสนับสนุนทางอารมณ์ เป็นองค์ประกอบสำคัญของความสุขและความพึงพอใจในชีวิต เมื่อรูปแบบความสัมพันธ์ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางเศรษฐกิจ ย่อมส่งผลต่อการรับรู้ความสุขและความรู้สึกผูกพันต่อชุมชนของคนในพื้นที่ แม้ว่าบางครัวเรือนจะมีรายได้หรือโอกาสทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นก็ตาม นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิด HAPPINOMETER (ภูเบศร์ สมุทรจักร และคณะ, 2559) จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบด้าน Happy Society (สังคมดี) และ Happy Family (ครอบครัวดี) อาจได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ให้ความสำคัญกับสัมพันธภาพของสมาชิกในชุมชนในฐานะรากฐานสำคัญของความอยู่ดีมีสุขของสังคม อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ ชุมชนเชียงคานยังคงแสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นทางสังคม (Social Resilience) ผ่านการใช้ช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยวในการกลับมาพบปะ เยี่ยมเยียน และทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจะส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ของชุมชน แต่สายใยทางสังคมดั้งเดิมของคนเชียงคานยังไม่ได้สูญสลายไปทั้งหมด และชุมชนยังคงพยายามรักษาและฟื้นฟูทุนทางสังคมของตนเองภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยว

4. โครงสร้างพื้นฐานดีขึ้นแต่สิ่งแวดล้อมและความสงบอาจถดถอย การศึกษาในมิติด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การขยายตัวของการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกในเขตเทศบาลตำบลเชียงคานอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงระบบไฟฟ้าส่องสว่าง การจัดสร้างลานกิจกรรม และลู่วิ่งเลียบฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งไม่เพียงตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตด้านกายภาพของคนในชุมชน โดยทำให้เกิดพื้นที่สาธารณะสำหรับการออกกำลังกาย การพักผ่อน และการพบปะสังสรรค์ของคนในพื้นที่ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (CBT Thailand) พ.ศ. 2559–2563 ในยุทธศาสตร์ที่ 2 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง การขยายตัวของการท่องเที่ยวก็นำมาซึ่งแรงกดดันด้านสิ่งแวดล้อมและความสงบสุขของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาความแออัด ปริมาณขยะ น้ำเสีย ปัญหาการจราจรติดขัด และการจอดรถกีดขวางทางเข้าออกบ้านเรือน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ UNEP และ UNWTO (2005) ที่ระบุว่า เมื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวขยายตัวเกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ทั้งในด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) และด้านสังคมจิตวิทยา (Psychological Carrying Capacity) ย่อมส่งผลต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ Peeters และคณะ (2018) ที่ชี้ให้เห็นว่า การเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วโดยขาดการวางแผนรองรับที่เหมาะสม อาจนำไปสู่ข้อจำกัดด้าน

โครงสร้างพื้นฐานและการจัดการมลภาวะ ขณะที่การศึกษาของ Olgun และคณะ (2024) พบว่า มลภาวะทางเสียงและความวุ่นวายจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและระดับความสุขของประชาชนในพื้นที่โดยตรง ข้อค้นพบของการศึกษาครั้งนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจากการท่องเที่ยวจะช่วยยกระดับความสะดวกสบายและคุณภาพชีวิตในบางด้าน แต่หากขาดการจัดการสิ่งแวดล้อมและการควบคุมการใช้พื้นที่อย่างเหมาะสม ก็อาจส่งผลกระทบต่อความสงบสุขและความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนในระยะยาวได้เช่นกัน

จากการวิเคราะห์ผลกระทบในทุกมิติ พบว่า ความสุขของชาวเชียงคานภายใต้การเติบโตของการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็น “ความสุขภายใต้ภาวะแลกเปลี่ยน” กล่าวคือ การท่องเที่ยวได้นำมาซึ่งทั้งผลเชิงบวกและผลกระทบที่เกิดขึ้นควบคู่กัน ในด้านหนึ่ง การท่องเที่ยวช่วยสร้างรายได้ กระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน และมีส่วนในการฟื้นฟูวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่อีกด้านหนึ่ง ชุมชนก็ต้องเผชิญกับต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งในเรื่องความสงบสุขที่ลดลง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ความแออัด และความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่ง คือการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ภายในชุมชน ซึ่งระบบเครือญาติและความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมเริ่มได้รับอิทธิพลจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการแข่งขันทางธุรกิจมากขึ้น ส่งผลต่อทุนทางสังคม ความไว้วางใจ และความรู้สึกผูกพันของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ชาวเชียงคานยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวและรักษาสมดุลของชุมชน ผ่านการใช้ช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยวในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ การพบปะสังสรรค์ และการร่วมกันสร้าง “ธรรมนูญเชียงคาน” เพื่อใช้เป็นกติกาทางสังคมในการดูแลอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ สิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบเพิ่มเติมจากการลงพื้นที่ คือ ความซับซ้อนของการรับรู้ความสุขในกลุ่มผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจในพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก แม้ว่าผู้ประกอบการหลายรายจะมีรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนความรู้สึกสูญเสียบางประการที่ไม่สามารถประเมินค่าได้ด้วยตัวเลขทางเศรษฐกิจ เช่น การสูญเสียพื้นที่ส่วนตัวภายในบ้านของตนเอง หรือการที่ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านเปลี่ยนไปจากความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สู่ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขันทางธุรกิจมากขึ้น โดยข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความสุขของชาวเชียงคานภายใต้บริบทของการท่องเที่ยว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับรายได้หรือโอกาสทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การคงอยู่ของความสัมพันธ์ทางสังคม และความรู้สึกว่ายังสามารถรักษาตัวตนและวิถีชีวิตของตนเองไว้ได้ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในอนาคตจึงควรให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อม และการกระจายผลประโยชน์อย่างเหมาะสม เพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ควบคู่ไปกับความสุขและความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาวได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวและการรักษาความสุขของคนในชุมชน ดังนี้

1. ส่งเสริมการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสู่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างธุรกิจท่องเที่ยวกับชุมชนในพื้นที่รอบนอกมากขึ้น เช่น การสนับสนุนให้ผู้ประกอบการใช้วัตถุดิบหรือผลิตภัณฑ์จากชุมชน การส่งเสริมตลาดสินค้าท้องถิ่น และการพัฒนาอาชีพที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว เพื่อให้รายได้จากการท่องเที่ยวสามารถกระจายไปสู่คนในชุมชนได้กว้างขึ้น และช่วยลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

2. สนับสนุนการอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมควบคู่กับการท่องเที่ยว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดแนวทางการนำเสนอวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนเอง รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านคุณค่า

ของวัฒนธรรมแก่ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวกับการธำรงรักษาความหมายดั้งเดิมของวัฒนธรรมในชุมชน นอกจากนี้ ควรสนับสนุนกลไกชุมชนที่มีอยู่เดิม โดยเฉพาะ “ธรรมนูญเชียงคาน” ให้สามารถทำหน้าที่เป็นแนวทางกำกับดูแลการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง

3. ส่งเสริมการรักษาทุนทางสังคมและพื้นที่ความสัมพันธ์ของชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นและองค์กรชุมชนควรส่งเสริมกิจกรรมที่ช่วยสร้างพื้นที่ทางสังคมให้คนในชุมชนได้พบปะและทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมทางวัฒนธรรม กิจกรรมสาธารณะ หรือกิจกรรมสำหรับคนในพื้นที่ช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว เพื่อช่วยรักษาความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสุขและความเข้มแข็งของชุมชน

4. พัฒนาระบบจัดการสิ่งแวดล้อมและควบคุมขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ หน่วยงานท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและพื้นที่สาธารณะอย่างเป็นระบบมากขึ้น เช่น การจัดการขยะและน้ำเสีย การจัดระเบียบการจราจร การกำหนดพื้นที่จอดรถ และการวางมาตรการดูแลกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ ควรมีแนวทางในการบริหารจัดการจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2562). **รายงานข้อมูลวัดสำคัญในประเทศไทย**. กระทรวงวัฒนธรรม.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2565). **ข้อมูลจังหวัดเลยและแหล่งท่องเที่ยว**. สืบค้นจาก https://www.tourismthailand.org

ชัยณรงค์ รัตนวิชิต, และ ธานี ชาญณรงค์. (2564). **การท่องเที่ยวชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก**. วารสารการพัฒนาชุมชน, 9(1), 45-62.

เทศบาลตำบลเชียงคาน. (2563). **รายงานผลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนประจำปี 2562**. สืบค้นจาก https://chiangkhan.go.th

เทศบาลตำบลเชียงคาน. (2567). **แบบรายงานข้อมูลสถิติจำนวนนักท่องเที่ยว ประจำปี 2567**. สืบค้นจาก https://chiangkhan.go.th/public/list/data/detail/id/4741/menu/1656/page/1

ภูเบศร์ สมุทรจักร, มนสิการ กาญจนะจิตรา, จงจิตต์ ฤทธิรงค์, และ ปิยวัฒน์ เกตุวงศา. (2559). **ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย**. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). **สถิติแรงงานในภาคเกษตรและการค้าชายแดนจังหวัดเลย**. สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุธาสินี สุธรรมมา. (2558). **เชียงคานกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชน**. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2560). **การจัดการวัฒนธรรมในบริบทการพัฒนาการท่องเที่ยว**. ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Diener, E. (2000). **Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index**. American Psychologist, 55(1), 34–43.

Easterlin, R. A. (2001). **Income and happiness: Towards a unified theory**. The Economic Journal, 111(473), 465–484.

Gursoy, D., Chi, C. G., Lu, L., & Nunkoo, R. (2019). **Consumers' local food consumption values and attitudes**. International Journal of Hospitality Management, 79, 67-76.

Hall, C. M., & Lew, A. A. (2009). **Understanding and managing tourism impacts: An integrated approach**. Routledge.

Lyubomirsky, S. (2007). **The how of happiness: A scientific approach to getting the life you want**. Penguin Press.

MacCannell, D. (1976). **The Tourist: A New Theory of the Leisure Class**. University of California Press.

Moscardo, G. (2009). **Tourism and quality of life: Towards a more critical approach**. Tourism and Hospitality Research, 9(2), 159-170.

Olgun, R., Karakuş, N., Selim, S., & Eyileten, B. (2024). **Assessment and mapping of noise pollution in recreation spaces using geostatistic method after COVID-19 lockdown in Turkey**. Environmental science and pollution research international, 31(23), 33428–33442.

Peeters, P., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C., Eijgelaar, E., Hartman, S., Heslinga, J., Isaac, R., Mitas, O., Moretti, S., Nawijn, J., Papp, B. and Postma, A. (2018). **Research for TRAN Committee-Overtourism: impact and possible policy responses**. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.

Richards, G., & Hall, D. (2000). **Tourism and sustainable community development**. Routledge.

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). **Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (2nd ed.).** Sage Publications.

United Nations Environment Programme (UNEP), & World Tourism Organization (UNWTO). (2005). **Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers**. UNWTO.

ปัญหาการครอบครองทรัพย์ของเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของทายาทโดยธรรมเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

The Problem of Property Possession by the Decedent During Lifetime Affecting the Rights of Statutory Heirs upon the Decedent's Death

พชร สุขสุเมฆ[1]

บทคัดย่อ

ด้วยเหตุปัจจัยในทางกฎหมายที่นอกเหนือจากการมีไว้เพื่อรักษาสิทธิ เสรีภาพให้กับบุคคลที่มีจุดเกาะเกี่ยวโดยตรงในการใช้สิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เพื่อการรักษาสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัยตลอดจนเสรีภาพภายใต้กรอบที่กฎหมายได้บัญญัติคุ้มครองไว้แล้ว กฎหมายยังให้สิทธิแก่บุคคลในการแสวงหาประโยชน์อันพึงมีพึงได้ในการได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยชอบด้วยกฎหมายด้วย ซึ่งในบรรดาทรัพย์สินที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้มานั้น นอกจากจะเป็นไปเพื่อสิทธิโดยชอบของบุคคลคนนั้นโดยแท้ที่จะใช้สอยส่วนตนแล้ว บุคคลดังกล่าวก็มีสิทธิตามกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินดังกล่าวเมื่อถึงแก่ความตายด้วย ซึ่งเงื่อนไขทางกฎหมายที่มีต่อการจัดการทรัพย์สินดังกล่าว มีทั้งการจัดการทรัพย์สินในระหว่างที่บุคคลดังกล่าวยังคงมีชีวิต ซึ่งก็คือการจัดการทรัพย์สินให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการทำพินัยกรรมหรืออาจเป็นการจัดการทรัพย์สินเมื่อบุคคลดังกล่าวถึงแก่ความตาย ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้ ก็คือการจัดการทรัพย์สินให้ตกแก่ทายาทโดยธรรมของผู้ตาย ซึ่งหากพิจารณาเพียงในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่าการจัดการทรัพย์สินของผู้ตายย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ เหตุเพราะกฎหมายมีมาตราการในการจัดการไว้ตามที่กล่าวมาข้างต้น แต่เมื่อพิจารณาถึงพฤติการณ์ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น กลับปรากฏว่าปัญหาการจัดการทรัพย์สินของผู้ตายอาจเกิดขึ้นในระหว่างที่ผู้ตายหรือที่เรียกว่าเจ้ามรดกยังไม่ถึงแก่ความตาย โดยเฉพาะกรณีที่อาจมีบุคคลอื่นได้ทำการครอบครองทรัพย์สินไว้ในระหว่างที่ผู้ตายยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งอาจเป็นกรณีที่ผู้ตายหรือเจ้ามรดกได้ส่งมอบการครอบครองทรัพย์สินไว้ในระหว่างที่มีชีวิต ซึ่งกรณีการส่งมอบการครอบครองดังกล่าวนั้น มิได้หมายความไปถึงขนาดว่าบุคคลผู้ได้รับการส่งมอบการครอบครองจะเป็นผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเจ้ามรดกไปด้วยแต่อย่างใด ประกอบกับหากความปรากฏในภายหน้าว่าเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตายและเจ้ามรดกมิได้ทำพินัยกรรมไว้ กรณีดังกล่าวนี้ย่อมอาจก่อให้เกิดปัญหาในการจัดการทรัพย์สินของเจ้ามรดกได้ ซึ่งก็คือปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เข้าสู่กองมรดก

ประเด็นที่ผู้เขียนเห็นว่าสมควรแก่การพิจารณาก็คือ บุคคลผู้ครอบครองทรัพย์สินที่เจ้ามรดกได้ส่งมอบการครอบครองมาก่อนที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายนั้นสามารถอ้างว่าตนเป็นผู้ที่ได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโดยอ้างว่าตนมีความใกล้ชิดต่อทรัพย์สินมากกว่าทายาทโดยธรรมหรือไม่และหากเกิดกรณีพิพาทถึงกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวจากทายาทโดยธรรม กรณีดังกล่าวนี้ หลักกฎหมายใดจะเข้ามาทำหน้าที่ในการวินิจฉัยกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าว

ประเด็นกฎหมายที่ผู้เขียนนำมาพิจารณาในการวินิจฉัยข้อปัญหาประกอบด้วยหลักกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน หลักสิทธิครอบครอง หลักกรรมสิทธิ์ หลักความใกล้ชิดต่อทรัพย์และหลักกฎหมายว่าด้วยมรดก อันถือเป็นหลักกฎหมายที่เป็นสาระสำคัญต่อการพิจารณาความชอบด้วยกฎหมายในการได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์สินของเจ้ามรดก ซึ่งจากการพิจารณาหลักกฎหมายดังกล่าว ผู้เขียนมีความเห็นประกอบหลักกฎหมายว่าบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินมาก่อนที่เจ้ามรดกจะถึงแก่ความตาย หากเจ้ามรดกมิได้โอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวไปในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ด้วย กรณีดังนี้จะส่งผลให้บุคคลดังกล่าวมีเพียงสิทธิครอบครองเท่านั้น หาได้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าว ดังนั้น เมื่อเจ้ามรดกถึงแก่

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาการจัดการ สถาบันวิชาการวิทยาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

ความตาย บรรดาทรัพย์สินที่บุคคลอื่นครอบครองอยู่นั้นจึงต้องนำกลับเข้าสู่กองมรดกเพื่อกฎหมายจะเข้ามาหน้าที่ในการจัดสรรทรัพย์สินแก่ทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกต่อไป ดังนั้น หากบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินได้กระทำการใดอันเป็นทางเสื่อมต่อสิทธิในการได้รับมรดกของทายาทโดยธรรม เช่น ใช้อำนาจในการจัดการทรัพย์สินนอกเหนือไปจากสิทธิครอบครองทรัพย์สินที่ตนมี เช่น การนำทรัพย์สินไปขายแก่บุคคลอื่น กรณีดั่งนี้ ถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิในการได้รับมรดกของทายาทโดยธรรมโดยต้องพิจารณาทั้งหลักกฎหมายและพฤติการณ์ข้อเท็จจริงประกอบด้วยเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: *สิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์ ทรัพย์สิน ทายาทโดยธรรม*

Abstract

For reasons of law that extend beyond the mere protection of rights and freedoms of persons who are directly connected and entitled to exercise rights as prescribed by law, for the purpose of safeguarding the rights to life, bodily integrity, health, and liberty within the framework of legal protection, the law also grants individuals the right to seek the lawful acquisition of property. Among the properties acquired by any person, in addition to such property being for that person's lawful and personal use, that person is also entitled under the law to dispose of such property upon death. The legal conditions governing such disposition include both the management of property during the person's lifetime, namely through a will under the law on testamentary disposition, and the management of property upon death, namely the transfer of the estate to the intestate heirs of the deceased. At first glance, it may appear that the administration of a deceased person's property cannot arise, because the law has already established mechanisms for such administration as aforesaid. However, when the factual circumstances are examined, it becomes apparent that issues concerning the administration of the deceased's property may arise even before the deceased, or the decedent, has passed away—particularly where another person has taken possession of such property during the decedent's lifetime. This may be a case in which the decedent or the estate property has delivered possession of the property while still alive. Such delivery of possession does not, however, mean that the recipient of possession thereby becomes the owner of the decedent's property. Moreover, if it later becomes apparent that, upon the death of the estate owner, no will was made, such a situation may give rise to problems in the administration of the decedent's property, namely, issues concerning ownership of property entering the estate.

The issue the author considers appropriate for examination is whether a person who had been in possession of property delivered by the estate owner before the estate owner's death may claim to have acquired ownership of such property on the ground that he or she has a closer connection to the property than the intestate heirs, and, if a dispute arises with the intestate heirs regarding ownership of such property, what legal principles shall govern the determination of title to the property.

The legal issues considered by the author in resolving this question comprise the law of property, the law of possession, the law of ownership, the principle of proximity to property, and the law of succession. These are regarded as essential principles for determining the lawfulness of acquiring ownership and possessory rights in the property of the decedent's estate. Upon consideration of the foregoing legal

principles, the author is of the view that a person who possessed the property before the estate owner's death, if the estate owner did not transfer ownership of such property during his or her lifetime, shall have only possessory rights and not ownership in such property. Accordingly, upon the death of the estate owner, all property in the possession of such person must be brought back into the estate, so that the law may determine its distribution to the intestate heirs of the estate owner. Therefore, if the possessor of such property acts in a manner detrimental to the rights of the intestate heirs to inherit, such as exercising power over the property beyond the scope of the possessory rights held, for example by selling the property to another person, such conduct shall be deemed an act affecting the inheritance rights of the intestate heirs and must be assessed by reference to both the relevant legal principles and the factual circumstances.

Keywords: *Possessory Rights, Ownership, Property, intestate heirs*

บทนำ

บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งทรัพย์สินของผู้ตายหรือที่เรียกว่าการรับมรดกนั้น โดยสาระสำคัญกฎหมายว่าด้วยมรดก บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยกำหนดเงื่อนไขว่าบุคคลที่เป็นเจ้ามรดกนั้นในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ ถือเป็นบุคคลที่มีอำนาจและสิทธิโดยชอบด้วยตนเองเพียงลำพังในการใช้ความสามารถของตนในการจัดการทรัพย์สินที่ตนได้หาได้มาในระหว่างที่มีชีวิต หมายความว่า ในระหว่างที่ชีวิตยังมีอยู่นั้น บุคคลที่เป็นผู้หาทรัพย์สินนอกจากจะมีอำนาจทั้งในการจำหน่าย จ่าย โอนทรัพย์สินของตนแล้ว บุคคลดังกล่าวยังคงมีความสามารถในการวางแผนการจัดการทรัพย์สินของตนได้อีกด้วย ซึ่งก็คือ การใช้ดุลพินิจของตนในการจัดการทรัพย์สินในลักษณะของการทำพินัยกรรมซึ่งเป็นกระบวนการทางกฎหมายที่อนุญาตให้เจ้าของทรัพย์สินสามารถกำหนดบุคคลที่มีสิทธิได้รับทรัพย์สินของตนเมื่อถึงแก่ความตายได้หรือหากแม้เจ้าของทรัพย์สินจะมิได้จัดการจัดการทรัพย์สินของตนโดยวิธีการทางพินัยกรรม กรณีดั่งนี้ การจัดการทรัพย์สินก็จะเป็นไปตามนิติวิธีที่กฎหมายกำหนด ซึ่งก็คือ กฎหมายว่าด้วยมรดกอันเป็นกฎหมายที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการทรัพย์สินของเจ้ามรดกเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย โดยกระบวนการก็คือ การจัดสรรทรัพย์สินของเจ้ามรดกเข้าสู่กองมรดกเพื่อให้แก่บุคคลที่มีความใกล้ชิดทางกฎหมายกับเจ้ามรดกเป็นผู้ที่ได้ทรัพย์สินไป โดยในทางกฎหมายบุคคลที่มีสิทธิได้รับมรดกเรียกว่าทายาทโดยธรรม

ทรัพย์สินที่จะเข้าสู่เงื่อนไขกองมรดกได้นั้น ต้องเป็นทรัพย์สินที่เจ้ามรดกหาได้มาในระหว่างที่มีชีวิตอยู่เสียก่อน ดังนั้นในทางกฎหมายย่อมหมายความว่าหากความตายยังไม่เกิดมีขึ้น บรรดาทรัพย์สินดังกล่าวก็หาได้เข้าสู่เงื่อนไขของกองมรดกแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ หากบุคคลใดหาทรัพย์สินได้มา บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิและอำนาจโดยชอบในการดูแล รักษาทรัพย์สินตลอดจน จำหน่าย จ่ายโอนทรัพย์สินหรือสิทธิในทรัพย์สินของตนให้แก่บุคคอื่น โดยกรณีการจำหน่าย จ่าย โอนทรัพย์สินหรือสิทธิในทรัพย์สินให้แก่บุคคลอื่นในระหว่างที่ยังไม่ถึงแก่ความตายนั้น อาจก่อให้เกิดปัญหาในทางกฎหมายในการวินิจฉัยทรัพย์สินที่จะเข้าสู่เงื่อนไขของกองมรดกได้ว่าทรัพย์สินใดต้องเข้าสู่กองมรดกหรือไม่ต้องเข้าสู่กองมรดกและบุคคลที่ได้รับทรัพย์สินมาในระหว่างที่เจ้ามรดกยังไม่ถึงแก่ความตายจะเป็นบุคคลที่มีความชอบด้วยกฎหมายในทรัพย์สินดังกล่าวหรือไม่ ซึ่งถือเป็นปัญหาที่ต้องวินิจฉัย ทั้งนี้ก็เพื่อการรักษาสิทธิของทายาทที่มีสิทธิได้รับมรดกของเจ้ามรดกในฐานะทายาทโดยธรรมประกอบด้วยเป็นสำคัญ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนมีข้อความเห็นประกอบเหตุผลทางกฎหมายในการพิจารณาในสาระสำคัญคือ เมื่อเจ้ามรดกยังไม่ถึงแก่ความตาย เจ้ามรดกย่อมมีสิทธิและอำนาจโดยชอบในการจัดการทรัพย์สินในฐานะที่ตนเป็นผู้หาทรัพย์สินมาไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินด้วยตนเองหรือการโอนสิทธิในทรัพย์สินที่ตนมีไปยังบุคคลอื่นไม่ว่าบุคคลที่ได้รับโอน

สิทธินั้นจะเป็นทายาทของเจ้ามรดกหรือไม่ก็ตาม ซึ่งกรณีการโอนสิทธิในทรัพย์สินในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ในทางข้อเท็จจริงที่ปรากฏขึ้น มีความเป็นไปได้ในทางพฤติการณ์ข้อเท็จจริงที่เจ้ามรดกได้โอนทรัพย์สินและสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งในทรัพย์สินไปยังบุคคลภายนอก (บุคคลที่มิใช่ทายาทโดยธรรม) ซึ่งการโอนในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ มีทั้งกรณีที่เจ้ามรดกโอนทั้งกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพยสินและกรณีที่เจ้ามรดกโอนแต่เพียงสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งในทรัพย์สิน เช่นโอนสิทธิครอบครองในทรัพย์สินเท่านั้น ซึ่งกรณีดั่งนี้ หมายความว่าทรัพย์สินดังกล่าวนี้ เจ้ามรดกมิได้โอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินไปด้วย กล่าวในทางกฎหมายก็คือ เป็นกรณีที่เจ้ามรดกเพียงแต่ส่งมอบทรัพย์สินให้บุคคลที่ได้รับทรัพย์สินนั้นได้สิทธิในการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินเท่านั้นมิได้โอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวไปด้วยแต่อย่างใด ซึ่งกรณีการโอนเพียงสิทธิครอบครองนี้มีความหมายในทางกฎหมายว่าเจ้ามรดกยังคงเป็นบุคคลที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวโดยผู้เดียว หาได้รวมถึงบุคคลที่ได้รับโอนสิทธิครอบครองในทรัพย์สินดังกล่าวไปด้วยแต่อย่างใด ดังนั้น หากภายหลังเจ้ามรดกที่โอนสิทธิครอบครองในทรัพย์สินถึงแก่ความตาย กรณีดั่งนี้ทรัพย์สินดังกล่าวต้องเข้าสู่กองมรดกเพื่อจัดสรรทรัพย์มรดกดังกล่าวไปยังทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกผู้มีสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยประเด็นนี้บุคคลที่ได้รับโอนสิทธิครอบครองในทรัพย์สินมาก่อนอาจมีข้อต่อสู้เพื่อเป็นการอ้างสิทธิว่านอกจากตนจะมีสิทธิครอบครองในทรัพย์สินดังกล่าวแล้วตนก็มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวในฐานะที่ตนได้ครอบครองทรัพย์สินและเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดต่อทรัพย์สินมากกว่าทายาทโดยธรรม อีกทั้งการจะพิสูจน์ว่าบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินไม่มีกรรมสิทธิ์ก็เป็นการยาก เพราะนอกจากทางพฤติการณ์ข้อเท็จจริงที่บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่ใกล้ชิดต่อทรัพย์สินดังกล่าวแล้วทรัพย์สินบางลักษณะกฎหมายก็มิได้กำหนดแบบที่แสดงถึงการมีกรรมสิทธิ์ว่าต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษรด้วย ดังนั้นหากไม่สามารถพิสูจน์หลักกรรมสิทธิ์ได้ กรณีดังกล่าวย่อมกระทบต่อทรัพย์สินที่ทายาทโดยธรรมจะได้รับเป็นมรดกเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

เนื้อหาในบทความนี้ มุ่งหมายในการวินิจฉัยปัจจัยทางกฎหมายเกี่ยวกับปัญหาการครอบครองทรัพย์สินของเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของทายาทโดยธรรมเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย โดยมุ่งเน้นกรณีการโอนสิทธิครองทรัพย์สินของเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกมีชีวิตอยู่กับพฤติการณ์ข้อเท็จจริงในการครอบครองทรัพย์สินของบุคคลที่ได้รับการครอบครองว่าบุคคลดังกล่าวครอบครองทรัพย์สินเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดหรือมีการกระทำใดๆที่เป็นทางทำให้เสื่อมต่อทรัพย์สินและกระทบต่อสิทธิของเจ้ามรดกและทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกหรือไม่ ซึ่งก็คือการพิจารณาหลักกฎหมายและพฤติการณ์ในทางข้อเท็จจริงว่าเจ้ามรดกโอนสิทธิครอบครองในทรัพย์สินแต่เพียงอย่างเดียวหรือเจ้ามรดกโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวไปด้วย เพราะหากเจ้ามรดกโอนแต่เพียงสิทธิครอบครอง กรณีดั่งนี้ทรัพย์สินดังกล่าวย่อมต้องเข้าสู่กองมรดกเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตายและตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกต่อไป

1. เนื้อหา

1.1 ทรัพย์สิน

บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดนิยามของทรัพย์ไว้ว่า “ทรัพย์[2]” หมายความว่า วัตถุมีรูปร่างและคำว่า “ทรัพย์สิน[3]” หมายความรวมทั้งทรัพย์และวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้[4] หมายความว่าทรัพย์สินในทางกฎหมายมีทั้งวัตถุที่มีรูปร่างคือสามารถจับต้องและเห็นเป็นประจักษ์ได้โดยปกติและวัตถุที่ไม่มีรูปร่างคือไม่สามารถจับต้องและเห็นเป็นประจักษ์ได้โดยปกติและต่างต้องเป็นสิ่งที่มีราคา[5] คือ สามารถจำหน่าย จ่าย โอน และสามารถ

[2] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137

[3] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138

[4] บัญญัติ สุชีวะ (2526) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน.สำนักพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.

[5] ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ (2556) กฎหมายเบื้องต้นทางธุรกิจ (พิมพ์ครั้งที่ 15) .สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ถือเอาได้ คือสามารถดูแล รักษาตลอดจนหวงกั้นมิให้มีการกระทำใดๆอันมีลักษณะเป็นการก้าวล่วงต่อทรัพย์ดังกล่าวด้วย นอกจากนี้กฎหมายยังได้กำหนดลักษณะของทรัพย์สินในมุมมองวัตถุที่มีรูปร่างแต่ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ว่า “อสังหาริมทรัพย์[6]” หมายความว่าที่ดินและทรัพย์อันติดอยู่กับที่ดินมีลักษณะเป็นการถาวรหรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้นและหมายความรวมถึงทรัพยสิทธิอันเกี่ยวกับที่ดินหรือทรัพย์อันติดอยู่กับที่ดินหรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้นด้วย” และกำหนดลักษณะของทรัพย์สินในมุมมองของวัตถุที่มีรูปร่างที่สามารถเคลื่อนที่ได้ไว้ว่า “สังหาริมทรัพย์[7]” หมายความว่า ทรัพย์สินอื่นนอกจากอสังหาริมทรัพย์และหมายความรวมถึงสิทธิอันเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นด้วย”ซึ่งจากที่กล่าวมา เป็นกรณีที่แสดงให้เห็นว่ากฎหมายกำหนดลักษณะและประเภทของทรัพย์สินไว้อย่างกว้างตามนิยามที่กล่าวข้างต้น แต่ก็มิได้หมายความว่าบรรดาวัตถุที่มีรูปร่างหรือไม่มีรูปร่างไม่ว่าจะเคลื่อนที่ได้หรือเคลื่อนที่ไม่ได้ทุกประเภทจะเข้าสู่ทรัพย์สินตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายทุกกรณี เช่นกรณีทรัพย์นอกพาณิชย์ที่กฎหมายบัญญัตินิยามว่า “ทรัพย์นอกพาณิชย์[8]” หมายความว่า ทรัพย์ที่ไม่สามารถถือเอาได้และทรัพย์ที่โอนแก่กันมิได้โดยชอบด้วยกฎหมาย”

จากที่กล่าวมา ทรัพย์สิน ถือเป็นสาระสำคัญประการเบื้องต้นในการพิจารณาและวินิจฉัยประเด็นข้อกฎหมายเกี่ยวกับปัญหาการครอบครองทรัพย์สินของเจ้ามรดก หมายความว่าก่อนที่จะวินิจฉัยว่าการครอบครองทรัพย์สินของบุคคลที่ครอบครองทรัพย์มรดกของเจ้ามรดกจะเป็นการกระทบต่อสิทธิของทายาทโดยธรรมหรือไม่ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณาเสียก่อนว่าบุคคลดังกล่าวครอบครองทรัพย์ใดของเจ้ามรดกและบุคคลดังกล่าวมีความสามารถทางกฎหมายต่อการครอบครองทรัพย์ดังกล่าวหรือไม่ เพราะทรัพย์สินมีความสัมพันธ์กับอำนาจทางกฎหมายในการจัดการ ดังนั้น ข้อพิจารณาประการต่อไป คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับความสามารถในการจัดการทรัพย์สิน

1.2 บุคคลกับความสามารถ

บุคคลถือเป็นองค์ประกอบสำคัญประการต้นในการพิจารณาอำนาจในการจัดการทรัพย์สิน โดยกฎหมายได้กำหนดสภาพบุคคลไว้ว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย[9]” หมายความว่า เมื่อบุคคลได้คลอดและอยู่รอดเป็นทารกและความตายยังไม่เกิดมีขึ้นแก่บุคคลดังกล่าว บุคคลนั้นย่อมได้สถานะบุคคลตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ [10] โดยมีฐานะเป็นบุคคลธรรมดา ซึ่งส่งผลให้บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่มีสิทธิและความสามารถในการจัดการทรัพย์สินที่ตนหาได้มาในระหว่างที่มีชีวิต ซึ่งสิทธิดังกล่าว เช่น การดูแล การรักษา การหวงกั้น การปกป้องมิให้บุคคลอื่นใดเข้ามากระทำการอันเป็นการรบกวนการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน ซึ่งในทางกฎหมายเรียกว่าสิทธิครอบครอง อีกทั้งบุคคลดังกล่าวยังมีสิทธิในการจำหน่าย จ่าย โอนทรัพย์สินดังกล่าวซึ่งกฎหมายเรียกว่ากรรมสิทธิ์อีกด้วย

1.3 ความสามารถในการจัดการทรัพย์สินของบุคคล

กฎหมายได้กำหนดเงื่อนไขความสามารถของบุคคลไว้ว่า “บุคคลย่อมพ้นจากภาวะผู้เยาว์และบรรลุนิติภาวะเมื่อมีอายุยี่สิบปีบริบูรณ์[11]” หมายความว่า เมื่อบุคคลมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ กฎหมายถือว่าบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่มีความสามารถโดยสมบูรณ์ในจัดการทรัพย์สินหรือใช้สิทธิอันเกี่ยวกับทรัพย์สิน[12] เช่น การนำทรัพย์สินมาเป็นวัตถุในการทำนิติกรรมสัญญาด้วยตนเองโดยหาจำต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลอื่นในการทำนิติกรรมสัญญา ซึ่งความสามารถดังกล่าวจะแตกต่างกับบุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะหรือที่เรียกว่าผู้เยาว์ที่การทำนิติกรรมสัญญาอันเกี่ยวกับทรัพย์สินจำต้องมีผู้แทนโดยชอบธรรมเข้ามาพิจารณาการทำนิติกรรมเสียก่อน

---

[6] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 139

[7] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 140

[8] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 143

[9] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 วรรคหนึ่ง

[10] จิตติ ติงศภัทิย์ (2526) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล (พิมพ์ครั้งที่ 5).สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

[11] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 19

[12] ศนันท์กรณ์ โสตถิพันธุ์ (2567) คำอธิบายนิติกรรม - สัญญา (พิมพ์ครั้งที่ 26).สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความสามารถในการจัดการทรัพย์สินขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสถานะของบุคคลด้วยว่าขณะจัดการทรัพย์สินนั้น บุคคลดังกล่าวเป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้วหรือไม่ เหตุเพราะการบรรลุนิติภาวะถือเป็นองค์ประกอบในทางกฎหมายที่ส่งผลให้เกิดสิทธิและอำนาจโดยสมบูรณ์ในการจัดการทรัพย์สิน จึงเป็นกรณีที่แสดงให้เห็นว่าสถานะของบุคคลมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความสามารถในการจัดการทรัพย์สินและข้อสังเกตประการหนึ่งก็คือ กฎหมายกำหนดความสามารถและสิทธิในการจัดการทรัพย์สินแก่บุคคลที่ยังคงมีชีวิตอยู่เท่านั้น ดังนั้น หากบุคคใดถึงแก่ความตาย ผลในทางกฎหมายคือนอกจากบุคคลนั้นจะสิ้นสถานะการเป็นบุคคลแล้ว บุคคลนั้นก็จะสิ้นความสามารถในการจัดการทรัพย์สินที่ตนหาได้มาในระหว่างที่มีชีวิตด้วยและหากเป็นกรณีดั่งนี้ บรรดาทรัพย์สินของบุคคลที่ถึงแก่ความตายก็จะเข้าสู่เงื่อนไขของการจัดการทรัพย์สินในฐานะที่ทรัพย์สินดังกล่าวเป็นมรดก

1.4 มรดก

กฎหมายได้กำหนดลักษณะและสถานะของทรัพย์สินที่สามารถเข้าสู่เงื่อนไขมรดกไว้ในสาระสำคัญคือ ทรัพย์สินดังกล่าวต้องเป็นทรัพย์สินที่ผู้ตายหรือที่เรียกว่าเจ้ามรดกได้หามาโดยชอบด้วยกฎหมายในระหว่างที่ยังคงมีชีวิตอยู่ ประกอบกับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้บัญญัติไว้ว่า “ภายใต้บังคับของบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ กองมรดกของผู้ตาย ได้แก่ ทรัพย์สินทุกชนิดของผู้ตายตลอดทั้งสิทธิหน้าที่และความรับผิดต่าง ๆ เว้นแต่ตามกฎหมายหรือว่าโดยสภาพแล้วเป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้[13]” หมายความว่า นอกจากทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ที่ที่เข้าเงื่อนไขกองมรดกแล้ว บรรดาสิทธิและหน้าที่ของผู้ตายก็สามารถเข้าสู่กองมรดกด้วยโดยข้อสังเกตคือเฉพาะสิทธิ หน้าที่ที่ไม่เป็นการเฉพาะตัวเท่านั้น ดังนั้นหากสิทธิ หน้าที่ที่เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตาย กรณีดั่งนี้จะส่งผลให้สิทธิหน้าที่ดังกล่าวมิอาจเข้าสู่กองมรดกที่สามารถตกทอดแก่ทายาทของผู้ตายได้ เหตุเพราะถือเป็นสิทธิ หน้าที่ที่สิ้นไปพร้อมกับเจ้ามรดกที่ถึงแก่ความตาย

2. การจัดการทรัพย์สินของเจ้ามรดก

กฎหมายได้กำหนดลักษณะการจัดการทรัพย์สินของเจ้ามรดกไว้ 2 กรณี

2.1 การจัดการทรัพย์สินในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่

2.2 การจัดการทรัพย์สินเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

โดยสามารถแยกพิจารณา ดังนี้

2.1 การจัดการทรัพย์สินในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่

การจัดการทรัพย์สินในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ คือ การจัดการทรัพย์สินในเวลาที่เจ้ามรดกยังไม่ถึงแก่ความตาย หมายความว่า เจ้ามรดกยังคงมีฐานะเป็นบุคคลธรรมดาตามที่กฎหมายกำหนดอยู่และผลของการคงฐานะบุคคลธรรมดาในทางกฎหมายก็คือ เจ้ามรดกยังคงมีสิทธิและความสามารถในการจัดการทรัพย์สินที่ตนหาได้มาด้วยตนเองและวิธีการจัดการทรัพย์สินในช่วงเวลาดังกล่าวอาจเป็นกรณีที่เจ้ามรดกจัดการทรัพย์สินเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองหรือเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลอันเจ้ามรดกได้แสดงเจตจำนงไว้ก่อนถึงแก่ความตายก็ได้ ซึ่งก็คือการจัดการทรัพย์สินในลักษณะของพินัยกรรม โดยองค์ประกอบที่จะทำให้พินัยกรรมสมบูรณ์ตามกฎหมายกำหนดนั้น นอกจากเจ้ามรดกจะต้องมีชีวิตอยู่ในระหว่างจัดทำพินัยกรรมแล้ว เจ้ามรดกต้องมีอายุตามกฎหมายกำหนดคือ 15 ปีบริบูณ์ด้วย[14] ดังที่ความที่บัญญัติว่า “ผู้เยาว์อาจทำพินัยกรรมได้เมื่ออายุสิบห้าปีบริบูรณ์” หมายความว่า หากขณะที่ทำพินัยกรรม เจ้ามรดกมีอายุ 15 ปีบริบูรณ์ กรณีดั่งนี้ย่อมส่งผลให้พินัยกรรมที่เจ้ามรดกทำขึ้นมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายและหากพินัยกรรมที่ทำขึ้นนั้นเจ้ามรดกได้จัดการยกทรัพย์สิน

[13] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1600

[14] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 25

แก่ใคร กรณีดั่งนี้ย่อมหมายความว่าบุคคลอันเจ้ามรดกแสดงเจตจำนงไว้จะเป็นบุคคลที่ได้ไปซึ่งทรัพย์สินและสิทธิในทรัพย์สินในฐานะผู้รับพินัยกรรม[15] แต่ในทางตรงกันข้าม หากเจ้ามรดกมิได้จัดการทรัพย์สินไว้ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ กรณีดั่งนี้ กฎหมายจะเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพย์สินของเจ้ามรดก ซึ่งก็คือการจัดการทรัพย์สินของเจ้ามรดกให้เข้าสู่กองมรดกตลอดจนกำหนดบุคคลที่มีสิทธิให้ได้รับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม[16]

จากที่กล่าวมาข้างต้น เป็นกรณีที่แสดงให้เห็นว่า ในระหว่างที่เจ้ามรดกยังคงมีชีวิตอยู่ เจ้ามรดกถือเป็นบุคคลที่มีอำนาจตามกฎหมายในฐานะบุคคลธรรมดาที่มีสิทธิและความสามารถในการจัดการทรัพย์สินของตนโดยสมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นการดูแล รักษา ใช้ประโยชน์ ตลอดจนการจำหน่าย จ่าย โอนทรัพย์สินและสิทธิในทรัพย์สินโดยกระบวนการทางกฎหมาย เช่น การทำนิติกรรมสัญญา[17] การทำพินัยกรรม

แต่อย่างไรก็ตาม หากเจ้ามรดกจะมิได้จัดการทรัพย์สินไว้ในระหว่างที่มีชีวิต กรณีดั่งนี้ กฎหมายก็จะเข้ามาจัดการทรัพย์สินของเจ้ามรดกมรดกอันเป็นลักษณะของการจัดการทรัพย์สินเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

2.2 การจัดการทรัพย์สินเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

การจัดการทรัพย์สินทรัพย์สินเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย มีทั้งกรณีการจัดการทรัพย์สินเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงที่เจ้ามรดก[18] มีไว้ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ (เจตจำนงก่อนตาย) และการจัดการทรัพย์สินเพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายในกรณีที่เจ้ามรดกมิได้จัดการทรัพย์สินไว้ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ โดยสามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้

2.2.1 การจัดการทรัพย์สินตามเจตจำนงของเจ้ามรดก

การจัดการทรัพย์สินตามเจตจำนงของเจ้ามรดก คือ การที่เจ้ามรดกได้แสดงเจตจำนงในการจัดการทรัพย์สินและ/หรือสิทธิในทรัพย์สินของตนในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยเป็นการจัดการทรัพย์สินในรูปของการทำพินัยกรรม ซึ่งการจัดการทรัพย์สินดังกล่าวคือ เมื่อเจ้ามรดกได้แสดงเจตจำนงจัดการทรัพย์สินและ/หรือสิทธิในทรัพย์สินไว้ก่อนตายแล้ว ผลในทางกฎหมายคือพินัยกรรมสมบูรณ์เพราะได้ทำขึ้นในระหว่างที่เจ้ามรดกเป็นบุคคลที่ยังไม่ถึงแก่ความตาย ดังนั้น ต่อมาเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย กรณีดั่งนี้ กฎหมายก็มีหน้าที่โดยตรงในการดำเนินการจัดการทรัพย์สินและ/หรือสิทธิในทรัพย์สินให้แก่บุคคลที่เจ้ามรดกได้แสดงเจตจำนงไว้ในพินัยกรรมและบุคคลที่ได้ทรัพย์สินไปก็จะได้รับในฐานะผู้รับพินัยกรรม

จากที่กล่าวมา เป็นกรณีที่แสดงให้เห็นว่าแม้เจ้ามรดกถึงแก่ความตายไปแล้ว แต่กฎหมายก็ยังคงต้องดำเนินการจัดการทรัพย์สินให้เป็นไปตามเจตจำนงของเจ้ามรดกตามพินัยกรรมที่สมบูรณ์มาตั้งแต่เวลาที่เจ้ามรดกทำไว้ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้น การจัดการทรัพย์สินให้เป็นไปตามเจตจำนงที่เจ้ามรดกมีไว้ก่อนถึงแก่ความตายกับความตายของเจ้ามรดกเป็นคนละกรณีกัน

2.2.2 การจัดการทรัพย์สินตามกฎหมายบัญญัติ

การจัดการทรัพย์สินตามกฎหมายบัญญัติหรือการจัดการทรัพย์สินตามบทบัญญัติที่กฎหมายกำหนดไว้ คือ การที่กฎหมายเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการทรัพย์สินของเจ้ามรดก ในเงื่อนไขเพราะเจ้ามรดกมิได้จัดการทรัพย์สินของตนไว้ก่อนตาย ซึ่งอาจเกิดจากกรณีที่เจ้ามรดกยังไม่ได้ดำเนินการจัดการทรัพย์สินให้เป็นไปตามแบบที่กฎหมายกำหนดดใว้ให้ครบถ้วนไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่หรืออาจเป็นกรณีที่เจ้ามรดกมิได้จัดการทรัพย์สินในลักษณะของพินัยกรรม ซึ่งกรณีดั่งนี้กล่าวมานี้ ล้วนเป็นเหตุโดยชอบที่กฎหมายจะต้องเข้ามาทำการจัดการทรัพย์สินของเจ้ามรดกต่อไป

---

[15] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1603 วรรคสาม

[16] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1603 วรรคสอง

[17] เสนีย์ ปราโมช (2559) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ (พิมพ์ครั้งที่ 3).สำนักพิมพ์วิญญูชน.

[18] ธนภัทร ชาตินักรบ (2566).หลักกฎหมายลักษณะมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (พิมพ์ครั้งที่1).โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กระบวนการจัดการทรัพย์สินตามกฎหมายบัญญัติ คือ การนำบรรดาทรัพย์สินของเจ้ามรดกเข้าสู่กองมรดกเพื่อให้ตกทอดแก่ผู้ที่มีสิทธิได้รับในฐานะทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดก โดยกฎหมายจะมีการกำหนดลำดับของผู้ที่มีสิทธิไว้[19] ดังนี้

(1) ผู้สืบสันดาน

(2) บิดามารดา

(3) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน

(4) พี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดาเดียวกัน

(5) ปู่ ย่า ตา ยาย

(6) ลุง ป้า น้า อา

จากที่กล่าวมาข้างต้น หมายความว่า หากเจ้ามรดกมิได้จัดการทรัพย์สินของตนในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่หรือจัดการทรัพย์สินไม่เป็นไปตามแบบที่กฎหมายกำหนดไว้ หากต่อมาเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย กรณีดั่งนี้กฎหมายจะเข้ามาจัดการบรรดาทรัพย์สินของเจ้ามรดกเพื่อตกแก่ทายาทโดยธรรมตามลำดับของเจ้ามรดกต่อไป

3. ปัญหาการครอบครองทรัพย์ของเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของทายาทโดยธรรมเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

โดยหลักการทางกฎหมาย เจ้าของทรัพย์สินย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในการจัดการทรัพย์สินของตนในฐานะที่ตนเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นในการขาย ให้ จำหน่ายหรือแสวงหาประโยชน์ในทรัพย์สินของตนด้วยตนเองหรือให้บุคคลอื่นได้ใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินดังกล่าว ซึ่งกรณีการให้บุคคลอื่นได้ประโยชน์ในทรัพย์สินของตนนั้นก็คือ การโอนสิทธิครอบครอง (การโอนสิทธิในการใช้ประโยชน์) ในทรัพย์สิน โดยกรณีสังหาริมทรัพย์ สามารถทำได้ก็ด้วยพฤติการณ์ทางข้อเท็จจริงคือเจ้าของทรัพย์สินส่งมอบทรัพย์สินให้ไปอยู่ในเงื้อมมือของผู้ครอบครอง อันจะยังผลให้บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินโดยชอบด้วยกฎหมาย[20]และเป็นผู้ที่สามารถใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินดังกล่าวด้วย[21] อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีอำนาจหวงกั้นมิให้บุคคลอื่นมารบกวนการครอบครองอีกด้วย กล่าวคือ หากผู้ครอบครองถูกรบกวนการครอบครองทรัพย์สินโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย กฎหมายให้ผู้ครอบครองมีสิทธิในการปลดเปลื้องการรบกวนการครอบครองดังกล่าว ตลอดจนการใช้สิทธิทางศาลด้วย[22]

ซึ่งกรณีการที่เจ้ามรดกได้โอนสิทธิครอบครองทรัพย์สินไปยังบุคคลอื่นในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่นี้ หากภายหลังเจ้ามรดกถึงแก่ความตายไป กรณีดั่งนี้ย่อมนำมาซึ่งปัญหาในการพิจารณาวินิจฉัยว่าทรัพย์สินดังกล่าวจะตกเป็นกรรมสิทธิของบุคคลที่ได้รับโอนสิทธิครอบครองมาก่อนหรือทรัพย์สินดังกล่าวนั้นต้องกลับเข้าสู่กองมรดกเพื่อตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดก

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการครอบครองทรัพย์สินของเจ้ามรดกก่อนที่เจ้ามรดกจะถึงแก่ความตาย ถือเป็นประเด็นทางกฎหมายที่มีผลเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการทรัพย์มรดกเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย เพราะการที่เจ้ามรดกมิได้จัดการทรัพย์สินก่อนตาย หากเมื่อความตายเกิดมีขึ้นแก่เจ้ามรดก กรณีดังกล่าวจะนำมาซึ่งปัญหาข้อพิพาทว่าใครจะเป็นผู้ที่มีสิทธิในทรัพย์สินดังกล่าวโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้น เช่น กรณีบุคคลที่เป็นทายาทของเจ้ามรดกหรือบุคคลที่มิใช่ทายาทของเจ้ามรดกแต่มีความใกล้ชิดในทางพฤติการณ์ข้อเท็จจริงกับเจ้ามรดกได้เข้าครอบครองทรัพย์สินของเจ้ามรดกในขณะที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าครอบครองเพราะเจ้ามรดกได้ส่งมอบทรัพย์สินให้ หรือ เป็นการเข้าครอบครอง

[19] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1603 วรรคสอง

[20] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1370

[21] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1372

[22] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1374

ที่ไม่มีหลักฐานในทางกฎหมายที่สามารถพิสูจน์ให้สิ้นสงสัยได้ว่าเป็นการรบกวนเจ้ามรดก ประกอบกับการครอบครองดังกล่าวยังคงต่อเนื่องไปแม้เจ้ามรดกถึงแก่ความตายไปแล้ว หมายความว่าภายหลังจากที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย บุคคลดังกล่าวก็ยังคงครอบครองทรัพย์สินต่อโดยอ้างว่าตนเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ตนเข้าครอบครองมาก่อนและด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ย่อมส่งผลกระทบในทางกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินที่จะเข้าสู่กองมรดกที่จะตกทอดแก่ทายาทด้วยซึ่งก็คือทายาทไม่สามารถได้ทรัพย์สินในฐานะที่ตนเป็นทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถพิจารณาผลกระทบที่เกิดจากการกระทำของผู้ครอบครองทรัพย์ที่มีต่อเจ้ามรดก ดังนี้

3.1 การครอบครองทรัพย์สินที่เป็นการกระทบต่อเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกมีชีวิตอยู่

นอกจากเจ้ามรดกจะมีสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัยเสรีภาพในชีวิตตนเองแล้ว เจ้ามรดกก็สามารถเป็นผู้ที่มีสิทธิในทรัพย์สินที่ตนหาได้มาในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็น สิทธิในการใช้สอยทรัพย์สินของตนด้วยตนเองหรือสิทธิในการโอนสิทธิในทรัพย์สินของตนไปยังบุคคลอื่นก็สามารถทำได้ ซึ่งการโอนสิทธิในทรัพย์สินนั้น อาจเป็นการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินคือ การโอนความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินของเจ้ามรดกไปยังบุคคลอื่นหรือการโอนสิทธิครอบครองซึ่งก็คือ การโอนสิทธิในการใช้สอยประโยชน์ทรัพย์สินของตนไปยังบุคคลอื่น หมายความว่าในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ เจ้ามรดกมีสิทธิในการโอนกรรมสิทธิหรือโอนสิทธิครอบครองหรือโอนทั้งกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์สินของตนไปยังบุคคลใดๆในระหว่างที่ตนมีชีวิตอยู่ก็ได้ โดยหากเป็นกรณีการโอนไปทั้งกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์สิน กรณีเช่นนี้ การโอนดังกล่าวจะส่งผลให้บุคคลที่ได้รับการโอนกลายเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์สินแทนเจ้ามรดกเนื่องด้วยเจ้ามรดกได้สละทั้งกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์สินดังกล่าวไปยังบุคคลที่ตนได้โอนไปแล้ว

แต่หากเป็นกรณีที่ในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ เจ้ามรดกโอนแต่เพียงสิทธิครอบครองในทรัพย์สินไปยังบุคคลอื่น กรณีเช่นนี้ จะส่งผลให้บุคคลที่ได้รับการโอนสิทธิครอบครองเป็นบุคคลที่มีเพียงสิทธิครอบครองคือ สิทธิในการใช้สอยประโยชน์ในทรัพย์สิน[23] เพื่อประโยชน์อันเกิดแก่ตนเท่านั้น หาได้ขยายความไปถึงขนาดที่จะทำให้บุคคลอื่นจะสามารถใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินดังกล่าวร่วมด้วยแต่อย่างใด ดังนั้น เมื่อเจ้ามรดกได้โอนสิทธิครอบครองในทรัพย์สินไปให้บุคคลใดก็ตาม บุคคลนั้นแต่เพียงผู้เดียวที่มีสิทธิครอบครองและใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินดังกล่าว

ดังนั้น หากมีพฤติการณ์ข้อเท็จจริงปรากฏว่าบุคคลที่ได้รับโอนสิทธิครอบครองในทรัพย์สินจากเจ้ามรดกได้นำทรัพย์สินดังกล่าวไปแสวงหาประโยชน์ที่เกินกว่าสิทธิครอบครองที่ตนได้รับโอนมา เช่น นำทรัพย์สินไปขายแก่บุคคลอื่น กรณีเช่นนี้ถือว่า การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่เกินกว่าสิทธิที่บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินจะสามารถทำได้โดยชอบด้วยกฎหมายและถือเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินของเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกมีชีวิตอยู่ด้วย

3.2 การครอบครองทรัพย์สินที่เป็นการกระทบต่อทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

โดยหลักกฎหมาย บุคคลที่ได้รับโอนสิทธิครองครองในทรัพย์สินจากเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกมีชีวิตอยู่ มีเพียงสิทธิในการครอบครองทรัพย์สินเพื่อแสวงหาประโยชน์ในทรัพย์สินให้เกิดแก่ตนเท่านั้นและสิทธิดังกล่าวจะมีตราบเท่าที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่และเจ้ามรดกมิได้เรียกคืนสิทธิครอบครองแต่อย่างใด ดังนั้น เมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย กรณีนี้ย่อมส่งผลให้บุคคลที่ได้รับโอนสิทธิครองครองดังกล่าวมีหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องคืนทรัพย์สินดังกล่าวให้กลับเข้าสู่กองมรดกของเจ้ามรดก ทั้งนี้เพื่อให้สิทธิครอบครองในทรัพย์สินกลับคืนเข้าสู่กองมรดกและกฎหมายจะเข้ามาทำการจัดการทรัพย์สินดังกล่าวในฐานะที่ทรัพย์สินนั้นเป็นมรดกเพื่อตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกต่อไป

ดังนั้น หากบุคคลที่ได้รับการโอนสิทธิครอบครองทรัพย์สินมิได้คืนทรัพย์สินให้กลับเข้าสู่กองมรดกโดยไม่อาจอ้างสิทธิต่อทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกได้ กรณีดังนี้ ถือว่าการกระทำของบุคคลดังกล่าวเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิในการรับมรดกของทายาทโดยธรรม ซึ่งการจะพิสูจน์ได้อย่างประจักษ์ในทางกฎหมายว่าบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินไม่มีสิทธิเหนือ

[23] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1367

ทรัพย์สินที่ตนครอบครองเมื่อเทียบกับสิทธิที่ทายาทโดยธรรมมีตามกฎหมายว่าด้วยการรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมกำหนดไว้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณาหลักกฎหมายที่บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินอาจนำมาต่อสู้กับทายาทโดยธรรมเพื่อมิให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเข้าสู่กองมรดกประกอบด้วย

โดยประเด็นกฎหมายที่ต้องพิจารณาประกอบเป็นสำคัญคือ การครอบครองทรัพย์สินของบุคคลที่ได้รับสิทธิครอบครองมาก่อนที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ซึ่งประเด็นนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติว่า “สิทธิซึ่งผู้ครอบครองใช้ในทรัพย์สินที่ครอบครองนั้น ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นสิทธิซึ่งผู้ครอบครองมีตามกฎหมาย[24]” หมายความว่า สิทธิครอบครองเป็นทรัพยสิทธิ[25] (สิทธิเหนือทรัพย์สิน) อย่างหนึ่งที่จะเกิดมีขึ้นกับบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินโดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นในระหว่างที่เจ้ามรดกมีชีวิตอยู่และได้โอนสิทธิครอบครองในทรัพย์สินให้กับบุคคลใดไป บุคคลนั้นย่อมได้ไปซึ่งสิทธิครอบครองในทรัพย์สินจากเจ้ามรดก หมายความว่า ตราบใดที่เจ้ามรดกยังมิได้เรียกคืนซึ่งสิทธิครอบครองที่ตนโอนให้แก่บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินไป บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินมากกว่าทั้งเจ้ามรดกและทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดก ซึ่งเหตุที่ทำให้บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินมีสิทธิในทรัพย์สินมากกว่าเจ้ามรดกก็เพราะเจ้ามรดกยังมิได้เรียกคืนสิทธิครอบครองจากบุคคลที่รับโอนสิทธิครอบครองไปและเหตุที่บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินมีสิทธิในทรัพย์สินที่ตนครอบครองเหนือกว่าทายาทโดยธรรมก็เพราะเมื่อเจ้ามรดกยังไม่ถึงแก่ความตาย บรรดาสิทธิในการรับมรดกของทายาทโดยธรรมยังไม่เกิดขึ้นนั่นเอง

เมื่อสิทธิครอบครองเป็นทรัพยสิทธิที่กฎหมายกำหนดให้เฉพาะบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินมีเพียงสิทธิในการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินเฉพาะตนเท่านั้น[26] ดังนั้น เมื่อเกิดพฤติการณ์ข้อเท็จจริงว่าบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินได้กระทำการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น การนำทรัพย์สินเช่นสังหาริมทรัพย์ที่ตนได้ครอบครองอยู่ไปทำสัญญาซื้อขายกับบุคคลอื่นในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ กรณีเช่นนี้ ย่อมถือได้ว่าบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินของเจ้ามรดกได้ทำนิติกรรมที่เกินกว่าสิทธิครอบครองที่ตนได้รับโอนมาจากเจ้ามรดกจะสามารถทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย เหตุเพราะสัญญาซื้อขายเป็นนิติกรรมที่ผู้ขายทรัพย์สินต้องมีทั้งกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขาย ดังนั้นการที่ผู้ขายไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินย่อมส่งผลให้ไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะนำทรัพย์สินดังกล่าวมาทำสัญญาซื้อขายได้และจะกล่าวอ้างว่าการส่งมอบสังหาริมทรัพย์ย่อมส่งผลให้สัญญาซื้อขายสมบูรณ์ก็ไม่ได้หรือหากเป็นกรณีการนำทรัพย์สินเช่นอสังหาริมทรัพย์ที่ตนได้ครอบครองอยู่ไปทำสัญญาซื้อขายกับบุคคลอื่นในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตก็ไม่สามารถทำได้เช่นกัน ทั้งนี้ เนื่องจากนิติกรรมซื้อขายอสังหาริมทรัพย์นั้น นอกจากผู้ขายต้องมีกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองแล้ว กฎหมายยังกำหนดแบบแห่งนิติกรรมไว้ด้วยว่าการโอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนสิทธิกับพนักงานเจ้าหน้าที่ ดังนั้นการส่งมอบการครอบครองในอสังหาริมทรัพย์ย่อมไม่สามารถทำให้เกิดสัญญาซื้อขายโดยชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด ซึ่งจากที่กล่าวมาข้างต้น เป็นกรณีที่แสดงให้เห็นว่านอกจากบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินจะกระทำการที่เป็นทางเสื่อมต่อเจ้ามรดกแล้ว ยังถือเป็นการกระทำที่กระทบต่อทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตายด้วย[27]

[24] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1372

[25] ศนันท์กรณ์ โสตถิพันธุ์ (2566) คำอธิบายหลักพื้นฐานของกฎหมายเอกชน (พิมพ์ครั้งที่ 2).สำนักพิมพ์วิญญูชน.

[26] ดาราพร ถิระวัฒน์ (2542) กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาในปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

[27] ภัทรศักดิ์ วรรณแสง (2568) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรียงมาตราว่าด้วยมรดก .สำนักพิมพ์วิญญูชน.

4. ปัจจัยทางกฎหมายที่ถือว่าบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินได้กระทำการอันเป็นทางเสื่อมโดยการนำทรัพย์สินที่ครอบครองไปเป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขาย ประกอบด้วย

4.1 เป็นการใช้สิทธิครอบครองเกินส่วน

การที่บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินได้ทำการขายทรัพย์สินที่ตนครอบครองอยู่ (ไม่ว่าทรัพย์สินที่ครอบครองนั้นจะเป็นสังหาริมทรัพย์หรืออสังหาริมทรัพย์) ถือเป็นกรณีที่บุคคลที่มีสิทธิครอบครองได้ใช้สิทธิครอบครองเกินส่วนที่ตนสามารถทำได้ เพราะสิทธิครอบครองคือ สิทธิในการดูแล รักษาหวงกั้นมิให้บุคคลอื่นเข้ามาก้าวล่วงหรือรบกวนการครอบครองในทรัพย์สินที่ตนครอบครองอยู่เท่านั้น หมายความว่า สิทธิครอบครองที่ชอบและอยู่ในกรอบแห่งสิทธิที่มีคือครอบครองทรัพย์สินเพื่อประโยชน์อันเกิดแก่ตนเท่านั้น ดังนั้นการที่บุคคลที่มีสิทธิครอบครองได้นำทรัพย์สินไปทำสัญญาซื้อขายจึงถือว่าเป็นการใช้สิทธิครอบครองเกินส่วนที่บุคคลที่มีสิทธิครอบครองสามารถทำได้

4.2 เป็นการโอนทรัพย์สินโดยไม่มีอำนาจตามกฎหมายบัญญัติ

สัญญาซื้อขายที่ผู้ขายมีแต่เพียงสิทธิครอบครอง เป็นสัญญาซื้อขายที่ไม่อาจเกิดผลสมบูรณ์ขึ้นมาได้แต่อย่างใด (ไม่ว่าทรัพย์สินที่ครอบครองนั้นจะเป็นสังหาริมทรัพย์หรืออสังหาริมทรัพย์) ทั้งนี้เนื่องจากสัญญาซื้อขายเป็นนิติกรรมสัญญาที่กฎหมายกำหนดว่าผู้ขายต้องโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ตนมีไปยังผู้ซื้อด้วยเป็นสำคัญ ดังความที่บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่บัญญัติว่า “อันว่าซื้อขายนั้นคือสัญญาซึ่งบุคคลฝ่ายหนึ่งเรียกว่าผู้ขายโอนกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินให้แก่บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าผู้ซื้อและผู้ซื้อตกลงว่าจะใช้ราคาทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้ขาย[28]” จากความข้างต้นหมายความว่า สัญญาซื้อขายที่กฎหมายรับรองว่าเป็นนิติกรรมสัญญาที่สมบูรณ์และชอบด้วยกฎหมายต้องเป็นกรณีที่ผู้ขายมีกรรมสิทธิ์คือความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขายประกอบด้วยเป็นสำคัญ

ดังนั้น การที่ผู้ขายมีแต่เพียงสิทธิครอบครองในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขาย ย่อมไม่เข้าเงื่อนไขตามกฎหมายว่าด้วยสัญญาซื้อขายอันจะทำให้สัญญาซื้อขายเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์และชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด[29] เหตุเพราะในขณะที่ทำสัญญาซื้อขายนั้น กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขายยังคงอยู่และเป็นของเจ้ามรดก ดังนั้น เมื่อเจ้ามรดกมิได้โอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินให้แก่บุคคลที่ครอบครอง จึงส่งผลให้บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินมีแต่เพียงสิทธิครอบครองเท่านั้น หาได้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่จะนำทรัพย์สินดังกล่าวไปทำสัญญาซื้อขายแต่อย่างใด

ประเด็นกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขายนั้น แม้กฎหมายจะมิได้กำหนดถึงขนาดว่าทุกสัญญาซื้อขาย ผู้ซื้อต้องได้หรือมีกรรมสิทธิ์ในทรัพยสินตั้งแต่ ขณะ เมื่อตกลงทำสัญญาซื้อขายกัน[30] กล่าวคือ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสามารถโอนกันได้ภายหลังจากวันที่ทำสัญญาซื้อขาย เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4762/2549 ในสาระสำคัญว่า “สัญญาซื้อขายรถยนต์พิพาทระบุว่ากรรมสิทธิ์ในรถยนต์จะตกแก่ผู้ซื้อต่อเมื่อชำระราคาเป็นงวด ๆ ตามที่กำหนดไว้ครบถ้วนแล้วจึงถือว่าเป็นสัญญาซื้อขายมีเงื่อนไข ซึ่งกรรมสิทธิ์ยังไม่โอนเป็นของผู้ซื้อจนกว่าผู้ซื้อจะชำระราคาครบถ้วน ทรัพย์สินที่ซื้อขายโดยมีเงื่อนไขจะโอนกรรมสิทธิ์ในภายหน้ากันนั้น ผู้ขายอาจนำทรัพย์สินที่จะมีกรรมสิทธิ์ในอนาคตออกขายล่วงหน้าได้ ผู้ขายจึงไม่จำต้องมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอยู่ในขณะที่ทำสัญญาซื้อขาย” หรือ บทบัญญัติในมาตรา 459 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่บัญญัติว่า “ถ้าสัญญาซื้อขายมีเงื่อนไขหรือเงื่อนเวลาบังคับไว้ ทรัพย์สินยังไม่โอนไปจนกว่าการจะได้เป็นไปตามเงื่อนไขหรือถึงกำหนดเงื่อนเวลานั้น” ซึ่งจะเห็นได้ว่า คำพิพากษาศาลฎีกานี้ เป็นกรณีที่ผู้ขายกำหนดเงื่อนไขการโอนกรรมสิทธิ์ที่ตนมีอยู่ก่อนแล้วว่าจะโอนกรรมสิทธิ์หลังจากที่ผู้ซื้อดำเนินการครบถ้วนตามข้อตกลง แต่ในทางตรงกันข้าม หากเป็นกรณีที่

[28] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 453

[29] ประพนธ์ ศาตะมาน และไพจิตร ปุญญพันธุ์ (2525) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะซื้อขาย (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ.

[30] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 458

ผู้ขายไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่จะนำมาเป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขายกันมาแต่ต้น กรณีดังนี้ย่อมหมายความว่าทรัพย์สินดังกล่าวไม่อาจเป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขายกันได้และแม้ผู้ขายจะอ้างว่าตนได้ส่งมอบการครอบครองไปยังผู้ซื้อไปแล้วตามมาตรา 461 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่บัญญัติว่า “ผู้ขายจำต้องส่งมอบทรัพย์สินซึ่งขายนั้นให้แก่ผู้ซื้อ” การกระทำดังกล่าว ก็หาทำให้สัญญาซื้อขายเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ตามกฎหมายขึ้นมาแต่อย่างใด นอกจากนี้ ยังมีคำพิพากษาที่วินิจฉัยในทางเดียวกันว่าผู้ขายต้องรับผิดต่อผู้ซื้อ หากผู้ขายได้ทำสัญญาขายทรัพย์สินที่ตนไม่มีกรรมสิทธิ์ โดยปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7392/2546 ความว่า “สัญญาที่จำเลยทำกับโจทก์เป็นสัญญาจะซื้อจะขายให้โอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินกันภายหน้าแม้ขณะทำสัญญาผู้จะขายยังไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินหรือไม่มีทรัพย์สินสัญญาก็มีผลใช้บังคับได้ เพราะเมื่อสัญญาถึงกำหนด หากผู้จะขายผิดสัญญาผู้จะซื้อสามารถให้ผู้จะขายชดใช้ค่าเสียหายแทนการโอนทรัพย์สินที่จะขายกันได้”

ปัจจุบัน คำพิพากษาศาลฎีกายังคงวางแนวทางในการวินิจฉัยไว้ในลักษณะเดียวกัน ดังปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8755/2551 ความว่า “การที่จำเลยนำที่ดินซึ่งตนไม่มีสิทธิและไม่อาจโอนให้โจทก์ได้มาทำสัญญาขายแก่โจทก์โดยโจทก์สำคัญผิดว่าจำเลยมีสิทธิในที่ดินดังกล่าวเป็นการสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรม สัญญาซื้อขายจึงตกเป็นโมฆะ จำเลยต้องคืนเงินที่ได้รับแก่โจทก์ฐานลาภมิควรได้”ซึ่งจากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขาย กฎหมายกำหนดว่าผู้ขายต้องเป็นผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่จะนำมาเป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขายด้วย ดังนั้นการที่ผู้ขายทรัพย์สินมีแต่เพียงสิทธิครอบครอง หาได้ทำให้สัญญาซื้อขายทรัพย์สินดังกล่าวเกิดขึ้นและส่งผลให้เกิดการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินไปยังผู้ซื้อแต่อย่างใด

4.3 เป็นการกระทำอันกระทบต่อเจ้ามรดกและทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดก

แม้ขณะที่สัญญาซื้อขายได้ทำขึ้น สิทธิครอบครองในทรัพย์สินจะเป็นของผู้ขายในฐานะที่เป็นผู้ที่ได้รับโอนสิทธิครอบครองมาจากเจ้ามรดกและเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดต่อทรัพย์สินดังกล่าวก็ตาม แต่เงื่อนไขความสมบูรณ์ของสัญญาซื้อขายกฎหมายมิได้กำหนดให้บุคคลที่มีความใกล้ชิดต่อทรัพย์สินเป็นผู้ที่มีอำนาจถึงขนาดสามารถนำทรัพย์สินดังกล่าวมาเป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขายได้[31] เหตุเพราะสัญญาซื้อขายเป็นสัญญาที่กฎหมายกำหนดให้ต้องมีการโอนกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขายประกอบด้วยเป็นสำคัญ ดังนั้นการที่ผู้ขายอาศัยเพียงการโอนสิทธิครอบครองโดยพฤติการณ์ เช่น การส่งมอบหรือการกล่าวโดยวาจาด้วยความสมัครใจว่าสมัครใจขาย[32] การกระทำด้วยวิธีการดังกล่าวล้วนมิได้ทำให้ผู้ขายมีสิทธิในการขายทรัพย์สินดังกล่าวให้ผู้ซื้อแต่อย่างใด[33]

จากที่กล่าวมาข้างต้น เป็นกรณีที่แสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ทำสัญญาซื้อขาย สัญญาซื้อขายย่อมไม่ก่อให้เกิดการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินไปยังผู้ซื้อทรัพย์สินแต่อย่างใดและในการเดียวกันนี้ผู้ซื้อจะอาศัยเหตุว่าตนเข้าทำสัญญาซื้อขายด้วยความสุจริตโดยโดยอาศัยพฤติการณ์ข้อเท็จจริงของผู้ขายเพื่อให้ตนได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินก็มิได้เช่นกัน เพราะถือว่าการกระทำของบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินเป็นการกระทำที่กระทบต่อเจ้ามรดกในระหว่างที่เจ้ามรดกยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งกรณีนี้เจ้ามรดกมีสิทธิและอำนาจตามกฎหมายในฐานะที่เป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพยสินสามารถเรียกทรัพย์สินคืนได้[34] อีกทั้งสิทธิดังกล่าวยังสามารถนำมาใช้เมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตายด้วย โดยกรณีนี้จะเป็นอำนาจตามกฎหมายที่กฎหมายให้แก่ทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกในการเรียกทรัพย์สินคืนในฐานะที่ตนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทรัพย์สินที่เข้าสู่กองมรดก

---

[31] อักขราทร จุฬารัตน์ (2547) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา (พิมพ์ครั้งที่ 8).สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ

[32] ประกอบ หุตะสิงห์ (2518) กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา .สำนักพิพม์นิติบรรณาการ.

[33] สุธาวี พันธุ์อุบล (2560) การคุ้มครองการได้มาซึ่งทรัพย์ของบุคคลภายนอกจากนิติกรรมที่ไม่สมบูรณ์ วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

[34] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336

5. บทสรุป

ข้อพิจารณาในการวินิจฉัยว่าการครอบครองทรัพย์สินของบุคคลที่ได้มาจากเจ้ามรดกในขณะที่เจ้ามรดกมีชีวิตอยู่ที่เข้าลักษณะเป็นการครอบครองที่กระทบต่อทรัพย์สินของเจ้ามรดกตลอดจนสิทธิของทายาทโดยธรรมเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตายหรือไม่นั้น นอกจากจะต้องพิจารณาหลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิครอบครองและกรรมสิทธิ์เป็นประการสำคัญแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณาลักษณะวิธีการและพฤติการณ์ในการโอนทรัพย์สินที่เจ้ามรดกทำต่อบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินประกอบด้วย อีกทั้งต้องพิจารณาถึงพฤติการณ์ข้อเท็จจริงในการครอบครองทรัพย์สินของบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินดังกล่าวด้วยว่าการครอบครองทรัพย์สินดังกล่าว บุคคลนั้นได้ครอบครองเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยทรัพย์สินที่อยู่ในลักษณะการครอบครองตามสิทธิที่เกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นเพียงอย่างไร กล่าวคือ หากบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินได้ครอบครองทรัพย์สินเพื่อการดูแล รักษา หวงกั้นมิให้บุคคลอื่นใดมารบกวนทรัพย์สินที่ตนครอบครองและใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินให้เป็นไปตามคุณลักษณะและคุณสมบัติโดยสภาพแห่งทรัพย์สิน กรณีดั่งนี้ถือว่าการครอบครองทรัพย์สินดังกล่าวเป็นไปตามเจตจำนงของหลักกฎหมายว่าด้วยการครอบครอง

แต่หากเป็นกรณีที่บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินได้ทำนิติกรรมสัญญาที่เป็นการโอนทรัพย์สินไปยังบุคคลอื่นโดยเฉพาะกรณีที่ศึกษาคือการทำสัญญาซื้อขาย ซึ่งกรณีดั่งนี้จำเป็นที่จะต้องนำพฤติการณ์ข้อเท็จจริงของบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินมาประกอบการพิจารณาด้วยว่าบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินกระทำการดังกล่าวไปโดยมีเหตุปัจจัยใดที่สนับสนุนการกระทำของตนว่าตนเป็นบุคคลที่สามารถนำทรัพย์สินที่ตนครอบครองอยู่มาทำสัญญาซื้อขายได้ ซึ่งเหตุที่ต้องนำพฤติการณ์ข้อเท็จจริงมาพิจารณาประกอบกับหลักกฎหมายว่าด้วยนิติกรรมสัญญาซื้อขายตามที่กฎหมายกำหนดเนื่องจากในทางปฏิบัติแล้ว มีความเป็นไปได้ในทางพฤติการณ์ข้อเท็จจริงว่า

- ในระหว่างที่บุคคลนั้นครอบครองทรัพย์สินอยู่ บุคคลนั้นเข้าใจว่าตนเป็นผู้ที่มีอำนาจในการขายทรัพย์สินที่ตนครอบครองเนื่องจากเข้าใจด้วยตนเองว่าเจ้ามรดกได้โอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวแก่ตนด้วย หรือ
- ในระหว่างที่บุคคลนั้นครอบครองทรัพย์สินอยู่ เจ้ามรดกไม่เคยเรียกทรัพย์สินกลับคืน หรือ
- ในระหว่างที่บุคคลนั้นครอบครองทรัพย์สินอยู่ บรรดาทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกไม่ทราบว่าตนได้ครอบครองทรัพย์สินอยู่ หรือ
- ในระหว่างที่บุคคลนั้นครอบครองทรัพย์สิน บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินไม่ทราบหลักกฎหมายว่าด้วยการทำสัญญาซื้อขายว่าผู้ขายต้องมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขายประกอบกับผู้ซื้อก็ไม่ทราบว่าผู้ขายทรัพย์สินไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าว

ซึ่งเหตุปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุปัจจัยที่มีลักษณะเป็นการสนับสนุนให้บุคคลที่มีเพียงสิทธิครอบครองมีอำนาจในการขายทรัพย์สินเท่านั้น หาได้พิจารณาถึงหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงซึ่งก็คือหลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์และเงื่อนไขความสมบูรณ์ของการทำสัญญาซื้อขายอันเป็นสาระสำคัญประกอบด้วยแต่อย่างใด เพราะเมื่อพิจารณาหลักกฎหมายว่าด้วยการทำสัญญาซื้อขายที่กำหนดว่าสัญญาซื้อขายทรัพย์สินที่จะส่งผลให้ผู้ซื้อได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญานั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ขายต้องมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวประกอบด้วยเป็นสำคัญ ดังนั้นการที่บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินนำทรัพย์สินที่ตนมีเพียงสิทธิครอบครองมาเป็นวัตถุแห่งสัญญาซื้อขาย ย่อมเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินจะอ้างพฤติการณ์ข้อเท็จจริงในการครอบครองทรัพย์สินมาประกอบด้วยก็ตามและในทางกฎหมายถือว่าการกระทำลักษณะเช่นนี้เป็นกรณีที่บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินได้จะกระทำการอันเป็นการกระทบต่อเจ้ามรดกในขณะที่เจ้ามรดกมีชีวิตอยู่และเป็นการกระทำที่กระทบต่อกองมรดกของทายาทโดยธรรมเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตายด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าหลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน การใช้สิทธิครอบครอง การโอนสิทธิครอบครอง ถือเป็นหลักกฎหมายประการสำคัญในการพิจารณาการกระทำของบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินว่าในระหว่างที่เจ้ามรดกมีชีวิต การกระทำเช่นใดของบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินถือเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายและการกระทำเช่นไรที่กฎหมายวินิจฉัยว่าเป็นการกระทำอันกระทบต่อเจ้ามรดกในระหว่างที่มีชีวิตอยู่หรือกระทบต่อทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกเมื่อเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

บัญญัติ สุชีวะ. (2526). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน**. สำนักพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.

ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2556). **กฎหมายเบื้องต้นทางธุรกิจ** (พิมพ์ครั้งที่ 15). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จิตติ ติงศภัทิย์. (2526). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล** (พิมพ์ครั้งที่ 5). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศนันท์กรณ์ โสตถิพันธุ์. (2567). **คำอธิบายนิติกรรม - สัญญา** (พิมพ์ครั้งที่ 26). สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ศนันท์กรณ์ โสตถิพันธุ์. (2566). **คำอธิบายหลักพื้นฐานของกฎหมายเอกชน** (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์วิญญูชน.

เสนีย์ ปราโมช. (2559). **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้** (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ธนภัทร ชาตินักรบ. (2566). **หลักกฎหมายลักษณะมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์** (ครั้งที่1). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดาราพร ถิระวัฒน์. (2542). **กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาในปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภัทรศักดิ์ วรรณแสง. (2568). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรียงมาตราว่าด้วยมรดก**. สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ประพนธ์ ศาตะมาน และไพจิตร ปุญญพันธุ์. (2525). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะซื้อขาย** (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ.

อักขราทร จุฬารัตน์. (2547). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา** (พิมพ์ครั้งที่ 8). สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ.

ประกอบ หุตะสิงห์. (2518). **กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา**. สำนักพิพม์นิติบรรณาการ.

วิทยานิพนธ์

สุธาวี พันธุ์อุบล. (2560). **การคุ้มครองการได้มาซึ่งทรัพย์ของบุคคลภายนอกจากนิติกรรมที่ไม่สมบูรณ์**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คำพิพาษา

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4762/2549

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7392/2546

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4273/2568

การยกระดับทักษะอาชีพในยุค Sustainable New Normal: ถอดบทเรียนจากกระบวนการฝึกอบรมภาครัฐ กรณีศึกษาหลักสูตรเบเกอรี่ ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร

Occupational Skill Upgrading in the Sustainable New Normal Era: Lessons Learned from Public Sector Training Processes—A Case Study of the Bakery Course at Wat Worachanyawas Vocational Training Center, Bang Kho Laem, Bangkok

ชยพัทธ์ ชัยแสนสุข[1]

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องการยกระดับทักษะอาชีพในยุคความปกติใหม่ที่ยั่งยืน (Sustainable New Normal) กรณีศึกษาหลักสูตรเบเกอรี่ ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เขตบางคอแหลม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ตลอดจนปัญหาและข้อจำกัดของกระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาสโดยภาครัฐ มีรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ ซึ่งมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 8 ท่าน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 3 ท่าน ครูผู้สอน 1 ท่าน และผู้เข้าอบรม 4 ท่าน ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ การวางแผนเน้นหลักสูตรระยะสั้นที่เรียนฟรี มีรัฐสนับสนุนวัตถุดิบ การจัดการเรียนการสอนแบบผู้ใหญ่ที่เน้นปฏิบัติจริงควบคู่ทักษะธุรกิจในบรรยากาศแลกเปลี่ยน และการวัดผลจากการเข้าเรียนและทดสอบ เพื่อมอบใบประกาศนียบัตรสำหรับใช้ประกอบอาชีพ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านการขาดแคลนทักษะ Soft Skills ที่จำเป็นต่อการเป็นผู้ประกอบการ อุปกรณ์การเรียนที่ไม่รองรับเทคโนโลยีระดับอุตสาหกรรมในครัวเรือน และระบบการติดตามผลที่ยังไม่เป็นดิจิทัล งานวิจัยจึงเสนอแนะให้ภาครัฐปรับเปลี่ยนบทบาทจากการฝึกวิชาชีพเป็นการโค้ชธุรกิจ (Business Coaching) บูรณาการการตลาดดิจิทัลเข้ากับหลักสูตร และพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อวัดผลความสำเร็จจากอัตราการสร้างรายได้จริงของผู้เรียนแทนการวัดเพียงจำนวนผู้จบการศึกษา

คำสำคัญ: *การยกระดับทักษะอาชีพ ความปกติใหม่ที่ยั่งยืน อาชีพที่สอง ศูนย์ฝึกอาชีพภาครัฐ*

Abstract

This research, titled “Occupational Skill Upgrading in the Sustainable New Normal Era: Lessons Learned from Public Sector Training Processes—A Case Study of the Bakery Course at Wat Worachanyawas Vocational Training Center, Bang Kho Laem District, Bangkok” aims to examine the vocational skill development process for the working-age population, as well as the problems and limitations within the government-led vocational skill development process at the Wat Worachanyawas Vocational Training Center. Utilizing a qualitative research design, data was collected through interviews and observations with

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

eight key informants, including three government officials, one instructor, and four trainees. The findings reveal that the vocational skill development process at Wat Worachanyawas Vocational Training Center consists of three main stages, including “Planning”, which focuses on free, short-term courses with government-subsidized materials; “Instruction”, which employs adult learning methods that emphasize hands-on practice alongside business skills in a collaborative, peer-to-peer environment; and “Evaluation”, which assesses attendance and practical testing to award certificates for career use. However, structural limitations persist, including a lack of essential soft skills for entrepreneurship, equipment that does not support home-industry production levels, and a tracking system that remains non-digital. Consequently, the research suggests that the public sector should transition from vocational training to business coaching, integrate digital marketing into the curriculum, and develop database systems to measure success based on actual income generation rates rather than just graduation numbers.

Keywords: *Occupational Skill, Upgrading Sustainable New Normal, Second Career, Public Vocational Training*

บทนำ

ในยุคหลังวิกฤตการแพร่ระบาดของ COVID-19 ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สภาวะ “ความปกติใหม่ที่ยั่งยืน” (Sustainable New Normal) ซึ่งส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อโครงสร้างตลาดแรงงาน จากสถิติพบว่าในปี 2564 อัตราการว่างงานพุ่งสูงถึงร้อยละ 2.37 โดยมีผู้ว่างงานสะสมกว่า 8 แสนคน (กรมการจัดหางาน, 2564) แม้ตัวเลขจะเริ่มคลี่คลายในปัจจุบัน อัตราการกลับเข้าเป็นพนักงานประจำเริ่มคงตัว แต่ความท้าทายใหม่ที่เกิดขึ้นคือ ความไม่แน่นอนต่อการใช้ชีวิตกับงานประจำด้วยการพึงพารายได้เพียงทางเดียว ปัญหาแฝงนี้คือความเปราะบางทางอาชีพ ด้วยเหตุนี้ประชากรวัยทำงานจำนวนมากที่ได้เผชิญกับความไม่แน่นอนในอาชีพหลัก การเตรียมตัวเพื่อรับกับสถานการณ์ในอนาคตนำไปสู่ความต้องการในการสร้าง “อาชีพที่สอง” หรือการแสวงหาเส้นทางอื่นเพื่อความอยู่รอดจากความไม่แน่นอนที่เคยเป็นบทเรียนครั้งสำคัญให้กับชีวิต การแสวงหาเส้นทางการอยู่รอดผ่านการเรียนรู้แนวทาง และสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา กลายเป็นสิ่งจำเป็นของประชากรวัยทำงานในยุคนี้ (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2566)

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้เพื่อเพิ่มทักษะและโอกาสในชีวิตนั้นมักมีค่าใช้จ่าย กล่าวคือ หากประชากรวัยทำงานต้องการฝึกทักษะทางวิชาชีพ เช่น การทำอาหาร จะต้องมีเงินทุนจำนวนหนึ่งในการสมัครเข้าเรียน ซึ่งมีราคาสูงมากสำหรับหน่วยงานบริการการศึกษาของเอกชน ดังนั้น ภาครัฐจึงจำเป็นต้องลงทุนในการพัฒนาทักษะพื้นฐานและการเรียนการสอน ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าให้กับแรงงานและความมั่นคงของชีวิต เกิดเป็นการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ที่ยั่งยืน (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2566) สำหรับการบริการของภาครัฐที่จะทำให้ประชาชนเข้าถึงได้มากที่สุดคือ การบริการด้านความรู้ และในสังคมเมืองหลวงที่มีประชากรจำนวนมากและเป็นพื้นที่หลักทางเศรษฐกิจ กรุงเทพมหานครจึงมีบทบาทสำคัญในการให้บริการผ่านศูนย์ฝึกอาชีพต่าง ๆ เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำให้ประชากรวัยทำงานมีทักษะทางอาชีพติดตัว สำหรับเพิ่มโอกาสในการดำรงชีวิตและเป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนเศรษฐกิจต่อไป แม้ในยามที่ต้องพ้นจากการเป็นพนักงานประจำ (วิชชุลดา เจนเกียรติฟู, 2560)

จากที่มาและความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากระบวนการฝึกทักษะอาชีพของภาครัฐ ณ ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะการปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคหลังโควิด-19 ทั้งนี้ เพื่อนำผลการศึกษามาวางแนวทางลดข้อจำกัดและพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะเป็นการเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ที่ยั่งยืนแก่ประชากรวัยทำงาน ขณะเดียวกันยังช่วยให้

ภาครัฐสามารถใช้งบประมาณได้อย่างคุ้มค่า ผ่านการมีข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัยสำหรับวางรากฐานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในภาพรวมต่อไป

ความท้าทายสำคัญในยุคความปกติใหม่ที่ยั่งยืนคือ โจทย์ที่ว่า *"ภาครัฐจะปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นเพียงผู้ฝึกวิชาชีพระยะสั้น ไปสู่การเป็นกลไกสนับสนุนการสร้างรายได้ที่จับต้องได้จริงได้อย่างไร"* ทว่าการศึกษาที่ผ่านมายังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับข้อจำกัดในพื้นที่จริง โดยเฉพาะการเปลี่ยนผ่านทักษะไปสู่ระดับอุตสาหกรรมในครัวเรือนและการติดตามผลในรูปแบบดิจิทัล งานวิจัยชิ้นนี้จึงตั้งคำถามนำวิจัย (Research Questions) เพื่อหาคำตอบในเชิงกลยุทธ์ว่า

1. กระบวนการฝึกอบรมวิชาชีพเบเกอรี่ของภาครัฐในปัจจุบัน มีการวางแผน การจัดการเรียนการสอน และการวัดผลที่สอดรับกับความต้องการสร้างอาชีพที่สองของประชากรวัยทำงานอย่างไร
2. อะไรคือปัญหาและข้อจำกัดสำคัญในระบบบริหารจัดการของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการพัฒนาทักษะอาชีพและการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์จริงของผู้เรียนในทางปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส โดยภาครัฐ
2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของกระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส โดยภาครัฐ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์ฝึกอาชีพที่ มีการบริหารจัดการและดำเนินการฝึกอบรมวิชาชีพอย่างเป็นระบบและเป็นทางการ ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานรัฐ มีหลักสูตรที่ชัดเจน มีเกณฑ์การประเมินผล และมีการออกใบรับรองความรู้/วุฒิบัตร ทำให้ข้อมูลและกระบวนการเรียนการสอนในพื้นที่นี้มีความน่าเชื่อถือ สามารถนำไปเป็นต้นแบบหรือกรณีศึกษาที่มีมาตรฐาน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษากระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพ ประกอบด้วย 1. แผนการพัฒนาทักษะอาชีพ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ ตัวชี้วัด และการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2. งบประมาณ ได้แก่ ความคล่องตัวของงบประมาณ และความพร้อมของเทคโนโลยี อุปกรณ์ สื่อการสอน 3. บุคลากร 4. การวิเคราะห์แผนธุรกิจเพื่อการพัฒนาอาชีพเพื่อความยั่งยืน และ 5. สนับสนุนการสร้างอาชีพหลังการฝึกทักษะ ตลอดจนการศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของกระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เพื่อศึกษาอุปสรรคและเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดต่อความสำเร็จในกระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน

3. ด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. 2567 ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2568 โดยผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาดังกล่าวอ้างอิงจากระยะเวลาการเปิดเรียนจนจบหลักสูตรของผู้เข้าเรียน ตามประกาศการรับสมัครของศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ครอบคลุม ครบถ้วน และสะท้อนผลการศึกษาได้อย่างน่าเชื่อถือ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) มีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เป็นหลัก ร่วมกับการสังเกตการณ์และการศึกษาเอกสารเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ วิทยากร และประชากรวัยทำงานทั้งที่กำลังเรียนและเคยเรียนทักษะทางอาชีพด้านการทำเบเกอรี่จำนวน 8 คน เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง แบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1. เจ้าหน้าที่ภาครัฐจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ฝึกอาชีพ จำนวน 3 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลด้านกระบวนการบริหารจัดการนโยบายจากบนลงล่าง (Top-down Policy) และการดำเนินการด้านการฝึกทักษะอาชีพตลอดจนปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินงาน 2. วิทยากรการสอนทำเบเกอรี่ มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 5 ปี จำนวน 1 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการฝึกอาชีพ 3. ผู้เข้ารับการอบรม (ประชากรวัยทำงาน) ประชากรผู้เข้าเรียนในหลักสูตรทั้งที่กำลังศึกษา และสำเร็จตามหลักสูตรแล้วจำนวน 4 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ แรงจูงใจในการสร้างอาชีพที่สอง และข้อจำกัดในการนำความรู้ไปใช้จริง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับงานวิจัยมีทั้งสิ้น 3 ชุด แบ่งเป็น 1. ชุดคำถามที่ใช้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ภาครัฐโดยเน้นประเด็นด้านโครงสร้างและกระบวนการดำเนินงานของศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส 2. วิทยากรผู้สอนทักษะการทำเบเกอรี่ มุ่งเน้นกระบวนการเรียนทักษะการทำเบเกอรี่ ความคาดหวัง วิธีการสอน การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆ ความพร้อมของพื้นที่การเรียนการสอนทักษะการทำเบเกอรี่ และ 3. ชุดคำถามสำหรับประชากรวัยทำงานผู้เข้ามาเรียนในหลักสูตรการทำเบเกอรี่ มุ่งเน้นสาเหตุของการสมัครเข้ามาเรียนการทำเบเกอรี่ ความ

คาดหวังของหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียน ตลอดจนปัจจัยเกื้อหนุนอื่น ๆ ในการเรียนทักษะการทำเบเกอรี่ ลักษณะสัมภาษณ์มุ่งเน้นโดยลักษณะของคำถามจะเป็นปลายเปิด ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็น และสอบถามกลับได้ในลักษณะการพูดคุยตอบคำถามเชิงการแลกเปลี่ยน ทั้งนี้เนื้อหาที่อยู่ในแบบการสัมภาษณ์สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งเป็นชุดคำถามกึ่งโครงสร้างที่สอดคล้องกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส ตลอดจนอุปสรรคระหว่างกระบวนการฝึกทักษะวิชาชีพของทั้งสามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผ่านกระบวนการนำข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยจัดลำดับเหตุการณ์ และแบ่งข้อมูลตามหมวดหมู่เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อหากระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพประชากรวัยทำงานของภาครัฐ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จและไม่สำเร็จของกระบวนการพัฒนาทักษะทางอาชีพจากภาครัฐเพื่อสร้างข้อสรุปที่เป็นผลลัพธ์ของการวิจัย ในการตรวจสอบข้อมูลนั้นหลังจากที่เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ มาดำเนินการตรวจสอบข้อมูลเชิงสามเส้า (Triangulation)

ผลการวิจัย

1. กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส โดยภาครัฐ

1.1 กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพ

ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส โดยภาครัฐผู้ศึกษาพบว่ากระบวนการพัฒนาทักษะทางอาชีพของประชาชนที่เข้ามารับบริการการฝึกทักษะทางอาชีพมีกระบวนการแบ่งเป็น 3 กระบวนการดังนี้

1.1.1 การเตรียมการและวางแผนเพื่อสอนทักษะวิชาชีพให้กับประชาชน

ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส มุ่งเน้นหลักสูตรระยะสั้นที่ “ทำได้จริงและขายได้เร็ว” การฝึกทักษะของประชาชนนั้นเน้นหลักสูตรที่เป็นที่ต้องการของตลาดมีมากกว่า 40 หลักสูตร เป็นหลักสูตรระยะสั้น (80-160 ชั่วโมง) เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชากรวัยทำงานที่ต้องการความรวดเร็วในการนำไปประกอบอาชีพ ทั้งนี้หลักสูตรเบเกอรี่ถูกกำหนดให้เป็นวิชาหลักเนื่องจากมีความต้องการตลาดสูง และสามารถเริ่มต้นธุรกิจในครัวเรือนได้ง่ายการเรียนการสอนมีค่าธรรมเนียมเป็นศูนย์ (ไม่เสียค่าใช้จ่าย) โดยรัฐจะสนับสนุนวัตถุดิบ อุปกรณ์พื้นฐานที่จำเป็นและสถานที่เรียนผ่านการอนุเคราะห์สถานที่จากวัดวรจรรยาวาส เพื่อลดภาระต้นทุนของผู้เรียนกลุ่มวัยทำงานที่ขาดรายได้ ลดอุปสรรคในการเข้าถึงของกลุ่มผู้ว่างงานหรือผู้ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ มุ่งเน้นผู้เรียนคือประชากรวัยทำงานทั้งที่ได้รับผลกระทบจากการว่างงาน ผู้ต้องการเปลี่ยนสายอาชีพ หรือผู้ที่ต้องการมีกิจการเป็นของตัวเอง ทั้งนี้ศูนย์ฝึกอาชีพจะดำเนินการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญเพื่อเป็นวิทยากรในหลักสูตรทักษะทางเบเกอรี่ ดังเช่นศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาสนั้นมีวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญสำเร็จการศึกษาด้านคหกรรมศาสตร์และมีประสบการณ์สูงในทักษะการทำเบเกอรี่มาอย่างยาวนาน ทั้งนี้ไม่เพียงแต่ความเชี่ยวชาญในทักษะการทำเบเกอรี่ของวิทยากรเท่านั้น ทักษะที่จำเป็นสำคัญอีกอย่างคือ ทักษะการถ่ายทอดแบบเผชิญหน้า และการอุทิศตนเพื่อรับฟังและช่วยแก้ปัญหาในกรณีนอกเวลาเรียน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

> “โครงสร้างการบริหารงานของศูนย์ฝึกอาชีพนั้นเราอยู่ภายใต้สำนักงานเขตบางคอแหลม ฝ่ายพัฒนาชุมชน จะมีพี่ (คุณณัฐนรี) เป็นหัวหน้าศูนย์ซึ่งก็เป็นข้าราชการ และมีข้าราชการอีกสองคน แบ่งงานกันทำ ซึ่งงานมีลักษณะคล้ายกันก็คือรับสมัครประชาชน ติดต่อวิทยากร ประสานงานกับวิทยากร หรือดูแลประสานงานเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการฝึกทักษะอาชีพให้กับประชาชนที่เข้ามาติดต่อ ในศูนย์ฝึกเรายังมีลูกจ้างเหมาอีก 7 คน เช่นคุณพรพิชาที่ทำหน้าที่รับ

สมัครประชาชนที่เข้ามาสมัครกับเรา และคนอื่น ๆ อีก 6 คนอยู่ตามพื้นที่ต่างๆในศูนย์ฯดูแลเรื่องงานช่าง ความสะอาด และมีผู้พิการสามคนที่จะช่วยเหลือดูแลเรื่องทั่ว ๆ ไป”

ณัฐนรี (สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน2568)

1.1.2 กระบวนการจัดการเรียนการสอน

1) รูปแบบ Andragogy (การสอนผู้ใหญ่) การเรียนการสอนเป็นลักษณะของการสอนผู้ใหญ่ กล่าวคือ วิทยากรจะดำเนินการสอนผู้เรียนโดยเน้นการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) มากกว่าการสอนทฤษฎี วิทยากรจะปูพื้นฐานทางทฤษฎีการทำเบเกอรี่ให้กับผู้เรียนเบื้องต้นเท่านั้น เช่นการเรียนรู้ชนิดแป้ง อุปกรณ์สำหรับทำเบเกอรี่ต่างๆ การตีแป้งให้ขึ้นฟู หรืออุณหภูมิการอบเบเกอรี่แต่ละประเภทที่เหมาะสม โดยวิทยากรจะสาธิตและให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติทันที เพื่อให้เกิดความชำนาญ และผู้เรียนกลับไปฝึกภาคปฏิบัติที่บ้านตนเองได้หากมีอุปกรณ์ที่พร้อม โดยสามารถติดต่อสอบถามวิทยากรได้แม้นอกเวลาการเรียนการสอนผ่านช่องทางไลน์ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“การกลับไปฝึกฝนที่บ้านเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะการทำเบเกอรี่เป็นทักษะที่ต้องได้รับการฝึกฝนซ้ำแล้วซ้ำเล่าจึงจะสามารถทำออกมาได้ดีและลดการเกิดของเสีย และทักษะจากการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องจะลดต้นทุนได้หากผู้เรียนต้องการผลิตเพื่อจำหน่าย ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนตนเรื่องความพร้อมของผู้เรียนด้วย เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนที่มาลงเรียนการฝึกทักษะกับศูนย์ฝึกอาชีพนี้ไม่ใช่ว่าทุกคนจะมีกำลังทรัพย์ในการหาอุปกรณ์และวัตถุดิบมาเป็นของตนเอง หรือแม้กระทั่งเวลาเพื่อฝึกฝนตัวเอง”

เนาวรัตน์ (สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2568)

2) การสอดแทรกทักษะเสริม (Soft Skills & Business) นอกจากการฝึกทักษะการทำเบเกอรี่แล้ว วิทยากรจะสอดแทรกวิธีคิดต้นทุนและกำไรเบื้องต้นให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเตรียมความพร้อมเพื่อการเป็นผู้ประกอบการรายย่อยได้ โดยการจำหน่ายที่ไม่ขาดทุน ซึ่งจะเห็นได้ว่าวิทยากรผู้สอนทักษะการทำเบเกอรี่นั้น ไม่เพียงแต่เป็นครูเท่านั้นแต่ยังทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับผู้เรียนด้วย ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“การสอนในรูปแบบนี้ต้องเน้นไปที่ปฏิบัติ เราไม่สามารถลงลึกไปยังวิทยาศาสตร์ได้ แต่เราต้องย่อยความรู้ออกมาให้เป็นทักษะ ต่างกับการสอนในระดับมหาวิทยาลัย ดังนั้นการใช้ภาษาที่ เข้าใจง่ายจึงเป็นเรื่องสำคัญ เช่นกลูเต็นคือ อะไร ก็จะมีแต่เด็กในระดับมหาวิทยาลัยเข้าใจ การใช้กระบวนการสอนจึงเน้นหน้างานที่จะทำงาน ไม่ลงลึกทฤษฎี มุ่งไปที่สิ่งที่จะเจอตรงหน้า ครูไม่ได้สอนเพียงแค่การทำขนมเท่านั้น แต่เราเข้าใจว่าคนที่มาเรียนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มีความรู้เรื่องช่องทางขาย ต้นทุน และการที่ครูจบโททางด้านการตลาดมา ครูก็มีสอดแทรกความรู้เรื่องการตลาด หรือช่องทางการขายให้กับพวกเขาด้วย และหากหลังเลิกเรียนในแต่ละวันไปแล้ว หากเขามีคำถามอะไรก็สามารถมาถามครูได้ทุกเมื่อ”

เนาวรัตน์ (สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2568)

3) บรรยากาศการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) ด้วยช่วงวัยทำงานนั้น บรรยากาศการของการเรียนการสอนนอกเหนือจากเนื้อหาทักษะการทำเบเกอรี่ที่กำลังเรียนอยู่ ผู้เรียนจะมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งช่วยสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Capital) พร้อมทั้งวิทยากรเองก็มีความเป็นกันเองกับผู้เรียน ทำให้ลดช่องว่างระหว่างกัน ง่ายต่อการสอบถามหากเกิดความไม่เข้าใจในระหว่างหรือหลังการฝึกทักษะในแต่ละวัน

1.1.3 การวัดผลและรับรองวิทยฐานะ (Output & Certification)

1) การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อให้สามารถจบหลักสูตรได้นั้น วิทยากรจะประเมินจากการเข้าเรียน จำนวนชั่วโมง และผลงานที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติในแต่ละวัน จากนั้นเมื่อเรียนจนครบตามหลักสูตรแล้ว วิทยากรจำดำเนินการประเมินผ่านการทดสอบอีกครั้งเพื่อให้พิจารณาการผ่านหรือไม่ผ่านในหลักสูตร

2) การออกใบประกาศนียบัตร หลังจากที่ผู้เรียนผ่านการทดสอบขั้นสุดท้ายและเรียนครบชั่วโมงตามหลักสูตรแล้ว ทางศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส จะดำเนินการประสานกับสำนักงานเขตบางคอแหลมเพื่อออกเอกสารรับรองวิทยฐานะ กล่าวคือใบประกาศนียบัตรในนามของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเอกสารดังกล่าวนี้มีคุณค่าในเชิงสัญลักษณ์ของผู้ที่มีความรู้ตามหลักสูตรการทำเบเกอรี่และมีผลทางกฎหมาย สามารถนำไปใช้แนบหลักฐานประกอบการขอสินเชื่อเพื่อการประกอบอาชีพ เช่นการเปิดร้าน การจัดซื้ออุปกรณ์ หรือสมัครงานในสถานประกอบการได้

1.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาทักษะทางอาชีพ

กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพดำเนินการภายใต้รูปแบบ การบริหารเชิงนโยบายจากบนลงล่าง (Top-down Policy) โดยเน้นหลักสูตรระยะสั้นตามแนวคิด “ทำได้จริงและขายได้เร็ว” เพื่อตอบสนองสภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน โดยมีองค์ประกอบสู่ความสำเร็จ 4 ด้านหลัก ดังนี้

1) กลยุทธ์การออกแบบหลักสูตร (Demand-Driven) กรุงเทพมหานครคัดเลือกวิชาตามความต้องการของตลาดและประชาชน (อุปสงค์นำ) เช่น หลักสูตรเบเกอรี่ เพื่อสร้างแรงจูงใจ (Motivation) ในการแสวงหาความมั่นคงทางรายได้และการพัฒนาตนเอง (Self-Development) สู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2) บทบาทวิทยากรและองค์ความรู้ วิทยากรทำหน้าที่เป็น “ตัวแบบความสำเร็จ” (Role Model) และถ่ายทอดความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ผ่านการฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้รับเทคนิคเฉพาะทาง (Knack) ที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้จากตำรา

3) การสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) กระบวนการเรียนรู้นอกจากจะสร้างทักษะฝีมือ (Human Capital) แล้ว ยังก่อให้เกิด เครือข่ายความสัมพันธ์ (Bonding Social Capital) ระหว่างผู้เรียน ซึ่งเป็นระบบสนับสนุนทางใจและช่องทางกระจายข้อมูลข่าวสารด้านการประกอบอาชีพในอนาคต

4) การสร้างความเชื่อถือเชิงระบบ การมอบประกาศนียบัตรจากภาครัฐทำหน้าที่เป็น “สัญญาณ” (Signaling) ที่ช่วยลดช่องว่างด้านความน่าเชื่อถือระหว่างผู้ผลิตรายใหม่กับผู้บริโภคหรือนายจ้าง สะท้อนถึงการบริหารจัดการภาครัฐที่เป็นระบบและวัดผลได้เชิงประจักษ์

กล่าวโดยสรุป ความสำเร็จของโครงการเกิดจากการบูรณาการนโยบายส่วนกลางให้เข้ากับความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง ส่งผลให้ประชากรวัยทำงานในพื้นที่เขตบางคอแหลมสามารถเริ่มต้นอาชีพได้ง่ายขึ้นและมีความยั่งยืน

1.3 แรงจูงใจและพฤติกรรมของผู้เรียน

บทเรียนสำคัญที่พบคือ ผู้เรียนในยุคความปกติใหม่ที่ยั่งยืน (Sustainable New Normal) มีแรงจูงใจมากกว่าอดีต ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างไม่ได้ต้องการเพียง “สูตรขนม” แต่ต้องการหนทางรอดทางการเงิน และต้องการเตรียมความพร้อมให้กับตัวเอง ด้วยทักษะทางอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การเรียนรู้ในศูนย์ฝึกอาชีพฯจึงมุ่งเน้นไปที่พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning) ที่ต้องการเห็นผลลัพธ์เชิงพาณิชย์ในระยะสั้น และกระบวนการเรียนรู้ต้องเข้าใจง่ายสามารถลงมือปฏิบัติได้ทันที ดังที่อาจารย์เนาวรัตน์ในฐานะวิทยากรการสอนทำเบเกอรี่กล่าวว่า

> “การเรียนการสอนทักษะการทำเบเกอรี่ในศูนย์ฝึกอาชีพฯก็แตกต่างจากที่สอนในระดับมหาวิทยาลัยอย่างสิ้นเชิง คนที่มาเรียนที่นี่อายุคือวัยทำงานแล้ว การเรียนการสอนจึงต้องปรับในลักษณะสอนคนที่มีประสบการณ์มาแล้ว ไม่ลงทฤษฎีมากมาย ปูพื้นฐานทฤษฎีเล็กน้อยและ

ลงมือปฏิบัติ เขารู้เป้าหมายแล้วว่า มาเรียนทำขนมก็คงเอาไปประกอบอาชีพได้ทันที จึงทำให้เขามาเรียนกัน จะให้ไปลงรายละเอียดแบบเด็กมหาวิทยาลัยคงลำบาก”

เนาวรัตน์ (สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2568)

นอกจากนี้คุณวาสนา ผู้ที่กำลังเรียนทำตุ๊กตาน้ำตาลแต่งหน้าเค้ก กล่าวถึงการเรียนรู้ระดับของการเป็นผู้ใหญ่ของตนไว้อย่างน่าสนใจดังเช่น

“การย้ายกลับมาจากต่างประเทศมาใช้ชีวิตที่กรุงเทพมหานครเช่นเดิมโดยอายุที่มากขึ้นประกอบกับ ตนเองก็ไม่มีประสบการณ์ในการทำงานที่กับหน่วยงานหรือองค์กรใดมาก่อน เมื่อถึงเวลาต้องกลับมาหางานทำจึงเป็นเรื่องที่ยากลำบากสำหรับตนเองเพราะอายุที่มากแล้ว ญาติจึงแนะนำให้สมัครเรียนทักษะวิชาชีพกับวรจรรยาวาส เพราะญาติของตนนั้นเคยผ่านการเรียนที่นี่จนจบหลักสูตรทักษะการทำเบเกอรี่จนสามารถเปิดร้านของตนเองสร้างเป็นอาชีพที่มั่นคงได้ ตนเองจึงได้สมัครมาเรียนโดยเรียนจบหลายหลักสูตร แล้วจนมาถึงหลักสูตรการแต่งหน้าเค้กที่ตนเองกำลังเรียนอยู่”

วาสนา (สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2568)

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ค้นพบว่า ศูนย์ฝึกอาชีพฯ ไม่ใช่แค่สถานที่เรียนรู้งานอดิเรกที่ชื่นชอบเท่านั้น แต่คือพื้นที่ที่จะช่วยสร้างความมั่นคงทางชีวิตและรายได้ โดยแรงผลักดันหลักของผู้เรียนยุคนี้ไม่ใช่เพียงความต้องการองค์ความรู้ (Know-how) ทั่วไป แต่เป็นความต้องการผลลัพธ์ที่จับต้องได้และรวดเร็ว เพื่อตอบสนองต่อความกดดันทางเศรษฐกิจและข้อจำกัดด้านอายุ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนทักษะอาชีพที่มีประสิทธิภาพสูงสุดคือ กระชับ เน้นปฏิบัติ เห็นผลไว และใช้ทำเงินได้ทันที จึงจะสามารถตอบโจทย์ผู้เรียนในยุคความปกติใหม่ได้อย่างยั่งยืน

2. ปัญหาและข้อจำกัดของกระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส โดยภาครัฐ

2.1 หลักสูตรปัจจุบันเน้นหนักที่ Hard Skills (การทำเบเกอรี่) แต่ขาดแคลน Soft Skills ที่จำเป็น เช่น การเจรจาต่อรองกับ Supplier การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า การทำการตลาดออนไลน์ การติดตามเทรนด์ด้านอาหารต่างๆ

2.2 เครื่องมือและอุปกรณ์ในศูนย์ฝึกอาชีพบางส่วนไม่รองรับเทคโนโลยีการผลิตระดับอุตสาหกรรมในครัวเรือน (Home Industry) ทำให้ผู้เรียนเกิดความยากลำบากเมื่อต้องเปลี่ยนผ่านจากการเรียนสู่การปฏิบัติจริงที่บ้าน อีกทั้งการเบิกซื้อเครื่องมือที่ต้องใช้กระบวนการทางภาครัฐที่ใช้เวลาในการดำเนินการนาน ทำให้เสียโอกาสทางการเรียนรู้

2.3 สภาพแวดล้อมในพื้นที่ศูนย์ฝึกอาชีพไม่เอื้ออำนวยต่อการฝึกทักษะทางเบเกอรี่ พื้นที่ห้องเรียนเป็นพื้นที่แบ่งส่วนการศึกษากับหลักสูตรทักษะทางอาชีพอื่น ไม่มีกำแพงกั้นเป็นสัดส่วน อีกทั้งสภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการผลิตชิ้นงานบางประเภทเนื่องจากอากาศที่ร้อนอบอ้าว ดังเช่นคุณสมพงษ์ (อดีตผู้ที่เรียนทักษะการทำเบเกอรี่) กล่าวว่า

“สภาพห้องเรียน และอุปกรณ์ที่ไม่พร้อมก็เป็นเหตุผลหนึ่งของการตัดสินใจไม่เรียนต่อ เนื่องจากสภาพห้องที่ไม่ได้กั้นเป็นสัดส่วนทำให้ไม่สามารถควบคุมสมาธิในการเรียนได้ ไม่มีระบบปรับอากาศเพราะอากาศมีผลต่อการทำเบเกอรี่ซึ่งเป็นอาหาร”

สมพงษ์ (สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2568)

2.4 การเก็บข้อมูลของผู้สำเร็จการศึกษายังไม่เป็นระบบที่สามารถวัดผลทางสถิติได้ เจ้าหน้าที่ภาครัฐยังคงใช้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเพื่อให้ทราบข้อมูลผู้สำเร็จการศึกษา และบันทึกลงใน Excel

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษากระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพประชากรวัยทำงานของภาครัฐ กรณีศึกษาหลักสูตรการสอนทำเบเกอรี่ ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส ผู้ศึกษามีประเด็นสำคัญที่จะนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ผ่านกระบวนการฝึกอบรมภาครัฐ กรณีศึกษาหลักสูตรเบเกอรี่ ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส ดำเนินการภายใต้รูปแบบการบริหารเชิงนโยบายจากบนลงล่าง (Top-down Policy) โดยรับนโยบายจากกรุงเทพมหานครมาสู่การปฏิบัติการในระดับพื้นที่ ซึ่งมุ่งเน้นการจัดหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นภายใต้แนวคิด “ทำได้จริงและขายได้เร็ว” เพื่อตอบสนองต่อสภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในการนี้ กรุงเทพมหานครพิจารณาคัดเลือกหลักสูตรโดยอิงจากความต้องการของประชาชนและทิศทางเศรษฐกิจ เพื่อให้สอดรับกับ แรงจูงใจ (Motivation) ของประชากรวัยทำงานที่ต้องการแสวงหาความมั่นคงในอาชีพจากการมีทักษะวิชาชีพที่จับต้องได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เดชา เดชะวัฒนไพศาล (2566) ที่กล่าวว่า แรงจูงใจคือพลังสำคัญที่เกิดจากความต้องการ (Need) และแรงขับ (Drive) ที่กระตุ้นให้มนุษย์เกิดความพยายามดิ้นรนและปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ในบริบทนี้ ความต้องการมีรายได้เลี้ยงชีพและความปรารถนาในคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงเป็นแรงขับสำคัญที่ทำให้ประชากรตัดสินใจเข้ารับการฝึกทักษะวิชาชีพกับทางศูนย์ฯ

นอกจากแรงจูงใจเชิงเศรษฐกิจแล้ว การเข้าศึกษาในหลักสูตรต่าง ๆ ยังสะท้อนถึงกระบวนการ การพัฒนาตนเอง (Self-Development) ของผู้เรียน เพื่อนำพาตนเองและครอบครัวสู่ความก้าวหน้า ดังที่ ธัญญภัสร์ ศิรธัชนราโรจน์ (2559) ได้อธิบายถึงการพัฒนาตนในเชิงจิตวิทยาไว้ว่า เป็นการกระทำเพื่อความเจริญส่วนบุคคลที่เริ่มต้นจากพฤติกรรมภายใน ทั้งด้านความมุ่งมั่นปรารถนาและค่านิยม แล้วจึงแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกผ่านการเรียนรู้และการฝึกฝนทักษะใหม่ ๆ เพื่อนำทางชีวิตไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

นอกจากนี้ ความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการโครงการที่เข้าถึงความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ บพิตร ศรีจำนง และคณะ (2558) ที่ระบุว่า ปัจจัยด้านการบริหารจัดการมีอิทธิพลโดยตรงต่อระดับความสำเร็จของโครงการพัฒนาศักยภาพในระดับชุมชน ดังนั้น การที่ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาสสามารถบูรณาการนโยบายจากส่วนกลางให้เข้ากับความต้องการฝึกอาชีพของคนในท้องถิ่นได้ จึงเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงานในพื้นที่เขตบางคอแหลมประสบผลสำเร็จและเกิดความยั่งยืน

กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงานในด้านของการเลือกวิทยากรนั้นจะเห็นได้ว่า วิทยากรในศูนย์ฝึกอาชีพที่ทางศูนย์ฝึกอาชีพได้คัดเลือกมาและมอบหมายให้มีหน้าที่ฝึกทักษะวิชาชีพแก่ประชากรวัยทำงานนั้น วิทยากรไม่ได้ทำหน้าที่เพียงผู้สอน แต่เป็น “ตัวแบบความสำเร็จ” (Role Model) ที่ทำให้ผู้เรียนวัยทำงานเห็นว่าทักษะเหล่านี้สามารถเปลี่ยนเป็นอาชีพได้จริง นอกจากนี้วิทยากรยังสอดคล้องกับแนวคิด Tacit Knowledge (ความรู้ฝังลึก) ที่ไม่สามารถสอนได้ผ่านตำรา แต่ต้องผ่านการฝึกปฏิบัติร่วมกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดเทคนิคเฉพาะทาง (Knack) ในการทำเบเกอรี่

ทุนทางสังคมและเครือข่ายการเรียนรู้มีผลต่อการฝึกทักษะทางอาชีพซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อความสำเร็จของการเรียนรู่ กล่าวคือ กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของภาครัฐไม่ได้สร้างแค่ทักษะฝีมือ (Human Capital) แต่ยังสร้าง “เครือข่ายความสัมพันธ์” (Bonding Social Capital) ระหว่างผู้เรียนกลุ่มเดียวกัน ซึ่งเครือข่ายนี้ทำหน้าที่เป็นระบบสนับสนุนทางใจ และเป็นช่องทางกระจายข้อมูลข่าวสารเรื่องแหล่งวัตถุดิบหรือออเดอร์สินค้าในอนาคต ช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวของผู้ว่างงานสอดคล้องกับบริบทการเยียวยาหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจ

การวัดผลเชิงประจักษ์และความน่าเชื่อถือในตลาดแรงงาน ประกาศนียบัตรของภาครัฐทำหน้าที่เป็น “สัญญาณ” ที่ส่งไปยังลูกค้าหรือนายจ้างว่าบุคคลนี้มีมาตรฐานทักษะตามที่กำหนด แม้จะเป็นหลักสูตรระยะสั้น แต่การรับรองโดยหน่วยงานรัฐช่วยลดช่องว่างแห่งความน่าเชื่อถือที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ผลิตรายใหม่กับผู้บริโภค หรือแม้แต่ผู้จ้างงาน ทำให้ประชากรวัยทำงานสามารถเริ่มต้นอาชีพได้ง่ายขึ้นกว่าการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังเช่น นารีลักษณ์ ศิริวรรณ (2561) การดำเนินการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้เสียในเรื่องของสารสนเทศของผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้เสีย และการสร้างความผูกพันกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นการสะท้อนแนวคิดหลักที่ใช้ในการกำหนดเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ คือความเป็นระบบ ความยั่งยืน การวัดผลได้ ดังนั้นประกาศนียบัตรของภาครัฐที่มอบให้กับประชากรวัยทำงานที่สำเร็จการศึกษาก็เปรียบเสมือนข้อมูลสารสนเทศของภาครัฐที่ได้สื่อออกไปสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้สำเร็จตามหลักสูตร

2. ปัญหาและข้อจำกัดของกระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของประชากรวัยทำงาน ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร

2.1 ปัญหาด้านอุปสรรคด้านกายภาพและคุณภาพของการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่าอุปกรณ์การเรียน เช่น เตาอบและเครื่องผสม มีสภาพชำรุดล้าสมัย และสภาพแวดล้อมในห้องเรียนมีความร้อนสูง ดังนั้นเมื่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตอบสนองของผู้เรียน และเมื่ออุปกรณ์ไม่เอื้ออำนวยและสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม จะกลายเป็น “ปัจจัยรบกวน” ที่ทำให้การถ่ายทอดทักษะฝีมือ ไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่ควรจะเป็น สอดคล้องกับงานวิจัยของรัชฎาภรณ์ บุตรคำโชต (2560) ที่ระบุว่าความพร้อมของวัสดุอุปกรณ์เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการฝึกอบรมอาชีพ

2.2 ปัญหาความล่าช้าในการจัดซื้อจัดจ้างครุภัณฑ์และการซ่อมแซมอุปกรณ์ การที่ต้องรออนุมัติตามระเบียบพัสดุเป็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและระบบราชการการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ซึ่งพยายามผลักดันให้หน่วยงานรัฐมีความคล่องตัว แต่ในทางปฏิบัติ ศูนย์ฝึกอาชีพยังติดอยู่กับโครงสร้างแบบการควบคุมกฎระเบียบมากกว่าผลสัมฤทธิ์ ทำให้กระบวนการปรับปรุงทรัพยากรไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีเบเกอรี่ในปัจจุบัน สิ่งนี้สะท้อนถึงช่องว่างของนโยบายระหว่างความต้องการสร้างอาชีพที่ “ทำได้จริงและขายได้เร็ว” กับระบบสนับสนุนที่ยังขาดความยืดหยุ่น

2.3 ปัญหาช่องว่างระหว่างทักษะฝีมือกับการเป็นผู้ประกอบการเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากการที่ประชากรวัยทำงานที่มาเรียนทักษะการทำเบเกอรี่ส่วนใหญ่แล้วอาจมีเงินทุนไม่พอที่จะไปเรียนยังสถานศึกษาของภาคเอกชนซึ่งมีราคาที่สูงกว่า นั่นหมายความว่าประชากรกลุ่มนี้ได้ถูกจำกัดไว้ซึ่งต้นทุนในการประกอบอาชีพอิสระ ทั้งนี้การเรียนรู้ทักษะทางวิชาชีพนั้นเป็นการเรียนรู้เพื่อให้ได้ทักษะเฉพาะบุคคล การเปลี่ยนทักษะเป็นรายได้จำเป็นต้องมีเงินทุนสนับสนุน กระบวนการการสร้างทักษะที่รัฐมอบให้กับประชากรวัยทำงานนั้นมีประสิทธิภาพในด้านการเพิ่มความรู้ความสามารถแต่ยังขาดในเรื่องของการส่งเสริมในด้านการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจซึ่งทำให้เกิดปัญหาประชากรมีทักษะแต่ไร้ทุนสนับสนุนและไม่ได้นำความรู้ไปใช้ได้อย่างทันที เกิดการหมุนเวียนกลับเข้ามาเรียนใหม่เพื่อให้ทักษะที่ตนได้เรียนรู้ไปยังคงอยู่ ซึ่งเป็นการสูญเสียเวลา และทรัพยากรทั้งฝั่งภาครัฐและประชากรเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Köpsén (2021) ที่เน้นย้ำว่าหลักสูตรอาชีวศึกษาต้องเชื่อมโยงกับความต้องการและการสนับสนุนจากตลาดแรงงานจริงเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

2.4 ปัญหาการขาดระบบการติดตามและประเมินผลสัมฤทธิ์ การประเมินผลโครงการ (Program Evaluation) ที่สมบูรณ์ต้องวัดได้ถึงระดับผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) การที่ศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส ขาดระบบติดตามทำให้ภาครัฐไม่สามารถประเมินความคุ้มค่าของโครงการได้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นปัญหาในด้านการของการวัดผลโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับภาวนา กิตติวิมลชัย (2556) ได้ทำวิจัยเรื่องการพัฒนาตัวชี้วัดความสำเร็จของหน่วย งานสนับสนุน สังกัดสำนักงานอธิการบดี ได้นิยามว่า เครื่องมือที่ใช้วัดผลการดำเนินงานหรือประเมินการดำเนินงานต่างๆขององค์กร ซึ่งสามารถแสดงผลการวัดหรือการประเมินในรูปแบบข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อสะท้อนถึงประสิทธิผลในการปฏิบัติงานขององค์กร

ทั้งนี้จากการอภิปรายผลจึงสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาทักษะอาชีพของศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานครประสบความสำเร็จในการสร้างแรงจูงใจและถ่ายทอดทักษะที่ตอบโจทย์ตลาด แต่ยังเผชิญข้อจำกัดด้านอุปกรณ์ที่ล้าสมัยและระบบสนับสนุนที่ขาดความยืดหยุ่น รวมถึงช่องว่างระหว่างการมีทักษะกับการขาดเงินทุนหมุนเวียน ดังนั้น การพัฒนาในอนาคตจึงต้องบูรณาการทั้งการปรับปรุงสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ การส่งเสริมแหล่งเงินทุน และการสร้างระบบติดตามผลอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้ที่ยั่งยืนแก่ประชากรวัยทำงานอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบของผลการศึกษานำไปสู่ข้อสรุปที่สำคัญดังนี้

1. กรุงเทพมหานครควรมีการปรับปรุงหลักสูตรทุก 1-2 ปี โดยอ้างอิงจากความต้องการของตลาดแรงงานในพื้นที่เป็นหลัก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคมและเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จำเป็นต้องวิเคราะห์ภาพรวมของเศรษฐกิจประกอบกับความต้องการการฝึกทักษะของประชาชน เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจในทุกยุคสมัย

2. พัฒนาพื้นที่ศูนย์ฝึกอาชีพให้สามารถเรียนรู้การทำเบเกอรี่ได้หลากหลาย เช่นการติดเครื่องปรับอากาศ การติดตั้งพัดลมไอเย็น เพื่อลดอุณหภูมิในพื้นที่การเรียนการสอน หรือมีมุมถ่ายภาพสินค้า พื้นที่ทดลองจำหน่ายแบบออนไลน์ และมีทีมที่ปรึกษาด้านการตลาดออนไลน์เบื้องต้น เพื่อให้ผู้เรียนเริ่มขายได้จริงตั้งแต่ยังไม่จบหลักสูตร

3. ภาครัฐควรเชื่อมโยงเครือข่ายศูนย์ฝึกอาชีพฯกับสถาบันการเงินและภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนและช่องทางการจัดจำหน่ายสำหรับผู้สำเร็จการศึกษาเพื่อให้ความรู้ที่ได้รับการฝึกทักษะนั้นสามารถออกผลเป็นรายได้สร้างความเข้มแข็งทางสถานะครอบครัวและสังคมได้

4. สำนักงานเขตบางคอแหลมควรมีระบบติดตามผู้สำเร็จการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลการสร้างรายได้จริง นำมาเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPI) แทนการวัดเพียงจำนวนผู้เข้าเรียน เปลี่ยนแปลงข้อมูลจำนวนผู้จบการศึกษาเป็น อัตราการสร้างรายได้ที่มีกรอบระยะเวลาอย่างชัดเจน เช่นภายใน 6 เดือน หรือ 1 ปี เป็นต้น หรือสถิติจำนวนผู้ประกอบการที่เกิดขึ้นใหม่ในแต่ละรุ่นที่จบหลักสูตรจะเป็นดัชนีชี้วัดผลสำเร็จของการฝึกทักษะการทำเบเกอรี่ของศูนย์ฝึกอาชีพวัดวรจรรยาวาส เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร ได้เป็นอย่างดี

5. สำนักงานเขตบางคอแหลมควรส่งเสริมและผลักดันการนำเครื่องมือทางดิจิทัลเข้ามาทดแทนเช่น Google Forms หรือระบบ QR Code แบบ Dynamic ที่เชื่อมต่อกับ Dashboard กลางของสำนักงานเขต เพื่อให้เจ้าหน้าที่เห็นข้อมูล Real-time แทนการกรอกมือใน Excel เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของสำนักงานเขต ที่ได้ลงทุนกับการฝึกอาชีพให้กับประชากรวัยทำงาน

เอกสารอ้างอิง

กรมการจัดหางาน. (2564). **สถานการณ์ตลาดแรงงานภาคกลาง ปี 2564**. สืบค้นจาก https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/lmia_th/f4773e901deebcf86769ea4ae390ae94.pdf

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2566). **ข้อเสนอ กสศ. ปลดล็อกความเหลื่อมล้ำ ยกระดับทักษะเยาวชนสู่ตลาดแรงงานคุณภาพสูง**. สืบค้นจาก https://www.eef.or.th/foundation-skills-for-21st-century/

เดชา เดชะวัฒนไพศาล. (2566). ***การพัฒนาองค์การ***. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธัญญภัสร์ ศิรธัชนราโรจน์. (2559). ***จิตวิทยากับการพัฒนาตน***. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นารีลักษณ์ ศิริวรรณ. (2561). การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ กรณีศึกษาหน่วยงานที่ได้รับรางวัลคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ หมวด 3 ด้านมุ่งเน้นการบริการและผู้มีส่วนได้เสีย. รายงานการวิจัย, สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักวิชาการ.

บพิตร ศรีจำนง, ทรงศักดิ์ จีระสมบัติ, ยุภาพร ยุภาศ และ วัชรินทร์ สุทธิศัย (2558). **รูปแบบการพัฒนาความสำเร็จของโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ของกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์**. SNRU Journal of Science and Technology, 7 (2), 58-70.

ภาวนา กิตติวิมลชัย. (2556). **การพัฒนาตัวชี้วัดความสำเร็จของหน่วยงานสนับสนุน สังกัดสำนักงานอธิการบดี**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, สำนักงานประเมินและประกันคุณภาพ สำนักงานอธิการบดี.

รัชฎาภรณ์ บุตรคำโชต. (2560). **ปัจจัยความสำเร็จของโครงการบริหารจัดการหนี้ไปสู่ 1 ครัวเรือน 1 สัญญา ศูนย์จัดการกองทุนชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน**. การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหาร, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิชชุลดา เจนเกียรติฟู. (2560). **ยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมการมีงานทำ พ.ศ. 2560 – 2564**. สืบค้นจาก https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/vgnew_th/85296ae18f82419611a307105d1d4419.pdf

Köpsén, J. (2021). **Knowledge in VET curricula and power in society and labour market Policy and practice: demands-based and employer-driven Swedish higher vocational education**. Journal of Vocation Education & Training. 73 (4), 612-612.

ปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรี : มุมมองเชิงพื้นที่
At-Risk Students Dropping Out of the Education System in Ratchaburi Province: A Spatial Perspective

อภิเศก ปั้นสุวรรณ[1]
กัลยา เทียนวงศ์[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรีโดยใช้มุมมองเชิงพื้นที่ ซึ่งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางภูมิศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมกับโอกาสทางการศึกษา โดยใช้ข้อมูลจากรายงานการศึกษาของหน่วยงานจัดการศึกษาระดับพื้นที่ ร่วมกับการสำรวจ การประชุมกลุ่มและสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนและบุคลากรทางการศึกษาทั้งในพื้นที่ชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง และชุมชนชนบท รวม 10 แห่ง ในช่วงเดือนกรกฎาคม - กันยายน พ.ศ. 2567 ผลการศึกษาพบว่า ความเสี่ยงของการหลุดจากระบบการศึกษาไม่ได้เกิดจากปัจจัยด้านผู้เรียนเพียงลำพัง แต่เป็นผลจากโครงสร้างเศรษฐกิจครัวเรือนที่ไม่มั่นคง การเคลื่อนย้ายแรงงาน การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ และความไม่สอดคล้องระหว่างระบบการศึกษากับวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ ความแตกต่างเชิงพื้นที่ทำให้เด็กในแต่ละบริบทเผชิญเงื่อนไขการเข้าถึงการศึกษาไม่เท่าเทียม อย่างไรก็ตามจากการที่จังหวัดราชบุรีมีทุนทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ซึ่งสามารถนำมาใช้พัฒนาแนวทางการศึกษาฐานพื้นที่เพื่อป้องกันการหลุดจากระบบได้

***คำสำคัญ**: เด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา จังหวัดราชบุรี*

Abstract

This article aims to analyze the issue of students at risk of dropping out of the education system in Ratchaburi Province through a spatial perspective, which examines the interrelationships among geographical, social, economic, and cultural contexts and their influence on educational opportunities. The study draws upon data from educational reports produced by local education authorities, complemented by field surveys, focus group discussions, and interviews with community representatives and educational personnel across ten sites representing urban, peri-urban, and rural communities. Data collection was conducted between June and October 2024. The findings indicate that the risk of educational disengagement does not stem solely from individual learner-related factors; rather, it is shaped by broader structural conditions, including unstable household economies, labor migration, changes in land use patterns, and the misalignment between formal educational systems and local ways of life. Furthermore, spatial disparities result in unequal access to educational resources and opportunities among children in different community contexts. Nevertheless, Ratchaburi Province possesses substantial physical, social, and

[1] รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
[2] อาจารย์ประจำสาขาการสอนสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

cultural capital that can be mobilized to develop place-based educational approaches aimed at preventing school dropout and fostering more inclusive and context-sensitive learning systems.

Keywords: *At-Risk Students Dropping Out of the Education System, Educational Inequality, Ratchaburi Province*

บทนำ

ปัญหาเด็กหลุดจากระบบการศึกษาเป็นหนึ่งในความท้าทายสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากการศึกษาเป็นกลไกหลักในการลดความเหลื่อมล้ำและเสริมสร้างศักยภาพของประชากร (กสศ., 2566) อย่างไรก็ตาม ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมหลากหลาย ปรากฏการณ์เด็กออกจากระบบการศึกษาก่อนวัยอันควรยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สมชัย จิตสุชน, 2562) จังหวัดราชบุรีเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์และสังคมแบบ “พื้นที่เปลี่ยนผ่าน” ระหว่างเมืองกับชนบท กล่าวคือ มีทั้งเขตเศรษฐกิจเมือง พื้นที่อุตสาหกรรม การเกษตรดั้งเดิม และชุมชนภูเขา ความหลากหลายดังกล่าวก่อให้เกิดความแตกต่างด้านโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษา โครงสร้างครอบครัว และรูปแบบการดำรงชีวิตของประชากร ส่งผลให้เด็กในแต่ละพื้นที่มีความเสี่ยงต่อการหลุดจากระบบการศึกษาแตกต่างกัน

แนวคิดการศึกษาสมัยใหม่เริ่มให้ความสำคัญกับ “ภูมิศาสตร์การศึกษา” ซึ่งมองว่าการเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ แต่สัมพันธ์กับพื้นที่และบริบททางสังคม การวิเคราะห์ปัญหาเด็กหลุดจากระบบจึงต้องพิจารณาปัจจัยด้านการใช้พื้นที่ เศรษฐกิจท้องถิ่น ความสัมพันธ์ชุมชน และวัฒนธรรม ไม่ใช่มองเพียงตัวแปรในโรงเรียนเท่านั้น ข้อมูลจากการศึกษาพื้นที่ในจังหวัดราชบุรีชี้ให้เห็นว่า เด็กจำนวนหนึ่งต้องเผชิญแรงกดดันจากภาวะเศรษฐกิจครัวเรือน การทำงานของผู้ปกครองที่ต้องเดินทางหรือย้ายถิ่น การขาดแรงสนับสนุนทางการเรียน และความรู้สึกว่าการศึกษาไม่เชื่อมโยงกับอนาคตของตนเอง หากระบบการศึกษาไม่สามารถตอบสนองต่อบริบทชีวิตเหล่านี้ได้ ก็มีแนวโน้มที่ผู้เรียนจะค่อย ๆ ถอยห่างจากโรงเรียน (กสศ., 2566)

ดังนั้น การศึกษาปัญหานี้ในมุมมองเชิงพื้นที่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้เข้าใจรากเหง้าของปัญหาอย่างรอบด้าน และนำไปสู่การออกแบบแนวทางการศึกษาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของแต่ละชุมชน อันจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนานโยบายการศึกษาที่ลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงพื้นที่ทางด้านเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรี

2.เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงพื้นที่ทางด้านการตั้งถิ่นฐานที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรี

3.เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงพื้นที่ทางด้านภูมิสังคมที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้คัดเลือกโรงเรียนและชุมชนจากฐานข้อมูลระบบจัดเก็บข้อมูลนักเรียนรายบุคคล (Data Management Center: DMC) เป็นฐานข้อมูลหลักของโรงเรียนในสังกัด สพฐ. ในปีการศึกษา 2565-66
2. การจำแนกพื้นที่พิจารณาจากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินในจังหวัดราชบุรีของกรมพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2566
3. ศึกษาเฉพาะเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การเชื่อมโยงเชิงระบบ: พื้นที่เป็นโครงสร้างกำหนดเส้นทางชีวิต

ปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่าง โครงสร้างเศรษฐกิจ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การเข้าถึงบริการสาธารณะ และทุนทางสังคมของชุมชน

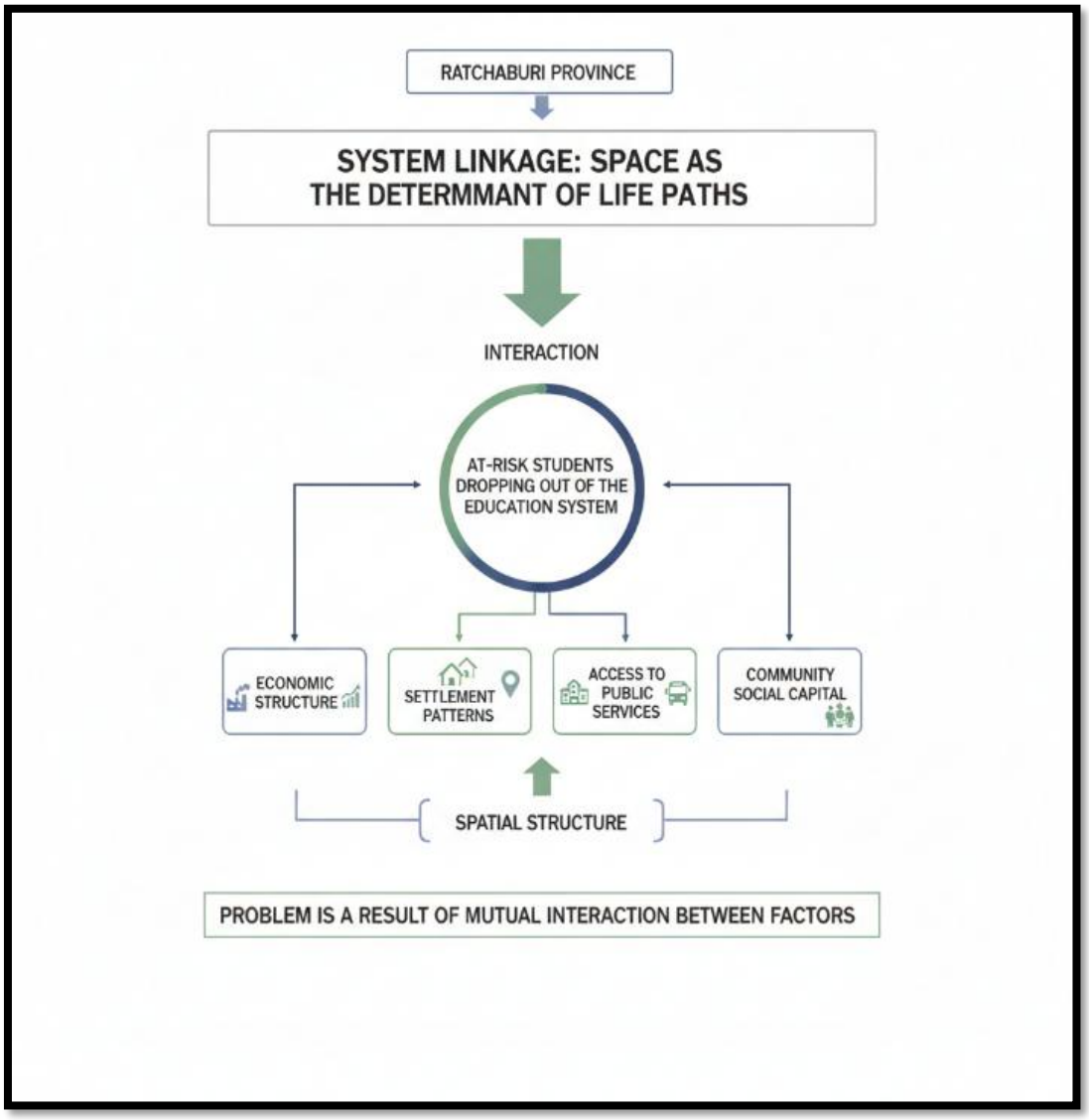

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบพื้นที่เป็นฐาน โดยใช้ข้อมูลจากรายงานการศึกษาของหน่วยงานจัดการศึกษาระดับพื้นที่ ร่วมกับการสำรวจ การประชุมกลุ่มและสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนๆละ 10 คน และบุคลากรทางการศึกษาทั้งในพื้นที่และที่ส่วนกลางของจังหวัดราชบุรีอีก 14 คน โดยทำการจำแนกพื้นที่จากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินร่วมกับฐานข้อมูล DMC

ในส่วนของการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา ได้ใช้เกณฑ์เชิงพื้นที่ (spatial criteria) และเกณฑ์ทางสังคม เศรษฐกิจ (socio-economic criteria) เพื่อให้ครอบคลุมความหลากหลายของบริบทในจังหวัดราชบุรี โดยคัดเลือกโรงเรียนและชุมชนนำร่องจำนวน 10 แห่ง ซึ่งจำแนกออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง และชุมชนชนบท การจำแนกดังกล่าวสะท้อนถึงความแตกต่างของโครงสร้าง เศรษฐกิจ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และระดับการเข้าถึงบริการสาธารณะ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อ โอกาสทางการศึกษาและความเสี่ยงของเด็กในการหลุดจากระบบ การเลือกพื้นที่ที่มีความหลากหลายเช่นนี้ช่วยให้สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบ (comparative analysis) และพัฒนาแนวทางเชิงนโยบายที่มีความ ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

คณะผู้วิจัยจำแนก พื้นที่คัดเลือกออกเป็น 3 ประเภทตามลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยอ้างอิงจากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ของกรมพัฒนาที่ดิน ปี พ.ศ. 2566 ร่วมกับการพิจารณาโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการจ้างงานของท้องถิ่น ได้แก่ พื้นที่เมือง (3 ชุมชน) ได้แก่ ชุมชนบ้านวัดนาหนอง ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี เชื่อมโยงกับ โรงเรียนวัดนาหนอง, ชุมชนบ้านห้วยหมู ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองราชบุรี เชื่อมโยงกับโรงเรียนวัดห้วยหมู และชุมชนวัดใหม่สี่หมื่น ตำบลสี่หมื่น อำเภอดำเนินสะดวก เชื่อมโยงกับโรงเรียนเนกขัมวิทยา พื้นที่กึ่งเมือง (4 ชุมชน) ได้แก่ ชุมชนบ้านม่วง และชุมชนนครชุมน์ ตำบลบ้านม่วงและตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง เชื่อมโยงกับโรงเรียนวัดม่วง, ชุมชนบ้านเขาน้อย ตำบลธรรมเสน อำเภอโพธาราม เชื่อมโยงกับ โรงเรียนวัดแก้วฟ้า และชุมชนบ้านสามัคคีพัฒนา ตำบลด่านทับตะโก อำเภอจอมบึง เชื่อมโยงกับโรงเรียนด่าน ทับตะโกราษฎร์อุปถัมภ์ พื้นที่ชนบท (3 ชุมชน) ได้แก่ ชุมชนบ้านสิบหลัง ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง เชื่อมโยงกับโรงเรียน ตำรวจตระเวนชายแดนตะโกปิดทอง, ชุมชนบ้านท่ามะขาม ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง เชื่อมโยงกับ โรงเรียนบ้านท่ามะขาม และชุมชนบ้านหินสี–ลานคา ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ เชื่อมโยงกับโรงเรียนบ้าน หินสี

หลักเกณฑ์การคัดเลือกชุมชน การพิจารณาคัดเลือกชุมชนนำร่องแต่ละแห่งอาศัยหลักเกณฑ์ร่วมกัน 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก เป็นชุมชนที่ปรากฏในฐานข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านของกรมพัฒนาชุมชน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประการที่สอง เป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งกลุ่มทางการหรือไม่เป็นทางการที่ขับเคลื่อนงานสาธารณะด้านการศึกษา เช่น กลุ่มสัจจะหรือกลุ่มออมทรัพย์ ประการที่สาม เป็นชุมชนที่มีศักยภาพและโอกาสพัฒนาเศรษฐกิจจากทุน ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม และประการที่สี่ เป็นชุมชนที่มีภาคีเครือข่ายด้าน การศึกษาทั้งในและนอกระบบ สำหรับชุมชนในพื้นที่ชนบทยังเพิ่มเกณฑ์พิเศษสำหรับชุมชนที่เป็นกลุ่มชาติ พันธุ์ โดยอ้างอิงฐานข้อมูลของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เพื่อกระจายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา ตามนโยบายแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 และดำเนินการเก็บข้อมูลในแต่ละชุมชนผ่านการ ประชุมกลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 10 คนต่อชุมชน เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา ทุนชุมชน และความต้องการของชุมชนในการป้องกันเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา ก่อนนำข้อมูลมาสังเคราะห์ด้วยเทคนิค Problem Loop, Problem Matrix และการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำไปสู่การความเข้าใจปัญหาของเด็กในแต่ชุมชนที่มีบริบทเฉพาะแต่ละพื้นที่ต่อไป

ผลการวิจัย

การทำความเข้าใจปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรีจำเป็นต้องก้าวข้ามกรอบคิดที่มองปัญหาในระดับปัจเจก และหันมาพิจารณา “พื้นที่” ในฐานะโครงสร้างที่กำหนดเงื่อนไขชีวิตของผู้เรียน การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาในโครงการจึงมิได้เป็นเพียงขั้นตอนทางเทคนิค หากเป็นการกำหนดกรอบความเข้าใจเชิงทฤษฎีที่ชัดเจน นั่นคือการมองว่าความเสี่ยงทางการศึกษาเป็นผลผลิตของบริบทภูมิศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

แนวทางการคัดเลือกชุมชนโดยใช้เกณฑ์ด้านลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ทำให้การศึกษาสามารถสะท้อนความหลากหลายของบริบทได้อย่างครอบคลุม ทั้งพื้นที่เมือง กึ่งเมือง และชนบท การจำแนกดังกล่าวไม่เพียงช่วยให้เกิดการเปรียบเทียบเชิงพื้นที่ แต่ยังเปิดเผยกลไกเชิงโครงสร้างที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์เด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงพื้นที่ทางด้านเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรี

การใช้ประโยชน์ที่ดินกับโครงสร้างเศรษฐกิจ: จุดตั้งต้นของความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินมิได้เป็นเพียงข้อมูลเชิงกายภาพของพื้นที่ หากแต่เป็น “ตัวบ่งชี้โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม” ที่หล่อหลอมรูปแบบการดำรงชีวิตของประชากร และในที่สุดได้กำหนดเงื่อนไขของการเข้าถึงและการคงอยู่ในระบบการศึกษาของเด็กอย่างมีนัยสำคัญ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างที่ดิน เศรษฐกิจ และการศึกษา จึงเป็นจุดตั้งต้นสำคัญในการทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในระดับพื้นที่

ในพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมขนาดเล็ก ซึ่งพบได้ในหลายชุมชนของจังหวัดราชบุรี โครงสร้างเศรษฐกิจครัวเรือนมักตั้งอยู่บนฐานการผลิตแบบครัวเรือน (household-based production) รายได้ขึ้นอยู่กับฤดูกาล ผลผลิต และราคาตลาดที่ผันผวน ครัวเรือนจึงต้องใช้แรงงานทุกคนอย่างเต็มที่เพื่อรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เด็กในครอบครัวจึงมิได้มีสถานะเป็นเพียงผู้เรียน หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบแรงงานครัวเรือน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การปลูกพืช เก็บเกี่ยว หรือดูแลสัตว์เลี้ยง กลายเป็นความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ จากกรณีของ **ชุมชนบ้านนาหนอง** สะท้อนภาพดังกล่าวอย่างชัดเจน ครัวเรือนจำนวนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบผสมผสาน รายได้มีความผันผวนตามฤดูกาลผลิต ช่วงฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว เด็กต้องช่วยงานครอบครัว ส่งผลให้เกิดการขาดเรียนเป็นระยะ แม้โรงเรียนจะอยู่ในระยะที่เข้าถึงได้ แต่ภาระทางเศรษฐกิจทำให้การศึกษาไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง การขาดเรียนในช่วงเวลาสั้น ๆ เหล่านี้ เมื่อสะสมต่อเนื่องหลายปี กลายเป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กสูญเสียความเชื่อมโยงกับระบบการศึกษา

ในอีกด้านหนึ่ง พื้นที่เมืองหรือพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงพาณิชย์และบริการ เช่น เขตชุมชนหนาแน่นหรือพื้นที่เศรษฐกิจขยายตัว แม้จะมีโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษาที่พร้อมกว่า แต่กลับเผชิญความท้าทายในรูปแบบที่แตกต่างออกไป เศรษฐกิจเมืองต้องอาศัยแรงงานเต็มเวลา ผู้ปกครองจำนวนมากทำงานนอกบ้านเป็นเวลานาน ไม่มีเวลาติดตามหรือสนับสนุนการเรียนของบุตรหลานอย่างใกล้ชิด โดยกรณีของ **ชุมชนบ้านนครชุมน์** ซึ่งมีลักษณะกึ่งเมืองและมีการเชื่อมโยงกับกิจกรรมพาณิชยกรรมในตัวอำเภอ สะท้อนให้เห็นว่า เด็กจำนวนหนึ่งมีโอกาสเข้าถึงโรงเรียนได้ง่ายในเชิงกายภาพ แต่ขาด “ทุนทางการดูแล” (care capital) จากครอบครัว การเรียนจึงกลายเป็นกิจกรรมที่ต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ส่งผลให้เด็กบางส่วนค่อย ๆ ลดความผูกพันกับการศึกษา และมีแนวโน้มหลุดจากระบบในระยะยาว

ในขณะที่พื้นที่กึ่งเมืองซึ่งอยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่านจากเกษตรกรรมสู่เศรษฐกิจสมัยใหม่ มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เหล่านี้มักผสมผสานระหว่างเกษตรกรรม ที่อยู่อาศัย และกิจกรรมเศรษฐกิจใหม่ เช่น โรงงานขนาดเล็กหรือการค้าชุมชน โครงสร้างเศรษฐกิจจึงมีความไม่แน่นอนสูง ครัวเรือนต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่องต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน จากกรณี**ชุมชนบ้านม่วง** เป็นตัวอย่างของพื้นที่ลักษณะดังกล่าว ครัวเรือนบางส่วนยังคงทำ

เกษตรกรรม ขณะที่บางส่วนเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้างหรือค้าขาย รายได้ไม่แน่นอน เด็กต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การย้ายที่ทำงานของผู้ปกครองหรือการเปลี่ยนอาชีพส่งผลต่อความต่อเนื่องในการเรียนของเด็กโดยตรง

ในพื้นที่ชายขอบหรือพื้นที่ภูมิประเทศจำกัด เช่น **ชุมชนบ้านเขาน้อย** การใช้ประโยชน์ที่ดินสัมพันธ์กับภูมิประเทศแบบภูเขาและพื้นที่เกษตรกรรมกระจายตัว โครงสร้างเศรษฐกิจพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานครัวเรือน การเข้าถึงตลาดและบริการสาธารณะมีข้อจำกัด ทำให้ครัวเรือนต้องใช้แรงงานเด็กเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต ปัญหาทางการศึกษาจึงมิได้เกิดจากการขาดโรงเรียน แต่เกิดจากเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจที่จำกัดทางเลือกของครอบครัว

อย่างไรก็ดีในทางตรงกันข้าม **ชุมชนบ้านหินสี–ลานคา** แม้จะเป็นพื้นที่ชนบทเช่นกัน แต่มีความเข้มแข็งทางเครือญาติและการพึ่งพากันในชุมชนสูง โครงสร้างเศรษฐกิจแม้ไม่มั่นคง แต่ทุนทางสังคมช่วยลดแรงกดดันต่อเด็ก ชุมชนมีบทบาทในการดูแลเด็กและสนับสนุนการเรียนรู้ ทำให้เด็กยังคงมีความผูกพันกับการศึกษา แม้เผชิญข้อจำกัดด้านรายได้

จากกรณีเปรียบเทียบเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินมิได้กำหนดเพียงรูปแบบเศรษฐกิจ แต่ยังส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว เวลาในการดูแลเด็ก รูปแบบการใช้แรงงาน และความสำคัญที่ครัวเรือนให้ต่อการศึกษา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง โครงสร้างเศรษฐกิจที่เกิดจากการใช้ที่ดินได้สร้าง “ภูมิทัศน์ทางสังคม” (social landscape) ซึ่งเป็นตัวกำหนดความเป็นไปได้ของการเรียนรู้ เด็กในพื้นที่เกษตรกรรมต้องต่อรองเวลาระหว่างการเรียนกับแรงงาน เด็กในพื้นที่เมืองต้องต่อรองกับการขาดการดูแล และเด็กในพื้นที่เปลี่ยนผ่านต้องเผชิญความไม่มั่นคงของชีวิตครอบครัว

เมื่อพิจารณาในระดับมหภาค จะเห็นได้ว่า “ภูมิทัศน์เศรษฐกิจของพื้นที่” เป็นตัวกำหนด “ภูมิทัศน์โอกาสทางการศึกษา” อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจึงมิใช่เพียงผลจากคุณภาพโรงเรียนหรือความสามารถของผู้เรียน แต่เป็นผลจากโครงสร้างการผลิตและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ที่แตกต่างกัน การเข้าใจความสัมพันธ์นี้ทำให้เห็นว่า การแก้ปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาไม่สามารถดำเนินการผ่านมาตรการทางการศึกษาเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องพิจารณามิติทางเศรษฐกิจและการพัฒนาพื้นที่ควบคู่กันไป การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและโครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชน เช่น การเรียนรู้เชื่อมโยงอาชีพ การจัดตารางเรียนยืดหยุ่น หรือการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ จะช่วยลดช่องว่างระหว่างชีวิตจริงกับระบบการศึกษา ดังนั้นการพิจารณาข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินมิได้เป็นเพียงองค์ประกอบของกิจกรรมของมนุษย์ผ่านภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์มนุษย์เท่านั้น หากแต่เป็นกลไกพื้นฐานที่กำหนดโครงสร้างโอกาสทางการศึกษา และเป็นจุดตั้งต้นของการทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ปรากฏในแต่ละพื้นที่อย่างลึกซึ้ง

2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงพื้นที่ทางด้านการตั้งถิ่นฐานที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรี

การตั้งถิ่นฐานและการเข้าถึงบริการสาธารณะ: มิติของความสามารถในการเข้าถึง

มิติของความสามารถในการเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์ (*geographical accessibility*) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่อธิบายความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในระดับพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้ง การมีสถานศึกษาในเชิงกายภาพมิได้หมายความว่าผู้เรียนสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียม การวิเคราะห์แผนที่ที่ตั้งโรงเรียนเมื่อซ้อนทับกับลักษณะภูมิประเทศ โครงข่ายคมนาคม และรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ทำให้เห็นว่าโอกาสทางการศึกษาไม่ได้กระจายอย่างสม่ำเสมอ หากแต่สัมพันธ์กับโครงสร้างพื้นที่อย่างใกล้ชิด

พื้นที่ราบลุ่มหรือเขตเศรษฐกิจที่มีความหนาแน่นของประชากรสูง มักมีสถานศึกษาหลากหลายระดับตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน โรงเรียนประถม มัธยม และสถาบันอาชีวศึกษามักกระจุกตัวในเขตเมืองหรือศูนย์กลางอำเภอ โครงสร้างพื้นฐานด้านถนน ระบบขนส่ง และการสื่อสารมีความพร้อม เด็กจึงสามารถเดินทางไปกลับโรงเรียนได้สะดวกภายในเวลาอันสั้น อย่างไรก็ตาม ความสะดวกในเชิงกายภาพมิได้หมายความว่าทุกครัวเรือนจะเข้าถึงโอกาสดังกล่าวอย่างเท่าเทียม แต่ในภาพรวม พื้นที่ประเภทนี้มีข้อได้เปรียบด้านระยะทางและโครงสร้างพื้นฐานอย่างชัดเจน ดังเช่นกรณีของ **ชุมชนบ้านนครชุมน์** ซึ่งตั้งอยู่ใน

บริบทกึ่งเมืองและเชื่อมโยงกับศูนย์กลางอำเภอ สะท้อนลักษณะดังกล่าว โรงเรียนตั้งอยู่ในระยะที่สามารถเดินทางได้ภายในเวลาไม่นาน ถนนคมนาคมค่อนข้างสะดวก เด็กจำนวนมากสามารถเดินหรือใช้รถจักรยานยนต์รับจ้างไปโรงเรียนได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความได้เปรียบด้านระยะทาง แต่ปัจจัยอื่น เช่น เวลาและความพร้อมของผู้ปกครอง ยังส่งผลต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษา ดังนั้น การเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์จึงเป็นเพียงเงื่อนไขหนึ่งในโครงสร้างโอกาส ไม่ใช่คำตอบทั้งหมด

ในทางตรงกันข้าม พื้นที่ภูเขาหรือชนบทห่างไกลเผชิญข้อจำกัดด้านภูมิประเทศอย่างชัดเจน การตั้งถิ่นฐานกระจายตัว บ้านเรือนอยู่ห่างกันเป็นระยะ ถนนบางสายยังเป็นถนนลูกรังหรือมีสภาพไม่เอื้ออำนวยในฤดูฝน แม้ในเชิงการบริหารจะมีโรงเรียนประจำตำบลหรือประจำอำเภอ แต่ระยะทางที่เด็กต้องเดินทางอาจไกลหลายกิโลเมตร ดังจะเห็นได้จากกรณี**ชุมชนบ้านเขาน้อย** เป็นตัวอย่างสำคัญของพื้นที่ลักษณะนี้ ลักษณะภูมิประเทศแบบภูเขาและพื้นที่เกษตรกรรมกระจายตัว ทำให้เด็กบางคนต้องออกจากบ้านตั้งแต่เช้ามืดเพื่อเดินทางไปโรงเรียน การเดินทางที่ยาวนานและเหนื่อยล้าส่งผลต่อสมาธิและพลังงานในการเรียน การขาดเรียนในช่วงฤดูฝนเมื่อเส้นทางลำบากจึงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แม้โรงเรียนจะอยู่ในอำเภอเดียวกัน แต่ความยากลำบากในการเดินทางทำให้ “การเข้าถึงจริง” แตกต่างจาก “การมีอยู่” อย่างมีนัยสำคัญ

จากแนวคิดมิติของความสามารถในการเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์จึงชี้ให้เห็นว่า ความเท่าเทียมทางการศึกษาไม่ได้วัดจากจำนวนโรงเรียนต่อประชากรเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาถึงเวลาการเดินทาง ต้นทุนค่าใช้จ่าย และความต่อเนื่องของการเข้าถึง การเดินทางไกลไม่เพียงเพิ่มภาระค่าใช้จ่าย เช่น ค่าน้ำมันหรือค่าโดยสาร แต่ยังสร้างต้นทุนทางกายภาพและจิตใจ เด็กที่ต้องเดินทางนานอาจรู้สึกเหนื่อยล้า เบื่อหน่าย และลดแรงจูงใจในการเรียนรู้ ในกรณี **ชุมชนบ้านสิบหลัง** ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่การตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขาสูง แม้จะมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาใกล้เคียง แต่การศึกษาระดับมัธยมจำเป็นต้องเดินทางเข้าตัวอำเภอ เด็กบางคนต้องพึ่งพารถรับส่งหรือรถจักรยานยนต์ของผู้ปกครอง หากแต่ครอบครัวมีข้อจำกัดด้านรายได้ การเดินทางจึงกลายเป็นภาระเพิ่มเติม และในบางกรณี การขาดเรียนบ่อยครั้งอาจนำไปสู่การตัดสินใจออกจากระบบในระยะยาว

ในพื้นที่ชนบทเช่น **ชุมชนบ้านท่ามะขาม** แม้ระยะทางอาจไม่ไกลเท่าพื้นที่ภูเขา แต่สภาพถนนและการขาดระบบขนส่งสาธารณะทำให้เด็กต้องพึ่งพายานพาหนะของครอบครัว หากครอบครัวมีรถจักรยานยนต์เพียงคันเดียวและผู้ปกครองต้องใช้ไปทำงาน เด็กอาจต้องรอหรือขาดเรียน ความไม่แน่นอนเล็ก ๆ เหล่านี้ เมื่อสะสมในระยะยาว กลายเป็นปัจจัยที่ลดความต่อเนื่องของการศึกษา มิติของการเข้าถึงยังสัมพันธ์กับบริการสาธารณะอื่น ๆ เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ห้องสมุด หรือศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน พื้นที่ที่มีบริการสาธารณะครบถ้วนสามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง ขณะที่พื้นที่ที่ขาดบริการดังกล่าว เด็กจะมีโอกาสเรียนรู้นอกห้องเรียนน้อยกว่า ส่งผลต่อความพร้อมทางการศึกษา

ซึ่งกรณีของ **ชุมชนวัดใหม่สี่หมื่น** แสดงให้เห็นว่าการมีโรงเรียนที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมชุมชนและตั้งอยู่ในศูนย์กลางหมู่บ้าน ช่วยลดอุปสรรคด้านการเดินทางและเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง การตั้งถิ่นฐานที่หนาแน่นและรวมศูนย์ทำให้เด็กสามารถเข้าถึงโรงเรียนได้สะดวก และครูสามารถติดตามดูแลนักเรียนได้ใกล้ชิด ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานจึงเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดความต่อเนื่องทางการศึกษา

ในทางวิเคราะห์ มิติของความสามารถในการเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์ควรถูกมองเป็น “ตัวแปรโครงสร้าง” (structural variable) ที่กำหนดโอกาสเบื้องต้นของผู้เรียน เด็กที่อาศัยในพื้นที่ที่ต้องเดินทางไกลมีแนวโน้มเผชิญความเสี่ยงสะสมมากกว่า แม้จะมีความสามารถหรือแรงจูงใจสูงก็ตาม ความแตกต่างเชิงพื้นที่นี้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำที่มองไม่เห็นในระดับนโยบายส่วนกลาง ดังนั้น การวางแผนการศึกษาที่คำนึงถึงมิติของความสามารถในการเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์จึงควรพิจารณาทั้งระยะทาง เวลา ต้นทุน และสภาพภูมิประเทศ ควบคู่กับการจัดสรรทรัพยากร เช่น ระบบรถรับส่งนักเรียน หรือการจัดรูปแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นตามบริบทพื้นที่ การลดระยะทางเชิงสังคมและเชิงกายภาพจะช่วยลดความเสี่ยงในการหลุดจากระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจสรุปได้ว่าการตั้งถิ่นฐานและการเข้าถึงบริการสาธารณะเป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงภูมิศาสตร์กับการศึกษาอย่างชัดเจน ความเท่าเทียมทางการศึกษาไม่อาจบรรลุได้ด้วยการเพิ่มจำนวนโรงเรียนเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องสร้างเงื่อนไข

ที่ทำให้เด็กสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อเนื่อง และสอดคล้องกับชีวิตประจำวันของตนเอง การมองผ่านมิติของความสามารถในการเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์ จึงเป็นก้าวสำคัญในการทำความเข้าใจและแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในระดับพื้นที่อย่างยั่งยืน

3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงพื้นที่ทางด้านภูมิสังคมที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรี

ภูมิสังคมที่ส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษา

3.1.พื้นที่เมือง: โอกาสที่มาพร้อมความเปราะบางเชิงสังคม

เมื่อกล่าวถึงพื้นที่เมืองในจังหวัดราชบุรี ภาพที่ปรากฏโดยทั่วไปคือความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษา โรงเรียนตั้งอยู่ใกล้แหล่งชุมชน ระบบคมนาคมสะดวก มีทางเลือกของสถานศึกษาหลากหลายระดับ รวมถึงโอกาสในการเข้าถึงกิจกรรมเสริมทักษะ เช่น สถาบันกวดวิชา ศูนย์การเรียนรู้ หรือกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ชี้ให้เห็นว่า ความพร้อมเชิงกายภาพมิได้แปลว่าความเสี่ยงในการหลุดจากระบบการศึกษาจะต่ำเสมอไป หากแต่ในพื้นที่เมืองความเสี่ยงมีลักษณะเฉพาะที่เชื่อมโยงกับ “พลวัตทางสังคม” และ “โครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป” มากกว่าปัจจัยด้านระยะทางหรือทรัพยากร

พื้นที่เมืองในราชบุรี เช่น บริเวณตัวอำเภอหรือเขตที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการค้าและบริการ มีลักษณะเศรษฐกิจที่เน้นแรงงานรับจ้าง การค้าขาย และภาคบริการ ผู้ปกครองจำนวนมากทำงานเต็มเวลา หรือทำงานหลายช่วงเวลาเพื่อเพิ่มรายได้ ครัวเรือนจึงมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าพื้นที่ชนบทในบางกรณี แต่เวลาที่ใช้ในการดูแลบุตรหลานกลับลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ภาวะดังกล่าวทำให้เกิด “ความขาดแคลนเชิงเวลา” (time poverty) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ไม่ปรากฏชัดในตัวเลขรายได้ เช่นกรณีของ **ชุมชนวัดใหม่สี่หมื่น** ซึ่งมีลักษณะกึ่งเมืองและมีการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจบริการในตัวเมือง ผู้ปกครองจำนวนมากประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง หรือทำงานในสถานประกอบการเอกชนที่ต้องใช้เวลานอกบ้านยาวนาน เด็กจึงใช้เวลาส่วนใหญ่กับตนเอง หรืออยู่กับผู้สูงอายุที่อาจมีข้อจำกัดด้านการติดตามการเรียน ภาวะนี้ไม่ใช่การละเลยโดยเจตนา แต่เป็นผลจากโครงสร้างเศรษฐกิจที่บีบให้ครัวเรือนต้องให้ความสำคัญกับการหารายได้ก่อน การขาดการกำกับดูแลใกล้ชิดทำให้เด็กบางคนเริ่มขาดแรงจูงใจทางการเรียน หรือมีพฤติกรรมเสี่ยงที่ค่อย ๆ ดึงตนเองออกจากระบบการศึกษาในเชิงอารมณ์ แม้จะยังมีชื่ออยู่ในทะเบียนนักเรียนก็ตาม

แนวคิด “การขาดการกำกับทางสังคม” (lack of social regulation) ช่วยอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้อย่างชัดเจน ในสังคมเมืองที่มีจังหวะชีวิตเร่งรีบ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและชุมชนดั้งเดิมอ่อนตัวลง ระบบการควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ เช่น การสอดส่องดูแลจากเพื่อนบ้านหรือเครือญาติ ลดบทบาทลง เด็กจึงเผชิญพื้นที่ชีวิตที่เปิดกว้างแต่ ขาดโครงสร้างกำกับที่มั่นคง การที่เด็กมีอิสระมากขึ้นโดยไม่มีการสนับสนุนทางอารมณ์และการเรียนรู้ที่เพียงพอ อาจนำไปสู่การถอยห่างจากโรงเรียนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในบางกรณี เช่น ครอบครัวในเขตเมืองของ **ชุมชนบ้านห้วยหมู** ผู้ปกครองทำงานนอกบ้านทั้งสองคน เด็กต้องจัดการชีวิตประจำวันด้วยตนเอง ตั้งแต่การเดินทางไปโรงเรียน การทำการบ้าน ไปจนถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้เวลาว่าง แม้จะมีความสะดวกด้านการเข้าถึงโรงเรียน แต่การขาดปฏิสัมพันธ์และการสนับสนุนจากครอบครัวทำให้เด็กบางส่วนรู้สึกโดดเดี่ยวและขาดแรงบันดาลใจในการเรียน

อาจกล่าวได้ว่า ความเปราะบางเชิงสังคมในพื้นที่เมืองยังสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัว ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) มีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ขณะที่ครอบครัวขยายที่มีผู้สูงอายุหรือเครือญาติช่วยดูแลลดลง ความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ระบบสนับสนุนทางสังคมภายในครอบครัวอ่อนตัวลง เด็กจึงขาดพื้นที่สนทนา ปรึกษา หรือการยืนยันคุณค่าทางอารมณ์จากผู้ใหญ่ นอกจากนี้อีกประเด็นหนึ่งที่พบในพื้นที่เมืองคือ “ช่องว่างระหว่างชีวิตในบ้านกับชีวิตในโรงเรียน” โรงเรียนอาจมีระเบียบวินัยและความคาดหวังทางวิชาการที่สูง ขณะที่ชีวิตในบ้านอาจขาดการสนับสนุนหรือการจัดสรรเวลาที่เหมาะสม เด็กบางคนจึงรู้สึกว่าการเรียนเป็นภาระมากกว่าความหมาย การที่เด็กยังคงมาโรงเรียนแต่ไม่รู้สึก

ผูกพันกับการเรียนรู้ เป็นสัญญาณของการหลุดจากระบบในเชิงอารมณ์ (*emotional disengagement*) ซึ่งอาจนำไปสู่การออกจากระบบในที่สุด

กรณีศึกษาในพื้นที่เมืองยังสะท้อนปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การคงอยู่เชิงทะเบียนแต่หลุดออกเชิงพฤติกรรม” กล่าวคือ เด็กยังคงมีชื่อในระบบการศึกษา แต่ขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน ขาดแรงจูงใจ และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนลดลง ภาวะนี้แตกต่างจากพื้นที่ชนบทที่การหลุดจากระบบมักเกี่ยวข้องกับข้อจำกัดด้านทรัพยากร ในพื้นที่เมืองการหลุดออกเป็นกระบวนการทางจิตใจและสังคมมากกว่า อย่างไรก็ตามพื้นที่เมืองมิได้มีแต่ความเปราะบาง หากยังมีศักยภาพในการสร้างโอกาสใหม่ๆ โรงเรียนในพื้นที่เมืองมักมีเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เช่น หน่วยงานท้องถิ่น ภาคธุรกิจ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน หากสามารถออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของเด็ก เช่น โครงการฝึกทักษะอาชีพ การเรียนรู้จากสถานประกอบการ หรือกิจกรรมจิตอาสาในชุมชน อาจช่วยสร้างความหมายให้กับการเรียนและลดความเสี่ยงในการหลุดจากระบบได้

กล่าวโดยสรุปคือ พื้นที่เมืองในจังหวัดราชบุรีสะท้อนความจริงที่ซับซ้อน โอกาสทางการศึกษาในเชิงโครงสร้างมีความพร้อมสูง แต่ความเปราะบางเชิงสังคมจากโครงสร้างครอบครัวและจังหวะชีวิตแบบเมืองกลับสร้างความเสี่ยงรูปแบบใหม่ เด็กอาจไม่ขาดโรงเรียน แต่ขาดความผูกพันทางอารมณ์และแรงจูงใจ การทำความเข้าใจมิติของ “การขาดการกำกับทางสังคม” จึงเป็นกุญแจสำคัญในการออกแบบมาตรการป้องกันที่สอดคล้องกับบริบทเมือง และช่วยให้การศึกษาไม่เพียงเป็นระบบเชิงทะเบียน แต่เป็นพื้นที่แห่งความหมายในชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง

3.2. พื้นที่กึ่งเมือง: ความไม่มั่นคงของสังคมเปลี่ยนผ่าน

พื้นที่กึ่งเมืองเป็นบริบททางภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะ คือมิได้เป็นชนบทดั้งเดิมที่มีวิถีชีวิตและโครงสร้างเศรษฐกิจค่อนข้างคงที่ และในขณะเดียวกันก็ยังไม่พัฒนาไปสู่สังคมเมืองอย่างเต็มรูปแบบ พื้นที่ลักษณะนี้จึงสะท้อน “สังคมเปลี่ยนผ่าน” (transitional society) ที่มีพลวัตสูง การใช้ประโยชน์ที่ดินมีลักษณะผสมผสานระหว่างเกษตรกรรม ที่อยู่อาศัยใหม่ โรงงานขนาดเล็ก ร้านค้า และกิจกรรมบริการ ส่งผลให้โครงสร้างเศรษฐกิจครัวเรือนมีความหลากหลายแต่ขาดเสถียรภาพรายได้ขึ้นอยู่กับโอกาสทางแรงงานที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจดังกล่าวมีผลต่อรูปแบบชีวิตครอบครัวอย่างชัดเจน ครัวเรือนจำนวนมากต้องปรับตัวด้วยการย้ายงาน เปลี่ยนอาชีพ หรือเดินทางไปทำงานนอกพื้นที่เป็นระยะ การเคลื่อนย้ายแรงงานในระดับครัวเรือนนี้ส่งผลให้เด็กต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงด้านที่อยู่อาศัย โรงเรียน และสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ทำให้การเรียนรู้ขาดความต่อเนื่อง ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาการ ความสัมพันธ์กับครู และเครือข่ายเพื่อน ดังกรณีของ **ชุมชนบ้านม่วง** แสดงให้เห็นลักษณะดังกล่าวอย่างชัดเจน พื้นที่นี้มีการใช้ที่ดินทั้งเพื่อเกษตรกรรมและกิจกรรมพาณิชยกรรมขนาดเล็ก ครัวเรือนบางส่วนยังทำเกษตร แต่ในช่วงที่รายได้จากผลผลิตไม่แน่นอน ผู้ปกครองจะออกไปทำงานรับจ้างในพื้นที่ใกล้เคียงหรือจังหวัดอื่น เด็กจึงต้องปรับตัวตามการเคลื่อนย้ายของครอบครัว บางคนต้องย้ายโรงเรียนหลายครั้งภายในช่วงการศึกษาขั้นพื้นฐาน การปรับตัวซ้ำ ๆ ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ไม่สามารถสร้างความผูกพันกับโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งได้อย่างลึกซึ้ง สถานการณ์นี้ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ความเสี่ยงสะสม” (cumulative risk) ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน แต่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจากปัจจัยเล็ก ๆ หลายประการ เช่น การขาดเรียนเป็นระยะ การตามบทเรียนไม่ทัน การไม่มีเพื่อนสนิทในโรงเรียนใหม่ หรือความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนนอก กระบวนการเหล่านี้อาจไม่ปรากฏเป็นปัญหาในระยะสั้น แต่เมื่อเวลาผ่านไปจะส่งผลต่อแรงจูงใจและความเชื่อมั่นของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญ

ในกรณีของ **ชุมชนนครชุมน์** ซึ่งมีการขยายตัวของกิจกรรมเศรษฐกิจใหม่ควบคู่กับเกษตรกรรมดั้งเดิม ครัวเรือนจำนวนมากต้องทำงานหลายรูปแบบเพื่อรักษาระดับรายได้ เช่น ทำเกษตรในฤดูกาลหนึ่งและรับจ้างในอีกช่วงหนึ่ง รูปแบบชีวิตที่ไม่แน่นอนนี้ทำให้การจัดตารางชีวิตของเด็กขาดความสม่ำเสมอ บางช่วงต้องช่วยงานครอบครัว บางช่วงต้องเดินทางไปอยู่กับญาติ การเรียนจึงกลายเป็นกิจกรรมที่ต้อง “แทรก” เข้าไปในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จากความไม่ต่อเนื่องดังกล่าว

ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ในเชิงลึก เด็กอาจเรียนเนื้อหาบางส่วนขาดช่วง ไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อสะสมเป็นระยะเวลานาน จะนำไปสู่ความรู้สึกว่าการเรียนเป็นเรื่องยากและห่างไกลจากตนเอง ในที่สุด ความรู้สึกนี้อาจกลายเป็นแรงผลักให้เด็กออกจากระบบการศึกษา

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ **ชุมชนบ้านสามัคคีพัฒนา** ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ขยายตัวของที่อยู่อาศัยและแรงงานรับจ้าง ครัวเรือนจำนวนมากไม่มีอาชีพประจำ รายได้ขึ้นอยู่กับงานชั่วคราว ความไม่แน่นอนนี้ทำให้ครอบครัวบางส่วนต้องย้ายที่อยู่ตามโอกาสงาน เด็กจึงต้องปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใหม่ซ้ำแล้วซ้ำเล่า การสร้างความสัมพันธ์กับครูและเพื่อนจึงทำได้ยาก และขาดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน

ในมุมมองทางภูมิสังคม พื้นที่กึ่งเมืองจึงเป็น “พื้นที่ของความไม่แน่นอนเชิงโครงสร้าง” ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่ชนบทที่มีข้อจำกัดชัดเจน และแตกต่างจากพื้นที่เมืองที่มีโครงสร้างค่อนข้างมั่นคง ความไม่แน่นอนนี้ทำให้กลไกสนับสนุนทางสังคม เช่น เครือญาติหรือชุมชน ไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ เพราะผู้คนมีการเคลื่อนย้ายสูง ความสัมพันธ์ทางสังคมจึงไม่มั่นคงเท่าพื้นที่ชนบท ในขณะเดียวกันระบบบริการสาธารณะก็ยังไม่ครอบคลุมเท่าพื้นที่เมือง ผลลัพธ์คือ เด็กในพื้นที่กึ่งเมืองต้องเผชิญทั้งแรงกดดันทางเศรษฐกิจและความไม่ต่อเนื่องทางสังคมพร้อมกัน ความเสี่ยงไม่ได้ปรากฏในรูปของการขาดแคลนโรงเรียนหรือทรัพยากรโดยตรง แต่ปรากฏในรูปของ “การสึกกร่อนของความต่อเนื่อง” (erosion of continuity) ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเรียนรู้ระยะยาว

อย่างไรก็ตาม พื้นที่กึ่งเมืองก็มีศักยภาพในการพัฒนาแนวทางการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทได้ หากโรงเรียนสามารถออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เช่น การเชื่อมโยงบทเรียนกับอาชีพในพื้นที่ หรือการสนับสนุนเด็กที่มีการย้ายถิ่นให้ปรับตัวได้เร็วขึ้น ก็อาจช่วยลดผลกระทบจากความไม่มั่นคงดังกล่าวได้ อาจสรุปได้ว่าพื้นที่กึ่งเมืองเป็นบริบทที่สะท้อนความท้าทายของสังคมเปลี่ยนผ่าน ซึ่งความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการเคลื่อนย้ายแรงงานได้สร้างความเสี่ยงสะสมต่อการศึกษาของเด็ก การทำความเข้าใจพลวัตของพื้นที่ประเภทนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการออกแบบนโยบายและแนวทางการศึกษาที่สามารถรองรับความเปลี่ยนแปลง และช่วยให้เด็กสามารถดำรงอยู่ในระบบการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องท่ามกลางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

3.3. พื้นที่ชนบท: ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างที่ฝังลึก

พื้นที่ชนบทของจังหวัดราชบุรีสะท้อนลักษณะของสังคมที่ยังคงพึ่งพาเศรษฐกิจฐานทรัพยากรเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการเกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์ หรือกิจกรรมเศรษฐกิจขนาดเล็กที่อาศัยแรงงานครัวเรือน โครงสร้างดังกล่าวก่อให้เกิดข้อจำกัดหลายประการที่ส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษาของเด็กอย่างเป็นระบบ ข้อจำกัดเหล่านี้มิใช่เพียงปัญหาเฉพาะครัวเรือน แต่เป็น “ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง” ที่ฝังอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเข้าถึงทรัพยากรของพื้นที่

ประการแรก คือข้อจำกัดด้านรายได้ ครัวเรือนชนบทจำนวนมากมีรายได้เฉลี่ยต่ำและขึ้นอยู่กับฤดูกาลผลิต ความผันผวนของราคาพืชผลหรือสภาพอากาศสามารถส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจได้โดยตรง เมื่อรายได้ไม่แน่นอน ครอบครัวจำเป็นต้องใช้แรงงานทุกคนเพื่อรักษาการดำรงชีวิต เด็กจึงมีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของแรงงานครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยปลูกพืช เก็บเกี่ยว ดูแลสัตว์ หรือทำงานบ้าน การมีส่วนร่วมดังกล่าวแม้จะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต แต่ก็ทำให้เวลาและพลังงานที่ควรใช้กับการเรียนลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากกรณีของ **ชุมชนบ้านท่ามะขาม** แสดงให้เห็นชัดเจนว่า เด็กจำนวนหนึ่งต้องช่วยงานครอบครัวในช่วงฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว การขาดเรียนจึงเกิดขึ้นตามจังหวะของฤดูกาล ไม่ใช่เพราะไม่ต้องการเรียน แต่เพราะการทำงานเป็นสิ่งจำเป็นต่อการอยู่รอดของครอบครัว เมื่อรูปแบบนี้เกิดขึ้นซ้ำทุกปี การเรียนรู้ของเด็กจึงขาดความต่อเนื่อง และเกิดช่องว่างทางวิชาการที่ยากจะตามทันเพื่อนในระยะยาว

ประการที่สอง คือข้อจำกัดด้านการเดินทางและการเข้าถึงบริการสาธารณะ พื้นที่ชนบทมักมีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัว ถนนบางสายยังไม่สะดวกหรืออยู่ในสภาพที่เดินทางยาก โดยเฉพาะในฤดูฝน เด็กบางคนต้องใช้เวลาเดินทางไปโรงเรียนเป็น

ระยะทางไกล หรือพึ่งพายานพาหนะของครอบครัว หากครอบครัวมีข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่าย การเดินทางไปโรงเรียนอาจกลายเป็นภาระที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ในกรณีของ **ชุมชนบ้านเขาน้อย** ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศแบบเนินเขาและพื้นที่เกษตรกรรมกระจายตัว เด็กจำนวนหนึ่งต้องเดินทางผ่านเส้นทางที่ยากลำบาก การเดินทางที่ยาวนานไม่เพียงเพิ่มต้นทุนทางเศรษฐกิจ แต่ยังส่งผลต่อความเหนื่อยล้าและสมาธิในการเรียน เมื่อเด็กต้องเผชิญความยากลำบากเช่นนี้ทุกวัน ความรู้สึกว่าการศึกษาเป็นภาระจึงเกิดขึ้นโดยปริยาย

ประการที่สาม คือข้อจำกัดด้านโอกาสเรียนรู้นอกห้องเรียน พื้นที่ชนบทมักขาดแหล่งเรียนรู้เสริม เช่น ห้องสมุด ศูนย์กิจกรรม หรือสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เด็กจึงมีโอกาสพัฒนาทักษะนอกเหนือจากหลักสูตรในโรงเรียนน้อยกว่าพื้นที่เมือง ความแตกต่างนี้ส่งผลต่อความพร้อมทางการศึกษาและความมั่นใจในตนเองของผู้เรียน ในกรณีของ **ชุมชนบ้านหินสี–ลานคา** แม้จะมีทุนทางสังคมเข้มแข็งและความสัมพันธ์ในชุมชนแน่นแฟ้น แต่ข้อจำกัดด้านทรัพยากรการเรียนรู้ยังคงเป็นอุปสรรค เด็กต้องพึ่งพาโรงเรียนเป็นแหล่งความรู้หลัก ขณะที่โอกาสในการเรียนรู้เพิ่มเติมมีจำกัด เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กในพื้นที่เมือง ความแตกต่างด้านประสบการณ์และการเข้าถึงข้อมูลจึงปรากฏอย่างชัดเจน

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือการรับรู้ของครัวเรือนต่อคุณค่าของการศึกษา ในพื้นที่ชนบทที่เศรษฐกิจยังคงพึ่งพาแรงงานและทักษะจากประสบการณ์ตรง การศึกษาในระบบอาจถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือไม่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพในท้องถิ่น การรับรู้ดังกล่าวมิได้เกิดจากการปฏิเสธการศึกษา แต่เป็นผลจากโครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่ได้เชื่อมโยงกับการใช้วุฒิการศึกษาอย่างชัดเจน ดังจะพบได้จากกรณีของ **ชุมชนบ้านสิบหลัง** สะท้อนมุมมองนี้ได้ดี ครอบครัวจำนวนหนึ่งให้ความสำคัญกับการทำงานและการมีรายได้ในระยะสั้นมากกว่าการศึกษาระยะยาว เพราะมองว่าการเรียนต่อไม่ได้รับประกันโอกาสทางเศรษฐกิจในพื้นที่ เมื่อเด็กเติบโตขึ้นในบริบทดังกล่าว การตัดสินใจออกจากระบบการศึกษาจึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติ แต่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างโอกาสที่มีอยู่จริง

จากการวิเคราะห์ทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่ชนบทไม่ได้เกิดจากการขาดโรงเรียนหรือการขาดความตั้งใจของผู้เรียน หากแต่เกิดจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ฝังลึกในระบบเศรษฐกิจและภูมิศาสตร์ของพื้นที่ การเพิ่มชั่วโมงสอน การเข้มงวดเรื่องการมาเรียน หรือการลงโทษการขาดเรียน จึงไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง เพราะมาตรการเหล่านั้นมุ่งแก้ที่ “ผลลัพธ์” ไม่ใช่ “ต้นเหตุ” การแก้ไขจำเป็นต้องมองในเชิงระบบ โดยเชื่อมโยงการศึกษากับการพัฒนาพื้นที่ เช่น การออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรม การสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชน หรือการสนับสนุนค่าเดินทางและทรัพยากรพื้นฐาน แนวทางเช่นนี้จะช่วยลดภาระของครัวเรือนและทำให้การศึกษาไม่ถูกมองว่าเป็นภาระเพิ่มเติม

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พื้นที่ชนบทสะท้อนความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างที่มีรากฐานจากภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจ ซึ่งกำหนดโอกาสทางการศึกษาของเด็กตั้งแต่ต้น การทำความเข้าใจบริบทดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนานโยบายการศึกษาที่เป็นธรรม และช่วยให้เด็กในพื้นที่ชนบทสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องและมีความหมายต่อชีวิตของตนเองอย่างแท้จริง

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรีมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวหรือเป็นผลจากปัจจัยรายบุคคลเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลผลิตของ “ปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่” (Spatial Interaction) ระหว่างโครงสร้างเศรษฐกิจ ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน การเข้าถึงบริการสาธารณะ และพลวัตทางสังคมในแต่ละบริบท พื้นที่จึงมิได้เป็นเพียงฉากหลังของชีวิต แต่ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างที่กำหนดเงื่อนไข โอกาส และข้อจำกัดของผู้เรียนแตกต่างกันไป การอภิปรายผลสามารถสังเคราะห์ผ่านสี่ประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างเศรษฐกิจเชิงพื้นที่กับต้นทุนค่าเสียโอกาสทางการศึกษา

ในพื้นที่เกษตรกรรมของจังหวัดราชบุรี เช่น ชุมชนบ้านนาหนองและบ้านเขาน้อย โครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาแรงงานครัวเรือนตามฤดูกาลมีบทบาทโดยตรงต่อการตัดสินใจด้านการศึกษาของครอบครัว เด็กจำนวนหนึ่งต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยเฉพาะในช่วงเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนหลักการของทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital Theory) ของ Becker (1964) ซึ่งอธิบายว่า การลงทุนทางการศึกษาจะเกิดขึ้นเมื่อผลตอบแทนในอนาคตมีมูลค่าสูงกว่าต้นทุนในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม สำหรับครัวเรือนที่มีรายได้ไม่มั่นคง ต้นทุนค่าเสียโอกาส (opportunity cost) ของการส่งเด็กเรียนอาจสูงเกินกว่าจะรับได้ในระยะสั้น ในบริบทดังกล่าว การศึกษาจึงถูกประเมินผ่านกรอบการดำรงชีพมากกว่ากรอบการพัฒนาในระยะยาว เมื่อแรงงานเด็กมีความจำเป็นต่อความอยู่รอดของครอบครัว การเลือกให้เด็กช่วยงานจึงมิใช่การปฏิเสธคุณค่าของการศึกษา หากแต่เป็นการจัดลำดับความสำคัญตามข้อจำกัดทางโครงสร้างเศรษฐกิจฐานเกษตรกรรมและแรงงานราคาถูกของจังหวัดราชบุรีจึงทำหน้าที่เป็นแรงผลักเชิงโครงสร้างที่ทำให้เด็กบางส่วนค่อย ๆ ถอยห่างจากระบบการศึกษา

2. มิติการเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์กับกำแพงเชิงโครงสร้าง

ผลการศึกษายังสะท้อนบทบาทของ “ความสามารถในการเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์” (Geographical Accessibility) ในการกำหนดโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะในพื้นที่ชายขอบ เช่น ชุมชนบ้านสิบหลัง ซึ่งมีข้อจำกัดด้านระยะทางและสภาพภูมิประเทศ การเดินทางไปโรงเรียนต้องใช้เวลานานและมีค่าใช้จ่ายแฝง ทั้งในรูปของค่าเดินทางและพลังงานทางกายภาพ ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิด Distance Decay ในภูมิศาสตร์มนุษย์ ซึ่งอธิบายว่า ความเข้มข้นของการใช้บริการสาธารณะจะลดลงตามระยะทางที่เพิ่มขึ้น แม้รัฐจะจัดให้มีโรงเรียนในทุกอำเภอ แต่ความเท่าเทียมทางการศึกษาไม่สามารถวัดได้จากจำนวนสถานศึกษาเพียงอย่างเดียว หากต้องพิจารณาถึงต้นทุนการเข้าถึงที่แท้จริง (transportation cost และ time cost) ที่เด็กและครัวเรือนต้องแบกรับ ดังนั้น “กำแพงเชิงโครงสร้าง” ในพื้นที่ชนบทจึงมิใช่กำแพงทางกายภาพ หากเป็นข้อจำกัดที่เกิดจากระยะทาง ภูมิประเทศ และโครงสร้างการคมนาคม ซึ่งบั่นทอนความต่อเนื่องทางการศึกษาอย่างเงียบ ๆ และสะสมเป็นความเสี่ยงในระยะยาว

3. ความเปราะบางเชิงสังคมในพื้นที่เมืองและพื้นที่เปลี่ยนผ่าน

ในทางตรงกันข้าม พื้นที่เมือง เช่น ชุมชนวัดใหม่สี่หมื่น สะท้อนรูปแบบความเสี่ยงที่แตกต่างออกไป ปัญหาไม่ได้อยู่ที่การขาดแคลนทรัพยากรทางการศึกษา หากแต่อยู่ที่ “ความยากจนเชิงเวลา” (Time Poverty) ผู้ปกครองจำนวนมากต้องทำงานนอกบ้านเป็นเวลานาน ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวและการกำกับดูแลทางการศึกษาลดลง สถานการณ์นี้สามารถอธิบายผ่านทฤษฎีระบบนิเวศของ Bronfenbrenner (1979) ซึ่งมองว่าพัฒนาการของเด็กได้รับอิทธิพลจากระบบย่อย (microsystem) อย่างครอบครัว โรงเรียน และชุมชน เมื่อระบบครอบครัวอ่อนแอลง เด็กอาจยังคงอยู่ในระบบการศึกษาเชิงทะเบียน แต่ขาดการมีส่วนร่วมเชิงอารมณ์ (emotional engagement) และแรงจูงใจในการเรียนรู้ การหลุดจากระบบจึงมิได้เกิดขึ้นทันที หากเกิดในรูปแบบของ “การหลุดเชิงพฤติกรรม” (behavioral disengagement) ซึ่งเป็นกระบวนการค่อยเป็นค่อยไป สะท้อนความเปราะบางเชิงสังคมในบริบทเมืองที่ซับซ้อนกว่าความยากจนทางทรัพยากรในชนบท

4. การสึกกร่อนของความต่อเนื่องในพื้นที่กึ่งเมือง

ลักษณะ “พื้นที่เปลี่ยนผ่าน” (transitional space) ของจังหวัดราชบุรี โดยเฉพาะในชุมชนกึ่งเมือง เช่น บ้านม่วงหรือบ้านท่ามะขาม ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานและการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยสูง เด็กจำนวนหนึ่งต้องย้ายโรงเรียนตามการเคลื่อนย้ายของครอบครัว ส่งผลให้ขาดความต่อเนื่องทางการเรียนรู้และความผูกพันกับสถาบันการศึกษา ปรากฏการณ์นี้ก่อให้เกิด “ความเสี่ยงสะสม” (cumulative risk) ซึ่งบั่นทอนความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน (school belonging) เมื่อเด็กไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับครูและเพื่อน ความผูกพันเชิงสถาบันย่อมลดลง และเพิ่มโอกาสของการตัดสินใจออกจากระบบในที่สุด ความเสี่ยงในพื้นที่กึ่งเมืองจึงมิได้รุนแรงในทันที หากแต่เป็นกระบวนการสึกกร่อนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องอาศัยการมองเห็นในเชิงโครงสร้างมากกว่าการมองเพียงเหตุการณ์เฉพาะหน้า

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรีมิได้เกิดจากปัจจัยเชิงปัจเจกของผู้เรียนเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเชิงพื้นที่และเงื่อนไขทางสังคมเศรษฐกิจที่ฝังรากอยู่ในบริบทท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Spatial Inequality ของ David Harvey ที่อธิบายว่าพื้นที่มิได้เป็นเพียงที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นกลไกในการผลิตและกระจายโอกาสอย่างไม่เท่าเทียม ขณะเดียวกัน กรอบ Urie Bronfenbrenner ภายใต้ Ecological Systems Theory ช่วยอธิบายว่า ความต่อเนื่องทางการศึกษาของเด็กขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และโครงสร้างนโยบายในระดับมหภาค นอกจากนี้ แนวคิด Spatial Accessibility ยังสะท้อนว่า ระยะทาง ภูมิประเทศ และข้อจำกัดด้านคมนาคมเป็นอุปสรรคเชิงโครงสร้างต่อการเข้าถึงบริการทางการศึกษา โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทและชายขอบ ในมิติทางสังคม ผลการศึกษายังสอดคล้องกับ Social Capital Theory ของ James Coleman และ Pierre Bourdieu ซึ่งเสนอว่า เครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานร่วมในชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกคุ้มครองเด็กจากความเสี่ยงทางการศึกษา โดยชุมชนที่มีทุนทางสังคมเข้มแข็งมักสามารถสร้างระบบดูแลและติดตามเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน Human Capital Theory ของ Gary Becker ชี้ให้เห็นว่า ครัวเรือนที่เผชิญข้อจำกัดทางเศรษฐกิจมักประเมินการศึกษาในฐานะต้นทุนค่าเสียโอกาส ทำให้เด็กบางส่วนถูกผลักเข้าสู่แรงงานก่อนวัยอันควร ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในราชบุรีเป็นผลของการซ้อนทับระหว่างข้อจำกัดเชิงพื้นที่ โครงสร้างเศรษฐกิจ และความแตกต่างของทุนทางสังคมในแต่ละชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ

จากการอภิปรายทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ปัญหาเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดราชบุรีเป็นผลจากโครงสร้างเชิงพื้นที่ที่หลากหลายและซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างเศรษฐกิจฐานเกษตรกรรม ข้อจำกัดด้านการเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์ ความเปราะบางของครอบครัวในเมือง หรือการเคลื่อนย้ายแรงงานในพื้นที่เปลี่ยนผ่าน พื้นที่จึงทำหน้าที่เป็น “ตัวกำหนดเส้นทางชีวิต” (life trajectory) ที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละกลุ่ม การทำความเข้าใจปัญหาจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ในระดับโครงสร้างเชิงพื้นที่ควบคู่กับมิติทางสังคมและเศรษฐกิจ มิใช่มองเพียงพฤติกรรมของผู้เรียน หากแต่ต้องมองพื้นที่เป็นโครงสร้างที่สร้างและจำกัดโอกาสทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

1. **พัฒนาระบบ “การศึกษาฐานพื้นที่” (Place-Based Education)** หน่วยงานการศึกษาควรสนับสนุนให้สถานศึกษาปรับหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับบริบทเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของพื้นที่ เช่น การออกแบบการเรียนการสอนที่ยึดโยงกับกิจกรรมในพื้นที่ อาทิ เด็กๆในพื้นที่เกษตรอาจจะใช้กิจกรรมการเกษตรเป็น Project-Based เพื่อสร้างโอกาสและพัฒนาความรู้ต่อยอด รวมทั้งการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

2. **จัดระบบสนับสนุนการเข้าถึงการศึกษาในพื้นที่ห่างไกล** ควรมีมาตรการลดต้นทุนการเดินทาง เช่น ระบบรถรับส่งนักเรียนในพื้นที่กระจายตัว ใช้เทคโนโลยีการเรียนรู้ทางไกลควบคู่กับการเรียนในโรงเรียนเพื่อลดข้อจำกัดด้านความสามารถในการเข้าถึงเชิงภูมิศาสตร์ โดยสามารถสร้างกิจกรรมและมอบหมายงาน และสร้างระบบติดตามผลการศึกษา

3. **สร้างกลไกดูแลเด็กแบบ “เครือข่ายชุมชน–โรงเรียน”** ควรพัฒนาโครงสร้างการทำงานร่วมกันระหว่าง โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครและภาคประชาสังคม ผ่านกลไกการมีส่วนร่วม เช่น บ้าน วัด และโรงเรียน หรือ “บวร” ในการทำงานร่วมกันในการช่วยกันเกื้อหนุนเด็กในชุมชน

4. **สนับสนุนครอบครัวในพื้นที่เมืองและกึ่งเมือง** ในพื้นที่เมืองควรมีมาตรการช่วยลด “ความยากจนเชิงเวลา” เช่น ศูนย์การเรียนรู้หลังเลิกเรียน และพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กที่ผู้ปกครองทำงานนอกบ้าน ผ่านหน่วยงานภาคีทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น การสร้างงาน หรือ การอบรมทักษะเพิ่มเติมในเด็กโต หรือการสร้างแหล่งสันทนาการสำหรับเด็กเล็ก

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นผลการศึกษาส่วนหนึ่งของโครงการหนุนเสริมทางวิชาการและการจัดการความรู้สำหรับการพัฒนาแผนชุมชนในการป้องกันเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา จังหวัดราชบุรี โดยมี อาจารย์ ดร.กัลยา เทียนวงศ์ เป็นหัวหน้าคณะนักวิจัย และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) และการสนับสนุนทางวิชาการจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (ศมส.) ผู้เขียนใคร่ขอขอบพระคุณหน่วยงานต่างๆข้างต้นมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.). (2566). **รายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี 2566**. กสศ.

สมชัย จิตสุชน. (2562). **การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา: บทบาทของพื้นที่และชุมชน**. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

Barrera-Osorio, F. (2009). **Decentralized decision-making in schools: The theory and evidence on school-based management**. World Bank.

Blazer, C., & Gonzalez Hernandez, V. (2018). **Student dropout: Risk factors, impact of prevention programs, and effective strategies**. Research Services, Miami-Dade County Public Schools.

Becker, G. S. (1964). **Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education**. University of Chicago Press.

Bronfenbrenner, U. (1979). **The ecology of human development: Experiments by nature and design**. Harvard University Press.

Dupéré, V., Dion, E., Leventhal, T., Archambault, I., Crosnoe, R., & Janosz, M. (2017). **High school dropout in proximal context: The triggering role of stressful life events**. Child Development, 89(2), 107–122.

Gould, P. (1970). **Spatial diffusion**. Association of American Geographers.

Hanson, S., & Pratt, G. (1995). **Gender, work, and space**. Routledge.

Hirschi, T. (1969). **Causes of delinquency**. University of California Press.

Massey, D. (1994). **Space, place, and gender**. University of Minnesota Press.

OECD. (2018). **Equity in education: Breaking down barriers to social mobility**. OECD Publishing.

Parreño, S. J. (2023). **School dropouts in the Philippines: Causes, changes and statistics**. Sapienza Editorial Journal. e23002. Retrieved from https://doi.org/10.51798/sijis.v4i1.552

Wild, S., & Schulze Heuling, L. (2020). **Student dropout and retention: An event history analysis among students in cooperative higher education**. International Journal of Educational Research, 103, 101719. Retrieved from DOI: 10.1016/j.ijer.2020.101687

ปัญหาการบังคับควบคุมจริยธรรมโดยกฎหมายในสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีการุณยฆาต
Legal Enforcement of Ethical Controls in Thai Society: A Case Study of Euthanasia

ธีรศักดิ์ ลีละพัฒนา[1]
ประกาศิต ชื่นอารมณ์[2]
ฉลองบูรณ์ เพ็งลำ[3]

บทคัดย่อ

บทวิเคราะห์ฉบับนี้มุ่งพิจารณาปัญหาการบังคับควบคุมจริยธรรมโดยกฎหมายในสังคมไทย ผ่านกรณีการุณยฆาต โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการศึกษากฎหมายเปรียบเทียบ (Comparative Legal Studies) เพื่อทำการสำรวจนิยาม ประเภทของประกอบการพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายสากล และทำการวิเคราะห์ผ่านรากฐานทางทฤษฎีของสำนักกฎหมายหลัก 3 สำนัก ได้แก่ สำนักกฎหมายธรรมชาติ สำนักกฎหมายปฏิฐานนิยม และสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ ตลอดจนการวิเคราะห์พลวัตความขัดแย้งระหว่างสิทธิขั้นพื้นฐานและการคุ้มครองสิทธิในชีวิตของรัฐจากงานวิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ร่วมสมัย

เนื้อหาชี้ให้เห็นว่า การุณยฆาตเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนซึ่งท้าทายจุดสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิในชีวิตและการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในบริบทของสังคมไทย กฎหมายปัจจุบันยังไม่ยอมรับการุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) แต่ได้มีการรับรองสิทธิในการทำการุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) ผ่านมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ที่อนุญาตให้บุคคลแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับบริการสาธารณสุขเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้าย จากการวิเคราะห์ผ่านสำนักคิดทางกฎหมาย พบว่าสำนักกฎหมายธรรมชาติให้ความสำคัญกับคุณค่าของชีวิตเป็นสูงสุด ในขณะที่สำนักกฎหมายปฏิฐานนิยมเน้นการรับรองสิทธิโดยรัฐ และสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์พิจารณาความสอดคล้องกับค่านิยมทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะสรุปได้ว่า ประเทศไทยควรคงแนวทางการยอมรับการุณยฆาตเชิงรับในปัจจุบันไว้ แต่จำเป็นต้องพัฒนาหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะนิยามของ “วาระสุดท้ายของชีวิต” การตรากฎหมายวิธีสบัญญัติยุคใหม่เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระว่างนิติศาสตร์และแพทยศาสตร์ประจำสถานพยาบาล และการปรับปรุงกฎหมายข้อยกเว้นความรับผิดทางอาญาของผู้ช่วยเหลือเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิและสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรทางการแพทย์

***คำสำคัญ**: การุณยฆาต สิทธิในการตาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การดูแลแบบประคับประคอง*

Abstract

This academic paper examines the legal enforcement of ethics within Thai society, specifically focusing on the case of euthanasia. Employing a qualitative research methodology grounded in documentary research and comparative legal studies, the analysis explores the definitions and classifications of euthanasia,

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] นักศึกษาสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

provides a comparative overview of international legal frameworks, and evaluates the issue through the foundational lenses of three major legal schools of thought: Natural Law, Legal Positivism, and the Historical School of Law, as well as an analysis of the dynamic conflicts between fundamental rights and the state's duty to protect the right to life, derived from contemporary legal theses.

The content highlights that euthanasia is a multifaceted issue challenging the equilibrium between the protection of the right to life and the respect for human dignity. Within the Thai context, while active euthanasia remains legally unrecognized, passive euthanasia is established under Section 12 of the National Health Act B.E. 2550 (2007). This provision empowers individuals to express their intent to refuse medical services that merely prolong the dying process in the final stages of life. From a jurisprudential perspective, Natural Law prioritizes the sanctity of life, Legal Positivism emphasizes rights granted by the state, and the Historical School focuses on evolution based on societal and cultural values.

The recommendations conclude that Thailand's current approach to passive euthanasia is appropriate for its social fabric. However, it is essential to develop clearer guidelines and practical protocols, particularly regarding the definition of the "final stage of life," alongside the establishment of robust monitoring systems to prevent misuse and ensure legal certainty for healthcare professionals, the enactment of modern procedural laws to establish joint legal-medical committees within healthcare facilities, and the amendment of statutory exemptions regarding criminal liability for assistants, in order to prevent rights violations and build systemic confidence in the performance of medical personnel.

***Keywords**: Euthanasia, Right to Die, Human Dignity, Palliative Care*

บทนำ

ในสังคมร่วมสมัย ความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีทางการแพทย์ได้ทำให้มนุษย์สามารถยืดอายุการมีชีวิตของผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้เครื่องช่วยหายใจ ระบบการรักษาแบบประคับประคอง หรือการรักษาเชิงเทคโนโลยีขั้นสูง อย่างไรก็ตาม แม้เทคโนโลยีทางการแพทย์จะช่วยยืดอายุของผู้ป่วยได้ แต่ในหลายกรณี ผู้ป่วยอาจต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานอย่างต่อเนื่อง ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยที่ไม่มีโอกาสฟื้นตัว

สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดคำถามสำคัญในทางกฎหมายและจริยธรรมเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลในการตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง รวมถึงสิทธิในการยุติการรักษาหรือยุติชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี แนวคิดเรื่องการุณยฆาตจึงกลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจและถกเถียงอย่างกว้างขวางในระดับสากล แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเองมีรากฐานมาจากปรัชญาเสรีนิยม โดย จอห์น สจ๊วต มิลล์ ได้เสนอหลักการสำคัญเกี่ยวกับเสรีภาพของปัจเจกบุคคลว่า บุคคลควรมีเสรีภาพในการกระทำและตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง ตราบเท่าที่การกระทำนั้นไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้อื่น แนวคิดดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการอภิปรายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ป่วยในการเลือกวิธีการรักษาหรือการยุติชีวิต ในขณะเดียวกัน แนวคิดด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งได้รับการอธิบายโดย อิมมานูเอล คานต์ ก็มีบทบาทสำคัญต่อการถกเถียงในประเด็นนี้ โดย คานต์ เห็นว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีคุณค่าในตัวเองและควรได้รับการปฏิบัติอย่างเคารพศักดิ์ศรี การอภิปรายเกี่ยวกับการุณยฆาตจึงมักตั้งอยู่บนคำถามว่าการยุติชีวิตเพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ทรมานนั้นเป็นการเคารพหรือเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในระดับกฎหมายระหว่างประเทศ หลายประเทศได้พัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการุณยฆาต

หรือการช่วยให้ผู้ป่วยเสียชีวิตภายใต้เงื่อนไขที่เข้มงวด เช่น การกำหนดให้ต้องมีความสมัครใจของผู้ป่วย การตรวจสอบจากแพทย์หลายคน และการควบคุมโดยหน่วยงานรัฐ อย่างไรก็ตาม ยังมีอีกหลายประเทศที่ยังคงห้ามการกระทำดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่าการคุ้มครองชีวิตเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมาย

สำหรับประเทศไทย แม้ระบบกฎหมายจะยังไม่รับรองการุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) แต่ในปัจจุบันได้มีโครงสร้างทางกฎหมายที่รองรับการุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) ไว้อย่างเป็นรูปธรรมผ่าน พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 ซึ่งบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลในการทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย และได้รับการขยายความในเชิงวิธีสบัญญัติผ่านกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตหรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย พ.ศ. 2553 ซึ่งกฎกระทรวงฉบับนี้กำหนดให้แพทย์และบุคลากรทางการแพทย์ต้องปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของผู้ป่วยที่ระบุไว้ในหนังสือแสดงเจตนา (Living Will) โดยได้รับความคุ้มครองทางกฎหมาย ไม่ต้องรับผิดชอบต่อความตายที่เกิดขึ้น และไม่ถือเป็นความผิดฐานทอดทิ้งผู้ป่วยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 307

หากพิจารณาในมิติของการควบคุมจริยธรรม บทบัญญัติกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการควบคุมจริยธรรมในสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นการแปรเปลี่ยนหลักจริยธรรมทางการแพทย์ (Medical Ethics) และคุณค่าทางศีลธรรมของสังคมเรื่อง "ความกตัญญูและการยื้อชีวิต" ให้กลายมาเป็นสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายที่มีสภาพบังคับ กฎหมายเข้ามาทำหน้าที่กำหนด "ขอบเขตเชิงจริยธรรม" เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างหน้าที่ของแพทย์ในการรักษาชีวิตผู้ป่วยตามคำปฏิญาณดั้งเดิม กับการเคารพในเสรีภาพและสิทธิในการกำหนดชะตาชีวิตตนเองของผู้ป่วย

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันบทบัญญัติทางกฎหมายดังกล่าวก่อให้เกิด ปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมจริยธรรมในสังคมไทยหลายประการ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่

1. ปัญหาความไม่ชัดเจนในบทนิยามและเกณฑ์ทางคลินิกที่ทับซ้อนกับจริยธรรม ถ้อยคำในกฎหมาย เช่น คำว่า “วาระสุดท้ายของชีวิต” หรือ “การยืดการตาย” ยังขาดความชัดเจนทางเทคนิคการแพทย์ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งเชิงจริยธรรมในการตีความระหว่างญาติผู้ป่วยและบุคลากรทางการแพทย์ ว่าภาวะใดคือวาระสุดท้ายที่แท้จริง

2. ปัญหาด้านจริยธรรมกฎหมายกับค่านิยมวัฒนธรรมไทย โดยสังคมไทยซึ่งได้รับอิทธิพลจากค่านิยม พุทธศาสนามักมองว่าการยุติการรักษาเป็นการทำลายชีวิตหรือขัดต่อความกตัญญูที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดา มาตรา 12 ดังกล่าว จึงสร้างความกดดันเชิงจริยธรรมและจิตใจให้แก่ครอบครัวผู้ป่วยในฐานะผู้มีส่วนร่วมตัดสินใจ

3. ปัญหาความไม่เชื่อมั่นและความเสี่ยงเชิงจริยธรรมของแพทย์ ซึ่งบุคลากรทางการแพทย์จำนวนมากยังคงปฏิเสธหรือไม่กล้าปฏิบัติตามหนังสือแสดงเจตนาของผู้ป่วย เนื่องจากเกรงกลัวความผิดทางอาญาฐานเจตนาฆ่าหรือทอดทิ้งผู้ป่วยและกังวลว่าจะถูกฟ้องร้องจากญาติที่ไม่เห็นด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าตัวกฎหมายและกลไกการควบคุมจริยธรรมที่มีอยู่ยังไม่สามารถสร้างความมั่นใจในทางปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

จากสภาพปัญหาการบังคับควบคุมจริยธรรมโดยกฎหมายที่ยังคงขาดความสมดุลและสร้างข้อจำกัดในทางปฏิบัติข้างต้น จึงเป็นสาเหตุสำคัญและเป็นแรงผลักดันให้ผู้เขียนต้องทำการศึกษา วิเคราะห์ และนำเสนอความเห็นผ่านบทความวิชาการฉบับนี้ เพื่อแสวงหาแนวทางพัฒนากฎหมายและระบบตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับบริบทค่านิยมทางศีลธรรมของสังคมไทยต่อไป

เพื่อความชัดเจนในการกำหนดกรอบความคิดและทิศทางการดำเนินเนื้อหา บทความวิชาการฉบับนี้จึงตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ ดังต่อไปนี้:

1. เพื่อศึกษาและสำรวจนิยาม ประเภท รูปแบบของการุณยฆาต รวมถึงมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยและต่างประเทศ

2. เพื่อวิเคราะห์และทบทวนสภาพปัญหาการบังคับควบคุมจริยธรรมผ่านพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องในปัจจุบัน

3. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดการุณยฆาตและบทบาทของกฎหมายในการควบคุมจริยธรรมผ่านมุมมองรากฐานทฤษฎีของสำนักกฎหมายธรรมชาติ สำนักกฎหมายปฏิฐานนิยม และสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงเกณฑ์ ข้อจำกัด และระบบการกำกับดูแลเชิงกฎหมายเกี่ยวกับการรับรองสิทธิการตายในประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์เชิงวิชาการและเอื้อต่อการปฏิบัติงานจริง

การวิเคราะห์สภาพปัญหามาตรการทางกฎหมายกับการบังคับควบคุมจริยธรรมในสังคมไทย

เมื่อนำกรอบความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับศีลธรรมมาจับคู่กับโครงสร้างกฎหมายสาธารณสุขของไทย ย่อมพบว่ามาตรการทางกฎหมายในปัจจุบันก่อให้เกิดวิกฤตการณ์และความลักลั่นในการ **“บังคับควบคุมจริยธรรม”** อย่างมีนัยสำคัญ ผู้เขียนขอเสนอทัศนะเชิงวิพากษ์และวิเคราะห์สภาพปัญหาทางนิติศาสตร์แยกตามรายประเด็น ดังนี้

1. ปัญหาความไม่ชัดเจนของถ้อยคำในนิยาม “วาระสุดท้ายของชีวิต” และ “การยืดการตาย”

แม้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 และกฎกระทรวง พ.ศ. 2553 จะรับรองสิทธิการปฏิเสธการรักษาไว้ แต่ในทางปฏิบัติกลับเผชิญปัญหารุนแรงจากความไม่ชัดเจนของถ้อยคำในตัวบทกฎหมาย (Vagueness of Legal Terms) โดยเฉพาะคำว่า “วาระสุดท้ายของชีวิต” และ “การบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตาย”

ผู้เขียนเห็นว่า กฎหมายไทยกำลังผลักภาระการชี้ขาดเชิงจริยธรรมไปให้แก่ดุลพินิจทางคลินิกของบุคลากรทางการแพทย์โดยปราศจากเกณฑ์มาตรฐานรองรับที่แน่นอน ในทางนิติปรัชญาแบบ สำนักกฎหมายปฏิฐานนิยม กฎหมายที่ดีต้องมีความชัดเจนแน่นอนเพื่อสร้างความเป็นธรรมและคาดหมายได้ (Legal Certainty) แต่บทนิยามในปัจจุบันกลับเปิดช่องให้เกิดพื้นที่สีเทา แพทย์แต่ละคนตีความเงื่อนไขทางคลินิกแตกต่างกัน เช่น ผู้ป่วยภาวะพืชถาวร (Persistent Vegetative State: PVS) บางส่วนถูกมองว่าอยู่ในวาระสุดท้าย แต่บางส่วนกลับถูกมองว่าระบบสัญญาณชีพยังทำงานอยู่ ความคลุมเครือนี้สร้างความเสี่ยงเชิงจริยธรรมให้แก่แพทย์ว่าจะตกเป็นจำเลยในความผิดฐานเจตนาฆ่าผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 หรือฐานทอดทิ้งผู้ป่วยตามมาตรา 307 หากยุติการรักษาเร็วเกินไป การควบคุมจริยธรรมโดยกฎหมายในมิตินี้จึงล้มเหลวในการสร้างกลไกคุ้มครองสิทธิและความปลอดภัยให้แก่ผู้ประกอบวิชาชีพอย่างแท้จริง

2. ปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมระหว่างญาติและหนังสือแสดงเจตนาของผู้ป่วย

มาตรา 12 กำหนดให้สิทธิในหนังสือแสดงเจตนา (Living Will) เป็นสิทธิเด็ดขาดของปัจเจกบุคคล แต่ในทางปฏิบัติกลับเกิดปัญหาอย่างรุนแรงระหว่างเจตจำนงของตัวผู้ป่วยกับความต้องการของครอบครัว โดยข้อขัดแย้งนี้สะท้อนปัญหาระหว่างกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่รับแนวคิดเสรีนิยมตะวันตก (สิทธิเหนือร่างกายของปัจเจกบุคคลตามแนวคิดของจอห์น สจ๊วต มิลล์) กับ จิตวิญญาณของประชาชน"(Volksgeist) ตามสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ ที่ผูกพันอยู่กับโครงสร้างครอบครัวไทยแบบเครือญาติ ค่านิยมกตัญญูกตเวทิตา และความกลัวบาปกรรมจากการปล่อยให้บุพการีเสียชีวิต ในเชิงสถิติเมื่อเกิดกรณีที่ผู้ป่วยทำพินัยกรรมชีวิตสั่งไม่ยื้อ แต่ญาติร้องขอให้แพทย์ยื้อชีวิตด้วยระบบการแพทย์ขั้นสูงอย่างถึงที่สุด แพทย์ไทยมักเลือกที่จะปฏิเสธการปฏิบัติตามหนังสือแสดงเจตนาของผู้ป่วยเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งและการถูกฟ้องร้องจากญาติ ซึ่งปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่า มาตรการบังคับควบคุมทางกฎหมายในปัจจุบันไม่มีสภาพบังคับในทางสังคมที่ดีพอและไม่สามารถเอาชนะแรงกดดันเชิงค่านิยมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยได้ สิทธิที่กฎหมายบัญญัติไว้จึงกลายเป็นเพียงสิทธิบนแผ่นกระดาษที่ไม่สามารถแปรไปสู่การปฏิบัติได้จริงในวาระสุดท้ายของผู้ป่วย

3. ปัญหาความสับสนระหว่าง Passive Euthanasia และ Active Euthanasia

ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ ความเข้าใจคลาดเคลื่อนเชิงระบบ ทั้งในหมู่ประชาชนทั่วไปและบุคลากรทางการแพทย์บางส่วน ที่มองการทำการุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) เป็นเนื้อเดียวกับการุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) โดยผู้เขียนเห็นว่า ความสับสนนี้ก่อให้เกิดความกลัวทางกฎหมายจนเกินขอบเขต (Defensive Medicine) แพทย์และญาติมักมีความเข้าใจผิดเชิงจริยธรรมว่า เมื่อปฏิบัติตามหนังสือแสดงเจตนาเพื่อปฏิเสธการยื้อชีวิตแล้ว จะต้องหยุดหรือถอนการดูแลรักษารวมถึงการให้สารอาหารและน้ำทุกชนิด ซึ่งเป็นการเข้าใจคลาดเคลื่อนระหว่างการปล่อยให้เสียชีวิตตามธรรมชาติกับการเร่งความตาย ในความเป็นจริง การุณยฆาตเชิงรับภายใต้กฎหมายไทยต้องดำเนินควบคู่ไปกับ ระบบการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) ที่ได้มาตรฐาน การที่ระบบกฎหมายแยกแยะขอบเขตระหว่างสองสิ่งนี้ไม่ชัดเจนในมิติจริยธรรม ส่งผลให้ผู้ป่วยจำนวนมากต้องทนทุกข์ทรมานอย่างไร้ศักดิ์ศรี หรือในทางกลับกัน คือการถูกปล่อยปละละเลยจากการบริบาลขั้นพื้นฐานที่รัฐพึงมอบให้

ความหมายของการุณยฆาต

คำว่า “การุณยฆาต” มีรากศัพท์ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน โดยคำว่า การุณย์ หมายถึง ความกรุณาความสงสาร และคำว่า ฆาต หมายถึง การฆ่า หรือการทำลาย เมื่อรวมกันจึงมีความหมายว่า “การฆ่าด้วยความกรุณา”

ในทางการแพทย์ การุณยฆาตใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Euthanasia ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก โดยคำว่า Eu หมายถึง ดี (Well หรือ Good) และคำว่า Thanatos หมายถึง ความตาย (Death) เมื่อรวมกันจึงหมายถึง “ความตายที่ดี” (Good Death)

นอกจากนี้ ใน The Cambridge Dictionary of Philosophy ได้ให้ความหมายว่า การุณยฆาตคือ การยุติชีวิตของบุคคลอย่างเอื้ออาทรเพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วย โดยตั้งอยู่บนแนวคิดว่าการตาย อาจเป็นทางเลือกที่ดีกว่าการมีชีวิตอยู่ภายใต้ความทุกข์อย่างรุนแรง

ดังนั้น การุณยฆาต (Euthanasia) จึงหมายถึง การกระทำหรือวิธีการที่มุ่งให้บุคคลถึงแก่ความตายอย่างสงบปราศจากความเจ็บปวด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยุติความทุกข์ทรมานของผู้ป่วยที่เป็นโรคร้ายแรงหรือไม่อาจรักษาให้หายได้ อันเป็นการกระทำด้วยความเมตตาและความสงสาร

การจำแนกตามเจตนา

(1) การุณยฆาตโดยสมัครใจ (Voluntary Euthanasia) เป็นกรณีที่ผู้ป่วยซึ่งมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์และสามารถแสดงเจตนาได้ ได้ร้องขอหรือยินยอมให้มีการยุติชีวิตของตน เนื่องจากไม่สามารถทนต่อความทุกข์ทรมานจากอาการเจ็บป่วยได้

(2) การุณยฆาตโดยไม่สมัครใจ (Non-voluntary Euthanasia) เป็นกรณีที่ผู้ป่วยไม่สามารถแสดงเจตนาได้ เช่น อยู่ในภาวะหมดสติ หรือไม่รู้สึกตัว และมีบุคคลอื่นหรือผู้แทนตามกฎหมายเป็นผู้ตัดสินใจแทน

คำว่า Involuntary Euthanasia ตามหลักวิชาการหมายถึงกรณีที่ผู้ป่วยไม่ยินยอม ซึ่งแตกต่างจากกรณีที่ไม่สามารถแสดงเจตนาได้

การจำแนกตามวิธีการ

(1) การุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) หมายถึง การงดหรือยุติการรักษาที่เป็นการยื้อชีวิต เช่น การถอดเครื่องช่วยหายใจ หรือการไม่ให้การรักษาที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ป่วย

(2) การุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) หมายถึง การกระทำโดยตรงเพื่อให้ผู้ป่วยเสียชีวิต เช่น การให้ยาในปริมาณที่ทำให้เสียชีวิต

(3) การปล่อยให้เสียชีวิตตามธรรมชาติ (Allowing Natural Death) เป็นแนวคิดที่ใช้แทนคำบางส่วนในทางการแพทย์ โดยเน้นการไม่ใช้มาตรการยื้อชีวิตที่เกินจำเป็น

การจำแนกตามลักษณะทางกฎหมาย ตามแนวคิดใน Black's Law Dictionary ได้กล่าวถึงการุณยฆาตในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

(1) การุณยฆาตโดยงดการรักษา (Negative Euthanasia) หมายถึง การปล่อยให้ผู้ป่วยเสียชีวิตโดยไม่ใช้วิธีการยื้อชีวิตเพิ่มเติม

(2) การุณยฆาตโดยการกระทำ (Positive Euthanasia) หมายถึง การกระทำที่มีเจตนาให้ผู้ป่วยเสียชีวิตโดยตรง ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น

- โดยสมัครใจ (Voluntary): ผู้ป่วยยินยอม
- โดยไม่สามารถแสดงเจตนา (Non-voluntary): ผู้ป่วยไม่สามารถแสดงเจตนาได้
- โดยขัดต่อเจตนา (Involuntary): ผู้ป่วยไม่ยินยอม

การุณยฆาตเป็นแนวคิดทางกฎหมายและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการยุติชีวิตของผู้ป่วยด้วยความเมตตา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยุติความทุกข์ทรมาน ซึ่งสามารถจำแนกได้ตามเจตนา วิธีการ และลักษณะทางกฎหมาย ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวยังเป็นประเด็นถกเถียงสำคัญในหลายประเทศ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับสิทธิในชีวิต ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และบทบาทของกฎหมายในการควบคุมจริยธรรม

ประเด็นปัญหาการทำการุณยฆาตในประเทศไทย

ในปัจจุบัน สังคมไทยได้เริ่มให้ความสนใจต่อประเด็นสิทธิในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลและการยุติชีวิต ซึ่งเป็นประเด็นที่เชื่อมโยงกับหลักสิทธิมนุษยชน เสรีภาพส่วนบุคคล และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ เมื่อพิจารณาผ่านกรอบการศึกษานิติศาสตร์ร่วมสมัย ปัญหาประเด็นการการุณยฆาตในไทยมิได้หยุดอยู่เพียงแต่มิติทางสังคมหรือการแพทย์เท่านั้น แต่ก่อให้เกิดความขัดแย้งเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย อย่างมีนัยสำคัญ โดย นันทนา ทวีคูณ ได้วิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวผ่านมิติกฎหมายมหาชนและสิทธิมนุษยชนว่าเกิดสภาวะการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างสิทธิขั้นพื้นฐานในการกำหนดเจตจำนงของปัจเจกบุคคลเพื่อเข้าสู่การตายอย่างมีศักดิ์ศรี(Right to Autonomy and Dignity) กับหน้าที่และอำนาจของรัฐในการคุ้มครองรักษาชีวิตของประชากร (The State's Duty to Protect Life) ภายใต้แนวคิดรัฐสวัสดิการ สภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกนี้ (Dilemma) ส่งผลให้โครงสร้างกฎหมายปฏิฐานนิยมของไทยตกอยู่ในภาวะชะงักงัน เนื่องจากรัฐเกรงว่าการเปิดช่องกฎหมายให้กับการยุติชีวิตโดยสมัครใจจะเป็นการละเลยหน้าที่เชิงสถาบันของรัฐในการปกป้องชีวิตมนุษย์ ข้อมูลสถิติด้านสาธารณสุขสะท้อนให้เห็นว่าผู้ป่วยระยะสุดท้ายจำนวนมากต้องทนทุกข์ทรมานอย่างไร้ประโยชน์จากการยื้อชีวิตด้วยเครื่องมือแพทย์ เพียงเพราะรัฐยังไม่สามารถผสานจุดสมดุลระหว่างสิทธิของปัจเจกบุคคลและหน้าที่ของรัฐดังกล่าวได้

ในบริบทของสังคมไทย ข้อถกเถียงมักเกิดขึ้นเมื่อผู้ป่วยตกอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ หรืออยู่ในภาวะที่ไม่สามารถรับรู้และไม่อาจฟื้นคืนสติได้ เช่น ภาวะพืชถาวร (Persistent Vegetative State: PVS) ซึ่งก่อให้เกิดคำถามสำคัญต่อครอบครัวและบุคลากรทางการแพทย์ว่า การยื้อชีวิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือเป็นการเพิ่มความทุกข์ทรมานให้แก่ผู้ป่วยโดยไม่จำเป็น

สถานการณ์ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างความชัดเจนทางกฎหมาย เนื่องจากผู้ป่วยจำนวนมากเริ่มแสดงเจตจำนงที่จะเสียชีวิตอย่างสงบตามธรรมชาติ (Good Death) แต่ยังคงมีอุปสรรคด้านค่านิยมทางวัฒนธรรมและบทบัญญัติของกฎหมายอาญาที่ทำให้การตัดสินใจในเรื่องนี้ยังคงมีความเสี่ยงต่อผู้ที่ให้ความช่วยเหลือ

จากการทบทวนงานวิจัยด้านสาธารณสุขยุคปัจจุบัน พบว่า ปัญหาสำคัญของการบังคับใช้กฎหมายไม่ได้อยู่เพียงแค่ข้อจำกัดทางเทคนิค แต่มีความทับซ้อนกับระบบการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) ที่ยังไม่ทั่วถึง บุคลากรทางการแพทย์และญาติมักตีความคลาดเคลื่อนว่า การแสดงเจตนาปฏิเสธการรักษาตามมาตรา 12 คือ การทอดทิ้งผู้ป่วยให้เสียชีวิตโดยไม่ทำอะไรเลย ซึ่งในทางนิติศาสตร์ร่วมสมัย มีการเน้นย้ำว่า รัฐต้องจัดตั้งกลไกระบบชีวาภิบาลที่ได้มาตรฐานเพื่อรองรับและคุ้มครองสิทธิที่จะไม่ทรมานของผู้ป่วยควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายเสมอ

นอกจากนี้ ในมิติของการบังคับใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติในโรงพยาบาล โดยปองพล ศักดิ์ศรีเจริญ ได้ทำการสำรวจและชี้ให้เห็นว่า ขอบเขตความรับผิดทางอาญาของแพทย์จากการปฏิบัติตามหนังสือแสดงเจตนาปฏิเสธการรักษา (Living Will) ตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ ยังคงมีช่องว่างในทางปฏิบัติสูงมาก แม้กฎหมายสารบัญญัติจะเขียนคุ้มครองไว้ แต่ในโครงสร้างของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แพทย์ยังคงต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากการถูกฟ้องร้องหรือตั้งข้อหาเจตนาฆ่าโดยงดเว้นตามมาตรา 288 ประกอบมาตรา 59 วรรคท้าย แห่งประมวลกฎหมายอาญา หากญาติสายตรงของผู้ป่วยเกิดความขัดแย้งและไม่ยินยอม ความเปราะบางทางกฎหมายวิธีสบัญญัติยุคใหม่นี้ ส่งผลให้เกิดความกลัวเชิงระบบ (Chilling Effect) ในหมู่บุคลากรทางการแพทย์ ทำให้แพทย์จำนวนมากเลือกที่จะปฏิเสธการทำตามความประสงค์ของผู้ป่วยและเดินหน้ายื้อชีวิตต่อไปเพื่อความปลอดภัยทางกฎหมายของตนเอง

สถานการณ์ทางกฎหมายในประเทศไทย

ในประเทศไทย การุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) ยังคงถือเป็นการกระทำที่อาจเข้าข่ายความผิดตามกฎหมายอาญา เนื่องจากกฎหมายไทยมีหลักการคุ้มครองชีวิตเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม กฎหมายไทยได้ให้การรับรองสิทธิของผู้ป่วยในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะสิทธิในการปฏิเสธการรักษา

ตาม มาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลในการทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับบริการสาธารณสุขที่เป็นเพียงการยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต หรือที่เรียกว่า “พินัยกรรมชีวิต (Living Will)” ซึ่งถือเป็นการยอมรับแนวคิดการุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) ในทางปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม การนำบทบัญญัติดังกล่าวไปใช้ยังมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติ เช่น ความเข้าใจของประชาชน ความพร้อมของบุคลากรทางการแพทย์ และความชัดเจนของแนวปฏิบัติ

ประเด็นข้อถกเถียงและปัญหา

แม้จะมีการรับรองสิทธิในระดับหนึ่ง แต่ประเด็นการุณยฆาตในประเทศไทยยังคงเป็นเรื่องที่มีข้อถกเถียงอย่างกว้างขวาง ทั้งในมิติทางกฎหมาย จริยธรรม และสังคม

ในด้านหนึ่ง มีความเห็นสนับสนุนว่าการยุติชีวิตในกรณีที่ผู้ป่วยต้องเผชิญความทุกข์ทรมานอย่างรุนแรงและไม่มีโอกาสรักษาให้หาย เป็นการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิในการตัดสินใจของผู้ป่วย แต่อีกด้านหนึ่ง มีความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เช่น ความเสี่ยงในการใช้กฎหมายไปในทางที่ผิด ความไม่ชัดเจนของเกณฑ์ในการพิจารณาว่าผู้ป่วยอยู่ในภาวะสิ้นหวัง ความขัดแย้งกับจริยธรรมทางการแพทย์ และความพร้อมของระบบตรวจสอบ

นักวิชาการและแพทย์ไทยหลายท่านได้แสดงความเห็นต่อประเด็นนี้ โดยเน้นว่าการออกกฎหมายเกี่ยวกับการุณยฆาตต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เนื่องจากมีผลกระทบต่อหลายฝ่าย ทั้งผู้ป่วย ญาติ บุคลากรทางการแพทย์ และสังคมโดยรวม

ข้อกังวลสำคัญคือการกำหนดเกณฑ์ว่าผู้ป่วยอยู่ในภาวะ “สิ้นหวัง” อย่างแท้จริงหรือไม่ รวมถึงการตรวจสอบเจตนาของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิหรือการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นด้านความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมของสังคมไทย ซึ่งให้ความสำคัญกับการคุ้มครองชีวิตและการยอมรับความตายตามธรรมชาติ จึงทำให้การยอมรับการุณยฆาตยังเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน

กล่าวโดยสรุป ประเด็นการุณยฆาตในประเทศไทยยังคงอยู่ในช่วงของการถกเถียงเชิงนโยบายและจริยธรรม แม้กฎหมายจะรับรองสิทธิในการปฏิเสธการรักษา แต่ยังไม่รับรองการกระทำการุณยฆาตโดยตรง

การกำหนดแนวทางทางกฎหมายในอนาคตจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่าง การคุ้มครองชีวิต การเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้ป่วย และความปลอดภัยและความโปร่งใสในการปฏิบัติ การศึกษาประเด็นนี้จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนากฎหมายและนโยบายสาธารณะที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยต่อไป

แนวคิดทฤษฎีและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบันมีหลายประเทศทั่วโลกที่มีกฎหมายหรือแนวปฏิบัติรองรับการยุติชีวิตด้วยความสมัครใจของผู้ป่วย แต่ละประเทศกำหนดขอบเขต เงื่อนไข และรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามระบบกฎหมาย ค่านิยมทางสังคม และจริยธรรมทางการแพทย์

โดยทั่วไป การพิจารณาทางกฎหมายเกี่ยวกับการุณยฆาตมักเกี่ยวข้องกับรูปแบบของการกระทำ ได้แก่

- การุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) การงดหรือยุติการรักษาที่เป็นการยื้อชีวิต เช่น การไม่ใช้เครื่องช่วยหายใจหรือการหยุดการรักษาในวาระสุดท้าย ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดในทางการแพทย์ และในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทย คือการช่วยให้เสียชีวิตโดยแพทย์ (Physician-Assisted Dying / Assisted Suicide) การที่แพทย์จัดเตรียมยาให้ผู้ป่วยใช้ยุติชีวิตด้วยตนเอง ภายใต้เงื่อนไขทางกฎหมาย

- การุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) การกระทำโดยตรงเพื่อให้ผู้ป่วยเสียชีวิต เช่น การให้สารหรือยาที่ทำให้เสียชีวิต ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีประเทศยอมรับค่อนข้างจำกัด

แนวคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law Theory)

แนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติถือว่าสิทธิและความยุติธรรมมีอยู่โดยกำเนิดตามธรรมชาติ มิได้เกิดจากการบัญญัติของรัฐ สิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิที่มนุษย์มีอยู่เพราะความเป็นมนุษย์ จึงมีลักษณะเป็นสากล ใช้ได้กับบุคคลทุกคน และไม่จำเป็นต้องมีการรับรองโดยกฎหมายบ้านเมืองก็ยังคงมีอยู่

ภายใต้แนวคิดดังกล่าว สิทธิในชีวิตถือเป็นสิทธิพื้นฐานที่มีคุณค่าสูงสุด และไม่ใช่สิทธิที่บุคคลสามารถจำหน่ายจ่ายโอนหรือสละได้โดยเสรี เนื่องจากชีวิตมนุษย์ถูกมองว่าเป็นคุณค่าที่ต้องได้รับการคุ้มครองตามหลักศีลธรรม

ดังนั้น เมื่อพิจารณาในประเด็นการุณยฆาต สำนักกฎหมายธรรมชาติโดยทั่วไปจึงมีแนวโน้มไม่ยอมรับสิทธิในการยุติชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการยุติชีวิตตนเองหรือการให้ผู้อื่นช่วยเหลือ เนื่องจากเห็นว่าเป็นการขัดต่อหลักคุณค่าแห่งชีวิตและหลักศีลธรรมตามธรรมชาติ แม้รัฐธรรมนูญจะรับรองสิทธิในชีวิตและร่างกาย แต่สิทธิดังกล่าวมิใช่สิทธิเด็ดขาดที่บุคคลสามารถใช้ทำลายชีวิตของตนเองได้

แนวคิดสำนักกฎหมายปฏิฐานนิยม (Legal Positivism)

สำนักกฎหมายปฏิฐานนิยมมองว่ากฎหมายคือกฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐ (รัฏฐาธิปัตย์) ความถูกต้องของกฎหมายจึงขึ้นอยู่กับการตราขึ้นตามกระบวนการที่ชอบ มิได้ขึ้นอยู่กับหลักศีลธรรม

ในมุมมองนี้ สิทธิของบุคคลจึงเป็นสิทธิที่เกิดจากการรับรองของกฎหมาย หากกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิใด สิทธินั้นก็มีอยู่ และสามารถใช้บังคับได้

เมื่อพิจารณาประเด็นการุณยฆาต แนวคิดของสำนักกฎหมายปฏิฐานนิยมจะไม่ตัดสินว่าการยุติชีวิตถูกหรือผิดในเชิงศีลธรรม แต่จะพิจารณาว่ากฎหมายของรัฐรับรองหรือไม่ หากกฎหมายรับรองสิทธิในการปฏิเสธการรักษา หรือสิทธิในการยุติชีวิตในบางกรณี สิทธิดังกล่าวก็ถือว่าชอบด้วยกฎหมาย

ในบริบทของประเทศไทย แม้กฎหมายจะยังไม่รับรองการุณยฆาตเชิงรุก แต่ได้มีการรับรองสิทธิในการปฏิเสธการรักษาไว้ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย รับรองสิทธิในชีวิตและร่างกายของบุคคล มาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 รับรองสิทธิในการทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับบริการสาธารณสุข ซึ่งสะท้อนแนวคิดแบบกฎหมายปฏิฐานนิยมที่ให้ความสำคัญกับการรับรองสิทธิผ่านกฎหมาย

หากนำข้อความคิดของสำนักปฏิฐานนิยมมาพิจารณาโครงสร้างความรับผิดทางอาญาของไทย ย่อมพบปัญหาว่าประมวลกฎหมายอาญาของไทยไม่มีบทบัญญัติข้อยกเว้นความรับผิดสำหรับการุณยฆาตหรือการช่วยให้บุคคลเสียชีวิตอย่างชัดเจน การกระทำใด ๆ ที่เป็นการเร่งความตาย จึงต้องถูกปรับเข้าบทกฎหมายฐานเจตนาฆ่าผู้อื่นตามมาตรา 288 หรือ

ความผิดฐานช่วยหรือยุยงให้ฆ่าตัวตายตามมาตรา 293 เสมอ ซึ่ง รวิษฎา อนันต์เวทยานนท์ ได้ชี้ให้เห็นผ่านงานวิจัยเชิงเปรียบเทียบว่า การไม่มีบทบัญญัติยกเว้นความรับผิดหรือบรรเทาโทษเป็นการเฉพาะสำหรับการุณยฆาต ทำให้กฎหมายปฏิฐานนิยมของไทยขาดความยืดหยุ่นและไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ทางจริยศาสตร์ยุคปัจจุบัน โดยงานเขียนดังกล่าวได้เสนอแนวทางอุดช่องว่างทางกฎหมายของสำนักปฏิฐานนิยม โดยระบุว่าประเทศไทยควรพิจารณาร่างกฎหมายเฉพาะในลักษณะกฎหมายยกเว้นความรับผิดทางอาญาแก่ผู้ช่วยเหลือการยุติชีวิตโดยสมัครใจ ภายใต้เงื่อนไขที่ผู้ช่วยเหลือกระทำไปเพื่อมนุษยธรรมและผ่านการตรวจสอบอย่างเป็นทางการ เพื่อสร้างความชัดเจนและรับรองสิทธิของผู้ปฏิบัติงานตามหลักสิทธิมนุษยชน

แนวคิดสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ (Historical School of Law)

สำนักกฎหมายประวัติศาสตร์เห็นว่ากฎหมายไม่ได้เกิดจากการบัญญัติของรัฐเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากพัฒนาการทางสังคม ประเพณี และจิตสำนึกของประชาชนในแต่ละสังคม หรือที่เรียกว่า “จิตวิญญาณของประชาชน” (Volksgeist)

แนวคิดนี้มองว่ากฎหมายจึงไม่เป็นสากลเหมือนแนวคิดกฎหมายธรรมชาติ แต่แตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ

เมื่อพิจารณาเรื่องการุณยฆาต สำนักกฎหมายประวัติศาสตร์จะมองว่าสิทธิในการยุติชีวิตไม่ได้เป็นสิทธิเด็ดขาด แต่ขึ้นอยู่กับค่านิยมและการยอมรับของสังคม หากสังคมใดมีค่านิยมให้ความสำคัญกับการคุ้มครองชีวิตสูง การยอมรับการุณยฆาตก็จะมีข้อจำกัดมาก

ในบริบทของประเทศไทย ซึ่งสังคมได้รับอิทธิพลจากหลักศาสนาและวัฒนธรรมที่เน้นการเคารพชีวิต การยอมรับการุณยฆาตจึงยังจำกัดอยู่เพียงในรูปแบบการปฏิเสธการรักษา เช่น การทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับการรักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ

โดยแนวคิดของ ศาสดา วิริยานุพงศ์ ได้วิเคราะห์ผ่านวิทยานิพนธ์ว่า ค่านิยมและจิตวิญญาณร่วม ของสังคมไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมาได้เริ่มเกิดพลวัตการเปลี่ยนผ่าน (Dynamic Transition) อย่างมีนัยสำคัญ จากเดิมที่สังคมไทยปฏิเสธข้อความคิดเรื่องการกำหนดความตายโดยสิ้นเชิงเนื่องจากกรอบศีลธรรมทางศาสนาแบบประเพณีนิยม แต่ในยุคปัจจุบันสังคมไทยได้ขยับเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) ร่วมกับการได้รับอิทธิพลจากนวัตกรรมการแพทย์ระดับสากล ทำให้จิตวิญญาณของประชาชนไทยเริ่มเปิดรับแนวคิดการยุติชีวิตที่ไร้คุณภาพมากขึ้นเรื่อย ๆ งานวิจัยระบุว่า โครงสร้างกฎหมายการุณยฆาตที่เหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบันจึงไม่ควรเป็นกฎหมายที่ปิดกั้นอย่างเบ็ดเสร็จ และไม่ควรเปิดเสรีจนเกินไป แต่ต้องเป็นกฎหมายที่เดินสายกลาง โดยรับรองการุณยฆาตเชิงรับควบคู่กับการพัฒนาไปสู่การยุติชีวิตโดยการช่วยเหลือของแพทย์ (Physician-Assisted Dying) ภายใต้ระบบควบคุมที่เข้มงวด เพื่อให้ตัวบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรสามารถเติบโตตามทันพัฒนาการของจิตวิญญาณประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

ทั้งสามสำนักมีมุมมองต่อสิทธิในการยุติชีวิตแตกต่างกัน ได้แก่

1. สำนักกฎหมายธรรมชาติ ไม่ยอมรับการุณยฆาต เนื่องจากชีวิตเป็นคุณค่าทางศีลธรรม
2. สำนักกฎหมายปฏิฐานนิยม ยอมรับหรือไม่ขึ้นอยู่กับกฎหมายที่รัฐบัญญัติ
3. สำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ การยอมรับขึ้นอยู่กับค่านิยมและพัฒนาการของสังคม

การวิเคราะห์ผ่านแนวคิดของแต่ละสำนักช่วยให้เข้าใจว่าประเด็นการุณยฆาตไม่ใช่เพียงเรื่องกฎหมายเท่านั้นแต่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม สังคม และวัฒนธรรมด้วย

กฎหมายที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยและต่างประเทศ

ประเทศไทย

โครงสร้างทางกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบัน ยังคงห้ามและไม่รับรองการุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) โดยการใช้ยาหรือสารเคมีเพื่อเร่งความตายโดยตรงยังคงตกอยู่ภายใต้ความรับผิดฐานฆ่าผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 หรือมาตรา 289 แต่ระบบกฎหมายไทยได้รับรองการทำการุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) ไว้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านบทบัญญัติสำคัญ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12: บัญญัติรับรองสิทธิของปัจเจกบุคคลในการทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย (Living Will)

2. กฎกระทรวงว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตหรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับรองที่เข้ามาวางกลไกในทางปฏิบัติ ดังนี้

- คุณสมบัติของผู้ทำหนังสือแสดงเจตนา: ต้องเป็นบุคคลที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ และมีสติสัมปชัญญะที่สามารถเข้าใจความละเอียดของการแสดงเจตจำนงได้ในขณะที่ทำหนังสือ
- รูปแบบและโครงสร้างเอกสาร: หนังสือแสดงเจตนาต้องระบุข้อมูลส่วนบุคคล วัน เดือน ปี ที่ทำหนังสืออย่างชัดเจน และข้อความแสดงความประสงค์ที่ไม่ยอมรับบริการสาธารณสุขประเภทใดประเภทหนึ่งที่เข้าข่ายยื้อรักษาโดยไม่เกิดประโยชน์ (ฟื้นคืนชีพ) พร้อมทั้งต้องมีลายมือชื่อของผู้ทำหนังสือและพยานอย่างน้อย 2 คนรวมอยู่ด้วย
- นิยามและเงื่อนไข วาระสุดท้ายของชีวิต และการบริการสาธารณสุขที่เพียงเพื่อยืดการตาย กฎกระทรวงฉบับนี้กำหนดเงื่อนไขทางคลินิกไว้ว่า ต้องเป็นภาวะที่ผู้ป่วยมีพยาธิสภาพของโรคที่รุนแรง ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ และความตายกำลังจะมาถึงในระยะเวลาอันใกล้ตามมาตรฐานทางการแพทย์ โดยการรักษาพยาบาลนั้นทำได้เพียงแค่การประวิงเวลาตายออกไป โดยไม่ช่วยให้ผู้ป่วยฟื้นคืนสู่สภาพปกติได้
- หน้าที่และขั้นตอนปฏิบัติของบุคลากรทางการแพทย์: เมื่อผู้ป่วยเข้าสู่ภาวะตามเงื่อนไข แพทย์และพยาบาลมีหน้าที่ต้องทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของหนังสือแสดงเจตนา จากนั้นจัดประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างทีมผู้รักษาและญาติสนิทของผู้ป่วยเพื่ออธิบายแผนการรักษา และเปลี่ยนผ่านจากการรักษาเพื่อมุ่งเอาชนะโรค (Curative Care) ไปสู่กระบวนการการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) โดยการงดเว้นเครื่องมือยื้อชีวิต แต่ยังคงให้สารอาหาร น้ำ และยาระงับปวดเพื่อระงับความทรมานจนกว่าผู้ป่วยจะเสียชีวิตตามธรรมชาติอย่างสงบ

3. การคุ้มครองสิทธิและข้อยกเว้นความรับผิดของแพทย์: ในมิติวิธีสบัญญัติ กฎหมายกำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่ของแพทย์ในการงดเว้นการรักษาตามหนังสือแสดงเจตนานั้นชอบด้วยกฎหมาย โดยได้รับความคุ้มครองไม่ต้องรับผิดทั้งในทางแพ่ง ทางอาญา และทางวินัยมรรยาทวิชาชีพ และไม่ถือเป็นความผิดฐานทอดทิ้งผู้ป่วยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 307

การรับรองดังกล่าวจึงถือเป็นการยอมรับ การุณยฆาตเชิงรับโดยสมัครใจ และเน้นการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) เพื่อให้ผู้ป่วยเสียชีวิตตามธรรมชาติอย่างมีศักดิ์ศรี

กฎหมายเกี่ยวกับการุณยฆาตในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันตามบริบททางสังคมและกฎหมาย โดยบางประเทศรับรองการุณยฆาตเชิงรุกหรือการช่วยให้เสียชีวิต ขณะที่ประเทศไทยรับรองเพียงสิทธิในการปฏิเสธการรักษา

การศึกษากฎหมายเปรียบเทียบจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจแนวโน้มของกฎหมายและเป็นพื้นฐานในการพิจารณาพัฒนากฎหมายไทยในอนาคต

ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ไม่ได้รับรองการุณยฆาตเชิงรุก แต่ อนุญาตการช่วยให้ฆ่าตัวตาย (Assisted Suicide) ภายใต้เงื่อนไขสำคัญคือ ต้องไม่กระทำด้วยแรงจูงใจเห็นแก่ตัว

ตาม มาตรา 115 แห่งประมวลกฎหมายอาญาสวิตเซอร์แลนด์ กำหนดว่า ผู้ใดช่วยเหลือให้ผู้อื่นฆ่าตัวตายด้วยเหตุเห็นแก่ตัวต้องรับโทษ แต่หากไม่มีแรงจูงใจดังกล่าว การช่วยเหลืออาจไม่เป็นความผิด

จึงเป็นเหตุให้สวิตเซอร์แลนด์มีองค์กรเอกชน เช่น คลินิกที่ให้ความช่วยเหลือด้านการยุติชีวิตแก่ผู้ป่วย โดยต้องผ่านการประเมินทางการแพทย์และการตรวจสอบเจตนาอย่างเคร่งครัด

ประเทศแคนาดา

ประเทศแคนาดารับรองการช่วยให้เสียชีวิตทางการแพทย์ ประมวลกฎหมายอาญาแคนาดา (Criminal Code of Canada) มาตรา 241.1 ถึง 241.4 ว่าด้วยระบบ Medical Assistance in Dying (MAID) ซึ่งตราขึ้นในปี พ.ศ. 2559 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมข้อจำกัดในทางปฏิบัติในปี พ.ศ. 2564 ภายหลังคำพิพากษาศาลฎีกาในคดี Carter v. Canada (2015)

กฎหมายฉบับนี้คุ้มครองและรับรองสิทธิให้แพทย์และพยาบาลวิชาชีพสามารถจัดหาหรือบริหารยาสารเคมีเพื่อช่วยให้ผู้ป่วยเสียชีวิตอย่างสงบ โดยผู้ป่วยต้องผ่านการประเมินว่ามีภาวะสุขภาพที่ทรุดโทรมลงอย่างรุนแรงและไม่อาจย้อนคืนสู่สภาพเดิมได้ (Grievous and Irremediable Medical Condition) และความตายตามธรรมชาติอยู่ในระยะที่สามารถคาดการณ์ได้ชัดเจน

ประเทศเนเธอร์แลนด์

ประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นประเทศแรกที่มีกฎหมายรับรองการุณยฆาตเชิงรุกอย่างชัดเจน พระราชบัญญัติการยุติชีวิตตามคำร้องขอและการช่วยฆ่าตัวตาย พ.ศ. 2545 (Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedures) Act 2002) โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545

เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับแรกของโลกที่รับรองความชอบด้วยกฎหมายของการทำการุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) และการช่วยเหลือการตายโดยแพทย์ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ความระมัดระวัง (Due Care Criteria) ไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจน เช่น ผู้ป่วยต้องร้องขอด้วยความสมัครใจและคิดทบทวนอย่างรอบคอบยาวนาน ต้องมีความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสที่ไม่มีหนทางจะเยียวยาแก้ไขได้ และแพทย์ผู้ทำการรักษาต้องปรึกษาหารือกับแพทย์อิสระรายอื่นอย่างน้อย 1 คน พร้อมทั้งต้องรายงานข้อมูลต่อคณะกรรมการตรวจสอบส่วนภูมิภาค (Regional Review Committees) ทุกครั้ง

ประเทศสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาไม่ได้รับรองการุณยฆาตเชิงรุก แต่บางรัฐอนุญาต Physician-Assisted Suicide ภายใต้กฎหมาย “Death with Dignity Act”

ผู้ป่วยต้องเป็นผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่มีอายุคาดการณ์ไม่เกิน 6 เดือน และต้องเป็นผู้ใช้ยาด้วยตนเอง โดยปัจจุบันมีหลายรัฐที่รับรอง เช่น โอเรกอน วอชิงตัน แคลิฟอร์เนีย เวอร์มอนต์ และรัฐอื่น ๆ

ประเทศนิวซีแลนด์

ประเทศนิวซีแลนด์ประกาศใช้ พระราชบัญญัติการเลือกในวาระสุดท้ายของชีวิต พ.ศ. 2562 (End of Life Choice Act 2019) ซึ่งมีผลบังคับใช้จริงในทางปฏิบัติหลังการลงประชามติในปี พ.ศ. 2564

กฎหมายฉบับนี้กำหนดมาตรการรองรับสิทธิสำหรับบุคคลในการร้องขอความช่วยเหลือทางการแพทย์เพื่อจบชีวิตตนเอง โดยผู้สิทธิเข้าเกณฑ์ต้องเป็นผู้ป่วยระยะสุดท้าย (Terminal Illness) ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป มีสัญชาติหรือสิทธิพำนักถาวรในนิวซีแลนด์ มีอาการเจ็บป่วยร้ายแรงที่คาดว่าจะเสียชีวิตภายใน 6 เดือน และต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานขั้นรุนแรงที่ไม่อาจบรรเทาได้ โดยต้องผ่านระบบการประเมินและการยืนยันความสมัครใจอย่างเป็นอิสระจากแพทย์อย่างน้อย 2 คน

จากการศึกษาแนวโน้มกฎหมายเปรียบเทียบที่เป็นปัจจุบัน พบว่า โครงสร้างกฎหมายในแต่ละประเทศส่วนใหญ่กำลังขยับจากการรับรองแค่การุณยฆาตเชิงรับไปสู่การรับรองการยุติชีวิตโดยการช่วยเหลือของแพทย์ (Physician-Assisted Dying / PAD) อย่างเป็นระบบ จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยนิติศาสตร์ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2564 - พ.ศ. 2569) พบว่า ประเด็นข้อถกเถียงเรื่องการุณยฆาตได้ทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเห็นวิวัฒนาการระดับสากลที่ชัดเจน เช่น การประกาศใช้กฎหมาย End of Life Choice Act 2019 ของประเทศนิวซีแลนด์ที่มีผลบังคับใช้จริงในทางปฏิบัติเมื่อปี พ.ศ. 2564 ซึ่งมีการกำหนดหลักเกณฑ์ควบคุมทางคลินิกอย่างเข้มงวด หรือแม้กระทั่งการเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญในกลุ่มประเทศระบบซิวิลลอว์และคอมมอนลอว์ เช่น การที่สภาผู้แทนราษฎรสหราชอาณาจักร (อังกฤษและเวลส์) ได้ลงมติวาระแรกเพื่อรับร่างกฎหมายให้สิทธิผู้ป่วยระยะสุดท้ายเลือกจบชีวิตตนเองได้เมื่อปลายปี พ.ศ. 2567 พัฒนาการเหล่านี้สอดคล้องกับข้อวิเคราะห์ของ ศาสดา วิริยานุพงศ์ และคณะ ที่ระเบียบวิธีวิจัยชี้ให้เห็นว่า สังคมโลกกำลังขยับจากการรับรองเพียงสิทธิการปฏิเสธการรักษาไปสู่ข้อเรียกร้อง “การุณยฆาตเชิงรุกในรูปแบบที่แพทย์ทำหน้าที่ช่วยเหลือการตาย” (Physician-Assisted Suicide) เพื่อรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ ซึ่งบริบทกฎหมายไทยควรนำวิวัฒนาการระดับสากลในช่วงปี 2564 - 2567 นี้มาพิจารณาวางโครงสร้างเพื่อรองรับแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ประเทศไทยเป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก การบัญญัติกฎหมายจึงมักมีพื้นฐานจากหลักศีลธรรมและค่านิยมของสังคม โดยเฉพาะกฎหมายอาญาที่มีบทบาทในการคุ้มครองชีวิตและความสงบเรียบร้อยของสังคม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักของสำนักกฎหมายธรรมชาติที่มองว่ากฎหมายควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมและคุณค่าแห่งชีวิต

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาประเด็นสิทธิในการทำการุณยฆาต จะพบว่าเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เนื่องจากเกี่ยวข้องกับสิทธิในชีวิต ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความทุกข์ทรมานของผู้ป่วย โดยเฉพาะในกรณีผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยที่ไม่สามารถรับรู้ได้ เช่น ภาวะพืชถาวร ซึ่งก่อให้เกิดคำถามสำคัญว่าการยุติชีวิตเพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ทรมานนั้นเป็นการตายตามธรรมชาติหรือเป็นการละเมิดคุณค่าของชีวิต

จากการศึกษาพบว่า การุณยฆาตสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่

1. การุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia)

2. การุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia)

ประเทศส่วนใหญ่ยอมรับการุณยฆาตเชิงรับ โดยถือเป็นการเคารพสิทธิของผู้ป่วยในการปฏิเสธการรักษา ขณะที่มีเพียงบางประเทศเท่านั้นที่รับรองการุณยฆาตเชิงรุก

สำหรับประเทศไทย ได้มีการรับรองสิทธิในการปฏิเสธการรักษาไว้ในมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และหลักสิทธิในชีวิตและร่างกายตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งสะท้อนการยอมรับการุณยฆาตเชิงรับโดยสมัครใจผ่านการทำหนังสือแสดงเจตนา (Living Will)

ในทางกฎหมายไทย การกระทำการุณยฆาตเชิงรุกยังอาจเข้าข่ายความผิดอาญา ส่วนการฆ่าตัวตายโดยตนเองไม่เป็นความผิด แต่การช่วยเหลือให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายอาจมีความผิดตามกฎหมาย เมื่อวิเคราะห์ผ่านแนวคิดสำนักกฎหมายต่าง ๆ พบว่า

- สำนักกฎหมายธรรมชาติ มองว่าการุณยฆาตขัดต่อคุณค่าแห่งชีวิต
- สำนักกฎหมายปฏิฐานนิยม มองว่าสิทธิขึ้นอยู่กับการรับรองของกฎหมาย

- สำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ มองว่าการยอมรับขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคม

จึงเห็นได้ว่า ประเด็นการุณยฆาตไม่ใช่เพียงประเด็นทางกฎหมาย แต่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม สังคม และวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง

ข้อเสนอแนะ

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และวิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิตร่วมสมัย ผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาการบังคับควบคุมจริยธรรมโดยกฎหมายในกรณีการุณยฆาตของไทย ออกเป็น 3 มาตรการหลัก ดังนี้:

1. มาตรการทางกฎหมายสารบัญญัติ ควรมีการพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา หรือการตราพระราชบัญญัติเฉพาะ เพื่อกำหนดเหตุยกเว้นความรับผิดทางอาญา หรือเหตุบรรเทาโทษ สำหรับบุคลากรทางการแพทย์หรือผู้เกี่ยวข้องที่ให้ความช่วยเหลือในการยุติชีวิตตามความสมัครใจของผู้ป่วยระยะสุดท้าย เพื่อประสานประโยชน์ระหว่างสิทธิในการกำหนดชีวิตตนเองของผู้ป่วยและหน้าที่ในการคุ้มครองชีวิตของรัฐให้สมดุล

2. มาตรการทางกฎหมายวิธีสบัญญัติและการบริหารจัดการในสถานพยาบาล เพื่อขจัดปัญหาความหวาดกลัวทางกฎหมายของแพทย์ ควรมีการออกกฎกระทรวงหรือข้อบังคับแพทยสภาฉบับใหม่ที่กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างนิติศาสตร์และแพทยศาสตร์ประจำสถานพยาบาล (Hospital Clinical Ethics Committee) ทำหน้าที่ร่วมตรวจสอบกลั่นกรอง และประเมินความสมบูรณ์ของหนังสือแสดงเจตนา (Living Will) รวมถึงสภาพทางคลินิกของผู้ป่วยก่อนที่จะมีการงดเว้นการรักษา เพื่อให้คำวินิจฉัยของคณะกรรมการเป็นเกณฑ์คุ้มครองความบริสุทธิ์ใจของแพทย์ในทางวิธีพิจารณาความอาญามาตรการทาง

3. รัฐควรเปิดพื้นที่สาธารณะในการทำประชาพิจารณ์และสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิในการตายดี (Good Death) เพื่อให้สอดรับกับพลวัตจิตวิญญาณของประชาชน (Volksgeist) ยุคปัจจุบัน ควบคู่ไปกับการยกระดับมาตรฐานระบบชีวาภิบาลและการดูแลแบบประคับประคอง เพื่อไม่ให้กฎหมายกลายสภาพเป็นเครื่องมือในการทอดทิ้งผู้ป่วย แต่เป็นเครื่องมือในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

บทความในวารสารและงานวิจัย

กชกร ถนอมกาญจน์. (2562). **สิทธิในการตาย: บทวิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายไทยและต่างประเทศ.** วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 8(2), 154-178.

ธพิพัฒน์ วรพิพัฒนการกิจ. (2563). **การุณยฆาต : สิทธิมนุษยชนที่ควรมีเพื่อคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ Euthanasia: Euthanasia: A Human Right Necessary for Maintaining Personal Dignity** วารสารพัฒนศาสตร์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2563):154-155.

พระครูวิจารณ์โกศล กนฺตธมฺโม. (2566). **มุมมองทางพระพุทธศาสนาเรื่องการุณยฆาตในสังคมไทยปัจจุบัน.** วารสารนวังคสัตถุสาสน์ปริทรรศน์, 1(2), 43-55.

พระมหาสุภวิชญ์ ปภสฺสโร. (2564). **การุณยฆาต: บริบทสังคมไทยและพุทธจริยศาสตร์.** วารสาร มจร เลย, 2(1), 40-50.

ศรวิเชียร ไพโรจน์กุล และ ปาริชาติ เพียสุพรรณ. (2564). **มาตรฐานคุณภาพการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง (พิมพ์ครั้งที่ 3).** คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.). (2564). **การตัดสินใจในระยะท้ายของชีวิตกับสังคมไทย: บทเรียนจากประสบการณ์ของต่างประเทศ.** โครงการขับเคลื่อนนโยบายคนไทย 4.0.

วิทยานิพนธ์

ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนสันต์. (2555). **ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยอมรับสิทธิการตายโดยสมัครใจ: ศึกษากรณีการทำการุณยฆาต**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐพงศ์ สุขารมณ์. (2560). **ความรับผิดทางอาญาจากการให้ความช่วยเหลือในการฆ่าตัวตาย: ศึกษากรณีเปรียบเทียบกฎหมายไทยและสวิตเซอร์แลนด์**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

สุรศักดิ์ มณีศร. (2558). **มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองบุคลากรทางการแพทย์จากการกระทำการุณยฆาตเชิงรับในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธราเทพ มหาพรหม. (2567). **ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลเพื่อยุติการทรมาน (รายงานการค้นคว้าอิสระ นิติศาสตรมหาบัณฑิต).** คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นันทนา ทวีคูณ. (2565**). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการยุติชีวิตโดยสมัครใจ: ปัญหาระหว่างสิทธิขั้นพื้นฐานและการคุ้มครองสิทธิในชีวิตของรัฐ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต).** คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปองพล ศักดิ์ศรีเจริญ. (2567). **ขอบเขตความรับผิดทางอาญาของแพทย์จากการปฏิบัติตามพินัยกรรมชีวิต (Living Will) ภายใต้กฎหมายวิธีสบัญญัติยุคใหม่ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต).** คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รวิษฎา อนันต์เวทยานนท์. (2568). **มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองบุคคลผู้ช่วยเหลือในการยุติชีวิต: ศึกษากรณีเปรียบเทียบกฎหมายไทยกับต่างประเทศ (สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต).** คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

ศาสดา วิริยานุพงศ์, เกษมสันต์ วนวนากร, และ ปัณณวิช ทัพภวิมล. (2566). **การุณยฆาต: รูปแบบกฎหมายที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต).** สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การุณยฆาต. https://dictionary.orst.go.th/index.php. สืบค้นเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2569

เฉลิมชัย ก๊กเกียรติกุล สำนักงาน กสทช. (2556). **สำนักกฎหมายบ้านเมือง หรือปฏิฐานนิยม (Positive law).** สืบค้นจาก http://chalermchai-nbtc.blogspot.com/2013/06/blog-post.html. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2569

ประมวลกฎหมายอาญาสวิตเซอร์แลนด์. (1937). Swiss Criminal Code. สืบค้นจาก https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en.

End of Life Choice Act 2019 (New Zealand). สืบค้นจาก https://www.legislation.govt.nz/act/public/2019/67/en/latest/#DLM7285905. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน พ.ศ. 2569

The Active. (2566). **Palliative Care: อนาคตของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย.** (2567). สืบค้นจาก https://theactive.thaipbs.or.th/read/palliative-care-future-2 สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม พ.ศ.2569

Thai PBS News. (2561). **การุณยฆาต: สิทธิในการเลือกความตาย.** สืบค้นจาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/278173 สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม พ.ศ.2569

Bangkok Biz News. (2562). **ส่องกฎหมายการุณยฆาตทั่วโลก.** สืบค้นจากhttps://www.bangkokbiznews.com/business/829377 สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม พ.ศ.2569

Wikipedia. (n.d.). **Legality of euthanasia.** สืบค้นจาก https://en.wikipedia.org/wiki/Legality_of_euthanasia. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม พ.ศ.2569

Dignity in Dying. (n.d.). **Assisted dying around the world.** สืบค้นจาก https://www.dignityindying.org.uk/assisted-dying/assisted-dying-around-the-world/. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม พ.ศ.2569

Government of the Netherlands. (n.d.). **Euthanasia, assisted suicide and non-resuscitation on request.** สืบค้นจาก https://www.government.nl/topics/euthanasia/is-euthanasia-allowed. สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม พ.ศ. 2569

กฎหมายและระเบียบ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2560. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 40ก.

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550.

กฎกระทรวง. (2553). กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นเพียงการยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย พ.ศ. 2553.

ประมวลกฎหมายอาญา ปีพุทธศักราช 2499. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 73/ตอนที่ 95/ฉบับพิเศษ หน้า 1/15.

การพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยี: แนวคิด กรณีศึกษา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับประเทศไทย
Leveraging Technology to Improve Criminal Court Efficacy: Concepts, Case Studies, and Policy Recommendations for Thailand

ธันยพร สุนทรธรรม[1]
อรรถสิทธิ์ เรืองศิลป์[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยีใน 4 ประเด็น ได้แก่ การลดระยะเวลาการพิจารณาคดี การเพิ่มประสิทธิภาพการสืบพยานหลักฐาน การส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก และการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงวิเคราะห์กรณีศึกษาจากประเทศจีนและประเทศอังกฤษและเวลส์ เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษาต้นแบบ การประชุมกลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลที่รวบรวมทั้งหมดถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธี Thematic Analysis และตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธี Triangulation จากการศึกษาพบว่าการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเป็นปัจจัยจำเป็นสำหรับการยกระดับประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญา อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมิได้ขึ้นอยู่กับการใช้เทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยการปรับทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน การพัฒนาและปรับปรุงกฎหมาย และกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานอย่างบูรณาการ การศึกษาครั้งนี้มีข้อเสนอแนะสำคัญ ได้แก่ การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาในกระบวนพิจารณาคดีก่อนการลงทุนด้านเทคโนโลยี การพัฒนากรอบกฎหมายรองรับพยานหลักฐานดิจิทัล และการจัดตั้งกลไกประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: *ศาลยุติธรรมทางอาญา เทคโนโลยี ประสิทธิภาพกระบวนการยุติธรรม ปัญญาประดิษฐ์ กระบวนการยุติธรรมทางเลือก พยานหลักฐานดิจิทัล การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม*

Abstract

This study examines technology-driven approaches to improving criminal court efficacy across four key dimensions: reducing trial duration, enhancing evidence-gathering processes, promoting alternative dispute resolution, and expanding access to justice. It further analyzes case studies from China and England and Wales in order to develop policy recommendations for Thailand. A qualitative research methodology was employed, comprising desk review, comparative case study analysis, focus group discussions, and semi-structured interviews. All collected data were analyzed using thematic analysis and validated through triangulation. The findings indicate that technology adoption is a necessary condition for improving criminal court performance. However, the success of such transformation does not depend on technology alone — it equally requires cultivating a people-centered mindset among justice practitioners, enacting and reforming relevant legislation,

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ผู้อำนวยการสถาบันอาณาบริเวณศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
[2] นักวิจัย สถาบันอาณาบริเวณศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

and establishing integrated cross-agency coordination mechanisms. The study's key policy recommendations include systematically surveying and analyzing procedural bottlenecks before committing to technology investment, developing a comprehensive legal framework to accommodate digital evidence, and formally establishing a structured coordination mechanism among all relevant agencies.

Keywords: *criminal courts, technology, justice system efficiency, artificial intelligence, alternative dispute resolution, digital evidence, access to justice*

บทนำ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นเสาหลักและกลไกสำคัญของรัฐในการปกป้องสิทธิเสรีภาพของประชาชนและรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมทางอาญากำลังเผชิญกับความท้าทายในการรักษาและยกระดับประสิทธิภาพการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากผลการประเมินดัชนีหลักนิติธรรมของ World Justice Project ประจำปี พ.ศ. 2568 (WJP Rule of Law Index 2025) พบว่าจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสำรวจทั้งหมด 143 ประเทศ มีประเทศจำนวนมากถึงร้อยละ 62 ซึ่งได้รับคะแนนการประเมินด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice) ลดลง (WJP, 2025) ทั้งนี้ พบว่าประเด็นปัญหาส่วนหนึ่งเกี่ยวเนื่องกับประสิทธิภาพของสถาบันหลักในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างศาลยุติธรรมทั้งในด้านความล่าช้าในกระบวนพิจารณา (Marz, 2019; Kalliris & Alysandratos, 2023; CEPEJ, 2024) ความไร้ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Marz, 2019; Augustine & et al., 2022; Gormley, 2022) รวมถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Hodson, 2019; Marz, 2019; Oduro & Agbevade, 2026)

ปัญหาคดีค้างพิจารณา ปัญหาการเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยี ปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และปัญหาการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือก และปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเป็นปัญหาหลักที่พบในระบบยุติธรรมทางอาญาทั่วโลก หลังจากการระบาดของไวรัสโควิด 19 เมื่อปี พ.ศ. 2563 งานวิจัยจำนวนมากที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาภาระงานคดีที่สะสมเกินขีดความสามารถและความล่าช้าในกระบวนพิจารณาของศาลยุติธรรม ตามรายงานของ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) ระบุว่าภาระงานที่ล้นมือของศาลและผู้พิพากษาส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อคุณภาพของกระบวนการยุติธรรมและระยะเวลาในการพิจารณาคดีในระบบศาลยุติธรรมทุกแห่งทั่วโลก (CEPEJ, 2024) ทั้งนี้ Kalliris และ Alysandratos (2023) ได้นำเสนอข้อมูลจากศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป (ECtHR) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัญหาการละเมิดมาตรา 6 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยุโรป (ECHR) ที่ว่าด้วย “ระยะเวลาพิจารณาที่ยาวนานเกินสมควร” โดยพบว่าระหว่างปี ค.ศ. 1959 - 2019 มีการละเมิดดังกล่าวจำนวนมากถึง 5,884 คดี แสดงให้เห็นว่าปัญหาความล่าช้าของศาลยุติธรรมเป็นปัญหาเรื้อรังที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง

เช่นเดียวกับปัญหาการเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยีสำหรับศาลยุติธรรมทางอาญา โดยพบว่าปัญหาช่องว่างทางกฎหมายสำหรับการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล ปัญหาการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรบุคคล รวมถึงทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานล้วนเป็นปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำหรับการเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยีเพื่อรองรับพยานหลักฐานดิจิทัลซึ่งคาดว่าจะถูกใช้งานมากขึ้นในอนาคตทั้งสิ้น งานวิจัยของ Avacaritei และ Tofan ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของศาลยุติธรรมในเยอรมัน เอสโตเนีย และโรมาเนีย ผลการศึกษาพบว่า ในเยอรมันแม้ว่าจะมีกฎหมายกำหนดให้ทนายความต้องส่งเอกสารพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 2020 ทว่าศาลยุติธรรมเองกลับไม่ถูกบังคับตามกฎหมายดังกล่าว

เนื่องจากผู้พิพากษาบางส่วนแสดงถึงความไม่พร้อมและไม่ต้องการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้ทางรัฐบาลต้องประนีประนอมโดยอนุญาตให้ผู้พิพากษาสามารถใช้เอกสารกระดาษได้จนกว่าข้อบังคับในการใช้งานระบบแฟ้มคดีอิเล็กทรอนิกส์ (e-Akte) จะมีผลสมบูรณ์ในปี ค.ศ. 2026 ควบคู่กับการฝึกอบรมบุคลากรเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการใช้งานระบบแฟ้มคดีอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนั้น ในโรมาเนียยังคงพบปัญหาขาดแคลนอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่จำเป็นในศาลขนาดเล็ก รวมถึงการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเลียนแบบขั้นตอนบนเอกสารกระดาษแบบดั้งเดิม ทั้งยังไม่มีการปรับโครงสร้างการทำงาน (Workflow) ใหม่ให้เหมาะสมกับการใช้งานระบบดิจิทัล จะเห็นได้ว่าแม้ในประเทศกลุ่ม EU ซึ่งเป็นประเทศพัฒนาแล้วและได้รับการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและองค์ความรู้จากสหภาพยุโรปเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยีภาครัฐล้วนประสบปัญหาเชิงโครงสร้างและบุคลากรด้านเทคโนโลยีและจำเป็นต้องใช้เวลาในการเตรียมการเพื่อรองรับการที่พยานหลักฐานดิจิทัลที่กำลังจะกลายเป็นพยานหลักฐานส่วนมากในอนาคต

นอกจากนี้ ปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเป็นประเด็นที่หน่วยงานด้านกระบวนการยุติธรรมทั่วโลกให้ความสนใจอย่างมาก จากรายงาน “Measuring the Justice Gap” เผยแพร่โดย World Justice Project (WJP) เมื่อปี ค.ศ. 2019 รายงานว่าประชากรโลกจำนวนมากกว่า 1,500 ล้านคน ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมในคดีแพ่ง ปกครอง หรืออาญาและต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล อย่างไรก็ตาม ในประเทศแคนาดามีรายงานว่าประชากรที่ประสบปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เช่น ชนพื้นเมือง กลุ่มเปราะบาง ฯลฯ ประสบปัญหาด้านค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายความและมีประชากรเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับความช่วยเหลือจากทนายอาสาตามกฎหมาย โดยประเด็นนี้ถูกอ้างถึงว่าเป็นอุปสรรคที่ใหญ่ที่สุดในการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมในแคนาดา (Armos et al., 2023) เช่นเดียวกับในไนจีเรียและเคนย่าซึ่งมีการศึกษาวิจัยว่าประชาชนที่มีรายได้ต่ำมีโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมน้อยกว่าประชาชนที่มีรายได้สูงอย่างมีนัยสำคัญ (HiiL, 2021) ทั้งนี้ ในประเทศไทยยังได้มีการให้ความสำคัญในประเด็นนี้และบรรจุลงในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68 โดยรับรองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนว่า “รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร” ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาและประเทศไทยยังคงต้องการมาตรการที่ชัดเจนและครอบคลุมปัญหาของประชาชนทุกกลุ่มและทุกรูปแบบคดีอาญา

ประเด็นสุดท้าย กระบวนการยุติธรรมทางเลือกนับประเด็นสำคัญที่แสดงถึงประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาเช่นกัน โดยมีงานศึกษาวิจัยจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมทางเลือกสามารถลดภาระของผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ศาล และยังสามารถลดค่าใช้จ่ายต่อคดีซึ่งเป็นภาระต่อประชาชนได้อย่างมีนัยสำคัญ (Cortes, 2023) ทั้งนี้ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่อยู่ภายใต้ภารกิจของศาลยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ การไกล่เกลี่ยก่อนและระหว่างการพิจารณาคดีในคดีอาญาที่ยอมความได้ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยในปัจจุบันศาลยุติธรรมทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยพยายามพัฒนาระบบ Online Dispute Resolution (ODR) หรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนและระหว่างการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมแบบออนไลน์ซึ่งเป็นเครื่องมือได้รับความสนใจอย่างมากในฐานะเทคโนโลยีดิจิทัลที่สามารถช่วยให้ศาลยุติธรรมสามารถแก้ไขข้อพิพาทจำนวนมากได้อย่างประหยัดและรวดเร็ว (Cashman และ Ginivan Alessa, 2022; OECD, 2024) นอกจากนี้ ทาง OECD ยังส่งเสริมให้ประเทศสมาชิกพัฒนาระบบระงับข้อพิพาทออนไลน์และบูรณาการ ODR เข้ากับการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบอีกด้วย (OECD, 2024) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทยแล้วยังคงพบว่าจำนวนคดีอาญาที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นมีอัตราน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนคดีอาญาที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้น ดังนั้น สำนักงานศาลยุติธรรมยังคงต้องพิจารณามาตรการเพิ่มเติมหรือแรงจูงใจบางประการ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ข้อมูลให้กับประชาชนเพิ่มเติม

จากประเด็นปัญหาข้างต้น จะเห็นได้ว่าหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทั่วโลกให้ความสำคัญการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยี เช่นเดียวกับในประเทศไทย ซึ่งทางสำนักงานศาลยุติธรรมได้ดำเนินการพัฒนาระบบยื่นคำฟ้องอิเล็กทรอนิกส์สำหรับประชาชน (E-Filing) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เช่นเดียวกับระบบบริการออนไลน์ศาลยุติธรรม (CIOS) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน คู่ความ และทนายความ ให้สามารถติดตามข้อมูลคดีและทำธุรกรรมทางศาลผ่านอินเทอร์เน็ตได้ตลอด 24 ชั่วโมง ประกอบกับการระบาดของไวรัสโควิด 19 และการล็อกดาวน์ทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2563 ผลักดันให้สำนักงานศาลยุติธรรมขยายขอบเขตการยื่นฟ้องออนไลน์และขับเคลื่อนให้การพิจารณาคดีออนไลน์เข้าถึงประชาชนได้มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในบริบทปัจจุบันย่อมส่งเสริมให้เกิดการ เปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลในศาลยุติธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้มีงานศึกษาวิจัยจำนวนมากที่เห็นว่าเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเพื่อรับมือกับความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นอยู่ตลอดเวลา (Hodson, 2019) และศาลยุติธรรมในหลายประเทศ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน เริ่มมีการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ช่วยเหลือผู้พิพากษาในการจัดการคดีรวมถึงการพิพากษาคดี (Zhang et al., 2022) ทั้งนี้ ประเทศไทยเองก็ได้เตรียมพร้อมสำหรับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในศาลยุติธรรมจากประกาศคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการปฏิบัติงานคดีเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2568 โดยเนื้อความสนับสนุนให้สำนักงานศาลยุติธรรมใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ด้วยความระมัดระวังและยึดมั่นในอิสระของผู้พิพากษาในการใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชี้ขาดอรรถคดีเพื่อประโยชน์ของประชาชน (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2567)

ดังนั้นจากข้อมูลปัญหาของประสิทธิภาพศาลยุติธรรมทางอาญาข้างต้น ทางคณะผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาแนวคิดการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยี เช่น การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการคดีเพื่อลดระยะเวลาการพิจารณาคดี การพัฒนากระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ การลดต้นทุนการดำเนินคดีด้วยเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม การขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้เข้ามาเป็นกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก รวมถึง การศึกษาต้นแบบการพัฒนาระบบศาลยุติธรรมทางอาญาจากต่างประเทศ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมสำหรับประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยีในประเด็น ดังต่อไปนี้
    1.1 การลดระยะเวลาการพิจารณาคดี
    1.2 การเพิ่มประสิทธิภาพของการสืบพยานหลักฐาน
    1.3 การส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก
    1.4 การแก้ไขปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ต้นแบบการพัฒนาระบบศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยีจากต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จเพื่อนำมาปรับใช้ในบริบทของประเทศไทย
3. เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการยกระดับประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยีสำหรับประเทศไทย

สมมุติฐานของการวิจัย

1. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาจะสามารถยกระดับประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญา โดยส่งผลให้ศาลยุติธรรมของประเทศไทยสามารถลดระยะเวลาการพิจารณาคดี เพิ่มประสิทธิภาพของการสืบพยานหลักฐาน ส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก และแก้ไขปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ

2. การประยุกต์ใช้กรณีศึกษาจากการพัฒนาระบบศาลยุติธรรมทางอาญาจากต่างประเทศสามารถนำมาปรับใช้เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เหมาะสมกับบริบทของระบบยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้มุ่งสำรวจแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยีใน 4 มิติหลัก ได้แก่ (1) การลดระยะเวลาการพิจารณาคดี (2) การเพิ่มประสิทธิภาพของการสืบพยานหลักฐาน (3) การส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (4) การแก้ไขปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้มุ่งสำรวจแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาจากประเทศที่มีความโดดเด่นและเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศอังกฤษและเวลส์

3. ขอบเขตด้านระเบียบวิธีวิจัย การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร (Desk Review) ซึ่งคัดเลือกศึกษาเฉพาะเอกสารวิชาการที่มีความน่าเชื่อถือ รวมถึงการวิเคราะห์เอกสารนโยบายและรายงานจากหน่วยงานระดับประเทศและระดับสากลเท่านั้น นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษาต้นแบบจากต่างประเทศเพื่อถอดบทเรียน นอกจากนี้ การศึกษาครั้งใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยการประชุมกลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการ Thematic Analysis และตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการ Triangulation แล้วจึงนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

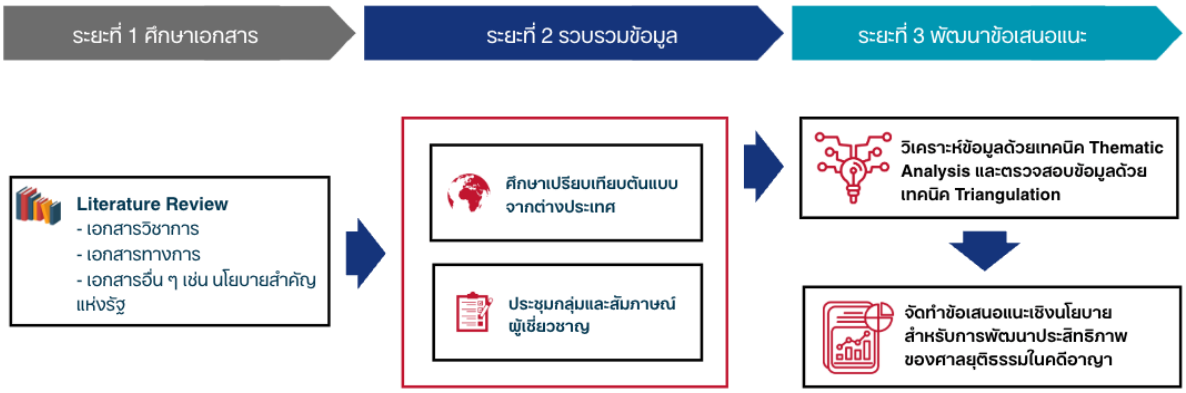

วิธีดำเนินการวิจัย

1. คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสาร (Desk Review) โดยคัดเลือกเอกสารวิชาการที่มีความน่าเชื่อถือ รวมถึงรายงานขององค์กรภายในประเทศและองค์กรระหว่างประเทศ และเอกสารนโยบายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเผยแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 2563 ซึ่งเป็นช่วงการระบาดของไวรัสโควิด 19 จนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีมากที่สุด เพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและกำหนดประเด็นสำหรับการประชุมกลุ่มที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมทางอาญา 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) การบริหารจัดการคดีเพื่อลดระยะเวลาพิจารณา (2) การพัฒนากระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน (3) กระบวนการยุติธรรมทางเลือก และ (4) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

2. คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษาต้นแบบจากต่างประเทศที่มีความโดดเด่นและสามารถเป็นต้นแบบในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมทางอาญา สำหรับนำมาถอดบทเรียนการพัฒนาในบริบทของประเทศไทย

3. คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการประชุมกลุ่มร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคัดเลือกโดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยนักวิชาการ ผู้แทนจากสภาทนายความ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรม ผู้แทนจากกระทรวงยุติธรรม ผู้แทนจากสำนักงานศาลยุติธรรม ผู้แทนจากสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) รวมทั้งสิ้นจำนวน 8 คน และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการยุติธรรมเพิ่มเติมอีก 2 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

4. คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิค Thematic Analysis และใช้กระบวนการตรวจสอบข้อมูลแบบ Triangulation มาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากทั้ง 3 แหล่ง ได้แก่ เอกสารวิชาการ การศึกษาเปรียบเทียบต้นแบบจากต่างประเทศ และการประชุมกลุ่ม

5. คณะผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย

ผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารและสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาทั้งหมด 4 ประเด็นหลัก พร้อมทั้งถอดบทเรียนจากประเทศต้นแบบจำนวน 2 ประเทศ รายละเอียดดังนี้

1. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการคดีเพื่อลดระยะเวลาการพิจารณาคดี

ระบบการบริหารจัดการคดี (Case Management System) หมายถึงกระบวนการที่ศาลยุติธรรมทางอาญาใช้ในการกำกับดูแลการดำเนินคดีตั้งแต่ยื่นฟ้องจนถึงสิ้นสุดคดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คดีดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็วและเป็นธรรม จากรายงาน CEPEJ Evaluation Report 2024 ซึ่งเผยแพร่โดย European Commission for the Efficiency of Justice หรือ CEPEJ ซึ่งประเมินประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาของประเทศในทวีปยุโรปจำนวน 44 ประเทศ โดยตัวชี้วัดสำคัญ 3 ประการในการประเมินนี้ ได้แก่ อัตราการปิดคดี (Clearance Rate) ระยะเวลาพิจารณาคดี (Disposition Time) และจำนวนคดีคงค้าง (Pending Cases) ทั้งนี้ พบว่าประเทศที่สามารถลดระยะเวลาพิจารณาคดีมีการดำเนินการที่สำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพ ได้แก่ การประยุกต์ใช้ระบบบริหารจัดการคดีอิเล็กทรอนิกส์ การจัดกลุ่มคดีอย่างเป็นระบบ และการกำหนดกรอบเวลาที่ชัดเจนสำหรับแต่ละขั้นตอน (CEPEJ, 2024) สอดคล้องกับ Chemin และคณะ (2024) ซึ่งได้ทำการศึกษาประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการคดีอัตโนมัติ (Automated Case Management: ACM) ที่ริเริ่มประยุกต์ใช้ในประเทศเคนยาในปี พ.ศ. 2559 โดยใช้ระบบวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อจัดหมวดหมู่คดี จัดให้มีการประชุมก่อนการ

พิจารณาคดี (Pre-trial) ให้เกิดการพิจารณาคดีเกิดประสิทธิภาพสูงสุด เช่นเดียวกับควบคุมการนัดหมายและระยะเวลาการพิจารณาคดีในแต่ละขั้นตอนโดยละเอียด โดยผลการศึกษาพบว่าระบบดังกล่าวสามารถลดระยะเวลาพิจารณาคดีในช่วงปี พ.ศ. 2558 - 2566 ได้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ การศึกษาระบบบริการจัดการคดีของ Marz (2019) ซึ่งเป็นการประเมินผลโครงการ Early Resolution Program (ERP) ของรัฐอลาสก้าในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าระบบการบริหารจัดการคดีที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วย การจัดกลุ่มคดีแบบอัตโนมัติและระบบวิเคราะห์ข้อมูลการพิจารณาคดีซึ่งสามารถคาดการณ์ระยะเวลาและแนะนำให้ใช้ช่องทางลัดเพื่อความรวดเร็วในการพิจารณาคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบดังกล่าวสามารถลดจำนวนขั้นตอนการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ศาลยุติธรรมและเวลาดำเนินการที่เกี่ยวข้องลงได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ การศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์บนฐานข้อมูลขนาดใหญ่ซึ่งสามารถนำไปสู่การประเมินระยะเวลาการพิจารณาคดีและการพิจารณาการใช้ช่องทางลัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศไทยแล้ว ปัญหาการรวบรวมข้อมูลจำนวนมากและการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานยังคงเป็นปัญหาสำคัญหลัก โดยที่ผ่านมากระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยยังคงขาดเจ้าภาพในการรับผิดชอบรวบรวม ดูแล และบริหารจัดการข้อมูลเหล่านี้ส่งผลให้การพัฒนาระบบการบริหารจัดการคดียังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

2. การพัฒนากระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์

การพัฒนากระบวนการสืบพยานหลักฐานด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล รวมถึงการเตรียมความพร้อมของระบบพยานหลักฐานสำหรับรองรับพยานหลักฐานดิจิทัลในอนาคตเป็นอีกประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจในช่วงหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะหลังวิกฤตโควิด 19 ที่เห็นได้ชัด ได้แก่ การสืบพยานผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-Hearing / Video Conference) ซึ่งมีการประยุกต์ใช้ศาลยุติธรรมทั่วโลก (Factor et al., 2023) เช่นเดียวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์และ Machine Learning เข้ากับกระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์ เช่น การค้นหาข้อมูลจากชุดข้อมูลขนาดใหญ่ที่วิเคราะห์ด้วยมือไม่ได้ การระบุกิจกรรมทางดิจิทัลที่ผิดกฎหมาย การวิเคราะห์การสื่อสารเพื่อสืบหาพยานหลักฐาน รวมถึงการใช้งาน Generative AI ในฐานะ Decision Support Tool สำหรับการวิเคราะห์พยานหลักฐาน และการสืบคดีที่เกิดขึ้นบนโลกออนไลน์ (Farber, 2025) นอกจากนี้ การศึกษาของ White และคณะ (2018) แสดงให้เห็นว่าคุณภาพและความชัดเจนของพยานหลักฐานที่เก็บรวบรวมก่อนการพิจารณาคดี เช่น ภาพจากกล้องติดตัวเจ้าหน้าที่ ส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจรับสารภาพและระยะเวลาการพิจารณาคดี ซึ่งสนับสนุนแนวคิดที่ว่าการเตรียมพยานหลักฐานที่มีคุณภาพสูงก่อนการพิจารณาคดีสามารถลดเวลาที่ใช้ในการสืบพยานในชั้นศาลได้อย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของวันทนีย์ คำคงศักดิ์ (2565) ซึ่งสนับสนุนให้มีการบันทึกคำพยานด้วยภาพและเสียงเพื่อให้ผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาสามารถตรวจสอบคำเบิกความและชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานได้อย่างถูกต้องและครบถ้วนแทนการอ่านจากรายงานหรือคำพิพากษา ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาบริบทของประเทศไทย พบว่าที่ผ่านมาได้มีการปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สามารถรองรับการสืบพยานทางอิเล็กทรอนิกส์โดยตรง โดยมาตรา 120/1 และบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องได้เปิดช่องให้ศาลสามารถรับฟังพยานหลักฐานในรูปแบบดิจิทัลได้ เช่นเดียวกับทางศาลฎีกาซึ่งได้วางแนวคำพิพากษาในคดีที่มีการสืบพยานหลักฐานดิจิทัล เช่น หลักฐาน SMS ข้อความบน LINE หรือภาพถ่ายจากโทรศัพท์มือถือ ไว้แล้วเป็นจำนวนมาก ในส่วนของการสืบพยานผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์นั้น พบว่าศาลยุติธรรมของประเทศไทยยังเผชิญกับความท้าทายสำคัญหลายประการ ได้แก่ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงเทคโนโลยีระหว่างพื้นที่เมืองและชนบท ปัญหาด้านความเสถียรของสัญญาณอินเทอร์เน็ต และทัศนคติของคู่ความและทนายความ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการที่ผู้พิพากษาจากการไม่สามารถสังเกตภาษากายของพยานได้อย่างครบถ้วนในการสืบพยานทางออนไลน์ซึ่งอาจกระทบต่อการพิจารณาพยานหลักฐานอีกด้วย

3. การลดต้นทุนการดำเนินคดีด้วยเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

การเข้าถึงความยุติธรรมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม ประชาชนจำนวนมากยังคงเผชิญอุปสรรคหลายประการ และเป็นประเด็นสำคัญที่ทั่วโลกให้ความสนใจ โดย Minow (2022) ได้วิเคราะห์อุปสรรคที่ทำให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมได้ยาก ซึ่งครอบคลุมทั้งประเด็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ความซับซ้อนของขั้นตอนทางกฎหมาย และช่องว่างในการให้บริการทางกฎหมาย นอกจากนี้ ระบบให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal Aid) เป็นกลไกสำคัญในการลดอุปสรรคด้านค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงความยุติธรรม ทั้งนี้ ในปี ค.ศ. 2025 ทาง WJP ได้นำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการทางศาลที่เป็นปัญหา การแก้ไขกฎหมายที่เป็นอุปสรรค การสร้างระบบนิเวศทางเทคโนโลยีที่เหมาะสม รวมถึงการเสริมสร้างแนวคิด People - Centered ให้กับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม (World Justice Project and World Bank, 2024) เพื่อแก้ไขปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เช่นเดียวกับทาง OECD (2025) ซึ่งได้พัฒนาชุดเครื่องมือ (Toolkit) สำหรับระบบยุติธรรมที่ประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centred Justice System) นอกจากนี้ หน่วยงานภายใต้สหประชาชาติอย่าง UNODC และ UNDP ยังได้มีการกำหนดหลักการและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติว่าด้วยการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายในระบบยุติธรรมทางอาญาเพื่อส่งเสริมให้ชาติสมาชิกให้ความสำคัญกับประเด็นการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยระบุมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับประเทศสมาชิกในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแ ก่ประชาชน ซึ่งครอบคลุมทั้งทนายความขอแรง ทนายความอาสา และที่ปรึกษากฎหมาย (UNODC, 2019) เช่นเดียวกับการสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกเกิดการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลของระบบยุติธรรม (E-Justice) เพื่อช่วยลดช่องว่างของการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Justice Gap) (UNDP, 2022) ทั้งนี้ สำหรับประเทศไทยแล้ว การจัดตั้งกองทุนยุติธรรมภายใต้กระทรวงยุติธรรม ภายใต้พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ซึ่งจัดตั้งโดยมีวัตถุประสงค์หลักในการให้ความช่วยเหลือด้านค่าธรรมเนียมศาล ค่าทนายความ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ แก่ประชาชนผู้มีรายได้น้อยและอาจเข้าไม่ถึงกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การดำเนินงานของกองทุนยุติธรรมนั้นยังคงมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เช่น งบประมาณกองทุนยุติธรรมที่ไม่เพียงพอต่อปริมาณความต้องการที่แท้จริง เกณฑ์คุณสมบัติผู้ขอรับความช่วยเหลือที่มีความซับซ้อน และการกระจายตัวของศูนย์บริการกองทุนฯ ที่ยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ห่างไกลส่งผลให้การเดินทางเพื่อขอรับความช่วยเหลือยังคงเป็นต้นทุนสำหรับประชาชน เช่นเดียวกับการนำเทคโนโลยีมาลดต้นทุนของการให้บริการทางกฎหมายสำหรับประชาชนนั้น ประเทศไทยยังคงอยู่ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น เช่น การพัฒนา AI Chatbot พี่คุ้มครองของกระทรวงยุติธรรม ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศาลยุติธรรม สภาทนายความ ฯลฯ ควรพิจารณาเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแพลตฟอร์มในลักษณะดังกล่าวเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชนต่อไป

4. การขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้เข้ามาเป็นกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

การยุติข้อพิพาทนอกกระบวนการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมทางอาญาได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้ องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) ได้ให้ความสำคัญและริเริ่มพัฒนากรอบแนวคิดการระงับข้อพิพาทออนไลน์ระดับสากลเพื่อเป็นแนวทางให้กับประเทศสมาชิกในการพัฒนาและบูรณาการ ODR เข้ากับการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของระบบยุติธรรม (OECD, 2024) นอกจากนี้ ในงานศึกษาวิจัยโดย Alessa (2022) ซึ่งสนับสนุนบทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการระงับข้อพิพาทออนไลน์ โดยการใช้งาน Large Language Model (LLM) ที่ใช้ในคาดการณ์ผลการระงับข้อพิพาท พบว่าเทคโนโลยีนี้สามารถพยากรณ์ผลข้อพิพาทได้ด้วยความแม่นยำสูง ช่วยให้คู่ความประเมินทางเลือกและตัดสินใจยอมความได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ข้อมูลเชิงประจักษ์ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วกระบวนการยุติธรรมทางเลือกยังคงประสบอุปสรรคหลายประการ เช่น ประชาชนขาดความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ขาดบุคลากรที่มี

ความเชี่ยวชาญในกระบวนการไกล่เกลี่ย และคู่ความขาดแรงจูงใจในการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย (Cheurprakobkit & Khruakham, 2021; Cortes, 2023) และเมื่อพิจารณาสถิติการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาของศาลยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย พบว่าคดีที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยยังคงมีสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนคดีอาญาที่เข้าสู่การพิจารณาคดีทั้งหมด จากข้อมูลสถิติคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร ปี พ.ศ. 2566 พบว่ามีจำนวนคดีที่เข้าสู่การพิจารณาทั้งสิ้น จำนวน 537,310 คดี โดยมีคดีอาญาที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องได้เพียง 32 คดี และเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยระหว่างฟ้องเพียง 11,569 คดีเท่านั้น โดยแบ่งเป็นการไกล่เกลี่ยออนไลน์จำนวนเพียง 462 คดี และการไกล่เกลี่ยที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศาลจำนวน 11,107 คดี (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2567) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าระบบ ODR ของประเทศไทยนั้นยังคงอยู่ในระยะเริ่มต้น ซึ่งการจะขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้เข้ามาเป็นกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักนั้น ภาครัฐยังคงต้องสนับสนุนให้เกิดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาให้กับประชาชนและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีให้กับศาลยุติธรรมทุกแห่งเพื่อให้ประชาชนสามารถใช้งานระบบ ODR ได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่และการเข้าถึงเทคโนโลยี

5. การศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษาต้นแบบจากต่างประเทศ

ในส่วนนี้เป็นการสำรวจแนวทางการพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมทางอาญาจากประเทศที่เป็นต้นแบบการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศอังกฤษและเวลส์ โดยจากการศึกษาพบว่าทั้ง 2 ประเทศนี้ เป็นประเทศผู้นำในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญา โดยประเทศจีนให้ความสำคัญการพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมด้วยเทคโนโลยีตั้งแต่ก่อนการระบาดของไวรัสโควิด 19 โดยจะเห็นได้จากการลงทุนในโครงการ Shanghai 206 System ในปี พ.ศ. 2560 โดยรัฐบาลจีนนำโดยบุคลากรจากสำนักงานศาล อัยการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากกว่า 400 คน ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีจากบริษัท iFLYTEK จำนวนอีกกว่า 300 คน และยังสนับสนุนทุนวิจัยที่เกี่ยวข้องให้กับมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศจีนอีกหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัย Southeastern มหาวิทยาลัย Tsinghua และมหาวิทยาลัย Sichuan (Zheng, 2020) เช่นเดียวกับในประเทศอังกฤษและเวลส์ ซึ่งมีความพยายามพัฒนาระบบ Digital Case Management System (DCMS) เพื่อจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในรูปแบบดิจิทัลตั้งแต่ปี ค.ศ. 2011 ทว่าระบบดังกล่าวซึ่งออกแบบให้สามารถเก็บและจัดการเอกสารดิจิทัลร่วมกันระหว่างตำรวจ, Crown Prosecution Service, ทนายฝ่ายจำเลย, ศาล, กรมราชทัณฑ์ และ Probation Service โดยแต่เดิมถูกแยกเป็นหลายระบบและมีความซ้ำซ้อน ส่งผลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันปรับปรุงระบบครั้งใหญ่ในปี ค.ศ. 2020 โดยการศึกษาประเทศต้นแบบทั้ง 2 ประเทศนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงแนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสำหรับการพัฒนาในอนาคต รวมถึงปัญหาของการพัฒนาด้วยเทคโนโลยีและความจำเป็นในการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อรื้อสร้างระบบที่ล้าสมัยและไม่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องเมื่อพบว่าผลตอบแทนที่ได้รับมีความคุ้มค่า

5.1 ประเทศจีน

โครงการ “Smart Courts” ซึ่งริเริ่มโดยศาลประชาชนสูงสุด (SPC) ตั้งเป้าให้ทุกศาลยุติธรรมใช้ระบบดิจิทัลและ AI สำหรับการจัดการคดีภายในปี พ.ศ. 2568 และปรับใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนพิจารณาเกือบทั้งหมดภายในปี พ.ศ. 2573 ทั้งยังผลักดันให้เกิดการพัฒนาฐานข้อมูล China Judgements Online ที่เผยแพร่คำพิพากษากว่า 100 ล้านฉบับ ซึ่งนำไปสู่ “Judicial Big Data”อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยทางวิชาการและพัฒนาเครื่องมือค้นหาคดีคล้าย (Similar-Case Search) และการทำนายแนวโน้มคำพิพากษา ด้วยเทคโนโลยีที่เรียกว่า "Like-Cases Recommendation System" (LCRS) ซึ่งใช้ Machine Learning ในการค้นหาความสม่ำเสมอเชิงสถิติจากคำพิพากษาจำนวนมากกว่า 10 ล้านฉบับ เพื่อแนะนำคดีที่คล้ายกันให้ผู้พิพากษา และช่วยให้ข้อมูลผู้พิพากษาในเชิงสถิติ

นอกจากนั้น การพัฒนาระบบ “Shanghai 206 System” ซึ่งใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สำหรับสนับสนุนการดำเนินงานของศาลยุติธรรมทางอาญา 3 กระบวนการ ได้แก่ การควบคุมตัวก่อนฟ้อง การกลั่นกรองสำนวนและตัดสินใจฟ้อง และการพิจารณาและกำกับหลังคำพิพากษา (Wu & Lin, 2025) ทั้งนี้ มีงานวิจัยที่วิเคราะห์การใช้ระบบดังกล่าวในฐานะ Decision Support ซึ่งสามารถจัดทำข้อแนะนำด้านการฟ้องและการลงโทษ โดยยังคงให้ผู้พิพากษามีอำนาจตัดสินขั้นสุดท้าย อย่างไรก็ตาม ระบบนี้ช่วยลดเวลาตรวจสำนวนและร่างเอกสาร ลดการส่งสำนวนกลับเพื่อแก้ไข และช่วยให้คำตัดสินมีความสอดคล้องและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ทั้งยังมีกี่กำหนดแนวทาง “Key Factors Trial” ซึ่งมีทั้งหมด 9 ข้อ ได้รับการพัฒนาเป็น Legal Ontology ที่สามารถสอน Generative AI ให้สามารถเรียนรู้หลักการพิจารณาคดี โดยเรียนรู้จากข้อเท็จจริงทางกฎหมาย ซึ่งผ่านการระบุเป็น "ปัจจัย" ที่เชื่อมโยงกับบทบัญญัติกฎหมาย ซึ่งพัฒนาโดยอดีตรองประธานศาลสูงเซี่ยงไฮ้ ผู้พิพากษา Zou Bihua ส่งผลให้ระบบพิจารณาอัตโนมัตินี้มีแนวโน้มที่จะตัดสินคดีที่มีข้อเท็จจริงไม่ซับซ้อนได้ ซึ่งนับเป็นร้อยละ 70 ของคดีทั้งหมดในประเทศจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่น่าสนใจ ได้แก่ การจัดตั้งศาลอินเทอร์เน็ต 3 แห่ง ขึ้นที่เมืองหางโจว ปักกิ่ง และกวางโจว โดยมีเขตอำนาจศาลเฉพาะใน 7 ประเภทคดีที่อยู่บนโลกออนไลน์ เช่น สัญญาซื้อขายออนไลน์ ลิขสิทธิ์เนื้อหาดิจิทัล ข้อพิพาทชื่อโดเมน คดีปกครองที่เกี่ยวกับการกำกับดูแลกิจกรรมออนไลน์ ฯลฯ ได้นำไปสู่การพัฒนาหลักกฎหมายใหม่สำหรับโลกออนไลน์ เช่น ศาลอินเทอร์เน็ตหางโจววางหลักกฎหมายเรื่อง “Professional Fighters Against Counterfeits” และศาลอินเทอร์เน็ตกวางโจวพัฒนาหลักกฎหมายเรื่อง “Live-Broadcast Gratuity” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์เฉพาะของเศรษฐกิจดิจิทัลในจีน (Zheng, 2020) เช่นเดียวกับ การพัฒนาอย่างรวดเร็วของระบบจัดการพยานหลักฐานด้วย Blockchain ซึ่งมีหลักฐานดิจิทัลมากกว่า 190 ล้านชิ้น และเชื่อมต่อกับ 27 หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เช่น สำนักงานตำรวจ ห้องปฏิบัติการนิติวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

5.2 ประเทศอังกฤษและเวลส์

การพัฒนาที่เด่นชัดที่สุดของระบบศาลยุติธรรมในอังกฤษและเวลส์ ได้แก่ Common Platform (CP) ซึ่งหมายถึงระบบ Digital Case Management System แบบรวมศูนย์ ที่ HM Courts & Tribunals Service (HMCTS) พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศาลยุติธรรม เช่น ปัญหาต้นทุนการจัดการเอกสารกระดาษ ความล่าช้าของกระบวนการยุติธรรม และความซับซ้อนของระบบดั้งเดิม ปัจจุบัน Common Platform ใช้งานอยู่ในศาลอาญาทุกแห่งของอังกฤษและเวลส์ ทั้งใน Crown Court และ Magistrates' Courts และถูกนำมาใช้บริหารจัดการคดีแล้วกว่า 2.3 ล้านคดี

ระบบนี้พัฒนาขึ้นเพื่อช่วยทำให้ผู้พิพากษา อัยการ ทนาย และเจ้าหน้าที่ศาลใช้ระบบเดียวในการดูข้อมูลคดี ลดความซ้ำซ้อนในการป้อนข้อมูล และลดความล่าช้าในการส่งเอกสารระหว่างหน่วยงาน โดยระบบเดิม ได้แก่ Digital Case Management System (DCMS) ซึ่งเป็นระบบเก็บและจัดการเอกสารดิจิทัลร่วมกันระหว่างตำรวจ, Crown Prosecution Service, ทนายฝ่ายจำเลย, ศาล, กรมราชทัณฑ์ และ Probation Service โดยแต่เดิมถูกแยกเป็นหลายระบบและซ้ำซ้อนนั้น ปัจจุบันถูกปรับให้สามารถบูรณาการกับ Common Platform เพื่อให้เอกสารในทุกคดีอยู่ในที่เดียวและเข้าถึงได้ง่ายโดยผู้เล่นทุกฝ่ายในคดีอาญา นอกจากนี้ ระบบยังสนับสนุนการพิจารณาคดีแบบ E-Hearing โดยกว่าร้อยละ 90 ใน Crown Court และร้อยละ 70 ของห้องพิจารณาคดีทั้งหมดติดตั้งระบบ Video Conference รวมทั้งใช้งานระบบบันทึกเสียง Automatic Speech Recognition (ASR) และบันทึกกิจกรรมในห้องพิจารณาคดีทุกครั้ง นอกจากนี้ ระบบสามารถใช้งาน Automated Track Case Management (ATCM) ซึ่งสามารถสร้างและส่งเอกสารทางคดีทั้งหมดในรูปแบบดิจิทัลไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการนัดหมายและแจ้งเตือนแบบอัตโนมัติ เพื่อลดงานธุรการ และลดระยะเวลาการดำเนินการทางศาลในภาพรวม

National Audit Office (2023) ซึ่งเป็นหน่วยงานตรวจสอบการใช้งบประมาณของสหราชอาณาจักรได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของระบบดังกล่าวว่าหลังจากการพัฒนา Common Platform พบว่าระบบนี้มีอัตราผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) มากกว่าร้อยละ 25 ของมูลค่าการลงทุน 1.3 พันล้านปอนด์ ซึ่งรวมถึงการลดค่าใช้จ่ายธุรการ ค่าใช้จ่ายด้านตุลาการ และการลดจำนวนการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา เช่นเดียวกับรายงานของ HMCTS ซึ่งระบุว่าผู้ที่เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจเมื่อใช้งาน Common Platform โดยเฉพาะความสามารถในเข้าถึงข้อมูลคดีได้จากทุกที่ สามารถประมวลผลคดีแบบ Single Justice Procedure ได้อย่างรวดเร็วด้วย Automated Workflow และการเก็บข้อมูลเชิงสถิติเพื่อการปรับปรุงระบบต่อไป

6. สรุปผลการประชุมกลุ่มและการสัมภาษณ์

คณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมกลุ่มร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย นักวิชาการ ผู้แทนจากสภาทนายความ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรม ผู้แทนจากกระทรวงยุติธรรม ผู้แทนจากสำนักงานศาลยุติธรรม ผู้แทนจากสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) รวมทั้งสิ้นจำนวน 8 คน และสัมภาษณ์นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการยุติธรรมเพิ่มเติมอีกจำนวน 2 ท่าน โดยสามารถสรุปความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ดังนี้

6.1 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการคดีเพื่อลดระยะเวลาการพิจารณาคดี

ผู้ให้ข้อมูลทุกท่านเห็นพ้องว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยยังคงเผชิญปัญหาคดีค้างสะสมและความล่าช้าในการพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนผ่านคะแนนด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามดัชนีหลักนิติธรรมของ World Justice Project (WJP) ที่อยู่ในระดับต่ำสุดต่อเนื่องหลายปีและข้อมูลสถิติคดีคงค้าง ซึ่งทางผู้ให้ข้อมูลจากสำนักงานศาลยุติธรรมได้อธิบายว่าทางสำนักงานศาลยุติธรรมได้ดำเนินการพัฒนาระบบบริหารจัดการคดีผ่านการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 โดยมีการพัฒนาระบบ e-Filing สำหรับคดีแพ่ง โดยมีการใช้งานจริงมากกว่าร้อยละ 80 ของคดีความทั้งหมด รวมถึงระบบ CIOS (Court Integral Online Service) ซึ่งเริ่มใช้งานในคดีอาญาแล้วบางส่วน อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลจากสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (DGA) ชี้ให้เห็นว่าอุปสรรคสำคัญของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการคดีเกี่ยวข้องกับข้อจำกัดด้านทรัพยากรและกฎหมายควบคู่กัน โดยเฉพาะการขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะด้านดิจิทัลและความซับซ้อนของระเบียบราชการที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนนโยบาย ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูล เสนอให้นำแนวคิด Justice Tech มาประยุกต์ใช้เพื่อระบุ Pain Points และให้ความสำคัญกับคอขวดที่ส่งผลให้เกิดความล่าช้า แทนการดำเนินการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลทั้งระบบในครั้งเดียว โดยเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีที่ตอบโจทย์เฉพาะจุด เช่น ระบบ Predictive Analytics สำหรับคาดการณ์ระยะเวลาและความเสี่ยงในการล่าช้าของคดีเพื่อสั่งให้มีมาตรการเฉพาะในการลดระยะการพิจารณาคดี รวมถึงระบบ Digital Case Management System (DCMS) ที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลตลอดกระบวนการตั้งแต่ชั้นตำรวจ ชั้นศาล ตลอดจนชั้นราชทัณฑ์ เป็นต้น

6.2 การพัฒนากระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์

ผู้ให้ข้อมูลจากศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) ได้เสนอให้ศาลยุติธรรมประยุกต์ใช้เทคโนโลยี Speech-to-Text และปัญญาประดิษฐ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบันทึกและแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีอาญา โดยชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยี Automatic Speech Recognition (ASR) สามารถถอดคำเบิกความในชั้นสืบพยานได้โดยอัตโนมัติด้วยความแม่นยำสูง ซึ่งจะช่วยลดภาระงานธุรการและเร่งรัดกระบวนพิจารณาได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านยังได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการศึกษาปัญหาจากผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ ทนายความ พนักงานสอบสวน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประเมินว่าเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ศาลยุติธรรมใช้อยู่ในปัจจุบันสามารถเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการ

พิจารณาคดีได้หรือไม่ และระบุแนวทางการพัฒนาเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับบริบทและข้อกำหนดของกฎหมาย ขณะเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการแก้ไขกฎหมายเพื่อรองรับพยานหลักฐานดิจิทัลในคดีอาญาซึ่งคาดว่าจะมีการสืบพยานหลักฐานที่เป็นดิจิทัลมากขึ้นในอนาคต รวมถึงการพัฒนาระบบตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานดิจิทัลด้วยเทคโนโลยีเพื่อป้องกันการปลอมแปลงและยกระดับความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานในชั้นศาล

6.3 การลดต้นทุนการดำเนินคดีด้วยเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ผู้ให้ข้อมูลจากสภาทนายความชี้ให้เห็นว่าอุปสรรคหลักในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมิได้เกิดจากความรู้หรือทักษะของประชาชนเป็นสำคัญ หากแต่เกิดจากความยากในการเข้าถึงข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะระบบสืบค้นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ยังยากต่อการสืบค้น คัดกรอง หรือสรุปประเด็น ส่งผลให้ประชาชนที่มีการศึกษาและเข้าถึงเทคโนโลยีไม่สามารถคัดกรองคดีด้วยตนเองก่อนฟ้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลจากสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัลเสนอให้เริ่มจากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการเชื่อมโยงสิ่งที่มีอยู่แล้วเข้าด้วยเพื่อลดขั้นตอนการให้บริการประชาชนและลดขั้นตอนการทำงานของเจ้าหน้าที่ เช่น การพัฒนาระบบจ่ายเงินเยียวยาอัตโนมัติที่เชื่อมโยงข้อมูลคำพิพากษาของศาลกับระบบของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เพื่อให้การจ่ายค่าชดเชยสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องให้ประชาชนยื่นคำร้องเพิ่มเติม อันเป็นการปรับบทบาทของรัฐจากผู้ตรวจสอบสิทธิไปสู่ผู้คุ้มครองและอำนวยสิทธิอย่างเชิงรุก นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังเห็นตรงกันว่าควรให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพของเทคโนโลยีที่ทางศาลยุติธรรมใช้อยู่ในปัจจุบันและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนได้ทันที เช่น การพัฒนาระบบ COJ Chatbot ด้วยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ระบบติดตามสถานะคดีแบบ Real-Time ตลอดทั้งกระบวนการยุติธรรมโดยพัฒนาต่อยอดจากระบบ CIOS ระบบการยืนยันตัวตนผ่านแอปพลิเคชัน “ทางรัฐ” ในการเข้ารับบริการจากหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางออนไลน์ นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังเสนอให้มีการสำรวจ Justice Needs Survey เพื่อนำข้อมูลความเดือดร้อนจริงมาใช้ในการจัดสรรงบประมาณเกี่ยวกับเทคโนโลยีอย่างแม่นยำตามหลัก Evidence-Based Policy

6.4 การขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้เข้ามาเป็นกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

ผู้ให้ข้อมูลจากสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยนำเสนอข้อมูลต้นทุนอาชญากรรมของประเทศไทยว่าอยู่ที่ประมาณ 970,000 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 5.6 ของ GDP ประเทศ และชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาระบบทางเลือกอื่น ๆ นอกเหนือจากการจำคุกเป็นมาตรการหลัก อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมประชุมจากสภาทนายความตั้งข้อสังเกตว่าการพัฒนาระบบ Online Dispute Resolution (ODR) ในบริบทไทยเผชิญกับความท้าทายเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรม “ไม่ถึงศาล ไม่ไกล่เกลี่ย” ซึ่งส่งผลให้ประชาชนมักประวิงเวลาไม่ยอมเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยจนกว่าจะได้รับหมายศาลหรือศาลใกล้มีคำตัดสิน ดังนั้น การพัฒนาระบบไกล่เกลี่ยออนไลน์จำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขและแรงจูงใจทางกฎหมายเพื่อให้การไกล่เกลี่ยเป็นขั้นตอนบังคับก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีเต็มรูปแบบ พร้อมทั้งการประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อผลักดันให้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกกลายมาเป็นตัวเลือกแรก ไม่ใช่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบเพื่อความสะดวกในการใช้งานเท่านั้น

สรุปและอภิปรายผล

เมื่อคณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การถอดบทเรียนจากต้นแบบในต่างประเทศ และการประชุมกลุ่มรวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญแล้ว จึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการ Thematic Analysis เพื่อจัดกลุ่มแนวคิดและหารูปแบบที่สอดคล้องกันระหว่างข้อมูลทั้งหมด จากนั้นจึงทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการ Triangulation จากแหล่งข้อมูลทั้ง 3 แหล่งข้างต้น พบว่ามีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญา การทบทวนวรรณกรรม การถอดบทเรียนจากประเทศต้นแบบ และการรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ล้วนเห็นตรงกันว่าการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการยกระดับประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาในบริบทปัจจุบัน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาตามประเด็นหลักทั้ง 4 ประเด็น พบข้อค้นพบสำคัญ ดังนี้

1.1 การลดระยะเวลาการพิจารณาคดี ผลการศึกษาพบว่าประเทศที่สามารถลดระยะเวลาดังกล่าวได้อย่างมีนัยสำคัญ ล้วนมีการประยุกต์ใช้ระบบบริหารจัดการคดีอิเล็กทรอนิกส์ควบคู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อคาดการณ์และจัดสรรทรัพยากรการพิจารณาคดีอย่างเป็นระบบ ดังที่ปรากฏในกรณีของประเทศเคนยาและจีนซึ่งนำระบบ Automated Case Management มาใช้และสามารถลดระยะเวลาพิจารณาคดีอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการประชุมกลุ่มที่เสนอให้มีการระบุ Pain Points ที่ก่อให้เกิดความล่าช้าเฉพาะจุดและเน้นพัฒนาในจุดดังกล่าวอย่างจริงจัง เช่น การพัฒนาระบบ Predictive Analytics สำหรับคาดการณ์ความเสี่ยงด้านความล่าช้าทางคดี รวมถึงการพัฒนาระบบ Digital Case Management System ที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลตลอดกระบวนการตั้งแต่ชั้นตำรวจจนถึงชั้นราชทัณฑ์ เป็นต้น

1.2 การเพิ่มประสิทธิภาพการสืบพยานหลักฐาน ผลการศึกษาพบว่าเทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญครอบคลุมทั้งการใช้พยานหลักฐานดิจิทัล การสืบพยานผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การนำปัญญาประดิษฐ์มาสนับสนุนกระบวนการนิติวิทยาศาสตร์ และการบันทึกคำให้การด้วยเทคโนโลยี ซึ่งเทคโนโลยีข้างต้นล้วนแล้วแต่ช่วยสนับสนุนผู้พิพากษาให้สามารถชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานได้อย่างครบถ้วนและแม่นยำมากยิ่งขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความถูกต้องเที่ยงธรรมของคำพิพากษา รวมถึงการพัฒนาระบบ Digital Case Management System แบบเดียวกับทางอังกฤษและเวลส์ เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด อย่างไรก็ตาม ผู้เชี่ยวชาญยังคงเน้นย้ำว่าควรเริ่มจากการแก้ไขกฎหมายที่จำเป็นและการหาหน่วยงานเจ้าภาพในการจัดเก็บ ดูแล และบริหารจัดการข้อมูลทั้งหมด รวมถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบตรวจสอบความถูกต้องของพยานหลักฐานดิจิทัล รวมทั้งระบบรักษาความปลอดภัยของข้อมูลด้วยเทคโนโลยีที่เป็นมาตรฐานระดับสากล เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ทั้งนี้ ควรคำนึงถึงการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับพยานหลักฐานดิจิทัลที่คาดว่าจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในอนาคตด้วย

1.3 การส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ผลการศึกษาพบว่าศาลยุติธรรมควรพัฒนาและผลักดันให้คู่ความเข้าสู่ระบบ Online Dispute Resolution ให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเครื่องมือนี้ได้ผ่านการพิสูจน์แล้วในต่างประเทศว่าสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาได้จริง เนื่องจากสามารถลดภาระทางคดีของผู้พิพากษาและลดต้นทุนต่อคดีได้อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าปัญหาสำคัญของการขับเคลื่อนประเด็นดังกล่าวในประเทศไทยมิใช่เพียงเรื่องโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี หากแต่ยังรวมถึงทัศนคติที่มีต่อการไกล่เกลี่ยอันเป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่กระบวนการซึ่งเป็นปัญหาเชิงพฤติกรรมที่ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องแก้ไขควบคู่กันไปกับการพัฒนาระบบที่เหมาะสม ทั้งนี้ หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมจะต้องมีการดำเนินการเชิงรุกในการให้ความรู้และทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและผู้ใช้บริ การว่ากระบวนการยุติธรรมทางเลือกจะสามารถให้ประโยชน์กับคู่ความได้มากกว่าการเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีแบบดั้งเดิม

1.4 การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ผลการศึกษาพบว่าอุปสรรคสำคัญของการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมสำหรับประเทศไทยนั้น มิได้จำกัดอยู่เพียงต้นทุนค่าทนายความหรือค่าธรรมเนียมศาลเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงความยากในการเข้าถึงบริการช่วยเหลือทางกฎหมายและข้อมูลทางกฎหมาย ตลอดจนความซับซ้อนของขั้นตอนในการขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมหรือบริการอื่น ๆ ซึ่งทำให้ประชาชนจำนวนมากที่มีสิทธิ์รับความช่วยเหลือแต่ไม่สามารถเข้าถึงได้ในทางปฏิบัติ ดังนั้น การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีจึงมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือที่ช่วยลดช่องว่างเหล่านี้ผ่านการพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลภายใต้แนวคิดประชาชนเป็นศูนย์กลาง รวมทั้งการสนับสนุนผู้ให้บริการทางกฎหมาย เช่น ทนายขอแรง

ทนายอาสา ที่ปรึกษากฎหมาย ให้สามารถเชื่อมโยงกับประชาชนที่ต้องการความช่วยเหลือผ่านเทคโนโลยีสื่อสารที่ภาครัฐจัดเตรียมไว้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลการศึกษาทั้งหมดจะเห็นตรงกันว่าควรสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในศาลยุติธรรมทางอาญา ทว่าการเพิ่มประสิทธิภาพของศาลยุติธรรมทางอาญาด้วยเทคโนโลยีนั้นต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง โดยมีข้อควรระวังที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอาจก่อให้เกิดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงจากผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงควรดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยเน้นไปที่กิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้ทันที ประการที่สอง ควรมีการร่วมกันออกแบบโครงสร้างกระบวนการทำงานให้สอดรับกับการใช้งานเทคโนโลยีเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเลียนแบบกระบวนการดั้งเดิมซึ่งอยู่บนกระดาษ

นอกจากนี้ กรณีศึกษาจากประเทศจีนและประเทศอังกฤษและเวลส์แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาระบบศาลยุติธรรมด้วยเทคโนโลยีที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคเอกชน รวมถึงการออกแบบระบบบนฐานความต้องการของผู้ใช้งานจริง ซึ่งบริบทของประเทศไทยมีข้อจำกัดเฉพาะที่ต้องคำนึงถึง ทั้งในมิติของวัฒนธรรมองค์กร ข้อจำกัดทางกฎหมาย และช่องว่างด้านทักษะดิจิทัลของบุคลากร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยระดับสากลที่ยืนยันว่าความล้มเหลวของโครงการเทคโนโลยีในกระบวนการยุติธรรมมักมีรากเหง้ามาจากปัจจัยเชิงพฤติกรรมมากกว่าข้อจำกัดทางเทคโนโลยี ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานให้ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ควบคู่กับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลและคำนึงถึงธรรมาภิบาลในการใช้ข้อมูลอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. **สำรวจและวิเคราะห์ปัญหาของกระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมทางอาญา**

สำนักงานศาลยุติธรรมควรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการสำรวจและวิเคราะห์ Pain Points และจุดที่เป็นคอขวดในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา เพื่อระบุขั้นตอนที่ก่อให้เกิดคดีค้างสะสมและความล่าช้าในการพิจารณาคดีอาญาอย่างเป็นระบบก่อนการพัฒนาเทคโนโลยีใด ๆ โดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์จากข้อมูลสถิติคดีที่มีอยู่ แนวทางนี้จะช่วยให้การลงทุนด้านเทคโนโลยีมีความแม่นยำและคุ้มค่ามากยิ่งขึ้น รวมถึงลดการต่อต้านจากผู้ปฏิบัติงานเนื่องจากแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นมีความสอดคล้องกับประสบการณ์จากการปฏิบัติงานจริง นอกจากนี้ ควรมีการประยุกต์ใช้เทคนิคการมองอนาคตเพื่อจัดทำ Scenario Planning ในการพัฒนาศาลยุติธรรมทางอาญาภายใต้ความเป็นไปได้ที่แตกต่างกันเพื่อให้การพัฒนาโครงการต่าง ๆ สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและช่วยให้การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดำเนินไปอย่างมีทิศทาง

2. **พัฒนากรอบกฎหมายรองรับพยานหลักฐานดิจิทัล**

หน่วยงานระดับนโยบายควรพิจารณาปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้รองรับพยานหลักฐานดิจิทัลตามการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีในปัจจุบันและควรพัฒนาระบบนิเวศสำหรับพยานหลักฐานดิจิทัลอย่างครบวงจร เช่น การพัฒนาระบบ Automatic Speech Recognition สำหรับบันทึกคำเบิกความในชั้นสืบพยาน การใช้เทคโนโลยีวิเคราะห์พยานหลักฐาน เช่น หลักฐานที่เป็นข้อมูลขนาดใหญ่ หลักฐานที่เป็นไฟล์เสียงหรือไฟล์วิดีโอ เพื่อลดภาระงานธุรการและยกระดับคุณภาพของบันทึกคำพิพากษา และเพิ่มคุณภาพของคำพิพากษา นอกจากนั้น ควรกำหนดกรอบธรรมาภิบาลสำหรับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนพิจารณา โดยจำกัดบทบาทของ AI ให้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจเท่านั้น และสงวนอำนาจวินิจฉัยขั้นสุดท้ายไว้กับผู้พิพากษา

3. **พัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน**

ควรมีการจัดตั้งกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงาน (Cross-Agency Coordination Mechanism) สำหรับการพัฒนาเทคโนโลยีในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยดึงภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาเข้ามาร่วมพัฒนาภายใต้เป้าหมาย

เดียวกัน ซึ่งจะช่วยเร่งกระบวนการพัฒนาและสร้างผลลัพธ์ที่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้ปฏิบัติงานจริงได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่รองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ดังเช่นต้นแบบโครงการ Smart Court ที่ประสบความสำเร็จของประเทศจีน

ข้อจำกัดของการศึกษา

1. **กลุ่มตัวอย่างอาจไม่ครอบคลุมมุมมองของผู้ปฏิบัติงาน**

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทว่าจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 10 คน ส่วนใหญ่มาจากสถาบันการศึกษาวิจัยและหน่วยงานส่วนกลางเท่านั้น อาจยังไม่สะท้อนมุมมองของผู้ปฏิบัติงานในระดับปฏิบัติการได้อย่างครบถ้วน เช่น ผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น พนักงานอัยการ หรือประชาชนผู้ใช้บริการศาลยุติธรรมในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งมุมมองเหล่านี้อาจเปิดเผยอุปสรรคและข้อจำกัดในระดับปฏิบัติการที่ยังไม่ถูกระบุในการศึกษาครั้งนี้

2. **การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว**

การศึกษาครั้งนี้ทบทวนเอกสารวิชาการและนโยบายที่เผยแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 2563 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งแม้จะเป็นช่วงเวลาที่มีพลวัตสูง เนื่องจากเป็นช่วงหลังการระบาดของไวรัสโควิด 19 แต่ในบริบทปัจจุบันพัฒนาการของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีดิจิทัลนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก ดังนั้นข้อเสนอแนะที่ถือว่ามีความก้าวหน้าในปัจจุบันอาจกลายเป็นแนวทางที่ล้าสมัยได้ในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้น ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของการศึกษาครั้งนี้จึงควรได้รับการทบทวนและปรับปรุงทุก 1 - 2 ปี เพื่อให้ได้ข้อเสนอที่สอดคล้องกับพัฒนาการของเทคโนโลยีและบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ชนากานต์ ธีรเวชพลกุล. (19 กันยายน 2568). **คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการปฏิบัติงานคดี.** สำนักงานศาลยุติธรรม. สืบค้นจาก https://jla.coj.go.th/th/content/category/detail/id/21/iid/510939

วันทนีย์ คำคงศักดิ์. (2565). การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรม. ***วารสารจันทรเกษมสาร,*** *28*(1), 1-14.

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย. (2565). ***ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในทางปฏิบัติ: การบังคับใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และนัยสำคัญในคดีอาญา.*** สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย.

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย. (2565). ***การควบคุมตัวก่อนพิจารณาคดีในประเทศไทยและอาเซียน: แนวโน้ม ความท้าทาย และแนวทางการปฏิรูป.*** สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย.

สำนักงานศาลยุติธรรม. (2567) **รายงานผลการดำเนินงานด้านคดีของศาลยุติธรรม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๖.** สืบค้นจาก https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2087/iid/398588

Alessa, H. (2022). **The role of artificial intelligence in online dispute resolution: A broader perspective.** *International Journal of Law and Information Technology*, *30*(1), 1-18. https://doi.org/10.1080/13600834.2022.2088060

Armos, N., Allard, D., Deen, M., Jackson, S., Perrie, V., Weir, V., Heller, L., & Daum, R. (2023). ***Experiences of Indigenous families in the family justice system: A literature review and perspectives from***

legal and frontline family justice professionals. Department of Justice Canada. https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/eiffjs-efasjf/p4.html

Augustine, E., Lacoe, J., Raphael, S., & Skog, A. (2022). **The impact of felony diversion in San Francisco.** *Journal of Policy Analysis and Management*, *41*(3), 683-709. https://doi.org/10.1002/pam.22371

Avacaritei, S., & Tofan, M. (2025, Jan 24). ***The impact of digital transformation on the administration of the European judicial system: Normative, institutional and ethical challenges***. EU Digital Strategy: Governance, Innovation and Business. EU-PAIR 2025, 45-67 Retrieved from https://jean-monnet.ch/wp-content/uploads/2025/12/volum_eupair_2025-3-12-2025.pdf

Cashman, P., & Ginnivan, E. (2019). **Digital justice: Online resolution of minor civil disputes and the use of digital technology in complex litigation and class actions.** *Macquarie Law Journal*, *19*, 39–79. https://www8.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/journals/MqLawJl/2019/4.html

Chemin, M., Kimalu, P., & Newman-Bachand, S. (2024). **Courts, crime and economic performance: Evidence from a judicial reform in Kenya.** *Journal of Public Economics*, *231*, 105035. https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2024.105035

Cortes, P. (2023). **Embedding alternative dispute resolution in the civil justice system: A taxonomy for ADR referrals and a digital pathway to increase the uptake of ADR.** *Legal Studies*, *43*(2), 312-330. https://doi.org/10.1017/lst.2022.42

European Commission for the Efficiency of Justice. (2024). ***CEPEJ evaluation report 2024: European judicial systems — Efficiency and quality of justice (2022 data)***. Council of Europe Publishing. Retrieved from https://www.coe.int/en/web/cepej

Factor, R., Kariti, D., Lernau, H., & Yaffe Ayubi, D. (2023). **Videoconferencing in legal hearings and procedural justice.** *Victims & Offenders*, *18*(8), 1557-1579. https://doi.org/10.1080/15564886.2023.2193558

Farber, S. (2025). **AI as a decision support tool in forensic image analysis: A pilot study on integrating large language models into crime scene investigation workflows.** *Journal of Forensic Sciences*, *70*, 932-943. https://doi.org/10.1111/1556-4029.70035

Gormley, J. (2022). **The inefficiency of plea bargaining.** *Journal of Law and Society*, *49*(2), 277-293. https://doi.org/10.1111/jols.12360

Gramatikov, M., Kaur, R., Banks, I., & Heijstek-Ziemann, K. (2021). ***Poverty and access to justice***. HiiL. Retrieved from https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2021/10/HiiL-report-Poverty-and-Access-to-Justice-web.pdf

Hodson, D. (2019). **The role, benefits, and concerns of digital technology in the family justice system.** *Family Court Review*, *57*(3), 425-433. https://doi.org/10.1111/fcre.12429

Kalliris, K., & Alysandratos, T. (2023). **One judge to rule them all: Single-member courts as an answer to delays in criminal trials.** *Journal of Empirical Legal Studies*, *20*(1), 233-268. https://doi.org/10.1111/jels.12341

Marz, S. (2019). **Faster and as satisfying: An evaluation of Alaska's early resolution triage program.** *Family Court Review*, *57*(4), 478-490. https://doi.org/10.1111/fcre.12441

Minow, M. (2022). **Access to justice.** *American Journal of Law and Equality*, *2*, 293-311. https://doi.org/10.1162/ajle_a_00049

National Audit Office. (2023). ***Progress on the courts and tribunals reform programme*** **(HC 1130, Session 2022–23)** Retrieved from https://www.nao.org.uk/reports/progress-on-the-courts-and-tribunals-reform-programme/

Oduro, B. K., & Agbevade, A. (2026). **The role of e-governance in promoting government accountability and transparency in Ghana.** *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, *92*(2). https://doi.org/10.1002/isd2.70053

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). ***Online dispute resolution: Framework and guidance for digital justice systems.*** OECD Publishing. Retrieved from https://www.oecd.org

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2025). ***People-centred justice: Toolkit for justice system transformation.*** OECD Publishing. Retrieved from https://www.oecd.org

Cheurprakobkit, S., & Khruakham, S. (2021). **The conflict resolution practice as a community justice alternative in Thailand.** *Contemporary Justice Review*, *24*(4), 389–408. https://doi.org/10.1080/10282580.2021.1967150

United Nations Development Programme. (2022). ***Digital transformation of justice: Bridging the justice gap.*** UNDP. Retrieved from https://www.undp.org

United Nations Office on Drugs and Crime. (2019). ***United Nations principles and guidelines on access to legal aid in criminal justice systems.*** UNODC. Retrieved from https://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/legal-aid.html

White, M. D., Todak, N., & Gaub, J. E. (2018). **Examining body-worn camera integration and acceptance among police officers, citizens, and external stakeholders.** *Criminology & Public Policy*, *17*(3), 649-677. https://doi.org/10.1111/1745-9133.12376

World Justice Project. (2025). ***Rule of law index 2025.*** World Justice Project. Retrieved from https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index

World Justice Project & World Bank. (2024). ***Advancing access to justice via information and communication technology: A literature review.*** Retrieved from https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/A2J_via_information-and-communications.pdf

Wu, W., & Lin, X. (2025). **Access to technology, access to justice: China's artificial intelligence application in criminal proceedings.** *International Journal of Law, Crime and Justice*, *81*, 100741. https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2024.100741

Zhang, Y., Zhao, Y., Zhao, Y., & Wu, C. (2022). **The application of artificial intelligence decision-making algorithm in crisis analysis and optimization of the international court system.** *Mobile Information Systems*, *2022*, 8150122. https://doi.org/10.1155/2022/8150122

Zheng, G. (2020). **China's grand design of people's smart courts.** *Asian Journal of Law and Society*, *7*(1), 1-22. https://doi.org/10.1017/als.2019.32

ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรี เครือข่าย SMARTS

การพยากรณ์ยอดขายเพื่อหาปริมาณการสั่งซื้อรายวันที่เหมาะสม กรณีศึกษา ธุรกิจจำหน่ายหมูสด ไก่สด

Sales Forecasting and Optimal Order Quantity Determination: A Case Study of a Fresh Pork and Fresh Chicken Retail Business

ธิดามาตุ เพ็ชรสุวรรณ์[1]
นิกษ์นิภา พึ่งเนียม[1]
ปนัสยา จิ้วล้อ[1]
พรชิตา เหล่าชัย[1]
พัชราภา สวัสดีมงคล[1]
อภิญญา พงษ์ปรีชา[2]

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการพยากรณ์อุปสงค์รายวันที่เหมาะสมและวิเคราะห์ปริมาณการสั่งซื้อสินค้าที่เหมาะสม กรณีศึกษาธุรกิจจำหน่ายหมูสด ไก่สด โดยใช้ข้อมูลยอดขายรายวันย้อนหลัง 2 ปี ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2567 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2568 ของสินค้าที่มียอดขายสูงสุด 10 อันดับแรก ประกอบไปด้วย หมูบด เนื้อแดง สามชั้น อกไก่ น่องติดสะโพก โครงเต็ม ปีกบน ขาไก่ ซี่โครง ปีกปลาย ซึ่งเป็นสินค้าประเภทเน่าเสียง่าย

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการพยากรณ์แบบลำดับชั้น (Hierarchical Forecasting) ด้วยวิธีบนลงล่าง (Top-Down Approach) โดยประยุกต์ใช้โมเดล Holt-Winters Multiplicative ในระดับรายเดือนร่วมกับค่าดัชนีรายวันด้วยวิธี Decomposition ให้ผลการพยากรณ์ที่มีความแม่นยำสูง โดยมีค่าความคลาดเคลื่อนเปอร์เซ็นต์สัมบูรณ์เฉลี่ย (MAPE) ต่ำกว่าร้อยละ 20 ในทุกรายการสินค้า นอกจากนี้ การพิจารณาค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ (MAD) ในรูปแบบกิโลกรัม ยังช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถตัดสินใจปรับปริมาณการสั่งซื้อได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดความเสี่ยงจากการมีสินค้าเกินความต้องการและการขาดแคลนสินค้าในการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2569

คำสำคัญ: *สินค้าคงคลัง การพยากรณ์แบบลำดับชั้น วิธีบนลงล่าง*

Abstract

This research aims to identify the most suitable forecasting methods for optimal daily demand and analyze optimal ordering levels to minimize lost sales opportunities. The research focuses on a fresh pork and fresh chicken retail business as a case study, utilizing two years of historical daily sales data from January 2024 to December 2025. The study examines the top ten best-selling perishable products: pork, lean pork, pork belly, chicken breast, chicken leg quarters, whole chicken carcass, upper wings, chicken legs, spare ribs, and chicken wing tips.

[1] นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา
[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

The study found that a Hierarchical Forecasting framework using a Top-Down approach integrating the Holt-Winters Multiplicative Method for monthly forecasting with a daily seasonal indices by Decomposition method yielded high forecasting accuracy. The Mean Absolute Percentage Error (MAPE) for all ten products remained below 20%, which is statistically classified as a high-accuracy forecasting level. Furthermore, incorporating Mean Absolute Deviation (MAD) in kilograms enables entrepreneurs to adjust order quantities effectively. This strategic approach mitigates the risks of both overstocking and product shortages, providing a robust operational plan for the year 2026.

***Keywords**: Inventory, Hierarchical Forecasting, Top-Down Approach*

บทนำ

ในการดำเนินธุรกิจจำหน่ายหมูสด ไก่สด พบปัญหาหลักที่ชะลอการเติบโตทางการแข่งขัน คือ การพยากรณ์สินค้าคงคลังที่ไม่แม่นยำ เนื่องจากผู้ประกอบการมักตัดสินใจโดยใช้ประสบการณ์และการประมาณการด้วยสายตา จึงส่งผลกระทบใน 2 ด้าน ดังนี้

1. สินค้าคงคลังมากเกินความจำเป็น (Overstock) ทำให้ร้านค้าต้องแบกรับต้นทุนการถือครองสินค้าสูง ประกอบกับเนื้อสัตว์สดมีอายุการเก็บรักษาเพียง 5 วัน หากระบายสินค้าไม่ทัน ร้านค้าจำเป็นต้องนำมาจำหน่ายแบบลดราคาให้กับพ่อค้าแม่ค้าในตลาดสด ส่งผลให้กำไรลดลงหรืออาจขายในราคาเท่าทุนโดยไม่มีกำไร

2. สินค้าคงคลังขาดแคลน (Stockout) ทำให้ร้านค้าสูญเสียโอกาสทางการขาย และลูกค้าอาจหันไปซื้อสินค้าจากร้านอื่นแทน การแก้ไขปัญหาด้วยการส่งพนักงานไปหาซื้อสินค้าจากร้านใกล้เคียงทำให้ต้นทุนสูงขึ้นจนกำไรลดลง และยังเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุของพนักงานระหว่างการเดินทาง

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการพยากรณ์ความต้องการของลูกค้า และ วิเคราะห์หาปริมาณการสั่งซื้อที่เหมาะสม เพื่อให้ร้านค้านำไปปรับใช้ในการควบคุมสินค้าคงคลัง ลดผลกระทบจากการสูญเสียโอกาสทางการขาย และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในอุตสาหกรรมเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการพยากรณ์ที่เหมาะสมในการคาดการณ์อุปสงค์ระดับรายวัน ของสินค้าประเภทหมูสด ไก่สด
2. เพื่อวิเคราะห์หาปริมาณการสั่งซื้อสินค้าที่เหมาะสมต่อวัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา การศึกษานี้มุ่งเน้นการพยากรณ์สินค้าในธุรกิจหมูสด ไก่สด สำหรับสินค้าที่มียอดขายดี 10 อันดับของร้านค้ากรณีศึกษา เพื่อวางแผนปริมาณการสั่งซื้อสินค้าที่เหมาะสมต่อวัน โดยใช้ข้อมูลยอดขายรายวันในอดีต ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2567 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2568 เป็นข้อมูลตั้งต้นในการพยากรณ์

2. ขอบเขตประชากร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาปัญหาพิเศษครั้งนี้ คือ ธุรกิจจำหน่ายหมูสด ไก่สด แห่งหนึ่งในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยใช้ข้อมูลยอดขายของร้านค้าดังกล่าวในการพยากรณ์ปริมาณการสั่งซื้อสินค้าที่เหมาะสมต่อวัน

การทบทวนวรรณกรรม

1. การพยากรณ์ (Forecasting)

บุญยานุช รักซ้อน และคณะ (2567) อ้างถึง Bowerman, O'Connell และ Koehler (2005) กล่าวว่า การพยากรณ์ คือ การประมาณการความต้องการที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากการอาศัยข้อมูลในอดีต โดยได้ประยุกต์ใช้เทคนิคการพยากรณ์แบบอนุกรมเวลา (Time Series) และนำค่าพยากรณ์ที่ได้มาใช้ประโยชน์เพื่อการตัดสินใจ

ในขณะที่ ภัญนภัส พฤกษากิจ และ จาตุรันต์ แช่มสุ่น (2566) อ้างถึง ประจักษ์ พรมงาม (2563) ให้ความหมายของการพยากรณ์ไว้ว่า เป็นการนำข้อมูลในอดีตมาใช้เพื่อคาดการณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากหากธุรกิจสามารถพยากรณ์ความต้องการของตนเองได้นั้น จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการตัดสินใจในการสั่งซื้อ และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันทางธุรกิจ สำหรับงานวิจัยนี้ การพยากรณ์ หมายถึง การคาดการณ์ปริมาณการสั่งซื้อสินค้าที่เหมาะสมต่อวันเพื่อลดโอกาสการสูญเสียจากการขายหมูสด ไก่สด โดยใช้ข้อมูลยอดขายในอดีตและเทคนิคทางสถิติ เพื่อนำไปสู่การวางแผนสั่งซื้อที่มีประสิทธิภาพ

1.1 องค์ประกอบของอนุกรมเวลา

วัชรชัย อินธิปีก (2561) กล่าวว่า ในการพยากรณ์แบบอนุกรมเวลานั้น จำเป็นต้องศึกษาภาพรวมการเคลื่อนไหวของข้อมูลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ ดังนี้

1) อิทธิพลแนวราบ (Horizontal Pattern) เกิดขึ้นเมื่อข้อมูลมีการเคลื่อนไหวคงที่ในระดับหนึ่ง โดยไม่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างชัดเจน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงบ้างในแต่ละช่วงเวลา แต่ภาพรวมยังคงเกาะกลุ่มอยู่ในระดับเดิม ตัวอย่างเช่น ยอดขายสินค้าที่ค่อนข้างนิ่งในแต่ละเดือน เทคนิคที่นิยมนำมาใช้ คือ การหาค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (Moving Average) หรือ วิธีการปรับเรียบแบบเอ็กซ์โพเนนเชียล (Exponential Smoothing) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพยากรณ์ระยะสั้น

2) อิทธิพลของแนวโน้ม (Trend Pattern) เป็นรูปแบบข้อมูลที่มีทิศทางเคลื่อนไหวไปทางใดทางหนึ่งอย่างชัดเจน คือ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหรือลดลงเมื่อเวลาผ่านไป ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นเส้นตรงหรือเส้นโค้งก็ได้ เทคนิคที่นิยมนำมาใช้กับข้อมูลรูปแบบนี้ คือ การวิเคราะห์การถดถอย (Regression Analysis)

3) อิทธิพลของฤดูกาล (Seasonal Pattern) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของข้อมูลที่มีรูปแบบซ้ำ ๆ ในช่วงเวลาที่แน่นอน เช่น ในรอบ 1 ปี หรือรอบ 1 สัปดาห์ โดยข้อมูลจะมีพฤติกรรมการขึ้นลงที่คล้ายคลึงกันเมื่อถึงช่วงเวลานั้น ๆ ของทุกรอบ สำหรับเทคนิคที่เหมาะสมในการพยากรณ์ ได้แก่ วิธีแยกส่วนประกอบ (Decomposition Method) หรือ วิธีของบ็อกซ์และเจนกินส์ (Box-Jenkins)

4) อิทธิพลของวัฏจักร (Cyclical Pattern) มีลักษณะคล้ายคลึงกับรูปแบบฤดูกาล คือ มีการเคลื่อนไหวขึ้นและลงเป็นรอบ ๆ แต่จุดที่แตกต่าง คือ วัฏจักรจะมีระยะเวลาของรอบที่ไม่แน่นอนและยาวนานเกิน 1 ปี (เช่น วัฏจักรเศรษฐกิจ) ทำให้คาดการณ์ได้ยากกว่ารูปแบบฤดูกาลที่มีช่วงเวลาแน่นอน

1.2 ตัวแบบการพยากรณ์ Holt-Winters Method

Kanjanataj Chaowai and Parames Chutima (2024) อ้างถึง Miguel Ángel Canela (2019) อธิบายว่า Holt-Winters Method เป็นวิธีการพยากรณ์อนุกรมเวลาที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย เทคนิคดังกล่าวถูกออกแบบมาโดยเฉพาะเพื่อจัดการกับข้อมูลอนุกรมเวลาที่มีลักษณะแนวโน้ม (Trend) และฤดูกาล (Seasonality) ซึ่งต้องมีการกำหนดค่าพารามิเตอร์การปรับเรียบข้อมูล โดยค่าพารามิเตอร์จะมีค่าในช่วง 0 – 1 ค่าพารามิเตอร์ที่มีค่าใกล้ 1 แสดงว่าข้อมูลล่าสุดจะได้รับน้ำหนักมาก ส่งผลให้การพยากรณ์มีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงในช่วงปัจจุบัน ในทางกลับกัน ค่าที่ใกล้ 0 หมายถึงข้อมูลในอดีตจะได้รับน้ำหนักมาก ส่งผลให้การพยากรณ์มีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันน้อยลง ค่าพารามิเตอร์ในตัวแบบ Holt-Winters Method ประกอบด้วย ค่า α (อัลฟา) คือ พารามิเตอร์การปรับเรียบของระดับข้อมูล ใช้สำหรับควบคุมการปรับเรียบขององค์ประกอบระดับ (Level) ค่า β (เบตา) คือ พารามิเตอร์การปรับเรียบของแนวโน้ม ใช้สำหรับควบคุมการ

ปรับเรียบขององค์ประกอบแนวโน้ม (Trend) และค่า γ (แกมมา) คือ พารามิเตอร์การปรับเรียบของฤดูกาล ใช้สำหรับควบคุมการปรับเรียบขององค์ประกอบฤดูกาล

1.3 วิธีการแยกส่วนประกอบ (Decomposition Method)

ชนาภา พินิจนัย (2562) อ้างถึง อนุสรณ์ บุญสง่า (2559) กล่าวว่า หลักการของวิธีแยกส่วนประกอบ (Decomposition Method) คือกระบวนการจำแนกโครงสร้างของข้อมูลอนุกรมเวลาในอดีตออกเป็นส่วนย่อย เพื่อให้เห็นถึงอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อข้อมูลอย่างชัดเจน โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ แนวโน้ม (Trend) การเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล (Seasonality) การเปลี่ยนแปลงตามวัฏจักร(Cyclical) และความผันแปรที่ไม่ปกติ (Irregular) การแยกองค์ประกอบเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำค่าที่ได้ไปสร้างเป็นค่าพยากรณ์สำหรับอนาคต ข้อมูลในอนาคตจะมีพฤติกรรมสอดคล้องกับรูปแบบที่เคยเกิดขึ้นในอดีต

1.4 การพยากรณ์ตามลำดับชั้น (Hierarchical Forecasting)

Sheriza Linger (2025) อ้างถึง Petropoulosca Department et al. (2022) ไว้ว่า ข้อได้เปรียบหลักของการพยากรณ์แบบลำดับชั้น (Hierarchical Forecasting) คือ ช่วยให้การพยากรณ์มีความสัมพันธ์กันในทุกลำดับชั้น เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและการปรับปรุงภาพรวมให้ดีขึ้น เนื่องจากการพยากรณ์แบบดั้งเดิมไม่ได้มีการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างผลิตภัณฑ์หรือหมวดหมู่ และ Jose Manuel Oliveira & Patricia Ramos (2019) ได้มีการจำลองโครงสร้างลำดับชั้น โดยด้านบนสุดคือระดับอนุกรมเวลารวมที่มากที่สุด ซึ่งแทนด้วย $Y_{Total,t}$ (ความต้องการรวม ณ เวลา t ของอนุกรม) นอกจากนี้ *Total* ยังสามารถแบ่งออกเป็นอนุกรม A (แทนด้วย$Y_{A,t}$) และอนุกรม B (แทนด้วย$Y_{B,t}$) ซึ่งอยู่ในระดับที่ 1 และจะถูกแบ่งย่อยออกไปอีกเป็นระดับที่ 2 ดังภาพต่อไปนี้

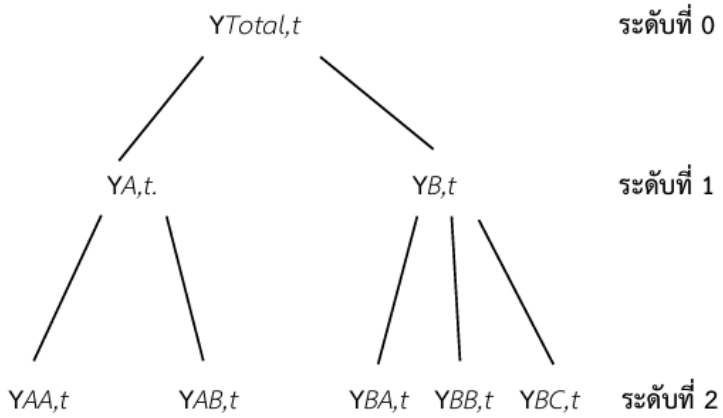

ภาพที่ 1 โครงสร้างลำดับชั้น
ที่มา: Jose Manuel Oliveira & Patricia Ramos (2019)

Paolo Mancuso et al. (2021) กล่าวว่า การพยากรณ์แบบลำดับชั้น (Hierarchical Forecasting) ถือเป็นตัวช่วยสำคัญที่ช่วยในการตัดสินใจวางแผนในทุกลำดับชั้น นอกจากนี้ยังมีการนำปัจจัยภายนอกทั้ง 2 มิติ ได้แก่ มิติแบบตัดขวาง (เช่น ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ) มิติเชิงเวลา (เช่น วัน เวลา เดือน) เข้ามาร่วมกับการวิเคราะห์ โดยใช้แนวทางการวิจัยจากบนลงล่าง (Top-down) แนวทางจากล่างขึ้นบน (Bottom-up) แนวทางจากตรงกลางสู่ภายนอก (Middle-out) ซึ่งเป็นการพยากรณ์จากกลางขึ้นบน หรือจากกลางลงล่าง และแนวทางประนีประนอมที่เหมาะสมที่สุด (Optimal Forecasts) ซึ่งเป็นการพยากรณ์อนุกรมข้อมูลทั้งหมด ในทุกระดับอย่างอิสระ จากนั้นใช้แบบจำลองถดถอยเชิงเส้นเพื่อรวมและปรับการพยากรณ์ให้เหมาะสมที่สุด ด้วยเหตุนี้การพยากรณ์แบบลำดับชั้นจึงมีความแม่นยำมากกว่าการพยากรณ์แบบดั้งเดิม

นอกจากนี้ Rob J. Hyndman & George Athanasopoulos (2018) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางจากบนลงล่างว่า ขั้นแรกจะเริ่มจากสร้างอนุกรมเวลาขั้นสูงสุด แล้วนำมาคำนวณสัดส่วนการพยากรณ์ในแต่ละขั้นลดหลั่นลงมาเรื่อย ๆ จนถึงขั้นสุดท้าย เพื่อสร้างการพยากรณ์ที่สอดคล้องกันสำหรับโครงสร้างลำดับชั้นทั้งหมด

สรุปได้ว่า การพยากรณ์แบบลำดับชั้น ไม่ได้เป็นเพียงการพยากรณ์ความต้องการล่วงหน้าเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่ใช้ข้อมูลจากมิติต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการตัดสินใจ ซึ่งสามารถเลือกแนวทางการพยากรณ์ได้อย่างหลากหลายเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กันในทุกลำดับชั้น และเกิดความแม่นยำที่เหนือกว่าการพยากรณ์แบบดั้งเดิม

1.5 การวัดความคลาดเคลื่อนของการพยากรณ์

ภัญนภัส พฤกษากิจ และ จาตุรันต์ แซ่มสุ่น (2566) ; บุญยานุช รักซ้อน และคณะ (2567) และธันวา สิงหพ (2561) ได้กล่าวว่า การวัดความคลาดเคลื่อนของการพยากรณ์สามารถทำได้โดยใช้ดัชนีวัดความผิดพลาดหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีระดับความแม่นยำแตกต่างกัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวัดความแม่นยำของผลการพยากรณ์ เพื่อใช้เปรียบเทียบและเลือกวิธีที่เหมาะสม การวัดความแม่นยำที่นิยมใช้มี 3 วิธีหลัก ได้แก่ 1.ค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ (Mean Absolute Deviation: MAD) เป็นการวัดค่าความผิดพลาดเฉลี่ยในรูปของค่าสัมบูรณ์ของความแตกต่างระหว่างค่าที่พยากรณ์กับค่าจริง 2. ค่าเฉลี่ยความผิดพลาดกำลังสอง (Mean Square Error: MSE) เป็นการคำนวณค่าความแตกต่างระหว่างค่าที่พยากรณ์กับค่าจริง โดยนำความคลาดเคลื่อนมายกกำลังสอง ทำให้ความผิดพลาดที่มีค่าสูงมีผลต่อค่าความคลาดเคลื่อนมากขึ้น และ 3. ค่าเฉลี่ยร้อยละความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ (Mean Absolute Percentage Error: MAPE) เป็นการวัดความผิดพลาดของการพยากรณ์ในรูปของร้อยละ โดยเปรียบเทียบความคลาดเคลื่อนกับค่าจริง ทำให้สามารถมองเห็นระดับความแม่นยำของการพยากรณ์ได้อย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย หลักการสำคัญ คือ หากค่าความผิดพลาดที่คำนวณได้มีค่าน้อย แสดงว่าการพยากรณ์มีความแม่นยำและใกล้เคียงกับค่าที่เกิดขึ้นจริงมากขึ้น

2. การวางแผนการสั่งซื้อ (Purchasing Planning)

2.1 Order-Up-To Level (OUL)

NATPHAPAS ARCHAREEWONGPAISAL (2024) และ VIOLIN KONGTARAT (2018) กล่าวว่า การเติมเต็มสินค้าให้ถึงระดับที่กำหนด (Order-Up-To Level: OUL) หรือนโยบาย (T, S) เป็นนโยบายที่มีความง่ายในการจัดการ ให้ผลลัพธ์ที่ใกล้เคียง และสะท้อนถึงสินค้าคงคลังในความเป็นจริงได้ดี โดย T (Time) คือ รอบการทบทวน สำหรับร้านค้ากรณีศึกษานั้นหมายถึง ทุกวัน เป็นค่าคงที่ และ S คือ จุดระดับสินค้าคงคลังสูงสุด สามารถเขียนสมการได้ ดังนี้

$Q = S - I$

โดย Q คือ ปริมาณการสั่งซื้อ
S คือ ระดับการเติมเต็มที่กำหนด (Max Inventory)
I คือ ปริมาณสินค้าคงคลังที่เหลือปลายงวด

การใช้ OUL นั้น มีข้อดีหลัก คือ สามารถลดระยะเวลาในการบริหารจัดการ และลดต้นทุนแรงงานการนับสินค้าได้ แต่อย่างไรก็ตาม ต้องมีการคำนึงถึง Lead Time หรือความล่าช้าในการเติมเต็มสินค้า (Replenishment Delay) ที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากความล่าช้าอาจส่งผลให้จุด S ถูกเติมเต็มได้ไม่สมบูรณ์ เพราะสินค้าอาจถูกจำหน่ายออกไปในช่วงระหว่างรอการมาเติมเต็ม ลักษณะเด่นของ Order-Up-To Level (กวิน วงศ์ธรรมริน, 2567 อ้างถึง Zipkin, 2000)

1) รอบเวลาการสั่งซื้อ (Review Period) มีความชัดเจน เช่น ทุกสัปดาห์ หรือทุกเดือน
2) ปริมาณการสั่งซื้อทำให้ระดับสินค้าคงคลังกลับไปถึงจุด S (Max Inventory) ที่กำหนด
3) เป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับสินค้าที่มีความต้องการไม่แน่นอน (Uncertainty Demand) และสามารถ

คำนวณได้จากข้อมูลการพยากรณ์ (Forecast) ประกอบกับการวางสินค้าคงคลังสำรอง (Safety Stock)

นอกจากนี้ วิธี OUL ต้องอาศัยการคำนวณที่แม่นยำ เพื่อลดความเสี่ยงการเกิดสินค้าคงคลังที่มากหรือน้อยจนเกินไป และนิยมมากในธุรกิจค้าปลีก หรือธุรกิจที่มีการทบทวนสินค้าคงคลังเป็นรอบเวลา จึงสรุปได้ว่า Order-Up-To Level (OUL) เป็นการเติมเต็มสินค้าคงคลังให้ถึงระดับสูงสุดที่กำหนดไว้ มีรอบระยะเวลาที่คงที่ ใช้เวลาดำเนินการน้อย ต้นทุนต่ำ และสะท้อนการปฏิบัติจริงได้ดี เหมาะสมกับสินค้าที่มี Demand ไม่แน่นอน นิยมใช้ในธุรกิจค้าปลีก แต่อย่างไรก็ตาม OUL ต้องมีการคำนึงถึงกรณี Lead Time ล่าช้า และการพยากรณ์ต้องมีความแม่นยำ เพื่อป้องกันความไม่สมบูรณ์ของสินค้าคงคลัง

2.2 ปริมาณการสั่งซื้อตามระยะเวลา (Period Order Quantity : POQ)

ปรางรวี พันธ์สังวาล และคณะ (2564) อ้างถึง Sigit and Nugraheni (2014) เอาไว้ว่า ปริมาณการสั่งซื้อตามระยะเวลา (POQ) เป็นวิธีจัดการปริมาณสินค้าคงคลังที่คำนึงถึงความไม่คงที่หรือคงที่ของปริมาณความต้องการสินค้าในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้น ปริมาณ POQ จึงเป็นการสั่งซื้อแบบระยะเวลาที่แน่นอน แต่ปริมาณการสั่งซื้ออาจไม่เท่ากันในแต่ละช่วงเวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าเป็นสำคัญ

สุนิสา ตั้งมโนกุลกิจ (2559) ได้ให้คำจำกัดความของ POQ เอาไว้ว่า เป็นเทคนิคการสั่งซื้อแบบช่วง ๆ (Periodic Order Quantity : POQ) และมีความสอดคล้องกันในการให้คำอธิบาย คือ เป็นการสั่งซื้อที่มีระยะห่างของเวลาในการสั่งซื้อเท่า ๆ กัน แต่ปริมาณในการสั่งซื้อแต่ละครั้งอาจจะไม่เท่ากัน

สามารถสรุปได้ว่า POQ คือเทคนิคการสั่งซื้อตามระยะเวลาที่เป็นช่วง ๆ โดยมีระยะห่างของเวลาที่เท่ากัน แต่ปริมาณการซื้ออาจแตกต่างกันไปในแต่ละช่วง ขึ้นอยู่กับปริมาณความต้องการในระยะเวลาดังกล่าว

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิธีการพยากรณ์ที่เหมาะสม และวิเคราะห์หาปริมาณการสั่งซื้อที่เหมาะสมของธุรกิจจำหน่ายหมูสด ไก่สด เพื่อลดการสูญเสียโอกาสทางการขาย ดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของธุรกิจและปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงข้อมูลยอดขายย้อนหลัง จากระบบ POS ตั้งแต่เดือนมกราคม 2567 – ธันวาคม 2568

2. เตรียมและวิเคราะห์คุณภาพข้อมูลสำหรับตรวจสอบลักษณะของข้อมูลด้วย Excel และโปรแกรม Minitab

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหารูปแบบการพยากรณ์ที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์หมูสด ไก่สด ตลอดจนอาหารสดอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยดำเนินการทดสอบการพยากรณ์แบบอนุกรมเวลา (Time Series Forecasting) ทั้ง 5 วิธี ได้แก่ 1) วิธี Simple Moving Average 2) วิธี Single Exponential Smoothing 3) วิธี Double Exponential Smoothing 4) วิธี Holt-Winters Method (Multiplicative) และ 5) วิธี Holt-Winters Method (Additive) ร่วมกับวิธีการใช้รูปแบบการพยากรณ์ด้วยวิธีโฮลท์ วินเทอร์ แบบคูณ (Winter's method Multiplicative) ในระดับรายเดือน และวิธีแยกส่วนประกอบ (Decomposition) เพื่อหาค่าดัชนีรายวัน ภายใต้กรอบแนวคิดการพยากรณ์แบบลำดับชั้น (HierarchicalForecasting) ด้วยวิธีแบบบนลงล่าง (Top-Down Approach) มาประยุกต์ใช้ในการพยากรณ์

4. ทำการประเมินความแม่นยำด้วยค่าความคลาดเคลื่อนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ (MAPE) และค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ (MAD) เพื่อตรวจสอบระดับความคลาดเคลื่อนของวิธีการพยากรณ์ที่เลือกใช้

5. นำค่าที่ได้จากการพยากรณ์มาใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดระดับสินค้าคงคลังสูงสุด (Maximum Stock) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสินค้าคงคลัง และใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการสั่งซื้อสินค้าให้มีความเหมาะสมกับระดับความต้องการของตลาด

6. ทำการเปรียบเทียบและสรุปผลการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

1. ผลการพยากรณ์

จากการนำข้อมูลยอดขายรายวันมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม Minitab ในเบื้องต้น พบว่าผลการพยากรณ์แบบอนุกรมเวลา (Time Series Forecasting) ทั้ง 5 วิธี มีความผันผวนสูงและค่าพยากรณ์ที่ได้ไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมการซื้อขายจริงในธุรกิจของผู้ประกอบการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพยากรณ์ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์แนวทางการศึกษาโดยใช้ วิธีการพยากรณ์เชิงลำดับชั้น (Hierarchical Forecasting) ด้วยเทคนิคการพยากรณ์จากบนลงล่าง (TopDown Approach) ซึ่งเริ่มจากการวิเคราะห์หารูปแบบพยากรณ์ในระดับรายเดือนเพื่อให้เห็นแนวโน้มและฤดูกาลที่ชัดเจน จากนั้นจึงทำการกระจายค่าพยากรณ์ลงสู่ระดับรายวัน เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีความเหมาะสม เพื่อนำไปวางแผนปริมาณการสั่งซื้อที่เหมาะสมให้กับผู้ประกอบการต่อไป

1.1 ผลการวิเคราะห์แนวโน้ม

จากการวิเคราะห์แนวโน้มของสินค้าทั้ง 10 ประเภทโดยใช้แบบจำลองเส้นตรง (Linear Trend Model) สามารถแบ่งกลุ่มสินค้าตามลักษณะการเปลี่ยนแปลงของความต้องการในอนาคตได้ดังนี้

สินค้าที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ได้แก่ โครงเต็ม มีอัตราการเติบโตสูงสุดที่ร้อยละ 3.88 ต่อเดือน รองลงมาคือ อกไก่ (ร้อยละ 2.15) ซี่โครง (ร้อยละ 1.23) ขาไก่ (ร้อยละ 0.44) และ น่องติดสะโพก (ร้อยละ 0.17) ตามลำดับ การเพิ่มขึ้นของแนวโน้มสะท้อนให้เห็นถึงอุปสงค์ (Demand) ในตลาดที่มีทิศทางเพิ่มขึ้น ดังนั้นธุรกิจหมูสด ไก่สดจึงควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการสินค้าคงคลัง โดยเฉพาะการวางแผนสั่งซื้อสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการที่เพิ่มขึ้น เพื่อป้องกันปัญหาการขาดแคลนสินค้า (Stockout) ซึ่งจะส่งผลต่อการสูญเสียโอกาสทางการค้า

สินค้าที่มีแนวโน้มลดลง ประกอบไปด้วย ปีกบน (ร้อยละ 0.17) หมูบด (ร้อยละ 0.33) และ สามชั้น (ร้อยละ0.56) ซึ่งสินค้ากลุ่มนี้มีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย ส่วนเนื้อแดง (ร้อยละ 1.34 ต่อเดือน) และปีกปลาย (ร้อยละ 1.90 ต่อเดือน) การลดลงอย่างต่อเนื่องของสินค้ากลุ่มนี้โดยเฉพาะปีกปลายและเนื้อแดงชี้ให้เห็นว่าความต้องการของสินค้าดังกล่าวกำลังเข้าสู่ช่วงถดถอย ซึ่งเจ้าของธุรกิจจำหน่ายหมูสด ไก่สด ควรนำข้อมูลนี้ไปประกอบการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ทางการค้า เช่น การลดปริมาณการสั่งซื้อสินค้าประเภทนี้เพื่อลดภาระทางด้านต้นทุน

ตัวอย่างการวิเคราะห์แนวโน้มของสินค้าจำนวน 2 รายการ ที่มียอดขายสูงสุดแต่มีแนวโน้มที่แตกต่างกัน คือ หมูบด ที่เป็นสินค้าที่มีแนวโน้มลดลง (ภาพที่ 2) และอกไก่ ที่เป็นสินค้าที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (ภาพที่ 3)

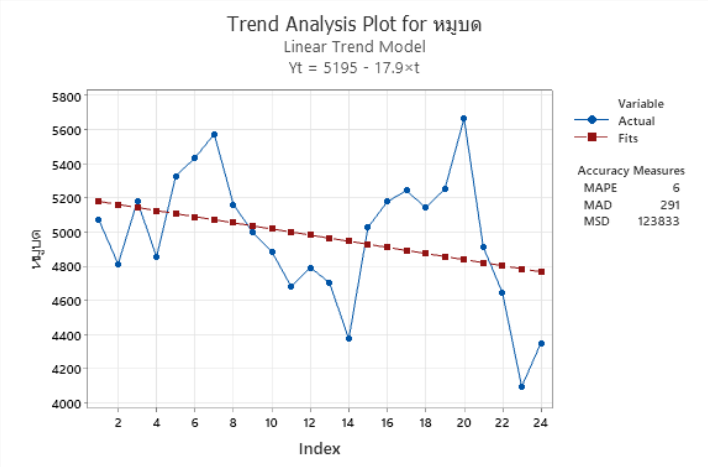

ภาพที่ 2 กราฟวิเคราะห์แนวโน้มหมูบด

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2569)

จากภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ปริมาณยอดขายสินค้าหมูบด ตั้งแต่เดือนมกราคม 2567 ถึง เดือนธันวาคม 2568 เป็นระยะเวลา 2 ปี โดยใช้แบบจำลองเส้นตรง (Linear Trend Model) ในการอธิบายข้อมูล มีสมการดังนี้

Yt= 5195 – 17.9t

โดยที่ Yt คือ ค่าพยากรณ์ของหมูบด

5195 คือ ค่าเริ่มต้น (Intercept) ณ จุดที่ t = 0

-17.9 คือ ค่าความชัน (Slope)

t คือ ลำดับของคาบเวลา (Index)

สำหรับหมูบด สามารถหาแนวโน้มดังสมการข้างต้นได้ดังนี้

เมื่อ Y1 = 5195 – 17.9(1) = 5177.1

Y24 = 5195 – 17.9(24) = 4765.4

Ratio = (Y1 – Y24 / Y1) × 100

จากเดือนที่ 1 ถึง เดือนที่ 24 = 7.95 %

หรือเฉลี่ยต่อเดือน = 7.95 % / 24 = 0.33 % ต่อเดือน

ดังนั้น แนวโน้มของการพยากรณ์สินค้าประเภทหมูบด มีแนวโน้มลดลง 0.33 % ต่อเดือน

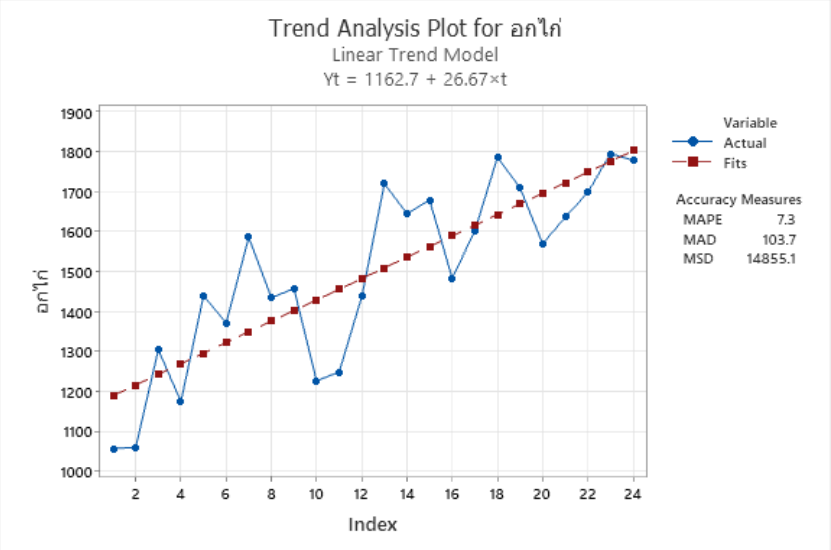

ภาพที่ 3 กราฟวิเคราะห์แนวโน้มอกไก่

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2569)

จากภาพที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ปริมาณยอดขายสินค้าอกไก่ ตั้งแต่เดือนมกราคม 2567 ถึง เดือนธันวาคม 2568 เป็นระยะเวลา 2 ปี โดยใช้แบบจำลองเส้นตรง (Linear Trend Model) ในการอธิบายข้อมูล มีสมการดังนี้

Yt = 1162.7 + 26.67t

โดยที่ Yt คือ ค่าพยากรณ์ของอกไก่

1162.7 คือ ค่าเริ่มต้น (Intercept) ณ จุดที่ t = 0

26.67 คือ ค่าความชัน (Slope)

t คือ ลำดับของคาบเวลา (Index)

สำหรับอกไก่ สามารถหาแนวโน้มดังสมการข้างต้นได้ดังนี้

เมื่อ Y1 = 1162.7 + 26.67(1) = 1189.37

Y24 = 1162.7 + 26.67(24) = 1802.78

Ratio = (Y24 – Y1 / Y1) x 100

จากเดือนที่ 1 ถึง เดือนที่ 24 = 51.57 %

หรือเฉลี่ยต่อเดือน = 51.57 % / 24 = 2.15 % ต่อเดือน

ดังนั้น แนวโน้มของการพยากรณ์สินค้าประเภทอกไก่ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น 2.15 % ต่อเดือน

1.2 การพยากรณ์ด้วยวิธี Time Series Forecasting

ผู้วิจัยพยากรณ์ด้วยวิธีที่หลากหลายทั้งหมด 5 วิธี ได้แก่ Moving Average, Single Exponential Smoothing, Double Exponential Smoothing, Winter's Method (Additive) และ Winter's Method (Multiplicative) โดยหาค่าพารามิเตอร์ที่เหมาะสมของสินค้าแต่ละรายการผ่านการ Solver ด้วยโปรแกรม Microsoft Excel และนำค่าดังกล่าวมาคำนวณหาดัชนีความผิดพลาดทั้งหมด 3 ตัว ประกอบไปด้วย MAPE, MAD และ MSD ด้วยโปรแกรม Minitab ซึ่งการเลือกวิธีการพยากรณ์ของสินค้าแต่ละประเภทนั้นเลือกจากค่า MAPE ที่มีค่าน้อยที่สุด พบว่าวิธีการพยากรณ์ Time Series Forecasting ที่มีค่า MAPE น้อยที่สุดของสินค้าแต่ละรายการเป็นดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : แสดงสรุปวิธีการพยากรณ์ที่มีค่า MAPE น้อยที่สุดของสินค้าแต่ละรายการ

สินค้า	วิธีการพยากรณ์	ค่า MAPE (%)
หมูบด	Winter's Method (Multiplicative)	7.532
เนื้อแดง	Single Exponential Smoothing	10.576
สามชั้น	Single Exponential Smoothing	11.3665
อกไก่	Winter's Method (Additive)	9.5075
น่องติดสะโพก	Winter's Method (Additive)	12.1572
โครงเต็ม	Winter's Method (Additive)	13.4472
ปีกบน	Winter's Method (Additive)	13.4142
ขาไก่	Winter's Method (Multiplicative)	13.3907
ซี่โครง	Winter's Method (Multiplicative)	10.0641
ปีกปลาย	Single Exponential Smoothing	18.9615

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2569)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทดสอบประสิทธิภาพของแบบจำลองการพยากรณ์ พบว่าแบบจำลองไม่เหมาะสมกับลักษณะข้อมูลของหมูสด ไก่สด เนื่องจากข้อจำกัดทางทฤษฎีและโครงสร้างของสมการพยากรณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.1 วิธีการปรับเรียบเอ็กซ์โพเนนเชียลอย่างง่าย (Simple Exponential Smoothing) ผลการพยากรณ์ที่ได้มีค่าคงที่ตลอดช่วงเวลาการพยากรณ์ เช่น เนื้อแดง (82.99 กิโลกรัม) สามชั้น (82.91 กิโลกรัม) และปีกปลาย (23.13 กิโลกรัม) ซึ่งวิธีนี้มีข้อจำกัดสำคัญคือสมการถูกออกแบบมาสำหรับข้อมูลที่มีลักษณะคงที่หรือไม่มีแนวโน้มและฤดูกาลที่ชัดเจน เมื่อนำมาใช้พยากรณ์ล่วงหน้าในระยะยาว การคำนวณจะยึดค่าระดับ (Level) ล่าสุดเป็นเกณฑ์เพียงอย่างเดียว ไม่สามารถประมวลผลรูปแบบความผันผวนตามฤดูกาลได้ ทำให้ค่าพยากรณ์ที่ได้จากโปรแกรม Minitab มีลักษณะเป็นค่าคงที่ (Flat Line) เท่ากันทุกงวดตลอดทั้งปี

ผลลัพธ์ดังกล่าวจึงไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของการดำเนินธุรกิจ เนื่องจากปริมาณความต้องการสินค้าอาหารสดในแต่ละช่วงเวลาจะมีความผันผวนตามพฤติกรรมผู้บริโภคและเทศกาลต่าง ๆ การพยากรณ์ว่าจะมีการสั่งซื้อในปริมาณเท่ากันตลอดทั้งปี จึงไม่สามารถนำไปใช้ในการวางแผนการสั่งซื้อที่มีประสิทธิภาพได้

1.2.2 วิธีโฮลท์-วินเทอร์ แบบบวก (Holt-Winters Additive Method) ผลการพยากรณ์แสดงค่าที่เป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ เนื่องจากค่าพยากรณ์ติดลบ ในสินค้าหลายรายการ ได้แก่

- น่องติดสะโพก (เริ่มติดลบตั้งแต่วันที่ 13 มกราคม 2569 หรือลำดับที่ 744)
- ปีกบน (เริ่มติดลบตั้งแต่วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2569 หรือลำดับที่ 772)
- โครงเต็ม (เริ่มติดลบตั้งแต่วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2569 หรือลำดับที่ 785)
- อกไก่ (เริ่มติดลบตั้งแต่วันที่ 10 มีนาคม 2569 หรือลำดับที่ 800)

ซึ่งแบบจำลองนี้มีข้อจำกัดสำคัญคือการกำหนดให้ค่าความผันผวนของฤดูกาลเป็นค่าคงที่ เมื่อนำค่าพารามิเตอร์ที่ได้จากการ Solver ด้วย Microsoft Excel ไปประมวลผลในโปรแกรม Minitab โปรแกรมจะนำค่าอิทธิพลของฤดูกาลดังกล่าวไปใช้ในการพยากรณ์ล่วงหน้าอย่างตายตัวตลอดทุกช่วงเวลา โดยไม่ได้ปรับลดสัดส่วนตามยอดขายจริงที่เปลี่ยนไป ดังนั้น ในช่วงที่ปริมาณความต้องการสินค้ามีระดับต่ำ หรือมีแนวโน้มลดลงผลลัพธ์ที่ได้จากการประมวลผลโปรแกรม Minitab จึงแสดงค่าพยากรณ์ที่ติดลบ ซึ่งขัดแย้งกับความเป็นจริง ในทางปฏิบัติ เนื่องจากยอดการสั่งซื้อหรือยอดขายสินค้าไม่สามารถมีค่าต่ำกว่าศูนย์ได้ ค่าพยากรณ์จากวิธีนี้จึงไม่สามารถนำไปใช้งานจริงได้

1.2.3 วิธีโฮลท์-วินเทอร์ แบบคูณ (Holt-Winters Multiplicative Method) แม้จะเป็นวิธีที่ปรับความผันผวนตามสัดส่วนของยอดขาย แต่ยังพบค่าพยากรณ์ติดลบในสินค้าบางรายการ ได้แก่

- ขาไก่ (เริ่มติดลบตั้งแต่วันที่ 11 มีนาคม 2569 หรือลำดับที่ 801)
- ซี่โครง (เริ่มติดลบตั้งแต่วันที่ 24 สิงหาคม 2569 หรือลำดับที่ 967)
- หมูบด (เริ่มติดลบตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2569 หรือลำดับที่ 975)

ซึ่งการเกิดค่าติดลบในวิธีโฮลท์-วินเทอร์ แบบคูณ มีสาเหตุหลักมาจากข้อมูลในอดีตมีทิศทางลดลงอย่างรวดเร็ว โปรแกรมจึงคำนวณโดยคาดการณ์ว่าแนวโน้มดังกล่าวจะยังคงดำเนินต่อไปในลักษณะเดิม เมื่อทำการพยากรณ์ล่วงหน้าในระยะยาว แนวโน้มที่ลดลงนี้จะดิ่งลงจนกระทั่งต่ำกว่าศูนย์ ส่งผลให้ค่าพยากรณ์ที่ได้กลายเป็นค่าติดลบ ซึ่งขัดแย้งกับข้อเท็จจริงทางธุรกิจที่ยอดขายไม่สามารถติดลบได้

1.3 การพยากรณ์แบบลำดับชั้น ด้วยเทคนิคบนลงล่าง

เมื่อผลการพยากรณ์ด้วยวิธี Time Series Forecasting ให้ผลการพยากรณ์เป็นค่าติดลบที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง จึงเลือกใช้วิธีแยกส่วนประกอบ (Decomposition Method) และวิธีของวินเทอร์ (Holt-Winters Exponential Smoothing) ภายใต้กรอบแนวคิดการพยากรณ์แบบลำดับชั้น (Hierarchical Forecasting) ด้วยวิธี Top-Down Approach มาประยุกต์ใช้ในการพยากรณ์ซึ่งให้ผลลัพธ์ที่สมเหตุสมผล ซึ่งการพยากรณ์แบบลำดับชั้น ด้วยเทคนิคบนลงล่าง คณะผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการหาค่าพยากรณ์รายเดือนด้วยวิธีโฮลท์ วินเทอร์ แบบคูณ (Holt's winter Multiplicative) ได้ผลดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 2 : แสดงผลการพยากรณ์รายเดือนด้วยวิธีวิธิโฮลท์ วินเทอร์ แบบคูณ (หน่วย: กิโลกรัม)

เดือน	หมูบด	เนื้อแดง	สามชั้น	อกไก่	น่องติดสะโพก	โครงเต็ม	ปีกบน	ขาไก่	ซี่โครง	ปีกปลาย
มกราคม	4,476	2,586	1,837	1,712	1,068	1,290	727	542	528	374
กุมภาพันธ์	4,239	2,446	1,598	1,664	1,121	1,127	708	461	487	371
มีนาคม	4,729	2,623	1,893	1,848	1,465	1,201	854	494	589	474
เมษายน	4,639	2,195	1,603	1,656	1,350	1,138	822	446	558	418
พฤษภาคม	4,845	2,040	1,664	1,912	1,408	1,380	917	550	648	391
มิถุนายน	4,840	1,921	1,620	1,996	1,465	1,384	966	605	579	372
กรกฎาคม	4,947	1,864	1,629	2,104	1,455	1,413	974	639	611	294
สิงหาคม	4,949	1,955	1,645	1,934	1,387	1,479	988	577	590	245
กันยายน	4,479	1,708	1,648	2,007	1,328	1,415	921	596	572	223
ตุลาคม	4,301	1,594	1,666	1,905	1,264	1,445	930	548	579	258
พฤศจิกายน	3,942	1,431	1,570	1,996	1,158	1,469	791	465	494	178
ธันวาคม	4,113	1,526	1,626	2,132	1,129	1,728	918	557	570	178

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2569)

เมื่อได้ค่าพยากรณ์รายเดือนแล้ว คณะผู้วิจัยได้หาค่าดัชนีฤดูกาลรายวัน (Seasonal Indices) ในลำดับถัดไปด้วยโปรแกรม Minitab ได้ผลดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 3 : แสดงค่าดัชนีฤดูกาลรายวันแยกตามรายการสินค้า

รายการสินค้า	วันในสัปดาห์						
	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์
หมูบด	0.94199	0.93079	0.95222	0.95693	1.03931	1.11269	1.06607
เนื้อแดง	0.96666	0.95140	0.95643	0.97448	1.02967	1.05801	1.06335
สามชั้น	0.95909	0.89122	0.89113	0.91425	1.01107	1.16214	1.17110
อกไก่	0.95203	0.93021	0.94673	0.96721	1.04012	1.08826	1.07544
น่องติดสะโพก	0.92377	0.87124	0.89043	0.93936	1.09657	1.18809	1.09054
โครงเต็ม	0.88297	0.83082	0.82446	0.89205	1.11980	1.27249	1.17741
ปีกบน	0.89339	0.85418	0.86644	0.86855	1.07125	1.24606	1.20014
ขาไก่	0.86151	0.81851	0.79582	0.84893	1.11851	1.33786	1.21886
ซี่โครง	0.96619	0.86808	0.85944	0.91987	1.04396	1.16093	1.18152
ปีกปลาย	0.88263	0.83730	0.83466	0.86661	1.09367	1.27995	1.20519

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2569)

ค่าดัชนีฤดูกาลสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มความต้องการซื้อสินค้าประเภทหมูสด ไก่สด ของแต่ละวันในรอบสัปดาห์ จากผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าโดยส่วนใหญ่สินค้าหมูสด ไก่สดมีค่าดัชนีต่ำในวันอังคารและวันพุธ และมีค่าดัชนีสูงในวันเสาร์และอาทิตย์ โดยค่าดัชนีดังกล่าวจะนำมาใช้ในการหาค่าพยากรณ์รายวันของแต่ละเดือน เพื่อนำไปวางแผนการสั่งซื้อรายวันให้กับผู้ประกอบการต่อไป

ตัวอย่างผลการพยากรณ์ยอดขายรายวันในแต่ละเดือนของสินค้าจำนวน 2 รายการ ที่มียอดขายสูงสุดแต่มีแนวโน้มที่แตกต่างกัน คือ หมูบด ที่เป็นสินค้าที่มีแนวโน้มลดลง (ตารางที่ 4) และอกไก่ ที่เป็นสินค้าที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 4 : แสดงผลการพยากรณ์รายวันของหมูบด พ.ศ. 2569 (หน่วย: กิโลกรัม)

ผลการพยากรณ์ หมูบด พ.ศ. 2569							
เดือน	**จันทร์**	**อังคาร**	**พุธ**	**พฤหัสบดี**	**ศุกร์**	**เสาร์**	**อาทิตย์**
มกราคม	137	135	138	139	151	161	154
กุมภาพันธ์	143	140	145	145	158	169	162
มีนาคม	144	142	146	146	159	170	163
เมษายน	146	144	148	148	161	173	165
พฤษภาคม	148	146	149	150	163	174	167
มิถุนายน	152	151	154	155	168	180	172
กรกฎาคม	151	149	152	153	166	178	171
สิงหาคม	151	149	153	153	166	178	171
กันยายน	141	139	143	143	156	167	160
ตุลาคม	131	130	133	133	145	155	148
พฤศจิกายน	124	123	126	126	137	147	141
ธันวาคม	125	124	127	127	138	148	142

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2569)

ตารางที่ 5 : แสดงผลการพยากรณ์รายวันของอกไก่ พ.ศ. 2569 (หน่วย: กิโลกรัม)

ผลการพยากรณ์ อกไก่ พ.ศ. 2569							
เดือน	**จันทร์**	**อังคาร**	**พุธ**	**พฤหัสบดี**	**ศุกร์**	**เสาร์**	**อาทิตย์**
มกราคม	53	52	53	54	58	61	60
กุมภาพันธ์	57	56	57	58	62	65	64
มีนาคม	57	56	57	58	62	65	65
เมษายน	53	52	53	54	58	61	60
พฤษภาคม	59	58	59	60	65	68	67
มิถุนายน	64	62	63	65	70	73	72
กรกฎาคม	65	64	65	66	71	74	73
สิงหาคม	60	59	60	61	65	68	68
กันยายน	64	63	64	65	70	73	72

ผลการพยากรณ์ อกไก่ พ.ศ. 2569							
เดือน	**จันทร์**	**อังคาร**	**พุธ**	**พฤหัสบดี**	**ศุกร์**	**เสาร์**	**อาทิตย์**
ตุลาคม	59	58	59	60	64	67	67
พฤศจิกายน	64	62	63	65	70	73	72
ธันวาคม	66	64	66	67	72	75	74

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2569)

1.4 ผลการวิเคราะห์ความแม่นยำของค่าพยากรณ์

การทดสอบประสิทธิภาพของตัวแบบพยากรณ์แบบบนลงล่าง (Top-Down Approach) โดยใช้วิธีของวินเทอร์ร่วมกับการกระจายดัชนีฤดูกาล เพื่อประมาณความต้องการสินค้าทั้ง 10 รายการ โดยทำการเปรียบเทียบค่าพยากรณ์ที่ได้กับข้อมูลยอดขายจริงในอดีต (ปี พ.ศ. 2567-2568) และวัดผลความแม่นยำด้วยค่าความคลาดเคลื่อนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ (MAPE) และค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ (MAD) ดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 : แสดงค่า MAPE และค่า MAD ของสินค้าแต่ละรายการ

สินค้า	ค่า MAPE (%)	ค่า MAD (หน่วย: กิโลกรัม)
หมูบด	9.58	16
เนื้อแดง	12.81	12
สามชั้น	10.72	7
อกไก่	13.03	6
น่องติดสะโพก	17.13	8
โครงเต็ม	13.85	5
ปีกบน	16.03	5
ขาไก่	15.01	3
ซี่โครง	13.41	3
ปีกปลาย	19.67	4

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2569)

จากตารางที่ 6 พบว่า เกณฑ์ระดับความแม่นยำค่า MAPE ของสินค้าทุกรายการ มีค่า MAPE อยู่ในช่วงไม่เกินร้อยละ 20 ซึ่งจัดอยู่ในเกณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุดใจ ผุดผาด (2562) อ้างถึง Lewis (1982) การพยากรณ์ที่มีความแม่นยำในเกณฑ์ดี แสดงให้เห็นว่าตัวแบบพยากรณ์แบบ Top-Down Approach ที่คณะผู้วิจัยเลือกใช้ มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้พยากรณ์ยอดขายในปี พ.ศ. 2569 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ (MAD) ของสินค้าทั้ง 10 รายการ พบว่าความคลาดเคลื่อนอยู่ในช่วง 3 ถึง 16 กิโลกรัม ในเชิงปฏิบัติหมายความว่า ยอดขายจริงรายวันจะผันผวนไปจากยอดพยากรณ์ระหว่าง 3 ถึง 16 กิโลกรัม ทั้งนี้ ค่า MAD สามารถนำไปเป็นข้อมูลสำหรับผู้ประกอบการในการพิจารณาปรับลดยอดสั่งซื้อ ซึ่งความคลาดเคลื่อนที่แสดงรายสินค้านี้อาจเป็นได้ทั้งความสูญเสียจาก Overstock หรือค่าเสียโอกาสจาก Stockout ดังนั้น ค่า MAD จึงมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการความยืดหยุ่นในการสั่งซื้อรายวันของผู้ประกอบการ เพื่อให้มั่นใจว่าสินค้าคงคลังมี

พร้อมขายและตอบสนองความต้องการต่อลูกค้าได้ รวมทั้งควรมีการพิจารณาร่วมกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ เช่น สภาพเศรษฐกิจ สภาวะราคาตลาด สภาพอากาศ และการส่งเสริมการขายจากร้านค้า

2. การวางแผนการสั่งซื้อ

เนื่องจากลักษณะเฉพาะของสินค้าประเภทหมูสด ไก่สด ซึ่งเป็นสินค้าที่เน่าเสียง่าย (Perishable Goods) และมีอายุเก็บรักษาเพียง 5 วัน ดังนั้นการสั่งซื้อสินค้าในแต่ละวันควรมีการสั่งซื้อที่พอดีกับความต้องการของลูกค้าเพื่อลดความเสี่ยงในการเน่าเสียของสินค้า แต่ในขณะเดียวกันเจ้าของธุรกิจประเภทนี้ก็ไม่ควรสั่งซื้อสินค้าน้อยจนเกินไปจนส่งผลให้สูญเสียโอกาสทางการค้า ด้วยเหตุผลนี้คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลการพยากรณ์รายวันมาใช้ในการเสนอการวางแผนสั่งซื้อแบบวันต่อวัน ด้วยวิธี Order-Up-To-Level (OUL) โดยระยะเวลาในการสั่งซื้อเป็นแบบ POQ (Periodic Order Quantity) กล่าวคือ สั่งซื้อในรอบเดิมทุกวัน แต่ปริมาณ (Q) แตกต่างกันตามระดับการเติมเต็มที่กำหนด (Max Inventory) ซึ่งก็คือผลการพยากรณ์รายวันในแต่ละเดือน (S) พิจารณาควบคู่กับค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนสัมบูรณ์ (MAD) ของสินค้าแต่ละรายการ หักลบกับปริมาณสินค้าคงเหลือในแต่ละวัน (I) ตามหลักการ OUL เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาสินค้าค้างสต๊อค

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างแบบฟอร์มในระบบ Excel สำหรับผู้ประกอบการ เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการคำนวณปริมาณการสั่งซื้อ โดยผู้ประกอบการสามารถนำข้อมูลสินค้าคงเหลือแต่ละวันมาคำนวณร่วมกับผลการพยากรณ์ที่ทางผู้วิจัยได้สร้างฐานข้อมูลไว้ในไฟล์เดียวกัน เพื่อใช้ในการตัดสินใจปริมาณการสั่งซื้อในแต่ละวัน

สรุปผลการวิจัย

1. จากผลการศึกษาที่คณะผู้จัดทำได้นำโมเดล Holt-Winters มาประยุกต์ร่วมกับกรอบแนวคิดการพยากรณ์ลำดับชั้น ด้วยวิธีแบบบนลงล่าง พบว่าผลการพยากรณ์ให้ค่าที่มีความละเอียดและเหมาะสมต่อการวางแผนการสั่งซื้อในระดับรายวัน เนื่องจากสินค้าหมูสด ไก่สด เป็นสินค้าที่มียอดขายที่ได้รับอิทธิพลจากฤดูกาล จึงมีความเหมาะสมกับการพยากรณ์แบบ Holt-Winters นอกจากนี้ การใช้วิธีแบบบนลงล่างช่วยให้ลดช่วงเวลาการพยากรณ์ โดยเปลี่ยนจากการพยากรณ์ระดับรายวัน (365 ช่วงเวลา) มาเป็นระดับรายเดือน (12 ช่วงเวลา) ซึ่งช่วยลดความผันผวนของข้อมูล (Noise Reduction) และให้ผลลัพธ์ที่มีเสถียรภาพมากกว่า จากนั้นจึงนำมาปรับปรุงค่าด้วยดัชนีฤดูกาลรายวัน (Seasonal Indices) ส่งผลให้ค่าพยากรณ์ในขั้นตอนสุดท้ายสอดคล้องกับ วัฏจักรการขายจริงของร้าน กล่าวคือ สามารถสะท้อนยอดขายที่สูงขึ้นในช่วงวันศุกร์-เสาร์ และยอดขายระดับปกติในช่วงวันอังคาร-พุธ ได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sheriza Linger ที่ทำการศึกษาเรื่อง Forecast Accuracy Improvement With Hierarchical Forecasting ที่มีผลการศึกษาว่า Top-Down Approach ให้ผลลัพธ์การพยากรณ์ที่ดีกว่าการพยากรณ์แบบวิธีมาตรฐาน โดยเฉพาะกับสินค้าที่มีความผันผวนสูง

2. จากการศึกษาการพยากรณ์ยอดขายเพื่อเสนอปริมาณการสั่งซื้อสินค้าประเภทหมูสด ไก่สด ซึ่งเป็นสินค้าเน่าเสียง่าย และมีอายุการเก็บรักษาจำกัด พบว่าการวิเคราะห์ดัชนียอดขายรายวันถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้ประกอบการสั่งซื้อสินค้าได้พอดีหรือเหมาะสมกับความต้องการจริง เพื่อช่วยลดปัญหาการมีสินค้าคงคลังเหลือเกินความจำเป็น (Overstock) และการสูญเสียโอกาสจากการขาดแคลนสินค้า (Stockout) เนื่องจากทำให้มองเห็นสัดส่วนความต้องการในระดับรายการสินค้า (SKU) อย่างเป็นระบบ ว่าแต่ละวันในสัปดาห์มีวัฏจักรการขายอย่างไร แต่เนื่องจากโมเดลสถิติอ้างอิงเพียงข้อมูลในอดีต ผู้ประกอบการจึงควรใช้ผลพยากรณ์นี้เป็นค่ามาตรฐาน (Baseline Forecast) และใช้ดุลยพินิจปรับเปลี่ยนตามปัจจัยภายนอก เช่น เทศกาล หรือวันหยุด เพื่อประสิทธิภาพสูงสุดในการสั่งซื้อ

ด้านการวางแผนการสั่งซื้อ ได้นำเทคนิค Order-Up-To-Level (OUL) มากำหนดระดับสินค้าคงคลังสูงสุด ควบคู่กับ Period Order Quantity (POQ) ที่นำมากำหนดรอบการสั่งซื้อที่เหมาะสมกับสินค้าประเภทหมูสด ไก่สด ซึ่งสอดคล้องกับการทบทวนวรรณกรรมที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 จากการประยุกต์ใช้ทั้ง 2 วิธีสามารถสร้างกรอบการตัดสินใจในการเติมสินค้าแต่ละวันที่ชัดเจนว่าจะต้องเติมสินค้าเป็นจำนวนเท่าใดในแต่ละวันเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการ เพื่อรักษาความสดใหม่ของ

สินค้าและเพิ่มระดับการให้บริการ นอกจากนี้ ได้มีการพัฒนาเครื่องมือคำนวณผ่าน Microsoft Excel เป็นการเปลี่ยนผลการวิจัยในเชิงทฤษฎีให้เป็นเครื่องมือปฏิบัติ ที่สามารถใช้ได้จริงสำหรับผู้ประกอบการ อีกทั้งยังช่วยลดความผิดพลาดจากตัวบุคคล (Human Error) และเพิ่มความรวดเร็วในการวางแผนการสั่งซื้อสินค้า

ข้อจำกัดของงานวิจัย (Limitation)

1. ผลการพยากรณ์มีลักษณะเป็นวัฏจักรรายวันที่ซ้ำเดิมต่อเนื่อง ส่งผลให้ตัวแบบอาจไม่สามารถสะท้อนความผันผวนที่เกิดจากวันหยุดนักขัตฤกษ์ หรือเทศกาลพิเศษได้อย่างครอบคลุม รวมถึงไม่ได้พิจารณาถึงผลกระทบของความผันผวนของราคาสินค้าที่ส่งผลต่อการสั่งซื้อ ดังนั้น ผู้ประกอบการจำเป็นต้องพิจารณาในการปรับเพิ่มหรือลดค่าพยากรณ์ตามบริบทของช่วงเทศกาลนั้น ๆ เพื่อให้แผนการสั่งซื้อสอดคล้องกับสภาวการณ์จริงมากที่สุด

2. ผลการศึกษานี้เป็นการศึกษาจากกรณีศึกษาร้านค้าเดียว โดยข้อมูลที่ใช้ในการพยากรณ์ย้อนหลังระยะเวลา 2 ปี ซึ่งอาจยังไม่เพียงพอต่อการระบุอิทธิพลของฤดูกาลได้อย่างสมบูรณ์ และจากการทบทวนวรรณกรรมกล่าวว่า วิธีการพยากรณ์แบบ Holt-Winters นั้น ควรมีข้อมูลย้อนหลังอย่างน้อย 36 ค่า (3 ปีขึ้นไป) เพื่อระบุอิทธิพลฤดูกาลได้อย่างแม่นยำ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

ผู้ประกอบการควรนำผลการพยากรณ์ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนสั่งซื้อสินค้าหมูสด ไก่สดรายวัน เพื่อลดความคลาดเคลื่อนจากการคาดคะเนด้วยประสบการณ์ ซึ่งจะช่วยเพิ่มความแม่นยำและลดปัญหาทั้งสินค้าขาดแคลน (Stockout) และสินค้าคงคลังส่วนเกิน (Overstock)

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาการพยากรณ์ความต้องการสินค้าร่วมกับปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้า เช่น ปัจจัยด้านราคา ปัจจัยด้านการส่งเสริมการขาย เป็นต้น เพื่อผลลัพธ์ที่แม่นยำมากขึ้น และควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังสาขาอื่น ๆ หรือพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน เพื่อทดสอบประสิทธิภาพและความแม่นยำของตัวแบบพยากรณ์ (Model Robustness) ว่าสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบริบทของพื้นที่ที่แตกต่างกันได้หรือไม่

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 03764498 ปัญหาพิเศษ สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา และคณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ประกอบการธุรกิจจัดจำหน่ายหมูสด ไก่สด ที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลจนทำให้งานปัญหาพิเศษฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กวิน วงศ์ธรรมริน. (2567). **การประยุกต์ใช้วิธีการพยากรณ์อุปสงค์และนโยบายคลังสินค้าที่เหมาะสม เพื่อลดต้นทุนการจัดเก็บยา: กรณีศึกษาบริษัทเทเลเมดิซีน** [การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2024/TU_2024_6733145012_20269_30213.pdf

ชนาภา พินิจนัย. (2562). **การเปรียบเทียบวิธีการพยากรณ์คำสั่งซื้อ กรณีศึกษาบริษัทนำเข้าผลไม้** [การค้นคว้าอิสระปริญญาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2019/TU_2019_6110037352_11856_12333.pdf

ธันวา สิงหพ. (2561). **การเพิ่มประสิทธิภาพการพยากรณ์ปริมาณวัตถุดิบสำหรับธุรกิจร้านอาหาร กรณีศึกษา ร้านครัวคุณก้นต์** [วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์]. ศูนย์เรียนรู้และหอสมุด Learning Center and Library. https://libdoc.dpu.ac.th/thesis/Tunwa.Sig.pdf

บุญยานุช รักซ้อน และคณะ. (2567). **การพยากรณ์จำนวนอาหารเพื่อสั่งซื้อวัตถุดิบของร้านอาหารด้วยวิธีอนุกรมเวลา** (การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 16 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม). https://publication.npru.ac.th/bitstream/123456789/2138/1/NPRU_Conference_Proceeding_16_Final_%E0%B8%AB%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B2_449-458.pdf

ปรางรวี พันธ์สังวาลย์ และคณะ. (2564). **การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการสินค้าคงคลัง กรณีศึกษา บริษัทค้าปลีก.** *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 15*(3), 391-405. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/hsjournalnmc/article/download/254723/175099/996349

ภัญนภัส พฤกษากิจ, & จาตุรันต์ แช่มสุ่น. (2566). **การพยากรณ์ความต้องการสินค้าผลไม้แปรรูปเพื่อการวางแผนการผลิต กรณีศึกษา บริษัท XYZ จำกัด.** *วารสารบริหารธุรกิจ, 13*(1), 105-119. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/fam/article/view/262686/176232

วัชรชัย อินธิปีก. (2561). **การพยากรณ์ความต้องการสินค้าและการวางแผนการผลิต กรณีศึกษาโรงงานแปรรูปเนื้อเป็ด** [สารนิพนธ์ปริญญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์]. ศูนย์เรียนรู้และหอสมุด Learning Center and Library. https://libdoc.dpu.ac.th/thesis/Watcharachai.Int.pdf

สุดใจ ผุดผาด. (2562). **การพยากรณ์จำนวนผู้รับบริการเครื่องแก๊สโครมาโทกราฟ-แมสสเปกโทรมิเตอร์ ของศูนย์เครื่องมือวิทยาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.** *วารสารวิชาการ ปข มท., 8*(3), 17-25. https://www.council-uast.com/journal/dl-file.php?id=7

สุนิสา ตั้งมโนกุลกิจ. (2559). **การควบคุมปริมาณสินค้าคงคลังและการวางแผนผังการจัดเก็บสินค้า กรณีศึกษา ห้างหุ้นส่วน AAA** [การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย]. University of the Thai Chamber of Commerce Library. https://searchlib.utcc.ac.th/library/onlinethesis/300528.pdf

Hyndman, R. J., & Athanasopoulos, G. (2018). **Forecasting: Principles and Practice** (2nd ed.). OTexts: Melbourne, Australia. https://otexts.com/fpp2/

Kanjanataj Chaowai, & Parames Chutima. (2024). **Demand Forecasting and Ordering Policy of FastMoving Consumer Goods with Promotional Sales in a Small Trading Firm.** *Engineering Journal*, *28*(4), 21-40. https://engj.org/index.php/ej/article/view/4546

Linger, S. (2025). **Forecast Accuracy Improvement with Hierarchical Forecasting** [Master's thesis, Tilburg University]. Arno van Dam - Tilburg University Research Portal. http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=190949

NATPHAPAS ARCHAREEWONGPAISAL. (2567). **DETERMINING AN OPTIMAL ORDER-UP-TO LEVEL ON (T, S) POLICY BY SEARCH METHODS WITH MULTI-ITEM CONSUMER PRODUCT INVENTORY** [การค้นคว้า

อิสระปริญญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2024/TU_2024_6522040440_19885_29461.pdf

Mancuso, P. et al. (2021). **A machine learning approach for forecasting hierarchical time series.** *Expert Systems with Applications*, *182*, 1-17. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0957417421005431?ref=pdf_download&fr=RR-2&rr=9cbdb64b2a05894b

Oliveira, J. M. & Ramos, P. (2019). **Assessing the Performance of Hierarchical Forecasting Methods on the Retail Sector.** *entropy*, *21*(436), 1-22. https://www.mdpi.com/1099-4300/21/4/436

VIOLIN KONGTARAT. (2561). **INVENTORY BALANCING IN OPTIMAL ORDER-UP-TO-LEVEL SYSTEMS UNDER POWER LONG LEAD TIME** [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2018/TU_2018_5922040984_9622_9454.pdf

ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนและทุนทางปัญญากับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยีในประเทศไทย
The Relationship between Intangible Assets, Intellectual Capital, and Profitability of Technology Firms Listed in Thailand

ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ[1]
จิราพัชร ดวงนาค[2]
จุติมาพร ประสมรส[2]
ชุติกาญจน์ วารูปสีเพชร[2]
โชติกา จันทร์เทพ[2]
ธราธิป ธนกรพงศ์[2]
ธนากร สลีสองสม[2]
ธราเทพ ดีมั่น[2]
มิ่งขวัญ โตกราน[2]
ยศกร ธงชัย[2]
วิชชุดา จรรยา[2]
วิภาวรรณ อุ่มประโคน[2]
อารยา สกุลเพชรอร่าม[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากงบการเงิน โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2565 ถึงปี พ.ศ.2567 ระยะเวลา 3 ปี จำนวนทั้งสิ้น 45 บริษัท ใช้วิธีการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์และวิเคราะห์สมการความถดถอยเชิงเส้น ผลการวิจัยพบว่าภาพรวมของผลการดำเนินงานที่วัดผ่านดัชนีชี้วัดความสามารถในการทำกำไรทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ROA, ROE และ Tobin's Q ไม่พบความสัมพันธ์กับสัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา ในขณะที่สินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้มีความสัมพันธ์เชิงลบกับทั้ง ROA, ROE และ Tobin's Q อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งอาจเกิดจากภาระต้นทุนและการตัดจำหน่ายที่สูงในระยะสั้นของกลุ่มเทคโนโลยี ดังนั้นการบริหารจัดการสินทรัพย์ไม่มีตัวตนจึงเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและผลตอบแทนของกิจการได้อย่างชัดเจนผู้บริหารจึงควรให้ความสำคัญกับการลงทุนและพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในขณะเดียวกันควรวางแผนการลงทุนในสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้อย่างระมัดระวังอีกทั้งยังเป็นการส่งผลให้เกิดการเพิ่มความสามารถในการทำกำไรและส่งเสริมการเติบโตที่ยั่งยืนของบริษัท

คำสำคัญ: *สินทรัพย์ไม่มีตัวตน, ความสามารถในการทำกำไร, กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี, สัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา*

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา
[2] นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Abstract

The purpose of this research is to study the relationship between intangible assets and profitability of listed companies on the stock exchange in the technology industry group. Data are collected from financial statements of listed companies in the technology industry group from 2022 to 2024 for a period of 3 years, the sample are 45 companies. Descriptive statistics including mean, maximum, minimum, and standard deviation, and inferential statistics including correlation coefficient and linear regression analysis are used to interpret and present the data. The result shows that overall operating performance measured by 3 profitability indicators: ROA, ROE, and Tobin's Q ratio, does not have a statistically significant relationship with Value Added Intellectual Coefficient. While identifiable intangible assets have negative relationship with ROA, ROE, and Tobin's Q ratio with statistical significance. This may be caused by high short-term costs and amortization burden of the technology group. Therefore, intangible asset management is essential because it is a factor that clearly enhances business efficiency and return. So, the executives should focus on investment and development to create value added, and meanwhile, carefully plan the investment in identifiable intangible assets. Moreover, it can result in an increase of profitability and encourage company's sustainable growth.

***Keywords**: Intangible Assets, Profitability, Technology Industry, Value Added Intellectual Coefficient (VAIC)*

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างเศรษฐกิจ จากเดิมที่เน้นภาคการผลิตและอุตสาหกรรมเข้มข้น (Production-based) ไปสู่ระบบ ‘เศรษฐกิจฐานความรู้’ (Knowledge-Based Economy) ที่ลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและแรงงาน แต่หันมาพึ่งพาเทคโนโลยีสารสนเทศ นวัตกรรม และสินทรัพย์ทางปัญญาในการขับเคลื่อนประเทศมากขึ้น โดยจุดเน้นของการสร้างความมั่งคั่งได้เคลื่อนย้ายจากการพึ่งพาทรัพยากรทางกายภาพไปสู่การพึ่งพา “สินทรัพย์ไม่มีตัวตน" (Intangible Assets) สินทรัพย์เหล่านี้ครอบคลุมถึงทรัพยากรเชิงปัญญาที่หลากหลายและซับซ้อน อาทิ ซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ชั้นสูง แพลตฟอร์มดิจิทัลที่เชื่อมโยงผู้ใช้งานทั่วโลก ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ลิขสิทธิ์ในงานสร้างสรรค์ และองค์ความรู้เชิงลึกทางเทคโนโลยีที่ฝังอยู่ในองค์กร (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

ภาพรวมอุตสาหกรรมดิจิทัลไทย พ.ศ. 2559 –2563 ในช่วงปี 2559–2563 อุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ไทยเติบโตอย่างต่อเนื่อง แม้จะชะลอตัวลงในปี 2563 จากวิกฤตโควิด-19 แต่พบว่า กลุ่มซอฟต์แวร์ตามวัตถุประสงค์ (Software Customize) กลับเติบโตสวนกระแสเศรษฐกิจ โดยมูลค่าพุ่งสูงจาก 16,722.48 ล้านบาทในปี 2562 เป็น 23,869.87 ล้านบาทในปี 2563 ชี้ให้เห็นว่าถึงทิศทางของภาคธุรกิจที่เปลี่ยนไป เพราะมีความต้องการใช้ซอฟต์แวร์ตามวัตถุประสงค์เพื่อตอบโจทย์ธุรกิจมากขึ้น ในขณะที่กลุ่มเชื่อมต่อและรวมระบบ (System Integrator) มีแนวโน้มทรงตัวในส่วนของอุตสาหกรรมฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ประกอบไปด้วย ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ และงานบริการ พบว่ามีการเติบโตอย่างต่อเนื่องทุกปี (รัตติยา ภูละออ และคณะ, 2564)

แม้แต่ในปี 2563 ท่ามกลางวิกฤตโควิด-19 อุตสาหกรรมยังคงมีมูลค่ารวมสูงถึง 13,703 ล้านบาท โดยมีปัจจัยสำคัญได้แก่ การขับเคลื่อนธุรกิจด้วยข้อมูล (Data-Driven) ภาคธุรกิจหันมาลงทุนด้านการจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อยกระดับ

ประสิทธิภาพการตัดสินใจ รวมถึงปัจจัยการออกพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) ทำให้เกิดการเร่งปรับตัวและวางระบบจัดเก็บข้อมูลให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ และปัจจัยพฤติกรรมผู้บริโภค เนื่องจากวิกฤตโควิด-19 กระตุ้นให้เกิดการใช้งานอินเทอร์เน็ตและบริการออนไลน์มากขึ้น ส่งผลให้ปริมาณข้อมูลมหาศาล (Big Data) หลั่งไหลเข้าสู่ระบบ ผู้ให้บริการจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแพลตฟอร์มไปสู่ระบบ Cloud เพื่อให้สามารถประมวลผลและนำข้อมูลไปใช้ได้ทันท่วงที (รัตติยา ภูละออ และคณะ, 2564)

ในด้านความเกี่ยวข้องของสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับราคาหลักทรัพย์ของบริษัทจดทะเบียนกลุ่มเทคโนโลยีในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พบว่านอกจากมูลค่าตามบัญชีและกำไรสุทธิต่อหุ้นจะมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อราคาหลักทรัพย์อย่างมีนัยสำคัญแล้ว การเพิ่มตัวแปร สินทรัพย์ไม่มีตัวตน ยังช่วยเพิ่มความสามารถในการอธิบายราคาหลักทรัพย์ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าตลาดทุนให้คุณค่ากับการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนา นวัตกรรม และสิทธิบัตร โดยนักลงทุนเชื่อมั่นว่าสิ่งเหล่านี้จะสร้างประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและผลตอบแทนที่สูงขึ้นในอนาคต (กุลชญา แว่นแก้ว และ ศฐา วรุณกูล, 2566)

ในสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีการแข่งขันสูง ทฤษฎีมุมมองฐานทรัพยากร (Resource Based View: RBV) ได้รับการยอมรับทางวิชาการอย่างกว้างขวางว่าเป็นกุญแจสำคัญในการอธิบายความสำเร็จและการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กร โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานหลักสองประการ คือ บริษัทในอุตสาหกรรมต่าง ๆ นั้น มีความแตกต่างกันเมื่อพิจารณาถึงหลักทรัพย์ที่มี และ ทรัพยากรเหล่านี้ไม่ได้เคลื่อนไหวได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในเชิงวิชาการ (Barney, 1991)

ทฤษฎีมุมมองฐานทรัพยากรเสนอว่า ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้องค์กรมีความได้เปรียบ ในการแข่งขันที่เหนือกว่าคู่แข่งและนำไปสู่ผลการดำเนินงานที่ดีนั้น ไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอก เพียงอย่างเดียวแต่เกิดจากการที่องค์กรสามารถบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายใน ที่มีลักษณะพิเศษ 4 ประการ ได้แก่ เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า หาได้ยาก ยากที่จะลอกเลียนแบบ และไม่สามารถหาทดแทนได้ (Arbelo et al., 2020)

ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจไปสู่รูปแบบที่เน้นการใช้ความรู้ในสินทรัพย์ไม่มีตัวตน โดยเฉพาะ "ทรัพย์สินทางปัญญา" กลายเป็นหัวใจหลักในการขับเคลื่อนความสามารถในการทำกำไรขององค์กรธุรกิจ การที่ธุรกิจสามารถสร้างผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีมูลค่าสูงเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดที่ซับซ้อนได้ ล้วนมีรากฐานมาจากการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี ส่งผลให้ทรัพย์สินทางปัญญาไม่ได้เป็นเพียงสินทรัพย์ทางกฎหมาย แต่เป็นทรัพยากรที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง ซึ่งในบางกรณีอาจมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 25 ถึง 80 ของมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดของกิจการที่ใช้เทคโนโลยีเข้มข้น ความสามารถในการทำกำไรของสินทรัพย์ไม่มีตัวตนยังชี้ให้เห็นว่าผ่านความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการเงินทุน โดยเฉพาะกลไก "การจำหน่ายและเช่าคืน" ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางการเงินที่เปลี่ยนสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ให้กลายเป็นกระแสเงินสด เพื่อนำมาใช้ในการวิจัยพัฒนาหรือขยายกิจการ โดยที่ผู้ประกอบการยังคงมีสิทธิในการใช้ประโยชน์ จากสินทรัพย์นั้นเพื่อผลิตสินค้าและบริการสร้างรายได้ต่อเนื่อง กระบวนการนี้ช่วยทำให้ทราบมูลค่า ที่ซ่อนอยู่ของกิจการออกมาเป็นทุนหมุนเวียนโดยไม่กระทบต่อกระบวนการดำเนินงานหลัก ซึ่งแตกต่างจากสินทรัพย์ทั่วไปที่การจำหน่ายออกไปมักหมายถึงการสูญเสียสิทธิ์ในการครอบครอง และใช้งานสินทรัพย์นั้นในการดำเนินงาน นอกจากนี้การถือครองทรัพย์สินทางปัญญายังเป็นปัจจัยชี้นำสำคัญที่ดึงดูดเม็ดเงินลงทุนจากบริษัทร่วมทุน (Venture Capital) เนื่องจากในมุมมองของนักลงทุน สินทรัพย์ประเภทนี้เปรียบเสมือนหลักประกันศักยภาพการเติบโตในอนาคต เป็นเครื่องมือในการกีดกันคู่แข่งทางการค้า และเป็นดัชนีชี้วัดถึงโอกาสในการสร้างกระแสเงินสดและกำไรที่ยั่งยืน แม้ว่าการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาจะมีความซับซ้อนและต้องอาศัยรายละเอียดทางบัญชีที่ชัดเจน แต่ความสามารถในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันนี้เองที่ทำให้สินทรัพย์ไม่มีตัวตนกลายเป็นกุญแจสำคัญที่ผลักดันให้ธุรกิจสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนและสร้างผลกำไรได้อย่างก้าวกระโดดในระยะยาว (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI), 2560)

งานวิจัยในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับสินทรัพย์ไม่มีตัวตนส่วนใหญ่มักใช้ชุดข้อมูลในอดีตก่อนวิกฤตการณ์โควิด-19 เช่น ปี พ.ศ. 2556-2560 หรือ พ.ศ. 2559-2561 ซึ่งไม่สะท้อนบริบทปัจจุบันที่พฤติกรรมผู้บริโภคหันมาใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมหาศาล รวมถึงยังไม่ครอบคลุมช่วงเวลาบังคับใช้ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) ที่เร่งให้ภาคธุรกิจลงทุนด้านข้อมูลอย่างก้าวกระโดด ตลอดจนมักจำกัดการทดสอบอยู่เพียงตัวแปรมูลค่าทางบัญชี ได้แก่ สินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ (IIA) และค่าความนิยม (GW) โดยขาดตัวชี้วัดความสามารถเชิงนามธรรมขององค์กรอย่างสัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) มาประเมินร่วมด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นศึกษาข้อมูลที่เป็นปัจจุบันโดยเจาะจงเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี เนื่องจากเป็นกลุ่มธุรกิจที่มีโครงสร้างพึ่งพาสินทรัพย์ไม่มีตัวตนและทุนทางปัญญา อาทิ ซอฟต์แวร์ ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ และสิทธิบัตร เป็นแกนหลักในการสร้างมูลค่าและรายได้ แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับอุตสาหกรรมอื่นที่มักพึ่งพาสินทรัพย์ที่มีตัวตน การบูรณาการช่วงเวลาที่สะท้อนบริบทปัจจุบันเข้ากับอุตสาหกรรมเป้าหมายนี้ จึงช่วยให้สามารถประเมินผลกระทบของสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่มีต่อความสามารถในการทำกำไรได้อย่างชัดเจนและแม่นยำที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมูลค่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี

สมมุติฐานของการวิจัย

สมมติฐานการศึกษาที่ 1 สินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี

สมมติฐานการศึกษาที่ 2 ค่าความนิยม มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี

สมมติฐานการศึกษาที่ 3 สัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี โดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณจากงบการเงินและวัดความสามารถในการทำกำไรด้วยอัตราส่วนทางการเงิน

2. ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

งบการเงินของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี

3. ขอบเขตด้านพื้นที่และเวลา

ศึกษาจากบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี โดยใช้ข้อมูลงบการเงินในระยะเวลา 3 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2565 ถึงปี พ.ศ.2567

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

Dancaková and Glova (2024) งานวิจัยนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไร ของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี โดยประเมินอิทธิพลของ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ สินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ (IIA) ค่าความนิยม (GW) และสัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) ที่ส่งผลต่อตัวแปรตามด้านความสามารถในการทำกำไร ผ่านมาตรวัด อัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวม (ROA), อัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) และ Tobin's Q ทั้งนี้ ได้มีการนำมูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาด รายได้รวม อายุบริษัท และอัตราส่วนหนี้สิน มาเป็น ตัวแปรควบคุม เพื่อลดความคลาดเคลื่อนจากปัจจัยภายนอก และช่วยให้ผลการวิเคราะห์มีความรัดกุมยิ่งขึ้น

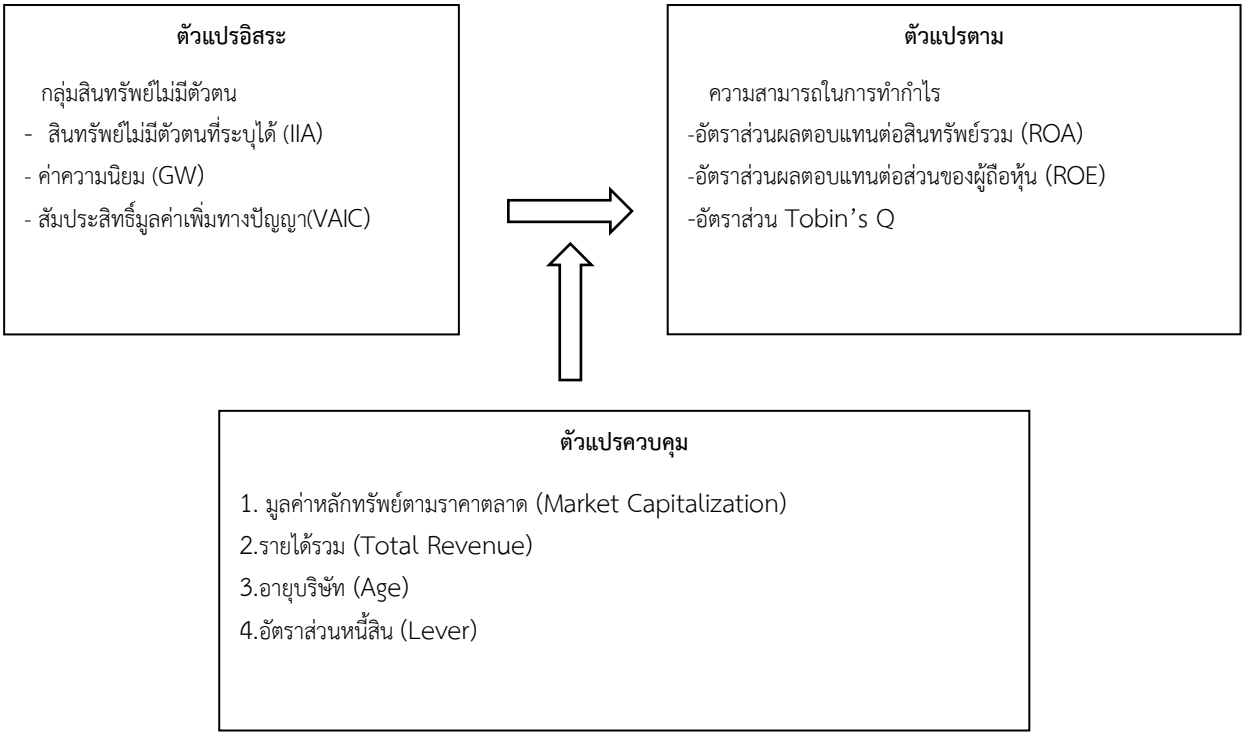

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดงานวิจัย

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แหล่งข้อมูล

การศึกษางานวิจัยครั้งนี้ได้นำข้อมูลที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งได้มีการเก็บข้อมูลแบบรายปีมาจากฐานข้อมูล SETSMART ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยของบริษัทกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยีที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยจำนวนทั้งหมด 45 บริษัท โดยรวบรวมข้อมูลจากงบการเงิน รายงานประจำปี (แบบ 56-1 One Report) ณ สิ้นรอบบัญชี

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) เฉพาะในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี ระหว่างปี พ.ศ.2565 ถึง 2567 โดยมีจำนวนบริษัทที่ผ่านเกณฑ์และนำมาศึกษาทั้งสิ้น 45 บริษัท คิดเป็นจำนวนกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสิ้น 135 ตัวอย่าง ข้อมูลสังเกตการณ์

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในครั้งนี้ไม่ครอบคลุมถึงบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยที่อยู่ในกลุ่มต่อไปนี้ เพื่อให้ข้อมูลสามารถสะท้อนผลการดำเนินงานของธุรกิจได้อย่างแท้จริง

1. บริษัทจดทะเบียนที่ถูกถอดถอนออกจากตลาดหลักทรัพย์: ในระหว่างช่วงระยะเวลาของการศึกษา (พ.ศ. 2565 - 2567) ซึ่งถือเป็นกลุ่มของบริษัทจดทะเบียนที่มีข้อมูลไม่ต่อเนื่องและไม่ครบถ้วน

2. บริษัทจดทะเบียนที่มีข้อมูลไม่ครบถ้วนในช่วงปี พ.ศ. 2565 – 2567 ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลสำหรับการคำนวณตัวแปรอิสระหรือตัวแปรตามที่สนใจศึกษา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มสินทรัพย์ไม่มีตัวตน โดยพิจารณาจากมูลค่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้(IIA) ค่าความนิยม (GW) และสัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) ควบคู่กับข้อมูลความสามารถในการทำกำไร ทั้งในมุมมองทางบัญชีที่วัดจากอัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวม (ROA) อัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) และในมุมมองทางการตลาดที่วัดจากอัตราส่วน Tobin’s Q รวมไปถึงตัวแปรควบคุม ได้แก่ มูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาดเพื่อใช้เป็นตัวแทนขนาดของกิจการ รายได้รวม อายุของกิจการ และอัตราส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ โดยข้อมูลทั้งหมดถูกรวบรวมมาจากแบบแสดงรายการข้อมูลประจำปี (แบบ 56-1 One Report) และ ฐานข้อมูลออนไลน์ SETSMART ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในรอบระยะเวลาบัญชีปี พ.ศ. 2565 ถึง 2567

4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

เป็นการสรุปลักษณะเบื้องต้นของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ โดยนำมาวิเคราะห์ในรูปแบบของค่าสถิติพื้นฐานซึ่งประกอบด้วยค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าสูงสุด (Maximum) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics)

เป็นการวิเคราะห์ระดับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) และประมวลผลด้วยการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis) เพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาและทดสอบ สมมติฐานตามที่กำหนดไว้ข้างต้น

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient)

เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (X) กับตัวแปรตาม (Y) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ตามวิธีของเพียร์สัน (Pearson’s Correlation Coefficient) ว่ามีทิศทางและความสัมพันธ์กันอย่างไร โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่าง (r) จะมีค่าอยู่ ในช่วง $-1 < r < 1$ และมีเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้ ค่า r มีค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่า X และ Y มีความสัมพันธ์กันมากในเชิงบวก ค่า r มีค่าเข้าใกล้ -1 แสดงว่า X และ Y มีความสัมพันธ์กันมากในเชิงลบ ค่า r มีค่าเท่ากับ 0 แสดงว่า X และ Y ไม่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ส่วนที่ 4 การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Measures of Collinearity)

เนื่องจากการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis) มีข้อกำหนดว่าตัวแปรอิสระแต่ละตัวจะต้องไม่มีความสัมพันธ์กัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา Multicollinearity ซึ่งจะส่งผลให้สมการถดถอยที่ได้มีประสิทธิภาพในการพยากรณ์ที่ลดลง และนำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาด ดังนั้นจึงทำการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร อิสระด้วยค่าสถิติ Variance Inflation Factor (VIF)

ส่วนที่ 5 การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis)

เป็นการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนและตัวแปร ควบคุมต่าง ๆ กับความสามารถในการทำกำไร โดยสามารถสร้างแบบจำลองที่ใช้ในการศึกษาได้ ดังนี้

แบบจำลองที่ 1 $ROA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(IIA_{i,t-1}) + \beta_2(MCAP_{i,t-1}) + (LEVER_{i,t-1}) + \beta_4(AGE_{i,t-1}) + \beta_5(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 2 $ROA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(GW_{i,t-1}) + \beta_2(MCAP_{i,t-1}) + (LEVER_{i,t-1}) + \beta_4(AGE_{i,t-1}) + \beta_5(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 3 $ROA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(VAIC_{i,t-1}) + \beta_2(MCAP_{i,t-1}) + \beta_3(LEVER_{i,t-1}) + \beta_4(AGE_{i,t-1}) + \beta_5(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 4 $ROA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(IIA_{i,t-1}) + \beta_2(GW_{i,t-1}) + \beta_3(VAIC_{i,t-1}) + \beta_4(MCAP_{i,t-1}) + \beta_5(LEVER_{i,t-1}) + \beta_6(AGE_{i,t-1}) + \beta_7(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 5 $ROA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(IIA_{i,t-1}) + \beta_2(VAIC_{i,t-1}) + \beta_3(MCAP_{i,t-1}) + \beta_4(LEVER_{i,t-1}) + (AGE_{i,t-1}) + \beta_6(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 6 $ROA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(GW_{i,t-1}) + \beta_2(VAIC_{i,t-1}) + \beta_3(MCAP_{i,t-1})\ \beta_4(LEVER_{i,t-1}) + \beta_5(AGE_{i,t-1}) + \beta_6(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 7 $ROE_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(IIA_{i,t-1}) + \beta_2(MCAP_{i,t-1}) + \beta_3(LEVER_{i,t-1}) + \beta_4(AGE_{i,t-1}) + \beta_5(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 8 $ROE_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(GW_{i,t-1}) + \beta_2(MCAP_{i,t-1}) + \beta_3(LEVER_{i,t-1}) + \beta_4(AGE_{i,t-1}) + \beta_5(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 9 $ROE_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(VAIC_{i,t-1}) + \beta_2(MCAP_{i,t-1}) + \beta_3(LEVER_{i,t-1}) + \beta_4(AGE_{i,t-1}) + \beta_5(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 10 $ROE_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(IIA_{i,t-1}) + \beta_2(GW_{i,t-1}) + \beta_3(VAIC_{i,t-1}) + \beta_4(MCAP_{i,t-1}) + \beta_5(LEVER_{i,t-1}) + \beta_6(AGE_{i,t-1}) + \beta_7(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 11 $ROE_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(IIA_{i,t-1}) + \beta_2(VAIC_{i,t-1}) + \beta_3(MCAP_{i,t-1}) + \beta_4(LEVER_{i,t-1}) + \beta_5(AGE_{i,t-1}) + \beta_6(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 12 $ROE_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(GW_{i,t-1}) + \beta_2(VAIC_{i,t-1}) + \beta_3(MCAP_{i,t-1}) + \beta_4(LEVER_{i,t-1}) + \beta_5(AGE_{i,t-1}) + \beta_6(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 13 $Tobin's\ Q_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(IIA_{i,t-1}) + \beta_2(MCAP_{i,t-1}) + \beta_3(LEVER_{i,t-1}) + \beta_4(AGE_{i,t-1}) + \beta_5(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 14 $Tobin's\ Q_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(GW_{i,t-1}) + \beta_2(MCAP_{i,t-1}) + \beta_3(LEVER_{i,t-1}) + \beta_4(AGE_{i,t-1}) + \beta_5(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 15 $Tobin's\ Q_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(VAIC_{i,t-1}) + \beta_2(MCAP_{i,t-1}) + \beta_3(LEVER_{i,t-1}) + \beta_4(AGE_{i,t-1}) + \beta_5(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 16 $Tobin's\ Q_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(IIA_{i,t-1}) + \beta_2(GW_{i,t-1}) + \beta_3(VAIC_{i,t-1}) + \beta_4(MCAP_{i,t-1}) + \beta_5(LEVER_{i,t-1}) + \beta_6(AGE_{i,t-1}) + \beta_7(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 17 $Tobin's\ Q_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(IIA_{i,t-1}) + \beta_2(VAIC_{i,t-1}) + \beta_3(MCAP_{i,t-1}) + \beta_4(LEVER_{i,t-1}) + (AGE_{i,t-1}) + \beta_6(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

แบบจำลองที่ 18 $Tobin's\ Q_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(GW_{i,t-1}) + \beta_2(VAIC_{i,t-1}) + \beta_3(MCAP_{i,t-1}) + \beta_4(LEVER_{i,t-1}) + \beta_5(AGE_{i,t-1}) + \beta_6(TR_{i,t-1}) + \varepsilon$:

กำหนดให้

$ROA_{i,t}$ คือ อัตราส่วนผลตอบแทนจากสินทรัพย์รวมของปีที่ t+1

$ROE_{i,t}$ คือ อัตราผลตอบแทนจากส่วนของผู้ถือหุ้นของปีที่ t+1

$Tobin's\ Q_{i,t}$ คือ อัตราส่วนมูลค่าตลาดต่อมูลค่าทดแทนของสินทรัพย์ของปีที่ t+1

$IIA_{i,t-1}$ คือ มูลค่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตน ณ สิ้นปีที่ t

$GW_{i,t-1}$ คือ ค่าความนิยม ณ สิ้นปีที่ t

$VAIC_{i,t-1}$ คือ สัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา ณ สิ้นปี ที่ t

$MCAP_{i,t-1}$ คือ มูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาด ณ สิ้นปีที่ t

$LEVER_{i,t-1}$ คือ อันตราส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ ณ สิ้นปีที่ t

$TR_{i,t-1}$ คือ รายได้รวม ณ สิ้นปีที่ t

$AGE_{i,t-1}$ คือ อายุของบริษัท

β_0 คือ ค่าคงที่ของสมการถดถอย

β_{1-7} คือ ค่าสัมประสิทธิ์สมการถดถอยของตัวแปร

t คือ ปีที่ใช้ศึกษาในช่วง พ.ศ. 2565 – 2567 ภายใต้ขอบเขตงานวิจัยที่กำหนดไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564-2567

ε: คือ ค่าความคลาดเคลื่อน

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

ก่อนวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้น 2 ข้อ ของการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ได้แก่ ข้อมูลมีการวัดค่าอย่างน้อย Interval scale และข้อมูลมีการแจกแจงปกติ ผลการทดสอบพบข้อมูล ดังนี้

การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไร

ตารางที่ 4.1 : ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรที่สนใจศึกษา และตัวแปรควบคุมของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าสูงสุด (Maximum)	ค่าต่ำสุด (Minimum)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
IIA	16.128	25.707	0.000	5.462
GW	7.175	25.554	0.000	9.476
VAIC	5.780	148.703	-13.752	21.240
ROA	7.085	25.053	-14.608	6.916
ROE	8.251	46.882	-104.449	19.504
Tobin's Q Ratio	1.978	18.489	0.269	2.669
MCAP	22.652	27.459	20.205	1.567
AGE	3.313	3.990	2.197	0.378
TR	22.390	26.109	18.594	1.577
LEVER	0.471	0.989	0.001	0.229

จากตารางที่ 4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี พบว่าบริษัทส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับ สินทรัพย์ไม่มีตัวตน (IIA) และ ค่าความนิยม (GW) โดยมีค่าลอการิทึมเฉลี่ยที่ 16.128 และ 7.175 ตามลำดับ อาจเป็นไปได้ว่าการลงทุนในนวัตกรรมและการเติบโตผ่านการควบรวมกิจการ ด้านประสิทธิภาพการสร้างมูลค่าเพิ่ม (VAIC) เฉลี่ยอยู่ที่ 5.780 เท่า แม้จะมีความผันผวนสูงตามลักษณะธุรกิจเทคโนโลยี แต่ค่า Tobin's Q ที่เฉลี่ยสูงถึง 1.978 เท่า แสดงถึงความเชื่อมั่นของนักลงทุนที่มีต่อมูลค่าอนาคตของบริษัท สำหรับผลประกอบการพบว่า ROA (ร้อยละ 7.085) และ ROE (ร้อยละ 8.251) อยู่ในระดับที่ดี แม้จะมีความเสี่ยงและความผันผวนของผลตอบแทนตามโครงสร้างเงินทุนที่ต่างกัน ในส่วนของขนาดธุรกิจ (MCAP) และรายได้ (TR) มีความใกล้เคียงกันโดยมีค่าลอการิทึมเฉลี่ยที่ 22.652 และ 22.390 ซึ่งสอดคล้องกับ อายุบริษัท (AGE) ที่ส่วนใหญ่ดำเนินกิจการมาอย่างมั่นคง (เฉลี่ย 3.313) ขณะที่ อัตราส่วนหนี้สิน (LEVER) อยู่ในระดับสมดุลที่ร้อยละ 47 ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าโครงสร้างเงินทุนจะไม่มีความเสี่ยงจนเกินไปในภาพรวมของอุตสาหกรรม

ตารางที่ 4.2 : แสดงผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ของตัวแปรแบบ Peason Correlation ของ ความสามารถในการทำกำไร

Pearson's Correlation Coefficient (P-Value)										
Varaible	ROA	ROE	Tobin's Q	IIA	GW	VAIC	MCAP	AGE	TR	LEVER
ROA	1									
ROE		1								
Tobin's Q			1							
IIA	-0.187	-0.75	-0.387	1						
GW	0.04	0.014	-0.014	0.371	1					
VAIC	0.113	0.067	0.033	-0.029	-0.083	1				
MCAP	0.279	0.23	0.409	0.055	0.356	0.018	1			
AGE	-0.191	-0.49	-0.209	0.019	0.169	-0.12	0.214	1		
TR	0.201	0.239	0.056	0.302	0.316	-0.017	0.694	0.358	1	
LEVER	-0.24	-0.227	-0.016	0.101	0.088	-0.152	0.204	0.301	0.395	1

จากตารางที่ 4.2 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson Correlation) พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อยู่ระหว่าง -0.490 ถึง 0.694 ซึ่งไม่เกินเกณฑ์ที่กำหนด (±0.70) สำหรับการพิจารณาปัญหา Multicollinearity ระหว่างตัวแปรอิสระ อย่างไรก็ตาม พบว่ามีบางคู่ที่มีความสัมพันธ์เชิงลบค่อนข้างสูง (-0.750) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม จึงไม่ส่งผลต่อปัญหา Multicollinearity และ ตัวแปรอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กันสูงจนเกินไป ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าตัวแปรทุกตัวไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และไม่ก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity ในการวิเคราะห์สมการถดถอย

ตารางที่ 4.3 : ตารางการวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ Tolerance และ VIF ของตัวแปรอิสระดับความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนและทุนทางปัญญากับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยีในประเทศไทย

ตัวแปร	Tolerance	VIF
IIA	0.729	1.372
GW	0.73	1.37
VAIC	0.957	1.045
MCAP	0.441	2.266
AGE	0.811	1.233
TR	0.367	2.725
LEVER	0.79	1.266

จากการพิจารณาตารางที่ 4.3 พบว่าค่า Tolerance และ VIF ของตัวแปรอิสระทั้งหมด พบว่า ไม่เกิดปัญหาความสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) เนื่องจากค่า Tolerance ไม่ต่ำกว่า 0.10 และค่า VIF ของทุกตัวแปรมีค่าไม่เกิน 10 ดังนั้นตัวแปรอิสระเหล่านี้จึงมีความเป็นอิสระต่อกันเพียงพอที่จะนำไปวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ต่อไปได้

ตารางที่ 4.4 : แสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไรโดยอัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวม

ตัวแปร	Coefficients					
ROA	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Constant	-20.303**	-23.314**	-21.147**	-18.131**	-20.351**	-23.244**
	(8.493)	(9.402)	(8.889)	(9.158)	(8.522)	(9.433)
IIA	-0.177***			-0.304***	-0.282***	
	(0.101)			(0.11)	(0.101)	
GW		-0.093		0.058***		-0.057
		(0.061)		(0.063)		(0.061)
VAIC			0.007	0.034	0.030	0.034
			(0.026)	(0.025)	(0.024)	(0.026)
MCAP	0.015	0.094***	0.069	0.100	0.122	0.224***
	(0.467)	(0.485)	(0.475)	(0.492)	(0.468)	(0.486)
AGE	-0.106***	-0.079***	-0.086***	-0.270***	-0.263***	-0.227***
	(1.478)	(1.542)	(1.545)	(1.505)	(1.490)	(1.553)
TR	0.463***	0.374***	0.363***	0.428***	0.422***	0.269***
	(0.531)	(0.517)	(0.516)	(0.536)	(0.533)	(0.519)
LEVER	-0.363***	-0.362***	-0.358***	-0.317***	-0.319***	-0.313***
	(2.476)	(2.59)	(2.616)	(2.516)	(2.508)	(2.625)
Adjusted R Square	0.274	0.206	0.204	0.266	0.269	0.201
Number Of Observation	135	135	135	135	135	135

จากตารางที่ 4.4 ผลการวิเคราะห์ในแบบจำลองที่ 1 ถึง 6 พบว่าตัวแปรอิสระและตัวแปรควบคุมสามารถร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของอัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ (ROA) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่า Adjusted R Square อยู่ระหว่าง 0.201 ถึง 0.274 ซึ่งบ่งชี้ว่าแบบจำลองสามารถอธิบายความผันแปรของ ROA ได้ร้อยละ 20.1 ถึง 27.4 ส่วนความผันแปรที่เหลือเป็นผลจากปัจจัยอื่นที่ไม่ได้นำมาศึกษา

เมื่อพิจารณา ตัวแปรอิสระ พบว่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ (IIA) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับ ROA อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ส่งผลกระทบในทิศทางตรงกันข้ามต่อความสามารถในการทำกำไรในระยะสั้น ซึ่งขัดแย้งกับผลการศึกษาของ อริสรา วงษ์แหวน และ เบญจพร โมกขะเวส (2564) ที่พบว่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตนมีความสัมพันธ์เชิงบวกแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติกับอัตรากำไรขั้นต้น ข้อแตกต่างนี้อาจมีสาเหตุมาจากความแตกต่างในการวัดผลตอบแทน โดยงานวิจัยนี้พิจารณาจากประสิทธิภาพการใช้สินทรัพย์รวม (ROA) ในขณะที่งานวิจัยอ้างอิงพิจารณาเพียงกำไรจากการดำเนินงานขั้นต้น (GPM) ในส่วนของค่าความนิยม (GW) และสัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) ไม่พบความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อ ROA ในทุกแบบจำลอง

สำหรับ ตัวแปรควบคุม พบว่ารายได้รวม (TR) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ ROA อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในทุกแบบจำลอง บ่งชี้ว่าประสิทธิภาพการสร้างรายได้เป็นปัจจัยหลักในการส่งเสริมอัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ ในทางตรงกันข้าม อัตราส่วนหนี้สิน (LEVER) และอายุของบริษัท (AGE) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับ ROA อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 สะท้อนว่าภาระหนี้สินที่สูงและอายุการดำเนินงานที่มากขึ้นส่งผลบั่นทอนประสิทธิภาพการทำกำไรของกิจการ ทั้งนี้ ขนาดของกิจการ (MCAP) พบความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญเพียงบางแบบจำลองเท่านั้น

ตารางที่ 4.5 : ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไร วัดค่าโดยอัตราส่วนผลตอบแทนของผู้ถือหุ้น

ตัวแปร	Coefficients					
ROE	Model7	Model8	Model9	Model10	Model11	Model12
Constant	-81.452**	-92.553**	-82.861**	-84.735**	-81.457**	-92.559**
	(25.382)	(27.196)	(25.810)	(27.421)	(25.484)	(27.306)
IIA	-0.100			-0.165	-0.177***	
	(0.306)			(0.329)	(0.303)	
GW		-0.093		-0.030		-0.093
		(0.175)		(0.189)		(0.177)
VAIC			0.007	-0.001	0.001	-0.001
			(0.074)	(0.074)	(0.073)	(0.074)
MCAP	0.191	0.094	0.069	0.270	0.015	0.094
	(1.430)	(1.402)	(1.38)	(1.4272)	(1.401)	(1.408)
AGE	-0.051	-0.079	-0.086	-0.102	-0.105	-0.079
	(4.550)	(4.459)	(4.486)	(4.505)	(4.456)	(4.494)
TR	0.599***	0.374***	0.363***	0.461***	0.463***	0.374
	(1.726)	(1.496)	(1.499)	(1.604)	(1.595)	(1.503)
LEVER	-0.575***	-0.362***	-0.358***	-0.364***	-0.363***	-0.362
	(1.287)	(7.493)	(7.593)	(7.533)	(7.501)	(7.597)
Adjusted R Square	0.185	0.165	0.157	0.173	0.278	0.158
Number Of Observation	135	135	135	135	135	135

จากตารางที่ 4.5 จากการวิเคราะห์ในแบบจำลองที่ 7 ถึง 12 พบว่า ตัวแปรอิสระและตัวแปรควบคุมสามารถร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของอัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) ได้อย่างมีนัยสำคัญ ค่า Adjusted R Square จากตารางพบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 0.157 - 0.278 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวแปรอิสระและตัวแปรควบคุม สามารถอธิบายความผันผวนของอัตราผลตอบแทนผู้ถือหุ้น (ROE) ได้ประมาณร้อยละ 15.7 - 27.8 จะเห็นได้ว่าเป็นแบบจำลองที่มีความเหมาะสมทางสถิติที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไร

โดยในส่วนของตัวแปรอิสระนั้น สินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ (IIA) แสดงความสัมพันธ์เชิงลบกับ ROE อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **Qureshi and Siddiqui (2020)**ที่ศึกษาในกลุ่มบริษัทเทคโนโลยีเช่นเดียวกัน โดยให้เหตุผลสนับสนุนว่า การเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้จะส่งผลให้บริษัทมีภาระต้นทุนคงที่และค่าตัดจำหน่ายที่สูงขึ้น ซึ่งหากบริษัทไม่สามารถผลักดันให้อัตราการหมุนเวียนของสินทรัพย์ (TR) สูงขึ้นได้เพียงพอเพื่อชดเชยต้นทุนดังกล่าว จะส่งผลให้ความสามารถในการทำกำไรของส่วนของผู้ถือหุ้นลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สะท้อนว่าการเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ประเภทนี้อาจส่งผลกระทบในทางตรงกันข้ามต่อความสามารถในการทำกำไรในระยะสั้น ขณะที่ค่าความนิยม (GW) และสัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) ไม่พบความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ตัวแปรควบคุมพบว่ารายได้รวม (TR) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ ROE อย่างมีนัยสำคัญยิ่งที่ระดับ 0.01 ชี้ให้เห็นว่าประสิทธิภาพในการสร้างรายได้เป็นปัจจัยหลักในการเพิ่มผลตอบแทนแก่ผู้ถือหุ้น ในทางตรงกันข้าม อัตราส่วนหนี้สิน (LEVER) กลับมีความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญยิ่งในทุกแบบจำลอง บ่งชี้ว่าภาระหนี้สินที่สูงเกินไปจะบั่นทอนอัตรากำไรและผลตอบแทนของผู้ถือหุ้น ทั้งนี้ปัจจัยด้านขนาดของกิจการ (MCAP) และอายุของบริษัท (AGE) ไม่พบความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเปลี่ยนแปลงของ ROE ภายใต้ขอบเขตการศึกษานี้

ตารางที่ 4.6 : ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไรวัดค่าโดย Tobin's

ตัวแปร	Coefficients					
Tobin's Q	Model 13	Model 14	Model 15	Model 16	Model 17	Model 18
(constant)	-5.411	-7.690**	-5.804**	-5.276	-5.400**	-7.703**
	(2.947)	(3.390)	(3.237)	(3.184)	(2.958)	(3.403)
IIA	-0.371***			-0.374***	-0.371***	
	(0.035)			(0.038)	(0.035)	
GW		-0.131		0.008		-0.133
		(0.022)		(0.22)		(0.022)
VAIC			-0.006	-0.017	-0.018	-0.017
			(0.009)	(0.009)	(0.009)	(0.009)
MCAP	0.5991***	0.740***	0.705***	0.588***	0.591***	0.741***
	(0.162)	(0.175)	(0.173)	(0.174)	(0.163)	(0.175)
AGE	-0.287***	-0.236***	-0.247***	-0.29	-0.289	-0.238***
	(0.513)	(0.556)	(0.563)	(0.523)	(0.871)	(0.560)
TR	-0.159	-0.354***	-0.369***	-0.157	-0.158	-0.352***
	(0.184)	(0.186)	(0.188)	(0.186)	(0.185)	(0.187)
LEVER	0.051	0.056	0.060	0.048***	0.048***	0.053
	(0.859)	(0.934)	(0.853)	(0.875)	(0.517)	(0.947)
Adjusted R Square	0.413	0.307	0.292	0.404	0.409	0.302
Number Of Observation	135	135	135	135	135	135

จากตารางที่ 4.6 Tobin's Q พบว่า แบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของมูลค่ากิจการ (Tobin's Q) ได้ร้อยละ 29.20 – 41.30 ในส่วนของตัวแปรอิสระนั้น สินทรัพย์ไม่มีตัวตน (IA) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับมูลค่ากิจการอย่างมีนัยสำคัญ (sig < 0.001) ตัวแปรควบคุมสามารถร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของมูลค่ากิจการได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ค่า R Square ของแต่ละแบบจำลองมีค่าอยู่ระหว่าง 0.318 ถึง 0.436 และค่า Adjusted R Square อยู่ระหว่าง 0.292 ถึง 0.413 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรในแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของ Tobin's Q ได้สัดส่วนของผลวิเคราะห์ประมาณร้อยละ 29.20 – 41.30 ในแบบจำลองที่ 1, 4 และ 5 (sig < 0.001) จะเห็นว่าการเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ไม่มีตัวตนอาจส่งผลให้มูลค่ากิจการลดลงในมุมมองของนักลงทุน

ค่าความนิยม (GW) และ VAIC ไม่พบความสำคัญทางสถิติ สำหรับตัวแปรควบคุมพบว่า มูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาด (MCAP) ส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญยิ่งในทุกแบบจำลอง (sig < 0.001) อาจเป็นไปได้ว่าบริษัทขนาดใหญ่มักได้รับการประเมินมูลค่าสูง ในทางตรงกันข้าม อายุของบริษัท (AGE) และ รายได้รวม (TR) กลับมีความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญ (sig < 0.01) ในบางแบบจำลอง ส่วน อัตราส่วนหนี้สิน (LEVER) พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ Tobin's Q อย่างมีนัยสำคัญเฉพาะในแบบจำลองที่ 5 (sig < 0.001) ขณะที่ในแบบจำลองอื่นไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งขัดแย้งกับวิจัยของ (Pongsaporamat, 2023) ที่พบว่าที่ได้ทำการศึกษาบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในปี 2023 และพบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับมูลค่ากิจการ (Tobin's Q)

ข้อวิจารณ์

จากผลการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปข้อวิจารณ์โดยแยกเป็น 1 กรอบแนวคิด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตนกับความสามารถในการทำกำไร ซึ่งแบ่งเป็น อัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวม (ROA) อัตราส่วนผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) และTobin's Q พิจารณาจาก สินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ ค่าความนิยม สัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา ซึ่งผลการดำเนินงานมีดังนี้

ผลการศึกษาอัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวม (ROA) สำหรับแบบจำลองที่ 1 สินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้กับความสามารถในการทำกำไร โดยผลการวิเคราะห์พบว่ามี 1 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสามารถในการทำกำไร คือรายได้รวม เมื่อกิจการมีรายได้รวมเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพในการสร้างยอดขายจากทรัพยากรที่มีอยู่ เป็นผลดีต่อผลตอบแทนของบริษัท และ พบว่ามี 3 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความสามารถในการทำกำไร คืออัตราส่วนของหนี้สินของบริษัทที่เพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ความสามารถในการทำกำไรของกิจการลดน้อยลง เนื่องจากภาระต้นทุนทางการเงินที่สูงขึ้นส่งผลกระทบต่อกำไรในการดำเนินงานลดน้อยลงซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Longa and Sitorus (2024) ที่พบว่าโครงสร้างเงินทุนที่มีสัดส่วนหนี้สินสูง แม้จะช่วยสนับสนุนการขยายตัวของกิจการ แต่ก็เป็นการเพิ่มความเสี่ยงและภาระผูกพันทางการเงิน ซึ่งหากบริหารจัดการไม่ดี ต้นทุนทางการเงินที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบเชิงลบต่อความสามารถในการทำกำไรของกิจการให้ลดลงได้ และอายุของบริษัทมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความสามารถในการทำกำไร สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อบริษัทมีระยะเวลาการดำเนินงานที่ยาวนานขึ้น อาจส่งผลให้ประสิทธิภาพในการดำเนินงานลดลงหรือขาดความคล่องตัวในการปรับตัวที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอริสรา วงษ์แหวน และ เบญจพร โมกขะเวส (2564)

สำหรับการลงทุนในสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ไม่สามารถสร้างผลกำไรผลตอบแทนได้ในทันที ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ความสามารถในการทำกำไรมีแนวโน้มลดลง ซึ่งมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับงานวิจัยของ อมรรัตน์ ดาวเรือง และคณะ (**2563**) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก สินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ (เช่น ซอฟต์แวร์ หรือ สิทธิการเช่า) ของกลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษา มีสัดส่วนค่าตัดจำหน่าย (Amortization) ที่สูงเมื่อเทียบกับรายได้ที่สร้างขึ้นได้จริงในระยะสั้น ส่งผลให้กำไรสุทธิลดลงและสะท้อนออกมาเป็นค่าความสัมพันธ์เชิงลบต่ออัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวม (ROA) นอกจากนี้ อาจเป็น

เพราะการลงทุนในสินทรัพย์ไม่มีตัวตนในช่วงปีที่ศึกษายังอยู่ในสภาวะที่ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ (Underutilization) หรือเป็นช่วงเริ่มต้นของการปรับปรุงระบบการดำเนินงาน ทำให้ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการเพิ่มสูงขึ้นมากกว่าผลตอบแทนที่จะได้รับคืนมาในทันที

จากการวิเคราะห์พบว่ารายได้รวมและมูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาดมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ ROE และ Tobin's Q สะท้อนถึงความได้เปรียบด้านขนาดและการประหยัดต่อขนาดที่ส่งเสริมความสามารถในการทำกำไรและความเชื่อมั่นของนักลงทุน ในขณะที่สินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้กลับมีความสัมพันธ์เชิงลบต่อทั้งสองดัชนี เนื่องจากอุตสาหกรรมเทคโนโลยีมีการลงทุนสูงในระยะแรก ส่งผลให้เกิดค่าตัดจำหน่ายที่ลดทอนกำไรสุทธิและขยายฐานส่วนของผู้ถือหุ้นโดยที่ยังไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นรายได้ได้ในทันที ประกอบกับนักลงทุนอาจมองว่าเป็นการลงทุนที่มีความเสี่ยงและมีความไม่แน่นอนสูง จึงส่งผลให้ราคาตลาดปรับตัวสูงขึ้นไม่ทันกับสัดส่วนการเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ นอกจากนี้อัตราส่วนหนี้สินที่สูงยังปกปิดความสามารถในการทำกำไรจากภาระดอกเบี้ยจ่าย และอายุของบริษัทที่มีความสัมพันธ์เชิงลบกับมูลค่ากิจการอาจเป็นไปได้ว่าถึงช่วงการเติบโตที่เริ่มคงที่เมื่อเทียบกับบริษัทจดทะเบียนใหม่ที่มีโอกาสขยายตัวสูงกว่าซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวให้ข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญต่อการบริหารจัดการโครงสร้างสินทรัพย์และแหล่งเงินทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี

สำหรับแบบจำลองที่ 4, 10 และ 16 พบว่า สินทรัพย์ไม่มีตัวตน (IA) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับผลการดำเนินงานทุกด้าน (ROA, ROE, Tobin's Q) อย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่ อัตราส่วนหนี้สิน (Leverage) และ อายุของบริษัท (AGE) ส่วนใหญ่ส่งผลลบต่อ ROA และ ROE ยกเว้นในแบบจำลองที่ 16 ที่พบว่าหนี้สินส่งผลเชิงบวกต่อมูลค่ากิจการ (Tobin's Q) และอายุของบริษัทไม่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ

ในส่วนของ ค่าความนิยม (Goodwill) และ สัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) ไม่พบความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญต่อความสามารถในการทำกำไรและมูลค่ากิจการ เนื่องจากค่าความนิยมเป็นผลจากการซื้อกิจการที่ไม่ได้ก่อรายได้โดยตรง และการลงทุนในทุนทางปัญญา (VAIC) ทั้งด้านมนุษย์ โครงสร้าง และทุนดำเนินงาน ในกลุ่มธุรกิจเทคโนโลยีต้องใช้ระยะเวลาในการบริหารจัดการและบูรณาการทรัพยากรเพื่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ ผลลัพธ์จึงยังไม่สะท้อนเป็นกำไรหรือมูลค่าเพิ่มในระยะสั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยในอดีตที่ระบุว่าปัจจัยเหล่านี้อาจยังไม่สามารถสร้างผลตอบแทนทางการเงินได้ทันทีในเชิงบัญชี

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตน ซึ่งประกอบด้วยสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ (IIA) ค่าความนิยม (GW) และสัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) กับความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี ระหว่างปี พ.ศ. 2564 ถึง พ.ศ. 2567 พบว่าอิทธิพลของสินทรัพย์ไม่มีตัวตนต่อดัชนีชี้วัดผลการดำเนินงานมีความแตกต่างกันตามมิติต่าง ๆ ของตัวแปรตาม โดยในส่วนของอัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวม (ROA) ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ (IIA) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับ ROA อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในขณะที่ค่าความนิยม (GW) และสัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) ไม่แสดงความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญต่อ ROA ในทุกแบบจำลองที่ทดสอบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าค่าความนิยมจากการควบรวมกิจการหรือการบริหารทุนทางปัญญาตามดัชนี VAIC อาจยังไม่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการทำกำไรจากสินทรัพย์ของกลุ่มตัวอย่างในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา ทั้งนี้ในส่วนของตัวแปรควบคุมพบว่ารายได้รวม (TR) และขนาดของกิจการ (MCAP) เป็นปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลเชิงบวกต่อ ROA อย่างมีนัยสำคัญ ในทางตรงกันข้ามกับอัตราส่วนหนี้สิน (LEVER) และอายุของบริษัท (AGE)

ที่มีความสัมพันธ์เชิงลบต่อ ROA อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ซึ่งบ่งชี้ว่าภาระหนี้ที่สูงและระยะเวลาการดำเนินงานที่ยาวนานเป็นปัจจัยที่อาจฉุดรั้งความสามารถในการทำกำไรของกิจการ

สำหรับการศึกษาความสัมพันธ์กับอัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) พบว่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุ (IIA) ได้มีความสัมพันธ์ในเชิงลบต่อ ROE อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ไม่มีตัวตนในกลุ่มตัวอย่างอาจส่งผลกระทบในทิศทางตรงกันข้ามกับความสามารถในการทำกำไรเมื่อเทียบกับส่วนของผู้ถือหุ้นในระยะสั้น ขณะที่สัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) ไม่พบความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อ ROE อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ส่งผลกระทบเชิงบวกอย่างมากคือรายได้รวม (TR) ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงบวกที่ระดับนัยสำคัญ 0.01 แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพในการสร้างรายได้เป็นกลไกหลักในการเสริมสร้างอัตราผลตอบแทน ตรงกันข้ามกับอัตราส่วนหนี้สิน (LEVER) ที่มีความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ซึ่งบ่งชี้ว่าภาระหนี้ที่สูงเกินไปส่งผลเสียต่อกำไรและผลตอบแทนของส่วนของผู้ถือหุ้น โดยที่ขนาดของกิจการ (MCAP) และอายุของบริษัท (AGE) ไม่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของ ROE ภายใต้ขอบเขตการศึกษานี้

ในส่วนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของ Tobin's Q ผลการศึกษาพบว่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตนที่ระบุได้ (IIA) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับมูลค่ากิจการ (MCAP) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในเกือบทุกแบบจำลอง ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าในกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี การเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ไม่มีตัวตน เช่น ซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ หรือต้นทุนการวิจัยและพัฒนา มักถูกมองว่าเป็นการลงทุนที่มีความเสี่ยงและความไม่แน่นอนสูงในระยะสั้น ประกอบกับภาระต้นทุนคงที่และค่าตัดจำหน่ายที่เกิดขึ้นในช่วงแรกของการลงทุน อาจทำให้นักลงทุนประเมินว่ากิจการจะมีภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ส่งผลให้ราคาตลาดของหลักทรัพย์ไม่ปรับตัวเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่เท่ากับการเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ ขณะที่ตัวแปรด้านค่าความนิยมและสัมประสิทธิ์มูลค่าเพิ่มทางปัญญา (VAIC) ไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับ Tobin's Q อย่างไรก็ตาม ขนาดของกิจการ (MCAP) ที่วัดจากมูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาดมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมากกับมูลค่ากิจการในทุกแบบจำลอง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าบริษัทที่มีขนาดใหญ่หรือมีมูลค่าตลาดสูงมักได้รับการประเมินมูลค่าที่สูงกว่ามูลค่าทางบัญชีอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่อศักยภาพการแข่งขันระยะยาว

ข้อจำกัดของการศึกษา

1. ข้อจำกัดด้านขนาดของกลุ่มตัวอย่างและปริมาณข้อมูล ซึ่งจำนวนบริษัทและข้อมูลปีบัญชีที่นำมาศึกษาอาจมีจำนวนค่อนข้างน้อย ซึ่งในทางสถิติอาจส่งผลต่ออำนาจในการทดสอบ ทำให้ความสัมพันธ์ของตัวแปรในบางมิติอาจไม่สามารถสะท้อนพฤติกรรมของอุตสาหกรรมในวงกว้างได้อย่างเต็มที่ หรืออาจทำให้ผลการศึกษาโน้มเอียงไปตามลักษณะเฉพาะของบริษัทกลุ่มใหญ่ในกลุ่มตัวอย่างเพียงไม่กี่ราย

2. ข้อจำกัดด้านระยะเวลาของการเก็บข้อมูล ซึ่งอาจสั้นเกินกว่าจะสะท้อนผลลัพธ์ที่แท้จริงของการลงทุนในสินทรัพย์ไม่มีตัวตนเนื่องจากสินทรัพย์เหล่านี้มักเป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะและสร้างมูลค่าเพิ่มมากกว่าที่จะปรากฏผลตอบแทนกลับคืนมาในรูปของกำไรสุทธิภายในรอบปีบัญชีเดียว การพบความสัมพันธ์เชิงลบในระยะสั้นจึงอาจเป็นเพียงผลกระทบชั่วคราวจากค่าใช้จ่ายในการลงทุนและการตัดจำหน่ายในช่วงแรกเท่านั้น

3. ข้อจำกัดด้านตัวแปรที่นำมาศึกษา โดยเฉพาะตัวแปรมูลค่าตลาดอย่าง Tobin's Q ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีความอ่อนไหวสูงต่อปัจจัยภายนอกที่นอกเหนือจากข้อมูลทางการเงินภายในบริษัท เช่น ความผันผวนของตลาดหลักทรัพย์ อัตราดอกเบี้ยนโยบาย นโยบายสนับสนุนจากภาครัฐ หรือความเชื่อมั่นของนักลงทุนในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล การที่แบบจำลองจำกัดอยู่เพียงตัวแปรอิสระและตัวแปรควบคุมตามกรอบแนวคิดทางการเงิน จึงอาจยังไม่สามารถอธิบายความแปรปรวนของมูลค่ากิจการในบริบทของเศรษฐกิจมหภาคและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วได้อย่างครอบคลุมทุกมิติ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาและข้อจำกัดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตและเพื่อประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ

1. เนื่องจากผลการศึกษานี้ครอบคลุมช่วงเวลา 3 ปี ซึ่งอาจยังไม่เห็นผลกระทบที่สะสมได้ชัดเจนนัก ผู้วิจัยเสนอให้มีการขยายระยะเวลาศึกษาเป็น 5 ปีขึ้นไป เพื่อทดสอบว่าสินทรัพย์ไม่มีตัวตนส่งผลต่อกำไรในแต่ละช่วงของวัฏจักรธุรกิจอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้ค่าสถิติมีความแม่นยำในการพยากรณ์กำไรในอนาคตได้ดียิ่งขึ้น

2. บริษัทควรให้ความสำคัญกับการเปิดเผยรายละเอียดส่วนประกอบของสินทรัพย์ไม่มีตัวตน ในหมายเหตุประกอบงบการเงินให้ชัดเจนขึ้น (เช่น แยกมูลค่าระหว่างซอฟต์แวร์ที่พัฒนาเองกับสิทธิบัตรที่ซื้อมา) เนื่องจากการวิจัยพบว่าสินทรัพย์เหล่านี้มีผลต่อความสามารถในการทำกำไร ROA, ROE อย่างมีนัยสำคัญ การเปิดเผยที่ชัดเจนจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักลงทุนเกี่ยวกับมูลค่าที่แท้จริงของบริษัท

3. ในการวิเคราะห์หุ้นกลุ่มเทคโนโลยี ควรระวังการตีความสินทรัพย์ไม่มีตัวตนในระยะสั้นโดยไม่ควรพิจารณาเพียงค่า P/E Ratio หรือปริมาณสินทรัพย์ถาวรเท่านั้น แต่ต้องวิเคราะห์ถึงอัตราส่วนสินทรัพย์ไม่มีตัวตนต่อสินทรัพย์รวม เนื่องจากสินทรัพย์ประเภทนี้เป็นตัวขับเคลื่อนหลักของค่า Tobin's Q ซึ่งสะท้อนถึงโอกาสในการเติบโตที่ยั่งยืนมากกว่าสินทรัพย์ที่จับต้องได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. การศึกษาครั้งต่อไป ควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังอุตสาหกรรมอื่น เช่น กลุ่มบริการหรือการแพทย์ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของผลกระทบสินทรัพย์ไม่มีตัวตนตามลักษณะธุรกิจ

2. ควรแยกประเภทของสินทรัพย์ไม่มีตัวตนออกเป็นองค์ประกอบย่อย เช่น ซอฟต์แวร์ สิทธิบัตร หรือค่าความนิยม เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบที่แตกต่างกันอย่างละเอียดมากขึ้น เนื่องจากสินทรัพย์แต่ละประเภทอาจส่งผลต่อผลการดำเนินงานไม่เท่ากัน

3. งานวิจัยครั้งต่อไป อาจใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบ Panel Data หรือแบบจำลองที่สามารถควบคุมผลกระทบด้านเวลาได้ เพื่อลดปัญหาอัตสหสัมพันธ์ของตัวคลาดเคลื่อน (Autocorrelation) ที่พบในบางแบบจำลองของการศึกษาครั้งนี้

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากท่านอาจารย์ ผศ.ดร. ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ อาจารย์ที่ปรึกษารายงานการวิจัย ซึ่งอาจารย์ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆอย่างดียิ่ง เพื่อให้รายงานการวิจัยเล่มนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นคณะผู้จัดทำขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่คณะผู้จัดทำตั้งแต่การศึกษาขั้นต้นจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ คณะผู้จัดทำขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงสุดแด่ผู้มีพระคุณมากที่สุดในชีวิต อันได้แก่ คุณพ่อ และคุณแม่ที่คอยให้กำลังใจ และคอยให้การสนับสนุนส่งเสริมการศึกษามาโดยตลอด รวมทั้งขอบคุณเพื่อน ๆทุกคนสำหรับความช่วยเหลือ คำแนะนำ และความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจัดทำรายงานการวิจัยเล่มนี้

หากรายงานการวิจัยฉบับนี้มีส่วนดี หรือก่อให้เกิดประโยชน์อื่นใด คณะผู้จัดทำขอมอบความดีเหล่านั้นแด่ คุณพ่อ คุณแม่ ครูบาอาจารย์ เพื่อน ๆ ตลอดจนผู้ที่มีพระคุณแก่ผู้จัดทำทุก ๆ ท่าน ส่วนข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดประการใดในรายงานการวิจัยฉบับนี้ คณะผู้จัดทำขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

เอกสารอ้างอิง

กุลชญา แว่นแก้ว, และ ศฐา วรุณกูล. (2566). **ความเกี่ยวข้องของสินทรัพย์ไม่มีตัวตนในการอธิบายราคาหลักทรัพย์ ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยี.** วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสาตร์มหาวิทยาลัยธนบุรี, 17(3), 104-115.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13** (พ.ศ. 2566-2570), 7(13).

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI). (2560**). รายงานผลการศึกษา โครงการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา.** 1-166

รัตติยา ภูละออ, ศุภศิษฏ์ ทวีแจ่มทรัพย์, อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และ จิตรพงศ์ พุ่มสอาด. (2564). **ประเด็นแรงงานในเศรษฐกิจดิจิทัล (ORG64OB005).**

อริสรา วงษ์แหวน และ เบญจพร โมกขะเขส. (2564**). สินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตนและประสิทธิภาพในการบริหารสินทรัพย์ที่ส่งผลต่อความสามารถในการทำกำไรของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่ม SET100**. 1-124.

อมรรัตน์ ดาวเรือง และคณะ. (2563). **ความสัมพันธ์ระหว่างสินทรัพย์ไม่มีตัวตน กระแสเงินสด และผลการดาเนินงานกับราคาหลักทรัพย์ของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย**. Graduate School Journal Chiang Rai Rajabhat University, 13(1).

Arbelo, A., Arbelo-Pérez, M., & Pérez-Gómez, P. (2020). **Profit Efficiency as a Measure of Performance and Frontier Models: A Resource-Based View**. BRQ Business Research Quarterly, 24(2), 143-159.

Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, 17(1), 99-120.

Dancaková, D., & Glova, J. (2024). **The Impact of Value-Added Intellectual Capital on Corporate Performance: Cross-Sector Evidence.** Risks, 12(10), 151.

Longa, B., & Sitorus, R. R. (2024). **The Effect of Intangible Assets on The Financial Performance, Financial Policy and Corporate Value of LQ 45 Companies Listed on The IDX in 2018-2022**. Syntax Transformation, 5(3), 624-642.

Pongsaporamat, P. (2023). **The Impact of Intangible Assets on Firm Growth and Firm Value**. 8(6), 591-592.

Qureshi, M. A., & Siddiqui, S. (2020). **The Impact of Intangible Assets on Firm Profitability: Evidence from Tech-Based Firms**. Journal of Finance and Accounting, 8(2), 55-64.

ความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดชลบุรี เกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเพิ่มเติม ปี พ.ศ. 2568

Knowledge and Opinions of Residents in Chonburi Province Regarding Additional Personal Income Tax Deduction Measures in 2025

กิตติศักดิ์ ขุนณรงค์[1]
เขมิสรา บัวพุม[1]
ชิโนรส นาคลอง[1]
ธนดล เรืองชัย[1]
ธนวัฒน์ ไชยศร[1]
นราวิชญ์ วงษ์ศรีแก้ว
ภคพร คุณสมบัติ[1]
เมธาวี คำภิมาบุตร[1]
สิทธิศักดิ์ พ่วงเจริญ[1]
อลิสา เลิศเกษมผล[1]
ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ[2]
ประไพพิศ สวัสดิ์รัมย์[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาสำหรับโครงการพิเศษ 3 โครงการ ได้แก่ ค่าลดหย่อนพิเศษค่าซื้อสินค้าหรือบริการ (Easy E-Receipt) 2.0 ,ค่าที่พักและค่าบริการร้านอาหารภายในประเทศ และค่าจ้างก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัย 2) ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการพิเศษฯ และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจกับความคิดเห็นดังกล่าว โดยเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามออนไลน์จากกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดชลบุรีจำนวน 448 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก เครื่องมือวิจัยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) และทดสอบค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha) ได้ค่าตามมาตรฐานวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน

ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในมาตรการภาษีโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยสัดส่วนความเข้าใจภาพรวมอยู่ที่ 0.44 เมื่อพิจารณารายโครงการพบว่าประชาชนมีความเข้าใจในโครงการ Easy E-Receipt 2.0 สูงที่สุดอยู่ที่ 0.45 รองลงมาคือโครงการค่าที่พักและค่าบริการร้านอาหารอยู่ที่ 0.41 และโครงการค่าจ้างก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัยอยู่ที่ 0.40 ในขณะที่ความคิดเห็นต่อมาตรการในภาพรวมอยู่ในระดับ มีความคิดเห็นด้วยมาก ($\bar{x}$ =3.60) ผลการทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุคูณพบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการค่าจ้างค่าก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัยเป็นเพียงปัจจัยเดียวที่ส่งผลเชิงบวกต่อความคิดเห็นของประชาชน (Sig<0.001) ในขณะที่มาตราการอื่นยังไม่มีอิทธิพล ทั้งนี้การพยากรณ์ของแบบจำลองค่อนข้างต่ำ (R^2=0.027) ซึ่งสะท้อนว่าทัศนคติของประชาชนได้รับอิทธิพลจากปัจจัยอื่นนอกเหนือจากความรู้ เช่น ภาระในทางปฏิบัติและความสะดวกในการเข้าถึงระบบดิจิทัล

คำสำคัญ: *การลดหย่อนภาษีเงินได้, มาตรการภาษี, ความรู้ความเข้าใจ, ความคิดเห็น*

[1] นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Abstract

The objectives of this research were to: 1) to examine the level of knowledge and understanding regarding personal income tax deductions for three special projects, namely the special deduction for purchasing goods or services (Easy E-Receipt 2.0), domestic accommodation and restaurant service expenses, and residential building construction wages; 2) to investigate public opinions on these special projects; and 3) to analyze the relationship between such knowledge and opinions. This quantitative research focused on Chonburi province. This quantitative research collected data from a sample of 448 residents in Chonburi Province via convenience sampling. Data were analyzed using descriptive statistics and Inferential statistics.

The findings revealed that the overall level of knowledge and understanding regarding the tax measures was moderate, with a mean score 0.44. The Easy E-Receipt 2.0 project was the most understood measures $(\bar{x} = 0.45)$, followed by tourism incentives $(\bar{x} = 0.41)$ and residential construction deductions $(\bar{x} = 0.40)$. Public opinion on the appropriateness of the measures was at a high agreement level $(\bar{x} = 3.60)$. Mutiple Regression Analysis indicated that knowledge regarding residential construction deductions was the only factor positively influencing public opinion $(Sig < 0.001)$. However, the model's overall predictive was relatively low $(R^2 = 0.027)$, suggesting that public opinions are predominantly shaped by external factors beyond knowledge, such as practical complexity and the digital tax system's usability.

Keywords: *Personal Income Tax Deduction, Tax Measures, Knowledge and Understanding, Opinions*

บทนำ

วิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ยังมีความไม่แน่นอนสูงและเผชิญกับปัญหาระดับหนี้ครัวเรือนในอัตราสูงถึงร้อยละ 90 ของ GDP (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2567) ส่งผลให้ประชาชนต้องสำรองรายได้ส่วนใหญ่เพื่อชำระหนี้ ทำให้เหลือเงินสำหรับบริโภคหรือลงทุนน้อยลงอย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งปัญหาสังคมผู้สูงอายุที่ทำให้ขาดแคลนแรงงานและลดศักยภาพการเติบโตในระยะยาว (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2568) ผ่านตัวเลขการเติบโตของ GDP ในไตรมาสที่สามของปี 2568 ที่ชะลอตัวเหลือเพียงร้อยละ 1.2 (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568) รัฐบาลจึงใช้มาตราการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นเครื่องมือสำคัญ โดยกรมสรรพากรได้อนุมัติรายการลดหย่อนพิเศษเพิ่มเติมในปี 2568 ได้แก่ ค่าลดหย่อนพิเศษค่าซื้อสินค้าหรือบริการ (Easy E-Receipt) 2.0 ค่าลดหย่อนพิเศษค่าที่พักและค่าบริการร้านอาหารภายในประเทศ (เฉพาะผู้ประกอบการที่จดทะเบียนภาษีมูลค่าเพิ่ม) (สุขวรรณ ฤกษ์สมบูรณ์ดี, 2568) ซึ่งมาตรการเหล่านี้ในพื้นที่จังหวัดชลบุรีได้ใช้ควบคู่ไปกับรายการลดหย่อนพิเศษที่ได้รับการอนุมัติไปแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2567 ได้แก่ ค่าลดหย่อนพิเศษค่าจ้างก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัย ทำให้รายการลดหย่อนพิเศษรวมทั้งหมด 3 รายการ เพื่อสร้างผลรวมการหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจผ่านกลไก Multiplier Effect (John K., 2021)

แต่อย่างไรก็ตามความสำเร็จในการขับเคลื่อนนโยบายมาตรการลดหย่อนดังกล่าวไม่ได้ขึ้นอยู่เพียงแค่การกำหนดสิทธิประโยชน์ในเชิงตัวเลขเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งคือระดับความรู้ความเข้าใจของผู้เสียภาษีต่อเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อนของมาตรการเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคเศรษฐกิจดิจิทัลที่รัฐบาลพยายามผลักดันระบบภาษีดิจิทัล (e-Tax Invoice & e-Receipt) มาเป็นเงื่อนไขหลักในการใช้สิทธิ หากประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจหรือมองว่ากระบวนการมีความยุ่งยากซับซ้อน ส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ และอาจเปลี่ยนเป็นความ

คิดเห็นเชิงลบต่อประสิทธิภาพของมาตรการของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนที่ระบุว่าการรับรู้ความสามารถในการควบคุมและทัศนคติเป็นปัจจัยชี้นำเจตนาและพฤติกรรมของบุคคล

แม้ว่างานวิจัยในอดีตจะมีการศึกษาทัศนคติต่อมาตรการของรัฐ แต่ส่วนใหญ่มักเน้นสำรวจเพียงความพึงพอใจในภาพรวมและขาดการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงเชิงสถิติระหว่างระดับความรู้และความคิดเห็นต่อมาตรการลดหย่อนภาษี โดยเฉพาะจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นศูนย์กลางของ EEC การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวผ่านการวิเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่าง 448 คน เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการออกแบบระบบภาษีให้มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและสร้างการยอมรับนโยบายของภาครัฐในอนาคตอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของประชาชนในจังหวัดชลบุรีเกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาโครงการพิเศษที่ใช้ในปี พ.ศ. 2568

2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดชลบุรีเกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาโครงการพิเศษที่ใช้ในปี พ.ศ. 2568

3.เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจกับความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดชลบุรีเกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาโครงการพิเศษที่ใช้ในปี พ.ศ. 2568

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีพิเศษที่ใช้ในปี พ.ศ. 2568 ของประชาชนในจังหวัดชลบุรี

2. การับรู้สิทธิประโยชน์ทางภาษีมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นด้านความคุ้มค่าของมาตรการลดหย่อนภาษีพิเศษที่ใช้ในปี พ.ศ. 2568

3. ความรู้ความเข้าใจในมาตรการภาษีมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีพิเศษที่ใช้ในปี พ.ศ. 2568

ขอบเขตของการวิจัย

1. งานวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดชลบุรี เกี่ยวกับการลดหย่อนพิเศษบุคคลธรรมดา สำหรับโครงการพิเศษที่ใช้ในปี พ.ศ. 2568

2. งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรีทั้งหมด 448 คน

3. งานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตในการทำการศึกษาในจังหวัดชลบุรีทั้งหมด 448 คน โดยมีระยะเวลาในการจัดทำทั้งสิ้น 4 เดือน ตั้งแต่เดือน ธันวาคม 2568 ถึง เดือน มีนาคม 2569

กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้

1. ทฤษฎี Bloom’s Taxonomy เป็นแนวทางในการกำหนดตัวแปรด้านความรู้ความเข้าใจเพื่อวัดระดับการรับรู้เงื่อนไขการลดหย่อนภาษีของประชาชน และประยุกต์ใช้ ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน เพื่อศึกษาทัศนคติ การคล้อยตามกลุ่ม

อ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อเจตนาในการกระทำพฤติกรรมในการใช้สิทธิประโยชน์จากโครงการลดหย่อนภาษี

2. ผู้วิจัยได้นำตัวแปรที่มีนัยสำคัญจากการศึกษาในอดีตมาเป็นแนวทางในการกำหนดตัวแปรอิสระ ได้แก่ ด้านความรู้และการตระหนักรู้อ้างอิงจากงานวิจัยของ Ay et al. (2021) ที่ชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจในตัวบทกฎหมายส่งผลโดยตรงต่อการปฏิบัติตามหน้าที่ทางภาษี ด้านเทคโนโลยีและความสะดวกอ้างอิงจากงานวิจัยของ Sondakh (2017) ที่ศึกษาเรื่องการยอมรับระบบภาษีอิเล็กทรอนิกส์ (E-Tax) โดยกำหนดให้ความยากง่ายในการใช้งานเป็นปัจจัยสำคัญต่อเจตนาในการใช้สิทธิประโยชน์จากโครงการลดหย่อนภาษี

จากแนวทางดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสรุปความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ อันประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ความรู้ความเข้าใจ แรงจูงใจด้านสิทธิประโยชน์ ปัจจัยทางจิตวิทยา ที่ส่งผลต่อตัวแปรตาม คือ ความคิดเห็นต่อโครงการลดหย่อนภาษี และพฤติกรรมการใช้สิทธิลดหย่อนภาษี ซึ่งแสดงกรอบแนวคิดวิจัยได้ดังภาพต่อไปนี้

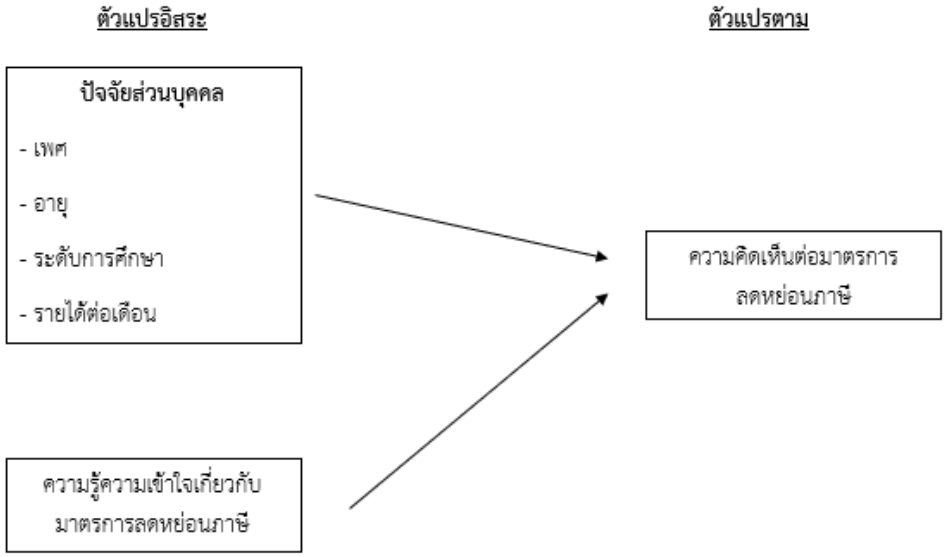

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนที่มีภูมิลำเนา ทำงานในจังหวัดชลบุรี ช่วงอายุ 18-60 ปีขึ้นไป จำนวน 1,279,219 คน

กลุ่มตัวอย่างกำหนดขนาดจำนวน 448 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวกโดยกระจายแบบสอบถามออนไลน์ไปยังกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่จังหวัดชลบุรี

2. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนพิเศษที่เพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2568

ตัวแปรตาม ได้แก่ ความคิดเห็นต่อมาตรการลดหย่อนพิเศษที่เพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2568

3. เครื่องมือที่ใช้วิจัย

แบบสอบถามออนไลน์แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไป ความรู้ความเข้าใจในมาตรการลดหย่อนภาษีพิเศษ ปี 2568 ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิทธิการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดามาตรการพิเศษที่เพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2568 โดยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ พบว่าข้อคำถามทั้งหมดมีค่า IOC ที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน และผู้วิจัยนำแบบสอบถามคำนวณหาค่า Cronbach's Alpha ปรากฏผลได้ค่า 0.772 ซึ่งถือว่าผ่านเกณฑ์ 0.7 แสดงว่าเครื่องมือวิจัยมีความเชื่อมั่นสูงพอในการนำไปใช้ในการเก็บแบบสอบถามออนไลน์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามออนไลน์ผ่านระบบ Google Form จากประชาชนในจังหวัดชลบุรี โดยส่งแบบสอบถามออนไลน์พร้อมทั้งชี้แจงจุดประสงค์ในการเก็บข้อมูล การดำเนินการเก็บข้อมูลจริง ผู้วิจัยได้รวบรวมแบบสอบถามทั้งสิ้น 495 ชุด จากนั้นทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลพบว่ามีแบบสอบถามที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้จำนวน 448 ชุด นำข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความถูกต้อง โดยพิจารณาจากความครบถ้วน สมบูรณ์ของข้อมูล และนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบแล้วมาวิเคราะห์และประมวลผล

5. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้นเพื่ออธิบายลักษณะทั่วไป และใช้สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ t-test One-Way ANOVA และ Regression Analysis เป็นต้น เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความรู้ความเข้าใจ และความคิดเห็นที่มีต่อมาตรการลดหย่อนพิเศษที่เพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2568

ผลการวิจัย

ประกอบด้วยผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ย (One-Way ANOVA) และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : ผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (n = 448)

ความเข้าใจและความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการลดหย่อนภาษีที่เพิ่มขึ้นใน พ.ศ. 2568	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
1.1 ภาพรวมความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ Easy E-receipt 2.0	0.45	0.50	มีความเข้าใจระดับปานกลาง
1.2 ภาพรวมความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ ค่าก่อสร้างที่อยู่อาศัย	0.40	0.49	มีความเข้าใจระดับปานกลาง
1.3 ภาพรวมความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ ค่าที่พักและค่าบริการ ร้านอาหารภายในประเทศ	0.41	0.49	มีความเข้าใจระดับปานกลาง
1.4 ภาพรวมความเข้าใจเกี่ยวกับทั้ง 3 โครงการ	0.44	0.50	มีความเข้าใจระดับปานกลาง
1.5 ภาพรวมเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อทั้ง 3 โครงการ	**3.60**	**0.77**	มีระดับความเห็นด้วยมาก

จากตารางที่ 1 พบว่าระดับความเข้าใจของประชาชนในจังหวัดชลบุรีเกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีโครงการพิเศษปี 2568 ภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.44 ซึ่งสะท้อนว่ากลุ่มตัวอย่างยังขาดความเข้าใจในรายละเอียดเชิงลึกและเงื่อนไขในทางปฏิบัติของนโยบายใหม่ โดยเฉพาะโครงการค่าก่อสร้างที่อยู่อาศัยมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดอยู่ที่ 0.40 อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในด้านความคิดเห็นกลับพบว่าประชาชนมีระดับความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของมาตรการในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.60 ข้อมูลในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่าประเด็นสำคัญว่า ความพึงพอใจและการยอมรับมาตรการภาษีของประชาชนไม่ได้เกิดขึ้นจากความเข้าใจในหลักเกณฑ์และเงื่อนไขอย่างถ่องแท้ แต่มีแนวโน้มที่จะตอบรับในเชิงบวกจากความคาดหวังในสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับจากการลดภาระทางภาษีในอนาคต

ตารางที่ 2 : ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเปรียบเทียบระดับความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ระดับความรู้ความเข้าใจ	F value	Sig	การเปรียบเทียบรายคู่ (Post Hoc Test)
ความรู้ความเข้าใจโครงการที่ 1	2.962	0.020**	ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 100,001 บาท มีความรู้ความเข้าใจมากกว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 50,001-100,000 บาท
ความรู้ความเข้าใจโครงการที่ 2	1.125	0.344	-
ความรู้ความเข้าใจโครงการที่ 3	1.677	0.154	-
ความรู้ความเข้าใจทั้งหมด 3 โครงการ	3.700	0.006***	ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 50,001-100,000 บาทมีความรู้ความเข้าใจมากกว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 15,000 บาท และ 15,001-30,000 บาท
ระดับความคิดเห็น			
ความคิดเห็นทั้งหมด 3 โครงการ	3.762	0.005***	ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 100,001 บาท มีการแสดงความเห็นด้วยมากกว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 30,001-50,000 บาท

จากตารางที่ 2 พบว่าในภาพรวมความรู้ความเข้าใจทั้งหมด 3 โครงการ มีความแตกต่างกันที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณารายคู่พบว่า ผู้มีรายได้ 50,001-100,000 บาท มีระดับความรู้ความเข้าใจสูงกว่ากลุ่มที่มีรายได้ไม่เกิน 30,000 บาท ในส่วนของโครงการที่ 1 มีความแตกต่างกันที่ระดับ 0.05 ที่ผู้มีรายได้มากกว่า 100,001 บาทมีความเข้าใจมากกว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้ 50,001-100,000 บาท แต่โครงการที่ 2 และ 3 ไม่พบความแตกต่างในแต่ละกลุ่มรายได้ ในภาพรวมความคิดเห็นทั้งหมด 3 โครงการมีความแตกต่างกันที่ระดับ 0.01 โดยจากการทดสอบรายคู่พบว่า ผู้มีรายได้มากกว่า 100,001 บาทมีระดับความคิดเห็นต่อโครงการทั้ง 3 โครงการสูงกว่าผู้มีรายได้ 30,001-50,000 บาท ดังนั้นปัจจัยด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมีผลต่อความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นต่อโครงการ โดยกลุ่มที่มีรายได้ 30,001-100,000 บาท เป็นกลุ่มที่มีความโดดเด่นในด้านการรับรู้ข่าวสารและการแสดงความคิดเห็นเชิงบวกต่อโครงการมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อยกว่า

ตารางที่ 3 : การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ

Model	B	SE	t	Sig
Constant	3.514	0.056	62.386	<0.001
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ Easy E-Receipt	-0.055	0.077	-0.716	0.474
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการค่าจ้างก่อสร้างอาคาร	0.266	0.076	3.525	<0.001
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการค่าที่พักและค่าบริการร้านอาหาร	-0.011	0.077	-0.144	0.885
R= 0.166[a] R^2=0.027 R^2=0.027 SE = 0. 7579				

จากตารางที่ 3 พบว่า อิทธิพลของความรู้ความเข้าใจในโครงการลดหย่อนภาษี 3 ด้าน ได้แก่ โครงการ Easy E-Receipt, โครงการค่าจ้างก่อสร้างอาคาร และโครงการค่าที่พักและค่าบริการร้านอาหาร ที่มีต่อความคิดเห็นต่อมาตรการลดหย่อนภาษี พบว่าตัวแบบพยากรณ์มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ เท่ากับ 0.027 ซึ่งระบุว่าตัวแปรอิสระด้านความรู้ทั้ง 3 ด้าน สามารถอธิบายความแปรปรวนของความคิดเห็นต่อมาตรการลดหย่อนภาษีได้เพียงร้อยละ 2.7 เท่านั้น เมื่อพิจารณาเป็นรายปัจจัยพบว่า มีเพียงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการค่าจ้างก่อสร้างอาคารเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ส่งผลเชิงบวกต่อความคิดเห็นต่อมาตรการลดหย่อนภาษีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ Easy E-Receipt และโครงการค่าที่พักและค่าบริการร้านอาหาร ไม่พบอิทธิพลต่อความคิดเห็นต่อมาตรการดังกล่าว ระดับความรู้ความเข้าใจในมาตรการลดหย่อนภาษีไม่ได้เป็นปัจจัยหลักที่กำหนดทัศนคติหรือความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในทุกมิติ ซึ่งสอดคล้องกับผลสถิติที่แสดงค่าการพยากรณ์ในระดับต่ำเพียงร้อยละ 2.7 ชี้ให้เห็นว่า ความคิดเห็นของผู้เสียภาษีต่อมาตรการลดหย่อนอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นที่นอกเหนือไปจากความรู้ความเข้าใจ เช่น ประโยชน์ที่ได้รับจริงในเชิงเศรษฐกิจ หรือเงื่อนไขความยากง่ายในการใช้สิทธิ์ โดยเฉพาะในโครงการค่าจ้างก่อสร้างอาคารที่พบความสัมพันธ์เชิงบวกนั้น อาจเนื่องมาจากเป็นโครงการที่มีมูลค่าการลดหย่อนสูงและมีความซับซ้อน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าระดับความรู้ความเข้าใจภาษีของประชาชนในจังหวัดชลบุรีมีความเชื่อมโยงกับทัศนคติเชิงบวกต่อโครงการลดหย่อนภาษีปี 2568 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Al-Ttaffi et al. (2020) ที่ระบุว่าความรู้ทางภาษีเป็นปัจจัยหลักในการสร้างการยอมรับและการปฏิบัติตามกฎหมายภาษี โดยเฉพาะในประเด็น หลักความสามารถในการจ่าย (Ability to Pay Principle) ตามแนวคิดของ Kenton (2025) ที่กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าโครงการลดหย่อนเหล่านี้ช่วยสร้างความเป็นธรรมและลดภาระค่าครองชีพได้จริง นอกจากนี้ ความคิดเห็นในเชิงบวกต่อโครงการกลุ่ม Easy E-Receipt ยังสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (TPB) ในด้านการรับรู้ความง่ายในการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Silwal & Joshi (2025) ที่อธิบายว่าความสะดวกและความปลอดภัยของระบบอิเล็กทรอนิกส์ เป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเลือกรับสิทธิประโยชน์ทางภาษีมากกว่าระบบดั้งเดิม

ในทางกลับกัน ความคิดเห็นต่อบางโครงการที่มีความแตกต่างหรือไม่ชัดเจน สามารถอภิปรายได้ว่าเกิดจากข้อจำกัดด้านหลักความสะดวก (Convenience) ของ Adam Smith (1776) เนื่องจากเงื่อนไขการรับสิทธิที่ซับซ้อนเกินไปในบางโครงการ ทำให้ผู้เสียภาษีมองว่าเป็นภาระมากกว่าสิทธิประโยชน์ สอดคล้องกับข้อสังเกตของ Mohammed & Tangl (2023) ที่ว่าหากมาตรการภาษีถูกมองว่าเป็นภาระมากกว่าการบริการจะส่งผลให้ความตั้งใจในการเข้าร่วมลดลงอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ การที่บางโครงการได้รับคะแนนความพึงพอใจต่ำ อาจเป็นเพราะขาดแรงจูงใจที่เพียงพอตามแนวคิด Tax Incentives Principles (TIPS) United Nations Framework Convention on Climate Change (2025) ซึ่งระบุว่าสิทธิประโยชน์ต้องมีขนาดใหญ่พอที่จะสร้าง ตัวคูณทางเศรษฐกิจ (Multiplier Effect) ให้ประชาชนสัมผัสได้จริง ดังนั้นความชัดเจนของเงื่อนไขและความสะดวกในทางปฏิบัติจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ผลลัพธ์ของแต่ละโครงการแตกต่างกัน

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในจังหวัดชลบุรีมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีโครงการพิเศษปี 2568 ในระดับปานกลาง และมีความคิดเห็นด้วยมากต่อมาตรการในภาพรวม ซึ่งผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่ต่างกันมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ความรู้ความเข้าใจและการรับรู้สิทธิประโยชน์ยังมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความคิดเห็นด้านความคุ้มค่าของมาตรการ โดยพบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างความรู้และความคิดเห็น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นปัจจัยหลักในการยกระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อมาตรการภาษีของรัฐบาล

ข้อเสนอแนะ

ข้อจำกัดของงานวิจัย

1. งานวิจัยนี้ใช้แบบสอบถามออนไลน์ ซึ่งอาจทำให้ได้ข้อมูลเฉพาะประชาชนที่เข้าถึงเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์เท่านั้น อาจไม่ครอบคลุมถึงกลุ่มผู้เสียภาษีที่ไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ได้

2. งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะประชาชนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยจึงสะท้อนบริบทของพื้นที่เขตเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเป็นหลัก ไม่สามารถนำไปอ้างอิงถึงประชาชนในจังหวัดอื่นที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจที่แตกต่างกันได้ทั้งหมด

3. เป็นการเก็บรักษาข้อมูลความคิดเห็นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น ทัศนคติของประชาชนอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์เศรษฐกิจหรือการปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลในอนาคต

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

กรมสรรพากรและกระทรวงการคลังควรปรับปรุงกลยุทธ์การสื่อสารนโยบายเชิงรุก โดยเปลี่ยนจากการนำเสนอรายละเอียดในรูปแบบของข้อกฎหมายหรือภาษาที่ซับซ้อน มาเป็นการสื่อสารด้วยภาษาที่เรียบง่ายและเน้นผลประโยชน์ที่จับต้องได้จริงผ่านสื่ออินโฟกราฟิกหรือวิดีโอสั้นที่แสดงขั้นตอนการใช้สิทธิอย่างเป็นลำดับ เพื่อแก้ปัญหาการรับรู้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนในมาตรการลดหย่อนภาษี ภาครัฐควรพิจารณาออกแบบโครงสร้างของมาตรการภาษีในอนาคตให้มีความครอบคลุมและสร้างความเท่าเทียมมากขึ้น โดยอาจเปลี่ยนจากการหักลดค่าใช้จ่ายมาเป็นระบบการเครดิตภาษีเพื่อให้ประชาชนที่มีรายได้น้อยหรือปานกลางสามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์และได้รับประโยชน์เท่าเทียมกับผู้มีรายได้สูง

หน่วยงานสื่อสารภาครัฐและผู้ประกอบการในภาคเอกชน ควรประสานความร่วมมือในการสร้างความเชื่อมั่นผ่านระบบการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะในโครงการที่ประชาชนให้ความสำคัญสูงและมีผลต่อการตัดสินใจอย่าง โครงการค่าจ้างการสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งรัฐควรใช้โครงการนี้เป็นต้นแบบในการให้ข้อมูลเชิงลึกแก่ประชาชน เนื่องจากเป็นมาตรการที่มีมูลค่าการลงทุนสูงและประชาชนมีความพร้อมที่จะศึกษาข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ การเพิ่มประสิทธิภาพในการออกใบกำกับภาษีอิเล็กทรอนิกส์และการให้คำแนะนำที่ถูกต้อง ณ จุดขายของสถานประกอบการ จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการหมุนเวียนของเงินในระบบเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากกว่ามาตรการกระตุ้นการบริโภคระยะสั้นเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งถัดไป

1. การวิจัยครั้งถัดไปควรศึกษาตัวแปรอื่น ๆ เช่น ทัศนคติทางการเมือง สภาพคล่องทางการเงินส่วนบุคคล อิทธิพลของสื่อโซเชียลมีเดียล เป็นต้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพยากรณ์พฤติกรรมของผู้ที่มีหน้าที่เสียภาษี

2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดชลบุรีกับจังหวัดในภูมิภาคอื่น เพื่อดูว่าบริบททางเศรษฐกิจและอาชีพที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการรับรู้มาตรการภาษีในทิศทางใด

3. ควรมีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีหน้าที่เสียภาษีที่ไม่ตัดสินใจใช้สิทธิ เพื่อหาข้อจำกัดเชิงลึกที่ไม่สามารถวัดได้ด้วยแบบสอบถาม เช่น ความกังวลในเรื่องของการตรวจสอบภาษีย้อนหลัง

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2568). **สถิติผู้สูงอายุ.** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2568, จาก https://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/275

กรมสรรพสามิต. (ม.ป.ป.). **ภาษีอากร.** สืบค้นเมื่อ 29 ธันวาคม 2568, จาก https://www.excise.go.th/cs/groups/public/documents/document/mjaw/mdm2/~edisp/webportal16200036213.pdf

กรมสรรพากร. (2568). **คำถาม-คำตอบ (Q&A) มาตรการ "Easy E-Receipt 2.0"**. สืบค้นเมื่อ 29 ธันวาคม 2568, จาก https://www.rd.go.th/272.html

กุลภรณ์ ประพฤกษ์ชัย. (2567). **ความรู้ความเข้าใจและความสนใจเกี่ยวกับมาตรการลดหย่อนภาษีกลุ่มการออมและการลงทุนของข้าราชการคนรุ่นใหม่: กรณีศึกษา ข้าราชการภายในส่วนกลางสังกัดกรมการปกครอง** [รัฐศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula ETD.

ณัฐกานต์ นาคีเภท และ ฉันทิชา บัวศรี. (2563). **ศึกษาความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติเกี่ยวกับการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของประชาชนในตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.** วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 12(2), 57–74.

ณัฐพัชร์ อภิวัฒน์ไพศาล. (2564). **พฤติกรรมทางภาษี ปัญหาการเสียภาษี และการวางแผนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา.** วารสารมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์จัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 8(1), 85–101. https://kuojs.lib.ku.ac.th/index.php/jfam/article/view/4486

ดีดีพร็อพเพอร์ตี้ เอดิทอเรียล ทีม. (2568). EEC คือ**อะไร ส่งผลอย่างไรต่อเศรษฐกิจและตลาดอสังหาฯ 3 จังหวัดภาคตะวันออก.** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2568, จาก https://www.ddproperty.com/คู่มือซื้อขาย/eec-คืออะไรในวงการอสังหาร-15168

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2567). **สถานการณ์หนี้ครัวเรือนไทย.** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2568, จาก https://www.bot.or.th/th/research-and-publications/articles-and-publications/bot-magazine/Phrasiam-67-2/2567-info-debt-situation.html

พรรณเพ็ญ สิทธิพัฒนา. (2567). **ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร.** วารสารวิชาการสังคมศาสตร์เครือข่ายวิจัยประชาชื่น, 6(3), 45–58.

ภัทรานิษฐ์ เหมาะทอง, วนิดา ทองโคตร และ สุพรรณี อึ้งปัญสัตวงศ์. (2560). **การกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตร Yamane.** วารสารวิทยาศาสตร์ มข., 45(1), 175–185.

ภาวิน ศิริประภานุกูล. (2555). **ระบบภาษีเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ.** สำนักงานปฏิรูป (สปร.).

วณิชชา ออมอด และ ปาริฉัตร เต็งสุวรรณ. (2567). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้สิทธิลดหย่อนภาษีตามมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ "ช้อปดีมีคืน 2566".** วารสารการบัญชีและจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 22(1).

วสุรงค์ เลิศศุภกุล. (2563). **ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้สิทธิลดหย่อนภาษี** [บัญชีมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). **ข่าวสภาพัฒน์.** https://www.nesdc.go.th/wordpress/wp-content/uploads/2025/06/article_20250217133817.pdf

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดชลบุรี. (2568). **รายงานสถานการณ์ทางสังคม ปี 2568.**

สุขวรรณ ฤกษ์สมบูรณ์ดี. (2568). **อัปเดตสิทธิลดหย่อนภาษี 2568. ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2568, จาก https://www.set.or.th/th/education-research/education/happymoney/knowledge/article/137-tsi-update-thailand-tax-deduction-2568

อนุศร หงษ์ขุนทด. (2568). **ถอดรหัสและขยายความวงล้อ "Bloom's verbs And Matching Assessment Types" เพื่อการออกแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้.** สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2568, จาก https://krukob.com/web/bloom/

อัครวิชช์ รอบคอบ, จินดารัตน์ ปิ่มณี, เกสินี หมื่นไธสง และ จิณณ์ณิชา รอบคอบ. (2568). โครงการ Easy E-Receipt: **นโยบายภาษีเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและการส่งเสริมการเข้าสู่ระบบภาษีของผู้ประกอบการไทย.** วารสารนวัตกรรมการวิจัยเพื่อสังคม, 1(2).

อัตถพร เอกอรมัยผล. (2547). **ผลกระทบของการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศต่อระบบเศรษฐกิจไทย วิเคราะห์โดยใช้ตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิต** [เศรษฐสาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

อาทิตย์ ว่องวิกย์การ. (2554). **ผลกระทบของการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่อระบบเศรษฐกิจไทย: ศึกษาโดยใช้ตารางปัจจัยการผลิต และผลผลิตระหว่างภาค** [เศรษฐสาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

Ajzen, I. (1991). **The theory of planned behavior.** Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50(2), 179–211.

Ajzen, I. (2002). **Constructing a theory of planned behavior questionnaire.** TPB Questionnaire Construction.

Al-Ttaffi, A. H. A., Bin-Nashwan, S. A., & Amrah, M. R. (2020). **The influence of tax knowledge on tax compliance behavior: A case of Yemeni individual taxpayers.** Journal of Business Management and Accounting, 10(2), 15–30.

Ay, P., Humta, H., & Ghafourzay, H. (2021). **Examining the effect of tax understanding and tax awareness on taxpayer compliance in Kabul-Afghanistan.** [Unpublished manuscript].

Bloom, B. S., Englehart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. (1956). **Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals.** Handbook I: Cognitive domain. David McKay Company.

Bremer, B., & Bürgisser, R. (2025). **Lower taxes at all costs? Evidence from a survey experiment in four European countries.** Journal of European Public Policy, 32(5), 1225–1252. https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2333856

Chubb. (2025). **ลดหย่อนภาษีแบบเจาะลึกพร้อมวิธีใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษีให้คุ้มค่าที่สุด.** สืบค้นเมื่อ 29 ธันวาคม 2568, จาก https://www.chubb.com/th-th/articles/personal/maximize-tax-deductions-guide.html

Hsiao, S. (2024). **Incentive theory of motivation.** EBSCO Industries. https://www.ebsco.com/research-starters/psychology/incentive-theory-motivation

International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations, & World Bank. (2015). **Options for low income countries' effective and efficient use of tax incentives for investment.**

John, K. (2021). **Explaining the multiplier effect.** Tutor2u. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2568, จาก https://www.tutor2u.net/economics/reference/multiplier-effect

Kagan, J. (2019). **Horizontal equity: What it is, how it works, example.** Investopedia. https://www.investopedia.com/terms/h/horizontalequity.asp

Kagan, J. (2025). **Vertical equity: What it is, how it works, and example.** Investopedia. https://www.investopedia.com/terms/v/vertical_equity.asp

Kenton, W. (2025). **Ability to pay principle in tax law: Comprehensive guide & examples.** Investopedia. https://www.investopedia.com/terms/a/abilitytopay.asp

Kotler, P., & Keller, K. L. (2012). **Marketing management** (14th ed.). Pearson Education.

Mohammed, H., & Tangl, A. (2023). **Taxation perspectives: Analyzing the factors behind viewing taxes as punishment—A comprehensive study of taxes as service or strain.** Journal of Risk and Financial Management, 17(1), 5. https://doi.org/10.3390/jrfm17010005

Platform for Collaboration on Tax. (2025). **Tax incentives principles.**

Silwal, P., & Joshi, S. P. (2025). **Analyzing taxpayer's perceived usefulness, security, and ease of use on adopting E-invoice in value-added tax reporting.** Journal of Multimedia, Creative Design and Education. https://doi.org/10.33168/JMCDE

Smith, A. (1776). **An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations.** Strahan & Cadell.

Sondakh, J. J. (2017). **Behavioral intention to use e-tax service system: An application of technology acceptance model.** International Journal of Management, IT and Engineering, 7(9), 1–11.

UNFCCC. (2025). **Tax incentives. Retrieved 29 /12/ 2026 ,** From https://unfccc.int/policy/tax-incentives

ความเสี่ยงและผลตอบแทนของหลักทรัพย์กลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
Risks and returns of large-cap bank stocks listed on the Stock Exchange of Thailand

ชัญญปัญ มั่งคั่ง[1]
ชนาธิป จริตรัมย์[1]
พุธรามาศ สร้อยสูงเนิน[1]
พุฒินาท วันเนาว์[1]
ฐิติมา ไชยะกุล[2]

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์ลักษณะความเสี่ยงและผลตอบแทนของหลักทรัพย์ในกลุ่มธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) และ (2) ประเมินผลการดำเนินงานด้านการลงทุนเมื่อเปรียบเทียบกับตลาด โดยใช้ตัวชี้วัดผลตอบแทนปรับด้วยความเสี่ยง การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ข้อมูลราคาหลักทรัพย์รายวันในช่วงปี พ.ศ. 2565–2567 ของธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ (BBL) ธนาคารกรุงไทย (KTB) ธนาคารกรุงศรีอยุธยา (BAY) และธนาคารกสิกรไทย (KBANK) การวิเคราะห์ใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่อวัดผลตอบแทนเฉลี่ยและความเสี่ยง และใช้อัตราส่วนชาร์ป (Sharpe Ratio) และอัตราส่วนเทรย์เนอร์ (Treynor Ratio) เพื่อประเมินประสิทธิภาพการลงทุนเมื่อเทียบกับความเสี่ยงรวมและความเสี่ยงเชิงระบบ

ผลการศึกษาพบว่า ผลตอบแทนและความเสี่ยงของหลักทรัพย์ในกลุ่มธนาคารมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดย KTB ให้ผลตอบแทนเฉลี่ยสูงที่สุดแต่มีความผันผวนสูง ในขณะที่ BBL มีความเสี่ยงต่ำกว่าแต่ให้ผลตอบแทนเฉลี่ยต่ำกว่า สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างความเสี่ยงและผลตอบแทน (risk–return trade-off) ตามแนวคิดของ Markowitz (1952) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาผลตอบแทนปรับด้วยความเสี่ยง พบว่ามีเพียงบางหลักทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนคุ้มค่ากับความเสี่ยง ขณะที่บางหลักทรัพย์มีประสิทธิภาพต่ำเมื่อเทียบกับระดับความเสี่ยงที่รับ โดยสรุปการตัดสินใจลงทุนในกลุ่มธนาคารควรพิจารณาทั้งผลตอบแทนและความเสี่ยงร่วมกัน และใช้ตัวชี้วัดหลายประเภทเพื่อให้การประเมินมีความครอบคลุมและแม่นยำมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: *ผลตอบแทน ความเสี่ยง อัตราส่วนชาร์ป อัตราส่วนเทรย์เนอร์ กลุ่มธนาคาร*

Abstract

This study aims to (1) analyze the risk and return characteristics of large banking sector securities listed on the Stock Exchange of Thailand (SET), and (2) evaluate their investment performance relative to the market using risk-adjusted measures. A quantitative approach is employed using daily stock price data between 2022 and 2024 of four major commercial banks: Bangkok Bank (BBL), Krung Thai Bank (KTB), Bank of Ayudhya (BAY), and Kasikornbank (KBANK). Descriptive statistics are used to measure average returns

1 หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการเงินการลงทุน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการเงินการลงทุน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

and risk, while the Sharpe Ratio and Treynor Ratio are applied to assess performance in relation to total and systematic risk.

The results show significant variation in both returns and risk among banking stocks. KTB provides the highest average return but also exhibits relatively high volatility, whereas BBL demonstrates lower risk with lower returns. These findings are consistent with the risk–return trade-off (Markowitz, 1952). In terms of risk-adjusted performance, only some securities generate returns that are commensurate with their levels of risk, while others show relatively lower efficiency. In summary, investment decisions in the banking sector should consider both returns and risks, and utilize multiple indicators to ensure a comprehensive and accurate assessment.

***Keywords**: Return, Risk, Sharpe Ratio, Treynor Ratio, Banking Sector*

บทนำ

ผลตอบแทนและความเสี่ยงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ โดยทฤษฎีทางการเงินอธิบายว่า การลงทุนที่มีความเสี่ยงสูงมักคาดหวังผลตอบแทนที่สูงขึ้นตามไปด้วย ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของทฤษฎีพอร์ตการลงทุนสมัยใหม่ (Modern Portfolio Theory) ที่เสนอโดย Markowitz (1952) นอกจากนี้ Sharpe (1964) ยังได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความเสี่ยงและผลตอบแทนผ่านแบบจำลอง CAPM ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผลตอบแทนของหลักทรัพย์มีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงเชิงระบบ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคและพฤติกรรมของนักลงทุน เช่น อัตราดอกเบี้ย อัตราเงินเฟ้อ และความผันผวนของตลาด (Bodie, Kane, & Marcus, 2018)

ในบริบทของประเทศไทย กลุ่มอุตสาหกรรมธนาคารเป็นหนึ่งในกลุ่มหลักทรัพย์ที่มีความสำคัญสูง เนื่องจากมีขนาดใหญ่ มีสภาพคล่องสูง และมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับภาวะเศรษฐกิจมหภาค งานวิจัยที่ผ่านมา เช่น Fama and French (1992) และ Bodie et al. (2018) ชี้ให้เห็นว่าหลักทรัพย์ในกลุ่มการเงินมีความสัมพันธ์กับปัจจัยตลาดและปัจจัยเศรษฐกิจมหภาคอย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่ในบริบทไทย ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (Stock Exchange of Thailand, 2023) รายงานว่าหุ้นกลุ่มธนาคารมีแนวโน้มเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกับตลาด และมีความอ่อนไหวต่ออัตราดอกเบี้ยและการเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม แม้จะอยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมเดียวกัน ผลตอบแทนและความเสี่ยงของแต่ละหลักทรัพย์ยังคงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

การศึกษานี้มุ่งเน้นธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ (BBL), ธนาคารกรุงไทย (KTB), ธนาคารกรุงศรีอยุธยา (BAY) และธนาคารกสิกรไทย (KBANK) ซึ่งเป็นสถาบันการเงินขนาดใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทย และมีขนาดสินทรัพย์และส่วนแบ่งตลาดในระดับสูง (Bank of Thailand, 2024) ธนาคารเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญเชิงระบบ (systemically important banks) หรือมีลักษณะ “too big to fail” ซึ่งหมายถึงสถาบันการเงินที่มีความสำคัญต่อเสถียรภาพของระบบการเงินโดยรวม (International Monetary Fund, 2014) การเลือกกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวจึงสามารถสะท้อนภาพรวมของอุตสาหกรรมธนาคารไทยได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์ลักษณะของผลตอบแทนและความเสี่ยงของหลักทรัพย์ในกลุ่มอุตสาหกรรมธนาคารที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) ในช่วงปี พ.ศ. 2565–2567 และประเมินผลการดำเนินงานด้านการ

ลงทุนเมื่อเปรียบเทียบกับตลาด โดยใช้ตัวชี้วัดผลตอบแทนปรับด้วยความเสี่ยง ได้แก่ อัตราส่วนชาร์ป (Sharpe Ratio) และอัตราส่วนเทรย์เนอร์ (Treynor Ratio) (Sharpe, 1966; Treynor, 1965) เพื่อช่วยให้การประเมินประสิทธิภาพการลงทุนมีความครอบคลุมมากขึ้น และสนับสนุนการตัดสินใจลงทุนอย่างมีเหตุผลภายใต้สภาวะตลาดที่มีความผันผวน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนและความเสี่ยงของหลักทรัพย์ในกลุ่มธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET)
2. เพื่อประเมินผลการดำเนินงานด้านการลงทุนของหลักทรัพย์ในกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับตลาด

สมมุติฐานของการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 (H1): หลักทรัพย์ในกลุ่มอุตสาหกรรมธนาคารมีผลตอบแทนและความเสี่ยงแตกต่างกัน สมมติฐานนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดว่าหลักทรัพย์แต่ละตัว แม้อยู่ในอุตสาหกรรมเดียวกัน ยังคงมีลักษณะการดำเนินงาน โครงสร้างทางการเงิน และปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ค่าเฉลี่ยผลตอบแทนและระดับความผันผวนของผลตอบแทนไม่เท่ากัน

สมมติฐานที่ 2 (H2): ผลการดำเนินงานของหลักทรัพย์ในกลุ่มอุตสาหกรรมธนาคารเมื่อปรับด้วยความเสี่ยงมีความแตกต่างกัน สมมติฐานนี้มุ่งทดสอบว่าหลักทรัพย์แต่ละตัวให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่ากับความเสี่ยงในระดับที่แตกต่างกัน โดยใช้ตัวชี้วัดผลตอบแทนปรับด้วยความเสี่ยง ได้แก่ อัตราส่วนชาร์ป (Sharpe Ratio) และอัตราส่วนเทรย์เนอร์ (Treynor Ratio) ซึ่งสามารถสะท้อนประสิทธิภาพการลงทุนได้อย่างครอบคลุมมากกว่าการพิจารณาผลตอบแทนเพียงอย่างเดียว

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมุ่งวิเคราะห์ผลตอบแทนและความเสี่ยงของหลักทรัพย์ในกลุ่มอุตสาหกรรมธนาคารที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ (BBL) ธนาคารกรุงไทย (KTB) ธนาคารกรุงศรีอยุธยา (BAY) และธนาคารกสิกรไทย (KBANK)

การคัดเลือกธนาคาร “ขนาดใหญ่” พิจารณาจากขนาดสินทรัพย์รวม (Total Assets) และส่วนแบ่งตลาด ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในงานวิจัยด้านการเงินเพื่อสะท้อนขนาดและความสำคัญของสถาบันการเงิน (Bodie, Kane, & Marcus, 2018) อีกทั้งธนาคารทั้ง 4 แห่งนี้ยังอยู่ในกลุ่มสถาบันการเงินที่มีความสำคัญเชิงระบบ (Systemically Important Banks) ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจและระบบการเงินของประเทศ (Bank of Thailand, 2024; International Monetary Fund, 2014) นอกจากนี้ ธนาคารดังกล่าวยังมีสภาพคล่องในการซื้อขายสูงและมีมูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาด (Market Capitalization) อยู่ในระดับสูง จึงเหมาะสมสำหรับการศึกษาเพื่อสะท้อนภาพรวมของอุตสาหกรรมธนาคาร ช่วงเวลาที่ใช้ในการศึกษาครอบคลุมระหว่างวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2565 ถึง 31 ธันวาคม พ.ศ. 2567 โดยใช้ข้อมูลราคาหลักทรัพย์รายวันในการคำนวณผลตอบแทนของแต่ละหลักทรัพย์ รวมถึงผลตอบแทนของตลาด (SET Index: SET) และอัตราผลตอบแทนของสินทรัพย์ปลอดความเสี่ยง (Risk-free rate: Rf)

ทั้งนี้ การศึกษานี้ไม่รวมบริษัท เอสซีบี เอกซ์ จำกัด (มหาชน) (SCB/SCBX) เนื่องจากมีการปรับโครงสร้างองค์กรและเริ่มซื้อขายภายใต้โครงสร้างใหม่ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2565 ส่งผลให้ข้อมูลไม่ครอบคลุมตลอดช่วงเวลาการศึกษา ซึ่งอาจก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการวิเคราะห์

วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนและความเสี่ยงของหลักทรัพย์ในกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) งานวิจัยนี้ได้เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2565–2567 โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา โดยข้อมูลราคาปิดรายวันของหลักทรัพย์และ SET Index ได้มาจากฐานข้อมูล SETSMART ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (Stock Exchange of Thailand, 2024) ขณะที่อัตราผลตอบแทนปราศจากความเสี่ยงใช้ข้อมูลอัตราผลตอบแทนพันธบัตรรัฐบาลระยะสั้นอายุ 1 ปี (Treasury Bill) จาก Thai Bond Market Association (ThaiBMA, 2024) ซึ่งเป็นตัวแทนของสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงต่ำตามแนวทางที่ใช้ทั่วไปในงานวิจัยทางการเงิน

การคำนวณอัตราผลตอบแทน (Return Calculation) คำนวณจากสมการ (1) (Bodie et al., 2021)

$$R_t = \ln\left(\frac{P_t}{P_{t-1}}\right) \quad (1)$$

โดยที่ R_t คือ อัตราผลตอบแทนรายวัน, P_t คือ ราคาปิดของหลักทรัพย์ ณ วันปัจจุบัน และ P_{t-1} คือ ราคาปิดของหลักทรัพย์ในวันก่อนหน้า จากนั้นนำค่า R_tมาคำนวณค่าสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย มัธยฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเบ้ และความโด่ง

ค่าเฉลี่ย (Mean) ใช้แสดงผลตอบแทนเฉลี่ยของหลักทรัพย์ โดยคำนวณจากสูตร Mean = $\frac{\Sigma R_t}{n}$ โดย n คือ จำนวนข้อมูลผลตอบแทนรายวันทั้งหมด หากค่า Mean เป็นบวก แสดงว่าหลักทรัพย์ให้ผลตอบแทนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น แต่หากเป็นลบแสดงว่าผลตอบแทนเฉลี่ยลดลง(Newbold et al., 2019)

ค่ามัธยฐาน (Median) คือค่ากลางของผลตอบแทนเมื่อเรียงข้อมูลจากน้อยไปมาก ใช้สะท้อนค่ากลางที่ได้รับผลกระทบจากค่าสุดโต่งน้อยกว่าค่าเฉลี่ย ส่วนค่าสูงสุด (Maximum) และค่าต่ำสุด (Minimum) ใช้แสดงผลตอบแทนรายวันที่สูงที่สุดและต่ำที่สุดในช่วงเวลาศึกษา หากช่วงระหว่างค่าสูงสุดและค่าต่ำสุดกว้าง แสดงว่าหลักทรัพย์มีความผันผวนสูง

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: SD) ใช้วัดความผันผวนหรือความเสี่ยงรวมของหลักทรัพย์ โดยคำนวณจากสูตร SD = $\sqrt{\frac{\sum(R_t-\bar{R})^2}{n-1}}$ ค่า SD ที่สูงแสดงว่าผลตอบแทนมีความผันผวนสูง หรือมีความเสี่ยงสูง ส่วนค่า SD ที่ต่ำแสดงว่าผลตอบแทนมีความเสถียรมากกว่า(Hull, 2018)

ค่าความเบ้ (Skewness) ใช้วัดความไม่สมมาตรของการกระจายตัวของผลตอบแทน โดยคำนวณจากสูตร Skewness = $\frac{n}{(n-1)(n-2)}\sum(\frac{R_t-\bar{R}}{SD})^3$ หากค่าเป็นบวก แสดงว่ามีโอกาสเกิดผลตอบแทนบวกขนาดใหญ่ หากค่าเป็นลบ แสดงว่ามีโอกาสเกิดผลตอบแทนลบขนาดใหญ่(Joanes & Gill, 1998)

ค่าความโด่ง (Kurtosis) ใช้วัดความหนาของหางการกระจายของผลตอบแทน โดยคำนวณจากสูตร Kurtosis = $\frac{1}{n}\sum(\frac{R_t-\bar{R}}{SD})^4$ค่า Kurtosis ที่สูงสะท้อนว่าผลตอบแทนมีโอกาสเกิดค่าสุดโต่งมากกว่าปกติ หรือมีความเสี่ยงจากเหตุการณ์ผิดปกติสูง(DeCarlo, 1997)

เพื่อประเมินผลการดำเนินงานด้านการลงทุนของหลักทรัพย์ในกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับตลาด โดยใช้ตัวชี้วัดผลตอบแทนปรับด้วยความเสี่ยง ได้แก่ อัตราส่วนชาร์ป (Sharpe Ratio) และอัตราส่วนเทรย์เนอร์ (Treynor Ratio)

อัตราส่วนชาร์ป (Sharpe Ratio) คำนวณจากสมการ (2) (Sharpe, 1966)

$$Sharpe\ Ratio = \frac{R_i - R_f}{\sigma_i} \quad (2)$$

ค่าผลตอบแทนเฉลี่ย (Average Return) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) นำมาจากการคำนวณในตารางที่ 1 โดย σ ทำหน้าที่เป็นตัววัดความเสี่ยงรวม (Total Risk) ครอบคลุมทั้งความเสี่ยงเชิงระบบและความเสี่ยงที่สามารถกระจายได้ (Hull, 2018)

โดยวัดผลตอบแทนส่วนเกินเหนือ RF ต่อหนึ่งหน่วยของความเสี่ยงรวม ค่าที่เป็นบวกและสูงกว่าแสดงถึงประสิทธิภาพที่ดีกว่า ในขณะที่ค่าเป็นลบบ่งชี้ว่าผลตอบแทนต่ำกว่า RF ตัวชี้วัดนี้เหมาะสำหรับการประเมินหลักทรัพย์ที่ถือแบบกระจุกตัว (Sharpe, 1966)

อัตราส่วนเทรย์เนอร์ (Treynor Ratio) คำนวณจากสมการ (3) (Treynor, 1965)

$$Treynor\ Ratio = \frac{\mathrm{R}_i - R_f}{\beta_i} \quad (3)$$

โดยที่ β_i คือ ค่าสัมประสิทธิ์เบต้า ซึ่งวัดความไวของผลตอบแทนต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด ต่างจาก Sharpe Ratio ตรงที่ใช้เฉพาะความเสี่ยงเชิงระบบ (Systematic Risk) เป็นตัวหาร จึงเหมาะสำหรับการประเมินในบริบทของพอร์ตการลงทุนที่มีการกระจายความเสี่ยงแล้ว (Treynor, 1965)

การคำนวณค่าเบต้า (Beta)

เพื่อวิเคราะห์ความเสี่ยงเชิงระบบตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ค่าเบต้า (β) ถูกประมาณค่าด้วยวิธีการถดถอยเชิงเส้นแบบกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares: OLS) ภายใต้แบบจำลอง CAPM โดยใช้ผลตอบแทนส่วนเกินของหลักทรัพย์เป็นตัวแปรตาม และผลตอบแทนส่วนเกินของตลาดเป็นตัวแปรอิสระ ดังสมการ (4) (Sharpe, 1964; Lintner, 1965)

$$\beta = \frac{Covariance(R_i, R_m)}{Variance(R_m)} \quad (4)$$

โดยที่ คือ อัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์ i, คือ อัตราผลตอบแทนของตลาด (SET Index), คือ อัตราผลตอบแทนปราศจากความเสี่ยง, คือ ค่าผลตอบแทนส่วนเกินที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยตลาด, คือ ค่าความเสี่ยงเชิงระบบของหลักทรัพย์ และ คือ ค่าความคลาดเคลื่อนของแบบจำลอง

ผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้วิเคราะห์หลักทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ที่ได้รับการกำหนดให้เป็นสถาบันการเงินที่มีนัยสำคัญเชิงระบบในประเทศ (D-SIBs) จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ BAY BBL KBANK และ KTB โดย SCB ถูกคัดออกเนื่องจากมีการปรับโครงสร้างและเริ่มซื้อขายภายใต้ชื่อ SCBX ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2565 ทำให้ข้อมูลไม่ครอบคลุมตลอดช่วงเวลาที่ศึกษา (SCB X Public Company Limited, 2022) ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ผลตอบแทนและความเสี่ยงด้วยสถิติเชิงพรรณนา (วัตถุประสงค์ข้อที่ 1)

ส่วนนี้นำเสนอการวิเคราะห์ลักษณะของผลตอบแทนและความเสี่ยงของหลักทรัพย์ในกลุ่มอุตสาหกรรมธนาคาร โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายพฤติกรรมของข้อมูลในช่วงเวลาที่ศึกษา การวิเคราะห์ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) มัธยฐาน (Median) ค่าสูงสุด (Maximum) ค่าต่ำสุด (Minimum) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ซึ่งช่วยสะท้อนทั้งระดับผลตอบแทน ความผันผวน และลักษณะการกระจายของข้อมูล แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: แสดงค่าสถิติเชิงพรรณนาของอัตราผลตอบแทน ที่มา: จากการคำนวณตามสมการที่ (1)

หลักทรัพย์	Mean (%)	Median (%)	Max (%)	Min (%)	Std. Dev (%)	Skewness	Kurtosis
1 BAY	-0.1076	-0.1275	-0.0653	-0.1299	3.2450	1.7242	3.1968
2 BBL	-0.0123	0.0579	0.2063	-0.0369	2.8978	0.6410	1.9689
3 KBANK	0.0302	0.0397	0.1427	-0.0918	3.0777	-0.3629	2.5066
4 KTB	0.1840	0.1642	0.3293	0.0585	3.3735	0.6385	9.0249
5 RF	0.0174	0.0203	0.0226	0.0094	1.6124	-0.7218	-0.8734
6 SET	-0.0583	-0.0115	0.0069	-0.1704	1.76178	-1.6628	1.4417
รวม	-0.0351	0.0919	0.5067	-0.4397	14.65226	-1.0437	16.2006

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัยได้คำนวณอัตราผลตอบแทนรายวันของหลักทรัพย์แต่ละตัวโดยใช้สูตร log-return ตามสมการที่ 1 คือ Rt = ln(Pt/Pt−1) (Bodie et al., 2021) จากนั้นนำค่าผลตอบแทนรายวันที่ได้มาคำนวณค่าสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย มัธยฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเบ้ และความโด่ง เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของผลตอบแทนและความเสี่ยงของหลักทรัพย์กลุ่มธนาคารทั้ง 4 แห่ง เปรียบเทียบกับ SET Index และอัตราผลตอบแทนปราศจากความเสี่ยง (RF) ดังแสดงในตารางที่ 1

จากตารางที่ 1 พบว่า KTB มีผลตอบแทนเฉลี่ยรายวันสูงสุดในกลุ่มที่ร้อยละ 0.1840 รองลงมาคือ KBANK ที่ร้อยละ 0.0302 ขณะที่ BBL และ BAY มีผลตอบแทนเฉลี่ยติดลบที่ร้อยละ -0.0123 และ -0.1076 ตามลำดับ เมื่อเทียบกับ SET Index ที่ร้อยละ -0.0583 และอัตราผลตอบแทนปราศจากความเสี่ยง (RF) ที่ร้อยละ 0.0174 พบว่ามีเพียง KTB และ KBANK เท่านั้นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า RF ส่วน BAY ให้ผลตอบแทนต่ำกว่าทั้ง SET Index และ RF

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาด้านความเสี่ยงจากส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) จากตารางที่ 1 พบว่า KTB มีความผันผวนสูงสุดในกลุ่มที่ร้อยละ 3.3735 รองลงมาคือ BAY ที่ร้อยละ 3.2450 KBANK ที่ร้อยละ 3.0777 และ BBL ที่ร้อยละ 2.8978 ตามลำดับ จึงสังเกตได้ว่า KTB เป็นหลักทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนสูงสุดในกลุ่ม และมีความผันผวนสูงสุดด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานทางการเงินที่ว่าผลตอบแทนที่สูงขึ้นมักมาพร้อมกับความเสี่ยงที่สูงขึ้น (Markowitz, 1952) ในขณะที่ BAY มีผลตอบแทนต่ำสุดในกลุ่มแต่กลับมีความผันผวนสูงเป็นอันดับ 2 ซึ่งถือว่าเป็นหลักทรัพย์ที่ไม่คุ้มค่าในเชิงความเสี่ยงเมื่อเปรียบเทียบกับหลักทรัพย์อื่นในกลุ่ม

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาลักษณะการกระจายของผลตอบแทนจากตารางที่ 1 พบว่า BAY มีค่าความเบ้สูงที่สุดในกลุ่มที่ 1.7242 บ่งชี้ว่ามีโอกาสเกิดผลตอบแทนบวกขนาดใหญ่เป็นครั้งคราว อย่างไรก็ตาม KTB มีค่าความโด่งสูงถึง 9.0249 ซึ่งสูงกว่าหลักทรัพย์อื่นในกลุ่มอย่างมาก บ่งชี้ว่ามีโอกาสเกิดผลตอบแทนที่เบี่ยงเบนอย่างมากได้มากกว่าปกติ ซึ่งความเสี่ยงลักษณะนี้ไม่สามารถสะท้อนได้ด้วยค่า σ เพียงอย่างเดียว (DeCarlo, 1997) ส่วน KBANK มีค่าความเบ้ติดลบที่ -0.3629 หมายความว่ามีแนวโน้มเกิดผลตอบแทนติดลบมากกว่าบวกเล็กน้อย ผลดังกล่าวสนับสนุนสมมติฐานที่ 1 (H1) ที่ว่าหลักทรัพย์ในกลุ่มธนาคารมีผลตอบแทนและความเสี่ยงแตกต่างกัน

ส่วนที่ 2 การประเมินประสิทธิภาพการลงทุนด้วยตัวชี้วัดปรับด้วยความเสี่ยง (วัตถุประสงค์ข้อที่ 2)

ส่วนนี้นำเสนอการประเมินประสิทธิภาพการลงทุนของหลักทรัพย์ในกลุ่มอุตสาหกรรมธนาคาร โดยใช้ตัวชี้วัดผลตอบแทนปรับด้วยความเสี่ยง (Risk-adjusted Performance Measures) เพื่อเปรียบเทียบผลตอบแทนที่ได้รับต่อหน่วยความเสี่ยง การวิเคราะห์ประกอบด้วยอัตราผลตอบแทนเฉลี่ย (Average Return) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ค่าเบต้า (β) อัตราส่วนชาร์ป (Sharpe Ratio) และอัตราส่วนเทรย์เนอร์ (Treynor Ratio) ซึ่งสะท้อนทั้งความเสี่ยงรวมและความเสี่ยงเชิงระบบของหลักทรัพย์ แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : แสดงค่าผลตอบแทนปรับด้วยความเสี่ยง ที่มา: จากการคำนวณตามสมการที่ (2) และ (3)

หลักทรัพย์	Average Return (%)	σ (%)	β (%)	*Sharp Ratio*	Treynor Ratio
1 BAY	-0.1076	3.2473	0.6611	-0.0024	-0.1954
2 BBL	-0.0123	2.9054	0.7627	0.0204	0.0145
3 KBANK	0.0302	3.0826	0.8380	0.0055	0.0940
4 KTB	0.1840	3.3662	0.7155	0.0031	0.2262
5 RF	0.0174	-	-	0.0226	0.0094
6 SET	-0.0583	1.8028	1.0000	0.0069	-0.1704
รวม	0.0534	12.6103	1	0.0561	-0.0217

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยได้นำค่าผลตอบแทนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่คำนวณได้จากตารางที่ 1 มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ร่วมกับค่าเบต้า (β) ซึ่งคำนวณจากอัตราส่วนระหว่างค่าความแปรปรวนร่วม (Covariance) ของผลตอบแทนหลักทรัพย์กับผลตอบแทนตลาด หารด้วยค่าความแปรปรวน (Variance) ของผลตอบแทนตลาด เพื่อวัดความไวของผลตอบแทนต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด (Sharpe, 1964) จากนั้นจึงนำค่าดังกล่าวมาคำนวณ Sharpe Ratio ตามสมการที่ 2 ซึ่งวัดผลตอบแทนส่วนเกินต่อหน่วยความเสี่ยงรวม (Sharpe, 1966) และ Treynor Ratio ตามสมการที่ 3 ซึ่งวัดผลตอบแทนส่วนเกินต่อหน่วยความเสี่ยงเชิงระบบ (Treynor, 1965) โดยใช้อัตราผลตอบแทนพันธบัตรรัฐบาลระยะสั้นอายุ 1 ปี (RF) เป็นตัวแทนของอัตราผลตอบแทนปราศจากความเสี่ยง ดังแสดงในตารางที่ 2

จากตารางที่ 2 พบว่าหลักทรัพย์ทั้ง 4 ตัวมีค่าเบต้า (β) ต่ำกว่า 1 ทั้งหมด โดย KBANK มีค่า β สูงสุดที่ 0.8380 ตามด้วย BBL ที่ 0.7627 KTB ที่ 0.7155 และ BAY ที่ 0.6611 ตามลำดับ ทั้งนี้ ธนาคารทั้ง 4 แห่งได้รับการกำหนดจากธนาคารแห่งประเทศไทยให้เป็นธนาคารพาณิชย์ที่มีนัยสำคัญเชิงระบบในประเทศ (Domestic Systemically Important Banks: D-SIBs) ซึ่งหมายความว่าหากธนาคารเหล่านี้ประสบปัญหาทางการเงิน อาจส่งผลกระทบเป็นวงกว้างต่อเสถียรภาพของระบบการเงินไทย (Bank of Thailand, 2024) การที่ D-SIBs ทั้งหมดมีค่า β ต่ำกว่า 1 หมายความว่าในช่วงที่ตลาดปรับตัวลดลง กลุ่ม D-SIBs มีแนวโน้มได้รับผลกระทบน้อยกว่าตลาดโดยรวม อย่างไรก็ตาม KBANK ที่มีค่า β ใกล้ 1 มากที่สุดในกลุ่ม บ่งชี้ว่ามีความเสี่ยงเชิงระบบสูงที่สุด และหากเกิดวิกฤตการเงิน KBANK มีแนวโน้มได้รับผลกระทบจากตลาดมากที่สุดในกลุ่ม

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณา Sharpe Ratio จากตารางที่ 2 พบว่า BBL มีค่าสูงสุดในกลุ่มที่ 0.0204 สูงกว่า SET Index ที่ 0.0069 แสดงว่า BBL สร้างผลตอบแทนส่วนเกินต่อหน่วยความเสี่ยงรวมได้ดีกว่าตลาด รองลงมาคือ KBANK ที่ 0.0055 และ KTB ที่ 0.0031 ส่วน BAY มีค่าติดลบที่ -0.0024 แสดงว่าผลตอบแทนของ BAY ต่ำกว่า RF ซึ่งไม่คุ้มค่าในเชิงการลงทุนเมื่อ

เปรียบเทียบกับการถือพันธบัตรรัฐบาล สำหรับ Treynor Ratio จากตารางที่ 2 พบว่า KTB มีค่าสูงสุดในกลุ่มที่ 0.2262 รองลงมาคือ KBANK ที่ 0.0940 และ BBL ที่ 0.0145 ส่วน BAY มีค่าติดลบที่ -0.1954 ที่น่าสังเกตคือลำดับจาก Treynor Ratio แตกต่างจาก Sharpe Ratio เนื่องจาก KTB สามารถสร้างผลตอบแทนส่วนเกินต่อหน่วยความเสี่ยงเชิงระบบได้สูงกว่า BBL ผลดังกล่าวสนับสนุนสมมติฐานที่ 2 (H2) ที่ว่าเมื่อนำความเสี่ยงมาพิจารณาร่วมด้วย หลักทรัพย์แต่ละตัวในกลุ่มธนาคารให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่ากับความเสี่ยงในระดับที่แตกต่างกัน โดยเห็นได้ชัดจากกรณีของ BBL ที่มี Sharpe Ratio สูงสุดแต่กลับมี Treynor Ratio ต่ำกว่า KTB ขณะที่ KTB มี Treynor Ratio สูงสุดแต่ Sharpe Ratio ต่ำกว่า BBL ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหากใช้ตัวชี้วัดต่างกัน ลำดับความคุ้มค่าของหลักทรัพย์ก็เปลี่ยนไปด้วย ดังนั้นการตัดสินใจลงทุนจึงไม่ควรอาศัยตัวชี้วัดเพียงตัวเดียว แต่ควรพิจารณาหลายมิติประกอบกัน (Bodie et al., 2018)

สรุปผลรายหลักทรัพย์

เมื่อพิจารณาผลจากทั้ง 2 ส่วนรวมกัน สามารถสรุปลักษณะของแต่ละธนาคารได้ดังนี้ BAY เป็นหลักทรัพย์ที่มีความเสี่ยงสูงและผลตอบแทนต่ำที่สุดในกลุ่ม โดยมีผลตอบแทนเฉลี่ยติดลบ ความผันผวนสูง และค่า Sharpe Ratio ติดลบ จึงถือว่าเป็นหลักทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่ากับความเสี่ยงที่รับ BBL เป็นหลักทรัพย์ที่มีความเสี่ยงรวมอยู่ในระดับปานกลางและมีค่า Sharpe Ratio สูงสุดในกลุ่ม แสดงว่าสามารถบริหารความเสี่ยงรวมได้ดีที่สุดเมื่อเทียบกับผลตอบแทนที่ได้รับ KBANK เป็นหลักทรัพย์ที่มีความผันผวนสูงสุดในกลุ่มและมีค่าความโด่งสูงมาก บ่งชี้ว่ามีโอกาสเกิดผลตอบแทนสุดโต่งได้มากกว่าปกติ ในขณะเดียวกันมีค่า β สูงที่สุดในกลุ่ม จึงถือว่ามีความเสี่ยงเชิงระบบสูงที่สุด ส่วน KTB เป็นหลักทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนเฉลี่ยสูงสุดในกลุ่มพร้อมกับมีค่า Treynor Ratio สูงสุด แสดงว่าให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าต่อหน่วยความเสี่ยงเชิงระบบ แม้จะมีค่าความเบ้ติดลบซึ่งบ่งชี้ว่ามีความเสี่ยงด้านผลตอบแทนติดลบรุนแรงในบางช่วง

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาการวิเคราะห์ผลตอบแทนและความเสี่ยงของ D-SIBs (Domestic Systemically Important Banks) หรือธนาคารพาณิชย์ที่มีความสำคัญเชิงระบบต่อเสถียรภาพของระบบการเงินภายในประเทศ โดยพิจารณาจากขนาดสินทรัพย์ ความเชื่อมโยงกับสถาบันการเงินอื่น และบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม ซึ่งหากธนาคารเหล่านี้ประสบปัญหาอาจส่งผลกระทบต่อระบบการเงินในวงกว้าง (Bank of Thailand, 2024; International Monetary Fund, 2014) ในตลาดหลักทรัพย์ไทยช่วง พ.ศ. 2565–2567 สรุปได้ว่าหลักทรัพย์ในกลุ่มมีลักษณะผลตอบแทนและความเสี่ยงที่แตกต่างกัน แม้จะอยู่ภายใต้กรอบกำกับดูแลเดียวกันของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 1 (H1) ทั้งนี้ เมื่อประเมินด้วยตัวชี้วัดปรับด้วยความเสี่ยง พบว่าลำดับประสิทธิภาพของหลักทรัพย์แตกต่างกันขึ้นอยู่กับตัวชี้วัดที่ใช้ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 2 (H2)

เมื่อพิจารณาด้านผลตอบแทน KTB ซึ่งเป็นหนึ่งใน D-SIBs ให้ผลตอบแทนเฉลี่ยสูงสุดในกลุ่มที่ร้อยละ 0.1840 ขณะที่ BAY ซึ่งอยู่ในกลุ่ม D-SIBs เช่นกันมีผลตอบแทนต่ำสุดและมี Sharpe Ratio ติดลบ สะท้อนว่าแม้จะเป็นธนาคารที่มีความสำคัญเชิงระบบเหมือนกัน แต่แต่ละแห่งยังมีโครงสร้างธุรกิจและประสิทธิภาพในการบริหารความเสี่ยงที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Markowitz (1952)

อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของความเสี่ยงเชิงระบบ (systemic risk) ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของ D-SIBs พบว่า KBANK มีค่า β ใกล้ 1 มากที่สุดและมีค่าความโด่งสูง บ่งชี้ถึงความไวต่อภาวะตลาดและโอกาสเกิดเหตุการณ์สุดขั้ว (tail risk) หากเกิดวิกฤตการเงิน KBANK จึงมีแนวโน้มได้รับผลกระทบมากกว่า และอาจส่งผ่านความเสี่ยงไปยังระบบการเงินในวงกว้าง ซึ่งสะท้อนบทบาทของ D-SIBs ในฐานะแหล่งแพร่กระจายความเสี่ยงในระบบการเงิน (Bodie et al., 2018) ขณะเดียวกัน การที่ D-SIBs ส่วนใหญ่มีค่า β ต่ำกว่า 1 แสดงถึงความผันผวนที่ต่ำกว่าตลาดโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับ Sharpe (1964)

ข้อเสนอแนะ

1.ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 นักลงทุนที่ลงทุนในหลักทรัพย์เพียงไม่กี่ตัวโดยไม่ได้กระจายพอร์ต ควรพิจารณา BBL เป็นอันดับแรก เนื่องจากมี Sharpe Ratio สูงสุดในกลุ่มที่ 0.0204 สูงกว่า SET Index ที่ 0.0069 เกือบ 3 เท่า และมีความผันผวนต่ำสุดในกลุ่มที่ร้อยละ 2.8978 ส่วนนักลงทุนที่มีพอร์ตกระจายความเสี่ยงแล้วควรพิจารณา KTB เนื่องจากมี Treynor Ratio สูงสุดที่ 0.2262 สูงกว่า KBANK ที่ 0.0940 กว่า 2 เท่า ดังนั้นนักลงทุนควรเลือกตัวชี้วัดให้เหมาะสมกับลักษณะพอร์ตของตนเอง

1.2 นักลงทุนไม่ควรพิจารณาผลตอบแทนหรือความเสี่ยงเพียงมิติเดียว เนื่องจากลำดับประสิทธิภาพเปลี่ยนไปตามตัวชี้วัดที่ใช้ เช่น BBL เป็นอันดับ 1 ใน Sharpe Ratio แต่เป็นอันดับ 3 ใน Treynor Ratio ขณะที่ KTB เป็นอันดับ 1 ใน Treynor Ratio แต่เป็นอันดับ 3 ใน Sharpe Ratio นอกจากนี้ KTB มีค่าความโด่งสูงถึง 9.0249 ซึ่งสูงกว่าอันดับ 2 เกือบ 3 เท่า สะท้อนความเสี่ยงจากผลตอบแทนที่เบี่ยงเบนอย่างมากที่ค่า **σ** เพียงอย่างเดียวไม่สามารถอธิบายได้ครบถ้วน

1.3 สำหรับ BAY ซึ่งมีผลตอบแทนเฉลี่ยติดลบที่ร้อยละ -0.1076 ต่ำกว่า RF และมี Sharpe Ratio (-0.0024) และ Treynor Ratio (-0.1954) ติดลบทั้งคู่ นักลงทุนควรศึกษาข้อมูลผลประกอบการและปัจจัยพื้นฐานของธนาคารอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจลงทุน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยในอนาคต

การศึกษาครั้งนี้เป็นเพียงการวิเคราะห์ผลตอบแทนและความเสี่ยงของธนาคารพาณิชย์ที่มีนัยสำคัญเชิงระบบในประเทศ (D-SIBs) ซึ่งหมายถึงธนาคารที่มีขนาดใหญ่และมีความเชื่อมโยงกับระบบการเงินสูง จนหากประสบปัญหาอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบบการเงินไทยโดยรวม (Bank of Thailand, 2024) โดยการศึกษาครั้งนี้ครอบคลุม D-SIBs จำนวน 4 แห่ง ในช่วงปี พ.ศ. 2565–2567 เท่านั้น ยังไม่ได้รวม SCB ซึ่งเป็น D-SIBs อีกหนึ่งแห่ง เนื่องจากข้อมูลไม่ครบถ้วนตลอดช่วงเวลาที่ศึกษา นอกจากนี้ การศึกษาครั้งนี้ยังใช้เพียง Sharpe Ratio และ Treynor Ratio ในการประเมินประสิทธิภาพ ซึ่งอาจไม่เพียงพอสำหรับการวัดความเสี่ยงเชิงระบบโดยตรง ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุม SCB เมื่อข้อมูลครบถ้วน และเพิ่มตัวชี้วัดที่ออกแบบมาเพื่อวัด systemic risk โดยเฉพาะ เช่น CoVaR (Conditional Value-at-Risk) หรือ MES (Marginal Expected Shortfall) เพื่อให้สามารถประเมินผลกระทบของ D-SIBs แต่ละแห่งต่อระบบการเงินได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น อีกทั้งควรนำผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปเปรียบเทียบกับช่วงวิกฤต COVID-19 (พ.ศ. 2563–2564) เพื่อทดสอบว่าระดับความเสี่ยงของ D-SIBs ในช่วงหลังวิกฤตนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงวิกฤตมากน้อยเพียงใด

เอกสารอ้างอิง

Bank of Thailand. (2024). **Banking sector quarterly brief.** Bank of Thailand.

Bodie, Z., Kane, A., & Marcus, A. J. (2018). **Investments** (11th ed.). McGraw-Hill Education.

DeCarlo, L. T. (1997). On the meaning and use of kurtosis**. Psychological Methods**, 2(3), 292–307.

Fama, E. F., & French, K. R. (1992). The cross-section of expected stock returns. **The Journal of Finance, 47(2), 427–465.**

Hull, J. C. (2018). **Options, futures, and other derivatives** (10th ed.). Pearson.

International Monetary Fund. (2014). **Global financial stability report: Risk taking, liquidity, and shadow banking.** Retrieved from https://www.imf.org/

Joanes, D. N., & Gill, C. A. (1998). Comparing measures of sample skewness and kurtosis. **Journal of the Royal Statistical Society**: Series D (The Statistician), 47(1), 183–189.

Lintner, J. (1965). The valuation of risk assets and the selection of risky investments in stock portfolios and capital budgets. **The Review of Economics and Statistics**, 47(1), 13–37.

Markowitz, H. (1952). Portfolio selection**. The Journal of Finance**, 7(1), 77–91.

Newbold, P., Carlson, W. L., & Thorne, B. (2019). **Statistics for business and economics** (9th ed.). Pearson.

SCB X Public Company Limited. (2022**). SCB's securities to be listed on April 27, 2022** and delists SCBB's securities. Retrieved from https://investor.scbx.com/

Sharpe, W. F. (1964). Capital asset prices: A theory of market equilibrium under conditions of risk. **The Journal of Finance, 19(3), 425–442.**

Sharpe, W. F. (1966). Mutual fund performance. **The Journal of Business**, 39(1), 119–138.

Stock Exchange of Thailand. (2024). SETSMART: **Historical trading information of securities, derivatives and indices.** Retrieved from https://www.setsmart.com/

Thai Bond Market Association. (2024). **Government bond yield curve**. Retrieved from https://www.thaibma.or.th/

Treynor, J. L. (1965). How to rate management of investment funds. **Harvard Business Review**, 43(1), 63–75.

.

การจัดการความเสี่ยงการเกิดอุบัติเหตุภายในกระบวนการขนส่งสินค้า กรณีศึกษา บริษัทขนส่ง XYZ

Risk Management of Accidents in the Goods Transportation Process A Case Study of XYZ Transport Company

นิภาพร สมจิตร[1]
จิตรกัญญา สารบรรณ[1]
ศศิรา เรืองเดช[1]
ศิริวรรณ ไชยสูรยกานต์[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อระบุและประเมินความเสี่ยงของการเกิดอุบัติเหตุในกระบวนการขนส่งสินค้าทางถนนของบริษัทขนส่ง XYZ โดยประยุกต์ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อบกพร่องและผลกระทบ (Failure Mode and Effects Analysis: FMEA) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความเสี่ยง การศึกษาครั้งนี้รวบรวมข้อมูลจากรายงานอุบัติเหตุของบริษัทในปี พ.ศ. 2568 ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของความเสี่ยงด้วยค่าดัชนีความสำคัญของความเสี่ยง (Risk Priority Number: RPN) ผลการวิจัยพบว่า ความเสี่ยงที่มีค่าดัชนีความสำคัญสูงสุด 5 อันดับแรก ได้แก่ การหลับในขณะขับรถ สภาพอากาศฝนตกหนัก การดื่มแอลกอฮอล์ขณะขับรถ การขับรถด้วยความประมาท และการใช้โทรศัพท์ขณะขับรถ ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าเทคนิค FMEA สามารถนำมาใช้ในการระบุและจัดลำดับความสำคัญของความเสี่ยงในกระบวนการขนส่งสินค้าทางถนนได้อย่างเป็นระบบ และสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการบริหารจัดการและป้องกันอุบัติเหตุได้อย่างครอบคลุม

คำสำคัญ: *สื่อการเรียนรู้ออนไลน์ การออกแบบประสบการณ์ ส่วนติดต่อผู้ใช้กระบวนการขนส่งสินค้า ความเสี่ยง เครื่องมือ FMEA*

Abstract

This study aims to identify and assess accident risks in the road freight transportation process of XYZ Transport Company by applying Failure Mode and Effects Analysis (FMEA) as the primary tool for risk analysis. Data were collected from the company's accident reports in 2025, together with interviews with relevant personnel and a review of related literature, and the sample was determined using stratified random sampling. The data were then analyzed to prioritize risks based on the Risk Priority Number (RPN). The results revealed that the five highest-priority risks were driver drowsiness while driving, heavy rainfall, alcohol consumption while driving, careless driving behavior, and mobile phone use while driving,

[1] นักศึกษา หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[2] อาจารย์ประจำ หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

respectively. These findings indicate that the FMEA technique can be effectively applied to systematically identify and prioritize risks in road freight transportation processes and can serve as a guideline for developing comprehensive accident prevention and risk management measures.

***Keywords**: Road freight transport process, Risk, FMEA tool*

บทนำ

อุตสาหกรรมการขนส่งถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยระบบคมนาคมที่ มีประสิทธิภาพไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (พิศณี พรหมเทพ และคณะ, 2567) หากยังช่วยดึงดูดการลงทุนและสนับสนุนการขยายตัวของภาคการผลิต ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการลดอัตราการว่างงาน (พีระศักดิ์ จิ้วตั้น, 2559) ทั้งนี้ การขนส่งทางถนนนับเป็นรูปแบบการขนส่งที่ได้รับความนิยมสูงสุดโดยครอง สัดส่วนถึงร้อยละ 79 ของการขนส่งทั้งหมด เนื่องจากความสามารถในการให้บริการได้ครอบคลุมตั้งแต่ต้นทางถึง ปลายทาง ประกอบกับการเติบโตของธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์และการค้าชายแดนที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ความ ต้องการบริการขนส่งสินค้าทางถนนมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่องในช่วงปี 2567–2569 (ธนาคารกรุงศรีอยุธยา, 2567)

การเติบโตของอุตสาหกรรมดังกล่าวส่งผลให้ผู้ประกอบการด้านโลจิสติกส์ เช่น บริษัท XYZ เผชิญกับปัญหาด้านความปลอดภัยในการดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญ โดยข้อมูลรายงานอุบัติเหตุในปี 2568 พบว่าบริษัทมีสถิติการเกิดอุบัติเหตุเฉลี่ยอยู่ที่ 11 ครั้งต่อเดือน ซึ่งเกินกว่าตัวชี้วัดด้านความปลอดภัยที่กำหนดไว้ ไม่เกิน 10 ครั้งต่อเดือน สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดในการบริหารจัดการความปลอดภัยและการขาดระบบการ ประเมินความเสี่ยง ประกอบกับข้อมูลสถิติอุบัติเหตุทางถนนของประเทศไทยในช่วงปี 2562–2567 (สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร, 2568) ที่ยังคงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารจัดการความ ปลอดภัยในธุรกิจขนส่งสินค้าทางถนน แม้ว่าประเทศไทยได้มีแนวทางหรือมาตรการการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ หรือการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDG) ในเป้าประสงค์ที่ 3.6 มีเป้าหมายเพื่อลดจำนวนการตายและการเกิดอุบัติเหตุท้องถนนภายในปี 2573 ในขณะเดียวกันองค์กรหรือธุรกิจโดยเฉพาะธุรกิจการขนส่งที่เกี่ยวข้องกับอุบัติเหตุทางถนนโดยตรง ควรมีมาตรการในการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุเช่นเดียวกัน เพื่อลดและป้องกันการเกิดอุบัติเหตุต่อบุคลากรที่เกี่ยวข้องโดยตรง (กัญญารัตน์ นิ่มตระกูล, 2564)

ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุที่อาจส่งผลกระทบต่อบุคลากรที่เกี่ยวข้อง รวมถึงลดความ เสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับบริษัท เช่น ความเสียหายของสินค้า หรือความเสียหายของยานพาหนะซึ่งถือเป็น สินทรัพย์สำคัญของบริษัท การนำกระบวนการประเมินความเสี่ยงโดยใช้แนวคิด Failure Mode and Effects Analysis (FMEA) มาใช้ใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการความเสี่ยงที่จะช่วยคาดการณ์และหาแนวทางในการลดและป้องกันโอกาสการเกิดอุบัติเหตุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อระบุและประเมินความเสี่ยงของการเกิดอุบัติเหตุภายในกระบวนการขนส่งสินค้าทางถนนของบริษัทขนส่ง XYZ

2.เสนอแนวทางในการจัดการความเสี่ยงของการเกิดอุบัติเหตุภายในกระบวนการขนส่งสินค้าทางถนน ของบริษัทขนส่ง XYZ

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการความเสี่ยง

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (2567) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการบริหารและจัดการความเสี่ยง (Risk Management) ไว้ว่าการบริหารจัดการความเสี่ยง คือ กระบวนการในการระบุ ประเมินและจัดการกับปัจจัยเสี่ยง ที่อาจเกิดขึ้นกับองค์กร เพื่อช่วยลดโอกาสการเกิดความเสี่ยง หรือป้องกันและลดผลกระทบของความเสียหายให้อยู่ในระดับที่องค์กรสามารถยอมรับได้ (Risk Appetite) โดยเป็นการมองความเสี่ยงในมุมกว้าง ทั้งนี้อาศัยความร่วมมือจากทั้งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ เพื่อร่วมกันกำหนดระดับความเสี่ยงที่ยอมรับได้และยอมรับไม่ได้ให้เกิดความเข้าใจตรงกันทั้งองค์กร ส่งผลให้องค์กรสามารถควบคุมความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

2. แนวคิดเกี่ยวกับการขนส่งทางถนน

ฐาปนี สุกาญจนโชติ (2567) กล่าวว่า การขนส่ง หมายถึง การขนถ่าย ลำเลียง เคลื่อนย้าย หรือการขนคนสัตว์ หรือสิ่งของจากสถานที่ต้นทางไปยังสถานที่ปลายทาง สโรชินี สุขตระกูล และคณะ (2566) ระบุว่า การขนส่งทางถนนเป็นรูปแบบการขนส่ง (mode of transport) ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการขนส่งประเภทเรือ รถไฟ และเครื่องบิน เนื่องจากเป็นการขนส่งที่เข้าถึงโซ่อุปทานโดยตรง (door to door)

3. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน

ฐาฤทธิ์ ส่งแสง และคณะ (2566) ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน ประกอบด้วย 6 ปัจจัย ที่ซึ่งอาจมีความรุนแรงของผลกระทบถึงขั้นมีผู้เสียชีวิต ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านการใช้ความเร็ว กล่าวคือ สาเหตุของอุบัติเหตุร้อยละ 55 มีสาเหตุมาจากความเร็วในการขับขี่บนท้องถนน (2) ปัจจัยด้านวันที่มักจะเกิดอุบัติเหตุ คือ วันธรรมดา (3) ปัจจัยด้านช่วงเวลา คือ เวลากลางคืน (4) ปัจจัยด้านประเภทของถนน คือ ถนนทางหลวงแผ่นดิน (5) ปัจจัยด้านการใช้อุปกรณ์นิรภัย คือ ผู้ขับขี่ไม่สวมอุปกรณ์นิรภัย และ (6) ปัจจัยด้านประเภทของยานพาหนะ คือ รถประเภทจักรยานยนต์ ในขณะที่ ฐาฤทธิ์ ส่งแสง และคณะ (2566) อ้างถึง Jovanis and Chang (1986) ว่า ยานพาหนะประเภทรถบรรทุก มีความสัมพันธ์กับการเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนนที่รุนแรง กล่าวคือ หากมีการเกิดอุบัติเหตุที่มีรถบรรทุกเป็นส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดอุบัติเหตุจะมีผู้ได้รับบาดเจ็บอย่างน้อย 1 ราย

4. ทฤษฎีในการประเมินความเสี่ยง

ธนภัทร หมันหลี (2567) กล่าวว่า การวิเคราะห์สาเหตุของลักษณะข้อบกพร่องและผลกระทบ หรือ Failure Mode and Effects Analysis (FMEA) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการระบุลักษณะของข้อบกพร่องที่อาจเกิดขึ้น พร้อมทั้งวิเคราะห์ผลกระทบที่ตามมาในแต่ละขั้นตอน โดยมุ่งเน้นการประเมินความเสี่ยงล่วงหน้าและการคาดการณ์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ผ่านการทำงานร่วมกันของทีมงานหลายฝ่าย เพื่อให้สามารถระบุจุดที่มีความเสี่ยงสูงและกำหนดแนวทางป้องกันได้อย่างเหมาะสม โดยกระบวนการจัดทำ FMEA ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การวางแผนและกำหนดขอบเขต (2) การวิเคราะห์โครงสร้างกระบวนการ (3) การวิเคราะห์หน้าที่ของแต่ละกิจกรรมภายในกระบวนการ (4) การวิเคราะห์ความล้มเหลว (5) การประเมินความเสี่ยง โดยพิจารณาค่า Severity, Occurrence และ Detection (6) การคำนวณค่า RPN (7) การปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพ และ (8) การบันทึกและติดตามผล ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวช่วยให้การวิเคราะห์ความเสี่ยงเป็นไปอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมถึงสามารถนำผลไปใช้ในการปรับปรุงกระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ปาจรีย์ พงษ์เฉย, 2567)

5. ทฤษฎีเกี่ยวกับค่าดัชนีความเสี่ยงของข้อบกพร่อง (RPN)

อำนาจ อมฤก (2566) กล่าวว่า ค่าดัชนีความเสี่ยง (Risk Priority Number: RPN) เป็นค่าที่ใช้ในการประเมินระดับความเสี่ยงของข้อบกพร่อง โดยคำนวณจาก 3 ปัจจัย ได้แก่ ความรุนแรงของผลกระทบ (Severity: S) โอกาสในการเกิด

(Occurrence: O) และความสามารถในการตรวจจับ (Detection: D) ซึ่งแต่ละปัจจัยจะได้รับการให้คะแนนตั้งแต่ 1 ถึง 10 และนำมาคำนวณตามสูตร

RPN = O × S × D

ค่า RPN มีช่วงค่าตั้งแต่ 1 ถึง 1,000 โดยค่าที่สูงแสดงถึงความเสี่ยงที่ต้อง ได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งค่า RPN จะช่วยให้สามารถจัดลำดับข้อบกพร่องหรือความเสี่ยง จากค่าสูงสุดมาสู่ค่าต่ำสุด เพื่อให้การแก้ไขปัญหามีความสำคัญตามระดับความเสี่ยงที่แท้จริง โดยส่วนใหญ่แล้ว ความเสี่ยงที่มีค่า RPN มากกว่า 100 จะต้องได้รับการแก้ไขและปรับปรุงอย่างเร่งด่วน (จตุพล ลิ้มทุติเนตร, 2567)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Yang et al. (2025) ศึกษาแนวทางการประเมินความเสี่ยงด้านความปลอดภัยในการขนส่งสินค้าทางถนน โดยประยุกต์ใช้ข้อมูลแจ้งเตือนล่วงหน้าแบบเรียลไทม์ร่วมกับการวิเคราะห์การกระจุกตัวเชิงพื้นที่ด้วยดัชนี Global Moran เพื่อระบุพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ นอกจากนี้ยังมีการใช้วิธี Entropy Weight ในการกำหนดค่าน้ำหนักของตัวชี้วัดเพื่อคำนวณค่าความเสี่ยงเชิงปริมาณในแต่ละช่วงถนน ผลการศึกษามุ่งเน้นการจัดการความเสี่ยงเชิงรุกเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ มากกว่าการแก้ไขผลกระทบภายหลัง

Liu et al. (2024) ศึกษาการพัฒนากระบวนการวิเคราะห์ความเสี่ยงในการขนส่งทางเรือ โดยเปรียบเทียบ FMEA แบบดั้งเดิมกับ FMEA ที่พัฒนาขึ้นจากกรณีอุบัติเหตุน้ำมันรั่วไหล ผลการศึกษาพบว่า FMEA ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมกับการวิเคราะห์ระบบที่ซับซ้อนมากกว่า และให้ความแม่นยำในการประเมินความเสี่ยงสูงขึ้น ทั้งนี้ ปัจจัยด้านมนุษย์ถูกระบุว่าเป็นสาเหตุสำคัญของอุบัติเหตุ อีกทั้งยังสะท้อนข้อจำกัดของ FMEA แบบดั้งเดิมในด้านการรองรับข้อมูล การกำหนดค่าน้ำหนักของปัจจัย และความเข้าใจของผู้ประเมินในการให้คะแนนความเสี่ยง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ขั้นตอนการวิจัยสามารถจำแนกได้ดังด้านล่าง

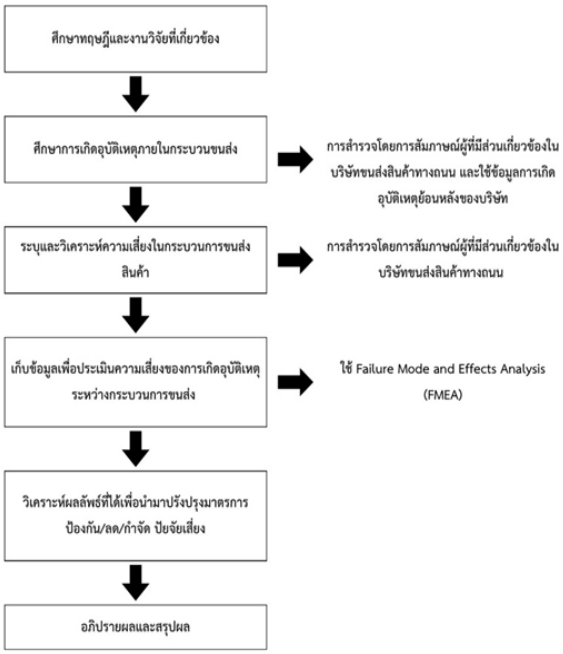

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ที่มา : คณะผู้จัดทำ (2569)

1.1. ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการขนส่งสินค้าทางถนนและการจัดการความเสี่ยง รวมถึงหลักการวิเคราะห์ลักษณะข้อผิดพลาดและผลกระทบ (FMEA) มีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และประเมินความเสี่ยงในการวิจัย

1.2.ศึกษาการเกิดอุบัติเหตุภายในกระบวนการขนส่ง

การรวบรวมข้อมูลสาเหตุหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุ ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และศึกษาข้อมูลการดำเนินงานรวมถึงอุบัติเหตุย้อนหลังของบริษัท เพื่อทำความเข้าใจลักษณะและความถี่ของการเกิดอุบัติเหตุ ผลการศึกษาพบว่าบริษัทขนส่ง XYZ มีอุบัติเหตุรวม 122 ครั้ง หรือเฉลี่ยประมาณ 10 ครั้งต่อเดือน ซึ่งสูงกว่าค่ามาตรฐานที่กำหนดไว้

1.3. ระบุและวิเคราะห์ความเสี่ยงที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุในกระบวนการขนส่ง

การนำข้อมูลจากการทบทวนงานวิจัย ข้อมูลภายในบริษัท และผลการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์เพื่อระบุความเสี่ยงที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุในกระบวนการขนส่งสินค้าทางถนน

1.4. ประเมินความเสี่ยง

ประเมินความเสี่ยงด้วยเทคนิค Failure Mode and Effects Analysis (FMEA) โดยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของปัจจัยเสี่ยงด้วยวิธี Index of Item-Objective Congruence (IOC) และประเมินตามเกณฑ์ 3 ด้าน ได้แก่ ความรุนแรง (Severity: S) โอกาสเกิด (Occurrence: O) และความสามารถในการตรวจจับ (Detection: D) พร้อมกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมิน

1.5. วิเคราะห์ผลลัพธ์

การนำคะแนนจากการประเมินมาคำนวณค่าดัชนีความเสี่ยงของข้อบกพร่อง (Risk Priority Number: RPN) และจัดลำดับความสำคัญของความเสี่ยง ผลการศึกษาพบว่า ความเสี่ยงจากพนักงานหลับในมีค่า RPN สูงที่สุด ขณะที่ความเสี่ยงจากระบบเครื่องยนต์ทำงานผิดปกติมีค่าต่ำที่สุด

1.6. อภิปรายและสรุปผล

ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์จะนำสรุปและเชื่อมโยงความสอดคล้องกับงานวิจัยต่าง ๆ ในอดีตที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเสนอแนวทางการรับมือกับความเสี่ยงตามลำดับความสำคัญของความเสี่ยง โดยอ้างอิงแนวทางต่าง ๆ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังได้เสนอข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการค้นคว้าต่อไป

2. เก็บรวบรวมข้อมูลประชากรและทำการวิเคราะห์เพื่อหาจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

2.1. ประชากร

กลุ่มประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ พนักงานขับรถขนส่งทั้งหมด 5 ประเภท ทั้งที่เป็นรถของบริษัทเองและรถร่วมให้บริการภายนอก และพนักงานฝ่ายปฏิบัติการขนส่ง รวมทั้งสิ้น 331 คน

ตารางที่ 1: แสดงจำนวนพนักงานในแผนกที่เกี่ยวข้อง

พนักงานในแผนกที่เกี่ยวข้อง	จำนวนประชากร(คน)
รถกระบะ	238
รถ 4 ล้อจัมโบ้	35
รถ 6 ล้อ	38
รถ 10 ล้อ	12
พนักงานฝ่ายปฏิบัติการขนส่ง	8
รวม	**331**

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

การคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้นั้น คณะผู้จัดทำเลือกใช้สูตรการคำนวณของ ทาโร ยามาเน (Yamane, 1967) เนื่องจากสามารถรู้จำนวนขอบเขตของประชากรที่ต้องการทำการศึกษาได้อย่างแน่นอน และได้ทำการกำหนดค่าความเชื่อมั่นอยู่ที่ 90% หรือก็คือมีระดับค่าความคลาดเคลื่อนที่สามารถยอมรับได้เท่ากับ 0.1

$$n = \frac{331}{1 + 331(0.10)^2}$$

จากสมการข้างต้น สามารถคำนวณหาค่าออกมาได้เท่ากับ 76.79814385 กล่าวคือขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมที่ต้องใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล จะอยู่ที่ 77 คน จากประชากรทั้งหมด 331 คน

2.3 การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

คณะผู้จัดทำเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น (Probability Sampling Method) โดยอาศัยหลักการทางสถิติ เพื่อให้ประชากรทุกหน่วยมีโอกาสถูกเลือกอย่างเท่าเทียมกัน และลดความลำเอียงในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ได้เลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ซึ่งเป็นการแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และทำการสุ่มตัวอย่างจากแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ได้ตัวแทนของประชากรทั้งหมดอย่างเหมาะสม

ตารางที่ 2: แสดงสัดส่วนตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

พนักงานในแผนกที่เกี่ยวข้อง	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
รถกระบะ	77/331x238 = 55.37 ~ 55 คน
รถ 4 ล้อจัมโบ้	77/331x35 = 8.14 ~ 8 คน
รถ 6 ล้อ	77/331x38 = 8.84 ~ 9 คน
รถ 10 ล้อ	77/331x12 = 2.79 ~ 3 คน
เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการขนส่ง	77/331x8 = 1.86 ~ 2 คน
รวม	**77**

ผลการวิจัย

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวทางการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินความเสี่ยงตามทั้ง 3 เกณฑ์ตามหลักในการจัดการความเสี่ยงด้วยเครื่องมือ Failure Mode and Effects Analysis (FMEA) ผลการศึกษาสามารถกำหนดเกณฑ์ค่าความรุนแรงของผลกระทบ (Severity: S) เกณฑ์ความถี่หรือโอกาสในการเกิดความผิดพลาด (Occurrence: O) และเกณฑ์ความสามารถในการตรวจจับหรือป้องกันความเสี่ยง (Detection: D) ได้ดังตารางที่ 3-5 ตามลำดับ

ตารางที่ 3: แสดงเกณฑ์การประเมินระดับความรุนแรงของผลกระทบ

ที่มา: ปรับปรุงจาก ปัณนวัชร์ สุทธิประภาภิสิทธิ์ (2562)

ผลกระทบ	คำอธิบาย	คะแนน
ผลกระทบสูงที่สุด	มีผลกระทบต่อสินค้า ยานพาหนะ และพนักงานในระดับสูง	10
ผลกระทบสูงมาก	มีผลกระทบต่อสินค้า ยานพาหนะ และพนักงาน โดยมี 2 ปัจจัยที่มีผลกระทบระดับสูง และมี 1 ปัจจัยที่มีผลกระทบระดับปานกลาง	9
ผลกระทบสูง	มีผลกระทบต่อสินค้า ยานพาหนะและพนักงาน โดยมี 2 ปัจจัยที่มีผลกระทบในระดับสูง และมี 1 ปัจจัยที่มีผลกระทบในระดับต่ำ	8
ผลกระทบค่อนข้างสูง	มีผลกระทบต่อสินค้า ยานพาหนะ และพนักงาน โดยมี 2 ปัจจัยที่มีผลกระทบในระดับปานกลาง และมี 1 ปัจจัยที่มีผลกระทบในระดับสูง	7
ผลกระทบปานกลาง	มีผลกระทบสูง ปานกลาง ต่ำ โดยจะกระจายไปในแต่ละปัจจัย	6
ผลกระทบค่อนข้างต่ำ	พนักงาน โดยมี 2 ปัจจัย ที่มีผลกระทบในระดับต่ำ และมี 1 ปัจจัยที่มีผลกระทบในระดับสูง หรือมี ผลกระทบต่อทั้ง 3 ปัจจัยในระดับปานกลาง	5
ผลกระทบต่ำ	มีผลกระทบต่อ ยานพาหนะ และพนักงาน โดยมี 2 ปัจจัยที่มีผลกระทบในระดับปานกลาง และมี 1 ปัจจัยที่มีผลกระทบในระดับต่ำ	4
ผลกระทบต่ำมาก	มีผลกระทบต่อสินค้า ยานพาหนะ และพนักงาน โดยมี 2 ปัจจัยที่มีผลกระทบในระดับต่ำ และมี 1 ปัจจัยที่มีผลกระทบในระดับปานกลาง	3
ผลกระทบต่ำที่สุด	มีผลกระทบต่อทั้งสินค้า ยานพาหนะ และพนักงานในระดับต่ำ	2
ไม่มีผลกระทบ	ไม่มีผลกระทบต่อสินค้า ยานพาหนะ และพนักงาน	1

ตาราง 4: แสดงเกณฑ์การประเมินระดับความถี่หรือโอกาสในการเกิดข้อผิดพลาด

ที่มา: ปรับปรุงจาก ปัณนวัชร์ สุทธิประภาภิสิทธิ์ (2562)

โอกาสในการเกิด	คำอธิบาย	คะแนน
เกิดแทบทุกวัน	ความเสี่ยงมีโอกาสเกิดขึ้น มากกว่าเท่ากับ 10 ครั้งต่อเดือน	10
เกิดบ่อยมาก	ความเสี่ยงมีโอกาสเกิดขึ้น เท่ากับ 9 ครั้งต่อเดือน	9
เกิดบ่อย	ความเสี่ยงมีโอกาสเกิดขึ้น เท่ากับ 8 ครั้งต่อเดือน	8
เกิดค่อนข้างบ่อย	ความเสี่ยงมีโอกาสเกิดขึ้น เท่ากับ 7 ครั้งต่อเดือน	7
เกิดปานกลาง	ความเสี่ยงมีโอกาสเกิดขึ้น เท่ากับ 6 ครั้งต่อเดือน	6
เกิดเป็นครั้งคราว	ความเสี่ยงมีโอกาสเกิดขึ้น เท่ากับ 5 ครั้งต่อเดือน	5
นาน ๆ ครั้งเกิด	ความเสี่ยงมีโอกาสเกิดขึ้น เท่ากับ 4 ครั้งต่อเดือน	4
เกิดน้อยมาก	ความเสี่ยงมีโอกาสเกิดขึ้น เท่ากับ 3 ครั้งต่อเดือน	3
แทบไม่เคยเกิด	ความเสี่ยงมีโอกาสเกิดขึ้น น้อยกว่าเท่ากับ 2 ครั้งต่อเดือน	2
ไม่เคยเกิดเลย	ไม่เคยเกิดขึ้นเลย	1

ตาราง 5: แสดงเกณฑ์การประเมินระดับการตรวจพบและป้องกันความเสี่ยง

ที่มา: ปรับปรุงจาก ปัณณวัชร์ สุทธิประภาภิสิทธิ์ (2562)

การตรวจจับและป้องกัน	คำอธิบาย	คะแนน
ไม่สามารถตรวจจับได้อย่างแน่นอน	ไม่มีมาตรการ หรือระบบใด ๆ ในการช่วยให้รู้ถึงความผิดปกติก่อนเกิดอุบัติเหตุอย่างชัดเจน	10
มีการตรวจจับได้ในระดับต่ำที่สุด	ตรวจจับความผิดปกติที่จะก่อให้เกิดอุบัติเหตุขึ้นอยู่กับพนักงานเท่านั้น ไม่มีขั้นตอนหรือมาตรการที่ชัดเจน เช่น พนักงานตรวจสอบรถเอง ไม่มีมาตรการบังคับว่าต้องตรวจ	9
มีการตรวจพบได้ในระดับต่ำมาก	ตรวจจับความผิดปกติที่จะก่อให้เกิดอุบัติเหตุโดยพนักงานเท่านั้น แต่มีมาตรการควบคุม เช่น มีมาตรการบังคับให้ตรวจรถก่อนวิ่งงานทุกครั้ง	8
มีการตรวจจับได้ในระดับต่ำ	การควบคุมหรือตรวจจับความผิดปกติที่จะก่อให้เกิดอุบัติเหตุ โดยใช้สายตาแต่ไม่มีมาตรการควบคุม เช่น พนักงานรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ และสายตาตนเองว่า ยางระดับนี้คือยางแบน	7
มีการตรวจจับได้ในระดับค่อนข้างต่ำ	การควบคุมหรือตรวจจับความผิดปกติที่จะก่อให้เกิดอุบัติเหตุ โดยใช้สายตาแต่ไม่มีมาตรการควบคุม เช่น พนักงานรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ และสายตาตนเองว่า ยางระดับนี้คือยางแบน	6
มีการตรวจจับได้ในระดับปานกลาง	มีเครื่องมือหรือระบบที่ใช้ในการควบคุมหรือตรวจจับความผิดปกติที่จะก่อให้เกิดอุบัติเหตุ ก่อนจะออกจากจุดปฏิบัติงาน เช่น ใช้ checklist ตรวจสอบสภาพรถก่อนเดินทาง	5
มีการตรวจจับได้ในระดับค่อนข้างสูง	มีเครื่องมือหรือระบบที่ใช้ในการควบคุมหรือตรวจจับความผิดปกติ แต่มีความล่าช้าและไม่สามารถพบได้ในทุกกรณี เช่น มีกล้องติดรถ	4
มีการตรวจจับได้ในระดับสูง	มีเครื่องมือที่ใช้ในการควบคุมหรือตรวจจับความผิดปกติ ที่จะก่อให้เกิดอุบัติเหตุแบบเรียลไทม์ เช่น มีเซนเซอร์	3
มีการตรวจจับได้ในระดับสูงมาก	มีระบบการตรวจจับและควบคุมความผิดปกติได้โดยอัตโนมัติ	2
ตรวจจับได้อย่างแน่นอน	ไม่สามารถเกิดอุบัติเหตุได้ เนื่องจากกระบวนการถูกออกแบบให้ตรวจจับได้อย่างสมบูรณ์	1

ผลการประเมินความเสี่ยงจำนวน 12 รายการด้วยเครื่องมือ Failure Mode and Effects Analysis (FMEA) แสดงให้เห็นว่าค่าความรุนแรงของผลกระทบ (Severity: S) ส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง (8–9 คะแนน) ซึ่งสะท้อนว่าหากความเสี่ยงเกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อพนักงาน ยานพาหนะ และสินค้าอย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่ค่าความถี่หรือโอกาสในการเกิดความผิดพลาด (Occurrence: O) อยู่ในช่วง 7–8 คะแนน บ่งชี้ถึงโอกาสการเกิดที่ค่อนข้างบ่อย โดยเฉพาะความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของพนักงาน ส่วนค่าความสามารถในการตรวจจับหรือป้องกันความเสี่ยง (Detection: D) อยู่ในช่วง 6–7 คะแนน ซึ่งสะท้อนว่าบริษัทมีความสามารถในการตรวจจับหรือป้องกันความเสี่ยงในระดับค่อนข้างต่ำ จึงมีความจำเป็นต้องกำหนดมาตรการเพิ่มเติมเพื่อลดโอกาสการเกิดอุบัติเหตุ

การคัดเลือกความเสี่ยงในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะความเสี่ยงที่มีค่า RPN สูงสุด 5 อันดับแรก เนื่องจากเป็นความเสี่ยงที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของกระบวนการขนส่งมากที่สุด แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับ Hu et al. (2024) ที่เสนอให้ความสำคัญกับการจัดการความเสี่ยงตามลำดับความสำคัญ เพื่อให้สามารถกำหนดมาตรการควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ความเสี่ยงทั้ง 5 อันดับแรกจึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการป้องกันทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ตารางที่ 6: ตารางผลการประเมินความเสี่ยงที่มีค่าสูงสุด 5 อันดับแรก

ขั้นตอน	Failure Modes	สาเหตุ	การควบคุมในปัจจุบัน	S	O	D	RPN
การขนส่งสินค้า	พนักงานหลับในขณะขับรถ	พนักงานขับรถติดต่อกันนานทำให้เกิดอาการเมื่อยและอ่อนเพลีย	มีกฎระเบียบควบคุมชั่วโมงการทำงานของพนักงาน	9.28	7.72	7.25	520.03
	ฝนตกหนัก	ขาดการติดตามข้อมูลสภาพอากาศรายวัน ที่มีประสิทธิภาพ	มีการติดตั้งGPS	8.84	7.48	7.18	474.41
	พนักงานมึนเมาขณะปฏิบัติหน้าที่	ไม่มีการตรวจแอลกอฮอล์ก่อนเริ่มปฏิบัติงานทุกครั้ง	ตรวจระดับแอลกอฮอล์ก่อนเริ่มปฏิบัติงาน	9.34	7.39	6.83	471.61
	พนักงานขับรถด้วยความประมาท	พนักงานไม่คุ้นเคยกับยานพาหนะและขาดระเบียบวินัยในการใช้ถนน	มีการติดกล้อง VDO	8.76	7.56	7.04	466.42
	พนักงานขับรถใช้โทรศัพท์ขณะปฏิบัติหน้าที่	พนักงานใช้โทรศัพท์ ในการประสานงานและขาดการบังคับใช้กฎระเบียบที่เข้มงวด	มีการติดตั้งอุปกรณ์ยึดจับมือถือให้ภายในรถ	8.83	7.53	6.93	449.63

แนวทางการจัดการความเสี่ยง

1. พนักงานหลับในขณะขับรถ สามารถรับมือระยะสั้นโดยกำหนดนโยบายชั่วโมงการทำงานและเวลาพักของพนักงานขับรถ รวมถึงจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสัญญาณเตือนของอาการหลับในส่วนระยะยาวควรนำระบบตรวจจับพฤติกรรมการหลับในของผู้ขับขี่มาใช้เพื่อช่วยเฝ้าระวังและลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ

2. ความเสี่ยงจากฝนตกหนักที่ทำให้ถนนลื่นและทัศนวิสัยลดลงสามารถรับมือระยะสั้นโดยการจัดอบรมให้พนักงานขับรถตระหนักถึงการลดความเร็ว เพิ่มความระมัดระวัง และตรวจสอบสภาพรถอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในช่วงฝนตก ในระยะยาวควรนำเทคโนโลยีตรวจจับสภาพอากาศและแจ้งเตือนแบบเรียลไทม์มาใช้เพื่อช่วยเตือนผู้ขับขี่ให้ปรับพฤติกรรมการขับขี่และลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ

3. ความเสี่ยงจากพนักงานขับรถดื่มแอลกอฮอล์สามารถรับมือระยะสั้นโดยการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับอันตรายของการดื่มและผลกระทบจากเมาแล้วขับ เพื่อสร้างความตระหนักและปรับพฤติกรรมของพนักงาน ส่วนระยะยาวควรกำหนดนโยบาย “Zero Alcohol” โดยตรวจวัดแอลกอฮอล์ก่อนปฏิบัติงาน 100% และสุ่มตรวจระหว่างการทำงาน เพื่อควบคุมและลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ความเสี่ยงจากพนักงานขับรถด้วยความประมาทและไม่ตรวจสอบสภาพแวดล้อม สามารถรับมือระยะสั้นโดยการจัดอบรมด้านความปลอดภัยทางถนน เพื่อเพิ่มการตระหนักรู้และปรับพฤติกรรมในการขับขี่ ระยะยาวควรใช้เทคโนโลยีตรวจจับสภาพแวดล้อมรอบยานพาหนะ เช่น ระบบเตือนการชน เพื่อช่วยลดข้อจำกัดด้านการมองเห็นและลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ

5. พนักงานขับรถคุยโทรศัพท์หรือเล่นโซเชียลขณะปฏิบัติหน้าที่ ในส่วนของแผนการรับมือระยะสั้น คือการกำหนดข้อห้ามเพื่อควบคุมการใช้โทรศัพท์ขณะขับรถหรือเป็นการลดการใช้โทรศัพท์ขณะขับรถ เนื่องจากจำเป็นที่จะต้องใช้โทรศัพท์ในการปฏิบัติงานระหว่างขับรถ และในส่วนของแผนการรับมือระยะยาว คือการนำเทคโนโลยีกล้องในรถ (Driver Monitoring Camera) เพื่อควบคุมพฤติกรรมพนักงานขับรถผ่านทีม Monitoring

สรุปและอภิปรายผล

จากที่ได้ทำการประเมินความเสี่ยงโดยการนำเครื่องมือที่ใช้สำหรับการประเมินความเสี่ยง FMEA (Failure Mode and Effects Analysis) เข้ามาใช้เพื่อค้นหาความเสี่ยงทั้งหมดที่อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุขึ้นในระหว่างที่ทำการขนส่งสินค้าแล้ว พบว่ามีความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นอยู่ทั้งหมด 12 ความเสี่ยง เมื่อทำการวิเคราะห์ค่าดัชนีความเสี่ยง Risk Priority Number (RPN) ร่วมด้วยสามารถจัดลำดับความเสี่ยงที่อาจจะก่อให้เกิดอุบัติเหตุในระหว่างการขนส่งสินค้าที่มีค่ารุนแรงมากที่สุด 5 ลำดับแรก ได้แก่ พนักงานหลับในขณะขับรถ, ฝนตกหนัก พนักงานขับรถดื่มแอลกอฮอล์ขณะปฏิบัติหน้าที่, พนักงานขับรถด้วยความประมาท, และ พนักงานขับรถคุยโทรศัพท์หรือเล่นโซเชียลขณะปฏิบัติหน้าที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐิติมา กันรัมย์ และ ธนภรณ์ ศรพรหม (2564) ได้ทำการศึกษาปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลให้เกิดอุบัติเหตุในการขนส่งวัตถุอันตรายทางบกผ่านการสัมภาษณ์พนักงานขับรถจำนวน 5 คน ผลการสัมภาษณ์พบว่า การเกิดอาการหลับใน ถือเป็นความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุมากที่สุด แตกต่างจาก ภาวิณี เอี่ยมตระกูล และคณะ (2564) ได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยพฤติกรรมเสี่ยงที่ส่งต่อการเกิดอุบัติเหตุ ผลการศึกษาพบว่า การเมาแล้วขับ ถือเป็นพฤติกรรมที่ทำให้มีความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุมากที่สุด อีกทั้งการขับรถปฏิบัติตามกฎจราจรเป็นพฤติกรรมที่ทำให้ลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ

ทางคณะผู้จัดทำได้กำหนดแนวทางการรับมือทั้งระยะสั้นและระยะยาวให้กับความเสี่ยงที่มีความรุนแรง 5 ลำดับแรก พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการจัดการความเสี่ยงอีก 2 แนวทาง เพื่อครอบคลุมความเสี่ยง 5 อันดับแรกที่กล่าวไปข้างต้น ได้แก่ (1) การพิจารณาจัดตั้งทีม Monitor เพื่อติดตามสถานะยานพาหนะและสินค้า พฤติกรรมของพนักงานขับรถแบบเรียลไทม์ และ (2) การพิจารณาการให้รางวัลและประกาศชื่นชมพนักงาน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้พนักงานปฏิบัติตามนโยบายหรือข้อกำหนดความปลอดภัยที่องค์กรได้กำหนดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการเก็บข้อมูลผลการดำเนินงานตามมาตรการหรือแนวทางการป้องกันหรือลดความเสี่ยงที่ได้มีการนำไปใช้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบว่ามาตรการหรือแนวทางที่ทำเสนอไปนั้นสามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากไม่มีประสิทธิภาพก็จำเป็นต้องหาแนวทางหรือมาตรการใหม่ต่อไป
2. ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการเก็บข้อมูลทั้งก่อนและหลังการนำมาตรการหรือแนวทางการป้องกันไปใช้

เอกสารอ้างอิง

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2567). **คู่มือการบริหารความเสี่ยง** Retrieved from https://portal.djop.go.th/research/storage/files/4/แผนบริหารความเสี่ยง/คู่มือการบริหารความเสี่ยง.pdf

กองยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบโลจิสติกส์. (2567). **รายงานโลจิสติกส์ของประเทศไทยประจำปี 2567.**

กัญญารัตน์ นิ่มตระกูล. (2564). **SDG Insights รถ ถนน การเดินทาง : ทำไมประเทศไทยจึงเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนนมากที่สุดในโลก** (Online). https://www.sdgmove.com/2021/05/15/sdg-insights-road-safety-thailand/, 30 มกราคม 2569.

ฐาฤทธิ์ ส่งแสง, วัชระ จันทร์อนันต์ และ, วิศวินทร์ อัครปัญญาธร. (2566). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิด อุบัติเหตุทางถนนและแนวทางการปรับปรุง: กรณีศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม**. ใน การประชุมวิชาการวิศวกรรม โยธาแห่งชาติ ครั้งที่ 28 วันที่ 24-26 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 จ.ภูเก็ต

ฐาปนี สุกาญจนโชติ. (2567). **แนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพด้านการบริหารการขนส่ง สินค้าในกลุ่มสมาคมโลจิสติกส์ อีอีซี.** วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจบัณฑิต วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

ณณฐ์ธรัช เอกะกุลานันต์. (2562). **การจัดการความเสี่ยงสำหรับบริษัทกรณีศึกษาชนิดรับเหมาก่อสร้าง แบบครบวงจร.** วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการงานวิศวกรรม, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ณพวัฒน์ ธงรัตนะ. (2567). **การวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการความเสี่ยงแบบบูรณาการสำหรับ กองทุนช่วยเหลือวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย:แนวทางการลดผลกระทบ และเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการ.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบัญชีและการบริหารเงิน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธนภัทร หมันหลี. (2567). **การเพิ่มประสิทธิภาพการบำรุงรักษาด้วยเทคนิค FMEA : กรณีศึกษา.** วิทยานิพนธ์ปริญญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการทางวิศวกรรม, คณะวิศวกรรมศาสตร, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธนาคารกรุงศรีอยุธยา. (2567). **แนวโน้มธุรกิจ/อุตสาหกรรมปี 2567-2569: บริการขนส่งสินค้าทางถนน.** (Online). www.krungsri.com/th/research/ industry/industry-outlook/logistics/road-freight-transportation/io/road-freight-transpor-tation-2024-2026, วันที่ 8 มกราคม 2569.

ปัณนวัชร์ สุทธิประภาภิสิทธิ์. (2562). **การวิเคราะห์ลักษณะข้อผิดพลาดของผลกระทบโดยการใช้ FMEA ในกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ขวดพลาสติกสำหรับบริโภค.** วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิศวกรรมอุตสาหการ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปาจรีย์ พงษ์เฉย. (2567). **การวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลต่อการเกิดอุบัติเหตุในการเคลื่อนย้ายสินค้า: กรณีศึกษาท่าเทียบเรือโรโร่แห่งหนึ่งในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน, มหาวิทยาลัยบูรพา.

พิศณี พรหมเทพ, สายป่าน จักษุจินดา, และ ชาติชัย อุดมกิจมงคล. (2567). **การบริหารจัดการองค์กรการ ขนส่งทางบกประเทศไทย: พัฒนาการ โอกาส และความท้าทาย**. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 5(1), 278-292.

พลอยไพลิน สกลอรรจน์. (2562). **Risk Management การจัดการความเสี่ยง.** [สไลด์]. ศูนย์วิชาการเพื่อ ความปลอดภัยทางถนน มูลนิธินโยบายถนนปลอดภัย.

ภาวิณี เอี่ยมตระกูล และ สรารัตน์ ฉายพงษ์. (2564). **การศึกษาปัจจัยพฤติกรรมเสี่ยงที่ส่งผลต่อการเกิด อุบัติเหตุทางถนน**. วารสารชุมชนวิจัย**,** 15(3), 30-42.

รัชฎากรณ์ ภู่ห้อย และ ประจวบ กล่อมจิตร. (2565). **การวิเคราะห์ความเสี่ยงระดับปฏิบัติการ กรณีศึกษา โรงงานผลิตถุงพลาสติก**. วารสารวิศวกรรมศาสตร์และนวัตกรรม**,** 15(4), 120-128.

สโรชินี สุขตระกูล, สุดา สุวรรณาภิรมณ์, และ สุนทร ผจญ. (2566). **แนวทางการบริหารการขนส่งสินค้าด้วยรถบรรทุกที่มีประสิทธิภาพ.** วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, 13(4), 1084-1099.

อำนาจ อมฤก. (2566). **การใช้ RPN เพื่อระบุและลดข้อบกพร่องในเครื่องบรรจุหีบห่อ กรณีศึกษา**. วารสารข่ายงานวิศวกรรมอุตสาหการไทย, 9(2), 58-65.

Gonzalez, N., Cahuenas, S., & Perez, C. (2025). **Risk factors for fatal road traffic accidents in Ecuador.** Transportation Research Interdisciplinary Perspectives, 32, 1-7.

Liu, P., Wu, Y., Li, Y., Wu, X. (2024). **An improved FMEA method based on the expert trust network for maritime transportation risk management**. Expert Systems with Applications**,** 238, 1-25.

Yang, C., Zhai, X., Zhou, X., Wang, T., Chen, S., Zhang, X. (2025) **Road Safety Risk Assessment Approach for Freight Vehicles Using Warning Data**. IEEE Access, PP, 1-9.

การเล่นคำสองภาษาไทย–อังกฤษในสื่อดิจิทัล: ความคิดสร้างสรรค์ข้ามภาษาในยุคปัญญาประดิษฐ์
Thai–English Bilingual Puns in Digital Media: Cross-Linguistic Creativity in the Age of AI

ณชญาดา จันทร์หอม[1]
ธาระริน รุ่งโรจน์ดี[1]
ศุภกฤต โชคถาวร[1]
ณัฏฐณิชา น้อยสุวรรณ์[1]
อาทิมา สื่อสุวรรณ์[1]
ศุภกาญจน์ ผาทอง[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ข้ามภาษาของการเล่นคำสองภาษาไทย–อังกฤษในสื่อดิจิทัล โดยใช้กรอบแนวคิดการเล่นคำของ Delabastita (1996) การเล่นคำพหุรูปแบบ (Multimodal Puns) ของ Giorgadze (2015) และโมเดล Isotopy Disjunction ของ Attardo (1994)

จากการวิเคราะห์การเล่นคำสองภาษาที่รวบรวมจากแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์และเว็บไซต์ระหว่างปี พ.ศ. 2562–2569 พบว่า การเล่นคำพ้องเสียงคล้าย (Paronymy) เป็นรูปแบบการเล่นคำที่พบมากที่สุด และพบการเล่นคำพหุรูปแบบในสัดส่วนสูงที่สุด ชี้ให้เห็นว่าความหมายในสื่อดิจิทัลเกิดขึ้นจากองค์ประกอบทางภาษาและภาพ โดยอารมณ์ขันในการเล่นคำมักเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเชื่อม (Connector) และตัวคลี่คลายความกำกวม (Disjunctor) ซึ่งอาศัยบริบททางวัฒนธรรมและสถานการณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการตีความ

ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การเล่นคำสองภาษาไทย–อังกฤษมีบทบาทในการสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งในด้านความบันเทิง การโฆษณา และการแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้รับสาร เพิ่มความน่าจดจำ และเชื่อมโยงกับความรู้หรือประสบการณ์ร่วมทางวัฒนธรรม การเล่นคำสองภาษาในยุค AI จึงไม่ได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็นรูปแบบการสื่อความหมายที่ผสานภาษา วัฒนธรรม และสื่อหลากหลายเข้าด้วยกัน เน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ในการกำหนดรูปแบบการสื่อสารในบริบทดิจิทัลร่วมสมัย

คำสำคัญ: *การเล่นคำสองภาษา ความคิดสร้างสรรค์ข้ามภาษา สื่อพหุรูปแบบ สื่อดิจิทัล*

[1]นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
[2]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

This study explores cross-linguistic creativity in Thai–English bilingual puns in digital media. It draws on Delabastita's (1996) framework of wordplay, Giorgadze's (2015) concept of multimodal puns, and Attardo's (1994) Isotopy Disjunction Model

Based on an analysis of bilingual puns collected from social media platforms and a website between 2019 and 2026, the findings show that paronymy is the most frequent type of wordplay, and that multimodal puns occur with the highest frequency. These results indicate that meaning in digital communication is constructed through the interaction of linguistic and visual elements. Humor is primarily generated through the interplay between connectors and disjunctors, supported by cultural and contextual knowledge.

The analysis also shows that Thai–English bilingual puns serve multiple communicative functions, including entertainment, advertising, and the expression of sociocultural identity. In digital contexts, such puns are used to attract attention, enhance memorability, and draw on shared cultural knowledge. These findings suggest that bilingual wordplay in the AI era is not merely a linguistic phenomenon, but also a form of meaning-making that integrates language, culture, and multiple modes of communication. Overall, the study highlights the continuing importance of human creativity in shaping communication in contemporary digital contexts.

***Keywords**: Bilingual Puns, Cross-Linguistic Creativity, Multimodality, Digital Media*

Introduction

A single word or phrase in online communication can create bilingual humor, reflecting both social identity and creative language use. In the era of globalization and digital communication, linguistic boundaries have become more flexible as people use multiple languages in everyday interaction (Blommaert, 2010). As contact between languages increases, English, as a global lingua franca, plays an important role in shaping hybrid forms of communication by combining linguistic resources from different languages (Kirkpatrick, 2010). Digital platforms further support this process by providing spaces for linguistic experimentation and innovation (Androutsopoulos, 2015). At the same time, recent technological developments, including artificial intelligence (AI), are increasingly shaping how language is produced, shared, and circulated in digital contexts. In this evolving environment, language play has become an important form of cross-linguistic creativity, with bilingual wordplay representing a particularly creative practice that draws on the interaction between different linguistic systems.

Research on multilingual communication highlights that linguistic creativity is not exceptional but an everyday practice in which speakers use language flexibly to construct meaning (Carter, 2004). In multilingual contexts, this creativity often appears through language play, where speakers combine elements from different languages for expressive or humorous purposes. While traditional studies of code-

switching have focused mainly on grammatical structure or social functions, more recent research suggests that it also serves stylistic and creative purposes (Chatpunnarangsee & Osatananda, 2020; Kangkha & Mahadi, 2018). In the Thai context, language play is a distinctive feature of communication that reflects cultural values and social practices. Thai speakers often engage in playful manipulation of language as a deliberate and creative act, involving the intentional selection and modification of linguistic elements to produce meaningful and innovative expressions (Phakdeepasuk, 2015, as cited in Ngamluea, 2020). This perspective highlights that bilingual wordplay should be understood not only as a structural phenomenon but also as a culturally grounded form of creative language use.

Bilingual humor and wordplay are key areas where this creativity can be observed. Humor often relies on ambiguity and multiple meanings, which become more complex when more than one language is involved. Bilingual puns exploit similarities in sound, meaning, and writing systems across languages to create layered interpretations and humorous effects (Kharkhurin, 2012). In digital environments, these practices are further enhanced by multimodality. The meaning of a pun is often constructed not only through language but also through the interaction of text, images, emojis, and layout. Studies on multimodal communication suggest that visual and verbal elements work together to strengthen meaning and humor, making bilingual puns more dynamic and expressive (Androutsopoulos, 2015; Kovalenko & Martynyuk, 2021; Rebrii et al., 2022). In some cases, visual elements play a central role in creating the pun, requiring audiences to interpret both linguistic and visual cues simultaneously.

The rise of digital media has significantly expanded opportunities for multilingual creativity. Online platforms allow users to create, share, and circulate content rapidly, encouraging innovative forms of language use. Social media environments, in particular, promote multimodal communication and increase the visibility of bilingual practices through features such as hashtags, memes, and visual storytelling. Research on Thai digital content shows that users often combine Thai and English strategically to reach wider audiences and present cultural content, reflecting both global engagement and local identity (Huttayavilaiphan, 2024). This suggests that digital platforms not only support language mixing but also shape how bilingual creativity is produced and shared.

Despite growing research on code-switching, bilingual humor, and digital communication, limited attention has been paid to Thai–English bilingual puns as specific forms of cross-linguistic creativity. Existing studies tend to focus on general patterns of language mixing rather than the detailed mechanisms of wordplay, particularly in multimodal and digital contexts. In addition, although technological mediation is increasingly important, the role of AI in shaping multilingual creativity remains underexplored. Therefore, this study analyzes Thai–English bilingual puns collected from digital platforms to identify the linguistic mechanisms underlying bilingual wordplay and to examine their communicative and sociolinguistic functions in AI-mediated contexts. By focusing on bilingual puns as structured and creative language practices, this study contributes to a deeper understanding of multilingual communication in the contemporary digital landscape.

Research Objectives

This research aims to:

1. Identify and classify the types of Thai–English bilingual puns in digital media based on their linguistic and structural features.

2. Analyze the linguistic mechanisms underlying humor construction, focusing on phonological similarity, semantic ambiguity, and the roles of connector and disjunctor.

3. Examine the role of visual and multimodal elements in shaping the meaning and interpretation of bilingual puns in digital contexts.

Scope of Research

This research focuses on Thai–English bilingual puns found in digital media. The data consists of 30 selected examples collected from online platforms, including social media and websites, published between 2019 and 2026. The analysis is limited to linguistic, multimodal, and interpretative aspects of bilingual wordplay, with particular attention to humor construction and cross-linguistic interaction.

Theoretical Framework

This research examines Thai–English bilingual puns in digital media using three main theoretical frameworks: Delabastita's theory of wordplay, Giorgadze's concept of visual and multimodal puns, and Attardo's Isotopy Disjunction Model (IDM). Together, these frameworks explain how bilingual puns are structured, how they create humor, and how meaning is constructed through both linguistic and visual elements.

1. Framework of Wordplay (Delabastita, 1996)

Delabastita's (1996) framework of wordplay views puns as context-dependent phenomena. According to Delabastita, wordplay relies on both linguistic structure and cultural context to create meaning and humor through the interaction of multiple interpretations. A pun becomes effective when the audience is able to recognize more than one meaning within the same expression. Delabastita classifies puns into four main types based on the relationship between sound and spelling: homonymy, homophony, homography, and paronymy (see Table 1). These categories are useful for identifying how Thai and English elements interact in bilingual puns, especially when similarities in sound or form are used to create humor.

Table 1 Types of Puns Based on Delabastita (1996)

Type	Description
Homonymy	Words with identical form (sound and spelling) but different or related meanings
Homophony	Words with identical sounds but different spelling
Homography	Words with identical spelling but different pronunciation
Paronymy	Words with similar but not identical form

In addition, Delabastita distinguishes between vertical and horizontal wordplay. Vertical puns involve a single form where the second meaning must be inferred from context, while horizontal puns present both meanings and language forms explicitly. This distinction is particularly relevant in digital media, where bilingual puns may rely on either implicit interpretation or visible language mixing.

2. Visual and Multimodal Puns (Giorgadze, 2015)

Beyond verbal wordplay, puns in digital media frequently involve visual and multimodal elements. Giorgadze (2015) argues that humor can be created not only through language but also through images and visual symbols. Visual puns can be divided into two types: (1) purely visual (pictorial) puns, where meaning is conveyed through images alone, and (2) verbo-visual puns, where text and images interact to produce meaning. In the latter, visual elements support or modify the verbal message, enhancing interpretation and humor. Meaning in multimodal puns depends on the interaction between verbal and visual elements, as well as the audience's cultural knowledge. This is particularly relevant for Thai–English bilingual puns, where images, emojis, and layout often guide interpretation.

3. Attardo's Isotopy Disjunction Model (1994)

Attardo's (1994) Isotopy Disjunction Model explains humor as the result of interaction between two contrasting meanings (isotopies). A pun typically introduces one meaning and then triggers a reinterpretation, creating incongruity. The model identifies two key components: the connector and the disjunctor. The connector allows multiple meanings to coexist, while the disjunctor reveals the alternative interpretation and produces the humorous effect. In bilingual puns, connectors often arise from phonological or structural similarities between Thai and English, while disjunctors are triggered when audiences recognize the alternative meaning across languages. This model is particularly useful for explaining how humor emerges from cross-linguistic ambiguity.

Methodology

This study adopts a qualitative research approach to examine Thai–English bilingual puns in digital media. The analysis focuses on how linguistic and multimodal elements are used to construct meaning and humor.

The data consists of 30 bilingual puns collected from digital platforms, including Facebook (19 examples), the website Sanook.com (5 examples), X (Twitter) (4 examples), and TikTok (2 examples). These platforms were selected because they are widely used by Thai speakers and represent spaces where bilingual language play is actively produced and shared. The data was collected from content published between 2019 and 2026. The dataset and all sources for the examples cited in the Findings section are available at the following link: https://shorturl.at/ZaOrD.

A purposive sampling method was used to select examples that clearly demonstrate bilingual wordplay. Each sample meets the following criteria: (1) includes both Thai and English elements, (2) involves cross-linguistic ambiguity, (3) occurs in a humorous or expressive context, and (4) may incorporate

multimodal or culturally specific elements. All identifying information has been anonymized to ensure ethical research practices.

The data were categorized using Delabastita's (1996) framework of wordplay, which classifies puns based on phonological and orthographic relationships (see Table 1). Multimodal aspects were incorporated following Giorgadze's (2015) distinction between visual and verbo-visual puns.

The analysis was guided by four dimensions: (1) type of pun, (2) structural pattern (horizontal or vertical), (3) modality (verbal or multimodal), and (4) linguistic mechanism. These dimensions informed the systematic coding of the data and the subsequent analysis.

Three theoretical frameworks were applied. Delabastita's (1996) model was used to classify types of puns, while structural patterns were analyzed in terms of horizontal and vertical wordplay. Attardo 's (1994) Isotopy Disjunction Model (IDM) was used to examine humor construction through the interaction of connectors and disjunctors. Giorgadze's (2015) framework guided the analysis of multimodal elements, particularly how images, layout, and symbols interact with language to shape meaning.

The analysis proceeded in three stages. First, each example was classified according to its type of pun and structural pattern. Second, multimodal elements were analyzed to determine how visual and textual features interact in meaning-making. Third, linguistic mechanisms were examined using the connector–disjunctor model to explain how humor is constructed. Selected examples were also interpreted in relation to cultural context and digital communication practices.

Findings

The analysis of the selected bilingual puns, based on the type of pun, structural pattern, modality, and linguistic mechanism, reveals several key patterns.

1. Types of Puns and Structural Patterns

Table 2 Distribution of Bilingual Pun Types and Structural Patterns

Type of Pun	Total (n)	%	Horizontal	%	Vertical	%
Homophonic	1	3.3%	0	0.0%	1	3.3%
Paronymic	27	90.0%	18	60.0%	9	30.0%
Extra-linguistic*	2	6.7%	2	6.7%	0	0.0%
Total	**30**	**100%**	**20**	**66.7%**	**10**	**33.3%**

*Extra-linguistic here refers to puns outside Delabastita's linguistic categories

Table 2 presents the distribution of 30 bilingual puns classified by type and structural pattern. The findings show that paronymy is the most frequent type, with 27 examples accounting for 90% of the dataset. This figure is substantially higher than that of homophonic puns, which include only 1 example (3.3%). Notably, 2 examples (6.7%) do not fit into Delabastita's four linguistic categories, as they do not rely on phonological or orthographic similarity. Instead, they are better classified as extra-linguistic puns, in

which meaning is constructed through visual or spatial features rather than purely linguistic ones. While these examples still contain linguistic elements, the source of ambiguity lies mainly outside the linguistic system.

As shown in Table 2, horizontal puns (66.7%) occur more frequently than vertical puns (33.3%) in the dataset. This pattern is largely influenced by paronymic puns, which dominate the data and are more commonly realized in horizontal structures (60%) than vertical ones (30%). Horizontal puns tend to present multiple meanings explicitly, allowing interpretation to emerge through the juxtaposition of linguistic or visual elements. In contrast, vertical puns rely on implicit meaning, requiring the audience to infer the alternative interpretation based on phonological similarity or contextual cues. The only homophonic example in the dataset follows a vertical structure, while the two extra-linguistic puns are horizontal, as they depend on the interaction of visual and textual elements within the same layout. Overall, these findings suggest that Thai–English bilingual puns in digital contexts favor more explicit and visually supported forms of meaning construction.

The selected examples presented below further illustrate how different types of bilingual puns operate through specific linguistic and multimodal mechanisms, as well as their structural patterns.

1.1 Homophonic puns rely on identical sounds across languages to create ambiguity and humor. These puns often require the audience to reinterpret phonological forms across Thai and English.

(1)

Example (1) is the only example of a homophonic pun, as it relies on phonological similarity between the Thai expression “ไอแอม (ซอ) รี่นะ” and the English phrase “I am sorry.” The Thai elements approximate the sound pattern of the English expression, allowing the audience to reinterpret the phrase across languages. The inserted image of the Thai musical instrument “ซอ” **/รɔ:/** functions as a multimodal cue, guiding the reader to interpret “(ซอ)รี่นะ” as “sorry” **/รɔ::ri/**. This visual element reinforces the phonological resemblance and helps disambiguate the intended meaning.

According to Delabastita (1996), structurally this example represents a vertical pun. The English meaning is not explicitly presented but must be inferred through phonological similarity and visual context. The humor arises from this cross-linguistic reinterpretation, where Thai phonetic approximations and visual elements interact to produce a bilingual play on meaning.

1.2 Paronymic puns are based on partial phonological similarity between words that are not identical in form. These puns are the most frequent in the dataset and demonstrate how slight differences in pronunciation can still produce humorous reinterpretations.

(2)

This example can be classified as a paronymic pun, as it relies on partial phonological similarity rather than identical sound patterns. The humor arises from the reinterpretation of a segment of the word based on similar sound patterns. Specifically, the wordplay draws on the resemblance between the English pronunciation **/tɪv/** and the Thai pronunciation **/tʰi:p/** (kick). The accompanying image serves as a multimodal cue, guiding the audience toward the alternative interpretation and reinforcing the intended humorous effect.

In terms of structural pattern, this example is a vertical pun since the secondary meaning is not explicitly stated but must be inferred through phonological similarity and visual cues. The expression "native speaker" is reinterpreted through a playful reanalysis of its internal structure into Na + **/tʰi:p/** ("kick") + speaker, where Na is represented visually and **/thi:p/** is suggested through the image of a kicking action. This reinterpretation involves both morphological and syntactic restructuring: the compound noun "native speaker" is rebracketed and reassigned new meanings, producing an alternative reading not available in its standard lexical form. The image of kicking functions as a disjunctor, triggering a shift from the conventional meaning (a fluent language user) to a reanalyzed structure involving physical action.

(3)

In Example (3), a paronymic pun is based on the similarity in sound between two non-identical words. It plays on the English word "cone" **/koʊn/** and the Thai word "คน" **/kʰon/**. The humor emerges from the close phonetic resemblance between the two forms, despite their different meanings and linguistic origins.

Structurally, this example is a vertical pun, as the alternative meaning "คน" /kʰon/ is not explicitly presented but must be inferred by the audience through its resemblance to "cone." The accompanying image of an ice cream cone functions as a multimodal cue, supporting the interpretation of the pun and guiding the audience toward the intended meaning.

In addition, the phrase "โคนใดที่โดนเจียว" is a playful modification of the Thai expression "คนเดียวที่โดนใจ" ("the only one who captures the heart"). This modification involves phonological manipulation of familiar lexical items, creating spoonerism, in which

sounds or syllables are altered to produce a humorous effect. The substitution of "คน" (person) with "โคน" (cone) aligns the phrase with the product (ice cream), while maintaining phonological similarity to the original expression. This layered manipulation reflects a culturally specific form of Thai language play, where familiar expressions are creatively adapted to generate humor and enhance brand relevance.

1.3 Extra-linguistic puns or verbo-visual puns rely on images, layout, and spatial arrangement to construct meaning and guide interpretation

(4)

Example (4) illustrates an extra-linguistic pun that is realized through multimodal interaction (Giorgadze, 2015), in which meaning is constructed through the interaction between linguistic and visual elements. The second line refers to the Thai idiom "วัวหายล้อมคอก", which is equivalent to the English expression "to close the stable door after the horse has bolted". The blank space in the second line, positioned directly beneath the word cow, functions as a visual cue representing the missing element ("วัวหาย").

Structurally, this example demonstrates horizontal wordplay, as meaning is created through the interaction between elements across the two lines. The use of spatial layout also reflects multimodal wordplay, where visual arrangement helps shape interpretation. Overall, the combination of linguistic and visual elements highlights how Thai–English bilingual puns creatively use both language and layout in digital communication.

(5)

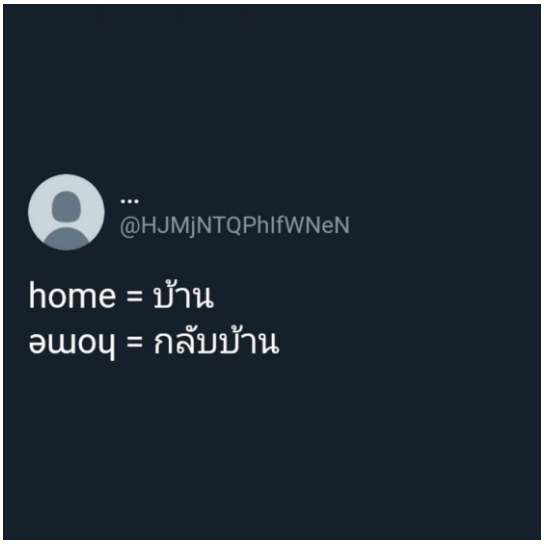

Example (5) can also be classified as an extra-linguistic pun since it does not rely primarily on phonological or orthographic similarity. Instead, meaning is visually represented through "**ɘɯoɥ,**" the flipped or reversed orientation of the word "home" or "บ้าน" **/bâː n/** in Thai. This inversion functions as a symbolic cue, prompting the audience to reinterpret the word as "returning home," which aligns with the Thai expression "กลับบ้าน" **/klàp bâː n/**.

In terms of structure, this example is a horizontal pun. Its meaning is created through the interaction of multiple elements presented within the

same visual layout. Rather than relying on a single expression, the interpretation emerges from the relationship between textual and spatial components. The absence of direct linguistic correspondence highlights how extra-linguistic features, such as orientation and layout, contribute to humor and meaning-making in digital contexts.

As shown in Examples (4) and (5), Thai–English bilingual puns can construct meaning through typography and the deliberate omission of elements, rather than relying only on linguistic similarity. While Delabastita's (1996) framework provides a useful basis for analyzing wordplay based on sound and spelling, it has some limitations when applied to digital communication. The framework focuses mainly on verbal and text-based wordplay and does not fully account for puns in which meaning is primarily shaped by extra-linguistic features such as visual layout and spatial arrangement. These examples show that wordplay in digital contexts goes beyond traditional linguistic forms, suggesting the need to integrate multimodal perspectives into the analysis of cross-linguistic creativity.

At the same time, visual elements are not limited to examples classified as multimodal puns. Even in cases that fall within Delabastita's linguistic categories, such as paronymic and homophonic puns, visual cues often play a supporting role in guiding interpretation. For instance, images, layout, and symbols help clarify phonological ambiguity and direct the audience toward the intended meaning. This indicates that, in digital contexts, bilingual wordplay frequently operates through the interaction of linguistic and visual resources, rather than relying on linguistic features alone.

2. Modality

Based on Giorgadze's (2015) framework, the analysis shows that verbo-visual puns are the dominant form, accounting for 24 out of 30 examples (80%). No purely visual (pictorial) puns were identified (0%), while purely verbal puns account for 6 examples (20%), as shown in Table 3. This indicates that Thai–English bilingual puns in digital contexts predominantly rely on the interaction between linguistic and visual elements rather than on a single mode. The absence of purely visual puns suggests that visual elements typically function alongside language, supporting or modifying verbal meaning rather than conveying meaning independently.

Table 3: Modality of Puns

Modality	Total (n)	%
Verbo-visual puns	24	80.0%
Visual puns	0	0.0%
Verbal puns*	6	20.0%
Total	**30**	**100%**

*Verbal puns fall outside Giorgadze's (2015) classification, which focuses on visual and verbo-visual wordplay.

2.1 Multimodal (verbo-visual) puns

Multimodal (verbo-visual) puns make up the majority of the dataset. Unlike verbal puns, these examples rely on the interaction between linguistic and visual elements, such as images, layout, and symbols, to construct meaning and humor. No cases were found in which meaning is conveyed through visual elements alone without linguistic support. This suggests that visual components typically work alongside language to reinforce or clarify meaning, rather than replace it. The examples below illustrate how visual and verbal elements interact to construct meaning in digital contexts.

(6)

Example (6) illustrates a verbo-visual pun, in which meaning is constructed through the interaction between linguistic and visual elements. The Thai word “พุทธ” /pʰút/ (Buddha) is combined with an image of pudding, prompting a reinterpretation that approximates the English word “pudding.” Without the visual element, the connection to “pudding” would be less immediately accessible. The humorous effect emerges from the juxtaposition of a culturally significant reference (Buddha) with an everyday object (pudding), highlighting the creative blending of linguistic, visual, and cultural elements in Thai digital communication.

(7)

This Dairy Queen advertisement demonstrates a verbo-visual pun, in which meaning is constructed through the interaction of text, image, and cultural reference. The phrase “นกอยู่ข้าง ‘พิสตา’ ชิโอนะคะ” plays on the word “พิสตา” (pista, from pistachio), which phonetically resembles “พี่ตา” /pʰîː taː/, a character name from the popular Thai drama “แรงเงา” /rɛː ŋ ŋaw/.

However, the interpretation of the pun does not rely on phonological similarity alone. The visual elements, particularly the cartoon character resembling Ratchanok and the green pistachio ice cream, serve as key multimodal cues that guide the audience toward the intended meaning. These elements help connect the product with drama reference, making the pun more recognizable and engaging. In addition, the advertisement adapts the well-known line “นกอยู่ข้างพี่ตานะคะ” (“Ratchanok is by Muta’s side”) into a modified version that promotes the product. The

humorous effect arises from this reinterpretation, in which a familiar cultural expression is combined with a commercial context.

Overall, Example (7) highlights how multimodal puns in advertising rely on the integration of linguistic, visual, and cultural knowledge, allowing audiences to construct meaning through multiple semiotic resources in digital media.

(8)

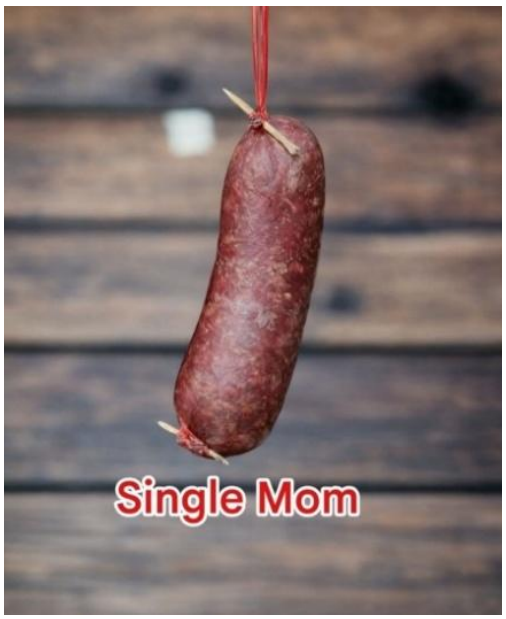

This example illustrates a verbo-visual pun, in which meaning is constructed through the interaction between the image and the accompanying text “Single Mom.” The visual element shows a piece of Thai-Isan sausage known as “หม่ำ” **/màm/**, which phonetically resembles the English word “mom.”

However, the humor does not rely on phonological similarity alone. The image plays a crucial role in guiding interpretation, as it provides the cultural reference needed to reinterpret “mom” as “หม่ำ.” At the same time, the word “single” reinforces the visual representation of one piece of sausage, creating a parallel between quantity and meaning. This example highlights how multimodal puns in digital contexts rely on shared cultural knowledge—in this case, familiarity with Thai-Isan food—to construct meaning across languages.

These examples show that verbo-visual puns rely on phonological similarity, visual representation, and contextual knowledge. The image often functions as a key interpretive cue, helping the audience reconstruct the intended meaning. In addition, verbo-visual puns are typically associated with horizontal structures, as verbal and visual elements are presented simultaneously. The humorous effect emerges from their interaction rather than from a sequential reinterpretation. This highlights the importance of multimodal meaning-making in digital communication, where users combine language, images, and layout to create creative and engaging forms of bilingual wordplay.

2.2 Verbal Puns

The analysis reveals that verbal puns account for a smaller proportion of the dataset compared to multimodal puns. Unlike verbo-visual examples, verbal puns rely entirely on linguistic features such as phonological similarity and semantic reinterpretation to create humor. The following examples illustrate how Thai–English bilingual wordplay can be constructed through language alone, often drawing on regional dialects and cultural knowledge to produce meaning.

(9)

This example illustrates a verbal pun, as meaning is constructed entirely through linguistic elements without the support of visual cues. The phrase "Old day" **/əʊld deɪ/** is reinterpreted based on its phonological similarity to the Thai Isan expression "โอ้เด้" **/ô: dê:˧/**, an exclamation meaning "Oh!" When combined with "เพื่อนเอย" **/pʰɯ̂an ʔɤ:j/** (my friend), the expression evokes the familiar phrase "โอ้เด้เพื่อนเอย" **/ô: dê: pʰɯ̂an ʔɤ:j/** found in the popular Isan song "จี่หอย" **/t͡ɕì: hɔ̌:j/**.

The humor arises from this cross-linguistic reinterpretation, where an English phrase is perceived as a Thai dialect expression. This example relies on phonological similarity and cultural knowledge, particularly familiarity with Isan language and music, showing how verbal puns can draw on regional identity and popular culture without visual support.

(10)

Example (10) is also a verbal pun, where its meaning is constructed through words without the support of visual cues. The phrase "I like Milo" can be interpreted in two ways: in standard Thai, it means "ฉันชอบไมโล" ("I like Milo"), while in the Thai southern dialect, it can be heard as "ไอไหร่ไม่โร้" **/ʔaj rài mâj ró: /,** meaning "I don't know." or "I don't know anything." The humor comes from this phonological reinterpretation, where English sounds resemble a regional Thai expression. Understanding the pun requires dialectal knowledge and sensitivity to pronunciation differences, highlighting how verbal wordplay draws on linguistic diversity to create meaning in Thai–English contexts.

3. Humor Construction and Linguistic Mechanisms

This section examines how humor in Thai–English bilingual puns is constructed through linguistic mechanisms, drawing on Attardo's (1994) Isotopy Disjunction Model (IDM). According to this framework, humor arises from the interaction between two contrasting meanings, triggered by a shift in interpretation. In bilingual puns, this process often involves phonological similarity across languages, which creates ambiguity and allows multiple meanings to coexist. The following examples illustrate how the connector and disjunctor operate within a multimodal context, where both linguistic and visual elements contribute to the reinterpretation and humorous effect.

(11)

This Burger King advertisement employs a bilingual verbo-visual pun based on paronymy by adapting the Thai idiom "งานหนักไม่เอา งานเบาไม่สู้," which describes someone unwilling to do any work, whether difficult or easy. The advertisement modifies the second part of the idiom by replacing the Thai word "เบา" **/baw/** ("easy") with "บราวนี่" (brownie), creating the phrase "งานบราวนี่สู้."

The humor arises from the phonological similarity between "เบา" and the morpheme "brown" in "brownie," which functions as a *connector* by introducing ambiguity. This ambiguity is resolved through the *disjunctors*, namely the visual image of the Burger King mascot holding brownies and the preserved first part of the idiom "งานหนักไม่เอา", which guide the audience toward the intended reinterpretation.

As a result, the expression humorously shifts from a negative meaning to a playful one—"not willing to do hard work, but willing to work for brownies." This example demonstrates how bilingual puns in advertising combine linguistic and visual elements with cultural knowledge to transform familiar expressions into engaging and memorable marketing messages.

(12)

The expression "PromptBid" (พร้อมบิด) illustrates a verbo-visual bilingual pun based on paronymy. It imitates the visual design of Thailand's well-known digital payment system "PromptPay" (พร้อมเพย์), creating an immediate association with the original brand.

The humor is constructed through phonological similarity between English and Thai elements: "Prompt" approximates the Thai word "พร้อม" **/pʰrɔ́ːm/** (ready), while "Bid" resembles the Thai slang "บิด" /bìt/, meaning "to bail" or "to cancel abruptly." This similarity functions as a connector, allowing the phrase to be interpreted across both languages.

The ambiguity is resolved through visual and contextual disjunctors, particularly the recognizable layout of the PromptPay logo and the use of the word "Bid/บิด," which activates a Thai cultural frame

of informal slang. As a result, “PromptBid” is humorously reinterpreted as “ready to bail” or “prepared to cancel,” subverting the reliability associated with the original financial service.

Example (12) highlights how Thai–English bilingual puns combine phonological resemblance, visual imitation, and cultural knowledge to produce humor. It also reflects a broader tendency in Thai digital discourse to treat everyday social behaviors—such as canceling plans or being unreliable—with humor through creative language play.

(13)

This advertisement by ONETOUCH demonstrates a verbo-visual bilingual pun that draws on Thai cultural context. The phrase “วันเพ็ญ” **/wan pʰen/** (full moon day) is associated with the Loy Krathong festival, a culturally significant and often romantic occasion in Thailand.

The humor is constructed through phonological similarity between the Thai word “วัน” **/wan/** (day) and the English word “one” **/wʌn/**, which forms part of the brand name ONETOUCH. This similarity functions as a connector, creating phonological ambiguity between the Thai word ‘วัน’ and the English element ‘one’ in the brand name.

The ambiguity is resolved through visual disjunctors, particularly the image of a krathong made of condoms, which directly relates to the advertised product. This visual element not only reinforces the brand but also introduces a subtle sexual connotation, aligning with the romantic context of the festival. As a result, the advertisement reinterprets a familiar cultural expression into a promotional message, suggesting intimacy alongside celebration. This example highlights how multimodal puns in advertising integrate linguistic similarity, visual symbolism, and cultural knowledge to create humorous and persuasive meanings.

Discussion and Conclusion

This study examined 30 Thai–English bilingual puns collected from digital media between 2019 and 2026, focusing on types of puns and structural patterns, modality, and humor construction. The findings show that bilingual puns function as a form of cross-linguistic creativity, reflecting how Thai speakers combine English and Thai to produce humor, express identity, and engage with digital communication practices. These results support Blommaert’s (2010) view that linguistic boundaries in globalization are increasingly fluid, as well as Kirkpatrick’s (2010) discussion of English as a lingua franca that interacts with local languages. The creative blending of Thai and English in bilingual puns also aligns

with Carter's (2004) argument that linguistic creativity is an everyday practice rather than an exceptional phenomenon.

In terms of linguistic features, paronymic puns are the most frequent type, highlighting the importance of phonological similarity in Thai–English wordplay. This supports Delabastita's (1996) view that puns rely on contextual ambiguity rather than form alone. The analysis of humor construction further shows that meaning emerges through the interaction between multiple interpretations, consistent with Attardo's (1994) Isotopy Disjunction Model. In many cases, phonological similarity functions as a connector, while contextual and visual cues act as disjunctors, prompting reinterpretation and generating humor.

A key finding is the dominance of multimodal (verbo-visual) puns, which account for the majority of the dataset. These puns rely on the interplay between linguistic and visual elements—such as images, layout, and symbols—to guide interpretation and enhance humor. This supports Androutsopoulos's (2015) argument that digital communication promotes multimodal language practices, as well as Giorgadze's (2015) view that visual elements play a central role in contemporary wordplay. More broadly, this reflects the nature of multimodal communication in the digital era, where meaning is constructed through the integration of multiple semiotic resources (Koowuttayakorn, 2025).

Thai–English bilingual puns also serve multiple communicative functions, including entertainment, advertising, and sociocultural identity expression. In advertising, bilingual wordplay is used to attract attention and create memorable brand messages by blending global (English) and local (Thai) elements. In everyday digital communication, such puns reflect speakers' linguistic flexibility and their ability to integrate regional dialects, popular culture, and social meanings into creative expression. These practices are consistent with research showing that multilingual resources are strategically used to engage audiences and construct identity in online spaces (Androutsopoulos, 2015; Huttayavilaiphan, 2024).

The findings also highlight the broader implications of multimodality in the AI era. The integration of linguistic and visual elements not only enhances audience engagement but also encourages more active interpretation, requiring audiences to consider both verbal and nonverbal cues within cultural and contextual frameworks. In this sense, multimodal communication may support more critical engagement with digital content and improve communicative effectiveness. At the same time, the production and interpretation of such content require a degree of social and media awareness from both creators and audiences.

Finally, this study contributes to sociolinguistic research by demonstrating how bilingual puns reflect the dynamic relationship between language, culture, and digital communication. It also suggests that, although AI technologies are increasingly capable of generating multilingual and multimodal content, they are not yet able to replicate the depth of sociocultural meaning found in human-generated bilingual puns. Human creators demonstrate a greater ability to draw on complex and evolving social, cultural, and contextual knowledge, allowing them to produce more nuanced and culturally grounded forms of

wordplay. This highlights an important limitation of AI in relation to linguistic creativity, particularly in contexts that require sensitivity to local meanings, identities, and cultural references.

Despite these contributions, this study is limited by its relatively small dataset of 30 examples and its focus on selected digital platforms, which may not fully represent the diversity of Thai–English bilingual wordplay. In addition, the qualitative nature of the analysis may involve interpretive subjectivity, particularly in the identification of humor and multimodal meaning.

Taken together, Thai–English bilingual puns illustrate how digital communication enables speakers to creatively negotiate meaning across languages, cultures, and modes. They not only reflect linguistic innovation but also highlight the continuing importance of human creativity in shaping meaningful and contextually rich communication in the age of AI. Future research could further explore bilingual puns in other domains, such as political discourse and advertising, as well as examine their broader social and cultural impacts.

Acknowledgments

This research would not have been possible without the exceptional advice and support from Assistant Professor Dr. Supakarn Pathong throughout the project. Her expertise in linguistics and meticulous feedback contributed to the improvement and completion of this research. We are sincerely grateful for her guidance and dedication.

Our gratitude also extends to the English Department, Faculty of Arts, Silpakorn University, for providing essential resources and support, as well as the opportunity to showcase our research at the 15th SMARTS Conference.

Finally, we deeply appreciate the commitment from every fellow researcher throughout the research process.

เอกสารอ้างอิง

Androutsopoulos, J. (2015). **Networked multilingualism: Some language practices on Facebook and their implications**. International Journal of Bilingualism, 19(2), 185–205.

Attardo, S. (1994). **Linguistic Theories of Humor**. Berlin: Mouton de Gruyter.

Blommaert, J. (2010). **The Sociolinguistics of Globalization**. Cambridge: Cambridge University Press.

Carter, R. (2004). **Language and creativity: The art of common talk.** London: Routledge.

Chatpunnarangsee, K., & Osatananda, V. (2020). **Code-switching between Thai and English in young Thai politicians' speeches**. Humanities, Arts and Social Sciences Studies, 20(3), 351–363.

Delabastita, D. (1996). "Introduction." In **Wordplay and Translation: Essays on Punning and Translation**, Dirk Delabastita (ed.), The Translator 2 (2), 127–139.

Giorgadze, M. (2015). **Categories of Visual Puns**. European Scientific Journal, 11(10), 362–371. https://doi.org/10.19044/esj.2015.v11n10p%p

Huttayavilaiphan, R. (2024). **From local flavor to global fandom: An exploration of the cultural presentation and attitudes towards using English by Thai content creators on the TikTok platform**. Frontiers in Communication, 9, Article 1453316. https://doi.org/10.3389/fcomm.2024.1453316

Kangkha, P., & Mahadi, T. S. T. (2018). **Code switching in Thai society: Four decades of research**. International Journal of Language, Literacy and Translation, 1(1), 21–36.

Kharkhurin, A. V. (2012). **Multilingualism and creativity**. Bristol: Multilingual Matters.

Kirkpatrick, A. (2010). **English as a lingua franca in ASEAN: A multilingual model**. Routledge.

Koowuttayakorn, S. (2025). **From Tutors to Influencers: Content Types and Micro-Celebrification of English Teaching TikTok Creators in the Thai Context**. LEARN Journal: Language Education and Acquisition Research Network, 18(2), 764–794. https://doi.org/10.70730/BVVY7891

Kovalenko, L., & Martynyuk, A. (2021). **Verbal, Visual, and Verbal-visual Puns in Translation: Cognitive Multimodal Analysis**. Cognition, Communication, Discourse.

Ngamluea, S. (2020). **Language Play and Humorous Conversations**. Journal of Liberal Arts, Thammasat University, 21(1), 440-458. (In Thai)

Rebrii, O., Rebrii, I., & Pieshkova, O. (2022). **When Words and Images Play Together in a Multimodal Pun: From Creation to Translation**. Lublin Studies in Modern Languages and Literature, 46(2), 85-97.

ผลกระทบต่อธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจากเขตการค้าเสรีไทย–จีน กรณีศึกษา: สินค้าอุปโภคบริโภค ย่านสำเพ็ง

Impacts of the Thai-China FTA on SMEs in the Consumer Goods Sector: A Case Study of the Sampeng Market

ศุภการ นงนุช[1]
อภิเศก ปั้นสุวรรณ[2]

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันพบว่ามีผู้ประกอบการชาวจีนและสินค้ากลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนในตลาดสำเพ็งเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะสินค้าประเภทเครื่องประดับตกแต่งศีรษะ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติของข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีน และศึกษามูลค่าการค้าระหว่างกัน ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ประกอบการไทยจำนวน 3 ราย จากนั้นทำการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหา ตลอดจนการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า แม้ว่าประเทศไทยจะมีมูลค่าการค้ากับประเทศจีนเพิ่มขึ้นหลังมีข้อตกลงเขตการค้าเสรี แต่กลับส่งผลให้ประเทศไทยขาดดุลการค้ากับประเทศจีนอย่างมาก โดยในปี พ.ศ. 2567 มีการขาดดุลกว่า 45,337.37 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ โดยมีแนวโน้มที่มูลค่าการนำเข้าสินค้ากลุ่มอุปโภคบริโภคเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะมีการนำเข้าในอัตราที่สูงและมีการขยายตัวกว่า 1.5 เท่า โดยผลจากการสำรวจพื้นที่พบว่าจากการเข้ามาของผู้ประกอบการและสินค้าจากประเทศจีน ส่งผลให้ผู้ประกอบการไทยต้องเผชิญกับยอดขายและรายได้ที่ลดลง ทั้งนี้ผู้ประกอบการมีการปรับตัวหลายรูปแบบ เช่น การเพิ่มตัวเลือกสินค้าที่ผลิตภายในประเทศ การเน้นไปที่คุณภาพสินค้า การสร้างเอกลักษณ์ให้กับสินค้าและการศึกษาแนวโน้มรูปแบบสินค้าที่กำลังนิยม รวมทั้งการเพิ่มช่องทางการตลาดใหม่ๆ

คำสำคัญ: *เขตการค้าเสรี สินค้าจีน ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตลาดสำเพ็ง*

Abstract

At present, a substantial presence of Chinese entrepreneurs and imported consumer goods from China has been observed in the Sampeng market, particularly in the category of decorative headwear accessories. This study aims to examine the implementation practices of the Thailand–China Free Trade Agreement (FTA), analyze bilateral trade values, and assess the resulting impacts. Data were collected through a review of relevant documents and in-depth interviews with three Thai entrepreneurs. The analysis was conducted using descriptive techniques, content analysis, and descriptive statistical methods.

The findings indicate that, although Thailand's trade value with China has increased following the implementation of the FTA, the country has experienced a significant trade deficit with China. In 2024 (B.E. 2567), the trade deficit exceeded USD 45,337.37 million. There is also a notable upward trend in the import

[1] นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

[2] รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

value of consumer goods, with decorative headwear products showing particularly high import rates and an expansion of more than 1.5 times. Field survey results further reveal that the influx of Chinese entrepreneurs and goods has led to declining sales and revenues among Thai entrepreneurs. In response, local businesses have adopted various adaptive strategies, including diversifying domestically produced product lines, emphasizing product quality, developing unique product identities, monitoring emerging market trends, and expanding into new marketing channels.

***Keywords**: Free Trade Agreement (FTA), Chinese goods, Small and Medium Enterprises (SMEs), Sampeng Market*

บทนำ

การค้าเสรี หรือการซื้อขายสินค้าระหว่างประเทศโดยไม่มีการเก็บภาษีศุลกากร รวมไปถึงการขจัดข้อจำกัดด้านการค้าที่เข้ามากีดกันออกไป ซึ่งแตกต่างจากการค้าแบบดั้งเดิมที่จะต้องมีการเก็บภาษีศุลกากรและค่าธรรมเนียมในการนำเข้าหรือส่งออกสินค้าเข้ามาภายประเทศ ซึ่งหนึ่งในกลไกสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำการค้าเสรี คือข้อตกลงเขตการค้าเสรี โดยเป็นการตกลงร่วมกันระหว่างประเทศเพื่อให้สามารถซื้อขายสินค้าได้อย่างปลอดภาษีในการนำเข้าและส่งออกสินค้า โดยที่ประเทศเหล่านี้จะผลิตในสิ่งที่ตนเองถนัดหรือสามารถผลิตได้อย่างมีคุณภาพสูงและมีการคำนึงถึงต้นทุนราคาต่ำ ทำให้สามารถซื้อขายได้ในราคาถูกและได้วัตถุดิบที่คุณภาพดี ส่งผลให้ผู้บริโภคสามารถบริโภคสินค้าหรือบริการคุณภาพดีและราคาถูกได้ ซึ่งประเทศไทยนั้นได้มีการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีน ภายใต้กรอบข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ส่งผลให้มูลค่าการส่งออกไปยังประเทศจีนสูงขึ้นควบคู่กับมูลค่าการนำเข้าที่พุ่งสูงเช่นกัน ซึ่งนำไปสู่การขาดดุลทางการค้าที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยสาเหตุเกิดจากประเทศจีนนั้นเป็นแหล่งนำเข้าสินค้าอันดับหนึ่งของประเทศไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2557 และหากมองเฉพาะเจาะจงไปที่มูลค่าการนำเข้ากลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งบนศีรษะ จากประเทศจีนมายังประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2567 มีมูลค่าการนำเข้าอยู่ที่ 137.20 ล้านเหรียญสหรัฐ ฯ ซึ่งมีอัตราการขยายตัวจากปี พ.ศ. 2566 ถึง 47% จากมูลค่าการนำเข้า 93.27 ล้านเหรียญสหรัฐ ฯ

ผู้ประกอบการรายย่อยที่ประกอบกิจการเกี่ยวกับกลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภคในจำพวกสิ่งประดับตกแต่งบนศีรษะนั้นเป็นหนึ่งในธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีน ภายใต้กรอบความร่วมมือเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน เหล่าผู้ผลิตและผู้ประกอบการรายย่อยต่างต้องเผชิญกับการแข่งขันของสินค้าราคาถูกจากการหลั่งไหลเข้ามาของสินค้ากลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งบนศีรษะจากประเทศจีน โดยพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบที่สุดคือ ย่านสำเพ็ง ซึ่งเป็นแหล่งซื้อขายปลีกส่งกลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งบนศีรษะที่สำคัญของประเทศไทย เพราะได้มีการเปิดหน้าร้านค้าขายและจำหน่ายสินค้าในราคาที่ต่ำกว่าผู้ประกอบการในประเทศไทย จนทำให้ผู้ประกอบการจำนวนมากไม่สามารถดำเนินกิจการต่อได้ จึงต้องปิดกิจการไปในที่สุด และยังคงมีปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้นภายในย่านการค้าข้างต้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากได้รับข้อยกเว้นภาษีจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีนได้ที่เริ่มขึ้นภายใต้กรอบข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีนแล้ว พบว่ามีปัจจัยสำคัญภายในประเทศจีนอย่างตลาดค้าอี้อู เมืองอี้อู มณฑลเจ้อเจียง ซึ่งเป็นเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นศูนย์การค้าส่งสินค้าเบ็ดเตล็ดที่ใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งมีพื้นที่กว่า 5.5 ล้านตารางเมตร และมีร้านค้ามากกว่า 75,000 ร้าน แบ่งเป็น 5 โซนใหญ่ โดยมีการค้าขายสินค้าหลากหลายประเภท จึงยิ่งเชิญชวนให้ผู้ประกอบการจากทั่วทุกมุมโลกแวะเวียนไปที่ตลาดแห่งนี้รวมถึงผู้ประกอบการจากประเทศไทยเช่นกัน ต่อมาผู้ประกอบการชาวจีนได้เล็งเห็นโอกาสในการทำการค้าที่ประเทศไทย จึงเป็นที่มาของจีนใหม่ในประเทศไทย ซึ่งนับได้ว่าเป็นอีกปรากฏการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบกับประเทศไทยอย่างมาก สืบเนื่องมาจากการเกิดความกดดันจากการแข่งขันภายในประเทศต้นทาง ประชากรจึงเล็งเห็นโอกาสย้ายถิ่นฐานมายังประเทศไทยพร้อมด้วยการสนับสนุนจากรัฐบาลของประเทศจีน จึงเกิดเป็นการทำธุรกิจต่าง ๆ หนึ่งในนั้นคือการเปิดร้านค้าปลีกส่งภายในประเทศไทย กลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะ

จากผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการแข่งขันดังกล่าว โดยเฉพาะกับผู้ประกอบการรายย่อยชาวไทยที่ประกอบธุรกิจค้าส่งสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งบนศีรษะหรือกิ๊บประดับผม ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการค้าขาย อันเป็นผลมาจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีน ภายใต้กรอบข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาผลกระทบจากทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีน ต่อผู้ประกอบการรายย่อยสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะของประเทศไทย รวมไปถึงแนวทางการปรับตัวที่ทำให้ผู้ประกอบรายย่อยสามารถปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ทางธุรกิจ เพื่อให้สามารถก้าวข้ามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติของข้อตกลงเขตการค้าไทย-จีน ภายใต้กรอบข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน
2.เพื่อศึกษามูลค่าการค้าของสินค้าประเภทสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งบนศีรษะที่ได้ทำการนำเข้าจากประเทศจีนมายังประเทศไทย
3.เพื่อศึกษาผลกระทบและการปรับตัวของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในภาคธุรกิจสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งบนศีรษะ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเวลา : ศึกษาตั้งแต่เริ่มมีการทำข้อตกลงการค้าเสรีทั้งสองฉบับขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2546 -พ.ศ. 2567 ในแนวทางของนโยบายทางค้าที่เกิดขึ้นจากการทำข้อตกลงการค้าเสรีไทย-จีน ภายใต้กรอบข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน

2. ขอบเขตเนื้อหา : ศึกษาการปรับตัวของธุรกิจสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งบนศีรษะขนาดกลางและขนาดย่อย ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณย่านสำเพ็ง จังหวัดกรุงเทพมหานคร

3. ขอบเขตพื้นที่ : ในการศึกษาพื้นที่ตลาดสำเพ็ง ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตเพื่อความชัดเจนไว้ดังนี้ ทิศเหนือติดกับถนนจักรเพชร (คลองโอ่งอ่าง) ทิศใต้ติดกับถนนราชวงศ์ (คิคู่ย่าสำเพ็ง) ตัดผ่านถนนมหาจักรและถนน กำหนดระยะทางจากถนนไว้ที่ 550 เมตร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของข้อตกลงเขตการค้าไทย-จีน ภายใต้กรอบข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน โดยใช้ข้อมูลความเป็นมาและกรอบข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน จากธนาคารกสิกรไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ กรมศุลกากรและกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับห่วงโซ่อุปทาน ปัจจัยผลักดันและดึงดูดที่มาสนับสนุนการเข้ามาของสินค้าจากประเทศจีน ความเป็นมาของย่านสำเพ็งและตลาดอี้อู ข้อมูลเกี่ยวภาษีศุลกากรและการจดทะเบียนสำหรับชาวต่างชาติที่ถูกต้อง โดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics)

2. ในการศึกษามูลค่าการค้าของกลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะ ที่ได้ทำการนำเข้าจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ข้อมูลมูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทยและจีน โดยเจาะจงที่มูลค่าการนำเข้าสินค้า รวมไปถึงดุลการค้าของประเทศไทยและจีน จากกองยุทธศาสตร์การพัฒนาความสามารถทางการแข่งขัน สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ และกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ โดยเทคนิคการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

3. ในการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทยตลอดจนแนวทางในการปรับตัวทางธุรกิจ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม จำนวน 3 ราย ภายในตลาดสำเพ็ง ข้อมูลจากการรวบรวมรายงานข่าวสารจากเว็บไซต์ต่าง ๆ หนังสือที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัย

จากผลกระทบที่ได้รับ พร้อมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาจากงานวิจัยในภูมิประเทศอื่น ๆ ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) เพื่อมาทำการศึกษาและค้นคว้าหาวิธีการรับมือผลกระทบที่ได้รับ พร้อมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ผลการวิจัย

1. กฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน และระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดตามกฎถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน

งานวิจัยนี้ศึกษาตั้งแต่ครั้งมีการริเริ่มข้อตกลงจนประกาศเริ่มดำเนินการใช้ เมื่อ พ.ศ.2546 จนถึง พ.ศ.2567 และระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดตามกฎถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน ที่จะกล่าวถึงขั้นตอนการจัดทำหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดของสินค้า หรือที่เรียกว่า Form E เกิดขึ้น เพื่อให้ได้รับสิทธิพิเศษในการยกเว้นหรือลดอัตราอากร หากสินค้าหรือผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด พร้อมทั้งศึกษาการยกเลิกและแก้ไขเพิ่มเติมของทั้งกฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าและระเบียบปฏิบัติเกี่ยวหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้าตามประกาศจากคลังและหน่วยงานศุลกากรจนถึงปัจจุบัน ซึ่งข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีนนั้น จะใช้แนวทางปฏิบัติของทั้งกฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าและระเบียบในการหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้าอย่าง Form E แบบเดียวกันจึงสามารถใช้ศึกษาได้เช่นเดียวกัน

1.1. กฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน

กฎข้างต้นนี้มีไว้เพื่อกำหนดเกณฑ์ของแหล่งกำเนิดสินค้า และจากผลการศึกษากฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน มีการให้ความสำคัญกับวัตถุดิบรวมถึงวิธีการได้มาซึ่งสินค้านั้น ๆ หรือที่เรียกว่า วิธีการผลิตสินค้าอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับถิ่นกำเนิดของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์รวมถึงวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์จะอยู่ในกฎข้อ 2 ที่กล่าวถึงการได้มาของสินค้าโดยการใช้วัตถุดิบภายในอาณาเขตของประเทศภาคีส่งออกและมีบางส่วนของสินค้าที่ใช้วัตถุดิบจากนอกประเทศภาคีผู้ส่งออก ซึ่งหากไม่ใช้วัตถุดิบภายในประเทศภาคีส่งออกทั้งหมดจะต้องตรวจสอบเพื่อให้เข้าเกณฑ์ขอรับสิทธิพิเศษ ฯ

นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเก็บรักษาสินค้าให้คงอยู่ในสภาพดี ต้องบรรจุลงหีบห่อและมีเพียงการขนถ่ายสินค้าเพื่อเคลื่อนย้ายเท่านั้น ในกรณีที่นำส่งผ่านอาณาเขตของประเทศภาคี โดยมีเงื่อนไขเฉพาะรัดกุมสำหรับกรณีที่จำเป็นต้องขนส่งผ่านนอกอาณาเขตของประเทศภาคี เช่น ปัญหาทางด้านภูมิศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาตามกฎต่าง ๆ ตามกฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ซึ่งจำเป็นต่อการยื่นเพื่อขอรับสิทธิพิเศษ ฯ และยืนยันถึงถิ่นกำเนิดสินค้าของประเทศภาคีส่งออก ได้แก่ หนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้า ตามกฎข้อ 12 ออกให้โดยหน่วยงานราชการที่ได้รับมอบหมายจากประเทศภาคีส่งออกและแจ้งให้กับประเทศภาคีอื่นทราบตามความตกลง โดยจะมีระเบียบปฏิบัติแยกออกเป็นเอกสารแนบต่างหาก เนื่องจากมีความสำคัญและรายละเอียดขั้นตอนอย่างละเอียด

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่ากฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน นั้นเป็นการกำหนดถึงกฎเกณฑ์ขอรับสิทธิพิเศษ ว่าด้วยข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน อย่างการปลอดภาษีศุลกากรนำเข้า จึงต้องมีการกำหนดกฎดังกล่าวขึ้นมา โดยเนื้อหาพูดถึงเกณฑ์การได้มาซึ่งถิ่นกำเนิดของทั้งสินค้าและวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต การตราส่งสินค้า หนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้า พร้อมทั้งกฎอย่างการทบทวนและแก้ไข เพื่อให้การขอรับสิทธิพิเศษ ฯ ผ่านไปได้อย่างราบรื่น เปรียบเหมือนดั่งคู่มือเบื้องต้นให้ปฏิบัติตามกฎที่กำหนด จากนั้นจึงดำเนินการยื่นขอหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้าที่นับได้ว่าเป็นอีกหนึ่งเอกสารรับรองสำคัญในกฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้านี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและมีผลการศึกษาว่าด้วยระเบียบปฏิบัติสำหรับการขอหนังสือรับถิ่นกำเนิดสินค้าในเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน พร้อมการเปลี่ยนแปลงของระเบียบปฏิบัติดังกล่าวใน 1.2. เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงองค์รวมได้มากยิ่งขึ้น

1.2. ระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดตามกฎถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน

สืบเนื่องจากกฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ที่มีการระบุถึงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นเงื่อนไขสำหรับการนำสินค้าเข้าสู่ประเทศภาคีปลายทาง โดยประเทศภาคีส่งออกจะต้องพิจารณารวมถึงปฏิบัติตามที่ระบุไว้ข้างต้น ซึ่งหนึ่งในกฎเหล่านั้นคือ หนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้า ออกโดยหน่วยงานที่อำนาจรับผิดชอบที่ถูกมอบหมายโดยรัฐฯ เพื่อยืนยันถึงถิ่นกำเนิดสินค้าและขอรับสิทธิพิเศษ ฯ ตามข้อตกลง

จากข้อมูลข้างต้นที่ได้มีการศึกษาระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดตามกฎถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน ตั้งแต่ พ.ศ. 2546 ถึง พ.ศ. 2567 นั้น จะเห็นได้ว่ามีการให้ความสำคัญกับหน่วยงานที่มีอำนาจในการหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้า บัญชีรายชื่อ การจัดทำเอกสารให้ถูกต้องพร้อมแนวทางการยื่นหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้าและคำร้องอื่น ๆ ตามขั้นตอน โดยมุ่งเน้นไปที่เกณฑ์ของถิ่นกำเนิดสินค้าที่จะระบุลงในหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้า รวมถึงเงื่อนไขที่สามารถยกเว้นการแสดงหนังสือรับรอง ฯ แก่หน่วยงานศุลกากรได้ อีกทั้งยังมีการปรับและเพิ่มเติมกฎเพื่อความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกรณีผู้นำเข้าต้องการเปลี่ยนท่าที่นำเข้า กรณีที่หนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้าสูญหายหรือถูกลักขโมย อายุของหนังสือรับรอง ฯ และในช่วงที่ทั่วโลกมีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ได้มีการปรับเปลี่ยนให้สามารถถ่ายภาพสำเนาของหนังสือรับรอง ฯ พร้อมยื่นคำร้องควบคู่ได้ และขยายเวลาการนำส่งต้นฉบับแก่หน่วยงานศุลกากรของประเทศภาคีผู้นำเข้าสูงสุด 60 วัน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับใบขนสินค้าขาเข้า หนังสือรับรองการเคลื่อนย้ายอีกด้วย ซึ่งภายในระเบียบ ฯ ยังพูดถึงในกรณีเมื่อมีการฉ้อฉลหรือข้อสงสัยในหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้านั้นจะถูกตรวจสอบ หากตรงตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ จะสามารถชำระอากรในอัตราปกติก่อนนำออกได้ แล้วจึงทำเรื่องขออากรดังกล่าวคืนหากสามารถพิสูจน์ได้ว่าสินค้านั้นไร้ซึ่งการฉ้อฉลและปราศจากข้อสงสัย เป็นที่พอใจแก่หน่วยงานศุลกากรประเทศภาคีผู้นำเข้า โดยการเพิ่มเติมและแก้ไขระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดตามกฎถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน – จีน ตามขอบเขตเวลาของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า ประกาศกรมศุลกากรที่ 122/2549, 21/2553, 229/2559, 139/2560, 132/2562, 47/2563 และ 218/2564 มีการเพิ่มเติมและแก้ไขที่เห็นได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ 1 กฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน

ที่มา: [ภาพที่สร้างจาก AI]. ผลิตโดย [ผู้วิจัย], 2569, ใช้เครื่องมือ Gemini

2. ข้อมูลการนำเข้าและส่งออกสินค้าอุปโภคบริโภค

ศึกษาจากสถิติและมูลค่าการค้าภายในปี พ.ศ. 2546 ถึง พ.ศ. 2567 เพื่อให้ได้ทราบถึงความเป็นไปนับตั้งแต่มีการลงนามจัดตั้งเขตการค้าเสรีไทย–อาเซียน พร้อมทั้งแนวโน้มของดุลการค้าที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและจัดทำผลการศึกษาออกมาในรูปแบบของแผนภูมิ โดยจากการศึกษานั้นได้พบว่ามูลค่าการส่งออกของประเทศไทยไปยังประเทศจีนนั้นเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่มูลค่าการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนมีมูลค่าการค้าเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ พร้อมทั้งดุลการค้าที่สวนทางอย่างชัดเจน โดยรายละเอียดมีดังนี้

2.1 ข้อมูลสถิติมูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน พ.ศ. 2547 – 2567

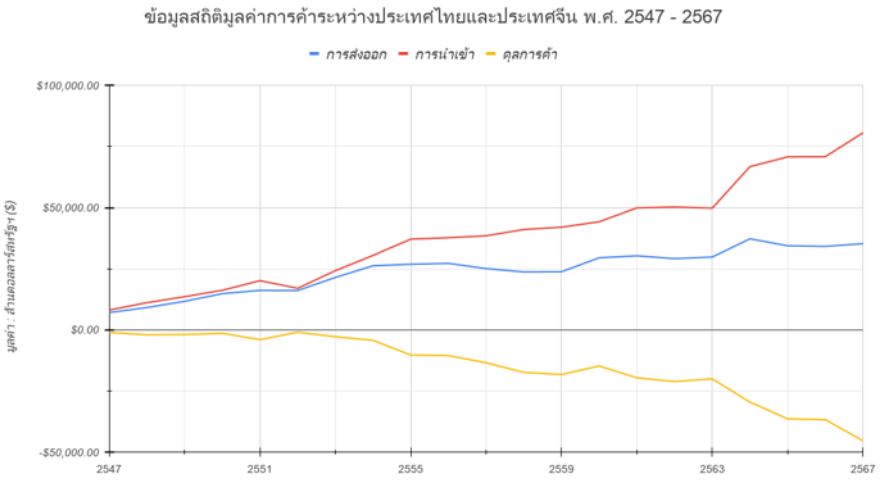

ภาพที่ 2 ข้อมูลสถิติการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน พ.ศ. 2547 - 2567

ที่มา : ผู้วิจัย ดัดแปลงจากข้อมูลจากกระทรวงพาณิชย์ (2569)

จากภาพแผนภูมิชุดข้อมูลรวมสถิติการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนนับตั้งแต่ได้มีการลงนามและบังคับใช้จนถึง พ.ศ. 2567 โดยภายในปี พ.ศ. 2547 มูลค่าการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนนั้นอยู่ที่ 8,143.62 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ และมีมูลค่าการส่งออกสินค้าไปยังประเทศจีนอยู่ที่ 7,113.45 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ โดยภาพรวมของปี พ.ศ. 2547 นั้นมีดุลการค้าที่ขาดดุลเป็นจำนวน 1,030.17 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ต่อมา ในปี พ.ศ. 2566 มูลค่าการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนอยู่ที่ 70,826.58 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ และมีมูลค่าการส่งออกสินค้าไปยังประเทศจีนเป็นจำนวน 34,173.34 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ทั้งนี้ภาพรวมของปี พ.ศ. 2566 จะมีดุลการค้าที่ขาดดุลเป็นจำนวน 36,653.24 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ เมื่อเปรียบเทียบกันกับภาพรวมของปี พ.ศ. 2567 นั้นมีดุลการค้าที่ขาดดุลเป็นจำนวน 45,337.37 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ โดยมีมูลค่าการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนเป็นจำนวน 80,614.48 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ และมีมูลค่าการส่งออกสินค้าไปยังประเทศจีนอยู่ที่ 35,277.11 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ

จะเห็นได้ว่าเมื่อนำมาเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2547 และ พ.ศ. 2567 มูลค่าการส่งออกสินค้าไปยังประเทศจีนมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นถึง 395% ในขณะที่มูลค่าการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนมีอัตราการขยายตัวพุ่งสูงถึง 889% ซึ่งภาพรวมดุลการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนนับตั้งแต่ได้มีการลงนามข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย–จีน ภายใต้กรอบข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-อาเซียนนั้นขาดดุลถึง 44 เท่า นอกจากนี้เพื่อหาแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจึงได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2566 และ พ.ศ. 2567 จึงพบว่า มูลค่าการส่งออกสินค้าไทยไปยังประเทศจีนมีอัตราการขยายตัว

จากปี พ.ศ. 2566 อยู่ที่ 3.23% ในด้านของมูลค่าการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนนั้นมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น 13.82% ซึ่งดุลการค้าจะมีอัตราการขยายตัวที่ขาดดุลมากขึ้นถึง 23.69% ในระยะเวลาเพียง 1 ปี

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า มูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนในปี พ.ศ. 2547 – 2567 มีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น นับจากเริ่มแรกจัดตั้งข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย–จีน ภายใต้ข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน ในขณะที่อัตราการขยายตัวของมูลค่าการนำเข้าสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นผลจากการยกเว้นและลดอัตราอากร อันส่งผลให้ประเทศไทยนั้นขาดดุลการค้ากับประเทศจีนมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2563 มีปัจจัยสำคัญอย่างปรากฏการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ที่ได้แปรเปลี่ยนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของผู้บริโภค โดยเฉพาะการซื้อขายสินค้า รวมทั้งสถานะทางการเงิน และการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการชาวไทย เป็นต้น สาเหตุเหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มูลค่าการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนเพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดดพร้อมดุลการค้าที่ขาดดุลเพิ่มขึ้น

2.2. มูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ปี พ.ศ. 2547 – 256

จากการศึกษากลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภคนั้นได้พบว่า อันดับของสินค้าที่มีการนำเข้าจากประเทศจีนมากที่สุด 4 อันดับแรก ได้แก่ เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน ผักผลไม้และของปรุงแต่งที่ทำจากผักผลไม้ เครื่องใช้และเครื่องตกแต่งภายในบ้านเรือนและเครื่องใช้เบ็ดเตล็ด พร้อมศึกษามูลค่าการนำเข้าของสินค้ากรณีศึกษาอย่างสินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะหรือกิ๊บติดผม (HS2022 : 96.15) โดยศึกษาแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลาดังนี้

มูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ปี พ.ศ. 2547 – 2555

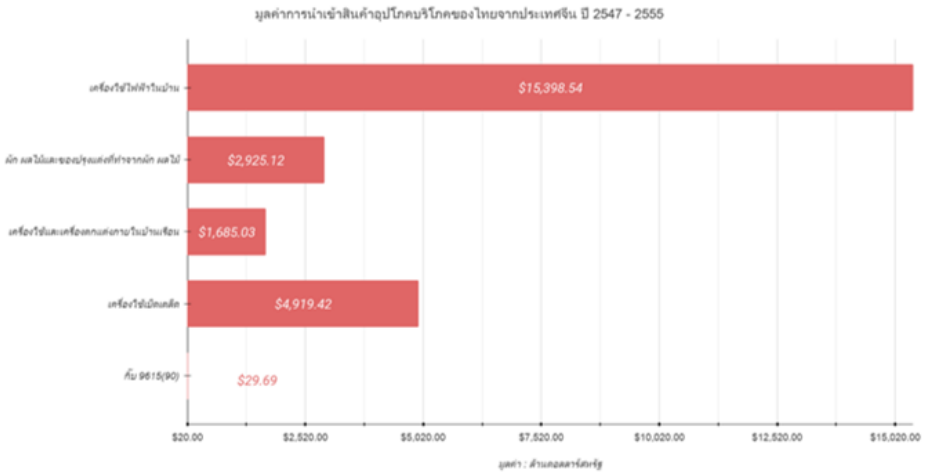

ภาพที่ 3 มูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ปี พ.ศ. 2547 – 2555

ที่มา : ผู้วิจัย ดัดแปลงจากข้อมูลจากกระทรวงพาณิชย์ (2569)

จากภาพแผนภูมิชุดข้อมูลมูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทยปี พ.ศ. 2547 - 2555 พบว่า สินค้าที่มีการนำเข้ามากที่สุด ได้แก่ เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน ในขณะที่สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะหรือกิ๊บติดผม (HS2022 : 96.15) มีมูลค่าการนำเข้าจำนวน 29.69 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ซึ่งคิดเป็นส่วนต่างระหว่างสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าเป็นจำนวน 15,368.85 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ

มูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ปี พ.ศ. 2556 – 2561

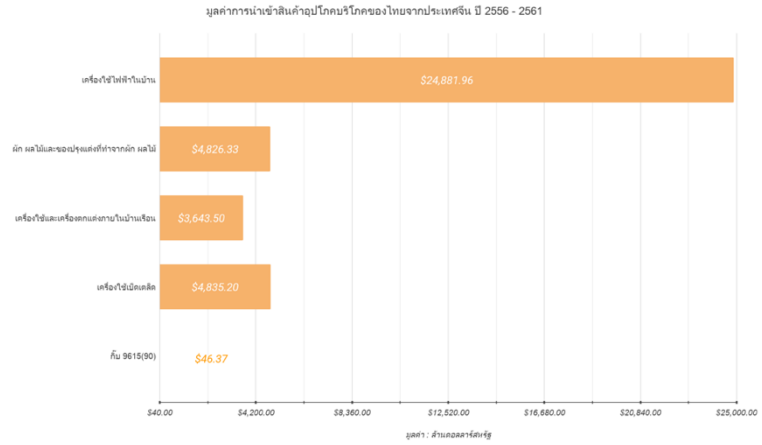

ภาพที่ 4 มูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ปี พ.ศ.2556 – 2561
ที่มา: ผู้วิจัย ดัดแปลงจากข้อมูลจากกระทรวงพาณิชย์ (2569)

จากภาพแผนภูมิชุดข้อมูลมูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ปี พ.ศ. 2556 – 2561 นั้นพบว่า สินค้าที่มีการนำเข้ามากที่สุดยังคงเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน ที่มีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นจาก พ.ศ. 2547 – 2555 อยู่ที่ 61.59% ซึ่งสอดคล้องกันกับสินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะ หรือกิ๊บติดผม (HS2022 : 96.15) ที่มูลค่าการนำเข้า 46.37 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ โดยมีมูลค่าส่วนต่างที่เพิ่มขึ้นถึง 16.68 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ซึ่งมีอัตราการขยายตัวมากถึง 56% ทั้งนี้มูลค่าการนำเข้าสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านและสินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะหรือกิ๊บติดผมนั้นมีมูลค่าส่วนต่างที่ 24,835.59 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ จึงสาใรถสรุปได้ว่า มีมูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคที่เพิ่มขึ้นสูง และสินค้ากรณีศึกษาอย่างสินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะหรือกิ๊บติดผมยังคงมีแนวโน้มที่มูลค่าการนำเข้าจะเพิ่มสูงยิ่งขึ้นเฉกเช่นเดียวกับมูลค่าการนำเข้าสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน

มูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทยปี พ.ศ. 2562 – 2567

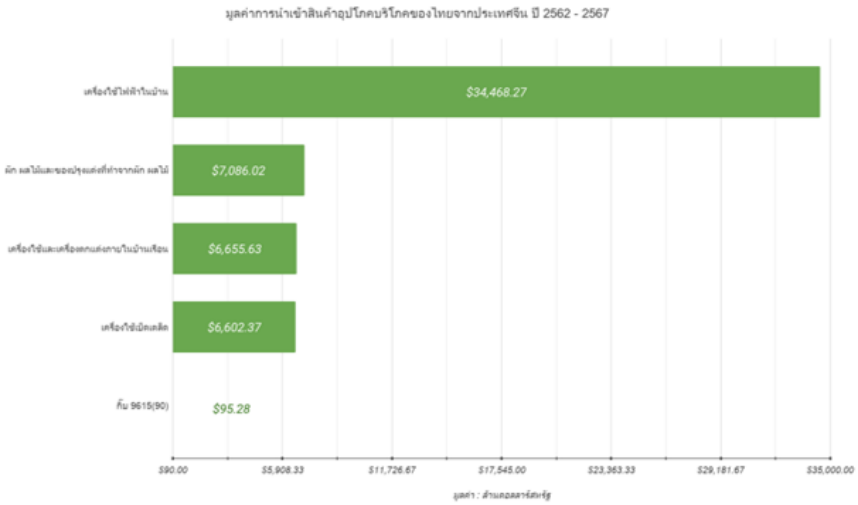

ภาพที่ 5 มูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ปี พ.ศ. 2562 – 2567
ที่มา: ผู้วิจัย ดัดแปลงจากข้อมูลจากกระทรวงพาณิชย์ (2569)

จากภาพแผนภูมิชุดข้อมูลมูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ปี พ.ศ. 2562 – 2567 พบว่า สินค้าที่มีการนำเข้าอย่างต่อเนื่องมูลค่าสูงที่สุดคือ สินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน โดยมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ. 2556 – 2561 อยู่ที่ 38.52% เช่นเดียวกันกับสินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะหรือกิ๊บติดผม (HS2022 : 96.15) ที่มูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 95.28 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ โดยมีมูลค่าส่วนต่างที่เพิ่มขึ้นถึง 48.91 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ซึ่งมีอัตราการขยายตัวมากถึง 105% ทั้งนี้มูลค่าการนำเข้าสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านและสินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะหรือกิ๊บติดผมน มีมูลค่าส่วนต่างจำนวน 34,373 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ

จากข้อมูลข้างต้นทั้ง 3 ภาพแผนภูมิจึงสามารถสรุปได้ว่ามูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย ปี พ.ศ. 2547 – 2567 เพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก โดยมูลค่ารวมของสินค้าที่มูลค่าการนำเข้าสูงสุดทั้ง 4 อันดับแรกของประเทศไทย พร้อมสินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะ หรือกิ๊บติดผม (HS2022 : 96.15) ในปี พ.ศ. 2547 – 2567 ได้มีมูลค่านำเข้ารวม 24,957.80 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ และในปี พ.ศ. 2562 – 2567 มีมูลค่านำเข้ารวมเติบโตถึง 54,907.57 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ซึ่งมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น 120% โดยส่วนต่างที่เพิ่มขึ้นมีมูลค่าสูงถึง 29,949.77 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ และยังคงมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นสูงอย่างต่อเนื่อง

2.3 มูลค่าการนำเข้ากลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีน สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะ หรือกิ๊บติดผม พ.ศ. 2547 – 2567

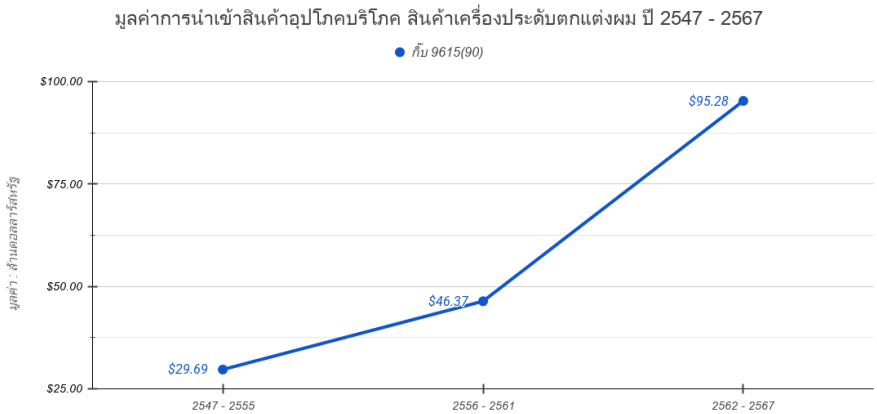

ภาพที่ 6 มูลค่าการนำเข้ากลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีน สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะ ปี พ.ศ. 2547 – 2567
ที่มา: ผู้วิจัย ดัดแปลงจากข้อมูลจากกระทรวงพาณิชย์

จากภาพแผนภูมิชุดข้อมูลรวมมูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีน สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะในช่วงเริ่มแรก ปี พ.ศ. 2547 – 2555 มีมูลค่าการนำเข้าสินค้ามายังประเทศไทยอยู่ที่ 29.69 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ เมื่อเทียบกับช่วงปี พ.ศ. 2556 – 2561 ที่มีมูลค่าการนำเข้าสินค้าเป็นจำนวน 46.37 ล้านดอลลาร์สหรัฐ จะเห็นได้ว่ามูลค่าการนำเข้าสินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะนั้นเพิ่มขึ้น 56% และในช่วงปี พ.ศ. 2562 – 2567 ได้มีมูลค่าการนำเข้าสินค้าจำนวน 95.28 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากเมื่อช่วงปี พ.ศ. 2556 – 2561 ถึง 105% ทั้งนี้หากวิเคราะห์หาอัตราการขยายตัวของการนำเข้ากลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีน สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะหรือกิ๊บติดผม นับตั้งแต่ได้มีการลงนามข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ควบคู่มาพร้อมกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย–จีน จะพบได้ว่ามูลค่าการนำเข้ากลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภคชนิดนี้มายังประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวพุ่งสูงถึง 220 % หรือคิดเป็น 3 เท่า จากในช่วงแรกเริ่มการลงนามข้อตกลงเขตการค้าเสรี

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ข้อมูลมูลค่าการนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีน สินค้าเครื่องประดับตกแต่งศีรษะปีพ.ศ. 2547 – 2567 จากการมีข้อตกลงเขตการเสรี ฯ สำหรับการยกเว้นและลดอัตราอากรทำให้ต้นทุนนำเข้าถูกลง ประเทศไทยจึงมีแนวโน้มที่จะนำเข้ากลุ่มสินค้าประเภทนี้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3. ผลกระทบที่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ชาวไทยได้รับในย่านสำเพ็ง

ภายในงานวิจัยนี้ มีการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่เขตการค้าสำเพ็งและร้านค้าของผู้ประกอบการ โดยได้มีการสัมภาษณ์ถึงความเป็นไปของผู้ประกอบการชาวไทย 3 ราย โดยได้สอบถามเกี่ยวกับความเป็นไปของร้านค้าปลีกส่ง ซึ่งผู้วิจัยได้พบว่าผู้ประกอบการทั้ง 3 รายนั้นมิได้ทำการเปิดมาก่อนการเกิดขึ้นของเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ล้วนแต่เริ่มเปิดอยู่ในช่วงเวลาราว ๆ ปี พ.ศ. 2550 ทั้งนี้กลับมีการพบเห็นสินค้าจากประเทศจีนเคลื่อนไหวอยู่ภายในตลาดสำเพ็งมาตลอด และพบว่าสินค้าจากประเทศจีนได้ไหลทะลักเข้ามาอย่างหนักหน่วงเมื่อครั้งมีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) หรือ ปี พ.ศ. 2563 ควบคู่กับผู้ประกอบการชาวจีนที่เข้ามาตั้งร้านค้าภายในตลาดสำเพ็ง ซึ่งในขณะนั้นได้มีพฤติกรรมการซื้อขายรูปแบบใหม่เกิดขึ้น ได้แก่ การซื้อของออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ (E-Commerce Platform) อย่างช็อปปี (Shopee) และลาซาด้า (Lazada) ซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้สินค้าจีนทะลักเข้ามายังตลาดภายในประเทศไทยมากขึ้น ต่อมาผู้ประกอบการชาวจีนที่เห็นโอกาสจากหน้าร้านและล็อคว่างที่ถูกปล่อยเช่า ทำให้เกิดการเข้ามาเช่าล็อคทั้งหน้าร้านหรือล็อคที่ถูกแบ่งเช่า เพื่อทำมาค้าขายแทนที่ผู้ประกอบการรายเก่า ซึ่งส่งผลกระทบต่อราคาเช่าล็อคที่เพิ่มขึ้นสูงในย่านตลาดการค้าสำเพ็ง โดยมีปัจจัยทำเลที่ตั้งเป็นตัวแปรที่สำคัญ อีกทั้งยังทำให้สินค้าของผู้ประกอบการชาวไทยขายได้ยากขึ้นเพราะราคาที่สูงกว่าจากต้นทุนทั้งอัตราอากรในการนำเข้า ภาษีและค่าเช่าที่ แต่ในทางกลับกันสินค้าจีนสามารถขายตัดราคาสินค้า ทำให้ขายได้มากกว่า ซึ่งผู้ประกอบการชาวไทย ณ ตลาดสำเพ็ง ได้ให้รายละเอียดไว้ตรงกันว่า “หากร้านใดขายสินค้าได้ในราคา 10 บาท ทั้งร้าน ร้านนั้นสินค้ามาจากจีน อาจรวมถึงผู้ประกอบการชาวจีนด้วยเช่นกัน” นอกจากนี้ยังมีสินค้าที่เหมือน ๆ กัน ในท้องตลาดแต่ร้านนั้น ๆ สามารถขายได้ราคาที่ถูกกว่าหลายเท่าจะถือว่าเข้าเกณฑ์เช่นกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการที่ร้านค้า ณ ตลาดสำเพ็ง จำนวน 2 ราย ในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2569 และสัมภาษณ์ผู้ประกอบการเพิ่มเติม จำนวน 1 ราย ในรูปแบบประชุมออนไลน์ ในวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2569

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีน นั้นถูกใช้ในแนวทางปฏิบัติเดียวกันกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน โดยมีชุดเอกสารสำคัญ 2 ฉบับ ได้แก่ กฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน และระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดตามกฎถิ่นกำเนิดสินค้าสำหรับเขตการค้าเสรีอาเซียน–จีน นอกจากนี้ยังมีเอกสารกฎเฉพาะรายสินค้าและพิกัดศุลกากรที่เกี่ยวข้องกับระเบียบปฏิบัติการนำเข้าและส่งออกสินค้า เอกสารเหล่านี้พูดถึงกฎเกณฑ์ของถิ่นกำเนิดสินค้า กล่าวคือเป็นการตั้งคุณสมบัติที่จะขอใช้สิทธิพิเศษอย่างการยกเว้นหรือลดอัตราอากรในการนำเข้า อีกทั้งยังต้องมีหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดสินค้า โดยมีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อชี้แจ้งกฎ ข้อบังคับ และระเบียบปฏิบัติที่มีความไม่ชัดเจนให้กระจ่างขึ้น ประการสำคัญเพื่อให้การดำเนินการนำเข้าและส่งออกสินค้าเป็นไปอย่างราบรื่นมากยิ่งขึ้น โดยอำนวยความสะดวกสบายและมอบความยืดหยุ่นในการดำเนินการหรือความผิดพลาดจากเหตุสุดวิสัยต่าง ๆ

มูลค่าการส่งออกสินค้าจากประเทศไทยไปยังประเทศจีนเพิ่มขึ้นอย่างมากหลักจากมีการลงนามข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ควบคู่กับข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีน ในขณะเดียวกันมูลค่าการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนมายังประเทศไทยยังคงเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกันในมูลค่าที่สูงกว่ามาก เป็นสาเหตุที่ดุลการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน ไม่เกิดดุลการค้าขึ้น โดยประเทศไทยเป็นฝ่ายขาดดุลอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง นับตั้งแต่มีข้อตกลงเขตการค้าเสรีเกิดขึ้น ซึ่งในมูลค่า

การนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศจีนมายังประเทศไทย พบว่าสินค้าที่มีมูลค่าการนำเข้ามากที่สุดคือ เครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ที่ยังคงมีอัตราการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าอย่างเครื่องประดับตกแต่งศีรษะหรือกิ๊บติดผม (HS2022 : 96.15) จะแสดงให้เห็นว่ามีแนวโน้มที่จะอัตราการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน โดยนับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2547 จนถึง พ.ศ. 2567 มีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่า โดยมีปรากฏการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เข้ามาเป็นปัจจัยแปรผันมูลค่าการนำเข้าสินค้าภายในประเทศไทยอย่างก้าวกระโดด

ผลกระทบที่เหล่าผู้ประกอบการชาวไทยภายในย่านตลาดค้าส่งสำเพ็งได้เผชิญคือ ปัญหาการขายสินค้าจีนแบบตัดราคาจากผู้ประกอบการชาวจีนที่ได้เข้ามาเปิดหน้าร้านค้าขายเองภายในตลาดสำเพ็ง โดยตั้งราคาถูกกว่าท้องตลาดอยู่เสมอเพื่อดึงดูดและตอบสนองความต้องการของกลุ่มลูกค้าหลักอย่างผู้ประกอบการค้าปลีกทั่วประเทศ ซึ่งปัจจัยด้านคุณภาพสินค้ายังคงเป็นรองจากปัจจัยด้านราคาต้นทุน ทำให้ยอดขายและรายได้ของผู้ประกอบการชาวไทยในตลาดสำเพ็งลดลง อีกทั้งยังเสียฐานลูกค้าไปด้วย ดังนั้นผู้ประกอบการชาวไทยในตลาดสำเพ็งจึงได้มีแนวทางการปรับตัวเพื่อรับมือกับผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยสินค้าจะต้องไม่เหมือนกับสินค้าจีนเพื่อให้สามารถแข่งขันในด้านรูปแบบสินค้าจึงจะสามารถขายได้ในราคาที่สูงกว่าสินค้าจีน การใช้กำลังการผลิตของช่างไทยผลิตสินค้า การลดการนำสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศจีนและสนับสนุนสินค้าไทยพร้อมหาวัตถุดิบที่มีราคาต้นทุนถูกและมีความแตกต่าง อย่างการนำเข้าอะไหล่จากจีนและหันมาใช้วัตถุดิบทางเลือกอื่นในไทยที่นำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ให้แก่สินค้าภายในร้านของตน โดยเน้นคุณภาพและรูปแบบสินค้าที่โดดเด่น อีกทั้งการศึกษาและตามให้ทันกระแสนิยมทั้งในตลาดและสื่อโซเชียลมีเดีย ซึ่งจะครอบคลุมไปถึงแนวทางการขยายฐานลูกค้าเพื่อชดเชยการสูญเสียฐานลูกค้าเดิมไป เช่น การเปิดช่องทางออนไลน์เพื่อเพิ่มการเข้าถึงของร้าน การเปิดรับกลุ่มลูกค้าใหม่อย่างแม่ค้ารับหิ้ว ที่สามารถกระจายสินค้าของผู้ประกอบการชาวไทยในสำเพ็งสู่กลุ่มแม่ค้าปลีกในมือของแม่ค้ารับหิ้วตามพื้นที่ต่าง ๆ เป็นต้น

ในประเด็นผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ชาวไทยภายในย่านการค้าสำเพ็งที่ได้รับผลกระทบจากสินค้าจีนและผู้ประกอบการชาวจีน มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรัญญา ศิริผล (ม.ป.ป) ในเรื่องการเคลื่อนย้ายของคนจีนกับบทบาทรัฐจีนในศตวรรษที่ 21 ที่กล่าวถึง การเคลื่อนย้ายของประชาชนจีนเริ่มขึ้นเมื่อรัฐบาลได้ปฏิรูปเศรษฐกิจครั้งใหญ่สนับสนุนชาวจีนอพยพใหม่และโครงการข้ามชาติ อีกทั้งมีนโยบายสำคัญอย่าง “การก้าวออกไป” ที่มุ่งเน้นการอำนวยความสะดวกให้แก่ภาคธุรกิจและนักลงทุนจีนกลุ่มวิสาหกิจขนาดกลางและย่อมที่ต้องการขยายไปยังนอกประเทศ เช่น สนับสนุนด้านการเงิน แหล่งเงินทุน สินเชื่อ การอนุมัติที่รวดเร็ว การสนับสนุนข้อมูลเชิงลึกทางเศรษฐกิจ และการลดขั้นตอนความยุ่งยากในการออกเอกสารด้านต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มที่ถูกส่งเสริมอย่างมากคือ กลุ่มวิสาหกิจขนาดกลางและย่อม เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ออกไปทำธุรกิจนอกประเทศมากขึ้น โดยแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่มีข้อตกลงเขตการค้าไทย-จีน ภายใต้กรอบข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้ที่พบว่า ผู้ประกอบการชาวจีนมักให้ราคาค่าเช่าร้านที่สูงกว่าราคาตลาดทั่วไปในช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่าเช่าที่ซึ่งส่งผลต่อราคาสินค้าที่ขายได้ในราคาถูกกว่าท้องตลาด เพราะสอดคล้องกันกับการได้รับเงินทุนและสินเชื่อมาสนับสนุนร้านค้าของเหล่าผู้ประกอบการชาวจีน

ในประเด็นมูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน ซึ่งได้สอดคล้องกันกับงานวิจัยในอดีตของ Ziang Li (2019) เรื่องผลกระทบจากการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศของจีนในด้านการส่งออกสู่ประเทศอาเซียน โดยมีการศึกษาไว้ว่าเมื่อจีนเริ่มทำการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในประเทศอาเซียน อัตราการส่งออกจากจีนไปยังประเทศอาเซียนจะยิ่งเพิ่มสูง ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้ โดยพบว่านับตั้งแต่มีการลงนามจัดตั้งข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีนใน ปี พ.ศ. 2547 มูลค่าการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนเพิ่มขึ้นสูงมากและอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นในทุกปี นอกจากนี้ดุลการค้ายังขาดดุลสูงขึ้นในทุก ๆ ปีอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

สำหรับผู้ที่มีความสนใจต้องการศึกษาค้นคว้าต่อไป สามารถเลือกย่านการค้าหรือกลุ่มสินค้าอื่น ๆ อื่นภายในประเทศไทย ตามที่สนใจมาศึกษาได้ โดยอาจมีการค้นหาข้อมูลพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคเพิ่มเติมด้วย และเพิ่มการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้น ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จะทำให้ได้ทราบถึงความเป็นไป ณ พื้นที่กรณีศึกษา เพื่อศึกษาและค้นคว้าให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางการรับมือในเชิงลึกในภายภาคหน้าสืบต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ดร.อภิเศก ปั้นสุวรรณ ในการแนะนำแนวทางการจัดทำสารนิพนธ์และบทความวิจัยนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี รวมทั้งผู้ประกอบการชาวไทยทั้ง 3 รายที่กรุณาสละเวลาและให้ความอนุเคราะห์ในการเข้าสัมภาษณ์ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่องผลกระทบต่อธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจากเขตการค้าเสรีไทย – จีนกรณีศึกษา : สินค้าอุปโภคบริโภค ย่านสำเพ็งโดยได้รับทุนอุดหนุนจากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2569

เอกสารอ้างอิง

กรมศุลกากร. (ม.ป.ป). **เขตการค้าเสรี: ไทย – จีน**. สืบค้นจาก https://www.customs.go.th/cont_strc_simple_net_with_download.php?ini_content=usage_fta_and_wto_01_13&ini_menu=menu_interest_and_law_160421_01&left_menu=menu_fta_and_wto

กฤตินา จันทร์หวร. (2559). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้ากิ๊ฟช็อป ผ่านทางแอปพลิเคชันอินสตาแกรมของผู้บริโภคระดับชั้นมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2566). **สืบต้นกำเนิดสำเพ็ง จากศูนย์การค้ายุคแรกสมัยรัตนโกสินทร์ สู่ย่านสีเทา-โสเภณี**. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_26449

กิตติชัย เจริญชัย. (2560). **รูปแบบการจัดการโลจิสติกส์เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนยานยนต์ในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารธุรกิจ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

กุลนรี นุกิจรังสรรค์. (ม.ป.ป). **“ตู้ห่าว” ภาพสะท้อน “ชาวจีนอพยพใหม่” ในไทย**. สืบค้นจาก http://www.ias.chula.ac.th/article/ตู้ห่าว-ภาพสะท้อน-ชาว/

ข้อมูลเปิดเผยของกระทรวงพาณิชย์. (ม.ป.ป). **ข้อมูลภาพรวมการค้าระหว่างประเทศของไทย: ประเทศจีน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 - พ.ศ.2566**. สืบค้นจาก https://data.moc.go.th/opendata/summarycountries

ชาดา เตรียมวิทยา. (2568). **จีนเทา : จีนใหม่ไทยแลนด์**. แสงดาว

ณัฏฐพงศ์ ทองภักดี และศิริพร วัสสานกูล. (2542). **การบริหารการค้าระหว่างประเทศละการเจรจาการค้า**. กรุงเทพฯ: ฝ่ายการวิจัยเศรษฐกิจรายสาขา สถาบันวิจัยทางการเงิน.

ทวีศักดิ์ เทพพิทักษ์. (2561). **โครงการแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ smes โดยใช้เทคนิคการจัดการโลจิสติกส์และซัพพลายเชน.** โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้(เงินอุดหนุนจากรัฐบาล), Buuir คลังปัญญามหาวิทยาลัยบูรพา, มหาวิทบาลัยบูรพา สืบค้นจาก Https://buuir.buu.ac.th/handle/1234567890/3655

นพรดา คำชื่นวงศ์. (2021). **การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนรุ่นใหม่ในไทยและผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม**. สืบค้นจาก https://researchcafe.tsri.or.th/settlement/

โบลลิเกอร์ แอนด์ คอมพานี. (2564). **โครงการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนากลไกช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการค้า** (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ. บริษัท โบลลิเกอร์ แอนด์ คอมพานี (ประเทศไทย) จำกัด.

เยาวนิจ สุนนานนท์. (2548). **การเปิดเขตการค้าเสรี (fta)** [จุลสาร]. กรุงเทพฯ. กลุ่มงานบริหารวิชาการ 2 สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

รุ่งนภา บุญยะนันท์. (2546). **เขตการค้าเสรีไทย-จีน ผลกระทบต่อการส่งออกสินค้าไทย**. สืบค้นจาก https://www.dft.go.th/th-th/sharedocument1/articleid/3770/300354-1-2

วรศักดิ์ มหัทธโนบท. (ม.ป.ป). **ชาวจีนอพยพใหม่ในประเทศไทย.** โครงการวิจัยวิจัยศูนย์ฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นจาก http://www.csc.ias.chula.ac.th/wp-content/uploads/2023/03/ชาวจีนอพยพใหม่ในประเทศไทย01.pdf

วิริยะ ปลื้มจิตต์ และ จุฑาทิพ คล้ายทับทิม (2563). **ความคิดเห็นของผู้ประกอบการธุรกิจบริการต่อการส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศของกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ**. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์. 7(2), 1-12.

ศิริเพ็ชร ทฤษณาวดี. (2563). **ทฤษฎีการย้ายถิ่นกับชาวจีนอพยพใหม่**. วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 13(2), 421-485 .

อรัญญา ศิริผล. (ม.ป.ป). **การเคลื่อนย้ายของคนจีนกับบทบาทรัฐจีนในศตวรรษที่ 21**. สืบค้นจาก https://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2018/09/prasert-ed-2018-03-aranya.pdf

อัญชลี แสนสุขโชติ. (2549). **เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ: กรณีศึกษาการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ. สืบค้นจาก https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2006.1801

Jorge kawano. (2025). **Difference between upstream, midstream and downstream**. Retrieved from https://vidyatec.com/blog/difference-between-upstream-midstream-and-downstream/

Kansinee somjai. (2016). **Asean-china economic cooperation under the asean-china free trade agreement (acfta): the case study of thailand.** Master of Arts in international relations thesis, Faculty of political science, Thammasat university

King, r. (2013). **Theories and typologies of migration : an overview and a primer**. Retrieved from malmö universitet available from https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-71391

Lertpusit sivarin. (2023). **New Chinese migrants in Thailand and the perceived impact on Thai people**. 10.1355/9789815104639. Retrieved from Https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2023/08/trs11_23.pdf

Liu, yuge. (2018). **New chinese migrants enterpruner in thailand: the case study of jong-thai jianming eiw ea (group) co., ltd.**. Chulalongkorn university theses and dissertations (chula etd). 2633. Retrieved from Https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/2633

Mahanakorn partner group. (2021). **The china-thailand free trade agreement.** Retrieved from https://mahanakornpartners.com/the-china-thailand-free-trade-agreement/

Urbanski, m. (2022). **Comparing push and pull factors affecting migration**. Economies, 10(1), 21.

Retrieved from Https://doi.org/10.3390/economies10010021

Yu Han. (2013). **Success Essentials of Yiwu Small Commodity Market**. Bachelor's Thesis, Savonia University of Applied Sciences.

วัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย: การศึกษาตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์
Ostensible Invitation in Thai: A Pragmatic Analysis

พนิดา รักท้วม[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีที่ผู้พูดใช้ในการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทยและวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สัมพันธ์กับการเลือกใช้กลวิธีการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย โดยอาศัยกรอบแนวคิดของ Isaacs และ Clark (1990) เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยได้มาจากคำตอบในแบบสอบถามชนิดเติมเต็มบทสนทนา จำนวน 15 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 5 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 20 คน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้พูดภาษาไทยใช้กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวสอดคล้องกับแบบจำลองของ Isaacs และ Clark (1990) ทั้ง 7 กลวิธี และพบกลวิธีเพิ่มเติมนอกเหนือจากแบบจำลองดังกล่าว 2 กลวิธี เมื่อพิจารณาความถี่ของการใช้กลวิธี พบว่า กลวิธีที่ปรากฏมากที่สุด คือ ผู้เชิญ A กล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม E (ร้อยละ 26.32) และกลวิธีที่ปรากฏน้อยที่สุด คือ ผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญด้วยสัญญาณหรือท่าทีที่ไม่เหมาะสม (ร้อยละ 1.05) การเลือกใช้กลวิธียังสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมไทย 3 ประการ ได้แก่ แนวคิดเรื่องการรักษาหน้า ความเกรงใจ และค่านิยมการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผู้พูดจึงเลือกใช้กลวิธีที่ลดระดับความผูกมัดและแรงกดดันต่อคู่สนทนา ขณะที่กลวิธีที่ปรากฏในสัดส่วนที่น้อยที่สุดเป็นกลวิธีที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

***คำสำคัญ**: วัจนกรรม วัจนปฏิบัติศาสตร์ การเชิญ การเชิญแบบแสร้งกล่าว*

Abstract

This article aims to analyze the strategies employed by Thai speakers in the performance of ostensible invitation speech acts and to examine the Thai social and cultural factors associated with the selection of such strategies, based on the framework proposed by Isaacs and Clark (1990). The data were obtained from responses to a discourse completion test administered to 15 participants and from in-depth interviews with 5 participants, yielding a total of 20 informants.

The findings indicate that Thai speakers employ seven strategies of ostensible invitation speech acts in accordance with the model proposed by Isaacs and Clark (1990), along with two additional strategies not identified in the original framework. In terms of frequency, the most frequently employed strategy is that the inviter (A) is vague about arrangements for event (E) (26.32%), whereas the least frequently employed strategy is that the inviter (A) delivers the invitation with inappropriate cues (1.05%). The selection of these strategies is also closely associated with three key Thai socio-cultural factors: the concept of face-saving, kreng jai (deference and consideration for others), and the cultural value placed

[1] นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

on maintaining interpersonal relationships. Consequently, speakers tend to employ strategies that reduce the level of obligation and pressure imposed on the addressee, whereas strategies that may potentially affect interpersonal relationships are used least frequently.

***Keywords**: speech acts, pragmatics, invitation, ostensible invitations*

บทนำ

วัจนกรรมการเชิญ (Speech Act of Invitation) เป็นวัจนกรรมประเภทหนึ่งที่พบได้บ่อยในชีวิตประจำวัน (Guo and Sang, 2019) เนื่องจากมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นเพื่อน ครอบครัว หรือเพื่อนบ้าน การเชิญจึงเป็นการกระทำทางภาษาที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ โดยผู้พูดเชื้อเชิญเพื่อให้ผู้ฟังเข้าร่วม หรือมีส่วนร่วมกับเหตุการณ์บางอย่าง เช่น การเชิญเพื่อนไปงานเลี้ยง การรับประทานอาหาร หรือการรับชมภาพยนต์ (Suzuki, 2009)

การเชิญหลายครั้งเกิดจากการที่ผู้พูดมิได้ตั้งใจให้การเชิญนั้นเป็นเรื่องจริง เรียกการเชิญลักษณะนี้ว่า วัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว (Ostensible Invitation Speech Acts) คือวัจนกรรมที่ผู้พูดแสร้งกล่าวว่าตนกล่าวอย่างจริงใจและทำให้ผู้ฟังเห็นชัดแจ้งว่าตนแสร้งกล่าว ฝ่ายผู้รับฟังก็รู้และแสร้งคล้อยไปในการปฏิสัมพันธ์นั้น ๆ (Bardovi-Harling and Su, 2024) เช่น เมื่อผู้พูดกล่าวว่า “ไปทานอาหารกลางวันด้วยกันสิ” ผู้พูดอาจดูเหมือนกำลังออกคำเชิญอย่างจริงใจ และหากผู้ฟังตอบกลับว่า “ได้ ไปกันเถอะ” ก็อาจดูเหมือนเป็นการตอบรับคำเชิญ แต่หากทั้งสองฝ่ายต่างรับรู้ร่วมกันว่าไม่มีฝ่ายใดตั้งใจให้คำเชิญและการตอบรับนั้นเกิดขึ้นจริง ทั้งผู้เชิญและผู้ถูกเชิญย่อมมีส่วนร่วมในการแสร้งกล่าว โดยเชื่อร่วมกันว่ากำลังดำเนินปฏิสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าว ทั้งนี้ แม้ว่าคำเชิญดังกล่าวจะมิได้มีเจตนาให้เกิดการกระทำจริง แต่ก็ไม่อาจจัดได้ว่าเป็นการกล่าวอย่างไม่จริงใจ ในลักษณะของการโกหกหรือการหลอกลวงได้ เนื่องจากทั้งผู้เชิญและผู้ถูกเชิญต่างรับรู้ร่วมกันว่าคำเชิญนั้นเป็นเพียงการแสร้งกล่าว จุดมุ่งหมายของการสนทนาในสถานการณ์นี้ จึงมิใช่เพื่อสร้างคำเชิญที่นำไปสู่การกระทำจริง หากแต่เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อื่นที่ไม่ได้ กล่าวออกมาโดยตรง เช่น การแสดงมารยาท ความสุภาพ หรือการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนา (Isaacs and Clark 1990).

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการเชิญแบบแสร้งกล่าว (Ostensible Invitation) ปรากฏอย่างแพร่หลายในการสื่อสารประจำวันของสังคมไทย มีกลวิธีหลากหลายที่น่าสนใจ อีกทั้งยังสัมพันธ์กับปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 สถานการณ์ที่ A กำลังจะไปรับประทานอาหารกลางวันกับเพื่อนสนิท แต่บังเอิญเจอ B เพื่อนร่วมระดับชั้น

ผู้เชิญ A: “กินข้าวมาหรือยัง ไปกินด้วยกันไหม?”
ผู้ถูกเชิญ B: “ไม่เป็นไร ฉันกินมาแล้ว”
ผู้เชิญ A: “โอเค งั้นไว้วันหลังแล้วกันนะ”

จากตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ผู้เชิญ A ใช้กลวิธีแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว ดังนี้ กลวิธีที่ 1 ผู้เชิญ A ไม่กระตุ้นหรือโน้มน้าวคำเชิญเกินกว่ามารยาททางสังคม กล่าวคือ เมื่อ A บังเอิญพบ B ซึ่งเป็นเพื่อนที่รู้จัก จึงได้กล่าวเชิญ B ตามมารยาททางสังคม และมิได้อธิบายเหตุผลเพิ่มเติมว่าทำไมจึงควรไปด้วยกัน และกลวิธีที่ 2 ผู้เชิญ A กล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม กล่าวคือ A ได้กล่าวเชิญอีกรอบด้วยถ้อยคำว่า “งั้นไว้วันหลังแล้วกันนะ” ซึ่งเป็นการกล่าวเชิญที่ไม่ระบุเวลาและเงื่อนไขของกิจกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งช่วยลดความผูกมัดของคำเชิญ และเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายสามารถ

รับรู้โดยนัยว่าเป็นการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว ทั้งนี้ กลวิธีที่ A เลือกใช้สะท้อนให้เห็นว่าคำเชิญดังกล่าวมีลักษณะเป็นเพียงการแสดงมารยาทและการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม มากกว่าการเชิญที่มีเจตนาให้เกิดการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างแท้จริง

ตัวอย่างที่ 2 สถานการณ์ที่ A ต้องการคุยธุระบางอย่างกับ C ซึ่งเป็นเพื่อนอีกกลุ่มหนึ่ง แต่มี B ยืนอยู่ด้วย ในขณะนั้น โดยปกติ A กับ B จะเดินกลับบ้านด้วยกันเป็นประจำ อย่างไรก็ตาม ในครั้งนี้ A จำเป็นต้องขอแยกตัวออกมาเพื่อไปคุยกับ C

ผู้เชิญ A:	“เดี๋ยวเราขอคุยธุระกับ C อีกสักแป๊บนึงนะ เธอจะอยู่ฟังด้วยไหม อยู่ได้นะ ถ้าเธออยากอยู่”
ผู้ถูกเชิญ B:	“ไม่เป็นไร เดี๋ยวเราว่าจะกลับแล้ว”
ผู้เชิญ A:	“โอเค ถ้าอย่างงั้น ไว้เจอกันนะ”
ผู้ถูกเชิญ B:	“โอเค เจอกัน ๆ”

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่าผู้เชิญ A ใช้กลวิธีแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว ดังนี้ กลวิธีที่ 1 การกล่าวเบี่ยงบังการเชิญ กล่าวคือ การใช้ถ้อยคำว่า “อยู่ได้นะ ถ้าเธออยากอยู่” ช่วยลดระดับความจริงจังของคำเชิญ โดยเปิดโอกาสให้ B เป็นผู้ตัดสินใจตามความสะดวกของตนเอง กลวิธีที่ 2 ผู้เชิญ A ไม่ยืนยันหรือย้ำคำเชิญ กล่าวคือ เมื่อ B ปฏิเสธที่จะอยู่ต่อ A ไม่ได้ย้ำคำเชิญนั้นเพิ่มเติม และกลวิธีที่ 3 ผู้เชิญ A กล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรมด้วยถ้อยคำว่า “ไว้เจอกันนะ” ทั้งนี้ กลวิธีที่ A เลือกใช้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับ B โดยหลีกเลี่ยงไม่ให้ B รู้สึกถูกกีดกันหรือถูกเมินเฉย ในสถานการณ์ที่ A จำเป็นต้องแยกตัวไปสนทนากับผู้อื่น อีกทั้งยังสะท้อนถึงความเกรงใจและการรักษาน้ำใจของคู่สนทนาอย่างชัดเจน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีงานวิจัยต่างประเทศที่ศึกษาเกี่ยวกับวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว เช่น ภาษาอังกฤษ (Isaacs and Clark 1990).ซึ่งเป็นงานบุกเบิกการศึกษาวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวและเป็นต้นแบบให้กับการศึกษาในภาษาอื่น ๆ ในเวลาต่อมา อีกทั้งยังมีภาษาอาหรับอิรัก (Kadhim and Al-Hindawi, 2017) ภาษาจีน (Guo and Sang, 2019) และภาษาอาหรับโมร็อกโก (Masmoudi, 2024) เป็นต้น งานวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าแม้ว่ากลวิธีบางประการของการเชิญแบบแสร้งกล่าวจะมีลักษณะร่วมกันในหลายภาษา แต่ระดับความเข้มข้นและรูปแบบการใช้กลวิธีกลับแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ มีการปรากฏกลวิธีเฉพาะที่สะท้อนวัฒนธรรมและบริบททางสังคมของแต่ละภาษา เช่น ภาษาอาหรับอิรัก (Kadhim and Al-Hindawi, 2017) พบกลวิธีการกล่าวเหมารวม การใช้วัจนกรรมการบอกกล่าว และการใช้วัจนกรรมการข้อร้อง อีกทั้ง งานวิจัยของ (Eslami, 2005) ชี้ให้เห็นว่ากลวิธีการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาอังกฤษบางกลวิธี หากนำไปใช้ในบริบทภาษาเปอร์เซียจะไม่ได้ถูกตีความว่าเป็นการแสร้งกล่าว แต่เป็นการสื่อสารแบบสุภาพตามบริบทวัฒนธรรมของชาวเปอร์เซีย ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวจึงน่าสนใจและสร้างความท้าทายให้แก่ผู้วิจัยเนื่องจากกลวิธีในการแสดงวัจนกรรมดังกล่าวมีความหลากหลาย และสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละภาษา

อย่างไรก็ตาม แม้นักวิชาการต่างประเทศจำนวนหนึ่งสนใจศึกษาวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวแต่เท่าที่ผู้วิจัยสำรวจพบก็ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในบริบทภาษาไทย ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญและสนใจศึกษาประเด็นดังกล่าว โดยมุ่งตอบคำถามวิจัยว่าผู้พูดภาษาไทยมีการใช้กลวิธีใดบ้าง ในการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว และมีปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมไทยใดบ้างที่สัมพันธ์กับการเลือกใช้กลวิธีดังกล่าว การศึกษาดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลวิธีการสื่อสารที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการศึกษาวัจนกรรมการแสร้งกล่าวประเภทอื่นในภาษาไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีที่ผู้พูดใช้ในการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย

2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กลวิธีการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ผู้พูดภาษาไทยใช้กลวิธีในการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวที่หลากหลาย กลวิธีที่พบได้บ่อย คือการกล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม การไม่ยืนยันหรือย้ำคำเชิญ และการไม่กระตุ้นหรือโน้มน้าวคำเชิญไปมากกว่ามารยาททางสังคม

2. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมไทยมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กลวิธีการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย เช่น แนวคิดเรื่องการรักษาหน้า ความเกรงใจ และค่านิยมการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ขอบเขตของการวิจัย

1. งานวิจัยนี้ไม่ศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีต่าง ๆ เช่น เพศ ระดับการศึกษาอาชีพของผู้พูดและความสนิทสนม

2. งานวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้พูดที่เป็นชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

วัจนกรรมแบบแสร้งกล่าว (Ostensible Speech Acts) คือ วัจนกรรมที่ผู้พูดแสร้งกล่าวว่าตนกล่าวอย่างจริงใจและทำให้ผู้ฟังเห็นชัดแจ้งว่าตนแสร้งกล่าว ฝ่ายผู้รับฟังก็รับรู้และแสร้งคล้อยไปในการปฏิสัมพันธ์นั้น ๆ (Bardovi-Harling and Su, 2024)

Isaacs และ Clark (1990) ได้เสนอกลวิธีในการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวโดยใช้กลวิธี 7 ประการ ได้แก่

1) ผู้เชิญ A ทำให้การเข้าร่วมของ B ที่กิจกรรม E เป็นไปไม่ได้
2) ผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญต่อเมื่อถูกร้องขอเท่านั้น
3) ผู้เชิญ A ไม่กระตุ้นหรือโน้มน้าวคำเชิญเกินกว่ามารยาททางสังคม
4) ผู้เชิญ A ไม่ยืนยันหรือย้ำคำเชิญ
5) ผู้เชิญ A กล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม E
6) ผู้เชิญ A กล่าวเบี่ยงบังเกี่ยวกับการเชิญ
7) ผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญด้วยสัญญาณหรือท่าทีที่ไม่เหมาะสม

ทั้งนี้ กลวิธีเหล่านี้ไม่ได้ถูกใช้แยกจากกันอย่างอิสระ แต่ถูกใช้พร้อมกันเพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้เชิญไม่ได้ตั้งใจเชิญอย่างแท้จริง การใช้กลวิธีเหล่านี้ยังช่วยให้ผู้ถูกเชิญมีเหตุผลเพียงพอที่จะสงสัยในความจริงใจของคำเชิญนั้นด้วย ด้วยเหตุนี้ ผู้เชิญและผู้ถูกเชิญจะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการของการเชิญแบบแสร้งกล่าวเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของคำเชิญดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์ (Isaacs and Clark 1990).

ในบทความวิจัยนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดเรื่องวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวและกรอบการวิเคราะห์ของ Isaacs และ Clark (1990) เป็นแนวทางหลักในการวิเคราะห์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) แนวคิดเรื่องวัจนกรรมของ Searle (1969) 2) แนวคิดเรื่อง วัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวของ Isaacs และ Clark (1990) และ 3) แนวคิดเรื่องความสุภาพและการรักษาหน้าของ Leech (1983) กับ Brown และ Levinson (1987)

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว ได้แก่ 1) งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาใดภาษาหนึ่ง และ 2) งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวโดยเปรียบเทียบกับภาษาอังกฤษ

2. เก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี ได้แก่ แบบสอบถามชนิดเติมเต็มบทสนทนา (Written Discourse Completion Task หรือ WDCT) จำนวน 15 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน

3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย โดยใช้กรอบแนวคิดของ Isaacs และ Clark (1990) และ 2) การวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการเลือกใช้กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย

4. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย จำนวน 9 กลวิธี และ 2) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้กลวิธีการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย 3 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย

ผู้วิจัยพบกลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย จำนวน 9 กลวิธี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ผู้เชิญ A ทำให้การเข้าร่วมของ B ที่กิจกรรม E เป็นไปไม่ได้

ผู้เชิญ A ทำให้การเข้าร่วมของ B ที่ E เป็นไปไม่ได้ หมายถึง การกล่าวเชิญในสถานการณ์ที่ผู้เชิญทราบอยู่แล้วว่าผู้ถูกเชิญมีโอกาสน้อยหรือไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

สถานการณ์: ผู้เชิญกำลังวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวค้างคืนในป่ากับเพื่อนสนิทในกลุ่มและได้กล่าวชักชวนเพื่อนสนิทอีกคนที่นั่งอยู่ใกล้กันให้ร่วมเดินทางด้วย ทั้งที่ผู้เชิญทราบดีว่าผู้ถูกเชิญไม่ชอบหรือไม่สนใจกิจกรรมลักษณะดังกล่าวอยู่แล้ว

ผู้เชิญ: ไปไหมล่ะ ไปด้วยกันไหม

ผู้ถูกเชิญ: ไม่ไป ๆ ไปกันเลย เที่ยวให้สนุกนะ

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้เชิญแสดงวัจนกรรมการเชิญทั้งที่ทราบอยู่แล้วว่าผู้ถูกเชิญมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมแทบไม่อาจเกิดขึ้นได้จริง หากแต่กล่าวเชิญนในบริบทที่ผู้ถูกเชิญนั่งอยู่ใกล้ขณะกำลังวางแผนการเดินทาง

1.2 ผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญต่อเมื่อถูกร้องขอเท่านั้น

ผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญต่อเมื่อถูกร้องขอเท่านั้น หมายถึง การที่ผู้เชิญไม่ได้ริเริ่มการกล่าวเชิญด้วยตนเอง หากแต่กล่าวคำเชิญขึ้นภายหลังจากที่ผู้ถูกเชิญหรือบุคคลอื่นได้ร้องขอหรือชี้นำให้ผู้เชิญ

ตัวอย่างที่ 2

สถานการณ์: ผู้เชิญมีความตั้งใจชักชวนเพื่อนสนิทให้มาร่วมติวหนังสือ ต่อมามีเพื่อนอีกคนซึ่งไม่ได้สนิทกันได้ยินการสนทนา และร้องขอเข้าร่วมการติวด้วย

ผู้เชิญ: วันเสาร์นี้ติวหนังสือกันเถอะ ไม่ค่อยเข้าใจเลย ติวกันหน่อยน่าจะดี

(กล่าวเชิญเพื่อนสนิท)

ผู้ร้องขอคำเชิญ: จะติวหนังสือกันหรอ เราขอติวด้วยได้ไหม

ผู้เชิญ: ได้สิ มาติวด้วยกัน ๆ ถ้าสะดวกก็มาติวด้วยกันได้

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้เชิญไม่ได้มีความตั้งใจเชิญอีกฝ่ายตั้งแต่แรกแต่เป็นการกล่าวเชิญภายหลังจากที่ผู้ร้องขอได้แสดงความประสงค์เข้าร่วมการติวหนังสือผ่านถ้อยคำร้องขอว่า “เราขอติวด้วยได้ไหม” หลังจากนั้นผู้เชิญจึงกล่าวคำเชิญตอบรับว่า “มาติวด้วยกัน ๆ ถ้าสะดวกก็มาติวด้วยกันได้” การแสดงวัจนกรรมการเชิญในกรณีนี้เกิดขึ้นจากการถูกร้องขอไม่ใช่จากความตั้งใจริเริ่มของผู้เชิญเอง

1.3 ผู้เชิญ A ไม่กระตุ้นหรือโน้มน้าวคำเชิญเกินกว่ามารยาททางสังคม

ผู้เชิญ A ไม่กระตุ้นหรือโน้มน้าวคำเชิญเกินกว่ามารยาททางสังคม หมายถึง การที่ผู้เชิญกล่าวคำเชิญในระดับที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานความสุภาพทางสังคม โดยไม่ได้ใช้กลวิธีเพิ่มเติมเพื่อกระตุ้น ชักจูง หรือ โน้มน้าวให้ผู้ถูกเชิญตอบรับการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างจริงจัง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 3

สถานการณ์: กำลังเดินผ่านบ้านของเพื่อนบ้าน ขณะที่อีกฝ่ายกำลังรับประทานอาหารอยู่หน้าบ้าน

ผู้เชิญ: กินข้าวกัน ๆ

ผู้ถูกเชิญ: ไม่เป็นไรค่ะ กินกันเลย

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าคำเชิญดังกล่าวเป็นไปตามมารยาททางสังคม โดยไม่ได้แสดงความพยายามในการกระตุ้นหรือโน้มน้าวให้ผู้ถูกเชิญตอบรับการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างจริงจัง การกล่าวคำเชิญว่า “กินข้าวกัน ๆ” ในบริบทที่ผู้ถูกเชิญเดินผ่านหน้าบ้านของเพื่อนบ้าน สะท้อนลักษณะของคำเชิญเชิงมารยาทที่เกิดขึ้นตามบรรทัดฐานทางสังคมเท่านั้น

1.4 ผู้เชิญ A ไม่ยืนยันหรือย้ำคำเชิญ

ผู้เชิญ A ไม่ยืนยันหรือย้ำคำเชิญ หมายถึง การที่ผู้เชิญไม่กล่าวคำเชิญซ้ำหรือไม่ติดตามการเชิญภายหลังจากที่ผู้ถูกเชิญได้แสดงการปฏิเสธการเข้าร่วมกิจกรรม ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 4

สถานการณ์: หลังจากเลิกเรียน ผู้เชิญกำลังเก็บของเตรียมตัวออกจากห้องเรียน เนื่องจากมีแผนจะไปยืมหนังสือที่ห้องสมุด ระหว่างนั้นผู้เชิญได้กล่าวลากับเพื่อนที่เรียนด้วยกัน และกล่าวชักชวนเพื่อนให้ไปห้องสมุดด้วยกัน

ผู้เชิญ: เรารีบไปก่อนนะ เดี๋ยวคนเยอะ จะยืมหนังสือไม่ทัน แกสนใจไปด้วยกันไหม

ผู้ถูกเชิญ: เราว่าจะกลับหอ

ผู้เชิญ: โอเค นั้นเราไปก่อนนะ

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้เชิญได้กล่าวชวน และถูกเชิญตอบปฏิเสธการเชิญด้วยถ้อยคำว่า “เราว่าจะกลับหอ” ผู้เชิญไม่ได้กล่าวย้ำคำเชิญนั้น หากแต่ยุติการเชิญและกล่าวลาในทันทีว่า “โอเค งั้นเราไปก่อนนะ”

1.5 ผู้เชิญ A กล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม E

ผู้เชิญ A กล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม E หมายถึง การที่ผู้เชิญกำหนดรายละเอียดของกิจกรรมไม่ชัดเจน กล่าวคือ ไม่ได้ระบุวัน เวลา สถานที่ หรือรายละเอียดสำคัญอื่น ๆ ของการจัดกิจกรรมอย่างแน่นอน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 5

สถานการณ์: บังเอิญพบเพื่อนซึ่งไม่ได้พบกันเป็นระยะเวลานานบนรถโดยสารประจำทางทั้งสองฝ่ายได้สนทนากันระหว่างการเดินทาง เมื่อใกล้ถึงป้ายที่แต่ละฝ่ายต้องลงและกำลังจะแยกย้ายกัน

ผู้เชิญ: เดี๋ยวเราต้องไปแล้วนะ ไว้วันหลังเราไปกินข้าวกันนะ

ผู้ถูกเชิญ: ได้เลย โชคดีนะ

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้เชิญได้กล่าวเชิญว่า “ไว้วันหลังเราไปกินข้าวกันนะ” เป็นการกล่าวเชิญในลักษณะคลุมเครือ ซึ่งแสดงถึงความไม่ชัดเจนในด้านวัน เวลา และไม่ได้ระบุสถานที่ของกิจกรรมอย่างแน่นอน ส่งผลให้คำเชิญดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดภาระผูกพันต่อผู้ถูกเชิญในการตอบรับหรือเข้าร่วมกิจกรรมจริง

1.6 ผู้เชิญ A กล่าวเบี่ยงบังเกี่ยวกับการเชิญ

ผู้เชิญ A กล่าวเบี่ยงบังเกี่ยวกับการเชิญ หมายถึง การที่ผู้เชิญกล่าวหลีกเลี่ยงการเชิญโดยตรง โดยมักจะปรากฏคำว่า “อาจจะ” “ถ้าสะดวก” “ถ้าว่าง” และ“ถ้าต้องการ” เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 6

สถานการณ์: ผู้เชิญโทรศัพท์ติดต่อกับเพื่อนเพื่อพูดคุยเกี่ยวกับธุระส่วนตัว เมื่อสนทนาเกี่ยวกับธุระดังกล่าวเสร็จสิ้นลง จึงมีการถามถึงสถานที่ที่อีกฝ่ายกำลังอยู่ในขณะนั้น

ผู้ถูกเชิญ: แล้วตอนนี้แกอยู่ที่ไหน

ผู้เชิญ: อยู่คาเฟ่กับเพื่อน อยากมาไหม ถ้าอยากมาก็ตามมาได้นะ

ผู้ถูกเชิญ: ไม่เป็นไร วันนี้มีธุระ ขอบคุณมาก

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้เชิญไม่ได้ออกคำเชิญอย่างตรงไปตรงมา แต่ใช้ถ้อยคำที่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกเชิญเลือกตัดสินใจได้อย่างอิสระ โดยปราศจากแรงกดดันหรือความคาดหวังในการตอบรับคำเชิญ ปรากฏได้จากการใช้ถ้อยคำว่า “อยากมาไหม” และ “ถ้าอยากมาก็ตามมาได้นะ”

1.7 ผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญด้วยสัญญาณหรือท่าทีที่ไม่เหมาะสม

ผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญด้วยสัญญาณหรือท่าทีที่ไม่เหมาะสม หมายถึง การที่ผู้เชิญแสดงวัจนกรรมการเชิญควบคู่ไปกับสัญญาณหรือท่าทีที่ไม่เหมาะสม หรือสะท้อนถึงความไม่จริงจังหรือการไม่ทุ่มเทต่อการเชิญ เช่น การแสดงความลังเล การหลีกเลี่ยงการสบตา การพูดพึมพำหรือพูดด้วยความเร็วที่ผิดปกติ การใช้น้ำเสียงที่ไม่เหมาะสม รวมถึงสัญญาณทางกายภาพอื่น ๆ ที่บ่งชี้ว่าผู้เชิญไม่ได้มีความประสงค์ให้เกิดการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างแท้จริง เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 7

สถานการณ์: กลุ่มเพื่อนร่วมงานกำลังยืนสนทนาเกี่ยวกับแผนการเดินทางท่องเที่ยวต่างจังหวัดซึ่งจัดขึ้นเฉพาะในกลุ่มเพื่อนที่สนิทกัน ระหว่างการพูดคุยดังกล่าวมีเพื่อนร่วมงานอีกคนหนึ่ง ซึ่งผู้เชิญไม่ได้มีความสัมพันธ์อันดีนัก เดินเข้ามาสอบถามและแสดงความประสงค์จะเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวด้วย

ผู้ถูกเชิญ: ได้ข่าวว่าจะไปเที่ยวกันเหรอ ไปที่ไหนกันน่ะ เราไปด้วยคนได้ไหม

ผู้เชิญ: จะไปด้วยก็ได้น้าาา (ลากเสียงยาว) แต่ว่าทริปนี้ที่เราจะไปกันมันไม่ค่อย

สบายเท่าไหร่นะ ไม่มีห้องน้ำ ไม่มีสัญญาณนะ

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้เชิญแสดงสัญญาณและท่าทีที่ไม่เหมาะสม และสะท้อนถึงการไม่ทุ่มเทต่อการเชิญ โดยแม้ผู้เชิญจะกล่าวถ้อยคำการเชิญว่า “จะไปด้วยก็ได้น้าาา” แต่การลากเสียงท้ายคำทำให้ถ้อยคำดังกล่าวขาดความหนักแน่นและลดความน่าเชื่อถือ อีกทั้งผู้เชิญยังกล่าวถึงเงื่อนไขที่ไม่เอื้อต่อการเข้าร่วมกิจกรรม คือ “ไม่ค่อยสบาย” “ไม่มีห้องน้ำ” และ “ไม่มีสัญญาณ” ซึ่งเป็นการลดทอนความน่าดึงดูดของกิจกรรม และเป็นสัญญาณโดยนัยว่าผู้เชิญไม่ได้มีความประสงค์ให้ผู้ถูกเชิญเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวอย่างแท้จริง

1.8 ผู้เชิญ A กล่าวเหมารวม

การกล่าวเหมารวม หมายถึง การที่ผู้เชิญกล่าวถึงผู้ถูกเชิญหรือกลุ่มบุคคลในลักษณะไม่เจาะจง โดยใช้ถ้อยคำที่ครอบคลุมบุคคลทั่วไป เช่น “ทุกคน” “ใคร ๆ” “ใครว่างก็มาได้” “ในที่นี้” เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 8

สถานการณ์: ภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมกลุ่ม มีแผนจะไปรับประทานอาหารร่วมกับเพื่อนสนิทจำนวนหนึ่ง ซึ่งได้มีการตกลงกันไว้ล่วงหน้าแล้ว ระหว่างนั้น มีเพื่อนอีกหลายคน ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกัน ผู้เชิญจึงกล่าวเชิญ

ผู้เชิญ: เดี๋ยวพวกเราจะไปกินหมูกระทะกัน ใครสะดวกก็เชิญได้นะ

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้เชิญใช้กลวิธีการกล่าวเหมารวมในการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว โดยเมื่อกล่าวกับเพื่อนที่ไม่สนิท ผู้เชิญเลือกใช้ถ้อยคำเชิญในลักษณะไม่เจาะจงด้วยการใช้คำว่า “ใครสะดวกก็เชิญได้นะ” ซึ่งไม่ได้ระบุผู้ถูกเชิญเป็นรายบุคคล

1.9 ผู้เชิญ A ใช้วัจนกรรมบอกกล่าว

วัจนกรรมการบอกกล่าว หมายถึง วัจนกรรมต่าง ๆ ที่ผู้พูดผูกมัดตนเองกับความเป็นจริงของถ้อยคำที่กล่าว เช่น การบอกเล่า การสรุป การรายงาน การตำหนิ การบริภาษ ฯลฯ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 9

สถานการณ์: ซื้อขนมชนิดหนึ่งมาเพียงหนึ่งชิ้นและกำลังจะแกะขนมเพื่อรับประทาน ระหว่างนั้น มีเพื่อนอยู่ใกล้บริเวณเดียวกัน

ผู้เชิญ: อันนี้อร่อย (ทำท่ายื่นให้อีกฝ่าย)

ผู้ถูกเชิญ: เอาเลย กินเลย

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าจากตัวอย่างข้างต้น ผู้เชิญไม่ได้ออกคำเชิญอย่างตรงไปตรงมาแต่เลือกใช้การบอกเล่าถึงคุณสมบัติของขนมว่ามีรสชาติอร่อย พร้อมกับแสดงท่าทีประกอบ อย่างไรก็ตาม จากบริบทของสถานการณ์ที่มีขนมเพียงหนึ่งชิ้น และผู้เชิญกำลังจะแกะขนมเพื่อรับประทานเอง ผู้ถูกเชิญสามารถรับรู้ได้ว่าถ้อยคำดังกล่าวไม่ได้มีเจตนาให้เกิดการเข้าร่วมจริง

ตารางที่ 1 : แสดงการปรากฏของกลวิธีการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย

กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว	ความถี่	ร้อยละ
1. ผู้เชิญ A กล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม	25	26.32
2. ผู้เชิญ A ทำให้การเข้าร่วมของ B ที่ E เป็นไปไม่ได้	24	25.26
3. ผู้เชิญ A ไม่ยืนยันหรือย้ำคำเชิญ	14	14.74
4. ผู้เชิญ A กล่าวเบี่ยงบังเกี่ยวกับการเชิญ	14	14.74
5. ผู้เชิญ A ไม่กระตุ้นหรือโน้มน้าวคำเชิญเกินกว่ามารยาททางสังคม	7	7.37
6. ผู้เชิญ A กล่าวเหมารวม	5	5.26
7. ผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญต่อเมื่อถูกร้องขอเท่านั้น	3	3.16
8. ผู้เชิญ A ใช้วัจนกรรมบอกกล่าว	2	2.11
9. ผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญด้วยสัญญาณหรือท่าทีที่ไม่เหมาะสม	1	1.05
รวม	**95**	**100**

จากตารางที่ 1 พบว่ากลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทยที่พบมากที่สุด คือผู้เชิญ A กล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม E รองลงมา คือผู้เชิญ A ทำให้การเข้าร่วมของ B ที่กิจกรรม E เป็นไปไม่ได้ ลำดับถัดมา คือผู้เชิญ A ไม่ยืนยันหรือย้ำคำเชิญ และผู้เชิญ A กล่าวเบี่ยงบังเกี่ยวกับการเชิญ ซึ่งพบในสัดส่วนเท่ากัน ลำดับถัดมา คือผู้เชิญ A ไม่กระตุ้นหรือโน้มน้าวคำเชิญเกินกว่ามารยาททางสังคม ลำดับถัดมา คือผู้เชิญ A กล่าวเหมารวม ลำดับถัดมา คือผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญต่อเมื่อถูกร้องขอเท่านั้น ต่อมาคือผู้เชิญ A ใช้วัจนกรรมบอกกล่าว และกลวิธีที่พบน้อยที่สุด คือผู้เชิญ A กล่าวคำเชิญด้วยสัญญาณหรือท่าทีที่ไม่เหมาะสม

2. ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สัมพันธ์กับการเลือกใช้วัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย

ผู้วิจัยพบปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สัมพันธ์กับการใช้กลวิธีการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย 3 ประการ ได้แก่ 1) แนวคิดเรื่องการรักษาหน้า 2) แนวคิดเรื่องความเกรงใจ และ 3) ค่านิยมการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเรื่องการรักษาหน้า

จากการศึกษาของ สุนทรี โคมิน (2522) พบว่าค่านิยมของชาวไทยมีลักษณะความเป็นตัวของตัวเอง (Ego Orientation) โดยชาวไทยส่วนใหญ่เป็นคนที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง มักมีการสร้างกระบวนการการป้องกัน และทำให้เกิดพฤติกรรมและค่านิยมหลาย ๆ อย่างขึ้นมา เช่น การรักษาหน้า การไม่ยอมเสียหน้า และการหลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์ เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือคนไทยให้ความสำคัญกับการรักษาหน้าของกันและกัน

อีกทั้ง Ukosakul (1999) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “หน้า” ในภาษาไทยโดยครอบคลุมทั้งการใช้อธิบายรูปลักษณ์ สีหน้า อารมณ์ และเกียรติ ซึ่งความหมายของหน้าข้างต้นมีลักษณะคล้ายกับแนวคิดของคนจีน ญี่ปุ่น และหลายประเทศในเอเชีย เนื่องจากคำว่า “หน้า” จะสัมพันธ์กับเรื่องเกียรติยศ ความเป็นตัวตน ความเคารพ ชื่อเสียง และความภาคภูมิใจ แนวคิดเรื่องหน้าจึงมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับภาษาและวัฒนธรรม อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่า “หน้า” เป็นสิ่งที่บรรจุตัวตน การเสียหน้าถือเป็นการทำร้ายทางสังคม ขณะที่การรักษาหน้าเป็นการรักษาความสัมพันธ์ ของคนในสังคม ด้วยเหตุนี้แนวคิดเรื่องหน้ายังส่งผลต่อความสุภาพในวัฒนธรรมไทย เช่น การพูดอ้อม การหลีกเลี่ยง การเผชิญหน้าและการวิจารณ์ การไม่แสดงอารมณ์ไม่ดี และมีความเกรงใจ

ผู้วิจัยได้พิจารณาแนวคิดดังกล่าว พบว่า กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทยมีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องการรักษาหน้า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 10

สถานการณ์: กำลังสนทนากับเพื่อนสนิทเกี่ยวกับการจัดงานวันเกิด มีเพื่อนคนหนึ่งเดินเข้ามาใกล้และได้ยินบทสนทนาเกี่ยวกับงานวันเกิดนั้น

ผู้เชิญ: ไปงานวันเกิดเราไหม

ผู้ถูกเชิญ: น่าไปจังเลย อยากไปมากเลยนะ แต่วันนั้นน่าจะไม่ว่างนะ

ผู้เชิญ: โอเคเลย ถ้าไม่ว่างไม่เป็นไรนะ

ผู้ถูกเชิญ: โอเค

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีการใช้กลวิธีที่ผู้เชิญ A ไม่ยืนยันหรือย้ำคำเชิญ กล่าวคือ เมื่ออีกฝ่ายปฏิเสธหรือแสดงท่าทีว่าอาจไม่ว่าง ผู้เชิญไม่ได้ย้ำคำเชิญเพิ่มเติม กลวิธีดังกล่าวสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องการรักษาหน้า เนื่องจากผู้ถูกเชิญยืนอยู่ในบริเวณนั้น หากไม่มีการกล่าวคำเชิญ การละเว้นดังกล่าวอาจทำให้ผู้ถูกเชิญรู้สึกถูกมองข้ามหรือเสียหน้าได้

ขณะเดียวกัน การกล่าวเชิญในสถานการณ์เช่นนี้ ทำให้ผู้ถูกเชิญรับรู้ว่าตนได้รับเกียรติและควรแสดงความรับรู้ถึงเกียรตินั้นผ่านถ้อยคำตอบสนองของตน อันเป็นการรักษาหน้าของทั้งสองฝ่าย

2.2 แนวคิดเรื่องความเกรงใจ

วัฒนธรรมไทยเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คนไทยรู้จักรักษาน้ำใจของกันและกัน อันเป็นการรักษาความรู้สึกและเคารพความคิดของผู้อื่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ทำให้คนไทยมีทัศนคติที่เกี่ยวกับ “ความเกรงใจ” ซึ่งหมายถึง การถนอมความคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้อื่น และมักไม่ทำร้ายจิตใจและความรู้สึกของผู้อื่นไม่ค่อยปฏิเสธความหวังดีของผู้อื่นแม้ว่าอาจไม่ตรงกับใจของตนเอง (วรพรรณ ธนะพัฒน์, 2562) อีกทั้ง หลีกเลี่ยงทำให้ฝ่ายตรงข้ามรู้สึกอึดอัด ไม่ทำร้ายความรู้สึก ไม่ต้องการให้เกิดปัญหา ลดการสื่อสารด้านลบ ไม่ต้องการทำให้เกิดความไม่สบายใจ (สุนทรี โคมิน, 2522)

ผู้วิจัยได้พิจารณาแนวคิดดังกล่าว พบว่า กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทย มีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความเกรงใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 11

สถานการณ์จากแบบสอบถาม: ท่านต้องการชวนเพื่อนสนิทที่เคยเล่นกีฬาด้วยกัน ไปงานวันเกิดของท่านในคืนวันศุกร์ที่จะถึงนี้ จึงเดินไปที่ร้านกาแฟที่เพื่อนสนิทชอบนั่งอยู่เป็นประจำ แต่เมื่อไปถึงพบว่า เขากำลังนั่งอยู่กับกลุ่มเพื่อนคนอื่น ๆ ของเขาอีก 3 คน ซึ่งท่านรู้จักเพียงผิวเผิน เมื่อไปถึงโต๊ะท่านได้กล่าวเชิญเพื่อนสนิทคนนั้น ในขณะเดียวกัน ท่านสังเกตว่าคนอื่น ๆ ที่นั่งอยู่ร่วมโต๊ะได้ยินการสนทนานั้นด้วย

ผู้เชิญ 1: ถ้าสะดวกก็มาได้นะ
ผู้เชิญ 2: ถ้าว่างก็มาจอยกันได้นะ
ผู้เชิญ 3: ถ้าอยากมาก็มากันนะ

จากตัวอย่างสถานการณ์จากแบบสอบถามข้างต้น พบว่าตัวอย่างของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 3 ท่าน มีการใช้กลวิธีที่ผู้เชิญ A กล่าวเบี่ยงบังเกี่ยวกับการเชิญ มีการใช้คำว่า “ถ้าสะดวก” “ถ้าว่าง” และ “ถ้าอยากมา” การใช้ถ้อยคำในลักษณะนี้แสดงถึงความเกรงใจต่ออีกฝ่าย การใช้ถ้อยคำเงื่อนไขในลักษณะดังกล่าวทำหน้าที่ลดแรงกดดันทางสังคม และเปิดพื้นที่ให้อีกฝ่ายสามารถเลือกตอบรับหรือปฏิเสธได้อย่างอิสระ โดยไม่กระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัน นอกจากนี้ ถ้อยคำดังกล่าวยังสื่อความหมายโดยนัยว่าหากผู้ถูกเชิญไม่สะดวกหรือไม่สามารถเข้าร่วมได้ก็ไม่ถือเป็นเรื่องเสียมารยาทหรือเป็นปัญหาแต่อย่างใด ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของความเกรงใจในวัฒนธรรมไทยที่มุ่งถนอมความคิดเห็นและความรู้สึกส่วนบุคคลของผู้อื่น

2.3 ค่านิยมการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

สุนทรี โคมิน (2522) พบว่า คนไทยให้ความสำคัญค่านิยมการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างราบรื่น ซึ่งเป็นการเน้นไปที่การให้คุณค่ากับความเป็นตัวของตัวเอง การสำนึกในบุญคุณ และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก การรับรู้ในรูปแบบนี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเด่นของคนไทย คือ ความเป็นคนที่มีกิริยานุ่มนวล อ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพเป็นกันเอง ซึ่งการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้ราบรื่น ประกอบด้วยกลุ่มค่านิยมย่อย ๆ หลายกลุ่ม ซึ่งลำดับตามความสำคัญ คือ การรักษาน้ำใจกัน ความมีน้ำใจเมตตาอารี การปรับตัวให้เข้ากับจังหวะและสิ่งแวดล้อม การควบคุมตนเอง หรือ ความอดทนต่อทุกอย่าง ความสุภาพถ่อมตน การมีอารมณ์สงบและความสำรวม การประมาณตน และการมีความสัมพันธ์ในสังคม ค่านิยมในลักษณะเหล่านี้เรียกว่าค่านิยม “ความราบเรียบทางสังคม (Social Smoothing)”

ผู้วิจัยได้พิจารณาแนวคิดดังกล่าว พบว่า กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทยมีความสัมพันธ์กับค่านิยมการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 12

สถานการณ์: กำลังนั่งรับประทานอาหารอยู่บริเวณหน้าบ้าน ระหว่างนั้นมีคนรู้จักเดินผ่านหน้าบ้าน

ผู้เชิญ: กินข้าวหรือยัง มากินข้าวด้วยกันไหม

ผู้ถูกเชิญ: ไม่เป็นไร กินเลย

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีการใช้กลวิธีที่ผู้เชิญ A ไม่กระตุ้นหรือโน้มน้าวคำเชิญเกินกว่ามารยาททางสังคม กลวิธีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเชิญไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้อีกฝ่ายเข้าร่วมรับประทานอาหารอย่างแท้จริง หากแต่เป็นการกล่าวเชิญในฐานะมารยาททางสังคม ซึ่งแสดงความห่วงใย ความมีน้ำใจ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่นในสังคม โดยเฉพาะในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนหรือเพื่อนบ้าน ซึ่งการกล่าวคำเชิญถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างและรักษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า วัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทยปรากฏจำนวน 9 กลวิธี โดย 7 กลวิธีสอดคล้องกับแบบจำลองของ Isaacs และ Clark (1990) และอีก 2 กลวิธีเป็นกลวิธีที่ไม่ปรากฏในแบบจำลองดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่ากรอบแนวคิดและกลวิธีจากบริบทตะวันตกสามารถนำมาใช้ในบริบทของภาษาไทยได้แต่ยังไม่ครอบคลุมลักษณะเฉพาะที่เกิดจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างสมบูรณ์

ทั้งนี้ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับสมมติฐานบางส่วนว่าผู้พูดภาษาไทยใช้กลวิธีในการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวที่หลากหลาย โดยกลวิธีที่พบได้บ่อย ได้แก่ ผู้เชิญ A กล่าวคลุมเครือเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม E พบความถี่ในการใช้ร้อยละ 26.32 และผู้เชิญ A ไม่ยืนยันหรือย้ำคำเชิญ พบความถี่ในการใช้ร้อยละ 14.74 แต่กลวิธีการไม่กระตุ้นหรือโน้มน้าวคำเชิญไปมากกว่ามารยาททางสังคม พบความถี่ในการใช้สัดส่วนเพียงร้อยละ 7.37

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สัมพันธ์กับการเลือกใช้วัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว 3 ประการ ได้แก่ ได้แก่ แนวคิดเรื่องการรักษาหน้า ความเกรงใจ และการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยกลวิธีที่ผู้พูดชาวไทยเลือกใช้มากที่สุดคือการกล่าวคำเชิญอย่างคลุมเครือ เช่น การไม่ระบุเวลา สถานที่ หรือรายละเอียดของกิจกรรมอย่างชัดเจน ทำให้ผู้พูดสามารถรักษามารยาททางสังคมด้วยการแสดงท่าทีเชื้อเชิญ ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ผู้ฟังปฏิเสธได้โดยลดระดับความผูกมัดและลดแรงกดดันต่อผู้ถูกเชิญ ในทางตรงกันข้าม กลวิธีที่มีลักษณะเสี่ยงต่อการคุกคามหน้า เช่น การใช้น้ำเสียงประชดประชันหรือท่าทีไม่จริงใจอย่างชัดเจน เป็นกลวิธีที่ปรากฏน้อยที่สุด เนื่องจากลักษณะการสื่อสารดังกล่าวอาจถูกมองว่าเป็นการเสียมารยาท และอาจถูกตีความในเชิงลบในบริบทสังคมไทย อันอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนาได้ สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยให้ความสำคัญกับความสุภาพ ความเหมาะสม และการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นอย่างมาก

ผู้วิจัยสังเกตว่า ในหนึ่งสถานการณ์อาจปรากฏการใช้กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวมากกว่าหนึ่งกลวิธีควบคู่กัน โดยกลวิธีเหล่านี้ทำหน้าที่สนับสนุนกันเพื่อให้เกิดการเชิญแบบแสร้งกล่าว หากมีกลวิธีใดกลวิธีหนึ่งบกพร่อง ผู้ถูกเชิญสามารถที่จะสงสัยและนำไปสู่การตีความว่าเป็นการเชิญแบบแสร้งกล่าวได้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวปรากฏได้บ่อยในชีวิตประจำวันของสังคมไทยซึ่งแตกต่างจากข้อเสนอของ Isaacs และ Clark (1990) ที่ระบุว่าวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวพบได้ยากในสถานการณ์ส่วนใหญ่

ดังนั้น กลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าวในภาษาไทยจึงไม่อาจจัดว่าเป็นเพียงการเชิญที่ขาดความจริงใจในแง่ของการโกหกหรือหลอกลวง หากแต่เป็นกลไกทางสังคมที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจร่วมกันของคู่สนทนา อันสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษากับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

1. งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษากลวิธีการแสดงวัจนกรรมการเชิญแบบแสร้งกล่าว ควรมีการศึกษาหน้าที่และคุณลักษณะเชิงปฏิสัมพันธ์ของการเชิญแบบแสร้งกล่าวโดยตรง จะช่วยทำให้เข้าใจบทบาทของการเชิญแบบแสร้งกล่าวในบริบททางสังคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. งานวิจัยชิ้นนี้มิได้ศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีต่าง ๆ เช่น เพศ ระดับการศึกษา อาชีพของผู้พูดและความสนิทสนม ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการแสดงการเชิญแบบแสร้งกล่าว

3. วัจนกรรมการเชิญเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัจนกรรมการแสร้งกล่าว ควรมีการศึกษาวัจนกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น การขอโทษแบบแสร้งกล่าว การถามแบบแสร้งกล่าว การชมเชยแบบแสร้งกล่าวและการแสดงความยินดีแบบแสร้งกล่าวเป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

วรพรรณ ธนะพัฒน์. (2562). **พฤติกรรมผู้บริโภคและค่านิยมทางวัฒนธรรมผ่านการบริโภคสินค้าซานริโอ้ลายกุเดทามะของคนไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์, คณะนิเทศศาสตร์, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

สุนทรี โคมิน. (2522). **รายงานการวิจัยค่านิยมและระบบค่านิยมไทย: เครื่องมือในการสำรวจวัด.** กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

Bardovi-Harlig, K., & Su, Y. (2024). **Playing along: When do interlocutors recognize ostensible refusals?.** Journal of Pragmatics, 225, 1–19.

Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). **Politeness: Some universals in language usage**. Cambridge University Press.

Eslami, Z. R. (2005). **Invitations in Persian and English: Ostensible or genuine?** Intercultural Pragmatics, 2(4), 453–480.

Guo, F., & Sang, D. (2019). **Pragmatic features of Chinese ostensible invitations.** Cross-Cultural Communication, 15(2), 35–40.

Isaacs, E. A. & Clark, H. H. (1990). **Ostensible invitations.** Language in Society, 19(4), 493–509

Kadhim, B. J., & Al-Hindawi, F. H. (2017). **Pragmatics of ostensible invitations in Iraqi Arabic: Function analysis.** Advances in Language and Literary Studies, 8(6), 132–139.

Leech, G. N. (1983). **Principles of pragmatics**. Longman.

Masmoudi, I. (2024). **A pragmatic analysis of ostensible invitations among Moroccan Arabic speakers.** Studies in Pragmatics and Discourse Analysis, 5(2), 59–67.

Salmani-Nodoushan, M. A. (2006). **A comparative sociopragmatic study of ostensible invitations in English and Farsi.** Speech Communication. 48(8), 903-912

Searle, J. R. (1979). **Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts**. Cambridge University Press.

Suzuki, T. (2009). **How do American university students "invite" others?: A corpus-based study of linguistic strategies for the speech act of invitations**. Bunka Ronshu, 35, 85–106.

Ukosakul, M. (1999). **Conceptual Metaphors Motivating the use of Thai 'face'**. Master's thesis, Payap University.

การวิเคราะห์คำพ้องที่มีความหมายใกล้เคียงกัน “unhappy,” “depressed,” และ “gloomy” ด้วยภาษาศาสตร์คลังข้อมูลจากมุมมองของทฤษฎี Lexical Priming

A Corpus-Based Analysis of the Near-Synonyms “unhappy,” “depressed,” and “gloomy” from the Perspective of the Lexical Priming Theory

กุลสิริ แสงอินทร์[1]
ณัฐพัฒน์ บุญสม[1]
โชติรส ยศสอน[1]
วรปรัชญ์ เฉยกลาง[1]
วรเมธ อินไธสง[1]
บารมี เขียววิชัย[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแตกต่างทางด้านความหมายของคำคุณศัพท์ “unhappy,” “depressed” และ “gloomy” ซึ่งมักจะถูกจัดอยู่ ในหมวดคำพ้องในเชิงความหมายที่ใกล้เคียงกันงานวิจัยนี้ ใช้ข้อมูลจากคลังข้อมูล ภาษาอังกฤษแห่งสหราชอาณาจักร (British National Corpus) ผู้วิจัยสุ่มเลือกอภิธานดรรชนี ของแต่ละคำ โดยสุ่มคำละ 30 ตัวอย่าง การวิเคราะห์ข้อมูลมาจากการพิจารณาคำที่ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์ แต่ละคำโดยใช้ทฤษฎี Lexical Priming (Hoey, 2005) และเปรียบเทียบความถี่ของแต่ละคำในบริบทการ สื่อสาร ต่าง ๆ

ผลการศึกษาพบว่า “unhappy” คือความเศร้าที่เกี่ยวกับความไม่พึงพอใจ ส่วนตัว ความเสียใจ และประสบการณ์เชิงลบ ส่วนคำว่า “depressed” มีความ เชื่อม โยงอย่างมากกับสภาวะทางจิตใจที่รุนแรง บ่งชี้ถึงความรู้สึกเชิงลบที่ลึกซึ้ง ทั้งยังเชื่อมโยงกับสภาวะเศรษฐกิจ ในทางกลับกัน “gloomy” จะมีความเกี่ยวข้อง กับบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สถานที่และมุมมองเชิงลบโดยสื่อถึงความมืดมน การมองโลกในแง่ร้าย และความหม่นหมอง นอกจากนี้บริบท การใช้ของแต่ละคำยังต่างกัน ส่งผลให้เกิดนัยทางความหมายที่แตกต่างกันตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้ คำศัพท์เหล่านี้ จึงไม่สามารถใช้แทนกันได้ในทุกบริบท

คำสำคัญ: *ภาษาศาสตร์คลังข้อมูล คำพ้องที่มีความหมายใกล้เคียง Lexical Priming*

Abstract

The purpose of this article is to examine the differences in meaning among these three adjectives: “unhappy,” “depressed,” and “gloomy,” which are frequently classified as near-synonyms. The British National Corpus (BNC) was used as data. 30 concordance lines of each word were randomly selected. Using the lexical priming theory (Hoey, 2005), the analysis concentrated on the co-texts surrounding the three

[1] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

adjectives in order to analyze and interpret the findings. Additionally, frequency distribution across communicative contexts was compared.

The results indicate that “unhappy” is associated with personal dissatisfaction, regret, and negative experiences. “Depressed” is more strongly linked to intense psychological states, indicating a deeper and more severe sense of negativity, and is also frequently associated with economic contexts. Conversely, “gloomy” is associated with a negative atmosphere, environment, and outlook, conveying a sense of darkness, pessimism, and dullness. Therefore, while all three words carry negative connotations, the communicative contexts in which each word is used are different, which has implications for their meanings. Hence, these words cannot be used interchangeably in every context.”

***Keywords**: Corpus linguistics, Near-Synonyms, Lexical Priming*

Introduction

Synonyms are words that are similar in meaning (Saeed, 2003). However, true or absolute synonyms are relatively rare, so words can rarely be used interchangeably in all contexts. These subtle differences are often reflected in collocation patterns and contextual use (Kroeger, 2018). Many users often have issues with understanding the difference between near synonyms. As a result, the inappropriate use of synonyms may lead to unintended meanings and miscommunication.

Corpus linguistics has been widely applied to examine the similarities and differences among sets of synonyms. Similar findings have been reported in subsequent studies examining other pairs or groups of near synonyms, including “people” and “person” (Supanfai, 2022), “persist” and “persevere” (Phoocharoensil, 2021), as well as verbs associated with the concept of destruction (Ivanova and Medvedeva, 2023). Overall, these studies demonstrate how corpus linguistics, particularly through the analysis of collocational profiles, provides valuable insights into both the shared and similar features of meaning and contextual usage among near synonyms.

In this study, the focus is on three adjectives: “unhappy,” “depressed,” and “gloomy.” These are classified as synonyms according to the Cambridge English Thesaurus (Cambridge University Press, n.d.). The researcher aims to distinguish the differences in colligation, collocation, semantic preferences, and semantic prosody of these words. Furthermore, frequencies across different text domains of these words are identified to compare their frequent contexts of use.

Research questions

1. What are the differences among the three near-synonymous adjectives “unhappy,” “depressed,” and “gloomy” in terms of colligation, collocation, semantic preferences, and semantic prosody?

2. What is the frequency distribution of the near-synonyms “unhappy,” “depressed,” and “gloomy” across different communicative contexts?

Scope

This research will only focus on the three synonyms, “unhappy,” “depressed,” and “gloomy.” It is limited only to British English, as data was derived from the British National Corpus (BNC) (Aston and Burnard, 1998).

Analytical Framework

In semantics, synonymy refers to the phenomenon where two or more words have similar meanings (Saeed, 2003). However, it is uncommon to find absolute synonyms as words with similar meanings tend to have subtle differences in terms of meanings, collocational patterns, and contexts of use (Phoocharoensil, 2021). These differences can be investigated through corpora and the lexical priming theory.

The lexical priming theory developed by Michael Hoey (2005) was used to analyze the data. The goal of this theory links corpus linguistics elements, such as collocation and colligation, with the psychological mechanisms that explain the process of word association. This observation can be drawn from psycholinguistic experiments and corpus data, representing actual usage contexts and patterns of co-occurrence. Ultimately, people are able to distinguish specific semantics, pragmatics, grammar, and discourse situations linked to words by encountering them repeatedly.

In this study, we will explore types of correlations between words and their co-occurring linguistic features based on the theoretical framework described above, which is divided into four categories. First, collocation is the tendency of a word to co-occur with other words. Second, colligation describes the grammatical relationship between a word and its surrounding linguistic context. Third, semantic preference is the association between a word and a group of words that have related or similar meanings. Finally, semantics prosody is the connotative meaning of the node word as shaped by the meanings and semantic preferences of the collocations that surround it. In addition, corpus-based research on near synonyms has shown variation across communicative contexts. Thus, this study also compares the frequency distribution across communicative contexts of these near synonyms to shed further light on their contextual differences.

Methodology

This study uses text data sourced from the British National Corpus (BNC) (Aston and Burnard, 1998), thanks to its extensive collection of 100 million words spanning diverse genres of spoken and written British English. Key advantages of the BNC are its systematic corpus design and practical functions that allow users to make various kinds of observations. The methodology included the following steps:

1. The BNC Web platform was accessed, and search terms for “unhappy,” “depressed,” and “gloomy” were entered to generate concordance lines via the KWIC function.

2. 30 concordance lines were randomly selected for each word, using the “Thin” function.

3. The sorting option was used, and concordance lines were examined to identify the left and right collocates of the nodes. At the same time, grammatical patterns were analyzed to identify colligation and focus on recurring structures such as the co-occurrence with specific verbs and prepositions.

4. Noun collocations of each word were grouped into semantic categories and analyzed in terms of semantic preferences and semantic prosody.

5. Distributional patterns were examined by comparing the frequency of each word across different communicative contexts based on the text domains in the BNC. This step aims to identify how each word is used in different discourse types and to highlight the various usages across registers.

The analysis examines colligation, collocation, semantic preference, and semantic prosody. While colligation highlights verbs and prepositions, semantic preference emphasizes nouns to deepen understanding of meaning and use. Identifying positive and negative semantic prosody helps to distinguish related words, clarifying their grammatical and semantic nuances in context. In addition, analyzing the frequency distribution in different communication contexts helps to understand more about how each word functions in different registers.

Results

1. Unhappy

In terms of colligation, “unhappy” often occurs after the verb to be and sometimes the verb to have, and is followed by a preposition “about” and a noun. The object that comes after the preposition “about” often is an abstract noun, such as “memories,” “childhood,” and “life.” Grammatically, “unhappy” is typically used as an attributive adjective for nouns, for instance, “unhappy woman,” “the teacher is unhappy,” and “I was not unhappy.” This can be illustrated below:

Colligation: 1. verb to be + “unhappy” + about + noun

2. “unhappy” + noun

Semantic preference of the noun collocations can be categorized into 6 categories. Some collocations are repeated across different concordance lines. The categories and the supporting collocates are presented in Table 1.

Table 1: Shows the semantic preferences and collocation of “unhappy”

Meaning Groups	Collocation of “unhappy”
Relationship	marriage, love, affair/affairs, home
Life Stages	life, childhood, memories, experience
Outcomes and Future	ending, outcome, fate, prospect, situation
People	people, woman, man
Thoughts	thoughts, knack, way

Observation of the concordance lines and the collocation list shows that abstract nouns tend to occur after the adjective “unhappy.” For the “relationship” category, example phrases are “unhappy about their marriage situation” and “unhappy in love.” Regarding “life stages,” there are example phrases as follows: “unhappy recent memories” and “unhappy work experience.” In “outcomes and future,” example excerpts are “unhappy ending of his campaign,” and “unhappy home situation.”

In terms of the semantic prosody of the word “unhappy,” the concordance lines show that “unhappy” is typically used in negative semantic prosody. For instance, it is used to convey a sense of regret, as shown in “unhappy about it” and “unhappy about spending all your time.” It is also used to express dissatisfaction, as can be seen in “unhappy about not being in the team” and “unhappy about it.” In addition, “unhappy” is mostly used in personal experiences and matters such as “unhappy home situation,” which are associated with personal domestic issues. Overall, “unhappy” is strongly used in negative semantic prosody and in the context of dissatisfaction, regretting, and personal experience.

2. Depressed

The most common grammatical pattern of sentences featuring the term “depressed” is represented below. According to the data, “depressed” tends to appear after the verb to be or lexical verbs like “become,” “get,” and “feel,” and it can occur before nouns. Moreover, the preposition “about” occasionally co-occurs with the word “depressed.”

Colligation: verb to be/lexical verb + “depressed” + (about) + noun

Semantic preference of noun collocates can be categorized into 4 categories, which are shown in Table 2. Some collocations are repeated across different concordance lines.

Table 2: Shows the semantic preferences and collocation of “depressed”

Meaning Groups	Collocations of “depressed”
Economy and Commerce	market, industries, discount, sell, unemployment, price, banking, economy, share
People	mother, tradesman, patients, sons, prison
Psychological state and feeling	feeling, thought, humiliated, mind, state, anxious, need, lonely
Area	area, region

According to the concordance lines and the collocations in Table 2, the semantic preference of the adjective “depressed” can be sorted into 4 categories. Firstly, the semantic preference of economy and commerce can be seen in nouns representing economic and commercial concepts, such as “market,” “industries,” and “economy.” These are used in phrases like “depressed banking market” and “depressed industries.” Secondly, it can co-occur with nouns relating to people, such as “mother” and “patients.” It

can be seen in phrases like “depressed mother” and “depressed patient.” Next, the word can appear with nouns involving psychological states and feelings, as shown in “depression feeling intensified” and “anxious and depressed.” Moreover, phrases like “depressed area” represent that the word “depressed” can be seen with nouns associated with the semantic preference of “area.”

Data from the concordance line and collocation lists show that the semantic prosody of the adjective “depressed” exhibits a negative semantic prosody. For example, the data frequently shows “depressed” co-occurring with economic terms, such as in the phrases “depressed banking market” and “depressed industries.” In this context, the word carries a strongly negative prosody of stagnation, desperation, and lack of vitality. Additionally, “depressed” co-occurs with the terms associated with emotion. It suggests the strong negative semantic prosody about suffering and intense and heavy feelings, for instance, the phrases “depressed feeling intensified” and "depressed mind.” Moreover, the finding suggests that “depressed” is frequently used in economic and psychological contexts, reflecting deeper negativity.

3. Gloomy

The colligation of the word “gloomy” includes attributive position, predicate adjective, and adverbial modification. The corpus data illustrate that “gloomy” functions as a pre-modifier or attributive position. It directly occurs before the head noun, such as “background,” “view,” and “prognostications.” Moreover, “gloomy” also occurs as a predicative adjective, following a linking verb. Examples from the concordance lines are “the outlook remained gloomy.” and “You’re allowed to be gloomy.” This predicative usage is also accompanied by adverbial modification to intensify or change the meaning of adjectives, which are “rather,” “very,” and “pretty.”

Colligation: 1. linking verb + article + “gloomy” + noun

2. Noun + linking verb + adverbial modifier + “gloomy”

Next, the semantic preferences of the word “gloomy” are physical space and environment, atmosphere and weather, outlook and prediction, and expression and mood. They are shown in Table 3.

Table 3: Shows the semantic preferences and collocations of “gloomy”

Meaning Groups	Collocations of “gloomy”
Physical Space and Environment	church, background, depths, interior, room, canal, outside, background
Atmosphere and Weather	sky, light, day, beam
Outlook and Prediction	view, conclusion, future prognostications, thought, outlook, study, abstraction
Expression and Mood	talk, expression, account, sense, dinnertime

Based on the concordance line and collocations, “gloomy” mostly collocates with nouns that represent physical space and environment. Examples from the concordance are “church, which the Shell Guide to Cambridgeshire describes as gloomy,” and "caverns extending from the gloomy depths.” Next, collocations are “light,” “beam,” and “day,” referring to atmosphere and weather as can be seen in “The silent Linnet views the gloomy sky” and “greasy boulders trying to take photographs in the gloomy light.” As for the “outlook and prediction” category, there are a variety of examples, such as “with job prospects gloomy for all young people,” “another City expert warned of a gloomy future, and “Nizan’s gloomy prognostication might appear.” The last category is “expression and mood.” Examples are “The place was full of rumors and gloomy talk.” and “all the time with that gloomy expression on his face.”

The analysis of the colligations, semantic preferences, and collocations reveals the negative semantic prosody associated with “gloomy.” It consistently co-occurs with words denoting deteriorating physical place and environment, terrible atmosphere, pessimistic expectations, and expression. These can be seen in “gloomy conclusion,” “gloomy interior,” and “pretty gloomy for people.” This description reinforces that “gloomy” normally pairs with nouns that carry inherent negative value.

Distribution

The distribution function in this study mainly focuses on the Text Domain. It shows that these three synonymous adjectives —“unhappy,” “depressed,” and “gloomy” —are used in different text domains. For “unhappy,” the finding indicates that it is frequently used in imaginative prose as well as “gloomy,” reflecting that these two words are used for imaginative expression, while “depressed” is widely used in informative social science, which suggests that it is used to express more informative communication and inform clear states.

Table 4: Shows the distribution of “unhappy,” “depressed,” and “gloomy”

Text Domain	Unhappy	Depressed	Gloomy
Imaginative prose	36.55	17.28	14.37
Informative: Belief and thought	26.67	13.83	4.61
Informative: Leisure	19.93	11.15	5.91
Informative: Arts	19.77	12.17	11.56
Informative: World affairs	18.56	13.16	7.19
Informative: Social science	15.61	21.75	3.85
Informative: Commerce and finance	12.12	17.57	9.13

Text Domain	Unhappy	Depressed	Gloomy
Informative: Applied science	10.32	11.71	2.79
Informative: Natural and pure sciences	5.76	10.74	2.88
Total	20.26	15.12	7.68

Conclusion and Discussion

The results of this study show that the three synonymous adjectives, “unhappy,” “depressed,” and "gloomy,” differ in grammatical patterns and collocations, highlighting that these words cannot be used as substitutes in every context. Although these three words express negative meanings, they differ in their connotations and usage. “Unhappy” is associated with personal dissatisfaction and negative experience. “Depressed” is linked to intense psychological states as well as broader contexts such as economic conditions, reflecting deeper negativity. “Gloomy” relates to atmosphere, portraying darkness and pessimism. While these three adjectives share negative semantic prosody, “unhappy” reflects general dissatisfaction, “depressed” conveys more intense emotional or situational severity, and “gloomy” emphasizes negative mood and atmosphere.

Furthermore, although these words share negative semantic prosody, distributional analysis suggests differences across registers. Initial findings indicate that “gloomy” and “unhappy” are widely used in imaginative prose, while “depressed” frequently occurs in economic contexts, especially in academic or journalistic texts.

The use of a corpus enables systematic analysis of authentic language data, offering clear evidence to distinguish these near-synonyms. This study contributes to corpus-based research and benefits translators in selecting appropriate words for context-sensitive meaning. In addition, the results of the study can be useful for word-list or synonym compilers who wish to create vocabulary teaching materials. The findings can also be applied by EFL learners with the necessary tools to navigate English synonyms and consider their differences, resulting in more effective word choice in their language use.

Suggestion

There are certain limitations associated with this study, particularly the restricted dataset drawn solely from British English in the British National Corpus (BNC). Future research could expand this investigation by incorporating other corpora, such as the Corpus of Contemporary American English (COCA).

Acknowledgements

After months of research, this project was successfully accomplished with the assistance of many people. We would like to express our deepest gratitude to our advisor, Professor Baramee Kheovichai, for

his invaluable guidance and support throughout this research. Prof. Baramee's expertise and dedication have been a source of our inspiration and motivation.

Finally, we want to extend our gratitude to our friends for their support in sharing research approaches and ideas. Their perspectives have enhanced our thinking and analysis in this work.

เอกสารอ้างอิง

Aston, G., & Burnard, L. (1998). **Edinburgh Textbooks in Empirical Linguistics: The BNC Handbook**. Edinburgh University Press.

Bonkrathok, R. (2018). **A corpus-based study of the synonyms: Convey and express** [Master's independent study paper, Thammasat University].

Cambridge University Press. (n.d.). **Cambridge English thesaurus.** Retrieved from https://dictionary.cambridge.org/thesaurus/gloomy

Ivanova, S. V., & Medvedeva, S. N. (2023). **Corpus Analysis as a Means of Meaning Disambiguation: Collocational Analysis of Near-Synonyms of the Verb 'Destroy.'** Professional Discourse & Communication, 5(3), 101-125

Jarunwaraphan, B. (2019). **A corpus-based study of English synonyms: Chance and opportunity** [Master's thesis, Chulalongkorn University]. Chula Digital Collections.

Kroeger, P. R. (2018). **An Introduction to Semantics and Pragmatics**. Language Science Press.

Phoocharoensil, S. (2021). **Semantic prosody and collocation: A corpus study of the near-synonyms persist and persevere**. Eurasian Journal of Applied Linguistics, 7(1), 240-258.

Phuriwat, T., Paksong, S., Pornjarungsak, P., Yoonyong, K., Rojarunsiri, P., & Kheovichai, B. (2023). **A corpus-based analysis of the near-synonyms "courage," "bravery," and "audacity" from the perspective of lexical priming theory.** In Proceedings of the 13th SMARTS National Conference (pp. 544–553). Faculty of Arts, Silpakorn University.

Saeed, J. I. (2003). **Semantics (Introducing Linguistics)**. Blackwell Publishing Press Oxford.

Supanfai, P. (2022). **People or Persons? A Corpus-based Study**. REFLections, 29(3), 603-620.

แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในสักการสถานจีนย่านเจริญไชย: การศึกษาเปรียบเทียบกับไต้หวัน ฮ่องกง และสิงคโปร์
Environmental Management of Chinese Shrines in Charoen Chai: A Comparative Study of Taiwan, Hong Kong, and Singapore

ณัฐนิชา ผลมงคลวัฒน์[1]
ทักษพร พลหาร[2]
แพรวา กะสิ[2]
ชลธิชา คงกระพันธ์[2]
ริณภัทร ฐินปุตโต[2]
ชนัญญ์ เมฆหมอก[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและแนวทางการปรับตัวด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของสักการสถานจีนในบริบทเมืองร่วมสมัย โดยใช้ย่านเจริญไชย กรุงเทพมหานคร เป็นกรณีศึกษา และเปรียบเทียบกับไต้หวัน ฮ่องกง และสิงคโปร์ ซึ่งมีบริบทคล้ายคลึงกันในด้านความหนาแน่นของเมืองและบทบาทของสักการสถานในฐานะศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า การเพิ่มขึ้นของกิจกรรมพิธีกรรม โดยเฉพาะการจุดธูปและการเผากระดาษเงินกระดาษทอง ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางอากาศและฝุ่นละออง PM 2.5 ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของชุมชนเมือง แนวทางการจัดการในย่านเจริญไชยสามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การขับเคลื่อนภายในสักการสถานที่เน้นการปรับเปลี่ยนเชิงรุก เช่น การยกเลิกการใช้ธูปและการนำเทคโนโลยีมาใช้ และการปรับตัวตามนโยบายภาครัฐ เช่น การลดจำนวนธูป การย้ายพื้นที่เผา และการสื่อสารกับผู้ใช้บริการ ขณะที่ในระดับนานาชาติพบว่ามีการใช้มาตรการที่หลากหลาย ทั้งเชิงนโยบาย เทคโนโลยี และการรณรงค์เปลี่ยนพฤติกรรมภายใต้ข้อจำกัดของความเชื่อดั้งเดิม บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าสักการสถานจีนสามารถเป็นพื้นที่ต้นแบบในการสร้างสมดุลระหว่างการธำรงรักษาวัฒนธรรมกับการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ชุมชน และผู้ศรัทธาในบริบทของสังคมเมืองร่วมสมัย

คำสำคัญ: *สักการสถานจีน การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ความศักดิ์สิทธิ์ ย่านเจริญไชย*

Abstract

This article examines the development and environmental management adaptations of Chinese religious sites in an urban context, using the Charoen Chai area in Bangkok as a case study and comparing with Taiwan, Hong Kong, and Singapore, where similar urban density and cultural roles are observed. The study finds that the increasing intensity of ritual practices particularly incense burning and the burning of joss paper has contributed to air pollution, especially PM2.5, affecting both environmental quality and

[1] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาบัณฑิต ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

public health in surrounding communities. Environmental management approaches in Charoen Chai can be categorized into two main types: proactive internal initiatives, such as eliminating incense use and adopting technological solutions, and adaptive measures in response to government policies, including reducing incense quantities, relocating burning activities, and enhancing communication with worshippers. At the international level, diverse strategies are implemented, ranging from regulatory measures and technological interventions to behavioral campaigns, all while negotiating tensions with traditional beliefs. The article argues that Chinese religious sites can serve as practical models for balancing cultural preservation with environmental sustainability, emphasizing the importance of collaboration among state agencies, site managers, and the public in contemporary urban settings.

***Keywords**: Chinese sacred sites, environmental management, sacredness, Charoen Chai*

บทนำ

พิธีกรรมการไหว้เทพเจ้าและบรรพบุรุษเป็นองค์ประกอบสำคัญของวิถีชีวิตชาวไทยเชื้อสายจีนและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน สะท้อนความกตัญญูและความสัมพันธ์ระหว่างโลกของผู้เป็นกับผู้ล่วงลับ สักการสถานจีนจึงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและพื้นที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ของชุมชน โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครบริเวณเยาวราชและเจริญไชย ซึ่งเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชาวจีนตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์จีน เช่น แต้จิ๋ว ฮกเกี้ยน ฮากกา กวางตุ้ง และไหหลำ ส่งผลให้เกิดความหลากหลายด้านความเชื่อ รูปแบบพิธีกรรม และการจัดการสักการสถาน ทั้งนี้ พิธีกรรมสำคัญ เช่น ตรุษจีน เช็งเม้ง และสารทจีน ล้วนมีการใช้ธูปและกระดาษเงินกระดาษทองเป็นสื่อกลางเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติ อันสะท้อนบทบาทของสักการสถานในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตและมีพลวัต

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของความหนาแน่นของเมือง สักการสถานในย่านเจริญไชยมักตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านกายภาพ เช่น ซอยแคบ อาคารหนาแน่น และการระบายอากาศไม่เพียงพอ ส่งผลให้ควันจากการจุดธูปและการเผากระดาษเงินกระดาษทองสะสมและก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM 2.5) ซึ่งทวีความรุนแรงในช่วงเทศกาลสำคัญ ปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การตระหนักรู้และการปรับตัวของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งผู้ดูแลสักการสถาน ผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้ประกอบการร้านค้า โดยมีแนวทาง เช่น การลดปริมาณการใช้ธูป การปรับเปลี่ยนวัสดุเครื่องเซ่นไหว้ และการเลือกใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการประสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับเงื่อนไขของสังคมเมืองร่วมสมัย

ในระดับนานาชาติ เมืองอย่างไต้หวัน ฮ่องกง และสิงคโปร์ ต่างเผชิญบริบทคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ สักการสถานตั้งอยู่ท่ามกลางความหนาแน่นของเมืองและมีบทบาททั้งในมิติศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายใต้แรงกดดันด้านสิ่งแวดล้อม สักการสถานในพื้นที่เหล่านี้ได้พัฒนาแนวทางการจัดการที่หลากหลาย เช่น การจำกัดจำนวนธูป การจัดพื้นที่เผาอย่างเหมาะสม การติดตั้งอุปกรณ์ลดควัน และการสื่อสารกับชุมชนโดยรอบ บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์และเปรียบเทียบแนวทางดังกล่าวกับกรณีย่านเจริญไชย เยาวราช เพื่อชี้ให้เห็นว่าสักการสถานสามารถเป็นพื้นที่ต้นแบบในการปรับตัวเชิงรูปธรรม โดยรักษาสมดุลระหว่างความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตในเมืองได้อย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพัฒนาการและแนวทางการปรับตัวด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของสักการสถานจีนในบริบทเมืองร่วมสมัย โดยใช้ย่านเจริญไชย กรุงเทพมหานคร เป็นกรณีศึกษา และเปรียบเทียบกับไต้หวัน ฮ่องกง และสิงคโปร์

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาสักการสถานจีน 5 แห่งในย่านเจริญไชย–เยาวราช ได้แก่ วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่), ศาลเจ้ากวางตุ้ง ศาลเจ้าหลีตีเมี้ยว ศาลเจ้าไต้ฮงกง และศาลเจ้าพ่อยี่กอฮง โดยครอบคลุมพัฒนาการตั้งแต่การก่อตั้งสักการสถานแห่งแรกในปี พ.ศ. 2414 จนถึงปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม ควบคู่กับแนวทางการปรับพิธีกรรมและการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวทางของสักการสถานในไต้หวัน ฮ่องกง และ สิงคโปร์ เพื่อให้เห็นภาพการปรับตัวของสักการสถานในบริบทเมืองที่เผชิญปัญหาสิ่งแวดล้อมคล้ายคลึงกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย บทความ และเว็บไซต์วิชาการที่เกี่ยวข้องกับสักการสถานจีนในไทยและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนเมือง จากนั้นเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย

1. บริบทเมืองนานาชาติ: สักการสถานจีนในไต้หวัน ฮ่องกง และสิงคโปร์

สักการสถานของจีนนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนวัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนในหลายพื้นที่ของเอเชีย โดยเฉพาะใน ฮ่องกง ไต้หวัน สิงคโปร์ รวมถึงประเทศไทย ซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนจากจำนวนศาลเจ้าและวัดจีนที่กระจายตัวอยู่ทั่วเมืองและกลายเป็นทั้งศูนย์รวมความศรัทธาและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญในปัจจุบัน แต่เมื่อสังคมเมืองร่วมสมัยต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งเรื่องของความสะอาดของสถานที่ มลพิษทางอากาศ ฝุ่นละอองขนาดเล็ก และความตระหนักในเรื่องผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน กิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลภาวะ เช่น การจุดธูปและการเผากระดาษเงินกระดาษทอง จึงเริ่มถูกตั้งคำถามในฐานะประเด็นสาธารณะ พิธีกรรมที่มีรากฐานมาอย่างยาวนานค่อย ๆ ถูกตั้งคำถามและถกเถียงในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคมเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าสาเหตุของมลพิษทางอากาศไม่ได้เกิดจากแหล่งกำเนิดเดียวแต่เป็นผลสะสมจากหลายปัจจัย เช่น การคมนาคม การก่อสร้าง อุตสาหกรรม เป็นต้น แต่เมื่อปัญหาสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงขึ้นพื้นที่เมืองจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ถูกกิจกรรมทางสังคมถูกจับตามองและถูกคาดหวังให้แสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สักการสถานจีนจึงจำเป็นต้องทำการปรับตัวตามไปด้วย

ในกรณีของฮ่องกง การใช้ประโยชน์พื้นที่เมืองแบบผสมผสานในฮ่องกงทำให้วัดจำนวนมากตั้งอยู่ใกล้กับทั้งพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เชิงพาณิชย์ ดังนั้น มลพิษที่ปล่อยออกมาจากการจุดธูปของวัดอาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพร้ายแรงต่อประชากรได้ โดยลักษณะกายภาพของศาลเจ้า เปิดโล่ง กึ่งปิดกึ่งปิด มีผลต่อการสะสมและการแพร่กระจายของควันธูปในย่านที่มีอาคารหนาแน่น ควันจากพิธีกรรมจึงสามารถแทรกซึมสู่พื้นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรมรอบข้างได้ง่าย โดยเฉพาะเมื่อศาลเจ้าตั้งอยู่ริมถนนหรือในตรอกซอยแคบ มลพิษอย่าง NO2 และ PM 2.5 จึงสัมพันธ์กับความเสี่ยงด้านสุขภาพของคนในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ ด้วยเหตุนี้ งานศึกษาจำนวนหนึ่ง เช่นงานของ Wen Hui Cai และ Paulina Pui Yun Wong (2021) จึงได้เสนอแนวทางการปรับผังเมือง โดยเน้นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวและแหล่งน้ำในเขตเมือง ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีอย่างการพ่นละอองน้ำ (mist spraying) เพื่อลดการแพร่กระจายของ PM 2.5 ขณะมีการเผาธูป นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการบริหารจัดการภายในวัด

อย่างเป็นระบบ เช่น การควบคุมตำแหน่งพื้นที่จุดธูป การเลือกใช้ธูปที่มีสารระเหยน้อยและปล่อยคาร์บอนต่ำ รวมถึงการกำจัดมลพิษที่เกิดขึ้นจากพิธีกรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Cai and Wong, 2021)

วัดในเขตเมืองขนาดใหญ่ของไต้หวัน เช่น วัด Hsing Tian Kong และวัด Bangka Lungshan มีแนวโน้มเชิงรุกในการปรับเปลี่ยนพิธีกรรม โดยมีมาตรการอย่างการห้ามเผาธูปและกระดาษเงินกระดาษทอง หรือหันมาใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นโยบายเหล่านี้มีแรงผลักดันสำคัญจากความกังวลของหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมต่อปัญหามลพิษทางอากาศ ซึ่งเกิดจากควันและสารพิษจากการเผาวัสดุในพิธีกรรม แม้ว่าการปฏิบัติเหล่านี้จะมีความสำคัญทางจิตวิญญาณ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน ในทางตรงกันข้าม วัด Beigang Wude ซึ่งตั้งอยู่ในชนบททางตอนใต้ของไต้หวันและมีบรรยากาศแห่งศรัทธาอย่างเข้มข้น ได้ออกมาคัดค้านมาตรการดังกล่าว พร้อมทั้งจัดตั้งกลุ่ม “Defending Faith and Guarding Incense Alliance” เพื่อปกป้องการปฏิบัติแบบดั้งเดิมและเรียกร้องให้ยังคงการเผาธูปต่อไป เหตุการณ์นี้ทำให้หน่วยงานภาครัฐต้องออกแถลงการณ์ชี้แจง โดยเน้นว่านโยบายควบคุมมลพิษทางอากาศมีเป้าหมายเพื่อ ส่งเสริมมากกว่าบังคับ

ด้วยเหตุนี้ วัดเก่าแก่ในพื้นที่ตอนกลางและตอนใต้ของเกาะจึงมีการปรับตัวในระดับหนึ่ง เช่น การใช้วัสดุสำหรับธูปและกระดาษเงินกระดาษทองที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งปล่อยก๊าซพิษน้อยลง การลดจำนวนเตาเผา และการจำกัดช่วงเวลาการจุดประทัด อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนดังกล่าวยังคงมีขอบเขตจำกัด เนื่องจากต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมและความรู้สึกของผู้ศรัทธา โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ขณะเดียวกัน วัดบางแห่งได้ลงทุนติดตั้งเตาเผาที่มีระบบควบคุมมลพิษ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการรักษาพิธีกรรมทางศาสนาและการตอบสนองต่อข้อกังวลด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ผู้มาเยี่ยมชมส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติเชิงบวกต่อมาตรการควบคุมมลพิษ โดยเห็นว่าการใช้วัสดุที่ย่อยสลายได้และไม่ก่อให้เกิดมลพิษ เช่น ธูปกระดาษเงินกระดาษทอง และประทัดแบบเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งจำเป็น อีกทั้งคุณภาพอากาศที่ดีขึ้นยังช่วยยกระดับประสบการณ์ในการเยี่ยมชมอีกด้วย (Kuo-Yan and Jing, 2022)

สำหรับ สิงคโปร์ สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (NEA) ได้จัดทำเอกสารคำแนะนำเพื่อเป็นแนวทางให้วัดและสถานที่สักการะบริหารจัดการการเผากระดาษเงินกระดาษทองและธูปอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น ตรุษจีน เช็งเม้ง และเดือนเจ็ดจีน ซึ่งมักมีการเผาเครื่องสักการะจำนวนมาก ก่อให้เกิดควันและเถ้าลอยฟุ้ง และส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียง แนวทางดังกล่าวจึงมุ่งส่งเสริมให้การปฏิบัติทางศาสนาดำเนินไปควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม สาระสำคัญของคำแนะนำคือการลดปริมาณการเผา โดยสนับสนุนให้ผู้ศรัทธาเผาในปริมาณที่เหมาะสม หลีกเลี่ยงของไหว้ขนาดใหญ่ และหันมาใช้ผลไม้ ดอกไม้ หรืออาหารแทนการจุดธูปจำนวนมาก รวมถึงส่งเสริมการใช้ธูปเพียงดอกเดียวและการแสดงความศรัทธาผ่านการบริจาคแทนการเผาของไหว้ นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดข้อจำกัดด้านขนาดของธูปและเทียนตามกฎหมาย เพื่อลดความเสี่ยงด้านความปลอดภัยและมลพิษ (Taoist Federation Singapore, 2021)

ในด้านการจัดการ วัดควรกำหนดช่วงเวลาเผากระดาษให้ชัดเจน และแจ้งให้ชุมชนทราบล่วงหน้า หากมีเตาเผาอยู่ใกล้พื้นที่อยู่อาศัย ควรพิจารณาปิดหรือย้ายตำแหน่งในช่วงเทศกาล พร้อมทั้งปรับปรุงระบบเตาเผาให้สามารถลดควันและฝุ่นได้ เช่น การติดตั้งระบบดูดควันหรือใช้อุปกรณ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังเน้นความสำคัญของการสื่อสารกับประชาชน โดยให้วัดเผยแพร่ข้อมูลแก่ผู้อยู่อาศัย เปิดรับฟังความคิดเห็น และส่งเสริมแนวปฏิบัติที่เหมาะสมแก่ผู้ศรัทธา เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างศาสนสถานและชุมชน อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้มีความซับซ้อนมากขึ้นเมื่อพิจารณามิติด้านความศักดิ์สิทธิ์และมรดกทางวัฒนธรรม งานศึกษาจากฮ่องกงสะท้อนให้เห็นถึงความเห็นที่แตกต่างกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสของวัดจีน โดยจากการสัมภาษณ์พบว่า เสียงและกลิ่นภายในวัด เช่น กลิ่นธูปหรือเสียงพิธีกรรม สามารถสร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ได้

ขณะเดียวกัน เสียงฝูงชนหรือเสียงจราจรที่แทรกเข้ามา กลับถูกมองว่าเป็นมลพิษที่รบกวนความสงบของพิธีกรรม เช่นเดียวกับควันธูปที่อาจก่อความรำคาญหรือส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้อยู่อาศัยใกล้เคียง ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นถึง

ความจำเป็นในการหาจุดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์เอกลักษณ์ของพิธีกรรมดั้งเดิมกับข้อจำกัดด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เมือง อีกทั้งยังชี้ว่าควรมีการศึกษามุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างรอบด้านมากขึ้น เพื่อพัฒนาแนวทางการใช้พื้นที่ร่วมกันอย่างเหมาะสม และอาจนำไปสู่การกำหนดกรอบการอนุรักษ์มิติทางประสาทสัมผัสในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในอนาคต (Lam, et al., 2025)

บริบทของเมืองใหญ่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นแนวโน้มการปรับตัวของสักการสถานจีนภายใต้ความท้าทายด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นประเด็นร่วมในหลายประเทศที่มีประชากรเชื้อสายจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก การปรับตัวในประเทศต่าง ๆ เหล่านี้จึงนับเป็นตัวอย่างสำคัญของการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทเมือง ในขณะเดียวกัน ประเทศไทยก็เผชิญความจำเป็นในการปรับตัวในลักษณะเดียวกัน การศึกษาประสบการณ์ของต่างประเทศจึงมีบทบาทสำคัญในการใช้เป็นกรอบเปรียบเทียบ เพื่อวิเคราะห์และพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับบริบทของไทย บทความนี้จึงมุ่งศึกษาสักการสถานจีนในย่านเจริญไชยในฐานะกรณีศึกษา เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบการปรับตัวและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในบริบทเมืองไทย

2. กรณีศึกษาย่านเจริญไชย เยาวราช

ย่านเจริญไชยเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่บริเวณริมถนนเจริญกรุงตอนบน เป็นย่านที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของไทยมาอย่างยาวนาน “เจริญไชย” สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “เจริญกรุง” กับ “พลับพลาไชย” โดยนำมาใช้เป็นชื่อตรอกเรียกว่า “ตรอกเจริญไชย” เป็นพื้นที่ที่มีการเข้ามาของแรงงานชาวจีนหลากหลายกลุ่ม ชาวจีนที่อาศัยบริเวณนี้ในสมัยก่อนส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนกวางตุ้ง ต่อมาจึงมีชาวจีนแต้จิ๋วมาอาศัยอยู่มากขึ้น ตรอกในย่านนี้ในอดีตจึงมักเป็นที่รู้จักกันในหมู่ชาวจีนว่า “ตงเฮงโกย” ตึกแถวด้านในตรอกที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีประมาณ 60 ห้อง เรียกว่าเต็กกอหั่ง แปลว่าไม้ไผ่ยาว เพราะซอยมีลักษณะลึกเข้าไปข้างในใช้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยส่วนตึกบริเวณที่ติดกับถนนใหญ่จะใช้สำหรับประกอบการค้าต่าง ๆ เช่น ร้านขายยาจีน สุราต่างประเทศ ร้านการแพทย์ ร้านขายกระดาษไหว้เจ้า ฯลฯ (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556) ถือได้ว่าเป็นย่านเจริญไชยเป็นย่านชุมชนของชาวจีนที่เก่าแก่ มีสำคัญทางประวัติศาสตร์และทางเศรษฐกิจแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

สิ่งที่สะท้อนถึงความสำคัญและความเก่าแก่ของย่านเจริญไชยคือ การที่มีสักการสถานจีนกระจายตัว เป็นจำนวนมาก มีทั้งหมด 5 แห่ง คือ วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่) ศาลเจ้ากวางตุ้ง ศาลเจ้าหลีตีเมี้ยว ศาลเจ้าไต้ฮงกง และศาลเจ้าพ่อยี่กอฮง สักการสถานเหล่านี้สะท้อนความเป็นชุมชนชาวจีนที่ได้มีการย้ายถิ่นฐานและต้องการที่พึ่งทางใจที่คอยยึดเหนี่ยวและคุ้มครองได้เป็นอย่างดี ในการอพยพของชาวจีนมายังประเทศไทยนั้นก็ได้มีการนำความรู้ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเทศจีนมาด้วย ประกอบกับการที่ชุมชนรายล้อมไปด้วยสักการสถานของจีน ทำให้ชุมชนย่านเจริญไชยมีการประกอบอาชีพค้าขายที่เกี่ยวกับการขายเครื่องประกอบพิธีกรรมและกระดาษไหว้เจ้า จนพัฒนามาเป็นย่านการค้ากระดาษไหว้เจ้าและสินค้าที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556)

เมื่อบริบทของเมืองในมิติต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป ชุมชนต่าง ๆ รวมถึงย่านเจริญไชยย่อมต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การปรับตัวดังกล่าวสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนผ่านการเปลี่ยนแปลงของสักการสถาน ซึ่งมิได้เป็นพื้นที่หยุดนิ่ง หากแต่มีลักษณะเป็นพลวัต และพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นรูปแบบในปัจจุบัน การปรับตัวของสักการสถานจีนสามารถแบ่งออกได้เป็นช่วงต่าง ๆ ตามบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัย สามารถแบ่งช่วงเวลาออกได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรก สักการสถานจีนทำหน้าที่เสมือนศูนย์กลางชีวิตของชุมชนจีนโพ้นทะเล เนื่องจากในสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนกลางมีการอพยพของชาวจีนโพ้นทะเลมาประเทศไทยเกิดขึ้นหลายระลอก อันเป็นผลมาจากปัจจัยทาง

การเมืองและเศรษฐกิจทั้งในประเทศจีนเอง เช่น ความไม่สงบทางการเมือง ความอดอยาก และความปรารถนาที่จะแสวงหาโอกาสใหม่ ๆ สำหรับการดำรงชีวิต ความเจริญทางเศรษฐกิจและความต้องการแรงงานของรัฐไทยเป็นแรงดึงดูดสำคัญที่ทำให้จำนวนชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานในไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพรจิตร, 2557)

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่มีถิ่นกำเนิดในบริเวณตอนใต้ของประเทศจีน ได้แก่ มณฑลกวางตุ้ง ฮกเกี้ยน และไหหลำ สามารถจำแนกเป็นกลุ่มภาษาหลัก 5 กลุ่ม ได้แก่ ชาวจีนกวางตุ้ง ชาวจีนแคะ (ฮากกา) ชาวจีนแต้จิ๋ว ชาวจีนฮกเกี้ยน และชาวจีนไหหลำ เมื่อมีการอพยพและเข้าสู่สภาพแวดล้อมใหม่ หนึ่งในปัจจัยที่ทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างความมั่นคงทางจิตวิญญาณของชาวจีนโพ้นทะเล คือ ความเชื่อและศรัทธาในเทพเจ้าที่ตนนับถือซึ่งทำหน้าที่ช่วยเยียวยาจิตใจต่อความไม่แน่นอนและความไม่มั่นคงในชีวิตประจำวันของพวกเขา จึงมีการตั้งสักการสถานทั้งที่เป็นวัดและศาลเจ้าขึ้นในพื้นที่ที่พวกเขามาตั้งชุมชนด้วย มีการประดิษฐานรูปเคารพเทพประธานตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มสำเนียงภาษา หรือมีการนำแผ่นภาพเทวรูป หรือผงธูปจากกระถางที่แท่นบูชาห่อผ้าติดตัวมา (คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพรจิตร, 2557) โดยสักการสถานของจีนนิยมประดิษฐานรูปเคารพเทพหลายความเชื่อ ทั้งพุทธ เต๋า และขงจื๊อ ซึ่งแสดงถึงลักษณะความเชื่อแบบผสมผสาน

สักการสถานจีนในย่านเจริญไชยมีการเชื่อมโยงกับชาวจีนโพ้นทะเลผ่านการจัดตั้งสมาคมตามกลุ่มภาษา เช่น สมาคมกว๋องสิวแห่งประเทศไทยของคนจีนกวางตุ้ง (ศาลเจ้ากวางตุ้ง) พ.ศ. 2420 สมาคมฮากกาแห่งประเทศไทยของชาวจีนฮากกา (ศาลเจ้าหลีตีเมี้ยว) พ.ศ. 2452 เป็นต้น มีการช่วยเหลือในรูปแบบของที่พักพิงของผู้อพยพ มีการช่วยเหลือด้านอาหารและปัจจัยยังชีพ และมีการสนับสนุนเมื่อมีการเจ็บไข้หรือป่วย เช่น ศาลเจ้ากวางตุ้งที่มีแผนกต้อนรับ “แผนรับ และการช่วยเหลือพี่น้องชาวจีนในประเทศไทย” ในช่วงปี พ.ศ. 2489-2490 (สมาคมกว๋องสิวแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.) ในการช่วยเหลือชาวจีนที่เป็นเชลยศึก นอกจากนี้ศาลเจ้าหลายแห่งยังเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชน ผ่านเครือข่ายร้านโพยก๊วน หรือ สถานที่รับส่งโพย โดยชาวจีนโพ้นทะเลสมัยก่อนมีการส่งเงินไปให้ครอบครัวผ่านองค์กรทั้งในและนอกประเทศ (ภาวิณี บุนนาค และ นงนุช ทิ่งในธรรมะ, 2567) ในบริเวณย่านเยาวราชจึงมีร้านโพยก๊วนจำนวนมาก บริการส่งเฉพาะถิ่น มีตู้แยกตามแซ่เพื่อส่งถึงผู้รับ เครือข่ายเหล่านี้จึงช่วยให้ชุมชนชาวจีนในพื้นที่เยาวราช รวมไปถึงย่านเจริญไชย สามารถตั้งหลักและดำรงอยู่ได้ในสังคมใหม่ได้

ช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่สักการสถานจีนมีการเปลี่ยนแปลงให้เชื่อมโยงกับชุมชนเมืองมากขึ้น เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่จากการขยายตัวของการค้าและเมืองที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เดิมทีที่ตั้งของสักการสถานจีนมักตั้งอยู่ริมแม่น้ำตามเส้นทางคมนาคมที่มีการสัญจร และมีการติดต่อค้าขายทางน้ำเป็นหลัก แต่เมื่อเมืองขยายตัวและระบบคมนาคมทางบกเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในช่วงตั้งแต่รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 รัฐมีการพัฒนาผังเมืองเพื่อแก้ปัญหาความแออัดและเป็นการเปิดพื้นที่การค้า โดยมีการตัดถนนใหม่ อย่างถนนเจริญกรุง ในปี พ.ศ. 2404-2407 (กรมศิลปากร, ม.ป.ป.) และถนนเยาวราชสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2435 และเสร็จสมบูรณ์ในปี 2443 (ไชน่าทาวน์ เยาวราช, ม.ป.ป.) สักการสถานจึงต้องปรับเปลี่ยนทั้งที่ตั้ง รูปแบบอาคาร และการจัดสรรพื้นที่เพื่อรองรับความหนาแน่นของผู้คนและข้อจำกัดทางกายภาพ ตัวอย่าง วัดมังกรกมลาวาสที่มีการบูรณะและปรับปรุงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ประมาณปีพุทธศักราช 2470 จนถึงปัจจุบัน อีกทั้งการที่เมืองมีการขยายมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาด้านสาธารณสุขตามมา รวมไปถึงเหตุเพลิงไหม้ในหลายครั้ง อย่างในปี พ.ศ. 2531 ศาลเจ้าหลีตีเมี้ยวเผชิญกับเหตุการณ์ไฟไหม้ ทำให้สักการสถานในหลายแห่งต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลง มีการสูญเสียพื้นที่ ถูกย้าย มีการปรับทิศทางเพื่อหันหน้าเข้าสู่ถนน การเปลี่ยนแปลงของสักการสถานที่มาเป็นส่วนหนึ่งของย่านการค้าและตั้งอยู่พื้นที่ศูนย์กลางเมืองแสดงให้เห็นถึงการจำเป็นต้องลดทอนสิ่งที่สำคัญบางอย่างไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของเมือง

นอกจากนี้ยังสักการสถานจีนยังมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2453-2513 ที่รัฐไทยดำเนินนโยบายควบคุมและกลืนกลายชาวจีน (assimilation) บทบาทของสักการสถานก็ถูกจำกัด เหลือเพียงพื้นที่ประกอบพิธีกรรมภายใต้ขอบเขตที่รัฐอนุญาต (ธมาภรณ์ พูมพิจ และ พรรณี บัวเล็ก, 2566) และมีการปรับเปลี่ยน

บทบาทสักการสถานเป็นเสมือนศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกันตามการรวมตัวของมูลนิธิหรือสมาคมที่ดูแลสักการสถานในแต่ละแห่ง รวมถึงมีการพัฒนาไปเป็นศูนย์กลางในการอยู่กับชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสาธารณกุศล ศาลเจ้าไต้ฮงกงซึ่งอยู่ในการดูแลของมูลนิธิป่อเต็กตึ๊งก็มีช่วยเหลือสังคมเกี่ยวกับการเก็บศพไร้ญาติทั้งกระบวนการ การบรรเทาภัยต่าง ๆ ด้านการศึกษา มีการตั้งโรงเรียนมังกรกมลาวาสวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2533 ด้านการแพทย์ มีการเปิดโรงพยาบาลกว่องสิวมูลนิธิ ที่มีจุดประสงค์ในการช่วยเหลือผู้ป่วยที่ไม่สามารถดูแลตัวเองได้ ผู้คนจึงมีความผูกพันกับสักการสถานเพิ่มขึ้นในฐานะจากการปรับตัวเข้าหาชุมชนโดยมีบทบาทในฐานะอื่น ๆ เพิ่มขึ้นตามมา

ช่วงที่ 3 เป็นช่วงที่สักการสถานของจีนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับบริบททางเศรษฐกิจ สักการสถานจีนได้กลับมามีบทบาทสำคัญอีกครั้งภายใต้การเติบโตของเศรษฐกิจและการฟื้นตัวของอัตลักษณ์จีนในช่วงหลังพุทธศตวรรษ 2523 เกิดการขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น บทบาทของสักการสถานจีนกลับมาฟื้นตัวอีกครั้งในรูปแบบที่เปลี่ยนไป จากพื้นที่ทางศาสนาของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงให้กลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจและพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีพิธีกรรมที่เพิ่มขึ้นมาให้มีความร่วมสมัย เช่น การแก้ปีชง

“...(แก้ปีชง) มี 10 กว่าปีแล้ว สมัยก่อนยังไม่มีใครรู้มาก...ไม่ค่อยอะไรมาก ไม่เหมือนกับทางวัดอื่นหรือทางศาลเจ้าที่เน้นอันนี้ ของเรามันมีศาล มีโรงเรียน มีอะไร... ”

(กัมพล มณีศิลป์ชัยกุล, สัมภาษณ์, 2569, 12 มกราคม)

จากคำกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบถึงการมีพิธีกรรมที่ให้คนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างการแก้ปีชงที่มีมามากกว่า 10 ปีแล้ว ต่อมาก็ได้มีสักการสถานของจีนในที่ต่าง ๆ มาจัดกิจกรรมในลักษณะนี้เพิ่มขึ้น อย่างวัดมังกรกมลาวาสที่มีการจัดพิธีกรรมแก้ปีชง การขอพรด้านโชคลาภ การสะเดาะเคราะห์ (ธมาภรณ์ พูมพิจ และ พรรณี บัวเล็ก, 2566) หรือแม้กระทั่งการไลฟ์ไหว้เจ้าแทนผู้จ้างที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่ศาลเจ้าพ่อยี่กอฮง เป็นการลดข้อจำกัดด้านระยะเวลา ระยะทาง และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เกิดเป็นกลไกสำคัญในการสร้างรายได้ให้แก่พื้นที่โดยรอบและเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจวัฒนธรรม มีการเปิดพื้นที่ให้เหมาะกับการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น วัดมังกรกมลาวาสที่มีการพัฒนาวัดให้เป็นพื้นที่สีเขียว เพิ่มต้นไม้ เพื่อให้เกิดทัศนียภาพและความร่มรื่น เกิดเป็นกระแสให้ผู้คนเข้ามาทำกิจกรรมมาใช้สักการสถานมากขึ้น ทั้งคนไทยเชื้อสายจีน คนเมืองรุ่นใหม่ และนักท่องเที่ยวจากทั้งในและต่างประเทศ

การเปลี่ยนแปลงของสักการสถานสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นพื้นที่พลวัตที่ปรับตัวตามบริบททางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะศาลเจ้าและสักการสถานของจีนในย่านเจริญไชยซึ่งได้พัฒนาบทบาทจากพื้นที่ศรัทธาสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่แสดงอัตลักษณ์ของชุมชนชาวจีนดั้งเดิมและความสัมพันธ์กับพื้นที่เมือง การเติบโตทางเศรษฐกิจและกระแสฟื้นฟูอัตลักษณ์จีนส่งผลให้มีผู้ใช้พื้นที่หลากหลายเพิ่มขึ้น ทั้งคนในชุมชนเดิม คนรุ่นใหม่ และนักท่องเที่ยว ส่งผลให้กิจกรรมและพิธีกรรมภายในสักการสถาน โดยเฉพาะการจุดธูปและเผากระดาษเงินกระดาษทองเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามภายใต้การขยายตัวของเมืองและข้อจำกัดด้านพื้นที่ กิจกรรมดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ความแออัดและฝุ่นละออง PM 2.5 รวมถึงผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชน ประกอบกับนโยบายภาครัฐในปี พ.ศ. 2568 ที่มุ่งลดหรืองดการเผาเครื่องประกอบพิธีกรรมในกรุงเทพมหานคร ทำให้สักการสถานจีนต้องเผชิญความท้าทายในการปรับตัวเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการธำรงความเชื่อดั้งเดิมกับความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตในสังคมเมืองสมัยใหม่ อันนำไปสู่การศึกษามาตรการและแนวทางการจัดการภายในสักการสถานในย่านเจริญไชยเพื่อรองรับความยั่งยืนในอนาคต

3. แนวทางบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของสักการสถานจีนย่านเจริญไชย

การเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองได้ส่งผลต่อพื้นที่ทางศาสนาอย่างสักการสถานจีนในย่านเจริญไชยในแต่ละช่วงเวลา ทั้งในด้านความหนาแน่นของพื้นที่ การเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่กลายเป็นเรื่องสำคัญในปัจจุบัน สักการสถานต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของเมืองและกฎหมายมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของภาครัฐ โดยเฉพาะในช่วงที่สถานการณ์ฝุ่นมีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2568 มีค่าฝุ่น (PM) สูงเกินมาตรฐานและมีความรุนแรงมากกว่าปี พ.ศ. 2567 โดยเฉพาะเขตเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร มีการออกมาตรการทางกฎหมายคือ *“11 มาตรการ แก้ฝุ่น”* (ไทย พีบีเอส, 2568) สำหรับสักการสถานในพื้นที่ มีการรณรงค์ให้งดหรือลดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดควันทั้งจากตนเองและจากการประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้ยังมีโครงการศาลเจ้าลดฝุ่น และโครงการเขตมลพิษต่ำ (Low Emission Zone, LEM) ในพื้นที่กรุงเทพฯ ระยะที่ 2 เพื่อลดมลพิษทางอากาศ และเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงการดูแลสุขภาพมากขึ้น

ภายใต้บริบทดังกล่าว ย่านเจริญไชยที่มีความหนาแน่นของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจสูง จึงต้องเผชิญกับแรงกดดันต่อสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหามลพิษทางอากาศ เสียง ฝุ่นควัน ขยะ หรือพื้นที่สีเขียวไม่เพียงพอ จากการศึกษาพบว่าสักการสถานจีนในย่านเจริญไชยทั้ง 5 แห่ง มีแนวทางการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ แนวทางที่เกิดจากการขับเคลื่อนภายในองค์กรของสักการสถานเอง กับแนวทางที่เกิดจากการดำเนินการตามนโยบายของรัฐ ถึงแม้จะอยู่ภายใต้นโยบายและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมเดียวกัน แต่แนวทางการบริหารจัดการมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละแห่ง สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1.แนวทางที่ขับเคลื่อนภายในองค์กรของสักการสถานเอง (Active)

วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่) เป็นสักการสถานจีนขนาดใหญ่ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะปัญหามลพิษทางอากาศจากควันธูป ซึ่งเกิดจากการใช้เป็นจำนวนมากในช่วงที่วัดมังกรกมลาวาสได้รับความนิยมสูง แต่เดิมภายในวัดมีการตั้งกระถางธูปประจำเทพองค์ต่าง ๆ มากถึง 20 กระถาง ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อปัญหาด้านสุขภาพของผู้ปฏิบัติงานภายในวัดและผู้มาสักการะ ตลอดจนก่อให้เกิดปัญหาจากการเผาเครื่องประกอบพิธีกรรม เช่น การแก้ชงและการสะเดาะเคราะห์ อีกทั้งยังมีข้อร้องเรียนจากชุมชนโดยรอบเกี่ยวกับเขม่าควันที่ปลิวเข้าไปในบริเวณข้างเคียง ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในวัดสะท้อนได้จากคำกล่าวของพระอาจารย์เสี่ยกือผู้รับผิดชอบด้านประชาสัมพันธ์ของวัด ดังว่า

“สมัยก่อนไหว้ธูป เรามีกระถางมีเกือบ 20 กระถาง ทางเจ้าอาวาสจึงรณรงค์เรื่องควันมาประมาณ 8 ปี เมื่อ 3 ปีที่แล้วคนปรับตัวมากขึ้น เราเลยรณรงค์ไม่ใช้ธูป เพราะลูกศิษย์ที่ทำงานที่นี่เป็นโรคมะเร็งปอด เราเลยอยากให้คนที่อยู่ภายในวัดและคนที่มาไหว้มีความปลอดภัย”

(พระอาจารย์เสี่ยกือ, สัมภาษณ์, 2568, 20 ธันวาคม)

จากคำกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าแรงผลักดันในการเปลี่ยนแปลงมิได้มาจากแรงกดดันภายนอกเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการตระหนักถึงผลกระทบด้านสุขภาพในระดับปัจเจกบุคคลและชุมชนภายในองค์กร ในการตอบสนองต่อปัญหาดังกล่าว วัดมังกรกมลาวาสได้ดำเนินมาตรการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและวิธีการบริหารจัดการ โดยอาศัยการขับเคลื่อนภายในวัด มีการปรับลดจำนวนกระถางธูปอย่างต่อเนื่อง จนสามารถยกเลิกการจุดธูปได้อย่างสิ้นเชิง พร้อมทั้งนำเทคโนโลยีมาประยุกต์เพื่อลดการใช้ทรัพยากร เช่น การใช้เทียนไร้ควัน การทำเซียมซีออนไลน์ การใช้สื่อดิจิทัลแทนป้ายกระดาษ นอกจากนี้

ยังมีการพัฒนาพื้นที่สีเขียวภายในวัดเพื่อเพิ่มความร่มรื่น ผลจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้วัดมังกรกมลาวาสได้รับรางวัล “วัดสีเขียว: ปลอดฝุ่น ลดคาร์บอน” จากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งสะท้อนถึงความสำเร็จในการลดมลพิษทางอากาศและยกระดับกลายเป็นต้นแบบของสักการสถานอื่น ๆ ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

2. แนวทางที่ดำเนินการตามนโยบายของรัฐ (Passive)

สักการสถานอีก 4 แห่ง นอกเหนือจากวัดมังกรกมลาวาส ได้ทำการเปลี่ยนแปลงแนวทางบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามมาตรการจากหน่วยงานภาครัฐที่ได้เข้ามามีบทบาทยกระดับการจัดการปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ภายใต้มาตรการขอความร่วมมือลดมลพิษทางอากาศ ซึ่งสักการสถานก็มีการปรับรูปแบบการสักการะให้สอดคล้องมาตรการข้างต้น ดังแสดงให้เห็นต่อไปนี้

ศาลเจ้ากวางตุ้ง ตั้งอยู่บนถนนเจริญกรุง ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของสมาคมชาวจีนกวางตุ้ง มีลักษณะพื้นที่สักการะค่อนข้างเงียบสงบและมีผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนโดยรอบ จากเดิมที่มีข้อจำกัดในการเปิดให้บุคคลภายนอกเข้าสักการะ ปัจจุบันได้มีการเปิดกว้างมากขึ้น แต่เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการออกมาตรการควบคุมมลพิษทางอากาศ ทำให้จำนวนผู้ใช้บริการของศาลเจ้ามีความซบเซาลงอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามศาลเจ้ายังคงดำเนินการตามนโยบายที่สอดคล้องกับมาตรการของภาครัฐและกรุงเทพมหานคร ในด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม มีแนวทางการปรับรูปแบบกิจกรรม ได้แก่ 1) การลดจำนวนกระถางธูปเหลือเพียงกระถางเดียว 2) การลดจำนวนธูปเหลือเพียง 3 ดอก 3) การงดเผากระดาษภายในพื้นที่และย้ายไปยังพื้นต่างจังหวัด และ 4) การสื่อสารทำความเข้าใจกับผู้ใช้บริการเกี่ยวกับมาตรการดังกล่าว

ศาลเจ้าหลีตีเมี้ยว อยู่ภายใต้เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย อันตั้งอยู่เขตเมืองที่มีความหนาแน่นของกิจกรรมและประชากร อีกทั้งยังมีความโดดเด่นด้านการขอพร การเสี่ยงเซียมซีขอยา ส่งผลมีให้มีผู้มาใช้บริการจำนวนมาก ภายใต้บริบทดังกล่าว ศาลเจ้าได้ดำเนินการปรับรูปแบบพิธีกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อม โดยมีแนวทางสำคัญคือ 1) การลดจำนวนกระถางธูปเหลือเพียงกระถางเดียว 2) การจำกัดจำนวนธูปในการสักการะจากเดิม 48 ดอก เหลือเพียง 3 ดอก 3) การใช้เทียนในการสักการะแล้วรีบดับ เนื่องจากมีความเชื่อว่าเทียนมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในพิธีกรรม จึงยากต่อการลดหรือยกเลิกโดยสิ้นเชิง การดำเนินการดังกล่าวจึงสะท้อนถึงการพยายามรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ควบคู่ไปกับการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ศาลเจ้าไต้ฮงกง ภายใต้การดูแลของมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง ตั้งอยู่บนถนนพลับพลาไชย มีสภาพรายล้อมไปด้วยอาคารพาณิชย์ ถนนสายหลักและชุมชนเก่าแก่ ลักษณะพื้นที่ภายในศาลเจ้าไม่ได้เปิดโล่ง จึงไม่เอื้อต่อการระบายอากาศ เมื่อเข้าสู่ช่วงเทศกาลสำคัญหรือการประกอบกิจกรรมทางศาสนา ส่งผลให้เกิดการสะสมของควัน ค่อนข้างมาก และก่อให้เกิดผลต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว ศาลเจ้าได้ดำเนินการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมโดยยึดแนวทางตามนโยบายของภาครัฐ ควบคู่กับการติดตามข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบของ PM2.5 ต่อสุขภาพของประชาชนและนำมาปรับใช้ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ 1) การลดจำนวนกระถางธูปเหลือกระถางเดียว 2) การใช้มาตรการ “จุดแล้วดับทันที” เพื่อลดปริมาณควันจากธูปและการเผา 3) การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ติดเครื่องวัดปริมาณฝุ่นเพื่อแสดงค่าฝุ่นในพื้นที่ 4) การย้ายการเผากระดาษเงินกระดาษทองไปเผาในพื้นที่อื่น นอกจากนี้ ยังมีการควบคุมมลพิษทางเสียงในช่วงเทศกาลสำคัญ โดยดำเนินการขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และแจ้งประชาชนล่วงหน้า

ศาลเจ้าพ่อยี่กอฮง ตั้งอยู่บนชั้น 4 ของอาคารสถานีตำรวจพลับพลาไชย ด้วยข้อจำกัดด้านพื้นที่ซึ่งเป็นอาคารเดียวกับที่พักอาศัยของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมที่มีการจุดธูปจำนวนมาก ทำให้กลิ่นและควันลอยขึ้นไปรบกวนผู้พักอาศัยและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต รวมถึงมลพิษทางเสียงจากกิจกรรมทางวัฒนธรรมบางรูปแบบ เช่น การจุดประทัดและเชิดสิงโต เมื่อภาครัฐมีการออกมาตรการควบคุมมลพิษด้านสิ่งแวดล้อม ศาลเจ้าได้ดำเนินการใช้แนวทางปฏิบัติภายใน

พื้นที่ ได้แก่ 1) การงดจุดธูปและเปลี่ยนเป็นการปักธูปแทน 2) การเน้นใช้เทียนเพื่อสักการะเป็นหลัก เนื่องจากเทียนมีปริมาณควันที่น้อยกว่าธูป 3) ปฏิบัติตามระเบียบการขออนุญาตในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มาตรการดังกล่าวจึงสะท้อนการพยายามในการรักษาสมดุลระหว่างความเชื่อทางศาสนาและการคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของผู้คนในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม การปรับรูปแบบพิธีกรรมดังกล่าวมิอาจดำเนินการได้โดยปราศจากการคำนึงถึงความเชื่อดั้งเดิมและความศรัทธาของผู้มาประกอบพิธีกรรม จากการศึกษาพบว่าสักการสถานแต่ละแห่งมักอธิบายให้ผู้มาใช้บริการเข้าใจถึงเหตุผลของการปรับเปลี่ยน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายของภาครัฐ ผลกระทบด้านสุขภาพ หรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจและการยอมรับในระยะยาว ทั้งนี้ สักการสถานหลายแห่งเลือกปรับเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไปแทนการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มาสักการะปรับตัวและให้ความร่วมมือได้โดยสมัครใจ ลักษณะการบริหารจัดการเช่นนี้จึงมีแนวโน้มพัฒนาไปสู่ต้นแบบสำหรับสักการสถานจีนในพื้นที่อื่น ๆ ที่เผชิญกับเงื่อนไขคล้ายคลึงกัน

ตารางที่ 1 : แสดงการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของสักการสถานจีนย่านเจริญไชย

สักการสถานจีน	ลักษณะการบริหาร	แนวทางการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม				
		การลดธูป	การจัดการเผา	การนำเทคโนโลยีมาใช้	การจัดการทัศนียภาพ	การสื่อสารกับประชาชน
1.วัดมังกรกมลาวาส	ขับเคลื่อนภายในองค์กร	ยกเลิกการจุดธูปทั้งหมด	งดการเผากระดาษเงินกระดาษทอง	- การใช้เทียนไร้ควัน -การเสี่ยงเซียมซีออนไลน์ -การประชาสัมพันธ์ผ่านดิจิทัลทีวี	-พัฒนาเพิ่มพื้นที่สีเขียว -จัดโซนพักผ่อนเพิ่มขึ้น	อธิบายทำความเข้าใจกับผู้มาสักการะและรณรงค์ต่อเนื่องกว่า 8 ปี
2.ศาลเจ้ากวางตุ้ง	นโยบายจากภาครัฐ	ลดการใช้ธูปเหลือ 3 ดอก	ย้ายการเผาไปต่างจังหวัด	-	-	อธิบายสื่อสารทำความเข้าใจกับผู้มาสักการะ
3.ศาลเจ้าหลีตีเม้ียว	นโยบายจากภาครัฐ	ลดการใช้ธูปเหลือ 3 ดอก	-	-	-	อธิบายสื่อสารทำความเข้าใจกับผู้มาสักการะ
4.ศาลเจ้าไต้ฮงกง	นโยบายจากภาครัฐ	จุดแล้วดับทันที	ย้ายการเผาไปต่างจังหวัด	การติดตั้งเครื่องวัดปริมาณฝุ่น	-	อธิบายสื่อสารทำความเข้าใจกับผู้มาสักการะ และแจ้งชุมชนล่วงหน้าหากมีการจัดเทศกาล
5.ศาลเจ้าพ่อยี่กอฮง	นโยบายจากภาครัฐ	-ปักธูป แต่งดการจุดธูป -ใช้เทียนแทน	-	-	-	อธิบายสื่อสารทำความเข้าใจกับผู้มาสักการะ และขออนุญาตหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหากมีการใช้เสียง

แนวทางการบริหารจัดการดังกล่าว (ดูตารางที่ 1) ยังสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ที่มีนัยสำคัญในระดับที่กว้างกว่าบริบทเฉพาะพื้นที่ กล่าวคือ สักการสถานของจีนไม่อาจดำรงอยู่ในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่แยกออกจากสังคมได้อีกต่อไป แต่เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงโดยตรงกับคุณภาพชีวิตของผู้คนในเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของคุณภาพอากาศและฝุ่นละออง PM2.5 ที่ส่งผลกระทบในระดับประเทศและระดับโลก เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวทางในต่างประเทศ เช่น ไต้หวัน ฮ่องกง และสิงคโปร์ จะพบว่าสักการสถานในประเทศเหล่านี้ต่างเผชิญโจทย์เดียวกันที่ต้องเผชิญกับวิกฤตมลพิษทางอากาศ ทำให้สักการสถานในแต่ละพื้นที่ต่างต้องพัฒนาแนวทางและปรับรูปแบบการปฏิบัติให้สอดคล้องกับบริบทของเมือง เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับเมืองในรูปแบบใหม่ ภายใต้เงื่อนไขของสังคมร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับทั้งศรัทธาและคุณภาพชีวิตไปพร้อมกัน
(ดูตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 : แสดงการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของสักการสถานจีนในแต่ละประเทศ

ประเทศ	ลักษณะการบริหาร	แนวทางการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม				
		การลดธูป	การจัดการเผา	การนำเทคโนโลยีมาใช้	การจัดการทัศนียภาพ	การสื่อสารกับประชาชน
1.ฮ่องกง	การปรับพื้นที่ผังเมืองและการบริหารจัดการภายในวัดอย่างเป็นระบบ	การควบคุมตำแหน่งพื้นที่จุดธูป และใช้ธูปที่มีสารระเหยน้อย	-	การพ่นละอองน้ำ (mist spraying) ลดการกระจาย PM 2.5	พัฒนาเพิ่มพื้นที่สีเขียวและแหล่งน้ำในเขตเมือง	-
2.ไต้หวัน	นโยภายจากภาครัฐ	ห้ามเผาธูป และใช้วัสดุเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม	การลดจำนวนเตาเผา และจำกัดช่วงเวลาของการจุดประทัด	การติดตั้งอุปกรณ์ควบคุมมลพิษในเตาเผา	-	ภาครัฐชี้แจงเหตุผลนโยบาย โดยเน้นว่ามีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการลดปัญหามลพิษทางอากาศ
3.สิงคโปร์	เอกสารคำแนะนำจาก NEA ควบคู่กฎหมาย	ส่งเสริมการใช้ธูปดอกเดียว และกำหนดขนาดธูปและเทียนตามกฎหมาย	การลดปริมาณการเผาให้เหมาะสม และหลีกเลี่ยงของไหว้ขนาดใหญ่	-	-	อธิบายสร้างความเข้าใจแก่ผู้มาสักการะและส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม
4.ไทย (ย่านเจริญไชย)	ขับเคลื่อนภายในองค์กร และนโยบายจากภาครัฐ	ยกเลิกการจุดหรือลดการใช้ธูปเหลือ 3 ดอก	ย้ายการเผากระดาษออกนอกพื้นที่	-การติดเครื่องวัดปริมาณฝุ่น -การใช้เทียนไร้ควัน -การใช้เซียมซีออนไลน์	พัฒนาพื้นที่สีเขียวและจัดโซนพักผ่อน	อธิบายสร้างความเข้าใจแก่ผู้มาสักการะ และปรับเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไปให้ประชาชนมีส่วนร่วม

สรุปและอภิปรายผล

บทความนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สักการสถานจีนในเมืองร่วมสมัยมิได้ดำรงอยู่ในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่แยกขาดจากสังคม แต่เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงโดยตรงกับคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่องภายใต้เงื่อนไขของเมืองสมัยใหม่ โดยเฉพาะเมื่อกิจกรรมสำคัญอย่างการจุดธูปและการเผากระดาษเงินกระดาษทองถูกตั้งคำถามในฐานะแหล่งกำเนิดมลพิษทางอากาศในเขตเมืองหนาแน่น กรณีศึกษาจากต่างประเทศสะท้อนภาพการปรับตัวที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ใน ฮ่องกง สักการสถานจำนวนมากตั้งอยู่ท่ามกลางอาคารที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม จึงมีการพัฒนาแนวคิดจัดการควันธูปผ่านการออกแบบพื้นที่ การเพิ่มพื้นที่สีเขียว การใช้เทคโนโลยีลดการฟุ้งกระจายของฝุ่น และการจัดตำแหน่งจุดเผาอย่างเหมาะสม ขณะที่ไต้หวัน วัดขนาดใหญ่ในเมืองเลือกใช้แนวทางเชิงรุกถึงขั้นยกเลิกการเผาธูปและกระดาษไหว้เจ้า และหันมาใช้วัสดุเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แม้จะเผชิญแรงต้านจากวัดในชนบทที่ต้องการรักษาธรรมเนียมดั้งเดิม ส่วนในสิงคโปร์ ภาครัฐโดยหน่วยงานสิ่งแวดล้อมกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เน้นการลดปริมาณการเผาการสื่อสารกับชุมชน และการจัดระบบเตาเผาให้ปลอดภัยและปล่อยมลพิษต่ำ ทั้งสามกรณีสะท้อนร่วมกันว่า สักการสถานสามารถรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมไว้ได้ ขณะเดียวกันก็ปรับตัวสอดคล้องกับความรับผิดชอบต่อสังคมเมืองและสิ่งแวดล้อม

เมื่อพิจารณากรณีสักการสถานจีนในย่านเจริญไชย จะพบว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีพัฒนาการสัมพันธ์กับบริบทเมืองไทยมาอย่างยาวนาน สักการสถานทั้ง 5 แห่ง ที่เคยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางชีวิตของชุมชนจีนโพ้นทะเล เป็นเครือข่ายช่วยเหลือทางสังคม เชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชน และต่อมาปรับบทบาทเข้าสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม ความหนาแน่นของอาคาร ซอยแคบ และการระบายอากาศจำกัด ทำให้กิจกรรมพิธีกรรมก่อให้เกิดการสะสมของควันและ PM 2.5 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภายใต้นโยบายรัฐด้านการลดฝุ่น สักการสถานในย่านนี้จึงเริ่มปรับตัว โดยเห็นได้ชัดจากกรณีของวัดมังกรกมลาวาสที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงจากภายในองค์กร ลดกระถางธูปจนยกเลิกการจุดธูป ใช้เทคโนโลยีและพัฒนาพื้นที่สีเขียว จนกลายเป็นต้นแบบ “วัดสีเขียว” ขณะที่สักการสถานอื่น ๆ ปรับตัวในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปตามมาตรการรัฐ เช่น ลดปริมาณธูป ปรับจุดเผา เป็นต้น

เมื่อนำแนวทางของเจริญไชยไปเปรียบเทียบกับต่างประเทศ จะเห็นทั้งความเหมือนและความต่างที่สำคัญ ความเหมือนคือ ทุกพื้นที่ต่างเผชิญแรงกดดันจากบริบทเมืองและปัญหามลพิษทางอากาศเหมือนกัน และต่างต้องปรับพิธีกรรมให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ความต่างคือ ในต่างประเทศ โดยเฉพาะไต้หวันและสิงคโปร์ การปรับตัวมีกรอบเชิงนโยบายและเทคโนโลยีรองรับอย่างเป็นระบบ ขณะที่ในเจริญไชยการเปลี่ยนแปลงยังเป็นการออกมาตรการความร่วมมือ พึ่งพาการตัดสินใจของแต่ละสักการสถานเป็นหลัก และขึ้นกับระดับความตระหนักรู้ของผู้ดูแลสถานที่ นอกจากนี้ กรณีฮ่องกงยังชี้ให้เห็นมิติ “ประสาทสัมผัส” ของพิธีกรรม เช่น กลิ่นและควัน ที่มีความหมายทางความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังไม่ถูกหยิบยกมาพิจารณาอย่างจริงจังในบริบทไทย

ข้อเสนอแนะ

โดยจากการศึกษาเปรียบเทียบ จะสามารถสรุปออกมาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ว่า การจัดการมลพิษจากพิธีกรรมในสักการสถานควรถูกออกแบบในเชิงระบบมากกว่าการแก้ปัญหาเฉพาะจุด กล่าวคือ ภาครัฐควรกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำด้านการควบคุมมลพิษทางอากาศและการจัดการการเผาเครื่องประกอบพิธีกรรมที่ใช้ร่วมกันในทุกพื้นที่ แต่เปิดโอกาสให้แต่ละสักการสถานสามารถปรับวิธีการให้สอดคล้องกับบริบทของตนเอง ควบคู่กับการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเตาเผาและอุปกรณ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การจัดโซนพื้นที่ประกอบพิธีกรรมอย่างเป็นสัดส่วน และการพัฒนาทัศนียภาพภายในให้เอื้อต่อความสงบและสุขภาวะของผู้มาเยือน การเพิ่มพื้นที่สีเขียว การจัดมุมนั่งพัก การปรับภูมิทัศน์ให้เป็นระเบียบและสวยงาม แนวทางดังกล่าวไม่เพียงช่วยส่งเสริมสุขภาวะทางกายและจิตใจของผู้มาเยือน แต่ยังสามารถสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยรอบในลักษณะที่ไม่ทำลายคุณค่าทางศาสนา ขณะเดียวกัน ควรให้ความสำคัญกับ

การสื่อสารและสร้างความเข้าใจใหม่แก่ผู้ศรัทธาว่าแก่นของความศักดิ์สิทธิ์อยู่ที่เจตนา มิใช่ปริมาณการเผาหรือการจุดธูป เพื่อให้การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเกิดจากความยินยอมพร้อมใจ ไม่ใช่การบังคับใช้กฎระเบียบเพียงอย่างเดียว ที่สำคัญ การแก้ไขปัญหาต้องตั้งอยู่บนหลักความยั่งยืน โดยมุ่งลดมลพิษที่ต้นทาง แทนการเคลื่อนย้ายภาระไปยังพื้นที่อื่น เพื่อให้สักการสถานสามารถคงคุณค่าทางความเชื่อ ควบคู่กับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในระยะยาว

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง สิ่งแวดล้อมกับความศักดิ์สิทธิ์: การบริหารจัดการสักการสถานของจีนในย่านเจริญไชย ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์เพื่อพัฒนานักศึกษาคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). **ถนนเจริญกรุง**. สืบค้นจาก https://www.finearts.go.th/main/view/27426-ถนนเจริญกรุง?type1=0

กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย. (2566). **บันทึกเจริญไชย คนจีนสยาม**. นครปฐม: สำนักพิมพ์บริษัทพริ้นเทอรี่ จำกัด.

คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพรจิตร. (2557). **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพ: มติชน.

ไชน่าทาวน์ เยาวราช. (ม.ป.ป). **ประวัติถนนเยาวราช Chinatown เมืองไทย**. สืบค้นจาก http://www.chinatownyaowarach.com/articles/42017685/ประวัติถนนเยาวราช_Chinatown_เมืองไทย.html

ไทย พีบีเอส. (2568). **กทม.เปิด 11 มาตรการแก้ฝุ่น PM2.5 ชงรัฐบาลประกาศเขตควบคุมมลพิษ**. สืบค้นจาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/348776

ธมาภรณ์ พูมพิจ และพรรณี บัวเล็ก. (2566). **การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของศาลเจ้าจีนในเขตกรุงเทพชั้นใน**. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 5 (1), 41-54.

ภาวิณี บุนนาค และ นงนุช ทิ่งในธรรมะ. (2567). **ชาวจีนโพ้นทะเลในสังคมไทย พ.ศ. 2473-2540: การศึกษาแนวทางจุลประวัติศาสตร์**. ทีทัศน์วัฒนธรรม, 23 (1), 191.

สมาคมกว่องสิวแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป.). **โรงพยาบาลกว่องสิวมูลนิธิ**. สืบค้นจาก https://kwongsiew.com/schoolweb/hospital/hospital.html

Cai, W.H., and Wong, P.P.Y. (2021). **Associations between Incense-Burning Temples and Respiratory Mortality in Hong Kong**. Retrieved from https://www.mdpi.com/2073-4433/12/6/774

Kuo-Yan, W., and Jing, Y. (2022). **Policy Compliance and Ritual Maintenance Dilemma: Can Chinese Folk Temples' Air Pollution Control Measures Ensure Visitor Satisfaction?**. Frontiers in Environment Science, 10, 1-8

Lam, L. H., Yue, R., Kam, Y. C., & Lindborg, P. M. (2025). **Perceptions of Chinese temples through soundscape and smellscape: A case study at Wong Tai Sin**. Forum Acusticum-Euronoise 2025, 1-6.

Taoist Federation Singapore. (2021). **The National Environment Agency's (NEA) Advisory to Temples on Good Joss Paper and Incense Burning Practices**. Retrieved from https://www.taoistfederation.org.sg/en/the-national-environment-agencys-nea-advisory-to-temples-on-good-joss-paper-and-incense-burning-practices/

การศึกษาไทยในการเมือง “เผด็จการ” สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร พ.ศ.2506-2516
Thai Education in the "Dictatorial" Politics of Field Marshal Thanom Kittikachorn, 1963-1973

พณิชพล แซ่เฮ้ง[1]
วีรภาพ ศรีบัวเผื่อน[1]
ปัญญาวดี สุทธิพันธ์[1]
พินธกร นามดี[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบการศึกษาไทยกับระบอบเผด็จการทหารในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ช่วง พ.ศ. 2506–2516 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐมีลักษณะอำนาจนิยมและมีการรวมศูนย์อำนาจอย่างเข้มข้น โดยเน้นการวิเคราะห์ผ่านหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง ที่สอดรับกับอุดมการณ์ชาตินิยมและต่อต้านคอมมิวนิสต์ ผลการศึกษาพบว่าระบบการศึกษาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้ แต่ถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐในการปลูกฝังอุดมการณ์และสร้างพลเมืองตามแบบที่รัฐต้องการ โดยเน้นความมีระเบียบวินัย ความเชื่อฟัง และความจงรักภักดี รัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย หลักสูตร และเนื้อหาการเรียนการสอน โดยเฉพาะในรายวิชาสังคมศึกษาและภาษาไทย ซึ่งมุ่งสร้างความรักชาติและลดการตั้งคำถามทางการเมือง ส่งผลให้เสรีภาพทางวิชาการและการแสดงความคิดเห็นถูกจำกัด อย่างไรก็ตาม การขยายโอกาสทางการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความตระหนักทางสังคม และมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเวลาต่อมา

คำสำคัญ: *ระบอบเผด็จการทหาร การศึกษาไทย ถนอม กิตติขจร*

Abstract

This article examines the relationship between the Thai education system and the military dictatorship under Field Marshal Thanom Kittikachorn from 1963 to 1973, a period characterized by authoritarianism and intense centralization of power. The analysis focuses on primary and secondary sources aligned with nationalist and anti-communist ideologies. The findings indicate that the education system did not merely function as a means of knowledge transmission but was used as a tool by the state to instill ideology and cultivate citizens according to state standards, emphasizing discipline, obedience, and loyalty. The state played a significant role in shaping policies, curricula, and curriculum content, particularly in social studies and Thai language, which aimed to foster patriotism and discourage political questioning. This resulted in restrictions on academic freedom and freedom of expression. However, the expansion of

[1] นักศึกษา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

educational opportunities during this period led to the emergence of a new generation with heightened social awareness, who subsequently played crucial roles in political change.

***Keywords**: Military dictatorship, Thai education, Thanom Kittikachorn*

บทนำ

ช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2500–2510 นับเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่รัฐมีลักษณะเป็นอำนาจนิยมภายใต้การนำของผู้นำทหาร โดยเฉพาะในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งสืบทอดมรดกทางการเมืองต่อจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โครงสร้างอำนาจของรัฐในช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะรวมศูนย์สูง และแผ่ขยายอิทธิพลครอบคลุมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างกว้างขวาง (ณัฐพล ใจจริง, 2563: 44–47) จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นผู้นำทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองไทยช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีรวมยาวนานและมีความต่อเนื่องของอำนาจอย่างเด่นชัด ภายใต้บริบทของรัฐที่อยู่ในอิทธิพลของกองทัพ การขึ้นสู่อำนาจของเขาเริ่มต้นจากการได้รับการสนับสนุนจากคณะทหาร ก่อนจะพัฒนาไปสู่การเป็นผู้นำที่มีอำนาจเต็มในระยะ ตลอดช่วงเวลาการดำรงตำแหน่ง การเมืองไทยอยู่ภายใต้ลักษณะของระบอบอำนาจนิยม แม้จะมีความพยายามสร้างความชอบธรรมผ่านรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง แต่โครงสร้างอำนาจยังคงรวมศูนย์อยู่ที่ผู้นำและกองทัพเป็นหลัก จนกระทั่งในช่วงปลายของอำนาจ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญจากแรงกดดันทางสังคมและการเคลื่อนไหวของประชาชน ซึ่งนำไปสู่การสิ้นสุดบทบาททางการเมืองของเขาในที่สุดโดยเฉพาะภายใต้บริบทของสงครามเย็นที่รัฐไทยได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาในฐานะพันธมิตรสำคัญในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้ทิศทางการพัฒนาประเทศมุ่งเน้นไปที่การสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐเป็นแกนกลางหลัก (ณัฐพล ใจจริง, 2563: 52–55) ภายใต้บรรยากาศของการควบคุมความมั่นคงดังกล่าว “ระบบการศึกษา” จึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่การถ่ายทอดวิชาความรู้ในเชิงวิชาการเท่านั้น หากแต่ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นกลไกสำคัญของรัฐ ในการสร้างความชอบธรรมและผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของระบอบอำนาจนิยม โรงเรียนและมหาวิทยาลัยได้กลายเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับ “พลเมือง” ที่เน้นความมีระเบียบวินัย ความจงรักภักดี และความเชื่อฟังต่ออำนาจรัฐ ตลอดจนการมุ่งพัฒนาทักษะเชิงเทคนิคเพื่อรองรับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางที่รัฐกำหนด (ณัฐพล ใจจริง, 2563: 60–63)

โดยจะเห็นได้ว่าในช่วง พ.ศ. 2506–2516 ระบบการศึกษาไทยมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับอำนาจของรัฐเผด็จการทหาร รัฐใช้โรงเรียนและนโยบายการศึกษาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังลักษณะของ “พลเมืองที่พึงประสงค์” ให้เป็นไปตามที่ต้องการ แนวคิดเรื่องรัฐและอุดมการณ์ช่วยให้เห็นว่าการศึกษาไม่ได้มีหน้าที่แค่ให้ความรู้ แต่ยังมีบทบาทในการหล่อหลอมความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของผู้คนให้สอดคล้องกับทิศทางทางการเมืองของผู้มีอำนาจในเวลานั้น กระบวนการดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หากแต่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องผ่านหลักสูตร แบบเรียน และกิจกรรมภายในสถานศึกษา ซึ่งค่อย ๆ สร้างความคุ้นชินให้ผู้เรียนยอมรับระเบียบวินัย การเคารพอำนาจ และการปฏิบัติตามกรอบของรัฐโดยไม่ตั้งคำถาม โรงเรียนจึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ของการเรียนรู้ทางวิชาการ แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ทำหน้าที่กำหนดกรอบความคิดและพฤติกรรมของพลเมืองในระยะยาว ในอีกด้านหนึ่ง การจัดการศึกษาที่เน้นความเป็นระเบียบและเอกภาพของสังคม ยังมีส่วนช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐในช่วงเวลานั้น อย่างไรก็ตาม ลักษณะดังกล่าวก็ทำให้พื้นที่ของความหลากหลายทางความคิดและการวิพากษ์วิจารณ์ทางสังคมถูกจำกัดลง ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน และมีนัยสำคัญต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระยะต่อมา

อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่มองว่าระบบการศึกษาเป็นเพียง “เครื่องมือของรัฐ” อาจยังไม่เพียงพอในการอธิบายความซับซ้อนของปรากฏการณ์ดังกล่าว เนื่องจากการใช้อำนาจของรัฐมิได้จำกัดอยู่เพียงการบังคับควบคุมโดยตรง หากยังรวมถึงกระบวนการสร้าง “ความยินยอม” ผ่านการปลูกฝังค่านิยม และอุดมการณ์ให้ประชาชนยอมรับโดยไม่รู้ตัว ในแง่นี้ ระบบการศึกษาจึงมิใช่เพียงกลไกของการครอบงำ แต่ยังเป็นพื้นที่ของการต่อรอง และการผลิตซ้ำอำนาจในระดับวัฒนธรรม ซึ่งผู้เรียนเองก็อาจมิได้เป็นเพียงผู้รับอย่างเฉื่อยชาเพียงอย่างเดียว หากแต่มีศักยภาพในการตีความ และตั้งคำถามต่อเนื้อหาที่ได้รับเช่นกัน

ความหมายของเผด็จการ

คำว่า “เผด็จการ” หมายถึง ระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดในการบริหารรัฐถูกรวมศูนย์อยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลขนาดเล็ก โดยการได้มาซึ่งอำนาจและการใช้อำนาจไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการประชาธิปไตยหรือความยินยอมของประชาชนผ่านการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรม (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2552: 73–75) ในทางรัฐศาสตร์ ระบอบเผด็จการครอบคลุมตั้งแต่อำนาจนิยม ซึ่งเน้นการควบคุมทางการเมืองแต่ยังคงเปิดพื้นที่บางส่วนในชีวิตสังคม ไปจนถึงเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จที่รัฐเข้าควบคุมทุกมิติของชีวิตประชาชนผ่านอุดมการณ์และกลไกของรัฐอย่างเข้มงวด (ไชยันต์ ไชยพร, 2557: 112–118) นอกจากนี้ ระบอบเผด็จการยังมีลักษณะสำคัญคือการขาดกลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้ปกครองสามารถใช้อำนาจได้อย่างกว้างขวางโดยไม่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชน และไม่อยู่ภายใต้หลักนิติธรรมอย่างแท้จริง หากแต่ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจและกำจัดฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง อีกทั้งยังมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการรวมกลุ่มของประชาชน (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2555: 145–150) จากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การปกครองระบอบเผด็จการคือการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่บุคคลหรือกลุ่มเดียว เป็นการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด ปราศจากการตรวจสอบ และมีการจำกัดเสรีภาพของประชาชน โดยชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2552: 76)

ลักษณะของระบอบเผด็จการในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร

ระบอบการปกครองในช่วงเวลาดังกล่าวมีพื้นฐานจากธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. 2502 ซึ่งให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอำนาจของผู้นำทหารในการออกคำสั่งโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ ส่งผลให้โครงสร้างอำนาจของรัฐมีลักษณะรวมศูนย์และขาดกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลอย่างมีประสิทธิภาพ (ราชกิจจานุเบกษา, 2502) แนวคิดทางการเมืองในยุคนี้สามารถอธิบายผ่าน “ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ” ซึ่งเน้นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ทำให้ประชาชนอยู่ในฐานะผู้พึ่งพิง ขณะที่อำนาจการตัดสินใจสำคัญยังคงกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้นำ ส่งผลให้บทบาทของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนลดลงอย่างชัดเจน (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2552) ในเชิงทฤษฎี การปกครองแบบเผด็จการสามารถอธิบายได้ผ่านสองลักษณะสำคัญ ได้แก่ เผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism) ซึ่งมุ่งควบคุมกิจกรรมทางการเมืองเป็นหลัก แต่ยังเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีเสรีภาพในด้านสังคมและเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง ตราบเท่าที่ไม่ขัดแย้งกับนโยบายของรัฐ และเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยม (Totalitarianism) ซึ่งรัฐมุ่งควบคุมทุกมิติของชีวิต ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยมองว่าประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของกลไกของรัฐ และต้องปฏิบัติตามอุดมการณ์ของผู้นำอย่างเคร่งครัด ระบอบลักษณะนี้ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำในฐานะศูนย์กลางอำนาจ และใช้การควบคุมข้อมูลข่าวสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาเสถียรภาพของรัฐ (ไชยันต์ ไชยพร, 2557: 112–118) ซึ่งระบอบของจอมพลถนอมจัดอยู่ในประเภท “เผด็จการอำนาจนิยม” (Authoritarianism) ที่มีลักษณะเฉพาะตัวแบบ “ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ” โดยมีรายละเอียดที่สอดคล้องกับหลักการ ดังนี้

1. การรวมศูนย์อำนาจผ่านกลไกทางกฎหมาย (อำนาจนิยม) ระบอบจอมพลถนอมสืบทอดมรดกทางการเมืองมาจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยใช้ ธรรมนูญ. การปกครอง พ.ศ. 2502 เป็นเครื่องมือหลัก โดยเฉพาะ “มาตรา 17” ที่มอบอำนาจให้มือนายกรัฐมนตรีสามารถสั่งการใดๆ ก็ได้เพื่อระงับการกระทำที่เป็นการบ่อนทำลายความมั่นคง โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมปกติ ซึ่งสะท้อนลักษณะของการที่รัฐบาลไม่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชน

2. การควบคุมเฉพาะมิติทางการเมือง แม้จะมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองอย่างเข้มงวด (ห้ามตั้งพรรคการเมือง ห้ามชุมนุม) แต่ในสมัยจอมพลถนอม ไม่ได้ก้าวไปถึงขั้นเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยม เนื่องจากรัฐบาลยังคงยินยอมให้ประชาชนมีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจและสังคม ภายใต้นโยบาย "น้ำไหล ไฟสว่าง ทางสะดวก" และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐสนับสนุนระบบทุนนิยมเสรีและการลงทุนจากต่างชาติ ประชาชนยังสามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวและนับถือศาสนาได้โดยอิสระ ตราบใดที่ไม่เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาล

3. ความสัมพันธ์แบบพ่อขุนอุปถัมภ์ ลักษณะเด่นที่ทำให้ระบอบนี้ชัดเจนคือ การใช้อำนาจเผด็จการควบคู่ไปกับการสร้างระบบอุปถัมภ์ รัฐบาลวางตัวเป็นผู้นำที่ดูแลสารทุกข์สุขดิบของประชาชน ในฐานะพ่อปกครองลูก แต่ในขณะเดียวกันก็กีดกันประชาชนออกจากกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง โดยมองว่าประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับประชาธิปไตย และต้องเชื่อฟังผู้นำเพื่อ "ความสงบเรียบร้อย" ของชาติ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พอสรุปได้ว่า ระบอบการปกครองในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร มีลักษณะเป็นเผด็จการอำนาจนิยมเป็นหลัก โดยเน้นการรวมศูนย์อำนาจและการควบคุมทางการเมือง ขณะที่ยังคงเปิดพื้นที่ในด้านเศรษฐกิจและสังคมในระดับหนึ่ง อันสะท้อนให้เห็นถึงขอบเขตของอำนาจรัฐ และระดับเสรีภาพของประชาชนที่แตกต่างจากระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยมอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม การอธิบายระบอบจอมพลถนอมว่าเป็น “เผด็จการอำนาจนิยม” แม้จะช่วยให้เข้าใจลักษณะการควบคุมทางการเมืองได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็อาจลดทอนความซับซ้อนของอำนาจรัฐในทางปฏิบัติ กล่าวคือ แม้รัฐจะไม่ได้ควบคุมทุกมิติของชีวิตแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ แต่การควบคุมทางอุดมการณ์ผ่านสถาบันต่าง ๆ เช่น การศึกษา สื่อ และวัฒนธรรม อาจมีอิทธิพลลึกซึ้งยิ่งกว่าการใช้อำนาจบังคับโดยตรง เพราะเป็นการกำหนดกรอบความคิดของประชาชนในระยะยาว ดังนั้น การแบ่งแยกระหว่าง เผด็จการอำนาจนิยม กับ เผด็จการเบ็ดเสร็จ จึงอาจไม่ชัดเจนในทางปฏิบัติ และควรพิจารณารัฐในฐานะ “เครือข่ายของอำนาจ” ที่แทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวันของประชาชนมากกว่าการมองเพียงโครงสร้างทางการเมืองด้วย

นโยบายการศึกษาภายใต้รัฐเผด็จการสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร

รัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของการศึกษา ทั้งในด้านนโยบาย หลักสูตร และกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยมุ่งหวังให้การศึกษาสร้าง “พลเมืองที่พึงประสงค์” ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับเป้าหมายของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี และความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และสถาบันหลักของประเทศ การจัดการศึกษาจึงมิได้เป็นเพียงกระบวนการถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการ แต่ยังเป็นกระบวนการทางสังคมที่ใช้ปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติให้แก่ผู้เรียน โดยเฉพาะการเน้นให้เกิดความเคารพต่ออำนาจและการยอมรับโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่ เนื้อหาที่นำมาสอนมักสะท้อนอุดมการณ์ของรัฐ เช่น การเน้นเรื่องความรักชาติ ความเสียสละ และความเป็นหนึ่งเดียวของสังคม ซึ่งช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจรัฐ และลดโอกาสของการเกิดความคิดที่แตกต่างหรือการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง (ณัฐพล ใจจริง, 2563: 45–52; ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2552: 120–125) โดยในแผนการศึกษาแห่งชาติ ได้เขียนความมุ่งหมาย ไว้ว่ารัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่เอกัตภาพ เพื่อเป็นพลเมืองดี มีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ บุตรพึงได้รับการศึกษาอยู่ในโรงเรียนจนอายุ 15 ปี บริบูรณ์เป็นอย่างน้อย บุตรพึงขวนขวายหาความรู้ และ

ประสบการณ์ อันจะเป็นประโยชน์แก่การงานของตนสืบไปในภายหน้า การจัดการศึกษานั้นให้จัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคม และบุคคลโดยให้สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจและแผนการปกครองประเทศ เช่น จัดให้มีกลุ่มวิชาจริยศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีศีลธรรมและวัฒนธรรมมีหิริโอตัปปะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัว กลุ่มวิชาพลศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งกายและจิตใจกับทั้งมีน้ำใจเป็นนักกีฬากลุ่มวิชาพุทธิศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้วิชาการ ปัญญา เพื่อการดำรงชีวิต และกลุ่มวิชาหัตถศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีกิจนิสัย และความขยันหมั่นเพียรในการใช้มือปฏิบัติงานเพื่อเป็นรากฐานของการประกอบสัมมาชีพ (แผนการศึกษาแห่งชาติ, 2503: 10–15)

โดยมีการจัดแบ่งระดับการศึกษาจะแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้ ระดับที่หนึ่งอนุบาลศึกษา เป็นการอบรมเบื้องต้นเพื่อให้บุตรพร้อมที่จะได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษาต่อไป ประดับที่สองประถมศึกษาเป็นการ การศึกษาซึ่งมุ่งหมายจะสร้างเสริมพัฒนาการของเด็กด้วยการอบรมสั่งสอนขั้นมูลฐานอันนำไปสู่การเรียนรู้และปฏิบัติ ระดับที่ 3 มัธยมศึกษา ได้แก่ การศึกษาที่อาศัยประถมศึกษาเป็นพื้นฐาน มุ่งหมายจะสำรวจและส่งเสริมความสนใจ และความถนัดตามธรรมชาติของเด็กเพื่อให้ได้มีความรู้และทักษะอันเพียงพอแก่การประกอบอาชีพ อันจำเป็นแก่การดำรงชีวิตหรือเพื่อการศึกษาที่สูงขึ้น และระดับที่สี่อุดมศึกษา เป็นการศึกษาวิชาชีพหรือวิชาการขั้นสูง และการวิจัย ในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันชั้นสูงอื่น ๆ (แผนการศึกษาแห่งชาติ, 2503: 16–20)

การศึกษาภาคบังคับ ได้แก่ การศึกษาที่มีกฎหมายบังคับให้บุตรทุกคนเรียนอยู่ในโรงเรียนจนกว่าจะพ้นเกณฑ์บังคับ รัฐขยายการศึกษาบังคับให้สูงขึ้นเป็นระยะตามกำลังทางเศรษฐกิจ เพื่อให้มาตรฐานความรู้เบื้องต้นของพลเมืองสูงขึ้น การศึกษาบังคับในสถานศึกษาของรัฐจะต้องจัดให้โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน รัฐช่วยเหลือให้ได้มีอุปกรณ์การศึกษาตามควร รัฐการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่บุตรที่ได้รับการยกเว้นจากการศึกษาบังคับ (แผนการศึกษาแห่งชาติ, 2503: 21–25) แนวการศึกษารัฐส่งเสริมและบำรุงการศึกษาโดยถือว่าการศึกษามีความสำคัญในระดับแรกแห่งกิจการของรัฐ การจัดระบบการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะสถานศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ รัฐจัดการให้สถานอุดมศึกษาดำเนินกิจการของตนเองภายในขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติ รัฐเป็นผู้จัดการฝึกหัดครูและพึงสนับสนุนการฝึกหัดครูเป็นพิเศษเพื่อให้สถานศึกษาต่างๆมีครูผู้ทรงคุณวุฒิสามารถให้การศึกษาได้ผลสมบูรณ์สมความมุ่งหมายตามแผนการการศึกษาแห่งชาติ รัฐสนับสนุนอาชีวศึกษายังกว้างขวาง และให้สอดคล้องกับภาวะทางเศรษฐกิจของชาติ รัฐสนับสนุน การศึกษาผู้ใหญ่เพื่อประโยชน์แก่ผู้ใหญ่ที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาขณะที่อยู่ในวัยเล่าเรียนหรือที่ประสงค์การศึกษาเพิ่มเติมเพื่อประกอบอาชีพให้ได้ผลดียิ่งขึ้นหรือที่อยู่ในสภาพซึ่งไม่อาจรับการศึกษาได้ตามปกติ รัฐให้ทุนเล่าเรียนแก่นักเรียนตามระเบียบที่กำหนดไว้เพื่อส่งเสริมให้ได้เรียนตามสมควรแก่เอกัตภาพ และ รัฐมีอำนาจหน้าที่ควบคุมแนะนำและตรวจสอบการศึกษาในสถานศึกษาตามระเบียบที่กำหนดไว้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2503: 21–25)

อย่างไรก็ตาม แม้นโยบายการศึกษาจะถูกออกแบบเพื่อสร้าง “พลเมืองที่พึงประสงค์” ตามแนวทางของรัฐ แต่ควรตั้งคำถามต่อไปว่า “พลเมืองในลักษณะดังกล่าวเป็นของใคร” และ “เพื่อประโยชน์ของใคร” เนื่องจากการเน้นความมีระเบียบวินัย ความเชื่อฟัง และความจงรักภักดี อาจสะท้อนถึงความต้องการของรัฐในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองมากกว่าการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างแท้จริง อีกทั้ง การลดทอนพื้นที่ของการตั้งคำถามทางการเมืองอาจส่งผลให้การศึกษากลายเป็นเครื่องมือในการจำกัดจินตนาการทางสังคมของผู้เรียน และทำให้ประชาชนไม่สามารถมองเห็นทางเลือกอื่นนอกเหนือจากระเบียบที่รัฐกำหนดด้วยเช่นกัน

หลักสูตรและวิชาที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในระบอบเผด็จการสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร

ภายใต้บริบทของรัฐเผด็จการทหารในช่วง พ.ศ. 2506–2516 หลักสูตรทางการศึกษาถูกกำหนดและควบคุมโดยรัฐอย่างใกล้ชิด เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมืองและการพัฒนาประเทศ หลักสูตรจึงมิได้เป็นเพียงกรอบในการจัดการ

เรียนรู้เชิงวิชาการเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการกำกับทิศทางความคิด ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้เรียนให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของรัฐ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2503) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในช่วงเวลาดังกล่าวมุ่งเน้นการสร้าง “พลเมืองที่พึงประสงค์” ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความสามัคคี และความจงรักภักดีต่อชาติและสถาบันหลักของประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการปลูกฝังค่านิยมที่เอื้อต่อการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงของระบอบการปกครอง (ณัฐพล ใจจริง, 2563)

นอกจากนี้ หลักสูตรยังถูกออกแบบให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมุ่งผลิตกำลังคนที่มีทักษะและวินัยเพียงพอสำหรับการพัฒนาประเทศในบริบทของสงครามเย็น การกำหนดโครงสร้างและทิศทางของหลักสูตรจึงอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้สถาบันการศึกษากลายเป็นส่วนหนึ่งของกลไกในการสนับสนุนนโยบายของรัฐ มากกว่าการเป็นพื้นที่สำหรับการแสวงหาความรู้และการคิดอย่างอิสระ ในภาพรวมหลักสูตรทางการศึกษาในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร จึงมีลักษณะเป็นเครื่องมือของรัฐในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมืองและรักษาโครงสร้างอำนาจที่มีอยู่ โดยมุ่งหล่อหลอมให้ผู้เรียนยอมรับระเบียบทางสังคมและบทบาทของตนภายใต้กรอบที่รัฐกำหนด มากกว่าการส่งเสริมการตั้งคำถามหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง

ในช่วง พ.ศ. 2506–2516 รัฐไม่ได้กำหนดเพียงระดับหลักสูตรการศึกษาเท่านั้น แต่ยังเข้าไปมีบทบาทในระดับเนื้อหาวิชาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะวิชาสังคมศึกษาและภาษาไทย ซึ่งถูกใช้เป็นช่องทางสำคัญในการปลูกฝังแนวคิดและค่านิยมที่สอดคล้องกับอำนาจของรัฐ วิชาสังคมศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวให้ความสำคัญกับเรื่องชาติ ศาสนา และสถาบันหลักของประเทศ โดยเนื้อหามักเน้นความเป็นเอกภาพของชาติและความมั่นคงของรัฐ มากกว่าการเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนตั้งคำถามต่อโครงสร้างทางการเมือง เนื้อหาเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองถูกนำเสนอในลักษณะที่เน้นการเป็น “พลเมืองดี” ที่ปฏิบัติตามกฎหมาย เคารพผู้ปกครอง และรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ขณะที่ประเด็นเรื่องสิทธิ เสรีภาพ หรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองกลับได้รับความสำคัญน้อยกว่า (ณัฐพล ใจจริง, 2563: 60–63) ในขณะเดียวกัน วิชาภาษาไทยก็มีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมผ่านการเลือกเนื้อหาในการเรียน ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมหรือบทอ่านต่าง ๆ ที่มักเน้นคุณธรรม ความกตัญญู ความเสียสละ และการเคารพผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจ การใช้ภาษาในห้องเรียนเองก็สะท้อนลำดับชั้นทางสังคม เช่น การเน้นความสุภาพ การใช้คำยกย่อง และการสื่อสารที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อฟังมากกว่าการโต้แย้ง (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2555: 150–152)

จะเห็นได้ชัดว่าระบบการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือทางอุดมการณ์ของรัฐ” กล่าวคือรัฐไม่ได้ใช้อำนาจบังคับโดยตรงเพียงอย่างเดียว แต่ใช้สถาบันการศึกษาในการหล่อหลอมความคิดของผู้เรียนอย่างค่อยเป็นค่อยไปผ่านเนื้อหาแบบเรียน กิจกรรมในโรงเรียน และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน กระบวนการนี้ทำให้ผู้เรียนซึมซับค่านิยมของรัฐโดยไม่รู้ตัว และมองว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเรื่องปกติของสังคม ในแง่นี้ ห้องเรียนจึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ของการเรียนรู้แต่ยังเป็นพื้นที่ที่รัฐเข้าไปจัดระเบียบความคิดของประชาชนในระยะยาว การเน้นวินัย การเชื่อฟัง และการเคารพลำดับชั้นไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้าง “พลเมืองแบบที่รัฐต้องการ” ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างอำนาจที่มีอยู่ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2552: 135–138) ดังนั้น การขยายตัวของระบบการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวจึงได้สร้างผลลัพธ์อีกด้านหนึ่ง คือ การที่คนจำนวนมากขึ้นได้เข้าถึงการศึกษา ทำให้เกิดกลุ่มนักเรียนและนักศึกษาที่มีความรู้และเริ่มตระหนักถึงปัญหาทางสังคม ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นแรงสำคัญในการตั้งคำถามต่ออำนาจรัฐและมีบทบาทในความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (ณัฐพล ใจจริง, 2563: 20–125)

กล่าวได้ว่าการใช้วิชาสังคมศึกษา และวิชาภาษาไทยเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังอุดมการณ์ของรัฐ มิได้เป็นเพียงการถ่ายทอดค่านิยม แต่ยังเป็นกระบวนการ “คัดเลือกความจริง” กล่าวคือ เนื้อหาที่ถูกนำเสนอในหลักสูตรมักเป็นเพียงบางส่วนของความเป็นจริง ขณะที่ประเด็นที่อาจก่อให้เกิดการตั้งคำถามต่ออำนาจรัฐกลับถูกลดทอนหรือไม่ถูกกล่าวถึงเลย

กระบวนการดังกล่าวทำให้ผู้เรียนรับรู้โลกผ่านกรอบที่รัฐกำหนด และมองว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นความจริงเพียงหนึ่งเดียว อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง ห้องเรียนก็อาจเป็นพื้นที่ของ การต่อต้านอย่างเงียบ ๆ ของผู้เรียนได้เช่นกัน โดยผู้เรียนอาจตีความเนื้อหาในแบบของตนเอง หรือใช้ความรู้ที่ได้รับไปตั้งคำถามต่อสังคมในภายหลัง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการควบคุมทางอุดมการณ์ของรัฐมิได้สมบูรณ์แบบเสมอไป

ระบอบเผด็จการกับผลกระทบต่อระบบการศึกษาไทย

ภายใต้การปกครองของ จอมพลถนอม กิตติขจร ระบบการศึกษาไทยได้รับอิทธิพลอย่างชัดเจนจากอุดมการณ์ของรัฐเผด็จการ โดยการศึกษาถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจรัฐ และปลูกฝังแนวคิดที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ส่งผลให้เนื้อหาทางการศึกษามุ่งเน้นการสร้าง “พลเมืองที่เชื่อฟัง” มากกว่าการส่งเสริมความคิดเชิงวิพากษ์ (ณัฐพล ใจจริง, 2563: 50–55) ผลกระทบประการสำคัญคือ การจำกัดเสรีภาพทางวิชาการ ทั้งในระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัย โดยรัฐมีบทบาทในการควบคุมหลักสูตร เนื้อหาการเรียนการสอน และกิจกรรมของนักเรียนและนักศึกษาอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันการเผยแพร่แนวคิดที่อาจท้าทายอำนาจของรัฐ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2552: 130–135) นอกจากนี้ ระบบการศึกษายังมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจอย่างเข้มข้น โดยการกำหนดนโยบายและมาตรฐานการศึกษาถูกควบคุมจากส่วนกลาง ส่งผลให้สถานศึกษาและครูมีอิสระในการจัดการเรียนการสอนอย่างจำกัด และต้องปฏิบัติตามแนวทางที่รัฐกำหนดอย่างเคร่งครัด (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2552: 80–82) อีกทั้ง การศึกษายังถูกใช้เป็นกลไกในการผลิตแรงงานที่มีทักษะตามความต้องการของรัฐ โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจและการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงสงครามเย็น ส่งผลให้การเรียนการสอนเน้นด้านวิชาชีพและเทคนิคมากกว่าการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และเสรีภาพทางปัญญา (ณัฐพล ใจจริง, 2563: 60–65) นอกจากนี้ การปลูกฝังอุดมการณ์รัฐนิยมผ่านการศึกษา เช่น ความรักชาติ ความจงรักภักดี และการยอมรับอำนาจรัฐ ยังส่งผลให้ระบบการศึกษากลายเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นเอกภาพทางความคิดของสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็ลดทอนพื้นที่ของความหลากหลายทางความคิดและการแสดงความคิดเห็น (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2555: 150–155)

ในด้านหลักสูตร เนื้อหาการเรียนการสอนถูกกำหนดจากส่วนกลาง และมีลักษณะสอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐ รายวิชาสังคมศึกษา และภาษาไทยถูกใช้เป็นพื้นที่สำคัญในการปลูกฝังความรักชาติ ความจงรักภักดี และการยอมรับอำนาจ เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ และหน้าที่พลเมืองมักนำเสนอในลักษณะที่เน้นความเป็นเอกภาพของชาติ และลดทอนพื้นที่ของความขัดแย้งหรือความเห็นต่างทางการเมือง ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับมุมมองที่ค่อนข้างจำกัด และไม่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ผลกระทบดังกล่าวเชื่อมโยงโดยตรงกับผู้เรียน โรงเรียนทำหน้าที่ปลูกฝังระเบียบวินัย ความเชื่อฟัง และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เป็นสำคัญ กระบวนการเรียนรู้จำนวนมากจึงเน้นการท่องจำและการรับความรู้จากครูมากกว่าการตั้งคำถามหรือการอภิปราย ผู้เรียนจำนวนไม่น้อยจึงคุ้นชินกับการยอมรับอำนาจโดยไม่โต้แย้ง ซึ่งการขยายตัวของระบบการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวก็เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงความรู้มากขึ้น และนำไปสู่การตื่นตัวทางการเมืองในเวลาต่อมา (ณัฐพล ใจจริง, 2563)

ในส่วนของครู บทบาทของครูถูกกำหนดให้อยู่ในฐานะผู้ถ่ายทอดนโยบายของรัฐ และควบคุมระเบียบวินัยของนักเรียน การจัดการเรียนการสอนต้องเป็นไปตามแนวทางที่ส่วนกลางกำหนดอย่างเคร่งครัด ส่งผลให้ครูมีข้อจำกัดในการนำเสนอความคิดเห็นหรือเนื้อหาที่อาจแตกต่างจากแนวทางของรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนจึงมีลักษณะเป็นลำดับชั้นและเน้นการสั่งการจากบนลงล่าง (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2552) นอกจากนั้น โครงสร้างการบริหารการศึกษายังมีลักษณะรวมศูนย์อย่างเด่นชัด หน่วยงานของรัฐมีบทบาทในการกำหนดทิศทางและควบคุมสถาบันการศึกษาอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา การจัดตั้งหน่วยงานกำกับดูแล เช่น ทบวงมหาวิทยาลัย สะท้อนความพยายามของรัฐในการควบคุมพื้นที่ทาง

วิชาการ ซึ่งเดิมเคยเป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่หลากหลาย (ราชกิจจานุเบกษา, 2515) บรรยากาศดังกล่าวส่งผลต่อเสรีภาพทางวิชาการโดยตรง ทั้งครูและนักศึกษาไม่สามารถแสดงความคิดเห็นหรืออภิปรายประเด็นทางการเมืองได้อย่างเปิดเผย เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างจากรัฐมักถูกหลีกเลี่ยงหรือจำกัดขอบเขต ส่งผลให้มหาวิทยาลัยไม่สามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของการตั้งคำถามและการแสวงหาความรู้ได้อย่างเต็มที่ (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2555)

ในระดับวัฒนธรรม โรงเรียนทำหน้าที่ปลูกฝังรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านระเบียบต่าง ๆ เช่น การแต่งกายเครื่องแบบ และการควบคุมพฤติกรรม ซึ่งเน้นความเป็นระเบียบและการเชื่อฟังมากกว่าการแสดงออกอย่างอิสระ วัฒนธรรมดังกล่าวมีส่วนทำให้ผู้เรียนคุ้นชินกับระบบลำดับชั้นและยอมรับอำนาจโดยไม่ตั้งคำถาม ขณะเดียวกัน แม้ว่ารัฐจะมีการขยายโอกาสทางการศึกษา แต่ความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ยังคงปรากฏอย่างชัดเจน โรงเรียนในเมืองมีทรัพยากรและคุณภาพการศึกษาที่ดีกว่า ในขณะที่โรงเรียนในชนบทยังคงประสบปัญหาการขาดแคลนครูและสื่อการเรียนการสอน สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของนโยบายการศึกษาที่ไม่สามารถกระจายโอกาสได้อย่างเท่าเทียม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2503) อย่างไรก็ตาม ผลกระทบของนโยบายการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้มีเพียงด้านเดียว การขยายตัวของระบบการศึกษากลับมีส่วนสำคัญในการสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้และความตระหนักทางสังคม ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นแรงสำคัญในการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของสังคมไทย (ณัฐพล ใจจริง, 2563) โดยจะสังเกตได้ว่าระบบการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2506–2516 ทำหน้าที่มากกว่าการถ่ายทอดความรู้ หากยังเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการกำกับความคิดและพฤติกรรมของประชาชน แม้จะช่วยขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับหนึ่ง แต่ก็จำกัดการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งมีผลต่อรูปแบบการคิดและวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยในระยะยาว

แม้ว่าระบบการศึกษาจะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมความคิดของประชาชน แต่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงกลับมีลักษณะย้อนแย้ง กล่าวคือ การขยายโอกาสทางการศึกษาได้เปิดพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงความรู้มากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการตั้งคำถามต่ออำนาจรัฐในเวลาต่อมา ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า การศึกษามิได้เป็นเพียงเครื่องมือของรัฐในการควบคุมสังคมเท่านั้น แต่ยังสามารถกลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งซึ่งนำไปสู่การปลดปล่อยทางความคิดของผู้เรียนได้เช่นกัน ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับการศึกษาจึงมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อน และมีความย้อนแย้งในตัวเอง กล่าวคือ ในขณะที่รัฐพยายามใช้การศึกษาเพื่อสร้างความเชื่อฟัง การศึกษากลับสร้างความตระหนักรู้ที่นำไปสู่การต่อต้านอำนาจรัฐในระยะยาวเช่นกันด้วย

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างระบบการศึกษาไทยกับระบอบเผด็จการทหารในสมัย จอมพลถนอม กิตติขจร ช่วง พ.ศ. 2506–2516 แนบแน่นเป็นอย่างยิ่ง ในช่วงเวลานี้รัฐมีลักษณะอำนาจนิยม และรวมศูนย์อำนาจอย่างเข้มข้น ระบอบการปกครองในช่วงเวลาดังกล่าวจัดอยู่ในประเภทเผด็จการอำนาจนิยมแบบ "ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์" โดยรัฐรวมศูนย์อำนาจผ่านกลไกทางกฎหมาย ควบคุมทางการเมืองอย่างเข้มงวด แต่ยังเปิดพื้นที่ในด้านเศรษฐกิจ และสังคมในระดับหนึ่ง รัฐบาลใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือของรัฐในการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม และต่อต้านคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะภายใต้บริบทสงครามเย็นที่ไทยได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา หลักสูตร และเนื้อหาการเรียนการสอนถูกกำหนดจากส่วนกลางอย่างเป็นระบบ

มุ่งสร้าง "พลเมืองที่พึงประสงค์" ที่มีระเบียบวินัย เชื่อฟัง รักชาติ และจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของประเทศ วิชาสังคมศึกษา และภาษาไทยถูกใช้เป็นช่องทางสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้ ขณะที่ประเด็นเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และการมี

ส่วนร่วมทางการเมืองได้รับความสำคัญน้อยมาก โรงเรียนและมหาวิทยาลัยจึงกลายเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจรัฐ มากกว่าการเป็นพื้นที่ของการแสวงหาความรู้ และการคิดอย่างอิสระ

ผลกระทบของนโยบายการศึกษาในยุคนี้ปรากฏชัดในหลายมิติ ทั้งในระดับหลักสูตร ครู นักเรียนและโครงสร้างการบริหารสถานศึกษา โดยเนื้อหาการเรียนการสอนเน้นการท่องจำ และการรับความรู้จากครูมากกว่าการตั้งคำถาม กระบวนการเรียนรู้ค่อย ๆ หล่อหลอมให้ผู้เรียนคุ้นชินกับระบบลำดับชั้น และยอมรับอำนาจโดยไม่โต้แย้ง ครูถูกกำหนดบทบาทให้เป็นผู้ถ่ายทอดนโยบายของรัฐ มีอิสระในการจัดการเรียนการสอนอย่างจำกัด ทั้งครูและนักศึกษาไม่สามารถอภิปรายประเด็นทางการเมืองได้อย่างเปิดเผย ส่งผลให้เสรีภาพทางวิชาการถูกจำกัดลงอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์ที่ไม่ได้ตั้งใจ

ของการขยายโอกาสทางการศึกษาในยุคนี้ คือ การก่อให้เกิดกลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่มีความรู้ และตระหนักถึงปัญหาทางสังคมมากขึ้น จนกลายเป็นพลังสำคัญในการเคลื่อนไหวทางการเมือง และนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของสังคมและการเมืองไทย กล่าวโดยรวม ระบบการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2506–2516 มิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกของรัฐในการกำกับความคิดและพฤติกรรมของประชาชน ซึ่งมีผลต่อรูปแบบความคิดและวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยในระยะยาวอย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแล้วการศึกษาในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือของรัฐในการควบคุมประชาชนเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความตึงเครียดระหว่างการครอบงำกับการต่อต้าน กล่าวคือ แม้รัฐจะสามารถกำหนดโครงสร้างหลักสูตร และควบคุมเนื้อหาการเรียนการสอนได้ แต่ไม่สามารถควบคุมกระบวนการตีความของผู้เรียนได้อย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้การศึกษากลายเป็นทั้งเครื่องมือของอำนาจ และพื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกัน ในแง่นี้ การศึกษาจึงควรถูกมองในฐานะพื้นที่ทางการเมือง ที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางของสังคม ไม่ใช่เพียงกลไกทางยุทธศาสตร์ของรัฐเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

ไชยันต์ ไชยพร. (2557). **แนวคิดทางการเมืองร่วมสมัย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ณัฐพล ใจจริง. (2563). **ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ.** กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2552). **การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ.** กรุงเทพฯ: มติชน.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2555). **รัฐ อำนาจ และการเมือง.** กรุงเทพฯ: สมมติ.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2552). **รัฐศาสตร์เบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาวิณี บุนนาค. (2555). **หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของไทยในบริบทสงครามเย็น.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ราชกิจจานุเบกษา. (2502). **ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502.**

ราชกิจจานุเบกษา. (2515). **ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 103, ฉบับที่ 299 และคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิวัติที่ *21/2515*.**

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2503). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503.** กรุงเทพฯ.

เพศ ชนชั้น และประวัติศาสตร์ ในหนังสือนวนิยาย “จวบระพีอัสดง”
Gender, Class, and History: in the Novel “Juap Rapee Atsadong”

นายอนุวัฒน์ อินทขันตี[1]
นายอัฐภูม ไพบูลย์[1]
พินธกร นามดี[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาค่านิยม วัฒนธรรม และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์โดยผ่านวาทกรรมในหนังสือนวนิยายจวบระพีอัสดง ด้วยการรวบรวมข้อมูลหลักฐานทั้งชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองที่เกี่ยวข้อง ผลจากการศึกษาพบว่า นวนิยายเรื่องนี้ได้สะท้อนโครงสร้างสังคมไทยในอดีตผ่าน 3 มิติหลัก ได้แก่ มิติทางเพศที่ตอกย้ำบทบาทความเป็นชายในฐานะผู้นำที่ต้องแต่งงานเพื่อรับภาระทางศักดิ์ศรีของตระกูล และผู้หญิงที่ถูกลดทอนคุณค่าให้เป็นเพียงเครื่องประดับของสามี รวมถึงค่านิยมทางสังคมที่ยังไม่ยอมรับความสัมพันธ์แบบคนรักเพศเดียวกัน มิติทางชนชั้นและวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านเส้นแบ่งอำนาจระหว่างเจ้านายกับบ่าวซึ่งผูกพันกันด้วยระบบบุญคุณและความกตัญญู บ้านเรือนไทยในอดีต ตลอดจนประเพณีและคติความเชื่อมางศาสนา และมิติทางการเมืองที่สอดแทรกบริบททางประวัติศาสตร์ ทั้งเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และการเคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ ของขบวนการเสรีไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่านวนิยายไม่ได้ให้เพียงความบันเทิง แต่ยังเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้และความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ให้เข้าถึงง่ายและน่าสนใจยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: *จวบระพีอัสดง ประวัติศาสตร์ นวนิยาย*

Abstract

This article aims to examine values, culture, and historical events through the discourse presented in the novel Juab Rapee Asadong. Primary and secondary evidence were collected and analyzed. The findings reveal that the novel reflects the structure of Thai society in the past through three main dimensions. The first is the gender dimension, which reinforces the male role as a leader obligated to marry in order to uphold the family's dignity, while women are reduced to mere ornaments of their husbands; it also highlights social values that did not accept same-sex relationships. The second is the class and cultural dimension, expressed through the power divide between masters and servants bound together by a system of indebtedness and gratitude, traditional Thai houses, as well as religious customs and beliefs. The third is the political dimension, which weaves in historical contexts including the 1932 political transition and the clandestine activities of the Free Thai Movement during World War II. These elements demonstrate that

[1] นักศึกษา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

the novel does not merely provide entertainment, but also serves as a medium for conveying historical knowledge and understanding in a more accessible and engaging manner.

***Keywords**: Juap Rapee Atsadong, history, novel*

บทนำ

ในปัจจุบันสื่อบันเทิงได้พัฒนาไปอย่างหลากหลายและเข้าถึงง่ายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นละคร ซีรีส์สื่อสังคมออนไลน์ หรือแม้แต่หนังสือประเภทนวนิยายที่ยังคงเป็นรูปแบบงานเขียนที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่มักถูกนำมาดัดแปลงสร้างเป็นละครและภาพยนตร์จนได้รับความนิยมอย่างล้นหลามในยุคที่ผ่านมา ตัวอย่างนวนิยายที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ประจักษ์ เช่น นวนิยายเรื่อง “คู่กรรม” ของทมยันตี ที่หลายช่องนำมาทำละครหลายต่อหลายครั้ง และ “บุพเพสันนิวาส” ของรอมแพง ที่กระแสแรงไปทั่วประเทศ ซึ่งทั้งสองเรื่องยังถูกหยิบไปสร้างเป็นภาพยนตร์อีกด้วย (เด็กดีดอทคอม, 2561) ปรากฏการณ์เหล่านี้พิสูจน์ให้เห็นว่า นวนิยายไม่ได้ให้เพียงความบันเทิง แต่ยังเป็นสื่อกลางอันทรงพลังในการถ่ายทอดความรู้และความคิด อีกทั้งยังช่วยเปลี่ยนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่หลายคนเคยมองว่าเป็นเรื่องน่าเบื่อหรือเข้าใจยากให้กลายเป็นการนำเสนอในรูปแบบใหม่ที่น่าสนใจ และยังช่วยส่งเสริมให้คนไทยหันมารักการอ่านหนังสือกันมากขึ้นอีกด้วย

นอกจากกระแสนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั่วไปแล้ว ในยุคปัจจุบันยังมีนวนิยายที่บอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายด้วยกัน หรือที่เรียกกันว่า “นิยายวาย” (Boylove) ก็กำลังได้รับความสนใจอย่างมากจากกลุ่มคนหนุ่มสาวในสังคม ซึ่งนิยายแนวนี้มีเนื้อหาที่หลากหลาย (มติชนออนไลน์, 2563) โดยอาจจะครอบคลุมตั้งแต่การเล่าเรื่องราวทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวัน ตลอดจนถึงการอิงบริบทและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งนวนิยายเรื่อง จวบระพีอัสดง เป็นหนึ่งในนวนิยายวายที่ผสมผสานความรักเข้ากับประวัติศาสตร์ได้อย่างลงตัว ประพันธ์โดยนักเขียนนามปากกา Jacaranda K. และได้รับการตีพิมพ์ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งเป็นนิยายวายอิงประวัติศาสตร์ที่พาผู้อ่านย้อนกลับไปสัมผัสบรรยากาศในยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครองปฏิวัติ พ.ศ. 2475 และช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวทั้งหมดผ่านตัวละครหลักและเหตุการณ์ในรอบรั้วบ้านดิเรกโยธินอย่าง “คุณระพี” บุตรชายที่เกิดจากบ่าวกับนายพลเอกพระยาดิเรกโยธิน ผู้ต้องแบกรับหน้าที่และศักดิ์ศรีของตระกูล และ “นรินทร์” บ่าวรับใช้ในเรือนที่เป็นเสมือนเพื่อนและที่พึ่งพิงทางใจในคราวเดียวกัน (Jacaranda K., 2568) โดยนวนิยายเรื่องนี้นั้นไม่ได้เป็นเพียงเรื่องราวความรักเท่านั้น แต่ผู้เขียนยังได้สอดแทรกข้อมูลเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและวัฒนธรรมในสมัยก่อนได้อย่างแยบคาย เช่น ความแตกต่างระหว่างชนชั้น ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงการถูกตีกรอบบทบาททางเพศจากสังคมในยุคนั้น

มิติทางเพศ: จาก “ค่านิยม” สู่ “อำนาจที่ถูกสร้าง”

สังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมได้แบ่งบทบาทของเพศชายและเพศหญิงให้แตกต่างกันมาก โดยถือว่าผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรงมีพละกำลังมาก ควรทำหน้าที่ดูแลปกป้อง และคุ้มครองสังคม สังคมจึงยกย่องผู้ชายในฐานะบทบาทของผู้คุ้มครอง ส่วนผู้หญิงนั้นเป็นเพศอ่อนแอ มีความนุ่มนวลละเอียดอ่อน ผู้หญิงจึงทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว และอบรมเลี้ยงดูบุตร ทั้งนี้บทบาททางเพศไม่ได้หมายถึงแต่เพียงพฤติกรรมที่สังคมปรารถนาเป็นพิเศษสำหรับเพศชายและหญิงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบุคลิกลักษณะ เจตคติ และค่านิยมอีกด้วย อย่างเช่น (สินีรัตน์ โชติญาณนนท์, 2550) “ลักษณะของความเป็นชาย” หมายถึง พฤติกรรมที่มุ่งเน้นความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตนเองได้ตั้งไว้ ได้แก่ ลักษณะของความเป็นผู้นำ ความ

เชื่อมั่นในตนเอง ความกล้าแสดงออก เป็นต้น “ลักษณะความเป็นหญิง” หมายถึง พฤติกรรมที่เน้นการแสดงออกทางอารมณ์ ซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น ความเอาใจใส่ การมีความรู้สึกไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น เป็นต้น เพศ ถือเป็นเครื่องกำหนดหน้าที่และบทบาททางสังคม ในอดีตสังคมไทยยึดถือว่าผู้ชายเป็นผู้นำทางสังคม ผู้หญิงเป็นผู้ตามฝ่ายชาย และมักถูกลดความสำคัญลงในสังคม โดยเป็นตอนที่คุณหญิงไพลินแม่ใหญ่ของบ้านสังเกตเห็นพฤติกรรมของระพีกับนรินทร์สนิทกันมากกว่าเพื่อน ดังความตอนหนึ่งในเรื่องที่ว่า (Jacaranda K., 2568) “แม่เข้าใจดีว่าการพรากจากความรักนั้นทุกข์ทรมานเพียงใด แต่ฟังแม่ไว้เถิด ยุคสมัยนี้นั้น ความรักไม่มีอยู่จริง การแต่งงาน คือ ความรับผิดชอบ อาจจะมีความรักเจืออยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นความรับผิดชอบ.... เราทุกคนต้องกลั้ำกลืนเรื่องที่ตัวเองไม่อยากทำค่ะ สิ่งนี้ คือ ความรับผิดชอบที่มนุษย์คนหนึ่งพึงกระทำ หากแต่มันไม่ได้ทรมานจนทนไม่ได้ อย่างไรคุณระพีก็จะทนได้ เพียงคุณระพีทำอย่างที่แม่ทำ” และอีกตอนหนึ่งว่า “ขอคุณระพีอย่าลืมว่าตัวเองยังแบกนามสกุลเจ้าคุณพ่อไว้อยู่ วันหนึ่งคุณระพีก็จะต้องแต่งงาน มีครอบครัว มีลูกหลาน หากตัดเสียตั้งแต่ตอนที่ยังไม่ผูกพันได้ แม่ก็หวังว่าคุณระพีจะทำอย่างนั้น”

จากเนื้อหาในนวนิยายดังกล่าว เป็นการสะท้อน และการตอกย้ำเรื่องหน้าที่ และบทบาทได้ดีว่าผู้ชายนั้นต้องทำหน้าที่แต่งงาน มีครอบครัว เนื่องจากเป็นความรับผิดชอบที่สังคมได้กำหนดขึ้นด้วยค่านิยมความเป็นหน้าเป็นตา และการรับภาระทางศักดิ์ศรีของตระกูล รวมถึงการที่สังคมไม่ยอมรับความสัมพันธ์ของความรักเพศเดียวกัน จึงถูกว่ามองเป็นเรื่องแปลกประหลาดในสมัยนั้น

ส่วนผู้หญิงในเรื่องอย่างคุณบุษย์ผู้หญิงที่แต่งงานกับระพีเป็นผู้ที่มีการศึกษาดี เพียงแต่เป็นผู้หญิงจึงถูกลดทอนคุณค่าลง จากตอนหนึ่งที่ว่า (Jacaranda K., 2568) “เกิดมาเป็นหญิงมันไม่มีเหตุผลดี ๆ ให้คุณพี่ฟังขึ้นอยู่แล้วค่ะ ดิฉันผิดไปเสียทุกอย่าง ร่ำเรียนสูง ๆ เขาก็ว่าผลาญเงินพ่อแม่ พอกลับบ้านเกิดมาแล้วอยากทำงาน ก็ไม่มีตำแหน่งงานให้ผู้หญิงทำ” และอีกตอนหนึ่งว่า “คุณพี่ไม่ใช่คนเดียวที่ไม่อยากแต่งงานหรอกค่ะ น้องก็ไม่ต่างกัน ถึงได้ต่อรองพ่อแม่ว่าถ้าหางานไม่ได้จะยอมแต่งงาน แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่มีงานให้ทำ ที่เรียนไปทั้งหมดก็ถือว่าเสียสตางค์ไปเปล่า ๆ มียศให้พ่อแม่รีก็ไม่ได้บวชก็ไม่ได้ ดิฉันถึงได้ต้องแต่งงานทดแทนคุณเขา”

สะท้อนสัจธรรมว่าค่านิยมที่มีต่อผู้หญิงนั้นเป็นเพียงเครื่องมือในการผลิตลูกหลาน ทำประโยชน์อย่างอื่นต่อสังคมไม่ได้ จะเห็นได้จากในเนื้อเรื่องที่คุณระพีกล่าวว่า (Jacaranda K., 2568) “ลูกสาวไม่มีหนทางทำประโยชน์อื่นใดให้ นอกจากอยู่เป็นเครื่องประดับของสามีที่มีหน้ามีตา ทักษะทุกอย่างที่ต้องฝึกฝนและพอกพูนล้วนแต่เป็นหนึ่งในหน้าที่ของเครื่องประดับ ไม่ว่าจะเป็นรูปกาย งานเรือน เสน่ห์ปลายจวัก หรือแม้แต่การเรียนและไหวพริบ ทั้งหมดนั้นเป็นเพียงเครื่องมือเอาไว้ช่วยเข้าสังคมให้สามีไม่ต้องน้อยหน้าใคร แม้แต่อสรพิษที่ร้ายที่สุด อย่างไพลินเองก็ใช้ชีวิตมาอย่างนี้ เพียงแต่หล่อนภาคภูมิใจที่ฟันฝ่ามาได้ จึงถือเอาเป็นคติว่าทุกคนควรทำตาม ไม่ได้รู้สึกตัวว่ากำลังย่ำเหยียบคนอื่นด้วยวิธีเดียวกันกับที่ตัวเองเคยผ่านมา”

หากพิจารณาในเชิงวิพากษ์ จะพบว่าบทบาททางเพศที่ปรากฏในนวนิยายมิได้เป็นเพียง “ค่านิยมตามธรรมชาติของสังคม” เท่านั้น แต่เป็นผลของกระบวนการสร้างความหมายทางสังคมที่มีอำนาจกำกับอยู่ กล่าวคือ การที่ผู้ชายถูกกำหนดให้เป็นผู้นำและต้องแต่งงานเพื่อสืบทอดตระกูล มิใช่เพียงหน้าที่เชิงวัฒนธรรม แต่เป็นกลไกในการคงไว้ซึ่งโครงสร้างอำนาจแบบปิตาธิปไตย ซึ่งทำให้เพศชายมีสถานะเหนือกว่าเพศหญิงอย่างเป็นระบบ ในขณะเดียวกัน การลดทอนคุณค่าของผู้หญิงให้เป็น “เครื่องประดับของสามี” สะท้อนให้เห็นถึงการทำให้ผู้หญิงกลายเป็นวัตถุทางสังคม ยิ่งไปกว่านั้นการไม่ยอมรับความสัมพันธ์เพศเดียวกันในเรื่อง ยังสามารถตีความได้ว่าเป็นผลของบรรทัดฐานรักต่างเพศ ที่ถูกผลิตซ้ำผ่านวาทกรรมทางสังคม ซึ่งจำกัดความเป็นไปได้ของอัตลักษณ์ทางเพศอื่น ๆ ให้กลายเป็นสิ่งเบี่ยงเบนหรือผิดปกติ ดังนั้น นวนิยายเรื่องนี้จึงมิได้เพียงสะท้อนค่านิยม แต่ยังมีบทบาทในการ “ผลิตซ้ำ” และ “ตอกย้ำ” โครงสร้างอำนาจทางเพศในสังคมไทยอดีตอย่างมีนัยสำคัญ

มิติชนชั้น: จาก “ความกตัญญู” สู่ “การครอบงำเชิงอำนาจ”

การแบ่งชนชั้นในสังคมไทยมีมาเนิ่นนานตั้งแต่อดีต โดยใช้เกณฑ์ในการแบ่งที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย แต่จุดประสงค์หลัก คือ เพื่อใช้ในการการควบคุมคนในสังคม ระดับของคนในสังคม คือ พวกสามัญชนและไพร่ คนระดับนี้อาจจะแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ คนชั้นกลางที่ประกอบอาชีพส่วนตัวประเภทต่าง ๆ เช่น ค้าขาย เจ้าของโรงงานต่าง ๆ นักธุรกิจ และไพร่ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดของสังคม (สนั่น เมืองวงษ์, 2518)

กลุ่มที่ 1 คือ คนชั้นกลางหรือสามัญชนนั้นมีทั้งพวกที่ร่ำรวยมาก ๆ และพวกที่มีฐานะปานกลาง พวกที่ร่ำรวยมักจะได้แก่ พ่อค้า เจ้าของกิจการโรงงานต่าง ๆ เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อยไม้ อู่ต่อเรือสำเภา นายทุนเงินกู้ นายอากรบ่อนเบี้ย เจ้าภาษี (ผู้ประมูลเก็บภาษีจากทางราชการ) เจ้าของกิจการเหล่านี้ส่วนใหญ่มักเป็นคนจีนและแขกอินเดีย คนระดับเศรษฐีเหล่านี้ ทางราชการมักจะเกี่ยวข้องเรื่องผลประโยชน์อยู่ด้วยเสมอ เช่น ทางราชการอาศัยให้จัดเก็บภาษี ให้คนพวกนี้จัดการนำเอาสินค้าจากพระคลังสินค้าไปจัดจำหน่ายแก่ประชาชน ดังนั้นทางราชการจึงมักจะปูนบำเหน็จความชอบของเศรษฐีเหล่านั้นด้วยการให้ยศขุนนางเพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล พร้อมทั้งกำหนดศักดินาให้ด้วย วิธีการดังกล่าวนี้เป็นประโยชน์แก่ทางราชการอยู่มาก เพราะเป็นการชักจูงให้คนต่างชาติเหล่านี้ภักดีต่อประเทศชาติ และภาคภูมิใจต่อเกียรติยศที่ได้รับซึ่งจะมีผลให้คนเหล่านี้สนับสนุนกิจการของทางราชการด้วย

กลุ่มที่ 2 คือ พวกไพร่ ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดของสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย เพราะไพร่ คือ พลเมืองทั่วไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ

ดังที่กล่าวแล้วว่าประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในกลุ่มไพร่ อันหมายถึงพลเมืองของประเทศ น่าจะใช้เรียกพลเมืองทั้งหญิง-ชาย แต่ได้แยกประเภทไว้ เช่น บรรดาชายฉกรรจ์แยกเป็น ไพร่สม ไพร่หลวง ไพร่ส่วย ตามวิธีทางการทหาร หรืออาจเรียกเป็น ไพร่หัวงาน ไพร่ราบ ไพร่เลว ไพร่มีครัว ไพร่ไม่มีครัว ตามลักษณะทางพลเรือน และมีอีกคำหนึ่ง คือ คำว่า บริวารไพร่ น่าจะหมายถึง บุตร ภรรยา หรือ พ่อ และแม่ที่แก่เฒ่าของไพร่ (สนั่น เมืองวงษ์, 2518)

การกำหนดคนเข้าเป็นไพร่อย่างเป็นทางราชการนั้น มีจุดมุ่งหมายทางด้านการทหารเป็นสำคัญ นอกจากนั้นยังมุ่งใช้แรงงานของไพร่เพื่อสร้างผลผลิตให้แก่ประเทศเป็นส่วนรวม เช่น การทำไร่ทำนา การก่อสร้างบ้านเมือง และสาธารณประโยชน์ทั้งปวง ธรรมเนียมเช่นนี้เป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างยิ่ง เพราะเป็นการทำลายโอกาสของบุคคลที่เป็นไพร่ในการสร้างเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของตน เพื่อยกระดับให้สูงขึ้นมา แต่เป็นการเอาเปรียบของรัฐที่มีต่อไพร่ด้วยการตักตวงแรงงานไปเสียในระยะที่ไพร่ยังแข็งแรงอยู่ นับเป็นโชคดีของคนส่วนใหญ่ของประเทศที่ธรรมเนียมดังกล่าวเลิกล้มไปในสมัยรัชกาลที่ 5 (สนั่น เมืองวงษ์, 2518)

ในนวนิยายจวบระพีอัสดง แบ่งชนชั้นออกเป็นเจ้านายกับบ่าวในบ้าน อันสะท้อนให้เห็นถึงการแสดงออกทางอำนาจในระดับครอบครัว เช่น นางวาดที่เป็นหนึ่งในบ่าวของบ้านดิเรกโยธิน เกิดตั้งแต่สมัยต้นรัชกาลที่ 5 เป็นทาสในบ้านนี้มาตั้งแต่ก่อนเลิกทาส อันที่จริงบ่าวส่วนใหญ่ในบ้านก็เป็นลูกหลานของทาสที่อยู่มาก่อน กระนั้นก็ไม่เห็น จะมีใครแยกตัวออกจากบ้านนี้ไปสักคน นี่เป็นจุดที่ระพีไม่เข้าใจ เหตุใดบ่าวถึงยอม อยู่ในขอบเขตบ้านนี้ทั้งที่ไม่มีวันได้เลื่อนยศมาเท่ากับเจ้านาย ออกไปทำงานอยู่ข้างนอกยังจะมีโอกาสได้ลืมตาอ้าปากกว่านี้ หรืออย่างน้อยก็จะได้มีสถานะเป็นคนทั่วไป ไม่ต้องทำงานรองมือรองเท้าคนอื่นอย่างเดิม (Jacaranda K., 2568) สะท้องถึงระบบความกตัญญูรู้คุณคน บ่าวในบ้านรู้สึกเหมือนติดหนี้บุญคุณเจ้าบ้านอย่างนายพลเอกพระยาดิเรกโยธินอย่างเลี่ยงไม่ได้ จึงไม่อยากจะออกนอกรั้วบ้านดิเรกโยธินไปและทำงานรับใช้คนในบ้านจนถึงสิ้นชีวิต

วัฒนธรรมบางอย่างถูกปรากฏผ่านนวนิยาย เช่น บ้านเรือนไทยในอดีต ซึ่งเป็นบ้านของนางอินแม่ของคุณระพีที่ปลูกไว้ในสวนหลังบ้านตึกใหญ่ ที่บรรยายไว้ว่า เรือนนางอินเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง มีกาแล ประดับอยู่เหนือสุดของจั่วหลังคานอนฟูกแบบบางที่ปูวางกับพื้นไม้ ไม่ยกขึ้นตั้งอย่างเตียงของคุณ ๆ บนตึกใหญ่ ใกล้เวลาเข้านอนก็จัดแจงปูผ้ากางมุ้ง ครั้นพอเช้า ก็

พับเก็บเข้าตู้ ระพีเห็นว่าเป็นการจัดการพื้นที่ที่ฉลาดทีเดียว เพราะเรือนทั้งเรือนของแม่มีขนาดพอ ๆ กับห้องนอนของระพี จะวางตั้งให้เกะกะก็กระไรอยู่ (Jacaranda K., 2568) สะท้อนถึงว่าการที่ยกพื้นบ้านสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วมในช่วงฤดูน้ำหลาก ป้องกันสัตว์ร้าย และใช้พื้นที่ใต้ถุนเป็นที่ทำกิจกรรมหรือเก็บของได้ รวมทั้งยังแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมภาคเหนือ นั้นคือ กาแล ซึ่งเป็นไม้แกะสลักประดับบนหลังคา เนื่องจากอดีตนั้นนางอินเป็นคนภาคเหนือ จากบทพรรณนาที่ว่า “เด็กสาวคนนี้เป็นอดีตบ่าวในเรือนเบี้ยของลูกหลานเจ้านายทางเหนือ หน้าตาสะสวย ปากเป็นสีชมพูเข้มจัด ดวงตาหวานฉ่ำสีน้ำตาลไม่เหมือนคนสยาม หน้ารีก็นวลผ่อง ผิวพรรณละเอียดไม่สมเป็นทาส ใครเห็นก็ว่างาม” (Jacaranda K., 2568)

ประเพณีการแต่งงาน อย่างที่ปรากฏในในงานแต่งของคุณระพีกับคุณบุษย์ ที่ว่าการแต่งงานเป็นพิธีกรรมความรับผิดชอบในฐานะบุตรชายคนหนึ่ง ญาติผู้ใหญ่อวยพร “ผัวต้องเป็นผู้นำที่ดี เมียต้องอยู่ในโอวาทผัว” มงคลแฝดที่สวมหัวอยู่จึงพลันให้ความรู้สึกหนักอึ้ง สิ่งนี้จะเป็นสายใยผูกระพีกับบุษย์เข้าไว้ด้วยกัน เขาไม่มีวันจะละทิ้งความรับผิดชอบนี้ไปได้ ประเพณีงานสมรสมีเพียงผัวกับเมียเท่านั้น สิ่งอื่นใดนอกจากนี้คงถือว่าผิด สะท้อนความเป็นวัฒนธรรมในค่านิยมที่ว่าฝ่ายชาย คือ ช้างเท้าหน้า เปรียบเสมือนคนที่คอยนำทาง ตัดสินใจเรื่องสำคัญ และรับภาระหนัก ส่วนฝ่ายหญิง คือ ช้างเท้าหลัง เปรียบเสมือนคนที่คอยสนับสนุน ส่งเสริม และคอยจัดระเบียบอยู่เบื้องหลัง รวมถึงความเชื่อทางศาสนา เมื่อนางอินเสียชีวิต เรือนไม้จึงจะถูกรื้อทิ้งเพื่อถวายวัด แต่คุณระพีอยากเก็บเอาไว้ดูต่างหน้ามารดาของตน จากตอนที่ว่า “ทิ้งไว้ก็ปลวกขึ้นเอาเสียเปล่า ๆ ค่ะ แม่ติดต่อกับท่านเจ้าอาวาสไว้แล้วว่า จะรื้อเอาไม้ถวายวัด คุณระพีคงจะไม่ขัดกุศลแม่” โดยเหตุผลประการแรกที่คุณหญิงอยากให้รื้อเรือนนั้นทิ้งคือไม่มีใครใคร่จะดูแล นานวันก็คงทรุดโทรม ประการที่สองคืออยากรื้อถวายวัดเอาบุญ” และอีกตอนหนึ่งว่า “เปลี่ยนจากรื้อเอาไม้ถวายวัด เป็นบริจาคหนังสือแทนเสียดีไหมครับ พระอาจารย์ที่โรงเรียนผมท่านว่าทำบุญกับการศึกษานี้กุศลหนัก หนังสือที่ห้องผมเองก็ชักล้นตู้ ผมยินดีหากคุณหญิงแม่จะรับไปถวายวัด” (Jacaranda K., 2568) สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องคติการทำบุญในสังคมไทยที่มีการสะสมบุญบารมี เพื่อสร้างกุศลด้วยการทำทานบริจาคของให้วัด

ในเชิงวิพากษ์ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับบ่าวที่ปรากฏในนวนิยาย อาจมิได้เป็นเพียงความสัมพันธ์เชิงคุณธรรมอย่าง “ความกตัญญูรู้คุณ” เท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกทางอำนาจที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมทางชนชั้นดำรงอยู่ได้อย่างแนบเนียน กล่าวคือ วาทกรรมเรื่องบุญคุณทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์ที่ทำให้ผู้ถูกกดทับยอมรับสถานะของตนเองโดยไม่ตั้งคำถาม การที่บ่าวในเรื่องไม่เลือกออกไปแสวงหาโอกาสใหม่ แม้จะมีข้อจำกัดทางสถานะ สะท้อนถึงภาวะ “การครอบงำโดยความยินยอม” ซึ่งชนชั้นนำสามารถรักษาอำนาจไว้ได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้กำลัง แต่ใช้การสร้างความเชื่อและคุณค่าทางสังคมเข้ามาแทนที่ ดังนั้น นวนิยายจึงมิได้เพียงสะท้อนโครงสร้างชนชั้นในอดีต แต่ยังเผยให้เห็นถึง “ความซับซ้อนของอำนาจ” ที่แฝงอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งทำให้ความเหลื่อมล้ำถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติและยากต่อการเปลี่ยนแปลง

มิติการเมือง: จาก “เรื่องเล่า” สู่ “การตีความประวัติศาสตร์”

1. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

ในนวนิยายได้มีการบรรยายเหตุการณ์การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ของคณะราษฎรไว้ว่า “ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ราษฎรทั้งหลาย เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อจากพระเชษฐานั้น ในชั้นต้น ราษฎรบางคนได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้จะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณ์ก็หาได้เป็นไปตามที่คิดหวังกันไม่...การที่แก้ไขไม่ได้ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎรตามที่รัฐบาลอื่น ๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดียรัจฉาน ไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เหตุฉะนั้น แทนที่จะช่วยราษฎร กลับพากันทำนาบนหลังราษฎร จะเห็นได้ว่า ภาษีอากรที่บีบคั้นเอาจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ใช้ปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายล้าน ส่วนราษฎรสิ กว่าจะหาได้แม้แต่เล็กน้อย เลือดตาแทบกระเด็น ถึงคราวเสียเงิน ราชการหรือภาษีใด ๆ ถ้าไม่มีเงินรัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือใช้งานโยธา แต่พวกเจ้า

กลับนอนกินกันเป็นสุข ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าชาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นก็ได้โค่นราชบัลลังก์ลงเสียแล้วราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมีงานทำไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่ เป็นข้า เป็นทาสพวกเจ้า หมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนาคือ ความสุข ความเจริญอย่างประเสริฐซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริยะ” นั้น ก็จะพึงบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า” (Jacaranda K., 2568)

โดยประกาศฉบับเต็มนั้นจะประกอบด้วยข้อความที่มีความยาว 7 ย่อหน้า กล่าวในนามของคณะราษฎร โดยมี “ราษฎรทั้งหลาย” เป็นผู้ฟัง ย่อหน้าแรกกล่าวถึงปัญหาการแต่งตั้งข้าราชการที่ไม่ใช้ระบบคุณธรรม ปัญหาคอร์รัปชัน และปัญหาปากท้องของประชาชนที่ไม่ได้รับการแก้ไข ย่อหน้าที่สองอธิบายที่มาของปัญหาว่าเป็นเพราะรัฐบาลของระบอบเก่าไม่ได้ใส่ใจในทุกข์สุขของราษฎรเท่าที่ควร ย่อหน้าที่สามชี้ให้เห็นว่าผู้ปกครองในระบอบเก่าเอารัดเอาเปรียบราษฎรเหมือนไม่ใช่คนเหมือนกัน แถมยังหลอกลวงราษฎรว่าไม่พร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการปกครอง ย่อหน้าที่สี่แสดงจุดยืนทางการเมืองของระบอบใหม่ ซึ่งอ้างอิงฐานที่มาของอำนาจจากราษฎร โดยย่อหน้าที่สี่นี้เริ่มต้นด้วยประโยคที่กลายเป็นตำนานว่า “ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง...”ย่อหน้าที่ห้าระบุเป้าหมายของ คณะราษฎรที่รวมตัวกันยึดอำนาจจากรัฐบาลของกษัตริย์เพื่อเปลี่ยนเป็นการปกครองแบบมีสภาจะได้ช่วยกันให้คำปรึกษาในการปกครองบ้านเมือง และยังระบุข้อเรียกร้องในลักษณะการยื่นคำขาดไปยังพระปกเกล้าโดยเฉพาะเจาะจง “คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้น จึงได้ขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความประสงค์นี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานี้ ยังอยู่ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธ หรือไม่ตอบภายในกำหนด โดยเห็นแก่ส่วนตนว่า จะถูกลดอำนาจลงมา ก็จะชื่อว่า ทรยศต่อชาติ และก็เป็นการจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองแบบอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา”ย่อหน้าที่หกกล่าวถึงหลัก 6 ประการ ในการปกครองประเทศของคณะราษฎร ได้แก่ ความเป็นเอกราช ความปลอดภัย ความสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจ สิทธิเสมอภาค เสรีภาพอิสรภาพ และการศึกษา ย่อหน้าสุดท้ายขอให้ราษฎรสนับสนุนคณะราษฎรเพื่อความเจริญของประเทศ (อิสระ ชูศรี, 2563)

แม้ประกาศคณะราษฎรจะพูดกับ “ราษฎรทั้งหลาย” โดยกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นบุรุษที่สาม แต่การที่ประกาศนี้ถูกเผยแพร่ในวงกว้างย่อมหมายความว่ามันถูกสื่อสารไปถึงรัชกาลที่ 7 และรัฐบาลของพระองค์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประกาศนี้เป็นหนึ่งในเอกสารที่ตัวแทนของคณะราษฎรนำไปถวายแด่รัชกาลที่ 7 ซึ่งเสด็จไปประทับ ณ พระราชวังไกลกังวลอีกด้วย (อิสระ ชูศรี, 2563)

ประกาศคณะราษฎรจึงมีฐานะเป็นวัจนกรรมที่ทำหลายหน้าที่ ทั้งการประกาศยึดอำนาจการปกครอง การชี้แจงแถลงจุดยืนของคณะราษฎรให้ราษฎรทั้งหลายทราบ การขอร้องให้ราษฎรร่วมมือ และการให้สัญญากับราษฎรว่าจะนำพาประเทศสู่ความเจริญ ในขณะเดียวกันก็ตำหนิติเตียนระบอบเดิมด้วยถ้อยคำที่รุนแรง คุกคามภาพลักษณ์ต่อสาธารณะของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ และเรียกร้องแบบยื่นคำขาดให้พระปกเกล้าทรงดำรงตำแหน่งกษัตริย์ที่อยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน (อิสระ ชูศรี, 2563)

ในนวนิยายยังกล่าวถึงเหตุการณ์ภายหลังการปฏิวัติไว้ว่า “หลังจากปฏิวัติไปแล้วสองปี บ้านเมืองก็ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เท่าไรนักในมุมมองของราษฎรทั่วไปทว่าในเบื้องลึกของสภาผู้แทนราษฎรนั้นมีเหตุการณ์สำคัญอยู่หลายอย่าง สยามได้มีนายกรัฐมนตรีคนแรก คือ พระยามโนปกรณ์นิติธาดา ซึ่งเดิมเป็น ข้าราชการตุลาการผู้ได้ชื่อว่ามือสะอาด และเพราะเหตุนี้คณะราษฎรจึงคัดเลือกให้ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยหวังว่าจะช่วยเป็นคนกลาง ช่วยประนีประนอมแรงเสียดทานระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนประชาธิปไตยกับกลุ่มผู้นิยมการปกครองแบบเก่า กระนั้นเอง แม้ว่าเหตุการณ์สำคัญ

ทางการปกครองจะดูจลาจลเหลือคณา แต่ชาวเมืองพระนครกลับได้รับผลกระทบอยู่น้อยนิด ประชาชนส่วนใหญ่สรุปเหตุบ้านเหตุเมืองนี้รวม ๆ ว่าเป็นการชิงดีชิงเด่นของนักการเมือง น้อยคนนักที่จะสืบเสาะหาต้นตอความขัดแย้งและมีความคิดเห็นเป็นของตัวเองบ้าง" (Jacaranda K., 2568)

2. สงครามโลกครั้งที่ 2

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้แผ่ขยายเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ดังที่เรียกชื่อเฉพาะกันว่าสงครามมหาเอเชียบูรพานั้น ไทยได้กลายเป็นพันธมิตรที่สำคัญของญี่ปุ่น โดยเริ่มจากการที่ญี่ปุ่นบุกไทยในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 พร้อม ๆ กับการโจมตีฐานทัพเรือเพิร์ลฮาร์เบอร์ของสหรัฐฯ ในที่สุดไทยได้ลงนามในกติกาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นเมื่อ 21 ธันวาคม และต่อมาได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐฯ เมื่อ 25 มกราคม 2485 ดังนั้น ในสงครามครั้งนี้ไทยก็ดูเหมือนเข้าอยู่ในฝ่ายอักษะโดยสมบูรณ์และมีความสัมพันธ์พิเศษกับญี่ปุ่น ข้อถกเถียงในเรื่องนโยบายต่างประเทศของไทยในครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังสงครามก็คือ ไทยเข้าร่วมด้วยความสมัครใจหรือด้วยการถูกบีบบังคับ ทั้งนี้โดยไม่มีทางเลือกอื่น (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544)

จุดกำเนิดที่ทำให้ประเทศไทยต้องประกาศสงครามกับกลุ่มสัมพันธมิตร กรณีนี้เป็นผลจากสาเหตุของการทำสงครามอินโดจีนระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นประเด็นหลัก เพราะในขณะนั้นญี่ปุ่น ได้เข้ามาช่วยเหลือประเทศไทยอย่างชัดเจน จนได้รับชัยชนะเหนือฝรั่งเศส จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความใกล้ชิดกับฝ่ายญี่ปุ่นมากขึ้น (นันทเดช เมฆสวัสดิ์, 2562) ความสำคัญของกองทัพญี่ปุ่นในการพัฒนาชาติจึงเป็นเครื่องอธิบายได้อย่างดีต่อการเน้นให้กองทัพเป็นศูนย์กลางทางการเมืองไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และตัวท่านเองในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็เป็น "ผู้นำ" กองทัพไทยอีกที ดังที่ท่านลำดับความสำคัญที่เป็นปัจจัยของความเจริญของประเทศชาติว่า มีกองทัพและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญตามลำดับ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544)

ขบวนการเสรีไทย (สิ่งที่ดีที่สุดของคณะราษฎร) กรณีที่ญี่ปุ่นไม่ได้ยึดครองประเทศไทย แต่บังคับให้ทำสัญญาเป็นมิตรร่วมรบกันในสงคราม และไทยต้องประกาศสงครามกับกลุ่มประเทศสัมพันธมิตรนั้น รัฐบาลจอมพล ป. ต้องยอมจำนนรับข้อเสนอดังกล่าวของญี่ปุ่นเพื่อรักษาเอกราชของชาติไทย ทำให้ไทยต้องเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ห้วงเวลานั้นคนไทยในสหรัฐอเมริกาได้ตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นมาแล้ว) แต่คณะรัฐมนตรีจำนวนหนึ่ง รวมถึงนายปรีดี พนมยงค์ เห็นว่าหากเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นแล้ว ประเทศไทยอาจต้องเสียเอกราช ถ้าญี่ปุ่นแพ้สงคราม ประกอบกับกองทัพญี่ปุ่นกดขี่ข่มเหงประชาชนไทย ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันต่อต้านมากขึ้น นายปรีดีจึงมีความคิดต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น 2 แนวทาง ได้แก่ (นันทเดช เมฆสวัสดิ์, 2562)

แนวทางแรก คือ การจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น นายปรีดีชวนนายทวี บุณยเกตุ ไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นนอกประเทศในฐานะที่นายปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายทวีเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ เป็นรัฐมนตรี ซึ่งจะครบองค์ประกอบที่มีเหตุผลการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น แต่ในที่สุดก็ต้องระงับไป เมื่อนายทวีไม่ได้เป็นประธานสภาฯ ทั้ง ๆ ที่มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งลงมาแล้ว นายกรัฐมนตรี (จอมพล ป.พิบูลสงคราม) ไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในที่สุด รัฐบาลก็ขอให้สภาฯ พิจารณาเลือกบุคคลอื่น ซึ่งไม่ใช่นายทวี และนายควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธานสภาฯ แทน (นันทเดช เมฆสวัสดิ์, 2562) ส่วนแนวทางที่สอง คือ การจัดตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น เมื่อแนวทางการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นไม่สำเร็จ นายปรีดีจึงได้ก่อตั้ง "ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น" ขึ้น เป็นขบวนการภายในประเทศ ต่อมาจึงได้ไปรวมกับขบวนการเสรีไทยภายนอกประเทศ ทั้งจากสหรัฐอเมริกาและอังกฤษจนพัฒนามาเป็น "ขบวนการเสรีไทย" ภายในประเทศ (นันทเดช เมฆสวัสดิ์, 2562)

การปฏิบัติงานของขบวนการเสรีไทย เมื่อเริ่มต้นการจัดตั้ง "ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น" ในประเทศไทย ซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้ากลุ่ม ในระยะเริ่มต้นยังไม่มีกองกำลังเป็นของตนเอง สมาชิกเสรีไทยส่วนใหญ่ยังอยู่ในกลุ่มคนชั้นกลาง คณะรัฐมนตรีบางคน นักการเมือง ข้าราชการ เมื่อระยะเวลาผ่านไปสมาชิกได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง มีประชาชนเข้า

ร่วมมากขึ้นตามลำดับ สมาชิกทุกคนต่างต้องปิดบังฐานะกันอย่างเคร่งครัด ในหลักการเดียวกันกับการจัดตั้งของคณะราษฎร คือ ไม่รู้จักกันในแนวราบแต่จะรู้ว่าตนเองขึ้นตรงหรือรับคำสั่งจากใคร มีเพียงนายปรีดีเท่านั้นที่รู้เรื่องราวทั้งหมดในฐานะหัวหน้า (นันทเดช เมฆสวัสดิ์, 2562) จะเห็นได้จากตอนที่คุณระพีต้องรับจดหมายเวียนจากคนในสายเสรีไทยด้วยกัน ตอนที่กล่าวว่า(Jacaranda K., 2568) “วันนี้เป็นวันหยุดสุดสัปดาห์ที่ซึ่งจริง ๆ ก็ไม่นับว่าเป็นวันว่าง เขายังต้องออกไปรับจดหมายเวียนจากเพื่อนร่วมขบวนการเสรีไทย ดีหน่อยว่าเวลานัดหมาย เป็นช่วงบ่าย จึงได้ตื่นสายกว่าวันทำงานทั่วไป” และโดยต้องปกปิดเป็นความลับต่อภรรยาอย่างคุณบุษย์ จากบทสนทนาที่กล่าวว่า “นายมะม่วง คือ พี่เอง คุณบุษย์ คือ นางน้ำแตงใช่หรือเปล่า คุณพี่อย่าคิดล้วงความลับจากน้อง ต่อให้เป็นสามี น้องก็ไม่ปล่อยไว้ เสรีไทยจัดตั้งที่เคมบริดจ์ เพื่อน ๆ พี่เป็นผู้ริเริ่ม ระพีละลักละล่ำจาระไน เขาชวนกันเป็นทอด ๆ มาจากฝั่งนั้น พี่ไม่ได้จะนำความไปแจ้งทางการอย่างที่คุณบุษย์เข้าใจ ร่วมขบวนการเสี่ยงๆ อย่างนี้ ไม่คิดจะบอกน้องสักหน่อยหรือคะ คุณบุษย์เองก็เข้าร่วม ไม่ยักบอกพี่สักคำ” (Jacaranda K., 2568)

เป้าหมายหลักประการแรกของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทย คือ ต้องการติดต่อกับชาติสัมพันธมิตรเพื่อส่งข่าวให้ทราบว่ามีขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทย และต้องการความร่วมมือในการจัดตั้งกองกำลังติดอาวุธ ขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อต่อสู้กับญี่ปุ่น มีการลักลอบฝึกนักเรียนทหารจากนักศึกษา ในกรุงเทพฯ โดยแบ่งการทำงานออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. การฝึกการรบ ได้ร่วมมือกับทางอังกฤษเป็นหลัก และ 2. การดำเนินการทางการเมือง เพื่อหาทางให้ไทยหลุดพ้นจากประเทศผู้แพ้สงคราม ซึ่งเป็นเป้าหมายที่นายปรีดีให้ความสำคัญอันดับแรก โดยพยายามติดต่อผ่านทางสหรัฐอเมริกาเป็นหลักสำคัญ (นันทเดช เมฆสวัสดิ์, 2562)

ในมุมมองของนักเขียนนั้นเล่าการนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ผ่านนวนิยายจวบระพีอัสดง เป็นมุมมองที่เน้นผลกระทบต่อวิถีชีวิตระดับบุคคล และบรรยากาศทางสังคมในยุคนั้น มากกว่าเพียงการเล่าข้อเท็จจริงทางการเมือง โดยในเหตุการณ์ปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ผู้เขียนสะท้อนว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ได้ส่งผลต่อชีวิตประจำวันของราษฎรทั่วไปในระยะแรก ประชาชนส่วนใหญ่มองความวุ่นวายทางการเมืองว่าเป็นเพียงการชิงดีชิงเด่นของนักการเมือง ในขณะที่เบื้องลึกของสภายังคงมีแรงเสียดทานระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนประชาธิปไตยกับกลุ่มอำนาจเก่า ส่วนในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้เขียนได้ถ่ายทอดความตึงเครียดผ่านการเคลื่อนไหวลับของขบวนการเสรีไทย ซึ่งเน้นย้ำให้เห็นถึงความเสียสละของประชาชนที่ต้องเสี่ยงชีวิตทำภารกิจใต้ดินเพื่อรักษาเอกราชของชาติ โดยต้องปกปิดความลับอย่างเคร่งครัดแม้กระทั่งกับคนในครอบครัวหรือสามีภรรยาของตนเอง ทำให้เรื่องราวประวัติศาสตร์ที่หนักหน่วงถูกถ่ายทอดออกมาให้มีมิติและเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกได้ง่ายขึ้น

แม้ว่านวนิยายจะนำเสนอเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยอิงกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ในเชิงวิพากษ์ควรพิจารณาว่าการเล่าเรื่องดังกล่าว มิใช่การถ่ายทอด “ความจริงเชิงประวัติศาสตร์” อย่างเป็นกลาง หากแต่เป็น “การเลือกเล่า” ที่เน้นมิติประสบการณ์ของปัจเจกมากกว่ามิติทางโครงสร้าง การที่ตัวละครมองว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของประชาชนในระยะแรก อาจสะท้อนมุมมองของชนชั้นหนึ่ง มากกว่าจะเป็นภาพแทนของสังคมทั้งหมด ขณะเดียวกัน การนำเสนอขบวนการเสรีไทยในลักษณะของความเสียสละ และความกล้าหาญ อาจมีลักษณะของการสร้างความทรงจำแบบชาตินิยม ที่ยกย่องบทบาทของบุคคลบางกลุ่มเป็นพิเศษ ดังนั้น นวนิยายจึงทำหน้าที่เป็นทั้ง “สื่อกลางทางประวัติศาสตร์” และ “ผู้ผลิตความหมายทางการเมือง” ไปพร้อมกัน ซึ่งผู้อ่านจำเป็นต้องใช้วิจารณญาณในการแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์กับการตีความเชิงวรรณกรรม

บทสรุป

นวนิยายเรื่องนี้มิได้เป็นเพียงภาพสะท้อนของสังคมในอดีตเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการสร้างและกำหนดความเข้าใจของผู้อ่านต่อประวัติศาสตร์ เพศ และชนชั้นในรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ การเล่าเรื่องผ่านความสัมพันธ์ของตัวละครอาจทำให้ประเด็นเชิงโครงสร้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำหรืออำนาจรัฐ ถูกลดทอนความสำคัญลง และแทนที่ด้วยการเน้นอารมณ์ ความรู้สึกและปัจเจกบุคคล ดังนั้น การศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์จึงควรดำเนินไปควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เพื่อไม่ให้การรับรู้ประวัติศาสตร์ถูกจำกัดอยู่เพียงมิติของความบันเทิงหรือเรื่องเล่า แต่เปิดพื้นที่ให้เกิดการตั้งคำถามต่ออำนาจ โครงสร้างและวาทกรรมที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง

อย่างไรก็ตาม นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง “จวบระพีอัสดง” ได้ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงในการถ่ายทอดภาพจำลองของสังคมไทยในยุคปฏิวัติ พ.ศ. 2475 และสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อย่างมีมิติ ตามประสงค์ของผู้ประพันธ์ ที่มุ่งหมายใช้วาทกรรม และตัวละครเป็นเครื่องมือในการสะท้อนค่านิยมทางเพศที่ตีกรอบให้ผู้ชายต้องทำหน้าที่แต่งงานเพื่อความรับผิดชอบทางสังคม ในขณะที่ผู้หญิงกลับถูกจำกัดโอกาสทางการศึกษาและการทำงาน นอกจากนี้ ยังได้เปลือยให้เห็นถึงระบบชนชั้นที่ฝังรากลึกในบ้านเรือนไทย ซึ่งผูกมัดบ่าวไพร่ไว้ด้วยวาทกรรมของความกตัญญู รวมไปถึงการบันทึกภาพวัฒนธรรมพื้นถิ่นและประเพณีดั้งเดิม ในส่วนของมิติทางการเมือง เรื่องราวได้นำพาผู้อ่านไปรับรู้ถึงแรงกระเพื่อมของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง และความเสียสละของขบวนการเสรีไทยที่ต้องปฏิบัติการอย่างลับ ๆ ท่ามกลางความเสี่ยงเพื่อรักษาเอกราชของชาติ สิ่งเหล่านี้ยืนยันให้เห็นว่านวนิยายแนวดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่มีทรงพลังในการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจประวัติศาสตร์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางบริบททางประวัติศาสตร์ที่หนักหน่วง ความขัดแย้งทางการเมืองที่ผันผวนและอุปสรรคจากค่านิยมที่กีดกันความรักเพศเดียวกันในยุคนั้น ความรักและความผูกพันที่ก้าวข้ามข้อจำกัดของสถานะก็ยังคงหยั่งรากลึกและงดงามเสมอ แด่ระพีประดับฟ้าเคียงคู่นรินทร์ตลอดกาล

เอกสารอ้างอิง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2544). **ประวัติการเมืองไทย: 2475-2500.** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เด็กดีดอทคอม. (2561). **ย้อนรอย! ละครไทยอิงประวัติศาสตร์.** ค้นเมื่อ 15 เมษายน 2569 จาก https://www.dek-d.com/starissue/48848/.

นันทเดช เมฆสวัสดิ์. (2562). **วิวัฒน์รัตนโกสินทร์.** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สันติศิริการพิมพ์.

มติชนออนไลน์. (2563). **นิยายวาย (Y) คืออะไร? ทำไมถึงเป็นนิยายที่น่าจับตามอง.** ค้นเมื่อ 15 เมษายน 2569 จาก https://www.matichon.co.th/publicize/news_2261288.

สนั่น เมืองวงษ์. (2518). **ประวัติศาสตร์ธนบุรี-รัตนโกสินทร์.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย.

สินีรัตน์ โชติญาณนนท์. (2550). **บทบาทของเพศ บทบาททางเพศ และความเป็นปัจเจกนิยม-คติรวมหมู่ต่อการเสียใจภายหลัง และเป้าหมายการควบคุม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อิสระ ชูศรี. (2563). **ประกาศคณะราษฎรกับ‘หน้า’ของพระปกเกล้า.** ค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.the101.world/the-announcement-of-the-peoples-party-and-prajadhipok/.

Jacaranda K. (2568). **จวบระพีอัสดง.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

แนวคิดความรุนแรงทางการเมืองของกลุ่มการเมือง “ฝ่ายขวา” ในเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519
The right-wing's ideology of political violence in the October 6, 1976 incident

ปิยมาศ บุญมี[1]
สาริกา เกิดโภคา[1]
พินธกร นามดี[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ต้องการทำความเข้าใจว่า กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 คิดและมองโลกอย่างไร จึงนำไปสู่การใช้ความรุนแรงทางการเมืองในท้ายที่สุด ผลที่ได้พบว่าบรรยากาศทางการเมือง และสังคมไทยในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งของมหาอำนาจ คือ สงครามเย็น และความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาหลายกลุ่มรวมตัวกันได้ภายใต้อุดมการณ์ร่วม คือ ชาตินิยม อนุรักษ์นิยม และการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ในแง่ของการสร้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรง บทความนี้พยายามแสดงให้เห็นว่ามีกลไกหลักอยู่ 3 ประการ ประการแรก คือ การสร้างภาพ "ศัตรูของชาติ" กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาไม่ได้มองนักศึกษาและกลุ่มฝ่ายซ้ายว่าเป็นแค่ฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง แต่วาดภาพพวกเขาให้กลายเป็นภัยคุกคามที่ร้ายแรง และอันตรายต่อชาติ กระบวนการนี้ค่อย ๆ ลบความเป็นมนุษย์ของพวกฝ่ายซ้ายออกไป จนทำให้การทำร้ายกลุ่มฝ่ายซ้ายกลายเป็นพฤติกรรมที่ทำได้ ประการที่สอง คือ การอ้างเรื่องการปกป้องชาติ ศาสนา และสถาบันสำคัญของชาติ การใช้ความรุนแรงถูกยกระดับให้กลายเป็นหน้าที่และความจำเป็นของ "คนที่รักชาติ" ดังนั้น มันจึงไม่ใช่อาชญากรรม และประการที่สาม คือ การมองว่าความรุนแรงเป็นเครื่องมือรักษากฎ และระเบียบทางสังคม เพราะกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาเชื่อว่าประชาธิปไตยแบบเปิดกว้างที่เป็นอยู่ในขณะนั้น กำลังนำพาบ้านเมืองไปสู่ความโกลาหล วุ่นวาย ดังนั้น ความรุนแรงจึงถูกมองว่าเป็นทางออกที่จำเป็นในการดึงสังคมกลับสู่ความสงบเรียบร้อยดังเดิม

***คำสำคัญ**: เหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 ความรุนแรงโดยรัฐ กลุ่มการเมืองฝ่ายขวา*

Abstract

This academic article seeks to understand how right-wing political groups perceived and interpreted the world during the events of October 6, 1976, and how these perspectives ultimately led to the use of political violence. The findings reveal that the political and social atmosphere in Thailand following the events of October 14, 1973—situated amid great power tensions during the Cold War and a pervasive fear of communism—created conditions conducive to the unification of various right-wing groups under shared ideologies of nationalism, conservatism, and anti-communism. In terms of legitimizing violence, the article identifies three key mechanisms. First, the construction of the “enemy of the nation.” Right-wing groups did not merely view students and leftist groups as political opponents; rather, they portrayed them as

[1] นักศึกษา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

severe and dangerous threats to the nation. This process gradually dehumanized leftist groups, making acts of violence against them appear permissible. Second, the invocation of the need to protect the nation, religion, and key national institutions. Violence was elevated to the level of duty and necessity for those who considered themselves “patriots,” and thus was not perceived as a crime. Third, the perception of violence as a tool for maintaining social order. Right-wing groups believed that the open form of democracy at the time was leading the country into chaos and disorder. Therefore, violence was seen as a necessary means to restore stability and return society to its previous state of order.

***Keywords**: October 6, 1976 Incident, State Violence, Right-wing Mass Movements*

บทนำ

เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นับเป็นหนึ่งในเหตุการณ์ที่มีนัยสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ในวันดังกล่าว รัฐและกลุ่มมวลชนฝ่ายขวาได้ใช้กำลังปราบปรามนักศึกษาและประชาชนภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างรุนแรง ความสำคัญของเหตุการณ์นี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติของการสูญเสียชีวิตหรือการใช้กำลังเท่านั้น หากแต่เป็นจุดหักเหสำคัญที่ทำให้กระบวนการประชาธิปไตยซึ่งเพิ่งก่อตัวขึ้นภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ต้องสะดุดลง และนำพาสังคมไทยกลับเข้าสู่วงจรอำนาจนิยมทางทหารอีกครั้ง ขณะเดียวกันก็เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ที่กำลังแบ่งขั้วสังคมไทยออกอย่างลึกซึ้ง คำถามที่นักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์พยายามตอบมาอย่างต่อเนื่อง คือ สาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้คนในสังคมเดียวกันสามารถกระทำความรุนแรงต่อกันได้อย่างรุนแรงเช่นนั้น โดยยังคงรู้สึกว่าการกระทำนั้นมีความชอบธรรมอยู่ ฝ่ายขวาในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้อาศัยเพียงกำลังทางกายภาพในการปราบปราม แต่ยังใช้ "ชุดความคิด" และ "วาทกรรมทางการเมือง" เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความชอบธรรม กระบวนการดังกล่าวดำเนินผ่านหลายช่องทาง ทั้งการสร้างภาพให้ฝ่ายตรงข้ามกลายเป็น "ศัตรูของชาติ" การอ้างอิงความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติเพื่อเป็นฐานทางศีลธรรม และการนิยามความรุนแรงว่าเป็น "ความจำเป็น" เพื่อรักษาเสถียรภาพทางสังคม

วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เมื่อเวลาประมาณ 02.00 น. ตำรวจกับกองกำลังติดอาวุธ และกำลังพลฝ่ายขวาได้เลื่อนเข้าปิดล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมีผู้คนจำนวนสี่ถึงห้าพันคนชุมนุมอยู่ตลอดคืน การชุมนุมดังกล่าวมีจุดประสงค์ คือ การประท้วงการกลับเข้าประเทศของ จอมพลถนอม กิตติขจร ในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 ซึ่งได้บวชเป็นสามเณรมาจากประเทศสิงคโปร์ (ไทยรัฐ, 2519: 1) ซึ่งได้ถูกประชาชนลุกฮือขับไล่ออกจากประเทศไปเมื่อ 3 ปีก่อน ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หลังการเข้าปิดล้อมก็ได้ยินเสียงปืนเป็นระยะ ๆ มีการขว้างปาระเบิดเข้าไปตามอาคารต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในคืนนั้นเต็มไปด้วยความตึงเครียด ทั้งนี้ เพราะก่อนหน้านี้ในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2519 นักกิจกรรมการเมือง 2 คน คือ นายชุมพร ทุ่มไมย และนายวิชัย เกษศรีพงศา พนักงานไฟฟ้าที่จังหวัดนครปฐมได้ถูกฆ่าและศพถูกแขวนคอ ในขณะที่กำลังปิดโปสเตอร์ประท้วงการกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจร (ข่าวสด, 2563: ออนไลน์) หลังเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวที่จังหวัดนครปฐม ได้มีการแสดงละครการเมืองของนักศึกษาล้อเลียนการแขวนคอพนักงานไฟฟ้า ณ บริเวณลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หน่วยโฆษณาชวนเชื่อของทหาร วิทยุยานเกราะและเครือข่ายวิทยุเสรี และหนังสือพิมพ์ดาวสยาม ได้นำฟิล์มรูปการแสดงละครไปตกแต่งแล้วอัดรูปขยายพิมพ์เผยแพร่ กล่าวหาและปลุกปั้นว่านักศึกษา "หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ" ล้อเลียนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (ดาวสยาม, 2519: 1) โดยที่นักศึกษาไม่ได้รับโอกาสที่จะแก้ข้อกล่าวหานี้แต่ประการใด จากนั้นในเวลาประมาณ 05.30 น. ของวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ตำรวจ และกองกำลังติดอาวุธได้ยิงระเบิดเข้าไปกลางฝูงชนเป็นผลให้มีคนตายทันที 4 ศพ และบาดเจ็บหลายสิบคน และจากระเบิดลูกนั้นก็เป็นจุดเริ่มต้น

ของการใช้อาวุธสงครามร้ายแรงทำลายชีวิตนักศึกษา และประชาชนเป็นเวลาหลายชั่วโมง มีทั้งการยิงจรวดต่อต้านรถถังเข้าไปตามอาคารต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่นักศึกษา และประชาชนหลบซ่อนอยู่ ฝูงชนฝ่ายขวารวมทั้งมือปืนรับจ้างที่ได้รับการจัดตั้ง และปลุกระดมไว้อย่างดีแล้ว บุกเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บ้างลากนักศึกษาออกมาทุบตีจนตาย บ้างใช้ผ้ารัดคอนักศึกษาลากไปตามสนามหญ้า บ้างนำนักศึกษาไปแขวนคอที่ต้นมะขามสนามหลวงด้านหน้าพระบรมมหาราชวัง บริเวณหน้ากระทรวงยุติธรรม มีการนำร่างนักศึกษามาราดด้วยน้ำมัน จากนั้นจึงเอายางรถสุมเอาไฟจุดเผา การทำลายชีวิตและร่างกายอย่างโหดเหี้ยมทารุณดำเนินไปจนกระทั่งถึงเวลาประมาณ 09.00 น. ครั้นถึงเวลาประมาณ 18.00 น. คณะทหารก็ประกาศยึดอำนาจ ทางการแถลงว่าในวันนั้นมีผู้เสียชีวิตประมาณ 40 คน บาดเจ็บประมาณ 100 คน และถูกจับกุมทั้งสิ้น 3 พันคน อย่างไรก็ตามมีการเชื่อกันว่าจำนวนผู้เสียชีวิต บาดเจ็บ รวมทั้งผู้สูญหายน่าจะสูงกว่าที่ทางการแถลง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2566: ออนไลน์)

จากความรุนแรงดังกล่าวเป็นที่น่าสนใจว่ากระบวนการสร้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงทางการเมืองของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาเกิดขึ้นและเติบโตได้อย่างไร บทความเรื่องนี้พยายามพิจารณาเหตุการณ์ความรุนแรงดังกล่าวผ่านบริบทของสงครามเย็น ความหวาดกลัวต่อลัทธิคอมมิวนิสต์ และการก่อตัวของเครือข่ายฝ่ายขวา อาทิ กลุ่มนวพล กลุ่มกระทิงแดง และลูกเสือชาวบ้าน เพื่อทำความเข้าใจว่าอุดมการณ์ชาตินิยม และอนุรักษนิยมถูกนำมาใช้เป็นกลไกปลุกระดมและสร้างความชอบธรรมให้กับความรุนแรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

นิยามของความความรุนแรงทางการเมือง และลักษณะอุดมการณ์ของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาไทยในช่วงก่อน พ.ศ. 2519

1. นิยามของความความรุนแรงทางการเมือง

แนวคิดความรุนแรงทางการเมืองไม่ใช่เพียงการปะทะทั่วไปแต่เจาะจงไปที่ "ความรุนแรงโดยรัฐ" ที่กระทำต่อพลเมือง นิยามของความรุนแรงทางการเมือง ความรุนแรงทางการเมือง หมายถึง การใช้กำลังและการประทุษร้ายทางกายภาพ โดยกลไกหรือเครื่องมือของรัฐ เช่น กองทัพ ทหาร ตำรวจ หรือ กองกำลังติดอาวุธ เพื่อกระทำต่อประชาชน ผู้ชุมนุม หรือกลุ่มผู้เห็นต่างทางการเมืองโดยมีเป้าหมายเพื่อยุติการเคลื่อนไหว รักษาอำนาจ หรือปราบปรามการเรียกร้องทางการเมือง ความรุนแรงทางการเมืองมีกระบวนการที่เชื่อมโยงกัน 3 ส่วนหลัก กล่าวคือ 1) มีการใช้ความรุนแรงเชิงกายภาพอย่างชัดเจน รัฐเลือกใช้กองทัพ และอาวุธสงครามเข้าปราบปรามและสังหารผู้ชุมนุมแทนที่จะใช้วิธีการเจรจา หรือสันติวิธีกระบวนการสร้างความชอบธรรม 2) ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจะไม่ถูกมองว่าเป็น "อาชญากรรม" ในสายตาของผู้กระทำ แต่จะถูกสร้างความชอบธรรมโดยใช้ "วาทกรรม” เช่น เพื่อความมั่นคงของชาติ การปกป้องความสงบเรียบร้อย หรือการตีตราผู้ชุมนุมว่าเป็นผู้ก่อความวุ่นวาย เพื่อให้สังคมบางส่วนยอมรับและสนับสนุนการใช้ความรุนแรงนั้น และ 3) วัฒนธรรมการลอยนวลพ้นผิด นี่คือผลลัพธ์ที่ตามมาของความรุนแรงทางการเมืองในไทย ขยายความ คือ การที่ผู้บงการและผู้ลงมือปฏิบัติการไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม หรือไม่ต้องรับโทษ โดยรัฐมีกระบวนการ "ซักฟอกความผิด" (จิดาภา ดารุณวรรณ และศิวัช ศรีโภคางกุล, 2562: 1465-1481) เช่น การออกกฎหมายนิรโทษกรรม การปล่อยให้ผู้กระทำผิดหลบหนี หรือการใช้กลไกขององค์กรอิสระหรือกระบวนการยุติธรรมในการรับรองความชอบธรรมให้กับผู้กระทำความผิด เช่น ตัวรัฐเอง หรือผู้ก่อการที่เป็นข้าราชการระดับสูง เป็นต้น

2. ลักษณะอุดมการณ์ของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาไทยในช่วงก่อน พ.ศ. 2519

เจตนาที่จะทำลายล้างพลังนักศึกษาและประชาชนฝ่ายประชาธิปไตยนั้นมีรากฐานมาก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 อย่างน้อยหลายปี นับตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย ก็มีเสียงเรียกร้องอย่างเปิดเผยว่าการสังหารนักศึกษาและประชาชนหลักหมื่นคนจะทำให้บ้านเมืองสงบได้ แนวคิดดังกล่าวยังคงดำรงอยู่และส่ง

ต่อมาอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการเลือกตั้งในเดือนเมษายน 2519 ที่พรรคการเมืองบางพรรคโฆษณาอย่างโจ่งแจ้งว่า "สังคมนิยมทุกชนิดเป็นคอมมิวนิสต์" และพระกิตติวุฑโฒได้ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนว่าการฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่เป็นบาป กระทั่งในช่วงเดือนกันยายนถึงตุลาคม 2519 ยังมีผู้กล่าวว่าการสังหารผู้สนับสนุนจอมพลถนอม กิตติขจร ราวสามหมื่นคนนั้น คือ "การลงทุนที่คุ้มค่า" (ป๋วย อึ๊งภากรณ์, 2542: 109)

โดยกลุ่มที่อยู่เบื้องหลังวาทกรรมเหล่านี้ประกอบด้วยสามกลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มทหารและตำรวจที่สูญเสียอำนาจไปหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กลุ่มนายทุน และเจ้าของที่ดินที่เกรงว่าระบอบประชาธิปไตยจะบั่นทอนอำนาจทางเศรษฐกิจของตน โดยหลักการกลุ่มเหล่านี้ใช้ช่องทางหลากหลายในการปลุกระดม และโจมตีฝ่ายตรงข้าม ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ใบปลิว และจดหมายข่มขู่ กลวิธีหลักที่ใช้มีสองแบบ แบบแรก คือ การ "ปลุกผีคอมมิวนิสต์" โดยการป้ายสีผู้ที่ตนไม่ชอบว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งไม่เว้นแม้แต่นายกรัฐมนตรีหรือพระราชาคณะ แบบที่สอง คือ การอ้างสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อตีตราผู้เห็นต่างว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบัน

ในแง่ของกรอบประวัติศาสตร์ระยะยาว ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2566) มองเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ว่าเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทางสังคมที่พยายามปลดปล่อยตนเองจากการครอบงำของระบบสังคมเก่า หากพิจารณาจากฝั่งปฏิกิริยา เหตุการณ์นี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของกระแสต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่ดำเนินมาตั้งแต่หลังการปฏิวัติบอลเชวิคในประเทศรัสเซีย ค.ศ. 1917 จนกระทั่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยล่มสลายในช่วงหลัง พ.ศ. 2520 สิ่งที่ทำให้เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 แตกต่างจากการปราบปรามในยุคอื่น คือ การใช้ความรุนแรงอย่างโหดเหี้ยมในพื้นที่สาธารณะกลางเมืองอย่างเปิดเผย และการที่พลเรือนเข้าร่วมการปราบปรามด้วย ความแตกต่างนี้เกิดจากบริบทเฉพาะตัวของยุคหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ทั้งการขยายตัวของขบวนการทางการเมืองฝ่ายซ้ายในประเทศไทย และชัยชนะของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในอินโดจีน (ประเทศเวียดนาม ประเทศลาว และประเทศกัมพูชา) ที่ยิ่งทำให้ความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ในหมู่กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาทวีความรุนแรงขึ้น

กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาในประเทศไทย พ.ศ. 2516-2519

กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาในช่วง 6 ตุลาคม 2519 เกิดการจัดตั้งความคิดอย่างเป็นระบบ หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ความชอบธรรมของกองทัพลดลง ทำให้ฝั่งอนุรักษ์นิยมเองต้องมีกระบวนการจัดตั้งทางความคิด และการระดมทรัพยากรขนานใหญ่เพื่อรับประกันสถานะความมั่นคงของฝั่งอนุรักษ์นิยมในช่วงเปลี่ยนผ่าน (ษัษฐรัมย์ ธรรมบุษดี, 2563: ออนไลน์) โดยมีหน่วยงานของรัฐที่ชื่อว่า กอ.รมน. สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง โดยหน่วยงาน กอ.รมน.นั้นเดิมมีชื่อว่า บก. ปค. ย่อมาจาก “กองบัญชาการปราบคอมมิวนิสต์” แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น กอ. ปค. “กองอำนวยการปราบคอมมิวนิสต์” ต่อมาเมื่อรัฐบาลมีนโยบายติดต่อสัมพันธ์กับประเทศคอมมิวนิสต์ จึงเปลี่ยนชื่อเป็นกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในประเทศ ผู้ก่อตั้ง คือ จอมพล ประภาส จารุเสถียร ความสำเร็จของ กอ.รมน. วัดได้จากเมื่อแรกตั้งมีเงินงบประมาณเพียง 13 ล้านบาท และพื้นที่ที่ประกาศเป็นแหล่งคอมมิวนิสต์เป็นพื้นที่ปฏิบัติงานของหน่วยงานมีอยู่เพียง 3 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อมาในพ.ศ. 2519 งบประมาณของหน่วยงานนี้เพิ่มขึ้นกว่า 800 ล้านบาท และพื้นที่ที่ประกาศเป็นแหล่งคอมมิวนิสต์มีอยู่เกือบทั่วราชอาณาจักรราว 30 กว่าจังหวัด (ฉัตรชัย ศรีเมืองกาญจนา, 2566: 1)

นอกจากนี้ยังมีสื่อมวลชนฝ่ายขวา เช่น หนังสือพิมพ์ดาวสยามที่มีบทบาทในการตีพิมพ์ภาพการแสดงละครเสียดสีกรณีแขวนคอช่างไฟฟ้าที่ไปแจกใบปลิวต่อต้านเผด็จการ และนำเสนอเนื้อหาในลักษณะกล่าวหาว่ากลุ่มนักศึกษามีเจตนาหมิ่นประมาทองค์พระมหากษัตริย์และองค์รัชทายาท จนนำไปสู่เหตุการณ์สลายการชุมนุม และสังหารประชาชนในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 (iLaw, 2562: ออนไลน์) โดยกลุ่มทางการเมืองฝ่ายขวาที่เติบโตและมีบทบาททางการเมืองในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จากการสนับสนุนของหน่วยงานรัฐและสื่อมวลชนยกตัวอย่างได้ ดังนี้ (สารคดี ฉบับพิเศษ, 2543)

1. กลุ่มกระทิงแดง

เป็นหน่วยที่ฝ่ายทหาร กอ.รมน. จัดตั้งขึ้นเพื่อล้มล้างพลังนักศึกษา สมาชิกกลุ่ม เป็นนักเรียนอาชีวะที่เรียนจบแล้วและที่ยังเรียนไม่จบ กอ.รมน. เป็นผู้ฝึกอาวุธให้นำอาวุธมาให้ใช้ และนำเงินราชการลับมาจ่ายเป็นเบี้ยเลี้ยง ตั้งแต่กลางปี 2517 เป็นต้นมา หน่วยกระทิงแดงพกอาวุธปืนและลูกระเบิดประเภทต่าง ๆ อย่างเปิดเผย โดยตำรวจหรือทหารไม่คิดจับกุมหรือห้ามปราม นอกจากนี้กระทิงแดงยังมีวิทยุวอล์กกี-ทอล์กกีของตำรวจใช้ติดต่อสื่อสารกัน รวมทั้งใช้รถตำรวจวิ่งไปรอบเมืองด้วย เมื่อขบวนการนักศึกษาประท้วงอย่างสันติกระทิงแดงมักเราแทรกแซงและใช้อาวุธข่มขู่เพื่อต่อต้านนักศึกษาเสมอ นับตั้งแต่การประท้วงบทบัญญัติบางมาตราของรัฐธรรมนูญปี 2517 การประท้วงฐานทัพอเมริกาในช่วง พ.ศ. 2517-2518 การประท้วงกรณีจอมพลประภาส จารุเสถียร และจอมพลถนอม กิตติขจร เดินทางเข้าประเทศไทยการแทรกแซงแต่ละครั้งมักมีผู้บาดเจ็บล้มตายเสมอ ผู้มีบทบาทสำคัญจนได้รับการกล่าวขวัญว่าเป็นเจ้าพ่อกระทิงแดง คือ พล.ต. สุดสาย หัสดิน ส่วนในระดับควบคุมกำลัง คนที่มีบทบาทสำคัญ อาทิ นายสุชาติ ประไพหอม นายเฉลิมชัย มัจฉาก และนายสมศักดิ์ ขวัญมงคล เป็นต้น

2. กลุ่มนวพล

ก่อตั้งใน พ.ศ. 2517 ถือกำเนิดมาจาก กอ. รมน. เช่นเดียวกับกลุ่มกระทิงแดง โดยกลุ่มนวพลเป็นหน่วยสงครามจิตวิทยา ไม่ต้องใช้อาวุธเป็นเครื่องมือสำคัญแต่ทำงานร่วมกับกลุ่มกระทิงแดงเป็นองค์กรที่พยายามรวบรวม คหบดี นายทุน และพระภิกษุ ที่ไม่อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ให้ร่วมกันต่อต้านพลังนิสิตนักศึกษา และกรรมกร โดยใช้วิธีการขู่ให้เกิดความกลัวว่าทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ที่ครอบครองอยู่จะสูญหายไปถ้ามีการเปลี่ยนแปลง แม้จะเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยก็ตาม กลุ่มนวพลประสบความสำเร็จพอสมควรในการตั้งองค์กร และขยายสมาชิก ในปลาย พ.ศ. 2518 กลุ่มนวพลอ้างว่ามีสมาชิกระดับปฏิบัติการอยู่ถึงกว่าล้านคน ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 กลุ่มนวพลมีส่วนอย่างมากในการปราบปรามนักศึกษา ผู้นำสำคัญของกลุ่มนวพล ได้แก่ พล.ท. สำราญ แพทยกุล อดีตแม่ทัพภาคที่ 3 ซึ่งเป็นนวพลหมายเลข 001 นอกจากนี้ ได้แก่ นายวัฒนา เขียววิมล ปัญญาชนจากอเมริกา และพระภิกษุกิตติวุฒโฑ ผู้ซึ่งต่อมาประกาศต่อสาธารณชนว่า การฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาปแต่กลับได้บุญ เปรียบเหมือนการฆ่าปลาเพื่อตักบาตรถวายพระ

3. กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน

ก่อตั้งใน พ.ศ. 2514 โดยได้แบบอย่างมาจากเวียดนามใต้ จุดมุ่งหมายเริ่มแรกของการจัดตั้งกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน คือ การส่งข่าวและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์เพื่อส่งให้ทางราชการทั่วประเทศมีลูกเสือชาวบ้านจำนวนหลายล้านคน มีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และคนชรา ส่วนมากลูกเสือชาวบ้านจะถูกปลุกใจให้ยึดมั่นอยู่กับ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” และกระหายที่จะกวาดล้างคอมมิวนิสต์หรือพวกที่คิดว่าเป็นคอมมิวนิสต์ด้วย เหตุนี้ก่อนหน้าเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เมื่อถูกปลุกระดมว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ และหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ลูกเสือชาวบ้านจึงเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนร่วมปราบปรามนักศึกษาในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 อย่างรุนแรง กลุ่มลูกเสือชาวบ้านดำเนินงาน โดยผ่านหน่วยงานระดับท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย ประชาชนที่เข้าเป็นลูกเสือชาวบ้านจะได้รับผ้าพันคอสีแดง ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของลูกเสือชาวบ้าน แกนนำสำคัญของลูกเสือชาวบ้านซึ่งเป็นที่เปิดเผย คือ พ.ต.อ. เจริญฤทธิ์ จำรัสโรมัน และ นายธรรมนูญ เทียนจิน อดีตผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครฯ

4. กลุ่มชมรมวิทยุเสรี

เป็นกลุ่มสถานีวิทยุของทหาร และได้ร่วมประสานงานกับกลุ่มฝ่ายขวาอื่น ๆ ตั้งแต่ช่วงต้น พ.ศ. 2519 โดยมีสถานีวิทยุยานเกราะเป็นแกนกลาง มี พ.ท. อุทาร สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (ยศขณะนั้น) นายอาคม มกรานนท์ และ ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ เป็นโฆษกคนสำคัญ กลุ่มชมรมวิทยุเสรีมีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่ทัศนะโจมตีขบวนการนักศึกษา และเป็นแกนกลางในการประสานงานอย่างเปิดเผยในกรณี 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ด้วย

5. ชมรมแม่บ้าน

ก่อตั้งในเดือนมีนาคม 2519 เพื่อโจมตีขบวนการนักศึกษาที่เคลื่อนไหวต่อต้านฐานทัพอเมริกาโดยตรง ซึ่งมีนางวิมล ศิริไพบูลย์ (เจียมเจริญ) เป็นแกนนำสำคัญ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากลุ่มการเมืองฝ่ายขวาที่มีบทบาทในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากแต่เป็นผลของการจัดตั้งอย่างเป็นระบบภายใต้การสนับสนุนของรัฐ โดยเฉพาะ กอ.รมน. ซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการประสานงาน และจัดสรรทรัพยากรให้แก่กลุ่มต่าง ๆ แม้แต่ละกลุ่มจะมีรูปแบบการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ทั้งการใช้กำลังโดยตรงอย่างกระทิงแดง การปฏิบัติการด้านจิตวิทยาอย่างนวพล การระดมมวลชนในระดับท้องถิ่นอย่างลูกเสือชาวบ้าน และการปลุกระดมผ่านสื่ออย่างชมรมวิทยุเสรี แต่กลุ่มเหล่านี้ล้วนใช้อุดมการณ์ชุดเดียวกัน คือ การอ้างสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อสร้างความชอบธรรมในการโจมตี และปราบปรามขบวนการนักศึกษา การที่กลุ่มเหล่านี้สามารถปฏิบัติการได้อย่างเปิดเผยโดยไม่ถูกดำเนินคดี สะท้อนให้เห็นว่าความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นผลลัพธ์ที่สั่งสมมาจากกระบวนการจัดตั้ง และปลุกระดมที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

แนวคิดความรุนแรงทางการเมืองของกลุ่มการเมือง “ฝ่ายขวา” ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

การทำความเข้าใจว่าเหตุใดความรุนแรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จึงเกิดขึ้นได้และได้รับการยอมรับจากคนในสังคมส่วนหนึ่ง จำเป็นต้องพิจารณาที่โครงสร้างทางความคิดของฝ่ายขวามากกว่าจะมองแค่เหตุการณ์ในวันนั้นเพียงอย่างเดียว ฝ่ายขวาในช่วงเวลาดังกล่าวได้สร้างชุดวาทกรรม และอุดมการณ์ที่ทำงานสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ ทั้งการนำบริบทสงครามเย็น และความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์มาปลุกระดมสังคม การสร้างภาพนักศึกษา และฝ่ายซ้ายให้กลายเป็นภัยคุกคามที่ต้องกำจัด กระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ที่ทำให้การใช้ความรุนแรงดูสมเหตุสมผล การอ้างสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ทางอุดมการณ์เพื่อรวมพลัง และสร้างความชอบธรรม ตลอดจนการโจมตีระบอบประชาธิปไตยว่าเป็นต้นเหตุของความวุ่นวาย กลไกเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยบังเอิญ แต่เป็นผลจากการจัดตั้งทางความคิดที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

1. การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์กับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

เพื่อทำความเข้าใจบริบทที่นำไปสู่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จำเป็นต้องย้อนพิจารณาพลวัตของสงครามเย็นในระดับสากลก่อน เพราะความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างโลกเสรีกับโลกคอมมิวนิสต์ไม่ได้หยุดอยู่แค่เวทีระหว่างประเทศ แต่แทรกซึมเข้าไปถึงระดับนโยบายภายในประเทศของรัฐต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยด้วยในสหรัฐอเมริกา ความตึงเครียดระหว่างรัฐบาลของ ทรูแมน กับสหภาพโซเวียตภายใต้การนำของ สตาลิน ได้สร้างแรงกดดันทางการเมืองภายในอย่างหนัก นักการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมอย่าง โรเบิร์ต แทฟต์ ใช้วาทกรรมต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นอาวุธทางการเมือง โดยกล่าวหาว่ารัฐบาลดำเนินนโยบายที่เอื้อต่อรัสเซีย และเปิดช่องให้คอมมิวนิสต์ขยายอิทธิพลในประเทศ แรงกดดันดังกล่าวผลักดันให้นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาเดินหน้าสู่แนวทางการสกัดกั้นคอมมิวนิสต์อย่างเต็มรูปแบบ และนำไปสู่การแบ่งโลกออกเป็น 2 ขั้ว อย่างชัดเจน โดยสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนรัฐบาลที่เป็นมิตรแม้จะมีปัญหาด้านธรรมาภิบาล ขณะที่สหภาพโซเวียตก็อุดหนุนกลุ่มที่เอื้อต่อผลประโยชน์ของตนในทำนองเดียวกัน

ผลกระทบของสงครามเย็นต่อการเมืองภายในประเทศนั้นมีนัยสำคัญทั้งในมิติสังคม และเศรษฐกิจ การโฆษณาชวนเชื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องได้บ่อนทำลายการปฏิรูปสังคมในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพลเมือง สิทธิแรงงาน และสิทธิสตรี ขณะเดียวกันก็สร้างกระแสความต้องการความเป็นเอกภาพของชาติในนามของการต่อต้านภัยคุกคามจากภายนอก กระบวนการเหล่านี้ยังลามไปถึงการต่อสู้แย่งชิงการกำหนดทิศทางของระบบการศึกษา ซึ่งกลายเป็นสนามรบ

ทางอุดมการณ์ที่สะท้อนความขัดแย้งในระดับสังคม และวัฒนธรรมทั้งหมดในยุคนั้น (History Skills, 2024: online) แบบแผนดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจบริบทไทย เพราะในฐานะพันธมิตรของสหรัฐอเมริกา ไทยได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมและยุทธศาสตร์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ชุดเดียวกันนี้โดยตรง และนำมาปรับใช้ในบริบทของตนเองจนกลายเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ปูทางไปสู่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ในที่สุด

2. การมองนักศึกษาและกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายเป็นภัยคุกคาม

บริบททางการเมืองไทยในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 สะท้อนให้เห็นถึงกลยุทธ์ของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวา และกลุ่มอำนาจนิยมในการใช้กระบวนการทางอุดมการณ์เพื่อปูทางไปสู่การใช้ความรุนแรง โดยหัวใจสำคัญคือการสร้างวาทกรรมระบุตัวตนฝ่ายตรงข้ามให้กลายเป็น "ศัตรูของชาติ" อย่างเป็นระบบ ยุทธวิธีนี้เริ่มจากการบิดเบือนเจตนาในการเคลื่อนไหวของขบวนการนิสิตนักศึกษาที่ออกมาต่อต้านการกลับมาของ จอมพลถนอม กิตติขจร โดย ในหนังสือ *“6 ตุลา เราคือผู้บริสุทธิ์”* ของกลุ่มผดุงธรรมที่ได้รวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์ จดหมาย และคำสัมภาษณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ได้สัมภาษณ์ นายสุธรรม แสงประทุม เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) และแกนนำนักศึกษาในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ในหนังสือไว้ว่าแท้จริงแล้วฝ่ายขวามองเหตุการณ์นี้เป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูระบอบเผด็จการ ดังที่ระบุว่า “ถนอม คือ สัญลักษณ์ของเผด็จการ คือ ศัตรูของประชาชนและระบอบประชาธิปไตย ส่วนข้ออ้างต่าง ๆ เป็นเพียงข้ออ้างบังหน้าเท่านั้น” การกลับมาของสัญลักษณ์อำนาจนิยมจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของตัวบุคคล แต่เป็นส่วนหนึ่งของแผนการที่วางรากฐานมาเพื่อบ่อนทำลายศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยและสร้างความชอบธรรมในการกำจัดกลุ่มเห็นต่าง (กลุ่มผดุงธรรม, 2531: 192)

กระบวนการถัดมา คือ การมองนักศึกษาและฝ่ายซ้ายเป็นภัยคุกคามที่ต้องถูกกำจัดให้สิ้นซาก มากกว่าจะเป็นเพียงคู่ขัดแย้งทางความคิดในระบอบประชาธิปไตย ฝ่ายขวาได้ใช้กลไกอำนาจรัฐและปฏิบัติการทางจิตวิทยาในการสร้างมลทินให้แก่กลุ่มผู้ชุมนุมอย่างต่อเนื่อง โดยคุณสุธรรมให้ภาพเหตุการณ์ในช่วงนั้นว่า *“ได้มีการโฆษณาใส่ร้ายพวกเราอย่างหนัก ประสานกับการใช้กลุ่มอันธพาลการเมืองก่อกวนด้วยกำลังอาวุธ”* การผลิตซ้ำวาทกรรมใส่ร้ายป้ายสี โดยเฉพาะกรณีการแสดงละครที่ถูกบิดเบือนว่าเป็นการหมิ่นสถาบันหลักของชาติ ได้แปรเปลี่ยนกลุ่มนักศึกษาให้กลายเป็น "คนอื่น" ในสายตาของสังคม และสร้างสภาวะที่เอื้อต่อการใช้ความรุนแรงโดยปราศจากความรู้สึกผิด ทัศนคติที่ต้องการกวาดล้างขบวนการนักศึกษาให้สูญสิ้นไปจากหน้าประวัติศาสตร์ไทย ปรากฏชัดแจ้งในบันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรีซึ่งคุณสุธรรมได้หยิบยกขึ้นมาอ้างถึงว่า *“เป็นโอกาสดีแล้วที่จะจัดการลบชื่อศูนย์นิสิตให้หายไปจากประเทศไทย”* (กลุ่มผดุงธรรม, 2531: 194-195)

3. กระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ของฝ่ายตรงข้าม

หัวใจสำคัญที่ทำให้ความรุนแรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ทวีความอำมหิตจนกลายเป็นบาดแผลเรื้อรังในประวัติศาสตร์ไทย คือ "กระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์" ที่กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาใช้ต่อกลุ่มนักศึกษาและผู้ชุมนุม กระบวนการนี้ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่การใช้วาจาสร้างความเกลียดชัง แต่สะท้อนออกมาผ่านการใช้กำลังอาวุธสงครามเข้ากระทำต่อผู้บริสุทธิ์อย่างผิดมนุษยธรรม โดยนายสุธรรม แสงประทุม ได้ถ่ายทอดภาพความสะเทือนใจในขณะนั้นว่า *“เราคาดคิดไม่ถึงว่าจะสร้างเหตุการณ์โดยใช้ความรุนแรง กับนักเรียนนิสิตนักศึกษาประชาชนผู้บริสุทธิ์ที่ชุมนุมต่อต้านเผด็จการอย่างสงบด้วยมือเปล่าอย่างทารุณโหดร้ายที่สุด ในประวัติศาสตร์ชาติไทย”* (กลุ่มผดุงธรรม, 2531: 193) ข้อความนี้ชี้ให้เห็นว่าในสายตาของผู้สั่งการและผู้กระทำความรุนแรง นิสิตนักศึกษาไม่ได้ถูกมองในฐานะเยาวชนหรือพลเมืองที่มีสิทธิเสรีภาพ แต่ถูกทำให้กลายเป็น "เป้าหมาย" ที่ต้องถูกกำจัดทิ้งโดยปราศจากความเมตตาหรือการคำนึงถึงมนุษยธรรมขั้นพื้นฐาน ยิ่งไปกว่านั้นภายหลังการล้อมปราบสิ้นสุดลง กระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ยังดำเนินต่อไปในเชิงโครงสร้างและวาทกรรม ผ่านการบิดเบือนสถานะของเหยื่อให้กลายเป็นผู้ผิดเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายขวาและคณะรัฐประหาร การที่ผู้เสียชีวิตและผู้ที่ถูกทารุณกรรมถูกป้ายสีว่าเป็นผู้บ่อนทำลายชาติหรือหมิ่นสถาบันฯ ถือเป็นการพรากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไปจากพวกเขาแม้

ในยามที่เสียชีวิตไปแล้ว คุณสุธรรมได้นิยามกระบวนการนี้ว่าเป็น *"การฆาตกรรมต่อเนื่องจากการฆาตกรรมโหดในกรณี 6 ตุลา เพื่อจะบิดเบือนข้อเท็จจริงปกปิดโทษกรรมที่เขาได้ก่อไว้กับประชาชน... เป็นความพยายามที่จะกลับดำให้เป็นขาว กลับขาวให้เป็นดำ"* (กลุ่มผดุงธรรม, 2531: 196) การสร้างเรื่องเท็จเพื่อกลบเกลื่อนร่องรอยอาชญากรรมรัฐเช่นนี้ ไม่เพียงแต่เป็นการทำลายความจริง แต่ยังเป็นการตอกย้ำว่าชีวิตของนักศึกษาเหล่านั้นไม่มีค่าพอที่จะได้รับความยุติธรรม

กระบวนการดังกล่าวยังลามไปถึงขั้นการใช้อำนาจรัฐ และกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือในการกดขี่ โดยปฏิเสธสิทธิพื้นฐานที่มนุษย์พึงมีในฐานะพลเมืองภายใต้กฎหมาย เห็นได้ชัดจากเหตุการณ์ที่คุณสุธรรมและแกนนำนักศึกษาเดินทางไปพบนายกรัฐมนตรีเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจ แต่กลับถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและถูกลวงไปกักขังโดยไร้มนุษยธรรม ดังที่ปรากฏในบันทึกว่า *"เจ้าหน้าที่ตำรวจได้นำพวกเราทั้ง 6 คนเข้าห้องขัง โดยไม่มีการแจ้งข้อหาแต่อย่างใด"* (กลุ่มผดุงธรรม 2531:196) ซึ่งการควบคุมตัวโดยไม่แจ้งข้อกล่าวหาและการใช้เล่ห์เหลี่ยมทางการเมืองเพื่อลวงจับกุม สะท้อนให้เห็นว่ากลไกอำนาจรัฐในขณะนั้นมองนักศึกษาเป็นเพียงหมากในเกมอำนาจที่สามารถละเมิดสิทธิอย่างไรก็ได้

กระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จึงไม่ใช่แค่เรื่องของการฆ่าแกงกันทางกายภาพ แต่คือการสร้างระบบที่ทำให้ "คนไม่เท่ากับคน" เพื่อให้ฝ่ายขวาสามารถรักษาอำนาจไว้ได้โดยไม่ต้องรับผิดชอบต่อความสูญเสียใด ๆ ความพยายามบิดเบือนสถานะของเหยื่อ และการเลือกปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรมเบื้องต้น จึงเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า แนวคิดของฝ่ายขวาในยุคนั้นเน้นการทำลายล้างตัวตน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของฝ่ายตรงข้ามอย่างเบ็ดเสร็จ เพื่อให้สังคมหลงลืมความโหดร้าย และยอมรับความรุนแรงที่เกิดขึ้นว่าเป็นสิ่งที่ "สมควรแล้ว" ซึ่งอาจเป็นหนึ่งจุดที่มืดบอดที่สุดในประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชนของสังคมไทย

4. ความสัมพันธ์และการกล่าวอ้างสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นสัญลักษณ์ทางอุดมการณ์ของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวา

4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับกลุ่มการเมืองฝ่ายขวา

สถาบันพระมหากษัตริย์มีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการฝ่ายขวาที่สำคัญๆ ทั้งหลาย หากแต่สายสัมพันธ์ที่ชัดเจนที่สุดเห็นจะได้แก่ขบวนการลูกเสือชาวบ้านซึ่งก่อตั้งใน พ.ศ. 2515 โดยตำรวจตะเวนชายแดน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ สถาบัน พระมหากษัตริย์มีสายสัมพันธ์อันยาวนานกับตำรวจตะเวนชายแดน โดยตั้งแต่ยุคสฤษดิ์เป็นต้นมา การเสด็จเยี่ยมเยียนชนบทที่ห่างไกลมักจะมีภาพตำรวจตะเวนชายแดน ตามเสด็จอยู่ด้วยเสมอ ภาพของตำรวจตะเวนชายแดน จึงเป็นภาพของราชองครักษ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ การสนับสนุนลูกเสือชาวบ้านจึงเป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับตำรวจตะเวนชายแดน ใน พ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระบรมราชนนี พระพันปีหลวง ทรงรับกิจการลูกเสือชาวบ้านไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ และทรงร่วมกิจกรรมของลูกเสือชาวบ้านอย่างใกล้ชิด และสม่ำเสมอ การสนับสนุนลูกเสือชาวบ้านดังกล่าวของสถาบันพระมหากษัตริย์ย่อมอาจถูกตีความได้ว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่เป็นภัยคุกคามสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน อีกทั้ง ยังเป็นการสร้างฐานอำนาจให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อต่อต้านรัฐบาลทหารที่ฉ้อฉลอีกด้วย โดยในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองที่ตรึงเครียดนั้น ขบวนการลูกเสือชาวบ้านมีการขยายตัวอย่างมาก ส่วนหนึ่งมาจากการสนับสนุนของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับลูกเสือชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ เช่น การพระราชทานวอกเกิล และผ้าพันคอ การเข้าร่วมแคมป์ไฟ และการที่ทรงร่วมเข้าค่ายลูกเสือชาวบ้าน การพระราชทานธงประจำรุ่น เป็นต้น จนดูเสมือนว่ากิจการต่าง ๆ ของกลุ่มลูกเสือชาวบ้านจะเป็นพระราชภารกิจสำคัญในช่วงเวลานั้น อย่างในหนังสือพิมพ์ฝ่ายขวาได้บรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับลูกเสือไว้ว่า *"มียุคสมัยใดบ้างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ รวมทั้งพระราชวงศ์ได้ทรงสละพระเกียรติแห่งฐานันดรศักดิ์ลงมาใกล้ชิดกับประชาชนของพระองค์ถึงเพียงนี้"* (พุทธพล มงคลวรรณ, 2546: 201-202)

4.2 การกล่าวอ้างสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นสัญลักษณ์ทางอุดมการณ์ของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาสิ่งที่กลุ่มพลังฝ่ายขวา เน้นย้ำอยู่เสมอก็คือ “ชาติ ศาสนา พระมหา กษัตริย์” ซึ่งถือว่าเป็นแกนกลางของรัฐชาติไทย เป็นสิ่งที่ต้องพิทักษ์รักษาไว้ และดูเหมือนว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเป็น “ศูนย์รวม จิตใจของคนไทยทั้งชาติ” ประเด็นสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นประเด็นสำคัญของการต่อสู้ระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาซึ่งถึงแม้ว่าขบวนการนักศึกษาจะไม่ได้โจมตีสถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรง แต่การเคลื่อนไหว และวาทกรรมของขบวนการนักศึกษาทำให้กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาเชื่อว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ (ปฐมพร ศรีมันตะ, 2560: 86-107) เพราะขบวนการนักศึกษาไม่เชื่อในความเป็นศูนย์กลางของชาติของสถาบันพระมหากษัตริย์ และการต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถึงราก โดยนิยามศัตรูที่กดขี่ขูดรีดประชาชน คือ ศักดินา จักรพรรดินิยม (และลูกสมุน) โดยคำว่า ศักดินา แม้ว่าคำนี้จะไม่ชัดเจนว่า คืออะไร แต่ก็น่าจะมีนัยสำคัญถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย ซึ่งต่อมาคำดังกล่าวได้ถูกนิยามให้ชัดเจนหลังขึ้นหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ว่าพระมหากษัตริย์ คือ “ศักดินาใหญ่” หรือ “หัวโจกศักดินา และตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา การปฏิวัติสู่สังคมนิยมหรือ “โลกใหม่” ในความคิดนักศึกษา ไม่น่าจะมีพื้นที่ให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ใน “โลกใหม่” อีกต่อไป (พุทธพล มงคลวรรณ, 2546: 203)

ภาวะความขัดกันของอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมกับอุดมการณ์ สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ ซึ่งสำหรับฝ่ายขวาแล้ว สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็น “ธงชัย” ของการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังฝ่ายขวา สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่กลุ่มพลังฝ่ายขวาใช้จึงสื่อความถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ธงชาติ โต๊ะหมู่บูชา และพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในที่ชุมนุมของฝ่ายขวา ในขณะที่ขบวนการนักศึกษาในช่วงหลัง ๆ อาจจะใช้ธงชาติไทยเพียงอย่างเดียว หรือ ชื่อกลุ่มนวพลที่แปลว่ากำลังที่เก้าก็หมายถึงกำลังของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ของลูกเสือชาวบ้าน ธงประจำรุ่น ผ้าพันคอ ก็เป็นของพระราชทาน ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์มีพลังวิเศษเปรียบเสมือนเครื่องรางของขลัง และรวมถึงคำและข้อความในสื่อต่าง ๆ ฝ่ายขวาก็อ้างอิงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่เสมอ (พุทธพล มงคลวรรณ, 2546: 204)

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมองว่าความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับขบวนการลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มนวพล หรือกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาอื่น ๆ ดังที่กล่าวมานั้น ควรพิจารณาด้วยความระมัดระวัง การที่สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงให้การสนับสนุนลูกเสือชาวบ้านในฐานะองค์กรต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ และเป็นกลไกสร้างความมั่นคงภายในประเทศก็ดี หรือการตั้งชื่อกลุ่มนวพลโดยมีนัยสื่อความถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ดี ไม่อาจตีความได้โดยตรงว่าเป็นการให้ความชอบธรรมแก่การใช้ความรุนแรงทางการเมืองในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 สิ่งที่ฝ่ายขวาทำ คือ การนำสัญลักษณ์และความสัมพันธ์ดังกล่าวมาตีความ และขยายความเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของตนเอง โดยเฉพาะการอ้างสถาบันพระมหากษัตริย์เป็น "ธงชัย" ของการเคลื่อนไหวจึงเป็นกระบวนการสร้างความชอบธรรมที่ฝ่ายขวาดำเนินการเอง มากกว่าจะเป็นพระราชประสงค์โดยตรง ความแตกต่างระหว่างการที่สถาบันทรงสนับสนุนองค์กรหนึ่ง กับการที่องค์กรนั้นนำพระราชอำนาจมาอ้างเพื่อกระทำความรุนแรง จึงเป็นประเด็นที่ต้องแยกแยะให้ชัดเจนในการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์และทางการเมือง

5. ระบอบประชาธิปไตยแบบเปิดกว้างคือต้นเหตุของความวุ่นวาย

วาทกรรมที่ว่าประชาธิปไตยนำมาซึ่งความวุ่นวายนั้นเป็นหนึ่งในเครื่องมือทางอุดมการณ์ที่กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุดในการสร้างความชอบธรรมให้กับความรุนแรง แก่นของวาทกรรมนี้คือการตีความว่า "เสรีภาพที่มากเกินไป" ย่อมนำไปสู่ "ความโกลาหลและอนาธิปไตย" ทั้งที่ในความเป็นจริง ช่วงปี 2516–2519 คือ ยุคที่ประชาธิปไตยไทยเบ่งบานอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน กลุ่มอนุรักษ์นิยม และกลไกรัฐกลับนิยามการเรียกร้องสิทธิของนักศึกษา กรรมกร และชาวนาว่าเป็น “ความไม่สงบ” และบิดเบือนการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมให้กลายเป็นภาพของความไร้ระเบียบวินัยที่บั่นทอน

เสถียรภาพของบ้านเมือง วาทกรรมดังกล่าวถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความอึดอัดใจในหมู่ชนชั้นกลางในเมืองซึ่งเป็นฐานสนับสนุนสำคัญของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวา

ยิ่งกว่านั้นกลุ่มการเมืองฝ่ายขวายังสร้างความหวาดกลัวว่าระบอบประชาธิปไตยที่เปิดกว้าง จะกลายเป็นช่องทางให้อุดมการณ์คอมมิวนิสต์จากต่างชาติแทรกซึมเข้ามาทำลายรากฐานของสังคมไทย กระบวนการนี้ค่อย ๆ เปลี่ยนภาพลักษณ์ของประชาธิปไตยจากกลไกการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ไปสู่การสูญเสียชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ในที่สุด เมื่อวาทกรรมนี้ฝังรากลึกในความรับรู้ของสังคม ความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 จึงไม่ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรมของรัฐ แต่ถูกนำเสนอว่าเป็น "การผ่าตัดเนื้อร้าย" เพื่อฟื้นฟูความสงบเรียบร้อย และเป็น "ภารกิจกู้ชาติ" ที่จำเป็นในการดึงสังคมกลับสู่ระเบียบที่พึงปรารถนา การสร้างกรอบความหมายเช่นนี้คือกลไกสำคัญที่ทำให้ความรุนแรงในระดับที่เกิดขึ้นจริงสามารถดำเนินไปได้โดยไม่ถูกตั้งคำถามจากสังคมในวงกว้าง (The Momentum, 2565: ออนไลน์)

จากการวิเคราะห์แนวคิดของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จะเห็นได้ว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นในวันนั้นไม่ใช่ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นเองโดยฉับพลัน หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการสร้างความชอบธรรมที่ถูกวางรากฐานมาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง กลไกสำคัญที่ทำให้กระบวนการนี้ประสบความสำเร็จประกอบด้วยการผสานกันระหว่างบริบทสงครามเย็นที่ปลุกความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์ การสร้างภาพนักศึกษาและฝ่ายซ้ายให้กลายเป็นภัยคุกคามที่ต้องกำจัด กระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ที่ทำให้การทำร้ายผู้อื่นดูมีความชอบธรรม การหยิบยืมสัญลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นธงชัยทางอุดมการณ์ และการโจมตีประชาธิปไตยว่าเป็นต้นเหตุของความวุ่นวาย กลไกเหล่านี้ทำงานสอดประสานกันจนสร้างสภาวะที่การสังหารหมู่กลางเมืองถูกมองว่าเป็น "ภารกิจกู้ชาติ" มากกว่าอาชญากรรม สิ่งที่น่าพิจารณาอย่างยิ่งคือชุดความคิดเหล่านี้ไม่ได้หมดสิ้นไปพร้อมกับเหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 แต่ยังคงดำเนินต่อไปในรูปของการบิดเบือนประวัติศาสตร์และการปิดกั้นความยุติธรรม ซึ่งตอกย้ำว่าการทำความเข้าใจโครงสร้างทางความคิดของฝ่ายขวาในยุคนั้นมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการบันทึกข้อเท็จจริงของเหตุการณ์เอง

บทสรุป

แนวคิดความรุนแรงทางการเมืองในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นความรุนแรงที่เกิดจากรัฐ โดยใช้กลไกอย่างทหาร ตำรวจ และกองกำลังติดอาวุธเข้าปราบปรามประชาชนหรือผู้เห็นต่างทางการเมือง เพื่อรักษาอำนาจและยุติการเคลื่อนไหวไม่ใช่เพียงความขัดแย้งทั่วไป แต่เป็นการใช้อำนาจรัฐอย่างเป็นระบบ โดยมี 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ การใช้กำลังทางกายภาพอย่างรุนแรง การสร้างความชอบธรรมผ่านวาทกรรมความมั่นคงและการกล่าวหาผู้ชุมนุมว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และการลอยนวลพ้นผิดของผู้กระทำ อุดมการณ์ฝ่ายขวาในช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้น มองนักศึกษาและประชาชนที่เรียกร้องประชาธิปไตยเป็นภัยต่อชาติ และยอมรับการใช้ความรุนแรงเพื่อรักษาความสงบ โดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอำนาจเดิม เช่น ทหาร ตำรวจ และชนชั้นนำที่สูญเสียอำนาจหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ฝ่ายขวายังสร้างเครือข่ายและเครื่องมือในการปราบปราม เช่น กลุ่มกระทิงแดง นวพล ลูกเสือชาวบ้าน รวมถึงการใช้สื่อและหน่วยงานรัฐอย่าง กอ.รมน. เพื่อปลุกระดมความกลัวและสร้างความเกลียดชังต่อขบวนการนักศึกษา ขณะเดียวกัน บริบทหลัง 14 ตุลา ที่เปิดเสรีทางการเมืองและทำให้ขบวนการประชาชนเติบโตก็ยิ่งกระตุ้นให้ฝ่ายขวาตอบโต้ดังนั้น เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จึงเป็นผลจากกระบวนการสะสมของอุดมการณ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์การสร้างความชอบธรรมให้ความรุนแรง และการใช้กลไกรัฐร่วมกับมวลชนฝ่ายขวาในการปราบปรามประชาชนอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มผดุงธรรม. (2531). **เราคือผู้บริสุทธิ์: เสียงจากอดีตจำเลยคดี 6 ตุลา** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สามัคคีสาส์น.

จิดาภา ดรุณวรรณ และศิวัช ศรีโภคางกุล. (2562). วัฒนธรรมการลอยนวลพ้นผิด และกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้กระทำความผิด ในกรณีปราบปรามและสังหารผู้ชุมนุมทางการเมืองในประเทศไทย. วารสาร **Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)**, 12(5), 1465-1481.

ฉัตรชัย ศรีเมืองกาญจนา. (2566). **Hot Issue กรกฎาคม 2566 อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของ กอ.รมน**. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภา.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2566). **6 ตุลา กับสถานะทางประวัติศาสตร์การเมือง (ใหม่)**. จาก https://pridi.or.th/th/content/2023/10/1703.

ดาวสยาม. (2519, 6 ตุลาคม). **แขวนคอหุ่นเหมือนเจ้าฟ้าชาย แผ่นดินเดือด! ศูนย์ฯ เหยียบหัวใจไทยทั้งชาติ** ดาวสยาม, 3(638), 1.

ไทยรัฐ. (2519, 20 กันยายน). **นศ.-คนงาน ต้านพระถนอม เสนีย์ "ถ้าเกิดเหตุร้ายนิมนต์กลับทันที"**. ไทยรัฐ, 17(6820), 1.

นิตยสารสารคดี ฉบับพิเศษ. (2543). **รวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย: รวม 3 เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์การ**. วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สารคดี

ปฐมพร ศรีมันตะ. (2560). ความแตกต่างพื้นฐานของกลุ่มสมาชิก: ปัญหาการ "เหมารวม" ในการศึกษาขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า**, 15(3), 86-107.

ป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2542). ความรุนแรงและรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519. ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ ดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (บรรณาธิการ), **จาก 14 ถึง 6 ตุลา**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

พุทธพล มงคลวรรณ. (2546). กลุ่มพลังฝ่ายขวาและสถาบันพระมหากษัตริย์ใน "เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519". ใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ (บรรณาธิการ), **รวมบทความทางวิชาการ 25 ปี 6 ตุลา ในบริบทสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก.

ษัษฐรัมย์ ธรรมบุษดี. (2563). **เหลียวซ้ายแลขวา บทเรียนจาก 6 ตุลาคม 2519 : จิตสำนึกสังคมนิยมแห่งยุคสมัย-พวกเขาคือนักสังคมนิยม.** จาก https://progressivemovement.in.th/article/1257/.

iLaw. (2563). **บทเรียนจาก 6 ตุลาฯ เมื่อ "พลังฝ่ายขวา" ที่อ้างสถาบันกษัตริย์ ต้องการหยุดความเปลี่ยนแปลง.** จาก https://www.ilaw.or.th/articles/9927.

The Momentum. (2565). **เจาะลึกขบวนการทำลายระบอบประชาธิปไตย และหนทางในการสู้กลับ**. จาก https://themomentum.co/feature-destroy-democracy/.

History skills. (2024). **What was the 'Red Scare' during the Cold War?**. Retrieved from https://www.historyskills.com/classroom/year-10/yr-10-red-scare-reading/.

การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวลาวในพื้นที่ด่านเจดีย์สามองค์ เขตชายแดนไทย–เมียนมา
Cultural Adaptation of Lao Communities in the Three Pagodas Pass Area along the Thai–Myanmar Border

สุกัญญา จรูญรัตนกาญจน์[1]

บทคัดย่อ

งานศึกษานี้พูดถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวลาวที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนไทย–เมียนมาร์อย่างด่านเจดีย์สามองค์ ที่ตั้งอยู่ที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอยู่ร่วมกัน โดยเฉพาะชาวพม่า ไทย และลาว โดยบทความนี้จะเน้นเรื่องการปรับตัวในด้านภาษา การแต่งกาย และอาหารของชาวลาวในวัฒนธรรมของชาวเมียนมาร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดที่สุดและยังเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวัน ผลการศึกษาพบว่า ชาวลาวค่อยๆปรับตัวเข้ากับสังคมของชาวเมียนมาร์เช่น การเรียนรู้ภาษาพม่า การปรับรูปแบบการแต่งกายบางส่วน การเปลี่ยนอาหารให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น และการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบในประเพณีหรือพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ อย่างไรก็ตามแม้ชาวลาวจะมีการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ พวกเขาก็ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญเอาไว้ เช่น ประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย อาหารและบางส่วนของภาษาเดิมควบคู่ไปกับการรับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามาใช้ในชีวิตประจำและอยู่ร่วมกับชาวเมียนมาร์ได้อย่างสงบสุข ดังนั้น ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรมไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการรักษาอัตลักษณ์และรากเหง้าทางวัฒนธรรม และชุมชนชาวลาวในพื้นที่ชายแดนยังแสดงให้เห็นทั้งความยืดหยุ่นในการใช้ชีวิตในสังคมที่หลากหลาย และความตั้งใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง

คำสำคัญ: *ชายแดนไทย-เมียนมาร์ รักษาอัตลักษณ์ การปรับตัว ชาติพันธุ์*

Abstract

This study examines the cultural adaptation of Lao people living in the Thailand–Myanmar border area at Three Pagodas Pass, located in Sangkhla Buri District, Kanchanaburi Province. This area is home to many ethnic groups and cultures, especially the Myanmar, Thai, and Lao people who live together in the same community. The article focuses on the adaptation of Lao people in terms of language, clothing, and food within Myanmar culture, as these are the most visible aspects and integral to daily life. The study found that Lao people gradually adapt to Myanmar society in many ways, such as learning Burmese, adjusting some clothing styles, adapting food to local conditions and culture, and adopting elements of traditions and religious ceremonies. Although Lao people have changed in some ways, they still maintain important aspects of their cultural identity, such as traditions, beliefs, clothing, food, and parts of their original language, while also accepting new cultural practices into their daily lives and living peacefully

[1] นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

alongside Myanmar people. Therefore, the study shows that cultural adaptation involves not only change but also the maintenance of cultural identity and roots. The Lao community in the border area demonstrates both flexibility in living in a multicultural society and a strong commitment to preserving their traditional culture.

***Keywords**: Thailand–Myanmar border, cultural identity preservation, adaptation, ethnicity*

Introduction

Three Pagodas Pass is an important border area between Thailand and Myanmar. It is located in Sangkhla Buri District, Kanchanaburi Province. This area has played an important role in history, economy, and culture for a long time. In the past, it was an important route for transportation and trade between different kingdoms. Today, it remains a border checkpoint where many ethnic groups, including Thai, Mon, Burmese, and Lao people, live and interact (Baker & Phongpaichit, 2014). People from different cultural backgrounds meet, work, trade, and live together in this area. Therefore, the border area is not only a line between two countries, but also a place where different cultures mix, and people learn to live in a multicultural society. Among the ethnic groups living in this area, the Lao people are one group that has had to adapt their way of life to live peacefully with people from different cultures (Tongkhanarak, 2007). The writer, who is Lao and lives in this border area, has had the chance to closely observe the lifestyles of both Lao and Myanmar people. This includes communication, clothing, food, traditions, beliefs, and peaceful coexistence despite differences in nationality and culture. From the writer's experience, Lao people in this area have a different way of life from Lao people in other places because they live closely with Myanmar people. As a result, they need to learn and adapt to new cultural practices, such as language, clothing, food, and traditions, that differ from their original culture. At the same time, Lao people continue to preserve their language, traditions, and beliefs. This sparked the writer's interest in studying how Lao people in the border area adapt to a new environment while maintaining their cultural identity. One clear example of adaptation is language. In daily life, many Lao people in the border area can speak more than one language, such as Lao, Thai, and Burmese. They use different languages depending on the situation, such as at home, at work, in the market, or in the community. This shows that language is important for living together with people from different groups. Besides language, clothing is another interesting aspect. Some Lao people still wear simple traditional clothing, while others are influenced by Burmese culture, especially those who work or spend a lot of time with Myanmar people. Food is also another example of adaptation. Lao people still eat their traditional food, but they may change cooking methods, use local ingredients, or combine Burmese cooking styles with their own food culture (Srisakra Vallibhotama, 2003). However, adaptation does not mean that Lao people completely give up their traditional culture. Even though some aspects of daily life have changed, they still maintain important aspects of their identity, such

as using the Lao language within the family, joining traditional ceremonies, respecting elders, and following customs passed down from their ancestors. This shows that adaptation is not only about change, but also about balancing new culture with their original cultural roots (Keyes, 1995).

For this reason, this study focuses on the adaptation of Lao people in the Thailand–Myanmar border area. It studies cultural adaptation across various aspects, especially language, clothing, food, and traditions, because these are clearly evident in daily life and reflect cultural adaptation in obvious ways. At the same time, Lao people still maintain their cultural identity. This topic is important because it helps us understand how people can live together in a multicultural society. It also shows that border areas are not only places of movement and change, but also places where people build relationships, learn from one another, and sustain cultural traditions in everyday life.

Objectives

1. To study the cultural adaptation of Lao people in the Thailand–Myanmar border area at Three Pagodas Pass.

2. To study how Lao people in this area are able to maintain their original ethnic and cultural identity.

Literature review

Cultural Adaptation

According to Tongkhamarok (2007), the Thailand–Myanmar border area is a place where many ethnic groups live together and share daily life. Because of this, people need to learn to adapt to live together peacefully. In addition, Srisakra Vallibhotama (2003) found that Lao people in the border area adapt in many aspects of daily life, including language, clothing, and food. For example, many Lao people can speak more than one language. They also adjust their clothing styles and cooking methods to fit the environment and the society around them.

Preservation of Lao Identity

Keyes (1995) explained that even as people adapt to a new society and culture, they still seek to maintain their own cultural identity, including language, traditions, and original beliefs. These related studies show that adaptation is important in a multicultural society, especially in border areas. Therefore, this study focuses on the adaptation of Lao people in terms of language, clothing, and food, while also preserving their cultural identity.

History and Background of Lao People

The border area between Thailand and Myanmar is home to many ethnic groups and cultures because people in this region have been connected through trade, travel, and communication for a long time. As a result, different ethnic groups, such as Thai, Karen, Mon, Burmese, and Lao, have lived together in this area for many years. Lao people belong to the Tai-Kadai language family, which is widely found in

Southeast Asia. Most Lao people traditionally lived around the Mekong River, which has long been an important center of Tai-Lao civilization. People in this group share similar language, social structures, and cultural practices, such as living near water sources, growing rice, and giving importance to family relationships (Keyes, 1995). Historically, the Lao people descended from Tai groups that migrated from southern China to the Mekong River region over many centuries. Their settlement in this region led to the development of large communities and important kingdoms, such as the Lan Na Kingdom, which was a political, economic, and cultural center for the Lao people. The Lan Na Kingdom played an important role in shaping Lao identity, especially in language, Theravada Buddhism, art, and culture (Stuart-Fox, 2003). In the past, Lao society was mainly an agricultural society that depended on natural resources, especially water and land for rice farming. Most communities were located near rivers because these areas were suitable for farming and daily life. In addition, family and relatives played an important role in organizing society, such as helping each other with farming, holding ceremonies, and taking care of community members (Keyes, 1995).

Migration of Lao People into Thailand

The migration of Lao people into Thailand has occurred continuously over different periods. The causes of migration included historical, political, economic, and social factors. Some groups were forced to move, while others migrated voluntarily (Keyes, 1995). During the Thonburi period and the early Rattanakosin period, some Lao people moved into Thailand due to wars between the Siam and Lao kingdoms. At that time, the Siamese state relocated Lao people from different cities to settle in many areas of Thailand. As a result, Lao communities spread across different regions of the country, especially in the northeastern and central regions (Srisak Vallibhodom, 2003). Besides political reasons, economic factors were also an important cause of migration. Many Lao people moved in search of land and natural resources that were suitable for living. Some areas of Thailand were rich in natural resources and well-suited to agriculture, which attracted Lao people to settle there. In addition, the growth of border economies led to increased labor mobility and the establishment of Lao communities across different areas. Moreover, the similarity between Lao and Thai languages and cultures also helped Lao people adapt to Thai society more easily. Lao and Thai languages are similar in many ways, and some cultural practices and lifestyles are also similar. Because of this, Lao people were able to live and adjust to Thai society more easily than some other ethnic groups (Keyes, 1995).

Settlement of Lao People in Three Pagodas Pass

The settlement of Lao people in the Three Pagodas Pass area is an interesting social and cultural phenomenon, as it lies in a border zone between Thailand and Myanmar. As a result, people from many ethnic groups have moved into this area, including Lao people who migrated because of economic, social, and political reasons. According to an interview clip from the YouTube channel “Krua Ban Thung Kub Lung Den – Pa Kin Pa Tiew” (2024), which featured travel around the Three Pagodas Pass area, some local people with Lao or Isan accents said that their families had backgrounds in escaping the war. Their ancestors, or in

some cases they themselves, moved to the Myanmar side for safety. This is similar to the migration patterns of other Lao groups in the region, which were often caused by political conflicts or unrest.

Many Lao people in this area are not recent migrants from Laos but have already been fully accepted as Myanmar citizens. Many were born and raised in Myanmar, studied in Burmese schools, and received Myanmar citizenship. Some families previously lived in other cities in Myanmar, such as Mawlamyine, before moving to settle in Payathonsu or the Three Pagodas Pass area. In nearby areas such as Sangkhla Buri District and Thong Pha Phum District, there are also Lao families living together in Lao villages alongside other ethnic communities such as Karen, Thai, and Mon people.

Language Adaptation of Lao People in the Thailand–Myanmar Border Area

Language adaptation among Lao people in the Three Pagodas Pass area is an important process for living in a border society with many ethnic groups and cultures. Since Three Pagodas Pass lies on the border between Thailand and Myanmar, people from diverse ethnic groups, including Thai, Burmese, Mon, Karen, and Lao, have settled in the area. This has led to continuous social and cultural interaction between different groups of people (Keyes, 1995). Living alongside people from many ethnic groups makes language an important tool for communication, work, and relationship-building in a border society. Even though Lao people in Three Pagodas Pass still use Lao within their families or among people of the same ethnic group, they often adapt by using Thai or Burmese when communicating with outsiders, especially in trade, education, and interactions with government offices (Bourdieu, 1991). Using Thai or Burmese in some situations reflects their effort to adapt and live smoothly in a new society. Some traders can speak Lao, Thai, and Burmese simultaneously, and they may choose different languages depending on their customers. For example, they may use Thai with Thai tourists, Burmese with Myanmar workers, and Lao with people in their own community. Lao people who work in border markets often use Thai and Burmese to communicate with customers, which helps them learn pronunciation and language use in real situations. Education is also an important factor. Lao children and teenagers who study in Thai or Burmese schools need to use the language of the school for learning and communication. As a result, younger generations can speak Thai and Burmese more fluently than older generations (Blommaert, 2010). Even though Lao people adapt their language use to live in a border society, they still try to preserve their identity by using Lao within their families and communities because language is an important part of culture and ethnic identity (Fishman, 1991). For example, during traditional ceremonies, conversations with relatives, or community activities, Lao people usually speak Lao. They also continue to keep their own accent and local vocabulary, even if they can speak Thai fluently. This shows that using Lao in private spaces is a way to preserve their cultural roots, as language is not only a communication tool but also reflects history, memory, and ethnic identity. Language adaptation among Lao people in Three Pagodas Pass does not mean completely giving up their original language. Instead, it is about striking a balance between using language to survive in a new society and preserving their own identity. Lao people may use Thai or Burmese at school

or work, but return to speaking Lao at home or within their community. This switching of language depending on the situation reflects cultural flexibility and the ability to adapt in a border society.

Therefore, language adaptation is not a loss of identity, but a learning process of living together with cultural diversity while still maintaining their own roots. It also reflects the nature of a border society where cultural exchange happens continuously (Hall, 1997).

Adaptation of Clothing among Lao People in the Thailand–Myanmar Border Area

The adaptation of clothing among Lao people in the Three Pagodas Pass area is one example of cultural change in a border society, where many ethnic groups, such as Thai, Burmese, Mon, and Karen people, live together. Each ethnic group has its own style of clothing and cultural identity. Living together in a multicultural society has led Lao people to adjust their clothing styles to live and interact smoothly with others (Eriksen, 2010).

Originally, Lao people had distinct traditional clothing styles, especially among women, who usually wore “sinh” (traditional Lao skirts) and local traditional shirts, reflecting Lao culture and traditional values of politeness. Lao men usually dress simply in long-sleeved shirts or traditional local clothing. After settling in the Three Pagodas Pass area, Lao clothing styles gradually evolved to better suit the multicultural border society. Many Lao people began wearing modern clothing such as T-shirts, jeans, and other casual wear because it is more comfortable and suitable for work and daily life. In addition, Lao people were influenced by the clothing styles of Burmese people living around them. As a result, some Lao people adopted Burmese-style clothing in their daily lives, especially during religious ceremonies or merit-making events (Keyes, 1995). Another important factor affecting clothing adaptation is media influence. Since Three Pagodas Pass is on the Thai side of the border, Lao people are strongly influenced by Thai television, social media, and Thai fashion trends, especially teenagers, who often dress in Thai fashion to fit in more easily with friends and society. At the same time, Burmese media also influences people in the area because the border allows people from both countries to travel and communicate easily. Therefore, media from both Thailand and Myanmar play an important role in shaping Lao people's adaptation to clothing. Clothing is not only about beauty or fashion, but also a social tool that helps people gain acceptance and reduce ethnic differences (Bourdieu, 1991). From a psychological perspective, clothing adaptation also reflects a social psychological process in which people adjust their outward behavior in order to feel like “part of” a new society. Some Lao people may choose to dress more like Thai or Burmese people to avoid being seen as outsiders or to make communication, trade, and work easier. This idea relates to the concept of cultural adaptation, which holds that people can adjust some behaviors to fit into a new environment while still maintaining their original identity (Berry, 1997).

Even though Lao people in Three Pagodas Pass wear modern clothing or follow Thai and Burmese styles in daily life, they still preserve traditional clothing for ceremonies, merit-making events, and religious activities. They continue to wear sinh and traditional Lao clothing whenever they have the chance because

it is seen as a symbol of being Lao and a way to respect their cultural roots. In addition, wearing traditional clothing during festivals and ceremonies where many ethnic groups gather also helps introduce Lao culture and traditional dress to other people. The preservation of traditional Lao clothing on special occasions shows that adaptation does not mean completely abandoning original culture. Instead, it is a combination of traditional and new cultures that allows Lao people to live in a multicultural society in a balanced way while also sharing and preserving their own cultural identity (Eriksen, 2010).

Food Adaptation of Lao People in the Thailand–Myanmar Border Area

Food adaptation among Lao people in the Thailand–Myanmar border area is a cultural process shaped by the coexistence of many ethnic groups, including Thai, Mon, Karen, and Burmese. As a result, Lao food culture has gradually changed and blended with those of other groups, particularly in terms of ingredients, cooking methods, and eating preferences. In border areas where trade and travel happen continuously, food clearly reflects cultural exchange between people (Thai PBS, 2016).

Traditionally, Lao people mainly eat sticky rice together with strongly flavored foods such as larb, somtam, jaew, and fermented foods. Herbs and fermented fish are important ingredients in Lao cooking. Meals often include chili paste such as jaew or bong, which are considered essential foods in many Lao households. In addition, Lao people like to eat vegetables grown around their homes or shared by neighbors together with chili paste. These foods are an important part of Lao identity and can still be found in Lao communities along the Thailand–Myanmar border (Culture of Laos, n.d.). However, when Lao people moved to the Thailand–Myanmar border area, they had to adapt to new social and economic environments. As a result, they adjusted their traditional food to incorporate local ingredients and were influenced by Thai and Burmese food cultures. For example, some dishes use Burmese curry spices, Thai-style sweet flavors, or ingredients sold in border markets, where products from many ethnic groups are available together (Thai PBS, 2013). Food adaptation is also connected to economic conditions and lifestyle. Many Lao families work as traders or migrant workers, so they often choose foods that are easy to cook, inexpensive, and readily available in local markets. As a result, some Thai and Burmese dishes have become part of Lao people's daily life. At the same time, they still keep some traditional foods to show their cultural identity and connection to their roots, such as eating sticky rice together as a family or preparing larb and somtam during ceremonies and important events. Cooking styles have also changed in some ways. Burmese curries and desserts often use a lot of oil because many people in the Three Pagodas Pass area work as laborers and prefer high-energy foods with oily flavors. However, when Lao people cook Burmese dishes, they usually reduce the amount of oil and add more water instead. In desserts, Lao people are influenced by Thai sweet flavors, but they usually do not make desserts as sweet as Thai desserts. At the same time, Burmese desserts are often slightly salty, so Lao desserts in the border area combine both Thai and Burmese cooking styles.

The exchange of food between ethnic groups in border areas reflects the idea of a borderless culture, where food can move across places and continue to change as it encounters different people and

environments. Because of this, many foods today share similarities between Thai, Lao, and Burmese cultures. Even so, Lao people have not abandoned their traditional food culture. They still preserve their own dishes and continue sharing them with others. As a result, Lao food remains popular among many Thai people today (Thai PBS, 2016).

Discussion

The study of cultural adaptation among Lao people in the Thailand–Myanmar border area shows that this area is characterized by significant ethnic and cultural diversity. Because of this, Lao people need to adapt in many aspects, such as language, food, clothing, and lifestyle, to live appropriately with people from different cultures. This adaptation does not happen suddenly, but gradually develops through daily life, work, and interaction with people in a border society.

From the writer's personal experience and further study, language is one of the clearest examples of adaptation, as it is an important tool for communication and building social relationships. Many Lao people use Thai or other local languages alongside Lao in daily life, especially in work, trade, and interactions with government offices. Even though they adapt their language use, most Lao people still speak Lao within their families and communities. This reflects their effort to preserve their cultural identity (Bourdieu, 1991; Blommaert, 2010; Fishman, 1991). In terms of clothing, Lao people have adapted their clothing styles to fit border society and modern lifestyles, especially in daily life, where they are influenced by Thai and Burmese society. However, during important ceremonies or cultural events, Lao people still wear sinh and traditional clothing to show their ethnic identity. This type of adaptation reflects a balance between preserving traditional culture and adapting to a new society. (Eriksen, 2010 and Keyes, 1995). In addition, food also clearly reflects the process of cultural mixing. Lao people in border areas adapt their food culture to local economic conditions and available ingredients, while also being influenced by Thai and Burmese cuisines. However, traditional foods such as sticky rice, larb, and somtam still play an important role in Lao daily life, especially during family gatherings. This shows that food is not only for survival, but is also a symbol of memory and cultural identity. (Thai PBS, 2013; Thai PBS, 2016; Culture of Laos, n.d.).

These examples show that cultural adaptation does not mean losing Lao identity. Instead, it is a process of adjusting aspects of life to live appropriately with the surrounding society. This idea relates to the concept of acculturation, which holds that when groups of people live with another culture for a long time, cultural exchange and adaptation naturally occur, while some original cultural identities are still preserved. Therefore, the cultural adaptation of Lao people in the Thailand–Myanmar border area, especially in Three Pagodas Pass, reflects the nature of a multicultural society where people from different ethnic groups can live together through learning, adaptation, and cultural exchange.

Conclusion

The study of cultural adaptation among Lao people in the Thailand–Myanmar border area, focusing on language, clothing, and food, helped the writer understand that Lao people have adapted in many ways, especially in these three areas. The main reason for this adaptation is survival in a society that is different from their own. Many Lao people had few choices about where to settle, so they needed to adapt to continue living in the new environment. Another important factor that caused adaptation is the influence of the cultures surrounding them, especially Thai and Burmese cultures. As a result, the lifestyle of Lao people has become connected with both cultures, leading to cultural exchange between different ethnic groups. Even so, Lao people have not completely abandoned their original culture. In terms of language, clothing, and food, they still maintain aspects of their ethnic identity in their daily lives. Therefore, adaptation does not mean giving up their ethnic identity, but rather creating a balance between new and traditional cultures while allowing both to coexist. This balance helps reduce conflict and allows people from different ethnic groups living in the same area to live together peacefully.

เอกสารอ้างอิง

Baker, C., & Phongpaichit, P. (2014). A history of Thailand (3rd ed.). Cambridge University Press.

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. Applied Psychology, 46(1), 5–34. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x

Blommaert, J. (2010). The sociolinguistics of globalization. Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1991). Language and symbolic power. Harvard University Press.

Cooley, C. H. (1902). Human nature and the social order. Scribner's.

ครัวบ้านทุ่งกับลุงเด่น-พากินพาเที่ยว. (2024). ชีวิตชายแดน ด่านเจดีย์สามองค์ [Video]. YouTube. https://youtu.be/7Pu_4SAq9VI?si=enno_Gx3xaTe9DHK

Fishman, J. A. (1991). Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages. Multilingual Matters.

Goffman, E. (1959). The presentation of self in everyday life. Doubleday.

Hall, S. (1997). Representation: Cultural representations and signifying practices. Sage Publications.

Hmong.in.th. (n.d.). Culture of Laos. Hmong.in.th. https://hmong.in.th/wiki/Culture_of_Laos

Hmong.in.th. (n.d.). Lao people. Hmong.in.th. https://hmong.in.th/wiki/Lao_people

Keyes, C. F. (1995). The golden peninsula: Culture and adaptation in mainland Southeast Asia. University of Hawai'i Press.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. Psychological Review, 50(4), 370–396. https://doi.org/10.1037/h0054346

Southeast Asia Database. (2016). ลาว - อาหาร. ฐานข้อมูลสังคม-วัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. https://southeastasia.sac.or.th/subject.php?c_id=4&sj_id=44

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G.

Austin (Eds.), Psychology of intergroup relations (pp. 7–24). Nelson-Hall.

Thai PBS. (2013). วิถีตลาดชายแดนไทย-ลาว เชื่อมสัมพันธ์การค้า 2 ประเทศ. Thai PBS News. https://www.thaipbs.or.th/news/content/1719660

Thai PBS. (2016). อาหารไร้พรมแดน. Thai PBS. https://www.thaipbs.or.th/program/LifeBorder/episodes/39954

วัฒนธรรมของการเชียร์ฟุตบอลของกลุ่มฮูลิแกนที่ส่งผลต่อความรุนแรงทางสังคม
Hooligan Culture and It Role in Social Violence

สุรพัฒน์ สินคง[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มแฟนบอลฮูลิแกนในการใช้ความรุนแรงในการเชียร์ฟุตบอล กลุ่มฮูลิแกนรู้จักกันในกลุ่มที่ใช้ความรุนแรงในการเชียร์ฟุตบอลและมีวัฒนธรรมที่ที่ต่างกันไปในแต่ละประเทศเช่น (อาร์เจนตินา, อังกฤษและ ตุรกี)ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาพบว่าฟุตบอลเป็นกีฬาที่มีความรุนแรงอยู่แล้วและกลุ่มที่มีชื่อเสียงในเรื่องการใช้ความรุนแรงในการเชียร์ฟุตบอลคือกลุ่มฮูลิแกนซึ่งสาเหตุที่ทำให้กลุ่มนี้มีพฤติกรรมความรุนแรงเป็นเพราะแพสชันในการเชียร์ฟุตบอลและพวกเขาทำตามพฤติกรรมกลุ่มนั่นทำให้ผลจากพฤติกรรมรุนแรงนี้ส่งผลด้านลบให้กีฬาฟุตบอลเป็นอย่างมากทั้งในอดีตและในปัจจุบันทำให้สโมสรฟุตบอลต่างๆได้มีมาตราการป้องกันขึ้นเพื่อความปลอดภัยของผู้ชมในสนาม

***คำสำคัญ**: : กลุ่มฮูลิแกน ฟุตบอลฮูลิแกนนิสซึม พฤติกรรมรุนแรง*

Abstract

This article studies the culture of hooligans who use violence to support football teams. Hooligans are known as a group who using violence to cheer for football, and they have different cultures in each country (Argentina, England, and Turkey). The results of the study found that football involves violence and the famous group that use violence to cheer football are called Hooligans. Hooligans exhibit violent behavior because of their passion for football and crowd mentalities. has created a negative image for the sport from the past to the present day, many football teams take strict safety measures to protect their audience

***Keywords**: Hooligans, Football Hooliganism, Violent Behavior*

Introduction

Football or soccer is one of the most popular sports in the world. This sport is very popular in 2025, with football audiences being 3.5 billion (ASHLEY, 2025). Football in the 21st century is very popular, with around 250 million players and a 2010 television audience of over 26 billion (Eric Weli et al., 2026). But football is highly violent inside and outside matches according to media reports, violence increased from 1,341 in season 2023/24 to 1,583 around 18% in 2024/25, which included everything of violence (Adwaidh Rajan,2025). The group that is popular on the negative side is named Hooligan. This group is known as people who use violence to cheer up football, and this group has a long history since the 19th century (Sheposh and Richard,2025). But today, this group is still using violence to cheer up and criticize

[1] นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

the media. Because of their history, this is a culture that uses violence, represented in and outside football matches.

Objective

1. To study history, culture and reason hooligans use violence to cheer football.
2. To analyze result of hooligan violence behavior that influences football.

Literature review

Group behavior

Hooligans must always fight other football fans in violent situations outside the football field or after the match, which is a characteristic of Hooligans. (Khanthothong,T.et.al (2023). A hooligan is often associated with negative behavior and criminal activity, such as defacement (LowerBlock, 2024). The earliest recorded instance of hooliganism occurred in the 1880s. In the past, the group of insane football fans always called themselves nicknames like Arsenal's The Herd or Man United's Red Army. In the 1970s, these groups established the term "Hooligan" in British slang, referring to a criminal gang. This gang used violence and had a bloody history(David Tayeri, 2015). Hooligans are always in large groups, fight rival fans, and drink alcohol during the match (Violencelab, n.d.). Hooligan groups came from working-class groups; they had a tradition of showing aggressive behavior (Matuesz Grodecki and Joel Rockwood, 2025)

Passionate football fans.

In 1972, at Odal Stadium, West Ham United met Millwall. On that day, West Ham fans protected their own fans from Millwall supporters. Millwall Hooligan named Buckwackers is the rival of Inter City Firm (Tunyapreecha Ronnakrit, 2023). In the Europa Conference League between West Ham United and AZ Alkmaar, which almost led to riots, West Ham United players' families and fans who went to cheer their team were almost hurt by AZ fans (Tunyapreecha Ronnakrit, 2023).

Football and Violence: Myth or Reality?

Football is always linked to violence. In 1964, there were riots during the matches between Argentina and Peru after the referee disallowed the goal, and riots made more than 300 people died or Heysel stadium that have many injured at Heysel Stadium. In the past or present, violence has always been associated with football (Milad Haghani, 2024).

History of football

In the past, ball kicking with a team was played with a rock in Mesoamerican culture 3000 years ago (Football history, n.d.). The Aztecs called Tchatali, a ritual ball, a symbol of the sun, and the captain of the team that lost a match must sacrifice himself because he believed in the god. In Mesoamerican ball games, the ball is made from rubber (Football history, n.d.). Marn Gook was played in Australia by Aboriginal Australians. The ball is made from leaves or roots. (Football history, n.d) The first game of football was played in China in the 3rd and 2nd BC, known as Cuju. Cuju was played on a square area with a ball

(stitched leather with fur or feathers). This game is later changed to one known in Japan as Kemari. (Football history, n.d) In ancient Greece, a ball made from shreds of leather and hair was not famous and was not included in the Panhellenic games. In Roman culture, it is said that football originated in the British Island (Britannica) (Football history, n.d). The origins of ball sports date back over 2,000 years to Ancient China, Greece, and Rome, with early balls made from rock or animal hide with hair. (Bundesliga,n.d).

Violence in Football

In the 17-18s, the match in Kettering had a group of about 500 men who split into teams to play football, but after that, they robbed people in that town (Bunreuang Witayagorn, 2006). Football stadiums have many impressive moments with fans, but in the Premier League have a high level of crime and football violence the most High crime rate in 2021/22 in Anfield Stadium, home of Liverpool crime index score of 8.41 it possible to 10 Liverpool FC report the highest crime rate and numbers of banning increase to 44 . (Ben Green,2026)

ภาพที่ 1 Stadiums with the Lowest Football Violence and Crime Rates

ที่มา Ben Green 2026

History of football hooligan

Football hooliganism is a term used to describe disorderly, violent behavior, particularly in the UK, where it is almost exclusively associated with football. The problem became serious in the 1960s, and by

the 1980s, hooliganism was closely associated with English football supporters. The roots of football hooliganism can be traced back to the 19th century, when groups of players and fans disrupted matches by attacking other spectators and referees (Football Hooliganism, n.d.).

Football hooliganism refers to the violent behavior exhibited by football supporters, and it is often associated with working-class groups from low-income backgrounds (Sheposh and Richard, 2025). This phenomenon has repeatedly damaged the reputations of football clubs, for example, West Ham United in London, which has long been associated with hooligan activity. The club's hooligan fans have often been condemned by journalists, the government, and the wider football community (LowerBlock, 2024). One of the most infamous hooligan groups is made up of West Ham United supporters. These fans have developed strong rivalries with other teams, and the club's history is closely tied to hooligan groups such as the Inter City Firm (ICF) (LowerBlock, 2025). The ICF, active from the 1970s through the early 1990s, was notorious for violent clashes with rival groups, including Leeds United fans. Although the group's activity declined after the 1990s, incidents have continued—for instance, after a UEFA Cup match between West Ham and Palermo in 2006, a fight broke out. In 2018, the group re-emerged under the name Real West Ham Fans Action Group to protest against the club's board.

A notable recent incident occurred after a UEFA Europa Conference League match between West Ham United and AZ Alkmaar on March 23, when AZ hooligans attempted to attack West Ham players' families. On this occasion, West Ham hooligans intervened to protect the families (Tunyapreecha Ronnakrit, 2023).

From Cheering Culture to Hooligan Violence

In the past, many hooligans consumed alcohol and adopted new styles, but now they dress in expensive brands and still wear a vest, shirt, or scarf to show which club they support. (Blognational, n.d) .Turkey is highly organized. They have a leader whom most of the group follows. In a hooligan brawl, one must always be injured but not killed. Turkish football must increase security during matches (David Tayeri, 2015). Argentina, The Boca Juniors, a popular Buenos Aires-based team. Boca hooligans are more brutal than England recently. In the derby match between Boca Juniors and River Plate, Boca hooligans used aerosol spray cans to damage their eyes, and that game needed to stop. When Argentina played at the international level, the violence rose in the 1964 Olympics qualifying after the match against Peru in Lima, 300 people were killed, and 500 people were injured. (David Tayeri, 2015)Hooligans are always in large groups, fight rival fans, and drink alcohol during the match (Violencelab, n.d.). Hooligans have more violence than normal cheering. This is an example of normal cheering. In England, the cheering culture is known to be bold and brash. Alcohol is almost used on matchday, and this is one of the causes of violence (Okello Steve, 2026). In France, football fans are very passionate and vibrant. They always create a good atmosphere when they have a match (Jonny, n.d.). In Germany, the German national team, also known as Die Mannschaft, has very successful supporters who are proud and united when they have a match; bars and streets are always full of enjoying fans (Jonny, n.d.). In Italy, fans always show great passion during

international tournaments. "Gli Azzurri" love football deep in their roots because of their history (Jonny, n.d.). Hooligans love their team very much during the 1974-75 season. United fans, known as the Red Army, were disappointed with their team because Man United was relegated from the 1st Division, which led to the destruction of the amphitheater and cars by United hooligan fans or ICJ (Inter City Jimbers) (John Brewin, 2014). In the middle of the 20s, groups known as Football firms associated with specific clubs began prearranging fights with rival fans (Issabella Martínez, 2026). Football Hooliganism always destroys the reputation of football clubs, like West Ham United in London. This team has many hooligans, always has problems, and is often condemned by journals, the government, and the football community (LowerBlock, 2024).

Effect of football hooligan behavior

In 1985, UEFA (The Union of European Football Associations) banned all English league clubs from European competitions for 5 years. Because of the situation at Brussels' Heysel stadium. The ban was enforced after the European Cup final match between Liverpool and Juventus. On 29 May 1985, a crowd of fans crashed into a wall during the match when a group of Liverpool fans crossed a fence and collided. The trouble between Liverpool fans and Juventus fans caused 39 people to die and 600 to be injured. English football is banned from playing in any international cup for 5 years (Tom Mullen, 2015).In the Copa Libertadores final 2018, River Plate fans celebrate after their team beat Boca Juniors after extra time. It started with a celebration and developed into violence. Some people climbed up in a building to celebrate the fourth Copa Libertadores winner, but some fans attacked the TV crew, journalists, and many shops, and then they attacked the police. 3 police officers were injured, and 20 people were held before being released. This is the cause of police using tear gas and rubber bullets to protect themselves (The Sun,2018). Strategies to protect against hooliganism are a problem in English football, but this problem is less than before because the seats that were together in the past are now split, with designated seating that can reduce violence in matches. Many teams have installed CCTV that police can monitor and intervene if it has a violent effect on hooligans, because police can respond to the stadium quickly. (BBC,n.d) Liverpool fans were banned from a trendy chant. Liverpool fans had been banned for 3 years because they were chanting about the death of 2 Leeds United fans, Nicols Harpur referring to Chris Loftus and Kevin Speight, who were stabbed in Istanbul in 2000. He was fined £ 800, along with a £320 surcharge and £85 in additional costs (Richard Baker, 2026). After the match, Everton beat Crystal Palace 3-2. Everton fans ran into Goodison Park and taunted Patrick Viera, the head coach of Crystal Palace. After that, Viera kicked at those fans (Philip Patrick,2022).

Hooligan in movies

The story of Hooligans is depicted in movies to explain why Hooligans exhibit violent behavior and the other side of Hooligans. Green Street Hooligans 2005. This movie tells the story of an American journalism student named Matt Buckner who moves to London with his family and meets a football hooligan named Peter Duahan, who introduces him to gang battles with rival clubs. This movie is a showcase

of the culture and violence of this group during rival or derby matches (Rotten Tomatoes, n.d.). The Football Factory (2004) is about the life of Chelsea supporter Tommy Johnson. He was a hooligan who loved to drink and was brutal. This movie depicts Tommy's nightmare after he is beaten by rivals and his dangerous lifestyle (Josh Drew, 2018).

ภาพที่2 Green Street Hooligan

ที่มา Rottens Tomatoes n.d

Discussion

Objective 1: One reason hooligans use violence to support their teams is the long-standing association between football and violence (Milad Haghani, 2024). Since the 1960s, football has frequently been linked to violent incidents. For example, in matches between Argentina and Peru during this period, outbreaks of violence resulted in numerous deaths and injuries, reinforcing the connection between football and violence—even though hooliganism was not widely recognized at the time. Today, football continues to be associated with violence, both on and off the field. (Ben Green,2026) The Premier League has a high level of crime and football violence, the highest crime rate in 2021/22, except that hooligans use violence, normal fans are still linked to that. The next reason is that hooligans engage in violence because they engage in group behavior. From (Khanthothong, T. et al. (2023) tell Hooligans must always fight with other football fans if a violent situation happens outside the football field or after the match, which is a characteristic of Hooligans. (David Tayeri, 2015). In the past, the group of insane football fans always called themselves nicknames like Arsenal's The Herd or Man United's Red Army. In the 1970s, these groups established the term "Hooligan" in British slang, meaning a criminal gang. The next reason is that Hooligans came from lower-working-class and low-income families. (Sheposh and Richard, 2025) Hooligan groups originated within working-class communities and have a tradition of displaying aggressive behavior (Matuesz Grodecki and Joel Rockwood, 2025).

Another reason is that hooligans often come from lower-working-class and low-income backgrounds (Sheposh and Richard, 2025). Hooligan groups have their roots in working-class communities and are known for their tradition of aggressive behavior (Matuesz Grodecki and Joel Rockwood, 2025). This

strong community identity contributes to their actions, as many hooligans are deeply passionate football supporters with strong loyalty to their teams (Tunyapreecha Ronnakrit, 2023). For example, in 2018, the group reunited under the name Real West Ham Fans Action Group to protest the club's board. Similarly, during the UEFA Europa Conference League match between West Ham United and AZ Alkmaar on March 23, a conflict broke out between West Ham and AZ fans, with AZ hooligans attempting to attack the families of West Ham players, and West Ham hooligans intervening to protect them. Hooligans' devotion to their clubs can also be seen in historical incidents, as in the 1974-75 season, when Manchester United fans, known as the Red Army expressed their disappointment after the team was relegated from Division 1. This led to property damage, such as destroyed cars and parts of the stadium, by United hooligan groups, including the Intercity Jibbers (ICJ) (John Brewin, 2014).

Objective 2: The result of violence behavior in the past English football teams that were banned for 5 years in international competition from Heysel Stadium and made negative reputation for English football clubs from (Tom Mullen, 2015). In 2018 between River Plate and Boca Juniors that situation was in viral and made a blunder on social media (The Sun,2018). From all of the situations in the past to present many football clubs acknowledge about violence from hooligan, so that their provide safety for fans by seating away or home teams or put CCTV that make more safety , reduce the violence from hooligan and this reason why nowadays hooligan is less than before from(BBC,n.d).

Conclusion

Football has long been associated with violence, and football hooliganism is a prominent example of this connection, with a history dating back to the 19th century. Hooligans often use violence due to their intense passion for sport and their tendency to follow group behavior. The media has frequently criticized hooligans, especially after violent incidents such as the Heysel Stadium disaster, which led to English football clubs being banned from European competitions. As a result, hooligan groups have developed a negative reputation and are still known for using violence to support their teams. The effects and public image of hooliganism remain overwhelmingly negative, as their actions often result in riots or serious violence. However, the incidence of violent behavior among hooligans has declined in recent years, thanks to increased safety measures such as segregated seating and CCTV systems that enable police to monitor and respond quickly to incidents.

เอกสารอ้างอิง

Adwaidh Rajan.(2025). **Police report an 18% rise in disorder for last season**. Retrieved from https://www.bbc.com/sport/football/articles/cwyeq3xvpdxo

ASHLEY.(2025).**Top 10 worldwide Most popular sports**.Retrieved from https://en.uhomes.com/blog/most-popular-sports-of-the-world

BBC.(n.d). **Spectator Behaviour – Combatig hooliganism**.

Retrieved from https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zwcb9qt/revision/2

Ben Green.(2026).**Football Violence Statistics: Premier League Stadiums with the Highest Crime Rates**. Retrieved from https://seatpick.com/blog/football-violence-statistics

BlockNation. (n.d.).**The Changing Face of Football Fandom**.Retrieved from https://blog.nationalmuseum .ch/en/2022/05/the-changing-face-of-football-fandom/

Bundesliga. (n.d.) **The History of Soccer**. Retrieved from https://www.bundesliga.com

David Tayeri . (2015) . **Hooligan Culture Around The World**. Retrieved from https://thecampanile.org /7999/sports/hooligan-culture-around-the-world

Eric Weli et al.(2026). **football**. Retrieved from https://www.britannica.com/sports/football-soccer

Football history (n.d).**The history of football (soccer)**. Retrieved from https://www.footballhistory.org

Football Hooliganism.(n.d). **Football Hooliganism| Football Hooligan** Retrieved from https://www.footballhistory.org/

Issabella Martínez.(2026). **Football Hooliganism Causes: Histories & Realities**. Retrived from https://www.iienstitu.com/en/blog/football-hooliganism-causes-history-modern-realities

John Brewin. (2014). **Hooliganism in England: The enduring cultural legacy of football violence**. Retrived from https://www.espn.com/soccer/story/_/id/37408908/enduring-cultural-legacy-football-violence

Jonny.(n.d).**Living the game: Your guide to European football culture**. Retrieved from https://www.ef.com/wwen/blog/language/guide-to-european-football-culture/

Josh Drew. (2018). **Review: The Football Factory (2004)**. Retrieved from https://www.liveforfilm.com/2018/02/22/review-the-football-factory-2004/

Khanthothong,T.et.al. (2023). **Hate Speech Football Hooligan From Offline to Online**. Journal of Vongchavalitkul University (Humanities and Social Sciences).Retrieved from https://so10.tci-thaijo.org/index.php/JVU_HS/article/view/670

Lowe Block.(2024). **Football Ultras vs. Football Hooligans.**Retrieved from https://lowerblock.com /articles/football-ultras-vs-football-hooligans/

Lower Block .(2025). **England Football Fans | Passion, Pride, and History** Retrieved from https://lowerblock.com/articles/england-football-fans-passion-pride-and-history

Matuesz Grodecki and Joel Rockwood, (2025). **Why Does Fan Violence Persist in Football? Football Rivalries Ideology, the Reproduction of Football-Related Violence and its Everyday Dimensions**. Retrieved from https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01639625.2025.2528088

Milad Haghani. (2024). **Why is soccer fandom linked to violence.** Retreived from https://theconversation.com/why-is-soccer-fandom-so-linked-to-violence-245143

Philip Patrick. (2022). **Patrick Vieira: Police & FA investigating after Crystal Palace boss involved in altercation with fan**. Retrieved from https://www.bbc.com/sport/football/61517333

The Sun.(2018). **River Plate fans clash with riot police in violent scenes on streets of Argentina after**

Copa Libertadores final win over rivals Boca Juniors. Retrieved from https://www.thesun.co.uk/sport/football/7941210/river-plate-fans-clash-cops-copa-libertadores-final-win/

Tom Mullen. (2015). **Heysel disaster: English football's forgotten tragedy?.**Retrieved from https://www.bbc.com/news/uk-england-merseyside-32898612

Tunyapreecha Ronnakrit, (2023). **“Inter City Firm” : Reckless Act of West Ham Hooligan That Bring to Make Movie**. Retrieved From https://mainstand.co.th/th/features/5/article/3743

Richard Baker. (2026). **Liverpool fan given football ban for tragedy chant**. Retrieved from https://www.bbc.com/news/articles/cql4d5exexzo

Rotten Tomatoes.(nd).**Green Street Hooligan** . Retrieved from https://www.rottentomatoes.com

Sheposh and Richard .(2025). **FootballHooliganism**. Retrieved from https://www.ebsco.com/research-starters/sports-and-leisure/football-hooliganism

Violence Lab.(n.d). **Football Hooliganism**. Retrieved from https://www.violence-lab.eu/news/football-hooliganism/

Witayakron Bunruang.(2006). **Special Report: Learned History Violence In Football Games**. Retrieved from https://prachatai.com/journal/2006/06/8802

การออกแบบลายผ้าจากอัตลักษณ์ชุมชนวัดพระงาม
Fabric Pattern Design from the Identity of the Wat Phra Ngam Community

ศุภณัฐ ไพรี[1]
ปิยะวรรณ ปิ่นแก้ว[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการออกแบบลวดลายผ้า 2) ออกแบบลายผ้าร่วมสมัยจากทุนวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนวัดพระงามเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ 3) พัฒนาและสร้างสรรค์ต้นแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพิมพ์ลายที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการด้านการออกแบบ โดยดำเนินการผ่านกระบวนการศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม การวิเคราะห์องค์ประกอบการออกแบบจากทุนวัฒนธรรม การพัฒนาแนวคิดและออกแบบลวดลายผ้า การผลิตต้นแบบ และการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภค กลุ่มตัวอย่างในการประเมินผลงาน ได้แก่ ผู้เข้าชมนิทรรศการและผู้บริโภค จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม และแบบประเมินความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์สำคัญของชุมชนวัดพระงามสามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มทุนวัฒนธรรมจากศิลปกรรมสมัยทวารวดี เช่น ตัวอักษรจารึกวัดพระงาม ลวดลายธรรมจักร กวางหมอบ และประติมากรรมทวารบาล 2) กลุ่มทุนวัฒนธรรมจากสถาปัตยกรรมชุมชน และ 3) กลุ่มทุนวัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจชุมชน โดยนำมาสังเคราะห์และออกแบบเป็นลวดลายผ้าร่วมสมัยจำนวน 18 ลวดลาย โดยใช้หลักการลดทอนรูปทรงและการจัดองค์ประกอบทางเรขศิลป์ร่วมสมัย ผลการประเมินความพึงพอใจพบว่า ผู้บริโภคมีความคิดเห็นต่อผลงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.50) โดยเฉพาะด้านการเลือกใช้รูปทรง สี และองค์ประกอบศิลป์ที่เหมาะสม รวมถึงความสามารถในการดึงดูดความสนใจและสร้างความต้องการซื้อ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การออกแบบลายผ้าจากทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและศักยภาพทางเศรษฐกิจได้

***คำสำคัญ**: การออกแบบลายผ้า อัตลักษณ์ชุมชนวัดพระงาม ทุนวัฒนธรรมทวารวดี เศรษฐกิจสร้างสรรค์*

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study and analyze the cultural identity of the Wat Phra Ngam community in Nakhon Pathom Province as foundational data for fabric pattern design; 2) to create contemporary fabric patterns inspired by cultural capital that reflect the identity of the Wat Phra Ngam community in order to enhance value within the creative economy and promote local identity; and 3) to develop and produce prototype printed-fabric products that can be practically utilized for tourism-related products. This study employed a qualitative research approach integrated with action design research. The

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

research process involved documentary research, field studies, cultural capital analysis, concept development and fabric pattern design, prototype production, and consumer satisfaction evaluation. The sample group consisted of 30 exhibition visitors and consumers. Research instruments included interview forms, field observation records, and satisfaction questionnaires. Data were analyzed using content analysis, mean, and standard deviation. The findings revealed that the significant identities of the Wat Phra Ngam community could be categorized into three groups: 1) cultural capital derived from Dvaravati art, including Wat Phra Ngam inscriptions, Dharmachakra motifs, crouching deer motifs, and guardian sculptures; 2) cultural capital from community architecture, such as decorative motifs from Charoen Sattha Bridge and the Maha-Ut ordination hall; and 3) cultural capital related to the local economy, including traditional bamboo sticky rice and pork products. These cultural elements were synthesized and transformed into 18 contemporary fabric patterns through the application of form reduction and contemporary graphic composition principles. The resulting patterns clearly reflected the community's identity, demonstrated aesthetic beauty, and could be effectively adapted into contemporary products. The satisfaction evaluation indicated that consumers expressed a high level of overall satisfaction (mean = 4.50), particularly regarding the appropriateness of forms, colors, and artistic composition, as well as the products' ability to attract consumer interest and stimulate purchasing intention. The study demonstrates that fabric pattern design based on local cultural capital can be effectively developed into creative products with both cultural significance and economic potential.

Keywords: *Fabric Pattern Design, Wat Phra Ngam Community Identity, Dvaravati Cultural Capital, Creative Economy*

บทนำ

ชุมชนวัดพระงาม ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองนครปฐม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะพื้นที่ทางโบราณคดีและรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยทวารวดี พื้นที่แห่งนี้มีความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ร่วมกับองค์พระปฐมเจดีย์ซึ่งเป็นศูนย์กลางความศรัทธาที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในลุ่มน้ำภาคกลาง จากหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดีโดยกรมศิลปากร พบว่าวัดพระงามอารามหลวง เป็นศาสนสถานเก่าแก่ที่มีอายุย้อนกลับไปได้ถึงพุทธศตวรรษที่ 11–16 ซึ่งถือเป็นยุคทองของอารยธรรมทวารวดีใน ดินแดนประเทศไทย (กรมศิลปากร, 2556, 2560) ร่องรอยประวัติศาสตร์ที่ปรากฏอย่างเด่นชัดภายในวัดคือ "เนินโบราณสถานวัดพระงาม" ซึ่งประกอบด้วย โครงสร้างอิฐโบราณ ฐานเจดีย์เก่า ตลอดจนการค้นพบวัตถุโบราณจำนวนมาก อาทิ จารึกวัดพระงาม ธรรมจักร เศียรพระพุทธรูปดินเผาและปูนปั้น เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะและหลังคุปตะ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์, ม.ป.ป.) โบราณวัตถุเหล่านี้มิได้เป็นเพียงหลักฐานทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นฐานข้อมูลภาพ ที่สะท้อนถึงฝีมือช่าง ความประณีตเชิงช่างทวารวดี การนำทุนทางวัฒนธรรมมาแปรรูปผ่านกระบวนการออกแบบสิ่งทอและการพัฒนาลวดลายผ้าจึงเป็น เครื่องมือสำคัญในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสร้างอัตลักษณ์ทางทัศนศิลป์ที่ชัดเจนให้กับชุมชน (จันทร์เพ็ญ วงศ์ศรี, 2558) การวิจัยเชิงสร้างสรรค์ชิ้นนี้จึงได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการลดทอนรูปทรงและการออกแบบอัตลักษณ์เชิงร่วมสมัยเชื่อมโยงอดีตเข้ากับปัจจุบัน โดยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการคัดลอกลวดลายโบราณมาวางลงบนผืนผ้าโดยตรง แต่เป็นการนำ โครงสร้างเรขาคณิตจากสถาปัตยกรรม (เช่น หน้าบันโบสถ์มหาอุด ซุ้มประตูวัด รูปปั้นทวารบาล) สัญวิทยาจากโบราณวัตถุ (เช่น ลายเส้นก้านขดเวียนวน ลายดอกบัว รูปทรงลูกปัด) และเส้นสาย

ธรรมชาติจากวิถีชีวิตริมคลอง (เช่น สายน้ำ ต้นตาล แสงยามเย็น) มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และจัดองค์ประกอบทัศนศิลป์สองมิติใหม่ (ประภาศรี พรหมรักษ์, 2562; สุภาพร อินทร์ทอง, 2560) เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ผ้าและของที่ระลึกที่สามารถสื่อสารเรื่องราวของวัดพระงามได้อย่างมีเอกลักษณ์ มีสุนทรียภาพที่คนรุ่นใหม่ยอมรับ และเปิดโอกาสให้ชุมชนพัฒนาไปสู่ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ยั่งยืน

การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการนำอัตลักษณ์ของชุมชนวัดพระงามมาสังเคราะห์เป็น แนวคิดในการออกแบบลายผ้า เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีความร่วมสมัย สามารถใช้ได้จริงและตอบสนอง ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชน แนวคิดในการออกแบบครั้งนี้อาศัยหลักการออกแบบเรขศิลป์ร่วมสมัย ที่เน้นการลดทอนรูปทรงการจัดองค์ประกอบที่สามารถ ประยุกต์ใช้ได้หลากหลายรูปแบบ โดยใช้แรงบันดาลใจจากสัญลักษณ์สำคัญของชุมชน เช่น ธรรมจักร ลายหน้าบันโครงสร้าง สถาปัตยกรรมวัด โบสถ์มหาอุต รูปทรงพระปฐมเจดีย์ ลวดลายเครื่องปั้นดินเผา รวมถึงภาพสะท้อนของวิถีชีวิตริมคลอง และสถาปัตยกรรมบ้านไม้ไทย–จีน ข้อมูลเหล่านี้ถูกนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และทดลองออกแบบเพื่อให้เกิดลวดลาย ที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนได้อย่างร่วมสมัย การออกแบบลายผ้าจากอัตลักษณ์ชุมชนวัดพระงามจึงมิใช่เพียงการสร้าง ความสวยงามทางศิลปะแต่เป็นกระบวนการสร้าง “การสื่อสารทางวัฒนธรรม” ผ่านงานออกแบบโดยใช้ลายผ้าเป็นสื่อกลาง ในการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์และคุณค่าของชุมชนไปสู่ผู้คนในวงกว้าง และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจจากผลิตภัณฑ์ ทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เพื่อให้เกิดต้นแบบผลิตภัณฑ์ ที่สามารถสะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน พร้อมทั้งสร้างโอกาสในการต่อยอดเชิงพาณิชย์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดนครปฐมในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม สำหรับนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการออกแบบลวดลายผ้า
2. เพื่อออกแบบลายผ้าร่วมสมัยจากทุนวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชุมชนวัดพระงามที่สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน
3. เพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต้นแบบลายผ้าที่สามารถนำไปใช้งานได้จริง สามารถนำไปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว

สมมุติฐานของการวิจัย

1. การออกแบบผลิตภัณฑ์ลวดลายผ้าที่จากแรงบันดาลใจและอัตลักษณ์จากชุมชนวัดพระงาม จะได้รับความพึงพอใจจากกลุ่มผู้บริโภคในระดับสูง

2.ลวดลายผ้าที่สร้างสรรค์ขึ้นมีความเหมาะสมและมีศักยภาพที่จะนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าวัฒนธรรมของชุมชนได้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ศิลปกรรม สมัยทวารวดี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และสภาพแวดล้อมของชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม เพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นกรอบความคิดและแรงบันดาลใจในการออกแบบและพัฒนาลวดลายผ้าแบบสองมิติ
2. ขอบเขตกลุ่มประชากร โดยกำหนดกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน พระภิกษุสงฆ์ และประชาชนในพื้นที่ สำหรับการให้ข้อมูลในชุมชน และมีกลุ่มเป้าหมายผู้ประเมินผลงานเป็นผู้เข้าชมนิทรรศที่เป็นผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ลายผ้า การจำนวน 30 คน
3. ขอบเขตด้านการออกแบบและผลิตภัณฑ์ ออกแบบลวดลาย 2 มิติไม่น้อยกว่า 20 รูปแบบ และผลิตเป็นต้นแบบผ้าพิมพ์ลาย จำนวนไม่น้อยกว่า 10 รูปแบบ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

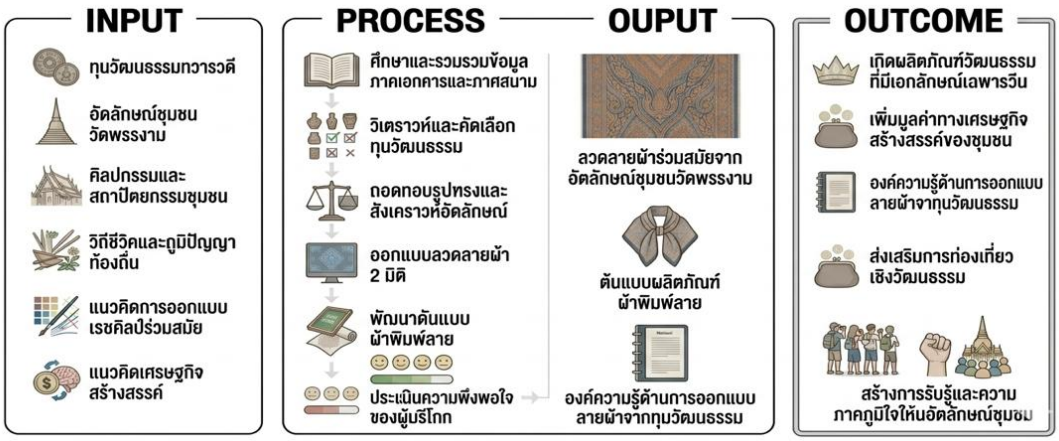

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงทดลองปฏิบัติ การออกแบบ (Action Design Research) โดยแบ่งกระบวนการดำเนินงานออกเป็น 5 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษารวบรวมข้อมูลอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชน จากเอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี จากเอกสาร ร่วมกับการลงพื้นที่ภาคสนามในชุมชนและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลและคัดเลือกทุนวัฒนธรรมจากผลงานศิลปกรรมทวารวดีและจากชุมชนวัดพระงาม โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากทุนวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น มีความสวยงามทางศิลปะ และมีองค์ประกอบการออกแบบเรขศิลป์ที่เหมาะสมในการนำมาออกแบบลวยลายผ้า

ขั้นตอนที่ 3: การพัฒนาแนวคิดการออกแบบ การพัฒนาการร่างแบบโดยใช้หลักการออกแบบ 2 มิติ โดยกระบวนการลดทอนรูปทรงจากผลงานศิลปกรรมทวารวดีและจากชุมชนวัดพระงาม และการสร้างสรรค์ผลงานด้วย โปรแกรมคอมพิวเตอร์กราฟิก และสร้างภาพจำลองผลิตภัณฑ์

ขั้นตอนที่ 4: ผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพิมพ์ลายในรูปแบบดิจิทัลปริ้นสำหรับการนำไปทดลองการจำหน่าย

ขั้นตอนที่ 5: การประเมินผลและสรุปผลการวิจัยระดับความพึงพอใจ โดยใช้แบบสอบถาม กับผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ในนิทรรศการแสดงผลงานออกแบบนิเทศศิลป์นิพนธ์ จำนวน 30 คน แล้วนำมาวิเคราะห์ หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์สำคัญของชุมชนวัดพระงามประกอบด้วยศิลปกรรมสมัยทวารวดี สามารถนำมา พัฒนาเป็นแนวคิดในการออกแบบลายผ้า “เสน่ห์ชุมชนบนผืนผ้า” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการออกแบบจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มทุนวัฒนธรรมจากทวารวดีได้แก่ ตัวอักษรจารึกวัดพระงาม ลวดลายบนธรรมจักรกวางหมอบ และประติมากรรมปูนปั้นทวารบาล 2) ทุนวัฒนธรรมจากสถาปัตยกรรมในชุมชน ได้แก่ ลวดลายจากสะพานเจริญศรัทธา และกลุ่มลวดลายจากโบสถ์มหาอุต 3) ทุนวัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจในชุมชน ได้แก่ ข้าวหลามและหมู ซึ่งจากทุนวัฒนธรรมได้นำมาสู่การออกแบบและจัดวางบนผืนผ้าจำนวน 18 ลายโดยใช้หลักการลดทอนรูปทรงและ การจัดองค์ประกอบแบบร่วมสมัย ทำให้เกิดลวดลายที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างชัดเจน มีสุนทรียภาพที่สวยงาม

ภาพที่ 1 ผลงานออกแบบลายผ้าจากทุนวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม

ที่มา: ศุภณัฐ ไพรี (2569)

ภาพที่ 2 ผลงานออกแบบลายผ้าจากทุนวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม
ที่มา: ศุภณัฐ ไพรี (2569)

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ (n = 30)

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
หญิง	25	85%
ชาย	5	15%

ผู้ตอบแบบประเมินส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 85 รองลงมา คือ เพศชาย จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 15 ผู้ตอบแบบประเมินส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 20–30 ปี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 47 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 31–40 ปี จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 34 และช่วงอายุ 41–50 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 19 ตามลำดับ

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามช่วงอายุ (n = 30)

ช่วงอายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
20 – 30 ปี	12	47.0%
31 – 40 ปี	10	34.0%
41 – 50 ปี	8	19.0%

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้ตอบแบบประเมินส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 20–30 ปี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 47 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 31–40 ปี จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 34 และช่วงอายุ 41–50 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 19 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ระดับความคิดเห็นต่อผลงานออกแบบ (n = 30)

ประเด็นการประเมินผลงาน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
1. ลวดลายผ้าสามารถสะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมทวารวดีและชุมชนวัดพระงามได้	4.56	0.49	มากที่สุด
2. การออกแบบลวดลายผ้ามีความสวยงามและโดดเด่นน่าสนใจ	4.33	0.69	มาก
3. การเลือกใช้รูปทรง สี และองค์ประกอบศิลป์มีความเหมาะสม	4.60	0.48	มากที่สุด
4. ลวดลายผ้ามีความคิดสร้างสรรค์และแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ทั่วไปในท้องตลาด	4.40	0.66	มาก
5. ลวดลายผ้าสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์หรือแฟชั่นร่วมสมัยได้	4.50	0.56	มาก
6. ผลิตภัณฑ์ผ้าพิมพ์ลายจากทุนวัฒนธรรมดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคและสร้างความต้องการซื้อ	4.60	0.48	มากที่สุด
7. ผลิตภัณฑ์ผ้าพิมพ์ลายจากทุนวัฒนธรรมมีศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจ	4.56	0.49	มากที่สุด
รวม	**4.50**	**0.55**	**มาก**

ผู้ตอบแบบประเมินส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 85 รองลงมา คือ เพศชาย จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 15 ผู้ตอบแบบประเมินส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 20–30 ปี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 47 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 31–40 ปี จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 34 และช่วงอายุ 41–50 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 19 ตามลำดับ

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้ตอบแบบประเมินมีความคิดเห็นต่อผลงานการออกแบบลวดลายผ้าจากอัตลักษณ์ทุนวัฒนธรรมทวารวดีและชุมชนวัดพระงาม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.50) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากัน ได้แก่ การเลือกใช้รูปทรง สี และองค์ประกอบศิลป์มีความเหมาะสม และผลิตภัณฑ์ผ้าพิมพ์ลายจากทุนวัฒนธรรมดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคและสร้างความต้องการซื้อ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.60 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ลวดลายผ้าสามารถสะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมทวารวดีและชุมชนวัดพระงามได้ และผลิตภัณฑ์ผ้าพิมพ์ลายจากทุนวัฒนธรรมมีศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 อยู่ในระดับมากที่สุด ตามลำดับ ถัดมา คือ ลวดลายผ้าสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์หรือแฟชั่นร่วมสมัยได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 อยู่ในระดับมาก และลวดลายผ้ามีความคิดสร้างสรรค์และแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ทั่วไปในท้องตลาด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 อยู่ในระดับมาก ขณะที่ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การออกแบบลวดลายผ้ามีความสวยงามและโดดเด่นน่าสนใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 อยู่ในระดับมาก

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาการออกแบบลายผ้าจากอัตลักษณ์ชุมชนวัดพระงาม สามารถนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์และอภิปรายผลร่วมกับแนวคิด ทฤษฎีด้านการออกแบบ โดยแบ่งประเด็นการอภิปรายออกเป็น 3 มิติสำคัญ ดังนี้

1. การแปรสภาพทุนวัฒนธรรมทวารวดีสู่มูลค่าเชิงเศรษฐกิจ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การนำสัญลักษณ์และศิลปกรรมในอดีตมาแปรรูปผ่านกระบวนการออกแบบลายผ้า สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ในระดับมาก ซึ่งเป็นการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงามมาสู่กระบวนการออกแบบลายผ้าสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของ Howkins (2001) ที่มองว่าความคิดสร้างสรรค์และทุนทางวัฒนธรรมสามารถพัฒนาเป็นสินทรัพย์ทางเศรษฐกิจได้ ที่สามารถแปรสภาพให้กลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้ หากผ่านกระบวนการจัดการและตีความที่เหมาะสม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐวุฒิ ศรีสวัสดิ์ (2561) ที่ระบุว่า การถอดรหัสอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นลวดลายกราฟิก สิ่งทอร่วมสมัย ช่วยแก้ปัญหาความซ้ำซากของสินค้าพื้นเมือง ทำให้เกิดความแตกต่างในเชิงพาณิชย์ และดึงดูดกลุ่มผู้บริโภคยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. กระบวนการลดทอนรูปทรงเพื่อสุนทรียภาพร่วมสมัย ลวดลายทั้ง 18 รูปแบบที่ ผ่านกระบวนการถอดรหัสโครงสร้างการออกแบบเรขศิลป์ที่การลดทอนรูปทรงให้เรียบง่าย กระบวนการ ทางศิลปะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของประภาศรี พรหมรักษ์ (2562) ในเรื่องของการออกแบบผ้าพิมพ์ ลายร่วมสมัย ที่ระบุว่าการนำศิลปะโบราณมาประยุกต์ใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องแต่งกาย จำเป็นต้องลดทอนทัศนธาตุ มีความเป็นสากลและเป็นเรขาคณิตมากขึ้น เพื่อไม่ให้ผู้บริโภค รู้สึกว่าผลิตภัณฑ์นั้นดูเก่าแก่หรือล้าสมัยเกินไป นอกจากนี้ยังสอดรับกับแนวคิดการออกแบบอัตลักษณ์ เชิงร่วมสมัยของ สุภาพร อินทร์ทอง (2560) ที่ว่า ความเป็นอัตลักษณ์ที่ยั่งยืนไม่ได้เกิดจากการคัดลอกรูปทรง เดิมมาวางตรง ๆ แต่เกิดจากการดึงความงามทางทัศนศิลป์มาจัดองค์ประกอบศิลป์ใหม่

3. การตอบสนองพฤติกรรมผู้บริโภคและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ ของการวิจัยอยู่ในวัยทำงานตอนต้นถึงตอนกลาง และมีความพึงพอใจต่อผลงานในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.50) ชี้ให้เห็นว่า ลายผ้าที่พัฒนาขึ้นตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็น กำลังซื้อหลักในปัจจุบัน สอดคล้องกับงานวิจัยด้านการออกแบบเพื่อการท่องเที่ยวของ จันทร์เพ็ญ วงศ์ศรี (2558) ที่ค้นพบว่า ผู้บริโภคร่วมสมัยไม่ได้เลือกซื้อสินค้าของที่ระลึกเพียงเพราะ ประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น แต่ซื้อเพราะเรื่องราวและคุณค่าทางอารมณ์ (Emotional Value) ที่ซ่อนอยู่บนผืนผ้าผ้า การออกแบบลายผ้าจากอัตลักษณ์ชุมชนวัดพระงามที่ผ่านช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์นับจากทวารวดีจนถึงปัจจุบัน การออกแบบลายผ้าและผลิตภัณฑ์ผ้าพิมพ์ลายให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่เป็นทูตวัฒนธรรมเพื่อช่วยประชาสัมพันธ์ ประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครปฐมได้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำแนวคิดและระบบลวดลาย ที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยนี้ ไปปรับใช้ใน การออกแบบสื่อสารรูปแบบอื่น ๆ เช่น สื่อดิจิทัล เว็บไซต์ชุมชน กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์สินค้าของฝาก ประจำจังหวัด หรืออัตลักษณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดนครปฐม

2. ควรใช้อัตลักษณ์ผ้าพิมพ์ลายที่ออกแบบขึ้นนี้ เป็นสื่อกลางในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ในชุมชน เพื่อดึงดูดใจให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่หันกลับมาสนใจ ตระหนักรู้ และร่วมกันอนุรักษ์สืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ไม่ให้สูญหาย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการสำรวจและรวบรวมลวดลายจากหลักฐานโบราณคดี ทวารวดีในพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดนครปฐมเพิ่มเติม เพื่อสร้างคลังข้อมูลภาพ (Visual Archive) ที่หลากหลายและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. หากต้องการนำผลงานการออกแบบไปผลิตเพื่อวางจำหน่ายจริงในระดับอุตสาหกรรม ควรทำการสำรวจความต้องการและทดสอบตลาดกับกลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลาย ทั้งในด้านอาชีพ ช่วงอายุ และสัญชาติของนักท่องเที่ยว

3. ควรศึกษาและทดลองนำลวดลายอัตลักษณ์นี้ไปใช้กับเทคนิคการผลิตสิ่งทอ หรือผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับงานหัตถกรรมสร้างสรรค์

กิตติกรรมประกาศ

ผลงานสร้างสรรค์และการวิจัยนิเทศศิลป์นิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้อย่างสมบูรณ์ด้วยความกรุณา อย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะวรรณ ปิ่นแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้มอบคำแนะนำ องค์ความรู้เชิงลึก ตลอดจนแนวทางในการวิเคราะห์ระบบความคิดและการจัดองค์ประกอบทางการออกแบบที่มีคุณค่ายิ่ง ขอกราบขอบพระคุณพระมหาชุติพัฒน์ โชติวฑฺฒโน ปราญช์ชาวบ้าน และพี่น้องประชาชน ในชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐมทุกท่านที่ได้สละเวลา ให้ข้อมูลภาคสนามอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัยในครั้งนี้ และท้ายที่สุดขอขอบคุณสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ที่เป็นแหล่งบ่มเพาะให้มีความรู้และประสบการณ์ด้านการออกแบบ

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2556). **ศิลปะทวารวดีในประเทศไทย.** สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.

กรมศิลปากร. (2560). **แหล่งโบราณคดีจังหวัดนครปฐม.** กรมศิลปากร.

จันทร์เพ็ญ วงศ์ศรี. (2558). **การออกแบบลวดลายผ้าเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน.** สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

ณัฐวุฒิ ศรีสวัสดิ์. (2561). **การออกแบบลายผ้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน.** วารสารศิลปกรรมศาสตร์, 10(2), 45–58.

ประภาศรี พรหมรักษ์. (2562). **ผ้าพิมพ์ลายกับการออกแบบร่วมสมัย.** สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์. (ม.ป.ป.). **คู่มือนำชมศิลปะทวารวดีและโบราณวัตถุวัดพระงาม.** สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2563). **การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าจากอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น.** คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศูนย์ข้อมูลนครปฐม. (2568). **ประวัติศาสตร์สังคมและวิถีชีวิตชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา.**สำนักงานข้อมูลท้องถิ่น.

สุภาพร อินทร์ทอง. (2560). **การประยุกต์ลวดลายโบราณในงานออกแบบสิ่งทอ.** วารสารการออกแบบ, 5(1), 23–35.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม. (2564). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ชุมชนจังหวัดนครปฐม.** สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัด.

Howkins, J. (2001). **The Creative Economy:** How People Make Money from Ideas. Penguin Books.

การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ต จากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ด้วยแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์

The Design of Street Art Illustrations from the Cultural Capital of Wat Phra Ngam Community, Nakhon Pathom Province, through the Surrealism Art

สมาธิวุฒิ หอมบุบผา[1]
วิรัตน์ ปิ่นแก้ว[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม และนำองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตด้วยแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และเรื่องราวทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างร่วมสมัยและสร้างสรรค์ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อศึกษารูปแบบ แนวคิด และลักษณะสำคัญของศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ในการสร้างสรรค์งานสตรีทอาร์ต และ 3) เพื่อออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตจากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ด้วยแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์

การดำเนินการวิจัยใช้วิธีศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยลงพื้นที่ในชุมชนวัดพระงามเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์สำคัญของชุมชน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นแนวคิดในการออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตจำนวน 8 ภาพ พร้อมนำเสนอในรูปแบบภาพจำลอง (Mockup) บนกำแพงหรือพื้นที่สาธารณะภายในชุมชน และประเมินความคิดเห็นจากกลุ่มชุมชนวัดพระงามเกี่ยวกับความเหมาะสมและการสื่อสารของผลงาน

ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตสามารถสะท้อนทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนวัดพระงามได้อย่างชัดเจน โดยผลงานยังคงรักษารูปแบบและองค์ประกอบสำคัญของชุมชนไว้ พร้อมประยุกต์แนวคิดศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ในระดับที่เหมาะสม ไม่ใช้ความเหนือจริงมากจนกระทบต่อการสื่อสารเนื้อหา การใช้สี องค์ประกอบภาพ และรูปทรงเชิงสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มความน่าสนใจ ความแปลกใหม่ และสามารถเชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่จริงได้อย่างกลมกลืน อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและสร้างภาพลักษณ์ร่วมสมัยให้กับชุมชนวัดพระงามได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: *ทุนทางวัฒนธรรม สตรีทอาร์ต ศิลปะเซอร์เรียลลิสม์*

Abstract

This research aimed to study the cultural capital of the Wat Phra Ngam community in Nakhon Pathom Province and to apply the acquired knowledge to the design of street art illustrations using a Surrealism art approach. The purpose was to create contemporary and creative artworks that reflect the

[1] นักศึกษาหลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

identity, way of life, and cultural narratives of the community. The study consisted of three main objectives: 1) to investigate the cultural capital of the Wat Phra Ngam community in Nakhon Pathom Province; 2) toexamine the concepts, characteristics, and artistic approaches of Surrealism in street art creation; and 3) to design street art illustrations based on the cultural capital of the Wat Phra Ngam community through the application of Surrealism art concepts.

The research methodology involved documentary research, a review of related studies, and field data collection. The researcher conducted fieldwork within the Wat Phra Ngam community to explore its historical background, local way of life, indigenous wisdom, and significant cultural identity. The collected data were analyzed and synthesized into design concepts for eight street art illustration pieces. The artworks were then presented as mockups on walls and public spaces within the community. In addition, evaluations and opinion surveys were conducted among members of the Wat Phra Ngam community regarding the appropriateness and communicative effectiveness of the artwork.

The findings revealed that the designed street art illustrations effectively communicated and reflected the cultural capital and identity of the Wat Phra Ngam community. The artworks successfully preserved the essential characteristics and cultural elements of the community while appropriately integrating Surrealism concepts without excessive abstraction that might hinder cultural communication. The use of color, composition, and creative visual forms enhanced the uniqueness and visual appeal of the artworks while maintaining harmony with the actual physical context of the community. Furthermore, the artworks contributed to the promotion of cultural values and helped create a contemporary image for the Wat Phra Ngam community in an appropriate and meaningful manner.

Keywords: *Cultural, capital Street art, Surrealism art*

บทนำ

ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) หมายถึงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ค่านิยม และมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดผ่านกระบวนการทางสังคม จนกลายเป็นคุณค่าที่สะท้อนอัตลักษณ์ของบุคคลและชุมชน อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสร้างมูลค่าให้แก่พื้นที่ได้ (ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข, 2550) ทุนทางวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ งานหัตถกรรม และผลงานศิลปะ และทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (อัชรี กุลบุตร, 2567)

ชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม เป็นชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมโดดเด่นทั้งด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และประเพณี โดยตั้งอยู่บริเวณคลองเจดีย์บูชา ทางทิศเหนือขององค์พระปฐมเจดีย์ พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งค้นพบโบราณวัตถุสมัยทวารวดี เช่น ธรรมจักร กวางหมอบ พระพุทธรูปดินเผา และจารึกภาษาปัลลวะ ซึ่งสะท้อนถึงความรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมในอดีต (นิพล เชื้อเมืองพาน, 2567) นอกจากนี้ ชุมชนยังมีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับวัดพระงามในฐานะศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่ รวมถึงมีกิจกรรมที่สะท้อนความร่วมมือของชุมชน เช่น ธนาคารขยะ โรงเรียนครูอาสา และกิจกรรมลานสร้างสรรค์ถนน

คนเดิน อีกทั้งยังมี “ข้าวหลามนครปฐม” ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่สร้างรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สตรีทอาร์ต (Street Art) เป็นศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นในพื้นที่สาธารณะ เช่น กำแพง อาคาร หรือพื้นที่เมือง เพื่อสื่อสารแนวคิด อัตลักษณ์ และประเด็นทางสังคมผ่านภาษาทางศิลปะที่เข้าถึงผู้คนได้โดยตรง (วิกิพีเดีย, 2568) การออกแบบสตรีทอาร์ตที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจด้านอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ เพื่อให้ผลงานสามารถสร้างคุณค่าทางสุนทรียภาพและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม (ณพัชร สุวรรณกิจ, 2562) สอดคล้องกับแนวคิดของ สมชาย ใจดี (2565) ที่กล่าวว่า ศิลปะร่วมสมัยที่เชื่อมโยงกับชุมชนควรสะท้อนบริบท วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยให้ผลงานศิลปะเกิดคุณค่าทางสังคมและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในพื้นที่สาธารณะ

ในด้านแนวคิดทางศิลปะ ศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ (Surrealism) เป็นขบวนการทางศิลปะที่มุ่งถ่ายทอดจินตนาการ ความฝัน และจิตไร้สำนึก ผ่านรูปแบบที่เหนือจริงและอิสระจากกรอบเหตุผล (สดชื่น ชัยประสาธน์, 2568) ลักษณะเด่นของศิลปะแนวนี้ช่วยสร้างความน่าสนใจและการตีความเชิงสัญลักษณ์ที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงเลือกใช้แนวคิดศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ในการออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ต เพื่อถ่ายทอดทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงามให้เกิดความร่วมสมัย สร้างความโดดเด่นแก่พื้นที่ และสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างชัดเจน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม

2. เพื่อศึกษาข้อมูลศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ในการสร้างสรรค์งานสตรีทอาร์ต

3. เพื่อออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ต จากทุนทางวัฒนธรรมวัดพระงามจังหวัดนครปฐม ด้วยแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์

สมมุติฐานของการวิจัย

การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ต จากทุนวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ด้วยเทคนิค เซอร์เรียลลิสม์ สามารถเพิ่มการรับรู้ในคุณค่าของทุนวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม และสร้างความน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยวและผู้พบเห็น รวมถึงสร้างการตีความเนื้อหาทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงามในแนวทางที่หลากหลาย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาและทำวิจัย ได้แก่พื้นที่บริเวณชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม

2. ขอบเขตด้านกลุ่มประชากรเกี่ยวข้องในการเก็บข้อมูล ได้แก่ กลุ่มตัวแทนชุมชน,ชาวบ้าน,หรือผู้มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนวัดพระงาม

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาในการออกแบบภาพประกอบจากทุนวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม ในรูปแบบสตรีทอาร์ต ด้วยเทคนิคเซอร์เรียลลิสม์ เป็นจำนวนมากกว่า 5 ภาพ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

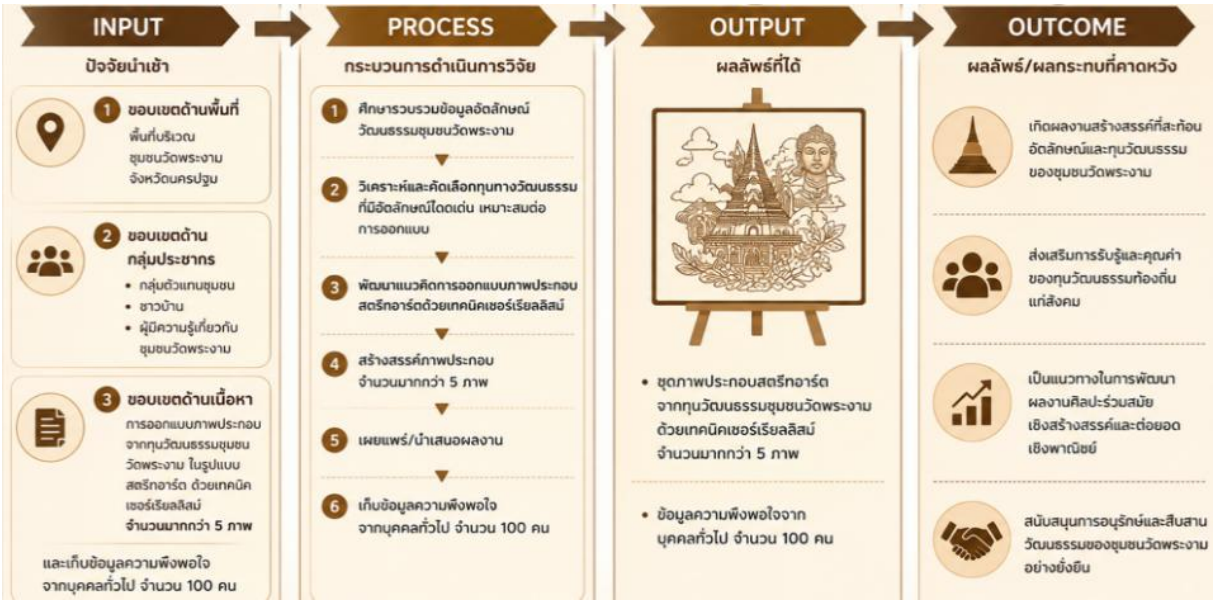

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการด้านการออกแบบ (Action Design Research) โดยแบ่งกระบวนการดำเนินงานออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม

ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร บทความ งานวิจัย และการลงพื้นที่ภาคสนามในชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญา อารยธรรมทวารวดี เศรษฐกิจ อาชีพ และเรื่องเล่าภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 เก็บข้อมูลภาคสนามและสัมภาษณ์

ลงพื้นที่สัมภาษณ์และสังเกตการณ์จากผู้มีความรู้และผู้เกี่ยวข้องในชุมชน เช่น ตัวแทนชุมชน ชาวบ้าน และคณะกรรมการบริหารตลาด เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงาม

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์และสตรีทอาร์ต

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะเซอร์เรียลลิสม์และงานสตรีทอาร์ต ทั้งด้านประวัติ ความหมาย ประเภท และเทคนิคการสร้างสรรค์ พร้อมวิเคราะห์ตัวอย่างผลงานศิลปะเซอร์เรียลลิสม์และสตรีทอาร์ต จำนวนประเภทละ 10 ผลงาน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบ

ขั้นตอนที่ 4 ออกแบบและพัฒนาผลงาน

นำข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนมาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ เพื่อออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ต โดยใช้กระบวนการร่างแบบและสร้างสรรค์ผลงานด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์กราฟิก จำนวนมากกว่า 5 ภาพ พร้อมจัดทำภาพจำลอง (Mockup)

ขั้นตอนที่ 5 ประเมินผลและสรุปผลการวิจัย

นำผลงานที่ออกแบบไปประเมินความเหมาะสมโดยมีอาจารย์ทางด้านทัศนศิลป์ 2 ท่าน อาจารย์ทางศิลปศึกษา 2 ท่าน อาจารย์ทางด้านการออกแบบ จำนวน 1 ท่าน รวมจำนวน 5 ท่าน เป็นผู้ตอบแบบประเมิน จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตจากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ด้วยแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงาม และการศึกษาตัวอย่างผลงานศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ จำนวน 10 ผลงาน โดยสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม

ชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม เป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยตั้งอยู่บริเวณคลองเจดีย์บูชาและเนินโบราณสมัยทวารวดี ซึ่งมีการค้นพบโบราณวัตถุสำคัญ เช่น เศียรพระพุทธรูป ธรรมจักร กวางหมอบ และจารึกโบราณ สะท้อนถึงอารยธรรมทวารวดีที่รุ่งเรืองในอดีต จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ร่วมกับชุมชน พบว่าทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.1 ทุนวัฒนธรรมที่ยังคงมีวิถีชีวิตในปัจจุบัน ได้แก่ วัดพระงาม ข้าวหลามชุมชนวัดพระงาม ประเพณีตักบาตรข้าวหลาม หมูสะเต๊ะ ผลิตภัณฑ์หมูแปรรูป ร้านขายข้าวสาร กระเพาะปลา และบ้านตะเกียบยักษ์ ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิต อาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเศรษฐกิจชุมชนที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน

1.2 ทุนวัฒนธรรมที่สะท้อนความทรงจำในอดีต ได้แก่ อารยธรรมทวารวดี บ้านทำยาสูบ ไพ่ผ่อง ค่ายมวยพ่อศักดิ์ และการเลี้ยงหมูในอดีต ซึ่งเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ความทรงจำ และอัตลักษณ์ร่วมของคนในชุมชน แม้บางสิ่งจะสูญหายไปแล้ว แต่ยังคงมีคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรมต่อชุมชน

2. ผลการวิเคราะห์ตัวอย่างงานศิลปะเซอร์เรียลลิสม์

จากการศึกษาตัวอย่างผลงานศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ จำนวน 10 ผลงาน พบว่า ลักษณะเด่นของงานส่วนใหญ่มักใช้การจัดวางวัตถุที่ไม่สัมพันธ์กันในพื้นที่เดียวกัน เพื่อสร้างความรู้สึกเหนือจริงและกระตุ้นจินตนาการของผู้ชม รวมถึงมีการปรับเปลี่ยนขนาดของวัตถุให้ใหญ่หรือเล็กผิดธรรมชาติเพื่อสร้างความแปลกใหม่

ในด้านการใช้สี พบว่ามีการใช้สีสด สีตัดกัน หรือสีที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อสร้างอารมณ์และบรรยากาศเหนือจริง อีกทั้งยังมีการใช้สีโทนเดียวเพื่อเน้นอารมณ์ของภาพให้ชัดเจนมากขึ้น

ด้านการสื่อเนื้อหา พบว่าศิลปินมักใช้รูปทรงธรรมชาติร่วมกับการบิดเบือนรูปทรง การใช้สัญลักษณ์ และการจัดองค์ประกอบภาพในลักษณะเหนือจริง เพื่อสะท้อนจิตใต้สำนึก ความฝัน และเอกลักษณ์เฉพาะของผู้สร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตจากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงามได้อย่างเหมาะสม

ภาพที่ 1 การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ต จากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงามที่สะท้อนความทรงจำในปัจจุบัน

ที่มา : สมาธิวุฒิ หอมบุบผา (2569)

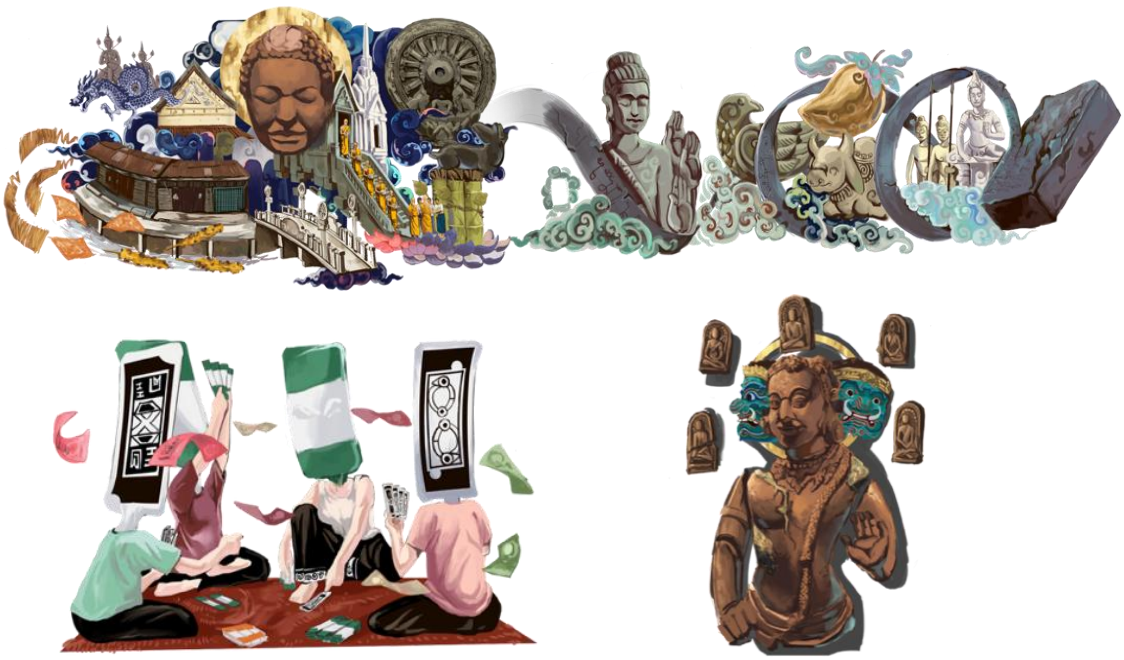

ภาพที่ 2 การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ต จากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงามที่สะท้อนความทรงจำในอดีต

ที่มา : สมาธิวุฒิ หอมบุบผา (2569)

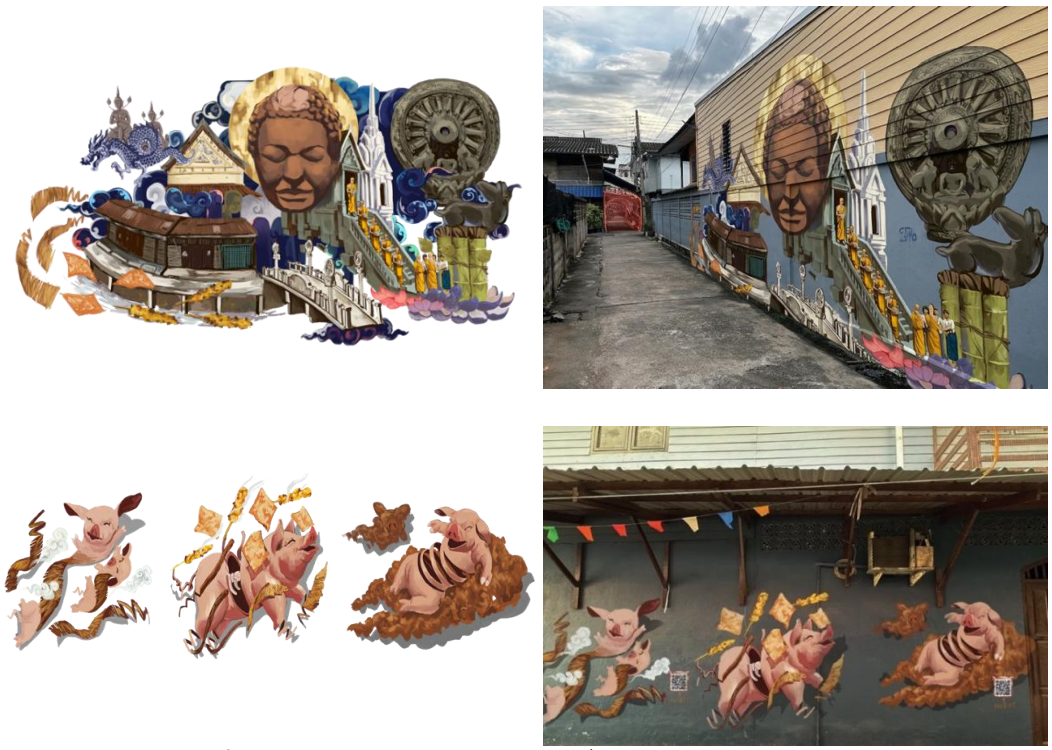

ภาพที่ 3 ภาพตัวอย่างการรีทัชลงบนสถานที่จริงบริเวณชุมชนวัดพระงาม

ที่มา: สมาธิวุฒิ หอมบุบผา (2569)

ตารางที่ 1 สรุปผลการประเมินผลงานภาพประกอบศิลปะสตรีทอาร์ตจากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม โดยมีอาจารย์ทางด้านทัศนศิลป์และการออกแบบ จำนวน 5 ท่าน เป็นผู้ตอบแบบประเมิน

ผลงานภาพประกอบศิลปะสตรีทอาร์ต จากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม	*สามารถสะท้อนแนวคิดศิลปะแบบเซอร์เรียลลิสม์ (เหนือจริง) ได้อย่างชัดเจน*	*ผลงานสามารถสะท้อนอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงามได้*	*องค์ประกอบด้านสี รูปทรง และลวดลาย มีความสวยงามและน่าสนใจ*	*ผลงานสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อประชาสัมพันธ์หรือพัฒนาสินค้าและกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้*	*ผลงานช่วยสร้างความน่าสนใจให้แก่พื้นที่สาธารณะและเพิ่มคุณค่าทางศิลปะให้ชุมชน*	รวม
	$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**
1. ภาพวิถีชีวิตชุมชนวัดพระงาม	4.80 / 0.40 มากที่สุด	5.00 / 0.00 มากที่สุด	4.60 / 0.48 มากที่สุด	4.80 / 0.40 มากที่สุด	4.40 / 0.48 มาก	**4.72 / 0.35 มากที่สุด**

ผลงานภาพประกอบศิลปะสตรีทอาร์ต จากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม	*สามารถสะท้อนแนวคิดศิลปะแบบเซอร์เรียลลิสม์ (เหนือจริง) ได้อย่างชัดเจน*	*ผลงานสามารถสะท้อนอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงามได้*	*องค์ประกอบด้านสี รูปทรง และลวดลาย มีความสวยงามและน่าสนใจ*	*ผลงานสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อประชาสัมพันธ์หรือพัฒนาสินค้าและกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้*	*ผลงานช่วยสร้างความน่าสนใจให้แก่พื้นที่สาธารณะและเพิ่มคุณค่าทางศิลปะให้ชุมชน*	รวม
	$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น	$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น	$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น	$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น	$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น	$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น
2. ภาพประเพณีตักบาตรข้าวหลาม	4.40 / 0.40 มาก	4.60 / 0.48 มากที่สุด	4.40 / 0.48 มาก	4.40 / 0.48 มาก	4.60 / 0.48 มากที่สุด	**4.48 / 0.48 มาก**
3. ภาพการทำข้าวหลามวัดพระงาม	4.80 / 0.40 มากที่สุด	4.60 / 0.48 มากที่สุด	4.40 / 0.80 มาก	4.20 / 0.74 มาก	4.40 / 0.48 มาก	**4.48 / 0.58 มาก**
4. ภาพการแปรรูปเนื้อหมู	4.80 / 0.40 มากที่สุด	4.40 / 0.80 มาก	4.20 / 0.74 มาก	4.60 / 0.48 มากที่สุด	4.60 / 0.48 มากที่สุด	**4.52 / 0.58 มากที่สุด**
5. ภาพการเล่นไพ่ผ่อง	4.60 / 0.48 มากที่สุด	4.60 / 0.48 มากที่สุด	4.20 / 0.74 มาก	4.00 / 0.63 มาก	4.20 / 0.74 มาก	**4.32 / 0.62 มาก**
6. ภาพวิถีชีวิตการจำหน่ายข้าวสาร 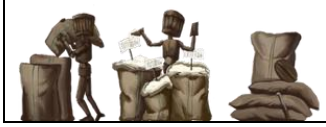	4.20 / 0.74 มาก	3.80 / 0.74 มาก	4.20 / 0.74 มาก	4.00 / 0.89 มาก	4.20 / 0.74 มาก	**4.08 / 0.77 มาก**

ผลงานภาพประกอบศิลปะสตรีทอาร์ต จากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม	*สามารถสะท้อนแนวคิดศิลปะแบบเซอร์เรียลลิสม์ (เหนือจริง) ได้อย่างชัดเจน*	*ผลงานสามารถสะท้อนอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระงามได้*	*องค์ประกอบด้านสี รูปทรง และลวดลาย มีความสวยงามและน่าสนใจ*	*ผลงานสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อประชาสัมพันธ์หรือพัฒนาสินค้าและกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้*	*ผลงานช่วยสร้างความน่าสนใจให้แก่พื้นที่สาธารณะและเพิ่มคุณค่าทางศิลปะให้ชุมชน*	**รวม**
	$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**	**$\bar{X}$/ S.D. ระดับความคิดเห็น**
7. ภาพจารึกวัดพระงาม	4.80 / 0.40 มากที่สุด	4.80 / 0.40 มากที่สุด	4.60 / 0.48 มากที่สุด	4.80 / 0.40 มากที่สุด	4.60 / 0.48 มากที่สุด	**4.72 / 0.43 มากที่สุด**
8. ภาพโบราณวัตถุอสุรทวารบาล	4.60 / 0.48 มากที่สุด	4.60 / 0.48 มากที่สุด	4.20 / 0.74 มาก	4.80 / 0.40 มากที่สุด	4.20 / 0.74 มาก	**4.48 / 0.57 มาก**

จากตารางที่ 1 สรุปผลการประเมินผลงานภาพประกอบศิลปะสตรีทอาร์ตจากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบภาพประกอบ จำนวน 5 ท่าน พบว่า ผลงานที่ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุดและมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ “ภาพวิถีชีวิตชุมชนวัดพระงาม” และ “ภาพจารึกวัดพระงาม” มีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ 4.72 สะท้อนให้เห็นว่าผลงานสามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม แนวคิดศิลปะแบบเซอร์เรียลลิสม์ (เหนือจริง) รวมถึงองค์ประกอบด้านศิลปะได้อย่างโดดเด่นและชัดเจน รองลงมา ได้แก่ “ภาพการแปรรูปเนื้อหมู” มีค่าเฉลี่ยรวม 4.52 อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงถึงศักยภาพของผลงานในการสร้างความน่าสนใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ “ภาพประเพณีตักบาตรข้าวหลาม” “ภาพการทำข้าวหลามวัดพระงาม” และ “ภาพโบราณวัตถุอสุรทวารบาล” มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากันที่ 4.48 โดยอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงการนำทุนทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนมาถ่ายทอดผ่านงานภาพประกอบได้อย่างสร้างสรรค์ ขณะที่ “ภาพการเล่นไพ่ผ่อง” มีค่าเฉลี่ยรวม 4.32 อยู่ในระดับมาก และ “ภาพวิถีชีวิตการจำหน่ายข้าวสาร” มีค่าเฉลี่ยรวม 4.08 อยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่ายังสามารถพัฒนาองค์ประกอบ ด้านการสื่อสารอัตลักษณ์และการสร้างความโดดเด่นทางศิลปะให้ชัดเจนยิ่งขึ้นได้ จากผลการประเมินในภาพรวมแสดงถึงศักยภาพของการนำทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมาพัฒนาเป็นสื่อศิลปะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างการรับรู้ทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยด้านการออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตจากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ด้วยแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ พบว่า ผลงานสามารถสื่อสารอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ และโบราณวัตถุสำคัญของชุมชน โดยยังคงรักษารูปแบบทางวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ควบคู่กับการสร้างสรรค์เชิงจินตนาการแบบเหนือจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ของ André Breton ที่อธิบายว่าศิลปะเหนือจริงเป็นการสร้างภาพจากจินตนาการ ความฝัน และจิตใต้สำนึก เพื่อเปิดมุมมองใหม่ทางการรับรู้และอารมณ์ของผู้ชม (Breton, 1924/1972)

ในด้านการสื่อสารทางวัฒนธรรม ผลงานสามารถเชื่อมโยงอัตลักษณ์ชุมชนกับผู้ชมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ Stuart Hall ที่กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการสร้างความหมายผ่านการนำเสนอภาพ ตัวแทน และสัญลักษณ์ทางสังคม (Hall, 1997) การนำทุนทางวัฒนธรรมของวัดพระงามมาถ่ายทอดผ่านภาพประกอบสตรีทอาร์ตจึงช่วยสร้างการรับรู้และความเข้าใจต่อคุณค่าของชุมชนในรูปแบบร่วมสมัย

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า การใช้สีและองค์ประกอบภาพแบบเซอร์เรียลลิสม์ช่วยเพิ่มความน่าสนใจและสร้างแรงดึงดูดแก่ผู้ชมได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Rudolf Arnheim ที่อธิบายว่า องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ เช่น สี รูปร่าง และจังหวะของภาพ มีผลต่อการรับรู้และอารมณ์ของมนุษย์ (Arnheim, 1974) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริพร บุญช่วย และคณะ (2564) ที่พบว่า งานศิลปะสาธารณะสามารถช่วยสร้างจุดสนใจทางการท่องเที่ยวและส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนได้ หากมีการออกแบบที่เชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่อย่างเหมาะสม

ในด้านความเหมาะสมกับพื้นที่จริง ผลงานมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนวัดพระงาม เนื่องจากผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชนและชาวบ้านโดยตรง ทำให้การออกแบบสามารถเชื่อมโยงทั้งมิติทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based Design) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการสร้างสรรค์งานออกแบบ เพื่อให้ผลงานสะท้อนอัตลักษณ์และตอบสนองต่อบริบทพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตควรให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างละเอียด เพื่อให้ผลงานสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

2. ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการออกแบบและพัฒนาผลงานสตรีทอาร์ต ตั้งแต่การให้ข้อมูล การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ไปจนถึงการคัดเลือกพื้นที่จัดแสดง เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชน

3. หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรด้านวัฒนธรรมควรสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ศิลปะสาธารณะในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากสตรีทอาร์ตสามารถช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับชุมชน และกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมทั้งนักท่องเที่ยว ชาวชุมชน ศิลปิน และนักออกแบบ เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการศึกษาผลกระทบของสตรีทอาร์ตต่อการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจชุมชนในระยะยาว เช่น จำนวนผู้เข้าชม รายได้จากการท่องเที่ยว หรือการสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ภายในชุมชน

3. ควรพัฒนาผลงานจากภาพจำลอง (Mockup) ไปสู่การติดตั้งจริงในพื้นที่สาธารณะ เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างผลงาน ศิลปิน ชุมชน และผู้ชมในบริบทจริงของพื้นที่ชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การออกแบบภาพประกอบสตรีทอาร์ตจากทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ด้วยแนวทางศิลปะเซอร์เรียลลิสม์” สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิรัตน์ ปิ่นแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ตลอดการดำเนินงานวิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบพระคุณคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ รวมถึงขอขอบพระคุณครอบครัวและผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่คอยให้กำลังใจและสนับสนุนด้วยดีเสมอมา จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข. (2550). **ทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชน.** วารสารพัฒนาสังคม, 9(2), 45–58.

ณพัชร สุวรรณกิจ. (2562). **สตรีทอาร์ตกับการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.** วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 12(1), 77–91.

นิพล เชื้อเมืองพาน. (2567). **ทุนทางวัฒนธรรมชุมชนวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม.** วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 14(2), 101–118.

วิกิพีเดีย. (2568). **สตรีทอาร์ต. สี**บค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2569, จาก วิกิพีเดียภาษาไทย

ศิริพร บุญช่วย, และคณะ. (2564). **ศิลปะสาธารณะกับการส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.** วารสารศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 13(2), 45–62.

สดชื่น ชัยประสาธน์. (2568). **ศิลปะเซอร์เรียลลิสม์และการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมร่วมสมัย.** วารสารศิลปกรรมร่วมสมัย, 6(1), 23–39.

สมชาย ใจดี. (2565). **ศิลปะร่วมสมัยกับชุมชน.** นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อัชรี กุลบุตร. (2567). **ทุนวัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคมร่วมสมัย.** วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 8(3), 55–70.

Arnheim, R. (1974). **Art and visual perception: A psychology of the creative eye.** University of California Press.

Breton, A. (1972). **Manifestoes of surrealism** (R. Seaver & H. R. Lane, Trans.). University of Michigan Press. (Original work published 1924)

Hall, S. (1997). **Representation: Cultural representations and signifying practices**. Sage Publications.

วัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2520
The culture of monosodium glutamate (MSG) consumption in Thai society from the 1960s to the 1980s

ภูมิภัทร ชาตรีกุล[1]
รศ.ดร.ชาติชาย มุกสง[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาพัฒนาการของผงชูรสในสังคมไทย รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสภายใต้บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในช่วงทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2520 การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ผ่านการวิเคราะห์เอกสารชั้นต้นและชั้นรอง เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสืออนุสรณ์งานศพ วิทยานิพนธ์ วารสารและบทความ หนังสือ และเอกสารออนไลน์

ผลการศึกษาพบว่า ก่อนทศวรรษ 2500 การบริโภคผงชูรสได้เกิดขึ้นในสังคมไทยแล้ว แต่จำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงที่นิยมรสชาติอาหารแบบกลมกล่อมและยังไม่แพร่หลายในชนชั้นอื่น อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่ช่วงทศวรรษ 2500 การบริโภคผงชูรสขยายตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลจากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐไทยที่มุ่งส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมและการเกษตร ซึ่งเอื้อให้อุตสาหกรรมผงชูรสสามารถเติบโตและแพร่หลายในสังคมไทยได้มากขึ้น ขณะเดียวกันวัฒนธรรมการบริโภคของสังคมไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การให้ความสำคัญกับอาหารจานเดียวและการกินในรสชาติที่ไม่จัดจนเกินไปในรสใดรสหนึ่ง ส่งผลให้ผงชูรสกลายเป็นเครื่องปรุงที่ตอบสนองทั้งแนวทางการพัฒนาของรัฐและวัฒนธรรมของสังคมไทยในช่วงเวลานั้น ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2520 ได้เกิดกระแสการต่อต้านผงชูรสในสังคมไทยมากขึ้น จากการตื่นตัวเรื่องสุขภาพและการบริโภคเพื่ออนามัยประกอบกับกระแสการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้บริษัทญี่ปุ่นอย่างผงชูรสอายิโนะโมะโต๊ะถูกวิพากษ์วิจารณ์ในสังคม รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์การบริโภคผงชูรสในเชิงของการสนับสนุนสินค้าญี่ปุ่นและผลกระทบต่อสุขภาพ แม้จะเกิดกระแสต่อต้านดังกล่าว ผู้บริโภคยังคงแสวงหาเครื่องปรุงรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “ผงปรุงรส” เพื่อดำรงวัฒนธรรมการบริโภครสชาติที่ 5 ต่อไป

คำสำคัญ: *วัฒนธรรมการบริโภค, ผงชูรส, ชนชั้นทางสังคม*

Abstract

This research article examines the development of monosodium glutamate (MSG) in Thai society, as well as the transformation of MSG consumption culture within the political, economic, social, and cultural contexts from the 1960s to the 1980s. This study employs a qualitative research methodology using historical methods through the analysis of primary and secondary sources, such as newspapers, cremation memorial books, theses, journals and articles, books, and online documents.

The findings reveal that before the 1960s, MSG had already existed in Thai society but it was largely limited to the upper class, who preferred a well-balanced and mellow taste in food, and it had not yet become widespread among other social classes. However, during the 1960s, MSG consumption expanded

[1] นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[2] รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

significantly and continuously because of the Thai government's economic development policies which promoted industrial and agricultural sectors. These policies facilitated the growth and wider distribution of the MSG industry within Thai society.

At the same time, Thai consumption culture began to shift toward the preference for single-dish meals and flavors that were not excessively dominated by any one taste. Consequently, MSG became a seasoning that responded both to the state's developmental agenda and to the changing food culture of Thai society during that period.

Later, in the 1980s, anti-MSG sentiment became increasingly prominent in Thai society due to growing public awareness of health and hygienic consumption, alongside with the continuing anti-Japanese consumer movement. As a result, Japanese companies such as Ajinomoto faced criticized in Thai society, including criticism that linked MSG consumption to support for Japanese products and concerns over health impacts. Despite this wave of opposition, consumers continued to seek new forms of seasoning known as "seasoning powder" to preserve the culture of consuming the fifth taste.

***Keywords**: Culture of consumption, Monosodium glutamate (MSG), Social Class*

บทนำ

ผงชูรสถือกำเนิดขึ้นจากแนวคิดในการพัฒนาและคงรักษารสชาติอาหารด้วยกระบวนการทางเคมีสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นการสร้างรสชาติที่ 5 ผ่านการสกัดสารให้รสออกมาเป็นเครื่องปรุงรูปแบบใหม่ในช่วงทศวรรษ 2450 โดยดร. คิคูนาเอะ อิเคดะ (Dr. Kikunae Ikeda) ได้ค้นพบสารโมโนโซเดียม แอล-กูตาเมต (Monosodium L-Glutamate) หรือชื่อย่อคือ MSG จากสาหร่ายทะเล ซึ่งเป็นเกลือของกรดกลูตามิค (Glutamic Acid) อันเป็นกรดอะมิโนในโปรตีน กรดชนิดนี้มีอยู่ในอาหารตามธรรมชาติอยู่แล้ว เช่น ถั่ว มัน สาหร่าย ไก่ ไข่ หมู เนื้อ นมวัว แต่กลูตามิคในธรรมชาติจะหายไปหลังจากวัตถุดิบผ่านกระบวนการเก็บเกี่ยว การขนส่งและการผลิตในระบบอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้ผงชูรสจึงเป็นเครื่องปรุงสำคัญที่ช่วยเสริมและคงรสชาติอาหารให้มีความกลมกล่อมมากยิ่งขึ้น โดยบริษัทแรกที่ผลิตผงชูรสมีชื่อว่า "อายิ-โนะ-โมะโต๊ะ" (Aji-no-moto)

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผงชูรสในสังคมไทยนั้นมีอยู่จำนวนมาก ทั้งในรูปแบบงานวิจัยและบทความวิชาการ อย่างไรก็ตามงานส่วนใหญ่มุ่งเน้นการศึกษาผงชูรสในฐานะเคมีภัณฑ์ทางอาหาร โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ในเชิงวิทยาศาสตร์เป็นหลัก เช่น การค้นพบโมโนโซเดียมกลูตาเมต กระบวนการผลิตผงชูรส ตลอดจนเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ที่นำไปสู่การเกิดและการพัฒนาของผงชูรส นอกจากนี้ ชาญณรงค์ จันทร์เต็ม (2529) มีการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้บริโภคในเชิงปริมาณและสถิติ รวมถึงบทบาทและอิทธิพลของสื่อต่อการตัดสินใจเลือกซื้อและบริโภคผงชูรสของผู้บริโภคและ บุญศรี สุธรรมานุวัตน์ (2540) ศึกษาลักษณะและพัฒนาการของการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อการบริโภคผงชูรส แต่งานวิจัยที่ศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยในมิติประวัติศาสตร์ยังไม่มีปรากฏ โดยเฉพาะการศึกษาพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมผงชูรสตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการผลิตในประเทศไทย การศึกษาการพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการทำความเข้าใจนัยยะทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมต่อวัฒนธรรมการปรุงรสอาหารในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของผงชูรสในสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2520

2. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสภายใต้บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในช่วงทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2520

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของเนื้อหา: มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์การบริโภคผงชูรสในสังคมไทย ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยมุ่งเน้นไปที่บทบาทของรัฐบาลและผู้ผลิตที่ส่งผลต่อการบริโภคผงชูรส

ขอบเขตของเวลา: การศึกษานี้ครอบคลุมประวัติศาสตร์การบริโภคผงชูรสในสังคมไทย ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 ไปจนถึงทศวรรษ 2520 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่อิทธิพลของอเมริกาและญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการบริโภคของสังคมไทยอย่างมาก รัฐบาลเปิดรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศและใช้แนวคิดของการพัฒนาประเทศหลังสงครามเพื่อผลักดันการเติบโตของอุตสาหกรรมภายในประเทศ ซึ่งเอื้อต่อการก่อตัวและขยายตัวของอุตสาหกรรมผงชูรสในประเทศไทย โดยเฉพาะการก่อตั้งบริษัทไทยชูรสและบริษัทอายิ-โนะ-โมะโต๊ะ ในทศวรรษ 2500 และบริษัทราชาชูรส ในช่วงทศวรรษ 2510 อุตสาหกรรมผงชูรสได้เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงทศวรรษ 2520 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดการต่อต้านผงชูรสอันมาจากอิทธิพลการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นตั้งแต่พ.ศ. 2515 ส่งผลให้ผงชูรสถูกวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมไทยมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะเกิดกระแสดังกล่าว สังคมไทยยังดำรงวัฒนธรรมการบริโรครสชาติที่ 5 ต่อไปเช่นเดิม ผ่านการแสวงหาเครื่องปรุงรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “ผงปรุงรส”

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยเล่มนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical approach) โดยอาศัยการวิจัยเอกสาร (Documentary research) เป็นหลัก เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยทศวรรษ 2490 จนถึงทศวรรษ 2520 ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังศึกษาข้อมูลจากงานวิจัย บทความวิชาการ หนังสือพิมพ์อีกด้วย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบว่า พัฒนาการและวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยนั้น ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ 1) ช่วงก่อนทศวรรษ 2500 2) ช่วงทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2510 และ 3) ช่วงทศวรรษ 2520 เพื่ออธิบายพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสภายใต้บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย

1. ผงชูรสและวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยช่วงก่อนทศวรรษ 2500

การอธิบายถึงวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยช่วงก่อนทศวรรษ 2500 จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจวัฒนธรรมการบริโภคอาหารและวัฒนธรรมการปรุงรสของสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวเสียก่อน เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของรสนิยมด้านอาหารและลักษณะการบริโภครสชาติของคนไทย ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การยอมรับเครื่องปรุงรสรูปแบบใหม่อย่างผงชูรสในเวลาต่อมา ทั้งนี้วัฒนธรรมการปรุงรสไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หากแต่สัมพันธ์กับปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทย

วัฒนธรรมการบริโภครสชาติของสังคมไทยในช่วงก่อนทศวรรษ 2500 สามารถพิจารณาได้จากหลักฐานสำคัญประเภทตำราอาหาร ซึ่งสะท้อนแนวคิดและมาตรฐานเรื่องรสชาติอาหารในสังคมไทยได้อย่างชัดเจน โดยตำราเกี่ยวกับอาหารที่ได้รับการ

ตีพิมพ์เผยแพร่ในสังคมไทยเล่มแรกคือ ปะทานุกรมการทำของคาวแลของหวานอย่างฝรั่งแลสยาม ในพ.ศ. 2441 สมัยรัชกาลที่ 5 การเกิดขึ้นของตำราอาหารนดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามกำหนดมาตรฐานของรสชาติอาหารและวิธีการปรุงให้มีแบบแผนที่ชัดเจนมากขึ้น แตกต่างจากวัฒนธรรมการปรุงอาหารแบบดั้งเดิมที่อาศัยรสมือของผู้ปรุงเป็นสำคัญซึ่งทำให้รสชาติอาหารในแต่ละครั้งมีความแตกต่างและไม่แน่นอน

ในด้านของรสชาติ ตำราแม่ครัวหัวป่าก์ ของ เปลี่ยน ภาสกรวงศ์ (2554) พบว่าเป็นตำราอาหารที่มีอิทธิพลอย่างมากในช่วงเวลาใกล้เคียงกับปะทานุกรมการทำของคาวแลของหวานอย่างฝรั่งแลสยาม ได้ระบุลักษณะรสชาติที่ผู้ประกอบอาหารควรทำไว้ว่า ผู้ประกอบอาหารสามารถปรับแต่งรสชาติให้สอดคล้องรสดั้งเดิมของอาหารแต่ละชนิดควบคู่ไปกับการผสมผสานรสมือหรือความชื่นชอบเฉพาะตัวของผู้ปรุงได้ ดังตัวอย่างภาพ

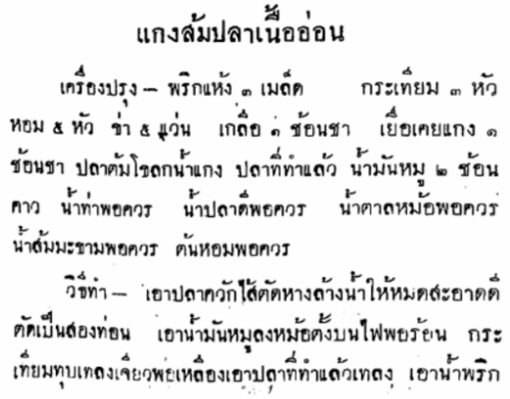

แกงส้มปลาเนื้ออ่อน

เครื่องปรุง — พริกแห้ง ๑ เม็ด กระเทียม ๓ หัว หอม ๕ หัว ข่า ๕ แว่น เกลือ ๑ ช้อนชา เยื่อเคยแกง ๑ ช้อนชา ปลาต้มโขลกน้ำแกง ปลาที่ทำแล้ว น้ำมันหมู ๒ ช้อนคาว น้ำท่าพอควร น้ำปลาดีพอควร น้ำตาลหม้อพอควร น้ำส้มมะขามพอควร ต้นหอมพอควร

วิธีทำ — เอาปลาควักไส้ตัดหางล้างน้ำให้หมดสะอาดดี ตัดเป็นสองท่อน เอาน้ำมันหมูลงหม้อตั้งบนไฟพอร้อน กระเทียมทุบเทลงเจียวพอเหลืองเอาปลาที่ทำแล้วเทลง เอาน้ำพริก

ภาพที่ 1 : เครื่องปรุงและวิธีทำเมนูแกงส้มปลาเนื้ออ่อน
ที่มา : ตำรากับข้าวแม่ครัวหัวป่าก์ สำนักพิมพ์ผดุงศึกษา (2495)

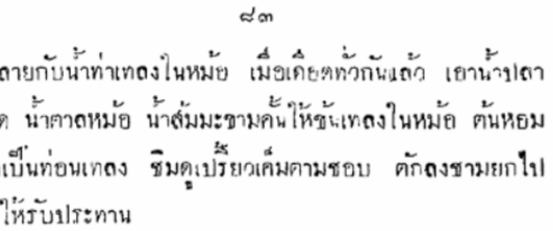

๘๓

ละลายกับน้ำท่าเทลงในหม้อ เมื่อเดือดทั่วกันแล้ว เอาน้ำปลา ราด น้ำตาลหม้อ น้ำส้มมะขามคั้นให้ข้นเทลงในหม้อ ต้นหอม ตัดเป็นท่อนเทลง ชิมดูเปรี้ยวเค็มตามชอบ ตักลงชามยกไป ตั้งให้รับประทาน

ภาพที่ 2 : วิธีการทำแกงส้มปลาเนื้ออ่อน (ต่อ) จากรูปที่ 1
ที่มา : ตำรากับข้าวแม่ครัวหัวป่าก์ สำนักพิมพ์ผดุงศึกษา (2495)

จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การปรุงอาหารในสังคมไทยก่อนช่วงทศวรรษ 2500 มีการระบุรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องปรุงอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นน้ำส้มมะขาม (น้ำมะขาม) น้ำปลา เกลือ น้ำตาลหม้อ ซึ่งล้วนเป็นเครื่องปรุงพื้นฐานที่ให้รสชาติเปรี้ยว เค็ม หวาน โดยเป็นรสชาติหลักของอาหารไทยในยุคนั้น อย่างไรก็ตาม เครื่องปรุงรสเหล่านี้เป็นผลิตผลจากกรรมวิธีพื้นบ้านและแปรรูปแบบดั้งเดิม ไม่ใช่เครื่องปรุงรสที่ผ่านกระบวนการผลิตทางเคมีทและอุตสาหกรรมเหมือนในปัจจุบัน

ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมการปรุงรสของสังคมไทยในช่วงก่อนทศวรรษ 2500 ยังได้รับอิทธิพลจากต่างชาติอย่างชัดเจน โดยเฉพาะวัฒนธรรมอินเดีย จีนและตะวันตก ซึ่งเข้ามาผสมกับเครื่องปรุงและวิธีการประกอบอาหารพื้นบ้านของไทยจนกลายมาเป็นสูตรตำรับอาหารเฉพาะตัวรสชาติแบบไทย หลักฐานจากตำราอาหารจากตำหรับสายเยาวภา ในขุนวาทีทุรา

รักษ์ (2478) พบว่า ได้สะท้อนอิทธิพลของดังกล่าวผ่านการบันทึกสูตรอาหารที่มีที่มาจากวัฒนธรรมต่างชาติโดยมีเนื้อหาระบุว่า“แกงถั่วโอสถ” ประกอบไปด้วย“เครื่องปรุง ถั่วแขกชนิดเมล็ดสีชมภู มีตามร้านแขกขายเครื่องเทศทั่วไป” แบบจีนเช่น “แกงจืดเต้าเจี้ยว” และแบบตะวันตกเช่น “ซุบอเมริกัน”

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ. 2475 สังคมไทยได้เผชิญความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งส่งผลต่อวัฒนธรรมการบริโภคอาหารในสังคมไทยอย่างมีนัยยะสำคัญ ชาติชาย มุกสง (2556) พบว่า รัฐบาลในยุคนั้นพยายามผลักดันวัฒนธรรมการบริโภคตามหลักโภชนาการแบบตะวันตก โดยมุ่งสร้างประชากรที่มีสุขภาพแข็งแรงและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ วัฒนธรรมการบริโภคแบบเดิมที่เน้นกินข้าวมากกับน้อยจึงถูกปรับเปลี่ยนไปสู่การสร้างนิสัยกินข้าวให้น้อยและกินกับเยอะขึ้น คนไทยแต่เดิมเน้นกินแต่ผัก น้ำพริก แต่กินโปรตีนจากเนื้อและพืชน้อยมาก ทำให้สารอาหารตามหลักวิทยาศาสตร์ตะวันตกไม่ครบถ้วน รัฐก็ปรับวัฒนธรรมการกินการบริโภคอาหารที่มีสารอาหารครบถ้วนมากขึ้น โดยการส่งเสริมให้บริโภคโปรตีนจากนมและไข่เพิ่มมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังนำไปสู่การเกิดขึ้นของเมนูอาหารรูปแบบใหม่ในสมัยหลังกาเปลี่ยนแปลงการปกครองเช่น ก๋วยเตี๋ยว ผัดไทย พร้อมกันนั้นวัฒนธรรมการปรุงรสของคนไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในรูปแบบของตะวันตกมากขึ้น อีกทั้ง ยังพบว่าวัฒนธรรมการปรุงรสจากเดิมที่ใช้เครื่องปรุงที่มาจากวัตถุดิบธรรมชาติผ่านกรรมวิธีการทำแบบพื้นบ้าน เรียบง่าย และเป็นเครื่องปรุงที่ให้รส ตามแบบท้องถิ่นกลับกลายมาเป็นการใช้เครื่องปรุงที่มาจากการผลิตทางเคมีผ่านระบบอุตสาหกรรมมากขึ้นเช่นน้ำตาลทรายและผงชูรส (ชาติชาย มุกสง, 2548)

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสัมพันธ์กับการขยายตัวของระบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะอุตสาหกรรมจากญี่ปุ่น ญี่ปุ่นต้องการหาดินแดนที่เหมาะสมในการขยายอำนาจ เพิ่มแหล่งวัตถุดิบและตลาด (ศิริพร ดาบเพชร, 2562) ในประเทศไทยจึงเกิดอุตสาหกรรมเครื่องปรุงรสสมัยใหม่อย่างผงชูรสภายใต้การดำเนินงานของกลุ่มบริษัทอายิโนะโมะโต๊ะ (ประเทศไทย) จำกัด โดยมีคุณซาบุโรสุเกะ ซูซูกิ ที่ 2 (Saburosuke Suzuki II) เป็นผู้ก่อตั้งและถือเป็นฐานการผลิตนอกประเทศญี่ปุ่นแห่งแรก หลักฐานสำคัญที่สะท้อนการมีอยู่ของบริษัทผงชูรสในประเทศไทย ได้แก่ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพันตรีหลวงจบกระบวนยุทธ (แช่ม กระบวนยุทธ) โดยกล่าวถึงบริษัทอายิโนะโมะโต๊ะ ความว่า “ข้าพเจ้าได้พิจารณาเห็นว่า ในสมัยนั้นมีโรงงานทำผงชูรสอยู่โรงงานเดียวทั้งประเทศไทย คือบริษัทอายิโน๊ะโม๊ะโต๊ะ ของญี่ปุ่นซึ่งตั้งทำมา 30 ปีเศษแล้ว เขาจึงขายแพงมาก” ข้อความดังกล่าวอธิบายถึงการมีอยู่ของผงชูรสยี่ห้ออายิโนะโมะโต๊ะที่มีมาตั้งแต่ทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา นอกจากนี้หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่สำคัญคือ ตำรับอาหารที่ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2478 ชื่อว่า “เข้าขวัญปรุงตามตำหรับ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท” ซึ่งบันทึกสูตรอาหารที่ใช้ผงชูรสในการปรุงรสชาติความว่า“ซุบสาคู เครื่องปรุง ไก่ สาคู หัวผักกาดเหลือง หัวผักกาดแดง ใบคื่นฉ่าย ต้นหอมสด น้ำเคยดี น้ำตาลทราย อาชิโนะโมะโต๊ะ”

อย่างไรก็ตาม แม้ผงชูรสจะเริ่มเข้ามามีบทบาทในวัฒนธรรมการปรุงอาหารของไทย แต่ความนิยมในการใช้ผงชูรสยุคนั้นยังไม่แพร่หลายจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงและข้าราชการมากกว่าสู่สามัญชนหรือชาวบ้าน เนื่องจากผงชูรสเป็นการปรุงแต่งรสชาติที่สร้างรสชาติที่ 5 ขึ้นมา ซึ่งเป็นการเสริมให้รสอาหารมีความกลมกล่อม รสดีมากขึ้นจากรสชาติอาหารดั้งเดิม ความนิยมการใช้ผงชูรสจึงเริ่มจากการที่ชนชั้นสูงนำมาใช้ปรุงอาหารเพราะชนชั้นสูงนิยมบริโภครสชาติที่กลมกล่อม ไม่จัดจนเกินไปและไม่มีรสชาติโดดไปทางรสใดรสหนึ่งจนเกินไป ซึ่งถือเป็นแนวทางการปรุงรสในช่วงหลังการปฏิวัติ 2475 เป็นต้นมาอีกด้วย อีกทั้งผงชูรสยังมีราคาสูงเนื่องมาจากการขนส่งและเป็นเครื่องปรุงที่ถูกมองว่าเกินความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ตามหลักฐานอย่างหนังสือปากท้องของกินของ นุชนภางค์ ชุมดี และ สิริวรรณ สิรวณิชย์ (2553) ได้บันทึกคำสัมภาษณ์ของชาวบ้านในแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นกลุ่มคนไทใหญ่ไว้ความว่า “...แต่ก่อนคนมีเท่านั้นถึงได้กิน เป็นของเล็กห่อมา...” หรือ “...ขายให้ข้าราชการ

คนร่ำรวยเขาฝากซื้อชาวบ้านเราไม่มีเงินไม่ได้ซื้อกิน...” แสดงให้เห็นว่าผงชูรสผูกพันธ์กับกลุ่มผู้คนในชนชั้นนำ ข้าราชการที่มีเงินมากกว่าสามัญชนหรือชาวบ้านธรรมดา

2. ผงชูรสและวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2510

ช่วงพ.ศ. 2500 ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่สังคมไทยเผชิญความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน ภายหลังการรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในพ.ศ. 2500 ทำให้แนวทางการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของไทยถูกปรับเปลี่ยน สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทและแทรกแซงเศรษฐกิจในไทย สหรัฐอเมริกาสนับสนุนรัฐบาลไทยทั้งเรื่องกองทัพและเรื่องเงินทุนเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ภายใต้บริบทของสงครามเย็นและนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ซึ่งขยายตัวรุนแรงมากขึ้นหลังชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของเหมา เจ๋อตุง ประกาศชัยชนะตั้งแต่พ.ศ. 2492 (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2564)

อิทธิพลของสหรับอเมริกาที่มีต่อเศรษฐกิจไทยที่ปรากฏอย่างชัดเจนผ่านการจัดตั้งหน่วยงานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) ธนาคารแห่งประเทศไทย (พ.ศ.2517) ระบุว่าแผนพัฒนาดังกล่าวมุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของประเทศหนึ่งในนั้นคือมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตผงชูรส อุตสาหกรรมมันสำปะหลังของไทยเริ่มขยายตัวมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2450 และเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษ 2500 ไปจนถึงทศวรรษ 2510 สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐที่ได้รับเงินทุนจากสหรัฐอเมริกา เมื่อผลผลิตมันสำปะหลังมีปริมาณเพิ่มขึ้น ราคาจึงลดลงตามกลไกการแข่งขันของตลาด ส่งผลให้อุตสาหกรรมผงชูรสสามารถเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีต้นทุนวัตถุดิบต่ำและเพียงพอต่อการผลิตในระดับอุตสาหกรรม

ภายใต้บริบทดังกล่าว ผงชูรส ในฐานะเครื่องปรุงที่สร้างรสชาติที่ 5 จึงเริ่มขยายตัวจากกลุ่มชนชั้นนำไปสู่ชนชั้นกลางและชนชั้นสามัญมากขึ้นอย่างชัดเจน ความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมการเกษตรเท่านั้น หากยังสัมพันธ์กับการเติบโตของอุตสาหกรรมสื่อสาธารณะ สื่อสาธารณะทำหน้าที่ถ่ายทอดและสร้างวัฒนธรรมการบริโภคร่วมสมัยให้แก่สังคมไทย (ชมพูนุช ปัญญไพโรจน์, 2566) ในพ.ศ.2498 ประเทศไทยได้มีการก่อตั้งสถานีโทรทัศน์ขึ้นครั้งแรก ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการรับรู้และการบริโภควัฒนธรรมของผู้คนในสังคมอย่างมาก ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของสังคมไทยจึงเริ่มถูกกำหนดผ่านสื่อสมัยใหม่ ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ นิตยสารและตำราอาหาร โดยชนชั้นนำในสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างองค์ความรู้และกำหนดบรรทัดฐานเรื่อง ความอร่อย ให้แก่สังคม ซึ่ง ปิยชาติ สีงตี (2563 อ้างโดย โดม ไกรปกรณ์, 2567) ระบุว่า ตัวอย่างสำคัญคือการเกิดขึ้นของคอลัมน์ “เชลล์ชวนชิม” โดยหม่อมราชวงศ์ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ ในนิตยสารสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ โดยหม่อมราชวงศ์ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ได้ใช้ชื่อเสียงที่สร้างมากจากความนิยมในสื่อโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม และภาพลักษณ์ความเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมอาหารแบบชาววังด้วยชาติกำเนิดของตน มาเป็นเครื่องมือในการยืนยันโน้มน้าวและสร้างความน่าเชื่อถือในการนิยามว่า อาหารประเภทใดอร่อยหรือถูกต้องตามแบบแผนอาหารชั้นสูงตามแบบอย่างทางสังคมโดยผู้เชี่ยวชาญ

บทบาทของสื่อสะท้อนให้เห็นลักษณะของการส่งผ่านวัฒนธรรมการปรุงที่ต่างกันของสังคม ระหว่างชนชั้นสูงในสังคมแบบเก่าซึ่งเป็นชนชั้นนำในสังคม กับชนชั้นกลางและชนชั้นสามัญ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการบริโภคงรสชาติที่พอดี กลมกล่อมและไม่จัดเกินไปทางรสใดรสหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการปรุงรสลักษณะนี้จึงสอดคล้องของสังคมไทยลักษณะดังกล่าวจึงสอดคล้องกับบทบาทของเครื่องปรุงที่ส่งเสริมการบริโภครสอร่อยโดยตรงอย่าง “ผงชูรส” อย่างชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในหลักฐานประเภทตำราอาหารช่วงทศวรรษ 2500 ได้สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในการปรุงอาหารด้วยผงชูรสของชนชั้นนำในสังคมไทยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะตำราอาหารที่ถูกผลิตและเผยแพร่โดยบุคคลหรือสถาบันที่มีชื่อเสียงด้านวงการอาหารของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น ตำราอาหารของ ม.ร.ว.หญิงเตื้อง สนิทวงศ์ ซึ่งเป็น

อาจารย์ใหญ่คนแรกของโรงเรียนสายปัญญา และเป็นบุคคลสำคัญในสายปัญญาสมาคม โรงเรียนสายปัญญาและสายปัญญาสมาคมนั้นมีชื่อเสียงเรื่องของงานครัวเป็นอย่างมาก เพราะโรงเรียนก่อตั้งขึ้นเพื่อสอนสตรีในเรื่องงานบ้านงานครัว มีสมาคมเพื่อดูแลและผลิตสื่อตำราอาหารต่าง ๆ ตัวอย่างเมนูในตำราอาหารของ ม.ร.ว.หญิงเตื้อง สนิทวงศ์ จึงเป็นหลักฐานประเภทตำราอาหารที่สำคัญและแสดงถึงการยอมรับและการใช้ผงชูรสของกลุ่มชนชั้นนำในช่วงเวลานั้น (นริศ จรัสจรรยาวงศ์, 2567) ดังตัวอย่างภาพหลักฐาน

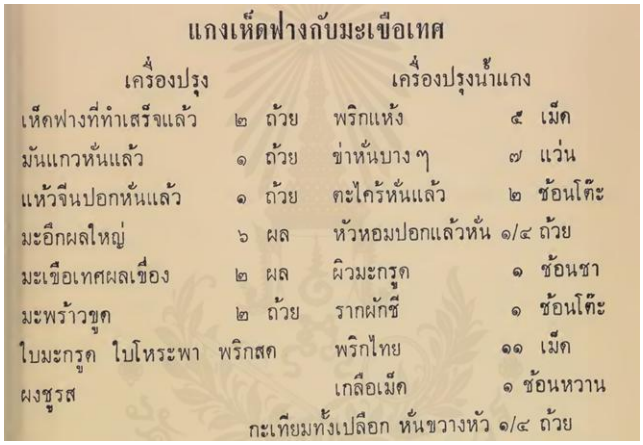

แกงเห็ดฟางกับมะเขือเทศ

เครื่องปรุง		เครื่องปรุงน้ำแกง	
เห็ดฟางที่ทำเสร็จแล้ว	๒ ถ้วย	พริกแห้ง	๕ เม็ด
มันแกวหั่นแล้ว	๑ ถ้วย	ข่าหั่นบาง ๆ	๗ แว่น
แห้วจีนปอกหั่นแล้ว	๑ ถ้วย	ตะไคร้หั่นแล้ว	๒ ช้อนโต๊ะ
มะอึกผลใหญ่	๖ ผล	หัวหอมปอกแล้วหั่น	๑/๔ ถ้วย
มะเขือเทศผลเขื่อง	๒ ผล	ผิวมะกรูด	๑ ช้อนชา
มะพร้าวขูด	๒ ถ้วย	รากผักชี	๑ ช้อนโต๊ะ
ใบมะกรูด ใบโหระพา พริกสด		พริกไทย	๑๑ เม็ด
ผงชูรส		เกลือเม็ด	๑ ช้อนหวาน
		กะเทียมทั้งเปลือก หั่นขวางหัว	๑/๔ ถ้วย

ภาพที่ 3 : เครื่องปรุงและวิธีทำเมนูแกงเห็ดฟางกับมะเขือเทศ

ที่มา : ตำรับอาหารของ ม.ร.ว.หญิงเตื้อง สนิทวงศ์ โรงพิมพ์วิจิตรศิลปะ (2511)

หลักฐานอีกประเภทหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสที่ขยายตัวผ่านสื่อโทรทัศน์อย่างชัดเจนคือการผลิตรายการด้านอาหาร เช่น รายการห้องอาหารทีวี ที่เผยแพร่ทางโทรทัศน์ไทยทีวี 9/4 (ช่อง 9 ใหม่ ช่อง 4 เดิม) ในพ.ศ. 2517

ซึ่งเป็นรายการอาหารที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ทางรายการได้จัดพิมพ์หนังสือคู่มือประกอบรายการอาหาร ซึ่งผลิตขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับวิธีการประกอบอาหารที่นำเสนอผ่านรายการโทรทัศน์ โดยมีจำนวนการพิมพ์สูงถึง 70,000 เล่ม ทั้งนี้รายการโทรทัศน์และหนังสือคู่มือได้รับอภินันทนาการโดยบริษัทอายิโนะโมะโต๊ะ (นริศ จรัสจรรยาวงศ์, 2567) ดังตัวอย่างภาพหลักฐาน

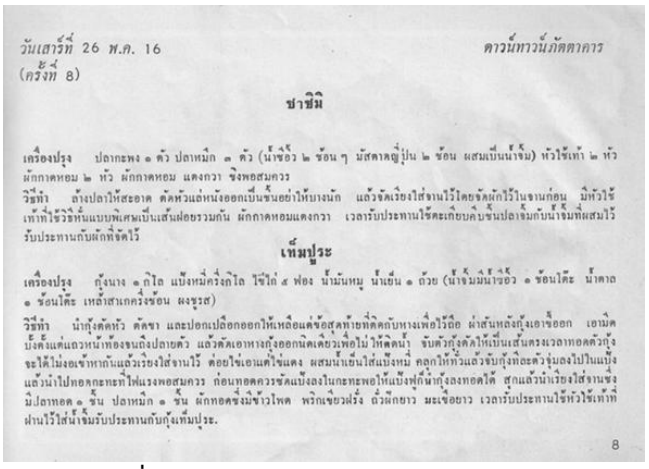

วันเสาร์ที่ 26 พ.ค. 16 (ครั้งที่ 8) — ดาวน์ทาวน์ภัตตาคาร

ชาชิมิ

เครื่องปรุง ปลากะพง ๑ ตัว ปลาหมึก ๑ ตัว (น้ำซุป ๒ ช้อน ๆ มัสตาลญี่ปุ่น ๒ ช้อน ผสมเป็นน้ำจิ้ม) หัวไชเท้า ๒ หัว ผักกาดหอม ๒ หัว ผักกาดหอม แตงกวา ขิงพอสมควร

วิธีทำ ล้างปลาให้สะอาด ตัดหัวแล่หนังออกเป็นชิ้นอย่าให้บางนัก แล้วจัดเรียงใส่จานไว้โดยจัดผักไว้ในจานก่อน มีหัวไชเท้าให้ใช้วิธีหั่นแบบพัดเสมอเป็นเส้นฝอยรวมกัน ผักกาดหอมแตงกวา เวลารับประทานใช้ตะเกียบคีบชิ้นปลาจิ้มกับน้ำจิ้มที่ผสมไว้รับประทานกับผักที่จัดไว้

เห็มปูระ

เครื่องปรุง กุ้งนาง ๑ กิโล แป้งหมี่ครึ่งกิโล ไข่ไก่ ๕ ฟอง น้ำมันหมู น้ำเย็น ๑ ถ้วย (น้ำจิ้มมิโซ่ไวอิ้ว ๑ ช้อนโต๊ะ น้ำตาล ๑ ช้อนโต๊ะ เหล้าสาเกครึ่งช้อน ผงชูรส)

วิธีทำ นำกุ้งตัดหัว ตัดขา และปอกเปลือกออกให้เหลือแต่ข้อสุดท้ายที่ติดกับหางเผื่อไว้ถือ ผ่าส้นหลังกุ้งเอาเชื้อออก เอามีดบั้งตื้น ๆ แต่อย่าให้ขาดเป็นแถบตัว แล้วจัดเอาหางกุ้งออกนิดเดียวเพื่อไม่ให้ดูดน้ำ จับตัวกุ้งดัดให้เป็นเส้นตรงเวลาทอดตัวกุ้งจะได้ไม่งอเข้าหากัน แล้วเรียงใส่จานไว้ ต่อยไข่เอาแต่ไข่แดง ผสมน้ำเย็นใส่แป้งหมี่ คลุกให้ทั่วแล้วจับกุ้งที่ละตัวจุ่มลงไปในแป้งแล้วนำไปทอดกะทะที่ไฟแรงพอสมควร ก่อนทอดควรชิมแป้งลองในกะทะพอให้แป้งฟูก็นำกุ้งลงทอดได้ สุกแล้วนำเรียงใส่จานซึ่งมีปลาทอด ๑ ชิ้น ปลาหมึก ๑ ชิ้น ผักทอดซึ่งมีข้าวโพด พริกเขียวฝรั่ง ถั่วฝักยาว มะเขือยาว เวลารับประทานใช้หัวไชเท้าที่ฝานไว้ใส่น้ำจิ้มรับประทานกับกุ้งที่มปูระ.

8

ภาพที่ 4 : หน้าสารบัญคู่มือรายการห้องอาหารทีวี

ที่มา : คู่มือรายการห้องอาหารทีวี 4/9 ทางไทยทีวี บริษัทอายิโนะโมะโต๊ะ (2516)

ความนิยมในการบริโภคผงชูรสของชนชั้นนำในสังคมไทยแสดงผ่านหลักฐานในช่วงเวลาดังกล่าวว่า ผงชูรสเริ่มได้รับการยอมรับและแพร่หลายมากขึ้น เมื่อวัฒนธรรมการบริโภคดังกล่าวถูกถ่ายทอดผ่านสื่อสาธารณะและบุคคลที่มีอิทธิพลทางสังคม จึงทำให้ชนชั้นกลางและชนชั้นสามัญชนเริ่มนิยมแพร่หลายตามไปด้วย อุตสาหกรรมการผลิตผงชูรสจึงเติบโตขึ้นเป็นอย่างมากในช่วงทศวรรษดังกล่าว และมีศักยภาพพอที่จะผลักดันวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสด้วยตนเองผ่านการสนับสนุนสื่อประเภทต่าง ๆ เพื่อสร้างความนิยมและทำให้ผงชูรสกลายเป็นส่วนหนึ่งของการบริโภคในสังคมไทย

3. วัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2520

ภาพที่ 5 : โปสเตอร์รณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นของนักศึกษา

ที่มา : หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ (2515)

จากหลักฐานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในช่วงทศวรรษ 2520 ที่อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นกลับมาฟื้นตัวอีกครั้งหลังความเสียหายจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้การสนับสนุนและควบคุมของสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นสามารถฟื้นตัวแบบก้าวกระโดดด้วยนโยบายที่เรียกว่า “ลัทธิโยชิดะ” ซึ่งลัทธิโยชิดะมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ ส่งผลให้ญี่ปุ่นมีความพร้อมในการขยายอุตสาหกรรมของตนเข้ามาแทนที่อุตสาหกรรมของอเมริกันที่ค่อย ๆ ลดบทบาทลงและถอนตัวออกไปในพ.ศ. 2518 (คริส เบเกอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2565)

อย่างไรก็ตาม การขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นสร้างความไม่พอใจให้แก่สังคมไทยในหลายมิติ โดยเฉพาะเรื่องการขาดดุลการค้าและภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นที่ถูกมองว่าให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าความรับผิดชอบทางการเมืองระหว่างประเทศ (ศิริพร ดาบเพชร, 2562) ทำให้ในสังคมไทยเกิดกระแสต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในพ.ศ. 2515 เป็นครั้งแรก และขยายตัวอย่างชัดเจนในพ.ศ. 2517 มีการต่อต้านประท้วงในช่วงที่นายกรัฐมนตรี ทานากะ คาคุเออิ (Tanaka Kakuei) นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นเดินทางเยือนประเทศไทย ผู้ชุมนุมประณามญี่ปุ่นว่าเป็น “สัตว์เศรษฐกิจ” สะท้อนความไม่พอใจต่อการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในสังคมไทย ความขัดแย้งนี้เองเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสที่เปลี่ยนไปในสังคมไทย เนื่องจากผงชูรสถูกเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมญี่ปุ่น โดยเฉพาะบริษัทอายิโนะโมะโต๊ะ ซึ่งเป็นบริษัทผู้ผลิตผงชูรสรายสำคัญที่มีผู้บริหารชาวญี่ปุ่นดูแลกิจการโดยตรง

ในพ.ศ. 2524 ได้เกิดการเคลื่อนไหวของ “กลุ่มอาสาสมัครเพื่อผู้บริโภค” ซึ่งร่วมมือกับนักวิชาการและภาคประชาชนในการเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณชนว่า ผงชูรสเป็นความตายผ่อนส่ง พร้อมทั้งยื่นข้อเรียกร้องไปยังหน่วยงานรัฐ ทั้งสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) และสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) เพื่อผลักดันให้มีการติดฉลากคำเตือนเกี่ยวกับอันตรายของผงชูรสลงบนผลิตภัณฑ์ ดังภาพตัวอย่าง

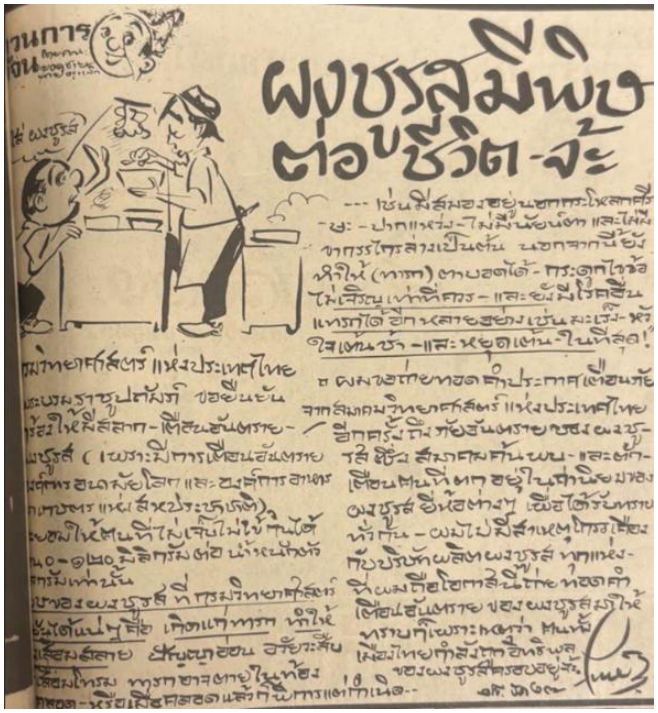

ภาพที่ 6 : โฆษณาข่าว “ผงชูรสมีพิษต่อชีวิตจ๊ะ”
ที่มา : สำนักพิมพ์ไทยรัฐ (2527)

ขณะเดียวกัน ภาคอุตสาหกรรมผู้ผลิตผงชูรสก็พยายามตอบโต้กระแสต่อต้านดังกล่าวผ่านการรวมตัวของผู้ประกอบการ บริษัทอายิโนะโมะโต๊ะได้ร่วมกับบริษัทราชาชูรส บริษัทไทยชูรส และบริษัทแสงฟ้าฯ จัดตั้ง “ชมรมผู้ผลิตผงชูรสแห่งประเทศไทย” ขึ้น เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของอุตสาหกรรมผงชูรสภายในประเทศ (บุญศรี สุธรรมานุวัตน์, 2540) ทางด้านชมรมผู้ผลิตผงชูรสแห่งประเทศไทยและหน่วยงานภาครัฐอย่างสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ได้มีความพยายามตอบโต้กระแสต่อต้านผงชูรสผ่านสื่อสาธารณะอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงระยะแรกของการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องอันตรายของผงชูรส บริษัทอายิโนะโมะโต๊ะได้เผยแพร่โฆษณาในลักษณะของการชี้แจงข้อมูลต่อสาธารณชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคเกี่ยวกับความปลอดภัยของผงชูรส เนื้อหาของโฆษณาดังกล่าวมักอ้างอิงถึงการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยจากหน่วยงานด้านอาหารและยา ทั้งของสหรัฐอเมริกาและของประเทศไทย เพื่อยืนยันว่าผงชูรสเป็นสารปรุงแต่งอาหารที่สามารถบริโภคได้อย่างปลอดภัยหากใช้ในปริมาณที่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณการบริโภคต่อวันที่เหมาะสม รวมถึงคำแนะนำเกี่ยวกับปริมาณที่ไม่ควรบริโภคเกิน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบของภาคอุตสาหกรรมต่อสุขภาพของผู้บริโภค ดังภาพตัวอย่าง

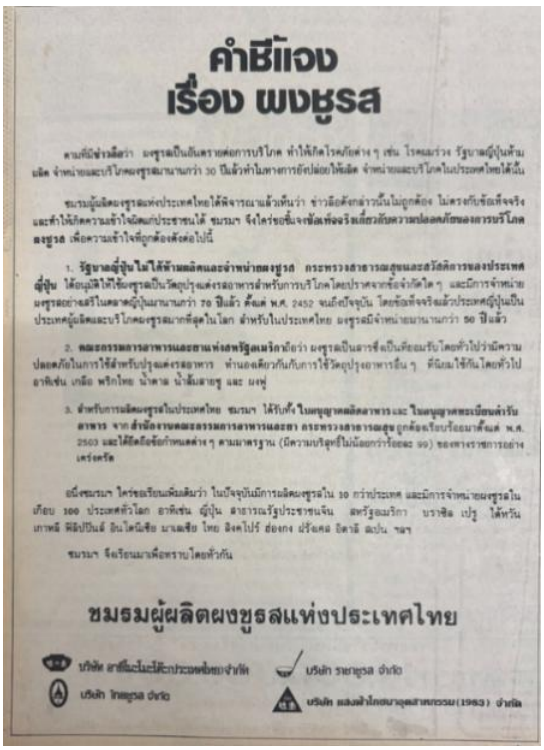

คำชี้แจง
เรื่อง ผงชูรส

ขมรมผู้ผลิตผงชูรสแห่งประเทศไทย

ภาพที่ 7 : คำชี้แจงโต้ถึงข่าวเสียหายและแสดงความชอบธรรม
ที่มา : สำนักพิมพ์มติชน (2526)

หลักฐานการตอบโต้ระหว่างกลุ่มผู้บริโภค ภาคอุตสาหกรรม และหน่วยงานรัฐดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทย อีกทั้งเป็นการเริ่มต้นกระแสความตื่นตัวของสังคมต่อผลกระทบจากการบริโภคที่เกินความเหมาะสม และก่อให้เกิดกระแสความคิดใหม่เกี่ยวกับการใช้เครื่องปรุงที่ไม่เพียงแต่พิจารณาเพียงเรื่องของความอร่อย แต่ยังเชื่อมโยงกับประเด็นด้านสุขภาพและความปลอดภัยในการบริโภคมากขึ้น ผู้บริโภคในสังคมไทยจึงเริ่มได้รับข้อมูลที่ละเอียดและเป็นระบบมากขึ้นเกี่ยวกับปริมาณการบริโภคผงชูรสที่เหมาะสม ตลอดจนผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการบริโภคในปริมาณที่มากเกินไป

อย่างไรก็ตาม อีกนัยหนึ่ง หลักฐานเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าผงชูรสได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการบริโภคในชีวิตประจำวันของสังคมไทยอย่างลึกซึ้งแล้ว กล่าวคือ ผู้บริโภคจำนวนมากเติบโตขึ้นมาภายใต้วัฒนธรรมที่มองว่าผงชูรสเป็นเครื่องปรุงพื้นฐานที่ทุกครัวเรือนควรมีติดบ้าน จนเกิดความคุ้นชินต่อการบริโภคและการปรุงรสด้วยผงชูรสอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกพฤติกรรมดังกล่าวจึงไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะผงชูรสไม่ได้เป็นเพียงสินค้าอุตสาหกรรม แต่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการกินและรสนิยมด้านอาหารของสังคมไทยไปแล้ว สิ่งที่ตอกย้ำการสร้างวัฒนธรรมการใช้ผงชูรสคือการจัดการของรัฐที่มีการผลักดันต่อ ภายใต้กรอบของ “การบริโภคอย่างเหมาะสม” มากกว่าการจำกัดหรือควบคุมอย่างเข้มงวด รัฐให้เหตุผลว่าการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณการบริโภคที่เหมาะสมผ่านสื่อและช่องทางต่าง ๆ เพียงพอที่จะทำให้ผู้บริโภคสามารถใช้ผงชูรสได้อย่างปลอดภัย จึงไม่จำเป็นต้องกำหนดมาตรการบังคับ โดยให้ผู้บริโภคใช้ “ดุลพินิจส่วนบุคคล” ในการเลือกบริโภค ขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาความต่อเนื่องของวัฒนธรรมการบริโภคผงชูรสในสังคมไทยต่อไป

บทสรุป

การบริโภคผงชูรสในสังคมไทยเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของรัฐ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมการกินในชีวิตประจำวัน การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าเครื่องปรุงรสอย่างผงชูรสนั้นทำหน้าที่เป็นตัวกระทำสำคัญในช่วงเวลาประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนวัฒนธรรมการบริโภครสชาติและการปรุงรสของสังคมไทยอย่างมีนัยยะทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจซ่อนอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการบริโภครสชาติที่ 5 ของสังคมไทยโดยมองประวัติศาสตร์การบริโภคผงชูรสนั้นมีเรื่องของการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่มีส่วนเข้ามาจัดการให้เกิดความเปลี่ยนแปลง

เอกสารอ้างอิง

เกษม เพ็ญภินันท์. (2549). สู่พรมแดนความรู้ เรื่องวัฒนธรรมบริโภค: ความเป็นปกติวิสัยของการบริโภควัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน. **โครงการสังเคราะห์ความรู้และจัดประชุมเรื่อง วัฒนธรรมบริโภค เพื่อจัดประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 5.** (5) : 7-55.

คริส เบเกอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2565). **เกิดอะไรเมื่อทุนญี่ปุ่นเข้ามาแทนทุนเมกา หลังสงครามเย็นผ่อนคลาย.** สืบค้นเมื่อ 14 ตุลาคม 2568, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_85447

ชาญณรงค์ จันทร์เต็ม. (2529). **การศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคขั้นสุดท้ายที่มีต่อผงชูรสในเขตกรุงเทพมหานคร.** พาณิชยศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการตลาด จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาติชาย มุกสง. (2548). **น้ำตาลกับวัฒนธรรมการบริโภครสหวานในสังคมไทย พ.ศ. 2504-2539.** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชาติชาย มุกสง. (2556). **รัฐ โภชนาการใหม่กับการเปลี่ยนแปลงวิถีการกินในสังคมไทย พ.ศ. 2482-2517.** อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาติชาย มุกสง. (2565). **ปฏิวัติที่ปลายลิ้น: ปรับรสแต่งชาติอาหารการกินในสังคมไทยหลัง 2475.**พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

ชมพูนุช ปัญญไพโรจน์. (2566, พฤษภาคม - สิงหาคม). การดำเนินงานโฆษณาทางโทรทัศน์ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองภายใต้การบริหารงานของสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม. **วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.** 40(2) : 65-66.

โดม ไกรปกรณ์. (2567). **การเมืองวัฒนธรรมของอาหารการกินในสังคมไทยก่อนยุควัฒนธรรมมวลชน.** กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ตำรับอาหารของ ม.ร.ว. หญิง เตื้อง สนิทวงศ์ ในงาน พระราชทางเพลิงศพ ม.ร.ว.หญิงเตื้อง สนิทวงศ์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 14 มีนาคม 2511. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิจิตรศิลป.

ไทยรัฐ. 2 กรกฎาคม 2515).

_____. (16 สิงหาคม 2515).

_____. (7 พฤศจิกายน 2515).

_____. (20 พฤศจิกายน 2527).

_____. (17 ธันวาคม 2527).

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2517). **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพริงศพ คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร ท.ช., ท.ม., ต.จ. ณ เมรุวัดธาตุทอง วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2517.** กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2564). **“ก่อนจะถึงรัฐประหาร 2490 ในสยาม”.** สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน 2568, จาก

https://www.silpa-mag.com/history/article_29511

นริศ จรัสจรรยาวงศ์. (2567). **ตำหรับสร้าง(รส)ชาติ.** กรุงเทพฯ: มติชน.

นริศ จรัสจรรยาวงศ์. (2567). **ตำราอาหารฝรั่งเล่มแรกของสยาม ร.ศ.114.** สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน 2568, จาก https://www.the101.world/western-food-recipe-1895/

นุชนภางค์ ชุมดี และ สิริวรรณ สิรวณิชย์. (2553). “ผงชูรส” การเปลี่ยนแปลงความหมายเชิง “สัญญะ” จาก“สารปรุงแต่ง” สู่วิถีครัวไต (ไทใหญ่). ใน **ปาก-ท้อง และของกิน: จริยธรรมและการเมืองเรื่องอาหารการกิน.** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

นฤมล สมิตินันทน์. (2517). **การผลิตและการค้าผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังไทย.** พาณิชยศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาพาณิชยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญศรี สุธรรมานุวัตน์. (2540). **การใช้สื่อสารมวลชนเพื่อจัดการภาวะวิกฤต กรณีรณรงค์ต่อต้านการบริโภคผงชูรส.** นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประชาธิปไตร. (9 มกราคม 2517).

ประติทินบัตรแลจดหมายเหตุ. (2540). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ.

ปะทานุกรมการทำของคาวของหวานอย่างฝรั่งแลสยาม. (2546). แปลและเรียบเรียงโดย นักเรียนดารุณี โรงเรียนกลสตรีวังหลัง. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ปิยชาติ สิงตี. (2563). **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ: “เชลล์ชวนชิม”: นักชิมและการกินข้าวนอกบ้านกับประวัติศาสตร์สังคมกรุงเทพฯ (พ.ศ.2504-2531).** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.).

ปิยะพร จินดาสุข. (2559). ความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน. **วารสารญี่ปุ่นศึกษาธรรมศาสตร์.** 4(3) : 40-49.

เปลี่ยน ภาสกรวงศ์. (2554). **ตำราแม่ครัวหัวป่า เล่ม 1.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ.

มติชน. (17 ตุลาคม 2526).

_____. (14 พฤษภาคม 2528).

_____. (29 สิงหาคม 2528).

มาตุภูมิ. (25 กันยายน 2527).

_____. (12 ตุลาคม 2527).

ศิริพร ดาบเพชร. (2562). **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่.** คณะสังคมศาสตร์ มศว.

อัจฉราพร แสนอาทิตย์. (2557). **การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น พ.ศ.2515-2527.** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงษ์สนิท ณ พระเมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพบรรณาคาร.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตรี หลวงจบกระบวนยุทธ (แช่ม กระบวนยุทธ) ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร วันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.

อายิโนะโมะโต๊ะ (ประเทศไทย) จำกัด. (2516). **คู่มือรายการห้องอาหารทีวี 4/9 ทางไทยทีวี.** (ม.ป.ท.).

อายิโนะโมะโต๊ะ (ประเทศไทย) จำกัด. (2564). **เอกสารแนะนำองค์กร.** สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2568, จาก https://www.ajinomoto.co.th/th/about-us/our-history/

แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
Guidelines for Social Studies Learning Management to Enhance Cultural Intelligence among Upper Secondary School Students

ภูรี ลิ้มกัลยกร[1]
ปวินญาพัฒน์ วรพันธ์[2]
ศุภณัฐ พานา[3]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 2) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงเอกสาร โดยผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และสังเคราะห์เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางวัฒนธรรม การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม และการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาที่สามารถส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านการอภิปราย การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การวิเคราะห์กรณีศึกษา การทำงานร่วมกัน การสะท้อนคิด และการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลอง เพื่อส่งเสริมการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การยอมรับความแตกต่าง และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมควรประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับความฉลาดทางวัฒนธรรม การออกแบบเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและเคารพความแตกต่างตลอดจนการวัดและประเมินผลที่สะท้อนพัฒนาการด้านทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้เรียน ทั้งนี้ ครูควรทำหน้าที่เป็น ผู้อำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: *แนวทางการจัดการเรียนรู้ สังคมศึกษา ความฉลาดทางวัฒนธรรม*

Abstract

This research entitled “Guidelines for Social Studies Learning Management to Enhance Cultural Intelligence among Upper Secondary School Students” aimed to 1) investigate methods of social studies learning management for enhancing cultural intelligence among upper secondary school students, and 2)

[1] นิสิตหลักสูตรการศึกษาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา ภาควิชาสังคมศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[2] อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ภาควิชาสังคมศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ภาควิชาสังคมศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

examine guidelines for social studies learning management to enhance cultural intelligence among upper secondary school students. This study employed qualitative research combined with documentary research. The researcher collected and analyzed data from books, academic texts, scholarly articles, research studies, and related documents from both domestic and international sources. The data were analyzed through content analysis and synthesized into learning management guidelines by employing the concepts of Cultural Intelligence (CQ), multicultural education, and active learning as the conceptual framework of the study.

The findings revealed that social studies learning management methods capable of enhancing cultural intelligence among upper secondary school students should emphasize participatory learning processes through discussion, experiential learning, case-based learning, collaborative learning, reflective learning, and simulation-based learning. These learning processes contribute to the development of intercultural communication, acceptance of diversity, and constructive coexistence in multicultural societies. In addition, the findings indicated that appropriate learning management guidelines should include learning objectives connected to cultural intelligence development, content design relevant to multicultural social contexts, active learning activities, the creation of an open and diversity-respecting learning environment, and assessment methods reflecting students' development in skills, attitudes, and behaviors. Furthermore, teachers should serve as learning facilitators in order to support students in developing the knowledge, skills, and behaviors necessary for living peacefully and appropriately in multicultural societies.

***Keywords**: Learning Management Guidelines, Social Studies, Cultural Intelligence*

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีและการเมือง อันเป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทำให้ผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมสามารถติดต่อ ปฏิสัมพันธ์ และดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น สังคมร่วมสมัย จึงมีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Society) ที่ความแตกต่างมิได้เป็นเพียงลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนบางกลุ่ม หากแต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันในทุกระดับของสังคม ภายใต้บริบทดังกล่าว ความสามารถในการทำความเข้าใจ ยอมรับ และปรับตัวต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงกลายเป็นสมรรถนะสำคัญของพลเมืองในโลก ยุคใหม่ (James A. Banks, 2008) แนวคิดเรื่องความฉลาดทางวัฒนธรรม (Cultural Intelligence: CQ) ได้รับการพัฒนาขึ้นโดย Earley and Ang (2003) เพื่อใช้อธิบายความสามารถของบุคคลในการเข้าใจ ปรับตัว และปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างจากตนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ความฉลาดทางวัฒนธรรมมิได้หมายถึงเพียงการมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมอื่นเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความสามารถในการตระหนักรู้ทางวัฒนธรรม การเปิดรับความแตกต่าง การควบคุมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม ตลอดจนการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ (Ang & Van Dyne, 2008) บุคคลที่มีระดับความฉลาดทางวัฒนธรรมสูงมักสามารถลดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม สร้างความร่วมมือ และดำรงความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมที่มีความหลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในบริบททางการศึกษา ความฉลาดทางวัฒนธรรมถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตยและสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีคุณภาพ โดยเฉพาะในช่วงวัยมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการพัฒนาทางความคิด ค่านิยม และอัตลักษณ์ทางสังคม ผู้เรียนในระดับดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้มีทักษะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเคารพในความแตกต่าง มีความเข้าใจต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสามารถวิเคราะห์ประเด็นทางสังคมได้อย่างรอบด้าน ทั้งนี้ รายวิชาสังคมศึกษาถือเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีศักยภาพสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นรายวิชาที่มุ่งศึกษามนุษย์ สังคม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในบริบทที่หลากหลาย อันสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาพหุวัฒนธรรมที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม (James A. Banks, 2008) อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารายวิชาสังคมศึกษาจะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความเข้าใจทางสังคมและวัฒนธรรม แต่การจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาหลายแห่งยังคงมุ่งเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาเชิงข้อเท็จจริงหรือการเรียนรู้แบบเน้นความจำเป็นสำคัญ ส่งผลให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนมุมมอง และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ทางสังคมที่หลากหลาย อีกทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การยอมรับความแตกต่าง และการสร้างความเข้าใจต่อกลุ่มคนที่มีพื้นฐานแตกต่างกันยังปรากฏอย่างจำกัดในบริบทการเรียนการสอนของไทย ด้วยเหตุนี้ การพัฒนารูปแบบหรือแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมให้แก่ผู้เรียนจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ สภาพสังคมไทยในปัจจุบันยังสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และรูปแบบวิถีชีวิตที่เพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเคลื่อนย้ายแรงงาน การขยายตัวของเมือง และการติดต่อกับสังคมโลก ผู้เรียนในโรงเรียนจึงมีแนวโน้มที่จะต้องเรียนรู้และใช้ชีวิตร่วมกับบุคคลที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากขึ้น การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงไม่อาจมุ่งเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ หากแต่ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาสมรรถนะทางสังคม การเคารพสิทธิมนุษยชน การยอมรับความแตกต่าง และการสร้างพลเมืองที่สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยและสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างสันติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Martha C. Nussbaum (2010) ที่มองว่า การศึกษาควรมุ่งพัฒนาความสามารถในการเข้าใจผู้อื่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยที่มีความหลากหลาย จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสม และพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมโลกยุคใหม่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ภายใต้ความแตกต่างที่หลากหลายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

สมมุติฐานของการวิจัย

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคม และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมการยอมรับความแตกต่าง และการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

2. การจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน และความหลากหลายของผู้คนในสังคม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของความแตกต่าง ลดอคติทางสังคม และพัฒนาทัศนคติที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม (Cultural Intelligence: CQ) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางวัฒนธรรม การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม (Multicultural Education) การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การยอมรับความแตกต่าง การเคารพสิทธิ และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยเน้นการวิเคราะห์ลักษณะการเรียนรู้และการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียนในช่วงวัยดังกล่าว ซึ่งเป็นช่วงวัยสำคัญของการพัฒนาด้านความคิด ทัศนคติ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งนี้ แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นมุ่งให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาในบริบทของสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้อย่างเหมาะสม

3. ขอบเขตด้านวิธีดำเนินการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางวัฒนธรรมการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม และการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางวัฒนธรรม (Cultural Intelligence: CQ) การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม (Multicultural Education) และการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดความฉลาดทางวัฒนธรรมของ Earley and Ang (2003) เป็นกรอบสำคัญในการอธิบายความสามารถของบุคคลในการเข้าใจ ปรับตัว และปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน โดยมุ่งเน้นองค์ประกอบด้านความรู้ทางวัฒนธรรม การตระหนักรู้ทางวัฒนธรรม แรงจูงใจในการ เปิดรับความแตกต่าง และพฤติกรรมการสื่อสารและการแสดงออกที่เหมาะสมในบริบททางวัฒนธรรมที่หลากหลาย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังนำแนวคิด

การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมของ James A. Banks (2006) มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์บทบาทของการศึกษาในการส่งเสริมการยอมรับความแตกต่าง การเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมประชาธิปไตยและสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้จากประสบการณ์ และพัฒนาทักษะทางสังคมผ่านการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ขณะเดียวกัน ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) เพื่อใช้เป็นกรอบในการออกแบบแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การอภิปราย การวิเคราะห์กรณีศึกษา การสะท้อนคิด และการทำงานร่วมกับผู้อื่นในบริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมุ่งศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ บทบาทของครูและผู้เรียน ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้า รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารทางการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางวัฒนธรรม การจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม และการพัฒนาทักษะทางสังคมในศตวรรษที่ 21 เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการกำหนดกรอบแนวคิด และแนวทางการจัด การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

1.1.1 การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยศึกษากรอบแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางวัฒนธรรม (Cultural Intelligence: CQ) ซึ่งประกอบด้วยมิติด้านความรู้ทางวัฒนธรรม (Cognitive CQ) มิติด้านแรงจูงใจและทัศนคติ (Motivational CQ) และมิติด้านพฤติกรรมทางวัฒนธรรม (Behavioral CQ) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดลักษณะการจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

1.1.2 การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา ผู้วิจัยศึกษา หลักการและแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา โดยมุ่งเน้นแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การเคารพความแตกต่าง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการสร้างความเข้าใจต่อประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์ว่ารายวิชาสังคมศึกษาสามารถส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมของผู้เรียนได้อย่างไร

1.1.3 การศึกษาแนวคิดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมและการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาหลักการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม (Multicultural Education) และแนวคิดการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะด้านการสื่อสาร การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลาย และการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

2. การวิเคราะห์องค์ประกอบและสังเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้

2.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อศึกษาองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมุ่งวิเคราะห์ใน

ประเด็นสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กระบวนการจัดกิจกรรม บทบาทของครูและผู้เรียน วิธีการวัดและประเมินผล ตลอดจนลักษณะของสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะทางสังคมและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

2.1.1 การสังเคราะห์องค์ประกอบของแนวทางการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและผลการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อกำหนดองค์ประกอบของแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาที่สามารถส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมของผู้เรียน โดยประกอบด้วย 1) หลักการและแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ 2) จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้ 3) เนื้อหาและสาระการเรียนรู้ 4) รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ 5) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ 6) วิธีการวัดและประเมินผล 7) บทบาทของครูและผู้เรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2.1.2 การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยประยุกต์ใช้แนวคิด Active Learning และ Experiential Learning เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการสะท้อนประสบการณ์ร่วมกัน โดยกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย การอภิปรายกรณีศึกษา การเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลอง การทำงานกลุ่ม การวิเคราะห์ประเด็นทางสังคม และวัฒนธรรม การสะท้อนคิด (Reflection) และกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากความหลากหลายของเพื่อนร่วมชั้นเรียน

2.1.3 การสังเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้มาสังเคราะห์เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การเคารพสิทธิ การยอมรับความแตกต่าง การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

3. การตรวจสอบและประเมินความเหมาะสมของแนวทางการจัดการเรียนรู้

3.1 การตรวจสอบความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยนำแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ สังเคราะห์ขึ้นเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรและการสอน ด้านสังคมศึกษา และด้านการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้องทางวิชาการ และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริงในบริบทสถานศึกษา โดยประเด็นในการประเมินประกอบด้วย 1) ความเหมาะสมขององค์ประกอบการจัดการเรียนรู้ 2) ความสอดคล้องระหว่างกิจกรรมการเรียนรู้กับการส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรม 3) ความเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 4) ความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้จริง และ 5) ความชัดเจนของกระบวนการวัดและประเมินผล

3.1.1 การปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาวิเคราะห์และปรับปรุงแนวทางการจัดการเรียนรู้ ทั้งในด้านเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ วิธีการจัดการเรียนรู้ และกระบวนการประเมินผล เพื่อให้แนวทางการจัดการเรียนรู้มีความสมบูรณ์ เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม

จากจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางวัฒนธรรม (Cultural Intelligence: CQ) ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่าวิธีการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาที่สามารถส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายควรมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็น และการสะท้อนคิดเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ วิธีการจัดการเรียนรู้ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่มีความหลากหลายได้อย่างเหมาะสม โดยผลการศึกษาสามารถสังเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญได้ดังต่อไปนี้

1) การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผลการศึกษาพบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นวิธีการสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมของผู้เรียน เนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และลงมือปฏิบัติจริง มากกว่าการรับฟังข้อมูลจากครูเพียงฝ่ายเดียว การจัดการเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาทางสังคมศึกษาเข้ากับสถานการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมในลักษณะของการอภิปราย การตั้งคำถาม การแลกเปลี่ยนมุมมอง และการวิเคราะห์ ประเด็นทางสังคมยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถมองเห็นความแตกต่างทางความคิดในฐานะส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในสังคมประชาธิปไตย

2) การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรม เนื่องจากผู้เรียนจะเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจนเมื่อได้เผชิญกับสถานการณ์จริงหรือสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับบริบททางสังคมจริง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์ การสังเกต การทดลองปฏิบัติและการสะท้อนคิดต่อประสบการณ์ที่เกิดขึ้น กิจกรรมที่เหมาะสม เช่น การเรียนรู้นอกห้องเรียน การศึกษาชุมชน การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ผ่านโครงการ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับบุคคลที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถในการปรับตัว การสื่อสาร และการเข้าใจมุมมอง ของผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

3) การจัดการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษา (Case-Based Learning) ผลการศึกษาพบว่า การใช้กรณีศึกษาเกี่ยวกับประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน หรือความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นวิธีการที่ช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการทำความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพการวิเคราะห์กรณีศึกษาช่วยให้ผู้เรียนได้พิจารณาปัญหาจากหลากหลายมุมมอง เข้าใจสาเหตุของความขัดแย้งทางสังคมและเรียนรู้ผลกระทบที่เกิดจากอคติหรือการเลือกปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างสร้างสรรค์

4) การอภิปรายและการสะท้อนคิด (Discussion and Reflection) ผลการศึกษาพบว่า การอภิปรายและการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาความตระหนักรู้ทางวัฒนธรรมของผู้เรียน โดยเฉพาะการเปิดโอกาส ให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดเห็น ความรู้สึก และประสบการณ์ของตนเองเกี่ยวกับการเผชิญความแตกต่างทางวัฒนธรรม กระบวนการสะท้อนคิดช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์อคติ ความเชื่อ และมุมมองเดิมของตนเอง รวมทั้งเรียนรู้ที่จะเปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากผู้อื่นมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน การอภิปรายร่วมกันในชั้นเรียนยังช่วยสร้างบรรยากาศของการยอมรับความแตกต่างและส่งเสริมการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ในสังคมพหุวัฒนธรรม

5) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) ผลการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือและการทำงานกลุ่ม เป็นวิธีการที่ช่วยพัฒนาทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อผู้เรียนต้องทำงานร่วมกับบุคคลที่มีความคิดเห็น ประสบการณ์ หรือพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกัน กระบวนการทำงานร่วมกันช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการรับฟังความคิดเห็น การแก้ไขปัญหาร่วมกัน การประนีประนอมและการสร้างความเข้าใจระหว่างกัน ทั้งยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นคุณค่าของความหลากหลายและเรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเคารพและสร้างสรรค์

6) การเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลอง (Simulation-Based Learning) ผลการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมในลักษณะสถานการณ์จำลองหรือการสวมบทบาท เป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการตัดสินใจ การสื่อสารและการปรับพฤติกรรมในบริบทที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยผู้เรียนจะได้เรียนรู้ผลกระทบของการสื่อสารหรือพฤติกรรม ในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับบริบทจริง การเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวช่วยพัฒนาความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกและมุมมองของผู้อื่น ตลอดจนช่วยส่งเสริมทักษะการปรับตัวและการแก้ไขปัญหาเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ ทางสังคมที่มีความหลากหลาย

7) การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและปลอดภัยทางความคิด ผลการศึกษาพบว่า บรรยากาศการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมของผู้เรียน โดยครูควรสร้างสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็น ซักถาม หรือแลกเปลี่ยนมุมมองที่แตกต่างได้อย่างอิสระโดยไม่ถูกตัดสินหรือเลือกปฏิบัติการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัยทางความคิดจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจในการเรียนรู้จากความแตกต่างกล้าแสดงออกทางความคิด และสามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า วิธีการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นภายใต้บริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ ครูควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

2. ผลการวิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางวัฒนธรรม (Cultural Intelligence: CQ) ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียนรู้และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียน พบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาที่สามารถส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายควรมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นภายใต้บริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม โดยกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสะท้อนคิด และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้ ผลการสังเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการสังเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มา: ผู้วิจัย

มิติของความฉลาดทางวัฒนธรรม	แนวทางการจัดการเรียนรู้	ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้	ผลลัพธ์ที่คาดหวังต่อผู้เรียน
การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication)	การจัดการเรียนรู้ผ่านการอภิปราย การสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	การอภิปรายกลุ่ม การสวมบทบาท การจำลองสถานการณ์ และกิจกรรมการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม	ผู้เรียนสามารถสื่อสารกับบุคคลที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และใช้ภาษาอย่างระมัดระวังและสร้างสรรค์
การเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Respect for Rights)	การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการตระหนักรู้ด้านสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาค	การวิเคราะห์กรณีศึกษา การอภิปรายประเด็นทางสังคม การสะท้อนคิดเกี่ยวกับอคติและการเลือกปฏิบัติ	ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิของตนเองและผู้อื่น เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และลดพฤติกรรมการเลือกปฏิบัติ

มิติของความฉลาดทางวัฒนธรรม	แนวทางการจัดการเรียนรู้	ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้	ผลลัพธ์ที่คาดหวังต่อผู้เรียน
การทำงานร่วมกัน (Collaborative Learning)	การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือและการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมกลุ่ม	การทำโครงการกลุ่ม การแก้ปัญหาร่วมกัน การแลกเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ในทีม	ผู้เรียนสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ ยอมรับความแตกต่าง และบริหารจัดการความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม
การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Cohesion and Solidarity)	การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและส่งเสริมการมีส่วนร่วม	กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสะท้อนคิดร่วมกัน การสร้างข้อตกลงภายในชั้นเรียน	ผู้เรียนสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่ม เคารพความแตกต่าง และมีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย
การยอมรับความหลากหลาย (Acceptance of Diversity)	การจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมและประสบการณ์จริง	การเรียนรู้นอกห้องเรียน การศึกษาชุมชน การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และวัฒนธรรมที่หลากหลาย	ผู้เรียนเปิดใจต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของความหลากหลาย และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

จากตารางที่ 1 สะท้อนให้เห็นว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมมิได้มุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่มีความหลากหลาย โดยแนวทางดังกล่าวสามารถอธิบายได้ในประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1) แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของความฉลาดทางวัฒนธรรม เนื่องจากผู้เรียนในสังคมร่วมสมัยจำเป็นต้องเผชิญกับบุคคลที่มีพื้นฐานทางภาษา ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการรับฟังมุมมองที่หลากหลายผ่านกิจกรรมอภิปราย การสวมบทบาทและสถานการณ์จำลอง กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนเกิดความระมัดระวังในการใช้ภาษา เข้าใจบริบทของการสื่อสาร และสามารถปรับพฤติกรรมในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม พหุวัฒนธรรม

2) แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผลการศึกษาพบว่าการส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าของสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้ควรเชื่อมโยงกับประเด็นทางสังคมที่เกิดขึ้นจริง เช่น การเลือกปฏิบัติ ความไม่เท่าเทียม หรืออคติทางสังคม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ปัญหาและเข้าใจผลกระทบที่เกิดขึ้น จากการไม่ยอมรับความแตกต่าง นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สะท้อนคิดเกี่ยวกับอคติหรือมุมมองของตนเองยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาทัศนคติที่เปิดกว้างและเคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่นมากยิ่งขึ้น

3) แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยส่งเสริมทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการทำงานกลุ่ม การแก้ปัญหาร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ในการทำกิจกรรม กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การรับฟังความคิดเห็น การประนีประนอม และการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันยังช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าของความแตกต่างและสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

4) แนวทางการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและปลอดภัย ผลการศึกษาพบว่า บรรยากาศ การเรียนรู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมของผู้เรียน กล่าวคือ หากผู้เรียนรู้สึกปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็นและสามารถแลกเปลี่ยนมุมมองได้โดยไม่ถูกตัดสิน จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเปิดรับความแตกต่างและกล้าเรียนรู้จากผู้อื่นมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ครูควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เคารพความหลากหลาย ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และลดการตีตราหรือการเลือกปฏิบัติภายในห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างเท่าเทียมและสร้างสรรค์

5) แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม มีส่วนสำคัญในการพัฒนาทัศนคติด้านการยอมรับความแตกต่าง โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน การศึกษาชุมชน และกิจกรรมที่ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และมุมมองของบุคคลที่แตกต่างจากตนเอง กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจว่าความหลากหลายมิใช่อุปสรรคของสังคม แต่เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย ทั้งยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship) ที่เคารพต่อความแตกต่างและพร้อมดำรงชีวิตในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การสะท้อนคิด และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในบริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยครูควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้ และสร้างสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

สรุปและอภิปรายผล

1. วิธีการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาที่สามารถส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายควรมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น ผ่านการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษา การทำงานร่วมกัน และการสะท้อนคิดเกี่ยวกับประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม พัฒนาทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมและสามารถปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้เชิงทฤษฎีหรือการจดจำข้อมูลเพียงอย่างเดียวหากแต่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เผชิญสถานการณ์ทางสังคม เรียนรู้จากประสบการณ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Earley and Ang (2003) ที่อธิบายว่า ความฉลาดทาง วัฒนธรรมเป็นความสามารถที่เกี่ยวข้องกับทั้งด้านความรู้ แรงจูงใจ และพฤติกรรมในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของ Kolb (1984) ที่มองว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเกิดขึ้นจากกระบวนการที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และสะท้อนคิดต่อประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ผ่านสถานการณ์หรือบริบททางสังคมที่หลากหลาย ขณะเดียวกัน ผลการศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะระหว่างวัฒนธรรมของ Deardorff (2006) ที่เสนอว่า การพัฒนาความสามารถในการอยู่ร่วมกับบุคคลต่างวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาทั้งด้านทัศนคติ ความรู้ ทักษะการสื่อสาร และการสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่อง

อันจะนำไปสู่การเปิดรับความแตกต่างและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมของ James A. Banks (2006) ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความหลากหลาย เคารพสิทธิของผู้อื่น และสามารถดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการลดอคติ ส่งเสริมการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม และพัฒนาทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

2. แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางวัฒนธรรม ควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรม การออกแบบเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง และเคารพความแตกต่าง ตลอดจนการวัดและประเมินผลที่สะท้อนพัฒนาการด้านทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้เรียน ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมมิได้มุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในบริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมควรให้ความสำคัญกับ “กระบวนการเรียนรู้” มากกว่าการมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์เชิงเนื้อหาเพียงอย่างเดียว เนื่องจากการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงความคิด เจตคติ และพฤติกรรมที่ต้องอาศัยระยะเวลา ประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยครูมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้อำนวย ความสะดวกทางการเรียนรู้ (Learning Facilitator) ที่ช่วยสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางความคิด เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนมุมมอง และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ทางสังคม (Social Constructivism) ของ Vygotsky (1978) ที่มองว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างบุคคล ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความเข้าใจและสร้างความหมายต่อประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิดของ Deardorff (2006) ที่เสนอว่า การพัฒนาสมรรถนะระหว่างวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาทั้งด้านทัศนคติ ความรู้ ทักษะการสื่อสาร และความสามารถในการสะท้อนคิดเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ขณะเดียวกัน ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมของ Banks (2006) ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความหลากหลาย เคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และสามารถดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม และการสร้างบรรยากาศ การเรียนรู้ที่เคารพความแตกต่าง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการลดอคติ ส่งเสริมการยอมรับความหลากหลาย และพัฒนาทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ผลการศึกษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่า รายวิชาสังคมศึกษาสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำคัญในการปลูกฝังค่านิยมด้านการเคารพความแตกต่าง การยอมรับความหลากหลาย และการสร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะด้านการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการดำรงชีวิตในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถปรับตัวและดำรงชีวิตในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. สถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงหรือประสบการณ์ที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การยอมรับความแตกต่าง และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสร้างสรรค์

2. สถานศึกษาควรส่งเสริมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และลดการตีตราหรือการเลือกปฏิบัติภายในห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็น ซักถาม และแลกเปลี่ยนมุมมองได้อย่างอิสระและสร้างสรรค์ อันจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

3. สถานศึกษาควรบูรณาการประเด็นเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมเข้าไว้ในกระบวนการเรียนรู้ของรายวิชาสังคมศึกษาอย่างเป็นระบบ

4. ครูผู้สอนควรให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้อภิปราย วิเคราะห์กรณีศึกษา สวมบทบาท หรือสะท้อนคิดเกี่ยวกับประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ กระบวนการสะท้อนคิดถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้เกี่ยวกับอคติ ความเชื่อ และมุมมองของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาทัศนคติที่เปิดกว้างและเคารพต่อความแตกต่างของผู้อื่นมากยิ่งขึ้น

5. ควรส่งเสริมให้ครูมีสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงพหุวัฒนธรรม มีความไวต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม และสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างสร้างสรรค์

6. การประเมินผลการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความฉลาดทางวัฒนธรรมไม่ควรมุ่งเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้านเนื้อหาแต่ควรให้ความสำคัญกับการประเมินพัฒนาการด้านทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้เรียนร่วมด้วย เช่น การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การทำงานร่วมกับผู้อื่น การยอมรับความแตกต่าง และการสะท้อนคิดเกี่ยวกับประเด็นทางสังคม ทั้งนี้ ควรใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย เช่น การประเมินตามสภาพจริง การสังเกตพฤติกรรม การประเมินจากการทำกิจกรรมกลุ่ม และการประเมินแฟ้มสะสมงาน เพื่อสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

Ang, S., & Van Dyne, L. (2008). **Handbook of cultural intelligence: Theory, measurement, and applications**. M.E. Sharpe.

Banks, J. A. (2006). **Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching** (5th ed.). Pearson Education.

Banks, J. A. (2008). **An introduction to multicultural education** (4th ed.). Pearson Education.

Deardorff, Darla K. (2006). **Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization**. Journal of Studies in International Education, 10(3), 241-266.

Earley, P. C., & Ang, S. (2003). **Cultural intelligence: Individual interactions across cultures**. Stanford University Press.

Kolb, David A. (1984). **Experiential learning: Experience as the source of learning and development**. Prentice Hall.

Nussbaum, M. C. (2010). **Not for profit: Why democracy needs the humanities**. Princeton University Press.

Vygotsky, Lev S. (1978). **Mind in society: The development of higher psychological processes**. Harvard University Press.

สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจรถไฟแห่งประเทศไทย : กรณีศึกษาการหยุดเดินรถประท้วงความปลอดภัย เหตุรถไฟตกรางที่เขาเต่า พ.ศ. 2552
The State Railway Worker's Union of Thailand: A Case Study of the Train Service Suspension for Safety Following the 2009 Khao Tao Derailment

นพสิทธิ์ วิบูลย์นันทกิจ[1]
กานต์รวี วิชัยปะ[2]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัญหาแรงงานสัมพันธ์ กรณีศึกษาการหยุดเดินรถไฟของสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจรถไฟแห่งประเทศไทย (สร.รฟท.) เหตุรถไฟตกรางที่เขาเต่า พ.ศ. 2552 ผ่านทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (HRM) ทฤษฎีแรงงานสัมพันธ์ (Industrial Relations Theory) และทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) ผลการศึกษาพบว่า ข้อพิพาทเกิดจากความล้มเหลวเชิงโครงสร้างตามมติคณะรัฐมนตรีที่จำกัดอัตรากำลัง ส่งผลให้พนักงานทำงานล่วงเวลาเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ผนวกกับการเพิกเฉยต่อสภาพรถจักร เมื่อการรถไฟฯ ผลักภาระความผิดให้ผู้ปฏิบัติงาน สหภาพฯ จึงมีมติไม่ให้นำรถจักรไปทำขบวนเพื่อปกป้องสวัสดิภาพสาธารณะ

อย่างไรก็ตามนายจ้างกลับอาศัยกฎหมายตีความการรณรงค์ดังกล่าวว่าเป็นการนัดหยุดงาน นำไปสู่การเลิกจ้างและฟ้องร้องแกนนำ นอกจากนี้บทความฉบับนี้ วิเคราะห์เพิ่มเติมในมิติรัฐประศาสนศาสตร์ โดยสะท้อนความไม่สมดุลของอำนาจต่อรอง ความล้มเหลวของธรรมาภิบาลเครือข่าย (Network Governance) และความขัดแย้งของคุณค่าสาธารณะ (Public Value) ซึ่งบั่นทอนความเข้มแข็งของขบวนการแรงงานรัฐวิสาหกิจไทย บทความวิจัยนี้จึงเสนอให้ปรับกระบวนทัศน์สู่การบริหารทุนมนุษย์ ยกระดับความปลอดภัยเชิงระบบ ควบคู่กับการแก้ไขกฎหมายเพื่อรับรอง "สิทธิในการปฏิเสธการทำงานที่ไม่ปลอดภัย" เพื่อคุ้มครองสิทธิแรงงานและการบริการสาธารณะอย่างยั่งยืน

***คำสำคัญ**: รัฐวิสาหกิจ สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจรถไฟแห่งประเทศไทย คุณค่าสาธารณะ แรงงานสัมพันธ์ ธรรมาภิบาลเครือข่าย*

Abstract

This research article aims to analyze labor relations issues through a case study of the train service suspension by the State Railway Worker's Union of Thailand (SRUT) following the Khao Tao train derailment in 2009. The study applies the theories of Human Resource Management (HRM), Industrial Relations, and Conflict Theory. The findings reveal that the dispute originated from a structural failure caused by a Cabinet resolution limiting manpower, resulting in employees working overtime beyond legal limits, compounded by the negligence of locomotive conditions. When the State Railway of Thailand shifted the blame onto operational staff, the union resolved to withhold the use of locomotives to protect public safety.

[1] คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ผู้นิพนธ์ประสานงาน)

However, the employer utilized the law to interpret this campaign as a strike, leading to the dismissal of and lawsuits against labor leaders. Furthermore, this article provides additional analysis from a public administration perspective, reflecting an imbalance of bargaining power, the failure of Network Governance, and Public Value conflict, which ultimately undermined the strength of the Thai state enterprise labor movement. Therefore, this research recommends a paradigm shift towards human capital management and the enhancement of systemic safety, alongside legislative amendments to recognize the "Right to Refuse Unsafe Work," in order to sustainably protect labor rights and public services.

***Keywords**: : State Enterprise, State Railway Worker's Union of Thailand, Public Value, Labor Relations, Network Governance*

บทนำ

การคมนาคมระบบราง ถือเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม ทว่าเบื้องหลังการให้บริการกลับซ่อนไว้ซึ่งความตึงเครียดของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป้าหมายเชิงนโยบายและความคาดหวังของประชาชนที่ต้องการให้การเดินขบวนรถไฟตรงตามกำหนดเวลา กลับสวนทางกับความเป็นจริงที่องค์กรต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านความพร้อมของอุปกรณ์ อาทิ สภาพหัวรถจักร จำนวนพนักงานที่ไม่เพียงพอ และสวัสดิภาพของพนักงาน ปัญหาแรงงานสัมพันธ์ในบริบทนี้จึงเริ่มต้นจากการเป็น "ปัญหาภายในองค์กร" (Organizational Problem) ซึ่งเป็นข้อพิพาทระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง แต่ในขณะเดียวกัน ปัญหาดังกล่าวได้ลุกลามและยกระดับกลายเป็น "ปัญหาสาธารณะ" (Public Problem) เนื่องจากความล้มเหลวในการบริหารจัดการความปลอดภัยของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานหน้างาน ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อสวัสดิภาพ ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนผู้ใช้บริการ

กรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงวิกฤตแรงงานสัมพันธ์และปัญหาสาธารณะได้อย่างชัดเจนคือ กรณีขบวนรถด่วน 84 ตรัง–กรุงเทพ ตกรางที่สถานีเขาเต่า พ.ศ. 2552 ซึ่งส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาที่ทำให้สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจรถไฟแห่งประเทศไทย (สร.รฟท.) ต้องออกมารณรงค์และเรียกร้องถึงปัญหาโครงสร้างการทำงานที่บีบบังคับให้พนักงานขับรถไฟต้องทำงานยาวนานเกินกว่าขีดจำกัดทางกฎหมาย เนื่องจากในเวลาดังกล่าวขาดแคลนอัตราพนักงานจำนวนมาก (MGR Online, 2552) ผนวกกับสภาวะความเสี่ยงจากรถจักรที่ระบบป้องกันอุบัติเหตุชำรุด

ทว่าหลังจากเกิดอุบัติเหตุ ท่าทีการตอบสนองของภาครัฐ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม) และการรถไฟฯ กลับนำไปสู่ข้อพิพาทที่รุนแรงและซับซ้อนยิ่งขึ้น เมื่อกลไกที่ถูกนำมาใช้รับมือกับข้อเรียกร้องด้านความปลอดภัย คือการใช้มาตรการทางกฎหมายขั้นเด็ดขาด ในการตีความว่าการกระทำของสหภาพแรงงานฯ ว่าเป็นการนัดหยุดงาน นำไปสู่การเลิกจ้างและฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากแกนนำ บทความวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งวิเคราะห์สาเหตุเชิงโครงสร้าง กลไกการจัดการความขัดแย้งและผลกระทบของการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายในการแก้ไขและป้องกันการเกิดเหตุซ้ำในอนาคต โดยบูรณาการร่วมกันระหว่างมุมมองทฤษฎีแรงงานสัมพันธ์และทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อให้การวิเคราะห์มีความครอบคลุม ลึกซึ้ง และเกิดประโยชน์ต่อการสร้างคุณค่าสาธารณะอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยเชิงโครงสร้างที่นำไปสู่ข้อพิพาทแรงงานสัมพันธ์ กรณีเหตุรถไฟตกรางที่เขาเต่า

2.เพื่อศึกษาบทบาท กลไกการจัดการความขัดแย้ง และการบังคับใช้กฎหมายของตัวแสดงหลักในระบบแรงงานสัมพันธ์

3.เพื่อเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายและเชิงองค์กรในการยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยและสิทธิแรงงานในรัฐวิสาหกิจไทย

สมมุติฐานของการวิจัย

1.ความขัดแย้งในระบบแรงงานสัมพันธ์มีสาเหตุหลักมาจากความล้มเหลวในการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงโครงสร้าง มากกว่าความผิดพลาดของปัจเจกบุคคล รวมไปถึงการขาดธรรมาภิบาลเครือข่าย ตลอดจนการผลักภาระความผิดไปที่พนักงานเพียงฝ่ายเดียว

2.โครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุลส่งผลให้นายจ้างเลือกใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อปราบปรามการเรียกร้องสิทธิแรงงาน มากกว่าการใช้กลไกการเจรจาต่อรองร่วม

ขอบเขตของการวิจัย

1.ขอบเขตด้านเนื้อหา: ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาแรงงานสัมพันธ์ สภาพการทำงาน ข้อกฎหมาย และมิติทางรัฐประศาสนศาสตร์ ผ่านกรณีศึกษาอุบัติเหตุขบวนรถด่วน 84 ตกรางที่สถานีเขาเต่า พ.ศ. 2552

2.ขอบเขตด้านประชากรและพื้นที่: มุ่งเน้นไปที่การรถไฟแห่งประเทศไทย สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจรถไฟแห่งประเทศไทย (สร.รฟท.) และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

3.ขอบเขตด้านเวลา: ศึกษาเหตุการณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 (ช่วงเกิดอุบัติเหตุ) จนถึงปี พ.ศ. 2564 (ช่วงที่ศาลมีคำพิพากษาและผลกระทบต่อเนื่อง)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยนี้บูรณาการกรอบแนวคิดและทฤษฎี 5 ประการ ได้แก่

1.ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management : HRM)

2.ทฤษฎีแรงงานสัมพันธ์ (Industrial Relations Theory)

3.ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

4.แนวคิดการกำกับดูแลแบบเครือข่าย (Network Governance)

5.แนวคิดคุณค่าสาธารณะ (Public Value)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบ การวิจัยแบบเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้:

1.การเก็บรวบรวมข้อมูล: รวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ รายงานข่าวจากสื่อมวลชน (พ.ศ. 2552-2564) และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2.การวิเคราะห์ข้อมูล: ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์เชื่อมโยงกับกรอบทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์และทฤษฎีแรงงานสัมพันธ์ เพื่ออธิบายสาเหตุ กลไก และผลกระทบของข้อพิพาท

ผลการวิจัย

1. สาเหตุเชิงโครงสร้างและปัญหาการบริหารทรัพยากรมนุษย์

ผลการศึกษาพบว่าอุบัติเหตุในครั้งนี้ เกิดเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2552 ขบวนรถด่วน 84 ตรัง-กรุงเทพ ประสบอุบัติเหตุตกรางขณะทำขบวนเข้ารางหลีกสถานีเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จุดเริ่มต้นของปัญหาไม่ได้เกิดจากความประมาทเลินเล่อของพนักงานขับรถ แต่เกิดจากหลายปัจจัยด้วยกัน โดยเริ่มจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้างตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 ที่จำกัดการรับพนักงานใหม่ นำไปสู่สภาวะขาดแคลนพนักงานอย่างหนัก โดยในเวลานั้นมีพนักงานอยู่ 1,000 อัตรา ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการจริงที่ต้องมีอย่างน้อย 1,300 อัตรา (Sanook, 2552) งผลให้พนักงานขับรถในวันเกิดเหตุ ต้องปฏิบัติงานต่อเนื่องถึง 30 วันโดยได้พักเพียงวันเดียว ซึ่งละเมิดพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 มาตรา 28 ที่ระบุว่า “กำหนดให้นายจ้างจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดประจำสัปดาห์ไม่น้อยกว่า 1 สัปดาห์” (ราชกิจจานุเบกษา, 2541)

เมื่อวิเคราะห์ลึกลงไปพบว่าเหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึง “ความขัดแย้งของกฎหมาย” (Legal Contradiction) อย่างชัดเจน นั่นคือการขัดแย้งกันเองระหว่าง นโยบายของรัฐ (คณะรัฐมนตรี พ.ศ. 2541) กับ พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 มาตรา 28 ซึ่งในทางปฏิบัติเมื่อการรถไฟฯ ต้องเผชิญกับปัญหาพนักงานไม่เพียงพอ และจำเป็นต้องทำตามมติ จึงทำให้องค์กรเป็นผู้ทำผิดกฎหมายแรงงานเสียเอง จากการที่ให้พนักงานต้องทำงานล่วงเวลาเกินขีดจำกัดของร่างกาย กลายเป็นปัญหาสะสมและเป็น 1 ในสาเหตุที่นำไปสู่อุบัติเหตุในครั้งนี้

2. การตอบสนองของภาครัฐหลังเกิดอุบัติเหตุและการผลักภาระความผิด

หลังจากเกิดอุบัติเหตุเพียงไม่นาน ท่าทีการตอบสนองต่อสถานการณ์ในครั้งนี้ได้กลายเป็น 1 ในฉนวนเหตุของความขัดแย้งระหว่างสหภาพฯ กับการรถไฟฯ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า หลังเกิดเหตุ 1 วัน ในขณะที่รอการสืบสวนอย่างละเอียด คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นทราบเรื่องอุบัติเหตุแล้ว โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมในขณะนั้น เป็นผู้บรรยายสรุปเหตุการณ์ให้ฟัง มีการระบุว่าจากการตรวจสอบเบื้องต้น สภาพตัวรถไฟ ระบบราง ระบบไฟอาณัติสัญญาณ ใช้การได้ปกติไม่มีปัญหา ซึ่งจะทำให้มุ่งเป้าความผิดไปที่ตัวบุคคล (Human Error) ซึ่งก็คือพนักงานขับรถไฟในวันนั้น (Sanook, 2552) นอกจากนี้ผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทยในขณะนั้นได้ให้สัมภาษณ์กับสื่อ ในลักษณะที่โยนความผิดไปให้พนักงานขับรถเพียงฝ่ายเดียว จึงทำให้สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจรถไฟแห่งประเทศไทย ออกมาปกป้องสิทธิของพนักงาน

3. กลไกการจัดการความขัดแย้งและความไม่สมดุลของอำนาจต่อรอง

หลังจากเกิดอุบัติเหตุ สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจรถไฟแห่งประเทศไทย สาขาหาดใหญ่ ให้งดเดินขบวนรถไฟสายใต้ทั้งหมด เนื่องจากหลังเกิดอุบัติเหตุรถจักรบางส่วนยังไม่ได้รับการซ่อมแซมระบบ Dead Man Vigilance อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุซ้ำอีกครั้ง ทว่าฝ่ายนายจ้างกลับเลือกใช้ความได้เปรียบทางกฎหมายตีความว่าเป็นการละทิ้งหน้าที่และนัดหยุดงาน (Today, 2564) โดยอาศัยพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2543 มาตรา 33 ที่ระบุว่า “ไม่ว่ากรณีใดห้ามมิให้นายจ้างปิดงานหรือลูกจ้างนัดหยุดงาน” (ราชกิจจานุเบกษา, 2543) นำไปสู่การเลิกจ้างแกนนำแรงงาน 13 คน (6 คนในปี พ.ศ. 2552 และ 7 คนในปี พ.ศ. 2554) และฟ้องร้องเรียกค่าเสียหาย ก่อนที่ในปี พ.ศ. 2561 ศาลฎีกามีคำพิพากษาให้แกนนำสหภาพฯต้องชดเชยค่าเสียหายรวมกกว่า 24 ล้านบาท และถูกชี้มูลความผิดทางอาญาฐานละทิ้งหน้าที่

เมื่อเผชิญกับกลไกทางกฎหมายภายในประเทศที่เสียเปรียบ เครือข่ายขบวนการแรงงานจึงต้องใช้กลไกการรณรงค์กดดันระดับสากล เพื่อเรียกร้องให้การรถไฟฯ ยุติการดำเนินคดีโดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ ได้แก่ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization: ILO) สหพันธ์แรงงานขนส่งระหว่างประเทศ (International Transport Workers' Federation: ITF) และสมาพันธ์สหภาพแรงงานสากล (International Trade Union Confederation: ITUC) ที่ร่วมกันวินิจฉัยและยืนยันว่าการที่สหภาพฯ ให้หยุดเดินรถไฟเนื่องจากการถไฟฯ ไม่ซ่อมแซมระบบความปลอดภัยของรถจักรเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักความปลอดภัยสากล (วาสนา ลำดี, 2562) ต่อมาในปี พ.ศ. 2563 ศาลมีคำพิพากษาจำคุกแกนนำสหภาพบางราย ซึ่งมีโทษจำคุก 3 ปี (ประชาไท, 2564)

4. จากปัญหาองค์กรสู่การบ่อนทำลายคุณค่าสาธารณะ

ความบกพร่องในการบริหารจัดการภายในของการรถไฟฯ ได้เปลี่ยนจาก "ปัญหาภายในองค์กร" (Organizational Problem) การที่การรถไฟฯ จำเป็นต้องลดค่าใช้จ่ายภายในองค์กร ทั้งการลดการรับพนักงานใหม่ตามมติคณะรัฐมนตรี รวมไปถึงการละเลยการซ่อมบำรุงรถจักรที่ชำรุด โดยเฉพาะระบบความปลอดภัยอย่าง Dead Man Vigilance ซึ่งเป็นระบบป้องกันพนักงานขับรถหมดสติ หากไม่มีการตอบสนองต่อระบบ รถไฟจะหยุดโดยอัตโนมัติ โดยเลือกที่จะนำป้ายมาติดแจ้งว่าระบบใช้การไม่ได้ เป็นการกระทำที่ส่งผลต่อสภาพการทำงานที่กดดันและเสี่ยงอันตราย (Today, 2564) จากข้อมูลดังกล่าวไม่ใช่เพียงแค่การผลักภาระให้พนักงานเท่านั้น แต่ได้บานปลายจนกลายเป็น "ปัญหาสาธารณะ" (Public Problem) ซึ่งบ่อนทำลาย “คุณค่าสาธารณะ” (Public Value) โดยตรงอีกด้วย ซึ่งสะท้อนได้จากข้อมูลอุบัติเหตุในครั้งนี้ที่มีผู้บาดเจ็บจำนวนมากถึง 88 ราย และมีผู้เสียชีวิตอีก 7 ราย (TrueID, 2563) นอกจากนี้ประชาชนยังได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก จากเหตุที่สหภาพฯ งดเดินขบวนรถไฟสายใต้ทุกขบวนหลังเกิดอุบัติเหตุ ความเดือดร้อนนี้เป็นเหตุให้โฆษกพรรคการเมืองหนึ่ง เรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นแสดงความเป็นผู้นำในการเร่งแก้ไขปัญหารถไฟหยุดวิ่ง (MGR Online, 2552)

สรุปและอภิปรายผล

1.สรุปผลด้านสาเหตุเชิงโครงสร้างและการบริหารทรัพยากรมนุษย์

รากฐานของข้อพิพาทมิได้มีต้นเหตุจากความประมาทเลินเล่อส่วนบุคคล แต่เป็นผลผลิตจากนโยบายระดับชาติที่จำกัดอัตรากำลังพล บีบบังคับให้พนักงานระดับปฏิบัติการต้องแบกรับภาระงานเกินขีดจำกัดของมนุษย์จนละเมิดกฎหมายแรงงาน ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management : HRM) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในยุคนั้นติดกับดักการบริหารแบบ "Hard HRM" ที่มองบุคลากรเป็นเพียง “ปัจจัยการผลิต” ที่ต้องใช้ประสิทธิภาพให้ได้มากที่สุด (Guest, 1987) ส่งผลให้องค์กรสูญเสียความสามารถในการบริหารความเสี่ยงด้านความปลอดภัย (Safety Risk Management) อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจึงไม่ใช่ความบังเอิญ แต่เป็นผลลัพธ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จากโครงสร้างที่บกพร่อง

2.สรุปผลด้านกลไกการจัดการความขัดแย้งและความไม่สมดุลของอำนาจต่อรอง

เมื่อเกิดวิกฤตความปลอดภัย การรถไฟฯ ในฐานะนายจ้างเลือกใช้ช่องโหว่ทางกฎหมายเพื่อปราบปรามการใช้สิทธิปฏิเสธการทำงานที่อันตรายของสหภาพแรงงานฯ นำไปสู่การลงโทษขั้นเด็ดขาดแทนการหาทางออกร่วมกัน ประเด็นนี้สามารถอภิปรายผ่านกรอบทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ที่ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมทำให้ฝ่ายบริหารเลือกใช้กรอบคิดแบบเอกนิยม (Unitarist Frame) (Dahrendorf, 1959) ซึ่งตีความการรณรงค์เพื่อความปลอดภัยของสหภาพแรงงานฯ ว่าเป็นการนัดหยุดงาน เปรียบเสมือนการท้าทายอำนาจ กฎหมายแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์จึงถูกแปรสภาพให้กลายเป็น "เครื่องมือ" ในการลงโทษแกนนำสหภาพฯ แทนที่จะเป็นใช้การไกล่เกลี่ย สิ่งนี้สะท้อนความล้มเหลวของระบบแรงงานสัมพันธ์ไทยที่ขาดกลไกการต่อรองร่วมที่เป็นธรรม ทำให้ผู้ปฏิบัติงานที่ลุกขึ้นมาพิทักษ์ความปลอดภัยต้องกลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายเสียเอง

นอกจากนี้ยังสามารถอภิปรายผ่านกรอบทฤษฎีแรงงานสัมพันธ์ (Industrial Relations Theory) สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งและความล้มเหลวของกลไกการเจรจาต่อรองระหว่างนายจ้างและลูกจ้างอย่างชัดเจน ในกรอบของ Fox (1966) การรถไฟฯ ดำเนินการตาม Unitarist Frame โดยตั้งสมมติฐานว่าองค์กรมีเป้าหมายคือการให้บริการรถไฟอย่างต่อเนื่อง ผู้ใดขัดขวางถือว่าเป็นผู้กระทำผิด ในขณะที่สหภาพฯ ดำเนินการตาม Pluralist/Radical Frame ที่ยอมรับว่าผลประโยชน์ของพนักงานและองค์กรอาจแตกต่างกัน และสหภาพฯ มีสิทธิ์ที่จะยืนหยัดปกป้องสิทธิ์ของสมาชิก

3.สรุปผลด้านมิติธรรมาภิบาลภาครัฐและคุณค่าสาธารณะ

การละเลยการบริหารจัดการภายในองค์กรได้บานปลายกลายเป็น "วิกฤตสาธารณะ" ที่สร้างความสูญเสียต่อชีวิต ทรัพย์สิน ความเดือดร้อนของประชาชน และทำลายความน่าเชื่อถือของการให้บริการภาครัฐ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงความล้มเหลวในการสร้าง "คุณค่าสาธารณะ" (Public Value) โดยการรถไฟฯ ละทิ้งความปลอดภัยซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของคุณค่าสาธารณะ ยิ่งไปกว่านั้น การใช้อำนาจปราบปรามแกนนำสหภาพแรงงานฯ ยังเป็นการทำบ่อนทำลายเครือข่าย (Network Governance) ตามแนวคิดของ Klijn and Koppenjan (2016) ที่เสนอว่าการแก้ปัญหาสาธารณะที่ซับซ้อน ต้องอาศัยเครือข่ายของตัวแสดงหลายภาคส่วน โดยการแบ่งปันข้อมูล และการตัดสินใจร่วมกันเป็นพื้นฐานสำคัญโดยปิดกั้นการส่งเสียงสะท้อนของผู้ปฏิบัติงาน จากการกระทำดังกล่าวส่งผลต่อขบวนการแรงงานรัฐวิสาหกิจไทยในภาพรวม ทำให้สหภาพฯ องค์กรอื่น ๆ ที่ต้องการออกมาเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิลูกจ้างของตน เกิดความหวาดกลัว ซึ่งถือเป็นการทำลายระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลนโยบายของรัฐ การรวมตัวหรือการนัดหยุดงานเพื่อแสดงออกถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กลายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นไม่ได้ในบริบทของประเทศไทย ท้ายที่สุดหากสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจอื่น ๆ อ่อนแอลงและ ภาครัฐเลือกจะปฏิบัติไม่ซื่อตรง ผลกระทบจะส่งต่อไปยังลูกจ้างที่ปฏิบัติงานและประชาชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ความสูญเสียในอุบัติเหตุรถไฟตกรางที่สถานีเขาเต่า ตลอดจนข้อพิพาทแรงงานที่ตามมา การป้องกันประวัติศาสตร์ไม่ให้ซ้ำรอย จำเป็นต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างเป็นรูปธรรม ข้อเสนอแนะเพื่อยกระดับมาตรฐานการให้บริการสาธารณะและระบบแรงงานสัมพันธ์ จึงสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะด้านความปลอดภัยเชิงระบบ

การป้องกันอุบัติเหตุในระบบขนส่งสาธารณะ รัฐและองค์กรต้องกำหนดมาตรฐานวิศวกรรมความปลอดภัยที่เข้มงวด โดยเฉพาะระบบป้องกันอุบัติเหตุ อาทิ ระบบ Dead Man Vigilance จะต้องอยู่ในสภาพพร้อมใช้งานอย่างสมบูรณ์ หากพบการชำรุด ต้องมีระเบียบห้ามนำรถจักรออกทำขบวนเด็ดขาด รวมไปถึงระเบียบในการระบุระยะเวลาในการซ่อมแซมระบบความปลอดภัย เพื่อให้สามารถนำรถจักรกลับมาใช้งานได้โดยเร็วและปลอดภัย นอกจากนี้ ควรประยุกต์ใช้แนวคิดการกำกับดูแลแบบเครือข่าย (Network Governance) โดยจัดตั้งกลไกการตรวจสอบอิสระที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญและตัวแทนสหภาพฯ เข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบความพร้อมอย่างโปร่งใส

นอกจากนี้การรถไฟฯ ในฐานะรัฐวิสาหกิจที่ดูแลด้านการคมนาคมระบบรางทางไกลของประเทศ ควรมีการจัดสรรงบประมาณใหม่โดยให้ความสำคัญกับการซ่อมบำรุงรถจักรมากยิ่งขึ้น หากงบประมาณไม่เพียงพอ กระทรวงคมนาคมในฐานะหน่วยงานที่ดูแลการรถไฟฯ ควรเล็งเห็นถึงความจำเป็นในโครงการและเร่งผลักดัน แต่ในขณะเดียวกันโครงการจะต้องโปร่งใส การกำหนดร่างขอบเขตงาน (TOR) จะต้องไม่ล็อคสเปคเพื่อเอื้อประโยชน์ อีกทั้งต้องมีการสร้างกลไกการตรวจสอบที่เข้มงวด อาทิ การให้สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) หรือ องค์กรอิสระอย่าง สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เข้ามาร่วมตรวจสอบความโปร่งใส

2. ข้อเสนอแนะด้านสิทธิแรงงานรัฐวิสาหกิจ

ความปลอดภัยเชิงระบบจะสำเร็จไม่ได้ หากผู้ปฏิบัติงานอย่างพนักงานขับรถ ขาดซึ่งหลักประกันทางสิทธิ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิตินี้คือ ภาครัฐต้องเร่งผลักดันการแก้ไข พระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2543 โดยต้องบัญญัติรับรอง "สิทธิในการปฏิเสธการทำงานที่ไม่ปลอดภัย" (Right to Refuse Unsafe Work) ไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร การรับรองสิทธินี้จะช่วยอุดช่องโหว่ทางกฎหมาย ป้องกันไม่ให้นายจ้างอาศัยความได้เปรียบตีความการระงับการทำงานเพื่อความปลอดภัย ว่าเป็นการนัดหยุดงานและทำให้องค์กรเสียหาย ซึ่งจะช่วยคุ้มครองลูกจ้างที่รักษาผลประโยชน์สาธารณะ ไม่ให้เผชิญกับผลกระทบอย่างการเลิกจ้างหรือการฟ้องร้อง

นอกจากนี้ ในระดับองค์กรควรมีการสร้าง "วัฒนธรรมที่เป็นธรรม" (Just Culture) องค์กรต้องเปิดพื้นที่ให้พนักงานสามารถรายงานสภาพการทำงานที่ผิดปกติ หรือรายงานความเหนื่อยล้าจากการปฏิบัติงานล่วงเวลาที่ขัดต่อกฎหมายคุ้มครองแรงงาน โดยปราศจากความหวาดระแวงว่าจะถูกลงโทษทางวินัย นอกจากนี้ต้องมีการสร้างวัฒนธรรมให้องค์กรหันมาใช้ “การบริหารทุนมนุษย์” (Human Capital Management : HCM) ซึ่งจะมองพนักงานเป็น “ทุน” อันล้ำค่าขององค์กร (Becker and Huselid, 1998) เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในทักษะเฉพาะ ไม่ใช่เพียงแค่ส่วนหนึ่งของกลไกในการขับเคลื่อนองค์กร โดยสรุป ข้อเสนอแนะทั้งสองประเด็นนี้มีความเชื่อมโยงและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน การปกป้องสิทธิแรงงานรัฐวิสาหกิจในการปฏิเสธงานที่อันตราย ถือเป็นกลไกตรวจสอบและถ่วงดุลที่สำคัญ การปฏิรูปทั้งสองมิตินี้จึงมิใช่เพียงการเรียกร้องสวัสดิการให้แก่ผู้ใช้แรงงาน แต่คือการวางรากฐานนโยบายสาธารณะเพื่อสร้างระบบการคมนาคมที่ปลอดภัยและยั่งยืนสำหรับสังคม

เอกสารอ้างอิง

ประชาไท. (2564). **แกนนำสหภาพแรงงานรถไฟสู้คดี 10 ปี เหตุนัดหยุดงานเรียกร้อง รฟท.ติดระบบป้องกันอุบัติเหตุในรถไฟ.**สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2021/09/95119

ราชกิจจานุเบกษา. (2541). **พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑.** สืบค้นจาก https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2541/A/008/1.PDF

ราชกิจจานุเบกษา. (2543). **พระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓.** สืบค้นจาก http s://www.srut.or.th/wp-content/uploads/2020/08/พระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์-พ.ศ.-2543.pdf

วาสนา ลำดี. (2562). **แรงงานเอกชน-รัฐวิสาหกิจ ร่วมป้อง 13 ผู้นำแรงงานสร.รถไฟ หลังป.ป.ช.ชี้มูลความผิด ย้อนหลังกรณีเขาเต่า.**สืบค้นจาก https://aromfoundation.org/2019/ร่วมป้อง-ผู้นำแรงงานสร-ร/

Becker, B. E., & Huselid, M. A. (1998). **High performance work systems and firm performance: A synthesis of research and managerial implications. Research in Personnel and Human Resources Management,** 16, 53–101.

Dahrendorf, R. (1959). **Class and class conflict in industrial society.** Stanford University Press.

Fox, A. (1966). **Industrial sociology and industrial relations.** Research Paper No. 3, Royal Commission on Trade Unions and Employers' Associations. HMSO.

Guest, D. E. (1987). **Human resource management and industrial relations**. Journal of Management Studies, 24(5), 503–521.

Klijn, E. H., & Koppenjan, J. (2016). **Governance networks in the public sector**. Routledge.

MGR Online. (2552). **สร.รฟท.ออกแถลงการณ์แสดงความเสียใจเหยื่อรถไฟตกรางหัวหิน.**

สืบค้นจาก https://mgronline.com/south/detail/9520000117233

MGR Online. (2552). **“เด็จพี่” จี้นายกฯ โชว์บทบาทผู้นำแก้ปัญหารถไฟหยุดวิ่ง.** สืบค้นจาก https://mgronline.com/uptodate/detail/9520000124312

Sanook. (2552). **“มาร์ค” ไม่พอใจค่าชดเชย สั่งเพิ่มเงินช่วยเหลือคนตายรถไฟตกราง.** สืบค้นจาก https://www.sanook.com/news/832653/

Today. (2564, ธันวาคม 29). **คุยกับ ‘สาวิทย์ แก้วหวาน’ คนงานรถไฟที่ถูกตัดสินจำคุกจากการเรียกร้องความปลอดภัย.** [Video]. YouTube. สืบค้นจาก https://youtu.be/fHalnavx9c4?si=Q5aKT7OuoVosuWLx

TrueID. (2563). **Into the past : รถไฟตกรางที่หัวหิน ทำให้มีผู้เสียชีวิต 7 ราย บาดเจ็บ 88 ราย , สตีฟ จ็อบส์ เสียชีวิตอย่างสงบแล้วจากโรคมะเร็งตับอ่อน (5ต.ค.).** สืบค้นจาก **https://news.trueid.net/detail/xNGjpYLEybq8**

การเปลี่ยนงานบ่อยของแรงงาน Gen Z : กลไกการเอาตัวรอดในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมร่วมสมัย
Job-Hopping among Gen Z Workers: A Survival Mechanism, Not a Character Flaw

พศิน บ้านหมู่[1]
ชนิกานต์ เจริญผล[1]
ธันนิกานต์ สูญสิ้นภัย[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งตรวจสอบและประเมินการตีความพฤติกรรมการเปลี่ยนงานบ่อยของแรงงาน Gen Z อย่างรอบด้าน โดยท้าทายทั้งวาทกรรมกระแสหลักที่อธิบายพฤติกรรมดังกล่าวว่าเป็นผลจากความไม่อดทนหรือลักษณะนิสัยเฉพาะของคนรุ่น และในเวลาเดียวกันก็ตรวจสอบข้อจำกัดของการตีความแบบโครงสร้างนิยมที่มองพฤติกรรมนี้ว่าเป็นเพียงการตอบสนองต่อการกดขี่เชิงโครงสร้างโดยสิ้นเชิง ผ่านการสังเคราะห์ข้อมูลจาก งานวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาแรงงาน Gen Z จำนวน 10 รายในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง ซึ่งมีข้อจำกัดในแง่ขนาดตัวอย่างและการอ้างอิงเชิงตัวแทน บทความนี้เสนอว่าการเปลี่ยนงานของแรงงา Gen Z เป็นปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อนเชิงพหุสาเหตุ ซึ่งอาจทำงานในฐานะ “กลไกการเอาตัวรอดเชิงเหตุผล”(Rational survival mechanism) ในบางบริบท โดยอาศัยกรอบทฤษฎีสังคมวิพากษ์จาก Karl Marx, Guy Standing และ Antonio Gramsci ร่วมกับการพิจารณาข้อโต้แย้งจากงานวิจัยด้านพฤติกรรมองค์กรและจิตวิทยาอุตสาหกรรม ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนงานของ Gen Z สามารถทำงานพร้อมกันในสามมิติ ได้แก่ การสะสมทุนอาชีพ การปกป้องสุขภาวะทางจิต และการแสดงออกซึ่งความคาดหวังต่อสัญญาทางสังคมระหว่างแรงงานกับองค์กร แม้ว่าหลักฐานเชิงประจักษ์จากการศึกษานี้จะแข็งแกร่งไม่เท่ากันในแต่ละมิติ ข้อค้นพบดังกล่าวมีนัยต่อการออกแบบนโยบายแรงงาน ระบบการประเมินผล และวัฒนธรรมองค์กรในภาคอุตสาหกรรมไทย แม้ว่าการนำไปประยุกต์ใช้จะต้องคำนึงถึงความหลากหลายของบริบทและข้อจำกัดด้านขนาดตัวอย่างของการศึกษานี้ด้วย

คำสำคัญ: *Gen Z การเปลี่ยนงาน กลไกการเอาตัวรอด ความไม่มั่นคงเชิงโครงสร้าง ทฤษฎีสังคมวิพากษ์ Precariat*

Abstract

This article examines and critically evaluates interpretations of frequent job-changing behavior among Gen Z workers. It challenges both the mainstream discourse attributing such behavior to impatience or generational character traits, and also scrutinizes the limitations of purely structuralist interpretations that view this behavior as solely a response to structural oppression. Drawing on qualitative research with 10 Gen Z workers at Map Ta Phut Industrial Estate, Rayong Province a study with acknowledged limitations in sample size and representativeness this article proposes that Gen Z job changes represent a multi-causal

[1] นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาเพื่อการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธันนิกานต์ สูญสิ้นภัย อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

phenomenon that may function as a “rational survival mechanism” in certain contexts. Employing critical social theory from Marx, Standing, and Gramsci alongside counterarguments from organizational behavior and industrial psychology research, the analysis reveals that Gen Z job-hopping potentially operates simultaneously across three dimensions: career capital accumulation, mental health protection, and expression of expectations toward the social contract between workers and organizations, though empirical evidence supporting each dimension varies in strength. These findings carry implications for labor policy, performance evaluation systems, and organizational culture in Thai industry, though their application requires attention to contextual variation and the study's sampling limitations.

***Keywords**: Gen Z, Job-Hopping, Survival Mechanism, Structural Precarity, Critical Social Theory, Precariat*

บทนำ

ในการสัมภาษณ์เชิงลึกคนหนึ่ง ผู้วิจัยนั่งอยู่ตรงข้ามชายหนุ่มอายุ 23 ปี ซึ่งทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ห้องปฏิบัติการในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดมาได้สามปี เขาเพิ่งเลิกกะดึกมาหมาด ๆ นั่งจิบกาแฟด้วยสายตาที่เหนื่อยล้า แต่เมื่อผู้วิจัยเริ่มถามถึงชีวิตการทำงาน น้ำเสียงของเขากลับเต็มไปด้วยความคิดที่ชัดเจนและรอบคอบอย่างน่าแปลกใจ

“ผมไม่ได้ไม่อดทนนะครับ” เขาพูดช้า ๆ “แค่รู้ว่าถ้าอยู่ต่อไปอีกปีก็ยังเป็นสัญญาจ้างเหมือนเดิม ไม่มีอะไรเปลี่ยน ก็เลยต้องคิดว่าจะทำยังไงดี”

ประโยคนั้นติดอยู่ในความคิดของผู้วิจัยตลอดเวลาที่เหลือของกระบวนการสัมภาษณ์ และยิ่งชัดขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อได้ฟังเรื่องราวจากแรงงานอีก 9 ราย ในลักษณะเดียวกัน ไม่มีใครในนั้นพูดถึงตัวเองว่า “ไม่อดทน” แต่ทุกคนต่างมีเหตุผลที่ชัดเจนและมีน้ำหนักในการชั่งใจว่าจะอยู่หรือจะไป ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ภูมิทัศน์ของตลาดแรงงานไทยได้เคลื่อนตัวเข้าสู่สภาวะที่มีความผันผวนและไม่แน่นอนมากขึ้นอย่างมีความสำคัญ ภายใต้แรงกดดันร่วมของวิกฤตเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่ง ไม่ได้เพียงสั่นคลอนโครงสร้างการจ้างงานเดิม หากยังเร่งให้ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมร่วมสมัยปรับตัวไปสู่รูปแบบที่ยืดหยุ่นมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ผลักภาระความเสี่ยงไปสู่แรงงานอย่างเข้มข้นยิ่งขึ้น กลุ่มแรงงาน Gen Z ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2538–2545 และเริ่มเข้าสู่ตลาดแรงงานช่วงต้นทศวรรษ 2560 จึงตกอยู่ในตำแหน่งที่เปราะบางเป็นพิเศษ พวกเขาคือคนรุ่นแรกที่ก้าวเข้าสู่ตลาดแรงงานในขณะที่ “สัญญาทางสังคม” เดิมระหว่างแรงงานกับองค์กร ไม่ว่าจะเป็นการจ้างงานระยะยาว เส้นทางอาชีพที่ชัดเจน หรือระบบสวัสดิการที่มั่นคง ได้เสื่อมสลายลงแล้วอย่างมีความสำคัญ พวกเขาไม่เคยมีประสบการณ์ตรงกับโลกที่ระบบเหล่านั้นยังทำงานอยู่จริง ความไม่มั่นคงจึงมิใช่เหตุการณ์ผิดปกติในชีวิตของพวกเขา แต่เป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการดำรงอยู่ตั้งแต่ต้น ท่ามกลางบริบทดังกล่าว ปรากฏการณ์การเปลี่ยนงานบ่อยของแรงงาน Gen Z ได้กลายเป็นหัวข้อที่ถูกพูดถึงอย่างกว้างขวาง สถิติจาก TDRI และ SCB EIC ระบุตรงกันว่าแรงงานกลุ่มนี้มีอัตราการเปลี่ยนงานสูงกว่ารุ่นก่อนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในช่วง 1–3 ปีแรกของการทำงาน ตัวเลขเหล่านี้ถูกนำมาเป็นหลักฐานยืนยันภาพจำที่ฝังแน่นในสังคมว่า Gen Z คือคนรุ่นที่ “ทนงานไม่ได้” “เปลี่ยนงานง่าย” หรือ “ขาดความอดทน” แต่ชายหนุ่มที่ร้านกาแฟในมาบตาพุดตอนเช้า รวมถึงแรงงานอีก 10 รายที่ผู้วิจัยได้พูดคุยด้วย ไม่มีใครพูดถึงตัวเองในแบบนั้นเลย สิ่งที่แรงงานเหล่านั้นพูดถึงมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปโดยสิ้นเชิง พวกเขาพูดถึงการต่ออายุสัญญาที่ไม่แน่นอนปีต่อปี ซึ่งทำให้ไม่กล้าวางแผนชีวิตระยะยาว พูดถึงระบบ (KPI) ที่วัดผลงานของพวกเขาจากสิ่งที่ตนไม่สามารถควบคุมได้ ความเสียหายจากเครื่องจักรเก่าที่บริษัทไม่ยอมเปลี่ยน พูดถึงการทำงานติดต่อกัน 15 วันโดยไม่มีวันหยุด ในช่วงการหยุดเดินเครื่องจักรและโรงงานทั้งหมดตามวาระ เพื่อทำการซ่อมบำรุง ตรวจสอบสภาพ และปรับปรุงอุปกรณ์ครั้ง

ใหญ่ (Turnaround) จนรู้สึกว่า “ร่างกายและจิตใจมันปิดตัวเองไปเลย” และพูดถึงความรู้สึกว่าตัวเองเป็นเพียง “หน่วยการผลิต” ในระบบที่ไม่มองเห็นคุณค่าของสิ่งที่พวกเขาทำจริง ๆเมื่อฟังทั้งหมดนี้แล้ว คำถามที่เกิดขึ้นในใจผู้วิจัยไม่ใช่ว่า “ทำไม Gen Z ถึงทนงานไม่ได้” แต่กลับกลายเป็น “ถ้าเราอยู่ในเงื่อนไขเหล่านี้ เราจะเลือกอยู่หรือออก และการตัดสินใจนั้นควรเรียกว่า “ความไม่อดทน” หรือ “การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล”

ปรากฏการณ์ “การเปลี่ยนงานบ่อย” ของแรงงาน Gen Z มักถูกอธิบายผ่านวาทกรรมกระแสหลักในฐานะปัญหาด้านทัศนคติ ความอดทน หรือความไม่ผูกพันต่อองค์กร ทว่าการอธิบายดังกล่าวกลับลดทอนความซับซ้อนของปรากฏการณ์ลงเหลือเพียงมิติทางจิตวิทยาปัจเจก และมองข้ามเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่อาจหล่อหลอมพฤติกรรมดังกล่าวอย่างลึกซึ้ง ในขณะเดียวกัน บทความนี้ก็ไม่ได้มุ่งยืนยันการอธิบายแบบตรงข้ามสุดโต่ง ซึ่งมองพฤติกรรมนี้ว่าเป็นเพียงการตอบสนองต่อการกดขี่เชิงระบบโดยสิ้นเชิง เพราะแนวทางดังกล่าวก็มีความเสี่ยงที่จะนำเสนอแรงงานในฐานะผู้ถูกกระทำโดยไม่มีความสามารถในการเลือก ซึ่งขัดแย้งกับสิ่งที่ผู้วิจัยสัมผัสได้จากบทสนทนาจริง แรงงานเหล่านั้นไม่ได้เป็น “เหยื่อ” พวกเขาเป็นคนที่กำลังตัดสินใจอย่างรอบคอบภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ จุดยืนของบทความนี้จึงอยู่ระหว่างสองขั้วดังกล่าว กล่าวคือ เสนอว่าการเปลี่ยนงานบ่อยของแรงงาน Gen Z เป็นปรากฏการณ์ที่มีพหุสาเหตุ ซึ่งในบางบริบทและสำหรับบางคน อาจทำงานในฐานะ “กลไกการเอาตัวรอดเชิงเหตุผล” (rational survival mechanism) ที่ถูกกำหนดโดยทั้งเงื่อนไขเชิงโครงสร้างและการตัดสินใจของปัจเจก บทความนี้อาศัยข้อมูลจากงานวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับแรงงาน Gen Z จำนวน 10 ราย ซึ่งปฏิบัติงานในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง ครอบคลุมตำแหน่งงานหลากหลายประเภท ทั้ง Lab Technician, Field Operator, QC Inspector, Warehouse Officer, Production Operator, Mechanical Technician และ Instrument Technician ทั้งนี้ ต้องระบุไว้ตั้งแต่ต้นว่าขนาดตัวอย่างดังกล่าวเหมาะสมสำหรับการสร้างความเข้าใจเชิงลึก แต่ไม่อาจอ้างการเป็นตัวแทนของแรงงาน Gen Z ในภาคอุตสาหกรรมโดยรวม ข้อค้นพบของบทความนี้จึงมีสถานะเป็นการศึกษาเชิงสำรวจเพื่อสร้างสมมติฐาน (hypothesis-generating) กล่าวคือ มุ่งค้นหาข้อสังเกต แนวโน้ม และความสัมพันธ์ที่ปรากฏในข้อมูล มากกว่าจะเป็นการศึกษาเพื่อยืนยันสมมติฐานที่ตั้งไว้ล่วงหน้า (hypothesis-confirming) ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการคัดเลือก ตีความ และให้น้ำหนักเฉพาะข้อมูลที่สอดคล้องกับกรอบความเชื่อเดิม ขณะที่มองข้ามหรือลดทอนความสำคัญของข้อมูลที่ขัดแย้งกัน บทความนี้จัดระเบียบการนำเสนอออกเป็นหกส่วน ได้แก่ ส่วนแรก ทบทวนการตีความที่มีอยู่และชี้ให้เห็นช่องว่างในการวิเคราะห์ ส่วนที่สอง นำเสนอกรอบทฤษฎีหลักพร้อมข้อโต้แย้งที่สำคัญ ส่วนที่สาม ระบุบริบทการวิจัยและข้อจำกัดในการสรุปภาพรวม ส่วนที่สี่ วิเคราะห์พฤติกรรมการเปลี่ยนงานผ่านสามมิติที่พบในข้อมูล ส่วนที่ห้า ประเมินวาทกรรมที่มีอยู่และสังเคราะห์นัยเชิงนโยบาย และส่วนสุดท้าย สรุปข้อค้นพบพร้อมชี้ทิศทางการวิจัยในอนาคต

วัตถุประสงค์ของวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสบการณ์ชีวิตการทำงานและความทนทุกข์ทางสังคมของแรงงาน Gen Z ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
2. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการเปลี่ยนงานของแรงงาน Gen Z ในฐานะกลไกการเอาตัวรอดเชิงเหตุผล (Rational survival mechanism) ภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมร่วมสมัย
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการออกแบบนโยบายแรงงาน ระบบการประเมินผล และวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตและการรักษาแรงงาน Gen Z ในภาคอุตสาหกรรมไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา งานวิจัยนี้ได้ศึกษาและวิเคราะห์ประสบการณ์ชีวิตการทำงานของกลุ่มแรงงาน Gen Z โดยจะสนใจในประเด็นความท้าทาย และอุปสรรคที่ต้องเผชิญในสภาพแวดล้อมการทำงาน รวมถึงกลยุทธ์การปรับตัวและการรับมือเพื่อทำความเข้าใจความทนทุกข์ทางสังคม และความเหลื่อมล้ำทางโครงสร้างในแง่ของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

2. ขอบเขตเชิงพื้นที่ งานวิจัยนี้กำหนดพื้นที่ศึกษาคือนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญภายใต้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ประกอบด้วยโรงงานอุตสาหกรรมในกลุ่ม ปิโตรเคมี พลังงาน เหล็ก และเคมีภัณฑ์เป็นต้น

3. ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มแรงงาน Gen Z ที่ทำงานอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2538–2545 มีอายุระหว่าง 23–30 ปี ดำรงตำแหน่งพนักงานระดับปฏิบัติการมีประสบการณ์ทำงานในภาคอุตสาหกรรมอย่างน้อย 6 เดือนขึ้นไป

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้ทฤษฎีสังคมวิพากษ์ (Critical Social Theory) เป็นเลนส์หลักในการวิเคราะห์ โดยมองว่าความทนทุกข์ของแรงงาน Gen Z ไม่ได้เกิดจากความอ่อนแอส่วนบุคคล แต่เป็นผลผลิตที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จากโครงสร้างระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมร่วมสมัย กรอบนี้บูรณาการแนวคิดทางทฤษฎีห้าชุดเข้าด้วยกัน เพื่อให้การวิเคราะห์ครอบคลุมทั้งมิติเชิงโครงสร้าง มิติเชิงอำนาจ และมิติประสบการณ์ชีวิตของแรงงาน

ชั้นที่ 1 เงื่อนไขเชิงโครงสร้างจากระบบทุนนิยมที่ผลิตความไม่มั่นคง ชั้นแรกของกรอบความคิด งานวิจัยนี้เริ่มต้นจากคำถามพื้นฐานที่สุดว่า ก่อนที่จะพูดถึงความทุกข์ของแรงงาน Gen Z คนหนึ่งคนใด เราต้องเข้าใจก่อนว่าระบบที่พวกเขาก้าวเข้าไปนั้นถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร และมันออกแบบมาเพื่อให้ใครได้ประโยชน์ Guy Standing นักเศรษฐศาสตร์แรงงานชาวอังกฤษ เสนอแนวคิดที่อธิบายปรากฏการณ์นี้ได้ตรงที่สุดชิ้นหนึ่งในยุคสมัยของเรา เขาเรียกชนชั้นแรงงานใหม่ที่ระบบทุนนิยมยุคปัจจุบันกำลังผลิตออกมาว่า “Precariat” ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่ดำรงอยู่บนฐานของความไม่มั่นคงพร้อมกันในหลายมิติ ไม่ใช่แค่ไม่มั่นคงเรื่องรายได้อย่างเดียว แต่ไม่มั่นคงทั้งในแง่ของตำแหน่งงานที่อาจหายไปเมื่อไหร่ก็ได้ ทักษะที่อาจล้าสมัยก่อนที่จะได้ใช้งานจริง สวัสดิการที่ไม่แน่นอน เส้นทางอาชีพที่มองไม่เห็นปลายทาง และอำนาจต่อรองที่แทบไม่มีอยู่เลย สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันโดยบังเอิญแต่เป็นผลของการที่องค์กรธุรกิจทั้งในระดับชาติและข้ามชาติปรับตัวเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มความยืดหยุ่น ด้วยการเปลี่ยนสัญญาระยะยาวที่มั่นคงให้กลายเป็นการจ้างงานระยะสั้น การใช้แรงงานผ่านบริษัทเหมาช่วงและการผลักภาระความเสี่ยงทั้งหมดออกจากมือองค์กรไปสู่ตัวแรงงานแต่ละคน

แนวคิดของ Standing เชื่อมต่อกับแนวคิดอีกชุดหนึ่งของ Ulrich Beck ที่เสนอว่าสังคมสมัยใหม่กำลังเปลี่ยนวิธีการจัดการกับความเสี่ยงในลักษณะที่น่าเป็นห่วงอย่างมาก Beck เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “การทำให้ความเสี่ยงกลายเป็นปัญหาปัจเจก” หรือ Individualization of risk ซึ่งหมายความว่าความเสี่ยงที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นภาระร่วมกันของสังคมหรือขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงจากการตกงาน การเจ็บป่วยจากอาชีพ หรือความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ บัดนี้ถูกส่งต่อมาให้แรงงานแต่ละคนรับผิดชอบคนเดียว โดยที่ระบบที่สร้างเงื่อนไขเหล่านั้นไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ เมื่อความเสี่ยงถูกทำให้เป็นเรื่องส่วนตัว ความล้มเหลวก็กลายเป็นเรื่องส่วนตัวตามไปด้วย แรงงานที่ทำงานหนักแล้วยังไม่มั่นคงจึงมักโทษตัวเองว่าทำงานไม่เก่งพอ ปรับตัวไม่ได้ หรือเลือกเส้นทางผิด แทนที่จะตั้งคำถามกลับไปที่ระบบ

ชั้นที่ 2 กลไกการควบคุมและการกดทับผ่านระบบและตัวเลข แนวคิดเรื่อง “ความแปลกแยก” หรือ Alienation ของ Karl Marx มาเป็นเครื่องมือหลักในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับแรงงาน Gen Z ซึ่ง Marx อธิบายว่าการทำงานภายใต้ระบบทุนนิยมไม่ได้เป็นเพียงการแลกแรงงานกับค่าจ้าง แต่เป็นกระบวนการที่ค่อย ๆ ดึงความเป็นมนุษย์ออกจากแรงงานทีละ

ชั้น ได้แก่ ความแปลกแยกจากผลผลิต จากกระบวนการทำงาน จากมนุษย์คนอื่น และจากตัวตนที่แท้จริง นอกจากนี้งานวิจัยนี้เสนอมิติที่ห้าซึ่งขยายกรอบของ Marx ออกไป คือ “ความแปลกแยกจากเส้นทางชีวิต” หรือ Life-path alienation ซึ่งเริ่มต้นก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ตั้งแต่กระบวนการเลือกเส้นทางการศึกษาภายใต้แรงกดดันของโครงสร้างโอกาสในพื้นที่ ทำให้ความแปลกแยกสะสมมาตลอดเส้นทางชีวิตและมีน้ำหนักหนักกว่าที่ทฤษฎีคลาสสิกอธิบายไว้มาก

ชั้นที่ 3 ประสบการณ์ความทุกข์จากโครงสร้างสู่ชีวิตจริง งานวิจัยนี้หยิบทฤษฎีความทนทุกข์ทางสังคม (Social Suffering) ของ Arthur Kleinman (1992) มาใช้เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจว่าความเจ็บปวดที่แรงงาน Gen Z สัมผัสอยู่ทุกวันนั้นมีที่มาจากอะไรจริง ๆ Kleinman เสนอว่าความทุกข์ที่มนุษย์เผชิญในชีวิตไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ แต่ถูกผลิตขึ้นโดยโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ล้อมรอบผู้คนอยู่ กรอบของ Kleinman จึงถูกใช้เพื่อตีความว่าสิ่งที่วาทกรรมกระแสหลักเรียกว่า “ความไม่อดทนของ Gen Z” นั้น แท้จริงแล้วอาจเป็นสัญญาณของความทนทุกข์ทางสังคมที่สะสมจนถึงจุดแตกหัก ไม่ใช่หลักฐานของลักษณะนิสัยที่บกพร่อง

ชั้นที่ 4 กลไกการรักษาโครงสร้าง แนวคิด Hegemony ของ Antonio Gramsci ถูกนำมาตอบคำถามว่าเหตุใดระบบที่สร้างความทุกข์ให้กับแรงงานจึงยังคงดำรงอยู่ได้ Gramsci อธิบายว่าชนชั้นที่มีอำนาจรักษาการครอบงำผ่านกระบวนการทำให้ผู้ถูกกดขี่ยินยอมพร้อมใจ โดยทำให้อุดมการณ์ของชนชั้นที่มีอำนาจดูเป็นสิ่งที่ “ปกติ” และ “สมเหตุสมผล” จนคนที่อยู่ภายใต้ระบบนั้นไม่เพียงยอมรับมัน แต่ยังช่วยกันค้ำจุนมันไว้โดยไม่รู้ตัว วาทกรรม “ความไม่อดทนของ Gen Z” ที่ถูกยอมรับแม้แต่ในหมู่แรงงาน Gen Z ด้วยกันเอง คือตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของกลไกนี้

นอกจากการใช้ทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว งานวิจัยนี้เสนอแนวคิดใหม่สองประการที่เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ Precarity-amplified discipline กลไกที่ความไม่มั่นคงเชิงสัญญาทำงานร่วมกับระบบ (KPI) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการควบคุม โดยทำให้แรงงานไม่กล้าตั้งคำถามต่อกระบวนการที่ตนรู้สึกว่าไม่ยุติธรรม และ Life-path alienation รูปแบบของความแปลกแยกที่เริ่มต้นก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ตั้งแต่กระบวนการเลือกเส้นทางการศึกษาภายใต้แรงกดดันของโครงสร้างโอกาสในพื้นที่

กรอบทฤษฎีในการวิเคราะห์

งานวิจัยนี้นำกรอบทฤษฎีสังคมวิพากษ์ที่อธิบายไว้ในส่วนกรอบความคิดข้างต้นมาใช้เป็นเลนส์ในการตีความและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ภาคสนาม โดยแต่ละชุดทฤษฎีทำหน้าที่วิเคราะห์ในมิติที่แตกต่างกันดังนี้

แนวคิดความแปลกแยก (Alienation) ของ Marx (1844/1975) ใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานกับงาน ผลผลิต และตัวตน รวมถึงมิติใหม่ของ life-path alienation ที่พบในข้อมูลภาคสนาม ทฤษฎีชนชั้นเปราะบาง (Precariat) ของ Standing (2011) ใช้อธิบายสภาวะความไม่มั่นคงเชิงโครงสร้างและกลไก Precarity-amplified discipline ที่ปรากฏในบริบทนิคมอุตสาหกรรม ทฤษฎีความทนทุกข์ทางสังคม (Social Suffering) ของ Kleinman (1992) ใช้ตีความประสบการณ์ความเจ็บปวดของแรงงานในฐานะ ผลผลิตของโครงสร้างสังคม ไม่ใช่ความบกพร่องส่วนบุคคล แนวคิดการควบคุมแรงงานผ่านระบบดิจิทัล (Algorithmic Management) ของ Vallas และ Schor (2020) ใช้วิเคราะห์กลไก KPI และระบบประเมินผลเชิงตัวเลขในสภาพแวดล้อมการทำงานจริง และแนวคิด Hegemony ของ Gramsci (1971) ใช้อธิบายปรากฏการณ์ความย้อนแย้งทางสำนึกชนชั้น ที่ทำให้แรงงานบางส่วนยอมรับและค้ำจุนวาทกรรมที่กดทับตนเองโดยไม่รู้ตัว

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์และมุมมองของแรงงาน Gen Z ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เพื่อทำความเข้าใจความทนทุกข์ทางสังคมที่แรงงานกลุ่มนี้เผชิญในสภาพแวดล้อมการทำงาน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลัก ครอบคลุมประเด็นด้านประวัติชีวิต ประสบการณ์การทำงาน และความทนทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตการทำงานของผู้ให้ข้อมูล

2.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้คือแรงงาน Gen Z ที่ปฏิบัติงานในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง โดยคณะผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และการแนะนำแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งจากผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในการทำงาน รวมทั้งสิ้น 10 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

2.1 กลุ่มแรงงาน Gen Z ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง ที่เกิดในปี พ.ศ.2538 ถึง 2545 ซึ่งมีอายุ 23-30 ปี ดำรงตำแหน่งพนักงานระดับปฏิบัติการอย่างน้อย 6 เดือน จำนวน 10 คน โดยเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทนทุกข์กับชีวิตการทำงาน เพื่อให้ทราบถึงชีวิตของ Gen Z ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยองว่ามีความทนทุกข์อย่างไร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาโดยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือหลักในการศึกษา จากนั้นจึงทำการจดบันทึกข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ในภายหลัง

การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการสนทนาสื่อสารระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและเจาะลึกในประเด็นที่สนใจ โดยคำถามสำหรับกลุ่มแรงงาน Gen Z จะเป็นข้อคำถามเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประสบการณ์ความทนทุกข์ในการทำงาน สุขภาพจิตและความเป็นอยู่ รวมถึงความหมายของการทำงาน ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลลงสมุดโน้ตภาคสนามและการบันทึกเสียง ซึ่งจะต้องผ่านการได้รับอนุญาตจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลก่อนทุกครั้ง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นวิธีการหลัก โดยเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลผ่านเครือข่ายส่วนบุคคลและการแนะนำแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้ง คณะผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของงานวิจัยและขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล โดยนัดหมายในสถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกสะดวกและเป็นส่วนตัวนอกเวลางาน เพื่อให้สามารถพูดคุยได้อย่างเป็นอิสระ

การสัมภาษณ์ดำเนินการรายบุคคลผ่านชุดคำถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ครอบคลุมประเด็นหลัก ได้แก่ ประสบการณ์ชีวิตการทำงาน ความทนทุกข์ในสภาพแวดล้อมการทำงาน สุขภาพจิตและความเป็นอยู่ที่ดี และความหมายของงานในชีวิต โดยใช้เวลาสัมภาษณ์ประมาณ 60–90 นาทีต่อราย คณะผู้วิจัยบันทึกเสียงทุกครั้งหลังได้รับอนุญาตและถอดความเป็นข้อความเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

5. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้ คณะผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulations) ในการตรวจสอบข้อมูล ทางด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เช่น บันทึกจากการสังเกตการณ์ (Observation) เป็นการเก็บข้อมูลโดยตรงจากการสังเกตการณ์ ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เชิงประจักษ์จากสถานการณ์จริงในภาคสนาม แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการเก็บข้อมูลผ่านการสนทนากับผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก และใช้วิธีการเก็บข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยการ

สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจประสบการณ์และมุมมอง นอกจากนี้ยังใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมผ่านการเป็นพนักงานฝึกงาน เพื่อเสริมและตรวจสอบความสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งจะทำให้สามารถมั่นใจได้ว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือรวมทั้งครอบคลุมทั้งบริบทของการศึกษาครั้งนี้

6. กรอบทฤษฎีในการวิเคราะห์

งานวิจัยนี้ใช้กรอบทฤษฎีสังคมวิพากษ์ (Critical Social Theory) เป็นเลนส์หลักในการตีความและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ภาคสนาม โดยบูรณาการแนวคิดทางทฤษฎีหลายชุดเข้าด้วยกัน เพื่อให้การวิเคราะห์ครอบคลุมมิติเชิงโครงสร้าง อำนาจ และประสบการณ์ชีวิตอย่างรอบด้าน กรอบทฤษฎีหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย ประการแรก แนวคิดความแปลกแยก (Alienation) ของ Marx (1844/1975) ซึ่งใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานกับงาน ผลผลิต และตัวตน ประการที่สอง ทฤษฎีชนชั้นเปราะบาง (Precariat) ของ Standing (2011) ซึ่งใช้ในการอธิบายสภาวะความไม่มั่นคงเชิงโครงสร้างของแรงงาน Gen Z ประการที่สาม ทฤษฎีความทนทุกข์ทางสังคม (Social Suffering) ของ Kleinman (1992) ซึ่งใช้ในการตีความประสบการณ์ความเจ็บปวดของแรงงานในฐานะผลผลิตของโครงสร้างสังคม ไม่ใช่ความบกพร่องส่วนบุคคล ประการที่สี่ แนวคิดการควบคุมแรงงานผ่านระบบดิจิทัล (Algorithmic management) ของ Vallas และ Schor (2020) ซึ่งใช้ในการวิเคราะห์กลไก (KPI) และระบบประเมินผลเชิงตัวเลข และประการที่ห้า แนวคิด Hegemony ของ Gramsci (1971) ซึ่งใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ความย้อนแย้งทางสำนึกชนชั้นในหมู่แรงงาน

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา (Content analysis) จากการถอดบทสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์ เนื้อหาต่าง ๆ โดยใช้การบรรยาย เพื่อให้เห็นถึงประสบการณ์ชีวิตการทำงาน รวมถึงความท้าทาย และอุปสรรค ที่กลุ่มแรงงาน Gen Z แต่ละคนต้องเผชิญ ในขณะเดียวกันก็ใช้การวิเคราะห์แบบชาติพันธุ์วรรณา (EthnographyAnalysis) จากบันทึกภาคสนาม โดยใช้การพรรณนาเชิงเรื่องเล่า (Narrative) และการตีความหมาย(Interpretation) ให้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในภาคสนาม เพื่อถอดรหัสปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในชีวิตการทำงานของแรงงาน Gen Z

8. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

งานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้คำนึงถึงจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ต่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญ โดยมีการขอความยินยอม (Assent) และความสมัครใจ (Consent) ซึ่งเป็นการอธิบายอย่างชัดเจนตั้งแต่จุดประสงค์ของ งานวิจัย ระยะเวลาในการเข้าร่วม ในระหว่างการสัมภาษณ์จำเป็นต้องใช้เวลานาน ซึ่งอาจทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหนื่อยล้าจากการสัมภาษณ์หรือเหนื่อยล้าจากการทำงาน ข้อคำถามจากการสัมภาษณ์อาจมีผลกระทบทางจิตใจ หากส่งผลไม่ว่าจะมากหรือน้อยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิที่จะถอดตัวจากการสัมภาษณ์ได้โดยทันที นอกจากนี้ผู้วิจัยยังคำนึงถึงความเป็นส่วนตัว (Privacy) และการรักษาความลับ (Confidentiality) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยจะทำการขออนุญาตกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการบันทึกเสียง และจะใช้นามสมมติของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการนำเสนองานวิจัย รวมไปถึงการทำลายบทสัมภาษณ์เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัย เพื่อความปลอดภัยของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

3.8.1 จริยธรรมการวิจัยและการสะท้อนตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยไม่ใช่กล้องถ่ายภาพที่บันทึกความจริงได้อย่างเป็นกลางสมบูรณ์ แต่เป็นมนุษย์ที่มีประสบการณ์ ความเชื่อ และค่านิยมที่ส่งผลต่อการมองและตีความสิ่งที่พบเห็นอยู่เสมอ งานวิจัยชิ้นนี้จึงจำเป็นต้องเปิดเผยให้ชัดเจนว่าผู้วิจัยเป็นใคร มองโลกอย่างไร และสิ่งเหล่านั้นอาจส่งผลต่องานอย่างไรบ้าง

ผู้วิจัยเป็นนักศึกษาที่มีความสนใจด้านความเป็นธรรมทางสังคมและแรงงาน ซึ่งหมายความว่ามีแนวโน้มที่จะ “เห็น” และ “ให้น้ำหนัก” กับปัญหาเชิงโครงสร้างมากกว่าคนที่เข้ามาศึกษาด้วยมุมมองอื่น ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากตำแหน่งนี้มีสอง

ประการ ประการแรกคือการตีความข้อมูลในทิศทางที่ยืนยันสิ่งที่ตั้งใจจะพิสูจน์ตั้งแต่แรก และประการที่สองคือการนำเสนอแรงงานในฐานะผู้ถูกกระทำจากโครงสร้างมากเกินไป จนอาจมองข้ามความสามารถในการต่อสู้และปรับตัวของพวกเขา

เพื่อลดความเสี่ยงเหล่านี้ ผู้วิจัยใช้คำถามปลายเปิดที่ไม่ชี้นำในการสัมภาษณ์ นำบทสรุปการตีความกลับไปให้ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายตรวจสอบความถูกต้อง และพิจารณาการตีความทางเลือกหลายทางก่อนสรุปในทุกประเด็น ถึงกระนั้น ผู้วิจัยก็ยอมรับตรง ๆ ว่าไม่มีนักวิจัยคนใดสามารถลบมุมมองของตนเองออกจากงานได้อย่างสมบูรณ์ ผลการวิจัยที่นำเสนอในงานนี้จึงเป็นการตีความที่ผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบที่สุดเท่าที่ทำได้ ไม่ใช่ความจริงหนึ่งเดียวที่ตายตัว และเปิดรับการตีความในมุมอื่นจากผู้อ่านและนักวิจัยท่านอื่นในอนาคต

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับแรงงาน Gen Z ทั้ง 10 ราย ซึ่งปฏิบัติงานในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เผยให้เห็นภาพรวมของความทนทุกข์ในฐานะปรากฏการณ์เชิงโครงสร้างที่มีหลายมิติซ้อนทับกันอย่างเป็นระบบ มิใช่เพียงปัญหาของลักษณะนิสัยรุ่นหรือการปรับตัวบกพร่องของแรงงานรายบุคคลดังที่วาทกรรมกระแสหลักมักอธิบาย โดยสามารถสรุปผลการวิจัยออกเป็นหกประการดังต่อไปนี้

1. ความไม่มั่นคงเชิงโครงสร้างจากระบบสัญญาจ้างระยะสั้นก่อให้เกิดสภาวะ Precariat ที่กระทบแรงงาน Gen Z พร้อมกันในทุกมิติของชีวิต ทั้งในด้านรายได้ที่ไม่แน่นอน ความสามารถในการวางแผนอนาคต สุขภาวะทางจิตที่ถูกกัดกร่อนอย่างต่อเนื่อง และอำนาจต่อรองที่ลดลงอย่างมีนัยสำคัญภายในองค์กร ความไม่มั่นคงดังกล่าวมิได้เป็นเพียงผลข้างเคียงของระบบเศรษฐกิจ แต่เป็นกลยุทธ์เชิงองค์กรที่มุ่งลดต้นทุนและผลักภาระความเสี่ยงไปสู่แรงงานอย่างตั้งใจ ทำให้แรงงานกลายเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงทั้งหมดโดยที่ระบบที่สร้างเงื่อนไขเหล่านั้นไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ

2. กลไก (KPI) และการควบคุมผ่านระบบดิจิทัลสร้างวินัยที่มองไม่เห็น (Invisible discipline) ที่ทำให้แรงงานยอมรับการถูกวัดคุณค่าด้วยตัวเลขโดยไม่กล้าตั้งคำถาม เพราะรู้ดีว่าสถานะของตนขึ้นอยู่กับการต่อสัญญา ระบบการประเมินผลเชิงตัวเลขทำหน้าที่ซุกซ่อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจไว้ภายใต้ภาษาของประสิทธิภาพ ทำให้แรงงานไม่เพียงถูกวัดคุณค่าในสิ่งที่บางส่วนตนไม่สามารถควบคุมได้ แต่ยังถูกทำให้เชื่อว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นความรับผิดชอบของตนเองอย่างเต็มที่ สภาวะนี้ซึ่งงานวิจัยนี้เรียกว่า Precarity-amplified discipline ทำให้ความไม่มั่นคงเชิงสัญญาและการควบคุมเชิงตัวเลขทำงานเสริมกันจนแยกออกจากกัน แทบไม่ได้

3. ภาวะแปลกแยกจากงานและตัวตนส่งผลให้งานค่อย ๆ สูญเสียความหมายในสายตาของแรงงาน และผลักให้พวกเขาต้องพัฒนากลยุทธ์การปรับตัวที่ซับซ้อน ทั้งการแยกตัวตนในงานออกจากตัวตนที่แท้จริงอย่างมีสติ การสร้างรายได้หลายช่องทางเพื่อลดการพึ่งพาองค์กรเดียว และการหาพื้นที่แสดงตัวตนผ่านกิจกรรมนอกเวลาทำงาน นอกจากนี้งานวิจัยยังพบมิติของความแปลกแยกในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า Life-path alienation ซึ่งเริ่มต้นก่อนที่แรงงานจะก้าวเข้าสู่โรงงาน ตั้งแต่การที่แรงงานหลายรายต้องเลือกเส้นทางการศึกษาตามโครงสร้างโอกาสในพื้นที่อุตสาหกรรมมากกว่าความสนใจของตนเอง ทำให้ความแปลกแยกสะสมมาตลอดเส้นทางชีวิตและมีความหนักและลึกกว่าที่ทฤษฎีคลาสสิกอธิบายไว้

4. ความขัดแย้งเชิงคุณค่าระหว่างแรงงาน Gen Z กับวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดลำดับชั้นอำนาจสร้างความตึงเครียดที่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ แรงงาน Gen Z ซึ่งเติบโตมาในโลกที่ให้ความสำคัญกับความหมายของงาน ความโปร่งใส และสมดุลชีวิต เมื่อเผชิญกับวัฒนธรรมองค์กรที่ยังวัดคุณค่าของแรงงานด้วยเวลาที่อยู่ในที่ทำงานและการเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นจากการปะทะกันของสองโลกนี้จึงสะสมอยู่อย่างเงียบงันและไม่เคยได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง ซึ่งแตกต่างจากแรงงานรุ่นก่อนที่อาจซึมซาบและยอมรับโครงสร้างอำนาจแบบลำดับชั้นได้ง่ายกว่า

5. ภาวะหมดไฟและการลาออกเชิงป้องกันเป็นผลผลิตที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของระบบที่สร้างความเครียดสะสมโดยไม่มีกลไกรองรับที่เพียงพอ การลาออกในหลายกรณีมิใช่เพียงการถอนตัวจากงานอย่างหุนหันพลันแล่น แต่เป็นการตัดสินใจที่ผ่านกระบวนการชั่งน้ำหนักอย่างยาวนานระหว่างความทุกข์ที่คุ้นเคยกับความไม่แน่นอนที่ยังไม่รู้จัก แรงงานส่วนใหญ่ในการศึกษานี้ไม่ได้ลาออกทันทีเมื่อเผชิญกับ burnout แต่ทนอยู่ต่อไปด้วยการชั่งน้ำหนักอย่างเป็นระบบ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการลาออกในความหมายนี้คือกลยุทธ์ในการปกป้องสุขภาวะและการต่อรองกับเงื่อนไขที่ไม่เป็นธรรม ไม่ใช่หลักฐานของความไม่อดทนดังที่วาทกรรมกระแสหลักมักกล่าวหา

6. การที่แรงงานบางส่วนยอมรับเงื่อนไขที่ไม่เป็นธรรมโดยมองว่าเป็น “เรื่องปกติของชีวิตการทำงาน” สะท้อนให้เห็นกลไกทางอุดมการณ์ที่ค้ำจุนโครงสร้างเดิมไว้อย่างแนบเนียน สิ่งที่น่าเป็นห่วงที่สุดคือวาทกรรม “ความไม่อดทนของ Gen Z” ถูกยอมรับอย่างกว้างขวางไม่เพียงในหมู่ผู้บริหารองค์กร แต่แม้แต่ในหมู่แรงงาน Gen Z ด้วยกันเองบางส่วน ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ Gramsci อธิบายว่าเป็น hegemony กระบวนการที่ทำให้ผู้ถูกกดขี่กลายเป็นผู้ค้ำจุนระบบที่กดทับตนเองโดยไม่รู้ตัว ตราบใดที่กลไกนี้ยังทำงานอยู่ ปัญหาที่ควรถูกมองว่าเป็นเรื่องของระบบก็จะยังคงถูกทำให้กลายเป็นเรื่องส่วนตัวของแรงงานแต่ละคนต่อไป

ทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่าการทำความเข้าใจแรงงาน Gen Z อย่างถ่องแท้ต้องก้าวพ้นจากกรอบที่อธิบายพวกเขาผ่านลักษณะนิสัยส่วนบุคคล ไปสู่การวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจและเงื่อนไขของการดำรงอยู่ที่หล่อหลอมประสบการณ์ของพวกเขาอย่างลึกซึ้ง และในขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับว่าแรงงาน Gen Z มิได้เป็นเพียงผู้ถูกกระทำ แต่กำลังสร้างรูปแบบการต่อรองกับระบบในแบบของตนเองที่น่าจับตามองและต้องการการทำความเข้าใจในเชิงลึกต่อไป

ตารางที่ 1 : ตารางสรุปข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ลำดับ	เพศ	อายุ (ปี)	ตำแหน่งงาน	ประเภทอุตสาหกรรม	อายุงาน	สถานภาพการจ้างงาน
1	ชาย	23	ช่างเทคนิคในห้องปฏิบัติการ (Lab technicia)	ปิโตรเคมี	3 ปี	สัญญาจ้างต่อปี
2	ชาย	23	พนักงานควบคุมเครื่องจักร (Field Operator)	ปิโตรเคมี	1 ปี 6 เดือน	พนักงานประจำ
3	หญิง	25	เจ้าหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพ (QC Inspecto)	เคมีภัณฑ	2 เดือน	สัญญาจ้างต่อปี
4	ชาย	23	Warehouse Officer (พนักงานคลังสินค้า	เคมีภัณฑ์	8 เดือน	ทดลองงาน
5	ชาย	24	(ผู้ควบคุมเครื่องจักร) (Field Operato)	ปิโตรเคมี	2 ปี	พนักงานประจำ
6	ชาย	25	พนักงานฝ่ายผลิต (Production Operator)	ปิโตรเคมี	2 ปี 8 เดือน	สัญญาจ้างต่อปี
7	ชาย	27	ช่างเทคนิคเครื่องกล(Mechanical Technician)	เหล็กและโลหะ	4 ปี	พนักงานประจำ

ลำดับ	เพศ	อายุ (ปี)	ตำแหน่งงาน	ประเภทอุตสาหกรรม	อายุงาน	สถานภาพการจ้างงาน
8	หญิง	25	ช่างเทคนิคเครื่องมือวัด (Instrument Technician)	ปิโตเคมี	2 ปี 5 เดือน	สัญญาจ้างต่อปี
9	ชาย	23	ช่างเทคนิคเครื่องมือวัด (Instrument Technician)	ปิโตเคมี	6 เดือน	พนักงานประจำ
10	ชาย	23	เจ้าหน้าแผนกรับสินค้า (Receiving)	อุตสาหกรรมเคมี	6 เดือน	พนักงานประจำ

หมายเหตุ : สถานะสัญญา สัญญาจ้าง = ต่อปี 4 คน, ทดลองงาน = ช่วง 1 ปีแรก 1 คน, พนักงานประจำ = 5 คน

สรุปผลและอภิปรายผล

จากงานวิจัยเรื่องความทนทุกข์ของแรงงาน Gen Z ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง ซึ่งศึกษาผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับแรงงาน 10 ราย อายุระหว่าง 23–30 ปี พบว่าความทนทุกข์ที่แรงงานกลุ่มนี้เผชิญมิได้เกิดจากข้อบกพร่องส่วนบุคคลหรือลักษณะนิสัยของรุ่น แต่เป็นผลผลิตที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จากโครงสร้างระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมร่วมสมัย

ผลการวิจัยยืนยันและขยายทฤษฎีสำคัญหลายชุด แนวคิด Precariat ของ Standing ได้รับการยืนยันในระดับโครงสร้าง แต่งานวิจัยนี้เผยให้เห็นมิติที่ไปไกลกว่านั้น คือกลไกที่ความไม่มั่นคงเชิงสัญญาทำงานร่วมกับระบบ (KPI) จนเกิดเป็นสิ่งที่งานวิจัยเรียกว่า “Precarity-amplified discipline” ซึ่งทำให้แรงงานไม่กล้าตั้งคำถามต่อกระบวนการที่ตนรู้สึกว่าไม่ยุติธรรม เพราะรู้ดีว่าการต่อสัญญาขึ้นอยู่กับการประเมินของหัวหน้างานคนเดิม ในแง่นี้ความไม่มั่นคงเชิงสัญญาจึงทำหน้าที่มากกว่าการสร้างความกังวลส่วนตัว มันคือกลไก Self-censorship ที่ทรงประสิทธิภาพซึ่งทำให้ระบบการควบคุมแรงงานดำเนินต่อไปได้โดยไม่มีการต่อต้าน

ในด้านความแปลกแยก งานวิจัยพบว่าแนวคิดของ Marx ต้องได้รับการขยายให้ครอบคลุมมิติใหม่ที่เรียกว่า “Life-path alienation” ซึ่งเริ่มต้นก่อนที่แรงงานจะก้าวเข้าสู่โรงงาน ตั้งแต่การที่แรงงานหลายรายต้องเลือกเส้นทางการศึกษาตามโครงสร้างโอกาสในพื้นที่อุตสาหกรรม ไม่ใช่จากความสนใจของตนเอง ทำให้ความแปลกแยกสะสมมาตลอดเส้นทางชีวิตและมีความหนักกว่าที่ทฤษฎีคลาสสิกอธิบายไว้มาก ส่วนแนวคิด Risk Society ของ Beck แม้จะได้รับการยืนยัน แต่ผลการวิจัยเสนอว่าในบริบทนิคมอุตสาหกรรมไทย ความเสี่ยงที่ถูกโอนให้กลายเป็นปัญหาปัจเจกนั้นไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่ถูกขับเคลื่อนโดยนโยบายองค์กรที่ชัดเจนและตั้งใจ ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของ Harvey มากกว่าการมองว่าเป็นเพียงผลข้างเคียงของความทันสมัย

สิ่งที่มีนัยสำคัญทางทฤษฎีมากที่สุดในงานวิจัยนี้คือการพบว่า Gen Z มิได้เป็นเพียงผู้ถูกกระทำจากโครงสร้าง แต่ยังพัฒนากลยุทธ์การต่อรองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะรุ่นซึ่งแตกต่างจากแรงงานรุ่นก่อนอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งการใช้การเปลี่ยนงานเป็นอำนาจต่อรอง การพัฒนาทักษะผ่าน Self-directed learning การดำรงชีวิตแบบ Double life ที่แยกตัวตนในงานออกจากตัวตนที่แท้จริง การทนอยู่อย่างมีเหตุผล (Rational endurance) และการใช้ Digital capital เป็นเครื่องมือเจรจาในองค์กร กลยุทธ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า Gen Z มองความสัมพันธ์กับงานและองค์กรผ่านกรอบของสัญญาที่ต้องยุติธรรมกับทั้งสองฝ่าย เมื่อองค์กรไม่ปฏิบัติตามสัญญา พวกเขาถือว่าสัญญานั้นสิ้นสุดและพร้อมแสวงหาเงื่อนไขที่ดีกว่า

จากผลการวิจัยทั้งหมด บทความนี้นำเสนอข้อเสนอแนะในสามระดับที่เชื่อมโยงกัน ในระดับนโยบายแรงงาน ภาครัฐควรพิจารณาออกกฎหมายกำหนดเพดานสัดส่วนการจ้างงานสัญญาระยะสั้นในนิคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในตำแหน่งที่ต้องการทักษะเฉพาะทาง พร้อมทั้งบูรณาการข้อกำหนดด้านสวัสดิการแรงงานเข้าเป็นเงื่อนไขของสิทธิประโยชน์ที่นักลงทุน

ภายใต้นโยบาย (EEC) ได้รับ เพื่อให้การเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับมหภาคไม่ถูกแลกมาด้วยคุณภาพชีวิตของแรงงานที่เป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนนโยบายนั้น ในระดับองค์กร การทบทวนระบบ (KPI) ให้แยกแยะระหว่างผลลัพธ์ที่อยู่ในวิสัยที่แรงงานควบคุมได้จากปัจจัยเชิงโครงสร้างภายนอก การสร้างเส้นทางความมั่นคงที่โปร่งใสสำหรับพนักงานสัญญาจ้าง และการลงทุนในระบบสนับสนุนสุขภาวะทางจิตที่แก้ปัญหาที่รากเหง้าไม่ใช่เพียงจัดกิจกรรมผ่อนคลายเป็นครั้งคราว ล้วนเป็นการปรับปรุงที่มีพื้นฐานจากหลักฐานเชิงประจักษ์และมีต้นทุนในการดำเนินการไม่สูงเมื่อเทียบกับต้นทุนของการสูญเสียแรงงานที่มีทักษะอย่างต่อเนื่อง ในระดับสถาบันการศึกษา การพัฒนาระบบแนะแนวอาชีพที่ช่วยให้ผู้เรียนตัดสินใจบนพื้นฐานของความสนใจและศักยภาพของตนเอง ไม่ใช่เพียงตามโครงสร้างโอกาสในพื้นที่ จะช่วยตัดวงจรของ Life-path alienation ที่เริ่มต้นก่อนที่แรงงานจะก้าวเข้าสู่ตลาดแรงงาน

ท้ายที่สุด งานวิจัยนี้เสนอว่าการเข้าใจแรงงาน Gen Z ในฐานะ “ภาพสะท้อนของระบบ” มากกว่า “ปัญหาของรุ่น” ไม่เพียงมีความถูกต้องในเชิงข้อเท็จจริง แต่ยังมีความสำคัญในเชิงนโยบาย เพราะการวินิจฉัยที่ถูกต้องเท่านั้นที่จะนำไปสู่การรักษาที่ตรงจุด แรงงาน Gen Z ที่มีสุขภาวะดี มีความหมายในงาน และรู้สึกมั่นคงในชีวิตคือแรงงานที่จะขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านสู่อุตสาหกรรมยุคใหม่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งหมายความว่าการลงทุนในคุณภาพชีวิตของแรงงานรุ่นนี้ไม่ใช่เพียงเรื่องของมนุษยธรรม แต่เป็นเรื่องของความมีวิสัยทัศน์ทางเศรษฐกิจในระยะยาวด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยข้างต้น บทความนี้นำเสนอข้อเสนอแนะในสามระดับที่เชื่อมโยงกัน โดยระบุไว้อย่างตรงไปตรงมาว่าเป็นข้อเสนอที่มีพื้นฐานจากหลักฐานเชิงประจักษ์ในขอบเขตของการศึกษานี้ และควรได้รับการทดสอบในขนาดตัวอย่างที่ใหญ่กว่าก่อนนำไปใช้เป็นนโยบายในวงกว้าง

ในระดับนโยบายแรงงาน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นอย่างสม่ำเสมอว่าความไม่มั่นคงเชิงสัญญาเป็นแหล่งความเครียดที่ลึกและกว้างที่สุดในชีวิตของแรงงาน Gen Z ในนิคมอุตสาหกรรม กระทรวงแรงงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรพิจารณาทบทวนกลไกคุ้มครองแรงงานสัญญาจ้างระยะสั้น โดยเฉพาะในตำแหน่งที่ต้องการทักษะเฉพาะทางและมีความต่อเนื่องของงาน รวมทั้งพิจารณากำหนดเพดานสัดส่วนการจ้างงานสัญญาระยะสั้นในนิคมอุตสาหกรรมให้ชัดเจน นอกจากนี้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ควรบรรจุข้อกำหนดด้านสวัสดิการแรงงานเป็นเงื่อนไขของสิทธิประโยชน์ที่นักลงทุนได้รับ มิใช่เพียงมุ่งดึงดูดทุนโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพชีวิตของแรงงานที่เป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนนโยบายนั้น

ในระดับองค์กร ข้อมูลชี้ให้เห็นสามประเด็นที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ประเด็นแรกคือการทบทวนระบบ (KPI) ให้สะท้อนความซับซ้อนของงานจริงมากขึ้น โดยแยกแยะผลลัพธ์ที่อยู่ในวิสัยที่แรงงานควบคุมได้จากปัจจัยเชิงโครงสร้างภายนอก เช่น สภาพเครื่องจักรและคุณภาพวัตถุดิบ ซึ่งเป็นการแก้ไขที่มีต้นทุนในการดำเนินการไม่สูงแต่จะลดความรู้สึกไม่ยุติธรรมที่เป็นปัจจัยขับเคลื่อนการลาออกได้อย่างมีนัยสำคัญ ประเด็นที่สองคือการสร้างเส้นทางความมั่นคงที่โปร่งใสและตรวจสอบได้สำหรับพนักงานสัญญาจ้าง โดยกำหนดเกณฑ์และระยะเวลาสู่การบรรจุเป็นพนักงานประจำอย่างชัดเจน เพื่อลดความไม่แน่นอนที่กัดกินสุขภาวะทางจิตของแรงงาน และประเด็นที่สามคือการลงทุนในระบบสนับสนุนสุขภาวะทางจิตที่แก้ปัญหาเชิงโครงสร้างที่เป็นรากเหง้าของ burnout ไม่ใช่เพียงจัดกิจกรรมผ่อนคลายความเครียดเป็นครั้งคราว

ในระดับวัฒนธรรมองค์กร การเปลี่ยนผ่านจากวัฒนธรรม Presenteeism ที่วัดคุณค่าแรงงานด้วยเวลาในที่ทำงานไปสู่การประเมินจากคุณภาพของผลงานจริงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะวัฒนธรรมเดิมไม่เพียงสร้างความเครียดสะสม แต่ยังขัดแย้งโดยตรงกับค่านิยมพื้นฐานของแรงงาน Gen Z ในลักษณะที่ทำให้ความขัดแย้งเชิงคุณค่าดำรงอยู่อย่างไม่มีวันสิ้นสุด การสร้างพื้นที่ให้แรงงาน Gen Z สามารถแสดงความคิดเห็นและนำเสนอนวัตกรรมได้อย่างปลอดภัย โดยเฉพาะในมิติของการนำเทคโนโลยีมาปรับปรุงกระบวนการทำงาน จะเป็นการใช้ประโยชน์จาก Digital capital ของแรงงานรุ่นใหม่อย่างคุ้มค่า และอาจเปลี่ยนแรงงานที่กำลังคิดจะลาออกให้กลายเป็นผู้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณค่าต่อองค์กรได้

สุดท้าย สิ่งที่งานวิจัยนี้ต้องการเน้นย้ำมากที่สุดคือการแก้ไขปัญหาแรงงาน Gen Z ในภาคอุตสาหกรรมไทยไม่สามารถสำเร็จได้ด้วยการพยายามเปลี่ยนทัศนคติของแรงงานให้ยอมรับเงื่อนไขที่ดำรงอยู่ เพราะนั่นคือการรักษาอาการโดยไม่แตะต้องสาเหตุ คำตอบที่แท้จริงอยู่ที่การปฏิรูปโครงสร้างการจ้างงาน ระบบการประเมินผล และวัฒนธรรมองค์กรให้สอดคล้องกับศักดิ์ศรีและความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่ทำงาน เพราะแรงงาน Gen Z ที่มีสุขภาวะดี มีความหมายในงานและรู้สึกมั่นคงในชีวิต คือแรงงานที่จะขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านสู่อุตสาหกรรมยุคใหม่ได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพที่แท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาและการสนับสนุนจากหลายฝ่าย คณะผู้วิจัยขอแสดงความขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ประการแรก คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธันนิกานต์ สูญสิ้นภัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทาง ตรวจสอบ และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนางานวิจัยชิ้นนี้ตั้งแต่ต้นจนจบ และขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ ตั้งโอภาสวิไลสกุล อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎีอันลึกซึ้งซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพทางวิชาการของงานวิจัยนี้อย่างมีนัยสำคัญ ความเอาใจใส่ ความเมตตา และความทุ่มเทของอาจารย์ทั้งสองในการควบคุมดูแลงานวิจัย ถือเป็นพลังผลักดันสำคัญที่ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้ก้าวหน้าและสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ประการที่สอง คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 10 ท่าน ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยอย่างยิ่ง ความเชื่อใจ ความเปิดเผย และความกล้าหาญในการเล่าประสบการณ์ชีวิตการทำงานที่แท้จริงของท่านทั้งหลาย เป็นแก่นแท้และคุณค่าสูงสุดของงานวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้วิจัยตระหนักดีว่าการแบ่งปันประสบการณ์เหล่านั้นมิใช่เรื่องง่าย และขอแสดงความซาบซึ้งใจอย่างสุดซึ้งต่อน้ำใจของท่านทุกคน

ประการที่สาม คณะผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นเรียนในสาขาวิชาการวิจัยสังคมวิทยาเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ให้กำลังใจ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสนับสนุนการทำงานวิจัยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ประการที่สี่ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัวของสมาชิกทุกคนที่เป็นกำลังใจและให้การสนับสนุนอย่างไม่เสื่อมคลายตลอดกระบวนการทำวิจัย

คณะผู้วิจัยมีความหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจสภาพชีวิตและความทนทุกข์ของแรงงานรุ่นใหม่ในภาคอุตสาหกรรมไทย และอาจนำไปสู่การพัฒนานโยบายที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตแรงงาน Gen Z ในสังคมไทยต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2568). ***นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด***. สืบค้นจาก https://www.ieat.go.th

สถาบันแรงงานและคุณภาพชีวิต. (2565). ***การสำรวจคุณภาพชีวิตแรงงาน Gen Z ในภาคอุตสาหกรรมไทย.*** กระทรวงแรงงาน.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2566). ***งานวิจัยนโยบายแรงงานยุคใหม่และเศรษฐกิจดิจิทัล.***

Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). **Job demands–resources theory: Taking stock and looking forward**. *Journal of Occupational Health Psychology, 22*(3), 273–285.

Benítez-Márquez, M. D., Sánchez-Teba, E. M., Bermúdez-González, G., & Núñez-Rydman, E. S. (2022). **Generation Z within the workforce and in the workplace: A bibliometric analysis**. *Frontiers in Psychology, 12*, Article 736382.

Beck, U. (1992). *Risk society: **Towards a new modernity***. Sage Publications.

Cappelli, P. (2015). **Skill gaps, skill shortages, and skill mismatches: Evidence and arguments for the United States**. *ILR Review, 68*(2), 251–290.

Chillakuri, B. (2020). **Understanding Generation Z expectations for effective onboarding**. *Journal of Organizational Change Management, 33*(7), 1277–1296.

Deloitte Global. (2024). ***Gen Z and millennial survey***. Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Gramsci, A. (1971). ***Selections from the prison notebooks***. Lawrence and Wishart.

Kalleberg, A. L. (2011). ***Good jobs, bad jobs: The rise of polarized and precarious employment systems in the United States, 1970s–2000s***. Russell Sage Foundation.

Kleinman, A. (1992). Pain and resistance: The delegitimation and relegitimation of local worlds. In M. D. Good et al. (Eds.), ***Pain as human experience*** (pp. 169–197). University of California Press.

LinkedIn. (2023). ***Global talent trends 2023***. LinkedIn Corporation.

Marx, K. (1975). ***Economic and philosophic manuscripts of 1844***. Progress Publishers. (Original work published 1844)

Maslach, C. (2003**). *Burnout: The cost of caring***. Malor Books.

Microsoft. (2023). ***Work trend index annual report: Will AI fix work?*** Microsoft Corporation.

Rathje, S. (2021). **Coaching leadership and defensive turnover in Gen Z**. *Journal of Applied Psychology, 106*(9), 1321–1338.

Rousseau, D. M. (1989). **Psychological and implied contracts in organizations**. *Employee Responsibilities and Rights Journal, 2*(2), 121–139.

Scott, J. C. (1985). ***Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance***. Yale University Press.

Schroth, H. (2019). **Are you ready for Gen Z in the workplace?** *California Management Review, 61*(3), 5–18.

Standing, G. (2011). ***The precariat: The new dangerous class*****. Bloomsbury Academic.**

Sundararajan, A. (2016). ***The sharing economy: The end of employment and the rise of crowd-based capitalism***. MIT Press.

Thompson, E. P. (1963). ***The making of the English working class*****.** Victor Gollancz.

Twenge, J. M. (2017). ***iGen***. Atria Books.

Vallas, S., & Schor, J. B. (2020). **What do platforms do? Understanding the gig economy**. *Annual Review of Sociology, 46*, 273–294.

Van den Berg, H., Ayoobzadeh, M., & Schroth, H. (2025). **Generation Z in the workplace: Synthesizing the evidence**. *Journal of Vocational Behavior, 148*, 103122.

การศึกษาการเรียนรู้ของเครื่องในการหาพื้นที่เหมาะสมตั้งบ้านพักผู้สูงอายุ กรณีศึกษา : กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

A Study of Machine Learning for Identifying Suitable Locations for Elderly Care Homes: A Case Study of Bangkok and Perimeter

ปาลิดา ธรรมเกษร[1]
นพรัตน์ เจริญสุดใจ[1]
ธนัชชา คณทา[1]
จิรวัฒน์ ดารณีศรีสุข[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning: ML) ในการวิเคราะห์พื้นที่เหมาะสมสำหรับตั้งบ้านพักผู้สูงอายุ การประเมินประสิทธิภาพของแบบจำลอง และการสร้างฐานข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยแบ่งพื้นที่ศึกษาเป็นกริดขนาด 500 × 500 เมตรและคัดเลือกปัจจัยที่เกี่ยวข้องจำนวน 9 ด้าน ได้แก่ คมนาคมและการเข้าถึง เส้นทางน้ำ สาธารณสุข เศรษฐกิจ การศึกษา กิจกรรม ราคาที่ดิน จำนวนประชากรผู้สูงอายุ และความหนาแน่นประชากร การศึกษานี้ได้นำแบบจำลอง Random Forest และ XGBoost มาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยกับตำแหน่งบ้านพักผู้สูงอายุเอกชนในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า Random Forest มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับพื้นที่ปริมณฑล โดยมีค่าความแม่นยำร้อยละ 78.99 ขณะที่ XGBoost มีประสิทธิภาพสูงสุดในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ด้วยค่าความแม่นยำร้อยละ 76.54 นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบค่าน้ำหนักปัจจัยกับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พบว่าผู้เชี่ยวชาญให้ความสำคัญกับด้านสาธารณสุขมากที่สุด ส่วนแบบจำลองให้ความสำคัญกับโครงสร้างประชากรและราคาที่ดินเป็นหลัก ผลลัพธ์จากการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครชั้นใน พื้นที่รอยต่อกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และอำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม ทั้งนี้ ควรเพิ่มข้อมูลตัวอย่างและปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ เพื่อพัฒนาแบบจำลองให้มีความแม่นยำและครอบคลุมมากยิ่งขึ้นในอนาคต

***คำสำคัญ**: การเรียนรู้ของเครื่อง, พื้นที่เหมาะสม, บ้านพักผู้สูงอายุ, กรุงเทพมหานครและปริมณฑล*

Abstract

This research aims to study the application of Machine Learning (ML) in analyzing suitable locations for elderly care homes, evaluating model performance, and developing a spatial database to support plans for an aging society in Bangkok and its metropolitan area. The study area was divided into 500 × 500 meter grids, and nine factors affecting suitability were selected, including transportation and accessibility, waterways, healthcare, economy, education, activities, land prices, elderly population, and population density. Random

[1] นิสิตหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[2] อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Forest and XGBoost models were applied to analyze the relationships between these factors and the current locations of private elderly care homes. The results revealed that the Random Forest model was more suitable for analyzing metropolitan areas, achieving an accuracy of 78.99%, while the XGBoost model demonstrated the highest performance in Bangkok, with an accuracy of 76.54%. When comparing factor weights derived from the models with those evaluated by experts in four fields-gerontology, urban planning, public health, and social work-it was found that experts considered healthcare as the most important factor. In contrast, both ML models emphasized demographic structure and land prices as the primary factors. The spatial database generated from both ML models indicated that highly suitable areas were concentrated in inner Bangkok, the border areas between Bangkok and its metropolitan region, and Mueang District, Nakhon Pathom Province. To improve model performance, future studies should incorporate larger sample datasets and additional environmental factors covering broader dimensions in order to enhance predictive accuracy and suitability analysis.

Keywords: *Machine Learning, Suitable Area, Elderly Nursing Home, Bangkok and Its Vicinity*

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) เป็นที่เรียบร้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของสัดส่วนผู้สูงอายุนำมาซึ่งความท้าทายในหลายมิติ ทั้งด้านสาธารณสุข สวัสดิการสังคมและการจัดเตรียมที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมเพื่อรองรับคุณภาพชีวิตที่ดีในวัยเกษียณ

การเลือกทำเลที่ตั้งสำหรับบ้านพักผู้สูงอายุ (Senior Living / Nursing Home) ถือเป็นปัจจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงแค่ที่พักพิง แต่ต้องรายล้อมด้วยสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตอย่างปลอดภัยและมีความสุข ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาประกอบการตัดสินใจให้เหมาะสมที่สุด เช่น ระยะห่างจากสถานพยาบาล การเข้าถึงระบบขนส่งสาธารณะ ความปลอดภัยของพื้นที่ พื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อน ตลอดจนราคาที่ดินและข้อกำหนดทางผังเมือง

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์และประเมินหาพื้นที่ที่เหมาะสมด้วยวิธีการแบบดั้งเดิมมักประสบกับปัญหาจากความซับซ้อนของข้อมูลที่มีปริมาณมากและการเปลี่ยนแปลงของเมืองอย่างรวดเร็ว ทำให้การตัดสินใจขาดความแม่นยำหรืออาจมองข้ามปัจจัยเชิงลึกบางประการ ด้วยเหตุนี้ การนำเทคโนโลยีการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning: ML) ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวคิดของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มีความสามารถในการประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ ค้นหารูปแบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและคาดการณ์ผลลัพธ์ได้อย่างแม่นยำ จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับกระบวนการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ (Spatial Analysis)

การศึกษาครั้งนี้ได้นำเอาประสิทธิภาพของการวิเคราะห์พื้นที่เหมาะสมในการตั้งบ้านพักผู้สูงอายุจากเทคโนโลยีการเรียนรู้ของเครื่อง (ML) ที่สามารถคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่ซับซ้อนอันเกิดจากความแตกต่างกันของพื้นที่ต่าง ๆ โดยได้นำข้อมูลจากหน่วยงานมาประกอบการเรียนรู้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตั้งบ้านพักผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ซึ่งสะท้อนผ่านข้อมูลที่ตั้งบ้านพักผู้สูงอายุดั่งเดิมที่มีอยู่ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อจัดทำและพัฒนาฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ที่สามารถนำไปใช้สนับสนุนการวิเคราะห์และการกำหนดนโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับผู้สูงอายุในปัจจุบันและอนาคต

2. เพื่อศึกษาวิธีการเรียนรู้ของเครื่อง (ML) ในการวิเคราะห์และคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการตั้งบ้านพักผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร

3. เพื่อประเมินประสิทธิภาพของแบบจำลองการเรียนรู้ของเครื่องในการทำนายความเหมาะสมของพื้นที่ตั้งบ้านพักผู้สูงอายุ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เป็นพื้นที่เมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะสัดส่วนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย

2. ขอบเขตด้านข้อมูล ได้รวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่จาก Open Street Map กรมกิจการผู้สูงอายุ หน่วยงานกรุงเทพมหานคร สำนักงานสถิติแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลจากแบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 ด้านได้แก่ ผู้สูงอายุ ผังเมือง สาธารณสุข และนักสังคมสงเคราะห์ เป็นจำนวนรวมทั้งหมด 30 คน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการประยุกต์ใช้แบบจำลองของการเรียนรู้ของเครื่องจำนวน 2 แบบจำลองคือ แบบจำลอง Random Forest และแบบจำลอง XGBoost เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ของปัจจัยกับตำแหน่งบ้านพักผู้สูงอายุในปัจจุบัน แล้วนำมาทำนายพื้นที่เหมาะสมในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยแบ่งปัจจัยออกเป็น 8 ด้าน ได้แก่ ด้านคมนาคมและการเข้าถึง เส้นทางน้ำ สาธารณสุข เศรษฐกิจ การศึกษา กิจกรรม ราคาที่ดิน จำนวนประชากรผู้สูงอายุ และความหนาแน่นประชากร อีกทั้งยังได้ดำเนินการทำแบบสอบถามกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำค่าน้ำหนักปัจจัยที่ได้มาเทียบกับค่าน้ำหนักปัจจัยจากการเรียนรู้ของเครื่องเพื่อสนับสนุนประสิทธิภาพของแบบจำลอง

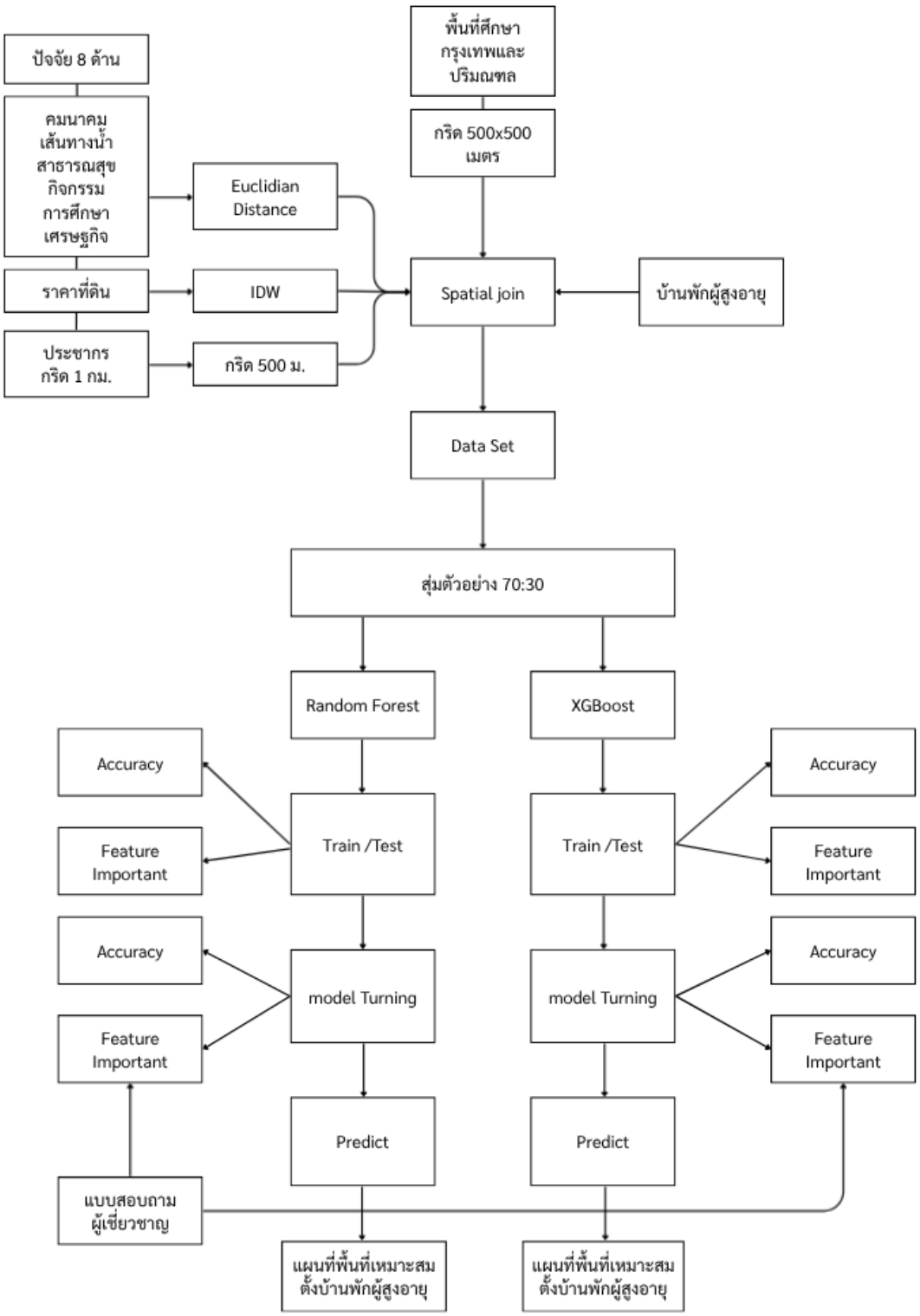

ภาพที่ 1 วิธีการดำเนินงานวิจัย

วิธีดำเนินงานวิจัย

1. การเตรียมข้อมูล

ภาพที่ 2 แผนที่พื้นที่ศึกษากรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ตารางที่ 1 : ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัย

กลุ่มข้อมูล	ข้อมูล	แหล่งข้อมูล	จำนวนข้อมูล
1. คมนาคมและการเข้าถึง	ถนน รถไฟราง รถไฟฟ้า เส้นทางน้ำ	Open Street Map (OSM), กรมทางหลวง Longdo Map	-
2. สาธารณสุข	โรงพยาบาล คลินิก ศูนย์บริการสาธารณสุข	OSM, กรุงเทพมหานคร data.go.th	441 จุด
3. ประชากรและสังคม	จำนวนประชากรผู้สูงอายุ ความหนาแน่นประชากร	World Pop Landscan	-
4. เศรษฐกิจ	ตลาด ห้าง ร้านขายยา ธนาคาร ราคาที่ดิน	OSM, กรุงเทพมหานคร	6,348 จุด
5. การศึกษาและพัฒนาทักษะ	โรงเรียน โรงเรียนสอนอาชีพ มหาวิทยาลัย หอสมุด	OSMม กรุงเทพมหานคร data.go.th	3,259 จุด
6. กิจกรรม	สวนสาธารณะ พิพิธภัณฑ์ สถานที่ท่องเที่ยว	OSM, กรุงเทพมหานครdata.go.th	588 จุด
7. ผู้สูงอายุ	บ้านพักผู้สูงอายุ	กรมกิจการผู้สูงอายุ	584 จุด
8. ขอบเขตพื้นที่	ขอบเขตจังหวัด แขวง เขต	กรมการปกครอง	-

1.1 การแบ่งข้อมูลพื้นที่ศึกษา

การแบ่งข้อมูลได้ทำการแบ่งข้อมูลพื้นที่ศึกษาออกเป็นกริด 500 x 500 เมตร อ้างอิงจากงานวิจัย Zhang et al. (2024) ที่ระยะ 500 เมตรถือเป็นระยะที่อ้างอิงตามรัศมีการให้บริการของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ และเป็นระยะการเดินเท้าของผู้สูงอายุภายใน 15 นาที

1.2 การวิเคราะห์ระยะห่างเชิงพื้นที่

การวิเคราะห์ได้ทำการนำเข้าข้อมูลจุด/เส้นของปัจจัย ตรวจสอบระบบพิกัดให้อยู่ในระบบ UTM เพื่อให้หน่วยของระยะทางเป็นหน่วยเดียวกัน และใช้เครื่องมือ Euclidean Distance จากนั้นกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษา (Extent) และกำหนดขนาดพื้นที่ของกริดผลลัพธ์ให้เท่ากับ 500 เมตร โดยเครื่องมือจะทำการแปลงข้อมูลเป็นรูปแบบภาพ (Raster) เพื่อวัดความใกล้และไกลของปัจจัยเหล่านั้น ซึ่งจะใช้เป็นตัวแปรสำคัญในการประเมินพื้นที่เหมาะสมสำหรับการตั้งบ้านพักผู้สูงอายุ

1.3 การประมาณค่าเชิงพื้นที่

ในส่วนของข้อมูลราคาที่ดินหลังจากได้ทำการปักจุดหน่วยราคาที่ดินตามข้อมูลราคาประเมินที่ดินของหน่วยงานกรมธนารักษ์ มาทำการประมาณค่าช่วงเชิงพื้นที่แบบ Inverse Distance Weighting (IDW) เพื่อสร้างข้อมูลเชิงพื้นที่แบบต่อเนื่อง (Continuous Surface) ให้ครอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่ศึกษา

นำข้อมูลประชากรที่อยู่ในรูปแบบภาพ (raster) แปลงให้อยู่ในรูปแบบเวกเตอร์ (Vector) แล้วทำการตัดขอบเขตพื้นที่ศึกษา เนื่องจากข้อมูลประชากรมีขนาดกริดอยู่ที่ 1x1 กม. แต่พื้นที่ศึกษามีขนาด 500x500 เมตร จึงต้องใช้วิธีการคำนวณสัดส่วนพื้นที่ดังนี้

$$P_{target} = P_{source} \times \left(\frac{Area_{500m}}{Area_{1000m}}\right)$$

โดยที่ : P_{target} คือ จำนวนประชากรในพื้นที่ขนาด 500 X 500 ม.

P_{source} คือ จำนวนประชากรในพื้นที่ขนาด 1 x 1 กม.

$Area_{500m}$ คือ พื้นที่ของกริดขนาด 500 x 500 ม.

$Area_{1000m}$ คือ พื้นที่ของกริดขนาด 1 x 1 กม.

2. การวิเคราะห์ด้วย ML

การศึกษานี้เลือกใช้การเรียนรู้แบบมีผู้สอน (Supervised Learning) โดยใช้แบบจำลอง Random Forest และ XGBoost (Extreme Gradient Boosting) จากนั้นได้ดำเนินการแบ่งข้อมูลออกเป็นชุดฝึกและชุดทดสอบในอัตราส่วน 70:30 เพื่อให้โมเดลเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย และตำแหน่งบ้านพักผู้สูงอายุ (label) หลังจากทำการทดสอบแบบจำลอง มีการปรับพารามิเตอร์เพื่อให้แบบจำลองสามารถเรียนรู้ข้อมูลได้ดียิ่งขึ้น โดยแยกการกำหนดค่าตามความเหมาะสมของพื้นที่ศึกษา โดยแบ่งเป็นพื้นที่กรุงเทพมหานครและพื้นที่ปริมณฑล จากนั้นนำแบบจำลองที่ได้มาทำนายข้อมูลพื้นที่ศึกษาทั้งหมด แล้วทำการแปลงให้กลายเป็นแผนที่พื้นที่เหมาะสมตั้งบ้านพักผู้สูงอายุ

3. การสร้างแบบสอบถาม

การศึกษาครั้งนี้ใช้แบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Forms เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุทั่วไป นักวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่/ด้านผังเมือง(GIS) ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสุข

และนักสังคมสงเคราะห์ โดยแบบสอบถามแบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป การประเมินระดับความสำคัญของปัจจัยการประเมินเกณฑ์ความเหมาะสมของพื้นที่ตั้งบ้านพักผู้สูงอายุ และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าน้ำหนัก เพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์และเปรียบเทียบผลลัพธ์ของแบบจำลองการเรียนรู้ของเครื่อง (ML) ในการประเมินความเหมาะสมของพื้นที่ตั้งบ้านพักผู้สูงอายุ

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์และเปรียบเทียบประสิทธิภาพแบบจำลอง

ผลการประเมินพื้นที่เหมาะสมสำหรับการตั้งบ้านพักผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้เปรียบเทียบประสิทธิภาพของแบบจำลองการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning Models) ระหว่าง Random Forest และ XGBoost โดยจำแนกตามพื้นที่ศึกษาและพิจารณาผลลัพธ์ทั้งในพารามิเตอร์เริ่มต้น (Default Parameters) และหลังการปรับจูนพารามิเตอร์ (Hyperparameter Tuning)

2. ผลการวิเคราะห์และอิทธิพลของปัจจัยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

จากการทดสอบด้วยพารามิเตอร์เริ่มต้น ทั้งแบบจำลอง Random Forest และ XGBoost ให้ค่าความถูกต้อง (Accuracy) เท่ากันที่ร้อยละ 74.62 แต่หลังจากการปรับจูนพารามิเตอร์ พบว่าแบบจำลอง XGBoost มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นสูงสุดที่ร้อยละ 76.54 ซึ่งสูงกว่าแบบจำลอง Random Forest ที่เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยมาอยู่ที่ร้อยละ 75.38 เมื่อพิจารณาค่าความสำคัญของตัวแปร พบว่า ความหนาแน่นของประชากร มีอิทธิพลต่อแบบจำลองสูงสุดที่คะแนน 0.27 รองลงมาคือ ปัจจัยด้านประชากรผู้สูงอายุ และด้านเศรษฐกิจ สะท้อนให้เห็นว่าในเขตกรุงเทพฯ แบบจำลองจะมุ่งเน้นวิเคราะห์จากความหนาแน่นของพื้นที่เป็นหลัก

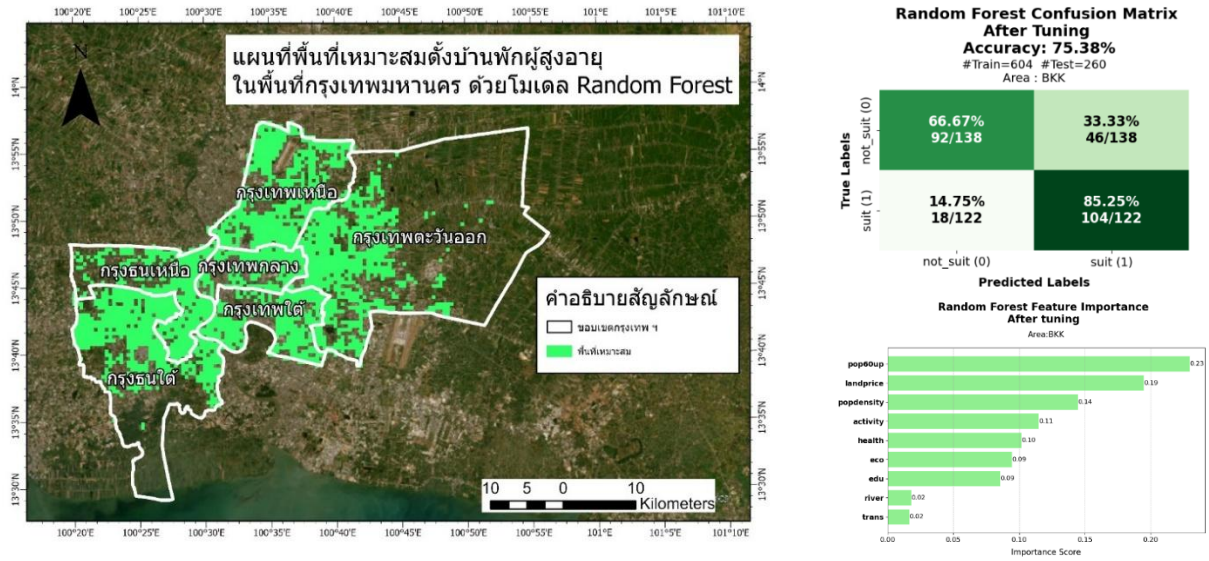

ภาพที่ 3 แผนที่พื้นที่เหมาะสมในการตั้งบ้านพักผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครด้วยแบบจำลอง Random Forest

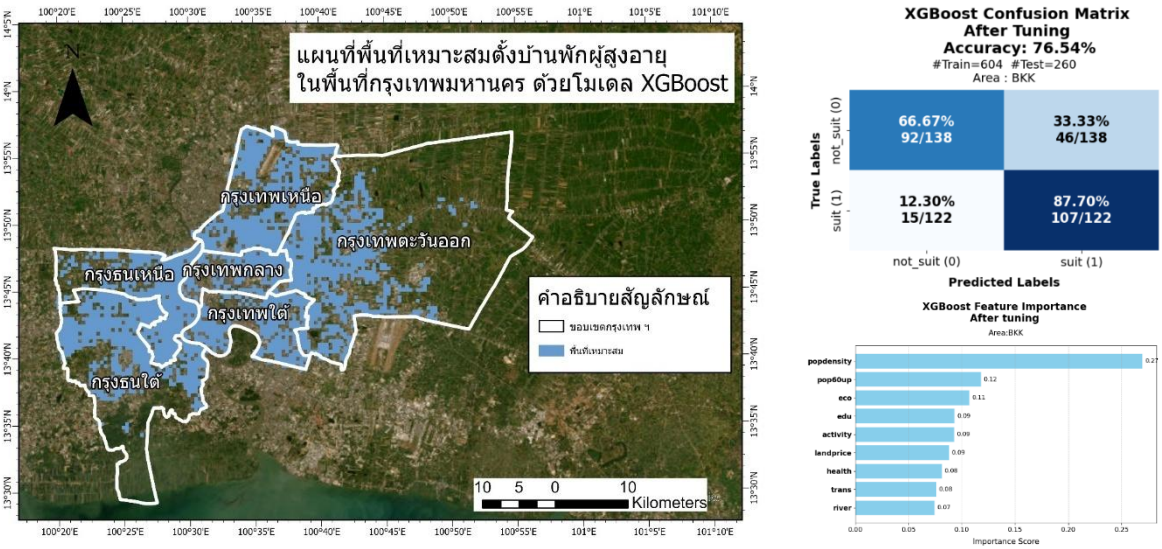

ภาพที่ 4 แผนที่พื้นที่เหมาะสมในการตั้งบ้านพักผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครด้วยแบบจำลอง XGBoost

3. ผลการวิเคราะห์พื้นที่ปริมณฑล

พื้นที่ปริมณฑล 5 จังหวัด พบว่าแบบจำลอง Random Forest เป็นโมเดลที่มีความแม่นยำสูงที่สุด โดยหลังปรับจูนพารามิเตอร์แล้วให้ค่าความถูกต้องสูงถึงร้อยละ 78.99 ในขณะที่ XGBoost ในช่วงแรกทำคะแนนได้น้อยที่ร้อยละ 71.43 แต่หลังการปรับจูนความแม่นยำเพิ่มขึ้นอยู่ที่ร้อยละ 78.15 ซึ่งใกล้เคียงกับ Random Forest เมื่อวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัย พบว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ จำนวนประชากรผู้สูงอายุ (คะแนน 0.24) ตามมาด้วยปัจจัยด้านความหนาแน่นของประชากร และด้านสุขภาพ ซึ่งมีความสำคัญเท่ากันอยู่ที่คะแนน 0.17 ชี้ให้เห็นว่าในพื้นที่ปริมณฑล แบบจำลองจะให้น้ำหนักกับกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุและการเข้าถึงบริการสุขภาพเป็นสำคัญ

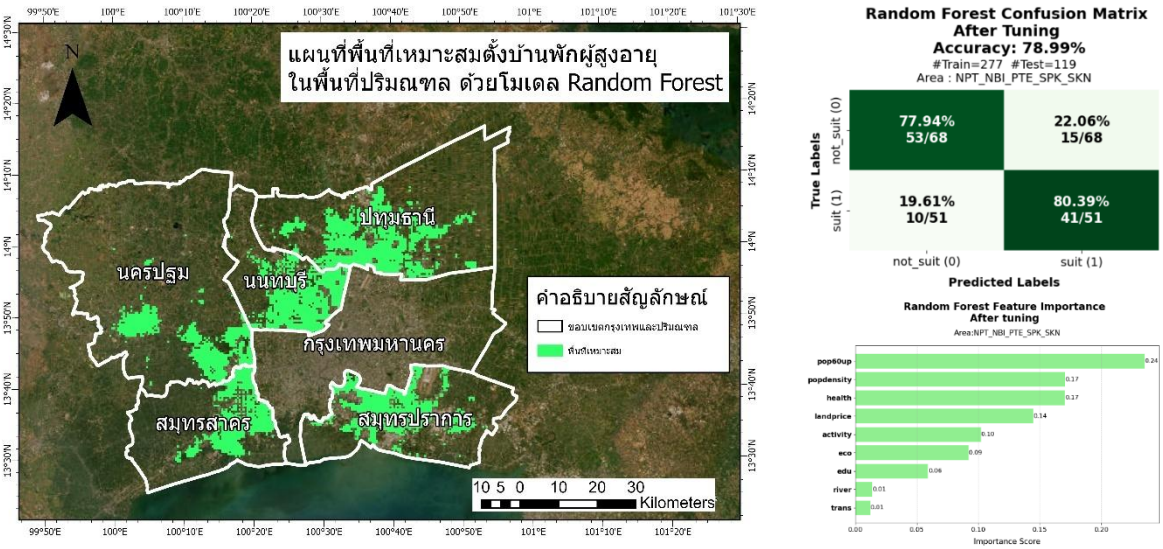

ภาพที่ 5 แผนที่พื้นที่เหมาะสมในการตั้งบ้านพักผู้สูงอายุในพื้นที่ปริมณฑล ด้วยโมเดล Random Forest

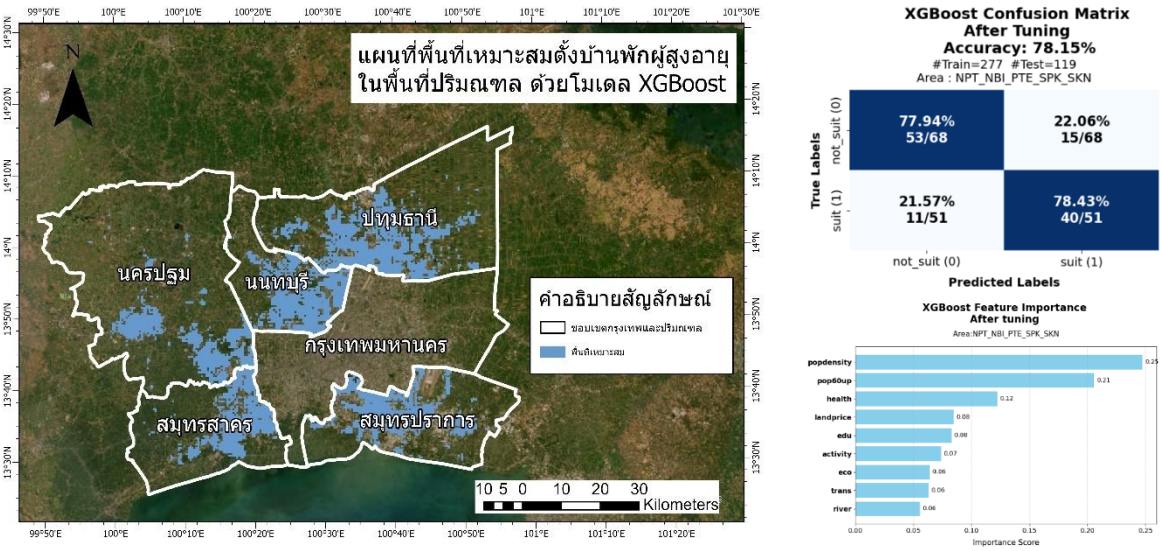

ภาพที่ 6 แผนที่พื้นที่เหมาะสมในการตั้งบ้านพักผู้สูงอายุในพื้นที่ปริมณฑล ด้วยโมเดล XGBoost

4. ผลการวิเคราะห์จากแบบสอบถาม

จากแบบสอบถามผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 คน พบว่าปัจจัยด้านสาธารณสุขได้รับความสำคัญสูงสุด รองลงมาคือ คมนาคมและการเข้าถึง จำนวนผู้สูงอายุ ความหนาแน่นประชากร ราคาที่ดิน เศรษฐกิจ กิจกรรม การศึกษา และเส้นทางน้ำ ตามลำดับ

ตารางที่ 2 : แสดงค่าระดับความสำคัญของปัจจัยจากแบบสอบถาม

ลำดับ	ปัจจัย	ค่าเฉลี่ย	ระดับความสำคัญ
1	สาธารณสุข	4.50	สำคัญมาก
2	คมนาคมและการเข้าถึง	4.38	สำคัญมาก
3	จำนวนผู้สูงอายุ	4.25	สำคัญมาก
4	ความหนาแน่นประชากร	4.10	สำคัญ
5	ราคาที่ดิน	3.95	สำคัญ
6	เศรษฐกิจ	3.63	สำคัญ
7	กิจกรรม	3.35	ปานกลาง
8	การศึกษา	3.05	ปานกลาง
9	เส้นทางน้ำ	3.00	ปานกลาง

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้เทคนิคการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) ได้แก่ แบบจำลอง Random Forest และ XGBoost มาใช้วิเคราะห์และประเมินความเหมาะสมของพื้นที่ตั้งบ้านพักผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อรองรับการก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าค่าความแม่นยำของแบบจำลองจะอยู่ในระดับปานกลาง แต่ถือเป็นเกณฑ์ที่ยอมรับได้สำหรับการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ในระดับหน่วยกริด โดยผลการศึกษาพบว่าแบบจำลองทั้งสองมีจุดเด่นที่แตกต่างกันตามบริบทเชิงพื้นที่

กล่าวคือ XGBoost สามารถจัดการกับข้อมูลที่ซับซ้อนและหนาแน่นในเขตเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ ได้ดีกว่า ในขณะที่ Random Forest ให้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพในพื้นที่ปริมณฑลซึ่งมีลักษณะข้อมูลที่กระจายตัวและไม่สม่ำเสมอ

เมื่อพิจารณาในมิติเชิงพื้นที่ ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ที่มีความเหมาะสมสูงในการตั้งบ้านพักผู้สูงอายุมักกระจุกตัวอยู่ในบริเวณเมือง เขตชั้นใน และพื้นที่รอยต่อระหว่างกรุงเทพมหานครกับปริมณฑล เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค การคมนาคมขนส่ง และการเข้าถึงบริการสาธารณสุขอย่างสะดวกสบาย ซึ่งผลลัพธ์เชิงปริมาณจากแบบจำลองนี้มีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกับมุมมองเชิงปฏิบัติของผู้เชี่ยวชาญ ที่ประเมินว่าปัจจัยด้านสาธารณสุข โครงสร้างประชากร และการคมนาคม เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดในการพิจารณาเลือกพื้นที่ ความสอดคล้องกันนี้จึงช่วยเพิ่มน้ำหนักและความน่าเชื่อถือให้กับผลการศึกษาครั้งนี้อย่างมีนัยสำคัญ และสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์ในการสนับสนุนการวางแผนภาคเมืองและการกำหนดนโยบายรองรับผู้สูงอายุในอนาคต

ข้อจำกัด แม้ผลการวิจัยจะให้ภาพรวมที่เป็นประโยชน์ แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญในด้านปริมาณและความละเอียดของข้อมูล โดยเฉพาะตำแหน่งของบ้านพักผู้สูงอายุและข้อมูลเชิงพื้นที่บางประเภทที่ยังไม่ครอบคลุม ซึ่งอาจส่งผลต่อความแม่นยำและทำให้เกิดความไม่สมดุลของข้อมูล (Data Imbalance)

ดังนั้น เพื่อเป็นการต่อยอดและพัฒนาองค์ความรู้ในระยะยาว การเลือกพื้นที่ตั้งบ้านพักผู้สูงอายุในอนาคตจึงควรบูรณาการปัจจัยด้านการเข้าถึงบริการสาธารณสุข ควบคู่ไปกับปัจจัยด้านประชากรและต้นทุนที่ดิน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าทั้งในมิติคุณภาพชีวิตและการดำเนินโครงการอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ควรมีการขยายผลโดยการเพิ่มความละเอียดและปริมาณข้อมูลเชิงพื้นที่ รวมถึงการเพิ่มปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อสุขภาวะ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และคุณภาพชีวิต ตลอดจนการขยายขอบเขตการศึกษาไปยังภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของบริบทเชิงพื้นที่ ซึ่งจะช่วยยกระดับให้แบบจำลองมีความแม่นยำ สามารถสะท้อนสภาพความเป็นจริงได้อย่างครอบคลุม และนำไปสู่การประยุกต์ใช้งานจริงในระดับประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

สุจิตรานันท์ มังคละไชยา, และ อนงค์พร ไศลวรากุล. (2568). **Machine learning model for predicting the suitability of cultivating alternative crops in lower Northern Thailand**. ECTI Transactions on Computer and Information Technology, 19(2), 195–206. https://doi.org/10.37936/ecti-cit.2025192.257686

สุธิดา แจ้งประจักษ์. (2568). **พัฒนาการนโยบายการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว [รายงานผลการวิจัย]**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. สืบค้นhttps://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/17524/1/2569-209.pdf

อิศรีย์ กัลยวรกาญจน์. (2563). **นโยบายการยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดภาคกลาง**. วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ, 1(2), 21–30.

Gu, H., Shen, R., Chen, Q., Duan, M., & Zhao, X. (2025). **Site Selection for Elderly Care Facilities in the Context of Big Data: A Case Study of Xi'an, China**. Sustainability, 17(4), 1540. https://doi.org/10.3390/su17041540

Kuwayama, T., Hamabata, K., Kamesaki, T., Koike, S., & Kotani, K. (2018). **Research on Home Care Nursing in Japan Using Geographic Information Systems: A Literature Review**. Japanese clinical medicine, 9, 1-5. https://doi.org/10.1177/1179670718814539

Li, J., Li, Z., Lin, J., Li, K., & Feng, G. (2023). **A GIS-based Approach to Assess Elderly liveability in Singapore and to Suggest Possible Directions for Optimization**. In Proceedings of the 18th IBPSA Conference Shanghai, China, 24(243) (pp. 133-140). https://doi.org/10.1186/s12877-024-04799-4

Li, M., Peng, P., Zhu, H., Ao, Y., & Zhou, Z. (2024). **Exploring the equitable spatial planning on the accessibility of institutional elderly care in megacity: A study based on Chengdu, China**. Sustainable Cities and Society, 117, Article 105998. https://doi.org/10.1016/j.scs.2024.105998

Prathumchai, K., Anurakjaturong, C., Boonanun, N., Pooriwitayawattana, K.,

Tookhokkruad, S., Ountuang, S., & Khrutsuwan, W. (2024). **Service area of elderly care facility in the perimeter region of Thailand, using GIS**. In 2024 Geoinformatics for Spatial-Infrastructure Development in Earth and Allied Sciences (GIS-IDEAS) (pp. 1–5). IEEE. https://doi.org/10.1109/GIS-IDEAS63212.2024.10991305

Wang, H., & Wang, Z. (2023). **A multi-source heterogeneous data-driven method for the site selection of elderly care facilities**. Research Square. https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-3042504/v1

Wang, X., & Liu, Z. (2024). **Navigating Aged Care Services with GIS: Trends, Developments, and Future Directions**. BMC Geriatr, 24(243). https://doi.org/10.1186/s12877-024-04799-4

Wu, Y., Tan, W., Yi, W., et al. (2025). **Enhancing elderly care services in high-density aging communities: a dual-dimensional GIS-SPO framework for spatial and temporal optimization**. International Journal of Health Geographics, 24(44). https://doi.org/10.1186/s12942-025-00437-3

Yu, Y., & Dong, T. (2025). **Deep Learning-Driven Geospatial Modeling of Elderly Care Accessibility: Disparities Across the Urban-Rural Continuum in Central China**. Applied Sciences, 15(9), 4601. https://doi.org/10.3390/app15094601

Zhang, Y., Zhu, J., Li, F., & Wang, Y. (2024). **Site Selection of Elderly Care Facilities Based on Multi-Source Spatial Big Data and Integrated Learning**. ISPRS International Journal of Geo-Information, 13(12), 451. https://doi.org/10.3390/ijgi13120451

การขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคา : ช่องว่างทางกฎหมายและแนวทางการออกแบบข้อสัญญาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทย

Concert Ticket Scalping: Legal Gaps and Contractual Design Approaches for Consumer Protection in Thailand

ภริตพร สมพงษ์[1]
รัฐอัครธีร์ อัครธีรฐิติภูมิ[2]

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มุ่งศึกษาปัญหาการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคา หรือ Ticket Scalping ในประเทศไทย ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นตามการเติบโตของอุตสาหกรรมบันเทิง กระแสวัฒนธรรม K-pop และการจำหน่ายบัตรผ่านระบบออนไลน์ ปัญหาดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการซื้อขายต่อระหว่างเอกชนทั่วไป แต่เกี่ยวข้องกับการใช้โปรแกรมอัตโนมัติ หรือ Ticket Bots เพื่อกว้านซื้อบัตรจากตลาดหลัก ก่อนนำไปขายต่อในตลาดรองด้วยราคาที่สูงกว่าราคาหน้าบัตรหลายเท่า ส่งผลให้ผู้บริโภคทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงบัตรได้อย่างเป็นธรรม

บทความนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาสถานะทางกฎหมายของบัตรคอนเสิร์ต โครงสร้างตลาดบัตรหลักและตลาดบัตรรอง กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภค ข้อสัญญา และการใช้เทคโนโลยี ตลอดจนศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกา เพื่อวิเคราะห์แนวทางที่อาจนำมาปรับใช้กับบริบทของประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า กฎหมายไทยในปัจจุบันยังไม่มีมาตรการเฉพาะที่เพียงพอในการควบคุม Ticket Scalping และการใช้ Ticket Bots ขณะที่ข้อสัญญาการจำหน่ายบัตรออนไลน์ยังขาดนิยามที่ชัดเจน กลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ และมาตรการบังคับที่สร้างแรงยับยั้งได้อย่างแท้จริง บทความนี้จึงเสนอให้ปรับปรุงข้อสัญญาการจำหน่ายบัตร กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับแพลตฟอร์มจำหน่ายบัตร และพิจารณาตรากฎหมายเฉพาะเพื่อควบคุมการขายต่อบัตรเกินราคา โดยต้องแยกให้ชัดระหว่างการขายต่อโดยสุจริตกับการขายต่อเพื่อแสวงหากำไรจากความขาดแคลนของบัตร

คำสำคัญ: *การขายต่อบัตรเกินราคา; โปรแกรมอัตโนมัติ; ตลาดบัตรรอง; การคุ้มครองผู้บริโภค; กฎหมายเปรียบเทียบ*

Abstract

This article examines the problem of concert ticket scalping in Thailand, which has become increasingly severe alongside the growth of the entertainment industry, the influence of K-pop culture, and the expansion of online ticketing systems. The problem is not merely a private resale transaction between individuals, but also involves the use of automated software, or Ticket Bots, to bulk-purchase tickets from the primary market before reselling them in the secondary market at prices far above their face value. This practice limits ordinary consumers' fair access to concert tickets.

This article employs documentary research by examining the legal status of concert tickets, the structure of the primary and secondary ticket markets, and the relevant Thai legal framework concerning

[1] นิสิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

consumer protection, contractual terms, and the use of technology. It also conducts a comparative legal analysis of the regulatory approaches adopted in the Republic of Korea and the United States in order to identify possible measures applicable to the Thai context.

The study finds that Thai law currently lacks specific and sufficient measures to regulate ticket scalping and the use of Ticket Bots. Existing online ticketing terms and conditions also lack clear definitions, effective monitoring mechanisms, and enforceable measures capable of creating meaningful deterrence. The article therefore proposes the improvement of ticketing contractual terms, the establishment of minimum regulatory standards for ticketing platforms, and the enactment of specific legislation to regulate resale above face value. Such regulation should clearly distinguish between good-faith resale and resale for profit arising from ticket scarcity.

Keywords: *Ticket Scalping; Automated Software; Secondary Ticket Market; Consumer Protection; Comparative Law*

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา อุตสาหกรรมบันเทิงและการแสดงสดของประเทศไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกิจกรรมคอนเสิร์ตของศิลปินต่างประเทศและศิลปินกลุ่ม K-pop ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแส Korean Wave และวัฒนธรรมแฟนคลับที่ขยายตัวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ แพลตฟอร์มสตรีมมิง และเศรษฐกิจวัฒนธรรมร่วมสมัย ความนิยมดังกล่าวทำให้บัตรคอนเสิร์ตกลายเป็นสินค้าที่มีอุปสงค์สูงในระยะเวลาอันสั้น ขณะที่จำนวนที่นั่งหรือจำนวนบัตรมีอยู่อย่างจำกัด ส่งผลให้ตลาดบัตรคอนเสิร์ตมีลักษณะเปราะบางต่อการเก็งกำไรและการแทรกแซงของผู้ซื้อเพื่อการขายต่อ

ปัญหาดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในรูปแบบของ Ticket Scalping หรือการซื้อบัตรจากตลาดหลักเพื่อนำไปขายต่อในตลาดรองด้วยราคาที่สูงกว่าราคาหน้าบัตรหลายเท่าตัว โดยเฉพาะในกรณีคอนเสิร์ตที่มีความต้องการสูง ปัญหานี้มิได้เป็นเพียงการแข่งขันตามปกติระหว่างผู้บริโภคที่ต้องการเข้าชมการแสดง หากแต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของตลาด เนื่องจากผู้บริโภคทั่วไปต้องแข่งขันกับผู้ซื้อเชิงพาณิชย์และระบบอัตโนมัติที่สามารถเข้าถึงบัตรได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพกว่ามนุษย์ทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญ

ในทางปฏิบัติ การใช้โปรแกรมอัตโนมัติหรือ Ticket Bots มีบทบาทสำคัญในการเร่งให้ปัญหา Ticket Scalping มีความรุนแรงมากขึ้น โปรแกรมดังกล่าวสามารถดำเนินการเลือกที่นั่ง กรอกข้อมูล และชำระเงินได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งอาจใช้หลายบัญชีหรือหลายช่องทางเพื่อหลีกเลี่ยงข้อจำกัดจำนวนบัตรต่อผู้ซื้อหนึ่งราย งานศึกษาของ Porcello (2018) ชี้ให้เห็นว่าปัญหา Ticket Bots เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตลาดบัตรออนไลน์เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภคทั่วไป ขณะที่ Stone (2019) รายงานจากข้อมูลของ Distil Networks ว่าในช่วงหนึ่งการเข้าชมเว็บไซต์จำหน่ายบัตรจำนวนมากมีลักษณะเป็น traffic จากบอท ซึ่งสะท้อนว่าปัญหานี้มิใช่เพียงเรื่องของราคาขายต่อ แต่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในการเข้าถึงตลาดตั้งแต่ต้นทาง

กรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

เมื่อพิจารณาในเชิงกฎหมาย ปัญหา Ticket Scalping สะท้อนข้อจำกัดของระบบกฎหมายไทยในหลายมิติ กล่าวคือ กฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติเฉพาะที่กำหนดให้การขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคาเป็นความผิดโดยตรง อีกทั้งยังไม่มีมาตรการเฉพาะที่ควบคุมการใช้โปรแกรมอัตโนมัติในการกว้านซื้อบัตรอย่างเป็นระบบ แม้กฎหมายไทยที่มีอยู่ เช่น ประมวล

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 อาจนำมาพิจารณาได้ในบางแง่มุม แต่กฎหมายเหล่านี้ยังมิได้ถูกออกแบบมาเพื่อจัดการกับลักษณะเฉพาะของตลาดบัตรคอนเสิร์ตและการซื้อขายบัตรในระบบดิจิทัลโดยตรง

เมื่อเปรียบเทียบกับสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกาได้พัฒนามาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมปัญหานี้อย่างเป็นรูปธรรม สาธารณรัฐเกาหลีได้ดำเนินมาตรการเพื่อควบคุมการขายต่อบัตรเกินราคาและการใช้โปรแกรมอัตโนมัติในการซื้อบัตร โดยให้ความสำคัญกับการคุ้มครองผู้บริโภคในตลาดการแสดงสด ส่วนสหรัฐอเมริกามี Better Online Ticket Sales Act of 2016 หรือ BOTS Act ซึ่งมุ่งห้ามการหลีกเลี่ยงระบบควบคุมการซื้อบัตรของผู้จำหน่าย และให้อำนาจหน่วยงานกำกับดูแลในการบังคับใช้กฎหมาย (Federal Trade Commission, 2025; Ministry of Culture, Sports and Tourism, 2024) ดังนั้น การศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของทั้งสองประเทศจึงมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ช่องว่างของกฎหมายไทยและการเสนอแนวทางพัฒนามาตรการที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

การวิเคราะห์ปัญหา Ticket Scalping จำเป็นต้องเริ่มจากการพิจารณาว่ากฎหมายไทยที่มีอยู่สามารถรองรับปัญหานี้ได้เพียงใด เนื่องจากการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตมิได้เกี่ยวข้องเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายบัตรเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับโครงสร้างตลาด สิทธิของผู้บริโภค เสรีภาพในการทำสัญญา ความเป็นธรรมของข้อสัญญาสำเร็จรูป และการใช้เทคโนโลยีเพื่อแสวงหาประโยชน์จากช่องว่างของระบบจำหน่ายบัตรออนไลน์

ภายใต้กรอบกฎหมายไทย ประเด็นแรกที่เกี่ยวข้องคือหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรม สัญญา สิทธิเรียกร้อง และเสรีภาพในการทำสัญญา กล่าวคือ การซื้อบัตรคอนเสิร์ตเป็นความสัมพันธ์ทางสัญญาระหว่างผู้จัดงานหรือผู้จำหน่ายบัตรกับผู้ซื้อ โดยผู้ซื้อได้รับสิทธิในการเข้าชมการแสดงตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในสัญญาหรือข้อกำหนดการจำหน่ายบัตร อย่างไรก็ตาม เสรีภาพในการทำสัญญามิได้มีลักษณะเด็ดขาด เพราะยังต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย ความสงบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดี และหลักความเป็นธรรมระหว่างคู่สัญญา

ประเด็นที่สองคือการควบคุมข้อสัญญาสำเร็จรูป เนื่องจากการจำหน่ายบัตรคอนเสิร์ตออนไลน์โดยทั่วไปมักใช้ข้อกำหนดและเงื่อนไขที่ผู้บริโภคไม่มีโอกาสเจรจาต่อรองเป็นรายบุคคล ข้อสัญญาห้ามขายต่อ การยกเลิกบัตร การจำกัดสิทธิในการโอนบัตร หรือการกำหนดมาตรการลงโทษผู้ซื้อ จึงต้องพิจารณาว่าเป็นข้อสัญญาที่สมเหตุสมผลและไม่เป็นการเอาเปรียบผู้บริโภคเกินสมควรหรือไม่ งานของ Changchit (2025) ชี้ให้เห็นว่าข้อจำกัดการโอนบัตรคอนเสิร์ตในบริบทกฎหมายไทยต้องได้รับการพิจารณาทั้งในแง่เสรีภาพในการทำสัญญา สิทธิของผู้บริโภค และการควบคุมข้อสัญญาที่อาจสร้างความไม่สมดุลระหว่างคู่สัญญา

ประเด็นที่สามคือกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งมีบทบาทในการคุ้มครองผู้บริโภคจากพฤติกรรมทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม อย่างไรก็ดี กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของไทยยังมิได้มีบทบัญญัติเฉพาะเกี่ยวกับการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคาในตลาดรอง จึงอาจมีข้อจำกัดในการบังคับใช้กับผู้ขายต่อที่มิใช่ผู้ประกอบธุรกิจจำหน่ายบัตรโดยตรง หรือกรณีที่การขายต่อเกิดขึ้นผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์แบบไม่เป็นทางการ

ประเด็นสุดท้ายคือกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ ซึ่งอาจถูกนำมาพิจารณาในกรณีการใช้ Ticket Bots อย่างไรก็ตาม การใช้บอทซื้อบัตรผ่านช่องทางปกติของระบบจำหน่ายบัตรอาจไม่เข้าองค์ประกอบความผิดฐานเข้าถึงระบบหรือข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยมิชอบเสมอไป เพราะผู้ใช้บอทอาจเข้าถึงระบบผ่านช่องทางที่เปิดให้ผู้บริโภคทั่วไปใช้งานอยู่แล้ว ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้กฎหมายคอมพิวเตอร์ของไทยยังไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือหลักในการควบคุม Ticket Bots ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ กรอบแนวคิดทางกฎหมายของการศึกษานี้จึงตั้งอยู่บนการพิจารณาว่า กฎหมายไทยที่มีอยู่สามารถควบคุมปัญหา Ticket Scalping ได้เพียงบางส่วน แต่ยังไม่เพียงพอต่อการจัดการกับปัญหาในเชิงระบบ ทั้งในมิติของการควบคุมการใช้เทคโนโลยี การกำกับตลาดบัตรรอง และการคุ้มครองผู้บริโภคจากราคาขายต่อที่ไม่เป็นธรรม

สถานะทางกฎหมายของบัตรคอนเสิร์ต

นอกจากนี้ประเด็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ Ticket Scalping คือการทำความเข้าใจสถานะทางกฎหมายของบัตรคอนเสิร์ต เพราะสถานะดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อคำถามว่า ผู้ซื้อบัตรมีสิทธิโอนหรือขายต่อบัตรได้เพียงใด และผู้จัดงานสามารถกำหนดข้อจำกัดการโอนบัตรได้มากน้อยเพียงใด

พิจารณาจากกรอบทางกฎหมาย บัตรคอนเสิร์ตมิได้ให้กรรมสิทธิ์แก่ผู้ซื้อในลักษณะที่สามารถใช้ จำหน่าย หรือโอนได้โดยปราศจากเงื่อนไข หากแต่เป็นสิทธิตามสัญญาในการเข้าชมการแสดงภายใต้ข้อกำหนดของผู้จัดงาน ผู้ซื้อบัตรจึงได้รับสิทธิในการเข้าใช้สถานที่และเข้าชมการแสดงในวัน เวลา และเงื่อนไขที่กำหนดไว้เท่านั้น มิใช่ได้รับสิทธิที่จะจัดการกับบัตรโดยอิสระปราศจากข้อจำกัดของสัญญา

ตามบริบทกฎหมายไทย การวิเคราะห์เช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสิทธิเรียกร้องตามสัญญาและหลักเสรีภาพในการทำสัญญา กล่าวคือ ผู้จัดงานสามารถกำหนดเงื่อนไขการใช้บัตร การโอนบัตร หรือการห้ามขายต่อได้ ตราบเท่าที่ข้อกำหนดดังกล่าวไม่ขัดต่อกฎหมาย ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี และไม่เป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภคเกินสมควร อย่างไรก็ตาม หากข้อสัญญาห้ามขายต่อถูกกำหนดไว้อย่างกว้างเกินไป หรือมีผลเป็นการจำกัดสิทธิของผู้บริโภคโดยไม่สมเหตุสมผล ก็อาจถูกโต้แย้งได้ภายใต้กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม (Changchit, 2025)

ผลทางกฎหมายที่สำคัญคือ แม้ผู้จัดงานจะสามารถกำหนดเงื่อนไขห้ามขายต่อหรือจำกัดการโอนบัตรได้ในทางสัญญา แต่ข้อสัญญาดังกล่าวโดยตัวของมันเองยังมีผลจำกัดอยู่ในทางแพ่ง กล่าวคือ อาจนำไปสู่การยกเลิกบัตร การปฏิเสธการเข้าชมหรือการเรียกร้องค่าเสียหายตามสัญญาเท่านั้น หากไม่มีกฎหมายเฉพาะรองรับ การขายต่อบัตรเกินราคาจึงยังไม่อาจถูกลงโทษในฐานะความผิดเฉพาะได้อย่างชัดเจนในระบบกฎหมายไทย

ดังนั้น การพิจารณาสถานะทางกฎหมายของบัตรคอนเสิร์ตจึงนำไปสู่ข้อสรุปเบื้องต้นว่า การแก้ไขปัญหา Ticket Scalping ไม่อาจอาศัยข้อสัญญาห้ามขายต่อเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องพิจารณาทั้งมาตรการทางสัญญา มาตรการคุ้มครองผู้บริโภค และการตรากฎหมายเฉพาะเพื่อกำหนดขอบเขตพฤติกรรมต้องห้าม กลไกการบังคับใช้ และมาตรการลงโทษที่เหมาะสมกับลักษณะของตลาดบัตรคอนเสิร์ตในยุคดิจิทัล แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการวิเคราะห์เรื่องข้อจำกัดการขายต่อบัตรในระบบ Common Law ซึ่งมองว่าบัตรเข้าชมมีลักษณะใกล้เคียงใบอนุญาตตามสัญญามากกว่าทรัพย์สินที่โอนได้โดยเสรี (Frawley, 2017)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานะทางกฎหมายของบัตรคอนเสิร์ต โครงสร้างตลาดบัตร และสภาพปัญหา Ticket Scalping ในประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ช่องว่างทางกฎหมายไทยในการควบคุม Ticket Scalping โดยเปรียบเทียบกับกฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกา
3. เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบข้อสัญญาและมาตรการเชิงนิติบัญญัติที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทไทย

สมมติฐานของการวิจัย

1. กฎหมายไทยที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันยังไม่มีมาตรการเฉพาะที่เพียงพอในการควบคุมการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคาและการใช้โปรแกรมอัตโนมัติในการกว้านซื้อบัตร

2. การกำหนดข้อสัญญาที่ชัดเจนร่วมกับการตรากฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคา จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองผู้บริโภคและลดปัญหา Ticket Scalping ในประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะปัญหา การขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคา หรือ Ticket Scalping ในตลาดบัตรคอนเสิร์ตของประเทศไทย โดยเฉพาะกรณีคอนเสิร์ตที่มีอุปสงค์สูง เช่น คอนเสิร์ตศิลปิน K-pop ทั้งนี้ไม่รวมถึงบัตรกีฬา บัตรละคร หรือบัตรเข้าร่วมกิจกรรมประเภทอื่น เนื่องจากบัตรคอนเสิร์ตมีลักษณะเฉพาะด้านอุปสงค์ วัฒนธรรมแฟนคลับ และผลกระทบต่อผู้บริโภคที่แตกต่างจากตลาดบัตรประเภทอื่น

2. การศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายต่างประเทศจำกัดอยู่เฉพาะ สาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกา เนื่องจากทั้งสองประเทศมีมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการขายต่อบัตรเกินราคาและการใช้โปรแกรมอัตโนมัติในการซื้อบัตร ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ช่องว่างและพัฒนามาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยได้

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษานี้ใช้กรอบความคิดจากแนวคิดเรื่อง ความล้มเหลวของตลาด ร่วมกับ ทฤษฎีการยับยั้งพฤติกรรม และทฤษฎีสัญญาสำเร็จรูป เพื่ออธิบายปัญหา Ticket Scalping ในตลาดบัตรคอนเสิร์ต โดยมองว่าการขายต่อบัตรเกินราคาเกิดจากความไม่สมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน การใช้โปรแกรมอัตโนมัติในการกว้านซื้อบัตร และข้อจำกัดของกฎหมายไทยที่ยังไม่มีมาตรการเฉพาะในการควบคุมพฤติกรรมดังกล่าว

ภายใต้กรอบความคิดดังกล่าว งานวิจัยจึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง โครงสร้างตลาดบัตรคอนเสิร์ต ทั้งตลาดหลักและตลาดรอง ช่องว่างของกฎหมายไทย และ แนวทางการออกแบบข้อสัญญาและมาตรการทางกฎหมาย โดยเปรียบเทียบกับกฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกา เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอในการพัฒนามาตรการคุ้มครองผู้บริโภคและควบคุมการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคาในประเทศไทยอย่างเหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางกฎหมาย บทความวิชาการ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ Ticket Scalping

1.1 การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากกฎหมาย บทความวิชาการ งานวิจัย เอกสารทางวิชาการ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคา หรือ Ticket Scalping รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับการใช้โปรแกรมอัตโนมัติในการกว้านซื้อบัตร โครงสร้างตลาดบัตรคอนเสิร์ต และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อผู้บริโภคในประเทศไทย

2. วิเคราะห์กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับสถานะของบัตรคอนเสิร์ต การขายต่อบัตร และการใช้ Ticket Bots

2.1 ผู้วิจัยวิเคราะห์สถานะทางกฎหมายของบัตรคอนเสิร์ต โครงสร้างของตลาดบัตรหลักและตลาดบัตรรอง ตลอดจนพิจารณากฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม และกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ เพื่อพิจารณาว่ากฎหมายที่มีอยู่สามารถควบคุมปัญหา Ticket Scalping และการใช้ Ticket Bots ได้เพียงพอหรือไม่

3. ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกา เพื่อนำมาพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมกับประเทศไทย

3.1 ผู้วิจัยศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นประเทศที่มีมาตรการควบคุมการใช้โปรแกรมอัตโนมัติและการขายต่อบัตรเกินราคาอย่างเป็นรูปธรรม จากนั้นนำผลการเปรียบเทียบมาวิเคราะห์ร่วมกับบริบทของประเทศไทย เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบข้อสัญญาและมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการคุ้มครองผู้บริโภคและควบคุมปัญหาการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคาอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาปัญหาการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคา หรือ Ticket Scalping ในตลาดบัตรคอนเสิร์ตของประเทศไทย โดยวิเคราะห์กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องและเปรียบเทียบกับกฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกา พบผลการวิจัยสำคัญดังต่อไปนี้

1. ปัญหา Ticket Scalping เป็นปัญหาเชิงระบบของตลาดบัตรคอนเสิร์ต มิใช่เพียงการซื้อขายต่อระหว่างเอกชน

ผลการวิจัยพบว่า Ticket Scalping เกิดจากโครงสร้างของตลาดบัตรคอนเสิร์ตที่มีอุปทานจำกัด แต่อุปสงค์เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะคอนเสิร์ตของศิลปินที่ได้รับความนิยมสูง เช่น ศิลปิน K-pop ทำให้บัตรในตลาดหลักถูกซื้อหมดภายในระยะเวลาอันสั้น และถูกนำไปขายต่อในตลาดรองด้วยราคาที่สูงกว่าราคาหน้าบัตรหลายเท่า ลักษณะดังกล่าวสะท้อนปัญหาความล้มเหลวของตลาด เนื่องจากผู้บริโภคสุจริตไม่สามารถเข้าถึงบัตรในราคาปกติได้อย่างเป็นธรรม ขณะที่กลุ่มผู้ซื้อเพื่อขายต่อสามารถใช้ความได้เปรียบด้านเทคโนโลยีและข้อมูลเพื่อแสวงหากำไรจากความขาดแคลนของบัตร การวิเคราะห์นี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องตลาดบัตรที่มีข้อจำกัดด้านจำนวนที่นั่งและความไม่สมดุลของอุปสงค์กับอุปทานตามแนวคิดของ Rosen และ Rosenfield (1997)

2. Ticket Bots เป็นปัจจัยสำคัญที่เร่งให้ปัญหา Ticket Scalping รุนแรงขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า การใช้โปรแกรมอัตโนมัติ หรือ Ticket Bots มิใช่ต้นเหตุทั้งหมดของ Ticket Scalping แต่เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ซื้อเพื่อขายต่อสามารถกว้านซื้อบัตรได้รวดเร็วและมีปริมาณมากกว่าผู้บริโภคทั่วไป โปรแกรมดังกล่าวสามารถเลือกที่นั่ง กรอกข้อมูล ชำระเงิน และหลีกเลี่ยงระบบจำกัดจำนวนบัตรต่อบัญชีได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้ผู้บริโภคทั่วไปถูกกีดกันออกจากตลาดหลักตั้งแต่ต้นทาง ผลการวิจัยจึงชี้ว่า การแก้ไขปัญหา Ticket Scalping ไม่อาจควบคุมเฉพาะการขายต่อในตลาดรองเท่านั้น แต่ต้องควบคุมการใช้ Ticket Bots ควบคู่กันไปด้วย

3. กฎหมายไทยในปัจจุบันยังไม่มีมาตรการเฉพาะที่เพียงพอในการควบคุม Ticket Scalping

ผลการวิจัยพบว่า กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 สามารถนำมาปรับใช้กับปัญหา Ticket Scalping ได้เพียงบางส่วน แต่ยังไม่สามารถควบคุมปัญหาได้โดยตรง โดยเฉพาะในกรณีการขายต่อบัตรเกินราคาซึ่งยังไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดให้เป็นความผิดเฉพาะ อีกทั้งการใช้ Ticket Bots ผ่านช่องทางจำหน่ายบัตรปกติอาจไม่เข้าองค์ประกอบความผิดฐานเข้าถึงระบบคอมพิวเตอร์โดยมิชอบเสมอไป ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายไทยยังมีข้อจำกัดอย่างมีนัยสำคัญ

4. ข้อสัญญาการจำหน่ายบัตรออนไลน์ในปัจจุบันยังไม่สามารถสร้างแรงยับยั้งได้เพียงพอ

ผลการวิจัยพบว่า แม้ผู้จัดงานหรือแพลตฟอร์มจำหน่ายบัตรมักกำหนดเงื่อนไขห้ามขายต่อไว้ในข้อสัญญา แต่ข้อสัญญาดังกล่าวยังมีข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ ไม่มีนิยามของการขายต่อเกินราคาที่ชัดเจน ไม่มีกลไกตรวจสอบและพิสูจน์การกระทำผิดที่เป็นระบบ และผลทางกฎหมายมักจำกัดอยู่เพียงการยกเลิกบัตรหรือปฏิเสธการเข้าชม ซึ่งไม่เพียงพอเมื่อ

เปรียบเทียบกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ผู้ขายต่ออาจได้รับ การออกแบบข้อสัญญาจึงต้องคำนึงถึงหลักความชัดเจน ความสมเหตุสมผล ความได้สัดส่วน และความไม่เป็นธรรมของข้อสัญญาสำเร็จรูป ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Radin (2013) ที่อธิบายว่าข้อสัญญาสำเร็จรูปในยุคดิจิทัลอาจสร้างความไม่สมดุลระหว่างผู้ประกอบธุรกิจกับผู้บริโภคได้ หากไม่มีการควบคุมหรือออกแบบอย่างเหมาะสม

5. กฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกาแสดงให้เห็นแนวทางที่ไทยสามารถนำมาปรับใช้ได้

ผลการวิจัยพบว่า สาธารณรัฐเกาหลีเป็นตัวอย่างของประเทศที่มีกฎหมายควบคุม Ticket Scalping ในลักษณะที่ค่อนข้างครอบคลุม โดยให้ความสำคัญทั้งการห้ามใช้โปรแกรมอัตโนมัติในการซื้อบัตรและการควบคุมการขายต่อบัตรเกินราคา ซึ่งเหมาะสมกับบริบทของไทยในเชิงวัฒนธรรมแฟนคลับและความนิยมของคอนเสิร์ต K-pop ส่วนสหรัฐอเมริกามี BOTS Act 2016 ซึ่งเน้นควบคุมการหลีกเลี่ยงมาตรการทางเทคโนโลยีของผู้จำหน่ายบัตร และห้ามขายหรือเสนอขายบัตรที่ได้มาจากการหลีกเลี่ยงระบบดังกล่าว หากผู้ขายมีส่วนเกี่ยวข้องหรือควรรู้ถึงการกระทำผิดนั้น (Federal Trade Commission, n.d.)

อย่างไรก็ดี ผลการวิจัยพบว่าแนวทางของสหรัฐอเมริกายังไม่ได้ห้ามการขายต่อบัตรเกินราคาโดยตรงในทุกกรณี แต่มีจุดแข็งด้านกลไกการบังคับใช้โดยหน่วยงานกำกับดูแล ขณะที่แนวทางของสาธารณรัฐเกาหลีมีความเหมาะสมในเชิงสาระมากกว่า เพราะมุ่งควบคุมทั้ง Ticket Bots และการขายต่อบัตรเกินราคา ดังนั้น หากประเทศไทยจะพัฒนากฎหมายเฉพาะควรนำแนวทางของสาธารณรัฐเกาหลีมาเป็นต้นแบบหลัก และใช้กลไกบังคับใช้ของสหรัฐอเมริกาเป็นแนวทางเสริม

6. การแก้ไขปัญหาควรใช้มาตรการแบบผสมผสาน ทั้งข้อสัญญา กฎหมายเฉพาะ และหน่วยงานกำกับดูแล

ผลการวิจัยพบว่า การแก้ไขปัญหา Ticket Scalping ในประเทศไทยไม่ควรพึ่งพามาตรการใดมาตรการหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่ควรใช้มาตรการแบบผสมผสาน กล่าวคือ ในระยะสั้น ผู้จัดงานและแพลตฟอร์มจำหน่ายบัตรควรปรับปรุงข้อสัญญาให้มีนิยามการขายต่อเกินราคาที่ชัดเจน กำหนดมาตรการตรวจสอบที่สอดคล้องกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กำหนดผลทางกฎหมายที่ได้สัดส่วน และใช้ระบบยืนยันตัวตนของผู้ซื้อและผู้เข้าชม ส่วนในระยะยาว รัฐควรพิจารณาตรากฎหมายเฉพาะเพื่อควบคุมการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคาและการใช้ Ticket Bots รวมทั้งมอบอำนาจให้หน่วยงานกำกับดูแล เช่น สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค มีอำนาจสืบสวน ออกคำสั่ง และกำหนดโทษปรับทางปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. การกำหนดให้การขายต่อบัตรเกินราคาเป็นความผิดต้องออกแบบอย่างระมัดระวัง

ผลการวิจัยพบว่า แม้การกำหนดให้การขายต่อบัตรเกินราคาเป็นความผิดอาจเป็นแนวทางที่จำเป็นในการสร้างแรงยับยั้ง แต่ต้องออกแบบองค์ประกอบความผิดอย่างรอบคอบ เพื่อไม่ให้กระทบต่อผู้บริโภคที่ขายต่อโดยสุจริต เช่น กรณีซื้อบัตรแล้วไม่สามารถเข้าชมได้และต้องการโอนต่อในราคาเท่ากับหรือต่ำกว่าราคาหน้าบัตร ดังนั้น กฎหมายไม่ควรห้ามการขายต่อบัตรทั้งหมด แต่ควรห้ามเฉพาะการขายต่อเพื่อเก็งกำไรหรือการขายต่อเกินราคาหน้าบัตรโดยมีเจตนาแสวงหาประโยชน์จากความขาดแคลนของบัตร แนวทางนี้สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนและหลักการยับยั้งพฤติกรรมตามแนวคิดของ Becker (1968) ซึ่งอธิบายว่าการกำหนดต้นทุนทางกฎหมายให้สูงกว่าผลประโยชน์ที่ผู้กระทำคาดว่าจะได้รับเป็นกลไกสำคัญในการลดแรงจูงใจในการกระทำผิด

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยพบว่า ปัญหา Ticket Scalping ในประเทศไทยเป็นปัญหาเชิงระบบที่เกิดจากความไม่สมดุลของตลาดบัตร การใช้เทคโนโลยีเพื่อกว้านซื้อบัตร และช่องว่างของกฎหมายไทยที่ยังไม่มีมาตรการเฉพาะในการควบคุม ทั้งนี้ข้อสัญญาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันยังไม่เพียงพอในการสร้างแรงยับยั้ง ขณะที่บทเรียนจากสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกาแสดงให้เห็นว่า การมีกฎหมายเฉพาะ กลไกบังคับใช้ที่ชัดเจน และมาตรการกำกับแพลตฟอร์มจำหน่ายบัตร เป็นองค์ประกอบสำคัญในการคุ้มครองผู้บริโภคและสร้างความเป็นธรรมในตลาดบัตรคอนเสิร์ต

สรุปและอภิปรายผล

1. ปัญหา Ticket Scalping เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของตลาดบัตรคอนเสิร์ต

จากการศึกษาพบว่า การขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคาไม่ได้เป็นเพียงพฤติกรรมการซื้อขายระหว่างเอกชนทั่วไป แต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของตลาดบัตรคอนเสิร์ตที่เกิดจากอุปสงค์สูง อุปทานจำกัด และการใช้โปรแกรมอัตโนมัติหรือ Ticket Bots เพื่อกว้านซื้อบัตรจากตลาดหลักก่อนที่ผู้บริโภคทั่วไปจะเข้าถึงได้ จากนั้นบัตรจึงถูกนำไปขายต่อในตลาดรองด้วยราคาที่สูงกว่าราคาหน้าบัตรหลายเท่า เห็นได้ว่า ตลาดบัตรคอนเสิร์ตมิได้ทำงานภายใต้กลไกตลาดเสรีอย่างสมบูรณ์ เพราะผู้บริโภคทั่วไปไม่ได้แข่งขันอยู่บนเงื่อนไขที่เท่าเทียมกับผู้ซื้อเชิงพาณิชย์ที่ใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย การปล่อยให้ปัญหาดังกล่าวดำเนินต่อไปโดยไม่มีมาตรการกำกับ อาจทำให้สิทธิในการเข้าถึงกิจกรรมทางวัฒนธรรมของผู้บริโภคถูกลดทอนลง และทำให้ตลาดบัตรกลายเป็นพื้นที่แสวงหากำไรจากความขาดแคลนมากกว่าการจัดสรรโอกาสอย่างเป็นธรรม

2. กฎหมายไทยและข้อสัญญาปัจจุบันยังไม่เพียงพอในการควบคุมปัญหา

ผลการศึกษาพบว่า กฎหมายไทยที่มีอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม และกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ยังไม่สามารถควบคุม Ticket Scalping ได้โดยตรง โดยเฉพาะการขายต่อบัตรเกินราคาที่ยังไม่ถูกกำหนดให้เป็นความผิดเฉพาะ ส่วนการใช้ Ticket Bots ก็อาจไม่เข้าองค์ประกอบความผิดทางคอมพิวเตอร์เสมอไป หากเป็นการเข้าถึงระบบผ่านช่องทางปกติของแพลตฟอร์มจำหน่ายบัตร จะเห็นได้ว่าปัญหาสำคัญไม่ได้อยู่ที่การไม่มีกฎหมายใดเกี่ยวข้องเลย แต่อยู่ที่กฎหมายที่มีอยู่ยังไม่ถูกออกแบบมาเพื่อรองรับลักษณะเฉพาะของตลาดบัตรออนไลน์ การใช้ข้อสัญญาห้ามขายต่อเพียงอย่างเดียวจึงมีข้อจำกัด เพราะมีผลหลักในทางแพ่ง เช่น การยกเลิกบัตรหรือการปฏิเสธการเข้าชม แต่ยังไม่สร้างแรงยับยั้งเพียงพอเมื่อเปรียบเทียบกับผลกำไรที่ผู้ขายต่ออาจได้รับ ดังนั้น การควบคุม Ticket Scalping จำเป็นต้องมีทั้งมาตรการทางสัญญาที่ชัดเจนและมาตรการทางกฎหมายเฉพาะที่มีสภาพบังคับจริง

3. แนวทางที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยควรใช้มาตรการแบบผสมผสาน

จากการศึกษาเปรียบเทียบกับสาธารณรัฐเกาหลีและสหรัฐอเมริกา พบว่า ประเทศไทยควรพัฒนามาตรการควบคุม Ticket Scalping ในลักษณะผสมผสาน กล่าวคือ ในระยะสั้น ผู้จัดงานและแพลตฟอร์มจำหน่ายบัตรควรปรับปรุงข้อสัญญาให้ชัดเจน เช่น กำหนดนิยามการขายต่อเกินราคา การจำกัดจำนวนบัตรต่อบุคคล การยืนยันตัวตนผู้ซื้อ และมาตรการตรวจสอบการใช้บอท ส่วนในระยะยาว รัฐควรพิจารณาตรากฎหมายเฉพาะเพื่อควบคุมการขายต่อบัตรเกินราคาและการใช้โปรแกรมอัตโนมัติในการซื้อบัตร เมื่ออภิปรายในเชิงนโยบายกฎหมาย แนวทางดังกล่าวมีความเหมาะสมกว่าการห้ามขายต่อบัตรทั้งหมด เพราะยังเปิดพื้นที่ให้ผู้บริโภคที่ซื้อบัตรโดยสุจริตสามารถโอนบัตรได้ในกรณีจำเป็น แต่ต้องไม่ใช่การขายต่อเพื่อเก็งกำไรหรือขายในราคาที่สูงกว่าหน้าบัตรอย่างไม่เป็นธรรม การออกแบบกฎหมายจึงควรยึดหลักความได้สัดส่วน โดยแยกให้ชัดระหว่าง “การขายต่อโดยสุจริต” กับ “การขายต่อเพื่อแสวงหากำไรจากความขาดแคลนของบัตร” เพื่อให้การคุ้มครองผู้บริโภคไม่กระทบต่อเสรีภาพทางสัญญาเกินสมควร และสามารถบังคับใช้ได้จริงในบริบทของประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรปรับปรุงข้อสัญญาการจำหน่ายบัตรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้จัดงานและแพลตฟอร์มจำหน่ายบัตรควรปรับปรุงข้อสัญญาการจำหน่ายบัตรคอนเสิร์ตให้มีความชัดเจนและสามารถบังคับใช้ได้จริง โดยควรกำหนดนิยามของการขายต่อบัตรเกินราคา หรือ Ticket Scalping ให้ชัดเจน รวมถึงกำหนดข้อห้ามเกี่ยวกับการใช้โปรแกรมอัตโนมัติในการซื้อบัตร การซื้อบัตรเกินจำนวนที่กำหนด และการใช้หลายบัญชีเพื่อหลีกเลี่ยงระบบจำกัดจำนวนบัตร นอกจากนี้ ข้อสัญญาควรกำหนดให้ผู้ซื้อให้ความยินยอมในการตรวจสอบข้อมูลที่จำเป็น เช่น ข้อมูลบัญชีผู้ใช้ รูปแบบการซื้อบัตร ข้อมูลอุปกรณ์ และข้อมูลการ

ชำระเงิน โดยต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พร้อมทั้งกำหนดกระบวนการให้ผู้ซื้อมีโอกาสชี้แจงก่อนการยกเลิกบัตร เพื่อป้องกันไม่ให้ข้อสัญญาดังกล่าวกลายเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ทั้งนี้ การประมวลผลข้อมูลต้องมีวัตถุประสงค์ชัดเจน เท่าที่จำเป็น แจ้งเจ้าของข้อมูลล่วงหน้า และกำหนดระยะเวลาเก็บรักษา

2. ควรตรากฎหมายเฉพาะเพื่อควบคุมการขายต่อบัตรสาธารณะ รัฐควรพิจารณาตรากฎหมายเฉพาะว่าด้วยการควบคุมการขายต่อบัตรสาธารณะ โดยอาศัยแนวทางของสาธารณรัฐเกาหลีเป็นต้นแบบสำคัญ กฎหมายดังกล่าวควรกำหนดนิยามของ “การขายต่อเกินราคา” และ “โปรแกรมอัตโนมัติ” ให้ชัดเจน รวมถึงกำหนดให้การขายต่อบัตรเกินราคาหน้าบัตรโดยมีเจตนาแสวงหากำไรเป็นพฤติกรรมต้องห้าม อย่างไรก็ดี การกำหนดความผิดควรออกแบบองค์ประกอบให้รอบคอบ เพื่อแยกให้ชัดระหว่างการขายต่อโดยสุจริต เช่น ผู้ซื้อไม่สามารถเข้าชมได้และขายต่อในราคาหน้าบัตรหรือต่ำกว่า กับการขายต่อเพื่อเก็งกำไรโดยอาศัยความขาดแคลนของบัตร ทั้งนี้ เพื่อให้กฎหมายมีความได้สัดส่วน ไม่กระทบต่อผู้บริโภคสุจริต และสามารถบังคับใช้ได้จริง

3. ควรมอบอำนาจให้หน่วยงานกำกับดูแลเฉพาะมีบทบาทในการบังคับใช้กฎหมาย ควรกำหนดให้สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หรือหน่วยงานที่เหมาะสม เป็นหน่วยงานหลักในการกำกับดูแลและบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับ Ticket Scalping โดยควรมีอำนาจในการรับเรื่องร้องเรียน ตรวจสอบข้อเท็จจริง สืบสวนพฤติกรรมการขายต่อเกินราคา ออกคำสั่งให้หยุดพฤติกรรมที่ไม่เป็นธรรม และกำหนดโทษปรับทางปกครองในกรณีที่มีการฝ่าฝืน การมีหน่วยงานกำกับดูแลที่มีอำนาจชัดเจนจะช่วยให้มาตรการทางกฎหมายไม่หยุดอยู่เพียงบทบัญญัติในทางทฤษฎี แต่สามารถนำไปใช้ควบคุมพฤติกรรมของผู้ขายต่อ แพลตฟอร์ม และผู้ประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องได้จริง โดยเฉพาะในตลาดบัตรออนไลน์ที่มีความรวดเร็วและตรวจสอบได้ยาก

4. ควรกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับแพลตฟอร์มจำหน่ายบัตรออนไลน์ ควรกำหนดให้แพลตฟอร์มจำหน่ายบัตรออนไลน์ต้องปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำในการป้องกัน Ticket Scalping เช่น การมีระบบยืนยันตัวตนผู้ซื้อ การจำกัดจำนวนบัตรต่อบุคคล การตรวจจับและป้องกันการใช้บอท การตรวจสอบพฤติกรรมการซื้อที่ผิดปกติ และการรายงานมาตรการป้องกันการขายต่อบัตรเกินราคาต่อหน่วยงานกำกับดูแลเป็นระยะ หากแพลตฟอร์มไม่จัดให้มีมาตรการดังกล่าว หรือปล่อยให้เกิดการกว้านซื้อบัตรและขายต่อเกินราคาอย่างเป็นระบบ ควรกำหนดให้มีมาตรการทางปกครอง เช่น คำสั่งให้ปรับปรุงระบบภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือโทษปรับรายวันจนกว่าจะปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งนี้ เพื่อให้แพลตฟอร์มจำหน่ายบัตรมีหน้าที่เชิงรุกในการคุ้มครองผู้บริโภค มิใช่เป็นเพียงตัวกลางจำหน่ายบัตรเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยควรใช้แนวทางแบบผสมผสาน โดยในระยะสั้นควรเร่งปรับปรุงข้อสัญญาและระบบของแพลตฟอร์มจำหน่ายบัตร ส่วนในระยะยาวควรตรากฎหมายเฉพาะ กำหนดหน่วยงานกำกับดูแล และสร้างมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับแพลตฟอร์ม เพื่อควบคุม Ticket Scalping อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาและความอนุเคราะห์จากอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐอัครธีร์ อัครธีรฐิติภูมิ ซึ่งได้ให้คำแนะนำ ตรวจทานข้อบกพร่อง และให้ข้อเสนอแนะทางวิชาการอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาบทความฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

บทความฉบับนี้เป็นผลงานสืบเนื่องจากการฝึกประสบการณ์ทางวิชาการและการนำเสนอผลงานของนิสิตระดับปริญญาตรี ภายใต้การดูแลของภาควิชา ซึ่งได้เปิดโอกาสให้ผู้เขียนได้ฝึกฝนกระบวนการคิด วิเคราะห์ ค้นคว้า และเรียบเรียงประเด็นทางกฎหมายอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการขายต่อบัตรคอนเสิร์ตเกินราคาและแนวทางการคุ้มครองผู้บริโภคในบริบทของกฎหมายไทย

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้สนับสนุน ให้คำแนะนำ และเป็นกำลังใจในการจัดทำผลงานวิชาการฉบับนี้ หากบทความฉบับนี้มีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาค้นคว้าทางกฎหมายให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. (ม.ป.ป.). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.

พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562. (2562, 24 พฤษภาคม). พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562. ราชกิจจานุเบกษา, 136(69 ก), 52–95.

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522. (2522, 4 พฤษภาคม). พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522. ราชกิจจานุเบกษา, 96(72 ฉบับพิเศษ), 20–47.

พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550. (2550, 18 มิถุนายน). พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550. ราชกิจจานุเบกษา, 124(27 ก), 4–13.

พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540. (2540, 16 พฤศจิกายน). พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540. ราชกิจจานุเบกษา, 114(72 ก), 32–36.

ศนันท์กรณ์ โสตถิพันธุ์. (2552). **ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม**. วิญญูชน.

อุดม รัฐอมฤต. (2562). **ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในสัญญาสำเร็จรูป**. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Becker, G. S. (1968). **Crime and punishment: An economic approach**. Journal of Political Economy, 76(2), 169–217. https://doi.org/10.1086/259394

Changchit, N. (2025). **Enforceability of ticket transfer restrictions in Thailand: A contract and consumer protection law perspective**. Mae Fah Luang University Law Journal, 8(2), 132–186. https://doi.org/10.14456/mfulj.2025.12

Federal Trade Commission. (n.d.). **Better Online Ticket Sales Act**. Retrieved May 22, 2026, from https://www.ftc.gov/legal-library/browse/statutes/better-online-ticket-sales-act

Federal Trade Commission. (2025, April 11). **BOTS Act compliance: Time for a refresher?** https://www.ftc.gov/business-guidance/blog/2025/04/bots-act-compliance-time-refresher

Frawley, A. P. (2017). Revoking the revocable license rule: A new look at resale restrictions on sports tickets. University of Pennsylvania Law Review, 165(2), 433–473. https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol165/iss2/4/

Ministry of Culture, Sports and Tourism. (2024, October 18). **K-Pop star's concert tickets reselling for 5 million won? Government interagency task force cracks down on scalping tickets and organizes campaign.** Korea.net. https://www.korea.net/Government/Briefing-Room/Press-Releases/view?articleId=80109&insttCode=A260303&type=N

Porcello, D. C. (2018). **A fixed game: The frustrations of ticket scalping and the realities of its solutions.** Brooklyn Law Review, 84(1), 259–292. https://brooklynworks.brooklaw.edu/blr/vol84/iss1/23/

Radin, M. J. (2013). **Boilerplate: The fine print, vanishing rights, and the rule of law**. Princeton University Press.

Rosen, S., & Rosenfield, A. M. (1997). **Ticket pricing**. Journal of Law and Economics, 40(2), 351–376. https://doi.org/10.1086/467376

Stone, J. (2019, February 28). **Up to 40 percent of traffic on ticket sites is automated**. Here's why that's bad for security. CyberScoop. https://cyberscoop.com/ticket-bots-distil-networks-2019-research/

United States Congress. (2016). **Better Online Ticket Sales Act of 2016**. Pub. L. No. 114-274, 130 Stat. 1401. https://www.govinfo.gov/app/details/PLAW-114publ274

อิทธิพลของสาธารณรัฐประชาชนจีนต่ออุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมา: กรณีศึกษารัฐคะฉิ่นและรัฐฉาน

The Influence of the People's Republic of China on the Natural Resource Extraction Industry in Myanmar: A Case Study of Kachin State and Shan State

จิรายุ กันตโสภณานนท์[1]

บทคัดย่อ

การลงทุนในทรัพยากรธรรมชาติของจีนมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อเมียนมานับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและปฏิรูปเศรษฐกิจหลังจากการรัฐประหารโดยสภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐ ในปี ค.ศ.1988 งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของทรัพยากรธรรมชาติในรัฐคะฉิ่นและฉานที่มีต่อความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลเมียนมากับกลุ่มชาติพันธุ์ โดยกลไกเจรจาหยุดยิงนำมาสู่การเปิดโอกาสการลงทุนภายในพื้นที่อันอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติตามทฤษฎีทุนนิยมหยุดยิง และวิเคราะห์บทบาทของจีนในการทำสัมปทานอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมา โดยเฉพาะกับบริบทปัจจุบันที่ความต้องการใช้แร่หายากของจีนเพื่อเติมเต็มห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมสมัยใหม่และพลังงานที่กำลังเติบโตในจีนและมีความต้องการสูงขึ้นทั่วโลก โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาจากเอกสาร ผลการศึกษาพบว่าการลงทุนที่เกิดขึ้นของจีนได้สร้างสภาวะจักรวรรดินิยม/อาณานิคมแนวใหม่ผ่านการลงทุนและขยายเส้นทางการค้าสู่รัฐชายแดนเมียนมา รวมไปถึงอาณานิคมภายในที่รัฐบาลเมียนมาใช้การลงทุนด้านทรัพยากรจากต่างประเทศเป็นเครื่องมือแผ่อำนาจเข้าไปในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ ทรัพยากรเหล่านี้จึงเป็นกุญแจสำคัญด้านผลประโยชน์ที่เชื่อมโยงทั้งรัฐบาลเมียนมาและกลุ่มชาติพันธุ์เข้าด้วยกัน ขณะที่จีนเลือกดำเนินความสัมพันธ์แบบทวิภาคีกับทุกฝ่าย เพื่อรับประกันการเข้าถึงทรัพยากรอย่างทั่วถึง

***คำสำคัญ**: การลงทุนของจีนในเมียนมา , ทรัพยากรธรรมชาติ , แร่หายาก , รัฐคะฉิ่น/ฉาน , จักรวรรดินิยม/อาณานิคมแนวใหม่*

Abstract

China’s investment in natural resources has played an important role in Myanmar since the political and economic shifts following the 1988 coup by the State Law and Order Restoration Council (SLORC). This research aims to study the role of natural resources in Kachin and Shan States regarding the conflicts between the Myanmar government and ethnic armed groups. It examines how ceasefire negotiation mechanisms opened opportunities for investment in resource-rich areas—a phenomenon aligned with the "Ceasefire Capitalism" theory.

Furthermore, the study analyzes China’s role in resource extraction concessions, particularly in the current context where China’s demand for rare earth elements is surging to fulfill modern industrial supply chains and the growing energy sector, both within China and globally. This qualitative study is based on documentary research. The findings reveal that Chinese investment has fostered a state of neo-imperialism/neo-colonialism through capital injection and the expansion of trade routes into Myanmar’s border states. Simultaneously, it has facilitated internal colonialism, as the Myanmar government utilizes

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

foreign resource investments as a tool to extend its authority into ethnic territories. Consequently, these resources serve as a key interest linking the Myanmar government and ethnic groups, while China maintains bilateral relations with all parties to guarantee comprehensive access to these strategic resources.

Keywords: *Chinese Investment in Myanmar , Natural Resources , Rare Earth Elements (REEs) , Neo-imperialism / Neo-colonialism*

บทนำ

ภายหลังการรัฐประหารของกองทัพเมียนมาในปี ค.ศ.2021 ผลกระทบสารเคมีอันตรายของการทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติที่ตกกระทบมายังพื้นที่ชายแดนไทยนั้นได้รับการพูดในวงกว้าง นำมาสู่ข้อสงสัยเกี่ยวกับการมีอยู่ของอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมาอย่างแพร่หลายและขาดการควบคุม ก่อให้เกิดเป็นประเด็นข้อวิตกกังวลต่อความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชายแดนภาคเหนือของไทยอยู่ไม่น้อย งานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาถึงพัฒนาการความเป็นมาและความสำคัญของอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติภายในเมียนมานับตั้งแต่การปฏิรูปการเมืองและเศรษฐกิจของสภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐ ในปี ค.ศ.1988 ที่ดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติเข้ามาในเมียนมา การลงทุนในอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นจึงเป็นตัวแปรสำคัญต่อความขัดแย้งในเมียนมาเพื่อช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างรัฐบาลเมียนมาและกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อครอบครองผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างรุ่มรวยภายในพื้นที่เช่นทรัพยากรป่าไม้ การทำเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า การขุดสินแร่มีค่าเช่นทองคำ อัญมณี ทั้งนี้ยังรวมถึงแร่หากยาก (Rare earth elements) ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญที่ใช้ในการผลิตเทคโนโลยีสมัยใหม่ และเป็นทรัพยากรที่เป็นกุญแจดอกสำคัญสำหรับภูมิรัฐศาสตร์โลก สำนักงานสำรวจธรณีวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกา (USGS) รายงานว่ามีการสกัดแร่หายากอยู่ในเมียนมามากถึง 31,000 ตัน ในปี ค.ศ.2024 ซึ่งเป็นปริมาณการผลิตจากเหมืองรองเป็นอันดับสองในเอเชียรองจากจีน สิ่งเหล่านี้เป็นผลให้ตัวแสดงที่เป็นผู้ลงทุนอย่างจีนเข้ามามีบทบาทในการค้าชายแดนผ่านเขตเศรษฐกิจพิเศษและดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทุกฝ่ายเพื่อเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมในประเทศ

กลไกการหยุดยิงจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อความขัดแย้งและการลงทุนที่เกิดขึ้นหลัง ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและปฏิรูปเศรษฐกิจในปี ค.ศ.1988 ที่สภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐต้องการที่จะสถาปนาสันติภาพในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์เพื่อสร้างบรรยากาศการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นที่รู้จักในนามทฤษฎีทุนนิยมหยุดยิง (Ceasefire Capitalism) ที่นิยามโดย Kevin Woods ทฤษฎีนี้อธิบายรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจในเมียนมาหลังปี 1988 ซึ่งรัฐบาลเมียนมาใช้การเจรจาหยุดยิงกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องมือเพื่อเปิดทางให้กับการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ชายแดน ประกอบด้วยสภาวะใกล้สิ้นสุดลงของสงครามเย็นที่พรรคคอมมิวนิสต์พม่าอ่อนแรงลงจากการลดการสนับสนุนของจีนได้ทำให้รัฐบาลเมียนมาและกลุ่มชาติพันธุ์ร่วมทำข้อตกลงหยุดยิงร่วมกัน กลไกดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้จีนได้เข้ามามีอิทธิพลต่ออุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติรัฐคะฉิ่นและรัฐฉาน โดยการเข้ามาของจีนเพื่อลงทุนอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาตินั้นได้แสดงให้เห็นถึงสภาวะของทฤษฎีจักรวรรดินิยม/อาณานิคมแนวใหม่ (Neo-imperialism/Neo-colonialism) ของที่ถูกอธิบายโดย Kwame Nkrumah และ Jack Woddis แนวคิดที่อธิบายรูปแบบการควบคุมประเทศที่เคยเป็นอาณานิคม ประเทศที่อ่อนแอหรือกำลังพัฒนาผ่านกลไกทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมโดยไม่ใช้ปกครองโดยตรงเหมือนในยุคล่าอาณานิคมเดิม แต่เป็นสร้างอิทธิพลผ่านการลงทุนเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทรัพยากรเพื่อที่จะส่งกลับไปหล่อเลี้ยงอุตสาหกรรมภายในแผ่นดินเจ้าอาณานิคม โดยเห็นได้ชัดผ่านการที่จีนต้องการที่จะเข้าถึงวัตถุดิบอุตสาหกรรมและมีความต้องการที่จะเข้าถึงเส้นทางการค้าสู่มหาสมุทรอินเดียผ่านดินแดนของเมียนมา

จากที่ได้ยกตัวอย่างถึงบริบทความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเมียนมาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลการลงทุนภายในเมียนมาของจีน จึงได้นำมาซึ่งคำถามในการศึกษาว่าจีนมีบทบาทอย่างไรต่อการทำสัมปทานอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในประเทศเมียนมา และทรัพยากรธรรมชาติในรัฐคะฉิ่นและรัฐฉานนั้นมีบทบาทอย่างไรต่อความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลเมียนมาและกลุ่มชาติพันธุ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการศึกษาสองประการ คือ (1) บทบาทของทรัพยากรธรรมชาติในรัฐคะฉิ่นและรัฐฉานที่มีต่อความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลทหารเมียนมากับกลุ่มชาติพันธุ์และกองทัพชาติพันธุ์ (2) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของจีนในการทำสัมปทานอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในประเทศเมียนมา

สมมุติฐานของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสมมติว่าการเข้ามามีอิทธิพลในการทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรของจีนในเมียนมาในปัจจุบันนั้นมีสองประการ คือ (1) วัตถุประสงค์เพื่อนำทรัพยากรที่สกัดออกมาได้นั้นขนส่งไปยังจีนเพื่อเติมเต็มห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่กำลังเติมโตอยู่ในประเทศเช่นอุตสาหกรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่และพลังงานที่ต้องการใช้วัตถุดิบเช่น ทรัพยากรสินแร่สำคัญต่าง ๆ ทรัพยากรป่าไม้ และ ทรัพยากรปิโตรเลียม (2) พื้นที่การทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในทั้งรัฐฉานและรัฐคะฉิ่นนั้นมีความแตกต่างการดำเนินการของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทั้งกลุ่มที่มีความสัมพันธ์เป็นมิตรและปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลเมียนมา กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จึงต้องการพึ่งพิงการมีอยู่ของการทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เพื่อทำธุรกิจกับจีน ดังนั้นแล้วจึงสิ่งเหล่านี้จึงเป็นเหตุผลถึงการดำเนินการทำอุตสาหกรรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติภายในเมียนมาที่ดำรงอยู่ใต้ภายใต้อิทธิพลของจีน

ขอบเขตของการวิจัย

1.ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาถึงประวัติศาสตร์และบริบททางการเมืองในประเทศเมียนมาที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ที่ส่งผลต่อข้อตกลงการเจรจาต่อรองเพื่อหยุดยิงในระดับประเทศที่เชื่อมโยงอยู่กับการเข้ามามีอิทธิพลของมหาอำนาจอย่างจีนในการทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมาในพื้นที่รัฐชายแดนเมียนมา - จีน อย่างรัฐคะฉิ่นและรัฐฉาน และการสิ้นสุดลงของข้อตกลงการเจรจาหยุดยิงที่มีผลต่อความขัดแย้งในเมียนมามาจนถึงปัจจุบัน

2.ขอบเขตด้านพื้นที่ มุ่งศึกษาถึงบริบททางประวัติศาสตร์และสถานการณ์การเมืองที่เกิดขึ้นในโดยเฉพาะกับพื้นที่รัฐชายแดนเมียนมา - จีน อย่างรัฐคะฉิ่นและรัฐฉาน ที่เกี่ยวข้องกับชาติมหาชาติอำนาจอย่างจีนที่ได้ทำการดำเนินการทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในรัฐคะฉิ่นและรัฐฉานมาเป็นเวลาที่ยาวนาน

3. ขอบเขตด้านเวลา มุ่งวิเคราะเหตุการณ์ข้อตกลงหยุดยิงระหว่างองค์กรชาติพันธุ์/กองกำลังชาติพันธุ์กับรัฐบาลทหารเมียนมาในช่วงหลังสงครามเย็น ตั้งแต่ปีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี ค.ศ. 1988 ที่เกิดการปฏิรูปทางการเมืองและเศรษฐกิจโดยสภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐ (State Law and Order Restoration Council - SLORC) เป็นต้นไป ซึ่งเป็นตัวแปรจุดเริ่มต้นของข้อตกลงการเจรจาหยุดยิงระหว่างองค์กรชาติพันธุ์/กองกังลังชาติพันธุ์ที่ส่งผลให้จีนนั้นเข้ามามีอิทธิพลต่อการทำอุตสาหกรรมการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รัฐชายแดนของเมียนมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับในรัฐคะฉิ่นและรัฐฉานที่เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรมชาติเป็นอย่างมาก

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

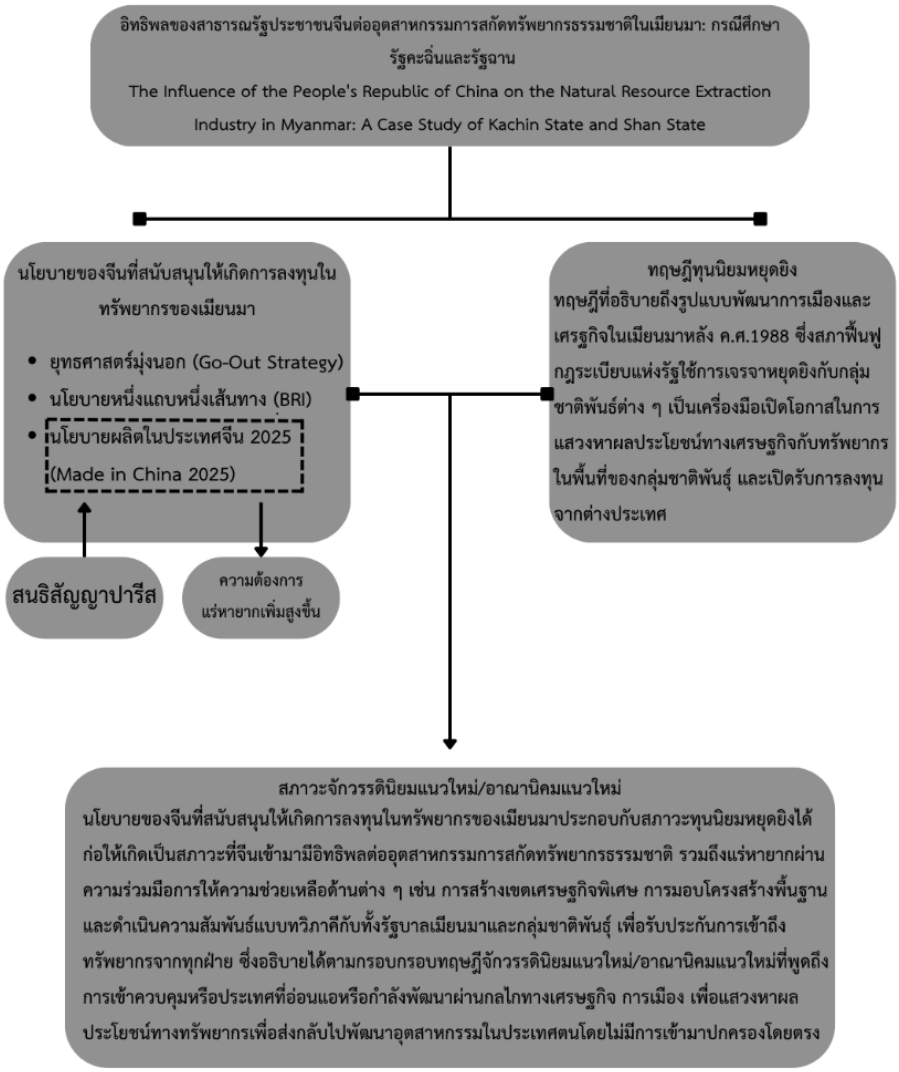

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดของวิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และขั้นตอนในการศึกษาดังต่อไปนี้

1.วิธีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบไปด้วย

1.1งานวิจัยฉิ้นนี้ดำเนินการศึกษาผ่านการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยสามารถจำแนกแหล่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ : มุ่งเน้นเอกสารที่เอกสารทางการ ได้แก่ รายงานผลการสำรวจสายแร่ และทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงนโยบายของรัฐบาลเมียนมาและจีนต่ออุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรมชาติ

1.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ : มุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์และเรียบเรียงโดยผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ งานวิจัย บทความทางวิชาการและรายงานจาดกองค์กรไม่แสวงผลกำไรที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมา รวมถึงการติดตามข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องจากสำนักข่าวที่น่าเชื่อถือเกี่ยวกับสถานการณ์การเมืองและเศรษฐกิจในเมียนมา

1.2 วิเคราห์ข้อมูลมาบริบททางการเมืองร่วมกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สถานการณ์ทางการเมือง และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรในเมียนมา รวมถึงบทบาทของจีนต่อผลประโยชน์ในอุตสาหกรรมดังกล่าว

2.ขั้นตอนในการศึกษา ประกอบไปด้วย

2.1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย ได้แก่ ทฤษฎีทุนนิยมหยุดยิง และ ทฤษฎีจักรวรรดินิยมแนวใหม่/อาณานิคมแนวใหม่

2.2 ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมาเช่น รายงานจากองค์กรไม่แสวงผลกำไร งานเขียนวิชาการ วิทยานิพนธ์ รายงานข่าว

2.3 นำแนวคิดทฤษฎีและข้อมูลเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมา มารวบรวมเนื้อและวิเคราะห์ร่วมกัน

3.การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการบรรยาย โดยนำกรอบทฤษฎีทุนนิยมหยุดยิง และจักรวรรดินิยมแนวใหม่/อาณานิคมแนวใหม่ มาประยุกต์ในการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร อาทิ บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ รายงานจากองค์กรไม่แสวงผลกำไร และรายงานข่าวเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ผลการศึกษามีความลุ่มลึกและสอดคล้องตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่กำหนดไว้

ผลการวิจัย

1. สภาวะจักรวรรดินิยมจากจีน จากการศึกษาการมีอิทธิพลในการทำอุตสาหกรรรมการสกัดทรัพยากรภายในเมียนมาโดยจีนตามกรอบทฤษฎีทุนนิยมว่าด้วยการหยุดยิงและจักรวรรดิ์นิยมแนวใหม่/อาณานิคมแนวใหม่ จึงได้ค้นพบถึงสภาวะอาณานิคมจากจีน ในการต้องการใช้ประเทศเมียนมาเป็นจุดยุทธศาสตร์ ทั้งในทางการแผ่ขยายอิทธิพลในทางการเมือง และเศรษฐกิจ รวมไปถึงการสร้างความได้จากการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเช่น ทรัพยากรปิโตรเลียม การเกษตร ทรัพยากรป่า ไม้ เขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า แร่สำคัญและแร่หายาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะเข้าไปเติมเต็มห่วงโซ่อุปทานและความสามารถในการผลิตของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่กำลังเติบโตขึ้นเป็นอย่างมากภายในจีนจากความต้องการการใช้แร่สำคัญ แร่หายากและทรัพยากรอื่น ๆ ที่เพิ่มสูงขึ้นจากความต้องการในการเปลี่ยนผ่านสู่พลังงานสะอาดในทั่วโลกที่เป็นผลพวงจากสนธิสัญญาปารีส จากการศึกษาพบว่าจีนมีการใช้ช่องทางผ่านเขตพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในเข้ามามีบทบาทในการมีพัฒนาในปัจจัยด้านการลงทุนในอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยการติดต่อเชิงนโยบายกับรัฐบาลเมียนมาควบคู่ไปกับการสร้างความสัมพันธ์แบบทวิภาคีกับกลุ่มชาติพันธ์ผู้มีอิทธิพลภายในรัฐคะฉิ่นและรัฐฉานอันเป็นพื้นขัดแย้ง ส่งผลให้จีนนั้นสามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้จากทุกกลุ่มขัดแย้ง โดยเปรียบได้ดังกลยุทธ์ของเจ้าอาณานิคมในการแบ่งแยกและปกครอง โดยที่ไม่ต้องเข้าไปใช้อำนาจการปกครองโดยตรง แต่จีนนั้นก็ยังคงมีเครื่องมือทางโครงสร้างพื้นฐานและเศรษฐกิจในการเป็นเครื่องมือควบคุมตัวแสดงทางการเมืองในเมียนมาและทรัพยากรภายในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของจีนต่อการดำเนินการทำสัมปทานอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรภายในเมียนมาอย่างมีนัยยะสำคัญ (Tea, 2010, p. 6)

2. สภาวะอาณานิคมภายในของประเทศเมียนมา การศึกษากรอบทฤษฎีทุนนิยมหยุดยิงและจักรวรรดิ์นิยมแนวใหม่/อาณานิคมแนวใหม่ รวมไปถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้จีนได้แผ่ขยายอิทธิพลในการทำอุตสาหกรรรมการสกัดทรัพยากรภายในเมียนมา ที่ทำให้ค้นพบสภาวะจักรวรรดินิยมแนวใหม่จากสาธารณรัฐ ประชาชนจีนแล้ว นอกจากนี้ยังได้ค้นพบถึงสภาวะอาณานิคมภายในที่มาจากรัฐบาลเมียนมาด้วยเช่นกัน โดยภายหลังจากการที่รัฐบาลเมียนมาทำข้อตกลงหยุดยิงกับกลุ่มชาติพันธ์ต่าง

ๆ ในช่วงราวทศวรรษที่ 1990 นั้น (Woods, 2011, p. 750) รัฐบาลเมียนมานั้นได้รับขอบเขตทางอำนาจเพิ่มเติมในการควบคุมพื้นที่ที่ตนเองไม่ได้มีอำนาจอยู่แต่ดั้งเดิมในเขตพื้นที่อิทธิพลของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยช่องทางการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากพื้นที่เหล่านั้นผ่านการลงทุนที่มาจากนโยบายทางเศรษฐกิจที่สนับสนุนการลงทุนในต่างประเทศของสาธารณรัฐ ประชาชนจีน ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนตลอดมาถึงกลวิธีดังกล่าวเช่นแผนการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่ตั้งอยู่ในบริเวณรัฐชายแดนทางตอนเหนือของเมียนมาเช่นท่อส่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติไปยังจีน และแผนการเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าในรัฐคะฉิ่นในช่วงภายหลังที่ข้อตกลงการหยุดยิงสิ้นสุดลง รวมไปถือสมัยของรัฐบาลพลเรือนพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตยในการสร้างความร่วมมือในระเบียงเศรษฐกิจจีน – เมียนมาในปี ค.ศ.2018 (Lwin, 2018) ที่ได้ก่อให้เกิดเขตพัฒนาเศรษฐกิจและเส้นทางการคมนาคมขึ้นในหลายพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจในรัฐคะฉิ่นและรัฐฉาน ในภายหลังการรัฐประหารในปี ค.ศ.2021 ที่รัฐบาลทหารมีการสนับสนุนการลงทุนโดยการรื้อฟื้นเขตเศรษฐกิจพิเศษในหลายแห่งขึ้นมาที่ถูกระงับไปก่อนและระหว่างการระบาดของโรคโควิด - 19 และสนับสนุนในการลงทุนในการสกัดทรัพยากรแร่แซ่นทองคำ แร่สำคัญและแร่หายากโดยจีนรวมไปถึงการสร้างความเป็นพันธมิตรกับกลุ่มชาติพันธุ์เช่น กองทัพประชาธิปไตยใหม่ – คะฉิ่น กองทัพว้าเอกภาพและกองทัพเมืองลาเป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลเมียนมาในการสถาปนาอำนาจแบบอาณานิคมภายในประเทศโดยช่องทางความร่วมมือในการลงทุนจากจีน ดังนั้นแล้วบทบาทของทรัพยากรธรรมชาติต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่ภายในเมียนมาจึงปัจจัยดึงดูด การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการลงทุนในอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติภายในรัฐคะฉิ่นและรัฐฉานตั้งอยู่บนรากฐานการที่จีนนั้นมีการดำเนินความสัมพันธ์แบบทวิภาคีร่วมทั้งฝ่ายรัฐบาลทหารเมียนมาและกลุ่มชาติพันธุ์/กองทัพชาติพันธุ์ โดยการดำเนินความสัมพันธ์กับทุกฝ่ายตัวแสดงทางการเมืองในเมียนมาของจีนนั้นเปิดโอกาสให้จีนนั้นสามารถที่จะเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติภายในพื้นที่รัฐคะฉิ่นและรัฐฉานได้จากทุกฝ่ายตัวแสดงทางการเมือง ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่จึงเป็นกุญแจสำคัญต่อผลประโยชนทางทรัพยากรธรรมชาติและ การค้าที่มีอยู่ภายในพื้นที่รัฐคะฉิ่นและรัฐฉานโดยยกตัวอย่างเช่นเหตุการณ์ กลุ่มองค์กรเอกราชคะฉิ่น/กองทัพ เอกราชคะฉิ่น แย่งชิงพื้นที่ภูมิภาคคะฉิ่นพิเศษที่ 1 จากกองทัพประชาธิปไตยใหม่–คะฉิ่น เนื่องจากเป็นแหล่ง ทรัพยากรแร่หายาก (ISP-Myanmar, 2025, pp. 11–12) และเส้นทางด่านการค้าที่เชื่อมโยงอยู่กับจีน จนส่งผลให้กลุ่มองค์กร เอกราชคะฉิ่น/กองทัพเอกราชคะฉิ่นเผชิญกับแรงกดดันในการระงับการซื้อแร่หายากจากกลุ่มองค์กรเอกราชคะฉิ่น/กองทัพเอกราชคะฉิ่นจากจีนภายหลังจากการยึดพื้นที่ดำเนินการสกัดแร่หายาก ภายในพื้นที่ภูมิภาคคะฉิ่นพิเศษที่ 1 และเมืองบะม่อที่อยู่ภายใต้การควบคุมของกองทัพเมียนมา นอกจากนี้แล้วยังพบความแตกต่างภายในรัฐฉานที่พื้นที่การตั้งของเหมืองแร่หายากในรัฐฉานที่มีการตั้งอยู่ของเหมืองแร่ที่ควบคุมโดยกองทัพเมียนมาและกองทัพรัฐว้าเอกภาพ และการเยือนพบปะของพลเอก มิน อ่อง หล่าย กับกองทัพรัฐว้าเอกภาพ และผู้นำกองทัพพันธมิตรประชาธิปไตยแห่งชาติเมียนมาที่สะท้อน ถึงท่าทีที่เป็นมิตรมากกว่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ภายในรัฐคะฉิ่นแต่กระนั้นแล้วการดำเนินการสกัดทรัพยากร แร่หายากและแร่สำคัญในพื้นที่ก็ยังคงถูกดำเนินโดยธุรกิจที่มีความเกี่ยวข้องกับจีน โดยบริบททั้งหมดที่ได้กล่าวไปในข้างต้นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีบทบาท ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลทหารเมียนมาและกลุ่มชาติพันธุ์/กองทัพชาติพันธุ์นั้นจะเห็นได้ถึงความเป็นความขัดแย้งที่ทุกฝ่ายนั้น ยังคงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีน โดยจีนในบริบทที่เกิดขึ้นแสดงให้ เห็นถึงการแสวงหาผลประโยชน์ทางทรัพยากรธรรมชาติภายในพื้นที่ของความขัดแย้ง โดยคงไว้ซึ่งบทบาทประเทศมหาอำนาจที่เข้ามาสร้างสภาวะการพึ่งพิง โดยการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษที่นำไปสู่การพัฒนา โครงสร้างพื้นฐาน การลงทุนในทรัพยากรธรรมชาติ และการเป็นตัวแปรสำคัญของข้อตกลงการเจรจาหยุดยิงภายในประเทศเมียนมา โดยทั้งหมดทั้งมวลนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่าจีนนั้นอยู ในสภาวะความเป็นรัฐจักรวรรดินิยมแนวใหม่อย่างแท้จริงผ่านการมีบทบาทสำคัญในการมีอิทธิพลในทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างยิ่งผ่านการเข้าไปมีส่วนร่วมในอิทธิพลต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทของทรัพยากรธรรมชาติจากทุกฝ่ายได้ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ของรัฐบาลเมียนมาหรือกลุ่มชาติพันธุ์

สรุปและอภิปรายผล

โดยสรุปแล้วอิทธิพลของจีนต่ออุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากธรรมชาติในเมียนมาเป็นผลมาจาก 2 ปัจจัยที่สำคัญ (1) ปัจจัยในเมียนมาที่ถูกอธิบายตามทฤษฎีทุนนิยมหยุดยิง ทุนนิยมหยุดยิงคือสภาวะที่เกิดจากจากความพยายามของสภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐในการปฏิรูประบบเศรษฐกิจและการเมืองผ่านช่องทางการเจรจาหยุดยิงร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ในช่วงทศวรรษ 1990 เพื่อเปิดช่องทางในการลงทุนในทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์และสร้างบรรยากาศสันติภาพที่เอื้อแก่การเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ (Woods, 2011, p. 750) ประกอบกับ (2) ปัจจัยจากต่างประเทศ ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ของจีนประกอบด้วย ยุทธศาสตร์มุ่งนอก นโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง ผลิตในประเทศจีน 2025 ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดเป็นอิทธิพลของจีนในอุตสาหรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในรัฐคะฉิ่นและรัฐฉาน และแรงกระตุ้นจากสนธิสัญญาปารีสที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนานวตกรรมพลังงานสะอาด (UNFCCC, 2015, p. 14) จึงทำให้ความต้องการแร่หายากนั้นเพิ่มสูงขึ้นทั่วโลก จีนซึ่งเป็นผู้นำด้านอุตสาหกรรมสมัยใหม่และการผลิตแร่หายาก จึงต้องการทางเลือกทางทรัพยากรใหม่เพื่อเติมเต็มห่วงโซ่อุปทานที่ขาดหายไปจากความพยายามในการพยายามในการควบคุมการทำเหมืองแร่หายากภายในจีนอย่างเข้มข้นเนื่องจากผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่รุนแรง (China Water Risk, 2016, p. 29) จึงส่งผลให้รัฐชายแดนทางตอนเหนือของอันอุดมสมบูรณ์เมียนมาเป็นตัวเลือกทางทรัพยากรที่สำคัญสำหรับจีน จีนจึงใช้วิธีการแผ่ขยายการทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติเข้ามาในพื้นที่รัฐชายแดนอย่างรัฐคะฉิ่นและฉานโดยการทำความร่วมมือระเบียงเศรษฐกิจเมียนมา - จีน (CMEC) (Lwin, 2018) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างพรมแดนในพื้นที่รัฐชายแดน รวมถึงแผนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและโลจิสติกเพื่อเอื้ออำนวยการทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ โดยจีนได้ดำเนินความสัมพันธ์แบบทวิภาคีกับทั้งรัฐบาลเมียนมาและกลุ่มชาติพันธุ์เช่นการมอบความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐานและให้ความคุ้มครองทางการเมือง เพื่อรับประกันไว้ซึ่งการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างทั่วถึง (Tea, 2010, p. 6) และภายหลังการรัฐประหารในปี ค.ศ.2021 การทำอุตสาหกรรมการสกัดทรัพยากรธรรมชาติในเมียนมาโดยจีนก็เพิ่มตัวสูงขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ (Inclusive Development International, 2023) รวมถึงบทบาทของแร่หายากที่ได้เข้ามาเป็นทรัพยากรสำคัญของรัฐคะฉิ่นและฉานที่ส่งออกไปยังจีนเป็นจำนวนมากอีกด้วย

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ถึงความสอดคล้องทางทฤษฎีทุนนิยมหยุดยิง การเจรจาหยุดยิงถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างสันติภาพที่ขาดหายไปจากการสิ้นสุดลงในปี ค.ศ.2011 กับกองทัพเอกราชคะฉิ่นเนื่องจากความพยายามในการควบรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพเมียนมาในนามกองกำลังพิทักษ์ชายแดน ในช่วงรัฐบาลพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตยได้มีความพยายามนำการเจรจาหยุดยิงพร้อมกับความร่วมมือระเบียงเศรษฐกิจเมียนมา - จีน (CMEC) นำมาเป็นเครื่องมือในการรับมือกับความขัดแย้ง จะเห็นได้ว่าตลอดมารัฐบาลเมียนมาไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลพลเรือนหรือทหารมีการใช้การเจรจาหยุดยิงและส่งเสริมการลงทุนเพื่อแก้ปัญหาและลดระดับความเข้มข้นของความขัดแย้งลงด้วยวิธีการดังกล่าว นอกจากนี้แล้วปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นการจากเจรจาหยุดยิงและส่งเสริมการลงทุนเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงสภาวะที่ถูกอธิบายตามทฤษฎีจักรวรรดินิยมแนวใหม่และอาณานิคมแนวใหม่ที่อธิบายถึงการที่จักรวรรดินิยมสมัยใหม่นั้นไม่ใช้วิธีการปกครองโดยตรงกับอาณานิคมซึ่งเป็นประเทศที่อ่อนแอหรือกำลังพัฒนา แต่เลือกที่จะใช้การมอบความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ กลวิธีทางเศรษฐกิจและการลงทุนเพื่อสร้างสภาวะพึ่งพิงในการเป็นช่องทางแสวงหาทรัพยากรในดินแดนอาณานิคมเพื่อนำกลับไปเติมเต็มอุตสาหกรรมในประเทศตนเอง

จีนได้เข้ามาเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในทรัพยากรธรรมชาติของเมียนมาภายหลังจากการเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศของเมียนมาอันเนื่องมาจากข้อตกลงเจรจาหยุดยิงและยุทธศาสตร์สนับสนุนการลงทุนในต่างประเทศของจน โดยจีนสร้างความสัมพันธ์แบบทวิภาคีร่วมกับรัฐบาลเมียนมาและกลุ่มชาติพันธุ์ และเป็นผู้มอบความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ

โครงสร้างพื้นฐานรวมถึงให้ความคุ้มครองทางการเมือง เพื่อรับประกันไว้ซึ่งการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างทั่วถึงและมีวัตถุประสงค์เพื่อนำทรัพยากรกลับไปเติมเต็มอุตสาหกรรมที่กำลังเติบโตอยู่ภายในจีน แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของความสัมพันธ์ของจีนต่อเมียนมาในทิศทางเดียวกับทฤษฎีจักรวรรดินิยมแนวใหม่และอาณานิคมแนวใหม่ ที่จักรวรรดินิยมแนวใหม่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติภายในอาณานิคมเพื่อนำไปเติมเต็มห่วงโซ่อุปทานอุตสาหกรรมแต่มิได้มีการเข้ามาปกครองโดยตรงกับอาณานิคมซึ่งเป็นประเทศที่อ่อนแอหรือกำลังพัฒนาอย่างเมียนมาที่อยู่ในสภาวะไม่มั่นคงและต้องการใช้การเปิดรับการลงทุนในทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นช่องทางการพัฒนาประเทศ จีนได้ใช้กลวิธีทางเศรษฐกิจและการลงทุนเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางทรัพยากร แต่ผลการศึกษายังมิได้เห็นถึงอิทธิพลมิติด้านวัฒนธรรมมากนักหากแต่จะเป็นการอพยพเข้ามาของชาวจีนใหม่ที่เพิ่มมากขึ้นในเมียนมา นอกจากนี้แล้วยังรวมไปถึงสภาวะความเป็นอาณานิคมภายในที่รัฐบาลเมียนมาสามารถแผ่ขยายขอบเขตทางอำนาจในการปกครองพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านการเจรจาหยุดยิงและการส่งเสริมการลงทุนในทรัพยากรธรรมชาติ จึงสามารถอธิบายได้ว่าสภาวะจักรวรรดินิยมแนวใหม่ อาณานิคมแนวใหม่ และอาณานิคมภายในที่เกิดขึ้นจึงเป็นสภาวะเป็นผลพวงมาจากทุนนิยมหยุดยิง

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อ รศ.ดร.ดุลยภาค ปรีชารัชช ผศ.ดร.นิตยาภรณ์ พรมปัญญา และ ผศ.มรกตวงศ์ ภูมิพลับ อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ให้คำแนะนำแก่ข้าพเจ้าตลอดกระบวนการทำภาคนิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งท่านได้เมตตาเสนอแนะแนวทาง ข้อมูล และแนวทางการปรับปรุงแก้ไขภาคนิพนธ์ให้แก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างดีเสมอมา

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณคณาจารย์หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และมอบประสบการณ์อันมีค่าเป็นอย่างยิ่งให้แก่ข้าพเจ้า อีกทั้งขอน้อมคารวะกัลยาณมิตรทุกท่านที่คอยให้กำลังใจตลอดการทำภาคนิพนธ์ ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งในไมตรีจิตของทุกท่านที่มีต่อข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณครอบครัวอันเป็นที่รักยิ่งของข้าพเจ้า ที่คอยมอบความรัก ความเมตตา และสนับสนุนอยู่เคียงข้างข้าพเจ้าในทุกด้านเสมอมา ซึ่งเป็นแรงใจสำคัญที่ทำให้ข้าพเจ้ามุ่งมั่นศึกษาและทำภาคนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอให้ทุกท่านประสบแต่ความสุขสวัสดิ์และเจริญรุ่งเรืองในชีวิตสืบไป

เอกสารอ้างอิง

กรมทรัพยากรธรณี. (2565). **ข้อมูลด้านอุตสาหกรรมเหมืองแร่: สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์** (น. 4). กรมทรัพยากรธรณี. สืบค้นได้จาก ข้อมูลด้านอุตสาหกรรมเหมืองแร่-สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์.pdf

พรพิมล ตรีโชติ. (2547). **ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า** (น. 170–220). ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย. สืบค้นได้จาก puey017.pdf

มูลนิธิสิทธิมนุษยชนไทใหญ่. (19 มิถุนายน 2568). **ภาพถ่ายดาวเทียมเผยการขยายตัวของเหมืองแร่แรร์เอิร์ธทางตอนเหนือของพื้นที่กองทัพว้าในเมืองป๊อก รัฐฉาน** (น. 1–9). สืบค้นได้จาก https://shanhumanrights.org/wp-content/uploads/2025/06/Mong-Bawk-rare-earth-update-Thai-2.pdf

มูลนิธิสิทธิมนุษยชนไทใหญ่. (25 สิงหาคม 2568). **การทาเหมืองแร่หายากในเมืองมองลา** (น. 1–9). สืบค้นได้จาก https://shanhumanrights.org/wp-content/uploads/2025/08/Mong-La-rare-earth-mining-Thai.pdf

มูลนิธิสิทธิมนุษยชนไทใหญ่. (28 ตุลาคม 2568). **บริษัทรัฐวิสาหกิจจีนเดินหน้าขยายเหมืองแร่แรร์เอิร์ธและเหมืองทองคาริมแม่น้ากก ทางตะวันออกของรัฐฉาน** (น. 1–6). สืบค้นได้จาก https://shanhumanrights.org/wp-content/uploads/2025/10/Chinese-rare-earth-and-gold-mines-along-Kok-River-in-eastern-Shan-State-Thai.pdf

อัคนี มูลเมฆ. (2557). **รัฐฉาน ประวัติศาสตร์และการปฏิวัติ.** กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

อัจฉรา เลาหสุขไพศาล. (2541). **การปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของพม่าในช่วงปี ค.ศ. 1988–1997** (น. 57–86). สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทูต. คณะรัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นได้จาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:140404.

Andrews-Speed, P., & Hove, A. (2023). **China's rare earths dominance and policy responses** (OIES Paper: CE7, p. 3). Oxford Institute for Energy Studies. Retrieved from https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2023/06/CE7-Chinas-rare-earths-dominance-and-policy-responses.pdf

Bangkok Post. (2025, November 28). **China pressures rebels in Myanmar rare-earth belt.** Bangkok Post. Retrieved from https://www.bangkokpost.com/world/3065494/china-pressures-rebels-in-myanmar- rare-earth-belt

Chifeng Jilong Gold Mining Co., Ltd. (2024). **Announcement on the acquisition of 90% equity interest in China Investment Mining (Laos) Sole Co., Ltd.** (p. 4). Retrieved from https://cfgold.com/media/ejhfv14d/oshu7m7rck65tda1udboqrhenls94tac87osrx0j.pdf

Chettri, M., & Eilenberg, M. (Eds.). (2020). **Development zones in Asian borderlands** (p. 8). Amsterdam University Press Retrieved from https://www.aup.nl/en/book/9789463726238/development-zones-in-asian-borderlands

China Water Risk. (2016). **Rare earths: Shades of grey** (p. 17). Retrieved from https://www.chinawaterrisk.org/wp-content/uploads/2016/07/CWR-Rare-Earths-Shades-Of-Grey-2016-ENG.pdf

Department of Mineral Resources of Thailand. (2023). **Some critical mineral and element occurrences and potential in Myanmar** (p. 6). Thai Geoscience Journal, 4(5). Retrieved from https://www.dmr.go.th/wp-content/uploads/2023/07/TGJ-043-manuscript-TGJ-form-Vol.4-No.5_DRAFT.pdf

Global Witness. (2022, August). **Heavy rare earths supply chain risks** (pp. 6–7). Retrieved from https://gw.hacdn.io/media/documents/Heavy_rare_earths_supply_chain_risks_EN_-_August_2022.pdf

Hart, C. A. (2025). **Mapping China's strategy for rare earths dominance** (pp. 16–19). Atlantic Council. Retrieved from https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2025/06/Mapping-Chinas-strategy-for-rare-earths-dominance.pdf

Inclusive Development International. (2023, April 28). **Status of major Chinese-funded projects in Myanmar** (as of 28 April 2023) (pp. 1–5). Retrieved from https://www.inclusivedevelopment.net/wp-content/uploads/2023/04/Status-of-Major-Chinesefunded-Projects-in-Myanmar.pdf

Inclusive Development International. (2023, May). **Chinese investment in Myanmar after the coup.** China Global Newsletter (Edition 8). Retrieved from https://www.inclusivedevelopment.net/china-global-program/china-global-newsletter-edition-8/

Institute for Strategy and Policy – Myanmar. (2025). **Conflict economy: Five key insights into Myanmar's rare earth** (ISP Data Matters, p. 4). Retrieved from https://ispmyanmar.com/wp-content/uploads/2025/04/Conflict_Economy_Myanmar_Rare_Earth_ENG.pdf

Institute for Strategy and Policy – Myanmar. (2025, June). **Rare earth mining in Myanmar's war torn regions** (p. 18). Retrieved from https://ispmyanmar.com/wp-content/uploads/2025/06/Rare-Earth-Mining-in-Myanmars-War-Torn-Regions.pdf

Irrawaddy Publishing Group. (2023, October 16). **China begins surveys for railway on Myanmar's Indian Ocean.** The Irrawaddy. Retrieved from https://www.irrawaddy.com/news/burma/china-begins-surveys-for-railway-on-myanmars-indian-ocean.html

Jones, L. (2016). **Understanding Myanmar's ceasefires: Geopolitics, political economy and state building.** In M. Sadan (Ed.), War and peace in the borderlands of Myanmar: The Kachin ceasefire, 1994–2011 (pp. 95–113). Singapore: NIAS Press.

Lahu National Development Organization. (n.d.). **Undercurrents: Monitoring development on Burma's Mekong** (Issue 2, pp. 5–6). Retrieved from https://lndoess.org/wp-content/uploads/2022/03/undercurrents2.pdf

Lwin, N. (2018, July 13). **Govt approves sites for 3 new economic zones along China border.** The Irrawaddy. Retrieved from https://www.irrawaddy.com/business/govt-approves-sites-3-new-economic-zones-along-china-border.html

Lwin, N. (2018, September 13). **Gov't signs MoU with Beijing to build China–Myanmar Economic Corridor.** The Irrawaddy. Retrieved from https://www.irrawaddy.com/news/burma/govt-signs-mou-beijing- build-china-myanmar-economic-corridor.html

Magdoff, H. (1969). **The age of imperialism: The economics of U.S. foreign policy.** New York: Monthly Review Press.

Marx, K., & Engels, F. (1848/2025). **The Communist manifesto.** UCLA Electronic Text Center. Retrieved from https://ect.humspace.ucla.edu/wp-content/uploads/2025/04/Marx-and-Engels-Communist-Manifesto.pdf

Meehan, P., Aung Hla, S., & Kham Phu, S. (2021). **Development Zones in Conflict-Affected Borderlands: The Case of Muse, Northern Shan State, Myanmar** (pp. 109–125). In M. Chettri & M. Eilenberg (Eds.), Development Zones in Asian Borderlands. Amsterdam University Press. Retrieved from https://www.cambridge.org/core/books/development-zones-in-asian-borderlands/development-zones-in-conflictaffected-borderlands-the-case-of-muse-northern-shan-state-myanmar/46CC9DA124E0721346D3BE0AC634DAD0

Meehan, P., & Lawn, D. S. (2024, September). **Rare earth mining in Myanmar: A primer** (Briefing Paper 1, p. 17). University of Warwick & Kachinland Research Centre. Retrieved from briefing_paper_1_rare_earth_mining_in_myanmar_a_primer.pdf

Nkrumah, K. (1965). **Neo-colonialism: The last stage of imperialism.** Thomas Nelson & Sons. Retrieved from https://www.marxists.org/ebooks/nkrumah/nkrumah-neocolonialism.pdf

School for Cross-Faculty Studies, University of Warwick. (n.d.). **The rare earth mining process in Myanmar** (pp. 6–13). Retrieved from briefing_paper_2_the_rare_earth_mining_process_in_myanmar.pdf

Suvakunta, P. (2015). **China's Go-Out Strategy: Chinese foreign direct investment in Thailand.** Thammasat Review, 12(1), 116–146. Retrieved from View of China's Go-Out Strategy: Chinese Foreign Direct Investment in Thailand

Tea, B. (2010). **China and Myanmar: Strategic interests, strategies and the road ahead** (IPCS Research Paper No. 26, p. 7). Institute of Peace and Conflict Studies. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/120935/RP26-Billy-Sino-Myanmar.pdf

The Irrawaddy. (2025, August 8). **Myanmar junta sends envoys to Wa State to build election support.** The Irrawaddy. Retrieved from https://www.irrawaddy.com/news/politics/myanmar-junta-sends-envoys-to-wa-state-to-build-election-support.html

U.S. Geological Survey. (2022). **The mineral industry of Burma in 2019** (p. 2). U.S. Department of the Interior. Retrieved from https://pubs.usgs.gov/myb/vol3/2019/myb3-2019-burma.pdf

U.S. Geological Survey. (2025). **Mineral commodity summaries 2025** (p. 145). Retrieved from https://doi.org/10.3133/mcs2025

United Nations Framework Convention on Climate Change. (2015). **Paris Agreement** (pp. 14–15, Article 10). Retrieved from https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf

Xun, S. (2021). **The mineral industry of China in 2016** (p. 4). U.S. Geological Survey. Retrieved from https://pubs.usgs.gov/myb/vol3/2016/myb3-2016-china.pdf

World Bank. (2023). **Minerals for climate action: The mineral intensity of the clean energy transition.** Retrieved from https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052423172525564/pdf/P16627806f5aa400508f8c0bdcba0878a3e.pdf

Woods, K. (2011). **Ceasefire capitalism: Military–private partnerships, resource concessions and military–state building in the Burma–China borderlands.** The Journal of Peasant Studies, 38(4), 747–770.

Woods, K. (2016). **The commercialisation of counterinsurgency.** In M. Sadan (Ed.), War and peace in the borderlands of Myanmar: The Kachin ceasefire, 1994–2011.

Woddis, J. (1967). **An introduction to neo-colonialism.** London: Lawrence & Wishart

World Bank. (2023). **Myanmar economic monitor: Navigating uncertainty.** Retrieved from https://documents1.worldbank.org/curated/en/099134001292342538/pdf/P1791060704c4d0720a7ac0c3c23f1b5b90.pdf

นโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021
Thailand's Foreign Policy toward Myanmar Displaced Persons (MDPs) Following the 2021 Military Coup in Myanmar

กฤติยา จำปาเงิน[1]

บทคัดย่อ

ภายหลังการรัฐประหารเมียนมาในปี ค.ศ. 2021 ซึ่งมีความรุนแรงและยืดเยื้อ ประเทศไทยในฐานะประเทศเพื่อนบ้านจึงต้องเผชิญแรงกดดันจากการหลั่งไหลเข้ามาของผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 มีลักษณะอย่างไร และเพื่อศึกษาปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบหลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 โดยอาศัยกรอบแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และทฤษฎีระบบ โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผลการศึกษาพบว่า นโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 มีความแตกต่างตามการเปลี่ยนผ่านภายใต้รัฐบาลทั้ง 3 ชุดได้แก่ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เศรษฐา ทวีสิน และแพทองธาร ชินวัตร ซึ่งมีที่มาทางการเมืองที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ นโยบายต่างประเทศของไทยประกอบด้วยปัจจัยภายในประเทศ เช่น ปัญหาความมั่นคงของรัฐ และปัจจัยภายนอกประเทศ เช่น ความไม่สงบในเมียนมาซึ่งเป็นผลจากการปรับตัวเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างความมั่นคงของรัฐและการช่วยเหลือทางมนุษยธรรมภายใต้บริบทความไม่สงบในเมียนมา

***คำสำคัญ**: นโยบายต่างประเทศของไทย ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา รัฐประหารเมียนมา*

Abstract

Following the 2021 military coup in Myanmar, which has led to prolonged and escalating violence, Thailand as a neighboring state has faced mounting pressure from the continuous influx of Myanmar Displaced Persons (MDPs). This study aims to examine the dynamics of Thailand's foreign policy toward MDPs in the post-2021 coup era and to identify the factors influencing its policy formulation. Utilizing a qualitative approach, this research employs Foreign Policy Analysis, International Relations theory, and System theory. Drawing data from documentary research and semi-structured interviews. The findings reveal that Thailand's foreign policy toward MDPs following the 2021 military coup in Myanmar has varied across three successive government: Prayut Chan-o-cha, Srettha Thavisin, and Paetongtarn Shinawatra, each characterized by distinct political backgrounds. Furthermore, the study finds that Thailand's foreign policy is shaped by both domestic factors, such as national security concerns, and external factors, particularly the ongoing instability in Myanmar. These dynamics reflect a process of strategic adaptation that balances national security priorities with humanitarian assistance within the context of continued conflict in Myanmar.

***Keywords**: Thailand's foreign policy, Myanmar Displaced Persons (MDPs), Military Coup*

[1] ศิลปศาสตรลัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

หลังการรัฐประหารในเมียนมาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2021 โดยพลเอกอาวุโสมิน อ่อง ลาย ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ประกาศใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญสหภาพเมียนมา ค.ศ. 2008 ในการยึดอำนาจคืนจากรัฐบาลพลเรือน โดยอ้างเหตุผลเรื่องความไม่โปร่งใสของการเลือกตั้งของนางออง ซาน ซูจี และยึดอำนาจจากรัฐบาลพลเรือน เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การจับกุมผู้นำทางการเมือง และประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเป็นระยะเวลาหนึ่งปี ทำให้ประชาชนเมียนมาเกิดความไม่สบายใจจนนำไปสู่การประท้วงเพื่อเรียกร้องและแสดงถึงการไม่ยอมรับในรัฐบาลทหารเมียนมา รัฐบาลได้ใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุม ส่งผลให้เกิดประชาชนชาวเมียนมาบาดเจ็บและล้มตายจำนวนมาก สถานการณ์ดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นจากการประท้วงภายในเมืองไปสู่การสู้รบระหว่างกองทัพเมียนมากับกลุ่มต่อต้านและกองกำลังชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มชาวกะเหรี่ยง (Karen National Union: KNU) และกองกำลังติดอาวุธอื่นๆ ส่งผลให้เกิดการสู้รบในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะบริเวณรัฐกะเหรี่ยงที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ประชาชนจำนวนมากต้องอพยพหลบหนีภัยความรุนแรงเข้ามายังบริเวณชายแดนไทยอย่างต่อเนื่อง หนึ่งในศูนย์พักพิงชั่วคราวที่มีประชาชนชาวเมียนมาอพยพหนีภัยความรุนแรงเข้ามายังชายแดนประเทศไทยคือ ศูนย์พักพิงชั่วคราวแม่หละ ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก และถือเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวที่มีขนาดใหญ่ที่สุดใน 9 ค่ายตามแนวชายแดนไทย–เมียนมา โดยผู้ที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงหลายพันคน โดยส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เด็ก และผู้สูงอายุ รวมถึงผู้พิการที่ไม่สามารถดูแลตัวเองได้ซึ่งล้วนต้องการความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการดูแลด้านความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐาน

จากข้อมูลของ The Border Consortium (2025) ระบุว่า จำนวนผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาในศูนย์พักพิงชั่วคราวทั้ง 9 แห่ง เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจาก 77,477 คน ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2021 เป็น 101,455 คน ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2025 หรือเพิ่มขึ้นกว่า 30% ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความยืดเยื้อและความรุนแรงของความขัดแย้งภายในประเทศเมียนมา อย่างไรก็ตาม การรัฐประหาร ค.ศ. 2021 ได้ส่งผลให้สถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศเมียนมาแย่ลง เกิดการสู้รบระหว่างกองทัพกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยิ่งทวีความรุนแรงและขยายวงกว้างมากขึ้น ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากต้องอพยพหลบหนีภัยการสู้รบเข้ามายังพื้นที่ชายแดนไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักพิงชั่วคราวในประเทศไทยก่อนหน้านั้นก็ไม่สามารถเดินทางกลับไปยังภูมิลำเนาได้

สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบโดยตรงที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ความไม่สงบในประเทศเมียนมา โดยเฉพาะหลังการรัฐประหารของผู้นำอาวุโสมิน อ่อง ลาย ค.ศ. 2021 ซึ่งส่งผลให้ไทยในฐานะประเทศเพื่อนบ้านและเป็นจุดหมายสำคัญของผู้หนีภัยการสู้รบจำนวนมาก ต้องเผชิญความท้าทายในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยให้เกิดความสมดุลระหว่างการรักษาความมั่นคงชายแดนกับการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ต่อการบริหารจัดการปัญหาดังกล่าว ภายใต้มาตรการด้านความมั่นคง ขณะเดียวกัน ไทยยังดำเนินความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ เช่น สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (The United Nation Refugee Agency: UNHCR) และองค์การนอกภาครัฐ (NGO) เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม ตลอดจนใช้กลไกความร่วมมือในระดับภูมิภาคภายใต้อาเซียนในการประสานงานเพื่อจัดการกับปัญหาผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาที่สอดคล้องกับเสถียรภาพและความมั่นคงของภูมิภาค

อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายดังกล่าวยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการทั้งในด้านโครงสร้างการบริหารจัดการความไม่เป็นเอกภาพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และข้อจำกัดทางกฎหมาย เนื่องจากประเทศไทยยังไม่ได้เป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัย ค.ศ. 1951 ส่งผลให้การบริหารจัดการผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาต้องอาศัยมาตรการเชิงปกครองเป็นหลัก ขณะเดียวกันยังต้องเผชิญแรงกดดันจากประชาคมระหว่างประเทศให้ดำเนินนโยบายที่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ความยืดเยื้อของสถานการณ์ความไม่สงบในเมียนมาได้เพิ่มภาระด้านงบประมาณ

และทรัพยากรของรัฐไทยอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดน เช่น จังหวัดตาก ซึ่งต้องรองรับผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาจำนวนมาก รวมถึงการลดลงของงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ ส่งผลให้ภาระในการดูแลผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาอยู่กับภาครัฐไทยมากยิ่งขึ้นทั้งในการให้ความช่วยเหลือด้านอาหาร สาธารณสุขเบื้องต้น และการจัดสรรพื้นที่พักพิง ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นภาระด้านงบประมาณของรัฐไทยโดยตรง

ภายใต้บริบทของข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและแรงกดดันดังกล่าว แนวโน้มการดำเนินนโยบายของไทยจึงไม่ได้มุ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งอย่างชัดเจน หากแต่เป็นการพยายามรักษาสมดุลระหว่างความมั่นคงของรัฐกับหลักสิทธิมนุษยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับบทความของจุฑามณี สามัคคินิชย์ เรื่อง นโยบายต่างประเทศไทยต่อเมียนมาหลังการรัฐประหารในเมียนมา ปี 2021 ในสมัยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ พบว่า ไทยพยายามรักษาสมดุลระหว่างความมั่นคงกับสิทธิมนุษยชน รวมถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยดำเนินนโยบายในลักษณะสายกลาง ใช้การทูตแบบเงียบเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาสมดุลระหว่างการส่งเสริมค่านิยมด้านประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนกับการคุ้มครองผลประโยชน์แห่งชาติ โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงชายแดน ทั้งนี้ นโยบายดังกล่าวยังสะท้อนถึงความพยายามของไทยในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งในเมียนมา แม้จะต้องเผชิญแรงกดดันจากประชาคมระหว่างประเทศก็ตาม

จากความสำคัญดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเร่งด่วนที่ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนานโยบายต่างประเทศที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาอย่างเป็นระบบและครอบคลุม เพื่อให้สอดคล้องกับมิติความมั่นคงของรัฐและการให้ความช่วยเหลือตามหลักสิทธิมนุษยธรรม ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาพลวัตนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบหลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายดังกล่าว เพื่อทำความเข้าใจว่ารัฐไทยดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างไรภายใต้บริบทความไม่สงบในเมียนมาและแรงกดดันจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอกประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพลวัตของนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021

สมมุติฐานของการวิจัย

พลวัตของนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 มีลักษณะเป็นการปรับตัวเชิงยุทธศาสตร์ โดยผสมผสานระหว่างมิติความมั่นคงของรัฐและการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมมากกว่าการดำเนินนโยบายแบบคงที่ ขณะที่ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายดังกล่าวถูกกำหนดโดยปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในประเทศและปัจจัยภายนอกประเทศที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ศึกษานโยบายและมาตรการด้านความมั่นคงของแต่ละรัฐบาลไทยที่เกี่ยวข้องและการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ ตลอดจนกรอบความร่วมมืออาเซียน ควบคู่กับการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกประเทศที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบาย โดยจะนำเสนอผลการศึกษาจำแนกตามรัฐบาลไทยทั้ง 3 ชุด ได้แก่ รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา รัฐบาลเศรษฐา ทวีสิน และรัฐบาลแพทองธาร ชินวัตร ซึ่งมีที่มาทางการเมืองที่แตกต่างกัน

2. ขอบเขตด้านเวลา การศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2021 ถึงเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2025 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาเข้ามาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยมุ่งวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยภายใต้รัฐบาล 3 ชุด ได้แก่ รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา รัฐบาลเศรษฐา ทวีสิน และรัฐบาลแพทองธาร ชินวัตร ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นโยบายต่างประเทศของไทยต้องเผชิญความท้าทาย ทั้งด้านความมั่นคงและแรงกดดันด้านมนุษยชนในระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้ใช้เพื่ออธิบายการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบหลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ที่ส่งผลต่อนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 ภายใต้บริบททางการเมืองและสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป ดังแสดงในแผนภาพกรอบแนวคิดการวิจัย

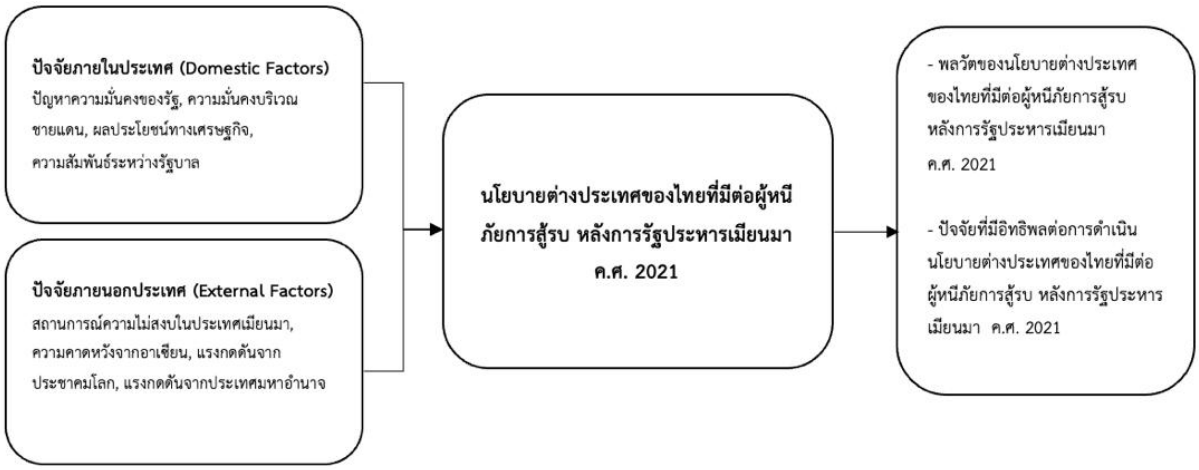

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2569)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา และท่าทีของไทยในกรอบความร่วมมืออาเซียน ได้แก่ นักการทูตจากกรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ และผู้ช่วยหัวหน้าสำนักงานศูนย์ดำเนินการเกี่ยวกับผู้อพยพ กระทรวงมหาดไทย

สำหรับวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ (1) การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) อาทิ เอกสารทางวิชาการ หนังสือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ แผนยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บท แผนการปฏิรูปประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคง คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี เอกสารนโยบายของรัฐ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (2) การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เข้าข่ายที่ตั้งเอาไว้ ได้แก่ ผู้ช่วยหัวหน้าสำนักงานศูนย์ดำเนินการเกี่ยวกับผู้อพยพ กระทรวงมหาดไทย โดยประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ การบริหารจัดการผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาของรัฐไทย และผู้อำนวยการกองการเมืองและความมั่นคง กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ท่าทีของไทยในกรอบความร่วมมืออาเซียน

ทั้งนี้ขั้นตอนในการศึกษา ประกอบไปด้วย (1) ข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการดำเนินการติดต่อกลุ่มเป้าหมายเพื่อสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) (2) ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ แผนยุทธศาสตร์ชาติ คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี เอกสารนโยบายของรัฐ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อให้ได้คำตอบตามประเด็นคำถามที่กำหนดไว้ จากนั้นจะนำผลการวิเคราะห์มาสังเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความครอบคลุมทั้งเชิงประจักษ์และเชิงทฤษฎี

ผลการวิจัย

1.พลวัตของนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021

นับตั้งแต่การรัฐประหารในเมียนมาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2021 สถานการณ์การสู้รบระหว่างกองทัพและฝ่ายต่อต้านได้ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง การเข้ามาของผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาบริเวณประเทศไทยมีการเข้ามาเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยภายใต้รัฐบาลทั้ง 3 ชุด ซึ่งมีที่มาทางการเมืองที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องกำหนดและปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของไทยให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง เพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศและดำเนินการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาอย่างเหมาะสม

1.1 รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2021 - สิงหาคม ค.ศ. 2023)

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยภายใต้รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 สะท้อนลักษณะนโยบายความมั่นคงควบคู่มนุษยธรรม (Security–Humanitarian Balance) โดยรัฐบาลไทยได้พยายามรักษาความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลทหารเมียนมาและยืนยันการเป็นเพื่อนบ้านที่ดี (Friendly Neighbor) ขณะเดียวกัน ได้ให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมต่อผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาตามศูนย์พักพิงชั่วคราวทั้ง 9 แห่ง และพื้นที่ปลอดภัยชั่วคราวตามแนวชายแดน ภายใต้หลักสิทธิมนุษยชน หากพิจารณาตามแผนแม่บทและยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีจะเห็นว่า พลเอกประยุทธ์ ใช้จุดแข็งด้านการทูตไทยที่มีลักษณะสายกลาง เข้าได้กับทุกฝ่ายเพื่อธำรงสถานะของไทยในฐานะรัฐที่รัฐบาลทหารเมียนมายอมรับและพร้อมหารือด้วย การดำเนินนโยบายดังกล่าวดำเนินอยู่บนพื้นฐานของแนวทางการทูตแบบเงียบ (Quiet Diplomacy) และการทูตแบบพหุภาคี (Multilateral Diplomacy) โดยใช้อาเซียนเป็นกลไกหลักในการเจรจาและหารือเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำกดดันรัฐบาลเมียนมา อาเซียนจึงกลายเป็นเวทีสำคัญที่เปิดโอกาสให้ไทยสามารถรักษาความสัมพันธ์กับเมียนมาในฐานะประเทศเพื่อนบ้าน แม้จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าขาดความกล้าในการเรียกร้องสิทธิมนุษยชน แต่ท่าทีดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ของไทยที่ต้องการหลีกเลี่ยงความตึงเครียดและป้องกันไม่ให้ความไม่สงบในเมียนมาลุกลามมากระทบต่อความมั่นคงในประเทศไทย

1.2 รัฐบาลเศรษฐา ทวีสิน (สิงหาคม ค.ศ. 2023 - สิงหาคม ค.ศ. 2024)

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยภายใต้รัฐบาลเศรษฐา ทวีสิน ช่วง ค.ศ. 2023–2024 ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 มีลักษณะเชิงรุก และเน้นมนุษยธรรมมากขึ้นกว่ายุครัฐบาลก่อนหน้า โดยรัฐบาลได้ผลักดันแนวคิดระเบียงมนุษยธรรม (Humanitarian Corridor) เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาโดยไม่ละเมิดอธิปไตยของประเทศเมียนมา ภายใต้รูปแบบของความร่วมมือข้ามพรมแดน (Cross-border Assistance) ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่ไทยเปิดพื้นที่เพื่อการประสานความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมในระดับพหุภาคี (Multilateral Diplomacy) อย่างเป็นทางการ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของไทยในฐานะผู้ส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาคอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ รัฐบาลเศรษฐาได้ดำเนินนโยบายภายใต้แนวทางการทูตเชิงรุก (Forward Engagement) และการเป็นมิตรกับทุกฝ่าย (Friendly-to-all) โดยมุ่งฟื้นฟูเศรษฐกิจควบคู่กับการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม รวมถึงสร้างภาพลักษณ์ของไทยในฐานะผู้ส่งเสริมสันติภาพในภูมิภาค รัฐบาลเศรษฐา

ได้เน้นย้ำหลักสิทธิมนุษยชน และการเจรจาอย่างสันติควบคู่กับการยึดมั่นในหลักการของอาเซียน โดยเฉพาะการไม่แทรกแซงกิจการภายใน (Non-Interference) และการปฏิบัติตามฉันทามติ 5 ข้อ (Five-Point Consensus) ของอาเซียนและสนับสนุนแนวทางสันติภาพในเมียนมา ขณะเดียวกัน รัฐบาลได้เร่งกำหนดและสร้างพื้นที่ปลอดภัย (Safety Zone) เพื่อคุ้มครองชีวิตประชาชนและรองรับการหลั่งไหลของผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา

1.3 รัฐบาลแพทองธาร ชินวัตร (สิงหาคม ค.ศ. 2024 – สิงหาคม ค.ศ. 2025)

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยภายใต้แพทองธาร ชินวัตร เดือนสิงหาคม ค.ศ. 2024 - เดือนสิงหาคม ค.ศ. 2025 ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 มีลักษณะเป็นการทูตเชิงรุกยุคใหม่ (Forward Engagement) และการทูตเพื่อประชาชน (Diplomacy for the Peoples) โดยรัฐบาลเน้นว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศต้องส่งผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในมิติของการแก้ปัญหาข้ามพรมแดนตามแนวชายแดนไทย-เมียนมา โดยรัฐบาลแพทองธารยังคงรักษาจุดยืนไม่เป็นคู่ขัดแย้ง (Non-Conflict) และไม่แทรกแซงกิจการภายใน (Non-Interference) ขณะเดียวกันก็พยายามใช้กรอบกฎหมายระหว่างประเทศ หลักสิทธิมนุษยชนสากล และกลไกพหุภาคี อาทิ ศูนย์ประสานงานอาเซียนเพื่อความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม (AHA Center) และสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนนโยบายด้านมนุษยธรรมและความมั่นคงไปพร้อมกัน

รัฐบาลแพทองธารต้องเผชิญกับแรงกดดันด้านมนุษยธรรมที่สูงกว่ายุครัฐบาลก่อนหน้า ทั้งจากจำนวนผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาที่เพิ่มขึ้นเกินกว่า 100,000 คนในศูนย์พักพิงชั่วคราวทั้ง 9 แห่งและพื้นที่ปลอดภัยชั่วคราวตามแนวชายแดน ควบคู่กับวิกฤตการตัดลดงบประมาณช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ทำให้รัฐไทยต้องแบกรับภาระด้านการจัดสรรทรัพยากรในการให้ความช่วยเหลือมากยิ่งขึ้น โดยได้ออกมติอนุญาตให้ผู้ลี้ภัยระยะยาวบางส่วนสามารถทำงานได้อย่างถูกกฎหมายในฐานะก้าวสำคัญสู่การรวมผู้ลี้ภัยเข้าสังคมแบบจำกัด (limited local integration) ที่ช่วยลดแรงกดดันด้านมนุษยธรรมและเสริมศักยภาพการพึ่งพาตนเอง อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวยังมาพร้อมกับความเสี่ยงอาทิ ความไม่ไว้วางใจจากฝ่ายรัฐบาลทหารเมียนมา แรงกดดันจากสังคมไทยเรื่องการจัดสรรทรัพยากร และความคาดหวังจากประชาคมโลก ซึ่งทำให้ภาวะจำยอมของรัฐไทยในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาเพิ่มมากขึ้น

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 ภายใต้รัฐบาล 3 ชุดที่มีที่มาทางการเมืองที่แตกต่างกันถูกกำหนดโดยปัจจัยภายในประเทศ (Domestic Factor) และภายนอกประเทศ (External Factor) ที่ซับซ้อนและทับซ้อนกันของรัฐบาลในแต่ละช่วงเวลา

1.1 ปัจจัยภายในประเทศ (Domestic Factor)

ถือเป็นตัวกำหนดสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อทิศทางนโยบายต่างประเทศของไทยต่อการบริหารจัดการผู้หนีภัยการสู้รบหลังการรัฐประหารในเมียนมา ค.ศ. 2021 โดยการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยไม่ได้ขึ้นอยู่เพียงแรงกดดันจากต่างประเทศ แต่ยังผูกโยงกับโครงสร้างอำนาจภายในประเทศทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ ความมั่นคงของรัฐและชายแดน รวมถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ไทยต้องคำนึงถึงควบคู่กัน

2.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำไทยและเมียนมา ความสัมพันธ์เชิงส่วนตัวระหว่างผู้นำไทยและผู้นำเมียนมาตั้งแต่ ค.ศ. 2021 มีผลโดยตรงต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประการเมียนมา ค.ศ. 2021 โดยรัฐบาลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐบาลทหารเมียนมาอย่างพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีการกำหนดนโยบายต่างประเทศอย่างจำกัด และให้ความสำคัญกับการรักษาความสัมพันธ์ (Friendly Neighbor) มากกว่าการใช้มาตรการเชิงรุก

โดยเลือกใช้กันทูตแบบเงียบ (Quiet Policy) และยึดหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายใน (Non-Interference) ของอาเซียน รวมถึงใช้เวทีอาเซียนในการหารือสถานการณ์ในเมียนมาเป็นหลัก ควบคู่กับการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมต่อผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาที่อพยพเข้ามาในฝั่งไทย ขณะที่รัฐบาลที่ไม่มีพันธะทางการเมืองกับรัฐบาลทหารเมียนมาอย่างเศรษฐา ทวีสิน และแพทองธาร ชินวัตร สามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างมีอิสระและยืดหยุ่นได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือทางมนุษยธรรม การร่วมมือระดับพหุภาคี และการเน้นย้ำการดำเนินนโยบายต่างประเทศในมิติของการแก้ปัญหาข้ามพรมแดน ซึ่งสะท้อนถึงค่านิยมของผู้นำที่ให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ของไทยในฐานะผู้ส่งเสริมสันติภาพมากกว่าการผูกติดกับความสัมพันธ์ระดับกองทัพเหมือนรัฐบาลก่อนหน้า ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ส่วนบุคคลล้วนเป็นตัวกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศอย่างมีนัยสำคัญ

2.1.2 ความมั่นคงของรัฐและชายแดน ความมั่นคงของรัฐและพื้นที่ชายแดน มีอิทธิพลโดยตรงต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังรัฐประหารในเมียนมา ค.ศ. 2021 เนื่องจากชายแดนไทยเมียนมามีความยาวกว่า 2,400 กิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งนำไปสู่ความจำเป็นที่รัฐไทยจำเป็นต้องควบคุมพื้นที่ชายแดนอย่างเข้มงวด เพื่อลดความขัดแย้งที่อาจส่งผลกระทบต่อชายแดนไทย อาทิ ยาเสพติด กองกำลังติดอาวุธ อาชญากรรมข้ามชาติ การลักลอบเข้าเมือง รัฐบาลไทยจึงให้ความสำคัญกับการรักษาเสถียรภาพภายในและความปลอดภัยของชายแดนเป็นลำดับแรก ขณะเดียวกัน ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาถือเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของรัฐไทยในหลายมิติ ทั้งด้านความมั่นคงของรัฐ เสถียรภาพของชายแดน และความกังวลของประชาชนในพื้นที่ รวมถึงแรงกดดันจากนานาประเทศ ซึ่งทำให้นโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 ของทั้ง 3 รัฐบาลมีจุดร่วมเดียวกันคือ การคงไว้ซึ่งเสถียรภาพและความมั่งคงของพื้นที่ชายแดนเป็นเป้าหมายหลัก แม้แต่ละรัฐบาลจะมีแนวทางที่แตกต่างกัน ในการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมที่จำเป็นต้องดำเนินไปอย่างระมัดระวังและต้องไม่กระทบต่อความสัมพันธ์กับเมียนมา

2.1.3 ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยภายในประเทศที่มีอิทธิพลสำคัญนโยบายต่างประเทศของไทยภายใต้รัฐบาล 3 ชุด ต้องรักษาความสัมพันธ์กับเมียนมาในระดับที่ไม่ให้เกิดความตึงเครียด ควบคู่กับการคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของไทย ทั้งในมิติการค้า การส่งออก แรงงานข้ามชาติ และเป็นประตูเศรษฐกิจสำคัญสู่อนุภูมิภาคลุ่มโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) และเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ของระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor: EWEC) รัฐบาลไทยในแต่ละช่วงเวลาจึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบายที่ประคองเสถียรภาพเศรษฐกิจภายในควบคู่กับการบริหารจัดการผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา เนื่องจากความไม่สงบในเมียนมามีผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจชายแดนและตลาดแรงงานของไทย จึงทำให้ไทยไม่สามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เผชิญหน้ากับรัฐบาลทหารเมียนมาได้อย่างเต็มรูปแบบ

2.2 ปัจจัยภายนอกประเทศ (External Factor)

มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อการบริหารจัดการผู้หนีภัยการสู้รบหลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 เนื่องจากความขัดแย้งในเมียนมาเป็นประเด็นที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างอำนาจในระดับภูมิภาคและระดับโลก ทำให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อเมียนมา ต้องเผชิญกับตัวแปรภายนอกหลายประการ ทั้งต้องคำนึงถึงสถานการณ์ความไม่สงบในประเทศเมียนมา บทบาทของอาเซียน รวมถึงผลประโยชน์และบทบาทของประเทศมหาอำนาจ

2.2.1 สถานการณ์ความไม่สงบในเมียนมา สถานการณ์ความไม่สงบในเมียนมาหลังการรัฐประหาร ค.ศ. 2021 เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อการบริหารจัดการผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา โดยทั่วไปการแก้ไขปัญหาผู้ลี้ภัยอย่างยั่งยืน 3 ประการ คือ (1) ส่งกลับประเทศต้นทางโดยสมัครใจ (Voluntary Repatriation)

(2) การเป็นส่วนหนึ่งของประเทศผู้รับ (Local Integration) และ (3) การตั้งถิ่นฐานใหม่ในประเทศที่สาม (Resettlement) ซึ่งนโยบายที่รัฐไทยดำเนินต่อผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา คือ ส่งกลับประเทศต้นทางโดยสมัครใจ (Voluntary Repatriation) และการตั้งถิ่นฐานใหม่ในประเทศที่สาม (Resettlement) เนื่องจากไทยไม่ได้เป็นภาคีอนุสัญญาผู้ลี้ภัย ค.ศ. 1951 ทำให้ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาอยู่ในศูนย์พักพิงชั่วคราวทั้ง 9 แห่ง ภายใต้บริบทดังกล่าว สถานการณ์ความไม่สงบในเมียนมาจึงเป็นปัจจัยที่กำหนดทิศทางนโยบายของไทยอย่างชัดเจน โดยเฉพาะรัฐบาลแพทองธารที่เผชิญความซับซ้อนจากนโยบายของทรัมป์ 2.0 ที่ยุติงบช่วยเหลือและระงับการรับผู้ลี้ภัย ทำให้ไทยไม่สามารถส่งผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาไปตั้งถิ่นฐานในประเทศที่สามได้ ขณะเดียวกัน สถานการณ์ในเมียนมาก็ยังไม่เอื้อต่อการส่งกลับประเทศต้นทางโดยสมัครใจ รัฐไทยจึงจำเป็นต้องปรับนโยบายโดยอนุญาตให้ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาบางกลุ่มสามารถทำงานได้อย่างถูกกฎหมาย เพื่อเพิ่มการพึ่งพาตนเอง (Self-Reliance) ซึ่งถือเป็นการตอบสนองต่อแรงกดดันปัจจัยภายนอกโดยตรง

2.2.2 บทบาทของอาเซียน ภายหลังการรัฐประหารในเมียนมา เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2021 อาเซียนได้กำหนดฉันทามติ 5 ข้อ (Five-Point Consensus) เพื่อใช้เป็นกรอบความร่วมมือในระดับภูมิภาค โดยต้องดำเนินนโยบายภายใต้หลักการไม่แทรกแซงกิจการภายใน (Non-Interference) ควบคู่กับการส่งเสริมสันติภาพและการจัดส่งความช่วยเหลือผ่านศูนย์ประสานงานอาเซียนช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม (AHA Center) ประเทศไทยเผชิญแรงกดดันจากอาเซียนอย่างต่อเนื่อง โดยเรียกร้องให้ไทยมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในการผลักดันการแก้ไขวิกฤตเมียนมาและให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม เนื่องจากไทยเป็นประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีความสัมพันธ์และมีพรมแดนติดกับเมียนมามากที่สุดในภูมิภาค ทำให้ไทยถูกคาดหวังจากอาเซียนให้มีบทบาทเชิงรุกในการคลี่คลายวิกฤตเมียนมา โดยจะเห็นได้ว่าแรงกดดันจากอาเซียนทำหน้าที่เป็นตัวกำหนด ข้อจำกัด และตัวกำหนดทิศทาง ของนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบหลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 อย่างต่อเนื่อง แม้รัฐบาลทั้ง 3 ชุดที่มีที่มาทางการเมืองที่แตกต่างกันจะมีจุดเน้นในการดำเนินนโยบายที่แตกต่างกันล้วนขับเคลื่อนท่าทีต่อเมียนมาภายใต้แรงกดดันเชิงโครงสร้างที่มาจากอาเซียนที่มีลักษณะคล้ายกัน

2.2.3 แรงกดดันจากประชาคมโลก แรงกดดันจากประชาคมโลกถือเป็นปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 โดยประเทศไทยต้องเผชิญแรงกดดันอย่างมากจากสหประชาชาติ สหภาพยุโรป ซึ่งเรียกร้องให้ไทยเปิดพื้นที่ช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมบริเวณชายแดน และรักษามาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชน แรงกดดันดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อท่าทีของรัฐบาลไทยในแต่ละช่วงเวลา เนื่องจากไทยถูกคาดหวังให้มีบทบาทเชิงรุกมากขึ้นทั้งในฐานะประเทศเพื่อนบ้านและสมาชิกอาเซียน และไทยเองยังต้องรักษาความมั่นคงชายแดน ความสัมพันธ์กับประเทศเมียนมาควบคู่กับการตอบสนองต่อแรงกดดันจากประชาคมโลก เมื่อพิจารณาผ่านแนวคิดความเกี่ยวพันทางการเมือง (Linkage Politicism Concept) ปัจจัยนี้เชื่อมโยงโดยตรงกับการตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐไทย เช่น การเปิดระเบียงมนุษยธรรม (Humanitarian Corridor) ในสมัยของรัฐบาลเศรษฐา และการอนุญาตผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาบางกลุ่มให้ทำงาน ของรัฐบาลแพทองธาร และการดำเนินการทูตแบบไผ่ลู่ลม (Bamboo Diplomacy) ที่พลเอกประยุทธ์ใช้เป็นแนวทางหลัก เพื่อรักษาความสัมพันธ์กับทุกฝ่ายท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเมียนมาที่ได้รับความสนใจจากประชาคมโลกอย่างต่อเนื่อง

2.2.4 ความสัมพันธ์กับมหาอำนาจ (จีน-สหรัฐฯ-อินเดีย) ความสัมพันธ์กับมหาอำนาจอย่างจีน-สหรัฐฯ-อินเดีย เป็นปัจจัยที่ส่งอิทธิพลต่อท่าทีการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 เนื่องจากความขัดแย้งในเมียนมากลายเป็นพื้นที่แข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Competition) ของประเทศมหาอำนาจ ความสัมพันธ์ไทย–ประเทศมหาอำนาจเหล่านี้สร้างข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ไทยไม่สามารถดำเนินนโยบายแบบตรงไปตรงมาได้ รัฐบาลไทยในแต่ละช่วงเวลาจึงจำเป็นต้องถ่วงดุลผลประโยชน์ของแต่ละประเทศมหาอำนาจ

เพื่อหลีกเลี่ยงการเลือกข้าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการทูตแบบไผ่ลู่ลม (Bamboo Diplomacy) นอกจากนี้ แรงกดดันของประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ ที่เน้นประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน ส่งผลโดยตรงต่อการกำหนดท่าทีนโยบายต่างประเทศของไทย ขณะที่อิทธิพลของจีนต่อกองทัพเมียนมาทำให้ไทยไม่สามารถใช้นโยบายแข็งกร้าวต่อเมียนมาได้มากนัก และประเทศอินเดียที่รับผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาเช่นเดียวกับไทยก็เป็นแรงสนับสนุนให้ไทยดำเนินแนวทางที่เน้นความมั่นคงชายแดนควบคู่กับการให้ความช่วยเหลือทางมนุษยชน

สรุปและอภิปรายผล

1. พลวัตของนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารในเมียนมา ค.ศ. 2021 มีลักษณะอย่างไร

เมื่อพิจารณาจากผลการวิจัยพบว่า พลวัตของนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบหลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 มีลักษณะเป็นนโยบายเชิงปรับตัวที่เคลื่อนไปบนกรอบความมั่นคงเดิม แต่ให้น้ำหนักในมิติด้านมนุษยธรรมตามบริบทของช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ตามพลวัตสถานการณ์ภายในเมียนมา ความมั่นคงบริเวณชายแดนไทย-เมียนมา และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของไทย รวมถึงแรงกดดันจากภูมิภาคกับประชาคมโลกในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านในการให้น้ำหนักในประเด็นการให้ความช่วยเหลือเชิงมนุษยธรรมที่ดำเนินควบคู่กันไปตลอด ค.ศ. 2021 - ค.ศ. 2025 โดยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เน้นความมั่นคงของรัฐและการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล ในขณะที่รัฐบาลเศรษฐา ทวีสิน มีการถ่วงดุลระหว่างความมั่นคงกับมนุษยธรรมมากขึ้น และรัฐบาลแพทองธาร ชินวัตร ปรับท่าทีของนโยบายที่ให้ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้แรงกดดันจากระบบระหว่างประเทศและข้อจำกัดด้านทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดของไทย เนื่องจากข้อจำกัดในศูนย์พักพิงชั่วคราว และการที่ไทยไม่ได้ลงนามในอนุสัญญาผู้ลี้ภัย ค.ศ. 1951 ทำให้ไทยจำเป็นต้องดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวังและให้น้ำหนักในการให้ความช่วยเหลือมนุษยธรรมแก่ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาร่วมกับองค์กรระหว่างประเทศเพื่อลดแรงกดดันจากอาเซียนและประชาคมโลก

นโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของรัฐขนาดกลางที่ต้องดำเนินนโยบายภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและแรงกดดันจากระบบระหว่างประเทศ การเลือกใช้นโยบายเชิงปรับตัวดังกล่าวจึงเป็นผลลัพธ์ของการสร้างสมดุลระหว่างความมั่นคงแห่งรัฐมนุษยธรรมและภาพลักษณ์ของไทยในเวทีระหว่างประเทศมากกว่าการมุ่งเปลี่ยนแปลงนโยบายในเชิงโครงสร้าง

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารในเมียนมา ค.ศ. 2021

เมื่อพิจารณาจากผลการวิจัยพบว่า การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบหลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 ไม่ได้ถูกกำหนดจากปัจจัยด้านความมั่นคงเพียงมิติเดียวหากแต่เกิดจากการผสมผสานของปัจจัยภายในประเทศ (Domestic Factors) และปัจจัยภายนอกประเทศ (External Factor) ที่เชื่อมโยงกันและส่งอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยแต่ละรัฐบาลในน้ำหนักที่แตกต่างกัน โดยปัจจัยภายในประเทศ (Domestic Factors) เช่น ความมั่นคงชายแดน ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ มีบทบาทต่อการกำหนดท่าทีของไทยในการเปิดพื้นที่ให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา ขณะที่ ปัจจัยภายนอกประเทศ (External Factor) เช่น สถานการณ์ความไม่สงบในเมียนมา การไม่แทรกแซงกิจการภายในของอาเซียน และแรงกดดันจากประชาคมโลก รวมถึงมหาอำนาจ เป็นตัวกำหนดทิศทางและรูปแบบของนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลในแต่ละช่วงเวลาในการเลือกให้น้ำหนักในประเด็นความมั่นคงหรือมนุษยธรรม

ผลลัพธ์ที่ปรากฏใน ค.ศ. 2021 - ค.ศ. 2025 ภายใต้รัฐบาลทั้ง 3 ชุดที่มีที่มาทางการเมืองที่แตกต่างกันสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลทั้ง 3 ชุดต่างเลือกให้น้ำหนักต่อองค์ประกอบเหล่านี้ที่แตกต่างกัน ซึ่งอยู่ภายใต้กรอบข้อจำกัดเดียวกันคือการคงไว้ซึ่งเสถียรภาพความมั่นของรัฐ อีกทั้ง รัฐบาลไทยพยายามใช้จุดแข็งของการต่างประเทศของไทยที่เป็นประเทศสายกลาง เข้าได้กับทุกฝ่ายในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 ในการรักษาความสัมพันธ์กับประเทศเมียนมาและลดแรงกดดันจากนานาชาติ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย โดยคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ควบคู่กับการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ

จากการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อผู้หนีภัยการสู้รบ หลังการรัฐประหารเมียนมา ค.ศ. 2021 พบว่ารัฐบาลจำเป็นต้องพัฒนานโยบายต่างประเทศไปสู่แนวทางที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาควบคู่กับการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐมากยิ่งขึ้น รัฐไทยควรส่งเสริมการทูตด้านมนุษยธรรมโดยให้ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาได้รับการคุ้มครองในฐานะมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีและสิทธิขั้นพื้นฐานควบคู่กับการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับเมียนมา รวมถึงการทำงานร่วมกับอาเซียน และองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อให้เกิดการแบ่งเบาภาระด้านมนุษยธรรมและงบประมาณของไทย เนื่องจากไทยไม่ได้เป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัย ค.ศ. 1951 และพิธีสาร ค.ศ. 1967 ทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต้องอาศัยกลไกชั่วคราวจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือ นอกจากนี้รัฐไทยควรสนับสนุนกรอบความร่วมมือพหุภาคีเพื่อรับมือกับปัญหาความไม่สงบ การลักลอบข้ามพรมแดน และอาชญากรรมข้ามชาติที่ทวีความรุนแรงขึ้นหลังการรัฐประหารในเมียนมา ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงของไทยโดยตรง

เอกสารอ้างอิง

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2566). **2 มีนาคม 1962 “เนวิน” ทำรัฐประหาร เปลี่ยนพม่าเป็นฤๅษีแห่งเอเชีย.** สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_6966#google_vignette

จันทร์ธร ศรีธัญรัตน์. (2542). **ไทยกับการเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนของพม่าในปี พ.ศ. 2540.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุฑามณี สามัคคีนิชย์. (2566). **นโยบายต่างประเทศไทยต่อเมียนมาหลังการรัฐประหารในเมียนมาปี 2021.** วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ 13 (ฉ. 3), 224-225.

โจนาธาน เฮด. (2568). **บีบีซีสำรวจเมือง “ชเวโก๊กโก่” ศูนย์ราวมแก๊งคอลเซ็นเตอร์และบ่อนพนันในเขตสงคราม.** สืบค้นจาก https://www.bbc.com/thai/articles/c4gw48yje9xo

ณรงค์กร มโนจันทร์เพ็ญ. (2021). **รัฐประหารเมียนมา: ใครเป็นใครใน ‘รัฐบาลเอกภาพแห่งชาติ’ เพื่อคานอำนาจกองทัพ.** สืบค้นจาก https://thestandard.co/myanmar-coup-who-is-national-unity-government/

ดุลยภาพ ปรีชารัชช. (2563). **เมียนมา: การเมืองการปกครองระยะเปลี่ยนผ่าน.** โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2566). **Operation 1027 เมื่อสงครามกลางเมืองเมียนมาเข้าสู่จุดเปลี่ยน.** สืบค้นจาก https://www.the101.world/operation-1027/

ทรงกลด ขาวแจ้ง. (ม.ป.ป.). **แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน (The Three Durable Solutions) จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ: กรณีศึกษาผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาที่พำนักในพื้นที่พักพิงชั่วคราวสำหรับผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมา.** กองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.

บีบีซี นิวส์ไทย. (2567). **ทางการไทยเดินหน้าตั้ง 'ระเบียงมนุษยธรรม' จ.ตาก ช่วยผู้ลี้ภัยเมียนมา ท่ามกลางเสียงคัดค้าน.** สืบค้นจาก https://www.bbc.com/thai/articles/c1xex7gqzz1o

บีบีซี นิวส์ไทย. (2567). **เปิดเอกสารทางแพร่ง "ความสัมพันธ์เมียนมา-ไทย" ก่อนทักษิณนั่งที่ปรึกษาประธานอาเซียน 2568.** สืบค้นจาก https://www.bbc.com/thai/articles/c785m7x0yj1o

บุญช่วย หอมยามเย็น. (2568). **การบริหารจัดการพื้นที่พักพิงชั่วคราวผู้หนีภัยการสู้รบ กรณีศึกษาพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก.**

ปัณพพ ตั้งศรีวงษ์. (2568). **สถานการณ์ของระเบียงเศรษฐกิจจีน-เมียนมา.** สืบค้นจาก https://thaipublica.org/2025/10/pundop163-gokhteik/

เพ็ญพิชชา มุ่งงาม. (2568). **'ชีวิตผู้ลี้ภัยไม่ได้ฝากไว้กับงบต่างชาติ' ทบทวนทิศทางนโยบายผู้ลี้ภัยไทยหลังสหรัฐฯ ตัดงบ.** สืบค้นจาก https://www.the101.world/refugees-after-aid-cuts/

มานพ คีรีภูวดล และคณะ. (2566). **รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง การบริหารจัดการผู้หนีภัยจากการสู้รบของประเทศไทย.** คณะกรรมาธิการการพัฒนาการเมือง การสื่อสารมวลชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา.

ลลิตา หาญวงษ์. (2566). **Hidden Myanmar: การต่างประเทศร่วมสมัยและความเคลื่อนไหวของฤาษีแห่งเอเชีย.** มติชน.

ลลิตา หาญวงษ์. (2568). **การเลือกตั้งในพม่า และผลที่(น่า)จะตามมา.** สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_5321426?utm_source=linetoday&utm_medium=footer_click

เวณิกา บุญมาคลี่. (2536). **นโยบายต่างประเทศของไทยต่อสหภาพเมียนมาร์ ในสมัยนายกรัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุลหวัณ.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สักรินทร์ นิยมศิลป์. (2555). **สถานการณ์และท่าทีของรัฐแรกรับต่อปัญหาผู้ลี้ภัยแบบยืดเยื้อในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: ความยืดหยุ่นคือหนทางออก.** สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมโชค สวัสดิรักษ์. (2540). **ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-พม่า-กะเหรี่ยง.** มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). **แผนการปฏิรูปประเทศ.** สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). **ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561–2580).** สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2562). **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี.** สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2566). **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีนายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา.** สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2567). **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี นางสาวแพทองธาร ชินวัตร นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา.** สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

Brice Pedroletti. (2025). **Deadly Air Raids Have Increased in Myanmar Despite Truce Since Earthquake.** Retrieved from https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/05/15/deadly-air-raids-have-increased-in-myanmar-despite-truce-since-earthquake_6741322_4.html

Busarin Lertchavalitsakul. **The Mae La "Temporary Shelter Area" as migration infrastructure & (im)mobility of people on the move.** Retrieved from https://kyotoreview.org/issue-38/the-mae-la-temporary-shelter-area

Human Right Watch. (2023). **Thailand: recent refugeed pushed back to Myanmar.** Retrieved from https://www.hrw.org/news/2023/11/29/thailand-recent-refugees-pushed-back-myanmar

MFA Thailand. (2023). **ASEAN Foreign Ministers' Statement on The Escalation of Conflict in The Northern Shan, Myanmar.** Retrieved from https://www.mfa.go.th/en/content/aseanstatement241123-2

MFA Thailand. (2025). **Thailand Presents Contribution to AHA Center to enhance humanitarian assistance for the people of Myanmar.** Retrieved from https://www.mfa.go.th/en/content/ps260824-2?menu=5d5bd3dd15e39c306002ab1d&page=5d5bd3da15e39c306002aaf9&utm_source

Reuters. (2023). **Thailand starts aid deliveries to Myanmar under plan aimed at managing conflict.** Retrieved from https://www.reuters.com/world/asia-pacific/thailand-starts-aid-deliveries-myanmar-under-plan-aimed-managing-conflict-2024-03-25/

Thitinan Pongsudhirak. (2025). **Flawed Asean needs to regain Footing.** Retrieved from https://www.bangkokpost.com/opinion/opinion/3118732/flawed-asean-needs-to-regain-footing#google_vignette

Wassana Nanuam. (2023). **PM readies aid for Myanmar.** Retrieved from https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2724509/pm-readies-aid-for-myanmar

นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของมาร์กอส จูเนียร์: ท่ามกลางการแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน
Foreign Policy of the Philippines under the Administration of Ferdinand Marcos Jr.: Strategic Balancing amid U.S.–China Competition

พรกนก งันเกาะ[1]

บทคัดย่อ

ฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของมาร์กอส จูเนียร์ ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน ท่ามกลางการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ดังนั้น งานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษานโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้รัฐบาลประธานาธิบดีมาร์กอส จูเนียร์ในบริบทการแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนและ (2) เพื่อศึกษาผลกระทบของนโยบายต่างประเทศดังกล่าวต่อประเทศฟิลิปปินส์ โดยอาศัยแนวคิดสัจนิยมใหม่ (Neorealism) เสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism/Neoliberal Institutionalism) และภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาจากเอกสารทางการของรัฐบาลฟิลิปปินส์ เอกสารทางการทูต รายงานข่าวสารของสำนักข่าวต่างประเทศ และบทความวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า ฟิลิปปินส์ดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะการหาสมดุลแบบยืดหยุ่น ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน โดยฟิลิปปินส์ได้ฟื้นฟูและเสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกาภายใต้กรอบสนธิสัญญาป้องกันร่วม (Mutual Defense Treaty) ข้อตกลงความร่วมมือด้านกลาโหมขั้นสูง (Enhanced Defense Cooperation Agreement) และการฝึกทางทหารร่วมบาลิกาตัน (Balikatan) ขณะเดียวกันฟิลิปปินส์ยังคงรักษาความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และโครงการโครงสร้างพื้นฐานกับจีน เพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและลดความตึงเครียดทางการเมือง สะท้อนถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบรักษาสมดุลระหว่างมหาอำนาจ เพื่อจัดการความเสี่ยงจากข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ ความไม่แน่นอนของระบบระหว่างประเทศ และความผันผวนของเศรษฐกิจโลก

คำสำคัญ: *มาร์กอส จูเนียร์, นโยบายต่างประเทศฟิลิปปินส์, การถ่วงดุลเชิงยุทธศาสตร์, การแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน*

Abstract

The Philippines under the administration of President Ferdinand Marcos Jr. has pursued a foreign policy toward the United States and the People's Republic of China amid intensifying great power competition in the Indo-Pacific region. This study has two main objectives: (1) to examine the foreign policy orientation of the Philippines under the Marcos Jr. administration in the context of U.S.–China strategic competition, and (2) to analyze the impacts of such foreign policy on the Philippines. The study applies the theoretical frameworks of Neorealism, Neoliberalism (Neoliberal Institutionalism), and Geopolitics. This research adopts a qualitative approach based on official Philippine government documents, diplomatic records, international news reports, and relevant academic literature. The findings indicate that the

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Philippines has adopted a flexible balancing or hedging strategy between the United States and China. The country has strengthened security cooperation with the United States under key frameworks such as the Mutual Defense Treaty, the Enhanced Defense Cooperation Agreement, and the Balikatan joint military exercises. At the same time, the Philippines continues to maintain economic cooperation and infrastructure engagement with China in order to preserve economic interests and manage political tensions. This policy reflects a dual-track foreign policy characterized by security alignment with the United States and continued economic engagement with China. Such an approach represents a strategic response to the South China Sea disputes, uncertainties in the international system, and global economic volatility. Overall, this strategy enables the Philippines to enhance national security, maintain economic stability, and expand its strategic role in the Indo-Pacific region.

***Keywords**: Ferdinand Marcos Jr., Philippine Foreign Policy, Strategic Balancing, U.S.-China Competition*

บทนำ

หลังจากฟิลิปปินส์ได้รับเอกราชจากสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1946 ฟิลิปปินส์ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง ผ่านข้อตกลงและสนธิสัญญาต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติการค้าฟิลิปปินส์ ค.ศ. 1946 (Philippine Trade Act of 1946) และ สนธิสัญญาป้องกันร่วม ค.ศ. 1951 (Mutual Defense Treaty, 1951) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างฟิลิปปินส์กับสหรัฐอเมริกาในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงทั้งในเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจและความมั่นคงเชิงยุทธศาสตร์ อย่างไรก็ตาม นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ไม่ได้ยึดติดกับสหรัฐอเมริกาเพียงฝ่ายเดียว โดยเฉพาะในสมัยประธานาธิบดีเฟอร์ดินานด์ มาร์กอส ซีเนียร์ ที่ได้ดำเนินนโยบายเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975 เพื่อสร้างสมดุลทางอำนาจระหว่างมหาอำนาจ และเพิ่มพื้นที่ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นอิสระ แนวทางดังกล่าวสะท้อนพฤติกรรมของรัฐขนาดกลาง (middle power) ที่พยายามใช้ความสัมพันธ์กับมหาอำนาจหลายฝ่ายเพื่อรักษาผลประโยชน์แห่งชาติและอธิปไตยของตนในระบบระหว่างประเทศ หลังจากนั้น ตระกูลมาร์กอสก็ได้กลับเข้าสู่เวทีการเมืองของฟิลิปปินส์อีกครั้ง ในปี ค.ศ. 2022 เมื่อมาร์กอส จูเนียร์ ขึ้นดำรงตำแหน่ง การกลับมาของตระกูลมาร์กอสครั้งนี้เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทระหว่างประเทศที่ซับซ้อนมากขึ้น ฟิลิปปินส์ต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ ทั้งด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับมหาอำนาจระดับโลก โดยเฉพาะในบริบทการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งส่งผลต่อแนวนโยบายต่างประเทศและการวางตัวทางภูมิรัฐศาสตร์ของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยเฉพาะการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก (Indo-Pacific) ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญทั้งด้านยุทธศาสตร์ ความมั่นคง และเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะประเด็นข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ที่เกี่ยวข้องกับอธิปไตยและความมั่นคงของฟิลิปปินส์ ขณะเดียวกัน ฟิลิปปินส์ยังคงต้องพึ่งพาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนในฐานะคู่ค้ารายสำคัญ ทั้งด้านการค้า การลงทุน และโครงสร้างพื้นฐาน ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ฟิลิปปินส์จึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะการถ่วงดุลเชิงยุทธศาสตร์ (strategic balancing) โดยรักษาความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกา ควบคู่ไปกับการรักษาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับจีน เพื่อรักษาสมดุลทางอำนาจ ความมั่นคงของรัฐ และผลประโยชน์แห่งชาติของฟิลิปปินส์ในระบบระหว่างประเทศ

การศึกษานโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ในบริบทดังกล่าวสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหลายแนวคิด ได้แก่ แนวคิดสัจนิยมใหม่ แนวคิดเสรีนิยมใหม่ และแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ ซึ่งช่วยอธิบาย

พฤติกรรมของรัฐขนาดกลางในการดำเนินนโยบายระหว่างมหาอำนาจและการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติภายใต้โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ ในมุมมองของแนวคิดสัจนิยมใหม่ (Neorealism) ตามแนวคิดของ เคนเนธ วอลทซ์ (Kenneth Waltz) มองว่ารัฐดำเนินนโยบายเพื่อความอยู่รอดและความมั่นคงภายใต้โครงสร้างอำนาจของระบบระหว่างประเทศ แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของ เรนาตู ครูซ เดอ กาสโตร (Renato Cruz De Castro) ที่อธิบายว่าฟิลิปปินส์ต้องดำเนินนโยบายถ่วงดุลระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยเสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐฯ ขณะเดียวกันยังคงรักษาความสัมพันธ์กับจีนเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ขณะที่แนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) ของ โรเบิร์ต คีโอเฮน (Robert Keohane) เน้นบทบาทของความร่วมมือระหว่างประเทศ สถาบันระหว่างประเทศ และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ วิลเลียม อลัน เรนช์ (William Alan Reinsch) และ รีนา ซามูเอล (Reena Samuel) ที่อธิบายว่ายุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์มุ่งกระจายความเสี่ยงทางการค้าและการลงทุน โดยรักษาความร่วมมือกับหลายประเทศ ไม่ได้พึ่งพาประเทศใดประเทศหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว นอกจากนี้ แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) สามารถใช้อธิบายบทบาทของฟิลิปปินส์ในฐานะรัฐที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ยุทธศาสตร์ในทะเลจีนใต้ ซึ่งมีอิทธิพลต่อทิศทางนโยบายต่างประเทศ โดยสอดคล้องกับงานของ เรย์มุนด์ โฮเซ ควิลอป (Raymund Jose Quilop) ที่อธิบายว่านโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์แม้จะดูเปลี่ยนแปลงระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนในแต่ละยุค แต่ยังคงยึดผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก ดังนั้น นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดีมาร์กอส จูเนียร์ จึงสามารถอธิบายได้ผ่านการผสมผสานกรอบแนวคิดทั้งสัจนิยมใหม่ (Neorealism) เสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) และภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายถ่วงดุลเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจ เพื่อรักษาความมั่นคง อธิปไตย และผลประโยชน์แห่งชาติของฟิลิปปินส์ในบริบทการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนในปัจจุบัน.

จากบริบทและกรอบแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษานโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ ท่ามกลางการแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมุ่งศึกษาทั้งแนวโน้มและลักษณะการดำเนินนโยบายต่างประเทศ รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อประเทศฟิลิปปินส์ การศึกษานี้จะช่วยให้เข้าใจบทบาทของฟิลิปปินส์ในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก และอธิบายยุทธศาสตร์การถ่วงดุลของรัฐขนาดกลางภายใต้การแข่งขันของมหาอำนาจในระบบระหว่างประเทศร่วมสมัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ ท่ามกลางสหรัฐอเมริกาและจีน
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของนโยบายต่างประเทศภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ ต่อประเทศฟิลิปปินส์

สมมุติฐานของการวิจัย

ภายใต้การบริหารของประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ ฟิลิปปินส์ได้นำนโยบายต่างประเทศแบบการถ่วงดุลเชิงยุทธศาสตร์มาใช้ โดยมุ่งรักษาความสมดุลระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน ในขณะที่ประเทศเสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกา ฟิลิปปินส์ก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันผลประโยชน์แห่งชาติและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายดังกล่าวทำให้ฟิลิปปินส์สามารถคงไว้ซึ่งความมั่นคงของรัฐและผลประโยชน์ที่สำคัญท่ามกลางการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจสองประเทศได้อย่างรอบด้าน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษานี้มุ่งศึกษานโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ที่มีต่อสหรัฐอเมริกาและจีน โดยวิเคราะห์ในมิติการเมืองและความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ เช่น เอกสารทางการของรัฐบาลฟิลิปปินส์ นโยบาย แถลงการณ์ และข้อตกลงระหว่างประเทศ และข้อมูลทุติยภูมิ เช่น หนังสือ บทความวิชาการ รายงานวิจัย และข่าวสารจากสำนักข่าวต่างประเทศ

2. ขอบเขตพื้นที่ การศึกษานี้มุ่งศึกษาในพื้นที่ประเทศฟิลิปปินส์ และความสัมพันธ์ระหว่างฟิลิปปินส์กับสหรัฐอเมริกาและจีน ในบริบทภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และภูมิภาคอินโด–แปซิฟิก รวมถึงพื้นที่ที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์

3. ระยะเวลาในการศึกษา กำหนดขอบเขตการศึกษาตั้งแต่วันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 2022 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นการดำรงตำแหน่งของประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ จนถึงปี ค.ศ. 2025 เพื่อศึกษาพัฒนาการและทิศทางนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ในช่วงเวลาดังกล่าว

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลผ่านการศึกษานโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ ท่ามกลางการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัฐในบริบทอินโด–แปซิฟิก ปัจจัยภายนอกประกอบด้วยโครงสร้างอำนาจของระบบระหว่างประเทศ การแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจ สถานการณ์ความตึงเครียดในทะเลจีนใต้ ตลอดจนความร่วมมือด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนกับทั้งสหรัฐอเมริกาและจีน ขณะที่ปัจจัยภายใน ได้แก่ ระบบการเมืองภายในประเทศ บทบาทของผู้นำ ผลประโยชน์แห่งชาติสภาพเศรษฐกิจ และแรงกดดันจากสาธารณชน ซึ่งล้วนมีส่วนกำหนดทิศทางและลักษณะของนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยใช้แนวคิดสัจนิยมใหม่ (Neorealism) เพื่ออธิบายพฤติกรรมของรัฐในมิติด้านความมั่นคงและการจัดวางอำนาจ แนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) เพื่ออธิบายความร่วมมือทางเศรษฐกิจและบทบาทของสถาบันระหว่างประเทศ และแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) เพื่ออธิบายอิทธิพลของที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ โดยข้อมูลเชิงนโยบายและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องจะถูกนำมาเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดดังกล่าว เพื่ออธิบายลักษณะและทิศทางนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์อย่างเป็นระบบ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นวิธีหลักในการศึกษา เนื่องจากเป็นการศึกษานโยบายต่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และบริบททางการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่ปรากฏในเอกสารทางวิชาการ เอกสารราชการ และรายงานระหว่างประเทศ

1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา การตีความ และการเชื่อมโยงข้อมูลกับทฤษฎีและแนวคิดทางวิชาการ

1.1.1 การวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยใช้การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดีมาร์กอส จูเนียร์ ที่มีต่อสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และบริบททางภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2.1 เอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นต้นที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยเอกสารทางการของรัฐบาลฟิลิปปินส์ เช่น สุนทรพจน์ของประธานาธิบดีมาร์กอส จูเนียร์ แถลงการณ์ของกระทรวงการต่างประเทศฟิลิปปินส์ เอกสารด้านความมั่นคงและนโยบายต่างประเทศ สนธิสัญญาและข้อตกลงระหว่างประเทศ เช่น สนธิสัญญาป้องกันร่วมฟิลิปปินส์–สหรัฐอเมริกา ความตกลงความร่วมมือด้านการป้องกันประเทศเพิ่มเติม รวมถึงเอกสารความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างฟิลิปปินส์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เอกสารเหล่านี้สะท้อนถึงท่าที นโยบาย และแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลฟิลิปปินส์ในเชิงนโยบายอย่างเป็นทางการ

2.2 เอกสารชั้นรอง เอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย และรายงานจากสถาบันวิจัยระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ ความสัมพันธ์ระหว่างฟิลิปปินส์กับสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมถึงบริบททางภูมิรัฐศาสตร์ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ และความมั่นคงในภูมิภาค ซึ่งเอกสารชั้นรองช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และอธิบายแนวโน้มของนโยบายต่างประเทศฟิลิปปินส์ได้ในเชิงวิชาการ

2.3 เอกสารอื่น ๆ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้ข้อมูลจากข่าวสาร บทวิเคราะห์ทางการเมือง และรายงานจากองค์กรระหว่างประเทศ เช่น องค์กรระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคและระดับโลก เพื่อประกอบการวิเคราะห์บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคงที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์

3. ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการศึกษาไว้ดังนี้

3.1 การรวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์

3.2 การศึกษาบริบทและข้อมูลพื้นฐาน ศึกษาบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของฟิลิปปินส์ รวมถึงบริบทการแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน

3.3 การทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎี ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดสัจนิยมใหม่ แนวคิดเสรีนิยมใหม่ และแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยนำข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ มาเรียบเรียงวิเคราะห์ และเชื่อมโยงข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.1 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา วิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร สุนทรพจน์ แถลงการณ์ และบทความวิชาการ เพื่อศึกษาท่าทีและนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์

4.1.1 การวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิด นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่ออธิบายการดำเนินนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ที่มีต่อสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน

4.2 การสรุปและอภิปรายผล สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผลการวิจัย โดยเชื่อมโยงผลการศึกษากับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายทิศทางนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ในปัจจุบัน

ผลการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้ทราบผลการวิจัยเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดี เฟอร์ดินานด์ มาร์กอส จูเนียร์ ท่ามกลางการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่าง สหรัฐอเมริกา และ สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1.นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้ประธานาธิบดีมาร์กอส จูเนียร์ ท่ามกลางสหรัฐอเมริกาและจีน

ผลการวิจัยพบว่า ฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารของประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ ดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะการถ่วงดุลเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน โดยมีแนวโน้มเอนเอียงไปทางสหรัฐอเมริกาในมิติด้านความมั่นคงและการเมืองระหว่างประเทศ ขณะเดียวกันยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนลักษณะของการดำเนินนโยบายแบบสองแนวทางควบคู่ ในมิติด้านความมั่นคงและการเมือง ฟิลิปปินส์ได้เสริมสร้างความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในด้านการทหาร ความมั่นคงทางทะเล และความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์ในภูมิภาคอินโด–แปซิฟิก โดยมีการขยายความร่วมมือด้านฐานทัพภายใต้ข้อตกลงความร่วมมือด้านกลาโหมระหว่างฟิลิปปินส์–สหรัฐอเมริกา (Enhanced Defense Cooperation Agreement: EDCA) ซึ่งช่วงปี ค.ศ. 2023 ได้มีการเพิ่มพื้นที่ฐานทัพที่สหรัฐอเมริกาสามารถเข้าถึงจากเดิม 5 แห่งเป็น 9 แห่ง รวมถึงการฝึกซ้อมทางทหารร่วม เช่น การฝึกบาลิกาตันที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และความร่วมมือด้านเทคโนโลยีความมั่นคง เช่น ระบบเฝ้าระวังและการรับรู้สถานการณ์ทางทะเล ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าฟิลิปปินส์ให้ความสำคัญกับสหรัฐอเมริกาในฐานะพันธมิตรด้านความมั่นคงหลัก โดยเฉพาะในบริบทของความตึงเครียดในทะเลจีนใต้ และการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจ ขณะเดียวกัน ในมิติด้านเศรษฐกิจ ฟิลิปปินส์ยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางการค้าและการลงทุนกับจีน ซึ่งเป็นคู่ค้าสำคัญของประเทศ ทั้งในด้านการนำเข้า การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน และความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค โดยมีความเชื่อมโยงกับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเชื่อมโยงระดับโลกของจีน (Belt and Road Initiative) แม้ว่าจะมีความตึงเครียดในด้านความมั่นคงและข้อพิพาททางทะเล แต่ฟิลิปปินส์ยังคงจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนเพื่อสนับสนุนการเติบโตของประเทศ สะท้อนถึงแนวทางความร่วมมือที่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์เชิงปฏิบัติ

นอกจากนี้ ฟิลิปปินส์ยังดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะการกระจายความร่วมมือไปยังประเทศอื่น เช่น ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และสหภาพยุโรปเพื่อไม่ให้พึ่งพามหาอำนาจเพียงประเทศเดียว โดยเฉพาะความร่วมมือด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นในช่วงหลังปี ค.ศ. 2022 ซึ่งสะท้อนถึงแนวทางการกระจายความเสี่ยงในระบบระหว่างประเทศ ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า ทัศนคติของประชาชนฟิลิปปินส์มีส่วนสนับสนุนทิศทางนโยบายดังกล่าว โดยข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในช่วงหลังปี ค.ศ. 2022 พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวกต่อสหรัฐอเมริกาในฐานะพันธมิตรด้านความมั่นคง ขณะที่มีความระมัดระวังหรือมีทัศนคติในเชิงลบต่อจีนมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นข้อพิพาททางทะเลในทะเลจีนใต้ ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวมีส่วนช่วยเสริมความชอบธรรมให้กับการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในด้านความมั่นคง ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้ประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ เป็นนโยบายแบบถ่วงดุลเชิงยุทธศาสตร์ โดยเอนเอียงไปทางสหรัฐอเมริกาในด้านความมั่นคงและการเมือง แต่ยังคงรักษาความสัมพันธ์กับจีนในด้านเศรษฐกิจและการค้า ควบคู่กับการกระจายความร่วมมือไปยังประเทศอื่นเพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

2.ผลกระทบของนโยบายต่างประเทศภายใต้ประธานาธิบดีมาร์กอส จูเนียร์ ต่อประเทศฟิลิปปินส์

ผลการวิจัยพบว่า นโยบายต่างประเทศแบบถ่วงดุลเชิงยุทธศาสตร์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อฟิลิปปินส์ในหลายมิติ ได้แก่ ด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ของประเทศ โดยผลกระทบในแต่ละมิติมีลักษณะทั้งเชิงบวกและข้อจำกัดที่ต้องบริหารจัดการควบคู่กันไป ในด้านความมั่นคง ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาช่วยเสริมสร้างศักยภาพด้านการป้องกันประเทศของฟิลิปปินส์อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในด้านการพัฒนาขีดความสามารถของกองทัพ การเข้าถึงเทคโนโลยีทางทหาร และการฝึกซ้อมร่วมที่มีความเข้มข้นมากขึ้น โดยเฉพาะภายใต้กรอบข้อตกลงความร่วมมือด้านกลาโหมระหว่างฟิลิปปินส์–สหรัฐอเมริกา (Enhanced Defense Cooperation Agreement: EDCA) ซึ่งเอื้อให้เกิดการสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานทางทหารและการวางกำลังในพื้นที่ยุทธศาสตร์ นอกจากนี้ ยังช่วยเพิ่มความสามารถในการรักษาอธิปไตยทาง

ทะเล โดยเฉพาะในบริบทของข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ ส่งผลให้ฟิลิปปินส์มีหลักประกันด้านความมั่นคงมากขึ้น และสามารถถ่วงดุลอำนาจของจีนในภูมิภาคได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกายังส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างฟิลิปปินส์กับจีนมีความตึงเครียดเพิ่มขึ้นในบางช่วงเวลา โดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์เผชิญหน้าในพื้นที่พิพาททางทะเล ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดของนโยบายถ่วงดุลภายใต้การแข่งขันของมหาอำนาจ ในด้านเศรษฐกิจ การรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนช่วยสนับสนุนการค้า การลงทุน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของฟิลิปปินส์ โดยจีนยังคงเป็นแหล่งนำเข้าสินค้าและเป็นหนึ่งในคู่ค้าสำคัญของประเทศ ส่งผลให้เศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ยังคงเชื่อมโยงกับห่วงโซ่อุปทานในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

นอกจากนี้ ความร่วมมือในโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ แม้ว่าบางโครงการจะเผชิญกับความล่าช้าหรือข้อจำกัดก็ตาม ขณะเดียวกัน ฟิลิปปินส์ยังมีการกระจายความร่วมมือทางเศรษฐกิจไปยังสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น และประเทศอื่น ๆ เพื่อลดความเสี่ยงจากการพึ่งพิงประเทศใดประเทศหนึ่งมากเกินไป ซึ่งช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นและเสถียรภาพให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว ในด้านภูมิรัฐศาสตร์ นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ส่งผลให้ประเทศมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์เพิ่มขึ้นในภูมิภาคอินโด–แปซิฟิก เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของฟิลิปปินส์มีความสำคัญต่อเส้นทางคมนาคมทางทะเลและความมั่นคงในภูมิภาค โดยเฉพาะในฐานะจุดเชื่อมต่อระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตกกับทะเลจีนใต้ ส่งผลให้ฟิลิปปินส์กลายเป็นประเทศที่มหาอำนาจให้ความสำคัญและต้องการสร้างความร่วมมือ ทั้งในด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของอำนาจต่อรองของฟิลิปปินส์ในเวทีระหว่างประเทศ นอกจากนี้ บทบาทดังกล่าวยังทำให้ฟิลิปปินส์มีสถานะเป็นรัฐแนวหน้าทางยุทธศาสตร์ในบริบทของการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจ ซึ่งแม้จะสร้างโอกาสแต่ก็เพิ่มความเสี่ยงจากแรงกดดันทางภูมิรัฐศาสตร์เช่นเดียวกัน นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้ประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ จึงส่งผลให้ฟิลิปปินส์สามารถเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐ สนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจ และเพิ่มความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ของประเทศในระบบระหว่างประเทศได้อย่างมีนัยสำคัญ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับแรงกดดันและความท้าทายจากการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจก็ตาม

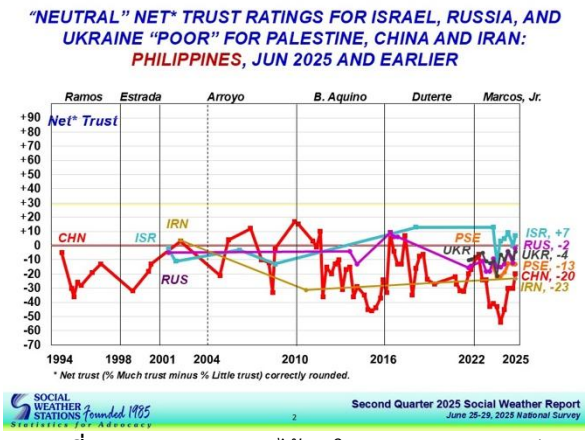

ภาพที่ 1 แสดงกราฟความไว้วางใจสุทธิ (*net trust*) ต่อสหรัฐฯ ของชาวฟิลิปปินส์

ที่มา: social weather stations (2568)

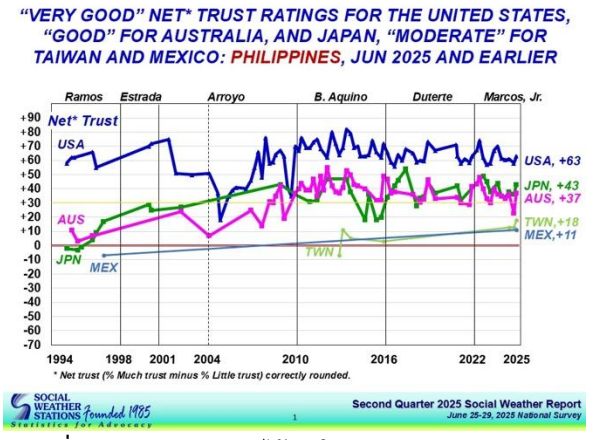

ภาพที่ 1 แสดงกราฟความไว้วางใจสุทธิ (*net trust*) ต่อจีนของชาวฟิลิปปินส์

ที่มา: social weather stations (2568)

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารของประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ฟิลิปปินส์ได้ปรับทิศทางนโยบายไปสู่รูปแบบของการถ่วงดุลแบบเอนเอียง โดยฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาอย่างเด่นชัดในมิติด้านความมั่นคง การทูต และเทคโนโลยี ขณะเดียวกันยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนในระดับที่จำเป็นต่อเสถียรภาพของประเทศ ส่งผลให้ความสัมพันธ์กับมหาอำนาจทั้งสองมีลักษณะไม่สมมาตร กล่าวคือ สหรัฐอเมริกาเป็นพันธมิตรหลักด้านความมั่นคง ขณะที่จีนยังคงเป็นคู่ค้าทางเศรษฐกิจที่สำคัญ โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการจัดวางยุทธศาสตร์ของรัฐขนาดกลางที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันของมหาอำนาจ โดยเลือกเอนเอียงอย่างมีเงื่อนไขมากกว่าการเลือกข้างแบบเด็ดขาด

ในมิติความมั่นคง การขยายพื้นที่ภายใต้ความตกลงความร่วมมือด้านกลาโหม (Enhanced Defense Cooperation Agreement: EDCA) การยืนยันพันธกรณีภายใต้สนธิสัญญาป้องกันร่วม (Mutual Defense Treaty: MDT) และการฝึกร่วมบาลิกาตัน (Balikatan Exercise) ไม่ได้เป็นเพียงความร่วมมือเชิงสัญลักษณ์ แต่เป็นกระบวนการเสริมสร้างการถ่วงดุลเชิงภายนอกผ่านพันธมิตรที่มีศักยภาพเหนือกว่า ส่งผลให้ฟิลิปปินส์ถูกจัดวางเป็นรัฐแนวหน้าในยุทธศาสตร์อินโด–แปซิฟิก โดยเฉพาะในบริเวณทะเลฟิลิปปินส์ตะวันตก อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้พัฒนาไปสู่การถ่วงดุลแบบเต็มรูปแบบ เนื่องจากฟิลิปปินส์ยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นว่าภัยคุกคามมีลักษณะเฉพาะมิติ กล่าวคือ จีนเป็นภัยคุกคามในมิติความมั่นคง แต่ยังคงเป็นแหล่งโอกาสในมิติเศรษฐกิจ นำไปสู่รูปแบบการถ่วงดุลบางส่วนมากกว่าการเผชิญหน้าโดยตรง ซึ่งข้อค้นพบนี้มีความสอดคล้องกับงานของ เรนาโต ครูซ เด คาสโตร (Renato Cruz De Castro) ในบทความเรื่อง “การฟื้นฟูพันธมิตรสหรัฐฯ–ฟิลิปปินส์: การเสริมสร้างการถ่วงดุลแบบจำกัดต่อจีน” (The Revitalization of the US–Philippine Alliance: Enhancing Limited Balancing Against China) ซึ่งเสนอว่าฟิลิปปินส์ดำเนินยุทธศาสตร์การถ่วงดุลแบบจำกัดโดยเพิ่มความร่วมมือทางทหารกับสหรัฐฯ โดยไม่ยกระดับไปสู่การเผชิญหน้าเต็มรูปแบบกับจีน สิ่งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษานี้อย่างชัดเจน เพราะแม้ว่าฟิลิปปินส์จะเพิ่มบทบาทด้านความมั่นคงกับสหรัฐฯ แต่ก็ยังไม่ตัดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีน ซึ่งสะท้อนตรรกะของฟิลิปปินส์ในการบริหารความเสี่ยงมากกว่าการเลือกข้าง

ในมิติเศรษฐกิจ พฤติกรรมของฟิลิปปินส์ยังสะท้อนลักษณะของยุทธศาสตร์การกระจายความเสี่ยง (hedging) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เอเวลิน โก๊ะ (Evelyn Goh) ในบทความ “การดำรงอยู่ของรัฐขนาดเล็ก: ยุทธศาสตร์การกระจายความเสี่ยงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (Great Powers and Hierarchical Order in Southeast Asia: Analyzing Regional Security Strategies) โดยชี้ว่ารัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักหลีกเลี่ยงการเลือกข้าง และรักษาความสัมพันธ์กับมหาอำนาจหลายฝ่ายพร้อมกันเพื่อลดต้นทุนเชิงยุทธศาสตร์ กรณีของฟิลิปปินส์จึงสะท้อนรูปแบบเอียงด้านความมั่นคงไปทางสหรัฐฯ แต่ยังคงพึ่งพาจีนทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผ่านกรอบเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) จะพบว่ากรณีฟิลิปปินส์–จีนกลับเป็นตัวอย่างที่ท้าทายสมมติฐานของทฤษฎีนี้อย่างมีนัยสำคัญ แม้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสองประเทศจะลึกซึ้งขึ้น แต่ความตึงเครียดในทะเลจีนใต้กลับเพิ่มขึ้น ไม่ได้ลดลงตามที่ทฤษฎีคาดการณ์ ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับงานของ เอ็ม. เทย์เลอร์ เฟรเวล (M. Taylor Fravel) ในบทความ “ความมั่นคงทางทะเลของจีนและพฤติกรรมการใช้กำลังในข้อพิพาทอธิปไตย” (China’s Strategy in the South China Sea) ซึ่งเสนอว่าจีนมีแนวโน้มใช้มาตรการบีบบังคับแม้ในบริบทที่มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแน่นแฟ้น สะท้อนว่าการพึ่งพาไม่ได้เปลี่ยนเป็นสันติภาพ เมื่อโครงสร้างอำนาจมีลักษณะอสมมาตร

ในระดับภูมิภาคและสถาบันพหุภาคี ข้อค้นพบยังสอดคล้องกับแนวคิดของ อมิตาฟ อาจารยา (Amitav Acharya) ในบทความ “อัตลักษณ์และระเบียบภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order) ซึ่งชี้ว่าสถาบันอย่างความร่วมมือของอาเซียนมีข้อจำกัด

ในการจัดการปัญหาความมั่นคง โดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องกับมหาอำนาจ ทำให้ไม่สามารถลดความตึงเครียดในทะเลจีนใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ในมิติของสรรสร้างนิยม แนวคิดของ อเล็กซานเดอร์ เวนต์ (Alexander Wendt) ในบทความ “อนาธิปไตยคือสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นมาเอง” (Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics) ช่วยอธิบายว่า อัตลักษณ์และการรับรู้มีบทบาทสำคัญต่อการยอมรับนโยบาย โดยในกรณีฟิลิปปินส์ อัตลักษณ์แบบ pro-American และภาพลักษณ์ของจีนในฐานะภัยคุกคาม ทำหน้าที่เป็นกลไกเสริมความชอบธรรมให้รัฐบาลสามารถดำเนินนโยบายเอนเอียงไปทางสหรัฐฯ ได้ง่ายขึ้น

จะเห็นได้ว่า นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ในยุคมาร์กอส จูเนียร์ ไม่สามารถอธิบายผ่านทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งได้อย่างครบถ้วน หากแต่เป็นการจัดวางยุทธศาสตร์แบบหลายชั้น ที่ผสมผสานตรรกะของหลายทฤษฎีเข้าด้วยกัน กล่าวคือ ใช้สัจนิยมใหม่ในการอธิบายการถ่วงดุลด้านความมั่นคง ใช้แนวคิดการกระจายความเสี่ยงเพื่อรักษาความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจ ใช้สรรสร้างนิยมเพื่อสร้างความชอบธรรมภายในประเทศ และถูกกำหนดกรอบโดยภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิภาคอินโด–แปซิฟิก ดังนั้น ฟิลิปปินส์จึงไม่ใช่รัฐที่ไม่เลือกข้างอย่างแท้จริง แต่เป็นรัฐที่เลือกอย่างมีกลยุทธ์ โดยเอนเอียงไปทางสหรัฐอเมริกาในด้านความมั่นคง ขณะเดียวกันยังคงรักษาความสัมพันธ์กับจีนในระดับที่จำเป็น ซึ่งแม้จะเพิ่มบทบาทของฟิลิปปินส์ในเวทีภูมิรัฐศาสตร์ แต่ก็ทำให้ต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากการแข่งขันของมหาอำนาจที่ทวีความเข้มข้นขึ้นในระยะยาว เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จะพบว่า นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้มาร์กอส จูเนียร์ สะท้อนลักษณะของการเลือกใช้ทฤษฎีอย่างมีเงื่อนไขมากกว่าการยึดแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ รัฐสลับใช้แต่ละทฤษฎีตามบริบทของผลประโยชน์แห่งชาติ ในมิติความมั่นคง สัจนิยมใหม่สามารถอธิบายพฤติกรรมของฟิลิปปินส์ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการรับรู้จีนเป็นภัยคุกคามในทะเลฟิลิปปินส์ตะวันตก ซึ่งนำไปสู่การถ่วงดุลผ่านความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา เช่น การขยายพื้นที่ภายใต้ความตกลงความร่วมมือด้านกลาโหม (Enhanced Defense Cooperation Agreement: EDCA) และการฝึกร่วมบาลิกาตัน (Balikatan Exercise) อันเป็นรูปแบบของ การถ่วงดุลเชิงภายนอก

อย่างไรก็ตาม ฟิลิปปินส์ไม่ได้ดำเนินการถ่วงดุลแบบเต็มรูปแบบ เนื่องจากยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนไว้ในระดับสูง สะท้อนลักษณะของการถ่วงดุลบางส่วนที่แยกมิติความมั่นคงออกจากมิติเศรษฐกิจอย่างชัดเจน ในทางกลับกัน แนวคิดเสรีนิยมใหม่ไม่สามารถอธิบายกรณีฟิลิปปินส์–จีนได้อย่างสมบูรณ์ แม้ว่าทั้งสองประเทศจะมีความพึ่งพาทางเศรษฐกิจสูง แต่ความตึงเครียดในทะเลจีนใต้กลับเพิ่มขึ้น ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดของแนวคิดเรื่องการพึ่งพา โดยเฉพาะในบริบทของความสัมพันธ์แบบอสมมาตรที่จีนมีอำนาจต่อรองเหนือกว่า ขณะเดียวกัน สรรสร้างนิยมช่วยอธิบายเงื่อนไขทางสังคมของนโยบายได้ กล่าวคือ อัตลักษณ์ที่เอนเอียงไปในทางสนับสนุนสหรัฐอเมริกาและการรับรู้จีนในฐานะภัยคุกคาม ทำให้สังคมฟิลิปปินส์ยอมรับนโยบายที่เอนเอียงไปทางสหรัฐฯ ได้ง่ายขึ้น แม้อัตลักษณ์จะไม่ใช่ปัจจัยกำหนดการตัดสินใจหลัก แต่ทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมให้กับนโยบายด้านความมั่นคง ทำให้สุดท้ายกรอบภูมิรัฐศาสตร์ช่วยอธิบายข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ฟิลิปปินส์ต้องเผชิญ จากที่ตั้งเชิงยุทธศาสตร์ในทะเลจีนใต้และใกล้ไต้หวัน ทำให้ประเทศกลายเป็นจุดสำคัญของการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ และจีน โดยในบริบทปัจจุบัน ภูมิรัฐศาสตร์ยังขยายไปสู่มิติเทคโนโลยี เช่น ระบบเรดาร์ ดาวเทียม และโครงสร้างพื้นฐานด้านความมั่นคง ส่งผลให้ฟิลิปปินส์ต้องพึ่งพาสหรัฐฯ มากขึ้นในเชิงลึก ดังนั้น นโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์จึงเป็นยุทธศาสตร์แบบผสมผสานที่ใช้ทั้งการถ่วงดุลบางส่วน การรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการสร้างความชอบธรรมภายในประเทศร่วมกัน สะท้อนลักษณะของรัฐขนาดกลางที่ต้องบริหารความเสี่ยงภายใต้การแข่งขันของมหาอำนาจในยุคอินโด–แปซิฟิก

ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบของการวิจัยเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดี มาร์กอส จูเนียร์ พบว่า ฟิลิปปินส์จำเป็นต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากประเทศตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์และเป็นจุดของการแข่งขันเชิงอำนาจระหว่างมหาอำนาจ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน ดังนั้น การกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศของฟิลิปปินส์ในระยะยาวควรเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งภายในประเทศ ควบคู่กับการขยายบทบาทในเวทีระหว่างประเทศ เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองและรักษาผลประโยชน์แห่งชาติอย่างยั่งยืน

(1) ฟิลิปปินส์จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางทหารและทางทะเลของประเทศอย่างเป็นระบบ โดยการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปกป้องอธิปไตยและลดความเปราะบางจากการพึ่งพามหาอำนาจภายนอก แม้ว่าความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาจะช่วยเสริมศักยภาพด้านการป้องปรามในทะเลจีนใต้ได้ในระดับหนึ่ง แต่การพึ่งพาการคุ้มครองจากภายนอกมากเกินไปอาจทำให้ฟิลิปปินส์เผชิญความเสี่ยงจากความขัดแย้งที่ไม่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตนเอง ดังนั้น ฟิลิปปินส์ควรมุ่งพัฒนากองทัพเรือ กองกำลังยามฝั่ง และระบบเฝ้าระวังทางทะเลอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการยกระดับขีดความสามารถในการปฏิบัติการในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ (EEZ) รวมถึงการลงทุนในเทคโนโลยี เช่น ระบบเรดาร์โดรน ดาวเทียม และระบบเฝ้าระวังแบบบูรณาการ เพื่อเพิ่มความแม่นยำในการรับรู้สถานการณ์ทางทะเล นอกจากนี้ ควรพัฒนากลไกการบูรณาการระหว่างหน่วยงานด้านความมั่นคงและหน่วยงานพลเรือน เช่น การประสานงานระหว่างกองทัพหน่วยยามฝั่ง และหน่วยงานด้านประมง เพื่อให้การปกป้องอธิปไตยเป็นภารกิจของรัฐโดยรวม อีกทั้งควรใช้ความร่วมมือกับประเทศพันธมิตรในลักษณะของการถ่ายทอดเทคโนโลยี และการพัฒนาศักยภาพระยะยาว มากกว่าการพึ่งพาการคุ้มครองจากสหรัฐอเมริกาเพียงฝ่ายเดียว

(2) ในมิติการทูต ฟิลิปปินส์ควรขยายบทบาทของตนในเวทีพหุภาคีในระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศอย่างจริงจัง เนื่องจากเวทีพหุภาคีเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเพิ่มพื้นที่ทางการทูตและเสริมอำนาจต่อรองของรัฐขนาดกลาง แม้ว่าสถาบันพหุภาคีจะไม่สามารถแก้ไขข้อพิพาทด้านอธิปไตยได้โดยตรง แต่สามารถสร้างความชอบธรรมและระดมแรงสนับสนุนจากประชาคมระหว่างประเทศได้ ฟิลิปปินส์จึงควรดำเนินบทบาทเชิงรุกในกรอบความร่วมมือ เช่น อาเซียน และความร่วมมือด้านความมั่นคงในภูมิภาคอินโด–แปซิฟิก เพื่อผลักดันวาระสำคัญ ได้แก่ ความมั่นคงทางไซเบอร์ ความมั่นคงของห่วงโซ่อุปทาน พลังงาน และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พร้อมทั้งส่งเสริมการสร้างพันธมิตรรองกับประเทศระดับกลาง เช่น ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และอินเดีย เพื่อกระจายความเสี่ยงจากการพึ่งพามหาอำนาจเพียงฝ่ายเดียว และเพิ่มทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ให้กับประเทศในระยะยาว

(3) ในเชิงยุทธศาสตร์ ฟิลิปปินส์สามารถใช้ตำแหน่งทางภูมิรัฐศาสตร์ของตนเพื่อยกระดับบทบาทและสถานะในระดับภูมิภาคได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในกรอบอาเซียน จากการตั้งอยู่ในจุดเชื่อมต่อระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตกกับทะเลจีนใต้ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมและพลังงานที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจโลก ฟิลิปปินส์สามารถใช้ข้อได้เปรียบดังกล่าวในการส่งเสริมบทบาทด้านความมั่นคงทางทะเล การคุ้มครองเสรีภาพในการเดินเรือ และการยึดมั่นในกฎหมายระหว่างประเทศ ควบคู่กับการดำเนินการทูตเชิงรุก เช่น การเป็นตัวกลางในการเจรจาและการผลักดันความร่วมมือในประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ นอกจากนี้ การสร้างความร่วมมือกับประเทศระดับกลาง จะช่วยเพิ่มทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ กระจายความเสี่ยง และลดการพึ่งพามหาอำนาจเพียงฝ่ายเดียว ทั้งนี้ หากสามารถพัฒนาศักยภาพภายในประเทศควบคู่กันไป จะยิ่งเสริมอำนาจต่อรองและบทบาทของฟิลิปปินส์ในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(4) ฟิลิปปินส์ควรบริหารจัดการความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างรอบคอบ โดยใช้แนวทางการแยกมิติของความร่วมมือระหว่างประเด็นความมั่นคงกับประเด็นเศรษฐกิจ แม้ว่าความตึงเครียดในทะเลจีนใต้จะยังคงดำรงอยู่ แต่

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างทั้งสองประเทศยังคงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว ดังนั้น ฟิลิปปินส์ควรรักษาความร่วมมือในมิติที่ไม่มีความขัดแย้ง เช่น การท่องเที่ยว การศึกษา เทคโนโลยี และพลังงานสะอาด เพื่อสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและลดแรงเสียดทานทางการเมือง ขณะเดียวกัน ควรใช้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการกระจายความเสี่ยง โดยเน้นโครงการที่ส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนและไม่สร้างภาระเชิงโครงสร้างในระยะยาว

(5) ในระยะยาว ฟิลิปปินส์ควรบูรณาการนโยบายต่างประเทศเข้ากับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความมั่นคงของมนุษย์ และการสร้างสันติภาพ เนื่องจากความมั่นคงของรัฐไม่ได้ขึ้นอยู่กับมิติทางทหารเพียงอย่างเดียว แต่ยังครอบคลุมมิติทางเศรษฐกิจ สังคม อาหาร สิ่งแวดล้อม และสถาบันทางการเมือง ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความเปราะบางต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติในฟิลิปปินส์สามารถส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐได้โดยตรง ดังนั้น การเชื่อมโยงนโยบายต่างประเทศเข้ากับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น การลดความยากจน การลดความเหลื่อมล้ำ การสร้างความมั่นคงทางอาหาร และการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จะช่วยเสริมสร้างฐานความมั่นคงภายในประเทศ และทำให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศมีความต่อเนื่อง มีเสถียรภาพ และมีความชอบธรรมมากยิ่งขึ้นในระยะยาว รวมถึงช่วยยกระดับบทบาทของฟิลิปปินส์ในฐานะรัฐที่มีความรับผิดชอบในประชาคมระหว่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

Abinales, Patricio N., and Donna J. Amoroso. (2017). **State and Society in the Philippines** (2nd ed.). Rowman & Littlefield.

Acharya, Amitav. (2001). **Constructing a Security Community in Southeast Asia**. Routledge.

Agoncillo, Teodoro A. (1990). **History of the Filipino People** (8th ed.). Garotech Publishing.

Constantino, Renato. (1978). *The* **Philippines: A Past Revisited**. Tala Publishing Services.

De Castro, Renato Cruz. (2022). **The revitalization of the US–Philippine alliance: Enhancing limited balancing against China**. Contemporary Southeast Asia, 44(3), 389–415.

Emmers, Ralf. (2011). **Geopolitics and maritime security in Southeast Asia**. Contemporary Southeast Asia, 33(3), 348–371.

Goh, Evelyn. (2008). **Great powers and Southeast Asian hedging strategies**. International Relations of the Asia-Pacific, 8(1), 113–133.

Morgenthau, Hans J. (1948). **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**. Alfred A. Knopf.

Reuters. (2023). **Philippines, United States sign military intelligence-sharing deal**. Retrieved from https://www.reuters.com/world/philippines-united-states-sign-military-intelligence-sharing-deal-2024-11-18/

Spykman, Nicholas J. (1942). **America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power**. Harcourt, Brace and Company.

Thompson, Mark R. (2023). **Philippine Democracy and the Return of the Marcoses**. ISEAS–Yusof Ishak Institute.

United States Embassy in the Philippines. (2023). **Balikatan 2023 to become the largest joint exercise in history**. Retrieved from https://ph.usembassy.gov/philippine-u-s-troops-to-hold-largest-ever-balikatan-exercise-from-april-11-to-28/

United Nations. (n.d.). **United Nations Convention on the Law of the Sea**. Retrieved from https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Waltz, Kenneth N. (1979). **Theory of International Politics**. Addison-Wesley.

Waltz, Kenneth N. (2000). **Structural realism after the Cold War**. International Security, 25(1), 5–41.

Wendt, Alexander. (1992). **Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics**. International Organization, 46(2), 391–425.

Wendt, Alexander. (1999). **Social Theory of International Politics**. Cambridge University Press.

World Bank. (2023). **Philippines Country Partnership Framework 2023–2028**. Retrieved from https://thedocs.worldbank.org/en/doc/bd52c8474d079136bfcd55bd56af4556-0070012024/original/WBG-PH-CPF-25-28-Consultations.pdf

มรดกสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า กับกระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยว

Portuguese Architectural Heritage of the Historic Centre of Macao and the Urban Heritage Conservation Process for Tourism"

ฐนกร ชักขะโร [1]

บทคัดย่อ

การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊ามีบทบาทสำคัญต่อการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นมาเก๊าและส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของมาเก๊าที่ส่งผลให้มาเก๊ากลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและการพักผ่อนของโลก งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาที่มาและความสำคัญของมรดกสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊าและศึกษากระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยอาศัยแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและการลงพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการของมาเก๊าในการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊านั้นมีจุดประสงค์ที่ชัดเจน ก่อให้เกิดความพยายามที่จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างด้านสถาปัตยกรรมกลับมามีชีวิตอีกครั้งผ่านการอนุรักษ์ที่ทางรัฐบาลมาเก๊าจัดทำขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางการบริหาร ทางกฎหมาย การจัดการพื้นที่และอาคาร หรือการปลูกฝังผ่านการศึกษา ควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของมาเก๊า ทำให้เห็นได้ว่า การอนุรักษ์มรดกเมืองตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์กับการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ถือเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนร่วมกันและส่งเสริมให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังมีคุณค่าและควรค่าต่อการอนุรักษ์และพัฒนาต่อยอดในบริบทเมืองของโลกยุคปัจจุบัน

***คำสำคัญ**: ศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมลูกผสม*

Abstract

The conservation of Portuguese architectural heritage in the Historic Centre of Macao plays a vital role in preserving Macao's identity and promoting the development of its historical tourism, which has ultimately transformed Macao into a World Centre of Tourism and Leisure. Therefore, this research aims to study the origins and significance of the Portuguese architectural heritage within the Historic Centre of Macao, as well as to examine the urban heritage conservation processes geared towards historical tourism. The study utilizes the concepts of the Historic Urban Landscape (HUL) and historical tourism. This qualitative research employs document analysis and field research. The findings reveal that Macao's management processes for conserving the Portuguese architectural heritage in its Historic Centre have clear objectives. This has driven efforts to revitalize cultural heritage—particularly its architecture—through comprehensive conservation initiatives implemented by the Macao government. These initiatives encompass administrative

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

and legal measures, spatial and building management, and educational cultivation, operating in tandem with Macao's tourism development. Ultimately, this demonstrates that urban heritage conservation based on the Historic Urban Landscape concept and the development of historical tourism destinations are mutually driving forces together, they reinforce the enduring value of these cultural heritages, making them worthy of continued preservation and further development within the modern global urban context.

Keywords: *Historic Centre of Macau, Historical Tourism, The Historic Urban Landscape, Cultural Hybridity*

บทนำ

โปรตุเกสเป็นชาติยุโรปชาติแรกที่สามารถเดินทางทางทะเลมายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกได้สำเร็จ ภายใต้สนธิสัญญาที่ว่าด้วยการวาดเส้นแบ่งเขตอำนาจการเดินเรือระหว่างสเปนและโปรตุเกสที่มีชื่อว่าสนธิสัญญาตอร์เดซิลลาส ซึ่งก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่โปรตุเกสสามารถตั้งสถานีการค้า ด้วยเหตุนี้ชาวโปรตุเกสจึงได้ผสมผสานวัฒนธรรมยุโรปของตนเองเข้ากับภูมิภาค เชื้อชาติ และวัฒนธรรมต่างๆ ของแอฟริกาและเอเชีย และนำมาสู่มาเก๊าส่งผลให้มาเก๊าถือว่าเป็นดินแดนพิเศษที่มีประวัติศาสตร์การปกครองยาวนานภายใต้อาณานิคมโปรตุเกส ก่อนที่จะมีการถ่ายโอนอธิปไตยกลับคืนสู่จีนในปี ค.ศ. 1999 ลักษณะทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้หล่อหลอมให้มาเก๊ากลายเป็นเมืองที่สะท้อนการผสมผสานของวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออกอย่างโดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสถาปัตยกรรมโปรตุเกสซึ่งกระจายอยู่ในเขตเมืองเก่า ย่านการค้า โบสถ์ และอาคารราชการเก่าแก่ โดยอาคารเหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงแค่หลักฐานทางกายภาพที่ช่วยบ่งบอกถึงการพบกันและการหลอมรวมของวัฒนธรรมเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นรากฐานทางอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของมาเก๊าอีกด้วย ในปัจจุบัน มาเก๊ามีมรดกทางสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ที่ผสมผสานกลิ่นอายของความเป็นโปรตุเกสได้อย่างเด่นชัด และยังคงรักษาอาคารสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ที่ค่อนข้างสมบูรณ์ในสไตล์ยุโรปตอนใต้ไว้ เขตเมืองประวัติศาสตร์ซึ่งประกอบด้วยอาคาร 22 หลังบนคาบสมุทรมาเก๊าและพื้นที่โดยรอบอีก 8 แห่ง ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกอย่างเป็นทางการโดยคณะกรรมการมรดกโลกขององค์การยูเนสโก เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 2005

เมื่อผู้คนพูดถึงมรดกทางสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์โดยทั่วไป หลายคนมักพูดถึงวิธีการหรือรูปแบบการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์จากมุมมองของสถาปัตยกรรม อย่างไรก็ตาม สำหรับมรดกทางสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ คุณค่าที่สำคัญยิ่งกว่าคือข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านั้น กล่าวคือ กระบวนการอนุรักษ์ การปกป้อง และการสืบสานประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่อาจมองข้ามได้และเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการสร้างอัตลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคม อันเป็นหลักการณ์ที่สำคัญของการพัฒนาสู่การอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์และแหล่งมรดกโลก เมื่อเกิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ย่อมการเกิดการพัฒนาและต่อยอดควบคู่กันไป แต่งานศึกษาเหล่านี้ข้างต้นยังไม่สามารถสะท้อนการพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์ในเอเชียที่ได้รับวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งจีนและตะวันตกอย่างโปรตุเกส ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์สู่การเป็นจุดหมายปลายทางสำหรับการท่องเที่ยว ซึ่งมาเก๊าก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ได้ใช้ข้อได้เปรียบจากการมีสถานที่ที่ได้รับการขึ้นบัญชีมรดกโลกทางด้านวัฒนธรรมในการส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว จึงเกิดข้อสงสัยที่ว่ามาเก๊ามีการกำหนดนโยบายข้อกฎหมาย หรือยุทธศาสตร์ชาติอย่างไรในการส่งเสริมการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปการพัฒนาไปสู่การทำเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่เป็นส่วนที่สำคัญที่ส่งเสริมเศรษฐกิจของมาเก๊าจนถึงปัจจุบัน

กระบวนการการอนุรักษ์และพัฒนาดังกล่าวได้นำมาซึ่งคำถามวิจัยคือ พัฒนาการทางวัฒนธรรมของมาเก๊าเป็นผลจากการผสมผสานวัฒนธรรมจีนและโปรตุเกสอย่างไร และนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนาของรัฐบาลมาเก๊าส่งผลต่อการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาที่มาและความสำคัญของมรดกสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า
2. เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

สมมุติฐานของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานไว้ทั้งหมด 2 ข้อ ดังนี้

1) รูปแบบสถาปัตยกรรมโปรตุเกสมีรากฐานที่ยาวนาน มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมผ่านหลากหลายพื้นที่ ส่งผลให้รูปสถาปัตยกรรมโปรตุเกสในมาเก๊าจึงมีความเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวในอดีตและเป็นเอกลักษ์ของมาเก๊ามากระทั่งปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้การดำรงอยู่ของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊าและสถาปัตยกรรมแบบผสมผสาน กลายเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยรักษาสถานะและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างของมาเก๊าเอาไว้ แม้จะเผชิญกับช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านอำนาจอธิปไตยจากโปรตุเกสกลับคืนสู่จีน

2) กระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การบริหารจัดการมรดกเมืองอย่างเป็นระบบของรัฐบาลมาเก๊า ทั้งในด้านการบังคับใช้กฎหมาย การปรับปรุงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ และการบูรณาการร่วมกับแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว ส่งผลให้ศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊าสามารถรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของรูปแบบสถาปัตกรรมโปรตุเกสและการพัฒนาและอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม ในด้านเนื้อหาส่วนนี้จะกล่าวถึงแนวทาง นโยบาย การตระหนักถึงความสำคัญของการมีอยู่ของมรดกวัฒนธรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ที่สำคัญของมาเก๊า ผ่านกฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Protection Law – Law no. 11/2013) รายงานประจำปีของ State of Conservation หรือ SOC reports ปี ค.ศ. 2011–2023/2025 รวมไปถึงแผนการคุ้มครองและการจัดการศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของมาเก๊า (PMP) ที่ได้เริ่มจัดทำขึ้นตั้งแต่ ค.ศ..2014 และเริ่มบังคับใช้ในปี ค.ศ. 2024

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษากระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ได้ทำการศึกษาในช่วงเดือนตุลาคม ปี ค.ศ. 2025 บริเวณศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า (Historic Centre of Macau) บนคาบสมุทรมาเก๊า (Macao Peninsula) พื้นที่ระหว่างเนินเขามอนเต (Mount Hill) และเนินเขาบาร์รา (Barra Hill)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

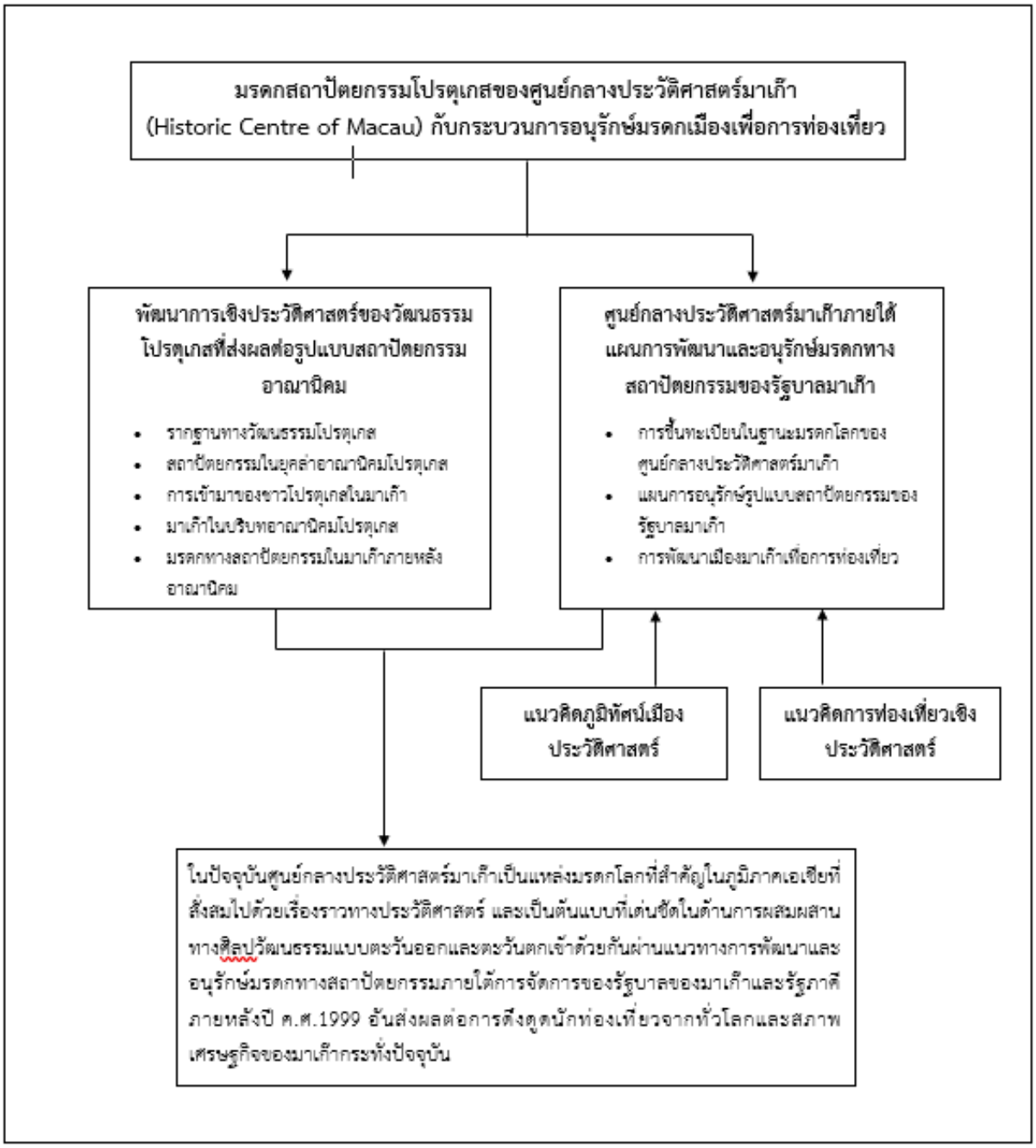

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดของวิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และขั้นตอนในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. วิธีที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบไปด้วย

1.1 การศึกษาจากเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลและศึกษาจากเอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยรูปแบบของเอกสารนั้นเป็นทั้งรูปแบบเอกสารและเอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์ในภาษาไทยและภาษาอื่นๆ ขององค์กรหรือหน่วยงานที่

เกี่ยวข้อง โดยศึกษาผ่านกฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Protection Law – Law no. 11/2013) แผนการคุ้มครองและการจัดการศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของมาเก๊า (PMP) ที่ได้เริ่มจัดทำขึ้นตั้งแต่ ค.ศ..2014 – 2024 และรายงานประจำปีของ State of Conservation หรือ SOC reports ปี ค.ศ. 2011–2023/2025 รวมไปถึงบทความทางออนไลน์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข่าวสารทางออนไลน์ รวมไปถึงเว็บไซต์ขององค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น UNESCO, MACAU WORLD HERITAGE, Património Cultural de Macau และ Cultural Institute of Macao เป็นต้น

1.2 การสังเกต ประกอบไปด้วย เป็นการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านสถานที่ประวัติศาสตร์ เช่น ศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า (Historic Centre of Macao) จตุรัส ลีเลา (Lilau Square) ซากประตูโบสถ์ เซนต์ ปอล (Ruins of St. Paul's) สวนคาซา (Casa Garden) และจัตุรัสเซนาโด้ (Senado Square) เป็นต้น รวมไปถึงค้นคว้าข้อมูลจากพื้นที่นั้นๆ มาประกอบกัน เพื่อสังเกตการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้ว่าส่งผลอย่างไรแก่มาเก๊าในปัจจุบัน

2. ขั้นตอนในการศึกษา ประกอบไปด้วย

2.1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย ได้แก่ แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

2.2 ทำการลงพื้นที่เพื่อสำรวจรูปแบบสถาปัตยกรรมของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊าผ่านการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมจากท่องเที่ยว เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

2.3 นำข้อมูลที่จากการลงพื้นที่และบทความจากสื่อ เอกสาร หนังสือ รวมถึงบทความทางออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหามารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งรูปแบบของการวิเคราะห์ออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้ รูปแบบแรกเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ จึงเลือกใช้การบรรยายในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ (เอกสารชั้นต้น) คือเอกสารทางราชการ เอกสารผังเมือง เอกสารความเป็นมาของมาเก๊า โดยเฉพาะเอกสารกฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Protection Law – Law no. 11/2013) แผนการคุ้มครองและการจัดการศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของมาเก๊า (PMP) ที่ได้เริ่มจัดทำขึ้นตั้งแต่ ค.ศ..2014 – 2024 และรายงานประจำปีของ State of Conservation หรือ SOC reports ปี ค.ศ. 2011–2023/2025 รวมไปถึงบทความทางออนไลน์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข่าวสารทางออนไลน์ รวมไปถึงเว็บไซต์ขององค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น UNESCO, MACAU WORLD HERITAGE, Património Cultural de Macau และ Cultural Institute of Macao เพื่อใช้อธิบายที่มาและความสำคัญของมรดกสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า รูปแบบที่สองเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอภิปราย โดยผู้วิจัยได้นำทฤษฎี คือ แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เอามาประกอบการวิเคราะห์ถึงกระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ รวมถึงทฤษฎีเหล่านี้จะช่วยในการอธิบายการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมและการจัดการพื้นที่มรดกโลกภายใต้กฎหมาย แนวทาง แผนแม่บท หรือแผนยุทธศาสตร์ และเพื่อศึกษาและอธิบายเกี่ยวกับการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมสู่การเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว โดยใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ มาเป็นเครื่องมือในการอธิบาย เพื่อให้การสร้างความเข้าใจในความสำคัญของการรักษามรดกทางวัฒนธรรมชิ้นนี้ อีกทั้งเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเกื้อหนุนระหว่างการอนุรักษ์มรดกกับการท่องเที่ยว ที่เป็นสิ่งที่ส่งเสริมเศรษฐกิจให้แก่มาเก๊า

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยประกอบด้วยที่มาและความสำคัญของมรดกสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า และกระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ที่มาและความสำคัญของมรดกสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า

ในการศึกษาพัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์ของสถาปัตยกรรมในมาเก๊า จำเป็นที่จะต้องย้อนกลับไปทำความเข้าใจถึงรากฐานทางวัฒนธรรมบนคาบสมุทรไอบีเรีย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันระหว่างสเปนและโปรตุเกส ดินแดนแห่งนี้ผ่านการยึดครองและผสมผสานทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนานนับพันปี เริ่มตั้งแต่การเข้ามาของชาวฟินีเชียนและชาวกรีกที่ได้เข้ามาวางรากฐานในการเป็นเมืองท่า ต่อมาในยุคที่จักรวรรดิโรมันขึ้นมามีอำนาจ ดินแดนแห่งนี้ได้ถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบอบสันติโรมัน นำมาซึ่งความเจริญด้านโครงสร้างพื้นฐานและที่สำคัญที่สุดคือการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและการจัดตั้งสังฆมณฑลบนดินแดนนี้ ที่ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมในไอบีเรีย ซึ่งจุดเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่สำคัญอีกช่วงเวลาหนึ่งเกิดขึ้นจากการรุกรานของชาวโมรุชหรือชาวมัวร์ ที่นับถือศาสนาอิสลามจากแอฟริกาเหนือในปี ค.ศ.711 ซึ่งได้ปกครองพื้นที่แห่งนี้ยาวนานหลายศตวรรษ อิทธิพลของชาวโมรุชได้ทิ้งมรดกทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นไว้ โดยเฉพาะการใช้ลวดลายเรขาคณิตที่ซับซ้อน ซุ้มประตูรูปเกือกม้า และการใช้น้ำเป็นองค์ประกอบตกแต่ง ซึ่งกลายเป็นรากฐานที่ฝังลึกอยู่ในศิลปะวิทยาการของโปรตุเกส (VAMOS Academy, 2023)

เมื่อเข้าสู่ยุคแห่งการสำรวจทางทะเล ภายใต้สนธิสัญญาตอร์เดซิลลาสในปี ค.ศ.1494 ที่ส่งผลให้เกิดการขีดเส้นแบ่งโลกออกเป็นเขตอิทธิพลของสเปนกับโปรตุเกส โดยโปรตุเกสได้มุ่งสู่ตะวันออกและประสบความสำเร็จในการเดินทางสู่อินเดีย ความมั่งคั่งจากการค้าขายทางทะเลและการยกย่องในพระปรีชาสามารถของพระเจ้ามานูเอลที่ 1 ได้ก่อให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมประจำชาติโปรตุเกสที่เรียกว่า “มานูเอลีน” เป็นศิลปะที่มีรูปแบบเฉพาะตัวและมีเอกลักษณ์ด้วยการนำภาษาทางสัญลักษณ์ของการเดินเรือมาแปลงเป็นเส้นสายทางสถาปัตยกรรม เช่น ลวดลายสมอของเรือ เถาวัลย์ ปะการัง และตราสัญลักษณ์วงกลม ดังที่ปรากฏหลักฐานสำคัญในโปรตุเกส เช่น หอคอยเบเล็ม และอาราเจโรนิโมส์ เป็นต้น (Britannica, 1998)

เมื่อโปรตุเกสเดินเรือจนสามารถขยายอำนาจมายังภูมิภาคเอเชียได้สำเร็จ รูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกเหล่านี้ได้ถูกนำติดตัวมากับการเดินทางและเกิดการปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ โดยเริ่มต้นที่เมืองกัว ประเทศอินเดีย ซึ่งถือว่าเป็นเมืองศูนย์กลางของโปรตุเกสในเอเชีย จึงเกิดเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอินโด-โปรตุกีส และต่อมาที่เมืองมะละกา ประเทศมาเลเซีย ได้เกิดเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุกีส ซึ่งเป็นการนำเอาสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกมาปรับใช้ร่วมกับรูปแบบศิลปะพื้นถิ่นจนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสถาปัตยกรรม

สำหรับมาเก๊า ชาวโปรตุเกสได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานถาวรในปี ค.ศ.1557 และเป็นพื้นที่แห่งนี้ให้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ศาสนาคริสต์และการค้าระหว่างจีนกับญี่ปุ่น โดยการเข้ามาของนักบวชคณะเยซูอิตและคณะอื่นๆ ส่งผลให้เกิดการก่อสร้างศาสนสถานจำนวนมาก ซึ่งหนึ่งในสถาปัตยกรรมชิ้นสำคัญที่สุดคือ ซากประตูโบสถ์เซนต์ปอล ซึ่งเดิมเป็นส่วนหนึ่งของวิทยาลัยเซนต์ปอลและโบสถ์มาแตร์เดอิ โบสถ์แห่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นสถาปัตยกรรมแบบลูกผสมได้อย่างเด่นชัดที่สุด โดยโครงสร้างหลักเป็นแบบบาโรกตะวันตก แต่รายละเอียดการตกแต่งหน้าบันกลับเต็มไปด้วยสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมตะวันออก เช่น ลวดลายดอกเบญจมาศและสิงโตจีน ซึ่งถูกรังสรรค์โดยช่างฝีมือชาวเอเชีย (Maria de Lourdes Rodrigues Costa, 2001

ภาพที่ 1 ซากประตูโบสถ์เซนต์ปอล (Ruínas de São Paulo) ณ จัตุรัสคณะแห่งพระเยซูเจ้า
耶穌會紀念廣場, Largo da Companhia de Jesus
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ.2025

นอกจากสถาปัตยกรรมทางศาสนา อาคารที่พักอาศัยในมาเก๊ายังแสดงถึงพัฒนาการของการปรับตัวทางวัฒนธรรม ในขณะที่ชาวจีนนิยมสร้างสิ่งปลูกสร้างชั้นเดียวบนพื้นราบ แต่ชาวโปรตุเกสกลับนิยมสร้างสร้างบ้านสูงหลายชั้นบนเนินเขา เมื่อเวลาผ่านไป การผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรมทำให้เกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของมาเก๊าหรือ ลูโซ-ไชนีส โดยมีการนำเทคนิคของตะวันตกมาปรับให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศร้อนชื้น เช่น การใช้ระเบียงและ บานหน้าต่างไม้เพื่อระบายอากาศ รวมไปถึงการใช้วัสดุท้องถิ่นในการก่อสร้าง ซึ่งสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ก็ได้กลายเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญของมาเก๊าในเวลาต่อมา

ภายหลังจากโปรตุเกสคืนอธิปไตยของมาเก๊าให้แก่จีนใน ค.ศ.1999 โปรตุเกสยังได้ทิ้งมรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นเอาไว้ในดินแดนนี้ ซึ่งร่องรอยทางสถาปัตยกรรมโปรตุเกสที่หลงเหลืออยู่ไม่ได้เป็นแค่ซากของอดีต แต่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ของการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างตะวันตกและตะวันออกตลอดระยะเวลากว่า 400 ปี ซึ่งนำไปสู่การได้รับขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกโดยยูเนสโกในปี ค.ศ.2005 ภายใต้ชื่อศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า (Historic Centre of Macau) ที่ได้รับการผลักดันจากรัฐบาลเขตปกครองพิเศษมาเก๊าเป็นแกนนำหลัก ซึ่งเข้าเกณฑ์ถึง 4 ประการที่ยูเนสโกกำหนดเอาไว้ ได้แก่ 1) เกณฑ์ที่ 2 (ii) การแลกเปลี่ยนค่านิยมทางวัฒนธรรม กล่าวคือ มาเก๊าตั้งเชิงยุทธศาสตร์ของมาเก๊าบนดินแดนจีน และความสัมพันธ์พิเศษที่สร้างขึ้นระหว่างทางการจีนและโปรตุเกส ทำให้ง่ายต่อการแลกเปลี่ยนคุณค่าของมนุษย์ที่สำคัญในสาขาต่างๆ ของวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ศิลปะ และสถาปัตยกรรมตลอดหลายศตวรรษ 2) เกณฑ์ที่ 3 (iii) การเป็นพยานหลักฐานทางวัฒนธรรม กล่าวคือ มาเก๊าเป็นหลักฐานอันโดดเด่นที่แสดงให้เห็นถึงการพบปะกันครั้งแรกและยาวนานที่สุดระหว่างตะวันตกและจีน ตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 กระทั่งศตวรรษที่ 20 มาเก๊าเป็นศูนย์กลางของพ่อค้าและมิชชันนารี รวมถึงการเรียนรู้ที่หลากหลาย ผลกระทบจากการพบปะกันครั้งนี้สามารถสืบย้อนได้จากการผสมผสานของวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเขตศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของมาเก๊า 3) เกณฑ์ที่ 4 (iv) การเป็นตัวอย่างของสิ่งปลูกสร้างที่มีความโดดเด่น กล่าวคือ มาเก๊าถือเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของกลุ่มสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของการเผชิญหน้าระหว่างอารยธรรมตะวันตกและจีนตลอดระยะเวลากว่าสี่ศตวรรษครึ่ง ซึ่งแสดงอยู่ในเส้นทางประวัติศาสตร์ด้วยพื้นที่ในเมืองและกลุ่มสถาปัตยกรรมที่เชื่อมโยงท่าเรือจีนโบราณกับเมืองโปรตุเกส และ 4) เกณฑ์ที่ 6 (vi) การมีความสัมพันธ์กับประเพณีที่ยังเกี่ยวข้องกันอยู่ กล่าวคือ มาเก๊ามีความเชื่อมโยงกับการแลกเปลี่ยนอิทธิพลทางวัฒนธรรม จิตวิญญาณ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่หลากหลายระหว่างอารยธรรมตะวันตกและจีน แนวคิดเหล่านี้เป็นแรงผลักดันโดยตรงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้ง

สำคัญในจีน ซึ่งท้ายที่สุดก็ยุติยุคศักดินาจักรวรรดิและสถาปนาสาธารณรัฐสมัยใหม่ โดยแหล่งมรดกโลกแห่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการการแลกเปลี่ยนคุณค่าทางมนุษย์และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น (UNESCO, 2005)

2. กระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

รัฐบาลมาเก๊ามีความพยายามอย่างมากในการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การก่อตั้งสถาบันวัฒนธรรมแห่งมาเก๊าขึ้นในวันที่ 4 กันยายน ค.ศ.1982 ตามพระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 43/82/M โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือในการร่างและดำเนินนโยบายด้านวัฒนธรรมและการวิจัยทางวิชาการของเขตปกครองตนเองมาเก๊า จนไปถึงการออกกฎหมายที่ส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม คือ พระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 34/76/M (Decreto-Lei n.º 34/76/M) ที่เป็นรากฐานของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมของมาเก๊า ตามมาด้วยพระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 56/84/M (Decreto-Lei n.º 56/84/M) พระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 83/92/M (Decreto-Lei n.º 83/92/M) และพระราชบัญญัติเลขที่ 11/2013 ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญท่าร้างกรอบการทำงานที่ชัดเจน และล่าสุดในปี ค.ศ.2024 ได้มีการบังคับใช้แผนคุ้มครองและจัดการศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า (PMP) โดยได้กำหนดมาตรการที่เข้มงวดในการจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ ระเบียงชมวิว และการควบคุมการก่อสร้าง เพื่อรักษาความแท้จริงและคุณค่าของพื้นที่มรดกโลกี รวมไปถึงการจัดทำเขตกันชน (Buffer Zones) ออกเป็น 2 โซนไว้ไม่ให้การขยายตัวของเมืองเข้าไปทำลายพื้นที่มรดก โดยรัฐบาลมาเก๊าได้แบ่งพื้นที่กันชนของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊า ออกเป็น 2 โซนหลัก ซึ่งครอบคลุมพื้นที่โดยรอบแหล่งมรดกที่ได้รับการขึ้นทะเบียน โดยได้กำหนดขอบเขตตามกฎหมายที่มีอยู่เกี่ยวกับพื้นที่อนุรักษ์และผังเมือง

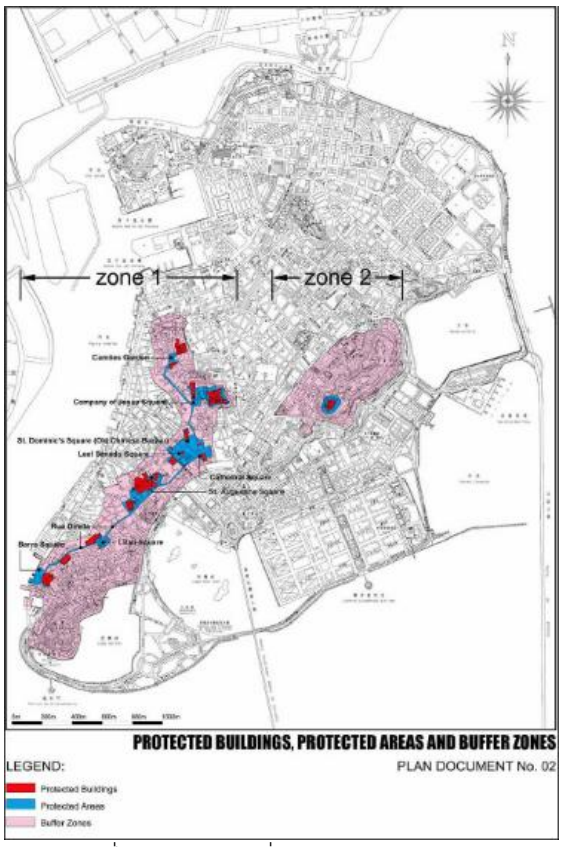

ภาพที่ 2 เขตหลักและเขตกันชนที่ได้รับการเสนอชื่อ (Nominated Core Zones and Buffer Zones)

ที่มา: UNESCO (2002)

กลยุทธ์การจัดการมรดกสถาปัตยกรรมผ่านการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ก็เป็นหนึ่งในสิ่งที่สำคัญ ซึ่งรัฐบาลมาเก๊าไม่ได้อนุรักษ์อาคารให้เป็นเพียงพิพิธภัณฑ์ที่ตายตัว แต่เน้นการทำให้มรดกมีชีวิตโดยการแบ่งการใช้งานออกเป็น 4 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1) การปรับเปลี่ยนเป็นสถานที่ทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ เช่น ป้อมปราการมอนเตที่กลายเป็นพิพิธภัณฑ์มาเก๊า 2) การปรับเปลี่ยนเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น อาคารหอสมุดเซอร์ โรเบิร์ต โฮ ตุง 3) การปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่การค้า และ 4) การสืบสานการใช้งานเดิม เช่น โรงละครดอม เปดรู ที่ 5 ที่ยังคงใช้จัดแสดงงานและอาคารลีอัล เซนาโด ที่ยังคงเป็นทำการราชการ กลยุทธ์นี้ช่วยให้มรดกทางสถาปัตยกรรมสามารถผนวกเข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบันของพลเมืองได้อย่างกลมกลืน ควบคู่ไปกับการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการศึกษาและสร้างทูตเยาวชนด้านมรดกวัฒนธรรม

รัฐบาลมาเก๊ายังมีความพยายามในการบูรณาการสู่แผนแม่บทการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของมาเก๊า โดยปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์จากการพึ่งพาธุรกิจเกมสู่การเป็นศูนย์กลางการพักผ่อนระดับโลก ผ่านแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยว (Macao Tourism Industry Development Master Plan) ในปี ค.ศ.2017 และฉบับทบทวนในปี ค.ศ.2021 และ ค.ศ.2024 ซึ่งมุ่งเน้นไปที่ยุทธศาสตร์ 1+4 ที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นแกนหลัก โดยสาระสำคัญของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในปัจจุบันประกอบไปด้วยการฟื้นฟูย่านเมืองเก่าและเขตชุมชนประวัติศาสตร์ 6 แห่ง เพื่อกระจายความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวออกจากจุดศูนย์กลางหลักและการนำเอาเทคโนโลยี Smart Tourism เข้ามาส่งเสริมการท่องเที่ยวของมาเก๊า เช่น การใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR) และความเป็นจริงเสมือน (VR) เข้ามาช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ประวัติศาสตร์รูปแบบใหม่ เช่น นิทรรศการ “Visiting the Ruins of St.Paul's in Space and Time” และยังมีการขยายเขตการให้บริการนำเที่ยวออนไลน์ ในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมทั้งหมด 27 แห่ง อีกทั้งยังมีการติดป้ายเพื่อสื่อความหมาย ทางประวัติศาสตร์ให้กับอาคารกว่า 110 แห่งทั่วเมืองมาเก๊า (Macao Government Tourism Office, 2025)

รัฐบาลยังได้จัดทำเส้นทางในการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรม ที่จัดทำโดยสำนักงานวัฒนธรรมและทำงานร่วมกับสำนักงานการท่องเที่ยวรัฐบาลมาเก๊า เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มาเก๊าในชื่อ เส้นทางมรดกทางวัฒนธรรม (Macao Cultural Heritage Trails) ที่รวบรวมเส้นทางของโบราณสถานของเส้นทางสายไหมทางทะเลมาเก๊าทั้งหมด 6 แห่ง และเส้นทางของอาคารประวัติศาสตร์ที่มีบทบาททางการศึกษาในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตกทั้งหมด 20 แห่ง ที่สะท้อนให้เห็นว่ามาเก๊าประสบความสำเร็จในการสร้างดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาโดยที่สถาปัตยกรรมตะวันตกและแบบชิโน-โปรตุกีสได้รับการดูแลรักษาอย่างดีและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้จริง

จากการศึกษาในหัวข้อนี้จึงสามารถสรุปได้ว่าการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านกฎหมาย การใช้ประโยชน์พื้นที่ และแผนการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จที่ทำให้ศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊ายังคงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของมาเก๊าท่ามกลางความท้าทายของโลกสมัยใหม่

สรุปและอภิปรายผล

วัฒนธรรมโปรตุเกสนั้น เป็นวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาอย่างยาวนานหลายศตวรรษ และมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวที่เกิดจากการเดินทางทางทะเลจากตะวันตกสู่ตะวันออกไม่ว่าจะเป็นเมืองกัว ในอินเดีย เมืองมะละกา ในมาเลเซีย จนกระทั่งเข้ามาถึงมาเก๊า ด้วยเหตุนี้มรดกเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาและอนุรักษ์ ทางรัฐบาลมาเก๊าจึงได้มีความพยายามที่จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมอื่นๆ ที่จับต้องไม่ได้อันเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของมาเก๊าไว้ ในการเป็นทุนในการต่อยอดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของมาเก๊าและผลักดันมาเก๊าจากการเป็นเมืองแห่งการพนันสู่การเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวและผักผ่อนระดับโลก โดยความพยายามดังกล่าวเริ่มต้นจากการที่รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ และได้ถ่ายทอดความรู้สึกหวงแหนและตระหนักถึงความสำคัญนี้แก่ประชาชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการช่วยกันดูแลและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไว้

ส่งผลให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางสถาปัตยกรรมนี้ให้เป็นจุดหมายปลายให้กับนักท่องเที่ยวทั่วโลก

กระบวนการการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมของมาเก๊าได้สะท้อนถึงแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (HUL) ได้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมและธรณีสัณฐานแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะการกำหนดเขตกันชนระเบียงชมวิวเพื่อรักษาทัศนียภาพของความเป็นภูเขาสู่ทะเล เพื่อไม่ให้มรดกเหล่านี้ถูกทำลายจากการขยายตัวของตึกสูงอันเกิดจากการพัฒนาเมืองในปัจจุบัน ในขณะเดียวกัน มาเก๊ายังรักษาความเป็นจิตวิญญาณของสถานที่เอาไว้ ผ่านการดำรงอยู่ร่วมกันของพหุวัฒนธรรม เช่น การที่วัดนาชาตั้งอยู่ติดกับซากประตูโบสถ์เซนต์ปอล หรือการที่บริเวณจตุรัสซีนาดูยังคงถูกใช้เป็นสถานที่จัดงานเฉลิมฉลองเทศกาลของชาวจีน ทำให้เห็นได้ว่าการอนุรักษ์มรดกของมาเก๊าไม่ใช่การแช่แข็งอดีต แต่เป็นการพัฒนาเมืองที่ควบคู่ไปกับการรักษารากฐานทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

ในส่วนของมิติด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) มาเก๊าได้ใช้ประโยชน์ของมรดกโลกที่มีความแท้จริงของประวัติศาสตร์ที่มีอายุมากกว่า 400 ปี ในการเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพ โดยได้มีการยกระดับโบราณสถานให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต ผ่านกลยุทธการปรับเปลี่ยนการใช้สอยอาคารเก่า และการนำเทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวช่วยในการเล่าเรื่องราวบริบทในอดีต จึงส่งผลให้มาเก๊ากลายเป็นต้นแบบของเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพระดับโลก ที่สามารถผสานการอนุรักษ์มรดกเข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองสมัยใหม่ได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นการศึกษาในหัวข้อ มรดกสถาปัตยกรรมโปรตุเกสของศูนย์กลางประวัติศาสตร์มาเก๊ากับกระบวนการอนุรักษ์มรดกเมืองเพื่อการท่องเที่ยว จึงเห็นได้ว่าทางมาเก๊ามีความพยายามที่จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างด้านสถาปัตยกรรมกลับมามีชีวิตอีกครั้ง ผ่านการอนุรักษ์ที่ทางรัฐบาลมาเก๊าจัดทำขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางการบริหาร ทางกฎหมาย การจัดการพื้นที่และอาคาร หรือการปลูกฝังผ่านการศึกษา ควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของมาเก๊า ทำให้เห็นได้ว่า การอนุรักษ์มรดกเมืองตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์กับการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ถือเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนร่วมกันและส่งเสริมให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังมีคุณค่าและควรค่าต่อการอนุรักษ์และพัฒนาต่อยอดในบริบทเมืองในโลกยุคปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาฉบับนี้ สามารถนำเอากระบวนการและแนวทางของรัฐบาลมาเก๊ามาปรับใช้กับการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ในไทย ทั้งในรูปแบบของมรดกทางวัฒนธรรม อาคารเก่า รวมไปถึงโบราณสถาน ในประเด็นดังนี้

1) กระบวนการอนุรักษ์มรดกเหล่านี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรเสริมสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากความยั่งยืนของการอนุรักษ์โบราณสถานเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคประชาชนเป็นสำคัญ ภาครัฐควรส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและได้รับประโยชน์จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รวมไปถึงการนำโมเดลการสร้างทูตเยาวชนด้านมรดกวัฒนธรรม และการสอดแทรกความรู้ในระบบการศึกษา เพื่อสร้างความรู้สึกหวงแหนและสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าจของมรดกเหล่านี้ให้แก่ประชาชนและเยาวชน อันจะนำไปสู่ความพยายามในการช่วยกันดูแลและรักษามรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้การเสริมสร้างความรู้แก่ภาคประชาชนต้องเป็นการเรียนรู้ผ่านเรื่องราวที่ถูกต้องอย่างแท้จริง เพื่อให้เข้าใจถึงบริบทในอดีตที่ถูกต้อง

2) รัฐบาลควรฟื้นชีวิตโบราณสถานและอาคารประวัติศาสตร์ผ่านการใช้ปนระโยชน์ที่หลากหลาย เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการแช่แข็งโบราณสถานให้เป็นเพียงพื้นที่จัดแสดงที่ตายตัว ภาครัฐสามารถนำแนวทางการจัดการอาคารเก่าของมาเก๊ามาปรับใช้ โดยสนับสนุนให้บริเวณพื้นที่โดยรอบโบราณสถานหรืออาคารเก่ามาปรับปรุงการใช้งานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต

ร่วมสมัย เช่น พัฒนาเป็นพื้นที่สำหรับเรียนรู้ทางวัฒนธรรม พื้นที่สาธาณประโยชน์ หรือพื้นที่ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชน โดยปราศจากการเอื้อผลประโยชน์ต่อกลุ่มนายทุน สิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและทำให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังคงมีความสำคัญต่อพลเมือง

3) หน่วยงานภาครัฐของไทยที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรบูรณาการและออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เพื่อกระจายรายได้และลดความแออัดในบริเวณโบราณสถานต่างๆ โดยการจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวนี้เป็นการร้อยเรียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้มองโบราณสถานหรืออาคารประวัติศาสตร์แยกส่วนกัน แต่เป็นการเชื่อมโยงสถานที่ต่างๆ ผ่านแกนของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนและแท้จริง เช่น เส้นทางสถาปัตยกรรมตะวันตกในไทย บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ หรือ เส้นทางการค้าโบราณ บริเวณย่านเมืองเก่าอยุธยาและภูเก็ต เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็นภาพรวมของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาฉบับนี้จะไม่สำเร็จลุล่วงไปได้หากไม่ได้ความกรุณาและความอนุเคราะห์จากหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ เกตุชพรรณ์ คำพุฒ ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาครั้งนี้ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เปี่ยมศักดิ์ หงส์จำรัสศิลป์ ที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา แนะนำแนวทาง และตรวจสอบข้อบกพร่องต่างๆ ภายในงานด้วยความเมตตาและเอาใจใส่ตลอดการศึกษานี้ อันส่งผลให้งานวิจัยเล่มนี้มีความสมบูรณ์และถูกต้องตามระเบียบในการทำการศึกษา และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ Maria Madureira อาจารย์ CICL และผู้ช่วยด้านวัฒนธรรมโปรตุเกส อีกทั้งเป็นผู้อำนวยการศูนย์ Camões ประจำกรุงเทพมหานครของสถานเอกอัครราชทูตโปรตุเกสประจำประเทศไทย ในฐานะอาจารย์ผู้สอนภาษาและวัฒนธรรมโปรตุเกสในหลักสูตร อันนำไปสู่แรงบันดาลใจในการทำการศึกษาในหัวข้อนี้ รวมไปถึงความกรุณาในการตอบคำถามในข้อสงสัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวัฒนธรรมของโปรตุเกส ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ภาคนิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านและผู้ที่สนใจ หากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้ และพร้อมที่จะนำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กร ชัยธีระสุเวท. (2567). **ประวัติศาสตร์สเปนและโปรตุเกสฉบับกระชับ** (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมพ์ศยามปัญญา.

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (สิงหาคม 2557). **คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์**. สืบค้นจาก https://www.dot.go.th/storage/ebooks/February2019/PLpogKmbYidrDzxTZ5K1.Pdf.

กุลแก้ว คล้ายแก้ว และ คณิต เขียววิชัย. (2566). **เมืองมรดกโลกกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย**. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์, 5 (2), 25–40.

เกิดศิริ เกรียงไกร. (2017). **บทความแปล 'ข้อแนะนำเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์'**. สืบค้นจาก https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA-Arch/article/view/65019.

ชนิดา ทิพย์มณเฑียร. (2563). **มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์: กรณีศึกษาย่านประวัติศาสตร์ทับเที่ยง จังหวัดตรัง**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธนูเพชร อ่อนมาวง. (2559**). สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**.

วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2555) **โปรตุเกส: การเดินเรือ, เครื่องเทศ, และศรัทธา**. สืบค้นจาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:308227.

บุณยสฤษฎ์ อเนกสุข. (2559). **ยล เยี่ยม เยือน เหย้า แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ปรีดี พิศภูมิวิถี. (13 กันยายน 2563). **การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (ตอนที่ 1).** สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_2344210

มูนีเราะฮ์ ยีดำ. (2566). **การศึกษาการบริหารจัดการเมืองกับแหล่งมรดกโลก: บทสังเคราะห์จากแหล่งมรดกโลกที่ถูกถอดถอน**. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 25 (3), 144-157.

ศรัญญา ประสพชิงชนะ. (2563). **การขยายตัวของเมืองกัลกัตตาและการสร้างสถาปัตยกรรมภายใต้อิทธิพลของอังกฤษตั้งแต่ ค.ศ. 1690-1911**. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 28 (3), 190- 213.

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2561). **กาลครั้งหนึ่งของโปรตุเกส: ประวัติศาสตร์โปรตุเกสจากจักรวรรดิทางทะเลสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตย**. ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานกฎหมายของรัฐบาลเขตบริหารพิเศษมาเก๊า. (7 สิงหาคม 1976). **กฎหมายตราสารเลขที่ 34/76/M**. สืบค้นจาก https://bo.dsaj.gov.mo/bo/i/76/32/declei34_cn.asp.

สำนักงานกฎหมายของรัฐบาลเขตบริหารพิเศษมาเก๊า. (30 มิถุนายน 1984). **กฎหมายตราสารเลขที่ 56/84/M**. สืบค้นจาก https://bo.dsaj.gov.mo/bo/i/84/27/declei56_cn.asp.

สำนักงานกฎหมายของรัฐบาลเขตบริหารพิเศษมาเก๊า. (31 ธันวาคม 1992) “**กฎหมายตราสารเลขที่ 83/92/M**. สืบค้นจาก https://bo.dsaj.gov.mo/bo/i/92/52/declei83_cn.asp.

หลียา ฝันดีสวัส. (2558). **การคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองมรดกโลก หลวงพระบาง สปป.ลาว**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Britannica Editors. (1998). **Manueline**. สืบค้นจาก https://www.britannica.com/art/Manueline.

Christine Zheng Miaobing. (1994). **MACAO: A 'PRE-POST-COLONIAL' ERA**. Review of Culture (International Edition). Vol. no.19, 95-101.

Cultural Affairs Bureau of the Macao S.A.R. Government. (2005). **Macao World Heritage: The Historic Centre of Macao**. Macao: Cultural Affairs Bureau of the Macao S.A.R. Government, 5-151.

Cultural Affairs Bureau. (30 May 2024) **Administrative Regulation for the Protection and Management Plan of the Historic Centre of Macao shall come into force on 1 June**. สืบค้นจาก https://www.gov.mo/en/news/333940/.

Huang Hongzhao. (1996). **PORTUGUESE SETTLEMENT IN MACAO AND CULTURAL EXCHANGE BETWEEN CHINA AND THE OUTSIDE WORLD**. Review of Culture (International Edition), Vol. no.29, 67-84.

Luís Gonzaga Gomes. (1995). **SUMMARY OF THE HISTORY OF MACAO**. Review of Culture (International Edition), Vol.no.23, 131-144.

Macao Government Tourism Office. (2025). **Macao Tourism Industry Development Master Plan: Second**

Phase Review Report. Macao: Macao Government Tourism Office, 8-61.

Macao Government Tourism Office. (2017). **Macao Tourism Industry Development Master Plan Comprehensive Report**. Macao: Macao Government Tourism Office, 7-289.

Macao Government Tourism Office. (2021) **Macao Tourism Industry Development Master Plan: Review Report**. Macao: Macao Government Tourism Office, 8-54.

Maria de Lourdes Rodrigues Costa. (2001) **THE HISTORY OF ARCHITECTURE IN MACAO**. Review of Culture (International Edition), Vol.no.65, 13-66.

UNESCO. (2013) **New life for historic cities: The historic urban landscape approach explained**. Paris: UNESCO, 2-24.

UNESCO. (2011). **RECOMMENDATION ON THE HISTORIC URBAN LANDSCAPE**. the Recommendation on the Historic Urban Landscape UNESCO's General Conference, 1-7.

UNESCO World Heritage Centre. **(2005) Historic Centre of Macao**. สืบค้นจาก https://whc.unesco.org/en/list/1110/.

Ran Liang. (2019). **Protection of Macau's Historic Architectural Heritage**. Faculty of Innovation and Design, City University of Macau.

Vamos Spanish Academy. (July 17, 2023). **Moorish Architecture in Andalusian Cities**. สืบค้นจาก https://vamospanish.com/discover/the-influence-of-moorish-architecture-in-andalusian-cities/.

พรรคสังคมราษฎร์นิยมกัมพูชา: การกำเนิด การดำรงอยู่ และการล่มสลาย (ค.ศ. 1955-1970)

Sangkum Reastr Niyum of Cambodia: Advent, Existence, and Collapse (1955-1970 AD)

ยศพันธ์ โชคบุญมาอนันต์[1]

บทคัดย่อ

พรรคสังคมราษฎร์นิยมปกครองกัมพูชาในฐานะพรรคการเมืองหลักภายหลังยุคเอกราชมายาวนานเกินกว่า 1 ทศวรรษ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองของกัมพูชาไปจากเดิม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของพรรคสังคมราษฎร์นิยมตั้งแต่ก่อตั้งกระทั่งล่มสลาย และ (2) เพื่อศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลให้พรรคสังคมราษฎร์นิยมดำรงอยู่และล่มสลาย โดยใช้ทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองและแนวคิดชุมชนจินตกรรม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า พรรคสังคมราษฎร์นิยมสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือและเพื่อรองรับบทบาทของเจ้านโรดมสีหนุภายหลังการสละราชบัลลังก์เพื่อเข้าสู่เส้นทางการเมืองกัมพูชา ระยะแรกพรรคสังคมราษฎร์นิยมดำเนินนโยบายเป็นกลางทางการเมืองระหว่างประเทศ มีการใช้หลักสังคมนิยมแนวพุทธเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ช่วงทศวรรษ 1960 เจ้านโรดมสีหนุรวบอำนาจทางการเมืองมากยิ่งขึ้นอันเป็นผลให้ช่วงท้ายของพรรคต้องพบกับความขัดแย้ง วิกฤตเศรษฐกิจและการแทรกแซงจากมหาอำนาจ นโยบายเป็นกลางจึงไม่สามารถดำเนินต่อไปเป็นผลให้ฝ่ายต่อต้านเจ้านโรดมสีหนุพยายามที่จะโค่นล้มรัฐบาล พรรคจึงล่มสลายไปโดยการปฏิวัติของพลเอก ลอน นอล ใน ค.ศ. 1970

คำสำคัญ: *พรรคสังคมราษฎร์นิยม เจ้านโรดมสีหนุ ระบอบสีหนุ กัมพูชา*

Abstract

Sangkum Reastr Niyum ruled over Cambodia as the main political party during the independence period for more than a decade, its rule changed the Cambodian political landscape. This research aims: (1) To study the development of Sangkum Reastr Niyum from its advent until the collapse of the Party; and (2) To study the reasons and factors behind the Party's existence and collapse, utilising the theoretical frameworks of Political Development and Political Decay, as well as the Imagined Communities.

This is a qualitative study, drawing upon documentary analysis and relevant literature. The research shows that Sangkum Reastr Niyum was created as a tool and to support Prince Norodom Sihanouk's role in entering Cambodian politics after his abdication. Initially, Sangkum Reastr Niyum chose neutrality in its foreign policy while using Buddhist Socialism to develop the Cambodian economy.

However, in the 1960s Prince Norodom Sihanouk consolidated political power for himself. Therefore, towards the end of the Sangkum Reastr Niyum era, the Party had to face internal conflicts, an economic crisis, and interference from major powers; Its neutrality policy had to cease, and the opponents

[1] นักศึกษาหลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

of Prince Norodom Sihanouk tried to overthrow his government. In the end, Sangkum Reastr Niyum collapsed following the revolution led by General Lon Nol in 1970 AD.

***Keywords**: Sangkum Reastr Niyum, Norodom Sihanouk, Sihanouk system, Cambodia*

บทนำ

กัมพูชาเลือกเส้นทางประชาธิปไตยเพื่อที่จะปกครองตนเองภายหลังได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสในช่วงเวลานั้นนับเป็นช่วงเวลาสำคัญของการเปลี่ยนผ่านครั้งใหญ่ของกัมพูชาเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ เจ้านโรดมสีหนุในฐานะกษัตริย์ของกัมพูชาได้สละราชบัลลังก์เพื่อเข้าสู่เส้นทางการเมือง และได้ตั้งพรรคสังคมราษฎร์นิยมเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความก้าวหน้าให้กับสังคมกัมพูชาและเพื่อรองรับบทบาทใหม่ของเจ้านโรดมสีหนุในฐานะผู้ปกครองกัมพูชาหลังได้รับเอกราช

พรรคสังคมราษฎร์นิยมก่อตั้งด้วยความคิดที่จะนำกัมพูชาไปสู่เส้นทางประชาธิปไตยและได้กลายมาเป็นสถาบันทางการเมืองที่ช่วยรองรับบทบาท “ผู้นำชาตินิยมของรัฐชาติที่เกิดใหม่” ของเจ้านโรดมสีหนุ พรรคสังคมราษฎร์นิยมนั้นประสบความสำเร็จในทางการเมืองของกัมพูชาอย่างมาก ประการหนึ่งคือสามารถชนะการเลือกตั้งอย่างถล่มทลายจากการเลือกตั้งใน ค.ศ. 1955 และสามารถรักษาชัยชนะไว้ได้นานเกือบสองทศวรรษ ตลอดระยะเวลาที่พรรคสังคมราษฎร์นิยมปกครองกัมพูชานับได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่สังคมกัมพูชามีความเป็นประชาธิปไตยในระดับหนึ่งอย่างไรก็ดีในช่วงปลายทศวรรษ 1960 เจ้านโรดมสีหนุกุมอำนาจทางการเมืองของกัมพูชา รัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมสามารถกุมอำนาจในรัฐสภากัมพูชาได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดจากชัยชนะตั้งแต่ใน ค.ศ. 1955 เป็นต้นมา การรวบอำนาจของเจ้านโรดมสีหนุก่อให้เกิดการต่อต้านจากฝ่ายการเมืองต่าง ๆ ผนวกกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และความขัดแย้งภายในพรรค จนนำไปสู่การล่มสลายของพรรค ใน ค.ศ. 1970 จากการปฏิวัติของพลเอก ลอน นอล (General Lon Nol)ที่ได้ยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมที่นำโดยเจ้านโรดมสีหนุ และเป็นจุดสิ้นสุดของระบอบที่ปกครองกัมพูชามายาวนานกว่า 15 ปี

จากการศึกษาของนภดล ชาติประเสริฐ (2533) กล่าวว่า เจ้านโรดมสีหนุขึ้นมามีบทบาทในฐานะผู้นำกัมพูชาในช่วงที่กัมพูชาได้รับเอกราช เจ้านโรดมสีหนุได้กำหนดนโยบายเป็นกลางในการระหว่างประเทศขึ้นจากข้อจำกัดของกัมพูชา นโยบายดังกล่าวประสบความสำเร็จตลอดทศวรรษแรกหลังจากได้รับเอกราช แต่หลังจาก ค.ศ. 1963 เมื่อความขัดแย้งและการแทรกแซงของชาติมหาอำนาจทำให้กัมพูชาไม่สามารถรักษาความเป็นกลางดังที่เคยเป็นมาไว้ได้ ประกอบกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและความขัดแย้งภายในที่รุนแรง จนท้ายที่สุดก็มีการยึดอำนาจจากเจ้านโรดมสีหนุและรัฐบาลใหม่ที่ตั้งขึ้นมาก็ดำเนินนโยบายการต่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

สอดคล้องกับการศึกษาของธิบดี บัวคำศรี (2547) ที่มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์กัมพูชาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมาจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่ชี้ให้เห็นพัฒนาการทางการเมืองของกัมพูชาผ่านการเปลี่ยนแปลงจากยุคจารีตเข้าสู่สมัยใหม่ซึ่งก็คือช่วงที่ได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์จากฝรั่งเศสและมีการก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นหลากหลาย จนเข้าสู่ยุคที่พรรคสังคมราษฎร์นิยมมีชัยชนะและปกครองกัมพูชานำโดยตัวแสดงหลักของพรรคคือเจ้านโรดมสีหนุที่นับว่ามีความเป็นประชาธิปไตยในระดับหนึ่ง มีการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และฟื้นฟูวัฒนธรรม แต่จากการดำเนินนโยบายที่สร้างความไม่พอใจให้ฝ่ายกองทัพของกัมพูชาจึงถูกโค่นล้มอำนาจโดยผู้นำกองทัพไปในที่สุด

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพรรคสังคมราษฎร์นิยมในฐานะพรรคการเมืองหลักที่ปกครองกัมพูชาในยุคเอกราช โดยมุ่งศึกษาการกำเนิด บทบาทระหว่างการดำรงอยู่ และสาเหตุแห่งการล่มสลายของพรรค เพื่อทำความเข้าใจพลวัตทางการเมืองของกัมพูชาในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นรัฐชาติหลังการได้รับเอกราชผ่านการศึกษาพรรคสังคมราษฎร์นิยม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของพรรคสังคมราษฎร์นิยมตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกระทั่งล่มสลาย
2. เพื่อศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลให้พรรคสังคมราษฎร์นิยมดำรงอยู่และล่มสลาย

สมมุติฐานของการวิจัย

1. พรรคสังคมราษฎร์นิยมกำเนิดขึ้นภายใต้ความประสงค์ของเจ้านโรดมสีหนุที่จะควบคุมทิศทางการเมืองของกัมพูชาภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากยุคอาณานิคมเข้าสู่ยุคเอกราช ซึ่งพรรคสังคมราษฎร์นิยมสามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็วแต่ไม่สามารถปรับตัวยืดหยุ่นให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคมส่งผลให้พรรคไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้

2. พรรคสังคมราษฎร์นิยมเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดบทบาทใหม่ของเจ้านโรดมสีหนุซึ่งเป็น “ผู้นำชาตินิยมของรัฐชาติที่กำเนิดใหม่” เป็นการผสมผสานบทบาทผู้นำตามประเพณีและผู้นำชาตินิยม เจ้านโรดมสีหนุประสบความสำเร็จในใช้พรรคเป็นเครื่องมือในการกำหนดตัวตนใหม่ภายใต้ระบบพรรคการเมืองเดียว อย่างไรก็ดี เจ้านโรดมสีหนุรวบอำนาจทางการเมืองและการตัดสินใจที่สำคัญไว้มากเกินไป ผนวกกับการต่อต้านจากพวกนิยมสาธารณรัฐและฝ่ายการเมืองอื่น การที่พรรคไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับความท้าทายทางการเมืองที่เกิดขึ้น รวมทั้งท่าทีในการดำเนินนโยบายการระหว่างประเทศที่เอนเอียงไปทางค่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์นั้นสร้างความไม่พอใจให้ฝ่ายต่อต้านเจ้านโรดมสีหนุ

3. ภายใต้การดำเนินนโยบายการระหว่างประเทศที่เอนเอียงเข้าหาฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์รวมทั้งการงดรับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารจากสหรัฐอเมริกานั้นยิ่งสร้างความไม่พึงพอใจให้ฝ่ายกองทัพกัมพูชาที่นำโดยพวกนิยมสาธารณรัฐ จึงก่อให้เกิดความพยายามโค่นล้มระบอบการปกครองของรัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมและสามารถล้มรัฐบาลได้สำเร็จขณะที่เจ้านโรดมสีหนุอยู่ระหว่างการเดินทางเยือนต่างประเทศ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเวลา ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการศึกษาโดยเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1955อันเป็นช่วงเวลาที่พรรคสังคมราษฎร์นิยมถูกตั้งขึ้นโดยเจ้านโรดมสีหนุ จนกระทั่ง ค.ศ. 1970 ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดของพรรคจากการปฏิวัติยึดอำนาจโดยพลเอก ลอน นอล

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาในด้านเนื้อหาโดยจะศึกษาตัวแสดงต่าง ๆ ภายในพรรคสังคมราษฎร์นิยม บริบทของพรรคในการเมืองกัมพูชา รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของพรรคสังคมราษฎร์นิยม

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ทำการศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้คือประเทศกัมพูชาซึ่งเคยเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและได้กลายมาเป็นเอกราชโดยสมบูรณ์ในช่วงปลาย ค.ศ. 1953 ช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญเข้าสู่สมัยใหม่ของกัมพูชา

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษาเรื่องพรรคสังคมราษฎร์นิยม: การกำเนิด การดำรงอยู่ และการล่มสลาย (ค.ศ. 1955-1970) ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการทางการเมืองของพรรคสังคมราษฎร์นิยมตั้งแต่ก่อตั้งจนกระทั่งต้องยุติบทบาทไปจากการปฏิวัติของพลเอก ลอน นอล ใน ค.ศ. 1970 นอกจากนั้นเหตุการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงที่พรรคสังคมราษฎร์นิยมปกครองกัมพูชา รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของพรรคเป็นประเด็นที่จะได้นำมาวิเคราะห์ โดยอาศัยทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองและแนวคิดชุมชนจินตกรรม ซึ่งทั้งสองแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยจะช่วยในการวิเคราะห์พรรคสังคมราษฎร์นิยมในฐานะพรรคการเมืองหลักที่มี

ความสำคัญต่อการปกครองกัมพูชา และช่วยวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงบทบาทของเจ้านโรดม-สีหนุมาสู่การเป็นผู้นำทางการเมืองของกัมพูชาหลังจากได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1953 การตั้งพรรคถูกตีความในฐานะกลไกการสร้างชาติทางการเมืองที่ต้องเติมเต็มอำนาจอธิปไตยกัมพูชาชุดใหม่อันเป็นชุมชนจินตกรรมที่ต้องการสัญลักษณ์ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในกัมพูชา

1. ทฤษฎีพัฒนาการทางการเมือง

ซามูเอล ฮันติงตัน เสนอว่าข้อแตกต่างทางการเมืองที่สำคัญที่สุดของประเทศทั้งหลายไม่ได้อยู่ที่รูปแบบของรัฐบาล แต่อยู่ที่ระเบียบทางการเมือง (Political Order) ซึ่งมีความสำคัญต่อการอยู่รอดของรัฐ

วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น (2525) ได้อธิบายแนวคิดหลักของฮันติงตันไว้ว่าประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมากประสบกับความขาดแคลนคือความขาดแคลนประชาคมการเมืองและรัฐบาลที่ชอบธรรมและมีประสิทธิภาพซึ่งเกิดจาก “ความเสื่อมทางการเมือง” (Political Decay) อันเป็นภาวะที่รัฐบาลเสียอำนาจปกครอง ไม่มีประสิทธิภาพและไม่มีความชอบธรรมในการปกครอง ความเสื่อมทางการเมืองเกิดขึ้นเมื่ออัตราการเข้าร่วมทางการเมืองเติบโตรวดเร็วกว่าความสามารถของสถาบันทางการเมืองในการรองรับและจัดการ ดังนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงความวุ่นวายและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยการใช้กำลัง ประเทศเหล่านี้จึงต้องสร้าง “สถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็ง” ที่มีความสามารถในการปรับตัว ยืดหยุ่น และมีเอกภาพ เพื่อสร้างนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและคงไว้ซึ่งความชอบธรรมในการปกครอง (วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น, 2525)

2. แนวคิดชุมชนจินตกรรม

เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (2552) เสนอแนวคิดชุมชนจินตกรรม (Imagined Communities) ที่อธิบายว่า “ชาติ, รัฐชาติ” เป็นสิ่งที่จินตกรรมขึ้น เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่ถูกพลเมืองของชาตินั้นสร้างขึ้น

แอนเดอร์สัน (2552) ยังได้เสนอว่าชาติคือชุมชนทางการเมืองที่ถูกจินตกรรมขึ้นโดยมีอธิปไตยและมีขอบเขตจำกัดมาตั้งแต่กำเนิดและคนในชาตินั้นก็สำนึกแห่งความเป็นชาติร่วมกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีรายละเอียดวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) เอกสารที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพรรคสังคมราษฎร์นิยมและเจ้านโรดมสีหนุ ไม่ว่าจะเป็น นโยบายเป็นกลางของกัมพูชาในสมัยรัฐบาลเจ้านโรดมสีหนุ, สารานุกรมประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน, ปราสาทพระวิหาร: การเมืองวัฒนธรรมในกัมพูชายุคสังคมราษฎร์นิยม ค.ศ. 1955-1970, และประวัติศาสตร์กัมพูชา

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาพัฒนาการของพรรคสังคมราษฎร์นิยม สาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลให้พรรคดำรงอยู่และล่มสลาย รวมทั้งการปฏิวัติในบริบทของสงครามเย็น ซึ่งมีผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการของพรรคสังคมราษฎร์นิยม

1.1 การก่อตั้งพรรคสังคมราษฎร์นิยม

กัมพูชาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 – 19 เป็นช่วงที่กัมพูชาตกอยู่ภายใต้อำนาจของจักรวรรดิฝรั่งเศส ซึ่งฝรั่งเศสได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่สังคมกัมพูชาในระดับหนึ่ง จนกระทั่ง ค.ศ. 1941 ฝรั่งเศสได้เลือกให้เจ้านโรดมสีหนุเป็นกษัตริย์

ของกัมพูชา เจ้านโรดมสีหนุได้เรียกร้องเอกราชให้กัมพูชาได้สำเร็จในปลาย ค.ศ. 1953 และพระองค์มีพระประสงค์ที่จะควบคุมทิศทางการเมืองของกัมพูชาต่อไปภายหลังได้รับเอกราช และนำกัมพูชาสู่ระบอบประชาธิปไตย เจ้านโรดมสีหนุจึงประกาศสละราชบัลลังก์และจัดตั้งกลุ่มการเมืองที่ชื่อว่า “สังคมราษฎร์นิยม” ขึ้น การตั้งกลุ่มการเมืองดังกล่าวขึ้นเนื่องจากเจ้านโรดมสีหนุต้องการต่อกรกับอำนาจของนักการเมืองโดยเฉพาะพรรคเดโมแครต (the Democrats) ที่มีอิทธิพลต่อการเมืองกัมพูชามาก่อน พรรคสังคมราษฎร์นิยมที่ตั้งขึ้นมานั้นเพื่อแข่งขันในการเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีขึ้นในช่วงปลาย ค.ศ. 1955 (Chandler, 2000)

พรรคสังคมราษฎร์นิยมถูกอธิบายว่าเป็นขบวนการที่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตย ในแง่ที่ให้ความสำคัญกับประชาชน กล่าวได้ว่าอำนาจทางการเมืองมาจากประชาชน และมีการอ้างถึงตำนานพระเจ้าแตงหวานเพื่ออ้างถึงสิทธิธรรมในการปกครองของเจ้านโรดมสีหนุ (พงษ์พันธ์ พึ่งตน, 2552) เมื่อถึงกำหนดการเลือกตั้งทั่วไปใน ค.ศ. 1955 ผลปรากฏว่าพรรคสังคมราษฎร์นิยมมีชัยชนะเป็นอันดับที่หนึ่งและครองที่นั่งทั้งหมดในสภาได้ในคราวเดียวจึงได้มีการจัดตั้งรัฐบาลที่เจ้านโรดมสีหนุเป็นนายกรัฐมนตรี (ธิบดี บัวคำศรี, 2547)

1.2 นโยบายของพรรคสังคมราษฎร์นิยม

ภายหลังจากที่สามารถคว้าชัยชนะในสภาได้สำเร็จรัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมนำโดยเจ้านโรดมสีหนุจึงเริ่มดำเนินการตามที่ได้มุ่งหมายไว้ สิ่งหนึ่งคือการเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเพื่อคืนอำนาจแด่กษัตริย์กัมพูชา นอกจากนั้นเจ้านโรดมสีหนุยังได้เลือกดำเนินนโยบายเป็นกลาง (Neutrality) ในการเมืองระหว่างประเทศเนื่องจากข้อจำกัดของกัมพูชาที่มีปัจจัยพื้นฐานอยู่อย่างจำกัด รวมทั้งไม่ต้องการให้กัมพูชาตกอยู่ในความขัดแย้งของสงครามเย็นที่กำลังปะทุในเวลานั้น ต่อมาสภาแห่งชาติกัมพูชาก็ได้ให้การรับรองนโยบายเป็นกลางดังกล่าวเพื่อกำหนดสถานะของกัมพูชาว่าเป็นกลาง ไม่เข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารกับฝ่ายใด รวมทั้งไม่ยอมให้ต่างชาติเข้ามาตั้งฐานทัพในกัมพูชา ในด้านนโยบายทางเศรษฐกิจก็ถูกกำหนดโดยเจ้านโรดมสีหนุที่เน้นให้รัฐเป็นผู้ชี้นำ ต้องการลดอิทธิพลของต่างชาติ และต้องการสร้างความทันสมัยให้แก่กัมพูชาผ่านการพัฒนาพื้นที่เมืองหลวงเป็นหลัก อย่างไรก็ดี นโยบายทางด้านเศรษฐกิจที่เน้นความเจริญในเมืองหลวงและโครงการพัฒนาประเทศนั้นได้สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างคนในเมืองและคนชนบทซึ่งส่วนมากประกอบอาชีพกสิกรรม นโยบายเหล่านี้สะท้อนความพยายามของเจ้านโรดมสีหนุในการพยายามสร้างชาติกัมพูชาหลังได้รับเอกราชการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและนำประเทศไปสู่ความทันสมัยภายใต้รัฐบาลสังคมราษฎร์นิยม (ธิบดี บัวคำศรี, 2547)

นอกจากนโยบายดังกล่าวแล้ว รัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมยังได้นำหลักการ “สังคมนิยมแบบพุทธ” (Buddhist Socialism) มาใช้สร้างเอกลักษณ์ของชาติ หลักการข้างต้นเน้นการฟื้นฟูและเชิดชูสถาบันกษัตริย์ของกัมพูชา มีการส่งเสริมการใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาประจำชาติ และยังสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีของกัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความภาคภูมิใจในสมัยพระนคร (Angkor period) ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการใช้ “ชาตินิยมปราสาทหิน” (Stone Temple Nationalism) เพื่อสื่อถึงความเจริญรุ่งเรืองของกัมพูชาที่สืบเนื่องมาจากอดีต รัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมยังจัดให้มีการสร้างโรงเรียนและวิทยาลัยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท เนื่องจากมุ่งหวังให้ชาวกัมพูชามีความรู้มากขึ้น (พงษ์พันธ์ พึ่งตน, 2552)

รัฐบาลยังได้ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของกัมพูชา มีการสนับสนุนศิลปิน นักแสดง และนักดนตรีอย่างเต็มที่ ละครรำแบบดั้งเดิมของกัมพูชาก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาเช่นเดียวกัน (ธิบดี บัวคำศรี, 2547) ในช่วงเวลาเดียวกันนี้สถาปัตยกรรมก็ได้รับการฟื้นฟู มีการสร้าง “สถาปัตยกรรมเขมรใหม่” (New Khmer Architecture) โดยผสมผสานสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงความรุ่งเรืองในอดีตและความเป็นกัมพูชาในยุคเอกราชเข้าด้วยกัน กลายเป็นสิ่งที่สื่อถึงความเจริญรุ่งเรืองที่สืบมาแต่ครั้งอดีตกาล (ธิบดี บัวคำศรี, 2547)

นโยบายการระหว่างประเทศของกัมพูชานั้นถูกกำหนดจากปัจจัยพื้นฐานที่มีจำกัด นโยบายการระหว่างประเทศในช่วงเวลานี้จึงอิงอยู่กับ “ความเป็นกลาง” (Neutrality) ภายใต้บริบทหลังสงครามโลกครั้งที่สองและการปะทุของสงครามเย็น

ช่วงนั้นกัมพูชาได้เริ่มเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตรวมถึงรักษาความสัมพันธ์อันดีกับประเทศที่เคารพอธิปไตยของกัมพูชา (นภดล ชาติประเสริฐ, 2533) อย่างไรก็ตาม ในช่วงท้ายของรัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมรัฐบาลดำเนินนโยบายเอนเอียงเข้าหาค่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์มากเกินไปจึงสร้างความไม่พอใจให้กับฝ่ายนิยมสาธารณรัฐและเปิดช่องให้สหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงการเมืองของกัมพูชา

1.3 การล่มสลายของพรรคสังคมราษฎร์นิยม

พรรคสังคมราษฎร์นิยมที่เกิดจากการรวมกลุ่มของปัญญาชนกัมพูชาที่มีแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความคิดเห็นในบางประการที่ไม่ตรงกันในบางครั้ง แต่ครั้งที่สร้างความไม่พอใจให้ฝ่ายตรงข้ามเจ้านโรดมสีหนุมากที่สุดคือการดำเนินนโยบายที่เอนเอียงไปทางฝ่ายซ้ายในช่วงปลายทศวรรษ 1960 จนมีการวางแผนเพื่อที่จะโค่นล้มรัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมของเจ้านโรดมสีหนุ แผนการดังกล่าวนำโดยพลเอก ลอน นอล ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้บัญชาการให้ทหารจำนวนหนึ่งก่อเหตุโจมตีสถานเอกอัครทูตของเวียดนามใต้และเวียดนามเหนือในเวลาใกล้เคียงกันเจ้านโรดมสีหนุกล่าวว่าปฏิบัติการดังกล่าวเป็นการกระทำที่ต้องการหาผลประโยชน์ให้บุคคลไม่กี่คนและยังกล่าวว่าฝ่ายต่อต้านใช้ประโยชน์จากการที่เจ้านโรดมสีหนุเดินทางเยือนต่างประเทศในการที่จะเปลี่ยนแปลงทิศทางการเมืองกัมพูชา จนกระทั่งช่วงกลางเดือนมีนาคม ค.ศ. 1970 พลเอก ลอน นอล ได้กดดันให้สภาแห่งชาติลงมติถอดถอนเจ้านโรดมสีหนุออกจากการเป็นประมุขแห่งรัฐ เหตุการณ์ดังกล่าวนับว่าเป็นการปฏิวัติเพื่อยึดอำนาจทางการเมืองจากเจ้านโรดมสีหนุและเป็นผลให้พรรคสังคมราษฎร์นิยมล่มสลายไปด้วย (Chandler, 2000)

2. ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับพรรคสังคมราษฎร์นิยม

2.1 ประเด็นที่สะท้อนความสำเร็จของพรรค

2.1.1 การชนะการเลือกตั้งในทศวรรษ 1950 – 1960

ยุคที่พรรคสังคมราษฎร์นิยมปกครองกัมพูชานับว่าเป็นยุคที่มีความเป็นประชาธิปไตยในระดับหนึ่ง มีการเลือกตั้งเป็นระยะ ตั้งแต่หลังการก่อตั้งของพรรคสังคมราษฎร์นิยมสามารถคว้าชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างถล่มทลายตั้งแต่การเลือกตั้งใน ค.ศ. 1955 เป็นต้นมา ประการหนึ่งมาจากการที่ประชาชนโดยทั่วไปมีความนิยมในตัวของเจ้านโรดมสีหนุที่สามารถเรียกร้องเอกราชโดยสมบูรณ์ให้แก่กัมพูชาได้สำเร็จ ในการลงสมัครรับเลือกตั้งครั้งแรกของพรรคเมื่อ ค.ศ. 1955 พรรคสังคมราษฎร์นิยมสามารถครองที่นั่งทั้งหมดในสภาได้ ผลการเลือกตั้งครั้งนี้ทำให้กัมพูชาเข้าสู่การปกครองโดยพรรคการเมืองเดียวไปโดยปริยาย และพรรคสังคมราษฎร์นิยมสามารถครองอำนาจนำทางการเมืองของกัมพูชาได้อย่างเบ็ดเสร็จตั้งแต่นั้นไปจนอีกสิบห้าปีต่อมา (ธิบดี บัวคำศรี, 2547)

2.1.2 การขยายจำนวนสมาชิก

พรรคสังคมราษฎร์นิยมสามารถขยายจำนวนสมาชิกได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ซึ่งมีลักษณะเป็นขบวนการ-มวลชนแห่งชาติ มากกว่าการเป็นพรรคการเมืองแบบดั้งเดิม แม้จะไม่มีการระบุจำนวนสมาชิกของพรรคอย่างชัดเจน แต่ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ ค.ศ. 1955 ได้ชี้ให้เห็นว่าพรรคนั้นมีผู้ลงคะแนนเสียงอยู่เป็นจำนวนมากจนทำให้พรรคได้รับชัยชนะและคว้าที่นั่งทั้งหมดในสภาไปครอง (ธิบดี บัวคำศรี, 2547) การขยายจำนวนสมาชิกของพรรคนั้นมาจากกลยุทธ์ของเจ้านโรดมสีหนุในเวลานั้น ประการแรก คือการสลายพรรคการเมืองคู่แข่งและรวมกลุ่มกันเป็นพรรคสังคมราษฎร์นิยม (Chandler, 2000) อีกประการหนึ่ง การที่พรรคสังคมราษฎร์นิยมแสดงออกว่าเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคี ความเป็นเอกราช และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ความเชื่ออย่างเดียวกัน พรรคจึงเปรียบเสมือนตัวแทนของชาติ ไม่ใช่เพียงแค่กลุ่มการเมืองที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์ (พงษ์พันธ์ พึ่งตน, 2552) ประการต่อมา อิทธิพลของเจ้านโรดม-สีหนุที่เคยดำรงสถานะกษัตริย์ เป็นบิดาแห่งเอกราชของชาวกัมพูชา รวมถึงการเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ชนบทโดยเฉพาะกลุ่มชาวนาทำให้พรรคได้รับการสนับสนุนอย่างท่วมท้นจากมวลชนในกลุ่มนี้ (ธิบดี บัวคำศรี, 2547) ประการที่สี่ ในช่วงที่พรรคสังคมราษฎร์นิยมขึ้นมาปกครองกัมพูชา

ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อกรุงพนมเปญ เนื่องจากเกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจและจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลางในกรุงพนมเปญซึ่งประกอบด้วยปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นจากนโยบายด้านการศึกษาของพรรค กลุ่มนี้จึงเป็นอีกกลุ่มที่สนับสนุนพรรค (ธิบดี บัวคำศรี, 2547) ประการสุดท้าย การจัดตั้งองค์กรเยาวชนยังเป็นส่วนหนึ่งในการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมให้กับเยาวชนของกัมพูชาและกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น (พงษ์พันธ์ พึ่งตน, 2552)

2.2 ประเด็นที่สะท้อนความล้มเหลวของพรรค

2.2.1 ความไม่โปร่งใส

แม้พรรคสังคมราษฎร์นิยมจะเสนอตัวว่าเป็นพรรคการเมืองที่เน้นความสามัคคี ความเป็นเอกราช และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ก็ถูกวิจารณ์ว่าไม่โปร่งใส เนื่องจากพรรคผูกขาดอำนาจทางการเมืองและทำลายกลไกในการตรวจสอบ ประการที่หนึ่งคือการกำจัดคู่แข่งทางการเมือง การกำหนดนโยบายและการตัดสินใจที่สำคัญขึ้นอยู่กับเจ้านโรดมสีหนุเท่านั้น ประการต่อมา รัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมเอื้อให้เกิดการทุจริตในกลุ่มชนชั้นนำ ภายหลังการโอนกิจการสำคัญมาเป็นของรัฐ เช่น กิจการธนาคาร กิจการประกันภัย และการค้าระหว่างประเทศการบริหารจัดการนั้นเต็มไปด้วยความไม่มีประสิทธิภาพและขาดความโปร่งใสทางด้านการเงิน (Chandler, 2000) ประการสุดท้าย พรรคสังคมราษฎร์นิยมได้ทำการควบคุมสื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์และสถานีวิทยุอย่างเข้มงวด และควบคุมเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของสาธารณชน มีการปิดสำนักหนังสือพิมพ์ที่แสดงความไม่เห็นพ้องต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาล และรัฐบาลยังมีการใช้สื่อเพื่อสร้างโฆษณาชวนเชื่อและสนับสนุนอุดมการณ์ของพรรค (ธิบดี บัวคำศรี, 2547)

2.2.2 การเน้นตัวบุคคล

กัมพูชาที่ปกครองภายใต้พรรคสังคมราษฎร์นิยมนั้นให้ความสำคัญกับบุคคลเพียงคนเดียวที่มีบทบาทนำอยู่ตลอดและมีอิทธิพลต่อแนวนโยบายของกัมพูชาคือเจ้านโรดมสีหนุ ผู้ก่อตั้งพรรคและมีอิทธิพลต่อทิศทางการเมืองรวมทั้งแนวนโยบายของกัมพูชา แม้จะสละราชสมบัติแล้วแต่เจ้านโรดมสีหนุก็ยังคงมีอำนาจและอิทธิพลเหนือการเมืองกัมพูชา การที่เจ้านโรดมสีหนุสละราชสมบัตินับว่าเป็นการหาช่องว่างของรัฐธรรมนูญเพื่อหลีกเลี่ยงข้อจำกัดที่บัญญัติว่ากษัตริย์ต้องอยู่เหนือการเมืองและต้องวางพระองค์เป็นกลางทางการเมือง ภายหลังการสละราชสมบัติเจ้านโรดมสีหนุก็ยังได้รับการสรรเสริญในฐานะบิดาแห่งเอกราช และกลายเป็นบุคคลที่มีสถานะศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เคารพของสาธารณชน เจ้านโรดม-สีหนุจึงใช้สิ่งนี้เป็นเครื่องมือในการควบคุมภาคส่วนต่าง ๆ ให้อยู่ภายใต้อำนาจ การที่พรรคให้ความสำคัญกับบุคคลเพียงบุคคลเดียวย่อมทำให้ความเป็นประชาธิปไตยเสื่อมถอยลงเพราะเปรียบเสมือนการเป็นลัทธิบูชาตัวบุคคลและดูมีท่าทีที่เอนเอียงเข้าหาระบอบอำนาจนิยมมากขึ้น พรรคสังคมราษฎร์นิยมผูกติดกับเจ้านโรดมสีหนุอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะเจ้านโรดมสีหนุเป็นผู้ที่วางนโยบายและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เพียงผู้เดียวเท่านั้น (Chandler, 2000)สมาชิกคนอื่นภายในพรรคแทบไม่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายของกัมพูชาเลย

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความล้มเหลวของพรรคสังคมราษฎร์นิยม

3.1 ปัจจัยภายใน

3.1.1 ระบอบอำนาจนิยม

พรรคสังคมราษฎร์นิยมประสบความสำเร็จในการเมืองกัมพูชาอย่างมาก ในช่วงกลางทศวรรษ 1950 ไปจนถึงช่วงต้นทศวรรษ 1960 พรรคได้รับชัยชนะอย่างถล่มทลายตั้งแต่ ค.ศ. 1955 จนถึง 1966 อย่างไรก็ตาม แม้จะครองชัยชนะมาตั้งแต่ ค.ศ. 1955 ทำให้พรรคกลายเป็นพรรคที่มีความเป็นอำนาจนิยม เจ้านโรดมสีหนุเริ่มรวบอำนาจมาไว้ที่ตนเองผ่านกระบวนการ

ต่าง ๆ ทั้งการสลายคู่แข่งทางการเมือง (Chandler, 2000) และการควบคุมการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง (ธิบดี บัวคำศรี, 2547)

3.1.2 การกระจุกตัวของชนชั้นนำ

ในช่วงก่อนการเป็นเอกราชพรรคการเมืองที่กำเนิดขึ้นในเวลานั้นถูกก่อตั้งโดยชนชั้นนำอันประกอบด้วยพระราชวงศ์ ข้าราชการขั้นสูง และปัญญาชนของกัมพูชา พรรคการเมืองเหล่านี้ที่ประกอบด้วยชนชั้นนำต่าง ๆ ทำให้ประชาชนทั่วไปไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการกำหนดนโยบายของพรรค ในพรรคสังคมราษฎร์นิยมเองก็เต็มไปด้วยชนชั้นนำทั้งพระราชวงศ์และผู้ที่ได้รับการศึกษาขั้นสูงจากประเทศฝรั่งเศส ไม่ว่าจะเป็น เจ้านโรดมสีหนุ, เจ้าสีสุวัตถิ์สิริมตะ, พลเอก ลอน นอล, ซอน ซาน, แปน นุต และอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าบุคคลเหล่านี้เป็นชนชั้นนำของกัมพูชา (ธิบดี บัวคำศรี, 2547)

3.1.3 ปัญหาเศรษฐกิจ

ปัญหาทางเศรษฐกิจนั้นค่อย ๆ สะสมมาตลอดที่พรรคสังคมราษฎร์นิยมปกครองกัมพูชา ปัญหาเหล่านี้นับเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความชอบธรรมและเสถียรภาพของระบอบการปกครองจนนำไปสู่การปฏิวัติใน ค.ศ. 1970 ปัญหาทางเศรษฐกิจนั้นเป็นผลมาจากการขาดการบริหารอย่างโปร่งใส ความไร้ประสิทธิภาพและการทุจริตในบรรดาชนชั้นนำ นโยบายการควบรวมกิจการที่สำคัญของรัฐเพื่อควบคุมเศรษฐกิจและการค้านั้นดำเนินโดยขาดบุคลากรที่มีความสามารถและขาดประสบการณ์ในการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความไร้ประสิทธิภาพและขาดเสถียรภาพทางการเงิน ยิ่งไปกว่านั้นบรรดาชนชั้นนำที่มีหน้าที่ในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐนั้นมีการแสวงหาผลประโยชน์และเกิดการทุจริตภายในองค์กร นอกจากนั้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นจำกัดอยู่แค่เมืองหลวงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่เมืองและชนบท วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจกระตุ้นให้กลุ่มฝ่ายซ้ายในกัมพูชาเริ่มก่อตัวขึ้นในพื้นที่ชนบท กลุ่มชาวนาจำนวนหนึ่งยังได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของขบวนการเหล่านี้ (ธิบดี บัวคำศรี, 2547)

3.2 ปัจจัยภายนอก

3.2.1 สงครามเวียดนาม

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นช่วงเวลาที่สงครามเวียดนามปะทุรุนแรงขึ้นตามลำดับ การแข่งขันทางอุดมการณ์ระหว่างโลกเสรีประชาธิปไตยและโลกสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ โดยใช้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นสมรภูมิสำคัญในการแข่งขันอย่างเข้มข้น สงครามเวียดนามเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการล่มสลายของนโยบายความเป็นกลางของเจ้านโรดมสีหนุ เพราะหลายฝ่ายที่ร่วมในสงครามละเมิดอำนาจอธิปไตยของกัมพูชาเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำสงครามเจ้านโรดมสีหนุพยายามดำเนินนโยบายเป็นกลางทางการเมืองระหว่างประเทศเพื่อไม่ให้กัมพูชาเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับสงครามดังกล่าว อย่างไรก็ดีกองทัพเวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงพยายามแทรกซึมเข้าไปในพื้นที่ทางทิศตะวันออกของกัมพูชาตามแนวชายแดนที่ติดต่อกับเวียดนามใต้ และใช้พื้นที่บริเวณนั้นเป็นฐานที่มั่นและฐานในการปฏิบัติการในการลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์เข้าสู่เวียดนามใต้ การที่เวียดนามเหนือใช้พื้นที่ของกัมพูชาและกัมพูชาก็เพิกเฉยต่อการปฏิบัติการดังกล่าวเป็นผลให้นโยบายความเป็นกลางทางการเมืองของกัมพูชาไม่มีผลในทางปฏิบัติเพราะไม่ได้กระทำการใด ๆ ในการต่อต้านการรุกรานดินแดนของกัมพูชาที่เวียดนามเหนือได้กระทำ ยิ่งไปกว่านั้นสหรัฐอเมริกายังมีการปฏิบัติการตอบโต้การรุกรานของเวียดนามเหนือ และเวียดกงต่อกัมพูชา โดยปฏิบัติการทิ้งระเบิดฐานที่มั่นของเวียดนามเหนือและเวียดกงในดินแดนของกัมพูชาการทิ้งระเบิดเหล่านี้สร้างความเสียหายอย่างรุนแรงให้กัมพูชาอย่างมาก พื้นที่ทำการเกษตรของกัมพูชาเสียหายเป็นวงกว้าง สงครามเวียดนามยังสร้างผลกระทบรุนแรงต่อสภาพเศรษฐกิจของกัมพูชาเป็นอย่างมาก (Chandler, 2000) เนื่องจากมีการลักลอบค้าข้าวในพื้นที่ชายแดนของกัมพูชา ทำให้รายได้ของรัฐบาลในการส่งออกข้าวลดลงเป็นอย่างมาก สงครามเวียดนามยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำ

ให้ฝ่ายนิยมสาธารณรัฐในกัมพูชาเกิดความไม่พอใจ และเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติยึดอำนาจรัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมโดยพลเอก ลอน นอลและเจ้าสีสุวัตถิ์สิริมตะ เพราะเห็นว่าเจ้านโรดมสีหนุไม่สามารถรักษาความเป็นกลางไว้ได้ (ธิบดี บัวคำศรี, 2547)

3.2.2 บทบาทของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อกัมพูชา

สหรัฐอเมริกากลายเป็นประเทศมหาอำนาจที่ผงาดขึ้นมาหลังสงครามโลกครั้งที่สองและเข้ามามีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากยิ่งขึ้น สหรัฐอเมริกาได้มอบความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางการทหารแก่กัมพูชา สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้นเพื่อที่จะสกัดกั้นการแพร่ขยายของอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ กัมพูชากลายเป็นประเทศแนวหน้าที่ต้องเผชิญกับระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์จึงเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สหรัฐอเมริกาต้องให้ความสนใจ สหรัฐอเมริกามอบความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางการทหารจำนวนมากแก่กัมพูชา กัมพูชาได้เจริญสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกาขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ความสัมพันธ์ของทั้งสองนั้นก็เป็นไปโดยไม่ราบรื่นเนื่องจากเจ้านโรดมสีหนุไม่ไว้วางใจต่อท่าทีของสหรัฐอเมริกา ในเวลาต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองก็เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว กัมพูชาประกาศงดรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาและกล่าวหาว่าสหรัฐอเมริกาสนับสนุนขบวนการต่อต้านรัฐบาลสังคมราษฎร์นิยม และลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูตเหลือเพียงระดับกงสุล กัมพูชายังประเมินว่าสหรัฐอเมริกาอาจพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนาม ดังนั้นกัมพูชาจึงเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสาธารณรัฐประชาชนจีนมากขึ้นเพราะมองว่าอิทธิพลจีนจะครอบงำภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและกัมพูชาก็อยู่ในสภาวะตึงเครียดไปจนช่วงที่รัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมถูกโค่นล้มโดยพลเอก ลอน นอล ผู้นำฝ่ายกองทัพของกัมพูชา (นภดล ชาติประเสริฐ, 2533)

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าพรรคสังคมราษฎร์นิยมถือกำเนิดขึ้นจากแนวคิดของเจ้านโรดมสีหนุที่ต้องการรักษาบทบาทความเป็นผู้นำทางการเมืองและต้องการที่จะกำหนดทิศทางการเมืองของกัมพูชาหลังจากที่ได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1953 เจ้านโรดมสีหนุได้สละราชสมบัติใน ค.ศ. 1955 เพื่อดำเนินในเส้นทางการเมืองอย่างเต็มตัวและก่อตั้งพรรคสังคมราษฎร์นิยมขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการปกครองและรองรับสถานะของเจ้านโรดมสีหนุในฐานะผู้นำชาตินิยมของรัฐชาติที่เกิดใหม่

ช่วงทศวรรษ 1950 ถึง 1960 พรรคสังคมราษฎร์นิยมประสบความสำเร็จในการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองโดยสามารถชนะการเลือกตั้งทุกครั้งและกวาดที่นั่งในสภาได้ทั้งหมดในการเลือกตั้งตั้งแต่ ค.ศ. 1955 – 1966 ทำให้กัมพูชากลายเป็นรัฐที่มีพรรคการเมืองเดียวโดยพฤตินัย ปัจจัยความสำเร็จนั้นมาจากการใช้อุดมการณ์ “สังคมนิยมแบบพุทธ” ที่เน้นความสามัคคี เอกราช พร้อมกับบารมีของเจ้านโรดมสีหนุในฐานะบิดาแห่งเอกราชที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในบรรดาคนในชนบทอย่างชาวนาและพระสงฆ์

ในด้านการพัฒนาประเทศ รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบรัฐเป็นผู้ชี้นำและมีความพยายามสร้างชาติให้ทันสมัยโดยเฉพาะในกรุงพนมเปญที่มีการสร้างสถาปัตยกรรมเขมรใหม่และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมขณะที่ด้านการต่างประเทศกัมพูชาเลือกดำเนินนโยบายความเป็นกลางเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางสงครามเย็น

แม้ว่าการปกครองของเจ้านโรดมสีหนุจะประสบความสำเร็จในช่วงทศวรรษแรกหลังการก่อตั้ง แต่พรรคสังคมราษฎร์นิยมก็ประสบปัญหาความเสื่อมถอยอันประกอบด้วยปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ประการแรก ปัญหาความไม่โปร่งใสและการผูกขาดอำนาจทางการเมือง การปกครองของพรรคสังคมราษฎร์นิยมมีลักษณะเน้นตัวบุคคลโดยอำนาจการตัดสินใจทั้งหมดขึ้นอยู่กับเจ้านโรดมสีหนุ ทำให้ขาดการตรวจสอบและถ่วงดุล นอกจากนี้ยังมีการทำลายพรรคคู่แข่งและควบคุม

สื่อมวลชนอย่างเข้มข้น ยิ่งไปกว่านั้นการโอนกิจการสำคัญมาเป็นของรัฐ นำไปสู่การบริหารที่ไร้ประสิทธิภาพและการทุจริตในกลุ่มชนชั้นนำ ประการที่สอง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความขัดแย้งทางชนชั้น นโยบายพัฒนาที่กระจุกตัวอยู่แต่ในเมืองหลวงสร้างความเหลื่อมล้ำเป็นอย่างมากระหว่างประชาชนในเมืองใหญ่และชาวนาในพื้นที่ชนบท ประการสุดท้าย ผลกระทบจากสงครามเวียดนามและสหรัฐอเมริกา สงครามเวียดนามซึ่งทำให้นโยบายความเป็นกลางของกัมพูชาล่มสลายจากการที่กองทัพเวียดนามเหนือและเวียดกงเข้ามาใช้ดินแดนของกัมพูชาในการคุกคามเวียดนามใต้ และการที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาใช้พื้นที่ในการปฏิบัติการทางทหารตอบโต้เวียดนามเหนือและเวียดกง รวมทั้งบทบาทของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อกัมพูชาคือการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางการทหาร แต่ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศก็เป็นไปอย่างไม่สู้ดีนักจนตกอยู่ในสภาวะตึงเครียด ปัญหาดังกล่าวนี้สร้างความไม่พอใจให้กลุ่มฝ่ายขวาและกองทัพที่นำโดยพลเอก ลอน นอล และเจ้าสีสุวัตถิ์สิริมตะ

ท้ายที่สุดความขัดแย้งที่สะสมมาจากความล้มเหลวในการบริหาร การทุจริตและวิกฤตการณ์จากสงครามเวียดนามได้เปิดโอกาสให้กลุ่มฝ่ายขวาภายในการนำของพลเอก ลอน นอล ทำการปฏิวัติยึดอำนาจจากเจ้านโรดมสีหนุขณะเดินทางเยือนต่างประเทศเมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1970 การปฏิวัติครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของกัมพูชาจากราชอาณาจักรไปสู่สาธารณรัฐ ถือเป็นการสิ้นสุดของพรรคสังคมราษฎร์นิยมและปิดฉากยุคสมัยแห่งการปกครองของเจ้านโรดมสีหนุในฐานะผู้นำสูงสุดของกัมพูชา

เมื่อนำทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองมาพิจารณาจะเห็นได้ว่าพรรคสังคมราษฎร์นิยมในฐานะสถาบันทางการเมืองหลักของกัมพูชาในช่วง ค.ศ. 1955-1970 มีความเป็นสถาบันทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากมีความยึดโยงกับเจ้านโรดมสีหนุอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หากขาดเจ้านโรดมสีหนุพรรคสังคมราษฎร์นิยมก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ แม้ว่ารัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมจะสามารถรักษาระเบียบทางการเมืองไว้ได้ระยะหนึ่งแต่ด้วยความไม่เข้มแข็งของการเป็นสถาบันทางการเมือง การไม่สามารถปรับตัวหรือยืดหยุ่นตามความเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินอยู่ในขณะนั้นได้อย่างเหมาะสม รวมถึงรัฐบาลมีประสิทธิภาพ

ไม่เพียงพอและไม่สามารถรักษาไว้ซึ่งความชอบธรรมในการปกครองนั้นก่อให้เกิดความเสื่อมทางการเมือง (Political Decay) อันส่งผลให้พรรคต้องล่มสลายไปในที่สุด ทั้งนี้ กรณีของกัมพูชาเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงตัวอย่างหนึ่งของความเสื่อมทางการเมืองจากการที่พรรคสังคมราษฎร์นิยมนั้นมีความเป็นสถาบันทางการเมืองไม่เข้มแข็ง แต่หากรัฐใดมีพัฒนาการทางการเมืองที่เข้มแข็งและมีการจัดตั้งสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ และยืดหยุ่นไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นจะทำให้ระบอบการเมืองการปกครองของรัฐนั้นสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพ

นอกจากนั้นเมื่อนำแนวคิดชุมชนจินตกรรมมาพิจารณาจะพบว่ากัมพูชามีการใช้ “ชาตินิยมปราสาทหิน” เป็นแกนกลางในการสร้างความรู้สึกชาตินิยมในบรรดาชาวกัมพูชา เนื่องจากกัมพูชาเป็นประเทศเกิดใหม่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผนวกกับปัญหาการถ่วงดุลอำนาจระหว่างมหาอำนาจสองฝ่ายภายใต้บริบทสงครามเย็นและปัญหาพรมแดนกับประเทศข้างเคียง กัมพูชาจึงจำเป็นที่จะต้องจินตนาการถึงความยิ่งใหญ่และความรุ่งเรืองในอดีตโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอาณาจักรพระนครโดยการใช้ “ปราสาทหิน” เป็นภาพที่แสดงถึงความรุ่งเรืองและเชื่อมโยงเข้ากับช่วงเวลาที่เจ้านโรดมสีหนุปกครองกัมพูชา มากไปกว่านั้นยังมีการเชื่อมโยงเจ้านโรดมสีหนุเข้ากับกษัตริย์ในอดีตเพื่อให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความชอบธรรมในการปกครองกัมพูชารวมถึงเห็นความต่อเนื่องของความรุ่งเรืองของกัมพูชาที่มีมาแต่อดีตโดยการสื่อสารผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาล

เอกสารอ้างอิง

ซามูเอล พี. ฮันติงตัน. (2525). **ความวุ่นวายกับการพัฒนาการเมือง** (วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น, ผู้แปล). สมาคมรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธิบดี บัวคำศรี. (2547). **ประวัติศาสตร์กัมพูชา** (อภิวันทน์ อดุลยพิเชฏฐ์, บรรณาธิการ). เมืองโบราณ.

นภดล ชาติประเสริฐ. (2533). **นโยบายเป็นกลางของกัมพูชาในสมัยรัฐบาลเจ้านโรดมสีหนุ.** สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน. (2552). **ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม.** (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ; กษิร ชีพเป็นสุข และคณะ, ผู้แปล). มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

พงษ์พันธ์ พึ่งตน. (2552). **ปราสาทพระวิหาร: การเมืองวัฒนธรรมในกัมพูชายุคสังคมราษฎร์นิยม ค.ศ. 1955-1970.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Chandler, David P. (2000). **A History of Cambodia.** (3rd ed.). Silkworm Books.

นโยบายปรับโครงสร้างจังหวัดตามแนวทางสู่ยุคแห่งความรุ่งโรจน์ของเวียดนาม จาก 63 สู่ 34 จังหวัด กรณีศึกษา นครโฮจิมินห์ ควบรวมจังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า บิ่ญเซือง

Vietnam's Provincial Restructuring Policy to the Rise Era from 63 to 34 Provinces: The Consolidation of HCMC, Ba Ria-Vung Tau, and Binh Duong Case

อลิศรา เชื้อเพ็ชร[1]

บทคัดย่อ

เวียดนามได้มีมติให้มีการปฏิรูปโครงสร้างผ่านการควบรวมจังหวัดจาก 63 สู่ 34 จังหวัด มีผลบังคับใช้วันที่ 1 กรกฎาคม 2025 ที่ผ่านมา ภายใต้การนำของหัวหน้าพรรคคอมมิวนิสต์ โต เลิม งานวิจัยครั้งนี้จึงศึกษาที่มาและเป้าหมายทางเศรษฐกิจและการเมืองของนโยบายปรับโครงสร้างจังหวัด ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานครโฮจิมินห์ จังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า และจังหวัดบิ่ญเซือง ซึ่งเป็นนครแห่งศูนย์กลางเศรษฐกิจของเวียดนาม และศึกษาผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบของการควบรวมจังหวัดในพื้นที่กรณีศึกษาดังกล่าว ทั้งในภาคระบบราชการและภาคประชาชน โดยอาศัยแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่และแนวคิดการพัฒนาทางการเมือง โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการควบรวมจังหวัด และยังศึกษาผ่าน[H3.1]ปรากฏการณ์ว่ามีแนวโน้มที่จะดำเนินนโยบายดังกล่าวให้มีเสถียรภาพอย่างไร จากผลการศึกษาพบว่านโยบายดังกล่าวส่งผลให้เกิดประโยชน์ เนื่องจากการควบรวมในครั้งนี้สะท้อนให้ถึงการกระชับโครงสร้างเพื่อลดงบประมาณการบริหารลง และเพิ่มแนวโน้มการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอาจมีผลดีและผลเสียตามมาจากการเปลี่ยนแปลงโดยฉับพลันในครั้งนี้ จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าความสำเร็จของนโยบายนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของรัฐบาลในการสมานรอยต่อของการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำเวียดนามก้าวสู่ยุคแห่งความรุ่งโรจน์ตามวิสัยทัศน์ที่ได้วางไว้

คำสำคัญ: *การควบรวมจังหวัด, การเมืองเวียดนาม, นครโฮจิมินห์, จังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า, จังหวัดบิ่ญเซือง*

Abstract

Vietnam has resolved to reform its administrative structure through a provincial consolidation that reduces the number of provinces from 63 to 34, effective July 1, 2025, under the leadership of the General Secretary of the Communist Party, To Lam. This research aims to study the origins as well as the economic and political objectives of this provincial restructuring policy, specifically regarding the development of Ho Chi Minh City, Ba Ria-Vung Tau Province, and Binh Duong Province, which collectively serve as the economic hub of Vietnam. Additionally, it analyzes the positive and negative impacts of the provincial merger in these case study areas on both the bureaucratic system and the public, utilizing the concepts of New Public Management (NPM) and Political Development. This qualitative research is conducted through the analysis of documents related to the provincial consolidation policy, alongside the examination of current phenomena to assess the trends in implementing the policy to ensure stability. The findings reveal that the policy yields beneficial outcomes; the cpotential development a streamlined administrative structure aimed

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

at reducing operational budgets and significantly enhancing economic development potential. However, this abrupt structural transformation may inevitably bring about both advantages and disadvantages. In conclusion, the success of this policy hinges on the government's ability to seamlessly bridge the transitional gaps, ultimately steering Vietnam toward its envisioned 'Era of Glory'.

***Keywords**: Merger Provinces, HCMC, Baria-Vungtau, Binh Duong*

บทนำ

การปรับโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นถือเป็นแนวทางการบริหารของรัฐที่ประเทศต่าง ๆ นำมาใช้ปรับโครงสร้างการบริหารภายในประเทศ ทั้งนี้ การปรับลดโครงสร้างอาจเป็นไปเพื่อลดงบประมาณการบริหารประเทศที่จะเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจและลดความซ้ำซ้อนในการบริหารราชการ เนื่องจากการปกครองในระดับจังหวัดหรือท้องถิ่นมักมีความท้าทายทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร และการกระจายอำนาจ หลายประเทศจึงเลือกใช้นโยบาย “การควบรวมจังหวัด” เพื่อให้โครงสร้างการบริหารมีขนาดที่เหมาะสมและตอบสนองต่อการพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งแม้จะมีทั้งผลสำเร็จและข้อท้าทาย แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าการปรับโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นเป็นแนวโน้มที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในศตวรรษที่ 21 ถ้าหากต้องการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร โดยเวียดนามเองเป็นหนึ่งในประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่น่าจับตามอง เนื่องจากปัจจุบันเวียดนามเป็นประเทศที่มีนโยบายการพัฒนาประเทศภายใต้รัฐสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ที่ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจแบบตลาด โดยมีการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) กับประเทศคู่ค้ามากกว่า 54 ประเทศ ส่งผลให้เศรษฐกิจของเวียดนามเติบโตอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ทั้งนี้ เวียดนามได้นำแนวนโยบายดังกล่าวมาใช้เพื่อปฏิรูปโครงสร้างครั้งใหญ่จากการลดจำนวนจังหวัดจาก 63 สู่ 34 จังหวัด นอกจากนี้ยังลดโครงสร้างบริหารจาก 3 ระดับ สู่ 2 ระดับ โดยมีผลบังคับใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2025 ที่ผ่านมา เพื่อมุ่งเป้าพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีวิสัยทัศน์ที่จะเป็นประเทศที่มีรายได้ระดับสูงในปี ค.ศ. 2045 ซึ่งถือเป็นการปฏิรูปเชิงโครงสร้างครั้งใหญ่ที่สุดในรอบหลายทศวรรษ (Bao Dau Tu, 2024)

อย่างไรก็ตาม การควบรวมจังหวัดยังเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดข้อถกเถียงในสังคมเวียดนาม ทั้งในแง่ความเป็นไปได้เชิงปฏิบัติว่าจะสามารถบริหารจัดการจังหวัดที่ถูกควบรวมได้อย่างทั่วถึงหรือไม่ เนื่องจากพื้นที่จังหวัดจะกว้างมากขึ้นกว่าเดิมค่อนข้างมาก นอกจากนี้ยังมีการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพราะอาจมีบางจังหวัดที่ถูกควบรวมกับจังหวัดอื่น ส่งผลให้จะไม่มีจังหวัดนี้อีกต่อไป ประชาชนจะถูกเปลี่ยนที่อยู่ เปลี่ยนจังหวัดภูมิลำเนาเกิดในข้อมูลทะเบียนราษฎร ตลอดจนปัญหาด้านโครงสร้างต่าง ๆ ที่จะตามมาหลังจากนี้

ภายหลังการควบรวมจังหวัด เวียดนามจะประกอบไปด้วย 28 จังหวัด และ 6 นครขนาดใหญ่ ทั้งนี้ ในบรรดาจังหวัดและนครที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ควบรวม “นครโฮจิมินห์” ถือเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญ เนื่องจากเป็นพื้นที่เศรษฐกิจหลักของประเทศ มีประชากรหนาแน่นกว่า 9 ล้านคน ภายหลังการควบรวมจังหวัดจะมีประชากรรวม 14 ล้านคน และเป็นศูนย์กลางทางการเงิน การลงทุน และอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดของเวียดนาม รัฐบาลเวียดนามมีแนวคิดที่จะควบรวมพื้นที่นครโฮจิมินห์กับจังหวัดโดยรอบ ได้แก่ บาเสียะ (Bà Rịa)–หวุงเต่า (Vũng Tàu) และบิ่ญเซือง (Bình Dương) เพื่อจัดตั้งเป็นเขตมหานครขนาดใหญ่ ซึ่งภายหลังการควบรวมจะทำให้นครโฮจิมินห์มีทางออกสู่ทะเลและมีอุตสาหกรรมโลจิสติกส์ (เดิมอยู่ในบริเวณจังหวัดหวุงเต่า) การดำเนินการดังกล่าวคาดว่าจะช่วยให้การบริหารจัดการเขตเศรษฐกิจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสร้างศักยภาพในการแข่งขันของนครโฮจิมินห์กับมหานครอื่น ๆ ในระดับภูมิภาค อาทิ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย หรือกรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย (Tuoi Tre, 2025)

อย่างไรก็ดี การควบรวมจังหวัดในกรณีของนครโฮจิมินห์ยังมีความท้าทายหลายประการ เช่น ขอบเขตพื้นที่การบริหารที่กว้างมากขึ้นโดยอาณาเขต 3 จังหวัดจะกลายเป็นพื้นที่ของมหานครเดียว การกระจายความเจริญหรือระบบบริการ นอกจากนี้การบริหารระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นของรูปแบบเมืองและรูปแบบจังหวัดที่แตกต่างกัน การจัดสรรงบประมาณ การแบ่งอำนาจหน้าที่ รวมถึงผลกระทบทางการเมืองในระดับท้องถิ่นที่อาจเกิดขึ้น ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่านโยบายการควบรวมจังหวัดแม้จะมีเป้าหมายเชิงบวก แต่ก็ต้องอาศัยการวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อหาทางออกที่เหมาะสม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา “นโยบายการควบรวมจังหวัด จาก 63 จังหวัด สู่ 34 จังหวัด กรณีศึกษานครโฮจิมินห์ ควบรวมจังหวัด บาเสียะ-หวุงเต่า และจังหวัดบิ่ญเซือง” เพื่อวิเคราะห์นโยบายการปรับโครงสร้างจังหวัดของประเทศเวียดนามในเชิงลึกว่ามีแนวทางการดำเนินการในการควบรวมจังหวัดอย่างไรและมีผลในภายหลังการบังคับใช้อย่างไร การวิเคราะห์จะช่วยทำความเข้าใจถึงที่มา เหตุผล และเป้าหมายของนโยบาย ตลอดจนผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นจากการควบรวมครั้งนี้ นอกจากนี้ การศึกษาในครั้งนี้ยังสามารถสะท้อนให้เห็นแบบอย่างของการปรับโครงสร้างที่ประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจนำไปใช้ได้ในอนาคต ที่ต้องทำความเข้าใจผ่านการศึกษาครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาที่มาและเป้าหมายนโยบายการควบรวมจังหวัดของเวียดนาม (ในกรณีการควบรวมของนครโฮจิมินห์กับจังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า และจังหวัดบิ่ญเซือง) ในค.ศ. 2025 มีการดำเนินการอย่างไร
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบในทั้งเชิงบวกและเชิงลบของการควบรวมจังหวัด กรณี นครโฮจิมินห์ ควบรวมจังหวัด บาเสียะ-หวุงเต่า และบิ่ญเซือง

สมมุติฐานของการวิจัย

จากการศึกษาแนวนโยบายการปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐ และบริบทการพัฒนาเศรษฐกิจของเวียดนามในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานการวิจัยเพื่อคาดคะเนแนวโน้มผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการควบรวมจังหวัด โดยจำแนกออกเป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการและงบประมาณ เนื่องจากการปรับโครงสร้างลดจำนวนจังหวัดจะช่วยลดความซ้ำซ้อนของหน่วยงานรัฐและงบประมาณบุคลากร ซึ่งจะนำไปสู่ความคล่องตัวในการบริหารราชการแผ่นดินและเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้งบประมาณเพื่อการพัฒนาประเทศ
2. ด้านเศรษฐกิจในการควบรวมพื้นที่ยุทธศาสตร์อย่าง นครโฮจิมินห์ จังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า และบิ่ญเซือง จะช่วยขยายเขตเศรษฐกิจและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของเวียดนามในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP)
3. ด้านความท้าทายและผลกระทบสังคม กล่าวคือการขยายอาณาเขตจังหวัดให้ครอบคลุมพื้นที่กว้างใหญ่ อาจส่งผลกระทบเชิงลบต่อการกระจายบริการสาธารณะสู่พื้นที่รอบนอกและสร้างความรู้สึกแปลกแยกในกลุ่มประชากรท้องถิ่นเดิม หากรัฐบาลไม่มีกลไกการบริหารจัดการพื้นที่รูปแบบใหม่ที่เหมาะสม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาระบบบริหารราชการในช่วงเดิมก่อนการควบรวม รวมถึงวัตถุประสงค์ในกระบวนการควบรวมจังหวัดว่าเป็นไปเพื่อเป้าหมายใด ตลอดจนการวิเคราะห์แนวนโยบาย แผนแม่บท และแนวโน้มการ

พัฒนาประเทศและนครโฮจิมินห์ที่จะเกิดขึ้นต่อไปภายหลังการควบรวมจังหวัดทั้งในด้านโครงสร้างการปกครอง เศรษฐกิจ เพื่อเปรียบเทียบผลกระทบเชิงลึก และความสะดวกต่อการดำเนินชีวิตของภาคประชาชน

2. ขอบเขตพื้นที่ ขอบเขตด้านสถานที่ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาพื้นที่นครโฮจิมินห์ ที่ควบรวมกับจังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า และบิ่ญเซือง ที่กลายเป็นมหานครศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศเวียดนาม การศึกษาครั้งนี้จะมุ่งเน้นไปที่แนวทางการพัฒนาของนครโฮจิมินห์ภายหลังการควบรวมจังหวัด

3. ระยะเวลาในการศึกษา มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ตั้งแต่ช่วงนโยบายควบรวมจังหวัดได้ประกาศมีผลใช้งานผ่านข้อมติที่ No.60-NQ/TW ในวันที่ 12 เมษายน ค.ศ. 2025 ไปจนถึงภายหลังการบังคับใช้นโยบายตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2025 เป็นต้นไปจนถึงปัจจุบัน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

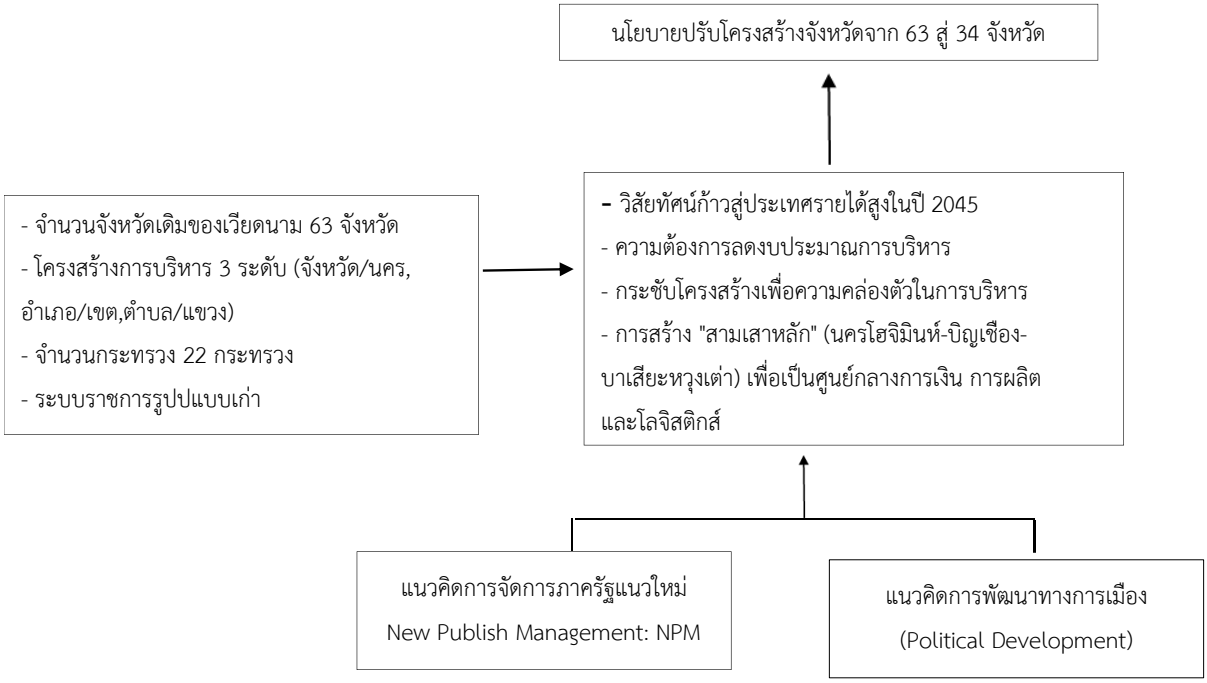

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวกับนโยบายการควบรวมจังหวัด แผนแม่บทการพัฒนาโครงสร้างต่าง ๆ ภายหลังการควบรวมจังหวัด ควบคู่ไปกับการศึกษาจากปรากฏการณ์ในสถานที่จริงภายหลังการควบรวมจังหวัด เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2025 ที่ผ่านมา ว่ามีแนวโน้มที่รัฐบาลจะดำเนินนโยบายดังกล่าวให้มีเสถียรภาพอย่างไร

1.1 วิธีดำเนินการศึกษา/เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

(1) เก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการศึกษาผ่านข้อมติแถลงนโยบายควบรวมจังหวัด 202/2025/QH15

(2) เก็บข้อมูลทุติยภูมิจากการศึกษาผ่านเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ ข้อมูลเศรษฐกิจที่สำคัญ และบทความวิชาการ หรือช่องทางข่าวสารที่ได้วิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายภายหลังที่มีการบังคับใช้ และแนวทางดำเนินการที่จะเกิดขึ้นหลังจากนี้ในระบบราชการ

(3) การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Study Research) ศึกษาปรากฏการณ์จากสถานที่จริง ณ นครโฮจิมินห์ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ว่าการควบรวมจังหวัดส่งผลอย่างไรบ้างต่อภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล/ขั้นตอนในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาจากเอกสาร เป้าหมายของแนวนโยบายการควบรวมจังหวัด และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเป็นพลวัตรทางสังคมภายหลังการบังคับใช้นโยบาย โดยข้อมูลที่จะเก็บสามารถแบ่งได้เป็น

(1) การแถลงนโยบายการควบรวมจังหวัด เพื่อศึกษาเป้าหมายของการควบรวมจังหวัดในครั้งนี้ของรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม

(2) ข้อมติหมายเลข 202/2025/QH15 ที่มีการประกาศบังคับใช้นโยบายควบรวมจังหวัดทันทีในวันที่ 12 มิถุนายน 2025 เพื่อศึกษารูปแบบโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงภายหลังการบังคับใช้

(3) บทความบทวิเคราะห์เชิงวิชาการเกี่ยวกับข้อมูลสำคัญของจังหวัดต่าง ๆ ในเวียดนามเพื่อนำมาวิเคราะห์ศักยภาพทางเศรษฐกิจ

(4) ศึกษาจากประสบการณ์ลงภาคสนามในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านการของการควบรวมจังหวัด เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม และการปรับตัวของภาครัฐบาล ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและเป็นตัวแปรสำคัญที่จะได้รับผลกระทบภายหลังการควบรวมจังหวัด

ผลการวิจัย

1. พลวัตโครงสร้างเดิมของการปกครองเวียดนามก่อนเข้าสู่ยุคควบรวมจังหวัด

จากการศึกษาบริบทและพัฒนาการของการบริหารส่วนภูมิภาคในเวียดนาม พบว่าโครงสร้างการปกครองของเวียดนามมีลักษณะเป็น "พลวัตเชิงดินแดน" (Administrative Territorial Dynamics) ที่ปรับเปลี่ยนตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองมาโดยตลอด นับตั้งแต่การรวมชาติในปี ค.ศ. 1975 รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์ได้ใช้ยุทธศาสตร์การรวมศูนย์อำนาจเพื่อความมั่นคงและฟื้นฟูประเทศ ก่อนที่จะทยอยแยกหน่วยการปกครองออกเป็น 63 จังหวัดในปี ค.ศ. 2008 เพื่อตอบสนองต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจตลาดภายใต้นโยบายโด่ยเหมย อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการพื้นที่ที่มีขนาดเล็กและซ้ำซ้อนกันมากเกินไปได้กลายเป็น "คอขวด" (Bottleneck) ที่ฉุดรั้งการพัฒนาประเทศในระยะยาว (Nguyen Thao, 2025)

ในเชิงโครงสร้างปัจจุบัน (ก่อนการปรับรวมจังหวัด ค.ศ. 2025) เวียดนามแบ่งการบริหารออกเป็น 3 ระดับหลัก ได้แก่

(1) ระดับส่วนกลาง (Central Level) – ประกอบด้วยรัฐบาล กระทรวง และคณะกรรมการแห่งชาติ

(2) ระดับจังหวัดและนคร (Provincial/Municipal Level) – 63 จังหวัดและนครที่เทียบเท่า

(3) ระดับอำเภอ เมือง และตำบล (District/Commune Level) – เป็นระดับที่ปฏิบัติการใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด

2. จุดประสงค์ของนโยบายการปรับโครงสร้างจังหวัด ภายใต้การบริหารของเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์โตเลิม

ภายใต้การขึ้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งนี้ โต เลิม ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครั้งใหญ่ของเวียดนามผ่านนโยบายการควบรวมจังหวัดที่ไม่เพียงเปลี่ยนแค่เชิงพื้นที่ แต่มีเป้าหมายเชิงลึกไปถึงการรื้อรากถอนโคนระบบราชการท้องถิ่นที่มีความทับซ้อนและแฝงผลประโยชน์กันมาอย่างยาวนาน เพื่อเตรียมก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ ให้สามารถบรรลุเป้าหมายการเป็นประเทศรายได้ระดับสูงภายในปี ค.ศ. 2045 อันประกอบไปด้วยทั้งปัจจัยทางการเมืองระหว่างดำรงตำแหน่งและปัจจัยทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และปัจจัยการคลังของเวียดนาม นอกจากนี้ (ข่าวไทย, 2025) กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารที่เพิ่มขึ้นในการบริการภาคประชาชน เช่น เปลี่ยนแปลงระบบราชการให้ส่วนใหญ่เป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์มากกว่า 90% โดยจะทยอยเริ่มดำเนินการปรับเปลี่ยนตั้งแต่ในปีนี้จนถึง ค.ศ. 2030 เพื่อให้

มีความโปร่งใสในการดำเนินการ ลดความล่าช้าในการดำเนินงาน ลดงบประมาณในการจ้างพนักงาน อีกทั้งยังทำให้ข้อมูลมีความแม่นยำมากขึ้น ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงสู่รัฐบาลดิจิทัลดังกล่าวส่งผลกระทบสู่บุคลากรภาครัฐ กล่าวคือ เมื่อระบบอัตโนมัติเข้ามาแทนที่ขั้นตอนการทำงานที่ทับซ้อน บทบาทของข้าราชการระดับปฏิบัติการจะถูกลดทอนความสำคัญลง นำไปสาการปรับลดขนาดองค์กรและข้าราชการดังเช่นการดำเนินนโยบายที่มีการปลดข้าราชการออกจำนวนมากเพื่อลดงบประมาณภาครัฐ

3. โครงสร้างใหม่หลังการควบรวมจังหวัดของเวียดนาม

ในประกาศข้อมติการควบรวมจังหวัดที่ 202/2025/QH15 เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2025 ที่ผ่านมาถือเป็นการประกาศบังคับใช้อย่างถาวร ในข้อมติได้มีการระบุโครงสร้างจังหวัดใหม่หลังการควบรวมและแนวทางการปฏิบัติต่อมา ภายหลังการจัดเรียงเวียดนามจะมีหน่วยการบริหารระดับจังหวัดรวมทั้งสิ้น 34 หน่วย ประกอบด้วย 28 จังหวัด และ 6 นคร ได้แก่ กรุงฮานอย (Hà Nội), นครโฮจิมินห์ (TP. Hồ Chí Minh), นครไฮฟอง (Hải Phòng), นครดานัง (Đà Nẵng), นครเกิ่นเทอ (Cần Thơ), และ เฮว้ (Huế) อย่างไรก็ตามการควบรวมจังหวัดจะทำให้หน่วยการปกครองถูกย่อยลงจาก 3 ระดับ เหลือเพียง 2 ระดับ ได้แก่

(1) ระดับจังหวัด Tỉnh /นคร Thành phố

(2) ระดับแขวง Phường /ตำบล Xã

ภาพที่ 3.1 แผนที่เวียดนามล่าสุดหลังมีการควบรวมเหลือ 34 จังหวัดในปี 2025

ที่มา: https://baohaiquanvietnam.vn/storage/users/user_6/N%C4%82M%202025/Th%C3%A1ng%206-2025/16-6/Ban-Do-34-Tinh-2.jpg

3.1 การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในนครโฮจิมินห์

การเปลี่ยนแปลงของนครโฮจิมินห์ที่ได้กล่าวไปข้างต้น หลังจากที่ควบรวมพื้นที่จังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า และบิ่ญเซือง นครโฮจิมินห์ได้มีพื้นที่ขยายออกไปค่อนข้างมาก โดยมีพื้นที่กว่า 6,772.59 ตร.กม. จากเดิมมีพื้นที่เพียงแค่ 2,095 ตร.กม. (สถานกงสุลใหญ่ไทย ณ นครโฮจิมินห์, 2025) และได้กลายเป็นนครที่มีพื้นที่ออกสู่ทะเล เดิมอยู่ในบริเวณจังหวัดหวุงเต่า ซึ่งเป็นพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ในการทำอุตสาหกรรมส่งออกทางทะเล การควบรวมครั้งนี้ถือเป็นนัยสำคัญที่จะยกระดับนครโฮจิมินห์ให้กลายเป็นเมืองเศรษฐกิจครบวงจรในหลายรูปแบบ ทั้งการท่องเที่ยว ท่าเรือ รวมถึงพื้นที่อุตสาหกรรม ที่จะสามารถเพิ่มยอดตัวเลข GDP ให้สูงขึ้นกว่าการพัฒนาครั้งที่ผ่านมา เดิมนครโฮจิมินห์ เป็นนครที่มีหน่วยปกครองย่อยเป็นระดับเขตทั้งหมด 22 เขต และ 210 แขวง จากการปรับลดโครงสร้างจาก 3 ระดับ เหลือเพียง 2 ระดับ ดังนั้นระดับเขต/อำเภอจะถูกยุบ นครโฮจิมินห์จะเหลือเพียงระดับแขวงเท่านั้น

รูปภาพที่ 3.1.1 แผนผังนครโฮจิมินห์หลังการจัดระบบแขวง

ที่มา: Vietcetera, https://vietcetera.com/en/a-post-merger-guide-to-ho-chi-minh-city-understanding-the-city

3.2 การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในจังหวัดบิ่ญเซือง

จังหวัดบิ่ญเซืองเดิมตั้งอยู่ทางตอนเหนือติดกับนครโฮจิมินห์ เดิมมีพื้นที่ 2,694 ตร.กม.จังหวัดบิ่ญเซืองนั้นมีศักยภาพในด้านภูมิเศรษฐศาสตร์ (Geo-economics) โครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเขตเมืองและภาคอุตสาหกรรม ถือเป็นหนึ่งในศูนย์กลางอุตสาหกรรมสำคัญของเวียดนาม โดยมีนิคมอุตสาหกรรมกว่า 30 แห่ง รองรับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) กว่า 4,000 โครงการและมีผู้ประกอบการภายในประเทศอีกนับหมื่นราย

โครงสร้างเดิมภายในจังหวัดประกอบด้วย 5 นคร (Thành phố) 4 อำเภอ (Huyện) ได้แก่ นครถู่เสิ่วโหมด (Thủ Dầu Một) นครสีอาน (Dĩ An) นครถ่วนอาน (Thuận An) นครเตินเอวียน (Tân Uyên) นครเบ่นก๊าด (Bến Cát) อำเภอบั๊กเตินเอวียน (Bắc Tân Uyên) อำเภอเบ่าบ่าง (Bàu Bàng) อำเภอเสิ่วเตี๋ยง (Dầu Tiếng) และอำเภอฝูสาว (Phú Giáo) ปัจจุบันหลังควบรวมจังหวัดบิ่ญ-เซืองจะเป็นเมืองบริวารของนครโฮจิมินห์ และยุบระดับอำเภอเป็นระดับแขวงทั้งหมดจาก 91 หน่วย เหลือเพียง 36 หน่วย ประกอบด้วย 24 แขวง 12 ตำบล (NhomPV, 2025)

3.3 การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในจังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า

จังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของนครโฮจิมินห์มีพื้นที่รวม 1,988.64 ตร.กม. และอยู่ติดกับชายฝั่งทะเลตะวันออก (East Sea) ของเวียดนาม ด้วยปัจจัยที่ตั้งของจังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า ทำให้พื้นที่นี้มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นประตูสู่เส้นทางการเดินเรือนานาชาติ พร้อมทั้งท่าเรือน้ำลึกก่ายแม็บ (Cài Mép) ความสำคัญของท่าเรือน้ำลึกดังกล่าวเป็นเหมือนจุดยุทธศาสตร์ของระบบขนส่งสินค้าสู่นานาชาติ เนื่องจากท่าเรือก่ายแม็บสามารถรองรับเรือบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่ และระบบขนส่งโลจิสติกส์ผ่านแม่น้ำทีหว่าย (Thi Vải) เข้ามายังนครโฮจิมินห์โดยตรง นอกจากนี้ ยังมีภาคอุตสาหกรรมและการลงทุนจากต่างชาติ ทั้งนี้ยังมีนักลงทุนชาวไทยถึง 5 โครงการ นับเป็นผู้ลงทุนรายใหญ่เป็นอันดับที่ 4 ในจังหวัดอีกด้วย

พื้นที่ในจังหวัดหวุงเต่าเดิมมีทั้งหมด 3 นคร ได้แก่ นครบาเสียะ (Bà Rịa) ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของจังหวัด นครหวุงเต่า (Vũng Tàu) เป็นนครที่มีอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวขนาดใหญ่ นครฝูหมี (Phú Mỹ) เป็นที่ตั้งของท่าเรือน้ำลึก และประกอบด้วย 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอ อำเภอเจิวดึ๊ก (Châu Đức) อำเภอเซวียนหมก (Xuyên Mộc) อำเภอลองเดี่ยน (Long Điền) อำเภอเด๊ิดด่อ (Đất Đỏ) และเขตเศรษฐกิจพิเศษเกาะโกนด่าว (Côn Đảo) และระดับแขวง/ตำบล รวมทั้งหมดกว่า 77 หน่วย ภายหลังการควบรวมจังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่าจะประกอบด้วย 11 แขวง 18 ตำบล และ 1 เขตเศรษฐกิจพิเศษเกาะโกนด่าว รวมทั้งหมด 30 หน่วย ซึ่งจะหายไปมากกว่า 47 หน่วย คิดเป็น 61% (LTSLAW, 2025)

ตามแผนเป้าหมายการปฏิรูปของนครโฮจิมินห์ภายหลังการควบรวมจะเหลือหน่วยปกครองเพียงแค่ 168 หน่วย (ประกอบไปด้วย 113 แขวง, 54 ตำบล และ 1 เขตบริหารพิเศษเกาะโกนด๋าว Côn Đảo) ซึ่งถือว่าลดลงไปเป็นจำนวนมาก เพราะถ้าหากเปรียบเทียบจากรูปแบบเดิมเพียงแค่ในเขตนครโฮจิมินห์เดิมนั้นมีแขวงมากถึง 210 แขวง (LTSLAW,2025) เพราะฉะนั้นการควบรวมจังหวัดถือเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพหากต้องการจะตัดหน่วยบริหารที่เป็นส่วนย่อยออกไปให้ได้มากที่สุด ขึ้นอยู่กับว่าแนวทางการบริหารในภายหลังจะถูกจัดการได้อย่างเป็นระบบหรือไม่ ผ่านการทำงานร่วมกันของหน่วยบริหารใหญ่อย่างองค์กรกระทรวงต่าง ๆ และหน่วยบริหารย่อยอย่างสภาประชาชน

4. ความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ของนครโฮจิมินห์ต่อการพัฒนาศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ

การควบรวมสามจังหวัดนี้เปรียบเสมือนการประกอบสร้าง "สามเสาหลักในด้าน เศรษฐกิจ-การบริการ-นวัตกรรม" (Urban–Service–Innovation Triangle) ที่สมบูรณ์แบบ โดยแต่ละพื้นที่มีอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนและเกื้อกูลกัน แต่ถูกแยกขาดด้วยการบริหารจัดการแบบแยกส่วน (Fragmented Administration) และกำแพงภาษีหรือขั้นตอนราชการข้ามเขต การควบรวมทำให้เกิดห่วงโซ่อุปทานที่สมบูรณ์ภายในเขตบริหารเดียว ซึ่งสามารถจำแนกบทบาทหน้าที่ใหม่ได้ดังนี้

(1) นครโฮจิมินห์ (เดิม) ศูนย์กลางด้านการลงทุน การเงิน และอสังหาริมทรัพย์ (The Financial & Intellectual Hub) พื้นที่นครโฮจิมินห์เดิมยังคงรักษาบทบาทแกนหลักในการเป็น "Front Office" ของมหานครใหม่ โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางการเงิน การพาณิชย์ และบริการระดับสูง

(2) จังหวัดบิ่ญเซือง (เดิม) เป็นฐานการผลิตและอุตสาหกรรม (The Manufacturing Powerhouse) ภายหลังการควบรวมบทบาทของบิ่ญเซืองคือ "Factory Floor" หรือโรงงานการผลิตที่มีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภค การเป็นส่วนหนึ่งของนครโฮจิมินห์ช่วยขจัดปัญหาการขาดแคลนแรงงานทักษะสูงโดยแรงงานสามารถเคลื่อนย้ายจากศูนย์กลางเมืองมายังแหล่งงานได้สะดวกขึ้นผ่านระบบขนส่งมวลชนที่เชื่อมถึงกัน นอกจากนี้ การบริหารจัดการ FDI จะมีความคล่องตัวขึ้นเมื่ออยู่ภายใต้หน่วยงานส่งเสริมการลงทุนเดียวกันกับนครโฮจิมินห์ ลดความซ้ำซ้อนของการแข่งขันแย่งชิงนักลงทุนระหว่างจังหวัด

(3) จังหวัดบาเสียะ-หวุงเต่า (เดิม) พื้นที่นี้เป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญที่จะเติมเต็มศักยภาพของมหานครใหม่ ด้วยการเป็นที่ตั้งของกลุ่มท่าเรือน้ำลึกก่ายแม้บ-ทีหว่าย (Cái Mép-Thi Vải) การรวมตัวกันของพื้นที่นี้ทำให้นครโฮจิมินห์มีทางออกสู่ทะเล

อย่างเป็นทางการ แก้ไขจุดอ่อนเดิมที่ต้องพึ่งพาท่าเรือแม่น้ำไซ่งอนที่มีความตื้นและค่อนข้างแออัด นอกจากนี้ (Vietnamplus,2025) ยังกล่าวว่าบาเสียะ-หวุงเต่ายังเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมพลังงาน (น้ำมัน ก๊าซ และพลังงานหมุนเวียน) และการท่องเที่ยวชายฝั่งซึ่งจะทำหน้าที่เป็นปอดและแหล่งพลังงานให้กับมหานคร

4.1 ผลกระทบเชิงบวกของการควบรวมจังหวัด

ผลกระทบเชิงบวกในด้านโครงสร้าง (Infrastructure) (1) การปฏิรูประบบโลจิสติกส์ หนึ่งในอุปสรรคสำคัญที่ฉุดรั้งเศรษฐกิจเวียดนามคือต้นทุนโลจิสติกส์ที่สูงถึง 16-17% ของ GDP การควบรวมจังหวัดจะทำให้ลดขั้นตอนการดำเนินงานและสามารถขับเคลื่อนระบบโลจิสติกส์ได้ (Vietnamplus, 202) (2) การขยายตัวของระบบคมนาคม นครโฮจิมินห์ใหม่จึงนำแนวคิดการพัฒนาเมืองโดยเน้นระบบขนส่งสาธารณะเป็นตัวตั้ง หรือ Transit-Oriented Development (TOD) มาใช้เป็นแกนหลักในการพัฒนาเมืองเพื่อกระจายความเจริญ มุ่งเน้นไปที่การเกิดขึ้นของอสังหาริมทรัพย์หรือที่อยู่อาศัยในบริเวณสถานีรถไฟฟ้า เพื่อลดการพึ่งพารถยนต์ส่วนตัวเพิ่มเสถียรภาพของการเดินทางให้ประชาชน (3) การมีท่าอากาศยานที่มีศักยภาพสูงทั้งสองแห่ง เตินเซินเญิ้ด (Tân Sân Nhất) และ ลองถั่ญ (Long Thành) ที่กำลังขยายตัวและเตรียมพร้อมเปิดให้บริการอย่างเป็นทางการในปี 2026 ยกระดับสู่การเป็นศูนย์กลางทางการบิน

ผลกระทบเชิงบวกที่อาจเกิดขึ้นในด้านสังคมวัฒนธรรม (Social and Cultural) เช่นการฟื้นฟูอัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่านการตั้งชื่อแขวงที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวภายใต้การลดระบบเขต (District) เหลือเพียงระบบแขวง (Ward) นครโฮจิมินห์ได้นำชื่อสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์กลับมาตั้งเป็นชื่อแขวงอย่างเป็นทางการ อาทิ แขวงไซ่งอน (Saigon Ward), แขวงเบ่นถั่ญ (Bến Thành Ward), แขวงไชน่าทาวน์ หรือเจอะเหลิน (Chợ lớn Ward)

4.2 การคาดการณ์ผลกระทบเชิงลบของการควบรวมจังหวัด

ผลกระทบเชิงลบด้านกฎระเบียบและการปกครอง

(1) การปรับโครงสร้างการเก็บค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนยานพาหนะและการออกป้ายทะเบียนในนครโฮจิมินห์ทันทีที่ควบรวม พื้นที่บิ่ญเซืองและบาเสียะ-หวุงเต่า ถูกปรับสถานะเป็นพลเมืองในเขตเมืองใหญ่ ทำให้ค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนรถยนต์นั่งส่วนบุคคลครั้งแรกเพิ่มขึ้นจาก 1 ล้านด่ง (37 ดอลลาร์สหรัฐ) เป็น 20 ล้านด่ง (765 ดอลลาร์สหรัฐ) สร้างภาระให้ชนชั้นกลางและภาคธุรกิจในพื้นที่เดิมที่ต้องแบกรับต้นทุนเท่ากับประชาชนนครโฮจิมินห์ (Thaibiz Vietnam, 2025)

(2) การเปลี่ยนแผนการทำงานของระบบราชการ จากโครงสร้างการปกครองระบบสามระดับสู่ระบบสองระดับโดยการยุบหน่วยงานระดับอำเภอ ก่อให้เกิดสภาวะโกลาหลในช่วงเปลี่ยนผ่าน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ระบบราชการและภาคประชาสังคมไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอำนาจและอาณาเขต

ประการแรก คือปัญหาความไม่สอดคล้องระหว่างนโยบายผ่อนปรนของรัฐกับกลไกการปฏิบัติงานจริงของระบบเศรษฐกิจ (Operational Disconnect) แม้ว่ากระทรวงการคลังจะพยายามบรรเทาผลกระทบด้วยการออกประกาศให้ภาคธุรกิจสามารถใช้ใบอนุญาตและเอกสารทะเบียนเดิมได้จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลอื่น โดยไม่ต้องเร่งรีบแก้ไขที่อยู่ตามเขตการปกครองใหม่ แต่ในทางปฏิบัติจริงกลับพบปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบฐานข้อมูลที่ไม่เชื่อมโยงกัน

ประการที่สองคือ ปัญหาคอขวดในการบริหารจัดการเช่นเดียวกับการเน้นย้ำของโตเลิม เนื่องจากขอบเขตการควบคุมที่กว้างเกินขีดความสามารถในช่วงเริ่มต้น การยุบเลิกระดับอำเภอทำให้นครโฮจิมินห์ ต้องเข้ามากำกับดูแลหน่วยการปกครองระดับย่อยโดยตรงถึง 168 หน่วย ประกอบด้วย 113 แขวง และ 54 ตำบล ทำให้การตัดสินใจและการอนุมัติโครงการต่าง ๆ กระจุกตัวอยู่ที่ส่วนกลางหรือถูกผลักภาระลงไปยังระดับแขวงที่ยังขาดความพร้อมด้านบุคลากร แขวงที่มีประชากรหนาแน่น (มากกว่า 50,000 คน) กำลังเผชิญวิกฤตขาดแคลนผู้บริหารระดับสูงในการอนุมัติเอกสารราชการ ผลกระทบนี้จะดำเนินไปจนกว่าจนกว่าระบบรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) จะถูกนำมาใช้อย่างเต็มรูปแบบเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระงาน

บริหารจัดการนี้ ซึ่งนายกรัฐมนตรีได้เร่งรัดให้มีการแก้ไขปัญหาคอขวดนี้ภายในสิ้นปี 2025 เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนและการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ผลกระทบเชิงลบด้านสังคมวัฒนธรรม

การสูญเสียอัตลักษณ์ท้องถิ่นจากการถูกยุบจังหวัดทิ้ง ไม่ว่าจังเป็นจังหวัดกรณีศึกษา หรือจังหวัดอื่น ๆ ที่ถูกควบรวมทั่วเวียดนาม หากจังหวัดใดที่ถูกควบรวม ประชาชนในจังหวัดนั้นจะถูกเปลี่ยนจังหวัดภูมิลำเนาและอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวที่เคยสร้างมาต้องถูกปรับเปลี่ยนไปในเชิงที่ผู้ถูกยุบจะเป็นผู้ที่เสียเปรียบมากกว่า การควบรวมจังหวัดยังทำให้เกิดความเสี่ยงของการถูกทิ้งไว้ข้างหลัง (Peripherization) อย่างที่งานวิจัยของ Volker Elis ได้ชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงที่พื้นที่ชายขอบ (Periphery) จะถูกลดความสำคัญลงเมื่อศูนย์กลางอำนาจรวมอยู่ที่เดียว พื้นที่ชนบทในบาเสียะหรือพื้นที่เกษตรกรรมในบิ่ญเซืองตอนบน อาจได้รับจัดสรรงบประมาณน้อยลงเนื่องจากความสนใจของผู้บริหารมุ่งเน้นไปที่โครงการ Mega project ในเขตเมืองหลัก

สรุปและอภิปรายผล

นโยบายการปรับโครงสร้างจังหวัดจาก 63 สู่ 34 จังหวัดภายใต้มติเลขที่ 202/2025/QH15 คือการรื้อถอนโครงสร้างราชการที่เทอะทะเพื่อเตรียมความพร้อมสู่ยุคแห่งความรุ่งโรจน์ตามวิสัยทัศน์ของเลขาธิการพรรค โต เลิม การศึกษาพบว่าการควบรวมนครโฮจิมินห์ บิญเซือง และบาเสียะ-หวุงเต่า ได้สร้างเขตมหานครที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสูงสุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยสามารถรวมศักยภาพของฐานอุตสาหกรรม ท่าเรือน้ำลึก และศูนย์กลางการเงินเข้าเป็นห่วงโซ่อุปทานเดียวกันภายในเขตบริหารเดียว ซึ่งช่วยลดต้นทุนโลจิสติกส์และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันระดับสากลได้อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ดี ความสำเร็จของนโยบายนี้ยังต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญจากการยุบเลิกหน่วยงานระดับอำเภอที่ส่งผลให้เกิดภาวะคอขวดทางการบริหารในระยะสั้น และการเพิ่มขึ้นของค่าครองชีพที่เป็นภาระแก่ประชาชนในพื้นที่รอบนอก รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเร่งผลักดันระบบรัฐบาลดิจิทัลและการทำธุรกรรมออนไลน์เพื่อลดความล่าช้าของเอกสารราชการ รวมถึงการใช้ยุทธศาสตร์พัฒนาแบบพหุศูนย์กลางเพื่อกระจายความเจริญและบริการสาธารณะไปยังพื้นที่บิญเซืองและหวุงเต่าอย่างทั่วถึง หากเวียดนามสามารถบริหารจัดการรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ มหานครโฮจิมินห์จะกลายเป็นกรณีศึกษาต้นแบบของการปฏิรูปรัฐราชการที่ทรงพลังซึ่งสามารถผสานความทันสมัยเข้ากับจิตวิญญาณท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. **“เวียดนามปรับโครงสร้าง 34 จังหวัด เดินหน้าพัฒนาเศรษฐกิจภูมิภาค-ดึงดูดการลงทุน.”** เข้าถึงเมื่อ 26 สิงหาคม 2025. https://fileswebsite.ditp.go.th/uploads/News_14_18_July_The_economic_potential_of_provinces_after_merger_Edit_86e1f2c284.pdf.

ข่าวไทย (KhaoTH). **“เวียดนามเตรียมปรับขั้นตอนบริหารหน่วยงานรัฐ ให้เป็นออนไลน์ 90%.”** 20 สิงหาคม 2025. https://khao-th.com/เวียดนามเตรียมปรับขั้น/.

สถานกงสุลใหญ่ ณ นครโฮจิมินห์. **“จังหวัดบ่าเหรียะ-หวุงเต่า.” เข้าถึงเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2022.** https://hochiminh.thaiembassy.org/th/content/75259-จังหวัดบ่าเหรียะ-หวุงเต่า.

ไทยบิซ-เวียดนาม (Thaibiz-Vietnam). **“เวียดนามปรับโครงสร้างการเก็บค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนยานพาหนะและการออกป้ายทะเบียน ในนครโฮจิมินห์ ภายหลังการควบรวมจังหวัดบิ่ญเซืองและจังหวัดบ่าเสียะ-หวุงเต่า.”** เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2025. https://thaibiz-vietnam.com/transport-logistics/เวียดนามปรับโครงสร้างก/.

ธีระ นุชเปี่ยม. **เวียดนามหลัง 1975.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 1994.

Angela Ho. **“A Post-Merger Guide To Ho Chi Minh City: Understanding The City.”** **Vietcetera.** July 27, 2025. https://vietcetera.com/en/a-post-merger-guide-to-ho-chi-minh-city-understanding-the-city.

Bao Dau Tu. **“Phát triển kinh tế Việt Nam tầm nhìn năm 2045 - Bài 2: Đất nước có thu nhập cao và vị thế mới trong thế giới.”** Vietnam.vn. December 29, 2024. https://www.vietnam.vn/th/phat-trien-kinh-te-viet-nam-tam-nhin-nam-2045-bai-2-dat-nuoc-co-thu-nhap-cao-va-vi-the-moi-trong-the-gioi.

Khanh Than. **“Vietnam's Provincial Merger to Drive Growth: Opportunities for Businesses.” Vietnam Briefing.** Accessed August 26, 2025. https://www.vietnam-briefing.com/news/vietnams-provincial-merger-opportunities-for-businesses.html/.

Liu, Ines. **“Vietnam Provincial Merger: Consolidation from 63 to 34 Provinces and Cities.”** Vietnam Briefing. June 12, 2025. https://www.vietnam-briefing.com/news/vietnams-government-introduces-official-plan-for-provincial-mergers.html/.

LTSLAW. **“Ho Chi Minh City Finalizes 168 Administrative Units: Key Updates Before July 1, 2025.”** June 26, 2025. https://lts.com.vn/tin-tuc-en/ho-chi-minh-city-finalizes-168-administrative-units-key-updates-before-july-1-2025/.

Nguyen Khac Giang. **Vietnam's Bureaucratic Reforms: Opportunities and Challenges in 'The Era of National Rise'.** ISEAS Perspective 2025. Accessed Sep 14, 2025. https://www.iseas.edu.sg/wpcontent/uploads/2025/01/ISEAS_Perspective_2025_14.pdf.

Nguyen Thao. **"National Assembly to tackle ‘Bottleneck of Bottlenecks’."** Vietnamnet Global, May 19, 2025. https://vietnamnet.vn/en/national-assembly-to-tackle-bottleneck-of-bottlenecks-2402806.html.

NhomPV. **“Tên gọi 36 xã, phường mới của Bình Dương sau sắp xếp.”** LaodongMedia. April 28, 2025. https://laodong.vn/infographic/ten-goi-36-xa-phuong-moi-cua-binh-duong-sau-sap-xep-1496778.ldo.

Tuoi Tre. **“Ho Chi Minh City Region Should Sharpen Competitive Edge for Economic Breakthrough: Pundit.”** Accessed August 30, 2025. https://news.tuoitre.vn/ho-chi-minh-city-region-should-sharpen-competitive-edge-for-economic-breakthrough-pundit-10311582.htm.

Vietnamplus. **“Vietnam's Southern Metropolis Targets Over 120 Bln USD Economy in 2025.”** October 23, 2025. https://en.vietnamplus.vn/vietnams-southern-metropolis-targets-over-120-bln-usd-economy-in-2025-post330974.vnp.

การเจาะตลาดซูเปอร์ฟู้ด (Superfood) ไทยในประเทศสิงคโปร์: กรณีศึกษาไข่ผำ
Market Penetration of Thai Superfoods in Singapore: A case study of Wolffia

ทิชาณันห์ แจ้งสุข[1]

บทคัดย่อ

หลายปีที่ผ่านมาตลาดสุขภาพทั่วโลกเติบโตอย่างรวดเร็ว ผู้คนให้ความสำคัญกับสุขภาพและความยั่งยืนมากขึ้น ผ่านการเลือกบริโภคอาหาร อย่างซูเปอร์ฟู้ด (Superfood) และอาหารแห่งอนาคต (Future food) เพื่อให้พร้อมรับมือกับความท้าทายในปัจจุบันและอนาคต งานวิจัยครั้งนี้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคอาหารสุขภาพของผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ นอกจากนี้ยังศึกษาศักยภาพและแนวกลยุทธ์ทางการตลาดในการพัฒนาและส่งออก โดยอาศัยแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดที่เน้นผู้บริโภค (4Cs) และแนวคิดการสร้างแบรนด์อย่างยั่งยืน โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ผลการศึกษาพบว่าผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ตัดสินใจซื้ออาหารสุขภาพจากข้อมูลที่ตรวจสอบได้ ความปลอดภัย มาตรฐานและการรับรองจากภาครัฐ มากกว่าการโฆษณาหรือกระแสอินฟลูเอนเซอร์ โดยมีแนวโน้มจะเปิดใจต่อสินค้าใหม่หากแบรนด์สื่อสารคุณค่าที่แท้จริงอย่างชัดเจน และมีโอกาสทดลองซื้อสูงเมื่อสินค้าเข้าถึงได้ง่ายผ่านช่องทางจำหน่ายที่คุ้นเคย สะท้อนว่าพฤติกรรมการบริโภคขับเคลื่อนด้วยความเชื่อมั่นและคุณค่าระยะยาว มากกว่าแค่ความนิยมชั่วคราว ดังนั้นการเข้าสู่ตลาดสิงคโปร์ต้องพิสูจน์ความปลอดภัย ความโปร่งใส และมาตรฐานที่ตรวจสอบได้จริง โดยหากทำได้จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและเพิ่มโอกาสการยอมรับในตลาดได้อย่างยั่งยืน

***คำสำคัญ**: : ซูเปอร์ฟู้ดไทย, ไข่ผำ, การส่งออกอาหารสุขภาพไทย, ตลาดอาหารสุขภาพสิงคโปร์*

Abstract

In recent years, the global health market has experienced rapid growth as consumers increasingly prioritize health and sustainability through their food choices, particularly by consuming superfoods and future foods to better cope with present and future challenges. This study aims to investigate the factors influencing healthy food consumption among Singaporean consumers, as well as to examine the potential and propose marketing strategies for developing and exporting Thai superfoods to the health food market in Singapore. The study is grounded in the consumer-oriented marketing mix concept (4Cs) and the concept of sustainable branding. This research adopts a qualitative approach, utilizing document analysis and semi-structured interviews as the primary methods of data collection. The findings reveal that Singaporean consumers make purchasing decisions for healthy foods based primarily on verifiable information, safety, standards, and government certifications, rather than advertising or influencer trends. Consumers are more open to new products when brands clearly communicate authentic values, and they are more likely to try new products when these are easily accessible through familiar distribution channels. The results reflect that consumer behavior is driven more by trust and long-term value than by short-term popularity.

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Therefore, entering the Singaporean market requires demonstrating safety, transparency, and verifiable standards. Successfully achieving these factors can enhance consumer confidence and increase the likelihood of sustainable market acceptance.

***Keywords**: Thai superfoods, Wolffia, Thai health food exports, Singapore health food market*

บทนำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ตลาดอาหารสุขภาพทั่วโลกเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้ผู้คนหันมาให้ความสำคัญกับสุขภาพมากขึ้น ประกอบกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในหลายประเทศ ส่งผลให้ความต้องการอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง ปลอดภัย และช่วยป้องกันโรคเรื้อรังเพิ่มสูงขึ้น ขณะเดียวกัน โลกยังเผชิญกับวิกฤตความมั่นคงทางอาหาร การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความผันผวนทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้บริโภคหันมาเลือกอาหารที่ยั่งยืนมากขึ้น เช่น ซูเปอร์ฟู้ดและอาหารแห่งอนาคต หนึ่งในนั้นคือ ไข่ผำ (Wolffia) ซูเปอร์ฟู้ดพื้นถิ่นของไทยที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง อีกทั้งยังถูกยกย่องให้เป็นอาหารแห่งอนาคตที่สอดรับกับเทรนด์ความต้องการของโลก เนื่องจากมีองค์ประกอบครบสามประการ ได้แก่ 1) มีคุณค่าทางโภชนาการสูง โดยเฉพาะโปรตีนและวิตามินบี12 2) มีความปลอดภัย โดยไข่ผำสามารถเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็วโดยไม่จำเป็นต้องใช้สารเคมีเร่งโตใดเลย อีกทั้งอยู่ในรูปแบบอาหารธรรมชาติที่ผ่านการแปรรูปน้อย (whole food) และ 3) มีความยั่งยืน เนื่องจากเติบโตเร็ว ใช้ทรัพยากรต่ำ และไม่ก่อให้เกิดของเสีย (Zero waste) จึงได้รับความสนใจในฐานะแหล่งโปรตีนทางเลือกที่สอดคล้องกับแนวโน้มการบริโภคยุคใหม่

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่างานวิจัยเกี่ยวกับอาหารสุขภาพในอดีตส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาเชิงโภชนาการและประโยชน์ต่อสุขภาพของอาหารเป็นหลัก ขณะที่บางส่วนให้ความสำคัญกับแนวโน้มพฤติกรรมผู้บริโภคและการยอมรับผลิตภัณฑ์ในตลาด แต่ยังมีข้อจำกัดในด้านการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์สำหรับการเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ นอกจากนี้ งานวิจัยที่ศึกษาซูเปอร์ฟู้ดในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีจำนวนจำกัด และมักไม่ได้มุ่งเน้นไปที่พืชท้องถิ่นอย่างไข่ผำอย่างชัดเจน อีกทั้งยังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยความเชื่อมั่นของผู้บริโภค เช่น ความปลอดภัย มาตรฐาน และความโปร่งใส ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในตลาดที่มีมาตรฐานสูงอย่างสิงคโปร์ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการบูรณาการมิติด้านผลิตภัณฑ์ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริโภคของผู้บริโภคสิงคโปร์ และกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่ออธิบายโอกาสและความเป็นไปได้ในการนำซูเปอร์ฟู้ดไทยเข้าสู่ตลาดสิงคโปร์อย่างเป็นรูปธรรม

การศึกษานี้อาศัยกรอบแนวคิดทางการตลาดและปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค เพื่ออธิบายปัจจัยที่มีผลต่อการบริโภคอาหารสุขภาพของผู้บริโภคสิงคโปร์ ควบคู่กับแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดที่เน้นผู้บริโภค (4Cs) ซึ่งประกอบด้วยความต้องการของผู้บริโภค (Customer), ต้นทุนที่ผู้บริโภครับได้ (Cost), ความสะดวกในการเข้าถึงสินค้า (Convenience) และการสื่อสาร (Communication) กรอบแนวคิดดังกล่าวมีความสำคัญในการวิเคราะห์ศักยภาพของซูเปอร์ฟู้ดไทยและกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการเข้าสู่ตลาดสิงคโปร์ที่มีมาตรฐานและความคาดหวังของผู้บริโภคสูง

สิงคโปร์เป็นหนึ่งในตลาดอาหารสุขภาพที่มีศักยภาพสูง โดยมีแนวโน้มการเติบโตของตลาดโปรตีนทางเลือกจากพืชอย่างต่อเนื่อง จากปัจจัยด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และนโยบายภาครัฐ เช่น Singapore Green Plan 2030 จึงเปิดโอกาสให้ประเทศไทยสามารถนำซูเปอร์ฟู้ดอย่างไข่ผำเข้าสู่ตลาดได้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการเจาะตลาดซูเปอร์ฟู้ดไทยในสิงคโปร์ ผ่านการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค ศักยภาพของผลิตภัณฑ์ และกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ประกอบการไทยสามารถพัฒนาสินค้าให้ตอบโจทย์ตลาด สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้บริโภค และเพิ่มโอกาสในการแข่งขันในตลาดต่างประเทศ อันจะนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริโภคอาหารสุขภาพของชาวสิงคโปร์

2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและเสนอแนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดในการพัฒนาและส่งออกซูเปอร์ฟู้ด ไทยสู่ตลาดอาหารสุขภาพในสิงคโปร์

สมมุติฐานของการวิจัย

สมมติฐานที่ 1: ปัจจัยด้านคุณภาพ ความน่าเชื่อถือ และความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกบริโภคอาหารสุขภาพของผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ มากกว่าปัจจัยด้านกระแสความนิยม

สมมติฐานที่ 2: กลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมควรมุ่งเน้นการสื่อสารเชิงคุณค่า การสร้างความเชื่อมั่นผ่านการรับรองมาตรฐาน และการเข้าถึงช่องทางจัดจำหน่ายที่สะดวกต่อผู้บริโภค

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา: มุ่งศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริโภคอาหารสุขภาพของชาวสิงคโปร์ และการพัฒนาศักยภาพของซูเปอร์ฟู้ดไทยเพื่อส่งออกสู่ตลาดสุขภาพสิงคโปร์ โดยยกอ้างอิงอาหารตัวอย่าง คือ ไข่ผำ

2. ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง: บริษัทไข่ผำทั้งที่ส่งออกและที่ไม่ส่งออกสู่ต่างประเทศ นักวิจัยด้านไข่ผำ และผู้บริโภคชาวสิงคโปร์

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา: การเก็บข้อมูลดำเนินการในช่วงเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน ค.ศ. 2025

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยนี้เริ่มต้นจากบริบทโลกในปัจจุบันที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุขั้นสูง และปัญหาความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้บริโภค โดยเฉพาะในประเทศสิงคโปร์ ที่ทำให้ผู้บริโภคหันมาให้ความสำคัญกับสุขภาพ ความปลอดภัย และความยั่งยืนของอาหารมากยิ่งขึ้น โดยใช้แนวคิดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบริโภคซูเปอร์ฟู้ดของผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ และแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดที่เน้นผู้บริโภค (4Cs) รวมถึงการวิเคราะห์สวอต (SWOT Analysis)

ภายใต้บริบทดังกล่าว ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบริโภคซูเปอร์ฟู้ดของผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ประกอบด้วยหลายมิติ ได้แก่ คุณค่าทางโภชนาการ ความยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม รสชาติและความชอบส่วนบุคคล ระดับความรู้และการรับรู้เกี่ยวกับซูเปอร์ฟู้ด ราคาและความคุ้มค่า รวมถึงความปลอดภัยและความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นตัวกำหนดสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภค

จากการวิเคราะห์ปัจจัยดังกล่าว งานวิจัยจึงนำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์เพื่อเสริมศักยภาพซูเปอร์ฟู้ดไทย โดยอาศัยกรอบแนวคิดทางการตลาด ได้แก่ แนวคิด 4Cs และการวิเคราะห์สวอต

ท้ายที่สุด กรอบแนวคิดนี้มุ่งหวังให้การพัฒนากลยุทธ์ดังกล่าวสามารถนำไปสู่การสร้างโอกาสทางธุรกิจใหม่ในตลาดอาหารสุขภาพสิงคโปร์ พร้อมทั้งเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรและผู้ประกอบการไทย อันจะนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในระยะยาว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคอาหารสุขภาพของผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ รวมถึงเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและเสนอแนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดในการพัฒนาและส่งออกซูเปอร์ฟู้ดไทยสู่ตลาดอาหารสุขภาพในสิงคโปร์

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้คือ บริษัทไข่ผำทั้งส่งออกและไม่ส่งออกสู่ต่างประเทศ 3 ราย นักวิจัยด้านไข่ผำ 1 ราย และผู้บริโภคสิงคโปร์ 2 ราย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมครั้งนี้ ได้แก่ การสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ บันทึกเสียง จดรายละเอียด จากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 6 ราย

4. ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นประกอบไปด้วย

4.3.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์

4.3.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นแหล่งข้อมูลประเภทเอกสารต่างๆ ดังต่อไปนี้ ข้อมูลเอกสาร ข่าว หนังสือ บทความ วารสาร เอกสาร รายงานต่าง ๆ รวมถึงข้อมูลปรากฏในอินเทอร์เน็ต

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในรูปแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงและอธิบายประเด็นต่าง ๆ ตามกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอผลในรูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนา (Narrative Method)

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบริโภคซูเปอร์ฟู้ดของผู้บริโภคชาวสิงคโปร์

จากการเก็บข้อมูลพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบริโภคอาหารสุขภาพของผู้บริโภคชาวสิงคโปร์สามารถแบ่งออกเป็นหลายด้าน ดังนี้

1. ความสะดวกสบาย จากวิถีชีวิตที่เร่งรีบของคนสิงคโปร์ ผู้บริโภคมักให้ความสำคัญกับอาหารที่สามารถรับประทานได้ง่าย รวดเร็ว และเหมาะกับการใช้ชีวิตในเมือง จึงมีแนวโน้มเลือกผลิตภัณฑ์สุขภาพที่มีรูปแบบพร้อมรับประทาน (Ready to eat: RTE) พร้อมดื่ม (Ready to drink: RTD) หรือจัดเก็บง่าย

2. คุณค่าทางโภชนาการ ผู้บริโภคจำนวนมากเริ่มตระหนักถึงผลกระทบด้านสุขภาพจากพฤติกรรมการกิน จึงมองหาอาหารที่ให้โปรตีนสูง ไขมันต่ำ ให้พลังงานเหมาะสม หรือมีคุณสมบัติช่วยส่งเสริมสุขภาพ เช่น อาหารฟังก์ชัน (Functional food) หรืออาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพมากกว่าแค่ให้สารอาหารพื้นฐานทั่วไป

3. ความปลอดภัยและความน่าเชื่อถือ เนื่องจากสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีมาตรฐานด้านอาหารค่อนข้างสูง ผู้บริโภคจึงให้ความสำคัญกับความปลอดภัย ความสะอาด แหล่งที่มาชัดเจน รวมถึงการรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือความโปร่งใสในกระบวนการผลิต

4. รสชาติและความชอบส่วนบุคคล แม้อาหารนั้นจะดีต่อสุขภาพ แต่หากรสชาติไม่ถูกปาก ผู้บริโภคก็อาจไม่เลือกบริโภค ดังนั้นรสชาติและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจบริโภค

5. อายุและช่วงวัย จากการสัมภาษณ์บริษัทไข่ผำ พบว่าผู้บริโภคที่มักกล้าเปิดใจลองบริโภคเป็นกลุ่มแรก คือ กลุ่มวัยรุ่น โดยคุณภัคภร วนธนานนท์ ผู้ก่อตั้งแบรนด์ Kreen Wolffia ให้อธิบายว่าเนื่องจากกลุ่มวัยรุ่นมักได้รับอิทธิพลจากโซเชียลมีเดีย อินฟลูเอนเซอร์ และกลุ่มเพื่อน ทำให้เปิดรับและทดลองผลิตภัณฑ์ใหม่ได้ง่ายกว่า พร้อมทั้งมีความเชื่อมโยงระหว่างโภชนาการกับค่านิยมด้านสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืน และไลฟ์สไตล์ที่ดู “เฮลตี้”

สำหรับกลุ่มวัยทำงาน ผู้บริโภคกลุ่มนี้มักมองหาอาหารสุขภาพที่สะดวก เร็ว และสอดคล้องกับชีวิตการทำงานที่รีบเร่ง จึงนิยมสินค้าที่เป็นอาหารพร้อมบริโภค (RTE) หรืออาหารพร้อมดื่ม (RTD) มากขึ้น พร้อมให้ความสำคัญกับการลดความเสี่ยงโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวาน ความดัน หรือคอเลสเตอรอล โดยเฉพาะในตลาดสิงคโปร์ที่สุขภาพถูกมองเป็น “การลงทุนระยะยาว” ผู้บริโภควัยนี้จึงยินดีจ่ายเพื่อสินค้าที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและมีมาตรฐานความปลอดภัยชัดเจน

สำหรับผู้สูงอายุ ความต้องการสินค้าเพื่อสุขภาพยิ่งเด่นชัด เพราะเป็นช่วงวัยที่ต้องควบคุมโรคเรื้อรังและใส่ใจโภชนาการที่เหมาะกับสภาพร่างกาย เช่น โปรตีนที่ย่อยง่าย บำรุงกล้ามเนื้อ ไขมันต่ำ โซเดียมต่ำ และมีสารอาหารเฉพาะทางที่จำเป็น การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของสิงคโปร์ทำให้ความต้องการผลิตภัณฑ์สุขภาพสำหรับผู้สูงวัยเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง และเป็นตลาดที่มีศักยภาพสูงสำหรับอาหารซูเปอร์ฟู้ดอย่างไข่ผำ

2. ศักยภาพและแนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดในการพัฒนาและส่งออกซูเปอร์ฟู้ดไทยสู่ตลาดอาหารสุขภาพในสิงคโปร์

เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและเสนอแนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดในการพัฒนาและส่งออกซูเปอร์ฟู้ดไทยสู่ตลาดอาหารสุขภาพในสิงคโปร์ จากการวิเคราะห์แนวคิดส่วนประสมทางการตลาดที่เน้นผู้บริโภค (4Cs) พบว่า

2.1 ราคา (Cost)

จากการสัมภาษณ์บริษัทไข่ผำ นักวิจัยผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ ด้วยคำถามท่านคิดว่าปัจจัยใดที่ทำให้ผู้บริโภคเลือกบริโภคไข่ผำ รวมถึงท่านคิดว่าสิงคโปร์เป็นตลาดที่มีศักยภาพในการเข้าไปตีตลาดของไข่ผำหรือไม่และอย่างไร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถเปรียบเทียบและนำมาใช้วิเคราะห์เชิงลึกได้ จากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลพบว่า ในตลาดสิงคโปร์ปัจจัยด้านราคานับเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค แม้สิงคโปร์จะเป็นประเทศที่มีกำลังซื้อสูง แต่ผู้บริโภคยังคงให้ความสำคัญกับ “ความคุ้มค่า” มากกว่าการซื้อสินค้าราคาแพงเพียงเพราะเป็นสินค้าเพื่อสุขภาพ ผู้บริโภคสิงคโปร์ต้องการสินค้าที่พิสูจน์ได้ว่าคุณค่าที่ได้รับสอดคล้องกับราคาที่จ่าย

สำหรับไข่ผำ ราคาที่ค่อนข้างสูงเกิดจากผลผลิตต่อรอบที่ต่ำ ทำให้ต้นทุนเฉลี่ยสูงกว่าโปรตีนพืชที่ผลิตในระดับอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามไข่ผำไม่ได้ถูกวางตำแหน่งให้แข่งขันในตลาดมวลชน (Mass market) แต่ถูกพัฒนาให้เป็นสินค้ากลุ่มเฉพาะทางหรือตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche market) ที่เน้นขาย “คุณค่า” มากกว่าปริมาณ ผู้บริโภคสิงคโปร์จึงมีแนวโน้มยอมจ่ายหากเข้าใจถึงความแตกต่างของไข่ผำ เช่น การเป็นซูเปอร์ฟู้ดที่มีสารอาหารหนาแน่น โปรตีนสูง เป็นอาหารธรรมชาติ (Whole food) คือแทบไม่แปรรูป และมีวิตามินบี 12 จากพืชซึ่งหาได้ยาก คุณสมบัติเหล่านี้ทำให้ไข่ผำถูกมองเป็น “สินค้าสุขภาพระดับพรีเมียม” ที่มีมูลค่า และไม่จำเป็นต้องแข่งขันด้านราคา แต่ใช้คุณภาพและคุณค่าเชิงโภชนาการเป็นจุดขายหลัก แทน 2.2 ผู้บริโภค (Customer)

จากการสัมภาษณ์บริษัทไข่ผำ นักวิจัยผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ ด้วยคำถามท่านคิดว่าผู้บริโภคไข่ผำมีลักษณะอย่างไร รวมถึงท่านคิดว่าสิงคโปร์เป็นตลาดที่มีศักยภาพในการเข้าไปตีตลาดของไข่ผำหรือไม่และอย่างไร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถเปรียบเทียบและนำมาใช้วิเคราะห์เชิงลึกได้ จากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลพบว่า ผู้บริโภคสิงคโปร์มีลักษณะสำคัญคือให้ความสำคัญกับสุขภาพสูงและศึกษาข้อมูลก่อนซื้ออย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางโภชนาการ ความปลอดภัย แหล่งที่มา หรือความน่าเชื่อถือของผู้ผลิต อีกทั้งยังเชื่อถือภาครัฐมากกว่าโฆษณา เนื่องจากสิงคโปร์มีระบบกำกับดูแลอาหารที่เข้มงวด โปร่งใส และเป็นมาตรฐานสากล ทำให้ผู้บริโภคใช้ “การรับรองจากภาครัฐ” หรือ “นโยบายส่งเสริมจากรัฐ” เป็น

เกณฑ์สำคัญในการประเมินความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ ถึงแม้ผู้บริโภคสิงคโปร์จะมีกำลังซื้อสูง แต่เป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับความคุ้มค่า มากกว่าการซื้อตามกระแส ดังนั้นสินค้าทุกชนิดควรมีข้อมูลอธิบายชัดเจน และมีหลักฐานเชิงวิทยาศาสตร์รองรับ ไม่ใช่เพียงการสื่อสารด้านภาพลักษณ์เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ กลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานรุ่นใหม่มักเปิดรับอาหารใหม่ ๆ และชอบทดลองผลิตภัณฑ์ที่ไม่เคยมีมาก่อน ในขณะที่กลุ่มผู้ใหญ่จะเลือกจากความปลอดภัยและมาตรฐาน เป็นหลัก

สำหรับไข่ผำตอบโจทย์กลุ่มวีแกน มังสวิรัติ และผู้รักสุขภาพ เนื่องจากเป็นโปรตีนจากพืช แต่มีวิตามินบี 12 ซึ่งหาไม่ได้จากโปรตีนพืชอื่น อีกทั้งมีรสชาติกลาง ไม่มีกลิ่นเฉพาะ ทำให้คนที่ไม่ชอบผักก็สามารถบริโภคได้ง่าย โดยกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจซูเปอร์ฟู้ดและอาหารคลีนมักจะเปิดรับไข่ผำได้รวดเร็วกว่า

2.3 ความสะดวกสบาย (Convenience)

จากการสัมภาษณ์บริษัทไข่ผำ นักวิจัยผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ ด้วยคำถามท่านคิดว่าปัจจัยใดที่ทำให้ผู้บริโภคเลือกบริโภคไข่ผำรวมถึงท่านคิดว่าสิงคโปร์เป็นตลาดที่มีศักยภาพในการเข้าไปตีตลาดของไข่ผำหรือไม่และอย่างไร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถเปรียบเทียบและนำมาใช้วิเคราะห์เชิงลึกได้ จากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลพบว่า วิถีชีวิตที่เร่งรีบของผู้บริโภคสิงคโปร์ทำให้ “ความสะดวกสบาย” กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการเลือกซื้ออาหาร โดยสินค้าที่ตอบโจทย์ควรอยู่ในรูปแบบ RTE RTD หรือพร้อมปรุง(RTC) มีบรรจุภัณฑ์พกพาง่าย เก็บได้นาน และหาซื้อได้ในซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านสะดวกซื้อ หรือช่องทางออนไลน์ อาหารสุขภาพที่ใช้เวลาเตรียมตัวน้อยจึงมีแนวโน้มได้รับการตอบรับสูง เพราะสอดคล้องกับไลฟ์สไตล์เมืองของสิงคโปร์ที่ให้ความสำคัญกับความง่าย รวดเร็วพร้อมกิน

สำหรับไข่ผำ รูปแบบที่ตอบโจทย์ที่สุดคือแบบพร้อมทานหรือแบบผง ซึ่งสามารถผสมได้ทั้งในอาหารและเครื่องดื่ม อีกทั้งยังเข้ากับเมนูที่ผู้บริโภคสิงคโปร์บริโภคเป็นประจำ เช่น สมูทตี้ โจ๊กหรือสลัด เนื่องจากมีรสชาติกลาง ทำให้บริโภคได้ง่ายและปรับเข้ากับอาหารได้หลากหลาย นอกจากนี้ไข่ผำยังสามารถพัฒนาได้ในรูปแบบอาหารเสริม (Supplement) เช่น แคปซูล สำหรับกลุ่มผู้บริโภคที่ต้องการความสะดวกสูง สินค้าควรจัดจำหน่ายในร้านสุขภาพและซูเปอร์มาร์เก็ต รวมถึงแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อเพิ่มการเข้าถึง รวมถึงผลิตภัณฑ์อาจอยู่ในรูปแบบส่วนผสมในอาหารพร้อมทานที่บริโภคทุกวันเพื่อให้ผู้บริโภคคุ้นเคยและเปิดรับได้ง่ายขึ้น

2.4 การสื่อสาร (Communication)

จากการสัมภาษณ์บริษัทไข่ผำ นักวิจัยผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ ด้วยคำถามท่านคิดว่าปัจจัยใดที่ทำให้ผู้บริโภคเลือกบริโภคไข่ผำรวมถึงท่านคิดว่าสิงคโปร์เป็นตลาดที่มีศักยภาพในการเข้าไปตีตลาดของไข่ผำหรือไม่และอย่างไร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถเปรียบเทียบและนำมาใช้วิเคราะห์เชิงลึกได้ จากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลพบว่า การสื่อสารเป็นกลไกสำคัญที่กำหนดทัศนคติและความเชื่อมั่นของผู้บริโภคสิงคโปร์ โดยเฉพาะสำหรับอาหารใหม่ อย่างไข่ผำที่ยังไม่เป็นที่รู้จักและมีความกังวลด้านความปลอดภัย สินค้าอย่างไข่ผำจึงจำเป็นต้องสื่อสารถึงความปลอดภัย คุณค่าทางโภชนาการ ความสะอาด และความยั่งยืนที่พิสูจน์ได้จริง ผ่านข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ มาตรฐานสำนักงานอาหารแห่งสิงคโปร์(SFA) ความโปร่งใสของการผลิต และระบบการตรวจสอบย้อนกลับซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ผู้บริโภคสิงคโปร์ให้ความเชื่อถือมากที่สุด นอกจากนี้ควรใช้ช่องทางที่เข้าถึงง่าย เช่น โซเชียลมีเดีย อินฟลูเอนเซอร์ และรีวิวจากผู้บริโภคจริง เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือและลดความลังเลต่ออาหารรูปแบบใหม่

สำหรับไข่ผำ ควรสื่อสารในฐานะซูเปอร์ฟู้ดที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง ปลอดภัย ยั่งยืน พร้อมชูจุดขายสำคัญอย่างวิตามินบี12 จากพืช ซึ่งหาไม่ได้ในโปรตีนพืชซึ่งจะช่วยสร้างความแตกต่างที่ชัดเจนและน่าสนใจ โดยการสื่อสารอย่างถูกต้องชัดเจน และโปร่งใสจะเป็นปัจจัยที่ช่วยให้ผู้บริโภคเปิดใจ ทดลอง และเชื่อมั่น นำไปสู่การยอมรับในระยะยาวของไข่ผำในตลาดสิงคโปร์

3. การวิเคราะห์สวอต (SWOT Analysis)

3.1 จุดแข็ง (Strengths)

3.1.1 ด้านโภชนาการ

ไข่ผำมีจุดเด่นในฐานะซูเปอร์ฟู้ดที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง โดยเป็นโปรตีนสมบูรณ์ที่มีกรดอะมิโนจำเป็นครบทั้ง 9 ชนิด มีวิตามินบี12 จากธรรมชาติซึ่งพบได้ยากในพืช รวมถึงมีไฟเบอร์และสารอาหารสำคัญอื่น ๆ อีกทั้งยังอยู่ในรูปแบบอาหารที่ผ่านการแปรรูปน้อย (whole food) จึงเป็นโปรตีนสะอาดที่ให้สารอาหารครบถ้วนตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีรสชาติเป็นกลาง ไม่มีกลิ่นเฉพาะ และมีรสชาติอูมามิจากกลูตาเมตธรรมชาติ ทำให้บริโภคง่ายและสามารถนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์อาหารได้หลากหลาย ตอบโจทย์ผู้บริโภคที่มองหาทั้งสุขภาพและรสชาติ

3.1.2 ด้านเทคโนโลยีและมาตรฐานการผลิต

แม้ไข่ผำจะเป็นสินค้าใหม่ แต่ผู้ประกอบการไทยมีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตอย่างก้าวหน้า โดยใช้ระบบสมาร์ทฟาร์มและระบบเพาะเลี้ยงแบบปิดที่สามารถควบคุมคุณภาพได้อย่างละเอียดในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การคัดเลือกสายพันธุ์ การเพาะเลี้ยงด้วยน้ำสะอาด ไปจนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยวและบรรจุภายใต้มาตรฐานความสะอาดสูง อีกทั้งยังผ่านการรับรองมาตรฐาน เช่น การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practices: GAP) และการตรวจสอบจากห้องปฏิบัติการ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความปลอดภัย โปร่งใส และสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ปัจจัยเหล่านี้ช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดสิงคโปร์ที่มีข้อกำหนดเข้มงวด

3.1.3 ด้านภูมิศาสตร์ของไทย

ประเทศไทยมีความได้เปรียบด้านภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการเพาะเลี้ยงไข่ผำ โดยมีสภาพอากาศเขตร้อนชื้นที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชน้ำ ทำให้สามารถผลิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปีโดยไม่ต้องพึ่งเทคโนโลยีควบคุมสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตต่ำและมีความเสถียรของผลผลิตสูง ความได้เปรียบนี้ไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต แต่ยังส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านความยั่งยืนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในตลาดสิงคโปร์

3.1.4 ด้านแบรนด์แห่งชาติ (Nation Branding)

ไข่ผำมีรากฐานจากการเป็นอาหารพื้นถิ่นที่มีการบริโภคในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน จึงมี “ประวัติความปลอดภัย” ที่สามารถอ้างอิงได้ ซึ่งช่วยลดความกังวลของผู้บริโภคต่างชาติ โดยเฉพาะในตลาดที่ให้ความสำคัญกับมาตรฐานอย่างสิงคโปร์ นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนจากงานวิจัยของสถาบันการศึกษาและนโยบายภาครัฐที่ผลักดันสินค้าเกษตรมูลค่าสูง ส่งผลให้ไข่ผำไทยมีความน่าเชื่อถือในด้านโภชนาการ ความปลอดภัย และคุณภาพโดยรวม ปัจจัยด้านแบรนด์แห่งชาติจึงเป็นแรงสนับสนุนสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นและเพิ่มโอกาสในการยอมรับในตลาดต่างประเทศได้อย่างมีนัยสำคัญ

3.2 จุดอ่อน (Weaknesses)

3.2.1 ข้อจำกัดด้านความรู้และข้อมูล

ไข่ผำยังขาดข้อมูลภาษาอังกฤษและงานวิจัยระดับสากลที่เพียงพอเกี่ยวกับโภชนาการ ความปลอดภัย และกระบวนการผลิต ส่งผลให้ทั้งผู้บริโภคและหน่วยงานกำกับดูแลในสิงคโปร์เข้าถึงข้อมูลได้จำกัด ทำให้การรับรู้และความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ยังอยู่ในวงแคบ นอกจากนี้ การที่เป็นอาหารใหม่ในตลาดต่างประเทศ ทำให้จำเป็นต้องใช้การสื่อสารเชิงความรู้ควบคู่กับการตลาดอย่างเข้มข้น ซึ่งเพิ่มภาระต้นทุนด้านการตลาดและระยะเวลาในการสร้างการยอมรับ

3.2.2 ด้านภาพลักษณ์สินค้า

แม้ไข่ผำจะมีประวัติการบริโภคในประเทศไทยมายาวนาน แต่ในสายตาผู้บริโภคสิงคโปร์ยังถือเป็นอาหารใหม่ที่ไม่คุ้นเคย ทำให้เกิดความลังเลหรืออคติในการทดลองบริโภค อีกทั้งการขาดการสื่อสารที่ชัดเจนในระดับนานาชาติยิ่งส่งผลให้

สินค้าอยู่ในสถานะ “อาหารเฉพาะกลุ่ม” มากกว่าจะเป็นสินค้าในตลาดกระแสหลัก ดังนั้นการยกระดับภาพลักษณ์และสร้างความเข้าใจใหม่จึงเป็นความท้าทายสำคัญในการขยายตลาด

3.2.3 ด้านผลผลิตและต้นทุนการผลิต

แม้ไข่ผำจะมีอัตราการเติบโตเร็วและสามารถเก็บเกี่ยวได้บ่อย แต่ผลผลิตต่อรอบยังอยู่ในระดับจำกัด ส่งผลให้ต้นทุนเฉลี่ยต่อหน่วยค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับโปรตีนพืชที่ผลิตในระดับอุตสาหกรรม เช่น ถั่วเหลืองหรือถั่วลันเตา นอกจากนี้ ข้อจำกัดด้านการส่งออกที่ต้องแปรรูปเป็นรูปแบบแห้งในหลายประเทศยิ่งเพิ่มต้นทุนการผลิตจากอัตราการแปรรูปที่สูง ทำให้ความสามารถในการแข่งขันด้านราคาในตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะตลาดมวลชน ยังเป็นข้อจำกัดสำคัญในระยะสั้น

3.3 โอกาส (Opportunities)

3.3.1 นโยบายภาครัฐสิงคโปร์เอื้อต่อโปรตีนทางเลือก

สิงคโปร์มีนโยบายสนับสนุนอาหารแห่งอนาคตและโปรตีนทางเลือกอย่างชัดเจน ทั้งการเปิดรับการนำเข้าไข่ผำและแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นความยั่งยืน เช่น BCG Economy ซึ่งสอดคล้องกับคุณสมบัติของไข่ผำที่ใช้ทรัพยากรต่ำ มีคาร์บอนฟุตพรินต์ต่ำ และสามารถผลิตในระบบปิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ นโยบายเหล่านี้จึงช่วยลดอุปสรรคเชิงโครงสร้างและเปิดโอกาสให้ไข่ผำเข้าสู่ตลาดได้ง่ายขึ้นในอนาคต

3.3.2 การตระหนักด้านความมั่นคงทางอาหารและความยั่งยืน

สิงคโปร์ให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางอาหารอย่างมาก เนื่องจากข้อจำกัดด้านทรัพยากรภายในประเทศ ทำให้เกิดการผลักดันนโยบายอย่าง Singapore Green Plan 2030 ที่มุ่งเน้นการลดการพึ่งพาการนำเข้าอาหารแบบเดิม และสนับสนุนอาหารที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพในการผลิต ไข่ผำจึงเป็นทางเลือกที่สอดคล้องกับทิศทางดังกล่าว ทั้งในแง่ของการใช้ทรัพยากรน้อย การปล่อยคาร์บอนต่ำ และการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 1 วิเคราะห์ผลต่อการยอมรับโปรตีนทางเลือกอย่างไข่ผำ อันเนื่องจากแผนสีเขียวของสิงคโปร์ 2030

ที่มา: ผู้วิจัย

นโยบายใน SGP 2030	ไข่ผำ (Wolffia)
1. ลดคาร์บอนทั้งระบบอาหาร (Low-carbon Economy)	• คาร์บอนฟุตพรินต์ต่ำเพราะใช้น้ำน้อย โตเร็ว ไม่ใช้สารเคมี • สามารถดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์จากอากาศได้ดี
2. เพิ่มความมั่นคงอาหาร (Sustainable Food Systems / Food Security)	• ผลิตได้เร็ว เก็บเกี่ยวทุกวัน ผลผลิตเสถียร • ส่งเสริมการนำเข้าพืชยั่งยืนเพื่อกระจายความเสี่ยง
3. ระบบเศรษฐกิจที่มุ่งใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และลดของเสียให้เหลือน้อยที่สุด (Circular Economy)	• ระบบปิดช่วยลดของเสียและควบคุมคุณภาพ • ไม่ต้องใช้ปุ๋ยหรือสารเคมี ลดทั้งต้นทุนและของเสียจากการผลิต
4. ส่งเสริมวัตถุดิบชีวภาพที่สร้างมูลค่าสูง (Bio Economy)	• เป็นซูเปอร์ฟู้ดคุณค่าทางอาหารสูง ตรงกับการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรชีวภาพ (bio-based value creation)
5. สนับสนุนอาหารแห่งอนาคต (Innovation & Novel Food Support)	• เข้ากรอบอาหารใหม่ที่เน้นความยั่งยืนและเทคโนโลยีฟาร์มอัจฉริยะ
6. สนับสนุนสินค้าคาร์บอนต่ำ (Green Import Preferences)	• เป็นโปรตีนเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เหมาะกับทิศทางการนำเข้าในอนาคต

ดังนั้น ทั้งไข่ผำสอดคล้องกับ SGP 2030 ในหลายด้าน โดยเฉพาะความยั่งยืน คาร์บอนต่ำ และการเป็นอาหารแห่งอนาคต ทำให้ไข่ผำมีโอกาสในการเข้าสู่ตลาดสิงคโปร์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

3.3.3 กระแสสุขภาพและโปรตีนทางเลือกที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง

หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ผู้บริโภคสิงคโปร์มีความตื่นตัวด้านสุขภาพมากขึ้นอย่างชัดเจน ส่งผลให้ความต้องการอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง ปลอดภัย และเป็นธรรมชาติเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันแนวโน้มการบริโภคโปรตีนจากพืชก็เติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยมีการคาดการณ์ว่าความนิยมในโปรตีนทางเลือกจะเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ปัจจัยนี้จึงเป็นโอกาสสำคัญที่เอื้อต่อการนำเสนอไข่ผำในฐานะซูเปอร์ฟู้ดและแหล่งโปรตีนทางเลือกใหม่

3.3.4 การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและความต้องการโภชนาการเฉพาะทาง

สิงคโปร์กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสูง ส่งผลให้ความต้องการอาหารที่ย่อยง่าย มีโปรตีนสูง และช่วยดูแลสุขภาพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับอาหารที่ปลอดภัย ไม่ผ่านการแปรรูปมาก และมีสารอาหารเข้มข้น ซึ่งสอดคล้องกับคุณสมบัติของไข่ผำในฐานะโปรตีนคุณภาพสูงที่บริโภคง่ายและมีคุณค่าทางโภชนาการครบถ้วน

3.4 อุปสรรค (Threats)

3.4.1 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ไข่ผำยังเป็นอาหารใหม่สำหรับผู้บริโภคสิงคโปร์ ทำให้เกิดความไม่คุ้นเคยทั้งในด้านลักษณะ รูปร่าง และวิธีการบริโภค ส่งผลให้ระดับความเชื่อมั่นของผู้บริโภคยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับซูเปอร์ฟู้ดที่เป็นที่รู้จักอื่นๆในตลาด นอกจากนี้ การขาดข้อมูลภาษาอังกฤษและงานวิจัยรองรับที่เข้าถึงได้ง่าย ยังยิ่งทำให้การสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และความไว้วางใจเป็นไปได้ยาก จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการขยายตลาดในระยะเริ่มต้น

3.4.2 ด้านกฎหมายและกฎระเบียบอาหาร

ไข่ผำจัดอยู่ในกลุ่มอาหารใหม่ (Novel food) ของสิงคโปร์ ทำให้ต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบและอนุมัติที่เข้มงวดทั้งในด้านความปลอดภัย กระบวนการผลิต มาตรฐานฟาร์ม และข้อมูลโภชนาการ ส่งผลให้มีต้นทุนด้านเอกสารสูง ขั้นตอนซับซ้อน และใช้เวลานานในการได้รับการอนุมัติจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อการเข้าสู่ตลาดและการขยายตัวในเชิงพาณิชย์

ตารางที่ 2 กฎหมายและกฎระเบียบอาหารในการส่งออกของไข่ผำ ที่มา: ผู้วิจัย

กฎหมาย / ข้อกำหนด	ไข่ผำ (Wolffia)
สถานะอาหารใหม่ (Novel Food)	เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ข้อมูลโภชนาการและความปลอดภัยยังจำกัด ดังนั้นต้องส่งข้อมูลเพิ่ม
ข้อกำหนดนำเข้า	ต้องมีใบรับรองสุขอนามัยพืช(PC) , ปลอดศัตรูพืช, ควบคุมสารเคมี
ระบบความปลอดภัยอาหาร (SFA Requirements)	หากเป็นสินค้าที่ไม่เคยขายในสิงคโปร์ ต้องยื่นข้อมูลกระบวนการผลิต – โภชนาการ (Novel Food Framework)
ฉลากอาหาร	ต้องตรงมาตรฐาน SFA อย่างละเอียด ทั้งโภชนาการและคำกล่าวอ้าง
ระบบฟาร์มที่ยอมรับได้	ต้องเป็นแหล่งผลิตที่ได้รับอนุญาตและตรวจสอบได้
ความเสี่ยงในการถูกขอข้อมูลเสริม	สูง เพราะงานวิจัยภาษาอังกฤษอังกฤษยังจำกัด
ต้นทุนความสอดคล้องกฎหมาย	ปานกลางถึงสูง
เวลาในการอนุมัติ	ปานกลาง

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาที่ผสานการวิเคราะห์ SWOT และแนวคิด 4Cs ร่วมกับปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ สะท้อนให้เห็นภาพรวมอย่างชัดเจนว่า ซูเปอร์ฟู้ดไทยอย่างไข่ผำมี “ศักยภาพสูง” ในการเข้าสู่ตลาดสุขภาพของสิงคโปร์ โดยเฉพาะในมิติของคุณค่าทางโภชนาการ ความยั่งยืน และความสามารถในการพัฒนาเป็นโปรตีนทางเลือกในระดับพรีเมียม ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะมีจุดแข็งที่โดดเด่น แต่ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวยังเผชิญข้อจำกัดสำคัญในด้านการรับรู้ของผู้บริโภค ภาพลักษณ์ของอาหารใหม่ที่ยังไม่เป็นที่คุ้นเคย รวมถึงต้นทุนการผลิตที่ยังอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะไข่ผำที่มีผลผลิตต่อรอบจำกัด ส่งผลให้ไม่สามารถแข่งขันด้านราคาในตลาดมวลชนได้ในระยะสั้น

ในขณะเดียวกัน โอกาสของตลาดสิงคโปร์ถือว่ามีความชัดเจนและเอื้อต่อการเติบโตของสินค้าในกลุ่มนี้ ทั้งจากนโยบายภาครัฐที่เปิดรับโปรตีนทางเลือกมากขึ้น แนวโน้มการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ และโครงสร้างประชากรที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุขั้นสูงสุด ซึ่งมีความต้องการโปรตีนคุณภาพสูงและย่อยง่าย อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญยังคงอยู่ในหลายมิติ ทั้งข้อกำหนดด้านกฎระเบียบที่เข้มงวดของสิงคโปร์ การใช้เวลาและต้นทุนสูงในการขออนุมัติผลิตภัณฑ์ใหม่ ตลอดจนปัจจัยด้านวัฒนธรรมและทัศนคติของผู้บริโภคที่อาจมีความลังเลต่อการบริโภคอาหารที่ไม่คุ้นเคย เช่น ไข่ผำเมื่อเชื่อมโยงกับผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคชาวสิงคโปร์พบว่าผู้บริโภคชาวสิงคโปร์มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ คือ เป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับ “ความปลอดภัย มาตรฐาน และข้อมูลที่ตรวจสอบได้” มากกว่าการโฆษณาหรือกระแสนิยม ส่งผลให้การตัดสินใจบริโภคไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยราคาเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความเชื่อมั่นในผลิตภัณฑ์เป็นหลัก นอกจากนี้ความแตกต่างด้านช่วงวัยยังส่งผลต่อรูปแบบการบริโภคอย่างชัดเจน ซึ่งยิ่งตอกย้ำว่าการพัฒนากลยุทธ์การตลาดจำเป็นต้องคำนึงถึงการแบ่งกลุ่มผู้บริโภค (segmentation) อย่างเหมาะสม

ภายใต้กรอบแนวคิด 4Cs พบว่า ปัจจัยด้านคุณค่า (Customer/Cost) และความสะดวก (Convenience) มีบทบาทสำคัญควบคู่กัน โดยผู้บริโภคยินดีจ่ายในราคาที่สูงขึ้น หากสามารถพิสูจน์ได้ว่าสินค้ามีคุณภาพและคุณค่าที่แท้จริง ขณะที่รูปแบบผลิตภัณฑ์จำเป็นต้องตอบโจทย์วิถีชีวิตที่เร่งรีบ เช่น อาหารพร้อมรับประทาน (RTE) พร้อมดื่ม (RTD) หรือพร้อมปรุง (RTC) ส่วนด้านการสื่อสาร (Communication) ถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างการยอมรับ โดยเฉพาะสำหรับสินค้าใหม่อย่างไข่ผำ ซึ่งต้องอาศัยการสื่อสารที่โปร่งใส มีข้อมูลทางวิทยาศาสตร์รองรับ และได้รับการรับรองจากหน่วยงานที่น่าเชื่อถือ เพื่อลดความไม่แน่นอนและความกังวลของผู้บริโภค

ดังนั้น ในเชิงอภิปราย สามารถสรุปได้ว่า แม้ซูเปอร์ฟู้ดไทยจะมีความได้เปรียบเชิงผลิตภัณฑ์อย่างชัดเจน แต่ความสำเร็จในการเข้าสู่ตลาดสิงคโปร์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ “คุณภาพของสินค้า” เพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับ “ความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับของตลาด” เป็นสำคัญ กล่าวคือ ผู้ประกอบการจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์จากการเน้นขายสินค้า ไปสู่การสร้างคุณค่า การให้ข้อมูล และการสื่อสารอย่างเป็นระบบ เพื่อเปลี่ยนจาก “สินค้าใหม่ที่ไม่คุ้นเคย” ให้กลายเป็น “ทางเลือกที่น่าเชื่อถือ” ในสายตาผู้บริโภค

โดยสรุป การผสานจุดแข็งและโอกาสเข้ากับกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสม พร้อมทั้งลดจุดอ่อนและรับมือกับอุปสรรคอย่างมีระบบ จะเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ซูเปอร์ฟู้ดไทยสามารถสร้างการยอมรับ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และเติบโตในตลาดสิงคโปร์ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. ปัจจุบันยังไม่มีการส่งออกไข่ผำไปยังสิงคโปร์อย่างเป็นทางการ ทำให้ขาดข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการยอมรับของตลาดและพฤติกรรมผู้บริโภคอย่างรอบด้าน ดังนั้นควรมีการติดตามแนวโน้มตลาดโปรตีนทางเลือก พฤติกรรมผู้บริโภค และสินค้าแข่งขันอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้ประกอบการประเมินศักยภาพและโอกาสในการเข้าสู่ตลาดได้อย่างแม่นยำยิ่งขึ้น

2. งานวิจัยยังมีข้อจำกัดด้านจำนวนและความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอาจทำให้ข้อมูลไม่สามารถสะท้อนพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายได้อย่างครบถ้วน จึงควรเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ขยายระยะเวลาในการเก็บข้อมูล และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะผู้บริโภคชาวสิงคโปร์ที่บริโภคอาหารสุขภาพโดยตรง เพื่อเพิ่มความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

3. แม้ภาครัฐไทยมีนโยบายสนับสนุนการส่งออกไข่ผำ แต่ยังขาดการสนับสนุนด้านการตลาดอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างการยอมรับในตลาดต่างประเทศ ดังนั้นควรพัฒนากลยุทธ์การตลาดระหว่างประเทศให้ครอบคลุมมากขึ้น เช่น การสร้างแบรนด์ระดับประเทศ การประชาสัมพันธ์เชิงรุก และการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานในสิงคโปร์ เพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือ เพิ่มโอกาสในการยอมรับของผู้บริโภค และยกระดับความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยในตลาดสิงคโปร์ได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสัมพันธ์. (2025). **CG Model: โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน วาระแห่งชาติของประเทศไทย.** สืบค้นจาก https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/435264

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. (2024). **ตลาดผู้สูงอายุมาแรงในสิงคโปร์.** สืบค้นจาก https://www.ditp.go.th/post/161161

ณภัทร ภูวพานิช. (2017). **โอกาสทางการตลาดของโยเกิร์ตที่ผลิตด้วยเทคโนโลยีอัลตราซาวน์ความเข้มข้นสูง กรณีศึกษา: กลุ่มวัยทำงานวิถีสุขภาพที่ดีในเขตกรุงเทพมหานคร.** การค้นคว้าอิสระมหาบัณฑิต, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปนัสยา อยู่นุช (การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 พฤศจิกายน 2025)

ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร, แบรนด์ วูล์ฟเฟีย เอ็กซ์ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 พฤศจิกายน 2025)

ภัคภร วนธนานนท์ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 พฤศจิกายน 2025)

ศุภชัย สุทธิเจริญ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 พฤศจิกายน 2025)

ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทย. (2025). **โปรตีนทางเลือก: โอกาสสำหรับธุรกิจอาหารเพื่อความยั่งยืนในสิงคโปร์.** สืบค้นจาก https://thaibizsingapore.com/news/main/directions/alternative-protein-sg/

สารสนเทศท้องถิ่นอีสาน ณ อุบลราชธานี. (2024). **ไข่ผำ สุดยอดอาหารของโลก.** สืบค้นจาก https://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/esaninfo/?p=6708

อติภา สุวรรณมาฆะ. (2015). **การเติบโตของอุตสาหกรรมอาหารพร้อมรับประทานในประเทศอินโดนีเซีย กรณีศึกษา: การปรับกลยุทธ์การตลาดของเครือเจริญโภคภัณฑ์ (ซี.พี.).** ภาคนิพนธ์ปริญญาตรี, คณะศิลปะศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอมมิกา กำจาย. (2013). **ปัจจัยทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจซื้ออาหารเสริมสุขภาพของคนที่มีอายุระหว่าง 48–66 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

April International. (2023). **Long working hours in Singapore: what is the impact on your health?** สืบค้นจาก https://www-april--international-com.translate.goog/en/long-term-international-health-insurance/guide/long-working-hours-in-singapore-what-is-the-impact-on-your-health

Flo. (2025). **มารู้จักกับ โฟล วูฟเฟีย ซูเปอร์ฟู้ดที่จะเพิ่มคุณค่าให้กับทุกจานอาหารของคุณ.** สืบค้นจาก https://www.flowolffia.com/post/meet-flo-wolffia-th

Flo Wolffia. (2025). **Smart Farming: เคล็ดลับที่ทำให้ โฟล วูฟเฟีย คุณค่าทางอาหารสูง และได้มาตรฐานคุณภาพระดับพรีเมียม.**สืบค้นจาก https://www.flowolffia.com/post/flo-smart-farming-th

Inter Express Logistic. (2024). **ไข่ผำ พืชน้ำ Superfood ไซซ์จิ๋ว แต่คุณประโยชน์แจ๋ว.** สืบค้นจากhttps://iel.co.th/ไข่ผำ/

Kreen Wolffia. (2025). **Kreen Wolffia โปรตีนทางเลือกแห่งอนาคต.** สืบค้นจาก https://www.facebook.com/kreenwolffia/posts

Singapore Green Plan. (2025). **Singapore Green Plan 2030.** สืบค้นจาก https://www.greenplan.gov.sg

บทบาทและแนวโน้มของรูเบิลดิจิทัลต่อการพัฒนาระบบการเงินดิจิทัลของธนาคารกลางรัสเซียและระบบการเงินโลก

The Role and Prospects of the Digital Ruble on the Development of the Central Bank of Russia's Digital Financial System and The Global Financial System

ณภัทร เพ็ชรจำรัส[1]

บทคัดย่อ

ภายใต้สถานการณ์แรงกดดันทางเศรษฐกิจและการเงินจากมาตรการคว่ำบาตรของกลุ่มประเทศตะวันตกและสหรัฐอเมริกา หลังจากเหตุการณ์การปฏิบัติการพิเศษทางทหารต่อประเทศยูเครนในปี ค.ศ.2022 ที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเงินของรัสเซีย งานวิจัยฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท แนวโน้ม และความสำคัญของระบบสกุลเงินดิจิทัลของธนาคารกลางรัสเซีย (Central Bank Digital Currency: CBDC) ผ่านกรณีศึกษาระบบรูเบิลดิจิทัล (Digital Ruble) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของระบบการเงินดังกล่าวที่สามารถเกิดขึ้นในอนาคตและส่งผลต่อการพัฒนาระบบการเงินภายในประเทศและระบบการเงินโลก โดยอาศัยแนวคิดสกุลเงินดิจิทัลของธนาคารกลาง ที่ว่ารูเบิลดิจิทัลเป็นหนี้สินของธนาคารกลางรัสเซียโดยตรง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและศึกษาจากเอกสาร รายงานและบทความที่อ้างอิงถึงรูเบิลดิจิทัลเพื่อวิเคราะห์โครงสร้างการออกแบบระบบรูเบิลดิจิทัล รวมไปถึงกลไกการดำเนินงานที่มีผลต่อ ประสิทธิภาพของระบบการชำระเงิน การขยายการเข้าถึงบริการทางการเงินต่อประชาชน ผลการศึกษาพบว่า ระบบรูเบิลดิจิทัลมีศักยภาพในการยกระดับประสิทธิภาพระบบการชำระเงินภายในประเทศได้จริง แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของรูเบิลดิจิทัลยังคงเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ทั้งข้อจำกัดทางเทคโนโลยีการเงิน ความมั่นคงทางไซเบอร์ กรอบกฎหมายและการกำกับดูแล โดยเฉพาะการสร้างความเชื่อมั่นต่อประชาชนผู้ใช้งาน ซึ่งส่งผลให้ธนาคารกลางความจำเป็นต้องปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานต่อไปในอนาคต

***คำสำคัญ**: :รูเบิลดิจิทัล, ระบบสกุลเงินดิจิทัล, ธนาคารกลางรัสเซีย, ความท้าทายด้านเทคโนโลยีและกฎหมาย, มาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ*

Abstract

Under the conditions of economic and financial pressure resulting from sanctions imposed by Western countries and the United States following the special military operation in Ukraine in 2022, which affected Russia's financial stability, this research aims to examine the role, trends, and significance of the Central Bank Digital Currency (CBDC) of Russia through a case study of the Digital Ruble. The study seeks to analyze the potential impacts of such a financial system in the future and its implications for the development of both domestic and global financial systems. It is based on the concept of central bank digital currency, in which the digital ruble is considered a direct liability of the Central Bank of Russia. This research adopts a qualitative approach, utilizing documents, reports, and academic articles related to the

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขารัสเซียและยูเรเซียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

digital ruble to analyze its system design structure, as well as its operational mechanisms that affect the efficiency of payment systems and the expansion of financial access for the public. The findings indicate that the digital ruble system has the potential to enhance the efficiency of domestic payment systems. However, its implementation still faces several challenges, including limitations in financial technology, cybersecurity concerns, and legal and regulatory frameworks—particularly in building public trust among users. These challenges highlight the need for the central bank to further refine and improve its operational strategies in the future.

***Keywords**: Digital Ruble, Central Bank Digital Currency, Central Bank of Russia, Technological and legal challenges, Economic sanctions*

บทนำ

ในทศวรรษที่ผ่านมา สหพันธรัฐรัสเซียได้เผชิญความกดดันทางเศรษฐกิจและการเงินในระดับรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลมาจากมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ (Economic sanction) จากประเทศมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป จากกรณีข้อพิพาทด้านภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ กรณีการผนวกดินแดนไครเมียเป็นหนึ่งเดียวกับสหพันธรัฐรัสเซียเมื่อปี ค.ศ. 2014 และการปฏิบัติพิเศษทางทหารกับประเทศยูเครนในปี ค.ศ. 2022 การดำเนินมาตรการคว่ำบาตรดังกล่าวส่งผลกระทบต่อรัสเซียในหลากหลายมิติ ทั้งการถูกอายัดหรือยึดทรัพย์สินของรัฐบาล การตัดสิทธิ์การเข้าถึงระบบการชำระเงินระหว่างประเทศ หรือ Society for worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT) รวมไปถึงการจำกัดความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการเงินร่วมกับสถาบันการเงินของรัสเซียโดยตรง

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นส่งผลให้ข้อจำกัดไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงในระดับรัฐ แต่ขยายตัวไปในระดับภาคธุรกิจเอกชนและประชาชนทั่วไป ทั้งการดำเนินการทางธุรกรรมทางการเงินระหว่างประเทศที่ล่าช้าขึ้น การเข้าถึงแหล่งเงินทุนระหว่างประเทศที่มีข้อจำกัด รวมทั้งต้นทุนทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จากภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว ส่งผลให้รัสเซียมีความจำเป็นต้องพัฒนากลไกทางการเงินภายในประเทศให้มีความมั่นคงและสามารถยืดหยุ่นต่อแรงกดดันจากต่างประเทศมากยิ่งขึ้น เพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ธนาคารกลางรัสเซียในฐานะหน่วยงานกำหนดนโยบายทางการเงินได้ริเริ่มพัฒนาระบบสกุลเงินดิจิทัลของธนาคารกลางรัสเซีย ภายใต้ชื่อ Digital Ruble หรือ เงินรูเบิลดิจิทัล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพระบบการเงิน (Financial system efficiency) อีกทั้งลดการพึ่งพาระบบการเงินระหว่างประเทศที่อยู่ภายใต้อิทธิพลตะวันตก พร้อมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในประเทศระยะยาว โดยถูกออกแบบให้เป็นสื่อกลางในการชำระเงินที่มีความปลอดภัยและโปร่งใสภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารกลางรัสเซียโดยตรง ซึ่งแตกต่างจากระบบสกุลเงินดิจิทัลที่พัฒนาจากภาคเอกชน เช่น Bitcoin หรือ Stablecoin ที่มีความผันผวนสูงและไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของภาครัฐ

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเงินที่เกิดขึ้นกับสหพันธรัฐรัสเซีย ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดสกุลเงินดิจิทัลของธนาคารกลาง (Central Bank Digital Currency – CBDC Theory) ที่กล่าวว่าระบบสกุลเงินดิจิทัลเป็นหนี้สินของธนาคารโดยตรง ซึ่งแตกต่างจากเงินฝากในธนาคารพาณิชย์หรือระบบคริปโตเคอร์เรนซี (Cryptocurrency) ทำให้สามารถใช้งานผ่านระบบดิจิทัลได้โดยตรงโดยไม่ต้องพึ่งพาตัวกลางแบบระบบการเงินดั้งเดิม ตามแนวคิดอำนาจอธิปไตยทางการเงินที่รัฐต้องสามารถควบคุมระบบเงินของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ระบบการเงินภาคเอกชนหรือระบบคริปโตเคอร์เรนซีเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ซึ่งหากปล่อยให้ระบบสกุลเงินที่ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐเติบโตมากเกินไป สามารถส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและความสามารถในการดำเนินนโยบายการเงิน และแนวคิดการยอมรับเทคโนโลยี (Technology

Acceptance Model – TAM) ที่กล่าวถึงการยอมรับทางเทคโนโลยีของผู้ใช้งานผ่านการรับรู้ถึงประโยชน์ที่ผู้ใช้เชื่อว่าเทคโนโลยีสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานหรือชีวิตประจำวันและการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งานที่ผู้ใช้งานรู้สึกว่าเทคโนโลยีนั้นใช้งานง่าย ไม่ซับซ้อน และไม่ต้องใช้ความพยายามมากในการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้งาน ซึ่งผู้วิจัยได้นำทั้งสองทฤษฎีดังกล่าวมาเป็นแนวคิดหลักในการจัดทำงานวิจัยฉบับนี้ เพื่อวิเคราะห์ถึงบทบาทและแนวโน้มของรูเบิลดิจิทัลที่เป็นระบบการเงินรูปแบบใหม่ที่รัสเซียนำระบบเทคโนโลยีทางการเงินมาปรับใช้งานกับบริบทเศรษฐกิจและการเงินท่ามกลางสถานการณ์การคว่ำบาตรจากกลุ่มชาติตะวันตกที่นำโดยสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ดี การพัฒนาระบบรูเบิลดิจิทัลมาใช้งานจริงยังคงเป็นความท้าทายสำหรับภาครัฐ ทั้งด้านเทคโนโลยี เช่น ความมั่นคงทางไซเบอร์ (Cybersecurity) การออกแบบเทคโนโลยีระบบการเงินให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงด้านกฎหมาย เช่น การคุ้มครองข้อมูลส่วนตัว การกำหนดสิทธิในทรัพย์สินดิจิทัล การปรับตัวของธนาคารพาณิชย์และผู้ให้บริการทางการเงิน ด้วยเหตุผลเหล่านี้ การนำหัวข้อดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์ว่าระบบรูเบิลดิจิทัลมีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบการเงินดิจิทัลของธนาคารกลางรัสเซียในมิติใดบ้าง โดยมุ่งเน้นไปที่การประเมินประสิทธิภาพของระบบการชำระเงิน การออกแบบปละการดำเนินงานด้านนโยบายการเงินดิจิทัลของภาครัฐ ตลอดจนแนวโน้มการปรับตัวของระบบการเงินภายใต้บริบทเศรษฐกิจโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพื่อหาข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและเชิงนโยบายที่สามารถนำไปประยุกต์ได้จริงเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาระบบการเงินดิจิทัลของรัสเซียในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษา 3 ประการคือ (1) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบจากการใช้รูเบิลดิจิทัลต่อประสิทธิภาพของธุรกรรมการเงินดิจิทัลในสหพันธรัฐรัสเซียและระบบการเงินโลก (2) เพื่อศึกษาประเด็นความท้าทายด้านเทคโนโลยีและกฎหมายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการพัฒนารูเบิลดิจิทัล และ (3) เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนวทางการแก้ปัญหาของธนาคารกลางรัสเซียในการรับมือกับปัญหาของรูเบิลดิจิทัลที่ส่งผลไปถึงการพัฒนาระบบการเงินดิจิทัลของรัสเซียและระบบการเงินโลก

สมมุติฐานของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสมมุติฐานว่า การพัฒนาระบบรูเบิลดิจิทัลส่งผลต่อการปรับโครงสร้างระบบการเงินดิจิทัลของสหพันธรัฐรัสเซียอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งด้านประสิทธิภาพการทำธุรกรรม การลดต้นทุนและการขยายการเข้าถึงบริการทางการเงินของประชาชน อย่างไรก็ตาม ระบบรูเบิลดิจิทัลยังคงเผชิญกับความท้าทายด้านเทคโนโลยี ความมั่นคงทางไซเบอร์ และข้อจำกัดทางกฎหมายที่ธนาคารกลางมีบทบาทในการกำหนดนโยบายทางการเงิน รวมไปถึงการกับดูแลเพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบการเงินดิจิทัลให้มีเสถียรภาพ ความโปร่งใส และความยั่งยืน ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบการเงินโลก

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา มุ่งเน้นวิเคราะห์อิทธิพลของรูเบิลดิจิทัลที่ส่งผลต่อการพัฒนาระบบรูเบิลดิจิทัล โดยเน้นการศึกษาผ่านสามประเด็นหลัก ได้แก่ การออกแบบและโครงสร้างของรูเบิลดิจิทัลภายใต้รูปแบบระบบสองชั้น (Two-Tier Model) ที่ธนาคารกลางรัสเซียเป็นผู้ควบคุมหลักและมีธนาคารพาณิชย์เป็นตัวกลางในการกระจายเงินดิจิทัลไปสู่ประชาชนผู้ใช้งาน ผลกระทบของการนำรูเบิลดิจิทัลมาใช้ต่อระบบการเงินภายในประเทศ และผลกระทบต่อธนาคารพาณิชย์ผ่านบทบาท

ของรูเบิลดิจิทัลต่อการตอบสนองมาตรการคว่ำบาตรระหว่างประเทศ ท่ามกลางบริบทความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจโลก

2. ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 2020 จนถึงปี ค.ศ. 2025 ในช่วงระยะเวลาที่สหพันธรัฐรัสเซียเริ่มต้นการพัฒนาและออกแบบระบบรูเบิลดิจิทัล

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีรายละเอียดของข้อมูลประกอบไปด้วย (1) บทความวารสาร (2) เอกสารหรือรายงานทางวิชาการ (3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (4) กฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง (5) ข่าวสารประชาสัมพันธ์ (6) หนังสือหรือบทความในหนังสือ

สำหรับวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ (1) การศึกษาจากเอกสาร อาทิ รายงานจากธนาคารกลางรัสเซีย บทความวิเคราะห์จากธนาคารเพื่อการชำระหนี้ระหว่างประเทศ (BIS) เป็นต้น (2) การวิเคราะห์รายงานและบทความ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์รายงานและบทความทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษารัสเซีย พร้อมนำมาสรุปผลตามความเข้าใจของผู้วิจัย (3) การตีความจากบทความ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาบทความต่างๆ เช่น บทความวิชาการ บทความการประชุม บทความสัมภาษณ์ เป็นต้น พร้อมนำมาตีความในกรอบแนวคิดที่วางไว้

ทั้งนี้ขั้นตอนในการศึกษา ประกอบไปด้วย (1) กำหนดหัวข้อในการวิจัยและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและบทความต่างๆข้างต้น (2) เรียบเรียงข้อมูลและสรุปผลการศึกษา พร้อมนำข้อมูลมาเรียบเรียงและตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหา (3) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมแก้ไขข้อบกพร่องของเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยประกอบด้วยบทบาทในปัจจุบันของรูเบิลดิจิทัลในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของรูเบิลดิจิทัลซึ่งได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. บทบาทในปัจจุบันของรูเบิลดิจิทัล

ในช่วงปี ค.ศ. 2025 รูเบิลดิจิทัลกำลังเข้าสู่การทดลองการนำร่องขั้นสูง เพื่อเตรียมพร้อมเปิดใช้งานในเดือนกรกฎาคม ปี ค.ศ. 2026 โดยธนาคารกลางรัสเซียได้ดำเนินการขยายของเขตจากระยะเริ่มต้นตั้งแต่ในช่วงปี ค.ศ. 2023 ซึ่งมุ่งเป้าหมายที่การประมวลผลการทำธุรกรรมกับ 11 เมืองหลักในรัสเซียและพื้นที่ชนบทในบางแห่งภายในประเทศ เพื่อแสดงให้เห็นว่าระบบสกุลเงินดิจิทัลของพวกเขานั้นประสบความสำเร็จในการพัฒนาเทคโนโลยี แต่ยังต้องเผชิญกับปัญหาในการขยายการยอมรับอย่างกว้างขวางจากประชาชนภายในประเทศ (Bank of Russia, 2025) ประกอบกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและการเงินของรัสเซียทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น จึงส่งผลให้บทบาทของรูเบิลดิจิทัลไม่ใช่เพียงเครื่องมือทางการเงินของภาครัฐ แต่กลายเป็นเครื่องมือเพื่อรักษาอธิปไตยทางการเงินของรัสเซีย แม้ในด้านบทบาททางเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐานของรูเบิลดิจิทัลในปัจจุบันมีหน้าที่เป็นสื่อกลางการชำระเงินรูปแบบที่สามของระบบการเงินภายในรัสเซียเพื่อแก้ไขข้อจำกัดทางระบบการเงินรูปแบบดั้งเดิมที่ช่วยเพิ่มศักยภาพในการยกระดับโครงสร้างพื้นฐานการเงินภายในประเทศอย่างแท้จริง หรือด้านบทบาทเชิงยุทธศาสตร์และการป้องกันการคว่ำบาตรจากกลุ่มประเทศตะวันตกที่รูเบิลดิจิทัลทำหน้าที่เป็นกำแพงป้องกันทางดิจิทัลเพื่อลดการพึ่งพาระบบการชำระเงินระหว่างประเทศ (Alvest,2025) แต่ทว่าบทบาทของภาครัฐที่ต้องการนำร่องทดสอบระบบรูเบิลดิจิทัลยังคงมีข้อจำกัด เนื่องมาจากแรงกดดันจากธนาคารและภาคธุรกิจที่ต้องใช้ระยะเวลาปรับโครงสร้างพื้นฐานเพิ่มเติม รวมไปถึงการเฝ้าระวังความเสี่ยงจากมาตรการคว่ำบาตรระลอกที่สอง ที่ส่งผลต่อการขยายระบบการเงินไปสู่กลุ่มประเทศพันธมิตร เช่น BRICS เป็นต้น อีกทั้งบทบาททางสังคมต่อการเข้าถึงการบริการทางการเงินภายในประเทศของประชาชน ที่ยังคงสามารถเข้าถึงได้เฉพาะพื้นที่ในเมืองเท่านั้น

ส่งผลให้ประชาชนที่อาศัยอยู่นอกเมืองนั้นขาดโอกาสต่อการเข้าถึงระบบการเงินดิจิทัลของภาครัฐ อีกทั้งประชาชนในบางพื้นที่ยังขาดองค์ความรู้ต่อการดำเนินงานระบบสกุลเงินดิจิทัลของภาครัฐเช่นกัน และบทบาทด้านกฎหมายและการกำกับดูแลของรูเบิลดิจิทัลที่มีการใช้กฎหมาย Digital Ruble Act เพื่อป้องกันความเสี่ยงทางไซเบอร์ แต่ทว่ายังคงเกิดเหตุการณ์การโจมตีทางไซเบอร์ ในช่วงเดือนกันยายน ปี ค.ศ. 2025 (The Moscow Times, 2025) ส่งผลให้ภาครัฐมีความจำเป็นต้องปรับปรุงข้อจำกัดทางกฎหมายและเพิ่มมาตรการป้องกันทางไซเบอร์ให้รอบด้านมากขึ้น ซึ่งบทบาทต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้มุมมองของต่างประเทศต่อรูเบิลดิจิทัลนั้นยังคงเป็นเครื่องเชิงกลยุทธ์สำหรับภาครัฐมากกว่าการเป็นสกุลเงินที่ประชาชนสามารถใช้งานอย่างแพร่หลาย อีกทั้งความท้าทายด้านการยอมรับจากประชาชนที่ยังคงเป็นประเด็นหลักของการพัฒนาและขยายการใช้งานของระบบรูเบิลดิจิทัลที่กลายเป็นข้อจำกัดของธนาคารกลางรัสเซียมาจนถึงปัจจุบัน (Digital Watch, 2025)

2. แนวโน้มในอนาคตของรูเบิลดิจิทัลและแนวทางการแก้ไขปัญหาของธนาคารกลางรัสเซีย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า รูเบิลดิจิทัลยังคงไม่มีศักยภาพเพียงพอต่อการพัฒนาไปสู่การเป็นสกุลเงินดิจิทัลที่สามารถได้รับการยอมรับอย่างครอบคลุมและสามารถเปิดเผยสู่สังคมอย่างที่ธนาคารกลางรัสเซียเคยวางแผนยุทธศาสตร์ในปี ค.ศ. 2020 ถึง ค.ศ. 2025 แต่กลายเป็นนวัตกรรมทางการเงินของภาครัฐที่สร้างผลลัพธ์ทางโครงสร้างที่ขัดแย้งต่อระบบสังคมและความเชื่อใจต่อประชาชนโดยปริยาย (Bank of Russia, 2025; The Moscow Times, 2025) ซึ่งการคาดการณ์ทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว รูเบิลดิจิทัลสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการเป็นระบบการเงินที่ได้รับการพัฒนาทางเทคโนโลยีและระบบสถาบันการเงิน รวมถึงสามารถบรรลุผลตามวัตถุประสงค์หลักของธนาคารกลางรัสเซียที่ต้องการให้รูเบิลดิจิทัลเป็นระบบการเงินดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงได้ทั้งภาคธุรกิจและประชาชน โดยมีความพยายามในการลดต้นทุนธุรกรรมภายในประเทศ การเพิ่มความเร็วในการชำระเงินภายในประเทศและต่างประเทศ (Interfax, 2025; Ledge Insight, 2025) เพื่อลดการพึ่งพาระบบการชำระเงินระหว่างประเทศของกลุ่มประเทศตะวันตกได้ในระยะสั้น แต่หากคาดการณ์ในระยะยาว รูเบิลดิจิทัลยังคงเป็นระบบการเงินดิจิทัลที่ยังขาดคุณสมบัติหลาหลายประการ ทั้งความท้าทายทางเทคโนโลยีทางการเงินและระบบสถาบันการเงินที่สามารถก่อให้เกิดผลกระทบเชิงโครงสร้างต่อระบบการเงินและสังคมรัสเซีย โดยเฉพาะความเสี่ยงในการเกิดขึ้นของระบบการเงินแบบหลายชั้น ที่สามารถส่งผลต่อการเกิดการแบ่งชั้นทางสังคมและระบบการเงินต่อไปได้ จนสามารถนำไปสู่การเกิดขึ้นของระบบเศรษฐกิจคู่ขนานอย่างเป็นทางการทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศจากการเกิดขึ้นของระบบการเงินแบบหลายชั้น (Cryptopolitan, 2025; Population and Economics Journal, 2025) ด้วยปัจจัยต่างๆที่กล่าวมา จึงมีความเป็นไปได้ว่ารูเบิลดิจิทัลสามารถกลายเป็นตัวเร่งสำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างระบบการเงินที่ขับเคลื่อนด้วยอำนาจรัฐอย่างสมบูรณ์กับการเป็นอธิปไตยทางการเงินของประชาชนภายในประเทศในสังคมรัสเซียอย่างชัดเจน (bne IntelliNews, 2025; Le Monde, 2025) โดยในอนาคตรูเบิลดิจิทัลนั้นยังไม่ใช่สิ่งที่ภาครัฐสามารถนำไปใช้เพื่อสร้างสังคมการเงินดิจิทัลที่เป็นเอกภาพของประเทศได้ แต่เป็นการสร้างระบบการเงินแบบหลายชั้นที่ภาครัฐมีอำนาจในการควบคุมระบบทั้งหมดแทนความสมัครใจของประชาชน จนนำไปสู่การสร้างโครงสร้างทางการเงินทางเลือกที่อยู่เหนือการควบคุมของภาครัฐแทนที่ระบบการเงินจากภาครัฐ (Digital Watch, 2025; Reuters, 2025)

จากการคาดการณ์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวของระบบรูเบิลดิจิทัล พบว่าหากภาครัฐยังไม่สามารถให้ความสำคัญกับความเชื่อมั่นของประชาชนมากกว่าการสร้างระบบเพื่อควบคุมประเทศ ระบบรูเบิลดิจิทัลสามารถกลายเป็นเครื่องมือของภาครัฐที่ใช้เพื่อควบคุมระบบการเงินภายในประเทศแทนที่การเป็นระบบการเงินที่อำนวยความสะดวกให้กับประชาชน ซึ่งหากไม่มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รูเบิลดิจิทัลสามารถก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบในระยะยาว ทั้งการเกิดระบบการเงินแบบหลายชั้นที่นำไปสู่การแบ่งชั้นทางสังคมระหว่างประชาชนในเมืองกับชนบท ความเสี่ยงต่อเศรษฐกิจคู่ขนานและความขัดแย้งระหว่างอำนาจการควบคุมของรัฐกับอธิปไตยทางการเงินของประชาชน (bne IntelliNews, 2025; Cryptopolitan, 2025;

Population and Economics Journal, 2025) โดยเฉพาะเมื่อประชาชนยังมีความกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัว การถูกติดตาม และความมั่นคงของระบบ ซึ่งส่งผลให้อัตราการยอมรับยังอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นวิธีการรับมือกับความท้าทายดังกล่าว ธนาคารกลางรัสเซียจึงควรเร่งดำเนินการตามแนวทางสำคัญหลายประการ โดยเริ่มจากการเพิ่มการลงทุนและพัฒนาระบบป้องกันทางไซเบอร์ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นด้วยเทคโนโลยีการตรวจสอบหลายชั้นและระบบเฝ้าระวังด้วยปัญญาประดิษฐ์ควบคู่กับการทดสอบระบบอย่างต่อเนื่องก่อนเปิดใช้งานเต็มรูปแบบ นอกจากนี้ ควรมีการปรับปรุงกฎหมาย Digital Ruble Act ให้ครอบคลุมประเด็นการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การป้องกันการฟอกเงิน และการกำกับดูแลระบบการเงินแบบหลายชั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนและภาคธุรกิจ ในส่วนของการส่งเสริมการยอมรับ ธนาคารกลางควรจัดแคมเปญเพิ่มความรู้ทางการเงินอย่างเข้มข้นทั่วประเทศ ลดหรือยกเว้นค่าธรรมเนียมในช่วง 2-3 ปีแรกและพัฒนาแอปพลิเคชันที่ใช้งานง่ายผ่านธนาคารพาณิชย์แทนการสร้างระบบของธนาคารกลางเอง เพื่อลดแรงต้านจากภาคธนาคารและธุรกิจในระดับนานาชาติ และควรเร่งความร่วมมือกับกลุ่ม BRICS ในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานการชำระเงินร่วมกัน ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการค้า รวมถึงลดผลกระทบจากมาตรการคว่ำบาตร เพื่อยกระดับรูเบิลดิจิทัลให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเงินโลกที่ใช้สกุลเงินท้องถิ่นมากขึ้น หากธนาคารกลางรัสเซียสามารถดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันท่วงที รูเบิลดิจิทัลไม่เพียงเป็นเครื่องมือรักษาอธิปไตยทางการเงินในระยะสั้น แต่สามารถพัฒนาไปสู่ระบบการเงินดิจิทัลที่ยั่งยืน ครอบคลุม และมีประสิทธิภาพสูง ซึ่งสามารถช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้ทั้งระบบการเงินของรัสเซียและการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในภูมิภาค BRICS ในระยะยาว

การอภิปรายผลและการสรุปผล

จากผลการวิจัยสามารถนำมาอธิปรายผลสรุปการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบเชิงบวก

การนำรูเบิลดิจิทัลเข้ามาใช้งานอย่างเป็นทางการในช่วงปี ค.ศ. 2025 ได้แสดงให้เห็นถึงผลกระทบเชิงบวกของระบบการเงินของรัสเซียอย่างชัดเจน โดยเฉพาะประสิทธิภาพด้านเทคโนโลยีและระบบโครงสร้างพื้นฐานทางการเงิน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต่างช่วยส่งเสริมความยืดหยุ่นของระบบการเงินของรัสเซียท่ามกลางบริบทการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจโดยกลุ่มประเทศตะวันตก ส่งผลให้รูเบิลดิจิทัลสามารถเพิ่มโอกาสในการยกระดับการเข้าถึงบริการทางการเงินและการกระจายสวัสดิการรัฐที่ไม่ใช่เพียงการลดข้อจำกัดของระบบการเงินรูปแบบดั้งเดิม แต่เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพทางธุรกรรมผ่านการยกระดับระบบการเงินของรัสเซียผ่านเทคโนโลยีทางการเงินของรัสเซีย รวมถึงเป็นการสร้างระบบป้องกันตัวทางเศรษฐกิจและการเงินที่เป็นผลมาจากแรงกดดันทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศตะวันตกที่นำโดยสหรัฐอเมริกามีความยืดหยุ่นเพิ่มขึ้นจากระบบแบบดั้งเดิม ทว่าการยกระดับดังกล่าวยังคงมีข้อจำกัดในกลุ่มผู้ใช้งานภายในเมืองและนอกเมืองที่ภาครัฐยังไม่สามารถสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจให้กับประชาชนผู้ใช้งานอย่างเต็มที่ ส่งผลให้ประชาชนยังคงไม่ไว้วางใจต่อระบบการเงินที่มีการควบคุมโดยภาครัฐ หากภาครัฐมีการปรับปรุงนโยบายเพื่อเพิ่มความไว้วางใจจากสาธารณะและกระจายองค์ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบรูเบิลดิจิทัลให้แก่ประชาชนอย่างครอบคลุมเพื่อลดช่องว่างระหว่างระบบดิจิทัลทางการเงินและประชาชนผู้ใช้งาน ซึ่งสามารถส่งผลดีต่อการพัฒนาโครงสร้างการเงินรัสเซียให้ยั่งยืนในระยะยาว จึงมีความจำเป็นที่ภาครัฐต้องตระหนักถึงข้อจำกัดและปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างระบบการเงินและประชาชนผู้ใช้งาน พร้อมดำเนินการแก้ไขข้อจำกัดและปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วนเพื่อตอบสนองค่อการทำธุรกรรมที่มีประสิทธิภาพของประชาชนภายในประเทศทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2. ผลกระทบต่อความเสี่ยงในระยะยาว

ในด้านความเสี่ยงที่เป็นผลกระทบจากการพัฒนาระบบรูเบิลดิจิทัลมักมองว่าระบบการเงินดังกล่าวไม่สามารถพัฒนาไปในระดับการเป็นสกุลเงินดิจิทัลที่สามารถได้รับการยอมรับจากประชาชนได้อย่างครอบคลุมทั่วประเทศตามเป้าหมายของธนาคารกลางรัสเซียในปี ค.ศ. 2020 – 2025 ส่งผลให้มุมมองของประชาชนภายในประเทศมองว่าระบบรูเบิลดิจิทัลเป็นเพียงนวัตกรรมทางการเงินที่ภาครัฐมีอำนาจเป็นผู้ควบคุม โดยสร้างผลลัพธ์เชิงโครงสร้างที่ขัดแย้งกันในบริบทการคาดการณ์ระยะยาว แม้รูเบิลดิจิทัลสามารถบรรลุเป้าหมายเชิงเทคโนโลยีทางการเงินต่อการลดต้นทุนการทำธุรกรรมภายในประเทศและเพิ่มความเร็วการชำระเงินภายในประเทศ แต่ทว่ายังคงต้องเผชิญกับความท้าทายจากอัตราเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 2025 ที่ส่งผลให้เพิ่มแรงกดดันต่อการนำไปใช้การทำธุรกรรมข้ามพรมแดนและกลายเป็นตัวเร่งในการเพิ่มความเสี่ยงต่อเสถียรภาพระบบการเงินภายในรัสเซีย ในด้านการป้องกันมาตรการคว่ำบาตรธนาคารกลางรัสเซียได้วางแผนให้รูเบิลดิจิทัลเป็นระบบการเงินที่สามารถขยายบทบาทเป็นระบบการเงินทางเลือกเพื่อทดแทนระบบ SWIFT ผ่านการทดสอบระบบข้ามพรมแดนกับกลุ่มประเทศพันธมิตร เช่น BRICS โดยเฉพาะด้านการค้าพลังงานกับจีน ในเชิงสังคมและการเข้าถึงบริการทางการเงิน แม้มีการขยายการเข้าถึงระบบทางการเงินในกลุ่มประชากรในเมือง ผ่านการใช้งานแบบค่อยเป็นค่อยไปเพื่อลดช่องว่างทางการเงินระหว่างประชาชนในเมืองและนอกเมือง แต่การออกแบบระบบที่เน้นการรวมศูนย์จึงส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจจากกลุ่มประชาชนภายในประเทศ ในด้านกฎหมายและการกำกับดูแลมีการออกกฎหมาย Digital Ruble Act ในปี ค.ศ. 2025 ที่กำหนดให้ธนาคารกลางรัสเซียเป็นผู้ควบคุมระบบรูเบิลดิจิทัลเป็นหลักและธนาคารกลางภายในระบบของธนาคารกลางรัสเซีย 13 แห่ง ต้องเปิดการรองรับรูเบิลดิจิทัลภายในปี ค.ศ. 2026 เพื่อเสริมการกำกับแบบรวมศูนย์ต่อการป้องกันความเสี่ยงทางไซเบอร์ แต่ยังคงต้องปรับปรุงกฎหมายเพื่อเพิ่มความไว้ใจจากสาธารณะให้ระบบรูเบิลดิจิทัลมีความมั่นคงและยั่งยืนต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

Alvest. (2025). **Digital ruble as a strategic tool against sanctions**. Alvest Research Report.

Bank of Russia. (2025). **Digital ruble: Current status**. Central Bank of the Russian Federation. https://www.cbr.ru/Content/Document/File/180336/digital_ruble_30062025_en.pdf

Bank of Russia. (2025). **Large-scale introduction of the digital ruble to** begin on 1 September 2026. https://cbr.ru/eng/press/event/?id=25774

bne IntelliNews. (2025). **Russia's Treasury to accept digital ruble payments from January 1**. https://www.intellinews.com/russia-s-treasury-to-accept-digital-ruble-payments-from-january-1-417972/

Cryptopolitan. (2025). **Russia begins large-scale introduction of the digital ruble**. https://www.cryptopolitan.com/russia-begins-large-scale-digital-ruble/

Digital Watch. (2025). **Russia advances digital ruble strategy ahead of 2026 launch**. https://dig.watch/updates/russia-advances-digital-ruble-strategy-ahead-of-2026-launch

Interfax. (2025). **Russia's digital ruble transactions show faster processing**. https://interfax.com/

Ledge Insight. (2025). **Russia clears digital ruble for government usage starting January 2026**. https://www.ledgerinsights.com/russia-clears-digital-ruble-for-government-usage-starting-january-2026/

Le Monde. (2025). **Le rouble numérique russe renforce le contrôle étatique sur l'économie**.

Population and Economics Journal. (2025). **Digital currency and social stratification: The case of Russia's digital ruble.** Population and Economics.

Reuters. (2025). **Russia expands digital ruble tests with BRICS partners**.

The Moscow Times. (2025). **Cyberattack hits digital ruble pilot program** https://www.themoscowtimes.com/

ความต้องการและอุปสรรคการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐไทย
Needs and Barriers of Using Russian Language in Thai Public Sector Operations

อิศรากรณ์ พิเชฐจำรัสชีพ[1]

บทคัดย่อ

ภาษารัสเซียคือเครื่องมือทางยุทธศาสตร์สำคัญในภารกิจภาครัฐไทย การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการและวิเคราะห์อุปสรรคการใช้ภาษารัสเซียในหน่วยงานภาครัฐ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดภาษารัสเซียเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ การวิเคราะห์ความต้องการภาษา การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม และทฤษฎีทุนมนุษย์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามจากบุคลากร 24 คนในหลากหลายกระทรวง และสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้างกับผู้ปฏิบัติงาน 5 ท่านจากหน่วยงานต้นแบบ 3 แห่ง ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ และสำนักงานศาลยุติธรรม ผลการศึกษาพบว่า ความต้องการใช้ภาษารัสเซียมีความจำเพาะเจาะจงตามพันธกิจองค์กรโดยเป็นทักษะเสริมคู่กับภาษาอังกฤษ ทักษะการฟังและอ่านจำเป็นสูงสุดเพื่อคัดกรองข้อมูลและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ส่วนทักษะการเขียนจำเป็นน้อยที่สุดและมักพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญภายนอกเนื่องจากความซับซ้อนทางนิตินัย ด้านอุปสรรคสำคัญคือความไม่แม่นยำของปัญญาประดิษฐ์ในการแปลบริบททางกฎหมายและวัฒนธรรมเฉพาะ รองลงมาคือวิกฤตขาดแคลนบุคลากรจากภาวะช่องว่างระหว่างวัย และข้อจำกัดในการแสวงหาบุคลากรเข้าสู่ระบบขึ้นทะเบียนพยานผู้เชี่ยวชาญด้านภาษารัสเซียที่เป็นทางการของภาครัฐ ข้อค้นพบนี้เน้นย้ำความจำเป็นในการปฏิรูปหลักสูตรอุดมศึกษาสู่ภาษารัสเซียเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ เพื่อยกระดับทุนมนุษย์และแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างในการปฏิบัติราชการอย่างยั่งยืน

***คำสำคัญ**: :รูภาษารัสเซียเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ ความต้องการทางภาษา อุปสรรคทางภาษา ทุนมนุษย์ หน่วยงานภาครัฐไทย*

Abstract

Russian is a vital strategic tool for Thai public sector missions. This research aims to study Russian language needs and analyze barriers to its use within government agencies by applying the concepts of Russian for Specific Purposes, Needs Analysis, Intercultural Communication, and Human Capital Theory. Using a mixed-methods approach, data were collected through questionnaires from 24 personnel across various ministries and semi-structured in-depth interviews with five key informants from three model organizations: the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Commerce, and the Office of the Judiciary. The results reveal that Russian language needs are specific to organizational missions, serving as a supplementary skill alongside English. Listening and reading are the most essential competencies for information screening and human rights protection, while writing is the least required skill and often relies on external experts due to legal complexities. Regarding operational barriers, the most critical issue is the inaccuracy of artificial intelligence in translating specific legal and cultural contexts, followed by a personnel shortage crisis caused by a generation gap and challenges in recruiting qualified individuals into the government's official expert

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชารัสเซียและยูเรเชียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

witness registration system. These findings emphasize the necessity of reforming higher education curricula toward Russian for Specific Purposes to enhance human capital and address structural challenges in public administration sustainably.

Keywords: *Russian for Specific Purposes (RSP), Language Needs, Language Barriers, Human Capital, Thai Government Agencies*

บทนำ

ในเวทีโลกปัจจุบัน ภาษาต่างประเทศไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร แต่ยังเป็นเครื่องมือทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการขับเคลื่อนความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "ภาษารัสเซีย" ซึ่งมีสถานะเป็นภาษาราชการขององค์การสหประชาชาติและภาษาหลักในกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช (United Nations, 2024) สำหรับประเทศไทย ความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหพันธรัฐรัสเซียที่ดำเนินมายาวนานกว่า 125 ปี ได้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวในหลากหลายมิติ (กระทรวงการต่างประเทศ, 2565) ทั้งมิติความมั่นคง มิติเศรษฐกิจที่มีมูลค่าการค้าทวิภาคีสูงถึง 2.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, 2566) และมิติการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวชาวรัสเซียเดินทางเข้าไทยมากกว่า 1.2 ล้านคนต่อปี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2567) ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐไทย อาทิ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ และสำนักงานศาลยุติธรรม ต้องรองรับภารกิจที่ซับซ้อนและมีความเกี่ยวพันกับชาวรัสเซียเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้ต้องการความแม่นยำทางนิตินัยและความเข้าใจในบริบทเฉพาะด้านขั้นสูงที่ภาษาอังกฤษเพียงอย่างเดียวไม่สามารถตอบโจทย์ได้อย่างสมบูรณ์

การทำความเข้าใจข้อจำกัดและความต้องการใช้งานภาษารัสเซียในระบบราชการไทย จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดภาษาเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ (Language for Specific Purposes: LSP) และการวิเคราะห์ความต้องการ (Needs Analysis) เข้ามาอธิบาย เพื่อชี้ให้เห็นช่องว่างระหว่างสมรรถนะทางภาษาที่บุคลากรมีอยู่ในปัจจุบันกับทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานจริง ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ ปริตต์ อรุณโอษฐ์ และ ดนุพล เฉลยสุข (2566) ที่ได้ศึกษาสถานภาพและแนวทางพัฒนารายวิชาภาษารัสเซียเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะในหลักสูตรสถาบันอุดมศึกษาของไทย โดยเน้นย้ำความสำคัญของการออกแบบหลักสูตรให้สอดรับกับบริบทวิชาชีพ เช่นเดียวกับงานของ นภาวดี พยัคฆโส (2554) และ กฤศนพัชญ์ บุญช่วย (2555) ที่ระบุว่าบุคลากรไทยยังคงเผชิญอุปสรรคด้านจำนวนและทักษะภาษาเฉพาะด้านที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้บริการ นอกจากนี้ แนวคิดการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication) ยังช่วยสะท้อนว่าปัญหาหน้างานมักไม่ได้เกิดจากเพียงตัวภาษา แต่เกิดจากความซับซ้อนทางวัฒนธรรมที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ไม่สามารถแปลความหมายได้อย่างถูกต้องแม่นยำ สภาวการณ์ดังกล่าวยังเชื่อมโยงกับทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital Theory) ที่ชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงเชิงโครงสร้างจากการขาดการลงทุนพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ดังที่ ชญานนท์ พิริยสัตยา (2560) ได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาการขาดแคลนบุคลากรและการขาดทรัพยากรสนับสนุนเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การนำนโยบายภาษาไปปฏิบัติจริงไม่บรรลุผลสำเร็จเท่าที่ควร

จากความย้อนแย้งระหว่างภารกิจด้านต่างประเทศของรัฐที่ขยายตัวซึ่งสวนทางกับข้อจำกัดด้านทุนมนุษย์และอุปสรรคเชิงโครงสร้างดังที่กล่าวมา จึงนำมาสู่ความสนใจในการศึกษาวิจัยว่า แท้จริงแล้วบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐมีความต้องการใช้ภาษารัสเซียในลักษณะใด และมีปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานจริง งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งสำรวจความต้องการและอุปสรรคการใช้ภาษารัสเซียเพื่อการทำงานในหน่วยงานภาครัฐไทย เพื่อนำข้อค้นพบที่ได้ไปใช้เป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ในการกำหนดนโยบายบริหารทรัพยากรมนุษย์ระดับองค์กร และเป็นแนวทางให้สถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะ

โครงการรัสเซียและยูเรเซียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สามารถปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานภาครัฐ (Employer Needs) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากความสำคัญข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงสภาพการณ์ความต้องการและอุปสรรคในการใช้ภาษารัสเซียเพื่อการปฏิบัติงานในหน่วยงานภาครัฐไทยอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อให้การศึกษาสภาพการณ์การใช้งานภาษาในระบบราชการไทยมีความชัดเจนและสามารถตอบประเด็นปัญหาการวิจัยได้อย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความต้องการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงานของบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐไทย

สมมุติฐานของการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นรูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods) ผู้วิจัยจึงกำหนดสมมติฐานการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. สมมติฐานเชิงปริมาณ: ตัวแปรต้นในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ลักษณะพันธกิจของหน่วยงานภาครัฐ ส่วนตัวแปรตามได้แก่ ระดับความต้องการใช้ภาษารัสเซีย และระดับอุปสรรคในการปฏิบัติงาน โดยผู้วิจัยมีสมมติฐาน 2 ประการ ได้แก่ (1) บุคลากรที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่มีลักษณะพันธกิจต่างกัน จะมีความต้องการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน และ (2) บุคลากรที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่มีลักษณะพันธกิจต่างกัน จะเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการใช้ภาษารัสเซียแตกต่างกัน

2. สมมติฐานเชิงคุณภาพ: ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสมมติฐานว่า ความท้าทายในการใช้ภาษารัสเซียของระบบราชการไทยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงปัญหาการขาดแคลนบุคลากรในเชิงปริมาณ แต่ยังเกี่ยวพันกับความซับซ้อนในมิติของการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและคำศัพท์เฉพาะทางเชิงนิตินัย ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้ส่งผลให้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ไม่สามารถทดแทนการตีความโดยวิจารณญาณของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ในท้ายที่สุดแล้ว ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างนี้จึงเปรียบเสมือนตัวเร่งที่ทำให้หน่วยงานภาครัฐมีความจำเป็นต้องพึ่งพาระบบพยานผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเพื่อแก้ปัญหาการปฏิบัติงานเฉพาะหน้า

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาความต้องการ อุปสรรค และแนวโน้มการใช้ภาษารัสเซียเพื่อการปฏิบัติงานจริงในหน่วยงานภาครัฐไทย ครอบคลุม 5 มิติภารกิจหลัก ได้แก่ ด้านการทูตและนโยบาย ด้านเศรษฐกิจและการค้า ด้านกระบวนการยุติธรรม ด้านการบริการและการท่องเที่ยว และด้านวิชาการ โดยไม่รวมการศึกษาในเชิงวรรณกรรมหรือภาษาศาสตร์เชิงทฤษฎี

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ครอบคลุมพื้นที่สำนักงานใหญ่ของหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาที่เป็นศูนย์กลางการบริหารงานนโยบายและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (จังหวัดนนทบุรีและปทุมธานี โดยมุ่งศึกษาข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในหน่วยงานต้นแบบและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิสัมพันธ์กับชาวรัสเซีย ประกอบด้วย:

2.1 กระทรวงการต่างประเทศ (กรมยุโรปตะวันออก)

2.2 กระทรวงพาณิชย์ (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ)

2.3 สำนักงานศาลยุติธรรม (ล่ามและการแปล)

2.4 กรมศุลกากร (ส่วนงานตรวจสอบเอกสารกำกับสินค้า)

2.5 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา)

2.6 สถาบันการศึกษา ที่มีการจัดการเรียนการสอนและโครงการวิจัยด้านภาษารัสเซียและรัสเซียศึกษา (อาทิ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต)

3. ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2569 โดยมุ่งวิเคราะห์ข้อมูลบริบทการใช้งานย้อนหลัง (ค.ศ. 2020–2024) เพื่อคาดการณ์แนวโน้มความต้องการในอนาคต (ค.ศ. 2025–2035)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

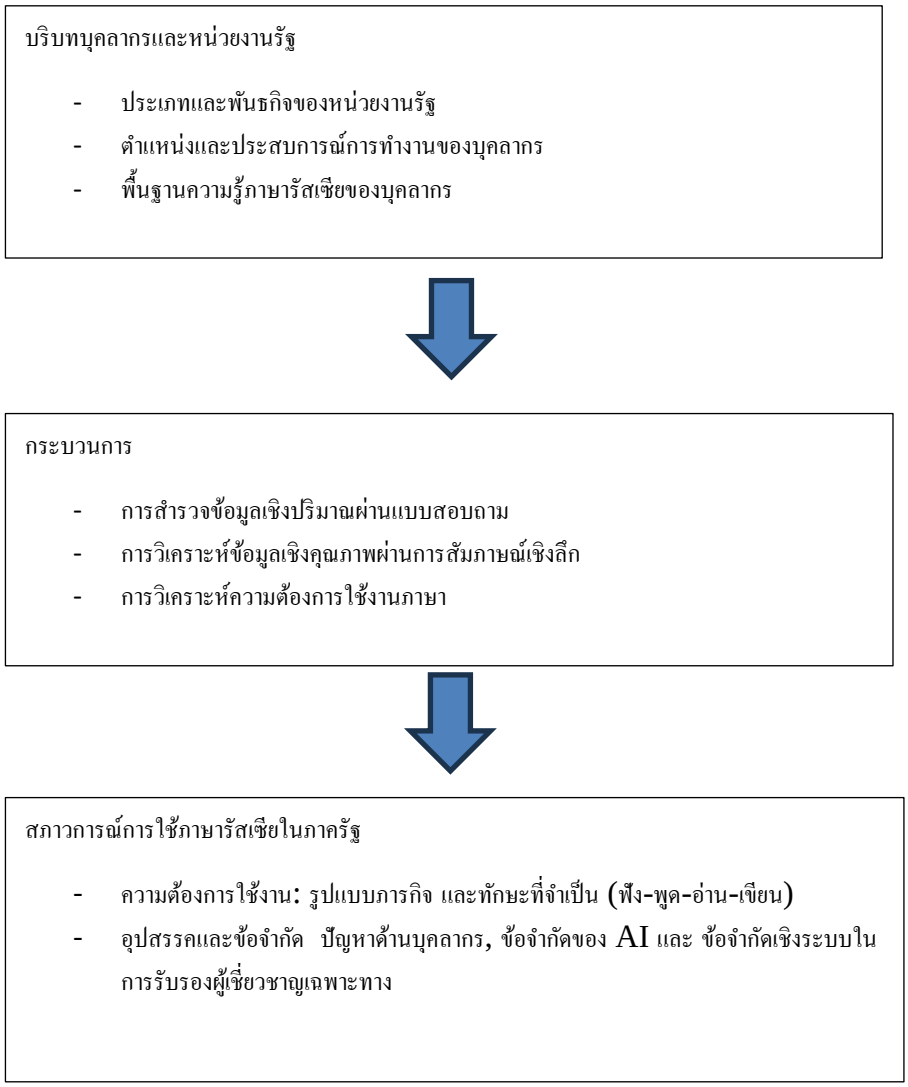

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ครอบคลุมทั้งในมิติกว้างและมิติเชิงลึก โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 การวิจัยเชิงปริมาณ: ประชากรเป้าหมายคือบุคลากรภาครัฐไทยที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับรัสเซียและกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช สำหรับกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 24 คน จากหน่วยงานหลัก อาทิ สำนักงานศาลยุติธรรม (ร้อยละ 50.00) กรมศุลกากร (ร้อยละ 25.00) และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (ร้อยละ 12.50) เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ปฏิบัติงานที่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวรัสเซียโดยตรง

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ: ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 ท่าน โดยเกณฑ์การคัดเลือกคือต้องเป็นข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการที่มีประสบการณ์การทำงานร่วมกับชาวรัสเซียไม่น้อยกว่า 2 ปี จากหน่วยงานต้นแบบ 3 แห่ง ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ และสำนักงานศาลยุติธรรม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสอบถามออนไลน์: พัฒนาขึ้นโดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 4 ส่วนหลัก ได้แก่

(1) ข้อมูลทั่วไปและลักษณะพันธกิจของหน่วยงาน

(2) ระดับความต้องการทักษะภาษารัสเซีย 4 ด้าน (ฟัง-พูด-อ่าน-เขียน)

(3) อุปสรรคและข้อจำกัดในการปฏิบัติงาน และ

(4) แนวโน้มความต้องการในอนาคต

โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 2.2 แนวคำถามการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง: ออกแบบคำถามโดยอิงจากกรอบแนวคิดทฤษฎีภาษาเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะและทฤษฎีทุนมนุษย์ เพื่อเจาะลึกถึงบริบทการใช้งานจริงที่เทคโนโลยีไม่สามารถตอบโจทย์ได้ และปัญหาเชิงโครงสร้างในการบริหารทรัพยากรมนุษย์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ: ดำเนินการจัดส่งแบบสอบถามผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ไปยังหน่วยงานกลุ่มเป้าหมายในช่วงเดือนมกราคม ถึงกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 โดยผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และการรักษาความลับของข้อมูลตามจริยธรรมการวิจัย

3.2 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ: ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึงมีนาคม พ.ศ. 2569 ทั้งในรูปแบบการลงพื้นที่สัมภาษณ์ ณ หน่วยงานต้นแบบ และการสัมภาษณ์ผ่านระบบออนไลน์ โดยมีการจดบันทึกภาคสนามและการบันทึกเสียงเพื่อนำมาถอดบทสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ: ใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การหาความถี่ ค่าร้อยละ เพื่ออธิบายลักษณะประชากร และการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อประเมินระดับความต้องการและอุปสรรค

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ: ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการจำแนกและจัดกลุ่มประเด็นตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อยืนยันความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 24 คน และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานต้นแบบ 3 แห่ง โดยแบ่งผลการวิจัยออกเป็นตอนต่างๆ ดังนี้

1. **ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง**

จากการสำรวจข้อมูลทั่วไปด้านประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 24 คน พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 75.00 และเพศชายร้อยละ 16.67 โดยมีช่วงอายุที่ปฏิบัติงานส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 26–35 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.67 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีร้อยละ 54.17 เมื่อพิจารณาสังกัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ปฏิบัติงานในสังกัดสำนักงานศาลยุติธรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมาคือกรมศุลกากร ร้อยละ 25.00 และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร้อยละ 12.50 ตามลำดับ ข้อมูลที่สำคัญยิ่งต่อการวิจัยครั้งนี้คือพื้นฐานความรู้ภาษารัสเซียของบุคลากร ซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 79.17 ไม่มีพื้นฐานความรู้ภาษารัสเซียมาก่อนเลย ในขณะที่กลุ่มที่มีพื้นฐานความรู้อยู่บ้างจัดอยู่ในระดับเริ่มต้นเท่านั้น ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่าการปฏิบัติภารกิจที่เกี่ยวข้องกับภาษารัสเซียในปัจจุบันของหน่วยงานภาครัฐไทย ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคลอย่างรุนแรง การปฏิบัติงานส่วนใหญ่จึงเป็นการเรียนรู้หน้างานและการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยอาศัยทักษะส่วนบุคคลเป็นหลัก ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อระดับความต้องการและความจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะทางภาษาในอนาคต

2.ผลการศึกษาความต้องการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงาน (วัตถุประสงค์ข้อที่ 1)

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ระดับความต้องการใช้งานภาษารัสเซียในมิติต่าง ๆ เพื่อประเมินระดับความสำคัญในการปฏิบัติภารกิจขององค์กร โดยนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณประกอบกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้เห็นภาพรวมที่สมบูรณ์ ดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดง: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความต้องการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงาน

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ระดับความต้องการใช้ภาษารัสเซีย	$\bar{X}$	S.D.	**ความหมาย**
1.1 ความสำคัญของภาษารัสเซียตามพันธกิจองค์กร	3.54	1.10	มาก
1.2 ความต้องการเข้ารับการอบรมพัฒนาทักษะภาษา	3.33	1.05	ปานกลาง
1.3 ความต้องการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงานจริง	2.92	1.14	ปานกลาง
1.4 ความต้องการเข้าถึงแหล่งข้อมูลภาษารัสเซียโดยตรง	2.83	1.13	ปานกลาง
รวม	**3.16**	**1.11**	**ปานกลาง**

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความต้องการใช้ภาษารัสเซียในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ = 3.16) เมื่อพิจารณารายประเด็นพบว่า ประเด็นที่มีความต้องการในระดับมากที่สุดคือ ความสำคัญของภาษารัสเซียตามพันธกิจขององค์กร ค่าเฉลี่ยเท่ากับ = 3.54) รองลงมาคือความต้องการเข้ารับการอบรมพัฒนาทักษะภาษา (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ = 3.33) ส่วนความต้องการเข้าถึงแหล่งข้อมูลภาษารัสเซียโดยตรงมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ = 2.83) ข้อมูลสถิตินี้ชี้ให้เห็นว่าแม้หน่วยงานจะตระหนักถึงความสำคัญของภาษาตามพันธกิจ แต่ในระดับปฏิบัติการจริงยังมีความถี่ในการใช้งานไม่สูงนัก เนื่องจากโครงสร้างการทำงานยังคงใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางเป็นหลัก

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความต้องการจำแนกตามทักษะทางภาษา พบว่าทักษะที่มีความจำเป็นสูงสุดคือทักษะการรับสาร ได้แก่ ทักษะการฟังและการอ่าน (ร้อยละ 66.70) รองลงมาคือทักษะการพูด (ร้อยละ 58.30) และทักษะการเขียนมีความต้องการน้อยที่สุด (ร้อยละ 37.50) ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ช่วยขยายความในประเด็นนี้ว่า ในงานราชการความต้องการทักษะการรับสารมีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์เพื่อใช้ในการ "คัดกรองข้อมูลปฐมภูมิ" เช่น ในงานศาลยุติธรรมต้องใช้ฟังคำให้การเบื้องต้นของผู้ต้องหาเพื่อแจ้งสิทธิและดำเนินคดีตามหลักกติการะหว่างประเทศ หรือในงานการทูตที่ต้องใช้ติดตามสถานการณ์ทางการเมืองจากสื่อท้องถิ่นรัสเซียโดยตรงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำกว่าการรอแปลผ่านภาษาที่สาม ในขณะที่ทักษะการเขียนมีความต้องการน้อยเนื่องจากความซับซ้อนของคำศัพท์ทางนิตินัยและระเบียบราชการ ทำให้หน่วยงานส่วนใหญ่มักเลือกใช้กลยุทธ์การพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญหรือล่ามจากภายนอกแทนการผลิตเอกสารด้วยตนเองเพื่อป้องกันความผิดพลาดทางกฎหมาย

3.ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ภาษารัสเซีย (วัตถุประสงค์ข้อที่ 2)

ในส่วนของอุปสรรคและข้อจำกัดในการปฏิบัติงาน ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ผ่านมิติด้านทรัพยากรบุคคล เทคโนโลยีสนับสนุน และระบบการบริหารจัดการองค์กร ซึ่งปรากฏผลการศึกษาดังนี้

ตารางที่ 2 : แสดง: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ภาษารัสเซีย

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ระดับอุปสรรคในการใช้ภาษารัสเซีย	$\bar{X}$	S.D.	**ความหมาย**
1.1 การขาดเครื่องมือหรือคู่มือแปลภาษาที่เหมาะสม	4.00	1.06	มาก
1.2 การขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะภาษารัสเซียโดยตรง	3.67	1.20	มาก
1.3 ความซับซ้อนของคำศัพท์เฉพาะทางในสายงาน	3.58	1.14	มาก
1.4 ข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรสนับสนุน	3.25	1.29	ปานกลาง
รวม	**3.62**	**1.17**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ภาษารัสเซียในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า อุปสรรคที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การขาดแคลนเครื่องมือหรือคู่มือแปลภาษาที่เหมาะสม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00) รองลงมาคือการขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะภาษารัสเซียโดยตรง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67) และความซับซ้อนของคำศัพท์เฉพาะทางในสายงาน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58) ตามลำดับ ข้อมูลสถิตินี้สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาหลักไม่ได้อยู่ที่ตัวบุคลากรเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การขาดแคลนอุปกรณ์และทรัพยากรสนับสนุนการทำงานที่มีประสิทธิภาพในบริบทของภาษารัสเซีย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบอุปสรรคเชิงลึกที่สำคัญประการแรกคือ ข้อจำกัดของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ซึ่งผู้ปฏิบัติงานให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าเครื่องมือแปลภาษาอัตโนมัติในปัจจุบันยังไม่สามารถแปลคำศัพท์เฉพาะทางในบริบทนิตินัยและวัฒนธรรมเฉพาะได้อย่างแม่นยำ โดยเฉพาะในงานศาลและงานศุลกากรที่มีความซับซ้อนของศัพท์เทคนิค ความผิดพลาดเพียงเล็กน้อยในการตีความอาจส่งผลกระทบต่อรูปคดีและความเชื่อมั่นระหว่างประเทศ ประการต่อมาคือวิกฤตช่องว่างระหว่างวัยของบุคลากร (Generation Gap) ซึ่งพบว่าบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญภาษารัสเซียดั้งเดิมเริ่มเข้าสู่ช่วงเกษียณอายุ ในขณะที่การสรรหาคนรุ่นใหม่ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเข้าสู่ระบบราชการทำได้ยากเนื่องจาก

ข้อจำกัดด้านตำแหน่งงาน นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคด้านโครงสร้างในการบริหารจัดการระบบขึ้นทะเบียนพยานผู้เชี่ยวชาญ แม้หน่วยงานภาครัฐจะมีระบบดังกล่าวอยู่แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังเผชิญกับข้อจำกัดในการแสวงหาและดึงดูดบุคลากรที่มีสมรรถนะเข้าสู่ระบบอย่างเป็นทางการ ทำให้ในกรณีเร่งด่วนหน่วยงานยังต้องพึ่งพาเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญอิสระจากภายนอก ซึ่งอาจส่งผลต่อความเชื่อมั่นด้านจริยธรรมวิชาชีพและความแม่นยำของข้อมูลในการปฏิบัติภารกิจสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงและสิทธิมนุษยชน

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสำรวจความต้องการและอุปสรรคการใช้ภาษารัสเซียในการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐไทย” ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 24 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานต้นแบบ โดยสามารถสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลในเชิงลึกได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

ประการแรก จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านสมรรถนะทางภาษาของบุคลากรกลุ่มตัวอย่าง พบข้อค้นพบที่สำคัญยิ่งคือกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 79.17 ไม่มีพื้นฐานความรู้ภาษารัสเซียมาก่อนเลย และกลุ่มที่มีพื้นฐานอยู่บ้างก็จัดอยู่ในระดับเริ่มต้นเท่านั้น ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่าการปฏิบัติภารกิจที่เกี่ยวข้องกับภาษารัสเซียในปัจจุบันของภาครัฐไทย ไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นทุนเดิม แต่เป็นการเรียนรู้หน้างานและการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยอาศัยทักษะส่วนบุคคลเป็นหลัก ซึ่งสภาวการณ์ดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อระดับความต้องการใช้ภาษาและมุมมองต่ออุปสรรคในการทำงาน โดยเฉพาะในหน่วยงานที่มีภารกิจใกล้ชิดกับชาวรัสเซีย เช่น สำนักงานศาลยุติธรรมที่ต้องดำเนินการกับผู้ต้องหาชาวรัสเซียในพื้นที่ท่องเที่ยว หรือกรมศุลกากรที่ต้องตรวจสอบเอกสารกำกับสินค้าจากกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช

ประการที่สอง ในส่วนของระดับความต้องการและความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าหน่วยงานภาครัฐไทยมีความต้องการใช้ภาษารัสเซียในลักษณะภาษารัสเซียเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ โดยในภาพรวมมีระดับความต้องการอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.16 อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในมิติของพันธกิจองค์กรกลับมีความต้องการในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 โดยเฉพาะทักษะการรับสาร ได้แก่ ทักษะการฟังและการอ่านที่มีความต้องการสูงสุดคิดเป็นร้อยละ 66.70 เพื่อใช้ในการคัดกรองข้อมูลปฐมภูมิทางการข่าวและการตรวจสอบพยานหลักฐานเบื้องต้น ภาษารัสเซียในระบบราชการไทยจึงไม่ได้ถูกมองเป็นภาษาเพื่อการสื่อสารทั่วไป แต่มีสถานะเป็นทักษะส่วนเพิ่มที่ช่วยสร้างความได้เปรียบเชิงข้อมูลและความแม่นยำในการปฏิบัติภารกิจควบคู่ไปกับภาษาอังกฤษ เพื่อมุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการรักษาความมั่นคงของชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

ประการสุดท้าย สำหรับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ภาษารัสเซีย ผลการศึกษาพบว่าอยู่ในระดับมากในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 โดยอุปสรรคที่วิกฤตที่สุดคือการขาดแคลนเครื่องมือหรือคู่มือแปลภาษาที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 รองลงมาคือการขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะโดยตรง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67 ข้อมูลเชิงคุณภาพยังสะท้อนถึงอุปสรรคเชิงลึกที่สำคัญ ได้แก่ ความไม่แม่นยำของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ที่ไม่สามารถแปลบริบทนิตินัยได้อย่างถูกต้อง วิกฤตช่องว่างระหว่างวัยของบุคลากรที่เชี่ยวชาญภาษาที่กำลังเกษียณอายุ และข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในการบริหารจัดการระบบขึ้นทะเบียนพยานผู้เชี่ยวชาญที่ยังขาดความคล่องตัวในการดึงดูดผู้มีความสามารถเข้าสู่ระบบอย่างเป็นทางการ ทำให้หน่วยงานยังต้องพึ่งพาเครือข่ายภายนอกซึ่งอาจส่งผลต่อความเชื่อมั่นด้านจริยธรรมวิชาชีพและความแม่นยำของข้อมูลในภารกิจสำคัญ

2. การอภิปรายผล

ประเด็นแรกที่สำคัญคือสภาวการณ์ความจำเป็นของภาษารัสเซียเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ ข้อค้นพบที่ระบุว่าทักษะการรับสารมีความสำคัญสูงสุดสะท้อนให้เห็นว่าลักษณะงานภาครัฐเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิมากกว่าการผลิตสาร ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดการวิเคราะห์ความต้องการทางภาษาที่ระบุว่าระดับความจำเป็นของทักษะจะแปรผันตามภารกิจวิชาชีพเฉพาะด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปริตต์ อรุณโอษฐ์ และ ดนุพล เฉลยสุข (2566) ที่เสนอว่าการพัฒนาสมรรถนะภาษารัสเซียในระดับอุดมศึกษาต้องปรับเปลี่ยนจากการเน้นการสื่อสารทั่วไปไปสู่การพัฒนาหลักสูตรภาษารัสเซียเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ เพื่อให้บัณฑิตมีสมรรถนะที่ตรงตามความต้องการของหน่วยงานภาครัฐไทยอย่างแท้จริง และลดช่องว่างระหว่างทักษะที่เรียนกับความต้องการจริงในสายงานราชการที่เน้นความถูกต้องและความแม่นยำเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินภารกิจต่างประเทศ

ประเด็นที่สอง อุปสรรคที่เกิดจากการขาดแคลนคู่มือเฉพาะทางและความไม่แม่นยำของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในบริบทนิตินัย ยืนยันว่าในภารกิจที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงและผลผูกพันทางกฎหมาย วิจารณญาณและการตีความโดยมนุษย์ยังคงเป็นหัวใจสำคัญที่ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีมาทดแทนได้อย่างสมบูรณ์ ความละเอียดอ่อนของคำศัพท์เฉพาะทางและระเบียบราชการไทยเป็นอุปสรรคที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานขาดความเชื่อมั่นในการใช้ภาษา ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของนภาวดี พยัฆโส (2554) เกี่ยวกับข้อจำกัดด้านทักษะภาษาเฉพาะด้านของบุคลากรไทย ซึ่งหากขาดทรัพยากรสนับสนุนที่ถูกต้องแม่นยำ จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการประสานงานระหว่างประเทศและการคุ้มครองสิทธิพลเมืองตามมาตรฐานสากล ดังนั้นการสร้างคลังข้อมูลคำศัพท์เฉพาะทางร่วมกันระหว่างสถาบันการศึกษาและหน่วยงานรัฐจึงเป็นทางออกที่ยั่งยืนในการแก้ปัญหาด้านอุปกรณ์สนับสนุนการทำงาน

ประเด็นที่สาม วิกฤตทุนมนุษย์และช่องว่างเชิงระบบในการขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญ การที่หน่วยงานภาครัฐยังต้องพึ่งพาเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญภายนอกเนื่องจากข้อจำกัดในการแสวงหาและดึงดูดบุคลากรเข้าสู่ระบบขึ้นทะเบียนของภาครัฐสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเชิงนโยบายด้านการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลอย่างชัดเจน แม้รัฐจะมีระบบการขึ้นทะเบียนพยานผู้เชี่ยวชาญอยู่แล้ว แต่สภาวการณ์ที่เกิดขึ้นจริงชี้ให้เห็นว่าแรงจูงใจหรือกลไกในการนำผู้มีความสามารถเข้าสู่ระบบยังไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง วิกฤตช่องว่างระหว่างวัยของบุคลากรเชี่ยวชาญที่กำลังหายไปจากระบบราชการเป็นอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่สุดต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติในยุคปัจจุบัน ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ชญานนท์ พิริยสัตยา (2560) ที่ระบุว่าความสำเร็จของนโยบายสาธารณะขึ้นอยู่กับการบริหารทรัพยากรบุคคลที่มีทักษะเฉพาะด้านเป็นสำคัญ หากปล่อยให้เกิดสภาวะขาดแคลนบุคลากรผู้เชี่ยวชาญอย่างเรื้อรังจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและประสิทธิภาพการดำเนินภารกิจของหน่วยงานรัฐในเวทีระดับสากลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ข้อเสนอแนะ

สถาบันอุดมศึกษาในฐานะหน่วยงานต้นน้ำของการผลิตทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะโครงการรัสเซียและยูเรเชียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ควรพิจารณาปฏิรูปหลักสูตรจากการมุ่งเน้นทฤษฎีไวยากรณ์และวรรณคดีแบบดั้งเดิม ไปสู่การบูรณาการรายวิชาเชิงวิชาชีพที่ตอบโจทย์ความต้องการของตลาดแรงงานภาครัฐ (RSP) อย่างเป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น การเปิดรายวิชาภาษารัสเซียสำหรับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เพื่อรองรับภารกิจของศาลยุติธรรม หรือวิชาภาษารัสเซียเพื่อโลจิสติกส์และพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อรองรับการขยายตัวทางการค้าในกลุ่มสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย การปรับตัวดังกล่าวจะช่วยแก้ปัญหาความไม่สอดคล้องของทักษะ และเตรียมความพร้อมให้บัณฑิตสามารถปฏิบัติงานได้ทันทีหลังสำเร็จการศึกษา

นอกจากนี้ สถาบันการศึกษาควรเป็นเจ้าภาพในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (MOU) เชิงรุกกับหน่วยงานภาครัฐต้นแบบ เพื่อเปิดพื้นที่ให้นักศึกษาได้ลงสัมผัสบริบทการทำงานจริงผ่านโครงการศึกษาดูงานและการฝึกงานเชิงวิชาชีพ เช่น การสังเกตการณ์กระบวนพิจารณาคดีในศาล หรือการฝึกงานในกองยุโรปตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งกลไกเหล่านี้จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจและดึงดูดคนรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพให้ตัดสินใจเข้าสู่เส้นทางรับราชการ ช่วยอุดรอยรั่วของวิกฤตช่องว่างระหว่างวัยในภาครัฐได้อย่างยั่งยืน ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐควรเร่งจัดทำระบบการทดสอบและขึ้นทะเบียนพยานผู้เชี่ยวชาญด้านการแปลและล่ามภาษารัสเซียอย่างเป็นทางการ เพื่อลดความเสี่ยงจากการจ้างงานผู้เชี่ยวชาญภายนอกที่ไม่ได้มาตรฐาน และยกระดับภาพลักษณ์ของไทยในการคุ้มครองสิทธิตามมาตรฐานสากล

สำหรับการวิจัยในอนาคต ผู้วิจัยเสนอให้มีการขยายขอบเขตการศึกษาไปยังภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมเอกชน เช่น กลุ่มอสังหาริมทรัพย์และการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ เพื่อให้เห็นภาพรวมของระบบนิเวศตลาดแรงงานภาษารัสเซียในประเทศไทยที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อีกทั้งควรมีการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อร่วมกันจัดทำคลังข้อมูลคำศัพท์และอภิธานศัพท์เฉพาะทาง (Corpus and Glossary) ภาษารัสเซีย-ไทย ในสายงานกฎหมายและศุลกากร เพื่อใช้เป็นคู่มืออ้างอิงมาตรฐานสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐด่านหน้า และเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการฝึกฝนระบบเทคโนโลยีการแปลภาษาด้วยเครื่องให้มีความแม่นยำสอดคล้องกับบริบททางนิติรัฐของไทยต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กฤศนพัชญ์ บุญช่วย. (2555). **ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวรัสเซียต่อการบริการโรงแรมในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. (2566). **รายงานมูลค่าการค้าไทย-รัสเซีย ปี 2566**. สืบค้นจาก https://tradereport.moc.go.th

กระทรวงการต่างประเทศ. (2565). **การเฉลิมฉลองครบรอบ 125 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยและรัสเซีย**. สืบค้นจาก https://www.mfa.go.th . การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2567).

ชญานนท์ พิริยสัตยา. (2560). **การนำนโยบายส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษไปปฏิบัติในโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยและโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

นภาวดี พยัคฆโส. (2554). **พฤติกรรมและทัศนคติของนักท่องเที่ยวชาวรัสเซียที่มีต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

ปริตต์ อรุณโอษฐ์ และ ดนุพล เฉลยสุข. (2566). สถานภาพและแนวทางพัฒนารายวิชาภาษารัสเซียเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะในหลักสูตรสถาบันอุดมศึกษาของไทย. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**, 42 (2), 252-275 .

ศูนย์รัสเซียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2560). **120 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย–รัสเซีย**. ศูนย์รัสเซียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

สถิตินักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางเข้าประเทศไทย ปี 2566. สืบค้นจาก .https://intelligencecenter.tat.or.th .

Becker, G. S. (1964). **Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education**. University of Chicago Press . Cooper, R. L. (1989). **Language planning and social change**. Cambridge University Press .

Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (1998). **Developments in English for specific purposes: A multi-disciplinary approach**. Cambridge University Press .

Hall, E. T. (1959). **The silent language**. Doubleday.

Hall, E. T. (1976). **Beyond culture**. Anchor Books.

Hofstede, G. (1980). **Culture's consequences: International differences in work-related values**. Sage.

Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). **English for specific purposes: A learning-centred approach**. Cambridge University Press .

Munby, J. (1978). **Communicative syllabus design**. Cambridge University Press.

Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. **The American Economic Review**, 51 (1), 1-17.

Spolsky, B. (2004). **Language policy**. Cambridge University Press.

United Nations. (2024). **Official languages of the United Nations**. สืบค้นจาก https://www.un.org/en/our-work/official-languages .

บ้านไม้พื้นถิ่นในรัสเซียยุคใหม่: การอนุรักษ์และความท้าทายภายใต้การขยายตัวของเมือง
Izba in Contemporary Russia: Conservation and Challenges amid Urban Expansion

ณิชาภัทร์ แป้นแก้ว[1]

บทคัดย่อ

"อิซบา" หรือบ้านไม้พื้นถิ่นของรัสเซีย ถือเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญา วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของสังคมรัสเซียมาอย่างยาวนาน การวิจัยเรื่องอิซบาในรัสเซียยุคใหม่จึงมุ่งศึกษาบทบาทของสถาปัตยกรรมพื้นบ้านท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการขยายตัวของเมืองภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต งานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย อัตลักษณ์ และคุณค่าทางวัฒนธรรมของอิซบาในรัสเซียยุคใหม่ (ค.ศ. 1991–2025) และเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์อิซบาภายใต้การขยายตัวของเมืองใหญ่ โดยอาศัยแนวคิดด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม แนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม และแนวคิดการพัฒนาเมืองสมัยใหม่ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ดั้งเดิมกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของเมือง โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์สื่อดิจิทัลที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสังเคราะห์ของอิซบาในรัสเซียยุคใหม่ ผลการศึกษาพบว่า อิซบายังคงเป็นสัญลักษณ์สำคัญของอัตลักษณ์ชาติรัสเซีย แม้เผชิญแรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์อิซบาประสบปัญหา เช่น การขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ การใช้ที่ดินและงบประมาณ ส่งผลให้อิซบาหลายแห่งถูกปรับเปลี่ยนหรือสูญหาย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ ชุมชน และการสร้างความตระหนักรู้ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

***คำสำคัญ**: อิซบา การอนุรักษ์ การขยายตัวของเมือง อัตลักษณ์รัสเซีย มรดกวัฒนธรรม*

Abstract

"Izba," a traditional wooden house of Russia, represents a form of vernacular architecture that reflects the wisdom, way of life, and identity of Russian society over a long historical period. This research on the Izba in contemporary Russia, therefore, aims to examine the role of vernacular architecture within the context of social transformation and urban expansion following the collapse of the Soviet Union. Accordingly, this study has two main objectives: (1) to investigate the meaning, identity, and cultural value of the Izba in contemporary Russia (1991–2025), and (2) to analyze the problems and obstacles in the conservation of the Izba under the expansion of major urban areas. The study is grounded in the concepts of cultural identity, architectural heritage conservation, and modern urban development, in order to explain the relationship between traditional spaces and structural changes in urban contexts. This research adopts a qualitative approach, employing documentary analysis of related studies, policy reports, and relevant digital media, to synthesize the current status of the Izba in contemporary Russia. The findings reveal that the Izba continues to function as a significant symbol of Russian national identity,

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชารัสเซียและยูเรเซียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

despite increasing pressures from urban expansion and economic development. However, its conservation faces several challenges, including the lack of government support, issues related to land use, and budgetary constraints, which have led to the modification or loss of many Izbas. Therefore, the sustainable conservation of the Izba requires the integration of efforts from the government, local communities, and the enhancement of public awareness regarding its cultural value, in order to ensure its continued existence alongside urban development.

***Keywords**: Izba, Conservation, Urban Expansion, Russian Identity, Cultural Heritage*

บทนำ

ภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 สหพันธรัฐรัสเซียได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างรวดเร็ว กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและการเปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในระดับที่เข้มข้น โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ เช่น มอสโกและเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองดังกล่าวได้นำมาซึ่งความท้าทายสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยเฉพาะ “อิซบา” ซึ่งเป็นบ้านไม้พื้นถิ่นที่สะท้อนภูมิปัญญา วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของสังคมรัสเซียมาอย่างยาวนาน อิซบาไม่เพียงเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน หากยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในบริบทชนบทของรัสเซีย การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่และการใช้ประโยชน์ที่ดินในยุคเมืองสมัยใหม่จึงก่อให้เกิดแรงกดดันต่อการอนุรักษ์อิซบา ทั้งในด้านกายภาพและคุณค่าทางวัฒนธรรม อันทำให้ประเด็นดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของการพัฒนาอย่างรวดเร็วในรัสเซียยุคใหม่

ในเชิงทฤษฎี การศึกษาอิซบาในบริบทร่วมสมัยสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (cultural identity) ซึ่งมองว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นตัวแทนของความทรงจำร่วมและการสร้างความหมายของสังคม แนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม (architectural heritage conservation) ที่เน้นการคงอยู่ของคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมควบคู่กับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน ตลอดจนแนวคิดการพัฒนาเมืองสมัยใหม่ (urban development) ที่ให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ กรอบแนวคิดทั้งสามประการนี้สะท้อนให้เห็นถึงความตึงเครียดระหว่าง “การอนุรักษ์” และ “การพัฒนา” ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทของประเทศที่กำลังปรับตัวหลังการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ในมิติของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีการศึกษาในระดับนานาชาติที่ชี้ให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมไม้ในรัสเซีย (Russian Wooden Architecture) เผชิญกับความเสี่ยงจากการสูญเสียความแท้จริง (Authenticity) เนื่องจากการบูรณะที่เน้นเพียงรูปลักษณ์ภายนอกมากกว่าการรักษาเทคนิคช่างไม้ดั้งเดิม (Atlantis Press, 2019) ขณะที่งานวิจัยในวารสาร E3S Web of Conferences 164, 05012 (2020) ระบุว่าการขยายตัวของพื้นที่เมือง (Urbanization) ในศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของรัสเซียส่งผลให้เกิดการลดลงอย่างรวดเร็วของอาคารไม้ดั้งเดิม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการรักษา "รหัสทางวัฒนธรรม" (Cultural Code) ในการออกแบบพื้นที่อยู่อาศัยยุคใหม่ นอกจากนี้ การศึกษาเรื่องความยั่งยืนในยุคหลังโซเวียต (MDPI, 2025) ยังเน้นย้ำถึงช่องว่างระหว่างกฎหมายการอนุรักษ์กับการบังคับใช้จริงในระดับท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาที่พบในเขตเมืองใหญ่ที่มักให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการปกป้องมรดกทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยเรื่อง “บ้านไม้พื้นถิ่นในรัสเซียยุคใหม่: การอนุรักษ์และความท้าทายภายใต้การขยายตัวของเมือง” จึงมุ่งศึกษาอิซบาในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความหมายเชิงอัตลักษณ์ของชาติ พร้อมทั้งวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ภายใต้บริบทของการขยายตัวของเมือง โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับแรงกดดันจากการพัฒนาเมืองสมัยใหม่ อันจะนำไปสู่การอธิบายแนวทางการดำรงอยู่ของอิซบาในสังคมรัสเซียร่วมสมัย และสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อให้การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอิซบาในรัสเซียยุคใหม่เป็นไปอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้จึงกำหนดวัตถุประสงค์หลักดังต่อไปนี้ 1. เพื่อศึกษาความหมาย อัตลักษณ์ และคุณค่าทางวัฒนธรรมของอิซบาในบริบทของรัสเซียยุคใหม่ (ค.ศ. 1991–2025) และ 2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา ข้อจำกัด และอุปสรรคในการอนุรักษ์อิซบาภายใต้บริบทของการขยายตัวของเมืองใหญ่

สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานของการศึกษานี้ตั้งอยู่บนแนวคิดว่า “อิซบา” มิได้เป็นเพียงที่อยู่อาศัยในรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นบ้านเท่านั้น หากแต่เป็นสัญลักษณ์เชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และความทรงจำร่วมของสังคมรัสเซียในบริบทหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ภายใต้กระบวนการขยายตัวของเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจในรัสเซียยุคใหม่ (ค.ศ. 1991–2025) อิซบายังคงเผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายในการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเสื่อมสภาพของโครงสร้าง และการขาดการสนับสนุนเชิงนโยบาย ทั้งนี้ การบูรณาการแนวทางการอนุรักษ์อิซบาเข้ากับกระบวนการพัฒนาเมือง การสร้างความตระหนักรู้ในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ตลอดจนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น จะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์อิซบาให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุลและยั่งยืนในบริบทของสังคมร่วมสมัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษานี้มุ่งเน้นวิเคราะห์ “อิซบา” ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงในรัสเซียยุคหลังสหภาพโซเวียต โดยครอบคลุมมิติด้านวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม สังคม เศรษฐกิจ และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ รวมถึงการปรับใช้อิซบาในบริบทของการพัฒนาเมืองและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้ การศึกษาจะมุ่งวิเคราะห์แนวทางและอุปสรรคในการอนุรักษ์อิซบา ตลอดจนบทบาทของอิซบาในฐานะสัญลักษณ์ทางอัตลักษณ์ของสังคมรัสเซียร่วมสมัย โดยไม่ได้ครอบคลุมถึงรายละเอียดเชิงเทคนิคด้านวิศวกรรมการบูรณะหรือการวิเคราะห์เชิงเศรษฐกิจในระดับลึก

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษานี้กำหนดพื้นที่ศึกษาโดยใช้กรณีศึกษาในเมืองสำคัญของสหพันธรัฐรัสเซียที่สะท้อนพลวัตของการพัฒนาเมืองและการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ได้แก่ เมืองมอสโก (Moscow; Москва) เมืองเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (Saint Petersburg; Санкт-Петербург) เมืองซูซดาล (Suzdal; Суздаль) และเมืองคอสโตรมา (Kostroma; Кострома) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. ขอบเขตด้านเวลา การวิจัยนี้กำหนดช่วงระยะเวลาในการศึกษา ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 ถึง ค.ศ. 2025 ซึ่งเป็นช่วงหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต อันเป็นระยะเวลาที่รัสเซียเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในด้านโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของอิซบาในบริบทของรัสเซียยุคใหม่เป็นสำคัญ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

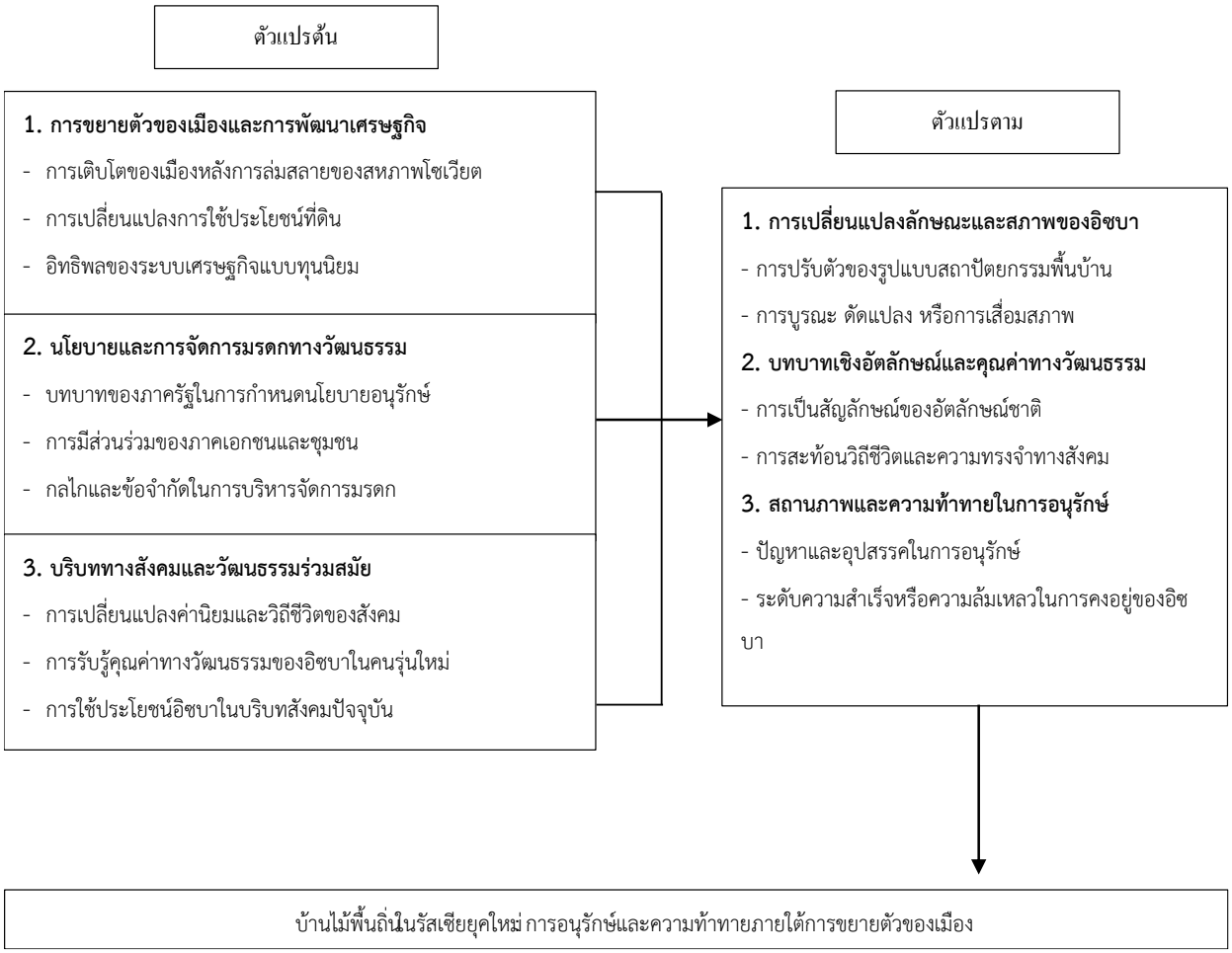

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บ้านไม้พื้นถิ่นในรัสเซียยุคใหม่: การอนุรักษ์และความท้าทายภายใต้การขยายตัวของเมือง” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงลึก มีรายละเอียดระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่:

1.1 กลุ่มข้อมูลจากบทความวิชาการและบทสัมภาษณ์

ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์ข้อมูลจากบทความวิชาการและบทสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้เชี่ยวชาญด้านรัสเซียศึกษา สถาปนิก และนักอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีการเผยแพร่ในวารสารระดับชาติและนานาชาติ เพื่อดึงเอาองค์ความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์และคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ของอิชบาในบริบทประวัติศาสตร์ศิลปะ

1.2 กลุ่มตัวแทนหน่วยงานและข้อมูลเชิงนโยบาย

ศึกษาจากข้อมูลของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายวัฒนธรรมและการผังเมือง โดยวิเคราะห์ผ่านเอกสารทางการ อาทิ แผนพัฒนาเมือง ประกาศราชการ และรายงานผลการดำเนินงานด้านการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของรัสเซียในช่วงปี ค.ศ. 1991–2025 เพื่อให้ทราบถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและงบประมาณในการอนุรักษ์

1.3 กลุ่มภาคประชาสังคมและเสียงสะท้อนผ่านสื่อดิจิทัล

ศึกษาข้อมูลจากชุมชนออนไลน์ สื่อดิจิทัล ข่าวสาร และแคมเปญการอนุรักษ์ของภาคประชาชน เพื่อสะท้อนทัศนคติ พลวัตทางสังคมร่วมสมัย และความตื่นตัวของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อการรักษาอิซบาภายใต้แรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองใหญ่

2. พื้นที่ศึกษาและขอบเขตข้อมูล

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ศึกษาโดยมุ่งเน้นเมืองสำคัญในสหพันธรัฐรัสเซียที่มีความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และสะท้อนพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ได้แก่ มอสโก (Moscow) และเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (Saint Petersburg) เพื่อศึกษาผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองใหญ่ รวมถึงเมืองซูซดาล (Suzdal) และคอสโตรมา (Kostroma) เพื่อเป็นกรณีศึกษาการอนุรักษ์อิซบาในบริบทเมืองประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลหลักดังนี้:

2.1 เอกสารทางวิชาการและรายงานนโยบาย

ครอบคลุมกฎหมายว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมของสหพันธรัฐรัสเซีย รายงานจากกระทรวงวัฒนธรรม และงานวิจัยด้านมานุษยวิทยาและสถาปัตยกรรมรัสเซีย

2.2 คลังข้อมูลดิจิทัลและสื่อใหม่

ศึกษาผ่านฐานข้อมูลจดหมายเหตุออนไลน์ ภาพถ่ายทางอากาศ และแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกพื้นถิ่นในรัสเซีย เพื่อสังเคราะห์ทัศนคติของสังคมร่วมสมัย

3. วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลากหลายวิธี (Triangulation) เพื่อความครบถ้วนของประเด็น ดังนี้:

3.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทความวิชาการ และรายงานนโยบายภาครัฐของรัสเซียในช่วงปี ค.ศ. 1991–2025

3.2 การวิเคราะห์สื่อดิจิทัล (Digital Media Analysis)

รวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ทางบทความสถาปัตยกรรม สื่อสังคมออนไลน์ และแหล่งข้อมูลเชิงประจักษ์ในรูปแบบภาพถ่ายและวิดีโอ (Virtual Site Survey) เพื่อวิเคราะห์สภาพทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

3.3 ประเด็นการศึกษา

ประเด็นด้านอัตลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของอิซบา, ประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากการขยายตัวของเมืองใหญ่ (Urban Expansion) และประเด็นด้านนโยบายและแนวทางการอนุรักษ์ในบริบทปัจจุบัน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาจัดกลุ่มตามกรอบแนวคิดด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม จากนั้นใช้วิธีการสร้าง

ข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive Reasoning) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างแรงกดดันจากการพัฒนาเมืองกับสถานภาพการดำรงอยู่ของอิซบาในรัสเซียยุคใหม่ และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการศึกษาเรื่อง “บ้านไม้พื้นถิ่นในรัสเซียยุคใหม่: การอนุรักษ์และความท้าทายภายใต้การขยายตัวของเมือง” ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ (1) การศึกษาความหมาย อัตลักษณ์ และคุณค่าทางวัฒนธรรมของอิซบา และ (2) การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์อิซบาภายใต้บริบทของการขยายตัวของเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความหมาย อัตลักษณ์ และคุณค่าทางวัฒนธรรมของอิซบาในรัสเซียยุคใหม่ (ค.ศ. 1991–2025)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร งานวิชาการ และสื่อดิจิทัล พบว่า “อิซบา” (Izba) ในรัสเซียยุคใหม่ มิได้เป็นเพียงสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยพื้นถิ่น หากแต่ได้รับการยกระดับความหมายให้เป็น “สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในสังคมรัสเซีย (Brumfield, 2004; Rybakov, 1997) โดยสามารถจำแนกคุณค่าออกเป็น 3 มิติสำคัญ ดังนี้:

1.1 มิติด้านอัตลักษณ์และจิตวิญญาณรัสเซีย (The Russian Soul)

ในบริบทหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต สังคมรัสเซียมีแนวโน้มรื้อฟื้นรากเหง้าทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง อิซบาจึงถูกใช้เป็นตัวแทนของ “ความเรียบง่าย ความอบอุ่น และความเป็นธรรมชาติ” ซึ่งสะท้อนแนวคิด “Russian Soul” ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชนบทและความผูกพันกับธรรมชาติ โดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม เช่น การใช้ไม้ซุง (log construction) การตกแต่งลวดลายฉลุไม้ (nalichniki) และการจัดวางพื้นที่ภายใน เช่น เตาไฟ (Stove) ล้วนสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อพื้นบ้าน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความหมายของ “บ้าน” ในสังคมรัสเซียยุคใหม่ (Zhirbutovich, 2021) ที่เน้นวัสดุจากธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสร้างความหมายของพื้นที่ทางวัฒนธรรม

1.2 มิติด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปะ

ผลการศึกษาพบว่า อิซบามีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สะท้อนทั้งด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยสามารถอธิบายผ่านแนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม เช่น กฎบัตรเวนิส (Venice Charter, 1964) ซึ่งเน้นว่ามรดกทางสถาปัตยกรรมต้องคงอยู่ควบคู่กับบริบทแวดล้อม โดยมีองค์ประกอบ เช่น การแกะสลักไม้บนกรอบหน้าต่าง ไม่ได้มีเพียงบทบาทด้านความงามแต่ยังเป็น “ภาษาสัญลักษณ์” ที่สื่อถึงความเชื่อ การป้องกันภูตผีปีศาจ และคติชนพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนมิติทางจิตวิญญาณของชุมชน

ตารางที่ 1 : คุณค่าของอิซบาในมิติต่าง ๆ ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัยจาก Brumfield (2004), Rybakov (1997), และ Shvidkovsky (2007)

มิติของคุณค่า	รายละเอียด
1.1 มิติทางกายภาพ	โครงสร้างบ้านไม้ซุง (Log construction) ที่สะท้อนภูมิปัญญาการก่อสร้างภูมิอากาศหนาว
1.2 มิติทางสังคม	เป็นพื้นที่ของวิถีชีวิตครอบครัว การอยู่อาศัยร่วมกัน และความสัมพันธ์ในชุมชน
1.3 มิติทางวัฒนธรรม	สะท้อนความเชื่อ คติชน และประเพณี เช่น การตกแต่งลวดลายไม้และสัญลักษณ์ป้องกันภัย
1.4 มิติทางสัญลักษณ์	เป็นตัวแทนอัตลักษณ์ชาติรัสเซีย และ “ความเป็นรัสเซีย” (Russianness)

1.3 มิติด้านบทบาทในสังคมร่วมสมัย

ภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 บทบาทของ “อิซบา” (Izba) ได้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ จากเดิมที่เป็นที่อยู่อาศัยหลักในชนบท สู่การเป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” (Cultural Space) ที่สะท้อน อัตลักษณ์ ความทรงจำ และการปรับตัวของสังคมรัสเซียในบริบทโลกาภิวัตน์ โดยสามารถแบ่งพัฒนาการออกเป็นช่วงเวลาได้ดังนี้

1.3.1 ช่วงเปลี่ยนผ่านหลังโซเวียต (ค.ศ. 1991–1999): การเสื่อมถอยและการละทิ้ง

ในช่วงแรกหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต รัสเซียเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจและการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบตลาด ส่งผลให้ประชากรจำนวนมากอพยพเข้าสู่เมือง อิซบาในชนบทจึงถูกละทิ้งหรือเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้อิซบาเริ่มถูกมองใหม่ในฐานะ “มรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน” (Folk Heritage) โดยนักวิชาการและองค์กรอนุรักษ์เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

1.3.2 ช่วงฟื้นฟูอัตลักษณ์ชาติ (ค.ศ. 2000–2008): การอนุรักษ์และสร้างภาพแทนทางวัฒนธรรม

ในยุคของ Vladimir Putin รัฐรัสเซียเริ่มส่งเสริม “อัตลักษณ์ชาติ” อย่างจริงจัง อิซบาจึงถูกนำกลับมาใช้ในฐานะสัญลักษณ์ของ “ความเป็นรัสเซียแท้” (Authentic Russianness) มีการพัฒนา “พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง” (Open-air museums) และโครงการอนุรักษ์ เช่น Kizhi Pogost และ Malye Korely Museum อิซบาในช่วงนี้ไม่ได้เป็นเพียงที่อยู่อาศัย แต่กลายเป็น “representation” ของอดีตที่ถูกจัดแสดงเพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยว

1.3.3 ช่วงเศรษฐกิจเติบโตและวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ (ค.ศ. 2009–2014): การท่องเที่ยวและ Dacha Culture

ในช่วงที่เศรษฐกิจรัสเซียเติบโตจากรายได้พลังงาน อิซบาได้รับการปรับบทบาทเป็น “บ้านพักตากอากาศ” (Dacha) และ “ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ชนชั้นกลางในเมืองเริ่มซื้อหรือสร้างอิซบาใหม่ในรูปแบบดัดแปลง (Neo-Izba) เพื่อใช้พักผ่อน และเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชนบท แต่ในขณะเดียวกัน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ใช้ “ภาพของอิซบา” เป็นจุดขาย เช่น หมู่บ้านวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ และ homestay

1.3.4 ช่วงโลกาภิวัตน์และดิจิทัล (ค.ศ. 2015–2025): Nostalgia และ Soft Power ทางวัฒนธรรม

ในยุคโลกาภิวัตน์และสื่อดิจิทัล อิซบาถูกตีความใหม่ในฐานะ “พื้นที่แห่งความทรงจำ” (Memory Space) และเชื่อมโยงกับกระแส nostalgia อย่างเด่นชัด คนรุ่นใหม่ในรัสเซียเริ่มหันกลับมาสนใจอิซบา ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Instagram, Pinterest และ YouTube โดยมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของ “ชีวิตเรียบง่าย” และ “รากเหง้าทางวัฒนธรรม” นอกจากนี้ อิซบายังถูกใช้เป็น “Soft Power” ในการสร้างภาพลักษณ์ประเทศผ่านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมร่วมสมัย

ตลอดช่วงปี ค.ศ. 1991–2025 อิซบาได้เปลี่ยนผ่านจากพื้นที่อยู่อาศัย มรดกวัฒนธรรม สินค้าทางการท่องเที่ยว และนำไปสู่สัญลักษณ์เชิงอัตลักษณ์ในโลกดิจิทัล ทำให้การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นว่า อิซบาไม่ได้เป็นเพียงสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน แต่เป็นเครื่องมือทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ถูกนำมาใช้ในการสร้างอัตลักษณ์ชาติ ความทรงจำร่วม และมูลค่าทางเศรษฐกิจในบริบทโลกาภิวัตน์

2. การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์อิซบาภายใต้การขยายตัวของเมืองใหญ่

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการกลายเป็นเมือง (Urbanization) อย่างรวดเร็วของรัสเซียในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความคงอยู่ของอิซบา โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่อย่างมอสโกและเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ปัญหาและอุปสรรคสามารถวิเคราะห์แยกเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้:

1.1 แรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองและเศรษฐกิจทุนนิยม

การขยายตัวของโครงการอสังหาริมทรัพย์และอาคารสูง (High-rise buildings) ก่อให้เกิดภาวะ "กลืนกิน" พื้นที่ประวัติศาสตร์ ที่ดินในเขตเมืองมีราคาสูงขึ้นทำให้อิซบาถูกมองว่าเป็นสิ่งปลูกสร้างที่ใช้พื้นที่ไม่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดการรื้อถอนเพื่อสร้างคอนโดมิเนียมหรือศูนย์การค้าสมัยใหม่แทนที่

1.2 ข้อจำกัดด้านนโยบายและการบริหารจัดการ

แม้ว่ารัสเซียจะมีกฎหมายด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แต่การบังคับใช้ยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น (Ministry of Culture of the Russian Federation, 2014)

1.3 การเสื่อมสภาพของวัสดุและข้อจำกัดด้านงบประมาณ

อิซบาซึ่งสร้างจากไม้ที่มีความเปราะบาง และต้องการการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง แต่กลับขาดงบประมาณและเทคโนโลยีที่เพียงพอ ทำให้บ้านไม้จึงเสื่อมสภาพได้ง่าย

ตารางที่ 2 : เปรียบเทียบปัจจัยความท้าทายในการอนุรักษ์อิซบาระหว่างเมืองใหญ่และเมืองประวัติศาสตร์ ที่มา: ผู้วิจัย

ปัจจัยความท้าทาย	เมืองใหญ่ (มอสโก/เซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก)	เมืองประวัติศาสตร์ (ซูซดาล/คอสโตรมา)
1.1 ราคาที่ดิน	สูงมาก (ส่งผลต่อการรื้อถอนสูง)	ปานกลางถึงสูง (ตามพื้นที่ท่องเที่ยว)
1.2 การรุกคืบของอาคารสมัยใหม่	รุนแรงและหนาแน่น	มีข้อกำหนดด้านความสูงและการออกแบบ
1.3 บทบาททางเศรษฐกิจ	ต่ำ (ส่วนใหญ่ถูกมองเป็นสิ่งกีดขวาง)	สูง (ใช้เป็นจุดขายทางการท่องเที่
1.4 ความมีส่วนร่วมของชุมชน	มักถูกกลืนโดยกระแสทุน	เข้มแข็งกว่าเนื่องจากรายได้ผูกพันกับวัฒนธรรม

จากตารางที่ 2 พบว่า สภาวะพื้นที่และแรงกดดันทางเศรษฐกิจส่งผลต่อการอนุรักษ์อิซบาในลักษณะที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยในเมืองใหญ่ (มอสโก/เซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก) เผชิญความท้าทายวิกฤตจากราคาที่ดินที่สูงมากและการขยายตัวของอาคารสมัยใหม่ ทำให้อิซบาถูกมองเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสุ่มเสี่ยงต่อการถูกรื้อถอนสูง ขณะที่เมืองประวัติศาสตร์ (ซูซดาล/คอสโตรมา) มีแนวโน้มการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนกว่า เนื่องจากมีกฎหมายควบคุมผังเมืองที่เข้มงวด และตัวสถาปัตยกรรมอิซบามีบทบาทสำคัญในฐานะ "สินทรัพย์ทางเศรษฐกิจ" ที่สร้างรายได้จากการท่องเที่ยว ทำให้ทั้งภาครัฐและชุมชนท้องถิ่นมีความกระตือรือร้นในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้มากกว่าพื้นที่เมืองหลวง

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมืองกับการอนุรักษ์

ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง “การพัฒนาเมือง” และ “การอนุรักษ์” มีลักษณะเป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง (Structural Tension) โดยการพัฒนาเมืองจะเน้นเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์จะเน้นคุณค่าทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม แนวคิดของ UNESCO (2011) เสนอว่า การพัฒนาเมืองสามารถดำเนินควบคู่กับการอนุรักษ์ได้ผ่านแนวทาง Historic Urban Landscape (HUL) ซึ่งเน้นการบูรณาการมรดกวัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน

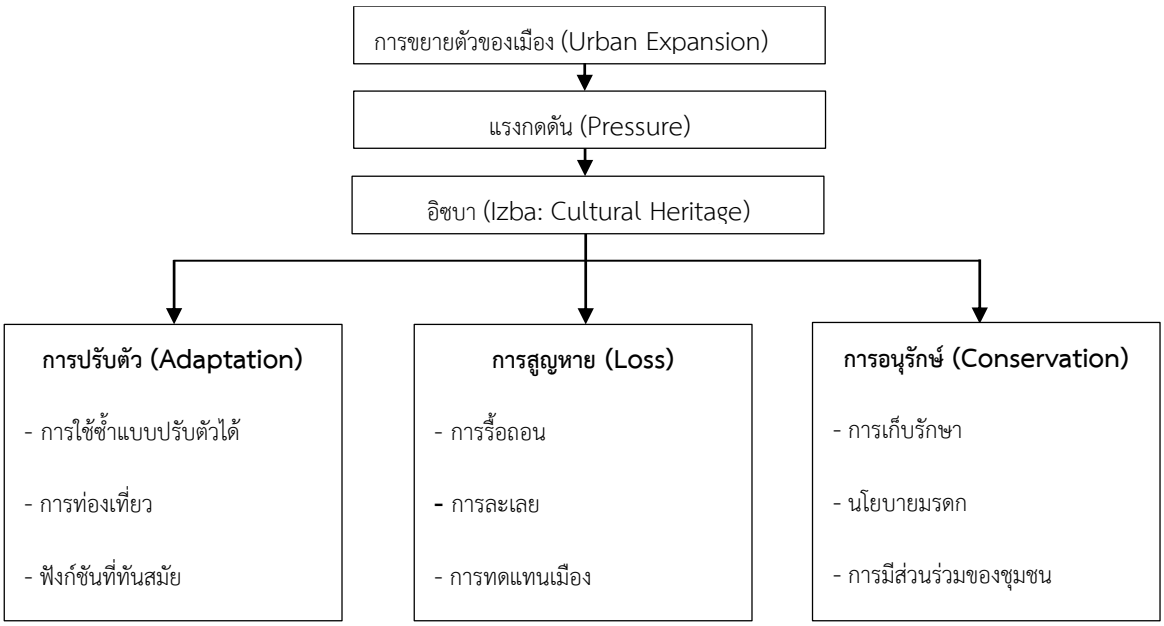

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดของอิซบาภายใต้การขยายตัวของเมือง

ที่มา: ผู้วิจัยสังเคราะห์จากแนวคิดการพัฒนาเมืองและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

จากภาพที่ 2 พบว่า แผนผังนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการขยายตัวของเมือง (Urban Expansion) ซึ่งก่อให้เกิดแรงกดดันต่อการดำรงอยู่ของอิซบาในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม โดยแรงกดดันดังกล่าวนำไปสู่ผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน 3 รูปแบบ ได้แก่ (1) การปรับตัวของอิซบาให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ (Adaptation) เช่น การดัดแปลงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือเชิงพาณิชย์ (2) การสูญหาย (Loss) อันเกิดจากการรื้อถอนหรือการถูกแทนที่ด้วยสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ และ (3) การอนุรักษ์ (Conservation) ซึ่งเกิดจากการดำเนินนโยบาย การมีส่วนร่วมของชุมชน และการตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม

สรุปและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัยภาพรวม

การศึกษาวิจัยเรื่อง "บ้านไม้พื้นถิ่นในรัสเซียยุคใหม่: การอนุรักษ์และความท้าทายภายใต้การขยายตัวของเมือง" พบว่า อิซบาได้เปลี่ยนสถานะจากเพียงที่อยู่อาศัยพื้นถิ่นในอดีตสู่การเป็น "สัญลักษณ์เชิงอำนาจทางวัฒนธรรม" และ "เครื่องมือสร้างอัตลักษณ์ชาติ" ของรัสเซียภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต แม้ว่ากระบวนการกลายเป็นเมือง (Urbanization) จะสร้างแรงกดดันมหาศาลผ่านราคาที่ดินและการรุกคืบของอาคารสมัยใหม่ โดยเฉพาะในเมืองใหญ่อย่างมอสโกและเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก แต่อิซบายังคงดำรงอยู่ได้ผ่านการปรับตัวเชิงหน้าที่ (Adaptive Reuse) เช่น การเป็นพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งหรือพื้นที่สร้างสรรค์ร่วมสมัย ซึ่งความสำเร็จในการอนุรักษ์นั้นขึ้นอยู่กับความสมดุลระหว่างนโยบายภาครัฐที่เข้มแข็ง การเห็นคุณค่าของชุมชน และการใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

2. การอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ผลการศึกษา ผู้วิจัยขออภิปรายผลโดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้:

2.1 การสนับสนุนแนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity)

ผลการวิจัย สนับสนุนแนวคิดที่ว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นตัวแทนของความทรงจำร่วม (Collective Memory) โดยพบว่าคนรัสเซียยุคใหม่โหยหาอิซบาในฐานะ "จิตวิญญาณรัสเซีย" (Russian Soul) เพื่อตอบโต้กระแส

โลกาภิวัตน์ สอดคล้องกับแนวคิดของ Zhirbutovich (2021) ที่มองว่าวัสดุธรรมชาติและลวดลายฉลุไม้ (Nalichniki) เป็นภาษาสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับรากเหง้าประวัติศาสตร์

2.2 ความตึงเครียดระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเมือง

ผลการศึกษา สนับสนุนทฤษฎีการพัฒนาเมืองสมัยใหม่ (Urban Development) ที่มักจัดลำดับความสำคัญของมูลค่าที่ดินเหนือคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองหลวง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยในวารสาร E3S Web of Conferences (2020) ที่ระบุว่าการขยายตัวของเมืองในรัสเซียส่งผลให้เกิดการลดลงของ "รหัสทางวัฒนธรรม" (Cultural Code) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบข้อค้นพบเพิ่มเติมที่ โต้แย้ง ความเชื่อที่ว่าการพัฒนาเมืองต้องทำลายมรดกเสมอไป โดยกรณีศึกษาเมืองซูซดาลแสดงให้เห็นว่าหากใช้แนวทาง Historic Urban Landscape (HUL) ของ UNESCO มรดกวัฒนธรรมสามารถกลายเป็น "สินทรัพย์ทางเศรษฐกิจ" ที่ขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองได้

2.3 ประเด็นด้านความแท้จริงและการแปรเป็นสินค้า

ผลการศึกษา สอดคล้องกับข้อสังเกตของ Atlantis Press (2019) ที่ว่าการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียความแท้จริง (Authenticity) เนื่องจากการบูรณะมักเน้นเพียงรูปลักษณ์ภายนอกเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ขาดการรักษาเทคนิคช่างไม้ดั้งเดิม ซึ่งอาจนำไปสู่การบิดเบือนประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและปฏิบัติ

1.1 ภาครัฐ

ควรจัดทำ "ทะเบียนทะเบียนมรดกสถาปัตยกรรมไม้ระดับท้องถิ่น" ให้ครอบคลุมอาคารที่ไม่อยู่ในเขตชั้นในของเมืองใหญ่ และใช้มาตรการทางภาษีเพื่อจูงใจให้เจ้าของอาคารเอกชนทำการอนุรักษ์แทนการรื้อถอน

1.2 ภาคการศึกษาและชุมชน

ควรมีการจัดตั้ง "ศูนย์ฝึกทักษะช่างไม้พื้นถิ่น" เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการแกะสลักและการเข้าไม้แบบดั้งเดิมให้แก่คนรุ่นใหม่ ป้องกันการขาดแคลนแรงงานฝีมือในการบูรณะ

1.3 การวางผังเมือง

ควรบูรณาการอิซบาเข้ากับแผนพัฒนาพื้นที่สีเขียวหรือพื้นที่สาธารณะของเมือง (Green/Public Space) โดยใช้แนวคิด Adaptive Reuse เปลี่ยนอิซบาให้เป็น Co-working space หรือศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อให้เกิดการใช้งานจริงในวิถีชีวิตปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรมีการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อประเมิน "มูลค่าทางเศรษฐศาสตร์" (Economic Valuation) ของมรดกอิซบาต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระดับมหภาค รวมถึงการนำเทคโนโลยี 3D สแกนนิ่งมาใช้ในการบันทึกข้อมูลสถาปัตยกรรมไม้ที่สุ่มเสี่ยงต่อการสูญหายจากอัคคีภัยหรือการเสื่อมสภาพตามกาลเวลา

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของภาคนิพนธ์เรื่อง บ้านไม้พื้นถิ่นในรัสเซียยุคใหม่: การอนุรักษ์และความท้าทายภายใต้การขยายตัวของเมือง ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัณฐัศศา พงษ์หิรัญ อาจารย์ที่ปรึกษาภาคนิพนธ์ ผู้เสียสละเวลาให้คำปรึกษา แนะนำแนวทางการทำงานวิจัยอย่างเป็นระบบ และช่วยขัดเกลาเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ประจำสาขาวิชารัสเซียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดจนครอบครัวและเพื่อนที่คอยให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจสำคัญ ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

Anderson, B. R. O. (1991). **Imagined Communities: reflections on the origin and spred of nationalism.** Verso. London and New York.

Affelt, W. J. (2004). **Safeguarding of the cultural heritage during redevelopment projects**. Retrieved from https://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB2521.pdf

Aleksandrova, A., & Aigina, E. (2017). **Modern aspects of cultural and historical heritage involvement in tourism activities in Russia**. Almatourism, 8(7), 244–254.

Anderson, D. G., & Arzyutov, D. V. (2016). **The construction of soviet ethnography and "the peoples of Siberia."** History and Anthropology, 27(2), 183–209.

Atlantis Press. (2019). **Proceedings of the 2019 International Conference on Architecture: Heritage, Traditions and Innovations (AHTI 2019)**. Retrieved from https://www.atlantis-press.com/proceedings/ahti-19/articles

Bode, A. (2020). **Wooden architecture of central Russia: A New Discovery**. Proceedings of the 2nd International Conference on Architecture: Heritage, Traditions and Innovations (AHTI 2020), 12-17

Brumfield, W. C. (2004). **A History of Russian Architecture**. University of Washington Press

Chaplitskaya, A., Tassinari, G., Heijman, W., & van Ophem, J. (2024). **Rural-urban migration within Russia: Prospects and drivers**. Regional Science Policy & Practice, 16(9), 100053.

Clifford, G. (1973). **The interpretation of cultures**. Retrieved from https://web.mit.edu/allanmc/www/geertz.pdf

Donskova, L., Barannikov, A., & Redkin, A. (2022). **State regulation of tourism and tourism policy: foreign and Russian experience**. Public Administration, 24(1), 86–92.

Dmitry, E. & Yaroslava, E. (2012). **Studies of Social Solidarity in Russia: Tradition and Modern Trends.** JSTOR, 43(4).

Gulzada, Z. (2025). **Problems of preservation the historical heritage in the of urban landscape modernisation**. ResearchGate, 11(2).

ICOMOS. (1964). **INTERNATIONAL CHARTER FOR THE CONSERVATION AND RESTORATION OF MONUMENTS AND SITES (THE VENICE CHARTER 1964).** Retrieved from https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/venice_e.pdf

ICOMOS. (2017). **PRINCIPLES FOR THE CONSERVATION OF WOODEN BUILT HERITAGE.** Retrieved from https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/General_Assemblies/19th_Delhi_2017/Working_Documents-First_Batch-August_2017/GA2017_6-3-4_WoodPrinciples_EN_final20170730.pdf

Ingold, T. (2000). **The Perception of the Environment Essays on livelihood, dwelling and skill.** Routledge. London and New York

Learn Russian in the European Union. (2019). **Russian Izba. Its Origin and Interior.** Retrieved from https://learnrussianineu.com/russian-izba-its-origin-and-interior/

Ismagilova, G., Safiullin, L., & Gafurov, I. (2015). **Using historical heritage as a factor in tourism development**. Procedia, Social and Behavioral Sciences, 188, 157–162.

Kalyukin, A., & Kohl, S. (2020). **Continuities and discontinuities of Russian urban housing: The Soviet housing experiment in historical long-term perspective**. Urban Studies (Edinburgh, Scotland), 57(8), 1768–1785.

Ministry of Culture of the Russian Federation. (2014). **State report on the state of culture in the Russian Federation**. Retrieved from https://www.mkrf.ru

Rybakov, B. A. (1997). **Paganism of ancient Slavs. In Russian (ask us if in doubt)/Rybakov**. Livre rare book.

Serguei, Alex. (2009). **The Patriotism of Despair Nation, War, and Loss in Russia.** Cornell University Press

Shvidkovsky, D. O. (2007). **Russian architecture and the West**. Yale University Press.

UNESCO. (2011). **Recommendation on the historic urban landscape (HUL)**. Retrieved from https://whc.unesco.org

ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซีย: การแสวงหาแนวทางเศรษฐกิจที่ไม่ขึ้นกับตะวันตก (ค.ศ. 2014-2025)

Russia's Economic Strategy: Economic Divergence From The West (2014-2025)

หริกานต์ แก้วเที่ยง[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้วิเคราะห์ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซียระหว่างปี ค.ศ. 2014-2025 ท่ามกลางสภาวะ "สงครามเศรษฐกิจ" จากการคว่ำบาตรของตะวันตก โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษาพลวัตการรับมือมาตรการคว่ำบาตร 2) ศึกษากลไกเชิงนโยบายเพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจที่ไม่ขึ้นกับตะวันตก 3) ศึกษาแบบจำลองเศรษฐกิจทางเลือกในระเบียบโลกหลายศูนย์อำนาจ ภายใต้กรอบแนวคิดสัจนิยม (Realism) และรัฐนิยม (Statism) ผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพเชิงเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า รัสเซียใช้นโยบายการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าและการอุดหนุนแบบคัดเลือกเพื่อย้ายห่วงโซ่อุปทานสู่เอเชีย ในมิติการเงิน รัฐใช้อำนาจทุนนิยมอำนาจรัฐควบคุมเงินทุน ลดการใช้เงินดอลลาร์ และพัฒนาระบบชำระเงินทางเลือก ซึ่งแม้ลดแรงกระแทกจากมาตรการคว่ำบาตรได้ แต่ทำให้โครงสร้างการเงินผูกกับจีนมากขึ้น ในมิติการค้า รัสเซียเปลี่ยนทิศทางการส่งออกพลังงานสู่กลุ่มประเทศเศรษฐกิจใหม่ (BRICS+) องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Cooperation Organisation: SCO) และ สหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (Eurasian Economic Union: EAEU) โดยอาศัยส่วนลดราคาและกลไกการทูตเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกโดดเดี่ยว อย่างไรก็ตาม รัสเซียยังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างจากการพึ่งพารายได้สินค้าโภคภัณฑ์ การกระจุกตัวของกลุ่มทุนในเครือข่ายความมั่นคง (Siloviki) และการขาดแคลนเทคโนโลยีขั้นสูง สรุปได้ว่ายุทธศาสตร์นี้คือ "นโยบายเอาตัวรอดเชิงยุทธศาสตร์" และ "การจัดวางตำแหน่งใหม่" ในระเบียบโลกหลายศูนย์อำนาจ

***คำสำคัญ**: เศรษฐกิจรัสเซีย มาตรการคว่ำบาตร ทุนนิยมอำนาจรัฐ ระเบียบโลกหลายศูนย์อำนาจ*

Abstract

This research analyzes Russia's economic strategy between 2014 and 2025 amidst the "economic warfare" precipitated by Western sanctions. The study pursues three objectives: 1) to examine the dynamics of sanction responses and driving factors resulting from the Crimea and Ukraine crises; 2) to investigate policy mechanisms for establishing an economic system independent of the West; and 3) to develop an alternative economic model for a multipolar global order. Utilizing the theoretical frameworks of Realism and Statism, the study employs qualitative documentary research. The findings reveal that Russia implemented import substitution policies and selective subsidies to pivot its supply chains toward Asia. Financially, the state exerted intensive state capitalism through capital controls, de-dollarization, and the development of alternative payment systems. While these measures successfully mitigated the immediate impact of sanctions, they resulted in an increased structural dependence on China's financial system. In terms of trade, Russia redirected energy exports toward the BRICS+, the Shanghai Cooperation Organisation

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชารัสเซียและยูเรเชียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(SCO), and the Eurasian Economic Union (EAEU), leveraging price discounts and diplomatic mechanisms to circumvent international isolation. However, Russia continues to confront significant structural constraints, including a heavy reliance on commodity revenues, the concentration of capital within security-linked networks (Siloviki), and a deficit in high-tech capabilities. In conclusion, Russia's economic strategy during this period is characterized as a "strategic survival policy" and a "repositioning" within a multipolar global order.

***Keywords**: Russian Economy, Economic Sanctions, State Capitalism, Polycentric Economic Order*

บทนำ

ภายหลังสิ้นสุดสงครามเย็น ระเบียบโลกถูกขับเคลื่อนด้วยระบบทุนนิยมเสรี (Liberal Capitalism) ได้กลายเป็นแบบแผนหลักที่กำหนดทิศทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ผ่านกลไกการค้าเสรีและการพึ่งพาแหล่งทุนตะวันตกที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนกลาง อย่างไรก็ตาม ตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา สหพันธรัฐรัสเซียภายใต้การนำของประธานาธิบดี วลาดิเมียร์ ปูติน ได้แสดงเจตจำนงในการแยกตัวออกจากโลกาภิวัตน์แบบตะวันตกเพื่อสร้างอธิปไตยทางเศรษฐกิจของตนเอง โดยมีจุดเปราะบางสำคัญจากการผนวกไครเมียในปี ค.ศ. 2014 และการรุกรานยูเครนในปี ค.ศ. 2022 ซึ่งนำไปสู่การเผชิญหน้ากับ “สงครามเศรษฐกิจ” ในระดับที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ทั้งการตัดขาดจากระบบสมาคมเพื่อการโทรคมนาคมทางการเงินระหว่างธนาคารทั่วโลก (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication: SWIFT) การอายัดทรัพย์ของธนาคารกลาง และการคว่ำบาตรทางเทคโนโลยีขั้นสูง ทว่าเศรษฐกิจรัสเซียกลับมิได้ล่มสลายตามที่ตะวันตกได้คาดการณ์ไว้ แต่สามารถปรับตัวอย่างรวดเร็วผ่านการย้ายฐานห่วงโซ่อุปทานและการค้าไปยังกลุ่มประเทศนอกพันธมิตรตะวันตก อาทิ จีน อินเดีย ตุรกี และประเทศในกลุ่ม Global South ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงของขั้วอำนาจเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนผ่านไปสู่ความหลากหลายมากขึ้น

ในมิติเชิงทฤษฎีและกรอบแนวคิด ปรากฏการณ์การปรับตัวของรัสเซียได้ท้าทายกรอบคิดกระแสหลักที่ว่าการถูกแยกออกจากตลาดทุนเสรีนิยมจะนำไปสู่ความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ โดยรัสเซียได้พิสูจน์ให้เห็นถึงสภาวะพึ่งพาตนเองผ่านแนวคิดรัฐนิยม (Statism) และสัจนิยม (Realism) ที่รัฐมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการจัดสรรทรัพยากรและการใช้อำนาจทุนนิยมโดยรัฐ (State Capitalism) ในการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจระดับมหภาค การสะสมทุนในระบบนี้ดำเนินไปผ่านโครงสร้างที่รัฐจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มทุนที่ใกล้ชิดกับเครือข่ายความมั่นคง (Siloviki) แทนที่การแข่งขันเสรีตามแบบตะวันตก นอกจากนี้ การยกระดับแนวคิด “ชาตินิยมทางเศรษฐกิจ” (Economic Nationalism) ยังได้สร้างแรงขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีภายในประเทศและการสร้างระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง (Sovereign Economic System) ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการสร้างระเบียบเศรษฐกิจโลกรูปแบบใหม่ที่มีความเป็นอิสระจากกลไกของตะวันตกอย่างเป็นระบบ

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการจำนวนหนึ่ง อาทิ Connolly (2018) ได้วิเคราะห์ถึงความทนทานของโครงสร้างเศรษฐกิจรัสเซียที่สามารถรับแรงกระแทกจากภายนอกได้ผ่านการสะสมทุนสำรองและการพึ่งพาตนเอง ขณะที่ Wegren (2020) ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จของการดำเนินนโยบายทดแทนการนำเข้าในภาคเกษตรกรรมซึ่งกลายเป็นเสาหลักใหม่ของความมั่นคงทางอาหาร นอกจากนี้ Lo (2024) ยังได้อธิบายถึงการเปลี่ยนผ่านเชิงยุทธศาสตร์ของรัสเซียที่มุ่งเน้นการจัดวางตำแหน่งใหม่ในภูมิภาคยูเรเชียและเอเชีย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่มักมุ่งไปที่ผลกระทบในระยะสั้นหรือการปรับตัวเฉพาะส่วนอุตสาหกรรม จึงยังมีช่องว่างในการศึกษาวิเคราะห์การออกแบบ “ระบบเศรษฐกิจคู่ขนาน” (Parallel Economy) ที่เชื่อมโยงกลไกทางการเงิน การค้า และสถาบันระหว่างประเทศในกลุ่มขั้วอำนาจใหม่เข้าด้วยกันเพื่อเป็นทางเลือกถาวรจากระเบียบโลกเดิม

จากบริบทข้างต้น การศึกษายุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซียระหว่างปี ค.ศ. 2014-2025 จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการวิเคราะห์กลไกเชิงโครงสร้างที่รัสเซียใช้เพื่อสร้าง “เศรษฐกิจต้านการคว่ำบาตร” และ “ระบบเศรษฐกิจคู่ขนาน” ที่เชื่อมโยงกับกลุ่ม BRICS+, SCO และ EAEU งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งเจาะลึกว่ามาตรการการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า การลดการพึ่งพาเงินดอลลาร์ (De-dollarization) และการใช้เครื่องมือทางการเงินรัฐนิยม สามารถรองรับแรงกดดันจากโลกตะวันตกได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด และกลไกเหล่านี้กำลังพัฒนาไปสู่การเป็น “ระบบเศรษฐกิจทางเลือก” ที่ยั่งยืนได้หรือไม่ ท่ามกลางโลกในศตวรรษที่ 21 ที่กำลังก้าวเข้าสู่ระเบียบโลกหลายศูนย์อำนาจ (Multipolar Order) ซึ่งเต็มไปด้วยความหลากหลายทางอุดมการณ์และอำนาจเศรษฐกิจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษายุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซียในการสร้างระบบเศรษฐกิจที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางแรงกดดันจากมาตรการคว่ำบาตร โดยจะทำการศึกษาตั้งแต่ ค.ศ. 2014-2025 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาพลวัตของเศรษฐกิจรัสเซียเพื่อรับมือมาตรการคว่ำบาตรของสหพันธรัฐรัสเซียในช่วง ค.ศ. 2014-2025 ตลอดจนวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลในการผลักดันให้รัสเซียมีการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่มีลักษณะดังกล่าว
2. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์เชิงนโยบายของสหพันธรัฐรัสเซียในกรอบแนวคิดยุทธศาสตร์เศรษฐกิจเพื่อรับมือมาตรการคว่ำบาตร ในฐานะที่เป็นการแสวงหาทางเลือกระบบเศรษฐกิจที่ไม่ขึ้นกับตะวันตก โดยเฉพาะมาตรการ กลไก และเครื่องมือที่รัฐใช้ในการรักษาเสถียรภาพเศรษฐกิจภายใต้เงื่อนไขการคว่ำบาตรจากตะวันตก
3. เพื่อศึกษาการพัฒนาแบบจำลองเศรษฐกิจทางเลือกในโลกหลายศูนย์อำนาจ เพื่อรับมือกับมาตรการคว่ำบาตรที่ไม่ขึ้นกับตะวันตก

สมมติฐานของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานหลักที่ว่ารัฐบาลรัสเซียสามารถกำหนดยุทธศาสตร์ ตลอดจนการดำเนินนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจเพื่อเป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจที่สามารถรองรับผลกระทบจากการคว่ำบาตรของโลกตะวันตกได้ในระดับหนึ่ง โดยลดการพึ่งพาทุนนิยมเสรีแบบตะวันตก

ขอบเขตของการวิจัย

การจัดทำบทความวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาให้ครอบคลุมทั้งในด้านเนื้อหาและช่วงเวลา เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซียในการรับมือกับมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจได้อย่างรอบด้านและเป็นระบบ ดังนี้

1. ขอบเขตการศึกษาเชิงเนื้อหา การศึกษาเน้นการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจของรัสเซียภายใต้สถานการณ์การคว่ำบาตรจากตะวันตก โดยมุ่งเน้นที่โครงสร้างเชิงสถาบัน ได้แก่ บทบาทของรัฐ สถาบันรัฐวิสาหกิจ กลุ่มทุนที่ใกล้ชิดกับอำนาจรัฐ รวมถึงนโยบายทางเศรษฐกิจที่รัสเซียออกแบบเพื่อรองรับและลดผลกระทบจากมาตรการลงโทษทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้การวิเคราะห์จะตั้งอยู่บนฐานของทฤษฎีสัจนิยม (Realism) และรัฐนิยม (Statism) โดยมุ่งเน้นแนวคิดทุนนิยมอำนาจรัฐ (State Capitalism) และให้ความสำคัญกับแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Nationalism) ในฐานะเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ของรัสเซียในการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ท่ามกลางแรงกดดันจากระเบียบเศรษฐกิจโลกที่นำโดยตะวันตก
2. ขอบเขตการศึกษาเชิงเวลา การศึกษาครอบคลุมช่วงปี ค.ศ. 2014-2025 โดยเริ่มต้นจากวิกฤตการณ์ไครเมียซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการคว่ำบาตรรัสเซียในระลอกแรก และต่อเนื่องถึงช่วงหลังการรุกรานยูเครนในปี ค.ศ. 2022 ซึ่งรัสเซียเผชิญกับมาตรการคว่ำบาตรในระดับที่รุนแรงที่สุดจนถึงปี ค.ศ. 2025 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เห็นถึงกลไกหารปรับตัวทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนขึ้น

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในกรอบแนวคิดนี้ ตัวแปรต้น (Independent Variables) ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) มาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจากตะวันตก (Western Economic Sanctions) ซึ่งสะท้อนแรงกดดันจากภายนอกที่รัฐรัสเซียต้องเผชิญ ทั้งการตัดออกจากระบบการเงินสากล การคว่ำบาตรภาคพลังงาน การจำกัดการเข้าถึงเทคโนโลยีขั้นสูง การอายัดทรัพย์สินของธนาคารกลาง และการถอนตัวของบริษัทข้ามชาติ (2) ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซีย (Economic Strategies of Russia) ซึ่งเป็นกลไกการตอบสนองของรัฐต่อแรงกดดันดังกล่าว ผ่านนโยบายและมาตรการต่าง ๆ เช่น การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า การกระจายเส้นทางการค้า การสนับสนุนรัฐวิสาหกิจและกลุ่มทุนที่มีความใกล้ชิดกับรัฐ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเงินคู่ขนาน และการขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับกลุ่มประเทศนอกตะวันตก

ตัวแปรต้นทั้งสองส่วนนี้ส่งผลต่อ ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ซึ่งในงานวิจัยนี้นิยามว่าเป็น “ขีดความสามารถในการดำรงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของรัสเซีย” โดยวัดผ่านตัวชี้วัดเชิงมหภาคและโครงสร้างเศรษฐกิจ ได้แก่ อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ อัตราเงินเฟ้อ ปริมาณการนำเข้าและส่งออก ค่าเงินรูเบิล อัตราการว่างงาน ระดับการพึ่งพาทุนจากต่างประเทศ และสัดส่วนการค้ากับประเทศนอกกลุ่มตะวันตก ตัวชี้วัดเหล่านี้สะท้อนทั้งเสถียรภาพ ความยืดหยุ่น และความสามารถในการปรับตัวของระบบเศรษฐกิจภายใต้แรงกดดันจากภายนอก

นอกจากนี้ งานวิจัยยังคำนึงถึงบทบาทของตัวแปรควบคุม (Control Variables) ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตาม ได้แก่ ปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ เช่น ความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจและสถานการณ์สงคราม ราคาพลังงานโลกซึ่งมีผลโดยตรงต่อรายได้หลักของรัสเซีย และพลวัตของโครงสร้างอำนาจโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบหลายศูนย์อำนาจ (multipolarity) ปัจจัยเหล่านี้อาจเสริม หรือลดทอนผลของมาตรการคว่ำบาตรและยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซียได้ในระดับที่แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นแนวทางหลักในการวิเคราะห์และตีความปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองร่วมสมัยของสหพันธรัฐรัสเซีย ภายใต้บริบทของการเผชิญหน้ากับมาตรการคว่ำบาตรจากโลกตะวันตกอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี ค.ศ. 2014-2025 การเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การสร้างยุทธศาสตร์เศรษฐกิจที่สามารถดำรงอยู่ภายใต้แรงกดดันจากภายนอกอย่างลึกซึ้ง ผ่านการศึกษาบทบาทของรัฐ สถาบันทางเศรษฐกิจ และกลุ่มทุนที่มีลักษณะเฉพาะในรัสเซีย

กระบวนการศึกษานี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์กรณีศึกษา (Case Study Analysis) จากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่หลากหลาย โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจะพิจารณาเอกสารทางวิชาการ บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพาณิชยนิยม (Mercantilism) ชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Nationalism) ตลอดจนแนวคิดทุนนิยมอำนาจรัฐ (State Capitalism) บทวิเคราะห์ของนักวิจัยนโยบาย รางานจากองค์การระหว่างประเทศ เช่น กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารโลก (World Bank) สหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (EAEU) รวมถึงรายงานข่าวเชิงลึกจากสื่อที่เชื่อถือได้ในระดับนานาชาติ เช่น Financial Times, The Guardian, Le Monde และ Brookings Institution ทั้งนี้รวมถึงแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) อาทิ สุนทรพจน์ของผู้นำรัสเซีย เอกสารแถลงนโยบายจากภาครัฐ เป็นต้น

ในการวิเคราะห์กรณีศึกษา ผู้วิจัยเลือกพิจารณาตัวอย่างเชิงลึกของนโยบายเศรษฐกิจที่รัสเซียใช้เพื่อต้านทานผลกระทบจากการคว่ำบาตร ได้แก่ การจัดตั้งและบทบาทของรัฐวิสาหกิจ เช่น กองทุนความมั่งคั่งแห่งชาติ โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศผ่านนโยบายทดแทนการนำเข้า (Import Substitution) การเปลี่ยนทิศทางการค้าจากตะวันตก

ไปสู่พันธมิตรนอกกลุ่มตะวันตก การควบคุมทุนและการกำกับการโอนทรัพย์สินของบริษัทต่างชาติ และการใช้กลยุทธ์ทางโลจิสติกส์ เช่น “shadow fleet” เพื่อหลบเลี่ยงข้อจำกัดด้านพลังงาน เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านกระบวนการตีความ (Interpretive Analysis) โดยจัดหมวดหมู่เนื้อหาตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา และทำการเปรียบเทียบเชิงตรรกะกับทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง อาทิ แนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Nationalism) แนวคิดทุนนิยมอำนาจรัฐ (State Capitalism) แนวคิดระบบโลกหลายศูนย์อำนาจ (Multipolar/ Polycentric World Order) เป็นต้น ซึ่งเป็นฐานคิดสำคัญที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์เศรษฐกิจของรัสเซียในบริบทใหม่

การใช้ข้อมูลทุติยภูมิอาจมีข้อจำกัดในด้านความใกล้ชิดกับบริบทภาคสนามและความเปลี่ยนแปลงของข้อมูลที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้วิจัยจึงได้พยายามลดข้อจำกัดดังกล่าวผ่านการคัดเลือกแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ การตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากหลายแห่ง (data triangulation) และการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ (critical questioning) ต่อแนวโน้มและกลไกที่ปรากฏในเนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของสหพันธรัฐรัสเซียในช่วง ค.ศ. 2014-2025 มีลักษณะเป็นกระบวนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเชิงลึกที่เกิดขึ้นภายใต้แรงกดดันจากมาตรการคว่ำบาตรของตะวันตกอย่างต่อเนื่องและทวีความเข้มข้นมากขึ้นตามลำดับ มิใช่เพียงมาตรการเฉพาะหน้าเพื่อบรรเทาผลกระทบในระยะสั้น หากแต่เป็นการสร้าง “ระบบการอยู่รอดทางเศรษฐกิจ” ที่ตั้งอยู่บนฐานของการลดความเปราะบางจากภายนอก การเพิ่มบทบาทของรัฐในการกำกับภาคเศรษฐกิจยุทธศาสตร์ และการจัดวางความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจใหม่ให้พ้นจากการพึ่งพาโลกตะวันตกในระดับมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Connolly, 2018; Lo, 2015) ภายใต้บริบทดังกล่าว เศรษฐกิจรัสเซียจึงค่อย ๆ เคลื่อนจากรูปแบบการบูรณาการเข้ากับโลกาภิวัตน์แบบเสรีนิยมไปสู่รูปแบบเศรษฐกิจนอกตะวันตกมากขึ้นอย่างเป็นระบบ

เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์ข้อแรก ซึ่งมุ่งศึกษาพลวัตของเศรษฐกิจรัสเซียเพื่อการรับมือกับมาตรการคว่ำบาตร และปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการดำเนินนโยบายในลักษณะดังกล่าว ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างเศรษฐกิจรัสเซียก่อนปี ค.ศ. 2014 มีความพึ่งพาตะวันตกสูงกว่าที่มักถูกทำความเข้าใจผ่านภาพลักษณ์ของรัฐมหาอำนาจพลังงาน กล่าวคือ แม้รัสเซียจะมีทรัพยากรธรรมชาติขนาดใหญ่และยังคงบทบาทรัฐในภาคเศรษฐกิจสำคัญ แต่ในทางปฏิบัติ รัสเซียพึ่งพาตลาดยุโรปตะวันตกในฐานะผู้ซื้อพลังงานรายหลัก พึ่งพาตลาดทุนโลกในฐานะแหล่งเงินทุน และพึ่งพาเทคโนโลยีซอฟต์แวร์ และอุปกรณ์จากตะวันตกในภาคการผลิตที่มีมูลค่าสูง โดยเฉพาะภาคพลังงานขั้นสูง การเงิน และอุตสาหกรรมเทคโนโลยี (World Bank, 2011; Connolly, 2011; Lo, 2013) การผูกพันกับตะวันตกในลักษณะนี้ทำให้รัสเซียได้รับผลประโยชน์จากการบูรณาการกับเศรษฐกิจโลก แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เศรษฐกิจรัสเซียสะสม “ความเปราะบางเชิงโครงสร้าง” ไว้ในหลายมิติ เนื่องจากความสัมพันธ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลง ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจที่เคยเป็นแหล่งประโยชน์ก็สามารถถูกแปลงเป็นเครื่องมือของแรงกดดันทางภูมิรัฐศาสตร์ได้ทันที (Gurvich & Prilepskiy, 2015; Connolly, 2018)

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า เหตุการณ์ผนวกไครเมียในปี ค.ศ. 2014 เป็นจุดเปลี่ยนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่รัฐรัสเซียเริ่มตระหนักอย่างจริงจังว่าการพึ่งพาเศรษฐกิจตะวันตกไม่ใช่เพียงปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่เป็นปัญหาเรื่องอธิปไตยของรัฐโดยตรง มาตรการคว่ำบาตรระลอกแรกจากสหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และพันธมิตร แม้ยังมีลักษณะจำกัดในเชิงขอบเขต แต่ได้สร้างแรงสะเทือนเชิงสถาบันอย่างสำคัญ เพราะครอบคลุมทั้งการอายัดทรัพย์สิน การจำกัดการเดินทาง การห้ามการลงทุนในไครเมีย และข้อจำกัดการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของธนาคารรัฐและบริษัทพลังงาน (Council of the EU, 2014) ผลของมาตรการเหล่านี้ทำให้รัสเซียตระหนักว่า ระเบียบเศรษฐกิจโลกที่พยายามเข้าไปบูรณาการนั้นมิได้เป็นพื้นที่กลาง

ที่ปลอดภัยจากการเมือง หากแต่เป็นโครงสร้างที่ตะวันตกสามารถใช้อำนาจเชิงสถาบันกำหนดเงื่อนไขการอยู่รอดของรัฐอื่นได้ ดังนั้น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2014 เป็นต้นมา รัสเซียจึงค่อย ๆ ปรับมุมมองต่อเศรษฐกิจจาก “กลไกการเติบโต” ไปสู่ “เครื่องมือความมั่นคง” มากขึ้นอย่างชัดเจน (Connolly, 2018; Sakwa, 2021)

ในด้านปัจจัยผลักดัน ผลการศึกษาพบว่ามีอย่างน้อยสามระดับที่ทำงานร่วมกัน ระดับแรกคือแรงกดดันเชิงภูมิรัฐศาสตร์ ซึ่งเกิดจากความขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และกลุ่มประเทศองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization: NATO) โดยเฉพาะในพื้นที่อดีตสหภาพโซเวียต (Tsygankov, 2013; Sakwa, 2008) ระดับที่สองคือปัจจัยเชิงอุดมการณ์และการจัดระเบียบอำนาจภายใน กล่าวคือ รัสเซียภายใต้การนำของปูตินพัฒนาแนวคิดรัฐนิยมและอธิปไตยทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง โดยมองว่ารัฐจำเป็นต้องควบคุมยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ และไม่ปล่อยให้ตลาดหรือทุนต่างชาติกำหนดชะตากรรมของประเทศ (Rutland, 2008; Goldman, 2008) ระดับที่สามคือข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจรัสเซีย โดยเฉพาะการพึ่งพารายได้จากภาคพลังงาน การพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ และการเชื่อมโยงกับระบบเงินตะวันตกในอดีต (Gurvich & Prilepskiy, 2015; World Bank, 2011) ปัจจัยทั้งสามระดับนี้เป็นการผลักดันให้รัสเซียต้องสร้างยุทธศาสตร์เศรษฐกิจใหม่ที่สามารถรับแรงกระแทกจากภายนอกได้มากกว่าเดิม และขับเคลื่อนไปสู่การสร้างเศรษฐกิจที่ไม่ขึ้นกับตะวันตกมากขึ้นในเชิงโครงสร้าง

ในเชิงเศรษฐกิจมหภาค ผลการวิจัยพบว่า แม้มาตรการคว่ำบาตรจะส่งผลกระทบอย่างเป็นรูปธรรม แต่รัสเซียสามารถจำกัดไม่ให้แรงกดดันดังกล่าวลุกลามเป็นวิกฤตล้มเหลวเชิงระบบได้ หลังปี ค.ศ. 2014 เศรษฐกิจรัสเซียเผชิญภาวะถดถอยอย่างชัดเจน โดยในปี ค.ศ. 2015 ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GPD) หดตัวประมาณ -3.7% จากผลของการลงทุนที่ลดลง การบริโภคในประเทศที่หดตัว เงินทุนไหลออก และการอ่อนค่าของเงินรูเบิล (IMF, 2016) อย่างไรก็ดี ในช่วงปี ค.ศ. 2016-2019 เศรษฐกิจรัสเซียเริ่มฟื้นตัวในอัตราประมาณ 1.5-2.5% ต่อปี แม้อัตราการเติบโตจะไม่สูง แต่สะท้อนถึงความสามารถของรัฐในการประคองเสถียรภาพมหภาคและหลีกเลี่ยงการล่มสลายของระบบเศรษฐกิจ (Connolly, 2018) ต่อมาในปี ค.ศ. 2020 GDP หดตัวประมาณ -3.0% จากผลกระทบของโควิด-19 ก่อนจะฟื้นตัวขึ้นในปี ค.ศ. 2021 ที่ประมาณ 4.7% (World Bank, 2022) และเมื่อเข้าสู่ระยะของมาตรการคว่ำบาตรขนาดใหญ่หลังปี ค.ศ. 2023-2024 ในอัตราประมาณ 3-4% สวนทางกับการคาดการณ์ในช่วงแรกของตะวันตกหลายแห่ง (European Commission, 2023; World Bank, 2023) ผลการวิจัยจึงสรุปได้ว่ารัสเซียไม่ได้สร้างเศรษฐกิจที่ปลอดภัยจากความเสียหาย หากแต่สร้างระบบเศรษฐกิจที่สามารถ “อยู่รอด” ภายใต้แรงกดดันหนักได้จริง

รากฐานสำคัญของความสามารถดังกล่าวอยู่ที่เสถียรภาพมหภาคที่รัฐรัสเซียสะสมอย่างต่อเนื่องก่อนเกิดวิกฤต โดยเฉพาะการมีทุนสำรองระหว่างประเทศในระดับสูงก่อนการรุกรานยูเครนในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 ธนาคารกลางรัสเซียมีทุนสำรองระหว่างประเทศรวมมากกว่า 640,000-730,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ แม้ว่าภายหลังจะถูกอายัดไปประมาณครึ่งหนึ่ง แต่ระดับทุนสำรองดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ารัสเซียได้เตรียมกันชนทางเศรษฐกิจไว้ล่วงหน้าแล้ว (World Bank, 2022; IMF, 2023) นอกจากนี้ รัฐยังใช้นโยบายดอกเบี้ยฉุกเฉิน โดยปรับขึ้นอัตราดอกเบี้ยนโยบายอย่างรวดเร็วถึง 20% ในปลายเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 เพื่อหยุดการเก็งกำไรต่อค่าเงินรูเบิลและป้องกันเงินทุนไหลออก ควบคู่กับมาตรการควบคุมเงินทุน เช่น การจำกัดการโอนเงินตราต่างประเทศออกนอกประเทศ การจำกัดการถอนเงินตราต่างประเทศ และการบังคับให้ผู้ส่งออกนำรายได้บางส่วนกลับมาแปลงเป็นค่าเงินรูเบิล (IMF, 2022; World Bank, 2023) มาตรการทั้งหมดนี้สะท้อนว่าระบบเศรษฐกิจรัสเซียภายใต้มาตรการคว่ำบาตรอาศัย “รัฐเข้มแข็ง” เป็นแกนกลางของการรักษาเสถียรภาพ มากกว่าการปล่อยให้กลไกตลาดปรับตัวเองตามแนวทางเสรีนิยม

ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ตัวแปรมหภาคสำคัญอย่างเงินเฟ้อ ค่าเงินรูเบิล และอัตราการว่างงานสะท้อนทั้งความเปราะบางและความยืดหยุ่นของเศรษฐกิจรัสเซียอย่างพร้อมกัน ในช่วง ค.ศ. 2022-2023 อัตราเงินเฟ้อเฉลี่ยของรัสเซียอยู่ที่

ประมาณ 8-10% ต่อปี ก่อนจะชะลอตัวลงเหลือประมาณ 7.4% ในปี ค.ศ. 2024 (Trading Economics, 2024; World Bank, 2023) ปัจจัยสำคัญมาจากการนำเข้าที่ลดลง ปัญหาห่วงโซ่อุปทาน และต้นทุนอาหารกับพลังงานที่สูงขึ้น ส่วนค่าเงินรูเบิลอ่อนกว่า 50% เมื่อเทียบกับดอลลาร์สหรัฐในช่วงวิกฤตหลังปี ค.ศ. 2023-2024 อยู่ที่ประมาณ 2.2-3.0% เท่านั้น (Rosstat, 2024) ผลการศึกษาตีความว่าตัวเลขของอัตราการว่างงานที่ต่ำมิได้สะท้อนภาวะปกติของเศรษฐกิจเสรี แต่สะท้อนถึงการจัดระเบียบตลาดแรงงานใหม่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจเชิงสงคราม ซึ่งรัฐดูดซับแรงงานจำนวนมากเข้าสู่ภาคกลาโหม รัฐวิสาหกิจ และอุตสาหกรรมยุทธศาสตร์ เพื่อรักษาทั้งการผลิตและเสถียรภาพทางสังคมควบคู่กันไป

เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ซึ่งมุ่งศึกษายุทธศาสตร์เชิงนโยบายและเครื่องมือที่รัฐใช้เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจที่ไม่ขึ้นกับตะวันตก ผลการศึกษาพบว่า รัสเซียใช้ยุทธศาสตร์แบบผสมผสานระหว่างมาตรการเชิงรับและเชิงรุกอย่างมีแบบแผน มาตรการเชิงรับทำหน้าที่เป็นเกราะกันกระแทกในระยะฉุกเฉิน โดยมุ่งหยุดวงจรตื่นตระหนกในตลาดการเงินและป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตธนาคารหรือวิกฤตค่าเงิน รัฐใช้ทั้งการขึ้นดอกเบี้ย การควบคุมเงินทุน การจัดสรรสภาพคล่องให้ธนาคาร การผ่อนคลายเกณฑ์กำกับดูแลบางส่วน การเพิ่มทุนให้กับธนาคารรัฐ และการใช้กองทุนความมั่งคั่งแห่งชาติประคองภาคธุรกิจยุทธศาสตร์ ขณะเดียวกัน รัฐยังใช้มาตรการควบคุมราคาสินค้าจำเป็น การอุดหนุนพลังงานในประเทศ การเพิ่มสวัสดิการบางกลุ่ม และการพักชำระหนี้บางประเภทเพื่อป้องกันแรงเสียดทานทางสังคม (Connolly, 2018; Hanson, 2023) ผลการวิจัยจึงสรุปว่า การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของรัสเซียไม่อาจแยกออกจากการรักษาเสถียรภาพของระบอบการเมือง เพราะทั้งสองมิติดำเนินไปพร้อมกันภายใต้กรอบรัฐนิยมแบบรัสเซีย (Bremmer, 2010; Connolly, 2018)

อย่างไรก็ดี แกนกลางที่แท้จริงของยุทธศาสตร์เศรษฐกิจรัสเซียอยู่ที่มาตรการเชิงรุก ซึ่งมุ่งสร้างพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ที่ไม่ขึ้นกับตะวันตก มาตรการสำคัญประการแรกคือการเบี่ยงเบนทิศทางการค้าพลังงานไปสู่เอเชีย ภายหลังยุโรปลดและระงับการนำเข้าน้ำมันและก๊าซจากรัสเซีย จึงทำให้จีน อินเดีย และประเทศในเอเชียใต้-เอเชียตะวันตกกลายเป็นตลาดหลักใหม่ โดยเฉพาะอินเดียซึ่งปริมาณการนำเข้าน้ำมันจากรัสเซียเพิ่มขึ้นจากระดับต่ำมากก่อนวิกฤตไปสู่ระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญภายในเวลาเพียงไม่กี่ปี (International Energy Agency, 2023) รัสเซียใช้กลยุทธ์ส่วนลดราคาเพื่อรักษาปริมาณการส่งออกและรายได้รวม แม้ต้องยอมขายในราคาต่ำกว่าตลาดโลกภายใต้ข้อจำกัดของมาตรการกำหนดเพดานราคา (price cap) และข้อจำกัดด้านประกันภัยเดินเรือ (European Commission, 2023) ผลการศึกษาพบว่ารายได้จากภาคน้ำมันและก๊าซซึ่งเคยคิดเป็นประมาณ 30-40% ของรายรับรัฐบาลกลาง และบางปีสูงถึง 50% จึงยังคงเป็นฐานสำคัญของรัฐ แม้ในช่วงปลายปี ค.ศ. 2022 รายได้จากการส่งออกน้ำมันของรัสเซียจะลดลงมากกว่า 30% จากช่วงเดียวกันของปีก่อนหน้า และบางส่วนประเมินว่าแรงกดดันดังกล่าวอาจทำให้รัสเซียสูญเสียรายได้ประมาณ 1.2-3.1% ของ GDP ในระยะสั้นถึงระยะกลางก็ตาม (Council of the European Union, 2022) ผลการวิจัยจึงชี้ว่า ภาคพลังงานยังคงเป็นทั้ง “เครื่องยนต์หลัก” และ “จุดเปราะบางหลัก” ของระบบเศรษฐกิจรัสเซียในเวลาเดียวกัน

มาตรการเชิงรุกประการที่สองคือการลดการพึ่งพาเงินดอลลาร์และยูโร (de-dollarization) ซึ่งเป็นทั้งยุทธศาสตร์ทางการเงินและยุทธศาสตร์ทางอธิปไตย ผลการศึกษาพบว่า รัสเซียเพิ่มการใช้รูเบิล หยวน และสกุลเงินท้องถิ่นในการค้าระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับจีน อิเดีย และประเทศที่ไม่เข้าร่วมมาตรการคว่ำบาตร ในช่วงปี ค.ศ. 2022-2023 สัดส่วนธุรกรรมการค้าระหว่างประเทศที่ไม่ใช้ค่าเงินดอลลาร์และยูโรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และในบางช่วงอาจสูงถึงประมาณ 80-90% ของธุรกรรมในกลุ่มประเทศที่เป็นพันธมิตรกับรัสเซีย (IMF, 2023) กระบวนการนี้ดำเนินไปพร้อมกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเงินทางเลือก เช่น ระบบรับส่งข้อความทางการเงินของธนาคารกลางรัสเซีย (System for Transfer of Financial Messages: SPFS) ระบบชำระเงินเมียร์ (Mir Card) รวมถึงการเชื่อมต่อกับระบบการชำระเงินของจีน (IMF, 2023) ผลการวิจัยตีความว่า ความเคลื่อนไหวเหล่านี้มิได้เป็นเพียงมาตรการเลี่ยงแรงกดดันเฉพาะหน้า แต่เป็นการสร้าง “โครงสร้างพื้นฐานคู่ขนาน” เพื่อให้รัสเซียยังสามารถดำเนินธุรกรรมการเงินและการค้าได้แม้ถูกจำกัดจากระบบเดิมของ

ตะวันตก อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบสำคัญคือ การลดการพึ่งพาระบบดอลลาร์มิได้นำไปสู่การเป็นอิสระทางการเงินโดยสมบูรณ์ หากแต่ทำให้รัสเซียผูกกับจีนและหยวนมากขึ้นแทน

มาตรการเชิงรุกประการที่สามคือการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าและการสร้างห่วงโซ่อุปทานภายในประเทศ ซึ่งเป็นนโยบายที่รัฐรัสเซียผลักดันอย่างต่อเนื่องตั้งแต่หลังปี ค.ศ. 2014 และยิ่งเข้มข้นขึ้นหลังปี ค.ศ. 2022 ผลการศึกษาพบว่าภาคเกษตรและอาหารเป็นพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด รัฐใช้นโยบายห้ามนำเข้าอาหารจากตะวันตกควบคู่กับเงินอุดหนุน สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน และการให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้ผลิตในประเทศ (Wegren, 2016) ทำให้รัสเซียสามารถยกระดับกรพึ่งพาตนเองในสินค้าอาหารหลัก เช่น ธัญพืช เนื้อสัตว์ ผลิตภัณฑ์นม น้ำมันพืช และน้ำตาล ได้อย่างชัดเจน จนก้าวขึ้นเป็นหนึ่งในผู้ส่งออกข้าวสาลีรายใหญ่ที่สุดของโลก และยังใช้ “การทูตธัญพืช” เป็นเครื่องมือเชิงภูมิรัฐศาสตร์ เช่น การจัดส่งธัญพืชกว่า 200,000 เมตริกตัน ให้แก่ประเทศแอฟริกาช่วงต้นปี ค.ศ. 2024 (FAO, 2022; Wegren, 2020) ความสำเร็จนี้ ทำให้ภาคเกษตรกลายเป็นตัวอย่างสำคัญของการเปลี่ยนวิกฤตจากการคว่ำบาตรให้เป็นโอกาสทางเศรษฐกิจและการเมืองได้จริง

อย่างไรก็ตาม ในภาคอุตสาหกรรมแลละเทคโนโลยี ผลการศึกษากลับพบว่าแม้รัสเซียจะสามารถรักษาการผลิตบางส่วนไว้ได้ผ่านการรีแบรนด์โรงงานเดิม การใช้ชิ้นส่วนจากจีนและประเทศตัวกลาง และการนำเข้าแบบคู่ขนาน แต่ในอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เช่น ยานยนต์ อิเล็กทรอนิกส์ ซอฟต์แวร์ และอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาชิปหรือเครื่องจักรความแม่นยำสูง รัสเซียยังไม่สามารถสร้างความพึ่งพาตนเองได้จริง (Connolly, 2018; IMF, 2023; Gaddy & Ickes, 2020) หลายภาคส่วนต้องแลกกับการลดมาตรฐานเทคโนโลยี เช่น การลดการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ขั้นสูง การใช้เทคโนโลยีรุ่นเก่า หรือการพึ่งพาการส่งออกซ้ำผ่านประเทศตัวกลางมากขึ้น (U.S. Bureau of Industry and Security, 2022) ผลการวิจัยจึงชี้ว่า นโยบายการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (import substitution) ของรัสเซียประสบผลอย่างชัดเจนในภาคที่ใช้เทคโนโลยีไม่สูง แต่ยังติดข้อจำกัดอย่างหนักในภาคเทคโนโลยีขั้นสูง ซึ่งยังเป็นจุดอ่อนเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของยุทธศาสตร์เศรษฐกิจรัสเซีย

ผลการศึกษาพบว่า ในระดับห่วงโซ่อุปทาน การลดการพึ่งพาตะวันตกของรัสเซียจำนวนมากมิได้หมายถึงการสร้างฐานการผลิตภายในขึ้นมาแทนที่อย่างแท้จริง แต่ในหลายกรณีเป็นเพียงการ “เปลี่ยนแหล่งที่มาของการนำเข้า” มากกว่า กล่าวคือ เดิมรัสเซียพึ่งพาสหภาพยุโรป ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ แต่ภายหลังมาตรการคว่ำบาตรกลับหันไปพึ่งพาจีน ตุรกี คาซัคสถาน อาร์เมเนีย คีร์กีซสถาน และประเทศตัวกลางอื่น ๆ ผ่านกลไกการส่งออกซ้ำ (re-export) และการนำเข้าแบบขนาน (parallel imports) มากขึ้น ดังนั้น แม้รัสเซียจะลดการพึ่งพาตะวันตกได้จริง แต่ก็มิได้แปลว่าเศรษฐกิจรัสเซียได้กลายเป็นเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองโดยสมบูรณ์ หากเพียงแต่สร้างเครือข่ายการพึ่งพาใหม่ที่สอดคล้องกับภูมิรัฐศาสตร์หลังปี ค.ศ. 2022 มากกว่าเดิมเท่านั้น

ในมิติการค้าต่างประเทศและโลจิสติกส์ ผลการวิจัยพบว่า รัสเซียสามารถสร้างความยืดหยุ่นใหม่ผ่านการเปลี่ยนโครงสร้างคู่ค้าจากตะวันตกไปสู่ BRICS+, SCO, EAEU และประเทศใน Global South ได้อย่างมีนัยสำคัญ จีน อินเดีย และตุรกีกลายเป็นคู่ค้าหลักทั้งในฐานะผู้นำเข้าพลังงานและผู้ส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม (IMF, 2023; World Bank, 2023; International Energy Agency, 2023) ขณะเดียวกัน รัสเซียยังพัฒนากลไกโลจิสติกส์คู่ขนาน โดยเฉพาะการใช้กองเรือเงาหรือกองเรือบรรทุกน้ำมันนอกระบบ (shadow fleet) เพื่อรักษาระดับการส่งออกน้ำมันให้อยู่ใกล้เคียงกับช่วงก่อนการคว่ำบาตร แม้จะต้องยอมรับต้นทุนการขนส่ง การประกันภัย และส่วนลดราคาที่สูงขึ้น (CREA, 2023; International Working Group on Russian Sanctions, 2023) ผลการศึกษาพบว่า shadow fleet เป็นกลไกสำคัญของเศรษฐกิจคู่ขนานในภาคพลังงาน เพราะช่วยให้มาตรการคว่ำบาตรด้านพลังงานไม่สามารถตัดรายได้ของรัสเซียได้อย่างฉับพลัน แต่ในอีกด้านหนึ่ง

กลไกนี้มาพร้อมความเสี่ยงใหม่ ทั้งความปลอดภัยทางทะเล มาตรการประกันภัย และการพึ่งพาเครือข่ายตัวกลางที่รัฐควบคุมได้ไม่เต็มที่ จึงเป็นความยืดหยุ่นที่มีต้นทุนสะสมในระยะยาวอย่างชัดเจน

เมื่อสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ประการที่สาม ซึ่งมุ่งศึกษาการพัฒนาแบบจำลองเศรษฐกิจทางเลือกในโลกหลายศูนย์อำนาจ ผลการวิจัยเสนอว่า กรณีของรัสเซียสามารถนำไปสู่การสร้างแบบจำลองที่เรียกได้ว่าเป็น “เศรษฐกิจอธิปไตยเชิงคัดเลือก” กล่าวคือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มิได้ตัดขาดจากโลก แต่เลือกเชื่อมโยงกับโลกในเงื่อนไขที่ลดการพึ่งพาโครงสร้างควบคุมของตะวันตกให้มากที่สุด แบบจำลองนี้มีองค์ประกอบหลักอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก การมีรัฐที่สามารถแทรกแซงและกำกับภาคเศรษฐกิจยุทธศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Lo, 2015; Connolly, 2018) ประการที่สอง การมีกันชนมหภาค เช่น ทุนสำรองระหว่างประเทศ กองทุนความมั่งคั่ง และความสามารถในการควบคุมเงินทุนภายในประเทศ (IMF, 2019) ประการที่สาม การกระจายตลาด คู่ค้า และเส้นทางโลจิสติกส์ไปยังนอกโลกตะวันตก และประการที่สี่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเงินและการค้าคู่ขนาน เช่น ระบบชำระเงิน สกุลเงินทางเลือก และกรอบความร่วมมือใหม่ เช่น BRICS+, SCO และ EAEU (Stuenkel, 2016) แบบจำลองนี้ชี้ให้เห็นว่า ภายใต้โลกหลายศูนย์อำนาจ รัฐที่ถูกกดดันจากระเบียบเศรษฐกิจแบบตะวันตกยังสามารถสร้างพื้นที่ทางเลือกได้จริงในระดับหนึ่ง หากมีฐานทรัพยากร ความเข้มแข็งของรัฐ และเครือข่ายพันธมิตรที่เพียงพอ

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาก็ย้ำอย่างชัดเจนว่า แบบจำลองดังกล่าวยังมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างสูง ประการแรก เศรษฐกิจรัสเซียยังคงพึ่งรายได้จากสินค้าโภคภัณฑ์และพลังงานในระดับสูง จึงยังอ่อนไหวต่อราคาตลาดโลกและมาตรการด้านพลังงาน (International Energy Agency, 2022) ประการที่สอง โครงสร้างทุนภายในยังกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มทุนขนาดใหญ่และเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับรัฐหรือกลุ่ม siloviki ทำให้ระบบมีขีดความสามารถสูง แต่จำกัดการแข่งขันและนวัตกรรม (Rutland, 2015; Sakwa, 2021) ประการที่สาม จุดอ่อนด้านเทคโนโลยีขั้นสูงยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง (Gaddy & Ickes, 2020; IMF, 2023) และประการสุดท้าย การหันไปพึ่งพาจีน อินเดีย และโลกนอกตะวันตก แม้ช่วยลดแรงกดดันจากตะวันตก แต่ก็สร้างความสัมพันธ์แบบพึ่งพาใหม่ที่มีความไม่สมดุลเชิงอำนาจต่อรอง โดยเฉพาะกับจีนในฐานะผู้ซื้อพลังงานรายใหญ่และผู้ส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมหลัก (Lo, 2015; Kaczmarski, 2017) ผลการวิจัยสรุปว่า ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซียในช่วง ค.ศ. 2014-2025 เป็นทั้ง “นโยบายเอาตัวรอดเชิงยุทธศาสตร์” และ “การจัดวางตำแหน่งใหม่” ในระเบียบโลกหลายศูนย์อำนาจ มากกว่าจะเป็นหารสร้างระบบเศรษฐกิจอิสระที่สมบูรณ์และปลอดจากความเปราะบางใหม่อย่างแท้จริง

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษายุทธศาสตร์เศรษฐกิจของสหพันธรัฐรัสเซียในช่วง ค.ศ. 2014-2025 ชี้ให้เห็นว่า รัสเซียสามารถปรับตัวต่อมาตรการคว่ำบาตรของตะวันตกผ่านกระบวนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเชิงลึกที่มุ่งลดความเปราะบางจากภายนอก และเพิ่มบทบาทของรัฐในการกำกับเศรษฐกิจยุทธศาสตร์ โดยใช้เครื่องมือสำคัญ ได้แก่ การทดแทนการนำเข้า การควบคุมเงินทุน การลดการพึ่งพาเงินดอลลาร์ และการเบี่ยงเบนทิศทางการค้าไปยังกลุ่มประเทศนอกตะวันตก เช่น BRICS+, SCO และ EAEU (Connolly, 2018; Lo, 2015; IMF, 2023) แม้เศรษฐกิจจะเผชิญภาวะถดถอยในบางช่วง แต่รัสเซียสามารถรักษาเสถียรภาพมหภาคและหลีกเลี่ยงวิกฤตเชิงระบบได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะผ่านการใช้ทุนสำรองระหว่างประเทศ นโยบายการเงินแบบเข้มงวด และการจัดระเบียบเศรษฐกิจภายใต้รัฐนิยม (IMF, 2023; World Bank, 2022) ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่า ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมิใช่การสร้างเศรษฐกิจที่เติบโตสูงสุด แต่เป็น “เศรษฐกิจเพื่อการอยู่รอด” ภายใต้แรงกดดันเชิงภูมิรัฐศาสตร์

เมื่อพิจารณาเชิงทฤษฎี ผลการศึกษาสนับสนุนกรอบแนวคิดสัจนิยม (Realism) และรัฐนิยม (Statism) อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นที่รัฐทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดทิศทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาอำนาจและความมั่นคง มากกว่าปล่อยให้กลไกตลาดเสรีดำเนินไปเอง (Donnelly, 2000; Bremmer, 2010) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนนิยมอำนาจรัฐ (State Capitalism)

ที่รัฐใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจ เช่น การควบคุมเงินทุน การสนับสนุนรัฐวิสาหกิจ และการจัดสรรทรัพยากร เพื่อรักษาเสถียรภาพของระบบ (Connolly, 2018; Bremmer, 2010) ขณะเดียวกัน ผลการศึกษายังสนับสนุนแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Nationalism) ที่มุ่งสร้างอธิปไตยทางเศรษฐกิจผ่านการพึ่งพาตนเองและลดการพึ่งพาต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง ผลการศึกษาก็สะท้อนข้อจำกัดของแนวคิดดังกล่าว ที่แม้ว่ารัสเซียจะลดการพึ่งพาตะวันตกได้ แต่กลับเกิดการพึ่งพาใหม่ต่อจีนและประเทศในเอเชีย ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การแยกตัวทางเศรษฐกิจอย่างสมบูรณ์ในระบบโลกาภิวัตน์ยังเป็นไปได้ยาก และจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการพึ่งพามากกว่าการหลุดพ้นจากการพึ่งพาอย่างแท้จริง (Lo, 2015)

ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ Connolly (2018) และ Wegren (2020) ที่ชี้ว่ารัสเซียสามารถสร้างความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจผ่านนโยบายทดแทนการนำเข้าและการสะสมทุนสำรอง ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับ Lo (2015) ที่มองว่ารัสเซียกำลังจัดวางตำแหน่งใหม่ในระเบียบโลกที่ไม่ใช่ตะวันตก อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ได้ต่อยอดโดยชี้ให้เห็นในเชิงลึกมากขึ้นว่ากลไกที่รัสเซียใช้มิได้เป็นเพียงการปรับตัวแต่เป็นการสร้างระบบเศรษฐกิจคู่ขนานที่เชื่อมโยงกับโลกนอกตะวันตกผ่านโครงสร้างทางการเงิน การค้า และโลจิสติกส์ใหม่ เช่น การใช้สกุลเงินทางเลือกและเครือข่ายการค้าผ่านประเทศตัวกลาง นอกจากนี้ ผลการศึกษายังโต้แย้งมุมมองแบบเสรีนิยมที่คาดว่าการถูกตัดออกจากระบบเศรษฐกิจโลกจะนำไปสู่ความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ โดยชี้ว่ารัฐที่มีทรัพยากรและอำนาจเชิงสถาบันเพียงพอสามารถสร้างกลไกเพื่ออยู่รอดได้ แม้ต้องแลกกับต้นทุนด้านประสิทธิภาพและนวัตกรรมในระยะยาว (Connolly, 2018; IMF, 2023)

ข้อเสนอแนะจากการศึกษานี้สามารถแบ่งออกเป็นสองมิติหลัก ประการแรก ในเชิงนโยบาย รัฐควรให้ความสำคัญกับการลดความเปราะบางเชิงโครงสร้างผ่านการกระจายฐานเศรษฐกิจ การสร้างห่วงโซ่มูลค่าในประเทศ และการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูง เนื่องจากข้อจำกัดด้านเทคโนโลยียังคงเป็นจุดอ่อนสำคัญของรัสเซีย (IMF, 2023) ประการที่สอง ในเชิงวิชาการ งานวิจัยนี้เสนอให้การศึกษาระบบเศรษฐกิจภายใต้แรงกดดันจากมาตรการคว่ำบาตรควรมองผ่านกรอบอำนาจของรัฐและภูมิรัฐศาสตร์มากขึ้น แทนการอธิบายผ่านกลไกตลาดเพียงอย่างเดียว และควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในโลกหลายศูนย์อำนาจ เพื่อพัฒนาแบบจำลองเศรษฐกิจทางเลือกให้มีความครอบคลุมและสามารถอธิบายพลวัตของเศรษฐกิจโลกในศตวรรษที่ 21 ได้ดียิ่งขึ้น (Stuenkel, 2016)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษายุทธศาสตร์เศรษฐกิจของสหพันธรัฐรัสเซียในการรับมือกับมาตรการคว่ำบาตรในช่วง ค.ศ. 2014–2025 สามารถสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงวิชาการได้ในหลายมิติ ดังนี้

ประการแรก ในเชิงนโยบายระดับรัฐ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า “การลดจุดเปราะบางเชิงโครงสร้าง” มีความสำคัญมากกว่าการตอบสนองเฉพาะหน้า ประเทศที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจพึ่งพาภาคใดภาคหนึ่งมากเกินไป เช่น พลังงาน การท่องเที่ยว หรือการส่งออกสินค้าโภคภัณฑ์ ย่อมมีความเสี่ยงสูงต่อแรงกระแทกจากภายนอก ดังนั้น รัฐควรให้ความสำคัญกับการกระจายฐานเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศ และการสร้างห่วงโซ่มูลค่าในประเทศ (domestic value chain) เพื่อเพิ่มความสามารถในการพึ่งพาตนเองในระยะยาว มากกว่าการพึ่งพาตลาดหรือทุนจากภายนอกเพียงด้านเดียว

ประการที่สอง การสร้าง “กันชนมหภาค” (macroeconomic buffers) เป็นเงื่อนไขสำคัญของความสามารถในการอยู่รอดภายใต้วิกฤต จากกรณีของรัสเซียที่มีทุนสำรองระหว่างประเทศในระดับสูงและสามารถใช้นโยบายการเงินและการคลังอย่างยืดหยุ่น (IMF, 2023; World Bank, 2023) รัฐอื่น ๆ จึงควรให้ความสำคัญกับวินัยทางการคลัง การสะสมทุนสำรอง และการมีเครื่องมือควบคุมเงินทุนในยามวิกฤต เพื่อป้องกันไม่ให้แรงกดดันจากภายนอกลุกลามเป็นวิกฤตเศรษฐกิจเต็มรูปแบบ

ประการที่สาม การกระจายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (economic diversification) เป็นอีกกลไกสำคัญในการลดความเสี่ยงเชิงภูมิรัฐศาสตร์ รัฐไม่ควรพึ่งพาคู่ค้าเพียงกลุ่มเดียวหรือภูมิภาคเดียว แต่ควรกระจายตลาด

พันธมิตร และเส้นทางโลจิสติกส์ไปยังหลายภูมิภาค เพื่อลดความเสี่ยงจากการถูกกดดันหรือจำกัดการเข้าถึงตลาดจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งการกระจายดังกล่าวควรดำเนินควบคู่กับการรักษาสมดุลของอำนาจต่อรอง เพื่อหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนจากการพึ่งพาแบบเดิมไปสู่การพึ่งพาแบบใหม่ที่ไม่สมดุล (Lo, 2015; Kaczmarski, 2017)

ประการที่สี่ ในมิติของโครงสร้างเศรษฐกิจระยะยาว ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า “เทคโนโลยีขั้นสูง” เป็นตัวแปรกำหนดความยั่งยืนของเศรษฐกิจมากกว่าทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น รัฐที่ต้องการสร้างเศรษฐกิจที่มีอธิปไตยควรให้ความสำคัญกับการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนา (R&D) การพัฒนาทุนมนุษย์ และการสร้างระบบนิเวศนวัตกรรมภายในประเทศ เพื่อหลีกเลี่ยงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่เกิดจากการพึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอก (Gaddy & Ickes, 2020; IMF, 2023)

ประการที่ห้า ในเชิงแนวคิดทางวิชาการ งานวิจัยนี้เสนอว่า การศึกษาระบบเศรษฐกิจภายใต้แรงกดดันจากมาตรการคว่ำบาตรควรให้ความสำคัญกับ “บทบาทของรัฐ” และ “มิติของอำนาจ” มากขึ้น แทนที่จะอธิบายผ่านกรอบตลาดเสรีเพียงอย่างเดียว เนื่องจากกรณีของรัสเซียแสดงให้เห็นว่า รัฐสามารถออกแบบและปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อรองรับแรงกดดันจากภายนอกได้ในระดับหนึ่ง (Connolly, 2018; Lo, 2015) งานวิจัยในอนาคตจึงควรขยายการศึกษาไปยังประเทศอื่น ๆ ที่เผชิญมาตรการคว่ำบาตร หรือกำลังพัฒนาเศรษฐกิจทางเลือก เพื่อเปรียบเทียบและพัฒนาแบบจำลองเศรษฐกิจในโลกหลายศูนย์อำนาจให้มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

โดยสรุป ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยนี้มิได้มุ่งเสนอให้รัฐต่าง ๆ แยกตัวออกจากระบบเศรษฐกิจโลก หากแต่เสนอให้รัฐสามารถ “บริหารความเชื่อมโยงกับโลก” อย่างมีดุลยภาพ ลดความเปราะบางจากภายนอก และเพิ่มความสามารถในการกำหนดทิศทางเศรษฐกิจของตนเองภายใต้บริบทของโลกที่มีความไม่แน่นอนและการแข่งขันเชิงอำนาจที่เข้มข้นมากขึ้นในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

Bremmer, I. (2010). **The end of the free market: Who wins the war between states and corporations?** Portfolio.

Connolly, R. (2011). **The determinants of the economic crisis in post-Soviet Russia**. Routledge.

Connolly, R. (2018). **Russia’s response to sanctions: How western economic statecraft is reshaping political economy in Russia**. Cambridge University Press.

Council of the European Union. (2014). **EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine**. Retrieved from https://www.consilium.europa.eu

Council of the European Union (2022). **EU sanctions against Russia explained**. Retrieved from https://www.consilium.europa.eu

Donnelly, J. (2000). **Realism and international relations**. Cambridge University Press.

European Commission. (2023). **European economic forecast**. Retrieved from https://economy-finance.ec.europa.eu

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2022). **The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the war in Ukraine**. Retrieved from https://www.fao.org

Goldman, M. I. (2008). **Petrostate: Putin, power, and the new Russia**. Oxford University Press.

Gurvich, E., & Prilepskiy, I. (2015). **The impact of financial sanctions on the Russian economy**. Russian Journal of Economics, 1(4), 359–385.

Kaczmarski, M. (2015). **Russia-China relations in the post-crisis international order**. Routledge.

International Energy Agency. (2022). **Russia's war on Ukraine: Implications for energy markets and energy security**. Retrieved from https://www.iea.org

International Monetary Fund. (2016). **Russian Federation: 2016 Article IV consultation—Press release; staff report; and statement by the executive director for the Russian Federation**. Retrieved from https://www.imf.org

International Monetary Fund. (2019). **Russian Federation: 2019 Article IV consultation—Press release; staff report; and statement by the executive director for the Russian Federation**. Retrieved from https://www.imf.org

Lo, B. (2015). **Russia and the new world disorder**. Brookings Institution Press.

Rosstat. (2024). **Labour market indicators of the Russian Federation [Statistical report]**. Retrieved from https://rosstat.gov.ru

Rutland, P. (2008). **Putin's economic record: Is the oil boom sustainable?** Europe-Asia Studies, 60(6), 1051–1072.

Sakwa, R. (2008). **Putin: Russia's choice** (2nd ed.). Routledge.

Sakwa, R. (2021). **The Putin paradox: Russian geopolitics in the age of new uncertainty**. I.B. Tauris.

Stuenkel, O. (2016). **Post-Western world: How emerging powers are remaking global order.** Polity.

Trading Economics. (2024). **Russia inflation rate**. Retrieved from https://tradingeconomics.com/russia/inflation-cpi

Tsygankov, A. P. (2013). **Russia's foreign policy: Change and continuity in national identity** (3rd ed.). Rowman & Littlefield.

U.S. Bureau of Industry and Security. (2022). **Export controls on Russia and Belarus. U.S. Department of Commerce**. Retrieved from https://www.bis.doc.gov

Wegren, S. K. (2016). **Russia's food self-sufficiency and food security: An assessment**. Post-Communist Economies, 28(2), 157–183.

Wegren, S. K., & Elvestad, C. (2018). **Russia's food self-sufficiency and food security: An assessment**. Post-Communist Economies, 30(5), 565–587.

World Bank. (2011). **Russian Federation country economic memorandum: Sustaining reforms for inclusive growth**. Retrieved from https://documents.worldbank.org

World Bank. (2022). **Macro poverty outlook: Russian Federation**. Retrieved from https://www.worldbank.org

World Bank. (2023). **Macro poverty outlook: Russian Federation**. Retrieved from https://www.worldbank.org

อิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน ระหว่างปี ค.ศ. 1918-1921

Influence of Anarcho-Communism on the political and economic structure of the Ukrainian Anarchist Movement (Makhnovshchina) between 1918-1921

กิตติธัช พึ่งตนเอง[1]

บทคัดย่อ

ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนนับเป็นหนึ่งในพื้นที่กลุ่มแรกในประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่ที่มีการบริหารจัดการตนเองตามหลักแนวคิดอนาธิปไตยและมีความสำคัญอย่างมากในการวิเคราะห์ถึงการก่อตัวและการนำแนวคิดอนาธิปไตย โดยเฉพาะแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์อันเป็นแนวคิดหลักของขบวนการ ในการปฏิบัติใช้จริงในประวัติศาสตร์โลก งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยในยูเครน และเพื่อศึกษาอิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ที่มีผลต่อการจัดโครงสร้างของขบวนการในระหว่างปี ค.ศ. 1918-1921 ซึ่งเป็นช่วงที่ขบวนการมีการดำเนินงานและจัดตั้งพื้นที่ในการปกครองตนเองผ่านการใช้กรอบแนวคิดอนาธิปไตย แนวคิดสังคมนิยม และแนวคิดมาร์กซิสม์ โดยใช้การศึกษาในเชิงคุณภาพผ่านการวิจัยเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีโครงสร้างทางการเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์เป็นหลักผ่านการใช้ระบบคอมมูนและประชาธิปไตยทางตรง รวมถึงมีการใช้แนวคิดอนาธิปไตยสหการณ์นิยมเพื่อจัดโครงสร้างของสหภาพแรงงาน อย่างไรก็ดีขบวนการยังคงไว้ซึ่งลักษณะของรัฐบางส่วนเช่นระบบพรรคการเมืองและอำนาจบริหารที่มีลักษณะคล้ายกับลัทธิแนวหน้า (Vanguardism) ของเลนิน ในทางเศรษฐกิจ ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมการตลาด ที่การถือครองปัจจัยการผลิตและการแจกจ่ายผลผลิตมีลักษณะตามหลักสังคมนิยม แต่ในการแลกเปลี่ยนยังคมมีระบบตลาดเสรีอยู่ ซึ่งมีลักษณะผสมผสานจากแนวคิดอนาธิปไตยในหลายรูปแบบ

***คำสำคัญ**: อนาธิปไตย สังคมนิยม ยูเครน ขบวนการอนาธิปไตยยูเครน*

Abstract

The Ukrainian anarchist movement (Makhnovshchina) is considered one of the first areas in modern world history to have practiced self-management according to anarchist principles. It also holds significant importance for analyzing the formation and practical application of anarcho-communism ideas, which is the main ideology of the movement, in world history. This research was therefore conducted to study the political and economic structures of the Ukrainian anarchist movement, as well as the influence of anarcho-communism thought on the structures of the movement between 1918 and 1921, which was the period when the movement operated and established its self-governing territories. The study employs an anarchist theoretical framework, along with socialist and Marxist concepts, using a qualitative approach through documentary research.

[1] ศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรอาณาบริเวณศึกษา สาขาวิชารัสเซียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

The research reveal that the Ukrainian anarchist movement's political structure was primarily influenced by anarcho-communism ideas, implemented by communes and direct democracy. It also employed anarcho-syndicalism concepts to organize the structure of trade unions. However, the movement still retained certain state-like characteristics, such as a party system and an administrative authority that resembled Lenin's concept of Vanguardism. Economically, the Ukrainian anarchist movement operated under a market socialist system. While the ownership of the means of production and the distribution of products followed socialist principles, exchange still took place within a free market framework. This economic structure represented a hybrid that combined various forms of anarchist thought.

***Keywords**: anarchism, socialism, Ukrainian, Ukrainian Anarchist Movement*

บทนำ

ในโลกยุคปัจจุบัน การขยายตัวของแนวคิดอำนาจนิยม (Authoritarianism) และการนำมาปฏิบัติในรัฐต่างๆ เช่น รัสเซียหรือจีน ได้ส่งผลให้ประชาชนในรัฐดังกล่าวถูกลิดรอนสิทธิเสรีภาพและสิทธิในการกำหนดอนาคตตนเอง (self-determination) ในทางการเมืองไป ประกอบกับระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่เน้นการเติบโตทางวัตถุและการบริโภคแบบแก่งแย่งแข่งขัน ซึ่งเป็นระบบที่สร้างปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมจากการสร้างความขัดแย้ง การกดขี่เอารัดเอาเปรียบความเหลื่อมล้ำ ความยากจนขาดแคลน การผลิตเกินความจำเป็น และยังสร้างปัญหาทางสิ่งแวดล้อมจากการผลิต วิกฤติที่ร้ายแรงนี้เป็นปัญหาที่จากตัวระบบโครงสร้างการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม เพราะระบบนี้ มุ่งหากำไรสูงสุดของนายทุนเอกชน ที่อยู่ตรงกันข้ามกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน รวมถึงรัฐต่างก็เป็นผู้สนับสนุนให้ระบบทุนนิยมดังกล่าวให้เกิดการขยายตัวและรัฐกลับกลายเป็นผู้อุปถัมภ์ระบบทุนนิยมเสียเอง โดยไม่ได้รักษาไว้ซึ่งสิทธิและผลประโยชน์ของคนส่วนมากอย่างที่รัฐพึงกระทำ ส่งผลให้ปัญญาชนหัวก้าวหน้ามองว่า ตัวระบบทุนนิยมและรัฐคือระบบที่สร้างปัญหาและหันกลับมาต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ของโลกทุนนิยมอีกครั้ง (เชียงกูล, 2022) ด้วยเหตุนี้ การศึกษาแนวคิดสังคมนิยมจึงถูกนำมาศึกษาเพื่อต่อต้านการกดขี่ขูดรีดของระบบรัฐและทุนนิยมในบริบทปัจจุบัน ถึงแม้ว่ารัฐสังคมนิยมทั่วโลกจะล่มสลายหรือเปลี่ยนสภาพไปหมดแล้ว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้ แปลว่าสังคมนิยมโดยหลักการหรือสังคมนิยมที่แท้จริงคือ สังคมที่เสมอภาคเป็นธรรม ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ จะล่มสลายใช้งานไม่ได้อีกแล้ว แต่เป็นการล่มสลายของรัฐสังคมนิยมที่ถูกบิดเบือน จนกลายเป็นรัฐข้าราชการ และรัฐทุนนิยมโดยรัฐซึ่งอ้างว่าตัวเองเป็นผู้นำของเผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งมิฮาอิล บาคูนิน (Mikhail Bakunin) นักสังคมนิยมอนาธิปไตยชาวรัสเซีย เคยวิจารณ์ไว้ล่วงหน้าว่า สังคมนิยมแนวที่พรรคการเมือง แบบแนวหน้าที่อ้างว่าเป็นตัวแทนชนชั้นคนงานที่ยึดอำนาจรัฐได้และเป็นรัฐบาลบริหารรัฐแทนชนชั้นนายทุนนั้น จะนำไปสู่ระบบเผด็จการและความล้มเหลว การจะสร้างสังคมนิยมที่แท้จริงหรือสังคมที่จะให้ทั้งความเสมอภาค เป็นธรรม และมอบสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนควบคู่กันไปได้นั้น จะต้องเป็นสังคมที่มีการจัดระบบบริหารแบบกระจายอำนาจและทรัพยากรไปสู่ประชาชนและชุมชนต่างๆ อย่างเท่าเทียม ประชาชนมีสิทธิและส่วนร่วมในการบริหารตัวเองอย่างเป็นประชาธิปไตยหรือภายใต้แนวคิดที่เรียกว่า "อนาธิปไตย"

ในบรรดาแนวคิดอนาธิปไตยที่โดดเด่นที่สุด คงปฏิเสธไม่ได้ว่าแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ของปีเตอร์ โครพอตกิ้น (Peter Kropotkin) เป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลมากที่สุดและมีตัวอย่างให้เห็นประจักษ์มากที่สุด ทั้งในกรณีของขบวนการอนาธิปไตยในยูเครนและสเปน โดยโครพอตกิ้นได้ทำให้ แนวคิดอนาธิปไตยเป็นแนวคิดที่สามารถอธิบายได้ในทางวิทยาศาสตร์และการเมือง ทั้งในด้านสังคมที่เชื่อว่าสังคม มนุษย์จะสามารถพัฒนาได้หากมีการร่วมมือกันของคนในสังคม (mutual aid)

โดยไม่จำเป็นต้องมีการใช้อำนาจรัฐ ควบคุมจากเบื้องบน และในด้านเศรษฐกิจที่วิพากษ์ระบบทุนนิยมว่าเป็นระบบที่ส่งผลให้มนุษย์มองข้ามการร่วมมือ และส่งผลให้เกิดการเอาเปรียบขูดรีดกันของคนในสังคม และเสนอว่าระบอบเศรษฐกิจที่ทุกคนเป็นกรรมสิทธิ์ เจ้าของร่วมกัน |และแต่ละคนทำงานความสามารถของตนและได้รับส่วนแบ่งตามความต้องการที่จำเป็น (for each according to their needs, for each according to abilities) รวมถึงการกระจายจัดระบบบริหารออกสู่ชุมชนย่อย ๆ จะสามารถสร้างสังคมที่ประชาชนมีเสรีภาพ ความเสมอภาคและมีความสุขได้อย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าจะเป็นแนวคิดดังกล่าวดูเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ เนื่องจากแนวคิดที่ปฏิเสธรัฐและระบบตลาดทุนนิยม แต่แนวคิดอนาธิปไตยก็สามารถสร้างวางรากฐานและถูกนำมาปฏิบัติจริงในหลายพื้นที่ทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอนาธิปไตยในปารีสในช่วงสงครามฟรังโก-ปรัสเซีย (ค.ศ. 1871) และขบวนการอนาธิปไตยสเปนในช่วงสงครามกลางเมืองสเปน (ค.ศ. 1936-1939) โดยทั้งคู่ต่างเป็นตัวอย่างของสังคมอนาธิปไตยที่เกิดขึ้นในประเทศอุตสาหกรรม ในขณะที่ขบวนการอนาธิปไตยยูเครน เป็นขบวนการอนาธิปไตยซึ่งก่อตัวในประเทศเกษตรกรรมซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดมาร์กซิสต์และแนวคิดของอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ ที่เสนอว่าการปฏิวัติสังคมนิยมจะเกิดขึ้นได้ ในสังคมอุตสาหกรรมเท่านั้น ในบริบทปัจจุบันที่โลกกำลังเผชิญกับวิกฤตความไม่เท่าเทียม สภาวะโลกร้อน การล่มสลายของความเชื่อมั่นในรัฐชาติและทุนโลกาภิวัตน์แนวคิดอนาธิปไตยจึงเริ่มถูกนำกลับมาพิจารณาใหม่ในฐานะทางเลือกต่อรูปแบบรัฐดั้งเดิม หากเราศึกษาการปฏิวัติของพรรคบอลเชวิคในฐานะต้นแบบของรัฐสังคมนิยมแห่งแรกของโลกสมัยใหม่ และศึกษาขบวนการอนาธิปไตยสเปนในฐานะต้นแบบของระบบอนาธิปไตยในสังคมอุตสาหกรรมแล้ว ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนก็ควรเป็นต้นแบบในฐานะขบวนการอนาธิปไตยสังคมนิยมแห่งแรกของโลกสมัยใหม่ที่สามารถผลักดันตนเองจากสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมได้ในช่วงเวลาสั้นๆ การศึกษาประวัติศาสตร์ของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนจึงเป็นการตั้งคำถามว่าสังคมที่ไม่มีรัฐ ไม่มีทุน และไม่มีลำดับชั้นอำนาจแบบเดิมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ จริงหรือไม่

งานวิจัยหลายชิ้นได้กล่าวถึงความสำคัญของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนในฐานะตัวอย่างของสังคมอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ในยุคใหม่ได้อย่างน่าสนใจ เช่นในหนังสือ “ศาสดาอนาธิปไตย ปีเตอร์ โครพอตกิ้น” ของ รศ.วิทยากร เชียงกูล ที่ได้อธิบายถึงขบวนการอนาธิปไตยยูเครนในมุมมองของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ หนังสือ “The Anarchism of Nestor Makhno” ของ Michael Palij ที่มุ่งเน้นศึกษาประวัติศาสตร์และมุมมองทางการเมืองภายในขบวนการ และหนังสือของ Nestor Makhno ซึ่งเป็นผู้นำของตัวขบวนการเองอย่าง “The Organisational Platform of the Libertarian Communists” ที่ได้อธิบายแนวคิดทางการเมืองของขบวนการอนาธิปไตยในยูเครนและแนวทางในการพัฒนาเพื่อเป็นรากฐานสำหรับแนวคิดฝ่ายซ้ายในปัจจุบัน

การศึกษาในครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ที่มีผลต่อการจัดสร้างโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนระหว่างปี ค.ศ. 1918–1921 เพื่อให้เห็นทั้งความเป็นไปได้และข้อจำกัดของแนวคิดดังกล่าวในบริบทจริง ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ ในด้านประวัติศาสตร์การเมืองและอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายเท่านั้น แต่ยังสามารถช่วยให้เกิดการทบทวนแนวคิดเรื่องอำนาจ เสรีภาพ และการจัดระเบียบสังคมในปัจจุบันได้อย่างมีนัยสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ของปีเตอร์ โครพอตกิ้น
2. เพื่อศึกษาโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน
3. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ที่ปรากฏในโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน

สมมุติฐานการศึกษา

แนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์มีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน

ขอบเขตการศึกษา

1. เลือกศึกษาแนวคิดอนาธิปไตยโดยเฉพาะแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ (Anarcho-communism) และแนวคิดอนาธิปไตยแบบคลาสสิคอื่นๆ อันประกอบด้วยแนวคิดอนาธิปไตยแบบมิวชวลลิสต์ (Mutualism) แนวคิดอนาธิปไตยแบบปัจเจกนิยม (Anarcho-individualism) แนวคิดอนาธิปไตยรวมหมู่นิยม (Anarcho-collectivism) และแนวคิดอนาธิปไตยสหการณ์นิยม (Anarcho-Syndicalism) รวมถึงลัทธิมาร์กและลัทธิมาร์ก-เลนิน เพื่อนำมาตีความถึงอิทธิพลของแนวคิดดังกล่าวที่ปรากฏในโครงสร้างการบริหาร เศรษฐกิจ การทหารและนโยบายทางสังคมของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน

2. มุ่งเน้นศึกษาโครงสร้างของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนระหว่างเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1918 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีการประกาศเอกราชและตั้งเขตบริหารจัดการตนเองในยูเครน จนถึงการสิ้นสุดและล่มสลายของขบวนการในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1921

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้แนวคิดทฤษฎีอนาธิปไตย (Anarchism) เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาทฤษฎี โดยแนวคิดอนาธิปไตยเป็นปรัชญาและอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่อต้านการใช้สิทธิอำนาจ (Authority) การใช้อำนาจแบบลำดับชั้น (Hierarchy) และการปกครองแบบรวมศูนย์ (Centralized Governance) โดยแนวคิดนี้นี้มองว่ารัฐ (State) และระบบทุนนิยม (Capitalism) เป็นเครื่องมือที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองจึงต้องถูกปฏิเสธอย่างเด็ดขาด และแทนที่ด้วยระบบอนาธิปไตยที่ ยกย่องเสรีภาพส่วนบุคคล (Individual Liberty) และส่งเสริมความร่วมมือโดยสมัครใจ (Voluntary Cooperation) ระหว่างบุคคลและชุมชนต่างๆ โดยอาศัยหลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและมีเสรีภาพ โดยแนวคิดอนาธิปไตยมีรูปแบบย่อยและแนวคิดตามสำนักต่างๆ หลายรูปแบบ ซึ่งมีพัฒนาการขึ้นเพื่อตอบสนองต่อลักษณะสังคมของแต่ละสังคมในช่วงเวลาต่างๆ โดยในงานศึกษาชิ้นนี้จะมุ่งเน้นการศึกษาแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ (Anarcho-communism) ของ ปีเตอร์ โครพอตกิ้น (Peter Kropotkin) ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน เป็นหลักในการศึกษา รวมถึงมีการศึกษาแนวคิดอนาธิปไตยแบบสังคมนิยมคลาสสิค ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดอนาธิปไตยแบบมิวชวลลิสต์ (Mutualism) ของปิแอร์-โจเซฟ พรูดอน (Pierre-Joseph Proudhon) แนวคิดอนาธิปไตยแบบปัจเจกนิยม (Anarcho-individualism) ของ แม็กซ์ สเตอร์เนอร์ (Max Stirner) แนวคิดอนาธิปไตยรวมหมู่นิยม (Anarcho-collectivism) ของมิฮาอิล บาคูนิน (Mikhail Bakunin) และแนวคิดอนาธิปไตยสหการณ์นิยม (Anarcho-Syndicalism) ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทประวัติศาสตร์และการเมืองของยูเครนในต้นศตวรรษที่ 20 เพื่อใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบ

งานวิจัยชิ้นนี้ยังมีการนำแนวคิดมาร์กและแนวคิดมาร์ก-เลนิน เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนผ่านจากระบบศักดินาและทุนนิยมเข้าสู่ระบบสังคมนิยมอนาธิปไตย รวมถึงวิเคราะห์โครงสร้างของรัฐและระบบทุนนิยมที่ยังหลงเหลืออยู่ในขบวนการอนาธิปไตยยูเครน เช่นระบบการใช้เงินตราและกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล และใช้เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างรัฐแบบสังคมนิยมที่ยังคงหลงเหลือในขบวนการอนาธิปไตย เช่นพรรคการเมือง เป็นต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เปนงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังตอไปนี้

1. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวของกับปรัชญาการเมืองแบบอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ แนวคิดอนาธิปไตยสังคมนิยม คลาสสิคในรูปแบบต่างๆ และทฤษฎีลัทธิมาร์กและมาร์ก-เลนิน ผ่านงานเขียนของผู้เขียนปรัชญาและงานสรุปของกลุ่มนักสังคมนิยม เพื่อกำหนดกรอบในการวิจัย

2. เก็บรวบรวมขอมูลโดยการคนควาเอกสารและขอมูลที่เกี่ยวของกับโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน ระหว่างปี ค.ศ. 1918-1921 ผ่านแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น หนังสือ เอกสาร นิตยสาร บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบันทึกความทรงจำที่เกี่ยวข้องเป็นหลักในการศึกษา เพื่อสรุปลักษณะโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่างๆ ของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน

3. วิเคราะห์ข้อมูลผ่านกรอบแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ แนวคิดอนาธิปไตยสังคมนิยมคลาสสิค แนวคิดมาร์กและแนวคิดมาร์ก-เลนิน โดยใช้เป็นกรอบเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนว่ามีลักษณะคล้ายคลึงหรือได้รับอิทธิพลจากแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์อย่างไร และมีโครงสร้างใดที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางการเมืองรูปแบบอื่นๆ จากนั้นนำผลการศึกษาที่ได้มาเรียบเรียงและประมวลผล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยประกอบไปดวย 3 สวน ไดแก 1) ลักษณะแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ของปีเตอร์ โครพอตกิ้น 2) ลักษณะโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน 3) อิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน

1. ลักษณะแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ของปีเตอร์ โครพอตกิ้น

แนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ เป็นแนวคิดอนาธิปไตยที่ถูกเสนอโดย ปีเตอร์ โครพอตกิ้น ที่มีแนวคิดหลักในการสร้างสังคมที่เท่าเทียมและปราศจากการกดขี่ โดยผสมผสานแนวคิดการเมืองแบบอนาธิปไตยและหลักเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์เพื่อสร้างสังคมดังกล่าว โดยแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์มีแนวคิดปฏิเสธโครงสร้างอำนาจที่กดขี่ทุกรูปแบบโดยเฉพาะรัฐและกฎหมาย ซึ่งในทัศนะของปีเตอร์ โครพอตกิ้น มองว่าเป็นเครื่องมือที่ชนชั้นปกครองสร้างขึ้นเพื่อรักษาสถานะทางสังคมและปกป้องผลประโยชน์ส่วนตน เป้าหมายสูงสุดของแนวคิดนี้คือการทำลายโครงสร้างส่วนบนที่รวมศูนย์อำนาจ แล้วแทนที่ด้วยระเบียบสังคมที่เกิดจากความร่วมมือโดยสมัครใจของประชาชนในรูปแบบล่างขึ้นบน (เชียงกูล, 2022)

ในมิติทางการเมือง แนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์เสนอการจัดระเบียบสังคมผ่านหน่วยพื้นฐานที่เรียกว่าคอมมูน (Commune) ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนที่บริหารจัดการตนเองอย่างอิสระ สมาชิกในชุมชนจะมีบทบาทโดยตรงในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ผ่านกระบวนการประชาธิปไตยทางตรงและระบบฉันทามติโดยที่ไม่มีรัฐหรืออำนาจภายนอกเข้ามาแทรกแซง โดยคอมมูนอาจมีการแต่งตั้งคณะกรรมการต่างๆ ขึ้นมาเพื่อบริหารงานภายในคอมมูน คณะกรรมการเหล่านี้มีหน้าที่เป็นเพียงผู้ปฏิบัติงานตามมติของชุมชนเท่านั้น ไม่ใช่ตำแหน่งถาวรและสามารถถูกถอดถอนได้จากมติของคอมมูนหากพบว่าคณะกรรมการใช้อำนาจในทางที่ผิดหรือไม่เป็นที่พึงพอใจ (Kropotkin, 1902) คอมมูนเหล่านี้จะเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายสหพันธ์ (Federation) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มระหว่างคอมมูนต่างๆ เพื่อประสานงานกันในระดับที่สูงขึ้น ผ่านการใช้ตัวแทนของแต่ละคอมมูนในการประชุมเพื่อประสานงานและสร้างข้อตกลงระหว่างคอมมูน โดยที่ตัวแทนของแต่ละคอมมูนเป็นเพียงผู้นำเสนอความเห็นจากคอมมูนของตนเท่านั้น แต่อำนาจตัดสินใจสูงสุดยังคงอยู่ที่ระดับคอมมูนท้องถิ่น (Kropotkin, 1907) สหพันธ์มีหน้าที่เพียงเป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือ โดยที่ท้องถิ่นมีสิทธิปฏิเสธมติจากส่วนกลางได้หากมตินั้นขัดต่อประโยชน์ของชุมชนตนเอง (Kropotkin, 1902)

ในมิติทางเศรษฐกิจ แนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์มุ่งเน้นการยกเลิกระบบทุนนิยมและกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจัยการผลิต เนื่องจากเป็นระบบที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำ การกดขี่ และเป็นส่วนในการก่อให้เกิดรัฐสมัยใหม่ ซึ่งเป็นผู้ปกป้องระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลของนายทุน ทำให้นายทุนมีสิทธิ์โดยชอบที่จะกดขี่ขูดรีดชนชั้นแรงงานตามกฎหมาย (เชียงกูล, 2022) ระบบทุนนิยมและการถือกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลจึงควรถูกยกเลิกและแทนที่ด้วยการถือครองปัจจัยการผลิตร่วมกันโดยสังคม (Social Ownership) ที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตร่วมกัน เพื่อขจัดการผูกขาดทรัพยากรที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ สมาชิกทุกคนในสังคมสามารถมีสิทธิในการใช้ปัจจัยผลิตได้ตามความเหมาะสม เมื่อสมาชิกในสังคมทำการผลิตผลผลิตแล้ว ผลผลิตจากการทำงานของสมาชิกในสังคม เช่น อาหาร สินค้าอุตสาหกรรม หรือทรัพยากรอื่นๆ ควรถูกกระจายตามความต้องการของแต่ละบุคคล (from each according to their ability, to each according to their needs) แทนการกระจายตามผลงานหรือค่าแรง โดยอาศัยมติและความเห็นของสมาชิกในสังคมเพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานและกระจายผลผลิต (Kropotkin, 1892) โครพอตกิ้นเชื่อว่าระบบนี้จะสามารถเกิดขึ้นมาได้จากหลักการการช่วยเหลือเกื้อกูล (Mutual Aid) ที่เชื่อว่ามนุษย์โดยธรรมชาติมีสัญชาตญาณในการร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขันเพื่อเอาตัวรอด หากมีสมาชิกในสังคมคนใดที่ปฏิบัติตัวไม่ตามกฎระเบียบทางสังคม สังคมจะใช้กระบวนการแทรกแซงทางสังคม (Social sanction) โดยสันติวิธี เพื่อปรับปรุงพฤติกรรมของคนในสังคมและรักษาให้สังคมสามารถดำเนินต่อไปได้ (Kropotkin, 1907)

2. ลักษณะโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน

โครงสร้างทางการเมือง ของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนยึดถือหลักการกระจายอำนาจสู่ระดับล่างและเน้นความเป็นประชาธิปไตยทางตรง โดยมี "คอมมูน" (Commune) เป็นหน่วยทางการเมืองที่เล็กที่สุด คอมมูนเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีการบริหารจัดการตนเองอย่างอิสระจากการควบคุมของรัฐบาลภายนอก คอมมูนมีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการทรัพยากร การกำหนดนโยบายสังคม และกระบวนการยุติธรรมของคอมมูน โดยสมาชิกในคอมมูนใช้ระบบประชาธิปไตยทางตรงผ่านการประชุมเพื่อตัดสินใจนโยบายตามหลักฉันทามติ และมีการจัดตั้งตั้งคณะกรรมการเพื่อปฏิบัติงานภายในคอมมูน โดยที่สมาชิกภายในคอมมูนสามารถถอดถอนคณะกรรมการได้ หากเห็นว่ามีการรวบอำนาจหรือปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพ (Darch, 2020) ในระดับที่สูงขึ้นคอมมูนต่างๆ จะรวมตัวกันเป็น "สภาโซเวียตเสรี" (Free Soviet) ซึ่งเป็นหน่วยการเมืองระดับกลางแบบสหพันธ์ ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างคอมมูนในภูมิภาค โดยเฉพาะในกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือระดับกว้างและการจัดการระบบแลกเปลี่ยนสินค้า (Barter Economy) ระหว่างคอมมูนต่างๆ (Malet, 1982) ภายในสภาโซเวียตเสรี โดยอาศัยระบบประชาธิปไตยทางตรง ผ่านการประชุมของตัวแทนจากแต่ละคอมมูน โดยตัวแทนจากแต่ละ คอมมูนจะนำผลการประชุมกลับไปเสนอให้สมาชิกในคอมมูนปฏิบัติตาม ซึ่งสมาชิกในคอมมูนมีสิทธิปฏิเสธไม่ปฏิบัติตามมติก็ได้ หากเห็นว่าตนเองไม่ได้รับผลประโยชน์ (Darch, 2020) สภาโซเวียตจะมีการรวมตัวเพื่อประสานงานในระดับภูมิภาคผ่าน "สภาเกษตรกรกรรมกร และกองกำลังปฏิวัติประจำภูมิภาค" ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดที่รวบรวมตัวแทนจากสภาโซเวียตเสรี สหภาพแรงงาน และกองทัพมาตัดสินใจนโยบายระดับยุทธศาสตร์ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องการทูต การทหาร และนโยบายที่ต้องอาศัยความร่วมมือในระดับภูมิภาค รวมถึงสร้างนโยบายการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสภาโซเวียตและหน่วยเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ พร้อมกับมีอำนาจในการแต่งตั้งคณะกรรมการพิเศษหรือสภากองทัพปฏิวัติ ที่ทำหน้าที่เสมือนฝ่ายบริหารชั่วคราวและที่ปรึกษาเพื่อนำมติของสภาไปปฏิบัติในพื้นที่ของสภาโซเวียตและคอมมูนต่างๆ โดยสภากองทัพปฏิวัติ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายจากสภากลาง ซึ่งมีหน้าที่ทั้งในด้านพลเรือนที่ช่วยประสานงานและชี้นำนโยบายในการประชุมของสภาโซเวียตท้องถิ่น และในด้านการทหารในการทำหน้าที่เป็น หน่วยงานสูงสุดของกองทัพในการบริหารจัดการและควบคุมกองทัพ สภากองทัพปฏิวัติมีสมาชิกเป็นคณะกรรมการที่แต่งตั้งมาจากการประชุมสภาเกษตรกร กรรมกร และกองกำลังปฏิวัติประจำภูมิภาค และต้องรายงานผลการปฏิบัติงานให้แก่สภากลางทุกครั้งที่มีการประชุม และสามารถถูกถอดถอนได้จากมติของสภากลาง (Skirda, 2004)

สำหรับโครงสร้างทางการทหาร ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีกองกำลังหลักคือกองกำลังปฏิวัติยูเครน (Revolutionary Insurgent Army of Ukraine/RIAU) หรือ "กองทัพดำ" (Black Army) ซึ่งมีลักษณะเป็นกองกำลังอาสาสมัคร (militia) ที่อาศัยระบบประชาธิปไตยในการดำเนินงาน โดยที่กองทัพจะมีการรวมตัวในขนาดเล็กที่เรียกว่ากองร้อย (company) โดยทหารในกองร้อยมีสิทธิเลือกตั้งนายทหารและตัดสินใจเรื่องวินัยหรือยุทธวิธีผ่านการประชุมทั่วไป (General Assemblies) โดยนายทหารสามารถถูกถอดถอนได้หากการทำงานไม่เป็นที่น่าพึงพอใจหรือทุจริต ผ่านการลงคะแนนเสียงของพลทหาร โดยนายทหารจะรวมตัวกันเพื่อดูแลกองทัพในขนาดที่ใหญ่ขึ้น เช่นกองพันหรือกองพล โดยคณะนายทหารกับสภาเกษตรกร กรรมกร และกองกำลังปฏิวัติประจำภูมิภาคจะมีการเลือกและจัดตั้ง สมาชิกสภากองทัพปฏิวัติ ที่ทำหน้าที่ดูแลและสั่งการกองทัพผ่านตำแหน่งต่างๆ เช่น ผู้บัญชาการสูงสุด เสนาธิการ ฯลฯ (Arvich, 1967)

ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนได้มอบเสรีภาพในการแสดงออกและการรวมกลุ่ม (Civil Liberty) อย่างเต็มที่ โดยขบวนการได้มอบเสรีภาพในการพูด (Freedom of speech) เสรีภาพในการพิมพ์ (Freedom of press) และเสรีภาพในการสมาคม (Freedom of association) ส่งผลให้ประชาชนสามารถวิจารณ์การทำงานของคณะกรรมการและสภาต่างๆ สามารถแสดงความคิดเห็นทางการเมืองและก่อตั้งทางการเมืองได้โดยเสรี ส่งผลให้มีการดำเนินงานของพรรคการเมืองต่างๆ ในพื้นที่ของขบวนการอนาธิปไตย โดยพรรคการเมืองเหล่านี้ต่างเข้าไปมีส่วนร่วมและออกความเห็นในสภาโซเวียตเสรีและสภาเกษตรกร กรรมกร และกองกำลังปฏิวัติประจำภูมิภาคได้อย่างอิสระภายใต้กรอบดำเนินการตามหลักอนาธิปไตย (Skirda, 2004)

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน ดำเนินตามแนวทางตามหลัก "สังคมนิยมการตลาด" (Market Socialism) ที่กรรมสิทธิ์ในการถือครองปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่ถูกถือครองโดยสังคม (Social ownership) โดยมองว่าปัจจัยการผลิตเป็นของส่วนรวมที่ทุกคนสามารถยืมไปใช้ได้ตามความจำเป็น แต่ห้ามนำไปซื้อขาย ให้เช่า หรือสืบทอดเป็นมรดกส่วนตน ระบบเศรษฐกิจนี้อนุญาตให้มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเพียงในส่วนของใช้ส่วนตัวและผลผลิตส่วนเกินเท่านั้น (anarchist federation, 2014)การขับเคลื่อนเศรษฐกิจอาศัยทั้ง ระบบการแลกเปลี่ยนสินค้า (Barter trade) และ ระบบเงินตรา ผ่านตลาดเสรี โดยมีการค้าทั้งแบบส่วนบุคคล (Private trade)และแบบรวมหมู่ (Collective trade) ที่ตัวแทนจากคอมมูนหรือสหภาพแรงงานจะเจรจาแลกเปลี่ยนสินค้าปริมาณมากเพื่อนำมาปันส่วนให้สมาชิกอย่างเท่าเทียม เศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนแบ่งหลักๆ เป็น 3 ส่วน ได้แก่ ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ในภาคเกษตรกรรมซึ่งประชากรกว่าร้อยละ 80 ของขบวนการอยู่ในภาคนี้ ชาวนาส่วนใหญ่บริหารจัดการในรูปแบบ "ออบชินา" (Obshchina) หรือคอมมูนการเกษตร ที่ทรัพยากรการผลิตอย่างที่และเครื่องจักรเป็นของส่วนรวม แต่ที่ดินจะถูกจัดสรรให้แต่ละครอบครัวตามขนาดครอบครัวเพื่อการยังชีพ โดยผลผลิตที่ได้ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ผลิตที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนได้อย่างอิสระ หรือการบริหารการเกษตรในบางพื้นที่อาจอยู่ในรูปแบบของสหกรณ์ ที่สมาชิกในสหกรณ์ทำงานร่วมกันและได้ส่วนแบ่งผลผลิตในปริมาณที่เท่ากันก็ได้ส่วน (Darch, 2020) ในภาคอุตสาหกรรมซึ่งประชากรราวร้อยละ 15 อยู่ในภาคเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมมีการบริหารการผ่านสภาแรงงานในโรงงานที่บริหารจัดการตนเองในรูปแบบสหกรณ์ ที่สมาชิกมีการถือครองปัจจัยการผลิตร่วมกัน มีอำนาจในการบริหารตนเองแบบประชาธิปไตยและได้รับผลตอบแทนอย่างเท่าเทียม โดยสภาแรงงานจะมีการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานเพื่อประสานการผลิตระดับภูมิภาคและจัดการการแลกเปลี่ยนและจัดหาปัจจัยการผลิต สำหรับธุรกิจขนาดเล็กหรือช่างฝีมือก็มีทั้งรูปแบบสหกรณ์และธุรกิจส่วนตัวที่ดำเนินงานภายใต้ระบบตลาด ในภาคบริการซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจเล็กที่สุดของขบวนการอนาธิปไตย มีการดำเนินการในลักษณะที่คล้ายกับภาคอุตสาหกรรม คือมีลักษณะเป็นสหกรณ์ที่มีอำนาจบริหารตนเอง โดยมีการให้งานบริการด้านต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับค่าตอบแทนจากคอมมูนหรือประชาชนทั่วไปในระบบตลาด สหกรณ์ในภาคบริการอาจมีการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานในภาคบริการขนาดใหญ่ เช่นการรถไฟ เพื่อประสานงานในระหว่างท้องถิ่น (Anarchist federation, 2014)

3. อิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน

ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนในช่วงปี ค.ศ. 1918-1921 ถือเป็นหนึ่งในตัวอย่างการนำแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ (Anarcho-Communism) มาปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรมที่สุดในประวัติศาสตร์ โดยมีอิทธิพลโดยตรงต่อการออกแบบโครงสร้างสังคมที่ปฏิเสธอำนาจรัฐและมุ่งเน้นการบริหารจัดการตนเองโดยมวลชล เพื่อสร้างสังคมที่มีความเท่าเทียมทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจขึ้นมา

ในมิติทางการเมือง อิทธิพลของอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ปรากฏชัดเจนผ่านการระบบคอมมูน (Commune) ซึ่งเป็นหน่วยทางการเมืองที่เล็กที่สุดและสำคัญที่สุด คอมมูนดำเนินกิจกรรมผ่านกระบวนการประชาธิปไตยทางตรงและการหาฉันทามติ โดยไม่มีพรรคการเมืองหรือรัฐบาลกลางเข้ามาแทรกแซง คอมมูนยังมีอำนาจในการแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะด้านที่มีหน้าที่บริหารงานด้านต่างๆ เพื่อการดำเนินงานภายในคอมมูน และสามารถถูกตรวจสอบและถอดถอนได้จากมติของคอมมูน เพื่อป้องกันการใช้อำนาจในทางที่มิชอบ คอมมูนในขบวนการอนาธิปไตยยูเครนยังมีระบบการประสานงานกันระหว่างคอมมูนในระบบสหพันธ์ ผ่านการประชุมสภาโซเวียตและสภาเกษตรกร กรรมกร และกองกำลังปฏิวัติประจำภูมิภาค ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงและประสานงานระหว่างชุมชนต่างๆ ในระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน โดยที่อำนาจตัดสินใจสุดท้ายยังคงอยู่ที่ท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการป้องกันการเกิดรัฐรวมศูนย์ตามแนวคิดของ ปีเตอร์ โครพอตกิ้น แม้แต่โครงสร้างทางทหาร อิทธิพลของอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ยังสะท้อนผ่านการจัดตั้งกองทัพดำ (Black Army) ที่เป็นกองกำลังอาสาสมัครแบบประชาธิปไตย ทหารมีสิทธิเลือกตั้งนายทหารของตนเองและมีส่วนร่วมในการวางแผนยุทธวิธีผ่านการประชุมทั่วไป ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนให้กองทัพที่ตามปกติมักเป็นหน่วยงานที่มีการใช้อำนาจแบบลำดับขั้น (Hierarchy) ให้สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับแนวคิดอนาธิปไตยได้ อย่างไรก็ดี โครงสร้างทางการเมืองของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนยังคงมีโครงสร้างบางส่วนที่ขัดกับหลักการอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ เช่นระบบพรรคการเมือง และสภากองทัพปฏิวัติที่มีอำนาจในการบริหารชั่วคราว ซึ่งคล้ายกับรัฐบาลชั่วคราว (Interim government)

ในมิติทางเศรษฐกิจ ขบวนการได้นำหลักการถือครองโดยส่วนรวมมาปรับใช้ โดยการยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจัยการผลิตและเปลี่ยนให้เป็นการถือครองโดยสังคม (Social Ownership) ปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะที่ดินและเครื่องจักรกลายเป็นทรัพยากรส่วนรวมที่สมาชิกสามารถหยิบยืมไปใช้ได้ตามความจำเป็นในการดำรงชีพ ระบบการกระจายผลผลิตภายในขบวนการเป็นไปในลักษณะตามความต้องการของแต่ละบุคคล (from each according to their ability, to each according to their needs) ซึ่งผลผลิตที่สามารถผลิตได้ภายในชุมชนจะกลายเป็นของส่วนรวมที่สมาชิกภายในชุมชนสามารถมาใช้ได้ตามความจำเป็นโดยผลผลิตหรือสินค้าที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้แต่มีความต้องการใช้ จะสามารถจัดหาได้จากการแลกเปลี่ยนสินค้า (barter trade) ระหว่างชุมชน ตามโครงสร้างแบบสหพันธ์ ที่ตัวแทนของชุมชนต่างๆจะนำผลผลิตส่วนเกิน (surplus) มาแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น เพื่อนำสินค้าที่ชุมชนของตนเองต้องการกลับไปแจกจ่ายภายในชุมชนของตน อย่างไรก็ดี ระบบเศรษฐกิจของขบวนการก็ไม่ได้เป็นแบบอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์โดยสมบูรณ์จากการมีอยู่ของระบบตลาด (market) ระบบเงินตรา (monetary system) และการแลกเปลี่ยนส่วนบุคคล (private trade) ซึ่งเกิดขึ้นจากความจำเป็นของสังคมในการแสวงหาผลผลิต

โดยสรุปแล้ว แนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์มีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนเป็นอย่างมาก โดยสังเกตได้จากระบบบริหารที่กระจายอำนาจ ปราศจากรัฐและอำนาจส่วนกลาง และระบบเศรษฐกิจที่มีความใกล้เคียงกับระบบคอมมิวนิสต์ ถึงแม้ว่าจะยังคงมีโครงสร้างบางส่วนที่ขัดกับหลักการอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าอิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์มีส่วนอยากมากในการก่อให้เกิดสังคมอนาธิปไตยภายในขบวนการ

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องอิทธิพลของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ (Anarcho-Communism) ต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนระหว่างปี 1918-1921 พบว่าผลการศึกษาในครั้งนี้ตรงตามกับสมมุติฐานที่ได้ตั้งไว้ กล่าวคือ แนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์เป็นแนวคิดหลักที่มีอิทธิพลต่อการจัดโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครน โดยปรากฏในการนำหลักการแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ไปปฏิบัติจริงในพื้นที่เสรีอนาธิปไตยยูเครน อย่างไรก็ดีรูปแบบทางการเมืองและเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนที่ปรากฏยังมีอิทธิพลของแนวคิดทางการเมืองอื่นๆ ร่วมด้วย

โดยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ในด้านการเมือง ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีการจัดโครงสร้างตามหลักการอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ ที่มีหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดคือคอมมูน ที่มีลักษณะเด่นคือการบริหารจัดการตนเองผ่านการใช้ประชาธิปไตยทางตรงและฉันทามติ โดยการบริหารจัดการภายในคอมมูนทั้งหมดเป็นการหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกภายในคอมมูนเอง โดยไม่มีอำนาจจากส่วนกลางเข้ามาแทรกแซง สมาชิกภายในคอมมูนอาจมีการดำเนินนโยบายร่วมกัน หรือจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อจัดการนโยบายด้านต่างๆ โดยที่คณะกรรมการเหล่านี้สามารถถูกถอดถอนได้จากมติของสมาชิก คอมมูนต่างๆจะมีการรวมตัวและประสานงานกันในภูมิภาคในรูปแบบสหพันธ์ ผ่านการใช้สหภาพแรงงานและสภาโซเวียตเสรี ที่เป็นการประชุมระหว่างตัวแทนของคอมมูนเพื่อประสานความร่วมมือในการบริหารโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้นและต้องการความร่วมมือระหว่างคอมมูน และมีการประสานงานร่วมกันระหว่างภูมิภาคผ่านการประชุมสภาเกษตรกร กรรมกร และกองกำลังปฏิวัติประจำภูมิภาค เพื่อจัดการนโยบายและกิจการที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภูมิภาค ซึ่งแนวคิดการบริหารจัดการตนเองแบบคอมมูนที่กระจายอำนาจผ่านระบบสหพันธ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์

อย่างไรก็ตาม ขบวนการอนาธิปไตยยังคงโครงสร้างการเมืองบางส่วนที่ไม่ตรงกับแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ เช่น การยอมรับการมีอยู่ของพรรคการเมือง ซึ่งตรงข้ามกับแนวคิดการเมืองไร้พรรค(non-partisan) ของแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ แต่การยอมรับพรรคการเมือง อยู่ในกรอบที่ยอมรับได้ ตราบใดก็ตามที่พรรคการเมืองยังดำเนินกิจการตามหลักประชาธิปไตยทางตรง และหลักการกระจายอำนาจแบบสหพันธ์ และไม่ได้มีความพยายามที่พรรคจะใช้อำนาจแทนประชาชนหรือพยายามจะสร้างระบบรัฐหรือการใช้อำนาจแบบระดับขั้นขึ้นมาในพื้นที่เสรีอนาธิปไตยยูเครน อีกหนึ่งโครงสร้างทางการเมืองที่ขัดแย้งกับแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ คือการเกิดขึ้นของสภากองทัพปฏิวัติ ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาสภาเกษตรกร กรรมกร และกองกำลังปฏิวัติประจำภูมิภาค เพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ สภาได้กำหนดไว้ โดยในทางทฤษฎีคณะกรรมการนี้ต้องถูกถอดถอนได้จากมตของที่ประชุมสภาเกษตรกร กรรมกร และกองกำลังปฏิวัติประจำภูมิภาค แต่เนื่องจากการประชุมนี้ไม่ได้จัดขึ้นบ่อยครั้งนัก ส่งผลให้ไม่สามารถตรวจสอบการทำงานและถอดถอนสภากองทัพปฏิวัติ ในช่วงว่างเว้นการประชุมได้ ส่งผลให้เกิดอำนาจที่เสมือนอำนาจรัฐขึ้นมาชั่วคราว ส่งผลให้ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีลักษณะของลัทธิแนวหน้า ที่ระบบอนาธิปไตยของขบวนการมีลักษณะที่ถูกบังคับให้เกิดจากการนำของแกนนำขบวนการ กองกำลังปฏิวัติยูเครนและสภากองทัพปฏิวัติ ที่มีอำนาจในการใช้อาวุธเข้ารุกรานดินแดนอื่นๆ เพื่อทำลายระบบทุนนิยมและบังคับให้เกิดระบบอนาธิปไตยภายในพื้นที่ รวมถึงมีหน้าที่ในการรักษาไว้ซึ่งระบบอนาธิปไตยผ่านการดำเนินนโยบายต่างๆ เช่น การพิมพ์ใบปลิวโฆษณาชวนเชื่อ การชักจูงและทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในสภาหรือการประชุมระหว่างคอมมูนต่างๆ เพื่อให้มวลชนหันมาสนับสนุนระบบอนาธิปไตย และป้องกันการเกิดขึ้นของโครงสร้างรัฐในรูปแบบต่างๆ

ในด้านเศรษฐกิจ ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีรูปแบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ที่สนับสนุนการถือครองปัจจัยการผลิตร่วมกันโดยสังคม (social ownership) และปฏิเสธกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตส่วนบุคคลและการถือครองโดยรัฐ โดยเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนกว่าร้อยละ 80 อยู่ในภาคเกษตรกรรมแบบยังชีพ และร้อยละ 20

อยู่ในภาคอุตสาหกรรม ทั้งในรูปแบบของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในเมืองและอุตสาหกรรมรายย่อยและช่างฝีมือในชนบท โดยปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่ถูกถือครองโดยสังคม ในขณะที่บางส่วนยังเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลอยู่บ้างในภาคช่างฝีมือ การถือครองปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่มักสอดคล้องกับแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ แต่การกระจายผลผลิตมีรูปแบบที่หลากหลายตามแต่การตกลงภายในคอมมูน ทั้งมีส่วนที่คล้ายกับรูปแบบอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ ที่สมาชิกภายในคอมมูนมีการผลิตและเป็นเจ้าของผลผลิตร่วมกัน โดยทุกคนมีสิทธิในการใช้ตามหลักการ “ทุกคนทำงานเพื่อสังคมตามความสามารถและได้รับผลตอบแทนตามที่ต้องการ” ซึ่งมักปรากฏในคอมมูนอุตสาหกรรมที่ทุกคนได้รับรายได้จากผลผลิตร่วมกัน และในคอมมูนเกษตรกรรมบางแห่ง ในขณะที่คอมมูนเกษตรกรรมบางแห่งมีใช้ปัจจัยการผลิตร่วมกันเท่านั้น แต่ผลผลิตที่ได้จะขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำงานของแต่ละคน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดอนาธิปไตยแบบรวมหมู่นิยม (Anarcho-collectivism) และยังมีการคงอยู่ของช่างฝีมือ ที่แลกเปลี่ยนผลผลิตของตนโดยตรงกับคอมมูนหรือประชาชนคนอื่นๆ อย่างเสรีตามแนวคิดอนาธิปไตยแบบมิวชวลลิสต์ (Mutualism) อีกด้วย

ในด้านของการแลกเปลี่ยนผลผลิต ขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีระบบการแลกเปลี่ยนทั้งในรูปแบบการค้าส่วนบุคคล ที่บุคคลสามารถแลกเปลี่ยนระหว่างกันได้อย่างเสรี และการค้าแบบรวมหมู่ ที่ตัวแทนของคอมมูนหรือหน่วยเศรษฐกิจต่างๆ จะดำเนินข้อตกลงแลกเปลี่ยนสินค้ากัน และนำสินค้าที่ได้ไปกระจายกันอย่างเท่าเทียมภายในคอมมูน โดยการแลกเปลี่ยนสินค้ามีทั้งรูปแบบการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน ผ่านการสร้างข้อตกลงทางการค้า และการใช้ระบบเงินตรา ซึ่งมีมูลค่าของค่าเงินขึ้นอยู่กับระบบตลาดและความเข้าใจร่วมกันของคนในสังคม

สรุปแล้ว รูปแบบทางการเมืองของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีลักษณะแบบแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ (Anarcho-communism) ที่มีการจัดโครงสร้างทางสังคมแบบอนาธิปไตย ผ่านกระจายอำนาจการปกครองระบบประชาธิปไตยทางตรง และการปฏิเสธรัฐ แต่มีปรับตัวให้เข้าบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น โดยขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีการชี้นำโดยแกนนำของขบวนการอย่าง เนสเตอร์ มัคโนและกองทัพ เพื่อสร้างและคงไว้ซึ่งระบบอนาธิปไตย และมีการใช้โครงสร้างที่มีลักษณะคล้ายรัฐอย่างกองกำลังปฏิวัติยูเครนและสภากองทัพปฏิวัติ เพื่อคงไว้ซึ่งความอยู่รอดของระบบอนาธิปไตยในยูเครน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับลัทธิแนวหน้า (Vanguardism) ในด้านของเศรษฐกิจของขบวนการอนาธิปไตยยูเครนมีลักษณะแบบสังคมคมนิยมการตลาด(Market Socialism) ที่มีส่วนผสมระหว่างแนวคิดอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ อนาธิปไตยแบบรวมหมู่นิยม และอนาธิปไตยแบบมิวชวลลิสต์ ที่เน้นการถือครองปัจจัยการผลิตร่วมกัน แต่มีรูปแบบการกระจายผลผลิตที่หลากหลายและยังคงไว้ซึ่งระบบตลาด

เอกสารอ้างอิง

วิทยากร เชียงกูล. (2022). **ปีเตอร์ โครพอตกิ้น ศาสดาอนาธิปไตย.** แสงดาว.

Anarchist Federation. (2014). ***Basic Bakunin.*** Retrieved from The anarchist library: https://theanarchistlibrary.org/library/anarchist-federation-basic-bakunin

Avrich, P. (1967). ***The Russian Anarchists.*** Princeton University Press.

Darch, C. (2020). ***Nestor Makhno and Rural Anarchism in Ukraine, 1917–21.*** Pluto Press.

Kropotkin, P. (1899). ***Fields, Factories, and Workshops.***

Kropotkin, P. (1902). ***Mutual Aid: A Factor of Evolution***

Kropotkin, P. (1907). ***The Conquest of Bread.*** **Cornell University Library**

Malet, M. (1982). ***Nestor Makhno in the Russian Civil War.*** Palgrave Macmillan.

Skirda, A. (2004). ***Nestor Makhno: Anarchy's Cossack.*** AK Press.

การศึกษาต้นทุนความเสี่ยงภัยประกันภัยน้ำท่วมในประเทศไทย
The Cost of Flood Insurance Risk in Thailand

ซาบรีน่า เซโฮวิค[1]
ธิญาดา แซ่หลิม[2]
จุฬาลักษณ์ อินเสมือน[3]
กมล บุษบา[4]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์ภาระค่าใช้จ่ายที่ธุรกิจประกันภัยต้องแบกรับจากภัยน้ำท่วม (2) ประเมินมูลค่าความสูญเสียทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อการประกันภัย (3) ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการคำนวณราคาเบี้ยประกันภัยน้ำท่วม และ (4) เสนอแนวทางในการรับมือและจัดการความเสี่ยงจากน้ำท่วมในระบบประกันภัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากฐานข้อมูลของบริษัทประกันภัยแห่งหนึ่งในประเทศไทย ซึ่งเป็นข้อมูลการเคลมประกันภัยทรัพย์สินจากเหตุการณ์น้ำท่วม ครอบคลุมระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2558 ถึง พ.ศ. 2568 จำนวน 509,036 รายการ ข้อมูลประกอบด้วยความถี่ของการเกิดเคลม ความรุนแรงของความเสียหายและมูลค่าความเสียหายที่เกิดขึ้น ข้อมูลทั้งหมดผ่านกระบวนการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเพื่อวิเคราะห์ลักษณะของข้อมูล ก่อนถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยตัวแบบทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา เพื่ออธิบายลักษณะของข้อมูลการเคลมประกันภัยจากเหตุการณ์น้ำท่วม และใช้การวิเคราะห์ตัวแบบเพื่อศึกษาความถี่และความรุนแรงของความเสียหาย ผลการวิจัยพบว่าข้อมูลจำนวนครั้งการเกิดเหตุมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงนับที่มีการกระจุกตัวในระดับต่ำ ขณะที่มูลค่าความเสียหายมีการกระจายแบบเบ้ขวา ผู้วิจัยจึงประยุกต์ใช้ตัวแบบเชิงสถิติในการศึกษาลักษณะการแจกแจงของความถี่ในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน และความรุนแรงของค่าเสียหาย นอกจากนี้ยังประยุกต์ใช้ตัวแบบเชิงเส้นนัยทั่วไปในการทำนายค่า โดยใช้การแจกแจงปัวซง หรือการแจกแจงทวินามเชิงลบสำหรับความถี่ในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน และใช้ตัวแบบลอกนอร์มัลสำหรับความรุนแรงของค่าเสียหาย

ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการคำนวณราคาเบี้ยประกันภัยให้มีความเที่ยงตรงและสะท้อนความเสี่ยงที่แท้จริง ช่วยในการออกแบบผลิตภัณฑ์ประกันภัยที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และเป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผนบริหารจัดการเงินทุนเพื่อเสนอแนวทางรับมือและจัดการความเสี่ยงจากน้ำท่วมในระบบประกันภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ธุรกิจและคุ้มครองผู้เอาประกันภัยได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: *การประกันภัยน้ำท่วม ประกันภัยทรัพย์สิน การเคลมประกันภัย ความถี่ของการเกิดเคลม ความรุนแรงของความเสียหาย การแจกแจงแบบปัวซง การแจกแจงแบบทวินามเชิงล การแจกแจงแบบลอกนอร์มัล*

[1] นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต (วิทยาการประกันภัย) สาขาวิชาคณิตศาสตร์และสถิติ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[2] นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต (วิทยาการประกันภัย) สาขาวิชาคณิตศาสตร์และสถิติ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[3] นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต (วิทยาการประกันภัย) สาขาวิชาคณิตศาสตร์และสถิติ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[4] รองศาตราจารย์ประจำหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต (วิทยาการประกันภัย) สาขาวิชาคณิตศาสตร์และสถิติ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

The objectives of this study were to: (1) analyze risk costs associated with flood events within the insurance system; (2) assess economic losses and their impact on insurance; (3) investigate factors influencing flood insurance premium determination; and (4) propose guidelines for flood risk management in the insurance sector.

This study employs a quantitative research approach, utilizing secondary data obtained from the database of an insurance company in Thailand. The dataset consists of property insurance claims arising from flood events, covering the period from 2015 to 2025 (B.E. 2558–2568), with a total of 509,036 observations. The data include claim frequency, severity of damage, and the corresponding loss amounts. All data were initially subjected to exploratory data analysis (EDA) to examine their characteristics before being analyzed using statistical models.

Descriptive statistics were applied to summarize the characteristics of flood-related insurance claims, while model-based analysis was conducted to investigate both claim frequency and loss severity. The results indicate that the claim frequency data are count data with a high concentration at lower values, whereas the loss amounts exhibit a right-skewed distribution. Accordingly, statistical models were employed to analyze the distributional characteristics of claim frequency and severity. In addition, Generalized Linear Models (GLMs) were applied for predictive purposes, using either the Poisson distribution or the Negative Binomial distribution for claim frequency, and the Lognormal distribution for loss severity.

The findings of this study can be applied as a guideline for determining actuarially fair insurance premiums that accurately reflect underlying risk. Furthermore, the results support the design of insurance products that are aligned with current risk conditions and provide essential insights for capital management planning. These contributions enhance the effectiveness of flood risk management within the insurance system, promoting business stability and sustainable protection for policyholders.

Keywords: *Flood Insurance, Property Insurance, Insurance Claims, Claim Frequency, Loss Severity, Poisson Distribution, Negative Binomial Distribution, Lognormal Distribution*

บทนำ

ภัยพิบัติทางธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วโลก โดยเฉพาะ “อุทกภัย” หรือภัยน้ำท่วม ซึ่งเป็นภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นบ่อยและก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงต่อทรัพย์สิน โครงสร้างพื้นฐาน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในหลายระดับ ทั้งครัวเรือน ชุมชน ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดภาระทางเศรษฐกิจทั้งต่อภาครัฐและเอกชน หลายประเทศจึงนำเครื่องมือทางการเงินและการประกันภัยมาใช้เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ

สำหรับประเทศไทย ถือเป็นประเทศที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมในระดับสูง เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ลุ่มแม่น้ำขนาดใหญ่ รวมถึงได้รับอิทธิพลจากมรสุมและพายุที่ทำให้เกิดฝนตกหนักในช่วงฤดูฝน ส่งผลให้หลายพื้นที่ประสบปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี โดยเหตุการณ์น้ำท่วมขนาดใหญ่ในอดีตได้สร้างความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจอย่างมหาศาล

โดยเฉพาะในพื้นที่อุตสาหกรรมและการเกษตร ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจสำคัญของประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของระบบเศรษฐกิจต่อความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ

ในบริบทของการบริหารความเสี่ยง การประกันภัยถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยกระจายความเสี่ยงจากผู้เอาประกันภัยไปยังบริษัทประกันภัย ผ่านการชำระเบี้ยประกันเพื่อแลกกับความคุ้มครองเมื่อเกิดความเสียหาย อย่างไรก็ตาม การดำเนินธุรกิจประกันภัยจำเป็นต้องอาศัยการประเมินความเสี่ยงที่เหมาะสม เพื่อกำหนดอัตราเบี้ยประกันภัยให้สอดคล้องกับระดับความเสี่ยงที่แท้จริงและสามารถรองรับค่าสินไหมทดแทนได้อย่างเพียงพอ แนวคิดสำคัญที่ใช้ในการกำหนดเบี้ยประกันภัยคือ “ต้นทุนความเสี่ยงภัย” ซึ่งหมายถึงมูลค่าความสูญเสียที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยทั่วไปจะพิจารณาจากความถี่ของการเกิดเหตุการณ์และความรุนแรงของความเสียหาย

อย่างไรก็ตาม การประเมินต้นทุนความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วมยังมีความท้าทาย เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่มีความไม่แน่นอนสูง ทั้งในด้านความถี่และความรุนแรง อีกทั้งยังมีปัจจัยแวดล้อมที่หลากหลาย เช่น ปริมาณฝน ลักษณะภูมิประเทศ ระบบระบายน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และระดับการพัฒนาเมือง ซึ่งล้วนส่งผลต่อระดับความเสียหาย ทำให้การประเมินความเสี่ยงมีความซับซ้อนมากขึ้น

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ความเสียหายจากน้ำท่วมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การขยายตัวของเมือง และการเพิ่มมูลค่าทรัพย์สินในพื้นที่เสี่ยง ส่งผลให้บริษัทประกันภัยต้องเผชิญกับความท้าทายในการกำหนดเบี้ยประกันภัย หากกำหนดต่ำเกินไปอาจไม่เพียงพอต่อการชดเชยความเสียหาย แต่หากกำหนดสูงเกินไปก็อาจทำให้ประชาชนเข้าถึงการประกันภัยได้ยาก ดังนั้น การประเมินต้นทุนความเสี่ยงที่แม่นยำจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งต่อความมั่นคงของระบบประกันภัยและการบริหารความเสี่ยงของประเทศ

ในด้านปัญหาการวิจัย พบว่าภัยน้ำท่วมเป็นความเสี่ยงสำคัญที่สร้างความเสียหายจำนวนมากในระยะเวลาเดียวกัน ส่งผลให้บริษัทประกันภัยต้องรับภาระค่าสินไหมสูง การประเมินต้นทุนความเสี่ยงจึงต้องมีความแม่นยำ แต่ในปัจจุบันยังมีข้อจำกัดจากความไม่แน่นอนของข้อมูลและลักษณะเหตุการณ์ที่ซับซ้อน จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ในประเทศไทยมุ่งเน้นไปที่การจัดการภัยพิบัติ การวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยง หรือการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจในภาพรวม ขณะที่งานวิจัยที่มุ่งเน้นการประเมินต้นทุนความเสี่ยงในบริบทของธุรกิจประกันภัยโดยใช้แนวคิดทางสถิติและคณิตศาสตร์ประกันภัยยังมีค่อนข้างจำกัด

โดยสามารถสรุปช่องว่างขององค์ความรู้ได้ว่า ยังขาดการศึกษาการประเมินต้นทุนความเสี่ยงเชิงปริมาณที่วิเคราะห์ทั้งความถี่และความรุนแรงของน้ำท่วมอย่างเป็นระบบ ยังขาดการประยุกต์ใช้แบบจำลองทางสถิติและคณิตศาสตร์ประกันภัยในการวิเคราะห์ความเสี่ยง ยังขาดการเชื่อมโยงข้อมูลเหตุการณ์น้ำท่วมกับการกำหนดเบี้ยประกันภัยอย่างเป็นรูปธรรม และยังขาดการวิเคราะห์เชิงประจักษ์จากข้อมูลจริงในประเทศไทยเพื่อใช้ในการสนับสนุนการกำหนดนโยบายและการบริหารความเสี่ยงในระบบประกันภัย

ดังนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์ต้นทุนความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วมในประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลเหตุการณ์น้ำท่วมและความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง เพื่อประเมินระดับความเสี่ยงและมูลค่าความสูญเสียที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ผลการศึกษาจะช่วยเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการ และสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการบริหารความเสี่ยง การกำหนดเบี้ยประกันภัย และการพัฒนาระบบประกันภัยของประเทศในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อวิเคราะห์ต้นทุนความเสี่ยงที่เกิดจากภัยน้ำท่วมในระบบประกันภัย โดยพิจารณาจากข้อมูลความเสียหายที่เกิดขึ้นในอดีต และประเมินผลกระทบที่มีต่อบริษัทประกันภัยและผู้เอาประกันภัย

2) เพื่อประเมินมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจที่เกิดจากเหตุการณ์น้ำท่วม ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจและระบบประกันภัย โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์น้ำท่วมกับระดับความเสียหายที่เกิดขึ้น

3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดเบี้ยประกันภัยน้ำท่วม เช่น ความถี่ของการเกิดน้ำท่วม ระดับความรุนแรงของความเสียหาย ลักษณะของพื้นที่ และระดับความเสี่ยงของทรัพย์สินที่ทำประกัน

4) เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วมในระบบประกันภัย ทั้งในด้านการประเมินความเสี่ยง การกำหนดเบี้ยประกันภัย และการวางแผนรับมือกับความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

สมมุติฐานของการวิจัย

1) การเกิดอุทกภัยในประเทศไทยมีลักษณะรูปแบบและแนวโน้มความถี่และความรุนแรงที่เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในช่วงระยะเวลาที่ศึกษา

2) ต้นทุนความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วมในระบบประกันภัยมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความเสียหายที่เกิดขึ้นในอดีต

3) มูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจจากเหตุการณ์น้ำท่วมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความถี่และความรุนแรงของการเกิดอุทกภัย

4) ความถี่ของการเกิดน้ำท่วม ระดับความรุนแรงของความเสียหาย ลักษณะพื้นที่ และระดับความเสี่ยงของทรัพย์สินมอิทธิพลต่อการกำหนดเบี้ยประกันภัยน้ำท่วม

5) การบริหารจัดการความเสี่ยงที่อาศัยข้อมูลความถี่ ความรุนแรง และการประเมินความเสี่ยงเชิงพื้นที่ สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วมในระบบประกันภัยได้

ขอบเขตของการวิจัย

1) ขอบเขตด้านข้อมูล

การดำเนินโครงการจะใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เกี่ยวข้องกับการเคลมประกันภัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากฐานข้อมูลของบริษัทประกันภัย โดยข้อมูลดังกล่าวจะถูกนำมาวิเคราะห์เพื่อศึกษาลักษณะของการเกิดเคลม ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเสียหาย และมูลค่าความเสียหายที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อรักษาความลับของข้อมูลและนโยบายของบริษัท จึงไม่เปิดเผยชื่อบริษัทในงานวิจัยฉบับนี้

2) ขอบเขตด้านการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในโครงการนี้มุ่งเน้นการศึกษาลักษณะของการเกิดเคลมและปัจจัยที่อาจมีความสัมพันธ์กับมูลค่าความเสียหายจากการเคลมประกันภัย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติและการวิเคราะห์ข้อมูล

3) ขอบเขตด้านพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

ขอบเขตของการศึกษาครอบคลุมข้อมูลการเคลมประกันภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ภายในประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลพื้นที่ที่ระบุในฐานข้อมูลของบริษัทประกันภัย เช่น จังหวัด อำเภอ และตำบล เพื่อศึกษาการกระจายตัวของเหตุการณ์ความเสียหายในแต่ละพื้นที่

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

โครงงานนี้มุ่งศึกษาการประเมินต้นทุนความเสี่ยงของประกันภัยน้ำท่วม โดยประยุกต์ใช้แนวคิดทางคณิตศาสตร์ประกันภัย ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ เพื่อประเมินระดับความเสี่ยงและคำนวณต้นทุนความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากเหตุการณ์น้ำท่วมในประเทศไทย กรอบแนวคิดของการศึกษาแบ่งออกเป็นขั้นตอนหลัก ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลนำเข้า

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์น้ำท่วมและความเสียหายทางเศรษฐกิจ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ความเสี่ยงและคำนวณต้นทุนความเสี่ยงของระบบประกันภัย โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

1) ข้อมูลการเกิดน้ำท่วม เช่น จำนวนครั้งของการเกิดน้ำท่วมในแต่ละปี พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ และข้อมูลเหตุการณ์อุทกภัยย้อนหลัง
2) ข้อมูลความเสียหายจากน้ำท่วม เช่น มูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจ ความเสียหายต่อทรัพย์สิน และผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง
3) ข้อมูลการแบ่งโซนพื้นที่ความเสี่ยง (Risk Zone) การจัดกลุ่มพื้นที่ตามระดับความเสี่ยงจากน้ำท่วม เช่น พื้นที่เสี่ยงสูง ปานกลาง และต่ำ
4) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจประกันภัย เช่น ข้อมูลค่าสินไหมทดแทน ข้อมูลกรมธรรม์ประกันภัย และข้อมูลต้นทุนความเสี่ยงของบริษัทประกันภัย

ข้อมูลทั้งหมดจะถูกนำมาจัดรูปแบบเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ทางสถิติและการประเมินความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วม

2. กระบวนการวิเคราะห์และแบบจำลอง

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้อาศัยแนวคิดทางคณิตศาสตร์ประกันภัย เพื่อประเมินความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วม โดยใช้แบบจำลองความถี่ของการเกิดเหตุการณ์ และแบบจำลองความรุนแรงของความเสียหายในการคำนวณความสูญเสียคาดหวัง

1) แบบจำลองความถี่ของการเกิดน้ำท่วม

ใช้ข้อมูลสถิติย้อนหลังเกี่ยวกับจำนวนครั้งของการเกิดน้ำท่วมในแต่ละช่วงเวลา เพื่อนำมาสร้างแบบจำลองความน่าจะเป็นของการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในอนาคต โดยแบบจำลองนี้ใช้เพื่อประมาณจำนวนเหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่กำหนด

2) แบบจำลองความรุนแรงของความเสียหาย

ใช้ข้อมูลความเสียหายจากเหตุการณ์น้ำท่วมในอดีต เพื่อสร้างแบบจำลองที่อธิบายการกระจายของมูลค่าความเสียหาย โดยพิจารณาทั้งมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจและผลกระทบต่อ เพื่อประเมินระดับความสูญเสียต่อเหตุการณ์

3. ผลลัพธ์ของแบบจำลอง

1) การประเมินต้นทุนความเสี่ยงของประกันภัยน้ำท่วม
2) การคำนวณความสูญเสียคาดหวังจากเหตุการณ์น้ำท่วม

4. ผลกระทบเชิงนโยบายและเศรษฐกิจ

ผลการศึกษานี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการประกันภัยน้ำท่วมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยคาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ดังต่อไปนี้

1) ช่วยให้การประเมินต้นทุนความเสี่ยงของประกันภัยมีความแม่นยำมากขึ้น
2) สนับสนุนการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วมในระบบประกันภัย
3) เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายด้านการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ
4) ช่วยลดผลกระทบทางเศรษฐกิจจากเหตุการณ์น้ำท่วมในระยะยาว

วิธีดำเนินการวิจัย

1) การรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากบริษัทประกันภัยช่วงปี พ.ศ. 2558–2568 (ประมาณ 10 ปี) โดยเป็นข้อมูลการเคลมประกันภัยจากเหตุการณ์น้ำท่วม ครอบคลุม 5 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลการเคลม ข้อมูลกรมธรรม์ ข้อมูลกลุ่มลูกค้า ข้อมูลพื้นที่เกิดเหตุ และข้อมูลลักษณะความเสียหาย เพื่อนำไปใช้วิเคราะห์ความถี่ ความรุนแรง และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายจากน้ำท่วม

1.1 ข้อมูลการเคลมประกันภัย

เป็นข้อมูลเหตุการณ์ความเสียหาย เช่น หมายเลขเคลม วันที่เกิดเหตุ และมูลค่าความเสียหาย ใช้ในการวิเคราะห์ความถี่ของการเกิดเคลมและระดับความเสียหายจากน้ำท่วม

1.2 ข้อมูลกรมธรรม์ประกันภัย

เป็นข้อมูลเกี่ยวกับกรมธรรม์ เช่น ประเภทกรมธรรม์ ทุนประกัน ระยะเวลาคุ้มครอง และสถานะกรมธรรม์ ใช้เพื่อวิเคราะห์ระดับความเสี่ยงและเป็นตัวแปรในแบบจำลองทางสถิติ

1.3 ข้อมูลกลุ่มลูกค้า

แบ่งลูกค้าเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ องค์กรขนาดใหญ่ องค์กรขนาดกลาง SME และรายย่อย และนำมาจัดกลุ่มใหม่เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ เชิงพาณิชย์ ที่อยู่อาศัย และอุตสาหกรรม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์แบบจำลองและศึกษาความแตกต่างของความเสี่ยง

1.4 ข้อมูลพื้นที่ที่เกิดเหตุการณ์ความเสียหาย

เป็นข้อมูลเชิงพื้นที่ เช่น จังหวัด อำเภอ ตำบล และพิกัด GPS ใช้กำหนดระดับความเสี่ยงน้ำท่วม (0–5) เพื่อวิเคราะห์การกระจายตัวของความเสียหายตามพื้นที่ในประเทศไทย

1.5 ข้อมูลลักษณะความเสียหาย

ประกอบด้วยมูลค่าความเสียหาย สาเหตุความเสียหาย และลักษณะทรัพย์สิน เช่น ประเภทธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม ใช้เพื่ออธิบายปัจจัยที่มีผลต่อความเสียหายและใช้เตรียมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์

2) การเตรียมและทำความสะอาดข้อมูล

เป็นการตรวจสอบและปรับปรุงข้อมูลให้เหมาะสมก่อนนำไปวิเคราะห์ โดยแบ่งเป็นการเตรียมข้อมูลสำหรับแบบจำลองความถี่และความรุนแรงของความเสียหาย พร้อมจัดการข้อมูลสูญหายและคัดเลือกข้อมูลให้เหมาะสมกับแต่ละแบบจำลอง

2.1 การเตรียมข้อมูลสำหรับแบบจำลองความถี่

ใช้ข้อมูลจำนวน 501,713 รายการ หลังจากทำความสะอาดข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ เหลือ 501,301 รายการ (ลดลงประมาณ 0.08%) เพื่อใช้วิเคราะห์จำนวนการเกิดเคลม

2.2 การเตรียมข้อมูลสำหรับแบบจำลองความรุนแรง

ใช้ข้อมูลจำนวน 7,323 รายการ หลังจากคัดเลือกเฉพาะข้อมูลที่มีค่าความเสียหายมากกว่า 0 และลบข้อมูลไม่สมบูรณ์ เหลือ 6,647 รายการ (ลดลงประมาณ 9.2%)

3) การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น

วิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาและกราฟเพื่อศึกษาลักษณะข้อมูล พบว่า จำนวนการเคลมเป็นข้อมูลเชิงนับที่มีค่าศูนย์จำนวนมาก และมูลค่าความเสียหายมีการกระจายแบบเบ้ขวา โดยมีเหตุการณ์รุนแรงบางกรณีที่มีมูลค่าสูงมากกว่าปกติ ซึ่งสะท้อนลักษณะข้อมูลประกันวินาศภัยที่มีความถี่ต่ำแต่ความรุนแรงสูง

4) การคัดเลือกตัวแปร

ใช้วิธีการ 2 แบบ ได้แก่ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (ANOVA) และการวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเชิงกลุ่มด้วย Cramer's V เพื่อเลือกตัวแปรที่มีนัยสำคัญและลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

ใช้เพื่อตรวจสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความเสียหายระหว่างกลุ่มตัวแปร โดยแปลงข้อมูลเป็นลอการิทึมเพื่อลดความเบ้ และทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม หากค่า p-value < 0.05 จะคัดเลือกเข้าสู่แบบจำลอง

4.2 การตรวจสอบความสัมพันธ์ด้วย Cramer's V

ใช้ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเชิงกลุ่ม โดยค่าระหว่าง 0 ถึง 1 หากมากกว่า 0.7 แสดงว่ามีความสัมพันธ์สูง จะพิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่สำคัญกว่าเข้าสู่แบบจำลองเพื่อลด multicollinearity

5) การสร้างแบบจำลองความถี่ของการเกิดเคลม

ใช้แบบจำลองเชิงเส้นทั่วไป (GLM) สำหรับข้อมูลเชิงนับ โดยข้อมูลมีลักษณะเบ้ขวาและมีค่าศูนย์จำนวนมาก จึงเหมาะกับการแจกแจงแบบ Poisson หรือ Negative Binomial

5.1 ตัวแปรที่ใช้ในแบบจำลอง

ตัวแปรตาม: จำนวนครั้งการเกิดเคลม

ตัวแปรอิสระ: Flood Zone (ระดับความเสี่ยงน้ำท่วม)

NEW/RENEW (สถานะกรมธรรม์)

Group (Commercial / Residential / Industrial)

Earned Exposure (ใช้ในรูป log เพื่อปรับค่าเวลาเสี่ยง)

5.2 กรอบแบบจำลองเชิงเส้นทั่วไป แบบจำลอง GLM ใช้เพื่อรองรับข้อมูลที่ไม่เป็นปกติ โดยเฉพาะข้อมูลเชิงนับที่มีค่าไม่เป็นลบ และมีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงตามค่าเฉลี่ย

6) การสร้างแบบจำลองความรุนแรงของความเสียหาย

ใช้ GLM สำหรับข้อมูลที่เป็นค่าบวก มีการกระจายแบบเบ้ขวา และความแปรปรวนไม่คงที่ โดยใช้การแจกแจง Gamma และ Log-normal

6.1 ตัวแปรที่ใช้ในแบบจำลอง

ตัวแปรตาม: มูลค่าความเสียหายจากการเคลม[SEP]

ตัวแปรอิสระ: Flood Zone

Net Sum Insured (log)

Group

NEW/RENEW

Manufacturing

Interaction ระหว่าง Flood Zone และ log(Net Sum Insured)

6.2 กรอบแบบจำลองเชิงเส้นทั่วไป ใช้ GLM เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในข้อมูลที่มีการแจกแจงไม่ปกติ โดยเฉพาะข้อมูลที่มีค่าบวกและเบ้ขวา

7) การคำนวณต้นทุนความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วม

การคำนวณต้นทุนความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วมอาศัยแนวคิดเชิงคาดหมาย (Expected Loss) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 ส่วน ได้แก่ ความถี่ของการเกิดเหตุการณ์ และ ความรุนแรงของความเสียหาย โดยสามารถเขียนได้ดังนี้

$$\text{Flood Risk Loss Cost} = E[N] \times E[S]$$

E[N]=ค่าคาดหมายของจำนวนการเกิดเคลมจากแบบจำลองความถี่

E[S]=ค่าคาดหมายของมูลค่าความเสียหายต่อเคลมจากแบบจำลองความรุนแรง

ในการศึกษานี้ เนื่องจากผลลัพธ์จากแบบจำลองอยู่ในรูปของ ค่าสัมพัทธ์ (Relative Effect) แทนค่าคาดหมายในรูปตัวเงินโดยตรง ดังนั้นการคำนวณต้นทุนความเสี่ยงจึงปรับให้อยู่ในรูปแบบสัมพัทธ์ดังนี้

$$\text{Loss Cost}_{ij} = \text{Rel}_{\text{Frequency},i} \times \text{Rel}_{\text{Severity},j}$$

RelFrequency,i=ค่าสัมพัทธ์จากแบบจำลองความถี่ สำหรับปัจจัยที่ i

RelSeverity,j=ค่าสัมพัทธ์จากแบบจำลองความรุนแรง สำหรับปัจจัยที่ j

ค่าที่ได้จาก Loss CostijLoss Costij ใช้สำหรับเปรียบเทียบระดับความเสี่ยงเชิงสัมพัทธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ โดยค่าที่สูงกว่าหมายถึงระดับความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วมที่สูงกว่าเมื่อเทียบกับกลุ่มอ้างอิง (baseline group)

ผลการวิจัย

1. การประเมินต้นทุนความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วม

ต้นทุนความเสี่ยงถูกคำนวณจากผลคูณของแบบจำลองความถี่และความรุนแรง โดยอยู่ภายใต้สมมติฐานว่าจำนวนเคลมและขนาดความเสียหายเป็นอิสระต่อกัน ซึ่งเป็นแนวทางมาตรฐานในงานคณิตศาสตร์ประกันภัย และช่วยสะท้อนระดับความเสี่ยงโดยรวมได้อย่างครบถ้วนมากกว่าการพิจารณาเพียงมิติใดมิติหนึ่ง

2. ค่าสัมพัทธ์รวมของปัจจัยความเสี่ยง

ผลการวิเคราะห์พบว่า ระดับความเสี่ยงของพื้นที่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุด โดยพื้นที่ความเสี่ยงสูงมากมีค่าต้นทุนสูงสุด ในขณะที่กลุ่มอุตสาหกรรมและเชิงพาณิชย์มีระดับความเสี่ยงสูงกว่าที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน อีกทั้งมูลค่าทุนประกันภัยมีผลเพิ่มความรุนแรงของความเสียหายโดยตรง

3. ความสำคัญของการใช้ต้นทุนความเสี่ยงรวม

การใช้ต้นทุนความเสี่ยงที่รวมทั้งความถี่และความรุนแรงช่วยให้การประเมินความเสี่ยงแม่นยำมากขึ้น เนื่องจากบางพื้นที่อาจมีความถี่ต่ำแต่ความเสียหายสูง หรือบางพื้นที่มีความถี่สูงแต่ความเสียหายต่ำ การรวมสองปัจจัยนี้ทำให้สามารถสะท้อนความเสี่ยงที่แท้จริงและใช้เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มได้อย่างเหมาะสม

ผลการวิเคราะห์ต้นทุนความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วม

ค่าต้นทุนความเสียหายจากความเสี่ยงภัยน้ำท่วม ถูกคำนวณจากการรวมผลของแบบจำลองความถี่และความรุนแรง โดยสามารถเขียนในรูปสมการได้ดังนี้

$$Loss\ Cost = Frequency \times Severity$$

โดยการคำนวณนี้อยู่ภายใต้สมมติฐานว่า จำนวนเคลมและขนาดความเสียหายมีความเป็นอิสระต่อกัน ทั้งนี้ การคำนวณดังกล่าวใช้ค่าความสัมพันธ์ จากแต่ละแบบจำลอง ซึ่งอาจมีเป็นกลุ่มฐาน แตกต่างกันระหว่างแบบจำลองความถี่และความรุนแรง ซึ่งเป็นแนวทางมาตรฐานในงานคณิตศาสตร์ประกันภัย

ทั้งนี้ ค่าเป็นกลุ่มฐาน ของแต่ละแบบจำลองอาจแตกต่างกัน เนื่องจากการกำหนดกลุ่มอ้างอิง ในแต่ละแบบจำลองถูกกำหนดแยกกันตามความเหมาะสมของข้อมูล

ตารางที่ 1 : แสดงค่าสัมพัทธ์รวมของความเสี่ยงของต้นทุนความเสี่ยงจากภัยน้ำท่วม

Factor	Level	Frequency	Severity	Loss Cost
พื้นที่ระดับความเสี่ยง	ไม่มีความเสี่ยง	1.000	0.5108	0.5108
	ความเสี่ยงต่ำ	0.006	1.1536	0.0069
	ความเสี่ยงปานกลาง	0.008	0.6333	0.0051
	ความเสี่ยงสูง	0.029	0.7298	0.0212
	ความเสี่ยงสูงมาก	0.194	1.0000	0.194
ประเภทของผู้เอาประกัน	เชิงพาณิชย์	1.000	2.0859	2.0859
	ที่อยู่อาศัย	0.498	1.0000	0.4980
	อุตสาหกรรม	0.534	2.7951	1.4926
ประเภทกรมธรรม์	กรมธรรม์ประเภทต่ออายุ (Base)	0.8777	1.0000	0.8777
	กรมธรรม์ใหม่	1.000	0.7533	0.7533
กิจการอุตสาหกรรมการผลิต	ไม่ใช่ (Base)		1.0000	1.0000
	ใช่		0.6242	0.6242
จำนวนเงินเอาประกันภัยสุทธิ			1.0437	1.0437
Baseline (Intercept)		0.2594	26,467.3520	

จากตาราง พบว่าการพิจารณาความเสี่ยงโดยใช้ต้นทุนความเสียหายจากความเสี่ยงภัยน้ำท่วม ซึ่งเป็นผลคูณของความถีการเกิดเคลม และความรุนแรงการเกิดเคลมช่วยสะท้อนระดับความเสี่ยงโดยรวมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากสามารถรวมผลกระทบของทั้งจำนวนครั้งในการเกิดเคลมและขนาดของความเสียหายเข้าด้วยกัน

เมื่อพิจารณาเฉพาะความถี่หรือความรุนแรงเพียงด้านใดด้านหนึ่ง อาจทำให้การประเมินความเสี่ยงคลาดเคลื่อนได้ ตัวอย่างเช่น บางพื้นที่อาจมีความถี่ของการเกิดเคลมต่ำ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์แล้วมีความเสียหายสูงมาก ส่งผลให้ค่าต้นทุนความเสียหายจากความเสี่ยงภัยน้ำท่วมอยู่ในระดับสูง ขณะที่บางพื้นที่อาจมีความถี่สูงแต่มีความเสียหายต่อครั้งต่ำ ทำให้ค่าค่าต้นทุนความเสียหายจากความเสี่ยงภัยน้ำท่วม ไม่ได้สูงตามความถี่เพียงอย่างเดียว

ดังนั้น การใช้ค่าต้นทุนความเสียหายจากความเสี่ยงภัยน้ำท่วมซึ่งเป็นการรวมทั้งสององค์ประกอบเข้าด้วยกัน จึงช่วยให้สามารถเปรียบเทียบระดับความเสี่ยงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และสะท้อนลักษณะความเสี่ยงที่แท้จริงมากยิ่งขึ้น

สรุปและอภิปรายผล

1) ปัจจัยที่มีผลต่อต้นทุนความเสี่ยงและการกำหนดเบี้ยประกันภัย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุดคือตำแหน่งพื้นที่น้ำท่วม รองลงมาคือประเภทผู้เอาประกันภัย โดยกลุ่มอุตสาหกรรมมีความเสี่ยงและต้นทุนสูงสุด ขณะที่มูลค่าทรัพย์สินส่งผลโดยตรงต่อความรุนแรงของความเสียหาย การอภิปรายผลชี้ว่าโครงสร้างความเสี่ยงเป็นแบบผสมผสานระหว่างพื้นที่ กลุ่มลูกค้า และขนาดทรัพย์สิน จึงควรกำหนดเบี้ยประกันภัยแบบอิงความเสี่ยงรายพื้นที่ (risk-based pricing)

2) ผลกระทบทางเศรษฐกิจและแนวทางบริหารความเสี่ยง

ความเสียหายจากน้ำท่วมมีลักษณะกระจุกตัวในปีที่เกิดเหตุรุนแรง โดยกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างผลกระทบสูงสุดต่อระบบประกันภัย ผลการศึกษาชี้ว่าภัยน้ำท่วมเป็นความเสี่ยงแบบ “ความถี่ต่ำแต่ความรุนแรงสูง” ดังนั้นแนวทางบริหารจัดการที่เหมาะสมคือการใช้แบบจำลองเชิงสถิติในการกำหนดเบี้ย การใช้ deductible และ limit รวมถึงการบริหารประกันภัยต่อเพื่อเพิ่มเสถียรภาพของระบบประกันภัยในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

1.1 การกำหนดอัตราเบี้ยประกันภัย ควรนำปัจจัยที่มีอิทธิพลสูง โดยเฉพาะระดับความเสี่ยงน้ำท่วมและกลุ่มอุตสาหกรรมมาใช้กำหนดโครงสร้างเบี้ยประกันภัย เพื่อให้สะท้อนต้นทุนความเสี่ยงที่แท้จริงและลดการอุดหนุนข้ามกลุ่มความเสี่ยง

1.2 การใช้ปัจจัยพื้นที่ในกระบวนการรับประกันภัย ข้อมูลพื้นที่ความเสี่ยงน้ำท่วมควรถูกนำมาใช้ในการคัดเลือกความเสี่ยง การกำหนดเบี้ย และเงื่อนไขความคุ้มครอง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารความเสี่ยง

1.3 การออกแบบผลิตภัณฑ์ประกันภัยตามกลุ่มลูกค้า ควรออกแบบผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มลูกค้า โดยกลุ่มอุตสาหกรรมเน้นความคุ้มครองสูง ส่วนที่อยู่อาศัยเน้นความคุ้มครองพื้นฐานที่เข้าถึงง่ายและเบี้ยเหมาะสม

1.4 การพัฒนาเครื่องมือวิเคราะห์เชิงพื้นที่ ควรพัฒนาแผนที่ความเสี่ยงน้ำท่วมเพื่อใช้วิเคราะห์การกระจายตัวของความเสี่ยง และสนับสนุนการวางแผนบริหารจัดการความเสี่ยงในระดับพื้นที่

1.5 การใช้แบบจำลองเชิงสถิติในการตัดสินใจ ควรนำแบบจำลองทางสถิติไปใช้ในการกำหนดเบี้ยประกันภัย การบริหารพอร์ตความเสี่ยง และการวางแผนสำรองเงิน เพื่อเพิ่มความแม่นยำในการตัดสินใจ

1.6 การพิจารณารับประกันภัย ควรใช้พื้นที่เสี่ยงระดับสูง (ระดับ 3–4) เป็นจุดเฝ้าระวัง และพิจารณาเพิ่มเงื่อนไข เช่น deductible หรือ limit เพื่อควบคุมความเสี่ยงและรักษาเสถียรภาพทางการเงินของบริษัท

1.7 การส่งเสริมมาตรการป้องกันภัย ควรส่งเสริมให้ผู้เอาประกันภัยจัดทำมาตรการป้องกันน้ำท่วมในสถานประกอบการ และอาจใช้เป็นเงื่อนไขลดเบี้ยประกันภัยเพื่อจูงใจการบริหารความเสี่ยง

1.8 การบริหารพอร์ตโฟลิโอ สามารถใช้ผลการวิเคราะห์ต้นทุนความเสี่ยงเพื่อวางแผนการประกันภัยต่อ (reinsurance) โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการกระจุกตัวของความเสี่ยงสูง

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การบูรณาการปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ควรเพิ่มตัวแปร เช่น ความลึกของน้ำท่วม และระยะเวลาน้ำท่วมขัง เพื่อเพิ่มความแม่นยำของแบบจำลอง

2.2 ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ควรนำแบบจำลองภูมิอากาศในอนาคตมาใช้ร่วมในการประเมินความเสี่ยง เพื่อให้ข้อมูลมีความทันสมัยและแม่นยำมากขึ้น

2.3 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพิ่มเติม ควรศึกษามาตรการป้องกันของอาคาร เช่น ระบบกันน้ำหรือระบบระบายน้ำ เพื่อใช้กำหนดส่วนลดเบี้ยประกันภัยอย่างเป็นมาตรฐานในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องการศึกษาต้นทุนความเสี่ยงภัยประกันภัยน้ำท่วมในประเทศไทยสำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยคำแนะนำจาก รองศาสตราจารย์ ดร.กมล บุษบา ที่ปรึกษาโครงการพิเศษ และคุณปิยะบุตร ประธานพิพัฒน์ ที่ปรึกษาร่วม ผู้ให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และความรู้ตลอดกระบวนการดำเนินงานวิจัยฉบับนี้ ด้วยความกรุณา อดทน และเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากขึ้น

ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรวิทยาการประกันภัย คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มอบองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณค่า ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินการ วิจัยฉบับนี้ และได้รับความอนุเคราะห์ด้านงบประมาณจากทุนสนับสนุนการทำวิจัยด้านวิทยาการประกันภัย (โครงการปริญญาตรีภาคพิเศษ หลักสูตรวิชาวิทยาการประกันภัย สาขาวิชาคณิตศาสตร์และสถิติ) คณะ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีงบประมาณ 2569 คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

Ahmad, M. I., Sinclair, C. D., & Werritty, A. (1988). **Log-logistic flood frequency analysis**. *Journal of Hydrology*, 98(3–4), 205–224.

Agresti, A. (2018). ***Statistical methods for the social sciences*.** Pearson.

Akaike, H. (1974). **A new look at the statistical model identification**. *IEEE Transactions on Automatic Control*, 19(6), 716–723.

Alfaer, N. M., Gemeay, A. M., Aljohani, H. M., & Afify, A. Z. (2021). **The extended log-logistic distribution: Inference and actuarial applications.** *Mathematics*, 9(12), 1386.

Apel, H., et al. (2004). **Flood risk assessment and associated uncertainty**. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 4(2), 295–308.

ArcGIS / Esri. (2023). ***GIS for flood risk management*.** สืบค้นจาก https://www.esri.com/

Bates, P. D., Horritt, M. S., & Fewtrell, T. J. (2010). **A simple inertial formulation of the shallow water equations for efficient flood inundation modelling.** *Journal of Hydrology*, 387(1–2), 33–45.

Casella, G., & Berger, R. L. (2002). ***Statistical inference***. Cengage Learning.

Department of Disaster Prevention and Mitigation (DDPM). (2023). ***รายงานสถานการณ์สาธารณภัยในประเทศไทย.*** สืบค้นจาก https://www.ddpm.go.th/

Gao, D., Yin, J., Yang, Y., Mai, J., Lu, Y., Liang, P., Wang, W., Yuan, X., & Yu, D. (2025). **Validating typhoon-induced rainstorm flood inundation modelling with insurance claims**. *Journal of Hydrology*.

GeeksforGeeks. (2025). ***Negative binomial distribution: Properties and applications***. สืบค้นจาก https://www.geeksforgeeks.org/

Grigg, N. S. (2023). **Comprehensive flood risk assessment**: State of the practice. *Hydrology*, 10(2), 46.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). ***Climate change 2021: The physical science basis***. Cambridge University Press.

James, G., Witten, D., Hastie, T., & Tibshirani, R. (2021). ***An introduction to statistical learning***. สืบค้นจาก https://www.statlearning.com/

Kariuki, S., Wanjoya, E., Ngesa, O., Alharthi, S., & Afify, A. Z. (2024). **A new extension of the log-logistic distribution with applications to survival data.** ***Mathematics***, 12(3), 456.

Klugman, S. A., Panjer, H. H., & Willmot, G. E. (2012). *Loss models:* ***From data to decisions*** **(4th ed.).** Wiley.

Limpert, E., Stahel, W. A., & Abbt, M. (2001). **Log-normal distributions across the sciences**. *BioScience*, 51(5), 341–352.

MathWorks. (n.d.). ***Negative binomial distribution***. สืบค้นจาก https://www.mathworks.com/

McCullagh, P., & Nelder, J. A. (1989). ***Generalized linear models*** **(2nd ed.).** Chapman & Hall.

Ministry of Natural Resources and Environment (Thailand). (2022). ***รายงานการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทย.*** สืบค้นจาก https://www.rid.go.th/

Montgomery, D. C. (2017). ***Design and analysis of experiments*****.** Wiley.

Morrill, E. P., & Becker, J. F. (2018). **Defining and analying the frequency and severity of flood events to improve risk management from a reinsurance standpoint**. *Hydrology and Earth System Sciences*, 22, 3761–3774.

Merz, B., Hall, J., Disse, M., & Schumann, A. (2010). **Fluvial flood risk management in a changing world.** ***Natural Hazards and Earth System Sciences***, 10, 509–527.

Merz, B., Kreibich, H., Schwarze, R., & Thieken, A. (2010). **Assessment of economic flood damage.** ***Natural Hazards and Earth System Sciences*****,** 10, 1697–1724.

Munich Re. (2023). ***Topics geo: Natural disasters***. สืบค้นจาก https://www.munichre.com/

Nelder, J. A., & Wedderburn, R. W. M. (1972). **Generalized linear models.** ***Journal of the Royal Statistical Society:*** *Series A*, 135(3), 370–384.

Office of Insurance Commission (OIC). (2023). ***รายงานภาพรวมธุรกิจประกันภัยในประเทศไทย.*** สืบค้นจาก https://www.oic.or.th/

Ross, S. M. (2014). ***Introduction to probability models***. Academic Press.

Ruthirako, P., Choosuk, C., Suwan-on, K., Thongpoon, S., Thongpoon, K., & Thangrattanasuwan, P. (2025). **Evaluating flood susceptibility through integrated geospatial techniques in Thailand's monsoon regions.** ***Engineering,*** *Technology & Applied Science Research*, 15(2).

ScienceDirect. (n.d.). ***Negative binomial distribution***. สืบค้นจาก https://www.sciencedirect.com/

ScienceInsights. (2026). ***What is a negative binomial distribution***. สืบค้นจาก https://www.scienceinsights.com/

Smith, K., & Ward, R. (1998). *Floods:* ***Physical processes and human impacts***. Wiley.

Wooldridge, J. M. (2016). ***Introductory econometrics: A modern approach***. Cengage Learning.

Suppawimut, W. (2021). **GIS-based flood susceptibility mapping using statistical index and weighting factor models.** *Environment and Natural Resources Journal*, 19(1), 1–12.

Swiss Re Institute. (2022). ***Natural catastrophes and man-made disasters report***. สืบค้นจาก https://www.swissre.com/

UNDRR. (2017). ***Terminology on disaster risk reduction***. สืบค้นจาก https://www.undrr.org/terminology

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2022). ***Global assessment report on disaster risk reduction.*** สืบค้นจาก https://www.undrr.org/

Werner, M., & McNamara, R. (2007). **Dynamics of flood risk modeling**. *Hydrology and Earth System Sciences*, 11, 1465–1478.

World Bank. (2021). ***Climate risk country profile: Thailand***. สืบค้นจาก https://climateknowledgeportal.worldbank.org/

Xian, C., de Souza, C. P. E., He, W., Rodrigues, F. F., & Tian, R. (2023). **Variational Bayesian analysis of survival data using a log-logistic accelerated failure time model**. *Statistics and Computing*.

อิทธิพลของความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

Impacts of Organizational Capability, Human Capital, and Green Economy on SME Success in Bangkok and Its Vicinity

มินตรารวีย์ กัณฑ์โย[1]
วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความสามารถองค์กร ทุนมนุษย์และการจัดการ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว และความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลเมื่อจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ประกอบการ SMEs และ 2. ศึกษาอิทธิพลของความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ประชากรได้แก่ผู้ประกอบการ SMEs ในกรุงเทพ และปริมณฑล ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ผู้วิจัยใช้ขนาดตัวอย่าง จำนวน 120 คน โดยวิธีการเลือกแบบโควต้า กำหนดการเก็บตัวอย่างแบบสะดวก จากผู้ประกอบการในกรุงเทพ และปริมณฑล ในสัดส่วนที่เท่ากัน โดยลงพื้นที่เก็บด้วยตนเอง เมื่อเก็บครบตามสัดส่วนจึงยุติการจัดการเก็บ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ค่าร้อยละ การทดสอบที การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว และการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ

ผลการวิจัยพบว่า

1) ความสามารถขององค์กรจะมีความแตกต่างกันตามอายุ และทำเลที่ตั้ง ทุนมนุษย์และการจัดการ จะมีความแตกต่างกันตามทำเลที่ตั้ง ในส่วนแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ด้านแนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ จะแตกต่างกันตามอายุและทำเลที่ตั้ง แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนจะแตกต่างกันตาม ทำเลที่ตั้ง และ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวจะแตกต่างกันตาม เพศ อายุ และทำเลที่ตั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และความสำเร็จของธุรกิจจะแตกต่างกันตาม เพศ อายุ และทำเลที่ตั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2) อิทธิพลของความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่าปัจจัยที่ส่งผลประกอบไปด้วย ด้านแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (b = 0.44) ด้านแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (b = 0.23) และ ด้านแนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ (b = 0.20) ตามลำดับ สมการมีอำนาจการพยากรณ์ร้อยละ 87.0 สามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

Y = -0.25 + 0.04X1+ 0.20X2*+ 0.23X3*+ 0.44X4**+ 0.16X5

คำสำคัญ: *ความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการ ความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs*

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study organizational capability, human capital and management, green economy concepts, and the success of small and medium enterprises (SMEs) in

[1] นักศึกษา สาขาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

[2] ประธานหลักสูตร บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Bangkok and its vicinity, classified by the personal characteristics of SME entrepreneurs; and (2) to examine the influence of organizational capability, green economy concepts, and human capital and management on the success of SMEs in Bangkok and its vicinity.The population consisted of SME entrepreneurs in Bangkok and its vicinity, with an unknown exact population size. The researcher utilized a sample size of 120 respondents, employing quota sampling and convenience sampling. Data were collected from entrepreneurs in Bangkok and its vicinity in equal proportions through on-site field visits by the researcher in person. The data collection was terminated once the required proportion was met. The statistics used for data analysis included percentage, t-test, One-Way ANOVA, and multiple regression analysis.

The research findings revealed that:

1. Organizational capability varied according to age and business location. Human capital and management varied according to business location. Regarding the green economy concepts, the bio-economy concept varied by age and location; the circular economy concept varied by location; and the green economy concept varied by gender, age, and location at a statistically significant level. Furthermore, business success differed according to gender, age, and location at a statistically significant level.

2. Regarding the influence of organizational capability, green economy concepts, and human capital and management on the success of SMEs in Bangkok and its vicinity, it was found that the significantly influencing factors included the green economy concept (b = 0.44), the circular economy concept (b = 0.23), and the bio-economy concept (b = 0.20), respectively.The equation had a predictive power of 87.0% and can be written as follows:

Y = -0.25 + 0.04X1+ 0.20X2*+ 0.23X3*+ 0.44X4**+ 0.16X5

Keywords: *Organizational capability, Green economy concepts, Human capital and management, Success of SMEs*

บทนำ

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 สังคมโลกกำลังเผชิญกับภาวะที่เรียกว่า “วิกฤตการณ์เชิงซ้อน” (Polycrisis) ซึ่งประกอบด้วยความผันผวนทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง การหยุดชะงักของห่วงโซ่อุปทาน และวิกฤตการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่เข้าขั้นวิกฤต ความพยายามในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในรูปแบบเดิมที่เน้นเพียงการขยายตัวเชิงปริมาณ หรือ “เศรษฐกิจสีน้ำตาล” (Brown Economy) ซึ่งมีลักษณะเป็นการใช้ทรัพยากรแบบเส้นตรง (Linear Economy) พึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิลและใช้ทรัพยากรอย่างเข้มข้น ถูกมองว่าไม่สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้อีกต่อไป (Bina, 2013; Sulich, 2018) นานาประเทศทั่วโลกจึงได้ร่วมกันกำหนดข้อตกลงเพื่อเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ไปสู่ “เศรษฐกิจสีเขียว” (Green Economy) ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และความเท่าเทียมในสังคม ควบคู่ไปกับการลดความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและความขาดแคลนของระบบนิเวศอย่างมีนัยสำคัญ (Loiseau et al., 2016)

สำหรับประเทศไทย รัฐบาลได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับตัวให้เท่าทันกระแสโลก จึงได้มีการประกาศให้ “แนวคิดเศรษฐกิจ BCG” (Bio-Circular-Green Economy) เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อใช้เป็นกลไกหลักในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างยั่งยืนและสมดุล โดยมุ่งเน้นการใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม (STI) มาต่อยอดฐานทรัพยากรชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อเปลี่ยนโฉมประเทศจากผู้ผลิตสินค้า

โภคภัณฑ์ราคาถูก ไปสู่ระบบเศรษฐกิจฐานนวัตกรรมที่สร้างมูลค่าเพิ่มสูง (Value-based Economy) (ชุติพงศ์ คงสันเทียะ และ ชฎล นาคใหม่, 2566)

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม หรือ SMEs ถือเป็น “รากฐานและฟันเฟือง” ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย จากสถิติพบว่า SMEs มีจำนวนสูงถึงร้อยละ 99.5 ของวิสาหกิจทั้งหมดในประเทศ และมีส่วนในการสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP) กว่าร้อยละ 34.9 นอกจากนี้ยังมีบทบาทหลักในการจ้างงานและการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2565) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้ประกอบการ SMEs ยังคงต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันสูงที่สุดในประเทศและมีจำนวนผู้ประกอบการกระจุกตัวอยู่มากที่สุด (ณัฐพล ลีลาวัฒนานันท์, 2561; นฏา วะสี และคณะ, 2561)

จากการศึกษาสภาพปัญหาพบว่า SMEs ส่วนใหญ่มักเผชิญกับสภาวะ “ความบกพร่องด้านคุณค่า” (Value Deficiencies) ซึ่งสะท้อนผ่านต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นจากการขาดแคลนทรัพยากร การขาดนวัตกรรมในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า และการเผชิญกับคู่แข่งที่รุนแรงทั้งในและต่างประเทศ (ภณ ทัพพินท์กร, 2566; ชุติพงศ์ คงสันเทียะ และ ชฎล นาคใหม่, 2566) อีกทั้งความกดดันจากกฎระเบียบมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมสากล เช่น มาตรฐานการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Net Zero) ได้กลายเป็นมาตรการทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี ซึ่งหาก SMEs ไม่สามารถปรับตัวได้ทันท่วงที ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสำเร็จและขีดความสามารถทางการแข่งขันในระยะยาว เพื่อให้ SMEs สามารถเปลี่ยนผ่านไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืนได้ จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยเชิงกลยุทธ์ที่ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ 3 ประการหลัก ดังนี้

ความสามารถองค์กร (Organizational Capability) ในยุคที่สภาพแวดล้อมมีความผันผวนสูง (VUCA World) การวางแผนธุรกิจเชิงกลยุทธ์ (Strategic Planning) อย่างเป็นระบบถือเป็นหัวใจสำคัญ องค์กรต้องมีความสามารถในการตรวจสอบสภาพแวดล้อม (Environmental Scanning) ผ่านเครื่องมือต่างๆ เช่น SWOT และ PESTEL เพื่อระบุโอกาสและอุปสรรคทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม และกฎหมาย (Yüksel, 2012; Goyal et al., 2013) ความสามารถในการปรับตัวเชิงกลยุทธ์ (Strategic Agility) และการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติจริง (Strategy Implementation) คือปัจจัยที่แยกความแตกต่างระหว่างองค์กรที่อยู่รอดและองค์กรที่ล้มเหลว การปรับโฉมองค์กร (Enterprise Transformation) เพื่อสร้างคุณค่าใหม่จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ (Rouse, 2005)

ทุนมนุษย์ (Human Capital) ทุนมนุษย์ถูกจำกัดความว่าเป็นความรู้ ทักษะ ความเชี่ยวชาญ และสมรรถนะของบุคลากร ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน ในปัจจุบัน SMEs จำนวนมากยังขาดการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ชัดเจน ทำให้บุคลากรขาดการพัฒนาทักษะแห่งอนาคตที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนโมเดลธุรกิจรูปแบบใหม่ ดังนั้น การมุ่งเน้นการยกระดับทักษะ (Upskill) และการปรับปรุงทักษะเดิม (Reskill) ของบุคลากรให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสีเขียวและการจัดการเชิงระบบ จึงเป็นความจำเป็นยิ่งยวด (จิตรลดา ตรีสาคร และคณะ, 2567) ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนา “ทุนมนุษย์สีเขียว” (Green Human Capital) ที่มีความเข้าใจในหลักการความยั่งยืน จะเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวภายใต้โมเดลการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม (BCG Model) ไม่ใช่เพียงการจัดทำกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR) แต่คือเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการบริหารจัดการธุรกิจยุคใหม่ (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2564) ประกอบด้วยแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ภายใต้โมเดล BCG การประยุกต์ใช้ทั้งนี้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวไม่ใช่เพียงการจัดทำกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR) แต่คือเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการบริหารจัดการประกอบด้วย (1) เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) ที่มุ่งเน้นการสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงจากทรัพยากรท้องถิ่น (2) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ที่เน้นการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุดผ่านหลักการ 4Rs (Reduce, Reuse, Recycle, Repair) เพื่อมุ่งสู่การจัดการขยะให้เป็นศูนย์ (Zero Waste) ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนการจัดการของเสียและสร้างโอกาสใหม่จากการแปรรูป

วัสดุเหลือใช้ และ (3) เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ที่สร้างภาพลักษณ์ที่ดีและได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคที่ยินดีจ่ายเงินเพิ่มเพื่อสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 4. ปัญหาในระดับพื้นที่และช่องว่างในการปฏิบัติงาน (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2565)

แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวจะมีความชัดเจนในระดับนโยบายของประเทศ แต่ในทางปฏิบัติสำหรับ SMEs ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล กลับพบว่ายังมีช่องว่างขนาดใหญ่ระหว่าง “สิ่งที่ควรจะเป็น” กับ “สิ่งที่เป็นจริง” ผู้ประกอบการจำนวนมากยังมองไม่เห็นความเชื่อมโยงว่า การพัฒนาทุนมนุษย์และการใช้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวจะส่งผลต่อผลประกอบการทางการเงินและความสำเร็จของธุรกิจได้อย่างไร นอกจากนี้ ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการบูรณาการปัจจัยเหล่านี้เข้าด้วยกันเพื่อสร้างต้นแบบความสำเร็จ (Success Model) ในบริบทของ SMEs ไทยยังคงมีอยู่อย่างจำกัด (เอกรินทร์ พ่วงรับ และ ขจรศักดิ์ เจ้ากรมทอง, 2568; ภณ ทัพพินท์กร, 2566)

จากเหตุผลความจำเป็นและความสำคัญของปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งหวังที่จะศึกษาวิจัยเพื่อหาคำตอบว่า “ความสามารถองค์กร ทุนมนุษย์ และแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว” มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs อย่างไร โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญ ผลการศึกษาในครั้งนี้มุ่งหวังที่จะนำเสนอ “รูปแบบความสำเร็จ” (Success Model) ที่เป็นรูปธรรม เพื่อใช้เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับมูลค่าผลิตภัณฑ์ บริหารจัดการต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างขีดความสามารถทางการแข่งขันที่ยั่งยืน อันจะส่งผลให้ SMEs สามารถเติบโตได้อย่างมั่นคงภายใต้บริบทของเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม และขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสามารถองค์กร ทุนมนุษย์และการจัดการ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว และความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลเมื่อจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ประกอบการ SMEs
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการ ความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล มีความแตกต่างกันตามคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ประกอบการ SMEs
2. ความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการ ส่งอิทธิพลเชิงบวก ต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ผู้ประกอบการวิสาหกิจ SMEs ในเขตกทม.และปริมณฑล จำนวน 120 ราย
2. ประกอบไปด้วย ตัวแปรอิสระ ได้แก่ความสามารถองค์กร ทุนมนุษย์ และแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ส่วนตัวแปรตามได้แก่ความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในกรุงเทพ และปริมณฑล
3. ขอบเขตด้านระยะเวลาทำวิจัยอยู่ระหว่างเดือน ธันวาคม 2568- เมษายน 2569

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปร ความสามารถองค์กร ทุนมนุษย์ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว และความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs โดยสามารถสรุปในรูปตาราง และแผนกรอบแนวคิดได้ดังนี้

ตารางที่ 1 : สรุปวรรณกรรมที่ทบทวนเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปร	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	การอ้างอิงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ความสามารถขององค์กร	• ทฤษฎีการวางแผนธุรกิจเชิงกลยุทธ์ (Strategic Business Planning) การวางแผนที่มีระเบียบวินัยเพื่อกำหนดทิศทางองค์กร • กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ภายใน และภายนอกด้วยเครื่องมือ PESTEL และ SWOT • ทฤษฎีการปรับโฉมองค์กร (Enterprise Transformation) การปรับเปลี่ยนพื้นฐานองค์กรเพื่อสร้างคุณค่าใหม่และรักษาสถานภาพการแข่งขัน • ตรรกะการปรับตัวทีละน้อยเชิงกลยุทธ์ (Logical Incrementalism) การบริหารจัดการภายใต้ความไม่แน่นอนและการปรับตัวตามสถานการณ์ • ทฤษฎีระบบธุรกิจครอบครัวและการวางแผนคู่ขนาน (Parallel Planning Process) การเชื่อมโยงเป้าหมายครอบครัวและเป้าหมายธุรกิจเข้าด้วยกัน	- Bryson (2011) - Yüksel (2012) - Goyal et al. (2013) - Rouse (2005) - Quinn (1980) - Carlock & Ward (2010) - อัญชลี รักอริยะธรรม และคณะ (2563)
ทุนมนุษย์และการจัดการ	• ทฤษฎีการจัดการทรัพยากรมนุษย์ใน SMEs การสรรหา การฝึกอบรม และการธำรงรักษาพนักงาน ซึ่งเป็นรากฐานของผลประกอบการที่ดี • การพัฒนาทักษะใหม่ (Upskill/Reskill) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อรองรับเทคโนโลยีดิจิทัลและเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ • ทุนมนุษย์สีเขียว การพัฒนาบุคลากรให้เข้าใจหลักการ ESG และการประเมินวัฏจักรชีวิตเพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่ความยั่งยืน	- ณรงค์วิทย์ แสงทอง (2546) - จิตรลดา ตรีสาคร (2567) - จิตรลดา ตรีสาคร และคณะ (2568)
แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy)	• แนวคิดเศรษฐกิจ BCG (วาระแห่งชาติ) การปรับโครงสร้างธุรกิจให้สมดุลและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม • การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจสีเขียว เพื่อลดความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม ทดแทนเศรษฐกิจสีน้ำตาล (Brown Economy) • กลยุทธ์การตลาดสีเขียว การสร้างความแตกต่าง ภาพลักษณ์ และขีดความสามารถทางการแข่งขันที่ยั่งยืน	- ชุติพงศ์ คงสันเทียะ และชฎล นาคใหม่ (2566) - คัทธลี เจียมสมบูรณ์เลิศ และกฤษดา เชียรวัฒนสุข (2565) - เอกรินทร์ พ่วงรับ และขจรศักดิ์ เจ้ากรมทอง (2568) - Loiseau et al. (2016) - Bina (2013) - Sulich (2018)
ความสำเร็จของธุรกิจ (ความสำเร็จของ SMEs / Success Model)	• รูปแบบความสำเร็จ (Overall Success Model) การวิเคราะห์ความสำเร็จใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ด้านกระบวนการภายใน และด้านการเรียนรู้และการเติบโต	- พิมปภา นาควิเชียร, สุดา สุวรรณาภิรมย์ และธิปัตย์ โสตถิวรรณ์ (2567) - ตฤณ แพเขียว และกิติยา ทัศนะบรรจง. (2565). - Boal & Hooijberg (2000)

ตัวแปร	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	การอ้างอิงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	• ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จเชิงกลยุทธ์ ครอบคลุมภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ และคุณลักษณะของผู้ประกอบการที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดการเติบโต • การสร้างรูปแบบความสำเร็จ การนำโมเดลไปใช้เพื่อพลิกโฉมธุรกิจ สร้างความยั่งยืน และความได้เปรียบทางการแข่งขัน	

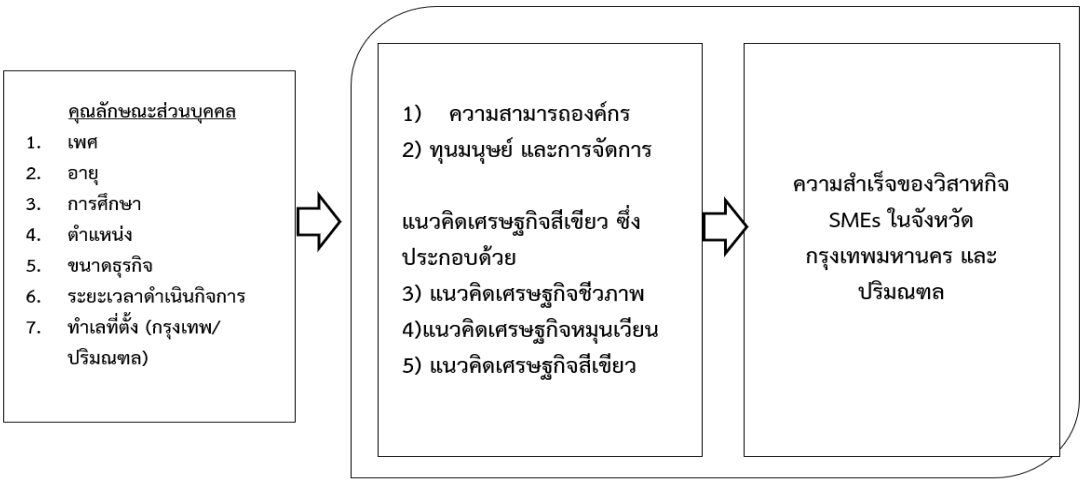

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและตัวอย่าง ประชากรได้แก่ผู้ประกอบการ SMEs ในกรุงเทพ และปริมณฑล ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ผู้วิจัยใช้ขนาดตัวอย่าง จากสูตรของ Cochran (1977) เก็บข้อมูล จำนวน 120 คน โดยวิธีการเลือกแบบโควต้า กำหนดการเก็บตัวอยางแบบสะดวก (Convenience Sampling) จากผู้ประกอบการในกรุงเทพ และปริมณฑล ในสัดส่วนที่เท่ากัน โดยลงพื้นที่เก็บด้วยตนเอง เมื่อเก็บครบตามสัดส่วนจึงยุติการจัดการเก็บ

2. เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่แบบสอบถาม ซึ่งประกอบไปด้วยข้อคำถามปลายปิด ในส่วนคุณลักษณะส่วนบุคคล และมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ในส่วนของความสามารถองค์กร ทุนมนุษย์ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว และความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล แบบสอบถามผ่านการทดสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ราย เพื่อหาความตรงเชิงเนื้อหา และมีการทดสอบค่าความเที่ยงด้วยอัลฟาครอนบาค จากกลุ่มที่ไม่ใช่ตัวอย่าง (SMEs ในจังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 30 ราย) ผลการทดสอบเครื่องมือได้ค่าดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) และความเที่ยง (Cronbach's Alpha)

ตัวแปร	จำนวนข้อ	ความตรงเชิงเนื้อหา	ความเที่ยง
ความสามารถองค์กร	5	0.67-1	0.73
ทุนมนุษย์และการจัดการ	5	0.67-1	0.76
แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ	5	0.67-1	0.88
แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน	5	0.67-1	0.78
แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว	5	0.67-1	0.82
ความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs	5	0.67-1	0.84

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) พบว่าผ่านเกณฑ์ที่ 0.50 และความเที่ยง (Cronbach's Alpha) ผ่านเกณฑ์ที่ 0.70 ขึ้นไป

3.การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การทดสอบที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA) การวิเคราะห์ถดถอยแบบพหุ (Multiple Regression)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย(ร้อยละ 68.30) มีอายุไม่เกิน 30 ปี (ร้อยละ 55.00) การศึกษาจบระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 39.20) มีตำแหน่งงานในองค์กรเป็นเจ้าของกิจการ / ผู้ประกอบการ (ร้อยละ 44.20) มี ขนาดของธุรกิจเป็นวิสาหกิจรายย่อย (Micro) (ร้อยละ 52.50) มีระยะเวลาในการดำเนินกิจการน้อยกว่า 5 ปี (ร้อยละ 37.50) และทำเลที่ตั้งในกรุงเทพ และปริมณฑลในสัดส่วนเท่ากัน (ร้อยละ 50)

ตารางที่ 3 : ความสามารถองค์กร ทุนมนุษย์ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว และความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลเมื่อจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ประกอบการ SMEs

	เพศ	อายุ	การศึกษา	ตำแหน่ง	ขนาดธุรกิจ	ระยะเวลา	ทำเลที่ตั้ง
สถิติที่ใช้	t	F	F	F	F	F	t
ความสามารถขององค์กร	1.68	3.11*	0.7	1.67	0.22	0.08	8.55**
แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ	0.98	3.36*	0.29	2.37	0.04	0.62	9.06**
แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน	1.55	2.60	0.39	1.91	0.33	0.76	8.57**
แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว	2.53*	3.61*	0.95	2.01	0.27	0.63	9.04**
ทุนมนุษย์และการจัดการ	1.79	2.28	0.21	2.12	1.51	0.76	8.06**
ความสำเร็จของธุรกิจ	**2.33***	**4.18****	**0.33**	**1.08**	**0.77**	**0.24**	**11.90****

ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถขององค์กรจะมีความแตกต่างกันตามอายุ และทำเลที่ตั้ง ทุนมนุษย์และการจัดการจะมีความแตกต่างกันตามทำเลที่ตั้ง ในส่วนแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ด้านแนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ จะแตกต่างกันตามอายุและทำเลที่ตั้ง แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนจะแตกต่างกันตาม ทำเลที่ตั้ง และ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวจะแตกต่างกันตาม เพศ อายุ และทำเลที่ตั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และความสำเร็จของธุรกิจจะแตกต่างกันตาม เพศ อายุ และทำเลที่ตั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4 : ผลการทดสอบปัญหาภาวะเส้นตรงร่วมเชิงพหุ

	X1	X2	X3	X4	X5
ความสามารถขององค์กร X1	1	.746**	.731**	.736**	.762**
แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ X2		1	.773**	.757**	.760**
แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน X3			1	.751**	.776**
แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว X4				1	.711**
ทุนมนุษย์และการจัดการ X5					1

ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ พบว่าไม่มีตัวแปรคู่ใดมีความสัมพันธ์กันเกินร้อยละ 80 จนเกิดปัญหาภาวะเส้นตรงร่วมเชิงพหุ (Multiconninerity) จึงสามารถนำตัวแปรดังกล่าวไปทดสอบด้วยการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ

ตารางที่ 5 : อิทธิพลของความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

	B	SE	Beta	t	sig
(Constant)	-0.25	0.17		-1.49	0.14
ความสามารถขององค์กร X1	0.04	0.08	0.04	0.45	0.65
แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ X2	0.2	0.09	0.19	2.13*	0.04
แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน X3	0.23	0.09	0.22	2.39*	0.02
แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว X4	0.44	0.08	0.43	5.59**	0.00
ทุนมนุษย์และการจัดการ X5	0.16	0.09	0.14	1.72	0.09

R^2 = 0.87

ผลการศึกษา อิทธิพลของความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ทุนมนุษย์และการจัดการ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่าปัจจัยที่ส่งผลประกอบไปด้วย ด้านแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (b = 0.44) ด้านแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (b = 0.23) และ ด้านแนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ (b = 0.20) ตามลำดับ สมการมีอำนาจการพยากรณ์ร้อยละ 87.0 สามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

Y = -0.25 + 0.04X1+ 0.20X2*+ 0.23X3*+ 0.44X4**+ 0.16X5

สรุปและอภิปรายผล

1. การเปรียบเทียบตามคุณลักษณะส่วนบุคคล (สมมติฐานที่ 1): พบว่า "ทำเลที่ตั้ง" เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในทุกตัวแปรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งในด้านความสามารถองค์กร ทุนมนุษย์ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (ชีวภาพ หมุนเวียน สีเขียว) และความสำเร็จของธุรกิจ นอกจากนี้ ปัจจัยด้าน "อายุ" ยังส่งผลให้ความสามารถองค์กร แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว และความสำเร็จแตกต่างกัน ขณะที่ปัจจัยด้าน "เพศ" ส่งผลให้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและความสำเร็จแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัย สอดคล้อง กับแนวคิดด้านคุณลักษณะของผู้ประกอบการที่ส่งผลต่อการเติบโตของธุรกิจ ซึ่งตฤณ แพเขียว และ กิติยา ทัศนะบรรจง (2565) ได้ระบุไว้ว่าคุณลักษณะของผู้นำองค์กรเป็นตัวผลักดันให้เกิดการเติบโต นอกจากนี้ การที่ "ทำเลที่ตั้ง" สร้างความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่กรุงเทพฯ และปริมณฑลเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่มีความกดดันด้านสิ่งแวดล้อมและการแข่งขันที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

2. อิทธิพลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs: ปัจจัยที่ส่งผลเชิงบวกต่อความสำเร็จของ SMEs อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลักภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (BCG Model) ได้แก่ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (B = 0.44, p < 0.01) แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (B = 0.23, p < 0.05) และแนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ (B = 0.20, p < 0.05) ตามลำดับ โดยสมการนี้มีอำนาจการพยากรณ์สูงถึงร้อยละ 87.0 ผลการวิจัย สอดคล้องอย่างยิ่ง กับนโยบายวาระแห่งชาติและทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม (BCG Model) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ คัทธลี เจียมสมบูรณ์เลิศ และ กฤษดา เชียรวัฒนสุข (2565) ที่พบว่ากลยุทธ์การตลาดสีเขียวสามารถสร้างขีดความสามารถทางการแข่งขันที่ยั่งยืน รวมถึงสอดคล้องกับแนวคิดของ Loiseau et al. (2016) ที่ระบุว่าการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจสีเขียวช่วยยกระดับความเป็นอยู่และลดความเสี่ยงด้าน

สิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นว่า SMEs ที่ปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจสีเขียว หมุนเวียน และชีวภาพ จะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value-based Economy) และลดข้อจำกัดทางการค้าได้จริง

3. ความสามารถขององค์กร (X1) และทุนมนุษย์และการจัดการ (X5) ไม่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ SMEs อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในการศึกษานี้ ผลการวิจัยข้อนี้ขัดแย้ง กับทฤษฎีฐานทรัพยากร (Resource-Based View: RBV) ของ Barney (1991) ที่ระบุว่าทรัพยากรภายในองค์กร (เช่น โครงสร้างและความสามารถของบุคลากร) คือแหล่งที่มาหลักของความได้เปรียบทางการแข่งขัน รวมถึงขัดแย้งกับทฤษฎีการจัดการทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ที่เน้นย้ำว่าทุนมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุด เหตุผลที่ขัดแย้ง สามารถอภิปรายได้จาก "บริบทของกลุ่มตัวอย่าง" ในงานวิจัยนี้ ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 52.50 เป็นวิสาหกิจรายย่อย (Micro Enterprise) และร้อยละ 37.50 มีระยะเวลาดำเนินกิจการน้อยกว่า 5 ปี สำหรับธุรกิจขนาดจิ๋วที่เพิ่งเริ่มต้น การวางโครงสร้างองค์กรเชิงกลยุทธ์ที่ซับซ้อน (Strategic Planning) หรือการลงทุนพัฒนาระบบทรัพยากรมนุษย์อย่างเต็มรูปแบบ อาจยังไม่ส่งผลต่อผลประกอบการทางการเงินในระยะสั้นได้อย่างชัดเจนเท่ากับการเกาะกระแสความต้องการของตลาด (Market Demand) ผ่านการนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมหรือใช้หลักการ BCG ซึ่งตอบโจทย์ผู้บริโภคได้รวดเร็วและเป็นรูปธรรมมากกว่า

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

1. วิสาหกิจ SMEs ควรเร่งนำหลักการเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) มาเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์หลัก ไม่ใช่เพียงการทำ CSR ผู้ประกอบการควรสร้างภาพลักษณ์แบรนด์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จสูงสุด (Beta = 0.43)

2. SMEs ควรประยุกต์ใช้หลัก 4Rs (Reduce, Reuse, Recycle, Repair) ในกระบวนการผลิตและการดำเนินงาน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายขยะเป็นศูนย์ (Zero Waste) ซึ่งนอกจากจะช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเป็นการลดต้นทุนการจัดการของเสียอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผู้ประกอบการควรใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาต่อยอดทรัพยากรท้องถิ่นให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูงขึ้น (Value Creation) เพื่อหลีกเลี่ยงการแข่งขันด้านราคาเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้ที่สนใจต่อยอดควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติม เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการศึกษาแบบเจาะลึกเฉพาะกรณี (Case Study) กับผู้ประกอบการ SMEs ที่ประสบความสำเร็จอย่างโดดเด่นในการใช้ BCG Model เพื่อค้นหากลไกเชิงลึกและแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices)

2. การขยายขอบเขตพื้นที่การศึกษา ควรขยายพื้นที่การจัดเก็บข้อมูลไปยังภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ หรือเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดที่เป็นเขตระเบียงเศรษฐกิจพิเศษ (EEC) กับหัวเมืองรอง เพื่อศึกษาความแตกต่างของความพร้อมเชิงพื้นที่ที่ส่งผลต่อการปรับตัวของ SMEs

3. การศึกษาปัจจัยเชิงคั่นกลางและตัวแปรกำกับ (Mediating & Moderating Variables) ผู้สนใจควรนำตัวแปรอื่นๆ เช่น การสนับสนุนจากภาครัฐ นวัตกรรมทางเทคโนโลยี หรือระดับความรุนแรงของการแข่งขันในอุตสาหกรรม มาศึกษาในฐานะตัวแปรคั่นกลางหรือตัวแปรกำกับ เพื่อให้เห็นกลไกความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

4. การเจาะลึกเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรม ผู้วิจัยควรแบ่งกลุ่มการศึกษาตามประเภทอุตสาหกรรม (เช่น ภาคการผลิต ภาคบริการ ภาคการเกษตรแปรรูป) เนื่องจากแต่ละอุตสาหกรรมมีความจำเป็นและข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ความสามารถองค์กร และทุนมนุษย์ที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2565). ***คู่มือแนวทางการยกระดับธุรกิจและอุตสาหกรรมด้วยยุทธศาสตร์ BCG (Bio-Circular-Green Economy).*** กระทรวงอุตสาหกรรม.

คัทธลี เจียมสมบูรณ์เลิศ และ กฤษดา เชียรวัฒนสุข. (2565). **กลยุทธ์การตลาดสีเขียวสำหรับอุตสาหกรรมก่อสร้างภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน.** *วารสารศิลปการจัดการ, 6*(1), 286-306.

จิตรลดา ตรีสาคร. (2567). **ผลกระทบของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีต่อความสำเร็จของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.** *วารสารวิชาการบริหารธุรกิจสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย, 13*(2), 5-23.

ชุติพงศ์ คงสันเทียะ และ ชฎล นาคใหม่. (2566). **การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจ BCG: กรณีวิสาหกิจชุมชนแปรรูปกล้วย ตำบลนางิ้ว อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย.** *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 40*(1), 131-151.

ตฤณ แพเขียว และ กิติยา ทัศนะบรรจง. (2565). **ผลกระทบของคุณลักษณะของผู้ประกอบการลักษณะองค์กรตามองค์ประกอบขององค์กรสมรรถนะสูงต่อการเจริญเติบโตของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของภาคธุรกิจการเกษตรในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทย.** *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล, 8*(2), 116-125.

ณรงค์วิทย์ แสงทอง. (2546). ***การบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์.*** เอช อาร์ เซ็นเตอร์.

ณัฐพล ลีลาวัฒนานันท์. (2561). ***ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล*** [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นฏา วะสี, พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม, สุพริศร์ สุวรรณิก, และ แพรวไพลิน วงษ์สินธุวิเศษ. (2561). ***ภูมิทัศน์และพลวัตของธุรกิจไทย: ภาพสะท้อนจากข้อมูลงบการเงิน.*** สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์ (PIER).

พิมปภา นาควิเชียร, สุดา สุวรรณาภิรมย์, และ ธิปัตย์ โสตถิวรรณ์. (2567). **รูปแบบความสำเร็จของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.** *วารสารรัฐประศาสศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 7*(1), 145-161.

ภณ ทัพพินท์กร. (2566). **กลยุทธ์การเติบโตอย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.** *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 8*(6), 173-186.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.). (2564). *โมเดลเศรษฐกิจใหม่ BCG สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (BCG in Action: The New Sustainable Growth Engine).* กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2565). ***รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ปี 2565.*** สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.

อัญชลี รักอริยะธรรม, สุวรรณา พลอยศรี, และ พิชาภพ พันธุ์แพ. (2563). **การจัดการธุรกิจครอบครัวด้วย 5 ขั้นตอนของการวางแผนคู่ขนาน.** *วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ, 10*(1), 1-16.

เอกรินทร์ พ่วงรับ และ ขจรศักดิ์ เจ้ากรมทอง. (2568). **พลิกโฉม SMEs วัสดุก่อสร้าง: กลยุทธ์เชิงระบบสู่วิถีความยั่งยืน.** *สหวิทยาการและความยั่งยืนปริทรรศน์ไทย, 14*(2), 20.

Barney, J. (1991). **Firm resources and sustained competitive advantage.** *Journal of Management, 17*(1), 99-120.

Bina, O. (2013). **The green economy and sustainable development: An uneasy balance?** *Environment and Planning C: Government and Policy, 31*(6), 1023-1047.

Boal, K. B., & Hooijberg, R. (2000). **Strategic leadership research: Moving on.** *The Leadership Quarterly, 11*(4), 515-549.

Bryson, J. M. (2011). ***Strategic planning for public and nonprofit organizations: A guide to strengthening and sustaining organizational achievement*** (4th ed.). John Wiley & Sons.

Carlock, R. S., & Ward, J. L. (2010). ***When family businesses are best: The parallel planning process for family harmony and business success.*** Macmillan.

Cochran, W. G. (1977). ***Sampling techniques*** (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Goyal, P., Rahman, Z., & Kazmi, A. (2013). **Corporate sustainability performance and firm performance research: Literature review and future research agenda.** *Management Decision, 51*(2), 361-379.

Loiseau, E., Saikku, L., Antikainen, R., Droste, N., Hansjürgens, B., Pitkänen, K., & Thomsen, M. (2016). **Green economy and related concepts: An overview.** *Journal of Cleaner Production, 139*, 361-371.

Quinn, J. B. (1980). ***Strategies for change: Logical incrementalism.*** Richard D. Irwin.

Rouse, W. B. (2005). **A theory of enterprise transformation.** *Systems Engineering, 8*(4), 279-295.

Sulich, A. (2018). **The green economy development factors.** In *Proceedings of the 32nd International Business Information Management Association Conference (IBIMA).*

Yüksel, I. (2012). **Developing a multi-criteria decision-making model for PESTEL analysis.** *International Journal of Business and Management, 7*(24), 52-66.

การรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวย ในจังหวัดนครปฐม

Perceived Service Quality Affecting Revisit Intention of Beauty Salon Customers in Nakhon Pathom Province

ศศิปรียา สุวรรณสิงห์[1]
ยศวรรณ โพธิ์อำพร[1]
นงลักษณ์ บุญสมจิตร[1]
ธนาธิป พัวพรพงษ์[2]
วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 2) ศึกษาอิทธิพลของการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ประชาชนที่ใช้บริการร้านเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม จำนวน 400 คน ใช้การเลือกตัวอย่างแบบสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา และความเที่ยง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ผลการวิจัยพบว่า

1) ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม พบว่า มีความแตกต่างกันในด้านอายุ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ปัจจัยการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลประกอบไปด้วย ด้านการให้ความมั่นใจ (b = 0.30) ด้านความน่าเชื่อถือ (b = 0.23) ด้านความเอาใจใส่ (b = 0.19) . ด้านการตอบสนอง (b = 0.15) และด้านสิ่งที่สามารถจับต้องได้ (b = 0.12) ตามลำดับ

ตัวแปรอิสระทั้งหมดมีอำนาจในการพยากรณ์ร้อยละ 62.8 (R^2= .628) และสามารถเขียนสมการในรูปคะแนนดิบได้ดังนี้

Y = -0.007 + 0.12 X1 **+ 0.19 X2 **+ 0.15 X3 **+ 0.23 X4 **+ 0.30 X5**

คำสำคัญ: *การรับรู้คุณภาพบริการ การกลับมาใช้บริการซ้ำ ร้านเสริมสวย*

Abstract

This research aimed to: 1) study the revisit intention of beauty salon customers in Nakhon Pathom province classified by personal factors, and 2) examine the influence of perceived service quality affecting the revisit intention of beauty salon customers in Nakhon Pathom province. The sample consisted of 400

[1] นักศึกษา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

[2] อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

people who use beauty salon services in Nakhon Pathom province, selected through convenience sampling. The instrument used for data collection was a questionnaire that had been tested for content validity and reliability. The statistics used for data analysis included percentage, mean, standard deviation, t-test, One-way ANOVA, and Multiple Regression Analysis.

The research findings were as follows: Regarding personal factors, it was found that customers with differences in age, occupation, and average monthly income had statistically significant differences in their revisit intention at the .05 level.

Perceived service quality factors affecting the repeat usage of beauty salon customers in Nakhon Pathom province.It was found that the influencing factors consisted of Assurance (b = 0.30), Reliability (b = 0.23), Empathy (b = 0.19), Responsiveness (b = 0.15), and Tangibility (b = 0.12), respectively.All independent variables had a predictive power of 62.8 percent (R^2 = .628) and the regression equation in raw scores can be written as follows::

$$Y = -0.007 + 0.12\ X_1^{**} + 0.19\ X_2^{**} + 0.15\ X_3^{**} + 0.23\ X_4^{**} + 0.30\ X_5^{**}$$

Keywords: *Perceived Service Quality, Revisit Intention, Beauty Salon*

บทนำ

ในสภาวะเศรษฐกิจและการแข่งขันของโลกยุคปัจจุบัน อุตสาหกรรมบริการ (Service Industry) ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและความงาม ซึ่งมีอัตราการเติบโตอย่างก้าวกระโดดและต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมที่ภาพลักษณ์ บุคลิกภาพ และการดูแลตนเองกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นใจในการดำเนินชีวิต ความสำเร็จในหน้าที่การงาน และการเป็นที่ยอมรับในสังคม ค่านิยมเรื่องความสวยงาม ไม่ว่าจะเป็นใบหน้า รูปร่าง หรือทรงผม ได้เปลี่ยนผ่านจากความต้องการส่วนเพิ่มมาเป็นความต้องการพื้นฐานที่ผู้บริโภคยุคใหม่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวด ประกอบกับกระแสแฟชั่นที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้ธุรกิจร้านเสริมสวยมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยร้านเสริมสวยยุคใหม่ได้ปรับรูปแบบการให้บริการแบบครบวงจรที่ครอบคลุมทั้งการตัดแต่งทรงผม นวดหน้า แต่งหน้า และทำเล็บ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการความสะดวกรวดเร็ว การขยายตัวนี้ส่งผลให้ธุรกิจเสริมสวยสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้ประกอบการได้เป็นอย่างดี แต่ในขณะเดียวกันก็นำมาซึ่งสภาวะการแข่งขันที่รุนแรง ทำให้ผู้ประกอบการจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพการบริการให้ทันสมัยและตอบโจทย์ลูกค้าอยู่เสมอ (สรัญญพัชร แป้นเกตุ, 2560)

ท่ามกลางสภาวะการแข่งขันที่สูงของธุรกิจร้านเสริมสวย การสร้างความแตกต่างด้วยคุณภาพการบริการจึงเป็นกลยุทธ์หัวใจสำคัญที่จะทำให้ธุรกิจอยู่รอดได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากธุรกิจบริการมีความแตกต่างจากสินค้าทั่วไป เนื่องจากเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ลูกค้าจึงประเมินคุณภาพโดยการเปรียบเทียบระหว่างความคาดหวังกับประสบการณ์ที่ได้รับจริง หากผู้ประกอบการสามารถตอบสนองได้เหนือกว่าความคาดหวังย่อมก่อให้เกิดความประทับใจและความพึงพอใจสูงสุด ซึ่งความพึงพอใจของผู้บริโภคมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมากต่อความภักดี พฤติกรรมการบอกต่อ และที่สำคัญที่สุดคือการกลับมาซื้อซ้ำ ซึ่งการสร้างฐานลูกค้าประจำนี้ถือเป็นรากฐานความมั่นคงของธุรกิจในระยะยาว (ไชยภพ คัมภีร์พงศ์ และ สายพิณ ปั้นทอง 2564) การรักษาความภักดีให้ลูกค้ากลับมาใช้บริการซ้ำนับเป็นกุญแจสู่ความสำเร็จ ซึ่งการรักษาฐานลูกค้าเก่ามีประสิทธิภาพในการสร้างผลกำไรมากกว่าการทุ่มงบประมาณเพื่อแสวงหาลูกค้าใหม่ (ชัยสมพล ชาวประเสริฐ, 2552) นอกจากนี้ ลักษณะทางประชากรศาสตร์หรือปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อความคาดหวังและการรับรู้คุณภาพการบริการที่ต่างกัน

โดยเฉพาะกลุ่มที่มีสถานภาพมั่นคงมักจะให้ความสำคัญกับคุณภาพและความเป็นมืออาชีพ และมีแนวโน้มที่จะเป็นลูกค้าประจำหากได้รับการดูแลที่ตรงตามความต้องการเฉพาะบุคคล ซึ่งพฤติกรรมผู้บริโภคในธุรกิจบริการมีความแปรผันสูงตามประสบการณ์และสถานภาพทางสังคม (Lovelock, 2001)

เมื่อพิจารณาในบริบทพื้นที่ศึกษา จังหวัดนครปฐมถือเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่มีศักยภาพสูงและมีการขยายตัวของสังคมเมืองอย่างก้าวกระโดด เป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาและแหล่งพักอาศัยหนาแน่น ส่งผลให้ประชากรในพื้นที่มีวิถีชีวิตทันสมัยและให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพ ทำให้ธุรกิจร้านเสริมสวยในพื้นที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรง จากสถิติพบว่าจังหวัดนครปฐมมีสถานประกอบการประเภทการแต่งผมและการเสริมสวยที่จดทะเบียนในรูปแบบนิติบุคคลและบุคคลธรรมดาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเมืองนครปฐม และอำเภอสามพราน ซึ่งมีอัตราความหนาแน่นของร้านเสริมสวยเฉลี่ยสูงถึง 10-15 แห่งต่อตารางกิโลเมตร ในเขตชุมชนและรอบสถานศึกษา สภาวะดังกล่าวส่งผลให้เกิดการแข่งขันที่รุนแรง (Hyper-competition) โดยเฉพาะการแย่งชิงส่วนแบ่งตลาดในกลุ่มนิสิต นักศึกษา และวัยทำงาน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมการเลือกใช้บริการที่หลากหลายและมีความภักดีต่อตราสินค้าต่ำ (Low Brand Loyalty) (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2567) อีกทั้งการขยายตัวของห้างสรรพสินค้าและคอมมูนิตี้มอลล์แห่งใหม่ ส่งผลให้ร้านเสริมสวยรายย่อยต้องเผชิญกับคู่แข่งที่มีความพร้อมด้านเงินทุนและการทำการตลาดดิจิทัล หากสถานประกอบการใดไม่สามารถรักษามาตรฐานคุณภาพบริการให้เป็นที่ประจักษ์ ผู้บริโภคย่อมมีทางเลือกในการเปลี่ยนไปใช้บริการจากคู่แข่งได้ทันที ช่องว่างทางความรู้ (Research Gap) และปัญหาการวิจัยแม้ว่าจะมีการศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพการบริการและการกลับมาใช้บริการซ้ำในหลากหลายธุรกิจ แต่ในบริบทของธุรกิจร้านเสริมสวยในจังหวัดนครปฐมซึ่งเป็นพื้นที่เมืองขยายตัวและมีระดับการแข่งขันสูงมากนั้น ยังคงมีช่องว่างทางความรู้ที่สำคัญ (Research Gap) ในการระบุว่าองค์ประกอบใดของคุณภาพการบริการที่มีผลกระทบและอิทธิพลสูงสุดต่อการตัดสินใจกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าอย่างแท้จริง เนื่องจากผู้ประกอบการส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นการปรับปรุงสิ่งทางกายภาพหรือสิ่งจับต้องได้ตามกระแสแฟชั่น แต่จากลักษณะเฉพาะของงานบริการเสริมสวยที่มีการปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิด ปัจจัยเชิงความสัมพันธ์และการสร้างความมั่นใจอาจมีความสำคัญที่แตกต่างออกไป การขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ที่จำเพาะเจาะจงกับพื้นที่ปริมณฑลที่มีกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นนักศึกษาและวัยทำงานที่มีความภักดีต่ำ ทำให้ผู้ประกอบการขาดแนวทางที่ชัดเจนในการจัดสรรทรัพยากรและการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อรักษาฐานลูกค้าในระยะยาวด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง "การรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม" เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์การบริการที่มีประสิทธิภาพ แม่นยำ และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างตรงจุด อันจะช่วยรักษาฐานลูกค้าเดิม สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างยั่งยืน และขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในธุรกิจบริการของจังหวัดนครปฐมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม

สมมุติฐานของการวิจัย

1. พฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม มีความแตกต่างกันเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
2. อิทธิพลของการรับรู้คุณภาพการบริการจะส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม

ขอบเขตของการวิจัย

1. **ขอบเขตด้านเนื้อหามุ่งศึกษาในเรื่องการรับรู้คุณภาพการบริการ** ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าที่ใช้บริการร้านเสริมสวย. ขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมมิติของคุณภาพการบริการตามโมเดล SERVQUAL และแนวคิดพฤติกรรมผู้บริโภคหลังการตัดสินใจซื้อซ้ำ.

2. **ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้** คือ ประชาชนที่ใช้บริการร้านเสริมสวยในเขตจังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาประมวลผลวิเคราะห์ทางสถิติ คือ ประชาชนที่ใช้บริการร้านเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม จำนวน 400 คน.

3. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะภายในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม พื้นที่การจัดเก็บข้อมูลให้ความสำคัญกับทำเลที่มีความหนาแน่นของสถานประกอบการเสริมสวยสูงและรอบสถานศึกษา เช่น พื้นที่อำเภอเมืองนครปฐม และอำเภอสามพราน.

4. ขอบเขตด้านตัวแปรตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วยปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน. และ การรับรู้คุณภาพการบริการ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความเป็นรูปธรรม/กายภาพ ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้านการให้ความมั่นใจ และด้านความเข้าใจลูกค้า/เอาใจใส่. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ การกลับมาใช้บริการซ้ำ ประกอบด้วย เจตนาความตั้งใจกลับมาใช้บริการ และการแนะนำบอกต่อ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาประมวลสรุปความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยจำแนกออกเป็นตัวแปรอิสระในด้านปัจจัยส่วนบุคคล และด้านมิติคุณภาพการบริการ 5 ด้าน ซึ่งส่งอิทธิพลต่อตัวแปรตามคือเจตนาและพฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้า ดังแสดงในภาพความสัมพันธ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : สรุปวรรณกรรมที่ทบทวนเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปร	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	การอ้างอิงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ปัจจัยส่วนบุคคล(เพศ, อายุ, ระดับการศึกษา, อาชีพ, รายได้เฉลี่ยต่อเดือน)	คุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกันส่งผลต่อระดับความคาดหวัง ทัศนคติ และการรับรู้คุณภาพการบริการที่แตกต่างกันตามประสบการณ์และสถานภาพทางสังคม ซึ่งส่งผลเชิงโครงสร้างต่อพฤติกรรมผู้บริโภคในการเลือกรับบริการ.	- ภาวินี ทองแย้ม (2560) - Lovelock (2001)
การรับรู้คุณภาพการบริการ(ด้านสิ่งที่สามารถจับต้องได้ (Tangibility) ด้านความเอาใจใส่ (Empathy) ด้านการตอบสนอง (Responsiveness)ด้านความน่าเชื่อถือ (Reliability) และด้านการให้ความมั่นใจ (Assurance))	- คุณภาพการบริการ (Service Quality) หมายถึง ความสามารถในการตอบสนองความต้องการและส่งมอบบริการที่ตรงหรือเหนือกว่าความคาดหวังของผู้รับบริการ. - โมเดล SERVQUAL อธิบายกระบวนการประเมินผลงานหลังการใช้บริการผ่านการเปรียบเทียบระหว่างความคาดหวัง (Expectation) กับการรับรู้จริง (Perception).	- ณัฐนุช เจียรประดิษฐ (2560) - มนัสชญาน์ โรมินทร์ และคณะ (2561) - มนัสวีร์ วิญญาภาพ และจตุรภัทร วงศ์สิริสถาพร (2560) - ณัฐชัย วงศ์ศุภลักษณ์ (2556) - Hanks et al. (2017) - Ye et al. (2014)

ตัวแปร	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	การอ้างอิงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การกลับมาใช้บริการซ้ำ (ความตั้งใจกลับมาใช้บริการ, การแนะนำบอกต่อ)	- การกลับมาใช้บริการซ้ำ (Service Revisit) และเจตนาการซื้อซ้ำเป็นตัวบ่งชี้ความภักดีของลูกค้า และความสำเร็จระยะยาวของธุรกิจ . - พฤติกรรมหลัง การตัดสินใจซื้อเกิดขึ้นเมื่อลูกค้าเปรียบเทียบคุณค่าที่ได้รับจริงว่าสูงกว่าความคาดหวัง นำไปสู่ประสบการณ์ ที่ดี ทัศนคติเชิงบวก และเกิดการบอกต่อปากต่อปาก (Word of Mouth).	- นันทวรรณ บุญรักษา และคณะ (2568) - วรัสสิญา ศุภธนโชติพงศ์ (2562) - Viet et al. (2020)

จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยสามารถสร้างกรอบแนวคิดได้ดังนี้

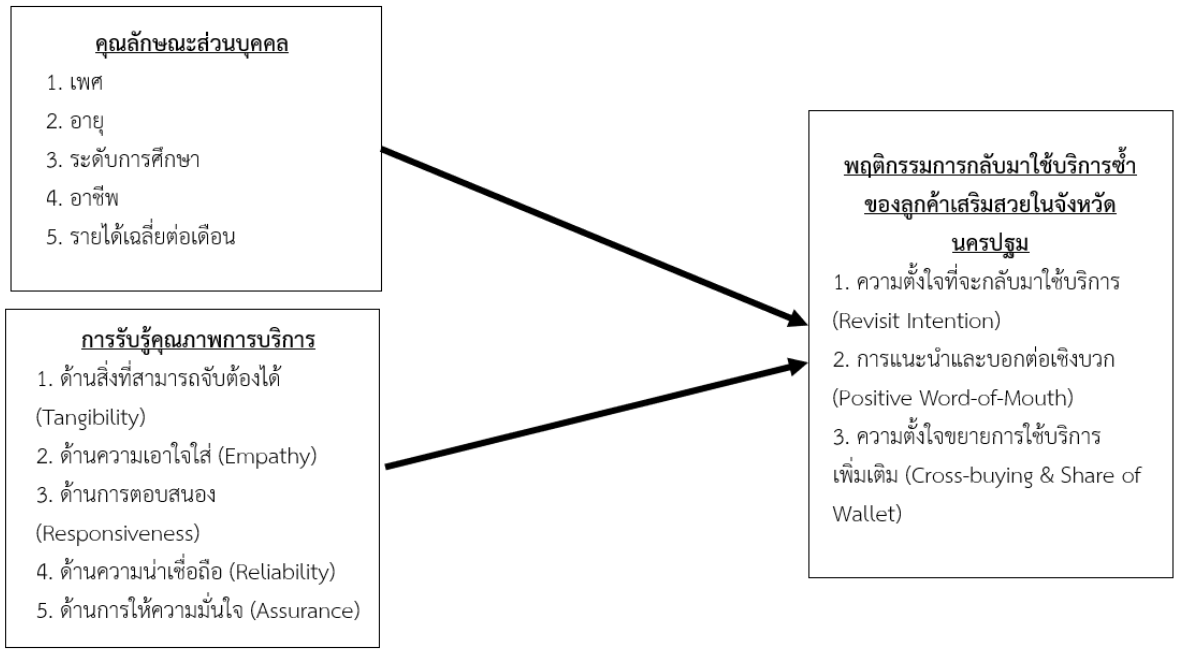

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร และตัวอย่าง ประชากรได้แก่ ลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ผู้วิจัยใช้สูตรหาตัวอย่างของ Cochran (1977) ได้ตัวอย่างจำนวน 385 คน มีการเพิ่มขนาดตัวอย่างเป็น 400 คน ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก แต่กระจายจัดเก็บตามร้านเสริมสวยให้ครบทั้ง 7 อำเภอในจังหวัดนครปฐม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) รวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดนครปฐม เกี่ยวกับพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าของประชาชนในจังหวัดนครปฐม

วิธีการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสอบถาม มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเครื่องมือการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. กำหนดขอบเขตและโครงสร้างแบบสอบถามเพื่อให้ครอบคลุมกับตัวแปรที่กำหนด โดยดำเนินการปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา พร้อมทั้งมีการตรวจและแก้ไข

3. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหา และทดสอบค่าความเที่ยงจากกลุ่ม ลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดปทุมธานี จำนวน 30 ราย เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามระหว่างเนื้อหาสาระของเครื่องมือ และเนื้อหาสาระของเรื่องที่ศึกษา ผลการวิจัยพบว่าเครื่องมือมีคุณภาพจึงนำไปจัดเก็บจริง

4. นำผลที่ได้มาปรับปรุงและทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ สำหรับมาใช้ในการรวบรวมข้อมูล ในการวิจัย

5. การรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย การรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1. ผู้วิจัยได้ทำการแจกจ่ายแบบสอบถามให้กับประชาชนในจังหวัดนครปฐมที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

5.2. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมแบบสอบถามที่ได้ทั้งหมด ตรวจสอบความสมบูรณ์ นำมาดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จะนำข้อมูลที่ได้จากการทำแบบสอบถามมาประมวลผล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์โดยวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ ด้วยสถิติ ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลระดับการรับรู้คุณภาพการบริการ และการกลับมาใช้บริการซ้ำ ใช้สถิติเชิงพรรณนาด้วยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA)

4. การวิเคราะห์อิทธิพลของการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม ใช้สถิติการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เชิงเส้นของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient)

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 321 คน (ร้อยละ 80.25) ด้านอายุ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 20-30 ปี มากที่สุดถึง จำนวน 281 คน (ร้อยละ 70.25) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี จำนวน 266 คน (ร้อยละ 66.50) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัท จำนวน 283 คน (ร้อยละ 70.75) และในส่วนของรายได้เฉลี่ยต่อเดือนนั้น พบว่าส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 15,001-25,000 บาทต่อเดือน จำนวน 258 คน (ร้อยละ 64.50)

ตอนที่ 2 การรับรู้คุณภาพการบริการ พบว่า ในภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามมีการรับรู้คุณภาพการบริการอยู่ในระดับมากที่สุด (Mean = 4.54) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านมีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านความเอาใจใส่ (Mean = 4.58) รองลงมาคือ ด้านการให้ความมั่นใจ (Mean = 4.57) ด้านการตอบสนอง (Mean = 4.55) และด้านความน่าเชื่อถือ (Mean = 4.54) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านสิ่งที่สามารถจับต้องได้ (Mean = 4.48)

ตอนที่ 3 การกลับมาใช้บริการซ้ำ พบว่า ในภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามมีการประเมินอยู่ในระดับ มากที่สุด (Mean = 4.50) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามให้คะแนนการประเมินในระดับมากที่สุดทุกข้อโดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ความตั้งใจที่จะกลับมาใช้บริการ (Mean = 4.55) รองลงมามีระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากัน 2 ข้อ ได้แก่ การแนะนำและบอกต่อเชิงบวก (Mean = 4.49) และความตั้งใจขยายการใช้บริการเพิ่มเติม (Mean = 4.49) ตามลำดับ

ตอนที่ 4 การทดสอบปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม พบว่า

ตารางที่ 2 : พฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐมเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

	เพศ	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	รายได้
สถิติที่ใช้	t	F	F	F	F
ความตั้งใจที่จะกลับมาใช้บริการ	1.43	2.86*	0.78	4.67*	6.22**
การแนะนำและบอกต่อเชิงบวก	0.98	3.42*	0.29	4.37*	7.04**
ความตั้งใจขยายการใช้บริการเพิ่มเติม	1.77	2.98*	0.34	4.91*	7.33**
พฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำ	**1.45**	**3.88***	**0.41**	**4.08***	**6.77****

ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม พบว่า มีความแตกต่างกันในด้านอายุ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 3 : ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณของปัจจัยการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
1. ด้านสิ่งที่สามารถจับต้องได้ (Tangibility)	1	.694**	.659**	.601**	.624**
2. ด้านความเอาใจใส่ (Empathy)		1	.726**	.639**	.696**
3. ด้านการตอบสนอง (Responsiveness)			1	.703**	.698**
4. ด้านความน่าเชื่อถือ (Reliability)				1	.715**
5. ด้านการให้ความมั่นใจ (Assurance)					. 1

ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ พบว่าไม่มีตัวแปรคู่ใดมีความสัมพันธ์กันเกินร้อยละ 80 จนเกิดปัญหาภาวะเส้นตรงร่วมเชิงพหุ (Multiconninerity) จึงสามารถนำตัวแปรดังกล่าวไปทดสอบด้วยการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ

ตารางที่ 4 : อิทธิพลของการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม

	b	SE	Beta	t	Sig.
(Constant)	-.007	.206		-.035	.97
1. ด้านสิ่งที่สามารถจับต้องได้ (Tangibility) X1	.122	.058	.112	2.109**	.03
2. ด้านความเอาใจใส่ (Empathy) X2	.191	.066	.173	2.897**	.00
3. ด้านการตอบสนอง (Responsiveness) X3	.154	.064	.145	2.390**	.01
4. ด้านความน่าเชื่อถือ (Reliability) X4	.228	.063	.204	3.609**	.00
5. ด้านการให้ความมั่นใจ (Assurance) X5	.295	.062	.281	4.785**	.00

R^2= .628

ปัจจัยการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลประกอบไปด้วย ด้านการให้ความมั่นใจ (b = 0.30) ด้านความน่าเชื่อถือ (b = 0.23) ด้านความเอาใจใส่ (b = 0.19) . ด้านการตอบสนอง (b = 0.15) และด้านสิ่งที่สามารถจับต้องได้ (b = 0.12) ตามลำดับ

ตัวแปรอิสระทั้งหมดมีอำนาจในการพยากรณ์ร้อยละ 62.8 (R^2= .628) และสามารถเขียนสมการในรูปคะแนนดิบได้ดังนี้

$$Y = -0.007 + 0.12\ X_1^{**} + 0.19\ X_2^{**} + 0.15\ X_3^{**} + 0.23\ X_4^{**} + 0.30\ X_5^{**}$$

สรุปและอภิปรายผล

1) ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม พบว่า ลูกค้าที่มีความแตกต่างกันในด้านอายุ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มีพฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัจจัยด้านเพศและระดับการศึกษา ไม่ส่งผลให้พฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำแตกต่างกัน ผลการวิจัย สอดคล้อง กับแนวคิดของ Lovelock (2001) ที่ระบุว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์หรือปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน ย่อมส่งผลต่อความคาดหวังและการรับรู้คุณภาพการบริการที่ต่างกัน โดยพฤติกรรมผู้บริโภคในธุรกิจบริการมีความแปรผันสูงตามประสบการณ์และสถานภาพทางสังคม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาวินี ทองแย้ม (2560) ที่พบว่า คุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกันส่งผลเชิงโครงสร้างต่อระดับความคาดหวังและพฤติกรรมผู้บริโภคในการเลือกรับบริการ

2) ปัจจัยการรับรู้คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้าเสริมสวยในจังหวัดนครปฐม พบว่า ทุกปัจจัยมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำ โดยปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุดคือ ด้านการให้ความมั่นใจ (b = 0.30) ด้านความน่าเชื่อถือ (b = 0.23) ด้านความเอาใจใส่ (b = 0.19) . ด้านการตอบสนอง (b = 0.15) และด้านสิ่งที่สามารถจับต้องได้ (b = 0.12) ตามลำดับตามลำดับ โดยตัวแปรอิสระทั้งหมดมีอำนาจในการพยากรณ์พฤติกรรมการกลับมาใช้บริการซ้ำได้ร้อยละ 62.8 ผลการวิจัย สอดคล้อง กับแนวคิดโมเดล SERVQUAL ที่อธิบายถึงกระบวนการประเมินผลงานผ่านการเปรียบเทียบระหว่างความคาดหวังกับการรับรู้จริง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทวรรณ บุญรักษา และคณะ (2568) รวมถึง วรัสสิญา ศุภธนโชติพงศ์ (2562) ที่อธิบายว่า พฤติกรรมหลังการตัดสินใจซื้อซ้ำเกิดขึ้นเมื่อลูกค้าได้รับการบริการที่ตอบสนองความต้องการและมีคุณค่าสูงกว่าความคาดหวัง ซึ่งจะนำไปสู่ความภักดีและการแนะนำบอกต่อปากต่อปาก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยระดับนานาชาติของ Viet et al. (2020) ที่ศึกษาและพบว่าคุณภาพการบริการมีอิทธิพลทางตรงอย่างมีนัยสำคัญต่อความภักดีของลูกค้าและความตั้งใจในการซื้อซ้ำ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

1) ผลงานวิจัยพบว่าการทำความเข้าใจลูกค้าและเอาใจใส่ (Empathy) มีความสำคัญเนื่องจากปัจจัยนี้ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำมากที่สุด ผู้ประกอบการร้านเสริมสวยควรให้ความสำคัญกับการจดจำรายละเอียดและความชอบส่วนตัวของลูกค้า แนะนำทรงผมหรือบริการที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพของลูกค้าแต่ละราย เพื่อสร้างความรู้สึกพิเศษและคุ้นเคย

2) ในส่วนของการให้ความมั่นใจ (Assurance) ผู้ประกอบการควรพัฒนาทักษะวิชาชีพของพนักงานให้มีความเชี่ยวชาญทันยุคสมัย มีการรับประกันความพึงพอใจในผลงาน รวมถึงเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน เพื่อสร้างความไว้วางใจให้ลูกค้ากล้ากลับมาใช้บริการซ้ำ

3) ผู้ประกอบการต้องสนใจกลยุทธ์การตลาดตามกลุ่มประชากรศาสตร์ เพราะจากผลวิจัยที่พบว่า อายุ อาชีพ และรายได้ ส่งผลต่อพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ร้านเสริมสวยควรจัดทำโปรโมชันหรือแพ็กเกจราคาที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับกำลังซื้อและความต้องการของกลุ่มนักศึกษา (รายได้น้อยแต่ชอบตามแฟชั่น) และกลุ่มวัยทำงาน (รายได้สูงและต้องการความเป็นมืออาชีพ)

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ผู้ที่สนใจควรเน้นการศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดอื่น ๆ การเพิ่มตัวแปรอื่นที่อาจส่งผลต่อการตัดสินใจกลับมาใช้บริการซ้ำ เช่น ทำเลที่ตั้ง ราคาเทียบกับคู่แข่ง หรือการสื่อสารการตลาดผ่านช่องทางออนไลน์ (Social Media Marketing) เพื่อให้ได้ตัวแบบการพยากรณ์ที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น

2) การวิจัยครั้งนี้เน้นการทำวิจัยเชิงปริมาณ การเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)ด้วยการหาคำตอบต่อยอดด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group) กับกลุ่มลูกค้าที่เป็นสมาชิกประจำ เพื่อค้นหาข้อมูลเชิงลึก (Insight) เกี่ยวกับความประทับใจที่ทำให้เกิดความภักดีในระยะยาว

3) ควรมีการขยายพื้นที่และกลุ่มตัวอย่าง โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการใช้บริการร้านเสริมสวยระหว่างผู้บริโภคในจังหวัดนครปฐมกับจังหวัดอื่น ๆ ในเขตปริมณฑล หรือเขตศูนย์กลางธุรกิจในกรุงเทพมหานคร เพื่อดูความแตกต่างของพฤติกรรมผู้บริโภคในบริบทพื้นที่ที่ต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2567). ***สถิติการจดทะเบียนนิติบุคคลแยกตามรายจังหวัดและประเภทธุรกิจ.*** กระทรวงพาณิชย์.

ชัยสมพล ชาวประเสริฐ. (2552). ***การตลาดบริการ.*** ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ณัฐชัย วงศ์ศุภลักษณ์. (2556). **การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมทางการตลาดบริการกับคุณภาพการบริการรถโดยสารสาธารณะด้วยโมเดลแบบผสม.** *วารสารการจัดการสมัยใหม่, 11*(1), 61–72. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/stou-sms-pr/article/view/11800

ณัฐนุช เจียรประดิษฐ. (2560). ***ปัจจัยคุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการการไฟฟ้านครหลวงเขตบางใหญ่*** [การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี]. คลังปัญญา มทร.ธัญบุรี.

นันทวรรณ บุญรักษา, สุรสิทธิ์ บุญชูนนท์, รพี อุดมทรัพย์, บุษรินทร์ จีนเกิดทรัพย์, และชัชชวิน กลิ่นวิวัฒนสิริ. (2568). **อิทธิพลของคุณภาพบริการโลจิสติกส์ต่อความพึงพอใจและการกลับมาใช้บริการซ้ำ: มุมมองผู้ใช้บริการบริษัทตัวแทนขนส่งสินค้า.** *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 45*(4), 1–23. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/utccjournalhs/article/view/287215

ภาวินี ทองแย้ม. (2560). **ความสำคัญของคุณภาพการบริการต่อความสำเร็จของธุรกิจ.** *วารสารเกษมบัณฑิต, 18*(1), 219–232. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jkbu/article/view/87454

มนัสชญาน์ โรมินทร์, นิตยา เพ็ญศิรินภา, และพรทิพย์ กีระพงษ์. (2561). **คุณภาพบริการตามความคาดหวังและการรับรู้ของผู้มารับบริการที่แผนกส่งเสริมสุขภาพ โรงพยาบาลกระบี่นครินทร์อินเตอร์เนชั่นแนล.** *วารสารวิชาการสาธารณสุขชุมชน, 4*(2), 114–126. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/ajcph/article/view/247293

มนัสวีร์ วิญญาภาพ, และจตุรภัทร วงศ์สิริสถาพร. (2560). **ผลกระทบของมาตรฐานการปฏิบัติงานสำนักงานบัญชีคุณภาพที่ส่งผลต่อคุณภาพการบริการของสำนักงานบัญชีคุณภาพในประเทศไทย.** *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University, 10*(2), 1709–1725. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/97468

วรัสสิญา ศุภธนโชติพงศ์. (2562). ***คุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อความตั้งใจที่จะใช้บริการซ้ำของลูกค้า ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) กรณีศึกษาพื้นที่ส่วนกลางกรุงเทพมหานคร ภาค 203*** [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

ไชยภพ คัมภีร์พงศ์ และ สายพิณ ปั้นทอง (2564). **คุณภาพการให้บริการการรับประกันสินค้าที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการหลังการขายของลูกค้าบริษัท เอสเซนติ้ รีซอร์สเซส จำกัด.** *วารสารสุทธิปริทัศน์, 35*(2), 112–129. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/DPUSuthiparithatJournal/article/view/250980

สรัญญพัชร แป้นเกตุ. (2560). ***ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้บริโภคและการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านเสริมสวย: กรณีศึกษาร้านเสริมสวยในเขตชุมชนจิระนคร อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์*** [การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี].

Cochran, W.G. (1977) ***Sampling Techniques.*** (3rd Edition), John Wiley & Sons, New York.

Hanks, L., Line, N., & Kim, W. G. (2017). **The impact of the social servicescape, density, and restaurant type on perceptions of interpersonal service quality.** *International Journal of Hospitality Management, 61*, 35–44.

Lovelock, C. H. (2001). ***Services marketing: People, technology, strategy*** (4th ed.). Prentice Hall.

Viet, B. N., Phuc, N. V., & Nguyen, H. M. (2020). **The influence of service quality on customer loyalty and repurchase intention: A study of the mobile banking sector in Vietnam.** *Journal of Asian Finance, Economics and Business, 7*(3), 427–434. https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no3.427

Ye, Q., Li, H., Wang, Z., & Law, R. (2014). **The influence of hotel price on perceived service quality and value in e-tourism: An empirical investigation based on online traveler reviews.** *Journal of Hospitality & Tourism Research, 38*(1), 23–39.

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม

The Influence of Service Marketing Mix on Positive Electronic Word-of-Mouth (e-WOM) among Flash Express Users in Nakhon Pathom Province

ขวัญนภา บุญผล[1]
ธีรภัทร์ ศรีบุญเพ็ง[1]
ปภัสสร บุญทองเนียม[1]
ธีรเดช ทิวถนอม[2]
วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย[2]

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐมเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 2) ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม จำนวน 400 คน ใช้การเลือกตัวอย่างแบบสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา และความเที่ยง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นบันได (Stepwise Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1) การบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐมเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันในด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ผลการศึกษา อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม พบว่าปัจจัยที่ส่งผลประกอบไปด้วย ด้านราคา (b=0.24) ด้านการส่งเสริมการตลาด (b=0.24) ด้านลักษณะทางกายภาพ (b=0.24) ด้านกระบวนการให้บริการ (b=0.15) ตามลำดับ ตัวแปรมีอำนาจในการพยากรณ์ร้อยละ 57.70 สามารถเขียนสมการได้ดังนี้

$$Y_{tot}=0.58+0.24x_2+0.24x_4+0.24x_7+0.15x_6$$

คำสำคัญ: *ส่วนประสมทางการตลาดบริการ การบอกต่อเชิงบวก ผู้ใช้บริการ Flash Express*

[1] นักศึกษา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Abstract

The research entitled " The Influence of Service Marketing Mix on Positive Electronic Word-of-Mouth (e-WOM) among Flash Express Users in Nakhon Pathom Province " aimed to: 1) investigate the positive electronic word-of-mouth (e-WOM) of Flash Express users in Nakhon Pathom province classified by demographic factors, and 2) examine the influence of service marketing mix factors on the positive e-WOM of Flash Express users in Nakhon Pathom province.The sample consisted of 400 Flash Express users in Nakhon Pathom province, selected through convenience sampling.

The research instrument used for data collection was a questionnaire, which was tested for content validity and reliability. The statistics utilized for data analysis included percentage, mean, standard deviation, t-test, One-way ANOVA, and Stepwise Multiple Regression Analysis.

The research findings were as follows

1) When classified by demographic factors, there was no statistically significant difference in the positive e-WOM of Flash Express users in Nakhon Pathom province regarding gender, age, educational level, occupation, and average monthly income at the .05 significance level.

2) Regarding the influence of service marketing mix factors, the factors significantly affecting the positive e-WOM of Flash Express users in Nakhon Pathom province included Price (b=0.24), Promotion (b=0.24), Physical Evidence (b=0.24), and Process (b=0.15), respectively. These variables yielded a predictive power of 57.70%. The predictive equation can be formulated as follows

$Y_{tot}=0.58+0.24x_2+0.24x_4+0.24x_7+0.15x_6$

***Keywords**: Service Marketing Mix, Positive e-WOM, Flash Express Users*

บทนำ

ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy) ที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไร้พรมแดนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของผู้คน พฤติกรรมของผู้บริโภคทั่วโลกได้เปลี่ยนผ่านเข้าสู่การทำธุรกรรมและการจับจ่ายใช้สอยผ่านระบบแพลตฟอร์มออนไลน์อย่างเต็มรูปแบบ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางพฤติกรรมนี้ส่งผลให้ตลาดพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-Commerce) ทั่วโลกเติบโตอย่างก้าวกระโดด ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจดิจิทัลที่รวดเร็วที่สุดในโลก โดยเฉพาะประเทศไทยที่เป็นตลาดเป้าหมายสำคัญและมีพลวัตสูง ข้อมูลจากอุตสาหกรรมระบุว่าในปี 2568 ตลาด e-Commerce ของไทยมีมูลค่าสินค้ามวลรวม (GMV) สูงถึง 35.5 พันล้านเหรียญสหรัฐ (Bangkok Post, 2026) การเติบโตแบบก้าวกระโดดดังกล่าวได้ส่งผลเกื้อหนุนโดยตรงต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมโลจิสติกส์ (Logistics) และการขนส่งพัสดุด่วน (Courier, Express, and Parcel CEP) ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงระบบนิเวศของธุรกิจออนไลน์ โดยรายงานจาก Verified Market Research (2025) ประเมินว่าตลาดโลจิสติกส์เพื่ออีคอมเมิร์ซของไทยมีมูลค่า 2.71 พันล้านเหรียญสหรัฐในปี 2567 และคาดว่าจะเติบโตต่อเนื่องเป็น 5.92 พันล้านเหรียญสหรัฐภายในปี 2575 ธุรกิจบริการขนส่งพัสดุจึงกลายเป็นกลไกพื้นฐานสำคัญที่เชื่อมโยงผู้ประกอบการเข้ากับผู้บริโภคขั้นสุดท้าย (Last-mile Delivery)

แม้ว่าอุตสาหกรรมขนส่งพัสดุด่วนของไทยจะมีแนวโน้มการเติบโตที่สดใส แต่ในขณะเดียวกันอุตสาหกรรมนี้กลับต้องเผชิญกับสภาวะการแข่งขันที่รุนแรงในระดับ "น่านน้ำสีเลือด" (Red Ocean) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ให้บริการรายใหญ่ในตลาดต่างนำกลยุทธ์การแข่งขันด้านราคา (Price War) มาใช้อย่างดุเดือดเพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาด บริษัท แฟลช เอ็กซ์เพรส (Flash Express) ซึ่งสร้างประวัติศาสตร์ในการเป็นสตาร์ทอัพระดับยูนิคอร์น (Unicorn) รายแรกของประเทศไทย สามารถก้าวขึ้นมาเป็นหนึ่งในผู้นำตลาดด้วยการขยายโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็วและมีเครือข่ายพนักงานกว่า 40,000 คน อย่างไรก็ตาม การมุ่งเน้นการแข่งขันด้วยการลดราคาค่าขนส่งเพื่อดึงดูดลูกค้า ได้สร้างแรงกดดันต่อความสามารถในการทำกำไรของภาคธุรกิจอย่างหนัก โดยพบว่าในช่วงที่ผ่านมาผู้เล่นหลักในอุตสาหกรรม รวมถึง Flash Express ต้องเผชิญกับความท้าทายจากผลขาดทุนสะสม (IDM Council, 2568) สภาวการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ว่า การดำเนินธุรกิจที่พึ่งพากลยุทธ์ด้านราคาเพียงอย่างเดียวเพื่อดึงดูดลูกค้านั้น ไม่ใช่ทางเลือกที่มีความยั่งยืนในระยะยาว ธุรกิจขนส่งพัสดุจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) จากการแข่งขันท่ามกลางสงครามราคา มาสู่การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ยั่งยืนด้วย "คุณภาพการบริการ" (Service Quality) เพื่อสร้างความผูกพันและรักษาฐานลูกค้าเดิมเอาไว้

ในบริบทของธุรกิจบริการ (Service Sector) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสินค้าทั่วไป คือความจับต้องไม่ได้ (Intangibility) และความแปรปรวนของคุณภาพ (Variability) ผู้บริโภคจึงมีความรู้สึกถึงความเสี่ยงที่สูงกว่าในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ ประสบการณ์ของลูกค้า (Customer Experience) จึงเป็นปัจจัยชี้ขาดความอยู่รอดของแบรนด์ หากลูกค้าได้รับบริการที่ต่ำกว่าความคาดหวัง เช่น พัสดุสูญหาย เสียหาย หรือการจัดส่งล่าช้า จะนำไปสู่ความไม่พึงพอใจและวิกฤตศรัทธา แต่ในทางตรงกันข้าม พฤติกรรมหลังการตัดสินใจซื้อจะเบนไปในทิศทางบวก เมื่อลูกค้าเปรียบเทียบคุณค่าที่ได้รับจริง (Perceived Value) ว่าสูงกว่าความคาดหวัง นำไปสู่ประสบการณ์ที่ดี ทัศนคติเชิงบวก และเกิดความตั้งใจที่จะแนะนำหรือบอกต่อ (Word of Mouth) ในปัจจุบันที่โครงสร้างสังคมถูกขับเคลื่อนด้วยดิจิทัล การบอกต่อได้วิวัฒนาการไปสู่รูปแบบ "การบอกต่อเชิงบวกทางอิเล็กทรอนิกส์" (Positive Electronic Word-of-Mouth e-WOM) ซึ่งมีพลังมหาศาลในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังผู้คนจำนวนมหาศาลในเวลาอันรวดเร็ว การที่ผู้ใช้บริการมีแนวโน้มที่จะแบ่งปันประสบการณ์เชิงบวกหรือรีวิวบริการของ Flash Express ผ่านแพลตฟอร์มเครือข่ายสังคมออนไลน์ จะทำหน้าที่เป็นเสมือนกระบอกเสียงที่ช่วยลดต้นทุนการแสวงหาลูกค้าใหม่ (Customer Acquisition Cost) และสร้างความน่าเชื่อถือให้กับแบรนด์ (Brand Trust) ได้อย่างทรงประสิทธิภาพ

กระบวนการที่จะผลักดันให้ผู้บริโภคเกิดพฤติกรรม e-WOM เชิงบวกได้นั้น องค์กรจำเป็นต้องบริหารจัดการประสบการณ์ลูกค้าผ่าน "ส่วนประสมทางการตลาดบริการ" (Services Marketing Mix หรือ 7Ps) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญ องค์ประกอบทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ที่มีความหลากหลายและตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะบุคคล ด้านราคา (Price) ที่สะท้อนความคุ้มค่า ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ที่จุดบริการต้องครอบคลุมและเข้าถึงง่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ที่โปร่งใส ด้านบุคลากร (People) ซึ่งเป็นจุดสัมผัสบริการ (Touchpoint) ที่ละเอียดอ่อนที่สุด เช่น ความรับผิดชอบและมารยาทของพนักงานขนส่ง ด้านกระบวนการ (Process) ที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีเพื่อความแม่นยำในการติดตามสถานะพัสดุแบบเรียลไทม์ และด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) ซึ่งรวมถึงความสมบูรณ์ของพัสดุและความเสถียรของแอปพลิเคชัน องค์ประกอบเหล่านี้ทำงานประสานกันแบบบูรณาการในการหล่อหลอมการรับรู้คุณภาพการบริการและเป็นกลไกสำคัญที่จะยกระดับจากความพึงพอใจพื้นฐานไปสู่การเป็นผู้สนับสนุนแบรนด์บนโลกออนไลน์

เมื่อพิจารณาในบริบทเชิงพื้นที่ "จังหวัดนครปฐม" ถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ (Strategic Location) ที่มีความน่าสนใจและเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาวิจัยปรากฏการณ์ดังกล่าว นครปฐมเป็นจังหวัดในเขตปริมณฑลที่มีการขยายตัวของความเป็นเมือง (Urbanization) สูง ทั้งยังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาอันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยชั้นนำหลายแห่ง ส่งผลให้โครงสร้างประชากรมีความหนาแน่นของกลุ่มเจเนอเรชันวาย (Gen Y) และเจเนอเรชันซี (Gen Z) ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่มีระดับความรู้เท่าทันเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) สูง นอกจากนี้ นครปฐมยังมีฐานผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ตลอดจนผู้ประกอบการพาณิชย์สังคม (Social Commerce) ที่ใช้บริการแพลตฟอร์มขนส่งเป็นชีวิตประจำวัน กลุ่มประชากรในพื้นที่นี้จึงจัดเป็นกลุ่มผู้ใช้งานหลัก (Heavy Users) ที่มีส่วนร่วมสูงในการสร้างเนื้อหาและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านเครือข่ายออนไลน์ พฤติกรรมการตัดสินใจและการสร้าง e-WOM ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม จึงสามารถสะท้อนภาพตัวแทนของกลุ่มผู้บริโภคยุคใหม่ และแสดงให้เห็นถึงพลวัตของการตลาดยุคดิจิทัลได้อย่างชัดเจน

แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีการศึกษาวิจัยจำนวนไม่น้อยที่มุ่งเน้นเรื่องคุณภาพการบริการโลจิสติกส์และความพึงพอใจของลูกค้า ทว่าเมื่อพิจารณาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง กลับพบว่ายังคงมี "ช่องว่างทางความรู้" (Research Gap) ที่สำคัญซ่อนอยู่ ประการแรก งานวิจัยส่วนใหญ่มักศึกษาผลลัพธ์ที่หยุดอยู่เพียงแค่ "ความพึงพอใจ" หรือ "ความตั้งใจซื้อซ้ำ" แต่ยังขาดการศึกษาที่เจาะลึกและมุ่งเป้าไปยังกลไกที่ก่อให้เกิด "การบอกต่อเชิงบวกทางอิเล็กทรอนิกส์ (e-WOM)" ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นตัวแปรผลลัพธ์พฤติกรรม (Behavioral Outcome) ที่ทรงอิทธิพลมากกว่าในยุคสังคมออนไลน์ ประการที่สอง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) แบบเจาะจงครบทุกมิติ ว่าปัจจัยใดมีน้ำหนักส่งผลต่อการสร้าง e-WOM โดยตรง ภายใต้บริบทของบริษัทที่กำลังเผชิญความท้าทายอย่าง Flash Express นั้นยังมีอยู่อย่างจำกัด และประการสำคัญ ยังไม่ปรากฏการศึกษาใดที่นำกรอบแนวคิดนี้มาทดสอบอย่างเป็นระบบในบริบทพื้นที่เชิงซ้อนทางประชากรศาสตร์ (Demographic Complexity) อย่างจังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างสังคมมหาวิทยาลัยและสังคมผู้ประกอบการ SMEs

ด้วยเหตุผลและบริบทปัญหาที่ได้กล่าวมาเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการริเริ่มงานวิจัยเรื่อง "ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม" โดยมุ่งหวังที่จะเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและแสวงหาคำตอบเชิงประจักษ์ว่า ปัจจัยย่อยมิติใดใน 7Ps ที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการผลักดันให้ผู้บริโภคเกิดพฤติกรรมการบอกต่อเชิงบวก ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะไม่ได้เป็นเพียงการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในสาขาวิชาการบริหารธุรกิจและการตลาดบริการเท่านั้น แต่จะเป็นข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญสำหรับผู้บริหารของ Flash Express ตลอดจนผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมโลจิสติกส์ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดสรรทรัพยากร พัฒนากระบวนการบริการให้ตรงจุด และสร้างเกราะป้องกันทางการแข่งขันที่ยั่งยืนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจดิจิทัลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐมเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม

สมมุติฐานของการวิจัย

1. การบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม มีความแตกต่างกันเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
2. อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการจะส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา (Scope of Content) การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบอกต่อเชิงบวกทางอิเล็กทรอนิกส์ (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของตัวแปรที่ศึกษา ดังนี้ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ซึ่งประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ (Product) 2) ด้านราคา (Price) 3) ด้านช่องทางการจำหน่าย (Place) 4) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) 5) ด้านบุคลากร (People) 6) ด้านกระบวนการ (Process) และ 7) ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ การบอกต่อเชิงบวกทางอิเล็กทรอนิกส์ (Positive Electronic Word-of-Mouth e-WOM) คือ 1) มิติการแนะนำและการชักชวน (Recommendation & Persuasion) 2) มิติการสร้างและแบ่งปันเนื้อหาเชิงบวก (Positive Content Generation & Sharing) และ 3) มิติการปกป้องแบรนด์ (Brand Defense)

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Scope of Population and Sample) ได้แก่ประชากร(Population) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐม และเคยใช้บริการขนส่งพัสดุของบริษัท แฟลช เอ็กซ์เพรส จำกัด (Flash Express) กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ผู้ใช้บริการขนส่งพัสดุของ Flash Express ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) จำนวน 400 คน ซึ่งได้จากสูตรของ Cochran (1977)

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ (Scope of Area) การศึกษาวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเฉพาะในเขต จังหวัดนครปฐม

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา (Scope of Time) การศึกษาวิจัยนี้ดำเนินการศึกษา ค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิจัย ในช่วงระยะเวลา ธันวาคม 2568- เมษายน 2569

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาประมวลสรุปความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพความสัมพันธ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : สรุปวรรณกรรมที่ทบทวนเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปร	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ตัวแปรอิสระ ส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) 1. ด้านผลิตภัณฑ์/บริการ (Product) 2. ด้านราคา (Price) 3. ด้านช่องทางการจำหน่าย (Place) 4. ด้านส่งเสริมการตลาด (Promotion) 5. ด้านบุคลากร (People) 6. ด้านกระบวนการ (Process) 7. ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence)	ทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาดบริการ (Services Marketing Mix)แนวคิดของ Booms & Bitner (1981) และ Lovelock & Wirtz (2011) ที่ขยายกรอบการตลาดจาก 4Ps เป็น 7Ps เพื่อให้ครอบคลุมลักษณะเฉพาะของงานบริการ (ความจับต้องไม่ได้, ความแปรปรวนของคุณภาพ)ทฤษฎีคุณภาพการบริการ (Service Quality)การรับรู้คุณภาพผ่านจุดสัมผัสบริการ (Touchpoints) ทั้งด้านบุคลากรและกระบวนการ (Parasuraman et al., 1988)	- Booms & Bitner (1981) - Lovelock & Wirtz (2011) - Kotler & Keller (2016)
ตัวแปรตาม การบอกต่อเชิงบวกทางอิเล็กทรอนิกส์ (e-WOM)	ทฤษฎีการสื่อสารแบบปากต่อปากอิเล็กทรอนิกส์ (e-WOM Communication)พฤติกรรมการสื่อสารของผู้บริโภคผ่าน	- Hennig-Thurau et al. (2004) - Cheung & Thadani

ตัวแปร	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	อินเทอร์เน็ตที่แสดงทัศนคติเชิงบวกต่อแบรนด์ สินค้า หรือบริการ (Hennig-Thurau et al., 2004)	(2012)
1. มิติการแนะนำและการชักชวน (Recommendation & Persuasion)	ทฤษฎีความตั้งใจเชิงพฤติกรรม (Behavioral Intention)ความเต็มใจของผู้บริโภคในการเป็นผู้สนับสนุน (Advocate) และชักจูงใจให้ผู้อื่นในเครือข่ายสังคมออนไลน์ทดลองใช้บริการผ่านประสบการณ์ที่ตนได้รับ (Zeithaml et al., 1996)	- Zeithaml, Berry, & Parasuraman (1996)
2. มิติการสร้างและแบ่งปันเนื้อหาเชิงบวก (Positive Content Generation & Sharing)	ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของผู้บริโภคออนไลน์ (Online Consumer Engagement)แรงจูงใจในการสร้างเนื้อหา (User-Generated Content: UGC) การเขียนรีวิว การกดไลก์ และการแชร์ข้อมูลเชิงบวก เพื่อแสดงตัวตนและช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมออนไลน์	- Chu & Kim (2011) - Berger (2014)
3. มิติการปกป้องแบรนด์ (Brand Defense)	ทฤษฎีความผูกพันและความจงรักภักดีต่อแบรนด์ (Brand Attachment & Loyalty)พฤติกรรมขั้นกว่าของการบอกต่อ โดยผู้บริโภคจะทำหน้าที่โต้แย้งข้อมูลเชิงลบ ชี้แจงข้อเท็จจริง และปกป้องชื่อเสียงของแบรนด์เมื่อมีบุคคลอื่นวิพากษ์วิจารณ์แบรนด์บนโลกออนไลน์	- Algesheimer, Dholakia, & Herrmann (2005) - Yeh & Choi (2011)

จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยสามารถสร้างกรอบแนวคิดได้ดังนี้

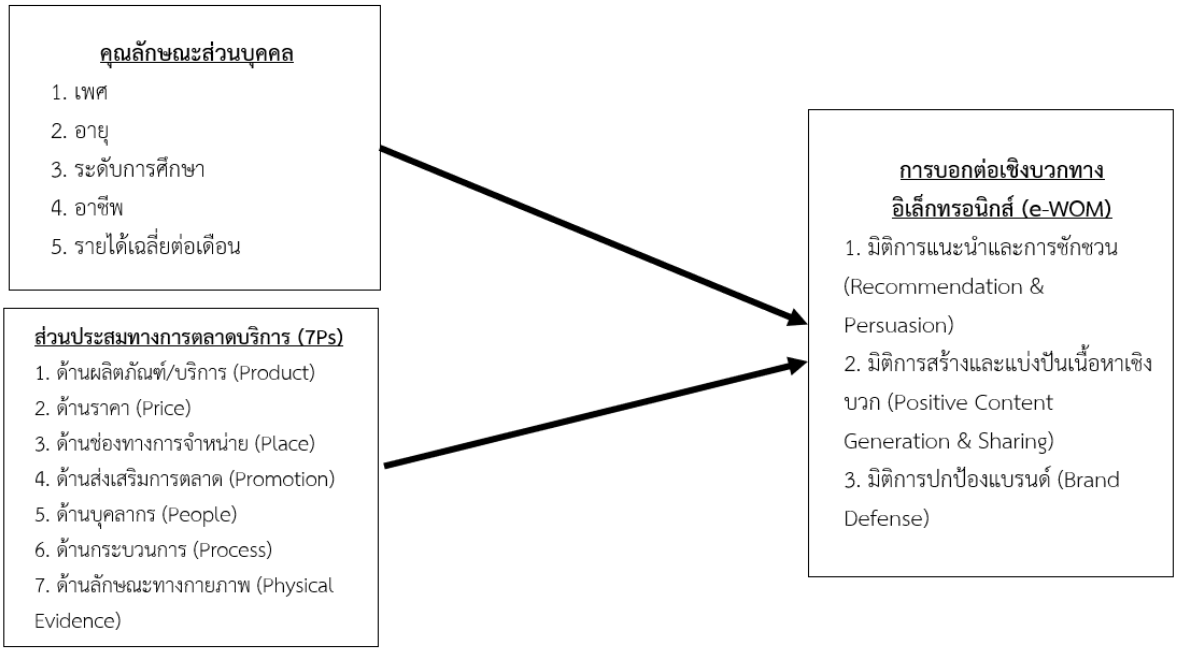

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร และตัวอย่าง ประชากรได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐม และเคยใช้บริการขนส่งพัสดุของบริษัท แฟลช เอ็กซ์เพรส จำกัด (Flash Express) ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ผู้วิจัยใช้สูตรหาตัวอย่างของ Cochran (1977) ได้ตัวอย่างจำนวน 385 คน มีการเพิ่มขนาดตัวอย่างเป็น 400 คน ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก โดยกระจายจัดเก็บตามร้านเสริมสวยให้ครบทั้ง 7 อำเภอในจังหวัดนครปฐม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) รวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดนครปฐม เกี่ยวกับพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าของประชาชนในจังหวัดนครปฐม

วิธีการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสอบถาม มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเครื่องมือการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ส่วนประสมทางการตลาดบริการ และทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. กำหนดขอบเขตและโครงสร้างแบบสอบถามเพื่อให้ครอบคลุมกับตัวแปรที่กำหนด โดยดำเนินการปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา พร้อมทั้งมีการตรวจและแก้ไข

3. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหา และทดสอบค่าความเที่ยงจากกลุ่ม บริการขนส่งพัสดุของบริษัท แฟลช เอ็กซ์เพรส จำกัด (Flash Express) ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 ราย เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามระหว่างเนื้อหาสาระของเครื่องมือ และเนื้อหาสาระของเรื่องที่ศึกษา ผลการวิจัยพบว่าเครื่องมือมีคุณภาพจึงนำไปจัดเก็บจริง

4. นำผลที่ได้มาปรับปรุงและทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ สำหรับมาใช้ในการรวบรวมข้อมูล ในการวิจัย

5. การรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย การรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1. ผู้วิจัยได้ทำการแจกจ่ายแบบสอบถามให้กับประชาชนในจังหวัดนครปฐมที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

5.2. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมแบบสอบถามที่ได้ทั้งหมด ตรวจสอบความสมบูรณ์ นำมาดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จะนำข้อมูลที่ได้จากการทำแบบสอบถามมาประมวลผล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์โดยวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ ด้วยสถิติ ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลระดับ ส่วนประสมทางการตลาดบริการ และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ใช้สถิติเชิงพรรณนาด้วยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. การวิเคราะห์การบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐมเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA)

4. การวิเคราะห์ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม ใช้สถิติการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธีขั้นบันได (Stepwise) และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เชิงเส้นของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient)

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ข้อมูลส่วนใหญ่เพศชาย (ร้อยละ59.50) อายุระหว่าง 20 - 29 ปี (ร้อยละ54.50) ระดับการศึกษาสูงสุด ระดับปริญญาตรี (ร้อยละ49.25) ประกอบอาชีพ พนักงานบริษัทเอกชน (ร้อยละ36.00) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001-25,000 บาท (ร้อยละ55.75)

ตอนที่ 2 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่มีอิทธิพลต่อการใช้บริการ ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่มีอิทธิพลต่อการใช้บริการ ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด (Mean=4.35) โดยสามลำดับที่ได้รับการประเมินสูงสุดได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ และ บริการ รองลงมาคือ ด้านช่องทางการจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด ตามลำดับ

ตอนที่ 3 การบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด (Mean=4.39) โดยสามลำดับที่ได้รับการประเมินสูงสุด ได้แก่ มิติการสร้างและแบ่งปันเนื้อหาเชิงบวก มิติการแนะนำและการชักชวน และ มิติการปกป้องแบรนด์ ตามลำดับ

ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐมเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 2 : การบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐมเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

	เพศ	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	รายได้
สถิติที่ใช้	t	F	F	F	F
มิติการแนะนำและการชักชวน	0.89	1.66	0.88	2.17	2.22
มิติการสร้างและแบ่งปันเนื้อหาเชิงบวก	0.73	1.42	0.76	2.78	2.33
มิติการปกป้องแบรนด์	1.01	1.28	0.54	2.91	2.04
การบอกต่อเชิงบวก (e-WOM)	**1.12**	**1.98**	**0.72**	**2.34**	**2.18**

การบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐมเมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันในด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 3 : ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณของส่วนประสมทางการตลาดบริการ

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7
ด้านผลิตภัณฑ์ X1	1.000						
ด้านราคา X2	0.734**	1.000					
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย X3	0.697**	0.681**	1.000				
ด้านการส่งเสริมการตลาด X4	0.669**	0.657**	0.672**	1.000			
ด้านบุคลากร X5	0.712**	0.754**	0.755**	0.632**	1.000		
ด้านกระบวนการให้บริการ X6	0.660**	0.681**	0.688**	0.659**	0.728**	1.000	
ด้านลักษณะทางกายภาพ X7	0.624**	0.614**	0.622**	0.589**	0.690**	0.576**	1.000

ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ พบว่าไม่มีตัวแปรคู่ใดมีความสัมพันธ์กันเกินร้อยละ 80 จนเกิดปัญหาภาวะเส้นตรงร่วมเชิงพหุ (Multiconninerity) จึงสามารถนำตัวแปรดังกล่าวไปทดสอบด้วยการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ

ตารางที่ 4 : อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม

	B	SE	Beta	t	Sig.
(Constant)	0.58	0.19		3.01	0.00
ด้านราคา X2	0.24	0.05	0.25	4.38	0.00
ด้านการส่งเสริมการตลาด X4	0.24	0.05	0.24	4.35	0.00
ด้านลักษณะทางกายภาพ X7	0.24	0.05	0.24	4.72	0.00
ด้านกระบวนการให้บริการ X6	0.15	0.05	0.15	2.66	0.00

R^2= .577

ผลการศึกษา อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม พบว่าปัจจัยที่ส่งผลประกอบไปด้วย ด้านราคา (b=0.24) ด้านการส่งเสริมการตลาด (b=0.24) ด้านลักษณะทางกายภาพ (b=0.24) ด้านกระบวนการให้บริการ (b=0.15) ตามลำดับ ตัวแปรมีอำนาจในการพยากรณ์ร้อยละ 57.70 สามารถเขียนสมการได้ดังนี้

$$Y_{tot}=0.58+0.24x_2+0.24x_4+0.24x_7+0.15x_6$$

สรุปและอภิปรายผล

1) จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่แตกต่างกัน ไม่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างในการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ของผู้ใช้บริการ Flash Express ในจังหวัดนครปฐม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มประชากรในจังหวัดนครปฐมซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีทั้งนักศึกษา (Gen Y, Gen Z) และกลุ่มผู้ประกอบการ SMEs ล้วนมีความรู้เท่าทันเทคโนโลยีดิจิทัลและมีพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มขนส่งเป็นประจำที่คล้ายคลึงกัน พฤติกรรมการสร้าง e-WOM จึงมีความเป็นเนื้อเดียวกันไม่ว่าผู้ใช้บริการจะมีบริบททางประชากรศาสตร์ที่ต่างกัน

2) อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) อย่างมีนัยสำคัญประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านราคา (X2, b=0.24) ด้านการส่งเสริมการตลาด (X4, b=0.24) ด้านลักษณะทางกายภาพ (X7, b=0.24) และด้านกระบวนการให้บริการ (X6, b=0.15) ตามลำดับ โดยตัวแปรทั้ง 4 ด้านมีอำนาจในการพยากรณ์ร้อยละ 57.70 ผลการศึกษาสอดคล้องกับทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาดบริการ (Services Marketing Mix) ของ Booms & Bitner (1981) และ Lovelock & Wirtz (2011) ที่ขยายกรอบการตลาดเพื่อครอบคลุมลักษณะเฉพาะของงานบริการ โดยแสดงให้เห็นว่าการจัดการองค์ประกอบต่างๆ ประสานกันแบบบูรณาการเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันให้เกิดพฤติกรรม e-WOM นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีด้านพฤติกรรมผู้บริโภคและการสื่อสารแบบปากต่อปาก เนื่องจากพฤติกรรมหลังการตัดสินใจซื้อจะเบนไปในทิศทางบวก เมื่อลูกค้าได้รับประสบการณ์หรือคุณค่าที่สูงกว่าความคาดหวัง จนนำไปสู่ทัศนคติเชิงบวกและการบอกต่อ

ผลลัพธ์พฤติกรรมการบอกต่อนี้ ยังสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารแบบปากต่อปากอิเล็กทรอนิกส์ (e-WOM Communication) ของ Hennig-Thurau et al. (2004) และทฤษฎีความตั้งใจเชิงพฤติกรรม (Behavioral Intention) ของ

Zeithaml, Berry, & Parasuraman (1996) ที่อธิบายความเต็มใจของผู้บริโภคในการเป็นผู้สนับสนุน (Advocate) เพื่อแนะนำและชักจูงผู้อื่นผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

จากผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยด้านราคา ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านลักษณะทางกายภาพ และด้านกระบวนการให้บริการ เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อการบอกต่อเชิงบวก (e-WOM) ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้บริหารและผู้ประกอบการ ดังนี้

1) การบริหารจัดการด้านราคา (Price) เนื่องจากความรุนแรงของการแข่งขันในตลาด (Red Ocean) ผู้ให้บริการไม่ควรเน้นการลดราคาเพียงอย่างเดียวจนกระทบผลกำไร แต่ควรกำหนดโครงสร้างราคาที่สะท้อนถึง "ความคุ้มค่า" อย่างแท้จริงในมุมมองของผู้บริโภค เพื่อกระตุ้นให้ลูกค้ารู้สึกถึงคุณค่าและนำไปสู่การบอกต่อ

2) การพัฒนาด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ควรสร้างแคมเปญส่งเสริมการตลาดที่มีความโปร่งใส และอาจเพิ่มกลยุทธ์กระตุ้นให้ผู้บริโภคสร้างและแบ่งปันเนื้อหาเชิงบวก (User-Generated Content) ด้วยตนเอง เพื่อลดต้นทุนในการแสวงหาลูกค้าใหม่ (Customer Acquisition Cost)

3) การยกระดับลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) ผู้ให้บริการต้องให้ความสำคัญกับจุดที่สามารถสัมผัสหรือรับรู้ได้ชัดเจน เช่น การรักษาความสมบูรณ์ของพัสดุไม่ให้เสียหายระหว่างขนส่ง และการพัฒนาแอปพลิเคชันให้มีความเสถียรใช้งานง่าย

4) การปรับปรุงกระบวนการให้บริการ (Process) ควรนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มความแม่นยำในการติดตามสถานะพัสดุแบบเรียลไทม์ และต้องมีกระบวนการแก้ไขปัญหาที่รวดเร็วหากเกิดกรณีพัสดุสูญหายหรือล่าช้า เพื่อป้องกันวิกฤตศรัทธาและพลิกฟื้นประสบการณ์ของลูกค้าให้กลับมาเป็นบวก

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) เพื่อขยายขอบเขตพื้นที่และบริบทประชากร งานวิจัยครั้งนี้จำกัดขอบเขตพื้นที่เฉพาะในจังหวัดนครปฐม การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายพื้นที่การศึกษาไปยังจังหวัดอื่นๆ ในระดับภูมิภาคหรือระดับประเทศ เพื่อเปรียบเทียบว่าความแตกต่างทางภูมิรัฐศาสตร์และความเป็นเมืองมีผลต่อความสัมพันธ์ของตัวแปรเหล่านี้หรือไม่

2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อ e-WOM ระหว่างบริษัท Flash Express กับผู้ให้บริการขนส่งพัสดุด่วนรายอื่นๆ ในอุตสาหกรรม (เช่น Kerry Express, J&T Express) เพื่อหาระดับความได้เปรียบทางการแข่งขันของคุณภาพบริการที่ส่งผลต่อผู้บริโภคอย่างเป็นรูปธรรม

3) การเพิ่มวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ควรมีการต่อยอดด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มผู้ใช้งานหลัก เพื่อเจาะลึกถึงแรงจูงใจเบื้องหลังมิติการบอกต่อเชิงบวกในขั้นที่ลึกขึ้น เช่น สาเหตุทางจิตวิทยาที่ทำให้เกิดมิติการปกป้องแบรนด์ (Brand Defense) เมื่อมีวิกฤตบนโลกออนไลน์ หรือทำการผสานงานเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method Research)

เอกสารอ้างอิง

IDM Council. (2568). ***สงครามราคา ทำไมทุกธุรกิจไม่ควรเริ่ม.*** https://www.idmcouncil.com/blog/price-war/

Algesheimer, R., Dholakia, U. M., & Herrmann, A. (2005). **The social influence of brand community: Evidence from European car clubs.** *Journal of Marketing, 69*(3), 19-34.

Bangkok Post. (2026, February 14). ***Levelling the e-commerce playing field.*** Bangkok Post. https://www.bangkokpost.com/business

Berger, J. (2014). **Word of mouth and interpersonal communication: A review and directions for future research.** *Journal of Consumer Psychology, 24*(4), 586-607.

Booms, B. H., & Bitner, M. J. (1981). ***Marketing strategies and organization structures for service firms.*** *In Marketing of services* (pp. 47-51). American Marketing Association.

Cheung, C. M., & Thadani, D. R. (2012). **The impact of electronic word-of-mouth communication: A literature analysis and integrative model.** *Decision Support Systems, 54*(1), 461-470.

Chu, S. C., & Kim, Y. (2011). **Determinants of consumer engagement in electronic word-of-mouth (eWOM) in social networking sites.** *International Journal of Advertising, 30*(1), 47-75.

Cochran, W. G. (1977). ***Sampling Techniques*** (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Hennig-Thurau, T., Gwinner, K. P., Walsh, G., & Gremler, D. D. (2004). **Electronic word-of-mouth via consumer-opinion platforms: What motivates consumers to articulate themselves on the Internet?.** *Journal of Interactive Marketing, 18*(1), 38-52.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). ***Marketing management*** (15th ed.). Pearson.

Lovelock, C., & Wirtz, J. (2011). ***Services marketing: People, technology, strategy*** (7th ed.). Prentice Hall.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). **SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality.** *Journal of Retailing, 64*(1), 12-40.

Verified Market Research. (2025). ***Thailand E-commerce Logistics Market Report: Size, Growth, Trends & Forecast (2025–2033).*** Verified Market Research Data Analytics.

Yeh, Y. H., & Choi, S. M. (2011). **MINI-lovers, maxi-mouths: An investigation of antecedents to eWOM intention among brand community members.** *Journal of Marketing Communications, 17*(3), 145-162.

Zeithaml, V. A., Berry, L. L., & Parasuraman, A. (1996). **The behavioral consequences of service quality.** *Journal of Marketing, 60*(2), 31-46.

รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการจัดการความรู้และประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม

A Causal Relationship Model of Knowledge Management and Experience of Using Board Game Spaces Affecting the Emotional Well-being of Students in Nakhon Pathom Province

พัชรพร วรรณเลิศ[1]
ธัญญาเรศ พรมีสุข[1]
ปภาวรินท์ สายศิริ[1]
ปิยะดา คัมภิรานนท์[2]
วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาอิทธิพลของการจัดการความรู้ และประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม และ 2) ศึกษาอิทธิพลของการจัดการความรู้ ที่ส่งผลต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ นักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดนครปฐมที่เข้าใช้บริการพื้นที่บอร์ดเกม จำนวน 385 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling) ร่วมกับการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมานด้วย การทดสอบที การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว การวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (PLS-SEM) เพื่อทดสอบอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อม

ผลการวิจัยพบว่า

1) อิทธิพลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ พบว่าประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่การจัดการความรู้มีอิทธิพลทางตรงต่อสุขภาวะทางอารมณ์ค่อนข้างน้อย แต่มีบทบาทสูงมากในลักษณะของอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวก โดยส่งผ่านประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ส่งผลให้ทั้งสองปัจจัยร่วมกันขับเคลื่อนสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) อิทธิพลต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่ พบว่าการจัดการความรู้มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมของนักศึกษาอย่างเด่นชัดที่สุดในโมเดล และมีขนาดอิทธิพลที่สูงมาก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าระบบหรือกระบวนการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ เป็นฟันเฟืองหลักในการสร้างและพัฒนาประสบการณ์ที่ดีในการใช้พื้นที่บอร์ดเกมของนักศึกษา

คำสำคัญ: *สุขภาวะทางอารมณ์ การจัดการความรู้ ประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม*

[1] นักศึกษา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Abstract

The objectives of this research were to 1) investigate the influence of knowledge management and board game space experience on the emotional well-being of students in Nakhon Pathom province, and 2) examine the influence of knowledge management on the board game space experience of students in Nakhon Pathom province.

This study employed a quantitative research methodology. The sample consisted of 385 higher education students in Nakhon Pathom province who have utilized board game spaces, selected through a combination of convenience sampling and purposive sampling. The instrument used for data collection was a questionnaire. Data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, as well as inferential statistics, including independent t-test, One-way ANOVA, and Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) to test both direct and indirect effects.

The research findings were as follows

1) Influence on emotional well-being The board game space experience had a highly significant positive direct effect on students' emotional well-being. In contrast, knowledge management had a relatively low direct effect on emotional well-being but played a highly significant role through a positive indirect effect mediated by the board game space experience. Consequently, both factors jointly and effectively drove the students' emotional well-being.

2) Influence on space experience Knowledge management had the most prominent positive direct effect on the students' board game space experience within the model, exhibiting a very large effect size. This indicates that an efficient knowledge management system or process is a key mechanism for creating and enhancing a positive board game space experience for students.

Keywords: *Emotional Well-being, Knowledge Management, Board Game Space Experience*

บทนำ

ในยุคศตวรรษที่ 21 สถาบันอุดมศึกษาทั่วโลกไม่เพียงเผชิญกับความท้าทายในการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาการของผู้เรียน แต่ยังรวมถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการรับมือกับวิกฤตด้านสุขภาวะทางจิต (Mental Health Crisis) ของนักศึกษาที่เพิ่มสูงขึ้น ภายใต้สภาพแวดล้อมการแข่งขันทางวิชาการ ความคาดหวังต่อความสำเร็จ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลให้นักศึกษาต้องเผชิญกับภาวะความเครียดสะสม (Stress) ซึ่งในทางการแพทย์และจิตวิทยาถือเป็นภาวะความไม่สมดุลชั่วคราวที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลเผชิญกับแรงกดดันจากสภาพแวดล้อม และหากมีมากเกินไปจะส่งผลให้เกิดความผิดปกติทางร่างกายและกระบวนการรับรู้ (Selye, 1976) การไม่สามารถปรับตัวเพื่อรับมือ (Coping) กับสถานการณ์เหล่านั้นได้ ส่งผลกระทบเชิงลบโดยตรงต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ (Lazarus & Folkman, 1984) สอดคล้องกับรายงานขององค์การอนามัยโลกที่ระบุว่าปัญหาสุขภาพจิตในกลุ่มคนรุ่นใหม่กำลังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ (World Health Organization, 2022) ด้วยเหตุนี้ สถาบันอุดมศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับตัว โดยเฉพาะบทบาทของ "ห้องสมุด" หรือศูนย์การเรียนรู้ ที่ต้องเปลี่ยนผ่านจากการเป็นเพียงสถานที่จัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศที่เงียบสงบ ไปสู่การเป็น "พื้นที่ชีวิต" (Living Library) และพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงสังคมและนวัตกรรม ที่สนับสนุนการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อลดความตึงเครียด (Thailand Knowledge Park, 2015)

สำหรับบริบทของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ปัญหาความเครียดของนักศึกษากำลังอยู่ในระดับที่น่ากังวลอย่างยิ่ง จากรายงานสถานการณ์สุขภาพจิตวัยรุ่นและนักศึกษาไทย (กรมสุขภาพจิต, 2567) พบว่ากลุ่มนักศึกษาระดับอุดมศึกษามีแนวโน้มความเครียดสะสม วิตกกังวล และเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแม้ความเครียดในระดับที่เหมาะสมจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนา แต่ "ความเครียดส่วนเกิน" ที่ควบคุมไม่ได้จะกลายเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ (สมิต อาชวนิจกุล, 2547) แนวทางหนึ่งที่ได้รับการยอมรับและกำลังเป็นที่นิยมในหมู่นักศึกษาคือการประยุกต์ใช้ "สันทนาการบำบัด" (Recreational Therapy) ผ่านการใช้ "บอร์ดเกม" (Board Games) ซึ่งบอร์ดเกมมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือเพื่อความบันเทิง แต่ยังช่วยบรรเทาความเครียด ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย และส่งเสริมให้ผู้เล่นมีทัศนคติเชิงบวก การเกิดอารมณ์เชิงบวกและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนี้ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง (Ha, Yoon, & Choi, 2007)

เมื่อพิจารณาในมิติของวิทยาการจัดการ พื้นที่ให้บริการบอร์ดเกมในมหาวิทยาลัยถือเป็นระบบนิเวศจำลองที่เอื้อต่อ "การจัดการความรู้" (Knowledge Management KM) ซึ่งเป็นกระบวนการในการแสวงหา รวบรวม จัดเก็บ และประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อยกระดับศักยภาพ (Xue & Zhu, 2011) โดยในบริบทนี้ไม่ใช่การจัดการเอกสาร แต่เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงสังคมที่มุ่งเน้นการดึงเอา "ความรู้ฝังลึก" (Tacit Knowledge) เช่น ไหวพริบ ทักษะ และประสบการณ์ ออกมาแบ่งปันระหว่างบุคคลตามวงจรการสร้างความรู้ (Nonaka & Toyama, 2000) เพื่อปลดปล่อยศักยภาพของมนุษย์ (ประเวศ วะสี, 2550; เจษฎา นกน้อย, 2552) กระบวนการนี้สามารถแบ่งตัวชี้วัดได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การแสวงหาและสร้างความรู้ (ความกระตือรือร้นในการทำความเข้าใจกติกาและการสังเกตกลยุทธ์) 2) การจัดเก็บความรู้ (ความสามารถในการจดจำกลไกเกมและข้อผิดพลาดเพื่อปรับปรุง) 3) การแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ (ความเต็มใจในการสอนและสรุปบทเรียนร่วมกัน) และ 4) การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (การคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและเอาชนะอุปสรรคในเกม) ควบคู่ไปกับมิติด้านกระบวนการจัดการความรู้ "ประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม" (Board Game Space Experience) เป็นอีกหนึ่งตัวแปรต้นที่ทำหน้าที่เป็นปัจจัยสภาพแวดล้อมบริการ (Servicescape) ซึ่งมีอิทธิพลโดยตรงต่อการรับรู้ การตอบสนองทางอารมณ์ และพฤติกรรมของผู้ใช้บริการ (Bitner, 1992) ประสบการณ์ดังกล่าวเกิดจากการรับรู้ใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก (ความสมบูรณ์ของอุปกรณ์และความเหมาะสมของสถานที่) 2) ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (ความเอาใจใส่ของ Game Master และความเป็นกันเองของผู้ใช้บริการกลุ่มอื่น) และ 3) ด้านความจดจ่อและอารมณ์ร่วม (Flow & Immersion) ซึ่งเชื่อมโยงกับสภาวะที่ผู้เล่นมีความท้าทายสอดคล้องกับทักษะจนเกิดความรู้สึกจดจ่อและมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งจนลืมเวลา (Csikszentmihalyi, 1990)

ตัวแปรอิสระทั้งสองประการนี้ ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามคือ "สุขภาวะทางอารมณ์" (Emotional Well-being) ของนักศึกษา โดยสามารถจำแนกการวัดผลออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การลดความเครียดและผ่อนคลาย 2) การเกิดอารมณ์เชิงบวก 3) ความภาคภูมิใจและการเห็นคุณค่าในตนเอง (ความภูมิใจเมื่อสามารถแก้ปัญหาและได้รับการยอมรับ) และ 4) การจัดการอารมณ์เชิงลบ (ความสามารถในการควบคุมอารมณ์หงุดหงิดและการรู้แพ้รู้ชนะ)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบอร์ดเกมในบริบทการศึกษามักมุ่งเน้นไปที่การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง เช่น การใช้เป็นสื่อเพื่อเพิ่มความสำเร็จในการเรียนวิชาเคมี (Brydges & Dembinski, 2019) หรือการศึกษาผลลัพธ์ของบอร์ดเกมที่ส่งผลต่อความฉลาดทางปัญญาและความคิดสร้างสรรค์เบื้องต้น (Bartolucci, Mattioli, & Batini, 2019) ในขณะเดียวกัน การศึกษาด้านการจัดการความรู้ (KM) ในสถาบันอุดมศึกษาก็มักให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ของบุคลากรสายวิชาการ มากกว่าการวิเคราะห์กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้เชิงสังคมของนักศึกษาในพื้นที่สันทนาการ ข้อค้นพบที่สำคัญคือ ยังไม่มีงานวิจัยใดที่นำตัวแปรทั้งสามส่วน ได้แก่ การจัดการความรู้ (KM Process) ประสบการณ์การใช้พื้นที่ (Servicescape) และสุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional Well-being) มาบูรณาการเข้า

ด้วยกันเพื่อทดสอบผ่าน รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal Relationship Model) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณขั้นสูง งานวิจัยในปัจจุบันจึงยังมีช่องว่างทางความรู้ในการอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเส้น ว่าตัวแปรต้นทั้งสองมิตินี้ส่งผ่านอิทธิพล (Effects) ไปสู่ระดับการลดความเครียดและการปรับพฤติกรรมทางอารมณ์ของนักศึกษาอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่จะศึกษา "รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการจัดการความรู้และประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษา" การศึกษาครั้งนี้ไม่เพียงแต่จะเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการผ่านการทดสอบแบบจำลองเชิงโครงสร้าง แต่ผลประจักษ์ที่ได้ (Empirical Results) ยังสามารถนำไปใช้เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับผู้บริหารสถาบันการศึกษา ในการพัฒนากลยุทธ์การจัดสรรพื้นที่บริการ การสร้างชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice) และการประยุกต์ใช้ความรู้จากสันทนาการบำบัดเพื่อเสริมสร้างภูมิต้านทานทางจิตใจ (Resilience) และสุขภาวะทางอารมณ์ที่ยั่งยืนแก่นักศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาอิทธิพลของการจัดการความรู้ และประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม
2. ศึกษาอิทธิพลของศึกษาอิทธิพลของการจัดการความรู้ ที่ส่งผลต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม

สมมุติฐานของการวิจัย

1. อิทธิพลของการจัดการความรู้ และประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม จะส่งผลเชิงบวก ต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม

2. อิทธิพลของการจัดการความรู้ จะส่งผลเชิงบอกต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ของนักศึกษาในจัดหวัดนครปฐม

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแบบจำลองความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยเชิงพฤติกรรมและปัจจัยสภาพแวดล้อมบริการที่มีผลต่อผลลัพธ์ทางจิตวิทยาเชิงบวกของนักศึกษา โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ 4 ด้านหลัก ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา (Content Scope)

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาตัวแปรและโครงสร้างความสัมพันธ์ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ทฤษฎีสภาพแวดล้อมบริการ (Servicescape) และแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) โดยมีตัวแปรที่ศึกษาดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่

1. การจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในบริบทการเล่นบอร์ดเกม มุ่งวัดกระบวนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนกลยุทธ์ ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด
    - การแสวงหาและสร้างความรู้ (Knowledge Acquisition & Creation) ประกอบไปด้วย ความกระตือรือร้นในการเรียนรู้กติกาและการสังเกตกลยุทธ์

- การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) ประกอบไปด้วย ความสามารถในการจดจำกลไกเกม และข้อผิดพลาดเพื่อนำมาปรับปรุง
- การแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Sharing) ประกอบไปด้วย ความเต็มใจในการสอนเพื่อนและการสรุปบทเรียนหลังจบเกม
- การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (Knowledge Application) ประกอบไปด้วย การคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและการประยุกต์ใช้กลยุทธ์

ตัวแปรแปรส่งผ่าน (Mediator Variable Variables) ได้แก่

2. ประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (Board Game Space Experience) มุ่งวัดการรับรู้สภาพแวดล้อมทางกายภาพและการบริการ ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด
    - ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก (Physical Environment) ประกอบไปด้วย ความหลากหลายสมบูรณ์ของบอร์ดเกม ความเหมาะสมของสถานที่ และการจัดสรรพื้นที่
    - ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ประกอบไปด้วย ทักษะการแนะนำเกมของพนักงาน (Game Master) และบรรยากาศความเป็นกันเองของผู้ใช้บริการ
    - ด้านความจดจ่อและอารมณ์ร่วม (Flow & Immersion) ประกอบไปด้วย ความรู้สึกสนุกสนานจนลืมเวลา และความท้าทายของเกมที่สอดคล้องกับทักษะ

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่

1. สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional Well-being) มุ่งวัดผลลัพธ์ทางจิตวิทยาเชิงบวกในบริบทของนักศึกษาที่เผชิญความเครียดจากการเรียน ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด
    - การลดความเครียดและผ่อนคลาย (Stress Reduction) ประกอบไปด้วย ความรู้สึกได้รับการปลดปล่อยจากความกังวลและความสมองโล่งหลังเล่น
    - การเกิดอารมณ์เชิงบวก (Positive Affect) ประกอบไปด้วย ระดับความสุข ความตื่นเต้น และความมีชีวิตชีวาระหว่างเล่น
    - ความภาคภูมิใจและการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-esteem & Competence) ประกอบไปด้วย ความภูมิใจเมื่อแก้ปัญหาสำเร็จและการได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน
    - การจัดการอารมณ์เชิงลบ (Negative Emotion Regulation) ประกอบไปด้วย ความสามารถในการควบคุมอารมณ์หงุดหงิดและการรู้แพ้รู้ชนะ

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population and Sample Scope)

ประชากร (Population) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยจังหวัดนครปฐม ที่เข้าใช้บริการพื้นที่บอร์ดเกม ซึ่งไม่ทราบขนาดประชากรที่แน่นอน

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) คือ นักศึกษาในจังหวัดนครปฐม ที่เข้าใช้บริการพื้นที่บอร์ดเกม จำนวน 385 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling)

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ (Spatial Scope)

การวิจัยครั้งนี้จำกัดพื้นที่ในการศึกษาเฉพาะบริเวณพื้นที่จัดแสดงและให้บริการบอร์ดเกม (Board Game Space) ภายในห้องสมุด หรือศูนย์การเรียนรู้จำลอง ในจังหวัดนครปฐม

4. ขอบเขตด้านเวลา (Temporal Scope)

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง ตลอดจนการประมวลผลและวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปร ระหว่าง ธันวาคม 2568 –เมษายน 2569

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาประมวลสรุปความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพความสัมพันธ์ต่อไปนี้

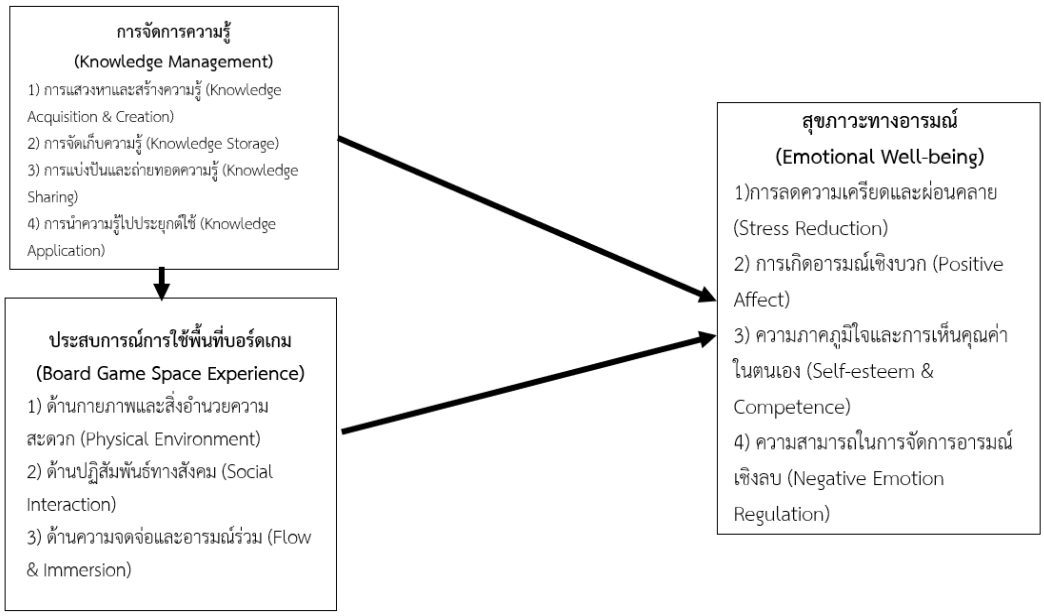

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

ตารางที่ 1 : สรุปวรรณกรรมที่ทบทวนเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปร	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
1. การจัดการความรู้ (Knowledge Management KM) • การแสวงหาและสร้างความรู้ (Knowledge Acquisition & Creation) • การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) • การแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Sharing) • การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (Knowledge Application)	• ทฤษฎีการจัดการความรู้ (Knowledge Management Theory) กระบวนการดึงความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ออกมาแลกเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ (ประเวศ วะสี, 2550; เจษฎา นกน้อย, 2552;) • SECI Model วงจรการสร้างความรู้เชิงสังคมผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ (Nonaka & Toyama, 2000)	• Bartolucci, Mattioli, & Batini (2019) การใช้บอร์ดเกมช่วยกระตุ้นความฉลาดทางปัญญา กระบวนการวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจ และการคิดเชิงตรรกะ • Brydges & Dembinski (2019) การใช้บอร์ดเกมแบบเสริมสร้างการเรียนรู้ (Game-based active learning) ช่วยให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ความรู้และตระหนักถึงศักยภาพตนเอง • Antonaci et al. (2015) บอร์ดเกมมีประสิทธิภาพในการเป็นสื่อกลางเพื่อจำลองการแก้ปัญหาและถ่ายทอดความรู้ที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่ายขึ้น

ตัวแปร	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (Board Game Space Experience) • ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก (Physical Environment) • ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) • ด้านความจดจ่อและอารมณ์ร่วม (Flow & Immersion)	• ทฤษฎีสภาพแวดล้อมบริการ (Servicescape Model) อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งผลต่อการรับรู้ พฤติกรรม และความรู้สึกพึงพอใจของผู้ใช้บริการ (Bitner, 1992) • ทฤษฎีภาวะลื่นไหล (Flow Theory) สภาวะที่บุคคลมีสมาธิจดจ่อและมีอารมณ์ร่วมอย่างลึกซึ้งเมื่อเผชิญความท้าทายที่สอดคล้องกับทักษะ (Csikszentmihalyi, 1990)	• Kaur (2019) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Facility exterior and interior) ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีผลกระทบเชิงบวกต่อความพึงพอใจและประสบการณ์ของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ • Ha, Yoon, & Choi (2007) บรรยากาศและการเกิดอารมณ์ร่วมระหว่างการเล่นเกมเป็นปัจจัยหลักที่กระตุ้นแรงจูงใจให้ผู้เล่นอยากกลับมาใช้งานซ้ำ
3. สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional Well-being) • การลดความเครียดและผ่อนคลาย (Stress Reduction) • การเกิดอารมณ์เชิงบวก (Positive Affect) • ความภาคภูมิใจและการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-esteem & Competence) • การจัดการอารมณ์เชิงลบ (Negative Emotion Regulation)	• ทฤษฎีความเครียดและการปรับตัว (Stress and Coping Theory) ภาวะกดดันที่ก่อให้เกิดความผิดปกติทางอารมณ์ และกลไกทางจิตวิทยาที่ใช้รับมือเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจและผ่อนคลาย (Selye, 1976; Lazarus& Folkman, 1984) • แนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) การมุ่งเน้นการสร้างเสริมอารมณ์เชิงบวกและความภาคภูมิใจเพื่อสร้างความต้านทานต่อความเครียด	• กรมสุขภาพจิต (2567) นักศึกษาในปัจจุบันมีภาวะความเครียดสะสมสูง การใช้สันทนาการบำบัดในพื้นที่การศึกษาช่วยฟื้นฟูสุขภาวะทางจิต • University of Plymouth (2024) ประสบการณ์ผ่านการเล่นบอร์ดเกมช่วยปรับปรุงความมั่นใจ การจัดการความเครียดและให้พื้นที่ปลอดภัยสำหรับจำลองสถานการณ์ความขัดแย้งเพื่อจัดการอารมณ์เชิงลบ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการจัดการความรู้และประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม" เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (Population) ได้แก่นักศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยจังหวัดนครปฐม ที่เคยเข้าใช้บริการพื้นที่บอร์ดเกม ซึ่งไม่ทราบขนาดประชากรที่แน่นอน

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) เนื่องจากงานวิจัยนี้มุ่งทดสอบโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal Model) การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจึงอิงตามเกณฑ์การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ของ Hair et al. (2010) ที่แนะนำให้มีกลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 10-20 เท่าของจำนวนตัวแปรสังเกตได้ (Observed Variables) ในการศึกษาครั้งนี้มีตัวแปรสังเกตได้รวม 11 ตัวชี้วัด ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำไว้ที่ 220 คน อย่างไรก็ตาม เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนและให้ครอบคลุมตามเอกสารต้นฉบับ ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ 385 คน

วิธีการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Method) ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling) ร่วมกับการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดกรองเฉพาะนักศึกษาที่ระบุว่าตนเอง "เคยเข้าใช้บริการพื้นที่บอร์ดเกมและมีประสบการณ์ร่วมเล่นเกม" เท่านั้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล เป็นคำถามแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ได้แก่ เพศ ชั้นปีที่ศึกษา ความถี่และระยะเวลาในการเข้าใช้บริการต่อครั้ง

ส่วนที่ 2 การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นมาตรวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ของ Likert แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ การแสวงหาและสร้างความรู้, การจัดเก็บความรู้, การแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

ส่วนที่ 3 ประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (Board Game Space Experience) เป็นมาตรวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก, ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และด้านความจดจ่อและอารมณ์ร่วม

ส่วนที่ 4 สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional Well-being) เป็นมาตรวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ การลดความเครียดและผ่อนคลาย, การเกิดอารมณ์เชิงบวก, ความภาคภูมิใจและการเห็นคุณค่าในตนเอง และการจัดการอารมณ์เชิงลบ

3. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

เพื่อให้เครื่องมือวิจัยมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดสอบคุณภาพ ดังนี้

1.ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence IOC) ผลการวิจัยพบว่าทุกข้อคำถามมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป (ค่าอยู่ที่ 0.67 และ 1)

2. ค่าความเที่ยง (Reliability) นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มนักศึกษาที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จำนวน 30 คน นำผลที่ได้มาคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยกำหนดเกณฑ์ยอมรับที่ค่าความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (ค่าอัลฟาของตัวชี้วัด อยู่ระหว่าง 0.72-0.88)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสืออนุมัติจากหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อขออนุญาตลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

2. แจกแบบสอบถาม (ทั้งรูปแบบเอกสารและแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Forms) ให้กับกลุ่มตัวอย่างตามจุดให้บริการพื้นที่บอร์ดเกม โดยมีการชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยและขอความยินยอม (Informed Consent) จากผู้ตอบแบบสอบถามก่อนเสมอ

3. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับคืนทั้งหมด ก่อนนำไปลงรหัสเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยประมวลผลข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลด้วย ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)วิเคราะห์ระดับการจัดการความรู้ ประสบการณ์การใช้พื้นที่ และสุขภาวะทางอารมณ์ ด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) การทดสอบสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลใช้การวิเคราะห์ค่าที (Independent t test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA)

สำหรับทดสอบสมมติฐาน ใช้สถิติแบบ Partial Least Squares (PLS-SEM) ในการวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ เพื่อการทดสอบอิทธิพลทางตรง (Direct Effect) และอิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effect) ระหว่างตัวแปรแฝง (Latent Variables) ได้พร้อมกัน

การประเมินความสอดคล้องของโมเดล (Model Fit) จะพิจารณาจากดัชนีที่สำคัญ เช่น ค่าความเชื่อมั่นร่วม (Composite Reliability CR) การสกัดความแปรปรวนเฉลี่ย (Average Variance Extracted AVE) และความตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) เพื่อยืนยันว่ารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่สร้างขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างแท้จริง

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ผลการวิจัย ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 51.95) ชั้นปีการศึกษาปีที่ 3 (ร้อยละ 29.09) ความถี่ในการเข้าใช้บริการ 3 ครั้งต่อสัปดาห์ (ร้อยละ 37.66) และ ระยะเวลาในการใช้บริการต่อครั้ง 1-2 ชั่วโมง (ร้อยละ 28.05)

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยด้านประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม และปัจจัยด้านการจัดการความรู้ (KM) ผลการวิจัย ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ในภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก (Mean= 4. 08) โดยด้านได้รับการประเมินมากสุด ได้แก่ ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก ปัจจัยด้านการจัดการความรู้ ในภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมาก (Mean= 4. 12) โดยด้านได้รับการประเมินมากสุด ได้แก่ การแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับ สุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม ในภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก (Mean = 4. 18) โดยด้านได้รับการประเมินมากสุด ได้แก่ การลดความเครียดและผ่อนคลาย

ตอนที่ 4 สุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 2 : สุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

	เพศ	ชั้นปีการศึกษา	ความถี่ในการเข้าใช้บริการ	ระยะเวลาในการใช้บริการ
การลดความเครียดและผ่อนคลาย	.028	1.974	.286	1.165
การเกิดอารมณ์เชิงบวก	.423	2.777	1.039	1.436
ความภาคภูมิใจและการเห็นคุณค่าในตนเอง	.085	1.416	2.726	.433
ความสามารถในการจัดการอารมณ์เชิงลบ	.220	.628	1.006	.187

ผลการวิเคราะห์สุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

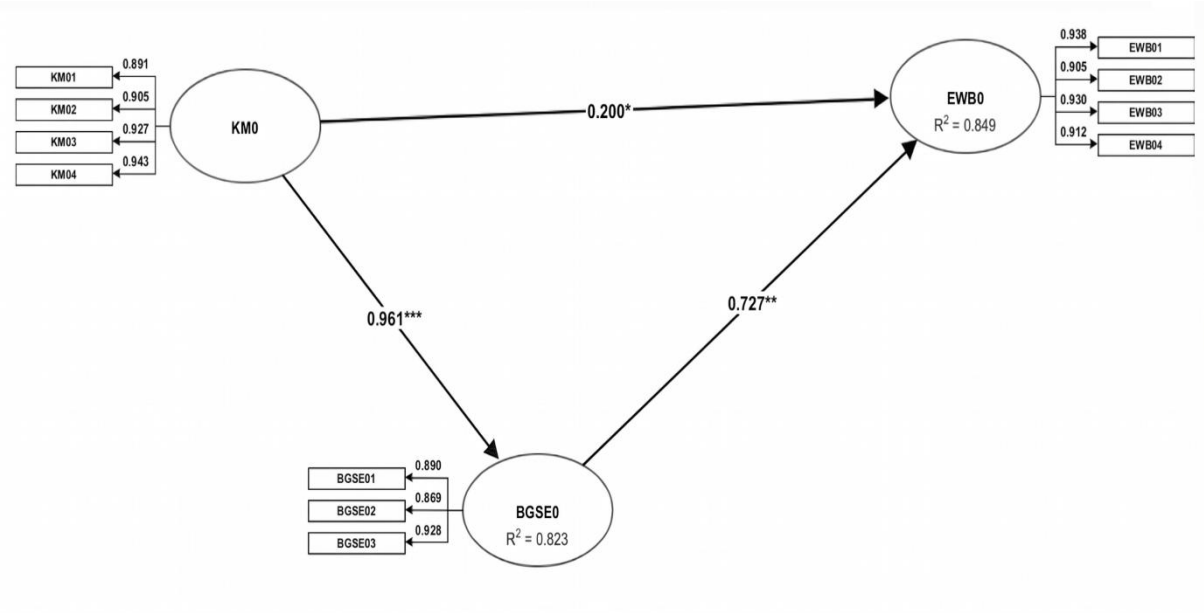

ภาพที่ 2 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการจัดการความรู้และประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม

ตารางที่ 3 : การประเมินโมเดลการวัด ความเที่ยงตรงเชิงจำแนก และค่า HTMT2

	ตัวบ่งชี้	Outer Loading	VIF (< 3-5)
การจัดการความรู้ (KM0)	KM01	0.8909	3.9309
	KM02	0.9048	3.9096
	KM03	0.9268	3.4698
	KM04	0.9432	4.1851
ประสบการณ์	BGSE01	0.8903	3.5139
การใช้พื้นที่บอร์ดเกม	BGSE02	0.8691	3.6232
(BGSE0)	BGSE03	0.9277	3.4024
สุขภาวะทางอารมณ์	EWB01	0.9376	3.9506
ของนักศึกษา	EWB02	0.9055	3.6132
(EWB0)	EWB03	0.9302	3.6290
HTMT2	(KM0)	(BGSE0)	(EWB0)
การจัดการความรู้ (KM0)	1		
การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (BGSE0)	0.7601	1	
สุขภาวะทางอารมณ์(EWB0)	0.7994	0.7159	1

1. ค่า Outer Loading (ความเชื่อมั่นของตัวบ่งชี้) ค่านี้ใช้บอกว่าตัวชี้วัด (ข้อคำถามแต่ละข้อ) สามารถวัดตัวแปรแฝงนั้นๆ ได้ดีเพียงใด เกณฑ์ที่ยอมรับได้ทั่วไปคือ ควรมีค่ามากกว่า 0.708 ผลจากตาราง ตัวชี้วัดทุกตัว (KM01-KM04, BGSE01-BGSE03, EWB01-EWB03) มีค่า Outer Loading อยู่ระหว่าง 0.8691 ถึง 0.9432

สรุป ตัวชี้วัดทุกตัวมีค่าผ่านเกณฑ์ (สูงกว่า 0.70 มาก) แสดงว่าข้อคำถามมีความน่าเชื่อถือสูงมาก และสามารถสะท้อนตัวแปรแฝง (Construct) ทั้ง 3 ตัวได้อย่างดีเยี่ยม

2. ค่า VIF (Variance Inflation Factor) ค่านี้ใช้ตรวจสอบปัญหาความสัมพันธ์กันเองที่สูงเกินไป (Multicollinearity) ระหว่างตัวชี้วัดในกลุ่มเดียวกัน เกณฑ์จากหัวตารางระบุไว้คือ (< 3-5) ซึ่งหมายถึงควรน้อยกว่า 3 หรืออย่างอนุโลมคือต้องน้อยกว่า 5

ผลจากตาราง ค่า VIF ของตัวชี้วัดทุกตัวมีค่าอยู่ระหว่าง 3.4024 ถึง 4.1851

สรุป ถึงแม้ค่า VIF จะสูงกว่า 3 (เกณฑ์เข้มงวด) แต่ยังคงต่ำกว่าเกณฑ์ 5 (เกณฑ์อนุโลม) จึงสรุปได้ว่าตัวชี้วัดเหล่านี้ไม่มีปัญหาความสัมพันธ์กันเองสูงจนเกินไป (No severe multicollinearity issue) สามารถนำไปวิเคราะห์ต่อได้

3. ค่า HTMT2 (ความเที่ยงตรงเชิงจำแนก - Discriminant Validity)

ตารางด้านล่างแสดงค่าความเที่ยงตรงเชิงจำแนกโดยใช้ดัชนี HTMT2 เพื่อพิสูจน์ว่าตัวแปรแฝงแต่ละตัว (การจัดการความรู้, ประสบการณ์ฯ, สุขภาวะฯ) เป็นคนละเรื่องกันจริงๆ ไม่ได้วัดซ้อนทับกัน เกณฑ์ที่ยอมรับได้คือ ค่าต้องน้อยกว่า 0.85 ผลจากตาราง พบความสัมพันธ์ ระหว่าง การจัดการความรู้ (KM0) กับ การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (BGSE0) = 0.7601 ระหว่าง การจัดการความรู้ (KM0) กับ สุขภาวะทางอารมณ์ (EWB0) = 0.7994 ระหว่าง การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (BGSE0) กับ สุขภาวะทางอารมณ์ (EWB0) = 0.7159 สรุป ค่า HTMT2 ระหว่างคู่ตัวแปรทุกคู่ มีค่าน้อยกว่า 0.85 ทั้งหมด แสดงว่าโมเดลการวัดนี้มีความเที่ยงตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) ที่ดี ตัวแปรทั้ง 3 ตัวมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทางสถิติ

สรุปภาพรวมของตารางนี้ โมเดลการวัดที่ใช้ในงานวิจัยนี้มีคุณภาพดีเยี่ยม ทั้งในด้านความเชื่อมั่นของเครื่องมือวัด (Reliability) และมีความเที่ยงตรง (Validity) ตามเกณฑ์มาตรฐานทางสถิติ พร้อมที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์อิทธิพลในโมเดลโครงสร้าง (Structural Model) ต่อไป

ตารางที่ 4 : ภาพรวมอิทธิพล; ความเชื่อมั่นของตัวแปรแฝงและความเที่ยงตรงเชิงลู่เข้า

ค่าอิทธิพล	Beta	Indirect effects	Total effect	Cohen's f^2
KM0 -> BGSE0	0.9607		0.9607	0.9889
KM0 -> EWB0	0.2003	0.6987	0.8990	0.0204
BGSE0 -> EWB0	0.7272		0.7272	0.2695
Construct	Dijkstra-Henseler's rho (ρ_A)	Jöreskog's rho (ρ_C)	Cronbach's alpha(α)	Average variance extracted (AVE)
KM0	0.9551	0.9546	0.9548	0.8402
BGSE0	0.9252	0.9243	0.9243	0.8029
EWB0	0.9576	0.9574	0.9573	0.8489

the Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) index = 0.0315

"ผลการทดสอบคุณภาพของโมเดลการวัด พบว่าตัวแปรแฝงทุกตัวมีความเชื่อมั่น (Reliability) อยู่ในระดับสูง โดยมีค่า Cronbach's alpha, rho_A และ rho_C สูงกว่าเกณฑ์ 0.70 ด้านความเที่ยงตรงเชิงลู่เข้า (Convergent Validity) พบว่าทุกตัวแปรมีค่า AVE สูงกว่า 0.50 (ค่าอยู่ระหว่าง 0.8029 - 0.8489) นอกจากนี้ การประเมินความสอดคล้องของโมเดลพบว่าค่า SRMR เท่ากับ 0.0315 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.08 แสดงให้เห็นว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ได้เป็นอย่างดี"

จากการวิเคราะห์แบบจำลองโครงสร้างเพื่อทดสอบอิทธิพลที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษา (EWB0) สามารถแยกพิจารณาได้เป็น 2 ปัจจัยหลัก ดังนี้

1) อิทธิพลของประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (BGSE0) ต่อสุขภาวะทางอารมณ์ (EWB0) พบว่า ประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.7272 ขนาดของอิทธิพลมีค่า f^2 เท่ากับ 0.2695 ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลางค่อนไปทางสูง (Medium to Large Effect Size) แสดงให้เห็นว่าประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยอธิบายและส่งผลต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาได้โดยตรงอย่างเด่นชัด

2) อิทธิพลของการจัดการความรู้ (KM0) ต่อสุขภาวะทางอารมณ์ (EWB0) พบว่าการจัดการความรู้มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาค่อนข้างน้อย โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.2003 และมีขนาดของอิทธิพล f^2 เท่ากับ 0.0204 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับต่ำ (Small Effect Size) แต่อย่างไรก็ตาม การจัดการความรู้มีอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวกสูงถึง 0.6987 โดยส่งผ่านไปยังตัวแปรประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (BGSE0) ก่อนจะส่งผลไปยังสุขภาวะทางอารมณ์

3) อิทธิพลรวม (Total Effect) เมื่อพิจารณาผลกระทบโดยรวม ส่งผลให้การจัดการความรู้มีอิทธิพลรวมเชิงบวกต่อสุขภาวะทางอารมณ์สูงถึง 0.8990

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงสูงสุดต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาคือประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ในขณะที่การจัดการความรู้แม้จะมีอิทธิพลทางตรงน้อย แต่มีบทบาทสูงมากในลักษณะของอิทธิพลทางอ้อม โดยถูกส่งผ่าน (Mediate) โดยประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ส่งผลให้ทั้งสองปัจจัยร่วมกันขับเคลื่อนและยกระดับสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาอิทธิพลของการจัดการความรู้ (KM0) ที่ส่งผลต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (BGSE0) ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐมจากการวิเคราะห์เส้นทางอิทธิพลระหว่างตัวแปรต้นไปยังตัวแปรตามในส่วนนี้ ผลการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้ การจัดการความรู้ (KM0) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (BGSE0) ของนักศึกษาอย่างเด่นชัดที่สุดในโมเดล โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพล สูงถึง 0.9607 ขนาดของอิทธิพล (Effect Size) มีค่า f^2 สูงถึง 0.9889 ซึ่งถือว่าเป็นขนาดของอิทธิพลที่สูงมากเกินเกณฑ์มาตรฐานขั้นสูง (0.35) ไปอย่างมาก (Extremely Large Effect Size)

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การจัดการความรู้มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญยิ่งและมีขนาดอิทธิพลที่สูงมากต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ของนักศึกษาในจังหวัดนครปฐม ชี้ให้เห็นว่าระบบหรือกระบวนการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ เป็นฟันเฟืองหลักและเป็นตัวทำนายที่แข็งแกร่งที่สุดในการสร้าง เสริมสร้าง หรือพัฒนาประสบการณ์ที่ดีในการใช้พื้นที่บอร์ดเกมของนักศึกษา

สรุปและอภิปรายผล

1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงต่อสุขภาวะทางอารมณ์ของนักศึกษา (EWB0) สูงที่สุดคือ ประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (BGSE0) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ 0.7272 ในขณะที่การจัดการความรู้ (KM0) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อสุขภาวะทางอารมณ์ค่อนข้างน้อย (0.2003) แต่มีอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวกสูงถึง 0.6987 โดยส่งผ่านประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม ส่งผลให้มีอิทธิพลรวมเชิงบวกสูงถึง 0.8990 การที่ประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกมส่งผลโดยตรงต่อสุขภาวะทางอารมณ์ในระดับสูง สอดคล้องกับทฤษฎีสภาพแวดล้อมบริการ (Servicescape Model) ของ Bitner (1992) ที่อธิบายว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่บริการ มีอิทธิพลโดยตรงต่อการรับรู้และการตอบสนองทางอารมณ์ของผู้ใช้งาน นอกจากนี้ เมื่อสืบค้นงานวิจัยภายนอกพบว่าสภาพแวดล้อมบริการที่ได้รับการออกแบบมาอย่างดี (เช่น พื้นที่มหาวิทยาลัย หรือพื้นที่พักคอย) จะส่งผลต่อความรู้สึกสบายใจ (Emotional Comfort) ช่วยลดภาระทางอารมณ์และกระตุ้นความรู้สึกเชิงบวกได้อย่างมีนัยสำคัญ (Schiffman & Kanuk, 2007)

ในส่วนของการจัดการความรู้ (KM) ที่มีอิทธิพลทางตรงต่อสุขภาวะทางอารมณ์น้อย แต่มีอิทธิพลทางอ้อมผ่านตัวแปรส่งผ่านสูงมากนั้น สามารถอธิบายได้ว่า การแสวงหาความรู้หรือจดจำกติกา เป็นกระบวนการคิดวิเคราะห์เชิงพุทธิปัญญา (Cognitive process) ซึ่งโดยตัวมันเองไม่ได้ช่วยลดความเครียดโดยตรง แต่เมื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้เกิดขึ้นภายในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (ประสบการณ์การใช้พื้นที่) จะทำให้เกิดภาวะลื่นไหล (Flow Theory) ของ Csikszentmihalyi (1990) ผู้เล่นจะรู้สึกสนุกสนานจนลืมเวลา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาภายนอกที่ระบุว่า การเรียนรู้ผ่านเกม (Game-Based Learning) ที่สนับสนุนการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนียวแน่น และเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทักษะทางสังคมพร้อมกับยกระดับสุขภาพจิตเชิงบวกให้แก่ผู้เรียน (Abu-Rumman, 2021; Bada & Olusegun, 2015)

2) การจัดการความรู้ (KM0) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม (BGSE0) ของนักศึกษาอย่างเด่นชัดที่สุดในโมเดล โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลสูงถึง 0.9607 แสดงให้เห็นว่ากระบวนการจัดการความรู้เป็นฟันเฟืองหลักในการพัฒนาประสบการณ์ที่ดีในการใช้พื้นที่ ผลวิจัยที่พบว่าการจัดการความรู้มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมหาศาลต่อประสบการณ์การใช้พื้นที่บอร์ดเกม สอดคล้องกับ SECI Model ของ Nonaka & Toyama (2000) ในเรื่องวงจรการสร้างความรู้เชิงสังคมผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ พื้นที่บอร์ดเกมจะขาดความหมายหากปราศจากผู้เล่นที่มาแบ่งปันกลยุทธ์ (Knowledge Sharing) หรือชี้แนะกติกา (Knowledge Transfer) กระบวนการจัดการความรู้ทำให้พื้นที่กายภาพเปลี่ยนเป็นระบบนิเวศแห่งความสนุก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาภายนอกด้านการใช้บอร์ดเกมในสถาบันอุดมศึกษา (AHEAD, 2024) ที่พบว่า บอร์ดเกมที่ออกแบบให้ผู้เล่นมีส่วนร่วม (Participatory board games) จะไปทำลายการสื่อสารแบบทางเดียว สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer-to-peer learning) และการถ่ายทอดประสบการณ์ ส่งผลให้ผู้ใช้บริการรู้สึกถึงความเป็นกันเองและได้รับประสบการณ์ที่ดีเยี่ยม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

1) การยกระดับสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ (Physical Environment Enhancement) เป็นหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา ห้องสมุด หรือศูนย์การเรียนรู้ ควรลงทุนในการออกแบบพื้นที่ (Servicescape) สำหรับบอร์ดเกมโดยเฉพาะ เช่น การจัดแสงสว่างที่เหมาะสม การเลือกโต๊ะเก้าอี้ที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม และการจัดเตรียมบอร์ดเกมให้มีความหลากหลายและอยู่ในสภาพสมบูรณ์ เนื่องจากประสบการณ์ด้านพื้นที่คือปัจจัยหลักที่ลดความเครียดและสร้างอารมณ์เชิงบวกให้แก่นักศึกษา

2) การสร้างกลไกส่งเสริมการจัดการความรู้ (Facilitating Knowledge Management) มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากกระบวนการจัดการความรู้เป็นตัวแปรที่ขับเคลื่อนประสบการณ์ให้ดีขึ้นอย่างมาก หน่วยงานควรจัดให้มีบุคลากร เช่น "Game Master" หรืออาสาสมัครนักศึกษา เพื่อทำหน้าที่แนะนำกติกา (Knowledge Transfer) และอำนวยความสะดวกในการเล่น รวมถึงควรสร้างวัฒนธรรมการแบ่งปันกลยุทธ์และสรุปบทเรียน (Knowledge Sharing & Application) เพื่อให้นักศึกษาเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาเชิงลึกเพิ่มเติมผ่านการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำความเข้าใจบริบทเบื้องหลังว่า กลไกของบอร์ดเกมประเภทใด (เช่น เกมวางแผนกลยุทธ์ เกมปาร์ตี้ หรือเกมเจรจาต่อรอง) ที่ส่งผลต่อกระบวนการจัดการความรู้และรูปแบบการลดความเครียดที่แตกต่างกัน

2) ควรเพิ่มการศึกษาตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ในโมเดล เช่น ลักษณะบุคลิกภาพของนักศึกษา (Introvert / Extrovert) หรือระดับความเครียดสะสมตั้งต้น เพื่อดูว่านักศึกษาแต่ละกลุ่มได้รับประโยชน์ทางสุขภาวะทางอารมณ์จากสภาพแวดล้อมนี้แตกต่างกันหรือไม่

3) ควรนำโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุนี้ไปทดสอบกับกลุ่มประชากรอื่น เช่น กลุ่มวัยทำงาน หรือกลุ่มผู้สูงอายุ ในพื้นที่เชิงพาณิชย์ (Board Game Café) เพื่อเปรียบเทียบว่าสภาพแวดล้อมบริการและการจัดการความรู้ยังคงเป็นกลไกสำคัญต่อสุขภาวะทางอารมณ์ในบริบทที่แตกต่างออกไปหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต. (2567). ***รายงานสถานการณ์สุขภาพจิตวัยรุ่นและนักศึกษาไทย ประจำปี 2567: วิกฤตความเครียดสะสมและแนวทางการฟื้นฟูสุขภาวะในสถานศึกษา.*** กระทรวงสาธารณสุข.

เจษฎา นกน้อย. (2552). ***การจัดการความรู้: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.*** คณะบริหารธุรกิจและพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ประเวศ วะสี. (2550). ***การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข.*** สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).

สมิต อาชวนิจกุล. (2547). ***เทคนิคการคลายเครียดและการบริหารความเครียด.*** อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Abu-Rumman, A. (2021). **Transformational leadership and human capital within the disruptive business environment of academia.** *World Journal on Educational Technology: Current Issues, 13*(2), 178-187.

AHEAD. (2024). **Access All Areas: A participatory board game for DARE students at National College of Art and Design.** *AHEAD Journal*. Retrieved from https://www.ahead.ie/journal/Access-All-Areas

Antonaci, A., Dagnino, F. M., Ott, M., Bellotti, F., Berta, R., De Gloria, A., ... & Romero, M. (2015). **A gamified collaborative course in entrepreneurship: Focus on objectives and tools.** *Computers in Human Behavior, 51*, 734-743.

Bada, T., & Olusegun, S. (2015). **Constructivism learning theory: A paradigm for teaching and learning.** *Journal of Research & Method in Education, 5*(6), 66-70.

Bartolucci, M., Mattioli, F., & Batini, F. (2019). **Do board games make people smarter? Two initial exploratory studies.** *International Journal of Game-Based Learning (IJGBL), 9*(1), 1-12.

Bitner, M. J. (1992). **Servicescapes: The impact of physical surroundings on customers and employees.** *Journal of Marketing, 56*(2), 57-71.

Brydges, S., & Dembinski, H. E. (2019). **Catalyze! Lowering the activation barriers to undergraduate students' success in chemistry: A board game for teaching assistants.** *Journal of Chemical Education, 96*(5), 952-958.

Csikszentmihalyi, M. (1990). ***Flow: The psychology of optimal experience*.** Harper & Row.

Ha, I., Yoon, Y., & Choi, M. (2007). **Determinants of adoption of mobile games under mobile broadband wireless access environment.** *Information & Management, 44*(3), 276-286.

Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J. and Anderson, R.E. (2010*)* ***Multivariate Data Analysis*.** 7th Edition, Pearson, New York.

Kaur, H. P. (2019). ***The effect of servicescape on customer satisfaction: A study on USIU-A library*** (Master's thesis, United States International University-Africa).

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). **Stress, appraisal, and coping.** Springer Publishing Company.

Nonaka, I., & Toyama, R. (2000). **A firm as a knowledge-creating entity: A new perspective on the theory of the firm.** *Industrial and Corporate Change, 11*(5), 995-1009.

Schiffman, L. G., & Kanuk, L. L. (2007). ***Consumer behavior*** (9th ed.). Prentice Hall.

Selye, H. (1976). ***The stress of life*** (Revised ed.). McGraw-Hill.

Thailand Knowledge Park. (2015). ***Living Library in the Next Decade: Challenges and Adaptations of Learning Spaces*.** Office of Knowledge Management and Development (Public Organization).

University of Plymouth. (2024). ***Can board games play a role in neurodivergent treatment and support programmes?*.** Retrieved from https://www.plymouth.ac.uk/news/can-board-games-play-a-role-in- neurodivergent-treatment-and-support-programmes

World Health Organization. (2022). ***World mental health report: Transforming mental health for all*.** World Health Organization.

Xue, Y., & Zhu, S. (2011). **Knowledge management and its application in modern organizations.** *Journal of Knowledge Management Practice, 12*(1), 1-10.

โมเดลเปรียบเทียบอิทธิพลของส่วนประสมการตลาดที่กำหนดความจงรักภักดีของผู้บริโภค: กรณีศึกษาร้านอาหารท้องถิ่นและร้านแฟรนไชส์บริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

A Comparative Model of Marketing Mix Effects on Consumer Loyalty: A Case Study of Local vs. Franchise Restaurants Near Nakhon Pathom Rajabhat University

ธมนวรรณ บุตรประโคน[1]
พรลภัส อิศรเมธางกูร[1]
ธัญญามาส อุปริพุทธิ[2]
จำเนียร ชุณหโสภาค[3]
ชัยฤทธิ์ ทองรอด[4]
สุภาณี พงษ์ลิ้ม[5]
วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย[6]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความจงรักภักดีของผู้บริโภคต่อร้านอาหารแบบดั้งเดิมและร้านอาหารแฟรนไชส์บริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และเพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของผู้บริโภค กลุ่มตัวอย่างคือผู้บริโภคที่เคยใช้บริการร้านอาหารทั้งสองประเภท จำนวน 400 คน แบ่งเป็นประเภทละ 200 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต การทดสอบที การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า ในร้านอาหารแบบดั้งเดิม เพศชายมีความจงรักภักดีมากกว่าเพศหญิง โดยปัจจัยด้านอายุ การศึกษา รายได้ และอาชีพไม่มีผลต่อความจงรักภักดี ส่วนในร้านอาหารแฟรนไชส์ ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ การศึกษา รายได้ และอาชีพที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อพฤติกรรมการแนะนำและบอกต่อที่แตกต่างกัน สำหรับอิทธิพลของส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความจงรักภักดีในร้านอาหารแบบดั้งเดิม เรียงตามลำดับคือ ผลิตภัณฑ์ ราคา กระบวนการ และบุคคล (สมการมีอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 71.50) ขณะที่ร้านอาหารแฟรนไชส์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลคือ ผลิตภัณฑ์ ราคา การส่งเสริมการตลาด กระบวนการ และบุคคล (สมการมีอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 75.50) ทั้งนี้ ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและลักษณะทางกายภาพไม่มีผลต่อความจงรักภักดีในร้านอาหารทั้งสองรูปแบบ

***คำสำคัญ**: ส่วนประสมทางการตลาดบริการ ความจงรักภักดี ร้านอาหารแบบดั้งเดิม ร้านอาหารแฟรนไชส์*

[1] นักศึกษา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[2] นักศึกษา หลักสูตรคณิตศาสตร์ประกันภัย มหาวิทยาลัยมหิดล
[3] นายกสมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
[4] อาจารย์ประจำวิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล (ศาลายา)
[5] อาจารย์มหาวิทยาลัย ธนบุรี
[6] ประธานหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Abstract

This research aimed to compare consumer loyalty towards traditional and franchise restaurants near Nakhon Pathom Rajabhat University based on personal factors, and to analyze the influence of the Services Marketing Mix (7Ps) on consumer loyalty. The sample consisted of 400 consumers, divided into 200 for each restaurant type. Data were collected using questionnaires and analyzed using descriptive statistics, percentage, mean, independent t-tests, ANOVA, and Multiple Regression Analysis.

The results revealed that for traditional restaurants, males exhibited higher loyalty than females, while other personal factors showed no significant effect. Conversely, for franchise restaurants, differences in age, education, income, and occupation significantly affected word-of-mouth behaviors. Regarding the 7Ps, the factors influencing loyalty in traditional restaurants were Product, Price, Process, and People, yielding a predictive power of 71.50%. For franchise restaurants, the influential factors were Product, Price, Promotion, Process, and People, with a predictive power of 75.50%. Place and Physical Evidence had no significant impact on consumer loyalty in either restaurant context.

Keywords: *Services Marketing Mix,Loyalty, Local Restaurants, Franchise Restaurants*

บทนำ

อุตสาหกรรมบริการอาหารและเครื่องดื่มถือเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ ทั้งในระดับสากลและระดับประเทศ เนื่องจากอาหารเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตาม ในสภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ธุรกิจร้านอาหารไม่ได้จำกัดบทบาทอยู่เพียงการประกอบอาหารเพื่อตอบสนองความต้องการทางกายภาพหรือประทังความหิวอีกต่อไป แต่ได้ยกระดับเข้าสู่อุตสาหกรรมบริการที่ต้องแข่งขันกันด้วยการส่งมอบ "ประสบการณ์" ความสะดวกสบาย และความรวดเร็วในการให้บริการ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจและเทคโนโลยีส่งผลให้พฤติกรรมของผู้บริโภคมีความซับซ้อนมากขึ้น ผู้บริโภคในปัจจุบันมีอำนาจในการต่อรองและมีทางเลือกที่หลากหลาย ส่งผลให้พวกเขาพร้อมที่จะเปลี่ยนใจไปทดลองใช้บริการร้านอาหารแห่งใหม่ได้ตลอดเวลา หากร้านอาหารเดิมไม่สามารถพัฒนาตนเองให้ตอบโจทย์ความคาดหวังที่เปลี่ยนแปลงไปได้

ในประเทศไทย ธุรกิจร้านอาหารยังคงมีแนวโน้มการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และมีมูลค่าตลาดรวมหลายแสนล้านบาทต่อปี จากข้อมูลจากศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2567) ได้คาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2568 ตลาดธุรกิจร้านอาหารจะมีการเติบโตขึ้นเกือบ 5% การเติบโตนี้มาพร้อมกับการแข่งขันที่ทวีความรุนแรง โดยเฉพาะการขยายตัวของกลุ่มธุรกิจร้านอาหารประเภทแฟรนไชส์ (Franchise) จากส่วนกลาง และแบรนด์ขนาดใหญ่ ที่มุ่งหน้าเจาะตลาดในพื้นที่ระดับจังหวัดและชุมชน ท่ามกลางการแข่งขันที่รุนแรงนี้ ความท้าทายสูงสุดของผู้ประกอบการธุรกิจร้านอาหารจึงไม่ใช่เพียงการดึงดูดลูกค้าใหม่ให้เข้ามาทดลองใช้บริการในครั้งแรก แต่คือการสร้าง "ความจงรักภักดีของลูกค้า" (Customer Loyalty) เพื่อให้เกิดการกลับมาซื้อซ้ำและการบอกต่อ เนื่องจากการรักษาฐานลูกค้าเดิมที่จงรักภักดีนั้นมีความคุ้มค่าและเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้ธุรกิจสามารถเติบโตและอยู่รอดได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

สิ่งที่ท้าทายในงานทางการตลาดคือการที่จะแปรเปลี่ยนจากความพึงพอใจเพียงชั่วคราวให้กลายเป็นความจงรักภักดีที่ยั่งยืนได้นั้น ผู้ประกอบการจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่วนประสมการตลาดบริการ (Services Marketing Mix) หรือ 7Ps ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ทรงอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภค Kotler (2004) ได้ระบุว่า กลยุทธ์การตลาดสำหรับธุรกิจบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์

(Product) ด้านราคา (Price) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ด้านบุคลากร (People) ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) และด้านกระบวนการให้บริการ (Process) ปัจจัยเหล่านี้ต้องทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการเพื่อตอบสนองความคาดหวังของลูกค้า ตัวอย่างเช่น การบริการที่รวดเร็ว (Process) บรรยากาศร้านที่ดึงดูดใจ (Physical Evidence) และทำเลที่ตั้งที่เข้าถึงง่าย (Place) ล้วนมีส่วนช่วยสร้างความรู้สึกเชิงบวก

เมื่อพิจารณาในบริบทระดับพื้นที่ จังหวัดนครปฐมถือเป็นหนึ่งในจังหวัดที่ขึ้นชื่อเรื่องความหลากหลายของร้านอาหารและเป็นทำเลทองที่ผู้ประกอบการทั้งในท้องถิ่นและแบรนด์แฟรนไชส์จากกรุงเทพมหานครให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ "รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม" ซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้บริโภคกลุ่มคนรุ่นใหม่ (นักเรียน นักศึกษา) ที่มีพฤติกรรมการบริโภคที่เป็นเอกลักษณ์ ผู้บริโภคกลุ่มนี้ไม่ได้มองหาเพียงรสชาติอาหารหรือความอิ่มท้อง แต่ยังให้ความสำคัญกับความคุ้มค่า ความสะดวกในการเข้าถึง ความรวดเร็วเพื่อตอบสนองเวลาที่จำกัด รวมถึงบรรยากาศร้านที่เอื้อต่อการพักผ่อนหรือการอ่านหนังสือ ทั้งนี้ในปัจจุบัน พื้นที่รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างธุรกิจร้านอาหารอย่างชัดเจน จากเดิมที่พื้นที่นี้ถูกครอบครองโดย "ร้านอาหารแบบดั้งเดิม" หรือร้านอาหารท้องถิ่น (Local Restaurants) เช่น ร้านอาหารตามสั่งเจ้าเก่า หรือร้านก๋วยเตี๋ยวที่เน้นจุดเด่นด้านรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ ปริมาณอาหารที่คุ้มค่า ความเป็นกันเองของพ่อค้าแม่ค้า และราคาที่ประหยัดสอดคล้องกับกำลังซื้อของนักศึกษา ปัจจุบันกลับมี "ร้านอาหารแฟรนไชส์" (Franchise Restaurants) และร้านสะดวกซื้อที่มีอาหารพร้อมทานเข้ามาเปิดให้บริการจำนวนมาก โดยร้านอาหารกลุ่มนี้ดึงดูดคนรุ่นใหม่ด้วยจุดแข็งด้านมาตรฐานการบริการ ความสะอาด การบริหารจัดการที่ทันสมัย และโปรโมชั่นที่น่าสนใจ การปะทะกันระหว่างร้านอาหารสองรูปแบบนี้ทำให้เกิดทางเลือกที่หลากหลายแก่ผู้บริโภค และนำมาซึ่งการแข่งขันที่ดุเดือดในพื้นที่

ข้อดีที่เกิดขึ้นกับผู้บริโภคในพื้นที่รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม คือการมีตัวเลือกที่หลากหลาย แต่เป็นโจทย์ที่ค่อนข้างท้าทายสำหรับผู้ประกอบการที่จะดึงดูดการตัดสินใจเลือกร้านอาหารจากผู้บริโภค จนนำไปสู่การซื้อซ้ำ และเกิดความจงรักภักดี ด้วยความซับซ้อนและเพื่อศึกษาอิทธิพลจากปัจจัยส่วนประสมที่แตกต่างกัน จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา แม้จะมีการศึกษาเกี่ยวกับส่วนประสมการตลาด (7Ps) ที่ส่งผลต่อความพึงพอใจอยู่บ้าง แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงเป็นการศึกษาในภาพรวม และ ยังขาดการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Study) ที่มีข้อมูลเชิงประจักษ์ชัดเจนว่า ระหว่างจุดแข็งด้าน "ความคุ้นเคยและเป็นกันเอง" ของร้านอาหารแบบดั้งเดิม กับ "มาตรฐานที่แน่นอนและโปรโมชั่น" ของร้านอาหารแฟรนไชส์ ปัจจัยส่วนประสมการตลาด (7Ps) ตัวใดกันแน่ที่เป็นตัวแปรสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนความจงรักภักดีของผู้บริโภคในแต่ละบริบท "ช่องว่างทางความรู้" (Research Gap) นี้ ถือเป็นประเด็นสำคัญเร่งด่วน เพราะหากปราศจากความเข้าใจในโมเดลพฤติกรรมเปรียบเทียบดังกล่าว ผู้ประกอบการร้านอาหารท้องถิ่นอาจไม่สามารถปรับตัวเพื่อรับมือกับการรุกคืบของกลุ่มทุนแฟรนไชส์ได้ทันท่วงที ในขณะเดียวกัน

ธุรกิจแฟรนไชส์เองก็อาจไม่สามารถเจาะลึกถึงความต้องการที่แท้จริงของคนในพื้นที่ได้ ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบปัจจัยส่วนประสมการตลาดที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของผู้บริโภคระหว่างร้านอาหารแบบดั้งเดิมและร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม" จึงถูกจัดทำขึ้นเพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการนี้ โดยมีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัย 7Ps นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่และข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ เพื่อให้ผู้ประกอบการทั้งสองกลุ่มสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างความจงรักภักดีของผู้บริโภค และสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความจงรักภักดีของผู้บริโภคต่อร้านอาหารแบบดั้งเดิมและร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
2. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของผู้บริโภคในการใช้บริการร้านอาหารแบบดั้งเดิมและร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

สมมุติฐานของการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 ผู้บริโภคที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน จะมีความจงรักภักดีต่อร้านอาหารรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 2 ปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของผู้บริโภคในการใช้บริการร้านอาหารแบบดั้งเดิมและร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยเรื่อง "โมเดลเปรียบเทียบอิทธิพลของส่วนประสมการตลาดที่กำหนดความจงรักภักดีของผู้บริโภค กรณีศึกษาร้านอาหารท้องถิ่นและร้านแฟรนไชส์บริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม" ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ 4 ด้านหลัก เพื่อให้การศึกษาครอบคลุมวัตถุประสงค์และมีความรัดกุมตามหลักวิชาการ ดังนี้

1.ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาพฤติกรรม ความพึงพอใจ และโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างส่วนประสมการตลาดบริการกับการสร้างความจงรักภักดีของผู้บริโภค โดยจำกัดขอบเขตของตัวแปรตามกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย

ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา รายได้ อาชีพ

ปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (Services Marketing Mix 7Ps) ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ด้านราคา (Price) ด้านช่องทางการจำหน่าย (Place) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ด้านบุคคล (People) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ประกอบด้วย

ความจงรักภักดีของผู้บริโภค (Customer Loyalty) ได้แก่ ความเชื่อมั่นที่มีต่อสินค้า การแนะนำและการบอกต่อ และความตั้งใจกลับมาซื้อสินค้า

ตัวแปรกำกับ (Moderating Variable) ประกอบด้วย

การเป็นลูกค้าประจำของร้านอาหารท้องถิ่น หรือ ร้านแฟรนไชส์

2. ขอบเขตด้านประชากร และตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย คือ ผู้บริโภคที่เลือกใช้บริการร้านอาหารแบบดั้งเดิม (ร้านอาหารท้องถิ่น) และร้านอาหารประเภทแฟรนไชส์ ในเขตพื้นที่โดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน (Unknown Population Size)

ตัวอย่างในการวิจัย คือ ผู้บริโภคที่มีประสบการณ์ในการใช้บริการร้านอาหารทั้งสองประเภทในพื้นที่รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมจำนวนประเภทละ 200 คน ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของ Cochran (1977) ในกรณีที่ไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่ชัด และดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่างผ่านวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) โดยมีการคัดกรองคุณสมบัติเบื้องต้น (Screening Question) เพื่อให้มั่นใจว่าเป็นผู้เคยใช้บริการจริง

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้จำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะสถานประกอบการร้านอาหารที่เปิดให้บริการอยู่ในเขตพื้นที่และชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จังหวัดนครปฐม ทั้งที่เป็นร้านอาหารแบบดั้งเดิมในท้องถิ่น และร้านอาหารที่เป็นระบบแฟรนไชส์ร่วมสมัย

4. ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ครอบคลุมตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ ทบทวนวรรณกรรม ร่างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ตลอดจนการประมวลผลทางสถิติและจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โดยระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ต้นจนแล้วเสร็จอยู่ในช่วงระหว่างปี ธันวาคม พ.ศ. 2568 – เมษายน พ.ศ. 2569

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาประมวลสรุปความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพความสัมพันธ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : สรุปวรรณกรรมที่ทบทวนเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรที่ศึกษา (Variables)	องค์ประกอบ / ประเด็นหลัก (Components / Key Concepts)	นักวิชาการ / งานวิจัยที่อ้างอิง (References)
1. ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors)	เพศ อายุ การศึกษา รายได้ อาชีพ	อดุลย์ จาตุรงคกุล (2543)
2. ส่วนประสมการตลาดบริการ (Services Marketing Mix: 7Ps)	1. ผลิตภัณฑ์ (Product) 2. ราคา (Price) 3. ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) 4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion) 5. บุคคล (People) 6. ลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) 7. กระบวนการ (Process)	Kotler (1997) Kotler (2004) Lovelock & Wirtz (2007) -
3. ความจงรักภักดีของผู้บริโภค (Customer Loyalty)	1. ความเชื่อมั่นที่มีต่อสินค้า 2. การแนะนำและการบอกต่อ 3. ความตั้งใจกลับมาซื้อซ้ำ	วิทวัส รุ่งเรืองผล (2560) กุลวดี อัมโภชน์ และ ชลธิศ ดาราวงษ์ (2561) ภัทรนันท์ พงษ์ณะเรศ (2567) ธนวัฒน์ เขษมวงศ์. (2563) Noinawakul (2013).

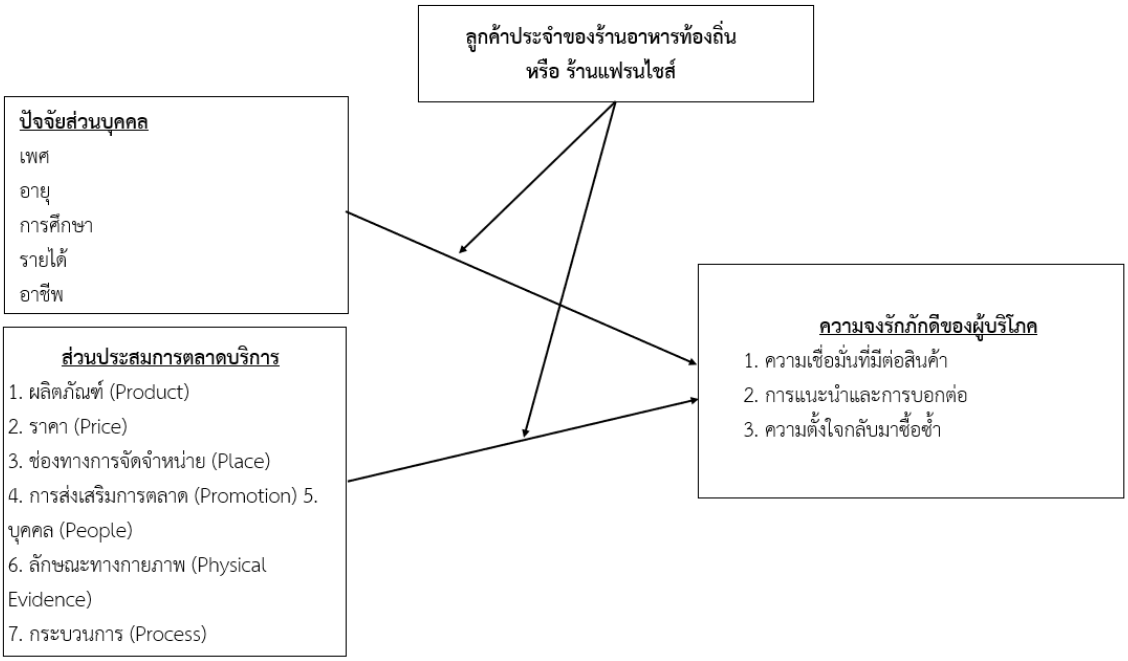

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "โมเดลเปรียบเทียบอิทธิพลของส่วนประสมการตลาดที่กำหนดความจงรักภักดีของผู้บริโภค กรณีศึกษาร้านอาหารท้องถิ่นและร้านแฟรนไชส์บริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม" เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากรและตัวอย่าง

ประชากร (Population) ผู้บริโภคที่เลือกใช้บริการร้านอาหารแบบดั้งเดิม (ร้านอาหารท้องถิ่น) และร้านอาหารประเภทแฟรนไชส์ ในเขตพื้นที่โดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน (Unknown Population Size)

ตัวอย่าง (Sample) ผู้บริโภคที่มีประสบการณ์ในการใช้บริการร้านอาหารทั้งสองประเภทในพื้นที่รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จำนวนประเภทละ 200 คน (รวมทั้งสิ้น 400 คน) ใช้แบบสอบถามคัดกรอง โดยเน้นความถี่ในการใช้บริการระหว่าง การเลือกใช้บริการร้านอาหารแบบดั้งเดิม (ร้านอาหารท้องถิ่น) และร้านอาหารประเภทแฟรนไชส์ หากผู้ตอบใช้บริการด้านใดมากกว่า ให้ถือว่าเป็นลูกค้าที่ใช้บริการร้านอาหารประเภทนั้น

วิธีการสุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของ Cochran (1977) ในกรณีที่ไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่ชัด และดำเนินการเก็บข้อมูลผ่านวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) โดยใช้การคัดกรองคุณสมบัติเบื้องต้น (Screening Question) เพื่อให้มั่นใจว่าเป็นผู้เคยใช้บริการจริง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล ข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ การศึกษา รายได้ และอาชีพ จำนวน 5 ข้อ แบบสอบถามเป็นข้อคำถามปลายปิดแบบเลือกตอบเพียงข้อเดียว

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมการใช้บริการ การเป็นลูกค้าประจำของร้านอาหารท้องถิ่น หรือ ร้านแฟรนไชส์ เพื่อแบ่งประเภทของตัวอย่าง จำนวน 1 ข้อ แบบสอบถามเป็นข้อคำถามปลายปิดแบบเลือกตอบเพียงข้อเดียว

ส่วนที่ 3 ปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) วัดระดับความคิดเห็นที่มีต่อ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคคล ลักษณะทางกายภาพ และกระบวนการ แบบสอบถามเป็นแบบลิเคิร์ทสเกล 5 ระดับ จำนวนรวม 28 ข้อ

ส่วนที่ 4 ความจงรักภักดีของผู้บริโภค วัดระดับความเชื่อมั่นที่มีต่อสินค้า การแนะนำและการบอกต่อ และความตั้งใจกลับมาซื้อซ้ำ แบบสอบถามเป็นแบบลิเคิร์ทสเกล 5 ระดับจำนวนรวม 12 ข้อ

ก่อนนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการทดสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหา จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ราย เพื่อตัดข้อที่ขาดความตรงในแบบสอบถามส่วนที่ 3 และ 4 ออกด้วยค่า IOC แล้วนะแบบสอบถามไปทดลองเก็บกับกลุ่มที่ไม่ใช่ตัวอย่างได้แก่ ผู้บริโภคร้านอาหารท้องถิ่น และร้านแฟรนไชส์บริเวณมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จำนวน 30 ราย โดยผลการทดสอบคุณภาพเครื่องมือสามารถนำเสนอได้ดังนี้

ตารางที่ 2 : ผลการทดสอบคุณภาพเครื่องมือ

ตัวแปร	ข้อคำถาม	ค่าความตรงเชิงเนื้อหา	ค่าความเที่ยง
ปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps)	**28**	**0.67-1**	**0.71-0.88**
1. ผลิตภัณฑ์ (Product)	4	1	0.75
2. ราคา (Price)	4	1	0.72
3. ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place)	4	0.67-1	0.77
4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion)	4	0.67-1	0.80
5. บุคคล (People)	4	1	0.88
6. ลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence)	4	0.67-1	0.71
7. กระบวนการ (Process)	4	0.67-1	0.76
ความจงรักภักดีของผู้บริโภค	**12**	**0.67-1**	**0.84-0.88**
1. ความเชื่อมั่นที่มีต่อสินค้า	4	1	0.88
2. การแนะนำและการบอกต่อ	4	0.67-1	0.84
3. ความตั้งใจกลับมาซื้อซ้ำ	4	1	0.87

ผลการทดสอบคุณภาพเครื่องมือพบว่า ปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) มีค่าความตรงเชิงเนื้อหาในช่วง 0.67-1 ค่าความเที่ยงอยู่ในช่วง 0.71-0.88 และความจงรักภักดีของผู้บริโภค มีค่าความตรงเชิงเนื้อหาในช่วง 0.67-1 ค่าความเที่ยงอยู่ในช่วง 0.84-0.88

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork) จากสถานประกอบการร้านอาหารที่เปิดให้บริการอยู่ในเขตพื้นที่และชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จังหวัดนครปฐม

ระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงระหว่างเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2568 – เมษายน พ.ศ. 2569

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาตรวจสอบความสมบูรณ์ และนำไปประมวลผลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) และพรรณนาระดับความคิดเห็นต่อส่วนประสมการตลาดและความจงรักภักดีโดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ได้แก่ การเปรียบเทียบความจงรักภักดีของผู้บริโภคที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันด้วย การใช้ t-test และ ANOVA

การวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของผู้บริโภคระหว่างร้านอาหาร 2 รูปแบบ ด้วย การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ - Multiple Regression Analysis)
มีการทดสอบปัญหาภาวะเส้นตรงร่วมเชิงพหุ (Multiconnineartiy) ด้วยค่า VIF (Variance Inflation Factor) ควบคู่ไปกับค่า Tolerance เพื่อตรวจสอบว่าตัวแปรอิสระในโมเดลมีความสัมพันธ์กันเองสูงเกินไปหรือไม่

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 55.00) มีอายุระหว่าง 26-30 ปี (ร้อยละ 36.50) การศึกษาจบปริญญาตรี (ร้อยละ 46.50) รายได้อยู่ระหว่าง 15,001-25,000 บาท (ร้อยละ 38.75) และ อาชีพพนักงานเอกชน (ร้อยละ 28.25)

ข้อมูลเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาด(7Ps) ผลการวิจัยพบว่าส่วนประสมทางการตลาด ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด (Mean = 4.49) โดยสามลำดับที่ได้รับการประเมินสูงที่สุดได้แก่ ด้านราคา ด้านกระบวนการ และด้านลักษณะทางกายภาพ ตามลำดับ

ข้อมูลเกี่ยวกับความจงรักภักดีในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (Mean = 4.46) โดยลำดับที่ได้รับการประเมินสูงที่สุดได้แก่ ความตั้งใจกลับมาซื้อซ้ำ การแนะนำและการบอกต่อ และความเชื่อมั่นที่มีต่อสินค้า ตามลำดับ

ตารางที่ 3 : การเปรียบเทียบความจงรักภักดีของผู้บริโภคต่อร้านอาหารแบบดั้งเดิมและร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

	ร้านอาหารแบบดั้งเดิม (n=200)				ร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัย (n=200)			
	ความเชื่อมั่นที่มีต่อสินค้า	การแนะนำและบอกต่อ	ความตั้งใจกลับมาซื้อซ้ำ	ความจงรักภักดี	ความเชื่อมั่นที่มีต่อสินค้า	การแนะนำและบอกต่อ	ความตั้งใจกลับมาซื้อซ้ำ	ความจงรักภักดี
เพศ	4.336**	4.441**	4.049**	**4.657****	4.612**	4.320**	4.744**	**5.015****
อายุ	0.959	0.347	0.623	**0.716**	0.722	2.103*	0.776	**0.885**
การศึกษา	1.760	1.657	1.157	**1.717**	1.492	2.779*	0.649	**1.168**
รายได้	0.860	1.105	1.176	**0.970**	0.327	2.349*	1.728	**1.185**
อาชีพ	0.243	1.011	0.562	**1.112**	0.416	2.288*	1.021	**1.313**

ผลการวิจัยพบว่า ในร้านอาหารแบบดั้งเดิม ปัจจัยส่วนบุคคลอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น อายุ การศึกษา รายได้ อาชีพ ไม่มีผลต่อความจงรักภักดีของลูกค้าเลย นอกเหนือจากเรื่องเพศ โดยเพศชายจะมีความจงรักภักดีในการเลือกร้านแบบดั้งเดิมมากกว่าเพศหญิง ส่วนร้านอาหารแฟรนไชส์ ลูกค้าที่มีระดับ อายุ การศึกษา รายได้ และอาชีพที่แตกต่างกัน จะมีพฤติกรรม "การแนะนำและบอกต่อ (Word of Mouth)" ที่แตกต่างกัน และในเพศจะมีผลต่อความจงรักภักดีทั้งในภาพรวม และรายด้าน

ตารางที่ 4 : อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของผู้บริโภคในการใช้บริการร้านอาหารแบบดั้งเดิม เมื่อเปรียบเทียบกับร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

	ร้านอาหารแบบดั้งเดิม (n=200)							ร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัย (n=200)						
	B	SE	Beta	t	sig	TOL	VIF	B	SE	Beta	t	sig	TOL	VIF
(Constant)	0.61	0.14		4.47	0.00			0.53	0.12		4.26	0.00		
1. ผลิตภัณฑ์ X_1	0.24	0.04	0.27	5.50	0.00	0.29	3.43	0.20	0.04	0.24	5.13	0.00	0.29	3.43
2. ราคา X_2	0.21	0.05	0.22	4.35	0.00	0.29	3.44	0.17	0.04	0.18	3.78	0.00	0.29	3.44
3. ช่องทางการจัดจำหน่าย X_3	0.01	0.05	0.01	0.06	0.95	0.27	3.65	0.01	0.04	0.01	0.31	0.76	0.27	3.65
4. การส่งเสริมการตลาด X_4	0.05	0.04	0.06	1.20	0.23	0.30	3.29	0.16	0.04	0.18	4.00	0.00	0.30	3.29

	ร้านอาหารแบบดั้งเดิม (n=200)							ร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัย (n=200)						
	B	SE	Beta	t	sig	TOL	VIF	B	SE	Beta	t	sig	TOL	VIF
5. บุคคล X_5	0.12	0.05	0.11	2.31	0.02	0.30	3.39	0.13	0.05	0.13	2.89	0.00	0.30	3.39
6. ลักษณะทางกายภาพ X_6	0.05	0.05	0.06	1.10	0.27	0.28	3.63	0.05	0.04	0.05	1.15	0.25	0.28	3.63
7. กระบวนการ X_7	0.20	0.05	0.23	4.31	0.00	0.26	3.82	0.16	0.04	0.19	3.83	0.00	0.26	3.82
	R^2=0.715 Durbin-Watson = 1.911							R^2=0.755 Durbin-Watson = 1.990						

อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของผู้บริโภคในการใช้บริการร้านอาหารแบบดั้งเดิมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม หากเรียงตามค่าสัมประสิทธิ์ จะประกอบไปด้วยผลิตภัณฑ์ (0.24) ราคา (0.21) กระบวนการ (0.20) และ บุคคล (0.12) สมการมีอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 71.50

อิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของผู้บริโภคในการใช้บริการร้านอาหารแฟรนไชส์รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม หากเรียงตามค่าสัมประสิทธิ์ จะประกอบไปด้วยผลิตภัณฑ์ (0.20) ราคา (0.17) การส่งเสริมการตลาด (0.16) กระบวนการ (0.16) และ บุคคล (0.13) สมการมีอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 75.50

ผลการทดสอบโมเดล

ค่า VIF ของตัวแปรอิสระทุกตัวในทั้งสองโมเดล (ร้านดั้งเดิมและร้านแฟรนไชส์) มีค่าอยู่ระหว่าง 3.29 ถึง 3.82 ซึ่งผ่านเกณฑ์ (น้อยกว่า 5)

ค่า TOL ของตัวแปรอิสระทุกตัว มีค่าอยู่ระหว่าง 0.26 ถึง 0.30 ซึ่งผ่านเกณฑ์ (มากกว่า 0.2)

แสดงว่าตัวแปรอิสระในส่วนประสมทางการตลาดทั้ง 7 ด้าน ไม่มีปัญหาความสัมพันธ์กันเองสูงเกินไป (No Multicollinearity) ทำให้ค่าสัมประสิทธิ์ในสมการถดถอยมีความน่าเชื่อถือ

การพิจารณาค่า Durbin-Watson (ตรวจสอบปัญหา Autocorrelation) ค่า Durbin-Watson ใช้สำหรับตรวจสอบความเป็นอิสระของค่าความคลาดเคลื่อน (Residuals) ว่ามีความสัมพันธ์ในตัวเองหรือไม่ ซึ่งมักพบในข้อมูลอนุกรมเวลาหรือข้อมูลที่มีการเรียงลำดับ เกณฑ์การประเมิน ค่าสถิติ Durbin-Watson จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 4 โดยค่าที่ เข้าใกล้ 2 (เกณฑ์ที่ยอมรับได้มักอยู่ในช่วง 1.5 ถึง 2.5) แสดงว่าค่าความคลาดเคลื่อนเป็นอิสระต่อกัน

ค่าสถิติของทั้งสองโมเดลมีค่าเข้าใกล้ 2 มาก แสดงว่า ค่าความคลาดเคลื่อนไม่มีความสัมพันธ์กันเอง (No Autocorrelation) โมเดลจึงมีความเหมาะสม

สรุปและอภิปรายผล

1. การเปรียบเทียบความจงรักภักดีตามปัจจัยส่วนบุคคล ผลการวิจัยพบว่า ลูกค้าของร้านอาหารแบบดั้งเดิมมีความจงรักภักดีแตกต่างกันตามเพศเท่านั้น ในขณะที่ตัวแปรด้านประชากรศาสตร์อื่นไม่มีผล สิ่งนี้สามารถอภิปรายได้ว่า ร้านอาหารท้องถิ่นมักมีจุดเด่นด้านปริมาณที่คุ้มค่าและความเป็นกันเอง ซึ่งอาจตอบสนองความคาดหวังและพฤติกรรมการบริโภคของเพศชายที่มักเน้นความเรียบง่ายและอิ่มท้องได้ดีกว่า ในทางตรงกันข้าม ร้านอาหารแฟรนไชส์พบว่าระดับอายุ การศึกษา รายได้ และอาชีพ ส่งผลให้เกิดพฤติกรรม "การแนะนำและบอกต่อ (Word of Mouth)" ที่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่หรือกลุ่มนักศึกษาและวัยทำงานที่มีความแตกต่างทางกำลังซื้อ มีพฤติกรรมตอบสนองต่อแบรนด์และแคมเปญของแฟรนไชส์ผ่านสังคมออนไลน์ที่ต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จาริณี เธียรเจริญ (2567) ที่ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่

แตกต่างกัน โดยเฉพาะด้านรายได้และอาชีพ มีผลต่อระดับความจงรักภักดีและการมีส่วนร่วมกับแบรนด์ร้านอาหารที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

2. อิทธิพลของส่วนประสมการตลาดบริการ (7Ps) ที่มีต่อความจงรักภักดี เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโครงสร้างความสัมพันธ์ จะพบประเด็นที่น่าสนใจและสอดคล้องกับทฤษฎีดังนี้

2.1) ความสำคัญของผลิตภัณฑ์และราคา ทั้งร้านอาหารแบบดั้งเดิมและร้านอาหารแฟรนไชส์ มีปัจจัยด้าน "ผลิตภัณฑ์" และ "ราคา" เป็นตัวแปรที่ทรงอิทธิพลสูงสุดสองอันดับแรก ยืนยันถึงหลักการพื้นฐานทางการตลาดตามแนวคิดของ Kotler (2004) ว่า คุณภาพของสินค้า (รสชาติ ความสะอาด) และความคุ้มค่าด้านราคา ยังคงเป็นหัวใจสำคัญและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อมากที่สุด

2.2) จุดต่างด้าน "การส่งเสริมการตลาด" (Promotion) สำหรับร้านอาหารแฟรนไชส์ ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาดมีอิทธิพลต่อความจงรักภักดีสูงเป็นอันดับสาม (0.16) ในขณะที่ตัวแปรนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในร้านอาหารแบบดั้งเดิม ข้อค้นพบนี้สะท้อนภาพความเป็นจริงที่ว่า ธุรกิจแฟรนไชส์อาศัยระบบการบริหารจัดการที่ทันสมัยและการใช้โปรโมชั่นที่น่าสนใจเป็นเครื่องมือหลักในการดึงดูดใจผู้บริโภครุ่นใหม่ มีงานวิจัยที่สนับสนุนในประเด็นที่ว่า “พฤติกรรมของผู้บริโภครุ่นใหม่ (โดยเฉพาะ Millennials และ Generation Z) บีบให้ธุรกิจแฟรนไชส์ต้องปรับตัวทิ้งกรอบเดิมๆ และหันมาพึ่งพาระบบจัดการที่รวดเร็วควบคู่กับการทำโปรโมชั่นผ่านสื่อดิจิทัล” อาทิ Ha Nam Khanh Giao (2020) เสนอไว้ว่า คนรุ่นใหม่มีไลฟ์สไตล์ที่เร่งรีบ ธุรกิจแฟรนไชส์จึงต้องใช้ การบริหารจัดการที่ทันสมัย (Modern Management) โดยเน้นไปที่ความรวดเร็วในการให้บริการ (Service speed) และการจัดการพื้นที่ (Space) ที่ตอบโจทย์ เช่น มี Wi-Fi ฟรีและมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการนั่งทำงานหรือสังสรรค์ งานวิจัยยังระบุชัดเจนในเรื่องของ โปรโมชั่น (Promotions) ว่า การจัดแคมเปญลดราคาหรือการจัดเซ็ตอาหารสุดคุ้ม เป็นหนึ่งในปัจจัยอันดับต้นๆ ที่ดึงดูดผู้บริโภคกลุ่มนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะคนรุ่นใหม่มักมองหาความคุ้มค่าและความสะดวกสบายควบคู่กันไป และงานวิจัยของ Dewi et al. (2026) ที่เสนอว่า การจะดึงดูดและทำให้ Gen Z กลับมาใช้บริการซ้ำได้นั้น อาศัยความพึงพอใจในรสชาติแบบเดิมๆ ไม่ได้อีกต่อไป แต่แบรนด์ต้องมี ระบบการบริหารจัดการนวัตกรรม (Innovation Management) คือการพัฒนาเมนูใหม่ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญที่สุดคือ งานวิจัยพบว่า การทำการตลาดและโปรโมชั่นผ่านโซเชียลมีเดีย (Social Media Marketing) ทำหน้าที่เป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยทวีคูณความสนใจของ Gen Z ผู้บริโภคกลุ่มนี้ถูกดึงดูดด้วยโปรโมชั่นที่น่าสนใจและการมีส่วนร่วมทางดิจิทัล (Digital engagement) มากกว่ารูปแบบการโฆษณาแบบดั้งเดิม

2.3) ตัวแปรที่ไม่ส่งผลต่อความจงรักภักดี ทั้งสองโมเดลชี้ให้เห็นว่า "ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place)" และ "ลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence)" ไม่มีผลต่อความจงรักภักดี ปรากฏการณ์นี้อธิบายได้ว่า ในบริบทของพื้นที่รอบมหาวิทยาลัย ร้านอาหารส่วนใหญ่มีทำเลที่ตั้งเกาะกลุ่มใกล้เคียงกันและเข้าถึงได้ง่ายเหมือนกัน รวมทั้งลูกค้ายุคใหม่เน้นความสะดวกรวดเร็ว ส่งผลให้หน้าร้านหรือการตกแต่งไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดในการกลับมาซื้อซ้ำ ผลการวิจัยส่วนนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Tjahjawati (2020) ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่มีต่อความจงรักภักดีของลูกค้าที่รับประทานอาหารในร้านอาหารพื้นเมือง (Ethnic Restaurants) ผลการวิจัยระบุอย่างชัดเจนว่า ความพึงพอใจด้านลักษณะทางกายภาพไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความจงรักภักดี และงานวิจัยของ Wardani et al. (2024) ที่พบว่า ช่องทางการจัดจำหน่าย/ทำเลที่ตั้ง ไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความจงรักภักดี ซึ่งแม้ว่างานชิ้นนี้จะทำการศึกษาความจงรักภักดีของผู้ป่วยในโรงพยาบาลเฉพาะทาง แต่ก็ให้ข้อเสนอแนะที่น่าสนใจไว้ว่า ไม่ว่าสถานที่ให้บริการจะตั้งอยู่ที่ใด หากลูกค้ามีความเชื่อมั่นในทักษะของบุคลากร (People) และกระบวนการ (Process) ที่มีประสิทธิภาพ ลูกค้าก็จะยังคงจงรักภักดีและยอมเดินทางมาใช้บริการซ้ำ ความสำคัญของ Place (รวมถึงช่องทางการเข้าถึง) จึงถูกลดทอนลงจนไม่มีนัยสำคัญทางสถิติเมื่อเทียบกับความเชี่ยวชาญของบุคลากร

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

สำหรับผู้ประกอบการร้านอาหารแบบดั้งเดิม (Local Restaurants)

1. ควรมุ่งเน้นการรักษาจุดแข็งดั้งเดิม คือ "รสชาติของอาหาร (Product)" และ "ราคาที่สอดคล้องกับกำลังซื้อ (Price)" เนื่องจากเป็นตัวแปรหลักที่มีอิทธิพลสูงสุดในการดึงลูกค้าระดับนักศึกษาและคนในชุมชน

2. ควรพัฒนาระบบ "กระบวนการให้บริการ (Process)" ให้มีความรวดเร็วและแม่นยำมากยิ่งขึ้น เพื่อลดระยะเวลารอคอย

3. ผู้ประกอบการไม่จำเป็นต้องจัดสรรงบประมาณจำนวนมากไปกับการกู้ยืมเพื่อตกแต่งร้าน (Physical Evidence) หรือการทำการตลาดส่งเสริมการขายที่ใช้ต้นทุนสูง (Promotion) เนื่องจากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้ไม่มีผลเชิงประจักษ์ต่อการสร้างฐานลูกค้าประจำในบริบทนี้

สำหรับผู้ประกอบการร้านอาหารแฟรนไชส์ (Franchise Restaurants)

1. "การส่งเสริมการตลาด (Promotion)" เป็นอาวุธสำคัญที่สร้างความได้เปรียบ ผู้ประกอบการควรจัดแคมเปญส่งเสริมการขายอย่างต่อเนื่อง เช่น โปรโมชั่นจับคู่เซ็ตอาหาร หรือระบบสมาชิกสะสมแต้ม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการซื้อซ้ำ

2. ควรออกแบบกลยุทธ์ที่ใช้ประโยชน์จากพฤติกรรม "การแนะนำและบอกต่อ" โดยมุ่งเน้นการสร้างแคมเปญที่กระตุ้นให้ลูกค้ากลุ่มนักศึกษาและวัยทำงานรีวิวผ่านสังคมออนไลน์ (Viral Marketing) เนื่องจากกลุ่มผู้บริโภคที่มีความแตกต่างด้านอายุและรายได้ จะมีพฤติกรรมการบอกต่อที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการนำโมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling SEM) ควบคู่กับการวิเคราะห์อิทธิพลเส้นทาง (Path Analysis) โดยใช้ซอฟต์แวร์ทางสถิติระดับสูง เช่น AMOS, Mplus, SmartPLS หรือ ADANCO มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ เพื่อประเมินความตรงเชิงโครงสร้าง ตรวจสอบดัชนีความสอดคล้อง (Fit Indices) และหาค่าอิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effect) ได้อย่างลึกซึ้งและแม่นยำมากยิ่งขึ้น

2. การศึกษาตัวแปรคั่นกลางและตัวแปรกำกับ (Mediating & Moderating Variables) ควรเพิ่มตัวแปรคั่นกลางในกรอบแนวคิดการวิจัย เช่น "คุณค่าที่รับรู้ได้ (Perceived Value)" หรือ "ความไว้วางใจในแบรนด์ (Brand Trust)" เพื่อให้เข้าใจกลไกเชิงลึกว่าส่วนประสมการตลาดทำงานผ่านความพึงพอใจก่อนจะผลักดันไปสู่ความจงรักภักดีได้อย่างไร

3. การขยายขอบเขตเชิงพื้นที่การวิจัย นอกเหนือจากชุมชนรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมแล้ว ควรพิจารณาขยายการจัดเก็บข้อมูลภาคสนามไปยังพื้นที่รอบสถาบันอุดมศึกษาอื่นๆ ที่มีลักษณะประชากรและโครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนแตกต่างกัน เช่น มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น หรือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อให้ได้ข้อค้นพบเชิงเปรียบเทียบที่สามารถนำไปสู่การยืนยันความเป็นนัยทั่วไป (Generalizability) ของทฤษฎีพฤติกรรมผู้บริโภค

เอกสารอ้างอิง

กุลวดี อัมโภชน์ และ ชลธิศ ดาราวงษ์. (2561). **ส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อความพึงพอใจและความจงรักภักดีของลูกค้าร้านค้าสะดวกซื้อเขตพัทยา จังหวัดชลบุรี.** *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 13*(2), 113–127.

จาริณี เธียรเจริญ. (2567). **ความจงรักภักดีในการเลือกใช้บริการร้านอาหารริมทางของผู้บริโภคในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.** *วารสารวิทยาการจัดการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 6*(1), 125–138.

ธนวัฒน์ เขษมวงศ์. (2563). ***ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความภักดีของผู้บริโภคในการใช้บริการร้านอาหารญี่ปุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร*** (สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). สถาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น.

ภัทรนันท์ พงษ์ณะเรศ. (2567). ***ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของผู้บริโภค ร้านอาหารญี่ปุ่น "ซูชิมั้ย" ในจังหวัดนครปฐม*** [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิทวัส รุ่งเรืองผล. (2560). ***หลักการตลาด*** (พิมพ์ครั้งที่ 10). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2567, 15 กุมภาพันธ์). ***แนวโน้มธุรกิจร้านอาหารปี 2567-2568: โจทย์ท้าทายท่ามกลางต้นทุนที่พุ่งสูงและพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนไป.*** https://www.kasikornresearch.com

อดุลย์ จาตุรงคกุล. (2543). ***พฤติกรรมผู้บริโภค*** (พิมพ์ครั้งที่ 6). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Cochran, W. G. (1977). ***Sampling techniques*** (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Dewi, N. N. A. T. C., Indiani, N. L. P., & Setini, M. (2026). **Menu variations influence Generation Z customer loyalty in coffee shops: Satisfaction mediation and social media marketing moderation.** International *Journal of Islamic Business and Management Review, 6*(1), 1-15. https://doi.org/10.54099/ijibmr.v6i1.1756

Giao, H. N. K. (2020). **Decision to choose fast food restaurants of the young people in HCMC, *Vietnam.*** *OSF Preprints*. https://doi.org/10.31219/osf.io/xgv2k

Kotler, P. (1997). ***Marketing management: Analysis, planning, implementation, and control*** (9th ed.). Prentice Hall.

Kotler, P. (2004). ***Marketing management*** (11th ed.). Pearson Education.

Lovelock, C. H., & Wirtz, J. (2007). ***Services marketing: People, technology, strategy*** (6th ed.). Pearson/Prentice Hall.

Noinawakul, J. (2013). ***The relationship between service quality, customer satisfaction, and customer loyalty: A case study of local restaurants*** [Master's thesis, National Institute of Development Administration].

Tjahjawati, S. S. (2020). **Predicting Customer Loyalty of Ethnic Restaurants through Satisfaction with Marketing Mix.** *Review of Integrative Business and Economics Research, 9*(4), 213-223.

Wardani, I. K., Adhani, R., Maulideya, F., & Kirana, F. (2024). **The Effect of Marketing Mix on Patient Loyalty: Study at Dental and Oral Hospital in Wetlands.** *Malahayati Nursing Journal, 6*(1), 43-52. https://doi.org/10.33024/mnj.v6i1.11477

SMARTS XV

- Faculty of Social Sciences, SWU
- Faculty of Management Sciences, KU
- Faculty of ARTs, SU
- Faculty of Humanities and Social Sciences, NPRU
- Faculty of Liberal Atrs, TU
- Faculty of Social Administration, TU
- Humanities and Social Sciences Research Promotion Network Association for Local Community and Social Development (ALCSD)